

0

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ.

16
ΤΟΜΟΣ ΙΣΤ'.

1881-82.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

1884.

"Εδρα τοῦ Συλλόγου :

Πέραν, Ὁδὸς Τοπσιλάρ, ἀριθ. 18.

Πρόκτορες διὰ τὸ ἔξωτερον :
Lorenz und Köhl, Librairie internationale.
Πέραν, Μεγάλῃ Ὁδῷ, ἀριθ. 457.

ΤΥΠΟΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑ.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Наукова бібліотека
ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
імені І. І. МЕЧНИКОВА

ΜΕΛΗ

ΤΟΥ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

ΚΑΡΤΑΙ.

1891.

- † ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Τ. Δ., ἔμπορος.
† ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ Ι., ἱατρός.
ΑΡΙΣΤΟΚΑΝΗΣ Ίωάννης, καθηγητής.
ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ Προκλής, ἱατρός ἐν Κ/πόλει.
ΒΑΦΙΑΔΗΣ Ἀπόστολος, ἱατρός ἐν Κ/πόλει.
† ΒΛΑΣΤΟΣ Ἀντώνιος, τραπεζίτης.
† ΓΑΛΑΤΗΣ Γ. Σ., ἱατρός.
ΓΕΝΙΔΟΥΝΙΑΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.
ΓΕΩΡΓΙΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Ίωάννης, δικηγόρος ἐν Κων/πόλει.
ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΚΕΡΑΝΗΣ Μ., ἔμπορος ἐν Φιλίππουπόλει.
† ΕΥΘΥΦΡΩΝ Η., ἱατρός.
† ΖΑΝΟΣ Α. Η.
† ΖΩΓΡΑΦΟΣ Θεόδωρος, ἱατρός.
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Ξενοφών, ἱατρός.
ΖΗΡΟΣ Ἀλέξανδρος, ἱατρός ἐν Κ/πόλει.
† ΙΓΓΛΕΣΗΣ Α., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Ἐμμανουήλ, καθηγητής ἐν Ἀμοργῷ.
ΚΑΛΑΙΔΗΣ Κωνσταντίνος, πρῶην Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας.
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Ἀλέξανδρος, πρῶην ὑπουργός ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας.
† ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κωνσταντίνος, ἱατρός.
† ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Στέφανος, ἱατρός.
ΚΟΣΟΥΔΗΣ Θεμιστοκλής, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.

- † ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Χ' Γεώργιος, κτηματίας ἐν Κ/πόλει.
 † ΛΑΣΚΑΡΙΣ Ἀλέξανδρος, μητροπολίτης Σισανίου.
 ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ ΠΑΣΑΣ Σπυρίδων, ἀρχ/ατρός καὶ ἰδιαιτέρος ἱατρός τῆς Α. Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου.
 ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.
 † ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ Α., γενικὸς πρόξενος τῆς Ἑλλάδος.
 ΠΑΣΠΑΛΛΗΣ Δημήτριος, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.
 ΠΥΛΑΔΗΣ Βασίλειος, λόγιος ἐν Κ/πόλει.
 ΡΑΖΗΣ Δημήτριος.
 ΣΑΒΒΑΣ πασσᾶς Ἰωάννης, πρῶτον ὑπουργός ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας.
 ΣΟΦΟΚΛΗΣ Γαβριήλ, καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις.
 † ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ Γεώργιος, καθηγητὴς.

ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ.

A.

Έτος εκλογής.

ΑΓΓΕΛΙΑΝΗΣ Γεώργιος, έμπορος.....	1880
ΑΓΓΕΛΑΣΤΟΣ Αντώνιος Στ., έμπορος εν Κ/πόλει.....	1873
ΑΔΑΜΑΝΤΙΑΝΗΣ Γεώργιος, γραμματεὺς τοῦ ἀγίου Σπυριδωνίου.....	1871
ΑΘΗΝΟΓΕΝΗΣ Γεώργιος, τραπέζης εν Ἀθήναις.....	1861
ΑΘΗΝΟΓΕΝΗΣ Παῦλος, τραπέζης εν Σμύρνῃ.....	1871
ΑΚΑΤΟΣ Νικόλαος, έμπορος εν Κ/πόλει.....	1865
ALBERT LONG, καθηγητὴς εν τῷ Ροδερτεϊῳ Λυκείῳ.....	1879
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΑΝΗΣ Δημήτριος, ὑπάλληλος τῶν αὐτοκρατ. τηλεγράφων.....	1872
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΑΝΗΣ Δημήτριος, ιατρός.....	1872
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΑΝΗΣ Ζαχαρίας, έμπορος εν Κ/πόλει.....	1869
ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ Ἀλέξιος, έμπορος εν Κ/πόλει.....	1880
ΑΙΔΙΜΗΡΤΗΣ Ἰωάννης, γραμματεὺς τοῦ κ. Κωνσ. Ζάπτα εν Βρυσηνίῳ.....	1872
ΑΜΑΣΟΠΟΥΛΟΣ Εὐάγγελος, καθηγητὴς εν Κ/πόλει.....	1880
ΑΜΠΑΤΗΣ Σθενέλαος, ἀξιωματικός.....	1881
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Ι., μητροπολίτης Καισαρείας.....	1876
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Ἰωακείμ, έμπορος εν Κ/πόλει.....	1872
ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ Ὀδυσσεύς, λόγιος εν Κ/πόλει.....	1881
ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ Ὅθων, κτηματίας εν Σηλυβρίας.....	1881
ΑΝΔΡΕΟΥ Χ' Δημήτριος, έμπορος εν Κ/πόλει.....	1873
ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ἱερομόναχος.....	1879
ΑΘΩΠΟΥΛΟΣ Κωνσταντίνος, Γερουσιαστὴς καὶ γενικὸς εἰσαγγελεὺς τοῦ Κράτους.....	1864
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ Ἰωάννης, διευθυντὴς τοῦ εν Πιερῇ Τηλεγραφεῖου.....	1879
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ Ἰωάννης, έμπορος εν Κ/πόλει.....	1874
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ Σωτήριος, ιατρός εν Φιλιππουπόλει.....	1872
ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΝΗΣ Γεώργιος, δικηγόρος εν Κ/πόλει.....	1874
ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΝΗΣ Θεόδωρος, ἐλεγκτὴς τῆς Τραπεζῆς Κων/πόλεως.....	1878
ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΝΗΣ Καλλιάρχης, εν Κ/πόλει.....	1871
ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΝΗΣ Περικλῆς, έμπορος εν Βόλῳ.....	1870
ΑΡΓΥΡΙΑΝΗΣ Δημήτριος, έμπορος εν Φιλιππουπόλει.....	1871
ΑΡΓΥΡΟΣ Ἀθ.....	1880
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ Σταυράκης, Μίγας Λογοθέτης καὶ Γερουσιαστὴς.....	1862
ΑΡΙΣΤΟΚΑΝΗΣ Ἰωάννης Δ., πρῶν μέλος τοῦ ἀνωτάτου Συμβουλίου τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.....	1861
ΑΡΤΕΜΙΑΔΗΣ Ἰάκωβος, πρῶν Συμβουλος τῆς Νομαρχίας Ἰωαννίνων.....	1876

ΒΑΛΑΔΙΣΗΣ Κωνσταντίνος, Μητροπολίτης Μυτιλήνης	1874
ΒΑΛΑΔΙΩΝ Βασίλειος Μ., έμπορος έν Κ/πόλει	1871
ΒΑΛΑΣΑΜΟΣ Ι., έμπορομεσίτης έν Κ/πόλει	1872
ΒΑΛΑΤΑΤΖΗΣ Μιλτιάδης, έν Παρίσις	1871
ΒΑΜΒΑΚΗΣ Νικόλαος, έμπορος έν Κ/πόλει	1871
ΒΑΟΣ Γ., ιατρός έν Κ/πόλει	1881
ΒΑΡΔΑΥΤ Α., δικηγόρος έν Κ/πόλει	1878
ΒΑΡΟΤΗΣ 'Ιάκωβος » »	1878
ΒΑΣΙΔΗΣ 'Ηρακλής, ιατρός	1861
ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ Γ., ιατριάς έν Χάλκη	1881
ΒΑΣΙΛΑΤΖΙΔΗΣ Ι., διευθυντής του έν Πέρχ 'Ελλ. 'Εκπαιδευτηρίου	1881
ΒΑΨΕΙΔΗΣ Γεώργιος, δημοσιογράφος έν Βουκουρεστή	1868
ΒΑΦΕΙΔΗΣ Φιλάρτος, καθηγητής έν τή κατ' Χάλκην Θεολογική Σχολή	1878
ΒΑΦΙΔΗΣ 'Απόστολος, ιατρός έν Κ/πόλει	1861
ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΣ Γεώργιος, έμπορος έν Κ/πόλει	1872
ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΣ 'Ιωάννης, έμπορος έν Κ/πόλει	1873
ΒΕΛΛΟΓΙΑΝΝΗΣ Μ., τραπέζιτης έν Κ/πόλει	1877
ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ 'Αθανάσιος, οικονομολόγος έν 'Αθήναις	1870
BERGGREN Jean, αρχαιολόγος έν Κ/πόλει	1881
ΒΙΟΥΝΟΣ 'Ιωάννης, πρωτοδικής έν Πέρχ	1876
ΒΙΚΕΛΑΣ Δ., έν Παρίσις	1872
ΒΑΣΙΛΑΡΗΣ Κωνσταντίνος, έμπορος έν Κ/πόλει	1874
ΒΑΣΣΟΣ 'Ερνέστος, μηχανικός έν Παρίσις	1874
ΒΟΥΛΑΛΑΣ Χριστόδουλος, έμπορος έν Κ/πόλει	1877
ΒΟΥΡΟΣ Περικλής, έμπορος έν Κ/πόλει	1867
ΒΟΥΤΥΡΑΣ Σταύρος Ι., διευθυντής καί άρχισυντάκτης της ημερίδος Νεολόγου	1866
ΒΡΕΤΟΣ 'Ιωάννης, δημοσιογράφος έν 'Αθήναις	1871

Γ.

ΓΕΝΙΟΥΝΙΑΣ Δημήτριος, έμπορος έν Κ/πόλει	1861
ΓΕΡΑΡΔΟΣ Κωνσταντίνος, βιβλιοδέτης έν Κ/πόλει	1873
ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ, μητροπολίτης Σουλίουπόλεως	1879
ΓΕΡΜΑΝΟΣ, μητροπολίτης Ρόδου	1876
ΓΕΡΓΑΛΑΣ Κ., διδάσκαλος έν Κων/πόλει	1876
ΓΕΡΓΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ 'Ιωάννης, δικηγόρος έν Κων/πόλει	1867
ΓΕΡΓΙΑΔΗΣ Θεόδωρος, ιατρός	1867
ΓΙΛΑΟΥΣΗΣ Μιλτιάδης, τραπέζιμεσίτης	1873
ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ Θρασύβουλος, έμπορος έν Κ/πόλει	1879
ΓΚΙΟΥΜΟΥΣΤΕΡΑΝΗΣ Μ., έμπορος έν Φιλιππουπόλει	1867
ΓΚΙΩΝ 'Ιωάννης, διευθυντής του πρακτορ. της άρχαιολογ. έταιρίας Φοίνικος έν Κ/πόλει	1861
ΓΚΙΩΝΗΣ Μιχαήλ, έμπορος έν Κ/πόλει	1864
	1871

ΓΑΥΚΑΣ Νικήτορος, μητροπολίτης Μεθύνης	1872
GÖDEL Landoy, επίτετραμμένος της Αυστροουγγαρίας εν Τεχεράνη	1874
GONZALEZ del Campillo	1881
ΓΟΥΡΙΟΠΗΣ Γεώργιος, εν Ρώσσοβω	1879
ΓΥΠΙΟΠΟΥΛΟΣ, μητροπολίτης Ηρακλείας	1874

Δ.

DALESSIO J., γραπίζιτης	1874
ΔΑΝΗΛΑ Ιεροδιάκονος	1874
ΔΕΚΑΣΤΡΟΣ Αύγουστος, γραπίζιτης εν Κ/πόλει	1872
ΔΕΛΛΑΠΟΡΤΑΣ Βρασίδης, έμπορος εν Ταϊγανίω	1873
ΔΕΗΑΣΤΑΣ Νικόλαος, βιβλιοπώλης εν Κ/πόλει	1872
DERENTHAL Chev. de, σύμβουλος της Γερμανικής Προσθείας εν Ρώμη	1872
DEVEAUX Emile, διευθυντής της Α. Όθωμανικής Τραπέζης εν Κ/πόλει	1873
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Αθανάσιος, καθηγητής εν Κ/πόλει	1871
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Γ. Α., μηχανικός	1871
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Κοσμάς, έμπορος	1879
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Ξενοφών, έμπορος εν Κ/πόλει	1873
ΔΙΑΓΓΕΛΗΣ Γ., δικηγόρος εν Κων/πόλει	1874
ΔΙΓΕΝΗΣ Β., υπάλληλος του έλλ. Προξενίου εν Κ/πόλει	1878
ΔΟΡΑΔΟΥΦΗΣ Π., έμπορουπάλληλος εν Όδησσω	1878
DORIGNY Al. Sorlin, όδοντοιατρός εν Κ/πόλει	1882
ΔΟΥΔΑΣ Κωνσταντίνος, καθηγητής	1879
ΔΡΑΚΟΣ Αντώνιος, έμπορομεσίτης εν Κων/πόλει	1880
ΔΡΑΚΟΣ Νικόλαος, μεσίτης εν Κ/πόλει	1873

Ε.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ Λεόντιος, μέγας αρχιμανδρίτης της Μ. του Χριστού Έκκλησίας	1881
ΕΛΠΙΔΗΣ Γ., γραμματεὺς του ένταύθα Έλληνικού Προξενίου	1874
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Παναγιώτης, έμπορος	1879
ΕΥΔΑΚΟΥΤΟΣ Πέτρος, μηχανικός εν Κ/πόλει	1872
ΕΥΓΕΝΙΑΔΗΣ Δημόσθένης, γραπίζιτης εν Κ/πόλει	1873
ΕΥΓΕΝΙΑΔΗΣ Ευστάθιος, διευθυντής της Όθ. Έταιρίας Συναλλαγών και Άξιών	1871
ΕΥΘΥΒΟΥΤΑΣ Δημήτριος, ιατρός εν Κ/πόλει	1878
ΕΥΜΟΡΦΟΒΟΥΤΑΣ Άλ. Ιερομόναχος, γραμματεὺς της Κοινότητος του Άγ. Όρους	1875

Ζ.

ΖΑΜΒΑΚΟΣ Δημήτριος, ιατρός εν Κ/πόλει	1871
ΖΑΝΝΕΛΛΗΣ Έμμανουήλ, έμπορος εν Μυτιλήνη	1868
ΖΑΡΙΦΗΣ Γεώργιος Π., έμπορουπάλληλος εν Κ/πόλει	1880
ΖΑΡΙΦΗΣ Ιωάννης Π., " " " "	1880

ΖΑΡΙΦΗΣ Αιωνίδας, τραπέζιτης ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΖΑΡΙΦΗΣ Πέτρος, τραπέζιτης ἐν Κ/πόλει.....	1873
ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ Νικόλαος, ἐν Ῥοστοβίφ.....	1879
ΖΕΡΒΟΥΔΑΚΗΣ Π., ἔμπορος ἐν Μαργαρίτῃ.....	1878
ΖΙΦΟΣ Ἰωάννης, ἱατρός ἐν Κ/πόλει.....	1869
ΖΙΦΟΣ Θεμιστοκλῆς, ἐν Ῥοστοβίφ.....	1879
ΖΙΦΟΣ Μιλτιάδης, ἐν Ῥοστοβίφ.....	1879
ΖΙΦΟΣ Παῦλος, ἐν Ῥοστοβίφ.....	1879
ΖΩΓΡΑΦΟΣ Ξενοφῶν, ἱατρός.....	1861
ΖΩΤΟΥ Στέφανος, ἐν Πανόριμφ.....	1874

Η

ΗΛΙΑΔΗΣ Στέφανος, ἔμπορος.....	1878
ΗΛΙΑΔΗΣ Δημήτρης, γραμματεὺς τοῦ Μητροπολίτου Ἐφέσου.....	1881

Θ.

ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ Ἀθανάσιος, καθηγητὴς ἐν Φιλιππουπόλει.....	1875
ΘΩΜΑΪΔΗΣ Ἀθανάσιος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.....	1872

Ι

ΙΑΚΕΒΟΣ, ἐπίσκοπος Ἀμφικλίου.....	1875
ΙΑΚΕΒΟΥ Ἰάκωβος, τραπέζιτης ἐν Κ/πόλει.....	1874
ΙΑΚΕΒΟΥ Μιλτιάδης, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΙΑΛΕΜΟΣ Ὀδυσσεύς, δημοσιογράφος.....	1872
ΙΑΚΕΙΜ, μητροπολίτης Δέρκων.....	1872
ΙΑΚΕΙΜ, » Ἀθηνῶν.....	1874
ΙΑΝΝΙΔΗΣ Εὐστάθιος, ἱατρός ἐν Βούλφ.....	1874
ΙΑΝΝΙΔΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1879
ΙΑΣΑΦ, ἱεροψάλτης ἐν Κ/πόλει.....	1871
	1874

Κ.

ΚΑΒΟΥΡ Σ., ἱατρός ἐν Αἰνῷ.....	
ΚΑΖΑΝΟΒΑΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1878
ΚΑΖΑΝΟΒΑΣ Παντελής, » ».....	1871
ΚΑΛΟΚΟΡΕΣΣΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΚΑΛΟΚΟΡΕΣΣΗΣ Ν. Ζ., λογιστής.....	1871
ΚΑΛΑΪΔΗΣ Κωνσταντῖνος, πρῶην μέλος τοῦ συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.....	1877
ΚΑΛΑΪΒΟΥΡΤΣΗΣ Πέτρος, ἱατρός.....	1861
ΚΑΛΑΪΝΙΚΟΣ, μητροπολίτης Θεσσαλονίκης.....	1871
ΚΑΛΑΪΝΙΚΟΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1875
ΚΑΛΟΦΩΤΗΣ Κ., ἱατρός ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΚΑΝΑΚΗΣ Κ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1879
	1871

Έτος έκλογής.

ΚΑΝΑΚΗΣ 'Αθανάσιος Π., έμπορος έν Κ/πόλει.....	1871
ΚΑΡΑΒΑΣΙΑΝΣ 'Ιωάννης, δημοσιογράφος.....	1876
ΚΑΡΑΒΕΛΛΑΣ Τίτος, λόγιος έν Κ/πόλει.....	1879
ΚΑΡΑΒΟΚΥΡΟΣ Μιλτιάδης, δικηγόρος έν Κ/πόλει.....	1876
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ 'Αλέξανδρος πασάς, πρώην ύπουργός επί των Έξωτερικών.....	1861
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ 'Αλέξανδρος Κ., Α' γραμματεύς τής έν Βρυξέλλαις 'Οθ. Πρεσβείας.....	1874
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κωνσταντίνος Στεφ., Σύμβουλος τής Έπικρατείας.....	1867
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Σπυρίδης, πρεσβευτής τής Υ. Πόλης έν Βρυξέλλαις.....	1867
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Τηλέμαχος, μηχανικός έν Κ/πόλει.....	1874
ΚΑΡΑΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Γ.....	1880
ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ Κωνσταντίνος, φιλολόγος, μέλος άντεπιστάλλον του Πανακαδημίου τής Γαλλίας έν 'Αθήναις.....	1862
ΚΑΡΑΤΖΑΣ Πρίγκιψ Ι. Κ., πρεσβυτής τής 'Υψ. Πόλης έν Στοκχόλμη και Χάγη.....	1879
ΚΑΡΙΟΣ Νικόλαος, έν Κ/πόλει.....	1881
ΚΑΡΟΛΙΑΝΣ 'Ιορδάνης, καθηγητής έν τή Χάλκην Θεολογική Σχολή.....	1871
ΚΑΣΤΕΛΙΑΝΣ 'Ιωάννης, έμπορος έν Κ/πόλει.....	1872
ΚΑΣΤΕΛΙΑΝΣ Γεώργιος, υπάλληλος τής Τεχνητής 'Ηπειροεσσαλίας έν Βώλφ.....	1882
ΚΑΤΣΙΓΓΡΑΣ Θωμάς, έμπορος έν Φιλίππουπολει.....	1872
ΚΕΚΕΤΖΗΣ Σταύρος, έμπορος έν Κ/πόλει.....	1872
ΚΕΣΣΙΣΟΓΛΟΥΣ Α., έν Ροστοβίφ.....	1879
ΚΕΧΑΓΙΑ Καλλιόπη, διευθύντρια του Ζαπτείου Παρθενωγραφείου έν Κ/πόλει.....	1875
ΚΑΕΛΑΝΗΣ Τήνων, αρχιτέκτων έν Κ/πόλει.....	1865
ΚΑΟΥΜΑΣΗΣ Δ., έμπορος έν Κ/πόλει.....	1878
ΚΟΥΡΤΖΗΣ Πάνος, έμπορος έν Κ/πόλει.....	1879
ΚΟΡΝΑΚΗΣ Π., έμπορος έν Κ/πόλει.....	1873
ΚΟΡΝΙΟΥΣ Γ., τραπέζιτης έν Παρισίαις.....	1872
ΚΟΣΟΥΛΗΣ Θεοδοκόλης, τραπέζιτης έν Κ/πόλει.....	1861
ΚΟΣΤΟΥΜΗΣ Γεώργιος, ιατρός έν 'Αθήναις.....	1880
ΚΟΣΤΟΥΜΗΣ Γεώργιος, καπνέμπορος έν 'Αμσφ.....	1875
ΚΟΣΤΑΜΠΛΗΣ Γεώργιος, διευθυντής των θασών και μεταλλείων.....	1872
ΚΟΥΤΙΟΥΜΤΖΙΑΝ Πετρός εφένδης, διευθυντής τής εφημερίδος ή Φιληπποπόλεως έν Φιλ/πόλει.....	1877
ΚΟΥΜΑΤΟΣ 'Ανδρέας, έμπορος έν Κ/πόλει.....	1872
ΚΟΥΜΑΡΗΣ 'Αρσενίδης, διευθυντής του Αυτοκρατορικού Μετεωρολογίου.....	1864
ΚΟΥΠΠΑΣ 'Ιωάννης, έμπορος έν Κ/πόλει.....	1882
ΚΡΙΕΖΗΣ Κωνσταντίνος, γραμματεύς τής Έλλ. Πρεσβείας έν Βερολίνη.....	1880
ΚΡΙΚΟΤΕΟΣ 'Ιωάννης, μεσίτης έν Παρισίαις.....	1879
ΚΡΙΚΟΤΕΟΣ Νικόλαος, μεσίτης έν Παρισίαις.....	1864
ΚΡΙΝΟΣ Κ., έν Ροστοβίφ.....	1879
ΚΥΜΠΡΙΤΗΣ Δημήτριος, δικηγόρος έν Κ/πόλει.....	1879
ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Έστεακλής, διευθυντής τής εφημερίδος Phare du Bosphore.....	1872
CURTIS Rev. C. G., πρεσβύτερος τής Αγγλικανής Έκκλησίας Memorial Church έν Κ/πόλει.....	1871
KUTSCHERA Hugo, γραμματεύς τής ένταύθα Αυστριακής Πρεσβείας.....	1880

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΡΑΣ Χρ., κοσμηματοπώλης ἐν Κ/πόλει.....	1879
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Γεώργιος, ἀδελματοπώλης ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ πασάς Ἀλέξανδρος, πρώην σύμβουλος τῆς νομαρχίας Θεσσαλονίκης.	1872

Α.

ΛΑΖΟΠΟΥΛΟΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΛΑΤΡΗΣ Γεώργιος, ἔμποροῦπάλλης ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΛΕΟΝΤΙΑΣ Σαπφώ, διευθύντρια τοῦ Παρνεκωγείου Παλ.λάδος ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ Γεώργιος, καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐν τῇ Θεολογικῇ καὶ Ἐμπορικῇ Σχολῇ τῆς Σάκης.....	1875
ΛΟΥΙΣ Βασίλειος, ἱατρός ἐν Κ/πόλει.....	1881
ΛΟΥΤΡΑΚΗΣ Νικόλαος, καθηγητὴς.....	1879

Μ.

ΜΑΓΚΑΛΕ Στέλιος, ζωγράφος ἐν Κ/πόλει.....	1881
ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ Ἀλέξανδρος, διευθυντὴς τῆς Τραπεζῆς Ἑπαιρεοεσπίας ἐν Βώλῳ.....	1875
ΜΑΚΡΗΣ Κωνσταντῖνος, ἱατρός ἐν Κ/πόλει.....	1880
ΜΑΜΙΑΚΑΣ Ἀβραάμ, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.....	1877
ΜΑΛΑΓΙΑΝΗΣ Δημήτριος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.....	1865
ΜΑΛΑΓΙΑΝΗΣ Μ.....	1878
ΜΑΝΟΣ Γρηγόριος.....	1880
ΜΑΝΩΠΟΥΛΟΣ Ἐμμανουήλ.....	1881
ΜΑΡΙΑΚΟΣ Γεώργιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1873
ΜΑΣΤΟΡΑΚΗΣ Ἀριστείδης.....	1879
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Ἀλέξανδρος Σπ., Α' γραμματεὺς ἐν τῇ Μαδρίτῃ Ὀθωμ. Πρεσβείας.....	1870
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Δημήτριος.....	1871
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ Σπυρίδων, ἀρχίατρος καὶ ἰδιαιτέρως ἱατρός τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου.....	1861
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Ἐλευθέριος.....	1876
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Θεόδωρος Α., τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Α. Φραγκούλης, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1874
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Ἐμμανουήλ, τραπεζίτης ἐν Κ/πόλει.....	1873
ΜΕΓΑΚΑΚΗΣ Νικόλαος, ἐν Ἀθήναις.....	1874
ΜΕΓΑΚΑΚΗΣ Ἀθανάσιος, μητροπολίτης Σισανίου.....	1877
ΜΕΘΩΔΙΟΣ, πρύθρος διδμοταίχου.....	1876
ΜΕΛΑΝΔΙΝΟΣ Ἐμμανουήλ, ἐν Κ/πόλει.....	1877
ΜΕΝΑΔΙΝΗΣ Σταῦρος, ἔμπορος ἐν Ἱσραήλ.....	1872
ΜΗΤΣΟΡΑΣ Κυριακός, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.....	1871
ΜΙΣΘΑΝΙΑΝΗΣ Εὐαγγελινός, διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδος ἡ Ἀνατολή.....	1872
ΜΙΧΑΗΛ Μιχαήλ Ν., ἔμπορος ἐν Θεσσαλονίκῃ.....	1870
ΜΙΖΙ[Λ]ΕWIS, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.....	1873
ΜΟΜΦΑΛΙΟΣ Ἐμμανουήλ, βιομήχανος.....	1879
MORDTMANN Dr A. D., ἱατρός, μέλος τοῦ Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου ἐν Κ/πόλει.....	1871

Έτος έκδογης.

MORDTMANN Jean, διερμηνεύς τῆς Γερμανικῆς πρεσβείας ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ Χ. Θεόδωρος, γραμματεὺς τῆς Ρουμανικῆς Πρεσβείας ἐνταῦθα.....	1880
ΜΟΥΖΑΛΑΣ Π., ἑμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΜΟΥΣΙΚΟΣ Ἰωάννης, διδασκαλός.....	1878
ΝΙΟΛΑΜΙΝΣ Σταύρος, ἱατρός ἐν Κ/πόλει.....	1875
ΜΠΕΣΣΕΣ Ν. Γ., γενικός ἐλεγκτὴς τῆς Γενικῆς Ἑταιρίας τοῦ Ὄθωμ. Κράτους.....	1871
ΜΥΚΑΡΟΣ C.	1873

N.

ΝΑΪΔΗΣ Νικόλαος, ἑμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1880
ΝΑΟΥΜ Ἀλέξανδρος, ἰδιόκατωρ τῆς νομικῆς.....	1880
ΝΕΤΡΟΠΟΝΤΗΣ Ἰωάννης, τραπέζιτης ἐν Ἀθήναις.....	1871
ΝΕΤΡΗΣ Νικόλαος, ἐν Ἀθήναις.....	1874
ΝΕΜΤΣΟΓΛΟΥΣ Ζήσης, ἑμπορος ἐν Ὀλιμπουπόλει.....	1871
ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ Δημήτριος, ἑμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1861
ΝΕΟΦΥΤΟΣ, μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως.....	1871
ΝΕΟΦΥΤΟΣ, μητροπολίτης Λαρίσης.....	1874
ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ, μητροπολίτης Κυζίκου.....	1877
ΝΙΚΟΚΑΒΟΥΡΑΣ Σ. Α., ἀρχιμανδρίτης ἐν Βενετικῇ.....	1871
ΝΙΚΟΔΑΪΔΗΣ Γεώργιος, ἑμπορος ἐν Ξάνθῃ.....	1873
ΝΙΚΟΔΑΪΔΗΣ Α., δημοσιογράφος.....	1878
ΝΙΚΟΔΑΪΔΗΣ Ἰωάννης, ἐν Ροστοβίφ.....	1879
ΝΙΚΟΔΕΩΝ Δ., Α' γραμματεὺς τῆς ἐνταῦθα Ἀγγλικῆς Πρεσβείας.....	1880
ΝΟΜΙΚΟΣ Α., ἐν Ροστοβίφ.....	1879
ΝΟΝΝΟΤΗΣ Αἰμίλιος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.....	1873

Ξ.

ΞΥΔΙΑΣ Δ., ἐν Ροστοβίφ.....	1879
ΞΥΔΙΑΣ Θ., ἐν Ροστοβίφ.....	1879

Ο.

ΟΙΚΙΑΔΗΣ Ἰωάννης, σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας.....	1881
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝΣ Γεώργιος, ἱατρός ἐν Κ/πόλει.....	1880
ΟΛΥΜΠΙΑΔΗΣ Δ., ἐν Ροστοβίφ.....	1879
ΟΜΗΡΟΣ Γ., τραπέζιτης ἐν Κ/πόλει.....	1873
ΟΡΦΑΝΟΥΔΑΚΗΣ Κωνσταντῖνος, καλλιτέχνης.....	1879

Π.

ΠΑΓΟΥΝΗΣ Ἰωάννης, διευθυντὴς τῆς ἐν Νεοχωρίφ ἑλληνικῆς Σχολῆς τῶν ἀρρένων.....	1874
ΠΑΔΑΣ Γρηγόριος, ἀρχιμανδρίτης, σχολάρχης τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.....	1879
ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΣ Δημήτριος, ἑμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1880

ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΣ Κ., υποπρόξενος της Ελληνικής Κυβερνήσεως ἐν Κ/πόλει.....	1878
ΠΑΝΤΖΕΡΙΗΣ Δημήτριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΠΑΝΤΖΕΡΙΗΣ Κωνσταντίνος, ὑπάλλῃλος ἐν Κ/πόλει.....	1875
ΠΑΝΩΡΙΟΣ Κ., ἔμπορος.....	1865
ΠΑΠΑ Δανιὴλ, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΠΑΠΑ Θεοδόσιος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1874
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γεώργιος, ἐν Κ/πόλει.....	1881
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Δημήτριος, ἱατρός ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Εὐστράτιος, ψάλτης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Εἰσοδίων.....	1882
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΚΕΡΑΜΕΥΣ, Ἀθηνάσιος.....	1881
ΠΑΠΑΡΡΟΥΣΗΣ Πέτρος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.....	1875
ΠΑΠΗΣ Τιμοθέων, λογιστὴς τραπεζιτικοῦ καταστήματος.....	1874
ΠΑΡΑΓΚΙΑΣ Μανθάνιος, γυμνασιάρχης ἐν Σμύρνῃ.....	1862
ΠΑΡΑΓΚΙΑΣ Νικόλαος, καθηγητὴς ἐν Κ/πόλει.....	1871
ΠΑΡΙΓΟΡΗΣ Κ. Α., ἀρχιτέκτων ἐν Κ/πόλει.....	1872
ΠΑΡΙΣΗΣ Γεώργιος, τραπεζίτης ἐν Ἀθήναις.....	1873
ΠΑΣΠΑΛΗΣ Ἀλέξανδρος, ἔμπορος.....	1870
ΠΑΣΠΑΛΗΣ Δημήτριος, τραπεζίτης.....	1861
ΠΑΣΠΑΛΗΣ Νικόλαος, ἔμπορος.....	1871
ΠΑΣΠΑΤΗΣ Ἀλέξανδρος, ἱατρός.....	1862
ΠΑΥΑΙΔΗΣ Ξενοφών, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1881
ΠΑΥΑΙΤΗΣ Ἀργύριος, ἔμπορος ἐν Φιλιππουπόλει.....	1872
PEARS Edwin, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει.....	1874
ΠΕΡΑΙΚΙΔΗΣ Κυριακός, ἔμπορος.....	1871
ΠΕΡΙΑΤΕΛΗΣ Ν., ἐν Ρωσσίᾳ.....	1879
ΠΕΣΑΝΗΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1880
ΠΟΛΥΚΑΡΙΟΣ, ἱεροδίακονος.....	1872
ΠΟΡΤΟΚΑΛΗΣ Περικλῆς, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1880
ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ, ἡγούμενος τοῦ Σιναιτικῆς μετοχίου.....	1874
ΠΡΩΙΟΣ Νικόλαος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει.....	1874
ΠΥΛΑΔΗΣ Βασίλειος, λόγιος ἐν Κ/πόλει.....	1874

P.

ΡΑΖΗΣ Ἀλέξανδρος, πρῶν διερμηνεὺς τῆς Ἑλληνικῆς Προσβείας ἐν Κ/πόλει.....	1875
ΡΑΖΗΣ Ἀριστείδης, μηχανικός ἐν Κ/πόλει.....	1873
ΡΑΔΑΗΣ Ἀλέξανδρος Στερ., τραπεζίτης.....	1872
ΡΑΔΑΗΣ Κωνσταντίνος, ἐμποροὑπάλλῃλος ἐν Κ/πόλει.....	1875
ΡΑΔΑΗΣ Στέφανος, τραπεζίτης ἐν Παρίσις.....	1873
ΡΑΦΑΝΑ Ἀλέξανδρος, ὑπάλλῃλος ἐν Κ/πόλει.....	1874
ΡΑΦΑΝΑ Ἐλευθέριος, δικηγόρος.....	1874
ΡΕΒΕΛΑΚΗΣ Δημήτριος.....	1878
ΡΕΝΙΕΡΗΣ Α., ἐν Ρωσσίᾳ.....	1879

ΡΟΔΑΔΙΑΝΣ Σ. Σ., έμπορος έν Κ/πόλει.....	1881
ΡΟΣΟΑΥΤΩΣ 'Αθωνάσιος, έμπορος έν Κ/πόλει.....	1871

Σ.

ΣΑΒΒΑΣ ΠΑΣΣΑΣ 'Ιωάννης, πρώην ύπουργός επί των έξωτερικών έν Κ/πόλει.....	1861
ΣΑΓΓΑΝΤΗΣ 'Ιωάννης, έμπορος έν 'Αθήναις.....	1878
ΣΑΒΒΑΔΑΡΙΑΝΣ Δ., έν 'Αλεξανδρείη.....	1878
ΣΑΔΒΑΓΟΣ Κ., τραπέζίτης έν Μασσαλίη.....	1878
ΣΑΔΤΕΑΝΣ Θ., καθηγητής έν Κ/πόλει.....	1875
ΣΑΜΑΡΤΣΙΑΝΣ Χρυσότομος, καθηγητής έν 'Αδριανουπόλει.....	1877
ΣΑΡΑΚΙΩΤΗΣ Βασίλειος, ιατρός έν Κ/πόλει.....	1865
ΣΑΡΑΙΝΣΚΗΣ Κωνσταντός, δικηγόρος έν Κ/πόλει.....	1868
ΣΑΡΣΕΑΝΤΗΣ 'Ηλίας, έν Ροστοβίφ.....	1879
SARTORIS Mailand,.....	1882
ΣΑΤΡΑΖΑΝΗΣ Σταύρος, κυβερνητικός υπάλληλος.....	1879
ΣΓΟΥΤΑΣ Δημήτριος, τραπέζίτης έν Μασσαλίη.....	1871
ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Ζωρζής, έμπορος έν Κ/πόλει.....	1871
ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Νικόλαος, ιατρός έν Κ/πόλει.....	1880
ΣΕΪΤΑΝΙΑΝΣ Γεώργιος, βιβλιοπώλης έν Κ/πόλει.....	1872
ΣΙΔΕΡΟΠΟΥΛΟΣ Ξενοφών Α., έν Κ/πόλει.....	1880
ΣΙΣΜΑΝΟΠΟΥΛΟΣ 'Ιωάννης, τραπέζίτης έν Κ/πόλει.....	1873
ΣΚΑΔΑΝΗΣ Νικόλαος, έν Ροστοβίφ.....	1879
ΣΚΑΡΑΜΑΓΚΑΣ Ε., έν Ροστοβίφ.....	1879
ΣΚΑΡΑΜΑΓΚΑΣ 'Ιωάννης, έν Ροστοβίφ.....	1879
ΣΚΑΔΒΟΣ Φώτιος, φαρμακοποιός έν Κ/πόλει.....	1879
ΣΚΟΡΔΟΣ Κωνσταντίνος, έμπορος έν Κ/πόλει.....	1878
ΣΚΟΥΛΟΥΑΝΣ Στέφανος, πρεσβευτής τής 'Ελλάδος έν Μαδρίτη.....	1871
SCHROEDER Paul, γενικός πρόξενος τής Γερμανίας έν Βρυτυτφ.....	1871
ΣΟΥΒΑΤΖΟΓΛΟΥΣ Βασίλειος, έμπορος έν Κ/πόλει.....	1871
ΣΟΥΓΔΟΥΡΗΣ Π., έν Ροστοβίφ.....	1879
ΣΟΥΓΔΙΑΝΗΣ Νικόλαος, δικηγόρος έν Κ/πόλει.....	1871
ΣΟΥΤΣΟΣ 'Αλέξανδρος γραμματεύς τής 'Ελλην. Προσείας έν Σορίχ.....	1881
ΣΟΦΟΚΛΗΣ Γαβριήλ, καθηγητής έν 'Αθήναις.....	1861
ΣΠΑΘΑΡΗΣ 'Ανδρέας, καθηγητής των μαθηματικών έν Κ/πόλει.....	1874
ΣΠΑΝΑΔΗΝΗΣ Γ., έμποροπάλληλος.....	1874
ΣΤΑΜΑΤΙΑΝΗΣ Δημήτριος, ιατρός έν Κ/πόλει.....	1872
ΣΤΑΜΑΤΙΑΝΗΣ Νικόλαος, διδάκτωρ των νομικών έν Σχμφ.....	1878
ΣΤΑΜΟΥΑΝΗΣ 'Αναστάσιος, έμπορος έν Σηλυβρίη.....	1879
ΣΤΕΦΑΝΟΒΙΚ Παύλος, τραπέζίτης έν Κ/πόλει.....	1875
ΣΤΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Ευθύμιος, αρχιτέκτων.....	1879
ΣΥΓΓΡΟΣ 'Ανδρέας, τραπέζίτης έν 'Αθήναις.....	1871
SHAW William, έν 'Αθήναις.....	1872
ΣΦΑΦΡΟΝΙΟΣ, μητροπολίτης 'Ιωνννίων.....	1871

Τ.

Έτος έκλογής.

ΤΑΓΗΣ 'Αναστάσιος	1872
ΤΑΓΗΣ Φίλιππος, καθηγητής ἐν Κ/πόλει	1875
ΤΑΜΒΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, ταμίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου	1880
ΤΑΜΒΑΚΟΣ Ν. Δ., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1863
ΤΑΝΤΑΛΙΔΗΣ Ἰωάννης, δημοσιογράφος ἐν Κ/πόλει	1875
ΤΑΠΕΙΝΟΣ Ἐλευθέριος, ἔμπορος	1872
ΤΑΣΗΣ Βασίλειος, ἔμπορος	1871
ΤΕΤΣΗΣ Γεώργιος, δικηγόρος ἐν Ἀθήναις	1874
ΤΕΤΣΗΣ Ἰωάννης, καθηγητής ἐν Γαλαξίῳ	1872
ΤΖΕΤΣΗΣ Ἰωάννης, καθηγητής ἐν Ἰωαννίνοις	1879
ΤΣΕΡΑΕΝΤΗΣ Βελισσάριος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1873
ΤΣΕΡΕΝΗΣ Κωνσταντῖνος, δικηγόρος ἐν Κ/πόλει	1871
ΤΣΑΚΑΣ Γεώργιος	1881
ΤΣΗΛΑΒΙΤΗΣ Στέφανος, ἔμπορος	1871
ΤΣΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ Κωνσταντῖνος, κομμικτοπώλης	1878
THOMAN A., διδάσκαλος ἐν τῇ Γερμανοελεγκτικῇ Σχολῇ	1875

Υ.

ΥΠΑΝΔΡΕΥΜΕΝΟΣ Ζαφειρίδης, ἀπ' ἄλλου τῆς Ὑψ. Πόλης	1877

W.

WEISSBACH Augustin, ἰατρός ἐν Κ/πόλει	1873

Φ.

ΦΑΚΑΡΟΣ Μ., διερχομένης τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου	1874
ΦΕΪΖΗ μπέης, πρόξενος τῆς Τουρκίας ἐν Ὀδησσῷ	1874
ΦΙΛΙΟΣ Δ., διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις	1872
ΦΙΛΙΠΠΟΒΙΤΣ Δημήτριος, ἀπ' ἄλλου τοῦ Αὐστρου-Ὀγγρικοῦ ταχυδρομείου	1872
ΦΡΑΓΚΑΤΟΣ Μιχαήλ, δικηγόρος	1872
ΦΡΥΔΑΣ Ν., καθηγητής τῆς γαλλικῆς	1880
ΦΩΤΙΑΔΗΣ Δ. Ν., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1874
ΦΩΤΙΑΔΗΣ Ν., ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1876
ΦΩΤΙΑΔΗΣ Φώτιος, ἰατρός ἐν Κ/πόλει	1861
ΦΩΤΙΟΣ, ἐπίσκοπος Εἰρηνοπόλεως, ἀρχιμ. προϊστάμενος Σταυροδρομίου	1878
	1881

Χ.

ΧΑΡΑΔΑΜΠΙΔΗΣ Ν., δικαστής ἐν Κ/πόλει	1879
ΧΑΡΜΑΝΤΑΣ Χ. Θ., ἰατρός ἐν Κ/πόλει	1879
ΧΑΣΙΩΤΗΣ Γεώργιος, λόγιος ἐν Παρίσις	1882
ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΣ Χρήστος, ιδρυτής καὶ γυμνασιάρχης τοῦ ἐν Σταυροδρομίῳ Ἑλλ. Λυκείου	1869
	1872

*Ετος εκλογής.

HEIDENSTAM Oscar G. de, επίτετραμμένος της Σουηδίας και Νορβηγίας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.....	1874
ΧΕΛΜΗΣ Μιχαήλ, φαρμακοποιός	1873
ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ Ἀναστάσιος, ἰατρός, ...	1879
ΧΡΗΣΤΟΦΟΡΙΔΗΣ Θεμιστοκλῆς, πρόεδρος τοῦ κακουργοδικαίου ἐν Κ/πόλει	1875
ΧΡΗΣΤΟΦΟΡΙΔΗΣ Συμεών, ἰατρός ἐν Κ/πόλει.....	1876
ΛΙΥΣΟΒΑΔΗΣ Λεωνίδας, ἔμπορος ἐν Μεγχεστρίᾳ	1866
ΧΡΥΣΟΒΑΔΗΣ Μιχαήλ, ἔμπορος ἐν Λιβερούλῃ.....	1876
ΧΡΥΣΟΒΑΔΗΣ Γεωργίου Ε.	1880

Ψ.

ΨΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Κωνσταντῖνος, ταμίας τῆς Ῥωσικῆς Ἀτμοπλοικῆς Ἑταιρ. ἐν Κ/πόλει	1875
ΨΥΧΑΡΙΣ Νικόλαος	1880
ΨΩΜΙΑΔΗΣ Κωνσταντῖνος, ἔμπορος ἐν Κ/πόλει	1881

ΕΠΙΤΙΜΑ ΜΕΛΗ.

Α.

ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΣ, Μητροπολίτης 'Επίου.....	1881
ΑΛΗ ΦΟΥΑΤ ΜΠΕΝΣ, διευθυντής του τμήματος των έμμεσων φόρων.....	1882
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ Γρηγόριος, πρεσβευτής της 'Υψ. Πύλης εν Ούασινγκτων.....	1879
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ Ιωάννης, πρώην πρεσβευτής της 'Υψ. Πύλης εν Βερολίνω.....	1873
ΑΡΜΕΝΗΣ Βράζιλας, πρεσβευτής της 'Ελλάδος εν Παρίσις.....	1864

Β.

ΒΑΣΙΛΕΥΣ Ιωάννης, διευθυντής του εν Λονδίνω 'Ελληνικού 'Εκπαιδευτηρίου.....	1874
BARTHELEMY Saint-Hilaire, μέλος του Πανακκαδημίου της Γαλλίας και Γερουσιαστής.....	1871
ΒΑΛΑΙΑΝΟΣ 'Ανδρέας, έμπορος εν Μασσαλίᾳ.....	1817
BANCROFT GEORGE, πρώην πρεσβευτής των 'Ηνωμένων Πολιτειών της 'Αμερικής εν Βερολίνω.....	1872
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γεώργιος, Καθηγητής της 'Εθνικής Τραπέζης της 'Ελλάδος.....	1871
ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ Δημήτριος, καθηγητής των βασιλοπαιδων εν 'Αθήναις.....	1874
ΒΕΡΝΑΡΔΟΣ Χ., ιατρός εν Σφόδρῳ.....	1863
ΒΗΣΑΝΗΣ Πανταζής, εν Τάντα.....	1881
ΒΙΤΤΩΡΗΣ Ιωάννης, εν 'Αλεξανδρείᾳ.....	1881
BLACKIE J. Stuart, καθηγητής των ελληνικῶν γραμμάτων εν τῷ εν 'Εδιμβούργῳ Πανεπιστημίῳ.....	1868
VOGÜÉ Melchior Comte de, μέλος του Πανακκαδημίου της Γαλλίας, πρώην πρεσβευτής, εν Παρίσις.....	1871
BOKER, πρώην πρεσβευτής των 'Ην. Πολιτειῶν της 'Αμερικής εντάλθα, Washington.....	1862
ΒΟΥΤΣΙΝΑΣ 'Αλέξανδρος, έμπορος εν 'Οδησσῷ.....	1881
ΒΟΥΤΣΙΝΑΣ Ιωάννης, Γεν. Πρόξενος της 'Ελλάδος εν 'Οδησσῷ.....	1881
BURNOUF Emile, πρώην διευθυντής της εν 'Αθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς, εν Παρίσις.....	1867

Γ.

GEMMA Adolfo, διευθυντής του Περιοδικου Revista.....	1871
GEVAER F. A., διευθυντής του Βασιλικού 'Ωδείου εν Βρυξέλλαις.....	1881
GLADSTONE William, πρωθυπουργός της 'Αγγλίας.....	1862

Δ.

DERBY Lord, ύπουργός της 'Αγγλίας.....	1876
DUMONT Albert, μέλος άντεπιστέλλον του Πανακκαδημίου της Γαλλίας, διευθυντής της άνωτέρας εκπαιδύσεως εν τῷ ύπουργείῳ της Παιδείας, εν Παρίσις.....	1868

*Ετος έκλογής.

DURUY Victor, μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας, πρῶν ὑπουργὸς τῆς Δημοσίας Ἐκπαίδευσως, ἐν Παρίσις.....	1882
DUFFERIN Lord, Πρεσβυτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Κ/πόλει.....	1881

Ε.

EMSTREIZ, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Λειψίας καὶ γερμανιστῆς τῆς Σχολῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου.....	1879
EANEM, ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν.....	1865
EGGER Emil, μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας, καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου ἐν Παρίσις.....	1864
EICHthal Gustave A., μέλος τῆς ἀσιατικῆς Ἑταιρίας ἐν Παρίσις.....	1872
ELLIOT Sir G. Philip, πρεσβυτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Βιέννῃ.....	1879
ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ Π., πρῶν ἑσφ. τῶν ἀρχαιοτήτων ἐν Ἑλλάδι.....	1879

Ζ.

ZAMBALDI F., καθηγητὴς τῆς ὀλλανδικῆς καὶ λατινικῆς γραμμ. ἐν Βενετίᾳ.....	1872
ΖΑΠΠΑΣ Κωνσταντῖνος, κτηματίας ἐν Βασιλειᾷ.....	1874
ΖΑΡΙΦΗΣ Γεώργιος, τραπέζιτης ἐν Παρίσις.....	1863
ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ Στέφανος, ἐν Μασσαλίᾳ.....	1880
ZICHY Comte, πρῶν πρεσβυτὴς τῆς Αὐστρουγγλίας ἐν Κ/πόλει.....	1874
ΖΕΓΓΡΑΦΟΣ Χρηστάκης, τραπέζιτης ἐν Παρίσις.....	1863

Ι.

IGNATIEFF, Général.....	1865
ΙΣΤΡΙΑΣ Δώρα.....	1868
ΙΩΑΚΕΙΜ Γ', πρῶν Κωνσταντινουπόλεως.....	1878
JACQUEMENS G. Robin, ὑπουργὸς τῶν Ἑσωτερικῶν τοῦ Βελγίου.....	1881
JEBB, καθηγητὴς ἐν Γλασκούβῃ.....	1878

Κ.

ΚΑΛΑΙΓΑΣ Π., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου.....	1871
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Ἀλέξανδρος πασάς, πρῶν ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν.....	1861
ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ Εὐθέμιος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου.....	1871
ΚΑΡΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥΣ Α., ἀρχιτέκτων ἐν Ἀθήναις.....	1871
ΚΕΜΑΛ πασάς, γερουσιαστὴς, ὑπουργὸς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Οἴκου.....	1871
KEUDLL von, πρεσβυτὴς τῆς Γερμανίας ἐν Ρώμῃ.....	1872
CHRIST G., καθηγητὴς τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου.....	1870
KIRCHHOFF A., καθηγητὴς τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου.....	1872
KÖNIGS K., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου.....	1874
ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ Στέφανος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου.....	1863
ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΣΤΗΣ Ἀνδρέας Γ., πρεσβυτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Κ/πόλει.....	1875
CURTUS Ernest, καθηγητὴς τοῦ ἐν Βερολίνῳ Πανεπιστημίου.....	1870
CHASSANG, γενικὸς ἐπιβλεπωντὴς τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσως ἐν Παρίσις.....	1868

A.

*Ετος ἐλογής.

ΔΑΜΠΡΟΣ Π., νομισματολόγος ἐν Ἀθήναις	1871
LESSEPS Ferdinand de, ἐν Παρίσις	1865
LÉVÊQUE Charles, μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας, καθηγητὴς ἐν τῷ Collège de France, ἐν Παρίσις	1866
ΔΙΒΑΔΑΣ Θεοφάνης, λόγιος ἐν Βιέννῃ	1874
LISTER Joseph, καθηγητὴς τῆς χειρουργίας ἐν Λονδίῳ	1881
LUDOLFF Comte, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν Κ/πόλει	1872
LYONS Lord, πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Παρίσις	1865

M.

ΜΑΥΡΟΚΟΡΑΑΤΟΣ Ν., πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διόδσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμῶν Συλλόγου	1864
ΜΕΤΑΞΑΣ Σπύρος, ἰατρός ἐν Μασσαλίᾳ	1880
ΜΥΤΣΟΥΣΙΔΗΣ Ἡρακλῆς, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1873
MILLER Emmanuel, μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας, καθηγητὴς ἐν τῇ Σχολῇ τῶν νεωτέρων ἀνατολικῶν γλωσσῶν	1863
MORRIS Joy, πρώην πρεσβευτὴς τῶν Ὑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κ/πόλει	1865
ΜΟΥΝΤ Πασσάς	1865

O.

ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ Θεόδωρος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1867

Π.

ΠΑΛΑΙΟΣ Α., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1872
ΠΑΝΤΑΖΙΑΝΣ Ἰωάννης, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1874
ΠΑΠΑΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ Κ., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1879
ΠΑΡΑΣΧΟΣ Ἀχιλλεὺς, πρὸς ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐν Ταϊνῶν	1880
PERROT Georges, μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας, ἐν Παρίσις	1874
ΠΕΤΡΟΣ Β', Αὐτοκράτωρ τῆς Βρασίας	1873
ΠΡΕΤΕΝΤΕΡΗΣ Χ., καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου	1871

P.

ΡΑΓΚΑΒΗΣ Ἀλέξανδρος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Βερολίῳ	1863
RASCON Comte de, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Ἰσπανίας ἐν Κ/πόλει	1881
RENÉ Briant, βιβλιοφύλας τῆς ἐν Παρίσις Ἱατρικῆς Ἀκαδημίας	1876
RENTEPES M., δικηγόρος τῆς Ἑθνικῆς Γραμμῆς τῆς Ἑλλάδος	1864
RIVIER Alphonse, διδάκτωρ τῆς νομικῆς ἐν Βρυξέλλαις	1851
ROSSIGNOL J. P., μέλος τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας	1865

Σ.

ΣΑΪΤ Πασσάς, μέγας Βεζίρης	1879
ΣΑΡΗΦΘΑΣ Νικόλαος, μέλος τοῦ ἐν Βρυξέλλαις Συλλόγου τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου	1861

*Έτος εκλογής.

SAUPPE Hermann, καθηγητής τοῦ ἐν Γοτίγγη Πανεπιστημίου.....	1875
SCHMIDT Bernard.....	1870
SCHMIDT Moritz, καθηγητής τοῦ ἐν Ίένη Πανεπιστημίου.....	1871

T.

TISSOT Charles, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ἐν Λονδίῳ.....	1880
ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ Χαρίλαος, πρωτοπυργὸς ἐν Ἀθήναις.....	1878
THUROT Charles, μέλος τοῦ Πανακκαδημίου τῆς Γαλλίας ἐν Παρίσις.....	1873
TUCKERMAN Charles, πρώην πρεσβευτὴς τῶν Ἡν. Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κ/πόλει.....	1873

Υ.

ΥΨΗΑΝΘΗΣ Γρηγόριος, πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Βιέννῃ.....	1874

V.

VOGÜÉ Melchior de, μέλος τοῦ Πανακκαδημίου τῆς Γαλλίας, πρώην πρεσβευτὴς, ἐν Παρίσις.....	1871

W.

WADDINGTON W. Henri, μέλος τοῦ Πανακκαδημίου τῆς Γαλλίας, γέροντος. ἐν Παρίσις.....	1878
WEIL Henri, καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐν Παρίσις.....	1867
WERTHER Baron von, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Γερμανίας ἐν Κ/πόλει.....	1875
WIESELER Friedrich, καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Γοτίγγης.....	1873
WITTE Baron de, μέλος τοῦ Πανακκαδημίου τῆς Γαλλίας, ἐν Παρίσις.....	1876

Φ.

FABRI.....	1878
ΦΙΑΜΜΑΝ Τιμοθέων, ἑφορός τῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς.....	1879
ΦΙΑΜΠΙΦ, στρατηγὸς ἐν Ρωσσίᾳ.....	1878
FOURNIER Ch., πρώην πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ἐν Κ/πόλει.....	1878
ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ Κωνσταντίνος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου.....	1867

H.

HATZFELDT V., πρεσβευτὴς τῆς Γερμανίας ἐν Κ/πόλει.....	1880
HAVET Ernest, καθηγητὴς ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας ἐν Παρίσις.....	1867
HEAR H. G., Γεν. Πρόξενος τῶν Ὑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κ/πόλει.....	1880
HENGEN, W., Γραμματεὺς τοῦ Instituto di Corrépondenza Archeologica.....	1872
HEUZEY Léon, καθηγητὴς ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Ὁραίων Τεχνῶν ἐν Παρίσις.....	1874
HOLTENDORFF Franz von, καθηγητὴς τοῦ Δικαίου ἐν Βερολίῳ.....	1872
HOUSSAYE Henri, λόγιος ἐν Παρίσις.....	1879

ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΑΟΝΤΑ ΜΕΛΗ.

A.

ΑΓΓΕΛΙΑΝΣ Τηλέμαχος, πτηματίας ἐν Κίω.....	Ἔτος ἐξαγογῆς. 1863
ΑΝΘΙΜΟΣ, μητροπολίτης Βιδυακάδων.....	1868
ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ Αλέανδρος, καθηγητῆς τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς.....	1863
ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΔΟΣ Β., καθηγητῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.....	1872
ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ Δημήτριος, ἐν Κ/πόλει.....	1875
ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ Γ., σχολάρχης ἐν Κυθωνίαις.....	1876

B.

ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ Ἰω., καθηγητῆς.....	1876
ΒΕΛΟΥΔΟΣ I., διευθυντῆς τῆς ἐν Βενετίᾳ Μαρκανῆς βιβλιοθήκης.....	1871
ΒΕΛΟΥΤΗΣ Παναγῆς, ἐν Κεραικῇ.....	1878
BERGHERAND, γενικός γραμματεὺς τῆς ἐν Ἀλγερῇ κλιματολογικῆς Ἐταιρίας.....	1870
ΒΑΣΙΛΙΑΝΟΣ Ν. Νικήτας, δημοκράτης ἐν Ἀμαρῇ.....	1864
ΒΑΣΙΛΟΣ Ἀνδρέας, τιμηματάρχης ἐν τῷ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργ. τῆς Ἑλλάδος.....	1875
ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ Ἀλέξανδρος, δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ.....	1879
ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ Ἀναστάσιος.....	1879

Γ.

GEHARDT W., ἀρχιλόγος ἐν Γοτtingen.....	1873
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ Ν., ἱατρός ἐν Βουλῇ.....	1863
GIDEL Charles A., proviseur τῆς σχολῆς Louis-le-Grand, ἐν Παρισίοις.....	1867
ΓΡΗΓΟΡΑΣ Γερμανός.....	1863
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ Α., καθηγητῆς.....	1864

Δ.

ΔΑΜΩΝ Δ., ἱατρός.....	1872
ΔΕΚΙΦΑΛΛΑΣ I., ἱατρός ἐν Νέξῳ.....	1864
ΔΕΣΤΟΥΝΗΣ Γ., καθηγητῆς τῆς ἑλλ. γλώσσης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Παιτρουπόλεως.....	1876
ΔΕΦΝΕΡ Μιχαήλ, ὕψηντῆς ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίῳ.....	1875
ΔΟΥΜΤΣΕΑΣ Κ., ἱατρός ἐν Ἀδριανουπόλει.....	1871
DOZON Auguste, πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Θεσσαλονίκῃ.....	1872

Η.

ΗΛΙΑΔΗΣ Αεωνίδας, καθηγητῆς ἐν Ἀθήναις.....	1873

Θ.

ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ Κ., ἔμπορος ἐν Τριδιστῇ.....	1870
ΘΕΡΕΙΑΝΟΣ Διονύσιος, δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ.....	1869

I.

ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Ἐμμανουὴλ, καθηγητῆς ἐν Ἀμαρῇ.....	1869
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Σάββας, πρώην διδάσκαλος ἐν Τραπεζούντῃ.....	1861
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Σερρατιῶν, καθηγητῆς ἐν Κιαισαρείᾳ.....	1870
.....	1863

Κ.

CAILLEMER Exupère, πρόεδρος τῆς νομικῆς Σχολῆς Λουμβόου.	1870
ΚΟΕΝ, συντάκτης τῶν Ἰσραηλιτικῶν Χρονικῶν ἐν Κερκύρῃ.	1863
ΚΟΣΜΙΑΝΣ Κυριακός, ἐμπόρος ἐν Πτολεμαίδι.	1863
ΚΟΥΝΤΟΥΡΗΣ Παναγιώτης.	1864
COUSSEMAKER Arthur, νομικός ἐν Αἰρ.	1870
ΚΡΙΚΟΣ Δ., φαρμακοποιὸς ἐν Ἀθήναις.	1865
QUEY DE SAINT-HILAIRE marquis de, λόγιος ἐν Παρίσις.	1867
CULLEN D.	1880
ΚΥΡΙΑΚΙΑΝΣ Κ., πρῶν σχολάρχης τῆς ἐν Τραπεζοῦντι Ἑλληνικῆς Σχολῆς.	1864
CHART Cavaletti Gérard de,	1872
ΚΩΔΙΑΤΣΟΣ Γεώργιος, πρῶν διευθυντῆς τῆς ἐν Ἀθήναις Ῥιζαρίου Σχολῆς.	1878
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΝΣ Γ., διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις.	1876

Λ.

ΛΑΜΠΡΙΑΝΣ Ἰωάννης, ἱατρός ἐν Ἰωαννίνους.	1874
ΛΕΒΙΑΝΣ Δ. Ν., δικηγόρος, πρῶν πρύτανης τοῦ Σιλλόγου Παρνασσῶ ἐν Ἀθήναις.	1872
LEGRAND Emile, προγυμναστής ἐν τῇ Σχολῇ τῶν νεωτέρων ἀνατολικῶν γλωσσῶν ἐν Παρίσις.	1870
LEONARDI Giovanni, φαρμακοποιὸς ἐν Κερκύρῃ.	1871
ΛΗΜΝΙΟΣ Ν., ἱατρός ἐν Ἀρτάκη.	1872
ΛΥΚΟΥΔΗΣ Ἐμμανουήλ, δικηγόρος ἐν Ἀθήναις.	1874

Μ.

ΜΑΜΟΥΚΑΣ Ἀνδρέας, γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλλάδος.	1878
ΜΑΝΑΡΗΣ Σπυρίδων, Γυμνασιάρχης ἐν Ἀθήναις.	1863
ΜΑΝΑΡΑΣ Γρηγόριος, ἐμπόρος ἐν Μυτιλήνῃ.	1873
ΜΑΤΕΑΝΟΣ Γ., καθηγητῆς ἐν τῇ Ζωσιμικῇ Σχολῇ ἐν Ἰωαννίνους.	1872
MONTANI Pierre.	1866
ΜΟΡΔΟΣ Σαμουήλ, δημοσιογράφος ἐν Κερκύρῃ.	1864
ΜΥΡΙΑΝΘΕΥΣ Γερόνυμος, ἐφημέριος τῆς ἐν Λοιδίνῳ ἑλληνικῆς ἐκκλησίας.	1872

Ν.

ΝΑΧΑΜΟΥΔΗΣ Ἰωσήφ, δημοσιογράφος ἐν Κερκύρῃ.	1861
ΝΕΡΟΥΤΣΟΣ Τάσος, ἱατρός, διευθυντῆς τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὕγειονομικοῦ Συμβουλίου.	1875

Ξ.

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ Κωνσταντίνος, καθηγητῆς.	1863

Ο.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Παναγιώτης, διευθυντῆς ἰδιωτικῆς Σχολῆς ἐν Κερκύρῃ.	1868

Π.

ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Γ., διδάσκαλος ἐν Ἀρτῇ.	1872
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Μ., ἱατρός ἐν Θεσσαλονίκῃ.	1863

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Χρήστος, δικαστής ἐν Κύπρῳ	1864
ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥΣ Κλεάνθης, λόγιος ἐν Βραζιλίᾳ	1871
ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Ματθαῖος, διευθυντὴς τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς	1882
ΠΕΤΡΙΔΗΣ Ἀθανάσιος, σχολάρχης ἐν Κυπριασίᾳ	1864
ΠΕΡΙΔΗΣ Δ., λόγιος ἐν Κύπρῳ	1871
ΠΙΝΙΑΤΟΥΡΟΣ Γεράσιμος	1878
ΠΟΛΙΤΗΣ Ν. Γ., τμηματάρχης ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας ἐν Ἀθήναις	1878

P.

ΡΑΓΚΑΒΗΣ Ρ. Ἀλέξιος, ἀπὸ ἀλλήλος τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργείου τῆς Ἑλλάδος	1870
ΡΑΔΛΗΣ Ν., ἱατρός ἐν Περγάμῳ	1872
ΡΑΜΜΟΣ Ι., σχολάρχης Ἀρτῆς	1864
ROSSI SCOTTI, Comte G. B., ἐπίτιμ. πρόεδρος τοῦ ἔργ. Μουσείου Παρουσίας ἐν Τολώσσῃ	1882
ΡΩΜΑΝΟΣ Ἰωάννης, καθηγητὴς ἐν Κερκύρᾳ	1874

Σ.

ΣΑΒΑΣ Κωνσταντῖνος, μεσαιωνοδίδης ἐν Βενετίᾳ	1868
ΣΑΚΕΛΛΑΝ Ι., ἐν Ἀθήναις	1881
ΣΑΡΡΟΣ Στέφανος, ἱατρός ἐν Βουκουρεστίῳ	1874
ΣΚΟΡΔΕΛΗΣ Νικόλαος, καθηγητὴς ἐν Ἀθήναις	1868
ΣΕΥΑΙΣΣΗΣ Ι., δημοσιογράφος ἐν Ἀθήναις	1863
ΣΟΦΟΚΛΗΣ Γαβριήλ, κατ' ἐργατῆς ἐν Ἀθήναις	1881
ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ Ἐπαμεινώνδης, διευθυντὴς τοῦ ἡγεμονικοῦ γραφείου ἐν Σάμῳ	1867
SCHLIEMANN Ἑρρίκος, διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις	1871
ΣΧΟΡΤΣΑΝΙΤΗΣ Δ., πρῶτον σχολάρχῃ ἐν Ἀρτῇ	1871

T.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ Κ., καθηγητὴς τῶν ἐν ἑνὶ μόνῳ γραμμάτων ἐν Βενετίᾳ	1872
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ Ν.	1863
ΤΣΑΝΑΡΑΣ Π., γυμνασιάρχης ἐν Κερκύρᾳ	1876

V.

VEIDNER André, καθηγητὴς ἐν Μαγδεμβούργῳ	1872

Φ.

ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ Χ. Ν., τυπογράφος ἐν Ἀθήναις	1864
FRESHFIELD Edwin, ἐν Λονδίῳ	1877

X.

ΧΑΣΙΩΤΗΣ Δ., ἱατρός ἐν Ἰωαννίνοις	1874
HIRSCHFELD Gustave, καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν Κωνσταντινῶν	1873
ΧΡΟΝΙΔΗΣ Κ., λόγιος ἐν Ἀδριανουπόλει	1863
HUGHES, πρῶτον γραμματεὺς τῆς ἐν Κ/πόλει Ἀγγλικῆς Πρεσβείας	1871

ΜΕΛΗ ΔΙΑΡΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ

κατὰ τὸ ἔτος 1881—82.

Α'. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ.

1. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ Θ.
2. ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ ΠΡ.
3. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.
4. ΙΑΛΕΜΟΣ ΘΑΥΣΣΕΥΣ.
5. ΜΑΛΙΑΚΑΣ ΑΒΡ.
6. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤ.
7. ΠΑΠΑΡΡΟΥΣΗΣ ΠΕΤΡΟΣ.
8. ΣΑΑΤΕΛΗΣ Θ.
9. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΣ.

Β'. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ.

1. ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ Γ.
2. ΒΑΜΒΑΚΗΣ Υ.
3. ΒΕΛΛΟΓΙΑΝΝΙΔΗΣ Μ.
4. ΒΑΣΙΛΑΡΗΣ Κ.
5. ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ ΘΡ.
6. ΓΚΙΩΝ Ι.
7. ΜΑΥΡΟΓΟΡΑΤΟΣ ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ Δ.
8. ΤΣΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ Κ.

Γ'. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ.

1. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ ΣΤ.
2. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Γ.
3. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κ. ΣΤ.
4. CURTIS C. G.
5. MORDTMANN A.
6. MORDTMANN J.
7. ΠΑΣΠΑΤΗΣ ΔΑ.
8. ΠΕΡΑΙΚΙΑΝΗΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ.
9. SCHROEDER PAUL.

Δ'. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ.

1. ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ ΠΡ.
2. ΜΑΛΙΑΚΑΣ ΑΒΡ.
3. ΠΕΡΑΙΚΙΑΝΗΣ Κ.
4. ΣΑΑΤΕΛΗΣ Θ.

5. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ ΧΡ.
6. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Τ., Γεν. Γραμματέας.
7. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ ΘΔ., Ειδ. Γραμματέας.

Ε'. ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ.

1. ΑΜΑΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΕΥΑΓΓ.
2. ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ ΠΡ.
3. ΒΑΣΜΑΤΖΙΑΔΗΣ Ι.
4. ΜΑΛΙΑΚΑΣ ΑΒΡ.
5. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ Κ.
6. ΣΑΑΤΕΛΗΣ Θ.
7. ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΣ.

ΣΤ'. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ.

1. ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΔΗΣ Γ.
2. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ ΣΤ.
3. ΒΑΡΟΥΤΗΣ ΙΑΚ.
4. ΓΕΩΡΓΙΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩ.
5. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.
6. ΖΙΦΟΣ ΙΩ.
7. ΙΑΛΕΜΟΣ ΘΔ.
8. ΚΑΛΑΙΔΑΔΗΣ ΚΩΝΣΤ.
9. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ Κ. ΣΤ.
10. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ ΤΗΛΕΜΑΧΟΣ.
11. ΚΥΜΠΡΙΤΗΣ Δ.
12. ΛΕΩΤΟΜΥΡΗΣ Γ.
13. ΛΟΥΤΣΗΣ Β.
14. ΜΑΛΩΝ Κ.
15. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ Δ.
16. ΦΩΤΙΑΔΗΣ Θ.

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ

της 'Οργάνωσης

ΤΗΛ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ

τῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν
Κ. ΠΕΡΑΙΚΙΑΝΗΣ.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΑΠΟ ΜΑΙΟΥ 1881 ΜΕΧΡΙ ΜΑΙΟΥ 1882.—ΤΟΜΟΣ ΙΣΤ΄.

ΠΕΡΙ

ΓΕΝΕΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

ΤΗΣ ΑΡΜΕΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

μέχρι τέλους τῆς χριστιανικῆς ἑκατονταετηρίδος.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ἀναγινωθὲν ἐν ταῖς συνεδριάσεσι γ', γ', γ' καὶ γ'.

Ἀπὸ πολλοῦ εἴσεται ἡμῖν πρὸς τὴν μελέτην τῆς πατρῴας γραμματικῆς, καὶ ἡ τῆς βωμικῆς, ἡ τῆς τῶν μεταγενεστέρων εὐρωπαϊκῶν λαῶν καὶ ἡ τῆς τῶν μουσουλμανικῶν τὴν δι' ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸ βελτιοῦν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν πέραν τῆς ἑλλάσσης Ἀσίας λαῶν ἀγνοούμεν παντελῶς, οὐδενὸς οὐδέποτε τῶν ἡμετέρων ἐξερευνησάντος τὰ κατ' ἐκείνους. Δὲν ἐννοοῦμεν τοὺς Σίνας, ὧν ἡ ἀπέραντος φιλολογία οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς ἡμᾶς· οὔτε τοὺς Ἰνδοὺς, ὧν ἡ ἀρχαιότης φιλολογικῶς ἐστὶν ἡμῖν σχεδὸν ἀγνωστος· οὐδὲ αὐτοὺς τοὺς Ἑβραίους περὶ ὧν ἄριστα ἐπραγματεύθη ἡδη ἐν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ὁ ἱ. κ. Ἀλ. Καραθεοδωρῆ, ἀλλὰ τοὺς γείτονας ἡμῶν Ἀρμένιους, ὧν τὴν ἱστορίαν γινώσκουμεν ἐκ τῶν ὀλίγων πληροφοριῶν τῶν παλαιῶν καὶ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, ἐκ τῶν γεωγραφικῶν συγγραμμάτων τῶν μεταγενεστέρων καὶ ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀρμενικῶν μελετημάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ φιλολογία τοῦ λαοῦ τούτου τυγχάνει ἀξία σπουδῆς, ἐγινωμεν νὰ διαλέξωμεν ἐνταῦθα τὰ κατὰ (ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄.)

τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς μέχρι τέλους τῆς ἑκατονταετηρίδος σκοποῦντες τὸ μὲν νὰ δηλώσωμεν ἕως ἡμῖν ἐφικτὸν τὴν βαθμικὴν διανοητικὴν ἐπέδωσιν τοῦ ἀρμενικοῦ ἔθνους, τὸ δὲ νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι καὶ ἐκ τῆς γραμματικῆς αὐτοῦ δύναται ἡ ἡμετέρα φιλολογία νὰ ἀρυσθῇ σπουδαίας τιμῆς συμβολαί.

Τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος συμπεριλαμβανόμενον ἐν τῇ ἀρχῇ φυλῇ, ἤρξατο ἐνωρὶς νὰ παρακολουθεῖ τὰς πρὸς διανοητικὴν ἀνάπτυξιν ἀποσπαστὰς τῶν ἐκλεκτοτέρων τῆς μεγάλης ταύτης φυλῆς μελῶν, ἥτοι τῶν Ἰνδῶν, τῶν Περσῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ἡ πρὸς ἐκπολιτισμὸν ἐρεσις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀειποτε ὀλιγοχρόνιος, διότι ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐμφανίσεως αὐτοῦ ὁ ὀλιγοπληθὲς, διηρημένον καὶ στενωροῦμένον ὑπὸ τῶν περιραιοῦντων ἱερογενῶν λαῶν, ἐκωλύετο συνεχῶς τῆς ἐλευθέρως καὶ ἀνεξαρτήτου αὐτοῦ ἐνεργείας. Ἀγνοῶσιν ἀκριβῶς πότε τὸ ἔθνος τούτο ἀποσπασθὲν ἐκ τοῦ μεγάλου ἀρίου κορμοῦ κατέλαβε τὴν χώραν, ἥτις ἐκλήθη Ἀρμε-

νία· διότι σχεδόν μέχρι τοῦ Ζ' αἰῶνος π.Χ. τὴν χώραν ταύτην κατέχον ἑτέρον ἔθνος, καυκάσιον, τὰ μέγιστα συγγενεὸν πρὸς τὸ νῦν γεωργικόν. Ἐν τοσοῦτῳ οἱ Ἀρμένιοι ἀποτιλοῦντες ἰδίαν ἐθνότητα, ἥς ἡ γλῶσσα ἀνατομικῶς ἐτυμολογούμενη ἀποδείκνυται μεσάζουσα ὥς τις καχυωρισμένος γλωσσικὸς κλάδος μεταξὺ τοῦ ἱνδικοῦ καὶ τοῦ σλαβοσλαβικοῦ, ἐνωρὶς ἀπέδειξαν τὰ πρῶτα ἐκπολιτιστικὰ σπέρματα παρὰ τῶν Ἀσσυρίων. Τὰ σπέρματα ὅμως ταῦτα σημαντικὰ ὄντα καὶ ὀδυρεῖα, οὕτως εἰπεῖν, εἰς λαὸν ἄριον ἐξηρανώθησαν ἅμα τῇ ὑπὸ τῶν Μήδων καταλύσει τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους κατ' οὐδὲν ἀπολύτως συντελέσαντα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀρμενικοῦ λαοῦ. Ἐκτότε δὲ ἤρξατο μεταστροφόμενος παρ' αὐτοῖς ὁ ἰσχυρὸς καὶ περικύριος πολιτισμὸς, οὗ αἱ ἀρχαὶ τοσοῦτον μεγάλως ἐπενήργησαν ἐν Ἀρμενίᾳ ὥστε αὐτοὶ ἀπερρίφθησαν πᾶν ἔμφυτον πρὸς ἰδίαν ἐξέλιξιν κίνημα τῶν κατοίκων αὐτῆς· οἱ τότε Ἀρμένιοι σχεδόν ἐξωμειώθησαν τοῖς Ἑλλήνοις καὶ μόνον τῶν ἱσταντικῶν σημείων τινα ἰθαγενεὺς βουλόμενος ἀλλ' ἄρ' ἥς ἐπὶ οὐκ ἐκτελεσθῆναι κατὰ τὸ περικύριον κράτος ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οἱ δὲ Ἀρμένιοι ἠδυνώθησαν νὰ διοικῶνται ὑπὸ ἀρχόντων πελαγονικῶν, παρατηρεῖται ὅτι ἐκτοτε πραγματικῶς ἐπὶ ἐκτελέσει οὐ ποιοῦν τινα προσημειωμένον εἶναι ὡς ἐν τῇ παγκοσμίᾳ ἱστορίᾳ, ἐπιδόσεις ἁμέσας εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ εἰς πορισμὸν παντὸς καλοῦ στοιχείου τοῦ καθόλου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὸ μὲν διότι αὐτοὶ κατ' ἐαυτοὺς τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος ἦν φύσει ἐπιδεκτικὸν μαθήσεως καὶ ἐξημερώσεως, τὸ δὲ διότι καὶ οἱ ὑπὸ τοῖς μακεδόνας διοικηταῖς Ἑλλήνσι τε καὶ Ἑλληνίζοντι Ἰθαγενεῖς ἐπεμελήθησαν ἀφ' ὧν νὰ παρασχῶσι πάντα τὰ πρὸς ἡμέτερον μέσον εἶναι διὰ τῆς καθιδρύσεως νέων ἐν Ἀρμενίᾳ πόλεων, εἴτε διὰ τῆς προσλήψεως λογίων ἀνδρῶν, εἴτε διὰ τῆς εἰσαγωγῆς σωτηριωδῶν νόμων βασιζομένων ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ καὶ τοῦ ἀποικιακοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων. Ἐκτότε παρεσκευάθη γενεὴ τις, ἥτις ἐκπαίδευθεῖσα διὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπέφυγε νὰ ἐμφορῇ εἰς τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος τὴν συνεισθήσιν παντὸς κοινωνικοῦ ἀγαθοῦ. Οὕτω λοιπὸν βάσις τῆς ἐξημερώσεως τῶν Ἀρμενίων ἐγένετο ἡ ἑλληνικὴ παιδεία, ἥτις ἐπὶ ἐπὶ τὰς ἑκατονταετηρίδας τοσοῦτον

ἀνεμόρφωσε τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος, ὥστε καὶ μέχρι τῆς σήμερον εἰς διασφύζονται τὰ σπέρματα αὐτῆς ἀδιάσπαστα καὶ ἀκαταγώνιστα κείμενα ἐν παντὶ κλάδῳ τοῦ διανοητικοῦ αὐτοῦ βίου. Αὐτῇ καὶ μόνῃ δὲ ὀφείλουται πάντα τὰ ἐκπολιτιστικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρμενικοῦ ἔθνους· τὸ χριστιανικὸν θρησκευμα, ἡ πρὸς τὰ γράμματα γενικὴ ἐρεσις, οἱ κοινωνικοὶ θεσμοὶ καὶ ἡ παραγωγή ἰθαγενεὺς φιλολογίας ὑποκινήθησαν ἐκ τῆς συνεισθέσεως διὰ τὴν ἰθνηκὴν ἀνάγκην καθολικῆς μορφώσεως καὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἀρμενικοῦ λαοῦ.

Ἡ κυρίως ἀρμενικὴ φιλολογία ἀρχεῖται ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς Β' μ.Χ. ἑκατονταετηρίδος· διότι ἐκτοτε ἐγένετο χρῆσις ἰδίου ἀλφάβητου, δι' οὗ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν πάντα τὰ διανοητικὰ προϊόντα τῆς ἀρμενικῆς μαθησεως. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπῆρξεν ἐν Ἀρμενίᾳ περίοδος διανοητικῶν ἀγώνων, ἥτις, εἰ καὶ ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὴν καθόλου ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, δύναται ὅμως νὰ θεωρηθῇ κοινὸν κτήμα Ἑλλήνων καὶ ἀρμενίων· διότι ἡ μέλειται πασῶν τῶν ἀπόψων τῆς περιόδου ταύτης καταδείκνυσιν τὸ μὲν οἷα ἦσαν τὰ αἰτία τὰ πρὸς γένεσιν ἰθαγενεὺς φιλολογίας συνδραμύνον, τὸ δὲ ὅπως ἡ ἑλληνικὴ παιδείσις συντελέσει εἰς τὴν ἐξημερώσιν καὶ ἠθικὴν ἀνύψωσιν λαοῦ πλειστοκίως συνταχυσάμενος τὰς ἐαυτοῦ τύχας μετὰ τοῦ ἡμετέρου ἀποικιακοῦ.

Διαιρούμεν λοιπὸν τὸ θέμα τοῦτο εἰς δύο μέρη. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῳ τμήματι θελομεν εἰσελθεῖν πᾶσας τὰς φάσεις τοῦ διανοητικοῦ βίου τῶν Ἀρμενίων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς ἱεραρέσεως τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφάβητου, ἐν δὲ τῇ δευτέρῳ τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς κυρίως αὐτῶν φιλολογίας.

Ἡ γραμματολογία πάντων τῶν πεπολιτισμένων τῆς ἀρχαιότητος λαῶν ἀρχεῖται ἐξ ἀσμάτων δημοτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ὁμῶν καὶ εἰτα ἐξ ἐποποιίας· οὕτως ἡ μὲν ἱστορία ἀρχεῖται ἐκ τῶν Βεδῶν, τῆς Περσικῆς καὶ τῆς Μαχάβαρτας, ἡ δὲ ἱβερικὴ ἐκ τῆς μυθολογικῆς γενέσεως, ἡ δὲ ἑλληνικὴ ἐκ τῶν ἐπικών ὁμῶν καὶ τῶν ἐπὶ τῶν ἱλιάδων καὶ Ὀδυσσεύς. Δύναται δὲ εἰπεῖν ὅτι πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν ἀρχαίων ἔθνων ἡ γραμματολογία ἦτο πεπραγμένη ὑπὸ τοιούτων φιλολο-

"Οπως ποτ' ἂν ᾖ, τὰ ἐλάχιστα ταῦτα λείψανα τῆς ἄρμενικῆς ποιήσεως ἔτυχον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις σπουδαίας εἰρήνης παρὰ τοῦ ἐν Μόσχῃ¹ Εὐαῖ², παρὰ τοῦ ἐν Βιέννῃ Κατερίτζεῖν³ καὶ παρὰ τοῦ ἐν Βενετίῃ Καρεῖν⁴· οὐδε γαλᾶτης Dulaurier διηγεῖται ταῦτα μεταφράζων καὶ ἀναλύων τὴν εἰδικὴν περὶ ἄρμενικῆς ποιήσεως συγγραφὴν τοῦ Εὐαῖ⁵.

Ἡ μελέτη τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου βιβλίου τοῦ Μωυσέως Χωρνοῦ ἀποτυπώει ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀναγνώστη τοῦ ἀναμνησθέντος ἰδιῶν ὅτι πρὸ τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας ὑπῆρχε ποικιλία καὶ μυθολογία κύκλος εὐρίπαικτος ἀρχόμενος ἀπὸ ἀναμνηστικῶν χρόνων καὶ διήκουστος ἄχρι αὐτῶν τῶν ἡμερῶν τοῦ Χωρνοῦ. Αἱ πρὸς τοὺς δι' μαρτυρίαν ἡμῶν παρὰ τὴν συγγραμμὴν τοῦτο εὐρίσκονται. Καὶ οἱ μὲν παραδόσεις καὶ μυθεύματα ἐν πολλοῖς χρόνοις ἐσώζοντο ἐν Ἀρμενίᾳ μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ φαίνεται λίαν πιστευτὸν διότι ἡ χώρα αὐτοῦ διετέλεσε ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας κέντρον συναντήσεων καὶ συγκρούσεων πάντων σχεδὸν τῶν ἀσιατικῶν λαῶν, τουρανίων, ἑλλήνων, ἡ σμυρναίων, οὖν, κατέλειπον ἐν αὐτῇ ἀναμνηστικὸς σημαντικὰ τῆς διαζεύσεως αὐτῶν ἔχνη, ἅτινα μαρτυροῦμεθα ἀπὸ τῶν διηγημάτων τῶν καὶ πολλῶν καθεστῶτων κατ' ἄλλους μυθεύματα οὖν ἀρμένικα. Ὁ Χωρνοῦ ἐναπεμπάμενος ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ τῶν ἄλλων παραδοξοτότας τινὲς περὶ πάλιν τῆς Ἀρμενίας βασιλευσάντων διηγήσεις, αἰνῶς ἐντὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ ἰδίου, εἰσὶν ἡ περὶ τὴν παραδόσεων ἡ ἐκταταμένους ὁμαδῶν λείψανα. Ὁ πρῶτος ὅμως τῆς διηγήσεως αὐτοῦ παρακαλεῖται ἡμεῖς ἐν

1) Τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τὸ περιεχόμενον ἐννοεῖται ὅτι ἀπὸ τῶν πρώτων ἐκ τῆς συγγραφῆς τοῦ Γουόλφραμ Κατερεζάν (Γουόλφραμ, ζῳγραφ. *δαυιδικὴς ἡρωϊκῶς βιβλίου* ἀνωμαλῶς βιβλίου, 1854, σ. 21 κ. ε.).—Πρβλ. [Γουόλφραμ], *αὐτοβιογ. ζῳγραφ. δαυιδικῶς βιβλίου*, 1865, τόμ. Α', σ. 47.—V. Langlois, *Journal asiatique*, 1869, σ. 53, ἀριθμὸς ἐπιστ. 48.

2) *Մկրտչի Եմին, զէպք հեյն հայաստանի ։ Մոսկովա, 1850.*

3) Գաթըրճեան, Հայոց մատենագրութիւն պատմութիւնը: Վիէննա, 1851.

4) *Παραπομπές* ζωντανών *ηχογραφήσεων*, τόμ. Α', σ. 45—61.

5) Journal asiatique, 1852, т. 7.—Revue des Deux Mondes, 1852, т. 18, ст. 224 и сл.

МЕЧНИКОВА

νά παράσχοντες πλήρη πίστιν εἰς τὴν αὐθεντικότητα μερῶν τινῶν τῶν εἰρημένων διηγημάτων καὶ παραδόσεων διὰ πολλοὺς μὲν λόγους· ἀλλὰ κυρίως διότι ἡ πηγὴ ἐξ ἧς ἔρρετο αὐτὸς ὁ ἱστορικὸς τυγχάνει εἰσαίτι ὑποπτος, ἀπύκρυπος, καὶ ὡς τινες λέγουσι, χάλκευμα μεταγενέστερον· διότι τὸ ἔργον τοῦ αὐτοῦ Μάρ 'Αββ' Κατίνε, εἰς ὃ στήριζεται ὁ Χωρνήος, φαίνεται ἔργον μᾶλλον τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς. Ἀκολουθοῦντες ὅμως τὸν εἰρὸν τῆς μυθολογικῆς περιόδου τῶν Ἀρμενίων παρατηροῦμεν ἐν πρώτοις ὅτι ὁ Χωρνήος ἀρύεται ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Σύρου συγγραφέως πάσας τὰς περὶ ἀρμενικῆς ἀρχαιότητος πληροφορίες αὐτοῦ. Οὕτως ἀναφέρων τὰ κατὰ τὸν γενάρχη Χαικ (Հայկ), ὃν αὐτὴν αὐτὸν τὸν ἐν τῇ Γενέσει (1, 3) μνημονευόμενον Θοργομά (Թորգոմ), προστίθειν ὅτι κατὰ τὸν ἥρωα τούτον πιστοποιοῦνται καὶ ἐκ τῶν παλαιῶν ἀγγράφων διηγήσεων (գրքաց անդին). Ταύτας ὅμως παρασινοῶ παντελῶς. Ἐπειδὴ δὲ ἀπ' ἀρχαιότατων χρόνων οἱ Ἀρμένιοι καθύσκειν ἑαυτοὺς Χαικ, τὸ δὲ ἐνικὸν Χαι (Հայ) ἀνέμμενον ἐν ἑθνικῶν ἐκπαισθησιν, κατ' ἀναλογίαν τῆς τὸν ἡμέτερον 'Ελ. ἡρα, παρασπον μυθικὸν περὶ οὗ πλείον' ὅσα παρεδίδοντο, ἔπειτα ὅτι καὶ αἱ περὶ τούτου διηγήσεις, ὥς ὑπαινίσσεται ὁ αὐτὸς ἥρωας, θά ἦσαν αὐταὶ μόναι αἱ ἐν τῷ συγγραμμῷ τοῦ Μάρ 'Αββ' ἀποταμιευθεῖσαι¹. Κατωτέρω δὲ ἀναφέρων ὁ Χωρνήος τὰ κατὰ τὸν Ἀρμενῆν (Արմենի) υἱὸν τοῦ Χαικ γεννηθέντα ἐν Βαβυλῶνι παρατίθει διαφόρους παραδόσεις ἐν αἷς καὶ τὴν περὶ τοῦ υἱοῦ τούτου Σάρα (Տարա), παρ' οὗ ἐλέγτο ὅτι ἐκλήθη ἡ χώρα Σιράκ (Տիրակ), ἡ παρὰ Πτολεμαίῳ Συρακηνή², τούθ' ὅτι περὶ διασφαιρὴν τὴν ἐπὶ Χωρνήου συνήθη παρὰ τοῖς χωρικοῖς παρομύειν (թէ րա Տարայի որհրել է, իմր Տիրակայ ամարքի շնն)³· ἔχουσιν ὡδε· Εἰ σὺ ἔχεις τὸν φάρμακον τοῦ Σάρα, ἐλπίσκουσιν ὅμως ἡμεῖς οἱ τῆς Συρακηνῆς εἰσεβολῶρες. Ἐλέγτο δὲ αὕτη, διότι ἐμβυβέτο ὅτι ὁ Σάρας πολυχόρος ὢν ἀπεστάλη παρὰ τοῦ πατρὸς μετὰ πολλῶν ἀκολουθῶν εἰς πεδία εὐφοροτάτην, ἥτις καλουμένη

'Αραχάτ' (Արաχած) μετεκλήθη ἀπ' αὐτοῦ Σιράκ.

Περιεργάστον δ' ἐν τῇ μυθικῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀρμενίας εἶναι ὅτι ὁ Χωρνήος ἀναφέρει φιλοσόφου τινὸς Ἑλλήνου Ὀλυμπιόδωρου καλουμένου χωρίον, ἐν ᾧ γήνηται λόγος περὶ τοῦ ἐν καιρῷ τοῦ παγκοσμίου κατακλισμοῦ πλοῦ τοῦ Εἰσοῦθρου. Τὸ χωρίον τούτου προστίθειν ὅτι μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἀπόβασιν τοῦ Εἰσοῦθρου ἀπεστάλη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σῆμ πρὸς ἐξέταση τῆς χώρας καὶ ἐπὶ ὀνομασίας μέρη τινὰ αὐτῆς ἀρίμετο πρὸς τὰ ὄρια τῆς Χακτριανῆς. Ἐπιλέγει δὲ ὁ Ὀλυμπιόδωρος ἐπὶ τῶν παραδόσεων τούτων οἱ ἀρχαῖοι τὸν Ἀρῆμ ἀπὸ γόνου (οἱ κατὰ Χωρνήον Ἀρμένιοι συνεχίστα) ἀνεμνησκοντο δι' ἀμνηστῶν, ἄτινα χοροδόντες ἐβαλλον διὰ τοῦ μουσικοῦ ὄργανου βραβίον (բրավիό—βράβιτος, κρέμβλλον)¹. Καὶ διὲν ἀμειβάλλομεν μὲν περὶ τῆς πιστότητος τούτων, ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι τὸ παρὰ Χωρνήου χωρίον τοῦ Ἑλλήνου Ὀλυμπιόδωρου ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς τοὺς Ἀρμαίους, οἵτινες ἐν χρόνις μεταγενέστεροις πολλὰς τοιαύτας παραδόσεις ἐπλάσαν διὰ τῆς διαδόσεως τῆς μουσικῆς Γενέσεως, εἰς ἣν ἕκαστος ἀσιατικὸν ἔθνος χριστιανισμὸν προσεβίβηεν ἢ ἀναγάγῃ τὴν ἀρχαιότητα αὐτοῦ. Αἱ περὶ κατακλισμοῦ παραδόσεις, κοινὰ οὖσαι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις σημιτικαῖς λαοῖς, εἰοί μὲν ἀρχαιόταται, ἀλλὰ πηγαῖόντιν ἐκ τῶν συρο-χαλδαϊκῶν παραδόσεων, αἵτινες φαίνεται ὅτι μῦθος περὶ τὸν τρίτον αἰῶνα πρὸ Χρ. ἰενοικεῖσθαι ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ καὶ Μικρῇ Ἀσίᾳ καὶ ἀλ-
 1) Ὁ ἐν τῇ Γενέσει παράδοσις τῆς κιβω-
 2) τοῦ Νωὲ ἀπεδείχθη ὡς ἀρχαιότης διὰ
 3) τῆς ἀνακάλυψεως τῆς περὶ κατακλισμοῦ βα-
 βυλωνιακῆς ἐποποιίας, ἐν ᾗ ἀναγνωσκόμεν ὅτι
 ἡ κιβωτὶς ἔστι ἐπὶ τοῦ ὄρους Νιζβ³. Τὸ ὄνο-
 μα ὅμως τοῦ ἐν αὐτῇ ὁρώτος προσώπου δὲν
 ἀνγνωσθῆναι εἰς τὴν συλλαβικὴν τούτου στοι-
 χίωμον οὐδέμιν φωνήενον ἐνέβρουν ἐπιδε-
 χόμενον καὶ τούτου χάριν ἄντικατέστησαν
 αὐτὸ διὰ τοῦ Εἰσοῦθρου, εἰς ὃν ἐπιδόθηκαν
 αὐτὸ διὰ τοῦ κατακλισμοῦ παραδόσε-
 ων. Κατὰ τοὺς ἐπιτομῆς δι' αὐτοῦ Ἀλέξαν-
 δρον τὸν Πολυστορα καὶ τὸν Ἀδώντιον ἡμεῖς
 καὶ ὁ Βηρσπὸς τὴν στίαν τῆς κιβωτὸς.

1) *U. Hrr. ցալուսիբիւ.* βιβλ. II, κεφ. 4 καὶ 44. Ὁ Χαικ ἐκλαβανόμενος ὡς πρόσωπον ἱστορικὸν παρὰ τῶν ἀρμενίων ἱστορικῶν χρονολογεῖται τῷ 2107 ἔτει π. Χρ.

2) *Ide* Πτολεμ. V, 13, 9.

3) *Ide U. Hrr.* βιβλ. II, κεφ. 44, σ. 27 (ἔδ. Βενετ. 1865).

1) *U. Hrr.* βιβλ. II, κεφ. 4, σ. 17. Ὑποτί-
 θεται ὅτι ὁ Ὀλυμπιόδωρος οὗτος εἶναι ὁ ἐκ Θερμῆς
 τῆς Αἰγύπτου ἱστορικὸς. Langlois, collection I,
 σ. 388 ἐν ὑποσημ.

2) *H.* 4, ἐδ. Tisch.

3) J. Méant, *Babylone et la Chaldée*, σ. 27.

ἐν Ἀρμενίᾳ εἰς χρόνους ἀρχαιοτάτους· τὰ λεγόμενα ὅμως αὐτοῦ μένουσιν εἰσὶν ὅλως ἀναπόδευκτα· καὶ ἐὰν πρὸς στιγμήν δώσωμεν πίστιν εἰς τὰ διηγήματα ταῦτα, ὑπελοίμεν ἴσως, μεταβαλλόντες ὀνόματα καὶ χώρας, νὰ ἐκρημίσωμεν ταῦτα εἰς λαοὺς τῆς Συρίας καὶ μέλιστα τῆς Ἀσσυρίας, πρὸς οὓς, ὡς ἐκ τῶν σφηνειδῶν ἐπιγραφῶν ἀπεδείχθη, ὑπῆρχεν ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ συνήθεια τοῦ νὰ σημειῖται καὶ καταγράφωσιν ἐν ἱεροῖς ἰδρύματι τὰς πράξεις καὶ τ' ἀνδραγαθήματα τῶν βασιλέων αὐτῶν. Οὐχ ἥττον ὁ Χωρηνὸς ἐξακολουθεῖ τὰς περὶ ἀρχαιοτάτης ἀρμενικῆς ἱστορίας ἐρεῦνας αὐτοῦ, φέρει εἰς μαρτυρίαν καὶ ἑτέρας ὁμοίας παραδόσεις εὐλημμέναι, ὡς λέγει, ἐξ ἀρχαίων. Οὕτως ἐμειλὼν ἀπὸ Παρουλῆ (Παρουλή), βασιλέως τῆς Ἀρμενίας, ἀνεκρήθητο γενομένου ἀπὸ τοῦ κράτους τῆς Ἀσσυρίας (τῷ 768 κατὰ τὸν Τσικιλιώτην) καὶ ἀναμνησκόμενος ἐκ δευτέρου τῆς κατὰ τῶν προγόνων μορφῆς αὐτοῦ, ἐτι δηλαδὴ τότε οὐδ' ὅμως ἠσκολοῦντο περὶ τὰς ἐπιστήμας, ὁμολογεῖ ὅτι ἐκ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ἐκτεταμένον ὑπὸ τῶν βασιλέων τῶν χωρῶν ἐκείνων. Πράγματι ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑπῆρχον παρὰ τοῖς ἱερατικοῖς λαοῖς τοιαῦτα ἀρχεῖα, ὡς γνωσκόμεναι ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Πολυέστορος περὶ Βηρωσσῶν, ἐκ τῆς Ἑσθῆρ (X, 1) τῆς Π. Διαθήκης, ἐν ἀπιδώρῳ τοῦ Σικελιώτου ὁμιλοῦντος περὶ Κτησίτου καὶ ἀλλοτρίων. Ἀλλ' ὅρα γε τί τε περὶ Παρουλῆ καὶ ἄλλων ἀρμενίων βασιλέων παραδιδόμενα παρὰ Χωρηνῶν εἰσὶν ἀκριβῆ καὶ ἐπομένως ἀναμνησθέντα ἱστορικὰ γεγονότα; δυστυχὸς ἡ νῦν κατὰστασις τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης ἀδυνατεῖ νὰ βεβαιώσῃ τὰ τοῦ Χωρηνῶ. Κατὰ τὸν Ménant ὅμως καὶ ἄλλους ἀσσυριολόγους¹ ὀνομαζέται τινὰ τῶν παρὰ Χωρηνῶν βασιλέων εἰσὶ μᾶλλον ὀνόματα πύλων.

Χροῖαν δὲ ποιητικωτάτην καὶ ὅλως πρωτότυπον ἔχουσιν αἱ παρὰ τῷ συγγραφεὶ τοῦτῳ ἀρμενικαὶ παραδόσεις περὶ Ἀρα καὶ Σεμωρμίδος, ὅς τις παρὰτρεχόμενος ὡς ἀναλυθεὶς

ἦδη ἀρχοῦντος ὑπὸ Dulaunier¹ καὶ Lenormant².

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς ἐν συνόψει περὶ τῆς μυθολογικῆς ταύτης περιόδου τῆς ἀρμενικῆς φιλολογίας, ἥτις καλ' ὄλεος τὰς ἐπιφύεις αὐτῆς ἀνάγκη εἰς τὴν ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν τῆς χώρας ταύτης, καλ' ὅς γνώσεις εἶχεν ὁ Χωρηνός. Εἶνε δὲ ἀληθὲς ὅτι, κατὰ τὰς ἀσσυριολογικὰς μελέτας, ἡ περίοδος αὕτη τῶν ἀρμενικῶν χωρῶν δεικνυσὶν ἐποχὴν ἀγώνων καὶ συγκρούσεων μεταξὺ τῶν ἰθαγενῶν καὶ τῶν Ἀσσυρίων, τῶν μὲν ἀινένως ἐργαζομένων πρὸς ἐντελὴ πολιτικὴν ἀνεκρυσταίναν, τῶν δὲ πρὸς πλήρη ἐκασπλήνισιν συνόρων καὶ χωρῶν λίαν προσδοκῶν εἰς τὸ ἀσσυριακὸν κράτος· οὐ καταλυθέντος, ἡ Ἀρμενία ὑπετέκνῃ ὅλοσχερῶς τοῖς Μήδοις, οἵτινες ὅμως ἐπέτρεψαν τοῖς κατοικοῖς νὰ διατηρῶσιν ἰδίαν δυναστείαν ὑπὸ ὅρων καὶ ὑπεύθυνον. Ἡ δυναστεία αὕτη, ἥς ἡ καταγωγή ἀρνείται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀσσυρίων συγγραφέων, ἔχει κατὰ τὸν Χωρηνὸν τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐκ τοῦ Χαίκα, οὗ τινος πέντες οὐ μῆτρα τῆς μηδικῆς κατακτήσεως διάδοχον συμποσούνται εἰς τισσάρχοντα καὶ δύο, ὧν τελευταῖος ἦν ὁ προμνησθεὶς Παρουλῆ (τῷ 768 ἔτι), ὁ κατὰ τὸν Χωρηνὸν συνενωθείς μετὰ τοῦ παρὰ Κτησίτη καὶ Διοδώρου τῷ Σικελιώτῃ (βιβλ. Β', 24) ἀναφερομένου Ἀρβέκῃ πρὸς καταλῦσιν τοῦ ἀσσυριακοῦ κράτους³.

Ἀλλὰ τὸν μὲν βασιλέα Παρουλῆ καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἀγνοοῖ παντελῶς ἡ αἰθεντική ἱστορία τῆς ἀρχαιότητος, τὸ δὲ ἀρμενικὸν ἔθνος κατὰ τὴν μηδικὴν κυριαρχίαν ἀσπόμετον καὶ σθεδρὸν ἀγνοστον ἐν, ἤρξατο ἦδη νὰ ἐκπλώται ἐπ' ὅλων τῶν χωρῶν ἐκείνων, ἐν αἷς ἐπ' αὐτῆς προηγουμένης ἀσσυριακῆς κυριαρχίας ὑπῆρχον ταυτοχρόνως διάφοροι ἡγεμόνες

1) Revue des Deux Mondes, 1852, τόμ. XIV, σ. 244 κ. εἰ.

2) La Légende de Semiramis. Paris, 1872. Bibl. Maspéro. hist. ancienne, etc. σ. 277 κ. εἰ.

3) Τὸν Ἀρβέκην ὀνομαζέται ὁ Χωρηνὸς Βαρδάρην (Ἡμμερμήην). Ἐν οἷς δὲ λέγει, ὅτι κατὰ τὸν Παρουλῆ ἄλλως ἀναφέρονται παρὰ τοῖς ἱστορικοῖς (βιβλ. II, κεφ. Ιου), φαίνεται ὅτι εἶχε ἐννοεῖ ὅτι ὦν τὸν Κτησίτην, Διοδώρου, Ἀθήνας καὶ τοῦ πρώτου διὰ τοῦ ἄλλου ἀγνωστοῦ ἦσαν ἀρμενίου βασιλέως Παρουλῆ, ὃς τινι ὁ Χωρηνὸς ἀποδίδουσι τὴν σύνταξιν τεσσάρων βιβλίων. Τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μνία γίνεται ἐν τῇ ἀρμενικῇ μεταφράσει τοῦ Ἱερειῶ, κεφ. ΝΑ', 27.

1) Müller, Fr. hist. Græc. II, σ. 406.

2) Bibl. B', 32, 4 Didot.

3) J. Ménant, Annales des rois d'Assyrie, σ. 10.

βασιλεύοντες ἐν Ἀραράτ (Οὐράρτι), Ναιρί, Βαν (Βαϊνγ) καὶ ἄλλοις διαμετέμεσι τῆς νῦν Ἀρμενίας κατοικοῦμένοις ὑπὸ μιᾶς καὶ μόνης φυλῆς συγγενεούσης πρὸς τὰ καυκάσια ἔθνη¹. Κέντρον ὅμως τῆς ἐθνότητος αὐτοῦ ἦν φαίνεται ἀνεκάλειν τὸ Ἀραράτ, καὶ μέλητα τὸ ΝΑ ὡς τὸ μέτρον, ὅπου ἐν ἤρξατο νὰ ἐξαπλώται καὶ νὰ ἐνταχθῇ τὰ λοιπὰ περίοικα φύλα· διότι πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑκτοῦ αἰῶνος, κυριαρχούντων τῶν Ἀγαμενιδῶν, ἡ χώρα αὕτη ἦν τῆς τριακασίας σατραπείας μέρος, ὅπερ ἐν τοῖς ἐπισήμοις ἐπὶ τῶν σσηνοειδῶν ἐγγράφοις ἐκαλεῖτο *Αρμινά*, ἐν δὲ τῇ σκυθικῇ αὐτῶν μεταφράσει *Αρμινά* (Harminya), ἐν δὲ τῇ ἀσσυριακῇ *Οὐραάρι* (Uraartu), *Οὐραάρι* ἢ καὶ *Αραάρι*². Ἀπὸ τοῦ *Λ* λοιπὸν καὶ τοῦ *ΣΤ* αἰῶνος οἱ κυριῶς Ἀρμένιοι γίνοντο πλέον κύριοι τῶν περὶ χωρῶν, ἐν αἷς βραδύτερον, κυριαρχούντων τῶν Περσῶν, μετασφύζαντες κατὰ τὴν φυσιογνωμίαν καὶ τὴν γλῶσσαν εἰς ἔθνος σχεδὸν ἡρανικόν, ὅλον ἐστὶ τὸ νῦν Ἀρμενικόν³. Μοναρχούντος τοῦ μεγάλου Κύρου, ἡ Ἀρμενία ἀπετελεῖ ὑποτελεῖς βασιλείον, ὅπερ ὑπερχεῖται νὰ παρέλγῃ ἐν πάσῃ περιστάσει τῇ Περσίᾳ στρατὸν καὶ δασμὸν⁴. Τὸ σύστημα δὲ τοῦτο ἤρξατο ἀπὸ τοῦ Ἀστυάρχου, παρ' οὗ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας κρατηθεὶς εἶχε συνομολογήσει δασμὸν οἷσιν καὶ συστρατεύεσθαι ὅπου ἐπαγγελίαι, καὶ ἐρόματα μὴ ἔξενον⁵. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ αὕτη κατάστασις τῆς χώρας ἀπῆρσεν τοῖς Ἀρμενίοις ἐπὶ δὲ μέλλον ἰδεῖν ὡθῇ ἡ κατάσταση αὕτη ὅπου ἐπὶ Δαρείου ὑπερχεῖται ἡ Ἀρμενία νὰ διδῇ τῇ περσικῇ μοναρχίᾳ τακτικὸν φόρον. Κατὰ τὴν τρίγλωσσον σσηνοειδῆ ἐπιγραφὴν τῆς Βιζιτουῦ, τοῦ Δαρείου κυριεύσαντος τῆς Βαβυλωνος, ἡ Ἀρμενία σὺν ἄλλαις πολλαῖς χώραις ἐπαγείσθαι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Μήδου τινὲς καλούμενοι Φραβάρτου καὶ καταγομένου ἐν τῇ γενεᾷ Κουζάρου. Αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ μονάρχης ἰδοὺ πῶς ἐκτίθησι τὰ κατὰ τὴν κατάστασιν τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης. «Ἐστειλα λοιπὸν εἰς Ἀρμενίαν ἀνδρα τινὰ

Ἀρμένιον, καλούμενον Δαδαρσῆν (Dadarses), ἡμῖτερον δούλον. Τῷ εἶπον τάδε· Ὑπακούειν τὸν ἀντάρτην τοῦτον λαόν, ὅστις οὐχ ὑπακούει μοι. Καὶ ὁ μὲν Δαδαρσῆς ἀνεχώρησε πρὸς ὑποταγὴν τῆς Ἀρμενίας· ἄλλ' οἱ ἐπαναστάται ἐχόν προχωρήσει κατὰ τοῦ Δαδαρσῆ ἱετομοὶ νὰ πολέμησιν πρὸς αὐτόν. Ὁ Δαδαρσῆς ἀπεδέξατο τὴν μάχην. Ἐν Ἀρμενίᾳ ὑπάρχει πόλις καλούμενη Ζούσα· ἐνταῦθα συνεπλάκησαν. Ὁ Ὀρμουζδὴ παρέσχε μοι τὴν ἑαυτοῦ βοήθειαν· τῇ προστασίᾳ αὐτοῦ ὁ στρατός μου ἐβόησε πολλὸν ἐχθρὸν στρατόν. Ἐγένετο δὲ τοῦτο τῇ 8ῃ τοῦ μηνὸς Θουραύρα (Thuravara)⁶. Οἱ ἐπαναστάται ἐξοστράτευσαν τὸ δεύτερον, ἐπέσπευσαν κατὰ τοῦ Δαδαρσῆ προσφέροντες αὐτῷ τὴν μάχην. Ὑπάρχει ἐν Ἀρμενίᾳ φρούριον καλούμενον Τίγχα· ἐνταῦθα συνεπλάκησαν. Ὁ Ὀρμουζδὴ παρέσχε μοι τὴν βοήθειαν αὐτοῦ. Τῇ προστασίᾳ αὐτοῦ ὁ στρατός μου ἐνίκησε τὸν στρατὸν τὸν ἀντάρτην. Ἐγένετο δὲ τοῦτο τῇ 18 τοῦ μηνὸς Θουραύρα. Ὁ μὲν ἐχθρὸς κατέλιπε 520 νεκροὺς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὁ δὲ Δαδαρσῆς 520 αἰχμαλώτους.—Ὁ βασιλεὺς Δαρείος δῶλον ποιεῖ τάδε· Οἱ ἀντάρται ἐξοστράτευσαν τὸ τρίτον κατὰ τοῦ Δαδαρσῆ ἱετομοὶ νὰ πολέμησιν πρὸς αὐτόν. Ὑπάρχει ἐν Ἀρμενίᾳ φρούριον ὀνομαζόμενον Οὐγυαμὰ (Uhyama)· ἐνταῦθα συνεπλάκησαν. Ὁ Ὀρμουζδὴ παρέσχε μοι τὴν ἑαυτοῦ προστασίαν· τῇ ἰσχύϊ τοῦ Ὀρμουζδὴ ὁ στρατός μου κατέστρεψε πολλὸν ἐχθρὸν στρατόν. Ἐγένετο δὲ τοῦτο τῇ 9 τοῦ μηνὸς Ταίγαρις⁷. Εἰτα ὁ Δαδαρσῆς πέριεμένε μὲν ἐν Ἀρμενίᾳ μέχρη τῆς ἐκ Μήθιας ἐπιτελεσθῆς μοι.—Ὁ βασιλεὺς Δαρείος δῶλον ποιεῖ τάδε· Ἐστειλα εἰς Ἀρμενίαν τὸν καλούμενον Βαούμισα, ἱμὸν δούλον, καὶ εἶπον αὐτῷ τάδε· «Ὑπακούειν τὸν ἀντάρτην τοῦτον στρατόν, ὅστις οὐχ ὑπακούει μοι». Ὁ Βαούμισα ἐξοστράτευσεν πρὸς ὑποταγὴν τῆς Ἀρμενίας. Οἱ ἐπαναστάται ἐβόησαν κατ' αὐτόν προσφέροντες αὐτῷ τὴν μάχην. Ὑπάρχει ἐν Ἀσσυρίᾳ πόλις καλούμενη Ἰσσίδου (Issidu)· ἐνταῦθα ἤρξαντο τῆς μάχης. Ὁ Ὀρμουζδὴ παρέσχε μοι τὴν ἑαυτοῦ βοήθειαν. Τῇ προστασίᾳ τοῦ Ὀρμουζδὴ ὁ στρατός

1) Maspéro, hist. ancienne, σ. 398.

2) J. Ménant, le syllabaire assyrien, partie 4me, σ. 119.

3) Πρὸς Fr. Lenormant, hist. anc. de l'Orient, 9 édit. t. 4, σ. 294.

4) Σανφωντος Κύρου Παῖδ. Β', 4, ἐνθα λέγει ὁ Κύρος περὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας «ὅν ἐδ οὔτε τὸ στρατεύμα πέμπει ἡμῖν οὔτε τὸν δασμὸν ἀποδίδουσι».

5) Αὐτόθεν.

1) Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Πέρσαις ὁ Ὀρμουζδὴ παρίστα τὸ ὑπέρτατον ὄν, θεὸν φωτεινόν, στέλδοντα, μέγιστον καὶ ἀγαθότατον, ὅστις ἐπλάσε τὸ πᾶν διὰ τοῦ λόγου. ²De Maspéro, hist. anc. σ. 466.

3) Ἦτοι τῇ 8 ἀπριλίου τοῦ 520 ἔτους π. Χρ.

4) Ἦτοι τῇ 9 αὐτοῦ 520.

μου κατέστρεψε πολλούς επανάστατας (συμπεριλαμβανόμενος εἰς 2,024). Ἐγένετο δὲ τοῦτο τῇ 15 ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς Ἀναμακᾶ (δεκεμβρίου, 520).—Ο βασιλεὺς Δαρείος δῆλον ποιεῖ τάδε: Οἱ ἐπανάσταται ἐπορεύθησαν τὸ δεύτερον κατὰ τοῦ Vannisa ἱεθίσοντες αὐτὸν εἰς μάχην. Ὑπάρχον ἐν Ἀρμενίᾳ ἐπαρχία τις ὀνομαζομένη Autiyara ἐνταῦθα συνεπλάκησαν. Ὁ Ὀρμούζδ παρέσχε μοι τὴν ἐαυτοῦ βοήθειαν τῇ προστασίᾳ αὐτοῦ ὁ στρατὸς μου κατέστρεψε πολλούς ἐχθρούς (2,048 νεκροὶ καὶ 559 αἰχμαλωτοί). Ἐγένετο δὲ τοῦτο ἐν τέλει τοῦ μηνὸς Θωραερά (30 ἀπριλίου, 519)¹.

Ἐπὶ τῆς μυθωπορικῆς ταύτης κυριαρχίας ἡ Ἀρμενία παρίσταται ὑπὸ τοῦ παρὰ Χωρηνῶ Μάρ 'Αβᾶ Κατίνᾳ ὡς χώρα ἀξιοσημείωτος διὰ τὰ κατὰ τὸν Ἀστυάγην καὶ Τιγράνην (Α'), ἔτι πάλιν οὐ μόνον ἑσπερίων ἄλλως ἐξέθετο ἐν τῇ Κορὺν Πανύτζ. Ἡ ἐποχὴ δὲ αὕτη παρουσιάζεται καὶ ὡς γενναία δημοτικῆς λυρικῆς ποιήσεως, ὥς ἀποσπασματικὰ διόσωσαν ἡμῶν ὁ Χωρηνός. Ἐξιστοροῦν οὕτως κατὰ τὸν Τιγράνην (Σηρμωλὴ) παραδίδωσιν ὅτι ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ Ἀστυάγου Ἀνοὺς (Uthous) παρακολουθουμένη ὑπὸ πολλῶν ἡγεμόνων, καὶ ὧν καὶ πολυαριθμῶν αἰχμαλώτων συμπεριλαμβανόμενοι 10,000 ἔγκλεισται ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν τοῦ οὐροῦ Ἀραράτ ἀγρὶ τῆς χώρας Γολθηνῆς. Ὁ μῦθος οὗτος ἔχει μεγάλην πλοκήν παρὰ τὸν Χωρηνῶν καὶ μοιρολότι ἀγνοοῦνται εἰσέτι οὐθέν τι περὶ τῆς ὑπέρβρεως αὐτοῦ μαρτυρεῖται, ἀποδεικνύει καὶ ἡμᾶς ὅτι οἱ λόγιοι Ἀρμένιοι τῆς Ε' αἰ. ἐκατονταετηρίδος ἀμυδρὰν εἶχον ἰδίαν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς χώρας αὐτῶν ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ Ἀστυάγου διὸτι ἅπανα ἡ ἐκθεσις τοῦ μύθου τούτου, βασιζομένη ἐπὶ τῆς Κύρου Παίδεως καὶ ἄλλων σωζομένων ἴσως τότε σχετικῶν διηγημάτων, εἴτις λίαν ἐπιπολαιῶς ἐξηγήσεως συντενούσης μᾶλλον πρὸς ἱερύστατον φιλοπατρίας ἢ πρὸς εὐρίαν τῆς ιστορικῆς ἀληθείας. Ἀλλως τε καὶ τῆς συμπαροῦς τοῦ καὶ κερ. τοῦ Α' βιβλίου μετὰ τοῦ λζ' κερ. τοῦ Β' βιβλίου γίνεταί δῆλον ὅτι ὁ μὲν προβασιλευσας τοῦ δῆθεν Τιγράνους Α' Ερονάδης ἦν ὁ ἀπὸ τοῦ 58-78 ἔτους μ. Χρ. ἀρακιδῆς ἡγεμὼν τῆς Ἀρμενίας, ὁ δὲ Τιγράνης Α' αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἀληθινὸς μέγας Τιγράνης Β' ὁ Ἀρταξίου ἀπώγονος, ὅστις ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 89-36 ἔτους π. Χρ. Διὸ καὶ πιθανώτερον φαίνεται

ὅτι τὰ παρὰ Χωρηνῶν περὶ ποιητικῶν δημοτικῶν ἀναμνήσεων τῆς ἐποχῆς τοῦ Τιγράνου Α' δέον ν' ἀποδοθῶσι τῇ ἐποχῇ μεταγενετέρῃ ὁμωνύμου αὐτοῦ ἀρακιδῆος ἡγεμόνος, ἐκτὸς ἐὰν θεωρήσωμεν ταῦτα συναναμνηνόμενα μετ' ἀναλόγων μεταγενεστέρων ἱερωνικῶν παραδόσεων, γνωστῶν ἡμῖν διὰ τοῦ περικοῦ Σχ. Ναμῆ¹. Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, αἱ περὶ Τιγράνου Α' καὶ τῆς σύζυγος τοῦ Ἀστυάγου διηγήσεις τοῦ Μάρ 'Αβᾶ Κατίνᾳ πιστοποιοῦνται ὑπὸ τοῦ Χωρηνῶ ὡδὲ πως: «Μαρτυροῦσι δὲ, λέγει, ταῦτα βεβαίως καὶ τὰ ἱερῶμα ἄσματα (Տախեղած Իրքը), ἅτινα διέσωσαν ἡδυπαθῆς, ὡς ἡκουσα, οἱ κάτοικοι οὐνοφόρου χώρας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Γολθηνῇ (Գողթն) ἐν αὐτοῖς καταλέγονται καὶ ὀνόματα τῶν ἡγεμόνων Ἀρταξίου τε καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἐννοεῖ δὲ ἀλληγορικῇ καὶ οἱ ἀπόγονοι Ἀστυάγου, δρακοντογενεῖς ἐν αὐτοῖς καλούμενοι: τὸ γὰρ Ἀσδακὴδ (Ասδαղակ) ἐν τοῖς ἡμετέροις ἰδιώμασι δηλοῖ τὸν δράκοντα: ἐπὶ δὲ ἀριστον, λέγεται, παρασκευασθῆναι ὑπὸ Ἀργαζὺν (Արგαշու) πρὸς τιμὴν Ἀρταξίου καὶ ὅτι ἐπιβουλήν ἐστῆσεν αὐτῷ ἐν τῇ ἱερῇ πῶν δρακόντων προστιθεταί δὲ ὅτι Ἀρταξιάδης ὁ γενναῖος υἱὸς τοῦ Ἀρταξίου μὴ εὐρών χώρον πρὸς ἰδρυμὴν μεγάρου ἐν κειρῷ τῆς θεμελιώσεως τῶν Ἀρταξιδῶν, μετέβη καὶ ἱδρυσεν παρὰ Μήδους τὸν Μερακέρτ, ὅπου καίτοι ἐν πεδίῳ καλούμενῳ Σάρουμα (Շարուμα) φασὶ δὲ πάλιν ὅτι καὶ Σαρβηνίκη (Սարβելի) ἡ ἡγεμονία ἐπέθηκε τοῦ φυτοῦ ἀραγαθὸρ (արագաթ) καὶ τοῦ ἐν τῷ κήπῳ Ἀργαζὺν (Արგաշու) δεινδρῶν καὶ (արծ)»².

Καὶ μέχρι μὲν Τιγράνου Α' ὁ Χωρηνός, οὐδὲν ἀνιδύημα τῆς ἀρχαίας δημοτικῆς ταύτης ἀρμυρικῆς ποιήσεως παραλείπει, ἡρκέσθη ἁπλῶς ν' ἀναφέρῃ τὰς τε παραδόσεις καὶ τὰ ἄσματα ἐν παραρτήρᾳ συνοπτικῇ. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε παρέχει τοὺς ἀγνώστους καὶ τινα ἀποσπάσματα αὐτῶν, ἡμετέροισιν ἅπαντα εἰς δώδεκα. Τὸ πρῶτον ἀναφέρει αὐτὸν εἰς ἐνα τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Τιγράνου Α', τὸν Ὑαχάγην (Վահագն = Vahagn), διαδείξαν ὡς τὸν πατέρα

1) J. Ménant, les Achéménides et les inscriptions de la Perse. Paris, 1872, σ. 100 κ.ε.

1) Πρὸς Dulaurier, Revue des deux Mondes, 1870. ἀνωτ. σ. 246. — J. A. Gauthier, L'Arménie et les Arméniens. Paris, 1872, σ. 21.

2) Բ. Խոր. ԲՆԼ. II, κ. ր. 1. Τὰ ὀνόματα ταῦτα τοῦ τε φυτοῦ καὶ τοῦ δεινδρῶν καὶ μόνον εἰσέτι ἀνεμνηνόμενα, οὐδενὸς μὲν σίμῳρον δυνάμενος νὰ καταδείξῃ τὴν πρὸς νώτερον ὄνομα ταυτέστη αὐτῶν ἢ ὁμοιότητά.

κατὰ τοὺς Ἀρμενίους ἱστορικούς τῷ 520 ἔτι π. Χρ. καὶ βασιλεύσαντα μέχρι τοῦ 494 ἔτους. Εἰς τοῦτον, λέγει ὁ Χωρνήσις¹, ἀναφέρουσι οἱ μῦθοι (սասանիք) τὰ ἐξῆς, ἀτινά εἰσι ἐνέκστιχως στροφή δημοτικῶν ποιημάτων: «Ὡδινεν ὁ οὐρμένιος καὶ ἡ γῆ, ὠδινεν καὶ ἐν πορφόρῃ ἡ θάλασσα· ἀνερῆν δ' ἐκ τῆς θαλάσσης καλαμίσκος ἐπύρρυσος. Ἐκ τοῦ σωλῆνος τοῦ καλαμίσκου κωπὸν ἀνέδιδεν· ἐκ τοῦ σωλῆνος τοῦ καλαμίσκου φλόξ ἀνέδιδεν· καὶ ἐκ τῆς φλογὸς παιδίον ἐβρύσθη, ὅπερ πυρίνην εἶχε τὴν κόμην· ἂν δὲ καὶ τὴν ὀπὴν εἶχε φλογώδη, οἱ ὀφθαλμοὶ ὅμως αὐτοῦ ἦσαν ὡς ἥλιοι». Ἐβόλλοντο δὲ οἱ στῆθες αὐτοῦ, λέγει ὁ Χωρνήσις, καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ διὰ τοῦ μουσικῶν ὀργάνου *baraban* τὰ κατὰ τὸν Ἰακύνθον ἔμμετα ἐξέθετον τὰς μάχας καὶ τὰς κατὰ τὸν ὁρακόντων νίκας αὐτοῦ· διὸ καὶ οἱ ἄλλοι αὐτοῦ ἐξωμολογῶντο πρὸς τοὺς τοῦ Ἰρακλίου². Ἐλέγετο προσέτι, προστίθηται ὁ Χωρνήσις, ὅτι ὁ ἦρωας οὗτος συγκρατήσθη τοῖς θεοῖς καὶ ἐν τῇ γῇ χάρις τῶν Ἰσθίων ἐστήθη πρὸς ἀνάμνησιν αὐτοῦ ἀγάλματι ἐνὸς τοῦ οὐλοῦ ἐγένετο καὶ θυσίαι. Ἐκ τοῦ Ἰακύνθου κατήγοντο διάφοροι ἡγεμονικαὶ οἰκονομίαι ἐπισταῖται ἐν τῇ Ἀρμενικῇ ἱστορίᾳ, ὧν εἰς ἀπόγονος καλούμενος Ἰαχῆς (Կահ = Vahé) ἀπώλετο πολέμῳ κατὰ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰακύνθου, ὅπερ κατατάσσεται ἐν τοῖς ἀρχαίοις βασιλεῦσι τῆς Ἀρμενίας, εἶνε ὅλος μυθικός· εἶδομεν ὅπως λεπτομερείας παρέχει ἡμῖν ὁ Χωρνήσις περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ· πράγματι δὲ ἐν ἑτέρῳ Ἀρμενικῇ συγγραφῇ τῆς Δ' μ.Χ. ἐκατονταετηρίδος ἐκτίθεται τὰ κατὰ τὸν Τηριδάτην γίνεσθαι μνεία πλουσιωτάτου τινὸς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἰακύνθου ναοῦ ἰδρυμένου ἐν Ἀστισάτ (Աստիսատ) τῆς Ταρουντινῆς ἐπαρχίας³. Ὡς ἐκ τῆς πλησιεστάτης δὲ συγγενείας τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πρὸς τὸν φρόνιον θεόν Ἰαγγιν εἰκάζομεν ὅτι εἶνε μία καὶ ἡ αὐτὴ θεότης, εἰ καὶ ὁ Ἰαγγιν, υἱὸς τοῦ Μαρσίου, παρεδίδετο ὡς ἐρευρέτης τοῦ αὐλοῦ καὶ τῆς φρονικῆς καλούμενης Ἀρμενίας· ἀλλ' ἴσως ἐν χρόνῳ μεταγενεστέροις ὁ Ἰαγγίς οὗτος συνεξωμολώθη ἐν ταῖς πρὸς Ἀ χώρας τῆς Μ. Ἀσίας πρὸς τὸν Ἰρακλίαν· ἐάν δὲ μάστιχα λαβόμεν ὑπ' ὅσων ἐστὶ ἐν ἐπιγραφῇ Ἀντιόχου (Δ' ἰσως) βασιλέως τῆς

Κομμαγενῆς (ἐσχάτως ἀνκαλυφθεῖσα ὑπὸ Puchstein ἐν Νεμρούδ-Δαγῇ)⁴ γραφῇ Ἀρτάγγου Ἰρακλίου⁵ Ἄραως εἶνε διάφορος ἰσως ἑκδόσις τοῦ ὀνόματος Ἰαγγίνος, τότε πληρίστατα νομίζομεν, δύναται νὰ πιστευθῇ ἡ ἐν μίσῳ ἡρακλικῶν λαῶν σημασία τῆς θεότητος ταύτης, ἥτις συνεξωμολογῶτο ταῖς ἑλληνικαῖς θεύταισι Ἰρακλίᾳ καὶ Ἀρεν· ἀλλὰ καὶ ὁ παρὰ Χωρνήν Ἰακύνθς εἶνε προσωποποίησης τῆς γενναιοτάτης καὶ πολεμικωτάτης θεότητος⁶, ἐν δὲ κεφ. ιβ' τοῦ Β' βιβλίου βλέπομεν ὅτι τὸ ὑπὸ Ἀρταξίου κομισθὲν ἐξ Ἑλλάδος Ἄσις εἰς Ἀρμενίαν ἀγάλματι Ἰρακλίου, ἔργον τοῦ Σκύλλιδος καὶ τοῦ Διοφάνου⁷, ἐγένετο ἀντικείμενον σεβασμῶν παρὰ τοῖς Ἰανουίοις, ἀπογόνους τοῦ Ἰακύνθου, οἵτινες καὶ καθίδρυσαν αὐτὸ ἐν τῇ χωρίῳ Ἀστισάτ ἐκλαβόντες τὸ παριστάμενον ὡς τὴν πραγματικὴν εἰκόνα τοῦ γενέροντος αὐτῶν⁸.

Ἐκ τοῦ κύκλου τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης δημοτικῆς ποιήσεως διὲν διεσώθησαν δυστυχῶς περισσότερα δείγματα· ἀπὸ τῆς μυθολογούμενης βασιλείας τοῦ Ἰακύνθου μέχρι τοῦ Β' π. Χρ. αἰῶνος οὐδὲν σημεῖον τοιαύτης ποιήσεως εὑρίσκεται παρὰ Χωρνήν· τὸ περὶ ταύτης ὅμως ὕμνον εὑρίσκει ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις πολυώτερον, ὅτε οἱ ποιητὰί τῆς Γολθηνῆς ψάλλουσιν τὴν ἀρκαγὴν ἀλάνης ἡγεμονίδος καὶ τὴν μετὰ τοῦ βασιλέως Ἀρταξίου Β' σύζευξιν αὐτῶν⁹, τὴν ἐν ὅρμυγι ἀπώλειαν τοῦ διαδόχου· ταῦτο Ἀρτακουαδου, ἐν κυνηγεσίῳ περιπλανηθέντα¹⁰, καὶ τὴν κατακόσμησιν πόλεως ὑπὸ ἐχέλου οὗ ἦτοον ἐπιστάτου ἀρακίδου ἡγεμόνος, τοῦ Ἐλλαράκου, περὶ οὗ θὰ ἐμνησώμεν κατωτέρω. Ἀπαντα δὲ τὰ περὶ τῶν συμβεβηκότων τούτων συνθέντα ποιητικὰ ἀποσπασμάτια ἔτυχον, ὡς προείπομεν, σὺν

1) Monats. d. Berl. Akadem. 1883, s. 29-64.

2) Pehl. Hamdy Bey. Le tumulus de Nemroud Dagh. C/ple 1883. Περὶ τοῦ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἀναφερομένου θεοῦ Ἀρτάγγου προτίθεται ὁ J. Nordmann νὰ δημοσιεύσῃ ἰδιαιτέρως πραγματείαν.

3) Ἐν βιβλίῳ Β', κεφ. η', τῆς ἱστορίας τοῦ Χωρνήου ἀναφέρονται καὶ ἀπόγονοι τοῦ Ἰακύνθου, οἵτινες ἐπὶ Βαλαράκου ἤλθον τὴν νεωκωρίαν τῶν ναῶν.

4) Ἴδε περὶ αὐτοῦ ἀκριβέστερον Plinii N. H. XXXVI, 9, παρὰ Overbeck, die antiken Schriftquellen κτλ. σ. 55-56.

5) Ὑ. ἱστ. βιβλ. R. κεφ. 49.

6) Ὑ. ἱστ. βιβλ. R. κεφ. 4.

7) Διδόθαι κεφ. 44.

1) Ὑ. ἱστ. βιβλ. II. κεφ. 14.

2) Արարիւնիքս ցաւանդաբիւնի 'Բիւհ-նիւնի' 1862, σ. 606.

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΤΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

τοῖς προμνησθεῖσι πολλὰς μελέτης καὶ συζητήσεως μεταξὺ συγχρόνων τινῶν λογίων καταλήξεως εἰς τὴν γνωμοδότησιν ὅτι ἀνήκουσιν εἰς σφαῖραν τινα δημόσιος ἱποποικίας, ἥτις ἀρξαμένη ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Τιγράνου Α' ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Γολάνθῃ ὑπὸ συστηματικῶν αἰδῶν, ἤρξαντο συμπληρωμένη καὶ πλουτισμένη βαθμιαίως μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ μεσσηνίου, διασωζομένη δὲ οὐκ ἐν γραπτῷ λόγῳ ἀλλ' ἐκ παραδόσεως ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ λαοῦ. Ἡ ποιητικὴ δὲ αὕτη ἀλληλουχία εἶχεν ἐξ αἰ ἀντικείμενον τοὺς ἀθλοῦν καὶ τὰς πράξεις αὐτῶν μόνον τῶν βασιλέων τῆς Ἀρμενίας.

Τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα, ἀντικείμενον ἔχοντα τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἀρμενικὴν ποιητικὴν, περυστρέφσαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον, ἐν ἐποποιῇ καὶ ἢν ὁ ἀρμενικὸς λαὸς ὑπέκντο εἰς τὸ παλαιὸν κράτος, οὕτως ὁ πολιτισμὸς, ὡς γνωστόν, ἐκ τῆς ἱστορίας, ἐπεκταθεὶς εἰς ἀπασαν τὴν Μικρὴν Ἀσίαν, κατέχευε πάντας τοὺς λαοὺς αὐτῆς ἐν βαρβαρικῇ καταστάσει. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἀνάθεσις τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὡς τις διὰ τῆς ἐν Ἰσσοῦ καὶ Ἀρβήλοις μάχης καταλύει τὴν μοναρχίαν τῶν Ἀγαμενιδῶν καὶ μεταβάλλει τὰς σατραπείας αὐτῶν εἰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας διανεμηθείσας εἴτε εἰς στρατηγικοὺς μεγάλους, εἴτε εἰς ἐγγυρτοὺς ἡγεμόνας προσηλωμένους αὐτῷ ὑποταγῆν καὶ πίστιν κατὰ ἀναγκαίαν δὲ καὶ ἡ Ἀρμενία παρχωρεῖται ἐν ἀρχῇ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου τῷ πέτρῳ αὐτῆς ἐν τῇ παλαιότητι τὴν ἐν Σάρδεις ἀρχαίαν καὶ εἴτα τὴν ἑλληνικὴν Νεοπολίμην.

Ὁ μὲν Ἀλέξανδρος μεγέθυνας οὕτω τὸ κράτος αὐτοῦ δὲν ἐκόντι νὰ ἰδρῇ ἀπλὴν μακεδονικὴν μοναρχίαν ἀνῆλθεν εἰς Ἀσίαν ἵνα διαδώσῃ τοὺς νόμους καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἑλλασπὸν Ἀσία κατέχευσε ἐν τῶν προτέρων ἀρκούντα πρὸς τοῦτο στοιχεῖα ἀναπτυχθέντα ἐν μέσῳ τῶν ἑλληνίδων καὶ ἡμιελληνίδων ἀποικίων ἐξημερώθη ταχύτερον πάσης ἄλλης ἀσιατικῆς χώρας τῶν κατακτηθεισῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου· οἱ δὲ ἡρακλῆοι λαοὶ καὶ οἱ πρὸς τὸν Γέγγην ποταμὸν Ἀριοὶ μετὰ προθυμίας ἑσπευσαν ἕκαστοι ν' ἀποδεχθῶσι τὸν ἐλευθέρην τοῦτον πολιτισμὸν διὰ τῆς ἐκμαθήσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀποθέσης ἐν μικρῷ χρόνῳ διαστήματι παγκοσμίῳ. Τὸν γενικὸν λαὸν τοῦτον ὄργανον ἐπιφωτισθῶσαν

τὸν τοῖς λοιποῖς λαοῖς καὶ οἱ Ἀρμένιοι, οὕτως ἕκαστοι ἐθάρουν αὐτοὺς καὶ ὡς καταγομένους ἐξ Ἑλλάδος, κατὰ τὴν παρὰ Στράβωνι διασωθείσαν παράδοσιν¹. Ἡ σατραπεία αὐτῶν, τὰ δικαστήρια, καὶ πᾶσαι αἱ πολιτικαὶ λειτουργίαι ἦσαν ἥδη ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν ἑλλήνων. Τοσοῦτον δι' ἰσχυρὰς εἰσὰς κατέβαλε παρὰ τοῖς ἀρμένιοις ἡ ἐκμάθησις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὥστε οὐ μόνον μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφαβήτου ἴσχυεν ἡ ἐπιδρασις αὐτῆς, ἀλλὰ δύναται τις εἰπεῖν ὅτι καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ ἡ φιλολογία αὐτῆς ἐπιδρασι θεμελιωδῶς ἐν τοῖς ἀρμένιοις γράμμασι.

Ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας εἰσῆλθον εἰς Ἀρμενίαν καὶ ἡ ἑλληνικὴ θρησκεία, ἥς πρόσταντο Ἕλληνες ἱερεῖς, οὕτως ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν ἐξήκουν μεγίστην παρὰ τοῖς κατοικοῖς ἐπιρροήν. Γνωστὸν δὲ μαρτυρεῖ ὁ ἀρμένιος ἱστορικὸς Χωρηνὸς ὅτι ὁ ἀρακλίδης ἡγεμὼν Τιγράνης, ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον, ἐπιμελήθη κατ' ἀρχὰς νὰ ἰδρῇ ναοὺς πρὸς τιμὴν, ἐνοσιταί, ἐγγυρτοῖν ἡρακλῶν θεοτήτων· ἀλλ' οἱ ἐξ Ἑλλάδος ἱερεῖς, ἐπιλέγει ὁ ἱστορικὸς, φροθίνετες μὴ ἑξορισθῶσι εἰς τὰ ἐνδοτέρω τῆς Ἀρμενίας, διςχυροῖσθαι οὐκ ἐπὶ ἐπιταγῇ τῶν μαντείων τὰ ἐῖδωλα βουλομένων διαμεινῆν ἐν αὐτοῖς τοῖς τόποις· ὁ δὲ Τιγράνης εἰσακούσας αὐτῶν καθιδρύει ἄγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐπὶ τοῦ βράχου τῆς πόλεως Ἀνίου, τῆς Ἀθηνῶν ἐν Θίλ, τῆς Ἀρτίμυδος ἐν Ἐρζί, τοῦ Ἡρακλίου ἐν Πακκαρχίᾳ, τὸ δὲ ἄγαλμα τῆς Ἀροδίτης, ὡς ἐρωμεν τοῦ Ἡρακλίου, ἐν Ἀσιστά².

Ἀπὸ τοῦ 325—159 ἔτους π. Χρ. ἀπασα ἡ Ἀρμενία αὐθιγνῆτο ὑπὸ δικαιοκράτων διορισμένων ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τῶν διαδόχων καὶ τῶν ἐπιγόνων ἡ τῶν Σελευκιδῶν. Ἐν ὅλῳ δὲ τῷ μακρῷ τούτῳ χρόνῳ διαστήματι οἱ Ἀρμένιοι ὡς βραχὺ ἐν ἐκπαιδευτικῷ αὐτῶν βίον εἶχον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διὰ τῶν προϋόντων τῆς οποίας καὶ ἐκπαίδευστον καὶ ἐξεμάθωντο πᾶσαν χρῆσιν ἐν ἐπιστήμῃ ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν ἑλληνίδων πόλεων τῆς χώρας αὐτῶν. Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας γλῶσσαι ἡμετέρας γλῶσσαι ἐθεωρετο ἡ ἐπιστήμη γλῶσσαι τῆς πατρίδος αὐτῶν διὰ καὶ οἱ κατὰ καιρὸν ἡγεμόνες καὶ δυνάσται αὐτῆς φιλοτιμώμενοι νὰ ἐπικαλῶνται γαλιλήνους, ἐγρῶντο τὴν ἑλληνικὴν

1) Στράβ. 11', 18', § 12, ἐκδ. Κορσθ.

2) Ὑ. Ἡερ. βιβλ. β, κεφ. 54.

δι οὐ μόνον ἐν ταῖς αὐλαῖς ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων αὐτῶν. Εἰς μέλιστα τῶν ἀρκαίων ἡγεμόνων τῆς Ἀρμενίας, Ἀρτακουάδης ὁ Α', ἄρχων περὶ τὰ τέλη τοῦ α' πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος τοσοῦτον ἐλληνοστῆς ἦν, ὥστε συνέγραψε καὶ τραγωδίας, καὶ λόγους, καὶ ἱστορίας, ὧν εἶναι διεσπόμενοι μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μελιτάρχου. Ὁ δὲ προηγουμένος πατὴρ αὐτοῦ Τυγράνης, ποτισθεὶς ἐκ τῆς νη-πιακῆς αὐτοῦ ἡλικίας τὰ νάματα τῆς ἐλληνικῆς σοφίας, καὶ θάλαττα ἴδρυσεν ἐν τῷ κτίσματι αὐτοῦ Τυγράνεσσι, ἐν ᾧ περιεσυνήγαγε κατοίκους δώδεκα ἐλλήνων πόλεων, καὶ ἀντίγραφον ἦτι ἐλλήνων γεωγράφων περὶ τῆς αἰγυπτίας βασιλίδος, Κλεοπάτρας, καὶ σοφούς ἑλλήνας εἴλκευ πρὸς αὐτὸν, ὧν τις μέλιστα καὶ ἐβιογράφηκε αὐτῶν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων φέρεται ὅτι ἵδμεν καὶ τινὰ μνημεῖα διεσπόμενα μέχρι τοῦ σήμερον τοῦ ἀλφαριθμοῦ τοῦ ἀλφαριθμοῦ σχίσιν ἔχοντα πρὸς τὴν ἀρμενικὴν φιλολογίαν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς φιλολογίας ταύτης πρῶτα γραπτὰ μνημεῖα οὐκ εὑρίσκονται τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν ταύτης δὲ πρωτόλειον καταλέγεται τὸ πολυλίκον σημειωθὲν ἐνταῦθα ἔργον τοῦ Μάρ Ἀββὰ Κατίνου, ὁρεόμενον ἦδη νὰ ἀναγέρωμεν ὡς ἐν συνόψει καὶ ὅτι, τὰ παλαιότερον τοῦ κυρίου τούτου συγγραφεὺς ἱστορικὸν μνημεῖον τῆς Ἀρμενίας σωζεται.

Οἱ ἀρχαιότεροι συγγραφεῖς τῆς ἀρμενικῆς ἱστοριογραφίας οὐδὲν τῶν προτερημάτων τῶν ἑλλήνων ἱστορικῶν ἐκείτηνον. Συνήθρουν ἀπλῶς γεγονότα ἀκριβοῦς καταγραφῆς, εἰδήσεις τυχαίας, παραδόσεις ἀνεξελέγκτους, καὶ μαρτυρίας τινὰς ἀπιστομήνους, δι' ὧν ἐξεδόνησαν συρρέας μύλλον ἱστορικὰς ἢ συγγραφάς. Τῆς μορφῆς ταύτης ἐξαιροῦνται τὰ κειμήλια ἐν οἷς μόνον ἐκτινέται τὰ σύγχρονα αὐτοῖς γεγονότα. Μωστὶς ὁ Χωρνὸς δικαιούται νὰ λάβῃ τὴν ἐπωνυμίαν ἱστορικῶ καὶ νὰ θεωρητῇ οἰονόμ. Ὁ πρότος τῆς ἀρμενικῆς ἱστορίας διότι ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ ὁρμώμενος ἐκ φιλοπάτριδος ἰδίας συνήγαγεν εἰς

ἐν πᾶν ὅτι ἐγένετο περὶ τῆς χώρας ἐν ᾗ ἐγενήθη καὶ ὑποδαίμασεν. Ἄλλως τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐρησιέμενον εἰς πάντας τοὺς μέγας ἡμῶν χρόνους πρὸς ἐκμύθησιν τῆς ἀρμενικῆς ἀρχαιότητος, οἷον ἐξέθετο αὐτὴν ἐν τῷ πρώτῳ καὶ δευτέρῳ βιβλίῳ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ· τούτου δ' ἐνίκαι καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς γεγονότα συνετεμίσθησαν ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἐκείνων ἀρμενίων ἱστοριογράφων, οἵτινες ἐσκόπουσι νὰ διδάξωσι τοὺς ὁμογενεῖς τὴν γενικὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους αὐτῶν.

Καὶ μολοντὶ ἐν τοῖς χρόνοις ἡμῶν διαφοροὶ σοφὰ ἔρηναι ἀποδεικνύσιν τὸν Χωρνὸν ἀνακριτὴ καὶ ἐλλειπέστατον ἱστορικὸν συγγραφέα, ἐξκολουθεῖται ὅμως εἰσὶ ἐν τοῖς ἀρμενικοῖς γυμνασίοις νὰ διδάσκηται ἡ ἀρχαιότης τῆς Ἀρμενίας συμφώνως ταῖς ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ παραδόσει· κατ' ἀκολουθίαν δὲ οὕτω διδάσκειται αὐτὴν ἐπὶ καὶ τὸ πλείστον τοῦ ἀρμενικοῦ λαοῦ διὰ συγγραμμάτων, σπουδαιωτάτων ὑπ' ἄλλας ἐσώφεις, ἐκδιδομένων περὶ διαφορῶν ζηλωτῶν συγγραμμάτων. Τὰ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως λοιπὸν τῶν σφηνωιδῶν ἐπιγραφῶν πορίσματος τῆς ἀστυριολογίας μένουσιν ἀκόμη παρὰ τοῖς ἀρμενικοῖς σχεδὸν ἀγνώστα. Ἡ ἀνακρίσις τῶν ἐπιγραφῶν τούτων καὶ ἰδίως τῶν ἐν Ἀρμενίᾳ εὐρεθῶν, δύναται νὰ μεταβλήῃ ἡμέραν τινα καὶ τὸ σύστημα τῶν ἀρμενίων φιλολόγων ὁμολογούντων, ὡς προέειπον, ὅτι ἡ διακριτικὴ τοῦ ἔθνους αὐτῶν ἱστορία ἀρχεται ἀπὸ ἀνημονεύτων χρόνων, διὰ παραδόσεων καὶ ποιημάτων διότι ταῦτα μὲν εἰσι μεταγενεστέρων χρόνων προϊόντα, αἱ δὲ ἐπιγραφαὶ μνημεῖα πάλιν ἀρχαία καὶ ἀναμνησθέντα ἱστορικῆς ἀξίας ὡς ἀφορῶντα εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῆς ταύτης τῆς Ἀρμενίας. Καὶ ἂν ἀνὰ μὴν δὲν προσδιωρσθῇ ἀκριβῶς εἰς πόλεον γλώσσων ἡ γράφῃ, ὅτι χρηστέμενται ὅμως σὺν τῷ χρόνῳ τῇ βοήθειᾳ τῆς γλωσσολογικῆς ἐρένης εἰς τὴν ἀνέπτυξιν πολλῶν ἀμνησθησίων ἱστορικῶν καὶ φιλολογικῶν θεμάτων διότι ἐν αὐταῖς, ὡς ἐκ πολλῶν βεβαίων ἦδη μαρτυριῶν ἐξάγεται, ἐκτινέται πράξεις ἡγεμονίας, διατάξεις θεσκευτικαὶ κλπ.

Αἱ ἀρμενικαὶ αὗται ἐπιγραφαὶ, ὧν γινώσκονται σήμερον πεντήκοντα περίπου, εἰσι γεγραμμένα διὰ σφηνωιδῶν συλλαβῶν, αἵτινες διαφέρουσι κατὰ πολὺ τοῦ ἀσσυριακοῦ σφηνωιδῆ συλλαβάρου. Εἶνε δὲ ἡ γράφῃ αὕτη προπονημένη οὕτως, ὥστε συγγενεῖται τὸ πλείστον πρὸς τὸ κατὰ τὴν ἐκτέτην π. Χρ. ἐκκονταετηρίδα παραδεγμένον ἐν Νινευὶ σφηνωιδῆ συλλαβάρῳ.

1) Ἡ ἀναγραφὴ τῶν νομισμάτων εὐρίσκεται ἐν V. Langlois, numismatique de l'Arménie dans l'antiquité. Paris, 1849.

2) Ἐν βίῳ Κράστου, 33. Περλ. Müller, Fr. hist. Gr. III, σ. 311.

3) Πλάτ. Λευκόλ. § 29, β'. — Fr. hist. Gr. III, σ. 203 κ. ε. — Alifshon, Tableau succinct etc. σ. 4.

ρουν¹ καλεῖται δὲ Βασιλῆ, διότι τὸ πλείστον τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εὑρίτται ἐν Βάν καὶ τοῖς περὶ. Ἀξιοσημείωτον δὲ εἶναι τῶν σρηνοειδῶν τούτων ἐπιγραφῶν τὴν ὑπαρξὶν ἐπιβεβαίωσιν ἀπὸ τοῦ Ε' μ. Χρ. αἰῶνος ὁ Χωρηνός² ἡγήσθη ὡς καὶ τὸ περιεχόμενον. Ὁ ἄρμενιος οὗτος ιστορικὸς, διηγουμένος τὰς μυθολογίας εἰς Ἀρμενίαν ἐκστρατείας τῆς Σεμυρμίδος, προστίθισιν ὅτι ἡ ἀστυρία αὕτη βασίλισσα μετὰ τὴν ἐπίσημην πολλῶν ἐξαίρετων περὶ τὴν λίμνην Βάν τοποθεσίαν, ἐξελλέξατο βουνὸν παρὰ μῆκος, ἐπ' οὗ ἵδρυσεν πόλιν μετ' ἀνακτόρων, ἐπὶ δὲ τῆς ἐπιφανείας τῶν λίθων αὐτῶν ἦσαν διὰ σφηνῶς ἐγκεχαραγμένα πλείστα γράμματα· ἐπιπροστίθεται δ' ὅτι ἐν πολλαῖς μὲν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς κατέγραψεν ἡ Σεμυρμὶς ἐπὶ λίθων γεγονότων, ἐν ἄλλοις δὲ πάλιν μέρεσιν ἵδρυσεν στήλην, μετὰ παρομοίων ἐγκεχαραγμένων ἐπιγραφῶν. Τούτων δὲ γνώσιν εἶχε καὶ ὁ ἡμέτερος Διόδωρος³, ὁ σκευώτης ἀποκαλὼν τοὺς χαρακτῆρας αὐτῶν σφηνούς⁴. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἐγνώσθησαν το πρῶτον ἐν Εὐρώπῃ περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐνωστῶτος αἰῶνος. Γερμανὸς ἀνὴρ, ὁ F. Ed. Schultz, ἀποσταλὴς ὁπότεν τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως εἰς Ἀρμενίαν, ἀνεκάλυψε τῷ 1828 ἐν Βάν τεσσαρκακκίας καὶ ἑξ ἐπιγραφὰς δημοσιευθείσας μολὶς τῷ 1840⁵ ἐκ τοῦ Journal Asiatique⁶. Ταύταις προσέτιθη τῷ αὐτῷ ἔτει ἑτέρα ἐπιγραφὴ ἀνακαλυφθεῖσα ὑπὸ von Mühlbach εἰς μεγάλῃν ἀπὸ τοῦ Βάν ἀποστάσει, πρὸς Δ τῆς Μαλατίας⁷, τῷ δὲ 1841⁸, ὁ H. Layard ἀνέκρινε ἑτέραν ἐν Παλκού⁹, ἡ δὲ τοῦ 1850—1864 ἔτους ἐγνωστοποιήσαν ἑτέρας ἑξ ὁ Walpole¹⁰, ὁ F. de Sauley¹¹ καὶ ὁ ἄρμενιος περιηγητὴς Σαργισιάν¹², ἀνακαλυφθείσας περὶ τὸ Ἐρζερούμ καὶ ἐν Βάν· τίσσας δὲ τούτων ἦσαν ἡδη γνωσταὶ καὶ διὰ τῆς συλλογῆς τοῦ Schultz. Τῷ δὲ 1870 ἄρμενιος κλη-

ρικὸς ὀνόματι Μερσὺβ Σεμυρμίδην ἀνέκρινε ἐτέρην παρὰ τὸ Ἐρζερούμ, ἐν Τσολακί¹³ (Βασιλῆ). Ἀπὸ τούτου δὲ τοῦ ἔτους ἐγνώσθησαν καὶ ἄλλαι ἡδη δημοσιευθεῖσαι ὑπὸ A. Mordtmann. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀντίγραφα ἰσίων τῶν προηγουμένων ἐπιγραφῶν ἦσαν κακὰ, ἐγένετο ἐν τῷ μεταξύ καὶ σημαντικὴ ἐνέργεια πρὸς ἀπόκτησιν φωτογραφημάτων καὶ ἐκτυπωμάτων, ὧν ἱκανὰ εἰσκόονται νῦν καὶ ἐν τῷ βρεττανικῷ Μουσείῳ.

Ἐν τοσούτῳ πᾶσαι αἱ μέχρι σήμερον γνωσταὶ εἰς Ἀρμενίας σρηνοειδῆς ἐπιγραφαὶ ἐτυχον ἐγκαίρως καὶ διαφόρων ἐρμηνειῶν ὑπὸ τῶν ἀσομολόγων, ἐν οἷς μετὰ πολλὰς παραδοξολογίας ἄλλων πρῶτος ὁ Ed. Hincks ἐπιτυχὼν ν' ἀναγνωρίσῃ λέξεις τινὰς ἐξήγησε ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἀνέκει εἰς τὸν ἰνδοευρωπαϊκὸν κλάδον¹⁴. Ὁ Layard ἐγνώμοδότῃ περὶ ἀναλογία αὐτῆς πρὸς τὸ μογγολικὸν ἰδιῶμα¹⁵. Συστηματικωτέρως ἐρευνᾶς ἐποιήσαντο ὁ F. Lenormant καὶ ὁ A. Mordtmann¹⁶ καὶ ὁ μὲν πρῶτος μετὰ χριτικῆν γλωσσολογικὴν καὶ ιστορικὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐρμηνείαν ἀπεφάνετο τάδε: «Τὸ μείζον παρέρχον ἐντύπωσιν ἐν τῷ ἰδιωτικῷ τῶν σρηνοειδῶν ἐπιγραφῶν τῆς Ἀρμενίας εἶνε ἡ ἑλλειψὶς πάσης συγγενείας, ἔστω καὶ ἀπομακρυσμένης, μετὰ τῆς ἄρμενικῆς γλώσσης». Ὁ λαός, ὅστις ἐχάραξε τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας καὶ ὅστις μέχρι τοῦ ἑκτοῦ αἰῶνος ἦν ἀποκελευστικὸς κύριος τῆς χώρας ταύτης, οὐδὲν κοινὸν ἔχει μετὰ τῶν Ἀρμενίων· διὸ ἔδει νὰ διαφέρῃ ριζικῶς καὶ ἀπὸ τῆς γλῆνῃ καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν, ἵσως δὲ καὶ τὴν ἐποχὴν τῶν τελευταίων τοῦ Βάν ἐπιγραφῶν ἐγένετο ἐνταῦθα ἡ ἐγκαλιθροῦς τῶν κυρίως κληρομένων Ἀρμενίων, οἵτινες ὤθουν βαθμικῶς πρὸς ἄρσιν τὸν ἀρχαιότερον λαὸν ἀποδιδόντες αὐτὸν μέν τῆς χώρας τῆς ὑπὸ μὲν τῶν πελαίων καὶ ὀρέμενης Ἰβηρίας, ὑπὸ δὲ τῶν νεωτέρων Γερμανῶν. Τοῦτον δ' ἔνεκα ἀφρομὴν λαμβάνομεν νὰ προσεγγίσωμεν πρὸς ἀνάλογον τινα γνωμοδότησιν, ἣν ἐπὶ ἀσθενεῖ ἀλ-

1) U. Jour. Βελ. U. κεφ. 42.

2) Βελ. Β', γ'.

3) Fr. Ed. Schultz, Mémoire sur le lac de Van et ses environs (μετὰ ἑκτὸς πινάκων εἰς φιλολογ.). J. A. τόμ. A, σ. 257-323.

4) A. Monatsb. u. d. Verh. d. Gesel. für Erdkunde in Berlin, 1840, τόμ. A', σ. 70 x. ε.

5) H. Layard, Inscriptions in the cuneiform character. London, 1851, πίν. 74.

6) The Asasyrii, 1851, τόμ. Β', σ. 151.

7) Voyage autour de la Mer Morte, πίν. II. 1.

8) Οὐρραρική, Σηρομορμυρική, ἢ φαρσέρ καὶ ἡδὲ Σηρο. ἢ ὕλην, 1864, σ. 256, 260, 262, 278.

1) U. Urmordtmann ἐν τῷ ἀρμενικῷ ἐπιδεικνύοντι συγγράμματι Ὑπομνηστικὸν ἐπὶ τῶν ἀρμενικῶν. Ἔτους 1870, σελ. 174—177.

2) Ed. Hincks, on the inscriptions of Van ἐν Journ. of the R. As. Society, τόμ. Θ', σ. 387—449.

3) Layard's, Discoveries in the ruins of Nineveh and Babylon with travels in Armenia, Kurdistan and the desert. London, 1853, σ. 402.

λοτε ἱερυνώντας τὰ χρονικά τῆς Μηδίας¹· ὅτι δηλαδὴ ἡ ὑπὸ ἀποκλειστικῶς ἁρίας φυλῆς κατοχὴ τῆς μεταξὺ τοῦ Ἄλως ποταμοῦ καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης ὁρινῆ χώρα ἀνέχεται εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν ὑπ' οὐδενὸς μέχρι σήμερον ὑποπτευθεῖσαν. Πράγματι δι' ἡ κατοχὴ αὐτὴ δὲν ἐγένετο ἢ ἀπὸ τοῦ ὁδοῦ ἄχρι τοῦ ἑκτοῦ αἰῶνος πρὸ τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας. Ὅποτε ἄχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ μὲν Μηδία καὶ Καππαδοκία κατ' ὀλίγον ὑπὸ λαῶν παρὰρμηνίων, τοῦτέστι Τουρανίων-Μήδων, Μόσχων καὶ Τιβερηνῶν, ἡ δὲ Ἀρμενία ὑπὸ λαοῦ συγγενέως τοῖς Καυκασίοις ἔθνεσιν². Ἐγνωμοδότησε δὲ οὗτος ὁ Lenormant, διότι ἐν τῷ γραμματικῷ ῥηματισμῷ τῶν τε ῥημάτων καὶ ὀνομασίων καὶ λέξεων τῶν Ἀρμενίων σφηννοειδῶν ἐπιγραφῶν καταρθῶσι ν' ἀναγνωρίσῃ γλωσσικὰ τινὰ στοιχεῖα ἀναλογούντα πρὸς γεωργιανὰ. Τὴν γνωμοδότησιν αὐτοῦ ταύτην, ἣν καὶ μέχρις ἐσχάτως ὑποστήριξε³, παρέδωκάν τοις διότιμοις σοφοῖς καταστάσαντες αὐτὴν πραγματικὴν ἐπιστημονικὴν ἀνακάλυψιν, ὃ δὲ J. A. Galtierias καὶ ἀπεπιβεβεῖ ἐκτενέστεράς ἱερύνει τῆς γλώσσας τῶν βαννικῶν ἐπιγραφῶν μετὰ τοῦ καυκασίου γεωργιανῶν ἰδιώματος⁴.

Ἄλλ' ἐνὶ τοιαύτῃ ἐξετιθετο ἐν Εὐρώπῃ ὑπὸ τοῦ Lenormant γνωμοδότησις, ἐκυροφαιτο ἐν ταύτῃ ἐτέρα, ἥτις οὐ μικρὸν σάλον προὔξινε παρὰ τοῖς σοφοῖς καὶ μέλιστα τοῖς ἀρμενολόγοις. Ὅ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰς διατριβὰς ποιοῦμενος γερμανὸς διδάκτωρ καὶ ἀσιατολόγος André Mordtmann καταλυτὸν ἄλλας εἰδικωτέρας αὐτοῦ μελέτας, ὧν λαμπρὰ καὶ ἐς ἡμᾶς ἀξιοσπουδάστα δοκίμια ἰδῆμοσίευσεν, ἐπεμείλειτο ἀπὸ μακροῦ νὰ περισυναχθῇ εἰς ἐν πᾶσας τὰς μέχρις αὐτοῦ γνωσθείσας σφηννοειδεῖς ἐπιγραφὰς τῆς Ἀρμενίας, νὰ συγκρίνῃ πρὸς ἀλλήλας, νὰ ἐξελέγξῃ διὰ νέων ἀντιγράφων καὶ ἐκτυπωμάτων καὶ νὰ ὑπομνηματίσῃ. Μετὰ πολυετὴ δὲ μελέτην αὐτὸν δημοσίευσι ἐν γερ-

μανικῇ ἱσημερίδι¹ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἱερυνῶν αὐτοῦ καὶ σχεδὸν ταυτοχρόνως ἀναγινώσκει αὐτὰ καὶ ἐν τῇ ἡμέτερῃ Ἑλληνικῇ Φιλολογικῇ Συλλόγῳ². Πραγματεία αὐτοῦ τυχεύουσα ἑλληνικῆς μεταφράσεως παρὰ τοῦ κ. Μ. Παρκινά καὶ Ἀρμενικῆς ὑπὸ Γ. Α. Ἀβδουλαχίαν³ ἀπεδείκνυν ὅτι ἡ γλῶσσα δι' ἧς ἐγράφησαν αἱ ἐν Ἀρμενίᾳ εὑρισκόμεναι σφηννοειδεῖς ἐπιγραφαὶ ἦν ἡ ἀρχαιοτάτη Ἀρμενικὴ μετὰ τροποποιήσεων εἰς ἃς πᾶσα γλῶσσα ἐν διαστήματι χιλιῶν ἐτῶν ὑπόκειται. Μετὰ μικρὸν δὲ γράνον δημοσίευσι καὶ τὰ κείμενα αὐτὰ μετὰ μεταφράσεως καὶ ἀναλύσεως ἐν ὀργανωστέρῃ συγγραφῇ ἐκδόθῃσι διὰ σπουδαίου ἀσιατικοῦ περιοδικοῦ⁴. Δυστυχῶς τὰ ἐν αὐτῇ ἐπιγεγραμμένα δὲν ἐγένοντο ἀσπαστά· διότι ἡ μὲν ἀρχαιοτάτη Ἀρμενικὴ διέλεκτος, ἣν ἀνέβη ὁ μακρότης Mordtmann, οὐδέποτε ὑπῆρξε κατὰ τὸν Ἀρμενολόγον Hübschmann⁵, ἡ δὲ ἀνάγνωσις τῶν χαρακτῶν ἀπεβλήθη σφαλὴρ ὑπὸ τοῦ ἀσιατολόγου Sayce⁶, ὅστις μέλιστα ἐπικρίνας καὶ τὸ δεύτερον τὴν πολυετὴ ταύτην ἐργασίαν τοῦ μακροῦ εἶπεν ὀριστικῶς τὰ ἐσθλοῦθα, μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν ζωηρὰς πρὸς τὸν ἄνδρα εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν θετικὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀναγνώσεως καὶ σημειώσεως ἰκανῶν λέξεων⁷. «Ἡμεῖσιν ὅμως ὁ ἄνθρωπος πλεονα, τὸ μὲν ἔνεκα ἀπατηλῆς θεωρίας, τὸ δὲ ἔνεκα ἐσφαλμένης ἀναγνώσεως πολυαριθμῶν χαρακτῶν. Ἀπατηλὴ δὲ αὐτοῦ θεωρία ἦν ἡ παραδοχὴ γνώμης, ὅτι ἡ Βαννικὴ γλῶσσα οἷον ἦν μόνον ἄρτια ἄλλα καὶ

1) Beilage zur Allgemeinen Zeitung, 1871, ἀριθ. 355—358.

2) Ἐκ τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ συγγράμματος τόμ. 5', ἐν Κωνσταντίνῃ 1873, σ. 64—77.

3) Ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλάδιῳ ἐπιγραφικῶν: *Zwei armenische und arabisch-aramäische Inschriften*. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1872.

4) Zeitschrift d. D. Morgenländischen Gesellschaft, τόμ. 25', σ. 465—704. Ἐθνησοειδῆ καὶ ἰδιαιτέρως ὑπὸ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν: Erklärung und Entzifferung der armenischen keilinschriften von Van und der Umgegend. Leipzig, 1873.

5) Kuhn's Zeitschrift, τόμ. 27', 1877, σ. 46—48.

6) Ἀδελφ. σ. 407—409.

7) H. Sayce, the cuneiform inscriptions, of Van deciphered and translated. Κατηγορίσθη ἐν τῷ Journal of the R Asiatic Society, τόμ. 15', μέρ. 3, σ. 381 κ. ἑ.

1) F. Lenormant, Lettres assyriologiques sur l'histoire et les antiquités de l'Asie antérieure. Paris, 1871, τόμ. Α', σ. 129.

2) F. Lenormant, hist. ancienne de l'Orient. 9me édit. 1881, τόμ. Α', σ. 347.

3) H. G. Maspéro, Histoire ancienne des peuples de l'Orient. Paris, 1875, σ. 398.

4) Revue de linguistique et de philologie comparée, 1881, σ. 275—311.

άρμενική, καὶ ὅτι εἶδε τις νὰ καταφύγῃ εἰς ἀρμενικὸν λεξικὸν πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἰν-
νοίας ἐκείνης τῶν ἐπιγραφῶν λέξεως. Ἀλλὰ
καὶ μετὰ τὴν γνωμάτευσιν ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη
εἶνε ἀρχαῖος τις τύπος τῆς ἀρμενικῆς, ἐπι-
θετο νὰ ὑπολογίσῃ ὅπως καθίσταται ἀδύ-
νατος ἡ δι' ἀπλῆς συμβολῆς λεξικὸς τῆς νω-
τέρας ἀρμενικῆς ἀνακάλυψις τῆς σημασίας
τῶν λέξεων ἐκείνης ἀνευ τῆς ἱστορικῆς ἐξι-
γνασεως αὐτῆς ταύτης τῆς ἀρμενικῆς γλώσ-
σης καὶ τῶν διὰ τῆς φωνολογίας αὐτῆς γενο-
μένων μετατροπῶν... (ὡς πρὸς δὲ τὴν ἀν-
τικρίσιν τῶν χαρακτῆρων ἐπιφέρει τὰδε).
Βεβαίως ὁ Mordtmann ὀλίγον ἰγνώσκων τὴν
ἀσσυριακὴν καὶ τὸ συλλαβικὸν αὐτῆς· καὶ
ἐπειδὴ τὸ βανικὸν γραφικὸν σύστημα προ-
έχεται ἐν τοῦ ἀσσυριακοῦ, δὲν εἶνε θαυμαστὸν
εἶναι καὶ τὴν προσπάθειαν αὐτοῦ τοῦ ἀναγνώστη
αὐτοῦ ὅτι ἔτι μὴ ἀντιπτύχῃ. Ἀλλ' οὐδὲν
ἐκ τοῦ ὅτι καὶ πρὸς ἀσσυριακὴν ἐπιγραφὴν,
τὴν τοῦ Σάρδουρις Α' υἱοῦ τοῦ Λουτίρι, με-
τέβαλεν εἰς βανικὴν περὶ αὐτῆς νὰ ἐρμηνεύσῃ αὐ-
τὴν διὰ τινων σελίδων νεοαρμενικοῦ λεξικοῦ.
Ἀλλὰ καὶ οἱ γεωγραφικοὶ αὐτοῦ συνταυτισμοὶ
μαρτυροῦσι περὶ τῆς καθ' ὅλου μεθόδου τῆς ἐρ-
μηνείας αὐτοῦ. Ἐν τοσοῦτῳ, ἡ καὶ ὑπῆρξεν ἀν-
αίρεσις καὶ σφαλέρως, προέβλεπε ὅμως τινὰ
πρὸς γνῶσιν τῆς βανικῆς γλώσσας ἀναστή-
σας τοῖς μετ' αὐτὸν διὰ τῆς κατὰ κράτος
καὶ ἀναλύσεως τῶν ἐπιγραφῶν εὐχεριστερεῖ
τὴν τούτων ἀνάγνωσιν. Καὶ οὕτως μὲν ἐν μέρει
ὁ πρὸς τὸν ἀρχαῖον καλλιγρᾶφον τοῦ πολυτίμου ἔργου
τοῦ Α. Mordtmann, τὴν δὲ κρίσιν ταύτην
προσπερικύρωσε καὶ ὁ γάλλος ἀσσυριολόγος St.
Guyard¹. Ἀπλῶς δὲ μνείας ἔχων ἀναφέρειμεν
ὅτι αἱ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ τῆς Ἀρμενίας
ἔτυχον καὶ τῆς μελέτης τοῦ Louis de Ro-
bert, οὗτος δὲ σχετικὸν σύγγραμμα οὐδὲν
ἄλλο προτίθηται εἶναι ἢ νὰ κινήσῃ γενικὴν
ἐκκρίσιν διότι ὁ συγγραφεὺς παρὰ τὰ μέχρι
τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ γνωμοδοτηθέντα προσπα-
θεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν ἐν Βάν
ἐπιγραφῶν ἦν ὅλως σημαντικὴ καὶ μέλιστα κα-
θερῶς ἀσσυριακὴ. Ἀλλὰ τέλος ἡ κλέψ τις τῆς
λύσεως τοῦ γλωσσικοῦ τούτου προβλήματος
ἐπερυσάσσετο τῷ γάλλῳ Guyard, ὅστις κατὰ

τὸ 1880 ἔτος ἐποίησατο τὴν ἐξῆς σπουδαί-
οτατην ἀνακάλυψιν. Ἡ ὑπαρξὶς ἰδιογράμματος,
σημαίνοντος στήλην ἐν μακρῇ τινι φράσει
συνεχῶς ἀπαντῶσιν ἐν πολλαῖς τῶν ἀρμενι-
κῶν ἐπιγραφῶν, καθωδήγησεν αὐτὸν εἰς τὸ νὰ
ὑποπτεῖται ὅτι ἡ ἐν λόγω φράσις ὑπέκρυπτε
τόπον ἀρχῆς εἰς ὃν ἀπολήγουσιν αἱ τε ἀσσυρια-
καὶ καὶ αἱ τῶν Ἀρχαίων τῶν ἐπιγραφῶν. Ἐκ-
τοτε ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐπιγραφῶν λίαν προῦ-
δευσε, διότι ἡ φράσις αὕτη οὐ μόνον νέας
λέξεις προσέθετο ταῖς ἤδη ἰγνωσμέναις, ἀλλὰ
καὶ συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν κατὰ τὴν
βανικὴν γραμματικὴν. Σχεδὸν δὲ ταυτοχρόνως
ἠσχυρίσθη περὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀρμενι-
κῶν ἐπιγραφῶν καὶ ὁ καθηγητὴς Sayce, ὅστις
στηριχθεὶς ἐπὶ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ St. Guyard,
κατώρθωσεν οὐ μόνον μίαν ἐπιγραφὴν τὴν
ἐρμηνεύειν νὰ παρασκευάσῃ ἀλλ' ἀπαυτῶν· διό
καὶ ἰδρυομένη μετὰ διετίαν ὀργάνως διτομον
ὁψίμνημα ἐπιγραφόμενον: «The cuneiform
inscriptions of Van deciphered and trans-
lated»· ἐν ᾧ ἐκτίθενται τὰ καίματα, ἡ μετά-
φρασις αὐτῶν, γραμματικὴ παρατήρησις καὶ
πλήρης λεξιλόγιον τῆς βανικῆς γλώσσας, ἥτις,
ὡς εἶχεν ὑποπτεῖται ὁ Fr. Lenormant, ἔχει
πλησιεστῆτα συγγένειαν πρὸς τὴν γεωγραφικὴν.
Οὕτω λοιπὸν τὸ ἔργον τοῦ St. Sayce κατέγει
σήμερον ἔργον θέσιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ὡς δυνα-
τὸν νὰ διαλύσῃ πολυτίμους ἱστορικὸν πρὸβλημα
περὶ τῆς χώρας τῶν Ἀρμενίων μέχρι τοῦ 640
ἔτους π. Χρ.² Κατὰ τὰς ἐρεῖνας αὐτοῦ αἱ σφη-
νοειδεῖς ἱστορικαὶ ἐπιγραφαὶ τῆς Βαλίνδας (Βάν)
ἐναρμόνισαν εἰς δυναστείαν ἐνενοηταίη, ἥτις
ἀρκετοὶ ἀπὸ τοῦ 835 ἔτους π. Χρ. καταλήγει
εἰς τὸ 145 ἔτος π. Χρ. Βασιλεὺς δὲ κατὰ δια-
δοχὴν ἀρξάντες κατ' αὐτὴν ἦσαν ὁ Σάρδουρις
Α', Ἰσπυλίνης, Μενούας καὶ Σάρδουρις Β'. Ἡ
ἐγκαθίδρυσις τῆς δευτέρας ἀσσυριακῆς μονα-
ρχίας ὑπὸ Τερλαβραχάδου Β' παρεκώλυσε τὴν
περαιτέρω πρόσδον τῆς βανικῆς βασιλείας
τούτου δ' ἐνεκα ἑλλησπύσου ἱστορικὰ καίματα
τῶν μετὰ Σάρδουρι Β' ἡμετέρων χρόνων, αἵτι-
νες, ὡς γινώσκεται ἐκ τῶν ἀσσυριακῶν ἐπιγρα-
φῶν καὶ τῶν ἐν Βάν ἀνακαλυφθέντων γραμμικῶν
θωρακίων, ὠνομαζόντο Οὐρσός, Ἀρμίστις, Β',

1) Stanislas Guyard, Notes de lexicogra-
phie assyrienne. Paris. 1883, σ. 114—115.

2) L. de Robert, Étude philologique sur
les inscriptions cunéiformes de l'Arménie.
Paris, 1876.

1) Ἐν τῇ συγγραμμῇ τοῦ St. Sayce ὑπα-
ρξιν εἰσὶ γλωσσικαὶ τινα ἀμελεῖαι τὰς ὁ-
ποίας ὁ St. Guyard ἀρκούντως διελεύσκει ἐν τῇ
πραγματικῇ αὐτοῦ Les inscriptions de Van à
propos d'un ouvrage de M. Sayce. Ἐν τῷ
αὐτοῦ Melanges d'Assyriologie, σ. 113—114.

Ἑρμείνας, Ῥόσας καὶ Σάρδουρας I". Ὁ τελευταῖος δὲ οὗτος ἦν σύγχρονος τοῦ Ἀσσυριο-βανιτῶ. Τῷ 640 ἔτει π.Χρ. τὸ βασίλειον τοῦ Βάν διψάει λοιπὸν ἀκόμη ὑπὸ ὠκεανῶν ἡγεμόνων καὶ ἄβρων. Μόνον δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σαργώνος ἐπιδόχτης τῆς καλούμενης Βαγλα-ῖτις ἀρπάζει τὸν Ὀρόνιον καὶ ἐκτοτε ἀρχεῖται ἡ τὴν τῶν ἄβρων κατὰκτησις τῆς χώρας ταύτης.

Καὶ τοῦτα μὲν παρεκβατικῶς περὶ τῶν ση- νοειδῶν τοῖσιν ἐπιγραφῶν, ὧν ἡ περαιτέρω ἔρευνα καὶ γνησιοποίησις σὺν ταῖς σχετικαῖς ἐν ἀσσυριακαῖς ἐπιγραφαῖς λεπτομερεῖαι εἰνε τό γε νῦν ὁ ἀσχυρὸς ἡμῶν ὁδγός πρὸς γνῶσιν τῆς ἀρχαιοτάτης Ἀρμενικῆς ἱστορίας. Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τὴν κατὰ τὴν κυρίως λεγομένην ἀρμενικὴν ἱστοριογραφίαν παρατηρού- μεν ἐν πρώτοις ὅτι κατὰ τοὺς Ἀρμενίους φιλο- λόγους ἀρχεῖται αὕτη ἀπὸ τοῦ 149 ἔτους π.Χ., ὅτε, λέγεται, ἤκμασεν ὁ Μᾶρ Ἀβέξ Κατίνας (Մարաս Գաւին), ἱστορικὸς συγγραφεύς, οὗ τὸ περὶ Ἀρμενίας βιβλίον συνετάχθη ἡγε- μνικῇ ἐπιταγῇ¹. Εἰσηγήατο δὲ ταῦτα ὁ Χωρ- νὴς, ὅστις ἐν ἀρχῇ τῆς ἀρμενικῆς αὐτοῦ ἱστο- ρίας διηγείται ὅτι μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀρ- μενίας εἰς τὸ παρθικὸν κράτος, ἡ χώρα αὕτη ὑποτέλλει οὐσα αὐτῷ ἐδέξατο ἡγεμόνα κυβερ- νῶντα ἐκτός τῆς Ἀρμενίας καὶ τὰς περὶ αὐ- τὴν χώρας ἐκάλειτο δὲ Βαλαράσκης (Վաղար- ակ) ἀδελφὸς ὢν τοῦ Μιθριδάτου Α' ἀρσακίδου μονάρχου καὶ κυριάρχου πάντων τῶν βασιλικῶν ἐμιμάτων τοῦ παρθικοῦ κράτους. Ὁ Βαλαράσ- κης γενόμενος ἡγεμὸν τῆς Ἀρμενίας καὶ παν- τός, ὡς εἰπέν, τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς παρ- θικῆς μοναρχίας, ἡβουλήθη ἀμείως καὶ διδραχθῆ τὰ κατὰ τὴν παλαιὰν ἱστορίαν τῆς χώρας, τὰς περιπετείας τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ τὴν γενεολογίαν τῶν προηγουμενῶν² διὸ προσ- καλεῖ σὺν τινι ὀνόματι Μᾶρ Ἀβέξ Κατί- ναν, ἱλληνιστὴν καὶ γαλλοδιδασκῆν, ὃ καὶ ἀνατί- θησι τὴν σύνταξιν ἀρμενικῆς ἱστορίας. Ἰνα δὲ τὸ ἔργον τοῦτο γένηται ἐντελές, ἀποστέλλει αὐτὸν πρὸς τὸν ἀδελφὸν Μιθριδάτην ἢ Ἀρσάκην Β' μετὰ δώρων πολυτίμων καὶ ἐπιστολῆς, δι' ἧς παρακάλει καὶ ἐπιτραπῇ τῷ κομιστῇ ἡ εἰς τὰ ἀρχαία τῆς Νινευὲ εἰσοδος καὶ ἡ συλλογὴ τῶν σχετικῶν κειμένων πρὸς γνῶσιν τῆς παλαιᾶς

ἱστορίας τῆς χώρας. Τοῦτο δ' ἐπιτραπέντος ἀνέειν ἐν τῇς ἀρχαῖαις ὁ Κατίνας βιβλίον, οὗ ἡ ἀρχὴ εἶχεν οὕτως: «Αὕτη ἡ βιβλος διαταγῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκ τῆς χαλδαίικης γλώσσης μεταγλωττίσθη ἑλληνιστῇ· παρέχει δὲ τὴν καταγραφήν τῶν παλαιῶν καὶ τοῖς τῶν προ- πατόρων λόγους». Ἐκ τοῦ βιβλίου δὲ τοῦτου ἀντιγράφας μόνον τ' ἀφορῶντα εἰς τὴν ἀρμενι- κὴν ἱστορίαν προσέφερεν αὐτὰ τῷ ἡγεμόνι Βα- λαράσκῃ, ὅστις ἐκτιμήσας τὸ ἔργον τοῦ σούρου ὡς τὸν πολυτιμώτερον τῶν θησαυρῶν αὐτοῦ κα- τέθηκεν αὐτὸ ἐν τῷ παλατίῳ διατάξας συνάμα καὶ τὴν ἐπὶ πέτρας ἀντιγραφὴν μέρους τινός· ἦν δὲ τὸ σύγγραμμα τοῦ Κατίνα γεγραμμένον ἑλληνικῶς τε καὶ σούροις χαρακτῆρσιν.

Ὁ Χωρνὴς ἀμέσως ὑπὲρ τὰ πεντακῆσια με- τὰ ταῦτα ἔτη ἠρέσθη νάποσάκη ἐκ τοῦ συγ- γράμματος τοῦ Κατίνα τὸ πλείστον αὐτοῦ μέ- ρος³. τοῦτο δὲ καὶ θεωρεῖται ὡς τὸ πρῶτον ἔρ- γον ἱθνηκοῦ συγγραφέως· ἀλλ' ἡ ἀξιολογία αὐτῆς ἔτι περὶ ἀσχετῆς καταλήξεως, τό γε νῦν, εἰς τὴν ἀποδείξιν ὅτι συγγραφεὺς τοιοῦτος ἦν δὲν ὑπῆρξεν ἡ καὶ ἂν ὑπῆρξεν εἶνε μεταγε- νιστοῦ τῆς Β' π. Χ. ἐκατονταετηρίδος. Ὁ Γαλλὸς Quatremère ἐξετάσας τὰ περὶ Κατί- να παραυθόμενα διεκρούειν ἐτι τὰ ὑπὸ Χωρ- νῆν ἀπορρέοντα περὶ ἀποστολῆς λογίου εἰς Νινευὴ εἶναι αὐτόχρονον μῦθος, ὅστις οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ Μωυσεῖος ἐγένετο ἀσπαστός ὡς γεγο- νός ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέων ἀρμενίων ἱστορικῶν κολακευόμενον ὅτι μετ' ἔλθον τὴν πε- νιχρότητα τῆς ἀρχαίας, αὐτῶν γραμματολογίας ὑπῆρξεν ἐποχὴ καθ' ἣν καὶ ἄλλος πρὸς τὰ γράμ- ματα ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις καὶ συγγρα- φεὺς ἐπάξιος ἀνερῆς. Τὸ δὲ σύγγραμμα, ὅπερ λέγεται μεταφρασθὲν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Ἀλε- ξάνδρου, φαίνεται τῷ Quatremère ὅτι ἤντικεν εἰς τὸν σφόδρ ἐκείνον βαυβυλωνίων Βηροσῶν τὸν γράψαντα καὶ γαλλοδικαὶ καὶ βαβυλωνιακῶς⁴. Ἀλλ' ὁ J. Dulaurier ἐξελέγνων τὸν Quatremère δισχυρίζεται ἐτι τὰ περὶ Μᾶρ Ἀβέξ λεγόμενα παρὰ Χωρνῆν εἶναι γεγονότα οὐδέμιαν ἐνδο- χίμενα ἀμυρσθήτηκα⁵. Ὁ δὲ Renan παραδέ- χμενος ἐτι ὁ συγγραφεὺς ἦν σούρος δισχυρίζε- ται ἐτι οὗτος ἦν μέλος τῆς ἐν Ἑδόσῃ ἀρχι-
 1) Τὰ ἀποσπάσματα ταῦτα μεταφρασθέντα γαλ- λιστὶ ὑπὸ V. Langlois καταχωρήσθησαν ἐν Col- lection des hist. de l' Arménie, τόμ. Α', σ. 13—53.
 2) Փարս. Գաւին. Հայ. զարգացեալ, τόμ. Α', σ. 63 x. 6.
 3) Quatremère, 1850, σ. 364 x. 6.
 4) J. Dulaurier ἐνδ. ἀνωτ.

1) H. A. Sayce, the cun. inser. of Van, μέρ. Α', σ. 402—410.

2) Փարս. Գաւին. Հայ. զարգացեալ, τόμ. Α', σ. 63 x. 6.

1) Τὰ ἀποσπάσματα ταῦτα μεταφρασθέντα γαλ- λιστὶ ὑπὸ V. Langlois καταχωρήσθησαν ἐν Col- lection des hist. de l' Arménie, τόμ. Α', σ. 13—53.

2) Quatremère, 1850, σ. 364 x. 6.
 3) J. Dulaurier ἐνδ. ἀνωτ.

4) J. Dulaurier ἐνδ. ἀνωτ.

σάσης σχολής¹. Ὁ δὲ Victor Langlois συνοψίζων τὰς περὶ Μάρ 'Αββᾶ παρατηρήσεις τῶν πρὸ αὐτοῦ κρίνει ὡς πῶς τὰ κατ' αὐτόν: «Νομίζομεν, λέγει, ὅτι ἐν τῇ περὶ τῆς Νινευῆ ἀποστολῆς τοῦ Κατίνα μύθῳ ὑπάρχει ἀπλὴ παράθεσις ἱστορικῆς πρὸς τὸν ἑξῆς σκοπὸν ὅπ' αὐτοῦ τοῦ Μωυσέως Χωρηνοῦ. Ὡς πάντες οἱ σύγχρονοι συγγραφεῖς αὐτοῦ ἦσαν εὐπιστοί, οὕτω καὶ ὁ Μωυσῆς ἠρέσκειτο ν' ἀναγράψῃ γεγονότα ἀμφίβουλα καὶ νὰ προστιθῇ πλαστός παραθεσις, ὧν τὸ ἀπολόγημα εὐρίσκειται ἐν τῇ συνήθει παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς συγγραφεῖσι ἐλλείπει κριτικῆς. Οὐδεὶς πλὴν ἀμφιβάλλει περὶ τοῦ ψευδοῦς τῶν δῆθεν μεταξὺ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Λυγάρου ἀνταλλαγῆσαν ἐπιστολῶν, ὧν τὴν αὐθεντικότητά καὶ αὐτοὶ οἱ θεολόγοι ἀποκρούσονται θεωροῦντες αὐτὰς ὑποκρίσεις καὶ ἔργα τῶν αἰρετικῶν ἐκείνων τῶν πρώτων τοῦ χριστιανισμοῦ ἱκανοποιεῖσθαι, οἷς ὁρίζονται ἡ τε λεγόμενη Διαθήκη τοῦ 'Αδάμ καὶ δι' αὐτοῦ ἑλλαι παράδοξοι συγγραφᾶι θεωρούμεναι ἐπὶ καὶ νῦν ὑπὸ τῶν Σαβαίων ὡς βιβλία ἱερὰ καὶ ἀληθῆ. Ὁ Μωυσῆς ὁ Χωρηνός, ἀκριβέζων ἐν τῇ γλῶσσῃ καὶ ἦν αἱ εἰρημεῖαι συγγραφᾶι ἀπῆλκον ὑπολήψεως τοιαύτης οὐδαμῶς ἐξετάζων κριτικῶς τὰς ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἀναγερομένας καυτοῖας, ἡμάρτε βεβαίως παραδεχθεὶς τοιούτων ἀσχερονισμῶν, ὅστις ἐπιστελεῖται ἰσως ἐπ' αὐτὰν γράμματα. Ὡς δὲ ἤδη ἀφήρησις τῆς ὑπὸ Βαλασράκου πρὸς Μηθιδάτην Ε' ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς εἶνε ἀπλουστάτη κολακεία διὰ τὸν Ἰσαάκ Παγρατούινον πρὸς ὃν ὁ Χωρηνός ἀνατίθηται τὴν ἑαυτοῦ συγγραφὴν. Παραβάλλει αὐτὸν πρὸς τὸν Βαλασράκην, ὅστις θὰ εἶχεν ἀναθεῖ πεπαιδευμένῳ τινὶ σὺν τὴν σύνταξιν ἁρμενικῆς ἱστορίας, καὶ κατὰ συνέπειαν, ὡς ἐκείνος, οὕτω καὶ ὁ Παγρατούινος πρὸς τρεῖς τὸν Μωυσέα νὰ συγρᾶψῃ τὰ χρονικά τοῦ ἔθνους, ὅτινος ἄρχει. Ἐν τῇ κολακείᾳ ταύτῃ ὑπεκρύπτεται καὶ ἡ μᾶζ, ἐπιλέγει ὁ κ. Langlois, ἡ διασάρκισις παντὸς τοιούτου τοῦ διηγήματος τοῦ ἐπινοήσαντος ὑπὸ τοῦ Χωρηνοῦ, εἰν δὲν θελήσωμεν καὶ νὰ παραδεθῶμεν ὅτι ἠπάτησεν ἑαυτὸν ἐκόντα²».

Τοιαύτη εἶνε σήμερον ἡ μάλλον παραδεδομένη γνώμη περὶ τοῦ χαρακτηρὸς τῆς ἐπ' ὀνό-

ματι τοῦ Μάρ 'Αββᾶ Κατίνα φερόμενης παρὰ Χωρηνοῦ συγγραφῆς. Ἄλλ' ἡμῖς προτιμώμεν τὴν γνώμην τοῦ κ. Renan θεωροῦντος τὸ σύγγραμμα τοῦ Κατίνα ἔργον τῆς ἐποχῆς καὶ ἦν ἡμᾶς ἐν ἡ ἐδῆσση περιμένοντος σχολῇ: τὸ μὴ διότι αὐτὴ καὶ ἑαυτὴν ἡ συγγραφή τοῦ Κατίνα μαρτυρεῖ ὅπως χριστιανικὴν ἐποχὴν, τὸ δὲ διότι γινώσκουμεν ὅτι ἐν καιρῷ τῆς ἀκμῆς τῆς ἐν Ἑδῆσση σχολῆς διέμενον ἐν Συρίᾳ πολυάριθμος ἁρμενικὴ κοινότης, ἥς ἀναμνησθῆναι ἡ νεολαία μετέχει τῶν ἐν Ἑδῆσση διδασκομένων μαθημάτων ὥστε λαὸν πιθανὸν εἶναι ὅτι ὁ σὺρος Κατίνας διδάσκων ἐκεῖ ἀνέλαβε νὰ συναθροίσῃ ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ ὅσας ἐγγίνσκετο πληροφορίας περὶ τῶν παλαιῶν ἁρμενίων· ταύτας δὲ πάλιν ἴσως αὐτός ὁ Χωρηνός ἐξώγαγε πρὸς ἐμπόησιν πατριωτικῶν αἰσθημάτων παρὰ τοῖς ομοεθνεῖσιν αὐτοῦ· διότι πράγματι, ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις, τοσαῦτα ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Κατίνα εὐρίσκειται ὑπερβολικῶς ἐκτεθειμένα περὶ ἀρχαιοτάτης ἁρμενικῆς ἱστορίας, ὥστε πᾶς ἱκανὸς ἐννοεῖ ὅτι ταῦτα πάντα κατὰ σκοπὸν μάλλον ἐγγίνοντο ἢ ἐξ ἀμαθείας. Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἁρμενιοὶ λησμονήσαντες τὴν εὐλαβὴν ὑπολογίαν τοῦ Χωρηνοῦ ὅτι ὁ Κατίνας ἦν σὺρος συγγραφεὺς προσεπέθεσαν βραδύτερον ν' ἀποδείξωσιν αὐτὸν ἁρμενιν τὸ γένος. Καὶ τοῦτου ἀποδείξιν κατέχοντες ἐκ τῆς παρὰ Σαβίου συγγραφῆς ἱστορίας τοῦ αυτοκράτορος Ἰωακείμου, ἐν ἡ Μάρ 'Αββᾶς κηρύσσεται φιλόσοφος ἐκ Μελιούρη (Մελուրի) πύλως τῆς μεγάλης Ἀρμενίας³.

Μετὰ τὴν Κατίναν δεύτερος ἁρμενίος ἱστορικὸς συγγραφεὺς, σύγχρονος τῶν Ἀποστόλων, καταλέγεται ὁ Λαβουδίνος (Լաբուդին)⁴, οὗ σώζεται συγγραφή, ἀφορῶσα εἰς μυθώδη τινὰ ἐπιστολὰν τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μωυσῆς ὁ Χωρηνός, ἐξιστορῶν τὰ κατὰ τὴν ἐν Ἑδῆσση εἰσαγωγῇν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὰς δῆθεν μετὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Λυγάρου καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνταλλαγὰς ἐπιστολάς, ἀναφέρει ἱστορικῶν τινα ὄψεις. Ἐκρούσαν ἡ Λερούσαν (Լերուս) ὡς καὶ ἡ Γαμακίαν (Դեղաշար) περὶ τὰς ἀνταλλαγὰς πάντα τὰ ἐπ' Ἀλγάρου καὶ Σακατροῦς (Սακα-տրու) συμβάντα ἐν βιβλίῳ καταπεθέντι ἐν τῇ

1) Renan, Histoire des langues sémitiques I, s. 262—3.

2) V. Langlois, Collection des historiens de l'Arménie I, s. 8.

1) Եւ Պատմ. Գրեւորի եղբ. Դ. 26-րդի. Ս. Գեորգիար, 1879, s. 1. Մատ-րուքի Գրեւորի Մեծարեւոցից.

ἀρετὸς τῆς Ἐδίσσης! Καὶ περὶ μὲν τῆς γλώσσης, ἐν ἣ ἡ βέλλος αὐτὴ ἔργου, οὐδὲν λέγει ὁ Χωρῆνος· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὰ καὶ μικρὰ τὸν τοιοῦτον τῆς Ἐδίσσης Αὐτάρχειας ὡς ἀρετὸς τῆς Ἀρεμίας, οἱ ἀναγνώστες αὐτοῦ ἀναγινώσκοντες βιβλίου καὶ ὑπολαμβάνουσιν ὅτι ὁ Λερόντας περὶ Ἀρεμίας καὶ τοῦ κατὰ συνέπαικτον ἔργου ἐν ἀρεμῇ τῇ. Διὲν ἐν ἀνέκτῃ καὶ μακρολογίᾳ σπομένη ἐν αὐτῇ πρὸς ἀποδείξεις ἐν ἡ μεταφράσει Αὐτάρχειας καὶ Ἰωσήφ Χρυσοστόμου διαμετρεθεία τὴν ἡλικίαν τῆς ἐκείνου ἡλικίας τοῦ νοῦ· διότι οἱ κριτικοὶ βεβαίως ἀρετῶν περὶ τοῦτου ἡτοχάσθησαν μέχρις οὗ ἀσπένδοντες ἐν μικρῇ ἐπιστομῇ ἔξωθεν κειμένης, τα κείμενα ταῦτα, ὅτι να πρὶνταί ἐν τῇ ἐργῇ παν ῥῆλλον πορταίον τῶν συμπερρόντων· ἡ δὲ ἀντικεινὴ τινος Σοφίας αἰδέουσι.

Ἡ ἄλλη τὸ ὅλον καίμενον τοῦ λαοῦ θνείου διὰ
το εἶπετι γνωστόν, ὅτε τὸ 1862 ὁ Ἰ. Βεν-
τζίς μετακινήσας Σουλὰς Βασιλὸν συνέταξε
τὸν κατάλογον τῶν ἐν τῇ ἑθνητῇ βιβλιοθήκῃ
Παρισίων ἀρμενικῶν χειρογράφων ἀνεκάλυ-
ψεν κωδικὰ τὸ ὁδοκατὰ αἰῶνα, ὅτε ἐς τὸν πο-
λὺν ἀλλὰς συγγραφαὶ περιλαμβάνει καὶ τῇ
βιβλίον τοῦ λαοῦ θνείου ἔχοντα ἐν υποσημειώ-
σει αὐτοῦ τὸν ὅτι: «Κατὰ τὸ ἔθος τῶν βασιλέων
καὶ τοῦ βασιλέως Αὐγάρου, καὶ ὅ ὅτι ἐν νόμῳ
καὶ ἀποφάσεις αὐτὰν καταπίνονται ἐν τῇ
ἀρχαίᾳ τῆς πόλεως Οὐράς (Ὀρσινῶν, Ῥώσι-
σῶν), λαοῦ θνείου ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνῆκ, υἱοῦ Ἀ-
βδαράκη γραμματεῖος τοῦ βασιλέως, συ-
γγραφεὶ πάντα τὰ ἐς τὸν ἀπόστολον Ἀδδαῖον
ἐπελθόντα συμβάντα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τελευ-
τῆς συναγωγῆς Ἀνῆκ τῶν ἐξ ἀπορρήτων τοῦ
βασιλέως» οἱ καὶ κατέβησαν τὴν διήγησιν αὐ-
τὴν ἐν τοῖς ἀρχαίοις, ἐν οἷς φυλάττονται αὐ-
τοί, οἱ βασιλικοὶ νόμοι καὶ τὰ ἐμπορικὰ
συμβολικά διατηρούμενα ἐν αὐτοῖς ἀσφαλ-
κῶς.

Ἡ σημειώσις αὕτη συμφωνεῖ μὲν πρὸς τὸ παρὰ Κορνουὸν λεγόμενον πρὸς Ἀφροδίαν, ἀλλὰ καὶ διαφέρει κατὰ τοῦτο, ὅτι πρὸς μὲν τὸν ἄνθρωπον ἱστορικῶς οὐ συγγραφεῖς καλεῖται Γερούβιας ἡ Ἀφροδίτης οὐ υἱὸς τοῦ Ἀφρααζάρ, ἐν ταύτῃ δὲ Ἀδωβουίνος οὐ υἱὸς τοῦ Ἀνάκ υἱου τοῦ Ἀδασααζάκ. Ἐνταῦθα πρὸ τοῦ 1852 οὐ γέγραπτος J. Curelon, ἐνταῖσις τοῦτο συλλογίζων, εἶπεν ἀνακρίβητος ἐν δυατ' παλαιῶσι κωδικοῖς τὴν αὐτὴν συγγραφὴν τοῦ Ἀδωβουίνου ἐν γλώσσῃ σιριζῇ· οὐ συγγραφὴν καλεῖται ἐν ταύτῃ τῇ πρὸς τὸν Ἰβέδοσσοδάν. Ἀυτοῖσιν οὐ κωδικοῖς, γρονό-

λογούμενοι ἀπὸ τοῦ Ε' καὶ ς' αἰῶνος μ. Χ., περιέχουσιν ἀτελῶς τὸ κείμενον, ὅπερ ὁμας καὶ οὕτως ἔχον μεταφρασθῆναι ἀγγλιστὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ W. Wright¹.

Τὸ δὲ ἀρκετικὸν κείμενον, χρησιμοποιεῖται τὸ πρῶτον τοῦ τοῦ χ. Μακελλ⁷, ἰδρυμένη ἐκ βραδύτερον ὑπὸ τῆς σαρξὶς ἀποκρίσεως τῶν ἐν Βενετίᾳ μελετησάντων τοῦ ἁγίου ἀλφει⁸. Ἀντιπαρβαλλομένων δὲ ἀμφοτέρων τῶν κειμένων, τοῦ τε σωματικοῦ καὶ τοῦ ἀρκετικοῦ, παρατηρεῖται ὅτι ἐλλείψει διαφορὰ ὑπερβαίνει ἐν αὐτοῖς ὡς πρὸς τὴν καθόλου ἐκθεσὶν τῆς υποθέσεως, καὶ τὸ πὺν σωματικὸν κείμενον ἀνεπίτηκτος ἰστίᾳ ἀσχητόν τοῦ ἀρκετικοῦ, τοῦτο δὲ σχεδὸν κατὰ λέξιν μεταπετρασμένον ἐκ τοῦ σωματικοῦ τοῦ τοῦ ἀποδοκίμου ἐκ τε τοῦ ὅρου καὶ τῆς ἀντιβολῆς ἀπειρὼν ὀφθαλμοῦ καὶ λέξεων καὶ νοημάτων, πρὸς δὲ καὶ ἐκ τοῦ καθόλου τῆς γλώσσης χαρακτικῶς, ὅστις μαρτυρεῖται τῶν κεινὸν τῆς μεταφράσεως ἀνήκει εἰς τὸν Ε' αἰῶνα υ. Χ.

"Ελλην συγγραφεὺς ἄλλ' ἄγνωστος τῇ ἡμε-
 ρᾷ φιλολόγῳ, θεωρούμενος ἐπίσης ἀέριμος,
 ἴσιν οὐ ὀφθαλμοῖς (ἡ φησὶ), πρὸ τοῦ ὀνόμα ἀνα-
 γράσει μὲν παρά Χωρην. Οὗτος, ἀμυλᾷ
 περὶ τὸ εἶναι τῶν δευτέρων χριστιανῶν ἱκανο-
 ταιστήριος, λέγει ἦν τοὺς ἐν Ἀνίῳ λεγῶ πολλοὶ
 τὸν Ἀρμενίαν καὶ τοὺς Ἀρμεζῶν. Ἐγράφη
 δὲ ἑλληνιστὶ ἐστωρικῶν νέων καὶ (ἡ φησὶ)
 ἡμῶν καὶ ἡμεῶν, τοῦτοστι περιγράφει τὸν
 ἐν Ἀνίῳ λεγόν, ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς συγχρόνου
 αὐτῷ ἐποχῆς πολλὰς ἀνεκρίβλους πληροφο-
 ρίας διέβη περὶούλῃσιν. ὅτι, ἐ Χωρηνός
 καὶ τὸ συγγράμμα αὐτῷ μολογῶν διὰ τὴν
 κατὰ τὸν ρόνον τοῦ Βρούζι, ὑπὸ τοῦ βασιλέως
 Ἀρταξίου (Ἀρτασιανῶν), καὶ τὰ κατὰ τὴν ἰδρύσειν
 τῆς πόλεως Βαγατῶν (Βαγατῶν) ὑπὸ τοῦ
 στρατηγικοῦ Σεβαστῆ (Ἀντιμῶν) κτλ. ἤρξατο ἔ.
 τ. βίβλου τοῦ ἐν Ἀνίῳ ἱεροῦ.

1) U . h_{op} . $\beta_{\text{ελ}}$. β , $\kappa\epsilon\varphi$. $\mu\varphi$.

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄.)

1) "Ides J. Cureton, Ancient syriac documents relative to the earliest establishment of christianity in Edessa etc. London. 1864.

2) *Πρωτοφ. Συγ. χειρογράφων* 1, σ. 82 κ.ε.

3) *Ορα ζωοποιούσης χρησιμωφής ημερῆς
 βελούχης βουχῆς ὕψους κτλ. καὶ φιλάνθρωπῆς.
 1868. Ταυτοτρόπως δὲ ἐξεδόθη καὶ γαλλιστὶ ἐν
 ἰδιαίτερῷ τύχῃ. *Έτερον δὲ γαλλικὴν μετάρσσει
 τοῦ Ἰω. Παπαῦλ *Έμιν ἰδρυομένης τῇ 1867 ὁ V.
 Langlois ἐν Collection Δ', σ. 317 - 325. *Ἄλλ'
 ἡ μετάρσσει αὕτη εἶνε ἐν μέρῃ ἐλλιπής.

4) Մ. Խոր. ՅՃՆ. Բ, քաթ. խըւ «Եւ զայս մեզ ստուգապէս տրամէ՛ մեղխալ քորմ

Ἡ ἀρμενικὴ φιλολογία ποιεῖται λόγον ὡς ἀκριβοῦς ιστορικὸν καὶ περὶ τοῦ περιωνύμου σύρου αἰρησιάρχου Βαρδησάνου¹, εἰς δὲ ἀποδιδομένη ὑπὸ τοῦ Χωρηνῶ ἡ σύνταξις αἰστορίας τῶν ναῶν, ἣν ἐξήγαγεν αὐτῶν ἐν τῷ ναῷ Ἀνίου ἀργείων, ἐν οἷς ἐξιστοροῦντο καὶ αἱ τῶν βασιλείων πράξεις. Ἐκ τῆς βίβλου δὲ ταύτης, μὴ διασωθείσης μέχρις ἡμῶν, ἤρσατο ὁ Μωυσῆς τὰ ἐν βιβλ. Β' κεφ. ξα'—ξς' ἀναγραφόμενα γεγονότα ἀπὸ τῆς ἡγεμονίας Ἀρταουάξδου Δ' μέχρι τῆς ἐν Περσίᾳ ἐνθρόνισις τοῦ Χωρρού. Ἐν τῇ τελεῇ δὲ προστίθεται τὰ ἀκολουθοῦντα: «ἐξεῖλην ἡμῖν ταῦτα Βαρδασάν (Βαρδασάν) ὁ ἐξ Ἑδίσσης, ὅστις ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίου τοῦ τελευταίου ἤκμασεν ὡς ιστοριογράφος, πρότερον μὲν πασῶν ὧν τῆς αἰρέσεως Οὐαλεττανῶν, ἣν ἀπαρτίζοντες εἰτα καταπολεμοῦσαν, καὶ μὴ καθολογηθεὶς δὲ αὐτῆς πρὸς τὴν ἀληθείαν ἡλληδὴ δι' ἰδίᾳ προσπεσὼν ἑτέραν συνέστησεν αἰρέσιν. Ἄλλὰ τὰς μὲν ιστορίας οὐκ ἠλλοίωσεν, ὅτι καὶ ἀνὴρ πιστικὸς ἐν λόγῳ, οὗ καὶ περὶ Ἀντωνίου ἐδόχθη γράφειν ἐπιστολήν, πολλοὶ γὰρ λόγους συνέθετο κατὰ τῆς αἰρέσεως Μαρκωνιστῶν, καὶ περὶ Εὐμαρμένης, καὶ κατὰ τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας τῆς ἐν ταῖς χώρας ἡμῶν. Ἀρχαίους τοίνυν ἐναυθὰ πρὸς τὸ διασκεῖν τοὺς ἐκ τοῦ λαοῦ ἔθνικους (ἐκ τῶν αὐτοκρατορῶν) καὶ μὴ γενόμενος περὶ αὐτοῦ δεκτός, μετέθετο αἰτα' εἰς τὸ ἔρμα (ἡμεῖς—amour) Ἀνίου, ἐνθ' ἀναγνοῦς τὴν τῶν ναῶν ιστορίαν, ἐν ᾗ καὶ αἱ τῶν βασιλείων πράξεις ἐκτίθενται, ἥμενοι σιν εἰς γλώσσαν συριακὴν, ἐξ ἧς πάλιν εἰς τὴν ἑλληνίδα μετέφρασαν φωνήν².

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου μαρτυρεῖται πιστικώτατα ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν Βαρδησάνου, ὃν ὁ μὲν Γερωνύμος καλεῖ μετοποταμίτην ἢ Βαβυλωνίον³, ὁ δὲ Τούλιος ὁ Ἀρκακίος Πάριον⁴, ὁ δὲ Ἑρραξίμ ὁ Σύρος Σύρον⁵.

Ἡμεῖς, γὰρ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἡμετέρας βιβλίας. *Prél. V. Langlois, Collection I, σ. 391.* — [Φωνή] ἡμεῖς. *Φωνή. Φωνή. βιβλ. I, σ. 78.*

1) *Isa K. Konstantinos Philologikῆν καὶ κριτικῆν ιστορίαν τῶν Πατρῶν, Α', σ. 287—89.*

2) *Π. Μορ. βιβλ. Ρ, κεφ. 42.*

3) Hieronymi, de viris illust. 33.—Adv. Jovian. B', 14.—*Prél. Ἐπιφανίου αἰρέσεων νς', 1.* «ὁ δὲ Βαρδησάνος οὗτος, ἐξ οὗ περὶ ἡ αἰρέσις τῶν Βαρδησικιστῶν ἐγένετο, ἐκ Μετοποταμίας μὲν τὸ γένος τῶν, τῶν κατὰ τὴν Ἑβραϊστικὴν πόλιν οἰκούντων».

4) *Ἐν Κε σ το ε κεφ. 29.*

5) *Αἰρέσεων Α', 242.*

Μόνος δὲ ὁ συγγραφεὺς τῶν αἰστορομένων καλεῖ αὐτὸν ἀρμένιον ἐν τοῖς ἐξῆς· αἰεὶ δὲ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις νῦν καινότερον τι ἐπιχείρησε Μαρκωνιστῆς τις Πρίπων Ἀσσύριος, πρὸς Βαρδησάνην τὸν Ἀρμένιον ἐγγράφως ποιήσας λόγους περὶ τῆς αἰρέσεως, οὐδὲ τοῦτο σιωπήσομαι¹. Ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀθεντικωτέρας μαρτυρίας ὁ Βαρδησάνος ἦν σύρος τὸ γένος· ὁ δὲ συμπαιδείτης τούτου Ἑρραξίμ, εἰ καὶ κατὰ τῶν διδασκαλίων αὐτοῦ ἔγραψε, μετ' ἔθνικῆς πως υπερηφάνιας ἐκράχθηται οὕτω· «Βαρδησάνος δὲ ὁ σύρος, ἐξ Ἑδίσσης ὁριζόμενος, ἐν τοῖς Οὐάρου Μάρκου Καίσαρος ἡμέραις χρόνοις. Τοῦτον φασὶ πολλὰ τῆς Βαλεντινίου περιελθεῖν μυθολογίας· πολλὰ δὲ καὶ τῇ Σύρῳ συνέγραψε γλώττη, καὶ ταῦτά τινες μετέφρασαν εἰς τὴν ἑλλὰδα φωνήν».

Οἱ Ἕλληνες καὶ λατινοὶ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες δίδωσαν μέχρις ἡμῶν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἀντικειμένων περὶ ὧν ἐπαρταυτῆς ὁ Βαρδησάνος· ἀλλ' οὐδένα τούτων δεικνύοντι ὅτι καὶ σύνταξεν ἀρμενικῆς ιστορίας ὤλην, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Χωρηνός. Περὶ τῶν δὲ ἐν αὐτῶν νωστέρων ὁ V. Langlois περὶ αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χωρηνῶ ὡς ἀληθεῖ, ἣν καὶ προσπαθεῖ νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὸ γεγονός· τῆς ὑπὸ Καρακάλλα γενομένης ἐν Ἑδίσσῃ ἐκθρόνισις τοῦ Αὐγάχρου Γ' (216 μ. Χρ.), καθ' ἣν, τῆς Ὀσροηνῆς μεταβληθείσης εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, ὑποτίθεται ὅτι ὁ Βαρδησάνος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀρμενίαν πρὸς δικασίον αὐτοῦ ἀπὸ τῶν καταδιώξεων τῶν Ῥωμαίων, οἷς αὐτὸς διὰ τὴν ἀληθείαν ἐπὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπαινοῦτο². Καὶ εἰς τὴν ἀληθείαν ὅτι συγγραφεὶς τῆς ἐν ὀνόματι αὐτοῦ φερόμενης περιελαμβάνει λεπτομερείας περὶ τῶν ναῶν τῶν ἀσιατικῶν ἔθνων³. Ἀλλ' αὐτὸν, ὡς καὶ ἡ ἑτέρα ἡ περὶ τῶν παρὰ Πορρωρίῳ ἀναφορῶν⁴, δυνατόν νὰ ἀνέκῃ εἰς ἑτέρον Βαρδησάνην ἢ καλούμενον βαβυλωνίον⁵. Πιθανώτατον ὡστόσον ἐν τῇ περὶ ἡμῶν συγγραφῇ νὰ ὑπῆρχον καὶ λεπτομερεῖαι ἀφορῶσαι εἰς τὴν ιστορίαν τῶν ἀρμενίων· ἀλλὰ τὸ βέβαιον καθ' ἡμᾶς εἶναι ὅτι τὸ προσηνυμένον χωρίον τοῦ Χωρηνῶ πηγάζει ἐκ τοῦ ἐγγενομένου

1) *Βιβλ. Ζ', γ', 31.*

2) *Collect. d. hist. de l'Arménie I, σ. 10.*

3) *Oras J. Cureton, Spicilegium Siriacum, σ. 1 x. i. — Ἑδίσσιος, ἑδῆγ. προπαρταυτῆς ΣΤ', ε', 6 x. i.*

4) *Περὶ ἀπογῆς ἐμφύμων Α' καὶ Περὶ Στραγῆ.*

5) *Prél. E. Renan, Marc-Aurèle, σ. ἐν 443. 444 ὑποσ. 3.*

χωρίου τοῦ Εὐσεβίου, ἐν ᾧ οὐδεμία μνεία γίνεται ὕλης ἀρμενικῆς ιστορίας: «Βαρδασάνης, λέγει ὁ Εὐσεβίος, ἰκανώτατος τις ἀνὴρ, ἐν τῇ Σύρων φωνῇ διαλεκτικώτατος, πρὸς τοὺς κατὰ Μαρλίωνα καὶ τινὰς ἱερούς διαφόρων προύστραμένους δογματῶν διαλόγους συστήσας, τῇ οἰκίᾳ παρέδωκε γλῶττην τε καὶ ῥητὴν, μετὰ καὶ πλείστον ἑτέρων αὐτοῦ συγγενημένων: οὓς οἱ γνώριμοι... ἐπὶ τὴν ἐλληνοὶν ἐπὶ τῆς σύρων μεταβιβλήκασι φωνῆς» ἐν οἷς ὅσα καὶ ὁ πρὸς Ἀντωνίνον ἰκανώτατος αὐτοῦ πρὸς ἑμπαρομένης διζήλους, ὅσα τε ἄλλα ῥασιὸν αὐτὸν προέβου τοῦ διωγμοῦ συγγράψαι. *¶* *Η' δ' ἄρα οὕτως ὁρῶμεν τὴν κατὰ Οὐαλεντίνον σχολῆς, κατὰ τὴν δὲ ταύτης, πλείστα τε τῆς κατ' αὐτὸν μυθολογίας ἀπελθῆναι, ἐδοκε μὲν πως αὐτὸς αὐτῷ, κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην μετατεθείσθαι: οὐ μὲν γὰρ παντελῶς ἀπερίφραστο τὸν τῆς παλαιᾶς ἀξιώσεως ὅρον.*

Καὶ ταῦτα περὶ τὸν ἀναφερομένον συγγραφεὶον ἀπὸ τοῦ 149 ἔτους π. Χρ. μέγρι τέλους τῆς 1^{ης} χριστιανικῆς ἐκατονταετηρίδος. Εἰδοὺς δὲ ὅτι πάντες οὗτοι οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς τὴν κυρίως ἱστορίαν τῶν ἀρμενικῶν γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ δύναμειν νὰ ἀνηθώμεν ὅτι ἐν τῷ μακροχρονίῳ τούτῳ διαστήματι τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος ἦν πάντῃ ἁμοῖον παιδεύσεως: διότι ἐκ πολλῶν ἀπόψεων τῆς ἱστορίας αὐτοῦ βεβαιούται ὅτι τὸ ἔθνος τοῦτο ἦν μεμερισμένον μεταξὺ τριῶν διανοητικῶν ἐπιδράσεων, τοῦ ἐλληνισμοῦ, τοῦ ἀρχαϊσμοῦ καὶ τοῦ ἡρακισμοῦ, ἕνεκα τῆς καταστάσεως τῶν ἀρμενικῶν γωρῶν, ἐξ ὧν αἱ δυτικαὶ ἐπαρχίαι ἦσαν ὑπὸ τὴν ἁμεσον ἐπιρροὴν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, αἱ δὲ ἀνατολικαὶ ἐπαρχίαι ὑποκαίμεναι τοῖς Πέρθεσι διετιλόντο σχεδὸν πάντοτε ἐν τῷ σκότει τῆς ἀμαθίας, αἱ δὲ νότιαι ὥκισμένοι ἀναμίκτως ὑπὸ τὴν ἀρμενικὴν καὶ σύρων ἀνέξωγονοῦντο διανοητικῶς διὰ τοῦ ἀρχαϊσμοῦ, ὅστις ἦν ποικίλον τὸ σύστημα ἐξημερώσεως συγκαίμενον ἐκ σημητικῶν, ἀνατολικῶν καὶ μάλιστα ἐλληνικῶν ἰδεῶν. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἐπιδράσεων τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος ἀρούμενον μόνον τὰ πρὸς τὸν πρακτικὸν βίον ἀναγκαζοῦντα στοιχεῖα, παρμυλῇ ὅλως τῆς ἀνωτέρας παιδείας, ἥτις ἦν ἀποκλειστικῶς κτήμα ὀλίγων εὐγενῶν καὶ ἀρχόντων ἐμβεβαπτισμένων ἐν τῷ ἐλληνισμῷ. Ὁ πρῶτος ἀρμενικὸς ἱστοριογράφος, Μωυσῆς ὁ Χωρνεσί, προσπαθὼν νὰ συντάξῃ τὴν παλαιὰν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ καὶ

μὴ ἐξευρίσκων ἐπίσημα σχετικὰ καίμενα ἀναφερόμενα εἰς τὴν πρὸ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐποχὴν, ἐπιρρίπτει κατὰ τῶν προγόνων αὐτοῦ διηνή μορφήν, δικαίαν μὲν ἐν τισιν ὅλλ' οὐκ καὶ πάντῃ ὀρθήν, ὑπόταν μάλιστα ἀναλογισθῶμεν τὴν σπουδαιοτάτην ἑλλαιφν ἰδίου ἀλφραβήτου. Ἀδὲν ἐπιθυμῶ, ἔλεγε περὶ τὰ μέσα τῆς πέμπτης χριστιανικῆς ἐκατονταετηρίδος, διὰ ἐπιθυμῶ νὰ κατασχῶν μωρῶμενος τὴν παρὰ τοῖς ἡμετέροις προγόνους ἑλλαιφν φιλοσοφικοῦ νοῦ: ἐξέσω μοι ὅμως ν' ἀπευθύνω κατ' αὐτὸν αὐστηρὸν ψόγον: διότι ἐὰν παρήγομεν ἐπαχέτους ἐπαίνους τοῖς βασιλεῦσιν ἐκείνοις, οὔτινες ἐνεποιεῖσθαι εἰς τὴν γραπτὴν ἱστορίαν τὰς ἐποχὰς τῆς βασιλείας αὐτῶν παραδίδοντες τὰς σύφρονας αὐτῶν πράξεις καὶ τοὺς ἡρώισμούς: εἰς τε τὰ δημοτικὰ ἔθματα καὶ εἰς τὴν χρονογραφίαν καὶ ἐὰν οἱ ὑπὸ τῆς διακρίσεως τῶν βασιλέων ἀρχιγραμματεῖς ἀσχοληθέντες περὶ τὴν σύνταξιν ἐκθέσεων ἀξιοῦνται ἐπίσης τῶν ἡμετέρων ἐπαίνων, πράττομεν τοῦτο διότι κτῶμεθα δι' αὐτῶν πληροτέρας τινὲς ἡμετέρας τῶν ἀνθρωπίνων πραγματίων, καὶ μάλιστα ὑπόταν ἀναγινώσκωμεν ἡδέως τοὺς λόγους καὶ τὰς σφραγῖς ἱστορίας τῶν Χαλδαίων καὶ τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Ἑλλήνων. — Πᾶσι δὲ ἡμῖν γνωστὸν ἔστιν ὅτι οἱ ἡμετέροι βασιλεῖς καὶ πρόγονοι ἥμισυ ἐμερίνησαν περὶ τῆς ἐπιστήμης, τῆς διανοίας αὐτῶν οὕτως περιωρισμένης. Καίτοι δὲ γνώσκομεν ὅτι ἡ μὲν χώρα ἡμῶν εἶνε σμικροτάτη, ὁ δὲ ἡμέτερος λαὸς ὀλιγοπληθής καὶ ἥμισυ ἐλευθέριος, ὡς ὑπέκρινεν ξένη δυναστεία, ἐν τούτοις ὑρίστανται ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν πολλὰ ἀνδραγαθήματα ἄξια νὰ περισυλλεγῶσιν ἐν τοῖς χρόνοις, ἅτινα οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων ἐσέκρησεν ποτὲ νὰ ἀναγράψῃ. . . Ἀλλ' ἴσως τις εἰποῖ ὅτι αὐτοῖν τούτῳ ἦν ἡ πρὸς ἡμῖν ἑλλαιφς ἀλφραβήτου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καλὴ οὓς οἱ πολέμοι ἦσαν ἐλλεπτοκλήρη καὶ ἡμῶν. — Πλὴν καὶ ἡ παρὰ τῆρησις αὐτῇ δὲν εἶνε ὀρθή, διότι καὶ κατὰ τοὺς πολέμους ὑπάρχουσι διαλέμματα: ἄλλως τε ὑρίσταντο τὰ καὶ νῦν ἐτι ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν ἀλφραβήτα, ἐλληνικόν τε καὶ περσικόν, δι' ὧν ἐγράφοντο πολυμύθημα ληζαρχικὰ βιβλία, ἐν οἷς κατεγράφοντο αἱ ὑποθέσεις τῶν πόνων, τῶν ἐπαρχιῶν καὶ αὐτῶν ἐτι τῶν οἰκίων, πολλὰ στρατιωτικὰ ἔγγραφα καὶ ἰδίως τὰ ἀπορῶνα εἰς τοὺς δικαστικὰς τῶν σατραπειῶν. Φαίνεται μοι ὅμως ὅτι τὸ πάλαι, καὶ καὶ σήμερον, κατεπρόνουν οἱ ἀρμενικοὶ τῆς τε παιδείας καὶ τῶν ἱστοριῶν τούτου δ' ἕνεκα θεωρούμεν

1) Ἐκκλ. ἱστορ. Δ' 30.

περιττόν νά ἐνδιαφύομεν περιπλέον ὁμιλοῦν-
τες περί τοσούτων ἀγορεύου, ἀμαθούς καὶ ἀπει-
ροκλίου λαοῦ.¹⁾

Καὶ ταῦτα μὲν ἔλαγνεν ὁ Χωρνήσιος περί τῆς
διανοητικῆς καταστάσεως τῶν προγόνων αὐ-
τοῦ· οὐδὲν δὲ καὶ ἡμεῖς ἔχοντες νά προσθίσου-
μεν ὧδε, ῥίρει νῦν ἰδῶμεν ὅποια τις ἦν ἡ πνευ-
ματικὴ κίνησις τῶν Ἀρμενίων κατὰ τὴν τετάρ-
την χριστιανικὴν ἑκατονταετηρίδα καὶ τίνα
εἰσι τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπαριθμού-
μενα προϊόντα τῆς Ἀρμενικῆς γραμματολογίας.

Πρὸ πολλοῦ ἤδη ἔγνωσται ὅτι ἡ εἰς τὰ ἀσια-
τικὰ ἔθνη διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ ἀνέπτυξε
διὰ τῆς μεταφράσεως καὶ διδασκαλίας τῶν
ἱερῶν Γραφῶν εἰδὸς τῆς φιλολογίας, τῆς ἐκκλη-
σιαστικῆς καλουμένης, λίαν διάφορον τῶν προ-
τέρων φιλολογικῶν τῶν ἔθνων τούτων, ὅπερ,
στην ἐποχὴν ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν, ἤρ-
ξατο τοῦ καὶ οὐ προϊόντος τοσούτου, ὥστε οὐ
μόνον ἀπέλειπον ἰδιόφροντον ἑκπαιδευτικὸν
σύστημα ἀλλὰ καὶ ἠνέγκασεν ὅπως τὰ ἔθνη
ταῦτα μορφώσῃσι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καὶ
παραγάγῃσι συγγραμμάτων ἡ ταξινομήσῃσι
ἀκριβοῦς μικρὰς ἢ μεγάλας κεχωρισμέναις
μὲν, ἀλλ' ἐν τῇ σταθμῇ τοῦ χριστιανικοῦ πολι-
τισμοῦ στοιχειαίως συμπέλεκται. Ταῦτα διὰ
χριστιανικὰ, ὡς εἶπαι, καὶ συγγραμμάτων
ἀνατολικῶν φιλολογίαι εἰσὶν ἡ σιριακὴ, ἡ αἰθιο-
πικὴ, ἡ κοπτικὴ, καὶ ἄλλαι, ἐν αἷς περιλαμ-
βάνεται καὶ ἡ Ἀρμενικὴ. Εἰδομένη ἐν ταῖς προη-
γουμέναις ὅτι τὸ Ἀρμενικὸν ἔθνος στερούμενον
ἰδιαίτερας γραφῆς οὐδὲν αὐτοτελὲς ἔργον πα-
ράγειν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς
ὑπ' ἡμῶν ἡμερῶν χρονικῆς περιόδου· ἐκτὸς παρα-
δόσεων τιναυ, δημοτικῶν φημάτων κλπ. τὸ
ἔθνος τοῦτο οὐδὲν ἔχει νά ἐπιδείξῃ ἡμῖν ἰθυ-
κὸν φιλολογικὸν μνημεῖον. Ἀλλὰ τὴν ἑλλειψιν
ταύτην εἶδε ν' ἀνὰπληρώσῃ ἡ ἐν Ἀρμενίᾳ εἰσα-
γωγὴ τοῦ χριστιανισμοῦ.

Αἱ πρώται πρὸς διάδοσιν ἀπέπειραι τοῦ χρι-
στιανικοῦ θρησκείματος καλύπτονται εἰσὶν
ὅπῃ τὸν πέπλον τῶν παραδόσεων· ἀλλὰ περὶ
τῆς ἀρχῆς τοῦ δ' αἰῶνος, βασιλευσάντος τοῦ Μ.
Κωνσταντίνου, ἐκνήρχθη καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ ἐπι-
σημὸς ὁ χριστιανισμὸς διὰ Γρηγορίου τοῦ Φω-
ταυροῦ. Σωζέται μαρτυρολογίον ἐπ' ὀνόματι
Ἀγαθὰγγελοῦ, γραμμικῆς τοῦ ἀρχαίου
ἡγεμόνος Τηριδάτου, ἐν ᾧ ἀπαιντῶμεν πολυ-
λίτους εἰδήσεις περί τοῦ πνευματικοῦ ἔργου
ἐν Ἀρμενίᾳ κατὰ τὸν ἐκχριστιανισμὸν

τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ὁ Γρηγόριος ἐκπαίδευ-
θης ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας ἀπέρχεται
εἰς Ἀρμενίαν καὶ ἐκεῖ μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας
καὶ ἀνηκούστους καταθλίψεις, τιμωρίας καὶ
σωματικὰς αἰχμαίς, νικητῆς ἀναδύσας, ἐλ-
κεί πρὸς τὸν χριστιανισμὸν τὸν ἡγεμόνα Τη-
ριδάτην καὶ μετ' αὐτὸν σὺμπαντα σχεδὸν τὸν
Ἀρμενικὸν λαόν. Ὁ Ἀγαθὰγγελος ἱστορεῖ τὸ
γεγονός τοῦτο ἀναγράφει πολλοὺς ὑπ' αὐτοῦ χει-
ροτονηθέντας ἱερεῖς, ὧν οἱ πλείστοι φέρουσιν
ὀνόματα ἑλλην. τύπου, οἷον Ὁ Ἀλθόνιος, ὁστις
τοῖς μέρεσι Εὐφράτου τοῦ ποταμοῦ ἐπίσται
διδάσκαλος. . . Εὐθάλιος, τοῖς μέρεσι Βασιλῶν
κατασταθὲς ποιμήν. . . Βέσσος. . . Μωυσῆς. . .
Εὐσέβιος. . . Ἰωάννης. . . Ἀγάπιος. . . Ἄρσιος
. . . Ἀρτύκης, Ἀντίοχος. Τούτων δὲ γεννομέ-
νων αὐτὸς οὖν, λέγει ὁ Ἀγαθὰγγελος, πολυνο-
πάτη καὶ εὐπεισιπάτη καὶ ὑπερκαλλίστη ἐγε-
γόνει ἡ χώρα τῆς Ἀρμενίας. Μὲ γὰρ ὁ Μωυσῆς
νομοθέτης ἐπέθηκε τοῖς ἱερατικαῖς παρεμβολαῖς
μετὰ τοῦ προσηγορικοῦ χοροῦ, καὶ ὁ παρρησια-
στικώτατος Παῦλος μετὰ τοῦ ἀποστολικοῦ συ-
στήματος, καλ' ὁμιλοῖσιν αὐτῶν εἰς μένον πα-
ρελθόν (ὁ Γρηγόριος), καὶ τὸ ζωποῖον κληρικὸν
τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ ἐκπαίδευσεν τῶν
Ἀρμενίων γλώττῃ, τὴν νομοθεσίαν πάντα
ἰδιδάξε, καὶ ἐν πᾶσι χώραις πορευόμενος ἐπέ-
λεξετο ἑαυτῷ εἰς κατοικίαν ἱερῶν τύπους,
ἀκρίτους ὄκται, ἀπὸ τῶν ἱερῶν πάντας εἶναι
(ὡς ἐκεῖ) ἐπισκόπους πᾶσι τοῖς πατέρι-
σιν τῆς Ἀρμενικῆς χώρας. Οἱ δὲ ὑπ' αὐτοῦ χει-
ροτονηθέντες καὶ κατασταθέντες πλείους ἢ τε-
τρακίστι ἐπίσκοποι ἦσαν, οἱ καὶ διαφόροις
ἡμεῖς ἐπισκόπεσαν· τὸ δὲ πλήθος τῶν πρε-
σβυτέρων καὶ διακόνων καὶ ἀναγνωστών καὶ
ἄλλων τῶν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ Θεοῦ κατα-
σταθέντων τὸν ἀρχαῖον ὑπερβαίνει. Ἀλλὰ γὰρ
διὰ μέλλειν ὁ αὐτός συγγραφεὺς λέγει τὰ ἐξ
περὶ τοῦ Γρηγορίου· κατὰ ταῦτα δὲ ἐξεληθὼν
εἰς πάντα τὰ ἔθνη Ἀρμενίας τῆς μεγάλης χῆ-
ρας φυλοδομήσαν ἐκκλησίαν ἐν πάσαις ταῖς ἐ-
παρχίαις, καὶ πατέρι, καὶ υἱοῖν, ἐν ταῖς πό-
λεσι καὶ κομπούλοις, κομηταῖς καὶ χωρίοις
καὶ ἐπισκοπῇς. . . Ἐπειτα δὲ ἐπὶ τὴν ἐκκλησί-
αν ἐκαστὴν πατρίδα καὶ πόλιν καὶ κομηνί-
αν, τὸ ἄρσρον καὶ ἀντισμῶρον καὶ ἐκκλησίαν
ἡδὺς ἐξημερῶν, ὅπως καὶ πεποῖται ἐκκλησίαν
αὐτοῦ ἐν τῇ χειροτελίᾳ τῆς πνευματικῆς

1) *Ист. Арм. β. 64. II, κεφ. 7.*

1) Ἀγαθὰγγελος παρὰ V. Langlois, Collection
I, σ. 182—183.

παιδείσεως καὶ ἀγάπης, τὸν ἰὸν καὶ ῥῆπον καὶ δυσωδίαν τῶν θαυμάτων ἐκκαθαίρειν καὶ ἀπο-
ξομαθεῖν. . . Παρκαλεῖται οὖν ὁ βασιλεὺς
Γερηδάτιος κατὰ τέπους τῶν ὁρίων τῆς Ἀρμε-
νίας ἐν τῇ ἰδίᾳ ἀπὸ χωρῶν καὶ πατριῶν πλῆ-
θος νεολαίας παίδων εἰσφέρειν ἐπὶ τοῦ γυμνάσαι
αὐτοὺς, πιστικούς διδασκάλους ἐπιστάσας.
Γηπαίνουσι δὲ μέλιστα τὸ γένος τῶν διεισδυ-
σάντων ἰσίων, καὶ τούτους ἐν τοῖς ἐπιτηδεύοις
τοῦτο. . . ὁ ἄξας τὰ πρὸς τὴν ἀναγωγὴν ἐκεί-
λευσε γρηγείσθαι, διαμερίσας ἐν δυοὶ χωρίοις
τοὺς παῖδας τούτους, τοὺς μὲν ἐν τῇ ὁρίᾳ δια-
λέκτῳ, τοὺς δὲ ἐν τῇ ἑλληνικῇ παυεισθῆναι¹.

Ἐκ τῶν χωρῶν τούτων καταφαίνεται ὅτι
ἀρχοντικὴ τῆς Δ' ἐκπαιδευτηρίας ἡ εἰσαγωγή
τῶν χριστιανισμῶ ἐπ' αὐτῶν ἐν Ἀρμενίᾳ καθολι-
κὴν ἐξημέρωσιν εἰς τὰ πλεονεκτήματα αὐ-
τῆς, οἷτινες ἐπικουδοῦσθαι ἔμελλον μόνον δι'
ἐκλεκτῶν, ὡς εἰρηται, πνευματικῶν ἀρχηγῶν
ἀλλὰ καὶ δι' ἐκπαιδευτηρίων τῆς οὐρανίου τοῦ
τε εὐαγγελικοῦ κηρύγματος καὶ τῶν γραμμάτων
σκοποῦντων². βλαῖς δὲ τῆς διδασκαλικῆς πο-
τῆς, ὡς σαφῶς ἐν τῷ τελευταίῳ χωρίῳ τῆς
Ἀγαθὰγγέλου ὁμολογεῖται, ἥν ἡ ἐκμάθησις τῆς
ἐλληνικῆς καὶ τῆς συριακῆς γλώσσης, τῆς μὲν
πρώτης διδασκαμέννης ἀναμφιβόλως διὰ τοὺς
πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς οἰκούντας, τῆς δὲ ἐτέ-
ρας διὰ μόνους τοὺς πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον
Ἀρμενίους. Ἀμφοτέρων δὲ τῶν γλωσσῶν τού-
των ἡ ἐπίδοσις ἦν συγχρόνως λίαν ἐπιστηθὴ
ἀλλὰ βραδύτερον ἡ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης
μεγαλειτέρην ἀνάπτυξιν λαβοῦσα κατέπνευσε
τὴν τῆς συριακῆς.

Πρώτος συγγραφεὺς τῆς Δ' ἐκπαιδευτηρίας
καταλέγεται ὁ Γρηγόριος Λουσαβορίτης (Γρηγόρη
Γκουκουλτζι), τούτεστιν ὁ Φωταυρὴς ἡ Φωτι-
στής, ἐπικουδοῦσθαι οὕτως ἐνεκα τοῦ χριστι-
ανικοῦ φωτός δι' οὗ ἐπικουδοῦσθαι τοὺς κατοί-
κους τῶν ἀρμενικῶν χωρῶν. Καὶ ὅσπον μὲν
περὶ τούτου ἐμύθησεν ὁ Γρηγόριος εἰπομεν λίαν
συνοπτικῶς ἀνωτέρω³ εἰπομεν δὲ τινα ὧδε περὶ
αὐτοῦ καὶ ὡς συγγραφέως. — Ὁ Γρηγόριος γεν-
νηθεὶς περὶ τὸ 257 ἔτος μ. Χ. ἐκ πατρὸς πέρ-
νης συγγενέστων μετὰ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ βσι-
λευσούσης οἰκογενείας τῶν Ἀρσακιδῶν, καλου-
μένου δὲ Ἀνάκ (Առակ), ἔσγεν ἐκ βρεφικῆς ἡ-
λικίας παιδαγωγῶν ἐκ Κιαισρείας κλυομένην
Σορίαν, γένοντος δὲ πάλαι ἀπιστάλῃ εἰς τὴν
ἐν Κιαισρείᾳ σχολὴν ἐνθα τὰ συριακὰ καὶ
ἐλληνικὰ ἐξέμαθε γράμματα⁴ μεθ' ὅς εἰς τῶν

αὐτῶν εὐσεβῶν ἀνδρῶν δαυδὶ ὑπομαζόμενος
νικηθεὶς αὐτὸν μετὰ τῆς θυγατρὸς Μαρίας μεθ'
τῆς ὁ Γρηγόριος υἱὸς δὲ ἐγέννησε, τὸν μὲν πρω-
τότοκον Οὐρβάνην (Սրբանի) τὸν δὲ νειότερον
Ἀρυστάκην (Արυσտակ). Μετὰ τριετὴ συζυ-
γικὴν βίον ἡ μὲν γυνὴ αὐτοῦ ἀπαρνηθεῖσα τὸν
κόσμον ἐγγέλεται εἰς μοναστήριον, αὐτὸς δὲ ὁ
Γρηγόριος ἀνακλῆσθαι εἰς Ἀρμενίαν προσκολ-
λετὰ τῷ ἡγεμόνι Γερηδάτῃ. Ἐκτοτε ὁ βίος
τοῦ Γρηγορίου λαμβάνει μεγάλην ἐκτασιν παρὰ
τοῖς βιογράφοις αὐτοῦ, οἷτινες ἐγκαταμνησάσι
διαφόρους διηγήσεις τινούσας πρὸς καθάρισιν
τοῦ ἀνδρός. Βεβαιούται ὅμως ὅτι μὴ θέλησας
νὰ θύρῃ τοῖς εἰδωλοῖς ὑπόστη καταδυσχεύας
καὶ μυρία δεινὰ, μίγρως οὐ κατὰ συνέπειαν με-
γάλου δυστυχήματος ἠναγκάσθη ὁ Γερηδάτις
νὰ ἀσπασθῇ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα. Ἐκρη-
στικισμοῦσις δὲ τῆς Ἀρμενίας, ἀποστέλλεται
ὁ Γρηγόριος εἰς Κιαισρείαν τῆς Καππαδοκίας,
ἐνθα περιβάλλεται τὸ ἄξιωμα ἐπισκόπου τῶν
Ἀρμενίων (302 μ. Χ.)⁵ μετὰ τρακονταετῆ δὲ
ἐν Ἀρμενίᾳ ποιμαντορίας ἀποθνήσκει ἐν πλήρει
δόξῃ καὶ ἀγνῇ ἀνακηρυγθεὶς τιμητὰ καὶ γο-
ραίρεται ἔκτοτε ὑπὸ πρῶτον τῶν ἐκκλησιῶν, τῆς
ὁρθοδόξου ἀνατολικῆς, τῆς ρωμαϊκῆς, τῆς ἀρ-
μενικῆς, τῆς κοπτικῆς, τῆς ἀβυσσινιακῆς κτλ⁶.

1) Ջեմըր (Ջուրի, Գյումրի, Տարսուզ, Էք.
Βενετίας, 48¹², σ. 22. — II. Կործանումը,
Գյումրի, Հայք, Էք. Βενε. 1827, σ. 328—9.
Περὶ τῶν οὐδ' ὁ Γρηγόριος λόγος γίνεται καὶ
ἐν τῇ ἑλλ.ν. κειμένῳ τοῦ Ἀγαθὰγγέλου. Περὶ
Առաք. Բաղդադի Գյումրի, σ. 639.

2) Τὸν βίον τοῦ Γρηγορίου συνέγραψεν ὁ Ἀγα-
θὰγγέλος: Ἰωάννου δὲ τοῦ Χρυσόστομου διεισθῆ
ἐν ἀρμενικῇ μεταφράσει μακρὸν ἐγκείμενον, ὅπου ὁ
ἀπάντων τῶν κριτικῶν θεωρετὰς ὑποβολιμαῖον (δρ.
G. Smith, Dictionary of Biography, ἐν δυνάμει)
αὐτοῦ δὲ ἴσως ἔργον μεταγενεστέρου ἑλλήνος συγγρα-
φέως μεταγλωττισθὲν ἀρμενιστὴ τῇ 1141 ὑπὸ γένος
γραμματικοῦ Ἀβραάμ. (Մեծ Երանկերի Թե-
օօօօօօօօ Սոփրեհրեհրի. Կերթուած առաջին
կայ յայտ. Ս. Գրիգորիի Գլխավոր, 1878).
Τὸν βίον τοῦ Γρηγορίου συνέγραψε καὶ ὁ μαθητὴς
αὐτοῦ Ἀρτίος ἡ Ἀρτίθιος (Արտիմի), ὅστις θα-
νόντος τοῦ διδασκάλου ἔγραψε περὶ αὐτοῦ ἐν αἰδοῖ ἐπι-
στολὴς πρὸς ἐρμηνείαν. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης μὴ
συνόμνησις ἡρώατο ὁ Χορηγόσις τὸ π' κεφ. τοῦ Β'
βιβλίου τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, ἐν ᾧ συνόμνησις πάλιν
ἐκτίθεται ἡ γέννησις καὶ ὁ βίος τοῦ Φωτιστοῦ. Ἐκ
τῶν νεωτέρων ἀρμενίων ἐξείρην βιογραφίαν τοῦ
Γρηγορίου συνέγραψεν ὁ Μακάριος Καρακατσάσι.
Ἰδε περὶ Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ καὶ (Գրք.)
Առաք. Հայ. Գրք. Բաղդադի I, σ. 94-99.

1) Αὐτόθι σ. 178—179.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΒΑ

πομερέστερον, εἶνε χρησιμώτατον ταμίον γνώσεων περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τῶν Ἀρμενίων κατὰ τὴν Γ' καὶ Δ' ἐκατονταετηρίδα. Ἐξ αὐτοῦ πληροφοροῦμεθα ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ τῶν Ἀρμενίων τῆς Ἀρμενίας ἦτο ἐν χρήσει ἡ σημειογραφία, γραφικὸν σύστημα, ὅπου ὑπενόησεν ὁ ἡμέτερος Πλοῦταρχος λέγων ἐν τοῦ β' β' Κόλωνος ἀσμεῖα ἐν μικροῖς καὶ βραχυσίτοις πολλῶν γραμμάτων ἔχοντα δύναμιν. Ἀπαντῶμεν πλείους ὅσας πληροφορίας περὶ Ἀρμενικῶν θεοτήτων, γεωγραφικῶν ὀνομάτων κλπ. Τοῦ συγγράμματος δὲ τούτου καὶ ἑλληνικὸν σῶματι κείμενον ἐπιγραφόμενον: Πρόλογος Ἀγαθὸν γὰρ εἶναι, ἐν οἷς καὶ τὸ μαρτύριον Γρηγορίου, ὁμοτιθεὶς δὲ τὸ πρῶτον ἐν τοῖς Act. Sanctorum τῶν Βουλαντιστῶν. Παραβέλλοντες νῦν ἀφορτοῦν τὰ κείμενα παρατηροῦμεν ὅτι ἐν μὲν τῷ Ἀρμενικῷ ὑπάρχει μακρὸς πρόλογος, ἐν δὲ τῷ ἑλληνικῷ ἐλάχιστος. Ἡ τοῦ Ἀρμενικοῦ πολυλογία καὶ τὸ ἀπὸ μέρους περιόδων τινῶν μαρτυροῦσι προδήλως νεώτερος ἐποχῆς ἀπήχθησαν ἢ μᾶλλον εἶπεν παρεμύθεον ὅπως νόθον χαλκευθεῖσαν ἴσως πρὸς πλείονα βαρύτητα τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἀγαθαγγέλου. Ἡ νοθεία δὲ αὕτη προσαποδίδνται καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς γλώσσης τοῦ προλόγου πρὸς τὸ ὅλον κείμενον καὶ ἐκ τῶν μέγας σημείων γνωσθέντων γεωγραφικῶν τοῦ Ἀρμενικοῦ κειμένου, ἐξ ὧν μόνον δύο περιλαμβανοῦσι τὸν εἰρημένον μακρὸν πρόλογον· τοῦδ' ὅπερ ἠνάγκασε καὶ αὐτοὺς τοὺς σοφοὺς μετισταστὰς τοῦ ἁγίου Ἀλξάρου τῆς Βενετίας νὰ ἐκράψωσιν ἀπορίαν τινὰ περὶ τούτου ἐν τῇ ἰταλικῇ μεταφράσει τοῦ Ἀγαθαγγέλου¹.

Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον τοῦ Ἀγαθαγγέλου διαφέρει κατὰ τοῦτο τοῦ Ἀρμενικοῦ, ὅτι ἐν τῷ τελευταίῳ ὑπάρχουσι γεγονότα τινὰ εἰς μεταγενεστέρους τοῦ Φωταυγοῦς χρόνους ἀναχόμενα, ἅτινα βεβαίως παρεσχηθήσαν ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς ἀντιγραφέντων, τὸ δὲ Ἀρμενικὸν κείμενον διαφέρει τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ κατὰ φράσεις καὶ περιόδους ὁλοκλήρους. Πότερον δὲ ἀφορτέρων τῶν κειμένων προσηχθὲν εἶνε ζήτημα ἐπὶ μα-

κρὸν ἀπασχολῆσαν τοὺς ἐν τῇ Ἀρμενικῇ φιλολογίᾳ ἐντρίβεις.—Ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Ἀρμενικοῦ κειμένου ὁ Ἀγαθαγγέλος καλεῖ ἑαυτὸν κατὰ γένος, ὡς προείπομεν, ἐκ τῆς μεγαλοπρέπειας Ῥώμης καὶ γνώσῃ τῶν ἑλληνικῶν καὶ βυζαντινῶν γραμμάτων. Ἐκτὸς τοῦ χωρίου τούτου, οὐδεμία ἄλλη περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ἀγαθαγγέλου σφύεται μαρτυρία. Ὅτι δὲ οἱ συγγραφεὶς ἐχρημάτισε γραμματεὺς τοῦ Τριδάτου, τοῦτο ἴσθι εἰκόσι καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ αὐτῇ ἀφορτέρων τῶν κειμένων φράσεων· σήμερι δὲ, καθὼς εἰδείχθη τὴν διάταξιν τοῦ τοῦ κράτους, ἄριστε βασιλέων Τριδάται, συγγράφειν τὰ ὑπομνήματα κλπ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χωρηνὸς καλεῖ τὸν Ἀγαθαγγέλου γραμματεῖα τοῦ ἡγμένου τούτου². Ὁ δὲ Ἀλξάρου Φαρπετίης, Ἀρμένιος ἱστορικός τῆς Ε' ἐκατονταετηρίδος, ὁμιλῶν ἐκτενέως περὶ τοῦ Ἀγαθαγγέλου οὐδὲν λέγει περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ· ὀνομαζέει δὲ ἀπλῶς αὐτὸν ἄνδρα μακρίον καὶ πρότερον ἐπιχειρηθέντα τὴν ἀνταρτίαν ἱστορίας τῶν Ἀρμενίων.

Ὁ Σουκίας Σουαλὴν ἐξέφρασε τὴν ἰδέαν ὅτι τὸ Ἀρμενικὸν κείμενον εἶνε προγενέστερον τοῦ ἑλληνικοῦ³. Τὴν γνώμην τούτου ὑπέσχεθησαν καὶ αἱ ἐν Βενετίᾳ λοιποὶ μετιστασταὶ εἰπόντες ὅτι ὁ Ἀγαθαγγέλος θὰ ἐγραφε τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ Ἀρμενιστὴ διὰ τὸν τῶν τριῶν τότε ἐν χρήσει ἀλφάβητων, ἑλληνικοῦ, συριακοῦ καὶ περσικοῦ· διεκτιλογοῦσι δὲ ταῦτα καὶ διὰ τῆς συμπαραβολῆς γωρίων τινῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου πρὸς τὸ Ἀρμενικὸν⁴. Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα αὕτη φαίνεται βεβηλωμένη. Ἐντε ἀλλήθις ὅτι τὸ ἑλληνικὸν κείμενον πολὺ μᾶλλον ἐπιλαχέει καὶ βαρβαρίζει, ἀλλὰ τοῦτο οὐ μαρτυρεῖ ὅτι τὸ ἔργον ὀφείλεται εἰς συγγραφέα βιώοντα ἐκ χώρας μὴ ἑλληνικῇ· ἄλλως τε ὁ Χωρηνὸς ὁ τοσοῦτον παραπονούμενος περὶ ἑλλειψέως Ἀρμενικῶν βιβλίων πρὸ αὐτοῦ, θὰ εἰδείκνυε τὸ ἔργον τοῦ Ἀγαθαγγέλου ὡς κειμήλιον ἱθνηκὸν ἀναιτιμυγνάν. Πρὸς δὲ τούτους ἐγνωσθὲν ἀπὸ πολλοῦ ὅτι ὁ Σουκίας Βαζρόν ἀνεκάλυψεν ἐν χειρογράφῳ τοῦ Ἀρμενικοῦ κειμένου σημείωσιν δηλοῦσαν ὅτι τοῦτο εἶνε ἀπλῶς μεταφράσις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ

1) Πλοῦταρχου, Cato Minor, 23.

2) Τόμ. VIII, σ. 320 κ. εἰ. Ἐπιτομὴν τοῦ μαρτυροῦντος τοῦτο ἐπιγράφει Σουαλὴν ὁ Μεταφράστης καταγορευθεὶς ὑπὸ Migne ἐν Patrol. græc. τόμ. CXV, σ. 944 κ. εἰ.

3) Ἦδε Storia di Agatangelo, versione italiana illustrata dai monaci armeni mechitaristi. Venezia, 1843, σ. 201 ἐν ὑποσημειώσεσι.

4) Ὑπομνήμ. ἡμωμδ. σ. 19.

2) Ἀδελφ. σ. 660.—Langl. Coll. I, σ. 191.

3) Ὑπομνήμ. βιβλ. B, κερ. 46.

4) Quadro della storia etc. σ. 14.

5) Ἦδε σ. IX.—XXIII τοῦ προλόγου τῆς Storia di Agatangelo. Πρὸς Neumann. Versuch einer Gesch. d. Arm. lit., σ. 16—48.—(Ἐργον.) ἡμωμδ. βιβλ. I, σ. 116—118.

Σημαντικός ιστορικός συγγραφέας καταλέγεται
Ζηνός ο Γλακκός (*Ζήνων Γλαύκ*), σούρος, γενι-
νήσις, ὡς καὶ τοῖς ἐπώνυμοι αὐτοῦ δηλοῖ ἐν τῇ
πόλει Γλαύκ, ἢ ἐν τοῖς ἐκείνην καίμεν ἐν τῷ με-
σημβρινῷ τμήματι τῆς Σικελίας. Τὰ κατὰ τὸν
βίον τοῦ Ζηνῶς μὲν παρὰ τοῦ ἰδίου, ἐν

Laing, Collection I, p. 335.

τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ ἐπιγραφομένης «Ἱστορία τῆς Ταρωνιτιδος καὶ ἐκδόσεως τῶ μὲν πρώτον ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 1719 ἔτει, τὸ δεύτερον δὲ τῷ 1832 ἔτει» ἐν Βενετίᾳ ἐπιμελημένους καὶ ἀκριβέστερον διὰ τὴν παράθεσιν τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις διαφόρων γραφῶν¹⁾ ἐπιθεσίας δὲ τῆς συγγραφῆς ταύτης εἶναι ἡ ἱστορία τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ταρωνιτιδὶ ἢ Ταρωνιτιδὶ (*Σαρωῦ* = Ταρωνί) ἧτις κατὰ τὸν Σράβωνα ἦν ποτε χώρα τῶν Ἰβέρων²⁾. Πρῶτον παρατίθουσιν ὁ συγγραφεὺς ἐπιστολὴν Γρηγορίου τοῦ Φωταυγούς πρὸς τὸν Ἱ. Κασιάρχη τῆς Καππαδοκίας ἐπίσκοπον Λεόντιον, ὃν ἡς παρακαλεῖ αὐτὸν ν' ἀποστείλῃ τὸν Ἀγ. Ἰωάν. ἐπίσκοπον Τιμόθεον καὶ τὸν σύρον Ἐλεάζαρον ὅπως χρησιμοποιηθῶσιν ὡς διαδόται καὶ πᾶσι τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐν Ταρωνιτιδὶ, ἡς τόπος καθ' ὅρους ἐννεακρούους (*Ἰννεακρούου*) ἦν καθιερωμένος τοῖς εἰδωλοῖς Γησκανὸς καὶ Δημητρίου (*Γησκανὸς*, *Γηδμητρί*), περὶ ὧν ὁ Ζηνώβ παρέρχεται διὰφόρους περιέργους λεπτομερεῖας³⁾. Ἐν τῇ πρὸς Λεόντιον ἐπιστολῇ γράσκει προσέτι ὁ Γρηγόριος ὅτι ἀνατρίψας τὰ εἰρημένα εἰδωλά ἀνήμερε ναύσκον, ἐν ᾗ καθήκει τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (*Προδρομίου*) καὶ τοῦ μάρτυρος Ἀθηνόγονος· ἐπιτρίπτας δὲ αὐτοῦ διώσας δύο ἱερεῖς Ἀντώνιον καὶ Κρονίδην, οὓς παρεχώρησε τῷ Γρηγορίῳ ὁ Λεόντιος ὅπως συναντιληθῶσι τοῦ ἐν Ἀρμενίᾳ εὐαγγελικοῦ αὐτοῦ κηρύγματος.

Μετὰ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Γρηγορίου παρατίθεται ἡ εἰς αὐτὸν ἀπάντησις τοῦ Κασιάρχη Λεοντίου, δι' ἧς προτρέπεται ὁ Γρηγόριος νὰ ἰδρῇται περὶ τὸν εἰρημένον τόπον μονὴν εἰς ἣν νὰ εἰσάγῃ τὴν ἐν Καππαδοκίᾳ συνήθη μοναστικὴν πολιτείαν, ἧς τὸν ὀργανισμὸν ἐγίνωσκον ὁ ἱερεὺς Ἀντώνιος. Συναποστέλλει δὲ πρὸς τὸν Γρηγόριον τεσσαράκοντα ἐναρέτους ἄνδρας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Ἐπιφανίου ἵνα χρησιμοποιηθῶσιν ὡς πυρὴν τοῦ θεαρέστου τούτου ἔργου. Μετὰ δὲ τὴν παράθεσιν τῶν δύο τούτων ἐπιστολῶν καὶ τινων ἄλλων σχετικῶν ἐγγράφων, ἀρχεται ἡ κυρίως συγγραφή τοῦ Ζηνώβ. Ἐκ τίνος δὲ προηγουμένου ἐγγράφου μαυθάνομεν ὅτι ὁ Γρηγόριος προῦχρίσας τὸν Ζηνώβ ἐπίσκοπον τῆς μονῆς Ἐννεακρούου, εἰς τὴν ἰδρυσιν τῆς ὁποίας καὶ ἐπεστέτθη. Βραδύτερον δὲ ἐνετάλλη παρὰ τοῦ αὐτοῦ ὁ Ζηνώβ νὰ συντάξῃ διήγησιν περὶ τῆς κτίσεως τῆς μονῆς, περὶ τῆς ἐν αὐτῇ καθέσεως τῶν ἱερῶν λειψάνων τοῦ Προδρόμου καὶ περὶ τῶν γενομένων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ πολέμων κατὰ τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο ἐν δυσὶν ἐπιστολαῖς πρὸς τὸν Σύρον. Τὸ σύγγραμμα τοῦ Ζηνώβ ἐν συνόλῳ ἐξετάζομεν ἐν πολυτίμῳ ταμίῳ διαφόρων χριστιανῶν πληροφοριῶν συμπληρουμένων ἱκανὸν μέρος τῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν ἱστορίας τῶν ἱερῶν, ἰδίᾳ δὲ χρησιμεύει τοῖς μελετῶσι τὴν ἱστορίαν, τοπογραφίαν καὶ ἀρχαιολογίαν τῆς ἐπαρχίας Ταρωνιτιδος. Ὡς ἐκ τῆς ἐθνικότητος δὲ τοῦ συγγραφεὺς εἰκάζεται ὅτι ἐγγράφῳ τῷ πρώτῳ συρρίσι καὶ διὰ ταῦτο χρόνως μετερρῶσθη ἀμείνισι παρ' αὐτοῦ, διότι καὶ ἡ βιβλὸς ἐπιγράφεται Ἀ' Ἱστορία τῆς Ταρωνιτιδος μεταρρῶσθῆσα παρὰ Ζηνώβ τοῦ Συρίου. Ἀλλὰ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἡ εἰς τὴν Ἀρμενικὴν γλῶσσαν μεταφράσις τοῦ βιβλίου ὀφείλεται Ἰωάννῃ τῷ Μακρινῷ, ἡγουμένῳ αὐτῇ τῇ μονῇ Ἐννεακρούου περὶ τὰ μέσα τῆς ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος καὶ συνεβίβασαν τὴν ἱστορίαν τοῦ Ζηνώβ.

Ἄλλ' εἰς τῶν γνωστότερων ἱστορικῶν συγγραμμάτων τῆς Ἀ' ἑκατονταετηρίδος εἶναι Φαύστος ὁ Βυζάντιος, οὗ σώζεται Ἀρμενιστὶ Ἀ' Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη εἰς τέσσαρα βιβλία, περιλαμβάνουσα τὴν πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Ἀρμενίας ἀπὸ τοῦ 344 μέχρι τοῦ 392 ἔτους μ. Χ. Τὸ ἔργον τοῦ Φαύστου ἔτυχεν παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις οὐχὶ πολλὰς εὐνοίας δι' αἰτίας ἐνεκα αὐτοῦτον τινὸν καὶ ἰσχυρῶς διηγῆται. Μωσῆς ὁ Χωρηνὸς πλείστα παρ' αὐτοῦ ἀρσενεῖς οὐδαμῶς ποιεῖται μνείαν τοῦ

1) «Օրա Հայկական մատենագրության», 164.

2) «Ἡ ἔκδοσις αὕτη, ἣν ἔχω ὑπ' ὀφιν μου, ἐπιγράφεται οὕτω: Փռման թիվը Տարունը ցիր թարգմանեց Ջեմը Ասորի ի Գեդեմիդի, 1832. Եἰς τὸ σύγγραμμα τούτο μετερρῶσθη διὰ γαλλιστὴν ὑπὸ Prudhomme ἐν Journal asiatique καὶ ὑπὸ V. Langlois ἐν Collection I, σ. 337 x. i.

3) «Օրա իսկ իշխանս զայն H. Kiepert, Ueber ältestes Landes- und Volksgeschichte von Armenien ἐν Monatsb. d. Berl. Acad. 1869, σ. 238.—Τὸ αὐτὸ Lehrb. d. alten Geogr. σ. 79.

4) Տրգ. 453, 27 Müller—Didot.

5) «Ինքն իմ ծագողսն զայն Ս. Էրիկան, Հայրապետ թիվը ի Գեդեմի Հայկական Հիմնադրության ծագողս, 1875, σ. 37 x. i. Κατὰ τὸν Ζηνώβ ὁ Γησκανὸς καὶ Δημήτριος ἦσαν ἀδελφοὶ καὶ ἡγεμόνες ἐν Ἰβηρίᾳ, οἵτινες σκαυρησάντες κατὰ τὸν μονάρχου αὐτῶν ἡγεγασθήσαν νὰ καταρτίσιν παρὰ τῷ Βαλαρσάκῃ, οὗτος δὲ εὐωρῆσται αὐτοῖς τὴν Ταρωνιτιδα, ἐν ᾗ ἱδρυσαν πλὴν καλούμενην Vischap (*Վիշապ*).

Φαύστου· ὁ δὲ Ἀλέξαρς Φαρπετζής συνεχίζων τὴν ἱστορίαν ἐκείνου ἐκφράζεται περὶ Φαύστου οὕτως: «Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς ἐκείσε μεταθέσεως τοῦ βασιμικτοῦ θρόνου, αἱ πηγαὶ τῆς ἐπιστήμης ῥέυσαν εἰς αὐτὴν ὡς εἰς βασιλικὴν πόλιν, εἰς ἣν ἐκ πάντων τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος προσέδραμον οἱ σοφώτεροι ἵνα δοσασθῶσι· καὶ νῦν δὲ αἱ πηγαὶ τῆς ἐπιστήμης ἐπολλαπλασιάσθησαν, ἐκτείνεται ἡ μάθησις πανταχοῦ... Ὁ ἰνδοζος τοῖνυν Φαύστος, ἐκπαιδευθεὶς ἐν τοσούτῳ σημαντικῇ πόλει καὶ μεταξὺ πολυαριθμῶν σοφῶν, ἠδύνατο ποτε νὰ παρενέηρ ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ διηγήσεαι ἀνδρείως πρὸς τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ; Οὐ τοῦτο παραδεκτόν μοι φαίνεται, ἵνα, ἀπαρξέμενον καὶ ἀμεριβόλλων ἴαν περὶ αὐτοῦ· λίγω δὲ ἐπὶ ἄλλος τις συγγραφεὺς θὰ παρενέηκεν εἰς τὸ βιβλίον αὐτοῦ διηγήσεις ἀτόπους καὶ ἀλόγους ἀναφερόμενας εἰς πράγματα μακρὰν ἀλλοθεντα ἐκ χρονιτισμοῦ, ἢ μᾶλλον ἀνέχουσιν ἀντιγραφῆς θὰ διέβηκε τὴν βιβλίον, καταστρέψας οὕτω τὸ ἔλκον, νομίζων ὅτι διὰ τὸν ἄνθρωπον τοῦτον θὰ ἀπέκρυπτε τὴν ἀμάρτυριαν αὐτοῦ, ὅς ἐστι λανθάνων ἀποδοῦναι τῷ Φαύστῳ. Ἰαν δὲ πασιβλῶν τοῦτο διότι τοιοῦτοι ἀντιγραφῆς ὑπῆσαν ἡμέτεροις Ἑλλησι καὶ μάλιστα τοῖς Σύροις.

Ἀλλὰ καὶ μετ' ἔλην τὴν εὐχὴν ὅπως ἵσταιν τοῦ Φαρπετζῆ, ἡ βιβλίος τοῦ Φαύστου, ἵσκαλοῦναι νὰ θεωρηταί μέχρι τῆς σήμερον πλήρως, σφαλμάτων καὶ ἀπότης. Καὶ περὶ τῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ ἠγέρθησαν πολλαὶ ἀμφιβολίαι διότι οὐδεμία περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ πῶς εἶται πληροφορία. Τινὲς τῶν ἀρμενίων φιλολόγων στηρίζουσι ἐπὶ χωρίου τοῦ Β' βιβλίου ἐν ᾧ, ἐκτιθεμένη τῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μ. Ἀρμενίας Τιβρὴν διορισθέντων σατραπῶν, προστίθεται ἡ ἐπομένη φράσις *be qheryn unghy qghy hz-fuashy Ushnashkany*, τοῦτοστι καὶ τὸν ἐκ τοῦ ἡμετέρου οἴκου ἀρχηγὸν τῶν Σαχαρουνιῶν», ὑπέθεσαν ὅτι ὁ συγγραφεὺς κατήγετο ἐκ τῆς οὐκ ἐκείσε τάτης¹⁾. Ἄλλ' ὁ Καρακὶν, συγγραφεὺς κριτικῆς τινος φιλολογικῆς ἱστορίας τοῦ ἀρμενικοῦ ἔθνους, ἐξετάσας τὸ χωρίον ὑπέθεσεν εὐφρῶς ὅτι ἡ προμνησθεῖσα φράσις εἶνε παρερμηνεμένη ὑπὸ τῶν ἀντιγραφῶν καὶ ὅτι ἀντὶ τῶν λέξεων *qghery unghy*— ἐκ τοῦ ἡμετέρου οἴκου θὰ εἴη τὸ πρωτότυπον τὸ ὄνομα τοῦ σατραπῆος *Ushnashkany*—Merohdazai²⁾.

1) *Pharmatunghy Ushnashkany unghy unghy*, *Ushnashkany*, *Ushnashkany*, 1832, σ. 29.

2) *Ushnashkany*, *Ushnashkany*, τόμ. I, σ. 141.

Πράγματι δι' ἀπαιτεῖ αὐτοῦ ἡ φράσις κούριον τι ὄνομα· ἄλλως τε τίνος ἕνεκα μνημονεύων ὁ Φαύστος τῶν ἐκ τῶν λαϊκῶν οἰκων διορισθέντων σατραπῶν, δὲν ἤθελεν ὀνομάσαι πρὸς τιμὴν τῆς αὐτοῦ οικογενείας, ἐὰν κατήγετο ἐκ ταύτης, καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς ἀνυμνῶντα εἰς τοιοῦτον ἀξίωμα; Ἐπεὶ ἱστορικοὶ, ἐν οἷς καὶ ὁ Τσαμτσέκν¹⁾, προστίθενται ὅτι ὁ Φαύστος ἦν καὶ ἐπίσκοπος ταυτίσοντας αὐτὸν πρὸς τὸν ἐν τῇ ἱστορικῇ βιβλιοθήκῃ ὁμωμῶν ἐπίσκοπον²⁾. Πλὴν πᾶσαι αὗται αἱ γνώμαι ἀναίρουσαι οὐ μόνον ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ ἐπιθέτου τοῦ Φαύστου ἐπονομαζομένου *Bohcartian* ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ, ἥς τὸ ὄρος ἔχει τὸπον ἑλως ἑλληνικόν, καὶ ἐκ τῆς ἐν τέλει τοῦ τρίτου αὐτῆς βιβλίου σημειώσεως ἐνόςτης ὡδε· «*ἔνταῦθα ἴλην τὸ τρίτον βιβλίον*» εἰς εἰκοσι καὶ ἑν κεφάλαια καὶ οἱ χρονολογικαὶ χρόνοι τοῦ βυζαντινοῦ χρονογράφου καὶ μερίστου ἱστορογράφου, τοῦτοστι τοῦ ἑλληνοχρονγράφου³⁾.

Περὶ Φαύστου τοῦ Βυζαντινοῦ οὐδὲν γινώσκαι ἡ ἑλληνικὴ γραμματολογία. Ὁ ἱστορικός Προκόπιος ἀρχίζων κατὰ τὴν ἑκτὴν ἐκκονταεταρίδιαν ἀναφέρει ἐν τῇ ἐκδίτῃ τοῦ περικοῦ πολέμου «*Ἀρμενίων ἱστορίαν*» ἐξ ἧς καὶ ἀποσπᾷ λεπτομερείας τινὰς συμπενοούσας πρὸς τὰ παρὰ Φαύστῳ λεγόμενα ἐν κεφ. 52—54 τοῦ Δ' βιβλίου· ὅθεν φαίνεται ὅτι τὸ σύγγραμμά του οὐκ ἔσχετο ἐπὶ ἑλληνιστὶ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ ἐκ Κωνσταντίας Βυζαντινοῦ ἱστορικοῦ Προκοπίου⁴⁾.

1) *Qashkany*, *Ushnashkany*, τόμ. I, κεφ. I, σ. 141.

2) *Pharmatunghy Ushnashkany unghy unghy*, *Ushnashkany*, τόμ. I, 218, 264, 265. Ἐν τῇ 3^ῃ κεφαλῇ τοῦ 3^{ου} βιβλίου ἀναφέρει ὁ Φαύστος ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Φαύστος ἔχε καὶ ἀδελφὸν μοναχόν· προστίθεται δὲ ὅτι ἀμρότεροι ἦσαν Ἕλληνας τὸ γένος, ἦτοι Ῥωμαῖοι κατὰ τὴν συνήθη τότε ἑκκονταίαν (*be Ushnashkany unghy unghy unghy*).

3) *Pharmatunghy*, σ. 26. — Ὁ Neumann (Versuch σ. 25—26) παρατίθηται τὴν γνώμην τοῦ Τσαμτσέκν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Laue, ἐκ τῆς γερμανικῆς μεταφράσεως τῆς ἱστορίας τοῦ Φαύστου παραδέχεται τὴν ἐκ Σαχαρουνίων καταγωγὴν αὐτοῦ ἀγνῶν φαίνεται τὴν περὶ τοῦτου κριτικὴν διδασκαλίαν τοῦ Καρακὶν. *Die Des Faustus von Byzanz Geschichte Armeniens*, Köln, 1879, σ. IV. Περιέρχοντο δὲ παρὰ τῆς (ἐν σ. 48) καὶ τὴν προμνησθεῖσαν σημειώσιν στερεώτερον ὅσον ἐν τῇ τοῖς χρονογράφοις καὶ ταῖς ἐκδόσεσιν.

4) *Die V. Langlois, Collection I*, σ. 268—272.

Πρὸς τοὺς ἀνωτέρω συγγραφεῖς καταλέγεται ἐν τῇ ἀρμενικῇ γραμματολογίᾳ¹ καὶ ὁ πέμπτος Χοροβοῦτ (*Խորեբուտ*), οὗτινος μνείαν ποιεῖται μόνον ὁ Χωρηνός λέγων ὅτι γραμματεύων οὗτος παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Περσίας Σαπῶρ (*Տապուր* = Schapour) ἡγχαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὅτε Ἰουλιανὸς ὁ Παρσάκης εὐρίσκατο (562 μ. Χ.) ἐν Κτησιφώντι (*Տիφλὼն* = Tiflida). Τοῦτου δὲ θανάτος ἐπορεύθη ὁ Χοροβοῦτ εἰς Ἑλλάδα μετὰ τοῦ Ἰωδιανού καὶ ἀσπασθεῖς τὸν χριστιανιστὸν ἐκφωνομένην Ἐλισάβ. Ἐκμαθὼν δὲ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν συνέγραψε τὰς πράξεις τοῦ Ἰουδιανού καὶ Σαπῶρ· μετ' ὃ μετέβηκεν ἐν ἐνὶ βελίῳ τὰς ὥρ' ἐνὸς τῶν συναγχαλωτῶν αὐτοῦ Ἰεροσολῶν καλουμένου συγγραφέως *παλαιὸς ἡτορίας*². Ἐκ τῆς τελευταίας δὲ ταύτης συγγραφῆς τῆς ἑλληνιστῆς μὲν μεθερμηνευθεῖσας ἀλλὰ μὴ σωζόμενας ὁμολογεῖ ὁ Χωρηνός ὅτι ἤρσαντο μέρη τινὰ ἐποκύψας μόνον τοὺς μύθους καὶ τὰ περὶ αὐτῶν θαύματα, ὡς λ. χ. διηγήματα περὶ οὐρανῶν, περὶ στήλης φωτός ἐξερχομένης ἐκ τοῦ Σασάν, περὶ τῆς λαμπρότητος τῆς σελήνης, περὶ τῶν προσήσεων τῶν οὐρανοκρατῶν (ἦτοι τῶν ἀστρολόγων) κλπ.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἑκατονταετηρίδα, ἡγεμονεύοντος τοῦ Ἀρσάκου Γ', ἤκμασεν ἐν Ἀρμενίᾳ ὁ ἀρχιεπίσκοπος αὐτῆς Νερσῆς ὁ ἐπικαλούμενος Μίγας (*Ներսէս Միգ*). Οὗτος, υἱὸς Ἀθηνoγόνους καὶ ἀπύγονος Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ³, ἐξεπαυλεύθη ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας ὑπὸ διδασκαλίᾳ ὀρθοδοξούντας· μεταξὺ δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν νυμφεύεται τὴν θυγατέρα μεγάλου τινὸς πρίγκηπος καλουμένου Ἀππίωνος⁴, μετ' ὃ ἀνακλύψας εἰς Ἀρμενίαν διορίζεται ὑπερυπουργὸς τοῦ Ἀρσάκου Γ' καὶ τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς ἡγεμονείας τούτου, χειροστοσῆς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, προχειρίζεται

διόκνος καὶ εἰτα ἀρχιεπίσκοπος Ἀρμενίας λαθὼν τὸ ἄξιωμα τοῦτο ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἡμετέρου ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ Ἰωσέβου τοῦ Πατριάρχου⁵. Ἡ ποιμαντορία τοῦ Νερσῆ ἔσχε σωτήρια ἀποτελέσματα ἐν τῇ διανοητικῇ ἀναπτύξει τῶν Ἀρμενίων. Μωσιῶς ὁ Χωρηνός συνοψίζων τὰς πράξεις αὐτοῦ ὁμολογεῖ ὅτι ὁ ἐκάρχης οὗτος ἀνανέωσας πάσας τὰς σοφὰς διατάξεις τῶν προγόνων αὐτοῦ ἐνίσχυσε τὴν διδασκαλίαν ἣν εἶδεν ἐφηρμοσμένην ἐν Ἑλλάδι καὶ μέγιστα ἐν τῇ βασιλευσσίᾳ πόλει, συνέστησε νοσοκομεία κατὰ τὸ ἑλληνικὸν σύστημα, μοναστήρια καὶ ἑτερα ἀγαθοεργά τε καὶ φιλόδηρῳπα καθιδρύματα, οὕτως ὥστε ἐπιρρῶει ὁ Χωρηνός, αἰκτοτε ἡ ἡμετέρα χώρα δικαιοῦ τοῦ οὗχ κατὰ τὰ ἔθνη τῶν βαρβάρων καὶ τῶν ἀγροίκων, ἀλλὰ κατὰ τὰ τῶν ἐξημερωμένων ἑθνῶν⁶. Εἰς τὸν Νερσὴν ἀποδίδεται ἡ σύνταξις μοναστικῶν τιμῶν κανόνων καὶ ἄλλων συγγραμμάτων πρὸς χρῆσιν τῆς ἐκκλησίας⁷.

Περὶ τὰ τέλη τῆς ἐποχῆς τοῦ Νερσῆ, καθ' ἣν τοσούτα ἐγένοντο ὑπὲρ παγκόσμιος τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς διαδόσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἀρμενίᾳ, ἡ χώρα αὕτη ἤρξατο πάλιν νὰ ταράττηται καταστρεφόμενον ἀρδύν ὑπὸ τῶν Περσῶν πάντων τῶν σωτηρίων ἀποτελεμάτων τῶν πράξεων τοῦ Νερσῆ. Ὁ πέμπτος στρατηγὸς Μερζβάν (*Մերեբան*) εἰσβάλων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρσάκου Γ' εἰς Ἀρμενίαν κατενόηκεν ἀπηνῶς τὸν χριστιανισμόν, ἡγχαλωτίσας τοὺς ἐπισκόπους καὶ ιερεῖς καὶ παρέδιδε τῷ πατρὶ πάντα τὰ προστυχόντα βιβλία· διέτασσε δὲ αὐστηρῶς νὰ

1) *Գոր.* *Գրամմ. Հայ.* *Գրամմ. Բեք* 1, σ. 80—81.

2) *Մ. Խոր.* βιβλ. β, κεφ. 4.

3) Ἰδε περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ βίου αὐτοῦ *Մ. Խոր.* βιβλ. 4, κεφ. 1. — *Փայր.* *Ռեզ.* *Գրամմ. Հայ.* βιβλ. 4, κεφ. 4 καὶ 48. — *Պատմ. Ս. Երևանի Պարմիւի Հայրն Հայրապետի* 1, 4, 44, 45, 1853. — 2, 4, 46, 47, 48, 49, 1853. — *Ս. Երևան* κλπ. 4, 45, 1851.

4) Οὗτω γράφω τὸ ὄνομα τοῦτο ὀρθότερον ἀντὶ τοῦ παρὰ Χωρηνό (βιβλ. 4, κεφ. 4). Ἀσπίωνος (*Աσπιւն*), ὅπερ θεωρῶ κακὸς γεγραμμένον ὑπὸ τῶν ἀντιγράφων.

1) Ὁ παλαιὸς ἀνώνυμος βιογράφος τοῦ Νερσῆ οὕτω πως εἰρηγεί τὸ αἶτιον τῆς ἐν Καισαρείᾳ χειροτονίας αὐτοῦ (§ 7). «Λαχούσης τῆς Ἀρμενίας τῷ ἀποστόλῳ Θαδδαῖῳ, ἐπορεύθη οὗτος τὸ πρῶτον πρὸς τὸν ἐν Οὐρχα (Ἐδέσση) βασιλέα Ἀνταόχου· ἐπειθεὶ δὲ καὶ ἡ Καισαρεία νὰ ἀνακλῇ ἐκ τῆς κυριαρχίας τῶν Ἀρμενίων, μεταξὺ εἰς αὐτὴν ὁ ἀπόστολος Θαδδαῖος καὶ φωτίσας τοὺς κατοίκους ἐχειροτόνησεν ἕνα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρεσβύτερον καὶ ἐπίσκοπον· τούτῳ δὲ ὄνομα ἦν Θεόφιλος, ὃν καταστήσας πρῶτον ἐν αὐτοῖς ἐπιστρέφει εἰς Ἀρμενίαν. Τούτου λοιπὸν ἕνεκα ἐλαβάνον τὴν χειροτονίαν οἱ Ἀρμένιοι ἐκ Καισαρείας μέχρι τῆς συνόδου Χαλκηδόνος». Ἰδε *Պատմ. Ս. Երևանի* 1, 4, 45, 1853, σ. 31.

2) *Մ. Խոր.* *Սովետագրութիւնք*, σ. 206.

3) *Սրբ.* *Գր.* *Գրամմ. Հայ.* *Գրամմ. Բեք* 1, σ. 129 x. i.

ἐγκαταλειφθῇ ἡ ἐκμύθησις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀπέρριπτε τὸ ὁμιλεῖν ἢ μεταφράζειν ἑλληνιστί, καὶ συνεχώρει μόνον τὴν χρῆσιν τῆς συριακῆς γλώσσης σκοπῶν, τὸ μὲν τὴν παρακλύουσαν πᾶσας συναρέας καὶ σχέσεις πρὸς τοὺς Ἑλλήνας, τὸ δὲ τὴν ἐξελικθῆναι τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὴν διδόναι τοῦ μαζδεϊσμοῦ. Τότε δὲν ὑπῆρχεν ἔτι ἡ χρῆσις τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφαβήτου· διὸ πάντα τὰ ἐκκλησιαστικά βιβλία ἦσαν γεγραμμένα ἑλληνικοῖς χαρακτῆρσιν¹. Ἀπὸ τοῦ Μιρούζην λοιπὸν ἠναγκάσθησαν οἱ κάτοικοι νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὸ συριακὸν ἰδιῶμα μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς Ε' ἐκατονταετηρίδος.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τῶν γεγονότων τούτων διακρίνεται ἡ χώρα· καὶ εἰς μὲν τὴν βυζαντινὴν Ἀρμενίαν περιλαμβανόμενα πᾶσαι τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας ἐγκαθιδρύεται ὑποτέλης ἡγεμὸν ὑπὸ τὴν ὀνομαζομένην Ἀρσάκης Δ', εἰς δὲ τὴν περσικὴν ὁ Σατράπης Γ' καταγόμενος ἐπίσης ἐκ κλάδου Ἀρσάκων. Ἀποθνήσκοντες δὲ τοῦ Ἀρσάκου Δ', ὁ ὑποστράτωρ Ἀρκαδῖος μετατίθει τὴν βυζαντινὴν Ἀρμενίαν εἰς τοπαρχίαν καὶ ἐγκαθίσταται ἀρχὴ τὸν ἀρμενικὸν Κοζακὴν (Κοζακίαν), πάρχουσι δὲ ἑλληνας ἐκ Βυζαντίου ἀποσταλλέντους. Οἱ κάτοικοι δυσσαρεστηθέντες ἐκ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς καταστάσεως ἐπικαλοῦνται τὴν ἐπιθεσίαν τοῦ εἰς τὴν περσικὴν Ἀρμενίαν ἡγεμονεύοντος Χοσρόου Γ', ὅστις, ἐπιωρλούμενος τὴν περίστασιν ταύτην πρὸς αὐξήσειν τῆς κυριαρχίας αὐτοῦ, ἀπειθεῖ τοῖς Πέρσαις, ὁμοῦσιν ὑποταγὴν τῷ αὐτοκράτορι τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀρχεται τῆς ἐσωτερικῆς διοργανώσεως τῆς χώρας ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν τῆς ὁποίας ἐγκαθιδρύσει, θανόντος τοῦ Ἀσπουράκου (Λωμμερμυζι), τὸν Σάκκ υἱὸν τοῦ μεγάλου Νεσῆ καὶ κατὰ συνέπειαν ἀπόγονον Γρηγορίου τοῦ Φωτιστοῦ. Ὁ ποιμανάρχης οὗτος πεποικισμένος ὑπὸ πασῶν τῶν ἀρετῶν τῶν προγόνων αὐτοῦ συναρροῖει ἐξήκοντα μαθητάς καὶ κατατάσσει αὐτοὺς ἐν τῇ μεγάλῃ μονῇ τῶν Ἀσπουδζιάνων (Λωμμερμυζι), μεθ' ὧν καὶ συνεργάζετο ἐν τῇ διδασκίᾳ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος². Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Σάκκ ἦν πατριανεὶς δείγμα τῶν ἐνγενομένων προθέσεων τοῦ Χοσρόου· ἐπ' αὐτὸ μέγιστα ἤρξατο καὶ ἡ συναίσθησις τοῦ σχηματισμοῦ ἑθνικοῦ ἀλφαβήτου. Ἄλλ' αἱ ὑπὲρ τῆς χώρας προθέσεις αὐτοῦ ἐξημεδύν-

σθησαν μετὰ βραχύ· διότι ὁ μονάρχης τῆς Περσίας Σαπύρ ὀργισθεὶς ἐπὶ τῇ ἀπιστίᾳ τοῦ Χοσρόου καὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σάκκ ἠπειλᾷ διηγεῖσθαι τὴν Ἀρμενίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀρκαδῖος πέμπει στρατιωτικὴν δύναμιν πρὸς τὸν Χοσρόην, πλὴν ὁ ἀγαθὸς οὗτος ἡγεμὸν ἠτάταται, αἱ κτήσεις αὐτοῦ μεταβιβάζονται ἐκ νέου εἰς τὴν περσικὴν κυριαρχίαν καὶ ἀν' αὐτὸ ἀναγορεύεται ἡγεμὸν ὁ ἀδελφὸς Οὐράμασπούζ (Λωμμερμυζι = Vram-schapouh) τῷ 392 ἔτι μ. Χρ. (κατὰ τὴν ἀρμενικὴν χρονολογίαν). Ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας δὲ τούτου ἐν διαστήματι δεκαεξαιετῇ (392 — 408 μ. Χρ.) ὀρίσματο γενικὴ εἰρήνη, καθ' ἣν παρήχθη τέλος καὶ τὸ ἀρμενικὸν ἀλφαβῆτον. Δύο δὲ ἦσαν κυρίως οἱ ἡγέται τῆς τότε διανομητικῆς προόδου τοῦ ἀρμενικοῦ λαοῦ, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σάκκ καὶ ὁ φίλος αὐτοῦ Μεσρώβ ὁ ἐπικαλούμενος Μαστότης.

Ὁ Μεσρώβ (Γκουρμύρ), κατὰ τὸν βιογράφον αὐτοῦ Κορνόν, ἦν υἱὸς Οὐαρθάνου (Λωμμερμυζι = Vardan) γεννηθεὶς τῷ 361 ἐν τῇ Ταρσυνίτιδι χώρῃ, ἐν χωρίῳ καλούμενῳ Χατσεκάτς (Λωμμερμυζι), καὶ ἐκπαιδευθεὶς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀπὸ τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας προσῆλθεν ἐνῶσις εἰς τὴν αὐτὴν τῶν ἀρσακιδῶν τῆς Ἀρμενίας, ἐνθα διωρίσθη ἐπιμελητὴς τῶν βασιλικῶν διαταγμάτων, ἡ ἀκριβέστερον χαρτοῦλῆρος (μωρμυμωρ) κατὰ τὴν παρὰ Λωμμερμυζιανῶν μαρτυρίαν³. Εἰτα περιβλήθει τὸν μοναχικὸν τριβῶνα καὶ προσελκυσσας παρ' ἐαυτῷ ὁμοφύλους μεταβαίνει εἰς Γολλθνήκ, ἧς ὁ ἡγεμὸν ὑποδέχμενος αὐτὸν μετὰ τιμῶν ἐπιτρέπει νὰ κηρύξῃ τὸ εὐαγγέλιον· διότι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ εὐρίσκοντο εἰσὶν ἱκανοὶ ἄνθρωποι ἐμμένοντες εἰς τὰς προγονικὰς θρησκευτικὰς αὐτῶν δοξασίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἱηραδάτου, καθ'

1) Ὅρα *Ἱστορικὴ φωνηθῆναι φωνηθῆναι*. Ὁ Γκουρμυζι, ἢ *Ἱστορικὴ*, 4^{ος} 33, σ. 6. — Ὁ ἔκλιν ἐν τῇ βυζαντινῇ αὐτοῦ μεταφράσει τῆς ἱστορίας τοῦ Χωρηνῶ (σ. 362 σημ. 1) ἀντιτίθει τὸν Μεσρώβ ἀπόγονον τῆς ἡγεμονικῆς ἐποχῆς τῶν Μακμωνίων. — Σημειοῦσθε ἐνταῦθα ὅτι εἰς Κορνόν παραποιεῖται ἡμῶν θὰ ἀναγράφεται εἰς τὴν προσημειωθεῖσαν ἔκδοσιν τοῦ 1833 ἔτους. Γνωρίζω δὲ τοὺς συντάκταις τῆς *Λωμμερμυζιανῆς* (ἀρμενικῆς βιβλιογραφίας) ὅτι ὑπάρχει καὶ ἀλλή ἐκδοσις τοῦ συγγραφέως τοῦ, ἀγνωστὸς αὐτοῖς, γενομένη ἐν Σμύρῃ τῷ 1843.

2) Ὁ Γκουρμυζι, βιβλ. 4^{ος}, κεφ. 16.

1) Ὁ Γκουρμυζι, βιβλ. 4^{ος}, κεφ. 16.

2) Ὁ Γκουρμυζι, βιβλ. 4^{ος}, κεφ. 16.

νικοί χαρακτήρες¹. Αἱ μαρτυρίαι αὐταὶ προσεπικουροῦνται καὶ ἐκ πληροφοριῶν μεταγενεστέρων Ἀρμενίων ιστορικῶν, οἷον τοῦ Ἀσούκι συγγραφέως γενικῆς ἱστορίας ἀκριβοῦς κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα². ὅστις ὁμολογεῖ ὅτι τὸ νῦν παρὰ τῷ σύμῳ Δανιὴλ Ἀρμενικὸν ἀλφάβητον συνέκειτο ἐξ εἰκοσι καὶ ἐννέα στοιχείων, ὃ δὲ Μεσρώβ ἔρευρε τὰ λοιπὰ ἐπτὰ³. Ὁ δὲ Σμουῆ⁴ Ἀνθίνιος χρονογράφος τῆς 18^{ης} ἐκτοντεςταῖδος λέγει ἀπλῶς ὅτι ὁ Μεσρώβ μετὰ τε τοῦ Σαχά καὶ τῶν ὑπαδῶν αὐτῶν διωργάνωσαν τὸ δανιήλειον ἀλφάβητον καὶ μετὰ ἐν ἔτος παρεδίδετο τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυφθέντα σχήματα τῶν στοιχείων⁵. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κυριακός, ἱστοριογράφος τῆς τρισκαίδεκτης ἐκπατοναετηρίδος, ὁμολογῶν τὴν παρὰ Δανιὴλ ὑπαρξίν Ἀρμενικὸν ἀλφάβητον προστίθουν ὅτι δὲν ἐξήκει εἰς τὴν ἀκριβὴ παράστασιν τῶν συλλαβῶν καὶ τῶν φωνῶν⁶. Σημειωτέον προσέτι ὅτι καὶ ὁ ἡμέτερος Φιλόστατος ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀπολλωνίου Τυανεύως ἀναφέρει ἀσφάλεια γράμματα⁷.

Τὸ Ἀρμενικὸν ἀλφάβητον σύγκειται σήμερον ἐκ τριάντων καὶ ἐννέα στοιχείων, ἐξ ὧν τὰ τρία τελευταῖα (ο φ χ η κ λ) εἰσὶ νεώτερα ἐισαχθέντα ἐν τῇ Ἀρμενικῇ γραφῇ κατὰ τὴν δωδεκταὶν ἐκπατοναετηρίδα πρὸς μεταγραφὴν ξένων λέξεων. Καὶ τὰ μὲν κεφαλα καλοῦνται σιδηρὰ γράφη (Երկաթագիր), τὰ δὲ μικρὰ σμαροειδῆς (սμαռուցադիր). Ἀφαιρουμένων τῶν τριῶν τελευταίων στοιχείων, τὰ λοιπὰ πάντα εἰσὶ ἐν κοινῇ χρήσει ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Μεσρώβ, εἰς ὃν ἀποδίδεται ὁ μετασχηματισμὸς αὐτῶν καὶ ἡ πραγματικὴ ἐφευρεσίς τινων. Κατὰ τινα μοναδικὸν κώδικα τοῦ Χωρηνοῦ τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυφθέντα τῷ Μεσρώβ στοιχεῖα εἰσι τὰ ἐπτὰ φωνήεντα $u=a$, $h=u$, $t=b$, $h=i$, $n=\bar{u}$, καὶ $e=u$. Καθ' ἕτερον δὲ ἱστορικὸν συγγραφέα τὰ προϋπάρχοντα στοιχεῖα ἦσαν εἰκοσι καὶ δύο⁸ (ἥτοι ὡς τὸ σαρκικὸν ἀλφάβητον), ἀτινα

ἀνεπαρκῆ ὄντα ἱκανοποιήθησαν, κατ' ἀκολουθεῖν δὲ ὁ Μεσρώβ ἔρευρε τὰ ἐπιλοιπα, ἥτοι τεσσαρακάδεκα ἕτερα, ἐπὶ φωνήεντα καὶ τὰ ἐξῆς ἐπτὰ σύμωνα. $\phi=p$, $\varphi=\chi$, $\beta=\theta$, $d=ds$, $q=g$, $l=ls$ καὶ $r=p$. Ἐπὶ τῆς μαρτυρίας δὲ ταύτης στηριζόμενος καὶ ὁ Ἐμὶν παρὰδίδεται ἐπίσης ὅτι ὁ Μεσρώβ ἔρευρε τὰ δεκατέσσαρα δηλωθέντα στοιχεῖα⁹ ὥστε τὸ προϋπάρχον ἐξ 22 στοιχείων δανιήλειον ἀλφάβητον ἦν ἀκριβῶς σημειτικὸν τι γραρικὸν σύστημα, ἀραμικὸν ἥ τι τοιοῦτον, ἔργον δὲ τοῦ Μεσρώβ ἡ ἀναπλήρωσις τούτου ἐπὶ τῇ βῆσει τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφάβητου διὰ τῶν ἐπτὰ αὐτοῦ φωνηέντων, τῶν συμφώνων φ , χ , θ καὶ ρ καὶ τριῶν ἑτέρων ἀρμονιῶν εἰς τὴν παράστασιν Ἀρμενικῶν φθόγων¹⁰.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὰ κατὰ τὸν Μεσρώβ πεπρατηρούμεν ὅτι ὁ ενεργητικώτατος οὗτος ἀνὴρ συστηματοποιήσας τὸ ἀλφάβητον αὐτοῦ ἤρξατο ἀμέσως καὶ τῆς προκαταρκτικῆς ἐπαρμογῆς αὐτοῦ ἐν Συρίῃ μεταγωγῆς ἐν τῇ συνεργασίᾳ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἰκκλυσιαστοῦ καὶ Ἰωσήφ Βαγὶν τὰς Παοριμίας τοῦ Σολομώντος, τὰ εἰκοσι καὶ δύο κανονικὰ βιβλία τῆς 11. Διαθήκης καὶ τὰ ἀπαντα τῆς 11. Διαθήκης. Ταυτοχρόνως δὲ ἐδίδασκε καὶ τὴν ῥαφήν εἰς νεανίας. Ἀνακρίψας δὲ εἰς Ἀρμενίαν, προστίθουν ὁ βιογράφος αὐτοῦ Κορίνιος, ὅτι ἀκριβῶς ἐβασίλευε Θεοδοσίος ὁ Μικρός, παρρησιάζει τοὺς χαρακτῆρας τοῦ ἀλφάβητου καὶ τὰ δοκίμια τῶν μεταγραφητικῶν αὐτοῦ ἔργων εἰς τὸν καθ' ἑαυτὸν ἐπίσκοπον Σαχά καὶ τὸν ἡγεμόνα Οὐζάν-Σαπούχ, οἱς τούτο προϋξήνησιν ἀνέκκρηστον γράφει. Ὁ δὲ Μεσρώβ συναθροίζει πέραντα πολλοὺς ἰλλογίμους νέους, ἰδρύει σχολαίαν ἐν πάσῃ ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τοῖς χωρίοις καὶ προκίβει διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἀπαντας τοὺς ὁμογενεῖς. Περὶ τῶν πρώτων τούτων ενεργειῶν πρὸς διάδοσιν τοῦ ἑθνικοῦ ἥδη καταστάτους μεσώμβειου ἀλφάβητου ἀρμόμεθα ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Φερρετζὴ τῆς ἐπομένης λεπτομερείας. Τὸ κατ' ἀρχῆς αὐτὸς ὁ Μεσρώβ ἐδίδασκε τὴν προφορὰν τῶν χαρακτῆρων ὑπὸ τὴν διευθυνσιν τοῦ Σαχά, ὑποδείξαντος τούτου μάλιστα καὶ εὐκολόν τινα μέθοδον καὶ παρασχόντος τῷ

1) Գաղարայ Գարդ. σ. 38.

2) Սեփական Ստեփան, պատմ. օրհնագրական, ինչ. Գ. Շահադարեւեց. Փարիզ, 1859, σ. 76.

3) Samuel d'Ani, tables chronologiques par M. Brosset. Col. d. hist. arménienes. St-Petersbourg, 1876, տմ. B', σ. 381.

4) Կիրակոս, Համարում պատմութիւն և վերջութիւն, 1865, σ. 15.

5) Blos 'Απολλων. B', 6'.

6) Հակոբյան պատմութիւն վարդապետ Բաբայանի, 1862, σ. 50.

7) Աπὸ τῆς ἱστορίας Ἀρμενικῶν τινων φθόγων Է. K. Patkanoff, Recherches sur la formation de la langue arménienne. Mémoire traduit du russe par Evariste Prud'Homme etc. Paris, 1871, σελ. 24—27.

ПЕЧНИКОВА

Μεσώβ συνερχάτας ἑλλογίμους γινώσκοντας τοσούτων τὴν ἑλληνίδα γλῶσσαν ὅσον καὶ ὁ διδῶν καλός. Τῇ βοήθειᾳ αὐτὴν ἐταξινόμησεν τὸ ἀλφάβητον κατὰ τὴν τάξιν τοῦ ἑλληνικοῦ. Καθῆκον αὐτῶν συγχρόνως ἦν νὰ συμβουλευμένων τὴν συνεχῶς τὸν καθολικὸν ἐπίσκοπον περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἀντιβολῆς τοῦ σχήματος τῶν χαρακτῆρων πρὸς τὸ τῶν ἑλληνικῶν, οὐδὲν ἀπορραϊζόντες ἀνευ αὐτοῦ ὡς ὑπερχόντος, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Φαρπετζῆ, ἐν τῇ ἑπτορικῇ, τῇ εὐγλωττῇ καὶ ταῖς φιλοσοφικαῖς γνώσεσι πολλῶν συγχρόνων ἑλλήνων λογίων. Ἀποπερατωθεὶς δὲ τῆς ἐργασίας ταύτης, ὁ Μεσώβ καὶ ὁ Σάκκ ἰδρύσαντο σχολεῖα πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν νέων, διότι πᾶς τις ἐπιθυμῇ τότε νὰ ἐπιδοθῇ ἐνθέρμως εἰς τὴν μέλει τῆς ἰδικῆς γλῶσσης, καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς τῶν ξένων γραμμάτων καὶ μέλει τῶν συριακῶν. Ταῦτα δὲ πᾶσα ἐγένοντο τῷ 408 ἔτει τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀρμενίας ὑπαγομένης τοῖς Πέρσαις· τὸ δὲ Ἀρμενιανὸν βυζαντινὸν θέμα ὑπαγομένου πνευματικῶς τῇ ἐπισκοπῇ Καισαρείας δὲν συμμετεῖχε τοῦ ἐκπαίδευτικῆς τούτου ὅρασμου· διότι τοῖς κατοικοῖς αὐτοῦ ἐπιτρέπετο ἔτι μόνον ἡ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφάβητου χρῆσις, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ τοῦ συριακοῦ¹⁾.

Γενικευθεὶς δὲ τῆς ἐκμαθήσεως τῆς γραφῆς, ἐκείρη δὲ Μεσώβ ν' ἀναπλήρωσεν καὶ ἑτέραν σημαντικωτάτην ἑλλειψιν, τῷ ὅτι νὰ ἐκπονήσῃ τὰ ἀναγκαῖα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία. Καὶ μετὰ θέρους μὲν αὐτὸς τε καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ δὲν ἐτόλμων νὰ ἀρῶνται τοῦ ἔργου ἀποδεξιλιώντες πρὸς τὴν μετάφρασιν τῶν ἑλληνικῶν κειμένων ἀτεμῇ ἔχοντες ἰντελεστάτην τῆς ἑλληνίδος γνώσιν²⁾. Τότε οὖν πάντες οἱ ἐπίσκοποι ἄνδρες, οἱ ἱερεῖς, αὐτὸς ὁ Μεσώβ, οἱ σατράπαι καὶ οἱ λοιποὶ μεγάλοι τῆς χώρας κληρικοί συναθροῦνται περὶ τὸν ἡγεμόνα καὶ τὸν Σάκκ παρακαλοῦντες αὐτοὺς ομοθυμαδὸν νὰ ἀναλάβωσι τὴν ἐξ ἑλληνικοῦ κειμένου μετάφρασιν τῶν ἱερῶν Γραφῶν, καὶ ὑποδεικνύοντες τὸ κατεπείγων τοῦ πράγματος πρὸς ἀπαλλαγὴν τὸ ταχύτερον ἐκ τῶν συριακῶν κειμένων τῶν ἄλλως παντελῶς ἑκκατανοητῶν τῷ λαῷ³⁾. Ὁ ἡγεμὼν εἰσάκουε τῆς παρακλήσεως τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ὁ Σάκκ ἀρχὴν ποιούμενος ἀναλαμβάνει νὰ σχολήσῃ περὶ τὴν μετάφρασιν

τῶν Γραφῶν⁴⁾· ὁ δὲ Μεσώβ πρὸς γενέσκειν τῆς γραφῆς περιηγεῖται τὴν Ἀρμενίαν, μεταβαίνει εἰς Ἱερρίαν (Γεωργίαν) εἰς τοὺς καπολίκους, τῆς ὁποίας παρεχώρησιν ἰδιαιτέρον ἀλφάβητον⁵⁾ καὶ τέλος εἰς Ἀδβανίαν τοῦ Καυκάσου, ἧς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἱερριᾶς ἐπέτρεπεν αὐτῷ νὰ σχηματίσῃ ἰδίαν ἐπίσης ἀλφάβητον⁶⁾. Ἐντυθεὶς ἀνακρίψας ὁ Μεσώβ εἰς Ἀρμενίαν εὐρίσκει τὸν Σάκκ ἀσχολούμενον περὶ τὴν μετάφρασιν συριακῶν βιβλίων παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ λαοῦ, διότι, ὡς παρατήρησεν ὁ Χωρηνός, ὑπῆρχεν ἑλλειψὶς ἑλληνικῶν βιβλίων καταπονηθέντων τῷ 372 ἔτει μ. Χρ. ὑπὸ τοῦ πέρσου στρατάρχου Μερουζάν. Ἀλλὰ συσπείρμενοι ἀμφοτέρω ἀπορασκόντι νὰ ζητήσωσιν ἑλληνικὰ κείμενα παρ' αὐτῶν τῶν ἑλλήνων καὶ συνέμα ν' ἀποσπᾶσιν ἐκ τοῦ θρόνου τῆς Καισαρείας τοὺς ὑπαγομένους τῷ ἐπισκόπῳ αὐτῆς ὁμογενεῖς. Πρὸς τοῦτο δὲ συνετέλεσε καὶ τὸ ἐξῆς γεγονός. Ἐν ᾧ χρόνῳ σύντονος κατεβόλητο μέρημα πρὸς διέκδοσιν τῆς Ἀρμενικῆς γραφῆς καὶ μετάφρασιν τῶν ἱερῶν βιβλίων συμβαίνει στάσις κατὰ τῆς περσικῆς κυριαρχίας· ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν συνθηκολογεῖ μετὰ τῶν Βυζαντινῶν καὶ ὑπόσχεται νὰ σεβασθῇ τὴν ἀρχαίαν τῶν ἐν τῷ βυζαντινῷ ἡμετι ἀρμενιανῶν. Ἀλλ' ὁ Σάκκ κατ' ἀκούσαντες τὴν οὐκ ἐκτὸς πολιτικῆς καταστάσεως ἀναγκάζεται νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ βυζαντινὸν Ἀρμενικὸν θέμα· ἐνταῦθα ὅμως δὲν ἐγένετο δεκτὸς προσκλήν-

1) Ἀδύνη σ. 46.

2) Κατὰ Μωυσέα τὸν Χωρηνὸν (βιβλ. η', κεφ. 84) ὁ τοῦ γεωργιανῶν ἀλφάβητου σχηματισμὸς ἐγένετο τῇ συνεργασίᾳ ἑγγυρίου τινὸς Ἑρμηνεύς τῆς ἑλληνικῆς καὶ Ἀρμενικῆς γλώσσας καλουμένου Deschaghi (Ζωρη) καὶ τῇ προσοχῇ τοῦ βασιλέως Παχοῦρ (Ψάχουρ) καὶ τοῦ ἐπισκόπου Μωυσέως. Παρατηρητέον δὲ ὅτι παρὰ τοὺς γεωργιανούς ὑπάρχουσι τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ ἦσαν δύο εἰδη ἀλφάβητου, τὸ ἐκκλησιαστικὸν καὶ τὸ λαϊκόν. Οἱ γεωργιανὸι συνεργεῖς, οὗς ἐμελέτησεν ὁ Brosset (Hist. de la Géorgie I, σ. 43), ἀρνούμενοι παντελῶς τὴν Μεσώβ· παραδέχονται δὲ ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ γραφὴ εἰσῆλθε ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Γεωργίας Φαριάβιου.

3) Καὶ τοῦτο κατὰ τὸν Χωρηνὸν (αὐτὴν ἀνέκδοτον τῇ συνεργασίᾳ διαπραγεστάτου μεταφραστῆς ἀπολυμένου Βενιαμίν, ὃν ἀπέστειλε τῇ μεσοασίᾳ, τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ Ἀναθὴν ὁ ἡγεμὼν Σισιὴνς Οὐασάκ (Ψωσάκ). Ἡ γλῶσσα τῶν κατοίκων καλουμένων Γαργαράτοις (Γαρφαρινοῖς) ἦν λαρυγγώδης, τραχὺς, βάρβαρος, καθὰ καὶ ἀπὸ τῆς

4) Π. Πηρ. βιβλ. Γ', κεφ. 84.

1) Ζωρη. Φωρη. ὁμογενεῖς βιβλ. σ. 47.

2) Π. Πηρ. βιβλ. Γ', κεφ. 84.

3) Ζωρη. Φωρη. ὁμογενεῖς βιβλ. σ. 42-43.

4) Ἀδύνη σ. 44-46.

τως διὰ ἀποστείλλει εἰς Βυζάντιον τὸν Μεσρῶβ καὶ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Οὐρβάνην κομίζοντας καὶ ἰδιογράφους ἐπιστολὰς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Θεοδοσίον, πρὸς τὸν πατριάρχην Ἀττικόν καὶ πρὸς τὸν στρατιωτικὸν διοικητὴν Ἀνατολῆς, τὸν Ἀνατόλιον. Ὁ διηγουμένος ταῦτα Χωρνήσιος προστίθει καὶ τὸ κείμενον τῶν τριῶν ἐπιστολῶν, ὧν ἡ πρώτη ἀπευθυνομένη τῷ αὐτοκράτορι περιλαμβάνει καὶ τὰ ἑξῆς. αὐθιὰ νῦν ἐκ κοντοῦ μέχρι τῶν συμπαθῶν ὑμῶν ἀνηκούων τὰ ἐσκήσαντα παρ' ἡμῶν δυστυχήματα. Πλήρης ἐλπίδος πρὸς τὴν ἐλκεύμενα ὑμῶν ἀκαλοκαγαθίαν προσεύχω εἰς τοὺς πόδας σου ἐπὶ τῷ ἀνακινῶναι ὅτι ἐν τῇ ἐμῇ πνευματικῇ δικαιοδοσίᾳ οὐκ ἔγεννησεν δικτὸς κατὰ δικταγὴν τῶν διοικητῶν. Τοσοῦτον δὲ μισοῦσιν ἡμᾶς ὥστε δὲν θέλουσι καὶ νὰ παραδεχθῶσι τοὺς χαρακτῆρας τῆς ἀρμενικῆς γραφῆς, οὗς ἐκρίνατο μετὰ πολλῶν ἐν Συρίᾳ ταλαιπωρίας ὁ ἀφικνούμενος νῦν πρὸς ἡμᾶς κληρὸς. Εὐκρεστητέτω τολμῶν ἢ σὴ μετ' ἐλπίδας νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ δικαιοδοσίᾳ ἐξουσίαν ἐντελλομένη τὸ γενέσθαι ἀπὸ δικταγῆς ἐνταυθα τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν. Οἱ ἀπεσταλμένοι γινόμενοι ἐν Βυζαντίῳ δικτοὶ μετὰ τιμῶν ἔτυχον πλείω τῶν ὧν ἐλθόν ζητήσαι ἀνακαλύψαντες δὲ παρὰ τῷ Σακκῇ ἐκρίνασαν αὐτῷ τὰς ἀπαντήσεις τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου Ἀττικοῦ. Ὁ Θεοδοσίος ἐμμέρετο σὺν ἄλλοις τῷ Σακκῷ ὡς περιεφρόνησαν τοὺς ἐν Βυζαντίῳ σοφοὺς καὶ ζητήσαντι παρὰ τῶν ἐν Συρίᾳ παιδευμένων νὰ ἀρσῇ ἐπιστημονικὰς ἀνακαλύψεις· ἐν τοσοῦτῳ διεβέβαλον αὐτὸν ὅτι διέταξεν ὅπου δὲ ἵνα ἐκμανθῶσι καὶ οἱ ἐν τῇ κράτει αὐτοῦ ὁμογενεῖς τὴν ἀρμενικὴν γραφὴν καὶ δέχονται αὐτὸν μετὰ σεβασμοῦ ὡς ἀληθῆ ποιμαντάρχην. Σύνταγμα δὲ ἀνήγγειλε καὶ τὴν δοῦσαν αὐτοῦ διαταγὴν ὅπως ἰδρῶν ἐν Ἀρμενίᾳ νέα πόλις εἴη ἢ νὰ μεταφέρῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ ἑδρὰν. Ἐκ τῶν ἀπεσταλμένων δὲ προσέειπε ὅτι τὸν μὲν Οὐρβάνην αὐτοὺς γάρην ὀνόμασι στρατηγόν, τὸν δὲ Μεσρῶβ κατέγραψεν ἐν τοῖς πρώτοις τῶν διδασκάλων. Ὁ δὲ πατριάρχης Ἀττικὸς ἀπαντῶν τῷ Σακκῇ ἐμμέρετο ἐπίσης αὐτῷ ὡς περιεφρόνησαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοστόμου καὶ ἀνέτλησαντι πνευματικὰ ὕδατα ἐκ πηγῶν βορβορωδῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ νῦν εἰς στρέψει τὰ βλέμματα αὐτοῦ ὁ Σακκὴ πρὸς τὸ Βυζάντιον ἐπεκύρου διὰ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ καὶ ὁ Ἀττικὸς τὴν αυτοκρατορικὴν διαταγὴν τοῦ νὰ διοικήται πνευματικῶς παρὰ τοῦ Σακκῆ ἡ βυζαντινὴ

Ἀρμενία. Σύνταγμα δὲ ἐκποιεῖται αὐτῷ ὅτι ἀπέναντι τῷ Μεσρῶβ τὸ ὄρρηκτον Ἐκκλησιαστικῶν (*Ազգայնաբանական*).

Καὶ οὕτω μὲν ἐπετελέσθη κατὰ τὰς παρὰ Χωρνήν ἀμοιβὰς ταύτας ἀποστολὰς ἡ μετὰ τῆς ἀρμεν. ἐκκλησίας ἑνώσις τῶν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Καισαρείας ἀρμενίων· ἡ δὲ νέα πόλις ἰδρῶν ἐπίσης ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἀνατολίου ὀνομασθεῖσα πρὸς διζύνισιν τοῦ ὀνόματος τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίουπόλις (τὸ νῦν Ἐρζιρούμ)¹. Τοῦτον δὲ γενομένην ἀποστελλονται ὑπὸ τῶν σατραπῶν τῆς Περσικῆς πρέσβεις πρὸς τὸν Σακκὴ παρακαλοῦντες αὐτὸν νὰ ἐπανακάμψῃ καὶ συνεισώσῃ αὐτοῖς. Ὁ Σακκὴ ἀποδίδεται τὴν πρόσκλησιν, καὶ ὁ Μεσρῶβ λαμβάνει παρ' αὐτοῦ ἐντολὴν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐν ταῖς δυτικαῖς χώραις διδασκίαν τῆς διδασκαλίας ἔχων συμβοητοὺς δύο τοῦ Σακκῆ ἀνεμνούς, οὓς δὲ τοῦ Οὐρβάνου². Μετὰ μικρὸν δὲ ἐνταυθα διαμονὴν μεταβαίνει ὁ Μεσρῶβ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀραρὰτ πρὸς ἐξακολουθῆσαι τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ αὐτοῦ προορισμοῦ, διορίων εἰς ἐκστὴν κοινότητα διευθυντὰς σχολείων ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Εἶτα δὲ διαβλὼν τὴν Γαλθνήν, ἀφικνείται εἰς Βαχαρσάκην (*Βαχαρσακάν*), ἐνθα συνεχίσας ἱδικνούς τινας προσελκύει αὐτοὺς εἰς τὴν χριστιανισμὸν· ἐνταυθα ἀπέργεται εἰς ἑτέρας ἐπαρχίας, ἐν αἷς διαιεῖται τοὺς κατὰ τὴν ἐκκλησίαν διδασκάλους πρὸς ἐκπαιδευθῆσιν τῶν κατοίκων διὰ τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφειότητος, οὗ ἦν ὁ ἐφευρέτης καὶ ἐκπαιγωγός³.

Τοῦ ἀποστολικοῦ δ' ἐν τούτῳ ἔργῳ τοῦ Μεσρῶβ ἀποπερατωθέντος, ἐπέστη ἡδὴ καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ κινήτου κοινῆς ποθυμένης μεταρρύθσεως τῶν Γραφῶν. Ἐπανελευθύντος τοῦ Μεσρῶβ παρὰ τῷ Σακκῇ ἀποστελλονται οἱ μαθηταὶ αὐτῶν Ἰωσήφ ὁ ἐκ Γαλθνῆς καὶ ὁ Ἐβνίκ εἰς Ἐδεσσαν πρὸς ταχίσιν ἀποστολῆν μεταρρύθσεων διαφόρων συγγραμμάτων τῶν πρώτων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων. Ἐπειδὴ δὲ ἐκείπου νὰ μεταβῶσιν εἰς Βυζάντιον πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ἀλλὰ κατὰ τινα λεπτομέρειαν τοῦ Χωρνήσιου, πληροφορηθέντες ἀμφοτέρω ἐν Ἑδίσῃ ἐκ πλοσῶν ἐπιστολῶν ὅτι ὁ Σακκὴ καὶ ὁ Μεσρῶβ προϋθινοῦν νὰ πέμψω-

1) *U. Hor.* αὐτοὶ κεφ. δβ.

2) Ὁ Χωρνήσιος ἐν βιβλίῳ 9, κεφ. δμ, περιγράφει λεπτομερῶς τὴν τοπογραφίαν τῆς νέας ταύτης πόλεως.

3) *U. Hor.* βιβλ. 9, κεφ. δρ.

4) *U. Hor.* βιβλ. 9, κεφ. 4.

οιν ἱέρους μαθητὲς αὐτῶν εἰς Κων/πολιν, ἀναγκάζονται νὰ μεταβῶσι ταχέως εἰς Βυζάντιον μὴ ἀναμείναντες τὰς πρὸς τοῦτο οἰκείας διαταγὰς. Ἐν Βυζαντίῳ δι' ἐγγύμενοι ἰγκρατεῖς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἡσχολήσαντες περὶ μεταφράσεως καὶ συγγραφῆς. Ἀλλὰ καὶ οἱ συμμαθηταὶ καὶ συνερχόμενοι αὐτῶν λεόντιος καὶ Κορίνθος ἀφιστάμενοι ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιθυμίας μετέβησαν ἐπίσης εἰς Βυζάντιον. Μετ' αὐτοὺς δι' ἀφικέοντο ἑτεροὶ δύο καλούμενοι Ἀρτίαν καὶ Ἰωάννης, ἀποσταλέντες ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ Σάακ καὶ τοῦ Μεσρώβ. Ὁ Χωρηνὸς σημειοὶ ἐπίσης ὅτι ἅπαντες οὗτοι ἐτυχον ἰγκαρδίου ὑποδοχῆς παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως Μακρίανῳ (431 μ. Χρ.).

Ἀναπαρτωθείσης καὶ τῆς ἀποστολῆς ταύτης, ἐκτρέφοντο ἐν Βυζαντίῳ εἰς Ἀριστοὶ οἱ περὶ αὐτοὺς καὶ ἐκτρέφοντο τῷ Σάακ καὶ τῷ Μεσώβ πιστοτάτους, τοὺς κανόνας τῆς ἐν Ἑρέσῳ συνόδου, καὶ μάλιστα αὐθεντικὰ ἀντίγραφα τῶν ἑρῶν Γραφῶν. Οὕτω λοιπὸν ἡ τοῦ ἀρμενικοῦ λαοῦ ἐπιθυμία ἐξετελέσθη. Ὁ Σάακ καὶ ὁ Μεσώβ λαβόντες, πᾶσι τὰ ἀντίγραφα ἐξεδόσαντες τέλος ἐν βραχείᾳ ἡμῶν νῦν μεταφράσας τῶν ἱερῶν Γραφῶν, ἦτοι, καὶ ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῆς ἐν Ἀριστοὶ συνόδου (τῷ 434). Σημειωτέον δὲ ὅτι εἰς τὴν μετάφρασιν ταύτην συνέβαλε βραδύτερον καὶ ὁ συνεχὴς ἀναρχισμὸς ἐν ταύτῃ ἱστορικῇ, Μωυσιῆς ὁ Χωρηνὸς, ὅστις διατείνεται ὅτι μερῶν τινῶν τῆς ἐξημένης μεταφράσεως ἐκλεβέντων ἱσχυμένους ἐκρίθη ἄνωγος καὶ ὑπὸ τοῦ Σάακ καὶ τοῦ Μεσώβ ν' ἀνασταλῇ καὶ αὐτοὺς εἰς Ἀλεξάνδρειαν πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἑλλην. γλώσσης, ἣν ὀνομάζει σεμνοπριπὴ (σημειωμένη), καὶ πρὸς σπουδὴν τῆς φιλολογίας. Πράγματι δι' ἐπιφέρειται κατόπιν ὁ Χωρηνὸς ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ ὅτι μεταβὰς εἰς Ἐδέσσαν, εἰς τοὺς ἀγίους τόπους καὶ εἰς Ἀλε-

ξάνδρειαν περιηγήθη βραδύτερον καὶ τὴν Ἑλλάδα διαμείνας ἰδίως ἐν Ἀθήναις, καὶ τέλος ἐπιβάνων νὰ ἱπανακλήσῃ εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ διῆλθε καὶ διὰ Βυζαντίου· εἶνε λοιπὸν δίκαιον νὰ πιστεύωμεν ὅτι συνέβαλε καὶ οὗτος βραδύτερον εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν ἱερῶν Γραφῶν δι' ἀντιπαρεβόλης τοῦ πρωτοτύπου καί μιν καὶ ἀκριβοῦς ἀποδόσεις τῶν ἐνοιῶν διαφύρον αὐτοῦ μερῶν. Τοῦτο δ' ἔνεκα ἡ νῦν σωζομένη ἀρμενικὴ τῶν ἱερῶν Γραφῶν μετάφρασις θεωρεῖται ἀνεκτίμητον μνημεῖον τῆς ἀρμενικῆς γραμματολογίας καὶ κόσμημα ἀθάνατον τῆς φιλολογικῆς ἱστορίας τῶν ἀπογόνων τοῦ Σάακ, οἱς ὀρεῖται ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος τὴν δέξασθαι ἀπείρων θεολογικῶν τε καὶ φιλολογικῶν τῆς ἀρχαιότητος προϊόντων¹⁾. Ὑπὸ γενικωτέρων δι' ἐποχῶν τὸ ἀρμενικὸν καίμενον τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἐκτιμᾶται ὑπὸ τῶν κριτικῶν θεολόγων καὶ ὡς ἀκαρτέστατος ὁδηγὸς εἰς τὴν ἐξολογὴν διαφύρον τοῦ ἀρχικοῦ καίμενου ἀναγνώσεως.

Κατὰ τὰ προειρημένα ἡ κυρίως ἀρμενικὴ γραμματολογία ἤρξατο μετὰ τοῦ χριστιανικοῦ θρησκείματος, ὅπερ παρεχώρησε τῷ ἀρμενικῷ λαῷ διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τὸ πρῶτον φιλολογικὸν αὐτοῦ μνημεῖον, τὴν παλαιὰν καὶ νῦν διαβηκὴν· ἔθεν ἡ πρώτη ἡλικία τῆς φιλολογίας ταύτης εἶναι μεταφραστικὴ. Καὶ ὅπως ἡ ἱστορία αὐτῆς διακρίνῃ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ταύτῃ δύο περιόδους, καλῶς ἔς ἐν Ἀρμενίᾳ ὑπάρχει μεγάλη, οὕτως εἰπείν, σχολὰ μεταφραστῶν²⁾. Ἡ πρώτη περίοδος δέκνουν τοὺς ἀγίους τοῦ ἑρῶν, καὶ μάλιστα τοῦ Μεσώβ πρὸς σχηματισμὸν τοῦ ἀκαρτέτου καὶ ἐκπαιδεύον τοῦ λαοῦ δι' ἑρῶν, μεταφραζόμενοι ἐκ συριακῶν καὶ ἑλληνικῶν κειμένων. Οἱ ἐρμῆνοι ἔσχον, ὡς ἐλέχθη, καὶ τέλος συνερχάται καὶ μαθητὰς αὐτῶν, οἵτινες πάντες, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν διδασκάλων, ἀποτελεῖσι τὴν πρώτην περίοδον τῆς μεταφραστικῆς ἡλικίας. Διὸ ἀνεγκαλόντες ἡμεῖς νὰ εἰπωμεν τίνα αἶμα καὶ περὶ αὐτῶν γνωρίζοντες τὰ ὀνόματα καὶ τὰς σωζόμενας

1) *Π. ἱερ.* βιβλ. 9, κεφ. 40. Ἡ ἐν Βυζαντίῳ διαμονὴ τῶν ἐρμῆνων ἀρμενίων λογίων φαίνεται ὅτι ἦν μακροχρόνιος· διότι ὁ Κορίνθος (*ἱερῶν ἱερομ.* σ. 21) ἀναφέρει ὅτι ἐκώσαντο καὶ τοὺς κανόνας τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου· προσέτι λέγει ὅτι ἐν Βυζαντίῳ μεταβάντες πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ σπουδάζωσι τὰ φιλοσοφικὰ ἐπεδόθησαν καὶ εἰς τὴν μετάφρασιν ἑλληνικῶν βιβλίων ὥστε φαίνεται πιθανὸν εἶναι καὶ Σισίνιος ὁ διάδοχος τοῦ πατριάρχου Ἀττικῷ ὀφειλῆσαι τοὺς ἀρμένους ἀποσταλμένους. Πιθανώτερον δὲ φαίνεται ὅτι ἡ ὁπὸ τοῦ Μαζιμιανοῦ γενόμενη ὑποδοχὴ ν' ἀναφερόται εἰς τοὺς δύο τελευταίους, Ἰωάννην καὶ Ἀρτίαν.

2) *Π. ἱερ.* βιβλ. 9, κεφ. 40.

1) Περὶ τῶν ἐκδόσεων τοῦ ἀρμενικοῦ καίμενου τῶν ἱερῶν Γραφῶν βλ. *Συμμετρετικὴ ἀναλύσις τοῦ ἀρμενικοῦ βιβλίου*, σ. 65 κ. ε. Σημειώσω δὲ ὅτι ὁ ἀρμένιος ἐκδόσεις εἶναι ἡ ὁπὸ τοῦ σφοδρῶτος Μεσώβ γεννημένη ἐν Βενετίᾳ τῇ 1733 καὶ ἡ αὐτοῦ ἐπιμέλεια Ἰωάννου Ζοραπεῶν τυπωθεῖσα ἐν Τεσσαρῇ τοῖς (τῇ 1805). Ἡ τελευταία αὕτη ἐκδοσις θαυμάζεται ὑπὸ κριτικῶν ἑρμῶν διότι σημειοῦται λεπτομερῶς πᾶσαι αἱ διαφοραὶ γραφαὶ τῶν καλλιτέρων χειρογράφων.

πράξεις αὐτῶν, ἰδὼν ἔχοντες τὸ σφρόν ἔργον τοῦ ἱερογλυμματοῦ μεκίταριστοῦ Καρικιού.¹ Πάντες λοιπὸν οἱ πρώτοι μεταφρασταί, ἐκτός τῶν διδασκάλων αὐτῶν, περὶ ὧν ἔρρηθσαν τὰ δέοντα, συμποσούνται εἰς τοὺς ἐπομένους πεντεκαίδεκα :

Ἰωσήφ ὁ ἐκ Vaitoch Tschor (Վայոց Շոր), ὃν ὁ Κορόνος ὀνομάζει πρῶτον τῶν μαθητῶν τοῦ Μουσίου· οὗτος, ἀποθανόντος τοῦ Σαάκ, ἐγένετο ὑποπληρῆτης τοῦ καθολικοῦ θρόνου τῆς Ἀρμενίας, ὅτε καὶ ἀπῆντησε δι' ἐπιστολῆς ἐν ὀνόματι τῆς ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς μάλιστα τῆς Παλαιᾶς, οἵτινες, μεσούσης τῆς ἑ' ἐκατονταετηρίδος, βλάστησαν νὰ ἐπιβληθῇ ἡ παρηνικὴ θρησκεία· αὐτὸ τὰ τέλη δὲ τοῦ βίου αὐτοῦ ἐξελέγη κανονικὸς καθολικός.

Ἰωάννης ὁ ὁμολογητής, ὃς χειροτονήθεις ἱερεὺς ὑπὸ τὴν πολλὰς κακώσεως ἐκ Κτησιφώντι σὺν τῷ Ἰωσὴφ.

Λεόντιος ὁ ἱερεύς, ὃς ἀπεστάλη κατὰ τὸ 531 εἰς Βυζάντιον ἵνα σπουδάσῃ τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐκπονήσῃ μεταφράσεις ἑλληνικῶν βιβλίων· ἀναγκάσας δὲ εἰς Ἀρμενίαν διωρίσθη σὺν τῷ Ἐνῳχ, ἐτέρῳ μαθητῇ, διευθυντῆς τοῦ ἐν Σπέρ (Սպեր) σχολείου. Βραδύτερον παρουνίσαντες εἰς σύνθετον σκοποῦσαν νὰ ἀπεντήσῃ εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας ἀποσταλθὲν πρὸς τὴν ἀρμενικὴν ἀυτοκρατίαν διάταγμα, ὅπερ ἐπέτασεν ἄμεσον παραδοχὴν τοῦ μαζδεσιμού· τὰς λοιπὰς περὶ αὐτοῦ λεπτομερεῖας παρασιωπώμεν ὡς.

Μετά τὸν Λεόντιον ἀναγράφονται ἐν τοῖς πρώτοις μεταφρασταῖς ὁ Ἐζνίκ καὶ ὁ Κορόνος, συγγραφεῖς ἀξιόλογοι, περὶ ὧν θὰ εἰπωμεν τὰ δέοντα ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας.

Ἐτεροι μεταφρασταὶ ἀναφέρονται Μουσὶ ὁ ἐκ Ταρσυνίδους καὶ Τιράρ ἡ Τέρ ὁ Κορτζενατζής, οἵτινες μαθητεύσαντες παρὰ τῷ Μεσρώβ διωρίσθησαν βραδύτερον διδασκαλοὶ ἐν Ἐβρίτζ. Ἀμφότεροι γινώσκοντες τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν συνεργάσθησαν κατὰ προτροπὴν τοῦ Σαάκ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφαβήτου κατὰ τὴν τέχνην καὶ τὴν μορφήν τοῦ ἑλληνικοῦ. — Ἰωσήφ ὁ ἐκ Βαγνήης καὶ Ἰωάννης ὁ

Ἐκκλησιαστικός, οἵτινες ἐβόλθησαν τῷ Μεσρώβ εἰς τὴν πρώτην ἐκ τοῦ συριακοῦ κειμένου μεταφράσιν τῶν Παροιμιῶν Σολομώντος καὶ τῶν εἰκοσι καὶ δύο κανονικῶν βιβλίων τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης. — Ἐνῳχ καὶ Δανκ (Դանկ) διορισθέντες μετὰ τὴν ἐκμύθησιν τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης διδασκαλοὶ ἐν Καυκάσῳ· ἀμφότεροι δὲ ἦσαν μοναχοὶ καὶ ἑγχεράτις τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. — Ἰερεμίας ἀρχιδιάκονος τοῦ Σαάκ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ οὐοῦ ἐπιστάτησιν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν τελευταίων θελήσεων αὐτοῦ. Ἐπαινείται ὑπὸ τοῦ Κορόνου ὡς ἀνὴρ ὅσιος καὶ θειοσεβῆς. — Θεδικ (Թադիկ) ἡ Θεδικ (Թադիկ), μαθητὴς τοῦ Μεσρώβ. — Γνίθ (Դնիթ), μαθητὴς ἐπίσης τοῦ Μεσρώβ χρηματίας διευθυντῆς ἐκπαιδευτηρίου καὶ εἰτα ἐπίσκοπος. — Ἀρτζάν ὁ Ἀρτζουνης (Արծունի) ἀποσταλὴς εἰς Βυζάντιον πρὸς ἐκμύθησιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ μεταφράσιν διαφόρων βιβλίων.

Καὶ οὗτοι μένεισιν οἱ γνωστοὶ μεταφρασταὶ τῆς πρώτης περιόδου· ὑπῆρχαν βιβλίους καὶ πολλοὶ ἑτεροὶ μαθηταὶ τοῦ Μεσρώβ καὶ Σαάκ· ἀλλ' οὗτοι δὲν συνετίθεσαν εἰς τὸ τῆς μεταφράσεως τῶν ἱερῶν βιβλίων ἔργον, διότι διασπείνεις εἰς τὰς ἐπαρχίας ἰδιόδικον τὴν χρῆσιν τοῦ ἀλφαβήτου καὶ τοῦ κήρυγμα καὶ τοῦ οἴου λόγου δια τὴν ὑπὸ τῶν διδασκάλων αὐτῶν παρασκευασθεῖσαν βιβλίον.

Ἀγνοεῖται ἀκριβῶς περὶ τίνας ἔργα ἠσχολήθησαν οἱ προμνησθέντες μεταφρασταί· ὁμολογεῖται ὅμως κοινῶς καὶ αὐτοὶ πρώτοι, εἰσχυθέντες τοῦ μεσρωβίου ἀλφαβήτου, ἤρξαντο καὶ τῆς συστηματικοῦς τῆς ἀρμενικῆς γλώσσης διὰ τῆς ἐκπονήσεως, μέλλον ἑλληνοσιαστικῶν βιβλίων πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου· αἱ μεταφράσεις αὐτῶν προήγγοντο τὸ κατ' ἀρχάς ἐκ συριακοῦ κειμένου· βραδύτερον δὲ ἐξ ἑλληνικῶν ἵενα καὶ ἀποσταλάντων εἰς Βυζάντιον συναβλῆσαν αὐτῶν. Ἀπ' αὐτῆς ἐπιστροφῆς δὲ τούτων ἄρχει ἡ δευτέρα περίοδος τῆς ἀρμενικῆς γραμματολογίας, ἣν ἤρξαντο ἡδὴ πλουτίζοντες διὰ μεταφράσεων ἀνδρες διόσημοι καταστάσαντες ἵενα καὶ εἰσχυθέντες ἐν τῇ χώρῃ φιλολογικωτέρου πνεύματος. Ἡ ἀναζήτησις ἑλληνικῶν βιβλίων, ἡ πανταχῶθεν συρροὴ νέων σπουδαστῶν, ἡ ἐπὶ αὐτοῖς τῶν ἐξ ἐκείνων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους σπουδασάντων, ἡ προσέλευσις θεολόγων καὶ γραμματοδιδασκάλων, ἡ ῥῆμη τῶν ἐν Ἑλλάδι φιλοσοφικῶν καὶ ἡθικῶν σχολῶν καὶ ἡ τῶν μεγάλων φωστῆρων τῆς οἰκουμένης

1) Գրամմ. Հոյ. գրությունք, I, σ. 179

— 193.

2) Τὴν ἐπιστολὴν διὰ ταύτην (ὡς καὶ ἑτέραν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιον εἰκισμένην τὴν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας προστασίαν αὐτοῦ) διέσωσεν ὁ Λάзарος Φαρπετζής. Թե Ղաչ Գրություն, σ. 124 κ.λ.

ἐκκλησίας, ὧν αἱ ἀρεταί, ἡ εὐγνωστία καὶ ἡ σοφία διακαλιπτόντο ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος εἰς ἀπαντα τὸν ἐν Ἀσίᾳ χριστιανικὸν κόσμον, παρώρμισαν λοιπὸν τὸν σύλλογον τῶν ἀρμενίων μεταφραστῶν νὰ μεταβῶσι ταχέως τὸ ἐν ἀρχῇ εἰσαχθὲν παρ' αὐτοῖς πρακτικὸν ὄλωσ σόστημα καὶ νὰ σχηματίσωσιν εὐρύτερον κύκλον σπουδῶν διαδιδόντες εἰς τοὺς ἑαυθεναίους αὐτῶν πάντα ἀνεπαίρετως τὰ εἶδη τῆς ἑλληνικῆς σοφίας. Ἀλλὰ πρῶτιστον τούτων ἔργον ἦν ἡ διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς γλώσσης διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ καταλληλοτέρου ἰδιώματος πρὸς ἐκφράσιν πάσης ἰδέας, καὶ ἡ καλλιέργεια, ἀνάπτυξις καὶ συστηματικοποίησις αὐτοῦ ἐπὶ ὁρισμένῳ κανόνι. Ὅτι λοιπὸν ἐγένετο τὸ πάλαι ἐν Ἑλλάδι ὑπὲρ τῆς καλλιέργειας ἐνὸς κοινῶν ἰδιώματος, τοῦτ' αὐτὸ ἐνεκρίθη ὑπὸ τῶν μεταφραστῶν καὶ ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως ἐνὸς ἀρμενικοῦ ἰδιώματος: διότι καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ ἐπεκράτησε τὴ πάλαι, ὡς καὶ σήμερον, πολυριθμοὶ διλέκται, ἔξ ὧν προτιμήθη τὸ ἀρχαίτερον ἰδιῶμα, ὅπερ ἦν τὸ πλουσιώτερον, τὸ ἡδύτατον καὶ τὸ γλαυκώτερον πάντων· ἡ δὲ λογικὴ διακανόνισις τοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κανόνων τῆς ἑλληνικῆς φωνῆς, ὡς εὐρήσθη ἐκτελεσμένη ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ γραμματικοῦ Διονυσίου τοῦ Θρακικοῦ, κατὰ τὰς ἀρμενικὰς παραδόσεις, Θείου (ἡμεῖς) τινός. Τὸ ἔργον τοῦτο μεταφρασθὲν ἐγκαίρως ἐχρησίμευσε πολλὰ καὶ τὸ ἀρμενικὸν συγγράμματι ἐσχηματίσθησαν γραμματικοὶ κανόνες, συντακτικοὶ καὶ τυπικοὶ, οἵτινες τοσοῦτον στενὴ συνδίδονται πρὸς τοὺς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὥστε δὲν θὰ εἴη τις ὑπερβολὴν ἰὰν ἐκφρασθῇ ὅτι ἡ γλώσσα τῶν πονημάτων τῶν ἀρμενίων μεταφραστῶν καὶ συγγραφέων τῆς Ε' χριστιανικῆς ἐκκοταστατικῆς εἰν ἀκριβὲς ἐκτύπωμα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης¹. Τῆς φιλολογικωτέρας δὲ ταύτης περιόδου μεταφρασταὶ ἀναγράφονται Μωυσῆς ὁ Χωρηνός, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μακρίδης ὁ Ἀναγνωστὴς, ὁ φιλόσοφος Δαυὶδ ὁ Ἀντιπτερός, Κισὸδ ὁ βραδύτερον καθολικὸς ἀρχιεπίσκοπος Ἀρμενίας, Ἰωάννης ὁ Μανδακού-

νιος, οἱ ἱστορικοὶ Ἐλισσαῖος καὶ Ἀλζαρος ὁ Φαρπιτζής, ὁ ρήτωρ Ἐσθρας ὁ Ἀγκηγιάνος καὶ ἑτεροὶ ὀνομαζόμενοι ἄπολοι Σαζάκ, Ἰωάννης, Ἀβραάμ ἡ Ἀβελ, Ἰωάννης, Καζίκι ἡ Καζίκιτούρ, Ἀνδρέας, Θεοδὸς καὶ Οὐάρως².

Εἰς τοὺς μεταφραστὰς τούτους καὶ τοὺς προγενεστέρους ὀφείλονται, μετὰ τὴν παλαιάν καὶ νέαν διδῆκην, αἱ μεταφράσεις τῶν πρακτικῶν τῶν δύο πρώτων οἰκουμένων συνόδων καὶ ἀπείρων ἄλλων συγγραμμάτων περὶ ὧν ὁκ εἰπωμέν τινα συνοπτικῶς κατωτέρω. Τοῖς πρώτοις δὲ μεταφρασταῖς ὀφείλονται, ὡς ἐλέγθη, καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία.—Ἡ ἀρμενικὴ Ἐκκλησία ποιεῖται χρῆσιν τεσσάρων κυρίως βιβλίων φημιζομένων ἐπὶ παλαιότητα, γλώσση καὶ ἀρμενικῇ: ταῦτα δὲ εἰσι τὸ εὐχολόγιον, τὸ ὁμολόγιον, τὸ μνηολόγιον καὶ ἡ ἐπὶ λειτουργίᾳ, ἅτινα ἡ ἀρμενικὴ γραμματολογία κατὰ λέγει μετὰ τῶν ἀριστουργημάτων αὐτῆς. Τῶν τριῶν πρώτων βιβλίων αἱ εὐχαὶ, οἱ ὕμνοι καὶ τὰ τροπάρια ἔχουσιν ἐν πολλοῖς καταπληκτικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰ ἡμέτερα· οὐχ ἥττον δὲ ὑπάρχουσιν ἐν αὐτοῖς καὶ πλεῖστα ἔργα ἐπιγεγραμμένα εἰς ἀρμενιστοσύνης καὶ διασπίρους ἀνδράς, ὡς Γρηγόριον τὸν Φωτιστὴν καὶ μέλητα Σαζάκ τὸν Πάτριον, ὅστις λέγεται ὅτι εἰργάσθη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ εὐχολογίου καὶ τοῦ μνηολογίου καὶ τῆς λειτουργίας. Εἰς δὲ τὸν Μεσσηνὸν ἀποδίδεται ἡ σύνταξις ὀκτατόνων ὁμῶν ὁδομένων ἀπὸ τῆς πρώτης δευτέρας τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς μέχρι τοῦ πρὸ τῆς κυριακῆς τῶν Βαζίων σαββάτου. Ἐν τοῖς συντάγμασι τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ἀναφέρονται καὶ Μωυσῆς ὁ Χωρηνός. Οὐχ ἥττον ὅμως σωρητῶς ἀρμένιος θεολόγος, Γαβριὴλ ὁ Αὐεδιχιανός, μετὰ τῆς αἰδικῆς καὶ κριτικῆς ταῦτα ὁμολογεῖ ὅτι ἐκ τῶν ἑλληνικῶν εὐχολογίων παρελήφθησαν μεταφρασθῆσαι καὶ διάφοροι εὐχαὶ³. Ἡ δὲ ἐπὶ λειτουργίᾳ ὁμολογία ἐργον Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου μεταφρασθὲν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος. Ἡ νηπιπαχολὴ ὅμως ταύτης πρὸς τὸ πρωτότυπον δεικνυσιν ὅτι εἰνὲς πολλῶν σύμπτυξις τῶν αὐτῶν λειτουργιῶν Χρυσόστομου καὶ Βασιλείου. Χρῆνται τὴν σήμερον καὶ μεταφράσεις ἀπείρων ἑλληνικῶν βιβλίων, θεολογικῶν, φιλοσοφικῶν καὶ

1) Opex J.-Ch. Ciribied, Gram. de la langue arménienne, z. XXIV—XXV.

2) Ἀριστοπολίδου μελέτην περὶ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ συγγράμματος Διονυσίου τοῦ Θρακικοῦ ἐπὶ τῆς ἀρμενικῆς γλώσσης συνέγραψεν ὁ μακαρίτης Ἀρτέμιος Σουρζής ἐν τῇ περιοδικῇ βιβλίῳ *Романская Церковь* τῆς 35 (1877) σελ. 97—109.

1) [Φαρπ.] *ἡμεῖς*. *Συγ. τ. 1*, σ. 192—193.

2) G. Avedichian. Sulle correzioni dei libri ecclesiastici armeni. Venezia, 1868, σελ. 6.

3) Ἀντίοχ σ. 263 κ. εἰ.

ιστορικών, αὐτίνες ἐπίσης κατὰ τὴν ἀσφαλε-
στάτην γεωμέτεισιν τῶν μεταιχρεστών Βενε-
τίας εἶναι προϊόντα τῶν μεταφραστῶν τῆς πα-
ριίδου ταύτης, ἣν πᾶν δικαίως ὀνομάζουσι
Χρυσοῦν αἰῶνα τῆς ἀρμενικῆς φιλολογίας.¹⁾
Ἀστυχῶς ὅμως αἱ εἰρημένα μεταφράσεις δὲν
ἔφευγον καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐκπονησάντων
αὐτῶν. Ἐξαίρουνται μόνον δύο συγγραφεῖς,
ὧν τὰ μεταφραστικά πονήματα ἀκρίτως γι-
νώσκοντες. Οὗτοι δὲ εἰσι Μωϋσῆς ὁ Χωρηνός
καὶ Δαυὶδ ὁ ἠήτητος. Ὁ πρῶτος ἐκτὸς τῶν
ιδίων αὐτοῦ συγγραμμάτων, περὶ ὧν γενήσεται ὁ
προσῆκων λόγος ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς πα-
ρούσης μελέτης, μετέφρασε πᾶμπολλα ἑλληνι-
κὰ βιβλία. Σπουδάζων ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώ-
ραις καὶ περικομισμένης ὑπὸ ἐκτάκτου εὐρύτης
καὶ φιλοπονίας ἐπιμελήθη καὶ περισυλλέξῃ
ὅτι βιβλίον ἐνόμιζε χρήσιμον καὶ κοινοποιήθη
τοῖς ὁμοιόθεν αὐτοῦ ἐν τῇ ἰστανίᾳ αὐτοῦ
ἀναφέρει ἀποσπάσματα πολλῶν ἑλλήνων ἱστο-
ρικών ἐν τῇ γεωγραφικῇ συνώψει τῆς ἰστο-
ρικῆς Πίπτιος τοῦ Ἀλεξάνδρινου καὶ Πτολεμαίου.²⁾
Ἐν τῇ ῥητορικῇ αὐτοῦ οὐ μόνον ὁλόκληροι κε-
φάλαια καὶ μελετήματα διαφόρων ἑλλήνων
ῥητορικῶν συγγραμμάτων κατεγώρειεν, ἀλλὰ καὶ
ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ἀπολεσθεῖσων Πελοπόν-
σου Εὐριπίδου.³⁾ Ἐντεῦθεν ἐκείνουσι τινες ὅτι
ὁ Χωρηνός καὶ μετέφρασεν ὁλοκλήρως συγγρα-
μὰς τῶν ἐν τοῖς συγγραμμάσιν αὐτοῦ ἀναφερο-
μένων συγγραφέων. Ἄλλὰ μέχρι σήμερον ἡ ἐί-
κασις αὐτῶν δὲν ἐπιβεβαιώθη. Ἐγνωσταί οὖ-
μως ὅτι ἡσυχάσθη περὶ τὴν μετάφρασιν καὶ ἐ-
πιδιόρθωσιν ἐνίων βιβλίων τῆς ἱερᾶς Γραφῆς καὶ
ὅτι αὐτῷ ἀνήκει ἡ διδασκαλία τοῦ αἰρμονικοῦ
Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου, οὕτως ἀποσπάσμα-
τα μόνον διεσώθησαν ἑλληνιστί. Ἴσως δὲ τῷ
αὐτῷ ὀφείλεται καὶ ἡ μετάφρασις τῆς τε ἐκ-
κλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ τῆς εὐαγγελικῆς προ-

παράκτιως τοῦ σοφοῦ ἱερέως Κωνσταντίνου.⁴⁾
Ὁ δὲ Δαυὶδ ὁ φιλόσοφος μαθητεύσας τὸ πρῶ-
τον παρὰ Μερσῶ, Σαῶν καὶ Μωβελ τοῦ Χω-
ρηνῷ μετέβη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, Κωνσταν-
τινούπολιν καὶ Ἀθήνας, ἔθηκε ἱεροκράτο τοῦ
σοφιστοῦ Συριανοῦ, διδασκάλου τοῦ Προκει-
μοῦ. Τὸν Δαυὶδ γινώσκει καὶ ἡ ἡμετέρα γραμ-
ματολογία ἐκ τῶν εἰς τὸν Ἀριστοτέλην ὑπο-
μνημάτων αὐτοῦ καὶ ἐκ τινος πονήματος περὶ
κακίων. Ἐν ἀρμενικῇ γλώσσῃ σώζονται αὐτοῦ
διόφορα πονήματα (ἐκδοθέντα εἰς ἐν τῷ 1833)
ἐν οἷς ὑπάρχουσι καὶ μεταφράσεις ἔργων τινῶν
τοῦ Ἀριστοτέλους, οἷον τῶν «Κατηχηρῶν»,
τοῦ «Περὶ ἑρμηνείας», τῶν «Ἀναλυτικῶν προ-
τέρων καὶ ὑστέρων», τοῦ «Περὶ κόσμου», τοῦ
«Περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν» καὶ τῶν «Πρὸς Ἀ-
λέξανδρον ἐπιστολῶν». Πρὸς δὲ τοῖς ταῖς μετέ-
φρασε καὶ τὴν «Εἰσαγωγὴν» τοῦ Πορφυρίου.⁵⁾
Τὸ ὅρος ὅμως αὐτοῦ εἰς στρυμνὴν καὶ διασέ-
ριστον εἰς τὰ ἀρμενικὰ ὡς ἔνεκα τῆς συνεχὲς
χρήσεως λέξεων ἔχουσιν τραχέας ῥητορίας·
πρὸς δὲ μένει ἐν πολλοῖς καὶ δυσνόητος, ἄλλο-
τε παντελῶς ἀκατάληπτος· αἱ μεταφράσεις
αὐτοῦ ἐγένοντο κατὰ λέξιν καὶ τοσοῦτον συ-
ζητικῶς πρὸς τὸ ἀριστοτελεῖον ὅρος ὥστε
μᾶλλον ἴσως αὐτὸν ἑλληνα γινώσκων τὴν ἀρ-
χαίαν ἀρμενικὴν γλῶσσαν, ἢ ἀρμένιος ἀγνοῶν
παντελῶς τὴν ἑλληνικὴν. Καὶ αὐταὶ μὲν εἰς
ἀνὰ μεταφράσεις τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν. Ἀνα-
γράφωμεν δὲ νῦν συνοπτικῶς καὶ τὰς λοιπὰς
μεταφράσεις, ὧν καὶ ἔκπονηται ἀγνοοῦνται. Ἐν
πρώτοις μετεγλωττίσθησαν ὁ ψευδοκαλλισθέ-
νειος βίος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅστις καὶ
ἐξεδόθη τῷ 1865 ἔτι. Ἐκ τῶν συγγραμμά-
των τοῦ Φίλωνος μετεφράσθησαν μετὰ μεγί-
στης ἐπιμελείας τρεῖς διάλογοι περὶ θείας Προ-
νοίας, εἰς περὶ τῆς τῶν ζώων ψυχῆς, τὰ περὶ
τῶν βιβλίων Γενέσεως καὶ Ἐξόδου ζῴων ματα,
οἱ δύο περὶ Σαμφῶν καὶ Ἰωνῶν λόγος καὶ οἱ περὶ
τῶν εἰς Ἀβραάμ ἡμερανθέντων ἀγγέλων δι-
αλογοί.⁶⁾ Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀγίου Ἰγνατίου

1) Ἦδε περὶ αὐτῶν ἐν ἐκτάσει τὸ πολυτίμον
σύγγραμμα Σουκιά Σουαλέην ἐπιγραφόμενον Quadro
delle opere di vari autori anticamente
tradotte in armeno. Venezia, 1823, σ. 7—
29.—Περὶ Δ. Neumann, Versuch κτλ. σ. 71—
90.—J. C. Wenrich, De auctorum graecorum
versionibus et comment. syriac, arab., ar-
men. κτλ. Lipsiae, 1842.

2) Ὁρα Géographie de Moïse de Corène.
Texte arménien traduit en français par le P.
Arsène Soukry. Venise, 1841.

3) Մ. Խորենացւոյ գրքի պիտակք, ի
Վենետիկ, 1796, βιβλ. 4.

4) V. Langlois, Collection I, σ. 355 x. ε.

5) Ἦδε περὶ Δαυὶδ ἐν ἐκτάσει Neumann Ver-
such einer Geschichte κτλ. σ. 58-61. —
(Փար.) պատմ. Հայ գրչութեան ց. 206-214.

6) Փոքի թի Վարդաթ փիլիսոփայի ճանա-
չագրութիւնք: ի Վենետիկ. 1833, σ. 227.
359, 386, 395, 404, 409, 461, 603, 629.

7) Ἐξεδόθησαν τῷ 1822 καὶ 1826. Ἦδε Հայ-
կիկոյ ճանաչագրութիւնք, σ. 690.—Περὶ Δ.
Somal, Quadro κτλ. σ. 10.

Ὅτι, ὅσον μεγάλην σημαντικότητα κέντηται αὐ μεταφράσεων τῶν ἐξ ἑλλήνων συγγραμμάτων περὶ ὧν ἡ ὕλη γίνεται ἡ οὐδὲν ἀπολύτως γινώσκαι ἡ ἡμέτερα φιλολογία; τούτους ἡ λέξις τίτου ἐπισκόπου κρήτης περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ θνητοῦ ἡ ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπολογία τοῦ Ἀριστείδου Ἀθηναίου τοῦ ῥήτορος; τίσινας ὁμίλια Ζηνοβίου ἐπισκόπου; οἱ ὕμνοι τοῦ Ὀμηρίου; καὶ τὰ φιλοσοφικὰ Ἀνδρονικοῦ τοῦ Ῥοδίου. Κατὰ τὴν ἑκπαινεμένην ἐλπίδα γένοιτο γαίηναι καὶ μετέφρασαι τὴν ἐπὶ τοῦ Ὀμήρου, διότι σωθεῖται λεξιὸν πρὸς κατάληξιν τῆς μεταφράσεως αὐτῶν χρονολογούμενον ἐπίσης ἀπὸ τοῦ Ἐ' αἰώνος».

Οι ἄρμενοι μεταφράσονται διὰ περιωρίσθησαν
μόνον ἐν τῇ μεταφράσει τῶν ἀπαριθμη-
μένων συγγραμμάτων, ἀλλ' ἐξέπαιναν καὶ με-
ταφράσεις πολλῶν ἄλλων· πλὴν ὁ πανδημὴς
πρῶτος ἐξέκρινε ταύτας ἐκ κατέγνωσαν ἐν
ἀσπίσι, μοναῖς καὶ βιβλιοθήκαις ἀνεξερε-
ύνητοι. Ἐν ταύτοις ὑποτίθεται ἐν τοῦ
καιροῦ πρῶτον ἀνακαλύφονται καὶ ἑκατὶ
μετὰ παραμένει συγγραμμάτων, διότι πρό τινων
ἐπὶ ἀνηγήθη ἐκ τῆς ἀρμενικῆς καμίνου
τῆς ἱστορικῆς βιβλιοθήκης τοῦ αἰωροῦ τοῦ Σι-
μελιανού¹ καὶ τῆς περὶ ῥήσεως τοῦ ἀνδρὸς
συγγραφῆς τοῦ Νεφί, τῶν ἄλλων συν-
δυμῶν μετὰ πολλῶν ἀποσπασμάτων ἐκ
τοῦ 1880 ὁ πολλοκλαυτος ἀρμενὸς
ἐλθόντος Ἀρμένιος Souk².

Τινες τῶν προσηγορευθέντων μεταφραστῶν διέ-
φικαν καὶ ἐν συγγραφῇ ἱστοριοῦσι· ἀλλ'
οὐκ οὕτως διατρέχει, ὥς καὶ ἡ ἀνάλυσις τῶν
συγγραμμάτων αὐτῶν ἐπιβάλλεται ἥντιν ἐν τῷ
ἄλλῳ ἐν γνωστοποιήσῃ αὐτῶν μέρει· διότι
ὁ βίος καὶ τὰ ποτήρια αὐτῶν εἰσι τοῦ ἀγνῶ-
στοῦ καὶ ἀληθοῦς ἀποσπῶντος τῆς διανοητικῆς ἀνα-
πτύξεως τοῦ ἀρχαίου, ἐθνικοῦ καὶ ἁπασαν τὴν
πέμπτην ἰακύνθου σελίδα

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΚΕΡΑΜΕΥΣ

2) Somal, Quadro σ. 11-13.

611-614. — № 61. Quadro σ. 14-15.

1) Αδτη εξέδοθη μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως
1878 (ἴδε *Συζητήριον διὰ τὴν ἐκδόσιν*)· ἐκ
66)· ἐκ τῆς λατινικῆς μεταφράσεως ὑποτάχον
ἁλλισι καὶ γερμανισι· ἐκ δὲ τοῦ γερμανικοῦ
μεταφράσθη ὑπὸ φ. Βαυερλάνδου.

2) V. Langlois, Collection I, σ. XXV.
3) Αδτόθι σ. XXVI

4) Մեծ Բազմալիքային Հանդիսարանի տճ. 38, 326—340.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΤΟΥ

ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ¹.

(Ἀναγνωσθὲν ἐν τῇ ΧΜΗ' καὶ ΧΝΓ' συνεδριάσει).

ΜΕΡΟΣ Α'.

Ἐν μηνί μαρτίῳ τοῦ ἑξακοστοῦ ἑξακοστοῦ τοῦ ἐβδόμηκοστοῦ τρίτου ἔτους ὁ κύριος Rollin-Jaquemyns πολίτης ἡδ. γ. γ., διδάκτωρ τῆς νομικῆς καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν, μέλος ἀντεπιστέλλον τῆς ἀκαδημίας τοῦ Βελγίου, μέλος τῆς ἐταιρίας τῆς συγκριτικῆς νομοθεσίας τῶν Παρισίων καὶ πολλῶν ἄλλων σφ. ὡν συλλόγων, ἐκ τῶν ἰδρυτῶν καὶ ἀρχισυντακτῶν τῆς Ἐπιθεωρήσεως τοῦ διεθνoῦς δικαίου καὶ τῆς συγκριτικῆς νομοθεσίας, μέλος ἐπιλεκτοῦ τοῦ κόμματος τῶν φιλελευθέρων, ἀπὸ τινων δι' ἐτῶν καὶ ὑπουργὸς τῶν ἰσωτερικῶν τοῦ Βελγίου², ἐπεμπε πρὸς τινας σφοῦς

τῆς Ἑσπερίας ἄνδρες ἐμπιστευτικὴν διακρίνωσιν, ἐν ᾗ ἀνέπτυσαι τὸ ἀκύλουθον σπουδαϊκὸν σχέδιον, βασιζόμενον ἐπὶ τῆς ἀνήγκης προσθήκης εἰς τὴν διπλωματικὴν ἐνέργειαν καὶ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν τῶν ἀτόμων μονομερῆ ἔργασίαν τρίτου παρέχοντος τοῦ διεθνoῦς δι-

Nouvelle étude sur la question d'Orient, 1877, Gand.

Καὶ ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει δι' τοῦ διεθνoῦς δικαίου τῆς ἐξῆς ἐδημοσιεύθησαν ὑπ' αὐτοῦ ἄρθρα.

De l'étude de la législation comparée et du droit international, 1869.

Quelques observations sur les concessions de chemins de fer, au point de vue du droit international, 1869.

De quelques manifestations de l'opinion publique en Europe au sujet des brevets d'invention, 1869.

Chronique du droit international (Différend Gréco-Turc et conférence de Paris etc.) 1869-1870.

La guerre actuelle dans les rapports avec le droit international, 1870.

Second essai sur la guerre franco-allemande dans ses rapports avec le droit international, 1871.

De la neutralité de la Grande-Bretagne pendant la guerre civile américaine, 1871.

Quelques mots sur la phase nouvelle du différend anglo-américain, 1872.

De la nécessité d'organiser une institution scientifique permanente pour favoriser l'étude et les progrès du droit international, 1873.

Note sur la théorie du droit d'intervention, 1877.

L'Institut de droit international et le crois-sant rouge, 1877.

L'année 1877 et les débuts de 1878 au point de vue du droit international, 1878.

1) Institut de droit international.

2) Νομίζομεν πρόσφορον καὶ ὠφέλιμον τὴν ἀπαριθμεῖν τούτου ἀνδρὸς, οὐτινος καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς, κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ἐτιμήθημεν σχέσεως, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν μουστραφῶν τῆς ἐπιστήμης θεραπόντων, τῶν συντελεσάντων, ὡς παρακατιόντες ἀναπτύξομεν, εἰς τὴν ἰδρύσιν καὶ προαγωγὴν τοῦ Συλλόγου τοῦ διεθνoῦς δικαίου, ὅπως τὰ τε μέλη τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καὶ πᾶς ἐπιστήμων ἀναγνώστης τοῦ περιοδικoῦ αὐτοῦ ἔχωσι πρόχειρον κατάλογον βοηθημάτων σπουδαίων διὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν νομικὰς ἐρεῖνας καὶ πολιτικὰς μελέτας.

Τὰ τοῦ κ. Rollin Jaquemyns ποινήματα εἰσι τὰ ἀκόλουθα:

Des partis et de leur situation actuelle en Belgique, 1864, Bruxelles.

De la réforme électorale, 1865, Bruxelles.

De l'étude et du développement de la peine du droit international, 1875, Bruxelles.

Du rôle et de la mission des nations neutres ou secondaires dans le développement du droit international, 1875, Bruxelles.

Le droit international et la question d'Orient, 1876, Gand.

καίου, ἥτοι τῆς συστηματοποιουμένης ἐπιδράσεως ἐπιστημονικοῦ συνεταιρισμοῦ. «Ce qui serait aujourd'hui nécessaire, écrivait le κύριος Rolin-Jacquemyns ἐν τῇ προειρημένη αὐτοῦ διακοίνωσει¹, et ce que nous venons proposer, ce serait la réunion intime d'un groupe restreint d'hommes déjà connus dans la science du droit international par leurs écrits ou par leurs actes et appartenant, autant que possible, aux pays les plus divers. Cette réunion chercherait à poser les premiers jalons de l'action scientifique collective, 1° en examinant en principe le genre d'utilité, le degré d'efficacité de cette action et la meilleure forme sous laquelle elle pourrait se produire; 2° en arrêtant les statuts d'une académie ou institut international du droit des gens, qui devrait servir d'organe à l'opinion juridique du monde civilisé en matière de droit international».

Ἡ ἰδέα αὕτη, ὅν ἐγεννήθη κατὰ πρῶτον ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ αἰσίου τούτου Βέλγου, ὅστις διηγιταί² τὰ ἐν ἀπορίας αὐτῆς λίαν λεπτομερῶς, ἀλλ' ἐκεῖνός ἐστιν ὁ δοὺς αὐτῇ σχῆμα καὶ ὅστ'. Καθ' ὃ ὁ δόξας διατείνεται, ἡ πρωτοβουλία αὐτῇ ἀνερχόμινός, ταυτοχρόνως ἐν Βερολίῳ, ἐν Γενεύῃ, ἐν Γάνυ, ἐν Χάρκοβ καὶ ἐν Νέκ Υόρκῃ. Κατὰ ταύτην οὖν τοῦ 1871 ἔτους, ὁ μέγας νομοδιόσκων Lieber ἔγραψεν αὐτῷ ταῦτά. «Αὐτὸ πολλὰ χρόνον κατέχρημαι ὑπὸ τῆς ἰδέας συνεδρίου συγκαιμένου ἐκ τῶν κυριωτέρων νομομαθῶν διαφόρων ἔθνων (international jurists), μεθ' ὧν ἐπιστήμου, ἀλλ' ἑυθερώς δημοσίου καὶ διεθνούς, ἐν εἰδὲ οἰκουμένης νομικῆς συνόδου, ἔνευ πάντα καὶ ἀλλαθῆναι». Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ σχεδὸν ἐποχὴν, ἀνέλογος ἀνακοίνωσις ὑπεβέβλητο αὐτῷ διὰ τρίτον ὑπὸ τοῦ κυρίου Moynier, πολίτου Γενεύης καὶ δικηγόρου, χρηματίζαντος δι' ἐπιδόρου τῆς ἐν Γενεύῃ ἑταιρίας τῆς δημοσίου ὠφελείας, τῆς ἐθνικῆς ἑταιρίας τῆς δημοσίου ὠφελείας, τῆς ἐθνικῆς ἑταιρίας

τῆς στατιστικῆς, τῆς διεθνούς ἐπιτροπῆς τοῦ Ἑρβέρου Σταυροῦ, τῆς πρώτης διεθνούς συνδιακρίσεως τοῦ Ἑρβέρου Σταυροῦ ἐν Γενεύῃ, ἀντιπροέδρου τῶν ἐν Παρίσι καὶ Βερολίῳ ἐπακλουθησάντων συνδιακρίσεων καὶ ἐκ τῶν ἐπιστήμων ἀντιπροσώπων τῆς ἐθνικῆς ὁμοσπονδίας ἐν ταῖς ὁσὶ διπλωματικαῖς συνδιακρίσεσι τῆς Γενεύης περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς θέσεως τῶν ἐν πολέμοις τραυματιζομένων στρατιωτῶν³. Αὐτὸς δὲ ὁ κ. Moynier, κατὰ νόμιμον τοῦ 1872 ἔτους, μετέβη καὶ εἰς Γάνυ τοῦ Βελγίου πρὸς πληρεστέρων συνεινόντων μετὰ τοῦ κυρίου Rolin-Jacquemyns. Σύν τούτῳ καὶ ἕτεροι νομοδιόσκαλοι καὶ δὴ καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες τὰ μέλα διακεκρυμένοι καὶ εἰς διαφόρους ἀνήκοντες χώρας ἐνθάρρυνον σφόδρα αὐτὸν εἰς πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης θεωρητικὴν μόνον ἄξιαν ἔχουσας καὶ ἐπὶ λίαν ἀόριστον ἰδέαν ταύτου πρῶτον συνεδρίου. Οἱ κυριώτεροι τούτων εἰσὶν ὁ κύριος Carlos Calvo, ἐκ Buenos-Ayres, χρηματίζων γενικὴς προξένος καὶ πρέσβης εἰς Montevideo, ἑκτακτος ἀπεσταλμένος τοῦ Paraguay εἰς Γαλλίαν καὶ εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἐπίσημος ἀντιπροσωπεύς τῆς Ἀργεντινῆς δημοκρατίας εἰς τὸ γεωγραφικὸν συνέδριον τῶν Παρισίων κατὰ τὸ 1875 ἔτος, μέλος ἀντιπροσέλλων τῆς ἀκαδημίας τῶν ἠθικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν τῆς Γαλλίας, τῆς ἐν Μεδίτῃ βασιλικῆς ἀκαδημίας τῆς ἱστορίας καὶ πολλῶν ἄλλων τῆς Εὐρώπης ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογικῶν ἑταιριῶν⁴. ὁ κύριος Drouyn de Lhuys,

¹ Ἡρώματα τοῦ κ. Moynier

² Les institutions ouvrières de la Suisse, 1867, Genève.

³ La guerre et la charité, 1867, Genève. Étude sur la convention de Genève, 1870, Paris.

⁴ Διάφορα ἄρθρα ἐν τῇ «Le courrier de» αὐτοῦ διευθυνθέντι περιοδικῇ τῆς ἐν Γενεύῃ ἑταιρίας τῆς δημοσίου ὠφελείας.

² Ἡρώματα τοῦ κυρίου Carlos Calvo. Annales historiques de la révolution de l'Amérique latine, 1864-1867, Paris ὁ πρῶτος τόμος.

Une page de droit international, ou l'Amérique du sud devant la science de droit des gens moderne, 1864, Paris.

Le droit international théorique et pratique, 1872, Paris.

Examen des trois règles du traité de Washington, 1874, Gand.

¹ Ὁρα Annuaire de l'Institut de droit international, 4ème année, Gand, 1877.

² Ὁρα τὸ ἐν τῇ ἑπιθεώρησει τοῦ διεθνούς δικαίου δημοσιευθὲν καὶ ἀπὸ προηγουμένων ἄρθρων, τὸ ἐπιγραφόμενον De la nécessité d'organiser une institution scientifique permanente pour favoriser l'étude et les progrès du droit international.

ἐκ Παρισίων, τελειόφοιτος τῆς νομικῆς, χρηματίας ἀκόλουθος πρεσβείας ἐν Μαδρίτῃ, ἐπιτετραμμένος ἐν La Haye καὶ ἐν Μαδρίτῃ, πρέσβης εἰς Λονδίον, ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, μέλος τῶν διαφόρων ἐθνοσυμβουλείων, ἀντιπρόεδρος τῆς αὐτοκρατορικῆς Γερουσίας καὶ πρῶτος πληρεξούσιος τῆς Γαλλίας εἰς τὴν ἐν Βιέννῃ συνδιέσκεψιν τοῦ 1855 ἔτους, μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ὁ κύριος de Parieu, ἐξ Aurillac τῆς Γαλλίας, διδάκτωρ τῆς νομικῆς, χρηματίας ὁμογενὲς, μέλος ἐθνοσυμβουλείων, ὑπουργὸς τῆς παιδείας καὶ πρόεδρος τοῦ συμβουλίου τοῦ κράτους, μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τῆς φιλολογίας καὶ τῶν τεχνῶν τοῦ Clermont καὶ τῆς ἐν Toulouse Ἀκαδημίας τῆς νομοθεσίας, ὁ κ. Katchenowsky, ὁ διάσκημος τοῦ Kharkow καθηγητῆς, ὁ κύριος Holtzendorff, ἐκ Vilmannsdorf τῆς Πρωσίας, διδάκτωρ τῆς νομικῆς, καθηγητῆς τοῦ δημοσίου, τοῦ διεθνούς καὶ τοῦ ποινικοῦ δικαίου ἐν Μονάχῃ, μέλος ἐπίτιμον τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ἀντεπιστάλλον τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστη-

μῶν τῆς Γαλλίας καὶ τακτικὸν τῆς ἱατρικῆς καὶ ψυχολογικῆς Ἑταιρίας τοῦ Βερολίνου, πρὸς διὰ καὶ ἑτέρον εἰκοσι συμμετέχον τακτικὸν, ἀντεπιστάλλον ἡ ἐπίτιμον μέλος, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος πρὸς διόδον τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, πρὸ πάντων δὲ ὁ ἄρτι ἀποβύσας κύριος Blanschli, ἐκ Zurich τῆς Ἑλβετίας, διδάκτωρ τῆς νομικῆς, καθηγητῆς διαφόρων κλάδων τῆς ἐπιστήμης ταύτης καὶ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ καὶ ἐν Βερολίῳ καὶ ἐν Heidelberg, καταλαβὼν ὕψηλας κυβερνητικὰς θέσεις ἐν τῇ ἑλβετικῇ ὁμοσπονδίᾳ, δις δὲ πρόεδρος τοῦ συνεδρίου τῶν γερμανῶν νομοδικῶν, πρῶτον μὲν ἐν Δρέσδῃ, εἴτα δὲ ἐν Heidelberg, ἐκ τῶν ἰδρυτῶν καὶ ἰσοβίου πρόεδρος τῆς γερμανικῆς ἑταιρίας τῶν δικηγορητικῶν, τακτικὸν μέλος οὐκ ἐλαττωμένων σφρῶν συλλόγων τῆς ἑσπερίας, ἀντεπιστάλλον τῆς ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν τῆς Γαλλίας καὶ διδάκτωρ ἐπίτιμος (honoris causa) τῶν πανεπιστημίων Βιέννης καὶ Μόσχας.² Ὁ διάσκημος οὗτος τῆς νομικῆς ἐπιστήμης ὑπαδὸς ἔγραψεν ἐν ἔτει 1872: «Ἡ ἱεὶς συνδιασκέψις νομομαθῶν περὶ τοῦ διεθνούς δικαίου πολλὰκις καὶ ἐμὲ ἀποσβολήσας, σφιδράν δὲ ἔχω ἐπιθυμίαν ὥπως ἴδω τὸν τόπον τῶν ἡμετέρων προτάσεων. Ἐν τούτοις, ἡ μαρτὴ ἦν προσωρινῶς διαθεῖν ἐν ἐμοὶ ἡ ἰδέα αὕτη ἐστὶν ὅτι τὸ κύριον αὐτῆς σημεῖον ἐγκρατεῖ ἐν τῇ διοργανώσει θεομοῦ μόνιμον, διαρκεῖ καὶ προσωρινόν ἐν ἀνεπιστάτῳ ἐπιβληθῇ τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἀρχὴ καὶ ἐξουσία».

Τοιαύτας πολλὰς ὁ γὰρ προτροπὰς καὶ ἐνθαρρύνσεις, ὁ κ. Rolin-Jacquemys προέβη μετὰ θέρους καὶ πλήρης ἐλπίων εἰς τὴν σύνταξιν καὶ ἀποστολὴν τῆς προμνησθεύσεως ἐμπιστευτικῆς αὐτοῦ διακοινώσεως, ἐν ἧς μακρῶν καὶ λίαν πειστικῶς ἀνέπτυσε τὴν ἰδέαν ἧς ἡκούσασκε ἀνωτέρω τὸν τε ὀρισμὸν καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐφαρμογῆς. Ἄλλως τε, κύριον, πλατύτατον μετ' οὗ πολὺ θέλετε ἀντιληφθῇ τοῦ σπουδαίου ἔργου τούτου, ἀκροώμενοι τῆς ἀνακρίσεως τοῦ κανονισμοῦ αὐτοῦ, ἣν παρακατιόντες ὕμν ὁποθαλοῦμεν. Μὴ ληρομένησμεν δὲ ὅτι, κατὰ τὸ ἐμβριθὲς τοῦτο ἔγγραφο, αἱ ἐργασίαι τῆς

Étude sur l'émigration et la colonisation, 1875, Paris.

Recueil historique complet des traités, conventions, capitulations, armistices, questions de limites et autres actes diplomatiques de tous les États de l'Amérique latine, 1876, Paris.

L'instruction dans la république Argentine, 1876, ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τοῦ διεθνούς δικαίου.

1) Πονήματα τοῦ κυρίου de Parieu: Études historiques et critiques sur les actions possessoires, 1850, Paris.

Essai sur la statistique agricole du département du Cantal, 1853, Aurillac.

Histoire des impôts généraux sur la propriété et le revenu, 1856, Paris.

Traité des impôts considérés sous le rapport historique, économique et politique, en France et à l'étranger, 1867, Paris (5 τόμ.).

Principes de la science politique, 1875, Paris.

Histoire de Gustave-Adolphe, 1875, Paris. La politique française dans la question monétaire cosmopolite, 1875, Paris.

La question d'Orient (ἐν τῷ περιοδικῷ Contemporain τῆς 1 Ἰαν. 1878, Paris.

1) Πονήματα τοῦ κυρίου de Holtzendorff πολιτικά, νομικά, οἰκονομικά καὶ φιλοσοφικά ὑπάρχουσι πλείστα θεα, ἀλλὰ τὰ πάντα εἰς γερμανιστὶ γεγραμμένα, οὐκ οἶσμεν δὲ ἐάν τινα ἐξ αὐτῶν μεταφωτισθῶσιν εἰς τὴν γαλλικὴν.

2) Ἐπίσημα.

προτεινομένης εταιρίας δύο τινά πρόκειται ἵνα προπάντων ἐπιδιώκουσιν· πρῶτον μὲν τὴν μελέτην τῶν ἀρχῶν τοῦ διεθνoῦς δικαίου, εἰ δυνατόν δι' καὶ τὴν ἐν ἰδιαιτέρῳ κώδικει ταξιθετήσιν τοῦ μῆτος ἱκανoῦς καταγραφέντος τοῦτου κλάδου τῆς νομικῆς ἐπιστήμης· δεύτερον δὲ τὴν μελέτην καὶ δισκόρησιν τῶν ἐκαστοτὶ ἀναφερομένων ζητημάτων τοῦ διεθνoῦς δικαίου, ὧν τὴν λύσιν ἀπαιτοῦσι πολιτικὰ τῆς ἡμέρας συμβάντα. «Βεβαίως, ἐπιφέρει ἡ διακοινώσις αὕτη, ἐν ἀπείροις τῶν ζητημάτων τούτων ὑπάρχει συμπερόν πολιτικόν, ἔθνικόν, ἢ ἑτέρον τι, ὅπερ καθίστησιν αὐτὰ σκοτεινὰ· ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πολυπλοκότερα ἔχουσιν τὸ νομικὸν αὐτῶν μέρος, δὲ δυνατόν τις ἵνα εἰς φῶς φέρη». Ἐν τούτῳ καὶ ἐκ τοῦ συνόλου τοῦ ἐν λόγῳ ἔργου καταφαίνεται ὅτι ὅτε προτείνεις τὸν νέον τοῦτον ἱερὸν καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἀντιστήμις καὶ ἐμπιστευτικῶς προσσκορπίνεις, καὶ τοὺς τρέποντες τὴν ὄψιν ἐλπίζασι διὰ τῆς ἐπιτυχoῦς αὐτοῦ ἐπιτεύξεως καὶ τῆς βελτιώσεως καὶ ἡμετέρας καὶ ἡμετέρας ἰσως θύειν ἐπὶ τοῦτος ἀποδοῖ δυνατόν ἢ συνεχῆς διὰ τῶν εἰρηκῶν τῆς ἐπιστήμης ἐρεσκῶν ἰσως τῶν διεθνῶν, οὕτως εἶπαι, ἐδημιουργεῖτε καὶ ἐπιδημιουργεῖτε, οὐδὲν ἐν τούτοις διανοηθῆσαν τὴν εἰς τὴν διπλωματικὴν πλὴν ἐπιστήμην αὐτοῦ ἀνέμειν (ἐπερ ἦν ἰσως καταστρεφῆ ἐν τοῖς σπαργάνοις αὐτοῦ τὸ κοινὸν τοῦτο τῆς ἐπιστήμης), ἀλλὰ λίαν μετριοφρόνως τοῦ ἔργου τούτου ἀρχίζοντες ποιεῖτε, ἔξαντο πρόγραμμα, μῆτε κατὰ τῆς θεραπείας τῶν πολιτικῶν ἰατρῶν ἀρδρὴν ἀντιστρατεύμενοι, μῆτε κατὰ τῆς χρήσεως τοῦ διευθυνόμενου τῶν χειρουργικῶν τοῦ Ἀρεως ἐργαλείου².

1) «Si notre institution en arrivait un jour à obtenir l'adhésion de l'opinion publique des gouvernements, peut-être trouverait-on, dans cette simple émanation de l'initiative privée, une image anticipée de l'aréopage international, dont de grands esprits et des cœurs généreux entretiennent la création comme le dernier terme du progrès dans l'organisation judiciaire du monde». Προκήρυξις τῶν ἱερῶν, an. de l'inst., 1877 σ. 25.

2) «Notre institut se propose de rester exclusivement sur le terrain de la science et de ne se servir que des voies et moyens qui sont propres à la science. L'action que celle-ci exerce est lente : elle ne répond pas toujours à l'impatience des agitateurs et des

Τῆς ἐμπιστευτικῆς διακοινώσεως τοῦ κ. Rolin-Jacquemys παρὰ πάντων εὐμενoῦς ἀποδεχτῆς γενόμενης, ἐπηκολούθησιν αὐτὴν μετ' οὐ πολὺ καὶ ἐπίσημος πρόσκλησις τοῦ ἀκαδημαῖου τούτου λότρεως τῆς ἐπιστήμης, δι' ἧς τριάκοντα καὶ δύο ἐκ διαφόρων ἐπικρατειῶν τῆς ἐὺρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς διάσημοι ἄνδρες προσεκαλοῦντο παρ' αὐτοῦ, εἰς Gand τοῦ Βελγίου, πρὸς ὁριστικὴν κατάρτισιν τῆς διεθνoῦς εταιρίας. Καὶ δύο μὲν ἐπ' εἰκάδι, καὶ τοὺς πληροῦσιν τὸ προτεινόμενον σχέδιον ἐπιδουλοῦσάντες, ἐκωλύθησαν τῆς προσωπικῆς προσελίσεως· δέκα δὲ, τῇ προσκλήσει συμμορφωθέντες καὶ συνεδθόντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ, συνεκρότησαν, μετὰ τοῦ κ. Rolin-Jacquemys, τὸν ὅμιλον τῶν κατ' ἐξοχὴν ἱερῶν, εἰς ἐν ὁρίετο ἡ τελειωτικὴ ὥθησις τῆς ἐπιστημονικότητος καὶ εὐλανθρώπου ταύτης μηχανῆς. Οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ ἐξῆς· ὁ κ. Asser, εἰς Amsterdam, διδάκτωρ τῆς νομικῆς, δικηγόρος, καθηγητῆς καὶ ἐπ' ἰσχύων σύμβουλος τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν· ὁ κ. Besobrasoff, ἐκ Πετροῦπολως, μέλος τοῦ συμβουλίου τοῦ ὑπουργείου τῶν οικονομικῶν, καθηγητῆς ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ λύκῳ, μέλος τῆς αὐτοκρατορ. ἀκαδημαῖας τῶν ἐπιστημῶν, φέρων δὲ τίτλον ἰδιαιτέρου συμβούλου (conseiller privé)².

philanthropes, mais, en revanche, les procédés qu'elle emploie sont les plus sûrs entre les mains d'hommes privés et les seuls dignes d'un savant». Ἐκθεσις τοῦ κυρίου Besobrasoff εἰς τὴν Ἀκαδημαῖαν τῶν ἐπιστημῶν τῆς Πετροῦπολως. Id. σ. 28.

1) Ἡ ἀφῆτα γαλλιστὶ γεγραμμένα τοῦ κυρίου Asser.

Exécution des jugements étrangers ;
Principes de droit international privé en vigueur dans les Pays-Bas ;

Administration de la justice en Egypte ;
Le Code Civil de la République Argentine ;

Ταῦτα ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ Revue de droit international et de législation comparée, ἅς ἀπὸ τοῦ 1869 ἔτους διατελεῖ καὶ δ' αὖτις Ἀρε διεθνoῦς.

Πρὸς τούτους δὲ ἐδημοσίευσεν λόγους καὶ ἐπὶ ἡμετέρας περὶ τοῦ διεθνoῦς δικαίου καὶ ἐν τῇ ἐπιστημῇ τῶν Ἀνναles de l'association internationale pour le progrès des sciences sociales.

2) Πόνηματα γαλλιστὶ γεγραμμένα τοῦ κυρίου Besobrasoff.

Études sur les revenus publics, 3 τμῆ.

Influence de la science économique sur la politique de l'Europe moderne.

ὁ κύριος Bluntschli, ἐξ Heidelberg¹. ὁ κύριος Carlos Calvo, ἐκ Buenos-Ayres². ὁ κύριος Dudley Field, ἐκ Νέας Υόρκης, τελευταίος τῆς νομικῆς, attorney, solicitor καὶ Counselor at Law, συνεγγεσθεὶς εἰς τὴν σύνταξιν τῆς νομοθεσίας τῆς πατρίδος αὐτοῦ, τὰ μέλη ἐπιμελεσάμενοι ἐκ τῆς μεταρρυθμιστικῆς αὐτοῦ δικαστικῆς τάξεως, πρόσωπον ἐνεργὸν διὰ τοῦ λόγου, τοῦ καλῆς καὶ τῆς ἀτομικῆς ὑπηρεσίας, διαδραματίζας ἐν ἅπασιν τοῖς τε πολιτικῇς ἐκδηλώσει καὶ ταῖς ἐπιστημονικαῖς συζητήσεσιν ἐν ταῖς Ἰνωμέναις Πολιτείαις, μέλος ἢ πρόεδρος ἀπερὶν τῆς τε Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς νομικῆς καὶ πολιτικῶν ἐταιριῶν, ἐν αἷς αἱ ἐν Νέα Ἰνγκλῶν American free trade league καὶ Pers mal representation Society³. ὁ κ. de Laveleye, ἐκ Liège τοῦ Βελγίου, διδάκτωρ τῆς νομικῆς, δικηγόρος καὶ φιλολόγος, καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Liège, μέλος τῆς βασιλικῆς ἀκαδημίας τοῦ Βελγίου καὶ τιμὸν ἄλλων, μέλος δὲ ἀντιπροσέλλων τοῦ πανακαδημίου τῆς Γαλλίας καὶ τῶν βασιλικῶν ἀκαδημιῶν Μεδρῖτης καὶ Λισσώνης⁴. ὁ κ. Lorimer, ἐξ Edimbourg, δι-

δάκτωρ τῆς νομικῆς καὶ τῶν τεχνῶν, καθηγητὴς τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ διεθνούς δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς πόλεως ταύτης, μέλος τακτικῶν τῆς βασιλικῆς ἐταιρίας τοῦ Edimbourg καὶ ἀντιπροσέλλων τῆς ἐν Μεδρῖτῃ ἀκαδημίας τῆς νομοθεσίας¹. ὁ κ. Mancini, ἐκ Ῥώμης, ὁ καὶ πρῶτος πρόεδρος, ὡς θηλομέν ἰδίᾳ παρακατατίνας, ἐκλεγείς τοῦ μελετωμένου Συλλόγου, διδάκτωρ τῆς νομικῆς, γρηματίας δι' δικηγόρος, τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ διεθνούς δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ῥώμης καὶ ἐπίτιμος τῶν τοῦ Τουρίνου καὶ τῆς Νεαπόλεως, μέλος τοῦ ἰταλικοῦ Κοινοβουλίου, ὑπουργὸς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως καὶ εἰς τὰς δικαιοσύνης, νυν δὲ διεμβνὼν τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν, ἀνὴρ λίαν διακεκριμένος καὶ μεγάλῃ ἐν Εὐρώπῃ κεκτῆμένος ὑπολήψην καὶ φήμην νομομαθοῦς². ὁ κ. Moynier, ἐκ Γε-

Les causes actuelles de guerre et l'arbitrage, 1873, Bruxell.

De la propriété et de ses formes primitives, 1874, Paris.

Le respect de la propriété privée en temps de guerre, 1877, Bruxell.

L'Afrique centrale et la conférence géographique de Bruxelles, 1878, Bruxell.

Πρὸς αὐτὸ καὶ ἔπειρα ἄρθρα ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων», τῇ «Βρετανικῇ Ἐπιθεωρήσει», τῇ «Γερμανικῇ Ἐπιθεωρήσει», τῇ Τριμηνίῳ Ἐπιθεωρήσει» καὶ τῇ «Ἐπιθεωρήσει τοῦ Βελγίου».

1) Ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τοῦ διεθνούς Δικαίου» ὁ κ. Lorimer ἐδωκυσετο πολλά ἄρθρα, ἐν οἷς:

Le problème final du droit international, τόμ. 6^ο, 1877.

Ἀγγλιστὶ δὲ πλεῖστα ὅσα συνέγραψε πονήματα, ἀπερ ἀνέσθον ἐν εἰς τὴν γαλλικὴν μεταγλωττίσθησαν.

2) Πονήματα τοῦ κ. Mancini:

Bibliothèque des sciences morales, législatives et économiques, 1880, Naples.

Fondamenti della filosofia del diritto alla singolarmente del diritto di punire, 1842.

Commentaire du nouveau code de procédure civile publié dans les États-Sardes en 1854, en collaboration.

Essai sur la doctrine politique de Machiavel, 1875.

La nationalita come fondamento del diritto delle genti, 1857.

Droit international public, 1871, Naples.

Discours parlementaires sur la question romaine et sur la loi des garanties pontificales, 1871, Rome.

1) Ὅρα ἀνωτέρω.

2) Ὅρα ἀνωτέρω.

3) Ὁ κ. Dudley Field συνέγραψεν ἀγγλιστὶ ἄπειρα ἐπιστημονικὰ πονήματα, ἀπερ νομίζομεν ὅτι δὲν μετεγλωττίσθησαν εἰς τὴν γαλλικὴν. Τὸ δ' ἦν γινώσκον γαλλιστὶ συνεταγμένον αὐτοῦ πόνημα εὐρίσκεται ἐν τῇ Revue de droit international, τόμ. 1^ο, 1875, ἐπιγράφεται δι: De la possibilité d'appliquer le droit international européen aux nations orientales.

4) Πονήματα τοῦ κυρίου de Laveleye.

La langue et la littérature provençales, 1844, Bruxelles.

Histoire des rois Francs, 1847, Bruxel.

Les Niebelungen (μετάφρασις) 1866, Paris.

L'économie rurale de la Belgique, 1863, Bruxell.

L'économie rurale de la Néerlande, 1863, Bruxell.

Le marché monétaire depuis cinquante ans, 1865, Paris.

La Lombardie et la Suisse, études d'économie rurale, 1869, Bruxell.

Études et essais, 1869, Paris.

La Prusse et l'Autriche depuis la dernière guerre, 1870, Paris.

Essai sur les formes de gouvernement dans les sociétés modernes, 1871, Paris.

L'instruction du peuple, 1872, Paris.

νέως¹· καὶ ὁ κ. Pierantoni, ἐκ Νεαπολεως, διδάκτωρ τῆς νομικῆς, τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ συνταγματικῆς καὶ ἐπίτιμος τοῦ διεθνoῦς δικαίου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς πόλεως ταύτης, δικηγόρος παρὰ τοῖς ἀνωτατοῖς τοῦ βασιλείου τῆς Ἰταλίας καὶ μέλος τοῦ ἰταλικοῦ Κοινοβουλίου².

Discours sur l'abolition de la peine de mort.
Discours parlementaires sur la loi supprimant les corporations religieuses.

Rapport au premier Congrès juridique italien sur le conflit d'attribution.

Rapport sur la réforme judiciaire en Egypte.

Les inviolabilités parlementaires.

Questions choisies de droit civil.

1) *Τὸ ἀντίστοιχον.*

2) Περὶ τῆς ἀπὸ κ. Pierantoni.

Dell'abolizione della pena di morte, 1865, Torino.

Il progresso del diritto pubblico et delle genti, 1866, Modena.

Delle incompatibilità del codice penale Toscano col diritto pubblico nazionale, 1869.

Storia degli studi del diritto internazionale in Italia, 1870, Modena.

La competenza dei giuri nei fatti militari ai militari in Pavia e Piacenza, 1870, Milano.

La questione Anglo-Americana del l'Alabama, 1870.

I fiumi et la convenzione internazionale di Mannheim, 1870.

La tradizione italiana e la riforma del codice di commercio, 1870.

Examen comparé de la législation française et de la nouvelle loi italienne sur le notariat, 1871, Gand.

La revisione del trattato de Parigi, 1871, Firenze.

La chiesa cattolica nel diritto commune, 1871, Firenze.

Dell'azione di disconoscimento della prole, 1871, Bologna.

La famiglia, la nazione, lo stato, 1872, Napoli.

Pellegrino Rossi, elogio academico, 1872, Napoli.

Gli arbitrati internazionali e il trattato di Washington, 1872, Napoli.

Movimento storico della legislazione intorno l'abolizione della pena di morte dall'anno 1865 sino 1872, 1873, Roma.

Trattato di diritto costituzionale, 1873, Napoli.

Καὶ οὗτοι μὲν εἰσιν οἱ ἐν Gand τοῦ Βελγίου συνελθόντες καὶ τὴν πρώτην συγχροτήσαντες συνδιάσκεψιν· ἀλλὰ σὺν τούτοις καὶ ἕτεροι εἰκοσι καὶ ἐπτά σοφοὶ ἄνδρες δὲν ἡδυνήθησαν μὲν ἰκισθεὶς προσελθεῖν, παρεδίδχθησαν δὲ τὴν τε νέαν ταύτην ιδέαν κατ' ἀρχὴν καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ὅσον οἷόν τε ταχύτερας αὐτῆς καὶ λυσιτελεστέρως ἐναρμόνισως. Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ κατέχουσιν, ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, θέσεις ὑψηλὰς εἰτε ἐν τῷ καθηγητικῷ, εἰτε ἐν τῷ δικαστικῷ, εἰτε ἐν τῷ φιλολογικῷ καὶ τῷ ἐπιστημονικῷ κλάδῳ, εἰτε ἐν τῇ κυβερνητικῇ ἑσωτερικῇ ἢ ἑξωτερικῇ ὑπηρεσίᾳ, τῶν δὲ πλείονων ἡ ῥῆσις κατέστη παγκόσμιος. Δι' ὃ καὶ λίαν ὀρθῶς λέγει ὁ κ. Besobrasoff ὅτι αὐτοὺς σχηματίζεις ὁ Σύλλογος τοῦ διεθνoῦς δικαίου ἐνοὶ ἐν αὐτοῖς πάντα τὰ ἀναγκαῖα συστατικά πρὸς τυχόν πρὸς ταῖς ἑξῆς ὑψηλῆς ἐν τε τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ διεθνῇ πράξει.

Ἐξ συνεδριάσεως ἀφαιρέθησαν εἰς τὴν συζήτησιν καὶ τὴν σύνταξιν τοῦ κανονισμοῦ, ὃν δημοσιεύσαντες οἱ ἐνδεκα κατ' ἐξοχὴν ἰδρυταὶ τοῦ Συλλόγου τοῦ διεθνoῦς δικαίου προέταξαν αὐτοῦ προκήρυξιν λίαν ἐπιτυχῶς συντεταγμένην καὶ περιεκτικὴν², ἣν μεταγλωττίσαντες ἔφερον ὡς εἰς γνώσιν ὁμῶν, καθ' ὃ διατυπώσαν σαφῶς καὶ κατὰ πλάτος τὰς τε γενικὰς ἀρχὰς ἐφ' ὧν τοῦτο ὁραδοῦνται καὶ τὸ πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ. Τὸ ἀποστομῶν τοῦτο ῥαῖον, συνταχθὲν μὲν ὑπὸ τοῦ κ. de Laveleye, ἔφρον δὲ τὰς ὑπογραφὰς αὐτῶν καὶ ἡμερῶν 11 Σεπτεμβρίου τοῦ 1873 ἔτους, ἔχει ὡς ἑξῆς.

«Τὰ μέγιστα συμβέχοντα τὰ ἐπίσχόντων διαδραματισθέντα ἐν τῇ Ἀμερικῇ καὶ τῇ Εὐρώπῃ παρήγαγον ἀπανταντοῦ τὴν βαθεῖαν συναίσθησιν τῆς ἀτελείας τοῦ διεθνoῦς δικαίου. Καθ' ὅσον δὲ αἱ πρὸς ἐκείνην σχέσεις τῶν λαῶν ἀποβαίνει οὐ συνεχῶς ἐκ νέου τεταρτα, ἀ-

Il giudizio contumaciale e la cosa giudicata dalle corti di assisia.

Alberigo Gentili, la sua vita, i suoi tempi, le sue opere.

Storia del diritto internazionale del secolo XIX, 1876, Napoli.

1) Ὅρα ἐκείνην αὐτοῦ εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν τῆς Πετροπόλεως.

2) *l'Annuaire de l'Institut de droit international, première année, Gand, 1877, σελ. 21-27.*

δελφικώτεροι, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἡ ἀδελφία αὐτὴ καταταρτάτῃ καὶ ἐκροβίζει τὰ συμπερόντα, προκαλοῦσα παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσι αὐτὸν ἰσχυμέραν ζωηρότεραν πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτοῦ μέλλον ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τῆς πρὸ αὐτοῦ ἐπιλοιποῦ κλάδων τῶν νομικῶν ἐπιστημῶν.

Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουσι κανόνες σαφεῖς, ὠρισμένοι καὶ γενικῶς παραδεχόμενοι, οἱ ἐπιτρέποντες, ἐν παραδείγματι, τὴν διάκρισιν τοῦ ἀδικίου ἐπιθεῖν ὡς τινος ἢ τὸν ὠρισμένον τοῦ νομικοῦ τῶν πράξεων τῶν ἐμπολέμων διακοῦντος τοῦ πολέμου καὶ μετὰ τὴν νίκην, τῶν καθηκόντων καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν οὐδετέρων.

Αἱ τελευταῖαι συγκρούσεις ἐπανάρσαν λυπηρὰν ἀδελφικότητα δικαιωμάτων ἐν τοῖς σοβαρωτέροις ζητήμασιν, ὡς ἐπὶ τὸ πρὶν διὰ καὶ πλήρη ἀγνοίαν τοῦ δικαίου παρὰ τοῖς ἐπιστραφεμένοις τὴν ἐπαρμολογίαν αὐτοῦ. Ὁ ἀποτομος καὶ ἀπρόοπτος πρόπος μετὰ τοῦ ὅπου ἤρχισαν οἱ τελευταῖοι πόλεμοι ἀρπνιστοῦ τῆς σποδρῆς ἐπιθυμίας ἐνισχυσε τῶν μέσων τῶν δυναμένων ὅπως, ἐὰν μὴ καταστήσασιν ἀδυνάτους παρρησίας συγκρούσεις, ἐπιβέβησαν τοῦλάχιστον εἰς ἀμειότερα τὰ μέρη τὸν ἀπαιτούμενον πρὸς σκίψαν χρόνον καὶ ὑποχρεώσασιν αὐτὰ εἰς παραδοχὴν ἐθνηκῆς μεσολαβήσεως.

Οἱ πάντες κηρύττουσιν ὅτι αἱ πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν λαῶν, ὡς αἱ τῶν ἀτόμων, ὀφείλουσιν ὑπείκειν εἰς τοὺς νόμους τῆς δικαιοσύνης· ἀλλ' ἐν ταῖς σχέσεσι ταῖς διεθνέσιν, ἡ δικαιοσύνη δὲν κινεῖται εἰσὶν ὄργανον ἐρεῖνης τῶν διατάξεων αὐτῆς καὶ ὑποβολῆς τούτων εἰς τὴν παραδοχὴν τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν.

Ἡ ἀδελφικότης αὕτη τοῦ διεθνούς δικαίου ἐστὶ δυνεκής ἀπειλὴ κατὰ τῆς εἰρήνης, φόβος δ' ἐπίσης ὑπάρχει μὴ ἐπιβάρυν τὰ δεινὰ τὰ ἀναπαράστατος παρημαρτοῦντα ταῖς τῶν στρατῶν συγκρούσεις.

Μέχρι τῆς σήμερον, ἡ πρὸ αὐτοῦ τοῦ διεθνούς δικαίου ἐπιτομήν κατὰ δύο τρόπους.

Πρῶτον μὲν διὰ τῆς διπλωματικῆς ἐνεργείας, ἥτοι διὰ τῶν διεθνήματων, τῆς ἀλληλογραφίας ἢ τῶν συνεδρίων τῶν διαπεπιστευμένων ἀπαιτῶν ἀντιπροσώπων τῶν κυβερνήσεων.

Δεύτερον δὲ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας, ἥτοι διὰ τῶν συγγραμμάτων τῶν σκοποῦντων τὴν διατύπωσιν τοῦ συνόλου ἢ μέρους τῶν κανόνων οὓς οἱ συγγραφεῖς θεω-

ροῦν ὡς διέποντας ἢ ὀρεόμενους διέπειν τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν λαῶν.

Ἀλλὰ τὰ δύο ταῦτα μέσα πρακτικῆς τοῦ διεθνούς δικαίου λαβὴν βραδείας ἐπενεργήσουσι, κωλύονται δ' ἐστὶν ὅτε καὶ ἐν τῇ ἐπαρμολογίᾳ ὑπὸ προσκομιζόμενων σχεδὸν ἀνυπερβλήτων.

Τὸ μὲν οἱ διπλωμάται, καὶ τοὶ ῥῶτα καὶ πείραν κεκτημένα, δὲν κατορθοῦσιν εὐκόλως τὴν διάκρισιν καὶ διατύπωσιν τῶν ἀπολύτων τοῦ δικαίου κανόνων, καθότι οὔτε τὰς ὁδηγίας τῶν ἑαυτῶν ἡγούμενων παραμείλῃσαι δύνανται, οὔτε τὸ ἰδιαιτέρον συμπεριεῖν τῶν ἐθνῶν ὧν τὴν ὑπεράσπισιν εἰσὶν ἐντεταλμένοι.

Τὸ δὲ τὰ ἀτομικὰ συγγράμματα τῶν νομικῶν, καίτοι ἀξίαν καὶ ῥῆσιν κεκτημένα, δὲν ἐπιβέβησαν εἰς τὰς ἐπικρατεῖς μετὰ τῆς βαρύνουσας τῆς ἀπαιτουμένης πρὸς κατεύθυνσιν τῶν παθῶν καὶ ἐξουδετερώσιν τῶν προλήψεων.

Ἀλλὰ παρὰ τῇ ἐνεργείᾳ τῆς διπλωματικῆς καὶ τῇ τῶν μεμονωμένων σοφῶν ὑπάρχει τόπος καὶ διὰ νέαν τινὰ ἐπαρμολογίαν, ἥτοι τὴν ἐπιστημονικὴν συλλέξιν ἐνεργείαν. Ἡ σύστασις σωματοῦ διανοῦς, μὴ φέροντος μὲν χαρακτηριστικὰ ἐπιστημονικὰ, ἀπαρτιζομένου δὲ ἐξ ἀνθρώπων εἰσῶν ἀντικρίων εἰς ὅσον οὐδὲν τὴν περὶ αὐτῶν ἀντικρίων τῶν λαῶν φαίνεται ἡμεῖς τὸ μέσον διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν συνεταιρισμὸς συντελεσάτω τὴν πρὸ αὐτοῦ τοῦ διεθνούς δικαίου, ἐπὶ τούτῳ δ' οἱ σκοποὶ συνίστη οἱ ἐν λόγῳ ἡμετέροις Σύλλογος.

Τῷ Συλλόγῳ τούτῳ οὔτε αἱ αἰτίαι ἐπιτρέπεται οὔτε ἡ παραδοχὴ τῆς τῶν κυβερνήσεων ὑποστηρίξεως, καθότι πρέπει εἶναι ἵνα ἀρεθῇ τῇ ἐπιστήμῃ πλήρης ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἑαυτῆς ἐκτιμήσεων ἐν συνστάσεσιν αἰτίαις ἐγγυζοῦσιν ἀμείους εἰς τὰ σοβαρώτερα συμπερίστα τῶν λαῶν.

Ὁ Σύλλογος δὲν δύναται παραδεχθῆναι ἐν τῷ αὐτοῦ κόλποις πάντα τοὺς περιληφένους αὐτῷ ἀνδρας καὶ ἰδίαν ὅπως περιόρισον τὸν ἀριθμὸν τῶν τακτικῶν αὐτοῦ μελῶν, διότι ἡ ἐμβριθὴς μελέτη τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λαβὴν δυσλόγων ζητημάτων τοῦ διεθνούς δικαίου ἀπαιτεῖ γνώσεις εἰδικὰς, ἡ δ' ἐπὶ ταῖς αὐτῆς ἀδύνατος ἐν ταίριᾳ πληθυνθεῖ.

Τὸ κυρίως ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἡμῶν ἐπιδικώμενον ἔστιν ἡ διὰ τῆς ἐλευθέρως ἐνεργείας περὶ ῥωμιζομένου ὅμιλου ἐξῶν νομοθεσίαν ὅσον οὐδὲν

τε βεβαία εξακριβώσις τῆς νομικῆς γνώμης τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ ἡ ταύτης καθάρσις καὶ ἐπακρίβησις διατύπωσις, σκοποῦσα τὴν ἰαυτῆς παραγωγήν ὑπὸ τῶν ἐπικρατιῶν ὡς κανόνος τῶν ἐκωτερικῶν αὐτῶν σχέσεων. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Σύλλογος προετοιμάσει, διὰ βαθμιαίας ἐργασίας, τὸν κώδικα τοῦ διεθνούς δικαίου, ὃν ἐπιμύνης τανὺν πανταχόθεν ἀπαιτοῦσι καὶ οὕτως δοκίμια ἐπεγεγράφαντο πολλοὶ τινες τῶν ἡμετέρων συναδελφῶν ἐν συγγράμμασι πασιγνώστοις καὶ ὡς ἐπιδημητικὸν ἔχουσι κύρος παρὰ πάντων ἀναφερομένοις.

Ὅταν διαφράξῃς ἀναφυῇ μεταξύ αὐο κρατῶν ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς κανόνος τοῦ διεθνούς δικαίου, ἡ ἐν λόγῳ ἡμετέρα ἑταιρία δυνήσεται ἐπισταμένως αὐτὴν μελετᾶσαι καὶ ἥτιο-λογημένην ἐπ' αὐτῆς ἐξεργεῖν γνώμην. Ἀφοῦ καὶ τὴν ἀνέκδοτον, ἐν παρομοίᾳ περιπτώσει, τὰ κράτη ἑπομένοντα ἐκ τῶν γνωμῶν μνημονομένων ἐπιστηδύων, πιθανόν ἐστὶν ὅτι ἐτι μᾶλλον στήριχθῇ ἐπὶ τῆς γνώμης σωματικῶς ἐπισταμένως, ὅπερ, ἀπαρτιζόμενον ἐκ μελῶν ἀνθρώπων ἡς διαφόρου χύρας, ἐστὶν ὑπεράνω τοῦ ἀπολύτου τοῦ πνεύματος ἐθνικότητος ἡ σχολῆς καὶ κατὰ συνέπειαν παραδίδεται σχεδὸν βεβαίως, ἀπ' ἁρῶν ἀμερόληπτον καὶ σύμφωνον τῇ ἀποκοσμίᾳ δικαιοσύνῃ.

Ἐλπίζομεν δὲ καὶ ὅτι ἡ ἡμετέρα ἑταιρία συντελεῖσι εἰς τὴν γενέσκειν τῆς ἐν τὰς μεταξὺ τῶν κρατῶν συγκρούσεως χρήσεως τῆς δικαιοσύνης, ὅπερ ἐστὶν πραγματοποιῆσαι προὔδου ἥς ἡ ἀνάγκη ὁσημέραι μᾶλλον ἐπισημνῇ καθίσταται. Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμβροβία ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο ἐπιβάλλεται, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὴν ἄμεσον προσοχὴν τοῦ Συλλόγου, αὐτὸς δὲ τῆς φιλάνθρωπιᾶς ἀρχαί, ἐφ' ὧν στηρίχθαι συνίστα, εἰσὶν ἐγγύς τοῦ ζήλου μετ' οὗ ἀναζητῆται τὴν λύσιν αὐτοῦ.

Ὁ Σύλλογος δὲν θέλει συγκατανεύσει πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δραστηριότητα ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ἐν-θερμεῖν διὰ παντός μέσθω τὴν μελέτην τοῦ το δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ διεθνούς δικαίου, βοηθῆσαι τὴν μάχην καὶ διδάσκειν τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ καὶ θέλει συνδράμει εἰς πᾶσαν σφαιρὴν ἀποπεραν γενικῆς ἡ μερικῆς αὐτοῦ κωδικοποιώσεως.

Ἐκὲν τὸ ἡμέτερον ἴδρυμα τυχὼν ἡμέραν τινὰ τῆς ἐπιδοκιμασίας τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῶν κυβερνήσεων, ἵσως τὸ ἀπλοῦν τοῦτο ἀποκύημα τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας λογισθῇ ὡς προκαταβολικὴ εἰκὼν τοῦ διεθνούς ἀριού πάγῳ, οὕτως τὴν σύστασιν ἀπεκδέχονται νόες δια-

κεκρίμενοι καὶ γενναῖαι καρδίαι ὡς τὸ τελευταῖον τέμα τῆς προόδου ἐν τῇ δικαστικῇ διοργανώσει τοῦ κόσμου.

Τὰ πάντα τείνουσιν εἰς τὴν ἐν ἡμῖν ἐνίσχυ-σιν τῆς ἐλπίδος ὅτι ὁ ἡμέτερος Σύλλογος θέλει τυχὼν εὐνοικῆς ὑποδοχῆς, καθὼς ἡ ἰδία τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ καὶ πολλαχόθεν ἐν ταύτῳ ἀνεφύη καὶ, ἀμα γνωσθεῖσα, ἐρελκυσσὶ πολυπληθεῖς καὶ προθύμους ἐπιδοκιμασίας. Ἡ κοινὴ γνώμη, ἀνευ τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ὑποίας καὶ αὐτὴ ἡ ὁμοφωνία ἐστὶν ἐπιστηδύων δὲν τελεσφορεῖ, θαυμασίως ὅτι διατεταμένη εἰς παραδόχῃν τοῦ νέου τούτου ὄργάνου τοῦ διεθνούς δικαίου, ἐκ τινων δ' ἐπ' ἐσχάτων συμβάντων γεγονότων καταφαίνεται ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ τυγχάνει διαθείει καὶ ἡ διπλωματία. Ὅτι προ-κύκειτο περὶ ζητημάτων τεχνικῶν ἢ φιλάνθρωπων, ὧν ἡ λύσις προεβλεπε τὴν ὁδὸν τῆς ἡμέτερας ἐπιμελήσεως, αἱ κυβερνήσεις αὐτοβό-λως ἀπεκρίθησαν εἰς ἄτομα ἀκριδία, ἀκολού-θως δὲ ἠρξίσθησαν εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν, ὡς τοῦτο συνέβη κατὰ τὴν συνθήκην τῆς Γενεύης, τὰς νομισματικῆς, τη-λεγραφικῆς καὶ ταχυδρομικῆς συνθήκας καὶ τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν Παρισίοις συνεβού-σαν διεθνή ἐπιτροπὴν τοῦ μέτρου. Τὸ ὁσημέραι αὐτὸν αἰσθημα τῆς ἀλληλεγγύης, ὅπερ καθίστα-σι δυνατὴν τὴν συμφωνίαν τῶν λαῶν ἐπὶ τινων σημείων, ἀπαιτεῖ τὴν σήμερον συνενόη-σιν ἐπὶ συμφέροντος σφαιρᾶς σπουδαιότερου, ἥτοι ἐπὶ τοῦ δικαιοῦτος τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου, ἀφ' οὗ κατὰ μέγα μέρος ἐξαρτᾶται ὁ προὔδου τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ δι-θεσις αὕτη ἐξεδηλώθη πρὸ πάντων διὰ τὸ γενικὸν ἐνθουσιασμόν, οὕτως ἐτυχεν ἡ διὰ δικαιοσύνης λύσις τῆς ἀγγλο-ἀμερικαν-ικῆς διαφοράς, ἐν ᾗ τῶν ἀγγλο-ἀμερικαν-ικῶν ἀφ' οὗ κατὰ μέγα μέρος ἐξαρτᾶται ὁ προὔδου τοῦ πολιτισμοῦ.

Οὐδὲν μὲν ἀνεπίσημους τὰς δυσχερεῖς τὰς παρομαρτοῦσας τῇ διεκρίσει τῆς ἡμετέρας ἐργασίας, καὶ καλῶς οὐδὲν ὅτι ἵσως ὀφείταται κίνδυνος ἐν τῇ υπερβολικῇ αἰσθητικῇ καὶ ἐν τῇ υπερβολικῇ ἐπιφυλακτικότητι. Ὅμως προ-νοῦμεν ὅτι, ἐάν ἐν τῷ μέλλοντι τὸ ὄραμα ἡμῶν ἀφ' οὗ κατὰ μέγα μέρος ἐξαρτᾶται ὁ προὔδου τοῦ πολιτισμοῦ, ἦτερον ἀπολίσσει τὸ π-στικὸν πνεῦμα ὅπερ προὔρσκει ἐν τῇ π-στικῇ χαρακτηρίσει αὐτό. Ἡ ἀλήθεια ἐπιστη-μη τοῦ δικαίου διδάσκει ἡμᾶς τὸν συνδικασμὸν τοῦ νόμου τῆς προόδου μετὰ τῶν συμπαρομαρ-τοῦσων τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἀτελειῶν μερῶν

δ' ἔχουσα ἔμπιστοσύνην ἐν ταῖς ἐαυτῆς δυνάμει καὶ ἐμπνευμένη ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς μεταρρυθμίσεως, οὕτε τὴν ἱστορίαν κατημάτων ἐπιλαμβάνεται, οὕτε τὴν τῆς πείρας, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ὑπάρχοντος βασιζομένη, ἦτοι ἐπὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους σημεινῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων, βαίνει εἰς ἀναζήτησιν τοῦ εὐκαίρου, οἷον τὴν πραγματοποίησιν οὕτε ἐκ θετικού τινος λόγου, ὅπερ οὐδὲν ἐαυτῇ ἀποδίδωσιν, οὕτε ἐκ θεοθετικῆς συνεταιριστικῆς ὑπεροχῆς ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐργασιῶν τῶν αὐτῶν ἀπεκδέχεται. Τό γ' ἐφ' ἡμῖν, καὶ μακρὰν διατελοῦμεν τῇ καίρως καταστροφῇ ἡ μειώσεως τῶν δυνάμεων καὶ τῆς συντελοῦσιν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης, καὶ προσπαθήσομεν μάλιστα ὅπως ἐπωρῶμεν αὐτὴν πρὸς δημιουργίαν νέας δυνάμεως, ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Τῷ δημοσίῳ ἀπασίν τῶν χωρῶν ἀπόκειται ἡ ὑποστήριξις καὶ χρησιμοποίησις τοῦ ἡμετέρου ἔργου. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι δὲν ἀπαρνησάμεθα ὑπαρξάντες ἐπὶ τῇ ὑποστήριξει αὐτοῦ, διότι ἐὰν ὁρῶναι ἰδίαν ἀνταγοῦσιν εἰς πάσας τὰς ἐσχάτας καρδίας. Ἀμερώσαντες πολλὰς συνειδήσεις εἰς τὸν ὁρισμὸν καὶ τὴν διατύπωσιν τῶν θεμελιωδῶν κανόνων τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ὡς καὶ εἰς τὰ πρωτότως ληπτέα ἐκτελεστικά μέτρα καὶ εἰς τὴν ταχθέντων τῶν πρώτων ἡμῶν ἐργασιῶν, πεπεισμένα ὅτι ἄνθρωποι εὐληκρινεῖς εὐκόλως συνεννοοῦνται ἐν ἐμπιστευτικῇ συζητήσει ἐπὶ τῶν λεπτεπιλεπτοτέρων σημείων, ἐπίσης δὲ καὶ ἐπὶ πολλῶν ζητημάτων στενῶς συνδεομένων μετὰ τῆς μεταξὺ τῶν λαῶν διακρήσεως τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης. Καὶ ὅντως, δὲν πρόκειται ἵνα δημιουργηθῇ τὸ δικαίον, ἀλλ' ὅπως ἀναζητηθῇ ἐν τῷ αἰσθητικῷ τῆς εὐθιότητος τῷ ἀποτελοῦντι τὴν συνειδήσιν ἀπέναντι τῶν ἀνθρώπων. Εἴθε ἡ παγκόσμιος αὕτη συνείδησις, ἀφ' ἧς ἀπεκδέχεται τὴν κώρυσιν τῶν ἡμετέρων ἐργασιῶν, εἴη καὶ τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν ἐπιδοκιμασθῇ.

Τοιοῦτο, κύριον, τὸ ἔργον τοῦ ὑπὸ τῶν ἐνδεκα κατ' ἐξῆς ἰδρυτῶν προταχθῆναι τοῦ κκοινοῦ, οἷον τὴν ἀνάλυσιν ἀναγκάων ἡγεμονία πρὸς τὴν πληρεστέραν κατάληξιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τοῦ διεθνούς δικαίου ἐπιδοκίμου σκοποῦ.

Ἄλλ' ἐπιτραπὴν ἡμῖν ἵνα πρὸ τούτου ἀναφέρωμεν ἐνῶπιον ὡμῶν ὅλγα τινὰ περὶ ζητήματος ἐν τῇ γενέσει σχεδὸν αὐτοῦ τὸν Συλλόγον ἀπαρρολήσαντος, εἰς ἄκρον δὲ ἐνδιαφέροντος ἅπαντας μὲν τοὺς ἀπανταχοῦ λατρεῖς τῆς

τοῦ δικαίου ἐπιστήμης, ἰδίᾳ δὲ ἡμᾶς τοὺς κατοίκους τῆς ὠραίας καὶ δυσπρόσιτου Ἀνατολῆς, εἰς ὧν ἐπὶ πολλὴν στερεωθῆσεται βεβαιότης ἡ, ὡς ἐλπίζω, ἐν ἡμῖν γεννηθῆσιν ἤδη πεποιθήσεις ὅτι καλὸς πράξει ὁ ἡμέτερος Συλλογὸς τὰς τῆς ἐταιρίας ταύτης ἐρένας καὶ ἀποφάσεις διαπανθανόμενος καὶ μετ' αὐτῆς, εἰ δυνατὸν, συσχετιζόμενος καὶ ἀδελφικοποιούμενος.

Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐστὶν ἡ ἐξαγωγή τοῦ εὐρωπαϊκοῦ διεθνούς δικαίου εἰς τὰ ἀνατολικὰ ἔθνη, διαρεθὲν δὲ κατ' ἐννοίαν τὰς ἀκολουθίας, ἐγένετο ἀντικείμενον μελετῶν, ἐκθέσεων, συζητήσεων καὶ γνωμοδοτήσεων, πολλὰς παρεχουσῶν ἀφορμὰς εἰς ἐπιστημονικὰς τε καὶ πολιτικὰς σκέψεις καὶ μερίμνας.

Ζήτημα πρῶτον. Ὑπάρχει, ἐν ταῖς ἰδέαις καὶ ταῖς πεποιθήσεσι τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ταῖς πεποιθήσεσι καὶ ἰδέαις τῶν χριστιανικῶν ἐθνῶν ἀφ' ἑτέρου, ἐν ταῖς υποχρεώσεσιν αὐτῶν πρὸς τὰ ξένα ἔθνη καὶ ἀτομα, ῥιζικὴ τις διαφορὰ ἀποκλείουσα τοὺς λαοὺς ἐκείνους τοῦ κοινού περιβάλλοντος τοῦ διεθνούς δικαίου;

Ζήτημα δεύτερον. Αἱ γνώσεις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν περὶ τῆς υποχρεώσεως τήρησεως τῶν συνθηκῶν διαφέρουσι κατ' οὐσίαν τῶν ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τούτου γνώσεων τῶν χριστιανικῶν ἐθνῶν;

Ζήτημα τρίτον. Ὑπάρχει ἀνάγκη ἰδιαίτερης προστασίας χρησιμοποιομένης τοῖς προσηλυτισταῖς ὑπὸ τῶν χριστιανικῶν κυβερνήσεων καὶ ἐκδηλουμένης ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ δι' αἵματος ἐπεμβάσεως;

Ζήτημα τέταρτον. Ἡ ἐξαγωγή τῶν προσηλυτιστῶν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς χώραις ἐγένετο ποτε ἀφορμὴ ἢ πρόφασις ἐκθέσεως, ἐχθρικών αἰσθημάτων κατὰ τὸν ἔθνον τῶν διωπομένων ὑπὸ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ;

Ζήτημα πέμπτον. Ἡ σημερινὴ κοινωνικὴ κατάστασις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, πρὸ πάντων δὲ τῆς Τουρκίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Περσίας, τῆς Κίνας καὶ τῆς Ἰαπωνίας, δικαιολογεῖ τὴν διακρίσιν προεξέχουσας ἡ ἑτέρας ἐξαιρετικῆς δικαιοδοσίας, περιβιβλινόμενης τὰς προστατευτικὰς διατυπώσεις τὰς παρεχόμενας ἐν ταῖς προνόμοις ὑπὲρ τῶν ξένων κατακυρουσέας συμβάσεις (capitulations), καὶ ἐν περιπτώσει καταρτητικῆς ἀπορνήσεως, καθ' ὅποιον μέτρον καὶ μετὰ τίνων ὧρων ἡ δικαιοδοσία αὕτη ἐστὶ μεταβλητὴ;

1) "Re annuaire de l'Institut de droit international, 1877, p. 141 καὶ 142.

Ζήτημα έκτον. Τὸ δικαίωμα ἱερατικῆς δικαιοδοσίας ὑπερ κείμεται καὶ ἐξασκῶνται ἐν Ἀνατολῇ τὰ χριστιανικὰ Ἵθνη διὰ συμπεριλαμβάνει καὶ τὸ καθέκον διοργανώσεις προενοικίων ἢ ἄλλων δικαιοτερίων, παρεχόντων πᾶσι τοῖς προσερχομένοις ἐχέγγυα περαιομένης καὶ ἀμερληήτου δικαιοσύνης; Ἐν περιπτώσει δι καταρατικῆς γνωμοδοτήσεως, διὰ ἀρμόζει ὅπως τὸ μὲν διεκρινθῶσι καὶ διατυπωθῶσι οἱ ὅροι καὶ τὰ προσόντα καταλλήλου ἐξουσίας τῆς δικαστικῆς ἐπιστήμης, τὸ δὲ προσεγγίσειν ἄλλοις, ἐν ἐκαστῇ χώρῃ, τὸ ἐρεῖται καὶ τὰ πρωτοδικαίαι;

Ζήτημα ἑβδόμον. Ἢ πᾶρα ἐπιτρέπει, προκειμένου τοῦ λόγου περὶ τῆς κατὰ νόμον καταστάσεως καὶ ἐκπαιδεύσεως τῶν προσώπων, ὅπως θεωρηθῇ δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ κοινῶν διατάξεων, εἰς μικτὴν πληθυσμίαν, συγκαίμενον ἐξ ἀνατολίων καὶ χριστιανῶν;

Τὸ προκείμενον ζήτημα καὶ τὰ καθέκαστα αὐτοῦ, ἀπὸ πρᾶξι καὶ ἡλικίας, τὰ μέλα ἀπεργασθῶσι ἐνὸς τῶν συνεταίρων, ἐν αἷς συγκαταβλημῇ καὶ ὁ ἡμέτερος ὡμιγενὴς καὶ σοφὸς νομοδιδάσκων, κ. Νικόλαος Σερβόλος, οὕτως τὴν ἐν τῇ Συλλογῇ τοῦ διεθνούς δικαίου συνηγασάν πλεονεχίαν ἀναπτύξομεν ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς παρούσης ταύτης. Ἐάν ὁ κανονισμὸς ἡμῶν ἐπιτρέπῃ τὴν συζητησὶν ἐπὶ ζητημάτων ταυτέως φύσεως, ἡβόλομεν ἐκτενέστερον περὶ τοῦ προκειμένου πραγματευσθῇ, καὶ τοῖς ἡμετέροις ἐπίτοις συνάδελφοις ἡβίαιε δοθῇ ἀφορμὴ εἰς μελέτης ἐπιστημονικῆς καὶ κοινωνικῆς λίαν ἐνδιαφερόμενης, ὡς τὸ πρῶτον ἀποτέλεσμα ἡβίαιον εἶναι βεβαίως ἡ διὰ τῆς πολιτικῆς αὐτῶν συνηγασῆαι ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος τοῦ διεθνούς δικαίου πρὸς τῆς ἐπιστήμης ταύτης. Ἀλλ' ἐπειδὴ λίαν ὀρθῶς καὶ ἐφρονίμως συνεπτόμενος ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἀπαγορευτικὴν ἐθετο δικάζειν ἐν τῷ Κανονισμῷ αὐτοῦ, περιοριζόμεθα εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα, ὅπως, καὶ τὴν σκίαν ἀποφύγοντες τῆς συζητήσεως, δειχόμεν ὅμιν ἀπλῶς τὸ ἐννοούμενον τοῦτο συμπεταῖν καὶ ὑπὸ τὸ πρῶτον τῶν μερῶν ὡς γενεὴ παρ' αὐτῇ ἡ καταστάσις τῶν τῆς Ἀνατολῆς νομοθεσιῶν. Καίριος δὲ τοῦ προβλήματος καὶ εἰς ἀνάπτυξιν τοῦ θεμελιώδους αὐτοῦ νόμου.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ ἐν λόγῳ κανονισμοῦ, εἰς αἵκοι καὶ ἐνὸς ἄρθρων ἀπεριουκένου, ὁ Σύλλογος τοῦ διεθνούς δικαίου ἐστίν, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐρρήθη, ἐταίρια ἀποκλειστικῶς

καὶ ἐπιστημονικῇ καὶ ἀνευ χαρακτῆρος ἐπιστήμης, σκοπεῖ δὲ α' τὴν διευκρίνισιν τῆς πρὸς τοῦ διεθνούς δικαίου διὰ προσηλαίων ὅπως καταστῇ τὸ ὄργανον τῆς νομικῆς συνειδήσεως τοῦ πολιτισμένου κόσμου· β' τὴν διατύπωσιν τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ἐκ τούτων ἀπορρέοντων κανόνων καὶ τὴν διαδοσὶν αὐτῶν· γ' τὴν παροχὴν τῆς αὐτοῦ συνδρομῆς εἰς πᾶσαν σὺνδραμὴν ἀντιπραγματικῆς καὶ προσδοτικῆς κωδικοποιήσεως τοῦ διεθνούς δικαίου· δ' τὴν ἐπιστήμην καθιέρωσιν τῶν ἀρχῶν αἵτινες ἀναγνωρισθῶσιν ὡς οὕσαι ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τῶν ἀναγκῶν τῶν νυνετέρων κοινωνιῶν· ε' τὴν ἐπιδιδῶσιν, ἐν τῷ κύκλῳ τῆς αὐτοῦ ἀκομιδότητος, τῆς διατήρησεως τῆς εἰρήνης, ἢ τῆς τήρησεως τῶν νόμων τοῦ πολέμου· ς' τὴν μελέτην τῶν ἀναγκασμένων ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ καὶ τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ δικαίου δυσχερῶν καὶ, ἐν ἀνάγκῃ, τὴν ἡτιτολογημένην νομικὴν ἀπόφασιν ἐπὶ ζητημάτων ἀμφιβόλων ἢ διαμεριστητομένων· καὶ ζ' τὴν διὰ δημοσιεύσεων, δημοσίων διδασκαλίας καὶ ἄλλων μέσων συνηγασάν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῶν ἀρχῶν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς φιλικανθρωπίας, αἵτινες δέπειν ἐφελκύει τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν λαῶν¹. Ἐκ τοῦ πρώτου

1) «Art. 1. L'Institut de droit international est une association exclusivement scientifique et sans caractère officiel. Il a pour but 1° de favoriser le progrès du droit international, en s'efforçant de devenir l'organe de la conscience juridique du monde civilisé; 2° de maintenir les principes généraux de la science, ainsi que des règles qui en dérivent, et d'en répandre la connaissance; 3° de donner son concours à toute tentative sérieuse de codification générale et progressive du droit international; 4° de poursuivre la consécration officielle des principes qui auront été reconnus comme étant en harmonie avec les besoins des sociétés humaines; 5° de travailler, dans les limites de sa compétence, soit au maintien de la paix, soit à l'observation des lois de la guerre; 6° d'examiner les difficultés qui viendraient à se produire dans l'interprétation ou l'application du droit et d'émettre, au besoin, des avis juridiques motivés dans les cas douteux ou controversés; 7° de contribuer, par des publications, par l'enseignement public et par tous les autres moyens, au triomphe des principes de justice et d'humanité qui doivent régir les relations des peuples entre eux». Ibid. α. 1-2.

τούτου και σπουδαιότητος ἔθρου, ὅπως ἐλέ-
κλῃρον ἐνταῦθα παρτίθῃ πρὸς τελείαν καὶ ἀ-
κριβῆ γνώσιν τοῦ διεθνούς ἔργου, ἀκριβὲς ἐξέ-
γεται ὅτι ἐν τῇ τούτου συστάσει ὑποβάσκει
ἐλπίς βαθμιαίας ἀνωψώσεως αὐτοῦ ἐν τῇ μελ-
λοντι μέτρῃ δικαιοσύνης δικαιοῦ τῶν διε-
θνῶν διαφορῶν. Ἄλλως τε, καὶ ἐν τῇ ἀν-
θρώπινῃ πάθῃ μηδέποτε στερεθῶσι τῆς ἐπικου-
ρίας τῶν ὀπλῶν πρὸς λύσιν τῶν ἐθνικῶν δια-
φορῶν, τε πρὸς ἐπιτεύξιν τοῦ εὐγενούς σκοποῦ
ἐν τῇ ἀποφυγῇ τούτου διχλασθανόμενα μέσα εἰ-
σὶν ἀναμφιβόλως προσωρισμένα ὅπως ἐν βραχυ-
τάτῳ χρονικῷ ὁποῦσιν καὶ τὴν τῆς θεωρη-
τικῆς μελέτης τοῦ διεθνούς δικαίου προαγωγὴν
σπουδαίως ὠθήσονται, καὶ τὴν τοῦ Ἄρειος παρὰ
τοῖς ἀνθρώποις ἐπιβλῆσιν ἀσυνωτίστερον κατα-
στήσουσι.

Τὸ δεύτερον ἄρθρον θεσπίζει μὲν κατ' ἔτος
συνεδρὸν τοῦ Συλλόγου, συνεχόμενον ἐν ἐποχῇ
καὶ χωρῇ προδιωρισμέναις¹.

Κατὰ τὰ ἄρθρα τρίτον, τέταρτον, πέμπτον
καὶ ἕκτον, ὁ Συλλογὸς σύγκαιτοι ἐκ μελῶν τα-
κτικῶν καὶ ἐπιτιμῶν καὶ ἐξ ἐταίρων. Ὅσοι μὲν
δὲ ταῦτα ἔκω ὡς τακτικὸν ἐκλέγονται ἀνδρῶν
ἀνήκοντες εἰς διάφορα ἔθνη καὶ διακριμένους
παρασχόντας ὑπηρεσίας, θεωρητικὰς ἢ πρα-
κτικὰς, εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον, μηδέποτε δὲ
ὑπερβαίνουσι τὸν ἀριθμὸν πεντήκοντα. Τὸ ὅριον
τούτου ἐτελῇ ὅπως, διὰ τῆς ἀποφυγῆς ἐκλογῶν
ἀπεριόριστων συνερχομένων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ
εὐνοίαν καὶ συγκατάθεσιν πρὸς τοὺς ὑποψη-
φίους, διατηρηθῇ ἐν τῷ μέλλοντι ὁ κληρώς
ἐπιστημονικὸς χαρακτὴρ καὶ τὸ ὑψηλὸν κύρος
τοῦ Συλλόγου. Ὅπως δὲ διατηρηθῇ καὶ ἡ δια-
θνής καὶ πάντῃ ἀμερόληπτος ἰδιότης αὐτοῦ,
τὰ ἄρθρα ταῦτα κωλύουσι τὴν πρὸς ὕψους
ἐπικρατείας τινὸς ὑπέρβασιν τοῦ πέμπτου τοῦ
ὅλου ἀριθμοῦ τῶν τακτικῶν μελῶν καθ' ἣν ἐπο-
χὴν προτείνεται νέος ὑποψήφιος. Ὅθεν ἀπορρι-
πτὸς ἐστὶν ἰσὺ ἰσοῦ ὁ Ἕλλην, λόγῳ χρεὶν, ὁ
προτεινόμενος καθ' ἣν περίοδον ὁ Συλλογὸς σύγ-
κενται ἐκ τριῶντα τακτικῶν μελῶν, ὧν οἱ ἑξὶ
εἰσὶν Ἕλληνες, ἢ ἐκ τεσσαράκοντα, ὧν Ἕλληνες
εἰσὶν οἱ ἑκτὼ, ἢ τεσσαράκοντα καὶ πέντε, ὧν
ἐνέκα εἰσὶν Ἕλληνες, καὶ οὕτω καθεξῆς. Πρὸς
τούτους δ' ἐπίσης ἀναγκαῖα ἰδιωρήθη καὶ ἡ ἐξ-
ασφάλειος τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἐλευθερίας τοῦ

Συλλόγου· διὰ καὶ ἐθεσπίσθη ἐν τοῖς περὶ ὧν
ὁ λόγος ἄρθροις ὅτι ἀποκλεισμός τῆς ὑποψη-
φύτητας τῶν ἐν ἐνεργείᾳ διπλωματῶν καὶ ἡ
ὕπὸ τῶν μελῶν ἄτινα ἀναδίδονται διπλωμα-
τικὴν ὑπηρεσίαν ἀπόλυτα, ἐφ' ἅπαντα τὸν χρό-
νον τῆς ὑπηρεσίας ταύτης, τοῦ δικαιώματος
τῆς ψηφοφορίας¹.

Τὰ ἄρθρα ἑξῶθεν καὶ ὀγδοὺν πραγματεύου-
ται περὶ τῶν ἐταίρων καὶ τῶν ἐπιτιμῶν μελῶν.
Καὶ οὗτος μὲν ὁ τίτλος ἀπονέμεται πρὸς πᾶν
ἄτομον ἢ ἰθὺικὸν πρόσωπον διορούμενον τῷ
Συλλόγῳ τοῦλάχιστον τρεῖς χιλιάδας ὀφθαλμῶν.
Ἐταῖροι δὲ ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν τακτικῶν με-
λῶν ἀνδρες, οὐχὶ μὲν ὑπογλωσσικῶς νομικαί,
ἀλλὰ πάντως γνώσεις εἰδικὰς κατέχοντες ὡφα-
λίστους τῷ ἐπίδικωμένῳ σκοπῷ. Τούτων ὁ
μὲν ἀριθμὸς ἐστὶν ἀπερίωριστος, ἡ δὲ ψῆφος
συμβουλευτικὴ².

1) «Art. 3. L'Institut se compose de mem-
bres effectifs, d'associés et de membres hono-
raires. Tout membre ou associé de l'Institut
reçoit un diplôme.

Art. 4. L'Institut choisit librement ses
membres effectifs parmi les hommes de di-
verses nations qui ont rendu au droit inter-
national des services éminents, dans le do-
maine de la théorie ou de la pratique. Le
nombre total des membres effectifs ne peut
dépasser cinquante, mais il ne doit pas né-
cessairement atteindre ce chiffre.

Art. 5. Il ne peut être attribué, par une
élection nouvelle, aux assesseurs d'un mé-
me Etat ou d'une éducation d'États une
proportion de places dépassant le cinquième
du nombre total des membres effectifs
existant au moment de cette élection.

Art. 6. Les diplomates en service actif ne
peuvent être nommés membres de l'Institut.
Lorsqu'un membre entre au service diploma-
tique actif d'un Etat, son droit de vote dans
le sein de l'Institut est suspendu pendant
tout le temps qu'il passe à ce service». Id.
σελ. 2.

2) «Art. 7. Les associés sont choisis par
les membres effectifs parmi les personnes
dont les connaissances spéciales peuvent être
utiles à l'Institut. Leur nombre est illimité
et les dispositions de l'article 5 ne leur sont
pas applicables. Ils assistent aux séances
avec voix purement consultative.

Art. 8. Le titre de membre honoraire est
conféré à toute personne, association, muni-
cipalité ou corps moral quelconque qui
fait à l'Institut un don de 3,000 francs au

1) «Art. 2. En règle générale il y a une
session par an. Dans chacune de ces ses-
sions, l'Institut désigne le lieu et l'époque de
la session suivante.» Id. «. 2.

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

Ἐκ τοῦ ἰνάντου ἄρθρου δῆλον γίνεται ἐπὶ τὰ τακτικὰ μῆλη μετὰ τῶν ἱταίων δύνανται καὶ ἐπιτροπὰς συστήσαι ἐν ἐλάχιστῃ χώρῃ, συγκροτούμενας ἐκ τῶν ἀρωσιωμένων εἰς τὴν μελέτην τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ἐπὶ σκοπῇ ὑποβοηθήσεως παρὰ τοῖς τούτων ἀπολλύουσιν τῶν τοῦ Συλλόγου προσπαθειῶν καὶ διαδόσεως τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ ἐρευνῶν.

Τὰ ἄρθρα δέκατον, ἐνδέκατον, δωδέκατον καὶ δέκατον τρίτον καθορίζουσι τὴν ἐκλογὴν καὶ τὰς υποχρεώσεις τοῦ προέδρου, ἀμετρούτων τῶν ἀντιπροέδρων, τοῦ γενικοῦ γραμματέως, τῶν συμβουλευόντων αὐτῷ γραμματέων, τοῦ γαιου καὶ τῆς τοῦ ταμεῖου ἐπιτηρητικῆς ἐπιτροπῆς. Ὁ μὲν πρόεδρος καὶ οἱ ἀντιπρόεδροι ἐκλέγονται ἀπὸ τῆς ἐνδοχῆς ἐκδοχῆς τακτικῆς συνέλευσιν ὁ δὲ γενικὸς γραμματεὺς ἐπὶ ἐξ ἑτῆ, ὡς καὶ μετὰ ταῦτα ἐκλέγεται, ὡς καὶ οἱ ἐπὶ τῇ προέδρῳ καὶ πρὸς ἀνακούρῃν αὐτοῦ ὀριζόμενοι γραμματεῖς, καὶ ἐπὶ τριετίαν ὁ ταμεὺς καὶ ἡ τοῦ ταμεῖου ἐπιτηρητικὴ ἐπιτροπὴ. Ἐδρα τοῦ Συλλόγου θεωρεῖται τὸ μέρος ἐνθα διαμένει ὁ γενικὸς γραμματεὺς ὅστις καὶ ἐκ τούτου καὶ ἐκ τῶν καλεσθέντων ἐκείνῳ ἐξάγεται ἐπὶ ὁ κυριώτερος πρῶτος καὶ τοῦ σωματείου μεγάλος².

minimum. Les membres honoraires reçoivent les publications de l'Institut. Id. al. 3.

1) «Art. 9. Les membres effectifs, en concert avec les associés, dans chaque Etat, peuvent constituer des comités composés de personnes vouées à l'étude des sciences sociales et politiques, pour seconder les efforts de l'Institut parmi leurs compatriotes». Id. al. 3.

2) «Art. 10. A l'ouverture de chaque session ordinaire, il est procédé à l'élection d'un président et de deux vice-présidents lesquels entrent immédiatement en fonctions».

Art. 11. «L'Institut nomme, parmi ses membres effectifs, un Secrétaire-général pour le terme de six ans. Le secrétaire-général est rééligible. Il est chargé de la rédaction des procès-verbaux des séances, de la correspondance pour le service ordinaire de l'Institut et de l'exécution de ses décisions, sauf dans les cas où l'Institut lui-même y aura pourvu autrement. Il a la garde du sceau et des archives. Son domicile est considéré comme le siège de l'Institut. Dans chaque session ordinaire, il présente au résumé des derniers travaux de l'Institut».

Art. 12. L'Institut peut, sur la proposition du secrétaire-général, nommer un ou plu-

Τὰ ἄρθρα δέκατον τέταρτον καὶ δέκατον πέμπτον διατυποῦσι τὸν τρόπον καθ' ὃν ψηφοροῦνται τὰ μέλη καὶ αἱ ἐπὶ τῶν ζητημάτων ἀποφάσεις τοῦ Συλλόγου¹.

Το δέκατον ἕκτον ἄρθρον διαλαμβάνει ἐπὶ ἐν τῇ συζητήσῃ ζητημάτων μεταξύ δύο ἢ πλείονων κρατῶν τὰ τοῦ Συλλόγου μέλη τὰ εἰς τὰ κράτη ταῦτα ἀνήκοντα δικαιούνται μὲν ἐκρεῖσθαι καὶ ἀναπτύττειν τὴν ἐαυτῶν γνώμην, στεροῦνται δὲ τοῦ δικαιώματος τῆς ψηφορίας. Ἡ διάταξις αὕτη ἀξιοσημειώτως ἐστὶ καὶ λίαν σπουδαία, καθ' ὃ τείνουσα εἰς περιφρούρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ σωματείου, ὅπερ ἠδύνατο σοβαρῶς καὶ μεροληπτικῶς ὑποσπῆναι τὴν ἐπὶ τῇ φήμῃ ἐκτεθειμένον πολλὰς εἰς τὴν σκληρὴν ἀνάγκην θύσας τῆς ἐπιστι-

sieurs secrétaires, chargés d'aider celui-ci dans l'exercice de ses fonctions, ou de le remplacer en cas d'empêchement momentané. Ces secrétaires, s'ils ne sont pas déjà membres de l'Institut, acquièrent, par le fait seul de leur nomination, le titre d'associés. Le mandat des secrétaires expire de droit avec celui du secrétaire-général, sauf le cas où le décès de ce dernier ou quelque autre motif nécessite son remplacement provisoire jusqu'à l'élection de son successeur.

Art. 13 L'Institut nomme, pour le terme de trois ans, un trésorier chargé de la gestion financière et de la tenue des comptes, ainsi qu'une commission de surveillance chargée du contrôle et de l'inspection des dépenses et recettes. Le trésorier et la commission de surveillance peuvent être choisis parmi les personnes compétentes, résidant à proximité du siège de l'Institut, lors même qu'elles n'en sont pas membres. Dans chaque session ordinaire, le trésorier présente un rapport financier. Id. al. 3-4.

1) «Art. 14. En règle générale, dans les séances de l'Institut, les votes au sujet des résolutions à prendre sont émis oralement et après discussion. Les élections se font au scrutin secret, et les membres présents sont seuls admis à voter. Toutefois, pour l'élection des nouveaux membres, les présents sont admis à envoyer leurs votes par écrit sous plis cachetés».

Art. 15. Exceptionnellement, et dans les cas spéciaux où le président, les vice-présidents et le secrétaire-général le jugent unanimement utile, les votes des absents peuvent être recueillis par voie de correspon-

Id. al. 4.

μονικῆς ἀλληθείας ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ ἔθνικοῦ συμπερόντος¹.

Τὸ ἄθρονον δέκατον ἔσδομον πραγματεύεται περὶ διορισμοῦ εἰσρηγμάτων καὶ συντάξεως ἐπιτροπῶν πρὸς προπαρασκευαστικὴν μελέτην τῶν ἐν τῷ Συλλόγῳ υποβαλλομένων ζητημάτων καὶ τὸ δέκατον ὄγδον περὶ τεκτονικῆς ἐκδόσεως ἐν αὐτῷ περιοδικῷ².

Κατὰ τὴ δέκατον ἑννέοντον ἄθρονον, τὰ ἐξοδα τοῦ σωματείου καλλύπονται ὑπὸ τῶν συνδρομῶν τῶν ἰακτικῶν μελῶν, τῶν προσφορῶν τῶν ἐπιτιμῶν καὶ τῶν δωρημάτων παντὸς φιλεπιστήμονος. Οὐδὲν αὖτε γίνεται, ὡς βλέπετε, κύριοι, ἐν αὐτῇ μὲν καὶ περὶ ἐνδεχομένων ἐπιχορηγήσεων καὶ ἐνδεχόμενων. Ὁ πύρος οὗτος, συζητηθεὶς ὡς ἴσως καὶ κατὰ βῆθος ὑπὸ τῶν ἰδρυτῶν, ἀπερρίθηται ἀμφὶ καὶ ὑπ' αὐτῶν, μὴδὲ τὴν ἐλαχίστην καὶ κατ' ἐπὶθεσιν παραδεξαμένην ὑλικὴν τοῦ Συλλόγου ἐξάρτησιν, ὡς, διὰ τῶν ἀνωτέρων μνημονευθέντων μετρώ, διεσπάζαντο τὴν ἥδικον αὐτοῦ ἀνεξαρτήτως. Καὶ ὄντως μεγάλην κέκταιται ἄξιαν καὶ ἀκρίβειαν πλεονεκτήματα ἡ τελεία ὑλικὴ καὶ ὑλικῇ ἀνεξαρτησίᾳ· λίαν δὲ προσφόρος καὶ ἀσπαστὸς λέγειν ὅτι. Besobrasoff ἐν τῇ προρηθείσῃ αὐτοῦ ἐκθέσει ἐνώπιον τῆς ἐν Πετροπολὶ αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν ὅτι «ἐργον συστήθην ὑπ' ἀνδρῶν ἀνεξαρτήτων, τοὺς ἰδίους κινδύνους καὶ ἀναλώμασιν, ἄξιον τυγχάνει τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας, ὁρεϊλούσης φίλα φρονεῖν τῇ ἰδίᾳ τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ δικαίου». Πρὸς

τούτους δὲ τὸ ἄθρονον τοῦτο προδιατάττει τὸν βαθμιαῖον σχηματισμὸν ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου, οὗ τοὺς τόκους ὀφείμι εἰς τὰς δαπάνας τῆς γραμματείας καὶ τοῦ Περιοδικοῦ. Ὅσοτον προβλεπτικῆς, ὅσοτον σπουδαίας, ὅσοτον σωτηριαδῆς ἡ δικάζεις αὕτη! Ἐάν καὶ παρ' ἡμῶν ἴσχυεν, ὅπως ἐπαρξείη, ὅποια ἀνάπτυξις καὶ προχωρῇ τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἔθνικων καθιδρυμάτων! Ἀλλ' ὡς μὴ ὤρεται, ἐπιλαχθόμενοι τοῦ σοφοῦ Ἡσιόδειου ἔπους

«Εἰ γὰρ καὶ καὶ σμικρὸν εἴμι σμερὶ καταλείψω, καὶ θαρρὶ τοῦτ' ἔροισι, εἴχα κεν μέγα καὶ τὸ γένοντο»,

ποτὶ μὲν ἐν τοῖς κανονισμοῖς ἡμῶν τὸν σχηματισμὸν ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου θεωρητικῶς παραδεχόμενοι, σκληρῶς ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τὴν διατάξιν ταύτην παρερρονοῦμεν, ποτὶ δὲ, καὶ τοῦτο συνεχέστερον, οὐδ' ἐν αὐτοῖς τοῖς κανονισμοῖς μνείας αὐτὴν ἀξιούμεν τῆς ἐλαχίστης. Πότε, πρὸς Θεοῦ, πότε σωφρονισθώμεθα, μᾶλλον τῶν ξένων ἐπωφελοῦμεν τῶν ὑψηλῶν ἀγαθῶν καὶ πρακτικωτάτων παραγγελλμάτων τῶν ἡμετέρων προγόνων!

Ἐν τῷ ἄθρῳ εἰκοστῷ προβλέπεται ἡ ὑποἐπιτροπὴ συντάξις σχεδίου εἰδικῷ περὶ ἐκλογῆς νέων μελῶν διακρίσεων, καθυποβληθεῖσαν εἰς τὴν ἐπομένην σύνοδον· καὶ τέλος ἐν τῷ εἰκοστῷ ἑκτοστῷ, ὁ κανονισμὸς ἐπιτρέπει τὴν ἐκταῦτο ἀναλήψαν, ὅταν αἰτήσιν περὶ τούτου ὑποβλήσιν ἑξ τεκτονικῆς μελῆ³.

Αἱ προκαταρκτικαὶ αὐταὶ ἐργασίαι, κύριοι, ἐξενεργήθησαν καὶ ἐπὶ τινι ἀναγκαίᾳ μέτρᾳ μελετηθέντα ἐνεκρίθησαν· προεδρεύοντος μὲν τοῦ κ. Mancini, ἀντιπροέδρου δ' ἐκλεγέντων τῶν

1) «Art. 16. Lorsqu'il s'agit de questions controversées entre deux ou plusieurs états, les membres de l'Institut appartenant à ces états sont admis à exprimer et à développer leur opinion, mais ils doivent s'abstenir de voter». Id. σελ. 4.

2) «Art. 17. L'Institut nomme parmi les membres effectifs et ses associés des rapporteurs, ou constitue dans son sein des commissions pour l'étude préparatoire des questions qui doivent être soumises à ses délibérations. Dans l'intervalle des sessions, la même prérogative appartient au Bureau et, en cas d'urgence, le secrétaire-général prépare lui-même des rapports et des conclusions».

Art. 18. L'Institut publie annuellement un Bulletin de ses travaux et désigne une ou plusieurs revues scientifiques pour recevoir ses communications publiques». Id. σελ. 5.

1) «Art. 19. Les frais de l'Institut sont couverts: 1° par les cotisations régulières de ses membres effectifs; 2° par les versements de ses membres honoraires; 3° par des fondations ou autres libéralités. Il est pourvu à la formation progressive d'un fonds dont les revenus suffisent pour faire face aux dépenses du secrétariat, des publications des sessions et des autres services réguliers de l'Institut». Id. σελ. 5.

2) «Art. 20. Un règlement sera préparé par les soins d'une commission, dont fera partie le secrétaire-général, pour l'exécution des présents statuts. Il ne deviendra définitif que lorsqu'il aura été approuvé par l'Institut dans sa prochaine session».

Art. 21. Les présents statuts seront révisés en tout ou en partie, sur la demande de six membres effectifs». Id. σελ. 5.

κυρίων Bluntschli και de Parieu (ἀπόντος), και τὰς ποικίλως και πολυμήκτους υπογραφάς της γενικής γραμματείας αναγγέλλοντας του κ. Rolin-Jacquemyns. Καί από της εποχής εκείνης, τελευτών των ἀπαραίτητων του έργου και θεμελιωδών βάσεων, επιστημονική ιδέα ἀφρημένη και σχεδόν φαντασιώδης σωμαίνεδυστατο καλλιθέμελλον και πλήρης ζωής ἐγεννήθη δὲ Στάλογος του Διεθνούς Δικαίου, οὗτος, ἐν προσηγεί ἀναγνώσματι, σκιαγραφῆσαι προτιθέμεθα τὸν ὁκταετῆ γυνωμάτατον βίον δι' ἐπιστημονικῶν ἔθλων ἐν μέλλον ἑσπεύει λαμπρυνόμενον ὑπὸ τῆν ἀμα τῇ γενέσει αὐτοῦ προσληθίσαν φιλοσοφικήν σημαίαν του ἡρώου και φιλάνθρωπικου ἀπορρήγματος. Julia et pace.

ΜΕΡΟΣ Β΄.

Πρώτη, κατὰ τὴν σύνθεσιν, κύριος, του ὑπὸ αἰσίου οἰωνοῦς καὶ ἐπὶ βάσειν στερεῶν συγκροτηθέντος Συλλόγου του Διεθνούς Δικαίου ἐγένετο ἐν Γενέβῃ τῇ 1^ῃ Σεπτεμβρίου, ἀρξαμένη μὲν τὴν 31^{αν} Αὐγούστου, περὶ ἡμέρας δὲ τὰς ἐαυτῆς ἐργασίας τὴν 5^{αν} Σεπτεμβρίου τοῦ 1874^{ου} ἔτους. Αἱ κυβερνητικαὶ και ἡμερικαὶ ἀρχαὶ μετὰ τῶν πολιτῶν ὑπεδέχθησαν αὐτὴν φιλοφρόνως και μετ' ὧως ἐξαιρετικῶν ἐκλογισμῶν τιμῶν και ἐνδείξων χάρις και σεβασμῶν τὴν ὀλιγομὲλῃ ταύτῃ ἐταιρίαν, ἥτις, πᾶσι μὲν ὁμοιωτικὸν φέρουσα χαρακτῆρα, μόνους τίτλους δὲ καυλογοῦντας τοιαύτην ἔκτακτον ὑποδοχὴν ἐκέκτητο τὴν πανθολογομένην τῶν μελῶν αὐτῆς ὑπόληψιν και τὸ διάφορον, ὅπερ εἰκαι ἐφ' αὐτοῦ πᾶν τὸ τεῖνον εἰς τὴν κατὰ τὸ ἐνὸν παρακλῶσαν του πολέμου. Καί δὲ, οὐ μόνον ὥραιαι και ποικίλαι ἐγένοντο εἰς τιμὴν αὐτῆς διαχίσεις ἐπὶ τῆς ποιητικότητος και κυνιοπρασίῳ λήνους τῆς Γενέβης, ἀλλὰ και μετὰ του ἐπιστημονικοῦ τρόπου παρεγρήθη αὐτῇ, διὰ τὰς συνεδριάσεις, ἡ ιστορικὴ του δημοφιλῶς αἰθουσα, του Συλλόγου του συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας, ἐν τῇ ἐνέρξει τῆς πρώτης συνεδριάσεως, εἰς ἣν κατ' ἐξαιρεσιν πολυπληθεῖς ἐγένετο δεκτὸν ἀκροατήριον, ἐκρυνήσαντος κατέλληλον πρὸς τοῦτο λόγον, εἰς ὃν ἀπήντησεν ὁ πρῶτος του Συλλόγου πρόεδρος κ. Mancini, μετ' ὃ και ὁ γενικός γραμματεὺς κ. Rolin-Jacquemyns ἀνέγνω ἐκθεσιν τῶν ἐργασιῶν του σωματείου ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ ἐν Gand του Βελγίου. Ἀκολουθῶν δὲ προέβη ἡ σερὰ αὐτῇ ἐταιρία και εἰς τὸν καταρτισμὸν του προ-

εδρίου αὐτῆς, ἐκλεγέντων ὡς κοσμητῶρων τῶν διακεκριμένων προσώπων τῶν ἀπαρτισθέντων αὐτὴ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος.

Τὸ προσωπικὸν του πρώτου προεδρείου, λέγει ὁ κ. Besobrasoff ἐν τῇ πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν τῆς Πετροπόλεως σπουδαίῃ αὐτοῦ ἐκθέσει¹, διακρίνεται ἐπὶ τε τῷ ἀδιαφιλονεικῷ κύρει τῶν αὐτοῦ μελῶν και ἐπὶ τῷ διεθνῇ χαρακτῆρι τῶν ἐν τῇ τούτων ἐκλογῇ ἀμερόληπτως διαφυλαχθέντι. Ὁ μὲν πρόεδρος του Συλλόγου κ. Mancini λέκεται, τὸν ὑψηλὸν κύρει, και μεγάλην πείραν τῶν πολιτικῶν και διπλωματικῶν ὑποθέσεων, φέρων παγκόσμιον και ἀνωτάτην κοινωνικὴν θέσιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἀνήκει δὲ διὰ τῆς αὐτοῦ ἰδιαιότητος εἰς κράτος, ὅπερ, καίτοι μέλλον ἐτέρων κρατῶν ἐγγὺς συγγένον τῶν μεγάλων δυνάμεων, διὲν συγκρατεῖται ἐν τούτοις ἐν ταῖς ἐπικρατεῖαις ταῖς διεποῦσαις τὰς τύχας τῆς Εὐρώπης. Αἱ ὁδοὶ αὐτῆς και λαττεπλάττει σχέσεις αἰ τὴν σήμερον ὑφιστάμεναι μεταξύ δύο μεγάλων εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, ὧν αἱ σοφοὶ θέλουσι καταλάβει ἀναμφιβόλως τὰς κυριώτερας θέσεις ἐν τῷ Συλλόγῳ, καθίσταται ἐπιτυχεὴ τὴν ἐκλογὴν του προέδρου, ὡς και τὴν τῶν ἀντιπροέδρων. Ὁ φημι και ἡ δημοτικότης του κ. Mancini, ἐν τε τῇ Γερμανίῃ και τῇ Γαλλίᾳ κατ' ἴσην μοῖραν ἀνεγνωρισμένης (γεγονὸς ἄλλος ἔχον σπανιότητος), πῶς εἶσαν ἐσπῆρας ἐν μέλλον διὰ τῆς ἀφροσύνης διεθνῇ δικαιοκρατίαν προτάσεως, ἥτις ὑπεβλήθη ὑπ' αὐτοῦ τῷ ἰταλικῷ κοινοβουλίῳ, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς του κ. Richard ἐνώπιον τῆς βουλῆς τῶν κοινοτήτων τῆς Ἀγγλίας. Τὰ δὲ λοιπὰ μέλη του προεδρείου συμπληροῦσι τὸν διεθνῆ τούτου χαρακτῆρα, καθὼς εἰς αὐτοῖς δύο ἀντιπροέδρους, κύριος Bluntschli και de Parieu, ἐξουδετεροῦσι διὰ τῶν ἐπὶ κεφαλῇ του Συλλόγου τεθέντων ἐνομέων αὐτῶν τὰ δύο πολιτικὰς ἐχθρὰς πρὸς ἄλληλα ἔθνη, πρὸς ταῦτα δὲ και ἀμφοτέροι, καίτοι φλογερὴν ἔχοντες πολιωτισμὸν, ἔλθοντο αὐτοῖς διὰ τῶν συγγενῶν αὐτῶν ὑπερῶς πάσης ἰθνητικῆς προλήψεως. Ὁ δὲ γενικός γραμματεὺς κ. Rolin-Jacquemyns, ὁ δὲ κυνιοπρατὴν ἐν αὐτοῖς πᾶσαν τὴν ἐνεργητικότητα του Συλλόγου και τὸ μόνον τούτου ὄργανον ἀνέκων, κατὰ τὰ ἐν τῷ μεταξύ τῶν συνόδων ὁμογενηρικὰ διαστήματα, ἀνήκει εἰς χώραν οὐδετέρην και ἀναμενέσας τὴν ἐκρυνικότεραν τῇ

1) "Ora Annuaire de l'Institut de droit international τοῦ 1877 σελ. 30.

Ευρώπης, εἰς τὸ Βέλγιον. Τὸ προσωπικὸν τοῦ προεδρίου ἐστὶν ἀρχὴ ἐν πλήρει συμφωνίᾳ μετὰ τοῦ ἀποφθεύματος, ὅπερ ὁ Σύλλογος παρεδέξατο: *Iustitia et pax*.

Μετὰ τῆς ἡμερῶν διηνεκῆς καὶ σπουδαιότητὴν ἐργασίαν, καθ' ἣν ἡ σοφὴ ἑταιρεία ἐξήντησε τὰς ἡμερησίας αὐτῆς διατάξεις, μετὰ δὲ καὶ τῶν προέδρου τὴν λογοδοσίαν, τὴν εὐχλότως μὲν ἀπαρμήσαντα τὰ ἀποτελέσματα τῆς συνόδου ταύτης καὶ ἐν γένει τῆς καθ' ἑκαστὸν τὸ πρῶτον ἔτος λειτουργίας τοῦ σωματείου, τὴν δ' ἐλπίδα ἀδιστάκτως ἐκφράζουσιν ὅτι αἱ γινόμεναι ἐργασίαι ταχέως ἀπορροφῶσιν ἐν τῷ ἀμπελώνι τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης, οἱ φιλεπιστήμονες καὶ φιλόδημοι οὐ συνδέονται ἀπεχωρίσθωσαν πρὸς τὸ ἀνακαρῶσαι δικαίον εἰς τὴν ἰδίαν ἐστίαν, ἀλλὰ τὸν κοινωνικὸν ἴσον ἀλλήλους ὑπέστανεν συνεντεύξεις ἐν τῇ Μαγερδικῇ τοῦ ἐπιόντος ἔτους 1875^{ου} τὴν 25^{ην} Ἀπριλίου.

Ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἡμερομηνίαν ταύτην καὶ ἐν τῇ πρωτεύουσιν τῆς Ὁλλανδίας συνήλθεν ὁ Σύλλογος ἐν δευτέρᾳ συνόδῳ, ἀρχαμένην ἐν τῇ πρὸ ἑνὸς ἔτους οὐρηθείσαν ἐκείνῃ ἡμέρᾳ, ἀρχισσῆ δὲ τὴν 31^{ην} Ἰουλίου μνησῶ. Καὶ πρόεδρος μὲν ἐξελέγη ὁ κ. Bluntschli, ἀντιπρόεδρος δὲ οἱ κύριοι Parieu καὶ Asser. Ἡ δὲ γενομένη τῇ φιλεπιστημικῇ ἑταιρείᾳ ὑποδοχὴ ὑπερῆε φιλοφρονησάτῃ καὶ ἀνταξίᾳ τῆς ἐν Γενέβῃ. Οὐ μόνον ἐπιτροπὴ ἐπὶ τούτῳ ὥρισεν τριμελὲς, ἀπεριζομένη ὑπὸ προσώπων λίαν διακεκριμένων καὶ σηματούσας κατεχόντων κυβερνητικὰς θέσεις, ἥτις ἐδέχθη αὐτὴν ἐπιστήμῳ ἐν μεγαλοπρεπεῖ καὶ ἱστορικῇ αἰθουσῇ¹, ἀλλὰ πολυπληθὲς τε καὶ ἐκλεκτὸν προσήλθεν εἰς τὴν πρώτῃν αὐτῆς γενικὴν συνεδρίαν ἀκατάστριον, ἐν ᾗ διεκρί-

νοντο αἱ ὑπουργαὶ τῶν ἰστωρικών, τῶν ἐξωστρωτικών, τῆς δικαιοσύνης, τοῦ πολέμου καὶ τῶν οἰκονομικῶν, πολλοὶ σύμβουλοι τῆς ἐπικρατείας, δικασταὶ καὶ ἄλλοι ἀνώτεροι ὑπὸ ἀλλήλοις, ἐπίσης δὲ καὶ οἱ πλείστοι τῶν παρὰ τῇ αὐτῇ τοῦ βασιλέως τῶν Κάτω Χωρῶν διαπιστευμένων διπλωματῶν. Καὶ ὁ μὲν πρόεδρος τῆς πρὸς ὑποδοχὴν ἐπιτροπῆς, προσφωνήσας τῷ Συλλόγῳ τὸ ὡς εἰ περίστην, ἀνέφερε τὰς μεγάλας δυσχερείας, αἰτίνας κολύουσι τὴν δίδουσαν ἀνάπτυξιν τοῦ διεθνούς δικαίου, ἔκτεινε τὴν ἐπιτροπὴν τὴν ὑπὸ τῆς βίας ἰνασκουμένην ἐπὶ τῆς λύσεως τῶν πρὸς ἀλλήλους διαφορῶν τῶν λαῶν καὶ τὴν ἀποτυχίαν τῶν κατὰ τῆς εἰς τὰ ὅπλα ἐκκλίσεως ἀντιρρήσεων, τὴν ἐκδηλουμένην μετ' ἑκαστον μέγαν πόλεμον, ἐνθουσιωδῶς δ' ἐπικριτῆσαι εἰς τὰς ἀκαμάτους προσπάθειάς, ὅς ὁ Σύλλογος καταβάλλει πρὸς ἐκκρίσιν τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου καὶ πρὸς τελείαν, εἰ δυνατόν, καὶ τούτου ἀποργίαν. Ὁ δὲ κ. Bluntschli, ἐξ ὀνόματος τοῦ ὅπ' αὐτοῦ προεδρευομένου σωματείου, λίαν προσφύρας καὶ τὰ μέλα ἐμβριθῶς ἀπαντῶν, πολλὰς καὶ ποιᾶσθαι ἀνέπτυξεν ἰδίας καὶ σκέψας ἀπορώσας τὸν ὑπὸ τῆς σοφῆς ἑταιρείας ἐπιδικωκόμενον ὀφηλότατον σκοπὸν. Εἶπε, πρὸς τοὺς ἄλλους, ὅτι τὸ δικαίον οὐκ ὑπάρχει, καίτοι εἰσὶ τὰ ἀτελέ, ὅτι αἱ τῶν τόγων αὐτοῦ ἀρχαὶ εἰσιν ἡδὴ ἐγκεχαρμμένα ἐν τῇ συνειδήσει τῶν κρατῶν καὶ ὅτι τοιαύτην κίνησιν δύναμι τὸ δικαίον τοῦτο, καὶ τακτικῶς ἐπιδεχόμενον κύρους, ὥς οὐδεμία ἐπικράτεια τοῦ ἐξ ἑαυτῶν παραβῆναι τὰς ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης καθαρῶς παραδεγμένας διακελεύσεις αὐτοῦ. Ὁ Σύλλογος, κατὰ τὸν κ. Bluntschli, δὲν ἔχει, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐπιδικαίει ἄμεσον ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῶν ἀπαραστάσεων τῶν κρατῶν, τῆς ἐπιτροπῆς αὐτοῦ οὗτος καθαρῶς ἡθικῆς· ἀλλ' ἐπειδὴ πανταχοῦ καὶ πάντῃ αἱ ἐπιστημονικαὶ θεωρίαι αἱ ὑποστηρίζονται ὑπὸ τινος περιωμήνου σοφοῦ σκεπτοῦ συνήθως ἀποθίστανται καὶ παρ' αὐταῖς ταῖς ἰσχυροτέρας δυνάμει, πρόκειται ἵνα αἱ θεωρίαι αὗται εἴ τι καλὸν καὶ χρηστόν εἶναι ὑπὸ ὁμολογίας ἀνδρῶν ἐκείνων, ἀποκλειστικῶς ἐμπνευσμένων ὑπὸ τῆς πρὸς τὸ μέγα κοινωνικὸν συμφέρον ἀγάπης καὶ ἀποσιώσεως, ἀζητοῦμεν τὴν ἀλήθειαν, προσέβητο ἐπὶ λέξει ὁ κατ' ἀξίαν τοῦ Συλλόγου προεδρεύων, ζητοῦμεν τὴν ἀλήθειαν καὶ τοὺς ἐν ἀκρονίᾳ μετὰ τῆς συνειδήσεως τῶν πολιτικισμένων ἐθνῶν συναρμολογημένους κανόνας τοῦ δικαίου. Ὁλοῦρον ἵνα ἴδωσι τὸ φῶς αἱ ἀληθείαι καὶ δικαίαι ἀρχαί, ὧν τὴν ὑπεράσπισιν ἐπιδιώ-

1) «Ainsi s'est terminée cette session. la première de l'Institut constitué, celle qui devait donner, touchant sa raison d'être et ses chances de succès, la réponse positive d'où dépend en grande partie son avenir. Cette réponse a été favorable. L'Institut a prouvé qu'il n'est pas viable, et que le travail collectif n'est pas moins fécond dans le domaine du droit international que dans les autres domaines où se manifeste l'activité de l'esprit humain». Id. σελ. 35.

2) Ἡ αἰθουσα αὕτη, ἣν στολίζουν ἱστορικῶν τῆς Ὁλλανδίας προσώπων λευκώματα εἰκόνες, δομοῦνται Trèveskammer, πάλαις δὲ κατὰ τὸν ἔθνον καὶ ὄψον αἰῶνα ἐχρησίμευσεν εἰς συνδιασκέψεις λειτουργῶν τῆς τοπικῆς κυβερνήσεως μετ' ἀντιπροσώπων τῶν ξένων δυνάμεων.

κομεν, οὐχὶ διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὀπλιν, ἢ διὰ τὸ ναυγάτο τινὸς κύρους, οὕτως γερούμεθα, ἀλλὰ διὰ τῆς καλῆς πίστεως εὐλακρυνῶς καρδίας καὶ διὰ τοῦ κύρους τῆς λογικῆς, ἥτις ἰσχυρὰ ἔσται σεισασθὰ παρὰ τοὺς ἀνθρώπους, καθ' ὃ ἀπορροῦσα ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὄντος ἡ πηγὴ τοῦ λόγου. Τὸ ἔργον τοῦτο χαλεπὸν μὲν ἴσθιν, ἀλλὰ γόνιμον, ἀπαιτεῖ δὲ ἡσυχον τὴν σκέψιν, περροντισμένην τὴν ἔρευναν καὶ ἡρεμον τὴν συζήτησιν. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνελάθωμεν ὑπὸ τοιούτων ὁδηγούμενοι πεποιθήσεων καὶ ὑπὸ τοιούτων ἐπιστῶν ἐμπνεόμενοι ἰδῶν τὰς ἡμετέρας ἐξ ακολουθήσομεν ἐργασίας. Εἰς τὰ σφόδρα ταῦτα ῥήματα ἐκίνητησε δεόντως ὁ ὑπουργὸς τῶν ἑσωτερικῶν, εἰπὼν, πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ τοὺς ἀδυσσεμειώτους τούτους λόγους, τοὺς διακρινόμενους ἐπὶ λεπτοτάτῃ φιλοσοφίᾳ καὶ ἐπὶ βαθύτῃ ἀντιῇ τῶν προσόντων καὶ τῆς ἰκνηστίας τῶν ἀρεζονομένων ἱταίρων, ὡς καὶ ἐπὶ ἐνθαρρυντικῇ ὑπὲρ μαλλούσης τοῦ Συλλόγου ἐπιτροπῆς παρέρχεται. «Ἡ κυβερνήσις τοῦ βασιλέως τὰ μετὰ τὴν σκόπῃν ὄν προτινεται αἱ ὑμῖν ἐπὶ προσάπειλαι, καθότι οὐ μόνον ἐργάζεσθαι, κατ' ἰδίαν ὑπὲρ τῆς προόδου καὶ τῆς διαδόσεως καὶ ἐπιστήμης τοῦ δικαίου διὰ τῶν ὑμετέρων μελέτων, διὰ δημοσίων μαθημάτων, διὰ πονημάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπιδοτέων, τὴν ἐν μῇ δέσμῃ συνίνωσιν τῶν πρώτων, ὡς ἁπομικρῶς ποιῶσθε χρῆσιν ἐν τοῖς μετὰ τοῖς ζητήμασι τοῖς συσχετιζομένοις τῷ βίῳ καὶ τῇ εὐμαρείᾳ τῶν ἔθνων. Τῷ ἡμετέρῳ θεσμῷ φαίνεται ἐπιφυλάττομενος ὁ προορισμὸς φέρου καθοδηγῶντος τοὺς ἀφαιρούοντας ταυτοὺς εἰς τὴν ἐνδοκίαν τῶν διεθνῶν σχέσεων, ἥτοι τοὺς νομοδιδασκάλους καὶ τοὺς διπλωμάτας. Ἐν ταυτῷ δὲ καὶ πρό πάντων, ὁ Σύλλογος ὑμῶν, τὴν ἰδίαν τῆς δικαιοσύνης καθαρῶς ἐπιδικνύμενος, ὁδηγὸς ἔσται τῆς κοινῆς γνώμης, ἥτις καὶ ἄχρι τῆς σήμερον, παρὰ τὴν θλίβεραν πειραν τῶν αἰώνων, τείνει συνεχῶς εἰς θαυμασμὸν τῶν παιγνίων τῆς βίαις καὶ τῆς τύχης μάλλον ἢ τῆς ἐργασίας τοῦ λόγου, τῆς εὐδότητος καὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὰ δικαιώματα τοῦ πλησίου».

Ἡ ἐπαχήμερος αὕτη σύνοδος, καθ' ἣν ἀπερῃσθη, τῇ προτάσει τοῦ κ. de Parieu, καὶ ἀνετίθη ἐπὶ τὴν γραμματεῖαν ἡ ἐκδοσις εἰς λογαριασμὸν καὶ πρὸς ὄφελος τῆς ἱταρίας ἐκαστοῦ Περιποδίου, μέλλοντος περιέχειν εἰδήσεις περὶ τε τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς καὶ περὶ παντός τι, τι γενικὸν παρέχει διέκδορον τοῖς ἐπιποθοῦσι τὴν πρόδον τοῦ διεθνούς δικαίου, ἐπεριουθῇ ἐν τῷ μέσῳ

δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν ἰνδεδίων ἀγῆτης καὶ ὑπολήψεις πανταχόθεν τῷ Συλλόγῳ ἐκδηλωθεῖσιν, ἐν οἷς πρωτεύει φιλοφρονεστικὴ τῶν μελῶν αὐτοῦ πρὸς τῆς βασιλείας ἐν τοῖς ἀνακτορίσιν ὑποδοχὴ.

Ἀπὸ τῆς δευτέρας ταύτης συνόδου δύο παρίστανται ἐπὶ μέγρι τῆς τρίτης, γενομένης ἐν Zurich τῆς Ἑλβετίας καὶ ἀρχαμένης μὲν τὰς αὐτῆς ἐργασίας τὴν 10^{ην}, περαιωσάσης δὲ αὐτὰς τὴν 14^{ην} μηνὸς Σεπτεμβρίου τοῦ 1877^{ου} ἔτους, ἐν ἑπτά ἡλαν παρατεταμέναις καὶ περιετικαῖς συνεδρίσσει. Τὸ δημοτικὸν συμβούλιον μετὰ τοῦ προέδρου αὐτοῦ ἐπιδέχτο ἐπιστήμης καὶ μετ' ἐκτάκτου φιλοφρονεῖας τὴν σφῆν ἱταίρων ἐν λαμπροτάτῃ τῆς πόλεως οἰκονομικῇ¹⁾, αὕτη δὲ, προέβη εἰς ἐκλογὴν τῶν νέων κομπτόρων καὶ προέδρον μὲν ἀναδείχσασα τὸν κ. de Parieu, ἀντιπροέδρου δὲ τοὺς κυρίους Bluntschli καὶ Asser, ἐνέεικφεν εἰς μέλειτας, συζητήσεως καὶ ἀποφάσεις ἐπὶ πολλῶν καὶ σπουδαιοτάτων ζητημάτων τοῦ διεθνούς δικαίου.

Ἀλλὰ, κύριοι, τίνα τὰ αἰτία τὰ προκαλέσαστα τὴν ἀναβολὴν τῆς συνόδου, ἥτις ἔδει, κατὰ τὴν κανονισμὸν, συγκατοθῆναι κατὰ τὸ ἔτος 1876^{ου}; Τὰ προκαταρούμενα μεγάλῃς καὶ ροβερῆς συγκρούσεως, ἥτις ἐμύλεον Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν καταταράζει καὶ τὰς τύχας λαῶν τε καὶ ἐπικρατειῶν καταδιώζει ἀδύλους, νερελώδεις καὶ ζοφερὰς. Ἀναβληθεῖσις ὅμως τῆς τακτικῆς συνόδου, οὐ μόνον τὰ πλείστα τῶν μελῶν ἐξκολουθοῦν ἐργαζόμενα, εἰτε ἐκαστον αὐτῶν, εἰτε καὶ ἐν ἐπιτροπαῖς, ἐπὶ τῶν καθυποβληθέντων καὶ ἀνατεθέντων αὐτοῖς νομικῶν ζητημάτων, ὡς ἄλλως τε θέλομεν παρακατινόντες εἶναι, ὅτι τακτικῶς γίνεται ἀνὰ πᾶν ἀνελαρῆτος χρονικὸν διάστημα ταῖς συνόδους παρεμπιπτόν, ἀλλὰ καὶ τὸ προεδρίον τοῦ Συλλόγου, ἐκτάκτως ἐκαστος λαβὼν πρωτοβουλίαν, καθῆκον ἐκαστοῦ ἡμέτερο ἱερὸν, ἄκα τῇ ἀγγελοσφῇ τὴν ὑποσφαιζόμεν ἔριδα ἐκπυροσφαιρῶν τοῦ πρώτου ἡμετέρου, τὴν ἐκκλησίαν τῶν φιλανθρωπικῶν ἀσκήσεων τῶν ἐμπολέμων ὑπὲρ τῆς ἡσυχίας τῶν ἀνταγμένων τοῦ δικαίου τοῦ πολέμου. Τὸ ἔργον τοῦτο αὐτῶν, εὐληπτον καὶ ἐξαιρετικὸν παρεκτρέχει μὲν

1) Τὸ οἰκονομικὸν ἔτος δὲ Συλλόγου συνεδρίσει φέρει τὸ ἱστορικὸν ὄνομα «Zam Schuecken», ἔρρα δὲ ἐστὶ τῆς ἀρχαίας ἐταιρίας τῶν «Böcker», περὶ τῆς τῆς αἰ. Ἐπιθεώρησιν τοῦ διεθνούς δικαίου καὶ τῆς συγκριτικῆς νομοθεσίας, τόμ. IX, 1877, σελ. 326.

διαφορῶν, παρατιθέμεθα ὡς ἐν σημείωσει τὸ ἀκριβὲς κείμενον, φέρει μὲν ἡμερομηνίαν 28^{ης}

Μαΐου 1877, συνετάχθη δ' ἐν Heidelberg ὑπὸ τῶν κυρίων Moynier, Rolin-Jacquemyns καὶ

4) Appel aux belligérants et à la presse.

Une guerre, long-temps redoutée, vient d'éclater entre deux grands états Européens. De part et d'autre, des flottes puissantes et des armées nombreuses ont commencé ou se préparent à mettre en oeuvre tous les moyens destructeurs que leur fournit la science moderne. Les passions nationales et religieuses sont surexcitées.

Devant cette terrible réalité, le devoir de tous ceux qui croient pouvoir exercer une influence quelconque, si modeste qu'elle soit, en faveur du droit et de l'humanité, est tracé. Ils ont moins aujourd'hui à rechercher les causes de la lutte qu'à élever la voix pour tâcher d'en circonscrire les effets dans les limites de la stricte nécessité. Ils ont à rappeler aux combattants engagés des deux côtés que, même dans les guerres les plus justes il est des moyens que le droit et l'humanité réprouvent absolument. La méconnaissance du droit de la guerre, écrit dans les traités ou implicitement reconnu dans les usages modernes, aurait en effet pour résultat, non-seulement des maux individuels incalculables, mais un retour général et plus ou moins complet de l'Europe civilisée vers la barbarie.

Dans ces circonstances, l'Institut de droit international, qui, aux termes de ses statuts, aspire à « favoriser le progrès du droit international, en s'efforçant de devenir l'organe de la conscience juridique du monde civilisé », ne saurait demeurer indifférent. Il doit se souvenir qu'il s'est promis spécialement de « travailler, dans les limites de sa compétence, à l'observation des lois de la guerre ». Il est vrai que les limites de sa compétence se réduisent à celles d'une « association exclusivement scientifique et sans caractère officiel ». Mais ce serait méconnaître un fait historique constant que de dénier toute influence à la parole même de simples particuliers, lorsque cette parole est l'écho d'un sentiment général. Or, aujourd'hui il y a un sentiment général: c'est qu'il existe un droit de la guerre, encore imparfait sans doute, mais obligeant dès à présent les belligérants à l'observation de certaines règles nettement déterminées.

Nous croyons donc faire oeuvre utile en résumant ici les règles de ce droit qui ont été expressément consacrées par des traités

récents, ou qui ont obtenu l'approbation et une sorte de sanction commune dans le travail collectif des représentants de tous les États Européens, réunis à Bruxelles en 1874.

Le Congrès de Paris de 1856 a :

1° Interdit la course ;

2° Protégé les ports de mer et le commerce neutre contre les effets d'un blocus purement fictif ;

3° Déclaré exempts de saisie les vaisseaux neutres avec toute leur cargaison et les marchandises neutres naviguant sous pavillon ennemi, à la seule exception de la contrebande de guerre.

La convention de Genève de 1864 protège les militaires blessés ou malades, à quelque nation qu'ils appartiennent, neutralise en principe les ambulances et les hôpitaux militaires, avec leur personnel, et soustrait dans une certaine mesure aux charges de la guerre les habitants du pays envahi qui auront recueilli et soigné des blessés.

Des Articles Additionnels à cette convention, signés en 1868, n'ont pas été ratifiés par les parties contractantes. Mais ces articles ont été adoptés en substances comme *modus vivendi* par les belligérants durant la guerre de 1870-1871. Une mesure analogue ne pourrait elle pas être prise pour la guerre actuelle ?

La Déclaration de St-Petersbourg de 1868 interdit l'emploi, sur terre ou sur mer, de tout projectile d'un poids inférieur à 400 grammes, qui serait ou explosible ou chargé de matières fulminantes ou inflammables.

Enfin et surtout le Projet de Déclaration internationale, arrêté par la conférence de Bruxelles en 1874, énonce les règles essentielles du droit de la guerre, telles qu'elles sont reconnues de nos jours dans tous les états civilisés. Cet acte, dû à l'initiative de S. M. l'Empereur Alexandre II, constate l'accord existant sur ce point entre les hommes compétents qui représentaient tant la Russie et la Turquie, que tous les autres états de l'Europe. Il est vrai que jusqu'ici il n'a pas reçu de sanction officielle. Mais il n'en doit pas moins être considéré, en égard à sa nature et à son origine, comme l'expression raisonnable des obligations que la conscience juridique des peuples européens impose aujourd'hui aux armées belligérantes comme aux populations envahies. A ce titre,

Bluntschli, επιδομασθίν και υπό τῶν κυρίων
de Parieu και Asser, μεταρράσθη εἰς πολλὰς

γλώσσας και ἐδημοσιεύθη ἐν πολυαριθμοῖς δη-
μοσιογραφικοῖς ὁργάνοις, ἔτυχε δὲ ἀκολούθως

il serait éminemment propre à servir de base à des instructions qui seraient données par les belligérants à leurs armées respectives. Dans tous les cas, un état ou une armée qui méconnaîtrait ces règles encourrait la réprobation de l'opinion publique et renoncera à son honneur de puissance ou d'armée civilisée.

Cet acte consacre en substance les règles suivantes, dont la force obligatoire paraît aujourd'hui incontestable :

A) Les habitants paisibles d'un pays occupé par l'ennemi doivent être respectés et protégés autant que possible, — c'est-à-dire autant que le permettent la sécurité de l'armée envahissante et les nécessités militaires, — dans leurs biens, dans leurs institutions et leurs usages, dans leurs droits et leurs libertés.

B) L'honneur et les droits de la famille, la vie et la propriété des individus, ainsi que leurs convictions religieuses et l'exercice de leur culte doivent toujours être respectés.

C) La destruction ou la saisie inutile d'œuvres d'art ou de science, d'établissements consacrés aux cultes, à la charité et à l'instruction, aux arts et aux sciences, est interdite.

D) Les habitants peuvent défendre leur pays, à condition de porter les armes ouvertement, d'obéir à un chef responsable et de se conformer aux lois et coutumes de la guerre. Mais les combattants irréguliers qui, méconnaissant les lois de la guerre, se livrent à des actes de brigandage et de violence sont justement punis.

E) L'emploi de poison ou d'armes empoisonnées, le meurtre par trahison, ou le meurtre d'un ennemi sans défense ne sont pas des moyens de guerre licites.

F) Ne peuvent être bombardées que les localités défendues par l'ennemi. Dans ce cas même on usera de tous les ménagements compatibles avec les nécessités de l'attaque, et, en aucun cas, une ville prise d'assaut ne sera livrée au pillage.

G) Ne peuvent être considérés comme espions et punis comme tels, que les individus qui ont agi clandestinement ou sous de faux prétextes, et non les militaires non déguisés ou les messagers qui accomplissent ouvertement leur mission.

H) Les prisonniers de guerre doivent être traités avec humanité. Le but de leur capti-

vité ne doit pas être de les punir, mais de les garder.

I) Les habitants du pays envahi ne peuvent être contraints à porter les armes contre leur patrie.

K) Tout pillage est interdit.

L) Les contributions de guerre et les réquisitions ne peuvent être imposées que sous des conditions et dans des limites déterminées.

M) Les parlementaires sont inviolables. Mais il est licite de prendre des mesures pour les empêcher de se procurer, grâce à leur situation privilégiée, des informations sur l'armée ennemie.

N) Les capitulations et les armistices doivent être rigoureusement observés. Les capitulations ne doivent pas être contraires à l'honneur militaire.

Nous savons combien il est difficile d'avoir toujours devant les yeux, au milieu des périls de la guerre, les prescriptions rigoureuses de l'humanité. Le soldat excité par l'ardeur du combat, par l'enivrement de la victoire, par une résistance aux abois, ou par le sentiment de sa propre conservation, n'est que trop naturellement porté à violer, sans réflexion comme sans scrupule, les règles de modération qu'il approuvait pleinement quand il était de sang-froid. Mais le but suprême du droit, qui est d'assurer et de maintenir entre les hommes des relations humaines, n'en doit pas moins dominer la guerre elle-même. Cette vérité ne saurait être rapée avec trop d'insistance à ceux qui gouvernent les peuples ou commandent les armées.

C'est dans cette pensée que nous invitons les journaux des Etats belligérants comme ceux des pays neutres à accorder leur publicité au présent appel. Ils nous aideront ainsi à dissiper les dernières réserves de ce préjugé barbare et funeste que « dans la guerre tout est permis »! Ils contribueront à répandre la connaissance et la pratique des véritables principes du droit des gens.

Pour l'Institut de droit international

Le président Dr BLUNTSCHLI.

Le 1er vice-président E. de PARIEU.

Le 2me vice-président T. M. C. ASSER.

Le secrétaire général,

ROLIN-JAEQUEMYNS.

καὶ τῆς ὁμοφώνου ἐπιφθέσεως τοῦ Συλλόγου ἐν τῇ κατὰ τὴν σύνοδον τῆς Zurich γενικῇ ταύτῃ συνεδρίᾳ τῆς 12^{ης} Σεπτεμβρίου. Τὸ προεδρεῖον ἐπεμψὲ τὸ ἀξιανάγνωστον τοῦτο καὶ ἰδιούτης ἐπιστήμης μετὸν ἐγγράφον πρὸς ἀπαντὰ τὰ τοῦ Συλλόγου μέλη ἐπισυνημμένον ἐγκυκλίῳ φερύσῃ ἡμερομηνίαν 6^{ης} 'Ιουνίου 1877¹ ἔτους, ὅφ' ἣς ἀποσπώμεν τὰς ἀκολουθοῦσας διασφίσεις πρὸς τὴν κατανόησιν τοῦ πνεύματος ὅφ' οὗ ἐνέπνευσαν οἱ συντάξαντες καὶ δημοσιεύσαντες τὴν ἐκκλήσιν ταύτην. «Προσεπαθήσαμεν, λέγουσιν, ὅπως ἐξηγήθῃ ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ ἐγγράφῳ πῶς ὁ Συλλογος, ἀπευθύνων τοῖς ἐμπολέμοις καὶ τῇ δημοκρατικῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας τοῦ δικαίου τοῦ πολέμου, μένει πιστός τῇ τῷ πνεύματι καὶ τῇ γράμματι τοῦ κανονισμοῦ αὐτοῦ. Ἐλπίζομεν ὅτι ἡ ἐκκλησία ἡμῶν, χαρακτηζομένη πρῶτον αἰσίου, ἀμεροληψίας καὶ διεθνισμοῦ πᾶσι ὑποτάσσεται τοῖς τοῦ πολέμου μέτροις καὶ τοῖς κατοικοῖς τῶν ὑπὸ κατοχὴν χωρῶν, δὲν θέλει ἀποβῇ ἀνομιμίας καὶ καθότι, κατ' οὐσίαν μὲν, διατυπώσας φιλονεικίαν ἐλάττωσιν κανόνων, καθιερωθέντων ὑπὸ συνθηκῶν ἡ ὁμοφώνως ἀναγνωρισθέντων, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συνόδῳ τῆς La Haye, ὡς βέβαιον ὁδηγὸν δι' ἐμπολέμους στρατοῦς, κατὰ τύπον δέ, ἀπορρίπτει πᾶν τὸ πλεονεκτοῦν ὀχυροῦσαν οἰουδ' ὀφίτης καὶ ἀπαράναιται, ἀνεὺ μὲν ὑπεροφίας ἡ ὑποκεκρυμμένης ταπεινοφροσύνης, μετὰ τοῦ δικαιώματος δὲ καὶ τοῦ κύρους, ἅπερ σύλλογος, ἡ καὶ ἄπλοος ιδιότης, ἀντλεῖ ἐκ τῆς συναισθησεως ὅτι οἱ λόγοι αὐτοῦ σύμφωνοι τυγχάνουσι τῇ τῇ ἰδίᾳ καὶ τῇ δημοσίᾳ συνειδήσει».

Καὶ τοιαῦτα μὲν ἔλεγε τὸ προεδρεῖον ἀποστέλλων τὴν φιλάνθρωπον ἐκκλήσιν· ὁ δὲ Συλλογος, οὐ μόνον ἐπιφθέσκει ὁμοφώνως, ἐν τῇ κατὰ τὴν σύνοδον τῆς Zurich συνεδρίᾳ τῆς 12^{ης} Σεπτεμβρίου, ὡς ἀνωτέρω ἔρεθθῃ, καὶ ἐπεκρίνῃ τὸ ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ προδημοσιευθὲν τοῦτο ἐγγράφον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐξῆς, ἐν τῇ αὐτῇ συνεδρίᾳ, ἐξέφερεν εὐχάς, ὅσον οἷόν τε πρακτικὸν τὴν θεωρίαν περιβαλλούσας χιτώνας, καὶ, διὰ τῆς ἐμπνευστάσεως αὐτὰς φιλάνθρωπον διατίσεως, ἀντάχων τοῦ οὐκοδομήματος ἐπιστάσιμα πανθομιλορηθείας.

«Α'». Ὅπως, συμπληρῶντα τὸ ἐν Βρυξέλλαις ἐν ἔτει 1874² ἀρξάμενον ἔργον καὶ συμμορφώμενα τοῖς ὑπὸ τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ 1875 περδεθέντες ἐν La Haye γενομένοις συμπράξεσι, τὰ διάφορα κράτη συμβληθῶσιν ἀλλήλοις ἐπὶ τῇ τῇ τῇ νόμοις τινὲς καὶ ἔθιμα τοῦ πολέμου.

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

Β'. Ὅπως οἱ νόμοι καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ πολέμου, ὡς κηρύσσεται ἀναγκαστικὰ ἢ ἐν συνθήκῃ δικαίου, θεωρηθῶσιν, ἐκ τούτου καὶ μόνου, ὡς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ συνόλου τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, καὶ ὅπως τὰ κράτη ταῦτα, πρὸς διαφώτισιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἀναπτύξωσιν, εἰ δυνατόν, τὸν θεσμὸν τῶν στρατιωτικῶν ἀκολούθων, οἵτινες εἰσὶν ἐντεταλμένοι τὴν μετὰ τῶν ἐμπολέμων στρατῶν συνοδοιπορίαν καὶ τὴν γνωστοποίησιν ταῖς οἰκίαις κυβερνήσεσι τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐξεγγεγραμμένων σπουδαίων ἀθετήσεων τῶν νόμων τοῦ πολέμου.

Γ'. Ὅπως αἱ διάφοροι κυβερνήσεις λάθωσι πάντα τὰ απαιτούμενα μέτρα πρὸς γνωστοποίησιν τῶν νόμων τούτων καὶ τῶν ἐθίμων ἐν ἑκάστῳ τῶν ἐξωμακτικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν, τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτῶν διατελούντων.

Δ'. Ὅπως πρὸς ἐξαγωγήν μέτρου ἐγγραμμένων τῶν θετικῶν τῆς μεταδόσεως τῶν ἐδικῶν πληροφοριῶν τοῖς ἀρχαῖς τοῦλάχιστον τῶν συμμάχων, ἑκάστος ἐξωμακτικῶς, πρὶν ἢ λάβῃ μέρος εἰς τινὰ πόλεμον, ὑπογράψῃ πρακτικὴν γενομένης αὐτῷ ἀναγνώσεως ὁδηγῶν ἀπορρῶσιν τοῖς νόμοις καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ πολέμου, καὶ, πρὸς τούτῳ, περὶ τῆς αὐτοῦ ἀντιτύπου τῶν ὁδηγῶν τούτων¹.

Ἡ σύνοδος τῶν 1878, κατ' ἀπόφασιν ληφθεῖσαν τὸ πρῶτον ἔτος, ἐγένετο ἐν Παριείοις, ἐνθα παύσας τῶν ἐν ταῖς συνόδοις συνήθως προσερχομένων προσέλλων ἑταίροις, διέτρεξε δι' ἑσάρας ἡμέρας, ἦτοι ἀπὸ τῆς 2^{ης} ἄχρι τῆς 5^{ης} Σεπτεμβρίου μὲν, πρέσβειρον μὲν ἀναδαχθέντος τοῦ δευτέρου τοῦ κ. de Parieu, ἀντιπρέσβειρον δ' ἐκλεγέντων τοῦ κ. Asser ἐπίσης τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ Ἀγγλοῦ εὐπατρίδου κ. Travers Twiss². Καὶ ἡ σύνοδος αὕτη πολλὰ

1) *Opus Annuaire de l'Institut, 1878, c. 158.*

2) Ὁ διάστημα οὗτος τῆς Ἀγγλίας νομοδικῆς σχολῆς καὶ πολλῶν ἐπιστημονικῶν, ἀγγλιστῶν συνταγμάτων, πονημάτων συγγραμμάτων, διδάκτωρ δ' ἐν νομικοῖς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Oxford, οὗ καὶ πρῶτος ἐγένετο καὶ καθηγητὴς ἐν βουλῇ τῆς ἐπιστήμης ταύτης κλάδος, διετέλεσε μέλος τῆς βασιλικῆς ἑταιρίας τοῦ Λονδίνου καὶ τοῦ Συλλόγου τῶν δικηγόρων ἐν ἐκκλησιαστικῇ καὶ ναυτικῇ δικαίᾳ, ἐκ τῶν διαιτητῶν τῶν διορισθέντων πρὸς λύσιν τοῦ ὁρεθτικῶς ζητήματος τῶν ἐπαριῶν New-Brunswick καὶ Canada, καθηγητὴς τοῦ διεθνούς δικαίου ἐν τῇ σχολῇ τῆς Ἀντισσας, ἐκ τῶν βασιλικῶν ἐπιτρόπων τῶν ἐντεταλμένων τῇ ἀντίρριπτι καὶ ἐκθεσίων ἐπὶ τῶν περιεγχεμένων τοῦ κανονισμοῦ τοῦ διέποντος τὸ

και ποικίλῃ συνεζήτησε καὶ διόντως ἀνέπτυξε νομικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα· δύο δὲ κατ' αὐτὴν ἀναγράφονται νέοι ἄνδρες, γόνιμοι ὑπαγνούμενοι καὶ τελεσφόροι συνεργασίαν, ὧν ὁ μὲν ἐκ Lausanne τῆς Ἑλβετίας, τὴν δευτερεύουσαν κατέχων ἄγχι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης θίσιν ὑπογραμματικῶς, ἐξελίγη τότε γενικὸς γραμματεὺς εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ διορισθέντος ὑπουργοῦ τῶν ἰσωτερικῶν τοῦ Βελγίου καὶ τῶν καθηκόντων τῆς γενικῆς γραμματικῆς συνεπέχθαι τοῦτον παραιτηθέντος κ. Rolin-Jacquemyns, ὁ δὲ, ἔλλην ἐκ Κύπρου, τῷ Συλλόγῳ προθύμως καὶ ολοφύχως προσπατήσας, τὸ ἡμέτερον ἔθνος κοσμοπολίτικῃ ἀντιπροσωπεύσας ἐπὶ τῆς θεμελιουργοῦ ταύτης παλαίστρας τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Ὁ κ. Alphonse Rivier, ὁ τῆς σφραγῆς ἑταιρίας ἀντάξιός τοῦ πρώτου δεύτερος, εὐστός γενικὸς γραμματεὺς, σπουδάζας ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἐν Γενέβῃ, ἐν Βερολίῳ καὶ ἐν Παρισίοις, ἔλαβε δίπλωμα πρῶτου ἐν νομικοῖς τῆς Ἀκαδημίας, τῆς Lausanne καὶ διδάκτορος τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου, διαφύλαξας καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βέρνης, διατελεῖ δὲ καθηγητὴς τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Βρυξελλῶν, οὗτινος καὶ πρῶτος ἄλλος ἀνεδίχθη, μέλος ἀντεπιστάλλου (τῆς ἑθνικῆς Ἀκαδημίας τῆς Γενέβης καὶ τῆς ὁμοεθνικῆς Ἀκαδημίας τῆς Μαδρίτης, ἑταίρος τῆς βασιλικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βελγίου, μέλος τῆς ἑταιρίας τῆς συγκριτικῆς νομοθεσίας τῶν Παρισίων, τῆς ἑλβετικῆς ἑταιρίας τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐν Ἑλβετίᾳ συσταθείσης ἐπιτροπῆς πρὸς παρασκευὴν ὁμοσπονδιακοῦ κώδικος, μέλος ἐπίτιμον τῆς ἑλβετικῆς ἑταιρίας τῶν νομομαθῶν καὶ ἀρχισυντάκτης τῆς Ἐπιθεωρήσεως τοῦ διεθνούς δικαίου καὶ τῆς συγκριτικῆς νομοθεσίας, συγγραφεὺς καὶ συγγραφέων πολλὰ καὶ καλὰ περὶ τῆς ἐπιστήμης εἰς ἣν ἀφιέρωσεν ἅπαντα αὐτοῦ τὸν βίον¹ καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον συντελὼν εἰς

ἑλληνικὴν σχολαίαν τῆς Maynooth, ἀρχιγραμματεὺς τῶν ἀρχιεπισκοπῶν Λονδίνου καὶ Cantorbéry, σύμβουλος τῆς Ἀνάσσης, γενικὸς νομικὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ ναυαρχείου καὶ τοῦ στέμματος τῆς Μεγάλης Βρετανίας, πολυαριθμὸν δ' ἐπιτροπῶν μέλος διορισθεὶς κατὰ καιροὺς πρὸς λύσιν σπουδαίων νομικῶν ζητημάτων.

1) Γνωστὰ ἦν ἐν συγγράμματι καὶ ἐν ἐπιθεωρήσει ἐκπονημένον δοκίμιο, γαλλιστὶ συντεταγμένον, εἰς τὰ ἑξῆς:

La Prusse et la crise du Zollverein, 1862.
Le Royaume de Danemark et les Duchés-unis, 1864.

τὴν ἐπιτυχὴ συναρμολόγησιν τῆς ὅλης ἐν τῷ ἑτησίῳ Περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου. Ὁ δὲ κ. Νικολάος Σαρρίπολος, ὁ διακεκριμένος οὗτος ἡμέτερος ὁμογενὴς, ἐγεννήθη μὲν ἐν Κύπρῳ τὴν 13^{ην} Μαρτίου τοῦ 1817^{ου} ἔτους, ἱστούσασαι δὲ ἐν Παρισίοις τὴν τε ἱατρικὴν κατὰ τὰ 1837 καὶ 1838 καὶ τὰ νομικὰ ἀπὸ τὰ 1840 μέχρι τῶν 1844, ὅτε ἔλαβε τὸ δίπλωμα τοῦ διδάκτορος ἐν νομικοῖς, ἐξήσκησε τὸ ἐπαγγελματικὸν δικηγόρον ἐν Ἀθήναις, ἐνθα διετέλει καὶ καθηγητὴς τοῦ διεθνούς δικαίου ἀπὸ τὰ 1846 μέχρι τῶν 1852, σύμβουλος τοῦ ὑπουργείου τῶν ἰσωτερικῶν ἀπὸ τὰ 1854 μέχρι τῶν 1860, καθηγητὴς καὶ αὖθις τοῦ διεθνούς δικαίου ἐν ἔτει 1862^{ου} καὶ ἀπὸ τὰ 1863 μέχρι τῶν 1875, πρὸς τοῦτω, καὶ τῆς ποινικῆς νομοθεσίας, μέλος δ' ἐστὶν ἀντεπιστάλλου τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἡλικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν τῆς Γαλλίας καὶ ἐπίτιμον τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Ὁ κ. Σαρρίπολος κατὰ τὰ 1862 ἐξελίγη καὶ ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν μέλος τῆς ἑθνικῆς συνέλευσεως, ἐν ᾗ οὐκ ὀλίγον ἐμέγισσε κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ἑλληνικοῦ Συντάγματος· πολλὰ δὲ καὶ ἀξιομνησθέντα ἐκπονήσας συγγράμματα, λίαν τακτικῶς καὶ περικοπιμένως συνεργάζεται ἐν τῷ Συλλόγῳ τοῦ διεθνούς δικαίου, οὗτινος ἀπὸ τῆς συνόδου τῶν Παρισίων διατελεῖ ἐπιλεκτὸν μέλος².

Le Système pénitentiaire Irlandais 1865.
L'affaire de l'Alabama et le tribunal arbitral de Genève, 1872.

Introduction historique au droit romain, 1872.

l'Institut de droit international, 1874.

Notice météorologique sur Mr Hautefeuille, 1875.

Notices nécrologiques sur M. M. Canchy et Washburn, 1877.

Traité élémentaire des successions à cause de mort en droit romain, 1878.

1) Τὰ γνωστὰ ἦν ἐν τῷ ἑτησίῳ τοῦ κ. Σαρρίπολου, πλὴν τῶν δικανικῶν λόγων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων τῶν ἐκπονηθέντων ἐν τῇ ἐθνικῇ ἐκπαιδεύσει καὶ ἐπιθεωρήσει τῆς τοῦ Ἑλλάδος καὶ τῶν Παρισίων, εἰς τὰ ἀκόλουθα· Ἑλληνικὰ μὲν τὰ τῶν ἑθνῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πόλεμῳ τῶν ἐτῶν 2, 1860.

Περὶ διεθνούς δικαίου, τόμ. 2, 1861.

Περὶ διεθνούς δικαίου, 2 τόμοι, 1861.
Γράμματα περὶ ἐκπαιδεύσεως καὶ περὶ τοῦ κατωτέρου κλήρου ἐν Ἑλλάδι, 1865.

Πολιτικὴ ἀνάλυσις τοῦ Περμαρθέως τοῦ Αἰσχύλου, 1865.

Ἐν Βρυξελλῶν, κύριοι, συνεκροτήθη ἡ σύνοδος τοῦ 1879^{ου} ἔτους, διαρκέσασα ἑξ ἡμέρας, καθ' ἃς ἐγένοντο δύο καθ' ἡμέραν γενικαὶ συνεδριάσεις, πλὴν τῶν μερικῶν συνεδριάσεων τῶν ἐπιτροπῶν. Εἰς ταύτην προσήλθον ἐπὶ περισσώτεροι καὶ τῶν ἐν Περσίᾳ συναχθέντων τῶν προηγουμένων ἔτος, ἀνήκοντες εἰς πολλὰς τῶν τῆς Εὐρώπης ἐπικρατειῶν, ἥτοι τὴν Αὐστρίαν, τὸ Βέλγιον, τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Δανίαν, τὴν Ἑλβετίαν, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἰταλίαν, τὰς Κάτω-Χώρας, τὴν Μεγάλαν Βρετανίαν, τὴν Ρωσσίαν. Ἡ ὑμετέρα παροῦσα, εἶπε, αὐτοῖς ὁ κ. Rivier ἐν τῇ λογοδοσίᾳ αὐτοῦ ὡς γενικοῦ γραμματέως, μαρτυρεῖ ὅτι περὶ αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκτενέαν τοῦ ἔργου ἡμῶν, καὶ ἔχετε δίκαιον, κἀκεῖ ἐστὶν ἔργον, οὐ μόνον εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης, ἀλλὰ καὶ ἀληθείας. Καὶ πρόεδρος μὲν ἀπεβλήθη ὁ κ. Rolin-Jaquemyns, ἀντιπρόεδρος δὲ καὶ αὐτὸς ἐξελέγησαν οἱ κύριοι Asser καὶ Travers Twiss. Ὁ δὲ πρῶτος τούτων, εὖθις μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προεδρίου, εἶπε τοῖς ὑπὸ πάντων τῶν παρόντων διὰ χειροκροτήσεων ἐπιδιοκιμαζομένοις τούτους λόγους: «Ἐξαίρετος εὐτυχία εἰμι χριστιανῶν ἐν τῷ κ. Rolin-Jaquemyns τὸν πρόεδρον τῆς νέας συνόδου. Ὁ Σύλλογος ἐπαυερῶσκειται μετ' αὐγαριστίας ἐπὶ τοῦ ἰδίου τῆς ἐκταυτοῦ γενέσεως καὶ εὐτυχίας ἐστὶν ὅτι φιλοξενεῖται ὑπὸ τοῦ ἐξόχου ἀνδρός, ὅστις τὰ μέλα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἰδρυσιν αὐτοῦ καὶ ὅστις, καίτοι ὑπερῶν ἐντεταλμένος ὑπηρεσίαν, δὲν παύει ἐπιδικνύμενος ἀπόλυτον ἀφοσίωσιν πρὸς αὐτόν. Εἰς ταῦτα ἀπαντῶν ὁ νέος πρόεδρος

εἰσήνεγκε πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ τὴν ἀκόλουθον σκέψιν, ἥτις φαίνεται ἡμῖν λίαν πρόσφορος ἀπέναντος καὶ ἐνός τῶν τοῦ Συλλόγου ἐπιτροπῶν. «Τὸ πρῶτον ἄξιον, εἶπε, τοῦ ἡμετέρου κανονισμοῦ διελκυσθῆναι ὅτι εἴμεθα ἱταίρια ἀποκλειστικῶς ἐπιστημονικῇ, ἥ δ' ἐπιστήμη ἐν ἡ ἀρχολογούμεθα ἐστὶ τὸ δίκαιον, ἡ δ' ἐπιστήμη ἀπόλυτως διακεκριμένη τῆς ἐθνικῆς ἢ διενόου πολιτικῆς. Καὶ ἐστὶ μὲν ἀληθὲς ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ δικαίου ἐν λεπτοτάτῃ αὐτοῦ ἐφαρμογῇ, ἐν τῇ ἐρευνῇ δηλονότι τῶν νόμων, οἵτινες ὀρεῖλουσι διέπειν τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν ἐπικρατειῶν· ἀλλ' ἠθέλομεν ἀπομακρυνθῆ τῶν ἀκριδῶν ὅρων πάσης ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, ἐὰν, ἐν τούτῳ ἔργῳ, δὲν παρεδεδόμην τὴν ἀνάγκην παντελοῦς ἐλλείψεως μεροληψίας ἢ πολιτικοῦ πάθους, καὶ ἠθέλομεν ἀντιστρατεῦθαι τῷ πρακτικῷ σκοπῷ τοῦ Συλλόγου, ἐὰν δὲν ὑλαβοῦμεθα, ἐν ταῖς ψηφοφορίαις καὶ ἐν αὐτῇ τῇ μορφῇ τῶν ἐπιχειρημάτων ἡμῶν, τὰς μικροτέρας διεθνῆς ἀπαιτήσεις». Ἡ σύνοδος τῶν Βρυξελλῶν, ἡ ἐκ τῶν σφόδρα τὴν ἐπιστήμην διακονησασῶν δικαίως θεωρουμένη, κατήλθετο μὲν τῶν αὐτῶν ἐργασιῶν τὴν 1^{ην}, ἐπαραυτοῖς δὲ αὐτὰς τὴν 6^{ην} Σεπτεμβρίου· ἐν τῷ διαστήματι διὰ τούτῳ, ἥτοι τὴν 4^{ην} ἰδίῳ μνησθῆ, τὰ μετασχόντα αὐτῆς μέλη τοῦ Συλλόγου ἔλαγον ἀκρόασις παρὰ τῷ ἐμπνευστάτῳ καὶ λίαν περυσισμένῳ βασιλεῖ τῶν Βέλγων Λεοπόλδῳ τῷ Β'. ὅστις, ἐγκαρδίως φησὶν τὸν λαόν καὶ ὑπὲρ τῆς εὐδαμονίας αὐτοῦ νόταω τε καὶ μετ' ἡμέρας, μερμυρῶν, ὀλοφύγας ὑπ' αὐτοῦ ἀνταναγκάζεται.

Ἡ σύνοδος τοῦ ἐπόμενου ἔτους 1880^{ου} ἐγένετο ἐν Ὁξφόρδῃ, διαρκέσασα πέντε ἡμέρας, ἀπὸ τῆς 6^{ης} μέχρι τῆς 10^{ης} τοῦ Σεπτεμβρίου, καθ' ἃς ἐγένετο μὲν γενικαὶ τοῦ Συλλόγου συνεκροτήθησαν συνεδριάσεις, πολλάκι δὲ μερικαὶ τῶν ἐπιτροπῶν αὐτοῦ. Ἐν ταύτῃ συστάσει καὶ ζωηρῇ, ὥς καὶ ἐν ταῖς παρελθούσαις, ὑπῆρχαν αἱ συζητήσεις καὶ οὐχ ἥττον σπουδαῖαι καὶ τὰ μέλα λυσιστελεῖς αἱ ἐπὶ διεθνῶν νομικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων γυμνοδοτήσεις καὶ ἀποφάσεις, καὶ τροποποιήσεις τινὲς ἐγένοντο τοῦ κανονισμοῦ, ὑπὸ τὴν προεδρίαν μὲν τοῦ κ. Montagne Bernard, ἀντιπροέδρου δὲ ψηφισθέντων τοῦ κ. Bluntschli καὶ αὐτὸς καὶ τοῦ ἐκ Γαλιτίας διακεκριμένου τῆς Αὐστρίας νομοδιδασκάλου κ. Neumaun¹. Ὁ κατὰ τὴν

Πολιτικὴ μελέτη ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος τῆς ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος τῶν Γάλλων Ναπολέοντος τοῦ Γ' συγγραφήσεως, 1865.

Περὶ ποινικῆς νομοθεσίας, 5 τόμ. 1871.

Τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς ἐλευθερίας, 1872. Γαλλικὰ δέ.

Pro Græcia, 2 φύλ. 1858.

Le passé, le présent et l'avenir de la Grèce, 1866.

Pourquoi il n'y a pas eu de jurisconsultes dans la Grèce antique, 1871.

Des effets de la chose jugée au criminel sur l'action privée, 1877.

Ce que la Grèce aurait pu être et ce qu'elle est, 1877.

Consultation sur la juridiction mixte en Egypte, 1877.

Τὰς δ' ἐν τῷ Συλλόγῳ ἐργασίας τοῦ κ. Σαρπτόλου εὐρίσκει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῇ ἐτησίᾳ τούτου Περαιδικῇ.

¹ Ὁ κ. Neumaun διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ διεθνούς δικαίου καὶ τῆς στατιστικῆς ἀπὸ τῆς ἐκο-

МЕЧНИКОВА

σύνοδον ταύτην ἐκλεγείας πρόεδρος, διδάκτωρ ἐν ἀστικῷ δικαίῳ τοῦ πανπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης, ἐνθα τὸ διεθνὲς δίκαιον ἐπὶ δέκα καὶ πέντε ἐτη διδάσκει καὶ συγγραφεὺς πολλῶν καὶ σπουδαίων ἐπιστημονικῶν ποιημάτων, ἀγγλίζι συνταγμένων, διετέλεσε μέλος τῆς ἐπιτροπῆς εἰς τὴν ἀνέθετο ἡ βρετανικὴ κυβέρνησις τὴν μελίτην καὶ σύνταξιν νόμου περὶ πολιτογραφίας, ἐκ τῶν ἀγγλο-αμερικανικῶν ἐπιτρόπων τῶν υπογραφέντων τὴν συνθήκην τῆς Washington, μέλος τῆς βασιλικῆς ἐπιτροπῆς τῆς διορισθείσης ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν δούλων, οἰτινες, ἐπὶ ξένων ὁδῶν, καταργήουσιν εἰς τὰ πολυμικὰ πλοία τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς κοινοβουλευτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἀναλαβούσης τὴν συντάξιν τῶν νέων κανονισμῶν τοῦ πανπιστημίου καὶ τῶν σχολῶν τῆς Ὁξφόρδης, μέλος δ' ἐστὶν ἐπιλεκτὸν τοῦ ἰδικτιρίου συμβουλίου τῆς Ἀνδόρρας. Ἡ ὑπόδοξή δι' ἧς ἔτυχεν ὁ Σάλλογος ἐν τῇ πάλαι ταύτῃ ὑπέρει φιλοφρονηστικῇ καὶ τῷ μέλλοντι τιμητικῇ. Ἰερεὺς τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Παύλου ἐκλήρωεν ἐπ' ἐκκλησίας λόγον περὶ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀστικαὶ ἀρχαὶ ἀπήλθοναν αὐτῷ ἐπίσημον καὶ τιμῶν προσώπων· τοῖς δὲ κ.κ. Rolin-Jacquemys καὶ Bluntschli ἰδοὺς ὁ λίαν τιμητικὸς τίτλος διδάκτορος ἐν ἀστικῷ δικαίῳ, δι' οὗ ᾗθελον ἐπὶ τῆς τιμῆς καὶ οἱ κ.κ. Mancini καὶ de Parieu, ἀπὸ ἀπουσίας. Ἡ σύνοδος αὕτη διεῦθε ἐν ἀριστοτέρῃ καὶ θυμηδῇ τῶν προσκλήκοντες ἐκκλησιαστικῶν τῶ ἐσούτων καθέκον σαφῶς συνταξάντων, ἐκλεξαμένων τὸ Τουρίνον ὡς τόπον τοῦ ἐπὶόντος ἔτους.

Ἀλλὰ τὰ παρελθόν φθινόπωρον σύνοδος δὲν ἰγένετο, ἐνεκα τῆς πληθύσεως τῶν ζητημάτων, ὧν ἀναγκαζία ἐκρίθη ὑπὸ τοῦ προεδρείου ἡ ἐν

χρὴς καθ' ἣν, ἀναδιοργανωθέντων τῶν αὐστριακῶν πανπιστημίων, ἰδρυθῇ ἡ ἔρα αὕτη ἐν τῷ πανπιστημίῳ τῆς Βιέννης, οὕτως ἰγένετο καὶ πρό-
 τας, ἀντιπρόσωπος τῆς πλείους ταύτης εἰς τὴν συντακτικὴν συνέλευσιν τοῦ 1848-49, καὶ μέλος τοῦ δημοφ. αὐτῆς συμβουλίου, διετέλει μέλος ἰσότιον τῆς Αὐστριακῆς Γερουσίας· ἐξέλακε δέ, πλὴν πολλῶν ἀξαναγνωστῶν νομικῶν καὶ πολιτικῶν φυλλαδίων καὶ ἄρθρων ἐν διαφόροις ἐπιθεωρησέαι δημοσιευθέντων, τὸ ἐπὶ τῷ ὅλῳ σύγγραμμα Recueil des traités et conventions conclus par l'Autriche avec les puissances depuis 1763 jusqu'au 1876, Vienne, 1878. Ὁ τελευταῖος τόμος περιέχει καὶ παράρτημα πραγματευόμενον περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος.

ἐπιτροπῆς μελίτη καὶ προπαρασκευῇ¹. Δύο τούτων, τὰ καὶ σπουδαιότατα, ἀπαιτοῦσιν ἐκτεταμένον καὶ περροντισμένον ἔργασιν, ἐπ' ᾧ καὶ αἱ ἐντεταλμένοι τὴν ἐξουσίαν καὶ λαμπρὰν ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἐπιτροπῶν συνήλθον ἐν Wiesbaden κατὰ τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον καὶ ἐργάσθησαν ἐν πολλαῖς καὶ παρατεταμέναις συνεδριάσεσι, κοινῇ συζητήσασαι τὰς ὑπὸ τῶν ἰδίων μελῶν ἐκπονήσεις γνωμοδοτήσεις καὶ τὰς βάσεις παραδεξιμένας τῶν εἰς τὸν Σύλλογον ὁριστικῶν καὶ διὰ μακρῶν αἰτιολογηθησομένων ἐκθέσεων αὐτῶν. Τὰ ζητήματα ταῦτά εἰσιν ἡ τροποποίησις τοῦ ἐπὶ τῶν λεῶν δικαιώματος, καὶ, ὑπερ μείγα παρέχει ἡμῖν τὸ διαφορὸν, ἡ μεταρρυθμίσις τῶν ἐν ἰσχύϊ κατὰ τὴν Ἀνατολήν δικαστικῶν ἰσχυρῶν, τῶν διαπόντων τὰς δικὰς ἐν αἷς τυγχάνει περιτελεγμένους ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς τινος δυνάμεως τῆς Εὐρώπης ἢ τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ προσηγὴς ἔρα σύνοδος, ἥτις, κατὰ πᾶσαν πιθανότητά, γενήσεται τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1882² ἔτους, προμηνύεται γονιμωτάτη καὶ κατὰ πάντα ἀνταξία τῶν παρελθουσῶν, ὧν σύμμορον μὲν, ἀλλ' ἄκριβῆ ὑπεβέβλομεν ὅτιν τὴν ἐξιστόρησιν.

Πολλὰι πολλὰ γὰρ, κατὰ τὸν ὁκασιστὴ τοῦ Συλλόγου βίον, ἐπέμνησθησαν αὐτῷ ἐπιδοκιμασίαι καὶ ἐπαινετικαὶ κρίσεις. Αἱ ἐργασίαι αὐτοῦ περὶ τῶν ἐξιστορήσεων καὶ αἱ γνωμοδοτήσεις αὐτοῦ καὶ ἀποφάσεις πρακτικῆς κινήσεως ὠφέλειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἀνεκέρειν, οὐ μόνον ὑπὸ ἀτόμων ὑψηλῇ ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ σφαίρᾳ κατεχόντων θέσιν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ κυβερνήσεων, ἐν αἷς καὶ ἡ Ὑψηλὴ Πύλῃ, γράψαντες, ἐπὶ λίαν τὰ ἀκόλουθα ὑπὸ ἡμερομηνίαν 13^{ης} Δεκεμβρίου 1877 τῷ γενικῷ γραμματεὶ διὰ τῆς Α. Ὑψηλότατος τοῦ Σαρφεὶ πασᾶ, ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν, μέλους δ' ἐπιτίμου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου· «Les principes que l'Institut a adoptés au sujet des prises maritimes et d'autres questions internationales ont une haute valeur et sont les véritables formules des vœux philanthropiques exprimés par la société moderne au nom de la civilisation. J'ai recommandé au conseil des prises maritimes de les prendre en très-sérieuse considération. Je vous en fais bien obligé si vous me faisiez l'honneur de me faire part des résolutions ultérieures que l'Institut pourrait adopter au point de vue

1) «Opa Revue de droit international et de législation comparée, 1881, τόμ. XIII, ἀρ. V.

du droit international, de nature à intéresser le Gouvernement Impérial Ottoman¹. Καὶ ὄντως μεγάλῃς ἀξίας μέτοχοι εἰσι τὰ ἀπὸ τῆς συντάσεως αὐτοῦ μέχρι τῆς σήμερον ἀπασχολήσαντα τὸν Σύλλογον ζητήματα, εἴτε καθαρῶς ἐπιστημονικά, εἴτε καὶ τῆς πολιτικῆς ἀποβλέπουσα. Μετ' ἀκριβείας δὲ ἀπαριθμοῦνται καὶ κατὰ βῆλος ἀναπτύσσονται ἐν τοῖς ἄλλοις τῆς σήμερον δημοσιευθείσι τέσσαρα τοῦ Συλλόγου ἡμετέροις, εἰς ἃ καὶ παραπέμπομεν ὑμᾶς, σπουδαίων τέρψιν καὶ ὠφέλειαν ἀντλήσοντας ἐκ τῆς αὐτῶν ἐπισταμένης ἀναγκῆς. Ὁ χρόνος ἄλλος τε ἐπιβλέπει ἡμᾶς ταῦτα νῦν ἀργηνομένους, ἥτις καὶ δὲ δικαίως, καὶ αὐτὴ ἡ μάλλον συνοπτικὴ καὶ ἀπλουστάτη αὐτῶν ἐνταῦθα ἐκδομένη καταγραφὴς τῆς ὑμετέρας ὑπομονῆς λογιζομένη ὑπὸ ἡμῶν, προσμύμωντων πάντως ἐν ἄλλοις καὶ περὶ τούτων ἀναλυτικῆς τῆς ἀνάπτυξης, εἰ θεῶν δοξεί, ὡς ἐν σελήνῃ. Ἀλλ' ἐπιτραπήτω ὅπως, σὺν τοῖς δυοῖν ζητήμασιν, ὧν μιν αἰνιγματικῶς ἐν τῷ πρώτῳ καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ ἀναγκασματι, ἐπὶ ἡμῶν ἐγκύβωμεν καὶ ἐπὶ τρίτῳ ζητήματι πάντων σπουδαιότερου καὶ λεπτομερέστερου, διανεκὸς δ' αὐτῶς εἰπὼν ἀπασχολήσαντος τὴν σοφὴν ἐταίραν, ἥς καὶ ἡ σύστασις εἰς τοῦτο, πρὸ παντὸς ἄλλου, τὴν μελέτην καὶ διακανόνισιν ὀφείλεται, ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης πραγματείας, ὅση ἡμῖν δύναμις, ἀνεπτύξαμεν. Ὁ λόγος δὲ, ὡς οἱ πάντες βεβαίως κατενόησατε, περὶ ἐφύσεως καὶ νομοθετικῆς εἰρηνικῆς λύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν.

Ὁ Σύλλογος, κύριος, μετὰ πολυχρόνιους μελέτας τε καὶ ἐρεῦνας καὶ μετ' ἐμβριθεῖς προφορικὰς καὶ γραπτὰς συζητήσεις, τὴν διαιτητίαν ὡς τὸ ασφαλέστερον μέσον ἀποφυγῆς αἰματηρῶν συγκρούσεων παραδείξιμενος καὶ δι' ἐλπίδος ἔχων ὅτι ἐπὶ μάλλον συνεχῶς ὁσμύρει αὐτὴ ἐφαρμοσθήσεται παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν, ἀναγκαστικὰν ἡγήσατο τὴν διατύπωσιν ἀρχῶν νυν καὶ τρόπου ἐνεργείας τῶν διαιτητικῶν δικαστηρίων, εἰς ἃ ἀνεγκύβισται καὶ πρὸς ἄλληλα διὰ διαιτῆς, ἥτοι διὰ προσμετρηνητοῦ ἐγγράφου, συνδεδεσόμενα κράτη. Κατὰ τὰς ιδεὰς αὐτοῦ, ἡ δίαιτα δέον ὅπως συνομολογῆται διὰ διεθνούς συνθήκης, εἴτε προηγουμένης διὰ πάσαν ἢ δι' ὀρισμένην διαφορὰν, ἥτις ἔθελον ἐν τῷ μέλλοντι διαίρεσι τὰ συμβαλλόμενα μέρη, εἴτε μετὰ τὴν ἐμφάνει-

σιν τινος διαφορᾶς. Ἐκ τῆς διαιτῆς ἀρίστη ἐκδοτὴ τῶν συμβαλλομένων ἐπικρατούντων τὸ δικαίωμα τῆς ἀναφορᾶς εἰς τὸ ἐν αὐτῇ ὁρίσμενον διαιτητικὸν δικαστήριον, ἐὰν δὲ μὴ ὑπάρχωσιν ὁρισμένα τὰ ὁρίματα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν δικαστῶν, ἐκλήγει ἀπὸ ἐκείνου διαιτητὴν, οὗτοι δὲ προδίδουσι εἰς ἐκλογὴν ἐπιδιαιτητὸν ἢ τρίτον προσώπου τούτων ἐκλεχόντος. Ἐκλεξιμοὶ δὲ ὡς διεθνῆς διαιτητῆς ἀναγνωρίζονται μόνον οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ κυβερνήσεων, ὡς καὶ οἱ κεκτημένοι ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν τὴν κατὰ νόμον ἱκανότητα. Δι' οὗ καὶ ἄκυρος ἐν παντὶ κηρύσσεται ἡ δίαιτα, ἡ ὁρίσασα ἄτομον ὑπὸ τοῦ τρίτου τῶν συμβαλλόντων μερῶν νομίμως ἐξαίρουμένου, καὶ ἡ διὰ δευτέρου ἐγγράφου ἀντικατάστασις αὐτῆς ἀναπόφευκτος ἀποβάνει πρὸς ἐναρξιν τῆς ἐκτάκτου ταύτης διαδικασίας, ἐν ᾗ, ὡς οἱ δικαστῶσόμενοι, οὗτοι καὶ οἱ δικαστοντες ὀφείλουσιν ἐγγράφως δηλώσαι τὴν αὐτῶν συγκολλησιν. Ἡ δὲ τοῦ δικαστηρίου ἐπίστασις ὑπὸ τῆς διαιτῆς προσδιορίζεται μὴ προβλεπόμενη δι' οὗ αὐτῆς ἡ ὑπὸ ἐπομένους τῶν συμβαλλομένων συμφωνία, ὀφείλεται ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν διαιτητῶν, οὐδέποτε δὲ μετατίθεται, ἐκτὸς ἀποδείξεως ὅτι ἡ λειτουργία τοῦ δικαστηρίου ἀποβάνει ἀδύνατος ἐν τῷ ὁρισθέντι μέρει, ἡ προφανὴς κινδυνώδης. Καὶ ἡ φύσις ἐν ᾗ γενήσεται ἡ διαδικασία προσδιορίζεται ὑπὸ τῶν διαιτητῶν, ὀφειλόντων πάντων ἐν πάσῃ περιστάσει ταῖς συνειδητοῖσιν, ἐξαίρουμένου τοῦ δικαιώματος τῆς εἰς ἐπιτροπὴν ad hoc τῶν συναίνεσιν τῶν συμβαλλομένων ἀναθέσεως τῆς ἐκ τούτου ἐντολῆς ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν διαιτητῶν τινος διαιτελοῦντος τοῦ κράτους ἡ δέμου ἢ ἐπὶ τῇ ἀρχῇ ἡ σωματείου τινος οἷου νομικῆς σχολῆς ἢ ἐπιστημονικῆς ἐταιρίας, εἴτε ἐν ἐνεργείᾳ προσδότης τινὸς τούτων τῶν ἡθικῶν προσώπων. Περὶ τῆς ἐφαρμοστίας δὲ προκειμένου τοῦ λόγου δικονομίας, ἐὰν μὴ ἡ δίαιτα ἡ ἐπομένη τῶν συμβαλλομένων συμφωνία διατυπώσῃ ἰδίαν τινὴ ἢ διατάξῃ τὴν ἀκριβῆ τήρησιν θετικοῦ τινος καὶ ὁρισμένου δικονομικοῦ καίμνου, τὸ δικαστήριον ὀφείλει τῷ καίμνῳ τούτῳ κατὰ πάντα συμφωροῦσθαι. Ἐὰν δ' ἐλλείπῃ τοιοῦτος ὅρος, ἡ ἐφαρμοστέα δικονομία ἐκλογίζεται ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου, ὑπογενομένου ἀπλῶς εἰς τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰς ἀρχὰς ας ὑπέδειξε τυχὼν τοῖς συμβαλλομένοις ὡς ὁδηγητικῆς τῶν κρίσεων καὶ ἀποφάσεων αὐτοῦ. Δικαιοῦνται δὲ πρὸς τούτους οἱ διαιτητῆς ὅπως, ἐν ἐλλείψει ἐναντίον τῆς διαιτῆς διατάξεως, α') μὴ ὀρί-

1) V. l'annuaire de l'Institut de droit international, 1880, tom. I, pag. 15.

ζῶσι τὰς προθεσμίας καὶ τοὺς τύπους, καθ' οὓς ἕκαστος τῶν διαδίκων ὀφείλει προβῆλαιν καὶ υποστηρίξει τὰς αὐτοῦ προτάσεις, ἐκθῆσαι τῇ δικαστηρίῳ ἢ κοινοποιῆσαι τῇ ἀντιδικῇ τὰς οὐκ ἀποδείξεις καὶ καταθέσαι τὰ ἔγγραφα, ὧν οὗτος αἰτεῖται τὴν προσαγωγὴν· β') δὲ θεωρῶσιν ὡς νομίμως τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἐτέρου τῶν διαδίκων τὰς μὴ σαφῶς καὶ εὐκρινῶς διαμρισηθηθεῖσας ὑπὸ τῆς ἐναντίας μερίδος, ὡς βέβαιον δὲ τὸ ὑποτιθέμενον κείμενον τῶν ἐγγράφων, ὧν ἡ μὴ προσαγωγὴ ἐλέγχεται ἀδικαιο-λόγητος· γ') διατάττωσιν ὅσας κρίνωσιν ἀναγκαίως συνεδριάζουσιν τῆς κατ' ἀντιμωλίαν διαδικασίας· αἰτοῦμενοι ἀρ' ἑκάστου τῶν διαδίκων τὴν διασέλησιν παντὸς μήπου ἱκανῶς ἀνα-τεταγμένους σημειῶσι· δ') ἐκδίδωσιν ἀποφάσεις δικονομικὰς σκοπούσας τὴν ὅσον ἐνεστὶ τακτι-κωτέραν ποικίαν τῆς δικῆς, ἐπιβάλλουσιν ἀπο-δείξεις καὶ αἰταιώσιν, ἐν ἀνάγκῃ, παρὰ τῶν τακτικῶν δικωτοκρίτων τὴν ἐκτέλεσιν τύπων διαφυγόντων τῇ αὐτῶν ἀρμοδιότητι, οἷων υποβολὴ εἰς τὴν ἀρκύλῳ μνημόνων καὶ πραγματο-γνωμόνων καὶ ἐτέραν αὐτῇ περιμετρῶν· ε') ἀποφαινόμενοι ἐλευθεροῦν καὶ κατὰ βούλησιν περὶ τῆς ἀξίας τῶν τῶν δικωτοκρίτων καὶ πασῶν ἐν γένει τῶν ὑπὸ τῶν διαδίκων προσαγομένων ἀποδείξεων. Καὶ ταῦτα μὲν πάντα ἀνεπιδικά-στωσιν ἐν τῷ κύλῳ διατελούσι τῆς δικαιοδο-σίας αὐτῶν· ἀλλ' οὕτε οἱ δικαιοκρίται οὐτε οἱ διαδικοὶ δύνανται αὐτοβούλως ἐγκαλέσαι εἰς τὴν ὀριστομένην διακρίσιν, εἴτε κατὰ τὴν εἰς ἀποκλινόμενους τῆς δικαιοδοσίας ἀξίας τῶν τοιούτων ἐπιτροπῶν καὶ προηγου-μένων τοῦ τρίτου συναινέσεως. Διαφεύγει δὲ τέλος τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ δικαστηρίου τοῦτο καὶ ἡ ἀνεπιδικάσιμος τῆς δικαιοδοσίας τῆς πλῆ-ρους δικαιοκρίτου καὶ δικαδίκων συμφωνίας εἰσαγωγὴ καὶ ἐπιδικασίαι ἀναγωγικῶν ἀπειτή-σεων, καὶ ἡ ἀπόφασις ἐπὶ πάντων τῶν ἐπιδι-κων ζητημάτων ἀπαράτητον ἐστὶ καθ' ἑαυτὸν αὐτοῦ, μολῶντος δικαιοκρίτου ἀπέχειν, ἐπὶ προ-σῆν ἐπὶ δὲν ἐρωτήσθαι περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν προβαλλομένων γεγονότων, ἢ περὶ τῶν ἐφαρ-μοστέων νομικῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ὑποχρεωμένοι σαφῶς διακηρύττει ἀδασίμους ὅσας τῶν διαδι-κων ἀξιώσεις ὡς τοιαύτας θεωρεῖ καὶ ἀνεπιφυ-λάκτως ὀφείλει τὴν ἀπάντησιν τοῦ δικαίου ἐπα-κριθεῖ τούτων θίσιν. Καὶ μάλιστα ἡ ὀριστικὴ αὐτοῦ ἐπιμνηγορία δίδει ἐν ἀρκύλῳ ἐξελεγχθῆναι τῇ τῆς λήξεως τῆς ὑπὸ τῆς δικαιοδοσίας ἐπομέ-νης συμφωνίας ὀριζομένης προθεσμίας· ἐν δὲ καὶ ἐλθέτω ὁ ὅρος οὗτος ἐκ τῶν συνεδούντων

τοὺς διαδίκους ἐπισήμων ἐγγράφων, προθεσμία δικτῆς θεωρεῖται σιωπηλῶς προαπορασθῆναι, προστιθεμένη τῶν ἡμερῶν καθ' ἃς τὸν δικαιοκρίτην τινος, ἢ καὶ εἰς μόνον, ἐκωλύθησαν τυ-χόν ὑπὸ ὑπερτέρας δυνάμεως τῆς ἐκκληρώσεως τῶν αὐτῶν καθηκόντων, ἐπὶ δὲ ἐν ἑαυτοῦ αὐτο-δικαίως παρατείνεται ἐν ὑπὸ προδικαστικῶν ἀποφάσεων διετῆσθαι ἀνακρίσεις. Αἱ ἀπο-φάσεις τοῦ δικαστηρίου τούτου, εἴτε προδικα-στικαί, εἴτε ὀριστικαί, λαμβάνονται ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν δικαιοκρίτων, οἵτινες ὀφείλου-σιν ὑπογράφει πάντες τὴν ἡτοιμασμένην αὐ-τοῦ ἐπιμνηγορίαν· ἐν δὲ ἀνακρίσεως διαφω-νίας, ἡ μειονοψηφία ἀρνῆται τὴν αὐτῆς ὑπο-γραφὴν, ἢ τῆς πλειονοψηφίας ἀρκεῖ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς ἐν αὐτῇ δηλούσεως τῆς ἀρνήσεως ταύτης. Διὸν δὲ πάντως ἵνα ἡ ἐπιμνηγορία τοῦ δικαιοκρίτου δικαστηρίου βασιζέται ἐπὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ διεθνικοῦ δικαίου.

Τὰς ἰδίαις ταύτας διένοντας ἀναπτύσσας καὶ, οὕτως εἰπείν, καθηκτικῶς ὁ Σύλλογος ἐξεπρότεινε ἰδίῳ κανονισμῶν, ἐξήνεγκε δὲ τὴν εὐχὴν κα-ταχωρίσεως ἐν ταῖς μελλούσαις διευθείαι συν-θηκαῖς ἰδιαιτέρου ἀθροῦ διατάττοντος τὴν τε καταφυγὴν εἰς τὴν δικαιοκρίτην πρὸς λύσιν τῶν ζητημάτων τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ ἐρμηνεύῃ ἢ τῇ ἐκτέλει αὐτῶν καὶ τὴν παραδοχὴν τοῦ κανονισμοῦ αὐτοῦ ὡς νόμου καὶ ὁδηγοῦ τῆς ἐκ-τέλεως ταύτης καὶ φιλοερμηνεύσεως διαδικασίας. Ἐντυχὲ δ' ἐν τούτῳ πολλῶν καὶ σπουδαίων ἐν-θαρρύνσεων, ἐν αἷς δικαιοκρίτην κατέχει θέσιν ἢ πανθῆμως ἐκδηλωθεῖσα ἐπιδοκιμασία τοῦ καὶ τοῦ αὐτοῦ προέδρου καὶ ὑπουργοῦ τῶν ἐξω-τερικῶν τῆς Ἰταλίας, ὅστις, ἀπουσιάζων τῆς συνέλευσεως καθ' ἣν τὸ ζήτημα τοῦτο ὀριστικῶς ἐλύθη, ἐγκατέστη ἐπὶ τούτῳ πρὸς τὸν Σύλλογον ἐπιστολήν, δημοσιευθεῖσαν ἀκολούθως ἐν τῇ Περιοδικῇ αὐτῇ, ἀρ' ἣς ἀποσπομέν τὰ ἀκό-λουθα, ὅπως δεῖξωμεν ὅτι ἐν ἡμέρῃ καὶ κα-τὰ μικρὸν αἱ ἐπιστολὴν καὶ μελέτην καὶ φιλο-ερμηνεύσεως προσπαθείας τῆς ἀρχῆς ἰταλικῆς, αἵτινες κινήσονται ἀναμνηστικῶν θεωρητικῶν κύρους, προσλαμβάνουσι καὶ πραγματικῶς ἐμμέσου τε καὶ ἀμέσου ὀφείλειαι χροικίαι δ' αὖ τῆς ὑπερ-θῆσεως αὐτῶν ὑπὸ ἐξόχων πολιτῶν τῆς ἡ-μέρας ἀνδρῶν. «Οὐ μόνον σκοπὸς τῆς συν-θῆκης καὶ τῆς ἐρμηνείας, γράμμι οὐ καὶ ἡ με-μνημένη, ὅστις ἐστὶ τὸ ἀπὸρρηκτικὸν τῆς ἡμετέρας ἰταλικῆς, ἐστὶν ὡσαύτως ἡ διεθνόνουσα ἀρχὴ

1) Αὐτῆς, 1877, σελ. 126—133.

2) Αὐτῆς, 1878, σελ. 15 καὶ 16.

τῆς πολιτικῆς τοῦ ἰταλικοῦ φαλενιέρου ὑπο-
γείου, οὕτως ἐγὼ τὴν τιμὴν ἀποτελεῖν μέρος.
Ὁ Σύλλογος εὖ οἶδε τὴν ἐπιθυμίαν μου πρὸς ἐμ-
πίδωσιν καὶ διδασκίαν τοῦ εὐεργετικοῦ θεσμοῦ
τῆς διεθνούς δικαιοσύνης, καθήκεισιν τῶν οὐ-
σιωδῶν ἀργῶν τοῦ διεθνούς δικαίου δι' εἰδικῶν
συνθηκῶν ὑπὸ τῶν κρατῶν συνολογούμενων
καὶ ἐνδύκρονον προπαρασκευαστικῶν μελε-
τῶν πρὸς σύνταξιν εὐρωπαϊκοῦ ἐμπορικοῦ κώ-
δικος, περιορισμένου εἰς ὁμοιομορφον διακανό-
νισιν, δι' ἧς πρὸς συμφωνίας τῶν Δυνάμεων, τῶν πρὸς
ἑλλησίου ἐμπό- καὶ ναυτικῶν σχέσεων πέν-
των τῶν λαῶν τῆς γῆς. Περὶ πολλοὺ ποιοῦμαι
τὴν πρὸς ὑμᾶς διαβιβάζωσιν ὅτι ὁ ὑπουργός
δὲν ἀπαρνέται τὰς πεποιθήσεις τοῦ ἐπιστήμο-
ρος· εὐελπίστῳ δὲ τί τι ἐν ταῖς πλειοσύναις τῶν
ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν συνθηκῶν, ὅς ταῦν
διαπραγματεύμεθα μετὰ ξένων κυβερνήσεων,
δυνατὴ ἔσται ἡ καταχώρισις ἀρθροῦ ἐπιβέβ-
λωντος εἰς τὰ ὑψηλὰ συμβαλλόμενα μέρος τὴν
ἀμοibaίναν ὑποχρέωσιν τῆς διὰ τοῦ ἐμπο-
ρικοῦ μέσου τῆς διατηρητέας λύσεως τῶν ἐν τῇ ἑμ-
πορίᾳ ἢ τῇ ἐκτελείᾳ τῶν συνθηκῶν τούτων ἐμ-
πορευμένων τυγνὸν διαφρονῶν. Πόσας τὰς ἐμ-
προσπείλειας ἀφαιρώσω εἰς τὸ καταστήσῃ ἀπο-
δεκτὸν τὸ σύστημα τοῦτο».

Ἰδοὺ, κύριοι, σύντομος μὲν, ἀλλ' ἀκριβὲς
ἐξιστόρησις τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ ὅκατεοῦς
βίου τοῦ Συλλόγου τοῦ διεθνούς δικαίου, καλ' ὃν
καὶ ὁ τῶν μελῶν αὐτοῦ ἀραβὲς ὑπερπληθύνθη,
ἰδοὺ μίκριστον μὲν, ἀλλ' οὐσιώδες μέρος τῶν
ἐργασιῶν αὐτοῦ, περὶ ὧν μᾶλλον ἐκτεταμένως
εἰδήσεις δύνασθε ἀντῆσαι ἐκ τῶν τῇ φροντίδι
καὶ ἐπιστάσει τοῦ σοφοῦ γενικοῦ γραμματέως
κ. Alphonse Rivier τακτικῶς ἐκδομένων
ἐνιαυσίων αὐτοῦ περιοδικῶν· ἰδοὺ ἐν ἀκατε-
ργάστῳ μὲν, ἀλλὰ πιστῷ κατ' ὅπῃ, ὁ χαρακτήρ
τοῦ Συλλόγου τούτου καὶ αἱ φυσιογνωμίαι τῶν
κυριωτέρων αὐτοῦ μελῶν. Οὐδὲν δὲ ἡμῖν ὑπο-
λείπεται ἢ τὸ ἀνομολογῆσαι χρίτας ἐπὶ τῇ
ἐν δυοὶ συνεδρίαισιν ἐμνεῖ ἀκροατοῖς ὑμῶν,
ἐκτιμώμετων, ἐν τῇ ὑμετέρᾳ ἀκρανέει πρὸς τὴν
ἐπιστήμην ἐρωτοῖ, οὐ μόνον τὰς σπουδαιότατας
τῶν ἱερυνῶν καὶ ἀνακρινώσεων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ
τὸ παπινὸν ἀκαδδύναμιν ἱδρῖναι. Ἀλλ' ἐπι-
τραπήτω ἡμῖν, πρὶν ἢ κατακλύσωμεν τὸν λό-
γον, ἵνα θυμῇ μετὰδωσωμεν εἰδήσιν τῷ ἡμέ-
τερῳ Συλλόγῳ, ἀνακρινώμεντες αὐτῷ τί περὶ τῆς
γλώσσης ἡμῶν ἱερῆθαι ἐν συνεδρίαις τῆς σοφῆς
ἐταιρίας, μετὰ προσοχῆς οὐ τῆς τυχοῦσης, μετ'
ἐπιστημονικῆς περιεργίας καὶ μετ' ἐνδείξων
ἐπιδοκιμασίας καὶ σεβασμοῦ ἀκροασάμενους τῶν

ἐπὶ τοῦ πολλῶν ἄλλων φιλέτου δι' ἡμᾶς τοῦ-
του ζητήματος ἰδεῶν καὶ κρίσεων τοῦ ἐκ τῶν
διακεκρυμένων αὐτῆς μελῶν κ. Νικολάου Σαρ-
πόλου. Κατ' ἑτος τῶν συνεσίων τινὲς συντάτ-
τουσι καὶ κοινοποιοῦσιν αὐτῇ ἐκθέσεις περὶ τῶν
κυριωτέρων συγγραμμάτων τοῦ διεθνούς δικαίου
ἀπερ δημοσιεύονται ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκδόσει πατρί-
δι. Καὶ δὴ, κατὰ τὴν σύνοδον τῶν Παρισίων,
τοῦ μὲν κ. Travers Twiss πραγματευθέντος
περὶ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ, τοῦ δὲ κ. Clunet περὶ
τῶν ἐν Γαλλίᾳ, τοῦ κ. Gessner περὶ τῶν ἐν
Γερμανίᾳ, τοῦ κ. Marrens περὶ τῶν ἐν Ρωσσίᾳ,
τοῦ κ. Norsa περὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ τοῦ κ.
de Landa περὶ τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ, ὁ κ. Σαρπό-
λος ὡμίλησε περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι. Καὶ πρῶτον
μὲν μετ' ἀληθοῦς ταπεινοφροσύνης καὶ ἱστορι-
κῆς ἀκριβείας ὡμολόγησεν ὅτι ἡ νεωτέρα Ἑλ-
λάς, καίτοι συναισθανομένη τὴν ἐκ τοῦ λαοῦ
τῆς ἀρχαίας ἀπορρέουσαν δι' αὐτὴν ὑποχρέωσιν
τῆς εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας ἐπι-
δόσεως, μικροῦ λόγου ἔξισεν τῷ νῦν εἶρει συμ-
βολῇ εἰς τὸν κλάδον τούτον τοῦ δικαίου· ἀκο-
λοῦθως δὲ, παρεμβατικῶς, τὰς περὶ τῆς γλώ-
σσης ἡμῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐπιπολεζούσας σφαλερῆς
ὑποστάσεις ἀνορθῶσαι προτιθέμενος, εἶπε τοιαῦτα
τοῖς σοφοῖς αὐτοῦ συναδελφοῖς καὶ δι' αὐτῶν
τῷ φιλόλογικῷ καὶ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ, ὑπέρ-
μετρον ἐν παντὶ καθορῶντι ἀτυχῶς δίστασιν
μεταξὺ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων Ἑλλή-
νων. «Ἡ ὀλιγὴ γλῶσσά ἐστιν ἡ μᾶλλον
ἀδιέλλατος πασῶν τῶν ὁμιλουμένων γλωσ-
σῶν, καθότι οὐδεμίαν ξενικὴν λέξιν, οὐδεμίαν
ἐξωτικὴν ἐκφράσιν παραδέχεται. Σπειώμενη εἰς
δικαιολόγησιν τοῦ ἰγνώσεσθαι αὐτῆς τούτου διὰ
τῶν ἐξῆς· πασῶν τῶν γλωσσῶν τῶν πολιτι-
σμένων λαῶν ἀνατρεχούσων εἰς αὐτὴν, χάρις
τῇ εὐστοφίᾳ αὐτῆς καὶ τῇ σφηνείᾳ, πρὸς
σχηματισμὸν τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτῶν ὄρων,
ἐπιτρέπεται ἀρκέ γε τοῖς νεωτέροις Ἑλλήσι δά-
νουν ἐξ ἑτέρας γλώσσης ποιῆσθαι τῶν ὄρων,
οὓς αἱ πρόσοδοι τῆς ἐπιστήμης κατέστησαν ἀ-
ναγκάσις πρὸς ἐκφράσιν τῶν νέων ἰδεῶν· Βε-
βαίως, μετὰ τῆς ἀπωλείας τῆς ἐπιστήμης, ἡ
ἡμετέρα γλῶσσα ἀπώλεσε τὸν πλοῦτον αὐτῆς·
ἀλλὰ τὸ ἐπιβέβαιον κέντηται ἀκριβῆ ἄξιαν, καὶ
ἡ νεωτέρα, καίτοι ἀπορρῶ ἐγένετο, ἔμεινε ὅτι
ἦ ἀλλοτε· πᾶσι δὲ αἱ διατηρηθεῖσαι λέξεις
αἱ αὐταὶ τυγχάνουσιν οἷα ἦσαν καὶ ἐν τῇ ἀρ-
χαίᾳ. Τοῦτο λέγων, ἐπανορθῶ σπρίγμα, ὅπερ
πολλὰκις ἀντέκρουσα, καὶ εἰς ὃ περιπίπτουσιν

ἔτσι διακρίνουν τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἀπὸ τῆς νεωτέρας, νομίζοντες ὅτι αὕτη κατὰ γένει ἐξ ἐκείνης ὡς ἡ γαλλικὴ, ἡ ἰταλικὴ, ἡ ἰσπανικὴ, ἡ πορτογαλικὴ καὶ αἱ τούτων χυδαῖαι διάλεκτοι κατὰ γένει ἐκ τῆς λατινικῆς. Μόνη διαφορὰ τῆς ἀρχαίας ἀπὸ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἐστὶν ἡ διακρίνουσα τὰ βελαντινὰ πλοῦσι τοῦ γάλλου τοῦ βελαντινοῦ γάλλου πτωχοῦ. Ἐὰν νομίσματα ἀτίνα εὐρίσκοντο ἐν τῷ τοῦ ἀπόρου εἰσὶν ὀλιγώτερα μὲν, ἀπολύτως δὲ ὅμοια τοῖς περιεχομένοις ἐν τῷ τοῦ συμπατριώτου αὐτοῦ Κροίσου καὶ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα ἔχουσι τὴν αὐτὴν εἰκόνα, τὸ αὐτὸ περίγραμμα, τὴν αὐτὴν ἀκρίβειαν ἀξίας, τῷ αὐτῷ δὲ τυγχάνουσι κοινὰ κόμματα. Τοὺς λόγους τούτους ἐν τῷ περὶ τὴν ἀνάγκην τῆς πραγματείας, ἀνακοινώσαντες ἡμῖν, προνοοῦμεν ὅτι ἡδεῖαν παρέχοντες τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἀφορμὴν εἰς τελειότερας ἐρευνὰς καὶ ἐκτιμήσεις τῶν ἐργασιῶν

σοφῆς ἱταρίας, ἐν ἧ καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς πεπόντως ἐκτίθενται, ἀκούονται μελετῶνται καὶ ἀναπύσσονται. Ἄλλως τε, ἐν γένει καὶ ὑπὲρ τὴν θεωρητικὴν καὶ τὴν πρακτικὴν ἐποψὴν θεωρουμένην, ἀξία τυγχάνει τῶν μελετῶν καὶ τοῦ σιτισμοῦ οὐ μόνον τῶν περὶ τοὺς ἑλληνας, ἀλλὰ καὶ παντὸς φιλολόγου καὶ φιλεπιστήμονος· ἐντελὲς δ' ἐφαρμόζεται αὐτῇ, ὑπὲρ ἐνὸς σκοποῦ πολυμελὲς μὲν, ἀλλ' ἐνερμονίως μοχλευσθῆναι, τὸ περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἱπποκράτειον λόγιον! Ἐξήρρα μία, ζῆμποια μία, ζυμπαθεῖα πάντα, κατὰ μὲν οὐλομήλην πάντα, κατὰ μέρος δὲ τὰ ἐν ἐκάστῳ μέρει μέσα, πρὸς τὸ ἐργον».

K. ΚΑΛΛΙΔΗΣ.

1) Ἱπποκρ. περὶ τροφῆς, κεφ. IV.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΟΣΤΡΕΟΥ.

(Ἀναγνώστῃς ἐν τῇ ΧΑΣ' συνεδρίᾳ).

Ἐν τῇ μεγάλῃ ἀποθήκῃ τῶν θαλασσιῶν ἰδὼν δὶμων τὸ ὄστρεον προσέρπει τὴν ἀφιλοστόργον καὶ εὐχυνωτέραν τροφήν εἰς τὸν ἄνθρωπον· εἶναι δὲ βασιλεὺς τῶν διθύρων ὀστρακοδόμων, διὸ ἐπιχειροῦμεν τὴν βιογραφίαν του. Καίτοι κατέχον ταπεινὴν θέσιν ἐν τῇ βαθμολογίᾳ τῶν ἐμψύγων ὄντων, τὸ ὄστρεον ἰδὼκεν ἀφορμὴν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας εἰς τὴν ποίησιν καὶ φιλολογίαν παρὰ τοῖς κλασσικοῖς συγγραφεῦσι, καὶ χάριν εἰς τὰς εὐωχίας τῶν ἐξευγενισμένων ἐθνῶν ἐν τε τῇ ἀρχαϊότητι καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ὅτι ἡ κομποκράτωρ Ρώμη κατωκαίτο ὑπὸ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων καὶ κατέχευε μυριάδες πλοῦτον, τὸ ὄστρεον ἦτο εἰς ἐξοχὴν τιμὴν, ἐν τῇ παρέχοντι ἐκείνῃ πολυτελεῖα τῆς ἀσώτου μητροπόλεως. Οἱ περιεργόμενοι τὰς λεωφόρους ἐνυκνήμιδες ὀστρεοπώλαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν σήμερον μὲν ἀνεσταλμένην ἀναξυρίδα, βασιλεύοντες ἐπὶ κεφαλῇς ξύλινου πίνακα πλήρη ὀστρέων, μετέκλινξαι βεβαίως θέλουσιν ἀκούειν πόσον ἀρχαῖον εἶναι τὸ ἐπαγγέλειά των. Πρὸ 2,400 περίπου ἐτῶν, Σέργιος τις τοῦπικλῆν Ὁράττα, ἄνθρωπος πρακτικῶς

πνεύματος, μετέβαλε τὴν λίμνην Ἀβέρων εἰς ὀστρεοτροπεῖον. Διὰ τῆς καλλιέργειας τῶν Λουκουρεῖων ὀστρέων του, ὡς τότε ταῦτα ὀνομαζόντο, ἐνεκα τοῦ ἐπιθέτου Λουκουρεῖα τῆς αὐτῆς λίμνης, ἀπέκτησαν φήμην παγκόσμιον. Εἰς τὴν αὐτὴν ἐντέλειαν ἔβριεν οὗτος τὴν πείω ἀγνωστον μηχανήαν τῆς ὀστρεοτροφίας καὶ τηλικαύτην δόξαν περιεποιήσιν εἰς ἑαυτὸν, ὥστε οἱ σύγχρονοί του Ρωμαῖοι ἰσχυρίζοντο λέγοντες, εἴαν ποτε ἦθελον παῖσι τὰ ὄστρεα παρὰ τὴν ὀστρεοτροφίαν ὑπὸ τῆς λίμνης Λουκουρεῖας, ὁ Σέργιος ἦτο ἱκανὸς νὰ τὰ καλλιερῇ καὶ παχύνῃ καὶ ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τῶν οἰκίδων. Μαρτυρεῖ ἡ λίμνη ἐκείνη σήμερον συνεστῆλη εἰς μετάνην βοθρὸν, ἔνθα συρρεῖ ὀλίγος ἡράσιμος πρὸς τὴν ὀπὸν ἴσως οὕτε ὁ περίρμος Ὁράττα δὴν βασιλεύωντι πλέον νὰ καλλιερῇ τὴν ὀστρεοτροφίαν. Ἄλλ' ἀτυχῶς ἐξηράθη κάκενος μετὰ τὸν αἰῶνα!

Πηλοῖον τῆς Βαίρας καὶ Κόμης ὑπάρχει ἡ λίμνη τῆς Νεαπολεως Φθιαρῶν· αὐτοῖσι ἦτο ὁ Ἀγέρων. Κατὰ τοὺς μυθολόγους τῶν ἀρχαίων Ρωμαίων, ἔχει τριῶν περίπου λευγῶν περιφ-

ρειαν, καὶ τὸ βάθος τοῦ ὕδατος εἰς οὐδὲν μέ-
ρος δὲν εἶναι πλεον τῶν πρὸς ποδῶν. Ὁ πυθ-
μὴν αὐτῆς καλύπτεται ὑπὸ γλοιώδους μελαγ-
χροῦ ἡφαίστειου πηλοῦ. Ἐξ ἀνημυνοῦτων
χρόνων λοιπὸν αὕτη ἐκρησσίμειται ὡς φυτῶν
διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ βορρῶ τῶν ὀστρέων,
καὶ ὡς ὀστρεοτροφεῖον, τόπος δηλονότι ἔνθα
τὰ μικρὰ ὀστρεῖδια ἀρμυρίας ἐναποτιθέμενα
ἀνέπτυσσονται, καὶ μετὰ καιρὸν μεταρτυεῖν-
ται καὶ αὐξάνονται κατὰ τὸ μέγεθος, ὥστε
χορηγεῖσθαι πρὸς τροφήν. Ὑπάρχουσι τῇδε
κλίσεις ἐν τῇ λίμνῃ ταύτῃ νησιδία, ἧτοι τε-
χνητοὶ σωροὶ πετρῶν, ἔχοντες κύκλῳ αὐτῶν
πασσάλλους ἐμπέτην μόνους εἰς τὸν πυθμένα τῆς
λίμνης σχηματισμένους κύκλους περὶ αὐτῶν,
ἐνῷ εἰς ἄλλα μέρη τῆς λίμνης, οἱ πασσαλοὶ ἐμ-
πέτνυνται στοιγῆδον σχηματίζοντες εὐθείας
γραμμὰς, συνδίδονται δὲ πρὸς ἀνέμους δια-
σχινώμενοι, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐξέρχονται κυμαίνων
δέματα ἐν τῷ ὕδατι, ὅπως ἐπ' αὐτῶν ἐπίσης
ὡς καὶ ἐπὶ τῶν πασσάλων καὶ τῶν πετρῶν
προσκόλλωνται τὰ νεογνὰ τῶν ὀστρέων. Ταῦτα
κατὰ δὲ ταῦτα ἐν καιρῷ τῷ δέοντι ἀναστρέφου-
νται εὐκόλως ἀπὸ τοῦ ὕδατος, καὶ τὰ αὐξήσαν-
τα ὀστρεῖδια συλλεγόμενα αὐτοῖς διὰ τῆς χει-
ρὸς, καθὼς καὶ τὰ ἐρυσσόμενα ἐπὶ τῶν πασσά-
λων καὶ πετρῶν, μεταρτυεῖνται εἰς κατάλλη-
λον ἄλλο μέρος τῆς λίμνης, ἔνθα ἀλείωνται
μετὰ δύο ἢ τρία ἔτη, ὅταν αὐξήσῃσι κατὰ τὸ
μέγεθος καὶ ὡς ἀρμυρία πρὸς τροφήν τοῦ ἀν-
θρώπου.

Ἀρχαῖον ἐν Γαλλίᾳ ὑπάρχει μεγάλη ἀρθρο-
νία ὕδατινων ὀστρέων, ἀλλ' ἡ ἀλίσις αὐτῶν
εἰργίγετο τοσοῦτον ἀτάκτως, ὥστε τὰ ὕδατινὰ
ὀστρεα, καθὼς κινδυνεύουσι νὰ πᾶθωσι ἐν τῇ
Ἀνατολῇ, ὀλίγου δὲν ἐξωλοθρεῖοντο εἰς τοὺς
παρωικανέους αἰγιαλοὺς αὐτῆς. Ὁ καθηγητὴς
Κωστής, μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, κα-
τέδειξε πρὸ τιμῶν ἐτῶν ὅτι τὰ ὕδατινὰ γαλλι-
κὰ ὀστρεα ἐκινδύνουν νὰ ἐκλείψωσι. Οὗτος οὖν
ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ σπουδαίως καὶ ἐ-
καλεῖ πολλὰ περίεργα περιεχτικὰ τῆς φύσεως αὐ-
τῶν. Μετέβη ἐπιτηδὴς μάλιστα εἰς τὸ μνησθῆναι
ὀστρεοτροφεῖον τῆς Νεαπόλεως καὶ παρετήρη-
σε τίνι τρόπῳ οἱ ἐκεῖ ἀλίεις διέσωζον τὰ νεογ-
νὰ ὀστρεῖδια. Εἰτα ἀπετάθη πρὸς τὴν γαλ-
λικὴν Κυβέρνησιν ἥτις τῷ ἐχορήγησε τὰ μέσα
ὅπως διενεργῇ περὶ ταῦτα, καὶ ἐντός ὀλίγου
κατάρθωσε νὰ ἐγκαθιδρύσῃ ἀξιόλογον ὀστρεο-
τροφεῖον ἢ τιθῆναι διὰ τὸν βορρὸν τῶν ὀστρέων.
Ὑπὸ τὴν σφῆν διευθύνει τὸν πεπαιδευμένον
ἐκαίῳ φυσιολόγῳ ἢ νέῳ βιομηχανίᾳ τῆς ὀ-

στρεοφυτείας κατήνησεν εἰς ὀστρεομανίαν ἐν
Γαλλίᾳ. Ἐντός δύο ἐτῶν χιλιοὶ διακόσιοι κα-
ραχαιοὶ συνεταιρισθέντες ἕκαστος μὲν ἑνὸς
ἀλίως καὶ μεθίσταντες παρὰ τῆς Κυβερνήσεως
κατῆγον 988 στρέμματα παρωικανέου ἐπερ-
ναίας, τοῦτοστι παραλλὰς ἐγκαταλειπομένης ὑπὸ
τῶν ὀδάτων καθ' ἑκάστην ἀρπώτιδα τοῦ ὕδα-
τος, εἰργάζοντο μὲν ἐπιστημονικῶς ἐντελείας.
Τὸ περὶ τὴν νῆσον Ροῦ βορβορώδεις ἑδαροί,
δῶδεκα περίπου μιλίων παραλλὰς, ἐντός δύο
ἐτῶν μετεβλήθη εἰς 1200 φυτῶνα ὀστρέων,
καὶ ἐτι πλείοστερα ἐσχεδίσθησαν πρὸς ἐπέκτα-
σιν τῆς βιομηχανίας ταύτης.

Ἐν Γαλλίᾳ λοιπὸν ἡ καλλιέργεια τῶν ὀ-
στρέων διεξέρχεται ἐπιστημονικῶς, καὶ τὸ
γαλλικὸν ἔθνος ὅπερ πᾶν ἄλλο ἐν Εὐρώπῃ ἐκ-
μεταλλεύεται τὸν μέγαν τοῦτον πρὸςθετον
πλοῦτον τὴν σήμερον, γάρως εἰς τὰς ἐπιστη-
μονικὰς ἐρεῖνας ἐνὸς ἀνθρώπου κατατρεφέντος
μέρος τοῦ βίου του ἀπερὶ τὴν σπουδὴν ὀστρέ-
ων καὶ σκυλλήμων, ὡς ἐρεθὲν συγχέως τότε
πρὸς χλευασμὸν αὐτοῦ. Ἐν Γαλλίᾳ καταβλά-
λεται μεγίστη προσοχὴ εἰς τὴν καλλιέργειαν
καὶ περιποίησιν τοῦ βορρῶ, ἥτις τῶν νεογνῶν
ὀστρεῖδιων. Περὶ τοιούτων πραγμάτων ἀτυχῶς
ἐν τῶν ἡμετέρων ἀλίειν ἡ κεφαλαιούχον
ἐν Κωστῇ οὐτ' ἐσκήρθη κἄν ποτε, οὔτε
ἐρρόντως τὴν ποτὲ καθ' ὅσον ἡμεῖς γνώσκωμεν,
νὰ μεταρτυεῖται τὰ νεογνὰ ὀστρεῖδια εἰς κα-
τάλληλον μέρος τῆς παραλλὰς, ἔνθα μένοντα
ἐπὶ ὀρισμένον διάστημα χρόνου ἀνευχλῆντα
νὰ ἀλείωθῃσι μετὰ καὶ εὐεργῆ εἰς ἡλικίαν
κατάλληλον πρὸς τρώγην.

Ἐν Ἀμερικῇ συνήθως καὶ τοὺς θερινούς μῆ-
νας τοῦ ἐτους ἀλείουσι τὰ νεογνὰ τῶν ὀστρέων
εἰς τὰ παραλλὰς τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν καὶ
μετακινεῖν αὐτὰ εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῶν
βορείων κρατῶν, μεταρτυεῖνται σκορπίζοντες
αὐτὰ εἰς ἀβαθὴ μέρη τῆς παραλλὰς παρὰ τῇ
ἐκβολῇ ποταμῶν, ἔνθα ὑπάρχει ἰλὺς καὶ βε-
τριον βεῖμα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀκρετέρον κερτατέ-
ρον ὀστρακὸν εἶναι βαρύτερον, τὸ ὀστρεῖδιον
πθάνει εἰς τὸν πυθμένα καὶ κατακρίθηται συνή-
θως ἐπὶ τοῦ ἀκρετέρου ὀστράκου του. Τὰ νεογ-
νὰ λοιπὸν ταῦτα ὀστρεῖδια ἀρπώνονται αὐτοῦθι
ἐπὶ δύο, τρία ἢ καὶ τέσσαρα ἔτη, ὅποτα θεω-
ροῦνται κατάλληλα πρὸς τροφήν. Κατὰ τὴν
φθινοπωρινὴν ὥραν, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ χαψι-
νός, ἀρχεται ἡ ἀλίεια ἢ ὁ ἀμνηστὸς αὐτῶν. Κατὰ
πρῶτον οἱ ἀλίεις μετακινεῖνται μακρὰς λα-
βίδας ἢ δικάνα, δίδον ἀπὸ τῆς λήψεως τὸν κύ-
πτοντες συλλαμβάνουσιν ἐκ τῶν ὀστρέων ὅσα

εὐκόλως ἀγρεύονται· εἴτα δὲ καταφύγουσιν εἰς τὴν σπηρὴν, ἥτοι δικτυωτὸν εὐρύστομον σάκκον, ἔχοντα τετραπλήρου σιδήρου περιστόμιον, συρμένον δὲ διὰ μακρῶν σχοινίων ἐπὶ τοῦ ὑπερφοῦτου πυθμένος ὑπὸ πλοαρίων κινουμένων μὴ ἀνασπταμένῃ ἰστίᾳ διὰ τῆς ὠθῆσεως τοῦ ἀνέμου, καὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀνασφύρουσι τὴν σπηρὴν μεστήν, καὶ κινούνται τὰ ἐν αὐτῇ ὄστρεα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Τὰ οὕτως ἀνασφύρυντα ἐκ τῆς κοίτης των ὄστρεα μετακομίζονται ἐπομένως εἰς κόλπον ἢ ποταμὸν τινα καὶ βύπτονται εἰς ἀβαθεῖς μέρος, ὅπου ὁ πυθμὴν εἶναι περὶ ὧδες καὶ τὸ ὕδωρ διαγίγῃ, ὅπως καθαρισθῶσιν· ἀφοῦ δὲ μείνωσιν αὐτοὶ ἐν γῆρας ὥρας ἢ καὶ μίαν ἡμέραν, συλλαμβάνονται πάλιν ὑπὸ τῶν ἀλείων καὶ ἐπιβιβάζονται εἰς τὰ πλοῖα καὶ ταξιθεύονται τὰ μὲν μεγαλύτερα, ἀπὸ τοῦ σπέρματος πωλούνται ἀρθρομέμνα, κατὰ ἑκάστην ἡμέραν, εἰς ἓν μέρος, τὰ δὲ μικρότερα μείζονος καὶ πολυπληθέστερα, χωριστὰ εἰς ἄλλο μέρος τοῦ πλοίου· διότι ταῦτα δὲν πωλούνται ἀρθρομέμνα, ἀλλὰ καὶ τὸ μέτρον ἢ κοῦλον.

Ἢ ἐπιτόπιος καταγωγὴ αὐτῶν τῶν μαλακίων καὶ ἡ εἰς τὴν Εὐρώπην ἐξαγωγή ἀπασχολοῦσιν ἐν Ἀμερικῇ τὰς τοὺς δεκαμισχιλοὺς ἀνθρώπους. Πέντε ἑκατομύρια ἀλλοτρίων ὑπολογίζεται ἡ ἀξία τῆς ἐγγύφου καταναλώσεως τῶν ὄστρεων καὶ περίπου τὰς τὸσά εἰσπράττονται ἐκ τῶν ἀποστελλομένων εἰς τὸ ἰστωρικόν. Ἢ ἄλλοις, προπαρασκευῇ καὶ ἀποστολῇ τῶν ὄστρεων εἰς μεγάλας ἀποστάσεις ἐν τῇ ἰστωρικῇ τῆς ἀμερικανικῆς ἡπείρου ἢ διὰ τὴν Εὐρώπην καὶ ἀλλοτρίων συνήθως γίνεται, ὡς εἴπομεν, κατὰ τοὺς τρεῖς φθινοπωρινούς μῆνας. Τότε βλέπει τις πλῆθος ὄστρεοφόρων πλοαρίων ἀποβιβάζοντων τρία ἢ τέσσαρα ἑκατομύρια ὄστρεα καὶ ἑκάστην ἡμέραν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ν. Υόρκης καὶ ἄλλων παραλίω πόλεων, ἐνθα τῶν ὄστρεων, ὅσα μέλλουσι νὰ πωλῶσι μακρὰν, καθαρίζονται ἀπὸ τῶν ὄστρεκων αὐτῶν τὸ σαρκοδὲς ἰστωρικόν· καὶ μετὰ τῆς περιλειμμένης ἐν αὐτοῖς θαλάσσης ἐναποτιθέμενα εἰς μικρὰ ξύλινα βαρέλια ἢ καδίσκους ἐντὸς μεγάλτερον βαρέλιον καὶ περικυλούμενα ὑπὸ πάγου ἀνακυμνόμενα μὴ προνιδία, διατρεφονται νωπὰ ἐν ἀόριστον χρόνον. Ὅσα δὲ εἰσιν ὠρίμενα, ἵνα καταναλωθῶσιν ἐπιτοπίως ἢ μετακομίζονται εἰς πόλεις πλησιοχώρους, δὲν καθαρίζονται ἀπὸ τῶν ὄστρεκων των· ἀλλ' ὅπως διατρεφονται ζῶντα καὶ νωπὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ μὴ ἐκρεῖται ἐν αὐτοῖς θαλάσσιον ὕδωρ. Οἱ Ἀμερικανοὶ γυμνάζονται τὰ ὄστρεα αὐτῶν ἵνα

διατρεφῶσι τὸ ἐν αὐτοῖς ὕδωρ εἰς τὸ ὑπαίθριον κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. Συλλαμβάνοντες αὐτὰ φέρουσιν ἐκ τῆς κοίτης των, ὅπου τίως ἔχον καὶ ἤσανον, εἰς μέρος τοῦ αἰγιαλοῦ ἐνθα ἔνεκα τῆς παλαιοῦς καλύπτονται δις τῆς ἡμέρας ὑπὸ θαλάσσιου ὕδατος, καὶ δις τῆς ἡμέρας ἔνεκα τῆς ἀμωπτιδος μένουσιν ἐπὶ ὥρας τινὰς ἐκτεθειμένα εἰς τὸ ὑπαίθριον, ὅτε αἰσθανόμενα τὴν ἑλλειψιν τῆς περὶ τὸ ὄστρεκον συνήθους παρουσίας τοῦ ὕδατος κλείουσι αὐτομάτως τὰς θύρας των, καὶ ὅταν πάλιν αἰσθανθῶσι τὴν ἐκ τῆς παλαιοῦς ἐπὶ ἀνοδὸν αὐτοῦ ἀνοίγουσι τὰ ὄστρεκά των. Ἀφοῦ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας οὕτω πως συνειθίσωσι τὰ ὄστρεα νὰ μὴ ἀνοίγῃσι τὰ ὄστρεκά των εἰμὴ ὅταν καλύπτονται ὑπὸ τῆς θαλάσσης, τότε μεταφέρουσιν αὐτὰ μακρὰν κατὰ κλίση καὶ διασφύζοντα ἐν ἑαυτοῖς τὸ ζωοπάρχον καὶ συντηρητικὸν τῆς ὑπερέμειν των ὑγρὸν, ἐξ οὗ διατρεφονται νωπὰ ἐπὶ ἐὼς ἄκρον τὸν χειμῶνα εἰσίοτε.

Οἱ δὲ ἄλλοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν πλήττουσιν ἑαυτὰς μὴ τὴν ἀκρὰν σιδήρεά ράβδου τὰ ὄστρεα ἐν τῇ κοίτῃ των πρὶν ἢ συλλαβῶσιν αὐτὰ καὶ ἐνθ' εἰσὶ καλύπτονται ὑπὸ τοῦ ὕδατος, ὅπως τὰ συνειθίσωσι νὰ κλείωνται, καὶ ἐπαυλαμβάνουσι τὸ αὐτὸ κτύπημα ἐπὶ τίλους τὴν στιγμὴν καὶ ἢν τὰ συλλαμβάνουσιν, ὥστε ἐκτιθέμενα εἰς τὸν ἀέρα ἔχουσι τὸ κοῦλον τοῦ ὄστρεκου των πλήρως· διὰ νὰ μὴ ἐκρεῖται δὲ τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, οἱ θάλλοντες νὰ διατρεφῶσιν αὐτὰ πολὺν καιρὸν ζῶντα καὶ νωπὰ φροντίζουσι νὰ τοποθετῶσιν αὐτὰ κατὰ γῆς εἰς ὑπόγειον ἑστῶθεν. Οὕτω πως, ὅταν ἀνοίγῃσι τὸ ζῶν ὄστρεον, δὲν ἐκρεῖται ἐν αὐτοῖς ὕδωρ καὶ διατρεφονται πολὺν καιρὸν.

Ἢ βιομηχανία ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ἀμοιροῦς κινήσων διὰ τοὺς ἐπιχειροῦντας· αὕτην κεφαλαιόχους, οἷς εἰς διὰ τὴν σφάξιν τῶν νεογνῶν ὄστρειδίων, τὴν μετακόμισιν αὐτῶν ἀπὸ μακρῶν καὶ μεταφύσεων, τὴν ἀφαιρέσιν ὅσων ἔνεκα ὀφείλουσι νὰ πεθάνωσι περὶ τὰ δύο, τρία ἢ καὶ τέσσαρα ἔτη, ὡς ἔδοξεν, ὅπως μεγεθυνθῶσι καὶ παχύνουσιν εἰς τὴν ἑαυτῶν κοίτην των, δαπανῶσιν ἰκανὰ χρήματα. Οὕτως ἐπὶ τῶν βαθρῶν τὴν πυθμὴν τῆς θαλάσσης, ὥστε ὁ ὕδης σκεπάζῃ τὰ ὄστρεα καὶ καταστρεφῇ αὐτὰ ἐὼς ἐπὶ τῶν βαθρῶν. Ἄλλοτε πρὶν ἐπὶ τῶν ὄστρεοφόρων, τὰ ὄστρεα ἀποθνήσκουσι, κα-

ὅτι ἐνεκα ἀντιξίων ἀνίμων τὰ πλεῖστα βραδύνουσι νὰ καταπλεώσωσι. Τὰ διθύρα ταῦτα ἔχουσι περιπλόην πολλοὺς θανάσιμους ἰχθύους μεταξὺ τῶν θαλασσιῶν ζώων.

Οἱ πλείστοι τῶν φυσιολόγων φρονοῦσιν ὅτι δὴν ὑπάρχει διακροσις ἄρρεος καὶ θήλεος γένους εἰς τὰ ὅστρεα, ὅτι δηλονότι εἰσι διγενῆ ἡ ἑμπαρδύτα, ὡς πολλὰ τῶν φυτῶν γονιμοποιοῦσι δὴ τὸν θορὸν αὐτῶν κατὰ τοὺς θερμοὺς μῆνας τοῦ ἔτους μεταξὺ Μαΐου καὶ Σεπτεμβρίου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐνεκα γαλακτώδους χυμοῦ περιβρίχονται τὰ σώματά των οὐ μόνον δὴ εἶναι εὐτραφέα καὶ ἄεστα εἰς τὴν γαῖαν, ἀλλὰ θεωροῦνται μᾶλλον ἐπιβλαβεῖ, καθότι οἱ πρῶγοντες αὐτὰ πάσχουσιν ἀνγκάκις ἀπὸ κωλικόπρονου καὶ διατρέφονται ἐν τῇ κούλῃ.

Τὸ ὅστρεον διαφέρει τῶν ἄλλων μαλακίων, καθόσον εἶναι ζωστόκον, ἢ δὲ θεός ἐν τῇ νεφελῷδε ἐκίψῃ χυμῷ, ὃν ἐξακοντίζει κατ' ἐκίνην τὴν ἐποχὴν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν κλείον αἰφνης καὶ μὴ ὁρμὴν τὰ ὅστρακά του, ἵσταζόμενος διὰ μικροσκοπίου, δὴν σύγκειται ὑπὸ ὣων, ἀλλ' ὑπὸ μυριάδων μικροσκοπικῶν ὀστρείδων, ἅτινα ἡ γενεαρχία των ἀποτέμνεται ἐκ τῆς γενεθλίου αὐτῶν ἰστίας· ἐκίνα δὲ ἐν τῇ ὑπερβολῇ τῆς νεότητος καὶ εὐδαιμονίας, ἣν αἰσθάνονται, ἀγνοοῦσι πῶς νὰ περιορίσωσι τὴν χαρὰν των εἰσέρχόμενα πρῶτην φορὰν εἰς τὸν μέγαν κόσμον. Αἱ πόλυροιτοι στάσεις των, ἡ ζωπρότης των, τὰ ἀλματὰ καὶ σκιωτήματά των ἐν τῇ ὕδατι, δακνύουσι τὴν ὑπερβόλλουσαν εὐθυμίαν αὐτῶν. Ὡστε ὁ μικροσκοπὸν αὐτὰ φυσιολόγος πεθίβει ἐπὶ αἰσθάνονται ἡδονὴν ἀπλῶς ἐνεκα τῆς ἱερακῆος τῶν μυλῶν καὶ τῶν σωματικῶν αὐτῶν δυνάμεων, ἀνευ τελικοῦ τινος σκοποῦ. Κίνοι περιγρίαις ἀξίον νὰ βλέπῃ τις αὐτὰ διὰ τοῦ μικροσκοπίου νηχόμενα ἐν τῇ πλάγι, ἀπειράριθμα ἐντὸς μιᾶς σταγόνος ὕδατος, διασταυροῦντα μὴ ταχύτητα τοὺς δρόμους ἀλλήλων, ἀνευ συγκρούσεων ἢ ἀμειδίωτων συνωστισμῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν γεννομένων ὀστρείδων ἐπίστωσις ὅρ' ἐνὸς ὀστρέου ὑπολογίζεται ὑπὸ τῶν φυσιοφύων, ὅτι ὑπερβαίνει ἐνίοτε τὰ εἰκοσι ἐκατομμύρια, ἀλλ' ὁ ἱερακὶς οὗτος πληθυσμὸς γίνεται κατὰ μέγα μέρος βορὰ ἄλλων θαλασσιῶν ζώων, πρὶν εἶτι φθάσωσι νὰ προσκολληθῶσιν εἰς μόνιμον τινα θέσιν, ἡ ἀπόλλυνται παραιοσύνην εἰς τὸ βάθος τῆς θαλάσσης. Τὰ μικροσκοπικὰ ἐκίνα ζωφικά ὅσα νηύτησαν νὰ προσορμηθῶσιν, ἱσταζόμενα μετὰ ἑνα μῆνα εὐρίσκονται νηύθεντα εἰς τὸ μέγεθος μεγάλου πύου, καὶ μετὰ εἴς μῆνας ἔχουσιν ἐνός δα-

κτύλου μήκους καὶ περὶ τὸ δεύτερον ἢ τρίτον ἔτος τοῦ βίου των εἰσι πρόσπορα διὰ τὴν ἀγορὰν. Διὰ τὴν συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν των νεογνῶν ὀστρείδων ὁ πολὺν τῆς θαλάσσης ἀπαιτεῖται νὰ ᾖ τραχὺ καὶ τὸ ἕδαρος μετὸν πετραλίων καὶ κορυφῶν καὶ ἀνοικτύων διὰ νὰ προσορμηθῶσιν εὐκόλως τὰ ὀστρεῖδια· ἀλλ' ὅπως αὐξήθῃσι καὶ παχυνθῶσι τὸ τοιοῦτον ἕδαρος δὴν ἀρμόζει, δι' ἐμπαφίρουνσι αὐτὰ, ὡς εἶδομεν, ἀπὸ τῶ φυτῶν τούτου καὶ τὰ μεταφυτεύουσιν εἰς ὅρμους ἢ παραποτάμια μέρη, ἐνθα τὸ ἕδαρος εἶναι σκεπασμένον ὑπὸ ἱλύος ὀργανικῆς δὴ τῶν δακτύλων καὶ ἄλλῃρι ἡρέμα κινούμενον ρεύμα ἀνάωθεν αὐτῶν.

Περὶ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ὀστρέων εὐάρεστος ἀνακάλυψις διὰ τοῦ ὀστρεογράφου.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ συνεδρίᾳ τῆς ἐν Ν. Ὑόρκῃ ἰχθυοτρόφου Ἑταιρίας, ὁ ἱατρός κ. W. I. Broski ἀνέγνω πραγματεῖαν περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὀστρέων, ἐν ᾗ ἀπέδειξεν ὅτι ἄρα τοῦδε δὴν εἶγε κατανοηθῇ ὁ τρόπος, καλῶν τὰ μαλάκια ταῦτα γεννοβόλουσι καὶ πολλαπλασιάζονται. Διὰ μικροσκοπικῶν παρατηρήσεων κατὰ τὸ παρελθὸν θέρις ἀνεκαλύψεν οὗτος ὅτι τὰ ὅστρεα δὴν γεννῶσι τὰ ὄστρεα ἐν τῇ ὀστράκῃ, ὡς τίς ἐνομίμετο, καὶ κατὰ συνέπειαν ὅτι δυνατόν ἐστι γονιμοποιήσασθαι τεχνητῶς καὶ ἐκτὸς τούτου.

Ἐν ὅλλῳ ὀστρεὸν μεσαίου μεγέθους περιέχει εἰς μέτρι δέκα ἐκατομμύριον ὣων. Τὰ μεγάλα περιέχουσιν ἕως 50 ἐκατομμύρια ὣων. Ὅπως οὖν γονιμοποιήσῃ αὐτὰ ὁ μηχανεὶς φυσιολόγος μετεγερθεὶς τὴν εἰς μείωσιν. Κατεμαρτίων ἀρῶν καὶ ὅλλῳ ὀστρεὸν σύνεμα ὥστε ἀνεμύλησαν ἑκατέρου τὰ ὄστρεα πρὸς ἀλλήλα καὶ ἡ γονιμοποίησις των ἐγένετο ἐντέλης· ὅτε ἀνευ ἀναβολῆς ἤρξατο ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θορῶ, προὐχωρί διὰ μετὰ τοσαύτης ταχύτητος, ὥστε παρετρήθη ἡ ἀλλοίωσις τῶν ὣων ἐντὸς τῆς δευτερολέπτου, καὶ εἰς ὀλίγας ὥρας τὸ ἔμβρυον ἦν ἀρκούντως μορφοῦμενον, ὥστε διακρίνεται νηχόμενον ἐντὸς τοῦ ὕδατος. Τὰ ὀστρακά των κατ' ἀρχὰς εἰσι μικρότατα καὶ δὴν ἐρπύττονται ἀλλήλων· αὐξάνουσιν ὅμως ταχέως κατὰ τὸ μέγεθος· καλύπτουσι τὰ πλάγια τοῦ σώματος των καὶ τέλος ἐνούμενα σχηματίζουσι τὴν σφριγγα, δι' ἣς ἀνοίγει καὶ κλείει τὸ ὀστρακον. Ἐν τῇ βραχὲ διαστήματι εἰκοσιετοσάδων ὥρων, τὸ ὀστρείδιον δύναται νὰ ποισθῇ τὴν τροφὴν του καὶ μεταξὺ τριῶν ἡμερῶν ἡ μίξις ἐβδομάδος ἀποκτεῖ ἐντέλως τὸ σχήμα του. Ἐν

τῇ νηπιῳδῇ ἡλικίᾳ αὐτοῦ τὸ ὄσπρεδιον εἶναι νηκτικὸν ζῶον· ἐν ἔτος ἀπὸ τῆς γενήσεώς του τὸ ὄσπρεον εἶναι εἰς κατὰστασιν νά γονιμοποιήσῃ· εἶναι δὲ κατὰλληλον νά ἀλείψῃται πρὸς τροφήν τοῦ ἀνθρώπου ὅταν γείνη τριῶν ἐτῶν.

Διὰ τὴν μονοθεσίαν ταύτης μεθ' οὗτο εὐκόλως δύναται τις νά πολλαπλασιάσῃ αὐτὰ εἰς ἀρκούντιον μέρος τῆς θαλάσσης ἀβαθείας, ἔχον

ποθμένα κατὰλληλον διὰ ταῦτα τὰ μαλάκια, καὶ ἐν τῇ ἀναλόγῃ ὥρῃ τοῦ ἔτους. Ἀλλὰ πρέπει νά ἀλείφονται καὶ εἰς ὠριμάνειας τοῦ ἔτους ἐποχάς, ὅταν ἡλικιωθῶσιν ἀρκούντως· ἄλλως καταστρέφονται ὡρως καὶ δὲν προσφέρουσιν ἐν χυμῶν τροφήν εἰς τὸν στήμαχον.

Δ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ.

ΟΜΗΡΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΛΘ' ΟΜΗΡΟΝ ΗΘΙΚΗΣ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΧΕΣ' συνεδριάσει).

Τίς ποτ' ἢ τῶν πάλαι παιδεία ἐγένετο ἄλλοι τε Πλάτων δὲ ἄλλοι· ὁ φιλόσοφος μουσικὴν φρεσιν εἶναι καὶ γυμναστικήν, καὶ τὴν μὲν ἐπὶ ψυχῇ τὴν δὲ ἐπὶ σώματι¹, τοὺς δὲ νόμους ταῦτα ἐκ παιδείας τὸν παλαιὸν παραγγέλλειν τοῖς πατράσι². Καὶ τῆς μὲν μουσικῆς τὴν ζυμπασαν τῆς ψυχῆς σκοπούσης παλαιοὶ, τῆς δ' αὖ γυμναστικῆς τὴν τοῦ σώματος ὀρίαν, ἀμφὶν ἑτέροις ὁ καλὸς κἀκαθὸς ἔστιν ἀνθρώπου ψυχῇ δῆλον ὅτι εὖ ἔχον καὶ σώματι, καὶ τῇ ἀγαθοῦ πρακτικῆς. Στρέβου δὲ τοῦτοις ζυμπα ποιητικῇ φρεσὶ τὰς Ἑλλήνων πόλεις τοὺς παιδὰς παιδεύειν πρῶτιστά σωφρονισμοῦ καὶ οὐ ψυχαγωγίας ψιλῆς ἑνικά³. Πρὸς ἃ γὰρ ἡδεως ἢ αἰσθητικῆς ἐνεργεί, τούτα μάλιστα καὶ τῇ πρακτικῇ εὐτύπωτα καὶ τῇ μνήμῃ πρίχμερα διὰ τὸ τερπνόν τοῦ λόγου καὶ διελκύνον γίγνεσθαι. Διὸ περ ἡ ποιητικὴ μέτρας τε καὶ μελέσι γραμμένη κηλὴν τὴν ψυχὴν οὐα τε, εἰς δ' ἀρετὴν βρῶν ἄγει καὶ ἡδονικώτερον διατίθεται ἀρμονικώτερον πως οὕτῃ ἀποδεικνύσκει. Οἱ δὲ γραμμάτων τὸ πάλαι διδάσκαλοι ὡς φρεσὶ Πλάτων ἐπὶ τῶν βιβλίων τοῖς παισὶ ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα⁴ ἀναγινώσκειν παρατίθεσιν ἑμμανθίζον ἀναρχήζοντες, ἐν οἷς πολλὰ μὲν νοουθετῇ

σεις, πολλὰ δὲ καὶ διεξοδοὶ ἐνεσι καὶ ἐγκαώμια ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἐν ὧ παῖς ζήλων μιμνῆται καὶ τοιοῦτος γενέσθαι ὀρεγνέται⁵.

Εἰ τοίνυν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν ποιητῶν τῆς παιδείας τὴν ἀρχὴν ἐβάλλοντο, δικαίως ἂν τις, οἴμαι, νομίσειεν αὐτοὺς τὸν Ὀμηρον πρῶτιστά εἰς ἀνάγκῃσιν παρατίθεσθαι καὶ ἀρετῆς παράδειγμα προβάλλεσθαι. Εἰ γὰρ ὁ ποιητὴς τὸν αὐτὸν ἄριστον ἐν ἀνθρώποις δοκούντα βίον διδάξει προλήμψαστο, τούτου χάριν Πράκλειτος⁶ τὴν ἀρχὴν πάσης σοφίας ἐκάλει τὸν Ὀμηρον⁷, ὡς ἀρχὸς δὲ καὶ τῶν Σωκρατικῶν ἐνοι βίβλου⁸, δικῆς τὸν αἰδὼν ὑπέλαβον⁹, τὴν δὲ ποιῆσαι αὐτοῦ ὁ Κλαζομήνιος ἡγεῖτο φιλόσοφος περὶ ἀρετῆς εἶναι καὶ δικαιοσύνης¹⁰. Ἐν δὲ τοῖς καθ' Ἑλλάδα¹¹ χεῖρόν τι πάσαν βιβλίον ἀγῶσιν, ἐνθ' οὗτοι· τὰ β' αὐτῶν καὶ τὰ Ὀμήρου ἐραψώδων ἱππ, καὶ Ὀμηρὸν ποτε πρὸς Ἡσίοδον μυθικώτερον μολόν¹² ἢ ἑλλητίστερον ἀγωνίσασθαι λέγεται¹³. Ἀλλ' οἱ δὲ ἄλλοι τε καὶ τὰ μεγάλῃ καθυστήκισαν Πλατωνίαια, ἐν οἷς Σόλωνος καὶ Πεισιστράτου καὶ Ἀπάρχου τοῦ υἱοῦ διαταξάντων τὰ Ὀμήρου ἐραψώδωντο ἱππ ψυχαγωγίας ἕκα καὶ τῶν πρεσβυτέρων οὐκ ἀκα-

1) Πλάτ. Πολιτ. Β', σελ. 376.

2) Πλάτ. Κρίτ., σελ. 159.

3) Στραβ. Ι, σελ. 15 καὶ ἐφεξ. πρὸς Πλουτ. περὶ τοῦ Πινδ. χρηστηρίου σελ. 406.

4) Πλάτ. Πρωτ. σελ. 325.

5) Πράκλειτ. Ἀλληγορ. 34.

6) Διογ. Λαέρτ. II, 11.

7) Αὐτόθι.

8) Πλουτ. Συμπος. φιλοσοφ. σελ. 152 καὶ ἐφ.

λας ἐνεκα¹. Καὶ ὕστερον δὲ πολλῶ τ' ἐπὶ ἀνὰ γινώσκῃ τοῖς ἐπὶ διδασκαλίᾳ φοιτῶσιν ἦν ἐν τοῖς μάλιστα, ἃ καὶ ἀποστοματίζειν ὀρεῖται, πρὸς δὲ τὰ 'Ποιδῶν' Ἔργα καὶ τὰς Θεόγνους Γνώμης καὶ εἰ τι πρὸς τὸ κρείττον τοῦ ἥθους εὐθυστικὸν ἐδίδκει εἶναι καὶ πρόσφορον. Εἰ δὲ Πλάτων τὸν 'Ομηρον' ἔρωτας θεῶν καὶ μάχας ἀνέχοντα καὶ ἄλλ' ἅττα ἐλάττον τοῦ κοσμοῦ ἐχόμενον τῆς πολιτείας ἐκδύλλει, οὐδὲν τούτου γ' ἐνεκα πρὸς ἑσπερ². Ἀριστοτέλης γάρ 'Ἀλεξάνδρῳ τῇ ἐκ τοῦ νέρθηκος λεγομένην τοῦ 'Ομήρου' ἐκδοσὶν ἀναισθητο πολεμικῆς τε καὶ τῆς ἄλλης πολιτείας ἀρετῆς μέγα τὸν αἰδὸν ἠγοούμενος τῷ βασιλεῖ ἱερῶν, ἰδίᾳ δὲ τὴν 'Οδύσειον ἀποκαλύνει, καλὴν ἀνθρωπίνου βίου κάτοπτρον³.

Οἱ δὲ μετ' Ἀλεξάνδρῳ τὴν μετέτην αὐτοῦ ἀρχὴν νεύμενοι, Ἀγχιδοὶ τε καὶ Σελευκίδαι καὶ Ἀτταλίδαι πρὸς τὴν τῶν λόγων ἡδὺν ἀντιπολιτευόμενοι Μουσῶν ἰδρύσαντο κακωνώγια, ἄνδρας δὲ σοφοὺς τὸ τηναυτὸ ἐκ πλῆθους ἐν ταῖς μητροπόλεσι ἐνελεγον, τὴν πάλαι καὶ ὁ Ἑλληνικὸς σοφὸν θεραπεύοντες, καὶ τοῖς Περσίαν ἀποπύθηναι βουλομένοις τῶν ἀρχαίων οἰκήσεων μέγαρα εὐρέα καὶ αἰγιόχενα ἐν τόποις, ἐνθ' ἄλλοτε θῆναι ἄνδρος καὶ θηριώδεις εἰς ζενίαν παρέχοντες, καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἀληθῶς ὄνομα ἡκαίει τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας τεκμήριον εἶναι ποιήσαντες. Ἐνθεν τοι ὁ Μελισσιγενὴς πάντων μάλιστα ἔθεραπεύετο, οἱ δὲ περὶ Καλλιμαχὸν τε καὶ Ζηνόδοτον καὶ Ἀριστοφάνη καὶ Ἀρισταρχον καὶ Κράττη τῶν περὶ τὸν 'Ομηρον' πόνων καὶ τῆς διονύτητος ἐνεκα κλέος ἤσαντο ἐς αἶε ἐν δίκῃ γε ἀριθμῶν καὶ τοῖς ἐπιγεννημένοις, ὅσοις ὁμηρικῆς Μούσης ἐμελέσας, κανὼν ἐγένοντο ἀπαρέγκλιτος.

Εἴτα δὲ τῆς κατὰ Χριστόν διδασκαλίας κηρυχθείσης τοῖς Ἑλλησιν, τῶν δ' ἀρχαιότερων πάντων μονονότων πλεμύας τοῖς κοινοῖς ἔχοντων δογματικῇ, ροβερόν δ' ἐγερθέντος χειμῶνος καὶ τὰν παλαιότατον ἱερώτερη κατακλίσειν ἀπειλούντος, ἀπινῆς ὁ 'Ομηρος' ἀνέκυψεν, οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπὶ αὐτῆς διδασκαλίας ἦν παρὰ πᾶσι τῆς αὐτῆς ὡς πάλαι τυγχάνων θεραπείας, πλὴν εἰ μὴ τι τοῖς κατὰ Χριστόν ἀπᾶδαι ἤθεσι, καθάπερ ὁ πολὺς τὴν τε ὕψαιον καὶ τὴν ἰσὺ σοφίαν Βασιλεῖος τοῖς νέοις παραιεῖ ὅπως

ἂν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ὠρεῖσθαι λόγων ἔχοιεν⁴. Καὶ ἄκρι δέου τοῦ πνεύματος ἄμψαν καταστάντος ἐν τοῖς ἐλευθερίοις μελετήμασι τὰ ἐπὶ προύργιστάτων τυγχάνει χρῆμα, ὥς δ' εἶπειν πέντες οἱ τῇ θ' ἔρῳ καὶ τὴν ἐσπερίαν οἰκίαν λήλογχαῖν ἐντὶ ῥήματι προβάλλοντα ἤδιστον.

Καὶ τούτων μὲν οὕτως ἔχοντων, τῶν δὲ χθῆς καὶ πρόην ἐρρημένων τοῖς ὁμηρολογοῦσι περὶ τε τοῦ θεοῦ αἰδού καὶ τῆς τῶν ἐπῶν συστάσεως παραλειπομένων, τῆς καὶ 'Ομηρον' Ἠθικῆς περὶ ἐχόμενόν ἐστι λέγειν.

Πᾶσα τέχνη ὅ ἐκ Σταγαίρων ἔρη φιλόσοφος καὶ πᾶσα μεθοδός, ὁμοίως δὲ πράξις τε καὶ προαίρεσις ἀγαθὸν τινος ἐρεῖσθαι δοκεῖ, διὸ καλῶς ἀπερήναντο τὰ γὰρ ἄνθρωποι, οὐ πάντ' ἐρίεται⁵. Ζῆν δ' ὁ ἄνθρωπος ἐν κοινῇ τῶν ὁμοίων περικύως πράττει μὲν καὶ αἵρεσι, τῶν δὲ πρακτικῶν τέλος τυγχάνει τὴν ἀλήθειαν, τῶν δ' ἀγαθῶν πάντων ἀκρότατον ἡ εὐδαιμονία, ἥ τό τ' εὐ ζῆν καὶ εὐ πράττειν ταῦτον ὑπολαβεδόνουσιν⁶. Ἡ δὲ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργειά ἐστι κατ' ἀρετὴν τελείαν, τὴν τῆς ψυχῆς ὁλὴν ὅτι καὶ οὐ τοῦ σώματος, τὸ κατ' ἀρετῆς δὴλα δὴ ζῆν, ἐπεὶ καὶ ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργεια. Διὸ δὲ μάλιστα τὸν ἄριστον ἀπεργάζεται καὶ εὐδαιμονία, πρῶτος καὶ θεωρία, ὧν ἡ μὲν τοῦ σώματος, ἡ δὲ τῆς ψυχῆς κατορθύεται καὶ ἡ μὲν εὐπειθὶς τὸ σῶμα τῷ λόγῳ ἀποδείκνυσιν, ἡ δὲ τὴν ψυχὴν καθαίρει καὶ ὁρᾷ ποιεῖ τὴν ἀλήθειαν. Διὸ περ καὶ ἡ ἀρετὴ λογικὴ κατὰ τὸν αὐτὸν διορίζεται φιλόσοφον διδασκτικὴν τυγχάνουσα καὶ ἡθικὴ ὧν ἡ μὲν ἐκ διδασκαλίας τὸ πλεῖον τὴν τε γένεσιν ἔχει καὶ τὴν αὐτῆς, ἡ δὲ ἐξ ἑθους περιγίγνεται, ὅθεν καὶ τοῖνομα ἵστανται μικρὸν ἀπὸ τοῦ ἑθους παρεκκλίνον. Τοῦ δ' ἑθους ἐξίως τινος οὐσπερ, εὐ πρὸς τι ἔχειν ὅλον ὅτι ἡ κακώτης, τὸ μὲν μήτε πρὸς ὑπερόβλην ἐστὶ μήτε πρὸς ἐνδεαν, ἀλλὰ πρὸς μεσότητα τῶν τριούτων, καὶ τὸ ἐπαινετοὶ λεγόμενα, τὸ δ' ἐμπόνην, ὁπίωρ καὶ τῶν ἐξῆων τὰς ἐπαινετάς ἀρετὰς καλὴν εὐδωξίαν, ἀρ' ὧν ἀγαθοὶ ἄνθρωποι γίγνονται καὶ εὐ τὰ αὐτῶν ἐργ' ἀποδοῦσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ Πλούταρχος τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς οὐ πολὺ τῶν ἐθῶν εἶς ἐξ ἑθους ἀρετῶσας φρεσιν, οἷον ὕβει περιγυνομένας, αἷς τὸ ἀγαθὸν ἡ κακὸν ἄνθρωποι πράττουσιν⁷.

1) Λυκούργ. κατὰ Λεωκράτ. σελ. 161. Πλούτ. Σελ. 2.

2) Πλάτ. Πολιτ. Β', σελ. 377 καὶ ἐφ.

3) Πλούτ. Ἀλεξ. κερ. Η', Ἀριστ. Ῥητ. III, 3.

4) Βασιλείου τοῦ Μεγάλου Παραφρῆσις πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν λόγων ὠρεῖσθαι.

5) Ἀριστοτ. Ἠθικ. Νικομα. Α', 1.

6) Ἀδελφ.

7) Πλούτ. περὶ παιδῶν ἀγωγῆς κερ. Α'.

Εἰ οὖν εἶη φαινὴ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς περι-
γίγνεσθαι, φέρε' ἴδωμεν ὅπως οἱ καθ' Ὀμηρον
Ἕλληνες, οἱ ἥρωες, εἰ τῶν κατ' Ἀσίαν ἀνα-
φύλων δυνατοτέρων ἐτύγχανον, ἄλλως τρα-
γῇ καὶ βάρβαρον, οὐδ' ὅπως τούτων τῆς ἐς δευτε-
ρον αὐτῶν ἐπὶ πλείστον ἐπιδόσεως παιδείας με-
τέσχον, ὥς οἱ καθ' ἡμᾶς ἰνδολογούντες πειθα-
ρύτερον μᾶλλον ἢ ἀληθέστερον εἰποῖεν, τῷ χρό-
νῳ μετέβηλον, αὐτοὶ δὲ τὴν πρότερον μεταλ-
λάξαντες δαίταν ἐπὶ τῷ τρυφερώτερον καὶ ἡμε-
ρώτερον μετέσταναν κατὰ μικρὴν ἀποβαλόντες
ὅσα τοῖς ἡρώων ἰδιότητι καὶ χρονιώτερον παρί-
μεινε. Διὸ καὶ τὴν παμβασιλείαν ἐκείνων ὡς
εἰκὸς πρώτως λίαν καταλύσαντες καὶ πατριῆς
ἐν, ὥς δ' ἂν εἰποῖμεν πατριάρχικῃς, ἐντὶ αὐ-
τῶν καὶ ἐπὶ ῥητορῶν γέγραπται, ἀλλ' ἐπικουρὸς βα-
σιλείας σχόντες¹, τῆς ἐλευθερίας πρώτιστα εἰ-
ρησάντες, καὶ τὸ περὶ τὸ θεῖον εὐσεβὲς ἥκουσι
καὶ φιλόπονοι καὶ ὅλως τὸ φιλόανθρωπον, ἃ ἀν-
δρῶν καὶ ἐκ παιδείας ἐπιδιδωκύνων οὐκ ὀλί-
γιστον, καὶ πάντων τοῖς βαρβάρους ἐναντιώτατα
ἔχουσιν, ἀπὸ τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος καὶ χρηστοῦ,
λέγειν τε καὶ πράττειν εὖ ὡς ἐκ παιδὸν ἐθιζό-
μενοι καὶ ταῦτα μάλιστα παραδείγματα². Πηλεὺς
γάρ Ἀχιλλεὺς κομῶν ἤνεν ὄντα παραδιδούς τῷ
Φοίνικι λέγειν τε καὶ πράττειν, παρηγορεῖ αὐόν
τε γενέσθαι τὸν υἱόν.

νεοδύκε με πρότερον, διδασκόμενον κατὰ νόμους,
μύθος τε ῥητὴρ ἔμεναι πρὸς ἑτέρους τ' ἔργον α.
(Π. I, 442—443)

Περὶ δὲ τὰ οἰκεῖα μᾶλλον σπουδάζοντες, εὐ-
σεβῶς πρὸς γονεῖς ἔχοντες, ὅλως δ' ἱλαροὶ καὶ
εὐθυμοὶ, φόρμιγγί τε καὶ ποινήταις τερπόμενοι
παρ' ἀλλήλους ἀρετέστερον ἐπεμύνοντο, ξένους
δὲ καὶ ἰκέτας καὶ πτωχοὺς μὴ τὸ κακὸν ποιή-
σωσι δεδιότες τοῦ ἀγαθοῦ δοκοῦσιν ἐρίεσθαι καὶ
τὰ καθήκοντα πράττειν, ὅπρι τὴν ἀρετὴν συν-
αποτελεῖ, καὶ εἰς εὐδαιμονίαν ἀγα, ἢ τέλος
τῶν ἀνθρώπων τυγχάνει πράξεων³. Ὡς δ' ἔπος
εἰπεῖν τοῦ μὲν ἀγαθοῦ πολλὸς ἐν τοῖς ἑπεῖοις ὁ
ἔπαινος, τοῦ δ' αὖ κακοῦ ὁ ψόγος, καθάπερ Πη-
λεὶ ὁππότε τῷ Ὀδυσσεὶ φρονίμῳ:

1) Nagelsbach's Die homerisch. Theologie
σελ. 274—314.

2) Αὐτόσι σελ. 228—230. Friedreich, Die
Realien in der M. und Od. σελ. 154.

3) Παρ' Ὀμήρῳ ἀρετὴ τὴν τοῦ σώματος ῥώμην
καὶ ἀνδρείαν ἄλλως δηλοῦν φαίνεται. Ἰλ. O, 642.
Ἐν Ὀδυσσεὶ B, 206 τὰς τῆς ψυχῆς ἀρετὰς τῆς
Πηλεΐδης: καὶ ἀλλὰ γῆ. Ἐμπάλιν δὲ κακὰ τὴν
δειλὴν δηλοῖ, εἴτα δὲ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς κακότητα.

«... ἄνθρωποι δὲ μινυόβιοι: τελέουσιν»
Ὅς μὲν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐγ καὶ ἀπὸ τῆς εἰδῆς,
τῇ δὲ καταρτίζοντι πάντες βοστοὶ διαγῆ ὀπίσσω.
ὥς, ἀτὰρ εἰς αὐτῇ γ' ἐρεφέουσιντα ἔπαιον.
Ὅς δ' ἂν ἀμύμων αὐτὸς ἐγ καὶ ἀμύμονα εἰδῆς,
τοῦ μὲν τε κλέος εὐρύ ἐπὶ εἶναι φορέουσιν
πάντας ἐπ' ἀνθρώπους, πολλοὶ τὲ μιν ἐσθλὸν ἔπεινον.
(Ὀδ. I. 328—334).

Εἰ οὖν οἱ ἥρωες παραδείγματα μᾶλλον χρώμε-
νοι τοῦ σκοποῦ ἐβόλλοντο ἠθικοὶ δὲ ὡς ἂν τα-
νὺν εἰποῖμεν ἐγίγνοντο, φέρε σκεψώμεθα ὡς πρὸς
θεοὺς πρῶτον εἶχον, πρὸς οἰκείους εἴτα καὶ ξέ-
νους, τὰς λοιπὰς ἀρετὰς ἐρετῆς συνεύροντες.

A.

Καὶ πρὸς μὲν τοὺς θεοὺς εὐσεβῶς λίαν εἶχον
οἱ ἥρωες, ἡγεμόνας τῶν πάντων ἡγούμενοι
ἑαυτοὺς θ' ὑπογεμίσαντες αὐτῶν, τὰ δὲ παρὰ τὸν
βίον πάντα ἐπιτήδεα παρ' αὐτῶν προσδοκῶντες,
εὐχαίς διό περ καὶ δέσπει, θυσίαις, καὶ δὴ ἐκα-
τόμβαις, καὶ σπονδαῖς πάντως ἰσχύοντο¹ ἐπει-
ρᾶντο ἱλασσεσθαι. Πάντα γὰρ ἐκ Διὸς ἢ ἐκ
θεῶν ἤρχοντο, ἐν αἷσι δὲ Διὸς ἐτελείετο βου-
λή, ἐν τε κακοῖς καὶ ἀγαθοῖς, πάντα δὲ θεῶν
ἐν γούνοσι κείται, πάντα τοῖς θεοῖς ἀποκείμενα
οἰόμενοι. Ὁ Ζεὺς ἀπατῆρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε²
καλεῖται ἀκρίδιος καὶ μέγιστος³, οὗ τὸ κρά-
τος ἐστὶ μέγιστον.

Αὐτὸς δὲ καὶ πάντα τοῖς ἀνθρώποις κατὰ
τὸ δοκοῦν ἐνεμεν. Διόπερ εὐχαίς, θυσίαις καὶ
τοῖς παραπληροῖς ἐπειρᾶντο ἱλασσεσθαι, καὶ
τοῦ εὐσεβῶς πρὸς αὐτοὺς ἔχοντος οὐκ ἐπιλαν-
θάνοντο. Οἱ δὲ θεοὶ καίπερ ἀλλήλους πολλὰς
πυρρίδας ἔχοντες, ἀλλὰ γούνο δίκαιοι φρονί-
τοι, μὴ οὐδέ τίς πως τὰ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις
δοκοῦντα παρ' ἑσθαι: δύο γὰρ πῖθαι τῶν δώρων
παρὰ τῷ αἵτι τυχάνουσιν ὄντες, ὁ μὲν τῶν ἀ-
γαθῶν, ὁ δ' αὖ τῶν κακῶν⁴.

Τοῖς θεοῖς δ' ὀφείλουσιν ἔχειν καὶ πείθεσθαι
καὶ τὰ προστατάγματα πείθεσθαι ὡς οἶόν τε μέλι-
στα, ὡς Ἀχιλλεὺς τῇ Ἀθήνῃ σπονδὰς τῇ
ἱερὴν καταβύσσῃ σφραγίσαντι, καὶ τῇ ἑσθλῇ
ἐν τῇ ἑσθλῇ ὀφείλουσιν, καὶ τὰς αὐτοῦ τυχάνοντες
ὡς περ ὁ Πηλεὺς, ὃ καίτοι πολλὰ ἀγαθὰ ἔχοντι
οἱ θεοὶ διὰ τὴν μὴ τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων φρονίμῳ.

1) Ὀδ. A, 28. 3) Ἰλ. O, 525—532.
2) Ἰλ. B, 412. 4) Ἰλ. A, 216—218.

φανεῖν ἔνα υἱὸν ἔδωκαν καὶ τοῦτον ταχυθάνατον¹. Ταῦτά που καὶ Πηνελόπεια τῷ Ὀδυσσεὶ φρονίσκαδε νοστήσαντι, τοὺς θεοὺς δὴλα δὴ τὰ δεινὰ γέγονα διὰ φρόνους αὐτοῖς λιπαρῶς γυρᾶναι μέλλουσι, παρ' ἀλλήλοισι μένουσι καὶ ἀμειψόμενα βροῦσιν².

Οἱ θεοὶ ἐργιζόμενοι νόσον καὶ πόλιν ἄλλα ἐπεὶ πον κακὰ, καθάπερ τῷ Βελλεροφόντῃ, ὅς ἀπεβίβη, σὺν τοῖς γεγόνόσις ἐπλανᾶτο μόνος, τρυγόμενος εἰς πᾶσιον τὸ Ἀλφειόν³. Καὶ τοῖς τῶν θυσῶν, σπένδον, ὡς δ' εἰπὼν ἔ τοις θεοῖς προσήκει δίδοσθαι, ὀλιγοβροῦσιν ἐδυσχεραίνον καὶ ἡμίαις ἐπιτίθενται, ὡς τοῖς Ἀχαιοῖς τὸ τίχχος ἐν Τροίᾳ ἰδρύνει καὶ τὰς ἐκατόμβας μὴ θύσασιν⁴· διό τό τε τίχχος καὶ ἡ τέφρος ἐπὶ πολλὸν ἀντιστῆναι οὐκ ἔχουσιν⁵. Ὡς αὖτως δὲ Μενέλαος τῶν τοῖς θεοῖς ἐν Αἰγύπτῳ καθηκόντων ὀλιγοβροῦσας τοῦ νόστου εἰργεῖται⁶. Ἐφ' οὗ δ' ἀντιστῆναι αὐτοὺς τοῖς μόνον καὶ θραύεσθαι βαρύνει τὰς ποινὰς ἐπιτίθενται ἔρλου. Θάμειν αὖ Μούσαις προπετίεσθαι ἢ κατ' ἀνθρώπων αὐταῖς διαγωνίζεσθαι τομῆσαντα ἐνέφρωσαν καὶ τὴν μουσικὴν ἀρεῖλαντο⁷.

Οὐ μὴν ἄλλα καὶ τοὺς θεοὺς εἰς τὴν γῆν καταβαίνειν καὶ πλανᾶσθαι· οἱ ἥρωες ὦντο τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀδικίαν τῶν ἀνθρώπων ἐποφόμενοι, τὴν ὕβριν, εὐνομίαν καὶ τὰς πράξεις, καὶ δὴ καὶ συνιστῶμενοι τοῖς εὐσεβείαι τὴν τε ζῆναν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἐργαζόμενοι. Καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐκατόμβαις τοὺς θεοὺς οὐκ ἀπαντᾶσθαι παρῖναι ἐνόμιζον καὶ μεταλαμβάνειν τό γε κατ' αὐτοὺς τοῖς θνητοῖς παρεχόμενοι, Ζεὺς δὲ καὶ Ποσειδῶν πολλὰκις πρὸς τοὺς ἀμύμονας καὶ εὐσεβεῖς ἦσαν Αἰθίοπας τῶν θυσῶν μεταληφόμενοι.

Ἰμνῶσαν δ' οἱ ἥρωες Δία, Ἀθηνᾶν, Ἀπόλλωννα καὶ ἑτέροισιν τῶν θεῶν ἐπαμειβόμενοι. Τῆς δ' ἐκῆτων ἀποδημόντες ἢ ἑτέρῳ τινὶ ἐπιχειρεῖν βουλόμενοι τὰς χεῖρας ἐνίπτοντο καὶ ἔσπενδον καὶ ἔθου, τοὺς θεοὺς εὐθὺς ἐπὶ ἄρχῃς παραστήναι βοηθοὺς ἐπικαλούμενοι. Νίστωρ πρὸς αἰρετοὺς πρὸς Ἀχιλλεῖα πέμψαι παριων Ἀγαμέμνονι τὴν τε μῆνιν ἀποβαλεῖν πείσοντας καὶ τῶν Ἀχαιῶν καμνόντων προκινδυνεύσαι, ὕψωρ φρονὶς ἐνεργεῖν πρῶτα καὶ θεοὺς σπείσαι, εἰτα δ' ἀπένειν⁸. Ὡς δ' αὖτως καὶ Ἐκδῆς τὸν Πρίαμον προπέμπουσα τὸν Ἐκτορος νεκρὸν παρ' Ἀ-

χιλλεῶς λυσόμενον, οἶνον τὸ κατ' ἀρχῇς προσήνεγκε τοῖς θεοῖς σπείσαι, εἰτα δ' ἀπένειν¹. Τοῦτ' αὐτὸ καὶ πρὸ τῆς μάχης ἔποιον, τὴν θεῶν μῆνιν δεινότες καὶ τὴν βοήθειαν ἐκαιτούμενοι, ὡς περ οἱ Ἀχαιοὶ ἐκατόμβην τε λαμπρὴν ἔθυσαν καὶ διὰ τερπικερυῶν ἔσπεσαν καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς, οὕτω δὲ τῆς μάχης κοτῆρξαντο².

Κάν ταῖς πόλεσι δὲ, μάλιστα ἐν ἀγορᾷ, βωμοῖς τοῖς θεοῖς ἰδρυν, ὡς περ οἱ ναυτιλοὶ Φαίαι καὶ τῷ Ποσειδῶν³. Οἰκοὶ δ' ἕκαστος βωμὸν ἰδρυν Ζηνὸς τοῦ Ἑρκείου, ὡς Ὀδυσσεύς, ἐφ' οὗ ὅτε λαίρτης καὶ αὐτὸς τοῖς θεοῖς οἶα περ ἐκομίζετο ἔθυσεν⁴.

Καὶ τοὺς ἱερεῖς τῶν θεῶν ἐτίμων καὶ ἐσέβοντο, τὴν δὲ πρὸς αὐτοὺς ἀτιμίαν πολλῶν κακῶν ὦντο παρὰ τῶν, ὡς τῶν θεῶν τοῖς οἰκείοις παρσταμῶν ἱερείαι. Χρόσπιν τὸν Ἀπόλλωνος ἱερεῖα Ἀγαμέμνονος ἠτίμασε καὶ πόλιν ἠπάληψε δεινὰ, οὐδὲ τὴν θυγατὴρ ἀπέδωκεν, ἔ ἐκίνοσ ἦνεγκε λῦτ' ἀποδείχμενος. Ὁ δὲ θεὸς τῶν ἄρῶν ἱπακούσας λαομὸν τοῖς Ἑλλήσιν ἐπέμψε, νόσον βροτολογὸν τὰ μέλιστα, εἰς οὗ τῶν Ἀχαιῶν σπυγὶ ἔθνησκον⁵. Ὀδυσσεύς δὲ Μάρωνα τὸν ἐν ἑσπέρῳ ἱερέα τοῦ Ἀπόλλωνος λαν ἐτίμασε καὶ τὸν θανάτου ἐρῶσαντο αὐτὸν τε καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱόν⁶.

Τὴν δὲ ἡλικίαν ἀνδρωθέντες οἱ ἥρωες τοῖς θεοῖς τὴν ἀρχὴν, κόσμου καὶ ἀνδρείας σμεῖνον, θεῷ τινι πρὸς τῇ ἀντίθεσιν, ἐσθ' ὅτε δὲ καὶ ποταμῷ, ἄτε δὴ καὶ τούτων θεοὺς παρσταμῶνους οἰόμενοι. Πηλεὺς Σπερχεῖν ποταμῷ τὴν κόμην Ἀχιλλεῶς τοῖς ὡς ἀναθήσθαι ὑπέσχετο εἰ εὖ οἰκάδε Τροίῃθεν ἐπαύειν⁷.

B.

Τοὺς δὲ γονεῖς λαν ἐτίμων οἱ ἥρωες, αὐτοὺς ἐν πᾶσιν εἰκόντες καὶ ἀβρονόμενοι ἀγχόθις πατρῶν, ἐπὶ γένει. Ἀχιλλεὺς ἐπ' ἀγαθῷ πατρὶ τῷ Πηλεὶ ἰσμενέτο καὶ κατὰ μητρί θεῇ τῇ Θέτιδι⁸. Πάντες δ' ἐπειρώτων μὴ καταστῆναι πατέρων γένος, ἀλλ' ἐφάμιλλοι ταῖς ἐκείνων ἀρεταῖς γίνεσθαι.

Ἰππολόγος δὲ Γλαύκῳ τῷ υἱῷ εἰς Τροίαν στρατευομένῳ τοῖς Τρωσὶν ἐπικουρήσονται ἐπέτελλεν αἰ ἀριστεύειν καὶ τῶν ἄλλων ἀποδεί-

1) Ἰλ. Ω, 534-542.

5) Ὀδ. Δ, 351-352.

2) Ὀδ. Ψ, 210-212.

6) Ἰλ. Β, 594-600.

3) Ἰλ. Ζ, 200-202.

7) Ἰλ. Ι, 174-174.

4) Ἰλ. Μ, 3-9.

1) Ἰλ. Ω, 287-288.

5) Ἰλ. Α, 26-53.

2) Ἰλ. Β, 400-418.

6) Ὀδ. Ι, 195-201.

3) Ὀδ. Ζ, 266-269—N, 7) Ἰλ. Ψ, 144-149, 185-187.

8) Ἰλ. Φ, 109.

4) Ὀδ. Χ, 332-338.

κνυσθαι ἔξοχωτέρον¹. Μίγα δ' ἔρρονει ἐπὶ τῷ ἐκ τοιῶνδε τὰς γυνεὺς ἔχον².

Ἐκ δὲ τῆς σπορῆς καὶ ὤμωνσαν αὐτοὺς, ἐπὶ δὲ τὰς γυναικας καὶ τὰ τέκνα. Ἐπὶ νῆων τῶν Ὀδυσσεύς ἵταίρων οἶνον καταληγθεὶς ἐν τῷ κατ' Αἰζίακ, τὴν νῆσον τῆς Κίρκης, μετὰ τῆς στέγης κατέπεισε καὶ οἰκτρῶς τὸν βίον κατέστρεψεν³. οἱ δὲ ἀμφ' Ὀδυσσεύς μὴ εἰδότες καὶ σπερχόμενοι κατέλιπον ἀποπλόντες ἀλαυστον καὶ ἄταρον. Τοῦ δ' Ὀδυσσεύς μετ' οὐ πολὺ εἰς Ἄδου καταβάντος πάντων πρῶτιστα προσήλθεν ἰανομένη ἡ Ἐλπινόρος ψυχὴ τοῖς μὴ γὰρ ταρῆς ἐν γῇ λαχοῦσιν, οὐκ ἀφῆτο εἰς Ἄδου εἰσελάναι, ἢ πάλαι ἰνομίετο. Ταύτην οὖν Ὀδυσσεὺς ἰδὼν ἰδῆκρυσε καὶ θυμῷ ἤλυσεν. Ἐλπινόρος δὲ οὐμώκεας τοῦ δ' Ὀδυσσεύς δόμον, καὶ εἰς Αἰζίακ ἱπανότος καὶ τόμβου γῶσαι, Ἀλκίον τὸν πατέρα ἐπώμυντο, εἶτα δὲ Πηλέα, τὸν κατὰ Πηλέα ἐπώμυνον⁴.

Πρῶτος δὲ ἐπὶ τῷ νεκρῷ τοῦ Ἑκτορός τῷ Ἀχιλλεὺ τὸν πατέρα Πηλέα ἐπώμυνε⁵.

Οἱ δ' αὖ γυνεὺς σπύδα πρὸς τὰ τέκνα φιλοστόργως εἶχον, ὡς γὰρ ἐν τῶν Ἑκτορὶ τοῦ υἱοῦ περὶ Ἀστυνοκτοῦς ἐρπύλλων ἰδεῖν πέρισι⁶. καὶ τὸν Λαέρτη πρὸς τὸν υἱὸν Ὀδυσσεύς. Ὁ γὰρ εἰς Ἰθάκην ἰδὼν καὶ πρὸς τὴν πατέρα παραγινόμετος οὐ μὲν τὴν πατέρα ἀφ' ἑνὸς ὑποκρινόμενος ἐκ πόλεως εἶναι ἀλλ' ἰδαντος καὶ ὕμνῳ αὐτὴν εἶναι. Ἐπῆρτον υἱὸν Ἀχιλλεύου, οἷς ὁ πατὴρ ἤλθετο σπύδα, ὅτι ὁ ἀνὴρ πάλαι τῇ τὸν Ὀδυσσεύς μὴ εἰδὼς ἐτόλχανεν εἰς τὴν Διὸ στενάζων καὶ κόνιν κατὰ κεφαλῆς ἀμύων τοῖς χερσὶν ἔχινε κλαίων⁷.

Ἐπὶ δ' υἱὸν ἐν πολέμῳ κτεινομένους μὲν ἱπανοῖσιν οἰκάει οἱ τοιαῖς σπύδ' ἔλγουν, ὡς Φαίνοψ Ἐκόνου καὶ Θύωνος τῶν υἱῶν ὑπὸ Διομήδους πεσόντων μέγα ἐπὶ τούτῳ ἰδουσμένοι, ἰπεὶ οὐκ ἰδέετο αὐτοὺς νωστήσαντας⁸. Τὸν δ' ἀχάθους υἱέας κεικτμένον εἰδόμενον ὑπελπίεσαν, ὡς περ Νίστορα υἱέας ἑνετοῖς ἔχοντα καὶ μαχίμους⁹.

Οἱ δὲ μονογενεῖς υἱοὶ ἐκ παλαιτῆτος λαν προσφιλεῖς δοκοῦσιν εἶναι τοῖς γεννητοῖσιν. Εὐμαιος ὁ Ὀδυσσεύς συνώτης Τηλέμαχον ἱπανθόντα προσεπύθετο, οἷα πατὴρ τὸν μόνον ἐν ἔχει υἱόν¹⁰.

Καὶ τοὺς νόθους δὲ ἡγάπων τοῖς γυνασίαις ἰσά, ὡς Ἰσὸν καὶ Κεβριόνην Ἀντίρως καὶ Ἐκτωρ ἡνιόχους εἶχον καὶ ἐφίλου¹¹. Ἰσά δὲ τοῖς γυνασίαις ἔτρεπον καὶ ἐφίλου, ὡς Πηδαιον νόθον υἱὸν Ἀντήνορος ἡ ξενιτὴ Θετιώ¹². Ὡς δ' αὖτος Τυβάρων καίπερ νόθον ἐπιμελῶς ἔτρεπε Τελαμών ὁ πατὴρ ἐν Σαλαμῖνι ἰσά Αἰάντι τῷ γυνασίῳ¹³.

Οἱ δὲ παῖδες ὥραιον τὰ θρέπτρα τοῖς τοιαῖσιν ἀποδοῦναι γράσκουσιν. Ἰπποδοῖς, τρωθεὶς ὑπ' Αἰαντος καὶ θνήσκων ἔλγει ἐπὶ τῷ μὴ τὰ θρέπτρα ἀποδοῦναι εἶναι οἷόν τε¹⁴.

Τῷ δὲ περὶ τοὺς γυνεὺς σκεδόντι αἱ Ἑρινύες τιμωροὶ εἰπόντο, ὡς περ Φοῖβημι περὶ τὸν πατέρα Ἀμύντορα σκεδόναντι οὗτος κατηράσαστο, τὰς στυγερὰς ἐπικαλούμενος Ἑρινύδας¹⁵.

Γ.

Τὰς δὲ γυναικας ἐφίλου ὡς μέλιστα Μίαν γυναῖκα, κορυδαίνον ἄλχρον ἐφίλου οἱ ἥρωες, Ἀχαιοὶ τε καὶ Τρῶες, ἀγεσθαί, πλὴν Πριάμου, ὃς πλείους εἶχε, τρόπον δὲ τινα τὴν μονογαμίαν ἐπιτηδεύοντες, τὸ δὲ πάλλακας συνειδέσθαι ἀνεκτὸν μὲν, ἀλλὰ μὲν τοῖς κακὸν ἐτίθετο¹⁶.

Παρ' Ὀμήρῳ αἱ γυναῖκες ὅλους μὲν ἦττους τῶν ἀνδρῶν δοκοῦσιν εἶναι, ἀτ' εὐφυγεῖα καὶ ῥώμη ἐνδείοτερον ἔχουσαι, ἀλλὰ μὴν αἰδούμεναι εἶσι καὶ κόσμια τὰ μέλιστα ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν τιμωμέναι καὶ μόνον τοῖς κατ' οἶκον τὸν νοῦν προσείργουσι καὶ μέλλον τῷ τῶν γυναικῶν γένει ἰδελύουσι¹⁷. Ἐν δ' ἀνάγκῃ πιθανὸς αἱ γυναῖκες καὶ τῆς πατρίδος προκινδύνουν, ὡς γὰρ ἐκ τῆς παρ' Ὀμήρῳ Ἀχιλλείας ἀσπίδος τις εἰκασία¹⁸.

Τῇ οὖτω τοῦ γένους γενομένην νεκρὴν ὑποφρονήντων, ὡς Ὀδυσσεὺς τὸ πρῶτον φανείς τῇ Ναυκλήϊ καὶ κατὰ θυμὸν αὐτῇ πύθετο, ἀνδρα ὅληα δὴν ὑποφρονήντων κατ' οἶκον, ἐνὶ ἐνοπήϊα ἰσὶ τῶν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν ὁμῶνται, ἐπ' ἡ οἱ μὲν δι' ἔχθρας γυνεὺς ἄχοντες, οἱ δὲ φίλα φρονούντες χαίρουσιν, αὐτὰ δ' οἱ συνένοιο περίδοσι γίγνονται¹⁹.

1) Ἰλ. Ζ, 206-210.

2) Ἰλ. Ζ, 201.

3) Ὀδ. Α, 61-76.

4) Ἰλ. Ζ, 486-504.

5) Ἰλ. Ζ, 476-481.

6) Ὀδ. Ω, 302-317.

7) Ἰλ. Ε, 452-458.

8) Ὀδ. Α, 209-211.

9) Ὀδ. Π, 17-21.

1) Ἰλ. Α, 101-104, καὶ Ὀδ. Β, 130-144.

2) Ἰλ. Ζ, 736-739.

3) Ἰλ. Ε, 19-71.

4) Ἰλ. Α, 449-453.

5) Ἰλ. Θ, 281-284.

6) Ἰλ. Π, 300-303.

7) Ὀδ. Α, 356-359.

8) Ἰλ. Σ, 509-516.

9) Ὀδ. Ζ, 180-185.

Ἀμφίλει δὲ πολλοὶ τῶν τότε οἴκοι τῆς ἑμπεροσύνης ἕνεκα δὴλοὶ εἴσι περιόδοι γενέσθαι οἱ Νέστορες, Ὀδυσσεύς καὶ Πριάμην. Τοῦ δὲ τῶν ξυνομένων ἀκατέως ἔρωτος τεκμήριον Ἀνδρομάχη ἡ Ἑκτορος καὶ ἡ Ὀδυσσεύς Πηνελόπει, ἃς ἰσάκι εἰς μέμνην καὶ περ ἐπὶ τῷ ἀβρότερον παύθησαν Ὀμήρου¹.

Τῆς δὲ σωφρονος Πηνελόπης τὸν Ὀδυσσεὺς προσέλασσε, τῶν μνησθῆρων μνωμένων καὶ τῶν αὐτῶν ἰσθιόντων, τὸ κλέος, ἀκαμπτοῦ πρὸς τὴν ἀνταφραεῖσαν, ἱκάνει εἰς οὐρανὸν καθεπερ τοῦ θαλάσσιου βασιλείως, ἐρ οὗ ἡ τε γῆ τάχα πάντα εἶναι καὶ ἡ θάλασσα, οἱ δ' ἀβροῦται εὐδαίμονες γυνεῖται².

Πλὴν δὲ τρυφῶν καὶ πολλὰ ἴσθιν ἑτερᾶ, ἃ τὴν σύζυγον φίλιστα διόκουν. Ἐν Τρώϊσι τῶν Ἑλλήνων πολέμοις αὐτὴ γυνὴ τις ἐν Ἑλλάδι ὠρεώδων μὴ τε διανὸν πέμψεν. Θανόντα δὲ τὴν πυθόμεναι ἤλθον καὶ ἐκείνη³.

Θατέρου δὲ τῶν νεογμῶν οὐρανὸς καὶ ταῦτα ἐν πολέμῳ ἀλγιστὸν ἦν πρὸς αὐτὴν δειγμὰ διδόμεναι ἡ γυνὴ Πρωτοσίλῳ, ὡς ἔστιν παρ' Ἑλλάδι τοῦ τῶν σύζυγων ἔρωτος γένεσθαι ζῶντο⁴.

Αἱ ἄκοσαι γυνεῖς ἑταῖριν μέμψιν εἶχον πρὸς ἄπαντας⁵.

Πλὴν τῶν μυθιοτέρων Καλὴφους περὶ καὶ Κίρκης εἰρημίων, αἱ τὸν Ὀδυσσεὺς παρ' ἱκνῶντα ἔσχον πόσιν εἶναι ληλυόμεναι, θεοὶ οὐσαι, αἱ θνητὰ ἥρωϊνι τὴν ἐπιδήμιον εἴλην δεδιώκει σωφροσύνην ἥκουσαν καὶ εἰργάζοντο ὅτι μάλιστα.

Δ.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ φιλαδελφον πολλὰ τε φαίνοντα ἔχειν οἱ ἥρωες. Ἀγαμέμνων γὰρ σφύδρα φίλῃ τὸν ἀδελφὸν Μενέλαον δαδῶς μὴ τι κακὸν αὐτῷ συμβαλεῖ⁶. Νηυσικλῆς δὲ τὴν Ἀλκινόου οἱ ἀδελφοὶ χρίοντες, ἐπακούσαν, ἐν προθύροις δέχοντα καὶ τὰς ἡμέρας τῆς ἀπῆνης ὕπνουσιν, αὐτὴ δ' αὖ ἀγαλλομένη ἐπὶ τούτῳ ἐπέσθην εἰς τὸν Ὀλλυμπεύ⁷.

Ε.

Καὶ τοὺς οἰκίους δ' ἐφίλουν ὡς Πριάμος τὸν

ἀδελφίδου Μελάντιον καὶ τοὺς οἴκον ἐναρθῶμεν ἰλογίζετο⁸.

Σ.

Οὐδὲν δ' ἴασσαν καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἐτίμων ἐν μοῖρᾳ τιθέμενοι, τῶν νωτέρων ξυνωτέρους, τῶν οἴκων ἀρίστους ἐπόπτας, ἡμπερὶν κατημένους καὶ ἀφειδῆς. Ὁ Διομήδης κρατερὸς αἰχμητὴς εἶναι πρῶτον Ἀγαμέμνονι ἐπιπλήσσοντι⁹. Οἱ δὲ νωτέρου τῶν πρεσβυτέρων ἀρρονίστεροι ταχέοντες¹⁰. Μενέλαος δὲ ἔρκει τῶν Ἀργίων καὶ Τρώων τοῦσαι βουλομένην τοὺς μὲν Πριάμου παῖδας ἐν δίκῃ μεμφομενος ὑπερβέλους καλεῖ καὶ ἀπίστους, τοὺς δὲ νωτέρους καθόλου ἰνδαιστέρους τῇ γῇ ξυνέται τῶν γερόντων ἰλογίζετο¹¹.

Οἱ δὲ πρεσβύτεροι αὐτῶν νέων προμηδίστεροι ταχέοντες καὶ ἐπιμελίστεροι τοῖς πράγμασι χρώνται¹². Νέστωρ, ὁ λιγὺς τῶν Πολίων δημιουργός, αὐτότηρμα ἴσθι ζῶντας, διὸ περ καὶ ἔσχε πάντων ἐπιματὸ καὶ πάντας νοθεύων διετίλει τὰ δέοντα, ἀπάντων καὶ αὐτῶν δὴ τῶν ἀρίστων παυόμενων, Ἀχιλλεύς καὶ Ἀγαμέμνων¹³. Ἀντίλοχος δ' ὁ Νέστορος ὡς μέγιστος φρονεῖ καὶ αἰδῶμεν ἴσθι πρὸς Μενέλαον καὶ τὸν ἄλλον ἀποδιδῶσαν αὐτῷ ἐκόντι¹⁴. Τηλέμαχος δὲ τὸν Μέντορον ἔλθων Πολυδῶδε ρηδοῖ τὸν γὰρ αὐτὸν εἶσθαι Νέστορα αἰδῶμεν ταχέων¹⁵. Ἰππὶ πολλὴ δὲ παραμένει ἐν Σπάρτῃ ἡ βούλῃ τοῖς ξυνέσεως τοῦ Μενέλαου ἕνεκα¹⁶. Καὶ τοῦ Μενέλαου καταντὼν λόγους εἶναι ἀφρονας ρηδοῖ τὸ Τηλέμαχος¹⁷.

Τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ πολέμιους ταχέοντας, ἐτίμων, ὡς Πριάμος καὶ περ πολέμιους παρ' Ἀχιλλεύῳ τιμῶμεναι γὰρ γῆρας ἕνεκα ἡλικίᾳ¹⁸.

Τοὺς δὲ περὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἀσβεδόντας αἱ ἑριννύες ἰδῶσιν¹⁹ τοὺς πατραιόους ἴσα καὶ μητραιόους. Τὸ δὲ γέροντα σμεῖνον αἰσχροβήναι ἡγόντων πάντων οἰκιστῶν²⁰. Οὐ μόνον οὖν νωτέρου, ἀλλὰ καὶ οἱ θεοὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἀνθρωπίνους τιμῶν ἰσικασι²¹. Καὶ γὰρ τῶν γερόντων ἡ βούλῃ ἴσθι γῆρας καὶ ὁ λόγος, ὡς φησι Νέστωρ, τῶν δ' αὖ νωτέρων τὸ θέρος

1) Ἰλ. Δ. 429-432. 4) Ἰλ. Β. 700-702. 448-465. Ἰλ. Χ. 460. 5) Ἰλ. Γ. 472-475. — 470. Ὀδ. Σ. 286-288. 6) Ὀδ. Τ. 107-114. 6) Ἰλ. Α. 169-171. 3) Ἰλ. Σ. 412-415. 7) Ὀδ. Η. 3-7. Ὀδ. Ω. 290-296.

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΤΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄.)

1) Ἰλ. Ο. 551. 8) Ὀδ. Γ. 22-24. 2) Ἰλ. Δ. 401-402. 9) Ὀδ. Α. 594-598. 3) Ὀδ. Η. 292-294. 10) Ὀδ. Α. 157-160. 4) Ἰλ. Γ. 405-408. 11) Ἰλ. Χ. 418-422. 5) Ἰλ. Γ. 109-110. Ἰλ. Τ. 160-161. 6) Ἰλ. Α. 286.—Β. 12) Ἰλ. Ο. 204. 370-374. 13) Ἰλ. Χ. 74-76. 7) Ἰλ. Ψ. 586-595. 14) Ἰλ. Ψ. 787-788.

καὶ τὸ ἀνδρείως ἐν πολέμοις μάχεσθαι¹. Ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν νεωτέρων τὴν βουλὴν, εἰ ἀγαθὴ, ἠδωμένως ἰδέγοντο². Ὀδυσσεὺς νῆος ἐτι ὧν εἰς περὶ οὐδὲν, μετὰ χρίσας πρὸς Μυσησίους ἰσχυρὰ τῆς σωφροσύνης ἐνεκα δίκην ληψόμενος³.

Ζ'.

Τοὺς δὲ παιδαγωγούς, ἡ διδασκάλους, ὡς ἂν εἰπομεν, σφοδρῶς ἐτίμων τῆς αὐτῆς ἥς αὐτοὶ ἀπέπλυνον τιμῆς ἀξιοῦντες καὶ μολὶς πατρός ἐτίθεντο. Πρόσθεις πρὸς Ἀχιλλεῖα τοῦ Ἀγαμέμνονος πέμψαντος Φοῖνικα τὸν ἐκείνου παιδαγωγόν, Ὀδυσσεὺς καὶ Αἴαντα πρὸς τῆς μύνης ἐπαύρησαν, ὁ Ἀχιλλεὺς τοὺς ζώνοντας μὲν ἀσπασάμενος, εἰδὼς δὲ τὸν Φοῖνικα. Ἀπαρκετὸν δ' ἐκπύοντων μετὰ τὴν διέλιξιν τὸν παιδαγωγὸν παρ' αὐτῶν μίμναι εἰδὼς, πατέρα προσκαλομένην, καὶ βασιλεὺς ἐπ' αὐτῶν καὶ τῶν αἰώνων τιμὴν μετέβη⁴. Καὶ Φοῖνις δὲ οὐδὲν ἥσαν τὸν τιμήσαντα οἱ πατὴρ ἐρίκει καὶ τούτῳ ἐχρήσατο μετὰ πείρῃ παρ' αὐτὸν⁵.

Ζ'.

Καὶ τοὺς αἰετοὺς παρὰ θῶν ἡγοῦντο τιμᾶσαι, ὅς τῃν αἰετὶν διαρῆν χαρίζονται⁶. Ἀγαμέμνωνος ἐπὶ Τροίαν στρατιῶν ἀποθῆναι τὸν τε οἶκον καὶ τὴν γυναῖκα Κλυταίμνησσαν ἐπέτρεψε λίαν τιμωμένη⁷. Οἱ δ' αἰετοὶ καὶ ἄλλοι θεμιουργοί, μέντοις δῆλα δὴ καὶ ἑστῆαι καὶ τέκτονες, παρὰ πᾶσιν ἦσαν ἀσπάσαι καὶ αὐτοὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν ἡπείρου⁸.

Θ'.

Καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἑταίρους φιλίας δείγματα παρ' Ὀμήρῳ περίτρυπα πρόκεινται. Ὡς δ' ἐν πολλοῖς Ὀμηρος τὰ ἔξοχα τῶν ἀρετῶν προβάλεται, οὐκ ὅτι τῆς τῶν συζύγων σχέσεως καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, οὕτω καὶ τῆς τῶν φίλων, οὓς ἐν τοῖς μάλιστα εἰπέντο Αἴας ὁ Τελαμωνίως Λυκόφροντα Μάστορος οἶον Κυθήρων, πιστὸν ἑταῖρον, ἰσα πατρὶ Τελαμῶνι ἐτίμα⁹. Ἀγαθὸν δ' ἑταῖρον οἱ ἀδελφὲς ἐρίλουν καὶ ἠσπάζοντο¹⁰.

Πλὴν δ' ἑτέρων αὐτῶν δὴ τὸν τῆς Πριάδος ἡρώα, τὸν Ἀχιλλεῖα, παρέβηκεν Ὀμηρος φίλιας

παράδειγμα τῆς ἀρίστης κομιδῇ τὸν ἑταῖρον φιλοῦντα Πάτροκλον, ὃν ἑαυτῷ ἐτίμα¹. Τὸν δ' αὐτοῦ θάνατον παρ' Ἀντιλόχῳ πυθόμενος βρώϊος μὲλ' ἔφερε καὶ ἤγει, κόνιν δὲ κατὰ κεφαλῆς βαλὼν καὶ τὸ χεῖρην κατασχάνας πρόσσωπον ἐκτάδην ἑκατο τὴν κόμην τίλλων².

Μετὰ δὲ ἑκτορὶ Πάτροκλον κτείναντι χαλεπαίνων, ἑσπερὶ μινόμενος καὶ κτείνει τὸν πολέμιον, τὸ Τρώων ἔρως, λαμπρῶς δὲ κηδεύει Πάτροκλον καὶ θῆλα ἐπ' αὐτῷ τίθησι καὶ ἀγῶνας τῶν ἀρίστων ἀγωνιζομένων³. Τὰς δὲ τῶν φίλων υποθήκας καὶ βουλὰς ἰδέγοντο⁴. Καὶ τοῦ φίλου διομένου ἡκούον ὡς περ' Ἀχιλλεὺς τὰς Πατρόκλου δεήσεις παυθόμενος τὴν μὴν ἔλυσε καὶ τῶν Ἀχαιῶν προκινδύνουσε⁵. Πάτροκλον δὲ πέμπων εἰς μάχην τὴν πανοπλίαν δούς ὑπὲρ αὐτοῦ κῆρυτο διὰ τῷ Δωδωνίῳ⁶.

Ὡς δ' Ἀχιλλεὺς ἐπὶ Πατρόκλῳ θανόντι ἔκλαυεν, οὕτω καὶ ἐπ' Ἑλένηῳ τῷ ἑταίρῳ Ὀδυσσεὺς τὴν ψυχὴν ἰδὼν ἐν Ἄδου⁷.

Π.

Τοὺς δὲ ζῆνους καὶ πτωχοὺς καὶ ἐκείτας ἡδυνάτο μᾶλλον οἱ ἥρωες· τὸ γὰρ φιλοζῆνον ἐν τοῖς ἰδιαιτέροις αὐτοῖς ἦν ὡς τὸν θεῶν ἐπιταττόμενον. Ἀχιλλεὺς ὁ Ἀρισθεὺς τὴν οἰκίαν παρὰ τὴν ὁδὸν εἰδείματο, ἵνα τοὺς παριόντας ῥῶν ἔχει ζενίξει⁸. Τοῦ ζῆνου πάντοτε διαπορευομένου Ζεὺς πρὸς τὸν αὐτοῦ τοὺς περὶ τοὺς ζῆνους ἀπεθύνοντας τιμωρομένους μάλιστα, καθάπερ Μενέλαος τοῖς Τρωσὶ μέμμεται τὴν ἡμετέραν καὶ τὰ κτήματα ἡρπακτοῖς καὶ τὴν Διὸς τιμὴν παρ' οὐδὲν τευθεμένους⁹.

Ὀδυσσεὺς δ' ἐξ Ἀργείας ἐκπλεύσας ναυαγχεῖ κατὰ Ἑλλάδα πρὸς τῇ Ποσειδῶνος, γυμνὸς δ' ἐσώθη καὶ τῶν πάντων ἀπορος εἰς Σχερίαν, τὴν τῶν Φαιάκων ἡἴσαν, ὅππῃκα τὰ ἱμάτια ἐν ποταμῷ εἰσελάττοντο καὶ μετὰ τῶν ἀμφιπόλων, τοῦ γάρμου ἐγγίχοντο, οὕτως αὐτῶν ἔχοντα ἡ Ναυσικέα ἰδοῦσα παρὰ τῆς πόλεως περὶ αὐτὴν ἐπιμελήθηκα τοῦ ἀνδρός ὅπως αὐτῶν παρὰ τῆς πόλεως, λούσαι τε ἐν ποταμῷ, καὶ δὲ περιβαλεῖν ἱμάτια¹⁰. Ἐν δὲ Φαιάκῃ τοῦ Ὀδυσσεὺς

1) Π. Α. 322-325. καὶ 487-488.

2) Π. Ε. 107-108.

3) Ὀδ. Γ. 16-21.

4) Π. Α. 607-619.

5) Π. Α. 485-498.

6) Ὀδ. Θ. 479-481.

7) Ὀδ. Γ. 267-268.

8) Ὀδ. Ρ. 383-386.

9) Π. Α. Ο. 437-439.

10) Ὀδ. Θ. 585-586.

1) Π. Σ. 80-82.

2) Π. Σ. 22-27.

3) Π. Α. 1. 40-41.

4) Π. Α. 12-15.

5) Π. Α. 793.

6) Π. Π. 33-43, 80.

Εὐς 82.

7) Π. Π. 233-244.

8) Ὀδ. Α. 55.

9) Π. Α. 12-15.

10) Π. Α. 622-625.

11) Ὀδ. Σ. 206-207.

ξένου τυγχάνοντος προίστατο ἡ Ἀθηνᾶ μὴ τις τῶν Φαιάκων λόφῃ ἢ ἑτέρως αὐτὸν παραβλέψειν ἄερα πολλὴν ἐπιγεῖναι¹. Αὐτὸς δ' ὁ Ζεὺς προίστατο τῶν ἱκετῶν καὶ ξένων ὁπαδὸς αὐτῶν οἰνεῖν γυγνόμενος. Ὀδυσσεύς τοῦ Κίρκωπος δίδται μὴ τι κακὸν αὐτὸν ποιῆσθαι, θεοῦ, καὶ δὴ τὸν Δία, αἰδοῦμενος ὅς τιμωρός ἐστι τῶν ἱκετῶν καὶ ξένων². Καὶ ὁ συβώτης Εὐμειος τοῦ Ὀδυσσεὶ ἀγνώστῳ ἐτι τυγχάνοντι ξένῳν παρὰ σκηνὴν ἀνδρὸς ἀγαθοῦ ἐφη τὸ ξένον διέχεσθαι καὶ εὐσεβεῖν περὶ τούτων γρῆσθαι³.

Καὶ αὖθις περὶ μείους ἐστὶν ὅτε ἱκέτας ἰκνούμενους ἐξέλεον. Ὀδυσσεὺς καὶ Μενέλαος Τροίηνδε πεμφθέντες πρὸς αὐτὸν μάχης περὶ τῆς Ἑλένης πρὸς Ἑρώας διαπραττόμενοι ὑπ' Ἀντήνορος ἐξενίσθησαν⁴.

Ξένον δὲ συνήθη καὶ πιστὸν πάλαι γνωρίμως αὐτοὺς ἔχοντα, ἀρετὰν αἰδέοντο. Τηλέμαχος ἐπὶ Πύλῳ ἀφικόμενος τὸν Ἀθηναῖον πρὸς Νέστορα περὶ τοῦ πατρὸς πεισόμενος, τὸν γεραρὸν εὖρεν ἀνέκτα μετὰ τῶν υἱῶν καὶ τῶν κείρων ἐν ἀγορῇ κρέα ὀβελίους διαλείποντα, ὅππῃ καὶ δαίτην παρεσκευάζοντα. Οἱ δ' ἀρετὴν τὸν Πυλαγγενέα ἀνέκτα ἑδραμον τοῖς ξένοις ὑποπλήσσαντες καὶ τῆς γερῆς ἀφαιμένοι ἐκθύισαν, κρέα δὲ καὶ οἶνον ἰδίδουσιν, εἰτα δ' ἐπυνθάνοντο τίνας ἂν εἴεν καὶ εἰ λησταὶ εἰσιν, ὥς τὸ τηλικαῦτα οὗτε ὧν πυνθάνονται ἀπαχθούτων τὸ ἔργον, οἷς τ' ἐπιμέλει εἴη εἰδέναι οὐκ οὐνεδίζοντα⁵.

Τῷ δὲ Τηλεμάχῳ ὅς τις ἦν εἰπύοντι καὶ δουρὶ γάρην τὸν πλοῦν ἀνείλετο, ἵνα ὅπλον ὅτι τοῦ πατρὸς πέρι πάλαι οἰχόμενου τι μάθοι, ὅπου εἴη, ὁ Νέστωρ δ' αὖ εἰδώς ἐτύγγχανεν ἔλεξεν, εἰτα δὲ ἱσπέρως γενομένης εἰς οἶκον ἦγε ξενίσαν τῆς Ἀθηνᾶς ἀποπτάσης. Καὶ δὴ ἡγήτο μὲν Νέστωρ, οἱ υἱεῖς δ' εἰποντο καὶ γαμβροί⁶. Εὐθέως δ' ὁ γέρον ἐτῶν ἑνδεκα οἶνον τῷ ξένῳ ἐνεγκύν τεοσ θεράπουσιν ἐκέλευσε τὸ πρῶτον ᾗδῃ τὸν πίθον ἐκείνον ἀνοίξαι⁷.

Τοὺς ξένους δ' ἐν ἀσμενίῳ ἐτι ἔλουον καὶ ἱμάτια ἐνέδουν εἰς αἰ ὀμῶαι, ὥς ἐν Σπάρτῃ παρὰ Μενέλαῳ ὀρώμεν⁸ καὶ ἄλλοι παρ' Ὀμήρῳ, καὶ αὐταὶ ἐτι τῶν ἀνάκτων αἱ θυγατέρες, ὥς Τηλεμάχον ἐν Πύλῳ παρὰ Νέστορι ἡ καλὴ Πυλὸκστη τῶν θυγατέρων Νέστορος νεωτάτη

καὶ καλλίστη, ὥς οὕτω αἰσχύνειν τοῦ ἔργου τούτου φέροντος⁹.

Ἔωθεν δ' ὁ Νέστωρ τοῦ ὑπνοῦ ἐγερθεὶς καὶ ἐξελθὼν τῶν θυρῶν ἐμπροσθεν καθέβητο ἐπὶ λίθων ἑστῶν λευκοτάτων, ἐν ᾗ ἄλλοτε Νηλεὺς ὁ πατήρ, περὶ δὲ οἱ υἱεῖς ἀθρόοι παρεγίνοντο τῶν θαλῶν ἐξεληθόντες. Τοῦ δὲ πατρὸς κτελεύσαντος ὁ μὲν βουὴν ἀγαγεῖν ἀφῆκε ὅσων τῇ Ἀθηνᾷ καὶ αὐτοὺς ταρπῆναι, ὁ δὲ τοὺς Τηλεμάχῳ ἐταίρους ἀπὸ τῆς νῆος οἰκάει, ὁ δὲ χρυσουργὸν τὰ κέρα ἐπίγρυσσε ποιήσαι τοῦ θύματος, ὁ δὲ τοῖς οἴκοι τράπεζαν παραβέσθαι λαμπράν¹⁰.

Μετὰ δὲ τὴν τράπεζαν ὁ Νέστωρ τοῖς υἱεῖσιν ἐκέλευσε ἵππους προεῖναι ἀρισταί, ἐς τὸ Τηλέμαχος εἰς Σπάρτην ὀγεσθαι ἡμέλλειν. Καὶ ἡ μὲν ταμίαι ἐρώδεια αὐτῷ παρέσχε σίτον καὶ οἶνον, ὁ δὲ Νεστορίδης Παιστήρατος ἡμέρας δυσὶν εἰς Σπάρτην ἐμπροσθενεῖ.

Τοὺς ξένους ἀποῖσις ἐμβόλια δίδοναι εἰώθεσαν. τὰ δὲ ξενία καλούμενα, τίμων τὴν γρῆμα, ἔσθ' ὅτε διὰ παρὰ πολλῶν ἐυλλεγόμενα ὄντα, ὥς περ' Ὀδυσσεὶ οἱ Φαιάκων ἡγήτορες, τῆς ξενίας ὑπόμνημα πλείστον τηρούμενος. Τελεμαχὸν δὲ Γλαῦκος καὶ Διομήδης ἐν μάχῃ διενήγχιον παπφῶν ἀναγνόντι ξενίαν, τὴν Βελλεροφόντου δῖα δὴ Ἐρμῆς ἐν ὕπνῳ τοῦ Αἰτωλῶς ἐκείνου ἡμέρας ξενισθέντος, τὴν τε ξενίαν ἀνείκελτον καὶ κτείνει ἀλλήλους ἀπεσχέσθην¹¹.

Κατὰ δὲ τὸν ἵππον τοῖν τε χειρὶν ἀφαιμένο καὶ τῆσιν ἀλλήλοισιν δόντε τὰ ὄπλ' ἀντηλαζέσθην τῆς ξενίας ἐνεκα, Γλαῦκος μὲν χρυσὰ ἐκατόμβουα, Διομήδης δὲ χαλὰ ἐνεάβουα¹².

ΙΑ.

Καὶ τοὺς δούλους εἰς ἀργυρώνητος ἦ ἐν πολέμῳ δορικητούς ἡσπάζοντο καὶ ἐρίλου οἶα υἱεῖς, τὰ πιστὰ τοῖς κυρίοις παρὰ σκηνάς οἰκᾶς αὐτοὺς καλούντας. Εὐρύκλειαν, ἀμφίπολον ἀργυρώνητον, ἴσα τῇ γυναικὶ εἶμα ὁ Αἰάρτης καὶ ταμίαν τοῦ οἴκου ἀπέδειξε, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς καὶ προφὸν Τηλεμάχῳ¹³.

Εὐμαιον δ' ἡ μήτηρ Ὀδυσσεὺς τῇ θυγατρὶ Ζυκῇ Κτημένην ἔθρεψε ὁμοίως παιδὶ ἐῷ, μικρὸν δ' ἑλασσόν¹⁴ ἐκείνης εἶμα, ἐρίλου δὲ μάστιγα.

ΙΒ'.

Καὶ τοῖς θανούσι τὰ νομίζόμενα, κτέρεα,

1) Ὁ8. Η, 14-17.

5) Ὁ8. Γ, 31-74.

2) Ὁ8. Ι, 269-271.

6) Ὁ8. Γ, 386-389.

3) Ὁ8. Ξ, 56-59.

7) Ὁ8. Γ, 390-393.

καὶ 386-389.

8) Ὁ8. Γ, 47-51. Ψ,

4) Ἰλ. Γ, 205-208.

153-155. Ω, 365-367.

1) Ὁ8. Γ, 464-468.

4) Ἰλ. Ζ, 232-236

2) Ὁ8. Γ, 418-429.

5) Ὁ8. Α, 429-431.

3) Ἰλ. Ζ, 212-226.

6) Ὁ8. Ο, 363-379.

ἀποδοῦναι ὦφελον, ταρῆν δὲλον ὅτι καὶ τῆ-
λα, χαλαὶ δ' εἶσι καὶ στήλαις καὶ τῇ τῆς κόμης
ἀποκάρσει γεραίροντες¹. Ἀχιλλεύς δὲ τὴν κό-
μην προσήνεγκε Πατρόκλῳ τῷ ἐκείρου θανόντι,
ὃν Πηλεὺς ὁ πατὴρ Σπερχεῖω ποταμῷ ἔρβη
ὕποσχόμενος². Καὶ Ἐλπίωνρ ταῦτά που Ὀ-
δυσσεὶ ἤρπασε, καθύστε ἔξιν ὅπλους, καὶ τύμβον
χρῶσαι καὶ πῆξαι τύμβω ἑρταρῶν τῆς εἰρήνης
σημείον³.

Καὶ ἐπὶ ἀνσφοί θανόντι περιδύπων ἰδεῖ πα-
ρέχθαι κατὰ λόγον τῆς οὐσίας, ὡς περ Ὀ-
ρίστης ἐποίησεν ἐπὶ Αἰγίσθω καίπερ ἀνσφοί,
καὶ τῇ μητρὶ Κλυταιμνήστρῃ μετὰ τὸν θάνατον⁴.

ΙΓ'.

Καὶ τὸ φιλόπατρι τοῖς ἥρωσιν ἦν ἐν τοῖς
μέλυσσι. Καὶ τοὶ δὲ τοῖς Ἕλλησι τὸ τότε τῆς
γλώττης ταύτης που πᾶσι οὐσας, τῶν τε νο-
μίμων καὶ ἱερῶν ὡσαύτως κοινῶν γενομένων,
ἀλλὰ γούν ἐκ αὐτῶν ἄλλῃλιν διετίθε-
σαν, μᾶζ δὲ χρῆσθαι τοῖς πάντας πολιτείᾳ οὐκ
ἐξεγένετο. Διὸ καὶ πολλοὶ ἀλλήλους συγνοὶ
τῶν καὶ θρημμάτων ἐπαζόμενοι ἢ τῶν
λῆλων δηλευμένοι, ὡς Ἀχιλλεύς περὶ τῶν
Γρώων φησὶν, ὡς αὐτῷ ὕδην ἐπὶ παραίτοι
κακοῦ⁵. Ἐπεὶ δ' ἡγεμόνες ἐπὶ Θέβας ἐστρά-
τευσαν⁶. Καὶ οἱ Κουρήτες ἐπὶ Αἰτωλούς τοῦ
Καλυδωνίου ἐνεκα σοῦ⁷.

Καὶ Νέστωρ ἐπὶ Πηλείους ἦν ἀρπαγῇ ἐνεκα
θρημμάτων⁸. Μόνον δ' ἐπὶ Ἴλιον τοὺς ἑυποπ-
τας ἱράμεν Ἕλληνας στρατεύσαντας, ἐπὶ
τούτοις πίστιν παρέχειν ὡς ἐν τοῖς ἔπεισι ἔ-
δεσται.

Καὶ μὴν τὴν πατρίδα ἐρίλου θυμαστὸν
ὅσον καὶ ἐτίμων καὶ ταῦτα τῶν ἀλλοτρίων
ἐναντίον. Ἀγαμέμνωνος καὶ Ἀχιλλεύος ἐρισά-
των Νέστωρ μέγα πένθος ἔζεσθαι φησὶν ἀνὰ
τὴν Ἑλλάδα πάσαν, ὡμῶν, οἱ ἄριστοι εἰσι,
μαχομένων⁹.

Αἰσχροὶ δ' ἵποιοῦντο καὶ τὸ ἐπὶ πολλὴν με-
λαι χρόνον καὶ ἀπράκτους ἱππαινεῖαι οὐκ ἔδει τὴν
Ἑλένην εὐχολῶν Πριάμῳ λιπόντας καὶ Τρώων¹⁰.

Καὶ ταῦτα μὴ καθύλου· ἰδὲ δ' ὁ τῆς πα-
τρώας γῆς, τοῦ πατρίου ὡς ἂν εἰποῖμεν ἰθα-
φους, ἔριος σφοδρῆς τις παρὰ τοῖς ἥρωσι φέ-
νεται.

Καὶ τούτω δὲ διδασκαλὸς πρόκειται ἡ-
μῖν Ὅμηρος τὸν Ὀδυσσεὶ καὶ ἑτέρους ἥρωας
παραιθέμενος. Ἐξὶν γὰρ ἐκείνῳ παρὰ Καλυ-
δοὶ μέναι, τῇ ἀθανάτῳ ὡμῆρ, ἐν τῷ θισπι-
σίῳ σπηλαίῳ λιθοκρήνη πῶσι εἶναι, αὐτὸς ὁ
τῆς πατρώας στήγας ἀποδωσέσκων καπνὸς ἰδὲ
καὶ εἶναι φιλήτερες¹. Ἐν δὲ Σχίρῃ παρ' Ἀλκι-
νῶφ θανόμενος καὶ τὰ κατ' αὐτὸν διεξίης, τίς
τ' ἦν καὶ πῶθεν ἐξηγοῦμενος, Ἰθάκην φησὶν αὐ-
τῷ πατρίδ' εἶναι, τραχίαν μὲν, ἀλλ' εὐάνδρον,
ὃς ἤδιον ἄλλο ἰδεῖν οὐκ ἴσεται². Οἶκός δ' ἰ-
πανελθὼν αὐθις ἡσπάρετο χαίρων³. Τούτ' ὁ-
περ καὶ Ἀγαμέμνων ἐποίησεν αὐτῇ· ἀπτόμενος
καὶ πολλ' ἐπιγέων ἄεκαυτα ταύτην διὰ χρόνου
ιδῶν⁴.

Ταύτης δὲ πάντες προκινδυνεύειν ὦφελον,
τῶν τ' ἐν αὐτῇ γυναικῶν καὶ παιδῶν⁵.

Ἐμπόλιν δ' αἱ σόσεις καὶ ἡμερόλικοι πολέ-
μοι, ἐπιβήμοι, κακὸν ἦν ὡς μέλυσσι, ὃ δὲ
τούτων ἐφίμενος ἀγέρτῳ ἦν, ἀδίκος, ἀνέστις⁶.

ΙΔ'.

Πλὴν τούτων καὶ τῆς ἄλλης ἐπεμειλόντο
ἄριστες οἱ ἥρωες ὡς ἐκ τῶν ἑπὶ ὧν δέλον. Τὸ
ἄριστον καὶ ἡ ἀπότηρ μεμπτικὴ ἦν καὶ φρονιτῆς, ὃ
δὲ φευδόμενος ἀπεγύθη οὐδὲν ἔλαττον ἢ ὃ φῆκε
αὐτός⁷. Ὁ ὅρκος ἱερὸν τὶ ἦν καὶ ἀπαράβατον,
διὸ καὶ οἱ θεοὶ τὸ ὅσῳ τῆς Στυγὸς ὤμωνται⁸,
καὶ ὁ Ζεὺς κατένειμε⁹, ὃ μύηστον τῆς βουλῆ-
σεως αὐτοῦ τεκμήριον.

Πολύχρῃ δὲ τῶν ἐπὶ εὐρήται ὅρκια πιστὰ,
ἐπίσταυν, ὡς Ἀχιεὶ τὶ καὶ Γρώες ἐν Τρώεσσιν
ὡς ὅρκων τῶν διὰ τούτοις ἐπιμαρτυρούμενοι¹⁰.
Οὐ μὲν γὰρ καὶ τὸ τῆς διεξῆς ἀπτεσθαι χει-
ρὸς, αἱ δεξιμαί, αἱ ἐπιποθέσκων, σημεῖον ἦν πί-
στεως, ὡς τοῖς Ἕλλησι Νέστωρ μέμνεται παρὰ
καυρὸν οἶκον δ' ἐπείναι βουλευόμενος καὶ τοὺς
ὅρκους οὕτω παραβάλλονσι καὶ λυμανομένους,
ὡς Ἀτρεΐδαις ἐπὶ Τρώεσσι ἰόντας ἐδεδώκεσαν¹¹.

Σφοδρῆ δ' ἡλικία τῶν καὶ τὴν ἐκ θεῶν Νέ-
μεσιν, τὴν κακὴν τοῦ πλῆθους φέξαν ἐπὶ κακῷ
τῷ ἔργῳ, πρὸς δὲ καὶ τὴν πειρασμῶν. Ὁ Φοί-
βης τῷ πατρὶ Ἀμύντορ ὀρσηθῆς κέναι ἤθε-
λε.

1) Π. Π. 455-457.

2) Π. Π. 440-451.

3) Ὀδ. Α, 74-78.

4) Ὀδ. Γ, 306-310.

5) Π. Α, 152-157.

6) Π. Ζ, 222-223.

7) Π. Τ, 529-540.

8) Π. Α, 670-674.

9) Π. Ρ, 254-258.

10) Π. Β, 174-178.

11) καὶ 297-298.

1) Ὀδ. Δ, 55-59 καὶ

Ε, 55-84.

2) Ὀδ. Ι, 25-36.

3) Ὀδ. Ν, 352-354.

4) Ὀδ. Α, 521.

5) Π. Μ, 237-243

καὶ Ο, 496-499.

6) Π. Ι, 63-64.

7) Π. Ι, 312-313.

8) Ὀδ. Ζ, 361-365, 368-371.

9) καὶ 156-157.

10) Π. Ο, 36-38, Ὀδ.

Ε, 184-187.

11) Π. Α, 524-530.

12) Π. Γ, 276-280.

13) Π. Β, 339-341.

λεν, ἀλλὰ τ' ἐνδοῦς τῶν ἄλλων δεδιώς ἀπίσθη τοῦ ἔργου¹. Ἡ Πηνελόπεια τὸν Ὀδυσσεύα ἀνιμένον σα πολλὰ πρὸς γάμον προτροπομένον ἀπίσχετο τὴν τοῦ δῆμου φήμην φεύγουσα καὶ μυρίους δόλους τολμύουσα². Τηλέμαχος τὰς ἀτασθαλίας ὅρων τῶν μνηστέρων τὴν πατρίαν καταφύγων οὖσαν, ἄγαν δ' ἐπὶ τούτῳ δυσφορῶν, εἰς ἑρπὸν τὸν Ἰθακησίον ἐκάλεσε δῆμον, τοῖς δὲ μνηστέρων αἰδεῖσθαι ἔρη τοὺς θυμούς· καὶ τὴν ἐκ τοῦ φεύγειν νέμεσιν, τοιῶδ' ἔργα τινομένων³. Καὶ ταῦτα σὺν δακρυῖν εἰπὼν τὸ σκληρότερον, ὃ ἔχειν ἄγορεύων, χαμαὶ ἔβαλεν, οἱ δ' Ἰθακήσιοι πάντες, ὥκτειραν αὐτὸν τούτων ἑνεκα, εἴτα δ' ἐπὶ ἔσαν⁴.

Οἱ δὲ δειλοὶ, πέταντες, τὸν μῶμον δεδιότες εὐχραιεῖς ἐμάχοντο⁵.

Καὶ τὸ φιλοτιμονοῦν δέ, καὶ τὸ φρόνημα ἔχειν πολὺ παρὰ τοῖς ἥρωσι⁶.

Τὸ δὲ χάρις εἶδέναι τὸν ἀγαθὸν ἄρετῃν ἐλογίζοντο ἐν τοῖς κλήσι. Ἡ Ἀθην. Μέντορι οἰκιστῇ Ὀδυσσεύς ἐταίρῳ, ὃν εἰ παρὰ τοῦ πατρὸς ἔπαθε μνηστῆρην ἀνθυπουργεῖν ἡλπίσας, τὰ τ' ἐπιτίθῃ παρὰ σκευαῖς πρὸς ἑαίχην, τὰ δ' αὖτ' αὐτῷ ἔπειτο⁷. Μενέλαος δ' αὖ πλουῖν καὶ ἄμ' αὐτῷ ἔπειτο⁸. Ὀδυσσεύς ἔπαθεν ἐν Τροίᾳ μνηστῆρας ἔκλειεν ἐν Σπάρτῃ Τηλέμαχον παρόντος τοῦ υἱοῦ, Ἑλένην τε ζῶν αὐτῷ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν πάντες· ἐπὶ δὲ Πεισίστρατος ὁ Νέστορος Ἀντιλόχου τοῦ ἀδελφοῦ ἀναμνησθεῖς ἐν Τροίᾳ πεισόντος ὑπὸ Μένονος τοῦ Ἡοῦς γόνου⁹.

Καὶ τὸ πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν ὅζον τοῖς ἥρωσιν ἰδιόχει. Ἀχιλλεύς ὀργισθεὶς Ἀγαμέμνονι πρῶτον μὲν λόγῳ ἐνεδείξει, εἴτα δὲ κτείνει ἱδουλεύετο εἰ μὴ Ἀθηνᾶ σφραγίσαν καταβῆσθαι διεκόλυ¹⁰.

Ἡ σωφροσύνη ἀρχοῦ λίαν ἐν τοῖς ἔπεισι ὀφείλει. Τῆς γὰρ σωφρονος Πηνελόπεια διὰ κλέος ἔκλειεν εἰς οὐρανὸν τὸν Ὀδυσσεύα διὰ χρόνον προσδοκώσας, ὡς ἔρπον αὐτὸς Ὀδυσσεύς τῇ Πηνελόπείᾳ ἐπαυλίσαν, ὡς δ' ἐπαίτιος ἀγνωστος τὸν αὐτὸν εἰσῆμι οἶκον¹¹.

Ὁ οἶκος καὶ ὁ ἔλεος ἀγαθόν¹², καὶ τὸ μετρίως καὶ ἐλαφρώς ἔχειν καὶ σωφρόνως αἰνεῖται. Ἀ

γαμέμνων σύνειδεν ἐν αὐτῷ οὐ μετρίως χρησάμενῳ τῇ πρὸς Ἀχιλλεῖ ὀργῇ¹³. Καὶ Μενέλαος οὐ δει, φησί, τινὰ λαλῶνα καὶ ὑπερφίαλον εἶναι· καὶ γὰρ ἔργον παρὰ βέντος μετρίως γίγνεται¹⁴. Ταῖς Πηνελόπειαν θυγατρὶ τῆς ὑπερέχον αὐτοχίας αἱ Ἀρπυιαι θρονήσασσι ἀπήγαγον καὶ ταῖς Ἑρινύσι παρέδοσαν¹⁵.

Ἡ καρτερία ἀγαθόν¹⁶. Ὀδυσσεύς δὲ καρτερικώτατος πάντων ἀνθρώπων ἔσται¹⁷.

Καὶ τὸ παρρησιάζεσθαι ἀγαθὸν καὶ οἰκιστὸν καὶ οὐκ ἀνῆκε τοῖς ἥρωσι. Ἀχιλλεύς ἐνεδείξει ἀπλῶς Ἀγαμέμνονι φῆς·

Ἄτρεϊδῃ κείνῳ, φιλοκτεανώτατε πάντων¹⁸.

Καὶ Ἀγαμέμνων παρὰ πλησίον ἐνεδείξει τοῖς Βασιλεῦσι τῶν Ἀχαιῶν.

Ἡ εὐθερία ἦν ἐν τοῖς κράτιστον, ὡς Εὐμεινός τῳ Ὀδυσσεὶ φησι τῆς ἀρετῆς (τῆς οἰκείας θελήσει εἰς τὰ ἔργα προθυμίας, κατ' Εὐστάθιον) τὸ ἥμισυ τὸν Δία ἀραιεῖσθαι τὸν δούλον¹⁹. Καὶ ἡ δούλικα ἐν τοῖς χείριστον²⁰.

Ἡ εὐεργασία, τὸ πράττειν δὴ καὶ τὰ καλὰ, ἄριστον, πολὺ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν, καθυπερτίτερα τῆς κακοεργίας λήσεται, ὡς Ὀδυσσεὺς Μείδον τῷ κτενέει ὡς πιστότατα πράξαντι τῇ Πηνελόπείᾳ. Καὶ οἱ θεοὶ δ' αὖ ἐβόλον τὸν ἀγαθὸν ἀνδρὰ καὶ ἔτιμον, ὡς Νέστορ φησὶ Τηλέμαχον καὶ τὴν Ἀθηνᾶν Ὀδυσσεὶ ἀρετῇν ὑπὲρ τοῦς ἄλλους φιλοῦσαν²¹. Παρὰ δ' ἀνθρώποις ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ οἷα θεὸς ἐτιμάτο, ὡς Εὐρύμαχος παρ' Ἰθακησίοις Πολύδωρον υἱὸς, ἀνὴρ τέλλ' ἄριστος²². Καὶ Ἀρήτη ἡ Ἀλκιμῶν γυνὴ οἷα θεὸς ἐτιμάτο ἐν Φαίαις τῆς ἀρετῆς ἑνεκα, πάντες δ' εὖ προσηγόμενον διὰ τοῦ ἔργου πορευομένην καὶ τὰ νείκεα τῶν ἀνδρῶν λύουσαν²³. Καὶ Ὀδυσσεύς δὲ λίαν ἐνετός· καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων φεύγων φήμην τῇ Νηυστικῇ ἐπεσθαι οὐκ ἠθέλει, διότι καὶ τιμᾶται παρ' Ἀλκινόου, ὅς παρὰ Διὸς χαμβρόν αὐτὸν ἔχειν ἡβούλετο καὶ ἐν Φαίαις μένοντα²⁴.

Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ ὁ ἱμπερίως τινὸς ἔχων ἀγγίγους, τῶν αὐτῶν ἐντύγχανει. Ἡ Ἀθηνᾶ τὸν Ὀδυσσεύα διὰ τοῦτο μάλιστα οὐδαμοῦ καταλι-

1) Ἰλ. I, 458-461. 2) Ἰλ. I, 148-151. 3) Ὀδ. B, 63-67. 4) Ὀδ. B, 80-83. 5) Ἰλ. A, 180-182. 6) Ἰλ. B, 298. 7) Ὀδ. B, 478-181. 8) Ἰλ. A, 402-410. 9) Ὀδ. B, 270-287. 10) Ὀδ. A, 168-188. 11) Ἰλ. A, 188-195. 12) Ὀδ. T, 107-109. 13) Ὀδ. E, 190-191. 14) Ἰλ. Ω, 549-551.

1) Ἰλ. T, 85-90. 2) Ἰλ. P, 19-32. 3) Ὀδ. Γ, 66-78. 4) Ἰλ. B, 299-300. 5) Ἰλ. Ω, 49. 6) Ὀδ. Z, 219-224. 7) Ἰλ. A, 122. 8) Ὀδ. P, 322-323. 9) Ἰλ. Z, 456-463. 10) Ὀδ. X, 372-374. 11) Ὀδ. Γ, 222-223. 12) Ὀδ. O, 518-521. 13) Ὀδ. Π, 66-74. 14) Ὀδ. Η, 302-316.

πὲν ἤξιον ἀποθῆναι¹. Διὸ καὶ Μενέλαος αὐτὸν λίαν ἀγαπᾷ².

Τούτων δὲ καὶ Ὀδυσσεὺς χάριν ὑπόθεσις ὑποβάλλεται θάτερον τῶν ἐπῶν, ὅτι τε πολῦτροπος ἦν καὶ πολλῶν ἀνθρώπων εἶδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω, καὶ πολλὰ ὑπὲρ τῶν ἐταίρων ὑπῆλθε βρώμας. Τούτου τὴν πλάνην καὶ τὸν νόστον ἄσαι ὁ ποιητὴς τῆς Μούσης δίδται³.

Ἢ δὲ κακὰ ἐξηλλήβηθη πᾶσα μεμπτόν ἦν καὶ ἐπίφορον. Οἷον ἡ γαστριμαργία κακὴν καὶ φευκτέον⁴.

Ἢ μὲν κακὸν ἀπορρῆν ἐρίδων παράγεται καὶ τραυμάτων καὶ ἄλλης πλῆθος αἰσχροτήτος· σῆτος ὁ οἶκος καλεῖται ἡλιός, ἅτε δὴ ἡλιόπληγος καὶ ἀβελτηρίας ἐμπιπλᾷ τοὺς μεταλαμβάνοντας. Ὀδυσσεὺς ἐν Ἰθάκῃ ἰδεῖται μὴ οὐ μνηστῆρας μεθυθέντες ἐρίσωσι καὶ ἀλλήλους κτείνουσιν⁵. Ὁ οἶκος τὸν πίνοντα τέρπει καὶ παρέχει καὶ τὴν φρονῶν ἐξίστησι, λέγειν δὲ ποιεῖ ἢ κακορμήματα εἶναι ἀμεινον⁶.

Τὸ ἐπιθυμεῖν κακὸν τινα καὶ σκευωρεῖσθαι καὶ φρονεῖν τινα καὶ χαλεπαίνειν καὶ ὀργίζεσθαι καὶ ἐπιπορεῖν φευκτέα ἦν ὅτι μάλιστα¹.

Οἱ ὕβρισταὶ καὶ ὑπερήφανοι τὴν ἄξιαν δίκην ἰδίδουσιν τῆς ὕβρεως².

Τὸ χαλεπαίνειν καὶ ὀργίζεσθαι κακὸν ἐπιθεντο καὶ πολλῶν ἀλγίων παράτιον, οἷα τὴν μῆνιν ὀρώμεν, ἣν οὐλομένην ὁ ποιητὴς ἐκάλεισε καὶ πολλὰ ἔλεγ' Ἀχαιοὺς ἐπενεκοῦσαν³. Μελιζγροῦ δὲ Αἰτωλῶν μὲν προμαχόμενου ἡττώντο οἱ Κουρήτες, ἀποστάντος δὲ τῆς μάχης διὰ γόλον, ἐμπάλιν Αἰτωλοὶ⁴.

Καὶ τὸ καταλλάττεσθαι τινι ἀγαθόν⁵.

Καὶ τὸ κλέπτειν τέλος καὶ ληΐζεσθαι κακὸν ἡγούτο μέγα⁶.

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

1) 'Οδ. Ν. 330-332. 4) 'Οδ. Ο. 344-345.

2) 'Οδ. Δ. 266-274. 5) 'Οδ. Π. 292-294.

3) 'Οδ. Α. 1-6. 6) 'Οδ. Ξ. 463-466.

1) 'Οδ. Ε. 141-150.

Α. 386-380, Π. 421-

423, Σ. 17-18.

2) 'Οδ. Ψ. 63-67,

Π. 375.

3) Α. 1-5.

4) 'Ιλ. Ι. 550-598.

5) 'Ιλ. Ν. 115, Ο. 201

-203.

6) 'Οδ. Γ. 71-74.

ΟΜΗΡΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ.

Ι Λ Ι Α Κ Α

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΧΝΣ' συνεδρίᾳ)

Τετράκις μέχρι τοῦδε ἐπισκεψάμενη τὸ Τρωϊκὸν πεδῖον, τὸ μὲν πρῶτον τῷ 1861, τρίς δὲ κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ἀρ' ὅπου ὁ ἐνδοξὸς ἀρχαιολόγος Δ^ρ. Ερρίκος Schliemann ἐπιχειροῦσι τὰς ἀνασκαφὰς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Ἰσθμοῦ, ὅπου ἐθεώρησεν, ὅτι ἐκεῖ τὸ περιώνυμον Ἰλίου, τὸ ὑπὸ τοῦ μεγίστου τῶν ποιητῶν τῆς ἀρχαιότητος ἐξυμνηθέν. Ἐκτοτε εἶδον καὶ μέρη ταῦτα, πρῶτον μὲν κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1875 μετὰ τοῦ ἐν Μονάχῃ καθηγητοῦ κ. W. von Christ, τοῦ σεβαστοῦ μοι φίλου καὶ διδασκάλου, δεύτερον κατὰ τέλη Αὐγούστου τοῦ 1878 καὶ τρίτον ἐπίσης κατ' Αὐ-

γούστου τοῦ 1881 μετὰ τοῦ φίλου καὶ πατριώτου μου κ. Στεφάνου Δαγούμη, πρὸ ἐτῶν ἐν Ἑρηνικῇ κατοικοῦντος, καὶ ὁδὸς κἀλλιστα τὸ Τρωϊκὸν πεδῖον, ὡς αὐτοῦ ἀμνημονεύοντο πρὸ χρόνων.

Εἰς ἐκάστην τῶν τριῶν ταύτων ἐπισκέψεων πάντοτε ἐβλεπον καὶ ἐμάνθων νέοι, οἱ οἶμαι ὅ κ. Schliemann ἐν τῷ μεταξῷ ἐπανησθέντα μετὰ τῆς συνόδου αὐτῇ δραστηριότητος τὸ ἔργον τοῦ καὶ πάντοτε ἀνεκάλυπτε νεώτερὰ πράγματα ἐν τῷ ἰσθμῷ τῶν μεγάλων ἀναμνήσεων. Μετὰ τὴν τρίτην δὲ μὲν ἐπίσκεψίν μου, ἰσχυρῶς, περὶ τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου γενο-

μένην, εἶδον πολλὰ περισσώτερα ἢ κατὰ τὰς προτέραις, οἰκίας μικρὰς, δηλονότι πολυαριθμωτέρας ἀνακλίστραστας, ὡς εἶπεν ἐκ τοῦ ἰδῆσθαι. Διὰ τῶν ἀνακαλύψεων τούτων ἐγένετο πλεόν καταφανέστατον, ὅτι ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ Ἰσραὴλ ἦτο ἐκτεταμένη πόλις παναρχαία καὶ ἰσχυρὰ, μέγα, ἔγχευα τὸ αὐτὸ περὶ τὴν οἰκισμένην ἐγγύθεν, ἀρχαιότροπον καὶ ἀπλούστατον τὰ μέγιστα. Ὡς δὲ εἶναι ὑποδοκούμενον τὸ τελεῖος ἐκτετατότης ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ἀνακαλύψεως παναρχαίας πόλεως, ἦν ὁ κ. Schliemann θεωρεῖ τὸ Ὀμηρικὸν Ἰλιον, ἀπαρτάλλεως εἶναι ἱκτισμένη καὶ αἱ πολυπληθεῖς μικραὶ οἰκίαι, ἀπώτερον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνακαλύψεως καὶ εἰς τὴν μετὰ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιφανείας τῆς πόλεως. ἐν ἣ εὐρηναί τὸ τελεῖος, αἱ πόλεις, αἱ ὁδοὶ θεωροῦνται Σκαίαι τοῦ Ὀμήρου, καὶ αἱ λοιπαὶ οἰκίαι, αἱ πρὸ τοῦ 1875, κατὰ τὸ 1871—74, ὑπὸ τοῦ Schliemann ἀνακαλυφθεῖσαι.

Ἄνευ ἀμεριτοδίας λοιπὸν οὐδεμίαν δυνάμειν νὰ παραδεχθῶμεν αὐτὰς ἀνηκούσας εἰς τὴν αὐτὴν παναρχαίαν πόλιν, ἢν, συμφωνῶν τῷ ἐκτετατῶντι αὐτὴν, θεωροῦμεν ἐπίσης τὸ κατ' Ὀμηρον Ἰλιον.

Τὴν περὶ τούτου γνώμην μου ἐξεθέκα καὶ ἄλλοτε μετὰ τὴν ἐπισκεψίμην μου τῷ 1875 ἐν τῷ περιοδικῷ τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλ. Φιλολογικοῦ Σουλλόγου (τόμ. I' 1—10) ἐν πραγματικῇ ἐπιγραφομένῃ «Ὁ Δ^ρ. Schliemann καὶ τὸ Ἰλιον» ἐν αὐτῇ ἐπαρκῶς εἰς τὸ Ἰσραὴλ τὰ ἐν τῇ Ἰλιάδι ἀναφερόμενα κατὰ τόπον καὶ χρόνον, ἐξετάζων δὲ καὶ τὰς διαφόρους περὶ αὐτὸ θέσεις ἐπαρῆν νὰ ἀποδείξω, ὅτι τὸ Ὀμηρικὸν Ἰλιον ἔκειτο ἐπὶ τοῦ νῦν Ἰσραὴλ, τοῦ Νέου Ἰλίου λεγομένου ἐπὶ Στράβωνος. Παραπέμπων λοιπὸν τὸν ἀναγνώστην κυρίως εἰς τὰ ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ γεγραμμένα ἀφηγοῦμαι ἤδη ἀπλῶς μόνον τὰ κατὰ τὴν τελευταίαν εἰς τὰ μέρη ταῦτα περιήγησίν μου, συμπληρῶν ὅς ἐστιν ἐκεῖνα διὰ τῶν τελευταίων ἐπὶ τόπον παρατηρηθέντων καὶ συντελούντων ὅπως δῆποτε εἰς περικτῆρα ἐξακριβώσιν τοῦ Ἰλιακοῦ ζητήματος.

A'.

Σμείνει, Καλλιμαχίδην, αἰχλὴν τὸν Νέον Ἰλιον.

Εἰς τὰς προηγουμένας περιηγήσεις μου ὁμιλοῦμεν ἐκ τοῦ χωρίου Ἐρένκιοι' ὡς ἐξ ἀρετρίδας

διηυθύνοντ' ἀπὸ τούτου κατ' εὐθείαν πρὸς τὸ Νέον Ἰλιον, τὸ νῦν Ἰσραὴλ, ἐκείθεν δὲ εἰς Σίγειον, νῦν Γενισιέρ, ἐκείθεν εἰς Βουνάβρσαι καὶ ἐκ τούτου αὖθις εἰς Ἐρένκιοι.

Πεπαισμένους περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ Ἰλίου καὶ Ἰσραὴλ τὴν φράσιν ταύτην παρ' ἑαυτῶν τὸ Βουνάβρσαι περιορισθεὶς μόνον εἰς ἐπισκεψίμην τοῦ Σιμοείσου πεδίου καὶ Σκαμανδρίου, προσέτι τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ὡς ἀσκήσασθαι σχετιζομένων.

Ἐκκινῶντας μετὰ τὸ φίλον μου Στεφάνου περὶ τὴν 7ην ὥραν π. μ. ἐκ τοῦ Ἐρένκιοι, χωρίου ἑλληνικοῦ ἐξ 600 οἰκίων χριστιανικῶν συγκειμένων καὶ διευθυνόμενοι, ἐριπποι πάντοτε, πρὸς ΝΑ. διὰ μέσου λόφων ὠραίων καὶ καταφύτων, ἀρκιόμεθα περὶ τὴν 8ην ὥραν εἰς χωρίον Δουμβρίκ καλούμενον καὶ ἐκ 30—40 οἰκογενειῶν συγκείμενον. Ὀλίγον δὲ πρὸ τοῦ χωρίου τούτου εἶ ποταμὸς ὀνόματι Δουμβρίκ-τσαλ καλούμενος, περὶ τὴν μίαν ὥραν μακρὰν πρὸς ἀνατολάς τοῦ χωρίου πηγάζων. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ μάς ἐνθυμίζει τὸν ἐν τῷ Τρωικῷ πεδίῳ Θύμβριον ποταμὸν· νομίζω ὅμως, ὅτι ὁ Δουμβρίκ δὲν εἶναι ὁ Θύμβριος, ἀλλ' ὁ Σιμοείς τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦτο θέλω δεῖξαι ἐν τοῖς ἑξῆς. Ὁ Στράβων, ὅστις ἄλλως περιγράφει ἀκριβῶς τὸ Τρωικὸν πεδίον, κατὰ Δημήτριον τὸν Σκίψιον, λέγει, ὅτι ἀπὸ τῆς αἰρᾶς τῶν ὡρίων τῆς Ἰδης ἐκτείνονται πρὸς τὴν θάλασσαν δύο ἀρκῶνες, δηλ. δύο ἀγκύλαι σχηματίζουσαι γραμμὴν ἡμικυκλιωδῆν· τούτων ἡ μείνεια ἐκτείνεται κατ' εὐθείαν πρὸς τὸ Ροίτειον (νῦν Ἰντεπέ), ἡ δὲ ἄλλη πρὸς τὸ Σίγειον (Γενισιέρ)· τελειοῦνται δὲ, λέγει, καὶ αὐτὴν εἰς τὴν πεδιάδα ἀπέχουσαι τοσούτον ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ὅσον τὸ νῦν Ἰλιον, δηλαδὴ τὸ ἐπὶ Στράβωνος Νέον Ἰλιον, νῦν Ἰσραὴλ· ὁ Στράβων λέγει, ὅτι τὸ μὲν Νέον Ἰλιον κείτα μετὰ τὸ τοῦ τελεῖος τῶν λεγθέντων ἀρκῶνων δηλ. ἀγκυλῶν· τὸ δὲ παλαιόν, δηλ. τὸ Ὀμηρικόν, ἐπιστεῦεν αὐτὸς ὅτι ἔκειτο μετὰ τῆς ἀρχῆς τῶν ἀρκῶνων εἰς τὴν Ἰλιῶν κόμην παρὰ τὸ νῦν Ἀχταίοιοι, ὅπου περὶ ἐκτείνεται ἡ ὁδὸς ἐπ' αὐτοῖς τὸ μακρότερον Fr. Calvert, ἄλλοτε προζέοντο τῆς Μ. Βρετανίας ἐν Δαρδανελλίδι.

Ἐντὺς τῶν δύο ἀγκυλῶν τούτων περιελκυσθέντο δύο πεδία, τὸ Σιμοείσιον, δι' οὗ ἔρρει ὁ Σιμοείς καὶ τὸ Σκαμανδρίον, δι' οὗ ὁ Σκαμανδρός, ἔπειτα καὶ ἰδίως Τρωικὸν ἐλέγετο· αὐ-

1) Τὸ χωρίον Ἐρένκιοι κείτα ὀλίγον ἀνωθεν τοῦ

ἀρχαίου Ὀρρενίου, νῦν ἔρημον Παλαιοκαστρου, οὗ μένηται καὶ Στράβων. Καρ. Π', Α', 29.

τοῦ καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων καὶ Τρώων ἰγνάντο, διότι εἶναι πλατυτέρον.

Τῶν δύο ποταμῶν Σαχμάνδρου καὶ Σιμόντος, ὁ μὲν Σαχμάνδρος πλησίον εἰς τὸ Σίγειον, ὁ δὲ Σιμόντος εἰς τὸ Ροῖταιον, ἀφ' ὧν ἐκείναι μικρὸν ὑπερσθεν τοῦ ἐπὶ Στράβωνος Νέου Ἰλίου, ἔπειτα πρὶν ἢ ἐκβᾶσαι παρὰ τὸ Σίγειον, ποιοῦσι τὴν Στομαλὶμένην καλουμένην.

Τὰ δύο πεδία τὸ τε Σιμοίσιον καὶ τὸ Σαχμάνδιον, διαχωρίζει, λέγει ὁ Στράβων, ἀπ' ἄλληλων μέγας τις αὐχὴν ἀπὸ τῶν εἰρημένων ἀγκῶνων ἢ ἀγκάλων, ὅστις ἐκτείνεται κατ' εὐθείαν ἀπὸ τοῦ νέου Ἰλίου μέχρι τῆς Κεβρηνίας γῆρας, ἀποτελεῖν τὸ γράμμα Ε. πρὸς τὰς ἐκτεταρωθὲν ἀγκάλας¹. Ὁ ἐπισκεψάμενος τὰ μέρη ταῦτα ἀναγνωρίζει ἀμέσως τὴν ἡμικυκλιωδῆ γραμμὴν τὴν σχηματιζομένην ὑπὸ τῶν ὀρειῶν τούτων Ἀργυρῶν καὶ ἐκτεινομένην κύκλῳ πρὸς βορρᾶν ἐν θῆτι τοῦ Ροῖταιοῦ καὶ τῆς ῥέχως Γιαράς κειμένην τοῦ Ἐρέναιου, ἐρεξῆς πρὸς ἀνατολὰς παρὰ τὴν Καλλικολώνην (Καραγιώργη), εἰς πρὸς νότον παρὰ τὸ Βουνάρβασι καὶ τελευταίον διὰ Νεοχωρίου μέχρι Σανισαχίρ (Σιγίλου) τοῦτο εἶναι ὅπως ἡμικύκλιον. Εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ κατ' εὐθείαν ἔρχεται ὁ αὐχὴν ἡ ῥέχως ἀρχομένη ἀπὸ τῆς Καλλικολωνῆς καὶ ἐκτεινομένη κατ' εὐθείαν καὶ ἄνωγσα ἐπὶ τοῦ νέου Ἰλίου (Ἰσαρχία).

Ὁδὴν πρᾶγματι ἀποτελεῖται τὸ γράμμα Ε. Ἐκτεταρωθὲν τοῦ αὐχένος ἡ τῆς ῥέχως τῷ Ἰσαρχίᾳ ἐκτείνονται τὰ δύο πεδία, τὸ τε σιμοῖσιον καὶ τὸ Σαχμάνδιον, δι' οὗ βεῖ ὁ Σιμόντος, καὶ τὸ Σαχμάνδριον, δι' οὗ βεῖ ὁ Σαχμάνδρος, παρὰ τὸ Σίγειον, δηλ. πρὸς νότον καὶ δυσμᾶς. Ἐκ τούτων γίνεται πασιδῆλον, ὅτι τὸ πρὸς βορρᾶν τῆς ῥέχως τοῦ Ἰσαρχίᾳ πεδίων διεσπείτο ὑπὸ τοῦ Σιμόντος, καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ νῦν Δουμβρίκ-Τσαί² τὸ δὲ πρὸς νότον ὑπὸ τοῦ Σαχμάνδρου, ὅστις εἶναι ὁ νῦν Μένδρες. Μένει ἔτι ὁ Θύμβριος ποταμός, οὗ ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω, λόγου γινώσκον περὶ Δουμβρίκ. Ὁ ποταμὸς οὗτος ἔρρει διὰ τοῦ πεδίου τῆς Θύμβρας καὶ ἰγνάντο εἰς τὸν Σαχμάνδρον κατὰ τὸ ἱερόν τοῦ Θυμβραίου Ἀπολλωνος. Τὸ πεδίων τοῦτο ἦτο πλησίον τῆς Ἰλίου κώμης, ἣν ὁ Στράβων ἐβίωρει τὸ Ὀμαρικὸν Ἰλιον, ἀπέχετο δὲ τοῦ νῦν Ἰλίου (Νέου Ἰλίου) ὡς λέγει αὐτὸς πεντήκοντα σταδίου, ἦτοι δύο ὥρας ἀπὸ τοῦ Ἰσαρχίᾳ³. Ὅστε τὸ Θύμβριον πεδίων δι' οὗ ἔρρει ὁ Θύμβριος, ἐκτε-

το ὅπισθεν τῆς ῥέχως τοῦ Ἰσαρχία κείμενον τοῦ ἄλλοτε Ἀχαιοῦ, νῦν Γουρουακίου χωρίου παρὰ τὴν Ἰπκαλίαν τοῦ F. Calvert, ὡς εἰρηται ὀλίγον ἀνωτέρω, ὁ δὲ Θύμβριος εἶναι ὁ νῦν Κεμρί-σοῦ λεγόμενος ποταμός. Τοῦτο λέγει σαφῶς ὁ Στράβων: «τὸ τε πρὸς Θύμβριν δ' ἔλαχον Λύκιοι οἰκιστέραν ἴσιν τὸ παλαιὸν κτίσματι πλησίον γὰρ ἔστι τὸ πεδίων καὶ ἡ Θύμβρα καὶ ὁ δι' αὐτοῦ ῥέων ποταμὸς Θύμβριος ἐμὲλλων εἰς τὸν Σαχμάνδρον κατὰ τὸ τοῦ Θυμβραίου Ἀπολλωνος ἱερὸν, τοῦ δὲ νῦν Ἰλίου πεντήκοντα σταδίους διεχέει»⁴.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται δῆλον, ὅτι τὸ Τρωικὸν πεδίων, ὅπως περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, διατελεῖ καὶ μέχρι τῆς σήμερον. Οἱ δύο ἀγκῶνες, οἰοῦντι δύο ἀγκάλας, καὶ ὁ ἐν τῷ μεταξὺ αὐχὴν, ἡ ῥέχως τοῦ Ἰσαρχία ὅπου ἦν τὸ νῦν Ἰλιον τοῦ Στράβωνος, διακρίνονται καθ' ἑαυτὰ. Τὸ Σιμοῖσιον πεδίων ἐκτείνεται πρὸς βορρᾶν τῆς ῥέχως τοῦ Ἰσαρχία καὶ ὁ δι' αὐτοῦ ῥέων Δουμβρίκ ποταμός εἶναι ὁ Σιμόντος τοῦ Ὀμήρου. Τὸ πρὸς νότον τῆς ῥέχως εἶναι τὸ Σαχμάνδιον, δι' οὗ βεῖ ὁ Σαχμάνδρος ὁ νῦν Μένδρες: ὅπισθεν δὲ τῆς ῥέχως πρὸς ἀνατολὰς ἐκτείνεται καὶ ὁ Θύμβριος πεδίων, δι' οὗ βεῖ ὁ Θύμβριος, νῦν Κεμρί-σοῦ: ὅλα ταῦτα ἀναγνωρίζονται εὐκολοτάτα εἰς τὸν ἐπισκεψάμενον καὶ μετὰ προσοχῆς παρατηρήσονται τὰ μέρη ταῦτα.

Ἀπὸ τοῦ χωρίου Δουμβρίκ διεβήσαντες τὸν κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἔτους ἄνδρον ποταμὸν Δουμβρίκ-Τσαί (Σιμόντα) μετὰ τρία τέταρτα τῆς ὥρας, ἦτοι περὶ τὰς 8 ὥρας καὶ 45 λεπτά, πρὸς τὰ νοτιοανατολικά διεβησάμενοι, ἀνέβημεν εἰς τὸν ὀρεινότερον λόφον, νῦν μὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων καλούμενον Καραγιώργη, ὑπὸ δὲ τῷ Ὀμήρῳ Καλλικολώνην: ὁ λόφος οὗτος εἶναι ὁ ἄλλος, στρογγύλος, καὶ ὄντως ὀρεινότερος: κατὰ μέρος ἐκ κορυφῆς, ὡς καὶ ὅλα τὰ περί, ἀπὸ τοῦ μετ' αὐτὸν θέαμα λίαν ἐλκυστόν. Ἀποσκοπεύμενος τὸν ὀρεινὸν τῆς Ἰδης διασπορῆς τῆς πεδίας, ἀποτελεῖ δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ ῥέων τῆς ῥέχως τοῦ Ἰσαρχία τῆς πρὸς δυσμᾶς μὲν διεβησάντων, ληγουσῆς δὲ ἐν τῷ μέσῳ τῆς πεδίας: ἀμέσως δ' ἐπὶ τῆς ἀκρὸς τῆς ῥέχως ταύτης ἐπὶ τῷ πεδίῳ ἔκειτο τὸ Νέον Ἰλιον τοῦ Στράβωνος, τὸ νῦν Ἰσαρχία, ὑπὸ δὲ τοῦτο θεωροῦμεν τὸ κατ' Ὀμήρου Ἰλιον. Ὁ Στράβων ὀνομάζει καὶ αὐτὸς τὸν λόφον τοῦτον Καλλικολώνην, λέγει δὲ

1) Στράβ. Βιβλ. II', Α', 34.

2) Στράβ. αὐτόθι.

4) Στράβ. αὐτόθι.

δὲ ἀπέχει τῆς Ἰλίου κόμης, ἣν αὐτὸς ἐθεώρει τὸ κατ' Ὀμηρον Ἴλιον, δέκα στάδια, ὅ ἐστι 25 λεπτὰ τῆς ὥρας, ὅπου ἀληθὲς· παρ' αὐτὴν δέ, λέγει, βεῖ ὁ Σιμόνης ἀπέγων πέντε στάδια, ὅ ἐστι 12 λεπτὰ, ὅπου ἐπίσης ἀληθὲς διὰ τὸν Δουδρίν, ὃν ἀνυψώμεν ἀνωτέρω τὸν αὐτὸν τῶν Σιμόντι· ἐπίσης κατὰ τὸν αὐτὸν ἡ Καλλικολώνη ἀπέχει τοῦ Νίου Ἰλίου τεσσαράκοντα στάδια, ὅ ἐστι περὶ τὴν μίαν ὥραν καὶ τρία τέταρτα, ὅπου ἐπίσης ἀληθὲς¹. Τοῦ λόφου τούτου τὸ ὄνομα σημαίνεται ἐν τοῖς χάρταις τοῦ Τρωϊκοῦ πελίου Καρχησιῶ, ὑπὸ δὲ τῶν ἐγγυρῶν καλεῖται Καραγιούρ καὶ Καρχηιοῦρι. Εἰρημον ἀντιβόλουν· περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τούτου, καὶ προσεπαθήσαμεν νὰ λύσωμεν αὐτήν, ἰδόντες, ὅτι καὶ ταῦτα εἰς τὸ Τουρκικὸν χωρίον Τσιπλάκ, ἐπ' αὐτῆς τῆς βέχμεος κείμενον. Ἐνταῦθα ἤσκησαν πολλοὶς τοὺς κατοικοῦντας, Τούρκους, ἐν τῇ καρνεῖρ συνημένους, πῶς καλεῖται ὁ ὑπερῶ αὐτοῦ λόφος; καὶ οἱ μὲν εἶπον ἦναι Καραγιούρ, ὃ δὲ πρεσβύτερος αὐτῶν, ὁ καὶ λογιώτερος ὤμων τῶν χωρικῶν, μᾶς εἶπεν, ὅτι καλεῖται Καρχηιοῦρι· ἐρωτήσαντες δὲ τὴν σημασίαν αὐτοῦ ἐμαχόμεν, οὐκ ἐπικρίναι ὥρατον ὄψωμα. Ἀδελφεὶ ἀμφοτέρω ἐγὼ τε καὶ ὁ φίλος μου Στέφανος τῆς τουρκικῆς ἐτυμολογίας, ἠρεσέσθημεν εἰς τοῦτο, ἄλλως δὲ ἀνερίσκωμεν εὐκόλως ἐν τῇ λέξει τὴν Καλλικολώνην.

Ἐκ ταύτης εἰδομένη ἀμυδρῶς τὴν κορυφὴν τῆς Ἰδης (Καζ-Ἰδάρ) ἀπεχούσης ἐντεῖθεν πρὸς ἀνατολὰς ὥρας ὀκτώ. Τὴν κορυφὴν τῆς Ἰδης, ἔπου ὁ Ζεὺς καθήμενος ἐκράτει τὰ τέλαιντα καὶ ἀπερχόμεναι περὶ τῆς νίκης τῶν διαμαχομένων, εἶδομεν μετὰ μεσημβρίας ἀκολουθῶς καθαρώτερον ἐκ τοῦ Σκαμάνδρου, ὡς βυθίσεται ἐν οἰκαίρ τοῦτο. Εἰς αὐτὴν τὴν εἴς αὐτοῦ προχωροῦσαν βέχην τοῦ Ἰσχυλίου ἀρκέζουσι κάλλιστα οἱ λόγοι τοῦ ποιητοῦ περὶ τοῦ Ἄρεως διατρέχοντος τὸ μέγεθος τοῦ Ἰλίου δικτοῦμα παρὰ τὸν Σιμόντα καὶ ἐνθαρρύνοντος τοὺς Τρώας². Καταβάντες τῆς Καλλικολώνης κατὰ τὴν 9' ὥραν διδυνομένημεθα πρὸς δυσμὰς ἐπὶ τῆς αὐτῆς βέχμεος, ἥς βίβα μὲν, ὡς εἶπομεν, εἶναι ὁ ὠρεὸς λόφος, ἄρα δὲ τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ἰσχυλίου. Καὶ ταύτην διδύομεν κατὰ μέγεθος ὑπερβάντες ἀδικαίπως εἰς ὥραν 11¹/₄, ὅπου συμφωνεῖ τῷ τοῦ Στρέβλου λέγοντος, ὅτι ἀπέχει

ἡ Καλλικολώνη τοῦ Νίου Ἰλίου τεσσαράκοντα στάδια¹.

Τὸ πλεῖστον τῆς βέχμεος ταύτης ποικίλλει κατὰ τὰ μέρη ἀπὸ $\frac{1}{4}$ μέχρι $\frac{1}{2}$ ὥρας. Ἐλθόντες εἰς τὴν μικρὴν χωρίον ἐκ 30 οἰκῶν τουρκικῶν ἐπὶ αὐτῆς τῆς βέχμεος Τσιπλάκ καλούμενον, οὗ ἐμνήσθημεν ὀλίγον ἀνωτέρω, καὶ περὶ τὸ $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας ἀναπαυθέντες, ἀρκέζομεθα εἰς εἰς τὸ περιόχοντο Ἰσχυλίον περὶ τῆς 11 ὥρας καὶ 10 λεπτῶν.

B.

Ihor.

Εἰμεθα ἤδη ἐπὶ τοῦ Ἰσχυλίου, ἐπὶ τῆς ὄντως ἡμετέρας ἀκρας τῆς πολυβυλλήτου ταύτης καὶ ἀρχαιοτάτης πόλεως, ἔνθα ἱεράμεναι περαιοῦντες τὰ ἱερίαια περὶ τὴν μίαν ὥραν. Ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης ἀναγνωρίζει τις ἄνωθεν τὰ τεῖχος καὶ ἱερίαια καὶ τοῦ Νίου Ἰλίου, κατὰ τὴν αὐτοῦ ἑτέρα δὲ θυμὸν ἀλλεπαλλήλως τεθειμένα καὶ ἐπὶ κἀτωθεν τούτου ἰτέρην πόλιν ὀλόκληρον μετὰ τεῖχους καὶ πυλῶν πρὸς τὰ ἀριστερά, Σκαμάν, τῷ ἐπὶ τῆς ἀκρας ἰσχυμένῳ καὶ κατ' εὐθείαν πρὸς τὸ πᾶν, τὴν θύλασαν καὶ πρὸς δυσμὰς βλέποντι, ἐπὶ πλῆθος οἰκίων, πᾶν τῶν ἀφαιρῶν εὐρημάτων, ἀπὲρ ἀνεκλάσει καὶ πρὸς λαβὴν ὁ κ. Schliemann.

Δὲν εἶχον ὡσαύτως ἀνασκαφῆς ἤδη ἀπὸ τοῦ 1878, ὅτε τὸ ἀντικείμενον ἐπισκεψάμεν αὐτὰς καὶ εἶδον ὅτι ὁ κ. Schliemann ἀνέσκαψε καὶ κατεβίβατο τὸ πλεῖστον τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ἰσχυλίου, ἐξήγαγεν εἰς τὴν πλῆθος μέγα οἰκίαν παναρχαίων μέλιναν καὶ τὸ βορειοανατολικόν. Ἦδη φαίνεται ὀλόκληρον πάλαι ἀρκετὰ μεγάλην, ἐὰν μέλιστα ἀνασκαφῇ καὶ τὸ ἐπίλοιπον μέρος αὐτῆς. Περαιτωρήσαμεν τὰ ἀνακτὰ ὀρθήντα ἐπὶ πολλὰν ὥραν· περίεργα μὲν ἐρρηγνάντα τὰ ἐν τῷ γῶματι κοιλίδια, ὅπου ἐγένοντο αἱ ἀνασκαφαί, καὶ τῶν ὁπῶν δὲν δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ὑπάρξιν.

Ἦδη περὶ μεσημβρίας κατὰ τὴν 12^{ον} ὥραν ἀπεσύρθημεν τοῦ Ἰσχυλίου, ὅπου ἀναπαυόμεναι καταλαμβάνοντες ἐλπίου πλεσίον τὴν περιλήπτον καὶ παναρχαίαν πόλιν, περὶ ἧς τοσοῦτος ἐγένετο καὶ γίνεται λόγος, καὶ ἣν θεωροῦμεν αὐτὸ τὸ κατ' Ὀμηρον Ἴλιον.

Εἰπόντες ἱκανὰ ἄλλα περὶ αὐτῆς, προστεθήκαμεν ἤδη ὀλίγον μόνον εἰς περαιτέρω διασάφειν τοῦ πράγματος.

Περὶ τῆς θέσεως αὐτῆς ὁ Ὀμηρος λέγει ἔν-

1) Στρέβ. αὐτῆς 35.

2) Ἰλ. Υ, 54—53.

1) Στρέβ. αὐτῆς.

τῶς, ὅτι ἔκειτο ἐν τῷ πεδίῳ· ἰδοὺ τί λέγει ὁ ποιητής:

«Δαρδάνου δ' αὖ πρῶτον τέκετο νεφεληγερέτα Ζεὺς,
κτίσας δὲ Δαρδανίην· ἐπὶ οὐρανῷ Ἰλίου ἱρή
ἐν πεδίῳ πεπλοῖστο, πόλις μερῶν ἀνθρώπων,
ἀλλ' ἔν' ὑπερείας ἦσαν πολυπίπλους Ἰδην».

Ἐκ τούτων ἔξάγεται, ὅτι ἐπὶ Δαρδάνου, ὃς ἔκτισε τὴν Δαρδανίαν, ἡ ἱερὰ Ἰλίου δὲν ἦτο ἀκόμη ἐκτισμένη ἐν τῷ πεδίῳ, ὡς ἦν μετὰ ταῦτα ἐπὶ Τρωϊκοῦ πεδίου· ὃ ἐστὶ τὸ Ἰλίον, ὅταν ἀναφέρῃ αὐτὸ ὁ ποιητής, ἦτο ἐκτισμένον ἐν μέσῳ τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου, καὶ εἶναι πράγματι ἡ ὑπὸ τῷ Ἰσχυρίῳ (Νέον Ἰλίον) ἀνακαλυφθίσα πόλις.

Τούτῳ ἐπιβεβαιῶται πως ὁ Στράβων. Ὁ μέγας Γεωγράφος καλῶς μὲν ἄλλως κατὰ Δημήτριον τὸν Στράβωνα, ὡς εἰρηται, περιγράφας τὴν χώραν, περὶ τῆς θέσεως ὅμως τοῦ Ἰλίου ἄλλοιαν ἔχει γνώμην. Θέλει δηλαδὴ, ὅτι ἔκειτο εἰς τὴν Ἰλίων κώμην, περὶ ἧς εἰπομένη ἦδη ἀνωτέρω. Ὁ Στράβων λέγει, ὅτι κατὰ τὴν ἐκκσίαν τοῦ Πλάτωνος μετὰ τὸν κατακλυσμὸν συνέστησαν τρία εἰς τὴν πόλιν· εἰς τὴν πρῶτον μὲν τὴν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἀφ' οὗ τὴν καὶ ἄγριον, οἰον τὸ τὸν Κυκλάδιον· δεύτερον τὴν ἐν ταῖς ὑπερείαις ὑπερρύντων ἦδη τὴν ἀνθρώπων καὶ κατὰ μικρὸν, ὡς τὸ τοῦ Δαρδάνου, καὶ τρίτον τὴν ἐν τοῖς πεδίοις, ὡς τὴν ἐπὶ Ἰλίου κατὰ τὴν Τρωάδα. «Τούτον γὰρ, λέγει ὁ Στράβων, παραδίδουσι τοῦ Ἰλίου κτίσταν, ἀφ' οὗ καὶ τὴν ἱππομνίδην λαβεῖν τὴν πόλιν, εἰκὸς δι' αὐτὸν ἐν μέσῳ τῷ πεδίῳ τεθάρηαι αὐτὸν, ὅτι πρῶτος ἐθάρησεν ἐν τοῖς πεδίοις θεοῖς τὴν κατοικίαν». Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Στράβωνος ἔξάγεται φανερώς, ὅτι ὁ Ὀμήρου ἐνὶ Ἰλίῳ τὸ κτίσμα τοῦ Ἰλίου, ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Τρωάδος καίμενον ὁ Ἰλίας, λέγει, ἐθάρησε πρῶτος καὶ ἰδρύσθη πόλιν ἐν τῷ πεδίαζ· τούτῳ ἔξάγεται ὡς ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ὀμήρου, ἐκ τῆς εἰκασίας τοῦ Πλάτωνος, καὶ τῆς τοῦ μεγάλου Γεωγράφου ὑπόθεσιν.

Ἄλλ' ὁ Στράβων, καὶ τοὶ ἀναγνώσται, δὲν δέχεται ὁ ἴδιος τὴν πόλιν τοῦ Ἰλίου ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου, ὅπου ἔκειτο τὸ νῦν Ἰλίον κατ' αὐτόν, δηλαδὴ τὸ Νέον Ἰλίον (νῦν Ἰσχυρί), ἀλλὰ μετ' ἐνδοικαμοῦ πάντοτε, τράκοντα στάδια (περὶ τὴν 1 ὥραν καὶ 12 λεπτά) ἀνωτέρω πρὸς ἀνατολὰς τοῦ νῦν Ἰλίου, πρὸς τὴν Ἰδην

τὸ ὄρος καὶ τὴν Δαρδανίαν, ἐκεῖ, ὅπου ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἦτο ἡ κώμη τῶν Ἰλίων, πιθανότατα καίμενη περὶ τὸ νῦν ἔργον σχεδὸν χωρίον Ἀχαιοῦ, ὡς πρὸς ἔρχεται· ἰδοὺ τί λέγει ὁ ἴδιος· οὐδ' οὕτως δι' ὃ Ἰλίας τελείως ἐθάρησεν· οὐ γὰρ ἐνταῦθα (ἐν τῷ πεδίῳ) ἴδρυσεν τὴν πόλιν, ὅπου νῦν ἐστὶν (δηλ. τὸ Νέον Ἰλίον) γνωστὸν δ' ἐστὶν, ὅτι τὸ Νέον Ἰλίον ἔκειτο ἐπὶ τοῦ νῦν Ἰσχυρί, ἀλλὰ σχεδὸν τι τράκοντα σταδίους ἀνωτέρω πρὸς ἑα, πρὸς τὴν Ἰδην καὶ τὴν Δαρδανίαν κατὰ τὴν νῦν καλούμενην Ἰλίων κώμην. Οἱ δὲ νῦν Ἰλῖες φιλοδοξοῦντες καὶ θέλοντες εἶναι ταύτην τὴν παλαιὰν παρεσχέκασι λόγον τοῖς ἐκ τῆς Ὀμήρου ποιήσεως τεκμηριωμένοις· οὐ γὰρ δοκεῖ αὐτῇ εἰς ἡ κατ' Ὀμηρον. Καὶ ἄλλοι δι' ἱστορικοῦς πλείους μεταβιβημένοι τύπους τὴν πόλιν, ὅσους δ' ἐνταῦθα συμμείνει κατὰ Κρόιστον μέλιστα¹. Καὶ ἄλλα καὶ αὐτῶν δι' οὗτοῦ (τοῦ ἀγένης, τῆς βέβαιως τοῦ Ἰσχυρί) μικρὸν, ἡ τὴν Ἰλίων κώμη ἐστὶν, ἐν ἧς νομίζεται τὸ παλαιὸν Ἰλίον ἰδρυσθαι πρότερον τράκοντα σταδίους διέχον ἀπὸ τῆς νῦν πόλεως (τοῦ Νέου Ἰλίου)².

Τούτῳ λέγων ὁ Στράβων δεινίσκει, ὅτι ἡ πόλις ἔκειτο ἐπὶ τοῦ πεδίου ἐντελῶς, ἀλλὰ τράκοντα στάδια ἀνωτέρω πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὴν Ἰλίων κώμην, ὥστε κατ' αὐτὸν τὸ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἰλίου δὲν ἦτο τὸ κατ' Ὀμηρον, ὡς ἐκ φιλοδοξίας ἱσχυρίζονται οἱ Ἰλῖες. Καὶ ὅμως οὗτοι εἶχον δίκαιον· διότι τηροῦντες τὴν παναρχίαν παρέδοσαν ἥσαν σύμφορον αὐτοῖς τὸν Ὀμηρον. Παραδεχόμεθα ὅθεν ἐξ ὧν ἐκείνων, ὅτι ἡ πόλις τοῦ Πριάμου, τὸ περιβύτον τοῦ Ἰλίου, ἔκειτο ἐν τῷ πεδίῳ εἰς τὴν θέσιν τοῦ Νέου Ἰλίου, ὑπὸ τὸ νῦν Ἰσχυρί. Θεωροῦμεν δὲ ἀπ' αὐτὸν τὴν ὑπερῶν αὐτῆς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Πριάμου, ἀνωθεν τοῦ νῦν χωρίου Βουνάρ-δα· διότι τὸ μέρος τοῦτο εἶναι μακρὰν τοῦ μέσου τοῦ πεδίου, εἰς τὸν μυχὸν αὐτοῦ· οὐδὲν γὰρ δι' ἀπομαρτάνεται πρὸς αὐτὸ τὰ λεγόμενα τοῦ ποιητοῦ, ὡς ἄλλοτε ἐν τῷ διακριθῆ ἰδιεῖσιν.

Γ'.

Ἐπειδὴ θεάτορον τοῦ παλαιοῦ.

Μετὰ πεντάκων περιήγαγον ἔπρεπε ν' ἀναπαυθῶμεν ὀλίγον διὰ ἀποσυμπλέκτες ἐξελεξιμένα.

1) Ἰλ. Γ', 215-218.

2) Στράβ. αὐτόν 25.

1) Στράβ. αὐτόν 25.

2) Στράβ. αὐτόν 35.

θα ἴδωμεν παρὰ τὸν Ἑρμεῖον μικρὸν ἀπωτέρω τοῦ Ἰσραλὶκ πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ.

Παρὰ τὸν Ἑρμεῖον. Ὅτι κατὰ τὸ 1878 εἶδομεν τὰς ἀνακαρὰς τοῦ Ἰσραλὶκ περὶ μεσημέριαν πάλιν κατεβήμεν νὰ ἀναπαυθώμεν μετὰ τοῦ αὐτοῦ φίλου Σταύρου ὀλίγον ἀπωτέρω βορειοδυτικῶς τῆς πόλεως καὶ μέλιστα τοῦ λιμένος, ὅστις χωρίζει πῶς τὸ ὁροπέδιον τοῦ Ἰσραλὶκ ἀπὸ τῆς πολλῆς μνημονευθείσης ῥέχμας αὐτοῦ. Ἐπὶ μίαν ὥραν ἐμείναμεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην παρὰ τινὰ πηγὴν. Ἀνωθεν τῆς θέσεως ταύτης, ὡς ἐπὶ σκοπιᾶς, αἰσρεῖται πλήθος ἐρινεῶν, ὁ πότος εἶναι πλήρης ἀγριοσυκῶν, αἰτίνες κατ' ἀπὸ τὴν ὥραν, περὶ μεσημέριαν, ἐκινούντο πρὸς ἄνω ἀπὸ τοῦ ἀνέμου. Ἀμέσως ἐνθουμάμεν τὴν σκοπιάν, τὸν ἡμετέραν ἐρινεὺν τοῦ Ὀμήρου. Ὅπισθεν περὶ τὸν αὐτὸν λαμὸν, ἐκεῖ, ὅπου τῶν μὲν τὸ μέρος τῆς πόλεως εἶναι χαμηλότερον, τὸ τῆς τείχεος τοῦ Ἰλίου ἑστρεπε φρουρικῶς, ὡς ἐκ τῆς θέσεως, καὶ ἡ χαμηλότερον, εἶναι πάλιν πλήθος ἐρινεῶν εἰς δύο σειρὰς ἐν εἰδεί πύλης.

Τῆς πηγῆς καὶ τῶν ἐρινεῶν ἐν τῇ προμνησθείσῃ διατρέβη ἐν μνημνεύουσα, διότι εἰς τὴν κατὰ τὸ 1875 ἐπισκεψίμῳ μὲν προσέσχον ἰδιαιτέρως εἰς αὐτὰ.

Εἶναι ἀρὰ γε ἡ πηγὴ, ὁ ἐρινεὺς, καὶ ὁ εἰς καὶ ὁ ἄλλος, ὑπὸ τοῦς ὁποῖους ἐκαθέσμεν, αὐτὸ τοῦ Ὀμήρου ἀναφερόμενοι; εἶναι ἡ πηγὴ, μία τοῦλ' ἕλκυστον, διχόροχος τῶν δύο πηγῶν, τῶν δύο κρουῶν, ἀφ' οὗ εἶναι τὸ αὐτὸ ὕψος τῆς ῥέχμας; ὑπὸθεν καταβαίνει τὸ ὕδωρ; εἶναι ὁ ἡμέτερος ἐρινεὺς διχόροχος ἐκείνου παρ' ὃν ὁ Ἀχιλλεὺς δάκων τὸν Ἑκτορα ἐβόσσε καὶ ἀπέκτεινε αὐτόν;

Ἐξετάσωμεν τὸ πρῆγμα.

Προλαμβάνω νὰ εἰπω, ὅτι ὁ πότος εἶναι πλήρης ἐνταῦθα ἀγριοσυκῶν βελανιδιῶν μετὰ τοῦ σπύτου γλ' αὐτὸν ἐτὼν παρελθόντων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μένουν οἱ ἴδιοι ἐρινεοί· πολλοὺ γὰρ καὶ διὰ ἄλλ' ἄρῳ εἶναι ἀπαιροί· ῥέχμα, τί ἐμποδίζει νὰ δεχθώμεν, ὅτι καταβαλλόμενων τῶν μὲν, ἀνέρχονται ἄλλοι ἐκ τῶν βλῶν καὶ τῶν σπύρων, ἄρῳ μέλιστα οὐδεὶς ἐκβαλλει αὐτοὺς;

Τεθέντος ὅτι τὸ Ἴλιον εἶναι ὑπὸ τὸ Ἰσραλὶκ, πρᾶγματι εἰς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῆς πόλεως, ὅπου εἶναι ὁ εἰς τῶν ἐρινεῶν, παρὰ τὸ μῶτον ἀνακαρὲν μέρος, τὸ τείχος ἐκ τῆς θέσεως ἀναγκασίως εἶναι χαμηλότερον καὶ ἐπομένως ἐπιδρομὸν, εὐπέδιστον.

Μέχρι τοῦδε ὁ κ. Schliemann δὲν ἐξέτινε τὰς ἀνακαρὰς αὐτοῦ εἰς τὸ μέρος τοῦτο ὅπως

ἀνακαλυφθῇ ὁ γῆρας τοῦ ἔρχαίου τείχεος. Ὁποιοῦδήποτε ὅμως τὸ μέρος τοῦτο εἶναι πρᾶγματι χαμηλότερον, ὁ δὲ εἰς τῶν ἐρινεῶν ἐκτείνεται παρ' αὐτὸ τὸ μέρος τῆς πόλεως.

Ἡ Ἀνδρομάχη κατὰ τὸν ἀποχωρισμὸν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Ἑκτορος λέγει αὐτῇ·

«Δαὺν δὲ στήσον παρ' ἐρινεῶν, ἐνθα μέλιστα ἀμβάσις ἐστὶ πόλις καὶ ἐπιδρομὸν ἐπείτα τείχος»¹.

Ὁ ἕτερος ἐρινεὺς ὀλίγον ἀπωτέρω πρὸς δυσμὰς ἐκτεινόμενος καὶ ὑπεράνω τῆς μνημονευθείσης πηγῆς αἰωρούμενος εἰς ἀληθῆς ἐβλήθη θέσιν, σκοπιάν, κατ' αὐτὴν δὲ τὴν μεσημέριαν ἡμετέραν, ὡς ἀντελήρην ὁ ἴδιος τοῦλ' ἕλκυστον, πρὸς τοῦτους καὶ ἡ πηγὴ ἡ κἀνωθεν αὐτοῦ ῥέουσα ἐφ' ἑρμύζεται κάλλιστα εἰς τὸ μέρος ἐνθα ὁ Ἀχιλλεὺς μετὰ τὴν τρίς γενομένην περὶ τὸ Ἴλιον περιδρομὴν ἐβόσσε τὸν Ἑκτορα καὶ μονομαχίᾳς ἀπέκτεινε αὐτόν. Ἰδοὺ τί λέγει ὁ Ὀμήρος περὶ τῶν ἐρινεῶν καὶ τῶν πηγῶν:

«Οἱ δὲ (Ἀχιλλεὺς καὶ Ἑκτορ) παρὰ σκοπιᾶν καὶ ἐρινεῶν ἡμετέραν

τείχεος αἶν ὀπίκα κατ' ἐρατὴν ἱεστέοντο κρουῶν δὲ ἔκωντο καλλιρρῶν ἔθρα δὲ πηγαὶ ἐκαστὴ ἀναβόσσαντο Σκαμάνδρου ἀνιόντες· ἡ μὲν γὰρ ὅ' ὕδατι λιερὴ βέει, ἀμφὶ δὲ καπνὸς ἐγίγνετο, ἔξ' αὐτῆς ὡσεὶ πυρὸς αἰθόμενος· ἡ δὲ ἑτέρη, ἀμφὶ πρὸς εἰκὴν χαλδῆς, ἡ χιόνι φέρον· ἡ δὲ ὕδατος προστάλλω. ἔθρα δὲ ἐπ' αὐτῶν ἄνωθεν αὐρῆς ἐγγὺς ἔσσι καὶ αἰ λαίοντι, ἐν ἡμέτερα σιγαλόντα πύλοισιν Τρώων ἔσσι καὶ αἰ τὸ θυγατέρες τὸ πρῶν, ἐπ' εἰρήνῃ, πᾶσι δὲ θεῶν υἱας Ἀχαιοῶν»².

Καταλληλότερον μέρος αὐτῆς τὸν Ἑρμεῖον ὅπου τὸ τείχος εἶναι εὐπέδιστον δὲν ὑπάρχει ἄλλο πλησίον τοῦ Ἰσραλὶκ, εἰ μὴ τοῦτο, ἐνθα ἀκριβῶς τὸ μὲν μέρος εἶναι χαμηλότερον, ὁ δὲ ἐρινεὺς πλησίον τῶν εἰς δύο σειρὰς ἀεταγμένους ἐν εἰδεί πύλης, παρ' αὐτὸν δὲ λαίφανα τείχεος μεταγενοστέρον ὅμως χρόνον.

Ὁ Στράβων, ὅστις ἐπίσταμεν, ὅτι τὸ κατ' Ὀμήρου Ἴλιον ἔκειτο εἰς τὴν Πάριον κόμην, νομίζει, ὅτι ὁ ἐρινεὺς, τῶτος τις τραχὺς καὶ πλήρης ἀγριοσυκῶν, εἶναι κἀνωθεν τοῦ κατ' αὐτὸν ἔρχαίου κτισματος, ἦται τῆς τῶν Πάριων κόμης.

Ὁ Ὀμήρος λέγει, ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ

1) Ἰλ. Ζ, 433—434. Πόθως αὐτοῦ ἦσαν αἱ ἀαρβάναι πλῆλαι (Ἰλ. Ε, 789), διότι ἀλλοχρῶ τοῦ Ἰσραλὶκ εἰσόδος δὲν ὑπάρχει.

2) Ἰλ. Χ. 145—55.

Ἐκτωρ ἔτρεχον, ὁ μὲν διώκων, ὁ δὲ φεύγων πάντοτε ὑποκάτωθεν τοῦ τείρους καὶ τοῦ ἀμαζιτοῦ, ἔρχεσθαι δὲ εἰς δύο καλλιπρούς κρουνοὺς, ὅπου καὶ δύο πηγαὶ ἀναπηδῶσιν ἐκ τοῦ διηέντος Σακμάνδρου· τρεῖς περιέδραμον τὸ τεῖχος, ἀλλ' ὕταν τὸ τέταρτον ἔφθασαν εἰς τοὺς κρουνοὺς, τότε ὁ Ἀγχιλλεύς ἀπέκτανε τὸν Ἐκτορα.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναλύσωμεν τὸ χωρίον τοῦτο, διότι αὐτὸ ἰδιωκὲν ἀφορμὴν εἰς τοσαύτας παρεξηγήσεις.

Ἐνόμισαν, ὅτι ὁ Ἀγχιλλεύς διώκων τὸν Ἐκτορα ἔφθασεν εἰς τὰς δύο πηγὰς, αἵτινες εἶναι εἰς τὴν ὑπὸφρειαν τοῦ Βουνάρβασι, ἡ μία πρὸς βορρᾶν καὶ ἡ ἑτέρα λεγόμενη Κίρκ-γκιζῆ νοτίωθεν· αὐτὰς θεωροῦσαν δύο πηγὰς τοῦ Σακμάνδρου, ἵσχυοντο εἰς αὐτὸν τὸ αὐτὸθι μικρὸν ῥυάκιον τὸν διηέντα Σακμάνδρον ἔχοντα ἄλληλ' ἑαυτὰ καὶ ῥέοντα πρὸς βορρᾶν πρὸς τὸ Σίγειον, τὸν δὲ Μένδερα καὶ τοῦτον ὡς πλησίον τοῦ Βουνάρβασι ὀλίγον πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ ῥέοντα ἰδουμένων. Συμψέφατα διανοημένοι καὶ τοῦτον πρὸς βορρᾶν καὶ τὸ Σίγειον. Τὸ διὰ σκεπτικῶν μεταξὺ τῶν ὅσων ἦτο στενὸν ἤλλαξαν τὰς κοίτας τῶν ποταμῶν, παρεδέχθησαν προσχώσεις τοῦ ἰσχυροῦ καὶ ῥέοντος, ἤλλαξαν ἐνὶ λόγῳ ὁλως τὴν μορφήν τοῦ Τρωικοῦ πεδίου. Ἐκ δὲ τῶν δύο πηγῶν τοῦτον ἔλθοσιν Ἰλιον τὴν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Βαλιδῆ, ἢ ὑπεράνω τοῦ Βουνάρβασι, ἀκρόπολιν.

Μὴ παραδεχόμενος τὴν ἰδίαν ταύτην, ἡ εἰπον καὶ ἄλλοι, δὲν ἐννοῶ οὐδεμίαν οὐσίαν μεταβολὴν ἐπὶ τρωικῷ πεδίῳ γενομένην, θεωρῶ μάλιστα αὐτὸ ἀπαράλλακτον ὡς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ποιητοῦ καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Στράβωνος, ὡς ἰδεῖται ἀνωτέρω ἐν αἰεταίῳ τόπῳ.

Οἱ δύο ἄνωγες ἔτρεχον πάντοτε ὑποκάτωθεν τοῦ τείρους τοῦ Τείλου. Εἰς τὸ Βουνάρβασι τοῦτο εἶναι τῶν ἀδυνάτων· πλησίον μάλιστα τῶν λεγομένων δύο πηγῶν δὲν εἶναι τεῖχος· ἡ πολὺ ὑπεράνω τοῦ Βουνάρβασι ἀκρόπολις ἀπείχει πολὺ τῶν πηγῶν· ἔθεν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πρέχωσιν ὑπὸ τὸ τεῖχος. Ἐπειτα, ὡς εἶπον καὶ ἐν τῇ διακριτῇ, ἡ περιδρομὴ εἶναι δυσκολώτατη, εἰ μὴ ἀδύνατος· ἀνεκτίτως περὶ τοῦ Βουνάρβασι εἶναι ἐπίσης ἀδύνατος, ὡς δύναται νὰ ὑπολογίσῃ ὁ ἰδιὸς καὶ ἐρευνῇ τὰ μέρη ταῦτα.

Ἐπειτα ἔφθασαν εἰς τοὺς δύο ῥυαίους, καλλιπρούς κρουνοὺς, ὅπου εἰσι καὶ δύο πηγαὶ καὶ πλησίον ἐπ' αὐτῶν.

Ὁ Στράβων ἐξηγεῖ καλῶς τὸ χωρίον ἰδοὺ

τί λέγει περὶ τῶν πηγῶν τοῦ Σακμάνδρου: α' ἔστι γὰρ λόγος τις τῆς Ἰδῆς Κίτυλος, ὑπερείκται δὲ οὗτος ἑκατὸν πον καὶ εἰκοσι σταδίων· Σακμῆς, ἐξ οὗ δὲ τε Σακμάνδρος βεῖ καὶ ὁ Γράνικος καὶ ὁ Αἰσπος, οἱ μὲν πρὸς Ἀρκτον καὶ τὴν Προποντιδα, ἐκ πλεόνων πηγῶν συλειτουργοῦνται, ὁ δὲ Σακμάνδρος ἐπὶ ὅσιν ἐκ μῆος πηγῆς· πᾶσαι δὲ ἀλλήλους πλησιάζουσιν, ἐν εἰκοσι σταδίων περιεχόμεναι διαστήματι· πλησίον δὲ ἀρίστην ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ τοῦ Αἰσποῦ τέλος σχεδὸν τι καὶ πεντακοσίους σταδίων· παρέχει δὲ λόγον, πῶς ῥησιν ὁ ποιητής:

κρουνοὶ δ' ἔκταν, καλλιπρούς, ἔνθα δὲ πηγαὶ
δοῖαι ἀναΐσσουσ' Σακμάνδρου διηέντος·
ἡ μὲν γὰρ Ὀ' ὅσιν ἰσχυρὸν ῥέει,
ὁ ἑστὶ θερμοῦ· ἐπεὶ φέρεται δὲ

ὅμοι δὲ καπνὸς
γίνεται ἐξ αὐτῆς, ὅσιν περὶ.....
ἡ Ὀ' εἰσὶν ἡμέτεροι ποταμοὶ εἰναι χαλκίῃ
ἢ γόνι φεγγῆ.....

Οὕτω γὰρ θερμοὶ νῦν ἐν τῇ τόπῳ εὐρίσκονται οὐθ' ἡ τοῦ Σακμάνδρου πηγὴ ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐν τῇ ὄρει· καὶ μὴ ἀλλ' οὐ δύο· τὰ μὲν οὖν θερμοὶ ἐκλείβονται εἰκός, τὸ δὲ ψυχρὸν κατὰ διέδοσιν ὑπεκρίνον ἐκ τοῦ Σακμάνδρου κατὰ τοῦτ' ἀνατίλλει τὸ χωρίον, ἡ καὶ διὰ τὸ πλησίον εἶναι τοῦ Σακμάνδρου καὶ τοῦτο τὸ ὕδωρ λέγεται τοῦ Σακμάνδρου πηγὴν· οὕτω γὰρ λέγονται πλείους πηγαὶ τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ¹⁾.

Κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Στράβωνος εἰς τὸν καπνὸν τοῦ οὗτε θερμῆς πηγῆς εἰς τὸ τρωικὸν πεδὸν εὐρίσκειτο, οὕτε ἡ πηγὴ τοῦ Σακμάνδρου ἦν εἰς τὸ πεδῖον, ἀλλὰ εἰς τὸ ὄρος· καὶ ἦτο καὶ ὄχι δύο· τὴν δὲ ψυχρὴν πηγὴν ἰδεώμεν, ἡ ἡ ὑπεκρίνον ἐκ τοῦ Σακμάνδρου κατὰ διέδοσιν· καὶ ἐξήρχετο εἰς τὴν θῆσαν ταύτην, ἡ οἷοι ὁ Σακμάνδρος ἦτο πλησίον καὶ ἐλήγετο τὸ ὕδωρ ταῦτα πηγὴ τοῦ Σακμάνδρου. Ταινοτοπρῶς λέγεται περισσότεραι πηγαὶ τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ· καὶ ταῦτα εἶναι τὸ ὁρβύτηρον. Αἱ πηγαὶ αὐτὰ ἔλθουσιν ἀπὸ μὲλλον ἐκρίσεως ἐκ τοῦ Σακμάνδρου καὶ ἐκ τοῦτο λέγονται πηγαὶ τοῦ Σακμάνδρου.

Ἐκείνους, ὅστις εἶδε καὶ περὶ τῶν εἰς τὰ μέρη ταῦτα καὶ τὰ ἑρμηνεύει, ὁ ἄλλος ἡγεῖται, ῥησιν, ὅτι καὶ οἱ δύο ἐρεῖται, ἡ πηγὴ καὶ ἡ περὶδρομὴ τοῦ Ἀγχιλλεύς περὶ τὸ Πηνειὸν καὶ ἡμεῖς ἐποητήσαμεν ἐρεῖται λαν εἰκλίας ἐπὶ τῆς 1 μ.μ. ὥρας ἐκινῶσιν εἰς τὸν Ἰσχυρὸν εἰς διάστημα λεπτῶν 15 ἡταῖ ἐνὸς τετάρτου τῆς ὥρας, εἶναι αὐτὰ ταῦτα, ἅπερ καὶ σήμε-

1) Στράβ. αὐτοῦ 43.

ρον ἔτι διαδοχῇ τῶν ἐπιγενομένων, εὐρίσκονται παρὰ τὸ Ἰσάρλιχ.

Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ὁροπέδιου τοῦ Ἰσάρλιχ ὁ κ. Schliemann εἶχεν ἀνεύρει οἰκίσκον τινὰ ἀφ' ὧν τῶν σημείων τοῦ πρῶτου πεδίου κατοπευόμενον· τὸν οἰκίσκον τούτον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁροπέδιου εἶδον τῷ 1875. Κατόπιν ἡμῶς τὸν ἐκάρημισεν καὶ ἀνήγειρε πλείονας ξυλίνους οἰκίσκους, περὶ τοὺς 15, κάτωθεν τοῦ Ἰσάρλιχ πρὸς δυσμὰς· τοὺς οἰκίσκους τούτους εἶδον τῷ 1878 καὶ 1881.

Μετὰ τὴν περιουσίαν τοῦ Ἰσάρλιχ γενομένην ἐπὶ $1\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας, ἀπὸ τῆς 1—1 $\frac{1}{4}$ ἀπεχωρίσασιν ἐκ τοῦ ἱερείου, πρὸς δυσμὰς διευθυνόμενοι, σκοποῦντας καὶ σχηματίζουσαι ἐπὶ τοῦ πρῶτου πεδίου τὸ θέατρον τῶν τεσσάρων μαχῶν τῆς Ἰλιάδος, δηλαδὴ τὸ τετράγωνον¹ ἐφ' οὗ ἐγένοντο αἱ ἐν τῇ Ἰλιάδι ἀναφερόμεναι τέσσαρες μάχαι τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμίων μετὰ τὴν μῆνην τοῦ Ἀχιλλεύου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἑκτορος. Τῶν μαχῶν τούτων λατομαριστάτην ἀνάλυσιν ἐκ τῆς Ἰλιάδος ἐποίησεν ἐν τῇ διατριβῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος θελω προσθεῖσαι, ὅτι ἐνὶ ἐκείνῳ τόπον ἐρευνήσας ἔμαθον.

Κατὰ τὰς δύο προηγουμένας περιηγήσεις μου τῷ 1875 καὶ 1878 δὲν κατεμέτρησα τὸ τετράγωνον τούτου, ὅπερ θεωρῶ τὸ θέατρον τῶν μαχῶν τῆς Ἰλιάδος. Κατὰ τὴν τελευταίαν ὁμῶς ἐπεαυλῆθην νὰ ἀναπληρώσω τὴν ἑλλειψιν ταύτην, ἄλλως ἀναγκαιοτάτην εἰς ὁρθότηραν κατέληξιν τῶν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀναφερομένων.

Ἐκινήσαντες λοιπὸν ἐκ τοῦ ἱερείου περὶ τὴν μίαν ὥραν καὶ τέταρτον μ. μ. πᾶντοτε πρὸς δυσμὰς διευθυνόμενοι ἐπιπτοι, ἀφικόμεθα εἰς τὸν ἄνω πόρον τοῦ Σακκιάδρου ἢ Σκίνου (Μένδερει) κάτωθεν καὶ ἀπέναντι τοῦ χωρίου Γενίσεγρ (Σιγείου) εἰς τὰς δύο ὥρας καὶ πέντε λεπτά μ. μ. δηλαδὴ εἰς τρία τέταρτα τῆς ὥρας. Τὸ τετράγωνον σχηματίζεται οὕτως· ἡ μία πλευρὰ ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Ἰσάρλιχ καὶ διευθυνομένη πρὸς δυσμὰς καθίσταται μέχρι τοῦ εἰρημένου πόρου τοῦ Σακκιάδρου· ἡ ἑτέρα ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου τελευτᾷ κάτω τοῦ Σιγείου πρὸς βορρᾶν εἰς Κοῦμακα· ἡ τρίτη ἀπὸ Κοῦμακα πρὸς ἀντολὰς μέχρι Ῥοιτείου (Ιντεπέ) καὶ ἡ τέταρτη ἀπὸ τοῦ ἄλλου Ῥοιτείου πρὸς νότον μέχρις Ἰσάρλιχ. Τὸ τετράγωνον

τούτου θεωρῶ τὸ θέατρον τῶν ἀγώνων καὶ τῶν μαχῶν τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ Ἰλιάδι. Ἡ μία λοιπὸν πλευρὰ τοῦ τετραγώνου, ἡ νότιος, εἶναι γεγραμμένη ἀπὸ τοῦ Ἰσάρλιχ κατ' εὐθεῖαν πρὸς δυσμὰς εἰς τὸν πόρον τοῦ Μένδερει κάτωθεν τοῦ χωρίου Γενίσεγρ, ἣν διανέμι τις ἐπιπτος εἰς τρία τέταρτα τῆς ὥρας.

Καθ' ἰδὲν ὄλγον ἀπωτέρω τοῦ Ἰσάρλιχ εὐρηται τὸ Καλαρατλή ἀμάκον, ἥτοι χῆνδαξ τοῦ χωρίου Καλαρατλίου, ξηρὸς τὸ θέρος, διευθυνόμενος κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν θάλασσαν ἐπ' ἀριστέρᾳ ἀπὸ τῆς θαλάσσης τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ παρὰ τὸ Αἰάντειον. Τὰ Καλαρατλή ἀμάκον ὁ κ. Schliemann ἐθεώρησε τὸν ἄλλοτε Σακκιάδρον. Ἐν τῇ διατριβῇ εἶπον, ὅτι δὲν παραδέχομαι τὴν γνώμην του ταύτην διότι αἱ ἐν τῷ αὐτῷ τὸ Σακκιάδρος, ὦρμιον οἱ τε Τρῶες καὶ οἱ Ἕλληνες νὰ διέρχωνται πολλὰκις αὐτὸν ἐν καιρῷ τῶν μαχῶν, ὅπερ ὁ Ὅμηρος δὲν ἔβλεπεν ἀφῆσθαι ἀμνημονεύοντα· ἐνθ' οὐκ ἀνέστη τὸν ἀναφέρει ὅπου ὑπάρχει ἀνάγκη. Τούτου ἕνεκα θεωρῶ τὸν σημερινὸν Μένδερει ὡς τὸν Σακκιάδρον τοῦ Ὁμήρου, ὡς καὶ Συμμέντα τὸν Δουμβέρει, οὐδέμιν μεταβολὴν καὶ ἀλλοίωσιν παραδεχόμενος εἰς τὸ πρῶτον πεδῖον.

Ὁ Μένδερει τότε καὶ ὁ Δουμβέρει ἦτο ξηρὸς εἰς τὸ μέρος τοῦτο· ἐνταῦθα ἐμείναντες ἐν τέταρτον τῆς ὥρας θεωροῦμεν τὸ πεδῖον καὶ μέλιστα τὴν κορυφὴν τῆς μεγαλοπρεποῦς Ἰδης (Καζ-δάγ). Ἡ κορυφὴ τῆς Ἰδης ἐφαίνεται ἡμῖν ἐνταῦθεν καθαρῶς καὶ ἐν εἰδει τριγωνικοῦ ἀετώματος ἑλληνικοῦ ναοῦ, τὸ ἡ γωνία εἶναι λίαν ἀμβλεία. Μετὰ μεγάλου λαυμοσύου ἐθεώμεθα μετὰ τοῦ συντρόφου μου κ. Στεφάνου τὴν μεγαλοπρεπεστάτην κορυφὴν τῆς πολυτιμίας καὶ μακρῆς ἀπεχούσης Ἰδης. Εκεί ἐφρονταζόμεν τὸν περιερχόμενον διὰ κρατούσας τὰ τέλαιντα καὶ ἀποφασίζοντα περὶ τῆς τύχης τῶν διαμαχομένων.

Κατὰ τὴν πορείαν ταύτην δὲν εὗρομεν ἐνταῦθα τὸν τύμβον τοῦ Ἰδου, περὶ οὗ λέγει ὁ Ὅμηρος ὅτι ἦτο εἰς τὴν πεδιάδα μεταξὺ Ἰλίου καὶ Σακκιάδρου. Περὶ τὴν ὥραν δευτέραν καὶ 20 λεπτά ἐκινήσαμεν ἐκ τοῦ πόρου τοῦ Μένδερει διαθεώμενοι πρὸς βορρᾶν, ὅπως καταμετρήσωμεν τὴν δευτέραν πλευρὰν ὑπερβάντες τὸν ξηρὸν τότε Μένδερει διευθύνοντες πρὸς τὸν λεγόμενον τύμβον τοῦ Ἀχιλλεύου καὶ Πατρόκλου κάτωθεν τοῦ χωρίου Γενίσεγρ, πρὸς βορρᾶν, καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ ποταμοῦ. Περὶ τὰς 3 ὥρας μετὰ μεσημβρίας παρετηρήσαμεν τοὺς δύο τούτους τύμβους ὀλίγον ἀπέχοντας τοῦ Σιγείου καὶ τῆς

1) Κατὰ τὴν κρίσιν εἰρημένων στρατιωτικῶν εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ τετραγώνου ἤδυναντο νὰ παραταχθῶσιν 28,000 στρατοῦ τεταγμένον τεσσάρων ἀνδρῶν κατὰ βῆθος.

МЕЧНИКОВА

θαλάσσης τοῦ Αἰγίου καὶ κειμένους εἰς μέρος ἀνωφερές· ἵνα λοιπὸν ὀρθὸν τὸ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ λεγόμενον, ὅτι ἡ Θίτις μετὰ τῶν Νηρηίδων ἀναδύσασαι ἐκ τῆς θαλάσσης εἰσαγέβαιον ἐπὶ σφραγί¹.

Περὶ τὰς 3 1/2 ὥρας ἐβόσκαμεν εἰς Κούμ· καλὴ φρούριον καὶ πολὺν τουρκικὴν εἰς τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Σιγείου κειμένην· οὕτω δὲ περὶ τὴν μίαν ὥραν διατρίψαμεν τὴν ἑτέραν πλευρὰν τοῦ τετραγώνου, τὴν δυτικὴν, ἀπὸ τοῦ πόρου τοῦ Σαμακάνδρου μέχρι τοῦ Κούμ-Καλί.

Ἀκολουθῶς περὶ τὴν αὐτὴν ὥραν διηυθύνθημεν ἀπὸ τοῦ Σιγείου πρὸς τὸ ἕτερον ἀκρωτήριον, τὸ Ροίτειον, ὅπου ἐβόσκαμεν εἰς τρία τετάρτα τῆς ὥρας ἥτοι περὶ τὰς 4 ὥρ. καὶ 15 λεπτά. Εἰς τὰ δύο ταῦτα ἀκράϊστα τοῦ πεδίου οἱ πλεονεκτήοντες τῶν Ἑλλήνων, εἰς μὲν τὸ Σίγειον οἱ Ἀγγεῖλοι, εἰς δὲ τὸ Ροίτειον οἱ Ἑξάβηλοι αὐτοῦ Ἰάκω².

Ὁ Σπράβων πεισιγάρει καλῶς τὰ μέρη ταῦτα. Μετὰ τὸ ὄψον, λέγει, ἔρχεται τὸ Ροίτειον, πόλις ἐπὶ ἁνερῶν κειμένη, τῷ δὲ Ροίτειῳ συνεχὴς εἶναι ἡ πόλις ἡ Πάριος, δηλαδὴ παραλία ῥέγχι, ὥς εἰναι σήμερον· πλησίον δὲ ταύτης μνημεῖα καὶ ἱερὸν τοῦ Αἰάντος καὶ ἀνδρείας³.

Μετὰ δὲ τὸ Ροίτειον εἶναι τὸ Σίγειον, κατασπαζομένη πόλις, καὶ ὁ νεοτατὴς καὶ ὁ λιμὴν τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὸ ἀρχαῖον σπράβιον πεδῖον καὶ ἡ Στομαλὴνη καλουμένη καὶ αὐτὸ τὸ Σαμακάνδρον ἐκβάλλει⁴. Εἰς τὸ Ροίτειον εἶναι ὁ τόπος τοῦ Αἰάντος, τὸ Αἰάντειον καὶ τουρκοῖς Ἰντ-τεπί καλούμενον, εἰς τὴν ῥίξαν σπράβιον τῶν ὠραιοτάτης καὶ καταρτίτου ῥέχους Πάριος, περὶ ἧς θέλω ὁμολῆσαι ὅλην κατωτέρα.

Ὁλίγον κῆνωθεν τοῦ Κούμ-καλί (Σιγείου) πρὸς ἀνατολὰς εἶναι μικρὰ λίμνη, ἢ ἡ παρὰ γινεται ἄλλας, πλινθωτάτα ἡ Στομαλὴνη τοῦ Σπράβωνος.

Τὸ μήκος τῆς παραλίας ταύτης, λέγει ὁ Σπράβων, ἀπὸ τοῦ Ροίτειου μέχρι Σιγείου καὶ τοῦ μνημείου τοῦ Ἀχιλλέως ὅταν πλήρως κατ' εὐθείαν εἴναι ἐξήκοντα στάδια, ὅ ἐστιν ὥραι δύο καὶ 25 λεπτά, ὅπου ὀρθὸν ἂν πλείονος κατὰ θάλασσαν ἀπὸ Αἰαντίου καὶ κῆφυρ τοῦ Σιγείου καὶ Ἰλίου εἰς τὸ μνημεῖον τοῦ Ἀχιλλέως· ὅλη ἡ παραλία αὐτὴ καὶ κατωθεν τοῦ Ἰλίου (ὕποπτεοντες δὲ τῷ Ἰλίῳ πᾶσι) ἀπέχουσα ἀπὸ τοῦ Ἰλίου (Ἰσχυρία, κατὰ μὲν τὸ μέ-

ρος πρὸς τὸν λιμένα τῶν Ἀχαιῶν, πρὸς τὸ Ροίτειον, δώδεκα στάδια, ὅ ἐστιν ἡμίσησαν ὥραν, ὅπου περίπου ἀληθές, δίδει καὶ αὕτη ἀφίσταται αὐτοῦ ἡμισίαν μίαν τριῶν τετάρτων τῆς ὥρας¹. Ὁ δὲ νεοτατὴς ἢ πηλείων τοῦ Σιγείου². Αὐτὸν ἐκβάλλει ὁ Σαμακάνδρος ἀπέχων τοῦ Ἰλίου (Ἰσχυρία) στάδια εἰκοσι, ἥτοι περὶ τὰ πεντήκοντα λεπτά τῆς ὥρας.

Ἀπὸ τοῦ Σιγείου μέχρι τοῦ Ροίτειου, ἥτοι ἀπὸ Κούμ-καλί μέχρι Ἰντ-τεπί, εἶναι ἡ ἡμῶν ἀνοιγομένη ἀκίκα καὶ ἀποτελοῦσα στόμα μακρὸν. Ἡ ἡμῶν εἶναι ὁμαλὴ παραλία κλειομένη διὰ τινος σαγόνος παρὰ τὸ Ροίτειον καὶ ἑτέρας παρὰ τὸ Σίγειον, καὶ ἐνταῦθα ἢ ὁ λιμὴν τῶν Ἀχαιῶν· οὕτω δὲ φαίνεται, ὅτι ἀποτελεῖ μακρὸν στόμα. Τοῦτο λέγει ὁ Ὀμηρος· καὶ πᾶσαι ἀπὸ τῆς ἡμῶν· ὅπως στόμα μακρὸν³.

Τοῦτο περὶ τῆς ἡμῶν καὶ ἡμῶν κατωτάτα ὕστερον ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς παρακειμένης ῥέχους Πάριος καὶ τῶντι μᾶς ἐξεπλήξην ἡ ομοιότης αὐτοῦ. Στόμα λέγουσιν αὐτὸ καὶ μέχρι τῆς σήμερον οἱ Ἕλληνες· καίτοι τοῦ Ῥοίτειου, οὗ ἡρώτα ἐπανηλυμένως τὴν ἐπισκοπὴν ἐν τῷ χωρίῳ των καὶ ἐπανηλυμένως μὴ τὸ ὄνομασεν στόμα.

Ἐχομεν λοιπὸν τὴν ἡμῶν μὲ τὸ στόμα αὐτῆς, ὥς λέγει ὁ Ὀμηρος, καὶ ὡς φαίνεται καὶ τὴν σήμερον ἐπὶ. Ἐχομεν τὴν λίμνην, ἥτις εἶναι παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν δύο ποταμῶν Μένδρος καὶ Δουμβρία, ἥτοι Σαμακάνδρον καὶ Σιμακόντος.

Ἡ ἡμῶν αὕτη εἶναι λίαν ἀμυδρὴ, διότι φαίνεται ὅπως διόλου ἀπέναντι τοῦ βέλματος τοῦ Ἑλλησπόντου. Δὲν πιστεύω λοιπὸν, ὅτι ὁ Ἑλλῶν ἀπὸ μέρους ποταμῶν Μένδρος· ὅδονατο καὶ κατὰ τὴν τὴν ὥρην, ὥστε καὶ προσχώρησεν τὸ πᾶν τοῦ τῶν τῶν πεδίου, μολοῦντι λίγει τοῦτο ὁ Σπράβων⁴, καὶ μέλιστα ἐργάζομενος μικρὸς αὐτὸς καὶ τὸ θέρος ἐρηκνόμενος πολλὰς ἀπέναντι τοῦ πεδίου Ἑλλησπόντου. Αὕτη εἶναι ἡ γνώμη μου· καὶ τοῦτο δὲν παραδέχομαι, μετὰ τὰς τελευταίας τοῦ Schliemann ἀνακατασκευῆς καὶ τὴν ἐρευναν αὐτῶν· ὅς καὶ τοῦ τῶν πεδίου, δὲν παραδέχεται· ὅτι μετεβλήθη ποτὶς τὸ τῶν πεδίου ἡμῶν μέλιστα, ὅτι ἔβαινε ἀμετέβλητον, καὶ εἶδον τοὺς ποταμούς· καὶ τὸν γαμῶνα καὶ τὸν

1) Ἰλ. Σ, 67—69.

2) Σπράβ. αὐτόν: 30.

3) Σπράβ. αὐτόν: 31.

4) Σπράβ. αὐτόν: 32.

2) Σπράβ. αὐτόν: 30.

3) Ἰλ. Σ, 35—36.

4) Σπράβ. αὐτόν: 36.

θέρος και δὲν μοι ἐφάνθησαν πολλὴ ὀρηκτικοί, ὥστε νὰ προσώσωσι τὸ ἔδαφος τοσοῦτον καὶ ἐνεργοῦντες κηλίστα κατ' ἀντιπάλου οὐ μικροῦ, τοῦ Ἑλλησπόντου, καταρρέοντος ὀρηκτικώτα καὶ χιμῶνα καὶ θέρος εἰς τὸ μέρος τοῦτο πρὸ πάντων.

Ὅτω λοιπὸν διεδράμεν καὶ τὴν τρίτην ἡμερὰν τοῦ τετραγώνου, τὴν βόρειον, ἐκτενομένην εἰς τρία τέταρτα τῆς ὥρας, τὴν καὶ παραλίαν, ἐν ἣ ἦσαν ὁ ναυσταθμὸς πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἑλλίου καὶ ὁ λεμὴν τῶν Ἀγαιῶν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ῥοιτείου ἐντὸς τοῦ μακροῦ στόματος τῆς ἡμέρας. Μένει ἤδη ἡ τετάρτη πλευρὰ, ἡ ἀνατολική, πρὸς τὴν ὅμως διήλθομεν ὡς εἴξῃς.

Ἡ πλευρὰ αὕτη ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ Ῥοιτείου μέχρι τοῦ Ἰσαρλίκ. Κατὰ μέρος διετρέξαμεν αὐτὴν καὶ ἄλλοτε κατὰ τὸ 1875 καὶ 1878 εἰς διάστημα τριῶν τετάρτων τῆς ὥρας ἐφ' ἑκποῦ τὸ πολύ. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμῶς περιήγησιν κινήσαντες ἀπὸ τοῦ Λιαντείου (Ἰνταπέ) περὶ τὰς 4 1/2 ὥρας ἀνέβημεν μετὰ δεκά λεπτά τῆς ὥρας εἰς τὴν ἡνῶθεν αὐτοῦ ὠρειοτάτην καὶ ἐκ ζηγοῦ κατάρκτον ῥέχιν Γράραν, ἧς ἐμνήσθημεν καὶ ἀνωτέρω.

Ἡ ῥάχis αὕτη ὁμοία τῇ τοῦ Ἰσαρλίκ καὶ πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ, ἀλλὰ μικροτέρα καὶ ὠρειοτέρα, ἔχουσα τὴν ρίζαν αὐτῆς παρὰ τὸ Ῥοιτεῖον καὶ Αἰάντειον, προχωρεῖ εἰς τὸ μέσον τοῦ τρωικοῦ πεδίου λοξῶς πρὸς τὴν ῥέχιν τοῦ Ἰσαρλίκ. Ὅτω λοιπὸν προχωροῦσα εἰς τὸ ἔνδον τοῦ πεδίου φράττει κατὰ μέγα μέρος τὴν θέσιν τοῦ Ἰσαρλίκ πρὸς τὴν θάλασσαν. Ὁ κῆτοικος τοῦ Ἰσαρλίκ βλέπει τῆς ἡμέρας μόνον μικρὸν μέρος τὸ πρὸς τὸ Κοῦμ-καλί (Σίγειον) διὰ τοῦτο νομίζω, ὅτι οἱ Ἕλληνες ὠρεῶν κατὰ τῶν Τρώων εἰς ἀριστέρῳ, ἐκ τοῦ Ῥοιτείου, ὡς λέγει ὁ Ὀμηρὸς

«Ἐστω γὰρ νῆον ἐπ' ἀριστερᾷ, τῇ περ Ἀχαιοὶ
ἐκ πεδίου νῆεσσοτο σὺν ἱπποσὶ καὶ χερσὶ»¹.

Διὰ τοῦτο ἐπίσης καὶ ὁ Πρίαμος εἶχε θέσει ἐκεῖ κατὰσκοπον τὸν υἱὸν τοῦ Πολύτην ὅπως κατασκοπεύῃ πῶτε θὰ ἐκινήσῃσι κατὰ τῶν Τρώων οἱ Ἕλληνες².

Ἡ θέσις τῆς Γάρρας εἶναι τῶνδ' ὠρειοτάτη. Ἀμὰ ἀνέβημεν ἐπ' αὐτήν, δὲν ἐβλέπομεν τὸ Ἰσαρλίκ, καὶ εἶχον ἀμβρολίαν περὶ τῆς θέσεως τοῦ κατασκοποῦ. Ὅταν ὅμως ἐφθάσαμεν εἰς τὸ μέρος περὶ τὴν 5ην ὥραν μ. μ. εἶδομεν καθαρώτατα ἀπέναντι ἡμῶν τὸ ὠρειον Ἰσαρλίκ μὲ τὰς νέας μὲν, ἀλλ' ἀρχαιοτάτας οἰκίας του. Παρατηρήσαντες δὲ καὶ κάτω εἰς τὸν ναυσταθμὸν εἶδομεν ἐπίσης καθαρώς τὸ στόμα τῆς ἡμέρας, ὥστε ἐπέσθην, ὁμολογῶν, ὅτι ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς Γάρρας ἵστατο ὁ Πολίτης, ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου, ὡς κατὰσκοπος τῶν Τρώων.

Ὁ κατὰσκοπος ἵστατο παρὰ τὸν τόμβον τοῦ Λισυήτου· τοῦτον δὲν εἶδον, καίτοι περιδραμον πολλὰ καὶ τὸ βλέμμα· ὁ Στράβων τίθησιν αὐτὸν ἀλλαγοῦ πρὸς τὴν ἰδὸν τῆς Ἀλεξανδρίας³. Περὶ τὰς 6 ὥρας καὶ 20 λεπτά παύσαμεν τὸ Παλαιόκαστρον, τὸ ἀρχαῖον Ὀρρύνιον· ἔαμεν κάτωθεν τοῦ Ὀρρυνίου, τὸν χιμῶνα μόνον, σχηματίζεται ἡ ἡμην Πτελειῶς, παρὰ οὗ τὸ Ὀρρύνιον ἐν περιφάνει τύπῳ ἦτο ἄλλος τοῦ Ῥατῆρος⁴.

Περὶ δὲ τὴν 7ην ὥραν ἐπιστρέψαμεν αὐθὺς εἰς Ἐφένκιον.

M. ΠΑΠΑΝΙΚΑΣ.

1) Π. Μ., 118—120· ἐπὶ αὐτῇ 122—123

2) Π. Β., 785—794.

3) Στράβ. αὐτόν 37.

4) Στράβ. αὐτόν 29.

ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΚΑΙ ΙΔΙΑΙ ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ.

'Ανεγνώσθη ἐν ταῖς ΧΝΑ', ΧΝΗ' καὶ ΧΞΖ' συνεδριάσεσιν.

Α.

§ 1. Πέρουσιν οὗτε τὴν τελευταίαν ἱπονητάμην περὶ τῆς δημοτικῆς παιδείας τῶν Γερμανῶν ἀνάγνωσμα, ὃ προέβλεπον τῆς συνεδριάσεως ἐξέφρασεν εὐχὴν ἵνα καὶ τὴν ἱστορίαν ἀναλάβω τῆς παιδείας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἀλλὰ τοῦτο ἐγένετο ἥδη, πρῶτον μὲν ἐν κτήρῳ τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Παρανίκου, καὶ κατὰ ποιησάμενον ἀναγνώσματα κατὰ τὸ συλλογικόν ἔτος 1866—1867 περὶ τῆς κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἔθνη καταστάσεως τῶν γραμμάτων ἀπὸ ἀλώσεως Κων/πόλεως μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιστάσεως ἐκπαινεταίης, καὶ τῇ ἀποφάσει τοῦ Συλλόγου ἐν ἰδίῳ τύχῃ ἐκδομένητα πολλῶν ἐπαίνων ἐκρίθησαν ἄξια παρὰ τε τῶν ἡμετέρων λογίων καὶ παρὰ τῶν ἀλλογενῶν ἐλληνηστῶν. Εἰτα ἕτερον μέρος τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ὁ κ. Γ. Χασίρης, τὰς διατριβὰς νῦν ἐν Παρίσις ποιοῦμενος, νεωστὶ περὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἀπὸ ἀλώσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐξέδωκε καλλιστὶ βιβλίον ὀγκυῶδη καὶ πλείστου λόγου ἄξιον, ὥστε οὐδὲν ἄλλο ἡμῖν ὑπολείπεται ἢ τὰ περὶ παιδείας τῶν ἡμετέρων προγράψαι ἱστορήσαι. Τούτου δι' τοῦ ἔργου μετὰ προθυμίας ἐπιληψόμεθα, διότι, ὥς καὶ ἄλλοτε πολλοὶ καὶ πέρουν εἶπομεν, δύναμεθα καὶ νῦν εὐδοκίμησαι κατὰ τε τὰ ἄλλα καὶ τὴν παιδείαν, διὸν ἑτέρον ποιοῦντες, καὶ ἡμιοῦμεν τοὺς ἡμετέρους προγόνους ἢ τοὺς νῦν πρωτεύοντας. Καὶ τίς μὲν ἢ παιδεία τῶν νῦν πρωτεύοντων, εἶπομεν πέρουν, τίς δι' ἡ τῶν ἡμετέρων προγόνων, τοῦτο ἔσται ὑποθεσις νέων ἀναγνώσμάτων.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἡμέτερον ἔθνος διεκρίθη τῶν ἄλλων ἀρχαίων ἔθνων καὶ ὑπέροχον κατέλαβε θέσιν κατὰ πάντας τοὺς κλάδους τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, ἐν οἷς τὰ γράμματα καὶ ἡ παιδεία οὐκ εἰσὶν ὁ ἐλάχιστος, καλὸν κρίνομεν, ἐν εἰδῇ προεσαγωγῆς, προεξετάσαι τὰς πρώτας καὶ κυρίας αἰτίας τῆς ὑπεροχῆς ταύτης, τίνας ἀρὰ γι' ἦσαν. Ἦν ἡ φύσις τοῦ ἰθαῦρου καὶ τοῦ κλίματος, ἦν ἡ ἰδιόφυκα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἡ ἡ συγγένεια καὶ ἀρμονία τοῦ συναμφοτέρου τούτου, καὶ σὺν τούτοις οἱ εὐέθελροι θεομοὶ καὶ ἡ περὶ τῶν πρωτείων ἀμίλλα τῶν πολιτειῶν¹, περὶ ὧν ἄλλοτε ἐκτενὴς ἱπονησάμεθα λόγους (ἴδ. Περιοδ. Συλλόγου Τόμ. Δ', σελ. 209—210).

Ἐν τῇ τῷ ἐδάφοντι καὶ τοῦ κλίματος ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ χαρακτήρος τῶν κατοίκων.

§ 2. Καὶ περὶ μὲν τῆς δυνάμεως καὶ βοήθης, ἣν ἔχουσι τὰ ἔθνη καὶ τὸ κλίμα ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ χαρακτήρος τῶν κατοίκων, πρῶτος ὁ Ἱπποκράτης ἐπιλοσόφησεν, ὃ παρακολούθησαν Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης. «Εὐρησας γὰρ ἐπὶ τὸ πλῆθος, ὅτι ὁ πατὴρ τῆς ἱατρικῆς, τῆς χώρας τῇ φύσιν ἀκολουθεῖν καὶ τὰ εἶδη τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς τέσεις.»

Ἐξ οὗ δὲ ὁ Montesquieu ἐν τῷ 1^{στῳ} βιβλίῳ

1) «Ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία διηγεῖται περὶ τῶν κλίματος καὶ συμμαχίας τῶν γειτόνων λαῶν. Εἰ δὲ τὴν πάλιν τῶν στοιχείων ἀναγκαῖα ἐστὶ τῇ τάξει τοῦ κόσμου, ἴσως αἱ διηγετικαὶ ἐρίδες τῶν μικρῶν λαῶν τῆς Ἑλλάδος ὑπέβλεπον τὴν ἐνέργειαν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γονίμου αὐτῆς ἐνεργείας», L. Ménard.

(comment les lois de la servitude ont du rapport avec la nature du climat) τοῦ παρισυνέχον αὐτοῦ συγγράμματος *Espir des lois* ἀνικαίναται τὴν περὶ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ κλίματος θεωρίαν τοῦ Ἱπποκράτους, πολλὰ καὶ τῶν νεωτέρων, καίπερ ἄλλως τε ἢ αν σφοδρῶς ἐπὶ ὑπερβολῆς ἐξοικισκῶν, πάντα τῇ τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ κλίματος ἐπιτροπῇ καταλογιζόμενοι, ὡς ἐπιλαμβάνουσι, ὅτι ὁ Ἱπποκράτης καὶ τὴν αὐτὴν πολιτεύματος καὶ τῶν θεσμῶν ἀνεγνωρίσει δι' ὧν αὖν τῇ ἐπιτροπῇ τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ κλίματος, ὡς ἂν, ἀπερὶ δὲ τῆς ἀθυμίας τῶν ἀνθρώπων καὶ οὗτος ἀνθρώπῳ ὅτι ἀποθεμιότεροι εἰσι τῶν κεραιῶν οἱ Ἀσιννοί! καὶ ἡμερώτεροι τὰ ἤθελα, ὡς αἰτίας μέλιντα οὐ μεγάλως τὰς μεταβολὰς ποιεῖται, οὐτε ἐπὶ τοῦ θερινοῦ οὐτε ἐπὶ τοῦ χειμῶνος ἄλλὰ παραπλησίως· οὐ γὰρ γίνονται ἐκπύσεις τῆς γνώμης οὐτε μεταστάσεις λαγυρῶν οὐκ ὁμοίων, ἀλλ' ἔτιον εἰσὶ τὴν ὁρῆν ἀγρυπνοῦντες καὶ τοῦ ἀγνώμονος καὶ θυμοειδὸς μετέχοντες, ὡς ἂν ἢ ἐν τῷ αὐτῷ αἰεὶ ἰόντα. Αἱ γὰρ μεταβολαὶ εἰσι πάντων, ἅτε ἐγγίρουναι τὴν γῆν τῶν ἀνθρώπων καὶ οὐκ ὡσαύτως ἀπερμίζων. Δια τούτων ἐμοὶ δοκεῖ τὰς προτάσεις ἀναλκῆσαι καὶ τὸ γένος τὸ Ἀσιννῶν, καὶ προσεὶ διὰ τοὺς νόμους. Τῆς γὰρ Ἀσίης τὰ πολλὰ βραχυστάται· ὅκου δὲ μὴ αὐτοὶ ἰσχυτέρων εἰσι καρτεροὶ ἄνθρωποι, μηδὲ αὐτόνομοι, ἀλλὰ δεσπόζονται, οὐ περὶ τούτους αὐτοῖσιν ὁ λόγος ἐστίν, ὡς καὶ τὰ πολλὰ ἀκασιώσιον, ἀλλ' ὡς καὶ μὴ ὁδῶσιον μαχημαί εἶναι. Αἱ γὰρ ψυχὴ ἀδουλοῦνται καὶ οὐ βούλονται παρακινδυνεύειν ἰκόντες εἰς ὑπὲρ ἀλλοτρίων δυνάμεως· οἱ γὰρ κινδυνοὶ οὐκ ὁμοῖοι εἰσι. Τούτῳ μὲν γὰρ στρατεύεσθαι εὐδὲς καὶ ταλασπευεῖν καὶ ἀποθνήσκειν ἐξ ἀναγκῆς ὑπὲρ τῶν δεσποτῶν, ἀπο τε παιδίων καὶ γυναικῶν καὶ τῶν λοιπῶν φίλων· καὶ ὁσὸς μὲν χρηστὰ καὶ ἀνδρεία ἐργάζονται, οἱ δεσπότης ἀπ' αὐτῶν αὐξοῦνται τε καὶ ἐκφύονται, τοὺς δὲ κινδυνῶν καὶ τοὺς θανάτους αὐτοὶ καρποῦνται. . . . Μὲν γὰρ τεκμήριον τούτων· ὁσὸς γὰρ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἕλληνας ἡ βάρβαροι μὴ δεσποῦνται, ἀλλ' αὐτόνομοι εἰσι καὶ αὐτοῖσι ταλασπευοῖν, οὗτοι μαχημώτεροι εἰσι πάντων, τοὺς γὰρ κινδυνῶν αὐτῶν περὶ κινδύ-

νέουσι καὶ τῆς ἀνδρείας τὰ ὅλα αὐτοῖς ἐφύονται· ὅπως οἱ νόμοι οὐχ ἡσυχὰς τὴν εὐθυμίην ἐργάζονται. Οἱ νόμοι δύνανται τὴν μαλ' ὀφθαλμῶν καὶ βέβημον φύσιν τῶν ἐν θεμῶν κλίμασι οὐκόντων μεταβάλλειν· αὐτοὶ δὲ ἀνδρείων καὶ τοὺς ταλασπευον ἐν τῇ ψυχῇ φύσει μὲν οὐκ ἐν ὁμοίῳ ἐνίστη, νόμος δὲ προσγεγνημένος ἀπεργάζεται ἄνα. Τὰ αὐτὰ φησι καὶ Πλάτων ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ τῶν Νόμων· ἀρετὴ τοῦθ' ἡ μὲν λανθάνει περὶ τόπων, ὡς οὐκ εἰσιν ἄλλοι τινες διαφέροντες ἄλλων τόπων πρὸς τὸ γένειν ἀνθρώπους ἀμείνους καὶ χείρους, οἷς οὐκ ἐναντία νομοθετεῖται. Ἐκαστος ἄρα τόπος ἔχει χρεῖαν ἰδίων νόμων ἀρμοζόντων τῇ φύσει αὐτοῦ.

Γράμμη Ἱπποκράτους περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ κλίματος.

§ 3. Ἡ φύσις ἄρα τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ κλίματος οὐκ ἐστὶ τὸ πᾶν, κατὰ τὸν Ἱπποκράτη, οὐδ' ἡ μόνη τελειουργοῦσα αἰτία· διότι ἄλλως ἰδοὺ αὐτὴν αἰεὶ τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα παραγαί, ἂν τε οἱ κάτοικοι μινίσιν οἱ αὐτοί, ἂν τε ἄλλοι ἐπὶ ἡλῶδες καταλαμβάνουσιν τὴν γῆν. Ἡ φύσις τῆς χώρας οὐκ ἔχει δυνάμιν τὸν σῶμα τῶν σῶμα εἰς κρήνην μεταβάλλειν ἢ τὸ ἀντίπαλον τῶν τῆς κρήνης εἰς σῶμα· αὐδὲς περιμένει, ἴσχυι καὶ ὁ περιελθὼν Ἐρδερὸς ἐν τῷ πολικαρόντι καὶ συγγράμματι, *Ἰδοὺ περὶ τῆς φιλοσοφίας ἐπὶ ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος*, ἵνα τὸ ῥόδον γένεται λείριον, ἢ ὁ κύων λύκος ἄλλ' ἄπειρον κλίμα· οὕτως ἡ φύσις ἀκριβῶς τὸν ἑκάστου ὥρισε κύκλον, καὶ ἔπειτα τὰ τελευταία ὄρεα, προτιμωσά, ἐξέκρινε, μέλλον ἡ ἀκρωτηρία καὶ διαστρέψαι τὸν κύων πλάσματός τινος· ἐπὶ ὅμως τὸ ῥόδον ποικίλων τιῶν ἐπιδεκτικόν ἐστίν, ὁ δὲ κύων προκαλεῖται, δυνάται ἰδιότητάς τινος τοῦ λύκου, τοῦτο ἡ πέτρα μαρτυρεῖται.

Ὁ Ἐρδερὸς ὁμοιοῦσι, ἐπὶ τὰ πλείστα ἐξ ὧν λίγη περὶ κλίματος ἐκ τῶν τοῦ Ἱπποκράτους εἰληφῆ· διὰ τὴν δὲ καὶ ὁ Montesquieu οὐκ ἐποίησε τοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ σιωπῆσας τὴν ἐξ ἧς ῥήματα πηγὴν ἰδούκην ἀρεμὴν τῷ δαλεμβέρτῳ ἐργαζομένη αὐτὸν ἐπὶ συνεγχεῖ βίβλον ἄντι προτύπου, *prolem sine matre creatam, esse non deum propter generis*; ἐπ' ὧν νυν πολλοὶ ἐλέγχουσιν αὐτόν, διότι ἡ καταγωγή προσηνής. Καὶ ὁ φιλόσοφος δὲ Ἐρδερὸς ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τῆς ἱστορίας ἀπορρίπτεται ἐπὶ αὐτὴν ῥήματα ὑπερβολῇ ἐκτεμνῶν διὰ, μὴτε πᾶν ὀλίγον· ὡσαύτως καὶ ὁ φιλόσοφος Ἀσίνος ἐν τῷ *Μικρῷ κόσμῳ*, ἐν ὃ Ἀγγλὸς Φλίντιος πρὸς τὸν

1) Ὁδῶς τὴν ἀγνοεῖ, ἐπὶ ἡ Ἀσία οὕτως ἐλαφὸς οὕτως κλίμα ἔχει πανταχὸς τὸ αὐτό· ἐκ δὲ τῶν κλίμων αὐτῆς· ἐξ ἧλων λαοὶ μαχημώτεροι, οἷντες διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τοὺς θερμοὺς αὐτῶν διαφέρων καὶ σπουδαίαν καταλάβον ἐν τῇ ἱστορίᾳ χώραν.

Κόσμος τοῦ Ἀλεξάνδρου Οὐμβέλδου παραβάλλει, περὶ τῆς ἐπιρροῆς πραγματεύεται τῆς ἰσο-
τερικῆς φύσεως, τῶν δυνάμεων αὐτῆς, τῆς
γεωγραφικῆς θέσεως, τοῦ κλίματος ἐπὶ τῇ ἀ-
ναπτύξει καὶ προαγωγῇ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' οὐ-
δαμῶς ἀποδέχεται, ὅτι οἱ χαρακτῆρες τῶν
ἀτόμων ἢ τῶν ἐθνῶν εἰσι ὅλως ἢ κατὰ τὸ
πλεῖστον ἀπαύγασμα τῶν φυσικῶν χαρακτῆ-
ρων τῆς ἐν ἡ οἰκοῦσι χώρας, ὡς πρὸςθεῖαι ὁ
Ἀγγλος Boule, ὅς ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ
(ἐπιρροαὶ τῶν φυσικῶν νόμων ἐπὶ τῆς διοργα-
νώσεως τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν
ἀτόμων) τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ συγγράμματος
ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ περὶ
ἀποδείξει, ὅτι ἡ ἐπιρροή τοῦ κλίματος, τῆς
πλάτης, τοῦ ἔδαφους, τῆς γενικῆς θέας τῆς φύ-
σεως ἐπὶ τῆς διοργανώσεως τῆς κοινωνίας καὶ
τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀτόμων ἰσχυροτάτη οὖσα,
μόνη τῶν τῶν ἐθνῶν κατεργάσατο σύστασιν
καὶ ἀνάπτυξιν. Ἀλλ' ἕτερος Ἀγγλος, ὁ φυσιο-
δίτης Vallance, τῶν νόστος περιηγησάμενος τῶν
Μολούσκων καὶ Φινλανδίων εὗρεν ὅτι οὐ μόνον
οἱ Παπτοὶ καὶ Μαλάται, ζῶντες νῦν καὶ πολυ-
λοῦς αἰῶνας ἔχοντες γέγονες, ἔχουσι ἐν
πλείστον διαφορὰς, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ζῶα,
καὶ οἱ αἱ νόστος Βόρειον καὶ νότιον εὐρέως ἡμιό-
νταται εἰσι κατὰ τὴν εὐρίαν ἐκείνην καὶ τὴν
ἐλλείψιν τῶν Ἡερσιτίων, καὶ τῶν τοικίλων
τῆς γεωλογικῆς συστάσεως, καὶ τῶν ἡμεμε-
ρων τοῦ κλίματος, καὶ τὴν γενικὴν θέαν τῆς κα-
λυπτομένης τῆς ἐπιρροῆς αὐτῶν φυτῶν, καὶ
ὕπὸ τῶν αὐτῶν περιβρέχονται ὡκεανῶν. Οὐνοῦ
μοῦ ἀλλաχοῦ, λέγει ὁ Vallance, ἡ ἀρχαία θεω-
ρία, ὅτι αἱ διαφοραὶ ἢ ἡμιόντατες τῶν ζωικῶν
τύπων προέρχονται ἐκ τῶν φυσικῶν διαφορῶν
ἢ ἡμιόντατων τῶν ἐν αἷς διακρίνεται γινώσκων,
ἐξελέγχεται ψευθευτικότερον ἡμαρτημένην.

Δαρβίνους θεωρία περὶ ἐξελίξεως τῶν
ὀργανικῶν ὄντων.

§ 4. Ἀνάγκη ἔχει ἵνα καὶ ἄλλας, ἐκτὸς τῶν
τῆς φύσεως, παραδεξιόμεθα αἰτίας. Ἡ Δαρβί-
νους θεωρία τῆς ἐξελίξεως πρὸς ἐξήγησιν τῆς
ἀναπτύξεως καὶ προαγωγῆς τῶν ὀργανικῶν
ὄντων τὰς ἐξῆς παραδέχεται αἰτίας, α') τὸν
ὕπὸ τῆς ὑπάρξεως ἀγωνία, β') τὴν φυσικὴν
διασπορὰν, ἣν ἐνέργουν οἱ Σπαρτίται, ὡς τῆς
ζῆν μόνον τὰ ἀρτιμελῆ καὶ εὖ ἔχοντα βρέφη,
γ') τὴν κληρονομικὴν μεταβίβασιν τῶν χαρα-
κτῆρων τῶν προγόνων, δ') τὴν τάσιν πρὸς ἐν-
δικεῖσιν καὶ ἀπορριμῶν, οὕτως εἰπεῖν, τῶν
γενικῶν χαρακτῆρων ἀκατὰ τινα νόμον, οὗ

τὴν ἀποχρῶντα λόγον ἀγνοοῦμεν, οἱ ἀπόγονοι
ἔχουσι τὰσιν ἅμα μὲν γίνεσθαι ὅμοιοι τοῖς
προγόνοις, ἅμα δὲ καὶ διαφέρειν. Bagehot·
ε') τὴν ἀρμογὴν (adaptation) πρὸς τὴν περιου-
κλούσαν φύσιν· ὁ ἀπώλεος π. γ. ἀπώλεος τὴν
ὕψιν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ὑπὸ τὴν γῆν ἐν τῷ σκό-
τει. Αἱ ἐνέργειαι τῶν αἰτίων τούτων ἦσαν μέ-
λιστα ἰσχυροτάται καὶ ἀποτελεσματικώταται
κατὰ τοὺς παναρχαιοτάτους τῶν προϊστορικῶν
χρόνιων, οὗς ἀνὰ ἑκατομύρια ὑπολογίζονται·
ὁ περιώνυμος γεωλόγος Lyell ὑποτίθεισιν ὅτι
μόνη ἡ ἐποχὴ τῶν παγίων (des glaciers),
νωτῆτη οὖσα πρὸς τὰς ἄλλας, ὕδαθόντα
μυριάδας ἐτῶν διήρκειν.

Ὁ Bagehot ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Ἐπι-
σημονικὸς τόμος τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐθνῶν
ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς φυσικῆς διαλο-
γῆς καὶ τῆς κληρονομίας ἀποκρούων ὅτι αἱ
ἀρχαὶ αὐτοῦ αἱ αὐταὶ εἰσι ταῖς τοῦ Boule δι-
σχυριζόμενου, ὅτι αἱ φυσικαὶ δυνάμεις ἐγένοντο
αἱ μεγάλοι ἀφορμαὶ τῆς προαγωγῆς, αἱ δὲ
ἠθικαὶ ἦσαν δευτερεύουσαι καὶ ἐν συσχέσει πρὸς
τὰς ἄλλας ἐλαχίστης προσοχῆς ἄξια, ἀποδέ-
χεται, ὅτι τὰ ἔθνη, οἷα αὐτὰ βλέπομεν, ἐπι-
γίνεσθαι εἰσι δύο μεγάλων δυνάμεων, ἐξ ὧν
ἡ μὲν παραγωγὴ οὖσα τῶν φυλῶν, οὐαδὴποτε
ἦν φύσεως, κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐνέργειαι χρόνους,
νῦν δὲ ὅλως ἐξελίπειν, ἡ δὲ ἑτέρα δημιουργὸς
τῶν ἐθνῶν ἐνεργεῖ καὶ δημιουργεῖ ἐτι καὶ νῦν,
ὡς πρότερον. Ἡ πρώτη δύναμις, ἥς ἡ φύσις
ἀγνοεῖται, τὰς ἀρχιγενέλλους παρήγαγε φυλάς,
τὴν Ἀσίαν, τὴν Τουρανικὴν, τὴν Αἰθιοπικὴν,
τὴν Ἑυρωπεύσαν, τὴν Αὐστραλικὴν.

Ἡ δὲ κατὰ τὴν Δαρβίνου θεωρίαν τῆς
ἐξελίξεως, περὶ ἥς λέγει ὁ Bagehot, ὅτι ἐκτὸς
τῶν ἄλλων καλῶν παρέχει ἡμῖν καὶ τὴν βοή-
θειαν, ἵνα τὴν δυσκολίαν εἰς παναρχαιοτάτην
χρόνου περίοδον ἀναβιβάζομεν, εἰς ἡμῶν
ἐκτασία ἡμῶν ἀνθρώπων δύναται· ἀλλὰ μὴ
διὰ τοῦτο ἡ δυσκολία αὐτῆς ἐκ τοῦ μέσου;

Ἡ φυσικὴ διασπορὰ καὶ ἡ κληρονομία.

§ 5. Ὅπως ποτ' ἀν ἡ, τὸ ζῶον, τοῦτο
οὐκ ἀφορᾷ πρὸς τὴν ἡμετέραν φύσιν, διότι
αὕτη οὐκ ἐστὶν ἀρχιγενέλλος, ὡς ἡ Ἀσία, ἐξ
ἧς κατὰγεται, οὐδ' ἡ ἀγνώστου δυνάμεις ἡ πα-
ραγωγὴ τῶν πρώτων φυλῶν συνήρπασεν ἐπὶ
τῇ συστάσει καὶ προαγωγῇ αὐτῆς, ἀλλ' ἡ φυ-
σικὴ μάλλον διασπορὰ καὶ ἡ κληρονομία· ὡς
ἑκατόν βρέφος ἐκ τῆς κοιλίας τῆς μητρὸς αὐ-
τοῦ ὁμοῦς τινος εἶρε καὶ διαβίβασιν ἰδιοῦται,
αὐτὴν ὑπὲρ ἀναπτυσσόμεναι ἀπεργάζονται

τὸν φυσικὸν καὶ ἠθικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, οὕτω καὶ ἐκαστὴ φυλὴ ἐπίγονος ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεως αὐτῆς ὁρμὰς τινὰς φέρει καὶ διαθέσεις ἰδιοῦσαι, οἷον ἀρχιγυμνῶλον δι' αἵμα, ἐν ᾗ ζῆ κινεῖται καὶ ὑπέρχει, καὶ δι' ἧς συγκρατεῖται καὶ διασωφύεται. «Οἱ λαοί, ὡς τὰ ἄτομα, φέρονται ἐν γενετῇ διαθέσεις ἰδιοῦσαι, ἅς τῇ ἀσκήσει δύνανται ἀναπτύξαι, ἢ τῇ ἀρχῇ ἐκμαρτυρεῖν. Τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν δύνανται καὶ δυνάμεις τις ἐξωτερικὴ παρεκκλῶσαι· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἐξωτερικῇ τινα κίνησει δυνάμει, δι' ἧς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς δυνάμεως ἀντενεργεῖ καὶ κινεῖται ἐκτὸς κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς τύχης αὐτοῦ». Dr. Mehl.

Ἀλλὰ καὶ ἡ περὶ τῶν φυλῶν θεωρία εἴτε τῶν πρώτων εἴτε τῶν ἐπιγόνων, ἵπστη τὴν δοκιμασίαν τῶν ἀτόπων ὑπερβολῶν. ὦν οὐδ' αὐτός ὁ Ρέναν ἀπηλλαγμένος γίνεται, διότι δι' αὐτοῦς ἠθλησάντες ἐρηνεύουσι πάντα, ἅς ἄλλοι διὰ τῆς περὶ τοῦ ἰσθμοῦ καὶ τοῦ κλίματος θεωρίας· ἀλλὰ πᾶν μέτρον ἄριστον. Δι' ὁρμὰς ὅσα λέγει ὁ Leurent ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκατῆς τὸν δεκάτον ἑνάτον αἰῶνα ἐνταῖς φιλοσοφικαῖς μελέταις περὶ ἱστορίας ἢ φυλῆς τὴν θέσιν κατέλαβε τοῦ κλίματος καὶ τῆς φύσεως, πᾶντα ἐγένοντο ζητήματα τῆς φυλῆς, καὶ αὐτὰ τὰ σπουδαιότατα τῆς ἀνθρωπότητος πράγματα, ἢ θρησκεία καὶ ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία. «Οἱ ἡ ῥοπή τῆς φυλῆς μεγίστη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος, οὐδεὶς διαμνησθεῖται· ἀλλ' ἔπειτα ἐκ τούτου, ὅτι αὕτη ὁρμὴ τὴν τύχην τῶν λαῶν μοιραῖως καὶ ἀναποφεύκτως· οὐδαμῶς· οὐτὲ ἡ ἐπιρροὴ τοῦ κλίματος μοιραία ἐστὶ καὶ αἰωνία, οὔτε ἡ τῆς φυλῆς· τούναντιον ὅση ἡ ἀνθρωπότης προοδεύει, τοσούτω ἡ ἐπιρροὴ τῆς φυλῆς ἐλαττοῦται, καίτοι οὐδέποτε πύπτειται».

Ἀρχιγυμνῶλον δυνάμεις τῆς φυλῆς κτλ.

§ 6. Ἐν τῇ ἀρχῇ ὅμως τῆς συστάσεως τῶν ἠθῶν καὶ ἐπιρροὴ τῆς φυλῆς ἦν μεγίστη, ὡς ἡ τοῦ κλίματος, μέλαινα δὲ ἡ τοῦ συναμφοτέρου. Διὸ ἐξεταστέον τίνας αἱ σχέσεις τοῦ ἰσθμοῦ καὶ τοῦ κλίματος τῆς χώρας πρὸς τὴν ἀρχιγυμνῶλον δυνάμειν τῆς ἐν αὐτῇ οἰκίστης φυλῆς· αἱ σχέσεις εἰσι διτταί, ἡ ὅπως εὐμενέας καὶ ἐννοί, ἢ εἰ μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρχεν ἄνωθεν προδιατεταμέναι ἁρμονία, ὡς εἰ ὁ ποιητὴς τοῦ παντός ἐπίσταται ἐπίστασι τὴν χώραν, ὅπως, ὅταν ἔλθῃ τὸ πλῆρωμα τοῦ χρόνου, αὕτη, ὡς γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ἀμέμνη δέξεται ἐν τοῖς κύλοις αὐτῆς, τὴν προωρισμένην φυλὴν, τηλοῦν γαίης πολ-

λάκης ἐρχομένην, ἢ δυσμενῆς καὶ ἐχθρᾶ, πρὸς ἣν ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἄλλος Ἡρακλῆς, ἀγωνίζεται ἐκμηδενίσαι μὴν τὰς βλαβερὰς δυνάμεις, ἐξημερῶσαι δὲ ὅσον οἶον τὴν ἐχθρὰν πρὸς αὐτὸν διακειμένην φύσιν τοῦ ἰσθμοῦ καὶ τοῦ κλίματος, καὶ ἀγαγεῖν αὐτὴν εἰς ἰσορροπίαν πρὸς τὴν αὐτοῦ φύσιν, ὡς ἐποίησαν οἱ λαοὶ τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης, οἵτινες ἐξημερωθέντες ὑπὸ τοῦ πολιτισμοῦ τῶς Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ κατέσφρωσαν καὶ τὴν γῶραν αὐτῶν ἐξημερῶσαι.

Ὅταν ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρχῃ ἁρμονία καὶ προδιατεταγμένη τις ἁρμονία μεταξὺ τῆς χώρας καὶ τῆς οἰκίστης φυλῆς, εὐθὺς ἁμοειδία αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους καθίσταται ἐπενεργία, διενεκῶς λειτουργοῦσα καὶ ἀποθησαυρίζουσα ὕλην, ἣν ὁ δαίμωνος τοῦ ἀνθρώπου νοὸς διαπλέττει ὕστερον καὶ ἐξ αὐτῆς δημιουργεῖ ἐργα αἰδώς ἐναρκούντα οὐ μόνον τὴν μορφήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς τῆς φυσικῆς καὶ βρατῆς πατρὸς, τῆς χώρας δηλονότι, τῶν ναῶν, τῶν ἄλλων δημοσίων οἰκοδομῶν καὶ τῆς νευματικῆς, τῶν θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν θεσμῶν, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθῶν, τῶν ἐκ τῶν καὶ πνευμάτων. Τοῦτο δὲ συμβαίνει μέλιστα, ὅταν ἑκτακοὶ καὶ σπουδαίαι ἀφορμαὶ, ἐξωτερικαὶ καὶ ἐξωτερικαί, ἐξεργασθῇ τῇ λαῶν καὶ ὑπεκκλῶσιν τὸν ἥλιον αὐτοῦ ὅπως πρὸς ἕνα μέγαν καὶ ὕψηλον σκοπὸν πᾶσας τὰς ἐν αὐτοῖς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας συνενώσῃ.

Ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως ἐν τῇ ἀρμογῇ (adaptation) μονομερῶς ἐξετάζει τὰς ἐπενεργείας τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου, παρερῶσα τὰς ἀντιδράσεις τοῦ αὐτοῦ καὶ τὰς μεταμορφώσεις τοῦ ἰσθμοῦ καὶ τοῦ κλίματος, ἅς παρεκκλῶσαι δύνανται ὁ πολυμηχανισμὸς αὐτοῦ νοῦ, ὡς ὁρμῶς λέγει ὁ ποιητὴς de la Prade· οὐδαμῶς διακρινόμενα, ὅτι ἡ φύσις μόνη ἀντικαλύπτει τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ ἐν αὐτῇ μόνῃ πηδῶν καὶ ὁδῶν ἐστὶν αὐτοῦ, οὐδὲ παραδεχόμενα αὐτὴν ὡς ποιητικὴν αἰτίαν, ἀλλὰ μόνον ὡς ἀφορμὴν ἀπαράττητον τῇ διαπλάσει τῆς ἡμετέρας διανοίας· ἡμεῖς βέβαιον ἔομεν ὅτι πρὸ τοῦ αἰσθητικοῦ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου προὔρχει ἄλλο τι, τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ ψυχὴ μετὰ πᾶσων τῶν δυνάμεων αὐτῆς. «Ἐκαστος ἄνθρωπος ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον φέρει ἐν αὐτοῦ ἀκίνητα τινὰ τοῦ νοῦ ἥλιον, πρὶν ἢ οἱ ὀφθαλμοὶ ἀνοίξωσι καὶ ἰδῶσι τὸν ἥλιον τῆς δημιουργίας. Ἀλλὰ πάλιν ἀδύνατον τὸ ἀπαρῆσθαι, ὅτι ὁ Θεὸς τὴν οἰ-

Τὴν 12^{ην} τῆς ἑπομένης ἡμερᾶς, προσβουλευσάντων
 ἡ πρῶτη τὸν Πολιτικὸν καὶ τὸν Ἐκκλ. Ἀρχιερεῖς, τὰ αὐτὰ
 ἔχοντα προκείμενα ἐπὶ τοῖς ἑλλοχοῖς καὶ καλίστα ἐπὶ
 τῶν ὁρμητῶν καὶ ἐν τοῖς πολυεταίμοις, ἐπὶ αἱ πολι-
 τικὰ, κρούσαντες τὴν ἑκκλ. αὐτῶν κατὰ τὴν
 ἀποφασισθεῖσαν ἀπὸ τῶν ἑλλοχῶν ὁρμητῶν, ὡς καὶ
 οὐκ ἔστιν ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ πολυεταίμου, ἀπὸ τῶν
 καὶ πάλαι τὰς ἑλλοχῶν καὶ κλίστας, κατὰ τὴν
 αὐτὴν ἀποφασισθεῖσαν, ἀπαγορεύει τὰ ἑλλοχὰ εἶναι
 τοῦ πολυεταίμου. Ὅθεν, ἐν τοσούτοις καταστάσεσι
 ἡ πρόστις αἱ ὁρμητῶν χαρακτὴρ: αἱ μὲν πρόστις ἰδρυ-
 ῖν ἀπὸ τῶν ἑλλοχῶν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, αἱ δὲ μετ' αὐ-

τὴν ἐξ αὐτῆς Ἑλλάδα κληθεῖσαν· ἦν δὲ ἡ φυλὴ εὐπερικύβητος, εὐρωπὸς, ὑγιής, μεγάλη τὸ σῶμα, εὐειδὴς καὶ καλὴ, ἔχουσα δέμα λευκόν, κόμην ὑποξανθόν, σάρκα εὐπαγεῖ, σκέλη ὀρθά, ἀκρα εὐφυῆ, κεφαλὴν μέσιν τὸ μέγεθος, χεῖλη λεπτά, σίνα εὐδαίαν, ὀρθαλμούς ὑγρούς, χρωποῦς, γομφίους. Οἳ δὲ ἡ μορφή, τοιαύδε καὶ ἡ ψυχὴ· διότι ἀρσενίᾳ τὴν ἡ συμφωνία καὶ ἡ ἁρμονία μεταξὺ τῶν ἑσώτερων φύσεως, τῆς σωματικῆς, καὶ τῆς ἑσώτερης, τῆς ψυχικῆς. Ἡ ἁρμονία αὕτη ἐκλήθη ὑπερφυῆ καλοκάγαθία, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ὑπερῆεν ἐξ ἀρχῆς ἀπ' αὐτῆς τῆς συστάσεως τῆς φυλῆς, ἥτις ἔπρεν ἐν αὐτῇ ἐν σπέρματι τὸ διανοητικόν, τὸ πνευματικόν, τὸ εὐθὺς, τὸ ζωηρόν, τὸ εὐφάνταστον, τὸ γοργόν καὶ δραστήριον, τὸ φιλότιμον καὶ φιλόδοξον, μέγιστα δὲ πάντων τὸ φιλομαθές, τὸ φιλελεύθερον ἐν τῇ ποιήσει καὶ τῇ τέχνῃ, καὶ τὸ φιλόκαλον, ἀπερ' ἥκαν' ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ ἡρώου αὐτῆς χαρακτικῆς.

ὅτι καλὸν φίλον ἐστὶ, τὸ δ' οὐ καλὸν οὐ φίλον αὐτῷ· τοῦτ' ἔπος ἀθανάτων ἦν διὰ στομάτων.
(τῶν ἑλληνίδων Μουσῶν).

Ἀρμονία τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ τῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ πρώτα αὐτῆς δημιουργήματα.

§ 8. Καὶ κατ' ἀρχάς μὲν ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ προσέκυρσε μικροὶν τε εἰς ἀρχαί τινα τῆς φύσεως στοιχείαι, ἀλλὰ τοσοῦτον μόνον ὅσον ἦν ἀναγκαῖον, ὅπως αἱ δυνάμεις αὐτῆς εἰς ἐνέργειαν τεύωσι καὶ ὀραμβεύσωσιν, ἡ δὲ Ἑλλὰς καταστῇ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας καὶ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου. Ἀττιχῶς ἡ Ἑλλὰς μόνη, λέγει Φίλων ὁ Ίουδαίος, ἐστὶν ἀνθρώπων γενέτειρα, οὐράκιον φυτὸν καὶ θαυμασίον σπέρμα, γεννῶν βεβαίαν καὶ ἀληθινὴν νοημοσύνην.

Ἡ χώρα οὐκ ἐβρόχθονεν ἀνολεῖαι τοὺς ἐαυτῆς κούπους, καὶ, ὡς φιλόστοργος μήτηρ, ἐπιτρέψει τῷ περιουσίῳ λαῷ ἐκ τῶν στένων αὐτῆς θηλάσαι, ὅτι τῇ φύσει αὐτοῦ συνέφερε, τὸ ζωηρὸν, τὸ εὐκίνητον, τὸ καθαρόν καὶ αἰθρῖον καὶ φαινόν, τὸ φαιρόν καὶ ἐπιχαρὶ, τὸ εὐχρησμον,

τοὺς διετέλειαν αὐτὸν μισοῦμενοι. Ἄλλαι αἰτίαι ἐπ' ἦλθεν καὶ διετέραν αὐτόν· ἀλλὰ τὰ ἀρκετὰ ἀποτελέσματα τῆς κληρονομικῆς ἀρχῆς μετεβίβασαν ἀναλλοίωτον μεγάλην μαίαν τῶν ἀρετῶν καὶ χαρακτηριστικῶν καὶ κατέλειπον τῇ ἐξ Ἀγγλίας ἐθνικῶν χαρακτικῇ τέλειον, ὅς ἐν πᾶσιν αὐτέτληα φέρει τὰ ἱερὰ τοῦ πρώτου χαρακτικῆς, Bagelhot.

τὸ σύμμετρον καὶ ἁρμονικόν. «Τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος, λέγει καὶ ὁ φιλόκλην Laprade, τὸ πρῶτον ἐστὶ πεδῖον, ἐνθα τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἔρχετο ὑπεραπτεῖν αὐτοῦ κατὰ τῆς παγκρατοῦς δυνάμεως τῆς φύσεως. Ἡ θύρα πρόβαιναι ἀνωγύς ἔλθουσα τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῇ ἄλλῃ ταύτῃ τοῦ πνεύματος κατὰ τῆς ὕλης, τῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς εἰμαρμένης, οὕτω τὰ πάντα ἐπὶ τοῦ ἰδίου τῆς μονομαχίας διεθῆκεν, ὥστε τὴν τῶν ἀντιμαχομένων ἀνισότητά καταστῆσαι ἥττον δυσανάλογον κτλ. ».

Ἐκ δὲ τῆς συμφωνίας καὶ ἁρμονίας τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ τῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς φύς προήλθον τὰ πρώτα δημιουργήματα, ἥτοι ἡ διάπλασις τῆς γλώσσης καὶ ἡ μετέφωσις τῶν θεῶν. Ἡ γλώσσά ἐστὶ τὸ πρῶτον τεχνικὸν ἔργον φυλῆς τινος, διὰ τῆς ἐσωτερικῆς συσσηγνομίας καὶ τῶν ἐσωτερικῶν αὐτοῦ χαρακτηρικῶν ἐκφράζον πιστὰς τὰς ἐντυπώσεις, ὅς ἡ φυλὴ ἐκ τῆς χώρας καὶ τῆς φύσεως δέχεται, καὶ τὴν κατάστασιν τῆς διανοίας αὐτῆς· de la Paille. Καὶ ὁ διάκτισμος δὲ ἱστορικὸς Λεοντῆδος Ράγκιος παρατηρεῖ, ὡς καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ, ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ γλώσσαι παῶν τῶν ἑλλήνων ἰνδοευρωπαϊκῶν, ὧν κληδὼν ὑπάρχει, ὑπέρχθη ἐστὶ κατὰ τὴν γραμματικὴν, διαμέρφωσιν καὶ τὴν ἀναλογίαν τῇ ἐσωτερικῇ λογικῇ τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος· τὸ δὲ ἀρχιγέννηλον τοῦτο σῶμα ἐν τῇ φύσει τῆς ἑλληνικῆς χώρας ἠνέχετο.

Περὶ δὲ θεῶν οἱ Ἕλληνες τὸ ἐναντίον ἐπραξαν ἡ ὅτι λέγει ἡ Ἀργὴ Γραφή· διότι αὕτη μὲν ἱστορεῖ ὅτι ὁ Θεὸς ἐπέστειλε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ὁμοίωσιν· ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι οἱ ἀνθρώποι τοὺς θεοὺς ἐποίησαν κατ' εἰκόνα αὐτῶν καὶ ὁμοίωσιν· καὶ οὐ μόνον τὰς μορφὰς τῶν θεῶν αὐτοὺς ἀφωμοίωσαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς βίους αὐτῶν, ὡς φησὶν Ἀριστοτέλης· ὡς περ διὰ τὰ εἶδη αὐτοὺς ἀφομοιοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ τοὺς βίους τῶν θεῶν·

ἐν ἀνδρῶν, ψάλλει καὶ ὁ Πίνδαρος,
ἐν θεῶν γένος, ἐκ μᾶς δὲ πνέοντες
ματρὸς ἀμειότεροι.

Τὸ φιλόκαλον καὶ ζωηρόν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος οὐκ ἄλλως ἤδυνάτο τῶν θεῶν ἀντιληφθῆναι δυνάμεων ἢ ὡς πνευματικὸν ὑπερτέταν τὴν καλλίστην καὶ ἁρμονικωτάτην περιεβλεπόμενον μορφήν.

Οὐ μόνον δὲ οἱ Ὀλύμπιοι θεοί, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑποδεέστεροι, αἱ Νύκται, αἱ Ἀρκαδίαι, αἱ Νηρηίδαι, αἱ Ὀρεῖαι, αἱ Χάριτες, αἱ Μούσαι, γεν-

νῆματά εἰσι τοῦ συναμφοτέρου, τῆς φύσεως δηλονότι τῆς χώρας καὶ τῆς φαντασίας τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ.

Αἱ Ὠρεὶ καὶ αἱ Χερσίδες κατὰ τὸ εὐδομον ἔαρ ἀνάμεινονται, ὡς εἴμνηται ὁ Πίνδαρος, τῇ βλαστανοσφί φρεσὶ καὶ τοῖς χοροῖς τῶν ἀνθρώπων·

φρονικέωνον ὅπ' αἰθίνους Ὠρῶν θαλάμου
εὐδομον ἐπάγειν ἔαρ, σφά τεκτέρεα·
τότε βλλέται, τότε ἐστὶ
ἀμειρόταν χθὺν Ἑρατει.
ἰων ρόβει ρόβει τε κόμηναι μίγνυται,
ἀρεῖτ' ἔμαρ μέλιων σὺν αὐτοῖς,
ἀρεῖται Σαμίαν Δικαίμυκα χοροί.

Τρίτος δημιουργήμα ἡ ποίησις τοῦ Ὀμήρου.

§ 9. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ πρῶτα δημιουργήματα τοῦ Ἑλλήνων τὴν φύσιν τῆς χώρας ἔχοντος, συμμεγῶν, ἀπὸ χαρακτηριστικῶν φέρουσι γνωρίσματα τοῦ συναμφοτέρου ἀνετήγλη. Ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ ὁμιουργήματος, ἡ θεία τοῦ Ὀμήρου ποίησις ἡ ἱλικὴ καὶ Ὀδυσσεύς, τῶν αὐτῶν μετέπειτα παρατήρων, ἱερὸν οὖσα σύμβολον καὶ Παλλὰδιον πρὸς φυσικῆς καὶ πνευματικῆς τῶν Ἑλλήνων περικλυδῆς.

Μετά τὰ Τρωϊκὰ καὶ τὴν εἰσβολὴν τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον, αἱ δυνάμεις τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἰσχυροτέρως Ἀσίαν, ὅπου αἱ ἀποικίαι ἐκ τῶν ἑλλήνων τὴν χώραν καταλαβέντες ἀγωνίζονται εἰς χεῖρας ἤλθον πρὸς τοὺς κατέχοντας αὐτὴν λαοὺς καὶ ἐφιλοτιμούμενοι θριαμβεύσαι, ὡς ἐπὶ τῇ Τρωϊκῇ. Τῶν δ' ἑλληνικῶν ἀποικίων πρὸς τὴν γῆν ἡ καλὴ Ἰωνία, ἥς τὸ κλίμα εὐκρατον καὶ θερμόν, ὡς τὸ τῆς μετροπόλεως. «Οἱ Ἴωνες, λέγει καὶ ὁ πατήρ τῆς ἱστορίας, τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν Ὠρῶν ἐν τῇ καλλίστῃ ἐτύγγανον ἰδρύσκειν πόλιν πάντων ἀνθρώπων». Ἐν Ἰωνίᾳ ἔρα ἔνεκα τῶν ἀναγεωθέντων ἀγῶνων τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Κῆρας καὶ ἄλλους λαοὺς συνῆλθον πάλιν τὰ πνευματικὰ κεντρεῖα τῶν προγενεστέρων γένων. Ἐν Ἰωνίᾳ ὁ ἐνθουσιασμός τῶν αὐτῶν ἦν μέγας, ἡ δὲ ἀμιλλα αὐτῶν ζωηροτάτη θρόντων κλέα ἀνδρῶν ἡρώων, τῶν κατὰ τῆς Τροίας ἐκστρατεύοντων. Ἐν Ἰωνίᾳ ἡ καλλίστη σὺζυγία τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς φύσεως τῆς χώρας τοὺς ἀγλαοτάτους παρίσχευε καρπούς· διότι ἐν αὐτῇ, ὡς ἦλως, ἀνελκόμεν ὁ θεὸς Ὀμηρος, κῆλλος καὶ ἐπιτυχιώτατα ἐν τοῖς ἀθανάτοις αὐτοῦ ποιήματα τὴν τῆς φυλῆς καὶ τὴν τῆς χώρας ἀποτυπωσάμενος φυσιογνωμίαν, εἰκόνα τοῦ συναμφοτέρου δημιουργήσεως συμφορὰ καὶ ὑπερφυῆς θαυμασίαν καὶ πανκρύβαν. Διὰ τοῦτο ἐδοξέ-

σθη καὶ ἐτιμήθη ἰσά θεοῖς, ὡς προσφιλίστατος γόνος τῆς Ἑλλάδος συμπαῖς, ὁρθῶς καὶ δικαίως τὸ τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος ἀποσιώπῃσας ὄνομα. «Ἐὼν κρίνομεν περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ὀμήρου, λέγει ὁ Laprade, ἐκ τῶν ρωσικῶν πραγμάτων, περὶ ἃ μέλλον ἡ φαντασία αὐτοῦ ἡσυχάζει, εὐρίσκωμεν, ὅτι ἡ γενέτειρα αὐτοῦ χώρα ἔνευ διαφορᾶς τινας ἐν τῇ κούφῃ κείτῃ τῆς φύσεως, ἐν ᾗ ἦν καὶ ἡ κατωκία συμπαῖς τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς· ὥστε τὸ αἰσθημα τῆς φύσεως οἷον φαίνεται ἡμῖν ἐν τῇ Ὀμηρικῇ ποιήσει αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αἰσθημα, ὃ οἱ Ἑλλῆνες καθόλου πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν φύσιν ᾗσθάνοντο. Ὅτι δὲ ὁ ποιητὴς λέγει περὶ τῆς οἰκουμένης εἰκόνα ἐστὶν αἰωνία τῆς Ἑλλάδος φύσεως καὶ τοῦ αἰσθήματος ὃ ἡ φύσις διήγειρεν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς φυλῆς ταύτης τῆς καλλιτέχνου ἄμα τε καὶ μαχίμου· ἡ ἱλικὴ καὶ ἡ Ὀδυσσεὺς εἰσιν αὐτῇ ἡ Ἑλλάς ἐν τῇ αἰωνίᾳ αὐτῆς νεότητι».

Διὰ τοῦτο πάντες οἱ Ἑλλῆνες τὴν ἱλικὴν καὶ Ὀδυσσεὺν ἐτίμων καὶ εἰσέβοντο ὡς ἱερὰν βίβλον καὶ παλλᾶδιον τῆς φυσικῆς καὶ πνευματικῆς αὐτῶν πατρίδος, πανταχοῦ μὲν ἑαυτῶν φέροντες. «Οἱ Βοιωτὸν εἰναι, λέγει Δίων ὁ Χρυσόστομος, οὐκ ἐστὶ σαφῶς ἑλληνίζοντες διὰ τὸ ἐν μέσοις οἰκεῖν τοῖς βαρβάρους, ὅμως τὴν γὰρ ἱλικὴν ὀλίγου πάντες ἴσασιν ἀπὸ στόματος ἀγωνιζόμενοι οὕτω διασώζειν ὅσον οἷον τε τὴν μνήμην τῆς πατρίδος καὶ τῆς φυλῆς αὐτῶν. «Ἡ ὁμηρικὴ ποίησις, ἱστορεῖ καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ὑπῆρξε τὸ πρῶτον μέγα ἔργον τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος· διὰ τοῦτο Ὀμήρου οἱ Ἑλλῆνες ἑαυτοῖς ἀπεκαλύφθησαν· τοῦτο ἔνεκα ὁ Ὀμηρὸς ἐγένετο τὸ κέντρον τῆς ἑθνικῆς συνειδήσεως, τὸ δικαστικὸν σημεῖον τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῶν βαρβάρων. Ὁ Ὀμηρὸς ἐγένετο ἡ κρητὶς πᾶσης πιστημονικῆς καλλιέργειας· δι' αὐτοῦ τὴν ἀνάγκωσιν καὶ γραφὴν ἐμάθοντο, καὶ ἐν τοῖς παραλήτοις τοῦ Εὐβελίου Πόντου ἐν τῇ Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ οἱ Ἑλλῆνες τὴν ἑαυτῶν διετήρησαν ἑθνικότητα τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἐκπαίδοντο πνεύματι. Κρίνομεν· διότι τίς ἄλλος κῆλλος τοῦ Ὀμήρου τοῖς ἐκ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως ἐκπαυθεύσαντες ἑλληνικῆς θεοῦ ἀνθρωπομορφώσεως καὶ τελειότερος ἐπλάσεν, ἐκίστην ἀπὸ τοῦ εἶδός τῆς ἀμα ἰδίᾳ καὶ ζήτητος ἡλικίας ὡριμότητας τε καὶ ἀρετῆς; Τίς προσφιλοτέρου αὐτοῦ τοῖς ρωσικοῖς τῆς χώρας καὶ τῆς ἑκτέλειστος χαρακτήρας καὶ τὰ διάφορα τῆς φύσεως φαινόμενα ἀπεικονίσει, ὅπως τοῦτο μὲν

ἀκριβέστερον ὅριον καὶ χαρακτηριστὴν τὰς ἐνεργείας καὶ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, τοῦτο δὲ ἐπιδεικνύεται τὸν νοῦν καὶ τὸ πνεῦμα ἐπικρατοῦντα καὶ διακυβουνοῦντα τὴν φύσιν καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτῆς; Τίς οὖν οἶδεν, ὅτι ἐν ταῖς Ὀμηρικαῖς περιγραφαῖς τῆς φύσεως καὶ ἐν ταῖς παραβολαῖς, ὅτε αὐταὶ ἐκ τῆς φύσεως λαμβάνονται, κεντρὸν ἐστὶν ὁ ἀνθρώπος, οὐχ ἡ φύσις, ὑποχρυσάμενος αὐτὴν καὶ ἐξαιρούσα τὰ ἔργον αὐτοῦ; «Π. Ἑλλάς ἰδμιοῦργησε πᾶν ὃ, τι ἀνθρώπινόν ἐστιν ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου ἔργῳ· ἀλλ' οὐδεὶς ἄλλος τὴν Ἑλλάδα ἐκπροσωπεῖ, ὥς ὁ Ὀμηρος· οὐδαμῶς ἄλλῃ τοῦ φιλοκκλίας, ἡ ὑπερφάνεια, ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ νεοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος ἀπὸ πλῆθους τῶν θεοκρατικῶν τῆς Ἀσίας δεσμῶν, μετὰ τὰς τῆς ἀληθείας καὶ λαμπρότητας ἀναφαίνονται, μέγιστος ἐν τῇ ἑλληνικῇ ποιήσει, τῆς διασημότερα ἰσχυρὴ ἡ Ὀμηρικὴ ἐστὶν· πᾶσα ἡ ἄλλη ποίησις ἐκ τῆς Ὀμηρικῆς ἀπορρέει, καὶ οὐ μόνον ἡ ποίησις καὶ ἡ τέχνη, ἀλλὰ καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ θρησκεία αὐτῇ.»

«Ο,τι ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως τὰ βλέμματα τοῦ Ἑλλήνος ποιητοῦ ἐκλύει, ἡ γῆ ἐστὶ κατοικία τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὁ ἀνθρώπος καὶ οὐκ ἀπὸ πᾶν ὃ, τι τὴν παρουσίαν αὐτοῦ μαρτυρεῖ· οὐδὲν τοιοῦτον οἶδεν πρᾶγμα, οὐδεμία τῆς φύσεως θέα διὰ τὴν ἰδίαν αὐτὴν περιγράφοντι ἀξίαν· πανταχοῦ ὁ ἀνθρώπος οὐχ ἡ φύσις τὴν πρώτην κατέχει θέσιν· πανταχοῦ ἡ τοπογραφία ὅπως ἀφανίζεται τῆς σκηνῆς τοῦ κοινωνικοῦ βίου· ὁ κόσμος παρίσταται οἷος φαίνεται τῇ τῶν Ἑλλήνων φαντασίᾳ, κράτος δηλονότι, ἐν ᾧ κινεῖται καὶ βασιλεύει ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργητικότης· ὑποθεσις ἀληθῆς τῆς περιγραφῆς τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως, καίπερ τῇ κοσμογονικῇ ἀνηκούστῃ, ὁ κοινωνικὸς ἐστὶ βίος κατὰ τοὺς ἡρωϊκούς χρόνους.

«Π. ἀέματος δίκαια τῆς Ἑλλάδος βούλεται πανταχοῦ τὴν τάξιν καὶ ἀριονίαν εἰσαγαγεῖν, ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἀντιλαμβάνεται αὐτὸν ἐν τοῖς πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ πράγμασιν, ἢ ὥς ἡ γῆ αὐτοῦ ἐκτελεῖται αὐτὰς δύναιται. De la Prade.

Καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ δὲ τῆς νήσου τῶν Κυκλάδων θαυμάζον ὅτι ποιητῆς τὰ φυσικὰ τῆς χώρας καλῶς λυτεῖται ὅτι δι' ἑλλανῶν ἀνθρωπίνης χειρὸς ἡ νῆσος μένει ἀγρία καὶ ἀκαλλίεργητος.

Νῆσος ἔπειτα λάχεια παρὲς λιμένος τετάνυσται γαίης Κυκλάδος οὐτε σχεδὸν οὐτε ἀπηλθού ὤρεσσιν. Ἐν δ' αἰγὴς ἀπειρίται γειγασιν

ἄγρια· οὐ μὲν γὰρ πάρος ἀνθρώπων ἀπερρεῖται οὐδέ μιν εἰσυχναῖσι κυνηγεῖται, αἳ τε καὶ ὤλην ἄλγιστα πάροχονον κορυφῆς ὄρων ἔπιπτοντες, οὐτ' ἄρα ποσειδῶν καταστρέφεται οὐδ' ἀρίστου, ἀλλ' ἤν' ἀσπαρτος καὶ ἀνήρτος ἕματα πάντα ἀνθρώπων χηρεῖται, βόσκαι δὲ τε μεγάλας αἰγας. Οὐ γὰρ Κυκλάδεςσι νῆς παρά μιλτοπάρρη, οὐτ' ἀνδρες νῆων ἐνί τέκτονες οἳ κε κέκονεν νῆας ἐυαίλους, αἳ κε τέλειον ἑκαστα ἄσπερ ἐπ' ἀνθρώπων ἱκεῖνται, ἀλλὰ τε πολλὰ ἀνδρες ἐπ' ἀλλήλους νηυσὶ πρόσωσι διέλασαν· οἳ κε σπιν καὶ νῆσον ἐκτεμνέμεν ἐκέμοντες· οὐ μὲν γὰρ τι κακὴ γέ, φέραι δὲ κεν ὤρια πάντα. ἐν μὲν γὰρ λειμῶνες ἀλῆς πολιοῦτο παρ' ὄρεσσιν ὀρητοὶ μάλ' ἀκαλ' ἀβήτοι ἀπαιτοὶ εἰεν. ἐν δ' ἄσπερ καὶ ἡ μάλα κεν βαθὺ λήϊον αἰεὶ εἰς ὄρεας ἄμην, ἐπὶ μάλα πᾶρ ὤν' οὐδας ἐν δὲ λιμὴν εὐορμος, ἐν' οὐ χρεὺ πεισματικὴ ἐστιν, οὐτ' εὐνάς βαλάντι, οὐτε προμηθεῖς ἀνέστη, ἀλλ' ἐπικέλευσται μέλαινα χροῖον, εἴσας ναντίων θυμὸς ἐποτρύνει καὶ ἐπιπνέουσι ἀήται· αὐτοὶ ἐπὶ κράτος λιμένος βίαι· ἀγλάν ὕδωρ, κρήνη ὑπὸ σπείουσι· περὶ δ' αἰγαιοὶ περλάσαν.

Τίς οὐχ ὁρᾷ ὅτι ταῦτα ὕμνος εἰσὶ πρὸς τὴν φυσικὴν καὶ πνευματικὴν τοῦ ἀνθρώπου δύναμιν, ἥς ἔνευ οὐδ' αὐταὶ αἰ ἀρεταὶ τῆς φύσεως εἰς οὐδ' ἐκ χρησιμεύουσι; Δίκαιον ἄρα ἔχοντι οὐ καλεῖν τὴν Πλάδα καὶ Ὀδυσσεύαν Βέλιν τοῦ ἀνθρώπου· διότι τῶν μὲν ἄλλων ἀρχαίων ἰδνῶν αἱ ἱερὰ βιβλῆς εἰς ἀποκαλύψεις κατὰ θεῖαν ἔμπνευσιν εἰσι γεγραμμέναι, ἐν αἷς ὁ ἀνθρώπος ταπεινὸς παρίσταται, δούλος τῶν θεοκρατῶν τοῦ Θεοῦ, γέφυρα τε καὶ πύλας πεπονημένος καὶ μήτε πρὸς τὴν πρώτην δύναμιν τὴν κεφαλὴν κινεῖν, μήτε πρὸς τὰ ὀπίσσω στρέφειν, ὥς οἱ ἐν τῇ σπηλαίᾳ τῆς πολιτείας τοῦ Πλάτωνος δεσμῶται. Ἐν δὲ τῇ Πλάδῃ καὶ Ὀδυσσεύῃ ἡ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου οὐ δεμνύεται ἀλλ' ἀποκαλύπτεται καὶ προσηνύεται τὴ μέγα αὐτῆς κράτος τοῦ χρόνου προϊόντος.

«Προσεγγίσαι τῇ Ἑλλάδι, λίγη καὶ ὁ Μιχάελ ἐν τῇ Βίβλῳ τῆς ἀνθρωπογένεως, ἐρεβέψατε, ἡ ἀνθρωπότης μαθίναται πῶς κατασκευάζεται ἡ ἀνθρωπότης».

«Ἐν Ἑλλάδι οὐδὲν ἄλλο μέγα ἐστὶν ἢ ὁ ἀνθρώπος· ἡ φύσις ἐν ἰσομετρίᾳ τίθεται πρὸς τὰ ἀνέστηρα αὐτοῦ, ἀπαρτίζουσα τὸ βῆλος τοῦ πίνακος, οὐ τὴν πρώτην θέσιν οὗτος κατέχει. Ἐν Ἑλλάδι ἐμεγαλύνθη, πρὸς τὴν ἑλὴν καὶ δοξαν τοῦ ἀνθρώπου γένους, ὁ καλλιτεχνικός καὶ ποιητικὸς ἐκείνος λαὸς ὁ διὰ τῆς τοῦ καλοῦ λατρείας εἰς τὴν τῆς δικαιοσύνης ἀνυψώσεως γνῶσιν. L. Méneard.

Κληρονομία και γλωσσολογία.

§ 10. Ἐκ τῶν εἰρημένων τὰ ἐξῆς δυνάμεθα ἔξαγαγεῖν συμπεράσματα, ἐπὶ τῶν νεωτέρων θεωριῶν περὶ τοῦ ἰδάρους καὶ κλημάτων, περὶ φυλῆς καὶ περὶ τῆς κληρονομικῆς ἀρχῆς στηριζόμενα· α') ὅτι ἡ ἐπιρροή τοῦ ἰδάρους καὶ τοῦ κληματος τῆς Ἑλλάδος πρὸς οὐστάειν καὶ μόρφωσιν τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἑλλήνων ἦν πραγματικὴ, ἀλλ' αὕτη μόνη οὐκ ἐπάρκει· β') ὅτι ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ἐξ ἀρχῆς ἰδιοφυεῖς τινες ἔφερε δυνάμεις, ὡς ἀμα τὸ αἷματι, κατὰ τὸν κληρονομικὸν νόμον ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης τὴν ἀναγνωρίζομεν.

1. Ἡ κληρονομία κατὰ τὰς νέας θεωρίας (D. Ribot's Hérédité Psychologique) μεγάλην ἔχει δύναμιν καὶ ῥοπὴν, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μεταδίδουσα καὶ μόνον τὰ κοινὰ χαρακτηριστικά τοῦ ἀνθρώπου ἐνέχει, τὰ τε φυσικὰ καὶ τὰ πνευματικά, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδιονομίαν καὶ φαινονομίαν, οὕτως εἰπεῖν, ἐκείτης τῆς καὶ ἰδούσης τὴν τε σωματικὴν καὶ ψυχικὴν, ἀποτυπωμένην ἐν τῇ οὐστάει τοῦ σώματος, ἐν τῇ σχήματι αὐτοῦ, ἐν τῇ μορφῇ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ προσώπου ἐν τῇ χροίᾳ, ἐν τῷ ἀναστήματι, ἐν ταῖς αἰσθησίν (οἱ ἄγριοι ἐξέρχονται ἐπὶ τῇ διαρρήσει, ὡς οἱ κύνες, καὶ αὐτὴν κληρονομικῶς διατηροῦσιν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γένεον ἀκαταλάν), ἐν τοῖς ὁρμηφόροις φυσικοῖς τε καὶ ψυχικοῖς, ἐν τῇ μνήμῃ καὶ φαντασίᾳ, ἐν τῇ διανοίᾳ, ἐν τοῖς αἰσθημασὶ καὶ πάθεσι καὶ λοιποῖς. Οἱ τῶν παρ' Ὀμηρῷ καυχώμενοι περὶ τῆς γενεᾶς αὐτῶν λόγονται συνήθως ἑκάστος.

Ταῦτες τοὶ γενεῖς τε καὶ αἵματος εἰς ἄλλας ἐνέχει διότι πιστεύουσιν ὅτι μετὰ τοῦ αἵματος τῶν προγόνων κληρονομοῦσι καὶ τὰς ἀρετάς αὐτῶν. ὅτι εἰ δ' ἐθνικὸς χαρακτὴρ ἀντίκεινται εἰς τὰς παντοίας ἐπιχειρήσεις καὶ δυσπρόσοιτος ἐστὶ, μαρτυρεῖ τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ὃ καίτοι μυριάς ὡσας ὑπέστη συμφορὰς καὶ μεταβολάς, διατήρησεν ἐν τοῖς πλείστοις τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ. Ὁ Ribot ἐν τῷ προηγουμένῳ συγγράμματι (σὺλ. 123—124) λόγον ποιούμενος περὶ τὸν Γάλλον, ὅτι οἱ Γάλλοι τοῦ 10^{ου} αἰῶνός εἰσιν αὐτοὶ οἱ Γαλάται τοῦ Καίσαρος, λέγει περὶ ἑλλήνων· «ἀλλ' ἴσως τὸ ἐκπληκτικώτατον παράδειγμα τῆς ἑμμονῆς τοῦ χαρακτῆρος ζητητέον παρὰ τῷ λαῷ, ὃ κατὰ διαδοχὴν ἐκλήθη Ἑλληνες Βυζαντινοί, Ῥωμαῖοι· ἐμετὰ τοσαύτας πεμπτεταίας, λέγει ὁ Ampère, ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἑλληνος οὐδαμῶς ῥηλαίε, διατηρήσας ὡς καὶ πρότερον εἶχε ἀρετὰς καὶ κακίας». Ὁ εἰς Ποναβίλλους ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἀνέβη τὰ πρότυπα τοῦ Ἀπελάου καὶ Φειδίου, καὶ τὸ σπουδαϊώτατον, τὴν μεταβίβασιν ὡσαύτως τῶν κυρίων γνωρισμάτων τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἔξων· οἷον οἱ μὲν Ἀρκάδες ἔτι καὶ νῦν

ἐκληροδότησε ταῖς ἐπιχορμώμεναις γενεαῖς· γ') ὅτι αἱ δυνάμεις αὗται εὐτυχῶς ἐν μεγίστῃ ἦσαν ἁρμονίᾳ ταῖς φυσικαῖς τῆς χώρας δυνάμειν, ἐξ οὗ οὐδεμία ἐπὶ τῇ συγκοινωνίᾳ αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας, ἀλλὰ τούτων τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἀνεπτύχθη τῆς φύσεως συνεργούσης καὶ ὑποβοηθούσης· δ') ὅτι τῆς ἀμοιβαίας ταύτης ἁρμονίας καὶ συμπαθείας οὕτως εἰπὴν πρῶτα δημιουργήματα ἦσαν ἡ γλώσσα καὶ ἡ θρησκεία φέρουσαι τὸν τύπον τοῦ συναμφοτέρου συμφοῦ καὶ ἀνιζήτητον· ε') αὐτὸν τούτων τὸν τύπον τοῦ συναμφοτέρου ἔφερε καὶ τὸ τρίτον δημιουργήμα τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοφυίας, αἱ ἀθάνατοι ἱστορικαὶ τοῦ Ὀμήρου· ς') καὶ ἡ πατὴρ ἀσάουτος ἦν αὐτὸς οὗτος ὁ τύπος· ζ') αὐτὸν τούτον ἐν κοιλίας μητρὸς, κατὰ τὸν κληρονομικὸν νόμον, ἔφερον καὶ πάντες οἱ πολῖται, καλλιεργούντες αὐτὸν ὡς κληρονομίαν ἀμπελον καὶ αὐτόνας διὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας, ὡς κρητὶς ἦσαν τὰ Ὀμηρικὰ πνεύματα· ἐξ οὗ προέβητο ἡ μεγάλη αὐτῶν φιλοπατρία, οὐδαμῶς ἀσπαζόμεναι τὸ ἄξιωμα πᾶσα γῆ πατρίς ἐστίν· ἀπογοῶσαι αὐτοὺς τῆς πατρίδος ἦν τὸ αὐτό, ὡς εἰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν κατέστρεφον ὑπαρχόν· διὰ τοῦτο ἡ γενεθλίας χώρα ἦν γυναικτικὴ αὐτοῖς· κοινὴν ῥηθιόν ἢς πατρίδος· εἶπε καὶ ὁ θεὸς ποιητής· ὁ δ' Ὀδυσσεὺς ἀντὶ τῆς ἀθανασίας, ἣν ὑπάρχει αὐτῷ ἡ θεὰ Κλυμένη, ἐν παρ' αὐτῇ μένει, προτιμᾷ ἰδεῖν ἅν μακροβίον τὸν καπνὸν ἐκ τῆς πατρικῆς ἐστίας ἀναβρῶσκοντα· διὰ τοῦτο, ὅτι οἱ κάτοικοι πύλαις τινος ἡναγχαζομένης εἰς ἀποικίαν τινὰ ἀπέλθον, σὺν τῷ ἱερῷ καὶ ὅπερ ἐκ τοῦ πρυτανείου ἰλμύσαντο, μετ' ἐκείνου ἔφερον καὶ τὴν Παῖδα καὶ Ὀδυσσεύαν, ὡς ἐν συνβολῶν τοῦ συναμφοτέρου, τῆς φυσικῆς καὶ πνευματικῆς μητρίδος.

τὸν ποιητικὸν διάγον· βλὼν, οἱ εἰ γένοιτο αὐτῶν, οἱ κάτοικοι τῆς Σπαρτῆς, αἱ εἰς εὐερέστοι, παραξίαι καὶ φίλοι τῶν μετ' αὐτὰς εἰς τοὺς μέσους αἰῶνας τὸ Βυζάντιον πάντα τὰ ἐν αἰσθητῇ χαρακτηριστικὰ τῶν προγόνων αὐτοῦ διετήρησαν· ὅταν τις, ὡς ἡμεῖς ἱστορήσαμεν, λέγει ὁ Ribot, ἀποβῇ εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων τέκνων, οἱ ἀπὸ τῆς ἀσέβειας, τῆς βυζαντινῆς αυτοκρατορίας, ἐκπληκτικῶς μαρτυροῦν, ὅσον ὁ λαὸς οὗτος, καίτοι ἐκαλεῖτο Ῥωμαῖος, καὶ εἶχε παραδόσεις λατινικάς, καὶ διόλεθον αὐτοκρατορικὴν καὶ ἦν ἀντικαταστάσει χριστιανισμὸν σινοῦ, κατὰ βάθος ἔμεινεν ἑλληνικός· ἔν τούτοις ὑπάρχει περίεργος μελέτη ἱστορικῆς ψυχολογίας, ἣν ἴσως ἐπιχειρήσομεν ποτε κτλ.

Τὴν τρυφεράν καὶ οὐκὴν πρὸς τὴν γενεὴν ἰσχυρὰν στοργὴν τιμῶσι καὶ γαρύρουσι καὶ πέντα τὰ νῦν πεπολιτισμένα ἔθνη, κηρύσσοντα, ὡς ὁ πειθισμὸς Γαλάτης Διδῶν (le père Didon) ὅτι ἀμείζον τί ἐστὶν ἡ πάθος, μείζον τί ἡ ἀρετή· διότι ἡ ψυχὴ ἐστὶ λαοῦ τινος· ὅταν ἡ ψυχὴ αὐτὴ μεσθῇ ἡ ζωῆς, οἱ λαοὶ μεγαλύνονται· ὅταν δὲ πάσχῃ ἡ μαρτύρηται, πάσχουσι καὶ οὗτοι, ὁ θάνατος ἐγγύς, δύναται δὲ τις προεπιταῖ· ἢ ὥρῳ. Εὐχόμεθα δὲ ἵνα μὴ πάθωμεν τοιοῦτον ἡμεῖς καὶ ἀπολλώμεν τὸ ἀγαθὸν κληροδοτήσαντες τῶν ἀρχαιοτέρων γενεῶν· διότι πρότερον γὰρ ἡμεῖς οὐς χρόνους ἡ φιλοπατρία ἦν ἀκαταί, ἡ αὐτὴ κοινὴ γλῶσσα τὸ ἥδυν μακρονόμαζε νόστιμον ἦν· ἐκ τοῦ νόστου, ἐκ τῆς ἦν αἰσθάνονται δηλονότι ἡδονῆς, οἱ ἀποδημόντες, ὅταν, μετὰ πολυήμερον ὑπαμονὴν ἐν ξένῃ χώρῃ, εἰς τὴν γενεθλίον αὐτῶν χώραν νοστούσωσι, ὁ Θερξῆς, ὁ Μακεδών, ὁ Ἑπειρώτης, ὁ Χίος, ὁ Σμυρναῖος καὶ λοιποὶ, καίπερ πολλὰ ἔτι ἐν ξένης χώρας διαμένοντες, οὐκ ἐπὶ ἀπαιδὸν τῆς γενεθλίου αὐτῶν γῆς, ποθοῦντες ἰδεῖν καὶ μακροῖς τὸν κανὼν ἐκ τῆς πατρὸς ἡς ἐστὶς ἀναθρόσκοντα· νῦν δὲ οὐκ ὀλίγοι ἀφελύξονται ἤρξαντο, καὶ ἐπιπληθύνονται τῆς μενετρεπῆς χώρας, μεταμορφώμενοι ὑπὸ τῆς Κίρκης, τῆς ξένης χώρας, ὡς οἱ ἑταῖροι τοῦ Ὀδυσσεὺς ἐκπίπτουσιν τὸν περ' αὐτῆς παρασκευασθέντα κυκνώει·

ἐν δὲ σπιν τυρὸν τε καὶ ἄλριτα καὶ μέλι χλωρὸν οἶνον παρμὴν ἔκκα, ἀνέμωσι δὲ σίτην φάρμακα λάρ', ἵνα πάγχυν λαβοῖσιν πατρίδος αἰγῆς· αὐτὰρ ἐπεὶ δῶκαν τε καὶ ἔκπιον, αὐτίκ' ἔπειτα βάθον πεπληγνῖα κατὰ εὐρετοῖσιν ἔβηον· οἱ δὲ σὺν μὲν ἔχον κεφαλὰς, ρωνὴν τε τρέχας τε καὶ δόμας.

B'.

Περὶ τοῦ κράτους τῆς Εἰσαγγεμένης τῆς κοινότερος Μοῖρας καλομένης καὶ τῶν ἀγώνων τοῦ Ἑλληνικοῦ διὰ τῆς ἡθικῆς αὐτοῦ ἀπελευθερώσεως.

§ 11. Μέχρις ἐνταῦθα τὴν καλὴν τῶν πραγμάτων ὅλην ἐκπλάττει ἀνευρόντες ὅτι τὸ κράτος τοῦ ἀνθρώπου ἐν Ἑλλάδι φαίνεται μέγα οὐτε ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς χώρας δεσποζόμενον οὐτε ὑπὸ τῆς θρησκείας, ἥτις οὐτε δόγματα εἶχεν ἀμετακίνητα οὐτε λειτουργοὺς μεγασθενεῖς, οἳ ἦσαν οἱ ἱερεῖς τῆς Αἰγύπτου καὶ οἱ Βραχμῆνες, ἐπιβάλλοντες τὰς ἀρχὰς αὐτῶν ὡς δόγματα καὶ ἀγοντες καὶ ἐφροντες τὰς τῶν ἀνθρώπων

πὼν συνειδήσεις· ἀλλ' ἐστὶ καὶ ἀντίστροφος ὅψις, ἡν ὡς αὐτίς ἐξετάσει ὀφείλομεν· διότι καὶ αὐτὸς ὁ Ὀμηρος, παρ' ᾧ ὁ ἀνθρώπος μέγα διαδραματίζεται πρόσσωπον, πολλὰς οἰκτεῖται καὶ ἰδύεται τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατάστασιν, ὡς τὴν πάντων ἀθλιωτάτην.

Ὁ Γλαῦκος ἐρωτώμενος ὑπὸ τοῦ Διομήδους περὶ τῆς γενεᾶς αὐτοῦ, ἀποκρίνεται·

Τυδεΐδῃ μεγαθύμῃ, τῇ γενεῇ ἱεραινεῖς· οἷον περ φύλλον γενεῇ, τοῦτ' ἐστὶ καὶ ἀνδρῶν· φύλλα τὰ μὲν τ' ἀνέμος χαλδῆς χεῖρ, ἔλλα δὲ ὅδ' ἡ τρηλεῖσθα φύει, ἔσθ' ὅδ' ἐπιγίγνεται ὥρη· ὡς ἀνδρῶν γενεῇ ἡ μὲν φθαί ἡ δ' ἀπολήγει.

Ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς συνήρῳ τῷ Πράξμῳ λέγει·

ὡς γὰρ ἐπεκλίσαντο θεοὶ δαίλοισι βροτοῖσιν, ὥσιν ἀχόμενοι· αὐτοὶ δὲ τίς ἀκρίβει εἰδὼς.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ζεὺς (Il. P. 441—447)

οἰκτεῖται τοὺς ἵππους τοῦ Ἀχιλλεὺς ἐπὶ τῷ θανάτῳ ὀλοομορμένους τοῦ Πατρόκλου, ἐπὶ ἀθάνονται ὅντες θνητῷ ἐδύθησαν ἀνδρὶ, τῷ Πηλεΐ, καὶ μετέρουσι τῶν ἀνθρώπων ὀδυστριῶν·

μυρομένη δ' ἄρα τότε ἰδὼν ἐλπίσιν Κρονίδην, καὶ τὰς δὲ κάρη προτὶ ἄν' ἀνθρώπων θυρῶν· ἄ, θεὸν ἰὼ, τί σῶσι θυρῶν Πηλεΐ δακρυῖ· οὐκ ὄφρα δ' ἰσθὺν ἄγχιον τ' ἀνάντης τε· ἡ δὲ θυρῶν σῶσι μετ' ἀνθρώπων ἀγχιον· ἔχτην· οὐ μὲν γὰρ εἰ ποῦ ἐσιν ἰσχυρώτερον ἀνδρῶν πάντων ὅσα τε γὰρ ἐπὶ πνέει τε καὶ ἔρπει.

Ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώποις καταφάνεται πόλεμος ἡ ἀθλιότης τοῦ ἀνθρώπου ποδέρχεται· διότι θνητός ἐγενήθη ἵνα ὑπομῇ λύπας καὶ βλάβας, οὐτε τὴν ἡμέραν τῆς γενέσεως αὐτοῦ, οὐτε τὴν τῆς τελευτῆς εἰδώς, ἀλλ' οὐδὲ τί τέλειται αὐτῷ ἡ ἐπιούσα, εὐτυχία ἡ δυστυχία. Τίς δὲ ὁ πρυτανεύων τὰς τύχας τοῦ βίου αὐτοῦ; Δύναμις τις, ὡς φασιν, ἀκαμπτος, προσέχουσα ἐκαστῷ τὴν τύχην αὐτοῦ, ἀγλήνη ἡ κακὴν καὶ κούπτουσα τὸ νῆμα τῆς ζωῆς αὐτοῦ κατὰ τὴν

1) Ὁ δὲ πόλεμος ἐν Ἑλλάδι ἐξέσπεν ἡ θεοκρατία, οὐδέποτε οἱ ἱερεῖς ἀπέρριπτον πολιτικὴν δύναμιν οὐδὲ οἱ παιδαγωγοὶ ἐγένοντο τοῦ λαοῦ· παιδαγωγὸς αὐτοῦ ἦσαν οἱ ποιηταί, οἱ δαῖοι, περιβόλονται μορφήν τινι τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ δημοτικὰς παραδόσεις. Ménardi. Ὁι Ἑλληνες, λέγει καὶ ὁ φιλόσοφος Zeller, οὐδέποτε εἶχον ἱερατὴν, οὐδέποτε δογματικὴν ἱεράν καὶ ἀθικτὴν· διότι οὐδέποτε παρ' αὐτοῖς ὑπῆρχεν ἀποκλειστικὴ τάξις διευθύνουσα τὰ τῆς λατρείας τῶν θεῶν· οἱ ἱερεῖς οὐκ ἦσαν οἱ μόνον μεσῆται μεταξὺ ἀνθρώπων καὶ θεῶν, ἀλλὰ πᾶς τις, καὶ πᾶσα κοινωνία ἡνέκαστα θυσίας καὶ αὐχὰς προσφέρειν τοῖς θεοῖς.

προορισθέντα χρόνον. Ταύτην ὁ Ὀμηρος καλεῖ Μοῖραν, Λίσαν, οἱ δὲ μετ' αὐτὸν καὶ Εἰμαρμένην. Ταύτῃ δὲ τῇ λέξει οὐδαμῶς ἐχρήσατο Ὀμηρος, καίπερ γράμματος τοῖς τοποῖς, εἰμαρται, εἰμαρτο, ὡς οὐδὲ τῷ θηλικῷ πεπρωμένη, καίπερ λέγων πέπρωτο, πεπρωμένην. Ἄλλ' ὅρῃ γε τὸ κράτος τῆς Μοίρας ἀκαταγώνιστόν ἐστι θεῶν τε καὶ ἀνδρῶν δισπόρον; Ἡ Ἀθηνᾶ ἐν Ὀδυσσεΐ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀγαμέμνονος ὁμιλοῦσα λέγει πρὸς τὸν Τηλέμαχον·

Ἄλλ' ἢ τοι θάνατον μὲν ὁμοῖον αὐτῷ θεοὶ παρ καὶ βίῃ ἀνδρὶ δύνανται ἀλαλόμεν, ὁπότε κεν δὴ μὲν ὁλοή κατέλπει ταυριγείος θανάτου·

ὁ κατ' Ἡρόδοτον εἶπε καὶ ἡ Πυθία πρὸς τοὺς ἀποσταλμένους ὑπὸ Κροίσου· «τὴν πεπρωμένην μόραν δύναντον ἀποσυγγεῖν καὶ θεῶν».

Εἰ λατὸν οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τῆς Εἰμαρμένης ἀγνοοῦν καὶ παροῦν ὑπ' αὐτῆς, τί γίνεται καὶ ἡ ἡθικὴ αὐτῶν; ἐλευθερία; διὰ τί δὲ καὶ τυμωροῦνται ἡ τιμῶνται ἐπὶ ταῖς κακαῖς ἢ ἀγαθαῖς αὐτῶν πράξεσιν; αὐδὲν ἐκόντες οἱ ἄνθρωποι ποιοῦμεν, ἀλλ' ἐνὶ ἀνάγκῃ ἀφύκτου κεικλισμένοι, εἰ γε ἀληθὴ ἐκείνη ἐστὶ τὰ ἐμπροσθεν ὡμολογημένα, ὡς ἡ Μοῖρα πάντων αἰῶνος καὶ ἡν ρουνοῦρη τις, ἐκείνη ἐστὶν ἡ ρουνοῦσα, καὶ ἡν ἱεροσυλῇ, προσεταιριζομένην αὐτῷ δρᾶν. (Λουκιανός).

Τίς ἀγνοεῖ τὰ παθήματα τοῦ Οἰδίποδος; Ὁ Λαῖος, βασιλεὺς τῶν Θεβῶν, λαμβάνει γάμον ἕνα μὴ τεκνογόνῃσιν, διότι οἱ τεχνησομένην παῖς ρουνοῖσι αὐτόν·

μὴ σπείρει τέκνον ἄσκα δαιμόνων βίῃ·
εἰ γὰρ τεκνώσῃ παῖδ', ἀπεικνεί σ' ὁ εὖς.

Ὁ Λαῖος τεκνογονεῖ καὶ πρὸς ἀποργίαν τῆς ἐκβάσεως τοῦ χρησμοῦ παραδίδωσι τὸ νεογνὸν ποιεῖν τινὶ ὅπως ρουνοῦσῃ αὐτό· οὗτος οὐκ αὖτε τὸ βρέφος ἐκτίθειν αὐτό. Τοῦτο οὐκ αὖτε ἕτερος ποιήν, βόσκων τὰ πόλιν καὶ Πόλυβος, βασιλεὺς τῆς Κορίνθου, ἀγει εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον, διότι ὁ Πόλυβος ἦν ἄτεκνος. Ὁ Οἰδίπους τρέφεται ὡς θεοῦ υἱὸς τοῦ Πόλυβου καὶ ἐπιμελεσμένην λαμβάνει ἀνατροφήν. Νῦν γενόμενος ἀκούει παρὰ τῶν ὑψηλίων ὅτι θεοῦ ἐστὶν υἱὸς τοῦ βασιλέως, διὸ ὑπάγει εἰς Δελφοὺς ἐρωτᾶν τὸ μαντεῖον περὶ τῶν γενεῶν αὐτοῦ· ὁ δὲ θεὸς χρησιμοδοτεῖ ἕνα μὴ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, διότι τὸν μὲν πατέρα αὐτοῦ ρουνοῖσι, τὴν δὲ μητέρα νυμφεύσονται. Ὁ Οἰδίπους εὐρίσκει τὴν νομιζομένην πατρίδα, πορεύεται πρὸς τὰς Θέβας, συν-

αντὶ καὶ ὁδὸν τῷ Λαίῳ, καὶ ἐπειδὴ οἱ ἡνίοχοι ἦλθον εἰς λόγους καὶ εἰς μάχην, συμπλακαῖς τῷ πατρὶ αὐτοῦ ὄν ἄγνοε, ρουνοῖσι αὐτόν. Ἐλθὼν δὲ εἰς Θέβας καὶ λίσας τὸ αἶνγμα τῆς Σφηγῆς συζεύγνυται καὶ τῇ μητρὶ αὐτοῦ. Τοιοῦτον τὸ ἀδύητον κράτος τῆς Εἰμαρμένης. Κατ' αὐτὸς οὐδὲν ἰσχύει. Τί ὥρληται τῷ δυστυγεῖ Οἰδίπῳ; ἡ ἐπιμελεσμένη καὶ βασιλικὴ αὐτοῦ ἀνατροφή καὶ ἡ ἐπὶ σοφίᾳ φήμη; Ὁ Οἰδίπους καλεῖται ὑπὸ τοῦ Πινδάρου μόρμος υἱὸς (prædestinè).

Ἐπειδὴ δὲ καὶ νῦν πολλὰ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν τῷ τῶν ἐθνῶν συμβαίνειν τὰ ἀπρόοπτα, ἐν ἀντοχῇ γινόμενα καὶ ἀνευ τῆς θέλησεως καὶ προβλήσεως αὐτῶν, ταῦτα οἱ μὲν ἀπονομοῦσι τῇ θεῇ Προνοίᾳ, οἱ δὲ τῇ αἰετῇ Μεγαλειότητι τῇ Τύχῃ, ὡς ἐκάλει αὐτὴν ὁ Μέγας Φριδερίκος, οἱ δὲ τοὶ ἀναγκαῖοι νόμοι τῆς φύσεως, οὗς οἱ ἀρχαῖοι ἐκάλουν ἀνάγκην, εἰμαρμένην. Διαφέρειν δὲ οἱ ἀναγκαῖοι νόμοι τῆς φύσεως ἀπὸ τῆς τύχης· οἷον ἂν κέρως πέρη ἐκ τινος οἴκου κατὰ κεφαλὴς διαβαίνοντος τινος κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν, τοῦτο τυγχόν ἐστιν· ὅτι δὲ ἡ κέρως ἐκτοπιθεῖσιν ἐκ τοῦ οἴκου οὐκ ἠδυνήθη ἐπὶ τοῦ αἵματός στήναι, ἀλλ' ἔπεισον ὑπεύθυνον τῇ βαρύνει, τοῦτο ἐστὶν ἀποτέλεσμα τῶν ἀναγκαίων νόμων τῆς φύσεως, οἵτινες εἰσι σταθεροί, ἡ δὲ τύχη ἀστατος.

Κατὰ τὸν Laurent ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τῆς ἱστορίας ὁ Vico ἐπαθὺς ἐστὶ τοῦ fatalisme antique; Voltaire et Frédéric II du basarad; Montesquieu de la fatalité du climat; Herder de celle de la nature; Renan de celle de la race; Thiers du fatalisme révolutionnaire; Hegel du fatalisme panthéistique; Comte du fatalisme positiviste et Bouckle du fatalisme des lois générales. Ὁ Ζαῦ βασιλεὺς, τὸ ἔργον τῶν ἀνθρώπων ἔσον ἀπέκριντο! δυνάμει εἰπὼν κατ' Ἀριστοτέλην.

Ὁ Φριδερίκος ἐν τινὶ τοῦ τῶν Βολταίρων ἐπιστολῇ λέγει· αὐτῷ προβαίνει ὅτι ἡ πράξις, τοσούτῳ πείθεται ὅτι τὰ πράγματα τῆς ἐργασίας τοῦ ἀλλοῦ τοῦτο κόσμον εἰς τὴν πᾶν plus on vieillit, plus on se persuade que la sacrée Majesté le Hasard fait les trois quarts de la besogne de ce misérable univers.

Καὶ Ναπολιὼν δὲ ὁ πρῶτος ἦν τυρλὸς τοῦ πεπωμένου λάτριν· περὶ δὲ Ναπολιόντος τοῦ τρίτου ἡ Γεωργία Σκὼθ λέγει· «Εὐνοίμεν

εἶναι ἄρχοντες τῆς θείας Πρόνοιας, ἣν δι' πράγματι τῆς Τύχης».

Δόξα διάφοροι τῶν νεωτέρων περὶ τῆς
Εἰμαρμένης τῶν ἀρχαίων.

§ 12. Εἰς οὗ ἡ Δαρβείνος μέγιστα θεωρία περὶ
Εἰμαρμένης προήλθεν εἰς φῶς, ἥ μὲν θεία Πρόνοια
καὶ ἡ ἀνθρωπεία τῆς τοῦ ἀνθρώπου θελήσεως
παράγονται, ἐπιπολῶνται δὲ οἱ ἀναγκαῖοι
νόμοι τῆς φύσεως, προσελκόμενοι εἰς τὴν ἐξήγη-
σιν πάντων. Ὡστε τὸ περὶ Εἰμαρμένης ζήτημα
κατέστη καὶ πάλιν ἐν ὁρίσει συζητήσεων· ἀλλ'
ἡμεῖς ἐάντες τὰς ἀληθεῖς ταύτας τοῖς συγ-
γραφεῖσι τῶν φιλοσοφῶν τῆς ἱστορίας, εἰς τὴν
ἐξέτασιν περιοριζόμεθα, καὶ περὶ τούτου οἱ πρό-
γονοι ἡμῶν ἐφρόνουσι, καὶ τὴν φύσιν ἡ λύσει
αὐτοῦ τὸν τῷ χρόνῳ εὖρον, καὶ τὰς αἰτίας τῶν λύ-
σεων τούτων λέγουσιν οἱ νεώτεροι. Ἡ ἑλληνικὴ
μυθολογία ἔχει διάφορα στρώματα, ὡς ἡ γῆ·
ἀλλ' οἱ μὲν γεωλόγοι κατωρθώσαν ἀνεύρουν καὶ
διάφορα τῆς γῆς στρώματα, καὶ ὁρίσκει τὴν ἀν-
τιστοιχίαν ἐκείνῳ ἐποχῇ, τῇ πρώτῳ, τῇ δευ-
τέρῳ, καὶ οὕτω καλεῖται· οἱ δὲ ἀρχαιολόγοι καὶ
φιλόλογοι οὕτω κατωρθώσαν τούτου· διὰ καὶ
διακρίνουσι πρὸς ἀλλήλους περὶ τῶν μυθολογι-
κῶν στρωμάτων· ὅ, τι ἡ μὲν λέγει πρώτην, τοῦτο
ὁ δὲ λέγει δεύτερον ἢ τρίτον καὶ τέταρτον.
Ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη σύγχυσις τῶν γνώμων περὶ
τε τῶν ἁλλων καὶ περὶ Εἰμαρμένης· πάντες ἄρ-
χονται ἀπὸ Ὀμήρου καὶ ἀπὸ τῶν ποιημάτων
αὐτοῦ ἄρριτον· τὰ περὶ Μοίρας παρ' αὐτῶν
λεγόμενα· ἀλλὰ ταῦτα σὺδ' ὁλος πρὸς ἄλληλα
συμφωνοῦσι, διότι ἐκαστος τὰ χωρία τοῦ ποιη-
τοῦ ἐρμηνεύει κατὰ τινα ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ προ-
διατεταγμένην κρίσιν. Προσέβητι τις ὅτι οἱ
Ἕλληνες ἦσαν μοιροπίστοι καὶ ἐφρόνουσι, ὅτι ἡ
Εἰμαρμένη ὑπερέτα ἐστὶ τῶν θεῶν· τοῦτο εὖ-
ρίσκει καὶ παρ' Ὀμήρῳ· αὐ γὰρ ἐκαστος οἴεται,
τούτο καὶ βούλεται». Ἐτερος δὲ τις θερμὸς
ἐστὶ καὶ ἐνθουσιώδης φίλος τοῦ ἑλληνικοῦ πο-
λιτισμοῦ· οὐδὲ κεν ἀκούσαι ὑπομένει ὅτι οἱ
Ἕλληνες ἠδύνατο εἶναι τῆς Εἰμαρμένης ὁπα-
δοί· κατ' αὐτὸν οἱ Ἕλληνες ἐλάτρευον τῷ ἱερῷ
δόγματι τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας. «Οἱ νεώ-
τεροι, λέγει ὁ L. Ménard, οἷ' ἐν πάσῃ περι-
πτώσει χρῆσιν ποιοῦνται τῶν λέξεων, *déterminer*
τῶν πραγμάτων, τῶν συμβαμάτων, σὺδ' ὁλος
διὰ τοῦτο νομίζοντες ἐαυτοὺς μοιροπίστοις
(fatalistes) οὐδὲ ἀθέους, οὐ διατάσσουσι τοῖς
Ἕλλησι δοξασίαν ἀπομένειν πάσης ἠθικῆς ἀνα-
γκαστικῆς. Καίτοι ἡ Ἑλλάς τὸν πολιτισμὸν
αὐτῆς πάντα τῷ ἱερῷ ὀρεῖται δόγματι τῆς ἀν-

θρωπίνης ἐλευθερίας, εἰσὶν οἱ τολμῶντες μετέ-
πιμονῆς κατηγορεῖν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μοιρο-
λατρεῖαν (fatalisme), τοῦ λαοῦ ἐλευνοῦ, ὅς το-
σοῦτον τῇ ἀνθρωπίνῃ ἐλευθερίᾳ ἐπίστευσεν,
ὥστε αὐτὴν ὑπεροχὴν καὶ τῆς θείας ἐλευθερίας
ἀναδείξει. Πρὸς ταύτην τὴν κατηγορίαν ἤρκεσαν
ὀλέγει τινὲς βωμολοχίαι τοῦ Δουλιανῶ κατὰ
τῶν τριῶν γραμῶν τῶν κυβερνησῶν θεοῦ τε
καὶ ἀνθρώπων. Εἰ ὅμως μοιροπίστοις ἐστὶν ὁ
πιστεύων ὅτι οὐδεμία δύναμις, θεία ἢ ἀνθρω-
πίνη, δύναται τὴν φύσιν μεταβάλλειν τῶν πραγ-
μάτων, οὐδεμία ἠρκεῖται οὐδὲ φιλοσοφία ἀ-
ππληγμένη ἐστὶ τοιαύτης μομφῆς. Οὕτε γὰρ
οἱ θεοὶ τῆς Ἑλλάδος οὔτε ἄλλου τινὸς λαοῦ οἱ
θεοὶ δύνανται τὸ ἀξίωμα μεταβάλλειν ἐπὶ τὰ
δύο καὶ δύο ποιοῦσι τέσσαρα. Τὰ ἀξιώματα
ταῦτα ὑπερέτα ἐστὶ τῶν θεῶν θεωρουμένων ὡς
δυνάμεις· εἰς ἑμὲς ἡ φύσις καὶ ἡ οὐσία αὐ-
τῶν θεωρουμένων ὡς νόμιμα, *θέλια μοῖρα*.

..... Ἡ Μοῖρα οὐδαμῶς τὴν τοῦ ἀνθρώ-
που δεσμεύει θελήσειν, ὡς οὐδὲ τὴν τῶν θεῶν.
Ἐπειδὴ ἡ ἑλληνικὴ θεολογία μίαν μοναδικὴν
οὐδέποτε αἰτίαν, ἡ ἠθικὴ αὐτῶν εὐκόλως τὴν
ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν συμβιβάζει τῇ Εἰμαρ-
μένῃ· διὸ τὰ πᾶσα ἀνθρωπίνη πράξις δύο ἔχει
αἰτίας, ὡς πᾶσα κίνησις τὸ γινόμενον ἐστὶ δύο
δυνάμεις. Ἐὰν δὲ τῶν δύο τούτων αἰτιῶν ἡ
μὲν ἐστὶν ἡ θελήσις ἡμῶν, ἡ δὲ ἑτέρα ἀνεξέ-
τητος ἡμῶν ἐστὶ, πᾶσις περιλαμβάνουσα τὰς
ἐξωτερικὰς βοήθας, ὅ, πρὸς περιληπτικὴν ἐκφρασί-
ἐστιν ἡ Μοῖρα, τύχη, ὡσα ἀρρηκνόμενός τῆς
θείας ἐνεργείας ἐν τῇ φύσει.

..... Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπληρότητας τῶν
αἰτιῶν εὐκόλως τὸ αὐτεξούσιον συνδιαλλάσσει
τῇ θεῇ προγνώσει, ὡς καὶ τῇ Μοίρᾳ. Ἐκ τῶν
δύο αἰτιῶν, ἐξ ὧν πᾶσα ἀνθρωπίνη προκύπτει
πράξις, οἱ θεοὶ διὰ τῆς μαντικῆς καὶ τῶν χρη-
σμῶν προλέγουσιν ἡμῖν τὴν ἐξ αὐτῶν ἐξαρ-
μένην, ἥτις ἐστὶν ἡ μερίς αὐτῶν, *μοῖρα θεῶν*.
Προλέγουσι λοιπὸν ἡμῖν ὅτι ἡ πρόνοια αὐτῶν
προσὲν δύναται· ἡ δὲ ἑτέρα, ἥτις ἐστὶν ἡ θέ-
λησις τοῦ ἀνθρώπου, ἐξ αὐτοῦ ἐξέρχεται».

Ὁ δὲ Οὐδέκμορος ἐν τῷ σοφῷ αὐτοῦ συγγράμ-
ματι (*Griechische Götterlehre*) ἀποφαίνεται
ὅτι ἁμῶν δι' ἀνεπακούους γνώσεις τοῦ Διὸς
καὶ τῶν ἁλλων θεῶν ἦν δυνατόν ἵνα παραχρῆ-
σιν γνῶμην, ὅτι παρ' Ὀμήρῳ τυρλὴ Εἰμαρμένη
ἀνευ ζωῆς καὶ προσωπικότητος, σκοτεινὴ τις
καὶ ἀκατάληπτος ἀνάγκη ὑπερέτα τῶν θεῶν
κείται, καὶ αὐτοῦ τοῦ Διὸς, ἥς τὴν τελεσιουρ-
γὸν δύναμιν οὐδ' οἱ θεοὶ, καίπαρ πολλὰς μέ-
την ἐν τῇ ποιήσει ἀνθιστάμενοι αὐτῇ, δύνανται

НАУКА

МЕЧНИКОВА

περιορίσαι· ταύτην δὲ τὴν γνώμην κατὰ τοὺς νεώτερους χρόνους οὐκ ὀλίγοι τῶν ἀρχαιοκλήων ἀσπαζόμενοι (Crouzer, Solger, Schömann, Preller)¹· ἄλλοι δὲ πλείονες τὸ ἐναντίον διασχυρίζονται (Kanne, Baug, Bode, Helbig)²· ἄλλοι δὲ (Heyne, G. Hermann, Plainer, Stahr, Nügelbach)³ ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι αἱ ἰδίαι ἀμφιρροπαὶ εἰσι παρ' Ὀμήρῳ, διότι ὅτι μὴ ἡ Μοῖρα φαίνεται ὑπερτέρα τῶν θεῶν, ὅτι δὲ οἱ θεοὶ τῆς Μοίρας, τῆς Ὀμηρικῆς ἐκρέσεως μὴ δυνήθισαν τὰ ἑαῖα δικαστῆσαι τῶν δύο ἐνεργουσῶν δυνάμεων, ἀλλ' ὅτι μὴ δικαιοσύνης τὸ θεῶν καὶ μοιραίων, ὅτι δὲ συνκαταγενομένης αὐτᾶ. Καὶ ὁ Schwunck παραδέχεται, ὅτι αἱ σχέσεις τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ, τοῦ ἀνέκτου τὰ πάντα, πρὸς τὴν εἰμαρμένην καὶ τὴν ἀνάγκην, τοῦ παρωμένου οὗτο παρῶς εἰσὶν ὡς αἰσθάνονται οὐτε μετὰ τῆς δευτέρας ἰσορροπίας καὶ ἀκαταλήπτως θεωρίας γεγεννημέναι· ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν ὕστερον ἐγένετο, οὐδ' ἡδυνήθη ὁ ἄνθρωπος θύει ἀντιζητοῦσιν συντακτῆσαι τῇ ἀνάγκῃ καὶ τῇ περὶ αὐτὴν Μοίρᾳ, διότι ὑπὸ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς νόου καὶ αὐτοῦ προεγόμενης, δύο μὴ διαφωρεῖς ἰδέας δύναται διαवेσθαι, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀνάγκην, ἢ, ὡς ἄλλοι λέγουσι, τὴν σκοτεινὴν τῆς φύσεως δύναμιν καὶ τὸν ἥλικόν νόμον, οὗτο καὶ ὥς κενετὴν σχηματισμὸν νοήσας, ὥστε ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἐναντία καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀποκαλύπτει εἰς ἕν ἁρμονικῶς συνάπτεται· δυνάμει τὸ ζήτημα, πῶς αἰώνια καὶ ἀπόλυτος ἀνάγκη δύναται εἶναι ἰδιότης τοῦ θεοῦ, τοις φιλοσόφοις παρὰ πέμψαι. Ὑπὲρ καὶ παρ' Ἑλλήτι χρόνος τῆς ἀφρημένης σκέψεως καὶ θεωρίας, καθ' ὃν τὴν εἰμαρμένην ὡς μυστηριώδη καὶ πνευματικὴν ἀρχὴν ἀντέταξαν πρὸς τοὺς θεοὺς, οὐλέτι κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀρχαίου κόσμου πιστεύοντες, ἢ μᾶλλον οὐδὲμῶς πιστεύοντες· ἀλλὰ τούτων οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἔχον παρ' Ὀμήρῳ εὑρίσκει οὐδὲ παρ' Ἡσιόδῳ.⁴ (Ἰδε § 28).

Δόξαι Ὀμήρου περὶ Μοίρας.

§ 13. Τῇ ἡμέρᾳ πρὸς τοσαύτας τηλεκρούτων σφοδρὰ ἀλλήλικας ἀντιμαχημένας γνώμας ἔργον εἶπεν, ἢ τίνας ἐξ αὐτῶν ὀρθότερες νομίζομεν εἶναι; Ἀνταντιρρήσεις οἱ Ἕλληνες τὴν τῆς

1) Περὶ τῶν δοξασιῶν τοῦ Ναιελοδόχου ἐπ' αὐτῷ δ' βουλόμενος τὸ τέταρτον κεφάλαιον (οἱ θεοὶ καὶ ἡ Μοῖρα) τοῦ ἀξιολόγου συγγραμμάτος Ὀμηρικὴ θεολογία τοῦ κ. Γ. Κωνσταντινίδου, διευθυντοῦ τῶν ἐν Φιλιππουπόλει Χερσιέων Διδασκαλείων.

Εἰμαρμένης διαποτιέται ἐκ τῆς Ἀσίας ἐληρονόμου, οὗ καὶ ὥς αὐτὴ τυροὺς ὀμνᾷσιν ὑπέμνησιν ὡς ὀλοῦ, χαλεπῇ, κραταίῃ καὶ ἀκαταγνώστῃ, ἀλλ' ἐλθούσῃ τὸ πλοῦθ' αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἐνέργειας, τῆς τάξεως καὶ ἁρμονίας, ἐπεμείραν τὸν ζυγὸν αὐτῆς ἀποσείσαι, ὑποβάλλοντες αὐτὴν τῇ παντοδυναμίᾳ τῶν θεῶν καὶ λύσιν ζητοῦντες συμφωνίαν τῇ τοῦ παντός ἁρμονίᾳ, καὶ συνδιελλόμενοι τὰ φαινόμενα ἀδιέλλακτα· οἱ ἄγωνες οὗτοι τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος κατὰ τῆς διαποτιέας τῆς εἰμαρμένης πολλοὺς αἰῶνας διέκριναν μέχρι οὗ τῷ 480 π. Χρ. ἡ φιλοσοφία τοῦ νόου, ὡς περκατιόντες ὀφείμεθα (§ 41), ἐπρωπεν αὐτὴν κυρίως ἐν μέσῃ Ἀθῆναις, κρούσασα αὐτὴν κενὸν ὄνομα, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐνόησαν ἐν Σαλαμῇ καὶ ἐν Πλαταιαίς.

*Ἰδὲ παρ' Ὀμήρῳ φανερὴ ἡ πρόοδος πρὸς τὴν τῆς καὶ ἁρμονίας· διότι σπανίως μὲν αἱ ἀπορρέουσι τῆς Μοίρας παρ' αὐτῶν κρίνονται οὕτως τῆς τῶν θεῶν βουλῆς επικρατύτεραι, κατὰ τὴν ἀρχαίαν περκασίαν², συνηθέτερον δὲ ἐκ περκαλλήλου τίθεται ἡ Μοῖρα μετὰ τοῦ Διὸς ἢ ἑλλου θεοῦ· ὥστε ἡ δύναμις αὐτῆς ἴση τῇ τοῦ θεοῦ φαίνεται οὕτω οὐδ' ἐναντιομένη αὐτῇ· οἷον ἐν Ἰλιάδῃ (II, 844) λέγει ὁ Πάτροκλος πρὸς τὸν Ἑκτορα·

τοὺ γὰρ ἔτι καὶ
κίχην Ζεὺς Κρονίδης καὶ Ἀπόλλων, αἶμα' εἰμαρμένη·

ὀλίγον δὲ ὕστερον τὴν τοῦ Ἑκτορος κίχην ἀποκτείνει τῇ Μοίρᾳ καὶ τῷ Ἀπόλλωνι.

*Ἰδὲ καὶ Μοῖρ' ἰσοῦ καὶ Ἀντιῶς ἔκτενον υἱός. 3

1) Ἰδὲ ὅτι τῆς Μοίρας ἡ Ἀἴσα προερίσθημενος, τὸ περκαμένο, καλεῖ ὁ ποιητὴς μοῖραν, αἴσαν, μόνον ἐπ' ἀγαθῷ καὶ κακοῦ, πέμψον δὲ καὶ αἴτον ἐπὶ κακοῦ μόνον, Ἀἴσαν δὲ Διός, θεῶν, ἢ μοῖραν Διός, θεῶν, ἐπεὶ τὸ περκαμένο προερίσεται ὑπὸ τοῦ Διὸς ἢ τῶν ἑλλων θεῶν.

2) Ἰδε Ἰλ. Σ, 117, 118, 119, 127 καὶ. Ἐν δὲ ἑλλοις (Ἰλ. Θ, 60) ἐν εἰς φαίνεται ὁ Ζεὺς περκαμένομος τῇ Μοίρᾳ ἐκ τῶν περκαμένων, γίνεταί, ἐπεὶ οὕτως εἶχεν ὅλην περκαμένην (II, 478).

3) Ἰδ. Ἰλ. M, 116, 164· N, 602 καὶ. 209, 525. Ὁδ. A, 292, 298· ἀπὸ δὲ περκαμένομος ἡμᾶς τῷ Διὶ καὶ τῇ Μοίρᾳ μνημονεύεται καὶ ἡ Ἑρινός.

*Ἐν δὲ οὐκ αἰεὶς εἰμᾶ,
ἀλλὰ Ζεὺς καὶ Μοῖρα καὶ ἱερὰτος Ἑρινός,
λέγει ὁ Ἀγαμέμνων ἀπολοζόμενος ἐπὶ περκαλλῆς ἐπὶ Ἑριν πρὸς τὸν Ἀχιλλεῖα.

Ἐντεῦθεν αἱ κοιναὶ φράσεις μοῖρα, αἴσα, καὶ ζωὴ αἴσα, μοῖρα θεῶν, καὶ τὸ ῥήμα ἐπι-
κλωθεῖν, κοινῶς λεγόμενον περὶ Μοίρας καὶ
περὶ Θεῶν· οἷον ἐν Ὁδῷ. Δ, 207—208.

Ἰδὲ δ' ἀπὸ τῆς ἐξέδομης ῥαψωδίας στιχ. 196.

Ἰδὲ δ' ἔπειτα
καί ποτε· ἴσως κατὰ κλῶδες τε βαρεῖται
γαιονόμος· ὅν· ὅσο λίαν, ὅτε μιν τέκε μήτηρ.

Ἰδὲ καὶ Ὁδῷ. Α, 17· Γ, 208· Θ, 570· Δ,
129· Π, 64· Υ, 199.

Ἄλλοτε δὲ οἱ θεοὶ φέρονται ισχυρότεροι
ὄντες τῆς Μοίρας καὶ δουλοῦν· ἀνατρέφει τὰς
ἀπορρέουσας αὐτῆς, οἷον ἐν Ὁδῷ. (Π, 439—
443) ἢ Ἥρα μέμριται τῷ Διὶ, ὅτι ἔδει ἀνα-
τρέφει τὰ ὑπὸ τῆς Μοίρας δεδομένα.

Τὸν δ' ἡμεῖς· ἔπειτα βοῶντις πάντῃ· ἄρῃ
αἰνῶντα Κρονίῃ, ποῖον τὸν μῦθον ἔειπες;
ἄνθρωποι ὄντες πάλαι πεπρωμένοι αἴσα
ἢ θῆλεις θανάτου ὀνηγέας ἱκανοῦσαι;
ἔρῃ.

ὁ δὲ Ζεὺς ἰσθίσθη τὸ πεπρωμένον, καί περ δι-
νόμενος παρὰ τὴν αἴσαν περαινέται τὴν ζωὴν
τοῦ Σαρπηδόου, ὅπως ἀπορῇ τὴν μορφήν
τῶν θεῶν· ἴδὲ καὶ Ἰλιάδος X, 179—185.

Αἱ δὲ Εὐμενίδες ἐν τῇ ὁμωνύμῳ τραγωδίᾳ
τοῦ Αἰσχύλου μέμρονται τῷ Ἀπόλλωνι ὅτι
τοὺς φυσικοὺς νόμους τοῦ θανάτου ἀνέτρεψε.

Ταυτὴν ἔδρασε καὶ Φέρτος ἐν ὅμοιοι.
Μοῖρας ἔπειτα ἀρήτους θεῖναι βοῶντι.

Ἐκ τούτων γίνεται ὁρῶν ὅτι ὁ θεὸς εἶτε
αὐτοβούλως εἶτε τῇ συγκαταθείσει τῆς Μοίρας
ἡδύνατο μετακινήσει τὸ πεπρωμένον. Ἐντεῦ-
θεν αἱ φράσεις ἐπὶ μοῖραν, ἐπὶ αἴσαν, ἐπὶ ῥο-
μορον, ἐπὶ μοῖραν, ἦτοι παρὰ τὸ πεπρωμένον.

Ἐὰν καὶ Ἀργεῖοισιν ὑπέρμορα νόστος ἐτύγχε
αἰ μὴ Ἀθηναῖον Ἥρῃ πρὸς μῦθον ἔειπεν.
(Π, B, 154—155).

Ἰδὲ καὶ E, 670· Φ, 517· Ὁδ. E, 426, 436.
Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἄνθρωπος ἀρ' ἑαυτοῦ ὑπέρ-
μορα (παρὰ τὸ πεπρωμένον) πρᾶτται, τὸ κακὸν
ποῖον καὶ τρήχον πρὸς τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ.

αὐτοῖ δ' ὅρ' αὐτὸν εὐδοκίαν πορβοῦμεθα.

λέγει καὶ ὁ Αἰσχύλος· καὶ ἀλλὰ χού, ὅταν τις
σπεύδῃ τὸ ἑαυτοῦ κακόν, τότε καὶ ὁ θεὸς βο-
θεῖ αὐτόν.

ἀλλ' ὅταν σπεύδῃ τις αἰεὶς, καὶ θεὸς συνάπειται.
Τούτῳ τοῖς ἀνθρώποις ἐνδειξὺ ὁ Ζεὺς ἐν τῇ
ἀρχῇ τῆς Ὀδυσσεΐας.

Ἦ πόποι, οἷον εἴ νῦν θεοὺς βοῶντι αἰεῖναι;
ἔτι ἡμῶν γὰρ φασί κἀγὼ ἱμεναί· αἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
σφῆρι ἀνασταλίσκον ὑπέρμορον· εἴτε ἔχουσιν,
ὡς γὰρ νῦν Αἰγυπῶς ὑπέρμορον Ἀσπίδα
τῆν' εἰλον μνηστήν, τὸν δ' ἔκτανε νοστήσαντα
αἰδὼς αἰπὴν εὐαθρόν.

Ἐνταῦθα ὁ αἰπὺς Ὀδυσσεύς προελθὼν οὐχ
κατὰ τὰς ἀπορρέουσας τῆς Μοίρας, διότι αἱ θεοὶ
ἐκίνησαν τῷ Αἰγυπῶ ἵνα μὴ νυμρευθῇ τὴν
Κλυταιμνήστραν, προελόντες τὴν καταστρο-
φὴν αὐτοῦ, ἀνὰ πρῆξ τούτου· ἀλλ' οὗτος παρα-
κούσας τὴν ἐντολὴν τῶν θεῶν, ὡς ἄλλοτε ὁ
Ἀχιλλεύς, ἐπράξε τὸ ἐγχείρημα καὶ οὐκ αἰεὶς βουλήσει
ἐν γνώσει παρὰ τὴν μοῖραν (ὑπέρμορον) ἵσταται
κατ' ἑαυτοῦ τὸν αἰπὸν Ὀδυσσέα· ὥστε αὐτὸν ἀ-
φῆθη ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς, ὡς καὶ τῷ
Λαῶ· ἀπορῷ δὲ διὰ τί ὁ J. Girard εὐρίσκει
αὐτὴν γελίαν, τὰς εἰς ἐπὶ γὰρ κρῖσις περὶ
τοῦ προκηρυχθέντος γωρίου τῆς Ὀδυσσεΐας.
La reflexion de Jupiter prouve aussi qu'
en dehors du joug de la fatalité une certaine
latitude est laissée à la liberté de l'homme.
Mais cette liberté est dérisoire; puisqu'elle
ne lui permet pas de hâter sa chute ou d'
appeler lui-même le malheur qui ne lui était
pas nécessairement imposé. Il est aveugle;
c'est la misère de l'intelligence ajoutée à
ses autres misères.

Οὐχί, ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς οὐκ ἔστι γα-
λοῖα οὐδ' ὁ ἐκλογὴν τυρῶν· ἔστι πάντοτε, ὡς
μαρτυρεῖ ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ἀχιλλεύου, ἥτις ἡ μὴ-
τὴν αὐτοῦ θῆτις εἶπεν αὐτῷ ὅτι πεπρωμένον
ἵστί, ἵνα γένηται ἐνδοξὸς καὶ μινυθᾶν, ἢ
ἑδοξὸς καὶ μακροβίος.

μήτηρ γὰρ τί μὲ φασί θεῖ, τίς ἀργυροπότης,
δυσχεῖας ἄρας φορέμεν θανάτου τέλος δέ.
Εἰ μὲν καὶ αὐτὸ μόνον Πράνιον πόλιν ἀρμενίζωμαι,
ἄλλα μὲν μοι νόστος, ἀπὲρ κλῆος ἐφθονοῖ ἵστα;
αἱ δὲ καὶ οὐκ αἰεὶς ἐκμὴν εἰλήν· ἐπὶ πατρίδα γαῖαν,
ἄλλα μοι κλῆος ἱππῶν, ἐπὶ ὀρνῶν δὲ μοι αἰὼν
ἔσται· οὐδὲ καὶ μ' ὡς τέλος θανάτου κιχλήν.

Ὁ δὲ ἦρος ἵνα ἢ μινυθᾶν καὶ ἐνδοξὸς προ-
τίμωσις.

Ἦς οὐκ ἀγχαται τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἀχιλλεύου,
πάντων δὲ μάχιχα αὐτὸς ὁ Girard, ὡς παρα-
κατιόντες (γ 16, σελ. 105) ὀφύμηναι; Σημειω-
τέον δὲ ὅτι ἐκ τούτων τῶν παραδειγμάτων
γίνεται φανερόν ὅτι αἱ ἀπορρέουσας τῆς Μοί-
ρας οὐκ εἰσὶ κατ' ἀνάγκην καὶ ἀπαραιτή-

τως ἀμετακίνητοι, ὡς οὐδὲ αἱ βουλαι καὶ ἀποφάσεις τῶν θεῶν· διὸ ὁ ποιητὴς λέγει· ὑπὲρ θεῶν, ἀέκλιτ' ἑσθῶν, ὑπὲρ αἰσάν Διός, ὡς ὑπὲρ μοῖραν, ὑπὲρ αἰσάν, ὅτε ὁ ἀνθρώπος ἡδύνατο παρὰ τὴν θείαν τῶν θεῶν μέγα τι κατάρθωμα πράξει, ὅπερ ὅμως οὐκ ἰγνέτο, διότι θεός τις προλαβὼν ἐκόλυσε. Παρὰ τὴν ἀπόρρην τοῦ Διὸς οἱ Ἕλληνες ἐμελλον ἐκποιοκράτειν τὸ Ἴλιον, εἰ μὴ ἐκόλυε τοῦτο ὁ Ἀπόλλων·

Ἀργεῖοι δέ καὶ κῦδος ἔδον καὶ ὑπὲρ Διὸς αἰσάν, κάρτεϊ καὶ σθένει· σπείρεθ' ἄλλ' αὐτός· Ἀπόλλων Αἰνείαν ἄετονε.

Ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς ἡδύνατο τὸν Αἰνείαν φρονέσαι ἐν τῇ μάχῃ, καίτοι ἦν αὐτῷ πεπωμένον καὶ ἰσχυρὸν ἐν τῷ πολέμῳ·

Ἰσχυρὸς καὶ Κρονίδης κηλομένηται, αἶψα Ἀχιλλεύς τόνδε κακὰ πένει· μῆριμον δέ οἱ ἔσσι· Αἰετοσται.

Δόξα ἀνδρῶν καὶ ἀλλοῶν σωτέρων καὶ αἰ Μοῖρῶν.

§ 14. Ὁ δὲ φίλος κῶμων Λουκιανὸς ἐν τῷ Διαλόγῳ Ζεὺς ἐλεγχόμενος τὰς ποικίλας διακομμάδας παρ' Ὀμήρῳ δίδασκε τὰς Μοῖρας· ἀλλ' ὅμως αὐταί, καίπερ ἀντιρρῶσαι φανόμεναι, ἡμῖν τὴν πρὸ τοῦ μαρτυροῦνται ἀεικνέουσαι τοῦτο μὲν τὴν ἀπόπειραν τοῦ Ἑλλήνων τοῦ συνδιαλλάξει τὰς βούλας τῶν θεῶν τῇ Μοίρᾳ, τοῦτο δὲ ὅριον τὴν θέαν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ ἦτοι τὴν θέαν αὐτοῦ ὡς πρὸς τὰς βούλας τῶν θεῶν καὶ τὰς ἀποφάσεις τῆς Μοῖρας· καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου, τῆς συνδιαλλαγῆς τῶν θεῶν βουλῶν τῇ Μοίρᾳ, εἰρηται ἡδῶν (ιδ. σελ. 99-100)· περὶ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Decharme τὰς ἐξῆς ἐκφέρει σκέψεις· «Οἱ Ἕλληνες φαίνονται ὁρμημύτως θέντες ἐκτοῖς τρομέρον τι πρόβλημα· διότι καὶ ὅν χρόνον ἡ φαντασία αὐτῶν εἰς τὴν ὕψι πειραματικὴν τοῦ αἰθέρος ἀνέπλανετο παντοδύναμον θεῶν καθήμενον ἐπὶ θρόνῳ ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ, ἡ σκέψις αὐτῶν, ἐπὶ τῇ ὕψι διεγερθεῖσα τὸν ἐκλήρον δοκιμασιῶν τῆς κοιλίδος ταύτης τοῦ κλαυθμῶνος, ἐδρημύργησε δύναμιν τινά τυφλὴν, κωρὴν, ἀκαμπτον, εἰς ἣν πάντες υποκύπτουσιν, ἐκχέσαν δ' αὐτὴν Μοῖραν. Ἡ Μοῖρα τῶν ὁμηρικῶν χρόνων, ἣν τίς ἐβίβη εἰς τὴν ἐννοίαν τῆς λέξεως ἐμβαθύνει, οὐδὲν ἄλλο φαίνεται ὅσα ἡ τὸ κερταῖον τῶν νόμων τῶν διεπόντων τὴν ἀνέπτυξιν πάσης ὑπάρξεως καὶ περιορίζοντων τὴν πορείαν αὐτῆς· ἀλλ' ἀπέναντι τῆς σταθερᾶς ἀνάγκης

καὶ τοῦ ἀμεταβλήτου χαρακτηρὸς τοῦ νόμου, τί γίνεται ἡ δύναμις θεοῦ προσωπικοῦ, ὅς ἡ ἐλευθερία ἀνεπίδεκτος φαίνεται περιορισμῶν; Τὴν δυσκολίαν ταύτην ἄλλαι θρησκείαι ἔλυσαν καταφυγεῖσαι εἰς τὸ θαῦμα ἦτοι εἰς τὴν πρόσκαιρον κατάρρησιν τῶν φυσικῶν νόμων τῇ ἐνέργειᾳ θεῶς θελήσεως· οἱ Ἕλληνες ὅμως τοῦ Ὀμήρου οὐ μέγρι τοῦτο ἐχώρησαν· καίτοι ἔξω ἐν κοινῇ μαστῇ γοητείῶν καὶ θαυμάτων, οὐδαμῶς τῇ θεῇ ἀπέδωκαν τὴν δύναμιν τοῦ παρόντος τὴν τῆς φύσεως τάξιν ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, οὐδὲ ἀπκλάσσαν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πεπωμένου. . . . Ὅπως ἡ παντοδυνμία τοῦ θεοῦ φαίνεται ὑπὸ τῆς ἀμεταβλήτου ἀνάγκης τῶν αἰωνίων νόμων τῆς φύσεως περιορίζομένη· ἀλλ' ἡ μεγαλειότης τοῦ θεοῦ οὐδαμῶν ὀρίσεται· προσβολήν, διότι οὐδεμία ὑπάρχει ἐναντιότης οὐδὲ δύναμις ὑπάρχει τῇ θελήσει τοῦ θεοῦ καὶ ταῖς ἀποφάσεσι τῆς Μοῖρας· ἡ ὑπερτάτη αὐτοῦ νόησις δύναται τὴν ἀταξίαν ἐβίβειν ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτο, οὐ ἔλαττε ἰγνέτο ὁ δικαιοκρατής καὶ διαμείνει πάντοτε ἐν ὑπερτάτῳ ἔργῳ καὶ μῆστῳ; Συμφωνίᾳ ἔρα καὶ συνδιαλλαγῇ ὑπάρχει τῇ δυνάμει τοῦ Διὸς καὶ τοῖς φυσικοῖς νόμοις. Αἱ θεαὶ βουλαὶ καὶ ἡ μοιραία δύναμις συγγένεται.

Καὶ ὁ Γουλιερ Girard· «Ἡ Μοῖρα ἐστὶ τὸ ἐπιβάλλον μέρος ἐκδοτῶν, τὸ μέτρον τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ, ἡ ἀρυκτος ἀνάγκη ἡ ὠθεῖσα αὐτὸν εἰς ὁρισμένους τινὰς σκοπούς, καὶ μέλαστα εἰς τὸ κοινὸν τέλος τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἡ Μοῖρα ἐκκρασις ἐστὶ δυνάμεις ἀφαντοῦς, ἥτις ἐκ τῆς γενήσεως παντός ζωῆς εὐμοιροῦντος θέλει τὴν ἀνέπτυξιν αὐτοῦ, κλονίζει τὴν πορείαν καὶ προορίζει τὸ ἀρυκτον τέλος, ὑποβάλλουσα οὕτω πάντα τὰ ὄντα εἰς τοὺς γενικοὺς νόμους τῆς φύσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Μοῖρα ἐξαρμογή ἐστὶ τῶν πρώτων καὶ αἰωνίων νόμων τῆς φύσεως, ἐκαστος νοεῖ ὅτι ἀνεξήρτητος ἐστὶ τῆς θελήσεως τῶν θεῶν, ὅτι οὐκ οὐ δύναται μεταβάλλειν αὐτὴν, οὐδ' αὐτὸς ὁ Ζεὺς.

Ἄλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἐστὶ ἄρρον στοιχεῖον τοῦ θρησκευτικοῦ συστήματος· καὶ Ὀμήρῳ οὐδεμία ἐναντιότης ὑπάρχει ταῖς ἀποφάσεσι τῆς Μοῖρας καὶ τῇ βουλῇ τοῦ Διὸς, ὡς αὐτὸς τε ὁ κύριός ἐστι τοῦ παντός· διὰ τί; διότι ἡ ἀρχὴ ἦν ὁ μέγας θεὸς τῆς φύσεως, τοῦτο ἦν ὑπερτάτη αὐτῆς ἐνέργεια καὶ τὸ τελειοποιεῖν τῶν νόμων τούτων, μὲν ὅν ἡ Μοῖρα συγγνωμέναις. Ἐπειτα διότι ἔχον τὴν ὑπερτάτην νόστον οὐ δύναται τὴν ἀταξίαν ἐβίβειν. . . Ὡστε ἡ θεὰ βουλή καὶ ἡ μοιραία δύναμις συν-

ταυτίζονται. Τὴν μελέτην τοῦ Λιγούστου Christ ἡ *Moira* καὶ ἡ *Θεότης* παρ' *Ομήρῳ*, (Schicksal und Gottheit bei Homer) οὐκ ἔχουσιν ἀνά χειρὸς.

Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου.

§ 15. Περὶ δὲ τῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀνακείμενοι οἱ Ἕλληνες ἐπεδείξαντο πνεύμα ζωηρότης καὶ μετρίτης· διότι καί τοι τοὺς θεοὺς κατ' εἰκόνα αὐτῶν ἔπλασαν καὶ ὁμοίωσιν, καὶ ἐπείθεον ὅτι καὶ ὁ ἀνθρώπος ἐξ ἧς καὶ οἱ θεοὶ κατὰ γένεα (§ 11), οὕτε ὑπερβυόεις καὶ ἀλαζονεῖς ἐναπλήσισσαν, ὥς συμμέτρως τῶν θεῶν, οὕτε τὴν μερίδα τοῦ λόντος ἀπέλαβαν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ μέτρον ἔχοντες τὸ γινώσκον ἐθέλουσιν ὅτι οἱ μὲν θεοὶ ἀθάνατοί εἰσι, βροτοὶ δὲ ἄνθρωποι, οἱ δὲ ἀνθρώποι θνητοὶ, πολυπαθεῖς, εἰς βλάβην καὶ πικρίαν καταλείμενοι καὶ εἰς τὸ πεπρωμένον τέλος τοῦ θανάτου, πάλαι πεπρωμένοι αἶσαν. «*Ἢ ἀρχή, ἐξ ἧς τὸ πρῶτον ἡ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου περικλείεται ἡ ἀνάγκη ἐστίν, ἵνα ὁ ἀνθρώπος γλύνῃ ὅλῃ εἰς τὰς ἐπιθυμίας καὶ εἰς τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ ἀξιοσημειωτόν ἐστι πρᾶγμα ἐν θρησκείᾳ, ἥτις ἡ ἀνάγκη ἐν ἔργῳ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας· καὶ ἐν χρόνῳ αὕτη κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς εἰκόνα ἐτόλμησε τὸν θείον κόσμον διοργανῶσαι, ἥθετο τῆς ἀνάγκης ἵνα ἰαυτὴν περιορίσῃ, τὰ δὲ ὄντα τῆς λατρείας αὐτῆς εἰς ἀπόριστον ὅλῃ ὕψος. Διὰ τοῦτο ἐπὶ πολλὸν χρόνον πᾶσα ἡ διδασκτικὴ ἡ θρησκευτικὴ ποίησις πολλὴν κατέριψε λόγον περὶ τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἀνθρώπου».* Girard.

Οἱ θεοὶ δοτῆρες ὡς ἀγαθῶν καὶ κακῶν.

§ 16. Οἱ Ἕλληνες τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων χωροῦσι πρὸς τὰ πρόσω ἐγκαταλείποντες κατὰ τὸ μέλλον ἢ ἥτιον τὴν ἀρχαίαν δοξάν ὅτι τὰ ἀγαθὰ καὶ κακὰ διανέμονται ἐκάστῳ ὑπὸ τῆς Μοίρας, πιστεύοντες δὲ ὅτι τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν δοτῆρες τοῖς ἀνθρώποις εἰσὶν οἱ θεοὶ, μέλιστα δὲ ὁ Ζεὺς·

οἱοί γάρ τε πόθοι κατακίεταί ἐν Διὶς οὐδεὶς
δύραρον οἷα δίδωσι κακῶν, ἔτερος δὲ ἔδωκεν
ὃ μὲν α' ἀμάρτας δολὴ Ζεὺς περιπλάουσιν,
ἀλλοτε μὲν τε κακῶ ἔτε κέρειται, ἀλλοτε δ' ἐσθλῶ.

Ἡ φύξις τῶν ἀνθρώπων ἐν θεῶν γούνασι κείται· οἱ θεοὶ περιεβαίνουν καὶ ἀναμυγρύνονται ἐν παντὶ ἀνθρωπίνῳ πράγματι εἴτε ἐπ' ἀγαθῶν εἴτε ἐπὶ κακῶ.

Ἡ πίστις αὕτη ἠθικὴ πρόδοξός ἐστι, διότι οἱ θεοὶ οὐκ εἰσὶν αἰεὶ, ὥς ἡ Μοῖρα, σκληροὶ καὶ ἄτεγκτοι οὐδὲ φρονεοὶ καὶ κακῶδοξοι, ὥς ἡ Ἄτη, διαστρεβλύνοντες τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' οἰκτιρμονες πολλὰκις καὶ φιλόφρονες καὶ σπρεπτοί, ἐναμυνίζοντες τὰς προσευχάς καὶ θυσιὰς τῶν ἀνθρώπων, καὶ χορηγόντες τὴν εὐνοίαν αὐτῶν καὶ προστασίαν, οἷς ἂν βούλωνται ἢ κρίνωσιν ἀξίους αὐτῆς. Τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι ἡ μὲν Ἀθηνᾶ παρέχεν αἰετὴν προστασίαν αὐτῆς τῷ Ὀδυσσεὶ καὶ Διομήδεϊ, ὁ δὲ Ἀπόλλων τῷ Ἑκτορι, ὃς πολλὰκις ἐξέφυγε τὸν θάνατον τῇ τοῦ θεοῦ βοηθείᾳ;

Πῶς δὲ κεν Ἑκτορ κτῆρας ὑπέφυγε θανάτου,
εἰ μὴ οἱ πύματον τε καὶ ὕστατον ἦνεν; Ἀπόλλων
ἐγγύθεν, ὃς οἱ ἐκπῶρος μόνος λαίφηρά τε γούνα;

Οἱ δὲ θεοὶ καὶ τιμωροὶ εἰσι τῶν κακῶν πράξεων καὶ ἐγκλημάτων, ἀμείβονται δὲ τὰς ἀγαθὰς καὶ ἐναγέτους πράξεις· ὁ ἀνθρώπος ἐλευθερός ἐστι πράττειν τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν, εἴδως, ὅτι τὸ ἀγαθὸν πράττων καὶ τὸ δίκαιον τιμῆσθεται ὑπὸ τῶν θεῶν, τὸ δὲ κακὸν καὶ ἄδικον πράττων τιμωρηθήσεται· ἐπὶ τούτῳ τῷ νόμῳ πᾶσα στρεβλίζεται ἡ ποίησις τοῦ Ὀμήρου καὶ μέλιστα ἡ Ὀδυσσειᾳ (Ἰδ. Ὀδυσ. Ξ, 80-Ρ, 185).

Ὁ Ὀδυσσεύς, γυμνῶν τῇ Πηνελόπῃ ὡς πτωχὸς Ἴσρος λέγει αὐτῇ, ὅτι τηλικιότητα κλέος ἐκτίσκατο διὰ τῆς ἀρετῆς αὐτῆς, οἷον εὖθις καὶ φιλοδίκαιος βρασιλεύς·

Ἐγὼ γύναι, οὐκ ἔν τε τίς σε μοῖρ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν
νεύει· ἢ γὰρ σὺ κλέος ἔχου ἐν εὐρύν ἱκάνει,
ὥστε τευ ἡ βασιλῆος ἀμύμονος, ὅ, τε θεοῦδης
ἀνδράσιν ἐν πολλοῖσι καὶ ἰσθμίοισιν ἀνάσσειν
εὐδίκαια ἀνέστη, φίλοισι δὲ γαῖα μὲν ἄνα
πυροῦ καὶ κριθᾶς, βέλθεσι δὲ εὐνεία καρπῷ
τίκτει δ' ἔμπεδα μῆλα, βάλασσι δὲ παρήχ' ἰχθύος
εἰς εὐνησίης, ἀρεταῖσι δὲ λαοὶ οὐκ αὐτοῦ.

Τοιαῦτα ἀγαθὰ λαμβάνει ἐν τούτῳ τῷ ἀσφαμῷ παρὰ τῶν θεῶν ὁ εὐθόδικος· τάναντία δὲ ὁ ἀδίκος·

ὃς δ' ὑπὸ λαίλαπι πῦσιν κείνην πέριθε γῆν
ἔματ' ἀπαρῶν, ἐπε λαβρότατον χεῖρ' ὤμορ
Ζεὺς, ὅτι δ' ἢ δ' ἀνέσσει κοπτεσόμενος χαλεπήνῃ,
εἰ βίη εἰν ἀγορῇ σκολιὴς κέρωνσι δόμιστας,
ἐν δὲ δίκῃν ἐλθῶσι, θεῶν δ' οὐκ ἀλείποντες,
τῶν δὲ τε πάντες μὲν ποταποὶ πληθύνοντι μένεται,
πολλὰ δὲ κτεῖνός τέτ' ἀποταμίησιν χαλδάραι,
ἐ· δ' ἄλα πορφυρήν μεγάλαν στενάχωνται μένεται
εἰς ὄρεσιν ἐπὶ κάρ, μνήθῃ δὲ τε ἐρ' ἀνθρώπων.

1) «Σπρεπτοὶ οἱ τε καὶ θεοὶ αὐτοί».

ὥστε δικαίως ὁ Ὁράτιος ἠξίου, ὅτι καλλίον
τοῦ Κοκύντρος καὶ τοῦ Χρυσίππου τὴν ἡθικὴν

αὖ ποτε Τύχῃ καὶ εἰς δόξα θέρισται,
 οὐδ' οἷσι θεοῖσι δαΐμονας, εἰς ἃ' ἐπὶ βουαῖσι
 αἶψ' ἐπὶ ταυτέσσι Κῆρ' ἀλλήλων ἐν δόμῳ
 εὖν' ὅ' αἱ μὴ γινώσκουσιν ἀπ' αἵματος, οὐδὲ πρὸς ἀλλὰς
 ἀνὴρ ἢ ὑποτάσσονται, οὐδ' ἔχουσιν εὐμενέσιον
 τὰς δ' αἰεὶ μὴ κλονταί, ἄγχι μὲν ἔστιν αὐτοῖς
 ἔμεναι· αἶψ' ἐπὶ παθεῖν ἂν μεταρρίψουσιν,
 οὐδ' ὅττι τρωπιοῖσι θεῶν μετρίσσι, ἢ τῇ
 κῆρυττα δαδασσάσθαι οἱ σὺναιμὸν ἔσται·
 αὐτὰρ ἐπεὶ τὰς θυρεὺς ἔεισε στήθεσσι βλάστη
 πόλιν· ἐκτείνεσθαι μάλ' αὖ μιν κάρησιν υἱὸς ἔεισε
 δῖον ἔργον ἰδέσθαι· ἴδεν' αὖτος φλοίσβον,
 ὄψατο δὲ δαδασσάσθαι τὸ δὲ πλῆθος, αὐτὴ μιν ποτὶ
 βουαῖσι ἐπ' ἀλλοτρίῃσιν καθήμενον ἄλγος παθεῖν·
 καὶ κεν δὲ πόλιν αἰὶν ὑπερμένον βασιλῆον
 ἐλκόμενόν τ' αὖτος, ἐπὶ οὐαῖς! ἀνέκτα πλόντας,
 ἀπ' ἐν ἐνὶ δούτεσσιν ὤμοισι, εἰσέθεν δῖον
 ἄνδρα μνηστῆρα σκόδατον κατὰ δώματα τείλει

Τοιούτου τιμίου ἀνδρός βλασφημία εἰσιν ἀκαριαία ἀποπλάνης καρδίας θερμῆς καὶ εὐσεβοῦς, σκανδαλισμένης ἐπὶ τοῖς ἀδικήμασιν ἃ οἱ θεοὶ ἀνέχονται· διὸ μετὰ τὴν τελευταίαν ἐκέλευσιν ἱπαινόμεται εἰς ἐαυτὴν καὶ μετατρέπει τὰς βλασφημίας εἰς εὐχὰς καὶ θυσίας εὐχαριστήριους τοῖς θεοῖς.

Χαρακτὴρ τῶν ἡρώων.

§ 17. Οἱ ἥρωες παρ' Ὀμήρῳ οὐδέποτε διστάζουσιν ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ δοκούντος αὐτοῖς ἀγαθοῦ, τοῦ κλέους δηλονότι καὶ τῆς ἀγαθῆς φήμης. Γνωσκουσι μὲν ὅτι τὸ πεπωμένον τέλος τοῦ ἄνακτος ἀδύνατον ἀποφυγεῖν· οὐτε ὅμως ἀντιπαρέρχονται διὰ τοῦτο, οὐτε ἡ ἀδράκεια αὐτῶν καταλαμβάνει, ἀλλὰ τὸ ἀναισθητὸν ἢ ἐνέργειαν αὐτῶν αὐτὰ καὶ ὑπεκκρίνεται, διότι τὰς πράξεις αὐτῶν κανὼν οὐχ ὁ φόβος τοῦ θανάτου, ἀλλ' ὁ φιλοπόθος πῦρος τῆς δόξης, ὑπὲρ ᾧς προθυμίᾳ εἰσι πάντα πορεύμενοι. Ἐν πάσῃ περιπτώσει πρὸ τῆς πράξεως ἔχουσιν ὑπ' ὅψιν τί ἐροῦσιν οἱ Ἀχαιοί, οἱ Τρῳεῖς, αἱ ἡγεταῖδες καὶ αἱ Τρῳάδες, τί ἐροῦσιν αἱ ἰσχυραὶ γυναῖκες.

Ὅτε ἡ Ἀνδρομάχη παρακαλεῖ τὸν Ἑκτορα ἵνα μείνῃ ἐντὸς τῶν τειχῶν, ὁ ἥρως ἀποκρούει τὴν παρακλήσιν λέγων,

αἰδέομαι Τρῳᾶς καὶ Τρῳάδας ἐκαστοπέπλους,
αἱ γὰρ κακὰς ὡς νύστιν ἀνιστάσθαι πολλοῖς·
οὐδὲ με θυμὸς ἄνωγει, ἐπεὶ μάθοι ἔμμεναι ἐσθλὰς
αἰεὶ καὶ πρώτοις μετὰ Τρῳάσιν μάχεσθαι,
ἀρνούμενος παρὰ τε μέγα κλέος ἦδ' ἔμην αὐτοῦ.

Ὅτε δὲ ὁ μάντις Πολυδάμας προτρέπει αὐτὸν ἵνα εἰσέλθῃ μετὰ τῶν Τρῳάων εἰς τὴν πόλιν, ἀποκρίνεται ἀγρυπῶν·

εἰς οἴκους ἄριστος ἀνύσσομαι περὶ πάσης.

Ὅ δὲ Ἀχιλλεὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου συνδιαλλαχθεὶς τῷ Ἀγαμέμνονι μετέβη τὸν πόλεμον καὶ προτέρησι τοῖς ἱπποῦς αὐτοῦ Ἐξάνθον καὶ Βαλῖον ἵνα σώσωσιν αὐτὸν μηδ' ἔγκαταλίπωσι τελευτῶντα, ὡς τὸν φίλον αὐτοῦ Πάτροκλον· ὁ δὲ Ἐξάνθος, ὃν

αὐχόμενα θῆκε θεὰ λευκώλενας Ἥρη,

ἀποκρίνεται προλέγων τὸ μέλλον·

καὶ λίην σ' εἶμι νῦν σπῆσθων, ἔθρην' Ἀχιλλεῦ,
ἀλλὰ τί μοι ἐγγύθεν ἥμαρ ἄλλοτριον οὐδὲ τί μοι
αἰεὶται, ἀλλὰ θεὸς τε μέγας καὶ Μοῖρα κρατερή·

πρὸς ὃν ὁ ποδάρκης Ἀχιλλεὺς ἀπαντᾷ·

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ., ΣΤΑΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄.)

Ἐάντε, τί μοι θάνατον μαντεύσεις; οὐδὲ τί μοι χρεῖ;
αὐτὸς γὰρ αἶσα καὶ αὐτὴ, ὅ μοι μῆρος ἐνδὲ' ὕλιστα,
ἡμέρι φίλου πατρὸς καὶ μητρὸς· ἀλλὰ καὶ ἔμπερος
οὐ λήθω πρὶν Τρῳᾶς ἄλγος ἔλθαι· πολεμοῖο.

«Οἱα ἐνέργεια ἐν τῷ τελευταίῳ στίχῳ, λέγει ὁ Ἰούλιος Girard, αἷς ἐκκράσας ἐν τῷ στήματι καὶ τῇ ἐνεργητικότητι τοῦ ἥρωος! Ἐγένετο θαῦμα, ὁ Ἐξάνθος ἀνθρωπίνῃ φωνῇ προλέγει τῷ ἥρωϊ τὸ ἄλλοτριον ἥμαρ· ἀλλὰ πόσον τι τοῦ θαύματος τοῦτου τὸ ἀποτέλεσμα; τοῦτο οὐκ ἐγένετο, ὅπως ὁ ἥρως ὑπὸ ἡρωϊκοῦ πάθους ἀγόμενος ζωηρότερος καὶ λαμπρότερος ἀνελήμφη; Οὐδὲν δραματικώτερον ἐστὶ παρ' Ὀμήρῳ ἢ ἡ κατάστασις τῶν ἡρώων, ὅτε, ὑπὸ τεραστίων περιστοιχίζοντι ἐπηρώων, προσίσθονται μὲν ἡ ἀναγνωρίζουσι τὴν κατ' αὐτῶν προσβολὴν δυσμενέως τινος δυνάμεως, ἀντιτάσσονται ἥρωας πρὸς αὐτὴν, ἐνερگوῦσιν ἐρωμένως καὶ ὁμολογοῦμένως τῇ φύσει αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τέλους διὰ τῆς περιφρονήσεως τῶν κινδύνων καὶ τοῦ θανάτου ὑπερήκως τῆς Εἰμαρμένης ἀνυψοῦνται».

Καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Ἀχιλλεῦς, ἡ ἀργυροπέπχη Κλέως, προλέγει αὐτῷ ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἑκτορος ἐπιλεύσεται καὶ αὐτῷ ὁ θάνατος.

αὐτὴ γὰρ τοῖς ἑσπέρᾳ μεθ' Ἑκτορα πότμος ἐτοίμας·
ὁ δὲ ἀποκρίνεται,

αὐτίκα τί μοι ἐπὶ οὐκ ὄρ' ἐμῶλον ἐπαίρω
κτεινόμενον ἱππαῦντα· . . . .
νῦν δ' εἴμ' ἔρρα· μή μοι κεφαλῇ δαίτηρα κείνη,
Ἑκτορα· κῆρα δ' ἐμὴν ἐπὶ δέσσει, ὅππῃτε κεν δὴ
Ζεὺς ἐθέλῃ τελεῖται ἦν' αἰετὸς τοῖσι δίοις·
οὐδὲ γὰρ οὐδὲ βίη Ἡρακλῆος, φύγε κῆρα,
ἔσπερ φ' ἵππας ἐσσι δὴ Κρονίων, ἀνακτεῖ·
ἀλλ' ἐ Μοῖρ' ἐτάρασσε καὶ ἀργαλῆος ἦλος· Πρὸς
ὡς καὶ ἐγών, εἰ δὲ μοι ὁμοῖα μοῖρα τίτνεται,
κείσομαι, ἐπεὶ με θάνο, νῦν δὲ κλέος ἐσθλὸν ἀρόμην
καὶ τινα Τρῳάδων καὶ Δαρδανῶν βασιλείων
ἀμυρτήρησι χερσὶ παρείων ἀπαλῶν
ἔδρην' ἠμεινόμεν, ἀδίων στανόχηται· εἴτην,
γνοῖται δ' ὡς δὲ ἔθρην ἐγὼ πολλοῖο πέπταμαι·
μηδὲ μ' ἔρκεε μίχης, φίλονσά περ, οὐδέ με πείσεις.

Ὅ ταῦτα λέγων ἐστὶ δούλος τῆς Εἰμαρμένης ἢ κύριος αὐτοῦ καὶ ἐλευθερός;

Δόξα Delorme περὶ Μοίρας παρ' Ὀμήρῳ.

§ 18. Τοιοῦτον πρῶσιπον διαδοχματικὴς ὁ ἥρωας ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ποίημασι, πλάγην, ταλαιπωρεῖται, ἢ Μοῖρα καὶ ἡ ἐκτελεστικὴ αὐτῆς δύναμις, αἱ Κῆρες τοῦ θανάτου, ὡς ἕϊρος τοῦ Δαμοκλέους, κρέμονται ἐπὶ τῇ κεφαλῇ

αὐτοῦ· ἀλλ' οὔτε τὸ θάρρος ἐγκαταλείπει αὐτόν, πολλοὺ γε καὶ δαί, οὔτε ἡ ἐνέργεια, οὔτε ὁ πόθος τῆς ὑπεροχῆς,

αὐτὸν ἀριστεύειν καὶ ὑπερῶν ἐμμεῖναι ἔλλον,

οὐδὲ διατῆξαι προτιμῶν τὴν δοῦσαν μέλλον ἢ μακροχρόνιον ζῶν ἄνευ δόξης· ὅταν δὲ τύχῃ τῆς θεῆας εὐνοίας καὶ προστασίας, μεταλαμβάνει καὶ τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς κοινωνίας τῶν θεῶν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, ὡς ὁ Ἡρῆκλῆς, ἐν ἐξυμνῇ Πίνδαρος·

... αὐτὸν μὲν ἐν εἰρήνῃ τὸν ἅπαντα χρόνον

ἐν σιγῇ

φύσιν καμάειν μετ' ἄνδρων ποινὴν λαχόντ' ἐξαι-

ρετον

ἡ δὲ ἐν δόμασι, δεξιμένον βασιλῆν Ἥβαν ἀκού-

σιν καὶ γάρμον

δαίκατον, κατ' Δι' Ἄρ' ἡρώδης

σεμνὴν αἶψ' ἰσθιν ἰόνον·

καὶ ἡ καλλίσφυρος Ἰνὸς, ἡ θυγάτηρ τοῦ Κῆδμου, περὶ ἧς ὁ Ὀμήρου λέγει·

Λευκοθέη, ἡ πρὶν ἐν τῷ ἑσπέρῳ αὐδῆσσα,

νῦν δ' ἄλλος ἐν πελάγεσσι θεῶν ἔμμορε τιμῆς.

Καλὸν δέ, τελευτῶντας, ὑπολαμβάνομεν ὡς ἐπιστάγασμα τῆς μακρῆς ταύτης διατριβῆς περὶ Μοίρας παρ' Ὀμήρῳ τὴν κατὰ ἐπιβίωσιν τοῦ Delorme, ὃς μέλλον τὴν κακὴν ἀντιπῶν ἡρώων χρόνων φαίνεται ἀνιχνεύων ἐν τῇ σπουδαίῳ αὐτοῦ συγγράμματι, *Les Hommes d'Homère*. «Περιοριζομένη, λέγει, ἐνταῦθα τῇ προσοχῇ ἐπιστήσκει ἐπὶ τινος προβλήματος, ἐπὶ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους λύσει ἐλάμβανε τὰς ἐναντιωτάτας, καὶ ἐκράτει τὸ πνεῦμα ἀμείψοντος μεταξὺ τοῦ δόγματος τοῦ αὐτεξουσίου καὶ τοῦ δόγματος τοῦ περιορισμοῦ, τῆς μοιρασιότητος· οὐδὲν δὲ ἄλλο ἐστὶ ζήτημα ἔχον σπουδαίοντα ἐπακολουθήματα ἡθικὰ καὶ καὶ θρησκευτικὰ· διότι ἡ ὁ ἀνθρώπος ὁργανὸν ἐστὶ παθητικὸν δύναμει τυφλῆς, ἀπαραιτήτου, ἀκατασχέτου, καὶ τότε διὰ τὴν παρ' αὐτοῦ ἀπαιτητικὸν λόγον τῶν πράξεων αὐτοῦ, διὰ τὴν κρίσιν αὐτὸν ἄξιον ποινῆς ἢ ἀνταμοιβῆς· ἢ ἐλευθέρως ἐνεργεῖ, κατὰ τὴν συνείδησιν καὶ τὸ λογικὸν αὐτοῦ, καὶ τότε τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν ὑμᾶρι, καὶ τὸ μὲν ἐστὶν ἄξιον τιμῆς τὸ δὲ τιμωρίας.

Παρ' Ὀμήρῳ δὲ πλεοστά μὲν χωρὶς φαίνονται ἐπικυρόντα τὴν περὶ Μοίρας θεωρίαν, πλεοστά δὲ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκλογῆς καὶ ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου ὥστε ἐκ τῶν λύσεων τούτων προεξίκα ἐκίσχυον ἐκείνην, ἣν αἱ περιστά-

σεις, τὸ πάθος, τὸ συμφέρον ὑπηγόρευον αὐτῶν· οἷον ἐν πολλαῖς περιπτώσεσιν ὁ αἰσῶδης λέγει ἢ τοὺς λέγοντας τοὺς ἥρωας αὐτοῦ ἢ καὶ αὐτοὺς τοὺς θεοὺς, ὅτι τὸ περπωμένον ἐκ γενετῆς ἀμετακρίπτως ὥρισθαι τῷ ἀνθρώπῳ εἴτε παρὰ τῆς Μοίρας εἴτε παρὰ τοῦ Διός, μετ' ὃ ἡ ἐκκαμπτὸς αὐτῇ θεότης φαίνεται συγχρομένη· ὁ Ζεὺς καὶ οἱ ἄλλοι ἀθάνατοι θεοὶ ὑπόκεινται τῷ νόμῳ τούτῳ· ἀλλ' ἐν ἄλλοις χωρίοις λέγεται, ὅτι οἱ θεοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀνθρώποι δύνανται διὰ συντόνου ἐνεργείας ἀπαλλαγῆναι τῶν δεσμῶν τῆς Μοίρας· διὰ τοῦτο βλέπει τις αὐτοὺς ἐν πολλαῖς περιπτώσεσι διασκαπτομένους, εἴτε ἐν οὐρανῷ εἴτε ἐπὶ γῆς, περὶ τοῦ τί πρακτέον, ὡς εἰ ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ πρωτοβουλία ἀνῆκεν αὐτοῖς, καὶ ἀπονέμοντας, ἐπὶ τῇ ἐκείνῃ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων μέρῳ τῇ θελήσει, τῇ φρονήσει, τῇ ἐνεργείᾳ. . . .

Ἡ ἀρχαιομάθεια βαθύτης ἐπὶ τούτων ἐπιήκτο μελέτας ἀγωνίζομένη συμβιβάζει τὰ ἀσυμβίβαστα· ἀλλὰ, καὶ τυχὼν διὰ τῶν διακρίσεων καὶ εὐφῶν θεωριῶν κατορθοῦν τοῦτο, ἐστὶ πρᾶγμα τὴν εὐληπτον μὲν, διατριβὸν δ', ὡς εἶπαι, τὴν παρατήρησιν αὐτῆς, δηλαδὴ οἱ ἀνθρώποι τῶν χρόνων ἐκείνων, καὶ ὑποβῆτις αὐτοὺς εὐρεσιτάτους, οὐδαμῶς τὴν ὑπομονὴν εἶχον τῆς ἐρένης, τῆς συγκρίσεως καὶ τῆς μελέτης, ἀπερ εἰς κτήμα καὶ ἀπολαύσεως τοῦ ἐπιστήμονος καὶ τοῦ ἀρχαιολόγου· διὰ τούτους βίον μεστόν ἐνεργείας καὶ πάθος ἐνδείκνυντο ἐν τούτῳ ὅπερ τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἐπέστυεν ἡ τὴν κρίσιν αὐτῶν ἐθάρυνεν. Ἐκ δὲ τῶν διχορροῶν ἐκείνων ἐκείνην πιθανῶς τὴν ἐκλογὴν ὥρισεν, ἥτις ἐν μέλλονι σύμφωνος ταῖς ἐπιβιώμασι αὐτῶν.

Ἐν τούτοις ὁ Delorme ἐλέγχων τοὺς φιλόλογους ὅτι περιπίπτουσιν εἰς ἄτοπον, λίαν λεπτολογούντες καὶ ἐξονυχίζοντες τὰ πράγματα, λαμβάνων περιπίπτει καὶ εἰς ἄτοπον, οὐδὲν ὅπως λαμβάνων ὑπ' οὐρανὸν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀπὸ τῶν ἡρώων χρόνων μέχρις Ὀμήρου, ἀλλ' ἀπολείπει τὴν ἐκλογὴν τῆς δὲ ἡ τῆς δὲ ἐκ τῶν διχορροῶν ἐκείνων τῇ περιτροπῇ τῶν περιστάσεων καὶ τῇ ἀναμείνω διαβίῃ ἐνὸς ἐκάστου. Τὸ πρᾶγμα ὅμως καὶ οὕτως ἔχει· διότι εἰ μὴ ἐγίνετο προσδοκία, εἴ ἢ ἰδέα τῆς παντοκρατορίας τῆς Μοίρας καὶ ἐπὶ Ὀμήρῳ ἔμενεν ἀπαρτὸς, ὡς κατὰ τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους, οὐδὲν ἂν ἐγίνετο ἐξ ὧν λέγει ὁ σαρὶς Γαλάτης, ἐκάστου σέβοντος καὶ προσκυνοῦντος τὴν τρομερὰν θεότητα, τὴν Ἀδράστειαν, ὡς φησὶν Διόφυλος, ἥτοι τὴν Εἰ-

μαρμίνην, ἀλλ' ἐπὶ ἄνθρωπον ἀνάπτει καὶ πρόσ-
δος καὶ νέα ἰδέαι περὶ Μοίρας καὶ θεῶν ἀνε-
ρῶσαν, αἵτινες συνεξάδιδον ταῖς ἀρχαῖαις καὶ
οὕτε συνεκρούον αὐταῖς οὕτε ἀντιμάχοντο οὕ-
τε ἀπεκλείοντο ὡς ἀποκυρήματα αἰρέσεων, διότι
οὐδὲν σταθερὸν δόγμα ἦν ἐν τῇ ἑλληνικῇ θρη-
σκίᾳ διακλειόμενον τὴν ἀπαρσάλευτον τήρη-
σιν τῶν ἀρχαίων καὶ ἀπαγορεύον τὰ νέα ὡς
αἵρέσεις. Ἡ τοῦθεν ἡ ἀνάμιξις τῶν ἀρχαίων καὶ
νέων ἐν ταῖς Ὀμηρικαῖς ἐποποιεῖται οὐ μόνον ἐν
ταῖς περὶ Ἥλιον ὁδῶσι, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς
περὶ θεῶν καὶ ἐν ταῖς ἄλλω, περὶ οὐ παρ' αὐ-
τῷ ποικιλία ὑπάρχοντες ἀντιφατικῶν ἀλλ'
αἱ νέα ἰδέαι καὶ αἱ ἀντιφάσεις ἦσαν ἀνατινθί-
τως ἐπιγενόμεναι, τὰς Ὀμηρικὰς μεγαλοφυΐας
ἀποκυρήματα, ἦσαν δὲ καὶ συμφωνήσαντα τῇ
ἑλληνικῇ πνεύματι, αἱ πρὸς τὸ πρῶτον χω-
ροῦνται, καὶ τῷ ἔθνει χαρακτὴρ, οὗ ἡ Ὀμηρι-
κὴ ποίησις, ὡς εἶδομεν (§ 9), ἦν πιστὴ ἑκπα-
σις. Ἐπειδὴ δὲ ἐν αὐτῇ ἀνάμιξις οὐ νέα
ἰδέαι συμπερικέοντο τὰς ἀρχαίας, συνέβη αὐταῖς
διὰ πάντων τῶν αἰώνων διελθεῖν, μὴδ' ἐπὶ
λίθην περιελθεῖν, ἄλλως τε καὶ διότι τὸ πρι-
μτον τῆς ἀνάμιξεως τῶν ἀρχαίων καὶ νέων,
τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα, ἦσαν τὸ ἐνδελεχὲς με-
λέτημα πάντων, τὸ κοινὸν ἀνθρώπου ἐν τοῖς
σχολείοις, ὡς ἄλλως ἐν τοῖς ἡμετέροις ἡ Ὀ-
κτώηρος καὶ τὸ Ὑαλῆριον. (Id καὶ § 9,
σελ. 94). Ἐκ τούτου ἔστιν ὅτι ἐπισκιάζεται ἡ
πρόδος καὶ γράφει ἰδίαν προσοχὴν πρὸς ἀνι-
χνυσιν καὶ ἀνακάλυψιν αὐτῆς.

Ἡ πρόδος ἐν τῇ θεογονίᾳ τοῦ Ἡσίοδου.

§ 19. Καὶ ἐν τῇ θεογονίᾳ δὲ τοῦ Ἡσίοδου
ἡ πρόδος πρὸς τὴν τάξιν καὶ ἀρμονίαν λίαν
καταφανής· διότι ἡ θεμελιώδης ἰδέα τοῦ ποιή-
ματος τούτου ἐστίν, ὅτι τὸ πᾶν οὐκ ἐγένετο ἐξ
ἀρχῆς τοιοῦτον οἷόν ἐστιν, ἀλλὰ βραχυδὸν καὶ
κατ' ὀλίγον ἐκ δυνατῶν στοιχείων ἀρξάμενον,
δι' ἀναβαθμῶν ὀργανικῆς ἀναπτύξεως καὶ γε-
νέσεως προήχθη εἰς τὸ σχῆμα τοῦ καλοῦ καὶ
τελείου κόσμου· ὥστε τὸ τελευταῖον ὑπῆρξεν
ὀλίγῳ τῶν πρώτων ἀλλὰ τὸ ὑστερον ἐπελθόν, εἰς δὲ
ὀπίκωψεν τὸ προγενέτερον, ἀτελειότερον ὢν. Τοῦτο
δὲ οὐ μόνον περὶ τῆς κοσμογονίας ἰσχύει λεγό-
μενον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς θεογονίας, ἥς ἔβλα
καὶ πικρὴ ἐστὶν ἡ κοσμογονία. Καθ' Ἡσίοδον,
ὥς καὶ θεός τὸ κατ' ἀρχῆς ἦσαν συγκεχω-
νεμένα, οὐδὲ θεωρεῖ ὁ ποιητὴς τὸν κόσμον νε-
κρὸν ὕλην ὑπὸ νεφελῶν τινας δυνάμεις ἐμψυ-
χομένον. Ὅτιοις ἔστιν σκέψις καὶ ἐπιγέννημα
τῶν φιλοσοφικῶν χρόνων· παρὰ δὲ Ἡσίοδῳ ἡ

θεότης κατὰ μικρὸν διὰ προσθετικῆς γενέσεως
ἀποχωρίζεται τοῦ ὀλικοῦ κόσμου, ἐν ἀρχαίᾳ
κυβερνᾷ, καὶ ἀνθρωπίνῃ ὑποβάται μορφήν·
νόμος δὲ δίδωμι τὰ τῆς γενέσεως τῶν θεῶν
ἐστὶν αὐτὸς ὁ τὰ τῆς γεννήσεως τῶν ἀνθρώ-
πων δίδωμι, δηλαδὴ καὶ οἱ θεοί, ὡς οἱ ἀνθρώ-
ποι, ἐγεννήθησαν ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς· τὸ
θεῖον ζεύγος, ὡς καὶ τὸ ἀνθρώπινον, ἦν ἄρρεν
καὶ θῆλυ. α' Ὁ Ἡσίοδος, λέγει ὁ Α. Μαρξ,
προσωποποιεῖ τὰς ἀρχάς, ὧν ἡ συνεργία παρά-
γει τὴν μορφήν νέου στοιχείου, ἐν οὗσιν ὑπο-
στάσει διακρίνου φύλον, αἵτινες κατὰ τὴν ἀν-
θρωπίνην γέννησιν, τίκτουσι τὸ νέον στοιχείον
προσωποποιημένον ὡσαύτως. Ἐν τούτῳ δὲ
κεῖται ἡ ἀληθὴς ἔβλα τῆς ἀνθρωπορίας τῶν
θεῶν παρ' Ἑλλήνων· ὅτι αἱ θεότητες ἐγένοντο
ζεύγος, ἄρρεν καὶ θῆλυ, ὥραιοι ἔχον καὶ φρο-
νήματα καὶ πάθη καὶ σχῆμα ἀνθρώπινων·
Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀρχὴ οἱ θεοὶ ἐπλάσθησαν
ἀνθρωποφυῖς, διότι ἀποδοῦν αὐτοῖς γένος ἄρρεν
καὶ θῆλυ, ἡ μᾶλλον διότι ἐπλάσθησαν ἀνθρω-
πομορφῶν προσέλαβον καὶ τὴν διακρίσιν εἰς δύο
φύλας· Τὸ τελευταῖον τοῦτο δέχεται ὁ φιλόσο-
φος Zeller λέγων, α' Οἱ Ἕλληνες τὴν ἀνθρώπιναν
τῆς ἐκ οὗ φύλων γεννήσεως τῶν θεῶν ἡσάκ-
σαντο, διότι τὰ μέρη τοῦ κόσμου, κατὰ τὴν
ἰδιότητα τῆς φαντασίας αὐτῶν διειδυμένοι, ἀνθρω-
πίνῳ τῷ τρόπῳ, προσωπικῶς ἐθεώρησαν ὄντα,
ὧν τὴν ὑπαρξίν οὐκ ἄλλως ἡδύνατο νοῆσαι.

Τοιαῦτα αἱ θεολογίαι ἰδέαι τῆς θεογονίας
τοῦ Ἡσίοδου. Ἀλλ' ὅτι ὁ Ἀσκληπιὸς ποιητὴς
τὴν θεογονίαν ἐποίησε, οὐκ εἶχεν αὐτὰς ἰδέας
ὅπ' ὕψι, οὐδ' ἐμόχθη ἐν αὐτῇς ἐξ ἄλλῃ, ὡς ψυ-
χὴν τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ ἐκείσεως, ὡς ἂν
ἐποίησε φιλόσοφος τις ποιητής, Γάλλος τις ἢ
Συλλήρος, ἀλλ' αὐταῖς ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτοῦ
σὺν ταῖς ἄλλαις ἀπῆρτιζον ἐν ὅλῳ μυθικῶν
ὄρασμα. Τούτου ἕνεκα διαμειβεσθῆναι οὐκ οἶ-
τερον περὶ αὐτῶν· διότι οἱ μὲν, ὡς ὁ Brannis,
ἀνυρίσκουσι φιλοσοφικὰς θεωρίας ἐν τῇ θεο-
γονίᾳ τοῦ Ἡσίοδου· οἱ δὲ ὡς λίαν ἀρρηκμένως
ἀκόινκτον κρίνουσιν ἀναζητῆν αὐτὰς ἐν τῇ μυ-
θολογικῇ φαντασίᾳ τοῦ ποιητοῦ, ὡς ὁ Zeller,
ὅς οὐ παραδέχεται ποδηγετοῦσαν ἰδέαν βα-
θείας σφαιρίας· αἱ ἀρχὴ τῆς θεογονίας, λέγει,
πρὸς οὐς ἐποιοῦν χρόνους, περιελαμπόμενος ἐστὶ
μῦθος, οὐχ ὅμως καὶ φιλοσοφία.

Βεβαίως ἡ μέση ὁδὸς ἡ ἀπολαυστέρα ἐστὶ·
διότι καὶ μὴν ὁ Ἡσίοδος οὐκ ἐπιλοσόφησε περὶ
τῶν πρώτων αἰτίων, ἡ κατὰ τῆς ἡμέρας τοῦ
Ἑρωτος ἐν τοῖς πρώτοις στοιχείοις τῆς κοσμο-
γονίας ὡς πωδότητος φιλοσοφικῆς τινας μετέχει

χρῆσις, ὡς καὶ τοῦτο ἐστὶ οὐκ ἄγνοον ὁ ποιητής, ἀλλὰ σαφὲς εἶχεν ἰδεῖν ἐπὶ αὐτῷ θεῷ προσθλόν ἐς φῶς διὰ βαθυμίας προόδου καὶ ἐγένετο κύριος τοῦ παντός· καὶ ποιηταὶ αὐτοῖς, ὡς ἀποφαινέται ὁ Ἀριστοτέλης, βασιλεύειν καὶ ἀρχὴν ἔχειν οὐ τοὺς πρώτους, οἷον νόκτα καὶ ὠκεανὸν ἢ γῆρας ἢ ὠκεανόν, ἀλλὰ τὸν Δία.

Ἀφ' ὧν τοῦ Ἡσιόδου τῆς γενέσεως τῶν θεῶν.

§ 20. Ἰδωμεν οὖν τί λέγει ὁ ποιητής. Καθ' Ἡσιόδου πρώτιστα πάντων ἐγένετο τὸ Χάος, ὁ ἀφαντοῦς χώρος, μετὰς οὗρου, ἐπ' ᾧ καὶ κατέκειτο τὸ Λόος ζοφερόν, ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, εἰς τὸν ὠκεανόν. Γὰρ οὐ τοὶ μυχτοὶ αὐτῆς, τοὶ Τάρταρος καὶ ὁ Ἔρως· ταῦτα δὲ τρία εἰσὶν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ῥίζα πάντων πραγμάτων· ὁ ποιητὴς ἐπεὶ λέγει, ἐπὶ τῷ Λόῳ προσέθηκεν οὐδανίαις ὅμως ἀποφαινέται. αἱ καὶ ἡ Γῆ καὶ ὁ Ἔρως ἐξ αὐτοῦ ἐγένοντο ὁ Ἔρως, ἡ φιλοτία, ἡ ἐνωτική τὸν πρὸς τὸν ὠκεανόν προμύει τὴν γένεσιν τῶν ζιγῶν, τῶν θήλειος καὶ ἀρρενέος, ἀ ῥιζὴν ἔχουσιν τῆς γένεστος πρὸς παραγωγὴν· ὁ Ὁ Ἔρως φαίνεται φυσικὸν ὄν, λέγει ὁ Bergk, ἐν τῷ μέσῳ τῶν πραγμάτων ὄντων, τῆς αὐτῆς ὡν φύσεως αὐτῶν. Κατὰ δὲ τὸν Maury καὶ Decharme, αὐτὸς ὁ Ἔρως οὗτος, ἔρως τῆς κοσμογονίας μυθολογικῆς, εἰς ἑστὶν εἰκόνη φιλοστοργικῆς τινα ἐπαρρησιασμένης ἀλλοθιαν διὸς ὄντως ἡ ἱλατική ἐστὶν δύναμις, ἥτις πάντα τὰ στοιχεῖα φέρει εἰς ἐνωσιν καὶ συνδυασμόν· αὐτὸς μὲν καθ' ἑαυτὸν οὐδὲν πράττει, ἀλλὰ τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ πάντα τὰ στοιχεῖα καὶ πάντα τὰ ὄντα τείνουσιν εἰς ἐνωσιν πρὸς ἀλλήλα, εἰς ἥν ἡ ζωὴ βλαστάνει.

Ἐκ τοῦ Χάους ἐγένετο τὸ Ἐρεβός· καὶ ἡ Νύξ, ἐκ δὲ τοῦ Ἐρεβός καὶ τῆς Νυκτός, τῇ συνεργίᾳ τοῦ Ἐρωτός, ὁ Αἰθήρ καὶ ἡ Ἥμερα· ἀπὸ προόδου ἐν τῇ κοσμογονίᾳ, διότι ἐκ τοῦ σκότους προέβλετο τὸ φῶς τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἐρωτός.

Ἡ δὲ Γῆ ἐξ ἐκείτης ἔτεκε τὸν Στερεόντα Ὀκεανόν καὶ τὰ μακρὰ Ὀρεα καὶ τὸν Πόντον· οὗν δὲ τοῦτοις τελευταῖα ἡ κοσμογονία, ἀρχεται δὲ, ὡς ἐξακολουθεῖς αὐτῆς, ἡ θεωροῖα· διότι ἡ Γῆ εὐνήθηται φιλοτύπῃ τῷ Ὀκεανῷ ἔτεκε τοὺς Τιτάνες καὶ τὰς Τιτανίδας, τὸν Ἄκεανόν, Κίον, Κρονόν, Ίφρωνά, Ἰαπετόν, Θέτον, Πέρον, Θέμιν, Μετρήσιον, Φοῖβον, Τηθύν, καὶ τελευταῖον τὸν Κρόνον· ἄλλοι δὲ ἐκ τῶν αὐτῶν Ὀκεανῷ ἐξεγένοντο οἱ τρεῖς Κύκλωπες, Πρῶντες, Στερεόπες, καὶ Ἀργεῖς, καὶ οἱ τρεῖς Ἑκατόγχι-

ρες, Κόττος, Βριάρεως καὶ Γύγης, ὑπερβάρηνα τέκνα.

Καὶ ἐκ μὲν τῆς γενέσεως τῆς Θέμινος καὶ Κρόνου τῆς γένεσος, ἤθικον ὅστιον, πρόσθε τις πρὸς τὴν τάξιν καὶ ἀρμονίαν καταφαίνεται· διότι ἡ μὲν Θέμις αὐτῇ ἡ ἰδίᾳ ἐστὶ τῆς τάξεως καὶ τοῦ νόμου, ἡ δὲ Μετρήσιος ἡ μνήμη ἐστὶ, τὰ ἔργα τοῦ παρελθόντος διασώζουσα ἐν τῷ μύθῳ· λοιπὴ γέννη· ἀλλ' ἐκ τῶν τετραπλῶν Ἑκατογχιών καὶ ἐκ τῶν υπερβάρηων Τιτάνων καὶ Κυκλωπῶν γίνεται φανερὸν ἐπὶ ὅπως ἐπικράτει ἡ τάξις πρὸς τὸ σὺν πάντων ὅν κόσμῳ· τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ὡς βασιλεῖς καὶ υπερβάρηλους, ἀπεστρέφατο ὁ Ὀκεανός, καὶ ἀπὸ γεννημένων ἀπέκρυπτεν ἐν τοῖς ἐγκατακρύπτει τῇ Γῆς κοιλίῳ οὕτω τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω προόδον καὶ ἀνέκλυτον τοῦ κόσμου· ἡ δὲ Γῆ ἐστὶν ἐπὶ τοῦτον ἐντὸς ἐαυτῆς, καὶ ὅπως τῶν ὀδυνῶν ἀπεκλήγει συνβολήσας τοὺς υἱοὺς ἐφαρμόσει κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν καὶ ἀπακρύψει τὰς γεννητικὰς αὐτοῦ δυνάμεις· τοῦτο δὲ ἀνέκαθεν ἐκτελεῖται ὁ νεώτερος αὐτῶν καὶ τελειωρότερος, ὁ Κρόνος.

Ἐκ δὲ τῶν ἀποκοπέντων μορίων εἰς τὸν πόντον βαρύνοντες ἐγεννήθη ἡ Ἀφροδίτη, αἰδομένη καὶ καλῇ θεᾷ.

τῇ δ' Ἔρως ἀφάρτησεν καὶ Ἥμερος ἐστὶν αὐτῆς· ταῦτον δ' ἐλὼν τῇ τῶν ἑξ ἡμῶν ἐλίσσεται μοῖραν ἐν ἀνθρώποις καὶ ἀθανάτοις θεοῖς, παρθενοῖς τ' ἔρως μετὰ τὴν τ' ἐκείνης τε τῶν τε γυναικῶν φιλοτιμία τε μετὰ τῶν τε.

Ἐκ δὲ τῶν αἰματηρῶν στεγνόντων τῶν ἀποκοπέντων μορίων, ἀπὸ τῆς Γῆς ἐβίβητο, ἔτεκε τὰς Ἥμερας, ἡχοῦσας εἰναι φύλακας τῶν φυσικῶν νόμων καὶ τιμωροὺς τῶν ἀπειθεύοντων πρὸς τοὺς νόμους καὶ τοὺς ἄλλους αἰτῶν συγγενεῖς.

Ἡ παρὰ τοῖς ἡμῶν πρῶτις τοῦ Κρόνου προόδον τινὰ ἐπέχευεν, ἐμποδὼν ποιήσασα τὰ πρὸς ἀνέκλυτον καὶ τέλος· ἔπειτα τοῦ κόσμου ἐμπόδια· ἡ δὲ γένεσις καὶ ἀνέκλυτος ζωὴν καὶ ὀρεγνὴν πρὸς τὸ τελειότερον· ἐγένετο δὲ ἡ Ἀφροδίτη τοῦτέστιν ἡ χάρις καὶ ἡ καλότης, ὁ δὲ Ἔρως καὶ ὁ Ἥμερος ἐγένοντο ἀκαλόγητοι αὐτῆς ἀχώριστοι. Ἄλλ' ἐπὶ τῇ καὶ τῷ θηλικίῳ καὶ τῇ τῆς ἀπειθείας τοῦ Κρόνου πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ συνεπύχον τὴν κόλασιν τῶν Ἑρινίων.

Ἡ δὲ ὅλη Νύξ ἐξ ἐκείτης ἔτεκε πολλὰ τέκνα·

Νύξ δ' ἔτεκε στεγνόν τε Μῆρον καὶ Κίον μελίκων καὶ Θέτον, τέκε δ' ὄντων, ἔτεκε δὲ φῶς Ὀσίον, οὗ τινι κορυφαίᾳ καὶ τίνα Νύξ ἰδέσθην· δεύτερον αὐτῶν καὶ Ὀσίον ἀγνέσσαν Ἑσπερίαν δ'· . . . .

καὶ Μοῖραι καὶ Κῆρες ἐγένοντο οὐλοποιῖνες, Κλωὴ τε Λαχρίσι τε καὶ Ἀέροπον, αἵ τε βροτοὶ γίνονται διδόντι ἔχειν ὀφθαλμοὺς καὶ ἀκοὴν τε, τίκα δὲ καὶ Νῆσιον, πῆμα θεοῖσι βροτοῖσι, Νῆλ δ' ὀνόη' μετὰ τῆς δ' Ἀπάτης τίκα καὶ Φιλότῃτα πρὸς τ' οὐλόμενον, καὶ Ἔριν τίκα καρτερύμενον.

Ἄλλ' ὅπως δὴ ποταὶ ὑπάρχει πρόδος, διότι καὶ ὁ οὐρανὸς ἀναπτύσσεται ὑπὸ τοῦ μύσου ὡς καὶ ὁ πῶν ἔρωτος, ὑπὸ τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς πάλης ὡς καὶ ὑπὸ τῆς ἐνὸς. Ὁ οὐρανός, ἡ βασιλεία τοῦ οὐρανοῦ (de l'espace), καταλείπεται τὴν διαδοχὴν τῶν χρόνων, τῇ βασιλείᾳ τοῦ χρόνου. Ἀπὸ δὲ τῆς τῆς βασιλείας ἀρχονται πάντα τὰ αἰσθητά, καὶ αἱ ἐκδηλῆσαι καὶ ἀρχαί, αἵτινες στεφάνοι συνδεμένοι τῇ τῶν ὄντων ὑπάρχει καὶ αἵ τῶν τοῦ ἀνθρώπου, οἷον ὁ θάνατος, ὁ ὕπνος κτ' ὃ Μαύρι.

Ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα τίκα τῆς ἰσχύος οὐκ ὀλίγας εἰσι, Ἀθήναι, Αἰγύς, Ἀλγυ, Ὀυβύ, Μαχγ, Ἀνδροκτασίαι, Νεῖκη, Ψεύδη, Ἀγχοὶ καὶ Ἀμφιλογίαι, Δυσνομία, Ἀτῆ, Ὀρεος,

ὅς ἡ κλειστόν ἐπιχθόνιους ἀνθρώπους κεκαλεῖται, ὅτι αὐτοὶ ἐκὼν ἐπίσκοπον ὁρίζονται.

ἔχον ἀρωγούς τὰς Ἑρινώνας· διότι καὶ τῶν ἐπιπορευόντων ἀρωγοὶν τιμωροὶ αὐταὶ ἦσαν, ὡς μετὰ τῶν ἄλλων θεῶν ἐπακαλοῦντο μέγας καὶ ὁ ἄριστος οὐρανός, ὁ δὲ τύπος τοῦ ἔρκου καὶ Ὁμπερὸν ἦν.

Ἰστω γὰρ Ζεὺς πρῶτος, θεῶν ὕπατος καὶ ἔριτος, Γῆ τε καὶ Ἥλιος καὶ Ἑρινώνας, αὐτὸς ὁ γὰρ ἀνθρώπους τίναται, ὅς τις καὶ ἐπίσκοπον ὁρίζεται.

Τοιαύτη ἦν ἡ κατάστασις ἐπὶ Κρόνου, οὗ τοσοῦτον μακαρία, οἷαν ἐξυμνεῖ αὐτὴν ἕτερος μύθος.

Ὁ Κρόνος (χρόνος) ἐκ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Ρέας, ὥς ἐμβλημὰ ἐστὶ τῆς κινήσεως, τῆς διαδοχῆς καὶ τῆς διαρκείας, ἐγέννησε τὴν Ξεσίαν, τὴν Δήμητρα, τὴν Ἥραν, τὸν Πλούτων, τὸν Ποσειδῶνα· ἀλλὰ καὶ οὗτος, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ Οὐρανός, παρεργαζοῖ τοὺς νόμους τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὄντων, διότι προσδοκῶν τὴν πύρρην τῆς Γαίης καὶ τοῦ Οὐρανοῦ ὅτι πῆρωτος ἐπὶ ὑπὸ πατὴρ δαμῶναι,

κατέπεισε τὰ τέκνα αὐτοῦ ἄμα γεννώμενα. Ὁ ποιητὴς οὐδὲν λέγει παρὰ τίνος ὁρίσθη τὸ πεπωμένον τοῦτο, εἰ παρὰ τῆς Εὐκαρμένης, ἀλλ' ἐξ τοῦ ζήτημα τοῦτο, ὡς τοσοῦτα ἄλλα σκοπεῖν καὶ ἄλυστον καὶ παρὰ Νῆτος λέγει ἄλλως, οἷον γὰρ τῆς ἐμπερὸν περιέρονα τέκνα γενέσθαι.

Ἡ δὲ Ρέα βαρβαρῶς ἐπὶ τῇ καταπόσει τῶν τέκνων, ὅτε τὸν Δία ἐμύλλε τίεσθαι ἀπατῶν πρὸς τοὺς ἐαυτῆς γονεῖς, τὴν Γαίαν καὶ τὸν Οὐρανόν, ἐξακουμένη συμβουλῆς, ὥπως λάτρη τικοῦσα, ὁ δὲ Κρόνος δὴ διακν τῇ Ἑρινώ· οἱ δὲ εἶπον τῇ φίλῃ θυγατρὶ ὅσα πῆρωται τῇ Κρόνῳ παθεῖν ὑπὸ τοῦ τευχρομένου. Μάτην ὁ Κρόνος (ὁ πᾶνδεκμῶτος χρόνος) καταστρέφει τὰ πάντα, τὰ πᾶνδεκμῶτος ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουσιν, ἡ δὲ ζωὴ τῆς φύσεως καὶ ἡ γονιμότης οὐδέποτε λήθουσιν, ὑπερβλλουσιν πᾶν τὸ προστυγὼν ἐμπόδιον.

Ὁ Ζεὺς καὶ οἱ ἄλλοι Ὀλυμπίαι.

§ 21. Ὁ Ζεὺς ἐκθροῖναι τὸν Κρόνον, ἐν ἀναγκῇ ἀποδοῦναι εἰς φῶς τοὺς καταποθέντας ὑπὸ αὐτοῦ υἱούς, καὶ ἀνακαλεῖσθαι αὐτοὺς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κόσμου, διακρίνειν ἐπὶ δυνάμει καὶ μῆτι. Οἱ Τιτῆες ἐπαύστησαν κατ' αὐτόν, ἔχοντες ἀρχηγούς τὸν Κρόνον καὶ Ἰαπετόν, τὸν προγενέστερον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ἀλλ' ὁ Ζεὺς προσλαβὼν σὺν τοῖς Ὀλυμπίαις βοηθούς καὶ τοὺς Ἑκατόγχερας τῇ συμβουλῇ τῆς Θέμης καὶ τοῦ Προμηθέως ἐνίκησεν αὐτούς καὶ κατέργησεν εἰς τὰ τέταρτα τῆς γῆς· αἶν τῇ γῆν καὶ τῇ μετῇ τῆς πύσεως τοῦ Κρόνου καὶ τῆς ἑκατόγχεως τοῦ Διὸς ὑπῆρξε περίοδος ἀντιστάσεως καὶ συγκρούσεως, καὶ ἦν ἡ ἀνατρεπίσα φύσις ἐπιστάται τρομακτικῆς κρίσει ὀδυνῶν, ἐξ ἧς μέλλουσιν νίαι καὶ κνώτεροι τύποι ζωῆς ἀναφανῆσθαι. Ἡ πᾶν τῶν ἐναντίων δυνάμεων καὶ ἡ νίκη τῶν θεϊτικῶν γίνονται οὕσαι ἐν τῇ νῷ τοῦ ποιητοῦ ὁ ἀπαράτῃτος ὁρος τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀνταρκτικῶν ἐν τῇ κόλπῃ τῆς φύσεως· τοῦτο ἐστὶν αἰ τῆς ἀφῆγῃσεως, ἦν ποιεῖται, τῆς μέγας, τῶν Τιτῶν κατὰ τῶν Ὀλυμπίων θεῶν. Ἀεθὼν τὸν μύθον τῆς ἀρχαίας παραδόσεως παρὰ Τιτῶν ἐργασίας ἀναπτύσσει αὐτὸν καὶ νίαν δούνην ζωῆν. Ἐρμηνεύων αὐτὸν ποιητικῶς κατέστησεν ἐν τῶν μεγάλων δραμῶν τῆς φύσεως κατὰ τῆς πρώτης ἡλικίας τοῦ κόσμου. Decharmo.

Ὁ Ζεὺς, ὁ ὕπατος τῶν θεῶν, γινόμενος κύριος τοῦ παντός λαμβάνει συνεργούς ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κόσμου οὐ μόνον τοὺς θεοὺς τῆς γενεᾶς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν προτέρων γενεῶν, οὗτοι τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ ἀνεγνώρισαν, καὶ ἀναγκαστοὶ εἶναι τῇ συστάσει καὶ τάξει τοῦ κόσμου. Τούτων χῆρην πολλὰς ἐπέκει τὸν χρόνον αὐτοῦ· οἷον συνεχώρησε ποτὶ τῇ Ὀνείρῳ, χωριόμενος περ, χῆρην τῆς μητρὸς αὐτοῦ Νυκτός·

ἔπειτα γὰρ μὴ Νυκτὶ θεῷ ἀποδίδει ἔρπον.

Τὴν δὲ Στύγα ὑπερέτιμα, καταστήσας αὐτὴν μέγαν τῶν θεῶν ὄρκον, τὰ δὲ τέκνα αὐτῆς, Κρότος καὶ Βίαν, προσλαβὼν οὐνοὶ προουροὶ αὐτοῦ.

αἱ παρ' Ἡλῆ βαρυκτύφῳ ἐβρίοντο.

Ὁ Ζεὺς ἐκ μὲν τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐγέννησε τὴν Ἀθηνᾶν, ἥ δὲ Θέμις, ἡ προσωποποίησις τῶν νόμων τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως ἔτεκεν ἐξ αὐτοῦ τὰς Ὁρᾶς, Εὐνομίαν, Δίκην, Εἰρήνην, καὶ τὰς Μοῖρας Λάχαις, Κλωθῶ καὶ Ἀτρώπῳ· ἡ δὲ Εὐρυνόμη τὰς καλλιπαρεῖους Χάριτας, Ἀγλαΐαν, Εὐφροσύνην καὶ Θαλίαν, ἡ δὲ Δημήτηρ τὴν Περσεφόνην, ἥτις κατ' ἐξοχὴν ἐκαλεῖτο Κόρη· ἡ δὲ Μνημοσύνη τὰς Ἑνεία Μούσας, ἡ δὲ Ἀφροδίτη τὴν μουσικήτην Ἀπολλῶνα καὶ τὴν Ἄρτεμιν, ἡ δὲ Ἥρα τὴν Ἥβην, τὸν Ἄρην, τὴν Εἰρήνην, ἡ δὲ Μαία τὸν Ἑρμῆν, κτλ.

Τὰ ἀνόμωτα ταῦτα ἀριθμῶς εἰσι προσωποποιήσεις φυσικῆς καὶ ἠθικῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν· τὰς ζωὴν καὶ πρόσωπον καὶ προσόντα ἀπέναντι τῆς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων φαντασία. Αἱ Μοῖραι καὶ Χάριτες, ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ Κόρη, ἡ θεὰ τῶν μαθημάτων, αἱ Μούσαι, ὁ Ἀπολλών, ὁ Ἑρμῆς μαθηματικῶν, οἱ εἰς τὴν σύστασιν καὶ διοίκησιν τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ κόσμου ἐπὶ ἄλλων ἡδὴ τῆς τάξεως καὶ ἡ συνδιаллаγή καὶ ἡ εἰρήνη, ἡ δὲ προῦτα πρόσω ἀνάπτυξις καὶ περικύβητος ἐκπαρσέναι· ὥστε ὀρθῶς ὁ Decharme τὰς περὶ θεογονίας κρίσεις αὐτοῦ διὰ τῶν ἐξῆς τελευτᾷ· «Ἡ ἰδέα τῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Διὸς, οὗτις ἡ ἀπολύτης ἐστὶ νόμις ἡ παγὴ πάσης τάξεως καὶ καλλοῦς ἐν τῷ κόσμῳ, οὐκ ἦν φιλοσοφικὸν ἐπιγίννημα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅτε ὑπὸ τοῦ γεννημένου χριστιανισμοῦ ἠναγκάζετο κρείττων αὐτοῦ καὶ ἀγνότερος γίνεσθαι, ἀλλὰ τούναντιον ἦν μὲν τῶν ἀρχαιοτάτων ἰδεῶν εἰς ἃς ποτε ὤφθη ἡ ἑλληνικὴ διάνους καὶ ἐν τῶν πρώτων ἀποτελεσμάτων τῆς σκέψεως αὐτῆς. Ὅσα δὲ ὁ Menard λαμβάνουν ἀπορροήν ἐκ τῆς Θεογονίας· λέγει ἐν τῷ ἐξιολόγῳ αὐτοῦ συγγραμμάτων (*de la Morale avant les philosophes*, pag. 70—106) εἰσι μὲν λαμπρὰ καὶ σφῆ, μᾶλλον ὅμως ἀμυλῶσι λεγόμενα ὡς συμπεράσματα τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν Πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους· ἡ τῆς Θεογονίας τοῦ Ἡσιόδου Χάριν περιγραφῆς ἀναρχομένη ὀλίγη τινὲς, ἄλλως τε καὶ ἄλλα οὕτως ἀναγκάσιως καὶ μελέτης. Ὁ συγγραφεὺς ὁμιλεῖ περὶ τῆς Θέμιδος καὶ τῶν θυγατέρων αὐτῆς, τῶν Ὁρῶν. αἱ οἱ αἰώνιοι νόμοι τὴν τάξιν

τοῦ κόσμου διατηροῦσι τῇ τῶν δυνάμεων ἰσορροπίᾳ, οὕτω καὶ ὁ ἠθικὸς νόμος περιορίζει τὸ δίκαιον ἐκόντος, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἐλευθερία, διὰ τοῦ σεβασμοῦ τοῦ δικαίου τοῦ ἄλλου, ὅπερ ἐστὶ καθῆκον, ἐξ ὁνόματος τῆς ἰσότητος, ἥτις ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη. Ἡ Δίκη, ἥς τὸ ὄνομα σημαίνει κυρίως ἰσὴν διανομήν, ἔχει ὡς ἐμβλημα τὴν πλάστιγγα. Κατὰ δὲ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, ἥτις ὑπὸ τὰ αὐτὰ σύμβολα τὸν τὸν ἀνθρώπινον καὶ τὸν φυσικὸν συγκαλύπτει κόσμον, αἱ Ὁραὶ, αἱ τὸ ἔτος διαμερίζουσαι καὶ ὁδηγοῦσαι τὰ οὐράνια ὄργανα καὶ ἐπαναφέρουσαι κατὰ περιτροπὴν τὰ ἀνθρ. καὶ τοὺς καρποὺς, καλοῦνται Δίκη, Εὐνομία, Εἰρήνη, τούτῳ τὴν ἰσὴν δικαιοσύνην, τάξιν καὶ εἰρήνην. Εἰσι δὲ θυγατέρες τῆς Θέμιδος, ὡς καὶ αἱ Μοῖραι, δηλαδὴ οἱ ἀναγκαῖοι ὅροι, αἱ τελικαὶ τῶν ὄντων αἰτίαι· ἡ Θέμις ἐστὶν ὁ ἀμετακίνητος κανὼν, ὁ ἀπόλυτος νόμος, ὁ νόμος τῶν θεῶν, ἡ περιληπτικὴ καὶ γενικὴ ἐκφρασις τῶν σκέψεων ἐν τῇ φύσει· ἡ δὲ Δίκη, ἡ θυγατὴρ αὐτῆς, ὁ νόμος ἐστὶ τῶν ἀνθρώπων, ὁ ἰδιαιτέρος τύπος τῶν σκέψεων τῶν ὁμοίων· ἡ δὲ γνώσις τοῦ νόμου τούτου ἡ ἠθικὴ ἐστὶν· αὐτόματος οὕτως καρπὸς τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως διακρίνει τὸν ἀνθρώπον τῶν ἄλλων ζώων, ὡς ἀρχῆς ἔχουσα τὸ δίκαιον καὶ τὸ καθῆκον. Καὶ τὸ μὲν δίκαιον ἡ κωνοκὴ ἐστὶν ἐξέσχεσις τῶν ἰδίων ἐκόντος ἐνεργειῶν, ἡ ἐλευθερία ἀναφερομένη εἰς ἐκόντος, τὸ δὲ καθῆκον ἡ ἐποπτεία τοῦ δικαίου ἐν τῇ συνειδήσει, ἡ ἐλευθερία ἐκόντος ἀναφερομένη εἰς τοὺς ἰσους αὐτοῦ κτλ.»

Ὁ Ζεὺς στερεώσας τὸ κράτος αὐτοῦ ἐπιεικῶς ἐπὶ ἀνῆλθῃ καὶ πρὸς τοὺς Τιτᾶνας, συνδιаллаγή, τοὺς τε ἄλλους καὶ τῷ πατρὶ αὐτοῦ Κρόνῳ καὶ ἀπαλλάξας αὐτοὺς τῶν δεσμῶν, ὁ ἐστὶ διαλύσας τὰς ἀταξίας, ἃς κατ' ἀνάγκην ὀρίσεται ὁ κόσμος ἐκ τῆς ἐξάπλωσεως καὶ διασπορᾶς τῶν θεμελιωδῶν αὐτοῦ στοιχείων, καὶ τέλος ἐπαγαγὼν τὴν τελείαν ἐπικράτησιν τῆς τάξεως καὶ ἁρμονίας.

Τοιαύτην προοδευτικὴν ὁδὸν ἔδεικεν ὁ Πλάτων τῇ τῆς κοσμογονίας καὶ θυαγονίας ἐπιτήματι, συνδιаллаξας τὰ ἀδιέλελα ταῦτα ραϊνόμενα. Βεβίως τοιαύτη κοσμογονία καὶ θυαγονία ὅπως φαντασθῶς ἐστὶν οὐδὲ δυνατόν· τὸ ὅρος ἀνέλπει τῆς Ἀγίας Γραφῆς, καθ' ἣν διὰ τοῦ λόγου μόνου ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν κόσμον ἐκ τοῦ μηδενὸς ἵαν καλὸν καὶ τέλειον· ἀλλ' ἐν ὁλοῦς τῶν μύθων ἀραιεῖθ', ἡ θεμελιωδὴς ἰδέα τῆς προοδευτικῆς κοσμογονίας τῶν Ἑλλήνων σύμφωνος εἰσπίπτει τῇ ἐπιστήμῃ τῆς

Γεωλογίας καὶ τῇ θεωρίᾳ τῆς ἐξελίξεως, ὅτι ἡ ἀνάπτυξις καὶ τελειοποίησις τῶν ὄντων βραίνει σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι. Καὶ αὐτοὶ δὲ ὁ αὐτοπρὸς τῶν ἡρώικων χρόνων ἐπικριτὴς, ὁ De-lorme, οὐκ ἀρνείται τὴν πρόδου λόγων, ἀναγνωριζόμενος ὑπ' ἄλλα ὀνόματα καὶ ὑπονόου τῶν ὁ Οὐρανός, ἡ Γῆ, ὁ Ἄκενός, ὁ Ἥλιος, οὐκ αὖ τὴν πρώτην κατέχουσι θέσιν ἐν τῇ τῶν ἐπικρατιστῶν φυλῶν λατρείᾳ, ἀλλὰ μόνον ἐν τοῖς ἀρχαίοις τύποις τοῦ ἔρκου καὶ ἐν ταῖς θεογονίαις ἀναμνησκόμενοι. Ὁ Κρόνος, ἡ Ῥέα, οἱ Τιτάνες, τὰ Πέραια, ἀπερ' ὁ μῦθος ἀναμνησκόμενος αὐτοῖς, συγγενεῖται μὲν διὰ τῆς γενεολογίας τῇ νέῃ δυναστείᾳ τῇ κενταυροῦ τὸν Ὀλύμπου, ἔπαυσαν ὅμως οὗτοι ἐν κοινῇ τῇ τῶν πνευματικῶν καὶ τῶν ψυχῶν ἀκταστάσει. Ἡ ἀνθρωπότης ἐν τῇ πάλῃ κατὰ τῶν στοιχείων καὶ τῶν ἀναγκῶν περιμένει, πτωχὰ μετὰ φύδου πρὸς τὰς μεγάλας τῆς φύσεως δυνάμεις καὶ τὰ προμετὰ αὐτῆς φαινόμενα γόνοι κλιναν.

Ἡ φαντασία θαρσύνεται, βυζιζομένη ἐν τούτῳ καὶ ὑπὸ τῶν ποιητῶν, οἵτινες οἱ πρῶτοι ἐγένοντο ἐρμηνεῖς τῆς διανοίας τῶν λαῶν, θέας ἰδωμένοι φησὶν ἔπαιον προμετῶν, κατ' εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου πλάσασα αὐτοὺς. Ἐν τοῖς οὗτοις ὑπάρχει ἀνακρινθεῖς εἰδὸς τι προδού, μετὰ μὲν ὁλοκληρουμένης κινήσεως καὶ ἐνέχον τὸν σπῆρον τοῦ κακτοῦ, ὅπως δὲ ποτε ὅμως τὴν τῆς ἀνθρωπότητος βελτιώσαν κατέχουσιν. Τοῦτο ὀρεόμενοι ἔχουσιν ὅπως, ἂν θέλωμεν τὴν παρεχόμεν τῆς φύσεως ἀφομοίωσιν τῇ τοῦ ἀνθρώπου ἐκτιμῶν ὀρώς καὶ ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῆς πρὸς τὴν πορείαν τῆς ἀρχαίας κοινωνίας· αὕτη οὐκ ἦν μόνον μέσον συνθέσεως, πηγὴ τοῦ ὑπερφυσικοῦ, ἐξ ἧς ἡ ποιητικὴ ἀνέβλυσεν ἐμπνεύσεις, ἀλλὰ καὶ βῆμα τῶν ἀρχαίων τούτων χρόνων πρὸς τὰ πρόσω, πρὸς τὸν πολιτισμόν.

Περὶ ἀνθρώπου.

§ 22. Περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὁ Πλάτων ἐν τῇ Θεογονίᾳ λόγον ποιεῖται ἐν παρόδῳ, διότι κύριος αὐτοῦ σκοπὸς ἦν ἡ ἐξιστορήσις τῆς γενεολογίας τῶν θεῶν· οὐκ ἀγνοεῖ ὅμως ὅτι κοινὴ ἡ καταγωγὴ θεῶν καὶ ἀνθρώπων κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, διότι λέγει ἐν τοῖς Ἐρροῖς καὶ Ἡμέραις·

ὡς ὁμῶς γενέσθαι θεοὶ θνητοὶ καὶ ἄνθρωποι.

Τὴν ἑλληνικὴν ταύτην τῆς θεογονίας παρετήρησαν οἱ νεώτεροι· οἷον ὁ μὲν Decharme λέγει, ὅτι αἱ Θεογονία, καίπερ οὕτως ἀκριβῶς παρέχουσα πᾶν τὸν διαφόρων περιπετειῶν τῆς

συστάσεως τοῦ κόσμου καὶ τῆς διαδοχῆς τῶν θεῶν γενεολογίαν, ἀτελής ἐστὶ γένεσις, διότι οὐδὲν λέγει περὶ κυρίου ζήτηματος, περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ἡ φιλὴ ὅμως, τῆς περιεργείας ἑλληνικῆς φαντασίας καὶ τὸ ζήτημα περὶ τῆς γένεσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπελθόντος ἐρμηνεύεται· ὁ δὲ Girard ἀπορρίπτεται, ὅτι αὐτὸς Πλάτωνος κατὰ τοῦτο διαφέρει τοῦ Ὀμήρου, ὅτι ὁ μὲν ποιητὴς ἐστὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ δὲ ἐν τῇ Θεογονίᾳ τῶν θεῶν· καὶ ὁ μὲν Ὀμηρὸς ὁμιλεῖ περὶ θεῶν, καθότι ἀχώριστοι εἰσι τῶν ἡρώων, οὐς ἐξήμειρε, ὁ δὲ Πλάτωνος ὅλως σχεδὸν ἀμείμνους ἐστὶ τοὺς ἀνθρωπίνους βίους, ἔχουσιν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐπησυχολημένον περὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ συμπαντος. Ἡ ἐρμηνεία αὕτη, καίπερ ἐξ ἀπρητήσεως καὶ μύθων ἀπαρτιζομένη, ὡς πρὸς τὸν ἀνθρώπου ἀπρητήμένη ἐστίν, ἐν παρόδῳ καὶ γενικῶς περὶ αὐτοῦ ἀναφέρουσα. Καὶ οἱ ἄνθρωποι ὑπὸ συμβολικόν τινα ἀρχέγονον παρίστανται τύπον ἐν τῇ σειρά τῶν δυνάμεων, ἐρ' αἷς ἡ κυριαρχία τοῦ Διὸς ἐπέβληθη· ὑστερον δὲ, ὅτε ἡ παγκόσμιος ὑποταχὴ ἦν ἔργον τετελεσμένον, οἱ φυσικαὶ καὶ ἡθικαὶ νόμοι, οἱ διέπτοντες τοὺς ἀνθρώπους, καταλαμβάνουσι θέσιν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἐκείνων τῆς Θέμιδος καὶ ἄλλων θεοποιημάτων ἀποδείξεων. Ὁ γὰρ τῆς διανοίας, ἐν ταῖς αὐταῖς συνλήψεσι μαρτυροῦσιν, ἐν ἐκτασίᾳ ἀναμνησθέντες φέρουσι χαρακτηριστὰ φύσεως καὶ θρησκευτικῆς ἐμδρασίαις, περιφανῆς ἐστίν.

Πόθεν δὲ ὁμνηθῆναι, οἱ παλαιγενεῖς πρόγονοι τῶν Ἑλλήνων παρεβλέποντο ὅτι ἡ καταγωγὴ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων κοινὴ ἐστίν· Ἐκ τῆς νοήσεως. Τοῦτο ἀποδέχεται ὁ Πλάτωνος λέγων,

ἀλλὰ τι προ-
φέρουσι ἑμᾶν ἢ μέγαν
νόον ἧτοι φύσιν ἀθανάτου.

Τοιαύτην γνώμην ἀσπάζεται καὶ ὁ Λουδοβίκος Ménard. Ὁ πόθεν ἡ ἑλλὰς, λέγει, ἐρμηνεύεται ἀποδεχόμενος τὴν ἰδέαν, ὅτι κοινὴ ἡ καταγωγὴ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων, ἥτις ποσούτων παραδόξως ἀλλοζονικῆς φαίνεται ὡς πρὸς τὰς ἄλλας θρησκείας· Τῆς ἰδιότητος κοινὴ ἐστὶ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ταῖς αἰωνίαις ἀρχαῖς τοῦ κόσμου· Ἐν τῇ δυνάμει· ἀλλ' ἡ δύναμις τῶν στοιχείων δεσπόζει ἡμῶν καὶ κατασυντρίβει· ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μέλλον ἡμῶν γεινναζόμεντων κατὰ τὴν φύσιν ὄντων ὑπάρχουσι τινα, ὡς ὁ λῶν, παραδείγματος χάριν, ὃν ἡ φύσις πολὺ τῆς ἡμετέρας ὑπερέχει ἐστίν. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται, ὅτι νοερά ἐστὶ δύναμις, ἐλευθέρᾳ αἰτία, νόμος

ἐαυτὸν γινώσκων. Ἐνώπιον τῆς φύσεως σὺν-
δεν ἐκυτὸν, εὐρίσκων ἐν ἐαυτῷ τὸ ἰδανικὸν αὐ-
τοῦ. Τὸ δὲ ἰδανικὸν τοῦτο, ὅπερ ἐστὶν ὁ νόμος,
ταῖς μὲν αἰσθηθεῖσι διὰ τῶν ἀρμονικῶν ἀναλο-
γῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀποκλύπτεται,
τῷ δὲ νῷ διὰ τῆς συνειδήσεως ἣν ἔχει τοῦ δι-
καίου· διότι περὶ ἐκυτὸν βλέπων ἀνυψοῖται τὸ
ἰδανικὸν τοῦτο ἐν τῇ τάξει καὶ τῇ καλλοῇ τοῦ
κόσμου, καὶ ἀντὶ δυνάμεων ἀδρονῶν ἐν τῇ φύ-
σει καθορᾷ πρόσωπα εὐθέτερα καὶ ἀνεξάρτητα,
ἀντὶ δὲ δυνάμεων τυραννῶν νόμους ζώντας. Οὗ-
τοι δὲ οἱ νόμοι εἰσὶν οἱ θεοὶ· οἱ ἀρχαῖοι Ἐλ-
ληνες (ἦτοι οἱ Πελασγοί, Ἡρόδοτος φησὶ) θεοὺς
ποσοῦνμάσιν σρεάς ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου, ὅτι
κόσμῳ θέντες τὰ πάντα πρήγματα πάσας νο-
μὰς εἶχον· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος τοὺς μὲν νόμους
τοῦ κόσμου μαντεύει, τὸν δὲ ἐκυτοῦ γινώσκων
μετὰ μετάνηψης ὡς ἀξιωματ'· ὥστε τοὺς
θεοὺς κατὰ τῆς εἰκόνα αὐτοῦ φαντάζεται, διότι
ἐν ἐκυτῷ τὸ πρῶτον εὔρε πρότυπον τῆς ἐλευ-
θερίας, τῆς νομοθεσίας καὶ τοῦ νόμου. Τῷ δὲ
ἰδανικῷ τοῦτῳ, ὅπερ ἐν ἐκυτῷ αἰσθάνεται, πε-
ριβάλλει, ὡς λαμπρὸν πῦρ πορρῶρε, τοὺς θεοὺς
αὐτοῦ. Ἡ Ἐλλάς ἐστὶν αἱ τοὺς θεοὺς ἀνθρω-
πομόρφους, διότι, λέγειν οὐ Φειδίας, οὐκ οἶδεν
ἄλλην μορφήν τῆς τοῦ ἀνθρώπου καλλίονα,
ἀνέμεινε δὲ αὐτοὺς τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνθρώπου,
διότι καθ' Ἡσίοδον, μόνος ὁ ἄνθρωπος τῶν
ἄλλων ζῶων γινώσκει τὴν δικαιοσύνην.

Τοιαῦτά τινα καὶ οἱ Οὐδέκλειρος. α' Οὗτος εὖρε·
στάδιον καὶ ἀρομαξὶς ἵνα ὀξύτερος γένεαι·
τὴν δὲ ἀγαθὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, καίπερ ἐν
σκληρῶν ἀναγκῶν ταλαιπωρουμένην, καὶ εἰς
λεπτὸν προκαλίσῃ ὁρμήν τῶν ἡθῶν καὶ εἰς
τρυφερά αἰσθήματα. Ἐσωτερικὸς ἦδη κόσμος
ἀντιλήψεως, ἐννοιῶν καὶ ἡρωικῶν ἀναμνήσεων
ἀνέθορον, ἐγεννήθη δὲ καὶ ὑψηλὸν αἶσθημα περὶ
τῶν δυνάμεων καὶ τῆς καλλοῆς τοῦ ἀνθρώπου
καὶ περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ πνεύματος, πρὶν
ἢ ἐντύπωσις τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀγαθῆς αὐ-
τῆς πολὺ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐπιρροῆς
αὐτῶν ἀπολέσωναι, οἱ δὲ θεοὶ ὅλους ἀπ' αὐτῆς
χωρισθῶσιν, ἢ μᾶλλον πρὶν αἱ ἰδιότητες αὐτῶν
καὶ αἱ πρὸς τὴν φύσιν σχέσεις, δι' ἄλλας σχέ-
σεις πρὸς ἄλλας χρεῖας, τοσοῦτον τὴν ἑξῆς
αὐτῶν ἀποσέλλωσιν, ὥστε ἄλλους θεοὺς νέους
ὡς ἐν ἰδίῳ βασιλείῳ, τῆς φύσεως διακρίνῃ, ἐν-
θρονισθῆναι ἢ καὶ τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων κα-
ταλαβεῖν· ὅση δὲ μᾶλλον νεότερος κόσμος ἐν
τοῦ πνεύματος ἀναβλῶξει καὶ ἀναπτύσσεται,
αἱ δὲ σχέσεις τοῦ βίου καὶ τῆς κοινωνίας τοῦ
ἀνθρώπου σπουδαίωτεροι καθίστανται, τοσοῦτον

μᾶλλον ἢ περὶ θεῶν ἔννοια ἀπομακρύνεται ἀπὸ
τῆς ἀντιλήψεως αὐτῶν ὡς φυσικῶν ὄντων, αὐ-
ξάνουσι δὲ αἱ σχέσεις πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὸν
βίον τοῦ ἀνθρώπου. Κατὰ τοὺς ἡρωικοὺς χρό-
νους· οὐ μόνον τῶν ἡρώων, ἀλλὰ καὶ σὺμπαντος
τοῦ λαοῦ τὰ περὶ τοῦ δικαίου, τῆς τιμῆς, τῆς
εὐθύνης, τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος ἐνεργεῖας
αἰσθήματα τοσοῦτον ἔλαβον ἐπίδοσιν καὶ δύ-
ναμιν καὶ σαφήνειαν, ὥστε αὐτὰ ὡς θεαί ὑπο-
στάσεις ἐν τῇ τῶν πραγμάτων φύσει ὑπελή-
φθησαν πλησίον τῶν φυσικῶν θεῶν ἢ καὶ ὑπὲρ
αὐτούς.

Πόθεν προήλθεν ἡ ἰδέα τῆς κοινῆς καταγωγῆς
τῶν θεῶν καὶ ἀνθρώπων.

§ 23. Ἐκ τοιούτων αἰτίων προήλθεν ἡ ἰδέα
περὶ κοινῆς καταγωγῆς τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀν-
θρώπων· μόνη δὲ αὐτῶν διαφορά ἦν, ὡς εἴρη-
κε (§ 11, σελ. 97 § 15, σελ. 103) ὅτι οἱ μὲν
θεοὶ ἀθάνατοι καὶ βίαι ζῶντες, οἱ δὲ ἄνθρωποι
θνητοὶ καὶ ταλαιπώρον διζήγοντες βίον.

Διέρχεται δὲ πᾶσα διακεκριμένα
δύναμις, ὡς τὸ μὲν αὐ-
τὸν, ὁ δὲ χαλκὸς ἀσφαλὲς αἰὶν εἶδος
μένει οὐράνιος.

ἀνενώμαζον τοὺς Ὀλυμπίους θεοὺς κυρίους αὐ-
τῶν, οὐχὶ δὲ καὶ δημιουργοὺς, ὡς οὐδὲ συμπάσης
τῆς φύσεως. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀρχαιοτέρα
ἐστὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων Ὀ-
λυμπίων. Διὸ ἐστὶν ὅτι, μάλιστα ἐν τῇ ἀρχῇ
τῆς κυριαρχίας τοῦ Διὸς, ὅτε αἱ ἐννομίαι ἦσαν
κυριότατοι ἐτι, ὁ ἄνθρωπος κτηδύων ἐπὶ μητί
παρρηγώριζε τὰς ἐκυτοῦ δυνάμεις καὶ ὑπὲρ τὰς
ἐκαστὴν πρῶτον ἐπεχειρεῖ, ἐρίζων πρὸς τοὺς
θεοὺς περὶ ἰσότητος τῶν νεῶν αὐτοῦ δυνά-
μεων πρὸς τὰς ἐκείνων, ἢ καὶ ὑπερῶχθ' ἐτι.

Οἱ Ἡσίοδος λέγει περὶ Προμηθέως τοῦ ἐκ-
προσωποῦντος τὸ ἐπινοητικὸν πνεῦμα τοῦ ἀν-
θρώπου, ὅτι

Ἐρίσαν βουλὰς ὑπελάσας· Κτηνῶνα.

Ἡ ἔρις τοῦ Προμηθέως πρὸς τὸν Δία ἀπέβλε-
πε, κατ' Αἰσχύλον, εἰς τὴν αὐτοῦ βίαν τοῦ ἀν-
θρωπίνου γένους·

ὅπως τάχιστα τὴν πατρὶν ἐκ τῶν
καίετ'· εὐθὺς δαιμόσι νίμει γέρα
ἔλλουσιν ἄλλα, καὶ διεστηχίετο
ἀρχήν, βροτῶν δὲ τῶν ταλαιπώρων λόγον
οὐκ ἔσχεν αὐτὸν, ἀλλ' αἰσώδους γένος
τὸ πᾶν ἐχρησεν ἄλλο γένους νῆον,
καὶ τοιαῖθ' οὐδέ τις ἀντίβαινε πλὴν ἱμοῦ.
ἔγῳ δ' ἐνέμαρθε· ἐλευσέμεν βροτοὺς
τὸ μὴ διαρραβήστας εἰς Ἄδου μολύν.

Ὁ Ζεὺς οὐδαμῶς παρεγνώριζε τὴν ὑπόθεσιν νύκτας τοῦ Προμηθέως προσχαρομένων αὐτῶν

Ἰαπετιῶν, πάντων περὶ μέλας εἰδός.

Ἄλλ' ἡ δολοφροσύνη αὐτοῦ καὶ ἡ ἀλαζονεία τῶν ἄλλων αὐτοῦ ἀδελφῶν ἐξέκυσαν τὸν χόλον τοῦ Διὸς. Διὰ τοῦτο καίπερ συνδιαλλαγαίς τῆς Ἰστίας δυσμενὸς εἶχε πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰαπετοῦ, τοῦ προγεννητοῦ τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὴν Ἀτλαντίν, Μενoitίαν, Προμηθεῖα καὶ Ἐπιμηθεῖα, ὅτινες, κατὰ τὴν ὁρὴν παρατήρησιν τοῦ Gauguiat, ἐμπροσώπου τοὺς τέσσαρας μεγάλους ἡθικούς τύπους τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ μὲν Ἀτλας τὴν κορυφὴν καὶ τὴν ὑπομονὴν ἐν ταῖς κόρυθας, ὁ δὲ ὑπερβύδας Μενoitιος τὴν τέλει, ὁ δὲ Ἐπιμηθεὺς αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἐστίν, ὁ δὲ Ἐπιμηθεὺς τὴν σκέψιν ἐμπροσώπῃ καὶ τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς πείρας γνώσιν πάθει μάθος, ἔχει καὶ ὁ Διαιχλὺς, καθὼς καὶ ἡ συνέλευσις, τὴν παύσην καὶ τὴν ἀντιπαράθεσιν.

Ὁ Ζεὺς τῶν μὲν Ἀτλαντίν ἐπέβαλε πόντον ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ ἀνέχον οὐρανόν τε καὶ γῆν, τὸν δὲ Μενoitιον κατεκραίνουσε καὶ ἐρρίψεν εἰς τὰ τέτραρα,

εἰς ἐκ' ἀκατάληκτον καὶ ἡνερπὴς ὑπερόπλον·

τῶν δὲ Ἐπιμηθεῖ ἰδωρῆσατο τὴν Πανδώραν, ἐξ ἧς τὰ κακὰ ἐπῆλθον τῇ ἀνθρωπότητι· τὸν δὲ Προμηθεῖ ἐπὶ τῆς Σουθίης χώρας ἐσχόρασε διῶτι τὸ πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κλέψας παρέδωκεν αὐτὸ τοῖς ἀνθρώποις. Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἐπῆλθε συνδιαλλαγή· διῶτι ὁ Ἡρακλῆς, δευτέρος οὗτος Ἀτλας, κορυπερῆστος καὶ ἐν ἀλλοίς περιδούλος, κτείνας τὸν αἰτὸν ἔλυνεν ἀπὸ τῶν δεσφῶν τὸν Προμηθεῖ, ὁ δὲ Ζεὺς χάριν αὐτοῦ ἔπαυσε τὸν χόλον, ὃν πρὶν εἶχε κατὰ τοῦ Προμηθέως, ὡς λέγει ὁ Ἡσίοδος,

Ὅρρε' Ἡρακλῆος ὀφθαλμοῖσι κλέος εἶη
πλεῖον ἔσ' ἢ τὸ πῦρ ὅταν ἐπὶ χθονὶ πουλυούεσσιν.

Ἡ δὲ συνδιαλλαγή· ἦτοι ἡ πρόσδος πρὸς τὴν τάξιν καὶ ἀρμονίαν ἀνεύρεται καὶ ἐν οἷς λέγει ὁ ποιητὴς περὶ Μοιρῶν. Ὁ Ἡσίοδος πρῶτον μνημονεύει τῆς ἀρχαίας περὶδούσεως, εἰ τὸ χωρίον γνήσιον, καὶ ἦν αἱ Μοῖραι θυγατέρες ἦσαν τῆς Νυκτός, διαμένουσιν ἐν τῷ ἑρέβῳ, ὡς καὶ αἱ Ἑρινύες καὶ αἱ Κῆρες καὶ τὰ ἄλλα τῆς Νυκτός τέκνα (ἰδ. § 20, σελ. 109).

Καὶ Μοῖραι καὶ Κῆρες ἐγγίναντο νηλεοποινοῦς,
Κλωθὰ τε Λάχεσιν τε καὶ Ἄτροπον, αἶ τε βροτοῖσι
γεννομένοισιν διδοῦσιν ἔχειν ἀγαθὸν τε κακὸν τε,
(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄.)

ἄλλ' οὐδὲν πλέον λέγει, ὅτε αἱ ἑὸς αὐτῶν θυγατέρες τῆς τῶν θεῶν, αὐτὴ ἀναμύγνουσιν αὐτάς ἐν τῇ πᾶσι τῶν Τιτάνων κατὰ τῶν θεῶν, ὡς τὰς Ἑρινύας, τὰς συντρίφους αὐτῶν, ἔς ἢ ἔν ἐπικαλεῖται κατὰ τοῦ Κρόνου·

τίσαστο δ' Ἑρινύς πατὴρς ἐοῖο
παῖδων·

οὐδ' αἱ Μοῖραι ἐν τῇ Θεογονίᾳ προμνησκουσι καὶ προλέγουσι τὸ μέλλον, ἀλλ' ἡ Γαῖα καὶ ὁ Οὐρανός (στίχ. 209—210· 475· 891). Ἐκ τούτων γίνεται κατὰ δῆλον, ὅτι ἐπὶ Ἡσίοδου αἱ περὶ Μοιρῶν ἰδίαι ἀπώλεσαν τὸ σαλπὸν ἐκείνο καὶ ἀνεγέρθησαν ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων αἱ Μοῖραι ἀνεκρινόμεναι, ὡς τοιαῦται ἄλλαι θεότητες (§ 21, σελ. 110), γίνονται θυγατέρες τοῦ Διὸς καὶ τῆς Θέμιδος, ὡς αἱ Ἑρμῆς, καὶ πηλὴνα ὄργανα τῶν βουλῶν τοῦ πατρὸς ἀνδρῶν τε θεῶν τε ἀποδοκίμουσιν·

ἡ (Θέμις) τέκεν Ἥρας

Μοῖρας θ', ἧς πλείστην τιμὴν πόρε μητιέη Ζεὺς,
Κλωθὰ τε Λάχεσιν τε καὶ Ἄτροπον, αἶ τε διδοῦσι
θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἔχειν ἀγαθὸν τε κακὸν τε.

Οἷον χάσμα μεταξὺ τῶν ἀρχαίων Μοιρῶν καὶ τῶν νέων! αἱ μὲν ἦσαν τυράλαι θυγατέρες τῆς Ζωρῆς, καὶ αἱ δὲ τῆς Θέμιδος, τῆς τάξεως καὶ ἀρμονίας, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῶν θεῶν πλησίον τοῦ Ἡσίοδου τοῦ Διὸς καθεήμεναι, κατ' Εὐριπίδην·

Διὸς αἶ τε παρὰ Ἡσίοδον ἐγγινέτο θεῶν ἔκταμα.

Τὸ ἔργον αὐτῶν ἦν ὡς ἑρμηνεύει, ἡ κατ' ἐντολὴν τοῦ πατρὸς αὐτῶν διανομή τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν ἔπει τῶν εὐτυχιῶν καὶ δυστυχιῶν τοῖς ἀνθρώποις· ὅ,τι δὲ ἀπέβλεπεν εἰς τοὺς θεούς, τοῦτο ἦν ἔργον τοῦ Διὸς· ὅλον ὁ Ἡσίοδος λέγει περὶ Ἀτλαντος,

Ἀτλας δ' οὐρανὸν εὐρὺν ἔχει κρατερῆς ἔπει ἀνέγκας,
ταύτην γὰρ αἱ Μοῖραι ἐδίδασσαν μητιέη Ζεὺς.

Ἐνταῦθα ἡ κρατερὴ ἀνέγκη οὐκ ἐστίν ἡ Μοῖρα, ἡ Εὐκαμένη, ἀλλ' ἡ βουλὴ, ἡ ἀπόφασις τοῦ Διὸς. Τὰ αὐτὰ λέγει ὁ ποιητὴς καὶ περὶ Προμηθέως·

οὐδὲ γὰρ Ἰαπετιῶνδης ἀκάρητις Προμηθεὺς
τοῖα γ' ὑπέβλεπε βαρὺν χόλον, ἀλλ' ὅμ' ἀνέγκας
καὶ πολὺβριν ἔντα μέγας κατὰ δασμὸς ἔρκεα.

Ἡθεῖα καὶ Ἡσίοδον.

§ 24. Καὶ κατ' Ἡσίοδον ἀρα οὐδαμῶς αἱ Μοῖραι καλῶσιν τὴν ἡθικὴν ἐλευθερίαν τοῦ

ἀνθρώπου πράττειν τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν· καὶ παρ' Ἑλλήνων ἡ ἠθικὴ σταθίζεται ἐπὶ τῆς διακρίσεως, ἐπὶ τοῦ νόμου τῆς ἀρετῆς τῶν ἀγαθῶν πράξεων καὶ τιμωρῆς τῶν κακῶν ὑπὸ τοῦ παντελοῦς τοῦ Διός·

Τὸν δὲ γὰρ ἀνθρώπουσι νόμον διέταξε Κρόνους Ἰγθύσι μὲν καὶ θηροῖσι καὶ οὐανοῖς πεποιμένους ἔσθην ἀλλήλους, ἐπὶ οὗ δίκη ἐστὶν ἐν αὐτοῖς ἀνθρώποισι δ' ὅπως δίκην, ἢ πολλὴν ἀρίστη γίνεται· εἴ γὰρ τις ἐθέλῃ τὰ δίκαια ἀγορεύσει γυνώσκων, τῷ μὲν δάδωσι Διὶ Διὶ ὁρῶσα Ζεὺς· ἐς δὲ καὶ μαρτυρήσιν ἑκὼν ἐπὶ ὅρκον ὁρῶσαι, φέρεται, ἐν δὲ δίκῃ βλάβας νήκεται ἀσθενή, τοῦ δὲ τ' ἀμαρτυρήσει γενεὴ μετόπισθεν λείπεται· ὁρῶς δ' εὐόρκου γενεὴ μετόπισθεν ἀμεινόν.

Ἄλλ' ἔτι ἐν τῇ ἠθικῇ καὶ Ἑλλήνων ἀποκλείει τὴν ἐπιβίωσιν τῶν Μοιρῶν ἐστὶν ἡ ἀποτελεσματικὴ δυνάμις τῶν ἔργων τοῦ ἀνθρώπου· διότι ὅπου ἡ Μοίρα παντοκράτωρ καὶ προορίζει ἐν ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων τὴν τύχην αὐτοῦ, ἐκεῖ τὰ ἔργα τῶν αὐτῶν, ἐν μοίρῃ καρὸς τιθένμενα· ὅπου δὲ τὰ ἔργα δεύνται· ἐκτιμῶνται, ἐνδιδούς τοῦτο ἐστὶν ἡ Μοίρα μικρὸν ἔχει ῥόπην καὶ δύναμιν, ὡς ἐν τοῖς Ἑβραίοις καὶ Ἑλλήνοισι τοῦ Παιδοῦ, ἐν τῇ ἠθικῇ, οἱ μὲν καὶ οἱ ἰσώτους κλειῶνται ὡς ἐκ τῆς ἀρετῆς·

Τῷ δὲ θεῷ μεμειῶται καὶ ἄνερος, ἐκ τῆς ἀρετῆς ζῆν, κηρύσσων καθόλου εὐελεος ἔργων· Ἐξ ἔργων ἄνερος πολυμήλει τ' ἀρεταί τε, καὶ τ' ἔργα ὁμοῦς πρὸς πάντας ἀθανάτοισιν τὴν μὲν τοὶ κακότητα καὶ λαβὸν ἐστὶν εἰσθαι βλάβαν· ἀλλή μὲν ἰδὲς, μέλα δ' ἐγγὺν καί τε τῆς δ' ἀρετῆς ὁρῶσα θεοὶ προπρόσθεν ἔθελον ἀθανάτοι· μακρὸς δὲ καὶ ἄνερος οἶμος ἐς αὐτὴν καὶ τρυχὴς τοῦ πρώτου ἐπὶ δ' εἰς ἄκρον ἔσται, βριβλή δὲ ἔπειτα πάλιν χαλεπὴ περ ἑαυτοῦ.

Ὅ ταῦτα λέγων πᾶν ἄλλο ἐχεν ἐν νῷ ἡ τὰς Μοίρας, περὶ ὧν οὐδένα ποιεῖται λόγον ἐν τοῖς Ἑβραίοις οὐδ' ἐν αὐτῷ τῷ περὶ τῶν πέντε γενῶν μύθῳ, ἥτοι περὶ τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις ἀντίκειται τῇ θεωρίᾳ τῆς προόδου, ἥς σημειὰ ἀριθμῶν εἰρομένη ἐν τῇ Θεογονίᾳ. Ἀλλὰ περὶ τοῦ μύθου τοῦτου λόγος γενήσεται ἐν τῷ τρίτῳ μέρει, ἐν ᾧ αἱ περὶ προόδου ἰδέαι τῶν ἡμετέρων προγόνων ἐξετασθήσονται.

Πρόδος ἀπὸ τοῦ ὁγδόου μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἑκτου αἰῶρος π. Χρ.

§ 25. Ἄν διὰ τοὺς αἰῶνας κατερχόμενοι ἐξετάσωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἑλ-

ληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς ὁγδοῦς μέχρι τῶν μέσων τῆς ἑκτῆς π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, εἰσαγομένη μαρτυρία πολὺ τιμα τῆς διανοητικῆς, θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς, πολιτικῆς τε καὶ κοινωνικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως καὶ προόδου, ἥτις κατὰ φυσικὸν ἐγένετο λόγον, διότι τὸ ἔθνος ἐκ τῆς νεανικῆς εἰς τὴν ἀνδρακὴν μετέβη ἡλικίαν· μαρτυρία δὲ τῆς μεταβάσεως ταύτης εἰσι α') ἡ μεταβολὴ τῶν μοναρχικῶν πολιτευμάτων εἰς ὀλιγαρχικὰ καὶ ἀριστοκρατικὰ καὶ δημοκρατικὰ. «Καίτοι τὰ ὀλιγαρχικὰ πολιτεύματα, λέγει ὁ ἱστορικὸς Γρότιος, οὐδεμίαν εἶχον ἀμεσον διαθεῖσιν ποιεῖν τὸ ἀγαθὸν τοῖς πλήθεσι, ὅταν ὅμως περὶ ἀλλή τας ταῦτα πρὸς τῶν ἡρώων χρόνων κυβερνήτης, βέλτε σπουδαίαν προόδον, τὴν παραδοχὴν τότε πρώτον ὠρίμων καὶ προδιατεταγμένων συστάματος εἰς διοίκησιν τῶν κοινῶν πραγμάτων, καὶ τὴν ἀποχώρισιν τῆς νομοθετικῆς ἀρχῆς ἀπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς, ὅπερ ἐστὶν ἐνδεῆς νέων καὶ σπουδαίων πολιτικῶν ἰδεῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος» β') ἡ ἀνάπτυξις καὶ πολλαπλασιασμοὶ τῶν ἔθνων δυνάμεων, ἐκδηλωθεῖσα ἐν τῇ ἀποστολῇ πολλῶν ἀποικιῶν κατὰ τὴν ἑλλάσιν Ἀσίαν, Θράκην, Εὐξείνου Πόντον, Μακεδονίαν, Ἑπείρον, Σικελίαν, Ἰταλίαν, μεσημβρινὴν Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Κυρηναικίαν χώραν τῆς Ἀφρικῆς· γ') ἡ σύστασις τῶν τεσσάρων πανελληνίων ἀγώνων καὶ ἡ περιοδικὴ πανήγυρις τῶν παντῶν ἐν Ἀθήναις, κτλ. δ') ἡ σύστασις καὶ προκοπὴ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς ἐντέχνου μουσικῆς· ε') ἡ δημιουργία νέων εἰδῶν ποιήσεως καὶ ρυθμῶν, τῆς ἐπεικής, τῶν ἑμῶν, τῆς χορικῆς καὶ μελιχλικῆς ποιήσεως. «Τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τοῦ 119 μέχρι τοῦ 560, λέγει ὁ Γρότιος, δεικνύσι σπουδαίαν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐκδηλουμένην ἐν τῇ δημιουργίᾳ τῆς ἑλεγμικῆς, τῆς ἐμβολικῆς, τῆς χορικῆς, τῆς λυρικῆς καὶ γνωμικῆς ποιήσεως, ἥτις κατὰ μύρους τρόπους ἐποικίλη» καὶ ὑπὸ πολλῶν ποιητῶν ἐτελειοποιήθη. Οἱ ἄνθρωποι πάντων τούτων τῶν εἰδῶν τῆς ποίσεως, ὑπὸ Καλλίνου καὶ Ἀρχιλόχου μέχρι Στυφίου καὶ κατὰ τούτους τοὺς δύο αἰῶνας ἡλικίας. Καθ' ὅς χρόνους ἡ πᾶσα τὸ ἔθνος ἐξηπλώθη, τῇ συστάσει νέων ἀποικιῶν, οἱ δὲ συνενοήσαντες διαφόρους πολιτείας δεσποὶ στενότεροι τῇ ἐλευθερίᾳ συγκοινωνίᾳ τῶν ἰσθμῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν πανηγυρίων ἐβρίοντο, ᾗθεν τῆς ἀνάγκης τὴν ποίησιν στρέφει πρὸς νῆα αἰσθημάτων καὶ νέους σκοποὺς, καὶ ἐπαρμόσσει τὴν πλοῦσαν καὶ πλαστικὴν καὶ μελωδικὴν γλῶσ-

ταν τῆς ἀρχαίας ἐποποιίας εἰς ἑκφρασιν τῶν παθῶν καὶ τῶν περυσίων περιστάσεων κοινῶν ἐκ καὶ ἰδιωτικῶν. Ἡ ἱερδικὴ ποίησις, ἡ ἐλαγειακὴ, ἡ ἡρωικὴ καὶ ἡυακὴ δεικνύουσι σκαπούς τοῦ ποιητοῦ καὶ αἰσθημάτων τῶν ἀρετῶν ὅλων ἐκφράζον τῶν προὑπαρχόντων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐποποιίᾳ· διὸτι ἐν πᾶσι μὲν τοῖσι τῆς νῦν εἰδῶσι τῆς ποιήσεως τὸ προσωπικὸν τοῦ ποιητοῦ αἰσθημα καὶ αἰ παροῦσαι περιστάσεις τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου ἐκτίθενται καὶ ἐξαιροῦνται ἐν δὲ τῇ ἐποποιίᾳ ὁ ποιητὴς ἀπλοῦν ἐστὶ καὶ ἀφανὸν ἔργον τῆς ἱστορικῆς Μούσης· οἱ δὲ ἀρεταὶ ἀρκούντα μανθάνοντες, πιστεύοντες καὶ ἀσπάζοντο τῶν συμβαμάτων γενεὸν προγενεστέων. Ἡ ἀνέγχεσι σχεδὸν παντὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ ἐμύχην. Ἐπιθὶ πλείω περὶ τούτων ἐν τῷ δεκάτῳ, — δεκάτῳ τρίτῳ κεφαλῇ τῆς ἱστορίας τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων (Ὁδ. Μυλλέρου· σ') ἡ σύστασις τῶν εἰσακτικῶν τεχνῶν. Καθ' οὗς χρόνους ἀνεῖρη ἡ ἡρωικὴ ποίησις ἰδρῶνται καὶ αἱ πλασματικαὶ τέχναι· τὰ δὲ πρὸ ταύτης τῆς ἐποχῆς ἐργάσαντο πολλοὶ βιομηχανικὰ καὶ κοσμητικὰ, ἐργασταῖα τῆς τέχνης πρὸς τὴν τέχνην, οἷον τὰ δημαγωγικὰ σχήματα πρὸς τὴν ποίησιν. (Ὁδ. K.F. Hermann's Culturgeschichte der Griechen. § 20: die Entwicklung der Schönen Künste). Τὰ πρῶτα ἐργα ἐπερὶον ἔχνη μυκήσεως· τῆς δαιμονικῆς τέχνης· ἀλλ' οὐ πολλὸς παρῆλθε χρόνος, καὶ ἡ ἑλληνικὴ τέχνη διεκρίθη ἐπὶ πρωτοτυπίᾳ πρὸς τελειότητα ἀγούσῃ· ὅστις περ ἂν οἱ Ἕλληνας βαρεῖσθαι παρελάβωσι, κἀλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονταί, λέγει καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἐπιτομῆς. α' Ἡ ἀληθὴς πρωτοτυπία καὶ ἀνεξαρτησία, λέγει καὶ ὁ Lange, τῆς καλλιτεργίας τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καίτι ἐν τῇ τελειότητι αὐτῆς, οὐκ ἐν ταῖς ἀρχαῖς. Κατὰ δὲ τὸν ἐνθουσιώδη Monard μόνῃ ἡ Ἑλλὰς ἔσχε τέχνην. α' Οὐταν συγγραφεὺς τις, λέγει, τὴν ἑλληνικὴν τέχνην πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ἀρχαίων ἔβηεν, εὐρίσκει οὐ μόνον διαφορὰν βελήους, ἀλλὰ καὶ διαφορὰν φύσεως· ἡ ἐλλειψὶς μόνον τῆς γλώσσης ἀναγκάζει ἡμᾶς ἀνομᾶν αὐτὰς τῶ αὐτῶν ὀνόματι· ἀλλ' ἂν ἡ τέχνη σκοπὸν ἔχῃ τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ καλοῦ ἐν ἔργῳ ἀνθρωπίνῳ, ὁρατοῖμεν εἰπὶν ὅτι μόνῃ ἡ Ἑλλὰς ἔσχε τέχνην. Αἱ ἄλλαι, αἱ ἀρξέγοναι φυλαῖ, οἱ Τιβῆτες οὗτοι τῆς ἀνθρωποειότητος, ὅρα ἐκ χρόνῳ τοῖς ἐπιστοῦσιν. Οἱ νοεὶ τῶν Ὀλυμπίων θεῶν οὐκ εἶχον ταῦτον μέγεθος, ὅπερ τὴν δικαίαν κατασκευάζει, εἰς ὅπως καλλομένη, ἥτις εἰς τὰς αἰρίας χώρας τοῦ φωτός ἀνυψοί αὐτήν,

ἐν ἀναλογίᾳ ὄντες πρὸς τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτοῖς ἀνθρωπίνους θεοὺς· οἱ μὲν ἄλλοι λαοὶ ἐξήτησαν τὸ θεῖον ἐν τῇ φύσει, οἱ δὲ Ἕλληνας εὗρον αὐτὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἐκείνοι μὲν εἶχον λιθοβόλους, οὗτοι δὲ ἀγαλματοποιούς. Ἡ Ἑλλὰς ὑπῆρχε κατὰ τὴν φύσιν ἐννέα δημιουργοί· ἀνακαλύψασα ἰδίαν ἐνσάρκωσιν αὐτὰς ἐν θείαις μορφαῖς, δόσαν σώματα ἀθάνατα τοῖς νόμοις τῆς τάξεως καὶ ἀρμονίας, οἵτινες ἐν μὲν τῇ φυσικῇ τάξει ἀποκαλύπτονται ὡς καλὸν, ἐν δὲ τῇ ἡθικῇ ὡς δικαιοσύνη, καὶ τοῦτους ἐκάλει θεοὺς αὐτῆς. Ἡ τελειότης τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἐρμηνεύεται, ὡς ἡ τελειότης τῆς γλώσσης καὶ ἡ τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων (§ 8—9), ἐκ τῆς ἀρμονίας ἰδῆλον ὅτι τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ τῆς φύσεως τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Ὁ φιλόσοφος Ch. Lénèque ἐν τινι πραγματείᾳ, Περὶ τῶν σχέσεων τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης ἐν Ἑλλάδι, ἥς ἀποσπασμα ἐξέδωκεν ἐν τῷ λαμπρῷ αὐτοῦ συγγράμματι *La Science du Beau*, μεταξὺ ἄλλων λέγει τὰ ἑξῆς. α' Ἡ τῶν ἀγαθῶν ἀποτελειώμενη τῆς διατηρήσεως καὶ συντηρήσεως τῶν ἑλληνικῶν ναῶν ἐστὶ τι, πρὸ οὗ χρόνος ἀποκαλύψει ὅλον, νῦν ὑπορώσκον, λαῶν τὴν ἀρμονίαν τῶν ἑλληνικῶν μνημείων καὶ τῆς φύσεως, ἥτις περιβάλλει αὐτὰς ὡς στεφάνη. Ἡ ἀρμονία αὕτη βασιλεύει ἐστὶν . . . . Ἀρ' οὐ ἀνέκλιθ' ἡς θεώμενος καὶ θαυμάζων τὰ σωζόμενα κερφαίκα τῆς τέχνης, ἔκων ἄκουον σπέρει τὸ βλέμμα καὶ πρὸς τὴν φύσιν, ἣν θαυμάζει ὡσαύτως; οἷον δὲ διεγείρεται ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ παραβλεῖν τὴν τοπογραφίαν πρὸς τὸ μνημεῖον, καὶ τελευτᾷ χαλιμαζωμένους τῆς μυστηριώδους αὐτῶν σχέσεως, ὡς οἰογενειακοῦ τινος χαρακτῆρος ἡ ἀδελφότης ὁμοιότητος· ἐντεῖθεν ὁρμώμενος ἀνακαλύπτει ἐν τῶν ἀποκρίων τῆς τελειότητος τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ λέγει καλῶς ἐκὼν ὅτι τεχνίται ἐν τοῖς κολοῖσι τοσούτῳ τελείας φύσεως γεννηθέντες, πάντως ἐμῆλλον περιβλεῖν τὰ ἐκὼν ἔργα τῆς περσοτικῆς ἐκείνῃ καλλοῇ, ἣν ἄρα τῇ ζωῇ ἀνέπνεον, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτῶν εἴτ' ἐν γνώσει εἴτ' ἐν ἀγνοίᾳ ὅπως ἐνορατοῖτο αὐτῆς. Σὺν ταῖς ἑλλαις ἀρεταῖς τῆς φύσεως ὑπέρχη ἀρχὴ ἀπλότης· Ἡ Ἑλλὰς οὐδὲν ἔχει τὸ κοινὸν τῇ θεατρικῇ φύσει· διὸτι ἐν Ἑλλάδι τὰ ὑψηλότερα ἀποτελέσματα τοῦ ὅλου διὰ μέσον ἐπιτυγχάνονται σχεδὸν ἀρχαίων ἀνυθροβίου καὶ ἀγρυπταίᾳ τοικεῖται δὲ φύσις οὐ μελῶσαι, οὐδὲ τὴν κερατὴν τρέφουσι, πρὸς τὴν δεικνύον ἀπεθνυομένη, οὐκ δὲ πρὸς τὰ νεῦρα καὶ τὰς αἰσθήσεις. Ἡ ὅλων ἰδιώτης τελειότης τῶν ἡρώων προσφύει

τῆς ἑωυτερικῆς φύσεως πρὶν εἰς τὴν καρδίαν ἀφελθῆναι, πρότερον διὰ τοῦ λόγου διέρχεται· διὰ δὲ τῶν ὁμαλῶν αὐτῆς συμμετρίων ἡ φύσις τῆς ἑλληνικῆς· χάρις μὲν τοῦ ἀνθρώπου συγκαταβαίνει, καὶ ὡς ὁπῶσον αὐτοῦ προσέρχεται, καὶ πρὸς θεωρίαν αὐτῆς προκαλεῖ αὐτὸν καὶ μετὰ παιθεύει περὶ αὐτῆς καὶ τῇ βουλευμένῳ ἀκούει· φῶς μὲν γοηστιτικόν, κυματωδῶς διὰ καθαρῶ διερρήμιον αἰθέρος, τὰ πράγματα ἀλλήλοις προσεγγίζει, διαφωτίζει αὐτῶν καὶ τὰ ἐλάχιστα, καὶ ἐν ὧρ ὁλλοῦς ἀκαταλήπτους τινὲς καὶ ἀλλοκυτῶς μεταδιὸν διακυμάνει, περιτρέφει ζωὴ ἐν λιθῷ· νόστις δὲ ἔσθια, ὡν τὰ διαφανῆ σκόνη πάντα καλύπτουσι· ἀλλ' οὐδὲν ἀρπύζουσι κλίμα δι' εὐαρεσκείαν· ἀπέρχοντες τὰς ὁδοὺς, διὰ ἑσπᾶς καὶ ὁμαλῶς ἐκείνου ὧρ τοῦ ἵους ἰλιούβερος, τὴν δὲ χώραν δὲν ποταμῶν· γραμμὰ δὲ καθαρά καὶ ἀκαρβύνη ἐν τῇ ἐπὶ διατάξει τοῦ ἔτους, ταῦτα δὴ πάντα τὰ καλὰ καὶ τὰ ὡραία τῇ προσεικτικῇ διακρίσει ἀποκαλύπτουσι καὶ ἀπόκρυφον τῆς τελειότητος τοῦ ἔργου· τὸν πόρφυρον τοῦτο ἔστι τὸ σφίδιον, καὶ ὃ ὁ ἑσπερινὸς τοῦ παντός ἀργέστον, σφίδιον θεῶν· τὸ ἥ ἑλληνικὴ μεγαλύναι διδίδει, ἐν δὲ ταῖς μεγάλαις αὐτῆς ἱστοχαίς καὶ ὡς πρῶτον εἰληρεῖ.

Ἐν Ἑλλάδι ἡ περιφέρεια τῶν ἔργων, ἡ πλαγία αὐτῇ ἐπὶ τοῦ ὁκεανοῦ πρόσκειται, ἡ τοπογραφία, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον καθαρά ἐστὶν διαγραφέντα ἀμφικύκλιος γραμμῆς συνεχεῖς, ὡν αἱ ὁμαλὴ κινήσεις κινῶνται τοὶ νόμοις μουσικῶς τινὲς ἀρχιτεκτονικῆς ἀκολουθοῦσιν· Ἐπὶ δὲ τούτῳ σπουδαία θεμαστικά τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἐν αὐτῶν προσοχὴν ἐπιστρέφουσιν, ἀπειρεσίαν, ἵνα τοῦτο μὲν πραγματικὴν ἐπὶ τῆς τέχνης ἐπιτροπὴν ἀπονεύωσι ταῦταις ταῖς γραμμασί, τοῦτο δὲ τὴν πίστην αὐτῶν ἀντιγράφει ζητήσωσιν ἐν τῇ τῶν μηχανῶν σχήματι. Ὅσον ὁμοῖον π. χ. ἐστὶ τὸ προμετωπίδιον τοῦ Παρθενῶνος τῇ Πεντελικῇ καὶ ἀναλογίαν αὐτὰ ὑπερέχουσι, σφῆρι μὲν ἀλλὰ πρὸς τί τοῦτο; ἡ ἑλληνικὴ τέχνη τὸ πρότυπον αὐτῆς εἶναι οἶμι ἐν τῇ σχήματι τῆς χώρας, ἀλλ' ἐν τῇ φυσιογνωμίᾳ αὐτῆς· τὸ σῶμα ἰθιύμενον, ὅπως τὴν διάνοιαν αὐτοῦ μαγεύει· τὴν δὲ διάνοιαν ταύτην ἀπὸ ἀκαρπύρας ἰδίων αὐτῆς ἐπιπλάσσει, καὶ ἐν ἄλλῳ σῶματι νέφει καὶ καλῶ ὅσον τὸ πρῶτον ἐναπλήσει, καίπερ ἐκτελειότερος καλλιότης καὶ ἄλλης μορφῆς. Τοιαύτη ἡ μέθοδος τῆς μεγαλουργίας, πλάττει καὶ ζωογονεῖ, ὡς ὁ Περικλῆς· ἀλλ' ὅτι ἀπὸ τοῦ ὁρατοῦ κλείπεται, οὐχ ἡ πόλις ἐστίν, ἀλλὰ τὸ

πᾶν ὥστε ὅτε ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἔργον ἐμπνεομένη ἀνὴρ δουλικῶς ἀντιγράφῃ τὴν πλαστικὴν τέχνην ἀνέφικτος μὲν τῆς πνευματικότητος, κατὰ τὴν φύσιν ἵνα ἡ φύσις καὶ τὰ μηχαναῖα ὡς δύο ἐκείνων ἀντίγραφα ἴναι καὶ τοῦ αὐτοῦ προτύπου, ἀλλ' ἐξ ὧν τὸ μὲν ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ ἀντιγράφῃ, τὸ δὲ ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ ἀνθρώπου.

Τοιοῦτον τρόπον ἡ ποικιλία, ἥ ἐν τῇ τοπογραφίᾳ τῆς Ἑλλάδος τοσούτον θεμαζόμεν, ἐκ τῆς φύσεως ἐν ταῖς ἐργοῖς τῆς τέχνης ἀπειτυώβη, τοῖς δύο, καίπερ ἀντιθέτως, διασώζουσα γραμμὰς αὐτῆς, τὸ γόνιμον καὶ τὸ σῶματρον. Ἐστῆξιν δὲ τὴς μετὰ προσοχῆς καὶ μελέτης τῆς σινην καὶ τελείαν ταύτην ἀρμονίαν μεταξὺ τῆς τέχνης καὶ τοῦ ἰδῆους, μετέλγειται συνάγει, ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἡ μὲν τέχνη ἀντανακλᾷ καὶ μεταγράφει τὴν φύσιν καὶ ἐστὶν ὅτε παρατίνει τὸ ἔργον αὐτῆς, ἡ δὲ φύσις διασπείρει καὶ διαρρηκνύει τὴν τέχνην καὶ ἐξέρπει τὴν ἄξιαν αὐτῆς. Ὡς ἐκείνη ἀνὴρ τῆς ἱεράς οὐτὲ τὴν αὐτὴν ἔχει σπουδαιότητα οὐτὲ τὴν αὐτὴν ἄξιαν.

ζ) Ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἱερατικῶν συναλλαγῶν πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη καὶ διδόντις τῆς χρησιμότητος τῶν νομισμάτων. Κατὰ τὸν ἱστορ. π. χ. αἰῶνα οὐδέμια πόλεις ἐν Ἑλλάδι οὐδ' ἑλληνικὴ ἀποικία ἱστορεῖται ἰδίῳ νομισματικῶς· ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικίων ἐπετέλεθη ἡ χρῆσις τοῦ νομισματος εἰς τὴν Σικελίαν, Ἰταλίαν, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν, Κορσικὴν, κατὰ τὸν Εὐμεινὸν Πόντον καὶ τὴν Ταυρικὴν Χερσόνησον (π. χ. π.) ἡ μεταρρύθμισις τῶν φινικίων γραμμάτων, καὶ δι' ἧς ἐγένοντο παγκόσμια ἔργα τῆς ἀνθρωπότητος ἀνεύρεται· «ἀνα τῇ ρωνῇ, καὶ Περσῶν, οὐδ' ἑλλήνων (οἱ Ἑλλήνων) καὶ τῶν βυβλίων τῶν γραμμάτων»· αὐτὸ σῶμα ἔμεινε σημαντικόν, λίγα καὶ ὁ Clermon-Ganneau, ἀλλ' ἡ ψυχὴ ἀπέβη ἑλληνικὴ· κατ' ἀρχὰς ἀντίγραφον καὶ προσέφωσκον τὸν νόμον πρὸς τὰ διεξίκατα ἐκ τῶν φινικίων· αἱ αἰῶνες αὐτῶν, ὅσον τοῦ *aleph*, *e*, ἱερα, *iaw*, καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἦσαν σύμφωνα, φθόγγους ἐξήγαγον ρωνικῶν, προκύσαντες· οὕτω τὴν ἑλληνικὴν γραμμὴν καὶ δι' αὐτῆς τὴν τῆς ἀνθρωπότητος, τῇ ἐκτελειώσῃ ταύτῃ ἰδιότητι, ἥν ὁ Σμικτινός οὐκ ἔκρινε ἐκείνη, τῇ γραφῇ τῶν ρωνικῶν περὶ τὴν γραμμάτων δύναμιν εἶπεν ὅτι καὶ περὶ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης». Haussoullier.

Ταῦτα δὲ ἐτελούντο καὶ ὡς χρόνους οἱ δικτυακοὶ τοῦ ὕψους δυνάμεις νῆαν ἑλμέων ὡν ἱπποῖν, ἥς βλαστήματα καὶ ἄγλοι μαρ-

HAYKOBA BIBLIOTHEKA

ποι ἦσαν ἡ σύστασις τῆς φιλοσοφίας, τοῦ ποι-
ζοῦ λόγου, τῆς ιστορίας, τῆς κριτικῆς, τῆς
γνωμικῆς καὶ δραματικῆς ποιήσεως, τῆς ἐντί-
χου γραμματικῆς, τῆς ἱατρικῆς καὶ λοιπῶν.

Δύο τῶν ἐλεγειακῶν καὶ ἱερικῶν ποιητῶν
περὶ Μοῦρων.

§ 26. Μετὰ τούτους καὶ τῆλικούτας με-
ταβολὰς καὶ πρὸς τὰ πρόσω κινήσεις, τί ἔρα-
γε ἀπαιτήτο αἱ περὶ τῶν Μοῦρων ἰδέαι τῶν
προγενέστερων χρόνων; ἔμειναν ἀμετακίνητοι
ἢ καὶ αὐταὶ τῇ φυσικῇ τῆς τοῦ ἔθνους προέ-
δου ἐβλάσταν παρεῖναι; Ἰδοῦμεν (§ 21, σελ.
110), ὅτι αἱ Μοῦραι ἀνεγεννήθησαν, γενόμεναι
θυγατέρες τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἑλιδος, ὡς αἱ Ὠ-
ραι. Ἀπὸ δὲ τοῦ ὅτι οὐκ αἰώνιος καὶ ἐξῆς, ὁ
Ζεὺς οὐ μόνον πατὴρ ἐστὶν εἰς τῶν Μοῦρων,
ἀλλὰ καὶ Μοιραγέτης καλεῖται, ὡς ὁ Ἀπόλλων
Μουσηγέτης· ἦσαν δὲ καὶ βωμὸν τοῦ Μοιραγέ-
του Διὸς, ἐξ ὧν ἀναφέρει ὁ Πάσσαρος τὸν ἐν
Ὀλυμπίῳ λέγων, ὅτι πλησίον τοῦ νεώρου καὶ
βωμῆς τῶν Μοῦρων, καὶ τὸν ἐν τῷ νεώρῳ τῆς
Διοποιίας ἐν Ἀρακιδίῳ καὶ τὸν ἐν τῷ νεώρῳ τοῦ
Διελφῶν ἦν δὲ καὶ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθη-
νῶν βωμὸς Διὸς Μοιραγέτου· ὁ Ζεὺς τὴν ἐπι-
κλῆσιν ταύτην εἴληπε, διότι ἐκάστη ἀνθρώπων
αὐτοῦ ὀρεῖται τὸ πεπρωμένον, ὅπερ αἱ Μοῖραι
σφύρουσι εἰς πέρας διευθυνόμεναι ὑπ' αὐτοῦ. Ἐν
δὲ τῷ Ὀλυμπίῳ ἐν Ἀθήναις τὸ ἀγάλμα
τοῦ Διὸς ὑπὲρ κεφαλῆς ἔπρεν Ὠραι καὶ Μοῖραι,
ὡς γράει Παυσανίας, αὐτῇ δὲ τῆς κεφαλῆς τοῦ

1) οὐραϊσμεν ἔτι τὸ ζήτημα ἐξετάσαι ὅσον αἱ
ἰδέαι τῶν Ἑλλήνων περὶ θιότητος καὶ περὶ τῆς φύ-
σεως τοῦ ἀνθρώπου μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἔκτου
αἰῶνος συμφάνους τῇ προδῶ τῆς ἀναπτύξεως με-
τεβλήθησαν· ἐπὶ ταύτῃ μεταβολῇ ἐπέβλε, γενικῶς
παραδεκτὸν ἐστὶ διότι ὡς ἡ ἡθικὴ συνείδησις καθαί-
ρεται καὶ ἐκρύβεται, οὕτως ὀρεῖται καὶ ἡ θεότης,
ἐξ ἧς τὸν ἥρικόν νόμον καὶ τὴν ἡθικὴν ταῖν τοῦ κο-
σμοῦ ἐξαρτώμεθα, καθαρὰ εἶναι καὶ εὐρεῖται· οὐκ δὲ
ὁ ἀνθρώπος τὴν ἑαυτοῦ ἐλευθερίαν καὶ τὸ ὄφελος ὁ-
περάνω τίθησι τῶν ἄλλων φυσικῶν ὄντων, τούτῳ
μᾶλλον τὸ πνευματικὸν αὐτοῦ μέτρος κατὰ τὴν
φύσιν, τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν μέλλοντα βίον ἀποχωρί-
σαι βούλεται τοῦ σώματος·. Zeller. * Ἀναντιρρή-
τως ὑπέρχει ἐν Ἑλλάδι, λέγει καὶ οὐ Croiset, ἀπὸ
τοῦ ἰδίου μέχρι τοῦ πέμπτου αἰῶνος μεγάλῃ
θρησκευτικῇ κινήσει, ἧς τὰ κυριώτερα σημεῖα διο-
ρῶμεν μᾶλλον ἢ γινώσκουμεν μετ' ἀκριβείας τὰς λε-
πομελείας αὐτῆς. Ἐξ αὐτῆς προέβλεν αἱ αἰρέσεις,
αἱ θρησκευτικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ σχολαί, αἱ κατὰ
τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον μυστικαὶ διδασκαί, ὧν ἡ ἀπὸ-
χρῆσις μέχρι Πινδαροῦ ἀντικεινται.

Διὸς εἰσιν Ὠραι καὶ Μοῖραι, δηλαδὴ πᾶσι τὴν
Παρωμένην μόνῃ αἱ πείθεσθαι καὶ τὰς Ὠρας
τὸν θεὸν τούτων νῆμον ἐς τὸ δίδον· αἱ Μοῖραι
καὶ Ὠραι, ὡς ἀδελφαί, ἐν πολλοῖς ναοῖς ἦσαν
ἐν συμπλήγματι πεποιημέναι. Ἰδ. Παν. Γ, 19, 4.

Ὁ Ζεὺς ἐστὶν ὁ δότης πάντων τοῖς ἀνθρώ-
ποις τῶν τε ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν, καὶ μετ'
αὐτὸν οἱ ἄλλοι Ὀλύμπιοι θεοί. Ἡ Ὀμηρικὴ
αὕτη ἰδέα (§ 15, σελ. 103) ἐπιστενύεται κοινῶς
κατὰ τὸν ὕμνον, ἔκδομον καὶ ἔκτον π.λ. αἰῶ-
να, ὡς μαρτυροῦσι πολλὰ ἀποσπάσματα τῶν
Ἑλεγεακῶν, Ἰαμβιακῶν καὶ Λυρικῶν ποιητῶν·
οἷον ὁ Ἀρχαῖος περὶ θεῶν καθόλου λέγει,

τοὺς θεοὺς τίθει τὰ πάντα· πολλάκις μὲν ἐκ κακῶν
δύσρας ὀρεῖσθαι μέλειν κεραιὸς ἐπὶ χροῖν,
πολλάκις δ' ἀνατρέπουσι καὶ μὲν εὖ βεβηκότας
ὕψλους κλίνουσι·.

Ἀλλὰ καὶ δὲ λέγει πρὸς φίλον δυσχυρόντα, ὅτι
οἱ θεοὶ φάρμακον τῶν δυστυχεῶντων εἴησαν
τὴν ὑπομονήν·

ἀλλὰ θεοὶ γὰρ ἀνηλεῖστοι κακοῖσιν,
ὦ φίλ', ἐπὶ κρατερῇ πημεσύνῃν ἔισαν
ἐφάρμακον.

Ὁ δὲ Μίμνερμος περὶ Διὸς·

οὐδὲ τις ἐστὶν
ἀνθρώπων, ὃ Ζεὺς μὴ κακὰ πολλὰ δίδωι.

Ἐκπρὸς τοῦτα καὶ τὸ κατὰ λέγει ὁ ἐξ Ἀμύργου
Σιμωνίδης, ἐξιστοῦν τὰ κακὰ τοῦ βίου·

ὦ παῖ, τίλος μὲν Ζεὺς ἔχει βαρύνεσθαι
πάντων ἐστ' ἐστὶ, καὶ ὁ θεὸς ὅσην εἰλαί·
νῦν δ' οὐκ ἐπ' ἀνθρώποις· ἀλλ' ἐπ' ἡμέραις
ἢ δὴ βίῃ· αἰεὶ ὅμως, ὅπως αἰεὶ ὄντως,
ὅπως ἑκαπτοὶ ἐκτελευτῆσαι· μέν
ἐλπίς δὲ πάντος κάμπτεται· ἡ γὰρ
ἀπρηκτοὺς ἀρκαίνοντες. Οἱ μὲν ἡμέρῃ
μένουσιν ἐλπίδι, οἱ δ' ἐλπίδι περιτρεφῶν·
νῦντα δ' οὐδέ τις ὅστις οὐ δοκεῖ βροτῶν
κλύειν τε ἀγαθοῖσιν ἔσθαι φίλοι·
φθάνει δὲ τὸν μὲν ἥρας ζῆλον λαβόν,
πρὶν τίρμ' ἔκτειναι· τοὺς δὲ δούλην νόστον
φθίσουσι θνητῶν· τοὺς δ' ἄρτι διδόμενοι
κίρμει μελαίνης· ἄλγος ὑπὸ χροῖν·
οἱ δ' ἐν ἐλπίδι λαίλαπι κλονούμενοι
καὶ κύμασιν πολλοῖσι παρυφ' αἰὲς
θρησκουσιν, εὐ· τ' ἔν· μὴ δύνησθαι ζῆν·
οἱ δ' ἀγρόνῃν ἄφηντες δυστήνην μῆρῃ,
καυτάγρευται λείπονται ἡλίου φάος.
Οὕτω κακὸν ἄν' οὐδὲν· ἀλλὰ μωροὶ
βροτοὶ καὶ κῆρος κλονέεσθαι δύναι·
καὶ πῆμα· ἐστὶν· εἰ δ' ἴμωι πεισθαιτο,
οὐκ ἔν· κακὸν ἔρπον, αὐτ' ἐπ' ἄλγος
κακῆς ἔχοντες θυμὸν ἀκίετομα.

МЕЧНИКОВА

Οὗχ ἦτον δι' ἐκφρατικὰ καὶ τὰ Θεόγινος, δὲ καὶ εἰς περικραμένον ἔρχεται ὥρην ὅτι ὁ θεὸς ἔστιν ὅτε τοῖς μὲν ἀγαθοῖς τῶν ἀνθρώπων δυστυχίας δίδωσι, τοῖς δὲ κακοῖς εὐτυχίας·

Ζεῦ φίλε, θαυμάζω σε· σὺ γὰρ πάνταςιν ἀνάσσεις τιμὴν αὐτοῖς ἔχων καὶ μεγάλην δόξαν· ἀνθρώπων δ' εὐ εἶσθα νόον καὶ θυρὴν ἐκείνων· οὐκ ἐξ κρᾶτος πάντων ἐσθ' ὕπατον, βασιλεῦ. Πῶς δὲ σὺ, Κρονίων, τοιμῶ νόος ἀνδρᾶς ἀλατρός ἐν αὐτῇ μοίρῃ τὴν τε δίκαιον ἔχειν, ἣν τ' ἐπὶ σωπερσύνην τραπῆς νόος, ἣν τε πρὸς ὄβριον ἀνθρώπων ἀδικίας ἔργασσι πειθαμένον;

Περὶ ἑργὸς ἡ φίλική αὐτῇ οἰκνότης τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὸν Δία καὶ τὰ παράπονα ἔπρὸς αὐτὸ ἀντιθέτει, καὶ ἐξ ὧν δηλοῦται ὅτι ὁ σκορπίου, τῆς ἀμφιβολίας καὶ τῆς σκέψεως εἰσέδυσεν ἡδὲ καὶ τὴν ἑλληνικὴν φύσιν.

Ἄξιον δ' ἐπισημῶσαι, ὅτι ὅσα τῷ ἑλληνισμῶν πνεύματι παρεκτρέθη, καὶ ἀνεπτύσσεται ἀπὸ τῶν ἡρωικῶν χρόνων καὶ τῶν μέσων τῆς ἐκτῆς ἐκκινεῖται· πρὸς τὸ καὶ τὸ ἡρησκοντικὸν αἰσθημα, ἡ συνείδησις, γίνετο ἡμεροτέρα καὶ ζωηρότερα, ἐκδηλοῦντο ἡμέτερα ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν θεῶν μεγάλῃν ἡλικίαν ἐπίδειξιν κατὰ τὸν ἔσθρον καὶ ἐκ τῶν αἰώνων· καὶ δὲ Ὀμηρικαὶ ἐκείναι βλαστηρίαι (σελ. 104) σπανιώτερον ἀπαντῶσιν, οὐδ' οἱ ἀνταγωνιστὰς καὶ ἐπαναστατικοὺς κατὰ τῶν θεῶν ἐκφραζόμενοι πνεύματος εἶχον κατὰ τοὺς τοὺς χρόνους· οὐτε μνηστῆς οὐτε θαυμαστάς, οἱ Προμηθεὺς δηλονότι οἱ Ἥται καὶ οἱ Ἡρακλεῖται,

οὓς δὲ μακίστους ἔφησε ταῖς τοῦ θεοῦ ἀρεταῖς καὶ τοῦ καλλίστους μετὰ τοὺς κενὸν Ὀρῖωνα· ἐνέμορον γὰρ τοῖς καὶ ἀναστρέφειν ἔχον εὐρεῖ, ὅσα μνηστῆς τοῖς γενέσθην ἀναστρέφειν. Οἱ καὶ δὲ ἀνδάντων ἀπειλείτην ἐν Ὀλύμπῳ φρεσὶ καὶ στήθεσιν πολυτάκτους πόλεμον·

καὶ οἱ Φηλεγεῖς

οἱ Διὸς οὐκ ἀλέγοντες ἐπὶ χροῖν ναιετάσσαν·

καὶ οἱ Ἡλύτοι καὶ οἱ Ἰδοί, οἱ ἀντιπαλοὶ τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ Διοποῖ. Τὸ τιτικτικὸν πνεῦμα μολὶς κατὰ τὸ τέλος τῆς ἐκτῆς ἐκκινεῖται· πρὸς ἀναγεννᾶται, ὅτε εἰς τὸ μέσον ἔλθει ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις καὶ ἀμφιβολία. Τότε ἀνεγέρθησαν νέοι Τυτῆες καὶ Γίγαντες κατὰ τῶν θεῶν, οἱ Εἰνοχρεῖς, καὶ Ἡρακλεῖται, καὶ Δημοκρίτοι, Ὀμηρικὸν φέροντες παντοφύλων καὶ ἐχπευκτῶν βέλῃ κατ' αὐτῶν. Ἡπειὶ πλείω περὶ Θεόγινος ἐν τῇ δευτέρῳ κεφαλῇ τοῦ δευτέρου βιβλίου (σελ. 189—210) τοῦ σοφοῦ συγ-

γράμματος *Le Sentiment Religieux en Grèce* τοῦ J. Girard.

Ἐκ τῶν ἑλλίων ἀποσπασμάτων τοῦ Θεόγινος ἀναγόμενα τὰ ἑξῆς·

Οὐδέ τις, Κύρην, ἔφη καὶ κέρως αἰτίας αὐτῆς, ἀλλὰ θεοὶ τούτων δωτέρες ἀμφοτέρων.

Οὐδὲ τις ἀνθρώπων ἐργάζεται ἐν φρεσὶν εὖδως ἐς τέλος εἶναι ἀγαθὸν γίνεται εἴτι κακόν.

Θεοὶ εὐνοῖα, θεοὶ ἔστιν ἐπὶ κρᾶτος· οὐ τοὶ ἄλλοι γίνονται ἀνθρώποις οὐδ' ἀγαθὸν οὐτε κακόν.

ἀθανάτων δὲ δόσεις παντοῖαι θνητοῖσι ἐπέρχονται, ἀλλ' ἵππετο μὲν χρητὴς ἀθανάτων, οὐκ ἀδιδούσιν, ἔχουσιν.

Τῷ δὲ κακοῖς ποιοῦσιν θεοὶ περὶ πάντα τίθησιν συντυχίην ἀγαθῇ, ἔκλινουσιν ἀπορροήσθαι.

θεῶν δ' εἰς ἀνθρώπων δόξα οὐκ ἐν βηθείῳς θνητῶν ἀνὴρ προσύτοι, οὐδ' ἐν πορφυρίῃ καταδὸς ἐς πηλὴν λήρης οὐδ' ὅταν αὐτὸν ἔχῃ Τάρταρος ἡρόεις.

Πρόφρατος ἀπρόφρατος χαλκιστάτων ἐστί τελευτὴν γίνονται, ὅπως μέλλει τούτο θεὸς τελεῖσθαι.

Γνώμη, Κύρην, θεοὶ θνητοῖσι διδοῦσιν ἀρίστον ἀνθρώποις· γνώμη πείρατα παντὸς ἔχει.

Ἡ μάχη, ἥ τις τῇ μιν ἔχει φρεσὶν, ἡ πολὺ κρείσσων ὄβριος αὐτομένη λαυαλίαν τε κέρου.

Πολλοὶ ἀχρόνιστοι θεοὶ ὀλοὶ ἀνδράσιν ἰδοῦσιν ἰοθύν, ὅς οὐτ' αὐτῷ βέλτερος οὐδὲν ἔδωκεν οὐτε φρεσὶν· ἀρετῇ δὲ μόνον αἰὼς οὐ ποτ' ἀλείφεται.

ἀρετῆς καὶ ἀρετῇ, τοιούτῃ τὰ δῶρα ἀπὲρ ὅσα τῷ τελεῖται καὶ μακαρίων ἀνθρώπων δαρείεται· καὶ κατὰ τὴν ἱερὰν Γραφήν, ὅταν δώρημα τέλειον ἀνθρώπῳ ἐστί καταδίδωκεν ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φάτων· ὡς κατ' ἐξήγησιν δ' ἀρετὴν ἔχοντι τὴν ἀναισθησίαν· αὐτὸν δὲ δικαιοσύνην, φρεσὶ, ἀνδρῶν πᾶν ἀρετὴ ἐστί· ὅς ἀνὴρ οὐδέμιν τῷ ἀνθρώπῳ εὐδαιμονίᾳ σταθιεῖ.

Χρῆμα δ' ὁ μὲν δίδωκεν καὶ σὺ δὲ ἀνὴρ γένεταί καὶ καθαρὸς, αἰεὶ παρ' ἀνδρῶν τελεῖται· αἱ δ' ἀδικίαι παρὰ καιρὸν ἀνὴρ, οὐ κατὰ τὴν φύσιν, κηρύσσεται, εἴν' ὅρα παρ' τοὺς θεοὺς· εἰδὼς, αὐτὸς μὲν τὴν φρεσὶν κέρως εὖδως, ἐκ αἰὲρ ἀνδρῶν αὐτὸς ἔχοντος κακόν, θεῶν δ' ὑπερῆχοντος.

Ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς ἀποσπασμάτων γίνεται ἔστιν ὁ γὰρ περὶ Μοῖρας, οὐδαμῶς ἡ δύναμις αὐτῇ φανταίνεται ὑπερτέρα τῆς τῶν θεῶν· πᾶσαι δὲ φρεσὶν αἱ Ὀμηρικαὶ περὶ Μοῖρας φράσεις ἀπαντῶσι παρὰ τοῖς ποικταῖς τοῦ ἑσθίου καὶ ἐκ τῶν αἰώνων, Μοῖρα Διὸς, Μοῖρα θεοῦ ἡ θεῶν, Αἰὼς Διὸς, μέγιστον, Μοῖρα θανάτου κτλ.

διότι τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα ἦσαν ἡ πνευματικὴ αὐτῶν τροφή, ἡ δ' ἐπικὴ γλῶσσα ἡ κρητὶς τῆς ποιήσεως αὐτῶν.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ.

Ἑλλάνιον. θνήσκας δὲ τὸς ἔσται, ὅπου τε κεν δὴ Μοῖραν ἐπικλῶσω, ἀλλὰ τις ἴδῃς ἴστω· οἱ γὰρ κως θνήσκον γε φρεσὶν εἰμαρμένον ἔστιν ἔνερ' οὐδ' εἰ προφύγων ἦ γένος ἀθανάτων· περὶ γὰρ ἐπὶ τῷ τῶν καὶ εὐτοπον ἀκύντων ἔσται, ἐν δ' οἴκῳ Μοῖρα κίχον θανάτου.

Τερταίου. Δὲς ἔτασ' ὅστις ὁμῶς ἔλογον τε καὶ αὐτοῖς εὐτεῖ τ' αὐτοῖς Μοῖρα κίχον θανάτου.

Μιμνέρ. Αἶ γὰρ νόστος, καὶ ἀργαλέον μελεδωνῶν μου. Ἐπικονίτη Μοῖρα κίχον θανάτου.

Σόλωνος. Πιετρία δὲ πᾶσι τ' ἀμεί· Διὸς ὅπουτ' αἰσθεται αἶσαν καὶ μακάρων αὖ· σέως ἀθανάτων· αἶ δὲ ὡσεὶν

αὐτοῖ, μὴδὲ θεῶν Μοῖρ' ἐπικύσσει, καὶ, ἔλκευ πάντας αὐδῆς.

Μοῖρα δὲ τοῖς θνητοῖς κακὸν φέρει· τίς γὰρ ἴδῃς ὅπου δ' ἀρπύκας θεῶν γίνεται ἀθανάτων.

Τῇ δεκάτῃ δ' ὅτε τέλος θεῶς ἐπ' ἑαυτοῦ· οὐκ ἔν ὥρῳ ἴων Μοῖραν ἔχει θανάτου.

Θεόγνιδος. Χούτος ἂν δαίμονι μετ' ἀνθρώπων θεὸς εἴηαι· εἴ μ' ἀποτίσιζέμενον Μοῖρα κίχον θανάτου.

Κῶρκα. Κύρως, κακοῖσιν, ἐπεὶ κάσθλοισιν ἔχειρας εὐτεῖ σε καὶ τούτων Μοῖρ' ἐπὶ σέθεν ἔχειν. ὥς δὲ περ ἔξ ἀγαθῶν ἑλθεῖς κακόν, ὥς δὲ καὶ αὐτὸν ἐκείνου πειρῶ, θεοῖσιν ἐπαυχόμενος. [τις

Κῶρ', ἔμπερς ἐπὶ Μοῖρα παθεῖν, οὐκ ἐστ' ὑπαλβῆαι· ἐπὶ δὲ Μοῖρα παθεῖν, αὐτὸ δίδωκε μαθεῖν.

Οὗ τις ἀποκταίνετο, ὅπου γὰρ οὐδὲ βαρύνει δυστυχίην, εἰμὴ Μοῖρ' ἐπὶ τίρμα βάλοι· αὐτὸν δὲ δυσπερσοῦνας, ὅτε δὲ θεὸς ἔλκευ πῆμποι, θνητὸς ἀνὴρ ὥρῳ βουλλόμενος προφύγει.

Τύχη ἀγαθὴ καὶ ἀγαθὸς Δαίμων.

§ 27. Ἀλλὰ κατὰ τούτους τοὺς χρόνους ἄλλα πρόσωπα νέα ἀνεκρήσαν καὶ ἐκληρονόμησαν τὴν ἀγαθὴν μερίδα τῆς Μοίρας, ἡ ἀγαθὴ Τύχη καὶ ὁ ἀγαθὸς Δαίμων, ὡς ἄλλα τὴν κακὴν, ὁ κακὸς Δαίμων, ὁ Ἀλκίστωρ καὶ ἡ Νέμεσις.

Ἡ Τύχη καὶ ἡ Νέμεσις κατὰ τοὺς Ὀμηρικοὺς χρόνους ἦσαν ἄλλα προσωποποιήματα· ὁ δὲ Ἡσίοδος τὴν μὲν Τύχην γενεολογεῖ ἐκ τοῦ Ὡκεανοῦ, τὴν δὲ Νέμεσιν ἐκ τῆς Νυκτός· ἀλλὰ κυρίως ἡ Τύχη ἀνεκρήνεται καὶ ἐναργῶς λαμβάνει μέρος ἐπ' ἀγαθῶν τῶν ἐθνῶν, τῶν πόλεων,

τῶν πολιτῶν ἀπὸ τοῦ ὀγδόου αἰῶνος καὶ ἐπ' αὐτοῦ. ὁ Ἀρχλόγος τὴν Τύχην καὶ Μοῖραν ἐκ παραλλήλου τίθει·

Πάντα Τύχη καὶ Μοῖρα, Περικλέες, ἀνδρὶ δίδωσιν ὁ αὐτὸς ὁμῶς λέγει·

Πάντα πόνος τύχῃς ἀνητοῖς μελέτη καὶ βροτοῖα·

ἐξ οὗ γίνεται ὁ ἄλλος ὅτι ὁ Ἕλλην οὐκ ἔργει, παραδιδούς ἐαυτὸν τῇ Μοῖρῃ ἢ τῇ Τύχῃ, ἀλλ' ἐνεργεῖ καὶ μοχλεῖ, οὐδαμῶς ἐπιπικνυνόμενος τοῦ ἐλληνικοῦ αἰετοῦ ἀξιώματος, ἐν Ἀθῇνῃ καὶ χεῖρα δει κινεῖν.

Ὁ Σόλων ἀγαθὴν τύχην εὐχεταί τοῖς νόμοις, οὗς ἔδωκε τοῖς Ἀθηναίοις.

Πρῶτα μὲν εὐχόμεθα διὰ Κρονίῳ βασιλῇ θεομοῖ· τοῖς δὲ τύχην ἀγαθὴν καὶ αὐτοῖς ὁράσκει.

Ὁ δὲ Θέογνης τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἀνδρείας ὑπερτέραν ὁμολογεῖ τὴν τύχην.

Μὴ δ' ἀρετὴν εὐχον, Πολυπαῖθ', ἔσχατος εἶναι μὴ δ' ἀρετος· μόνον δ' ἀνδρὶ γίνετο τύχη·

ἔσχατος δὲ διαφέρει ἡ Τύχη τῆς Μοίρας διανόουσι καὶ τὰ γλυπτικὰ ἔργα ταύτης τῆς ἐπιτυχίας, περὶ ὧν λόγον ποιεῖται ὁ Πλουταρχίος· διότι ἐν μὲν τῇ ἀγαθῇ τῶν Κυβελιδῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ γέλυτο· Κῆρ (Μοῖρα), ἥτις τοῖς Πολυνείκους ὅπισθεν ἔσταν ὁδόντας τε ἔχουσα οὐδὲν ἡμάρωτερον ὅπρῳ, καὶ οἱ καὶ τῶν χειρῶν εἰσιν ἐπιτυχίαι· οἱ δὲ οὐκ, ὡς ὑπὸ τοῦ πεπρωμένου τὸν Πολυνείκη ἀπ' αὐτῆς· τοῖς δὲ Σμυρναίοις Βούπλοος, ναοὺς τε ἐκδορμῆσθαι καὶ ζῶα ἀνὴρ ἀγαθὸς πλάσαι, ἔργα μὲν ἐργαζόμενος Τύχης πρῶτον ἐπύλινεν ὧν ἔργα, τούτων τε ἔχουσαν ἐπὶ τῇ κεφαλῇ καὶ τῇ ἐτέρῃ γυρὶ τὸ καλούμενον Ἀκαλθείας κίρκας· οὗτ', μὲν ἐπὶ τοσούτων ἐδῶκε τῆς θεοῦ τὰ ἔργα. Ἡμεῖς δὲ καὶ ὑπερτον Πινδαρος ἄλλα τε ἐς τὴν Τύχην, καὶ δὴ καὶ περὶ τὸν ἀνεκλήσαν αὐτήν· εὐσταθὲς δὲ ἡ θεὰ, ἐπὶ λέγει ὁ Πλουταρχίος, μεγίστη θεὸν ἐν τοῖς ἀνθρωπίνους πράγμασι καὶ ἰσχυρὴν παρέχεται· πλεῖστον·.

Ταῦτα μὲν, νομίζομεν, ἀκοῦσι περὶ Τύχης, μεταδόμενοι δὲ εἰς τὸν ἀγαθὸν Δαίμονα, ὅς οὐδὲν ἄλλο ἢ ἡ αὐτὴ ἡ Τύχη ὑπὸ ἄλλου μωροῦ. Ὁ δὲ ἐν τῇ ἀτομικῇ (individualis irung) τοιούτων δαιμόνων, λέγει καὶ ὁ Περικλῆρος, τοσούτων ἐχώρησαν οἱ Ἕλληνες, ὥστε ἄρρενα καὶ ὄφελον ἐπύλιναν δαίμονα, κακῶν μὲν ἐκλέσαν ἀγαθῶν δαίμονα, τοσούτων δὲ ἀγαθὴν Τύχην· ὁ θῆλος καὶ ἄρρεν δαίμων μόνον κατὰ γένος διαφέρει·.

Ὡς δὲ τῶν Μοιρῶν ὁ Ζεὺς ἦν ὁδηγὸς καὶ κυβερνήτης (Μοιραγέτης), οὕτω καὶ τῶν ἀγαθῶν δαμνόνων κατὰ Πίνδαρον·

Διὸς τοι νόος μέγας κυβερνᾷ δαίμων' ἀνδρῶν φίλων.

Ὁ Θέογις εὐχεται ἐκυτῷ δαίμονα ἀγαθόν

ἐπὶ τ' ἐσθλὰς ἔραϊτο
δαίμων, ὅς κατ' ἱμῶν νόον τέλεισσι τάδε.

Τῶν δὲ ἀνθρώπων οἱ μὲν ἔχουσιν ἀγαθὸν δαίμονα καὶ εὐτυχοῦσιν, οἱ δὲ κακὸν καὶ δυστυχοῦσι·

Πολλοὶ τοι χρώνετ' αἰεταῖς φρεσὶ, δαίμονι δ' ἐσθλῷ
οἷς τὸ κακὸν δοκίον γίνεται εἰς ἀγαθόν·
οἷτιν δ' αὖ βουλή τ' ἀγαθὴ καὶ δαίμονι δειλῷ
κ' ὀφείλουσι, τίλος δ' ἔργασται σὺν ἔπειτα.

Τὸ δ' ἄλλο ἰσὶν ὁ ἀγαθὸς δαίμων ἢ ὁ καλὸς ἔργων τῶν χριστιανῶν, ὁ δὲ ἄλλστωρ ὁ κακὸς ὁ κακὸς ἔργων, ὁ ἀδικησας· Τοῦτο ἔτι φανερώτερον γιγνέσθαι καταπτέροισι.

Δόξαι τῶν ὁσίων λόγων περὶ Εὐμαρμένης.

§ 28. Τοιαῦτα μὲν μεταβολὰς ἐπέηνεγον οἱ χρόνοι εἰς τὰς περὶ αὐτῶν γνώμας· ἡ υποχώρησις τῶν Μοιρῶν εἰς τὴν ἀνθρώπιν Τύχην καὶ εἰς τὸν ἀγαθὸν δαίμονα ἰσὶν ὑποχώρησις τῆς αὐτοκράτειρας καὶ ἀσπληγνῆς ἐν τῇ ἡμετέρεσσιν καὶ φιλανθρωπίας.

Ἀπὸ δὲ τῶν μέσων τοῦ ἑαυτοῦ αἰῶνος ἡ ἑλληνικὴ δianoia ἑτέραν ἐντέλῃ ἐβύη, ἥτις καὶ περ συνταράχσασα τὰς ἀρχαίας περὶ Μοιρῶν παραδόσεις, ἐνέχυρον αὐτὰς παραδόξως ἐν φιλοσοφίᾳ ἦτοί ἡ φιλοσοφία τῆς φύσεως, καὶ τοιαῦτα ἦν ἡ πρώτη τῶν Ἑλλήνων φιλοσοφία, εἰς τὴν ἀνέχουσιν ἐπιδοθεῖσα τῶν πρώτων αἰτίων τῆς συστάσεως τοῦ κόσμου, εὗρεν ὅτι ἀναγκαῖοι καὶ ἀμετέλητοι νόμοι διέπουν πάντα, καὶ τούτους ἐκέλευεν ἀνάγκην, εὐμαρμένην, πεπωμένην, αἰσαν, δαίμονα, χρεῶν, δίκην κλπ., διότι καὶ ἡ γλῶσσα τῶν φυσιολόγων, ὡς ἡ τῶν ἐλεγειακῶν καὶ μελικῶν ποιητῶν, ἡ τε ἐρμητικὸς, ἡ τοῦ Ξενοφάνους καὶ Περμείδου καὶ Ἐμπεδοκλέους, καὶ ἡ πέζη, ἡ τοῦ Ἀναξίμανδρου, Πρακλείτου, Ἀναξάγορου, Δημοκρίτου καὶ λοιπῶν, ἐπὶ τῆς ἐπικῆς, τῆς τοῦ Ὀμήρου, ἰσχυρίζετο, ὡς ἐπὶ κρητίδος, καὶ ταῦτα τὸν πλοῦτον μεταχειρίζετο, ὅπως νῦν ἰδίως ἐκφράση καὶ θῆ εἰς κυκλοφορίαν, συγκυκλίουσιν αἷς ποιητικαῖς φράσεσιν, ὅτι τὸ μυστικὸν καὶ ἀνταρρετικόν τοῦ θεοκρατικοῦ καθεστῶτος εἶχον αἱ νῦν ἰδίως καὶ αὐτὸς ὁ ἀναγκρὸν ἀναγκρῆς κατὰ τῶν ἀνθρωπομόρφων θεῶν καὶ προσδεδωκένων μόνον θεῶν, ὁ Ξενοφάνης, ἱστοκί-

ζει τὴν ἀλλοθιαν ταύτην προστιθεὶς ἐν θεοῖσιν, ὡς εἰ πολλοὶς ἰστέουσιν θεοῖς·

Εἰς θεὸς ἐν τε θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισι μέγιστος, οὕτε δέμας θνητοῖσιν ὁμοῖός οὐτε νόημα·

ἱστοκώπων δὲ τὸ ἀνθρωπομορφῆς τῶν θεῶν λέγει, ὅτι ποιοῦσι τοὺς θεοὺς αὐθιγὰς τε μέγαντας σημούς τε, Θρησκῆς τε πυρρῶς καὶ γλαυκούς· εἰδὲ καὶ οἱ βῆες καὶ οἱ λέοντες εἶχον χεῖρας καὶ ἀπείκαζον τοὺς θεοὺς, ἵππους ἔν ὁμοίους ἑαυτοῖς·

Ἄλλ' αἶ τοι χεῖρας εἶχον βῆες ἢ λέοντες ἢ γράβας χεῖρας καὶ ἔβη ταῖσιν ἄνερ ἄνδρες, ἵπποι μὲν ὅ' ἵπποι, βῆες δὲ τε βοῦσι ὁμοῖας, καὶ καὶ θεῶν ἰδέας ἔβησαν καὶ οὐκ αἶψα ἵππους τοιαύτ' αἶν περ καὶ τοὶ δέμας εἶχον ὁμοῖον.

Περὶ δὲ τῶν πρώτων αἰτίων τῆς συστάσεως τῶν πάντων, ὁ Θεμιστίας παρατηρεῖ, ὅτι ἀπάντες σχεδὸν οἱ περὶ φύσεως διαλεγθέντες εἰς τὴν ἀνάγκην ἀνάγουσι τὰς αἰτίας α. Δυστυχῶς τῶν περὶ φύσεως συγγραμμάτων ἀπολεσθέντων, ὀλίγα σώζονται ἀποσπάσματα, ὧν τὴν μαρτυρίαν ἐπεκαλεῖσθαι οἱ ἀρχαῖοι.

Τοῦδε τὰ τοῦ Ἀναξίμανδρου ὁ Πλούταρχος λέγει· Ἀναξίμανδρος δὲ ὁ Μιλήσιος φησὶ τῶν ὄντων τὴν ἀρχὴν εἶναι τὸ ἄπειρον· ἐκ γὰρ τοῦτο πάντα γίνεσθαι καὶ εἰς τοῦτο πάντα φθίβεσθαι· διὸ καὶ γενέσθαι ἀπείρου κόσμου καὶ πάλιν φθίβεσθαι εἰς τὸ ἐξ οὗ γίνεσθαι· λέγει οὖν διὰ τὸ ἄπειρόν ἐστιν, οὐκ μὴδὲν ἑλλείπει ἢ γένεσις ἢ ὕστατα μένειν. Καὶ ὁ Σμπλικίους, Ἀναξίμανδρος ἀρχὴν τε καὶ στοιχεῖον εἶρηκε τῶν ὄντων τὸ ἄπειρον, πρώτος τοῦτο τοῦνομα κοινῶς τῇ ἀρχῇ, λέγει δ' αὐτὴν μὴτε ὕδωρ μὴτε ἄλλο τι τῶν λεγόμενων εἶναι στοιχείων, ἀλλ' ἵσταναι τινὲς φῆσαν ἄπειρον, ἐξ ἧς ἀπαντας γίνεσθαι τὰς οὐρανούς καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς κόσμους· ἐξ ὧν δὲ ἡ γένεσις εἶσι τὰς οὐδαι, καὶ τὴν φθορὰν εἰς ταῦτα ἐκείνη κατὰ τὸ χρεῶν διδοῖναι γὰρ αἰτὰ ἐκείνη καὶ δίκην τῆς ἀδικίας κατὰ τὴν τοῦ χρόνου τῆς ποικιλικωτέρας ὀνόμασιν αὐτὰ λέγονται. Τὸ δ' αὖτε ἔχον χρεῶν, δίκην, τίσιν· τοὺς ἀναγκάζουσιν οὖν τοὺς διέποντας τὴν περιδικὴν γένεσιν τῶν αἰώνων, τὴν φθορὰν αὐτῶν καὶ ἀνασύντασιν.

Ὁ δὲ Πρακλείτος ἀποφράσεται, ὅτι ὁμοῖος τὰ τοῦ κόσμου διέπον, δι' οὗ πάντα ἐκ τῆς ἐκείνης γίνονται καὶ πάλιν εἰς αὐτὸ μεταβάλλονται, ὁ τῆς ἐκτικτικότητος ἐστὶ καὶ ἐτερότητας οὕτως μένει σταθμὸς καὶ ἀμετέλητος πάντων τῶν ἄλλων ἀλλοιούμενων. Τὸν νόμον τοῦτον ὁ Πρακλείτος καλεῖ θεῖον νόμον, δίκην, Εὐμαρ-

μένην, πεπωμένην μοῖρην, ἀνάγκην, θεῖαν ἀνάγκην, σφρίγγον κυβερνῶσαν τὸν κόσμον, Δίκην, θεὸν, δίκων, παλινέροπον τοῦ κόσμου ἀρμονίαν· πάντα ταῦτα παρ' Ἑρχκλείτῳ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ σημαίνουσι πράγμα, τὸν νόμον τῆς ἐναντιότητος. Τί ἄλλο ὁ θεὸς ἢ αὐτὸς αὐτός ὁ νόμος, ὅτε παρ' αὐτοῦ θεῖα, αὐθιγὴ ἡμέρη εὐφρόνη, χαρὴν ἡέρος, πόλεμος εἰρήνη, κόρος λαμβάνει·

«ὁ παρ' αὐτοῦ, φησὶ Πλούταρχος, πάντα καὶ εὐμαρμένην, τὴν δὲ αὐτὴν ὑπάρχειν καὶ ἀνάγκην». Καὶ Ἰσχυρὸς ὁ Αἰρίτιος· «Ἑρχκλείτης οὐσίαν εὐμαρμένην ἀπεργάζετο λόγον τὸν διὰ οὐσίας τοῦ παντός· λέγοντα¹· αὕτη δ' ἐστὶ τὸ αἰθέριον σῶμα, σπέρμα αὐτὸ τοῦ παντός γενέσεως καὶ περὶ τὸν μῆτρον τεταγμένη· πάντα δὲ καὶ εὐμαρμένην, τὴν δ' αὖτὴν ὑπάρχειν ἀνάγκην.—Ἐνὰ εἶναι κόσμον γινώσκει τε αὐτὸν ἐκ πυρός, καὶ πάλιν ἐκ πυροῦ κατὰ τινας περιόδους ἐν ἀλλὰ τὸν σύμπαντα κόσμον· τοῦτο δὲ γινώσκει καὶ εὐμαρμένην». Καὶ ὁ Σουλῆμιος· «Ἑρχκλείτης δὲ ποιεῖ καὶ τάξιν· ἐνὰ καὶ χρόνον ὁρισμένον τῆς τοῦ κόσμου μεταβολῆς κατὰ τινα εὐμαρμένην ἀνάγκην».

Τὰ δὲ τεταγμένα ὑπὸ τῆς εὐμαρμένης μέτρα οὐδεὶς ἠδύντο ἀπεπηδῆσαι· ἔπειτα τιμωρίας· «Ἥλιος γὰρ οὐκ ὑπερβήσεται μέτρα, φησὶν Ἑρχκλείτης· εἰ δὲ μή, Ἑριννίης μιν, Δίκης ἐπικουρῆς, ἔξωρυσσονται. Τὸ χωρίον τοῦτο διδακτικώτατον ἐστὶ δεικνύον τινι τρόπῳ ὁ Ἑρχκλείτης τὰς ἀρχαίας περὶ οὐσίας τῆς μυθολογίας, ἀνεμίγνυσι ταῖς νέαις φυσιολογικαῖς ἰδέαις· ὁ Ἑρμίας φιλόσοφος τὰς Ἑριννίδας τάσσει φύλακας τοῦ διεπόντος τὸν κόσμον νόμου καὶ τιμωροὺς τῶν παραβαινόντων αὐτόν, δίδωσι αὐταὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους μύθους καὶ κατ' αὐτὸν τὸν Ὀμηρον ἥσαν φύλακες τῶν φυσικῶν νόμων· ὅτε ἡ θεὰ Ἥρα ἔδωκε τῷ ἵππῳ τοῦ Ἀχιλλεύου Σάνθῳ ἀνθρωπίνην φωνήν, αἱ Ἑριννίδες ἐπανήγαγον τὴν τάξιν, ἀφελούσαι ἀπὸ τοῦ ἵππου τὴν φωνήν·

ὡς βρα γονήσαςτος Ἑριννίδες ἐσχέον αὐτήν.

Ὁ δὲ φιλόσοφος Ζέλλερὸς τὴν περὶ τοῦ θεοῦ νόμου ἢ τῆς εὐμαρμένης θεωρίαν τοῦ Ἑρχκλείτου

1) Οὐκ ἄλλως δὲ φρονέουσι καὶ λέγουσιν οἱ ὀπαδοὶ τῆς νέας ἐπιστήμης· κατ' αὐτοὺς ἡ ἐπιστήμη σχέσις μόνον ἐπίσταται αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων, ἡ δὲ ἀποστολὴ αὐτῆς ἐστὶν ἐπαγαγεῖν πάντα εἰς σταθεροὺς νόμους, ψυχὴ δὲ τῶν ἐρευνῶν αὐτῆς ἐστὶν ἡ πίστις εἰς τὴν καθολικότητα τοῦ κράτους τοῦ νόμου, τὸ δὲ κράτος τοῦ νόμου κράτος τῆς ἀνάγκης ἐστίν.

του συνοψίζει ἐν τοῖς ἑξῆς· «ἡ διέπουσα τὸν κόσμον δύναμις συμπέμπει τῇ πρώτῃ ὅλῃ τοῦ κόσμου, διότι ἡ θεότης ἢ ὁ νόμος τοῦ κόσμου οὐκ ἐστὶ διαφέρων τοῦ πρώτου πυρός· ἡ πρώτη οὐσία ἐξ αὐτῆς πάντα παρῆκε τῇ αὐτῇ δυνάμει κατὰ τὸν ἐνυπάρχοντα ἐν αὐτῇ νόμον· ἡ περὶ κόσμου θεωρία τοῦ Ἑρμίου φιλοσόφου ἐστὶ πανθεϊσμός· λίαν ἐκπερασμένος, ἡ θεία οὐσία κατ' ἀνάγκην τῆς φύσεως αὐτῆς διηλεκτικῶς μεταλλάσσει λαμβάνουσα τὰς ποικίλας μορφαὶς τοῦ πεπερασμένου, ὅπερ μόνιμον ὑπαρξὶν ἐν μόνῃ τῇ θεότητι ἔχει, ἡ ἀμείροτος ἐν αὐτῇ ὅλη ἐστὶν ἡ πρώτη αἰτία καὶ ὁ πρώτος νόμος τοῦ κόσμου». Ταῦτας δὲ τὰς θεωρίας ὁ Ἑρχκλείτης καὶ ἐπὶ τοῖς ἀνθρωπίνους ἐφήρμοξε πράγμασι λέγων, «τρέφονται γὰρ πάντες οἱ ἀνθρώπινοι νόμοι ὑπὸ ἐνὸς τοῦ θεοῦ, κρατεῖ γὰρ τοσοῦτον ὁκόσμον ἐθέλει καὶ ἐξαρκεῖ πᾶσι καὶ περιγίγνεται»· θεὸς δὲ νόμος καὶ Ἑρχκλείτης, ὡς εἰρηται, ἦν ὁ τῆς Ἀνάγκης καὶ εὐμαρμένης.

Καὶ ἐν τοῖς ἀποσπασμασι δὲ τοῦ Παρμενίδου εὐρηται αἱ φράσεις, Χρῶν, Δίκη, Ἀνάγκη, κατεργῆ Ἀνάγκη, Μοῖρα, Δαίμων, δι' ὧν ἐκτρέφεται ὁ ἀμετάτρεπτος νόμος τῶν ὄντων.

Τὸν κατ' αὐτόν, οὐκ ἐξηγυντόν· διότι τίς ἀνάγκη ἤθελε παρκαλεῖν αὐτὸ ἐκ τοῦ μηδενός; εἰ δέ μιν καὶ χρόνος ὤρεον, ὤρεον ἢ πρὸ τῆς ἐκ τοῦ μηδενός ἀρτέμενον πῦρ; καὶ εἴησαν αὐτὰ γινώσκει αὐτ' ὁλοσθαι ἀνάγκη Δίκη χαλᾶσθαι πύρινον, ἀλλ' ἔχει.

Ἡ Δίκη, ὁ ἀμετάτρεπτος νόμος, ἐν εὐχρηστὶς πῶς κρατεῖ τὸ ὄν ἀγέννητον καὶ ἀνώλεον·

αὐτὰς ἡμπεδὸν αὐτὴ μένει· κρατεῖ γὰρ Ἀνάγκη πείρατος ἐν ἐσπερίῳ ἔχει·

... οὐδὲν γὰρ ἦ ἐστιν ἢ ἐστὶν ἄλλο παρὰ τοῦ ὄντος· ἐπεὶ εἰ γε Μοῖρ' ἀπόλεσεν οὐλον ἀκίνητόν τ' ἐμμεναι·

Ἡ αὕτη ἀνάγκη ἐδίδουσε καὶ τὸν οὐρανὸν ἐν περιέχῃ τὰ ἀστρα·

καὶ μιν ἄρουρ' ἐπίθεον Ἀνάγκη πείρατ' ἔχειν ἔσθων.

Πῶς ἡ γῆ, ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, ὁ αἰθήρ, τὰ ἀστρα ὠρμήθησαν γίνεσθαι;

Ἐν μέσῳ τούτων Δαίμων ἢ πάντα κυβερνῶ, παντὴς γὰρ στοιχεῖο τοῦτου καὶ μέγιστος ἀρχὴ, αἴματος ὄρεον, ὅλῳ μίγνεται, ἐναντία τ' αὐτῇ ἔρειν θηλυτέρῃ.

Ἐν τούτοις ἡ μέγιστος τῶν ἱσοδίων πρόδηλος, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ἔρωτος τίθησι τὴν Δαίμονα

να, τούτοις τὴν Ἀρροδίτην. Ὁ Συμπλίκιος λέγει· «καὶ ποιητικὸν αἶτιον μὲν ἐν κοινόν, τὴν ἐν μέσῳ πάντων ἰδρυμένην καὶ πάσης γενέσεως αἰτίαν δαίμονα τίθεισιν»· καὶ ὁ Στοβαῖος· «ὁ Παρμενίδης τὴν μεσαιτέτην ἀπάσαις αἰτίαν πάσης κινήσεως καὶ γενέσεως ὑπάρχειν, ἥν τινα καὶ δαίμονα καὶ Κυβερνήτην, καὶ Κληροῦσιν ἐπινοοῦμαι, δίκην τε καὶ Ἀνάγκην.

Ὁ δὲ Ἐμπεδοκλῆς τὰς δύο πρωτοτύπους αὐτοῦ ἰδέας τὴν *γαῖαν* καὶ τὸ *νεῖκος*, ἢ, ὡς λέγομεν νῦν, τὴν κεντρόμολον καὶ τὴν κεντρόφυκα δύναμιν, τὴν ἑλξίν καὶ τὴν ὠθησιν, ποιητικοὺς ἐνέδωκε ποιητικοῖς ὀνόμασι, τὴν μὲν ἑλξίν καλῶν καὶ φιλότητα, ἀρμονίαν, Ἀρροδίτην, ἑσπέρην, γηλοσύνην, τὸ δὲ νεῖκος καὶ κύκλον, ὄψαν, Ἀρῆ καὶ, οὕτω κατὰ Ἀριστοτέλην Ὀψιμότης· ὁ Ἐμπεδοκλῆς καὶ διανοῇ περὶ τὴν πρῶτην ἴδεαν, μεταφορικῶς τε ὡν καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ποιητῶν τὴν ποιητικὴν ἐπιτεύγματα χροῖμενος. Τὴν δὲ ἑνὸς εἰς πολλὰ κατὰ τὸ νεῖκος καὶ ἐκ πολλῶν εἰς ἓν κατὰ τὴν φιλίαν μεταβολὴν ἐκάλει *ἐναρκήν*, ὡς ῥησιν ὁ Συμπλίκιος, «καὶ Ἐμπεδοκλῆς δὲ δύο ἐν τοῖς στοιχείοις ἐναντιώσεις ὑποφάμενος θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, ὕδατος καὶ ξηροῦ, εἰς μίαν τὴν δύο συνειρμομένην, τὴν τοῦ νεῖκος καὶ τῆς φιλίας, ὡς περ καὶ ταύτην εἰς μονάδα τὴν τῆς *ἀνάγκης*» καὶ ὁ Στοβαῖος· «τὸ μὲν ἐν τῇ Ἀνάγκῃ ὅλην δι' αὐτῆς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, εἴη δὲ τὸ νεῖκος καὶ τὴν φιλίαν. Καὶ ὁ Κικέρων· *omnis ita facto fieri, ut id (satum) viri necessitate alleret*. Ὁ φιλόσοφος ὁμοῦ Κέλλερς ἀμφιβάλλει περὶ τούτων, διότι οὐδὲν περὶ τῆς ἀνάγκης εὑρίσκει ἐν τοῖς σωζομένοις ἀποσπάσμασιν αὐτοῦ, ὑπολαμβάνει δὲ ὅτι τὴν θεωρίαν ταύτην οἱ μεταγενέστεροι ἐξ ἀναλογίας ἀπέδωκαν αὐτῷ» (ὁ Τόμ. Α', σελ. 628 σημ. 2, ἐκδ. τρίτ.). Ἀλλ' ἐπὶ αὐτῇ πάντες μεταχειρίζονται τὴν λέξιν Ἀνάγκη, οὐκ ἄλλαν οἷον *Εἰμαρμένην*, *Δίαν*, φαίνεται ὅτι εἶχον ὑπ' ὅψα χωρίον τὴ τοῦ Ἐμπεδοκλέους, ἐν ᾧ ῥησὶ τῇ λέξει *ἀνάγκη*, ἀνάγκην εἰς αὐτὴν, ὡς εἰς μονάδα, τὸ νεῖκος καὶ τὴν φιλίαν. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς περὶ μεταμορφώσεως λόγον ποιούμενος λέγει, ὅτι τὰ περὶ ἀποπληνίσεως τῶν ψυχῶν, ὅταν εἰς ἀμύλημα τὴ ὑποπίσωσιν, ὑπὸ τῆς ἀνάγκης καὶ τῶν θεῶν τελευτοποιεῖται αἰσίν.

Ἔστιν Ἀνάγκης χρῆμα, θεῶν φέρεσθαι παλαιόν, αἰεὶν, πλείονος κατασφραγισμένον ὄρεος.

Καὶ ὁ Δημόκριτος δὲ ἔλεγεν, οὐδὲν χρῆμα μάτην γίνεται, ἀλλὰ πάντα ἐκ λόγου τε καὶ

ὑπ' ἀνάγκης· λόγος δὲ ἡ λογικὴ τῶν πραγμάτων, ὡς νῦν λέγομεν, περὶ οὗ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει· «Δημόκριτος δὲ τὸ οὐκ ἐνεκα ἀρεῆς λέγων, πάντα ἀνάγκῃ εἰς ἀνάγκην, εἰς χρῆσται ἢ φύσιν· καὶ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ὅτι πάντα τε κατ' ἀνάγκην γίνεσθαι, τῆς δινῆς αἰτίας οὐσης τῆς γενέσεως πάντων, ἥν ἀνάγκην λέγει· καὶ Πλούταρχος παρ' Εὐσεβίου, οἷς ἀπείρου χρόνου προκατέχεσθαι τῇ ἀνάγκῃ πάντ' ἀπλῶς τὰ γεγονότα καὶ ὄντα καὶ ἐσόμενα»· καὶ ἐν τῷ *Περὶ Ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις*· «Παρμενίδης καὶ Δημόκριτος πάντα κατ' ἀνάγκην· τὴν αὐτὴν δ' εἶναι καὶ Εἰμαρμένην καὶ Δίαν καὶ Πρόνοιαν καὶ Κοσμοποιόν». Ἀπομύμον δὲ πάντα τῇ ἀνάγκῃ ὁ Δημόκριτος, ἀπρηνεῖτο τὴν ἀνάγκην τῆς τύχης ἐν τοῖς ἀνθρωπίνους πράγμασιν· ἀνθρώποι τύχης εἰδωλὸν ἐπέλασαντο πρόφασιν ἰδίᾳ ἀβουλίᾳ· βαλὲ γὰρ φρονήσῃ τύχῃ μάχεται, τὰ δὲ πλείστα ἐν βίῳ ψυχῇ εὐδένετος ὑποδρακίην κατιθύνει.

Γνώμη τοῦ ἐν *Διελφοῖς* Μαρτείου περὶ Μοιρῶν καὶ Προδότην κρίσις.

§ 29. Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ περὶ τῆς Ἀνάγκης ἢ Εἰμαρμένης τῶν φιλοσόφων. Τίς δὲ ἔλπειν, ὅτι ἡ φιλοσοφία, τὸ πηλὸν ἐν τούτῳ τέκος τῆς προὔδου καὶ ἀναπτύξεως τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἡ ὁπρὸς θεράπειαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἐμελλε, καίπερ ὑποσκάπτουσα τὰ θεμέλια τῆς πολυθείας καὶ τοῦ ἀνθρωπομάρτυρου τῶν θεῶν, νέαν ζωὴν καὶ νεῶς διδόνει τοῖς ἀνθρώποις περὶ Μοιρῶν παραδόσεις; διότι ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς Εἰμαρμένης προήλθεν εἰς τὸ μέσον ἡ θερητικὴ Εἰμαρμένη, ἡ Πεπρωμένη, ὡς κύριον ὄνομα, ὡς ἔλλη τις Αἰσα ἢ Μοῖρα σκληρὰ καὶ ἀταρτάς. Ἐν ταύτῃ τῇ φιλοσοφικῇ θεωρίᾳ λαμβάνοντες ἀφορμὴν, κατ' ἐντίδρακιν, οἱ ἐν Δελφοῖς διέκοντες καὶ τοῦ Μαντείου ἱερεῖς μετὰ πλείονος ζήσεως ἀνέστησαν τοῖς ἀρχαίοις παραδόσεως, ὡς μαρτυροῦνται οἱ πρὸς Κρίστον δούλῳ τῇ *Χρηστί*. Ὁ βασιλεὺς ὅτος τῆς Ἀοιδίας ἦν λίαν εὐσεβὴς καὶ ἐτίμα μάλιστα τὸν Ἀπόλλωνα καὶ πλουσιώτατα δέχεσθαι τῷ μαντεῖο αὐτοῦ, πιστεύων τοῖς χρησμοῖς, ὅτι νικῆσει τὸν Κύρον, ἀλλ' ἠτήθη. Τὸ πρῶτον ἐντοπίσιν αὐτῷ ἄλλος, ὅτι ἐκπύσει ὑπὸ τοῦ θεοῦ· πύμψας δὲ εἰς Δελφοὺς ἑσπέρην, ἐξέπαυεν τοὺς ἐν ποιοῦντας νόμος ἐστὶ τῷ Ἀπόλλωνι· «τὴν δὲ Πυθίην, καὶ» Προδότην, λέγεται εἶπεν τὰδε· Τὴν πεπρωμένην Μοῖραν ἀδυνάτ' ἐστὶ ἀπορρογῆναι καὶ θεῷ. Κρίστος δὲ πῆμπτου γένους ἀμαρτὰς ἐξέπλησε, ὅς ἐων

δορυφόρος Ἡρακλείδῃ δόλω γυναικίῳ ἐπισπόμενος ἐφύονε τὸν δισπύτην καὶ ἔσχε τὴν ἱκεῖνου τιμὴν οὐδὲν οἱ προσήκουσαν· πρόθυμῶν μὲν τοῖς Δοῦσι, ὅπως ἂν κατὰ τοὺς πελάδας τοῦ Κροίσου γένοιτο τὸ Σαρδίον πάθος καὶ μὴ κατ' αὐτὸν Κροίσον, οὐκ οἷός τε γένοιτο πρᾶγμα γὰρ Μοίρας· ὅσον δὲ ἐνέδωκαν αὐταί, ἦνυστέ τε καὶ ἐπὶ τὰς ἀπορίας οἱ· τρία γὰρ ἔτι ἐκνεβάζετο τὸν Σαρδίον ἄλωσιν».

Ὅπως ἡ δόξα, ὅτι ἡ δύναμις τῶν Μοιρῶν ἐστὶν ὑπερτέρα τῶν νόμων, ἀπῆλθεν ἐπισήμως εἰς τὴν ἱστορίαν τῇ ἡμέρᾳ ὅταν ἐπὶ τῶν νέων θεωρίων περὶ Εὐκλείδειας τῶν γεωμετρικῶν. Οἱ ἱερεῖς τοῦ Μαντείου ἠσπάζοντο τοὺς νέους τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πυθαγόρου, πλάσαντες ἐπὶ τὰ δόγματα αὐτοῦ ἰδιόδικχον ὑπὸ τῆς Πυθίας Θεσοσολείας, ἀλλ' οὐκ ἀπέκρουον καὶ τὰς τῶν ἄλλων φιλοσόφων γνώμας, τὰς δοκούσας χρησίμους εἶναι τοῖς σκοποῖς αὐτῶν. «Ὁ γὰρ ἐπιτακτικὸς νόμος λέγει ὁ ἱστορικὸς Κορόσιος, ὅτι οἱ ἱερεῖς τοῦ Μαντείου χάριν τοῦ ἰδιοῦ συμπεριόντος· χρῆσθαι μὲν ἐφροντίζον καλίστην πᾶσαν εἴτε τῶν ζῴων εἴτε τῶν ἀλλοτρίων γῶν ἀνέπτυσιν καὶ γινώσκουσιν, ἥς ἡ κτήσις εἰς αὐτῶν τῆς δυνάμεως καὶ ἐπιρροῆς αὐτῶν ἔστιν. Ἐν τοῖς ἱεροῖς, ὡς εἶπαι τῆς κοινωνίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἦσαν, οἱ ἱερεῖς πρωτοῦτον ἐκάνθον τὰ ἐξέχοντα στοιχεῖα τοῦ ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἦσαν τοσοῦτον πρόνομοι, ὥστε μὴ προσερίειν ταῦτα ὀλοκώττωμα καὶ μονομερεῖα τοῦ Ἑλληνισμοῦ μηδ' ἀποκλείειν τὸν μετ' αὐτῶν ἐπωρελὴ σύνδεσμον.

«Ἀλλὰ τὸ ἐν Δελφοῖς Μαντεῖον οὐ μόνον ξένας γνώσεις καὶ ιδέας ἐπ' ὤρελεις τῆς ἐθνικῆς προόδου εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσέγαγεν, ἀλλὰ καὶ φυλὰς ἑλληνικὰς καὶ πόλεις εἰς ἀγαθὰς σχέσεις πρὸς ἀλλήλας ἤγαγε· πρὶν εἰπεῖν τοῖς Λακεδαιμονίοις πρὸς συμπλήρωσιν τῆς παιδείας αὐτῶν ὑπέδειξε τὴν Κρήτην, τὰς Ἀθήνας, τὴν Λέσβον· παρηκολούθει δὲ τῇ προόδῳ πάντων

τῶν φυλῶν καὶ ἐφροντίζειν εἶναι ἐν συνδέσμῳ μετὰ τῶν ἐπιστηματικῶν ἀνδρῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τοῦτο ἦν τοῦ Μαντείου ἱερὸν ἀπαράρτητον, ὅπως ἐπὶ καθαρῶς ὡς τὰ ἐθνικῆς ἀναπτύξεως καὶ χρησίμους καθιστῶσι τὰς σπουδαιότητας δυνάμεις τῶν συγχρόνων. Τὸ Μαντεῖον ἦν, οὕτως εἰπεῖν, πνευματικὴ τῆς ἀριστοκρατίας, ἣν περὶ αὐτοῦ συνῆθροῦν, ἐφρόνι τε εἶναι δίκαιον τοὺς σοφιστάτους τῶν Ἑλλήνων ἐκλέξει καὶ τοὺς αὐτοὺς κρῖναι τῷ λαῷ ὡς τοιοῦτους. Καὶ τοῦτο ὑπὲρ τῶν ἐπὶ τὰς σφῶν ἐποήσεων».

Ὀλίγαι ὅμως ἄλλοις τῶν ἀρχαίων ἐνθέρμως ἐγένετο ζηλωτῆς τῆς διαδότης τῶν χρησμάτων τῆς Πυθίας ἦτοι τοῦ κύριου τῶν ἰδίων καὶ τῶν προφητικῶν τῶν ἱερῶν τοῦ Μαντείου μᾶλλον τοῦ Προδότη, ὅς περὶ τῶν χρησμάτων τοῦ Ἀπολλωνίου οὐδέμιν ἐπικρίσιν ἐκφέρει, καίτοι ἄλλοις ἑλληνικοῖς μύθοις ἐπικρίναι ὡς εἰσῆλθαι ἢ πρὸς ἐρμηνείαν αὐτῶν εἰς φυσικὴν ἀναγέρειν αἰτίαν· οἷον περὶ τῶν Τριπῶν τῆς Θεσοσολείας· καὶ τοῖς μὲν νυν Θεοσολοῖς λέγουσι Ποσειδεῖωνα πνέειν τὸν ἀπλῶνα, δι' οὗ οἱ οἱ Πηνειὸς, οἰκοταί εἰσέρχεται· ὅς τις γὰρ νομίζει Ποσειδεῖωνα τὴν ἡν εἰμὶν, καὶ τὰς διοστῶτα ὑπὸ σεισμοῦ τοῦ θεοῦ τοῦτο ἔργον εἶναι, καὶ ἂν ἐκεῖνον ἰδῶν φαίη Ποσειδεῖωνα ποιῆσαι· ἔστι γὰρ σεισμοῦ ἔργον, ὡς ἐμοὶ φαίνεται εἶναι, ἡ διοστῆσις τῶν ὠρίωνων. (βλ. Grote's Histoire de la Grèce Tom. 2, pag. 121-125. Trad. Franç.). Τοῦναντίον δὲ ὅταν ὁ λόγος ἡ περὶ χρησμάτων τοῦ Ἀπολλωνίου μετὰ πολλῶν τῶν εὐσεβειῶν καὶ τέχνης ἀργαίται τὰ ἀπορῶντα εἰς αὐτοὺς, οὐδαμῶς διστάζω ὅτι οἱ χρησμοὶ οὗτοι ὑπερέχοντι εἰσι, συνταχθέντες μετὰ τὰ γεγονότα, ὡς ὁρθῶς ἀποφανταίται ὁ Γρότιος, περὶ τοῦ τελευταίου χρησμοῦ ἡ τῆς δικαιολογίας πρὸς τὸν Κροίσον τὸν λόγον ποιούμενος· «Ἢ δίκαιον λόγους τῆς Πυθίας ἐρμηνεῖν τρόπον τινὶ ἀξιωματικῶν τῶν θεολογικῶν τῶν ὑπὸ ἐκείνων ἰδέας, δαίμωνι τε ὅπως τὰ γενόμενα κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας, παρὰ μηδεμίαν πιστομένην ὅτι ἐγένοντο συγχρόνως μαρτυρίας, εἰτεῖνον ἐν τῷ νῦν τοῦ Προδότη μνηστικῶν θεολογικῶν δόγματις χρηματικῶν λαβόν· διότι τὰ νῦν κατὰ τὸν ἱστορικὸν ὁρμηματικὸν τὰ μὲν ἠνωμένα ἦσαν, τὰ δὲ προπαρασκευασμένα, ὅπως τὴν θεολογικὴν ἐξέφωτι δόξαν καὶ αἰσθητικὰ, ὡς ἐν τῷ ὁρμηματικῷ ὡς ἡγορητικῶν χρησιμεύουσιν. Ἢ Πυθία προλέγει τῷ Γύργι ὅτι τῶν τοῦ ἀμπλακίματος αὐτοῦ, τὸν κύριον αὐτοῦ φρονεσάντων, δώσει ὁ πέμπτος αὐτοῦ ἀπόγονος, καίτοι οὐ-

1) Ὁ Πρέλλερ λέγει, «φυλακτέον ὅνα μὴ οἱ διαδοῖνται ὑπὸ τῶν χρησμάτων ιδεῖαι πολλὰς παρ' Προδότην ἐκτιθέμεναι καὶ ἔστιν ὅτι ἴσαν τραχέως ἐκπερασμέναι, καὶ αἱ τῆς τραχικῆς σκητῆς, ἐκλεησθῶσι γενναῖα καὶ ἔργα τῆς πίστεως τοῦ λαοῦ».

Διὰ τούτων ὁ σοφὸς μυθολογικὸς ἀναγνωρίζει, ὅτι οἱ Χρησμοὶ καὶ ἡ Τραχημία ἐπανάγαγον εἰς πᾶς τὴν ἀρχαίαν παρὰ τοὺς Μοίρας· ὁ λαὸς ὅμως οὐκ ἦν ὁλοῦς ἀδαής αὐτῆς· ἐκ τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων, ὅ κοινὸν ἦσαν ἀναγνωστικά, ὡς εἴρηται (§ 9 σελ. 94 καὶ § 18 σελ. 107).

δαίς προσέσχε τὸν νοῦν, φησὶν Ἡρόδοτος, τῇ προφητείᾳ αὐτῇ, πρὶν ἐτελεύτη. «Τούτου τοῦ ἔπος Ἀνδοί τε καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτῶν λόγον οὐδένα ἵσπειτο, πρὶν δὴ ἐτελεύτησθαι. Ἐς οὖν γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ πρώτου βασιλείας τῆς δυναστείας τῶν Μερμανδῶν μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ τελευταίου ἐξυρῆθη. Τὰ κυριώτερα συμβεβηκτα ἐν τῷ βίῳ τοῦ Κροίσου ἔχουσιν τὴν ὕπερ λίαν τὸ ἑλληνικὸν ἐξέπληκται πνεῦμα, βασιλεὺς ἐν τῷ κολοσῶνι τῆς δόξης, τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ὄψους, εἰσεβῆς Ἰων καὶ ἐλευθέρως πρὸς τοὺς θεοὺς, ὁ πρῶτος καταστροφῆς τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἐν Ἀσίᾳ, ὕστερον δὲ ταχέως καὶ ἀπροσδοκήτως ἐμπίπτειν εἰς τὸ τῆς καταστροφῆς βάρυθρον!»

Ὁ ἑλληναὶς τοῦ πρώτου βασιλείας οὐ μὲν ἐξορίσθη, ὅπως δολή λίσας τοῦ δυσχεροῦς τοῦτου ἡγεμονίας καὶ αὐτῆς ἀμὰ ἡ πίστις τοῦ γρηγοροῦ, ἀλλ' αὐτὸς αὐτῆς μαρτυρίας ἀπαρτηρήσας, διὰ τούτους.

Ἐς πρὸς τὰ ἱστορικὰ τῶν Ἑλλήνων αἰσθητικὰ ἀρκούντες φανταίνεται πῶς καὶ διὰ τί ὁ Κροῖσος κατεστράφη. Ἄλλ' οὐκ ἦν δυνατόν πρὸς ἐξηγήσιν τοσούτου ἐκ ἀπαικτικῆς ἐκδόσεως ἐπικαλοῦσθαι τὴν περιέβασιν τῶν διαπορευομένων καὶ παντοδυνάμων Μοιρῶν, διότι σπαταῖν αὐτὴν ὑπερτάται αὐταὶ θεαί, καὶ ὑπερτερὰ καὶ τῶν θεῶν, μετέρουσι πράξεώς τινος τοσούτον φανεράς· συνήθως ἐν τῷ σκότειν ἔγκυρῳ ἀπονοταῖ ἡ φυλάσσονται ὅπως ἐν ἀκαταληπτοτάτῃ τινὶ περιπτώσει θεωρηθῶσιν ὡς λίθος προσκολλημένος ἀθέατος· δύσκολον δὲ εἶναι τοῦ οἱ Ἑλληνες τὴν ὑπερτέτην εἰτιθεσαν δύναμιν τῆς κυβερνήσεως τοῦ κόσμου¹⁾· ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ κυριότης τῶν Μοιρῶν καὶ ἡ ὑποτέλῃς τῶν θεῶν ἐνέργειά εἰσιν ἔτι δυσχεροῦς τινὸς ἐκτελεσμέ-

ναι· οἱ θεοὶ εἰσιν ἔτι μεγαλοδύναμοι, διότι αἱ Μοῖραι ἐν μέρει τὰς αἰτίους αὐτῶν ἐκπληροῦσι, μὴ θέλουσι εἶναι ὅλως ἀκαμπτοί· ἀλλ' ἡ χάρις αὐτῶν οὐ βαίνει πέρα τῆς οὐδεότητος αὐτῶν· οὐκ ἠθέλησαν οὐδὲ πρὸς χάριν τοῦ Ἀπολλωνίου τὴν πρώτην αὐτῶν ἀπόρασιν μεταβαλεῖν, ἐν αὐτῇ πάλιν ἀπονοταῖ ἀπύγους τιμωρῆσθαι ἐπὶ τῷ ἑλληναίῳ τοῦ Ἰγνίου, ἢν ἄλλως τε καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπολλων ὄλγρον μετὰ τὸ ἑλληναὶς εἶπεν ὡς προφητεῖαν· ὥστε εἰ αἱ Μοῖραι τὴν αἴτησιν αὐτοῦ εἰδόντες ὑπὲρ Κροίσου καὶ ἀνεβέβηκτον τὴν πῆνν, ἡ προφητικὴ αὐτοῦ πίστις ἐμελλε διακινδυνεύειν. Ὁ ἀμετάτρεπτος αὐτῶν ἀπόρασις πρῶτος τὴν καταστροφὴν τοῦ Κροίσου, τὸ δὲ μεγαλῶν τοῦ γεγονότος κατακρίνεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπολλων οὐκ ἠδυνήθη πᾶσι τὰς Μοῖρας μεταβαλεῖν τὴν ἀπόρασιν αὐτῶν, ἢ πλείονα τῶν τριῶν ἐτῶν πεκαχώρηται ἀναβολῇ.

Τὸ μὲν ἱστορικὸν στοιχεῖον παρέχει τῇ ἀρρηθείᾳ τὴν μορφήν αὐτῆς, τὸ δὲ ἱστορικὸν μόνον τὸ ὑποκείμενον, οὐχὶ δὲ πᾶσαν τὴν ὑπόθεσιν, καὶ τὸ συναμύριτον τοῦτο ἐν τῇ πλείονσιν τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡρόδοτου ἀπαντᾷ· ἀλλὰ προδόντος τοῦ χρόνου τὸ ἱστορικὸν στοιχεῖον αὐτῆς καὶ ὑπερτερήσκει.

Τὰ αὐτὰ δὲ περὶ τοῦ λέγει καὶ ὁ Κούρτιος· ἀγνωστὸν ἵσται ὅτι ὁ Ἡρόδοτος τῶν ἱστορικῶν τούτων ἐμφοροῦμενος ἰδεῖν, πολλὰ συμβεβηκτα, οἷον τὴν ἰδρῶν τῆς Κυρήνης, τὰ παθήματα τῶν Κυβελιδῶν, τὸν Μερμανδῶν, μετὰ τὴν ἀφῆσιν· ἐντέγου ἐν τῇ ἐνδεῇ ἐπὶ τῇ ἀφῆσιν τῶν Ἀπολλωνίων· πολλοὶ παρῆλθε χρόνος πρὸ τῆς ἀποκαθάρσεως τὴν ἱστορίαν τῆς κλίσεως ταύτης.

Ὁ Ἡρόδοτος τὰς ἀρχαίους μύθους καὶ τὰς ποιητικὰς παραδόσεις, καὶ καὶ τὸ βιβλὸν αἰτίας πρὸς τὸ ἐν Διελφῇ Μαντεῖον τοῦ Ἀπολλωνίου ἐμνήθη τὸ πρῶτον πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ Πανυκῶς, ὅς ποιητὴς τε καὶ ποιητὴς, ἀνεκρινάσας τὸ ἔπος κατὰ τὴν πᾶσιν π. Χρ. ἐκκρινετικὴν, καὶ διενεῖς οἷον ὅπως καὶ ἱερμηνεύτης τῶν χρησίων (ἔδ. Ernst, *Apollinis Griechische Geschichte* Τόμ. Β', σελ. 200). Ἰσως δὲ καὶ ἐν στενῇ τῇ σχέσει πρὸς τὴν ἐπὶ τῇ Διελφῇ Μαντεῖον. Τὸ Μαντεῖον ἐπισκέψατο καὶ ὁ Ἡρόδοτος καὶ πολλὰ ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν ἱερῶν ἔκρινε· «Διελφὸν οἶδα ἐγὼ οὕτως ἀκούσας γενέσθαι».

Ὁ Ἡρόδοτος, εἰς τὴν καὶ ἄλλως, πιστεύει, ὅτι οἱ θεοὶ φρονεῖν καὶ καταδικάζουσι τοὺς ὀ-

1) Ὁ Γρότιος κατακρίνει τὴν περιέβασιν τῶν Μοιρῶν ἐν τοῖς ἱστορικῶν χρόνοις, ἐν τοσούτῳ φανερῇ πρᾶξι. Καὶ ἡμεῖς οἱ λόγοι τῆς παρεμβάσεως τῶν Μοιρῶν ἐν τῇ ἐξῆς· οἱ ἱερεῖς τοῦ Μαντεῖος ἔπλασαν τοσούτους χρησμούς λαβόντες ἀπορῆν ἐκ τῶν περὶ ἑκαμμένῃς θεωριῶν τῶν συγγενῶν φιλοσώμων, κατ' ἀντιπεπνόντα λόγον καὶ ἀντίθετον πρὸς αὐτὰς. Ὁ Γρότιος ἐν ὑποσημειώσει διὰ μακρῶν πραγματεύεται περὶ Μοιρῶν ἀρνούμενος παρεμβεβηκτα ἐκ τῶν Ἀλφειῶν τραγῳδιῶν· ἀλλὰ ταῦτα παρατρέχοντες, μέλλοντες παρακατατίνας λόγον ποιήσασθαι περὶ τῶν δοξασιῶν τοῦ Ἀλφειῶν περὶ Μοιρῶν.

2) Συνήθως ἀπὸ Ὀμήρου μέχρι τῶν φιλοσόφων τῆς Ἰωνίας ἡ ὑπερτέτη δύναμις τῆς κυβερνήσεως τοῦ κόσμου ἀποδίδεται τῇ πατρὶ ἀνδρῶν τε θεῶν τε (§ 16, σελ. 103—104).

περηφάνους και μεγαλοφρονούντας θνητούς ἐπὶ δυνάμει, πλοῦτοφ' ἡ δόξη, και καθόλου εἰπεῖν, τοὺς ὁπωσδήποτε εὐτυχούντας και μὴ μετριοφρονούντας, καθὰ λέγει και ἡ ἁγία Γραφή, «Κύριος ὑπερήφανος ἀντίτασσεται». «Ὁρξ», λέγει πρὸς τὸν Σέξτον ὁ θεὸς αὐτοῦ Ἀρτάβανος, ἱσθ' Ἡροδότῳ, τὰ ὑπερέχοντα ζῶν ὡς κεκρυμένοι, οὐκ ὡς ἐξ ἐφ' ἑκταλῶν, τὰ δὲ οὐκ ἐκταλῶν οὐδὲν μὴ εἶναι, ὡς δὲ, ὡς ἐς οὐκ ἐκταλῶν τὰ μέγιστα, καὶ ἀνδρῶν τὰ τοιαῦτα ἀποσκήπτει τὰ βέλεια. Ἐν γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολοῦσιν. Οὕτως δὲ και στρατός πολλός ὑπὸ ὀλίγου διαφθείρεται καὶ τοῖνδ' ἐπαίνει σπὶ ὁ θεὸς φρονήσας ῥοσὸν ἐν ὁλῇ ἡ βροντῇ, δι' ὃν ἐφ' ὅλῃσιν ἀναξίως ἐκείνῳ. Οὐ γὰρ ἐξ ἡρονείν μέγα ὁ θεὸς ἄλλων ἡ ἐκείνου.

Ἡ παρὰ ἡλικίαν αὐτῆς δοξασθεῖσα, ὅτι τὸ θεῖον φρονεῖν, ἀρχαία ἐστὶ, διότι τὰ πρῶτα σπέρματα αὐτῆς, ὡς τοσοῦτων ἄλλων, ἀνέκτιστο παρ' Ὀμήρῳ (§ 16, σελ. 104), ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι ἐμετρίζετο, οἱ θεοὶ ἐξ ἡρωϊκῶν καὶ γαλανθρωποτέρων ἐγένοντο, ὅτε αὐτῶν ἡ ἀρχαία δόξα ἀναφανίσκει ἐν τῇ ιστορίᾳ μέγιστα τοῦ Ἡροδότου μετὰ μεγάλης ἐπιτάσεως, ὡς ἡ ἀρχαία παράδοσις περὶ Μοίρας.

Τὴν δ' ἐπέλεψεν τὸν ὑπερπρήνον και τιμωρίαν αὐτῶν ἐλάσσει ἡ Νέμεσις, ἥτις ἑτέρα ἐστὶ μορφή τῆς Μοίρας, ὡς δηλοῖ και τὸ ἐπιθετον αὐτῆς ἀδράστεια=ἄφροτος. Ἡ Νέμεσις, καθ' ὃν χρόνον και ἡ ἐμμετρίαν, περιεβλήθη θεῖον πρόσωπον, ὡς δὲ φαίνεται, ἀφρο ἐκ τῆς θρησκείας εἰσέδυσαν εἰς τὴν φιλοσοφίαν και ἐκ αὐτῆς μετεπέδυσαν εἰς τὴν θρησκείαν, ὅτε ἐξ ἀφρομένων ἰδεῶν ἐγένοντο θεῖα πρόσωπα (ἴδε σελ. 122). Ἀἰδέα τις παρομοία τῇ τῆς Μοίρας, λέγει ὁ Decharme, ἐμελλεν, ὡς αὕτη, θεῖον περιεβλήθη πρόσωπον. Ἀρ' Ὀμήρῳ ἄρως Ἡροδότου ἡ Νέμεσις οὐκ ἦν θεὸς, ἀπλοῦν οὖσα ἀνθρώπων αἰσθημα, τὸ δὲ αἰσθημα τοῦτο μέγιστον καταλαβὼν θεῖον ἐν τῷ ἡλικίῳ και θρησκευτικῷ τῶν Ἑλλήνων βίῳ, ἐκ μῆος προήλθε τῶν θεμελιωδῶν παραδόσεων τῆς θεολογίας αὐτῶν, τῆς πρώτης δηλονότι διανομῆς τῶν ἀγαθῶν, ἐν ᾗ και τοὶ Ὀ Προμηθεὺς ἐμετρίθη τὸν Δία ἐξαπατήσας, τὴν ἀμείνουσαν και ἀφρονοῦσαν μερίδα ἐλαχον οἱ θεοί, ὁ δὲ κληρὸς τῶν ἀνθρώπων ἐκ μωρίων ἀπρητοσθῆ δυστυχιῶν και ἐξ ὀλίγων ἀγαθῶν. Ἡ μὲν θεία δύναμις και μακαριότης ἀφροτος, ἡ δὲ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια ἐν στενῇ περικλεισμένη περιουχίᾳ, ἣν αὐτοὶ οἱ θεοὶ ὥρισαν. Πανταχοῦ οἱ θνητοὶ εἰς φραγμούς και περιορισμούς προσκόπτονται, οὓς ὑπερέβηαι οὐκ

ἐπιτρέπεται αὐτοῖς. Εἰς δὲ τῶν φραγμῶν ἐστὶν ὁ τοῦ ἡλικίου νόμος, ἐν ὃ παραβῶν τῇ βουλήν τοῦ θεοῦ ἐκταλῶνται και πράττειν τρίπον τινὰ ἱερουσίαν. Ἡ ἐκταλῶν αὕτη θεωρεῖτο παρὰ τῶν Ἑλλήνων ὕβρις (excess), και αὕτη τὴν ὕβριν κυρίως ἀπετροπίζετο τὸ τῆς νύμεσις αἰσθημα. «Ἡ νύμεσις, λέγει ὁ Τουρνιέρ (Némésis et la Jalousie des Dieux, Paris 1863), ὡς πρὸς μὲν τὸν ἄνθρωπον, δύναιται ὁρῶσθαι τὸ αἰσθημα τῆς ἀποδοκιμασίας κατὰ πάντα βαθμὴν, ἀπὸ τῆς ἀναγκαζήσεως ἢ τῷ ἔργῳ ἐξεγείρει μέγιστον τὸ ἀποκρίνον μορμυρισμὸν τῆς δυσπιστίας, δι' οὗ ἰσωτερικῶς μεμύρηται ἄλλῃ παραπτώματα. Ἐποπτεῖ τις ὡς αὐτῶς τῇ νύμεσι, παραβῶν τοὺς κανόνες τοῦ καθήκοντος ἢ τῆς εὐπρεπείας και τὸν ἐριζυμένον σεβασμὸν πρὸς τὸ γῆρας, τὸ ἄξιωμα, τὴν δυστυχίαν, τὴν φιλοζενίαν, και τὸ πρὸς τοὺς γυνεὺς σεῖς, ἡ δὲ λίγαν ὑπερπρήνον παρεκτρέπόμενος τῆς εὐπροσηγορίας πρὸς οὓς ὀμῶν. Πᾶσα ὑπερβολή, πᾶσα δυσκαλογία, πᾶσα ἀνομαλία ἐξεγείρει αὐτὴν» ὡς δὲ πρὸς τὴν θεότητα, ἡ νύμεσις δύναιται ὡς αὐτῶς ἐξεγείρηαι ὑπὸ ἀνθρωπίνων παραβῶν τὸν ἡλικίου νόμον, ἀλλὰ πολλὰς ἑτέρας ἔχει αἰτίαν. Ἡ θεῖα ἐξίστασις ἀδύνητος και ἐυδαιμονίας ἀφρο, πρὸς γέννησιν αὐτῆς ἀποβῶναι ζηλοτυπία, ὅπως ἐν τῇ τῶν θεῶν ψυχῇ τοὺς αὐτοὺς οὓς και ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ ἔχει χαρακτῆρας. Πᾶς ἀφροπος ἐπὶ δυνάμει και ἔλθῃ διαπρίπων ἔστιν και τοῖς ὀρθαλοῖς τῶν θεῶν οὐ μόνον ἱερουσίαν, ἀλλὰ πατάται τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτῶν, ἀλλὰ και ἐκταλῶν ἀντίπαλος, πρὸς τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν ἀνταμιλλόμενος. Τοῦτον τὸν ἐπισκιάζοντα αὐτοὺς ἀντίστολον ἀγωνίζονται καταστρέφει, και ἡμῶν τινὰ ταπεινοῦσι τὸν ὄρον αὐτοῦ ἐκ βλήτων βλάττειν βυβλῆ καταστρέφοντες τὴν εὐτυχίαν αὐτοῦ.

Μέθοδος Πινδάρου πρὸς ἀνακαίνισιν τῶν ἀρχαίων μέθων και παραδόσεων.

§ 30. Καὶ ὁ μέγας οὗτος ποιητὴς τῶν ἀρχαίων ἀντίετο καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους μύθους θεῶν τε και ἡρώων ἀντίεμεν, ἀλλ' ἀνέπλαττει, ὡς ἀν' αὐτῷ εἶδομαι καλλίστῳ, καὶ ἀνεκαίνισε

1) Ὁ Πινδαρος ἀναγνωρίζει ὅτι πολλὰ ψεύθη ἐνέχουσιν οἱ μῦθοι:

ἡ θαύματα πολλὰ, καὶ ποῦ τι καὶ βροτῶν φάνηται τὸν ἀλαθὲ λόγον
ἐσταλμένοι φέουσι ποικίλους ἐξαπατῶντες
μῦθοι.

διασκευάζων καὶ τοῖς ἀρχαίοις νέα ἀναμνησκόμενος, διότι τὰ νῦν αὐτοῦ οὐκ ἔσθ' ἔτι πρὸς τὰς θρησκευτικὰς τῶν ὁρμηκῶν καὶ μυστικῶν μεταρρυθμίσεις οὐδὲ τοὺς ὀρθολογικοὺς ἐκλήψεις πρὸς τὸ φύσι τῶν νέων φιλοσοφικῶν θεωριῶν, ὥς εἰς τὸ μέσον ἢ πρόδοσις τῶν χρόνων παρήγει.

Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς πυθαγόρειον καλεῖ τὸν Πινδάρου· ἀλλ' οὔτε αὐτὸς οὔτε ὁ Αἰσχύλος ἦσαν οὔτε πυθαγόρειοι οὔτε ὁρμηκοί, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος ἐνεργοῦντο τῶν χρόνων αὐτῶν. Περὶ τούτου ἄλλοι τε καὶ δύο σοφοὶ Γαλλῆται ὁ J. Girard Le Sentiment Religieux en Grèce d'Homère à Eschyle, καὶ A. Croiset La Poésie de Pindare πολλὰ καὶ καλὰ ἐγχαίρειν ἀξία τε πολλὰς προσηγορίας καὶ βαθεῖας μελετήσεις.

Ποῦν, ἰσχυρῶς, αἱ ὑπέρτατοι θρησκευτικαὶ ἐμπνεύσεις Πινδάρου τε καὶ Αἰσχύλου προέρχονται· ἀρ' ἢ ἐκ τῆς εἰδικῆς καὶ ἀμέσου ἐπιτροπῆς τῶν ὁρμηκῶν καὶ πυθαγορείων διδασκαλιῶν ἢ ἐκ τῶν μυστικῶν; Ἡ θεολογία τοῦ Πινδάρου καὶ ἐν οἷς ἐστὶ στίχοις, φησὶ Croiset, ἔχει τινὰ ἀπάντησιν τῆς ὁρμηκῆς καὶ πυθαγορείου φιλοσοφίας, οὐδ' ἄρα ἀπαρατήρητον ἔχει αἰσθητικὰς ἢ ὁρμηκὰς, οὐδὲ ἀπαρατήρητον τὴν ἐσωτερικὴν· ὁ Ἰούλιος Γεράρδος μὲν τὸ ὁρμηκόν καὶ ἰσχυρὸν εἶπεν· ὁ Πινδάρου ὑπὸ τὴν θωπευτικὴν μορφήν τῆς ὥδης, ἥτις τὴν προσωπικὴν ἐπέτρεπεν ἐκφράσιν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἰδεῶν, ἔστιν ὅτε ἠδυνήθη τὴν ἐκτετομένην σοφὴν ἐπιστήσιν ἐπὶ τῇ λύσει ὑπὸ τῶν ὁρμηκῶν τῶν περὶ τὴν ἡγεμονίαν μεγάλων ζητημάτων· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ὁρμηκὸς ἦν. Ὁ λαμπρὸς αὐτοῦ βίος καὶ ἡ εὐλεύχεια κινήσεως τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ οὐκ ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν ὑπολαβεῖν αὐτὸν πεπεδημένον ἀσκητικαῖς τελειαῖς καὶ ἐπιβεβημένον ἰδίᾳ εἰς προσκυλίσεις.

Ἀλλ' ἄδύνατον αὐτὸς ἀνίστασθαι ὅτι ἐπὶ τῷ πνεύματι αὐτοῦ ἐπέβρασε γενικὴ τις βροχὴ πᾶσι τῶν αἰώνων καὶ πᾶσι τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν, ἢ, ἂν θέλῃς, πᾶσι τῆς διανοητικῆς κινήσεως, ἢ ἕξ ἧς καὶ αὐτὰ προέβησαν· ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ οὐκ ἔστιν εἰδικὴ ὁμιλίου τινὸς φιλοσοφίας, ἀλλ' ἀποτέλεσμα τῆς κοινῆς πάντων ἐνεργείας· αὐτὸν οὔτε πυθαγόρειος· ἐστὶν οὔτε ὁρμηκὸς, οὔτε ἰωνικὸς, οὔτε ἑλεατικὸς, ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἑμὲν, ἀνήκουσα τῇ γενικῇ ἐκείνῃ προδοσὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἥς καὶ μὲν πρῶται ἀρεταίραι εἰσὶν αἱ ἐν τῇ ἑλλασσού· Ἀσίᾳ καὶ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλλάδι ἔρηναι, τὸ δὲ σημεῖον τοῦ τέλεματος αἱ ἑρηνικαὶ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πινδάρου τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα προδοῦς τὴν ἀντιτυπίαν ὑψίστου πάσης ταύτης τῆς νοερῆς κινήσεως· ταύτης δὲ ὁρμηκὸν ἐπιδέχμενον ἔστιν ὁ φιλοσοφικώτερος καὶ πνευματικώτερος χαρακτὴρ τῆς ποιητικῆς θεολογίας τοῦ Πινδάρου πρὸς τὴν τοῦ Ὁμήρου παραβαλλομένης. Ἡ τροποποίησις αὐτῇ ἄλλως τε ἢ ἀναγκαστικὸν παρεπόμενον τῇ φύσει τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας· ἦν λογικόν, ἦν λαὸς καλλιτεχνικός, ἀρ' οὐ ψυχρὴ ἢ μέλλον ψυχῆς ἔδωκε τῇ φύσει ὑπὸ τὰς ποικίλας καὶ διαδοχικὰς αὐτῆς ἐκφάνσεις, τὸ ἀσυνείδητον τοῦτο ἔργον τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος ἀποπρήνῃ τὰς θείας ψυχὰς προικίσαν ἀνοσιώτους καὶ ἡθικωτέρους αἰσθημάτων. Ὁ αἶων τοῦ Πινδάρου τὴν θεολογικὴν τροποποιῶν παρέδωκεν, πιστὸς ἔμεινε αὐτῷ τῷ τῆς παραδόσεως πνεύματι· διότι παρ' Ὁμήρῳ ἦδη καὶ Ἡσίοδῳ ὑπῆρχε φιλοσοφία τις καὶ ἠθικὴ (ἰδ. § 16 καὶ 24)· ἔργον δὲ φυσικὸν τῶν ἐπερχομένων γενεῶν ἦν, ἐν τῇ αὐτῇ ὁδῷ περαιτέρω χωροῦσαν, ἢ ἀπὸ καλλιεργητῆ καὶ ἐκκαθάρατος τῶν ὑπερτέρων στοιχείων ἄλλοις προσκαίροις ἀναμειγμένον καὶ ἢ ἐκκολληθέντος παρ' αὐτῶν τοῦ ἔργου, ὅπως πρὸς τοὺς προγενεστέρους οἱ μεγάλοι ἐπέτελεσαν ἐπικρατοῦσαι.

Ὁ Πινδάρους ἄρα οὔτε νέας θεολογικὰς ἰδέας ἐξέειρε, οὔτε ὁπαδὸς ἐστὶ διδασκαλίας κατὰ τὸ μέλλον ἢ ἤττον ἀπορήτου, ἔτι τῶν χρόνων αὐτοῦ. Ἀλλ' ἂν μὴ ἐβουλόμην, ἐκλέγειν· ἂν δὲ τῶν χρόνων αὐτοῦ ὑπάρχη, ὑπάρχει σὺν ταῖς ἰδίαις ἀρεταῖς τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, τῇ ὑπερβαίνει καὶ φύσει περιεπαιγμένη ἐμβριθείᾳ, τῇ ζωῇ, αἰσθητικῇ τοῦ ἠθικοῦ καλοῦ, τῇ σοφιστικῇ καὶ τῇ δυνάμει αὐτοῦ. Ἐκ δὲ τῶν ἰδεῶν τῶν συγγενῶν αὐτῷ δέχεται τὰς προσφορώτερας τῇ φύσει αὐτοῦ, τὰς ὑψηλότερας δηλονότι καὶ εὐγενεστέρας, καὶ κατὰ τοῦτο τοὐλάχιστον πρωτοτύπος ἐστίν.

Εἰ δὲ δυνατόν ἦν συγκρίνειν Πινδάρου πρὸς τοὺς προγενεστέρους αὐτοῦ, ἑλκεμένα καὶ Σπινδόρου καὶ ἄλλους, πάντως, ἂν ἐβρίσκαμεν πρόσθεν εἰς τὴν αὐστηρότητα τῶν θρησκευτικῶν συλλήψεων. Ἀλλὰ τοιαύτη σύγκρισις ἀδύνατος· νῦν ἐστὶ διὰ τὴν ἀπόλειπν τῶν πνευματικῶν τῶν ἑλλασσούτων ποιητῶν (ἰδ. § 26-27).

Ἐκ δὲ τῶν συγγενῶν ὁ μέλλων αὐτῷ ἑμμελὲς ἐστὶν ὁ Αἰσχύλος. Αἰσχύλος καὶ Πινδάρους εἰσι πνεύματα τῆς αὐτῆς οικογενείας· ἄμφω περὶ τὸ θεῖον καὶ ἀόρατον ἀποχολοῦνται· ἄμφω εἰσὶν ἐμβριθεῖς καὶ ἐπερῶνται· ὁ Αἰσχύλος, ὡς ὁ Πινδάρους, μὴ ἐπαρκούμενος τῇ δραματοποιίᾳ

τῶν ἀρχαίων παραδόσεων ἐπικρίνει καὶ διερθεῖ αὐτάς, ἡ τοῦλάχιστον ἐξ αὐτῶν τὴν ἡθικὴν σημασίαν περὶ αὐτὰν ἐξαγαίνει, ἣν ἀγνοῦσαν καὶ ἀκριβοτέραν καθύστερσιν· οὐκ ἔστιν ἀπλῶς ἐπιτιμῆδος μυθολόγος πρὸς τὰς ἰδέας ἀδιοφάνους, ἀλλὰ μέγας ποιητὴς ὅσα τε καὶ μαρτυρήσας ἰδεῶν (penseur), εἰς οὗ τὰ ὅσα ἡ αὐτὰ τῆς νεογνῆς φιλοσοφίας ἐψήθησε.

Καίτοι ἐπισυλλέγων τὰ ἐκ τῆς Ὀμηρικῆς τραπέζης πίνοντα ψυχὰς, οὐ νομίζει ἐαυτὸν ἡναγκαζμένον ἐμμένειν ταῖς ἀρεταῖς τῶν ἐπικών γρόνων. Ἐκκεκλήρων ὅμως τὴν μυθολογικὴν παραδόσιν, ἣν ἐπικρίνει αὐτῆς, αἱ δι' αὐτοῦ θέσεις αὐτοῦ γίνονται, αἱ αἰ τοῦ Πινδάρου, μετ' εὐλαθείας καὶ σεβασμοῦ. Ὡς ὁ Πινδαρος, τιμὰ καὶ σέβει τὸν Δία καὶ νέον αὐτοῦ ἀπονέμει μεγαλεῖον· ὁ μὲν Πινδαρος λέγει περὶ θεοῦ, τί θεός· τί δ' ὀδῇ· τὸ πᾶρ· ὁ δ' Ἀισχύλος

Ζεὺς ἐστὶν αἰὲρ, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς οὐρανός,
Ζεὺς τὰ πάντα.

Ἡ πρωτοτυπία τοῦ Πινδάρου ἐν τούτῳ καίτοι, ὅτι πᾶσαι τὰς ἀρχαίας παραδόσεις, ἅς αὐτὸς ἡμῶν τῆς λυρικῆς τέχνης ἡνάγκαζον αὐτὸν συλλέγειν καὶ ὁμνεῖν, νέον τι ἀνεμύνησε πνεῦμα ἰδεῶν, ὀφληδὺν τε καὶ ἐλευθέρων, ἐν αἷς ἔχει τὸ μέρος αὐτῆς ἡ φιλοσοφία· οὐχ ὅτι ἦν φιλόσοφος, ὡς ἕστερον ὁ Εὐριπίδης· τὸναντίον φαίνεται βέλη τινὰ περιφρονητικὰ κατὰ τῶν φιλοσοφικῶν ἐρευνῶν ἐκτοξεύσας, ἐξ ὧν ἦν καὶ ὁ στίχος, ἀετλη σοφίας καρπὸν δέρπειν· ἦν, ὡς εἴκοιεν, ἔθος τοῖς μὲν λυρικοῖς ποιηταῖς περιφρονεῖν τῶν φιλοσόφων, τούτοις δὲ αὖθις περιφρονεῖν τῶν λυρικών ποιητῶν. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἀδύνατον ὀψιγῇ τινι μεγαλοφυίᾳ καὶ ρύσει μεγαλειητόλη φαντασίᾳ, καίπερ ἀνεκκρίτῳ ἀπὸ πάσης σχολῆς, σχεδὸν ἀκουσίως συλλέγειν τὰς εὐγενεῖς ἰδέας, ἅς αἱ μετέπειτα τῶν φιλοσόφων ἡ ὁ ἐνθουσιασμοῦ τῶν μυστικῶν κατὰ μικρὸν εἰς τὰς εἰς τῆς ἑλληνικῆς διανοίας εἰσήγαγον.

Σύγκρισις τῶν θεῶν τοῦ Ὀμήρου πρὸς τοὺς θεοὺς τοῦ Πινδάρου.

§ 31. Μικρὰ δὲ τις παραβολὴ τῶν θεῶν τοῦ Ὀμήρου πρὸς τοὺς θεοὺς τοῦ Πινδάρου τίθησιν ἐκτός πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι ὑπῆρξεν ἀνάπτυξις καὶ πρὸδος συνεχῆς ἀνευ διακοπῆς καὶ γχαμμάτων τῶν παραδόσεων· τὸ τέλειον παρ' Ὀμήρῳ ἐγένετο τελειότερον παρὰ Πινδάρῳ, τὸ δὲ ἐμπαθεῖς καὶ ταπεινὸν, ὡς ἀνέχον τῶν θεῶν, ἐμπεδελύθη.

Τὸ μὲν ἐξωτερικὸν σχῆμα τῶν θεῶν τοσοῦτον λαμπρὸν καὶ τέλειον ἀπετυπώθη παρ' Ὀμήρου, ὥστε οὐδεμία τοῖς μετ' αὐτὸν ὑπερέβη ὑπερβολή· πάντες ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ παρὰ πόδας· ἐν ταῖς σωματικαῖς μόνον ἐνεργείαις τῶν θεῶν παρατηρεῖται διαφορὰ τις· οἷον ὁ μὲν Ποσειδῶν παρ' Ὀμήρῳ ἐν τριῶν βήμασιν ἀπὸ τῆς ἀκροτάτης κορυφῆς τῆς Θερκίας Σήμου εἰς τὰς Αἰγὰς ἀφικνέσθαι·

εἰς μὲν ἔρλανε, τὸ δὲ τέταρτον ἔκετο τέρμα,
Αἰγὰς.

Ὁ δὲ Ἀπόλλων παρὰ Πινδάρῳ ἐν τῷ πρώτῳ βήματι ἐκ Δελφῶν ἀφικνέσθαι εἰς Λακείραν·

βήματι δ' ἐν πρώτῳ κίχον.

Τῆς Πρὸς καὶ τοῦ Ἄρεως αἱ πολεμικαὶ κραυγαὶ ἐν τῇ Τυαδί ἦσαν τῆς μὲν ὡς πεντήκοντα ἀνδρῶν, τοῦ δὲ ὡς δεκακισχίλιων, ἡ δὲ Ἀθηνᾶ κατὰ Πινδαρον, ὅτε τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς ἐξ-επλήθυνεν, κραυγὰς ἔρρηξεν, αἱ φωναὶ ἐπλήρυσαν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν·

ἀνθρώποισι· δάκρυον ὑπερμαίει βοῶ,
οὐρανὸς δ' Ἐρρίπτε μιν καὶ Γαῖα μήτηρ.

Παρὰ μὲν Πινδάρῳ αἱ σωματικαὶ τῶν θεῶν ἐνεργεῖαι φαίνονται τελειότεραι καὶ θεοτερεῖαι, παρὰ δὲ Ὀμήρῳ αἰσθητότεραι καὶ ποιητικώτεραι· διότι ἐν ταῖς τριῶν βήμασι τοῦ Ποσειδῶνος δυνάμεθα θύειν ἁρπάζειν τῆς τοῦ θεοῦ ταχύτητος συγκρίνομεν τὰ τρία βήματα πρὸς τὰ πολλὰ, ὧν ἔχει γράβαν ὁ ἄνθρωπος ὅπως τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀνύσῃ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀστρατιαῇ ταχύτητι τοῦ Ἀπόλλωνος οὐδεμίαν δυνάμεθα συλλαβεῖν εἰκόνα· ἡ ταχύτης ἐστὶ νοερὰ. Τὰ αὐτὰ ῥητέον καὶ περὶ τῶν ἡρώων τῆς Πρὸς, τοῦ Ἄρεως πρὸς τὴν τῆς Ἀθηνᾶς.

Οἱ θεοὶ τοῦ Ὀμήρου διατεροῦσιν ἐν χαρακτηριστικῇ τινα τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως· παρὰ δὲ Πινδάρῳ ἐπικρατέστερος ἐστὶν ὁ ἱθὺς καὶ πνευματικὸς τῶν θεῶν χαρακτήρ· ὁ Πινδαρος, καίπερ θαυμασίως περιγράφων τὴν φύσιν, (δ. § 8, σελ. 94) οὐ θεοποιεῖ αὐτὴν, θεοποιεῖ μάλ·λον ἡθικὰς ἀρρηγνέας ἰδέας, τὴν Δίκην, τὴν Πουγίαν, τὴν Ὑγίαν, τὴν Εἰρήνην, τὴν Ἀρμονίαν, τὴν Τύχην κλπ.

Καίτοι οἱ θεοὶ τοῦ Ὀμήρου παντοδύναμοι, ὁ Ἥρασιςτος γυνὸς ἐστὶ καὶ ἀσθεστον διεγίρει τοὺς ἄλλους θεοὺς γέλωτα ὑποσκαίνων· παρὰ δὲ Πινδάρῳ οὐδὲν τοιοῦτον. Ἡ παγκρασία τῶν θεῶν παρ' Ὀμήρῳ περιωρισμένη, παρὰ δὲ Πινδάρῳ εὐρυτέρα· παρὰδοσις τῆς ἀρχαίας ἀρρηγνέτο ὅτι τὴν ἀπιστίαν τῆς Κορώνης ὁ Ἀπόλλων παρὰ κορώνης ἔμαθε. Τὸν μύθον τοῦτον ἀπορ-

1) *B. Croiset σελ. 178 καὶ ἐξῆς.

ρίπτει ὁ Πινδάρους· διότι ὁ Ἀπόλλων οὐδέμιν
ἔχει χρεῖαν παθεῖν τὸ μέλλον παρὰ καρόνης· οἱ
θεοὶ γινώσκουσιν πάντα τῷ νῦν αὐτῶν·

πάντα Πιστοὶ νῦν·

Ὁ Ἀπόλλων ἱπποῦμιν μαθεῖν τὴν γενεὴν
τῆς Νύμφης Κυρήνης, ἱερῶς τὸν Χείρωνα περὶ
αὐτῆς· ὁ δὲ Κένταυρος ἀποκρίνεται, ἔχως χρεῖαν
μαθεῖν τὴν γενεὴν αὐτῆς παρ' ἑμοῦ σὺ ὁ τὰ
πάντα εἰδώς·

κέρων δὲ πάντων τέλος
οἶσθα καὶ πάσας καλεῖσθαι·
ὅσα τε γῶν ἥριν φύλλ' ἀναπύμπει, γῶπας
ἐν θαλάσῃ καὶ ποταμοῖς φέρονται
κῆρας μιν βίπαις τ' ἀνέμων κλονέονται, γῶτι μέλλει,
γῶπιδες
ἴσονται, εὐ καυοῦρῃ.

Αἱ ἑρτίες τῶν θεῶν πρὸς ἀλλήλους παρ' Ὁ-
μήρου, μαλὶς ἀπὸ αἱ τῆς Ἑρας καὶ τοῦ Διός,
οὐδένα λαυθύνουσι· παρὰ δὲ Πινδάρου σπανι-
ώτατα τοιοῦτον τι παρατῆ, ὅς καὶ τὰς μάχας
ἀσπασίας τῶν θεῶν πρὸς ἀλλήλους ἀποδοκιμά-
ζει ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας ἡλιαφθείας·

ἅ πάντων μάχαν τε
πᾶσαν
χωρὶς ἀθανάτων·

Καθ' Ὀμηρον, ἡ μὲν Ἀθηνᾶ πᾶσι τῶν
ἄλλων θεῶν κατὰ τὴν δολοπροσόνην, ὁ δὲ Ὁ-
δυσσεύς τῶν ἀνθρώπων, ὡς αὐτὴ ἡ Ἀθηνᾶ
λέγει πρὸς τὸν Ὀδυσσεύα·

Ἄλλ' ἔγωγε, μηκέτι ταῦτα λεγόμεθα, εἰδέσθαι ἔμμε-
κέρει, ἐπεὶ σὺ μὲν οἶσσι βροτῶν ἐξ' ἄριστοι ἀπάντων
βροτῶν καὶ μύθοισιν, ἐγὼ δ' ἐν πᾶσι θεοῖσιν
μηκέτι τε κλέομαι καὶ κέρδιον·

Κατὰ Πινδάρου οἱ θεοὶ φίλοι τῆς ἀληθείας·

φειδύλων δ' οὐχ ὅππασιν.

Ἐν δὲ τῷ ὁγδόῳ τῶν Νεμείων λύπην ἐκτρέχει
ὅτι ὁ Ὀδυσσεύς σιμύλοις λόγους ἐνέκησε τὸν
Αἴαντα ἐν τῇ κρίσει τῶν ὀπλῶν τοῦ Ἀχιλλεύου,
εἶχεται δὲ ἐν καμνήσῃ τοῦ Διὸς δι' αὐτὸν τοιοῦ-
τον ἥθος.

Εἴη μήποτέ μοι τοιοῦτον ἦθος, Ζεῦ πάτερ, ἀλλὰ
καλεῖσθαι

ἀέκλινος τοῦ ἐκτρέψαντος, ὡς παῖς κλέος
μὴ τὸ δόσσανον προσέφη.

Ἄλλαχού δὲ παρεγγίλλαι τὴν ἀψευδείαν·

ἀψευδὲς δὲ πρὸς ἔκμονι χέλιον γλώσσου.

Ὅτιον πᾶν ἐστὶ ταπεινὸν καὶ χαμηλὸν τῆς
πρώτης μυθολογίας ἐξαφανίζεται εἰς ἀγνωστὴν

ὀποχωροῦν ἥλικήν. Παρ' Ὀμήρῳ ἑκαστος τῶν
θεῶν οὐ μόνον τὴν ἱερωτικὴν αὐτοῦ φρο-
νομίαν ἀκριβῶς διατηρεῖ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἱσω-
τικὴν· παρὰ δὲ Πινδάρῳ τῆς εἰς τὸ ἰδανικὸν
ἀνοψώσεως ἀγνότητος καὶ τελειότητος πᾶν-
τες οἱ θεοὶ μετέχουσιν, ὥστε ἐξ αὐτῶν μία
τελεία θεότης ἀναλαμβάνει· αἱ διαφοραὶ αὐ-
τῶν εἰσιν ἱερωτικαί, ἡ δ' ἐνότης αὐτῶν θε-
μιλιώδης ἐστὶν ἰσχυρὴ αὐτῆς τῆς οὐσίας αὐ-
τῶν· ὑπὸ τὰ διαφορά ἀνόματα ἡ αὐτὴ θεότης
ἐνεργεῖ, ἰσχυρᾷ, δαίμωνι, δικαίῳ, κυβερνήτῃ
πάντων καὶ ἡ γλῶσσα δὲ τοῦ Πινδάρου ἐξυμνεῖ
τὴν θεότητα καθόλου, μεταχειρίζομένη ἐπὶ
τοιαύτῃ καθολικῇ ἐννοίᾳ τὰ ὀνόματα θεῶν καὶ
δαίμων, λαβὼν τὸ παράδειγμα παρ' Ὀμήρου,
ὅς ἐστιν ὅτι τοῖς ὀνόμασι θεῶν καὶ δαίμωνι ἐχρή-
σατο περὶ τῆς καθόλου θεότητος· τοῦτο δὲ ἀρ-
διώως δείκνυσιν ὅπου ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς παρα-
γράφου ταύτης εἴπομεν, ὅτι ἡ πρόσδος οὐδέμιν
διακοπὴν τῆς Ὀμηρικῆς θεολογίας ἐπένηγαι,
καίπερ ἀπ' αὐτῆς πολλοὺς ἀρτίωστα βύπους.

Δόξαι Πινδάρου περὶ Μοιρῶν.

§ 32. Ποιητής, οὗτος ὁ Πινδάρους, εἰς τοσαύ-
τον ἀγνάς καὶ ὀψιγὰς ἰδέας περὶ θεότητος ἀ-
νοψώθει, οὐκ ἔδυνάτο ἀπαλῆσθαι καὶ ἐμμε-
νεῖν ταῖς ἀρχαίαις περὶ Μοιρῶν παραδόσεσιν,
ὅτι αὐταὶ δηλονότι τῶν θεῶν ὑπέρτεραι εἰσιν ἢ
ἴσαι αὐτοῖς τὴν δύναμιν. Πιτέρα δοξασία, ὅτι
αἱ Μοῖραι τὰς βούλας τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, καὶ
ἐκείναι τὰς τοῦ Διὸς, ἐκτελοῦσι, προσφιλε-
στέρᾳ αὐτῷ ἴσιν, ἀπὸ προσφορώτερᾳ τῇ προ-
δοσὶ τῶν γρόνων καὶ τῷ πνεύματι τῆς θεολο-
γίας· καὶ οὗ· καὶ κατὰ ταύτην συνήθεος καὶ
ποικιλοτρόπως ποιεῖται τῶν Μοιρῶν χρῆσιν,
ὅταν εἰς τοὺς ἀρχαίους ἀπαλῆχῃ μύθους καὶ
πρὸς ἑξορκισμὸν πᾶσι χρεῖαν ἔχῃ τῶν Μοιρῶν.
Καὶ ὅταν δὲ αἱ Μοῖραι πράγματα ἐκτελοῦσιν
εἰς τοὺς θεοὺς ἀνατρέχουσιν, καὶ τότε οὐκ ἀνέ-
ως τῆς τῶν θεῶν βολῆσεως ἐνέχουσιν αὐτὰ· εἰσὶν
αἱ Μοῖραι, ὡς νυμφεργαῖοι τῶν ὀπλῶν ἀγροῦσιν
εἰς Ὀλυμπον, ὅπως σφύζονται τῇσι τοῦ Διὸς.
Τούτου βεβαιώσις οὐκ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Διὸς, οὐτε
ἀνέως τῆς θελήσεως αὐτοῦ ἐγίνετο.

Πρῶτον μὲν εὐδύλον θῆριν οὐρανὸν
Χρυσταῖν ἵππους ὠκεῖαν παρὰ παγὴν
Μοῖραι τοῖς κλέμασι σπένδον
ἄγον Ὀλύμπου λιπαρὴν κατ' ἰδὸν
σώτηρος ἀρχαίαν ἐλκον δόξαι ἔμεν·
ἀλλ' εἰ τὰς χρυσταῖνας ἀγλαακέρους τίττειν ἀλα-
θίας Ἴππους.

Καθ' Ἡσίοδον δὲ, ὡς εἶδμεν (§ 21, σελ. 110) καὶ ἄλλους ἡ Θέμις καὶ αὐτὰς τὰς Μοῖρας ἔτεκεν· ἀλλ' ὁ Πίνδαρος ἐνταῦθα ἵπεται τῇ ἀρχαιτέρῃ παραδόσῃ, καθ' ἣν αἱ Μοῖραι θυγατέρες ἦσαν τῆς Νυκτός· παρυσάχη δὲ αὐτὰς ὡς νεμεγαλούς, διότι κοινῶς ἐπιστεύετο, ὅτι, ὡς καὶ τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου, οὕτως καὶ τοῦ γάμου ἔργον ἦν καὶ μέλημα τῶν Μοιρῶν. Οὕτως καὶ Ἀριστοτάνης ἐν τοῖς Ὀργιστοῖς λέγει, ὅτι αἱ Μοῖραι ἐνέμευσαν τὸν Δία τῇ Ὀλυμπίᾳ· ἥτοι

Ἡ γὰρ ποτ' Ὀλυμπίᾳ
τῶν ἑσθίων θεῶν
ἄρχοντα ποτ' ἔμεν
Μοῖραι ἐνεμευσάν
ἐν τοιῷ μέγαλῳ.

Καὶ ἐν τῷ γάμῳ δὲ τῆς Θέτιδος, μετὰ τοῦ Πηλεΐδου αἱ Μοῖραι παρήσαν μετὰ τῶν Μουσῶν, τὸν Χάρϊτον καὶ τῶν Ὀρίων. Ἐνταῦθα δ' ἐνύμνησεν ὁ Πίνδαρος πρὸ τοῦ γάμου ἔθνη καὶ Μοῖραις δευμένην εὐμενὲς αὐτῇ γενέσθαι.

Ὅτε δὲ ὁ Τάνταλος τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πέλοα καταμείλεις ἔβαλε τὰ τεμάχια εἰς τὴν λέβητα καὶ ἔψηνεν αὐτὰ ὅπως δαῖπνον προσενέγκη τοῖς ἀθανάτοις, κατ' ἄλλους μὲν ὁ Ἑρμῆς, κατὰ δὲ Πίνδαρον ἡ Κλωθώ, οὗ θεῶν ἀέκητι, συνήρμεσε τὰ μέλη καὶ ἔθηκεν αὐτοῖς αὖθις ζωὴν, ἀναπληρώσασα εἰςφραντὶ τὸν καταβρωθέντα ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ὦμον·

ἔπει νιν καθαροῦ λέβητος ἔτελε Κλωθώ
ἐβραντι φαίβωμον ὦμον κεκαθμένον.

Τῇ ἐπένουσεν τῶν θεῶν ὠσχύτως παρίστανται αἱ Μοῖραι, ὡς ἐν τοκετῷ, ἐν τῇ πρωτοτόκῳ τελευτῇ τῆς ἰδρύσεως τῶν Ὀλυμπίων·

Ταῦτα δ' ἐν πρωτογένῳ τελευτῇ
παρίσταν μὲν ἔρα Μοῖραι σχεδόν
ὅ· ἐτελέχον μῆνος
ἀλάθειαν ἐντρυμον
Χρόνος.

Ἰσως δὲ πρῶτος ὁ Πίνδαρος εἰς τούτους τοὺς μύθους παρεσέγκηκε τὰς Μοῖρας, ποιήσας τοῦτο κατ' ἀναλογία τῶν κοινῶν παραδόσεων, ὡς δηλοῦσι καὶ τὰ ἑξῆς. Ἡ Εἰλεῖθια ἐλατρεύετο ὡς θεὰ τοῦ τοκετοῦ λυσιππονος. Ταύτην ὁ Πίνδαρος καλεῖ παρὰ τῶν Μοιρῶν, συναργούσαν αὐταῖς·

Ἐλαῖθια, πῆρθε Μοῖρῶν βαθυρρόνον
ποτ' μεγαλοειδὲς, ἀκούσον Ἡ-
ρας, γενέτειρα τέκνων.

Ὁ μῦθος τῆς Εἰλεῖθιας μεταγενέστερος· ὁ δὲ (ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄).

Πίνδαρος εἶρε τρόπον καὶ ἄλλο συνδυάζει τοὺς ἀρχαίους.

Ἐν ἐνὶ δὲ μόνῳ μῦθῳ ὁ ποιητὴς λόγον ποιεῖται περὶ τοῦ πεπρωμένου εἰς τὸν Δία καὶ Ποσειδῶνα ἀφραδόντος, ὅπου ἡμεῖς οὕτω λήνουμεν, ἡ δὲ Θέμις ἀπαικλῶσεν αὐτοὺς αὐτό. Τοῦτο δὲ ἦν, ὅτι ἂν, ὡς ἐπιθυμοῦσι καὶ ἐρίζουσιν, ὁ ἑτερος αὐτῶν νυμφευθῇ τὴν θῆτιν, τὸ ἕξ αὐτῆς τεχνητόμενον ἵσται τοῦ πατρὸς ἰσχυρότερον καὶ ἐκθρονίσει αὐτόν·

Ζεὺς δ' ἐπ' ἀμφὶ θῆτιος ἀγλαΐας ἦ' ἔρσαν Ποσει-
δῶν γάμον,
ἔλασεν εὐεβὲ' ἔδωκεν ἑκάτερος
ἐν ἱμῶν· ἔρως γὰρ ἔχεν·
ἀλλ' οὐ σὺν ἄφροτι τέλειαν εὐνὴς θεῶν
πραπίδες,
ἐπὶ θεσπῆτων ἐπάκουσαν· εἴπα
δ' εὐβούλους ἐν μέσσοις Θέμις,
εἰσεκεν πεπρωμένον ἦν φέρτερον γένος ἂν
δυνακτα πατρὸς κακῆ,
ποντίαν θεῶν.

Ὁ Πίνδαρος, ὡς ὁ Ἡσίοδος (§ 20, σελ. 109), ἐν ἑλίμ περὶ τῆς δυνάμεως ἥτις τὸ πεπρωμένον τοῦτο προῦρταν ἐν ἀγνοίᾳ τῶν θεῶν ἀρκατέειπεν, ὅτι ἡ Θέμις, ἡ θεὰ τῆς τάξεως, προῦρταν τὸ πεπρωμένον καὶ ἐπέχρησεν τὴν εἰρήνην καὶ ἀφραδόντας τοὺς ἐρίζουσιν ἀδελφοὺς.

Ἐν δὲ τῷ περὶ Ῥόδου μῦθῳ (Ὀλυμπ. Ζ, 64) τὴν Μοῖραν Λάχεσιν ὁ ποιητὴς αὐτοβούλον καὶ ἀνεξάρτητον τοῦ Διὸς τίθει· διότι ὁ Ἥλιος πρῶτος ἰδὼν τὴν Ῥόδον Ῥόδον καὶ λαβὼν τὴν ἐπένουσεν τοῦ Διὸς ὅτι αὐτὸς ἵσται, προσκαλεῖ καὶ τὴν Λάχεσιν ἵνα ἐνέωκεν ὑποσχέσθαι αὐτῷ τοῦτο·

ἐκέλευσεν δ' αὐτίκα χρυσόμπτυκα μὲν λαχέσιν
χεῖρας ἀνέτειναι, θεῶν δ' ἔρχον μίγαν·
μὴ παρρήμεν,
ἀλλὰ Κρόνου σὺν πατρί νουσαι.

Διὰ τὴν δὲ ἡ Λάχεσις, καὶ οὐχὶ ἄλλη τις τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς· διότι τῆς Μοῖρας ταύτης ἦν ἔργον, τὸ συμβαίνειν, ἔτι δηλαδὴ ἐν τῷ βίῳ ἐπέρχεται τι· διὰ τοῦτο παρὰ Πινδαρόν, λέγει ὁ Οὐδῆμπος, ὁ Ἥλιος προσκαλεῖ τὴν Λάχεσιν, ἵνα ποιήσῃ τὸν μίγαν ἔρχον, ὅτι αὐτῷ ἀποδώσει τὴν νῆσον· ἡ δὲ λέγει Παλάτῳ ἐν τῇ Πολιτείᾳ, «Λάχεσιν μὲν τὰ γεγονότα, Κλωθῇ δὲ τὰ ὄντα, Ἀτρώπῳ δὲ τὰ μέλλοντα ταῦτα ἀντιπράσσει» πρὸς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, ἥ Πίνδαρος καὶ ἄλλοι ἀκολουθοῦσι.

Ταῦτα μὲν εἰσι τὰ μόνα χωρία τοῦ Πινδαρου, ἐν οἷς ἀνεκκρίσται τις τῶν Μοιρῶν ἰμρὰι.

νεται· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις οὐδὲν τοιοῦτον ἀπαν-
τᾷ, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ἐκτελοῦσι μὲν, ὡς ὑποτελεῖς,
αἱ Μοῖραι, ἐκδηλοῦται δὲ ἡ τὰ πάντα κυβερ-
νῶσα καὶ πρυτανεύουσα θεὰ δύναμις· ὁ θεὸς
ἴστιν ἡ πρώτη ἀρχὴ καὶ αἰτία· οὐδαμῶς δ' ὁ
ποιητὴς τὴν θεῖαν δύναμιν περιορίζει τῇ πα-
ρεμβάσει ξένης τινός ἢ ὑπερέτας δυνάμεως·
αὐτὸς ὁ Ζεὺς τὴν μοιραίαν ποιεῖν τῶν γιγνο-
μένων ὀρίζει. Ἐξ αὐτοῦ δὲ ἡ Μοῖρα ἐξήρτηται,
ἔργον αὐτοῦ οὐσα καὶ εὐθεία ἀπόρριξα τῆς παν-
τοδυνάμου αὐτοῦ θελήσεως». Πρὸς πίστῳσι
φέρομεν χωρὶς τινὰ ἐκ τοῦ ποιητοῦ·

Ζεὺς τέ τι καὶ τὴ νύκτα,
Ζεὺς ὁ πάντων κύριος.

Θεοὺ δὲ δαΐμονος ὄρχην
ἔκρινον ἐν πράγῃσι εὐθείᾳ δὴ
ἀνέσθας ἀρετὰν ἐλάττω,
καὶ κατατρεχέμενοι καλλίονες.

Ζεὺς πάντων — πᾶν δὲ τέλος
ἐν τίν ἔργῳ.

Θεὸς ὁ τὰ πάντα πᾶντων βροτοῖς
καὶ χάριν ἀποτρεχέμενος.

Σὺν θεῷ γὰρ τοι φέρονται, ἔλθεις παρμονώτερος.

Ζεὺ, μεγάλας δ' ἀρετὰς θνητοῖσι, γίνεαι
ἐκ αἰῶν.

Σὺν θεῷ θνατὸν διέρχονται βίητι καὶ νόμῳ.

Κρίνεται δ' ἄλλα διὰ δαίμονος ἀνδρῶν.

ἢ καὶ σοφοὶ κατὰ δαίμον' ἀνδρες,
ἐκ θεοῦ δ' ἀνὴρ σοφὰς ἀνδρὶ παρατίθεται.

Ἐκ θεῶν γὰρ μακρὰν πᾶσα βροταίᾳ ἀρεταί.

Ἀρχαὶ δὲ βόδιονται θεῶν,
κίνοισι σὺν ἀνδρῶσι δαιμονίαις ἀρεταί.

Θεῶν δὲ θνατὸν ἐκ μελαινας
νυκτός ἀμείνονος ἔρπει φάος,
καλαινέρε δὲ σκότος καλὴν καὶ καθαρὴν
ἀμέρας σέλας.

Ἀπολλων, γίγναι δ' ἀνδρῶντι τέλος ὁρ-
χὰ τε δαίμονας ὀρνύμενος αὐτίται.

πολλὰ δ' ὅλοι
σὺν θεοῖς εὐπραγίας.

Χρὴ τὰ Φεοκτέτα παρ' ὀμνυμένων μαρτυρούμεν θνα-
τῶν φρασίην,
γόνεα τὰ παρ' ποῖός, οἷας εἰμέν αἰσας.

Θεὸς ἄπαν ἐπὶ βελπίδουσι τίμαρ ἀνύεται
θεός, ὁ καὶ περὶνός·

αἰετὸν κίχρ, καὶ θαλασσοῖον παραμειβεται
δαίφιν καὶ ὑψιφρόνουν τίν' ἑκαφθε βροτῶν,
ἐπείροισι δὲ κύβος ἀγῆραον παρῶν.

1) "B. Croiset πάλ. 183.

τὴν θεῖαν ἀρωγὴν καὶ δύναμιν ἐκπράττει ὁ Πίν-
δαρος καὶ διὰ τῶν φράσεων οὐ θεῶν ἄτερ,
θεῖθερ, δόθερ, δαυμόνων βονλαίρ, θεῶν πα-
λάμας κτλ.

Ὅτι δὲ καὶ τὸ μέρος, ὑπερ αἱ Μοῖραι λαμβά-
νουσιν ἐν τοῖς ἀνθρωπίνους πράγμασιν, οὐκ ἔστιν
θεῶν τελείνται, πιστοῦνται καὶ ἐκ τῶν φράσεων,
μοῖρα θεοῦ, αἶσα θεοῦ, μοῖρα θεῶν, μοῖρα
Διός, αἶσα Διός, δόθερ κτλ.

Καὶ τὸ μέρος μόνον Διὸς περριμένον ἔκπερυν.

ὅς ταῦτα μετῶν
Διὸς αἶσαν σὺν πέρανται
οὐκ ἔμμορος ἄμρὶ πάλα κυναγίτας.

Ἐσθλῶν γὰρ ὑπὸ χαρμάτων πῆμα θάλασαι
παλίσκατον λαμασίν,
ἐταν θεοῦ Μοῖρα τίμηρ
ἀνέκας ὄλθον ὑψηλόν.

οὕτω δὲ Μοῖρ', ὅτε παρῶν
τῶν δ' ἔχει εὐφρονα πότμον, θεῶν σὺν ὀδῶρ
ἐπὶ τι καὶ πῆμ' ἄγει παλίντροπον ἄλλω χρόνῳ.

θεός
τῶν δὲ κίνοισι τε κλυτὰν αἶσαν παρίοι φιλόων.

Ζεὺ τίλει', αἰεὶ δὲ δὸς τοῖαν Ἀμείνα παρ' ὄμωρ
αἶσαν ἀστοίτ.

Διὸς δὲ τ' οὐκ ὀύλει πάσαις ἐτίμω περιόδοις
ἀνὸς εὐφῶς φέρειν πλοῦτον Ἔρπον,
ἀλλ' ἐν ἀμείνονι καὶ θνατὸν οὕτως ἄγει
Μοῖρα. Τὸ δ' ἐκ Διὸς ἀνδρῶσι σαρῆς οὐκ ἔπειται
τίμαρ.

σὺν θεῶν δὲ νιν αἶσα

Ἔλθου τε καὶ Λιγυμῶν
ἀμείνους εἰδῶν στρατὸς ἐκτίσασα.

αἰσὰν ἀνδρῶντι Διὸς αἶσα,
ἀσπασ μὲν πρῶτὶ βαίνων, ἀλλὰ μοιρίδιον ἦν.

ἦν περριμένον ὑπὸ τῶν θεῶν ἐν καὶ χωλὸς Φι-
λοκτῆτης ἐκπορῆσθαι τὸ Ἰλίον· οὕτω λέγει ὁ
Πίνδαρος καὶ περὶ τοῦ τείχεος τοῦ Ἰλίου,
ἦν ὅτι νιν περριμένον τείχος.

Ἀλλὰ τοῦ δὲ (Πυθ. Δ. 6.) λέγει ὅτι ὁ χρῆ-
σμός τοῦ Ἀπολλωνος ἡ τῶν ἄλλων τῶν μέλλοντι
βασίλεισιν τῆς Κυρήνης ἀνέδειξεν αὐτὸν περρι-
μένον βασιλέα.

ἢ οἱ χρίειν ἐς τῆς αὐτοῦ αἰσας περριμένον
βασιλεῖς ἄμραν Κερῶνα.

Ἐν ἄλλοις δὲ χωρίοις μόνῃ ἡ ἐνέργεια τῶν
Μοιρῶν φαίνεται· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐναντία τῇ
θελήσει τῶν θεῶν, ὡς οὐδὲ ἀντιδραστὶς τις τῶν
θεῶν δηλοῦται· παρὰ Πινδάρῳ ἐξέλιπον αἱ Ὁ
μυρκαὶ φράσεις ἀτέρμορον, ἐπέρμορα, δι' ὧν
ἐξερράζετο ἡ ἀντίδρασις τῶν θεῶν κατὰ τῶν
ἀπορράσεων τῆς Μοῖρας· λέγει μᾶλλον θεόμορον.

Ἦ θέλωρ Ἀριστία.

Γάρσονται τὸνδ' ἀνδρὲς ἐν τιμαῖσιν ἀγαλλία τὴν
Ἰαυποδόρου πατρὸς αἰσαν.

τυχεῖ δ' ἐν ἀνόντων
ἐνθάδε μόνον ἔπαινον ἀνέλεον. Οὐκ ἔχω
εἰπεῖν, τί τοῦτο Μοῖρα τίλος ἔρπειον

τὸ μέριμναι οὐ παρφυκτὴν
Σχῆται, πεπρωμένον οὐ πῦρ, οὐ σὺδ' ἔριον
τίχως.

Ὅτι τοῦτο οὐκ ἔστιν τοῦ Διὸς ὥριζτο, μαρ-
τυρεῖ τὸ ἄνω κινημένο, καὶ τὸ μέριμναι
Ἀδὲρ πεπρωμένο.

Ἵδμεν δ' ἅπαντες αἶσα ἡγήσαν μετανάσσουσιν
τελευτῶν

οὐκ ἐλεγχέουσιν Ἀριστοκλείδης Ἰάν
ἐπαινον κατ' αἶσαν

Πρὸς Πινδάρου ἐξελίπον ὡσαύτως αἱ Ὀμηρικαὶ
ἐρᾶς, κρατερὴ Μοῖρα, ὅλη Μοῖρα, ἀπν-
τώσι δὲ ἄλλαι εὐμενέστεραι, βαθύρρονες Μοῖραι,
ὀλβία αἶσα, ἀγαλλεῖς αἶσα, εὐνομος, ἡλικία
μοῖρα, διῶσι καὶ αἱ Μοῖραι ἐγαλῶσαν τὴν
σκληρὴν ἐκείνη τῶν ἀρχαίων χρόνων καὶ δεή-
σεις εἰσάκουσιν ὁ ποιητὴς δέεται αὐτῶν ἵνα
ταῖς κλυταῖς ἐνταχθῇ τῆς μοῖρας φίλου ἀν-
δρός (τοῦ Αἰγινίτου Φυλακίδα) ἀκολουθήσῃ.

Κλυθὸν κασιγνήτας τε προσεπείνοιο ἱεσθῆσαι κλυ-
ταῖς
ἀνδρὲς φίλου μοῖρας ἐρετμαῖς.

Καὶ ἐν τινι ὕμνῳ ἀνωμύμῳ πρὸς τὰς Μοῖρας
διασπένθεται παρὰ Στοβαῖῳ ἀπευθύνεται δέησις,
ὅπως δώσι τὴν Εὐνομίαν, Δίκην καὶ Εἰρήνην.

Κλυθὸν Λάγαισι τε εὐμένεσι
κούραι Νυκτί, εὐχομένῳ ἑπακούσας
εὐράναι χθονίαι τε δαίμονες
ἃ πανθέμεναι, πέμψ' ὀφλὴν βαλδύκπου Εὐνομίαν
Λιπαροθρόνους τ' ὀδελφεάς,
Δίκαν καὶ στεφανόρροον Εἰρήναν
πόλιν τε πάντε βαρυσρόνον κελάρητε συνευχίαν.

Ἦ δὲ εὐμένειαι τῶν Μοιρῶν καὶ ἐκ τούτου
γίνονται ὅτι χάριν τῆς οἰκογενειακῆς εὐτυχίας
ἀπαιτοῦσι παρὰ τῶν συγγενῶν ὁμόνοιαν. ἂν δὲ
οὗτοι εἰς ἔχθραν περιλθῶσιν, ἀφίστανται καὶ
πᾶσαν ἀφαιροῦσι προστασίαν.

Μοῖραι δ' ἀφίστανται, εἴτις ἐχθρα
πίλει.

Καὶ αἱ λέξεις δὲ, μοῖρα, μοῖρα, θεῶμο-
ρος, λαμβάνονται μᾶλλον ἐπ' ἀγαθοῦ. οἷον ὁ δὲ
δοῦ μοῖρα, μοῖρα, αἶσα=εὐτυχῆς αἶσα.

Ἦ Ζεὺ πάτερ,

ἴσσομαι παῖδα ἱερῶν ἐξ Ἐριβόας
ἀνδρὶ τῷδε εἰλόνῳ μου μοῖρῶν τιλῶσι.

Ὁ Ἡρακλῆς δέεται τοῦ Διὸς ἵνα τῷ φίλῳ
αὐτοῦ Τελαμῶνι δῶ ὤϊον, ἀνδρόν, καλῶμοι-
ρον, δῶρον τῆς γένεας αὐτοῦ.

Εἰ σὺν τινι μοῖρῳ παῖδα
ἐπαιρὼν Χαρίτων ἡμέραι κέποι
λέγει ὁ ποιητὴς περὶ ἐκυτοῦ.

Περὶ Τύχης καὶ ἀγαθοῦ δαίμονος.

§ 33. Ἐκ τῆς λεπτομεροῦς καὶ ἐξέ-
σεως κατεδείχθη τὸ ἄνω ῥηθέν, ὅτι κατὰ Πιν-
δάρου ὁ θεὸς κυβερνᾷ πάντα, αἱ δὲ Μοῖραι ὀρ-
γανον αὐτοῦ εἰσι. Τοῦτο δ' ἐστὶ μᾶλλον ῥητέον
περὶ τύχης καὶ ἀγαθοῦ δαίμονος· διὸ κατ' ἀνα-
λογίαν τῶν Ὀμηρικῶν ῥητέων, μοῖρα θεῶν,
μοῖρα δαῶν, ὁ Πινδάρους λέγει, τέχρα θεοῦ, τέ-
χρα δαίμονος, τέχρα Χαρίτων.

οὐν θεοῦ δὲ τύχῃ
ἔτερον οὕτως Πο-
κον ἀπερῆσαν πνεύματι κλεινῶν
ταρῶν στεφάνων μυθῶν Ἐ-
λάδος ἑσπείας.

τύχῃ θεῶν
ἀρτεται λαφ' οὐν ἀλλοδαῖ.

ὁ δὲ τῶν δαίμονος, ἀνδρῶν δ' οὐκ ἀπαιτῶν

λέγει ὁ ὁ Πινδάρους, καὶ τέχρα πότμου=εὐδία
τύχῃ, λαμβάνει ἐπ' ἀγαθοῦ τὸ ὄνομα πότμος,
ὅπερ Ὀμηρὸς ἀπὸ κακοῦ μετατρέφεται,
καὶ εὐθαλεῖ τέχῃ.

τὸ πλουτεῖν δὲ σὺν τῷ πότμῳ σοφία τ' ἔστιν
καὶ οὗ ἐν Πινδάρῳ νιν ἀνὰ Χαρίδας
οὐδὲ εὐθαλεῖ ἐνέμειν τύχῃ.

Ἐν δὲ τινι ἀποσπασματι τὴν δύναμιν τῆς τύ-
χης ἐν τοῖς ἀγῶσι κηρύσσει ὡς ἐπὶ τῆς σω-
ματικῆς ῥώμης.

ἐν ἔργῳ οὐκ ἐν κατ'
τύχῃ οὐ σθένος.

Ἦμος δὲ τις εἰς Τύχην τοῦ Πινδάρου ἀπε-
σείας ἔχοντι τὴν μεγάλην δύναμιν αὐτῆς, κα-
λῶν αὐτὴν ἀδελφὴν τῶν Μοιρῶν τὴν ἰσχυροτά-
την, ὡς μαρτυρεῖ Πασαυκίας λέγων, αἶγῳ μὲν
οὐκ Πινδάρου τὰ τε ἄλλα παύονται τῇ ὥδῃ,
καὶ Μοιρῶν τε εἶναι μίαν τὴν Τύχην καὶ ὡς
τὰς ἀδελφεὰς τ' ἰσχυρῶν· ἐξ οὗ γίνονται ὅλην
ὅτι ἡ Τύχη ἔστιν εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν Μοι-
ρῶν καὶ ἡν ἀσπαυσιότερα τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἀ-
γαθῶν πάρος (ὁδ. καὶ § 27) ἐν δὲ τῇ αὐτῇ

1) Κατὰ Πασαυκίαν ἐν Ἀργεῖ ἦν ἐκ παλαιστά-
του ναὸς Διὸς Τύχης.

ᾧ δὲ ἐκάλει τὴν Τύχην ὁ Πίνδαρος παρέρπον·
σωζούσαν τὰς πόλεις ἀπὸ τῶν κινδύνων. Διὰ
τοῦτο ἐκάλεσε πόλιν, μάλιστα δὲ αἰ ἐν τῇ ἑλαιο-
σπονί Ἀσίᾳ, εἰχον ἱερὸν τῆς Τύχης ἢ πάντως
ἄγαλμα Τύχης Πόλεως· καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ δὲ
τοῦ δωδεκάτου τῶν Ὀλυμπίων ὁ Πίνδαρος δέ-
σσει τῆς σωτῆρας Τύχης ὑπὲρ τῆς ἐν Σικελίᾳ
Ἰμέρας, καλῶν αὐτὴν θυγατέρα τοῦ Ἐλευθερίου
Διός, ὅς σῶζε τὴν ἑλευθερίαν τῶν πόλεων, ὥς
ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ κυβερνῶσα τὰς θαλάσσης ἐν
βαλίστρᾳ καὶ τοὺς ταχεῖς πολέμους ἐν τῇ ἡρᾷ·

Ἀίσσομαι, καὶ Ζηνὸς Ἐλευθερίου,
Ἰμέραν Εὐρύσθενι' ἀριπύλαι, Σώτειρα Τύχα
αὐτῆς ἐν πότῳ κυβερνῶνται θαλάσσης
ἐν χερσὶν αὐτῆς λαίψηροί πλεῖστοι,
ἡρώων, βουλῆφόροι,

ἢ ἐκ τῆς αὐτῆς ἀποδείκνυται ὅτι
δύναμις ἐπὶ τῇ Τύχῃ τῶν ἀνθρώπων ἀπέμενε ὁ
Πίνδαρος τῇ Τύχῃ, περὶ δὲ ἀγαθῶν δαίμονος
ἱερῶν, ἀρραγμένων τὴν ἰδέαν ταύτην ἐκ τῶν
Πυθαγορείων ἢ Πλάτωνος, ὅτι τοιοῦτος δαίμων
οὐ μόνον ἐκείνης γὰρ ἔχει ὑπάρχει, ἀλλὰ καὶ ἐ-
κείνῳ ἀνθρώπῳ ὑπὸ τῆς μεθυστικῆς καὶ ὀδη-
γικῆς τοῦ Διός.

Νῦν δ' ἔπειτα, ἐν θεῷ γε μὴν
τίκτει· οἱ δὲ δαίμονες γενέθλιος ἔργου.
Δι' τοῦτ' ἐνὸς αὐτῆς ἐδωκόσιν πρόσθεν.

Ζεῦ πάτερ,
καὶ τίνας λαὸν ἀλλοθὶ νέμω
Ζανυρόντος εὐθύναι δαίμονος ὄνον.
Διὸς τοῦ νόος μέγας κυβερνᾷ
δαίμων· ἀνδρῶν βίωον. (Ἰδ. καὶ § 27, σελ. 119).

Περὶ ἀνθρώπου καὶ τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ.

§ 34. Εἰ δὲ τοιοῦτοι καὶ τηλικούτοι (θεοί,
Μοῖραι, Τύχη, ἀγαθοὶ δαίμονες) ἀναμειγνύονται
ἐν τοῖς ἀνθρωπίνῃς πράγμασιν, οὐδὲν ἄλλο λεί-
πεται τῷ ἀνθρώπῳ, ὑπολαμβάνει ἄν τις, ἢ βίον
διχῆναι ἄρῳ καὶ ἀμείνῳ, τὰ πάντα, ἀγαθὰ
καὶ κακὰ, περιμένοντι παρὰ τὸν ὑπερτίμον
δυνάμειον, εὐχὰς δὲ μόνον καὶ δόξας ἀπευθύνον-
τι αὐταῖς. Ἀλλ' ὅπως τοῦ Ἑλλήνων ἦν πεπλα-
σμένη ἐκ φυσικῶτος ζωῆς καὶ ἐνεργείας μεσοῦ-
διὸ ὡς πρῶτον ὅρον τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας
ἐξελκυμένη τὴν κίνησιν καὶ ἐνέργειαν (§ 7-8)·
ὁ Ἕλλην οὐδ' αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν ὠρέγεται ἀνευ
μάθων καὶ ἰδρωτῶν (Ἰδ. § 22 καὶ 24)· καὶ
ἴσως οἱ σοφώτεροι, σοφώτεροι δὲ καὶ οἱ τοὺς
ἐργαίους χροῖους ἦσαν οἱ ποιηταί, ὁρῶντες τὴν
ὑπερβάλλουσαν ταύτην ζωὴν καὶ ἐνεργητικώ-
τητα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, καὶ φοβούμενοι μὴ

ὑπερκεχυλίσθῃ καὶ δίκην χαμᾶρος παρὰ τὴν
τὸ σῆμα πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ καταστῆσθαι τὸν
ἄνθρωπον ὑψηλόφρονα καὶ ὀβριστήν καὶ περὶ-
φρονητὴν τῶν θείων, οὐκ ἐπαύσαντο, ὡς ἐκ συν-
ήματος, ἀπο γενεᾶς εἰς γενεάν, ἀπὸ Ὀμήρου
μέχρι Πινδαρου, καὶ ὕστερον ἔτι, διεκτραγω-
δούντες τὴν ἀβλιότητά τοῦ ἀνθρώπου καὶ πα-
ραίνοντες τὴν μετριοφροσύνην καὶ τὸ μηδὲν
ἄγαν (Ἰδ. § 26)· καὶ ἀρχαί αὐταί, λέ-
γει καὶ ὁ πολυμαθὴς Croiset, εἰσι φυλῆς ἰσχυ-
ρᾶς, φύτι βεπούσης εἰς ἐνέργειαν, καὶ μᾶλλον
εἰς τὸν κίνδυνον τῆς ὑπερμέτρου ἐνεργείας ἐκ-
τεθειμένης ἢ εἰς τὸν τῆς ἀργίας· ἀλλ' ἢν ὡσαύ-
τως καὶ ὀδυρκεῖς, ὥστε τοῦ κινδύνου τούτου
προεισθῆσαι καὶ χαλινὸν καὶ εὐλύθειαν ἐκτὴ
ἐπιβαλεῖν. Πάντας δὲ τοὺς ἀλλοῦς ποιητὰς
ὑπερκεκόντισεν ὁ Πίνδαρος ἐπὶ τῷ ἀξιομακίῳ
τρόπῳ, κατ' ἀνθρωπείᾳ τὴν ἀβλιότητά τοῦ ἀν-
θρώπου καὶ ἐκφέρει τὰς παραινέσεις πρὸς αὐτόν.

Ὁ Πίνδαρος πάντα τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἀνθρώ-
που, ὡς εἴρηται (Ἰδ. σελ. 130), ὑπολαμβάνει
θεῶν δῶρον, οὐχ ὅμως καὶ ἑλὼς ἀπογυ-
μνῶ τὸν ἀνθρώπον, διότι, κατ' αὐτόν, εἶναι
καὶ ἰδίῳ τι, ἔργον τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ θηλή-
σεως, ὅπερ οἱ θεοὶ ἐπιδοκιμαζέουσι καὶ ἀμεί-
νουσιν, ἀν ἀγαθὸν ἦ. Ἐξέτασμεν οὖν ἀκριβέ-
στερον τί ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων δῶρον ἐστὶ θεῶν,
καὶ τί ἔργον αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Κατὰ Πίνδαρον, ἡ καταγωγή τοῦ ἀνθρώπου
οὐκ ἐκ τῶν θεῶν· ἀλλ' ἐκ τούτου προήλθεν
ὁ κεντρός αὐτοῦ προορισμός, διότι ἐν τῇ δια-
κρίσει οἱ θεοὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ ἐκείνοις ἐπερω-
κάζοντο, τῷ δὲ ἀνθρώπῳ ἔδωκαν πρὸς τὸ ἀγα-
θὸν οὐ κακὰ·

ἐν παρ' ἐλὼν πύματα σύνδου δαίμονι βοροῖς
ἀθάνατον.

Περὶ δὲ τῆς κινήσεως καταγωγῆς λέγει τὸ περὶ-
λάλητον ἐκείνου·

ἐν ἀνθρώπῳ,
ἐν θεῶν γένος· εἰ μὴς δὲ ἐκείνου
μακρὸς ἀμφοτέρω· διαίρει δὲ τὰ καὶ μείναι
δύναμις, ὡς τὸ μὲν οὐ-
δέν, ὁ δὲ χλίκιος ἀσφαλὲς αἶψα ἔσθαι,
μῆναι εὐρανόθεν· ἀλλὰ τὴν προ-
σφύμενον ἔργον ἢ μέγαν
νόον ἢ τοῖς φύσιν ἀθανάτοις,
καίπερ ἐκμαχῶν οὐκ εὐδότες οὐ-
δὲ μετὰ νύκτας ἔμμι ποίηται
οἶον εἶν' Ἑρμῆα βραμνῆν ποτὶ σάμαθ'.

Ὥστε ἡ κοινὴ καταγωγή οὐδὲν εἶναι πρὸς εὐ-
δαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτο μετὰ Πλάτωνα

ἄλλα τε καὶ τὸ τοῦ 'Πρακλίου παρὰδραγμα' (ιδ. § 18, σελ. 106).

Ἐν δὲ τοῖς μόλοις καὶ κινδύνους διακρίπτει μέλλουσα ἡ πόρρω ἐνέργεια καὶ ἡ ἀνδρική τολμή καὶ ὁ ὑπερστος νοῦς· ἦτοι ἡ σύνεσις· χρεοὶ καὶ βουλαὶς ἄριστος, λέγει περὶ τοῦ Δίακος ὁ Πίνδαρος. Ἀλλὰ τοῦ δὲ γνώμην ἀποκρίνεται, ὡς ἀξίωμα γενικόν·

πρόσσει γὰρ ἔργῳ μὲν σθένος,
βουλαῖσι δὲ ὄρν' ἐσθόμενον προβαίνει·

τόλμα τέ νιν λαμνῆς καὶ σύνεσις πρόσσπος
ἐσθώουσι.

Τῆς δὲ συνέσεως ἴδιον ἔργον ἡ μετριορροπὴ καὶ τὸ σέβας πρὸς τοὺς θεούς· ὁ φρόνιμος συνεικνύμενος ὅτι οὐδὲν ὁ ἄνθρωπος ἐξ ἐκυτοῦ δύναται, τῇ θείᾳ ἐν πάσῃ πράξει ἐπικαλεῖται ἀντίληψιν, τιμᾷ καὶ σέβει τοὺς θεούς, καὶ οὕτως ἀλλοτριοῦται ὅτε μεγαλορροεῖ ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς ἢ ἐπὶ τῇ δόξῃ, ἢ ἐπὶ τῷ πλούτῳ αὐτοῦ, ἀλλὰ πάντοτε τὸ μέτρον τηρεῖ καὶ τὸ μὴ πλεονάζειν ἔχει κινδὸν τοῦ βίου αὐτοῦ·

Χρὴ δὲ καὶ αὐτὸν αἰεὶ καλεῖσθαι τῶν μέτρον.

Σοφοὶ δὲ καὶ τὸ μὴδὲν ἄρᾳ τὸς ἀνηκαν περισσοῦς.

Κατὰ Πίνδαρον, ὁ σοφὸς λέγει· οὐκ ἐνὶ τῇ παρῆντι τῷ Ἀχιλλεῖ, σέβας πρὸς τὸν ἄσπερον τῶν θεῶν, τὸν Δία, καὶ σέβας πρὸς τοὺς γονεῖς·

μέλλουσα μὲν Κροίσῳ
βαρύνει στερητῶν κεραυνῶν τε πύρναν,
οὐδὲν αἰσθάνει
ταῦτάς δὲ μήποτε τιμᾷς
ἀμείρειν τοῖσιν βίον πεπραμένον.

Ἄλλως δὲ ἀρετῆς οἰκείᾳ βουλήσει ἄσπει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐλευθερίαν, ἦτοι τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τοῦ πλούτου, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐπιεικείαν, τὴν φιλίαν, τὴν φιλοξενίαν καὶ τὴν ἐνὸνματι καὶ πράγματι ἐλληνικὴν ἀρετὴν, τὴν ἐλευθερίαν (ιδ. § 16, σελ. 101). α'Ὁ Πίνδαρος, λέγει ὁ Croiset, ἐστὶν ὁ ἀκρίτος ὑμνητὴς τῆς δικαιοσύνης. Ταῦτόν, εἴπερ τινὰ ἄλλην ἀρετὴν τῶν ἡρώων, ἐξυμνεῖ· ἐπικρίνει τὸν Ρυθόν διακρίνοντα ὅτι ἦν προσφιλεῖς τῇ δικαιοσύνῃ· ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης δὲ στηρίζονται καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ τοῖς νικηταῖς ἐπιδωκόμενα ἐγώμια· ἡ ἄνευ δικαιοσύνης εὐτυχία πικρὰν ἔχει ἐνδοξασιν·

τὸ δὲ παρ' ἴδιον
γινούκ' ἐκροσάτο μῆνις τελευτᾷ.

Ὅτε ἄνθρωπος τις διήγαγε τὸν βίον αὐτοῦ πράττων τὸ δίκαιον, διέρχεται τὸ γῆρας αὐτοῦ ἔχων σύντροφον τὴν ἀγαθὴν ἐλπίδα·

Γινούκ' οἱ καθάραν ὅτ' αὐτοῖς γενομένης συναορεῖ
ἐλπίς, ἡ μέλλουσα θανάτῳ πολυτρόφον γνώμην
κυβερνᾷ.

Ὡς ὁ Πίνδαρος ἀπᾶσι ἡ Ἑλλάς τιμᾷ τὸ σέβας πρὸς τοὺς θεούς, πρὸς τοὺς γονεῖς, τὴν δικαιοσύνην, τὴν φιλοξενίαν καὶ τὸ πνεῦμα ἐκείνου τῆς ἡμετέρας καὶ ἀγαθότητος, ὅπερ ἐλληνικὸν ὄντως ὀνόματι ἐκάλουν *galaithropia*. Τὸ πρᾶγμ' ἐστὶν ἐλληνικόν, ὡς καὶ ἡ λέξις. Croiset.

Τοιαῦτα αἱ κυριώτεροι ἀρεταί, ὅς ὁ ἄνθρωπος οὐχ ὅπ' ἀνάγκης τινός, ἀλλ' οἰκείᾳ προαιρέσει πράττει, δόξης καὶ εὐδαιμονίας ὀρεγόμενος· ἀλλ' εἰ μὲν πράττει αὐτὰς ἄνευ θείας χάριτος, εὐπραγίας τινός ἐπιτυγχάνει, ὁ δὲ προσκαίρου τινός εὐφροσύνης· εἰ δὲ ὑπὲρ ἐκυτοῦ τὴν θείαν ἔχει εὐνοίαν καὶ προστασίαν, ὁδὸς αὐτῷ καὶ εὐδαιμονία ἐπέρχεται παρμυνημένη· διότι οὐ μόνον αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐκ θεοῦ παγάζονται, ἀλλὰ καὶ τῆς θείας γρῆςονται ἀντιλήψεις, ὅπως ἀνθρώπων καὶ εὐδαιμονησίων· ἄλλως μαρτυροῦνται καὶ καταρροῦνται, ὡς τὰ φύλα τῶν ἐθνῶν.

Τοιαῦτα οὖν οὕτως ἐχόντων, ὁ κύκλος τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου περιφύεται λίαν, ὁ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Croiset· ἔπιστομεν, λέγει, ὅτι τὴν ἀρετὴν ὁ Πίνδαρος θεωρεῖ ὡς τὸν δῶρον ὅστις τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου περιορίζει, τοὺς ἄλλους ἐν τῷ καλλίστῳ μέρει, ὑποτάσσον αὐτὴν τῇ θεῇ θελήσει· εἴτε αἰσῶσις ἐπὶ τῇ φύσει ἐκστου δρώτη, εἴτε ἐμπίστευσι διὰ τῆς φύσεως. Ἐνώπιον τῆς αἰωνίου ἀντινομίας τῆς ἀνθρώπου ἐλευθερίας καὶ τῆς θεῆς πεντοδυναμίας, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, κατὰ τοὺς χρόνους, ὡς μὲν πρὸς τὸν ἄνθρωπον κλίνει, οὕτως δὲ πρὸς τὸν θεόν. Ἡ μὲν εὐσέβεια τῶν ὀρθοπειτικῶν μέλλουσα ἐργῶν πολλὰ παραχωρεῖ τῇ θεῇ χάριτι, ὅλγῳ δὲ τῇ ἀνθρώπινῃ ἐλευθερίᾳ· ἡ δὲ νέκ' ψυχρολογικὴ ἐνστάσις τὴν ἀντίθετον κατὰ τὸ μέλλον καὶ ἔσπερον ἀσπάζεται γνώμην· ὁ δὲ Πίνδαρος πιστὴν τὴν παραδόξην μένει. Καίτοι τοὺς ἀρχαίους μόνους ἰσοῦσι, ὅταν αὐτῷ φανένται ἀντικείμενοι τῇ ἀνθρωπότητι ἰδέξ, ἢν περὶ θεῶν ἔχει, ἐν τοῖς μετ' ἀλλότῳ οὐδὲν εὐρισκῶν τὸ διαφύκοντος γένους.

Τοιαῦτα ἡ ἡλικὴ οὕτως εἰπεῖ φιλοσοφία τοῦ Πινδάρου, ὀφληλὴ καὶ ὀρθοπειτικὴ λίαν, ὡς πρὸς ἀρχαίς καὶ τὰ ἀξιώματα ἀρετῆς ἐκ τῶν σοφῶν τῶν πενταρχίων χρόνων, μέλλουσα δὲ τοῦ Χείρωνος, λαβὼν τὸ ἐνδύματον ἐκ τοῦ ἀπολεσθέντος διδασκαλικοῦ πατήματος τοῦ ἀποδοδόμενου τῷ Πηλοῦ, τῶν Ἰπποκράτους τοῦ Χείρωνος,

ὅπερ ἦν τέλειον ἐκπαιδευτικὸν ποίημα, ὡς ὁ μῦθος τοῦ Ἡρακλέους ὑπὸ Προδίκου. Εἰ δὲ ἡ ἔθικα τοῦ Πινδάρου καὶ τινες μικρὰς κηλίδας ἐνέχει, οὐδὲν θαυμαστόν, διότι μακρὸς ὁ χρόνος, πενήτηντα περίπου ἔτη, ἃ διήνευσε συνπιπείας τὰ διάφορα εἶδη τῶν ποιημάτων αὐτοῦ. Ὅστε ἦν αὐτῷ ἄδύνατον κατὰ τὸν μακρὸν τοῦτον χρόνον τὰς αὐτὰς ἀρχὰς καὶ γνώμας ἀεὶ ἄνευ τροποποιήσεων ἐκφράζειν. Τοῦτο οὐδ' αὐτὸς ὁ Ἕλληνας ἠδυνήθη ποιῆσαι. Τί οὖν παράδοξον, εἰ καὶ ἑσθιρατικαὶ γνώμαι καὶ ἀξιωματικὰ ἀπαντῶσι περὶ Πινδάρου; ἴσως, ὅτι νῦν ἡν, ἰδιόγνωμοι, πόρην τὸ ἀνθρώπινον γένος εὐδαιμονίαν μᾶλλον ὑποτιθέμενον τὴν δικαιοσύνην ἢ τὴν σχολιαν ἄλυσιν.

πίτερον δὲ καὶ τοῦτος ὤφειτο
ἢ σχολίασθαι ἀπάντας ἀναβαίνει
ἐπιγινώσκον γένος ἀνθρώπων,
δῖχα μοι νόος ἀνέριαντα εἰπεῖν.

Ὅ, τι δὲ ἐκκαθάλλειν αὐτὸν ἦν ἡ ἀρχὴ τῶν βοῶν τοῦ Γερνύου ὑπὸ Ἡρακλέους; Ἐν τῇ ὁμιλίᾳ ἀπαντῶσιν ἐπὶ τὴν Γερνύονην, ὅτι ἐκτεστὴ τῷ Ἡρακλεῖ, ὑπερασπίζων τὸ δίκαιον αὐτοῦ.

Σὺ δ' ἐγὼ παρὰ μὲν
αἰνῶμα μὲν, Γερνύονα, τὸ δὲ μὴ Διὶ
ἐπικερὸν σιγῆμαι πάντων; οὐ γὰρ εἰσικός,
ἀρπαζόμενον τῶν ἐνόντων, καθῆσθαι παρ' ἐστῆς,
καὶ καλὸν ἔρμεναί.

Καίπερ ἀποφραγεῖν ἔχει τῆς χορδῆς ὅτι ἡ ἀρπαγὴ τῶν βοῶν τῇ ἐπινοήσει τοῦ Διὸς ἐγένετο, οὐ διατάξει σαφῶς ἐκφράσκει τὴν ἐκ τοῦ γνῶμην, ὑπὲρ τοῦ Γερνύου κηρυσσόμενος. Ἀλλὰ χρὴ δὲ φαίνεται ἐξῆμῶν τὸ δίκαιωμα τοῦ ἰσχυροτέρου ἐν μεγαλοπρεπέσι στίχοις τὴν ἀφορμὴν αὐτῆς λαμβάνων ἐκ τῆς ἀρπαγῆς τῶν βοῶν τοῦ Γερνύου.

Νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς
κρατῶν τε καὶ θάνατον
ἔχει δίκαιον τὸ βιαιότερον
ὑπερτάτῃ χειρὶ κατακροταφαί
ἐργασιῇ Ἡρακλέους ἐπὶ Γερνύονα βόας
Κυκλοπῶν ἐπὶ προφθον Ἐφροσύνης
ἀνατίνας τε καὶ ἀπείραστος ἔλασεν.

Τὸν νόμον ὅμως τοῦτον κατέκρινεν, ὡς εἶδομεν (§ 24, σελ. 114) ὁ Ἡσίοδος, θεωρῶν αὐτὸν ἔξω τῶν ἀγρίων ζώων, οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ ἀνθρώπου, κανὼν τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ ἔχοντος τὴν δικαιοσύνην δυνατωχὸς πρὸς δικαιολόγησιν τοῦ Πινδαρικοῦ ἀξιωματικῶς ἐρχεται ἡ ἱστορία, διότι μέχρι τοῦ νῦν *la force prime le droit*.

Ἄξιον δὲ μνηστῆς καὶ τὸ ἑτερον ἀξιωματικόν, ὅπερ λέγει, δικαιολογῶν αὐτὸν, ὅτι ἐν τῷ σχολίῳ πρὸς τὸν Κορίνθιον Σενεφῶντα ἐπήνεσε τὰς ἐταίρας τῆς Κερνύου.

σὺν δ' ἀνάγκῃ πάν καλόν.

Ἡ γνώμη αὕτη τεσσούτῃ μᾶλλον ἔζη κατακρίσας, ὅσοι οὐδένα ἐπεδύλλετο τῷ ποιητῇ ἀνάγκη ἐξυμνεῖναι τὰς ἐταίρας.

Ἀλλὰ ταῦτα παροδικὰ εἰς ἀπαξ ἦν ὄντα, ἐπισκιαζόμενα ὑπὸ τῶν λαμπρῶν καὶ ὀφθαλμῶν ἀρχῶν τῆς ἔθικας τοῦ Πινδάρου. Τίς ἄλλος μᾶλλον αὐτοῦ ἐξυμνεῖται τὴν δικαιοσύνην;

Περὶ Αἰσχύλου κρίσεις Ὁδ. Μολέρον, Patin καὶ d'Alemb.

§ 35. Μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὸν μέγαν Αἰσχύλον καὶ ἐξετάσωμεν τί περὶ θεῶν καὶ τῆς δυναμείας αὐτῶν ἔρrouναι, τί περὶ Μοιρῶν καὶ τί περὶ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἔθικας ἐλευθερίας αὐτοῦ.

Ἡ τραγωδία ἀπὸ τῶν μέσων ἀρξαμένη τοῦ ἑκτου αἰῶνος εἰσῆγεν εἰς τὴν σκηνὴν ἀρχαίους μύθους, ἐν οἷς ἡ Μοῖρα σπουδαίον εἶχε μέρος· τὴν δὲ σπουδαιότατον, τὸ μέρος τοῦτο οὐκ ἐξοριζομένη, ὡς ἐν τῇ ἐπικῇ καὶ λυρικῇ ποιήσει, ἀλλὰ περιστάτο καὶ ἰσχυρὰ καὶ βαθυτάτην ἐνέπνευσε ἐν αὐτοῖς τοῖς θεαταῖς πιστεύουσιν ὅτι ἔβλεπον ἰδίως ὀφθαλμοῖς καὶ ἤκουον ἰδίως ὡσαύτως. Τίς τῶν θεῶν οὐκ ἐπίστευε τοῖς τοῦ Μελέαχρου παθήμασι; ἢ οὗτος ἐπὶ τὰς ἡμερῶν ὅτε αἱ Μοῖραι παρ' ἀνθρώποις εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον προείπον τῇ μητρὶ τοῦ παιδός, ἡ μὲν Κλυθὴ ὅτι ὁ Μελέαχος ἔξει γενναίαν ψυχὴν, ἡ δὲ Λάχεσις ὅτι ἔσται ἀνδρείος, ἡ δὲ Ἀτρεΐδος, ὅτι τότε τελευτήσει, εἰαν ὁ καιόμενος ἐπὶ τῆς ἰσχάρος θαλῆς κατακαίῃ. Τοῦτο ἀκούσασα ἡ Ἀλκεία ἤρπασε τὸν δαδὸν ἀπὸ τῆς ἰσχάρος καὶ σέβασα αὐτὸν ἐκρυψεν εἰς κρήνα καὶ ὅπως τὴν ζωὴν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς προσυλάξῃ· ὁ Μελέαχος νύκταν καὶ ἐκταταῖς ἀπρῶτος καὶ ἀήχητος γενόμενος ἦρας. Κατὰ δὲ τὸν Καλυδωνίον κάπρου ἐρημύοντος τὴν χώραν συνεκάλεσεν εἰς θήραν ἄλλους τε τῶν ἡρώων καὶ Κόστωρα καὶ Πολυδεύκην, Πηλέα τε καὶ Τελαμῶνα, Θησέα τε καὶ Παιρθον, τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεστίου, ἀδελφούς δὲ τῆς Ἀλκείας τῆς μητρὸς αὐτοῦ, καὶ τὴν ἱεῖ Ἀρακιδίαν Ἀταλάντην ἐπὶ καλλοῇ καὶ ἀνδρείᾳ διαπρέπουσαν. Πρώτῃ δὲ αὕτη ἔτρωσε τὸν κάπρον, ἐν ρουτίᾳ δὲ Μελέαχος ἰδὼκε τὴν κεράλην καὶ τὸ δέρας ὡς ἀριστεῖον τῇ Ἀταλάντῃ. Τοῦτο τὸν γόλον ἐκείνης τῶν παίδων τοῦ Θεστίου, οἵτινες τὸ δέ-

ρας ἀπὸ τῶν χειρῶν τῆς παρθένου ἀφαιλόντο, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Μιλεζάρου ἱερουδίσθησαν· ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ λυπηθεῖσα ἐπὶ τῇ τῶν ἀδελφῶν ἀπωλείᾳ, ἐν τῇ ἑξάρῃ τῆς ἐργῆς αὐτῆς, ἀνῆλκε τὸν δαλὸν ἐκ τῆς λάρνακος ἐν ἡ ἐφύλασσεν αὐτὸν, καὶ ἔβριεν εἰς τὸ πῦρ. Οὕτω κατακλίνοντες τοῦ δαλοῦ καὶ εἰς σποδὸν μεταβληθέντες, ἀπεσβέσθη καὶ ἡ ζωὴ τοῦ ἥρωος.

Ἐκ τούτων κατανοεῖ ἕκαστος ὅτι καὶ εἰς τὴν ζωὴν καὶ δυνάμειν ἡ τραγωδία περιέχεται τῇ πίστει τοῦ λαοῦ εἰς τὰς Μοῖρας. Τίς ὅρων ταῦτα ἐπὶ σκηνῆς τελοῦμενα ἠδύνατο μὴ πιστεῖν εἰς αὐτάς; Πρῶτος δὲ τὸν μῦθον τοῦ Μιλεζάρου, ὡς ῥηται Πουσανίας, ἰδραματοποιήσας ὁ πρὸ Αἰσχύλου ἀκρίβως Φύδιχος, ὥστε ὁ Αἰσχύλος ὡς ἐν τῇ διήγησιν τὸ κράτος τῆς Μοῖρας ἐν τῇ τραγωδίᾳ.

Τοῦτο ἐκείνους οὗτος ἐπὶ νῆγας μεταβολῆς, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρων ἰδίων, ὥς περὶ θεοῦ εἶχεν (ιδ. § 30, καὶ 111). Οἱ νεώτεροι καίπερ ἐπὶ τῶν τραγωιδιῶν τοῦ Αἰσχύλου περιζήσαντο οὐ τὰς αὐτὰς ἐκφράσεις καὶ αἰσθητικὸν οὐ μὲν Ὁδ. Μύλλερους προσέειπε, ἐπὶ κατὰ τὸν Αἰσχύλον, Ζεὺς ἐστὶν ἡ ὑπερτάτη ἀρχὴ ἡ κυβερνήτης καὶ διέπουσα τὸν κόσμον. «Κατὰ τοὺς ἀρχαίους, ῥησὶν, ἡ τραγωδία οὐκ ἠδύνατο τῇ ἀνάλλεῃ καὶ συγκαρῶσαι τῆς ἡλικίης ἑλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς παντοδυνάμου Εὐκαρμένης ἀπειθεῖν, ἀλλὰ τὰς δύο ἰσχυρὰς δυνάμεις συνδιελλέξαι, ἐκ τῆς αὐτῶν τῆν θείαν καὶ τὴν ἑαυτῆς ἀνθρώπου καίτοι αἱ ἀντιμαχόμεναι δυνάμεις ἐξηγείροντο ἰσχυρότεραι, αἱ δὲ ἀντιθέσεις μᾶλλον ἐντεταμέναι φάνονται, ἡ θεία δυνάμις ἡ κυβερνήτρια πρὸς πρᾶγμα καὶ ὑπερκύων πάντων ἱσχυρὴ γινώσκουσα ὁδόν, δι' ἧς δύνανται τῆν τε τάξιν καὶ ἀρμονίαν ἐπαγαγεῖν, ἐν ἡ ἑκάτερα τῶν ἰσχυρῶν δυνάμεων τὸ προσήκον αὐτῇ δίκαιον φυλάττει. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ πάλιν, ἡ τοσαύτας ὁδὸν ἐπαγούσα, σωτήριος ἀποδοίκει, ὡς θάλλει βραχὺν ἀντιστάσαντα καθαιρούσα καὶ ἀναβιβάζουσα. Ταυτὴν ἡ ποιεῖ, ἢ καὶ ἡ τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου βαδίζει, καὶ καθόλου εἰπὴν ἡ ἑλληνικὴ τραγωδία, ὡς τὴν ἐκείνης ἀποστολὴν πιστεύει ἑλλογμένη. Ἡ τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου ἀπαρτήτου χρεὶν πιστεύει εἰς ὑπερτάτην θεϊκὴν δυνάμιν διευθύνουσαν πρὸς τὴν λύσιν τῆς σωτηρίας τὴν ποιεῖν τῆς Εὐκαρμένης, πάντοτε στυφὰς χειρὶ, ὀμματα ἀσφαλεῖ, καὶ ὅταν ἐν δίκαιον ἀντιπῶν ἀντιπῶν ἀγῇ αὐτὴν ἐν μέσῳ δυστυχῶν καὶ ὁδῶν. Ἡ ποίησις τοῦ Αἰσχύλου μοστῇ ἐστὶν ἰσχυρῶν τοῦ διὸς ἐνθουσιῶν καὶ ἐκ βαθείας μελέτης προερχομένη, διότι

ὁ Ζεὺς κατ' αὐτὸν ἐστὶν ἡ ὑπερτάτη αὐτῆς δυνάμις.

Ὁ δὲ Palin ἐν ταῖς σοφωτάταις αὐτοῦ Μελέταις τῶν Ἑλλήνων Τραγωιδῶν ἀξίει, ἐπὶ ψυχῇ τῆς τραγωιδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ ζωοποιῶς δυνάμει ἐστὶν ἡ Εὐκαρμένη. «Τίς ἡ κραταιὰ, ῥησὶ, καὶ δημιουργὸς δυνάμις ἥτις ἐν τοῖς στήθεσι τοῦ Αἰσχύλου ζῶσα ἐνέπνευσεν αὐτῇ τὰ δράματα αὐτοῦ καὶ ἰδίων αὐτοῖς τὸν παρὰ τοῦτον ἐκείνου χαρακτήρα τῆς ἀπλότητος καὶ τοῦ μεγαλείου, ἐν οὐδὲν ἄλλο ἔργον τῆς τραγικῆς τέχνης ἔχει; Ἡ δυνάμις αὐτῇ ἡ ἰδία ἐστὶ τῆς τρομαρῆς θεᾶς, ἥτις, κατὰ τὴν δοξασίαν τῶν ἀρχαίων ἐκείνων χρόνων, ἀκαταγωνίστη δυνάμις πάσης τῆς μεταβολῆς τοῦ κόσμου διατετα, τὰς τε μεγάλας αὐτοῦσι καὶ τὰς δυστυχίας, τῇ φορῇ τυρῆς ἰδιοτροπίας ἡ αὐστηρᾶς δικαιοσύνης τὴν ἀπόγινον μεταβολήσασα εἰς εὐφροσύνην καὶ τοὺς θανάτους εἰς καταστροφάς· ἐπὶ δὲ τοῦ οὐφους τοῦ θρόνου αὐτῆς, θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων διασφύουσα, χρηρῆς ἦν τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν, τῶν τιμῶν καὶ τῶν τιμωριῶν. Ἡ τρομαρῆ αὐτῇ θεῆτις, ἡ Εὐκαρμένη ἐνὶ λόγῳ ἐστὶν, ἑρρακὴς ποιητικῇ, προσωποποιήσις θερηταιτικῇ τῆς ἀματαιτέρητος δυνάμεως, ἥτις τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων διασφύει, εἰκὼν οὐκ ἀτέλής, παρὰ τῆς συγχευμένης τῆς οὖν τῶν χριστιανῶν προσευχομένης κρείττονος δυνάμεως, πύρροφος ἀγχιρμῆτος τῆς σοφίας καὶ δικαιοσύνης, ἢν πιστὶς ἀξιοπρατοτέρα τῇ θεότητι διδάσκει ἡμᾶς τιμᾶν καὶ λατρεῖν ὑπὸ τῇ Προνοίᾳ ὁδοῦ.

Ταυτὴν ἡ ἐν τοῖς δράματι τοῦ Αἰσχύλου ἐκτελούσα ἰδέα, ἡ πληροῦσα καὶ συγκαρῶσα αὐτὰν ἐκτελούσα καὶ καταβασανίζουσα τὴν φαντασίαν τοῦ δινηκῶς ἀγωνιζομένου ἐκπράσσει αὐτῇ καὶ ἀναγέζοντος αὐτὴν δι' ἐπαγωγῶν, ὡς πονηρῶν πνεύμα, ὑπὸ ὁρατῶν ἐμφανισθῆναι σχῆμα, ἐν οὗ σῶν καὶ πρῶτον καίπερ ἰδέα ἀφρημένη εἰδὴν ἐκποδίσαν πρῶτον ζῶντος καὶ ἀρῶντος, ὡς οὖν τοῦ δράματος καὶ οὐκ αὐτὸ τὸ δράμα.

Ἐντεῖθεν ἡ ῥήκη καὶ ἡ ἐκείνης διεγειρομένη ὑπὸ ταυτῆς τρομαρῆς ἰσχυρᾶς, ἥς αἱ ἐπὶ τὰς πρῶτας βαλόμεναι βολαὶ καὶ τῆς διωδύχης τῶν συμβεβηκότων ἀναπληροῦν καὶ τὴν συνηρῆ συγρίνοι τῶν πρῶτων καὶ τῶν ἐκρηκτῶν, ὡς οὕτω ἡ τραγωδία ἐγίνωσκται.

Ἐντεῖθεν ἡ ἀρετὴ ἀπλότης τοῦ μῦθου οὐδὲν ἄλλο περιέχοντος ἢ εἰρήνιδιον καὶ ἀπροσδοκῆτον τῆς Μοῖρας τραγῆμα καὶ ταχύνει ἀπαικῶν μισαίας καταστροφῆς. Ἐντεῖθεν τὸ ὑπέρματρον

μαγαλειον τῶν ἀντιτασσομένων προσώπων πρὸς τοιοῦτον ἔλθόν, ἢ υπερήφανος καρτερικότης ὑπὸ τὴν κατασυντριβούσαν αὐτὴ χεῖρα, πρὸς τὴν ἀντίστασιν.

Ἐντούτοις ἡ μεγαλοπρεπὴς πομπή, αἱ λαμπροὶ ἱμάκες, τὰ τοιμηρὰ σχήματα, αἱ ὀψηλαὶ ἰδέαι, τὰ ἀδραπιδόλον καὶ σφοδρὸν λακτικὸν ἔργον καὶ στροφὴν ἀσυνήθων καὶ ἐκτάκτων, ὅς, ὡς ἔπος, τοσοῦτον μέγα καὶ παράδοξον θέαμα ἔπεισαν.

Ὑπὸ τὸ μέγας ἔργα μὲς καὶ μόνῃς ἰδέαις ἰδρυταὶ ἢ τραγικαί, ὥς τὰ πρῶτα ἔργα τὴν πρῶτην τῆς τέχνης ἐκείνην δηλοῦσιν, ἢ ἀπλὴ τραγωδία, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ αὐτὴν διὰ τὴν σύθειαν αὐτῆς, τριήμερη, μεγάλη, κολοσσική διὰ τὸν χαρακτήρα τῆς συνθέσεως καὶ διὰ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς, ἢ τὴν σύστασιν, οὕτως εἰπών, ἐρμηνεύεται καὶ ὅσον καὶ τῶν ἠρακλειτικῶν δοξασιῶν τῶν Ἑλλήνων κατ' ἐκείνον τοὺς χρόνους, παρὰ τῆς πίστεως αὐτῶν εἰς τὴν Εὐκλαρίαν.

Ἄλλ' ἦδη ἐν τῷ κύλῳ τῆς πρώτης ταύτης τραγωδίας προηγγέλατο ἄλλη νεώτερα, διὰ τὴν ἡρακλειτικὴν πράξιν, λίαν στενὴς περιορισμένη, βήματ' ἐνταῦθα τοὺς περικυκλόντας αὐτὴν ἔργους ἱστορεῖν ἦδη, πρὸς εὐρύτερον τείνουσα στάθιον. Τὰ δοκίμια τῶν χαρακτήρων ἐν γενικῷ τύπῳ μετὰ τοσαύτης τόλμης καὶ ζωῆς σχεδιογραφηθέντα τὸ κατ' ἀρχάς, καθυπερτίραν καὶ ἡρακλειτικῶτερον προσέλαβον μορφήν· νείει δὲ ἀναπτύξεις τῶν πάθων τὴν ἔκφασιν αὐτοῦ ἐπέτρεψαν καὶ διέδωκαν μετὰ πλείονος ἐλευθερίας καὶ κινήσεως· εἰκόνας τε τινὲς μετὰ γοητευτικῆς χάριτος, καίτοι ἀγρίας ἐτι καὶ σκληρᾶς, συνεκράσαν δι' ἡδυτέρων συγκινήσεων τὴν φρίκην τῶν παραστάσεων ἔχουσιν ἡμιαντίτητα τῇ ὅλῃ οὐσίᾳ· καὶ διὰ φυσικὰς τῆς φρίκης καὶ τῆς ἀπογνώσεως ἐκρήξει οὐκ ὀκνηροὺς μεταγροθιακὰς καὶ οἰκίας λύπας ἀνιμνίσκει. Διάλογος ζωηρὸς, ταχὺς, ἐπαγωγὸς, ἐλθούσιαι καὶ ἐναργεῖαι· μιστὸς ὑπέφωκεν ἐν τῷ μύθῳ τῶν χορικῶν ῥῶδον τῇ ὅλῃ ἀνέκλειστο· ἢ διὰ μεγαλοπρεπὴς πομπῆς τῆς ἐποποιίας, καὶ αἱ παραφορὰ καὶ περικτροπαλὴ τῆς φήδης καὶ τοῦ διθυράμβου προωδοῦντος καὶ περπατοῦντος τὴν παραγωγὴν τῆς τραγωδίας ταύτης, τῆς μίμῃς ὑπερχύσεως, τῆς ἀπλῆς τε καὶ παιδικῆς, μεγάλῃς τε καὶ κλέῃς, τραγικῆς τε καὶ ἐπαγωγῆς, ὤψλητος καὶ ἀρετῆς. Ἐν τῷ Αἰσχύλῳ ἦν δυνατόν ἰδεῖν τὸν Σοφοκλῆ· καὶ αὐτοὶ ἔδειξαν δῆπου ἑαυτὸν ἐν τῷ Αἰσχύλῳ, ὅτε, συνειδητοῖν ἔχων τῆς μεγαλοφρίας αὐτοῦ, ὥς ἐν τῷ προ-

κτόρῳ αὐτοῦ συγκρατήσεως ἑλλῆσαι, μετὰ τοῦ αἰσθηματος τῆς τέχνης, ὑπὲρ ἡμέλειαν ἐγένετο ἐν αὐτῇ τῶν πρώτων αὐτοῦ δοκιμίων, ἔλγειν αὐτῷ Αἰσχύλος ποιᾷ τὰ δίδοντα, ἀλλ' οὐκ εἰδώς.

Ὑπὸ τὴν ἐπιδεδίαν τοῦ Σοφοκλέους χεῖρα ἐν ἐν ἑλῳ κανονικῇ καὶ ἐναρμονίῳ πάντα συνηνώθησαν τὰ συγκρατήματα στοιχεῖα ἄνευστον ἐτι τραγωδίας· ὡς δὲ μία ἰδέα ἐν τῇ συλλήθει καὶ συνθείᾳ τῶν δραμμάτων τοῦ Αἰσχύλου ἐπυκτανύσκει, οὕτω μία ἰδέα τὸ πνεῦμα καὶ τὸν τύπον τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σοφοκλέους ἰδύνεσσι καὶ ὅλῳς τὴν δραματικὴν τέχνην ἀνακαίνοισιν νείει τινὲ τρόπον τοῦ νοεῖν καὶ ἀπεικονίζειν τὴν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ὁ Αἰσχύλος ἐν τοῖς ἡρακλειτικῶν ὑποκείμενα, ὁ δὲ Σοφοκλῆς πλέον τὴν εἶδα, τὴν ἐνέργειαν τῶν ἡμετέρων παθῶν καὶ δυναμειῶν, ὅις ἀντὶ τῆς ὑπερφυσικῆς αἰτίας, ἐν παντὶ ἄλλου καλλίον ὁ Αἰσχύλος ἐν τοῖς γιγνόμενοις ἰδέαις, τὰ φυσικὰ μηχανήματα ὑπὸ τῆς σέψιμος καὶ τῆς παίδας ἐν ἐποχῇ μέλλοντος φωτισμένη ἀνακαλυπτόμενα.

Οἱ πᾶσι τοῖς Ἑλλήνεσι, ὧν ἡ ποιητικὴ ἔργονα πλάσσειται, τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως προσώπων ἰδούσιν, καὶ αὐτὴν τὴν τυραννὴν δύναμιν, ἢ Τύχην καλοῦσιν, ἢ Εὐκλαρίαν, ἢ τοῖς περιβάλλοντα χαρακτῆρα, ὅσων τὸν ποιητὴν, ὥς οἱ ἀνθρώποι καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ ὄργανα ἦσαν ἢ θέματα, κανονίζοντες διὰ τὸν σκοτεινὸν καὶ ἀμυτακινῆτος αὐτῆς ἀπορρέουσιν πᾶσαν τὴν τάξιν τῶν ἐν τῇ τῶν συμβαινόντων. Ἡ Εὐκλαρία πολλὴν χρόνον ἐν τῇ ποιήσει καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἱστορίᾳ εἰδύσασιν· ὁ Πρωτόδοτος παντάπασιν τῷ Ὀμήρῳ καὶ τῷ Αἰσχύλῳ συνέδει· διότι, ὡς ὁ Αἰσχύλος, ὑπερέβαινεν ὡς μεταβολῶν τοῦ κόσμου, μοιραίων τινὰ δεικνύσιν ἦσαν δύναμιν, ἔργων αὐτὸν κατὰ τὴν ἰδιοτροπίαν ἢ τὸ πάθος αὐτῆς, σπουδαιότερον δὲ κατὰ τοὺς νόμους τῆς φρονήσεως καὶ τῆς δικαιοσύνης· ὡς αὐτὸς τὴν Εὐκλαρίαν ποιᾷ ῥίπην ἢ ἔλκεον τοῦ ἀνθρώπου, αὐστηρὸν κριτὴν ἢ φρονόρον ἀντίπαλον καὶ τιμωρὸν αὐτοῦ διὰ τὴν εὐτυχίαν καὶ τὰ ἐλαττώματα αὐτοῦ, ἵστι δ' ὅτι ἰδιοτροπὸν τύραννον σκληρὰς παιδείας ἐναρμονίζοντα παραδύσει τε καταστρεφει, ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ κατασυντριβόντα ὡς παιδὶ τῆς βασιλικῆς γενεᾶς, τοὺς λαοὺς, τὰς αὐτοκρατορίας.

Ἄλλ' ἡ δευσιδαίμων αὐτὴ φρίκη ἔρπαιτο διὰ τῶν πρώτων τῆς ἐπιστήμης διεκρίσεως· ὡς δὲ οἱ θεοὶ, οἷα πολλὴν χρόνον τὰ στοιχεῖα ἐνέφωχον καὶ μυθολογικῇ τινι χάριτι τὰς ἐναργεῖας

τῆς φύσεως περιβάλλον, βαθυμῶν καὶ κατ' ὀλίγον ἀπεσφόντων τῆς επικρατείας, ἢν ἀφ' ἑρ-
 πασιν, ὑποχωροῦντες τοῖς ἀνακαλύψεσι τῆς
 φυσικῆς, οὕτω μελέτη τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ
 κόσμου μετὰ πλείονος ἐπιστάσεως γανομένη εἰς
 μυστηριώδη ἀπόστασιν ἀπεμάκρυνε τὴν ἀνε-
 μυστηρίαν ταύτην δύναμιν, ἥτις τῇ ἑαυτῆς οὐκ
 τὰ ἀνθρώπινα συμβάματα ἐκάλυπτε. Ταῦτα
 ἐπὶ τέλους οὐχ ὡς ἀφικτα ἀποτελέσματα ἐξέ-
 νησαν δυνάμεις κτηνώδους καὶ ἀτάκτου, ἀλλ'
 ὡς ἀποτελέσματα τῶν πράξεων καὶ τῆς θελή-
 σεως ἡμῶν. Ἐγίνετο δι' πιστευτὸν, ὅτι ἔστι
 μὲν ὅτι ὑπὸ τῆς ἀκαταμάχητου φράσεως τῶν
 πραγμάτων παρασυρόμεθα καὶ ὑπὸ συναντή-
 σιων ὅλων τυγχῶν καὶ ἀπροσδοκῆτων, πλεον-
 ῶντα ὅμως ἰσὺν διὰ τῶν ἐλευθέρων ἡμῶν ἀπο-
 κρισμῶν οἱ πατέρες τῶν ἐν τῷ βίῳ γιγνομένων,
 οἱ ἐξ ἑαυτῶν τῆς θνητῆς ἡμῶν τύχης· ὁ ἀνθρω-
 πος ἐν τῇ γένεσιν καὶ τῇ ἱστορίᾳ τὴν προή-
 κουσιν αὐτῷ κατέλαβε τάξιν, ὡς πρῶτος καὶ
 μόνος ὑποκείμενος τοῦ δράματος εἰς ὃ ἐκτεθει-
 μένος ἐστὶ διὰ τὴν τῶν Προδότην ἀνερ-
 χησιν οἱ Θεοκλῆς, ἀρνηθῆναι ὅτι λίαν
 ποιητικῶς θεῖν τὴν ἀνθρώπινον φύσιν, διὰ τῶν
 συνδυασμῶν τῆς πολιτείας καὶ τοῦ πολέμου,
 τῶν ἐπισφαλῶν διακυβέσεων τῶν διαπραγ-
 ματεύσεων καὶ τῶν μαγῶν, τῶν παρχῶν τοῦ
 πάθους, τῶν ὑπολογισμῶν τοῦ συμφοροῦτος,
 τῆς ἐπιρροῆς τῶν πνευματικῶν δυνάμεων καὶ
 ἀρετῶν, τῶν κακιῶν καὶ τῆς ἀγνοίας, τοῦ πο-
 κίλου πνιγμῶτος τῶν ἀνθρώπων, τῶν χρόνων
 καὶ τῶν τόπων.

Μετὰ τοὺς Αἰσχύλους ἦλθον, ὡς εἰκόσ, οἱ
 Σοφοκλεῖς, οὓς οὐχ ὅμως τὸ ποιητικὸν τῶν
 ὑπερφυσικῶν δυνάμεων ἐγκαταλείποντες ἀπο-
 τέλεσμα, τοῖς ἐνεργείαις τοῦ ἀνθρώπου ἀπιδω-
 κτὸν τὸ κράτος τῆς δραματικῆς πράξεως, καὶ
 ἀντὶ τῆς ἀρχαίας ὑπεροχῆς τῆς Εἰμαρμένης τὸ
 νέον ἔθεντο μηχανήματα τῆς ἡθικῆς ἐλευθερίας.

Λέγοντες ὅμως ὅτι τὴν μεταβολὴν ταύτην
 εἰς τὸ πνευματικὸν καὶ εἰς τὴν μορφήν τῆς δρα-
 ματικῆς ποιήσεως ὁ Σοφοκλῆς ἐπιτήδεωτο, οὐκ
 ἀξιοῦμεν, πολλοὺ γε καὶ δεῖ, ὅτι ἐν τοῖς
 δράμασι τοῦ προκατόχου αὐτοῦ πᾶσα ἐλυπεν ἡ
 ἀνθρώπινον θέλησιν, διότι οὐκ ἐπελάμβεθα τοῦ
 μεγάλου ἐκείνου ἢν ὅμως ἀνθρώπου, τοῦ Προ-
 κλήτους, οὗ ποσούτων ὑψηλαῖς ἐκφράσει τὴν
 ἀκατάβλητον ἀπεικόνισιν καρτεροφύχιν, ἢν ἡ
 ἀδικία καὶ ἡ αὐστηρότης τῆς Μοίρας οὕτε ὑπο-
 τάξει οὕτε καταβλέπειν δύναται. Ἀλλ' ἡ ἀν-
 τίστασις αὕτη ἢν ὅμως παθητικὴ ὁ ἀνθρώπος
 παρ' Αἰσχύλου οὐκ ἔδρα πραγματικῶς, ἢ τοῦλάχιστον

χιστον πᾶσα αὐτοῦ ἡ δράσις περιωρίζετο ἐν τῇ
 ὑποτάξει, ἐν τῇ καρδίᾳ, ἐν τῇ ἀποθνήσκου
 γενναίᾳ, ἐν τῇ ἐξηγουμένην ἀξιοπρατῶς τὴν
 ἀρχαίαν αὐτοῦ πύσιν, ὡς οἱ μονομάχοι ἐκεί-
 νοι τῆς Ρώμης, οἱ μοιροῖς ὡσαύτως ἐπεβέβη-
 λετο θάνατος διὰ τοῦ σπύρου τοῦ νικητοῦ,
 ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας
 τῆς στάσεως αὐτῶν προύκλινον, πίπτοντες,
 τὰ μακροσθέντα τῶν ἀγρίων θεῶν, ὧν
 οὐκ ἠδυνήθησαν τὸν οἶκτον ἐγείρει.

Ἐνίοτε τὰ πρόσωπα τοῦ Αἰσχύλου εἰς πρά-
 ξεις παραφέρονται θηριώδους σκληρότητος, περὶ
 ὧν οὐ δύναται τις σφραῖς εἰπεῖν, ἂν ὑπὸ τῆς
 βιαιότητος τῶν παθῶν προέργηται ἢ ὑπὸ τῆς
 ἐπιτακτικῆς θελήσεως τῆς Εἰμαρμένης· εἰτε
 οὕτως εἰτε ἄλλως, ἡ ἡθικὴ αὐτῶν ἐλευθερία
 δεδωραμένη φαίνεται· ὁ Ὁρίστης καὶ ἡ Κλυ-
 ταίμνηστρα λέγουσιν, ὅτι ὑπὸ ἀσφαλείας καὶ ἀ-
 καταμάχητου χωρὶς εἰς τὸ ἔγκλημα ἤχθησαν·
 οἰκτιρῶν δ' ἂν τις ὅτι, ὡς ἐν τῷ Μακρίῳ τοῦ
 Σαίκτηρου, φαντασιωδῶς μὲν αἰσθάνεται αὐ-
 τοὺς ἐν τῷ πάθει, σθηγοῦσα αὐτοὺς εἰς τὸ θῆμα
 αὐτῶν. Ἀκούσατε πῶς ὁμιλεῖ ὁ Ἐτιοκλῆς, ὅτε
 εἰς τὴν ἀδελφοκτονίαν τρέχει·

"Ὀμοῖ! πατὴρ δὲ νῦν ἀρα τέλοςφύρει·
 ἐπεὶ τὸ πρᾶγμα κάρ' ἐπιστρέφει θεῶς,
 ἴτω κατ' οὖρον κύμα Κικονίου λαχόν
 Φαίβηρ στυγὴν πᾶν τὸ Λαῖον γένος.

Οἱα τρομερὰ καὶ στυγρὴ γλώσσα! ὑπολαμβάνει
 ὅτι γε ἐαυτὸν ἀμετακλήτως προσωρισμένον εἰς
 ἀνερῶν ἔγκλημα, ἢ ὡς ἀπόραστον τῆς Εἰμαρμέ-
 νης ἀντιλαμβάνει τὴν θηριώδη παρασφάξιν τοῦ
 μίσους αὐτοῦ· Ὁ ποιητὴς ἐν τῇ ἀμυβιολίᾳ
 ἐγκαταλείπει ἡμᾶς, παρὲν φρικτὴν καὶ θαυ-
 μασίαν εἰκόνα· νῶν βρυχέων, καθ' οὓς ἐν τῇ
 νηπιότητι τοῦ ἡθικοῦ αἰσθητικῆς ἡ θέλησις τοῦ
 ἀνθρώπου ἀπηνέει· ὡσαύτως ῥοπαίαι, ἀπρη-
 νίτο ἐκείνη, ὅπως τὸ ἀπὸ τῆς συνειδήσεως
 ἀπαλλαγῇ, καὶ διὰ φρικτοῦς σφρίσματος τὰ
 ἀποτρόπαια ἔργα αὐτοῦ τοῖς αἰνιδικούτοις ἀπέ-
 νειοι θεοῖς ἐδημοσιώρηται.

Τοιαῦτα μὲν ὁ Palin. Τῶν γὰρ ἡμῶν ὅμως
 αὐτοῦ, ὅτι ἡ Εἰμαρμένη δύναμις ἐλευθέρωνται
 καὶ θεῶν δεσποσύνας καὶ ζωστούς τῶν πραγ-
 μῶν τοῦ Αἰσχύλου, ἔλλοι τοῖς ἀντίκρουσιν καὶ
 Cambouliu καὶ Naegelsbach, πρὸς οὓς ἀντί-
 στει τὰ ἑξῆς· «Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Δοκίμου περὶ
 τῆς Εἰμαρμένης ἐν τῇ ἑλληνικῇ τραγῳδίᾳ Cam-
 bouliu ἦτον ἀπείκω τὸν κοινὴν παραδεχόμε-
 νον ὅτι ἡ Εἰμαρμένη δύναμις ἐλευθέρωνται καὶ
 θεῶν δεσποσύνας καὶ ζωστούς τῶν πραγμῶν τοῦ
 Αἰσχύλου, ἔλλοι τοῖς ἀντίκρουσιν καὶ Cambouliu
 καὶ Naegelsbach, πρὸς οὓς ἀντίστει τὰ ἑξῆς·
 «Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Δοκίμου περὶ τῆς Εἰμαρ-
 μένης ἐν τῇ ἑλληνικῇ τραγῳδίᾳ Cambouliu ἦτον
 ἀπείκω τὸν κοινὴν παραδεχόμενον ὅτι ἡ Εἰμαρ-
 μένη δύναμις ἐλευθέρωνται καὶ θεῶν δεσποσύνας
 καὶ ζωστούς τῶν πραγμῶν τοῦ Αἰσχύλου»

μένων¹⁾ ἰδεῶν ἢ ὅσον φαίνεται νομίζων. Καθαρῶν ἐν πάσαις ταῖς ἐλληνικαῖς τραγωδίαις καὶ μέλιστα ἐν ταῖς τοῦ Αἰσχύλου ἔργῳ θείας διαίτας καὶ ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, τεκμαίρεται, ὅτι ἄδικος λέγεται ὡς ἡ Εἰμαρμένη διέπει τὰ πάντα· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεὶς οὐδέποτε ἤρωςεν ὅτι ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς κυβερνήσεως ταύτης οὐκ εἴσιν ἐπικρατούμενα ἐν ποικίλῃ τινὶ ἀναλογίᾳ κατὰ τὴν μεγαλοσύνην τῶν ποιητῶν καὶ τὸν χαρακτὸρα τῶν ἐποχῶν τὰ διάφορα στοιχεῖα, ὡς δεικνύει, λέγεται καταπολεμῶν μετὰ πολυμυθείας καὶ ἐν ἑαυτῷ γνῶμην κατὰ βέλος σύμφωνον τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ. καὶ παρακατῶν λέγει· «*Ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ, ὅς Religionibus Orestiam Aeschyli continetur*», ὁ Naegelsbach λίαν ὀρθῶς ἀποδίδουσι, ὅτι ἡ Εἰμαρμένη ἐν ταῖς τοῦ Αἰσχύλου τραγωδίαις καὶ μέλιστα ἐν τῇ *Ορεστείᾳ*, ἐν ᾗ τὴν ἀντικρίαν αὐτῆς οὐτε ἀντιπαθεῖται τις δύναται, οὐτε αὐτὴ λίαν ἐξέρχεται, μόνον τὰ ἐξωτερικὰ τοῦ δράματος· κυριαρχικῶς κυβερνᾷ, ἐν αὐτῷ τῷ δράματι καταλείβουσα τῇ ἀνθρωπίνῃ θελήσει τὴν ἐλευθερίαν διέταξεν τῶν ἀπορρέοντων καὶ πράξεων ἀσχολεῖται δὲ συμβάλλουσα τῇ κοινῇ ταύτῃ ἐνεργείᾳ τῆς Εἰμαρμένης· καὶ τοῦ ἀνθρώπου τὸν δαίμονα τῶν ἐκδικήσεων, τὸν Ἀλκείτορα, ὅς οὐ παύεται κολλᾶν ἐν ταῖς ἐνόησις γενεαῖς δι' ἀρόκτων ἀντιπολεῖν τὰ ἐναγῇ ἐγγλέμματα. Ἀλλ' ἡ ἀποδείξις αὐτοῦ πολυμυθὴς τε καὶ εὐρύτης οὐκ ἔστιν ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει ἀπληραίνουσα λεπτολογίας καὶ σκοτεινότητος ἰσως ἀναπορεύου. Ἡ δυσκολία τῆς ὑποθέσεως φαίνεται ἐν ἐκτενεί τινι σημειώσει, ἐν ᾗ τὴν ἀπείραντον ἐξετάζει ποικίλιαν τῶν γυναικῶν ἐν Περικλῆϊ περὶ τῆς δυνάμεως, ἣν οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ τραγωδίᾳ αὐτῶν τῇ Εἰμαρμένῃ ἀπονέμουσιν. Ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ τέλει τῆς σημειώσεως ταύτης μέμνεται μοι, ἀνεντιρρητῶς ἐξ ἀκοῆς, μὴ ἀναγκῶς τὴν ἡμῶν βίβλον, ὅτι τὸ πᾶν τῇ Εἰμαρμένῃ ἀπονέμει. Τὴν μοιρὴν τῇ τῶν ἀποκρουῶν, διότι οὐδέποτε ἐξῆρα τὴν ἀκαταμάχητον τῇ Εἰμαρμένῃ δύναμιν, μὴ παρέχον ἅμα τὸ μέρος τῇ ἐλευθερίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπαρᾶλλεκτως ὡς ὁ ἐπικριτὴς μου».

Καὶ ὁ Ψούλιος δὲ Γεράρδος ἐπικρίνει τὰς λε-

πτολογίας τοῦ Naegelsbach λέγων, εἰν ταῖς ἀνάλυσεσι τοῦ Ναιγκελσάχου, μέλιστα δὲ ἐν οἷς ἐρμηνεύει τὴν συλλήνην τοῦ Ἀλκείτορος, πολλὰ εἰσι τὰ ὀρθὰ καὶ εὐρεῖα· ἀλλὰ πολὺ εἰς λεπτολογίας κατατρέχεται, φαίνεται δὲ μοι ἔχων ἀνώμας πᾶν μαγάλως ἀκριβείας· ἀλλ' ἡ φύσις τῶν τοιούτων συλλήψεων ἀπατεῖ ἐνα ταῖς στοιχειώδεσιν ἰδέαις ἀρκώμεθα, διότι μέγα μέρος τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἀπαιροῦμαι, ἰθιλοντες αὐτὰς ὅσους ἀκριβοτέρεον καὶ λίαν μεθοδικῶς κατατάξαι· χρῆσται μίνοι ἀρστοι καὶ μυστηριώδεις ὅπως συγκινῶσι· ἀλλ' ὁ Naegelsbach ὀλίγον φροντίζει περὶ συγκινήσεως καὶ καθόλου περὶ τοῦ δραματικοῦ μέρους· οὐδὲν δὲ λέγει ὁ Γεράρδος· εἰ ὀρθῶς ἡ καὶ ὁ Naegelsbach μέμνεται τῷ Palin.

Τὶ δὲ δοκῇ ἡμῖν περὶ τούτων; Ὁ μακαρίτης Palin οὐ μόνον ἐν ᾧ μετατρέσκειται μέρος, ἀλλ' ἐν ὧν τῷ πρώτῳ τόμῳ, ἐν ᾧ κρίνει τὰς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου, οὐ παύεται λέγων, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Αἰσχύλου δράμασιν ἐπικρατοῦσα ἰδέα ἔστιν ἡ τῆς Εἰμαρμένης, χαίρει ἰὼν τὸν αἶα καὶ τὴν υπερτάτην αὐτοῦ κυβερνήτην τὴν ἀποκρουσάν Μοῖραν τε καὶ Ἑρινίωνα καὶ Ἀλκείτορα· οἷον ἐν σελ. 198 ἐκδόσεως ἑκτῆς λέγει, «*ἡ Εἰμαρμένη, καίπερ ἀρόκτης, ὅπως ἐστὶ τὸ πᾶν πάντοτε πρῶτον, ὁ ἥρως τῆς τραγωδίας (τοῦ Προμηθεῖος) τοῦ Αἰσχύλου*» σελ. 221—222, «*οἱ Πέρσαι τρέμουσι τὴν φθορὰν ἐκείνην δύναμιν, ἥτις κατὰ τὰ φρονήματα τῶν τότε γυναικῶν φανερῶς ἐβλάπτεν ὁμαίτη τὴν εὐτυχίαν τῶν ἄντρων, περὶ ἧς οὐκ ἄλλως φρονεῖ ὁ Πίνδαρος (Π. Β. α. 31) καὶ ὁ Ἡρόδοτος· ἐν δὲ τοῖς δράμασιν οὖν Ἕλληνων τραγικῶν καὶ μέλιστα ἐν τοῖς τοῦ Αἰσχύλου ἢν τὸ πρῶτον κινῶν τὴν δραματικὴν πράξιν, καὶ οἰοῖται τὸ πρῶτον πρῶτον τῆς τραγωδίας*» σελ. 310· «*Τὶ ἄρα ἀντὶ τῶν κυρίων πρῶτων, ἃ κατὰ τινὰ περὶ ὁδοῶν διέταξιν ἀποβάνουσι τὰ δευτερεύοντα τῆς τραγωδίας αὐτοῦ, ἐπὶ ἐκείνῃς παρίστανται; ὁ ἥρωας πάντων τῶν δραμάτων αὐτοῦ ἔστιν ἡ Εἰμαρμένη· καίτοι πρῶτον ἀφρημένον καὶ ἀποκείμενον τῆς φαντασίας ἐστίν, οἷδε δὲ καὶ θαυμασίον τεχνολόγητος αὐτὸ αἰσθητὸν καταστήσεται καὶ παρὼν καὶ σχεδὸν ὑπὸ χαρακτηριστικῶν ὀρατῶν παραστήσει αὐτὸ τῇ φαντασίᾳ τῶν θεατῶν*» σελ. 312. «*Ἡ τραγωδία αὕτη (ἡ Ἀγαμέμνων) φέρει παραχρῶς τὸν χαρακτηριστὸς τῆς ἐνότητος; διότι μία καὶ μόνη ἰδέα ἡ τῆς Εἰμαρμένης· πολλὰς ὑπὸ νῆας πάντοτε ἡ μορφαὶ παρίστανται, πάντοτε ζωοποιεῖται καὶ ἐπληκτικωτέρηται*» σελ. 334· «*Ἡ ἐπικρατοῦσα*

1) Καὶ φιλόσοφοι καὶ φιλόσοφοι ταύτην τὴν κοινὴν παραδεδεγμένην γνῶμην ἠπάξοντο· «*τὸ κύριον πρῶτον τῶν τραγωιδῶν τοῦ Αἰσχύλου, λέγει ὁ φιλόσοφος Denis (Histoires des Théories et des idées morales dans l'antiquité 1, 8, 30) ἔστιν ἡ Εἰμαρμένη ἀκαταμάχητος; ἀποκρούσα τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως*».

ιδίαν ἐν τῇ τριλογία τῆς *Ορεστιάδας*, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις τραγωδίαις τοῦ Αἰσχύλου, ἐστὶν ἡ ὡς κοινὸς θεσμός τῶν τριῶν τραγωδιῶν χρησιμεύουσα, ἡ τῆς εἰμαρμένης. Ἰδε καὶ ἐν σελ. 254, 243, 317, 322 κλπ.

Κρίσις J. Girard περὶ τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν τοῦ Αἰσχύλου.

§ 36. Ὁ δὲ Ἰούλιος Γεράρδος ὁ συγγραφεὺς τοῦ σπουδαιωτάτου συγγράμματος *Le Sentiment Religieux en Grèce d'Homère à Eschyle* ἐν δυοὶ κεφαλαίοις τοῦ τρίτου βιβλίου ἐν τῇ τετάρτῃ καὶ πέμπτῃ (σελ. 430—546) ἐκτενῶς ποιεῖται λόγον περὶ τῶν θρησκευτικῶν παρ' Αἰσχύλῳ ἰδεῶν ἐπὶ τοῦ κόσμου, καὶ περὶ τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν νόμων τῶν διαπόντων ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, τίς τε ἡ λυπηρὴ θέσις ἡ ἐμβαλίσαντα αὐτὸν ἐν τῷ κόσμῳ κλπ.

Ἐν τούτῳ μεταφέρων ἐνταῦθα τὰ κυριώτερα, καὶ πρῶτον τίς ἡ ψυχὴ καὶ ζωopoῦς δύναμις τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου. Κατὰ τὸν Γεράρδον, αἱ θρησκευτικαὶ εἰσὶν ἰδέαι τοῦ ποιητοῦ. «Ὁ Αἰσχύλος ὁ ἀκατάστρεψτος τῆν τραγωδίαν ἀνεξέρχεται καὶ ἐκ τῶν ἐμβαλίσαντων αὐτὸν τῶν διδυραμεικῶν γεγονότων, τὴν εἰρηγὴ αὐτῆς καὶ ἰσχυρὰν ποιεῖται ἀγαπητοῦσάν, οὗτος αὐτὴν καὶ εἰς τὴν ὑψίστην ἱκανὴν ἀρχὴν τῆς διδυραμεικτικῆς ἐμπνεύσεως, ἀλλ' ἐστὶν εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἔννοιαν περὶ τῆς ἀνθρωπείας τοῦ κόσμου καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦτο ποιεῖ τὴν κυρίαν πρωτοτυπίαν τοῦ μεγαλοφυοῦς τούτου ποιητοῦ». — «Ὁ Αἰσχύλος καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὅλως ξέναις τοῦ Βλέχου ὑποθέσεσιν ἀγωνίζεται ἀναμειβόμενός τινι βαρυτάτῃ παρατότῃ τῶν μυστηρίων ἔννοιαν ἐν οἷς ὁ Βλέχος πρόσωπόν τι διδυραμεικτικόν, ἥτοι τὴν ἔννοιαν τῆς ἀρμονίας ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κόσμου καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπινῳ προορισμῷ· αὕτη ἐστὶν ὁ ὕπατος βαθμὸς τῆς διονυσιακῆς ἐμπνεύσεως αὐτοῦ· ταύτην δὲ μελετῶν συνιλεθεὶ καὶ ἐκρημορροεῖ τὰ κυριώτερα αὐτοῦ δράματα». — «Ὁ Αἰσχύλος τὸ διπλοῦν αἶνγμα τῆς κυβερνήσεως τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπινου προορισμοῦ ἐρευνᾷ ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἐκδότης καὶ τῆς φρίκης, ὅρ' ὃν τὰ μεγάλα ταῦτα μυστήρια καλυπτόνται, ἀλλὰ μετὰ σταθερὰς ἐλπίδος, ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐξέλθῃ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀρμονίας καὶ τῆς ἡλικίης τάξεως· οὕτως ἡ καθαρωτικὴ τῶν ὁργισμῶν ἰδεῶν οὐ παύεται ἐν τοῖς δράμασιν αὐτοῦ ὡς ταχύνει σύμβωμον, ἡ καλὴ ἀπορροή ἀντιθέσεως, ἀλλ' ὅτι αὐτοῦ τῆ οὐσίᾳ αὐτῇ τοῦ δράματος συνεχιστέον.

«Περὶ τῆς τάξεως, ἥτις ἐν τῇ οἰκουμένη ἐπικρατεῖ, καὶ περὶ τῆς λυπηρῆς θέσεως τῆς ἐπιβληθείσης τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῷ θαυμασίῳ τούτῳ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς συμφορῆς ἀξίας αὐτοῦ, καθὲρ καὶ περὶ τῆς γενικῆς ιδέας τῆς συνδιλλαγῆς, ἥτις τοὺς κυρίους αὐτοῦ προαιετίζουσα αὐτόν, εἰτε ἐξ εὐμενείας αὐτῶν εἰτε ἐξ ἰδίας αὐτοῦ ἀρετῆς, μεγαλύνει τὴν ἀπέδωκεν αὐτῷ, αἱ ἰδέαι τοῦ Αἰσχύλου κατ' εὐθεῖαν ἐξ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου προέρχονται. Περὶ δὲ τῶν νόμων, οἵτινες τὴν τύχην ἐκάστου ὀρίζουσιν ἢ κατακυροῦσιν, ὁ ἐστὶ περὶ τῶν ἠθικῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἀγνωστον κόσμον, οὐ αἱ διάφοροι γῶραι ἐν ὁρανῷ καὶ μέλλουσιν ἐν τῷ Ἀδῇ κρύπτουσι τοὺς κατὰς τοῦ βίου αὐτοῦ, καὶ περιμένουσιν αὐτὸν μετὰ θάνατον, τὰς ιδέας περὶ τούτων ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς λατρείας ἀρτεῖται τῶν ἡρώων τε καὶ τῶν προγόνων, καὶ ἀπὸ τῶν διδυραμεικῶν περὶ καθαρῶν καὶ ἀπὸ τῶν θεμελιωδῶν ἑνοσιῶν τῶν μυστηρίων· ὥστε καὶ ἐν τούτοις ὁ ποιητὴς τῷ τε νῷ καὶ τῇ καρδίᾳ σύμφωνος τῷ λαῷ μένει· ἀλλ' ἐκ τῶν ὀλιγοῦν ἐστὶ, τῶν καθυποκρινόμενων, ὧν ὁ θεὸς ἤλατο· διὸ ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ ἑστῆθαι τοῦ Βλέχου, ἐν τοῖς διονυσίοις, ἐξ αὐτοῦ τὸ περιπαθεὶς ἀρεταῖα αἰσθημα, καὶ τούτου ἐμπερινοῦσιν τὸν διαφύον ἀντιλαμβάνεται μορφῶν, αἷς ἡ ἑλληνικὴ φαντασία τῆς ιδέας καυτὰς περιέβαλεν.

«Οὐδέποτε ὑπῆρξε τραγωδία οὕτω θεόπνευστος, ὡς ἡ τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου· ὅπως ἡ θεότης ἐστὶν ἡ κατέχουσα τὰ πρόσωπα, τὰς πράξεις, τὰς ιδέας, τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἡρώων· ὥστε ἡ μέγιστη τὸλημ τοῦ μεγαλοτόλμου τούτου ποιητοῦ ἐστὶν ἡ νομιμωτάτη ἐκρημορροῦσιν τοῦ συστήματος αὐτοῦ, τὴν ἐν τῷ Ἀγαμέμνονι, ἢ ἐν τῷ Οἰδίῳ, ἢ ἐν τῷ Κασσάνδρᾳ τὸν θάνατον τῆς βασιλείας καὶ τὸν ἰαυτῆς προφροσύνην.

Περὶ δὲ τῆς ἀρμονίας τοῦ Διὸς ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κόσμου ὁ σὸς Γαλάτης ἐρευνῶν τὸν στίχον τοῦ Αἰσχύλου ἐπὶ τῷ Προμηθεῖ

ὅτι ποιεῖ καὶ τὴν
τὴν Διὸς ἑρμηνείαν ἀνθρώπων· χρὴ αὖτε βουλαί,

λέγει· «Ἡ ἀρμονία τοῦ Διὸς ἐστὶν ἡ κατὰ τὴν ἰδίαν πρὸς ἡν ἡ τριλογία τοῦ Προμηθεὺς τε καὶ μεγαλίστα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ Προμηθεὶς παρέρχεται καὶ ἐκτενέστερον ἐκφρασσέσθαι· ἀλλ' ἥδη ἐν αὐτῇ ἀρμονίᾳ φαίνεται αὐτὴ ἐν τῷ μίσθῳ τῶν ἀγώνων καὶ τῶν ἀντιλογιών ἐκ τούτων ἀναβλῶσαι κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐναντιότητος, ἢ λίαν πρῶτως τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἐνυκολύσαστο,

καὶ ὁλίγῳ πρὸ τοῦ Αἰσχύλου ἡ σκοτεινὴ φιλοσοφία τοῦ Ἡρακλείτου (§ 28 σελ. 86)· ὁ δὲ ποιητὴς ἐφαρμόζων αὐτὴν τῇ θρησκευτικῇ ἀκολουθείᾳ παραδόσει, ἔγνω ὅτι οὐκ ἔστιν ἡλικίαν μέρος. Ἡ γενικὴ ἰδέα ἡ ποδηγετούσα αὐτὸν ἐστὶν ἵνα δείξῃ πῶς ἡ νόσις τῷ κυρίῳ τοῦ κόσμου καὶ τῷ ἀνθρώπῳ συνεγνωθεὶ καὶ τῷ μὲν αὐτῷ ἡ ἀπορροήσις γίνεται τέλει καὶ παντελῆς, τῷ δὲ ἀνθρώπῳ ἐπιπόνοος καὶ ἀτελής· ἀλλ' ἐκ τοῦ ὁπλοῦ τούτου ἀποτελέσματος προκύπτει τὸ νόημα, ὅτις κρηπίς τυγχάνει οὐσα τῆς ἡλικίης τῆς νόσις, διότι οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἀπόκληροι οὗτοι τοῖς θεοῖς ἀδελφοί, προσεγγίζουν αὐτοῖς διὰ τῆς νοήσεως, καὶ δι' αὐτῆς καθὰ καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν γίνονται ἄξιοι ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ κόσμου ταῦθ' ἔχειν καὶ νοεῖν αὐτήν· ὁ Προμηθεὺς τὸν ἐνέστατον καὶ γονιμώτατον στοιχεῖον τῆς φύσεως αὐτῶν ἐκπροσωπεῖ, ἀντιπρόκεινται κατὰ τὸν βουλομένον κατασυντρίβει αὐτὸν δυνάμειον, μὴ ὑπερηλαίαν ἀντικαταστήσαντος, ἀλλ' ἐπὶ τέλους περικλυτῶν τὸ ὑπέρμετρον τῆς ἀγερῆς αὐτοῦ ἐν τῷ διαργανωμένῳ συμπαντι τὴν ὁριεῖσθαι αὐτὸν καταλάβῃ τάξιν, ἄξιον τε καὶ τιμίαν καὶ προσήκουσαν αὐτῷ. Ἡ συνδιαλλαγή αὐτοῦ μετὰ τοῦ ὑπάτου τῶν θεῶν, ἀποσθέντος θεοῦ τῆς νοήσεως καὶ προνοίας, ἡ τελευταία ἐστὶ πράξις τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Τιτάνων. Ἡ λύσις τῶν Τιτάνων, καθ' ὃν χρόνον ὁ Αἰσχύλος τὴν Προμηθεὺς τριλογίαν ἐποίησεν, ἦν κοινῇ διαδεδομένη παράδοσις, ὥστε καὶ ὁ Πίνδαρος ὑπὸ τῶν γινωμικῶν ἐμνημόνευσεν αὐτῆς, ὥπως εἰς ἐπιεικίαν προτρέψῃ (Πυθ. Α, 516). Ἡ δὲ συνδιαλλαγή αὐτῇ ἔσται καὶ ἡ ἐγκαινίσις τοῦ νέου νόμου, δεσὺ οὖτως τὸν ἀρχαῖον κατακλύνει, οὐδὲ τὴν ἀνάταον ἀσθείνειν τοῦ ἀνθρώπου θεωρεῖται, οὐδὲ πάντα τὰ σκότ' ἀκλύων, οὐδ' ἐκποδῶν ποιεῖν πάντα τὰ κωλύματα τῆς θειερείας, μετράσει τὴν ῥήτρην τὴν κατακυρουσάν τὴν ἐκ γενετῆς ὑποδεστέραν τῆς ἀνθρωπότητος τάξιν, σὺν τῇ ἐλπίδι καὶ τῇ ἰδέᾳ τοῦ ἀγαθοῦ ἀναργύρου τὴν πίστιν εἰς τὴν ἀγαθότητα τοῦ ὑπάτου κυρίου.

Τὰ αὐτὰ ἀποφαινέται ὁ Γράφδρος καὶ περὶ τῆς τριλογίας τῆς Ὀρεστιάδας· α' Ἐν τῷ Ἀγαμέμνωνι, λέγει, τῷ τοσούτῳ διηγεῖσθαι ὅρατον, ἐνώπιον τῆς περιπλοκῆς τῶν ἀπορρίψεων τῆς Εὐκαρμένης τεινουσῶν πρὸς κατακλίναν τοῦ βασιλέως, ὑπευθύνου ὄντος τοῦ αἵματος τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ἥριγείνης καὶ τοσούτων μαχνητῶν ἐν Τροίᾳ πεισόντων, καὶ τέλος τοῦ αἵματος τῶν Γρῶων κατεγνωσμένων ὡσαύτως εἰς

θῆκαντο ὡς συνενόχων τοῦ Πέριος, τίς ἡ στάσις τοῦ Χοροῦ; Ἡ δειλὴ αὐτοῦ διάνοια, καίπερ ἐστὶν ὅτι τὴν ἦν ὁ Ἀγαμέμνων φέρει εὐδύναν αἰσθανομένην, τὴν μοιραίαν αὐτῆς οὐ κατανοεῖ περιπλοκήν, οὐδὲ τομὰς σαφῶς τὰ ἐπακολουθήματα προοιδεῖν. Ταῦτα φαίνονται αὐτῷ τρωμέζ καὶ ἀκατάληπτα μυστήρια· ἀλλ' ἔνικα τούτων οὐτε εἰς ἀπόγνωσιν ἔρχεται οὐτε εἰς ἀδιαφορίαν περιπίπτει· τούναντιον δὲ ὅσῳ πλείονα περιτοίχουσιν αὐτὸν τὰ προκισθῆματα καὶ αἱ ἀνησυχίαι, τοσούτῳ μέλλον εἰς τὴν ἐκούτῃ κατατρέφει πίστιν· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐξέσθαι τροφὴν ἐν τῷ μυστηρίῳ εὐρίσκει, ὅπως αὐτοῦ τοσούτῳ μέλλον αὐξάνει, ὅσῳ σκληρότεραι καὶ ἀκατάληπτότεραι φαίνονται αὐτῷ αἱ θεαὶ βουλαί. Ὁ ὕπατος τῶν θεῶν οὐ δύναται τὸ κακὸν βούλεσθαι· ὅσῳ δὲ κεν ἡ βαρεία ἡ γαῖρ αὐτοῦ, πάντως εὐεργετικὴ ἐστίν, αἱ δὲ πράξεις αὐτοῦ ἀντάξιαι εἰσι τῆς ἀληθείας τοῦ αὐτοῦ δυνάμειος. Ὁ Χορὸς μνημονεῖ τῆς τρομερῆς προφητείας τοῦ Κλέχωντος καὶ ἀρχειται ἀργυρούμενος τὴν θυσίαν τῆς Ἥριγείνης, ὅτις ἦν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς· εἰτα ἡ νῆς μεταξὺ τῶν δύο ἀρηγήσων ἄνευ μεταβάσεως, ὑπὸ θερμῆς εὐλαθείας καταληφθεὶς, ἐξυμνεῖ τὸν Δία τὸν ὑπάτον τῶν θεῶν·

Ζεῦ, τίς ποτ' ἐστίν, εἰ τοῦ' αὐτῷ φίλον καὶ ἀληθές,
τοῦτο νῦν ἀρσενότατον
οὐκ ἔχω προσεῖσθαι πίν' ἐπισταθήμενος
πλὴν Διός, εἰ τὸ μῦθον ἀπὸ φροντίδος ἄλγος
χρὴ βαλεῖν ἐτητύμῳ,
οὐδ' ἔστις πάροισιν ἦν μέγα, παρμάχῳ θράσει
βρῦνον,
οὐδὲ λίσεται πρὶν ὧν· (ὁ Οὐρανός),
ὅς δ' ἔπειτ' ἔρω, τριακῆτ' ὄρεται· τυγάν· (ὁ Κρόνος).
Ζήτω δὲ τις προορῶντας ἐπιπικία ἀλάξῃ,
εὐτείτατι φρεσὶν τὸ πᾶν
τὸν φρονεῖν βροτοῦς ὠδύσαντα, τὸν πάθει μέ-
θος
θινεα κυρίως ἔχειν·
στάσει δ' ἐν ὕπνῳ πρὸ καρδίας
μνησιπῆμον πάνο· καὶ παρ' ἀκούτας ἦλθε ἀνα-
φρονεῖν.
δαίμων δὲ πῶς χάρις
βελίας σέμειον ἡμένον.

Ἰδοὺ λοιπὸν αἱ θλιβεραὶ εἰκόνας ἀκαρπίας ὑπ' ἀκτίνας εὐσεβοῦς ἐλπίδος διασκορπίζονται. Ἐν τῷ ὕμνῳ τούτῳ ὑπάρχει μακροῖς ὀφλήνῳ τι αἰσθημα τῆς θείας μεγαλειότητος προαγγέλλον τὸν τελικὸν σκοπὸν εἰς ὃν ὁ ποιητὴς βούλεται ἡμᾶς ὁδηγήσαι· ὁ Χορὸς οὐκ ἀπαυδᾷ λατρεύων τῷ Διὶ καὶ τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ.

МЕЧНИКОВА

Ἐν ταύταις ὁ Girard συμφωνεῖ τῷ Muller, ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς διέλειπε περὶ τὸν νόμον τῆς Εἰμωχρμένης· αἱ ὀργανοὶ, λέγει, εἰς πᾶσαν καθόλου οἱ Ἑλλήνες ἀποδέχονται, ὅτι οἱ δὲ ποντῆς τὰ τοῦ ἀνθρώπου νόμοι εἰσι καὶ ἄρχη τῆς Εἰμωχρμένης. Ὁ προσωρινὸς κλήρος (Μαζα), καὶ ἀπορρίπτει τὴν Εἰμωχρμένην (ἡ Προσπέννη) ἡ Ἀνέγκη, ἡ Ἀδελφότητα (τὸ ἀρκυόν) διὰ τοῦ τὰ ὀνόματα ταῦτα ἐν τῷ μῶνι τὸν δὲ συνηθὺν ἀντηροῦσιν, ἐν οἷς πενήτης παρστήτην τὸ τέκμα. Ὁ βίος ἀρχ τοῦ ἀνθρώπου μωραῖος γίνεταί τῃ δυστηγίᾳ δεσφωμένους, πολλὰς τῶν ἐγκλημάτων· ἀλλὰ τίς ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Ἀσχυλοῦ ἡ Εἰμωχρμένη αὐτῇ; ἐν παγκρατῇ ἡ καταλείπει καὶ κατ' ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου; ἐστὶν αἰώνιος, ἡ ἐλπίς τίς γινέται, ἢ καὶ ὁ θνήσκων τοῦ ἀγαθοῦ καχοῦτος γένεταί ἐλευθερὸς αὐτὸ ζῶντων, τῆς αὐθιμίας τῶν προστιρομένων αὐτῷ διὰ τὸν μόνον καὶ τὴν ἀξίαν; Τὰ ζήτηματα ταῦτα ὑπεβίβη ἐγένοντο τὸν μελετῶν τοῦ Ἀσχυλοῦ. Εἰς ἀνολογισμὸν τοῦ θεμελιωδὸς πνεύματος τῆς προηγουμένης λήθη τῇ τωρὶν καὶ ἀντήκων τὸν ἀνθρώπου πάλιν περυστῆσαι κατὰ τὸν μορφαῖον τοῦ νόμου, ἡ γὰρ λήθη ὡς τὸ πᾶν τὴν πίστιν αὐτῶν ἀναχωρεῖται καὶ ἀποσβόσθῃ ἀπὸ τῆς

Ἡ Μεγαμένη αὕτη ἡ διέπουσα τὴν πρῶτην τὴν ἀνθρώπων πραγματείαν, κατὰ τὰς ἀρχαίας περὶ αὐτῆς, εἰ τῶν μυστηριωδῶν τοῦ κόσμου νόμων στήριγμα. Οἱ νόμοι οὗτοι συμπερικλείει τὰς βίβας τοῦ κόσμου ἐν τοῖς ἐγγράφοις τῆς γῆς, διὰς κρητὶς ἐστὶ πάντων τῶν πραγματιῶν, ἵνα τὴν ἑξῆς αὐτῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ βασιλέως. Ἡ γὰρ καὶ τὴν αὐτῇ οἱ υποχθόνιοι θεοὶ ἅντι οἱ φύλακες τῶν αἰωνίων χρόνων, εἰς τὴν ἡκουμένη συντηρεῖται ἐν τῶν κλημάτων τῆς γῆς ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς ἀνέβησκον ἡ ψῆα φύκος, τὰ φυτὰ, ἱστομαὶ πάντα ἀνθὰ καὶ καρποὶ: ὁμήρουσι παραγῶν ἐν δὲ τοῖς κλημοῖς αὐτῆς: ἐπιτηρεῖται οἱ μεμαρμαμένον σφόδρα ὅπως ἐν τῇ κοινῇ καὶ ἀνεκτόν πηγῇ τὸν ἐκπαιτλιθέντα χυμὸν ἀρροῶνται. Ἡ γὰρ σάουτος ἦναιεν, ὅπως, μετὰ τὴν φαινομένην ἀσθένειαν αὐτῶν, ἵνα καὶ ἀνθρώπων δεικνύται, ἡ γὰρ αὐτῶν αὐτοὶ ἀπολὸν ἐν τῷ σκότει πλῆσιον: ἀλλὰ τὰς ἀποβιολογῆς ζωῆς: διότι οὐκ ἤρσαντο αἰώνην, ὡς ἡ λοιπὴ φύσις, τὴν δύναμιν τοῦ γενεῖσθαι καὶ αὐξάνει ἐν τοῖς φῶς τοῦ οὐρανοῦ ἡ φύσις αὐτῶν, ὡς καὶ ἡ τῆς φωτεινῆς, οὐκ ἐν τοῖς ἄνω τοῦ προλήθη: εἰ δὲ ἡ καταικτικὴ τοῦ θανάτου ὥσπερ, ὡς αὐτῶν τὸν ἐκπῶν τὸν ἀνθρώπων ἐν τῇ κατὰ τὴν φύσιν ἀποβιολογῶν: ἐν τῷ λόγῳ οὖν αὐτοῦ: ἀνέπτετο τοῦ μυστηρίου τοῦ ποροποιῶν αὐτῶν.

Ἐκ τούτων ἐπιστήθη, ὅτι οἱ θεοὶ οὐκ ἐπι-
τραπέμεναι ἰδίᾳ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ ἀνθρώπου·
βίου χαρακτηροὶ εἶναι δορυβρίον, οἱ δὲ ἀνθ-
ρωποι, ἀνημπούχοντες ἐπὶ τῇ αὐτῶν τύχῃ, ἐκ τῆς
Ἰδοῦ περιμένον τὰς ἐπιταγὰς ἡ τὰ σημεῖα τῶν
δυνάμεων τῆς ἀδελφότητος αὐτῶν ἐλαττωστικῶς.
Ἐκ ταύτης τῆς ἰδέας κυρίως ἐγενήθη ἡ λα-
τρεία τῶν προγόνων καὶ τῶν ἡρώων, φυσικῶς

διαμέσων τοῦ ἐπιγείου καὶ τοῦ καταχθονίου κόσμου, ἡ πίστις τε εἰς τοὺς θεοὺς χρησμοὺς, οἵτινες ἦσαν οἰονεῖ ἡ προφητικὴ πνύχῃ τῆς γῆς, καὶ ἡ πίστις εἰς τὰ δυνεῖα καὶ εἰς τὰ ῥάσματα, τὰς ἀναιδέους ταύτας εἰκόνας τῆς ζωῆς, τὰς νόμους ἀμειψόμενος τῷ βασιλείῳ τοῦ θανάτου, καὶ ἐπετρέπετο ἡ ἀνδοσία. Τέλος τὸ αὐθιγόν, ὅτι πρὸς συντήρησιν τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως ἡ ἐνέργεια τῆς δικαιοσύνης οὐκ ἦν δύνατο ἐν τοῖς στενοῖς ὅροις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς περιρροῦνται, ἀλλ' ἦν ἀνάγκη ἵνα δεσμοὶ μεταξὺ ἐκτῶν καὶ ζώντων ὑπάρχουσιν, οὐ μικρὸν συνετέλεσε τῇ ἐδραιώσει τῆς πίστεως εἰς τὰς Ἑρινύδας, τὰς μήνιμονας, φύλακας τῶν γενικῶν νόμων τοῦ κόσμου καὶ τῶν μερικῶν τῆς οἰκονομίας, προερχομένων τῶν ἡδικημένων συγγενῶν καὶ τῶν ὑποχθονίων δυνάμεων. Ἡ τραγωδία καθιερωνέει τοὺς ἥρωας καὶ τῷ Βάκχῳ θεῷ ἄμα καὶ ἡρώεσσι καὶ θεῷ ὑποχθονίῳ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐμπνεύσεως, τὴν εἰκόνα τῶν ἀνθρωπίνων περιπετειῶν ἐκθέτει ἐν τοῖς παθητικωτάτοις παραδείγμασι, ῥυθμίζοντα τὸν ὑπερῶν ἐκείνων ἀνακοινώσαντα μεταξὺ τῶν γυναικῶν τοῦ σκότους καὶ τῶν τῷ φωτός, μεταξὺ τοῦ κόσμου τοῦ θανάτου καὶ τοῦ κόσμου τῆς ζωῆς· ταυτὴ μάλα παρίστη τῷ Αἰσχύλῳ, ὅς, ἐπερ τις καὶ ἄλλος, τὰς ρυστικὰς συνθήκας τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς, κατενόησεν. Οἱ χρησμοί, τὰ δυνεῖα, τὰ ῥάσματα ἡ ἐνέργεια τῶν Ἑρινυνῶν ἐν τοῖς δράμασιν αὐτοῦ μεγάλῃν εἶχον σπουδαιότητα ὡς δρμητικὰ ὄργανα καὶ ὡς ἐκφράσεις τῶν ιδεῶν αὐτοῦ.

Καίτοι ὁ σοφὸς Γαλλτὴς ἀναγνωρίζει ὅτι πάντα ταῦτα στοιχεῖα εἰσι τῆς ἀρμονίας τοῦ Διός, διότι καὶ αἱ Μοῖραι καὶ αἱ Ἑρινύες ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτῶνται καὶ τῇ κυριαρχίᾳ αὐτοῦ ὑπεκούουσι, τοῦ ζήτηματος τούτου ἀκριβοῦς ἡλεκτα, ἀπορρογῶν περὶ τοῦ Διὸς ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς συλλήψεσι τοῦ Αἰσχύλου πλεῖον εἰπεῖν τῶν προηγουμένων (σελ. 141—142), ὅπως μὴ πέρα τοῦ δυνάτος τὴν πραγματείαν αὐτοῦ ἐκτείνῃ. «Si je ne craignais d'étendre outre mesure cette dissertation, ce serait ici le lieu d'insister sur le rôle de Jupiter dans les conceptions religieuses d'Eschyle» etc.

Τούτο ὅμως ἦν ἀναγκαστικόν, διότι, κατὰ Μύληρον, αἱ θρησκευτικαὶ αὐταὶ τοῦ Αἰσχύλου ιδέαι περὶ τοῦ Διὸς τοῦ ὑπάρχοντος τῶν θεῶν εἰσιν ἡ ψυχὴ ἡ δὴκούσα καὶ ὡς ὡς οὐκ αὐτὴ τῆς τραγωδίας αὐτοῦ· διότι ὁ Ζεὺς ἡ ὑπερτάτη ἐστὶ δύναμις ἡ συνδιαλλάσσουσα ἐν τῇ τραγωδίᾳ τὰς ἀντικαταρτικὰς δυνάμεις καὶ διευθύνουσα εἰς τὸν λι-

μένα τῆς σωτηρίας τὴν πορείαν τῆς ἑμμενούς στήθεα χερὶ πάντοτε καὶ ὁματὶ ἀσφαλεῖ.

Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Μύληρον ἀπαξῶμεν καὶ ἡμεῖς χωροῦμεν εἰς ἐμπέδωσιν αὐτῆς, ὑποβάλλοντας τὰ ἀρμόδια χωρία ἐκ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, ὡς ἱκανήματα περὶ τῶν ἄλλων καὶ περὶ τοῦ Πινδάρου, καίτοι οὐ λανθάνει ἡμᾶς ὅτι ὁ τρόπος οὗτος, διὰ τὴν ἐπισφύρουσιν πολλῶν χωρίων καὶ παραπομπῶν, οὐκ ἐστὶν ἐπαγωγὸς τοῖς ἀναγινώσκουσιν.

Θρησκευτικαὶ δοξαῖαι Αἰσχύλου περὶ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων Ὀλυμπίων θεῶν.

§ 37. Ἐκ τοῦ προηγουμένου (§ 36, σελ. 141) χωρίου τοῦ Χοροῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος μηχανόμενον ὅτι ὁ Αἰσχύλος μετὰ πολλὰς καὶ βαθείας σκέψεις καὶ μελέτας, οὐκ ἀπλῶς καὶ ὡς ἐτυγεν, ἀπεδίδετο, ὅτι αὐτῷ ἀληθὲς καὶ ὀρθὸν εἶδος· ἀπὸ τῆς ἐπισταθμώμενος λέγει, τὴν δι' ἀγωνίαν τῆς ψυχῆς ἀμειψανταυτομένην περὶ τὴν ἐκλογὴν καλεῖ ἀπὸ φροντίδος ἀγένης. Τὸ δὲ πόρισμα τῶν σκέψεων αὐτοῦ καὶ μελετῶν ἦν ἡ ἀποδοχὴ τῆς μυθώδους ἀφηγήσεως τοῦ Ἡσιόδου, ὅτι ὁ Ζεὺς νικητὴς ἔμενε καὶ κοσμοκράτωρ.

Ἐπὶ δὲ τὴν προεφάνειαν ἐκείνην κλέωνται ὅτι ἐπὶ πρῶτον τὸ πᾶν.

Καὶ ἐν τοῖς Ἑπτὰ ἐπὶ Θίβας (στχ. 514) λέγει·

κοῦμα τις εἶπε ὅτι τοῦ νικημένου.

Ἐκτενέστερον ὡς ἐν ταῖς Ἰκέτιαι (στχ. 592—599) λέγει ὅτι οὐδ' αὖτε ἱερῶν αὐτοῦ καθεύμενον σέβει ὁ Ζεὺς, ἀλλὰ κύριος ἐν πράττει εὐθὺς ὅ,τι ἡ φῶν αὐτοῦ συλλαμβάνει·

πατὴρ φυτομήνης αὐτὴν εἶπε
γένους παλαιτέρων μέγας
τέκτων, τὸ πᾶν μὴχαρ οὐρὸς Ζεὺς.
Ἰν' ἀρχῆς δ' οὐ τοῖνος βούλων
τὸ μῦθον κρείσσων κρατῶν,
οὐ τοῖνος ἄνωθεν ἡμένοιο σέβει κάτω
πᾶρσι δ' ἔργον ὡς ἔπος
σπεύσαι τὴν βούλῃς φέρεει ἔργον.

Ζεὺς αἰώνος κρῖνον ἀπαύστου. (αὐτ. στχ. 573).

Ὁ Ζεὺς γενόμενος ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κόσμου καὶ τῶν θεῶν, ἐγένετο ὡσαύτως καὶ τῶν ἰδιοτήτων, ὡς οἱ προγενέστεροι θεοὶ εἶχον· οἷον ἡ Γῆ εἶχε τὸ προφητικὸν πνεῦμα προγινώσκουσα καὶ προλέγουσα τὰ μέλλοντα εἰσελθεῖν· τοῦτο προσκολληόμενος ὁ Ζεὺς ἐδωρῆσται τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἀπολλωνίῳ, ὅς προλέγε τὰ μέλλοντα ὡς

προφήτης τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Κατ' Αἰσχύλον ἡ Γῆ μεταβίβασα τὸ προφητικὸν χάρισμα τῇ θυγατρὶ αὐτῆς Θέμιδι, ἡ δὲ Θέμις τῇ Φοίβῃ, αὕτη δὲ τῇ Φοίβῃ Ἀπόλλωνι. Ταῦτα ἀφηγείται ἡ Πυθία προλογίζουσα ἐν ταῖς Εἰμερίαις (στίχ. 1—19).

Πρῶτον ἐν εὐχῇ τῆς προσθέτου θεῶν τὴν πρωτόμαντι Γαῖαν. Ἐκ δὲ τῆς Θέμις, ἡ δὲ τῇ μητρὶ δειντέρα τὴν ζήτησιν μαντεῖον, ὡς λέγει τις. Ἐν δὲ τῇ τρίτῃ λέγει, θεολογικῶς, οὐδὲ πρὸς βίαν τινός, Τίτῃς δὲ πάλιν παῖς χθονὸς καθέζετο, Φοῖβη¹ εἰδωσι δ' ἡ γενέθλιον ἐσθιν Φοῖβη² τὸ Φοῖβη δ' ὄνομα ἔχει παρόντων.

.....
τῇ γὰρ δὲν Ζεὺς ἐνθρονιστὶς ἀρένα
.....
.....
Διὸς προφῆται δ' ἐστὶ Λαῖας πατὴρ.

Καὶ παρκαταίνῃ (στίχ. 616—618) ὁ Ἀπόλλων λέγει:

οὐ πάποτ' εἶπον καὶ τῶν ἐν θρόνῳ
οὐκ ἄνθρωποι, οὐ γυναικες, οὐ πόλεως πέρι,
ὁ μὴ καλόντα Ζεὺς Ὀλύμπῳ ἐν πατρί.

Κατὰ τὴν Εὐριπίδην ὁμοίως ἐγένετο χρῆσις βίας πρὸς κατοχὴν τοῦ μαντεῖος ὁ Ἀπόλλων φρονεῖσας τὸν τερατώδη δρχόντα, ὡς τὴν ἀπόγειον τοῦ μαντεῖος εἰσοδὸν ἐφύλαττε, κατέβη ἐν αὐτὸ καὶ ἤρξατο προφητεύειν, ἀποστερήσας τὴν τιμὴν ταύτην τὴν Θέμιν· ἀλλ' ἡ Γῆ παρρησιόεσσα ἀπέλκε τὴν μαντικὴν ἐμπνευσιν, πέμπουσα τοῖς ἀνθρώποις ὄνειρους, πρὶν ὧν καὶ ὕπνῳ ἐμχύνθαι ὅσα ἐμελλόν γίνεσθαι· ὁ δὲ Ἀπόλλων εἰς τὸν Ὀλύμπῳ ἀναβὰς ἰδεῖν τὸν πατὴρ αὐτοῦ, ὅπως τὴν μὴν τῆς Γῆς καὶ τοὺς νυχτὶς ὄνειρους παύσῃ.

ὅτι ποικιλόνοτος αἰνωπὸς δρχων
σκιερῶν κατὰ χυλὸς ἐφύλαττε δάφνη,
Γαῖα πολύτρονον τίρως ἀρετῆς
μαντεῖον χθονίν¹
ἔει μὲν εἰς βρέρας, εἰς εἰλας
ἐπὶ μακίρας ἀγκυλίσσει θρώσκων
ἔκαστος, ὃ Φοῖβε, μαν-
τείων δ' ἐπιβὰς καθέων,
τρίποδ² τ' ἐν χροστίῳ
δύσσειε, ἐν ἀφελείῃ θρόνῳ
μαντείας βροτοῖς
διεσπάρων κέρων
δύοντων ὅσοι, Καστολίας βεβήρων
γένοιτο, μέγα γὰρ ἔχων μέλαθρον.
Θέμιν δ' ἐπὶ Γαῖας ὡν
καί³ ἀπενέσκατο Λα-
τίως ἀπὸ καθέων

χρηστηρίων, νόχια
χθον ἐκτενέσκατο φάρμακ⁴ ὄνειρων,
ὃς πόλεων μέρων τὰ τε πρῶτα
τὰ τ' ἐπειθ' ὅσ' ἐμελε τυχεῖν
ὕπνῳ κατὰ θυοσπέρους
εὐνῆς ἐρέζον. Γαῖα δὲ τὰν
μαντείων ἀπέλκετο τιμὴν
Φοῖβον φθόνῳ θυγατρὸς⁵
ταχέως δ' ἐκ Ὀλύμπου ὁρηθῆεις ἀνατ-
χίρα παιδὸν ἔρπειν εἰς Διὸν θρόνον
Πυθίαν ἔλκων χθονίας ἀρε-
λαῖν θεῶν μὴν νυχτὶς τ' ἐνοπέας⁶
γίλασε δ' ἐπὶ τέκος ἀπὸρ ὅσα
πολύχρυσά θεῶν λατρεύματα σχεῖν.
Ἐπὶ δ' ἐπέσει κέρων,
παύσει νυχτὶς ὄνειρων,
ἀπὸ δὲ λαθούτων
νυκτοπῶν ἐξέλπει βροτῶν,
καὶ τιμὰς πάλιν
ἔχει Λαῖα,
πολύτρονον δ' ἐν ἐνέκῳ θρόνῳ
ἔαρσεν βροτοῖς θεσπάρων αἰδαίτας.

Ἀντὶ ταύτης τῆς παραδόσεως ὁ Αἰσχύλος προ-
τίμησε τὴν εἰρηκτικὴν μεταβίβασιν τῶν μαντι-
κῶν προφητείων τῇ Φοίβῃ Ἀπόλλωνι, παρμε-
βαλὼν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Θέμιδος τὴν Τι-
τανίδα Φοῖβην. Ὁ δὲ Ζεὺς καὶ τῶν προνομίων
ἐγένετο κύριος ὡς εἶχον αἱ κόραι τῆς Νυκτός,
αἱ Μοῖραι καὶ αἱ Ἑριννίδες, διότι πανταίως καὶ
πανηγύετος, οὐ ἄνευ οὐδὲν γίνεσθαι, ἀρχὴ ὧν
καὶ τέλος πάντων.

Ζεὺς ἐστὶν αἰθέρ, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς οὐρανός,
ὅλας τοι τὰ πάντα!

ἡ γὰρ Ζεὺς πανταίως πανηγύετος¹
τὶ γὰρ βροτοῖς ἄνευ Διὸς τελεῖται;
(Ἀγαμέμν. στίχ. 1485)

Γαῖα δὲ παρκαταίνῃ Ζεῦ.

εἰ δ' ἄνευ αἰθέρος
ὁκατοῖς τελεῖται ἐστίν² (Ἰκτ. 823).
Ἄλλ' ὦ Ζεῦ πάτερ, πᾶσι τέκος ἀνέσεις
(Ἐπὶ δὲ τῇ γῇ, στίχ. 216).

Παλλὰδος καὶ Λαῖου
ἔκασι καὶ τοῦ πάντα κρείοντος τριπύ-
σωντος (τοῦ Διός). (Εὐρυπ. στίχ. 744—)

Ἐν δὲ ταῖς Ἰκέτιαις (στίχ. 86—101) ὁ Ζεὺς
τῶν θανάτων ἐπικαλούμενος τὴν τοῦ Διὸς φ-
ρωγὴν ἐξυμνεῖ τὸ ἀνέλεγκτον τῆς θελήσεως
αὐτοῦ, καίτοι αὕτη λαμπρὴ καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ
τῶν δυστυχιῶν τῶν ἀνθρώπων· πᾶν δὲ ὅτι

1) "E. Denis Histoire des Theories et des
Idees morales, Tom. I, pag. 78.

ἀν συλλήβητι τέλειον ἐν τῇ τοῦ Διὸς κεφαλῇ,
τοῦτο ἀσφαλῶς ἐκτελείται· ἀλλ' αἱ ὁδοὶ τῶν
βουλευμάτων αὐτοῦ ἀφανεῖς εἰσιν· ἐκ τῶν ὕψι-
λῶν αὐτῶν ἐλπιδὼν ῥίπτει εἰς τὸ βάρβαρον
τούς ὀλετήρας ἀνθρώπους, ἐνθροίζων δ' ἐν τῷ
οὐρανῷ τὴν νόστιν· ἐκείθεν ἐκτελεῖ τὰς βουλὰς
αὐτοῦ·

Διὸς ἡμερὸς οὐκ εὐθιράτος ἐτύβη·
πρὸς τοῖς φλεγέσι κὰν σκίπερ μελαίνῃ εὖν
ἔσθ'·
μερόπεςσ' ἀφ' ἧς
πίπτει δ' ὁ φάλαξ οὐδ' ἐπὶ νότῃ,
κορυφῇ Διὸς αἰετ' ἀν' ἡ πρῆγμα τέλειον·
δαυλοὶ γὰρ πρᾶτ' ἐν ῥασιόι τε τείνουσιν πό-
ροι
κατιδεῖν ἄρραστοι.
ἵκπτε δ' ἐλπίδων
ἀρ' ὑψιπύργων πανάλοισ βροτῶν,
βίαν δ' οὐ τιν' ἐξοπλίζει,
τὸν ἀπονὸν δαιμονίων· μνημον ὦντα τ' ἀνὰ
πῶς
αὐτόθεν ἐξέπρατ' ἔμπας ἱερῶν ἀρ' ὕρῳ.

Παρακατιῶν δὲ (στίχ. 1058) λέγει ὡς οὐκ ἔστι
ὁ χορὸς ὅτι ἡ φρὴν τοῦ Διὸς ἄδυσος·

τί τί μέλλω φρίνα Δίαν
καθορᾶν, θένιν ἄδυσος;

Καὶ αἱ ἐκβάσεις τῶν πολέμων οὐκ ἄνευ Διὸς
γίνονται·

Τροίαν κατασκήφαινα τοῦ διυφέρου
Διὸς μακίλῃ, τῇ κατέρχασται πύδον.
(Ἀγαμ. 525).

καὶ Διόθεν
πολεμόκρατον ἄγων τίλος ἐν μάχῃ.
(Ἐπτ. ἐπὶ Θῆδ. στίχ. 161).

ὦ Ζεῦ βασιλεῦ, τίποτε σὺ Περώων
τῶν μεγαλύνων καὶ πολυάνδρων
στρατιῶν ὀλέσας
ἔσταν τὸ Σούσων ἦδ' Ἀγδατάνων
πίνει δυναστὴ κατεκρυφας; (Περσ. στίχ. 532).

Ὁ Ζεὺς δοτὴρ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν τοῖς
βροτοῖς βραβεύει τοὺς ἀγαθὰ πράττοντας, τοὺς
δὲ κακοὺς κολάζει· ἐφ' ᾧ καὶ καλεῖται νειμέ-
τωρ καὶ ἑτερορρεπής, αἵτε νείμων ἐκείσθω τὸ
προσέκον, τιμὰς ἢ ποινὰς·

Ζεὺς νειμέτωρ ἐπίβει κοταίνων
(Ἐπτ. ἐπὶ Θῆδ. στίχ. 485).
ἀμροστέροις ὁμαίμων τῶδ' ἐπισκοπεῖ
Ζεὺς ἑτερορρεπής, νείμων εἰκένως
ἀπαικὴ μὲν κακοῖς, εἰσα δ' ἐνέμοις.
(Ἰκτ. στίχ. 403).

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄.)

τὸν ὕψιθεν σκοπὸν ἐπισκοπεῖ,
φύλακα πολυπύδων
βροτῶν, οἱ τοῖς πῖλας προσήμενοι
δικασ οὐ τυγχάνουσιν ἐνόμου.
μένει τοι Ζητὴς ἱκτιοῦ κύτος. (Διὸς στίχ. 380).

διότι σείβει τὰ νόμιμα τῶν ἱκετῶν καὶ κυλά-
ζει τοὺς παραβλίνοντας αὐτὰ·

σείβει τοι Ζεὺς τῶδ' ἐκ νέμων σείβας. (Εὐμ. 92).

Ὁ Ζεὺς ἦν ὡς οὐκ ἔστιν αὐστηρὸς τιμωρῆτής τῃς
ὕπερφρασεως καὶ ὕβριως·

Ζεὺς τοι κλισσῆς τῶν ὑπεράκρων ὄγαν
φρονημάτων ἔπεστιν. (Περσ. στίχ. 827).

Ἄναξ ἀνίκτων, μακάρων
μακάρτατε καὶ τέλειον
τελειότατον κράτος, ἔδωκε Ζεῦ,
πιθὺν τε καὶ γενέσθω·
ἔλευστο ἀνδρῶν ὕδριν εὖ συνηγας.
(Ἰκτ. στίχ. 524).

Ἔστι δὲ καὶ σωτὴρ τῶν πλειόντων ἐφ' ᾧ καλεῖ-
ται ἀφίκτωρ·

Ζεὺς μὲν ἀρίσταρ ἐπίβει προσήκους
στόλον ἡμέτερον νόδιον. (Ἰκτ. — 12).
εἰδ' οὐ τι ὅστις ἥλιον νιν ἱστορεῖ
χλωρόν τε καὶ βροπτόντα, μηχαναῖς Διός,
σὺν ἁθροῖσι θανάλλουσι γένος,
ἔλπει τις αὐτὸν πρὸς εἰμούς· ἦεν πάλιν.
(Ἀγαμ. 676—678).

Ἐνὶ λόγῳ ὁ Ζεὺς ἐστὶ τὸ πᾶν ἐν τοῖς ἀνθρω-
πίνους πράγματι. Τί δὲ οἱ ἄλλοι θεοὶ ἀναγκω-
ρίζουσι τὴν κυριαρχίαν καὶ ὑπεροχὴν τοῦ Διὸς·

Ἐλευθεροὶ γὰρ εἴςτις ἐστὶ πλὴν Διός.
(Περσ. στίχ. 50).

καλοῦνται δὲ Διογενεῖς, τὸ δὲ Ζεὺς πατὴρ αὐτῶν·
πάτερ Ζεῦ θεῶν Ὀλυμπίων. (Χορ. 792).

Ἐν δὲ τοῖς ἀνθρωπίνους πράγματι ἀνγκωλύον-
ται, ὡς ὁ Ζεὺς, καὶ πλείον ἰσχύουσι τῶν Νειρώων
καὶ Ἐρινύων·

ἔστι θεοῦ δ' ἔσ' ἰσχύς καθ' ἡμετέρας·
πολλὰ κίς δ' ἐν κακοῖσι τὸν ἀμείνων
καὶ χαλεπῶς οὐκ ὑπερβ' ὁρμήτων
κρημναμένων νεφελῶν ὄρεθι.
(Ἐπτ. ἐπὶ Θῆδ. 226).

Ὁ Διόσκυλος, ὡς ὁ Πίνδαρος, ὅτι μὲν ὀνομαστί
μνημονεύει τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ὅτι δὲ ἀ-
πλῶς λέγει θεός=θεὸς τις ἢ ὁ θεὸς καθόλου,
καὶ πληθυντικῶς οἱ θεοὶ· ὅτι δὲ ταῖς αὐταῖς
σημασίαις χρῆται τῷ ὀνόματι δαίμων=θεός
τις ἢ ὁ θεὸς καθόλου, καὶ πληθυντικῶς οἱ δαί-
μονες=οἱ θεοὶ· συνηθέστερον δὲ παρ' Αἰσχύ-
λῳ, δι' οὗς λόγους παρακατιῶντες ἐρωόμεν, τὸ

ἐνὶ κύν δαίμων ἐπὶ κακοῦ λαμβάνεται, κακὸς δαίμων, ἀλάστορ·

καὶ νῦν μὲν ἐς τὸν ἡμᾶρ οὗ βέβηκε.

(Ἐπ. ἐπὶ Θήβ. 21).

εὖ τελεῖ θεός (αὐτὸ στίχ. 35).

ὅταν δ' ὁ δαίμων εὖρῳ, πεποιθὶναι τὸν αὐτὸν δαί δαίμων· οὐρίει τυχῆς (Πέρσ. 601).

ἐπεὶ τὸ πρῶγμα κάρτ' ἐπισπέρχει θεός.

(Ἐπ. ἐπὶ Θήβ. 689).

Διὰ θεῶν πόλιν νερόμεν' ἀδάματον (αὐτ. 233).

ὅπ' ἀνδρὸς Ἀχαιοῦ θέθεν περδομέναν ἄτιμω.

(αὐτ. 324).

μὴ μέγας πλοῦτος κοῖσας αἰδᾷ ἀντρίψῃ ποδὶ κέρον, ἐν Δαρείῳ ἵπεν οὐκ ἔκκε θεῶν τινός (Πέρσ. 164).

ἢ τῶν δ' οὐ θεόκραντόν ἐστιν; (Ἀγχιμ. στίχ. 1487).

θεοὶ γὰρ οὐ καὶ τοιοῦτοι Παλλὰδος θεῶς. (Πέρσ. 348).

τῶν παλαιῶν γὰρ οὐκ ἔσκαποι θεοί.

(Ἀγχιμ. 461).

διότι οἱ θεοὶ οὐκ ἔμελλαν ὄνματι ὀρώσι τοὺς στρατηλάτας, οἳ τινὲς γίνονται αἰτίοι καταστροφῆς πολλῶν ἀνθρώπων.

θεός τις, οὐκ ἔνθρωπος ὅστις ἐκείνῳ τύχῃ δὲ αὐτῇ ναυτολοῦσθ' ἐπέτα' (αὐτ. 663—).

νυκτὶ δ' ἐν ταύτῃ θεός χειμῶν ἄωρον ὥρως, πήγυσιν δὲ πᾶν βέβηρον ἄγνυον Στυμφόνος. (Πέρσ. 95).

ὅμως δ' ἀνάγκη πημάτων βροτοῖς φέρειν θεῶν δειδόντων (αὐτ. στίχ. 348—).

θεῶν δειδόντων οὐκ ἂν ἐκρύβοι κακά (Ἐπ. ἐπὶ Θήβ. 719).

ἐπεὶ τί νῦν ἔκατι δαίμονων κυρῶ; (Χοηρ. 214).

μέλει θεοῖσιν ἄν περ εὖ μέλῃ πέρι. (αὐτ. 780).

τὸν εὐχαῖς ἑμαῖς λυτῇ μαχαναῖς θεοῦ πέρα. (Ἰκτ. 1072).

Ἐκ τῶν χωρίων τούτων καταφανὲς γίνεται τὸ κράτος τῶν θεῶν ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Καιρὸς δὲ ἡδὴ ἐξετάσαι τὴν μοῖραν τῶν Μοιρῶν ἐν τοῖς ἀνθρωπίνους πράγμασι, τῶν Ἑρινίων, τῆς Ἀτῆς, τοῦ Ἀλάστορος ἢ τοῦ κακοῦ Δαιμονος.

Περὶ Μοιρᾶν, Ἐρινίων καὶ.

§ 38. Αἱ Μοῖραι καὶ Ἑρινίαι κατέχον ὡς Δαχυν προνομίας καὶ τιμὰς πρὸ τοῦ Διός· ὁ δὲ Ζεὺς οὐκ ἀρεῖται αὐτάς τὰς τιμὰς ταύτας, ἀλλὰ μόνον καυτεβαλεῖν αὐτάς ταῖς βουλαῖς

αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων θεῶν, ὡς ἄλλα τε καὶ τὰ ἐξῆς χωρὶς πιστοῦσιν. Ἐν τῇ Ἀγαμέμνονι ὁ χορὸς μνημονεύσας τῆς Μοίρας καὶ τοῦ Ἀλάστορος ἐπὶ τέλους (στίχ. 1450) ἀπορρίπτεται ὅτι πάντα τῇ βουλῇ τοῦ Διὸς ἐγίνοντο·

Διὰ Διὸς παναίσιον πανερίτα·

εἰ γὰρ βροτοῖς ἔκκε Διὸς τελεῖται; εἰ τῶν δ' οὐ θεόκραντόν ἐστιν; ὅτι τοὶ μέρσιμόν ἐστιν, τὸ γίνοιτο· ἂν Διὸς οὐ παρβτόν ἐστιν μέγῃλα φρὴν ἀπέραντος· (Ἰκτ. 1047—).

ἐν οἷς φέρεται ὅτι τοὶ μοῖραιον ἦν ἀπόφραξι τοῦ Διός·

Ζεὺς ἐπέσκηψε τελευτὴν βροτῶν. (Πέρσ. στίχ. 540).

θέθεν γὰρ κατὰ Μοῖρ' ἐκράτησε τὸ παλαιόν, ἐπέσκηψε δὲ Πέρσας·

πολλοὺς πυρροδαίτους διέπειν ἱπποχόρμας τε κλέονους πλέονας τ' ἀναστάσεις. (αὐτ. στίχ. 101—).

Ἐν δὲ τῇ τελείᾳ τῶν Εὐμένειδων (στίχ. 1045—46) οἱ προπομποὶ ἔδουσιν, ὅτι τῇ βουλῇ τοῦ Διὸς ἐσώθη ὁ Ὀρέστης καὶ ἐπῆλθε συνδιαλλαγή τῶν ἀρχαίων καὶ νέων θεῶν, ταῦτα δὲ καὶ ἡ Μοῖρα συναπεδέξατο·

Ζεὺς ὁ παντότας, εὖτω Μοῖρὰ τε συνακτέβει.

Ἡ Κλυταμνήστρα λέγει περὶ τοῦ μελετωμένου φόνου τοῦ Ἀγαμέμνονος ὅτι τῇ βοηθεῖα τῶν θεῶν ἡ Εἰμαρμένη ἐτελείει τοῦ ἔργου (Ἀγχιμ. στίχ. 913).

ὅστις δικαίως σὺν θεῷ Εἰμαρμένῃ·

ἀπὸ τῆς Ἀγαμέμνης δὲ ὑστερον (Χοηρ. στίχ. 910) πρὸς τὸν Ὀρέστην, τὴν αἰτίαν τοῦ φόνου εἰς τὴν Μοῖραν ἐναγέρει·

Ἡ Μοῖρ, ταῦτ' ἐν, ἃ τέκνον, παραίτια·

πρὸς ἦν ὁ Ὀρέστης, ἀποκρίνεται, καὶ τὸν φόνον σου ἡ Μοῖρα παρεκείσατο·

καὶ τὸν δὲ τοῖνον Μοῖρ' ἀποκρίνεται μέρος.

Ὁ χορὸς ὅμως, ὡς ὑστερον ἐν ταῖς Εὐμένεισι ποιήσει ὁ Ὀρέστης, ἀπορρίπτεται ὅτι ὁ φόνος τῆς Κλυταμνήστρας ἦν μέλλον τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ τῆς Μοίρας ἔργον·

ἔλακε δ' ἐς τὸ πᾶν ὁ πυθοχρήστας φηγῆς θέθεν εὖ παρβόσον ὀρμημένους. (αὐτ. στίχ. 914).

Ὁ χορὸς ἐν τῇ Ἀγαμέμνονι (στίχ. 681—) ὁ νομῶν τὴν Ἑλένην ἀποδίδωσι τοῦτο εἰς ἐπίπνοιαν θεοῦ τινος περὶ τοῦ μελετωμένου προνοῦντος.

Τίς ποτ' ὠνάμεν ὡς ἐς τὸ πᾶν ἐτηγμός
μὴ τις τὸν νῦν οὐχ ὁρῶμεν προελπίσει τοῦ πεπρα-
μένου
γλώσσαν ἐν τύχῃ νέμεν;

Ἡ καρδία προτρέμουσα τῆς γλώσσης ἐξέχεε
τὰ δ'· εἰ μὴ ἡ Μοῖρα θεοῖν τεταγμένη ἐκώλυνε·

Εἰ δ'· μὴ τεταγμένα
Μοῖρα ἴσταν ἐκ θεῶν
εἰρημύλιον φέρειν,
προτρέμουσα καρδία
γλώσσαν νῦν ἐτίχει. (Ἀγαμ. 1025—).

Ἡ Μοῖρα καταστρέφει τὸ ἴλιον, ἀν μὴ βοήθειά
τις θεοῖν ἐπέλθῃ·

πάντα δὲ πύργων
κτῆνη πρόθεε τὰ δημιόπων,
Μοῖρα λαπάει πρὸς τὸ βλαίνει·
οἷον μὴ τις ἄγα θεῶν κινέσῃ, πᾶσι γὰρ ἐν σὺν-
μῶν μίγα Τροίας
στραταῶν.

Ὁ Ζεὺς ἐκ τοῦ Ἄδου ἔνθα ἦν ὁ φρονεῖν Ἀγα-
μέμνων πέμπει τὴν ὑπερόπτιον Ἀττιν·

Ζεῦ, Ζεῦ, κάτωθεν ἐκπέμπων
ὑπερόπτιον Ἀταν
βοτῶν τέλειον καὶ πανούργῳ
χειρί. (Χορη. 383—).

Ὁ Ἀπόλλων ἦ ὁ Πην ἦ ὁ Ζεὺς πέμπει τὴν ὑ-
περόπτιον Ἑρινύν πρὸς τιμωρίαν τῶν φρονε-
σάντων τοὺς νεοσσούς τῶν αἰγυπιδῶν·

ὕπατος δ' αἶων ἦ τις Ἀπόλλων
ἦ Πην ἦ Ζεὺς οἰωνόθρονον
γῶν δαυδῶν τῶνδε μετοίκων
ὑπερόπτιον
πέμπει παραδῶσιν Ἑρινύν. (Ἀγαμ. 55—).

Ἡ Ἑρινὺς οὐκ αἰσέρεται εἰς οἶκον ἐν ᾧ αἱ θυ-
σίαι εἰσὶν ἐπύρσθητοι τοῖς θεοῖς· τὸ θυμίσμα
διώκει τὸν διάβολον, λέγει καὶ νῦν ὁ λαός·

μελάναιγες οὐκ
εἰσὶ δόμοις, διὰν ἐκ χερῶν
θεοὶ θυσιᾶν δέχονται. (Ἐπ. ἐπὶ Θῆβ. 699—).

Περὶ δὲ τοῦ νόμου τῶν ἀντιποίνων (ὠδύντα ἀντὶ
ὀδόντος καὶ ὀρθακλῆν ἀντὶ ὀρθακλμοῦ, καὶ
μῆχιραν ἰδωκας, μῆχιραν λάβης) ὁ χορὸς
τῶν Χορηφῶν (στίχ. 306) πρὸς τὰς Μοῖρας
ἀποτεινόμενος λέγει, ὅτι ὑπὸ τοῦ Διὸς ἐλευρώθη·

Ἄλλ' ὦ μεγάλοι Μοῖραι, Διέθεν
τῆς τέλειαν
ἢ τὸ δίκαιον μεταδίνει·
ἀντὶ ἐν ἔθρῳ ἐχθρὰ
γλώσσα τέλεισθαι τοῦφειλόμενον
πράσσουσα Δίκη μὲν' αὐτεῖ·

ἀντὶ δὲ πλήρης φονίας φονίαν
πληγὴν τινέτω· ἔρλσαντι παθεῖν,
τριγέρων μῦθος τέλει φωνεῖ.

Ἡ ἐπιτήρησις καὶ ἐκτέλεσις τοῦ νόμου τοῦτον
ἦν ἀνέκαθεν πρὸ τοῦ Διὸς (18, § 20. σελ. 55.
57) ἀναθεωρημένη ταῖς Μοῖραις καὶ ταῖς ἀδελ-
φαῖς αὐτῶν Ἑρινύσιν·

Ἄλλ' ἔστιν ἡμῖν τοῦτο προστεταγμένον,
λέγουσιν αἱ Εὐμενίδες πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα· ὁ
δὲ Ζεὺς κατακύρωσεν αὐταῖς τὸ δικαίωμα τοῦτο·

μέγας γὰρ ἤμας παρὰ Διὸς ἔρθεος λέγει·
ἐγὼ δ', ἄγε γὰρ αἶμα μητρώον, ἔλκας
μέτεμι τὸν δὲ φῶτα κάκυνον γαστῆρ. (Εὐμ. 229—)

Τίς οὖν τὰς οὐχ ἔσται καὶ δίδωκε βροτῶν,
ἡμῶν κλῶν θεσπῶν
τὸν μοῖράραντον ἐκ θεῶν
δοῦντα τέλειον; ἔτι εἰ μοι
γέρας παλαιόν, αὐδ'
ἀτιμίας κυρῶ, καίπερ ὑπὸ χθόνα
τέλει ἔχουσα καὶ δυσλόων κνέρας. (στίχ. 390—).

Ὁ Αἰσχύλος πολλὰ καὶ τῶν τραγικῶν αὐτοῦ
μνησάντων τοῦ νόμου τούτου ποιεῖται·

ἔστι γὰρ, παῖσι τέλει καὶ δόμοις
ἔσται, ὅν κλισίος, μένει δορί τίνας
ἡμεῖς, ῥίμιν
τάδε γέρας δίκαια Διόθεν κράτη.
(Ἰκτ. στίχ. 434—).

Ἡ Κασσάνδρα τὸν φρόντα τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ
τοῦ ἐκυτῆς προσηγορεύουσα προλέγει ὅτι ἄλλος
ἐλεύσεται τιμωρός, ἡσίοτι οὕτως ἔταξε μέγας
ἐκ θεῶν ἄρκος·

οὐ μὴν ἄτιμοι γ' ἐκ θεῶν ἐκλήσαν·
ἦτοι γὰρ ἡμῶν ἄλλος αὐ τιμώμενος,
μητροκτόνον φίτμα, ποινάτωρ πατρός·
φύγας δ' ἀλήτης τῆδε γῆς ἀπὸ τῆς
κάτεισιν ἔστας τάδε θρηγκώπων φιλίας·
ἔραρε γὰρ τις ἄρκος ἐκ θεῶν μέγας,
ἦτιν τίν' ὑπείσασκα κερμένον πατρός.
(Ἀγαμ. στίχ. 1279—).

νῦν δ' ὁρῶσθας στέματος τριγμήν,
τὸν τριπλῶντων
δαίμονα γέννης τῆδε κυκλήσανων.
Ἐκ τοῦ γὰρ ἔρωσ αἰματοχοῖρος
νέριχ τρέφεται, πρὶν καταλῆσαι
τὸ παλαιὸν ἔσος, νέος ἔχρη· (αὐτ. 1475—).

Ὁ Δαίμων καλεῖται τριπλῶντος, διότι ἀπὸ
γενεῶν εἰς γενεὰν μεταβάλλει, τρίς πῶν αἶμα
καὶ παχυνθεῖς·

ὁ παλαιὸς δρυμὶν ἀλάστωρ
Ἀτρείας χαλεποῦ θοινωτῆρος
τόνδ' ἀπίσιον,
τέλειον νεαρὸς ἐπιθύσας· (αὐτ. 1501—).

Ὅντις ἦναι τὸν ἄντ' ὀνείθευ.
 δόμαρα δ' ἔστι κρήναι·
 φέροι φέροντ', ἐκτείνε δ' ἡ καίνων,
 μένειν δὲ μένοντος ἐν ὄρνει Διὸς
 παθεῖν τὸν ἐράντα θέρμον γάρ.
 Τίς δὲ γόνιν ἀραῖον ἐκάλει ἔδμον;
 μακάλληται γένος πρὸς ἄντ'. (αὐτ. 1580—).

Ἄλλὰ νόμος μὲν φόνος σταγόνας
 χυμένας εἰς πῖθον ἄλλο προσαιτῶν
 αἷμα· βοῇ γὰρ λογιῶν Ἐρινύν
 παρὰ τὴν πρῆστον φημένον ἄντην
 ἑτέραν ἐπάγουσαν ἐπ' ἄντ'. (Χορη. 400—).

φόνου δ' Ἐρινύς οὐκ ὑπεσπανισμένη
 ἀκράτος αἷμα πίεται τρίτην πῖθον.
 (αὐτ. 577—).

Ἄποκρυπτος καὶ ἡ Ἐοινὺς τρεῖς πιδοῦσα αἷμα,
 ὡς δ' Ἰλίου πύργου, ὅς ἄρρηκτον ἔστιν Ἐρινύς, καθὼς
 καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους δαίμονος εἰπομεν, ὅτι
 ἄρρηκτον ἐστὶν ὁμοῦ (§ 27, σελ. 114).

Ἐν δὲ τῷ ἀποκρυφίῳ τῶν Χαιρόνων (στίχ.
 639—) λέγεται περὶ τοῦ φόνου τῆς Κλυταίμνης-
 στρας μετέγνωσεν ἡ πόλις χαλκείοντα τὸ ξί-
 φρος, ἡ δίκη, δι' ἣν μετρησέσθαι αὐτὸ εἰς τὸ
 στήθος τῆς Κλυταίμνης φέρεται, ὁ Ὀρέστης ὁ ἐμ-
 πηγνύων αὐτὴν, καὶ ἡ Ἐρινὺς ἡ τιμωροῦσα τὸ
 ἄγος τῶν παλαιῶν αἰμάτων.

τὸ δ' ἄγχι πνευμάτων ἔλκος
 διανταλὰν θύπετεσι οὐτῇ
 διατ' Δίκα· τὸ μὴ θίμει γὰρ οὐ
 λῆξ πῖθον πατούμενον,
 τὸ πῦν Διὸς σείδας παρεκθίντες οὐ θημιστῶς
 Δίκα· δ' ἐρείδεται πύλην
 προχαλκίαν δ' Ἀίσαν πασχαλουργίαν
 σέθεν δ' ἐπασπείρει ἄερος,
 αἰμάτων παλαιῶν
 τίνει μύθος χρόνον κλυτὰ βροτοῖσιν Ἐρινύς.

Καὶ τὰ ἄγχι δὲ τῶν Λαβδακιδῶν εἰς τρεῖς γε-
 νεῖς μεταβιβάζονται, ἀπὸ Λαίου εἰς Οἰδιπόδου,
 καὶ ἀπὸ Οἰδιπόδου εἰς Πολυνείκην καὶ Ἑκτο-
 κλέα.

Ἐπὶ τὸν δῖμον νόει παλαιαῖσι συμφωνεῖ κακοῖ.
 παλαιγενὴ γὰρ λέγω
 παρὰσιλιν ὡκύνουσιν·
 αἰῶνα δ' ἐς τρίτον μέλει.
 (Ἐπὶ ἐπὶ Θέβ. στίχ.).

Ἰσως δὲ ἡ παράδοσις τῆς διακρίσεως τῶν ἐγγλη-
 μάτων καὶ ποιῶν κατὰ τρεῖς γενεάς ἐν τῷ
 οἴκῳ τῶν Πολυπίδων καὶ ἐν τῷ τῶν Λαβδα-
 κιδῶν ἔδωκεν ἀφορμὴν τῷ Αἰσχύλῳ ἵνα τὸ σύ-
 στεμα τῶν τριλογιῶν δημιουργήσῃ καὶ εἰσα-
 γάγῃ εἰς τοὺς δραματικούς αἰῶνας.

Λυστήρης δὲ ποιῶνς ὀρίσταντο ὡσαύτως ὑπὸ

τῶν Ἐρινυῶν καὶ τοῦ Ἀλκαστορος ἐν τε τούτῳ
 τῷ κόσμῳ καὶ ἐν τῷ κόσμῳ μετὰ θάνατον καὶ
 οἱ παραβαίνοντες τὸν θεῖον τῆς ξενίας καὶ
 τῶν ἐκείνων. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἀργεῖος Πηλεσ-
 γὸς τὰς ἐκείνης Δαναίδας οὐκ ἀποδέχεται, τὸν
 ἐκείνου Δία καὶ τὸν Ἀλκαστορα φοβούμενος·

ἦμος δ' ἀνάγκη Ζηνὸς αἰδεῖσθαι κίτων
 Ἰκτῆρος. Ὑψιστος γὰρ ἐν βροτοῖσι φέδος.
 (Ἰκτ. στίχ. 478—).

ἐκδόντες ὅμως τὸν πανώλερον θεὸν
 βαρὺν ὀνόσκον θεοῖσιν Ἀλκαστορα,
 ὃς οὐδ' ἐν ἄλῳ τὸν θάνατον ἐλευθεροῖ.
 (αὐτ. στίχ. 414—).

Ὁ δὲ χορὸς τῶν Δαναίδων ἀδει.

Ζῆμα μέγα σθέντων
 τὸν ἔθνον δ' ὑπερτάτους,
 ὃς καὶ πῶς ἴσμεν Ἀίσαν ὁδοῖ. (αὐτ. στίχ. 671—).

Ὁ Ζεὺς στηρίζει τὴν Μοῖραν φυλάττων τὸ κύρος
 τοῦ νόμου, καθ' ὃν οἱ πρὸς τοὺς ξένους καὶ ἐκεί-
 νους ἀπεδύνοντες ἴσα τοῖς πατροκτόνοις καὶ
 μητροκτόνοις τιμωροῦνται.

Ἐν δὲ ταῖς ἑξήκοντι (90—94) ὁ Ἀπόλλων
 παραδίδουσι τῷ Ἑρμῇ τὸν Ὀρέστην, τὸν ἐκείνου
 αὐτοῦ, παραγγέλλει ἵνα φυλάτῃ αὐτόν, διότι
 τοῦτον τὸν νόμον καὶ αὐτὸς ὁ Ζεὺς σείδει.

Ἑρμῇ, φύλασσε· κάρτα δ' ὦν ἐπώνυμος
 πομπῆος ἔσθι, τίνδε ποιμαίνων ἔμην
 ἰκίτην· οἶδε τοι Ζεὺς τὸν ἐκ νόμου σείδας,
 ἁρμύμενον βροτοῖσιν εὐπρόμη τύχῃ.

Ὁ δὲ Πάρις τὸν ἔρπον τῆς ξενίας παραδίδας πα-
 τέρτιος ἐγένετο τῆς κατὰστροφῆς τοῦ τε πατρὸς
 καὶ τοῦ γένους καὶ τῆς πόλεως· διότι ἡ ἑλικοβλέ-
 φρος, ὁ δὲ Πάρις, πομπὴ τοῦ ξενίου Διὸς, εἰσῆλθεν
 εἰς τὸ ἴδιον ὡς νυμφόκλυτος Ἐρινύς.

πάρτα δ' ἔδωκεν εἰς ἴδιον πόλιν
 λέγοντι· ἂν πρὸς ἡμᾶς μὲν νημέριον γαλάνας,
 ἀκαταῖτον τ' ἀγαλματιότου,
 μαλθακὴν ἡμετέρων ἰστίων,
 δεξιόθεν ἑρως δὲ ἀπὸ
 παρακλίναν· ἡλέκταν δὲ ἡμᾶς πικρὰς τε-
 λευτάς,

δυστέρως καὶ δυσμήλως σμένει Πάρις Ἰκαίον,
 πομπὴ Διὸς ἐνέμου
 νυμφόκλυτος Ἐρινύς. (Ἰδρ. στίχ. 757—).

Ἐν πᾶσι τούτοις τοῖς χωρίοις οὐδαμῶς ἀπαρ-
 χῇ τίς φέρεται τῶν Μοιρῶν, τῶν θεῶν ἐκ τῶν
 ζώοντων, ἀλλὰ τούναντιον αὐταὶ τε καὶ αἱ Ἑρι-
 νύς, καὶ ἡ Ἄτλη καὶ ὁ Ἀλκαστωρ ἡ κακὴ δαι-
 μων εἰσὶν ὑποδείκνυται τῶν θεῶν· καὶ ἂν ποτε
 ἴδωσιν ὑπὲρ τῶν καταπατομένων ὑπὸ τίνος
 τῶν θεῶν προνομιᾶν αὐτῶν, ὡς αἱ Ἐρινύς

πρός τὸν Ἀπόλλωνα, κινῶνται καὶ ὑποχωροῦσιν. Ὁ δὲ Αἰγυλὸς καὶ τὸ ὑπέρμαρον δέχεται, ὡς ὁ Ὀμηρὸς, ὅτι δηλαδὴ τὸ ὄρισθιν ὑπὸ τῆς Μοίρας γίνεται ταχύτερον τοῦ ὀρισθέντος χρόνου, ὅταν ὁ ἄνθρωπος, ὡς ὁ Αἰγυλὸς καὶ ὁ Ζεὺς, σπεύδῃ πρὸς τὴν αὐτοῦ καταστροφὴν, ἢ ἀνθίσταται τῇ παρεμβάσει θεοῦ τινος. Ὁ Διόφειτος λέγει, ὅτι χρησμοὶ προῖπον τοῖς Πέρσαις, πρὸς αὐτὰς δυστυχίας, ἀλλ' ἐνόμιζεν, ὅτι αὐταὶ μετὰ πολλὸν χρόνον γενήσονται, ἐνίστασθαι δὲ τὸ ἄριστον διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ἡσυχίου αὐτοῦ.

φεῦ, ταχέϊ γ' ἦν ἡ χρησμῶν πράξις, ἐς δὲ παῖδ' ἔμην

Ζεὺς ἐπέσκηψε τέλος τῇν θεσπάζων· ἐγὼ δὲ πού διὰ μακροῦ χρόνου τὰν ἡλίου ἐκτελεσθέντων θεού;

ἄλλ' ὅταν σπεύδῃ τις αὐτὸς, ἡ αὖτος ἀνάγκηται. (Πέρσ., 729—).

Αἱ δὲ ἑρμηνείαι μέμνονται τῷ Ἀπόλλωνι ὅτι παρέπεισε τὰς Μοίρας ἀναβαλεῖν τὸν ὅριστον τοῦ Ἀδμήτου.

Ταῦτ' ἔβρασας καὶ φέρητος ἐν δόμοις, Μοίρας ἑπιστάς ἀφ' ἑστέου θείων βροτοῦς.

(Εὐμην 723—).

Ἀλλὰ τότε πῶς ἐγεννήθη τὸ ἐρῶν, καὶ ἐν ταῖς τραγωδίαις τοῦ Αἰγυλίου ὑπεράκτῃ δυνάμει ἐστὶν ἡ Μοῖρα, θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων δεσπόουσα;

Πόθεν ἐπιστεβῇ ὅτι ἡ Μοῖρα κυρίαρχος ἐστὶ δέσποτα τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰγυλίου.

§ 39. Ἐκ τῶν ἐξῆς αἰτιῶν κατ' ἐμὴν κρίσιν. α. Ὁ Αἰγυλὸς ἐπεχείρησε δραματοποιῆσαι καὶ μύθους παναρχαίους μέχρι τῶν χρόνων ἀνερχομένων, καὶ οὗς ὁ Ζεὺς ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπῆκε ὑπακοὴν παρὰ πάντων, ἀρχαίων τε καὶ νέων θεῶν· εἰς τῶν παναρχαίων τούτων μύθων ἐστὶ καὶ ὁ τῆς τριλογίας τοῦ Προμηθεύς. Ὁ Προμηθεὺς, κατὰ Τιτάν, ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τῶν Τιτάνων κατὰ τοῦ Διὸς ἐπανάστασιν καὶ σὺν τῇ μητρὶ αὐτοῦ προσεχώρησε τῷ Δίῳ· ἀλλὰ γὰρ τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τὴν δυσμενείαν αὐτοῦ ὑπέπεσε, καὶ ἀπὸ συμπλοῆς φίλου ἀποθανόντος ἐγένετο ἐχθρὸς αὐτοῦ, διότι οὐδέποτε παρὰ τοῦ Διὸς περιέμενε τοιαύτην πρὸς αὐτὸν διαγωγὴν. Ὁ Προμηθεὺς σταυρωθεὶς κατ' ἐντολὴν τοῦ Διὸς ὑπὸ τοῦ Ἥρακλῆος ἐπὶ νηὶ ἀποκρήμυνον φάραγγος τῆς Σκυθίας, ἀποχωρήσαντος τούτου μετὰ τοῦ Κρέ-

τους καὶ τῆς Βίας, μένων μόνος τὴν τύχην αὐτοῦ ἀπολαμβάνει, πρὸς τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως ἀποτεινόμενος, διότι οὐδεὶς τῶν Ὀλυμπίων θεῶν ὀφείβῃ τοῦ Διὸς συμπάθει αὐτῷ.

ὁ δὲ αἰθερ καὶ ταχύτερο· πνεῦμα ποταμῶν τε πηγαί ποταμῶν τε καὶ κελῶν ἀνέστημι γέλασμα, παρμυτέρ τε γῆ, καὶ τὸν πάντην Ἥλιον κύλιον καλῶ· θέσθ' ἡ εἰς πρὸς θεῶν πάσῃ βίᾳ.

Εἴτα στρίψων τὸν λόγον πρὸς αὐτὸν ζητεῖ ἐξ αὐτοῦ παραμυθίαν, διότι πάντα προεπίσταται τὰ συμβεβηκότα αὐτῷ κατὰ τὰ μυστοῦ δεισμῶν, πρέπει δὲ μετ' ὑπομονῆς εἶρην τὸ πεπρωμένον, ὅπερ ἄρκετον.

πάντα προεπίσταμαι

σκεπθῆς τὰ μέλλον', οὐδὲ μοι ποταμῶν πῆμα οὐδὲν ἔστι τὴν πεπρωμένην ἐλ γῆ αἶσαν φέρειν ὁ βροτοῦ, γινώσκου'· θεὸς τῆς ἀνάγκης ἐστ' ἀδέρητον σθένος.

Ἐν τούτοις γίνεται τὸ πρῶτον μείναι τῆς Μοίρας· πρὸς δὲ τὸν χρόνον τῶν ἑλκεσθῶν παρινοῦντα αὐτῷ μετριοτέρην ἔχειν γλῶσσαν ὅπως κατορθωθῇ συνδιελλαχῇ αὐτοῦ τῷ Δίῳ, ἀπακρίβηται (στίχ. 511—519).

οὐ γὰρ ταύτη Μοῖρὰ ποτε τέλεσθός ἐρῶναι πέμπεται· μυσταὶ δὲ πηροῦνται ὅτι· σκεπθῆς ὅσα διαπρὸς συγῆναι, τίχνη δ' ἀνέχρηστος ἀπονεστήρα μακρόφ.

Ισ. Τις οὖν ἀνέχρηστος ἐστὶν εὐκατοστήρας;

Πρ. Μοῖραι τριμορφεὶ μνήμονι· Ἐρινίες.

Ισ. Τούτων ἄρα Ζεὺς ἔσται ἀδονεστήρας.

Πρ. Οὐκ οὖν ἐν ἐκέρῳ γὰρ τὸν πεπρωμένον.

Ισ. Τί γὰρ πέμπεται Ζηνὶ πῶς αἰ κρατεῖν;

Ὁ χορὸς καὶ αὐτὸς συμβουλεύει τῷ Προμηθεῖ μετριοφροσύνην, ὅπως μὴ καὶ αὐτοῦ βαρυτίβρας ποινὰς ἐπιστήρῃ· ὁ δὲ Τιτάν, περιφρονεῖ τῶν τιμωριῶν.

τί δ' ἂν φοβερὴν ᾧ θανάτῳ οὐ μέμνηται;

Ισ. Οἱ προσκυνοῦντες τὴν Ἀδράστιαν σοφί.

Πρ. Σίβου, προσεύχου, ὅπως τὴν κρατεῖν' αἰ.

Ἐμοὶ δ' ἑλπίσιν Ζηνὸς ἡ μὴν μείλει.

Ταῦτά εἰσι τὰ χωρία¹ ἐν οἷς ἡ Μοῖρα κυρίαρχος.

1) Ἐν ἐτέρῳ χωρίῳ (στίχ. 893—895) ὁ Ζεὺς τῶν ἑλκεσθῶν ὁρῶν τὰ ἐκ τοῦ ἔρωτος τοῦ Διὸς βινὰ τῆς Ἰούης παθήματα εἰσάγει· ἵνα μὴδέποτε αἱ μετὰ Μοῖραι βίωσιν αὐτὴν ἄλογον τὸν Διό:

μήποτε ἡρώσῃ μ' ὃ πνέωναι Μοῖραι λελίον Διὸς ἐνάντησαν βίωσις πύλοισιν.

εἰσάγει δὲ πρὸς τὰς Μοῖρας, διότι αὐταὶ ἦσαν νυμφαγωγὸν ἐν τοῖς γάμοις, ὡς εἴρηται (§ 32 Σελ. 129).

σειται ὑπὸ τοῦ Προμηθεύς ὑπερτέρα ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Διός. Ἀλλὰ ταῦτα ἀρκοῦσιν ἵνα εἴπῃ τις, ὅτι ὡς Μοῖρα, καίπερ ἀθάνατος, ὄντως ἐστὶ τὸ παρὼν πάντοτε πρόσωπον, ὃ ἦρω· τῆς τραγωδίας ταύτης; ὁ δ' αὖτις ἐξετάσῃ τὴν πορείαν τῆς τραγωδίας, εὐρήσει ὅτι ἡ Μοῖρα μνημονεύεται μᾶλλον χεῖρ τοῦ συνθέτου καὶ τῆς συγκρατικῆς τῆς τραγωδίας, ἐν δὲ τῇ πράξει ὅλος ζῆν ἡμῖν· ὁ ἥως τοῦ ἀρχαίου ἐστὶν ἡ ἀγέρωχος καὶ σιδηρῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Προμηθεύς ἀντιμαχόμενη πρὸς τὴν ὑπέρχον ὀφθαλμῶν τοῦ Διός, καὶ οὕτω ὑπὸ τοῦ ὑπάρχοντων θεῶν δεσποζόμενη, οὕτω ὑπὸ τῆς Μοῖρας.

Ὁ Προμηθεὺς ὁμολογεῖ ὅτι ἐκὼν ἡμάρτε κλέψας τὸ πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ χεῖρ τοῦ ἀνθρώπου ἔδωκεν, καίπερ εἰδὼς ὅτι τιμωρηθήσεται. ὡς τὴν ἡμάρτιαν δι' ἣν ἦλθε τὸ πρῶτον εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν Δία ἐκονταῖς γενομένη οὐκ ἦν ἔργον ἐπ' αὐτῷ ἢ ἐν αὐτῷ ὑπὸ τῆς Μοῖρας.

ἔκων ἔκων ἡμάρτεν, οὐκ ἀνέστηναι
θεοτάτ' ἀρ' ὅν σ' ἐκ. γυρῶν πόνους.

Ἀλλ' οὐδαμῶς ἀπορῶν αὐστηρὰς τιμωρίας περμένει· ὁ Ζεὺς πρὸς πᾶν πρὸς τὸν Προμηθεῖ, ὡς συνέθετο πρὸς αὐτὸν πρὸς τοὺς ἀνθρώπων, καὶ τὴν τύχην αὐτοῦ φέροι, οἱ νεοσσι κρατοῦντες.

ἀπας δὲ τραχὺς, ὅστις ἐν νέον κρατῶν.

Ἐξ οὗ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Προμηθεύς ἦεν ἡβη φλογερὰ ἔχθρα καὶ μῖσος ἀποπνόνον κατὰ τοῦ Διός, ὥστε αἰ συμβουλαὶ τῶν Ὀκεανίδων καὶ τοῦ Ὀκεανοῦ ἐξήπτον μᾶλλον ἢ κατεπράυνον τὸ ἀγέρωχον τῆς προσβληθείσης φιλαυτίας αὐτοῦ. Ὁ εὐεργέτης καὶ φίλος τοῦ Διός ἐν δεσμοῖς! ἡ προσβολὴ αὐτῇ τίπιν ποινὴς ἀπειτεῖ· οὐδέποτε, λέγει, τὸ ἀπόρρητον, ὅπερ κατέχω μολὼν αὐτὸ ἐκ τῆς ἐμῆς μητρὸς Θέμιδος, μνηύσω αὐτῷ, ἂν ἐν ὁλοκαυτῷ γλώσση χρησθήσεται, ἂν ἐν ἀπειλαῖς, πρὶν ἢ ἀπαλλάξῃ με τῶν δεσμῶν τούτων καὶ ποινὴν ἀπέστη.

καὶ μ' οὐ τίς μελιγλώσσης πειθεὶς
ἀπαυλίσσιν
θῆλει, στερεὰς τ' οὐπὸρ' ἀπειλὰς
πύθας τὸδ' ἐγὼ καταμνήσκω,
πρὶν ἂν ἐξ ἀγρώων δεσμών χαλᾶσθαι
ποινὰς τίς τίναι
τῆςδ' αἰτίας τελέσθαι.

(172—178).

Κο. Σὺ μὲν ὁρακὺς ἐκ καὶ μικραῖς
βλαῖσις οὐδὲν ἐπιχειρᾷς,
ἀγαν δ' ἐλευθεροσέμεῖς.
ἐθέλει δ' ἄρ' οὐ καὶ τύχαις,
καὶ ποτε τῶνδε πόνων

χρὴ σὲ τέρμα κίεσθαι· ἐπείδ' ἀλκήτα γὰρ ἦθεα
καὶ κίεσθαι
ἀπαρμυρόμενον ἔχει Κρόνον παῖς.
Πρ. Οἶδ' ὅτι τραχὺς καὶ παρ' ἐαυτῷ
τὸ ἐκείνου ἔχων Ζεὺς· ἀλλ' ἔμπαρ,
μαλακωγμένων
ἐσται ποτ' ἐταν ταύτῃ βαιοσθῇ·
τῇδ' ἀέτραμον στορέσας ὀργὴν
εἰς ἀρῆμόν ἐμοὶ καὶ εὐλόγητα
σπεύδων σπεύδοντι ποτ' ἔξει. (179—192).

Ἡ λύσις ἄρα ἔχει τὴν συνδιαλλαγὴν τοῦ Διός καὶ τοῦ Προμηθεύς· τῇ βουλήσει ἀμφοτέρων οὐ τῇ ἀποράσει τῆς Μοῖρας γενήσεται. Τοῦτο καὶ παρακατιῶν λέγει ὁ Προμηθεὺς, ὅτι τῶν δεινῶν ἀπαλλαγέσεται, ἐταν ὁ Ζεὺς θελήσῃ.

οὐκ ἔλλο γ' οὐδὲν, πλὴν ἐταν κείνῃ δοκῇ.

Ὁ Προμηθεὺς ὅμως οὐδὲν πράττει, ὅπως τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν δεσμῶν ἐπιταχύνῃ, καταπραύνων τὴν ὀργὴν τοῦ Διός, ἀλλὰ τούναντι διὰ τῶν ἀπειλῶν καὶ ἀπειλήσεων ποινῶν, δεινότεραν τὴν τύχην αὐτοῦ καθίσταται. Ὁ Ζεὺς ἀπαντῶν πρὸς τὰς ἀπειλὰς ταύτας καὶ ἀπειλήσεις ἀπερρίπτει ἵνα μηδὲποτε αὐτὸν τῶν δεσμῶν ἀπαλλάξῃ, πρὶν ἢ ἄλλος τις τῶν ἀθανάτων διχόχορος τῶν πόνων αὐτοῦ φανῇ.

τοιοῦτε μὲνθεο τέρμα μὴ τί προσέειπα
πρὶν ἂν θεῶν τις διχόχορος τῶν σὺν πόνων
φανῇ, θελήσῃ τ' εἰς ἀναγίγναιτο μολεῖν
ἄδην κινεραῖά τ' ἄρ' οὐκ Ταρταρόν βάθην.

(197—).

Μέτλην ὁ Ὀκεανὸς παραινεῖ τῷ Προμηθεῖ μετὰ τὴν ἀποσύνθεσιν.

Ὁ Προμηθεὺς καὶ παραινέσει γι ἐπεὶ
θεῶν τ' ἀλκήτα, καίπερ ὄντι ποικίλῃ
γίγνεται σ' ἐμὸν καὶ μεθέμμεσαι τρώους
νέου· νῆς γὰρ καὶ τῶνδε ἐν θεοῖς
εἰ δ' ὅδε τραχὺς καὶ τετρημένος λόγος
βίβας, τῆςδ' ἐν σοὶ καὶ παρὰν ἀνέτονος
θεῶν κλέος Ζεὺς, ὥστε με τὴν σὺν ἔργῳ
παρόντα μολὼν παρὰν ἐμὸν Ὀκεανὸν
ἐλλ', ὃ ταλαίπωρ, ὃς ἔχει ἐμὸν ἔπος,
ῥήτει δὲ τῶνδε πημάτων ἀπαύλας
ἀρραῖ· ἴσως σοὶ φαίνονται λέγειν ταῦτα
τοιαῦτα μὲν τοὶ τῆς ἀγαν ὀργῆς
γλώσσης, Προμηθεῦ, ταπύλαρα γίγνεται·
σὺ δ' οὐδέποτε ταπεινὸς οὐδ' εἰς αἰεὶ κακίης
πρὸς τοῖς παρούσιν δ' ἔλλα προσλαβὴν θέλει.
καὶ νῦν ἐγὼ μὲν εἰμι καὶ περὶσσομαι
ἐλὼν δυνάμει τῶνδ' ἐμ' ἐκλύσει πόνων·
σὺ δ' ἐφύλαξαι μὴδ' ἀγαν λαοσπότημαι·
ἢ οὐκ αἰσθ' ἀκριβοῦς ὡς περὶσσομαι ὅτι
γλώσση μεταξὺ θεῶν προστίθεται;

ΝΑΥΚΟΒΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Ὁ Προμηθεὺς οὕτε τὰς περηνέσεις δέχεται
οὕτε τὴν μεσιτείαν τοῦ Ὀκεανοῦ ἀποπέμπει
δ' αὐτὸν εἰς τὰ ἴδια·

σεαυτὸν οὔτ' ὅπως ἐπίστασαι.

Τοιοῦτον ἀτρόμητον φρένα δαίνουσιν ὁ Προ-
μηθεύς, ἐπιτιμώμενος καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ Χοροῦ·

Ἦναι, γυναικ' αἶδει θνητοὺς ἄγαν, Προμηθεῦ.

Καὶ τοσοῦτον ἀτρόμητος ἐστίν, ὥστε καὶ πρὸς
τὴν Ἰὼ θρασύνει κατὰ τοῦ Διὸς μεταχωρίζεται
γλῶσσαν, ἀποκαλῶν αὐτὸν κενόφροντα, καὶ ἀπει-
λῶν ὅτι ἐκπεσείται τοῦ θρόνου· καὶ πρὸς τὸν
Χορὸν ἐπαναλαμβάνει τὰς ἀπειλὰς κατὰ τοῦ
Διὸς·

Ἦ μὴν εἶ Ζεὺς, καί ποτ' ἀπ' αἶθ' ἔρπον',
ἔστιαι κακινέες τοῖον ἑταρίετα
γήμεν γαίην, θεοὶ αὐτὸν εἰ τυραννέας
θρόνον τ' ἔσταν ἐκβαλεῖ παρὲς δ' Ἰὼ
Κρόνον τέτ' ἤδη παντελὺς κρανήσεται,
ἦν ἐκπίπτων ἥρπας θνητῶν θρόνον·
τοιοῦτον μάθων ἑταροπὴν οὐδέ τις θεῶν
δύναται· ἐν αὐτῷ πῆλιν ἑμεῦ δεῖται σαφῶς.
Ἐγὼ δὲ τὸ δ' οὐδ' αἶψα γ' ἔρπω· πρὸς ταῦτα νυν
θεασθῶ καθήσθω τοῖς πεδασμένοις κτύποις
πιστός, τινάσσων τ' ἐν χειρὶν πύρπλυνον βίβλος.
Οὐδὲν γὰρ αὐτῷ τοῦτ' ἐπαρκεῖται τὸ μὴ οὐ
ποσὶν ἀτίμως πτόματ' οὐκ ἀνασχετᾷ.

Τοιαῦτα ἀπειλὰ ὅπως δὴ ποτε τὴν ἡσύχαν
τοῦ Διὸς ἐτάρασσον, πέμπει δὲ τὸν Ἑρμῆν ὅπως
παρὰ τοῦ Προμηθεῦς μῆθη, τίνας οἱ γάμοι, τί-
νες αἰτίαι τῆς ἐκπτώσεως αὐτοῦ ἐκ τῶν θρο-
νων γενήσονται· ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Ἑρμῆν με-
τὰ πικρὰς εἰρωνείας ἀποκρίνεται·

σεμνότερός γε καὶ φρονήματος πλείως
ὁ μῦθος ἐστίν, ὥς θεῶν ὑπερέτου-
νόν νεοὶ κρατεῖται καὶ δοκεῖται δὴ
ναίων ἀπεινῇ πέργαμ'· . . .
μὴ τί σοι δοκῶ
ταρβῆν ὑποθήσασιν τοὺς νέους θεούς;
πολλοὺ γε καὶ τοῦ παντὸς ἐλλείπω· οὐδὲ
κείνου ἦν περ ἥλδεις ἐγκόμει πάλιν,
πέσειν γὰρ οὐδὲν ὦν ἀνιστορεῖς ἐμεῖ.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἑρμῆς ἐπιμένει, ἔτι αὐθαδεστέρῃ
χρῆται γλώσσῃ ὁ Προμηθεύς·

Οὐ γὰρ οὐ παῖς ἐστὶ καὶ τοῦδ' ἀνοήστερος,
εἰ προσδοκᾷς ἐμεῦ τί πεύσασθαι πάρα;
οὐκ ἐστίν ἀκίστη· οὐδὲ μὴ χάνω· ὅτε
προσέφεται με Ζεὺς γενοῦμαι τέδε,
πρὶν ἂν χαλασθῇ δεσμὰ λυμαντήρια·
πρὸς ταῦτα βρισηδῶ μὲν αἰθαλοῦσα φλόε,

λευκοτέρῃ δὲ νεφέῃ καὶ βροντήμασι
χρῆσθαι κινεῖται πάντα καὶ παρσένει·
γνώφει γὰρ οὐδὲν αὐτῇ μ' ὥστε καὶ ἔρδαι
πρὸς οὐ χρεῖαν νιν ἐκπεσῖν.

Ἐρ. Τὴν μὲν, ὡ μᾶται, τὴν μὲν ποτε
πρὸς τὰς παρούσας πηλὸν ἔρδω βροντῇ.

Πρ. Ὅχλει· μάτην με κύρ' ὅπως παρηγοῦρ'
εἰσιδέσθαι σε μήποτ' ὥς ἐγὼ Διὸς
γνώμην ρεθρῆς θελήνους γενήσεται,
καὶ λιπαρῶς τὴν μέγα στυγίαν μου
γυναικομήναις ὑπετίσασιν χερῶν
λύσαι με δεισῶν τῶνδε· τοῦ παντὸς δέω.

Πρὸς δὲ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Ἑρμοῦ ἀπειλοῦ-
τος, ὅτι, ἂν μὴ ἐξείρῃ τὸ ἀπόρρητον, ὁ Ζεὺς
τρομερωτέρως κατ' αὐτὸν ἰτομαλῇ βασάνους,
ἀπαντᾷ καρτεροφύγως καὶ ἀποτόχως·

πρὸς ταῦτ' ἐπ' ἐμοὶ βρισηδῶ μὲν
πυρὶ ἀφρῆκας θάστρυκας, αἰθήρ δ'
ἑρπύσθησθαι βροντῇ παλαιῶν τ'
ἀγρίων ἀνέμων· χθοναὶ δ' ἐκ πυθμένων
αὐταῖς βίβας κινῶμα κραδαίνει,
κύμα δὲ πόντου κραγῇ βόθρῳ
συγχέουσιν τῶν τ' οὐρανίων
ἄστρων διδύχους, ἔς τε κελαινὸν
ἄρταρον ὄρθην· βίβας δέμας
τοῦμὲν ἀνάγκης στερεαῖς δύναι·
πάντα· ἐμὲ γ' οὐ θανάτωσι.

Τοιοῦτος ὁ ἀγέρωχος καὶ ὑψηλόφρων ἠθικός
χαρακτήρ τοῦ Προμηθεῦς· τὸ δέμας αὐτοῦ ὑπο-
κύπτει τῇ βίᾳ καὶ καταστρατοῦται, ἀλλ' ἡ
φρὴν μένει ἀκαρπύτος καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς θελή-
σεως ἀκράδαντος. καὶ οὕτως ἐστὶν ἡ ψυχὴ τοῦ
δράματος, οὐχ ἡ Μοῖρα.

Εἰ. Ἀφορμὴ ἐδόθη ὡς αὐτὸς πρὸς παραδο-
χὴν, ὅτι ἡ Μοῖρα κυρίαρχ' ἐστὶν δέσποινα, ἐκ
τοῦ πολιοῦ καὶ τριγέροντος ἐκείνου νόμου, κα-
θ' ὃν ἡ ἀδικία γεννᾷ ἐπὶ τὴν νέαν ἀδικίαν, ἡ
ὕβρις ὕβριν, τὸ ἔγκλημα ἔγκλημα, ὁ φόνος φό-
νον, ὁ φονεὺς συγγενῇ τινα φονευθήσεται ὑπὸ
συγγενεὺς ὡσαύτως. Οὕτω δὴ τὸ ἔγκλημα με-
τὰ τοῦ ἐγκλήματος ἀπὸ γενεῶς εἰς γενεὰν με-
ταβιβάνει, καὶ οὐ μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ οἱ συμ-
παρομαρτοῦντες ἄνθρωποι τιμωροὶ αὐτοῦ, αἱ
Ἑριννύες, ἡ Ἄττι, ὁ Ἀλκείτωρ δαίμων. Γενεῖα,
ἐγκλημα καὶ Ἀλκείτωρ συγκεκριμένοι εἰσὶ
καὶ ἀχώριστοι· ἐξ οὗ ἀπαντῶσι παρ' Αἰσχύλῳ
αἱ φράσεις, παλαιὸς δαίμων, τριπλάγνυτος δαί-
μων, δαίμων γενεῆς, δαίμων τῶν Πλεισθε-
ριδῶν, ἀράτα γοῆ=πικαιτέρως γονή, γέ-
νος κεκολλημένον πρὸς ἄττα κτλ.

Ὁ Αἰσχύλος ἀποδέχεται (Ἀγχιμ. σ. 750-),
ὥς ὁ Πίνδαρος, ὅτι οὐ μόνον αἱ κακίαι, ἀλλὰ
καὶ αἱ ἀρεταὶ ἀπὸ γενεῶς εἰς γενεὰν μεταβιβά-
σονται.

ζονται ἐν τῇ αὐτῇ οἰκῇ· ἀλλ' ὁ μὲν Πίνδαρος τὰς εὐτυχίας καὶ τὰς ἀρετὰς ἐξαινεῖ τῶν προγόνων, ὥς οἱ ἐξ αὐτῶν κληρονομήσαντες ἐνίκησαν ἐν τοῖς δημοσίοις ἀγῶσι· διὰ τοῦτο ὁ γενέθλιος δαίμων ἀγαθὸς παρ' αὐτοῦ φημιλεῖται, καθὼς καὶ ἡ τύχη, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ μέρος ἐπὶ καλοῦ λαμβάνεται (§ 32, σελ. 131· § 33, σελ. 132)· ὁ δὲ Αἰσχύλος, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς τραγωδίας, ἥτις φιλεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑποθεῖναι λαμβάνειν τὰ ἐγγλέματα καὶ τὰς ἐκ τούτων καταστροφὰς τῶν μεγάλων οἰκων, σπανίως λαμβάνει ἀφορμὴν ἵνα περὶ ἀγαθοῦ δαίμονος ἢ περὶ ἀγαθῆς τύχης¹ μείναι ποιήσεται· συνθηθεὶς δὲ λόγον ποιεῖται περὶ κακοῦ δαίμονος²· Ἀλκείτορος καὶ περὶ κακῆς τύχης³· καὶ τὸ μέρος, δὲ παρ' αὐτῷ ἐπὶ κακοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὅταν ᾖ.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀλκείτορ καὶ αἱ Ἑρινύες⁴ σύγγονοι τῆς ἐπιφανέστερης γενεῆς καὶ ἄγουσι καὶ φέρουσι τὰ ἔθνη κατὰ πόλιν, ταῦτα οὐ δρωσιν ἔξ ἑνὸς θεοῦ, ἀλλὰ γίνονται ὄργανα τῶν Μοιρῶν, τῶν Ἑριννῶν, τῶν Ἑστῶν, τοῦ Ἀλκείτορος. ὁ Ὑπερχρον, λέγει οἱ *Jean Mesnard (Orestie)* ἐν τῇς μυθικαῖς παραβολαῖς τῆς ἀρχαίας· Ἐλπίδος οὐ μόνον ἥρωας τραγικούς, ἀλλὰ καὶ γενεαί. Πολλὰ γενεαί ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὄγκου· προελθούσαι διετέλουντο ἀλλήλας· τὰς διαφύρουσι πρᾶξις διαχωρίζουσαι δράματα· τινος τῆς τύχης ὅλης φυχῆς πληροῦντος· ἐν αὐτῷ αἱ καταστροφαὶ δίκαιαι ἀλλοίως συνήπαιτο· ἄλλαις καταστροφαῖς, αἱ τιμωρίαι ἄλλαις τιμωρίαις, τὸ ἐγγλέμα ἐγένετο ἕτερον ἐγγλέμμα, ἡ τύχη

στοχία ἐτίειν δυστυχίαν. Ἡ Μοῖρα περὶ τῶν οἶκων ἵπτατο, οὗ τὰ ἀντικαθήματα ἦσαν κληρονομικά, καὶ διαδοχῇ δυστυχημάτων ἐξευλισσέτο, ὧν ἡ ἐννοία ἐν τῇ παραδόξῳ αὐτῶν ἠθικότητι οὐκ ἦν τελεία οὐδὲ καταληπτή, πρὶν ἢ ὁ κύκλος τῶν φρικαλεωτέρων λήξῃ καὶ πάντες οἱ χρησμοὶ ἐκπληρωθῶσιν, ἡ δὲ Ἄττὰ τὸ ἐκ τῆς ἐκτέλεσθαι ἔργον, καὶ ἡ θεὰ δικαιοσύνη καταπερὶ ὑβητῇ ἀφροσύνη. Τὰ τοιμερῆ ταῦτα δράματα, ὧν τὰ πρὸς δρᾶσιν αἰτία ἐν οὐρανῷ ἐν ταῖς χερσὶν ἦσαν ἀνοικτομύμων θεοτήτων, καὶ ἐν αἷς οἱ ἔθνη ὥσπερ ὡς τυρλὴ θήματα συνεταρᾶσσοντο, λίαν πρόσφορα ἦσαν τῇ Μούρῃ τοῦ Αἰσχύλου, διότι ὁ ἀρχαῖος οὗτος τραγικός ποιητὴς οὔτε πλῆθι οὔτε χαρκτηρῆς ἀπεικονίζεν ἡδυνάκτο, ἀλλ' ἐν τοῖς πόναις, οὗς ἡ θρησκευτικὴ αὐτοῦ φαντασία εἰσῆεν ἐν γενικῷ τύπῳ σχεδιαγραφᾶν, μόνον οἱ θεοὶ ἦσαν ἐν τῷ φανερῷ, ἡ τε ἀρχαία δευσδαμονία ἐδείκνυντο, ὡς ἐν τοῖς στίχοις τοῦ Λουκρήτιου, τὴν τρομακτικὴν αἰτίας κεφαλὴν ἀνῶθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

... Caput a coeli regionibus onstendebat.

Ὅπως δὲ τοὺς αἰμακτεροὺς τούτους κύκλους ἐνόησαν τῶν θεατῶν παραστήρη, ἐν αἷς οἱ υἱοὶ τὰς τύχας συμπληροῦσι τῶν πατέρων, εἶχε χρᾶν πολλῶν διαδοχῶν πινάκων οὕτω συνδεμένων ἀλλήλοις, ὥστε ἐνὶ βλέματι δύνασθαι συμπεριλαμβάνειν αὐτοὺς· ταύτην δὲ τὴν συμπλοκὴν ἐν ἐνὶ δράματι πολλῶν χωριστῶν δραμάτων, ἀμειβόμενος διευκρινούμενος, παρατεταχόμενος καὶ συμπληρουμένος καὶ τὴν ἀσκήν συναγαρόντων, ἐκτελεσθὴν καθίστα ἡ τραγικὴ σκηνὴ τῶν Ἀθηνῶν εἰσχυρταίη· ὡς τῶν τριλογιῶν ἦν π. γ. ἡ ἱστορία τῶν καθ' ἑαυτῶν ἀπὸ τοῦ ἀμαρτήματος τοῦ Αἰαίου τῶν χρησμῶν τοῦ Ἀπόλλωνος παρεδόντος μέχρι τῆς ἀνὰ κληρονομίαν τῶν υἱῶν τοῦ Οἰδipοῦ· ὑπὸ τῶν πατρικῶν ἔρων κατ' ἀλλήλων ἰλκνόμενοι. Περὶ τούτου ἐστὶν ὅτι οἱ Ἑπτὰ ἐπὶ Θίβας ἦσαν ἡ ἐπιφανέστερα τραγωδία τῆς τραγορίας, ὧν αἱ δὲ θεατρικαὶ ἦσαν ὁ Αἰῶς καὶ ὁ Οἰδipός· ἡ ἱστορία τῶν υἱῶν τοῦ Ἀτρείδου ἀπὸ τοῦ φόνου τοῦ Ἀγαμέμνονος μέχρι τῆς δίκης τοῦ Ὀρέστου ὑπὸ τοῦ Λαοκῆν ἰαγού ἦν ἀνάλογος ὑποθέσεως τῆς αὐτῆς θεατρικῆς ἐμπλεως· αἱ δὲ τραγωδίαὶ σχεδὸν κατὰ τὸ αὐτὸ σχέδιον πεποιημέναι ἦσαν. Ὁ Αἰσχύλος πρῶτον συνάγειν δημιουργήσαι πάντοτε δρατῆρ' ἐν αὐτῇ ἀρχῇ ἀρχῆς μέγας τέλους, τὸ πρόσωπον ἐπὶ σκηνῆς πάντοτε, ὄρθιν πάντοτε. Ναὶ μὴν ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ δράματος τῶν δρώντων

1) Πρεσμένης τύχης, σωτὴρ τύχης, σὺν τύχῃ τῆς, ἡ μὴ κραίνει τύχῃ, μεγάλη τύχῃ, εὐπομπῆς τύχῃ, ἀνίστημι τύχῃ βίου, ἀγαθὴ τύχῃ.

2) Κακὴ τύχῃ, ἐλθὼν τύχῃ, οὐκ ἱσθόροπος τύχῃ, διαίμονος τύχῃ, μάταια τύχῃ, μελαινά τύχῃ, ἐμπαῖοι τύχῃ, παλὺχοτος τύχῃ, κακόποιοι τύχῃ, δυσολγῆς τύχῃ, φρονιθῆς τύχῃ, ἀπρὸς τύχῃ ἀδρόστα, δύστομος τύχῃ, ἀνδροκίχης τύχῃ κτλ. Οὐδένα δὲ ὁ Αἰσχύλος ἐξαινεῖ ὡς ὁ Πίνδαρος, τὴν τύχην ὡς θεὸν μεγαλοδυνάμου.

3) Ἡ Κασσάνδρα τὰς Ἑρινύδας καλεῖ συγγόνους τῶν ἐν τῇ οἰκῇ τῶν Πελοπίδων γενομένων ἐγγλέματων· (Ἀγν. 1186—1192).

τὴν γὰρ στείγη τῆς οὐπὸς ἐκλείπει χορὸς συμφορῶν οὐκ εὐρανοῦ· οὐ γὰρ οὐ λέγει· καὶ μὴν πεπαικὸς γ', ὡς θρασυνοῦσθαι πλέον, βροίταν αἶμα κοῦμος ἐν δόμοις μένει, εὐσεβέστερος Εἰνα, συγγένων Ἑριννῶν ὕμνουσι δ' ὕμνον δάμασιν προσήμαναι πρὸς τὸν ἄστυ.

(στίχ. 1186—).

προσώπων τινὰ ἐξηραίνοντο, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλων ἀνιπλρύνοντο, προαναγγελμένων ἤδη ἀπ' ἀρχῆς ὡς μελλόντων κληρονομῶν τῶν μοιραίων ἀντιπλοίων· ἦδη παρὰ τῷ Ἀχιλῆϊ χρησμούς αἰτούντι παρὰ τοῦ ἐν Διότρεϊ Μαντείου ὑπερβαίνοντο ὁ Οἰδίπους καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, παρὰ δὲ τῷ Ἀγαμέμνوني εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ τὸν πλήρη δόλον εἰσαγομένῳ ὁ Ὀρέστης· τῶν δὲ τελευτώντων κατὰ τὰς πρώτας τῆς ἀπεράντου τραγωδίας πρὸς αἱ σικαὶ ἀνεμυγνόντο· ἔτι ἐν τῇ δρᾷσι τῶν ἐπισημαίων σκηνῶνα.

Τοιαύτη ἡ ἀνωτέρα αἰτία, δι' ἣν ἐπιστεύθη ὅτι ἡ Μοῖρα δεσποῦσα ἐστὶ κυρίαρχος τῶν τραγωιδίων τοῦ Ἀρχαίου· τοῦτο ὁμολογοῦσι καὶ αὐτὰ τὰ δρῶντα πρόσωπα τῶν τραγωιδίων, ὅταν τὰ πᾶσι αὐτῶν εἰς τὴν μετέστη κορυφῶσιν ἐξαψιν. Ὁ Προμηθεὺς ὡς ἔρεξ ὅτι τὸ ἔκκαλον αὐτοῦ πάθος, τὸ ἀπονόητον αὐτοῦ κατὰ τοῦ Διὸς μῖσος τυφλῶται αὐτὸν αὐτῷ ἐξ εὐρίων τρόπον τυχεῖας συνδιελλαχθῆς, ἀλλ' ἀποκρίνεται τοῦτο τῇ Μοίρᾳ· ὁ δ' Ἐτεοκλῆς ἀκούων τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Πολυνεῖκου, ἀρτισταί ἐνθὺς τῶν φρενῶν ὑπ' ὕργῃς καὶ σπεύδει εἰς συνάντησιν αὐτοῦ ἐπιφυνῶν,

ὦ θεομαχὲς τί καὶ θεῶν μίχα στήνεις,
ὦ πανδάρυτον ἄνδρ' Οἰδίου γόνει,
ἄμοι, πατὴρ δὴ νῦν ἄρα τελεσφόρει.

Μάτην ὁ Χορὸς ἐξορκίζει αὐτὸν ἵνα μὴ τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς ἀδελφόν ἐμβάψῃ αἷμα· ὁ Ἐτεοκλῆς ἀποκρίνεται ὅτι παρ' αὐτῷ ἵσταται ἡ πατρικὴ ἀρχὴ λέγουσα, μὴ φροντίζε περὶ θανάτου ἀλλὰ περὶ ἐκδικήσεως·

εἶπὺν γὰρ ἐχθρὰ μοι πατὴρ ἄρα
ἱεροῖς ἀκαλοῦσι ὄμμασι προσείλπει,
λέγουσα κέρδος πρότερον ὑστέρου μόρου.

Ὁ Χορὸς ἐπιμένει δεόμενος ἵνα ἀπόσχη τῆς μαιονίας, διότι ἴσως ὁ δαίμων γίνεται εὐνοότερος, νῦν δὲ βρῆκε ἔτιν—περιέδρασαν αἱ ἀραὶ τοῦ Οἰδίουδος, ἀποκρίνεται ὁ Ἐτεοκλῆς·

Χο. εἰπέ δαίμων
λήματα ἐν τροπαίᾳ γρονθί μετα-
λατὴς ἴσως ἐν Διὶ βαλερμένην
πνεύματι νῦν δ' ἔτι εἴτι.
Ἐτ. Εἴτερον γὰρ Οἰδίου κατεύματα.

Ὁ Χορὸς φέρσει ὅρων ὅτι ἡ Ἐρινὺς τῆς κατάρτας τοῦ Οἰδίουδος ἐντέλλεται καὶ καταστρέψει τὸν οἶκον·

ἐπέρρα τὴν ὠλεσίοικον θεῶν, οὐ θεοὶς ἡμέ-
αν,
παναλαθῆ, κακέρμαντι πατρὸς εὐκαταὶν Ἐρινὺν

(ΕΛΛΗΝ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΕΤ').

τελέσει τῆς περιθύμους κατὰρας Οἰδιποῦ βλαψήσαντι.

Μιστὰ δὲ τὴν ἀλληγορίαν τῶν δύο ἀδελφῶν καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἄρων τοῦ Οἰδίουδος ὁ Χορὸς θρηνηθεῖ·

οὕτως ὁ δαίμων κοινὸς ἦν ἀμφοῖν ἄμα·

κέρτα δ' ἀλήθης πατὴρ Οἰδίοδα
πῶτιν' Ἐρινὺς ἐπέκρανε.

ἔσται δ' Ἀτὰς τροπαῖον ἐν πόλει,
ἐν αἰς ἐθύνοντο, καὶ
θεοῖν κρατήσας ἐλγῆε δαίμων.

Ἴδω Μοῖρα βαρυτέτερα μογερά,
πῶτιν' ὁ Οἰδίου σικὰ,
μύλων' Ἐρινὺς, ἡ μεγασθενὲς τίς ἐϊ.

Ἐτι δὲ μετ' αὐτὴν ἡ Κλυταμνήστρα ὁμολογεῖ λέγουσα, ὅτι οὐκ αὐτὴ ἐφόνευσεν τὸν Ἀγαμέμνονα, ἀλλ' ὁ ἐνσπικνωθεὶς ἐν αὐτῇ, ὁ τὴν μορφήν αὐτῆς περιβλήθεὶς παλαιὸς Ἀλέστωρ τοῦ Ἀτρέως· Μὴ νομίζε με, λέγει πρὸς τὸν Χορὸν, γυναικα τοῦ Ἀγαμέμνονος·

καθ' ἐπιτελῆς
Ἀγαμεινονίαν εἶναι μ' Ἰδοχον
φανταζόμενος ἐξ γυναικὶ νεκροῦ
τῷ δ' παλαιὸς ὄντως ἀλάστορ
Ἀλέστωρ, ἀλεπού βοινητῆρος
τόνδ' ἐπιτελῆς,
τίσιν οὐκ ἐπιδόσας.

Ἐν τῇ διαλόγῳ τῆς Κλυταμνήστρας καὶ τῶν γερόντων Ἀργείων τοῦτο τὴν δραματικὴν ἀπεργάζεται δύναμιν, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἡ ἀκαμπτὸς τυραννία τῶν ἀκαχαιοῦσιν ἐπικρατοῦν ἀλγεινότητι ἀποκαλύπτεται ἐν τῇ αἰσθητικῇ τῆς ἀνάστασης τῶν κορυφῶν ἐκινεῖται τῆς τύλης καὶ τοῦ μικροῦ μεγαλείου. Ἐν δὲ τῇ ρηκτικῇ ταύτῃ συμμαχίᾳ τῆς Εἰμμεμένης καὶ τοῦ πάλους προεξέρχεται ἡ Εἰμμεμένη, ἀλλὰ μετ' οὖν ὑπερεκχιλιόμενος μῆθις ἐγκάτου, μετ' οὖν παραφορῶν φαντασίας, μετ' οὖν βαλῶν συγκινήσεων ποιεῖ αἰσθητὴν τὴν ἀδύνατον αὐτῆς ὑποεργὴν! . . .

Ὁ Χορὸς φέρσει ἐπὶ ταῖς ὑπερανθρωπίναις ταύταις παραφοραῖς καὶ ἀναγνωρίζει τὸν ὠλεσίοικον δαίμονα τῶν Τανταλίδων· τοῦτον ἀναγνωρίζει καὶ ἡ Κλυταμνήστρα ἐν μεγάλῃ παραφορᾷ ἐπιφυνῶσα τοὺς στήσεις, ἀμφοῖν ἐπιτελῆς Ἀγαμεινονίαν εἶναι μ' Ἰδοχον κατὰ. Οἱ στίχοι οὗτοι δραματικώτατοι εἰσιν, ὀλβιον πρὸς φαίνεται τὴν σκηνὴν φωτίζον, ὁ ἀνθρωπὸς ἀφανίζεται, βλέπομεν δὲ ἐπὶ τὸ ρηκτικὸν πρόσωπον ὡχρὸν, φρενῶν, ὑπὲρ κατεπείγῃ ἡ-

μᾶζ, οὐκ ἦν ἀνθρωπος, ἀλλ' ἡ Μοῖρα προσωποποιημένη, γνήσια μήτηρ τῆς ἐκρήξεως ταύτης τῶν μεινομένων παθῶν. Ὁ δαίμων οὗτος τῶν Ταυταλιδῶν ἐστίν ἡ Ἑρινύς, ἡ Ἄτῃ, ὁ Ἀλκτωρ, ὀνόματα διάφορα τῆς τιμωροῦ δύναμews, ἥτις, φύλας πικρῆς τρομερῶν ἀνανήσειον, ὅλως δυνάμεται εἰς τὸ αἰμοδύον καὶ καταστρεπτικῶν αὐτῆς ἀσχολεῖται ἔργον καὶ εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῶν ἐγκλημάτων, ἐν οἷς ὁ ἐπάρατος οὗτος οἶκος ἀπαρτίζει οἰοναὶ τὸν στήμονα τῆς ὑπέρβους αὐτῆς. J. Girard.

Ὅταν λοιπὸν τοιαῦτα χωρία ἔχῃ τις ὑπ' ὄφει, ἐν οἷς μόνον περὶ τῶν Μοιρῶν, τῶν Ἑρινύων, τοῦ Ἀλκτωρος γίνεται λόγος, οἷον καὶ τὸ ἔξῃ, ἐν ᾧ λέγεται ὅτι αἱ Μοῖραι τὸν νόμον τῶν ἄντιποινῶν ἐκκαταίωσαν, τιμωροῦσαι τὸν μισροῦν καὶ ἐκταύξαν ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ,

τὸ το γὰρ λόγος διανταία
Μοῖρ' ἐπέλαπεν ἐπιπόσει ἔχειν,
Θαυτῶν τε καὶ ἀποργαίαις ἐμπόσωσι μάταιοι,
τοῖς ἡμετέροις τὰ γὰρ ἂν ὑπέλαθ' ἑαυτὸν δ'
οὐκ ἔγαν διέδοξε. (Εὐμειν. στγ. 334—).

ὅταν, λέγω, τοιαῦτα χωρία ἔχῃ ὑπ' ὄφει, ὁρθῇ κρίνεται αὐτῷ ἡ γνώμη, ὅτι ἡ Μοῖρὰ ἐστίν, εἴπω τις ἄλλη δύναμις, ἡ ἐμὴ δύναμις τῆς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου· ὅτι ὅμοις ταῦτα τοῖς προμνησκουμένοις (S 38 Σελ. 116—117) συνδυάσῃ καὶ συνιζήσῃ τὴν συνοψὴν τῆς ὅλης τραγωδίας, ὡς μόνον ὁρθὴν τὴν ἑτέραν ἀποδέχεται γνώμην, ὅτι αἱ Μοῖραι καὶ αἱ Ἑρινύες, οὐ προεξάρχουσιν, ἀλλ' ὑπέκουσι καὶ κατὰ τὰς βουλὰς τοῦ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων Ὀλυμπίων θεῶν ενεργοῦσι. Λαβόμεν ὡς παράδειγμα αὐτάς τας τραγωδίας, ἐν αἷς τὰ δρώμενα προσωπα ὁμολογοῦσιν αὐτὰ ὅργανα τῶν Ἑρινύων καὶ τοῦ Ἀλκτωρος· ἐν μὲν τοῖς Ἐπετά ἐπὶ Θίβας ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ῥίζα τῶν δυστυχημάτων ἐστίν ἡ παράδοσις ὑπὸ τοῦ Λαίου τῶν χρησίων τοῦ Ἀπόλλωνος·

Ἀπόλλωνος εὖτε Λαίος
βίη, πρὶς εἰπόντος ἐν
μεσομέλει Πυθικοῖς
χρηστῆριος ἐνέσκοντα γέννας ἔπειρ σῶζειν πόλιν,
κρηνηθεὶς ἐκ φθίων ἀβουλιῶν
ἐλπίετο μὲν μόνον αὐτῷ,
παρκατέων Οἰστιάδαν. (στγ. 745—).

Ὅποτε τὸ πεπρωμένον ἵνα ὁ Οἰδίπους ρουεῖσθαι τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ νυμφευθῇ τὴν μητέρα αὐτοῦ ἦν ἔργον μέλλον τοῦ χρησιμοδοθήσαντος θεοῦ ἡ τῶν Μοιρῶν καὶ Ἑρινύων, οὐδὲν ἄλλο πράξασθαι ἢ ἐκτελεῖσαι τοὺς χρησμούς.

Ἀλλὰ καὶ καθ' ὅσον χρόνον ὁ Ἐτεοκλῆς ὑπὸ τὴν ἐπὶ ῥαῖν ἐστὶ τῆς πατριῆς Ἑρινύος, αἱ ἐνέργειαι τῶν θεῶν οὐκ ἀρᾶνται αὐτῷ, διότι λέγει·

ἐπεὶ τὸ πρῆμα κάρ' ἐπισφίρει θεός,
ἴτω κατ' οὖρον κύμα Κικυντοῦ λαχὼν
Φοῖβῳ στυγρὴν πᾶν τὸ Λαίου γένος·

καί, θεῶν δαδόντων οὐκ ἔν ἐκέρχους κακὰ.

Μετὰ δὲ τὴν ἀλληλοκτονίαν τῶν ἀδελφῶν ὁ χορός, ὅς πρότερον ἔφαρτεν, ὅτι ἡ Ἑρινύς ἡ ὀλοοποιος καὶ οὐ θεοὶ ὅμοια ἐκπληρώσει τὰς ἀρχὰς τοῦ Οἰδίποδος, θρηνηθεὶς συνάπτων τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν δυστυχημάτων, τὰς ἀπίστους βουλὰς τοῦ Λαίου καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θεσφάτων·

Ἐπείρατε, οὐδ' ἀπίετε
πατέρεν εὐκατα φάσι·
βουλὰ δ' ὀπίσται Λαίου διήκισαν.
μέριμνα δ' ἄμει πάλιν
ἔσφατ' οὐκ ἀμείψονται.

Ἐν δὲ τῷ Ἀγαμέμνονι ἡ Κλυταιμνήστρα, ἡ προσωποποιήσις τοῦ Ἀλκτωρος, λέγει ὅτι ἡ Εὐκαρμένη σὺν θεοῖς ἐκτελεῖσι τὸν τοῦ Ἀγαμέμνονος ρόνον·

ἔθαιε δικαίως σὺν θεοῖς Εὐκαρμένη·

ἄλλαχού δ' ὁμολογεῖ ὅτι ἐσφάζει αὐτὸν σὺν τῇ Διῇ, τῇ Ἄτῃ καὶ Ἑρινυῖ·

Μὰ τὴν εἰλειον τῆς ἡμέας παιδὸς Διὸν,
Ἄτῃν, Ἑρινύν θ', αἰσι τούτῳ ἔσφατ' ἔγω.

Ἡ Κλυταιμνήστρα ἐπίστανται ὅτι οἱ θεοὶ καὶ ἡ Δίκη, ἡ κόρη τοῦ Διὸς, συμμετέσχον τῶν ἔργων τῆς Εὐκαρμένης, τῆς Ἄτῃς καὶ Ἑρινύος· ὥστε καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς κατ' ἐξοχὴν μοιροκράντοισ τραγωδίαις αἱ Μοῖραι οὐκ ἀνεῖ θεῶν ενεργοῦσιν.

Ἐν δὲ τῇ διαφορᾷ, ἂν αἱ Μοῖραι καὶ Ἑρινύες ἀπ' αὐτῶν ενεργῶσιν ἡ καὶ τῇ ἐπινεύσει τῶν θεῶν, τί ὁρίζεται ὁ ἀνθρωπος, ἂν αἱ Μοῖραι καὶ αἱ Ἑρινύες χρῆσθαι τῆς θεῶν ἐπινέσεως ἐν ταῖς ἐργαῖς αὐτῶν; Τὸ κέρδος οὐ μικρὸν ἐστὶ. Πρῶτον, ὡς πολλὰκις ἐν ταῖς ἐμπροσθεν εἰρηται, αἱ Μοῖραι καὶ αἱ Ἑρινύες καὶ ἡ λοιπὴ χορεία, Ἄτῃ καὶ Ἀλκτωρ, ἀκαμφοί εἰσι καὶ ἀνήλεις καὶ μετ' ὅλης λυσσῶδους ἐπιβέλλουσι τὰς τιμωρὰς, ὅθεν ἐκείναι ἐκείναι δειχόμεναι ὁ χορὸς ἐν τοῖς Ἐπετά ἐπὶ Θίβας τὴν Ἑρινύν λέγει θεὸν οὐ θεοῖς ὡμότερον ὁ δὲ Ἀπόλλων ἐν ταῖς Εὐμενίαις ἀποκαλεῖται τὴν Ἑρινύαν παντομορφενώσατα, στήνη θεῶν, καὶ ἐκδιδώκει τοῦ ναυτοῦ κλειδὸν αὐταῖς ἀπελθεῖν ἐνθεοῖς·

καρπιοστῆρας ὀρθαμυρόχου
εἰκαί σφαγαί τε σπέρματος δ' ἀποσφατοῖ
παιδῶν, κακοῦ τε χλοῦντος ἤδ' ἀκάρου.

Οἱ δὲ θεοὶ φιλάνθρωποι καὶ στερπτοὶ καὶ ἀγαθὰ φιλοῦντες· τὸ κακὸν πολλὰκις τὰς τιμωρίας ἀναβάλλουσι·

κρατεῖται πως τὸ θεῖον παρὰ τὸ μὴ ὑπογεῖν κακοῖς. (Xoep. 957—).

Ἀρτίον, ὅταν κατὰ τὰς θείας βουλὰς ἐνεργῶσιν αἱ Μοῖραι καὶ αἱ Ἑριννίδες, οὐκ ἀποχωρίζονται τῆς θείας δίκης οὐδὲ αὐθαιρέσις χρώνται· αἱ εὖ ἐνδοὶ ἐν τῇ ὁμῶνυφ τραγῳδίᾳ ὁμολογοῦσιν ὅτι ἡθροῦται τῇ δικαιοσύνῃ καὶ εἰσὶν εὐθυδίκαιοι, τοὺς μὴ ἄγνοους οὐδὲ ὁλως βλάπτουσαι, τοὺς δὲ μαίφλους καταδιώκουσαι καὶ τιμωροῦσαι·

εὐθυδίκαιοι δ' ἦν οὐκ ἔμην·
τὸν μὲν καθαρὰς χεῖρας προΐμοναι·
οὗτις ἐπείπει μῆνιν καὶ ἄλγεα,
ἀσινῇ δ' αἰῶνα διοικεῖται·
ὅστις δ' ἀνείων ὤπερ ὅδ' ἀνὴρ (Ὁρίστης)
χεῖρας φονίας ἐπικρύπτει,
μάρτυρις ἔρβει τοῖσι θανούσιν
παραινέμεναι πράκτορες αἵματος
αὐτῷ τελίῳ ἐπένεμν. (στίχ. 314—).

Παρακατιῶν δὲ (στίχ. 533—565) ὁ χορὸς τῶν Εὐμένιδων ἀρίστα ἐκφέρει διδασκαλίαν καὶ συμβουλάν, ὡς εἰ ἡν τοῦ θεοῦ λόγῳ ἱερὸς διδασκαλός· τῆς μὲν δυσσεβείας, λέγει, τέκνον ἢ ὕβρις, τῆς δὲ προνήσεως ὁ πολυεύκτος ὁδός· σέβου τὸν βωμῶν τῆς δίκης, μηδὲ χρεὶν κέρδους καταπάτει τὴν δικαιοσύνην· σέβου τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς ξένους· ὁ πρῶττων τὴν δικαιοσύνην ἐκὼν οὔτε ἀνολβός ἐσται, οὔτε πανωλεθρίαν ὑποστήσεται· ὁ δὲ ἄδικος πρὸς ὅραν εὐτυχῆσαι δύναται, ἀλλ' ἐπὶ τέλους πανωλεθρίαν πάσχει, μέτῃν τὸν θεὸν ἐπικαλοῦμενος·

δυσσεβείας μὲν ὕβρις τέκος ὡς ἐτόμας.
ἔκ δ' ὕβριος
φρενῶν ὁ πᾶσι βίβλος
καὶ πολυεύκτος ὁδός·
ἔς τὸ πᾶν δέ σοι λέγω,
βωμῶν αἰετοῖσι δίκαι·
μηδὲ νιν κέρδος ἰδὼν ἄθιρ ποδὶ λᾶε ἀσπία·
ποινα γὰρ ἐπίσται.
κύριον μὲν τίλος·
πρὸς τὰδε τίς τοκέων αἴσας εὐ προΐων
καὶ ἐνοστήμων
ἐπιστορῆς δομῶτων
αἰδόμενός τις ἔστω.
Ἐκὼν δ' ἀνέγκας ἄπει δίκαιος ὦν οὐκ ἐνολβός
ἔσται,
πανωλεθρὸς δ' οὐδέποτε· ἂν γένωιτο·
τὸν ἀντίπαλον δὲ φαιμ παρῆταν
τὰ πολλὰ παντόφρ' ἄγον· ἄνευ δίκας
βίαιος τὸν χρόνον καθήσων

λαῖρος, ὅταν λάβῃ πόνος θρασυμένας κεφαλὰς
καλεῖ δ' ἀκούοντας οὐδὲν ἐν μέσῃ δυσκαλίτῃ
δίνε·
γελᾷ δὲ δαίμων ἐπ' ἀνδρὶ θερμῷ,
τὸν οὐπὸς· αἰγῶν· ἰδὼν δακρυόεντι
ὄψει λαπαθῶν οὐδ' ὑπερβίον· ἄκραν
δὲ αἰῶνος ἐπὶ τὸν πρὶν δίδον
ἔρμαι προβαλὼν δίκας ὄψεαι· δαλματος, ἔ-
σται.

Τρίτον, τὸν αὐστηρὸν νόμον τῶν ἀντιπάλων δύνανται οἱ θεοὶ εἰς νόμον τῆς χάριτος μετατρέψαι καλεῖοντες τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἐνόχου καθαρῶς ἐξήλαστοίς· οὕτως ὁ Ὁρίστης, ὅς ὤρειλε κατὰ τὸν ἀρχαῖον νόμον τὸ χυθὶν αἷμα τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἀποτίσαι τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ αἵματι, ἐσώθη τῇ ἐπινοήσει τοῦ Διὸς, παρὲμβάσει δὲ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀθηνᾶς· αἱ δὲ Μοῖραι καὶ αἱ Ἑριννίδες υπεγώρησαν καὶ ἀπέδεδξαντο ἐπὶ τέλους τὸν νέον νόμον τῆς χάριτος καὶ ἐπεικέας, διότι καὶ αὗται συμπροσέδουσιν· ἐξ Ἑριννίδων γίνονται Εὐμένιδες ἐμμένους διακείμεναι τοῖς ἀνθρώποις καὶ εὐχὰς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας καὶ εὐδαιμονίας αὐτῶν ποιοῦμεναι, αὗται αἱ πρότερον μηδεμίαν δεγόμεναι εὐχὴν, καὶ τελευταῖον ἀποχαιρετίζουσαι τοὺς Ἀθηναίους διὰ τῶν ἐξῆς.

Χαίρετε, χαίρετε δ' αὖτις, ἔπος διπλοῶ,
καὶ εἰ κατὰ πόλιν, δαίμονες τι καὶ βροτοί,
Παλῶδες, τῶν ἐν νόμοντες, μεταίκαν δ' ἔμην
εὐ σέβας· οὐτὶ μίμψασθε σμυρὰς βίου.

Ἡ δὲ Ἀθηνᾶ παραινᾷ τοῖς Ἀθηναίοις ἵνα τὰς Ἑριννίδας σέβωσι·

μέγα γὰρ ἔσται
πότι· Ἑρινὺς παρὰ τ' αἰετοῖς
τοῖς θ' ὑπὸ γαῖαν, περὶ τ' ἀνθρώπων
φανερῶς τελίῳσι διαπράσσουσιν·
τοῖς μὲν αἰδέας, τοῖς δ' αὖ διακρύβων
βίον ἀμειλιπὸν παρῆχουσιν.

Αἱ δὲ Εὐμένιδες εὐχόμεναι ἀποτροπὴ τῶν δυστυχῶν καὶ καλοὺς γαμβροὺς ταῖς παρθέναις ἐπικαλοῦνται καὶ τὴν ἀρωγὴν τῶν αὐτῶν ἀδελφῶν Μοιρῶν·

θεοὶ τ', ὦ Μοῖραι ματροκασιγνήται
δαίμονες ἑρβονήμοι,
παντὶ ἔρμῃ μετὰκοιοί,
παντὶ χρόνῳ δ' ἐπιβροῦτε
ἐνδοίκοι ὁμιλίαις,
παντοῖς τιμώταται θεῶν.

Τοιαύτην ἔδωκε λύσιν ὁ Λισαχλὸς τῆς συγγραφῆς τῶν ἀρχαίων καὶ νέων θεῶν, τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου κόσμου· οὕτως ἡ ἡθικὴ ἐπανστάσις, λέγει ὁ σοφὸς Girard, ἡ περὰ τοῦ

Αισχύλου ἐν τοῖς δυοῖν τραγωδίαις (Ἀγαμέμνωνι καὶ Χοηφόροις) παρασκευασθεῖσα τελείται ἐν τῇ τρίτῃ (ταῖς Εὐμενίαις) ὅταν ἔρχεται, χαριεπίζμεν αὐτὴν μετὰ πόθου, αισθανόμενοι ὅτι ἀναγκαῖα ἐστὶ· διότι ὁ ἄνθρωπος οὐκ αἰώνιος δύναται τὸν αἵματινὸν ζυγὸν τοῦ παρελθόντος φέρειν· ἀν αισθάνηται ὅτι μοιραῖος πιεῖται αὐτὸν τὸ βάρος τῶν πρὸ αὐτοῦ γενομένων ἀποφάσεων, ἔχεται τοῦλάχιστον τὸ δικαίωμα αὐτὸν ἀπολυτρώσαι τῶν ἀμαρτημάτων, ἀ οὐτε ἔπραξεν οὔτε ὑπεύθυνός ἐστιν. Αἱ ἀξιώσεις καὶ ἐλπίδες τοῦ Αἰσχύλου οὐ βαίνουνσι περικεῖται· ὁ ἄνθρωπος ἔχεται βέβηλα, διότι τοιαύτη ἡ ἀνταρξία τῆς ἑμμενίας, ἀλλὰ μὴ αἰώνιος βαρυνέσθω· ἀν προπατορικόν τι πέρρ ἀμαρτήματα, ἐκείνους τοὺλάχιστον αὐτῶν αὐτὸν ἐξαγίξει διὰ τῆς ἀναγέννησός καὶ τῆς πίστεως εἰς τὸ ἀγαθόν· ἐστὶ δυνατὸν ἵνα καταδικασμένος ἢ μηδὲν ἄλλο, ἢ ὅσκιον ἢ σκίαν τινα εὐτυχίας ἐτοιμῇ αἱ ἐξ ἑκείνης ἐσθὶ, ὅταν ἡ ποικρὰ δύναμις, ἥτις ἐργάζεται τὴν ἀποπλάνησιν καὶ τιμωρίαν αὐτοῦ, ἴσως ὅσον ἀπατηλὸν ἐξεργεῖ ἢ τὰ ἱμάτια ἀπὸ τοῦ ἀπὸ αὐτῆν ἀπὸ τὸν ἐφελκμῶν αὐτοῦ ἐκκλίνον· ἔστι δυνατὸν εἶναι πάντοτε τοσοῦτον αὐτοῦ ἀντιπαραστήσῃ κυρία, ὡς καὶ ὁ θελποῖς, ὁ ὑπολογισμὸς, τὴν πύλιν, πᾶσα ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ, πᾶσα ἡ ἀντιπαραστήσῃ αὐτοῦ ἀπλὰ ὡς ὄργανα ἢ παιδιὰ τοῦ ἀφάρτου τούτου ἔλθου· διὰ τί ἔρα, ἐν τῷ σκότειν τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, τῇ λάμψει ἐστὶν ὅτε οὐκ οὐδὲν τίνος φωτός βλέπει ὡς ἀδιακρίτους μορφαὶ τὴν ἀλλήλειαν, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸ ἀγαθόν γίνονται τοῦτο μόνον ὅπως βασανίζονται ἐκ τῆς συναισθήσεως τοῦ τί ὀφείλει εἶναι καὶ ἐκ ματαίας ἐλπίδος· Οὐχί· Ὁ κληρὸς τῆς ἀνθρωπότητος οὐκ ἐκ μόνων πλανῶν καὶ ἀγωνιῶν ἀπαρτίζεται· ὁ ἄνθρωπος ποιεῖ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν πίστιν· ὅταν τὸ ἐξ οὐ πλάσι καλὸν καλὸς γινώσκῃ, καὶρός ἐστὶν αὐτὸν τοῦ πρᾶνθῃ καὶ ταῖς δοκιμασίαις αὐτοῦ τελεῖ τέρεκα, καὶ αισθάνεται αὐτὸν μὴ εἶναι ὑπογίσιον τῆς δυνάμεως ἑαυτοῦ τῆς λυσσῆδος κατ' αὐτοῦ ἐπιπιπτούσης, ἀλλ' ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ αὐστηροῦ ἀρεκα τε καὶ ἐπικουρῶς νόμου τῆς θείας Προνοίας.

..... Αἱ μέμναι αὐταὶ καὶ τῶς τῆς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου οὐ μόνον σύμφωνον τῷ ἑλληνικῷ πνεύματι εἰσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀριδιότατον αὐτοῦ γνώρισμα· οὐ μόνον ἐκ τῆς κινήσεως παγίζουσιν, ἥτις ἀρ' Ὁμήρου ἀρξαμένη ἀνευ διακοπῆς διέρχεται τοὺς αἰῶνας, ἀλλὰ καὶ ὑπερβαίνει τὴν ὁρμὴν ἐμμενίας ἡγε τοὺς Ἕλληνας πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὸ φῶς ἐν

τῷ βῆθι τῶν ζωοκρατῶν θερηκευτικῶν διασπῶν, καθὼς αὐταὶ ἐγένοντο ἀφορμὴ τῆς εὐρείας τοῦ δράματος. Ὁ Αἰσχύλος ὅπως ἐμπλῶς αὐτὸν ἐστὶ, τὰς ὑπογραφὰς τοῦ Ἄδου Ἑρινίας προμερὸς μεγαλεῖο περιβάλλων, ὅταν πρὸ αὐτοῦ οὐκ εἶχον, οὐδ' ἵπανθον ὑστερον. Αὐτοῖς δὲ οὗτος ἐπισκοπῶν τῷ πρῶτῳ ἐκδίδωσι τὸ συμβῶν τῆς συνδιαλλαγῆς, ὁ ἀνευ οὐδεμιᾶς μειώσεως αὐτῶν ἀξιώσεως αὐτὰς τοῦ σιχαμοῦ τοῦ ἡμετέρου λογικῷ καθίστασι.

Περὶ τῆς λύσεως τῆς Ὁρισείας καὶ τῆς μεταμορφώσεως τῶν ἀπολλέγγων Ἑρινῶν εἰς αἰμῶνες θεὰς ἱκανὸν ἱστορησάμεθα λόγον, διότι ἡ μεταμόρφωσις αὐτῆς ὅπως ἑλληνικῇ ἐστὶ· παρὲ μὲν τοῖς ἄλλοις λαοῖς ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ, ἀπαξ ἀναγνωρισθεῖσα, ἀμετακίνητος ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτῆς ἐστὶ, μεταβάλλουσα μόνον κατὰ τὴν ἀπειραν ποικιλίαν τῶν ἐποφῶν αὐτῆς· ὁ Ἀρεμῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ κακοῦ οὐ παύεται τὸ εὐφοροποιῶν στοιχεῖον ἐν παντὶ πράγματι ἀναμνησκόν, πιστός ἐν τῇ ὁλοκληρίᾳ αὐτοῦ φῶς διεικνύει. Ἡ δ' ἑλληνικὴ θερηκεία τὴν ἀπεριόριστον καὶ ἀνέλεγκτον ὑπερῆν τῆς ἀρχῆς τοῦ κακοῦ οὐκ ἀποδέχεται· διότι τὰς δυνάμεις, αἷς τὴν κακοποιῶν φῶς ἀνοίμει, ἡλικὸν τὴν ἰδέῃ τῆς τάξεως καὶ τῆς δικαιοσύνης περιβάλλει· ἐφ' ὅσον ἡ ἀνθρωπότης τελειοποιεῖται, βελτιοῦνται καὶ αὐταί· ἡ κακοποιῶν δύναμις οὐκ ἐστὶν ἀπεριόριστος, ἡ δὲ ἀγαθοποιῶν ἀρχὴ ἀναπτύσσεται ἐν αὐταῖς· αἱ Ἑρινῶνες γίνονται Εὐμενίδες· οὕτως ἡ ἀνθρωπότης καὶ αἱ ἐπιτετραμμένα τὴν φροντίδα τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς δυνάμεις πρὸς τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς εὐδαιμονίας συμβαδίζουσιν· ὁ δὲ ἀριστὸς διεικνύει τῶν μεγάλων τούτων ἰδίων ὑπὲρ γέννησιν τῆς Ἑλλάδος τέκνον, ὁ Αἰσχύλος· τὸ δὲ ἄλλο ὅντως ἑλληνικώτερον ἐστὶν ἄμα τε καὶ δυσμενέστερον καὶ ἀφροδιώτερον κληῖν καὶ ὑποστρέφειν ἢ τὸ βῆθι συνεισέρεκα τούτου, ὅταν τὴν αἰώνιον ἐνέργειαν καὶ τὴν αἰώνιον δύναμιν ἀπεργάζεται τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ δυσαναλογία δλονότι τῶν δυναμῶν καὶ τῶν ἰσχυρῶν καὶ τῆς πίστεως εἰς τὴν ἀνθρωπότητα.

Περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἐλευθερίας.

§ 40. Ἐκ τῶν προειρημένων ἐστὶν ἡμῶν τὸ συμπέρασμα ἐξαγαγὴν ὅτι ὁ Αἰσχύλος ἐν τῇς τραγωδίαις αὐτοῦ ὁ πρῶτος ἐγένετο τῆς ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθερίας, προσδοκῶν τὴν κυριαρχίαν τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου· ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἀρεκα ἦν. Ὁρελόμεν, ὡς ἐξετά-

σμεν τὰς σχέσεις τῶν Μοιρῶν, Ἐρινύων, Ἀλκείων, Ἀλάστορων πρὸς τοὺς θεοὺς ἐν ταῖς τραγωδίαις τοῦ Αἰσχύλου, οὕτως ἐξετάσαι καὶ τίνες αἱ σχέσεις τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰς δυνάμεις ταύτας καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς. Πόσων τούτων ἀναμνησμένων ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις πράξεσιν, τί λαμβάνεται τῇ ἐλευθερίᾳ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τίνα τὰ ὅρια αὐτῆς; Εἰ μὲν πάντα τὰ πρὸς τὰ ἦσαν οἷος ὁ Προμηθεύς, ἡ ἐλευθερία αὐτῶν θύληται ἐκτὸς ἂν ἦν πάσης ἀμνηστικῆς. Ὅλ' ἔχομεν Κλυταιμνήστραν, Ἐτεοκλῆ, Ὀρέστην. Ἡ Κλυταιμνήστρα ἐν τῇ ἐξέσει αὐτῆς οὐ μόνον τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς θέλει, ἀλλὰ καὶ ἐαυτὴν ἀνακαίεται, ὥς εἶδομεν (§ 39, Σιλ. 155), ἀξίον ἐστὶ ἐν ἐαυτῇ ἰσοσερκωμένος ἐστὶν ὁ πατὴρ. Ἀλάστορ τῶν Παισθενιδῶν ἄλλ' ὁ χορὸς ἀναμνηστικῆς ἀπαλλοχθεῖς τῆς ἐνοχλῆς καὶ τῆς εὐθύνῃ τοῦ πρόνου τοῦ Ἀγαμέμνονος.

ὡς μὲν ἀναίτιος εἰ
τοῦτο τοῦ φόνου τίς ὁ μαρτυρήσαν;

Ὅτε δὲ ἡ Κλυταιμνήστρα λίγει, ἐπὶ οὐδὲν ἔχει φόνον, ἔως ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς μένη ὁ Αἰγισθος εὐ φρονῶν αὐτῇ, καὶ θάρρος ἐμπνέων,

οὐ μοι φόβου μέλαθρον ἐλπίς ἐμπαεῖ,
ἔως ἂν αἴθῃ πῦρ ἐπ' ἐστίας ἑμῆς
Δίγιστος, ὡς τὸ πρόσθεν εὐ φρονῶν ἔμει·
οὗτος γὰρ ἦμιν ἄσπερ οὐ σμικρὰ θράσους·

λαμβάνει ἐαυτῆς κατηγοροῦσα, ἐπὶ ἄλλο πάθος, οὐχ ὁ Ἀλάστορ, ὥσπερ αὐτὴν εἰς τὴν μαιρινανίαν. Ὁ δὲ Ἐτεοκλῆς ἀγωνίζεται ἀποδείξει ὅτι ὑπὸ τῆς πατρικῆς ἀρεῆς καὶ Ἐρινύος ὀφείτῃ εἰς τὴν ἀδελφοκτονίαν· ἄλλ' ἐκ τοῦ διακλύου αὐτοῦ καὶ τοῦ Χοροῦ ἀποτρέποντος αὐτὸν τῆς ἀδελφοκτονίας, βλέπει ἐκκςτος ὅτι τὸ πάθος μᾶλλον ἄγει αὐτὸν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἢ ἡ πατρικὴ ἀρεῇ. Ἐπειτα αὐτὸς τε καὶ ὁ Πολυνείκης ἦσαν ἐλευθεροὶ ἵνα καλῶς τῇ ἐαυτῶν πατρὶ προσεγγίζωσι καὶ μὴ κατὰ τῆς κερφαλῆς οὕτων τὴν πατρικὴν ἀρεὴν ἐπισπᾶσθωνται.

Ὁ δὲ Ὀρέστης ὄργανον μᾶλλον φαίνεται τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ ἐλευθερῶν ἔχων θέλησιν, διότι χρησμούς ἐλπίας ῥητῶς ἐντελλομένους τὴν μητροκτονίαν· ὁμολογεῖ ἄλλ' ὅμως καὶ οὗτος ὅτι ἡ μήτηρ αὐτοῦ τιμωρηθήσεται διὰ τῶν θεῶν καὶ τῶν χειρῶν αὐτοῦ.

πατὴρ δ' ἄτρωτος ἄρα τίσει
ἐκατὶ μὲν δαιμόνων,
ἐκατὶ δ' ἀνῶν χερῶν.

Ἀλλὰ τοῦτο καθίστησιν αὐτὸν ὑπεύθυνον ὅσον τὴν θεῶν; Τίς ἀρνηθήσεται ὅτι ἡ κατ' ἐντολὴν

τοῦ Ἀπόλλωνος μητροκτονία αὐτῇ ἀποτρόπαιος ἐστίν; ὁρθῶς δὲ λέγει καὶ ὁ Mesnard. α' ἔνθεν μὲν αἱ θεαὶ ἀκατάσχετον διδόναι ὤθησιν τῇ βουλήσιν τῶν ἀνθρώπων, ἔνθεν δὲ ἡ ἀρετὴ τῆς εὐνοίας αὐτῶν ἀξιώσεται, τὸ δὲ ἔγκλημα τῆς ἀρεῆς αὐτῶν τοῦτο ἀναντιρρήτως ἐστὶ δύσλυτον αἷγμα· ἄλλ' οὐ μόνον ἐν τῇ θεολογίᾳ τοῦ Αἰσχύλου ἡ ἀρετὴ τῆς θείας παντοδυναμίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης εὐθύνῃς ἴσως ἐστὶ σκοτεινὴ, ὁ δὲ ἀνθρωπος τοσούτην ἔχει ἀνάγκην τῇ μὲν καὶ τῇ δὲ πιστεύει καὶ ζῆν ἐν τῇ κώλῃ τῆς ἀναπορεύτου ταύτης σκοτεινότητος, ὥστε οὐ πολὺ τὸ αὐτὸν ἐκπλητται.

Ἐν δὲ τοῖς Πέρσῃς αὐτῇ ἡ σκιά τοῦ Δαρείου λίγει ἐπὶ δι' ἀβούλλαν τοῦ Ξέρξου ἐνέσκηψαν τὰ δυστυχήματα τοῖς Πέρσῃς.

θητής ὦν οὐκ εἶ πάντας ἦνται, οὐκ εὐδαίμων,
καὶ Παισιδῶνος κρατήσιν πῶς τίτ' οὐ νότος
φρονῶν
εἴη πατ' ἑμῶν;

Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἀτοσσα λίγει αὐτῷ ἐπὶ συμβουλῇ τοῦ τινος ὁ Ξέρξης τὸν Ἑλλησποντον ἐγεγράφαι,

γνώμης δὲ πού τις δαιμόνων ἐνέσκηψεν

ὁ Δαρείος διορῆ μέγαν δαίμονα ὅς ἀφίλει τάς
ἐρινάς τῇ Ξέρξῃ·

ρεῦ, μή με τις ἦδε δαίμων, ὥστε μὴ φρονεῖν
καλῶς·

ἀλλ' ἔταν ἐπεὶ οὗ τ', ἢ χὼ θεὸς συνάπειται.

Ὅστε ἡ σπουδὴ, ἡ ὁρῆσις τοῦ Ξέρξου πάντων τῶν κακῶν πηγὴ.

τῶν κακῶν εἰσὶ πηγὴ πάντων τῶν κακῶν φίλοις.

Ἀλλὰ παρὰ τῇ Ξέρξῃ δοράτωρ ἔστανται δύο γυναικεῖα πρόσωπα, ἡ Ἀσία καὶ ἡ Εὐρώπη, ἃ καλ' ὕπνον εἶδεν ἡ Ἀτοσσα·

ἐδοτάνη μοι δύο γυναῖκες· εὐερόνη,
ἡ μὲν πέποισι Περσικοῖς ἡγεμῆν,
ἡ δ' αὖτε Δωρικοῖσιν, εἰς θῆν κολεῖν,
μυθήσει τε τῶν νῦν ἐκπρεπέστατα πόλιν,
καλλεί τ' ἀμύμονα καὶ κασιγνήτου γένους
ταύτου· πάτρην δ' ἔχουσιν ἡ μὲν Ἑλλάδα
κλήρου λαχούσα γαῖαν, ἡ δὲ βάρβαρον.

Καὶ ἡ μὲν τὸν Ἀσιατικὸν ἐκπροσωπεῖ πολιτισμὸν, ἡ δὲ τὸν Εὐρωπαϊκόν. Ὑπὸ τῶν Προμπίδων τοιαύτην ἔχοντα ἀδύναστον θέλησιν, εἰς ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τραγική, ὅπως ὅμως αὐτὸν νικῆται καὶ χορηγούται τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι τὴν γέννην καὶ πᾶσαν ἱστορίαν, καὶ εἴς τὸν τὸ πρόσθεν τὸ ἐκπροσωπεῖ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν.

Ὁ Αἰσχύλος ἐν ταύτῃ τῇ τραγωδίᾳ λανθάνει διανόσιμα κατακρίσεων τραυμάτια κατὰ τῆς Εὐμαρείνης· ὁ ἀγγέλως λέγει μὲν πρὸς τὴν Ἀτοσσαν ὅτι κακὸς τις δαίμων ἤρξε τοῦ παντός κακοῦ,

ἦρξεν μὲν, ὃ δόσποινα, τοῦ παντός κακοῦ
φανείναι ἀλάστορ ἢ κακὸς δαίμων ποθέιν.

Ἐκ τῆς ἀρνηγήσεως ὅμως αὐτοῦ (στίχ. 353 — 432) φαίνεται ὅτι ἡ μὲν ἤττα τῶν Περσῶν ἦν ἔργον τοῦ κακοῦ δαίμονος, ἡ δὲ νίκη τῶν Ἑλλήνων κατόρθωμα τῆς θεᾶς, ἣ ἑλάντευον καὶ ὑπὲρ ἧς ἐμάχοντο. «Πῶς ἡδύνατο ὁ ἀνθρώπος μὴ αἰσθίσθαι ἑαυτοῦ ἐλευθέρου καὶ αὐτεξουσίου, ὅτε ἐβλεπε τὸν πολλὸν ἀριμὸν, ὃς ἐν τοῖς ἀνθρωπίνους πράγμασιν οἰοῖτο Εὐμαρέην ἐσθλὴν κινούμενον ὑπὸ τῆς ἀνδρείας καὶ παύραχίαν, ποταμὸν ὑπὸ τῆς διανοῆς καὶ ἀρετῆς; Τοῦτο ἔμπνεν τῇ ἱστορικῇ τῶν Μηδικῶν πολέμων τῇ ἀληθείᾳ τούτου λόγου: «Οἰκὸς τα μὲν νυν βουλεύονται καὶ ἀνθρώποισι ὡς τὸ ἐπίπαν θέλει γίνεσθαι, καὶ διὰ οἰκὸς βουλευομένων οὐκ ἐθέλει οὐδὲ ὁ θεὸς ποταμῶν πρὸς τὰς ἀνθρωπίνους γενεάς (II, 60)». Denis Histoire des Theories et des idées morales dans l'antiquité, I, pag. 30—31. Ὁ μαρξιστοὺς Ἡρόδοτος (βλ. § 20, σελ. 117—119) ἐλλαμνυθεὶς ὑπὸ τοῦ φωτός τῆς ἀληθείας ἀναγνωρίζει ἐνταῦθα τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν καὶ τὴν δυνάμιν αὐτῆς.

Καθόλου ὅμως εἰπεῖν, ἡ ἐλευθερία τῶν κομποῦν καὶ μακρυφύων ἀνδρῶν ἐν ταῖς τραγωδίαις τοῦ Αἰσχύλου περιορίζεται, ὅταν εἰς τοὺς ὄνυχας τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἐμπέσωσι, τῶν Ἑρμυνίων, τῆς Ἀτῆς, τοῦ Ἀλῆστορος· διότι δυσκόλως τῇ θελήσει αὐτῶν καὶ ἀγνότητι, ἔνευ θείας ἀρωγῆς, τοῦ βαρβάρου τούτου ἐξέρχονται. Ὁ Αἰσχύλος περιγράφων τὰς προμερῆς βλαβερὰς τῶν προμερῶν τούτων διαβόλων τῆς ἀρχαίας θρησκείας, σωστικὸν ἐμβάλλει τρῖμον ταῖς ψυχαῖς τῶν θεατῶν, ὅπως τῶν μακρυφύων καὶ τῶν ἄλλων κακῶν πράξεων ἀπύκνυνται, φυλάττωσι δὲ ἀνεπηρέαστον τὴν ἡθικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν· διότι ὁ πράκτων τὸ ἀγαθὸν ἐλευθερίας ἐστὶ καὶ πᾶσις ἐπιείκεια τῶν κακῶν πνευμάτων ἀπῆλλαγμένος, ὡς φασὶ καὶ αὐταὶ αἱ Ἑρμινίδες.

τὸν μὲν καθαρὴς χεῖρας προνέμει
οὐ τις ἐρίψει μῆτις ἀφ' ἡμῶν,
ἀσυνήδ' αὐτῶν διοικεῖται.

Τί δὲ περὶ τῆς καθόλου καταστάσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους φρονεῖ ὁ Αἰσχύλος; Ὅτι

καὶ ὁ Πίνδαρος, σκέψεσθαι ἀνθρώπος. Ὁ χορός τῶν Ἰλακονίδων μεμφόμενος τῷ Προμηθεῖ ὅτι λανθάνει τὸ τῶν θνητῶν γένος λέγει, ὅτι ἡ χάρις ἄχαρις ἐστὶ, διότι τίς ἡ δύναμις τῶν θνητῶν; οὐχ ὅρξας ὅτι μηδισμένη ἔστιν ἰσότης;

αὐτοῦ γνῶμις σέβει θεοῦς ἄντα, Προμηθεὺς φέρ' ὅπως ἄχαρις χάρις, ὃ φίλος, εἰπέ ποῦ τις ἀλάς;
τίς ἐραρμενίαν ἀρετῆς; οὐδ' ἐδέρχεται ὀλιγοραμίαν ἀκικυν,
ἰσύνειρον, ἢ τὸ φωτῶν
ἁλῶν γένος ἐμπροσθεμένον;

(Προμηθ. 515—).

Ἡ δὲ Καποκάνδρα οἰκτερεῖ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, διότι τὸν μὲν εὐτυχεύοντα σκεῖ ἀπλῆ δυνάμει ἀνατρέφει, τοὺς δὲ δυστυχίως σπύγγος ὄγρος ἐξαλείφει καὶ αὐτὸ τὸ δνόμεν.

Ἦν βροτῆα πράγματα· εὐτυχεύοντα μὲν
σκεῖ τις ἂν τρέφειν· εἰ δὲ δυστυχῶς,
βολαῖς ὑπερσσαν σπύγγος ὥσπερ γραφὴν
καὶ ταῦτ' ἐκείνων μάλλον οἰκτεῖραι πολὺ.

(Άγαν. 1327—).

Ὁ μὲν Πίνδαρος λέγει ὅτι πρὸς ἐν ἀγαθὸν οἱ θεοὶ διδόντες τῷ ἀνθρώπῳ δύο κακά· ὁ δὲ Αἰσχύλος φρονεῖ ὅτι τὸ πλῆθος τῶν κακῶν ὡς ποταμὸς ἐπέρχεται τῷ ἀνθρώπῳ.

καὶ πολλὰ γὰρ ἐν δυσπρόσιτοις πράγμασι,
κακῶν δὲ κλῆρος ποταμὸς ὡς ἐπέρχεται·
ἄτης δ' ἄβυσσος πύλας οὐ μὲν εὐπαρόν.

(Ιούλ. 469—).

Ὁ Αἰσχύλος τὰς δυστυχίας ὑπολαμβάνει ἀναγκαστικὰ τῷ ἀνθρώπῳ, ἀνυψῶν αὐτάς εἰς νόμον ὑπὸ τοῦ μῦθου ἐμπειδωθῆναι, οὗ ἔνευ οὐδέμια μάλιστα, δυνάτη· πάθει μάθος — τὰ παθήματα μαθήματα.

Ζῆνα δὲ τις ἀφρόνους ἐπινικία κλέζων
τεύχεται ὅρως τὸν ἄνθρωπον
τὸν φρονεῖν βροτοῦς ἀνίσταται, τὸν πάθει μάθος
ὅντα κυρίως ἔχειν.

Ἡ γνώμη αὕτη ἦν τῶν Ὀρρακίων καὶ Πυθαγορείων ὅτι διὰ τῶν δοκιμασιῶν καὶ ἀθροισμάτων ὁ ἀνθρώπος ἐξοικνίζεται καὶ βελτιοῦται.

Ἐκ δὲ τῶν γενικῶν τούτων ἡθικῶν ἡμῶν τῶν Αἰσχύλου ἀπορρέουσιν αἱ ἑλλαι, ὅτι ὁ ἀνθρώπος ὀφείλει εἶναι ματρίστρον, φρόνιμος, εὐσεβής· πρὸς τοὺς θεοὺς, πρὸς τοὺς γονεῖς, πρὸς τοὺς ζῆνους, ἐχθρὸς τῆς ὑψηλοφροσύνης καὶ ἀλαζονείας καὶ ὑψηγορίας, φιλοδίκαιος. Ἐν τῇ πράξει τῶν ἀρετῶν τούτων ἡ ἐλευθερία τοῦ

ἀνθρώπου οὐ μόνον πρὸς οὐδὲν προσκρούει κώλυμα, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐνοίας ἀπολαύει καὶ ἀρωγῆς τῶν θεῶν.

α'. Μετριοφροσύνη· ὁ εἰδώς ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν ἐστί, γινώσκει ἐκυτὸν καὶ κατ' ἀνάγκην γίνεσθαι μετρίωρον.

Γινώσκει αὐτὸν καὶ μετρίωρον τρέφει· λέγει ὁ Πλάτων πρὸς τὸν ὑψηλόφρονα Προμηθέα·
ποσὶ μὲν τὸ κράτος θεὸς ὤπασεν.

Τὴς ἀγνοεῖ ὅτι τὸ πᾶν μέτρον ἄριστον καὶ τὸ μηδὲν ἄγαν ἦσαν ἑλληνικώτατα ἀξιώματα πολὺ πρότερον τῶν ἡ' Ἀριστοτέλης κηρύττει τὴν μετρίτητα ἀρετῆς· (ιδ. § 34, Σελ. 134).

β'. Εὐσέβεια· ὁ μετρίωρον πάντως ἐστὶ καὶ θεοσεβής, διότι γινώσκων τὴν ἐσθλότητα τοῦ ἀνθρώπου προσσεύγει πρὸς τὴν θεὸν ὡς πρὸς ἄστυλον·

θεὸς δὲ θεοὺς σέβει.

Καὶ ὁ Αἰσχύλος, ὡς ὁ Πίνδαρος, διδάσκει σέβας πρὸς τοὺς θεοὺς, πρὸς τοὺς γονεῖς πρὸς τοὺς ζήνους·

βωμῶν αἰδεσάι ἐλίκας·

.....
πρὸς τάδε τις τοκέων σέβας εὐπρόσιον
καὶ ἐνοσίχθους
ἐπιστροφῆς θυμάτων
αἰδόμενός τις ἔστω. (Εὐμην. 539—).

θεοὺς δ' οἱ γὰρ ἔχουσιν, αἶψι
τίσιεν ἐγχωρίους πατρίδας
δαρνηφίλους· βουδύονται τιμαί.
τὸ γὰρ τεκόντων σέβας
τρίτον τοῖς ἐν θεμερίαις
Δίκας γήραται μεγιστοσίμου. (Ικάτ. 701—).

γ'. Ὑψηλοφροσύνη, ἀλτζονεία. Ὁ Αἰσχύλος σπρόδρα ἀπχορνεύει τὴν ὑπερφροσύνην, διότι πολλὰ τὰ ἐξ αὐτῆς ἐπακλόουσι κακὰ· οἱ μεγάλωφρονες εἰσὶν ἀλτζόνες καὶ περιφρονηταὶ τοῦ θεοῦ·

φυσίφρονες δ' ἄγαν ἀνέμω μένει μακρογώνοι
κυνολαρσεῖ, θεῶν οὐδὲν ἐπαίνοντες. (Ικάτ. 737).

Ἡ ὑπερηφάνεια, ὡς ἄρουρα, γενεῖ πολλοὺς σπᾶλχους τῆς ἄτης·

ὡς οὐχ ὑπέρρουσιν οὐκὲν ὄντα χρῆ φρονεῖν·
θεοὶ γὰρ ἔτιανούσ' ἐκάρπασε στήχων
ἄτης, ὅθεν πύλαουσιν ἑταρᾷ θέρου·
τοιαυτὸ ὁρώμενος τῶνδε ἐκπίπτει
μύμνονσ' Ἀθῶνων Ἑλλάδος τε, μηδὲ τις
ὑπερφρονήσας τὸν παρόντα δαίμονα
ἄλλων ἐρασιθεὶς θύων ἐκχέτ' ἰμάν.

Ζεὺς τοι κολαστὴς τῶν ὑπερήφανων ἄγαν
φρονήματων ἔπειτος· εὐδυνος βαρεῖ.

(Πέρσ. 820—).

Θαυμασίως δὲ ὁ Αἰσχύλος τὸν ἀσεβῆ καὶ ἀλτζόνα χαρακτῆρα τοῦ Καπανέως περιγράφει, ὅς κακὸς κακῶς ἀπώλειτο ὑπὸ τῶν θεῶν διὰ τὴν ἀσεβίαν αὐτοῦ ὑπερηφάνειαν·

Δγ. γίγας δὲ ἄλλος τοῦ πάρος λελεγεμένου
μείζων, ὁ κύματος δ' οὐ κατ' ἀνθρώπων φρονεῖ,
πύργους δ' ἀπειλεῖ δεινὸν δὲ καὶ κραδίον τύχη·
θεοὶ τε γὰρ θέλοντες ἐκπέρειν πύλιν
καὶ μὴ θέλοντες φρονεῖν, οὐδὲ τὴν Διὸς
ἔριν πείσοι σκῆψασαν ἑμποδὸν σχεθεῖν.

Ἐε. Καπανεὺς ἀπειλεῖ πᾶν παρισκευασμένον ὄρῳν, θεοὺς ἀείων, κάπηγομῶν στήμα
χαρὰ μεταίειρ θηήσας ὡς εἰς οὐρανὸν
πέμπε γυνὰ Ζηνὶ κυραίνονσ' ἔπει·
πέποιθα δ' αὐτῇ ζῆν δίκη τὸν πυρρῶρον
ἤζειν κερανόν.

δ'. Δικαιοσύνη· τῆς ἀρετῆς ταύτης πάντες αἱ ποιηταὶ ἀπὸ Ὀμήρου ἀρχόμενοι ὀτρυνοῖ ἐγίνοντο θεράποντες καὶ κήρυκες (ιδ. § 15. 16. 24. 26. 34)· οὐδένος δὲ τῶν ἑλλων ὑπολείπεται ὁ Αἰσχύλος, πενταχρὺ καὶ πάντως τὸ τῆς Δίκης ὄνομα ἔχων ἀνὰ στόμα· καὶ ἴδιον ἐκφράζων πρόφημα ὅτι ὁ οἶκος τοῦ δικαίου ἀεὶ εὐμερὲς, οἷός ἐστιν ὕβριν τὸ λεγόμενον πικαιόθεν, ὅτι ὁ μέγας ὄλβος τεκνογονεῖ, ἀλλὰ τὰ γεννῶμενά ἐσσι μετ' αὐτῇ δυστυχία·

παλαίφατος δ' ἐν θροτοῖς γέμον λόγος
τίτκεται, μέγαν κέλεσθ' ἑμεῖς θεῶν
τεκνοῦσθαι μὴ; ἀπῶς ὁπασαίνε,
ἐκ δ' ἀγαθὰς τύχας γένει
βλαστάνειν ἀκέραιστον οἶζον·
ὄλβη δ' ἄλλων μονήρων εἶπ'· τὸ συσθεῖς γὰρ
ἔργον
μετὰ μὲν πλείονα τίκεται, σπείρεθ' δ' εὐκτα γέννη.
οἶκον δ' ἄρ' εὐδύλινον

4) Ὁ Εὐριπίδης ἐν τῇ σοφῇ Μελανίππῃ εἰπερὶ τῆς δικαιοσύνης ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτῆς λαμπρότερον ἐστί τοῦ Ἑσπέρου καὶ τοῦ Ἀλγερινού·

δικαιοσύνη· τὸ χρύσεον πρόσωπον·
οὐδ' Ἑσπερος οὐδ' ἑφῶς οὕτω
θαυμαστός.

Τούτων δὲ τῶν στίχων ἐμνημόνευσεν ὁ Ἀριστοτέλης· ἐν τοῖς Ἠθικοῖς Νικομαχείῳ βουλευόμενος ἀποδείξει ὅτι ἡ δικαιοσύνη τελεία ἐστὶν ἀρετὴ· ἐκράτιστα τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη, καὶ οὐδ' Ἑσπερος οὐδ' ἑφῶς οὕτω θαυμαστός· καὶ παροίμαζόμενοι φαίμεν· ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλέγεται πᾶς ἀρετὴ ἔντα.

καλλίπαις πότμος δέ.
 φαίει δὲ τίςτιν ἔδρις μὴ παλαιὰ νεό-
 τουναν ἐν κακῇ βροσῇ ἔδριον
 τὴν ἢ γὰρ, ὅταν τὸ κύριον μὲν
 νιὰρ φόνος κίνον,
 δαίμονά τε τὸν ἄμακον, ἀπόλεμον, ἀνέρον
 θρασὺς μελαινὰς μελάρουσιον "Αἴας
 εἰδομέναν τοκεῖσιν.
 Δίκα δὲ λάμπει μὲν ἐν δυσάπνοισ ἡμάστιν,
 τὴν δ' ἐνείσμεον τίει βίον
 τὰ χρυσόπαστα δ' ἔβλεπα σὺν πύρρῃ χερῶν
 παλιντρώποις
 ἔμικτοι λιπύσθ', ὅσα προσέβαλε δόναμιν οὐ
 αἰδούσα πλοῦτον παράσημον αἶψα.

(Ἄγαμ. 750—).

*Ὡς γράφων ταῦτα ὁ ποιητὴς εἶχεν ἐν νῷ
 τὸν ἀνέκον Ἀριστείδην καὶ τὸν συγγενὴ αὐτοῦ
 τὸν ἀνακτοῦτον Καλλίαν. Καὶ ἀλλοῦ δι'
 (αὐτοῦ γλῶσ., 382—) ἀποράνεται ὅτι ὁ πλοῦ-
 τος οὐ δύναται τὴν παρεχόμεν τῆς δικαιοσύ-
 νης ἀπαλλῆξαι τοῦ ἡέθρου.

οὐ γὰρ ἐστὶν καλὸς
 πλοῦτος πρὸς κέρει
 λακίσαντι μέγα Διὶ εἰς εἰς ἀφάνειαν.

*Ἐκ τῶν μικρῶν τούτων, ἀνεκτικῶν δὲ με-
 λετῶν περὶ τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν τοῦ
 Αἰσχύλου τεκμηριώμεθα τὰ ἑξῆς.

α. Ὅτι ὡς πάντες οἱ ποιηταὶ ἀπὸ Οὐέρου
 καὶ ἑξῆς, οὕτω καὶ ὁ Αἰσχύλος ἐπίσταν· εἰς
 τὰς Μοῖρας, εἰς τὰς Ἑρινύδας, Ἄτην καὶ Ἀλῆ-
 στορα δαίμονα· οὐδ' ἐν ταῖς τραγωδίαις αὐτῶν
 αἱ δυνάμεις αὐταὶ ἦσαν ἀπλᾶ ὄνματα χρη-
 σιμεύοντα ὡς δρακοντικὰ μέσα ἐπὶ συγκινήσει
 τῶν θεατῶν ἄλλ' ἐπίσταν ὡσαύτως ὅτι ἡ δύ-
 ναμις τῶν Μοιρῶν οὐκ ἦν ὑπερέτα τῆς τῶν
 θεῶν, πολλοὺ γὰρ καὶ δὲ αὐταὶ τε καὶ αἱ Ἑριν-
 νίδες καὶ ἡ λοιπὴ χορεία τῶν πονηρῶν πνευμά-
 των ὑπέκειν τοῖς θεοῖς καὶ οὐδὲν ἄντι τῆς ἐπι-
 νεύσεως αὐτῶν ἐπαρκετο· διότι ἄλλως οἱ θεοὶ
 ἀνέτρεπον τὰς ἀπορρέουσας αὐτῶν.

β. Ὅτι ἡ ἐλευθερία τῶν ἐνόντων καὶ ἀμαρ-
 τωλῶν ὡς λέγομεν νῦν, ἐν ἑλλὰς λήξεισι τῶν
 τραγικῶν προσώπων, ἢν περιορισμένη, παρ-
 αδοξομένη εἰς τὰς γέρας τῶν Ἑρινυνῶν, τὰς
 Ἄτης, τοῦ Ἀλῆστορος, τῆς ἐπινεύσεως τῶν θεῶν
 τιμαυρόντων τὴν πομπὴν καὶ ἀδικίαν. Περὶ
 τοῦ Αἰσχύλου ὁρῶς ἔχει λεγόμενον ἐν τῷ σοφῶς
 Croiset περὶ Πινδάρου εἶπει εἰνύπων τῆς
 αἰνέουσι ἀντινομίας τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας
 καὶ τῆς θείας πεντοδυναμίας τὸ ἀνθρώπινον
 πνεῦμα κατὰ τοὺς καιροὺς, ὅτι μὲν πρὸς τὸν
 ἄνθρωπον, ὅτι δὲ πρὸς τὸν θεὸν βέπει. Κατὰ

τῆς θρησκευτικῆς ἐποχῆς ἡ εὐθεία πολλὴ μὲν
 τῇ θεῇ παραχωρεῖ χάριτι, ὀλίγον δὲ τῇ ἀνθρώ-
 πινῃ ἐλευθερίᾳ. Καὶ τοιαύτη ἐποχὴ ἦν ἡ τοῦ
 Αἰσχύλου καὶ Πινδάρου.

*Ἀναξάγρας καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ Νοῦ.

§ 41. Διὰ τοῦ ἀτρομήτου ὁμοῦ τοῦ ἡθικῶς
 χαρακτῆρος τοῦ Προμηθέως, ὅς ἀνδρείος πρὸς
 τὴν βίαν καὶ τὸ κράτος τοῦ Διὸς ἀντιτάσσεται
 καὶ γενναίως πίπτει, καὶ μετὰ τὴν σωματικὴν
 ἥτταν ἀήττητον διακέρων τὸ φρόνημα, ὁ Αἰ-
 σχύλος τοῦ νέου πνεύματος ἐγένετο προδρομος,
 προσδοσιῶν τὸ κράτος τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀν-
 θρωπίνου νοῦ καὶ τοῦ λόγου καὶ προηγέλλων
 αὐτό· αὐτὸς Αἰσχύλος, λέγει ὁ φιλόσοφος Ζήλλερς,
 ἐν τοῖς μεθορίοις ἵσταται δύο περιόδων πνευ-
 ματικῆς ἀναπτύξεως· ἐν οἷς δὲ λέγει περὶ ἡμε-
 ρώσεως τοῦ ἀρχαίου δικαίου καὶ τῆς κυριαρχίας
 τῶν θιῶν, ἀκρηγίται κατ' ἄλλον τρόπον τοῦτο
 ὅπερ ὕστερον ἐγένετο, ὅτε ἡ φαιδρὰ καλλονὴ
 τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους διεδέχθη τὸ αὐ-
 στέρων τῆς Μακρυνομίαν καὶ γενεᾶς. Ὅτε μέγχι
 καὶ συνδιαιτῶν τῶν ἀρχαίων καὶ νέων χρόνων
 ἰπῆλε καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς θεοῖς ἐν τῷ οὐρα-
 νῷ, ὡς φησι Kœhly.

*Ἐδοῖν ἡν ἐμικρήνη ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων
 πραγμάτων ἐκθροισθῆ καὶ καταθροισθῆ τὸ
 κράτος αὐτῆς, τὴν δὲ τάξιν αὐτῆς καταλάβῃ
 ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος· ἔδοῖν ἡν φωτισθῇ τὸ πνεῦμα
 τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπαλλαγῇ τῶν πρῶτων καὶ
 βασάνων τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Καὶ τοῦτο
 ἐγένετο. Ἀλλὰ πῶθεν ἦλθε τὸ φῶς; ἐξ Ἰωνίας.
 480 π. Χ., ὅτε τὰ περὶ τῆς Σαλαμίνος καὶ
 Μυκῆνης καὶ τὰ περὶ τῶν Πλα-
 ταιῶν εἰς οὐρανὸν ἀνέπεμπον τοὺς ἐπινικίους
 ὄμνους τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ἀναξάγρας ἐξ Ἰωνίας
 ἤρχετο εἰς Ἀθήνας φέρων τὴν φιλοσοφίαν τοῦ
 Νοῦ. Ἡ σύμπτωσις αὐτῇ οὐκ ἦν τυχαία, ἀλλὰ
 συνάντησις διδωμένη καὶ ἐνκαίμενη ἀδελφῶν!

1) Τοιαύτη καὶ ἡμεῖς ἡμεῖς καὶ κυριωτάτη
 αἰτία τῆς ἐκτάτου πνευματικῆς ἀνάπτυξης καὶ
 προαγωγῆς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Ὁ
 δὲ Γαλάτης Filloul, ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τοῦ
 Περικλέους (le Siècle de Périclès), βεβαιώνει·
 εἰπαὶ, ἀλλ' οὐδὲν λέγει γράφον τοιαύτα. «Β. τοῦ
 ἐποχῆς αἱ ἀνθρώπιναι κοινωνίαι ἴδιον τιμὸς ἐμ-
 ρυθίζονται πνεύματος, τὰς ἀναισθησίας πρὸς τὸ ἀληθὲς
 ἀγοντες μεγαλοῦ καὶ κάλλος. Τότε δὲ ἐν παντὶ εἰ-
 δὲ μετὰ προσηλίας καὶ ἀμεροληφίας ἐκτετατῶν τὰ πραγ-
 ματα εὐρίσκει ὅτι τοῦτο οὐτε τῆς ἐλευθερίας ἐστὶν

τῆς ἐλευθερίας τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ λόγου, συνάντησις θυμηματούργου, ἐξ ἧς πάντα ἐπήγαγον, ἐφ' οἷς ὁ χρυσοῦς τοῦ Περικλέους αἰὼν κλειεῖται.

Τότε καὶ τὸ κράτος τῆς Εὐμαρμένης, ἥτις βαρύνει ἐτι, ὡς ἐξηλύττε, τὰ στήθη τῶν ἀνδρῶπων ἐπέβη, ἔρχεται δὲ τὸ κράτος τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου τότε ἐκδηλοῦται ἐναργῶς καὶ γονιμῶς ἡ ἀρμονία τῆς φύσεως τοῦ ἔδαφους καὶ τοῦ κλίματος τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς φύσεως τῶν Ἀθηναίων· τότε ἡ διάνοις ἡ τῶν ἀνδρῶπων ἀναζητεῖ καὶ ἀνυρίσκει τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς, τὴν ἐν τῇ φύσει διόικαν τοῦ δημιουργοῦ, ἣν καὶ πρότυπον τῶν ἑαυτῶν αὐτῆς λαμβάνει· τότε καὶ ἡ ὕψιστη δικαιοσύνη τοῦ πολιοῦχου θεοῦ ἀποκαλύπτεται ἐν ὅλῃ αὐτῇ· τῇ τελευτῇ τῆς ποιητικῆς καὶ τοῖς ἀγαθῶν ἀπονομίαις· τότε ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἐξηκείνεται τῶν ἑκτων κορυφῶν, δι' ἧς ἡ πόλις τῆς Παλλήδος καθίσταται ὑπερλαμπρὸς ἐστία τῶν φωτῶν καὶ αἰθρῶν διδασκαλίων τῆς Ἑλλάδος συμπαύσης.

Ὁ Ἀναξαγόρας τεσσάρωντα ἐν Ἀθῇσι διέτριψεν ἐτη διδάσκων τὴν φιλοσοφίαν τῷ Νοῦ. Ἐδίδαξε δὲ ἄλλους τε καὶ Θεουκλίδην τὸν ἱστορικὸν καὶ Εὐριπίδην τὸν ἀπὸ σκηνῆς φιλόσοφον, ἰδίᾳ ὅμως Περικλέα τὸν πάνυ, ἐν οὗ τῷ οἴκῳ καὶ παρμένει. Ὁ δὲ Σωκράτης, εἰ μὴ μαθητὴς τοῦ Ἀναξαγόρου ἐγένετο, ἀνέγνω πάντα καὶ ἐμελέτησε τὸ Περὶ Φύσεως σύγγραμμα αὐτοῦ (ιδ. § 47).

Ὁ Ἀναξαγόρας προσηγορεύθη Νοῦς, διότι τοῖς ὅλοις οἷσι Παύταρχος, πρῶτος οὗ τύχην, οὐδ' ἀνέγκαν διακοσμήσεις ἀρχήν, ἀλλὰ Νοῦν ἐπίστανσε καθαρὸν καὶ ἄκατον. Λέγει δὲ καὶ Ἀριστοτέλης· «Νοῦν δὲ τις εἰπὼν εἶναι, καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις, καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἶτιον τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως πύξης, οἷον νήφον ἐρᾶν παρ' ἐλᾷ λέγοντας τοὺς πρῶτερους¹. Ἢ δὲ ἀποκαλέαται αὐτὸν τοῦ Ἀναξαγόρου βαθεῖας κατέβηκε βίβας καὶ πολυειδῶς ἡμενηνῆθ' οἷον ὁ μὲν κυριακὸς Πλάτων ἔλεγε,

ἐπιγένημα οὐτε τῆς δεσποτείας ἢ τῆς νεότητος τῶν λαῶν, οὐτε τῆς μεγαλοῦρας τῶν διευθυνόντων πολιτικῶν καὶ τῆς ἰκανότητος αὐτῶν».

Ἀλλὰ τίνας ἀποτὸν αἰτίας ἐπιγένημά ἐστι τοῦ ἰδίου πνεύματος ἐκείτης ἐποχῆς; τῆς ἐποχῆς, φέρ' εἰπείν, τοῦ Περικλέους; τοῦτο ὤρελλον ὁ συγγραφεὺς εἰπὼν ἐν τῇ ᾄκῳ αὐτοῦ βίβλῳ. Ἔβ. καὶ Dónis σελ. 29.

1) Ib. Havat: Le Christianisme et ses Origines (sect. 97, 98, 117).

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ'.)

προμήθεια γὰρ ἀνθρώποις ὁ νοῦς·
ὁ δὲ Μένανδρος·

θεὸς ἐστὶ τοῖς χρηστοῖς αἰὶ
ὁ νοῦς.

Ὁ δὲ νοῦς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀναξαγόρου ἀπλοῦς ἦν, καθαρὸς, ἀμείγρτος, ἀσυνπόστατος (μόνος ἰὼν ἐφ' ἑαυτοῦ), ἀπειρος, ἐκὺς ὅμοιος, οὐδὲν κοινὸν ἔχων οὐδὲν ἄλλω τῶν πραγμάτων, αὐτοκρατής (αὐτεξούσιος), ἀρχὴ κινήσεως, πάντων αἰτίας, πάντα γινώσκων, διὰ πάντων ἰὼν καὶ τὰ πάντα διακοσμῶν. Ἰδού δὲ καὶ τὸ κείμενον αὐτό· «Ἐὰ μὲν ἄλλα πάντα μοῖραν ἔχει, νοῦς δ' ἐστὶ ἀπειρος καὶ αὐτοκρατής καὶ μέμικται οὐδὲν γράματι, ἀλλὰ μόνος αὐτός ἐφ' ἑαυτοῦ ἐστίν. . . . . Ἔστι γὰρ λεπτότατόν τε καὶ καθαρώτατον καὶ γνώμην γε περὶ παντός· πᾶσαν ἰσχύι καὶ ἰσχύι μέγα· ὅσα τε ψυχὴν ἔχει καὶ τὰ μέγιστα καὶ τὰ ἥϊστα πάντα νόος κρατεῖ· καὶ τὰ συμμειγμένα τε καὶ ἀποκρινόμενα καὶ διακρινόμενα πάντα νόος ἔγνω· καὶ ὅλοια ἐμείλιν ἐσεσθαι καὶ ὅλοια ἦν καὶ ἄσπεκ νῦν ἐστὶ καὶ ἐσται, πάντα διακόσμησε νόος· καὶ τὴν περιχώρησιν αὐτῇ, ἣν νῦν περιχωρεῖ· τὰ τε ἄσπεκ καὶ ὁ ὅλος, καὶ ἡ σελήνη, καὶ ὁ ἄηρ καὶ ὁ αἰθήρ οἱ ἀποκρινόμενοι».

Ὁ δὲ Ἀναξαγόρας πρῶτος ἑλλήνων ἐτολμήσε καὶ τῇ ἑξακοντῇ κατὰ κύρτος πατάξει καὶ ὅλους αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀποκλείσει· ὅντι κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον τὸν Ἀρροδιεῖα ἔρητος ἐν τῷ Περὶ Φύσεως συγγράμματι αὐτοῦ ἔλεγε· ἡμετέροις τῶν γυναικῶν γίγνεσθαι καθ' ἑμὸν μόνον, ἀλλ' οἱ καὶ κεῖν τοῦτο τοῦτομα· ἔλεγε δὲ ὁ Ἀναξαγόρας καὶ κοινὸν κρατῆριον εἶναι τὸν λόγον, ὡς ὁ Περικλεῦς.

Ἀλλὰ καὶ ἡ πολιοῦχος θεὸς τῶν Ἀθηναίων ἡ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς ἐκπηδήσασα τῇ δόξῃ ἢ ἡ νοῦς θεοῦ¹, ἀγνός, καθαρὸς, δικαίος,

1) Οἱ Ἕλληνες ἀφίστην ἰδιότητα τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐλογίζοντο τὴν νόησιν καὶ σοφίαν· Ἐλλήνης δὲ σοφίαν ζητοῦσιν, εἰπε καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· διὸ ὁ καλλίστος τῶν νῦν τῆς ἀρχαίας θρησκείας ἦν ὁ Παρθινῶν, ὁ ναὶ τῆς θείας νοήσεως καὶ σοφίας· καὶ ὁ καλλίστος δὲ ναὶ τῶν Ἑλλήνων γεννημένων χριστιανῶν ἦν ὁ ναὶ τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα ὀρθόδοξος ὡς διακριτικὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐκδόμενον σημαίνει δι' ὁρθῆς νοεῖ καὶ δοξάζει περὶ Θεοῦ· ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία οὐκ ἀποβλέπει εἰς τὴν καθολικότητα, ἀλλ' εἰς τὴν ὁρθὴν δόξαν.

ὡς ὁ αἰθὴρ τῆς Ἀττικῆς; Τοιαύτην ἔθευον τὴν Ἀθηνᾶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλείους καὶ τοῦ Σωκράτους οἱ ἐξηγηταὶ μάλιστα τοῦ Ὀμήρου. α' Εὐκατα δὲ καὶ οἱ παλαιοὶ τὴν Ἀθηνᾶν νομίζουσιν ὥστερ' αἱ νῦν περὶ Ὀμήρου διανοί, ἡσπὶ Πλάτωνος ἐν τῷ Κρατύλῳ (σελ. 407): αὐτοῦτων οἱ πολλοὶ ἐξηγούμενοι τὸν ποιητὴν φασὶ τὴν Ἀθηνᾶν αὐτὸν νοῦν τε καὶ δικάζουσαν πεποινηκέναι· καὶ ὅτ' ἀνόματα ποιών ἔοικε τοιοῦτόν τι περὶ αὐτῆς διανοεσθαι, ἔτι δὲ μαζίνως λέγων, θεοὺ ῥήσιν, ὥστερ' λέγει, ὅτι ὁ θεὸς ἴσθιν αὐτήν, τῷ ἄλλῳ ξενικῶς ἀντὶ τοῦ ὅτι χρῆσθήμενος καὶ τὸ ἴδιον καὶ τὸ σίγμα ἀρετῆς· ἴσως δὲ οὐδὲ ταύτην, ἀλλ' ὡς τὰ θεῶν ὅσα τῶν αὐτῆς διακρινόντες τῶν ἄλλων θεονόην ἐκείνην.

Πότε καὶ ἡμεῖς μεγάλα ἔποχα τῆς πνευματικῆς προσοφῆς τῶν Ἑλλήνων, ἡ Ὀμηρικὴ καὶ ἡ ἐπὶ Περικλείῳ, σπινδὺς συνδένονται καὶ συμπληροῦνται. Ὁ Ὀμήρος καὶ τῶν ἀποικίων τῆς Ἰωνίας τείνει τὰς ἀρετὰς πρὸς τὴν μητρόπολιν, καὶ δεῖξουσιν τὸν Σοφοκλῆ, τὸν Ὀμήρου τῆς τραγωδίας, καὶ τὸν Φειδίαν, τὸν Ὀμήρου τῆς γλυπτικῆς τέχνης², εἰς δὲ τὸν Ὀλύμπιον Δία παραδίδωσι καὶ τὴν ἀγνὴν πρῶτον καὶ κόρη τὸν Διὸς, τὴν Ἀθηνᾶν, τὴν δ' Ἀναξαγόραν προσημνίαν ἐξηγητὴν³ τῶν θείων οὐτοῦ διανομήτων.

Εἰς δὲ τὰς κλεινὰς Ἀθῆνας τότε μεταχθέν συνήρχοντο ποιηταί, φιλόσοφοι, λογογράφοι, σοφισταί, καλλιτέχναι καὶ λοιποὶ, ἐν μέσῳ ἀγροντες ἕκαστος τὰ πνευματικὰ αὐτοῦ.

1) Ἐν Ὀδυσσεΐ ἡ Ἀθηνᾶ λέγει πρὸς τὸν Ὀδυσσεῖα ὅτι παρέχει αὐτῇ τὴν εὐνοίαν καὶ προστασίαν αὐτῆς διὰ τὴν νομισμένην αὐτοῦ.

οὐκ' ἐπατῆς ἔσσι καὶ ἀγχινοὺς καὶ ἐχέρον.

Ὁ δὲ Πλούταρχος ἐξηκύνων ταῦτα λέγει, διότι ἐπὶ θεοῖα γαίρειν τοὺς θεοῖς πέφυκεν.

Ἀδύτῃ ἡ φύξις τῶν Ἀθηνῶν ἀπικονοῖται ἐν τῇ πολιορκίᾳ παρὼν, θαυμασίῳ συμβόλῳ τῆς διττῆς ζωτικῆς δυνάμεως, τῆς εὐνοίας καὶ τῆς ἀρετῆς. Havel.

2) Ἡ Πάσα ἡ ἑλληνικὴ ποίησις ἐξ Ὀμήρου ἀπορρεῖ, τῆς πηγῆς αὐτῆς· τῆς δὲ ἑλληνικῆς γλυπτικῆς πηγὴ καὶ τύπος τὰ ἔργα τοῦ Φειδίου. La prade.

3) Διογένης ὁ Λαέρτιος λέγει, «δοκεῖ δὲ πρῶτος (Ἀναξαγόρας), καὶ ὁ φησὶ Φωκυρίων ἐν παντοδαπῇ ἱστορίᾳ, τὴν Ὀμήρου ποιήσαν ἀπορήσασθαι εἶναι περὶ ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης· ἐπὶ πάλιν δὲ προσθεῖναι τοῦ λόγου Μητρόφρονος τὸν Λαμψακηνόν, γινώσκον ὅτι αὐτοῦ, ὅν καὶ πρῶτον πεποιδέναι τοῦ ποιητοῦ τὴν φυσικὴν πραγματείαν».

καρχαίαν· ὁ δὲ νοῦς, ὁ δεισιπότης Προμηθεύς, τότε πρῶτον παντελῶς λυθείς ἀπὸ τῶν δεσμών τῆς Εἰμαρμένης καὶ ταῖς ἰδίαις αὐτοῦ δυνάμεσι καὶ ἐνεργείαις ἀφελθείς, ἐλευθέρως τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ ἐπιοῦτο χρεῖαν, εὐπετὶς κινούμενος ἄνω καὶ κάτω, δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν, καὶ ἐπὶ τῇ εὐκυνήσῃ αὐτοῦ ταχτὴ ἐναδρυνόμενος,

ὡς δ' ὅτε τις στρατὸς ἵππους ἀνοστήσας ἐπὶ φάγην, δεσμὸν ἀπορρήξας θεῖν πέλοιο κρασίον, εὐθὺς λύσεται ἑυρείως ποταμοῦ κυβέων· οὕτω δὲ κάρη ἔχει, ἅμρ' ἐλ χαίται· ἄρως ἔσονται, ἐλ' ἀγλαῖται πεποιδὸς ἄρως· εἴ τούνα φέρι μετὰ τ' ἔρεα καὶ μὲν ἵππων.

Ὁ νοῦς ἀναλκήμενος ὡς ἥλιος ἐν τῷ διαυγαστάτῳ Ἀττικῷ οὐρανῷ πάντα διερωτῆς καὶ πάντα διείπτε, τὸν θεωρητικὸν καὶ τὸν πρακτικὸν βίον, τὴν ποιήσαν καὶ τὴν πολιτείαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν τέχνην, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην¹. Ἀπὸ τοῦ νοῦ, ὡς ἀπὸ πηγῆς πολυχέμενος, ἀπέρρεον καὶ ἀπετυπώοντο ἐν τοῖς ἔργοις τῆς ποιήσεως, τῆς τέχνης, τοῦ πεζοῦ λόγου, ἡ ἀπλότης, ἡ τάξις, ἡ ἐνότης ἐν τῇ ποικιλίᾳ, ἡ συμμετρία, ἡ εὐρύμεια, ἡ ἀρμονία, ἡ χεῖρις, τὸ ἀπαρμυλλὸν κἄλλος κατὰ τὸ πρότυπον, ὅπως ἐν τῇ φυσικῇ κατασκευῇ τῆς Ἀττικῆς ἀπετυπώοντο ἡ χεῖρ τοῦ δημιουργοῦ.

Τὸ ἔδαρος τῆς Ἀττικῆς ἦν λεπτογέων καὶ πετρώδες τὸ πλείστον, οὐχὶ δὲ ποσοῦτον γυμνὸν φουτείας, ὅσον νῦν. Τίς οὐκ ἔχει ἐν μνήμῃ τὸν καλλικλιδὸν ὕμνον τοῦ Σοφοκλείους ἐν τῷ *Oldpodi ἐπὶ Κολωνῷ*;

Δ' ἀνεκα μινύεται
καλ' αὖ καὶ μέλινος ἀγνὴν
χρῶναι, ὅσ' ἀνέσσει
τὸν εὐνοῖα κινέμενος κισσόν.

1) «Παντάγῳ ἐν τῷ Ἀθηναίῳ πολιτισμῷ καταφαίνεται ἡ ἐναρμόνιος ἡμεῖς τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τοῦ λογισμοῦ, τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ φυσικοῦ, ἡ ἰσχυρὰ καὶ μεμετρημένη ἐνέργεια τοῦ πνεύματος, ὁ κρατεῖ τοῦ κόσμου τῶν ἐσθίων, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῦ, γινώσκει τε τὰ ἑρμὰ καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ, οὐδ' εἰς τὴν πραγματικότητα ἐμπεδύνει· ἀλλὰ ταῦτα εἰς ὑπερέτας συλλήψεις ὑποτάσσεται· οὕτως ἡ Ἀθηναϊκὴ πολιτισμὸς ἀναδείκνυνται ὡς ἀνταρτίαι τῶν κρατίστων δυνάμεων ὑπὸ τὴν κυρίαρχον ἐπιδείξιν τοῦ λόγου· ὁ δὲ χαρακτὴρ οὗτος γινώσκει τὸ φυσικὸν, διότι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ποιήσεως τὰ ποίηματα ῥῆθ τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσίοδου ἐκέρχονται· ἀλλ' αἱ Ἀθῆναι ἴδιον αὐτῶν καθιστῶσιν ἐξ αὐτοῦ ἀρμυρμένην τὴν κυρίαν πηγὴν τῆς πρωτοτυπίας αὐτῶν καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἐν τῷ μέλλοντι». Girard. Essai sur Thucydide, σελ. 4.

Τίς ἀναγνώσκων τὸν πρόλογον τοῦ Φαίδρου τοῦ Πλάτωνος οὐκ ἀνακαλεῖ ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτοῦ τὴν ὑψηλὴν καὶ ἀμυράφη ἐκείνην πλάττον τὴν κατὰ τὸν Ἰασόν, ἧς τὸ μὲν σύμμενον πάγκαλον ἦν, ἀπὸ δὲ τῆς ὑπ' αὐτὴν πηγῆς ἔβρην ὄδωρ μάλα ψυχρὸν καὶ καθαρὸν καὶ διχυνέει, ὃ δὲ τύπος εὐωδέστατος καὶ θερμώτατος, ἢ δὲ πόα μαλακὴ καὶ χρίσεσσι, οἱ δὲ τίτται, ἢ γορὴ λιγυρὰ ἐμείλπον; Ἐν δὲ τῷ Τιμαίῳ καὶ κριτεῖ ὁ Πλάτων λέγει· «τὴν Ἀττικὴν εἶναι παρρορὸν, εὐκαρπον καὶ πᾶσι τοῖς ζώοις εὐδατόν καὶ εὐχάλαστον, διότι πᾶσα ἀπὸ τῆς ἄλλης ἡπείρου ποταίνουσα εἰς τὸ πέλαιος, οἷον ἄκρον κείται, τοῦ δὲ τῆς θαλάττης περὶ αὐτὴν τυγχάνει πᾶσι ψυχρὰς ὕδατος ὄν».·

Τὸ δὲ κλίμα τῆς Ἀττικῆς εὐδατόν ἦν ὕμινον καὶ εἰς ἐνέργειαν διεγείρον τὸ τε σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν· διότι ὁ οὐρανὸς αὐτῆς αἰθέριος καὶ καθαρὸς καὶ διαυγής, γλυκύτατος περιέχων ὕδατος καὶ διαφανέστατος καὶ προσφορώτατος τῷ διαυγίᾳ καὶ φαινωῖ πνεύματι τῶν κατοικούντων ἀρμονίαν ταύτην τοῦ φυσικοῦ καὶ νομοῦ φωτός κἀλλιστα ἐξυμνεῖ ὁ Εὐριπίδης ἐν Μηδαιᾷ (στίχ. 824—).

Ἐργαζέσθαι τὸ πάλαιον ἑλθεῖν
καὶ θεῖον παῖδες μακάρων, ἱερὰς
χώρας ἀπορροῦναι τ' ἀποερρρόμενοι·
(κλεινοτάτων σορίαν) ἀεὶ διὰ λαμπροτάτου
βαίνοντες ἄβυσσος αἰθέρος, ἔνθα ποτ' ἄνδρας
ἐνέειπε Περικλῆς Μούσαις λέγουσι
ἐκείνην ἄρρεσιν φρεσίν.

Ὅτε καὶ κατὰ τὸν Εὐριπίδην οἱ φυσικοὶ χαρακτῆρες τῆς χώρας ἐνικαλύπτοντο ἐν τῇ δικαιοῦσι τῶν κατοικούντων καὶ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν ἀπειτυποῦντο· οὐδὲν ἐν τῇ Ἀττικῇ, καθὼς καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι, τὸ πελώριον! καὶ τὸ γιγαντιαῖον, οἷα τὰ Ἱμιαία (Ἱμαλῆα) ὄρη καὶ ἡ περατώδης καὶ σύμπαντος φρενὸς τῆς Ἰνδικῆς καὶ οἱ ἀπείραντοι αὐτῆς ποταμοὶ· πάντα μέτρια καὶ εὐσυνόπτα· ἡ φύσις αὐτῇ ἀνεξίτηλος γράμματα τοῖς ἐκωτοῖς στοιχείοις γίνεταί ἀναγράφεσθαι ἐπὶ τοῦ ἐκωτοῦ μετώπου τοῦ πᾶν μέτρον ἄρσενος καὶ τοῦ μηδὲν ἄγαν, πρὶν ὃ ἑλληνικὸς λαὸς ἀποτυπώσῃ αὐτὴ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ κηρύξῃ γενικὰ ἀξιώματα ἐπιγράφοντα αὐτὴ ἐπὶ τοῖς ἐν Δελφοῖς νουοῖ· ἡ φύσις καὶ τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ὑπέβαλε τῷ πνεύματι αὐτοῦ προσηγομένη τοῦ σύμπαντος,

μονοφυλὶ φωνῇ ἀρεῖσθαι καὶ λέγουσιν, κόσμος; κόσμος εἶμι, ὃ δὲ διατάξας καὶ διακοσμήσας ἐμὲ τοὺς ἔσθαι, εἰδ' ἀποσεῖς, περὶαυθῆ.

Ἐκ τῶν νεωτέρων πολλοὶ ἔλαβον πειραν, μάλιστα δὲ δύο, ὧν πολλῶν ἐν τῇ πραγματικῇ ταύτῃ ἐμνημονεύσασιν, ὁ J. Girard καὶ ὁ Ch. Lénévque, διςμερῶς καὶ καθηγηταὶ καὶ μέλη τοῦ πανακαδημίου τῆς Γαλλίας, οἱ περ ἄλλοτε ὡς μαθηταὶ τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς χρόνον οὐ μικρὸν ὑπὸ τὸν αἶθρον τῆς Ἀττικῆς οὐρανὸν διατρέψαντες, ζωηροτάτοις χρώμασι τὰ ὄρα τῆς φύσεως περιέγραψαν καὶ τὰς τέρψεις, ἃς τοιοῦτος οὐρανὸς τῷ τε ὀρθαλμῷ τοῦ σώματος καὶ τῷ τῆς ψυχῆς ἐπιδαψιλεῖται. Ὁ μὲν Girard λέγει· «Ἔστι τοιούχιστον βέλαιον, ὅτι τοσοῦτον θαυμαστὰς σχέσεις ὑπάρχει τῆς φύσεως τῆς Ἀττικῆς πρὸς τὰ ἀττικὰ ἔργα, ὥστε αὐτὰ γίνεταί πως ἐμπνεύσεσσι αὐτὰ καὶ ὑποβοηθοῦσιν πρὸς κατέληξιν αὐτῶν, δι' ἃς ἔγειραι ἀντιπεραλίσεις, ἐπὶ μᾶλλον καθιστώσας ἐπανορθώσας τὰς ἀρετὰς αὐτῶν· οὐδὲν ἄλλο κἄλλιον τὴν ἀττικὴν ῥητορείαν ἀπικονίζου ἢ ἡ αἴγλη τοῦ φωτός τῶν Ἀττικῶν. . . .»

«Ἡ λάμψις τῆς ἀττικῆς ῥητορείας αὐτὸ ἐστὶ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὰς τοσοῦτον λαμπρὰς ὥρας τῆς ἀνατολῆς καὶ δύσεως αὐτοῦ· οὐδὲν ἄλλο τῶν κατῶνων τοῦτον μᾶλλον ἀπαστρέπτειν, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο καὶ ἡδύτερον. Τὸ φῶς ἱσχυρῶς ἀκτινοβολεῖ προσπίπτον καὶ διαχωρῶν εἰς πάντα ἄνευ συρροῦσεως καὶ ἀντιστάσεως· κατὰ ταύτας τὰς ὥρας ὁ ἥλιος τῶν Ἀθηναίων πάντα φωτὸς καταπληροῖ, μαλακῶς ὅμως τὰς περιεργείας αὐτῶν λούει, ὡς τὰ πορφυρὰ τοῦ αἵματος τῆς Ἀττικῆς κίματα μαλακῶς περιελάουσιν καὶ ἐπιγρῶστος τοῦ Φαίδρου ἀκτῆς. Πάντα κατὰ τούτας τὰς ὥρας καθίστανται φωτεινὰ, καὶ αὐτὰ δὴ τῶν ὀρίων αἰ σικαί, ἀλλὰ πάντα ὅσον δαί· τὰ μὲν διάφορα περιγρήμματα (conspicuous) καθέως διαγράφονται, τὰ δὲ σήματα πάντα ἀκατέστη καὶ σαφῆ ἀποβαίνουσιν, αἱ δὲ λεπτομέρειαι ἐκαστοῦ πράγματος ἀποκαλύπτονται ἥμιν πᾶσι, περιβαλλόμεναι ἐκαστῇ τὴν ἐμπειρομένην αὐτῇ χροίᾳ, ἀπὸ τοῦ λαμπροτάτου μίχρου τοῦ μάλιστα ἐξήτλου χρώματος. Ἐκ πάντων δὲ τούτων προκύπτει συνολὸν τὸ σύμμετρον ἄκκα καὶ ἐναρμόνιον καὶ ζωηρόν. (Idem Persod. Φιλολογικὸν Συλλόγιον, τόμ. III, σελ. 626).

Κατὰ τὸν ἀττικιστὴν λοιπὸν τοῦτον Ἰαλῆτην οἷα ἐν Ἀττικῇ αἱ ἀπογραφῆς τοῦ ἡλιακοῦ φωτός τῆς πρώτης καὶ τῆς ἑσπέρας, τοιαύ-

4) *13. Taine philosophie de l'art en Grèce, pag. 22—37.

ται και αὶ ἀποχρώσεις τῆς ἀττικῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἀττικοῦ πνεύματος, καθαρεῖα ὅλην οὖν, διαυγάζει, σαφές, λεπτὰ, ἀβραῖ, γλυκεῖαι, σύμφωνα καὶ ζωρεῖαι.

Ὁ δὲ Λένεque περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἀττικῆς λέγει· «Περὶ τῶν Ἀθηνῶν πανταχοῦ ὁ χεῖμαρος ἀποβαίνει ὄχθη, ἡ ὄχθη δὲ πιδίον, τὸ δὲ πιδίον ὁμαλῶς καὶ συνεχῶς ὀφύεται, ὡς τὰ ἀπειρία κώματα, ἃ πνεῦμα ὁμαλὸν ὠθεῖ τῇ αὐτῇ ἰσχυρῇ αἰφᾷ. Ὅταν δὲ ἐπὶ τὴν κορυφὴν ἀρκεόμενος ἐρωτήσης πῶθεν ἤρξατο τὸ ὕρον, πάντα ἀποκρίνονται σοὶ ἐκ τοῦ χεῖμαρρου. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς βαθμιαίας προαγωγῆς, ἣν ἐν τῇ ἐπαλλήλῳ αὐτῶν διαδοχῇ κηροῦσι τὰ κρηώτερα ἐπιπέδια, γινώσκει ἅμα τῇ χάριτι ἡ ἀρμονία, ἐκ δὲ τῆς ἀρμονίας ἡ συμμετρία· διὸ τὸ ὅτι τὰ στοιχεῖα συνολοῦ τινὸς συνέχονται καὶ συναρμολογούνται καὶ συμπερόχονται, οὐδὲν δὲ ἐπὶ τῷ πᾶσι ὅντος ἐπιβάλλεται ὅπως ἀραχθῇ ἡ ἐπικρατέστερος αὐτοῦ, ἐν τῷ συνόλω τοῦτο ὑπάρχει βελτίως ἡ συμμετρία.

Καθήμενος οὖν κατὰ τῶν εἰρησιῶν τῆς Δελφείας ζῆτο ἐν τῇ ἱερῇ κατὰ ἀρχετύπω τοῦ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ ἑλάνου, ἵνα λορίσκον τινὰ ἢ ὅρος γεωμετρίας, ἢ ὁλπον τινὰ εὐρύων, ἢ ὅρον στρογγυλωτέρου ποιεῖται· ἀλλ' οὐδὲν ἐλπίσας, οὐδὲν ἀτελὲς εὐρίσκει. Τότε παύσας δὲ ὁ ὄγκος τοῦ ἑλάνου οὐδῶς τὴν εἰκὼν αὐτῆς ἀσχηματίζει, ἀλλὰ τούναντι τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης τοπογραφίας ἢ σιμνογραφίας ἐστὶ βέβαιος. (Ἰδ. τὰ ἄλλα ἐν § 25 σελ. 115).

Ἐκ τούτων γίνεται κατὰ δῆλον ὅτι ἡ φύσις τῶν Ἀθηναίων, ἀρτία, εὐ κεκαρμένη, ὕψιου στάτη, διαυγεστάτη, γονυματάτη, ζωροστάτη, χαρίεσσα καὶ εἰλη τῆς συμμετρίας ἦν ἐν μεγάλῃ ἀρμονίᾳ τῇ φύσει τοῦ ἰσθμοῦ καὶ τοῦ κλίματος, καὶ εἰπερ τις ἐν Ἑλλάδι ἦν ἀρμονία προδιατεταγμένη τῆς χώρας καὶ τῶν κατοίκων, αὕτη ὑπῆρχε μάλιστα ἐν Ἀττικῇ. Ὡστε εἰκὼς ἦν, ἵνα τὸ συναμεινότερον τοῦτο, δοθείας εὐκαιρίας καὶ τῆς προηγουμένης διδύμου αἰτίας συναγενοῖται, τελεωτάτα παραγῇ ἔργα, ἀθῆνατον καὶ ἀειβάλης ἀπαστράπτοντα καλλίως.

Περικλῆς.

§ 42. Ἐστὶ καὶ τοῦ νεοῦ ὕλην ἐν Ἀθῆναις ὅταν πένον, ὁ μόνον τὰ γυμνασία καὶ αὶ πλαιστραὶ καὶ αὶ σχολαὶ τῶν γυμναστικῶν, τῶν κληρονομῶν, τῶν μουσικῶν, τῶν σοφιστικῶν, τῶν φιλοσοφῶν, ἀλλὰ καὶ αὶ νοῦ καὶ αὶ ἔργα καὶ αὶ πανηγύρεις, καὶ αὶ μουσικαὶ καὶ ποιητικαὶ ἀγωνεῖς, καὶ αὶ στοαὶ καὶ τὸ θέατρον τοῦ

Διονύσου, καὶ ἡ ἀγορὰ, καὶ αὶ ἐκκλησίαι τοῦ λαοῦ, καὶ αὶ περίοδοι καὶ αὶ οἰκοὶ καὶ τὰ συμπόσια, καὶ αὶ ἰδιωτικαὶ σύλλογοι, καὶ τὰ δικαστήρια, καὶ τὰ ἐργαστήρια, καὶ πᾶν ὅτι ἄλλο μέρος ἐχρησίμευον εἰς συζητήσιν καὶ φωτισμὸν, καὶ αὐτὸ δὴ τὸ δεσμοτικόν. Περὶ τοῦτον πληροφώρας τινὰς διδωσιν ἡμῖν οἱ Πλάτων διὸς τοὺς διαλόγους αὐτοῦ ὑποτιθησὶ γενομένου τὸν μὲν Εὐθύφωνα ἐν τῇ Στοᾷ τοῦ Βασιλείου, τὸν δὲ Πρωταγόραν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Καλλίου, ἐν ᾧ κατέλυνον αὐτοὶ σοφισταί. Πρωταγόρας μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, Πρόδομος ὁ Κείας, καὶ Ἰππίας ὁ Ὡλεῖος, τὸν δὲ Γοργίαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Καλλικλέους, ἐν ᾧ ὁ Γοργίας κατέλυε μετὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Πώλου τοῦ Ἀκραγαντίου, τὸν δὲ Χαρμίδην ἐν τῇ παλαιστρᾷ Ταυρίου τῇ καταντικρὺ τοῦ ἱεροῦ τῆς Στοᾶς, τὸν δὲ Λύειν ἐν παλαιστρᾷ νεωστὶ ψυχοδουμένη, ἐν ᾗ ἡ διατριβὴ ἦν ὡς ἐπὶ τὸ πλὴν ἐν λόγοις, τὸν δὲ Εὐθύδημον ἐν Αὐκείῳ, τὸν δὲ Φαίδρον ὑπὸ τὴν ὕλην πλάττανον τὴν κατὰ τὸν Ἰασόν, τὸν δὲ Πολυτίαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Κερᾶλου ἐν Πειραιῇ, πατρός τοῦ Πολεμάρχου καὶ Αὐσίου, τὸν δὲ Συμπόσιον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ποιητοῦ Ἀγάθωνος, ἐν ᾧ πολλοὶ ἦσαν προσκεκλημένοι τῶν γνωρίμων, ὅπως τὰ ἐπινικία πανηγυριστοὶ συμποσάζοντες, τοῦ Ἀγάθωνος νικητῆρος ἐν τοῖς διονυσιακοῖς ἀγῶσι τῶν τραγῳδῶν, τὸν δὲ Κρίτων καὶ Φαίδωνα ἐν τῇ ἐρατῇ.

Οἱ δὲ λόγοι οὐκ ἐν ᾧ ἐγένοντο τόπω περιωρισμένοι, ἀλλ' ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν ἀντήχοντο ἀπὸ τοῦ παθὸς διαδιδόμενοι καὶ παρέρχοντες ἀπορμήναι· ἵκνιν ἄλλων λόγων καὶ συζητήσεων, εἰς ὧν, ὡς ἐκ τῶναιων, τὰ ρῶτα εἰσήτραπτον λαμπρότερα, καὶ ἐπολλαπλασιαζόντο αὐ γνῶσεις. Τούτων δὲ εἰκὼν ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος ταχέως ἠνδρώθησαν, καὶ ἐπὶ τὰς ἀκροτάτας ἀνεργήσαντο κυρτὰς τῆς τελεῖας καὶ ἰδανικοῦ. Ὅτι δὲ λέγει ὁ ποιητὴς ἐν ἑνὶ ὅντι ἐν τῇ ἑρμῇ, ὅτι ὁ νεοτὸς θεὸς

ἐπὶ μητρὸς ἀπ' αὐτῶν αὐτῶν γούων, αὐτοὶ δὲ τὸν ἑαυτοῦ μένον ἱερὸν ἐν τῇ πόλει.
Ἦτος γενοῖς μῆλον ἡμῶν ἐγκιβέριον,
ἱστίριον βούβι κλέβας ἐκθέλειν Ἀπολλωνίῳ.

τοῦτο δυνάμει εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους·

ἦτος γενοῖς μῆλον ἡμῶν ἐγκιβέριον,

1) Αἰσθάνεται οὖν τοιοῦτον σύλλογον ἡ θάλασσα, ὡς ἐκάλετο αὐτὸν, ἔρρευσεν ὁ Σοφοκλῆς.

ἐστίονος κλέψας τὸ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ ἔπαικε τὰ
τελειώτατα ἔργα· οὕτω περισσείη ἡ ταχέυστις
αἷμα καὶ τελειότης. Τοῦτο αὐτοὺς τοὺς
ἀρχαίους ἐξέπαιπτε· μάστις οὐ Μωυσεῖος
ἦν (Περικλ. ιγ') περὶ τῶν ἐπὶ τῇ Ἀκροπόλει
ἔργων τὰς τέχνας· ἅ τ' ὄντες ἔργων υπερπλήρη μὲν
ἦσαν, μορφὴ δὲ ἀμείνων καὶ χάριτι, τῶν
δὲ μνησθῆναι ἀμυλαιομένων υπερβέλλουσι τὴν
δοξασίαν τῇ καλλιτεχνίᾳ, μάλιστα θαυμά-
σιον ἦν τὸ πλῆθος· ὅν γὰρ ἔκαστος ὄντο πολ-
λὰς διανοίας καὶ ἡλικίας· ὁμοίαι δὲ τέλος
ἀφίεσθαι, ταῦτα πάντα μὲν ἀκμῇ πολυτέλει
ἐκλάμβανεν ἡ συνολικὴ. Ὅθεν καὶ
πολλὰ θαυμάζετο τὰ Περικλέους ἔργα πρὸς
πολὺν χρόνον ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ. Κάλλος μὲν
γὰρ ἔκαστος εὖθις ἦν· ἀπὸ δὲ χαλκοῦ, ἀκμῇ δὲ
μέγιστον προστάτοντος ἐστὶ καὶ τοῦ χρυσοῦ. Οὕτως
ἐκινεῖται καινότης τῶν ἀντικτῶν, ὅτι τὸν χρόνον
διατετρῶσιν τὴν ὥσιν, ὥστερ ἀεθλοῖ· πνεῦμα
καὶ ψυχὴν ἀγέρῃ καταμετρίωμένη τῶν ἔργων
ἐγόντων.

Ἰ. Ἄλλ' ἐκ τῶν ἔργων μεταβλημέν ἐς τὴν ὁ-
μήρου, ἥτις τὸν περὶ τῶν ἀντιπρώτων τῶν
ἐποχῶν, ἵνα φέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Περικλῆς
τὸν πῦν, καὶ ἐς τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα, τὸν
μέγαν Φωιδῶν. Ὁ Περικλῆς ὑπὸ τὸν συγχύ-
σιν αὐτῶ προσσηραμεθὶ Ὀλῳπίος, ὡς ὁ Ἀν-
ταγόρας, ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, Νότος· διδάσκ-
ων αὐτοῦ ἐγένετο καὶ ἄλλοι, Πυθαγόρειος ὁ
μουσικός καὶ Ἀδώνης, ὃς ἦν ἀριστος μουσικός καὶ
δεινός πολέμαχος, ἑσπέρικειν ὑπὸ τὸν Ἀβ-
δαρῶν ὡς πολυπράχμων, Ζήνων ὁ Ἐλεάτις ὁ
διὰ τὴν διαιλεκτικὴν αὐτοῦ δεινότητά κληθείς
ἀμφοτέρωθεν· ἀλλ' ὁ διαπλάσας τὸν νοῦν
καὶ τὸ ἦθος αὐτοῦ ἦν ὁ πατήρ τῃ φιλοσοφίᾳ
τοῦ νοῦ· τοῦτο δὲ ῥητὸς λέγουσι ὁ ἀρχαῖος
τοῦ ὀπλάτων ἐν τῷ Φαιδρῳ ῥησι· «Πᾶσι
δοσι μαχέται τῶν τέχνων πρόσθεντι ἀδο-
λεσχίας καὶ μετεωρολογίας ῥώσεως πέρι· τοῦ
γὰρ ὑψηλόν τοῦτο καὶ πάντῃ τελευτήσων
εὐκριν ἐνθυβέν ποθιν εἰσίναι, ὁ καὶ Περικ-
λῆς πρὸς τῷ εὐφρῆς εἶναι ἐκτόχου· προ-
πίσων γὰρ, οἶμαι, τοιοῦτῃ ὄντι Ἀναξαγόρῃ,
μετεωρολόγῳ ἐπιχρησίσαν, ὅτι εἰ ῥῶν τοῦ τε
καὶ ἁλὸς ἀρχόμενος, ὃν δὲ πρὶ τὸν πόντον
λόγους ἐπισαύει Ἀναξαγόρῃς, ἐνθυβέν εἰκασιν
ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνῃν τὸ πρόσφορον αὐ-
τήν. Ὁ δὲ Πωσογράφος καὶ τὴν διπλάσιν τοῦ
σημνοῦ καὶ πρῶτον ἦθος τοῦ Περικλέους τῷ Ἀ-
ναξαγόρῃ ἀπονέμει λόγων (κρ. Δ'—Ε'). Ὁ
δὲ πλείους Περικλῆς συγγενόμενος καὶ περὶ τῆς
ὄγκον αὐτῷ καὶ ῥόννηκα δημαγωγίας ἐμβαδὸν

σπερον, ὥπως τε μετεωρίσας καὶ συνειρέας τὸ
ἄξιωμα τοῦ ἤθους, Ἄναξαρχος ἐν τῷ Κλαυδίου-
νι, ἐν οἷ τὰ ἐστὶ ἀνθρώποις Νούν προσηγορίας.
Τούτων ὑπερφυῆς τὴν ἀνδρὰ θαυμασίας ὁ Περι-
κλῆς καὶ τῆς λεγομένης μετεωρολογίας καὶ με-
τατοριστολογίας ὑπομνησθέντος, οὐ μόνον, οἷς
εἰσὶ, καὶ τὸ πρόφημα σοφῶν καὶ τὸν λόγον ψηφί-
λον εἶχε καὶ καθαρὸν ὀχλίαν καὶ πανούργου
βωμολοχίας, ἀλλὰ καὶ πρῶτον σύστασις ἄ-
θροτος οἷς γέλωτα καὶ πρόχρησις παρὰ τὴν
καταστολήν περιβολῆς ὅπως οὐδὲν ἐκταραττο-
μένη πᾶθος ἐν τῷ λέγειν καὶ πλῆγμα φωνῆς
ἄθροισον καὶ τοῦ τοιαύτα πάντας βωμικασίως
ἐπέπληττεν.

Τὸν Ἀναξαγόρου ὡς περὶ τὰ μετεωρολογικὰ ἀσχολούμενον, πᾶν ὀλίγη ἥθικα καὶ πολιτικά ἀπομνημονεύοντα γινώσκω· ἀλλὰ πρὸς δοῦσαν αὐτοῦ σκεῖται τὸν πᾶν μέγαν ἐξέπαιδευσε διακοσμητὴν τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας, μετ' οὗ ἐν ταῖς καθ' ἑκάστην ὁμιλίαις καὶ περὶ πολιτικῆς διελέγτο πολλὰ μετ' αὐτοῦ συζήσαντι.

Ὁ Περικλῆς, εἰπερ τις καὶ ἄλλος Ἀθηναῖος, εἴη· ἔχον τὰς ἀρχαὶς ἀρεταῖς τοῦ ἄντικυ χαλκουργοῦ, τὸ δέοντα, τὸ φιλομαρτὸν, τὸ φιλόκαλον, τὸ φιλόλογον, καὶ φροντιστικῆς ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν Ἀναξάρχου, ἐπιστομίας· τὸ πρῶτον περὶ τὸν αὐτὸν μαρτυροῦν, οἷον ἐπὶ τῷ διακοσμήσει καὶ διακοσμήσει τὴν τὴν τῶν Ἀθηναίων πολιτείαν, σώφρονα δὲ τὸν αὐτὸν κριτὸν τὸν πᾶν, ὡς ἄνθρωπον χρημάτων, γαλήνη, ἄφρονον, ἐφ' ᾧ καὶ ἐκλήθη Ὀλοπότης (Περκλ. Περκλ. 30). τὸν αὐτὸν αὖτις περὶ τὸν αὐτὸν λέγει, ὡς ἄνθρωπον νοσητὴν τὰ δέοντα

1) Κατὰ Κλήμεντα τὸν Ἀλιζανδρῆν ὁ Ἀναζα-
 νόρας τέλος τοῦ βίου ἐλαγε τὴν θεωρίαν τοῦ παντός
 καὶ τὴν ἀπὸ ταύτης ἐλευθερίαν. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης
 λέγει, ὅτι πρὸς τὸν ἐρωτησθέντα τίνας ἐνεκα ζῆν ἐστιν
 ἄξιον, ἀπεκρίντο ὁ Ἀναζαγόρας, «τοῦ θεωρεῖν τὰ
 ἐνεκα τὸν ὁράναι καὶ τὴν περὶ τὸν ὅλον κόσμον
 ταῦτα» καὶ Λεογόνος ὁ Λαερτιάδης φησι, πρὸς τὸν
 εἰπόντα, εὐδὲν σοι μέλει τῆς πατρίδος; εὐφρῆται,
 ἔφη ὁ Ἀναζαγόρας, ἐμοὶ γὰρ καὶ σφόδρα μέλει
 τῆς πατρίδος· δείξας τὸν ὁράναι.

2) Τοιοῦτος ἀνὴρ οὐδὲν εἶχε κοινὸν τῇ πίστει εἰς τὴν Εἰσαγγελίαν· ὁμιλῶν περὶ τοῦ ἰουδαίου, δὲ τὸ δευτέρῳ ἔπει τοῦ πολέμου ἐνέσκηφεν ἐν Ἀδριακίαις, οὐκ ἀπομένει αὐτὸν τῇ Εἰσαγγελίᾳ ἢ ἀλάστορι τινι διαβαίνει ἢ τῇ νεμεσίᾳ, ἀλλ' ἀπλῶς λέγει αὐτὴν αἰφνιδίον καὶ ἀπροσδόκητον συμβῆναι· «καὶ μεταβολὴν μεγάλαν, καὶ ταύτης τῆς ἀγῆστον, ἡμισποσούτων ταπεινῶν ὁπῶν τὴ διακρίνα ἐγκαταρεῖν ἀ ἐργαζομένων δου-

καὶ ἐρμηνεύσαι αὐτὰ, πάντα κατὰ λόγον τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ πρῶτοντος πράττοντα· ἐνὶ λόγῳ ἐφιλοτιμήσατο ἐαυτὸν κατασκευάσαι κήρυγμα τοῦ νοῦ τοῦ δικαιοσύνητος τὸ πᾶν, ἀγαθὰ ζῶν τοῦ λόγου, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ὑψηλοῦ. Ἰδίᾳ δὲ ἐξέπληκτεν, ὡς εἶπεν ὁ Πλούταρχος, τὸ πρῶτον καὶ γαλήνιον αὐτοῦ ἦθος, ἐφαίνον μεγαλείον ψυχῆς καὶ ἀρεσκίαν τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν αὐτοῦ δυνάμειον. αἰδορομένου γοῦν ποτε καὶ κακῶς ἀκούων ὑπὸ τινος τῶν βδελυρῶν καὶ ἀκολάστον ἔλθον ἡμέραν ὑπέμενε πωπῇ κατ' ἀγορὰν ἄμα τι τῶν ἐπιγόντων καταπραπτόμενος· ὥς δὲ ἐμελλεν εἰσέλαι σκόπῃς ἄντος ἡδῃ, προστάζει τινι τῶν οἰκετῶν πρὸς λαόντι παραπείθει καὶ καταστήσει πρὸς τὴν αἰνῶν τὸν ἀνθρώπων.

Οἷος ἦν τῷ ἰδιωτικῷ, τοιοῦτος ἐγένετο καὶ ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ· διότι ὁ νοῦς ἦν ἀμφοτέρων κέντρον ἰσχυρὸς, ὅτι ὁ Κικέρων περὶ Σωκράτους εἶπε, τούτῳ κέλ्लιστα δυνάμει καὶ ἐπὶ Περικλέους ἐπαύσατο, ὅτι τὴν φιλοσοφίαν τοῦ διδασκαλίου αὐτοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν κατεβίβασε, τῶν νοῦν προσελθὼν δικαιοσύνην τῆς τάξεως καὶ ἐκείνου ἐν τῇ πολιτείᾳ· ἐκ μὲν τῶν πρὸ αὐτοῦ πολιτικῶν ἀνδρῶν Σόλων μὲν καὶ Κλεισθένης τὰς χρηστὰς εἶδεναι τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ἀλλ' ἐκείνους δὲ καὶ Θεμιστοκλῆς καὶ Ἀριστοτέλης καὶ Ἐξάνθιππος, ὁ πατὴρ τοῦ Περικλέους, καὶ Κίμων ταῖς λαμπραῖς νίκαις τὴν πόλιν κατηγάγαν καὶ κατεπλούτησαν· ἡ δὲ μεγαλύνσις τοῦ Θεμιστοκλέους τὸ ναυτικὸν ἐθεμελίωσε μεγαλίον τῶν Ἀθηναίων, ἡ δὲ πρῶτης καὶ δικαιοσύνη τοῦ Ἀριστείδου τὴν ἡγεμονίαν τῶν συμμάχων ἐξησυχάλειν αὐτοῖς. Ὁ δὲ Περικλῆς οἰοῖται κληρονομῶς αὐτῶν συμπεριελθὼν ἐν ἐαυτῷ καὶ συνενώσας τὰς ἀρετὰς αὐτῶν, φιλόδημος μὲν καὶ φιλόπολις γενόμενος, ὥς ὁ Σόλων καὶ Κλεισθένης, συνετὸς δὲ καὶ προορατικὸς πολιτικός, ὥς ὁ Θεμιστοκλῆς, φρόνιμος δὲ καὶ ἀσφαλὴς στρατηγός, ὥς ὁ Μιλτιάδης, ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἐξάνθιππος καὶ ὁ Κίμων, ἐπεικὴς καὶ ἀφιλοχρήματος, ὥς ὁ Ἀριστείδης, φιλόδημος καὶ ἀνδρείος, εἶπερ τις καὶ ἄλλος Ἀθηναίων, ἐπὶ δὲ δεινότητι λόγων καὶ φιλοκαλῶν ὑπέρτατος πάντων καὶ κορυφαίος, τὴν κορυφὴν ἐπέθηκε τῇ πόλει.

λοῖ γὰρ φρόνημα τὸ αἰνέθιον καὶ ἀπροσδόκητον καὶ τῇ πλείστῃ παραλόγῳ συμβῆναι ὁ θεὸς πρὸς τοὺς ἄλλους οὐκ ἤμετα καὶ κατὰ τὴν νόσον γενένηται. (Θουκυδ. Β' 61).

τῆς Παλλάδος, ἐκ μεγάλης ποιήσεως αὐτὴν μερίστην, πλουσιωτάτην τε καὶ ἐνδοξοτάτην, καὶ ἀναδείξας πρῶτην καὶ ἑξῆς διαπρίπουσαν ἐπὶ νομοσύνῃ, φιλολογίᾳ τε καὶ φιλοκαλίᾳ. Καίπερ δὲ οὐδέποτε κληρωθεὶς ἀρχῶν ἦν ἔργῳ ἐπὶ πλείστα ἔτη ἰδὼντος τῆς δημοκρατίας, οἷον πρόεδρος αὐτῆς ἢ πρῶτος ὑπουργός, οὐδέποτε εἰς βίαια καὶ αἰματηρὰ καταστροφῶν μέσῃ πρὸς κατέληψιν τῆς ἀρχῆς, ἀλλ' αἰετὶ τῷ λόγῳ χρώμενος πρὸς πρωτοσίαν τῆς διανοίας τοῦ δήμου.

Ὁ δὲ νοῦς τῶν Ἀθηναίων κατ' ἐκάστην λαμβάνων ἀφορμὰς ἀναπτύττει καὶ προπαιδευόμενος κατέστη ὑψίστατος νοῦν καὶ γοργότατος ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν παρὰ τὸν ἄλλον λεγομένων· ὥστε λίαν προσρωγὸς οἱ σίγῃ ἐκίνοιτο τοῦ Πισίδου τῷ Περικλεί καὶ αὐτοῖς ἀκούουσι·

οὔτος μὲν πανήριτος, ὃς αὐτῷ πάντα νόσῃ φρασόμενος τὰ κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ᾔδει ἡμεῖς. ἔστι δ' αὖ κἀκεῖνος, ὃς οὐ εἰσὶνὶ πείθεται.

Τοὺς δ' Ἀθηναίους ἐπικρατεῖ ὁ Περικλῆς ὅτι φιλοῦσι τοὺς λόγους, οὐδ' ἀποβιβάζουσι τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν, ἀλλ' ἀναγκάζειν αὐτὴν

4) Ὁ Περικλῆς πάσχων ᾗδ' ἐκείνους ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ καὶ πένον τὰ λοιπὰ, τῶν περικυβερμένων φίλων καὶ πολιτῶν λόγον ποιοῦμένων περὶ τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ καὶ τὰς πράξεις ἀναμετρούμενων καὶ τὸ πλεονεξίας τῶν τροπαίων, νομιζόντων δὲ ἀπολόσεως ᾗδ' ἐν ἀσπίδι, οὐ συνίστη τὰ λεγόμενα, φηγεόμενος ἐκείνους εἶπε πρὸς αὐτούς· θαυμάζει δὲ ταῦτα μὲν ἀκούσθαι αὐτοῦ καὶ μνημονεύουσιν ἃ καὶ πρὸς τύχην αὐτοῦ κοινὰ καὶ γέροντες ᾗδ' πολλοὺς στρατηγούς, τὰ δὲ κέλ्लιστον καὶ μέγιστον οὐ λέγουσιν· εὐδαίει γὰρ, ἔφη, δι' αὐτὸν ὅτιον Ἀθηναίων μέλαν ἱμάτιον περιβάλλεται. (Πλούταρχ. Περικλ. λγ').

Δυστυχῶς καὶ ὁ βίος τοῦ Περικλέους οὐκ ἔστιν ἀπὸ πηλαγαμένους κηλίδων ἄνθρωπος, ὡς μεγίστην ὁ σκληρὸς ἐκείνους καὶ ἀπάνθρωπος νόμος ἐισαχθεὶς ὑπὸ τοῦ Περικλέους, εἰς οὐ πᾶσι τῶν ἄνδρων περιεβόλοντο δουλικὸν ἱμάτιον, ἀλλ' ὡς αὐτοὶ τῆς πολιτείας καὶ πωληθέντες ὡς δοῦλοι, ὅτι οὐκ ἔσαν γεγεννημένοι ἐκ πατρὸς καὶ μητρός Ἀθηναίων ὥστε εἰ ἐπ' αὐτοῦ ἔξη ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Κίμων ἀποκλείει· ἐκ τῆς πολιτείας καὶ ἐπωλεῖται ὡς δοῦλος· ἀλλ' ὁ Περικλῆς σκληρῶς ἐτιμωρήθη ὑπὸ τῆς δικῆς· διότι ἀπολόσεως τῷ λοιμῷ τὰ γνήσια αὐτοῦ τέκνα, ἡναγκάσθη δεσφῆσαι τὸν δῆμον τὸν νόμον καταργῆσαι, ὅπως δυνήθῃ τὸν ἐκ τῆς Ἀσπασίας νόμον ἰδεῖν αὐτοῦ καὶ δυνάμενον νομιμοποιῆσαι· ὁ δὲ δῆμος φιλανθρωπώτερον αὐτοῦ προσηνέχεις κατέλυσε τὸν νόμον. (Πλούταρχ. αὐτ. λδ').

πρὸς φωτισμὸν τῆς διανοίας κρίνουσι· ἀλλ' αὐτοὶ ἦτοι κρίνοντες ἢ ἐνθυμούμεθα ἑθῶς τὰ πράγματα, οὐ τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις βλάθην ἡγουμένοι, ἀλλὰ μὴ προδιδαχθῆναι πολλὸν λόγῳ πρότερον ἢ ἐπὶ αἰετῇ ἔργῳ ἐλπίαν διαφερόντως γὰρ δὴ καὶ τούτῳ ἔχομεν, ὥστε· τοιμὲν τε αὐτοὶ μάλιστα, καὶ περὶ ὧν ἐταχέντο ἔκλογ' ἔσθαι· ὁ τοῖς ἄλλοις ἀμαθία καὶ ὁρᾶτος, λογισμός δ' ἔκονεν φέρειν κράτιος· δ' ἐν τὴν ψυχὴν δικαίως κριθέναι οἱ τὰ τε δεινὰ καὶ ἡδέα σαφέστατα γινώσκοντες, καὶ διὰ ταῦτα μὴ ἀποτρέφονται ἐκ τῶν κινδύνων (Θουκυδ. Β', 40).

Περὶ δὲ ἐκούτου λόγου ὁ Περικλῆς (Θουκυδ. Β', 60)· «οὐδένος ὁμοίᾳ ἥσων εἶναι γινώσκειν τὰ δέοντα καὶ ἐπιμελεῖσθαι ταῦτα»· πλείω δὲ ὁ Πλοταρχος (Περικλ. 4^{ος} Η')· «Τῇ μὲν τοι περὶ τὸν βίον κατασκευὴ καὶ τῷ μεγέθει τοῦ φρονήματος ἀρμόζοντα λόγῳ, ὥστε περ ἔργον, ἐξαρκούντως παρενέτινε πολλοῦ τοῦ Ἀναξαγόραν, οἷον βαρὴν τῇ ὁρᾷ καὶ τὴν φυσιολογίαν ὑπερχόμενος· τὸ γὰρ ἡδύλονον τοῦτο καὶ τελειουργόν, ὡς ὁ θεὸς Πλάτων φησί, πρὸς τῷ εὐφρύς εἶναι κτησόμενον ἐκ φυσιολογίας καὶ τὸ προσφορὸν ἐλκυσας ἐπὶ τὴν τὸν λόγον τέχνην, πολλὰ πάντων διήνεγκεν». Τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς ῥητορικῆς τοῦ Περικλέους δεινότητος οὕτως περιγράφει· «αὐτὸ μὲν πολλὰ βουλόμενον ἤγε πείθων καὶ διδάσκων τὸν δῆμον, ἦν δ' ὅτε καὶ μέγα δυσχεραίνοντα κατατείνων καὶ προβιβάζων ἐγερσοῦτο τῷ συμφέροντι, μισοῦμενος ἀτεχνῶς ἰατρὸν ποικίλῳ νοσήματι καὶ μακρῷ κατὰ καιρὸν μὲν ἡδονὰς ἀβλαβεῖς, κατὰ καιρὸν δὲ δηγμοῦς καὶ ῥήματα προσφέροντα σωτήρια· παντοδαπὸν γὰρ, ὡς εἶκος, παθὼν ἐν ὄλῳ τοσαύτην τὸ μέγεθος ἀρχὴν ἔχοντι φρομένον, μόνος ἐμμελῶς ἐκστα διακρίσασθαι περὶ κώως, μάλιστα δὲ ἐλπίαι καὶ φόβοι, ὥστε οἷα τι, προκατακλίνων τὸ θρασυμένον αὐτῶν καὶ τὸ δυσθυμὸν ἀνείκει καὶ παραμυθούμενος, ἔδειξε τὴν ῥητορικὴν κατὰ Πλάτωνα φυλαγωγίαν οὕσαν καὶ μέγιστον ἔργον αὐτῆς τὴν πᾶν τὰ ἦθη καὶ πάθη μέθοδον, ὥστε πρὸς τινὰς πότους καὶ ῥητόρους τῆς ψυχῆς μέλ' ἐμμελῶς ἀρᾶς καὶ κρούσεως προσδεόμενος» (αὐτ. ιε').

Ἐγὼ οὐδὲν ἄλλο ἔργον πολιτικῶ ἀνδρός ἐκ τῶν ἀρχαίων γινώσκω μείζον τοῦτου, ὅτι ὁ Περικλῆς τράκοντα καὶ πέντε περίφημα ἐτη πολιτευόμενος οὐδενὶ ἄλλῳ ἐχρήσατο μίσθῳ, ὅπως τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων πείσῃ πράττειν τὰ δέοντα, ἢ τῷ λόγῳ, καταστήσας τὴν

δημοκρατίαν ἔξωκ μὴ βίξ ἀλλὰ πειθὸ λόγῳ κυβερνᾶσθαι.

Διὰ ταύτης πολιτείας ἡγούμενος ὁ Περικλῆς τὰς Ἀθήνας καταστήσας μητροπόλιν συμπάντων τῶν ἑλληνικῶν λαῶν οὐ μόνον ὁλοκῶς καὶ πολιτικῶς ἀλλὰ καὶ πνευματικῶς καὶ καλλιτεχνικῶς. Τοιοῦτον ἐπιστημονικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν τῆς Ἀκροπόλεως ἔργον· εἰς τοῦτο δὲ ἀπέβλεπε καὶ ἡ συμβουλὴ τοῦ Περικλέους ἀποστολῇ τῶν εἰκοσι πρὸςβιον παρὰ τῶν Ἀθηναίων πρὸς πάντας τοὺς Ἑλλήνας τοὺς ὁπότε κατωκύνοντας Εὐρώπης ἢ Ἀσίας, ὅπως προσκαλέσονται μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην· τίμειν Ἀθήνας εἰς σύλλογον τοὺς βουλευσομένους περὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐρωδῶν. Ὅσοι οὖν τῆς προσβίας ταύτης ἐματιώθη ῥήθην καὶ ἀντενεργεῖν λαοδικιῶν, φησὶ Πλοταρχος (Περικλ. 5^{ος} Η')· ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ μὲν γὰρ τοῦ Περικλέους καὶ τῆς περὶ αὐτὸν πλειάδος οὐκ ἐματιώθησαν· διότι οἱ Ἀθηναῖοι κατεστῆσαν οἱ ἱεροὶ τόποι τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, εἰς οὓς ἄρμενοι προσέρχοντα καὶ προσκυνοῦσιν, ὡς φησὶ Renan, τὰ ἐν αὐταῖς ἐπὶ λείψαν τῆς τέχνης οἱ σοφοὶ πάντων τῶν περωσιζομένων ἐθνῶν. Ὅσοι ἐγίνωσκαι καὶ προεῖπεν ὁ Περικλῆς· ἐμετὰ τῶν μεγάλων δὲ σημείων καὶ οὐ δὴ τὸ ἀμείωτον γε τὴν δόξαν παρεσχόμενοι τοῖς τε νῦν καὶ τοῖς ἑπ' αὐτὰ βαμματουόμεθα (Θουκυδ. Β', 41). Τοῦτο δὲ κατεῖδε καὶ ὁ Ἰσοκράτης διαβεβαιούμενος· «ὅτι αἱ πόλεις τῶν Ἀθηναίων τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποιθὲν καλεῖται τοῦ γένους ἀλλὰ τῆς διανοίας· νομὴν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἑλλήνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείσεως τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κτήν, ῥύσιος μετέχοντας (Πανηγ. 5^{ος} γ')». Τὸν δὲ πόλιν τοῦ Περικλέους κατὰ τὸν δεύτερον μ. Χ. αἰῶνα ὁ ἀποκράτωρ Ἀδριανὸς ἐξετέλεισεν ἰδρύσας ἐν Ἀθήναις τὰ Πανελλήνια· κατέκρινεν δὲ τοὺς χρόνους αἰ' Ἀθηναῖον ἔργον διδασκαλείον οὐ μόνον τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ Ἀντιοχείων, καὶ Λαοδικέων, καὶ Σεωνίων, καὶ Καρχηδονίων καὶ λοιπῶν, ὡς καὶ πάσης διδασκαλίας καὶ ἀσκήσεως τῶν ἐσθλῶν· «Οὐδαὶς λαός, λέγει ὁ πολὺκύριος Albert Dumont (Essai sur l'Éphébie Attique I, pag. 109), καὶ οἱ λίαν εὐνοικῶς εἶχε πρὸς τοὺς ἐκ τοῦ γένους, πρὸς τὴν γυμναστικὴν καὶ διδασκαλίαν πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων αὐτῶν, μεθ' ὅπως ἐλευθεριότητος παρέσχον οἱ Ἀθηναῖοι, οὐδέποτε πείψαν αὐτοὺς τὴν συγκοινωνίαν ἀνὰ πᾶσαν ὥραν μετὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ τέκνων καὶ τὴν συμμετοχὴν τῆς ἐθνικῆς παιδείσεως. Αἱ Ἀθῆναι

ἀνεμνήσκοντο τῶν λαμπρῶν ἐκείνων λόγων, οὗς ὁ Περικλῆς εἶπε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δόξης αὐτῶν, αὐτὴν πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος περικύβειν εἶναι.

Φειδίας.

§ 43. Τοιοῦτος ἦν ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀναξαγόρου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Φειδίας ὅς εἰχε περὶ θεοῦ καθαρῶτερας καὶ ὑψηλότερας ἰδέας ἐκ τῆς φιλοσοφίας ἤρσκατο τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ ἐκ τῶν μετ' αὐτοῦ συνομιλιῶν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Περικλέους· αὐτὸ Φειδίας ἐπινοῶν τὴν ἔκθεσιν καὶ ὑψηλὴν ἔκραυσεν. λέγει ὁ σοφὸς Τάτιος, πάντως συνέλαβε δυνάμιν παντός ἀνθρώπου ὅριον ἐκδιδόνουσαν, δύναμιν καθολικὴν ἐκ τῶν ἡρώων τὸν ῥυθὸν τῶν πραγμάτων, δίδονα καὶ ἐνεργόν, ἥτις ἐν Ἀθῆναις ἦν ἡ ψυχὴ τῆς πατρίδος. Ἵσως ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀντηχοῦσαν ἡ εὐδαίμων τῆς ἡγούρας τῆς νέας φυσικῆς φιλοσοφίας τὸν νοῦν ὡς τὴν κεντροτάτην καὶ καθαρῶτατην τὴν αὐτῶν ὑποκαθιστάουσαν. Ὁ Φειδίας ἤκουσε τοῦ Ἀναξαγόρου φιλοσοφούντος ἐν τῷ τοῦ Περικλέους οἴκῳ, ὡς ὁ Μιχαὴλ Ἀγγέλος τῶν Πλατωνικῶν τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Λαυρεντίου Μεδίκου. Ἐπειδὴ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Περικλέους ἤκεισε τοῦ Ἀναξαγόρου φιλοσοφούντος περὶ Νοῦ, αὐτὸς αὐτὸ συνέλαβε τὸν Ὀλύμπιον Δία, τὴν Ἀθηνᾶν, τὴν Ἑρμῆα, τὴν Ἀφροδίτην καὶ ἔξαρτάσκατο, ὡς ἔλεγον οἱ Ἕλληνες, τὸ μεγαλεῖον τῶν θεῶν. (La philosophie de l'art en Grèce, σελ. 75. 199).

Ἀλλὰ πῶς κατώρθωσεν ἐν τῷ χωνευτῆρι τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ διανοίας, ἐν τῇ δημιουργικῇ αὐτοῦ φαντασίᾳ τὸν ἀπειροτέλειον νοῦν τῆς νέας φιλοσοφίας καὶ τὴν πεπερασμένην τελείαν μορφήν τῶν θεῶν τῆς μυθολογίας ἐν μιᾷ ὑποστάσει συγχωνεύσει καὶ τὸ συναμρότερον ἐνσαρκώσει, οἷον συνέλαβεν ὁ νοῦς αὐτοῦ, ἐκφράζων οὕτως καὶ καθιστᾶς ὁρατὸν καὶ ψηλαφητὸν τὸ μᾶλλον ἀόρατον ἐν τῷ κόσμῳ, τὴν καθαρὰν θεῖαν νόησιν; διότι εὖρεν ὑποδείγμα τῆς τοιαύτης συγχωνεύσεως καὶ ἐνσαρκώσεως ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ὀμήρου. Ὁ Σπράβιον (II, σελ. 354) ἱστορεῖ, ὅτι ἐρωτηθεὶς ὁ Φειδίας ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Παννίου πῶς ἐποίησε τὴν εἰκόνα τοῦ ἐν Ὀλύμπῳ Διός, ἀπεκρίνατο ἀπομνημονεύων τῶν στίχων τοῦ Ὀμήρου,

ἧ καὶ κυανέην ἐπ' ἑρρίσι· νύττε Κρονίων
ἀμφοβόαι δ' ἄρα χρίται ἐπερρώσαντο δυνάτος
κράτος ἀπ' ἀθανάτων, μέγα δ' ἐβλήεν δρυμον.

ὁποδεικνύων ὅτι ἐκ τούτων ἐνεπνεύσθη· οἱ μὲν

πρὸ αὐτοῦ ἀγαλματοποιοὶ πλάττοντες τὸν Δία ὀλιγώρουν τῶν ὀρίων καὶ τῆς ἀμβροσίας χαίτης, ὁ δὲ Φειδίας ἐπὶ τούτων μάλιστα ἐπέγευε τὴν θεῖαν παντοδυναμίαν. Τοιαύτην συγχωνεύσιν τοῦ συναμρότερου ἀνέυρασαν ἀποτετιτωμένη καὶ ἐν τῇ φύσει τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς ἐνοικουσίας ῥυθῆς, ἥς ἄλλως καὶ ἡ φιλοκαλία κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους λιπαρῶς ἐκτεταμένη ἐν παντὶ ἔργῳ ἐξηδηλοῦτο καὶ ἐκρησσεύετο ὡς ὑπέκκαμυε ἐν ταῖς ὑψηλαῖς τοῦ Φειδίου συλλήψεσιν.

Ὁ Κιέρων λέγει ὅτι αὐτὸ Φειδίας, ὁ μέγας ἐκείνος καλλιτέχνης, ὅτε ἀγαλμά τι τοῦ Διός ἢ τῆς Ἀθηνᾶς ἐποίησε, οὐκ εἶεν ὑπ' ὅψει πρόσωπόν τι, οὐ τὴν ὁμοιότητα προσεῖχεν ἀποδοῦναι, ἀλλ' ἐν τῷ βάθει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἦν τύπος τέλειος, πρὸς ὃν ἀποσπείπων διηλύθη τὴν τέχνην καὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ. Ὁ δημιουργὸς ἄρα Φειδίας ἐμαίετο τὸν θεῖον δημιουργὸν ὅς κατὰ Πλάτωνα ἀπὸς τὸ κατὰ ταῦτα ἔχον βλέπων αἶε καὶ τοιοῦτ' ἀποσπείρων παραδείγματι, τὴν ιδέαν καὶ δύναμιν αὐτοῦ ἀπεργάζετο καὶ καλὸν ἐξ ἀνάγκης οὕτως ἀποτελεῖ πᾶν τὸ δημιουργούμενον. Καὶ Παραχὴλ δὲ ἐν τῇ περιωμνίᾳ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Κασσιγλιόνην λέγει περὶ τῆς Γαλιταίας αὐτοῦ· «Ἐπειδὴ καλὸν παραδειγματὸν ζώντων τύπων τοῦ γυναικείου φύλου στεροῦμαι, ἰδανικὸν τι μεταχίμαιζομαι, ὅπου αὐτὸς ἐν τῇ φαντασίᾳ μου ἀναπλάττω».

Ὁ δὲ Φειδίας καὶ τὸν τύπον ἀνέπλαττε τῶν ἑλλανζῶν τέλειον ἔκθεσιν καὶ ἐγγύθεν τὴν ἐμφύωσιν αὐτῆς δυνάμιν ἐν παντὶ μορφῇ αὐτῶν. Ὁ ἄλλος οὗτος, λέγει ὁ Cherbuliez περὶ τινος ἵππου τοῦ Φειδίου ἐκ τῶν τῆς Ἀκροπόλεως ἐν τῷ εὐστάθειᾳ αὐτοῦ μυθιστορεῖται *Un cheval de Phidias*, οὐ μόνον ψυχὴν ἔχει, ἀλλὰ καὶ ὅλον τὸ σῶμα ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐστὶ, πανταχοῦ ἐγκεχυμένη, μέχρι τῶν ὀτων καὶ αἰεὶ καὶ τῆς οὐρᾶς ἦν ἀνυπόστατος.

Ὁ Φειδίας οὐκ ἐγχεῖσκατο τῇ μεθόδῳ τῶν ἀλεκτοκνῶν, οὐδὲ τὴν ἱππικὴν καλλομένην εἰς τὸ διεσπᾶν ἀνθρώπου, δημιουργῶν ἵππον χιμαίρικον καὶ ἀμείδους αὐτοῦ ἐπιδυσφύσαντος τὰς ἀρετὰς τῶν ἁλῶν φυλῶν ἱππων. Οὐδένεις ἄλλοι τὴν φύσιν μετὰ μέλους ζήλου ἐμελέτησαν, ἢ οἱ μεγάλοι Ἕλληνες καλλιτέχναι, οὐδὲ μετὰ πλείονος ἀκριβείας ἐνεμύσαντο αὐτὴν, οὐδὲ καλλίως χρῆσαν τῆς φαντασίας αὐτῶν ἐποίησαντο, ὅπως καλῶς αὐτὴν παρατηρήσωσι, λέγων φαντασάμενοι, διότι ἄνευ φαντασίας ἡ γνώσις τῆς φύσεως ἐν ταῖς τέχναις χλός ἐστίν. Οὐδέποτε ἡ φύσις ἀντεγχα-

φείς καὶ μμητάς! ἔχον ἀκριβεστέρους τῶν Ἑλλήνων· ἐρ' ὃ ἡ τέχνη αὐτῶν οὕτω γόνιμος καὶ πλουσία καὶ πικρὴ ὑπάρχει· ὁ δὲ Φειδίας τετρακοσίαν ποδῶν μέγας ἐγγλιν ἀνέχλυσεν, ἐν ᾧ δύο μορφαὶ ἡ δύο φυσιογνωμίαι ἀκριβῶς ὁμοίαι οὐκ εἰσὶν οὔτε ἐν τοῖς ἵπποις οὔτε ἐν τοῖς ἰππεύσι. Τοιοῦτόν τι οὐδαμῶς ποιοῦσιν οἱ Ἄλκιμοι, οἱ ζωγράφοι, οἱ ποιηταί, οἱ ὑπὸ τῷ πτόλῳ αὐτοῦ ἀνυψωθῆναι εἰς τὸ ἰδεώδες τρεῖς ἢ ἑσάκτρες γεννῶντες πομπῶδεις καὶ κοινὸς τύπους καὶ τούτων ἐν παντὶ αὐτῶν ἔργῳ χρῆσιν ποιοῦσιν οἱ.

Τοιοῦτον τὸ πτόλῳρον τῆς τελειότητος τῶν ἔργων τοῦ Φειδίου, εἶτι οἱ τύποι, οὓς ἀνέπλαττεν, οὐκ εἰσὶ χηρὰ καὶ ἀρηρημένα· ἰδέσθαι καὶ ἀνυπαρκτοὶ ἐν τῇ φύσει, ἀλλὰ ζῶσαι καὶ ἀλγεῖν. Τοιοῦτους κηρύττουσιν αὐτοῖς οὐ μόνον οἱ ἄρχαιοι, ἀλλὰ καὶ οἱ παῖδες τῶν

1) Ἐν τῷ μυθιστορήματι τοῦ Cherbuliez οἱ μὲν ἐξετάζουσι τὴν γλυπτικὴν τέχνην τοῦ Φειδίου ὑπὸ τὴν ἰδεανὴν ἔσπεριν, οἱ δὲ ὑπὸ τὴν πραγματικὴν καὶ τοιοῦτος ἐνταῦθα ὁμιλοῦντες ἰατροί· καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ ἔχουσι τὸ τὸ ὑπερβολικόν. Οἱ Ἕλληνας μιμοῦμενοι τὴν φύσιν ποιοῦνται χρῆσιν τῆς δημιουργικῆς αὐτῶν φαντασίας, ἀνευρίσκουσι τὴν ζωσαν φυσιογνωμίαν τῆς φύσεως καὶ ταύτην ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν ἀποτυπῶσιν. Τοῦτο βεβαίως καὶ καὶ ὁ Cherbuliez λέγων εἰς τὸν λόγον τοῦ ἵππου τοῦ Φειδίου ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐστίν. «Ἡ εἴξῃ ἀλγίθαι, λέγει ὁ Λόνδον, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης παρὰ πάντων νῦν ἐκτός πάσης ἀντιρρήσεως τίθεται, εἰτι οἱ Ἕλληνες ἀγαλματοποιοὶ εἰς ἀρχὴν περὶ τὴν παράδειξιν τῶν θεῶν ἀσφαλτοῦντο, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πλαστικῇ προσωποποιήσιν δυνάμεις ὑπερανθρώπινους ἐνσπείροντες, εἰς τὴν ἐξευγύνειν προήχθησαν τοῦ ἀνθρώπινου σώματος καὶ εἰς τὴν ἐπιζητήσιν τοῦ τελειοτάτου τύπου ὅπως τὸ ἐκφραστικὸν σημεῖον ἡ ὅσον ὁλὸν τὸ ἔργον τοῦ ἐκφραζομένου χαρακτηρῶσιν. Ἀκούσμεν τι περὶ τούτου ἐν ταῖς μετὰ τοῦ Ἐκκερμαίνου διαλέξεσιν αὐτοῦ λέγει ὁ ποιητὴς Γαίθης, οὗ νῦν αἱ γνώμαι περὶ τῶν ζητημάτων τῆς φιλοκαλίας (esthétique) λογιζόμεναι χρησταί· «ὅς τις, ῥησὶ, μέγα τι πράξει βούλεται, τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ ἀνάγκην εἰς τοσοῦτον προβάλλει, ὥστε δύνασθαι, ὡς οἱ Ἕλληνες, τὴν στήν τῆς φύσεως ἀρραγματικῶς μέχρι τοῦ ὅρους τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἀνυψῶσαι, ὅπως ἱκανὸς ἢ πραγματικῶς καταστήσῃ, εἴτι ἐν τῇ φύσει ἐσωτερικῇ τινος ἀδυναμίας ἐνεκα ἡ ἐξωτερικὴ τινος προσκόμματος ἔξαιεν ἐν δυνάμει».

2) Ἐν τῇ 42 παραγράφῳ σελ. 165 ἐξηγουμένους ὡς λέγει Πλάτωνος περὶ τῆς τελειότητος καὶ δειλοῦς ἀκμῆς τῶν ἔργων τοῦ Φειδίου· ἀναγνώτω δὲ ὁ βουλομένης τὸν Ὀλυμπιακὸν Δίονος τοῦ Χρυστο-

νεύτῳ, ἀνομολογούντες ὅτι τῆς τελειότητος αὐτῶν οὐδὲ οἱ τελειοτάτοι τῶν νεωτέρων γλυπτῶν καὶ ζωγράφων ἔρχονται· οἷον ὁ σοφὴς Taine ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ de l'idéal dans l'art περιελθὼν νοερῶς τὰς διαφόρους χώρας καὶ σχολὰς πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ τελείου καὶ τοῦ ἰδανικοῦ ἐν τῇ τέχνῃ ἀφαινεῖται καὶ εἰς Φλωρεντίαν, ἧς τὴν σχολὴν μετ' εὐσεβεῖας ἱσχυρίζεται, ἐξ ἧς ἔσθλη, λέγει, ὁ Λιονάρδος, καὶ εἰς τὴν εἰσθλὴν ὁ Ραφαῆλ, διὰ δὲ τοῦ Γιβέρτου, Δονατέλλου, Ἀνδρέου Δελσάρτου, Φρά Βερρολαμίου καὶ Μιχαὴλ Ἀγγέλου τὸν τελειοτάτον ἀνεκάλυψε τύπον τῆς νέας τέχνης· ὁ κυμαίνεται τὸ τελειον τῶν σωμάτων, τὴν ἀρμονίαν τοῦ νοῦ καὶ τῆς μορφῆς· διότι οὔτε ἡ δύναμις τοῦ νοῦ οὔτε ἡ τῶν ὀργάνων ὑπερσφίξις, ὥστε τὸ ἀνθρώπινον πρῶτον ἀποσπᾶται ἀπὸ τοῦ ἰδανικοῦ τούτου οὐρανοῦ, ἐν ᾧ πάντα αἱ δυνάμεις συνταρμύζονται ἐν ὑπερτέτῃ τινὶ συμφορῇ. Οὐ μόνον ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ πρόσωπον ἀλλὰ καὶ τὸ στήθος καὶ οἱ βραχίονες καὶ οἱ σύνδεσμοι καὶ αἱ ἀνταγωγίαι, καὶ συνειδόντι εἴπειν ἅπαν τὸ σχῆμα λαλεῖ καὶ συμπαράττει, ὡς ὑπὸ τοῦ ὀρθόκαλου ἥτων ὑποβλητῆς πλάσματος ὡς ὁμοειδὲς τῷ ἡμέτερῳ σώματι· διότι συγκαθήμενοι πρὸς αὐτὸ ἱσθμὶν ὡς οἱ πύθωνοι καὶ οἱ παύροι συγκρινόμενοι πρὸς ἡμᾶς.

«Ἐξέχονταί, λέγει, τοῦ θεάματος τούτου νομίζοντες ὅτι τὸ ἔργον ἡμῶν τελειοτάτον, ὅτι εἰς τὸ μὴ περαιτέρω τῆς τέχνης ἡλλόμεν· ἀλλ' ὅμως ἡ Φλωρεντία ἐστὶν ἡ δευτέρα πατρίς τοῦ καλοῦ, αἱ δὲ Ἀθῆναι ἡ πρώτη. Κερφαλὶ τινες, ἀγγλικὰ τινε διασπᾶται ἀπὸ τοῦ ναυαγίου τῆς ἀρχαιότητος, τὰ μέλη αὐτοῦ Παρθενῶνος, ἡ Ἀφροδίτῃ τῆς Μήλου, ἡ κεφαλὴ τῆς Ἡρας τῆς ἐξοχικῆς οἰκίας Λουδοβίκου, μαρτυροῦσι φωνὴν ὑψηλοτέρην καὶ καλλιχωρότερην· συγκρίνοντες ὥσπερ ὅτι ἡ ἡλικίτης πολλὰς ἐν ταῖς μορφαῖς τῶν εἰκόνων τοῦ Ραφαῆλ εὐήθης ἐστὶν ὡς ἡ τῶν προβάτων, τὸ δὲ πλάτος τῶν ὤμων ὀλίγον τι παχὺ, ἐν δὲ ταῖς εἰκόσι τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἡ τραχυδία τῆς ψυχῆς ἀγγελλομένη ἵλαν ἐκπαινετὴ διὰ τῆς ἐξιδήσεως τῶν μυσθῶν καὶ τῆς ὑπερβολῆς τῆς ἐντέλειας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀρχαῖοι θεοὶ ἀλλὰ τοῦ ἐγενήθησαν καὶ ἐν αἰθερί καθωρότερον. Πολιτιστὴς μέλλων αὐτόματος καὶ ἀπλοῦστερος, ρυλὴ εὐκταστέρα καὶ λεπτομεστέρα, θρησκεία κελ्लीον προστηρομένη

στόμου, ἐν ᾧ ὑποτίθεται ὅτι ὁ Φειδίας ἐνώπιον τῶν Ἱταλῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων δίδωσι λόγον τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διός.

νη, καλλιέργειαν τοῦ σώματος νοημονεστέρᾳ, πέναντα ταῦτα παρήγαγον τύπον εὐγενέστερον, εὐμορφούντα ἡπίστευτος υπερηφανώτερας, γαλήνης συμφονεστέρως, κινήσεως ἀρμονικωτέρας καὶ ἐλευθεριώτερας, τελειότητος χαριστεράς καὶ φυσικωτέρας· ὁ τύπος δι' οὗτος ἐχρησίμευσε πρότυπον τοῖς τεχνίταις τῆς Ἀναγεννήσεως· ὥστε ἡ τέχνη, ἣν ἐν Ἰταλίᾳ θαυμάζομεν, βλαστὸς ἐστὶν ἥττον ὑψηλὸς τῆς Ἑλληνικῆς δάφνης ἐν ἑτέρῳ ἰδαίῳ μεταρτυθείσης».

Ταυτὰ φησι καὶ ὁ φιλέλλην ποιητὴς de la Prade. «Ὅσον τὸ ἐρῆναι, θεώμενοι τὴν Ἑλληνικὴν γλυπτικὴν, αἰσθανόμεθα καὶ ὁμολογούμεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἱκανοὶ πρόσδόν τινα φαντασθῆναι δυναμένην προαγαγεῖν τὴν τέχνην ὑψηλότερον τοῦ Φειδίου, ἢ ἐκρίσθαι τοῦ πρώτου πύλου ἀνυ ἀκριβοῦς μμησεως αὐτοῦ· ἢ αἰσθῆσαι, ἢ παρῆγει ἔργον τι τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ τῆς χειρὸς τοῦ Φειδίου, ἢ παντελὴς ἐστὶ τελειότης. Πᾶν ἄλλο ἐστὶ τῶν τελειοτάτων ἔργων τῶν ἐκ τῆς ποιήσεως, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς ζωγραφικῆς, τῆς μουσικῆς, ὅπερ οὐδεμίαν υπερβολὴν καταλείπει τῇ φιλοδοξίᾳ τοῦ πνεύματος, ὥστε ἐκφρασθῆναι ἀνώτερόν τινα βαθμὸν τελειότητος, συμπληρωματὶ, ἢ οὐκ οἶδ' ὅτι συγγενέστερον τῇ ἀνέκτῳ ἰδανικῇ· Μόνη ἡ γλυπτικὴ ἐν ταῖς χειρὶ τοῦ Φειδίου φαίνεται ἡμῖν ἐντελὺς τοῦ ἰκανοῦ ἰδανικοῦ αὐτῆς ἐκρίσθη καὶ πᾶσι τῆς αὐτῆς ποικιλίας καλλονῆς· ἡ τέχνη αὕτη τὴν καλλίστην αὐτῆς παρήγαγε καρπὸν, δούσα ὅντως πᾶν τὸ δυνατόν ἐκφρασθῆναι, ὥς ἡ φύσις τῆς ἰδανικῆς αὐτῆς ἀπετέλεισεν, ἀνυψωθείσα εἰς τὸ τέλειον καὶ θεῖον, ὅτε τὸν ἄνθρωπον ἔπλασε. Τίς ἐν ἡμῶν οὐκ ἔστιν ὅστις δύναται πλάσσειν ὑπέρτερον ἐπὶ καλλίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ πνεύματος φαντασθῆναι; Πεισώμεθα ὀνειροπολοῦντες εἰκόνας ἀνθρωπίνων τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Φειδίου τελειοτέρας· ἢ ἑλληνικῆς μεγαλοφυᾶ διατελεῖ ὅσα τελεία ἐν τῇ τελειοτάτῃ τῶν τεχνῶν».

Σοφοκλῆς.

§ 44. Ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος ἐμπνέοντες τὴν δημιουργικὴν φαντασίαν ἦσαν κανόνες καὶ ὁδηγοὶ τῆς ποιήσεως καὶ ἐν ταῖς τραγωδίαις τοῦ Σοφοκλέους, ὡς ἦσαν τῆς πλαστικῆς τέχνης ἐν τοῖς ἀγάλμασι τοῦ Φειδίου διὰ ἀμφοτέρων τῶν ἔργων ἔχουσι ἐν ἀκρῇ τελειότητι τὰς ἀρετὰς τοῦ Ἀττικοῦ πνεύματος, τὴν ἀπλοότητα, τὴν τάξιν, τὴν συμμετρίαν, τὴν εὐρυμέλειαν, τὴν ἀρμονίαν, τὴν ἱκανοῦσαν χάριν,

τὸ κάλλος, τὴν ἡμελίαν, ἥτις ἐστὶ γνώρισμα τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος εὐμερῶς νικῶντος πᾶν τὸ ἀντιστάμενον. Ἀμφοῖν ἦσαν κατὰ τὴν καρδίαν τοῦ Περικλέους, ἄξιον αὐτοῦ συνεργάται· αἱ χρόνιοι τῶν μαθητῶν τοῦ Μαραθῶνος παρήλθον, λίγαι ὁ ἱστορικὸς Κούριος, ἄλλοι δὲ νέοι διεδείξαντο αὐτοῖς, οὐς νέαι γενεὴ ἐκπροσώπει, ἐν δὲ τῷ θεάτρῳ ὁ Σοφοκλῆς· αἱ τραγωδίαι αὐτοῦ, καθ' ὅς χρόνους αἱ Ἀθῆναι τὴν ὕλην εἶχον ἰσχυρὰ καὶ λάμπειν, παρέχον, εἴπω τι καὶ ἄλλο ἔργον, τὴν ἰσωτερικὴν ἐκείνην ἀξίαν καὶ ἠθικὴν δύναμιν, ἥπερ ἦν ἡ φιλοδοξία τοῦ Περικλέους· ὁ Σοφοκλῆς, ὡς οὗτος, ἐπελάβετο τὴν πίστιν τῶν ἀρχαίων λατρεῶν διατηρῆσαι, τὰ κληρονομικὰ ἔθη, τοὺς ἀρχαίους νόμους τοῦ θεοῦ δικαίους, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν γενομένην νοερὰν πρόσδον προσοικειώσασθαι καὶ πᾶν ὅ, τι τὸν ὀρίοντα τοῦ πνεύματος εὐρύτερον καθίστα. . . ὁ Σοφοκλῆς ἦν ἀνὴρ κατὰ τὴν καρδίαν τοῦ Περικλέους. Ἡ τέχνη αὐτοῦ ἦν τὸ κάτοπτρον τῶν εὐγενεστάτων ὁριῶν τῶν χρόνων, ἢ μεταμορφωμένη ἐκφρασις τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Περικλέους. Ὁ Σοφοκλῆς, λέγει καὶ ὁ Ὀδωρρῆδος Μύλλερ, τέλειον τὴν ἀθηναϊκὴν ἐκείνην κατέχειν ἐλευθερίαν ἀγωγὴν τὴν ἐπὶ ἀνεξαρτήτου σταθιζομένην καὶ ἀπρακαταλήπτου παρατηρήσεως τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων· ἡ δianoia αὐτοῦ πᾶσαν ἔχει ἐλευθερίαν καὶ δύναμιν κρίναι τὰ πράγματα καὶ διαχωρίζειν αὐτὰ ὡς ἐνόμιζεν ὁρῶν· πρὸς δὲ ὁ Σοφοκλῆς αἰώνιον τι καὶ ἀμετάβλητον ἀναγνωρίζει, βαθείας ἔχον βίβας ἐν τῇ συνέδειξιν· αἱ δὲ τῆς ἰσωτερικῆς ἀπαγορεύει θύγιεν αὐτοῦ καὶ παρασέρνει εἰς τὴν κρίσιν τοῦ διαλογισμοῦ· ἐστὶν ὁ εὐαιετέστερος καὶ ὁ μᾶλλον περαιοῦμενος τῶν Ἑλλήνων· ὁ δὲ πρότος καθ' ὃν τὰς ὑποθέσεις διαχειρίζεται τῆς δημοτικῆς θερησιαίας ἡ μυστὸς ἐστὶ μεταξὺ τῆς δαισιδαίμονικῆς λατρείας τῶν ἱερωτικῶν τύπων καὶ τοῦ πόλεμου τῆς ἐλευθεροδοξίας (libre pensée) κατὰ τῆς παραδόσεως».

Ὁ Σοφοκλῆς τὴν τέχνην ἀπῆλλάξεν ἀπὸ τῆς Εὐμάρμενης, ἢ ἐκ τῆς ἐξουσίας τῆς σκηνῆς ἀπώθησε καὶ ἐν οἷς ἐπὶ μύθος τὸ κράτος αὐτῆς ἀνεγνώριζεν ἢ παρῆλθον· οἷον ἐν τῇ τοῦ Οἰδίποδος μύθῳ· διότι ἐν μὲν τῇ τραγωδίᾳ Οἰδίποδος τοῦ τυράννου ἡ πρῶτη δύναμις διεξάγεται, ὥστε φαίνεται ὁ Οἰδίπους εἰς ἀνιστοχίαν περιπεσὼν ἐξ αὐτοῦ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ· ἐν δὲ τῇ Οἰδίποδι τῇ ἐπὶ Κολοῦ τῇ ἐπὶ ἡλῆθιν ἡδὴ εἰς τὴν πολυκαθῆ αὐτοῦ φύσιν ἡ γαλήνη καὶ ἡμελία ἀνυγνωρίζοντες, ὅτι οὐκ

ἔνοχος οὐδὲ κακὸς ἔστιν, ἀ τε οὐκ ἔκινον ἀμάρ-
τησας, ἀλλ' ἐν ἀγνοίᾳ·

ἔπειτά γ' ἔρχα μου
πεπονήσας ἐστὶ μάλλον ἢ δευράκοντα,
εἴ σοι τὰ μητρὸς καὶ πατρὸς χρεὶν ἴλεειν,
ὡς οὐκ ἐκροβέει με· τοῦτ' ἐγὼ καλῶς
ἴσθαι· καίτοι πῶς ἐγὼ κακὸς φῶσιν
δότε πάλιν μὲν ἀντίφρον;
νῦν δ' οὐδὲ εἰδὼς ἔλαβον ἔν' ἱκίμην.

α* Ἄν τε τὸ κατὰ ἔργηται θεῶν ὡς δοκιμασία
τῇ ἀνδρείᾳ ἡμῶν, ἂν τε ἀποτίλεσμα ἢ ἀγνώ-
στων αἰτίων, ἢ πάλιν ἐπιτρέπεται, ἢ δι' νίκης
ἔνδοξος· ἂν δὲ καὶ ἡσυχάζοντες, καθαροὶ ἐσθ-
μαθα ἐνώπιον θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Τοιοῦτον τὸ
ἡθικὸν ἐπιμύθιον τοῦ μύθου τοῦ Οἰδίποδος· ἡ
κραταιὰ Μοῖρα, ἢ, ὡς ἂν εἴπωμεν νῦν, ἡ περι-
πολικὴ συμβάντων, ἀ οὐδέμιν ἀποδομένην ὀφ-
νης προλαβὼν ἡδύνατο, τὸν Οἰδίπου αἰμο-
μικτὴν καὶ πεπονημένην κατεστῆκεν· ὁ χρη-
σμός προανήγγειλεν ὅτι τὸν μὲν πατέρα αὐτοῦ
φρονέσει, τὴν δὲ μητέρα νυμφευθήσεται, ἐν ᾧ
ὅμως εἶπεν ὅτι ἔσται καὶ ἔνοχος, διότι τοῦτο
ἐκ τῆς θελήσεως αὐτοῦ ἐξήρτητο· τὸ ἔγκλημα
ἐν τῇ προαίρεσιν ὑπάρχει, οὐδ' ἔστιν ὅπου συνέ-
δραται ἀπειται. Ὁ Οἰδίπους λοιπὸν κηρύττει
ἐαυτὸν ἄθλιον ἐνώπιον τῶν ἡθικῶν νόμων, οὓς
οὐδέποτε ἑκὼν περιέβλεπεν. Οὕτω παρὰ τὰ ἀ-
συνεχῆ ἐπιπορευόμενα τῶν αἰτίων, ἡ Ἑλλάς
ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ ἀνεγείρει τὸν κῶλον τῆς
ἐλευθερίας. L. Menard.

Ἐν δὲ τῇ Ἀντιγόῃ ὁ Σοφοκλῆς δεικνύσιν
ἡμῖν, ὅτι ἐκ τῆς ἐπαχέτου τάτης γενεᾶς, ἥς
τὴν πατερίδα καταστροφὴν ἀπὸ πολλοῦ, κατὰ
τὴν παρελθούσαν, ἀπερῆσεν ἡ Μοῖρα, ἀναγκά-
νεται βλαστῶν, ὡς ῥόδον ἀμείραντον, ἡ σπερμή
τοῦ Οἰδίποδος κόρη, ἡ Ἀντιγόνη, ἀναλαμβάνουσα
εὐθαρῶς θάψαι τὸν ἐαυτῆς ἀδελφὸν Πολυ-
δαικῆ· γινώσκει ὅτι τοῦτο ἦν ἀπηγορευμένον,
ἀλλὰ τοῦτο ὑπέρτερον ἱστῶνται ὅτι εἰς θεοὶ
καὶ αἰώνιοι νόμοι, ὧν χάριν ἱστοῖται καὶ αὐτὴν
τὴν ζωὴν αὐτῆς προσεπνεύειν ὁλοκαυτωμα·

οὐ γὰρ τί μοι, Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε
οὐδ' ἡ ἑνώσιας τῶν κάτω θεῶν Δίκη
τοιοῦτ' ἐν ἀνθρώποιςιν ὤριεν νόμους,
οὐδὲ σθένει τοσούτων ὤμηναι τὰ σὲ
κηρύξαι· ὥστ' ἄρραπα κάσπαλ' ἱεῶν
νόμους δυνάσται θεῶν δὲ ὑπὲρ βροτῶν
οὐ γὰρ νῦν γε κἀνέβη, ἀλλ' ἀΐετο
ἐξ παύσε, ἡ κοῦβητις οἶδεν ἔξ ἐπου φάνη·

4) «Διασχίλια μὲν καὶ τριακόσια εἰσὶν ἔτη, πεν-

τάων ἐγὼ οὐκ ἔκρινον, ἀνδρὸς οὐδένα
φρόνημα θέλοντα, ἐν θεοῖσι τὴν Δίκην
ὄψασιν· θανονμένη γὰρ ἐξήδη, τί δ' οὐ;
καὶ μὴ σὺ προκηρύξας· εἰ δὲ τοῦ χρόνου
πρόσθεν θανόντα κέρως αὐτ' ἐγὼ λέγω·

Τοιοῦτος ὁ ἥρωϊκὸς χαρακτήρ τῆς Ἀντιγό-
νης· ἐστὶ τοῦτον προφανέστερον παρὰδειγμα,
ὅτι ἀμάρτηται γονίον οὐ παιδεύουσι τέκνα, οὐδὲ
τὴν ψυχὴν αὐτῶν μολύνουσιν, ἀλλ' ἕκαστος
ὑπευθυνός ἐστι μόνον τῶν ἰδίων αὐτοῦ πρά-
ξεων; Τοιοῦτον διαδραματίζει πρόσωπον ἐν
ταῖς τραγωδίαις τοῦ Σοφοκλέους ἡ ἐλευθερία
τοῦ ἀνθρώπου· ὡς ἐν τῇ Ὀμηρικῇ ποιήσει ἦρωες
ὁ ἀνθρώπος, οὕτω καὶ ἐν ταῖς τραγωδίαις αὐ-
τοῦ, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἐν τῇ Ἀντιγόῃ ὕμνος
εἰς τὴν μεγαλύνουσαν καὶ ἐπινουτικὴν τοῦ ἀνθρώ-
που πνεύμα.

Πολλὰ τὰ δεινὰ κοῦβητις ἀνθρώπου εἰνότερον
πείλει.

τοῦτο καὶ πολλοὺ πέραν πόντου χαιρέω
νῦν τε

χωρεῖ, περιβρυχίσειν
περὶν ὑπ' αἰθέρασι,
ἵκων τε τὰν ὑπερτάτων, Γᾶν
ἄφθιτον, ἀκαμάταν ἀποστέλλεται,
ἔλκεται ἄφθιτον ἔτος εἰς ἔτος, ἱππεύει γένει
πολύων.

καὶ τῶν τε φύλον ἐρῶντων ἀμφιβαλὼν
Ζεὺς,

καὶ θηρῶν ἀγρῶν ἔθνη, πόντου τ' εἰσαίτων
ἐπ' αἶναι.

σπείρειται δικτυοκλήστοις,
περιπαλεῖ ἀνὰ
κρατὶ δὲ μηχανάει τ' ἐρῶντων

θερὰς ἀρεσβάτας λαοσφάγ' ὅς τ' ἔσται
ἐκποῖν ἀΐεται ἀμφιλαρὸν ἔσθ' οὐρεῖν τ'

ἀκαμάτα παύον.

καὶ φθίγῃ καὶ ἀνεμῶν φρόνημα καὶ ὄψων
νόμους

ὄργας ἐιδεάτατο καὶ δυσαύλων

πάγων ὑπαίθρια καὶ
δυσόμβρα φεύγειν βελί·

παντοπόρος ἄπορος ἐπ' οὐδὲν ἔρχεται
τὸ μάλλον. Ἄδρα μόνον

φύσιν οὐκ ἐμπίεται·

νόσων δ' ἀμνησίων φυγὰς συμπαράσεται·

σπερὶν τι τὸ μηχανῶνεν τέχνας ὑπὲρ ἐπιβί·

ἔχων.

ταξίδια δὲ μέχρι τοῦ κηρύγματος τοῦ ἀποστόλου
Παύλου, εἰς οὗ χρόνου ἐν τῇ θεάτρῳ τῶν Ἀθηναίων
ἐκηρύχθη ἡ ὁμολογία αὐτῆς πίστεως, τῆς δι-
καιότητος καὶ τῆς φιλανθρωπίας, οὐδαμῶς δὲ ἀλ-
λαχοῦ κατ' ἀκρίβειαν τοῦ χρόνου ἡδυνάτω τὸ τοιο-
τόν τι οὕτως ἀκούσαι οὕτως ἀναγνώσθαι. (Havet).

Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος ὅσῳ κἂν ᾖ μεγάλους καὶ ἐν μεγάλῃ πτώσει, δυστυχὴς ἐστίν, ἂν μὴ τὸ καλὸν μηδὲ τὴν θείαν δικαιοσύνην σέβηται·

ὁρίποις ἔποιες ὅτε τὸ μὴ καλὸν
ἔποιες τῶμας χάνει.
μήτ' ἔπει ἀποπείθει
γίνατο μήτ' ἔστω φρονῶν ἐς τὰδ' ἔρδει.

Τοιαῦτα φθίγγεται ἡ τραγικὴ μοῦσα τοῦ Σοφοκλέους σύμφωνα τῷ ὁρῷ λόγῳ καὶ τῇ νέῃ φιλοσοφίᾳ ὥστε λίαν ὀρθά εἰσι περὶ Σοφοκλέους λίγαι ὁ μακαρίτης Pailin¹ τὰ τε ἄνω μνημονεύοντα (§ 35) καὶ τὰ ἑξῆς. «Τὰ δῶματα τοῦ Σοφοκλέους, καίπερ ὡσαύτως, ὡς τὰ τοῦ Αἰσχύλου, εἰς τοὺς ἀπωτάτους χρόνους ἀνερχόμενα, ἀντοῦσαν καὶ εὐγενεστέραν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου ἀριστοῦσιν· ὁ ἄνθρωπος, μᾶλλον ἀπὸ λαχρύνοντος γαίνεται τῆς κτηνώδους αἰσθητικῆς· ἡ τῆς ἀνθρώπου ἡγεμονικῆς· καίπερ ὑπὸ βιαιῶν παθῶν ὀφθαλμοὶ καὶ φρόνησις καὶ ἀποπλάνω-
μενος ὑπὸ περιστάσεων ἠθροικτικῶν δοξασιῶν, αἰσθάνεται ὅτι κἄν τις τῶν αὐτοῦ ἀπορροσίων ἐστίν, αἱ δὲ πράξεις αὐτῶν αὐτῷ ἀνήκουσι. Ἡ Μοῖρα δύναται βεβαίως αὐτὸν δυστυχῇ καταστήσαι· ἀλλ' ἐν τούτῳ καὶ μόνῳ τὸ κράτος αὐτῆς περιορίζεται, οὐδεμίαν ἐγούσης δύναμιν ἐπὶ τῶν κινήσεων τῆς θελήσεως· οὐδὲ ἂν αὐτοῦ δυναμένης τρέψαι αὐτὸν πρὸς τὴν ἀρετὴν ἢ πρὸς τὸ ἔγκλημα».

Ἡ Μοῖρα τὸν Οἰδίπουν μυστηριώδεις πινὼ ἀτραπὸν ἤγαγεν εἰς ἀποτροπαίους πράξεις· ὁ Οἰδίπους ὅμως ἄθως ἦν τῶν μαρῶν πράξεων αἰς ἐμὴν λήν. Ἐάν ἐν τῇ πρώτῃ παραφορᾷ κατὰ τὴν ἀναγκλήν τῶν ἀτυχῶν αὐτοῦ, ἀποστρέφεται αὐτὸν καὶ ἀπονέμει αὐτῷ τὰ μυσταρώ-
ματα ἐπιβίαια, καὶ ἐπιβάλλει τὰς σκληροτάτας ποινὰς, ὅσπερ συνέρχεται καὶ δικαιοτέρα περὶ αὐτοῦ κρίνει, καὶ ὁ αἰμομύκτης αὗτος καὶ πατροκτόνος πρὸς τὸν οὐρανὸν αἶρει μέτωπον γαλήνιον καὶ χείρας ἀθώας, καὶ ἄνερ τρόμου ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ κλίσθαι τοῦ ναοῦ τῶν Ἑρμινῶν. Ὑπὸ ταύτην τὴν ποιητικὴν εἰκόνα ὁ Σοφοκλῆς ἐπαίχεται τῆς εὐτυχίας μεγαλοφυΐας τῆς Ἑλλάδος ἐκτρέφει τὴν διαχωρτήριον τῆς ἡθικῆς· ἐλευθερίας κατὰ τὸν τυραννικὸν τῆς Εὐκλεί-
νης νόμον ἀξιοῦντων αὐτὴν υποχρεῖται κρι-

ταίν. Ταύτην δὲ τὴν διαχωρτήριον ὀλίγῳ ὕστερον καὶ Ἀριστοτέλης ἀνανεύει ἐν τοῖς Ἡ-
βουλοῖς Νικομαχείοις (Γ', ε') ἀποφύγοντος ὅτι ὁ Ἀλκιμάδης τὴν μητροκτονίαν¹ δύναται ἐπὶ τὴν Εὐκλείνην ἐπιφέρειν, καὶ ἐν τῇ Ποιητικῇ συλ-
λήθῃ σιγῇ περιελθὼν τὰ τῆς Εὐκλείνης, κατατεταρμμένα ἦδη καὶ ἐγκαταλειμμένα. Καὶ μὴν ὑπερτάτη θλipsis καὶ πρὸς ταῦτα τῶν ἐν τῷ δράματι γιγνομένων· ἀλλ' ἡ ὑπερρύ-
αυτὴ δύναμις τὸ περιγυραμμὸν ἐστὶ τοῦ δράμα-
τος, ἡ, ἂν θέλῃς, τὸ βῆλος τοῦ πινάκος· ἐν δὲ τῇ πρώτῃ τάξει ἐμφανίζεται ὁ ἄνθρωπος μετὰ τῶν παθῶν αὐτοῦ, τοῦ χαρακτήρος, τῆς θελή-
σεως, ἐλευθερίας διανοῶν τὸ στήδιον, ὑπὲρ ἡ Εὐκλείνη αὐτῷ ἡνοῖται, καὶ οὗ τὸ μοῖρα τὸν ἄν-
θρωπον. Ἐάν ἐν τῷ δράματι τούτῳ τῆς δουλείας καὶ ἀνισοκρατίας, ἐκ τῶν ἀρκεύτων συμβαμάτων καὶ τῶν αὐτομάτων πράξεων ἐπι-
γεννομένη, συγκεχυμένην τὴν σκοτεινὴν καὶ ἀνε-
μήνυτον μίαν εἴη ἐν τῷ πνεύματι, ὀλίγῳ ὕστε-
ρον τοῦτο ἀναγνωρίζει τὸ αἰῶνος καὶ ἔλθον αἰνίγμα τῆς ἡμετέρας φύσεως, τὴν μυστηριώδη συμφωνίαν τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας καὶ τῆς θέας προγνώσεως».

Εὐριπίδης.

§ 45. Τοιαύτη ἡ τραγικὴ Μοῦσα τοῦ Σοφοκλέους, ἐμπλῆως τῆς ἀρμονίας τῆς ἠθροικτι-
κῆς ιδέας καὶ τοῦ ὁρῶν λόγου. Ἡ δὲ Μοῦσα τοῦ τρίτου τραγικοῦ, τοῦ Εὐριπίδου, ὑπὸ τῆς φιλοσοφικῆς ἐμπνέεται ιδέας· ὁ Εὐριπίδης, καὶ ὁ ὀλίγῳ ἔτι νεώτερος Σοφοκλῆς, φαίνεται ὡς τῆς ἀγωγῆς καὶ τῶν μελετῶν αὐτοῦ ἄλλη-
ἀν κἄν γενεῇ ὅπως τῆς προτέρης διακροσῆται, καὶ τὴν τὰς Σοφοκλῆς συνημοσύνην καὶ ὑπὸ ὁμοῦ καὶ εὐγενεστάτης κυριαρχούμενα φιλοκαλίας καὶ ἀδιέλλακτον περιήλθον σύγ-
κρουσιν ὁ Εὐριπίδης ἦν φύσει σθενέρος καὶ μι-

1) «Καὶ γὰρ τὸν ὁρίπουν Ἀλκιμάδης γελοῖα γαίνεται τὰ ἀναγκάσαντα μυστηριώδεις».

2) «Ὁ Πλούταρχος ἐν τῇ Περὶ ἀρετῆς Ἀθηναίων τῇ ἐξῇ ποιεῖται ἀνέκδοτον. «Ὁ Εὐριπίδης οὐσία καὶ ἡ Σοφοκλέους λογιστικὴ» διὰ τὴν Σοφοκλῆς ἦν πιστὸς τοῖς ἀρχαίοις μύθοις, εἰσάγων ἀποπομπῆ-
σεις συμφωνίας τῇ χαρακτικῇ αὐτῶν, ἐν δὲ Περὶ τῆς ἀετιολογίας ἐπ' αὐτοῖς συζητούμενος λέγει κατὰ τὸν Φαληρέα Δημήτριον ἐν τῇ Περὶ ἀρετῆς ἡ μεγαλοπρέπεια ἐστὶ τῶν ἀρετῶν· ὁ Εὐ-
κλείης δὲ ἀπὸ τοῦ μεγαλοπρεποῦς, ὅπερ νῦν λόγῳ ἀπομαρτυρεῖται. «De Grote Histoire de la Grèce
Tom. II, pag. 112, trad. Franç.

3) «De Havel I, σελ. 103—142.

4) Περὶ Σοφοκλέους, καθά καὶ περὶ Αἰσχύλου καὶ Εὐριπίδου, πολλὰ καὶ σφδ' λέγει ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ τῆς δευτέρας φιλοσοφικῆς περιόδου (σελ. 5—16) καὶ ὁ φιλόσοφος Ζέλλερ. «De Ernest Havel
de Christianisme et ses origines pag. 90.

σώλωσης, βέβαιον εἰς φιλοσοφικὰς σκέψεις περὶ τῶν
θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἀναγκαῖον οὐκ ὀλίγον
συλλεγεῖς βιβλία ἄλλα τε καὶ φιλοσοφικὰ, τὰ
συστήματα τῶν φιλοσόφων ἐμελέτησε καὶ μά-
λιστα τὸ τοῦ Ἀναξαγόρου² καὶ καὶ διδασκαλίας
αὐτοῦ ἐγίνετο, καὶ τὸ τοῦ σκεπτικῶν Ἡρακλεί-
του³. Ἐσ' ᾧ καὶ ἐκλήθη ἀπὸ σκηνῆς φιλοσό-
φου, ᾧ καὶ καὶ φιλος τοῦ Σωκράτους, καὶ τοῦ-
του ἡ κοινὴ καὶ γλαυκῶνται εἰς τὴν συνεκταξίαν⁴.

Ἄλλω, καὶ πραγματικῇ Μοῦσῃ, θυγάτρει τῆς νέας φιλοσοφίας, ἔρχεται καὶ νέων ὑποθέσεων, ὡς ἐποικίσειν οἱ Ἀρχαῖον ἐν τῇ πραγματικῇ αὐτοῦ, τῷ Ἄνθει, αὐτὸς ἐπισημαίνει τὴν τε ὑπόθεσιν τοῦ δράματος καὶ τὰ πρῶτα πρὸς τὴν Εὐριπίδην ὁμοῦ ὑποθέσεις τῶν τραγωιδιῶν αὐτοῦ ἔλαμβανεν ἀπὸ

καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐν τῶν ἡρώτων χρόνιων, περ-
 ριφεύμενοι ἐν ἀδελφούταις διαμαρτίας, διότι
 οὗτοι πρότον ἤδυνον εἶναι, ὅπως τὰ μυητικὰ
 παρὰ τοὺς ἐν χρόνιῳ θῆ, ταῖς φιλοσοφίαις
 αὐτοῦ πισυθίσαντες περὶ τῆς φύσεως τὸν βίον
 καὶ τῆς σήμερας αὐτῶν πρὸς τὸν ἄνθρωπον,
 οὗτε τὴν σύγκρουσιν αὐτῶν καὶ ἐναντιότητα
 ἀποσιύψαντες. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν παρεβολὴν
 περιήρουν πολλὰς ἀνάγκας, ἵνα κατὰ τὸν
 ὑποβλεπόντων τὸν προχειδὸν αὐτοῦ καταγράψαι,
 κατηχηθῶν καὶ ἀποδομικῶν ἐν φουδιῇ τῆς
 ἀληθείας τῆς παρεβολῆς ἐκτίνας ὅσας τὰς
 καθυπερβατῆς ιδέας, & αὐτίς εἶπε περὶ θε-
 τικῶν· οἷον οὐκ ἔστιν αὐτῷ ἡ παρεβολὴ τίς
 κατ' ἐνότητι τὸ Ἀπολλόνιον ὁ Ὀρίστης ἐγέ-
 νοντο μητρογονοῦν. Ἡ Ἰλέκτρα πολιορκήσασα
 ἐν τῷ Ὀρίστη λέγει,

Φοίβου δ' ἀδικίαν μὲν τί θεῖ κατηγορεῖν ;
παῖθαι δ' Ὁρίστην μητὴρ' ἣ σφ' ἐγένετο
κτεῖναι, πρὸς οὐχ ἅπαντας εὐκλείαν φέρον.
(στίχ. 23—)

καί, ἄδικος ἄδικα τόν' ἄρ' ἔλακεν ἔλακεν; ἀπό-
φονον δέ' ἐπὶ τρίποδι Θίμιδος ἄρ' ἔλλαξε
φόνον ὁ Λαζίας ἱμῶς ματίρος· (στλ. 162—165).

Τοιούτα δὲ λέγει ἡ Ἡλέκτρα πρὸ Αἰσχύλου
καὶ Σοφοκλέους ἀναβρυομένη ὅτι συμμετεῖχε τῆς
μητροκτονίας.

Ὁ δὲ Μενέλαος ἀκούων τοῦ Ὁρέστου λέγοντος, ὅτι ὁ Ἀπόλλων ἐκέλευσε τὴν μητροκτονίαν, ἀπορρίνεται ὅτι ὁ θεὸς τοιαῦτα ἐντελλόμενος ἄγνωστὸν τὸ ὁρᾶν καὶ τὸ δίκαιον.

Μεγ. Ἀμαθίστερός γ' ὢν τοῦ καλοῦ καὶ τῆς δίκης.

Εν δὲ τῇ Ἰριγενείᾳ τῇ ἐν Ταύροις ἡ Ἰριγενεία, καίπερ ἱέρεια τῆς Ἀρτέμιδος, μέμρεται τῇ θεᾷ ὅτι ἡδεται ἐπὶ ταῖς ἀνθρωποκτόνοις θυσίαις·

τὰ τοῦ θεοῦ διὰ μέλησιν αἰσθητά,
ἥτις βροτοὶ μὲν τὴν τῶν ἀλητῶν φύσιν
βιωμὴν ἀπαίρει, μωσπάρη δὲ γινώσκοντες
αὐτὴ διὰ νοσίων ἤλεκται βροτοκτόνους·
οὐκ ἐστὶ γὰρ εἶπαι τὴν αἰεὶ ἀθάνατον
Λητὴν τοσαύτην ἀφαιρῆναι. Ἐγὼ μὲν οὖν
τὰ Ταντάλου θεοῖσιν ἐπιτάγματα
ἀπιστία κρύβω, παῖδες δὲ νόστον πορᾶ,
τοὺς δ' ἐνέδωκεν ἑλπίδων ἀνθρώποις ἀκούσους,
εἰς τὴν θεὸν τὸ πρῶτον ἀναφέρειν δοκῶ,
οὐδὲνα γὰρ οἶμαι θαυμάσιον εἶναι κακόν.
(ariz. 330—391)

Ἐν δὲ τῷ Βελλεροφόντῃ δυσφορεῖ ὁ Εὐραπίδης
ἐπὶ τῇ εὐτυχίᾳ τῶν ἀδίκων, ὡς ὁ Θέογνις (§ 26

4) *Εν δὲ καὶ βιβλίῳ κτ' τις αὐτῶν (τῶ Λα-
ρησιῶν) ἀρχαῖον ἑλληνικὸν τοσαῦτα, ὡς ὑπερβα-
ίνει πάντα τοὺς ἐπὶ συναγωγῇ ταῖς ἀποστολῆς,
Πολυκράτην τε τὸν Σάμιον καὶ Πεισίστρατον τὸν
Ἀθηναῖον τυραννίσαντα Εὐαλλοῖσιν τε τὸν καὶ αὐτὸν
*Θυγαῖον καὶ Νικοκράτην τὸν Κύπριον, ἔτι δὲ τὸν
Περσικὸν βασιλέα Εὐριπίδην τε τὸν ποιητὴν *Α-
ριστοτέλην τε τὸν φιλόσοφον (καὶ Θεόφραστον) καὶ
τὸν τὰ τοῦτον διατηροῦσαν βιβλία Νηλεῖα. *Α-
θίναος σελ. 1. Τὸ τοῦτον εἰπικνύει διὰ λέξεως
καὶ θεοφραστοῦ παρεργασίαν.

2) Ὁ Πλάτων ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ Σωκράτους λέγει, ὅτι τὰ βιβλία τοῦ Ἀναξαγόρου ἐπωλοῦντο ἀντὶ δραγμῆς.

3) «Φασι δ' Εὐριπίδην αὐτῷ (τῷ Σωκράτει) δόν-
τα τὸ τοῦ Ἡρακλείτου σύγγραμμα ἐρεῖσθαι ἐπὶ δο-
κεῖ; » τὸν δὲ φάναι «ὃ μὲν συνήκα, γενναῖα ὀμῆαι
δὲ καὶ ἃ μὴ συνήκα, πλὴν Ἀηλίου γέ τινος δέσται
κολλήεσθαι». Διογ. Λαέρτ.

4) Μνησίμαχος οὕτω φησί:

Φρύγες ἐστὶ καὶνὸν δῖα μιν τοῦτ' Εὐριπίδου
 ὃ καὶ Σωκράτης
 τὰ φρύγαν' ὑποτίθῃσι·

καὶ Καλλίχης Πεδῆταις:

A. Τί δὴ σὺ σεμνή καὶ φρονεῖς οὕτω μέγα;
B. Ἐξέστι γάρ μοι. Σωκράτης γὰρ αἴτιος.

καὶ Ἀριστοράνης Νεφέλαις·

Εὐριπίδῃ δ' ὁ τὰς τραγωδίας ποιῶν
τῆς περιπαλοῦσας οὐτός ἐστι τὰς σοφάς.
Διογ. Λ.

*Ἦτος πρὸ τῆς παραστάσεως ὁ Εὐριπίδης ἀνεγίνωσκε τῷ Σωκράτει τὰς νέας τραγωδίας καὶ ᾔητε τὴν κρίσιν αὐτοῦ. Τοῦτο οἱ ἄλλοι τοῦ Εὐριπίδου ἐκάλουν συμποίησιν τοῦ Σωκράτους τῷ Εὐριπίδῃ· ἡ φύσις ὅμως τοῦ Σωκράτους οὐδαμῶς ὡς αὐτὸς ποιεῖται, ὅς αὐτὸς λέγει ἐν τῷ Φαίδρῳ.

—27) ἄλλ' οὗτος μὲν φιλικῶς ἐμεμφυμύρει τῷ Διὶ, ὁ δὲ Βελλεροφόντης παρ' Εὐριπίδῃ βλαση-
μεῖ καὶ δικτείνεται ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοί.

οὐκ οἶσιν, οὐκ εἰσ', εἰς εἰς ἀνθρώπων θέλει
μὴ τῷ κακῷ μῦθῳ ὡς χρῆσθαι λόγῳ·
σκέψασθε δ' αὐτοί, μὴ ἐπὶ τοῖς ἑμοῖς λόγοις
γνώμην ἔχοντες. Φήμ' ἔγωγε τυραννίδα
κτείναν τε πλείστους χρημάτων τ' ἀποστερεῖν
ἔρκαυς τε παραβαίνοντας ἑκπορεῖν πλείας·
καὶ ταῦτα ἔρωτες μᾶλλον εἰσ' εὐδαίμονες
τῶν εὐσεβούντων ἥσυχ' καλ' ἡμέραν
πλείας τε μικρὰς οἶδα τιμώσας θεούς,
αἱ μεῖζονα λλοῦσι δυσσεβεστέρων
λήγῃσι ἀρετῶν πλείονος κρατούμεναι.

Ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι τὰ πρόσωπα τῶν
τραγῳιδῶν τοῦ Εὐριπίδου ἐχώρου ἔστιν ὅτε
μέχρις ἀνθρώπων περὶ ὑπέρβους τῶν θεῶν,
ὡς οἱ σοφισταί, ὁ δὲ λαὸς ἐν τῷ οἰκτρῷ τῆς
πολυκράτους τυραννίδος ἀποδοκιμαζέει διὰ
θεοῦ, ὡς συνέχεται ἐν τῇ διδακτικῇ τῆς Με-
λάντιππος. Ἡ ἀρχὴ τῆς πρώτης Μελάντιππος
τῆς σοφῆς ἦν,

Ζεῦς, ὅστις ὁ Ζεὺς, οὗ γὰρ ἄρα πλὴν λόγῳ.

Ο στίχος οὗτος σπορδῶς ἀπεδοκιμαζέται, ὁ δὲ
ποιητὴς ἠναγκάσθη τροποποιῆσαι τὴν τραγω-
δίαν καὶ νέον αἰτῆσαι χρόνῳ, οἰοῦναι πάλιν δευ-
τέραν ἐκδοσιν τῆς τραγωδίας ἐπιδικάζει μὲν ἡν,
ὡς λέγομεν νῦν. Τοῦτο λέγει ὁ Πλούταρχος·
ἀκούεις δὲ δήπου τὸν Εὐριπίδην ὡς ἐβουρῆθη
ποιησάμενος ἀρχὴν τῆς Μελάντιππος «Ζεῦς, ὅς
τις ὁ Ζεὺς»· μεταλλάξας δὲ χρόνῳ ἄλλον ἡλ-
λάζε τὸν στίχον, ὡς νῦν γέγραπται,

Ζεῦς, ὡς λέλεκται τῆς ἀληθείας ὕπο,
Ἐλλήν' ἔειπεν.

Τίς οὐχ ὀφείλει ἡ ἀλήθεια αὐτὴ ἦν βεβί-
αμένη ἐπιβληθεῖσα τῷ ποιητῇ; Τοιαύτη ἀρχὴ
γὰρ αἰτία ἐπικρινέσκει καὶ ἐν τῇ δραματικοῦ
τοῦ Βακχῶν, ἥ περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου αὐ-
τοῦ ὁ ποιητὴς μετακλήθη ἐπὶ ταῖς ἐλευθεροδο-
ξίαις αὐτοῦ καὶ αἰῶνος ὑπὸ θεοῦ κατελήφθη
θηρσκειτικοῦ πνεύματος καὶ σιῶσμου πρὸς
τὰς ἀρχαίας παραδόσεις, ὡς εἰ ἦν αὐτὸς ὁ
Αἰσχύλος; Τοῦτο δέχεται ὁ Μύλλερὸς λέγων,
«καὶ Βακχῶν ἀποκαλύψεις λίαν περιέργως περι-
χρῶσιν ἡμῖν περὶ τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν
τοῦ Εὐριπίδου κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου
αὐτοῦ»· φαίνεται, οὕτως εἶπεν, εἰς τὴν ἀρχαίαν
πίστιν ἐπανελθόν, ἡ μᾶλλον φαίνεται πεπει-
σμένος, ὅτι τὰ σοφίσματα τῶν ἀνθρώπων ἀπο-

κλιστὰ ἀπὸ τῆς θρησκείας, διότι οὐδεὶς ἀν-
θρώπινος λογισμὸς τὰς παραδόσεις τῶν προγῳ-
νων, ἀρχαίας, ὡς ὁ χρόνος, δύναται καταστρέ-
ψαι, ἡ δὲ σοφία ἡ κατὰ τῆς θρησκείας κατα-
φευγμένη ψευδής ἐστὶ σοφία κτλ. Αἱ γνώμαι
αὐτὰς μετὰ μεγάλης ἐπιμονῆς ἐν τοῖς λόγοις
τῶν γερόντων, Κλέδμου καὶ Τειρεσίου, ἐκρίνον-
ται, τὰ θεμέλια παντὸς τοῦ δρχματος ἀπαρ-
τίζουνσιν· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ τρα-
γωδίᾳ ὁ Εὐριπίδης (τοσοῦτον ἐν τοῖς θεοῖς
πράγμασιν ἀμφιταλαντεύεται) πολὺν καταβάλ-
λει μόχθον ὅπως ἐρμηνεύσῃ καὶ ἐρμηνεύων ἐκ-
ποδῶν ποιήσῃ τὸν παράλογον μῦθον τῆς τοῦ
Βακχοῦ γεννήσεως ἐκ τοῦ μηροῦ τοῦ Διός· οὐ-
δὲν ὅμως ἄλλο ψυχρότερον ἐστὶν ἢ ἡ ἐρμηνεία
αὐτὴ διὰ τῆς συγχύσεως δθένει καὶ παρανοή-
σεως τῆς λέξεως μηρὸς ἀντὶ οὐρούς.

Ὁ δὲ Palin τὴν ἑτέραν ἀσπάζεται γνώμην,
ὅτι βεβιασμένη ἡ εὐσθεῖα τοῦ Εὐριπίδου ἄλλα
μὲν λέγοντος τοῖς ὀλίγοις, τοῖς σοφοῖς, ἄλλα
δὲ τοῖς πολλοῖς· «προσφέρει σιῶσμον δημοσίᾳ
πρὸς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐαυτῷ
ἐπιτρέπει κρίνειν αὐτάς κατὰ τὴν ἀξίαν αὐ-
τῶν. Ἡ ἀμφοβολὸς αὐτὴ κατὰστασις τοῦ Εὐρί-
πίδου, ἐκδηλουμένη μετὰ φαινομένη, πεποιθή-
σεως ἐν πράγμασιν ἀπὸ τοῦ λογικῶν αὐτοῦ ἀ-
ποδοκιμαζέει, οὐχ ὑπερηφάνεια καὶ ἐν τοῖς λό-
γοις οὐς ὑποβάλλει μὲν πρόσωπῳ τινὶ τῶν Βακ-
χῶν, ἐστὶν ὅμως αὐτὸς ὁ λέγων, διότι καλεῖ
ἀρχαίας παραδόσεις τὴν σύστασιν τῆς λατρείας
τοῦ Διονύσου, ἥτις οὐκ ἦν ἀρχαία ὡς πρὸς τὸν
Κλέδμον καὶ Τειρεσίαν;

Τεταρτὴν σοφισμένην τοῖσι δαίμοσι·

κατ' αἰῶνα παραβολὴς ἄς θ' ἀνθρώποις χρόνῳ
κατ' αἰῶνα, Ζεὺς αὐτὰ καταβάλλει λόγῳ,
οὐδ' εἰς ἄκρον τὸ σωρὸν ἤρρηται φρονεῖν.

... Εἰσὶ καὶ ἄλλαι χωρίαι τῶν Βακχῶν ἐν οἷς ὁ
Εὐριπίδης πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐνδοιασμοῦ
τῆς ἐλευθεροδοξίας ἀντιτάσσεται τὴν οὐρανοῦ τῆς
πίστεως· ἀλλὰ διὰ τοῦτον, ὡς ἔγωγε, βούλεται
προφυλάξει ἐαυτὸν ἀπὸ τῶν ἀντιφροσίων ἐπὶ
ἀσέβειας, ὡς πολλὰκις αἱ πολυμῆραι αὐτοῦ ἰδίᾳ
προκάλειται, ὁ δὲ Σωκράτης ἐκείνῳ ὑστερον
ἐγένετο ὅμω· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐν τούτοις τοῖς
χωρίοις ὑποκρίνεται ἡ διάστασις αὐτοῦ, τὸ
ἐλάχιστον διαρῶσιν ὅσοι ἱκανοὶ νοεῖν εἰναι τῇ θρη-
σκείᾳ τῆς πόλεως ὑποτάσσεται, ἀλλὰ τὸ λο-
γικὸν αὐτοῦ οὐκ ἐπιμένει, ἀπελθόντα πρὸς δύο
εἰδὴ ἀκροατῶν, ὡς μὲν ποιητὴς ἐπιτετραχμέ-
νος ἐστὶν ἐν δημοτείλειον ἰορταῖς ἐπὶ ἱερᾷ σκη-
νῇ τὴν κοινὴν πίστιν ἐκτρέχει, ὡς φιλόσοφος

δι' επιτηδείας καὶ προνομίας ἀποχωρίζεται αὐ-
τῶν. Ὁ δὲ διπλοῦς οὗτος σκοπὸς πολλὰκις
ψυχρὰς τὰς τραγωδίας αὐτοῦ κατέστησε.

Παράδειγμα τοιαύτης ψυχρότητος, ὡς ὀρθῶς
παρετήρησεν ὁ Μόλλερους, αὐτὴ ἐστὶν ἡ ἑρμηνεία
τῆς γεννήσεως τοῦ Διονύσου ἐκ τοῦ μηροῦ τοῦ
Διὸς· ὁ μὲν Χορὸς ἐξημεῖ κατὰ τὴν κοινὴν πα-
ράδοσιν τὴν γέννησιν τοῦ θεοῦ·

Ρωμαῖοι παῖδα τοῦ θεοῦ
Διόνυσον ἀφ' αἰγούσαι
Φρυγίαν δ' ὅριον Ἑλλάδος εἰς
εὐρυπόρουσ' ἀνέκ' ἐκ τῶν Βρίμιον·
ὅν ποτ' ἔχοντο· ἐν δ' αὖτε
λοχίαις ἀνάγκαισι
πταμέναι Διὸς βροντῆς
νηδὺς ἐκδοῦν μέτηρ
ἔτεκεν, λίπουσ' αἰώ-
να κεραυνία πληγῇ.
λοχίαις δ' αὖτε καὶ νιν ἐ-
τατο βαλάνοις Κρονίδας Ζεὺς.
κατὰ μηρῷ δὲ καλὴν
χρυσίδασι συνάριε
περόνας κρυπτόν· ἄρ' Ἥρας·
ἔτεκεν δ', ἄνικα Μαιρίαι
τίεσσεν, ταυρέκρον θεόν.

Ἰδόμεν νῦν καὶ τὴν ἑρμηνείαν ἣν δίδωσι
πρὸς τὸν ἀπιστον Πενθέα ὁ γηραιὸς καὶ εὐλα-
βὴς Τερεσίας·

καὶ καταγράφει νιν, ὡς ἐνερρέκη Διὸς
μηρῷ· διδῶν σ' ὡς καλῶς ἔχει τόδε.
Ἐπεὶ νιν ἤρασαν ἐκ πυρὸς κεραυνίου
Ζεὺς, εἰς δ' Ὀλύμπου βρόχους ἀνίγαγεν, θεὸν
Ἥραν νιν ἦλκ' ἐκβαλὼν ἀπ' οὐρανοῦ·
Ζεὺς δ' ἀντεμυκάνησά' οἶα δὴ θεὸς
ῥήϊας μέρεσι τοῦ χθονὸς ἐγκυκλομαμένον
αἰθέρος, ἔθηκε τὸν δὲ κρηρον ἐκιδούς
Διόνυσον· Ἥρας νεκρίαν χρῆν' αὖ νιν
βροτὸν τραπῆναι ρασιν ἐν μηρῷ Διός,
ἔνομα μεταστῆσαντες, ἐπὶ θεῷ θεός
Ἥρᾳ ποτ' ὀμήρυσσε, συνέντες λόγον.

Τοιαύτῃ σοφιστικῇ ἑρμηνείᾳ οὐδόλως ἀρμόζει
τῷ εὐσεβεῖ χαρακτῆρι τοῦ Τερεσία. Τοιοῦτον
δὲ καὶ τὸ ἐπιλοποῦν τοῦ λόγου, ἐν ᾧ φανερῶς
μὲν λέγει περὶ Διὸς ὅτι ἡ γῆ ἐστίν,
ὕποκεινται μὲν δὲ περὶ Διονύσου ὅτι οἰνός
ἐστίν,

οὗτος θεοὶ σπένδεται θεὸς γηγώς.

Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ ἐν τοῖς αὐτοῖς λόγοις
ἄλλα μὲν λέγειν τοῖς πολλοῖς, ἄλλα δὲ τοῖς
σοφοῖς. Τίς ὅμως ὁ ταῦτα λέγων; ὁ γηραιὸς

Τερεσίας· ὁ ἐνδημος ἑλλητικῆς τῆς λατρείας τοῦ
Διονύσου, ὅπερ ἄποπον·

αὐτὸς δ' ὁ βαλὼν ὁ νῖος ἐν αὐτῷ διαγελῶς,
οὐκ ἂν δυναμένη μέγας ἑταίρην δοῦν
κατ' Ἑλλάδ' ἔσται· εἴθε γάρ, ὦ νεανία,
τὴ πρώτ' ἐν ἀνθρώποισι· Δημήτηρ θεά·
γῆ δ' ἔστί, ἔνομα δ' ἐπότερον βούλει· κἀκεῖ
αὐτὴ μὲν ἐν ἑσπερίῳ τρέπει βροτῶν·
ἐς δ' ἦλθεν ἐπὶ τὸν εἰσαλόν ὁ Σεμῆλης γένος
βρότερος ὕψρον πόρ' ἤρα καὶ σκηνήκατο
θητοῖς, ὁ παῖς τοὺς ταλαίπορους βροτῶς
λύπη, ὅταν πλησθῶσιν ἀμπελὸν ῥοφῇ,
ὕπνον τε λήθην τῶν κατ' ἡμέραν κακῶν
διδῶσιν, οὐδ' ἔστ' ἄλλο φάρμακον πόνων·
οὗτος θεοῖσι σπένδεται θεὸς γηγώς.

Τοιοῦτος ὁ σκεπτικὸς τρόπος τοῦ Εὐριπίδου
περὶ τῶν θείων τραγωδιῶν, καίριος βλάβος
τὴν ἐνότητά τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ· διότι ἡ
φιλοσοφικὴ ἰδέα, ἥτις ἐμελλε γενέσθαι ἡ ψυχὴ
τῆς τραγωδίας αὐτοῦ, ὡς ἡ ὁρμητικὴ ἰδέα
τῷ Αἰσχύλῳ, καὶ ἡ ἀρμονία τῆς ὁρμητικῆς
ιδέας καὶ τοῦ λόγου τῷ Σοφοκλεῖ, ἀπέχθη δικα-
λυτικῶν αὐτῆς στοιχείων, καίτοι ἡθικῶς κρινό-
μενον τὸ πρᾶγμα μαρτυρεῖ πρόδωκ, διότι ἡ
ῥησεία ἐξεκαθαρίετο καὶ ἡθικωτέρα καθίστα-
το, τοῦ· διὰ ἀναντιρρήτως ἦν ἔχον τῆς φιλο-
σοφίας.

Ὁ δὲ Εὐριπίδης ἀφ' ὧν τοῦ φιλοσοφικοῦ
πνεύματος ποιεῖται χρῆσιν, ἐκ μὴ εἰπω κα-
τὰ χρεῖαν, πανταχοῦ, ὑποβάλλων εἰς τὸ στόμα
τῶν προσώπων τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ σοφὰ
γνωματεύματα οὐ μόνον, ἀλλὰ παρρησι-
ακτικὰ δικαιολογεῖται τὰς περὶ αὐτῶν· οὕτως
ἔποιε ἐν Μελανόπη τῇ σοφῇ, τὴν σοφίαν αὐ-
τῆς ἀναφέρειν εἰς τὴν μητέρα αὐτῆς Ἰππην, θυ-
γατέρα τοῦ σοφοῦ Χείρωνος, καὶ εἰ, τὸν πατέρα
αὐτῆς, Αἰόλον καὶ εἰς τοὺς πασθευτέρους·

ἐγὼ γυνὴ μὲν αἰμῇ, νοῦς δ' ἐνεστί μοι·
αὐτὴ δ' ἑμαυτῆς οὐ κακῶς γνώμης ἔχω·
τοὺς δ' ἐκ πατρὸς τε καὶ γεραιτέρων λόγους
πολλοὺς ἀκούεσθαι· οὐ μεμνησμαι κακῶς.

νοῦς ἐμὸς ὁ μῦθος, ἀλλ' ἔμπε μητρός περ
ὡς οὐρανός τε γὰρ ἐστ' ἡ μορφή μιν·
ἐπεὶ δ' ἐχωρήθησαν ἄλλῃθεν ἔλχα,
τίκτουσιν πάντα κἀνέδωκαν εἰς τῶας,
δένδρα, πετεινά, θῆρας οὐδ' ἄλλα τρέπει
γένος τε θνητῶν.

Ἐκ τούτων ἡ φιλοσοφικὴ Μοῦσα ἐν τῇ τρα-
γωδίᾳ ἐμποδισθεὶς ἀπεστέρηται τὴν εὐλαίαν
τοῦ ποικύτου καὶ τοιαῦτα τέλεια δημιουργήσας
δράματα, ὅσα καὶ οἱ ἡθρησκευτικῇ Μοῦσᾳ·

μόνος δὲ ὁ Πλάτων, εἰ, ὡς ἤρξατο, ἀντί τῆς φιλοσοφίας ἐκκλιέμενην τὴν δρχματικὴν ποιήσιν, τοιαύτα δημιουργήσας ἠδύναντο· οὐχ ὅτι καὶ ὁ Εὐριπίδης ἀκούει ἀριστον δρχματικόν, ἀλλὰ σπανιωτέρῳ εἶναι· ἐν πάσαις ὅμως ταῖς τραγωδίαις αὐτοῦ εἰσι μέρη ἔτιχα, ἔτιχα πρὸς τὰ κἀλλιστα παραβληθῆναι τῶν τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους· ἀλλὰ τὸ ὅλον δρχμα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κηλίδας ἀσχηματίζει, ἀμορροῦν τῆς ἐνότητος καὶ ἁμονίας· ὁ δὲ χεῖριστον, οὐκ ἦγεον ὁ Εὐριπίδης· ἀλλ' ἦγετο ὑπὸ τοῦ συμμοῦ τῆς ἐποχῆς, ἥτις τότε πρῶτον περαθεῖσα τῆς ἀκαρτοῦ ἐλευθερίας τοῦ λόγου, καὶ μεθυνοῦσα κατὰχρησιν αὐτῆς ἐποίητο, ἐν παντί τραγικῶν τὸν ὅπιν καὶ κατὰ ζητούσα λόγων· διὰ αἱ τραγωδία αὐτοῦ πολλὰκις ἐν οὐ δέονται μεταστάσει σοριστικῶν καὶ δικανικῶν ἀντιλογισμῶν, ἐν αἷς ἡ σκηνὴ μετατρέπεται εἰς δικαστήριον οὐκ ἔστιν ἀκαρτοκλείας τῶν ἀκαρτοκλῶν.

Ἡ Ἐκδόη παρακλίμαται χρεῖν ἐν ταῖς Τρωάδι, τὴν πολυπλοκήν· Ἐκδόη, ἡ πρὸ μικροῦ κλίμαται τὸν βίαιον θάνατον τοῦ ἑγγόνου αὐτῆς Ἀστύνοκτους, ἡ δὲ αὐτῶν τὸν Μελέακον προτρέπουσα αὐτὸν ἀφαιρῆσαι τὴν Ἑλένην, ὅτε οὗτος, τῆς Ἑλένης ἐθέλει ὅπως ἀπολογησθῆται, λέγει αὐτῇ,

οὐκ εἰς λόγους ἐλθόντα, ἀλλὰ σὲ κτερόν.

ἡ Ἐκδόη, λέγει, ἐπιλαμβάνεται τῶν δυνάμεων αὐτῆς καὶ ἐξαιτείται ἵνα ὁ λόγος δοθῇ τῇ Ἑλένῃ, αὐτὴ δ' ἔσται κατηγοροῦσα αὐτῆς.

Ἐκ. Ἀκούουσι αὐτῆς, μὴ θέλῃ τοῦτ' ἐλθεῖν, Μελέακας, καὶ δοῦς τοῖς ἐκκεῖνους λόγους ἑαὶν κατ' αὐτῆς.

Οὕτως ἔχομεν, ὡς ἐν δικαστηρίῳ, τὴν ἀπολογίαν τῆς Ἑλένης καὶ τὴν κατηγορίαν τῆς Ἐκδόης. Ἡ Ἑλένη ἀπολογουμένη ὅτι ἐγκατέλειπε τὸν Μελέακον καὶ τὸν συζυγικὸν ὄχλον οὔτε μεταξὺ ἄλλων πρὸς ὑπερβάσειν εἰς τὸ μέσον τὴν κρίσιν τῶν τριῶν θεῶν ὑπὸ Πάριδος καὶ ἀπονέμει τὴν αἰτίαν τῆς ἐγκαταλείψεως τῇ Ἀρροδίτῃ, ἥς τὸ κρῖτος ἀπέχεται.

ἔχοντι τρισὶν θεῶν ὅτε τριῶν θεῶν, καὶ Παλλὰς μὲν ἦν Ἀδελφὸν ἄδελφον Φροῦν στρατηγῶν· Ἐκδόη ἱεραστὴν· Ἥρα δ' ὡσεὶ τῇ Ἀδελφῇ Εὐρώπῃς δ' ἄδελφον· Κίπρις δὲ τοῖς αἰῶσις ἐπαυλομένη ὁλοῦν ὑπέρχει, εἰ θεὸς ὑπερβάσει κλέλει· τὸν ἐλθέτω ὡς ἔχει σέβει λόγον· νικῇ Κίπρις θεῶν . . . . . τὴ δὲ προνήσας ἐκ θεῶν ἐμ' ἐσπάρην

εἶναι προδοῦσα πατρίδα καὶ δόμον· ἐμοῦς; τὴν θεὸν κλέλει καὶ αἰεὶς κρείσσων γενεῶν, θεὸς τὸν μὲν ἔλλαν δαίμοναν ἔχει κρῖτος, καίην; θεὸς δουλείας ἐστὶ, συγγνώμη δ' ἐμοῦ.

Πρὸς ταῦτ' ἀπαντῇ μετὰ ῥητορικῆς δεινότητος ἡ Ἐκδόη.

τοῖς θεοῖσι πρῶτα σύμφωνα γενήσασθαι καὶ τῇδε δεῖκα μὴ λέγουσαν· Ἐλένα, ἐγὼ γὰρ Ἥραν παρθέτον τε Παλλὰδα οὐκ εἰς τοσοῦτον ἡμαρτίας ἐλθεῖν δοκῶ, ὥστ' ἡ μὲν Ἀργεὺς βαρβάρους ἀπημύλα, Παλλὰς δ' Ἀθήνας Φροῦν δουλεύειν ποτὶ. αἱ παῖδες αἱ καὶ χλεῖθ μορφεῖς πέρι ἡμῶν ἐν· Ἔγην· τοῦ γὰρ ἐκὰς ἐν θεῷ Ἥρα τοσοῦτ' ἐστ' ἔρωτα καλλοντῆς; ποτέρων ἡμῶν· ὡς λέβας αἰεὶς πόντι, ἡ γάρ μιν Ἀθήνα θεῶν τινος θρωμένη, ἡ παρθεῖαν πατρίδα ἐξέστρεψε· τρέγουσα λίστρα; μὴ ἡμαρτίας ποιεῖ θεῶς τὸ σὺν κακῇ κομνύοντα; μὴ οὐ πείσας πορεύσθαι; Κίπρις δ' ἔλεται, ταῦτα γὰρ γένοις πολεῖς, ἐλθεῖν ἐμῇ τὴν κακὴν Μελέακα δόμου· οὐκ ἔμινον· ἐν ἡσυχίᾳ σ' ἐν οὐρανῷ αὐταῖς Ἀφροδίτῃς ἦγαγεν πρὸς Ἥραν; ἡρ σὺ μὲν νίδος καλλίδος ἐκπεπλεγμένης, ὁ σὺ δ' ἰδὼν νιν τοῦδε ἐπαυλῆς Κίπρις, τὰ μῦθρα γὰρ πέντ' ἐστὶν Ἀρροδίτῃ βοστούς, καὶ τῶνδε ἄρῃς ἀρροδίτης ἔχει θεῶν. σὺ τοῖν ἰδοῦσα βαρβάρους ἐσθλάται χροῦν τε λαμπρὸν ἐπεμαργῶν ῥένας.

Ἄπει κατὰ τὴν Ἐκδόην Ἀρροδίτη ἐστὶν ἡ ῥῆξις, ὁ νοῦς τῆς Ἑλένης θαμβουμένη ὑπὸ τοῦ ἀκαρτοκλῆτου κἀλλους τοῦ Πάριδος· ἐν ἑλλείψει καὶ τῇ αἰτίᾳ τῶν πράξεων ἡμῶν οὐκ ἐστὶν ἐξωτερικὴ· θεὸς τις τῆς Μίλξης, ἐλλείπωτερικὴ, τὰ ἐν ἡμῇ πάλῃ ἡ Εὐριπίδης τὴν Μίλξαν καὶ τὰς Ἑρινῶς ἐκ τοῦ ἔξω κόσμου ἐνθροῦνται ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου καρδίᾳ.

Ἡ Ἐκδόη ἐστὶν δίκαιον, λέγει ὁ Saint-marc Girardin *Cours de Littérature Dramatique* Tom. II, pag. 340, ὅτι δίκαιον ὡς φιλόσοφος κατὰ τὸν θεῶν οὐκ ἐστὶν ὁ λόγος. Ἡ ἑσωτερικὴ αὐτῆς πάλῃ τῶν ἡρώων καὶ τῶν κακῶν ὀρέξεων ἡμῶν, ἡ δὲ δυνάμις τοῦ πνεύματος κατὰ τῆς σφαῖρας ἔχει, πλὴν ὅτι ἐπὶ ποθεῖται ποτὶ ἡ κοινὴ πίστις τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἐστὶν ἡ κρητὶς τῶν ἡμετέρων ἰδίων καὶ ἀπορρήτων, καὶ κρατῆτις ἡμῶς ἐργηροῦνται, πρὸς ἡμῶς αὐτοῖς, ἡ προντὶς τέλος τῆς συνειδήσεως, ὅρῃς διδασκαλίας γενώσκειν κἀλλῶν τὰ ἀκαρτήματα ἡμῶν, ἐν μὴ τὰ καλῆκοντα ἡμῶν κἀλλῶν πράττωμεν, πάντα ταῦτα εἰσὶν ἐπὶ τὸ ἀπόκρυτον τῶν φιλοσφῶν, καὶ τοῦτων μόλις

γινωσκόντων πύθεν τὸ κακὸν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν καὶ πύθεν τὸ ἀγαθὸν ἔρχεται· οἱ λοιποὶ τὸν ἀνθρώπου προτιμῶσιν, ὡς ἡ Ἑλλάς, πιστεύοντες εἰς τὸ ἀήτητον κράτος τῆς Ἀφροδίτης.

Ἐν δὲ τῷ Ὀρίστῳ οἱ Μενέλαος ἰρωτᾷ αὐτόν, ὅτῳ τῶν νότου πάλαι, ὃ δι' ἀποκρίνεται ὑπὸ τῆς συνειδήσεως·

Μεν. τί λυγρὰ πάσχεις; εἰς σ' ἀπέλλουσιν νόσος;

Ὁρ. ἡ ψυχή, ἵτι νόσος ἀεὶν εἰργασμένος.

Μεν. πῶς γὰρ, σὸρὸν τοὶ τὸ σπᾶς, οὐ τὸ μὴ σπᾶς.

Ὁρ. μανία, τί, μηδὲν αἵματος τιμωρία.

Μεν. ἦρτα δὲ λόγῳ, πόθεν; εἰς ἡμέρα τοῦ ἦν;

Ὁρ. ἐν ἡ ταύταις μετ' ἡμῶν τάρφ.

Μεν. φαντασμάτων δὲ τὰς νόσας ποῖον ὕπνο;

Ὁρ. ἔδοξ' ἰδεῖν τρεῖς νυκτὶ προσερχομένους νόσας.

Μεν. οἳ δ' ἐς τίνας, ὀνομάσαι σ' οὐ βούλομαι.

Τὰ πᾶσι λοιπόν, ἡ συνειδήσις, ἡ εὐσυνείδησις, τοιοῦτοι οἱ νότι τοῦ τῆς τραγωδίας, οἵτινες ἔσονται καὶ τῆς νέας τῶν πεπολιτισμένων ἰδίων τραγωδίας· αἱ δὲ Μοῖραι καὶ αἱ Ἑρινίδες καὶ οἱ Ἀλάστορες δευτερεύουσιν κατέχουσι τὰς, καὶ τοῦτο χάριν τῶν πολλῶν, ὡς ἐν τῷ προηγουμένῳ κεντρῷ τοῦ Ὀρίστου, ἐν ᾧ αἱ Ἑρινίδες ἦσαν περιτταί, τῆς συνειδήσεως κατακαθούσης τὴν τὰς αὐτῶν.

Περὶ τῶν κινεσιολογῶν τούτων τοῦ Εὐριπίδου ἐν τῇ τραγωδίᾳ οἱ σοφοὶ Patin τὰς ἐξῆς καθόλου ἰσχυρίζονται· ὅταν τὸν Εὐριπίδην πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους αὐτοῦ περὶ τῆς τραγωδίας, μετὰ τὴν βίβλιν μεταβῇ. Τὸ ἀρχαῖον ὑπερφυσικόν, ἐν οὗ τῷ κέντρῳ ἡ τραγωδία ἐγενήθη, καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ τὸ δῆμα τοῦ Αἰσχύλου ἐκάλυψε, βαθυμῶδὸν ἐν τῷ τοῦ Σοφοκλέους ἡραιότητι ὅπως τὴν ἐμφάνεισιν ἐπιτρέψῃ τῶν ἰδανικῶν τύπων, ἐν δὲ τῷ τοῦ Εὐριπίδου ὅπως ἐξέλπειν· ἡ πρόσδος αὐτῇ ἦν ἀπαράττητος, ἀκούουσα τῇ τοῦ πνεύματος ὁρμῇ πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας. Ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ φιλος τοῦ Σωκράτους, τὰς ὁρμητικὰς αὐτῶν ἀσπλῆγους ιδέας, ἀπὸ σκηνῆς ἠρνήσατο θεοὺς ἀνομολογῆσαι τοὺς ἐργάτας αἰσχροῦν πράξεων.

Τοιοῦτος ποιητὴς ὅπως οὐκ ἴδων εὐκρινεῖ περὶ τῆς ἐνότητος καὶ πνευματικότητος τοῦ θεοῦ, τῆς δημιουργικῆς αὐτοῦ δυνάμεως καὶ προνοίας, καὶ γλῶσση γινώσκων τοιαύτη, ἴσ' ἢ οἱ πρῶτοι πετέρες τῆς Ἑκκλησίας ἐκπλήττονται, οὐκ ἤδυντο σπουδαίως πιστεύειν τὰς ὑπερφυσικὰς δυνάμεις, ἐν τῷ δῶματι ἐπικρατούσας, ἀς ἱστορικῶς οὐκ ἐπείρετον

αὐτῶν ἀπαρτίζουσιν, εἰς τὸς ἴτι οὐκ· εἰς τὸν δὲ τὸν θεὸν καὶ τὴν δημοσίαν τάξιν, τὰ καθιερωμένα εἰδὼς αὐτῶν ἐπιδείκνυντο τοῖς θεαταῖς, ἐπιπλάττοντες μάλιστα αὐτὰς πλῆθος ἄλλ' ἢ θεότης οὐκ ἦν, ἢ ἐπικρασία τῶν ψυχῶν τούτων εἰδὼς οὐκ ἤδυντο σὺν-πασι καί τὴν ὁρμήν περὶ τὴν, ἢ ἔλλοιτε μόνῃ αὐτῶν ἢ ἰδέα περὶ τῆς διότης εἰς τὴν ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ θεοὶ τοῦ Εὐριπίδου; πρόσωπον τοῦ προλόγου ἢ μηχανήτης λύσεως τοῦ δράματος; ἡ λειτουργία αὐτῆς τοῦ αὐτοῦ καθίσταται τοῖς ὑπερίταις τοῖς ἀκαθάρτοις ἢ καταβιβάζουσι τὴν σκηνήν.

Ὁ Εὐριπίδης ἀπὸ τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ ἐξήλπει τὴν Εὐκαρμένην· οὐχὶ βεβαίως· ἀλλὰ τὴν τὰς αὐτῆς ἡλλᾶν· ὁ μὲν Αἰσχύλος καὶ Σοφοκλῆς τοὺς θεοὺς ἀπεικονίζοντες κατακυλιόντας τοὺς θεοὺς εἰς ἔρματα κακὰ· ὁ δὲ Εὐριπίδης ἀπερτίσθη αὐτοὺς ἐμβάλλοντας τοὺς ἀνθρώπους ἀήτητικα πᾶσι· πρότερον μὲν τὸ τραγικὸν πρόσωπον πρὸς ἱστορικὰς ἐπὶ τῆς δυσχερείας, ἐν δὲ τῇς τραγωδίαις τοῦ Εὐριπίδου πρὸς ἱστορικοὺς παλαίαι ἰστορίας, διότι ἡ τῆς ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου μετενέχθη ὁρμητικὴ μὲν ἦταν αὐταὶ αἱ δυνάμεις ἡδύν, ὑπὸ τῆς δὲ τοῦ δράματος ὁ ἱστορικός οὗτος τῶν αἰσθημάτων καὶ τοῦ λόγου πόλεμος, δευτεροῦτον ἔργον· ἐστὶν, ὅταν καὶ ἡ φύσις, οὐδὲ λήξει πρότερον ἢ σὺν αὐτῇ. Αἱ εἰκόνες αὐταὶ τὸ ἔργον ἀπαρτίζουσι γινώσκων τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου καὶ διακρίνουσι αὐτὸν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἑσπερίων αὐτῶν τῶν δόξων δημιουργικῆς μετὰ τὴν φύσιν, εἰς ἀνθρωπίναν οὐκ οὐδ' ὅπως ἐμβάλλονται τοὺς κριτικούς· διότι οὐκ εἶδον ὅτι ἡ ἡθικὴ ἀνδρεία ἐπὶ τὴν, καὶ ὅτι ἐν ἡ ἀντίστασις ἀντιθέτης ἦν· οὐκ εἶδον ὅτι ὁ ποιητὴς ἀπονέμειν τοὺς θεοὺς τὰς ἐπιβολὰς καὶ πείσεις ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης θύλας, περιβάλλον, ἀτελεῖς ἔχων ιδέας τῆς ὑπέρτατης ἀσθητικῆς μορφῆς νοερῶν φαινόμενων· τέλος δὲ φανερὸν αὐτοῖς, ὅτι ἡ τομὴ αὐτῆς κινεσιολογίας ἡν οὐκ ἦν οὐδὲν τῇ τῆς τῶν νεωτέρων. Ἡ Μῆδεια περὶ τὴν ἐν τῷ πάλαι· τῆς ἡλίουτοπίας εἰς τὸν φόνον τῶν τέκνων αὐτῆς, ἐν ἀποστρέφεται, ἡ Φαίδρα ἔχουσα ἀπιστος καὶ μοιχαλὶς, τὴν μυστήριον ἀπεκάλυψεν τῶν ἀνομιῶν ἀναπτύξων, ἐν αἷς τὸ πᾶθος ὅλον ἀποκαλύπτει τῷ τεχνίσματι τῶν περιπετειῶν καὶ τῆς ἀποκραστικῆς κρίσεως, εἰς ἀς κατὰ διαδοχὴν περιπίπτει, καὶ ἐν αἷς ἐκ τῆς πᾶθος πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἡνωπότερον καὶ εὐγενέστερον γεννᾶται συγκινήσει.

Ταύτας δὲ τὰς σοφὰς κρίσεις αὐτοῦ ὁ μακαρίτης Παῖν ἐν δυοὶ τόμοις ἀναπτύσσει, λεπτομερὲς μὲν ἐκάστην ἐξετάζων τῶν πραγμάτων τοῦ Εὐριπίδου, ἐξάγων τὰς καλλονὰς αὐτῶν, οὐδὲ τὰς ἑλληφαίς ἀποσιωπῶν. Ἐν ταύτῃ μεταφέρονται τὰς κρίσεις αὐτοῦ περὶ τοῦ περιφώλου μονολόγου τῆς Μηδείας ἥτοι περὶ τῆς πάλης καὶ συγκρούσεως τῆς μητρικῆς στοργῆς καὶ τῆς ἡλιότητιος, τοῦ λογιζομένου καὶ τοῦ θυμοῦ· προτάσσουμεν δὲ τὸν μονόλογον¹.

ὦ τέκνα τέκνα, σπῆν μὲν ἔστι δὴ πόλις καὶ δῶρ', ἐν ᾧ λιπόντες ἀλλήλων ἐμὲ οἰκῆσθε' αἶψ' ἡμετέρῃ ἐπερήμενοι· ἐγὼ δ' ἐς ἄλλην γαῖαν εἰμι δὴ σοφάς, πρὶν σπῆν θναστοὶ κάπναιον εὐδαίμονας, σπῆν ἄκρτα καὶ γυναικῶν καὶ γαμηλίων ἐν ἡμῶν ἀγῶνι λαμπράδας τ' ἀνασχελῆναι. ὦ δὲ πάλαι κατὰ τῆς ἡμέτης ἀνδρόεας, ἔλλωας ἀπ' ὧν καὶ ἡ τέκν', ἐξεσφάμην, ἔλλωας δ' ἐμὰς ἡμέρας καὶ κατεβλήθον πόνους στερὰς ἐνεγκά, τ' ἐν τῶν αἰώνων ἀληγῆνας· ἢ μὴν ποῦ' ἢ δοῦναι· ἔκρινον ἐκπίδας πολλὰς ἐν ὧν γὰρ βροτοὶ σπῆν τ' ἐμὲ καὶ κατθανοῦσαν χερσὶν ἐκ περιστελεῖν, ἡλιωτὶν ἀνδρόποισι· νῦν δ' ὅμως ὅσῃ γλυκεῖα φροντίς· σπῆν γὰρ ἐσθρῶν ἡ λυπρὴν εἰδέω βίοντι ἀλγινόν τ' ἐμὲ ὅμως δὲ μητρί' οὐκ εἴ' ὅρασι φίλοις ὅρασι' ἐς ἄλλο σπῆν' ἀποστάντες βίου.

1) Πρὸς τὸν μονόλογον τούτον παραβαλέτω τὸν τὸν ἔχον ἐκ τῆς Μηδείας τοῦ Ἀρίφρονος διασωθέντα παρὰ Στοβαίου·

εἶπεν· τί κρίσεις, θυμέ; βούλομαι καλεῖν, πρὶν ἐταμνεῖν καὶ τὸ προσηλίστατα ἔχοντα θέσθαι· ποῖ ποτ' ἔβηλας, τάλας; κάτισσε λῆμα καὶ σθένος θεοστογίης, καὶ πρὸς τὴν ταῦν' ἐδύρουμαι, φύχην ἐμὴν ὅρασι' ἔρχομαι καὶ παρμαμένην πρὸς ὧν ἔχον ἦκιστα; μαλθακὸν δὲ δὴ τοιαῦτα γιγνόμενα πάσχοντες κακά; οὐ μὴ προλῶντες, θυμέ, σωτὴν ἐν κοκοῖς, οἶμον, δίδονται· παῖδες, ἐκτὸς ἡμετέρων ἀπέλθετε' ἤδη γὰρ με ποινὴ μέγαν δίδουκε λύσσα θυμῶν· ὦ χεῖρες, χεῖρες, πρὸς οἷον ἔργον ἐξουλιζόμεθα σοῦ, τάλας τάλας, ἢ ποῦν πόνον βραχεῖ διασφαιροῦσαν τὸν ἔμην ἔρχομαι χρεῖον.

Ὁ Αἰσχυρὸς λέγει· πομπώδεις, ποινὴ λύσσα, μέγας θυμὸς, ἀλλὰ τὸ πάθος καὶ ἡ παραφορά καὶ ἡ τρυφερά στοργὴ τῆς μητρὸς ἔλας λείπεται.

εἰ σοῦ· τί προσέβηκαθ' ἡ ὄρμησις, τέκνα; τί προσηλίστατον πάντοτε γένον; αἰεὶ τί ἐβόω; καρδία γὰρ στήγεται, γυναικες, ὅμα φαῖρτον ὡς εἶδον τέκνον· οὐκ ἂν δυναμένη, χαρίεσσα βουλευμάτων τὰ κρίσθην· ἄνω παῖδας ἐκ γαίης ἔμοιβε, τί δαί με πατέρα τῶνδε τοῖς τούτων κακοῖς λυποῦσαν αὐτὴν εἰς τόσα κτῆσθαι κακά; οὐ δὲτ' ἔγωγε, χαρίεσσα βουλευμάτων, καίτοι τί πάσχω; βούλομαι· γέλωτ' ὄρελεν ἔχθρους μετῖστα τοὺς ἔμοιβε ἀνθρώπους; τοιμνέον τάδ'. ἀλλὰ τῆς ἡμέτης κἀκῆς τὸ καὶ πρὸτασι· μαλθακοῦς λόγους φρονέει, χωρεῖται παῖδες εἰς δόμους· εἴη δὲ μὴ θέμις παρῆναι τοῖς ἔμοιβε θυμῶσι, αὐτῷ μελέσαι· χεῖρα δ' οὐ διασφαιρῶ. ὦ δ.

μὴ ὅρατε, θυμέ, μὴ ποτ' ἐργάζω τάδε. ἔασον αὐτοῦ, ὦ τάλας, εἴποιαι τέκνον· ἐκεῖ μετ' ἡμῶν ζώντες εὐρανοῦσθε με. μὴ τοὺς παρ' Ἄδῃ νεκρῶν ἀλλοττορας, αὐτοὶ ποῦ' ἔσονται τοῦθ' ὅπως ἔχθρους ἐγὼ παῖδας παρήσω τοὺς ἔμοιβε καθυβρίσαι, πάντας πίπτουσι· ἡ ταῦτα κοῦα ἐκτρέφεται, καὶ δὴ τὸ κατὰ στέφανος, ἐν πίπτοντι δὲ νύμφῃ θύρανος ἐλλυται, σῶς οἷδ' ἐγὼ. ἀλλ' εἰμι γὰρ δὴ ἐλθρονοστάτην ὀδόν, παῖδας προσεπίειν βούλομαι· δὲτ', ὦ τέκνα, δὲτ' ἀσπασσάσθαι μητρί δειδὼν χεῖρα, ὦ φίλτατῃ χεῖρ, φίλτατον δὲ μοι κάρα καὶ στήρι καὶ πρόσωπον εὐγενὲς τέκνον εὐδαίμονεσιν, ἀλλ' ἐκεῖ, τὰ δ' ἐνθάδε πατὴρ ἀπέλθε'. ὦ γλυκεῖα προσβολή, ὦ μαλθακὴς χρός παιδὶ δ' ἦσιστον τέκνον. Χωρεῖται χωρεῖται, οὐ γὰρ εἰμι προσηλίστην ἡ κατ' ἐν ὄρα, ἀλλὰ νικῶμαι κακοῖς· καὶ κατὰ μὲν οἱ ἄρα πόνον μέλλω κακά, ὅμως δὲ κρίσσω· τὸν ἔμην βουλευμάτων.

1) Ἀδὲ τῇ ἡ Μήδεια ἀπονέμει ἰσχυρὴν πεπρωμένην τῷ πάθει αὐτῇ.

2) Τοῦς στίχοις τοῖς αἰσχυρῶν καὶ τῶν ἀρχαίων ἐμμετρήσαντο καὶ Ὁμήρου ἄλγος ἐν ταῖς Μεταμορφώσεσι, ἐν αἷ τοῖς δόνασι· καὶ με ἀκοντα· ἄλλο μὲν συμβολαῖται τὸ πάθος, ἄλλο δὲ ὁ νοῦς· βλέπω τὸ βλέπον καὶ ἐπιδοκίμαζω αὐτό, εἰς τὴν χεῖρον ἀκούσθαι.

sed trahit invitam nova vis, aliquidque cupiens aliud suadet; video meliora probo, deus, deteriora sequor.

Καὶ ὁ Τερέντιος ἐν τῇ Εὐνοείῳ λέγει· «ὦ τῆς ἀναξιοπρεπείας! βλέπω, ὅτι ἐκείνη μὲν κακοῦργός ἐστιν, ἐγὼ δὲ ἀλλοῖος· καίπερ ἐπὶ τούτῳ ἐρρωθῆναι

«Ἡ σκηνή αὕτη, ἔφη Patin, ἐν ᾗ ὁ ποιητής ἀντιστάσασθαι καὶ συγκρούμενα ἀπακονίζει τὰ δύο πλῆθη, τὴν παρὰ τὸν ἡλιότοπιαν καὶ τὴν μητρικὴν στοργήν, καὶ τὴν καρδίαν τῆς Μηδείας πληροῦσαι καὶ διαμυσθεύουσιν ἀν' αὐτῇ καὶ τὸ κράτος τῆς ἐνεργείας, ἡ κυριαρχία ἐπὶ τοῦ δράματος σκηνὴ λίαν τολμηρὰ ἐπινοήσας καὶ ἐπιτυχεστάτης ἐτελέσας».

Ἀλλ' ὦ, δι' νοήσαι τις αὐτὴν, ἀν' μὴ καὶ ἐν μνήμῃ σου, ὅτι ἡ Μῆδεια, ὅταν περὶ ἀποχωρισμοῦ τῶν τέκνων αὐτῆς ὁμιλῇ, λέγει μὴν τὴν διαμονὴν αὐτῆς ἐν Κορίνθῳ καὶ τὴν ἐξορίαν αὐτῆς, νοεῖ ὅμως τὴν αἰωνίαν κακοταίαν, ἣν παρασκευάζει αὐτῇ ὁ θάνατος καὶ τὴν αἰωνίαν ἀπομύνησιν αὐτῆς.

Τὸ ἀπόκρυφον τοῦτο πλῆθος γόνημα δίδωσι τῷ μονολόγῳ τῆς Μηδείας, τοὺς πρῶτους μάλιστα φράσεις τοσούτου τρυφεροῦ καὶ ἐπαγωγοῦ, ἀπειλητικῆν καὶ προμελὴν ἰστοῦσι.

Δύναμαι ἄλλοις εἰπεῖν, ὅτι οὐδέποτε ἐν δὲ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀρχαίοις ἡ παθητικὴ καὶ ἀμελὴς τῆς φύσεως ἐκφάνει περικτενὴς ἔχουσα· ὁ δὲ ἀφιερόμενος περὶ τοῦ θανάτου, ὃν ἡ ἀμειλιχὸς αὐτῇ ἡθογραφία διήγειρεν, εὐρύσει τὴν ἀποδείξιν ἐν τῇ ὁμιλίᾳ τῶν γλυπτῶν καὶ ζωγράφων ὅπως αὐτὴν μνησκῶνται· ὁ Ὀδυσσεύς, Λουκιανός, Καλλίστρατος εἰκόνας μνημονεύουσι καὶ ἀγαλμάτων τῆς Μηδείας παρασκευαζομένης φρονέουσι τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ προσμειδίωσιν αὐτῇ· εὐρύσει δὲ ἐπιγράμματα ἐν τῇ ἑλληνικῇ συνειλεγμένα· Ἀνθολογίαι ἐπαινοῦσιν ἐν τοῖς ἔργοις τοῦτοις καὶ δι' ἐν τοῖς τοῦ Τιμοκλέους τοῦ περιφίλου ζωγράφου τὴν τε διττὴν περὶ τῶν τέκνων ἀισθητικὴν τοσούτου ζωρῶς ἐκφρασθῆναι ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου καὶ τὴν ἐπιτυχὴ ἐκλο-

φάγομαι ὑπ' ἔρωτος, αἰσθάνομαι, γινώσκω, βλέπω δι' ἀπολλύμαι·

... o indignant facinus! nunc ego et
illam sceleratam esse, et me misere sentio;
et taedet et amore ardeo; et prudens, sciens,
videns vivisque perco.

Ὁ δὲ Εὐριπίδης καὶ ἐν τῷ Ἰρστέῳ πρῶτῳ εἰσήγει τὸν Ἀλκίον λέγοντα·

λὴνθεν οὐδὲν τῶνδ' ἐμ' ὡς οὐ νοῦν ἐστὶ,
γνώμην δ' ἔχοντά μ' ἡ φύσις βιάσεται·

καὶ αἰατ', τοῦδ' ἦδη θεῶν ἀνθρώποις κακόν,
ὅταν τις εἰδὼς ἐγγαθόν, χρεῖται δὲ μὴ.

1) «Καὶ ὁ Εὐριπίδης, εἰ καὶ τὰ ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομεῖ, ἀλλὰ πραγματικώτερος ἐστὶν τοῦ ποιητῶν φαι-
νεται»· Ἀριστοτέλης.

γὴν τοῦ χρονικοῦ σημείου, ὃ ἐξελέξατο ὁ ποιητής, ὡς καὶ ὁ ποιητής. Πότερον Ἀντίφρολος ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ εἰς ἐπιγράμματα τὴν εἰκόνα τοῦ Τιμοκλέους ἢ τὴν σκηνὴν τοῦ Εὐριπίδου περιγράφει;

Τὴν εἰκόνα Μῆδεια δὲ ἔγραψε Τιμοκλῆος χεῖρ, ἑλπίς καὶ τέκνοις ἀντιμετακρινόμενα, μόνον ἔρατο μέλους, δι' ἣν εἰσελθεῖν χαράτῃ, ὡς τὸ μὴ εἰς ἑρῶν νεῖς, τὸ δ' εἰς εἶον ἔρατο δ' ἐπλήρωσεν ἔρα τύπον· ἐν γὰρ ἀπειλῇ ἄκρως, ἐν δ' εἰδῶ θυρὸς ἀναστρέφεται, ἔρατο δ' ἡ μέλλουσα, ἔρα σὺν αἵματι δὲ τέκνων ἔγραψε Μῆδεια, καὶ χεῖρ Τιμοκλέους.

Ἡ αὐτοκρίσις τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἐν τῇ γλυπτικῇ καὶ ἐν τῇ ζωγραφικῇ, καθὼς καὶ ἐν τῇ ποίσει, ἀπεμάκρυνε τῶν ὀφθαλμῶν ὅτι, τὸ πνεῦμα μόνον ὤφειλεν ἰδεῖν.

Καὶ ὁ μὴ γλύπτης καὶ ζωγράφος ἀκριβοῦς τὴν σημείων γένεσιν εἶχε· ὅπως τὴν πλὴν ταύτην τῶν ἀισθητικῶν ἀπεικάζων· ὁ δὲ ποιητής μέλους ἔχων ἀνεῖν ἡδονήν αὐτὴν ἐν συνεχεῖς εἰκόνας παραστήσαι ἐπαγωγῶν τῇ τε ὀφθαλμῷ καὶ τῇ καρδίᾳ. Τὸ γραφικὸν πνεῦμα ὁμοῦ ἐν τῇ ἑλληνικῇ θεάτρῳ ἐπεδείκνυτο τὰ ἀποκρίματα αὐτοῦ· ἐν πίστῃ σκηνῇ τοῦ δράματος, ὡς ἐν ἀναγλύφῳ, χαρίεντα, σεμνὰ, ζῶντα συμπλέγματα ἀλλήλοις διαδέχοντα· ταῦτα δὲ γινώσκουσιν ἡμᾶς ἐξ ἐπεξηγηματικῶν παρενθέσεων, αἱ ποῖ' ἡμῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόναι δεικνύουσιν ὅπως λίαν ἀπεροκάλας καλοῦμεν προπαρασκευῆν (mise en scène), ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ κειμένου, ἐν ᾧ λέγουσιν τέχνημα ἀνεμυγμένον τῇ γλώσσῃ τοῦ πλοῦτος· γνωρίζει ἡμῶν τὸ σχῆμα, τὰς κινήσεις, τὴν συνιστησάμεν τῶν προσώπων. Ταῦτα περιγράφουσιν ἐαυτὰ ἀκούσιως, ἀσυνειδήτως, ὥστε καὶ νῦν ἐστὶ τὸ δράμα ζῆναι θεάτρῳ καὶ ὑποκριτῶν παίζεσθαι ἐν τῇ φαντασίᾳ ἡμῶν. Ὁ μονολόγος τῆς Μηδείας οὐ δεικνύειν ὄντως τὰς ἐμφυλίστας, αὐτὸν μιμητικὰς κινήσεις, τῆς Μηδείας κραυγὰς, ἀπομακρυνούσας, ἀνακαλούσας· τὰ τέκνα αὐτῆς, ἐνταχθῆναι αὐτῇ, ἀποθούσας αὐτῇ, ὅτι μὴ ἐλακούσας πρὸς τὸν δῆμον αὐτῆς, ἐνθα μέλλει φρονέσαι αὐτῇ, ὅτι δὲ ἐπαναγωγὴς αὐτῆς εἰς τὴν σκηνήν, καταλαμβανομένης ὑπὸ φρίκης καὶ τρυφερότητος, ἄλλοτε ἀπομακρυνομένης ἀπ' αὐτῶν, ὅπως καὶ αὐτὴν ἀπορραξίση περὶ τῶν

1) «Ἡ γὰρ τῆς τραγωδίας δύναμις καὶ ζῆναι ἀγῶνας καὶ ὑποκριτῶν ἐστίν, εἰ καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ποιητικῇ.

ζορεῖται αὐτῆς βουλευμάτων, ἢ τῷ χορῷ ἀνακοινωνήται τὴν ἀκουσίαν αὐτῆς ἀδυναμίαν;

Ὁὐχ ὅχι τις πᾶσας ταύτας τῆς θορυβώδους συγκινήσεως, ὅρῳ συνταράσσεται, ἐπὶ τὸ πρόσθεν τῆς μητρὸς διερχόμενος; οὐ πᾶριστι ἐπὶ ταῖς τρυφεραῖς θωπείαις τῶν παίδων ὑπὸ τῆς μητρὸς, ἐπὶ τοῖς κριδαῖς αὐτῶν βλιμμάσκει καὶ τοῖς ἄθροις μιαιμάσκει; οὐ παρὰ τρεῖς τὴν ὀρίαν καὶ τὸν οἶκτον τοῦ χοροῦ ἐπὶ τῷ ἐπαγωγῷ καὶ τρομερῷ τούτῳ θεάματι; Πᾶσαι αὐταὶ αἱ ἐξωτερικαὶ κινήσεις, σχεδὸν τοῖς ὀρθαίμοις ἡμῶν ἀποκαλυπτόμεναι, ἐκ τοῦ βάλους πηγάζουσι τῶν αἰσθημάτων καὶ ἐκ τῆς ἀλλοθείας τοῦ τόνου καὶ τῆς ἐκπρόσεως, οἷς παιδίσκῃν αὐτὰ ὁ ποιητὴς.

Ἡ αὐτὴ τῇ σκηνῇ οἷα ἐκπληκτικὴ ποικιλία! οἱ παρὰ τοῦ ἀντίθεσις τῶν αἰσθημάτων καὶ τῆς ἰώσεως! ἔνθεν μὲν ἀκατάβλητος ὑπερπᾶντα ἀκατάσχετος ἐπιθυμία ἀντιτίσκει καὶ ἐκ τῶν προτέρων σκληρὰ καὶ θηριώδεις χαρά, ἔνθεν δὲ οἱ ἀντικεινὰ καὶ τρυφερώτεροι διακρίσεις τῆς χαράς. Ἐν αὐτῇ τῇ γυναικί, ὅτις ἐναγκαλιζομένη, ἐξ ἑαυτῆς τέκνα ἐνωγεῖται τῇ ὄψει αὐτῶν, κλυτὰται τῇ πνοῇ αὐτῶν, κατασπάζεται τοῖς δάκρυσι καὶ τοῖς λήμασι, ἐνυπάρχει παρὰ τὴν μητρικὴν ἀπόλαυσιν τὴν ἀμύμονος καὶ ἀποπνεύει οὐδέποτε οὐδὲν ἄλλο ὄραμα αὐτῇ προσέμενον.

Τυχικωτάτη δὲ καὶ δραματικωτάτη τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου ἐστὶν ἡ *Ἰργενεία* ἢ *ἐν Αἰδῶν*· πάντες οἱ χαρακτήρες εἰσι καλοὶ, εὐγενεῖς, ὀφηλοὶ· καὶ αὐτοῦ τοῦ γέροντος δούλου, πλὴν τοῦ Μενέλαιου, οὐ ὁ χαρακτὴρ σκληρὸς τὸ κατ' ἀρχαίαν. Ὁ Ἀγαμέμνων πισθεὶς ταῖς μαντείαις τοῦ Κλῆχοντος ἀπορροῖται ἵνα χάριν τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ ὡς στρατηλάτου θυσιάσῃ τὴν κόρην αὐτοῦ Ἰργενείαν ἐπὶ τοῦ ἐν Αἰδῶν βωμοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ ἐπὶ τούτῳ μεταπέμπεται αὐτὴν μετὰ τῆς μητρὸς Κλυταμένηστρας προσηκόμενος ὅτι νομρεῖται αὐτὴν μετὰ τοῦ Ἀχιλλεύου μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐπιστολῆς γυναικαγέ, μετακίβεται, ὑπερβῆναι ἢ φιλοστοργία καὶ ἀπορροῖται πάλιν ἐπὶ τὴν ἀποστολὴν ἀγγελοῦσαν τῇ Κλυταμένηστρῃ ἵνα μὴ ἔλθῃ εἰς τὸ στρατόπεδον, διότι ὁ γάμος ἀνεβλήθη ἐς ἄλλον.

Τὴν ταραχὴν τῆς ψυχῆς τοῦ Ἀγαμέμνονος ἀμειψιανευμένους ἀνὰ μίσην δύο ἀντιπαλόντων αἰσθημάτων τῆς φιλοδοξίας καὶ τῆς φιλοστοργίας ἄριστα περιγράφει ὁ γυναικὶς δούλος, ὃς βλέπει μὲν τὰς ἐν κερῷ νεκτὸς ταραχὰς καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἀγνοεῖ

δὲ τὴν αἰτίαν καὶ φαίνεται αὐτῷ παρὰ τοῦ πράγματος ταῦτα·

οὐκ ἄγαμαι ταῦτ' ἀνδρὸς ἀριστεῖος
οὐκ ἐπὶ πᾶσι σ' ἐρέτωσ' ἀγαθός,
'Αγάμεμνον, Ἀτρεΐδ·
εἰ δέ σε χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι
θνητὸς γὰρ ἔρου· κἄν μὴ σὺ θύγῃς,
τὰ θεῶν οὕτω βούλομαι ἔσται·
σὺ δὲ λαμπρότερος φῶς ἀμειψέσσεαι
ἔλκον τε γράφεις
τήνδ' ἣν πρό χειρὸν εἶ βασιλεύεις,
καὶ ταῦτά πάλιν γράμματα συγχέεις
καὶ σπαραγίζεις λύεις τ' ὅπισθε
βίπτεις τε πύθον πύκνον, θαλερὸν
κατὰ δάκρυ χέων,
καὶ τῶν ἀπέρων αὐδένος ἐνδείξ
μὴ σὺ κλυτὰσαι.
τί ποιεῖς; τί νέον περὶ σοί, βασιλεῦ;
φῆρε κοῖνον μῦθον ἐς ἡμέας;
πρὸς δ' ἄνδρα ἀγαθὸν πιστὸν τε φράσεις

Ὁ πρεσβύτερος μαθὼν παρὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος τὰ συμβαίνοντα καὶ λαθὼν τὴν ἐπιστολὴν ἐξῆλθε ὅπως κομίσῃ αὐτὴν τῇ Κλυταμένηστρῃ· ἀλλὰ κατ' ὁδὸν συναντήσας αὐτῇ ὁ Μενέλαος ἔρπασεν αὐτὴν ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ οὕτως ὁ σκοπὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος ἐματαιώθη· ἐπῆλθε βῆξις καὶ σφοδρὰ ἔρις τῶν δύο ἀδελφῶν, οὐκ ἀπληγαγμένη καὶ ὑβρεων· ἀλλ' ἡ Κλυταμένηστρα μετὰ τῆς Ἰργενείας ἦλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἡ σκηνὴ τῆς συνεντεύξεως παθητικωτάτη, ὡς ἡ τοῦ μονολόγου τῆς Μηδείας, διὰ τε τὰ ἄλλα καὶ διὰ τὴν διπλὴν ἐννοίαν τῶν λόγων τοῦ Ἀγαμέμνονος· ἡ Ἰργενεία ἐνωγε τὸν πατέρα αὐτῆς προτρέγει τῇ μητρὶ αὐτῆς ὅπως ἐναγκαλισθῇ αὐτόν·

Ἰρ. ὦ μητέρα, ἀποδραμοῦσά σ', ἀργισθῇ δὲ μὴ,
πρὸς σέθεν πατρὸς στίβον τὰρὰ περιβόλῳ.
Κλ. ἀλλ', ὦ τέκνον, χρὴ φιλοπάτωρ μ' εἰποιτο· εἰ
μάλιστα παῖδων τῶνδ' ὄνομα ἐνὶ τέκον.
ὦ σίβας ἐμοὶ μέγιστος, Ἀγάμεμνον ἄναξ,
ἔκρον, ἔρεταις σὺν ἀντιπύσσας σθέν.
Ἰρ. ὦ πάτερ, ἐπειδὴ σ' ἐρῶ, ἢ π. ὡς χρόνον.
Ἀγ. καὶ γὰρ πατὴρ σὶ τὸ δ' ἔσθ' ὅσον ἄνθρωπον λείπει.
Ἰρ. χαῖρ'· εὐ δέ μ' ἄγαγον πρὸς σ' ἵππας, πάτερ.
Ἀγ. οὐκ οἶδ' ὅπως πῶ τοῦτο καὶ μὴ σὺ τέκνον.
Ἰρ. εἰ·
ὡς σὺ βλέπεις ἔκκλον, ὄψεαι μ' ἴδον.
Ἀγ. πόλλ' ἀνδρὶ βασιλεῖ καὶ στρατηλάτῃ μέλει.
Ἰρ. παρ' ἐμοὶ γένου νῦν, μὴ 'νὶ φροντίδας ἐρπείω.
Ἀγ. ἀλλ' εἰμὶ παρὰ σοὶ νῦν ὅπως κοῦκ ἔλλοιθι.
Ἰρ. μέλει νῦν ἑρπύν ὅμμα τ' ἐκτενον εἶλον.
Ἀγ. ἴδου γένεθ' σ' ὡς γένηθ' ἔρπον, τέκνον,
Ἰρ. κῆρυξ λαίβετι δάκρυ' ὅπ' ὀμμάτων σθέν;

Ἄγ. μακάρι γὰρ ἦν ἡ "ποιῦς" ἀπουσία.
 Ἰγ. οὐκ οὐδ' ὅτι φῆς, οὐκ οὐδ', φίλος ἔμοι πάτερ.
 Ἀγ. συνέτα λόγοντα μῶλλον εἰς οἶκον μ' ἄγεις.
 Ἰγ. ἀούτα νῦν ἔρουμέν, εἰ σέ γ' εὐφρανῶ.
 Ἀγ. παπαὶ τὸ σιγῶν οὐ σήνω' σὶ δ' ἔγνωσα.
 Ἰγ. μὲν, ὦ πάτερ, κατ' οἶκον τέκνους σίβην.
 Ἀγ. θέλω γε, τὸ θέλω δ' οὐκ ἔχω ἀλγύνομαι.
 Ἰγ. σθένος λόγχοι καὶ τὸ Μενέλαο κακῶ.
 Ἀγ. ἄλλοι δὲ πρὸς ἡμῖν ἐπὶ δούλοισι' ἔχει.
 Ἰγ. ὡς πάλιν ἀπὸ πρῶτα χρόνον ἐν Ἀυλίδος μυγαί.
 Ἀγ. καὶ νῦν γὰρ μ' ἔχει δὴ τι μὴ στίλλειν στρατῶν.
 Ἰγ. ποῦ νῦν Φοῖβ' εἰς λόγονισιν φέσται, πάτερ;
 Ἀγ. οὐ μὴ ποτ' ἐκείν' ὥρῃς ὁ Πριάμην Πάρις.
 Ἰγ. μακαρὶν γ' ἀνέστης, ὦ πάτερ, λιπὼν ἡμέ;
 Ἀγ. εἰς ταῦτόν, ὦ γάρ γε, ἔχεις σὺ πατρί.
 Ἰγ. φεύ.
 εἰθ' ἦν καλὸν μοι σοὶ εἶ ἔχειν σύμπλον ἔμει.
 Ἀγ. ἔπεισι καὶ σοὶ πλοῦς, ἴνα μὴ μείνῃ πατρός.
 Ἰγ. σὺν ματρὶ πλεῖστα' ἦ μόνῃ παρ' ἑσμεῖ;
 Ἀγ. μόνῃ, μονωθεῖσ' ἀπὸ πατρὸς καὶ μητρός.
 Ἰγ. οὐ ποῦ μ' εἰς δόλα δώματι οἰκίσει, πάτερ;
 Ἀγ. ἔσσαν, οὐ χρη τοιῶδ' εἰσίναι δόλας.
 Ἰγ. σπῶν' ἐκ Φρυγῶν μοι, θέμενος εὐ τέκνῃ, πάτερ.
 Ἀγ. θύσαι με θύσαν πρώτα δει τιν' ἐνθάδε.
 Ἰγ. ἀλλὰ τὴν ἱερὴν χρὴ τὸ γ' εὐσεβὲς σκοπεῖν.
 Ἀγ. εἴποι σὺ, χερσίνων γὰρ ἐστὶν εἰς πέλας;
 Ἰγ. στήθεσιν ἄρ' ἄμφι βωμῶν, ὦ πάτερ, χοροῦς;
 Ἀγ. ζηλῶ σε μάλλον ἢ μὲν τοῦ μηδὲν φρονεῖν.
 χώρει δὲ μελέθρων ἐνθὺς ἐρῶνται χάραις,
 πικρὸν φίλημα δοῦσα δειλὴν τ' ἡμῶι,
 μέλλουσα δαρὸν πατρός ἀποικίσειν χρόνον.
 ὦ στέρνα καὶ παρῖος, ὦ ἱανθαί κόμαι,
 ὡς ἄχθος ὑμῖν ἐγένετ' ἡ Φρυγῶν πόλις.
 Ἐλθέτω. τὰ παῦνα τοὺς λόγους' ταχεῖα γὰρ
 νοτί δώκεαι μ' ὁμμάτων ψαύσαντά σου.
 τῷ εἰς μέλαθρα.

Ὁ Ἀχιλλεύς μενύχωνται ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων ἐπὶ ἀπάτῃ μεταχειρίσαστο τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὡς δῆθεν γαμβρὸν παρρηγίεται καὶ ὑπισχνέται σώσειν τὴν νέαν, κτλ. μὲλλον πρὸς σύμπαντα τὸν στρατὸν ἀντιτάξασθαι· ἀλλ' ἡ Ἰριγένεια, ἡ πρὸ μικροῦ θερμῶς ἱκετεύουσα τῷ πατρὶ αὐτῆς ἵνα μὴ παραφῶν αὐτὴν εἰς σφαγὴν, ἐκ τῆς θέας καὶ τῶν λόγων τοῦ Ἀχιλλεύς, ἐνεργηρῶν ἀνδρείας καὶ ἡρωικῆς ἀποφάσεως· ἐκούσα, ἔλευ-θεῖρας προσφέρει ἐκαστὴν ὁλοκαύτωμα τῷ βωμῷ τῆς πατρίδος.

Ἰγ. τὴν μὲν οὖν εἶνον δίκαιον αἰνίσαι προθυμίας. ἀλλὰ καὶ σὺ τοῦδ' ὅρῳ χρὴ, μὴ διαβληθῇ στρατῷ, ἵ, καὶ πλὴν πρῶτων οὐδὲν, δεῖ δὲ συμφορὰς τυχῆ.
 εἰα δ' εἰσθλῆναι μ', ἔκαστον, μήτηρ, ἵνα σπουδῇ κατεπανεῖν μὲν μοι εἰδοῦναι· τοῦτο δ' αὐτὸ βού-λομαι

εὐκλεῖς πρᾶξι παρεῖσθαι γ' ἐκπεδὼν τὸ δυσγενές. δαῦρος δὲ σέφεται μὲν ἡμῶν, μήτηρ, ὡς καλῶς λέγω.

εἰς τὴν Ἐλλάδα ἡ μάλιστα πᾶσα νῦν ἀποβλέπει.

ταῦτα πάντα κατὰ νοῦσον βρώσας, καὶ μου κίλως, Ἐλλάδ' ὡς ἡλευθέρωσα, μακρὸν γενήσεται. καὶ γὰρ οὐδὲ τοὶ τὴν ἡμῶν φιλοφρονεῖν χρεῶν. πᾶσι γὰρ μ' Ἐλλῆσι κοινὸν ἔσται, οὐχὶ σοὶ μόνῃ. θιζάμι σῶμα τοῦτον Ἐλλάδαι.

θύσ', ἐκπορεύετ' Ἰρῆαν ταῦτα γὰρ μνημεῖά μου διὰ μακροῦ, καὶ παῖδες οὗτοι καὶ γάμοι καὶ δόξα ἡμῶν.

Οἱ ὑψηλοὶ οὗτοι καὶ φιλοπάτριδες λόγοι κινῶσι τὸν θαυμαστὸν τοῦ Ἀχιλλεύς, νομίζοντος ἑκαστὸν μακρὸν, εἰ θεία συνάρσις ἐγγίνετο σῶζοντος αὐτῆς.

Ἀγαμέμνωνος παῖ, μακρὸν μὲν τις θεῶν ἔμελλε θῆσιν, εἰ τόκοιμα σὺν γάμοις. ζηλῶ δὲ σοὶ μὲν Ἐλλάδι, Ἐλλάδαι εἰ σὶ· εἰ γὰρ τὰς εἰπας αἰῶνα τις πατρίδος.

Οἷα ἠχίη πρόσδος! Κατ' Ἀχιλλῶν (Ἀγαμ. στίχ. 231) ὁ Ἀγαμέμνων ἐκλείπει τοὺς θύ-κας, ἵνα πόση δύναμις τὴν Ἰριγένειαν, ὡς αἶ-γος, ἐπὶ τὸν βωμὸν ἀγέτωσιν, ἔρυσσαν κηλὸν τῷ στόματι, ἀναυθὸν ὥπως μὴ δύνηται προ-φρεῖν αὐτῶν.

πρᾶσι δ' ἀνὰ πατὴρ μετ' εὐλῆν δίκαν χιμαίρας ὡς πρὶ βωμοῦ πῖπλοισι περιπετῇ παντὶ θυμῷ προσωπῇ λαθεῖν ἀέρην, στήθεός τ' ἀκαλλυφύρου φυλα-κὴν κατασχεῖν φέγγον ἄρατον αἰσῆς, βίη χαλκῶν τ' ἀνατῶν μένει· χρόκου βαρεῖς ἐς πῖθον χίοντα. Ἐλλὰ! ἔκαστον θυτῶν ἂν δρᾶματος μέλει πε-λοικῶν, πρῶτος δ' ὅς ἐν χαρατῇ, προσενέπειν θέλουσ', ἐπεὶ πολλάκις πατὴρ κατ' ἀνδρῶνας εὐεργέτους ἔμελλεν ἀγγεῖ δ' ἀταύρωτος αὐτῷ πατρός φίλου τρεῖς πένοντο εὐστομον παῖδων φίλος ἔτιμα.

Ἡ βέρβερτος ἀνθρωποθυμία εἰδεχθεσάτη ἐν-ταῦθα παρίσταται διὰ τῆς βιαίας ἀπαγωγῆς τῆς παρθένου καὶ ἡμερῶν τοῦ στόματος αὐτῆς τῇ προσταγῇ τοῦ πατρὸς αὐτῆς· ἐτι δὲ μάλλον διεγείρει τὴν ἀγκυκλήσιν ἡμῶν ὁ ποιητὴς κα-τὰ τῆς ἀπανθρώπου πρᾶξεως· περιγέρων τὰ ριζοκτα βλέμματα τῆς νέας πρὸς ἑκαστον τῶν θυτῶν, τοὺς ἀγῶνας ὥπως χρῆσιν ποιήσεται

τῆς αὐδῆς, δι' ἧς ἄλλοτε ἔτερπε μέλπουσα κατὰ τὰς ἐστιασίας ἐν τῷ πατρικῷ οἴκῳ· οἱ στίχοι οὗτοι τοῦ Αἰσχύλου ἔσονται ἡ αἰώνια καταδικαία τῆς βαρβάρου ἀνθρωποθυσίας, λέγει ὁ Ernest Havel, διὰ μακρῶν καὶ λαμπρῶν ἱερηνεύων τὸ γωρίον τοῦτο τοῦ Ἀγαμέμνονος. (*Le Christianisme et ses origines* Tom. 1er pag. 88—89), ὡς οἱ στίχοι τοῦ Εὐριπίδου ἔσσονται μαρτύρια τῆς ἡθικῆς προόδου.

Ἡ ἡθικὴ ὠσαύτως πρόοδος καταφαίνεται καὶ ἐν τῇ Ἀλκῆστιδι, ἧς ἡ ὑπόθεσις σύστασιν λαμβάνει ἐκ τινος ἀπορρέουσιν τῶν Μοιρῶν· ἐπεὶ ἤλθεν ἡ ὀρισμένη ὥρα τῆς τελευταίας τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδμήτου, αἱ Μοῖραι ἐπέστησαν ὑπὸ τοῦ Ἀπὸλλωνος παρακλήσει τὴν ζωὴν αὐτοῦ, λαμβάνοντες ἀντ' αὐτοῦ ἕτερον συγγενῆ. Ταῦτα λέγονται ἐν τῷ προλόγῳ τῆς τραγωδίας, ὅς ἐστι ὁ ἄλλος τοῦ Ἀπὸλλωνος καὶ Θανάτου· ἐν δὲ τῇ πρῶτῃ τῆς τραγωδίας ἐκτίθεται ἡ ἡρωικὴ ἀντίστασις τῆς Ἀλκῆστιδος, ἵνα ἀντὶ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἰκόσῃ ἀποθάνῃ αὐτὴ· ὁ ἥπιος καὶ γενναῖος χαρακὴρ αὐτῆς ἡθογραφεῖται δαιμονίως· ἔστιν ἐκ τῶν πεποιητικωτάτων χωρίων τοῦ Εὐριπίδου. Ὅτε ἡ ἐργαστοῦσα βούλεται τὸν Ἀδμήτον παραμυθίσασθαι ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὁμιλεῖ ὡχρὰ τῶν Μοιρῶν ἀλλὰ περὶ τῆς Ἀνῆγκης ἵσταται τῶν ἀνγκάλων νόμον τῆς φύσεως· ἐς αὐτὴν λέγει ὁ χορὸς φαίνεται ἐξ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ ὁμιλῶν· διότι οἱ γέροντες τῶν Φερων αὐτὴν ἵκαν βεβαίως μεταρσιολογοῦν·

ἐγὼ καὶ δὴ μούσας
καὶ μετάρσιος ἦτα, καὶ
πλείστον ἀφ' ὧν λόγων
κρείσσον οὐδὲν Ἀνῆγκας
ἦρσεν, οὐδὲ τι φέρμακον
ἰσθρῆσαι ἐν σάστει, τὰς
ἰσθρῆας κατέτρεφεν
γῆρας, οὐδ' ἔπα Φειδῶς Ἀ-
πὸλκῆσιδαις ἔδωκε
φάρμακα πολυπονηθεῖς
ἀντιτερμῶν βροτοῖσιν·
μόνας δ' οὐδ' ἐπὶ βωμόν
ἔστιν οὐτε βρέτας τίς
ἔλθειν, οὐ σφραγῖον κλέει·
μή μοι, πότνια, μέλιων
Εὐδοίᾳ ἡ ἐπὶ πρῶν ἐν βίῳ.
καὶ γὰρ Ζεὺς ὅτι νέος,
σὺν σοὶ τοῦτο τελευτῇ.

Τοιαύτη ἡ γνώμη τοῦ ἔμμοστου καὶ μεταρσιου καὶ λόγιου Εὐριπίδου περὶ τῶν πραγμάτων, ἃ, ὡς ὁ θάνατος, κατ' ἀνγκάλους συμβαίνει σὺν νόμῳ· ὁρῶν δὲ παρατραπὴ ὁ Οὐδαι-

ρος *Griechische Götterlehre* 3, § 18 ὅτι ἐν τῇ προόδῳ τῆς περὶ φύσεως θεωρίας ἡ μὲν ἐπὶ τῶν μύθων στηριζομένη πίστις εἰς τὰς Μοῖρας ἐξέπεσε καὶ ἀπώλεσε τὴν ἐαυτῆς δύναμιν, πύξησε δὲ ἡ κλίσσις πρὸς τὴν Πεπρωμένην, τὴν Εὐκαμένην, ἣν ὁ Πλάτων καλεῖ θυγατέρα τῆς Ἀνῆγκης· ὅτι δὲ οὐδὲν τῆς Ἀνῆγκης ισχυρότερον πεποιθὸς ἔστι τοῦ ἐν τῇ Εὐριπιδίῳ Ἀλκῆστιδι χοροῦ, οἷον καρπὸς ἐκ τῆς ποιήσεως καὶ φιλοσοφίας τραγεῖς καὶ αὐθίσας.

Τελυτῶντες δὲ τὸν περὶ Εὐριπίδου λόγον μνημονεύομεν τῆς ζωηρᾶς εὐγνωμοσύνης, ἣν πρὸς τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ ἔτρεψεν ὁ Ἀναξαγόρας· εἶχε μονογενὴ υἱόν, ὃς ἀπέθανε νέος. Ὁ δὲ φιλόσοφος γενναίως ὑπέμεινε τὴν σκληρὰν ταύτην ἀπώλειαν, εἰπὼν ἥλειε θνητὸν γενήσας· ὁ δὲ Εὐριπίδης, ὅς τὸν χορὸν τῆς Ἀλκῆστιδος ἐποίησε μετάρσιον δηλαδὴ μαθητὴν τοῦ Ἀναξαγόρου, ὑποβάλλει τῷ στόματι αὐτοῦ καὶ τὸ παραδόξημα τοῦ φιλοσόφου πρὸς παραμυθίαν τοῦ Ἀδμήτου·

ἐμοὶ τις ἦν
ἐν γένει, ἧς χάρος ἀξιοῦσθαι
ᾤετο· ἐν δ' ἄρ' οἱσιν
μονάβη, ἀλλ' ἔμας
ἔφερε κακὴν εἰς, ἔτεκνος ὢν,
πολλὰς ἐπὶ χραίτας
ἤδη προπέτῃς ὢν
βίβεται τε πρόσσω.

Ὁ Εὐριπίδης δικαίως τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ καλεῖ συγγενῆ. Τοῦτον ἐπαινεῖ καὶ ἐν οἷς λέγει·

εἰδώς ὅστις τῆς ιστορίας
ἔσχε μάθησιν,
ἥ τις πολιτῶν ἐπὶ πηροσύνῃ
πρὸς αἰὶ ἀδίκους πράξει ἁρμῶν,
ἀλλ' ἀνὰ τὸν καθαρὸν φύσει
κόσμον ἔτρεψεν, πῇ τε συνέστη
καὶ ἔσχε καὶ ὄψιν·
τοῖς δὲ τοιοῦτοις οὐδέποτε αἰσχρῶν
ἔργων μελέτῃα προσέει.

Θεοφύλακτος.

§ 46. Συγγενὴς δὲ κατ' ὅλην τῇ Ἀναξαγόρῃ ἦν καὶ ὁ ἕτερος αὐτοῦ μαθητής, ὁ ιστορικός Θουκυδίδης, παρασχέγων τὰς διαφύων τοῦ Ἡρόδοτου· διότι οὗτος μὲν ἡ φύσις τῶν μύθων, τῶν ἀρχαίων παραδόσεων, πιστὸν εἰς τὴν Μοῖραν καὶ εἰς τὰς Ἐρινύς καὶ εἰς τὴν Πρωτόν των θιῶν (ιδ. § 29, σελ. 123), ὁ δὲ ὁ φιλόσοφος τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀληθείας· ὁ Ἡρόδοτος δὲ καὶ τίς σκεπτικὴ ἦν πρὸς τὸν τοῦ Θουκυδίδου· οἷον ὅμως χάσμα! νομίζει τις ἐπὶ αἰῶνας πολλοὶ χωρίζουσιν αὐτούς. Τηλικαύτην

βαθίαν αὐλακα ἔτιμην ἡ φιλοσοφία τοῦ Νοῦ! ὁ Ἡρόδοτος ἔγνω πάντως τὸν Ἀναξάγοραν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Περικλέους, οὗ ἦν φίλος¹ καὶ θαυμαστὴς μνημονεύων αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ (ς', 131): ὅτε οὐκ ἠγγόει τὴν νέαν φιλοσοφίαν, ἐκρέμε δὲ καὶ γνωμικὸν τὸ ὡς εἰ ἐξ αὐτῆς ἐπιεισθήσῃ (ιδ. σελ. 158): αἰσικὸν μὲν νοῦ βουλομένοισι ἀνθρώποις ὡς τὸ ἐπίπαν εἶναι νοῦμαι, μὴ δὲ αἰκίστα βουλομένοισι, οὐκ εἶναι οὐδὲ ὁ θεὸς προσχωρεῖν πρὸς τὰς ἀνθρωπείας γνώμας· ἀλλ' οὐχ ὁ φιλοσοφικὸς λόγος συνέχει καὶ ἀρχαίται τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ἰδέα μεταφυσικοῦ νήους δυνάμεως (S 29), ἐξ ἧς ἡ ἐνοστής καὶ τὸ ποιητικὸν μεγαλύνει τῆς ἱστορίας αὐτοῦ². Ὁ Ἡρόδοτος τὸν κόσμον ὡς θαυμασιόν τι εἶναι συνέλαβεν ἐν τῇ διανοῇ αὐτοῦ, ὑπὸ τῆς θεᾶς δυνάμεως κυβερνώμενον, ἀνεγνώριζε τε ὑπερτάτην θέλησιν πρωτανούσαντας τὰς τύχας τῶν βασιλείων, τὴν ἀνέψωσιν καὶ πτώσιν τῶν βασιλείων, πρωτανομένην κολλᾶσθαι ἐν ταῖς ἐπιλήσεσσι γενεῇς τὸ ἔγκλημα καὶ τὴν βίαν, καὶ κολαρίζει τὴν ὑπερβολὴν τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ πλούτου, ἐκδηλομένην τε τοῖς τυράντοις βροτοῖς διὰ τῶν χρημάτων καὶ τῆς ταρχῆς τῶν νόμων τῆς φύσεως· ἐν λόγῳ εἰδικνυει, ὅτι αἱ κυράρχοι αὐτῆς βουλαὶ ἦγον τὸν κόσμον ἀπὸ ἐπικρατείας εἰς ἐπικρασίαν, ὡς πᾶσι αἱ μοναρχίαι τῆς Ἀνατολῆς, εἰς μίαν συγχωνευθεῖσαι, προσέκρουσαν εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ ἐλευθέραν δικαιοσύνην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ συνετρίβησαν.

Οἱ δὲ νόμοι, οὗς ὁ Θουκυδίδης ἐν τῷ προοίμῳ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ἀγγέλλει ὡς διαποιεσθαι τὰς ἐξελίξεις τῆς ἀνθρωπότητος, ἀνθρωπίνοι εἰσιν· ὁ Θουκυδίδης οὐκ ἐστὶν εὐλαβής, ὡς ὁ Ἡρόδοτος, ἀλλὰ φιλόσοφος· ἡ δὲ φιλοσοφία αὐτοῦ ἱστορικὴ ἐστίν, οὔτε εἰς παραδοξολογίας ἐκκλίνουσα καὶ μεταμορφοῦσα τὸν κόσμον κατὰ τὰς ὁρέξεις αὐτῆς, οὔτε εἰς ἰδέας μεταφυσικὰς,

1) Ἡν διὰ δὲ Ἡρόδοτος καὶ φίλος τῷ Σοκράτει, ὅς καὶ ὥσθιν αὐτῷ ἐποίησεν, ἥς ἡ ἀρχὴ σάεται ἔρχουσα ὦδε.

ἦν δὲ Ἡρόδοτος τεύξεν Σοκράτης ἐκείνου ὡν πόλιν ἐπὶ πνεύματι (444 π. Χρ.).

2) Girard Essai sur Thucydide pag. 43. 284, ἐξ οὗ τὰ πλείστα περὶ Θουκυδίδου ἡρυσάμεθα. Περὶ Ἡρόδοτου καὶ Θουκυδίδου ἴδε καὶ Zeller die Philosophie der Griechen, zweiter Theil S. 20—23 καὶ τὴν ἀξιόλογον πραγματείαν τοῦ ἡμετέρου Σαρπηδόου Essai Politique et Moral sur Thucydide.

οὐδὲν κοινὸν ἔχουσας τῷ κόσμῳ. Ἐν τῇ πρώτῃ τῆς καὶ ἐν τῷ μίῳ τῆς πραγματικότητος τάσει καὶ τὸν ἀνθρώπον. Ἐκ δὲ τῶν ἀνθρωπίνων στοιχείων ἐξάγει τὴν νόησιν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἱστορικὸς ἐστὶ πνευματικὸς (spiritualiste): ἀπὸ Ἡρόδοτου εἰς αὐτὸν παρομοία ἐγένετο ἐπικρατείας, οἳ ἀπὸ Αἰσχίνου εἰς Σοκράτη, ἡ Εὐκρατεία ὑπερῶν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἐλευθερίᾳ· ὁ Θουκυδίδης σὺν τῷ Σοκράτει προσεφύλαττο ἀπὸ τοῦ κρηνοῦ, εἰς δὲ κατηνύχθη ὁ Εὐκράτης δεσμεύων πολλὰς τὴν ἐλευθερίαν ταύτην ἐτέρῃ τινὶ εὐκρατείᾳ, τῇ τῶν παθῶν.

Ἄς ὁ μὲν Περικλῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὁ δὲ Φειδίας ἐν τῇ γλυπτικῇ, ὁ δὲ Σοκράτης ἐν τῇ τραγωδίᾳ ἐπελέγοντο τὸ καλόν, τὸ ὀφθαλόν, τὸ τέλειον ἐνταρσῶτι, οἷα καὶ ὁ Θουκυδίδης ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ἀληθές, τὸ μέγα, τὸ ὀφθαλόν, καὶ ἐρίετο τοῦ σκοποῦ, ὡς ἐκεῖνοι, διότι ψυχὴ ἐμπνέουσα καὶ ζωοποιεῖσα τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ ἐστὶν ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος, ὡς προτὴς μαθητῆς τοῦ Ἀναξάγορου. Ἐκ τῶν διδασκάλων αὐτοῦ, λέγει ὁ Girard, πρῶτος ἀνομαστὴς ὁ Ἀναξάγορας, διότι ὁ Θουκυδίδης τῶν πρώτων φιλοσόφων πολλὸν ἐγένετο κληρονόμος ἢ τῶν πρώτων ἱστορῶν. Οἱ φιλόσοφοι οὗτοι μετὰ κατεργασίας ὑποστρεφόντες τὸν ἐπιμυθῶν ἀγῶνα τοῦ νεογνοῦ λόγου πρὸς τὰ ἱσχυρὰ ψεύδη, κρητοῦντα αὐτὸν δοῦναι, περιέβαλλον τὴν ἐλευθερίαν καὶ ῥωμαικίαν ὁρμὴν τῆς δικταίας αὐτοῦ· ὁ Ἀναξάγορας πρὸς ταῖς μελίταις τῶν ἑλλων προσέθηκε καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐμπνεύσιν· ἦν ὁ πατήρ τῆς φιλοσοφίας τῶν νοῦ (du spiritualisme), ὁ παρόρμος τῆς Ἀθηναϊκῆς φιλοσοφίας· οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ ἔλαβον κατ' ὁμολογίαν μὲν ἔχειν ἰδέαν περὶ τῆς ἀληθείας, αὐτοπροσώπως δὲ καὶ ὀφθαλμοῦ περὶ τέχνης· ὁ μὲν Φειδίας ἔμαθε τοὺς θεοὺς ἀπεικονίζειν, ὁ δὲ Περικλῆς κυβερνᾶν τὴν μέλλον ἰδιότροπον δημοκρατίαν τῷ ἀξιώματι τοῦ λόγου αὐτοῦ, ὁ δὲ Θουκυδίδης νοεῖν καὶ κρίνειν περὶ τῆς πορείας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων· ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀναξάγορου τὴν ἑαυτοῦ ἐμάρρωσιν δίδουσι καὶ προσεκτάτο τὴν δυνάμιν περιβάλλει τὴν ἱστορίαν ἡθικῇ καὶ φιλοσοφικῇ χαρακτῇ. Ἡ θεότης ἡ ἐδραίουσα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Θουκυδίδου καὶ ποιοῦσα τὴν πρоруσίαν αὐτῆς αἰσθητὴν ἐν πᾶσι τοῖς μέρεσιν αὐτῆς, ὁ λόγος¹ ἐστίν.

1) Ὁ Girard ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τοῦ δοκίμιου αὐτοῦ εἰληφεν ὡς ἐπίσημον Νόεον βασιλεῦς, ὅπως δείξῃ ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Θουκυδίδου ὁ νοῦς βασιλεύει καὶ ἐπικρατεῖ· ὅταν δὲ ἀπελθῇ ὁ Θουκυ-

διαφέρουσιν. Εἴη γὰρ ἂν τὰ Ἡρόδοτου εἰς μέτρα τεθῆναι καὶ οὐδὲν ἦτοσαν ἂν εἴη ἱστορία τις μετὰ μέτρου ἢ ἄνω μέτρων· ἀλλὰ τοῦτω διαφέρει τῷ τὸν μὲν τὰ γεγονότα λέγειν, τὸν δὲ οἷα ἂν γένοιτο. Διὸ καὶ φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον ποιήσας ἱστορίας ἐστίν· ἡ μὲν γὰρ ποιήσας μᾶλλον τὰ καθόλου, ἡ δὲ ἱστορία τὰ καθ' ἕκαστον λέγει».

Ὁ Θουκυδίδης, καίπερ ἱστορικός, ἐκ τῶν καθ' ἑκάστην εἰς τὰ καθόλου ἀνέπηκται καὶ γενικοὺς ἐδημιόγηκε τύπους ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ ἐφαρμοσμούς, ὡς ὀρθῶς λέγει ὁ συγγραφεὺς τοῦ *δοκίμιου* καὶ Θουκυδίδου· «Ὁ Θουκυδίδης ἐν ταῖς διηγήσεσι καὶ ἐν ταῖς δημηγορίαις τύπους ἐδημιόργηκε τῆς ὑπερέρας ταύτης ἀληθείας, ἥτις ἐστὶν ἡ μόνη ἡδὲ ἀληθὴς προφῆς τῆς ψυχῆς, ἐκ τῶν διακρινῶν ἀπαρτίμελη στοιχειῶν τῶν πραγμάτων, ἀντὶ δὲ τῆς ἱστορικῆς ζωῆς, ἥτις ἐστὶν ἡ τῆς πραγματικότητος, καθ' ὅσοντα ζωὴν αἰώνιον. Τὶ ἄλλο φιλολογικὸν ἔργον, καί περ αὐστηρὲς ἐν τοῖς ὅροις περιοριζόμενον τοῦ προσήκοντος αὐτῷ γένους, τοσοῦτον σταθερὸν ὥς πᾶσι τοῖς μέρεισι αὐτοῦ ἀπένειμα σέβας τῷ λόγῳ. Τὶ ἄλλο ἀληθέστερον ἐγένετο διὰ ταύτην τὴν ἀρχὴν, ἣν πρό τοῦ Ἀριστοτέλους ὁ Θουκυδίδης ἀνεκάλυψε, ὅτι ἡ ἀλήθεια ἐν τῇ ἀναφορικῇ καὶ τῶν πραγμάτων ἄξις, ἐν τοῖς φυσικοῖς νόμοις ὅν' ὡς τὰ μὲν ὑποτάσσονται τοῖς δὲ καὶ ἐξ ὧν τὸ ἰδιαιδικὸν τοῦ φιλοσόφου ἢ τοῦ ποιητοῦ δύναται μείζονα περιλαμβάνειν ἀλήθειαν ἢ ἡ ἐκτιμώμενη ἐν λεπτομερείᾳ ὑπὸ τοῦ χρονγράφου πραγματικότητος;

Οἱ χαρακτηριστὲς οὗτοι κατατάσσουσιν τὸν Θουκυδίδην ἐν τοῖς μεγίστοις τῶν ὅσοι ἀρνηθῆσαν τὴν ἑκείνων τὰ τῆς ἀνθρωπότητος, τῇ δὲ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἐξασφαλίζουσι τὴν ἣν ἀπέμεινεν αὐτῇ σπουδαιότητα. Ὁ μὲν Βεσσουίτος ἀναλαβὼν τὴν σύλληψιν τοῦ Ἡρόδοτου καὶ ταύτην ὑπὸ χριστιανικῇν ἔμπνευσιν εὐρύνας, τὰς βουλάς τοῦ Θεοῦ δεικνύσι διειδυσας τὰς ἐπανάστασεις τῶν μοναρχικῶν καὶ ποιούσας αὐτάς κατ' ἀρχὰς μὲν συντηρεῖν τὸ σπέρμα τῆς συντηρίας τοῦ ἀνθρώπου γένους, οὐ ρυλάξῃ ἐν εἰς λαὸς, οὐτερον δὲ διασπείρει αὐτὸ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οὐκούμενην. Ὁ δὲ Θουκυδίδης οὐκ ἐθέλει διεμνεῖν γενεθλίας οὐτε τῆς βίαις θελήσιαις οὐτε τῆς βίαις προνοίας, ἀλλὰ μόνον ἐξ ὁνόματος τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ὀμιλεῖ, ποιεῖ δὲ αὐτὸ μετὰ τοσαύτης δικαιοσύνης, ὥστ' ἐκ ταύτης τῆς μικρᾶς μοίρας τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας σύμψαν τὸ μέλλον καὶ σύμψασαν τὴν οὐκούμενην φασίλει».

Καὶ ὁ Ὁδ. Μούλλερὸς λέγει· «Ὁ Θουκυδίδης μετὰ τινος αὐστηρότητος ἐκ τῆς ἱστορίας ἀπέκλεισε τὰς παραδόσεις, τὴν μυθολογίαν, τὴν ποιήσιν ὡς ἄλλοις καὶ μὴδὲν ἔχουσας αὐτῇ κοινόν. Δυνάμεθα δ' αὐτὸν Ἀναξαγόραν καλέσαι τῆς ἱστορίας· διότι τὰ θεὰ δικαιολόγησιν οὕτω σαφῶς χωρεῖ ἀπὸ τῆς ἀλληλουχίας τῶν αἰτίων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ὡς ὁ φυσιολόγος τῆς ἰωνίας τὸν Νοῦν ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐχώρισεν».

Οἱ λόγοι τοῦ Μούλλερου ἐρμηνείας χρήσουσι, διότι ὁ Θουκυδίδης ἐστὶν ὅπου τῆς ἱστορίας αὐτοῦ λόγον ποιεῖται περὶ τῶν θείων, οὐχ ὅμως καθ' ὃν τρόπον ὁ Ἡρόδοτος ἐξ ἐαυτοῦ, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν περιστάσεων καὶ τῶν δρώντων προσώπων, ἀπὸς δικαιολόγησιν τῶν ἀποφάσεων καὶ τῶν πράξεων αὐτῶν γρῶνται ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν τοῖς βίαις ὡς μὲν τῶν ἀπορριμῶν ἐξ ὧν ὁρμῶνται· οἷον οἱ Πλαταιεῖς (B, 71, 74· F, 58—59) πολιορκούμενοι ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων, πέμψαντες πρόσθε εἰλεγον τοιαῦτα· «Ἀγόμεθα καὶ Λακεδαιμόνιοι, οὐ δίκαια ποιεῖται· οὐδὲ ἄξιον οὐτε ὁμῶν οὐτε πατέρων ὧν εἴσι, ἐς γῆν τὴν Σπαρτιατῶν στρατεύοντες» Περσικῶν γὰρ ὁ κλέος ἐβρότον, Λακεδαιμόνιος, ἐλευθερώσας τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν Μήδων μετὰ Ἑλλήνων τῶν ἐνδοκρινῶν ζυγαρσασθαι τὸν κίνδυνον τῆς μάχης, ὅ, παρ' ἡμῖν ἐγένετο, θύσας ἐν

4) «Ἡ ἱστορία τοῦ Μεσποταμιακοῦ πολέμου, καίπερ ἀτελής, συγκρίνεται, ὡς ἡ τραγῳδία· ἡ δὲ συγκρίσις αὕτη ἐπιγενήσκει ἐν τῇ ἱστορικῇ πραγματικότητι, οὐδέποτε δὲ χρεῖται ἐξίτητος τῆς βοηθείας τῶν θεῶν πρὸς διευκρίνασιν τῶν συμβαινόντων. Ὁ Θουκυδίδης οὐκ ἀγνοεῖ, ὅτι λίαν ἀπορρίπτους τῇ δημοσίᾳ εὐμερίᾳ ἐστὶν ἡ θρησκεία, καὶ διὰ τῆς περιγραφῆς αὐτοῦ δεικνύμεν, ὅτι οὐ μόνον τῶν θῶν διαφέρουσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς θρησκείας ἀποδοκιμασίαν, ἀλλ' ἐρ' ἵνα ἡ κυβέρνησις τῆς θεότητος καὶ ἡ ἥθικα καὶς διὰ τῆς πορείας αὐτῆς τῆς ἱστορίας ἐμφανισθῶσι· φρονεῖ δὲ ἡ ἀνθρωπεία φύσις ἡ αὐτὴ μένει, ἐκτίθηται δὲ τοὺς ἥθικους νόμους, δεῖναι πῶς ἡ δυστυχία ἐκ τῆς ἀδυναμίας καὶ τῶν παθῶν τοῦ ἀνθρώπου γεννᾶται, ἀ γινώσκει ἀκούοντως καὶ ὀρθῶς κρίνει· αὐδαμῶς πιστὴν δίδωσιν εἰς τὰ σημεῖα ἐκεῖνα, ἐν οἷς παρ' Ἡρόδοτον ἡ χεὶρ τοῦ θεότητος ἀποκαλύπτεται. . . . Ἡ ἱστορία τοῦ Θουκυδίδου διεγείρει τὴν ὕψιστον θαυμαστικὴν ἡμῶν οὐ μόνον ὑπὲρ τῶν συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν χρόνων οἵτινες τοιοῦτον ἀνδρᾶ ἡβώθησαν ἐκέρπει».

Zeller.

τῇ Πλαταιῶν ἀγορᾷ Διὶ πῦρ ἔλευθερίῳ ἱερὰ καὶ
 ζυγκλίαις πάντας τοὺς ζυμμάχους ἀπιδίδου
 Πλαταιῶσι γῆν καὶ πόλιν τὴν σφετέραν ἔχον-
 τας αὐτονόμους οἰκεῖν, στρατεύσαι τε μηδὲνα
 ποτὶ ἀδίκως ἐπ' αὐτοὺς μηδ' ἐπὶ δουλείᾳ· εἰ
 δὲ μὴ, ἀμύνειν τοὺς παρόντας ζυμμάχους κατὰ
 δύναμιν· τὰδε μὲν ἡμῖν πατέρες οἱ ὑμέτεροι
 ἔδωκαν ἀρετῆς ἔνεκα καὶ προθυμίας τῆς ἐν ἐκεί-
 νοις τοῖς κινδύνους γενομένης, ὑμεῖς δὲ τάναν-
 τία δρᾶτε· μετὰ γὰρ Θεβαίων τῶν ἡμῖν ἐχθρί-
 στων ἐπὶ δουλείᾳ τῇ ἡμετέρᾳ ἦκατε· μάρτυρας
 δὲ θεοὺς τοὺς τε οὐραίους τότε γενομένους ποιοῦ-
 μενοι καὶ τοὺς ὑμετέρους πατέρας καὶ ἡμετέ-
 ρους ἐγγυρίους, λέγομεν ὑμῖν τὴν γῆν τὴν
 Πλαταιίδα μὴ ἀδικεῖν, μηδὲ παραβαίνειν τοὺς
 θεοὺς, ἱὲν δὲ οἰκεῖν αὐτονόμους καθάπερ Παι-
 σανίδος δικαιοσύνην.

Τότε δὲ ἀκούσαντες Πλαταιῶν Ἀρχίδαμος
 ὕπολοιθ' ὦν ἔειπεν· «ἀδίκαια λέγετε, ὦ ἄνδρες Πλα-
 ταιῶν, ἢν ποτὶ ἡμεῖς τοῖς λόγοις» καθάπερ
 γὰρ Παισανίδας ἡμῶν παρίδων, αὐτοὶ τε αὐτο-
 νομήσει καὶ τοὺς θεοὺς ἐλευθεροῦντε ὅσοι
 μετασχόντες τῶν αἰετῶν κινδύνων ὑμῖν τε ζυνώ-
 μοσαν καὶ αἰετὶν νῦν ὅτι Ἀθηναίους, παρασκευή-
 τε τοσούτη καὶ πόλεμος γένηται αὐτῶν ἔνεκα
 καὶ τῶν ἄλλων ἐλευθερωσῶν· ἡ μάχιστα μὲν
 μετασχόντες καὶ αὐτοὶ ἐμμεναι· τὰς θρόκους· εἰ
 δὲ μὴ, ἄπειρ καὶ τὸ πρότερον ἦδ' ἐπὶ ἀεσόμε-
 θα, ἥσυχαι ἔχετε νεκρομένοι τὰ ἑκάστη αὐτῶν,
 καὶ ἔστε μηδὲ μὲν ἑτέρων, δέχεσθε δὲ ἀμφοτέ-
 ρους φίλους, ἐπὶ πόλεμῳ δὲ μηδὲ ἑτέρους· καὶ
 τὰδε ἡμῖν ἀρκέουσιν.

Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν τούτων ἀπεδείξαντο οἱ
 Πλαταιῶν, ὁ Ἀρχίδαμος εἰς ἐπιμακρυΐαν ἐπι-
 καλεῖται τοὺς ἐγγυρίους θεοὺς καὶ ἥρωας· «Θεοὶ
 ὅσοι γῆν τὴν Πλαταιίδα ἔχετε καὶ ἥρωες, ἐνδι-
 σκότες ἔστε ὅτι οὐτε τὴν ἀρχὴν ἀδίκως, ἐκλι-
 πόντων δὲ τῶνδε τὸ ζυνώματον, ἐπὶ γῆν τὴν-
 δε ἡλθομεν, ἢ ἢ οἱ πατέρες ἡμῶν εὐζήμενοι
 ὑμῖν Μήδων ἐκράτησαν καὶ παρέργετε αὐτὴν
 ἐμμενὲν ἐναγωνισασθαι τοῖς Ἕλλησιν, οὐτε νῦν,
 ἦν τε ποιοῦμεν, ἀδικήσομεν· προκλήσεσθαι
 γὰρ πᾶσι καὶ εἰκότα οὐ ταχέονμεν· ζυγνώ-
 μοις δὲ ἔστε τῶν μὲν ἀδίκως κολάζεσθαι τοῖς
 ὑπάρχουσιν πρότερος, τῆς δὲ τιμωρίας ταχέ-
 νειν τοῖς ἐπιέρουσι νομίμως».

Ὅτε δὲ οἱ Πλαταιῶν οὐκ εἶναι δυνάμενοι ἀν-
 τίγειν παρεδύθησαν τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ
 ἐκρίνοντο περὶ ζωῆς καὶ θανάτου, ζητοῦσι μα-
 λάσαι τὴν καρδίαν αὐτῶν ἱπαναλαμβάνον-
 τας ὅσα καὶ πρότερον εἶπον· «ἡμεῖς δὲ εἰ
 κτενέετε ἡμᾶς καὶ χώρεν τὴν Πλαταιίδα

Θεβαῖδα ποιήσετε, τί ἄλλο ἢ ἐν πολέμῳ τε
 καὶ παρὰ τοῖς αὐθένταις πατέρας τοὺς ὑμετέ-
 ρους καὶ ζυγνεῖς ἀτίμους γερῶν ὧν νῦν ἰσχυροὶ
 καταλείψετε; πρὸς δὲ καὶ γῆν ἐν ἣ ἡλευθερώ-
 θησαν οἱ Ἕλληνες δουλώσετε, ἱερὰ τε θεῶν οἷς
 εὐζήμενοι Μήδων ἐκράτησαν ἐρηνοῦτε, καὶ θυ-
 σίας τὰς πατέρας τῶν ἰσχυμένων καὶ αἰσιζῶ-
 νων ἀραιρῆσθε».

Ἀλλὰ μέγαν ἐπεκαλέσαντο τοὺς ἐλευθερίους
 θεοὺς καὶ τοὺς θρόκους τῶν πατέρων. Πάντες
 ἐσπύγησαν ἀνηλιώς. Καὶ οἱ Μήλιοι δὲ, ἀποικοι
 ὄντες Λακεδαιμονίων, ὑπὸ δὲ Ἀθηναίων πο-
 λιορκούμενοι παρὰ τὸ δίκαιον (B, 89-90)
 προσκλινοῦνται ὑποταγῇ καὶ «μηδὲ ὁμοιωθῆναι
 τοῖς πολλοῖς, οἷς παρὸν ἀνθρωπείως ἐτι σώζε-
 σθαι, ἐπειδὴν πειζόμενους αὐτοὺς ἐπιλιπώσιν
 αἱ φανερᾶς ἐλπίδες, ἐπὶ τὰς ἀφανεῖς καθίσταν-
 ται, μακτικὴν τε καὶ χρηστούδ'· καὶ ὅσα τοιαῦ-
 τα μετ' ἐλπίδων λυμάνεται».

Οἱ Μήλιοι πιστεύουσιν ἐπὶ τῇ θεῇ προστα-
 σί, τὸ δίκαιον ὑπὲρ ἐκυτῶν ἔχοντες· ἀλλὰ καὶ
 ἡμῖν, ἀποκρίνονται οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ θεοὶ ἰσχυροί
 ἐμμενεις, διότι χρωμέθα νόμῳ, ὃν καὶ αὐτοὶ
 ἀσπάζονται, καὶ ὃν οἱ ἰσχυρότερος ἄρει τοῦ
 ἀσθενεστέρου.

Μη.δ. «Χαλεπὸν μὲν καὶ ἡμεῖς, εὖ ἴστε, νο-
 μίζομεν πρὸς δυνάμειν τε τὴν ὑμετέραν καὶ τὴν
 τυχὴν, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ἰσοῦ ἴσται, ἀγωνισθεῖ-
 ῖμεν δὲ πιστεύομεν τῇ μὲν τυχῇ ἐκ τοῦ θεοῦ
 μὴ ἔλασσοῦσθαι, ὅτι ὅσοι πρὸς οὐ δικαίους
 ἰσχύμεθα».

Ἀθην. «Τῆς μὲν τοίνυν πρὸς τὸ θεῖον εὐμε-
 νίας οὐδ' ἡμεῖς οἰόμεθα λελείψασθαι· οὐδὲν γὰρ
 ἔστι τῆς ἀνθρωπείας τῶν μὲν ἐς τὸ θεῖον νομί-
 μων τῶν δ' ἐς σπᾶς αὐτοὺς βουλήσεως δικαιοῦ-
 μεν ἢ πράττομεν. Ἠγοούμεθα γὰρ τὸ τε θεῖον
 δοῦναι, τὴν ἀνθρωπείαν τε σφῶς διὰ παντός ὑπὸ
 φρονέως ἀναγκάζει, οὐδ' ἂν κρατῇ, ἀρχῆν· καὶ
 ἡμεῖς οὐτε βύστες τὸν νόμον, οὐτε καίμενοι προ-
 τὴν χρᾶσθαι, ὅν· καὶ παραλαβόντες καὶ ἐ-
 σόμενοι ἐς αἰὶ κατὰ νόμον χρωμέθα αὐτῷ,
 εἰδότες καὶ ὅμως ὅτι καὶ ἔλλοις ἐν τῇ αὐτῇ
 δυνάμει ἡμῖν γενομένοις ἄρῳ· καὶ ἂν αὐτοῖς».

Οἱ δυστυχεῖς Μήλιοι ἀντίσταντες, ὅσον ἠδύ-
 ναντο· εἰτα παρεδύθησαν τοῖς Ἀθηναίοις· αἱ
 δὲ ἀπέκτειναν Μηλίων ὅσους ἦσαν καὶ ἐλαβον·

1) Τὸ χωρίον τοῦτο ἀρκούντως δεικνύειν ὅτι
 πρὸς ἐπὶ τὴν δ' λόγος καὶ ἡ ἐλευθεροδοσία, ἡ
 ἡ μακτικὴ καὶ οἱ χρηστοὶ ὡς ἀλθρία πράγματα
 ἀποσκευάζονται ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου ῥήτορος μαθη-
 τοῦ καὶ ἀπαδὸς τῶν σοφιστῶν.

παίδας δὲ καὶ γυναῖκας ἡνδραποδίσαντα. (E, 116).

Ποιοῦτον τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου, σκληρόν καὶ ἀνέκτανον. «Οὐδέποτε σκληρότερον ἰδικολογήθη ἢ βία, οὐδέποτε ἀπαθίστερον καὶ προπετιότερον κατεστράφη ὅ, τι παρὰ φύσιν καὶ σπόνῃ ἐξῆλθε καὶ παρὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν φιλοτατείαν, ἢ πίστις εἰς τὸ καθήκον, εἰς τὴν ἐλευθερίαν, εἰς τὴν θεότητα· τί ἐστὶ τιμὴ· χίμαιρα τῶν ἀνθρώπων· τί ἐλπίς· δολέουσα καὶ καταστρεφὴς τῶν ἀδυνάτων· τί βίαια πρόνοια· καταργητὴ τῶν μὴ δυναμένων σώζειν ἑαυτούς. Ὁ πρόνομος λαβῆται ὑπὸ τῆς συμφορῆς καὶ πρᾶττει κατ' αὐτὴν. (Ibid. ('Idē καὶ Denis I, σελ. 48· καὶ Γρότιος, I, σελ. 56—66)).

Ἡ Θουκυδίδης οὐδεμίαν ἀπὸ αὐτῶν κρίσιν, διότι τὰ πράγματα ἀρ' ἑαυτῶν λαλοῦσιν. Εἰ δὲ ἦν ὁ Ἡρόδοτος, πάντως ἀντὶ τῆς μὲν δυστυχίας τῶν Σπαρτιατῶν ἐν Πύλῳ ἀπέδωκε τῇ ἑοικυῖαν τῶν Πλαταιῶν, τὴν δὲ καταστρεφὴν τῶν Ἀθηναίων ἐν Σικελίᾳ τῇ ἑοικυῖαν τῶν Μηδίων ἀντὶ τῶν ἐπαθόντων. Καὶ ὅπως ἡ κατάστασις τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν τελευταίαν ναυμαχίαν ἐν τῷ λιμένι τῶν Σουακουτῶν ἦν ἡ αὐτὴ τῇ τῶν Μηδίων, οὗ ἐπολοκροῦντο· καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἀρωγὴν τῶν θεῶν ἐπεκαλοῦντο, ὅπως σωθῶσι· ἀλλὰ πρὸς ἀνάγκην θεῶν μὴ στερεῖται σφῶς τῆς σωτηρίας ἐπείγοντο· ἀλλὰ μέγαν καταστρέψαν οὐρανός.

Οἱ Ἀθηναῖοι καταλαβόντες τὸ ἄγιον τῆς Βωιωτίας ἐβελήλουν τὸ ἱερὸν πράττοντες ὅσα ἀνθρώποι ἐν βελήλῳ τόπῳ ὁρῶσι· καταγορεύοντες δὲ ὑπὸ τῶν Βωιωτῶν ὅτι τὰ νόμιμα τῶν Ἑλλήνων παραβάνουσιν, ἀπυλογοῦνται ὅτι ἄκοντες ταῦτα πράττουσι, τοὺς δὲ ἄκουστος ἀμαρτήματα συγγνώμην παρέχει καὶ αὐτοὺς ὁ θεός· «πᾶν δ' ἐκός ἐστιν αὐτῷ πολέμῳ καὶ θανάτῳ κατεργασμένον ἐγγυωμένῳ τὴν γίγνεσθαι καὶ πρὸς τοῦ θεοῦ· καὶ γὰρ τῶν ἄκουστων ἀμαρτημάτων καταργηθὲν εἶναι τοὺς βωιούς».

Οὐ μόνον δὲ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλληνες τοιοῦτον πρὸς τὸ θεῶν μετὰ χειρὶν ποιεῖν αὐτὰ πρόσκειναι χρεὶν τῶν ἰδίων συμπεριόντων· οἷον οἱ Κορίνθιοι ἀρνούμενοι τὰς σπονδὰς δέσφασι, ὅς οἱ Ἀκκεδαμόνιοι ἐπονήσαντο πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, προὔραζοντο τοὺς ὅρκους οὗς ὠμοσάν πρὸς τοὺς θεοὺς· κυρία ὁμοῦ αἰτία ἦν ἄλλη· «ὡς μὲν ἡλικιούτο, οὐ δηλοῦντες ἀνίκους, ὅτι οὐτε Σόλλων στίβον ἀπέλαβον παρ' Ἀθηναίων οὐτε Ἀνακτόριον, εἴτε τι ἄλλο ἐνδομίζον ἐλασσούνηται, πρόσχημα δὲ ποιοῦμενοι τοὺς ἐπὶ Θάρκης μὴ προδῶσιν· ὁμοῦσαι γὰρ

αὐτοὺς ὅρκους ἰδίᾳ τε, ὅτε μετὰ τῶν Ποσειδαιτῶν ἀρίσταντο, καὶ ἄλλους ὕστερον. Οὐκ οὖν παραβάνειν τοὺς τῶν ἐμμελῶν ὅρκους ἔρασαν οὐκ ἐπίοντες ἐς τὰς τῶν Ἀθηναίων σπονδὰς· θεῶν γὰρ πίστει ὁμόσαντες ἐκείνοις οὐκ ἂν εὐοκρεῖν προδιδόντες αὐτούς» (E, 30).

Οἱ δὲ Ἀκκεδαμόνιοι καὶ ποιοῦνται μένειν ἐν ταῖς σπονδαῖς ὑπὲρ τοῦ ἐν Δελφοῖς Μαντείου τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν προνομίων αὐτοῦ (Δ, 118· E, 18), διότι καὶ τὸ Μαντεῖον ὁμοῦ αὐτοὺς εἶχε χρησιμοδοτήσαν, ὅτι τῇ ἀντιλήψει τοῦ Ἀπόλλωνος νικήσουσιν ἐν τῷ πολέμῳ τοὺς Ἀθηναίους (B, 54).

Παρὰ Θουκυδίδην πολλὰς γίνεται περὶ χρησμῶν λόγους (B, 54· Γ, 92, 104· E, 32· H, 1). Τί δὲ φρονεῖ περὶ τῶν ἀποκρύφων τούτων ἀποκαλύψαν τῆς θεότητος; Οἱ χρησμοὶ ὡς ἱστορικὰ στοιχεῖα οὐκ ἀμελοῦνται ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ δηλοῖ τὴν ῥοπήν ἣν ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ὑπαινίσσεται τὸ πλῆθος αὐτῶν, καὶ ἔτι μνημονεύει αὐτῶν, ὑποδείκνυει εἰς αὐστηρὸν ἔλεγχον. Καίτοι δὲ ἀνικητοὶ εἶναι εἰς αὐτῶν, ὅτι περὶ τῆς διαρκείας τοῦ Πειλοποννησιακοῦ πολέμου, ἐτελέσθη, συνέχει ἐν κεφαλαίῳ ὅτι εἰσι τροπῇ περισσευομένη τῇ εὐπιστίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἀπάται τῆς ἀδυναμίας αὐτοῦ, ἡ γὰρ τῶν φρονιτῶν οὕτως ἀπαλλοτρίωνται ὅς ὥρηνεν ἑαυτοὺς. Ταῦτα τοιαῦτα φρονεῖ περὶ χρησμῶν καὶ καταληπτὰ ποιεῖ.

Καὶ περὶ σιγῶν δὲ ὁμοῦται ποιεῖται λόγον καὶ περὶ ἐκλείψεων (Γ, 87, 89· Δ, 52· E, 45, 50), καὶ περὶ ἀστρατῶν καὶ βροντῶν (Ζ, 70· Ζ, 79—80), καὶ ὅτι αὐτὰ ὡς θεὰ σημεία ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὡς ἀρχαῖα νομίζονται μικρὰν ἔχουσι ῥοπήν ἐπὶ τῶν φρονιμάτων, τῶν ἀποράτων καὶ τῶν πράξεων αὐτῶν· «Ἐτυγον δὲ καὶ βρονταὶ τινες ἀμα γινόμεναι καὶ ὕδωρ, οἷα τοῦ εἶναι πρὸς μετόπισιν ἡδὴ ὄντος πλεῖστ' γίγνεσθαι· ἀρ' ὡς οἱ Ἀθηναῖοι μάλλον ἐπὶ τῷ μόνον καὶ ἐνδομίζον ἐπὶ τῷ σφετέρῳ ὀλέθρῳ καὶ ταῦτα πάντα γίγνεσθαι». Τίς οὐκ οἶδεν ὅτι ἡ γινόμενη ἐκλείψις ὑπῆλθεν ἡ κριματικὴ ἀπορροή τῆς καταστρεφῆς αὐτῶν ἐν Σικελίᾳ; (Ζ, 50).

Ἡ Θουκυδίδης καὶ περὶ τύχης διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας λόγον ποιεῖται. Οἱ Συρακοῖσις ἠτήληντες ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπαυσαν τοὺς στρατηγούς· ὡς αἰτίους διὰ τὴν κακίαν αὐτῶν τύχην, «ὡς ἡ δυστυχία ἢ προσδοκία τῇ ἐκείνων βλαπτόμενοι» (Ζ, 103). Ἐκ δὲ τῶν Ἀθηναίων ὁ Νικίας ἐπὶ μεγάλῃ ἐκλείψεσιν εὐτυχίᾳ καὶ εὐδοσίᾳ, ἐρ' ὅ καὶ προσηύδατο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς στρατηγός· καὶ αὐτοὺς τοιαῦτα

περί τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ τύχης ἐρροῖται, διό καὶ τοὺς ἀπείλικτους Ἀθηναίους ἐν Σικελίᾳ προτρέπει θάρρειν καὶ ἐλπίζειν· «Ἐπει καὶ ἐκ τῶν παρόντων, ὧ Ἀθηναῖοι καὶ ἑμῶν καὶ, ἐλπίδα χάρι ἔχον· ἥδη τινες καὶ ἐκ δαιμονίων ἢ τοιῶν ἐκ ἐσθλῶν· μηδὲ καταμείβεσθαι ὕμᾱς ἄγαν αὐτοὺς μήτε ταῖς ἑμῶν καὶ μήτε ταῖς παρὰ τὴν ἀξίαν νῦν κακοπαθεῖσιν. Κἀγὼ τοι οὐδένος ὕμῶν οὔτε βίῃμυ προφίρων (ἀλλ' ὁρᾶτε δὴ ὡς διάκειμαι ὑπὸ τῆς νόστου) οὐτ' εὐτυχίᾳ δοκῶν που ὑστερὸς του εἶναι κατὰ τὴν τὸν ἴδιον βίαν καὶ ἐς τάλλα, νῦν ἐν τῷ αὐτῷ κινδύνῳ τοῖς φυλοτάτοις αἰωρούμαι· καίτοι πολλὰ μὲν ἐς θεῶν νόμῳ δειδύχαμι, πολλὰ δὲ ἐς ἀνθρώπων· δίκαια καὶ ἀνεπίβουνα, ἀν' ὧν ἡ μὲν ἐλπίς ἔμῃς θρασεία τοῦ μέλλοντος, αἱ δὲ ἑμῶν καὶ οὐ κατ' ἀξίαν διὰ βοῶσιν· τὰ γὰρ δ' ἐν καὶ λυρῆσιν ἀν' ἡμᾶς γὰρ τοῖς τε πολέμοις εὐτυχῆσαι, καὶ ἐν τοῖς θανάτοις ἐπιφρονῶν ἰσχυροτέρωμεν, ἀποχρήντες ἤδη τετιμωμένους. Ἠλθον γὰρ που καὶ ἄλλοι τινες ἥδη ἐρ' ἐτέρους, καὶ ἀνθρώπεια δράσασθαι ἐπὶ τὰ ἐπικλον· καὶ ὕμᾱς· εἰς τὰ ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐλπίειν ἡμῶν τε ἐξῆς οὐκ οὐ γὰρ ἀπ' αὐτῶν ἀξιωτέροι ἥδη ἐσμέν ἢ φθόνου».

Ὁ Θεουκλίδης οὐδέμιν ἐπ' ἔχει κρίνειν, διότι οἱ λόγοι τοῦ Νικίου ἀκούοντες ἤσαν ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον πιστεύοντα οὐ μόνον εἰς τὴν τύχην ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸ θεῶν φρονεῖν. Ὁ Θεουκλίδης, ὑπερῶς θεράπων τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἦν ἡμῶν μᾶλλον τῷ Περικλεῖ φρονοῦντι περὶ τύχης, εἰ καὶ ὁ Δημόκριτος, ἐπὶ αἰσθητικῶν ἰδίας ἀβουλῆς· βραχὺ γὰρ φρονῶντι τύχῃ μέγεται, τὰ δὲ πλείστα ἐν βίῃ ψυχῇ εὐζύντος· οὐδενὲν κατιθῆναι.

Ἡ ἐνέργεια τῆς τύχης περιωρισμένη, τὸ πλεονεξοῦν αὐτὴν θεῶν καὶ λατρεῖν αὐτῇ, ἀλλ' αἱ μεγάλα καὶ εὐζύνονται ψυχῇ οὐδαμῶς· υποκειμένη αἰετὶ τοιαύτῃ δαιτυμονίᾳ, ἀλλ' εὐθερώς ἀνίστανται τοῖς δαιμονίοις, τοῖς ἀπρόοπτοις δηλονότι δεινοῖς, καὶ ἐξέρχονται νικηφόροι, διότι ὁ νοῦς ἐστὶ κῆρυξ καὶ κυβερνήτης τῶν ἀνθρωπίνων.

Ὁ Θεουκλίδης καὶ περὶ ἐκλείψων συμφορῶν τῷ Περικλεῖ, ὅς κατὰ τινὰ καυτικὴν ἐκδρομὴν γινόμενης· ἐκλείψων· καὶ πάντων ἐκπλαγνύων ὡς πρὸς μέγα σμῆμα, ὅρῳ περίφοβον τὸν κυβερνήτην καὶ δεηπορηθέντων ἀνέχεσθαι τὴν χλαμύδα πρὸ τῆς ὕψεως αὐτοῦ καὶ παρακλινέας ἡρώται, μὴ τὴν δεινὴν τινος οἰετὶ σμῆμα· ὡς δ' οὐκ ἔρη· «Τί οὖν, εἶπεν, ἐκεῖνο τούτου

διαφέρει, πλὴν ἐπὶ μαζόν τι τῆς χλαμύδος ἐς τὸ πεποιηκὸς τὴν ἐπισκότην; » (Πλουτάρχ. Περικλ. § λ').

Εἰ δὲ καὶ ὁ Νίκας τοιαῦτα ἐρροῖται περὶ ἐκλείψων, οὐκ ἂν γίνετο αἷτος τῆς καταστροφῆς τῶν Ἀθηναίων ἐν Σικελίᾳ ἀναβαλὼν τῆς ἐνέκῃ ἡμέρᾳ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ στρατοῦ διὰ τὴν τῆς σιλήνης ἐκλείψην, εἰς ἅρῳ ὧν δαιτυμόνων αὐτὴν γάρ τι καὶ ἄγαν θαυμάζετε καὶ τῷ τοιοῦτῳ προσκείμενος, λέγει ὁ Θεουκλίδης (Ζ, 50).

Τί λοιπὸν φρονεῖ ὁ Θεουκλίδης, ἐπὶ ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ἐγκρατεῖται; Οὐχί, διότι τιμᾷ τὴν εὐθείαν καὶ λόπην ἐκτρέχει ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ εὐτελοῦς Νικίου· ἀήσιστα δὴ ἀξίως ὧν τῶν γε ἐπ' ἑμῶν Ἑλλήνων ἐς τοῦτο δυστυχίας ἀρκέσθαι, διὰ τὴν πᾶσαν ἐς ἀρετὴν νουνομήτην ἱππότην· ἀλλ' οὐκ ἀποδέχεται τὴν διηνεκῇ ἀνάγκῃ τῶν θεῶν ἐν τοῖς ἀνθρωπίνους πράγματι. Ἀλλ' ἔχῃ γε ὁ κόσμος στερεῖται τῆς διηνεκῆς παρεμβάσεως τῆς παντοδυνάμου ταύτης δυνάμεως· οὐκ ἀπόλλυται τοῖς ὅμοις τοῦ θεομένου αὐτὸν τὸ μεγαλοῦ αὐτοῦ. Ναι, λέγα ὁ συγγραφεὺς τοῦ δοκίμιου, ἀπόλλυται τὸ ζῆλον τοῦτο μεγαλοῦ, ὅπερ αὐτὸν εἰς τυρῆν καὶ παθητικὴν παρεμβάσεως ἐπαρῶν δυνάμει· ἐπὶ τῇ ἐνεργείᾳ αὐτῆς ζήλοσπου· ἀλλ' ἄλλαν ἐκτίσκατο πραγματικωτέρην καὶ προσιωτέραν τῷ λόγῳ ἡμῶν. Ἐν αὐτῷ ἐμφανίζεται δυνάμει ἐλευθέρως ἀναπτυσσόμενη καὶ ἔχουσα συνείδησιν τῆς ἀξιοπρεπείας αὐτῆς, ἡ ἀνθρωπινὴ δυνάμει, φυλάσσουσα ὡς ἐπὶ παρεκταθῆσθαι τῆς ὑπερτέρας ἀρχῆς δι' ἣν ἀναπτύσσεται τὴν ἐκτὸς ἐνέργειαν καὶ κρίνει τὴν αὐτὴν ὁ ἀνθρώπος οὐκέτι καταπίπτειται, οὐδὲ κατὰ τὴν βελτίαν, τὴν φαντασίαν ἔχον διηνεκῶς ἐπαρῶν μὲν ὑπὸ πρᾶκτικῶν ὑπερβολῶν τινος δυνάμει, ἢ νομίζῃ πανταχοῦ βλέπειν καὶ αἰετὶ πρὸς τὴν αἰσθητικὴν, αἰετὶ ἀνεξήγητον πρὸ τῆς ἐλευθέρου, ἀλλ' ἐν ἐκτὸς γράμῃ οὐδὲν ὅς οὐκ ἀποκρίνεται αὐτὸν, ἐν ἑνὶ τὴν ἀνδρείαν ἀκολουθεῖν αὐτῇ· αἰσθητικὴ αὐτοῦ εἰσι τοιαύται, ὥστε ἐν ἑμῶν καὶ τῆς τρίβους τοῦ μέλλοντος ἀποκαλύπτου· καὶ τοῖς δὲ αἰ δυνάμει τῆς πρώτης, ὧν οὐκ ἐστὶ χάρις, καὶ ἡ κοινῶς καλούμενη τύχη, δυνάμει ἀποκρίνεται ἐπισωρεῖται δυσχερεῖς, αὐτοῖς οὐδὲν ἀνδρείαν καὶ κατανόειν νόμῳ ἀκούοντος στυγερῶς, ὅπως κῆρυξ τῶν συμβαινόντων γίγνηται, καὶ θραυκεῖται δι' αὐτῶν, φυλάττει τὴν σφῆρ αὐτῶν κατέληψεν καὶ συνεκρίβησεν αὐτοῖς· μέχρι τέλους τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ.

Τί δὲ ἄλλο μᾶζόν ἐστι τῆς πλῆθς ταύτης τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν κυλιζόμενων καὶ τῶν ἀβέβαιότητων τοῦ μέλλοντος; αὕτη συγκρίνει τὸν Θουκυδίδην, αὕτη ἐκπλήσσει τὴν φαντασίαν αὐτοῦ τὴν ἑλλὰς ἀνεπίδικοτον τῶν υπερφυσικῶν ἐντυπώσεων καὶ δεισιδαιμονιῶν. Ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ περιστάσεις, καὶ ἔτι καὶ ἀκαμειότατα ἔθνη συγκρούουσιν ἐκυστά τρομερῶς καὶ προσβολαῖς καὶ πρὸς καταστροφὴν αὐτῶν πάντα μεταχειρίζονται τὰ μηχανήματα τῆς ἐνεργείας, πᾶσαι τῆς δυνάμεις τῆς ἀνθρώπινης διανοίας, τὰ δὲ πᾶσι ὑπεκκινημένα τῆς ἐνεργείας τίκονται ἐνεργείας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀντιπαραθέσεως περικοπῆς. Ἄν τότε ἡ φύσις φαίνεται πρὸς τὴν παρεχὴ ταύτῃ τῆς ἀνθρωπότητος προσέδομα καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῆς συγκρίνει καὶ περὶ αὐτομένη τῇ ἀταξίᾳ καὶ ἀπολύτου κατὰ τῶν λαῶν τῆς ἐλευθιωτάτης συμφορᾶς, τί ἄλλο πλείονος λόγου ἀξίον ἐστὶ καὶ κἀλλιον ἢ ὁ ἀγὼν τῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων ποικίλων διαταραχῶν καὶ τοσούτων ἀπειλῶν, ὡς ἀπληλάν; Τούτῳ τὸ ἀίσθημα τὴν ψυχὴν τοῦ Θουκυδίδου κατέλαβεν ἐπὶ τῇ θέτῃ τῶν σκηνῶν, ὡς τὸ κεράλκιον ἀπαρτίει τὸ δράμα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Διὸ πρὶν ἀρξάναι τῆς ἀρηγήσεως θανατίζει τὸ ζοφερόν μεγαλείον.

«Τούτου δὲ τοῦ πολέμου μήκος τε μέγα πρῶτον, πᾶσι μὲν τῇ ἐκτενήσει γενέσθαι ἐν αὐτῷ τῇ Ἑλλάδι οὐχ οὐ ἕτερα ἐν ἴσῳ χρόνῳ οὔτε γὰρ πόλεις τοσαύτῃ λαμβάνει ἡγεμονία, αἱ μὲν ὑπὸ βαρβάρων, αἱ δ' ὑπὸ σφῶν αὐτῶν ἀντιπολεμοῦσιν (εἰσι δὲ αἱ καὶ οἰκίστορες μετέβηλον ἀποσπόμεναι), οὔτε φυγὰς τοσαύτῃ ἀνθρώπων καὶ φόνος, ὁ μὲν κατ' αὐτὸν τὸν πόλεμον, ὁ δὲ διὰ τὸ στασιάζειν τὰ τε πρότερον ἀκοῇ μὲν λεγόμενα, ἔργῳ δὲ σπικνιώτερον βεβαιώσονται, οὐκ ἄπιστα κατέστη, σεισμῶν τε πέρα, οἱ ἐπὶ πλείονος ἄμα μέρος γῆς καὶ ἰσχυρότατοι οἱ αὐτοὶ ἐπίσκοποι, ἡλίου τε ἐκλείψεις, αἱ πικνότεραι παρὰ τὰ ἐν τοῦ πρὶν χρόνου κηρυμνευόμενα ἐκτενέσθαι, αὐχμὸς τε ἐστὶ περὶ οἷς μεγάλοι καὶ ἀπ' αὐτῶν καὶ λιμοὶ καὶ ἡ οὐχ ἡγεμονία ἐκλείψαν καὶ μέρος τὴν φερέσσαν λοιμωδῆς νόσος. Ταῦτα γὰρ πάντα μετὰ τοῦτο τοῦ πολέμου ἄμα ἐκτενέσθαι».

Τοιούτου ὁ πρόλογος τῆς τραγωδίας τοῦ Θουκυδίδου, ἥτις δραματικωτέρα ἐστὶ καὶ τῶν ἐμπροσθεν δεινότερον τῶν τραγωδιῶν καὶ αὐτὴν τὸν τριλογικὸν τοῦ Αἰσχύλου διότι ἐν αὐταῖς μὲν ἡ ὑπόθεσις περιορισμένη, ἐν δὲ τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Θουκυδίδου συμπᾶσα ἡ Ἑλλὰς

καὶ μέρος τῆς βαρβαρικῆς χώρας* ψυχὴ δὲ αὐτῆς συνέρουσα καὶ συγκρατοῦσα τὰ μέρη οὐχ ἡ Μοῖρα καὶ ἡ Ἑρμηνεύς, ἀλλὰ ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος* κύρια δὲ πρόσωπα αἱ Ἀθήναι καὶ ἡ Σπάρτη, δευτερεύοντα δὲ οἱ σύμμαχοι ἐκείνων¹.

1) Ὁ Κορίνθιος (Α', 70) ἀρίστα περιγράφει τοὺς χαρακτῆρας τῶν δύο κυριωτέρων τοῦ ἱστορικοῦ δράματος προσώπων* ἐπεὶ ὡς οὐκ αἰσθάνεσθαι ἡμῖν γε δοκεῖτε οὐδ' ἐκλογισάσθαι πώποτε πρὸς οὐδὲν ἡμῖν Ἀθηναίους ὄντας καὶ ὅσον ἡμῶν καὶ ὡς πᾶν διαφέροντας ὁ ἀγὼν ἐστίν· οἱ μὲν γὰρ νεωτεροί καὶ ἐπινοῶντες οἷσι καὶ ἐπιτελεῖσαι ἔργῳ ὃ ἂν γίνοντο· ἡμεῖς δὲ τὰ ὑπάρχοντά τε σώζον καὶ ἐπινοῶνται μὴδὲν καὶ ἔργῳ οὐδὲ τὰ κατὰ ἐκτελεῖν· αἱρεῖται δὲ οἱ μὲν καὶ παρὰ δύναμιν τολμηταὶ καὶ παρὰ γνώμην κινδυνευταὶ καὶ ἐπὶ τοῖς δεινοῖς ἀεὶ ἐπιπείθεσθαι· τὸ δὲ ὑμῶν τῆς τε δυνάμει ἐνὲ καὶ πρᾶξι τῆς τε γνώμης μὴδὲ τοῖς βεβαιοῖς πιστεύει τὸν τε δεινὸν καὶ ποτε οὐδεὶς ἀπολύσει· καὶ μὴν καὶ δοκοῖσι πρὸς ἡμᾶς μελλόντας καὶ ἀποδηματῆς πρὸς ἐνδομότητος. Οὐνοῖται γὰρ οἱ μὲν τῇ ἀπουσίᾳ ἂν τι κτεσθῶν, ἡμεῖς δὲ τῷ ἐπείθεσθαι καὶ τὰ ἐπὶ τῶν ἂν ἐλπίσιν· κρατοῦνται τῶν ἐχθρῶν ἐπὶ πλείονος ἐξέρχονται καὶ νικῶνται ἐπ' ἐλαχιστον ἀναπίπτουσιν· ἐπὶ δὲ τοῖς μὲν σώματι ἡλλοτριωτάτοις ὑπὲρ τῆς πλείους γρῶνται, τῇ γνώμῃ δὲ οἰκεῖα τῶν ἐς τὸ πρόσωπον ἐπὶ αὐτῆς* καὶ ἂν μὲν ἂν ἐπινοήσαντες μὴ ἐπιτελεσθῶσι οἰκεία σπέρσαι ἡγοῦνται· ἐπὶ δ' ἂν ἐπιπρόντως κτήσονται ὅλην τῇ μελλόντων τυχεῖν πρᾶξιν· ἡ δ' ἄρα τοῦ καὶ πείρα σφαλῶσιν, ἀντελπίσαντες ἄλλα ἐπληρώσαν· ἡ γὰρ ἡμῶν μόνον γὰρ ἐχρῶσι τε βελόναι καὶ ἐλπίδουσι· ἂν δὲ ἐπινοήσωσι διὰ τὴν ταχέαν τὴν ἐπιχειρεῖν ποιεῖν ὡς ἂν γινώσκῃ· καὶ ταῦτα μετὰ πόνων πάντα καὶ κινδύνων ὅντων τοῦ αἰῶνος μοχλοῦσι, καὶ ἀπολαύουσιν ὁ χριστὸς τῶν ὑπαρχόντων διὰ τὸ εἶναι κτεσθῶν καὶ μὴ ἐκτελεσθῶν ἄλλοι τι ἡγεῖσθαι ἢ τὸ τὰ δέοντα πρᾶξι, συμφορᾶν τε οὐχ ἥσαν ἡσυχίαν ἀπαράγμονα ἢ ἀσυχίαν ἐπινοῶν· ὥστε αἱ τοῦ αὐτοῦ ἐκτελεῖν ἡσυχίαν μὴ τε τοῦ ἀλλοῦ ἀνθρώπου ἔξω, ὁρᾶν ἂν εἴποι·

Ἡ διττὴ αὕτη εἰκὼν ἔργον ἐστὶ τοῦ Θουκυδίδου δεινὸν πρὸς τὰς ἡλικιουργίας, ἐν αἷς ἡ ὑπεροχὴ ἀποκαλύπτεται τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, καὶ γίνεται πρόδρομος τοῦ Ἀριστοτέλους. . . .

Ἡ παικονία πρὸ τοῦ πολέμου τοῦ δύο ἀντιπάλους λαοῦ οὐκ ἐστίν, ὡς ἐν τῇ ἐκτέλει τῆς τραγωδίας, παρατηρεῖται ἐν ταῖς πρώταις σκηναῖς τὰ κύρια πρόσωπα καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐγκλείψαν ἐν τῷ πνεύματι τὴν ρυσιγνομίαν καὶ τὸ παράδειγμα αὐτῶν ὅπως ὑπερῶν οἱ ἐξωτερικοὶ οὔτοι χαρακτῆρες συμπαρο-

* Ὁ τοῖς ἐνταῦθα λέγει περὶ Ἀθηναίων ὁ Κορίνθιος, ἐπικαλεσάμενος ἄλλογον (Α', 55) ὁ Θουκυδίδης ὡς ἐξ ἐκείνου.

МЕЧНИКОВА

Τὸ δὲ πεποιημένον τοῦ Θουκυδίδου οὐκ ἔστι
τροφεὶν ὡς τὸ τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλὰ ἱστορίαν
ὡς τὸ τοῦ Αἰσχύλου, συνεχὲς δὲ ἐν πάσῃ τῇ
ἱστορίᾳ καὶ ἀκίνητον ὡς θάλασσα, ἥς τὰ κόμ-
ματα βραχέα καὶ ἀλλεπάλληλα τύπτουσι πλοῖον
κλυδωνιζόμενον. Οἱ ἀρχαῖοι κριτικοί, τοῦτέστι
στον οἱ Ἕλληνες, ἠθελούσαν αὐτὸν ὡς τὸν παθι-
τικώτατον τῶν ἱστορικών· δύναται δὲ τις εἰ-
πεῖν, ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἡ συνουσία τῆς
γενικῆς ἀρχηγείας σχεδὸν πάντοτε λίαν συνε-
σφιγμένη συνέχεται ἐστὶ πλεονεκτικῶν ἀποτελε-
σμάτων, καὶ ποικιλλοῦσι διηνεκῶς ἡ τε φύσις
τῶν ὧν αὐτοῦ ἱστορουμένων πραγματέων καὶ
τὰ μηχανήματα τῆς τέχνης αὐτοῦ· ἀλλ' ὑπερ-
κατὰ νόμον ἔχει τὴν ἀπλότητα, τὴν συμμε-
τρίαν, τὴν ἀλγύειαν· οὐ δὲ κύριος αὐτοῦ σκοπὸς
οὐκ ἔστιν ἡ ἐπίδοσις ἐπὶ τῇ καρδίᾳ τῶν ἀ-
ναγνιντῶν, ἀλλ' ἡ ἐν τῇ πνευματικῇ αὐτῶν
ἐντύπωσις εἰκότων πραγμάτων καὶ ἰδεῶν διαρκῶν.

Ὁ βουλήθεος πρὸς τὸν λαόν διελίθω ἐκ
τῆς πρώτης ἐκτελέσεως τῆς § 50—51· ἐκ δὲ
τῆς ἐκείτης τῆς § 84 καὶ 85· ἐκ δὲ τῆς 163-
86 § 75 καὶ 84.

Καὶ ἡ μέθοδος δὲ τοῦ Θουκυδίδου, οὐκ ἡ
τῶν δραματικῶν ποιητῶν· δὲ τοῦ, ὡς οὗτοι ἐξ
ἐκιντῶν δημιουργοῦσι τὰ δέματά, καὶ ζωο-
ποιοῦσιν αὐτά, οὐκ ὁμοῦ φαίνεται· ἐπὶ σκη-
νῆς, ἑνὶς τοῖς δρῶσι προσώποις ἐν γχο-
κηζόντων ἐξ ὧν φρονοῦσι, λέγουσι καὶ πράτ-
τουσιν, οὕτω καὶ ὁ Θουκυδίδης ἐν ταῖς ἀρχηγεί-
αις καὶ ἐν ταῖς δημογραφίαις τῶν δρώντων πρὸς
σώπων, καὶ τοῖς δημιουργήματά ἐστὶ τῆς μεγάλης
φύσεως αὐτοῦ, σπένδους πέριτι καὶ ἰδίων ἐσφά-
λσεων· οὕτω δὲ εἰσιν ὅπ' αὐτοῦ συνειρησμέναι,

μαρτυροῦσι ταῖς πράξεσι καὶ συμπληρῶσι τὰ ἀποτε-
λέσματα αὐτῶν· . . . .

Ἄν δὲ τις μακρότερον ἀποβλέψῃ, ἀπὸ τοῦδε ἀ-
νακαλύπτει, τοῦτέστι οὐκ ἐν μέλει, τὰς ἱλικὰς αἰτίας
τῶν κυριωτέρων περιπετειῶν τοῦ Πελοποννησιακοῦ
πολέμου, ἵδῃ δὲ τὸ ἐπιμεληρικὸν πνεῦμα ὅπερ
ἐξωδήθη τῇ Ἀθηναίᾳ εἰς τὴν δυστυχῆ ἐστρατείαν
ἐν τῇ Σικελίᾳ, καὶ τοὺς ἀποδοκιμαζόμενους πόρους,
οὓς εὐρήσῃ ἡ δραστηριότης αὐτῶν, ὅπως παρὰ τὰς
ἀρροσίας αὐτῶν καὶ τὰς ἐμφυλίου ἐρίδας παρα-
κτείνουσι τὴν πόλιν καὶ διαμεριθεύουσι τὴν νίκην
μέχρι τῆς προτερείας τῆς καταστροφῆς αὐτῶν. Οὕ-
τως ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου διαφωτίζεται ἡ ἐν
τῇ μέλλοντι πολιτικῇ τῶν Ἀθηναίων καὶ αἱ περι-
πέτειαι αὐτῶν, καὶ ἐκ τῶν προτέρων περιφύεται
τὸ μέρος τῆς Τύχης, ἥς αἱ ὑπεροπταίαι οὐ κατισχύ-
ουσι τῆς λογικῆς ἀναπτύξεως τῶν συμβεβημένων.
J. Girard.

ὥστε τὰ πράγματα ἀφ' αὐτῶν λαλοῦσι καὶ τὰ
δρώντα πρόσωπα ἐξ ὧν φρονοῦσι καὶ πράττουσι
χαρκτηρίζονται. Ἀναγνωσκόντων τις τὴν ἱστο-
ρίαν τοῦ Θουκυδίδου νομίζει, λέγει ὁ Ὁδ. Μιλα-
ρερος, ὅτι οὐχ ὁ ἱστορικός, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἱστο-
ρία λαλεῖ.

Θουκυδίδης δὲ καὶ ὅσα περὶ Θουκυδίδου λέγει
ὁ πολυμαθὴς Ταίπε, καίπερ οὐκ ἀπληγῶμενα
τολημῶν τινα ἐκρέτων δυνάμεων ἀποπλα-
νῆσαι· αὐτὸ Θουκυδίδης, φησὶν, ἐνδοξότατος
ἐστὶ καὶ παραδοξότατος τῶν ἀρχαίων ἱστορι-
κῶν· οὐδένος βιβλίου ἡ ἀκρίβειος τοσούτων
ἐμβραβῆ καὶ ἐκπληκτικῆν παρὰ τὴν ἐντύπωσιν,
ὅσον ἡ ἱστορία αὐτοῦ· νομίζει τις ὅτι ἐνὶ οὐρανῷ
χαλκῶ ἱσταται ἀνδράκωντος. Ὁ καλοῦσιν ἑωρᾶς
τῆς ἀπλῆς ἀληθείας ἐστὶν ἡ ἰδιότης αὐτοῦ
ἀρετὴ· καίπερ ὧν ἐν τῇ μέσῃ λαοῦ φίλου τῶν
μύθων καὶ τῆς ποιήσεως, τὴν κριτικὴν ἡρεῖται
καὶ τὴν ἱστορικὴν ἐπιστήμην, καὶ, ὡς αὐτὸς
λέγει, κῆμα ἐκ αἰῶν ἰδμεῖοσφύργου.

Ἄρα τὸν γεγονότων, ὧν τὴν ἀλήθειαν ζη-
μεῖται, ταῦτα ἐλέγει, καὶ τῆς ἱστορίας οὐσίας εἰ-
σί, περὶ τῆς δὲ αὐτῆς φύσεως, οὐδὲν ἐρηνηνέων,
οὐδὲν ὑπερκαπνίζων, οὐδὲν χρωματικῶν· ἀλλὰ
τὰ πράγματα μόνον περὶσταται, ὡς εἰ ὁ ἱστο-
ρικός ἀπὸν. Οὐδὲν ὁμοῦ τῆς φυσικῆς ταύτης
ἀπλότητος τρομερώτερον ὁ ἱστορικός διέρχεται
τοὺς φόνους, τὰς στάσεις, τοὺς λοιμοὺς, ὡς
ἄνθρωπος τὴν ἀνθρωπότητα ἀπεικονίσει, ὡς ἄ-
πατρις, ὅς οὐδὲν ἄλλω προτίγναι τὸν νόμον
τῇ ἀληθείᾳ οὐ δύναται μέχρι τοῦ θεοῦ καὶ
τοῦ λαοῦ κατελθεῖν. Ἐν τῇ ἀναβολῇ, ἐν τῇ
ἀναστάσει, ἐν ταῖς ἀρεταῖς, ἐν τοῖς ἐγκλήμασιν οὐ-
δὲν ὅλοσ' ἐπιζητεῖ ἡ αἰτία καὶ αἰτιατὴ. Ὁ
Θουκυδίδης οὐδ' ὑπ' αὐτῆς τῆς φορᾶς τῶν συμ-
βαινόντων παρασύρεται, ὑπ' οὐδενός καταλαμ-
βανόμενος πέδου· Ἡ διήγησις αὐτοῦ ἡμεῖς
ἐστὶν· εἰ δὲ τῇ Μουσῇ ἐμπνέει αὐτὸν ὁμοῖα ἐξ
τῆς φύσεως ἐκείνης τῆς ταχυδότης Ἀρτέμιδι, ἥτις
ἡμῶν μετώπῳ τοῖς ἀνθρώποις ὁρατὴ καὶ τὰς
περιουσίας αὐτῆς γὰρ ἐν τῇ αἰχμῇ ἐνδύσκειν.

Ἀλλ' ἡμῶς τρέμεν· οὐδὲν καὶ ἐπὶ ἐκείνῳ
τῶν γεγονότων φωκὴς βῆσι οὐκ ἔστι, ἀπληροστέμει-
α μηδὲν ὡς νῆας πῶς ὁ ἀνὴρ οὗτος μέγας
αὐτοῦ τῆς τῶν πραγμάτων τοῦ πολέμου καὶ ἐν τοῖς
τετρακελεύουσιν τῆς ἀγορᾶς ἀφ' οὗτος ἀναμνήσει,
τὴν ὕλην καὶ τὴν ἡδονὴν διαντρήσει, ὁρα-
τὴν. Ἀλλὰ τοιαύτη ἡ ἐλληνικὴ μεγαλὴ φωνή·
Ὅταν εἰδῇ τι συλλέξῃ τελευτῶντος, μετ' ἐν-
πληκτικῆς τοῦ λόγου τοῦλας μέχρι τῶν ἐπὶ
τῶν πραγμάτων αὐτῶν ὅρων.

Ἄρα τοῦτος ὁ Θουκυδίδης· συλλαβὴν τὴν φωνήν

τῆς ἀληθείας καταφρονεῖ τῶν ἄλλων ἀρκούμενος δ' οὐ τὴν ἰσχυριτικὴν τῆς συνειδήσεως φωνὴν ἔχει σύμφωνον ἑαυτῷ, μένει ἀεὶ ὁ αὐτός, οὐδέποτε μεταδυναμόμενος. Ἐστὶ φιλόσοφος καὶ ἱστορικός καὶ ἄλλω καὶ ὅν τρόπον ἱστορικός ἐστὶ καὶ κριτικός. Ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ, ὡς καὶ πάντων τῶν ἄλλων Ἰοναίων ἱστορικών, ἐν ταῖς δημογραφίαις αὐτοῦ οὐ φαίνεται, ἀλλ' οὐδέποτε ἔχει τῇ τῶν ἄλλων ἐκκενρότητα. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου ἀρκαί ἀπλῶς ἀναγγέλλονται τῆς ὑπὸ τῶν Κορινθίων εἰκόνας τῶν Ἀθηναίων καὶ Ἀκκαδαμονίων (Α, 70), τῆς ὑπὸ Περικλέους ἐν τῷ Ἐπιτάφιῳ (Β, 37), καὶ 41) περιγραφῇ, τοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν τρόπων τῶν Ἀθηναίων, τῶν δημογραφῶν ἐν αἷς αἱ δυνάμεις τῶν ἀνταγωνισμένων μερῶν ἐκτίθενται (Α, 140—142). Αἱ δὲ αἰτίαι οὗτε ἐμφανίζονται οὐτε ἐπὶ τῶν ἀποδείξεων ἀπομαρτυροῦνται, ὡς ὁ Ταυτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ τοσοῦτον ἰσὺν ἀκριβῆς, ὅσον αἱ εἰκόνας τοῦ ἑτέρου ὥστε ἐκότεροι ἀντιθέτον βραδίζοντες ὁδόν, ὁ μὲν τὴν τοῦ λόγου, ὁ δὲ τὴν τῆς φαντασίας, ἠδυνήθησαν ἀμειώτεροι τῆς τελείας ἐρμηνείας ἀληθείας. Ἀξία δὲ ἀναγγέλλονται καὶ μελέτης καὶ τὰ ἔργα τοῦ Ἰουλίου Girard. Οὐδαὶς ἱστορικός, ὡς ὁ Θεουκιδίδης, συνέγραψεν, οὐδαὶς τοσοῦτον πολυμῆδους ἀμὰ δὲ καὶ τοσοῦτον σώφρων ἐγένετο· συντηρῶν εὐσταθῶς τοὺς δεσμούς τῶν ψευδῶν παραδόσεων, πλὴν τῇ ἀρχαιότητι ἱστορικῇ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τὸν νόμον τῆς ἰδίας αὐτοῦ διανοίας ἐπέβλεπεν, τὴν δὲ σύγχρονον ἱστορίαν πρῶτος ἀνακαλύπτει ποιῆσαι φέρων τῶν μελλόντων χρόνων ἢ δὲ ἑλλογῶν αὐτῇ ἢ τοσοῦτον τομολογῇ, οὐχ ἥτερον καταναλίσκει ἐνέργειαν, ὅπως πᾶσαν περιστάσειν παρεκτροπὴν διανοίας συναισθανομένης τὴν σφαιρῶσαν ἀκμήν αὐτῆς, καὶ πᾶσαν ἄτακτον φορὴν ψυχῆς ὑπὸ τῶν συγκινήσεων παρεκλύμνει. Τὰ πράγματα ἀφ' ἑαυτῶν ἀναπτύσσονται καὶ σχηματίζονται πάντοτε ἀφ' ἑαυτῶν τὰς τε αἰτίας αὐτῶν καὶ τὰ ἀποτελέσματα ἀφ' ἑαυτῶν, ἱκανὰ τε εἰσι διεγερταὶ τῇ ἀναγνώσει καὶ ἄς ἐρρουν ἐν ἑαυτοῖς ἠθικὰς ἢ παθητικὰς ἐντυπώσεις. Ἡ δὲ διάνοια ὅμως τοῦ Θεουκιδίδου πανταχοῦ ἐστίν, οὐ μόνον διότι ἐνίοτε κατ' εὐθείαν παρεμβάλλει, ὅπως τῇ ἡμετέρῃ πνεύματι σπλῆνεις τινὲς πολιτικὰς ἡμετέρας φωνίζουσας τὸ ἱστοροῦμενον, χαρακτηρηστικὰ δὲ τινὰ ἱστορικοῦ τινος προσώπου, ἢ γι-

νὰ τινὰ πράγματα εἰς τὰς εἵξεις ἀφορῶντα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ διότι πανταχοῦ συνδέει κατ' ἀναλογίαν τὰς ἀναπτύξεις καὶ τὰ ἀποτελέσματα ὁμοειδήσεως ἀπαξ τῆς ὑποθέσεως, ἢ διάνοια τοῦ συγγραφέως ἀσπασθῆς ὑποτάσσει αὐτῇ τὴν ἐκθεσὶν καὶ αὐστέρως τὰς δημογραφίας, αἱ τοσοῦτον εἰσὶν ἐπιεικεστέμεναι, καὶ ἐν οἷς χωροῖς ἡ μορφή τοῦ πλείονος τῆς ἀξίας παρ' ἑαυτῆς διέχεται· συσπαρώμενα δὲ τὰ ἐνδιαφέροντα ἐν σημείοις τισὶν ὑπ' αὐτῆς προδιατεταγμένοι, ἕκ τῆς φυσικῆς ἀντιθέσεως τῶν πραγμάτων, εἴτε ἐν τῇ πραγματικῇ τάξει εἴτε ἐν τῇ ἠθικῇ, ἐξέχει τὴν ἀπόκρισιν εἰς τὰ ἐξῆς δύσκολα ζητήματα: Ἐκ τίνων περιπλοκῶν αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ ἀποτελεσματικῇ πλῆρῃ, ἐν ἣ ἠττήθησαν, τὴν δυνάμιν αὐτῶν καὶ τὴν ἀδυναμίαν ἰδίδαν, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ἱλαίψεις; Πῶς ἐν ὁμοίᾳ παραστάσει ταῖς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τὰ κυριώτερὰ καὶ τὰ σπουδαιότερα οὗτοι παρέλκον μαθηματα τῷ βουλευμένῳ ἐν τῷ μελλόντι μελετήσαι τὴν ἀπόκρισιν συναρμυζόντων τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ τὸ πρόσωπον οὐ διαδραματίζει ἢ διάνοια ἐν τῷ κόσμῳ; Ἡ διάνοια τίλος τοῦ Θεουκιδίδου ἐγκολοπεῖ ἐν τῇ λεκτικῇ τῇ ἰδιόχουσῃ ἐκείνῃ δυνάμει, τῇ τὸν ἱστορικὸν λόγον ποιεῖ ἐναργὴ καὶ ταχύν διεκρινένῃ τῶν περιπλοκῶν τοῦ πνεύματος ἱστορικών, τὴν μὲν ποιεῖν ἐπιταχύνουσα, τὴν δὲ δύναιμι τῶν ἰδίων ἐπεσφύζουσα.

Ὁ δὲ Θεουκιδίδης οὔτε ὅλως ἀπαθὴς ἦν ὡς χαλκοῦς ἀνδρὶς, ὡς ἀποφασίζει ὁ Taine, οὔτε ἀδύνατος εἶχε πρὸς τὰς ἀγαθὰς καὶ κακὰς πράξεις, ἐν ἱστ. μοίρῃ τιθέντων τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, οὔτε ἀμελὲς ἦν φιλοπείρας· ἐγραφε ζωηροτάτους χρώμασι τὴν εἰκόνα τῶν Ἀθηναίων, ὑπὲρ ὅπου οὐδενὸς ἄλλου ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐποίησεν, ἐν τῷ λόγῳ τῶν Κορινθίων, ἐν τῷ Ἐπιτάφιῳ ὑπὸ Περικλέους ἐκφρονήθη, καὶ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Κλέωνος, ὅς ὑπερβολαῖς χρόμενος ὁμομοίως τὸν χαρακτήρα τῶν Ἀθηναίων ἀπεικονίζει. «Ἡ δὲ πόλις ἐκ τῶν τοιῶνδε ἀγώνων τὰ μὲν ἄλλα ἑτέροις διδῶναι, αὐτῇ δὲ τοὺς κινδύνους ἀνέχεσθαι. Αἰτίαι δ' ὅμως κακῶς ἀγνωστοῦνται, οἵτινες εἰώθατε θεατὰ μὲν τῶν λόγων γίγνεσθαι, ἀκρατοὶ δὲ τῶν ἔργων, τὰ μὲν μελλόντα ἔργα ἀπὸ τῶν οὐ εἰπόντων

1) Ὁ κ. Σαρπτόλος ἐν τῇ Πραγματικῇ αὐτοῦ (σελ. 60—63) λίαν ὀρθῶς ἐρμηνεύει καὶ ἀναπτύσσει τὸν Ἐπιτάφιον, καλῶν αὐτὸν un cours véritable de politique constitutionnelle.

σκοπούντες ὡς δυνατὰ γίγνεσθαι, τὰ δὲ πεπραγμένα ᾗδου, οὐ τὸ ὁραστὴν πιστότερον ὕφει λαθόντες ἢ τὸ ἀκουσθῆναι, ἀπὸ τῶν λόγων καλῶς ἐπιτηδεύοντες· καὶ μετὰ κινήσεως μὲν λόγου ἀπατάσθαι ἄριστοι, μετὰ δεδοκιμασμένου δὲ μὴ ξυμπέσθαι ἔθελον, δοῦλοι ὄντες τῶν αἰετῶν, ὑπερόπτοι δὲ τῶν εἰσώδων, καὶ μέλινα μὲν αὐτὰς εἰπεῖν ἕκαστος βουλόμενος δύνασθαι, εἰ δὲ μὴ, ἀνταγωνιζόμενοι τοῖς τοιαῦτα λέγουσι μὴ ὑστεροῦ ἀκολουθεῖν δοκεῖν τῇ γνώμῃ, ὅξιος δὲ τὸν λέγοντος προειπινέσαι καὶ προκινῆσαι τε πρόβλημα τὰ λεγόμενα καὶ προνοῆσαι· βραδείας τὰ ἐξ αὐτῶν ἀποδεχόμενα· ζητοῦντες τε ἄλλο τι, ὡς εἰπεῖν, ἢ ἐν οἷς ζῶμεν, χρόνους δὲ οὐδὲ περὶ τῶν παρόντων ἰκανῶς· ἀπὸ τῶν ἀκοῆς ᾗδον ἡσόμενοι καὶ σοριστῶν θεαταί, ἐκείνους καθήμενους μάλλον ἢ περὶ πόλεως βουλευόμενους.

Ἐκ τούτων ὁρῶν ὅτι ἡ καλλιέργεια τοῦ λόγου καὶ αὐτῶν τῶν λόγων διὰδεδομένη, ἐκείνου Ἀθηναίου εὐλογημένου ἀπὸ βιβλίου μανθάνει, ὅπως μὴ γὰρ τῶν ἄλλων ὑποδείκτερος, ὡς μαρτυρεῖ Ἀριστοτέλης Ἰστων ἐν τοῖς Βακχάροις διὰ τοῦ χοροῦ πρὸς τὸν Αἰσχύλον καὶ Εὐριπίδην περὶ τῶν πρώτων ἐφέντες τῆς τραγικῆς τέχνης·

λέγοντες, ἔπειτα, ἀνὰ δ' ἱεροσθεν
τὰ τε παλαιὰ καὶ τὰ καινὰ,
κἀποκινῶντες τοὺς λεπτὸν τι καὶ σοφὸν λέγειν
εἰ δὲ τοῦτο καταρβέσθων, μὴ τις ἀμαθία προσῇ
τοῖς θαμμένονσιν, ὡς τὰ
λεπτὰ μὴ γνῶναι λεγόντων,
μὴδὲν ἱερραῖετε ταῦτ'. ὡς οὐκ ἔβ' οὕτω ταῦτ'
ἔχει.

Ἐστρατιμένοι γὰρ εἰσὶ,
βιβλίων γ' ἔχον ἕκαστος μανθάνει τὰ δεῖα.
αἱ φύσεις γ' ἄλλως κρείττους,
ὅν δ' αὖ καὶ παρρηκύνεται
μὴδὲν οὐκ εἰσέπον, ἀλλὰ
πάντ' ἐπίετον, θεατῶν γ' οὐκ ἐβ', ὡς δὴτων σοφῶν.

Καὶ ὁ Περικλῆς δὲ ἐπαίνει ἐν τῷ Ἐπιταφίῳ (ἰδ. σελ. 166) ὅπως ἐνταῦθα οὐνεῖκε τοῖς Ἀθηναίοις ὁ Κλέων· ἀλλὰ αὐτὸ ἥτοι κρίνομεν γὰρ ἡ ἐνθυμομένη αἰσθὴς τὰ πράγματα, οὐ τοὺς λόγους τοῖς ἱεροῖς βλάσθον ἡγούμενοι, ἀλλὰ μὴ προδιδαχθῆναι μάλλον λόγῳ πρότερον ἢ ἐπὶ ἀνδρὶ ἐργῇ ἔλθειν. Τοῦτο δὲ ἀναμνηστικῶς ἢ κατ' ὁμολογίαν τῆς πολιτικῆς διευδυνάσεως τοῦ μεγάλου τοῦτου ἀνδρός· ὥστε ἀπορῶ πῶς ὁ Θεουκλίδης ἐν τῶν ἀρίστων αὐτοῦ καλλιτεχνημάτων ποιήσας τὴν εἰκόνα τῶν Ἀθηναίων κατηγορήθη ὡς μισοπάτρως· μισοπάτρως μὲν οὐκ ἦν, ἦν ὅμως

φιλος τῆς ἀληθείας, καὶ ὡς εἶπε τὰς ἀρετὰς αὐτῶν οὕτως οὐκ ἀπέκρυψε καὶ τὰ σφάλματα δι' ἃ ἡττήθησαν.

Ἡ ἱστορία αὐτοῦ ὄντως τραγικὴ ἐστίν, ἐν ἡ τὸ πρῶτον πρόσωπον παῖς οὖν οἱ Ἀθηναῖοι· τοὺτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ περιγράφει καὶ τοῦτων τὰς ἀρετὰς καὶ τὸν χαρακτήρα ἀπεικονίζει καὶ μετὰ πλείονος φροντίδος παρέχει πληροφορίας περὶ τῆς δυνάμεως αὐτῶν· ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν Ἀθηναίων ἀφηγείται τὰ πράγματα, ἐν δὲ ταῖς περιγραφαῖς τῶν μαχῶν τὰς συγκινήσεις τοῦτων ἐκτίθειτο· μέγιστα· νικήσουσιν ἢ ἡττηθήσονται, τοιοῦτον τὸ ζήτημα· ἐνὶ λόγῳ περὶ αὐτῶν κυρίως τὸ παθητικὸν διεγείρει ἐνδιαφέρον· διότι οὗτοι εἰσὶ οἱ ἥρωες τῶν συμπαθητικωτέρων περιπετειῶν καὶ τὰ ὅματα τῆς ἐσχάτης καταστροφῆς. Girard.

Περὶ δὲ τῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν πράξεων σπανίως ἴδιαν ἐκφέρει γνώμην, κατὰ τὸ ἔθος αὐτοῦ, ἀρκοῦσαν ὅμως ὅπως καταδειχθῇ τίνα ἐπιδοκιμαζέει καὶ τίνα ἀποδοκιμαζέει· οἷον ἐπαινεῖ τὸ ἄδωρον καὶ τὴν περίαναν τοῦ Περικλέους, κακίζει δὲ τοὺς Ἀθηναίους ὅτι μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπιλαθόμενοι τῶν συμβουλῶν αὐτοῦ ἐγένοντο αἰτίαι τῆς καταστροφῆς αὐτῶν (B, 65)· ἐπαίνει ὡς αὐτῶς τὴν πολιτείαν τῶν πεντακισχιλίων μετὰ τὴν κατὰ λυσιν τῆς ἀρχῆς τῶν τετρακοσίων· «καὶ οὐχ ἥμισυ τὰ δὴ τὸν πρῶτον χρόνον ἐπὶ γ' ἡμῶν Ἀθηναῖοι φαινόμενοι εὖ πολιτεύοντες· μετρία γὰρ ἡ τε ἐς τοὺς ὀλίγους καὶ τοὺς πολλοὺς εὐχρηστίας ἐγένετο, καὶ ἐκ πονήρια· τὸν πραγματικὸν γενομένην τοῦτο πρῶτον ἀνένηκε τὴν πόλιν». Ὁ δὲ κ. Σαρππολὶ (σελ. 73) ὑπολαβὼν ὅτι ὁ Θεουκλίδης τὰ ἐγκώμια ταῦτα τοῖς τετρακοσίοις ἀνένειμε, μέμμεται αὐτῷ· Le pouvoir des quatre-cents ne dura que quelques mois; il fut odieux, malgré tout le bien qu'en ait dit Thucydide (VIII, 97) etc. Τοῦτο μικρὰ τίς ἐστὶν ἀρετὴ; διότι ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ παραγράφῳ λέγεται ὅτι ἐπαύθησαν οἱ τετρακοσῖοι καὶ παύθησαν τὰ πράγματα τοῖς πεντακισχιλίοις, ὡς τὴν ἀσφάλεια πολιτείαν ἐπαίνει ὁ Θεουκλίδης· ἐπαίνει τὸν Βρασίδαν καὶ τὸν Νικίαν ἐκτρέφον Ἀθηναίους· τοιοῦτος ἀνὴρ ἀναξίως ἐδυνάσθησαν· οὐκ ἔστι δὲ ἄξιος ὡς τὸν γ' ἐπ' ἡμῶν Ἑλλήνων· τοῦτο δυστυχία ἀρκεῖσθαι διὰ τὴν πᾶσαν ἐς ἀρετὴν νουομαμένην ἐπιτηδῶσιναι. Ὁ ταῦτα γράφων ἐστὶν ἀδύπορος εἰς τὴν ἀρετὴν· τὸν δὲ Κλέωνα κατακρίνει ὡς βιασθέντα (Γ, 36), τὸν δὲ Ὑπέρβολον ὡς μαχηθῆναι (II, 73).

Ἐν δὲ τῇ θαυμασίᾳ ἐκείνῃ περιγραφῇ τῶν κακῶν, ἀπράγματοι αἱ ἐμφύλιοι στάσεις, οὐ μόνον τὴν ἀποδοκιμασίαν αὐτοῦ δηλοῖ, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἰδέα κατὰ τὴν κακοτροπίαν διὰ τὰς στάσεις τῶν ἑλληνικῶν, καὶ τὸ ὅτι οὗτοι, οὐ τὸ γενικὸν πλεῖστον μετέγει, καταγελασθὲν ἠρῶνται, ἀλλὰ καὶ ἐκτίθηται τὰ γινόμενα κατὰ τὰς στάσεις οὗτως, ὥστε αὐτὰ ἀρ' ἐαυτῶν¹ λαλοῦσι καὶ διδάσκουσι τίνα τὰ μὲμπτία καὶ ἀποδοκιμαζέμενα καὶ τίς ὁ καθολικὸς καὶ ἀμετάβλητος νόμος καὶ ὁ γίνονται καὶ γενήσονται ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ αἱ ἐμφύλιοι στάσεις καὶ τὰ ἔξωθεν κακὰ. Ὁ ἱστορικὸς, ὡς φιλόσοφος, μετ' ἐμφυλίου ἐμελέτησε τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐκ τῆς μελέτης ταύτης τὸ γενικὸν ἐξήγαγε συμπέρασμα, ὅτι οἱ νόμοι, τὰ ἔθνη, τὰ ἔθνη ἀλλασσονται, τὰ πάλιν ἔθνη τοῦ ἀνθρώπου ἐπιζῶσι καὶ οὐκ ἀλλοιῶνται². αἱ συνήθειαι αὐτῶν φράσεις εἰσιν, ἡ ἀνθρώπινα γένεσι, κατὰ τὸ ἀνθρώπειον. Ὁ Βολταίρος λέγει, «les idées ne marchent pas comme les divinités d'Homère, qui en trois pas traversent le ciel. La raison humaine voyage à petites journées»· ὁ Θουκυδίδης ὁμοίως δι' ἑνὸς ἀλλοτρίου τοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἐκ τῶν ὀλίγων εἶδεν εἰς τοὺς γενικοὺς ἀνιψήθον νόμους τῆς ἀνθρωπείας φύσεως· οὕτω καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐκ τῶν ὀλίγων εἰδῶν τῶν ζώων ἀνέγνωσεν ἀνεκάλυψε τοὺς γενικοὺς νόμους τῆς συγκριτικῆς ἀνατομικῆς καὶ φυσιολογίας· περὶ τούτου λέγει ὁ φυσιολόγος Ἰσίδωρος Geoffroy Saint-Hilaire: «Εκ τῶν περὶ φυσικῆς ἱστορίας σωζομένων συγγραμμάτων αὐτοῦ τὰ ἐξολογώτερά τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ μνημειῖται εἰσιν ἡ ἱστορία τῶν ζώων καὶ τὸ περὶ Μορίων. Δι' αὐτῶν τῶν ἀπανάκτων συγγραμμάτων τέσσαρες ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἱπποῦ-

1) Ὁ Θουκυδίδης ἦν ἀν μέτρος ἠθικολόγος, αἱ μὲν εὐρεῖαν μορὴν τὰς ἀρχαίς· τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδικοῦ ἀπέμεινε· καὶ ὅπως μεγίστην ἀπέμεινε αὐτὰς μορὴν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πᾶν οὐ κατ' ἐθέλειαν τὰ ἔθνη αὐτοῦ ἐκράζει ἀεθλήματα, ἀλλὰ φρονεῖται, οὐδαμῶς ἐκπεθαίνον, ἵνα αἱ παρορμήσεις αὐτῶν ὀρθαίμους ἦσαν πράξεις περιβεβλημέναι ὡς τῇ προσκομένῃ αὐτῶν χαρακτὴρι καλῶν ἢ αἰσχυρῶν διὰ μόνης τῆς ὁμιλίας τῆς ἐκφράσεως ἢ ἠθικῇ ἐντύπωσιν πανταχοῦ ἐστὶν εὐκρινὲς καὶ σαφές». Girard.

2) Τὰ ἀνθρώπινα πνεύμα προσεῖται, ἢ δὲ καρδία οὐκ ἀλλάσσεται· αἱ ἰδέαι μεταβάλλονται καὶ τελειοποιούνται, ἀλλὰ τὸ πᾶν αἰώνως μένουσι τὰ ἀδιάβλητα. Fontenelle.

σατο προσδίδει, ἄς, κατὰ τὴν βαθμιαίαν τῆς ἐπιστήμης ἀνάπτυξιν, εἶδε μετὰ διαδοχὴν πολλοῦ χρόνου γενέσθαι· ἢ μὲν ἱστορίαν, πτωχοτάτῃ οὕσα μέχρις αὐτοῦ, ἐπιλουτήσθαι οὐκ ὀλίγον, σώφρων δι' κριτικῆς μετ' ἐπιστάσεως τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τοῦ ψεύδους διακρίνει, κατὰ τὰς δὲ λογικῆς, ἐκφρασεως ὡς ἐπὶ τὸ πᾶν τῶν φυσικῶν σχέσεων, καὶ κατ' ἑκάστην συνημολόγηται· ἐκ δὲ τούτων συμπέρσματα ἐξήχθησαν γενικά, καὶ ἐστὶν ὅτι λίαν ὀψήλῃ ἐν ἑλλήσιν ἔλθουσιν ἡ σύνθεσις μετὰ τῆς ἀναλύσεως καὶ δι' αὐτῆς ἐγένετο· ἡ σύνθεσις μέλλουσα τοῦ Ἀριστοτέλους τοσοῦτον τοῦ μὲν ἐστὶν ἐνίσταται, ὥστε μέλει τῶν ὑψίστων τῆς ἐπιστήμης ἄκρον καὶ τῶν μέλλον ἀρρηγμένων ἐρκενέται ἀληθειῶν τῆς φυσιογενετικῆς φιλοσοφίας, αἱ καὶ νῦν ἐπὶ πρὸς τὰς ἡμεῖς αἱ νεώτεροι καὶ αἱ ἐκπληκτικώτεροι· διότι ὁ Ἀριστοτέλης ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων χρόνων πόρρω πρὸς τὸ μέλλον χωρεῖ, καὶ μετὰ διασχίαν καὶ διακρίαν περὶ τοῦ ἐπὶ ἐστὶν ἐπὶ συγγραφῆς προσθετικῆς καὶ νέος.

Ἰδομεν τὴν περιγραφὴν τῶν ἐκ τῶν ἐμφυλίων στάσεων δεινῶν.

«Καὶ ἐπέσπευ πολλὰ καὶ χαλεπὰ κατὰ στάσις πᾶσι, γινόμενα μὲν καὶ αἱ ἐσόμενα, ἔως ἂν αὐτῇ φύσει ἀνθρώπων ἦ, μέλλον δὲ καὶ ἡττομένους, καὶ τοῖς εἰδὲς διηλλαγμένα, ὡς ἂν ἑκάστη αἱ μεταβολαὶ τῶν ἐκφυγίων ἐπισυνάγεται· ἐν μὲν γὰρ εἰρήνῃ καὶ ἀγαθῶς πρᾶγμασι αἱ τε πόλεις καὶ οἱ ἰδιώται ἀμεινούς τὰς γνώμας ἔχουσιν διὰ τὸ μὴ εἶς ἀκούσιους ἀνέγκας πίπτειν· οἱ δὲ πόλεμος ὀρέων τὴν ὑπορίαν τοῦ κατ' ἡμέραν βίαιος διδάσκαλος καὶ πρὸς τὰ παρόντα τὰς ἀρχὰς τῶν πολλῶν ὁμοῖοι. Ἐκαστὸς αὖτε οὐκ ἂν τῶν πόλεων καὶ τὰ ἐφυσταζόμενα που πιστεύει τῶν προγενομένων πολλὴν ἐπέρας τὴν ὑπερβολὴν τοῦ καὶ νοῦσθαι τὰς διανοίας τῶν τ' ἐπιχειρήσεων παρεγνήσει καὶ τῶν τιμωρίων ἀποτίει· καὶ τῇ ἐκφυγίαν ἀξίωσιν τῶν ὀνομάτων ἐς τὰ ἔργα ἀπὸ τῆς ἀλλοτρίαν τῇ δικαιοσύνῃ· τὸ μὲν μὲν γὰρ ἀλόγιστος ἀνδρεία φιλόκαρος ἐνομοσύνῃ, μέλλουσιν δὲ προμυθῆς δειλία εὐπρεπείᾳ, οἱ δὲ σωφρον τοῦ ἀνέκτου προδογμῆς, καὶ τὸ πρὸς ἅπαν ἐνεστὸν ἐπὶ πᾶν ἀργόν· τὸ δ' ἐμπλήκτικος οὗτος ἀνδρὸς μοῖρας προσετέλει, ἀσφαλείᾳ δὲ τὸ ἐπιβουλεύσασθαι ἀποτροπὴς πρόρρησις εὐλογος· καὶ ὁ μὲν χαλεπαίνων πιστὸς αἶψα, ὁ δὲ ἀντιλέγων αὐτῷ ὑποπτός· ἐπιβουλεύσας δὲ τις ταχὺν ἐνεστὸν καὶ ὑπονοήσας ἐπὶ δεινότερος· προβουλεύσας δὲ ὅπως μηδὲν αὐτῶν δεήσει, τῆς τε ἐταρείας διαλυτῆς καὶ τοῖς ἐναντίους ἐκπληκτικῶν.

απλῶς δι' οὐλοῦσας τὸν μελλόντα κακὸν τὴν δρᾶν ἐπὶνεῖται, καὶ ὁ ἐπιεικέστατος τὸν μὴ δικαιουμένον. Καὶ μὴ καὶ τὸ ζυγνέειν τὸ ἐταίριον ἄλλοτριοτέρου ἐγένετο διὰ τὸ ἐτοιμώτερον εἶναι ἀπορρατιστῶν ὄντων. Οὐ γὰρ καὶ τὸν κατεμένον νύμφην ὠφέλιος αὐτοῦται ἐξήνοδα, ἀλλὰ καὶ τὸν καθεστῶτα πλεονέχῃ· καὶ τὰς ἐς αὐτὸς πείσας· καὶ τὸ βίειν μὴ τὸν νύμφην ἐκτρέφοντα, τῇ κοινῇ τὴν παρανομίαν· τὰ τε ἀπὸ τῶν ἐναντίων καλῶς ληγμένα ἐνεδόθησαν ἔργων φυλακῇ, εἰ προύβλην, καὶ οὐ γενναίου· ἀντιμεταφραζομένη τί τινα περὶ κλεισὸν ἦν ἡ αὐτὸν μὴ προεβλήν· καὶ ὅρα, ὅτι ἀπὸ ἀπὸ γένοντο θυγατέρας, ἐν τῷ αὐτίκῃ καὶ τὸ ἀπορὸν ἐκτέφω διδομένη ἴσθον οὐκ ἐπὶ τὸν ἄλλον δύναμιν. Ἐν δὲ τῷ περὶ τρυφῶν, ὁ οὐλοῦς βαρύνει αἱ ἰδίᾳ ἀρρακτοῦ, ὅτι οὐκ ἐν τῇ πίστιν ἐπαισμένη ἡ ἀπὸ τοῦ προερῶν, καὶ τὴν ἀρρακτὴν ἐλογίζετο καὶ δι' ἀπᾶτα περιγεμένη· ἐνίοισι· ἀγνώστους προσελθόντας. Εἰς τὸ πολλοὶ κακοῦργοι ἐν τῷ βέλῳ κλειόμενοι· ἀποβῆ· ἀνθρώποι· καὶ τὸ μὴ αἰσθάνονται, ἐπὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ· πάντων δ' αὐτῶν αἰὶον ἀρχὴν ἡ ἐκ πλεονέχειν καὶ φυλοποιῶν. Ἐκ δ' αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν φυλοποιῶν κατεστήχοντο τὸ πρόθυμον· οὐ γὰρ ἐν ταῖς πόλει προπτάταις μετ' ὀνόματος· καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς, πᾶσι· καὶ ἰσομετρίαις πολιτικῶν καὶ ἀποστασιατικῶν αἰσῶνος προτιμῶν, τὰ μὲν καὶ λόγῳ περιγινόμεναι ἄλλα εἰσποῦντο, παντὶ δὲ τῷ τῷ ἀνθρώπῳ ἀλλήλων περιγεγινόμεναι ἐταίρηται· καὶ τὰ δεινότερα, ἐπεὶ καὶ τὰς τιμωρίας τῇ μετρίᾳ, οὐ μέρῳ τοῦ δικαίου καὶ τῇ πόλει συμφορᾷ προστινέταις, ἐς δὲ τὸ ἐκτέλειον ποιεῖ ἀπ' ὁδὸν ἡν ὁρίσται καὶ ἡ μετὰ ψήφου ἀδίκου κατακρύπτουσι· ἡ χειρὶ κτώμενοι τὸ κρατὶ ἐταίρῳ ἤσαν· τὴν αὐτίκῃ φυλοποιῶν ἐκπληκτικῶν· εἰς εἰσελθεῖν μὴ οὐδὲτον ἐνόμουν, εὐπρεπῆς δὲ λόγῳ, εἰς ἐμβαλὶν ἐπιφρονῶν τὴν διαπραξάσαν, ἀμείνων ἔχοντα· καὶ δὲ μέγα τῶν πολιτῶν ὅπ' ἀρρακτῶν ἡ ἐν τοῖς ζυγνέοντες ἡ ρήθῳ τοῦ περὶ αἰὶον διεφύροντο.

«Τὸ σύνθημα ἀποτέλεσμα τῶν ἐμπυλίων στῆ-
σεων ἐστὶν ὁ μόνος δις ἐπὶ τῆς ἱερᾶς
ἀναρχίας τοῦ ὑποτάχθαι τῆς κοινῆς, ἀλλὰ
καὶ δις πᾶσι αἱ κακὰ ὄρμη ἀναπτύσσονται
καὶ πάντα τὰ ἱερὰ μέρη τῆς ἀσθενοῦς ἡμῶν
φύσεως· ὁ μὲν κατὰ τὸν ξένον πόλεμον τὰ με-
γάλῃ διεγείρει αἰσθήματα, καὶ τὰ γενναῖα πᾶσι,
αἱ δὲ ἐμπόλκιμὲς στάσεις, ὑπεκκαλοῦνται ἐπὶ τα-
πεινότερον, πλεονεκτικώτερον, σκληρότερον καὶ

ἀγριώτερον ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχει καρ-
δίᾳ· αἱ ἡθικαὶ γνώσεις σκοτίζονται, τὸ δὲ ἀν-
θρώπινον πνεῦμα οὐκ ἔλασσον διαστρέφεται ἢ
ἢ ἡθικῇ τάξει· ἀξιοβρόχην τούτου παρέδει-
γμα ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ἐν ᾧ καὶ τὰ
ὀνόματα, ὡς φησι Θεουκλιδῆς, τὴν σημασίαν
αὐτῶν μετέβαλον . . .

«Ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Πλάτων αἰτίαν ταύτης
τῆς ἡθικῆς ἐξῆρχώσεως ὑπολαμβάνουσι τὴν
σοριστικὴν, ὁ δὲ Θουκυδίδης ὀρθότερον, κατ'ἐ-
μέ, ὡς ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τοῦ ὁλεθρίου
τούτου πολέμου». Denis.

«Τίς ἀντιπρόκειται, τῆς καλῆς ταύτης σελίδας τοῦ Θουκυδίδη, λέγει καί ο ἱ Girard, τοῖς μάλιστα τίς καταγράφει αὐτοῦ ἀδικογραφίαν; Οὐχί οὐκ ἤρουντο αὐτοῦ μὴ καλῶς; τοῦ βέλους τοῦ αὐτοῦ πηλὸν ἐξέτασαν, οὐτω δὲ ἐναγύριε τὴν παρικορτοπῆς τῶν πολιτικῶν φατριῶν περιγράφει, καὶ μὴ εἶπε ἡρώων ἀσέβεια τοῦ μεγάλου τῶν κακῶν τούτων; καὶ τῆ ἀνέλευσιν αὐτοῦ οὐκ ἀν ἡ οὐτος; ἀπορρίπτει, οὐδὲ αὖ κρίσεις αὐτοῦ εἶχεν ἀν τοῦ αὐτοῦ κύριος, καὶ μὴ τοῦ καλλῶν συνδράμωτο καὶ τοῦ ὑπογεωμετρικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀληθείας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς φιλικῆς ἀνθρωπείας καὶ τῆς τιμῆς; ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς τὸν περιγραφόμενον ἐγκαταλείπει τόνον; καὶ διὰ τί ἐγκαταλείπει αὐτόν; Τὸ σπουδαίον ἡμῶν οὐκ ἐστὶν ἡ διεκδίκηση τῆς καρδίας αὐτοῦ, διότι ἡ συγκίνησις τοῦ ἀνθρώπου οὐδὲν δύναται ἐν τῇ ἐξέτασιν τοῦ ἀληθοῦς καὶ ἐν τῇ ιστορικῇ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ διεκδικεῖται τὸν καρπὸν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ καὶ μνημονεύει τῆς διεκδίκησης τῶν μεγάλων τούτων ἡρώων νόσων, αἱς ὑπὸ καὶ ἀν ἡ ἀλκοῦ. Τοῦτο πράττει ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Θουκυδίδης, καὶ καλλῶν ἐξυμνεῖται τοῦ συμπεριφέρει τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ εἶπερ αἱ ἡλικίαι παρεδίδετο παρεκτρέχει ἐν ἡμετέροις ἡ ἀνεκτακτικῶν

Γοιζιτάκι, μὲν δὲ διδάγματα, τοιοῦτος ὁ φιλοσοφικὸς σκοπὸς τῆς ιστορίας τοῦ Θεουκιδίδου. Πρὸς ἄλλους πρὸ αὐτοῦ τὴν ἀρχαίαν καὶ παρελθόναν τὴν αὐτὴν ἀντικείμενον κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν νεύοντων ἄνθρωπων· οὐδὲν ἱστορικὸν ἔργον τῆς φιλοσοφίας τὴν ιστορίαν αὐτὴν καταστήσασθαι κτήμα ἐν ἀεί, τὴν ὁ Θεουκιδίδης (ιδ. σελ. 184 — 185), ὁποῦν ἔχον τὸν νόον καὶ τὸν λόγον, καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν καὶ τὸν λόγον ἀποτεινόμενος τὴν ἐπιμενημένην ἐκείνου, τοιοῦτὴν πρὸς τοὺς νεύοντας ἀνθρώπων, ὅταν τὴν ιστορίαν αὐτὴν μελετῶντας καὶ ἀνεύρισκοντας τὴν ἀλλήλογισίαν τὴν αὐτῶν καὶ αἰτιατικὴν δυνάμειν, ῥημοῦνται αὐτῇ ὅτι ὁδογῶν, ἐν ἀποροίαις περιεστῆσαν ἐξέειν καὶ ἀπὸ καὶ

νερρούς, ἀνιχνεύειν τὴν ἀλήθειαν τῶν συμβαινόντων κατὰ τοὺς γρόνους αὐτῶν, περιγνώσκειν καὶ κρίνειν ἀπράκτως περὶ τῆς πορείας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ὥστε καίτοι ἡ ὑπόθεσις τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδη λίαν περιορισμένη εἶναι, ὁ ὅριζον αὐτῆς ἐκτείνεται ἐπ' ἄπειρον, διότι αὐτῆς εἰς ὁ ἀπείρατος ὁρίζων τῆς νοήσεως.

Σωκράτης καὶ Ἀναξαγόρας.

§ 47. Τοιοῦτος μὲν ὁ Θουκυδίδης, ὁ ὑπερὸς θεράπων τῆς φιλοσοφίας τοῦ νου. Ὁ δὲ Σωκράτης οὐκ αὐτοῦ τοῦ Ἀναξαγόρου ἀκρατῆς ἐγένετο, ἀλλὰ τοῦ καλῆς αὐτοῦ Ἀρχέλου, τοῦ φυσικοῦ, ὃς τὸ πρῶτον τὴν τοῦ Ἀναξαγόρου φιλοσοφίαν ἐμύησεν αὐτόν. Ὁ Σωκράτης ὁμολογᾷ ἐν πῶ Φαίδρῳ τοῦ Πλάτωνος (σελ. 96), ὅτι νέος ὡν σφοδρὴν εἶχε ἀσπὶν πρὸς τὴν φυσικὴν· «Ἐγὼ γὰρ νέος ὢν θαυμάσιος ὡς ἐπαύρις καὶ τῆς σοφίας, ἦν οὐ καλὸν τι περὶ φύσεως ἱστορεῖν· ὑπερήφανος γὰρ μοι ὥσπερ εἶναι, εἰδέναι τὰς αἰτίας ἐκαστοῦ, διὰ τὰ γίνεσθαι ἐκαστον, καὶ διὰ τί ἀπόλλυται καὶ ζεῖ· τί ἐστι· καὶ πολλὰς ἐμυτὸν ἄνω κάτω μετέβαλλον σκοπὸν πρῶτον τὴν τοιαύτην, ὅρ' ἐπειδὴν τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν σπηδεδὸν τινὲς λάβῃ, ὡς τινες ἔλεγον· Ἀναξαγόρας καὶ Ἀρχέλαος», τότε δὴ τὴ ζῶν συντρέφεσθαι· καὶ πότερον τὸ αἰμὲ ἐστὶν ὧ φρονούμεν (Ἐμπεδοκλῆς), ἢ ὁ ἀήρ (Ἀναξίμανης), ἢ τὸ πῦρ (Ἡράκλειτος), ἢ τοῦτων μὲν οὐδὲν, ὁ δὲ ἐγκέφαλος! ἐστὶν ὁ τὰς αἰσθήσεως πέργων τοῦ ἀκουεῖν καὶ ὁρᾶν καὶ ὁσπρίνεσθαι, ἐκ τούτων δὲ γίνονται μνήμη καὶ δοῦξα, ἐκ δὲ μνήμης καὶ δοῦξης λαβούσης τὸ ἡμέτερον κατὰ ταῦτα γίνεσθαι ἐπιστήμην, καὶ αὐ τοῦτων τὰς φθορὰς σκοπῶν, καὶ τὰ περὶ τὸν οὐρανὸν τε καὶ τὴν γῆν πάθῃ, τελευτῶν οὕτως ἐμυτῶ ἐδοῦξα πρὸς ταύτην τὴν σκέψιν ἀρῶν εἶναι, ὡς οὐδὲν χρῆμα· τεκμήριον αὐ τοῖς ἐρῶ ἱκανόν. Ἐγὼ γὰρ ἔκ καὶ πρότερον σάφους ἠπιστάμην, ὡς γε ἐμυτῶ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐδόκουν, τότε ὑπὸ ταύτης τῆς σκέψεως οὕτω σφοδρὰ ἐντυλώθη, ὥστε ἀπέμεινον καὶ ταῦτα, ἂν πρὸ τοῦ ὅμην εἰδέναι.

Ὁ Σωκράτης μὴ εὐρών ἀποχωρῶν τὰς πρὸς ἐξήγησιν τῶν φυσικῶν καὶ ζωϊκῶν φαινομένων προτεινομένων ὑπὸ τῶν φυσιολόγων

αἰτίας, ἐνόμισε τοιαύτως εὐρεῖν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ νου.

«Ἄλλ' ἀκούσας μὲν ποτε ἐκ βιβλίου τινός, ὡς ἔρη, Ἀναξαγόρου ἀναγινώσκοντος, καὶ λίγοντος ὡς ἔρα ἐστὶν ὁ διακοσμοῦν τε καὶ πάντων αἰτίας, ταῦτ' ἡ αἰτία ᾗθηεν τε καὶ ἔδοξέ μοι τρόπον τινὰ εἶ ἔχειν τὸ πῦν νοῦν εἶναι πάντων αἰτίαν, καὶ ἡγήσασθην, εἰ τοῦθ' οὕτως ἔχει, τὸν γε νοῦν κοσμοῦντα πάντα καὶ ἐκαστον τιθέναι ταῦτ' ὅπρ' ἂν βέλτεστα ἔχη· εἰ οὖν τις βούλοιο τὴν αἰτίαν εὐρεῖν περὶ ἐκαστοῦ, ὅπρ' γίνεσθαι ἢ ἀπόλλυται ἢ ἐστὶ, τοῦτο δεῖν περὶ αὐτοῦ εὔρειν, ὅπρ' βέλτεστον αὐτῷ ἐστὶν ἢ εἶναι ἢ ἔλλοι ὅτιον πάσῃν ἢ ποιεῖν. Ἐκ δὲ δὴ τοῦ λόγου τούτου οὐδὲν ἔλλοι σκοπεῖν προσθεῖν ἀνθρώπων καὶ περὶ αὐτοῦ ἐκείνου καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ἔλλ' ἢ τὸ ἔριστον καὶ τὸ βέλτεστον· ἀναγχιόν δὲ εἶναι τὸν αὐτὸν τοῦτον καὶ τὸ χεῖρον εἰδέναι· τὴν αὐτὴν γὰρ εἶναι ἐπιστήμην περὶ αὐτῶν. Ταῦτα δὴ λογίζόμενος ἄριστος εἶρη κέναι ὅμην διδάσκαλον τῆς αἰτίας περὶ τῶν ὄντων κατὰ νοῦν ἐμυτῶ, τὸν Ἀναξαγόραν, καὶ μοι ῥάσειν πρῶτον μὲν πότερον ἡ γῆ πλατεῖα ἐστὶν ἢ στεγυρῶν, ἐπειδὴ δὲ ῥάσειν, ἐπειδινηγέσθαι τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ἀνάγκην, λέγοντα τὸ ἔμεινον καὶ ὅτ' αὐτὴν ἔμεινον ἦν τοιαύτην εἶναι καὶ εἰ ἐν μέσῳ φαίη εἶναι αὐτὴν, ἐπειδινηγέσθαι ὡς ἔμεινον ἦν αὐτὴν ἐν μέσῳ εἶναι καὶ εἰ μοι ταῦτα ἀποφαίνοντο, παρσκευασάμην ὡς οὐκέτι ποτὲ ὄμηνος αἰτίας ἄλλο εἶδος· καὶ δὴ καὶ περὶ ἡλίου αὐτῶ παρσκευασάμην, ὡς αὐτῶς πεισόμενος, ὡς ἐσθλῆτος καὶ τῶν ἄλλων ἀστρῶν, τέχους τε πρὸς ἄλληλα καὶ τροπῶν καὶ τῶν ἄλλων παθῶν, πῇ ποτε ταῦτ' ἔμεινον ἐστὶν ἐκαστον καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν ἢ ἀπάσχειν οὐ γὰρ ἂν ποτε αὐτὸν ὤμην, ῥάκοντά γε ὑπὸ αὐτῆς κοσμοῦσθαι, ἄλλην τινὰ αὐτοῖς αἰτίαν ἐπενεγκῆν ἢ ἐβέλτεστον αὐτὰς οὕτως ἔχειν ἐστὶν ὡς περὶ ἔμην. Ἐκείῳ οὖν αὐτὸν ἀποδιόυντα τὴν αἰτίαν καὶ κοινὴν πᾶσι τὸ ἐκείῳ βελτίστον ὤμην καὶ τὸν αὐτὸν πᾶσι ἐπειδινηγέσθαι ἀγχιόν· καὶ οὐκ ἂν ἀπέδομην πολλοὺς τὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ πᾶσι σπουδῇ λαθὼν τὰς βίβλους ὡς τέχνητος οἷός τε ἦν ἀνεγίνωσκον, ἐν ὧς τέχνητος εἰδέναι τὸ βελτίστον καὶ τὸ χεῖρον.

Ἄπο δὴ θαυμαστῆς ἐλπίδος, ὡς εἴπαρε, ὡς ἔμην περὶ αὐτοῦ, ἐπειδὴ πρῶτον καὶ ἀναγινωσκῶν ὡς ἄνθρωπος τῷ μὲν νῦν οὐδὲν χρώμενον οὐδέ τινας αἰτίας ἐπιστοιχούμενον εἰς τὸ διακοσμεῖν τὰ πράγματα, ἀέρας δὲ καὶ αἰθέρας καὶ ὕδα-

1) Οὐδὲν ἄλλο λέγει καὶ ἡ νεωτέρα ὑλέρων ψυχολογία· ὁ ἐγκέφαλος κινούμενος ὑπὸ τῶν αἰσθητικῶν νεύρων διατρέφει τὰς εἰκόνας τὰς ἐκ τῶν αἰσθητικῶν ἐντυπώσεων προελθούσας, κατέχει δὲ τὴν ἐπιστήμην, ὅταν αὗται σταθεραὶ καὶ ἥμεραι ἀποσώσῃ.

τα αitiώμενον και άλλα πολλά και άτοπα». Ο Σωκράτης απογοητευθείς και ἐκ τῆς τοῦ Ἀναξάγρου φιλοσοφίας ἰδίαν ἐξήγαγεν ὁδὸν και μέθοδον πρὸς εὑρεσιν τῆς ἀληθείας.

«Ἐδοξέ τοίνυν μοι μετὰ ταῦτα, ἐπειδὴ ἀπειρήκα, τὰ ὅντα σκοπῶν, διὰν εὐλαβεῖσθαι μὴ πλῆομαι ὕπερ οὐ τὸν ἥλιον ἐκλείποντα θεωροῦντες και σκοποῦμενοι» διαφθείρονται γὰρ ποῦ εἶναι τὰ ὅμματα, ἐὰν μὴ ἐν ὕδατι ἢ τινι τοιοῦτῳ σκοπῶνται τὴν εἰκόνα αὐτοῦ· τοιοῦτόν τι και ἐγὼ διανοήθηκα, και ἔδοξα μὴ πικνύσκειν τὴν ψυχὴν τυρλωθεῖσαν βλέπων πρὸς τὰ πράγματα τοῖς ὅμμασι και ἐκείτῃ τῶν εὐθέσεων ἐπιγεῖραν ἀπεισίαν αὐτῶν· ἔδοξε δὲ μοι γράσκειν εἰς τοὺς λόγους· καταργουμένη ἐν αἰσῶσι σκοπεῖν τὴν ἀλήθειαν τῶν ὄντων».

Τῆς αὐτῆς ἡ διανοητικῆς βιογραφίαι¹ τοῦ Σωκράτους νῆα, ὡς ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀνθρώπινον και μελέτην τῶν φυσικῶν· ἐξ αὐτῶν δὲ μετέβη εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἀναξάγρου· ταύτην δὲ λαβὼν ὡς ἀπὸ τῆς ἀντικειμένης τῶν νοῦν ὡς ἀρχῆς και αἰτίας τῆς δικαιοσύνης τοῦ παντός νῆα ἔτεμεν ὡς νῆα ἀρχῆς εἰσαγαγὼν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς τοῦ ἀγαθοῦ ὡς τελικοῦ αἰτίας.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ξενοφὼν γέγων ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι (Α, α', 11) τὸν Σωκράτην οὐ πρὸς τῶν πάντων φύσεως, ὡς πρὸς τὸν ἄλλον οὐ πλείστοι, διελίγμετο σκοπῶν ἕως ὅσον λαοῦμενος κόσμος ἔρω και τῶν ἀνθρώπων ἑκάστα γίγνεται τῶν οὐράνιων, ὁμοιοῦται (Δ, ζ', 3) οὐκ ἄπειρος ἦν αὐτῶν, οὐδ' ἐξ ἀγνοίας αὐτῶν ἀπαίρειν, ἀλλ' ἔφρονεν ὅτι ἡ ἀσχαλία περὶ αὐτὰ μακτιποποιεῖ ἑστίν. Αὐτοτρεχέως ἐστὶν ἡ κρίσις τοῦ Πλάτωνος· ἡ ὑποβάλλει τῷ στόματι τοῦ

Σωκράτους· περὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀναξάγρου, ἡ δὲ τοῦ Ξενοφάντος ἀδίκος και παρὰ λόγος, διότι οὐδέποτε ὁ Σωκράτης ἠδύνατο τὸν Ἀναξάγρου πρὸς παραρρήνῃσι νοῦν καλεῖται παρέρροντα. Τῆς βλασημαίας ταύτης τὴν εὐθύναν αὐτὸς και μόνος φέρει ὁ Ξενοφὼν· «Κινδυνεύει δ' ἂν ἔρη και παρέρρονῃσι τὸν ταῦτα (τὰ οὐράνια) μεμνηνῶντα οὐδὲν ἤττον ἢ Ἀναξάγρου παρέρρονῃσι οὐ μείστον φρονήσας ἐπὶ τῷ τῆς τῶν θεῶν μηχανῆς ἐξηγησθαι». Οὔτε Πλάτων και ὁ Ξενοφὼν καλῶς ἐγίνωσκον ὅτι τῆς φιλοσοφίας τοῦ διδασκαλίου αὐτῶν κρηπίς ἦν αὐτὸς ὁ Νοῦς τῆς τοῦ Ἀναξάγρου φιλοσοφίας. Τὶ γὰρ ἄλλο ἐστὶ, κατὰ Σωκράτην, οὐ σύμῳον και κυβερνῶν τὸν κόσμον θεὸς ἡ Νοῦς; Τοῦτο λέγει σαφῶς ὁ Πλάτων ἐν τῇ διαλέξει τοῦ Σωκράτους και τοῦ Ἀριστοδήμου (Ἀπομν. Α, δ', 17—18)· «Σὺ δὲ σαυτὸν φρόνιμον δοκεῖς τι εἶναι, ἄλλοι δὲ οὐδαμῶς οὐδὲν οἰεῖ φρόνιμον εἶναι, και ταῦτ' εἰδὼς ὅτι γῆς τε μικρὸν μέρος ἐν τῷ σώματι πολλῆς οὕτως ἔχεις και ὕδρὸς βραχὺ πολλοῦ ὄντος και τῶν ἄλλων δῆπου μεγάλων ὄντων ἐκάστου μικρὸν μέρος λαβόντι τὸ σῶμα συνήρῃσθαι σοι; νοῦν δὲ μόνον ἄρα οὐδαμῶς ὄντα σὲ εὐτυχῶς πως δοκεῖς συναρπάσειν, και τὰδε τὰ ὑπερμεγέθη και πλεῖστα ἄπειρα δὲ ἀρροσίνῃσι τινὰ οὕτως οἰεῖς εὐτάκτως εἶναι; Μὲν δ' αὖ, οὐ γὰρ ἀπὸ τοὺς κυρίους, ὥς περ τῶν ἐνθάδε γινόμενων τοὺς δημιουργούς. Οὐδὲ γὰρ τὴν σαυτοῦ ψυχὴν ὁρᾷς, ἢ τοῦ σώματος κυρία ἐστίν· ὥστε κατὰ γὰρ τοῦτο ἔξεστί σοι λέγειν ὅτι οὐδὲν γνῶμαι, ἀλλὰ οὐκ οὐκ πάντα πράττεις. . . .

Ὁ ἀγαθὸς κατέμαζε ὅτι και ὁ οὐς νοῦς ἐνὼν τῷ σῶμα ὥπως βούλειται μεταχειρίζεται. Οἰεσθαι οὖν γὰρ και τὴν ἐν τῷ παντὶ φρόνησιν τὰ πάντα ὥς ἂν αὐτῇ ἡδὺ ἦ, οὕτω τίθεσθαι, και μὴ τὸ σὺν μὲν ὅμμα δύναται ἐπὶ πολλὰ στάδια ἐξικινεῖσθαι, τὸν δὲ τοῦ θεοῦ ὀρθολογὸν ἀδύνατον εἶναι ἄρα πάντα τὰ, μηδὲ τὴν σὴν μὲν ψυχὴν και περὶ τῶν ὁρᾶν, και περὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ και ἐν Σικελίᾳ ἀνθρώπων φροντίζον, τὴν δὲ τοῦ θεοῦ φρόνησιν μὴ ἔχον· εἶναι ἄρα πάντων ἐπιμελεσθῆναι.

Καὶ ἐν τῇ διαλέξει τοῦ Σωκράτους καὶ Εὐθυδήμου (αὐτοῦ δὲ Δ, γ', 13—14) εἰπόμενον· ὅτι και αὐτοὶ οἱ θεοὶ οὕτως ὑποδέχονται οὐδὲν τούτων εἰς τοὺς κινήσεις ὄντας διδόναι, και ὁ τὸν ὅλον κόσμον συντάττων τε και συνήκων, ἐν ᾧ πάντα καλὰ και ἀγαθὰ ἐστὶ, και αἱ μὲν χρωμένους ἀπὸ τῆς τε και ὕλης

1) Ο ἡ φιλοσοφία Ζήλωνος die philosophie der Griechen II, 1, σελ. 48—49 και ἄλλοι φρονέουσιν ὅτι τὰ ἐν τῇ Φαιδρῳ μύλλον εἰς τὴν τοῦ Πλάτωνος ἀπορῶσι διανοητικὴν ἀνάπτυξιν ἢ εἰς τὴν τοῦ Σωκράτους, διότι μετὰ γίγνεται τῆς θεωρίας τῶν Πλατωνικῶν ἰδεῶν· ὁ δὲ Πίτερρος Cousin, Fouillat ἐν τῇ ἀξιολογῶν αὐτοῦ συγγράμματι La Philosophie de Socrate εἰσι γνῶμαι, ὅτι ταῦτα ἱστορικῶς ἔχοντες ἀληθείας εἰς τὴν διανοητικὴν τοῦ Σωκράτους ἀνάπτυξιν ἀναφέρμενα. Τὴν γνώμην ταύτην ἀσπαζόμεθα και ἡμεῖς, οὐδὲν ὁρῶντες κίνημα ὅτι μετὰ τὴν διανοητικὴν βιογραφίαν τοῦ Σωκράτους μεταφυσικαὶ αἰτίαι ἐπιφέρονται και ἡ θεωρία τῶν ἰδεῶν εἰσὶ τοῦτο συνήθως ἐν τοῖς διηγήσεσιν αὐτοῦ πράττει ὁ Πλάτων, ἀναμνησκόμενος τὰς ἰδέας τοῦ διδασκαλίου αὐτοῦ τὰς ἰδέας αὐτοῦ θεωρίας, οἷον ἐκείνην και ἀνάπτειν αὐτῶν.

καὶ ἀνθρώπων, παρέχον, θάπτον δὲ νοήματος ὑπερπερὶ οὐκ ἀνεμαρτήτως, οὗτος τὰ μέγιστα μὲν πράττοντες ὁρᾷται, τάδε δὲ οὐκ οὐκ ἀνθρώπων ἀνθρώπων ἔστιν.

Ἀλλὰ μὲν καὶ ἀνθρώπων γὰρ ψυχῇ, ἡ εἴπερ τι καὶ ἄλλο τῶν ἀνθρώπων τῶν θεῶν μετέχει, ὅτι μὲν βασιλεύει ἐν ἡμῖν φανερόν, ὁρᾷται δὲ οὐδ' αὐτῶν ἡ γὰρ κατανοοῦντα μὴ καταρροεῖν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τῶν γιγνομένων τὴν δύναμιν αὐτῶν καταμαρτυροῦντα τιμᾶν τὸ δαιμόνιον.

Τὰ αὐτὰ λέγει ὁ Σωκράτης καὶ ἐν τῷ Φιλάχῳ τοῦ Πλάτωνος (α.λ. 30) «ἔστιν, ἡ πολλὰς εἰρήκαμεν, ἐπεὶ οὐκ ἐν τῷ παντὶ πολλῷ, καὶ πέραις ἱκανῶν, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς αἰτίας οὐ φαύλῃ, κοσμοσὺν καὶ συντάκτουσα ἐνισχυοῦν τε καὶ ὥρας καὶ μήνας, ὅσῳ καὶ νοῦς λεγομένη δικαίως» ἔν.

Ὁ λόγος οὗτος οὐ μὲν λήγεται, Σωκράτης ῥησὶν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν εἰς ῥηθῆναι ἐρεχεται τῶν περὶ τὸν Ἀναξαγόραν, εἰς αὐτὸν δὲ κινεῖται ὅτι νοῦς καὶ αἰτία τὸ αὐτόν.

«Τούτων δὴ τὸν λόγον ἡμῶς μὴ τι μὲν, διδῶν, ὁ Πρωταρχῆς, εἰρηκναι, ἀλλ' ἐστὶ τοῖς μὲν πάλαι ἀπορρηναμένους, ὡς αἰ τοῦ πάντος νοῦς ἀρχῇ, ἐξημερῶς ἐκείνους. Πρωτ. «Ἐγὼ γὰρ οὖν. Σωκ. Τῇ δὲ γε ἐμῇ (ἡτῆται πεπορικῶς ἀπόκρισιν, ὅτι νοῦς ἐστὶ γένους τοῦ πάντων αἰτίου λεγόμενος».

Ἐκ τούτων γίνεται κατὰ δὴλον ὅτι ὁ Σωκράτης ἐκ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀναξαγόρου ἡρώτα τὸν περὶ τοῦ λόγον νέου περιβάλλον αὐτὸν πνευματικῶν διότι οὐ μὲν Ἀναξαγόρας καίπερ ἀπομνημονεύει τῶν φυσικῶν τῆς ἰσότητος, ἡ τε κηρύσσας τὸν Νουὺν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῆς τοῦ πάντος διακοσμήσεως, προσφέρει οὐδὲν ἥτιον πρὸς ἐξήγησιν τῶν ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ γιγνομένων εἰς φυσικὰς καὶ μηχανικὰς αἰτίας, ἀέρας καὶ αἰθέρας καὶ ὕδατα, γάρβιν ἐν τῷ Νουῷ, τὸ δὲ τελικὸν αἶτιον δὲ ὁ Νουὸς συνέταξε τὰ ἐν τῷ κόσμῳ οὕτως ἢ οὕτως πρὸς τὸ βέλτι-

στον αὐτῶν, ἐν σιγῇ παρέχεται ἡ μικρὴ διδωσι προσοχὴν ὁ δὲ Σωκράτης βαρύτερον τὴν ἀγαθὴν φύσιν τοῦ Νοῦ μελετήσας ἀνέβρεν, ὅτι οὐδὲν οὗτος μάτην ποιεῖ, ἀλλὰ πάντα πρὸς τὸ βέλτιον καὶ ὠφελιμώτερον διότι ὡς νοερά δύναμις καὶ αἰτία οὐ τυφλῶς ἐνεργεῖ, ὡς ἡ ἐμπαρμένη, οὐδὲ κατ' ἀνάγκην, ὡς αἱ φυσικαὶ καὶ μηχανικαὶ αἰτίαι, ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ στοχάζεται καὶ πρὸς τοῦτο τὸ τέλος ἀγει πάντα, τὸ τοῦ ἀγαθοῦ. «Εἰ οὖν τις βούλοιο τὴν αἰτίαν εἶρην περὶ ἐκάστου, ὅπρ' γίνεταί ἡ ἀπόλυται ἡ ἐστὶ, τοῦτο δὲν περὶ αὐτοῦ εἶρην, ὅπρ' βέλτιστον αὐτῷ ἐστὶν, ἡ εἶναι, ἡ ἄλλο ὅτι οὐκ πάσχειν ἡ ποιεῖν. ἐκ δὲ δὴ τοῦ λόγου τούτου οὐδὲν ἄλλο σκοπεῖν προσήκει ἀνθρώπῳ καὶ περὶ αὐτοῦ ἐκείνου καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἡ τὸ ἄριστον καὶ τὸ βέλτιστον. Κατὰ τὸν Σωκράτην οἱ φυσικοὶ ἐμαρτυροῦντες ζητούντες τὸ πῶς ἐγένοντο ἡ γίνονται τὰ πράγματα, ὅτε ὠρεῖται ἐρευνᾶν τίς ὁ βέλτιστος τελικός λόγος δι' ὃν ταῦτα ἐγένοντο ἡ γίνονται, ἐπειδὴ διὰ τούτων καὶ μόνον τὸν λόγον ὁ Νουὸς ἐποίησεν ἐκάστον τῶν πραγμάτων.

Ἐκ τῶν Ἀριστοτέλη καὶ Σιμπλίου καὶ ὁ Ἀναξαγόρας ἀνεγνώριεν ὅτι τέλος τοῦ Νοῦ τὸ ἀγαθόν ἐστίν. Ὁ Ἀριστοτέλης ὁσαύτως καὶ ὁ Πλούταρχος, λέγουσιν, ὅτι ὁ Ἀναξαγόρας ἀπεραίνετο τὸν μὲν τὸ ἀγαθὸν πηγάζον ἐκ τοῦ Νοῦ, πᾶν δὲ τὸ κακὸν ἐκ τῶν ἄλλων πραγμάτων (ὡς Famillee Philosophie de Platon II, σελ. 22). Ἀλλὰ τὴν ἰδίαν ταύτην οὐκ ἐξηκρίβωσε, τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπιστήσεως μάλλον εἰς τὴν τάξιν καὶ συμμεταίαν καὶ εἰς τὸ καλόν, ὀλιγορῆσας δὲ τοῦ ἡθικοῦ στοιχείου τοῦ ἀγαθοῦ. Ὁ Ἀναξαγόρας οὐδὲ περὶ τὴν ἰδίαν τῆς θείας προνοίας φαίνεται ἰσαφύας, ἐστὶ δὲ καὶ μὲν φυσικῶς. Καίτοι ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Νουὸς

1) «Ἐκεῖνος γὰρ οὐδὲν ἥτο δὲν μάτην εἶναι» λέγει ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς Μετάφυσ. «Θεοὶ περὶ Σωκράτους.

2) Ὁ μὲν Πλούταρχος ἐν τῷ βίῳ Νικίου § γ' ῥησὶ «Πρῶτος ἐσφαιρῶν τὸ πάντων καὶ θαρραλέωτατον περὶ σελήνης κατακαυγαμῶν καὶ οὐκ εἰς λόγον εἰς γραφὴν καταδεδωμένος Ἀναξαγόρας». Διογένης δὲ ὁ Λαέρτιος, «Οὗτος ἔλαγε τὸν ἥλιον μύθον εἶναι διάπυρον». «Ἐν δὲ τῷ Βίῳ τοῦ Περικλέους (§ 5) ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει περιεργόν τι φυσικὸν φαινόμενον, ὅπρ' ὁ μὲν Ἀναξαγόρας ἐρηνημένους φυσικῶς, ὁ δὲ μάντις Λάμπων τελεολογικῶς. «Λέγεται δὲ ποτε εἰς χροῖον μονόκρονον κεραλὴν ἐξ ἀγροῦ τῇ Περικλεῖ κομισθῆναι, καὶ Λάμπων μὲν τὸν μάντιν, ὡς εἶδε τὸ κέρας ἰσχυρὸν καὶ στερεὸν ἐκ μέσου τοῦ

1) Καὶ ἡ ἰδέα αὕτη Ὁ ἀναξαγόρας. «Νουὸς δὲ πᾶς ὁμοῖος καὶ ὁ μείζων καὶ ὁ ἐλάττω» Ἀναξαγόρας ῥησὶν. ἐλάττω δὲ δὲ ἀνθρώπων νοῦς ὡς μέρους ἐν τῇ παντὶ νοῦ. Ἐπειδὴ τὸν νοῦν τῇ ψυχῇ ἐταύτιζε, διὰ τοῦτο πᾶσιν ἀπένευε νοῦν, τοῖς τε ζωοῖς καὶ τοῖς φυτοῖς, ὡς ῥησὶν Ἀριστοτέλης. «Ἐξ τούτου δὲ τούτου (τὸν νοῦν) εἶναι τὴν ψυχὴν ἐν πᾶσι γὰρ ὑπάρχειν αὐτὸν τοῖς ζωοῖς, καὶ μεγάλους καὶ μικροὺς καὶ τιμῶς καὶ ἀτιμωτέρας. καὶ νοῦν καὶ γῶσιν εἶπεν ἔχειν τὰ φυτὰ».

πάντα κρατά, όταν ἐθέλῃ ἐρμηνεύσει διὰ τί ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τελειότερος ἐστὶ τοῦ τῶν ζώων, τὴν αἰτίαν τῆς τελειότητος τῇ τῶν χειρῶν τελειότητι ἀπομειν, ὑποτάσσων οὕτω τὸν κυριάρχον νοῦν μὲναι τινὶ τοῦ σώματος, τὸ πνεῦμα τῇ ὕλῃ· ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ *Περὶ Μορίων ζώων* (Δ, 10), λέγει· «Ἀναξάγορας μὲν οὖν φησι διὰ τὸ χεῖρας ἔχειν προνομιώτατον εἶναι τῶν ζώων ἀνθρώπων». Τοῦτον δὲ τὸν δυσχερῆσιν ἀνταναγκάζει ὁ Σωκράτης ἐν τοῖς *Ἀπομνημονεύμασι* (Α, δ' 14) λέγων· «Οὐτε γὰρ βοὸς ἐν ζῶων σώμα ἀνθρώπου δὲ γνώμην ἐδύνακτο· ἂν πράξῃν ἢ ἐβούλετο, οὐδ' ὅσα χεῖρας ἔχει ἄρρακα δέξῃ, πλέον οὐδὲν ἔχει». Οὐ μόνον δὲ ὁ Σωκράτης, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης μέμνηται τῷ Ἀναξάγορα ὅτι τὰς φυσικὰς αἰτίας προσέκειται· «Ἀναξάγορας τε γὰρ μηχανῇ χρῆσται, τῷ Νῦν πρὸς τὴν κοσμοποιάν, καὶ ὅταν ἀπερρήρῃ διὰ τίν' αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης ἐστί, τότε περὶ αὐτὴν αὐτὸν, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις πάντα μελ-

μετώπου περικύβει, εἰσὶν, δει δὲ οὐδὲν ἐν τῇ πόλει δυναστεῖν, τῇ θουκυδίδου καὶ Περικλέους, εἰς ἕνα περιστάσει, τὸ κράτος παρ' ᾧ γίγνεται τὸ σμῆλον. Τὸν δὲ Ἀναξάγοραν τοῦ κρατίου διακοπὴς ἐπιβέβηται τὸν ἱγέραν· οὐ παληρωκότα τὴν βίαν, ἀλλ' εἰς ὅσον ὥστε ὡς ἐκ τοῦ παντός ἀγρείου συνελθὴν κατὰ τὸν τόπον ἔκαστον, θύει ἡ βίβα τοῦ κράτους εἰς τὴν ἀρχήν. Καὶ οὕτως βαρυμνήσῃαν τὸν Ἀναξάγοραν ὑπὸ τῶν παρόντων, ἀλίγῳ δ' ὕστερον τὸν Δίμωνα, τοῦ μὲν Θουκυδίδου κατὰ τὸν δῆμον πραγμάτων διαλύσεως ἀπάντων ὑπὸ τῷ Περικλεῖ γινόμενον. Ἐκὼς μὲν οὖν, οἶμαι, καὶ τὸν φυσικὸν ἐπιτυγχάνειν ἐν τῷ μάντι, τοῦ μὲν τὴν αἰτίαν, τοῦ δὲ τὸ τέλος καλῶς ἐκλαμβάνοντος· ὑπέκειτο γὰρ τῷ μάντι, ἐκ τίνων γίγνεται καὶ πῶς πέφυκε, θεωρεῖται, τῷ δὲ, πρὸς τί γίγνεται, καὶ τί σημαίνει, προειπεῖν. Εἰ δὲ τότε καὶ Σωκράτης ἤρωταιτο, ἦν ἂν σύμφωνος τῷ μάντι μᾶλλον ἢ τῷ Ἀναξάγορα; ἀλλὰ τίς νῦν καὶ ἐξ αὐτῶν τὸν ὑποδιδόν τῆς τελειολογίας δέχεται τοιαύτην προφητικὴν ἐρμηνείαν; Ἐκ τούτου γίνεται δῆλον διὰ καὶ ἡ εἰσάγει ἐκαστοτὲ τὸ τέλος ἐκαστοῦ πραγματος ἀνεπαρεμβάσιως τῶν φυσικῶν αἰτιῶν ἦγεν εἰς ὑπερβολὴς καὶ παρεκτροπῆς καὶ ἐκώλυσεν τὴν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν πρόδον.

1) Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν ἐκραντικώτερον ἀπορρίπναι δει τὸ σῶμα καὶ τὰ ὄργανα αὐτοῦ χάριν τῆς ψυχῆς ἰσχύοντο, οὐδὲ δὲ τὸ ἐναντίον· «Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν ὄργανον πᾶν ἐνεκὰ τοῦ, τῶν δὲ τοῦ σώματος μορίων ἑκάστον ἐνεκὰ τοῦ, τὸ δ' οὐ ἐνεκὰ πράξεως, φανερόν δει καὶ τὸ σύνολον σῶμα συνίστηκε πράξεως τινος ἐνεκὰ πάντως· . . . ὥστε καὶ τὸ σῶμα πῶς τῆς ψυχῆς ἐνεκεν, καὶ τὰ μόρια τῶν ὄργων πρὸς αὐτὸν ἐνεκεν.

λον αἰτίζεται τῶν γινομένων ἢ νοῦν» (Μετὰ τὰ Φυσ. Α, δ').

Πότεροι ὅμως ἔχουσι δίκαιον, ὁ Ἀναξάγορας ἢ οἱ ἐπικρατεῖ αὐτοῦ; Ὁ ἱστορικὸς Γρότιος (Β, σελ. 98), δικαιολογεῖ τὴν προσεπορευμένην τῷ Ἀναξάγορα ἀντίρρασην, εἰ τοῦτο δικαιολόγησις ἐστίν, ὅτι πᾶν παρ' αὐτῷ φυσικὴ θεωρία ἐστίν, ὅτι λόγος μᾶλλον τῆς ἰωνικῆς φιλοσοφίας ἀπεμακρύνετο, τοῖς δὲ ἔργοις καὶ τῷ πνεύματι συνεβλάξεν αὐτῇ· τοῦτο δὲ καὶ Σμπλίκιος λέγει· «Καὶ ὅπερ δὲ ὁ ἐν Φαίδωνι Σωκράτης ἐγκαλεῖ τῷ Ἀναξάγορα, τὸ ἐν ταῖς τῶν κατὰ μέρος αἰτιολογίαις μὴ τῷ Νῦν χρῆσθαι, ἀλλὰ ταῖς φυσικαῖς ἀποδόσεσιν, οἰκεῖον ἦν τῇ φιλοσοφίᾳ». Ὁ δὲ Fouillée τὸν ἐπικρατὴς Σωκράτους, Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους κρίνει ὑπερβολικῶς λέγων· «Ὁ θεὸς νοῦς πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἀναγκάζει μεταχειριστὰ μίαν· ὅς δ' ἐν ἐθέλῃ πάντα ἐρμηνεύειν προστρέγων εἰς τὴν θείαν, ἢ εἰς τὰς τοῦ Θεοῦ προβήσεις, οὗτος εἰς τὰς πλάνας ἐκτιθεταὶ τῶν ὑποθέσεων, διδωσὶ τε ἡμετέλει ἐρμηνείαν, καὶ τὴν μὲν πρώτην αἰτίαν δεικνυσιν, τῶν δὲ διευτερευουσῶν ἐπιλανθάνεται, καθιστὰς γνωστὸν τὸν ἐργάτην, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ μέσα τῆς τέχνης αὐτοῦ. Ἐρμηνεύει τις τοῦ κόσμου, καὶ αὐτὴ ἡ μηχανικὴ οὐδαμῶς τὴν τοῦ Θεοῦ ὑπερῆν ἀναιρεῖ. Ἡ φυσικὴ τοῦ Ἀναξάγορα, τῶν Πυθαγορείων καὶ αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος, καθὲ ὕστερον καὶ ἡ τοῦ Καρτεσιου, πολλῶς ὅμως ἐστὶ μηχανικὴ, ἀλλὰ κἀλλίστε τῇ ἰδιαιότητι τῆς φιλοσοφίας αὐτῶν συμβιβάζεται. *Philosophie de Platon* II, pag. 23.

καὶ ὁ φιλόσοφος δὲ Paul Janet ἐν τῷ σπουδαίῳ τῷ αὐτοῦ συγγράμματι *Les Causes Finales* σελ. 713. 716 ἐπιφέρει τὰ ἐν τῷ *Φαίδωνι* ὁ Σωκράτης, φησὶν, ἐν τῇ ἐπικρατεῖ τῆς φυσικῆς τῶν πραγμάτων ἐρμηνείας πέρα τοῦ δόντος χωρὶς, μόνον τῇ κατακρίσει ἐπαρκοῦμενος τῶν ὁρισμῶν ἐκείνων, αἱ τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ τῶν πρώτων αἰτίων ἐρμηνεύειται ἀξιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ καθόλου πᾶσις ἐρμηνεύειται διὰ τῶν αἰτιῶν, αἱ τῶν αἰτιῶν γινόμενης, ὅ ἐστι διὰ τῶν συνεισμεμενῶν ἢ προηγουμένων περιστάσεων, ὑπερβαίνει εἰδος ἐρμηνεύειται ἡ παραχρηματικὴ μέθοδος εἰς τοῦτον προήγαγε τῆς προόδου. . . . .

ἀδυσκόλως ἀνευ εὐλαθείας ἀπῆλθεν τις τὰς ἐπικρατεῖς τοῦ Πλάτωνος, ἐν αἷς μεγάλῃ ἐμφανέταται περὶ τὴν τῶν παραχρηματικῶν αἰτιῶν· ἴσως ὁ Ἀναξάγορας παρετήρησεν ὑπερ

δυστερον ὁ Καρτεσίος¹ ἀρχὴν τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ κατέστησεν, ὅτι δηλαδὴ δύσκολόν ἐστι καὶ τοιαῦτον ἐπὶ τῇ τέλει· ἂν δὲ καὶ παραδειξόμεθα, ὅτι καθόλου πάντα ἀρίστα ἔχοντι, δύσκολόν ἐστι δειξάν, διὰ τί ἕκαστον ἀρίστα ἔχει· ἐξ οὗ εὐκός ἐστι συνέχειν, ὅτι ἀμεινόν· ἐστὶν ἀρεσίσθαι τῇ ἐξέτασει πῶς τὰ πράγματα εἶναι, ἢ ἀρρότως ζητεῖν· τίνας ἔνεκα εἰσι· τοῦτοι δὲ ὁσοῦτοι φρονιμωτέρων ἐστίν, ὅσοι ἐφίετο· ὡς ἔπειτα εἶναι ὅτι τὸ δαίνα πρᾶγμα εἶχεν ἀρίστα οὕτως τοῦτο οὖτως οὐδὲ ὑπῆρχεν οὕτως, ἢ ἄλλως ὑπῆρχεν ἢ ὡς ἐνομίζετο· οἱ ἀρχαῖοι ἐνόμιζον, λόγῳ χάριν, ὅτι τὰ ἄσπρα ἀρίστα εἶχον, εἰ κυκλικὴς τὸ ἔργον προηίξ· ἀλλ' αἱ τροχαὶ εἰσὶν ἑλλειπτικαί· ἢ ὅτι βέλτιστον ἦν ἢ καὶ γὰρ κέντρον ἦν, ὑπὲρ πάντως οὐκ ἐστὶν ἀληθές· ὥστε δίδνεται τις καὶ ἀπαλαίεας εἰπεῖν ἐν τῇ Ἀναξαγόρας ἔγγυφ' ὅτι τοῦ Πλάτωνος, τῆς ἀποδοῦς ἐπιστημονικῆς μεθόδου, ὅτε οὐτολογικῶς ἀπορριπνόμενος ὅτι ὁ νοῦς ἐστὶν ἡ ἀρχὴ πάντων τῶν πραγμάτων, φυσικῶς ἐξήγηται τὰ φαινόμενα ἐπαναγαγεῖν εἰς τὰς ἀμείνων αἰτίας· διότι οὐδένα λαμβάνει ὅτι μία τὴν ἀρχαλειστάτων ἀρχὴν τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου ἐστὶ τὸ μὴ ἔχειν ἀνάγκης εἰσάγειν τὴν πρώτην αἰτίαν».

Οἱ δὲ ἐλευθεροδοξοῦντες, (*libres penseurs*) παντάπασιν τὴν περιέβασιν ἀποκλείοντες ὑπερφυσικῶν δυνάμεων ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, μέμνουνται τῷ Σωκράτει, Πλάτῳ καὶ Ἀριστοτέλει, ὅτι τὰ τελικὰ εἰσχαγγόντες αἰτία εἰς τὴν φιλοσοφίαν παρατίθου ἐγένοντο τῆς μακρογονοῦς ἀποπλανήσεως αὐτῆς ἐκ τῆς εὐθείας ὁδοῦ, τῆς ἐρευνῆς τῆς φύσεως. Οἱ Lange ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Ἰ. Γ. Λισσοῦ (Τόμ. 1, σελ. 45—84 Γαλ. Μετάφρ.) μετὰ πικρίας τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σωκράτους, Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, ἀντικαθίσταν τῷ Ἰωάννῳ, καλεῖ ἀνεκμεσίθητον μὲν παλινοδμήμον, ἀμεριβόλον δὲ πρὸς τὸν οὐδόν. Ὁ μὲν Ἰωάννης (Λευκίππος, Δημοκρίτου καὶ Λοιπῶν) φυσικὰ φαινόμενα ἐξ ἀμεταβλήτων καὶ ἀναγκαιῶν νόμων ἐξηγεῖ, ἢ δὲ ἀντιδράσεις (Σωκρα-

τους, Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους) πρὸς αὐτὸν ἀνθρωποειδῆ ἀντέταξε λόγον, ὅς μετὰ λύτης τῇ Ἀνάγκῃ τὸ μέρος αὐτῆς παρεγόμεναι, τὴν μὲν κρηπίδα πάσης ἐρευνῆς τῆς φύσεως κλονίζουσα, ἂν αὐτῆς δὲ ἔργανον τιθεῖσα εὐλόγηστον τῆς ἰδιοτροπίας καὶ φαντασίας.

Ὁ μὲν Ἰωάννης ἀντελαμβάνει τοῦ τέλους ὡς τοῦ λαμπροτάτου ἀνθρώπου τῆς φύσεως, οὐδαμῶς αὐτῷ προσφέρων ὀλοκαύτωμα τὴν ἀρχὴν (*principe*) τῆς ἐρευνῆς· ἢ δὲ ἀντιδράσεις μεθ' ὑπερμέτρου ζήλου ἀντηγωνίζετο ὑπὲρ τοιαύτης τελειολογίας (θεωρίας τῶν τελικῶν αἰτίων), ἥτις καὶ ὑπὸ τὰ λαμπρότατα αὐτῆς εἶδη ταπεινὴν καλύπτει ἀνθρωποφιλίαν, ἥς ὁ βίσιμος ἐξαρκανμός· ὅρος ἐστὶν ἀπαραιτήτος πάσης ἐπιστημονικῆς προόδου.

Ὁ μὲν Ἰωάννης τὰς μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς προτάξεις ἐρευνᾷς, ἥτοι τὰς μελέτας, ἐξ ὧν τῷ ἀνθρώπῳ πνεῦμα ὄντως ἡ δυνάμησ τοῦ πρώτου εἰς τὰς γυνώσκεις ἀνυψωθῆναι διαρκούς ἐξίας. Ἡ δὲ ἀντιδράσις ἤρκετο παντάπασιν τὴν τῆς φύσεως ἀποκλείειν μελέτην ἐπ' ὀφελείᾳ τῆς ἡλικίας· ὅτι ἐκ τῆς Ἀριστοτέλει τὴν ἐγκαταλείβουσαν ἀνέλαβε διευθυνεῖν, ὅπως αὐτὴν διὰ τρεῖς διὰ τῆς ἀπερισκεπτοῦ εἰσαγωγῆς ἡθικῶν ἰδεῶν».

Ἐν δὲ στήμασιν πρὸς συμπλήρωσιν τὰ ἐξῆς προστίθενται· Ὁ ἄνθρωπος τῆς τελειολογίας αὐτῆς καὶ ὁ μεθ' οὗ ἐδίδασκον αὐτὴν καὶ ἐπισφίζον ζήλος ἐκδιδούσαντες ἐν τῷ χωρίῳ μελέτας τοῦ Φαίλαρος, ἐν ᾧ ὁ Σωκράτης μετὰ πικρίας ἐπικρίνει τὸν Ἀναξαγόραν ὡς μὴ ποιεῖσάντα ἐν τῇ κοσμογονίᾳ αὐτῷ ἔχον τοῦ λόγου, ἐξ οὗ πολλὰ καὶ καλὰ προτεθέντων, ἀλλὰ πάντα φυσικαῖς αἰτίαις ἐρρινεύοντα.

Ἡ τελειολογία τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐκ τῆς ἡλικίας ἔχει μέλιστα. Ὁμολογητέον ὅτι ἡ Πλάτωνικὴ τελειολογία ἦτον γυμνασίου ἀνθρωποφίλος ἐστίν, ἢ δὲ τοῦ Ἀριστοτέλει νέαν καὶ σπουδαίαν ἐμφαίνει πρὸς τὸν οὐδόν· ἀλλὰ καὶ αἱ τρεῖς αὐτῇ διαδοχικαὶ τελειολογίαι τὸν αὐτὸν ἔχουσιν ἡθικὸν χαρακτήρα, εἰσι τε ἀσυμφεβῆστοι τῇ πραγματικῇ μελέτῃ τῆς φύσεως. Κατὰ τὸν Σωκράτην πᾶν τὸ ὑπάρχον χάριν τοῦ ἀνθρώπου ἐγένετο· ὁ δὲ Πλάτων τέλος ἀποδέχεται ἐμπειρικῶς τοὺς πράγμασι καὶ ἀμεινόν· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὸ τέλος ταυτίσει τῇ νοερᾷ τῶν πραγμάτων οὐσίᾳ· ὥστε πάντα τὰ φυσικὰ ὄντα αὐτομάτῳ εὐμοιροῦν ἐνεργείας, ἀνοήτου μὲν ὡς φαινόμενον φυσικοῦ, ἔχοντος δὲ μοναδικὸν εἶδος (τύπον) ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἀνθρώπου, ὑπὲρ σχηματίζει καὶ εἰδοποιεῖ τὴν ὁλὴν.

1) Ὁ Πασχάλης ὅπως ὁμοίαν ἐποίησε πρὸς τὸν Καρτεσίον ἀντιλογίαν τῇ τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὸν Ἀναξαγόραν· Ὁ Καρτεσίος, ὅπως ὁ Πασχάλης, προτάξιμα ἐν πάσῃ τῇ φιλοσοφίᾳ αὐτοῦ μὴ ἔχον χάριν τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' οὐκ ἡδυνήθη ἀπορρυεῖν τὸ μὴ ποιῆσαι αὐτὸν διδόντα λάκτισμα τι, ὅπως τὸν κόσμον εἰς κίνησιν ἔθ'· μετὰ ἐλ τοῦτο τὸν Θεὸν ὑπέλαβε περὶ τὸν εἶναι».

Και ἄλλαι δὲ εἰσιν ἥθικαι γνώσεις ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς τὴν μελέτην τῆς φύσεως εἰσαχθεῖσαι ἐπὶ μὲγλην τῶν προῶν αὐτῆς βλάβῃ.

Οἱ δὲ ὑπέρμαχοι τῶν τελικῶν αἰτίων καὶ τῆς θείας προνοίας οὐκ ἀποδεικνύουσιν τοὺς τιτάνας τούτους τοῦ ὕψους, ἀλλ' ὅση δύναμις ἀντιμάχονται, καίτοι τὸν ῥῶν τῆς νίκης ἐπιστήμης ἀντίτρον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχουσιν.

Ὅτω λόγος λόγον παλαίει· ἐκ δὲ τῆς πάλης ταύτης καὶ συγκρούσεως, ὡς ἐκ παρείων ἀπαστρέπτει τὸ φῶς τῆς ἀληθείας. Τοιοῦτον φῶς καὶ ἐκ τῆς πάλης τοῦ Σωκράτους καὶ τῶν ἀσκητῶν ἀπῆρτραπετο, ὑπερμαχοῦντος ὑπὲρ τῶν τελικῶν αἰτίων καὶ τῆς θείας προνοίας· ἥν δὲ δυνάμιν παλαιστής ἐν λόγῳ καὶ αἰετῇ ἀπῆρτραπετο, ὡς μαρτυρεῖ ἐν τῷ Συμμοσίῳ τοῦ Πλάτωνος ὁ Ἀλκιβιάδης· «καὶ μὴ μοι μίμνηται, ὅτι σὶ μὲν ἀνδραγαθὸν λέγει πρὸς τὸν Ἀγλαῶνα, αὐτὸν δὲ κινῶντα ἐν λόγῳ πέντας ἀνθρώπων, οὐ μόνον τῶν ὡς περ σὺ, ἀλλ' αἰετῇ, ἔπειτα οὐκ ἀνδραγαθόν. Ἐπεὶ Σωκράτους δυνάμεισθε εἰσὶν ὅτι περὶ τοῦ ἔργου οὐ Λισχύλος».

καὶ οὕτως εἰς Ζήνα καὶ ὁ κινῶνται.

Ἀρχαὶ ἐν ᾗ στρεφίζεται ἡ ἥθη τοῦ Σωκράτους φιλοσοφία.

§ 48. Ὁ Σωκράτης ἐπὶ τῶν ἐξῆς ἀρχῶν ἐστῆκε τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ, ἥτις οὖν ἐστὶν ἥθικη· διότι τῆς ἐξετάσεως τῆς φύσεως περικυβηθεὶς εἰς τὴν ἔρευναν ἐπεδόθη τῶν ἀνθρωπίνων πραγματικῶν, σκοπῶν, ὡς εἴη Σενωρῶν, τί εὐσεβείας, τί ἀσεβείας, τί καλόν, τί αἰσχρόν, τί δίκαιον, τί ἀδίκον, τί σωφροσύνη, τί μανία, τί ἀνδρεία, τί δειλία, τί πόλις, τί πολιτικός, τί ἀρχὴ ἀνθρώπων, καὶ περὶ τῶν ἄλλων, καὶ τοὺς μὲν εὐδίας ἡγεῖτο καλοῦς καγαθούς· εἶναι, τοὺς δ' ἀγνοοῦντας ἀνδραποδῶδες ἀνδικίως κικλήσκειν. Καὶ Ἀριστοτέλης· «Σωκράτους περὶ μὲν τὰ ἥθικα πραγματευομένου, περὶ δὲ τῆς ὅλης φύσεως οὐδὲν, ἐν μέρει τούτοις τὸ καθόλου ζητοῦντος καὶ περὶ ὁρισμῶν ἐπιστήσαντος πρώτου τὴν διάνοιν». Διὰ τοῦτο ἐρήθη ὅτι ὁ Σωκράτης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὴν φιλοσοφίαν ἐπὶ τὴν γῆν κατεβίβασεν.

Ἡ πρώτη ἀρχὴ, ἐν ᾗ στρεφίζεται ἡ φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους ἡ ἐνότης· ἐστὶ τοῦ καθόλου ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καθόλου νοῦ. Ὁ δὲ Πλάτων (Πολιτ. 508) τὴν ἰδέαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ἀναπτύσσων καὶ περικυβερῶν προέβη κηρύξας ὅτι ἐπὶ τῆς ἀκορατῆς κορυφῇ τῶν ἰδεῶν ἱσταται τὸ ἀγαθόν, προσβύτερον ὃν καὶ αἰτίον

τῆς οὐσίας καὶ νοήσεως. Ἀ τοῦτο τοῖνον τὸ τὴν ἀλήθειαν παρέχον τοῖς γιγνασκομένοις καὶ τῷ γινώσκοντι τὴν δύναμιν ἀποδιδόν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν εἶναι αἰτίαν δ' ἐπιστήμης οὕσαν καὶ ἀληθείας ὡς γιγνόμενης μὲν διανοοῦ, οὕτω δὲ καλῶν ἀμφοτέρων ὄντων, γνώσεώς τε καὶ ἀληθείας, ἄλλο καὶ κἄλλιον ἐστὶ τούτων ἡγεύμενος αὐτὸ ὀρθῶς ἡγήσει· ἐπιστήμην δὲ καὶ ἀλήθειαν... ἀγαθοῦ μὲν νομίζειν ταῦτ' ἀμφοτέρω ὀρθόν, ἀγαθὸν δὲ ἡγεῖσθαι ὑπότερον αὐτῶν οὐκ ὀρθόν, ἀλλ' ἐπὶ μείζονος τιμητέον τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἔξιν... Καὶ τοῖς γιγνασκομένοις τοῖνον μὴ μόνον τὸ γινωσκόμενον φάναι ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ παρῆναι, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν ὑπ' ἐκείνου αὐτοῖς παρῆναι, οὐκ οὐσίας ὄντος, ἀλλ' ἐπὶ ἐπικρατείας τῆς οὐσίας πρεσβεῖε καὶ δυνάμει ὑπερέχοντος.

Ὁ δὲ Σωκράτης οὐκ ἐχώριζε τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ τοῦ νοῦ· διότι τέλος ὃν τὸ ἀγαθὸν πρὸς ὃ πάντα τείνουσιν, αἰτία δηλονότι, ἥν ἐξ ἀπαντος νοῦς, διότι πάντα ἀληθῆς αἰτία νοερά ἐστιν¹. Ὁ Φίλιππος ἐν τῷ ὁμωνύμῳ διαλόγῳ τοῦ Πλάτωνος λέγει πρὸς τὸν Σωκράτη· «οὐδὲ γὰρ ὁ σὺ νοῦς, ὦ Σώκρατες, ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν· ὁ δὲ ἀπακρίνεται· τὰ γὰρ ἂν, ὦ Φίλιππε, ὃ γ' ἐμοί· οὐ μόνον τὸν ἀληθινὸν ἀμα καὶ θείον οἶμαι νοῦν, ἀλλ' ἄλλως πως ἔχον»· ὁ ἐστὶ ταῦτόν ἐστιν τῷ ἀγαθῷ· ὁ δὲ ἀνθρώπινος νοῦς οὐκ ἐστὶ τὸ ἀγαθόν, καίτοι αὐτοῦ ἐρίεται, καὶ ὅτι, ποιεῖ χάριν αὐτοῦ ποιεῖ· διότι περιωρισμένος ὢν, ἐξ ἀγνοίας πολλῆς, ὡς ὁ Ξένων, τὴν Νεφέλην ἐγκαλῆται ἀντὶ τῆς Ἥρας, τὸ κακὸν ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ· διὸ χάριν ἔχει τῆς γνώσεως καὶ ἐπιστήμης τοῦ ἀγαθοῦ. Τότε μόνον ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ταυτίζεται τῷ ἀγαθῷ καὶ ἀρρομυοῦται τῷ μῶ, ὅταν κάτῳς ἡ τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἀγαθοῦ ἡττι τῆς ἥθικης φιλοσοφίας.

Δευτέρα ἀρχὴ· Ἡ ἥθικη ἀχώριστος τῆς ἀληθείας ὁρμηκεῖ· καὶ τῆς οὐσίας εἰς τὸν θεόν². Ὁ Σωκράτης πρεσβεῖει· ὅτι ὁ Νοῦς πᾶν ὅτι,

1) B. Fouillée Philosophie de Socrate II, pag. 92.

2) Ἡ ἥθικη τοῦ Σωκράτους καὶ ἡ θεολογία ὁπότε διαφύρα ὁνόματα τοῦ αὐτοῦ στοχαστοῦ. Ὁ δὲ ἀγαθὸν ἐστὶν ὁ θεός, ὡς ὁ θεός ἐστὶ τὸ ἀγαθόν· ἀπὸ οὗ τοῦ ἀγαθοῦ λήγει ἐν τῇ τοῦ θεοῦ, ὡς ἡ γνώσις τοῦ θεοῦ ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ. Κατὰ τὸν Σωκράτην ἡ ἥθικη καὶ ἡ θεολογία, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ εὐσεβεία συγχωνεύονται, κοινὴν ἔχουσαι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐν τῷ καθόλου ἀγαθῷ. Vachetot ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἑλλήνων καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν.

ποιεῖ, ποιεῖ τοῦ ἀγαθοῦ ἔνεκα, ἐπίστευεν ὅτι οὐ μόνον τὸν κόσμον πρὸς τὸ βέλτιον διοκῶσκειν, ἀλλὰ καὶ συνέχει καὶ ἐπιμελεῖται καὶ προνοεῖ περὶ αὐτοῦ, μάλιστα δὲ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐφίμενος ἵνα ὅση δύναμις μετὰσχῇ οὗτος τοῦ ἀγαθοῦ· οὕτως ὑπὸ τοῦ φωτός τῆς ἡλικίας, ἡληθείας διακλίνεται καὶ ἐξαφανίζεται, ὡς ὑπὸ τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου τὰ ζοφερὰ σκόπη, οἱ δὲ ἐβλαί δοξασίαι, ὅτι ὁ θεὸς δοτὴρ τῶν κακῶν τοῖς ἀνθρώποις, φθονερός καὶ ἐπιβουλος, καὶ οὗ αὐτὰς ἐκποδὼν ποιοῦνται αἱ προμακαὶ τῆς Νουκτὸς θυγατέρες, αἱ Μαίραι καὶ αἱ Ἑριννίδες. Οἱ αὖτε τοῦ τῆς ἡλικίας φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους πρὸς τὴν ὀλίγην πρεσβυτέραν παραβαλλομένην τὴν τοῦ Αἰσχύλου, Πινδάρου καὶ Προδότου!

Τὸ ἐξῆς χωρίον τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος (σελ. 372) θαυμασιώως τὴν γνώμην τοῦ Σωκράτους ἐκφράζει· οὐλοῦν ἀγαθὸς ὁ θεός, τῶν οὐν τε καὶ κακῶν οὕτως; Τί μὲν; Ἀλλὰ μὴν οὐδὲν γέ τι τῶν ἀγαθῶν βλαβερὸν ἔχει γάρ; Οὐ μοι δοκεῖ. Ἀρ' οὐν, ὁ μὴ βλαβερὸν, βλάπτει; Οὐδὲ μὲν. Ὅ δὲ μὴ βλάπτει, κακὸν τι ποιεῖ; Οὐδὲ τοῦτο. Ὅ δὲ γέ τι μὴδὲν κακὸν ποιεῖ, οὐδ' ἂν τις εἴη κακοῦ αἴτιον; Πῶς γάρ; Τί δὲ, ὡφελῶν τὸ ἀγαθόν; Ναί. Αἴτιον ἔχει οὐκ ἀπὸ πρᾶξιν; Ναί. Οὐκ ἔχει πάντων γὰρ αἴτιον τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ τῶν μὲν εὐ ἐχόντων αἴτιον, τῶν δὲ κακῶν ἀναίτιον. Παντελῶς γ', ἔφη. Οὐδ' ἄρα, ἦν δ' ἐγώ, ὁ θεός, ἐπειδὴ ἀγαθός, πάντων ἂν εἴη αἴτιος, ὡς οἱ πολλοὶ λέγουσιν, ἀλλ' ὀλίγων μὲν τοῖς ἀνθρώποις αἴτιος, πολλῶν δὲ ἀναίτιος· πολὺ γάρ ἐλάττω πάγχαλκ τῶν κακῶν ἡμῶν, καὶ τῶν μὲν ἀγαθῶν οὐδὲνα ἄλλον αἰτιατίον, τῶν δὲ κακῶν ἀλλ' ἄττα δεῖ ζητεῖν τὰ αἴτια, ἀλλ' οὐ τὸν θεόν. Ἀληθέστατα, ἔφη, δοκίμεις μοι λέγειν. Οὐκ ἔρα, ἦν δ' ἐγώ, ἀποδεκτὸν οὐτὲ Ὀμήρου οὐτ' ἄλλου ποιητοῦ τάδε τὴν ἀμάρταν περὶ τοῦ θεοῦ ἀνοήτως ἀμαρτάνοντος καὶ λέγοντος, ὡς δοιοὶ πίθοι

καταλείπειν ἐν Διὶ οὕτως
 κερῶν ἐμπελοῖ, ὁ μὲν ἐσθλὸν, αὐτὸς δὲ δευλὸν·
 καὶ ὃ μὲν ἂν μέλλας ὁ Ζεὺς εὖ ἀμπερῶν,
 ἄλλοτε μὲν τε κακῶν ὅνι κέρταται, ἄλλοτε δ' ἐσθλῶν·
 ὃ δ' ἂν μὴ, δαλ' ἄρα ταῦτ' ἐνερα,
 τὸν δὲ κακῇ βουδρωστί ἐπὶ χθόνα διὰν ἐλαύνει,
 οὐδ' ὅς τ' αἰεὶς ἡμῶν Ζεὺς ἀγαθῶν τε κακῶν τε τέκνονταί.
 (Ἰδ. § 16, σελ. 103).

Τοιαύτη ἡ ὁρησκευτικὴ ἀναμείφωσις τοῦ Σωκράτους· πάντες οἱ ὑπακοὴ μῦθοι καὶ αἱ παράλογοι περὶ θεῶν διδασκαμοναὶ καὶ παρα-
 (ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΤΑΔΙΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

δόσεις, αἱ τοσοῦτον τὴν μεγαλοφυίαν τοῦ Αἰσχύλου καὶ Πινδάρου ἐπαύσανται ἐκ βάλρων καταρρέουσιν.

Αἱ δὲ περὶ τῆς θείας Προνοίας ἰδίαι τοῦ Σωκράτους καλῶς ἐκτινένται παρὰ Ξενοφάντος ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι (Α, δ', καὶ Δ, γ') καὶ παρὰ Πλάτωνος ἀλλαχοῦ τε καὶ ἐν τοῖς Νόμοις (σελ. 899). Κατὰ δὲ τοὺς ἡμετέρους χρόνους πλείστου λόγου ἔχουσιν πραγματείας (Socrate et notre temps, Théologie de Socrate, Dogme de la providence) συνέγραψεν ὁ σοφὸς φιλόκληρος Γουσταῖος Ἐγγέλιν, ἐξελληνισθεὶς ἀπὸ τοῦ διαπρεποῦς λογίου Ι. Βαλέττα, εἰς ἣν καὶ παραπέμπωμεν τοὺς βουλομένους πλεῖω μαθεῖν.

Ὁ Σωκράτης τὰς ἀποδείξεις περὶ τῆς θείας προνοίας ποιεῖται χρώμενος οὐ τῇ ἐλεγκτικῇ μεθόδῳ, ἀλλὰ τῇ διαλεκτικῇ, ἣν συνήθως μετεχειρίζετο πρὸς διδασκαλίαν τῶν συνημερύντων καὶ συνδιατριβόντων αὐτοῦ. Ἐξ αὐτῶν ἦν καὶ Ἀριστοδῆμος ὁ μικρὸς ἐπικαλούμενος, ὅς οὐ μόνον οὐκ ἔθηκε τοῖς θεοῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν θνόντων κατεγέλαι· πρὸς δὲ τοῦτον ὁ Σωκράτης, ποιεῖται τὴν περὶ προνοίας διάλεξιν· «Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ἀριστοδῆμε, ἔστιν οὐς τις ἀνθρώπων τεταθῶμας ἐπὶ σοφίᾳ; Ἐγώ, ἔφη, καὶ ὁ, ἔφη ἡμῖν, ἔφη, τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Ἐπὶ μὲν τῶν ἐπὶ τῶν ποιήσας Ὀμηρον ἔρωγε μάλιστα τεταθῶμας, ἐπὶ δὲ διδυρμέφω Μελαννιπίδην, ἐπὶ δὲ τραυφιδί Σοφοκλέα, ἐπὶ δὲ ἀνδριαντοποῖζ Περικλῆα, ἐπὶ δὲ ζωγραφίᾳ Ζεύει. Πότερ' οὖν οὐκ οὐκ οἱ ἀπεργαζόμενοι εἰδωλα ἔρπονται καὶ ἄλλα ἀξιοθαυμάστοι εἶναι ἢ οἱ ζῶντες ἐμφανέστεροι καὶ ἐνεργεῖ; Πολὺ νῆ Δία οἱ ζῶντες, εἰ περὶ μὴ τυχρὴ τινί, ἀλλ' ὑπὸ γνῶμης ταύτης γίνονται. Τῶν δὲ ἀτεκμήριος ἐχόντων ἐτοῦ ἐνὶ καὶ τῶν φανερῶν ἐπ' ὡφελείᾳ ὄντων πότερ' ἔστιν ἢ πότερ' αὐτῶν γνῶμης ἔργα κρίνεις; Πρέπει μὲν τὰ ἐπ' ὡφελείᾳ γινόμενα γνῶμης εἶναι ἔργα. Οὐκ οὐκ δοκεῖ σοι ὁ ἐξ ἀρχῆς ποιῶν ἀνθρώποις ἐπ' ὡφελείᾳ προσεῖναι αὐτοὺς δι' ὧν αἰσθάνονται ἑκάστα, ὀρθαλοῦν μὲν ὡς ὁρᾶν τὰ ὀρθά, ὡς τὰ ὡστ' ἀκούειν τὰ ἀκουστά; Ὅσμων ἔργα, εἰ μὴ ἄλλως προσεβήσαν, τί ἂν ἡμῶν ὄφελος ἦν; τίς δ' ἂν αἰσθάνηται ἢ γινώσκων καὶ δρᾶμεν καὶ πάντων τῶν διὰ στόματος ἡδίων, εἰ μὴ γλώττα τούτων γράμων ἐνεργεσθῇ; πρὸς δὲ τοῦτοις οὐ δοκεῖ σοι καὶ τοῦτο προνοίας ἔργον οἰκνέειν, τὸ ἐπὶ ἀσθενείᾳ μὲν ἢ ὡς, βλεφάρους αὐτὴν θυροῦσαι, δ' ὅταν μὲν αὐτῇ χρῆσθαι τὸ δὲρ ἀναπεινάνονται, ἐν δὲ τῷ ὕπνῳ συγχέσθαι; ὡς δ' ἂν μὴδὲ ἀνεμοὶ βλάπτουσι,

ἡμῶν βλεφαρίδας ἡμεῖς οὐροὶ τε ἀπογοιτῶσαι τὰ ὑπὲρ τῶν ὁμμάτων, ὡς μηδ' ὁ ἐκ τῆς κεφαλῆς ἰδρὸς κακοῦργη· τὸ δὲ τὴν ἀκὴν διεχέσθαι μὴ πάσας φωνάς, ἐμπιπλάσθαι δὲ μηδ' ὅποτε· καὶ τοὺς μὲν πρόσθεν ὄντας πᾶσι ζώουσιν οὖτοι μένειν εἶναι, τοὺς δὲ γομφίους οὖτοι παρὰ τούτων διεκμύμους λεκίνειν· καὶ στόμα μὲν, δι' οὗ ὡν ἐπιθυμᾷ τὰ ζῶα εἰσπίμπεται, πλεόνον ὀρθαλμῶν καὶ βινῶν καταβίνει· ἐπεὶ δὲ τὰ ἀποχωροῦντα δυσχερῆ, ἀποστρίφει τοὺς τούτων ἔχρους ἢ δυνατὸν προσωτῶτα ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων· ταῦτα οὕτω προνοητικῶς πεπραγμένα ἀπορείς πότερα τύχης ἢ γνώμης ἐρεῖσθαι; Οὐ μὲν τὸν Δία, ἔφη, ἀλλ' οὕτω γε ἀσκοποῦντο πᾶν εἶκοι ταῦτα σοφὸς τινος δημιουργοῦ καὶ φιλοζώου τεχνίτη.

Οὐαί, ὦ Σωκράτες, ὑπερῶν τὸ δαμόμονον, ἀλλ' εἴ ποιν μεγαλοπρότερον ἡγοῦμαι, ἢ ὡς τῆς ἐρᾶς θραύειας προσδοκῆσαι. Οὐκοῦν, ἔφη, ὅσοι μεγαλοπρότερον ἀξίως τε θεραπεύειν, τοσοῦτον μέλλον ἔχει τὸν αὐτό. Εὐ τοι, ἔφη, ἐπεὶ εἰ νομίζωμεν θεοὺς ἀνθρώπων τι φροντίζειν, οὐκ ἂν ἀμελοῖνεν κατ' αὐτὸν. Ἔπειτα οὐκ οἱ ἐφροντίζουν; οἱ πρῶτον μὲν τῶν τῶν ζώων ἀνθρώπων ὅρθον ἀνίστησαν· ἢ δὲ βούληται καὶ προσεῖν πλὴν ποιεῖ δύνασθαι, καὶ τὰ ὑπερβίον μέλλον θεῶσθαι καὶ ἥττον κακῶς θάλα. Ἔπειτα τοῖς μὲν ἄλλοις ἱερπετοὺς πόδας ἐδωκεν, οἱ τὸ πορεύεσθαι μόνον παρέχουσι· ἀνθρώπων δὲ καὶ χεῖρας προσέθηκεν, αἱ τὰ πλείστα οἷς εὐδαίμωνι νώτοι ἐκίνοιν ἐκείνους ἐξεργάζονται· καὶ μὴ γλῶτταν γε πάντων τῶν ζώων ἔχοντων, μὴ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐποίησαν οἷον ἄλλοτε ἀλλοτρίῳ ψαύουσιν τοῦ στόματος ἀπλοῦν τε τὴν φωνὴν καὶ σημειῖναι πάντα ἀλλήλοις ἢ βουλόμεθα. Οὐ τοίνυν μόνον ἥκεισε τῷ θεῷ τοῦ σώματος ἐπιμεληθῆναι, ἀλλ' ὅπως μέγιστόν ἐστι, καὶ τὴν ψυχὴν κρητιστὴν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνέφρουσε· τίνος γὰρ ἄλλου ζώου ψυχὴ πρῶτα μὲν θεῶν τῶν τὰ μέγιστα καὶ ἀλλιστά συνταξάντων θρῆνται ὅτι εἰσι; τί δὲ ῥῶλον ἄλλο ἢ ἀνθρώπων θεοὺς θεραπεύουσι; ποῖα δὲ ψυχὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἰκανωτέρα προσυλάττειται, ἢ λαμὼν ἢ δίφρος ἢ φύκη ἢ θάλαττα, ἢ νόσοις ἐπινοήσεται, ἢ ῥώμῃν ἀσκήσεται, ἢ ὅσα ἂν ἀκούσῃ ἢ ἰδῇ ἢ μύθῳ ἰκανωτέρα ἐστὶ διαμνησθῆναι; Οὐ γὰρ πάντοτε κατὰ δῆλον ἐστὶ παρὰ τέλλα ζῶα ὥστερ' οὐκ ἀνθρώποι βιοτεύουσιν, ῥίσι καὶ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ κρητιστεύουσιν; Οὐτε γὰρ βοὸς ἂν ἔχων σῶμα, ἀνθρώπου δὲ γνώμην, εἶδεναι ἂν πράττειν ἢ ἐβούλετο, οὐδ' ὅσα χεῖρας ἔχει, ἄφροντα δ' ἐστὶ, πλὴν οὐδὲν

ἔχει· σὺ δὲ ἀμροτέρων τῶν πλείστον ἀξίων τετυχηκώς, οὐκ οἱ σοι θεοὺς ἐπιμελεσθαι;

Ἐνταῦθα μὲν ὁ Σωκράτης τὰς ἀποδείξεις ὅτι ὁ ποιητὴς τῶν ἀνθρώπων θεὸς προνοεῖ καὶ ἐπιμελεῖται αὐτοῦ ἐκ τῆς τελειότητος τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀρτῶναι, ἐν δὲ τῇ ἐτέρᾳ (Δ, γ') αἱ ἀποδείξεις ἐκ τοῦ ἔξω κόσμου εἰσι· διότι πάντα γὰρ τὸν ἀνθρώπου ἐγένοντο, ὁ ἥλιος, τὸ φῶς, ἡ σελήνη, τὸ ὕδωρ, τὸ πῦρ, τὰ φυτὰ, τὰ ζῶα κτλ. Ὁ Ἐυθύμης εἰς πᾶσαν ἀπόδειξιν τοῦ Σωκράτους ἐπιφρονεῖ, καὶ τοῦτο χάριτος ἀξίον, καὶ τοῦτο μελάνθρωπον, καὶ τοῦτο προνοητικόν. Ὅτι δὲ ἐν ἀμροτέραις ταῖς διαλέξεσι γίνεται λόγος οὐ μόνον περὶ τῆς μερικῆς προνοίας τῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς καθολικῆς, τῆς τοῦ παντός, διότι καὶ τοῦτο καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ὁ θεὸς συνέχει καὶ κυβερνεῖ, ἀγαθὴ αὐτὰ καὶ ὑγιὰ καὶ ἀ- γήρετα παρέχων τοῖς γρομνέοις, ἐφίρται ἐν τοῖς ἔμφορσι (σελ. 194—195).

Θεωρία περὶ ἀρετῶν ὡς ἐπιστημῶν.

§ 49. Τρίτη ἀρχή. Ὅτι ἡ ἀρετὴ ἐπιστήμη ἐστὶ.

Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Σωκράτους βλαβεία ἐστὶ, πρωτότυπος, εἶπερ τις καὶ ἄλλη, καὶ γόνυμος πολλῶν καὶ σπουδαίων ἡθικῶν ἀρχῶν καὶ ἀξιωματικῶν καὶ πρακτικῶν τοῦ βίου κανόνων. Ἰδωμεν πῶς ἀποδείκνυσιν, ὅτι αἱ ἀρεταὶ εἰσὶ ἐπιστήμαι· καὶ πρῶτον περὶ σοφίας.

«Σοφίαν δὲ τί ἂν φησάμεν εἶναι; εἰπέ μοι, πότερ' σοὶ δοκοῦσιν οἱ σοφοὶ ἐπίστανται, ταῦτε σοφοὶ εἶναι, ἢ εἰσὶ τινες ἃ μὴ ἐπίστανται σοφίαν; Ἄ ἐπίστανται δῆλον ἐστὶ, ἔφη, πῶς γὰρ ἂν τὸ γε μὴ ἐπίσταιτο, ταῦτα σοφὸς εἴη; Ἀρ' οὐκ οἱ σοφοὶ ἐπιστήμησορφοὶ εἰσι; Τίνι γὰρ ἂν, ἔφη, ἄλλω τις εἴη σοφός, εἰ γε μὴ ἐπιστήμη; Ἄλλο δὲ σοφίαν οἱ εἶναι ἢ ὅ σοφοὶ εἰσιν; Οὐκ ἔγωγε. Ἐπιστήμη ἄρα σοφία ἐστίν; Ἐμοὶ γε δοκεῖ. (Γεγὼς Ἀπομν. Δ, σ', 7—).

Ἡ σοφία καὶ σωφροσύνη καὶ αὐτὴ· «Σοφίαν δὲ καὶ σωφροσύνην οὐ δύναται, ἀλλὰ τῷ τὰ μὲν καλὰ καὶ ἀγαθὰ γινώσκοντι καὶ χρῆσθαι αὐτοῖς καὶ τῷ τὰ αἰσχρὰ εἰδότες ἀποφεύγειν· σοφὸν τε καὶ σωφρονεῖν ἔκρινεν. . . . . Ἐρῇ δὲ καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀνδρείαν, καὶ ἀρετὴν σοφίαν εἶναι· τὰ τε γὰρ δίκαιον καὶ πάντα ὅσα ἀρετὴ πράττειται καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ εἶναι· καὶ οὐτ' ἂν τοὺς ταῦτα εἰδότες ἄλλο ἂν τι τούτων οὐδὲν προελθεῖν οὐτε τοῖς μὴ ἐπιστάμενοις δύνασθαι πράττειν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἡμέτεροις ἀμαρτάνειν· οὕτω καὶ τὰ καλὰ τε

κἀγαθὸς τοὺς μὲν σοφούς πράττειν, τοὺς δὲ μὴ σοφοὺς οὐ δύνασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐκ ἐγγυρῶσιν, ἀμαρτάνειν· ἐπεὶ οὖν τὰ τε δίκαια καὶ τὰλλα καλὰ τε κἀγαθὰ ἀρετῇ πράττεται, ὁ δὴλον εἶναι ὅτι καὶ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἄλλη πᾶσα ἀρετὴ σοφία ἐστίν. (Αὐτοῦ, Γ, 9', 4—5).

Ἦ ἴσθιν ἀνδρεία; ἡ σοφία τῶν δεινῶν καὶ μὴ δεινῶν, ἡ ἐπιστήμη τῶν δεινῶν καὶ θεοκραλίων· ὥστε οἱ ἐπιστάμενοι τοῖς δεινοῖς τε καὶ ἐπουρανίοις καλῶς χρῆσθαι ἀνδρεῖοι εἰσιν· οἱ δὲ διακρίνοντες τούτου δειλοί. (Πλάτ. Πρωτ. σελ. 316. Αἰχ. 194).

Τί δὲ δίκαιος; Ὁ εἰδώς τὰ περὶ ἀνθρώπου νόμιμα. Εὐσεβὴς δὲ Ὁ εἰδώς τὰ περὶ θεοῦ νόμιμα. (Ἀπομν. Δ, 7, 4—6). Ὁ Σωκράτης ἀναγνωρίζει, ὡς ὁ Σοφοκλῆς (Σ 44, σελ. 171), νόμους γραπτούς καὶ νόμους ἀγραπτοὺς ὑπὸ τῶν θεῶν τεθέντας, ὧν ἡ παράβασις ἀναπόδρευτον ἐπάγει τιμωρίαν· «ἀίκεν γὰρ τοῖς διδόναι οἱ παρεκκλίνοντες τοὺς ὑπὸ τῶν θεῶν κεμένους νόμους, ἢν οὐδὲν τρόπον δυνατόν ἀνθρώπων διαφυγῇ, ὥστε τοὺς ὑπ' ἀνθρώπων κεμένους νόμους ἐνίοι παρεκκλίνοντες διακρίνουσι τὸ δίκαιον, δίδοναι, οἱ μὲν λαμβάνοντες, οἱ δὲ βιάζοντο». (Ἀπομν. Δ, δ'). Τὸ κεράλιον τοῦτο τῶν Ἀπομνημονευμάτων τὰ πρῶτα σπέρματα ἐνέχει τῶν ὁρίστων θεωριῶν τοῦ φυσικοῦ δικαίου. (βλ. Fouillée *Philosophie de Socrate* I, σελ. 298—305).

Ἐπιυθὶ δὲ πᾶσα ἀρετὴ ἐπιστήμη ἐστίν, ἡ ἐπιστήμη ἐστίν ἡ ῥίζα πάσης ἀρετῆς, πάσης ἡθικῆς πράξεως, ὡς ἡ ἀμείβου πάσης κακίας καὶ πάσης κακῆς πράξεως. Ὁ Σωκράτης, ὡς καὶ ἐκ τῶν προειρημένων ἐξάγεται, παρεδίχετο ὅτι πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀπαιτοῦσιν ἀρετὴν. Ὁ δὲ Πρωταγόρας ἐν τῷ ὁμιονίμῳ διαλόγῳ τοῦ Πλάτωνος (σελ. 329, Β, 349 Β) τούτωντιον τὴν σοφίαν, σωφροσύνην, ἀνδρείαν, ὁσιότητα μίαν ὑπολαμβάνει τῆς ἀρετῆς, οὐκ ἀπλᾶς δὲ ὀνόματι. Ὁ Σωκράτης δὲς καὶ τρεῖς τὸ αὐτὸ τίθησιν αὐτῇ ἰσότητά· ἀσοφία καὶ σωφροσύνη καὶ ἀνδρεία καὶ δικαιοσύνη καὶ ὁσιότης, πότερον ταῦτα, πέντε ὄντα ὀνόματα, ἐπὶ ἐνὶ πράγματι ἐστίν, ἢ ἐκάστη τῶν ὀνομάτων τούτων ὑπόκειται τις ἴδιος οὐσίας καὶ πρᾶγμα ἔχον ἑαυτοῦ δύναμιν ἐκαστον, οὐκ ὅν οἶον τὸ ἕτερον αὐτῶν τὸ ἕτερον; Ἐρησθη οὐν οὐκ ὀνόματα ἐπὶ ἐνὶ εἶναι ἀλλ' ἐκαστον ἰδίῳ πράγματι τῶν ὀνομάτων τούτων ἐπικρίσκει, πάντα δὲ ταῦτα εἶναι μόρια ἀρετῆς, οὐκ ὡς τοῦ χρυσοῦ μόρια ὁμοῖα ἐστὶν ἀλλήλοις καὶ τῷ ὅλῳ οὐ μόριός ἐστιν, ἀλλ' ὡς τὰ τοῦ

προσώπου μόρια καὶ τῷ ὅλῳ οὐ μόριός ἐστιν καὶ ἀλλήλοις ἀνόμοια, ἰδιᾶν δύναμιν ἔκαστα ἔχοντα».

Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀποδοκιμαεῖ τὴν Σωκρατικὴν ταύτην ἐνότητα τῆς ἀρετῆς λέγων ἐν τοῖς *Πολιτικοῖς* (Α, 13)· «ὥστε φανερόν, ὅτι ἐστὶν ἡθικὴ ἀρετὴ τῶν εἰρημένων πάντων, καὶ οὐκ ἡ αὐτὴ σωφροσύνη γυναικὸς καὶ ἀνδρός, οὐδ' ἀνδρεία καὶ δικαιοσύνη, καθάπερ ὦτο Σωκράτης... πολὺ γὰρ ἄμεινον λήγουσιν οἱ ἐξαριθμοῦντες τὰς ἀρετάς».

Ὡς δὲ ὁ Σωκράτης μίαν καὶ μόνην παρεδίχετο ἀρετὴν, οὕτω καὶ μίαν καὶ μόνην ἐπιστήμην αὐτῆς, διότι οὐ πᾶσα ἐπιστήμη ἀρετὴ ἐστίν, ἀλλὰ μόνη ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀγαθοῦ· «οὐ τοῦ ἐπιστημονίας ἦν ζῆν τὸ εὖ πράττειν τε καὶ εὐδαιμονεῖν ποιεῖν, οὐδὲ ἐμπαινεῖν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, ἀλλὰ μίαν οὕτως αὐτῶν μόνον τῆς περὶ τὸ ἀγαθὸν τε καὶ κακόν». (Πλάτ. Ναρμ. σελ. 174). Οὐδεὶς πράττει μετὰ λόγου τὸ ἀγαθόν, ἀν μὴ νοῇ καὶ γινώσκῃ αὐτό.

Ἀλλὰ τὴν καθόλου ἐπιστήμην μόνον ὁ θεὸς κατέχει, διότι καθόλου νοῦς καὶ καθόλου ἀγαθόν ἐν καὶ τὸ αὐτόν εἰσι, ὁ θεός· «Ὅστις ἐν τῷ καθόλου (l'absolu), λέγει οὐ Fouillée, πρῶταρχος ὑπερῶν καὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ νοῦ. Ἐν τούτῳ τῷ ὅλῳ ἡ ἐπιστήμη τὸ ἀγαθόν ἐστίν, τὸ δὲ ἀγαθόν ἡ ἐπιστήμη, ἀνευ διακρίσεως αὐτῶν· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ καλὴ τῆς, ἢ ὁ Σωκράτης ὑπερέκταν τοῦ ἀνθρώπου ἀμείβως πως εἶδεν, ἐν μέρει δὲ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἀνθρώπον κατεβίβασε. Μόνος ὁ θεὸς σοφός ἐστὶ, μόνος τὴν καθόλου ἐπιστήμην κατέχει, ὅτι ἐστὶν ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀγαθοῦ. Ὁ δὲ ἀνθρώπος οὐκ ἐστὶ σοφός, ἀλλὰ φιλόσοφος, ἐπὶ τὴν σοφίαν, τὴν ἐπιστήμην καὶ ζητῶν τὴν κατὰ αὐτῆς, διότι δι' αὐτῆς καὶ μόνῃς καὶ ἐν αὐτῇ, ὅσον οἶόν τε, τὸ ἀγαθὸν ταυτίζεται τῷ νῷ, ὁ δὲ νοῦς τῷ θείῳ νῷ προσεγγίζει καὶ ἐξομοιωταί, ἢ δὲ πρᾶξι τῆς ἀρετῆς αὐτομάτως, ὡς ἀπὸ πηγῆς, ἀναβροῦ ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀντιδράσεως, διότι καὶ ἡ θέλησις εὐπειθὴς τῷ νῷ ὑποταγεί. αὐτοῖς ταῦτα εἰδῶτας (τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ) ἄλλο ἀντὶ τούτων οὐδὲν προαιρεσιβαί». (Ιδὲ σελ. 200).

Περὶ προσεγγίσεως τοῦ ἀνθρώπου τῷ θείῳ καὶ ἐξομοιώσεως· αὐτῇ διὰ τῆς ἀρετῆς ὁ Σωκράτης ἐν τῷ *Θεαιτήτῳ* (σελ. 176) λέγει τὰ ἐξῆς· «Ὁμοιωσις δὲ δικίον καὶ ὅσον μετὰ

1) B. Havet *Le Christianisme*, I, σελ. 143—144.

προηέως γενέσθαι· ἀλλὰ γὰρ, ὡς ἄριστα, οὐ πᾶν ἔρδιον πιστάι ὡς ἄρα οὐχ ὦν ἕνεκα οἱ πολλοὶ φασὶ δαίν πονηρίαν μὲν φεύγειν, ἀρετὴν δὲ διδόναι, τούτων γὰρ τὸ μὲν ἐπιτηδευτόν, τὸ δ' οὐ, ἵνα μὴ κακὸς καὶ ἵνα ἀγαθὸς δοκῇ εἶναι· ταῦτα γὰρ ἔστιν ὁ λεγόμενος γραῶν ὕψλος, ὡς ἱμοὶ φαίνεται· τὸ δὲ ἀληθὲς οὐδὲ λέγεται. Θεὸς οὐδ' αὖτις οὐδαμῶς ἀδικος, ἀλλὰ ὡς οἷόν τε δικαιοτάτος, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῷ ὁμιούτερον οὐδὲν ἢ ὅς ἂν ἡμῶν αὐ γένηται ὅτι δικαιοτάτος. Περὶ τούτου καὶ ἡ ὡς ἀληθῶς δεινότης ἀνδρός καὶ οὐδενία τε καὶ ἀνδρεία· ἡ μὲν γὰρ τούτου γνώσις σοφία καὶ ἀρετὴ ἀληθινή, ἡ δὲ ἀγνοία ἀμαθία καὶ κακία ἐναργής· αἱ δ' ἀλλὰ δεινότητές τε δοκοῦσι καὶ σοφία ἐν μὲν τοῖς κακίαις δυναστείας γιγνόμεναι φορτικαί, ἐν δὲ πόντοις βέλαντοις.

Ἡ γνῶσις λοιπὸν τοῦ ἀγαθοῦ ἀληθινή ἐστὶ σοφία καὶ ἀρετὴ καὶ ἔχει ἐνθὺ εἰς τὴν ἐξορρωσίαν τοῦ ἀνθρώπου· τῷ θεῷ· διότι καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου γὰρ ἔστιν, ὡς ὁ θεός. Οὕτω στερρὸς ἀντίκειται ὁ Σωκράτης τῆς νοερᾶς ἀρχῆς τοῦ Ἀναξαρχίδου, ὅτι κἄν λέγῃ ἐν τῷ *Φαίδρῳ*, τὸν μὲν ἰσχυρὰ κατεστῶσαν ἐπὶ τὸ κρείττον καὶ κρατὶς αὐτὴν τιθεῖς τῆς ἡλικῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας, ὀλιγωρῶν αἱ δ' ἐξέτελλαν τὰς ἄλλας τῆς ψυχῆς δυνάμεις, τὴν δὲ λαλοῦσαν, τὴν αὐτεξούσιον, τὸ ἐπιθυμητικόν. Τὸ νοερὸν μέρος τῆς ἀρετῆς ἀπερρίφθη τὰ λοιπὰ. Ὁ Σωκράτης ἐν τῷ πρώτῳ Ἀλκιβιάδῃ ζητεῖ ἀποδείξαι ὅτι τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔστιν ἐν τῷ σώματι, ἀλλ' ἐν τῇ ψυχῇ, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἀγαθὸν ἐν τῷ λόγῳ.—Σωκ. Ἀρ' οὖν, ὦ φίλε Ἀλκιβιάδη, καὶ ψυχὴ εἰ μάλλιν γινώσκειται αὐτῇ, εἰς ψυχὴν αὐτῇ βλαπτέον, καὶ μέλειστο εἰς τούτου αὐτῆς τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐγγίγνεται ἡ ψυχῆς ἀρετὴ, σοφία, καὶ εἰς ἄλλο ᾧ τούτου τυγχάνει ὁμιον ὄν;—Ἀλκ. Ἐμοιγεῖ δοκεῖ, ὦ Σωκράτης.—Σωκ. Ἐχομεν οὖν εἰπεῖν, ὅτι ἐστὶ τῆς ψυχῆς νοερώτερον ἢ τούτου, περὶ ὃ τὸ εἰδέναι τε καὶ προνοεῖν ἐστίν;—Ἀλκ. Οὐκ ἔχομεν.—Σωκ. Τῷ θεῷ ἄρα τοῦτο εἰσὶν αὐτῆς, καὶ τις εἰς τούτου βλάπτει καὶ πᾶν τὸ θεῶν γνῶσις, θεόν τε καὶ προνοεῖν, οὕτω καὶ αὐτὸν ἂν γνῶσι μέλειστο.

Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὴν ἱστορικὴν ποιῶν ἀνέπτυξιν τῆς ἡλικῆς λέγει τὰ ἑξῆς ἐν τοῖς *Μεγίστοις Πράξεσι* (Α, α', 6—8). «Πρώτος μὲν οὖν ἐνιέμενος Πυθαγόρας περὶ ἀρετῆς εἰπεῖν, οὐκ ὁρθῶς δι' τὰς γὰρ ἀρετὰς εἰς τοὺς ἀριθμούς ἀνάγων οὐκ οἰκείην τῶν ἀρετῶν τὴν θεωρίαν ἐπιείητο. Οὐ γὰρ ἔστιν ἡ διακρίσις ἀριθμῶς

ἰσάκεις ἴσος. Μετὰ τούτων Σωκράτης ἐπιγενομένος βέλτιον καὶ ἐπὶ πλείον εἶπεν ὑπὲρ τούτων, οὐκ ὁρθῶς δι' οὗτος. Τὰς γὰρ ἀρετὰς ἐπιστήμας ἐποίησεν, τοῦτο δ' ἐστὶν εἶναι ἀδύνατον· αἱ γὰρ ἐπιστήμαι πᾶσαι μετὰ λόγου· λόγος δὲ ἐν τῷ λογιστικῷ τῆς ψυχῆς ἐγγίγνεται μορίῳ. Γίνονται οὖν αἱ ἀρεταὶ πᾶσαι κατ' αὐτὸν ἐν τῷ λογιστικῷ τῆς ψυχῆς μορίῳ. Συμβαίνει οὖν αὐτῷ ἐπιστήμας ποιοῦντι τὰς ἀρετὰς ἀνακρίναι τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς, τοῦτο δὲ ποιῶν ἀναίρει καὶ πᾶθος καὶ ἥθους· διὸ οὐκ ὁρθῶς ἤφατο ταύτη τῶν ἀρετῶν. Μετὰ δὲ τούτων Πλάτων διελέετο τὴν ψυχὴν εἰς τε τὸ λόγον ἔχον καὶ εἰς τὸ ἄλογον ὁρθῶς καὶ ἀπέδεικνεν ἐκείσθ' ἀρετὰς προστεκούσας.

Τὴν διαίρεσιν τῆς ψυχῆς εἰς δύο εἶδη, εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον, ἄλλα τε χωρία τῶν Πλατωνικῶν Διαλόγων μαρτυροῦσι καὶ τὸ τοῦ Τιμαίου (σελ. 69) τόδε· «Οἱ δὲ (θεοὶ) μιμούμενοι (τὸν δημιουργόν) παραλβόντες ἀρχὴν ψυχῆς ἀλίκταν, τὸ μετὰ τούτῳ θνητὸν σῶμα αὐτῇ περιετόρυνον ὀγκματὰ τε πᾶν τὸ σῶμα ἔδοσαν, ἄλλο τε εἶδος ἐν αὐτῷ ψυχῆς προσηκούσθον τὸ θνητόν, διὰ καὶ ἀναγκαῖα ἐν αὐτῷ παθήματα ἔχον, πρῶτον μὲν ἡδονήν, μέγιστον κακοῦ δόλεον, ἔπειτα λύπας ἀγαθῶν ὀργὰς· ἐπὶ δ' αὖ θάρος καὶ φόβον, ἄρρην συμφορῶν, ὅθεν δὲ δυσπραγεύθητον, ἐλπίδα δ' εὐπραγίαν»· αἰσθήσις δὲ ἀλόγῳ καὶ ἐπιγρητῇ παντός ἐσται συγκεκρισάμενοι ταῦτα τὸ θνητόν γένος ἐνέθεσαν καὶ διὰ ταῦτα δὴ σεβόμενοι μαίνεσθαι τὸ θεῶν (τὸν νοῦν), ὅτι μὴ πᾶσα ἦν ἀνάγκη, ὡς ἐκείνους κατοικίζουσιν εἰς ἄλλην τοῦ σώματος οἰκίαν τὸ θνητόν, ἰσθμὸν καὶ ὄρον διοικοῦσιν ὅντες τῆς τε κερφαλῆς καὶ τοῦ στήθους, αἰχμὰς μεταξύ τιθέντες, ἵνα εἴη χωρὶς. Ἐν δὲ τοῖς στήθεσι καὶ τῷ καλουμένῳ θώρακι τὸ τῆς ψυχῆς θνητὸν μέρος ἐνέδουν, καὶ ἐπειδὴ τὸ μὲν ἄμεινον αὐτῆς, τὸ δὲ ἄγον ἐπερῶδες, διοικοῦσιν τὸ τοῦ θώρακος στήθος, διακρίνοντες οἷον γυναικῶν, τὴν οὐ γυναικῶν χωρὶς οἰκίαν, τὰς φρένας διάπρηγμα εἰς τὸ μέσον αὐτῶν τιθέντες. Τὸ μετέγον οὖν τῆς ψυχῆς ἐκείνης καὶ θυμοῦ, φιλόνομον ὄν, κατέκειτο ἐν αὐτῷ τῆς κερφαλῆς μεταξύ τῶν φρενῶν τε καὶ αὐτοῦ, ἵνα τοῦ λόγου καθεστὸν ὄν κοινῇ μετ' αὐτοῦ βίη τὸ τῶν ἐπιθυμιῶν κατέγει γένος, ὅπως ἐν τῇ ἀκατοπείᾳ τῷ ἐπιτήρηματι καὶ λόγῳ μετὰ δὲ πειθεσθῇ ἐκὼν ἰθὺλοι... Τὴν δὲ δὴ κερδὴν ἀρχὰς τῶν φρεσῶν καὶ πηγὴν τοῦ περιεργουμένου κατὰ πάντα τὰ μέλη σφοδρῶς αἵματος εἰς τὴν δορυφορικὴν οἰκίαν κατέστησαν, ἵνα,

δε ζήσκει το του θυμού μέρος, του λόγου παραγγιλλόμενος, ως τις άδικος περί αυτά γίγνεται πράξις έξωθεν ή και τις από των έξωθεν επιθυμιών, οξείας διά πάντων των στενωπών πέν όσον αισθητικόν εν τω σώματι των τε παρακαλύψεων και άπειλων αισθανόμενον γίγνεται έπ' αλλοον και έποιτο πάντα, και τό βέλτιστον αίστως εν αυτοίς πένον ήγμετο εν έφ. . . . . Τό δε έπιθυμητικόν ειδότις, ως λόγου μιν ουτε ζωνται, έμεινεν, ει τε πη και μεταλαμβάνοι αυτοών κληρώσεως, ουκ έμμευον αυτοφ τό μέλειν τίνων έσσι. . . . . Άγων, υπό δε ειδώλων και φαντασμάτων νυντός τε και μεθ' ήμέραν μέλιστα φυγαγωγήσοιτο, τ' ουκ δ' ήθεός επιβουλεύσας αυτοφ την ήπατος ιδίαν ένέστησε και έθηκεν εις την εκείνου κατοικήσαν.

Την εις δύο δε διαίρεσιν της ψυχής εις λογικόν και έλογον ειδος άποδεχόμενος και ό 'Αριστοτέλης, τόν νούν άρχοντα' και ήγεμόνα, ως ό 'Αναξαγόρας, Σωκράτης και Πλάτων, διαζωήρων έκάρησαν κρύπτειν, ως ει ήν άριστος του 'Αναξαγόρου μαθητής, τόν δε κατά νούν όντα τόν μόνον τω άνθρωφ προσήκοντα' «Εί δ' η άπο δ' ους προς τόν άνθρωπον, λέγει εν τοις 'Ηθικοις Νικομαχείοις (I, ζ', 8—10), και ό κατά τούτον βίος θεός προς τόν ανθρώπινον βίον. Ου γάρ δε κατά τούς περαινούντας άνθρωποις φρονείν άνθρωπον όντα ουδέ θνητά τόν θνητόν, άλλ' έφ' όσον ένδέχεται άθανατίζειν, και πάντα ποιείν προς τό ζην κατά τό κρείτιστον των εν αυτοφ. Εί και γάρ τω όγκω μικρόν έστι, δυνάμει και τελειότητι πολύ μάλλον πάντων υπέρχει. Δόξαι δ' άν και είναι έκακτος τούτο, είπερ τό κύριον και άμεινον άποπον ούν γένουσι άν, ει μή τόν αυτοφ βίον αίρειτο, άλλά τινος άλλου' τό λεγθέν τε πρότερον άρμόσει και νυν' τό γάρ οικείον έκάστω τή φύσει κρείτιστον και ήλιδιστόν έστιν έκάστω. Και τω άνθρωφ δ' ή κατά νούν βίος, είπερ τούτο μέλιστα άνθρωπος, ούτος άρχ και εύδαιμονίατορας». Οί τούτονον βίον διχώντες ζώσιν ως θεοί: «Εξ ανθρώπων γίνονται θεοί δι' άρετής υπερβολήν».

1) «Ανάγκη άρχ, έπει πάντα νοεί (ό νοός), άμειγρή είναι, ώςπερ φησιν 'Αναξαγόρας, ένα κρατή». Περύ ψυχής Γ, β'. Τό μιν έλογον είδος της ψυχής άναμειγμένον έστι τω σώματι, ουχ έμωσ και ό νοός. 'Εκ τούτο του χωρίου όηλον, ότι ό 'Αριστοτέλης εν τη περί νού θεωρίά υπ' όρει ειχε την 'Αναξαγόρειον φιλοσοφίαν. Σωκράτης, Πλάτων (δδ. Fouillée Philosophie de Platon, II, σελ. 24), 'Αριστοτέλης εν της πνευματικής είσι γενεάς του 'Αναξαγόρου.

Διαφωρία Πλάτωνος προς Σωκράτην εν τη περί άρετών θεωρίά.

§ 50. 'Επειδή ή ψυχολογία του Πλάτωνος ήν διάφορος της του Σωκράτους, διότι ούτος μιν την ψυχήν νούν μόνον υπέλεγεσθαι είναι, ουδέν αútης έλογον είδος άποδεχόμενος, ό δε Πλάτων παρ' τόν νούν, εν φ' ή έπιστήμη, προσέθετο και τό έλογον είδος, ήτοι τόν θυμόν, εν φ' ή έέργεια και αι όρβεί δόξαι, και τό επιθυμητικόν, εν φ' τή πάθη και αι σκοτεινά δόξαι, έπ' ήλθε και τις διαφωρία του μαθητού προς τόν διδάσκαλον εν τη περί άρετών θεωρίά: διότι ό μιν Σωκράτης είδέτο λογικός μόνον άρετής, ήτοι του λογιστικού ή νού, ό δε Πλάτων και άρετής του έλόγου της ψυχής είδους, υποδεστέρας των νοερών, και τρόπον τινά σωματωειδείς, ως φησιν εν τη Πολιτεία (σελ. 518) «Αί μιν τούτων έλλαι άρεταί καλούμεναι ψυχής κινδυνεύουσιν έγγής είναι τών του σώματος τφ όντι γάρ ουκ ένούσαι πρότερον ύστερον έμπιπείσθαι έθεσί τε και άσκήσεσιν' ή δε του φρονήσις (του νού) παντός μάλλον θεοειδής τινος τυγχείν, ως έοικεν, ούσα».

'Αλλ' ό Πλάτων πολύν τινα χρόνον πρό της διαίρεσιν δήλον ότι υπ' αυτοφ της ψυχής εις άθάνατον και θνητόν είδος, την περί άρετών θεωρίαν του ήθιασκάλου αυτού έλοσχερός ήσπάετο μετά πάντων των έπακολουθημάτων αútης, και αútων δ' ή των παραδόξων, ως πολλά χωρία των έπ' αλόγων αυτού μαρτυροῦσιν. «Ο Σωκράτης, λέγει ό φιλόσοφος Ζήλλαιος, (die Philosophie der Griechen II, 1, σελ. 754) ού μόνον την άρετήν έκσχερός έπιστήμην έλογίζετο, άλλά και μίαν άλλήως είναι άρετήν, προς ήν πάντες οι άνθρωποι όμοιοί, περικόσιν, είναι δε και διδακτή. Τό κατ' άρχήν; και Πλάτων πάντα ταύτα άπέδιδετο, ή και ύστερον εν τω σπουδαιοτάτω αútων μέρει όρβή ένενργώριζεν. 'Αλλ' ώρμητοτέρα σάφεις έπίσει: σμύτον την Σωκρατικήν θεωρίαν πολλαπλώς περιόρισαι και άκριβέστερον όρίσαι' διότι παρ' τας τελείας άρετάς τας στερεζόμενας και κατ' αútόν έπί της έπιστήμης, ώμολογεί ότι και αι συνήθεις και κοιναι άρεταί, αι άνε λόγου και έπιστήμης, την έαυτών έγχεσιν άείζαν, τας ώφηλοτέραις άρεταίς εκ τών άν ουκ άνευ ούσαι ως πρώτη ύλη. 'Ελχόμενες δε υπ' όψει και την ποικιλην διαφορών των ήθικων άφορμών, ουδέ την βροτήν αútων έπί τη μορφώσει της ήθικότης εν τοις καθ' έκάστον παρεγνώριζεν. 'Επελάβετο δε και την κοινήν διάκρισιν εις πολ-

МЕЧНИКОВА

λὰς ἀρετὰς τῇ περὶ ἐνότητος τῆς ἀρετῆς διδασκαλίᾳ τοῦ Σωκράτους συνδιαλλάττει, ἐν ταῖς χορῇ ἀρεταῖς ἀναγνωρίζων τὰς διαφόρους θύλας μίξις κοινῆς σχέσεως, ἥτις ὡς ὅλον θεωρουμένη ἡ ἀρετὴ ἐστίν.

Ἐκ τῶν πολλῶν χωρίων τῶν Πλατωνικῶν Διαλόγων, ἐν οἷς τὰ διδόμενα τῆς ἠθικῆς τοῦ Σωκράτους φιλοσοφίας ἀποποιοῦνται ἐκτιθενται, ἀναφέρουμεν ἐνταῦθα τὰ ἐξῆς. Περὶ μὲν τοῦ ἔρωτος, ὃν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου διεγείρει ἡ ἐπαγωγὴ καὶ ἐλκτική δύναμις τοῦ ἀγαθοῦ, ὁ Σωκράτης ἐν τῷ *Φιλήβῳ* (σελ. 20) τοῦ Πλάτωνος λέγει· «Τὸδε γὰρ μὲν, ὡς οἴμαι, περὶ σ' ὅτε (τοῦ ἀγαθοῦ) ἀναγκαιότατον εἶναι λέγειν, ὡς καὶ τὸ γινώσκον αὐτὸ θερεῖν καὶ ἐρίεται θούλῳ· μὲν ἔστιν καὶ (περὶ αὐτὸ) κτήσασθαι, καὶ τῶν ἄλλων οὐδὲν φροντίζει πλὴν τῶν ἀποτελούντων τὰ ἀγαθὰ».

Περὶ δὲ τῆς ἱερώς ἀρχῆς ὅτι οὐδεὶς ἐκὼν κακός, ἐν τῷ *Πρωταγόρῃ* (σελ. 345) λέγει τὰδε· «Ἄρ' οὐ γὰρ σχεδὸν τι οἴμαι τοῦτο ὅτι οὐδεὶς τῶν σοφῶν ἀφ' ἑνὸς ἡγείται οὐδένα ἀνθρώπων ἐκόντα ἐξαμαρτάνειν, οὐδὲ αἰσχρὰ τε καὶ κακά ἐκόντα ἐργάζεσθαι, ἀλλ' εὐ ἴσασιν, ὅτι πάντες οἱ τὰ αἰσχρὰ καὶ τὰ κακὰ ποιοῦντες ἀκόντες ποιοῦσιν». Καὶ παρακαταύγει (σελ. 358) τὰ αὐτὰ ὁ Σωκράτης ἐπαναλαμβάνει· «Ἐπεὶ γὰρ τὰ κακὰ οὐδεὶς ἐκὼν ἐργάζεται, οὐδὲ ἔτι ἀολεῖται κακὰ εἶναι, οὐδ' ἐστὶ τοῦτο, ὡς εἴποιεν, ἐν ἀνθρώπῳ φύσει, ἐπὶ ἀολεῖται κακὰ εἶναι· εἰσὶν ἰέναι ἀντὶ τῶν ἀγαθῶν ὅταν τε ἀναγκασθῇ, ὁποῖον κακοῦ τὸ ἕτερον αἰρεῖσθαι, οὐδέ τις τὸ μέζον αἰρήσεται, ἐξὸν τὸ ἐλαττωτέρον καὶ αἰθεῖν (σελ. 352)· «Ἄρ' οὐ γὰρ, ὦ Πρωταγόρα, καὶ τοῦτο τῆς διανοίας ἀποκαλύψον· πῶς ἔχει πρὸς ἐπιστήμην; Ὅτερον καὶ τοῦτο σοὶ δοκεῖ διὰ τοῖς πολλοῖς ἀνθρώποις ἡ ἄλλως; δοκεῖ διὰ τοῖς πολλοῖς περὶ ἐπιστήμης τοιοῦτόν τι, οὐκ ἰσχυρόν οὐδ' ἡγεμονικόν οὐδ' ἀρχικόν εἶναι, οὐδ' ὡς περὶ τοιοῦτου αὐτοῦ ὄντος διανοοῦνται, ἀλλ' ἐνοῦσι; πολλὰς καὶ ἀνθρώπων ἐπιστήμης, οὐ τὴν ἐπιστήμην αὐτοῦ ἀρχεῖν, ἀλλ' ἄλλα τι, τοτὶ μὲν θυμῷ, τοτὶ δὲ ἡδονῇ, τοτὶ δὲ λύπῃ, ἐνίοτε δ' ἔρωτι, πολλὰς δὲ φύσιν, ἀτεχνῶς διανοοῦμενοι περὶ τῆς ἐπιστήμης, ὡς περὶ ἀνδραποδίου, περιελκομένης ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Ἄρ' οὐ καὶ σοὶ τοιοῦτόν τι περὶ αὐτῆς δοκεῖ, ἡ καλὸν τε εἶναι ἡ ἐπιστήμην καὶ οἷον ἀρχεῖν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐν περ γινώσκουσι τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ, μὴ ἂν κερτιβήναι ὑπὸ μηδενός, ὥστε ἄλλ' ἄττα πράττειν ἢ ἂν ἡ ἐπιστήμη καλέσῃ, ἀλλ' ἱκανὴν εἶναι τὴν ἡρώ-

νησιν βοῦθῃν τῷ ἀνθρώπῳ; Καὶ δοκεῖ, ἔφη, ὡς περ σὺ λέγεις, ὦ Σωκράτης, καὶ ἡμᾶς, ἐπεὶ γὰρ ἄλλω, αἰσχυρὸν ἐστὶ καὶ ἐμοὶ σοφῶν καὶ ἐπιστήμων μὴ οὐχὶ πάντων κρείττονον φάναι εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Καλῶς γάρ, ἔφη ἐγώ, σὺ λέγων καὶ ἀληθῆ. Οἴσθη οὖν ὅτι οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐμοὶ τε καὶ σοὶ οὐ πείθονται, ἀλλὰ πολλοὺς ραὶ γινώσκοντας τὰ βέλτιστα οὐκ ἐθέλουν πράττειν, ἐξὸν αὐτοῖς, ἀλλ' ἄλλα πράττειν¹. Καὶ ὅπως δὴ ἐγὼ ἡρώμην ὅτι ποτὶ αἴτιον τοῦτου, ὑπὸ ἡδονῆς ρασιν ἡττωμένους ἡ λύπης ἡ δὴ νῦν δὴ ἐγὼ ἔλεγον ὑπὸ τίνος τούτων κρατούμενους ταῦτα ποιεῖν τοὺς ποιοῦντας».

Τὰ αὐτὰ ὁ Πλάτων λέγει καὶ ἐν τῷ *Τιμαίῳ* (σελ. 86)· «καὶ σχεδὸν δὴ πάντα, ὅπως ἡδονῶν ἀρχαίται καὶ θυεῖδος ὡς ἐκόντων λέγεται τῶν κακῶν, οὐα ὁρθῶς διανοιέσθαι· κακὸς μὲν γὰρ ἐκὼν οὐδεὶς, διὰ δὲ πονηρὰν ἐξὶν τινὰ τοῦ σώματος καὶ ἀπειθεύοντος τροφῇ ὁ κακὸς γίνεται κακός, παντὶ δὲ ταῦτα ἐγὼ καὶ ἐκοντοὶ προσγίγνεται». Καὶ ἐν τοῖς *Νόμοις* (σελ. 731)· «Ἐγινώσκουσιν χρεῖ πρῶτον μὲν, ὅτι πᾶς ὁ ἀδικος οὐκ ἐκὼν ἀδικος· τῶν γὰρ μερίστων κακῶν οὐδεὶς οὐδαμῶς οὐδὲν ἐκὼν κακῆτόν ἂν ποτε, πολὺ δ' ἤκιστα ἐν τοῖς τῶν αὐτοῦ τιμωτάτοις· ψυχὴ δ', ὡς εἵπομεν, ἀληθινῇ γ' ἐστὶ πᾶσι τιμωτάτων. Ἐν οὖν τῷ τιμωτάτῳ τὸ μέ-

¹ Ἐν τούτοις σαφῶς ἐκφράζεται ἡ ἐκουσία ἀνάγκη (ἐθέλειν)· ἐπὶ πάντα τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀνθρώπου εἵναι, ἡ γνώσις τοῦ ἀγαθοῦ, γινώσκουσιν καὶ τὸ δυνατόν πράττει αὐτὸ ἡ μὴ, ἐξὸν αὐτοῖς, ἡ ἐνέργεια καὶ ἐκτέλεσις, ἐθέλειν, καὶ τελευταῖον ἡ πράξις ἀλλ' οὐ ἡ δὲ τι ὁ λόγος ἔκρινε βέλτιστον, ἀλλὰ πράττειν. Τοιοῦτῃ ἡ ἐλευθερία τῆς θέλησεως κατὰ τὴν κοινὴν γνώμην. Ὁ Σωκράτης ταύτην οὐκ ἀποδέχεται οὐδ' ἐπέρχεται τῇ νῦν αὐτοῦ, οὐκ ἐκόντα διὰ τὴν ἀπόρρητον ἀεὶ ἐκτέλεσιν, θέλω διότι θέλω (B. Fouillée *Philosophy of Plato I*, pag. 395). Μάταιον ἔλεγον αὐτῷ ὅτι εἰς ἀνθρώπου, ὡς ἡ Μήδεια ἐν τῇ τραγωδίᾳ τοῦ Ἀισχύλου (B. σελ. 178), εἴτινες γινώσκουσιν ὅτι κακὰ ὁ μέλλων πρᾶξει, καὶ βλαβεροῦσιν διὰ πράττειν, αὐτοῦ ἡττωμένοι καὶ παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ πάθους.

καὶ μεθύουσιν μὲν οἱ ἄνθρωποι μέλλω κακὰ, θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἡμῶν βουλευμάτων.

Ὁ Σωκράτης ἡρώτε τοὺς ἀντινομίαν ταύτην ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, εἰδὼς ὅτι καὶ οἱ τοῖς ἀγαθῶν οἰονταὶ πράττειν ἐκόντες· «πάντας γὰρ οἴμαι παρασυρόμενους ἐκ τῶν ἐνδεχόμενων ἀολεῖται συμπερόμενοι αὐτοῖς εἶναι, ταῦτα πράττειν».

γιστον κακὸν οὐδεὶς ἐκὼν μὴ ποτε λάθῃ καὶ ἥρ' διὰ βίου κεκτημένος αὐτόν.

Ταύτην τὴν θεωρίαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ἀποδέχεται καὶ ὁ Πλάτων· τὴν δὲ περὶ ἐπιστήμης τοῦ ἀγαθοῦ μόνον ἐπὶ θεῷ ἐφαρμόζει πᾶσαν, παριόρκει δὲ αὐτὴν ὡς πρὸς τὸν ἀνθρώπου· κατὰ τοῦτο ὁ Σωκράτης ἦν ἰδανικώτερος, ὑπερβολικώτερος καὶ ἀποκλειστικώτερος τοῦ Πλάτωνος, δις μάλλον ἐμετρίσας ψυχολογικῶς τὴν αὐτὴν σκέψιν ταύτην ἡ ἐνέτεινεν· ὁ Σωκράτης ἀνὰ πρῶτον τῇ κοινῇ γνώμῃ ἀντιστρατεύεται, οὐδὲ τῶν παραδόξων ἀπέχεται ἀδελφικὰ φανόται σαφισμάτων. Ἐνθουσιῶν γὰρ ἐπὶ τοῖς νόμοις αὐτοῦ διδάσκουσιν περὶ τῆς ἀρετῆς ὡς ἐπιστήμης καὶ περὶ τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἀγαθοῦ ὡς παντοδύναμου, τινὲς ἐργάζονται τοῦ νοῦ υπολαμβάνειν εἶναι ἀκαταμάχτην. Τί, οὐ πύεται λέγουν, ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τῇ κατεχούσῃ αὐτὴν ψυχῇ ἵσταται δούλη καὶ ὑποήκουος ἄλλῃ τινὶ ὑπερέττει δυνάμει! οὐδαμῶς. Τὸ ἀγαθὸν ἴσται ἐστὶν ἀληθές, ἴσται καλόν, ὅπου, μὴ ὑπὸ τοῦ ἀκαταγωνίστου γοήτρου αὐτοῦ ἡ ψυχὴ ἐλκεται, ἥτις ἀπὸ ὁρώσα αὐτὸ φαίνεται, καὶ φανόσαις ἐκτεταῖ.

Ὁ δὲ Πλάτων διαλλακτικώτερός ἐστι· παραχωρῶν τὴν τῇ κοινῇ γνώμῃ· διότι παραδέχεται μὴ ὅτι ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη τοῦ ἀγαθοῦ παντοδύναμος, ἀλλ' ἡ ἀπλήρ' ὁδοὺς περὶ τῆς ἀγαθότητος τῶν πραγμάτων οὐκ ἔχει τὴν δύναμιν παθεῖν τὴν βούλησιν βεβαίως καὶ νικηφόρως, ἀλλ' ἐν τῇ ψυχῇ ἀβεβαιότητά τινα καταλείπει, ἥτις τὸ πολλαπλοῦν τῶν ἀπορρήσεων ἐπιτρέπτει καὶ τοῦτο συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, ἐν ᾧ ἡ ἰδέα τῇ ὅλῃ συνναφύρεται, ἡ δὲ ἐπιστήμη συγκεχυμένη ἐστὶ, καὶ ἡ νόησις σκοτεινὴ, οὐδὲ τὰ πράγματα καὶ αἱ πράξεις ὁρίζονται κατὰ τὸν νόμον τοῦ ἀγαθοῦ· «Τὸ μὲν ἐπιστήμης μηδὲν εἶναι κρείττον ὁμολογούσι, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης ὑπανιστούμενος τοῦ Πλάτωνος, τὸ δὲ μηδὲνα πρέττειν παρὰ τὸ δοῦσαν βελτίον, οὐχ ὁμολογοῦσιν». Τὸ δὲ χωρὶον τοῦ Πλάτωνος, ὃ ὑπανίσταται ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς *Νόμοις* (σελ. 875) καίτοι ἔχον οὐδ' αὖτις· «Ἐπιστήμης γὰρ οὔτε νόμος οὔτε τάξις οὐδέμια κρείττον, οὐδὲ θίμης ἐστὶ νοῦν οὐδένας ἠπλοῦν οὐδὲ δούλον ἀλλὰ πάντων ἄρχοντά εἶναι, ἐκὼν ἀληθινὸς ἐλευθερὸς τε ἢ καὶ φύσιν· νῦν δὲ οὐ γὰρ ἐστὶν οὐδαμῶς οὐδαμῶς, ἀλλ' ἡ κατὰ βραχίον».

Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (*Ἠθ.* Νικομα. Ζ, α', 1) τὰ δύο ἄκρα, τὸ θύον καὶ θηριώδες ἐν τῷ ἀνθρώπῳ σπανιότατα υπολαμβάνει εἶναι, λέγων·

«Ἐξ ἀνθρώπων γίνονται θεοὶ δι' ἀρετῆς υπερβλίν·... Ἐπεὶ δὲ σπάνιον καὶ τὸ θείον ἀνδρα εἶναι, οὕτω καὶ ὁ θηριώδης· ἐν τοῖς ἀνθρώποις σπάνιος».

Ἡ διαφωνία ἐν τούτοις τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὸν Σωκράτην φανερά· διότι ὁ μὲν Σωκράτης υπολαμβάνει τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἀγαθοῦ δύνασθαι εἶναι κοινὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ γίνεσθαι καὶ εὐδοκμεῖν· ὁ δὲ Πλάτων φρονεῖ, ὅτι βραχὺ τὴν τοῦ ἀνθρώπου γένου· ἀποχρὸν ἐστὶ τῆς ἀληθείας ἐπιστήμη, οἱ δὲ πολλοὶ ἄγονται ὑπὸ τῶν δοξῶν, ἐξ ὧν αἱ μὲν εἰσι κατὰ λόγον, ἐγγὺς οὐσαι τῆς ἐπιστήμης, αἱ δὲ ἄνευ λόγου, καὶ αὗται ποιοῦσι πολλὰς τὴν ψυχὴν μισεῖν τὸ δοῦσαν καλὸν ἢ ἀγαθόν, φαίνει δὲ τὸ δοῦσαν παντὸν ἢ ἀδικον, ἔπερ οὐδὲν τρόπον εἰδόμετο ὁ Σωκράτης. Κατὰ ταῦτα ὁ Πλάτων λέγει ἐν τοῖς *Νόμοις* (σελ. 689)· «Ὅταν τῷ τι δόξαν καλὸν ἢ ἀγαθὸν εἶναι μὴ φίλῃ τοῦτο, ἀλλὰ μισῇ, τὸ δὲ πονηρὸν καὶ ἀδικον δοκοῦν εἶναι φίλῃ τε καὶ ἀσπάζηται. Ταύτην τὴν διαφωνίαν λύσας τε καὶ ἡδονῆς πρὸς τὴν κατὰ λόγον δόξαν ἀμειβόμεν φημι εἶναι τὴν ἰσχυρὰν, μερίστην δέ, ἐστὶ τοῦ πλείους ἐστὶ τῆς ψυχῆς· τὸ γὰρ λυγρὸν καὶ ἡδόμενον αὐτῇ ὑπερθεῖται καὶ πλείους πωλεῖς ἐστίν· Ὅταν οὖν ἐπιστήμη καὶ ἡδονῆς ἐναντιώται, τοὶ φύσει ἀρχικοί, ἡ ψυχὴ, τοῦτο ἀνομιαν προσκαρτεροῦν, πωλεῖς τε, ὅταν ἀρχοῦσι καὶ νόμοις μὴ παύονται τὸ πλεόν, ταῦτόν, καὶ δὴ καὶ ἐνός ἀνδρός, ὅπου καὶ καλοὶ ἐν ψυχῇ λόγοι ἐνόντες μηδὲν ποιοῦσι πλέον, ἀλλὰ δὴ τοῦτοις πᾶσι τούτων· τῶν ταύτας πάσαις ἐκπληθύνει τὰς πλημμελεστάτας ἔγωγ' ἂν θεῖην πωλεῖς τε καὶ ἐνός ἐκείνου τῶν πολιτῶν».

Κρίσεις Ἀριστοτέλους περὶ τῆς Σωκρατικῆς θεωρίας περὶ ἀρετῶν.

§ 51. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης οὕτε τὰ ἀρετῆς δέχεται ὡς ἐπιστήμης, οὕτε τὸ ἔτερον ἐξ ὧν τοῦ Σωκράτους ἐστὶ οὐδεὶς ἐκὼν κακός, ἀλλ' ἄκριτον ἀνασκευάζει ἐν τοῖς ἠθικαῖς αὐτοῦ συγγραμμασιν. Ἀναφέρονται ἐνταῦθα τὰ κυριώτερα χωρία, ἐν οἷς περὶ τούτων γίνονται λόγοι, διότι ταῦτα καὶ πρὸς διάκρισιν χρησιμεύουσι τῶν ἠθικῶν θεωριῶν τοῦ Σωκράτους· ἀπὸ τῶν τοῦ Πλάτωνος, στενῶς ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον συννηνωμένων ἐν τοῖς Πλατωνικοῖς διαλόγοις καὶ συνοδικρίτων. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἀρετῶν ὡς ἐπιστημῶν λέγει τὰ ἐξῆς· ἐν τοῖς *Ἠθικοῖς Ἐβδημείους* (Α, ε', 15)· «Σωκράτης μὲν οὖν ὁ πρῶτος εἰς τὸ εἶναι τέλος· τὸ γινώσκων τὴν ἀρε-

τήν, καὶ ἐπεὶ τί ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη καὶ τί ἡ ἀνδρεία καὶ ἕκαστον τῶν μορίων αὐτῆς. Ἐποιοῖ γὰρ ταῦτ' εὐλόγως, ἐπιστήμας γὰρ ὧστ' εἶναι πάσας τὰς ἀρετάς, ὥστ' ἅμα συμβαίνει εἰδέναι τε τὴν δικαιοσύνην καὶ εἶναι δίκαιον· ἅμα γὰρ μεμαθήκαμεν τὴν γεωμετρίαν καὶ οἰκοδομίαν καὶ ἴσμεν οἰκοδόμοι καὶ γεωμέτραι. Διόπερ ἰζηται τί ἐστὶν ἀρετὴ, ἀλλ' οὐ πῶς γίνεται καὶ ἐκ τίνων. Τοῦτο δὲ ἐπὶ μὲν τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει τῶν θεωρητικῶν· οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἐστὶ τῆς ἀστρολογίας οὐδὲ τῆς περὶ φύσεως ἐπιστήμης· οὐδὲ γεωμετρίας, πλὴν τὸ γνωρίζαι καὶ θεωρεῖν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων τῶν ὑποκειμένων ταῖς ἐπιστήμαις· οὐ μὴν ἄλλ' κατὰ συμβεβηκός οὐδὲν κωλύει πρὸς πολλὰ τῶν ἀναγκαζομένων εἶναι χρησίμους αὐτάς ἡμῖν. Τῶν δὲ ποιητικῶν ἐπιστημῶν ἕτερον τὸ τέλος τῆς ἐπιστήμης καὶ γνώσεως, οἷον ὕψισται μὲν ἱατρικῆς, εἰσφορά δὲ ἡ τι τοιοῦτ' ἕτερον τῆς πολιτικῆς. Καὶ ὅν μὲν οὖν καὶ τὸ γνωρίζειν ἕκαστον τῶν καλῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ γε περὶ ἀρετῆς οὐ τὸ εἰδέναι τιμωμένον τί ἐστιν, ἀλλὰ τὸ γινώσκειν ἐκ τίνων ἐστίν· οὐ γὰρ εἰδέναι βουλομένης τί ἐστὶν ἀνδρεία, ἀλλ' εἶναι ἀνδρείου, οὐδὲ τί ἐστὶ δικαιοσύνη, ἀλλ' εἶναι δίκαιου, καθάπερ καὶ ὑπαινέειν μῆλλον ἢ γινώσκειν τί ἐστὶ τὸ ὑπαινέειν, καὶ ἐκ τίνων τὴν εἶν μῆλλον ἢ γινώσκειν τί ἐστὶ τὸ εὐχμεῖν. Ἐν δὲ τῷ ἐβδόμῳ βιβλίῳ (γ') ἀποδείκνυσεν ὅτι ἡ ἀρετὴ οὐκ ἐστὶν ἐπιστήμη, διότι τῆς ἐπιστήμης γίνεται ἀγαθὴ χρῆσις καὶ κατὰ συμβεβηκός κακὴ, τῆς δὲ προνοήσεως (τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς) μόνον ἀγαθὴ· ἡ ἀρετὴ ἄρα οὐκ ἐστὶν ἐπιστήμη. (ἰδ. τὰς σοφὰς παρατηρήσεις τοῦ Fouillée Philos. de Socr. I, σελ. 214—216).

Καὶ ἐν τοῖς Ἠθικοῖς Νικομαχείους (ζ', γ', 3) «Καὶ Σωκράτης τῇ μὲν ὀρθῶς ἰζηται, τῇ δὲ ἡμάρτανεν· ὅτι μὲν γὰρ προνοήσεις (σοφίαν) ὧστο εἶναι πάσας τὰς ἀρετάς, ἡμάρτανεν· ὅτι δ' οὐκ ἀνευ προνοήσεως, καλῶς ἔλεγε. Σημείον δὲ, καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν ὀρθῶνται τὴν ἀρετὴν, προστίθεται τὴν εἶν, εἰπόντες καὶ πρὸς αὐτοὺς τὴν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ὀρθὸς δ' ὁ κατὰ τὴν προνοήσιν. Ἐοικασί δὲ μαντεύεσθαι πως ἄπαντες· ὅτι ἡ τοιαύτη ἐξὶς ἀρετῆς ἐστὶν ἡ κατὰ τὴν προνοήσιν· διὸ δὲ μικρὸν μεταβῆναι· οὐ γὰρ μόνον ἡ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἀλλ' ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἐξὶς ἀρετῆς ἐστίν, ὀρθὸς δὲ λόγος περὶ τῶν τοιούτων ἢ προνοήσις ἐστίν. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετάς ὧστο εἶναι (ἐπιστήμας γὰρ εἶναι πάσας), ἡμεῖς δὲ μετὰ λόγους· καθόλου καὶ μῆλλον ἐκ-

φράσαι τὸν ἀποκλειστικὸν τοῦ Σωκράτους ὀρθολογισμόν, ὅς ἐν μὲν τῇ ψυχολογίᾳ εἰς τὴν σύγγινον τοῦ νοῦ καὶ τῆς θελήσεως καταλήγει, ἐν δὲ τῇ ἠθικῇ εἰς τὴν σύγγινον τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀρετῆς. (Fouillée). Καὶ ἐν τοῖς Μεγάλους Ἠθικοῖς (Α, α', 26) ὡσαύτως· «Οὐκ ὀρθῶς δὲ οὐδ' ὁ Σωκράτης ἐπιστήμας ἐποίει τὰς ἀρετάς· ἐκείνος γὰρ οὐδὲν ὧστο δεῖν μάτην εἶναι, ἐκ δὲ τοῦ τῆς ἀρετῆς ἐπιστήμας εἶναι συνδύαναι αὐτῶ τὰς ἀρετὰς μάτην εἶναι. Διὰ τί; ὅτι ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει ἅμα εἰδέναι τὴν ἐπιστήμην τί ἐστὶ καὶ εἶναι ἐπιστήμονα· εἰ γὰρ τις ἱατρικὴν οἶδε τί ἐστὶ, καὶ ἱατρός οὗτος εὐθὺς ἐστίν, ὅμως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν· ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν συμβαίνει· οὐ γὰρ εἰ τις οἶδε τὴν δικαιοσύνην τί ἐστίν, εὐθὺς δίκαιός ἐστιν, ὥς δ' αὐτως καὶ πᾶν ἄλλων». (ἰδ. αὐτ. καὶ γ', 10).

Περὶ δὲ τῆς ἰδέας Σωκρατικῆς ἀρχῆς, ὅτι οἰδεὶς κακὸς ἐκόν, ἐν τοῖς Μεγάλους Ἠθικοῖς (Α, θ', 7) λέγει τάδε· αἰεὶ δ' οὐκ ὑπὲρ ἀρετῆς εἰρηται, μετὰ τοῦτ' ἂν εἴη σκεπτικὸν πότερον δυνατὴ παραγενέσθαι ἡ οὐ, ἀλλ' ὥστερ Σωκράτης ἔφη, οὐκ ἐρ' ἡμῖν γενέσθαι τὸ σπουδαίου εἶναι ἡ φαῦλους. Εἰ γὰρ τις, φησὶν, ἐρωτήσειεν ὄντι καὶ πότερον ἂν βούλοιο δικαιοῦς εἶναι ἢ ἄδικος, οὐδεὶς ἂν οἴοιτο τὴν ἀδικίαν. Ὅμοιος δ' ἐπ' ἀνδρείας καὶ δειλίας καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν καὶ ὡσαύτως. Ἀπλὸν δ' ὡς εἰ φαῦλοι τινεὶ εἰσιν, οὐκ ἂν ἐκόντες ἦσαν φαῦλοι· ὥστε δήλον ὅτι οὐδὲ σπουδαῖος. Ὁ δὲ ἄλλος λόγος οὐκ ἐστὶν ἀληθής· διὰ τί γὰρ οὐ καὶ δέσπας οὐκ ἐξ τῶν φαῦλων πράττειν, τὰ δὲ κακὰ καὶ σπουδαῖα κελύει; καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς φαῦλοις ἔμεινεν τάττει, ἂν πράττει, ἐπὶ δὲ τοῖς καλοῖς, ἂν καὶ πράττει; Καίτοι ἀποποῖ ἂν εἴη νομοθετῶν καὶ ἐρ' ἡμῖν ἐστὶ πράττειν. Ἀλλ', ὡς εἰκεν, ἐρ' ἡμῖν τὸ σπουδαίου εἶναι καὶ τὸ φαῦλους. Ἐτι καὶ μαρτυροῦσιν οἱ τ' ἑπαινοὶ καὶ οἱ φόβοι γινώσκοντες ἐπὶ μὲν γὰρ τῇ

1) Ὁ Πλάτων ἐν τῇ ἐνάτῃ βιβλίᾳ τῶν Νόμων (σελ. 870—882) ἐκίνησε τὸ ζήτημα, εἰ ἡ χρεια ποικιλὸν νόμων, εἰ πᾶσα ἀδικία ἀκούσιος εἴη. Ἡ ποινὴ παρ' αὐτῷ οὐκ ἐπὶ τῇ τοῦ αὐτοῦ νομοθετοῦ σπουδῇ γινώσκει, ἀλλ' ἐπὶ τῇ τῆς τάξεως καὶ ἀταξίας, τῆς τε ἐσωθεν καὶ τῆς ἔξωθεν, θεωρουμένης ἀνεπαρκείας τῆς ελευθερίας· ὁ Πλάτων τὸ κακὸν κατ' αὐτὸ καλεῖται, οὐδαμῶς ἐνόησεν αὐτὸ κακὸν ἐλευθερίαν ἢ δὲ ποινὴν ἀπλοῦν ἐστὶ φάρμακον ἢ ἀπειλὴν τὴν ἀποδοῦσαν ἐπιστήμην ἀνακληροῦσα (ἰδ. Fouillée I, σελ. 239—250).

ἀρετῇ ἔπαινος, ἐπὶ δὲ τῇ κακῇ φύγος, ἔπαινος δὲ καὶ φύγος οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀκούσις· ὥστε δηλονότι ὡς αὐτὸς ἐφ' ἡμῖν καὶ τὰ σπουδαῖα ἐστὶ πράττειν καὶ τὰ φαῦλα. Ὁρκεῖν οὖν ἐν τῷ κατ' ἀρετὴν καὶ κακῶν εἶναι τὸ ἐκούσιον».

Καὶ περὶ ἀκρασίας ἐν τοῖς Ἠθικοῖς Νικομαχείους (Β, 6). «Ἀπορροῖει δ' ἂν τις πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς ἀκρατεύεται τις· ἐπιστάμενον μὲν οὖν τῷ ὁρκεῖν τινος οἶόν τε εἶναι· δυνὸν γὰρ ἐπιστήμῃ, ἐκούσιος ὡς ᾧτο ὁ Σωκράτης (Ἰδ. σελ. 206), ἄλλο τι κρατεῖν καὶ περιέχειν αὐτόν, ὡς ἀνὰ ἄσπονδον· Σωκράτης μὲν γὰρ ὅπως ἐμάχετο πρὸς τὸν λόγον ὡς οὐκ οὕτως ἀκρασίας· οὐθὲνα γὰρ ἐπὶ λαμβάνοντα πράττειν παρὰ τὸ βέλτιστον, ἀλλὰ δὲ ἀγνοῖαν. Οὗτος μὲν οὖν ὁ λόγος ἀμνησθήτω τοῖς σκαινομένοις ἐναργῶς, καὶ δέον ᾗττειν κατὰ τὸ τέχνης, εἰ δὲ ἀγνοῖαν, τίς ὁ τρόπος γίνεται τῇ ἀγνοίας· ἐτι γὰρ οὐκ οἰεῖται γέ ὁ ἀκαρτευόμενος, τῶν ἐν τῷ πᾶθει γενέσθαι, φανερὸν. Εἰσὶ δὲ τινες (ὁ Πλάτων Ἰδ. σελ. 207), οἳ τὰ μὲν συγχωροῦσι· τὰ δ' οὐ· τὸ μὲν γὰρ ἐπιστήμης μὴδὲν εἶναι· καίτοι οὐ μολογοῦσι, τὸ δὲ μὴδὲνα πράττειν παρὰ τὸ δοῦσαν βέλτιστον οὐχ ὁμολογοῦσι, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἀρετῇ φανῶν οὐκ ἐπιστήμην ἔχοντα κρατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ δοῦσαν. Ἀλλὰ μὴν εἰ γε δοῦσα καὶ μὴ ἐπιστήμη, μὴδ' ἰσχυρὴ ὑπὸ λήθης ἡ ἀνεντιμώμενα· ἀλλ' ἡμεῖς, καὶ ὅσοι ἐν τοῖς διατάξουσιν, συγγνώμῃ τῷ μὴ μένειν ἐν αὐταῖς πρὸς ἐπιθυμίας ἰσχυράς· τῇ δὲ μοχθηρίᾳ οὐ συγγνώμῃ, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδὲν τῶν φεκτός. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐν τοῖς Μεγίστοις Ἠθικοῖς (Β, 5, 2). «Σωκράτης μὲν οὖν ὁ πρεσβύτερος ἀνὴρ ὅπως ὅπως καὶ οὐκ ἔφη ἀκρασίαν εἶναι, λέγων ὅτι οὐδεὶς εἰδὼς τὰ κακὰ ὅτι κακὰ εἰσιν εἰλοῖ· ἂν ὁ δὲ ἀκρατής δοκεῖ, εἰδὼς ὅτι φαῦλά ἐστιν, αἰρεσθαι ὅμως, ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ πᾶθους. Διὰ δὲ τὸν τοιοῦτον λόγον οὐκ ᾔφει· εἶναι ἀκρασίαν, οὐ δὲ ὀρθῶς· ἀτοπον γὰρ τῷ λόγῳ τοῦτον πεπεισέντας ἀναρεῖν τὸ πιθανὸν γινόμενον· ἀκρατεῖς γὰρ εἰσιν ἄνθρωποι, καὶ αὐτοὶ εἰδότες ὅτι φαῦλα ὅμως ταῦτα πράττουσιν· ἐπὶ δ' οὖν ἐστὶν ἀκρασία, πότερον ὁ ἀκρατής ἐπιστήμην τινὲν ἔχει, ἢ θεωρεῖ καὶ ἐξετάζει τὰ φαῦλα; Ἀλλὰ πάλιν ἂν δοῦμεν ἀτοπον τὸν κρείττοντα καὶ βελτιώτατον τῶν ἐν ἡμῖν ἡττεσθαι ὑπὸ τινος· ἐπιστήμῃ γὰρ πάντων τῶν ἐν ἡμῖν μονιμωτάτων ἐστὶ καὶ βελτιωτικώτατον, ὥστε πάλιν ὁ λόγος οὗτος ἐναντιοῦται τῷ μὴ εἶναι ἐπιστήμην. Ἀλλ' ἀρὲ γε ἐπιστήμῃ μὲν οὐ, δοῦσα δὲ· ἀλλ' εἰ δοῦσαν ἔχει ὁ ἀκρατής, οὐκ ἂν εἴη φεκτός· εἰ γὰρ φαῦλον

τι πράττει μὴ ἀκραθῶς εἰδὼς, ἀλλὰ δοῦσαν, συγγνώμῃ ἂν τις ἀποδείη προσέθεαι τῇ ἡδονῇ καὶ πράξει τὰ φαῦλα, μὴ ἀκραθῶς εἰδὼς ὅτι φαῦλά εἰσιν, ἀλλὰ δοῦσαν· οἳ δὲ συγγνώμην ἔχοντες, τοῦτους οὐ φέρομεν· ὥστε ὁ ἀκρατής, ἔπειρ δοῦσαν ἔχει, οὐκ ἐστὶ φεκτός· ἀλλ' ἐστὶ φεκτός».

Τοιαῦτα αἱ κρίσεις τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους· ἐκ τούτων λαμβάνων ἀφορμὴν ὁ Fouillée συνοψίζει τὴν ἠθικὴν θεωρίαν τοῦ Σωκράτους ὡς ἔξῃ.

«Ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς ὁ λόγος ἐστίν· ὁ λόγος ψυχῇ λέγει οὖν· ὁ δὲ λόγος ὑποκειμένην ἔχει καὶ τέλος ἀναγκαῖον τὸ ἀγαθόν· ὅταν γινώσκῃ τὸ ἀγαθόν, τείνει πρὸς αὐτό· ἡ δὲ τάσις αὐτῇ πρὸς τὸ ἀγαθόν ὡς τέλος, γενικῇ οὐσᾷ καὶ θεμελιώδεις, καλεῖται βούλησις· ὥστε ἡ βούλησις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὁ λόγος νοῶν τὸ ἀγαθόν· ὅταν ὁ λόγος πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀγαθοῦ πολλὰ βλέπῃ μέσα, προαιρεῖται, νοερεῖ τι ἐνεργεῖν, ἐτι ἂν δοκῇ αὐτῷ βέλτιστον. Ἡ ἀρετὴ ἐστὶν ὁ ἀληθὴς λογισμός, ἡ ἐπιστήμη, ἥτις αὐτομάτως ἐν πράξει οὐκ ἐκδηλοῦται· ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη ὑπ' οὐδενός κρατεῖται οὐδὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πᾶθους, ἐτι δ' ἐλαττοῦν ὑπὸ δυνάμεως ἐλευθερίας τινος ἀδιχορήγου, ἐνεργούσης ἀλόγως κατὰ τοῦ λόγου καὶ συνεκτικῇ ἐχούσης τῆς ἰδίας αὐτῆς ἐκείνης· ἡ κακία φαντασιώδεις τὴν τυγχάνει ἐν, νοερεῖ κατὰ πλάνην ἀκούσια, δυναμένη λαθῆναι ὑπὸ τῆς παιδεύσεως ἢ ὑπὸ τῆς κολάσεως· ἡ δὲ ἐλευθερία ὁ λόγος ἐστὶν ἄνευ κωλυμάτων ἀναπτυσσόμενος, νοῶν τὸ ἀληθὲς καὶ ἐκτελῶν αὐτό, μὴ καὶ μὴ καὶ τῇ αὐτῇ ἐνεργείᾳ, ἥτις πάσης ἐξωτερικῆς ἀντιστάσεως δισπόζει· ἡ ἐλευθερία ἐστὶν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ἀρετή. Διὰ τοῦτο δύναται τις εἰπεῖν· ὅτι ἡ ἀρετὴ ἐστὶν ἐλευθερία, ἐκουσία μάλιστα· ἡ δὲ κακία τοῦναντίον ἐστὶν ὅπως δοῦλη, ἀλογος οὐσα».

Ἡ θεωρία αὕτη τοσαύτην ἔχει σπουδαιότητα καὶ ἡ ῥίζα αὐτῆς τοσοῦτον συμπεριφυεῖται ἐν αὐτοῖς τοῖς σπλάγχχνος τῆς Σωκρατικῆς φιλοσοφίας — τῆς φιλοσοφίας τῶν τελικῶν αἰτίων καὶ τῆς προνοίας — καὶ τοσαῦτα ἐν τῇ ιστορίᾳ κατέλιπον ἴσῃν καὶ νῦν πάλιν, ὥστε ἡ μελέτη αὐτῆς ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Ξενοφώντος καὶ Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ἐστίν».

Περὶ βουλῆσεως καὶ ἐλευθερίας κατὰ Σωκράτην καὶ κατὰ τοὺς γεωγράφους.

§ 52. Ἰδωμεν οὖν εἰ σύμφωνον τοῦτους εἶσιν ἃ λέγει Ξενοφῶν περὶ ἠθικῆς ἐλευθερίας. Κατ'

αὐτὸν ὁ Σωκράτης ἀπερρίπτετο, ὅτι σοφός καὶ σώφρων ἐν ἔστιν· ὁ δὲ σώφρων ἐγκρατής, ὁ δὲ ἐγκρατὴς κρείττων ὢν τῶν παθῶν καὶ ὑπ' οὐδένος ἀγόμενος ἐλευθερός ἐστιν· ὁ δὲ ἀκρατής δουλός καὶ ἀνδραποδωδὴς ὑπὸ τῶν παθῶν αὐτοῦ ἡττώμενος. Οἱ λόγοι τοῦ Ξενοφώντος ἔχουσιν οὕτως· «Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἄρα καλὸν καὶ μεγαλεῖον νομίσεις εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ πόλει κτῆμα ἐλευθερίαν; Ὡς οἶόν τέ γε μάλιστα, ἔφη. Ὅστις οὖν ἀρχεται ὑπὸ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν καὶ διὰ ταύτας μὴ δύναται πράττειν τὰ βέλτιστα, νομίσεις τοῦτον ἐλευθέρου εἶναι; Ἥιστα ἔφη. Ἵσως γὰρ ἐλευθέρου φέρεται σοὶ τὸ πράττειν τὰ βέλτιστα, εἴτα τὸ ἔχειν τοὺς κωλύοντας τὰ τοιαῦτα ποιεῖν ἀνελευθέρου νομίσεις; Παντάπασσι γ', ἔφη, Παντάπασιν ἄρα σοὶ δοκοῦσιν οἱ ἀκρατεῖς ἀνελευθεροὶ εἶναι; Νη τὸν δ', ἐκείνως. Πότερα δὲ σοὶ δοκοῦσιν οἱ ἀκρατεῖς κωλύεσθαι μόνον τὰ καλλίστα πράττειν, ἢ καὶ ἀναγκάζεσθαι τὰ αἰσχίστα ποιεῖν; Οὐδὲν ἦντον ἐμοί, ἔφη, δοκοῦσι ταῦτα ἀναγκάζεσθαι ἢ ἐκείνους κωλύεσθαι. Ποίους δὲ τινες δεσπότης ἡγεῖται τοὺς μὴ ἄριστα κωλύοντας, τὰ δὲ κακίστα ἀναγκάζοντας; Ὡς δυνατόν, νῆ δ', ἔφη, κακίους. Διούλειον δὲ ποῖαν κακίστην νομίσεις εἶναι; Ἐγὼ μὲν, ἔφη, τὴν παρὰ τοῖς κακίστοις δεσπότης. Τη ἀριστῇ ἄρα δουλείαν οἱ ἀκρατεῖς δουλεύουσιν; Ταυτοῖς δοκεῖ, ἔφη. Σοφίαν δὲ τὸ μέγιστον ἀναγκαῖον οὐ δοκεῖ μοι ἀπείρουστα τῶν ἀνθρώπων ἢ ἀκρασίαν εἰς τὸναντιον αὐτοὺς ἐμβάλλειν; ἢ οὐ δοκεῖ σοὶ προσέγειν τε τοὺς ὀρελδοῦσι καὶ καταμαρτυρῶν αὐτὰ κωλύειν ἀβέλκους ἐπὶ τὰ ἡδέα, καὶ πολλὰς αἰσθανομένους τῶν ἀγαθῶν τε καὶ τῶν κακῶν ἐκπλήξασα ποιεῖν τὸ χεῖρον ἀντὶ τοῦ βελτίονος αἰεῖσθαι; Γίγνεται τοῦτ', ἔφη. Σωφροσύνης δέ, ὦ Εὐθύδημε, τί νῦν φαίμεν ἦντον ἢ τῷ ἀκρατεῖ προσχεῖν; αὐτὰ γὰρ ὅπου τὰ ἐναντία σωφροσύνης καὶ ἀκρασίας ἔρχονται. Ὁμολογῶ καὶ τοῦτο, ἔφη. Τοῦ δ' ἐπιμαρτυρεῖσθαι ὢν προσχεῖν οἷε τι κωλυτικώτερον εἶναι ἀκρασίας; Ὡκυον ἔγωγ', ἔφη. Τοῦ δὲ ἀντὶ τῶν ὀρελδομένων τὰ βέλτιστα προαιρεῖσθαι ποιοῦντος, καὶ τούτων μὲν ἐπιμαρτυρεῖσθαι, ἐκείνων δὲ ἀμείλιον πείθεσθαι, καὶ τοῖς σωφρονοῦσι τὰ ἐναντία ποιεῖν ἀναγκάζοντος οἷε τι ἀνθρώπων κακίον εἶναι; Οὐδέν, ἔφη. Οὐκοῦν τὴν ἐγκράτειαν τῶν ἐναντίων ἢ τὴν ἀκρασίαν εἰκός τοῖς ἀνθρώποις αἰτίαν εἶναι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ τῶν ἐναντίων τὸ αἷτιον εἰκός ἀριστον εἶναι; Εἰκός γάρ, ἔφη. Ἔοικεν ἄρα, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἀριστον ἀνθρώπῳ ἐγκράτειαν

εἶναι; Εἰκότως γάρ, ἔφη, ὦ Σωκράτες. . . . Ἀλλὰ μὴν τοῦ μαθεῖν τι καλὸν ἀγαθὸν καὶ τοῦ ἐπιμαρτυρεῖσθαι τῶν τοιούτων τινός δ' ὢν ἀν τις καὶ τὸ αὐτοῦ σῶμα καλῶς διοικήσει καὶ τὸν αὐτοῦ οἶκον καλῶς οἰκονομήσει, καὶ φίλοις καὶ πόλει ὀφελίμος γένητο καὶ ἐχθροῖς κρατήσκειν, ἂν ὢν οὐ μόνον ὀφείλει, ἀλλὰ καὶ ἡδοναὶ μέγιστα γίγνεται, οἱ μὲν ἐγκρατεῖς ἀπολαύσουσι πράττοντες αὐτὰ, οἱ δ' ἀκρατεῖς οὐδένος μετέχουσι· τῷ γὰρ ἂν ἦτον φήσαιμεν τῶν τοιούτων προσχεῖν, ἢ ὃ ἥμιστα ἔστι ταῦτα πράττειν, κατεχρήμεν ἐπὶ τῷ σπουδάζειν περὶ τὰς ἐγγυτάτω ἡδονάς; Καὶ ὁ Εὐθύδημος, δοκεῖ μοι, ἔφη, ὦ Σωκράτες, λέγειν ὡς ἀνδρὶ ἦτον τοῖς διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν πῦμπαν οὐδεμίαν ἀρετὴν προσχεῖν. Τί γὰρ διαφέρει, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἀνθρωπὸς ἀκρατὴς θεοῦ τοῦ ἀμαρτυροῦσθαι; ὅς τις γὰρ τὰ μὲν κράτιστα μὴ σκοπεῖ, τὰ ἥδιστα δ' ἐκ παντός τρόπου ζητεῖ ποιεῖν, τί ἂν διαφέρει τῶν ἀφρονεσάντων βωσκομένων; ἀλλὰ τοῖς μὲν μόνους ἔστι σκοπεῖν τὰ κράτιστα τῶν πραγμάτων, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ διαλέγοντας κατὰ γένη, τὰ μὲν ἀγαθὰ προαιρεῖσθαι, τῶν δὲ κακῶν ἀπέχεσθαι. Ὁ ἐγκρατὴς ἄρα ἐλευθερός τί ἐστι καὶ ἰκὼν προαιρεῖται τὰ ἀγαθὰ, τῶν δὲ κακῶν ἀπέχεται.

Τούτοις συμφωνεῖ καὶ τὸ χωρίον τοῦ Φιλήβου (ιδ. σελ. 206), ἐν ᾧ λέγεται ὡς πᾶν τὸ γινώσκον αὐτὸ (τὸ ἀγαθόν) θηρεῖ καὶ ἐρίεται· βούλομενον εἶναι (περὶ αὐτὸ) κτῆσασθαι. Ἐν τούτοις ἡ βούλησις οὐ παρίσταται ἀδρανὴς καὶ παθητικὴ, ἀλλ' ἐρίεται καὶ ἐνεργεῖ πρὸς κτήσαν τοῦ ἀγαθοῦ.

Ἀλλὰ ταῦτα πῶς συμβιβάζονται τοῖς προαιρημένοις (§ 50, σελ. 205—207), ὅτι οὐδὲς κακὸς ἢ αἰσχος ἰκὼν; πῶς δὲ συμβιβάζονται καὶ τῇ ἀποράσει τοῦ Ἀριστοτέλους (§ 51, σελ. 208), ὅτι κατὰ Σωκράτην οὐ μόνον ὁ κακὸς οὐκ ἐστὶ κακὸς ἰκὼν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀγαθὸς οὐκ ἐστὶ τοιούτος ἰκὼν;

Τὶ δὲ περὶ τούτων φησὶν ἡ περὶ ἡθικῆς ἐλευθερίας θεωρία τοῦ Σωκράτους; Ἐπὶ πλήρως καὶ ὁμοίᾳ τῇ τῆς νέας πνευματικῆς φιλοσοφίας τοῦ Καρτεσιου φέρ' εἰπεῖν, τὸ Καντιον. Meino de Biran καὶ ἄλλων. Τοῦτο γενήσεται περὶ τῆς ἡθικῆς ἐλευθερίας ἢ τοῦ αὐτεξουσιου κατὰ τῆς νουήσεως. Καὶ πρῶτον ἐξετάσωμεν τίς ὁ ἀληθὴς καὶ πρῶταρχος τύπος τῆς ἐλευθερίας ἐνεργείας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, λαμβάνοντας τὸ ἐξῆς παρὰ διῆγμα, ὅπερ κατ' ἐκάστην συμβαίνει· εὐρί-

σκε τις καθ' ὅδον βαλάντιον πλήρης νομισμάτων ὁ ἀπολλύας ἀργύρεϊ τοῦτο διὰ τῶν ἐρημιδῶν ὅπως ὁ εἰρὼν ἀποδοῖ αὐτῷ τὸ βαλάντιον. Ὁ εἰρὼν δύναται ἀποδοῦναι αὐτῷ ἡ κρατῆσαι καὶ ἀπαρνῆσαι τὰ γράμματα κατὰ τὰς χρεῖας καὶ τὰς ὀφείας αὐτοῦ. Περὶ τῶν δύο πούτων ἀποράσεων τέλει ἐστὶν ἐλευθερία, διότι, ἐκ τῆς βουλήσεως αὐτοῦ ἐξήχεται τήνδε μάλλον ἐκτελέσει ἢ τήνδε. Ὅποτερὰν δὲ τῶν ἀποράσεων ἂν προτιμήσῃ, πράξει τοῦτο ἐν γνώσει ἐκείνῃ καὶ ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ. Ἡ λαμβανομένη ὁμῶς ἀπόρασις οὐ γίνεται ἀνευ αἰτίων· διότι ἂν μὲν κρατῇ τὸ βαλάντιον ὑποχωρεῖ εἰς τὴν πλεονεξίαν· ἂν δὲ ἀποδοῖ, ὑπακούει τῷ συνασπαστικῷ τῆς τιμωρίας καὶ τῷ νόμῳ τῆς δικαιοσύνης. Πᾶσα λοιπὸν ἐλευθερία ἀπόρασις υποτιθησὶν στίβας, αἰτίαις ἔχουσι ῥοπήν (influence) ἐπὶ τῆς βουλήσεως, ἀλλ' οὐ κατ' ἀνάγκην ἐπιβάλλουσιν αὐτῇ τὴν ἀπόρασιν· ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς λέγεται καὶ τῇ βουλήσιν.

Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἐν αὐτῷ τὸ ἀκατέβλητον συναίσθημα τῆς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεως, ἥτις χαρακτηρίζει αὐτόν καὶ δι' ἧς ὑποχωρεῖ ἢ ἀνθίσταται, ἀκολουθεῖ τῷδε ἢ τῷδε αἰτίῳ, ποιεῖ τοῦτο ἢ ἄλλο.

Τοιοῦτος ὁ ἀπλὸς τύπος τῆς ἐλευθερίας ἐνεργείας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Τοῦτον δὲ περιγυρίζειν ὁ Σωκράτης διατεινόμενος ὅτι οὐδεὶς πράττει τι παρὰ τὸ δοῦναι βέλτιον· ἐν ἄλλαις λέξουσιν οὐχ ἡ βούλησις ἀπορασκεῖται, ἀλλὰ τὸ προκαλοῦν, τὸ ἔκκειν αὐτὴν αἴτιον, τὸ βέλτιον. Σύμφωνος τῷ Σωκράτει ἐστὶ καὶ Λεϊβνίτιος τὰ αὐτὰ λέγων· ἐστὶ δὲ καὶ φιλοσοφικὴ τις αἵρεσις *le Déterminisme*¹ ἥτις ἀρνέται τὴν προσω-

πικὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν ἀποράσεων αὐτοῦ, ἀπονέμει δὲ αὐτὰς ἰσοσχερῶς τῇ δυνάμει τῶν αἰτίων¹, ἐν τῇ τάξει ἐκείνῃς κατατάσσουσα καὶ τὸν Σωκράτην καὶ Πλάτωνα.

Ἄλλῃ περὶ τούτων κατωτέρω ἔσται λόγος· νῦν δὲ ἐξετάσωμεν τὰ διάφορα εἶδη τῆς ἐλευθερίας ἐνεργείας, εἰσὶ δὲ τρία, εὐδιάκριτα.

α'. Ὁ ἄνθρωπος ἀμύρρῳπος· τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ διαστάζων περὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ, τελευτῶν ὑποκύπτει εἰς τὸ κακόν·

καὶ μανθάνει μὲν οἷα θρῆν μέλλω κακῇ,
θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἑμῶν βουλευμάτων.

Ἡ μορφή αὕτη ἡ συνθεσιπύρξ ἐστὶν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ· ὁ Σωκράτης (ιδ. σελ. 206) ὁμολογεῖ ὅτι τοιαύτη ἢ ἡ κοινὴ γνώμη, κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ· ἀπολλύει ῥασί γινώσκοντα· τὰ βέλτιστα οὐκ ἐθέλειν πράττειν, ἔξω αὐτοῖς, ἀλλ' ἄλλα πράττειν. Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (σελ. 209)· ἀκρατεῖς γὰρ εἰσιν ἄνθρωποι, καὶ αὐτοὶ εἰδότες ὅτι φαῦλα, θυμὸς ταῦτα πράττουσι. Πρὸς ταύτην τὴν κοινὴν γνώμην ἀντιστρατεύεται ὁ Σωκράτης, ὡς γνώσκων ἡδὴ, μέγας παραδοξολογίας διαφυλάξας, ὅτι οὐδεὶς ἐκὼν κακῶς· ὅστε κατὰ τὸ Σωκράτειον ἀξίωμα, λέγει ὁ Αἰμῖλιος Saisset, καὶ οἱ μὴ ὁμολογεῖται τῶν κακοῦργων ἔσονται ἀθῶοι καὶ ἀεὶ βέλτοιοι, ὡς ἀκόντες κακοῦργήσαντες· οὔτε δὲ ἀρετὴ οὔτε κακία οὔτε εὐθύνῃ ὑπάρχει· ἂν δὲ τὸ ἀξιωματικὸν ἐπαρμολογῇ καὶ κατὰ γράμμα, ἔξει κατ' εὐθύναν εἰς τὴν ἀρῆσιν τοῦ αὐτεξουσιῶ.

β'. Ὁ ἄνθρωπος ἀναίσθητος πάλιν μακρὴν καὶ ἐπιμύθηον κατὰ τῶν πραγμάτων κλίσεων καὶ ἐξωτερικῶν πειρασμῶν καὶ ἐπὶ τῆς ὑπερίσχυει καὶ θριαμβεύει· οὕτῃ ἡ μορφή τῆς ἐλευθερίας ἐνεργείας τακτικὴ ἐστὶ καὶ κωνική· ταύτην δὲ καὶ πάντες οἱ ποιητὰὶ ἔχουσιν, ὡς ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ὅταν τις εἰς τοιοῦτον ἀνέλθῃ ἡθικὸν ὕψος, ὥστε ἐν τῷ ἑαυτοῦ τῷ μὲν πῶσιν εἶναι ἐξαιρεσιν, τὴν δὲ ἀρετὴν κανόνα, γινέσκειται ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἰς τὴν τελειότητα προήχθη, ὥς ἐπιδεκτικὴ ἐστὶν.

γ'. Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ τακτικὴ ἐπιληρησιώς τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ ἐπιμύθηου θαλάμου τῆς ἀρετῆς· ὑπάρχει εἶδος ἐνεργητικώτερον, ἀγνώτερον καὶ τελειότερον. Ἔστιν ἡ ἐξὶς τοῦ

1) Πῶς ἐξελληνιστέον τὸν φιλοσοφικὸν τοῦτον ὅρον; Ὁ Ἀριεῖνός ἐν τῇ περὶ προσηγορίας (κεφ. ζ') λόγον ποιούμενος περὶ τῶν προκαλοῦσιν τὴν βούλησιν αἰτίων μεταφράζεται τὴν λέξιν *βεπαικόν*. Ἐκαίτοι γὰρ ἐστὶν εἰπεῖν περὶ τῶν ἐπὶ γῆς, εἰ τοιαῦτα πινὲς προγενέμεναι ἐκ τῶν περιστασιῶν φαντασίας προκαλοῦνται τὸ ἀδύνατον ἡμῶν ἢ τὸ ἐπὶ τὸ κρεῖττον (τοῦ γέρου) *βεπαικόν* ἡμῶν πρὸς τὸ ποιῆσαι ἢ εἰπεῖν ταῦτα τινὰ ἢ ταῦτα. Τὸ ῥῆμα *βεπαι* αὐτοπαθὲς ἐστὶ καὶ ἐνεργητικόν. Ὁ Πλάτων λέγει πού, ἀδισταζέτω μοι ἔρρεθε δέινον—ἱερασιπύρξ· ὅτι πρέπει. Τὸ δὲ *βεπαικόν*, ἐνεργητικῶς λαμβανόμενον, σημαίνει τὸ προκαλοῦν αἴτιον καὶ ποιοῦν τὴν βούλησιν τοῦδε ἢ τοῦδε πράξει· ὥστε τὸ *βεπαικόν* δύναται σημαίνει καὶ τὸ σύστημα καθόλου, *le Déterminisme*, πλὴν εἰ μὴ τις βούλοιτο τὴν βάρβαρον δημιουργήσαι λέξιν *βεπαικισμόν*.

1) Ὁ πολὺς καὶ ἀκάματος Fouillée καὶ ἱσὼν συνέγραψε βιβλίον, *La Liberté et le Déterminisme*, ἐν ᾧ περὶ τὰς ἀντιμαχόμενα συνδιαλλάττει.

πράττειν τὸ ἀγαθὸν ἔνευ πάλης, καθιστάται εὐκολόν καὶ εὐφρόσυνον καὶ αὐτὴν τὴν θυσίαν. Ἐν ἑλλαις λήξουσιν, ὑπερέκω τῆς ἀρετῆς ὑπάρχει ὁ ἥρωϊσμός· καὶ ἐπὶ τὸ χριστιανικώτερον ἡ ἀγνότης. Εἰσι ψυχὰι τινες οὕτως εὐπερινοῦται ὑπὸ τῆς θείας προνοίας, ὥστε ἡ ἀρετὴ ἐστὶν αὐταῖς φυσικὴ· αἱ δὲ κλίσεις αὐτῶν τοσοῦτον ἀγαθαί, εὐγενεῖς καὶ εὐθείαι, ὥστε ἔνευ ἀγωνός τινος αὐτομάτως φέρονται πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ὅσα ἢ τις ἐμφυτός ἀγαυὸς πρὸς πᾶν ὕπερ καλόν, ἄγνόν, ὕψηλόν, ἀρμονικόν. Αἱ ψυχὰι αὗται ἐν διηνεκί ὥσιν ἀνωότητι, μολὶς τὸ κακὸν γινώσκουσαι, καὶ οὕτε ἀνὰ μέσον τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ κυμαίνονται, οὕτε ἐκλέγουσιν, οὕτε δρῶσι τὸ κακόν, ἀλλὰ μόνον τὸ ἀγαθόν.

Οἱ δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ πράττειν αὐτὸ ἐν καὶ τὸ κατ' ἐστὶν αὐταῖς. (Em. Saisset).

Ἄλλ' ἡ κατάσταση αὐτὴ οὐκ ἐγένετο ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου· ἐστὶν ἰδανικόν, πρὸς ὃ αἰτεῖται καὶ ἐνίοτε προσεγγίζει, ἀλλ' οὐδέποτε οὐδ' αὖ μὴς αὐτοῦ ἐφ' ἑσθ'· βορρῇ τὸ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀποσπᾷ, λέγει ὁ Πλάτων· τὸ ἰδανικὸν τοῦτο ἐστὶν ἡ θεία ἐλευθερία.

Ὁ Σωκράτης ἐκ τῶν πρῶτων τούτων καταστάσεων τῆς ἐλευθερίας ἐργάται τοῦ ἀνθρώπου τὴν τρίτην κυρίως ὑπελάθειν ὡς ὁ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ ταύτην ἀποφύγει ἀληθινὸν ὁδὸν καὶ κανόνα τοῦ βίου. Βασίλειος εἰς πλάτην ὑπέπεσε, τὴν ἐξαίρεσιν ἐκλαῶν ὡς κανόνα, τὰς δὲ ἄλλας δύο καταστάσεις μὴ λαβὼν ὑπ' ὄψιν. Ἄλλ' ὁμολογητέον ὅτι ἡ πᾶσι αὐτῇ τιμῇ αὐτὸν μεγάλως, ἐκ τῆς ὕλης προεβόουσα ἰδέα, ἣν εἶχε περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὑπολαμβάνων αὐτὴν ἰκανὴν τῷ θεῷ ἐξομωθῆναι (ὁδ. § 49 σελ. 203—204), διότι καὶ αὐτὴ κατὰ τὴν Ἀναγκαζομένην ἀρχὴν νοῦς ἐστίν, ἐν ᾧ, ὡς ἐν τῷ θεῷ, ἡ θέλησις καὶ τὸ αὐτεξούσιον ἐναισιν· ὡς δ' ἐν τῷ θεῷ νῦν ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ ἔρσις αὐτοῦ, ἡ ἐνέργεια ταῦτοχροῦν εἰς καὶ ἀχώριστα, οὕτω δύνανται ὁμοεργίως γενέσθαι καὶ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ νῷ ἡ γνῶσις τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ ἔρσις αὐτοῦ, ἡ ἐνέργεια τῆς θελήσεως πρὸς πρᾶξιν αὐτοῦ. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει, διότι ἐξελίπται ἡ πᾶλη, οἱ ἀγῶνες, οἱ σκέψεις, οἱ δισταγμαὶ τῆς βουλήσεως περὶ τὴν ἐκλογὴν, ἀνακρίνεται ἡ ἐλευθερία ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου· οὐδαμῶς· ἀλλὰ τοῦαντίον ὁ ἄνθρωπος ἐν τοιαύτῃ καταστάσει εἰς τὸ ὕψιστον ἀνέρχεται τῆς ἐλευθερίας ἐνεργείας σημαίνον· ὁ θεὸς ἀμοιρεῖ αὐτὸν αὐτεξουσίῳ, τοῦ αὐτοκαταξοῦ, ὡς ἔστιν Ἀναγκαζόμενος, διότι φέρεται ὡς ἀγαθὸς ἡ μάλλον αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν οὐδὲν

ἄλλο δύνανται νοεῖν καὶ ἰδεῖν ἢ τὸ ἀγαθόν. Καὶ ἡ ἑτέρα δὲ αἰτία τῆς ἀποπλανήσεως τοῦ Σωκράτους ἦν μάλα γενναία· διότι ἐκ τῶν ἰδίων ἔκρινε καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, νομίζων ἐπὶ δύνανται τῆς τελειότητος ἐκρίσθαι, φωτιζόμενοι ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἀγαθοῦ γινόμενοι κατόχοι¹.

Ὁ Σωκράτης αἰεὶ τοῦ βίου αὐτοῦ κανόνα εἶχε τὸν ἑρὸν λόγον, ἢ ὡς αὐτὸς λέγει ἐν τῷ Κρίτων, αἴ, τὸ ὁ λόγος αἰρεῖ καὶ ἡ ἀλήθεια· αἱ πράξεις αὐτοῦ ἦσαν αἱ ἐν ἀρμονίᾳ τοῖς λόγοις· οὐδέποτε ἐπραξέετο ἀντιβαίνειν τῷ ἑρῷ λόγῳ, ἀλλὰ πάντοτε τὸ καλὸν καὶ τὸ πρέπον, ἔτοιμος καὶ αὐτὴν αὐτοῦ τὴν ζωὴν προσεγγεῖν ὁλοκαύτωμα γάρην αὐτῶν· ὁ θεωρητικὸς αὐτοῦ βίος ἐρμηνεύει τὸν πρακτικόν, καὶ ὁ πρακτικὸς τὸν θεωρητικόν, ὡς ὁ νοῦς ἀγγέλλεται θεωρῶν τὸ ἀγαθόν, ἀγγέλλεται δὲ καὶ πράττειν αὐτό. Ὁ Ἀλκιβιades ἐν τῷ ὁμώνυμῳ διαλόγῳ τοῦ Πλάτωνος λέγει, ὑπ' ὄψιν ἔχων τὸν Σωκράτην· «Ὅταν μὲν γὰρ ἀκούω ἀνδρὸς περὶ ἀρετῆς διαλεγομένου ἢ περὶ τινος σοφίας ὡς ἀληθοῦς οὗτος ἀνδρὸς καὶ ἀξίως τῶν λόγων ὧν λέγει, χάρις ὑπερφυῶς, θεώμενος ἅμα τὸν τε λέγοντα καὶ τὰ λεγόμενα, ἐπὶ πρέποντα ἀλλήλους καὶ ἀμύδιοντα ἐστὶν καὶ κομῶν μοι δοκεῖ μουσικὸς ὁ τοιοῦτος εἶναι, ἀρμονίαν καλλίστην ἡρμωμένους οὐ λόγαν καὶ παιδίας ὄργανα, ἀλλὰ τῷ ὄντι ζῆν ἡρμωμένους αὐτὸς αὐτοῦ τὸν βίον σύμφωνα τοῖς λόγοις πρὸς τὰ ἔργα².

Κατὰ τὸν Σωκράτην ἡ εὐπαιδεία (γνῶσις τῆς ἀρετῆς, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἐκτέλεσις αὐτοῦ), ὡς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ ἀκρον αὐτοῦ ἐστὶ τῆς εὐπαιδείας αὐτοῦ, ὑπερίτερα πολὺ τῆς εὐτυχίας, ἥτις ἐστὶν ὁ ὄντων τῶν θεῶν, τῆς τύχης, περιλαμβάνουσα καὶ ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ, κάλλος, πλοῦ-

1) Ὁ Σωκράτης ἐν τῷ Κρίτων ἐστὶν ὅτι ἡ ταυτοῦς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀρετῆς ἰδανικὸν ἐστὶν ἐν μόνῳ τῷ θεῷ συντελεσθέν· ὡς ἡ ταυτοῦς τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς εὐδαιμονίας· Pouillie. Διὰ τί, λέγει ὁ φιλόσοφος Vacherot, ὁ ἀνθρώπος τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους οὐκ ἐστὶν αἰεὶ ἐν τῇ πλάτῃ αὐτῇ ἢ πάντοτε αἰεὶ σοφὸς ἀνδρὸς, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐκ τῆς ἰδέας κρίνοντος, καὶ τὸ πρὸν τὸ ἀγαθὸν καὶ βουλεύσθαι αὐτὸν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἐκλαμβάνοντος· ὁ Σωκράτης ἐστὶν ὁ πατήρ τῆς ἐργασίας τῶν ἡθικῶν φιλοσόφων, παρ' οὓς οὐδαμῶς ἐχρεῖται σπουδαιότητα τὰ πάθη, ὁ οὐδέποτε ἐγνωσθαι, ἡ οὐδαμῶς γινώσκουσι ἐν τῷ καιρῷ τῆς ὕψλης σοφίας, καὶ ὅτι τὴν ἀρετὴν διδάσκουσιν.

2) 18. Havel I, σελ. 144.

τον, ισχύει, δόξαν καὶ ἄλλα τοιαῦτα (Ξενοφ. Ἀπομ. Α, 6' 34, Γ, 9' 14). ὁ Σωκράτης πολλάκις τὴν εὐμερίαν ὡς τέλος τοῦ ἀνθρώπου παρίστανει, ἄλλα σπουδαία ποιεῖται διακρίνει δύο εἰδὼν εὐδαιμονίας, λέγει ὁ Fouilloud: «*de touton τὸ μὲν ἔξωθεν ἐρχεται, τὸ δὲ τὰς βίβας αὐτοῦ ἐν τῷ βῆθαι ἔχει τῆς διανοητικῆς καὶ ἡθικῆς ἡμῶν ενεργείας*» καὶ τὸ μὲν ἡ εὐτυχία ἐστὶ, τὸ δὲ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ εὐπραξία σημαίνουσα *le bien faire et le bien être* (εὐπραξία). Ἄλλοτε μὲν δὲ τινος αὐτὸν τί δοκοῖ αὐτῷ κράτιστον ἀνδρὶ ἐπιτῆδεμα εἶναι, ἀπεκρίναντο εὐπραξία. Ἀπορώμενοι δὲ πάλιν εἰ καὶ τὴν εὐτυχίαν ἐπιτῆδεμα ὁρῶσι εἶναι. Πάν μὲν οὖν τούτων ἐν ἡμῶν, ἔρη, αἰσθῆναι καὶ πράξιν ἡγοῦμαι. τὸ μὲν γὰρ μὴ ἡθικῶς ἐπιτυχεῖν τινι τῶν δεόντων εὐτυχίαν οἰοῦμαι εἶναι, τὸ δὲ μακάριον τε καὶ μελειότεράν τι εἶναι εὐπραξίαν νομίζω, καὶ οἱ τοῦτο ἐπιτῆδεμα τὸ δοκοῦσί μοι εὐ πράττειν καὶ ἀρίστους δὲ καὶ θεωρητικαίους ἔρη εἶναι ἐν μὲν γαργῇ τοῦ τὰ γεωργικὰ εὐ πράττοντας, ἐν δὲ ἱατρικῇ τοῦ τὰ ἱατρικὰ, ἐν δὲ πολιτικῇ τοῦ τὰ πολιτικὰ τὸν δὲ μηδὲν εὐ πράττοντα οὕτε χρηστικῶν οὐδὲν ἔρη εἶναι οὕτε θεωρητῶν. (Ἀπομ. Γ, 9', 14—15).

Ἀγαθὸς ἄρα ἄνθρωπος, δάκιμων, χρηστὸς, εὐσεβής, θεωρητικὸς καὶ εὐδαίμων εἰς καὶ οὗτός ἐστι, κατὰ Σωκράτην· διότι τὸ καλὸς ἐπίστασθαι ἐστὶν εὐ πράττειν, τὸ δὲ εὐ πράττειν καλῶς πράττειν ἅμα καὶ εὐπραγεῖν ἥτοι εὐδαιμονεῖν. Ἡ βελτίστη τῆς ψυχῆς κατέστασις ἐκ τῆς βελτίστης γεννάται πράξεως, αὕτη δὲ ἐκ τῆς βελτίστης μαθήσεως καὶ μελέτης τῆς διανοίας. Ὡστε πανταχού τὴν αὐτὴν εὐρίσκομεν θεωρίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπαγωγὴν παντός ἀγαθοῦ εἰς τὴν λογικὴν ἐνέργειαν.

Ἐποτρύνοντο τοῦτο οὗ Ξενοφώντος, σπέρει καὶ μεστὸν ἰδεῖν, ἀποκλύπτει ἡμῖν τὴν τοῦ Σωκράτους θεωρίαν περὶ τοῦ κρατίστου ἀγαθοῦ· βλέπει ἕκαστος ἐπὶ τίνι ὕψει τὸ ἰδανικὸν αὐτοῦ ἔθηκε. Τὸ ἀληθὲς ἀγαθόν, κατ' αὐτόν, οὐκ ἐστὶν ἀγαθὸν ἔξωθεν ἐρχόμενον, τυχερὸν καὶ ἀσταθές, ὅπερ καὶ ἑλκυστὴν ἀπολέσει κινδυνεύομεν· διότι οὐδέποτε ταῦτόν ἐστι τῆς τῆς ψυχῆς οὐσίης· τὸ γὰρ τελειότατον ἀγαθὸν ἐστὶν ὅπερ αἰτία αὐτοῦ ἐστὶ, παρῆκεν αὐτὸ αὐτοῦ συνειδὸς αὐτοῦ· ἐξ οὗ τὸν χαρακτῆρα τοῦ καθόλου (de l'absolu) παρήκεν. Τί ἐστὶν ἀγαθὸν παθητικὸν ἔξωθεν ἐρχόμενον, καὶ οἰνεῖ ἐπιβαλλόμενον τῇ ψυχῇ; Ἐστὶν ἀληθὲς τὸ τῆς ψυχῆς ἀγαθόν; Οὐδαμῶς· διότι πάντοτε χωρὶς ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ἀνίσχυ-

ρῆτόν τε αὐτῆς, μένει δὲ ἀλλότριον καὶ καθ' ἑν ὥραν αἰσθητόν γίνεται. Ὁνομάζομεν κράτιστον ἀγαθὸν καὶ ὕψιστον τέλος τὴν τυχερὴν ταύτην ἀπόλαυσιν ἥς γενόμεθα, οὕτε προϋδόντες αὐτὴν οὕτε ἐβλήσαντες οὕτε παραχαγόντες οὕτε ἄλλοι αὐτῆς γενόμενοι; Τὸ ἀγαθὸν τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἐμὸν, οὕτε ἡ νόσις μου ἐστὶν, οὕτε ἔργον μου. Τὸ δὲ ἀληθὲς ἀγαθὸν ἄρ' αὐτοῦ ἐστὶν ἀγαθὸν καὶ ἐν αὐτῷ· ἀνήκει αὐτῷ, διότι αὐτὸ αὐτοῦ ἐγέννησεν· ἔχει τὸ αὐτόματον, ὡς ἡ ἐπιστήμη, μετ' ἧς συγχωνεύεται. Ἡ ψυχὴ μαλειευτὴ τῷ τρόπῳ τὴν ἰδίαν αὐτῆς γενεὴν ἐπιστήμην, γενεὴν δὲ ὡσαύτως καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῆς εὐπραγίαν.

Ἐποτρύνοντο τὸ ἰδανικὸν τοῦ Σωκράτους πῶς δὲ ἄλλως τὸ ἰδανικὸν τοῦτο τοῦ τελείου ἀγαθοῦ ἐκτελεῖται ὁ ἄνθρωπος, ἡ εὐδαίμων τῇ ἐνεργείᾳ καὶ ἐπιστῆμῃ αὐτοῦ γινόμενος; ἀντὶ τοῦ δεῖσθαι ἔξωθεν τὴν εὐτυχίαν, αὐτὸς τὴν αὐτοῦ ποιήσει εὐπραγίαν. Τοῦτο δὴ τὸ ἀγαθὸν ἐν τοῖς μυχαϊκτοῖς ἰδρεύει τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἐν τῇ ἐνεργείᾳ καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ, ἡ κἀλλιον εἰπεῖν ἐν μετ' αὐτοῦ ποιήσει. Ὁ ἄνθρωπος ὦν ἡ πηγὴ τῆς χαρᾶς αὐτοῦ διὰ τῆς συνειδήσεως τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ, ἐστὶν κάτοχος εὐπραγίας ἀποσπαστοῦ, προπυργίου ἀκλόνητου κατὰ τῶν ἔξωθεν ἐπερχομένων κακῶν.

Ἄρα οὐδ' ἐπακρηστέως, οὐκ κατὰ τὸ θεωρητικὸν καὶ ἡθικὸν φρόνημα τῶν χρόνων ἡλίσσον καὶ αἰ ἄλλες εὐτυχίαι, εὐδαιμονίαι, εὐπραξίαι, εὐπραγίαι τῆς σημασίας αὐτῶν· διότι κατὰ μὲν τοῖς χρόνοις τοῦ Πινδάρου, καθ' ὅς ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου ἐλογίζετο μικρά, τὸ πᾶν δὲ ἦν ἡ εἰς δύναμις, ἡ τύχη καὶ αἱ Μοῖραι, εὐπραγία καὶ ἔτσι ἡ πρόσκαιρος εὐμερία, ἔργον τοῦ ἀνθρώπου, εὐτυχία δὲ εὐδαιμονία, ἡ μόνιμος καὶ σταθερά, ὥρον τῶν θεῶν (Id. § 34, σελ. 134). κατὰ δὲ τὴν περὶ ἀρετῆς θεωρίαν τοῦ Σωκράτους, καθ' ἣν ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ τὸ πᾶν ἐστὶν, εὐπραξία μὲν καλεῖται ἡ ἀληθὴς καὶ τελειὰ εὐδαιμονία, ἀποκλείουσα πᾶν ἔξωθεν ἐρχόμενον ἀγαθόν, εὐτυχία δὲ ἡ ἐκ τῶν ἔξωθεν ἀγαθῶν εὐμερία. Ἡ εὐπραξία κατὰ Σωκράτην οὐδὲν δέχεται οὕτε παρὰ τῆς τύχης οὕτε παρὰ τῶν Μοιρῶν, ἄρ' οὐδ' εἰ εἰσὶν οἶδε.

Κρίσεις τῶν νεωτέρων περὶ τῶν ἐπακολουθημάτων τῆς θεωρίας τοῦ Σωκράτους περὶ βολήσεως καὶ ἐλευθερίας.

§ 53. Τοιοῦτον τὸ ὄψος τῶν ἡθικῶν θεωριῶν τοῦ Σωκράτους περὶ βουλήσεως καὶ ἐλευθερίας. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐλλείψεις αὐτῶν ἐπακολουθή-

HAJ

МЕЧНИКОВА

μακτα συνεπέρχοντο θίγοντα τῆς υποθέσεως τῆς ἡμετέρας πραγματείας, ἥς σκοπὸς ἡ ἀποδείξις τῆς προόδου καὶ ὑπεροχῆς τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς Εὐκρατείας, ὁρεόμενοι πρὸς συμπλήρωσιν τῶν μέχρις ἐνταῦθα εἰρημένων (ιδ. σελ. 203· 206—207· 209—210· 211· 212—213) καὶ ταῦτα ἐξετάσει.

α') Ἐστὶ λογικὸν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Σωκράτης καταργῶν τὴν θρησκευτικὴν ἰδέαν τῆς Μοίρας τῆς Τύχης, καὶ τῆς φυσικῆς Εὐκρατείας εἰσήγει ἀντ' αὐτῶν εἰς τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ φιλοσοφίαν τὴν ἠθικὴν Ἀνάγκην, διότι ἡ γνώσις τοῦ ἀγαθοῦ καταλαμβάνει τὸν νοῦν, ἐπιβάλλεται αὐτῷ καὶ οὐκ εἰς ἄλλην ἄλλου πράγματι, ἐκλογὴν ποιήσασθαι ἢ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἀποδοῦναι δι' οὗτω τὴν τάξιν τῆς ἀγαθῆς τύχης καὶ τοῦ ἀγαθοῦ δαίμονος, ὡς ἡ ἀγνοία καὶ ἀβεληία ἐπιβάλλόμεναι τῷ νῷ καὶ ἀναγκάζουσαι αὐτὸν ἐκλεῖξαι τὸ κακὸν ὡς ἀγαθὸν ἀνιπλήρου τῆς τάξεως τῆς Ἀτῆς καὶ τοῦ Ἀλκαστορος καὶ τῶν ἄλλων πονηρῶν πνευμάτων; Τί διέφερε τὸ αὐτεῖς ἔχειν τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τοῦ αὐτεῖς οὐσίᾳ τῆς θρησκευτικῆς φιλοσοφίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ Ἡρόδοτου; Τὰ ὅρια ἐκτέρων οὐκ ἦσαν στενὰ, ἢ ἡ δύναμις λίαν μικρά;

β') Ἐστὶν ὁρθὸν τὸ πόρισμα, ὅτι ἐπειδὴ ἡ γνώσις τοῦ ἀγαθοῦ, καθὼ καὶ ἡ ἀγνοία καὶ ἡ ἀβεληία, ἐπιβάλλεται τῷ νῷ καὶ προκαλεῖ τὴν ἀπόρριψιν αὐτοῦ, ἡ περὶ ἐλευθερίας θεωρία τοῦ Αἰσχύλου ἐστὶν ἐμὴ ἢ μῆτηρ ἀδελφῶν προσεβιότερα τῆς ῥητικῆς φιλοσοφίας (du *libre terminisme*);

γ') Ἐστὶν ἀληθὲς τὸ πόρισμα, ὅτι ὁ Σωκράτης αὐτὸς ἐαυτῷ ἀντιτάσσει, ἐνθεν μὲν διατινόμενος, ὅτι οὐδέ τις ἐκὼν ἀδικεῖ, ἐνθεν δὲ ἀξιών, ὅτι ὁ ἐκὼν ἀδικῶν ἔγγυς τέρω ἐστὶ τοῦ δικαίου καὶ μὲλλον συγγνωστός ἢ ὁ ἄκων ἀδικῶν; Τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπόθεσις ἔχει ὁ Διόλογος τοῦ Πλάτωνος Ἰκλῖος ὁ Ἐλπίσιος, καὶ τὸ δεύτερον κεφάλαιον τοῦ τετάρτου βιβλίου τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ξενοφώντος, πότερος ἀπὸ κατέρως ἐστὶν ὁ ἐκὼν ἱκανώτερος ἢ ὁ ἄκων, ὡς εἰ ἐλεγε, ποτέρω πρᾶξις ἀδικιωτέρα ἐστίν, εἰ ὁ Οἰδίπους ἐκὼν ἐρόνει τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ ἐνμυρίσσει τὴν μητέρα αὐτοῦ, ἢ ἄκων ἐξ ἀγνοίας, ὡς ἐπράξει, ἐφ' ᾧ καὶ κηρύττει ἐαυτὸν ἀβῶν (ιδ. § 44, σελ. 172).

Οὕτω τῷ Σωκράτει, οὕτω τῷ Πλάτῳ οὕτω τῷ Ἀριστοτέλει ἐπῆλθε τῷ νῷ πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἀναξάγρου, τὸν Νῶν, ἀντιτάξαι τὴν Θέλειαν, ὡς ἀρχὴν καὶ ἐλευθέραν αἰτίαν, ἴσην

τῇ δυνάμει τῷ νῷ ἢ καὶ ὑπερέταν αὐτοῦ, ὡς ἰποῖσεν ὁ Καρτεσιος, ὅς μετὰ τοῦμυ τοῖς ἐκείνου διελύται τοῦ βουλήσθαι καὶ γινώσκειν, τῆς θέλησεως καὶ νοήσεως τῶν Σωκρατικῶν. Ἡ διανοητικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ διαλεκτικὴ συγγνωμίσται ὑπὸ Σωκράτους ἀπεμυρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Καρτεσιου. Ἡ θέλησις οὐκ εἶναι ἐπιθεῖς ἐν τοῖς ὁρίοις ἱσταται τῆς νοήσεως, οὐδὲ ἡ τάξις τῶν πράξεων κατ' ἀνάγκην τῷ νῷ ἰδεῶν συμμυρεῖται τάξιν· διότι ἡ νόσις πεπερασμένη ἐστὶ καὶ περὶ ἡθικῆς, ἡ δὲ θέλησις ἀπειρος καὶ ἐνεργὴς, οὐδ' ἡ ἐνέργεια αὐτῆς λίγη ὅπου τὸ τῆς νοήσεως βλέμμα τελειυτῇ, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω βαίνει. Ὁ Καρτεσιος οὐ καίεται λέγων ὅτι ἡ πλάνη ἐλευθέρη ἐστὶ, καίπερ μετὰ τῶν Σωκρατικῶν ὁμολογῶν, ὅτι πᾶν ἄμυρτον πλάνη ἐστὶν ἐξ ἀγνοίας παρεμυρμένη *peno peccans nisi ignorans*.

Ἡ δὲ νέα φιλοσοφία μετὰ τὸν Κέντιον καὶ Maine de Biran ἐξετάσασα μετὰ τῶν Σωκρατικῶν τὸ κατ' ἀρχὰς τὴν πρώτῃν ἀρχὴν ἐν τῇ νοήσῃ καὶ ταῖς ἀνάγκαις αὐτῆς, ἐπελβόσται ὕστερον ἐρινύσσαι αὐτὴν ἐν τῇ θέλειᾳ καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ αὐτῆς. Ὅποτε ἡ νόσις οὐκ εἶναι ἄλλοι ἐστὶν ἡ ἀπόκωσκα τῆς θέλησεως, ἡ δὲ ἀνάγκη στέλσι τις ἑλως ἐξωτερικὴ φανήσεται τῶν ἐλευθερίων πρὸς ἀλλήλας, αἵτινες ἡ κρηπίς εἰσι τῆς ὑπέρσεως. (Id. *Fouillée Philosophie de Socrate* II, σελ. 507—508).

Τοιαύτην εἰρείαν ἐλευθερίαν τῆς θέλησεως βεβῆκασι οὐ ζητητέον ἐν τῇ τοῦ Σωκράτους ἠθικῇ φιλοσοφίᾳ, ὡς οὐδὲ ἐν τῇ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους· ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἱερὸν ἔργον, ὅπως καὶ ὁ ἔχρον ἀποστερησὴ τις αὐτοῦ. Οἱ πλείστοι τῶν νεωτέρων φρονούσιν ὅτι ἡ περὶ θέλησεως θεωρία τοῦ Σωκράτους φέρεται εἰς τὴν ἀγνοίαν τοῦ αὐτεῖς οὐσίᾳ· ἀλλ' ἐν μέρει μόνον, διότι ἡ γνώσις τοῦ ἀγαθοῦ οὐ βίξ ἐπιβάλλεται τῷ νῷ οὐδ' ἀποστρεφεί αὐτὸν πρὸς ἐλευθέρω θέλησις (Id. σελ. 210) ὁ Ch. Lévêque *La liberté selon les principaux philosophes Grecs* ὑπολαμβάνει, ὅτι ὁ Σωκράτης φαίνεται μὴ συνιδεῖν τὰ στοιχεῖα τῆς θεωρίας αὐτοῦ ἀποτελέσματα, διότι καὶ οὐκ ἐμύλλαν ἀποκαρτεσιαν αὐτῇ. «Socrate ne semble pas avoir aperçu ces conséquences, qu'il eût repoussées» ὁ δὲ Fouillée ὑποστηρίζει ὅτι ὁ

1) Περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς θέλησεως κατὰ Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλην Id. *Zeller Philosophie der Griechen* II, 1, σελ. 718—720· καὶ II, 2, σελ. 585—588.

Σωκράτης ἐν γνώσει πρὸς τοὺς ὑποστηρίζοντας τὸ αὐτεξούσιον ἀντιμάχεται (ἰδ. σελ. 200): ὁ Σωκράτης ὅμως βίως διαφέρει τῶν ἄλλων τῶν ἐν παραδειγματικῇ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ αὐτεξούσιῳ διότι οὗτοι μὲν καταπολεμοῦσι τὴν ἀρχὴν τῆς ἡθικῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου ἐν παντὶ βαθμῇ, ὁ δὲ Σωκράτης τὴν ἀρχὴν τῆς ἡθικῆς ἐλευθερίας ἀναγνωρίζει καὶ τίθεισιν αὐτὴν ὑπὲρ πάντων πρὸς τὸν νοῦν, ὅταν ἀποχόρῃ ἢ τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἀγαθοῦ, ἐλευθερίας ἐστὶ καὶ αὐτεξούσιος ἢ ἡ γνώσις ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ οὐκ ἐπιβάλλεται ἐν νῷ ὡς ἀνάγκη, οὐδ' ἀποστραφεί αὐτὸν τῆς ἐλευθερίας θελήσεως: μόνον δὲ ὅταν ὁ νοῦς ἐπιστασιμὸς ἢ ὑπὸ τῆς ἀμαθείας, ἀναγκάζεται κατὰ τὸ κακὸν ἔργον, καὶ τότε πράττει αὐτὸ νομίζων ἐχθρὸν εἶναι: καὶ κατὰ τοῦτο μόνον φαίνεται ἀναγκασμένος τὸ αὐτεξούσιον καὶ συμφωνῶν τοῖς βεπτικαῖς φιλοσόφοις (Déterministes): ἄλλα κατὰ τὴν Σωκράτους παρασχέρας ὅπως ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχονται, καὶ δικαίως ὁ Lénègue φρονεῖ ἐπὶ ὁ Σωκράτης ἡμετέρι ἀποκρούσιν τὰ πορίσματα τῆς θεωρίας αὐτοῦ, εἰ ταῦτα ἐγίνωσκεν: ὁ δὲ συγγραφεὺς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους μετὰ πολλῆς λεπτολογίας ἀναπτύσσει καὶ ἐρμηνεύει τὴν περὶ θελήσεως θεωρίαν τοῦ Σωκράτους κατὰ τὰς αὐτὴν ἐν τοῖς βεπτικοῖς φιλοσόφοις.

Ἡ κυρία πρωτοτυπία τοῦ Σωκράτους, φησὶν, ἐν τῇ θεωρίᾳ ἐστὶ τῆς θελήσεως, πρῶτος ἐν γνώσει ὑποστηρίζας τὸ σύστημα, ὃ ἐκτοτε ἐκλήθη βεπτικὸν (determinisme): ἄλλα τίνας οἱ ἀκαταίτητοι χαρακτῆρες τοῦ Σωκρατικοῦ βεπτικῆς; Πῶθεν προέβη, ἐκ τῆς γνώσεως τῶν ποιητικῶν αἰτίων ἢ ἐκ τῆς τῶν τελικῶν;

Ἡμετέρι, ἐπὶ αἱ ἡμετέρι πράξεις ὑπὸ συμπολοῦς παρὰ τὸν ποιητικῶν αἰτίων, μηχανικῶν ἢ φυσικῶν (κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς λέξεως ἔννοιαν), τοῦτο ἐστὶν ἀληθὴς ἀνάγκη, οἷον ἐπίσκει τις ἐν τῇ μηχανικῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Δημοκρίτου λόγῳ γάρ: καὶ τοῦτο ἐστὶν ὁ πρῶτος καὶ ἐλάχιστος βαθμὸς τῆς νοήσεως.

Ἡ δὲ ἐτέρας θεωρίας, ἡ γὰρ ὁ δευτέρως ἐπὶ βαθμὸς, οὐχ ὅπως καὶ ὁ ὑπέρτατος, πατὴρ ἐστὶν ὁ Σωκράτης. Ἡ θεωρία αὕτη τὴν ἐκουσίαν ἀπόφασιν ὑπολαμβάνει οὐχ ὡς μηχανικὴν ἀποτέλεσμα τῶν ἐξωθεν αἰτίων, ἀλλ' ὡς νοερὴν ἐκλογὴν τοῦ βελτίονος. Κατ' αὐτὴν τὸ ἀγαθὸν ἀνεπηρέτως παντοδυναμῶν ἐστίν, ἀλλ' ἡ παντοδυναμία αὕτη ὅλως ἐνεργητικὴ ἐστὶ: διότι τὸ ἀγαθὸν ἐνεργεῖ, ὁρῶμενον τῷ νῷ, διὰ μόνου τοῦ κάλλους αὐτοῦ, οὐχὶ διὰ τῆς βίας τῆς ψυχῇ ἐπιβάλλομενον.

Ἐκ τούτων ὁ δὴλον ἐστὶ μέγα χάσμα ἐξῆν ἀπὸ μίσην τῆς νοερᾶς ταύτης θεωρίας καὶ τῆς ὁλοκρατικῆς ἀνάγκης (fatalisme matérialiste): διότι ἐν ταύτῃ μὲν προορισμός τις ἐστὶ (pré-determinisme), προηγουμένος τῆς πράξεως, ὡς ἡ αἰτία προηγείται τοῦ ἀποτελέσματος, ἐν ἐκείνῃ δὲ ὡς τέλος, ὡς σκοπὸς ἰδανικός πρὸς ὃν τείνομεν, οὐχ ὡς προπέρρουσα αἰτία ὁλοῦσα ἡμᾶς: καίτοι πρὸ ἡμῶν καὶ καλεῖ ἡμᾶς, οὐκ ἐπισθεν ἡμῶν, ὡς φυσικὴ δύναμις ἐλαττοῦσα.

Ἡ ἀπόφασις τῆς ἐνεργείας μεταβάλλει οὕτω χαρακτῆρα: διότι ἐν μὲν τῇ μοιραῇ ἀνάγκῃ τῶν φυσικῶν αἰτίων οὐδὲν ἔχει αὐτὴ τὸ αὐτόματον, ἀποτέλεσμα οὐκὰς τῆς ἐξωτερικῆς αἰτίας, καταναγκαζομένης ἐξωθεν ἐργάζομενος: ἐν δὲ τῇ Σωκρατικῇ θεωρίᾳ τὸ αὐτόματον τῆς πράξεως ὑπάρχει ἐνὸς τῶν τοῦ λογικοῦ τελους. Τὸ ἐν ποιεῖ αὐτὸ ἑαυτὸ βέβαιον κανονικῶς ἐν ἀμετακινήτῳ τάξει καὶ ἐν βεβαίᾳ διευθύνσει: ἀλλὰ τέλος αὐτὸ ἑαυτὸ πείθει καὶ ἀπορραφίζει, διότι αἰ ἐπὶ ἐκλογῇ τοῦ βελτίονος: τὸ αἷος ὅμως τοῦτο τῆς ἐκλογῆς νοερῶν μελλόντων ἐστὶν ἡ ἐκουσία (ἰδ. σελ. 204).

Τὸ μοιραῖον τῶν αἰτίων γενήσκει τὴν μαθηματικὴν ἀνάγκην τῆς πράξεως, καθ' ἣν τὸ ἐνὸς τῶν δυοῦν ἀποβάλλει κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος ἀληθὴς ἀνάγκη οὐκ ἐστὶν, ἀλλ' ἀπλὴ βεβαιότης: ἐν παντὶ ἐκλέγω τὸ βέλτιον οὐ μοιραῖως, ἀλλὰ βεβαιῶς: οὕτω τὸ ἐνὸς τῆς πράξεως, καθ' ἑαυτὸ καὶ λογικῶς, βεβαιόν ἐστὶ, ἀλλ' οὐδὲποτε πραγματικὸν ἐστὶν: οὐδέποτε ὁ κατῆχων ὁλοσχερῶς τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ ψεύδος, καίπερ δυνατὸν ἐστὶ τοῦτο συμβῆναι, οὐδ' ὁ ἀληθὴς καὶ τελὴς τί ἐστὶ δικαιοσύνη, ἐπιτάσσεται πρὸς τὴν ἀδικίαν: ὁ Σωκράτης ὅμως μίχεται πρὸς τοὺς φρονούντας ἐπὶ τὴν δυνατὴν καὶ τινα ἐν γνώσει ἀδικον. Κατὰ τὴν Σωκρατικὴν λοιπὴν θεωρίαν δύο εἰσι λογικῶς δυνατὰ πράξει, τὸ δίκαιον ἢ τὸ ἀδικον, μία ὅμως πραγματικὴ πράξις πρὸς τὸ αὐτὸν τέλος διευθυνομένη, ἡ πράξις τοῦ δίκαιου.

Ἡ ἐξιστάμενη νῦν τὸ τέλος καὶ ἰδωμεν πῶς ἐνεργεῖ. Ὁ Ἀριστοτέλης ὅταν τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τῇ ἐκείνῃ περιορίσῃ, ἀναπτύσσει καὶ

1) Κατὰ Ἀριστοτέλη, ὁ Νους (ὁ Θεὸς) ἀκίνητος ἐστὶ κινῶν τὸν κόσμον διὰ τὴν ἐκείνῃ ἐκείνου ἐκείνου: «ἐστὶ τὸ ὅσον κινῶμενον κινεῖ, αἰεὶ καὶ ὁμοῦ καὶ ἐνέργειαν ὁμοῦ». (Μετὰ τὸ Φυσ. ΙΑ', 5', 1). Τοῦτο δὲ ὁ Νους ἐστὶν: «ἐκείνῃ δὲ νοεῖ ὁ νοῦς κατὰ μετέλην τοῦ νοητοῦ» νοητὸς γὰρ γίγνεται διηγε-

МЕЧНИКОВА

ἐπὶ πάσαν ἐκτείνει τὴν οἰκουμένην τὴν μεγάλαν Σωκρατικὴν καὶ Πλάτωνικὴν στήλην. Τὸ ἀγαθὸν ἅμα ἐμφανίζουмен νικᾷ, ἀποκλυπόμενον ἐνεργεί· οὐδὲ νοεῖ αὐτὸ καὶ θηρεῖται, αὐτὸ δὲ ἀμετακίνητον μένει ἐν τῇ αἰωνίᾳ αὐτοῦ μακαριότητι· ἡ κίνησις ἐν ἡμῖν ἐστίν, ἡ μὲν ἐγείρομεν αὐτήν, ἡμεῖς βουλούμεθα κατὰ τρόπον δεπτικὴν βεβελως (dans un sens déterminé), ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἀποκλείει τὸ αὐτόματον. Ἡ ἔλξις αὐτῇ τοῦ ἀγαθοῦ τοσοῦτον μάλλον ἀκαταμάχητος ἐστίν, ὅσην ἔλασσον διαφέρει. Τὸ ἐν ὑποχωροῦν ὑποχωρεῖ εἰς ὅ, τι ἔχει ἐν αὐτῷ ἐνδομυμῶτατον καὶ συστατικώτατον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. Ἡ νίκη αὕτη λογιστικὴ ἐστὶ, διότι οὐκ ἐστὶν ὁ κτηνώδης θρασυβόας τῆς ἰσχύος, ἀλλ' ὁ καταληπτικός καὶ παρακριντικός ἰσχυρὸς τοῦ νοεροῦ ἔρωτος· ὅταν ὁσπερ οὐ οὐδ' αἰσθάνῃ τὴν χάριν πρὸς τέρψιν νικηφόρον παραβέβηται, λαμβάνουσιν εἰς τὴν τοῦ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους θεωρίαν ἐπ' αὐτῇ θεωρίᾳ.

«Ἐν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ, ὅσην ἀν' ἡ ἀτελής, ἡ ἀνθρωπεία ψυχὴ οὐδ' αὖτε ἐκτελεῖται, ὥς ἐν τῇ μηχανικῇ, ἀλλὰ μάλλον ἀνοψύεται, καίτοι οὕτω ἀρκούντες· ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖται ὅτι αἰετὸν τὸ βέλτιον ζητεῖ, ὅτι ὅσῃς ἀγαθὸς ἐστὶ διὰ τοῦ ἀληθοῦς ἔρωτος τοῦ ἀγαθοῦ, ὅστις ἡ ἀνθρωπότης ἐξωρισμένη καὶ θεωροποιούμενη· ἐν ταύτῃ ὅμως τῇ θεωρίᾳ λείπει τῶν ἡμετέρων ἡμελειωθεστέων τῶν ιδιοτήτων αὐτοῦ, ἡ μάλλον οὐχ ἡ ιδιότης, ἀλλ' αὕτῃ ἡ οὐσία αὐτοῦ, ἡ ἐλευθερία δὴλον ἐστὶ βέβαιον, τὸ αὐτεξούσιον.

«Ὁ κατὰλληλος ὅρος πρὸς χαρακτηριζόμεν τῆς Σωκρατικῆς θεωρίας ἀγαθοδοξία ἐστὶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ (optimisme dans l'homme). Ὁ ἄνθρωπος ὅμοιος τῷ θεῷ τοῦ Πλάτωνος, ὅς αὐτὸς ἐστὶν ὁ θεὸς τοῦ Σωκράτους, αἰετὸν τὸ βέλτιστον ἐκλέγει, συλλαμβανόμενον ὑπὸ τοῦ νοῦ αὐτοῦ· μόνον δὲ διακροᾷ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἐξίν, ὅτι ὁ μὲν θεὸς ἀνεκέρητος ἐστίν, ὁ δὲ ἄνθρωπος

καθ' ἐλάχιστον εἰς πλάνην ὑπόκειται· ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀδυναμίᾳ αὐτοῦ, τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διαλύεται· καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸ κακὸν ὁρμᾷ, ἐν τῷ βάλει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ὁ Σωκράτης τὴν ἀκατάσχετον ἐμβλίπτει τάμιν πρὸς τὸ ἀγαθόν· ὁ ἄνθρωπος πρόνοιός ἐστι μὴ προερατικῆς πολλᾶκις· ἀλλ' ὑποσδῆποτε πρόνοιός ἐστι, νοεῖ τὸ βέλτιστον, ἐθέλει αὐτὸ καὶ ἐκτελεῖ αὐτό· εἰ δὲ μὴ ἐκτελεῖ αὐτό, οὐκ οἶδε τὴν πραγματικὴν ἄξιαν τῆς πράξεως αὐτοῦ· ὥστε καὶ ὅταν τις κολάζῃ τὸν ἄνθρωπον ὁρεῖται οἰκτιρεῖν καὶ διδάσκειν αὐτόν· εἰ δὲ ὁ Σωκράτης ἔκωε τῆς φωνῆς τοῦ οἰκτιρμοῦ, Πάτερ, ἀφες αἰτέας· οὐ γὰρ οἶδας τί ποιούσι, μέγας δὲ ἡ καρδία αὐτοῦ συνεκινεῖτο.

«Ὁ Σωκράτης πάντας τοὺς χαρακτηρίρας τῆς ἀγαθοδοξίας ἐκ τοῦ θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον μετήνευε πλὴν τοῦ ἀναμάρτητου. Διὰ τοῦτο ἡ αἵρεσις τοῦ κρατίστου οὐκ ἐστὶ μοιραία τις ἀνάγκη, ἀλλὰ νοερά ἀνάγκη, ἡ αὐτὴ, ἣν τις Σωκράτης καὶ Πλάτων πιστεύει, τῇ θεωρίᾳ αὐτῇ· διότι ἐλευθερία κατ' αὐτοὺς ἐστὶν ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ παντὸς ἡ ἀρχῆς, ἀπὸ πάσης χάρις καὶ φθόνου. Μόνος ἔρα ὁ σοφός, πάντων τούτων ἀπηλλαγμένος, ἐλευθερός ἐστίν. Ἡ ὑπερτάτη αὕτη ἐνότης, ἐν ἣ τὰ ἔργατα συναντῶνται, τὰ δὲ ἐναντία ταυτίζονται, ὁ δὲ Πλάτων ἐν τῷ Τιμαίῳ καὶ Παρμενίδῃ ἐν τῷ θεῷ ἔθηκεν αὐτήν, ἣν ἦλθε ὑπὸ Σωκράτους ἐν τῷ ἄνθρωπῳ τεθειμένη. Ἡ αἵρεσις τοῦ ἀγαθοῦ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἐλευθερά ἐστὶ, διότι οὐδεὶς βιάζει αὐτόν, ἡλικῶς ὅμως ἀναγκρά ἐστίν· ἀλλὰ ταύτην τῆς ἀνάγκης πατήρ αὐτὸς ὁ σοφός· εἰ καὶ ὁ ἄνθρωπος προνοητικὴ ἔλξις τῆς τελικῆς αἰτίας τὴν ἑσπιν τῆς τυρλῆς ὁδῶσις τῆς ποικιλῆς αἰτίας κατέληπεν. Οὕτως ἅμα τῷ Σωκράτῃ νίαις ἐξ ὀχλῆς ἀρχὴ γίνεται· τὸ κράτος, ὅπου ὁ Πλάτων ἐκάλει ἀνάγκην, τὴν αὐτὴν οὖσαν τῇ ὕλῃ, ἐκτελεστέον· ἐνέητο δὲ ἀρχὴ τῆς προνοήσεως νοήσεως.

Τοιαύτην διακρίσιν παρέχει ἡμῖν ὁ Fouille τῶν ἀνω τεθέντων (σελ. 210) ὁρμημάτων, ἣν συμπληροῖ διὰ τῶν ἐξῆς· «Ὁ Σωκράτης τὴν παντοκράτορα δύναμιν τῶν ἰδίων ὁρμημάτων ἐπιλαμβάνει, ἐπὶ ἐκτὸς παντοδυναμίας αὐταῖς ιδέαις, αἱ ἀπ' ἐκτὸς τοῦ νοῦ προνοητικῶν λαβεῖν ὑπαρξιν (se réaliser), ἡ μὲν οὖν ἔχουσα ῥοπήν, ἡ μὲλλον ἀκατάσχετος, ἰσὺν ἡ ἰδία τῆς ἐλευθερίας· καὶ εἰ μὴ ἦν ἐν τῇ ἀρχῇ ἐλευθερίας, οὐ πρὸς τοῦτο δι' αὐτῆς τῆς δυνάμεως τῆς ἰδίας ταύτης τείνομεν; Τέκνα τῆς

νοῦ καὶ νοῦν, ὥστε ταῦτον νοῦς καὶ νοητὸν αὐτὸν ἄρα νοεῖ, ἔπειτα ἐστὶ τὸ κρατίστον, καὶ ἐστὶ ἡ νόησις νοήσεως νόησις.

«Ἐπὶ δὲ τὸ κινούμενον ἀνάγκη ὑπὸ τινος κινεῖσθαι, καὶ τὸ πρῶτον κινεῖν ἀκίνητον· εἶναι καὶ αὐτὸ καὶ τὴν αἰτίαν κίνησιν ὑπὸ αἰτίου κινεῖσθαι. Πῶς γίνεται ἡ αἰτία κίνησις τοῦ κόσμου; διὰ τοῦ ἔρωτος, διὰ τῆς ἐλπίδος τοῦ νοῦ· εἰ γὰρ ἔρξ ὁ κόσμος, ὡς φησι καὶ Ἀριστοτέλης, τοῦ νοῦ καὶ κινεῖται πρὸς αὐτόν, πῶς ἔχει ταύτην τὴν ἐλπίδα; Ἐρωτὲς ὁ Πρόκλος ἐν Τιμαίῳ· ὁ Νοῦς, ὡς τὸ κράτιστον καὶ ἄριστον, ἐπαγωγὸς ἐστίν.

Ειμαρμένως ἢ τῆς Προνοίας, εἰ μὴ τὴν ἑλευθερίαν ὅσπασιν ἡμῶν ἔχομεν, οὐκ ἔχομεν αὐτὴν πρὸ ἡμῶν· τὸ δὲ κράτος τῆς ἀνάγκης οὐ τελευτᾷ, ὅτε ἡ νόσις λαμβάνει ἀρχήν· Ἐπειδὴ ὁ Σωκράτης, τὸ γινώσκειν καὶ πράττειν οὐκ ἀποχωρίζων, ἐνόμειεν ὅτι πράττομεν ὡς νοοῦμεν, ἡδὺν ἀπὸ τῆς ἐρωτήσεως αὐτῶν, τίνι τρόπον πράττομεν, ὅτε τὴν ἑλευθερίαν σκεπτόμεθα, ἐριέμεθα αὐτῆς, φιλοῦμεν αὐτήν, οὐκ ἔστιν ἐν τούτοις *μυαιεσί* τινι ἀληθῶς γινώσκον, δι' ἧς ἀπ' ἡμῶν αὐτῶν ἀνυόμεθα καὶ τεκνόμεθα, πρῶτον διὰ τῆς ἰδέας τῆς ἑλευθερίας, εἰτα διὰ τῆς ἐρέσεως αὐτῆς, καὶ μέγιστα διὰ τοῦ ἐρωτός, τὴν θέαν ἑλευθερίαν ἐν τοῖς μυαιεσί τοις ἡμῶν ἐνυπολαμβάνουσιν, νοῶντες αὐτήν, ἐριέμεθα, φιλοῦντες οὐ καθιστάμεθα καὶ μέλλον ὁμοειδὲς τῷ ὑποκειμένῳ τοῦ *μυαιε* ἐρωτός, ὡς ὁ ἥλιος ἀνατέλλων πάντα τῇ ἐκείνου λάμπει φωτίζει καὶ τὴν νύκτα εἰς ἡμέραν μετεβάλλει, οὕτω καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἡθικῆς ἑλευθερίας ὡς ἀνατελλομένη ἐν τοῖς τελευταίοις ἐρίσι τῆς *μυαιε* ρας νοήσεως, ἐπέκεινα τῶν περιστοιχιζουσῶν ἡμᾶς ἀναγκῶν, φωτίζει καὶ ὑπὸ τοῦ φωτός αὐτῆς ἐλλαμπόμενοι μεταμορφώμεθα καὶ ἀποβαίνομεν ἑλευθερίαν.

Περὶ δὲ τῆς ἀντιφράσεως ὅτι ὁ Σωκράτης ἐνθεν μὲν διατείνεται ὅτι οὐδεὶς ἐκὼν ἀδικεῖ, ἐνθεν δὲ ἀξιοῖ ὅτι ὁ ἐκὼν ἀδικῶν ἐγγυτέρω ἐστὶ τοῦ δικαίου, ὁ Foulle (Philos. de Socrate II, σελ. 498) ἀποδείκνυσιν ὅτι αὕτη φανερὴ ἐστὶ· διότι ὁ Σωκράτης ἐπὶ ὑποθέσει δέχεται, ὅτι εἰσὶν ἀνθρώποι γινώσκοντες τὸ δίκαιον, πράττοντες δὲ τὸ ἀδικον, εἴπερ ὅτι τοιοῦτος ἀνὴρ, λέγει, ὅπως διὰ τῆς εἰς ἀποπνοῦ ἀπαγωγῆς, ὅτι ὁ δαχόμενος τοῦτο, κατ' ἀνάγκην δεχθήσεται καὶ τὸ ἕτερον, ὅτι ὁ ἐκὼν ἀδικῶν ἐγγυτέρω ἐστὶ τοῦ δικαίου, ἀποδείξει ἀληθὲς τὸ ἀξιωμα αὐτοῦ, ὅτι οὐδεὶς ἐκὼν ἀδικεῖ· Socrate essaye de reduire à l'absurde ceux qui croient qu'on peut mal faire tout en connaissant le souverain bien: ὁ ἀπολογητὴν ἐστὶ τοῦτο ἦν ἐκ τῶν σοριστικῶν ἐκείνων ἐπιχειρημάτων ἀπὸς ὧν ὁ Σωκράτης παρῆρχετο καὶ ματεχειρίζετο· τοιοῦτον ἦν καὶ ἐπὶ τῇ ἀρετῇ οὐκ ἐστὶ διδασκόν, ὅπερ ὡς ἀληθὲς ὑποστήριξε πολλῶν διαλεγόμενος πρὸς τοὺς σοριστάς τοὺς ἐπιθυμολογούντας ὅτι διδασκαλοὶ τῆς ἀρετῆς εἰσὶ, καὶ εἰρανεύμενοι πρὸς αὐτοὺς.

Παιδεία κατὰ Σωκράτην.

§ 54. Τσαῦτα μὲν περὶ τούτων, εἰς ὧν σαφῆς τινα λαμβάνομεν γνῶσιν περὶ τῶν ἀποτε-

(ΕΛΛΗΝ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

λεσμάτων τῶν ἐκ τῶν ἑλλείψεων τῶν θεωριῶν τοῦ Σωκράτους περὶ ἀρετῆς καὶ περὶ θελήσεως καὶ ἑλευθερίας, ἀλλὰ καὶ βεβαίαν πεποιθὴν ὅτι αἱ ἑλλείψεις αὗται μικραὶ εἰσι πρὸς τὴν μέγλην τῶν θεωριῶν τούτων ἄξιαν παραβαλλόμεναι καὶ πρὸς τὰ ἐξ αὐτῶν ἐπὶ σπουδαιότερα ἀποτελέσματα. Αὐτηρὸν ἀναντιρρήτως ὅτι ὁ Σωκράτης ἐν μέρει παρεγνώριζε τὸ αὐτεῖρόν σιον διατεινόμενος, ὅτι οὐδεὶς ἐκὼν πράττει τὸ κακόν ἀλλ' ὑπ' ἀμαθείας καὶ ἀγνοίας, ἐκλαμπάνων αὐτὸ ὡς ἀγαθόν. Ἄλλ' ὅσον μικρὸν γίνεταί τοῦτο, ὅταν ἀναλογισθῇ τις, ὅτι ὁ Σωκράτης πηγὴν τοῦ κακοῦ θεωρῶν τὴν ἀγνοίαν καὶ ἀμαθειαν ἐκήρυξε κατ' αὐτὸν ἀποπνοὸν πόλεμον, καὶ τσαρᾶροντα εἶη καὶ ἐκείστιν ἀπὸ πρῶτας μέγας ἱστίρας ἐδίδασκεν ἀκαμάτως δωρεὰν ἀστοῖς τε καὶ ξένοις, νέους καὶ ἀνδρας, τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἀγαθοῦ!

Ἐνταῦθα ἀρμόδιον κρίνομεν ὀλίγα τινα εἰπεῖν περὶ παιδείας κατὰ Σωκράτην, μέλλοντες ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐκτενῆ ποιεῖσθαι λόγον περὶ τῶν παιδαγωγικῶν αὐτοῦ ἀργῶν καὶ μεθόδων.

Ἢ διδοσκαλίᾳ τοῦ Σωκράτους ἦν δημοσία καὶ ἰδιώτης· περὶ τῆς δημοσίας λέγει ὁ Ξενοφών (Ἀπομν. Α, σ', 10): Ἄλλὰ μὴν ἐκείνους γὰρ αἱ μὲν ἦν ἐν τῷ φανερῷ· πρῶτε γὰρ εἰς τοὺς περιπότους καὶ τὰ γυμνάσια ἦν καὶ πληθούσης ἀγορᾶς ἐκεῖ φανερόν, ἦν, καὶ τὸ λοιπὸν αἱ τῆς ἡμέρας ἦν ὅπου πλείστοις μέλλοι συνίστασθαι καὶ ἔλεγε μὲν ὡς τὸ πολλόν, τοῖς δὲ βουλευμένοις ἐξὴν ἀκούειν! Ἐλεγε δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἔν τῇ Ἀπολογία ἀναφέρει· Ἄλλως ὡν ἐμπνέω καὶ οὐδὲς τὸ ὦ, οὐ μὴ παύσωμαι φιλοσοφῶν καὶ ὕμιν παρακαλούμενός τε καὶ ἰνδευκνύμενος ὅτι ἂν αἱ ἐντυγχάνω ὑμῶν, λίγων οἷά περ εἴωθα, ἐπὶ, ὦ ἀρίστε ἀνδρῶν, Ἀθηναίους ὦν, τοῦδε τῆς μεγίστης καὶ εὐδοκμοωτάτης εἰς σοφίαν καὶ ἰσχύν, χρημάτων μὲν οὐκ αἰσχύνει ἐπιμολούμενος, ὅπως σοι ἔσται ὡς πλείστα, καὶ δόξης καὶ τιμῆς, φρονήσεως δὲ καὶ ἀληθείας καὶ τῆς ψυχῆς, ὅπως ὡς βελτίστη ἔσται, οὐκ ἐπιμελεῖ οὐδὲ προνοεῖς; καὶ ἐάν τις ὑμῶν ἀμεσησῇ καὶ ᾗ ἐπιμελεσθαι, οὐκ εὖθις ἀρήσω αὐτὸν οὐδ' ἀπειμῶ, ἀλλ' ἐρήσομαι αὐτὸν καὶ ἐξείσω καὶ ἐλιγνῶ, καὶ ἐάν μοι μὴ δοκῇ κεντρεῖσθαι ἀρετὴν, ράναί δέ, οὐνείδω, ἐπὶ τὰ πλείστον ἄξιον περὶ ἐλαχίστου ποιεῖται, τὰ δὲ φαυλότερα περὶ πλείονος. Ταῦτα καὶ νεώτερον καὶ πρεσβυ-

1) Ίδε Grote IB, σελ. 244—243.

τέρη, ὅση ἂν ἐντυγχάνω, ποιήσω καὶ ξένη καὶ ἀσπῆ, μᾶλλον δὲ τοῖς ἀσπείοι, ὅση μου ἐγγυτέρω ἐστὶ γένει... Οὐδὲν γὰρ ἄλλο πρῶτων ἐγὼ παρέργουσι ἢ πείθων ὡρῶν καὶ νεωτέρους καὶ πρεσβυτέρους μῆτε σωμάτων ἐπιμελείσθαι μῆτε χρομάτων ἀπείτερον μηδὲ οὕτω σπρίδρα, ὡς τῆς ψυχῆς, ὅπως ἀρίστη εἶσται, λέγων ὅτι οὐκ ἐκ χρομάτων ἀρετὴ γίγνεται, ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς χρομᾶτα καὶ τὰλλα ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις ἅπαντα καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ.

Ἡ δὲ ἰδίᾳ ἦν ὁρίσμενη τοῖς συνοῦσι (τοῖς μαθηταῖς) οἵτινες συνδιέτριβον αὐτῷ καὶ παρεχολούθησαν καὶ εἰδείπουν ἐν τῇ αὐτῇ φέροντες ἑκαστος ὅφον τῇ *Σωκρῶτι*. Ἀπομν Γ, ἰδ', 1—6). Ὁ Σωκράτης (Α, δ', 1) διακρίνει τοὺς συνόντας ἐκ τῶν ἑλίων ἀρετῶν, μὴ μόνον ἀεὶ καὶ ἀσπείοντες ἐνεκα τοῦ πέντ' ὁριζομένου εἰδέναι ἐφ' ὧν ἡγεγεν, ἀλλὰ καὶ ἡ λέγων συμμέμνηται τοῖς συνδιετριβουσίν.

Ὁ κύριος τῶν μαθητῶν ἦν περιορισμένος· θρησκευτικὴ διδασκαλία, ἡθικὴ περιλαμβάνουσα καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν, τοιχοειδὴς γεωμετρία, στοιχειώδης ἀστρονομία, στοιχειώδης ἀριθμητικὴ, ὁγενὴ καὶ γεωμετρικὴ. Τούτων δὲ κρηπίς ἦν ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἡ ἡθικὴ διδασκαλία, ἥτοι ὁ περί θείας πορείας καὶ ὁ περί ἀρετῆς λόγος. Ἐκ τούτων τὸν μὲν θρησκείαν καὶ τὸν ἡθικὸν λόγον εἰδίδασκεν αὐτοῖς, τὴν δὲ ἄλλα ἔλλοι διδάσκει πρὸς οὐς ἦγε τοὺς συνόντας. Οἱ νέοι προστρέχοντες τῷ Σωκράτει μετὰ τὴν ἀπάρτιον αὐτῶν ἀπὸ τῶν σχολῶν τῶν γυμνασίων καὶ κισσοφιδῶν. Πρῶτον δὲ μελέτῃ τῶν Σωκράτους ἦν ἡ ἐξέτασις τῆς φύσεως ἑκάστου τῶν μαθητῶν καὶ τῆς ἑκάστου αὐτῶν οἰδῆ· διότι κατὰ τὰς φύσεις καὶ τὰς γνώσεις αὐτῶν διηρμόνευε τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ· μεγάλως δὲ ἐρρόντιζε καὶ ἐπιμελεῖτο τῶν ἀγαθῶν φύσεων, διότι αὗται παιδεύονται γίνονται μερίτων ἀγαθῶν πρότεροι.

Καὶ περὶ τούτων πληροφορίας ἡμῖν δίδωσιν ὁ Σωκράτης ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ τετάρτου βιβλίου τῶν *Ἀπομνημονεύματων* λέγων·

4) B. Grote IB, σελ. 259—300.

2) Ὁ Σωκράτης λέγει ἐν τῷ θεαίτημ (σελ. 154) ὅτι οὐς ἐγίνωσκε μελέωντες ἔχοντας χρῆσαν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, τοὺς οὖν συνῆκε τῷ Πρόδικῳ καὶ Ἀλλεῖοι σοφοί· ἐγὼ οὖν οὐδὲν ἐμὸν ἔδωκα, πᾶν εὐαρεστὸς προσηύκαμι καὶ, ὅν τινα εἶπεν, πᾶν ἱκανῶς τοιάω οἷς ἂν ἐντυγχάνωμαι ὁλοκαί· ὧν πολλοὶ μὲν δὲ ἐβέβαια Πρόδικῳ, πολλοὶ δὲ Ἀλλεῖοι σοφοί τε καὶ θεωρητικοὶ ἄνθρωποι.

Ἄντιμαρτυροῦμαι δὲ τὰς ἀγαθὰς φύσεις ἐκ τοῦ ταχύ τε μελεῖν οἷς προσέειπεν καὶ μνημονεύειν ἀ καὶ ἐπιθυμῶν τῶν μαθημάτων πᾶντων δι' ὧν ἔστιν οἰκία τε καὶ ὡς οἰκεῖν καὶ πόλιν καὶ τὸ ἔλκεν ἀνθρώποις τε καὶ τοῖς ἀνθρωπίνους πράγμασιν εὐ χρῆσθαι· τοὺς γὰρ τοιοῦτους ἡγεῖτο παιδευθέντας οὐκ ἂν μόνον αὐτοὺς τε εὐδαίμονας εἶναι καὶ τοὺς ἐκ αὐτῶν οἰκου καλῶς οἰκεῖν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἀνθρώπους καὶ πόλεις δύνασθαι εὐδαίμονας ποιεῖν· καὶ ἐν τῷ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου· ὅτι καὶ αὐτῶν ἐν ταῖς προσήκουσιν πράξεσιν αὐτοὺς εἶναι ἐπιμελεῖτο, νῦν τοῦτο λέγω· πάντων μὲν γὰρ ὧν ἐγὼ οἶδα μελέτῃ ἐμελεῖν αὐτῷ εἰδέναι ὅτου τις ἐπιστήμην εἴη τῶν συνόντων αὐτῷ· ὧν δὲ προσήκει ἀνδρὶ καλῶ καὶ καλῶ εἰδέναι, ὅτι μὲν αὐτοῖς εἰδείη, πάντων προσημασία εἰδίδασκεν· ὅτου δὲ αὐτοῖς ἀπαιρέτος εἴη, πρὸς τοὺς ἐπιστημένους ἦεν αὐτοῖς· εἰδίδασκε δὲ καὶ μέχρι ὅτου δίδωμι ἐμπειροῦν εἶναι ἑκάστου πράγματος τὸν ὁρθὸν πεπαιδευμένον· αὐτοὺς γεωμετρίαν μάλιστα μὲν τοῦτο εἶναι εἰδέναι, ὡς ἱκανῶς τις γένετο, εἴποτε δεήσει, γῆν μέτρον ὁρθῶς ἢ παραλίσθην ἢ παραδοῦναι ἢ διανείμαι ἢ ἔργον ἀποδείξασθαι. . . . . Ἐκέλευε δὲ καὶ ἀστρολογίας ἐμπειροῦς γίνεσθαι, καὶ ταύτης μέτρον μάλιστα τῆς νυκτὸς τε ὥραν καὶ μηνὸς καὶ ἐνιαυτοῦ δύνασθαι γινώσκειν ἐνεκα πορείας τε καὶ πλοῦ καὶ φυλακῆς. . . . . Ἐκέλευε δὲ καὶ λογισμὸς μελεῖν καὶ τούτων δὲ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἐκέλευε φυλάττεσθαι τὴν μάστιν πραγματείαν, καὶ δὲ τοῦ ὁρίσκειν πάντα καὶ αὐτοῖς συνεσκέχον καὶ συνδιετρίβον τοῖς συνοῦσι· προύτρεπε δὲ σφίσι καὶ ὁρμῆς ἐπιμελεσθαι τοὺς συνόντας παρὰ τῶν ἐδιδόντων μελετῶντας ὅποσα ἐνδέχοντο καὶ ἐκ αὐτῶν ἑκάστου προσέχοντα διὰ παντὸς τοῦ βίου· τί βρώμα καὶ τί ποῖμα ἢ ποῖος πόσιος συμμέμνηται αὐτῷ, καὶ πῶς τοῖς γεωμέτροις ὁριζοῦνται ἂν εἴη.

Τοιαύτῃ ἡ ἐγκύκλιος παιδεία τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν κατὰ Σωκράτην ἀποκρίνεται τὴν θεωρητικὴν γεωμετρίαν τε καὶ ἀστρονομίαν καὶ ἀριθμητικὴν ὡς περὶ τὰς, καὶ οὐκ οὐκ ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἦν, λέγει ὁ Σωκράτης· ὁ Σωκράτης ἐν ἐκείτῳ εἶδε μαθημάτων συνεβούλευεν, ὅτι ἡνέκα καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ καὶ πολιτικῇ ἀγωγῇ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ ἐκπαίδευται τὴν γενικὴν τῶν ἐπιστημῶν πορίσματα διδάσκουμεν, ἀλλ' ὑποκαίμεθα εἰς ἀμείνητα, ὅπου ἦν ἀπηνεχῆς ὁ Σωκράτης, οὐδεμίαν διδάσκουμεν κατὰ μέτρον ἐπιστήμην τοὺς παῖδας ἡμῶν, οὐδὲ

καὶ αὐτὴν τὴν ἡθικὴν ἐπιστήμην. Τῷ Σωκράτει οὐδαμῶς ἤσκατον γνώσεις καθόλου ἐπιπολαίει, ἀλλὰ κατὰ βῆθος τὴν ἡθικὴν καὶ πολιτικὴν ἐδίδασκεν· οὕτω δὲ μορφύνεται πολῖται. Τὰ ἥρια τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν ἦσαν ἐν τῷ σκεδῶν τῆς ἐλευθερίας ἀγωγῆς αὐτοῦ λίαν ἱκανοί· ἀλλὰ τὸ σκεδῶν ἦν λογικόν, περιλαμβανόν ἐδικὴν καὶ βελτίαν μελέτην τῶν κληρονομικῶν καὶ καθόλου πάντων τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, λαμβάνον δὲ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν τὰς φυσικὰς ἀρχὰς αὐτῶν καὶ τὰ ἐν χρῆσει ἀποτέλεσμα αὐτῶν» (Fouillée).

Περὶ δὲ τῆς ἀγωγῆς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν μαθημάτων ὁρισμένον διδακτικὸν σύστημα οὐκ εἶχεν ὁ Σωκράτης· εἰς τὴν οὖν σκεδῶν τὴν διδασκαλίαν προδιαγεγραμμένον ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ, καθ' ὃ προηγήτο καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ ἡθικὴ διδασκαλία: «Τὸ μὲν οὖν λεκτικόν καὶ πρακτικὸν καὶ μηχανικὸς γίγνισθαι τοῦ συνόντος οὐκ ἴσταν, ἀλλὰ πρότερον τούτων ὥστε χρῆσθαι σωφρονιστὴν αὐτοῖς ἐγγενέσθαι. Τοὺς γὰρ ἄνθρωποι τοῦ σωφρονιστοῦ ταῦτα δυναμένους ἀδικῶντες γίνονται καὶ δυνατωτέρους κακουργεῖν ἐνόμιζον εἶναι πρῶτον μὴ δὲ περὶ θεοῦ ἐπιεργάτο ὁσώροντας ποιεῖν τοὺς συνόντας» (Ἀπομν. Δ, γ', 1).

Μετὰ δὲ τὴν ἠθικοπρακτικὴν καὶ ἡθικὴν διδασκαλίαν ἐπὶ τῇ διαλεκτικῇ, δι' ἣς ἐκνούσι ποιεῖ τοὺς μαθητὰς εἰδέναι τί ἐστιν ἕκαστον τῶν ὄντων καὶ τοὺς ἄλλοις ἐξηγεῖν· οὐα; δὲ καὶ διαλεκτικωτέρους ποιεῖ τοὺς συνόντας παιδεύοντι καὶ τοῦτο λέγειν: Σωκράτης γὰρ τοὺς μὲν εἰδόντας τί ἐκαστον εἴη τῶν ὄντων ἐνόμιζε καὶ τοὺς ἄλλους ἀν' ἐξηγεῖσθαι δύνασθαι· τοὺς δὲ μὴ εἰδόντας οὐδὲν ἔφη θυμωστέον εἶναι αὐτοὺς τε σκέλλεσθαι καὶ ἄλλους σκέλλειν: ὡς ἐνκα σκοπῶν πῶς τοὺς συνόνσι τί ἐκαστον εἴη τῶν ὄντων οὐδέποτε ἔληγεν» (Δ, ζ', 1).

Ὁ Σωκράτης τὴν καλλιέργειαν τοῦ λόγου ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ θεωρεῖται πρὸς καλὸν καὶ κακὸν ἀνδρὶ: «ἢ οὐκ ἐνθεώρησαι, ὅτι ὅσα τε νόμοι μαθητῶν καλλίστα ὄντα, δι' ὧν γε ζῆν ἐπιστάμεθα, τούτα πάντα διὰ λόγου ἐλθόμενα, καὶ εἰ τοῖς ἄλλοις καλὸν μανθάνει τις μέλημα, διὰ λόγου μανθάνει, καὶ οἱ ἄριστοι διδάσκοντες μέλιστα λόγῳ χρῶνται καὶ οἱ τὰς σπουδαίους τὰ ἐπιστάμενα καλλίστα διαλέγονται»;

Ὁ δὲ τρόπος τῆς διδασκαλίας ἦν ἀπλοῦς·

1) «Ὅποτε δὲ αὐτοὶ ἐν τῷ λόγῳ διεξίμην, διὰ τῶν μέλιστα βελτιωμένων ἐπορευτο, νομίζοντα αὐτὴν ἀπέρχεται εἶναι λόγου. Τοιγαρὺν πολὺ μάλιστα ὡς ἐγὼ οἶδα, οἷε λέγει, τοὺς ἀκούοντας ὁμο-

καὶ μακρινούς¹, οὐκ ἐπισωρεύον ἐν τῇ ψυχῇ τῶν νέων γνώσεις περὶ τῶν ἄλλων καὶ ἀναπτύσσον τὰς νοερὰς καὶ ἡθικὰς αὐτῶν δυνάμεις, ἐκκαθαίρων δι' αὐτὰς ἀπὸ τῶν ἐπαθλομαθῶν· τὸν δὲ εἰρωνικὸν καὶ ἐλισθητικὸν τρόπον ματτειρίζετο· τῷ μόνον πρὸς ἐκείνους τῶν συνόντων κολαστηρίου ἐνεκα, ὅσοι ἐνόμιζον ὅσοι ἀγαθοὶ εἶναι παιδείας διὰ κατεργάζοντο, ἢ ὅσοι ἐπὶ πλοῦσι μὲν ἔργον οὐκ ἐπὶ αἰσθητικῇ προσδίδεσθαι παιδείας, ἢ ὅσοι ἐπὶ μαθηταὶ καὶ σοφίᾳ ἐσθμνόντο» (Ἀπομν. Δ, ζ', 1). «Ἀρ' οὐ δὲ διὰ τοῦ κολαστηρίου τρόπου ἀρῆται τὴν ὀψιν τῶν νέων καὶ περσευέσθαι τὸν νοῦν αὐτῶν, ἵσταν ἐστέον τὸν πύρον τῆς ἀληθείας, διδασκῶν ὁμαλῶς ἀνεὶ ἐλγέσθαι τί ἐστιν ἀληθὺς γὰρ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπιτήδεον· οὐ δ' ὡς ἔγνω αὐτὸν (Εὐβόδημον) οὕτως ἔργοντα, ἥμιστοι μὲν διετράχυντο, ἀπολούσονται δὲ καὶ σπρίσονται ἐξάγοντες ἃ τε ἐνόμιζον εἰδέναι διὰ καὶ ἐπὶ τηδεῖν κρήστιον εἶναι» (Ξενοφ. Ἀπομν. Δ, ζ', 40).

Μετὰ δὲ διδασκαλίαν ὁ Σωκράτης ἐνόησε μὲν ματτειρίζετο βελτίον τί τῶν ἀρχαίων σοφῶν, ἡμεῖς δὲ σύγχρονα πεῖον, ἀναγνωσκῶν αὐτοὺς κινῆ μετὰ τῶν φίλων καὶ ποῖον ἢ μέλλον προαἰών τῶς θεούσης αἰσῆς καὶ παρατηρήσεις, αἱ οὗτε γομμηματικὴ ἦσαν οὐτε ῥητορικαί, ὡς ἐστὶν ἐλέσθαι ἐξ ὧν λέγει ὁ Ξενοφών (Δ, ζ', 14): «Ἐκείνους ἠσχυροῦς τῶν πάλαι σοφῶν, οὓς ἐκείνοι κατέλειπον ἐν βιβλίοις γραφέντες, ἀνελίττων κινῆ πῶς τοὺς φίλους διερχομαι, καὶ τὸ ὁρῶν ἐλθόν, ἐλεγερέμεθα» ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον δι' ἐδιδόκων ἀνεὶ βιβλίου καὶ ἀνεὶ ὁρισμένου θέματος, ὑπάρχον λόγῳ ἐν ταῖς κατ' ἐκείνην διαλέξει πρὸς τοὺς συνόντας λαμβάνων πᾶσαν ἀγορήν, ἢ θυμωστέον ἀνέπτυσσε πρὸς ἐμπέδων ἡθικῶν τινας ἀληθείας, καὶ μέλιστα τοῦ Γνώθι σαυτὸν, ὅτι ἦν ἡ ψυχὴ τῆς ἡθικῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας². Τούτου ἐνεκα ἀξί-

λογοῦται παρῆγεν. Ἀπλῶς τὴν αὐτοῦ γνώμην ἀπεκρίνετο Σωκράτης πρὸς τοὺς ὁμιλοῦντας αὐτὸν. Ξενοφ. Ἀπομν. Δ, γ' 1.

1) «Τῇ δὲ γ' ἡμῇ τέχνῃ τῆς μαίεσεως τὰ μὲν ἄλλα ὑπάρχει ὅσα ἐκείναις (ταῖς μαίαις), διαφέρει δὲ τῇ τε ἀνδρῶν ἀλλὰ μὴ γυναικῶν μαίεσθαι καὶ τῇ τὰς ψυχῶν αὐτῶν τικτούσας ἐπισκοπεῖν ἀλλὰ μὴ τὰ σώματα· μέγιστον δὲ τοῦτο ἐν τῇ ἡμετέρῃ τέχνῃ, βασιλεύειν θανάτων εἶναι παντὶ τρόπῳ, πότερον εὖθελον καὶ φεύδον ἀποτίκει τοῦ νέου ἢ διὰ νοῖα ἢ γόνιμον τὴν καὶ ἀληθῆς» (Π. Grote IB, σελ. 287—290).

2) Π. Grote αὐτ. σελ. 283.

HAUPT

МЕЧНИКОВА

μνείας ἡ διάλεξις τοῦ Σωκράτους πρὸς τὸν Εὐθύδημον περὶ τοῦ Γνωθὶ σαυτὸν. «Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημα, εἰς Δελφούς ἦν ποῦποτε ἄριστος; Καὶ δις γε, νῆ Δ', ἔφη. Κατίκαθ' οὖν πρὸς τὴν νῆα ποὺ γεγραμμένον τὸ Γνωθὶ σαυτὸν; Ἐγώ γε. Πότερον οὖν οὐδὲν σοι τοῦ γραμματος ἐμείλησεν, ἢ προσέτυχες τε καὶ ἐπεγέγραπας σαυτὸν ἐπισκοπεῖν ὅστις εἴης; Μὴ Δ' οὐ δῆτα, ἔφη· καὶ γὰρ δὴ πάνυ τοῦτό γε ὥμην εἰδέναι· σχολὴ γὰρ ἂν ἄλλο τι ᾗδῃ, εἰ γε μηδ' ἐμαυτὸν ἐγίνωσκον. Πότερα δὲ σοι δοκεῖ γινώσκειν ἑαυτὸν ὅστις τούνομα τὸ ἐαυτοῦ μόνον οἶδεν, ἢ ὅστις, ὥσπερ οἱ τοὺς ἵππους ἀνιόντες οὐ πρότερον οἶονται γινώσκειν ὅν ἂν ῥυθύνονται γινώσκαι, πρὶν ἂν ἐπισκίψωνται πόδας; Πιθανὴ ἐστὶν ἡ δυσπιστία καὶ πρότερον ἰσχυρὰ ἢ ἀσθενὴς καὶ πρότερον ταχὺ ἢ βραδύς, καὶ τὰλλα τὰ πρὸς τὴν τοῦ ἵππου χάριν ἐπιτήδεια καὶ ἀνιπιτήδεια ὅπως ἔχει, οὕτως ὁ ἑαυτὸν ἐπισκεψάμενος ὑπόλοιπός ἐστι πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην χάριν ἔγωγε τὴν αὐτοῦ δύναμιν; Οὕτως ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη, ὁ μὴ εἰδὼς τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἄγεσθαι ἑαυτὸν.

Ἐκείνο δὲ οὐ φανερόν, ἔφη, ὅτι διὰ μὲν τὸ εἰδέναι ἑαυτοῦ πλείστα ἰσχυρὰ πράττουν ἀνθρώποι, διὰ δὲ τὸ ἐγείσθαι ἑαυτὸν πλείστα κακὰ; Οἱ μὲν γὰρ εἰδότες ἑαυτοὺς τὰ τε ἐπιτήδεια ἑαυτοῖς ἴσται καὶ διαγινώσκουσιν ἃ τε δύνανται καὶ ἃ γρή· καὶ ἃ μὲν ἐπὶ πλείστοις πράττοντες πορίζονται τε ὧν δέονται καὶ εὐπρίστουσι· ὧν δὲ μὴ ἐπίστανται ἀπεγχεύονται ἀναμάρτητοι γίνονται καὶ διατρέχουσι τὸ κακὸς πράττειν διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους δυνάμει δοκιμαῖεν καὶ διὰ τῆς τῶν ἄλλων χάρις τὰ τε ἀγαθὰ πορίζονται καὶ τὰ κακὰ φυλάττονται· οἱ δὲ μὴ εἰδότες ἀλλὰ διεφθαρμένοι τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως, πρὸς τε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ τὰλλα ἀνθρώπινα πράγματα ὁμοίως διέκτανται, καὶ οὔτε ὧν δέονται ἴσται οὔτε ὅτι πράττουσιν οὔτε οἷς χρῶνται, ἀλλὰ πάντων τούτων διμυρρίζοντες τῶν τε ἀγαθῶν ἀποτυγχάνουσι καὶ τοὺς κακοὺς περιπίπτουσι· καὶ οἱ μὲν εἰδότες ὅτι ποιοῦσιν, ἐπιτυγχάνοντες ὧν πράττουσιν εὐδοκοῦν τε καὶ τιμῶν γίνονται, καὶ οἱ τε ὁμοίως τούτοις ἡδῶς χρῶνται, οἱ τε ἀποτυγχάνοντες τῶν πραγμάτων ἐπιθυμοῦσι τούτους ὑπὲρ αὐτῶν βουλεύεσθαι καὶ προλασθαι αὐτῶν τούτους, καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν ἀγαθῶν ἐν τούτοις ἔχουσι, καὶ διὰ τούτων πάντων μέλλεται τούτους ἀγαπᾶν· οἱ δὲ μὴ εἰδότες ὅτι ποιοῦσι, κακῶς δὲ αἰρούμενοι καὶ οἷς ἂν ἐπιμερήσωσιν ἂ-

ποτυγχάνοντες, οὐ μόνον ἐν αὐτοῖς τούτοις ζημιούνται τε καὶ κολάζονται, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι οὖτοι διὰ τούτων καὶ κατὰ γέλαστοι γίνονται, καὶ καταφρονοῦμενοι καὶ ἀτιμαζόμενοι ζῶσιν ὅρῳ δὲ καὶ τῶν πύλων ὅτι ὅσοι ἂν ἀγνοήσωσι τὴν ἑαυτῶν δύναμιν κρείττους πολεμήσωσιν, αἱ μὲν ἀνάστατοι γίνονται, αἱ δὲ ἐξ ἐλευθέρων δοῦλαι. Καὶ ὁ Εὐθύδημος, ὡς πάνυ δοκοῦν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, περὶ πολλοῦ ποιητέον εἶναι τὸ ἑαυτὸν γινώσκειν, οὕτως ἴσθι· ὁπόθεν δὲ γρη ἄρξασθαι ἐπισκοπεῖν ἑαυτὸν, τοῦτο πρὸς σὲ ἀποβλέπω, εἰ μοι ἰθιλήσῃς ἂν ἐξηγήσασθαι. (Ἀπομν. Δ, 6', 24—31).

Καὶ ἐν τῷ Φαίδρῳ (σελ. 230) τοῦ Πλάτωνος ὁ Σωκράτης περὶ μύθων τιῶν ἐρωτώμενος ἀποκρίνεται· «ἰμοὶ δὲ πρὸς αὐτὰ οὐδ' αὖτις ἐστὶ σχολή· τὸ δὲ αἴτιον, ὡς εἶπε, τοῦτο τόδε· οὐ δύναμαι πῶ κατὰ τὸ Δελφικὸν γράμμα γινώσκαι ἑμαυτόν· γελῶν δὲ μοι φαίνεται, τοῦτο ἐπὶ ἀγνοοῦντα τὰ ἀλλότρια σκοπεῖν· ἔθεν δὴ χρεῖν ἔκαστος ταῦτα, παυθόμενος δὲ τῷ νομιζομένῳ περὶ αὐτῶν, ὅ νῦν δὴ ἔλεγον, σκοπῶ οὐ ταῦτα ἀλλὰ ἑαυτόν, εἴτε τι θεῖον τυγχάνω Τυρῶνος πολυπλοκάωτον καὶ μέλλον ἐπιτεθυμμένον, εἴτε ἡμερώτερον τε καὶ ἀπλούστερον ζῶον, θείας τινός καὶ ἀτύρου μίτρας φύσει μετέχον.

«Τὸ περιώνυμον τοῦτο ἀπόφθεγμα, τὸ Γνωθὶ σαυτὸν, κατὰ πολλοὺς ἡρμηνευθὲν τρόπους· ἐπειδὴ δὲ πᾶσαι αἱ ἑρμηνεῖαι καλῶς συμβιβάζονται καὶ ἀλλήλαις συνδεσμέναι εἰσιν, οὐδεμία ἀποραπίτεια ἐστὶ. Κατὰ τὰ προσημνησμένα χωρία τοῦ Γνωθὶ σαυτὸν περιλαμβάνει τὸ γινώσκειν τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἡθικῆς αὐτοῦ ἄξιαν, ἥτις ὅρος ἀπαραίτητος ἐστὶ πάσης προόδου εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ τῆς διανοητικῆς ὁσαύτως αὐτοῦ ἄξιαν, ἥτις ἐστὶν ὅρος ἀναγκαίως πάσης προόδου εἰς τὴν ἐπιστήμην· ἐν οἷσιν οὐδὲν οἶδα, ὡς εἶπεν ὁ Σωκράτης· ἀλλὰ τὸ μικρὸν τοῦτο ἔγωγε τὴν μεγίστην εἴρεσιν οὐκ αἰσθόμην· διότι ἔστιν ὁ Σωκράτης γινῶν ὅτι οὐδὲν οἶδεν, ὥστε καὶ γινώσκειν τί ἐστὶν εἰδέναι· ἐξ οὗ νῦν προέρχεται ἡ ἐννοία τοῦ Γνωθὶ σαυτὸν· ἡ γνώσις τῆς διανοητικῆς αὐτοῦ ἄξιαν ἐστὶν ἄμε καὶ γνώσις τῆς ἡθικῆς αὐτοῦ· καὶ τοῦτο ἐστὶν ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη. Ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ λατὸν γνώσις ἔτσι ἡ ἀναγνώρισις ὅτι ἐμὸν οἶδεν, συνεπύχεται καὶ βεβαίαια (positiva) γνώσις· ἡ μετὰ συναισθητικῆς ἀγνοίας (ignorance consensuelle) γιγνώσκῃ ἐστὶν ἀγνοία· διότι, ὡς ἂν εἴποι Πλάτων, τὴν τῆς ἀληθείας ἐπιστήμης ἰδέαν περικλείει, τῆς ἐπιστήμης ἥτις

ἀποβλέπει αἰπὴ τῇ μὴτε γιγνώμενα μὴτε ἀπολαμβάνει, κατέπαυται δὲ καὶ ὡσαύτως ὄντα αἶν.

οὐδείς ἀρνήσεται, ὅτι ὁ Σωκράτης, εἰ μὴ τὴν παντελῆ γνῶσιν, τό γε αἰσθημα εἶχε τῆς ἰδανικῆς ταύτης ἐπιστάμης, τὸ πλείστον τοῦ βίου αὐτοῦ κατατρίβει ὅπως τοῖς ἄλλοις καθ' ἑαυτὴν καταστήσῃ τὴν χρείαν καὶ τὴν καλολογίαν αὐτῆς. (Fouillée *Philosophie de Socrate* (le I. σελ. 39—).

Ἡ οὐδὲν ἄλτις τοῦ Σωκράτους εἶχε πολὺ τὸ ἐπαγωγίον, ἥ, ὡς αὐτὸς φησι διαλεγόμενος τῇ ἑταίρῃ Θεοδότη (Ἀπομν. Γ, ια', 17), πολλὰ τὰ φίλτρα, δὲ ὅν αἶνε καὶ συνεκίνει καὶ συνετάρτατε τὴν ψυχὴν τῶν νέων. «Ἡμεῖς γοῦν, λέγει ὁ Ἀλκιβιάδης ἐν τῷ Συμποσίῳ τοῦ Πλάτωνος (σελ. 215), ὅταν μὲν τοῦ ἄλλου ἀκούομεν λέγοντος καὶ πᾶν ἀγαθὸν ῥήτορας ἄλλους λόγους, οὐδὲν μέλει, ὡς ἔγωγε εἶπεν, οὐδενὶ ἐπιθεὶν δὲ σοὶ τὴν ἀκοὴν ἢ τὴν σὺν λόγων, ἄλλου λέγοντος, κἂν πᾶν φαῦλος ἢ ὁ λέγων, ἔκν τε γυνὴ ἀκοὴν ἔκν τε ἀνὴρ ἔκν τε μικροί, ἐκπληγόμενοι ἡμῖν καὶ κατεβόηχα. Ἐγὼ γοῦν, ὁ ἀνδρὲς, εἰ μὴ ἐμελὼν κυμῶν, δοῦναι μεθόιν, εἶπον ὁμοῦς ἐν ἡμῖν, οἷα δὲ πέποιθα αὐτὸς ἀπὸ τῶν τούτου λόγων καὶ πᾶσιν ὅτι καὶ νυνί. Ὅταν γὰρ ἀκούω, πολὺ μοι μᾶλλον ἢ κορυδαυτιῶντων ἡ τε καρδίᾳ πηδᾷ καὶ δάκρυα ἐκείσθαι ὑπὸ τῶν λόγων τῶν τούτου. Περικλέους δὲ ἀκούων καὶ ἄλλων ἀγαθῶν ῥητόρων εὐ μὲν ἡγούμεν λέγειν, τοιοῦτον δ' οὐδὲν ἐπασχον, οὐδὲ τεθορυβητό μοι ἡ ψυχὴ οὐδ' ἡγανακτεῖ ὡς ἀνδραπυθωδῶς διακυμάνει· ἀλλ' ὑπὸ τούτου τοῦ Μαρσίου πολλὰς δὴ οὕτω διετίθη, ὥστε μοι δοῦναι μὴ βιωτὸν εἶναι ἔχοντι ὡς ἔγωγε». (18. Grote αὐτ. σελ. 290—).

Ὁ Σωκράτης καίτοι ἔλεγεν οὐδενὸς εἶναι διδασκαλίας, ἣν ἀπαρμυλλῶν πρότυπον τελείου διδασκαλίου καὶ παιδαγωγοῦ· τί γὰρ εἴπεν αὐτῷ; ἢ βελθεῖν γνῶσιν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, αἱ ψυχολογικαὶ γνῶσεις, αἱ ἐπ' αὐτῶν στρεφόμεναι διδακτικαὶ μέθοδοι, ὁ ὑπέρμακρος ζῆλος καὶ ἡ ἀκαμψία προθυμία³ ὅπως δωρεάν διδασκῇ καὶ φωτίξῃ τοὺς ἀνθρώπους, ἡ διδασκαλία διὰ τοῦ ζῶντος παραδείγματος; Ἀλλὰ τίνος ἄλλου διδασκαλίου τῆς ἀνθρωπότητος ὁ

βίος ἦν μᾶλλον ἐν ἀρμονίᾳ τοῖς λόγοις ἢ ὁ τοῦ Σωκράτους; ἡ τὰχα εἴπεν αὐτῷ ἡ ὕψηλὴ ἰδέα περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ εἰς θεοπροσάκοντα ἐπὶ ἡσυχάζησθαι; Ὁ γινώσκων ὅτι ὁ Σωκράτης· τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐκάλει θείαν ὑπερείαν, θείαν ἀποστολήν; εἰ δὲ ποτε ἀποστολὴ ἀνθρώπου ἐγένετο ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἦν ὅπως αὕτη, ὡς τοῦτο αὐτὸς σένοιε καὶ λέγει ἐν τῇ Ἀπολογία αὐτοῦ πρὸς τοὺς δικαστάς· «Ὅτι δ' ἐγὼ τυγχάνω ὢν τοιοῦτος, οἷός ἐστι τοῦ θεοῦ τῇ πόλει δεδοσθαι, ἐνθένδε ἂν κατανοήσασαι· οὐ γὰρ ἀνθρωπίνῳ εἴκει τὸ ἐμὲ τῶν ἑμαυτοῦ ἀπάντων ἡμεληθῆναι καὶ ἀνίστασθαι τῶν οἰκείων ἀμελουμένων τοσαῦτα ἤδη ἔτι, τὸ δὲ ὑμῖν πρᾶττειν αἶψα, ἰδίᾳ ἐκείτῃ προσιόντα ὡς τε πατέρα ἢ ἀδελφὸν προσβύτερον, πείθοντα ἐπιμελεῖσθαι ἀρετῆς· καὶ εἰ μὲν τι ἀπὸ τούτων ἀπέλυσον καὶ μισθὸν λαμβάνων ταῦτα παρεκλεύομην, εἶχον ἂν τινα λόγον· . . . . . ἱκανὸν γὰρ, οἶμαι, ἐγὼ παρέχομαι τὸν μάρτυρα, ἀληθῆ ὡς λέγω, τὴν πεινᾶν».

Περὶ δὲ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ τί ἂν εἰπώμεν; Ὁ ἀριστὸς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τοιάδε ὑποβάλλει εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐν τῷ Συμποσίῳ· «Πολλὰ μὲν οὐδ' ἂν τις καὶ ἄλλα ἔχοι Σωκράτη ἐπαινεῖν καὶ θαυμάζειν. . . . τὸ δὲ μὲν εἰς ἀνθρώπων δικίον εἶναι μὴτε τῶν παλαιῶν μὴτε τῶν νῦν ὄντων τούτου ἄξιον παντός θαύματος. . . . Οἷός ἐστι οὕτως γίγνεσθαι τὴν ἀποτίαν ἀνθρώπου καὶ αὐτῆς καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ οὐδ' ἐγγύς ἂν εὖροι τις ἄνθρωπος οὔτε τῶν νῦν οὔτε τῶν παλαιῶν»⁴.

Πότις Σωκράτους εἰς Ἀπ' ἄλ' ἄλ' εἰς χρηματικὸν καὶ εἰς δειρήν.

§ 55. Διὰ τί δὲ ὁ Σωκράτης ἐν τῇ Ἀπολογία τοῦ Πλάτωνος⁴ λέγει ὅτι βαρύνον ἐστὶ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῷ προστάγματι αὐτοῦ ἐπομμένος ἀνέλαβε διδασκῆναι καὶ φωτίξαι τοὺς ἀνθρώπους ἐλέγχων καὶ προτρέποντας εἰς ἀρετὴν, οὐχὶ δὲ τοῦ ὑπεράτου ὄντος, καίτοι περὶ αὐτοῦ ἱερώνει ὅτι συνέχευε καὶ ἐκυβέρνα τὸν κόσμον

3) 18. Zeller *Philosophie der Griechen* II, 1, σελ. 61—66.

4) «Ἐμοὶ δὲ τοῦτο, ὅς ἐγώ φημι, προστέτακται ὑπὸ τοῦ θεοῦ (τοῦ Ἀπόλλωνος) πρᾶττειν καὶ ἐκμαντεῖν καὶ ἐξ ἐνυπνίων καὶ παντὶ τρόπῳ, ὥστε τίς ποτε καὶ ἄλλη θεία μοῖρα ἀνθρώπῳ καὶ θεῶν προστάξει πρᾶττειν». (Ἀπολογία. σελ. 33. 18ε καὶ σελ. 21—22. 29).

1) Ἀλλὰ διὰ τί οἱ αἰετὶ Ἀπολλόωνον τόνει καὶ Ἀντισθένη οὐδέποτε μοι ἀπολείπεσθαι; διὰ τί δὲ καὶ Κρίστη καὶ Σμίαν Θέβηθεν παραγίνεσθαι; εὖ ἴσθι δὲ ταῦτα οὐκ ἔγωγε πολλῶν φίλων ἐκείνων τε καὶ ἐμῶν καὶ λόγων ἐπεί.

2) 18. Havet *le Christianisme* I, σελ. 144.

καὶ ἐφροντίζει καὶ ἐπιμελεῖτο αὐτοῦ; Ἐπίστευεν ἄρα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ εἰς τοὺς ἄλλους θεοὺς τῶν πολλῶν; ἐπίστευεν εἰς τὴν μηχανὴν, εἰς χρηστέαν καὶ εἰς εὐναικῆ, ἢ λόγῳ μόνον ἐφάνητο πιστεύων ἵνα μὴ σκανδαλίζῃ τοὺς πολλοὺς, ἔργῳ δὲ οὐ;

Οἱ μὲν πρὸ αὐτοῦ φιλόσοφοι (ἴδ. σελ. 120—122), ὁ Ξενοφάνης, ὁ Πράκλειτος, ὁ Παρμενίδης, ὁ Ἀναξάγορας, ὁ Δημόκριτος, εἰς τοὺς θεοὺς τῶν πολλῶν οὐκ ἐπίστευαν· τινὲς δὲ αὐτῶν καὶ ἀκήρυκτον διεξήγοντο πόλεμον κατὰ τῆς ἀνθρωποφυλῆς πρὸς θεῶν καὶ τῶν παθῶν, οἷς ἐπρόκειτο αὐτοὺς οἱ μῦθοι καὶ οἱ ποιηταί, ὡς γὰρ Ξενοφάνης:

Πάντα θεοὶ ἀνέθηκαν Ὀμηροῖς ὅς τ' ἦσαν παρ' ἀνθρώποισιν ἐνέεσσι καὶ φόβῳ ἰστί, κλέπτειν, μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεῖν.

Ὁ πολλὸς γὰρ ἦν σποδρὸς· ἀλλ' ἡ πίστις ἀντεῖχεν ἑτι, διότι τῇ θρησκευτικῇ φρόνημα ζωὴν ὅν συνεκράτει τῶν δικαιοῦν καὶ προεφύλαττε τὴν ἀσκήν ἀπὸ πνευματικῶν· διὸ οὐδεὶς τῶν φιλοσόφων, ὡς αὐτὸς ὁ Ξενοφάνης, ἐτόλμησε διασαγεῖν τινὰ πρὸς τῆς υπέρβειας τῶν θεῶν ἐκκρόσιν, ἀρκομένους κινεῖται ὅτι εἰς ἰστί οὐκ ὑπερέτατος θεός, οἱ δὲ ἄλλοι δευτέραν κατέχουσι τάξιν:

εἰς θεὸς ἔντε θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισι μέγιστος.

Οἱ δὲ ἄλλοι θεοὶ ἐξαγινώσκονται καὶ ἀποβάλλονται τοὺς ῥόπους τῶν παθῶν οὐκέτι ἦσαν καὶ θεοὶ τῆς μυθολογίας, εἰς συγγένευσιν καὶ ἐνοποίησην τείνοντες. Τοιαύτην δὲ τινα τάξιν πρὸς ἐνοποίησην τῶν θεῶν εἶχεν, ὡς εἶδομεν (ἴδ. σελ. 128), καὶ ἡ θεολογία τοῦ Πινδαρου.

Οἱ δὲ διασαγεῖς καὶ ἡ ἀρνησις τῆς υπέρβειας τῶν θεῶν ὑπερδύροντες ἦσαν ἐπιγενήματα, ὅτε μετὰ τοὺς Μηδικούς πολέμους ἡ ἐλευθερία τῆς διανοίας καὶ τοῦ λόγου ἦν ἐν Ἀθήναις· ἀπεριόριστος καὶ ἀνεξέτακτος καὶ πάντα ὑπὸ τὴν λυδίαν λίθον ὑπέβλελλε τῆς κρίσεως καὶ τοῦ ἐλέγχου.

1) Ὁ Σωκράτης λέγει πρὸς Πῶλον ἐν τῇ Γοργίᾳ τοῦ Πλάτωνα· Ἀθήναξ ἀεικόμενος, οὐ τῆς ἑλλάδος πλείστη ἔστιν ἐξουσία τοῦ λέγειν. Ὁ Σωκράτης οὐδὲ ἕνα μῆνα ἤρουντο ζῆσαι οὐτε ἐν Σπάρτῃ οὐτε ἐν Ἀργεῖ οὐτε ἐν Κορίνθῳ οὐτε ἐν Θήβαις, τοιαύτῃ ἐλευθερίᾳ παρηγορητὴν γράμματος, οἷα ἐν Ἀθήναις πεσομένῳ δὲ τῇ ἐκρήσκατο, καὶ ἐν αὐτῷ ἔτι τῇ δικαστηρίῳ. (ἴδ. καὶ σελ. 164, 192 καὶ Γροτ. Ἑλλάδα. Ἱστορ. IB, σελ. 308 Gall. Μεταφρ.).

Τότε οἱ ἐπίγονοι τῶν φιλοσόφων², οἱ σορισταί, μήτορες λόγων³, καὶ οἱ μωθηταὶ αὐτῶν, πολιτευόμενοι τε καὶ μὴ, ἤρουντο περὶ τῆς υπέρβειας τῶν θεῶν διασαγεῖν ἐκρίνει· οἷον ὁ μὲν Πρωταγόρας ἤχετο τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ τούτου τὸν τρόπον· «Περὶ μὲν θεῶν οὐκ ἔγω εἶδεναι οὐδ' ὡς εἰσίν, οὐδ' ὡς οὐκ εἰσὶ· πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἶδέναι, ἢ τε ἀδελότης καὶ βραχυὶς ὧν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου». Διὰ ταύτην δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ συγγράμματος ὁ Πρωταγόρας ἐξεβλήθη ἐκ τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἐκέλευσαν ἐν τῇ ἀγορᾷ. Διὰ δὲ τοῦ περιβόητου ἀξιωματος, πάντων μέγιστον ἀνθρώπου, ἤνευτο ὁ Πρωταγόρας τὴν ὑπαρξὴν τῆς ὅντως ἀληθείας, ἥτοι τῆς ἐπιστήμης· διότι κατὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο συνίσταται ὅτι λέγει ὁ Σωκράτης ἐν τῷ Θεαιτήτῳ (σελ. 152)⁴· «ὡς οἷα μὲν ἕκαστα ἐμοὶ φαίνεται, τοιαῦτα μὲν εἰσὶν ἐμοί, οἷα δὲ σοί, τοιαῦτα δ' αὖ σοί, ἀνθρώπος δὲ σὺ τε καὶ γώ». Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος ἀνθρώπος οὐ μὲν αἰεὶ ὁ αὐτός, ἀλλ' ἀλλοιοῦται διὰ τε τὴν ηλικίαν καὶ δι' ἄλλας αἰτίας, ἐπεται ὅτι καὶ τὰ πράγματα οὐκ αἰεὶ φαίνονται τὰ αὐτὰ τῷ αὐτῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ἀλλοτε ἄλλα. Ὁ δὲ Γοργίας ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ τῷ ἐπιγραφόμενῳ Περὶ τοῦ μὴ ὄντος, τρία τινὰ ἐπεγείρει ἀποδεικνύει· πρῶτον ὅτι οὐδὲν ἐστὶ· δεύτερον ὅτι εἰ καὶ ἐστὶν, ἀκατάληπτον ἀνθρώπῳ· τρίτον ὅτι εἰ καὶ κατὰληπτόν, ἀνεμνηστέον.

Ὅπως ὁ λόγος ἐν βραχέϊ χρόνῳ, ἐν μολίς πεσπαράκοντα ἔτεσι (480—440 π. Χ.) καὶ ἐν καταπληκτικῇ ταχυτήτι, πάντα ἀναμνηστέα καὶ συνταράξεις ἐξείρετο τέλος τὰ βέλη καὶ ἐαυ-

2) «Ἐστὶ γὰρ ἡ σοριστικὴ φαινομένη σοφία οὐδ' οὐδ' αὖ καὶ ὁ σοφιστὴς χρηματιστὴς ἀπὸ φαινομένης σοφίας ἑλ' οὐκ οὐστ'». Ἀριστοτ. Σοριστ. Ἐλεγχ. Α.

3) «Τὴν ἀρχαίαν σοφίαν τὴν βητορικὴν ἡγεῖσθαι γὰρ φιλοσοφίαν». Ἡμεῖς γὰρ ἐν τῷ προοίμῳ τῶν βίων τῶν σοριστῶν. Οἱ δὲ κινεῖται τὰ περὶ σοριστῶν ἡγεῖσθαι βαρύτερον ἢ αὐτῶν ἐπὶ γένει. (ἴδ. Γρότ., *Histoire Grecque*, tom. V, σελ. 391—396 καὶ τόμ. IB, σελ. 171—230. *Ueber Philosophie der Griechen*, I, σελ. 851—953 γδ. τρίτ., καὶ II, σελ. 155—159. *De la Philosophie des Theoriciens et des idées Morales dans l'antiquité* I, σελ. 29—94. *Havel les Origines du Christianisme*, I, σελ. 65—142. *Fouillebe Philosophie de Platon*, II, σελ. 67—77. *Philosophie de Socrate*, II, σελ. 319—351 κελ.

τοὺ ἀνθρώπους ὅτι δύνανται νοῆσαι τὰ ὄντα εἰ εἰσὶν, οὐδ', εἰ εἰσὶν, ἐρμηνεύσαι αὐτὰ τοῖς ἄλλοις, ὅτε τὸ θερησκευτικὸν πνεῦμα, καίπερ προσδεδωκέναι καὶ ἀναπτυσσόμενον, διετηρήθη ἄκαμικον ἀπὸ τῶν ἡρώϊκων χρόνων μέχρι τῶν ἀποδικῶν πολέμων.

Οἱ δὲ πολυμρῆτεροι ἐκ τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν ἀναφανδὸν ἔλεγον ὅτι οἱ θεοὶ οὐκ εἰσὶν, ἀλλ' ὅτι ἐπλασαν αὐτοὺς οἱ ἄνθρωποι, ὅς οὐ φρόνως ἢ ὑπὸ συμπερόντος, ὡς μαρτυρεῖ τὸ ἑλαιοῦ θέν χωρίον ἐκ τοῦ Σισύρου, ὀρχήματος τοῦ Κριτίου, ὅς κατ' ἀρχῆς μελητῆς ὢν τοῦ Σωκράτους ἀποστατήσας τούτου ἐγένετο μαθητὴς τῶν σοφιστῶν καὶ ἀρχηγὸς τῶν τριάκοντα τυράννων. Τὸ γινώσκον ἔχει οὕτως·

Ἦν χρόνος δ' ἦν ἔσχατος ἀνθρώπων βίος καὶ θηριώδης ἰσχύς ὃ' ὑπάρχει, ὅτ' οὐδὲν ἄλλοον οὐτοῖς ἐδόλεον ἢν οὐδ' αὐ καλίσσῃ τοῖς κακοῖς ἐγγίγναι· ἀκαταίτηται μοι δοκοῦσιν ἄνθρωποι νόμους θέσσαι καλὰς, ἵνα δικὴ τύραννος ᾗ . . . . . τῆν ὃ' ὕδριν εὐλοῖαν ἐχρ' ἐξημεῖτο δ' εἰ τις ἐτακράτει. 'Επαιτ' ἐπειδὴ τὰρ μὲν οἱ νόμοι ἀπεῖρρον αὐτοὺς ἔργα μὴ πράσσειν βίᾳ, λάβρα δ' ἔπρασαν, τινικαυτὰ μοι δοκεῖ . . . . . πυκνότες τις καὶ σφοδρὴ γυνώμην ἀνὴρ γινώσκαι διὸς θνητοῖσιν ἔξουρεῖν ὅπως εἴη τι δέσμια τοῖς κακοῖσι, κἄν λάβρα πράσσωσιν ἢ λέγωσιν ἢ φρονῶσι τι· ἐνταῦθεν οὖν τὸ θεῖον εἰσῆγγαστο, ὡς ἐστὶ δαίμων ἀρβύων ὁλλών βίῳ νόμ' ἂν ἀκούων καὶ βλέπων φρονῶν τε καὶ προσέχων τε ταῦτα καὶ φῶσιν θεῖαν φορῶν, ὅς πᾶν τὸ λεχθὲν ἐν βροτοῖς ἀκούσεται, τὸ ἐρῶμενον δὲ πᾶν ἰδεῖν δύνησται. 'Εὐν δὲ κεν σπῆθ' ἡ βουλή τις κακὴν, ταῦτ' οὐχὶ λήσῃ τοὺς θεούς· τὸ γὰρ φρονεῖν . . . . . 'Ενεστι' τοῦδε τοῖς λόγουσι λέγων διδασκαλίας ἤριστον εἰσῆγγαστο μετέδ' ἐκάλυψε τὴν ἀλήθειαν λόγῳ· ναίεν δ' ἔφατ' αὐτοῖς θεοὺς ἐνταῦθ' ἵνα μέλῃσι' ἐν εἰρηλότητι ἀνθρώπους λέγων, ὅθεν περ ἔργα τοὺς φέδους ὄντας βροτοῖς, καὶ τὰς ἀνέσεις τῶν ταλαιπώρων βίῳ, ἐκ τῆς ὑπερθε περισφύξῃ, ἵ' ἀσπαράξας κατέθεν οὐρανὸν, ἐνὶ δὲ κτηνῆματι βροντῆς τὸ δ' ἀσπαρῶν οὐρανὸν εἴλας, χρόνον καλὸν ποικιλία τέκτονος σφεσθ', ὅθεν τε λαμπρὸς ἀστέρας στέλχει μέδρος ὃ ὃ' ὕψος εἰς τὴν οὐρανὸν ἐκπορεύεται.

1) B. Denis *Histoire des Théories et des idées Morales dans l'antiquité*, I, σελ. 38-42.

Τοιοῦς περὶ ἐστῆρας ἀνθρώπους φέδους δι' οὓς καλῶς τε τῶν λόγων κατέφαιε τὸν δαίμον' οἰκᾶν ἐν πρίσιναι χωρίῳ, τὴν ἀνέμῳ τε τοῖς νόμοις κατέθεσεν.

Ὅθεν δὲ πρῶτον εἴδομαι παῖσαι τινα θητοὺς νομίζειν δαιμόνων εἶναι γένος.

Ἐκ τούτων τῶν στίχων λαθὼν ἀπορμήν Σίλτος ὁ Ἑμπεϊρικός λέγει· «καὶ Κριτίας δὲ εἰς τῶν ἐν Ἀθήναις τυραννηστῶντων δοκεῖ ἐκ τοῦ τάχματος τῶν ἀθίων ὑπάρχειν, φάμενος ὅτι οἱ παλαιὸι νομοθέται ἐπισκοποῦν τινα τῶν ἀνθρωπίνων κατορθωμάτων καὶ ἀμαρτημάτων ἐπλασαν τὸν θεὸν ὑπὲρ τοῦ μελέει λάβρα τὸν πλῆστον ἀδικεῖν, εὐλαβούμενον τὴν ὑπὸ τῶν δεινῶν τιμωρίαν».

Αὐτοὶ δ' οὗτοι οἱ σοφιστὰ καὶ οἱ πολιτευόμενοι ὁμόφρονες αὐτοῖς ὑποστήριζον ὡσαύτως ὅτι φῶσι οὐδὲν δίκαιον ἢ ἀδικιὸν εἶναι, ἀλλὰ ταῦτα μόνον ἀνθρωπίνους νόμους διέκρινε· νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν· ἡ δὲ φῶσι ἐν μόνον διδάσκει δίκαιον τὸ συμπερὶν τοῦ κρείττονος καὶ ἰσχυροτέρου, ὡς δικαίνεται ὁ Καλλικλῆς ἐν τῷ Γοργίᾳ τοῦ Πλάτωνος· «Οἱ τιθέμενοι τοὺς νόμους, οἱ ἀσθενεῖς ἀνθρωποὶ εἰσι καὶ οἱ πολλοί· πρῶς, αὐτοὺς οὖν καὶ τὸ αὐτοῖς συμπερὶν τοὺς τῶν νόμους τιθένται καὶ τοὺς ἐπαίνους ἐπαίνουσι καὶ τῶν ψόγους ψέγουσιν ἐκφοβούντες τοὺς ἔρρωμενιστάτους τῶν ἀνθρώπων καὶ δυνατοὺς ὄντας· πλεόν ἔχουν, ἵνα μὴ πλεόν ἔχωσιν, ὡς αἰσχρὸν καὶ ἀδικιὸν τὸ πλεονεκτεῖν, καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀδικεῖν, τὸ πλεόν τῶν ἄλλων ζητεῖν ἔχειν· ἀγαθῶν γὰρ, οἰμαι, αὐτοὶ ἂν τὸ ἴσον ἔχωσι φαυλοτέρου ὄντες».

Διὰ ταῦτα δὴ νόμῳ μὲν τούτῳ ἀδικον καὶ αἰσχρὸν λέγεται, τὸ πλεόν ζητεῖν ἔχειν τῶν πολλῶν, καὶ ἀδικεῖν αὐτὸ καλοῦσιν· ἡ δὲ γε, οἰμαι, φῶσι αὕτῃ ἀποφαίνεται αὐτό, ὅτι δίκαιον ἐστὶ τὸν ἀμείνων τοῦ χειρότερος πλεόν ἔχειν καὶ τὸν δυνατωτέρου τοῦ ἀδυνατωτέρου· ὅτ' αἱ δὲ τούτῳ πολλὰ χροῖ ὅτι οὕτως ἔχει καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ὅλαις ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς γένεσιν, ὅτι οὕτω τὸ δίκαιον κίεῖται, τὸν κρείττονι τοῦ ἥττονος ἔρχην καὶ πλεόν ἔχειν. . . . . Οὗτοι κατὰ φύσιν τὴν τοῦ δικαίου ταῦτα πράττουσι, καὶ καὶ μὴ διὰ κατὰ νόμον γε τὸν τῆς φύσεως, οὐ μέντοι γε ἴσως κατὰ τοῦτον, ἐν ἡμῖς πλέττοντες τοὺς βελτίστους καὶ ἔρρωμενιστάτους ἡμῶν αὐτῶν, ἐκ νέων λαμβάνοντες, ὡς περλέοντας, κατεπερζοντίς τε καὶ γονεῖοντες καταποδουλοῦμεθα λέγοντες, ὡς τὸ ἴσον χρὴ ἔχειν καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ

καλόν και τὸ δίκαιον. Ἐκὼν δέ γε, οἶμαι, φύσιν ἱκανὴν γίνεσθαι ἔχον ἄνθρωπον, πάντα ταῦτα ἀποσπαιζόμενος καὶ διαρρήξας καὶ διαφυγών, κατὰ πατήσας τὰ ἥμιτερα γράμματα καὶ μαργαρυδάσματα καὶ ἐπιφάδας καὶ νόμους τοὺς παρὰ φύσιν ἄπαντες, ἐπαναστὰς ἀνερχόμενος δεσποτὴς ἡμίτερος ὁ δούλος, καὶ ἐνταῦθα ἐξηλάμψε τὸ τῆς φύσεως δίκαιον· δοκεῖ δέ μοι καὶ Πίνδαρος, ἀπερ ἐγὼ λέγω, ἐνδείκνυσθαι ἐν τῷ ᾠσμῇ ἐν ᾧ λέγει ὅτι

νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς
θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων·

οὗτος δέ φησιν,

ἔχει δικαίων τὸ βασιλεύον
ὑπερτάτη χεὶρ· τεκμηρίομαι
ἐργῶν ἡν Ἡράκλειδον, ἐπὶ ἀπρίετας...

λέγει οὕτω ποῦν· τὸ γὰρ ἄσφα οὐκ ἐπίσταμαι· λέγει δ' ὅτι οὐτε γινώσκουσιν οὐτε δύνανται τοῦ Γερουδίου ἡλίας αὐτὸς ποῦν, ὡς τοιούτου ὄντος τοῦ δικαίου φύσιν καὶ βούς καὶ τὰλλα κτήματα εἶναι πάντα τῷ βασιλεῖ ὅς τε καὶ κρείττονος τὰ τῶν χαίρων καὶ ἡττώμενων. (18. σελ. 135· καὶ Denis, I, σελ. 47—48).

Τὰ οὗτα καὶ ὁρσώτερα λέγει καὶ Θεοφύλακτος ὁ Χαλκηδόνιος σοφιστὴς ἐν τῇ Πρωτοφύλακῃ (σελ. 343—344). Ἦ διδασκαλία λοιπὸν τῶν ὑπερρίκλων τούτων Τυτάνων εἰς ἀνακράσιν ἐκ βέβαιον· ἔτιναι οὐ μόνον τῆς θρησκείας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἡθικῆς. Ταῦτα καλῶς ἰγνώσκουν ὁ Σωκράτης, καὶ δὲ Πλάτων θυμωμένος πενηντάρη ἐν τοῖς Νόμοις (σελ. 889). «Οὕτω δὲ καὶ τὴν νομοθεσίαν πᾶσαν οὐ φύσει, τέχνῃ δέ, ἥς οὐκ ἀληθείας εἶναι τάς θύσεις. Κ.Ι. Πῶς λέγεις; Ἀπ. Θεοῦ, ὁ μακάρις, εἶναι πρῶτον φασιν οὗτοι τέχνῃ, οὐ φύσει, ἀλλὰ τισι νόμοις, καὶ τούτους ἄλλους ἄλλῃ, ὅπῃ ἕκαστοι ἑαυτοὶ συναμολόγησαν νομοθετοῦμενοι· καὶ δὴ καὶ τὰ καλὰ φύσιν μὴ ἄλλα εἶναι, νόμῳ δὲ ἕτερον, τὰ δὲ δίκαια οὐδ' εἶναι τὸ παρὰ φύσιν, ἀλλ' ἀμερισητοῦντας διατελεῖν ἑλλήλους καὶ μετατιθεμένους ἀεὶ ταῦτα· δ' ἂν μετὰ θνήσκον, καὶ βταν, τότε κύρια ἕκαστος εἶναι, γινόμενα τέχνῃ καὶ τῷ νόμῳ, ἀλλ' οὐδ' ὅτι τινι φύσει· ταῦτ' ἔστιν, ὡ φίλοι, ἅπαντα ἀνθρώπων σοφῶν παρὰ νόμῳ!

1) Αἱ διδασκαλίαι αὗται ἦσαν τοσούτῃ διαβεβαιωταί, ὅσην οὐ μόνον τῶν χρόνων ἐκείνων κατεῖχοντο ὑπὸ μεγάλῃς φιλομαθείας καὶ φιλολογίας καὶ ἐγένοντο ἐρχαῖον τῶν σοφιστῶν, ὡς μανθάνομεν ἐκ τοῦ Πρωτοφύλακου (σελ. 310—313) τοῦ Πλάτωνος. Ἰπποκράτης δ' οὐδὲ Ἀπολλοδόρου μαθὼν δὲ ὁ Πρω-

τῶν ποιητῶν φασκόντων εἶναι τὸ δικαιοτάτων, ὅτι τις ἀνὴρ βιάμενος

παθόμενος εἰς Ἀθήνας, λίαν πρῶτ' (ὄρθρου βαθείας) ἦλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Σωκράτους. Οὗτος ἔρωτ' αὐτὸν τίνας ἔνεκα ἦλθε τοιαύτην ὥραν; ὁ Ἰπποκράτης ἀποκρίνεται, Ὁ Πρωτοφύλακας ἀφίκετο. «Τί οὖν σοι τοῦτο; ἔρωτ' ὁ Σωκράτης· μὴν τί σε ἀδικεῖ Πρωτοφύλακας; καὶ δὲ γαῖας, νῆ τοὺς θεούς, ἔφη, ὦ Σωκράτης, δεῖ γε μόνος ἐσθὶ σοφός, ἐμὲ δὲ οὐ ποιεῖ. Ἀλλὰ καὶ μὴ Δία, ἔφη ἐγώ, ἀν' αὐτῇ διδῶν ἀργύριον καὶ πείθῃς ἐλκεῖν, ποιήσεις καὶ σὲ σοφόν. Εἰ γὰρ, ἦ δ' ὅς, ὦ Δία καὶ θεοί, ἐν τούτῳ εἴη· ὡς οὗτ' ἂν τῶν ἐμῶν ἐπιλήποιμι οὐδὲν οὐτε τῶν φίλων». Τὰ μετὰ ταῦτα διανοοῦσιν αὐτὸν πρόσωπον ὁ Σωκράτης τὸν ἀκράτητον ζῆλον τῶν νέων ἐμετρίαν. «Ὅσα οὖν ὁ μέλλεις νῦν πράττειν, ἦς σε λανθάνει; ἦν δ' ἐγώ. Τοῦ περὶ· «Ὅτι μέλλεις τὴν ψυχὴν τὴν σεαυτοῦ παρακλίνεσθαι ἀνδρὶ, ὡς φῆς, σοφιστῇ; ὅτι δὲ ποτε ὁ σοφιστὴς ἐστὶ, θυμωμένῳ ἂν εἰ ὁσα· καίτοι εἰ τοῦτ' ἀγνοαίς, οὐδὲ ὅπως παραβέβωκε τὴν ψυχὴν οὐσα, οὗτ' εἰ ἀγαθὸν οὗτ' εἰ κακὸν πράγματι. . . . . Ὅσα εἰς ὅλον τινα κίνδυνον ἔρχει ὑποθήσκων τὴν ψυχὴν; ἦ εἰ μὴ τὸ σῶμα ἐπιτρέπῃς σε εἶναι τῷ, διακινδυνεύοντα ἢ χρῆσθαι αὐτὸ γενεσθῆναι ἢ πορνῆον, πολλὰ ἂν περισκεψώ, εἰς ἐπιτρέπτεόν εἰτε οὐ, καὶ εἰς συμβουλήν τοῖς τε φίλοις ἂν παρεκάλεις καὶ τοὺς οἰκείους, σκοποῦμενος ἡμέρας συνεχῆ· ὁ δὲ περὶ πλείονος τοῦ σώματος ἡγεῖ, τὴν ψυχὴν, καὶ ἐν ᾧ πάντ' ἐστὶ τὰ εἰς αὐτὴν κακῶς πράττειν, χρῆσθαι τῇ πορνῇ αὐτοῦ γενομένου, περὶ δὲ τούτου οὐτε τῷ πατρὶ οὐτε τῷ ἀδελφῷ· ἰσχυροῦντο οὕτω ἡμῶν τῶν ἐταίρων οὐδὲν, εἰς ἐπιτρέπτεόν εἰτε καὶ οὐ τῷ ἀρκεμένῳ τούτῳ ἐν τῇ αὐτῇ ψυχῇ, ἀλλ' ἐσπέρως ἀκούσας, ὡς φῆς, ὁρθρῶς ἔχον περὶ μὲν τούτου οὐδὲνα λόγον οὐδὲ συμβουλήν, ποιεῖ, εἰτε γὰρ ἐπιτρέπῃς αὐτὸν αὐτῷ εἰτε μὴ, ἔσονται δ' αἱ ἀναλοκίαι τὰ τε αὐτοῦ καὶ τὰ τῶν φίλων χρήματα, ὡς ᾄδῃ διεγνωκώς, δεῖ πάντως συνεστῆναι τῷ Πρωτοφύλακῳ, ὃν οὐτε γινώσκεις, ὡς φῆς, οὐτε διελέγξαι οὐδὲ πώποτε, σοφιστὴν δὲ νομίζεις, τὸν δὲ σοφιστὴν δὲ τί ποτε ἐστὶ, φαίνει ἀγνοῦν, ὁ μέλλεις ἑαυτὸν ἐπιτρέπῃ; καὶ δὲ ἀκούσας, «Ὅκει, ἔφη, ὦ Σωκράτης, εἰς ἡμῶν οὐ λέγεις. Ἀρ' οὖν, ὦ Ἰπποκράτης, ὁ σοφιστὴς τυγχάνει ὡς ἐμπορὸς τις ἢ κάπηλος τῶν ἀνθρώπων; ὅτ' ἂν ψυχὴν τρέφεται; Φαίνεται γὰρ ἑσέως· καὶ οὐδὲν τίς τρέφεται δέ, ὦ Σωκράτης, ψυχὴν τίνι; λαβόμενος δόχμον, ἦν δ' ἐγώ, καὶ ὅπως ἐν μὴ, ὡς ἐταίροις ἀποφιστῆς ἐπικινῶν ἀ πωλεῖ ἐξαπατῶν ἡμᾶς, ὡς περὶ οὐ περὶ τὴν τοῦ σώματος τροφὴν, ὁ ἐμπορὸς τίς καὶ κάπηλος; καὶ γὰρ οὗτοι που ὡς ἄνθρωποι ἀνθρώπων οὐτε αὐτοὶ ἴσασιν εἰς τὴν τροφὴν ἢ πορνῆν περὶ τοῦ σώματος, ἐπαίνουσι δὲ πάντα πολυδυνάμεις, οὗτε οὐ ὡς ἄνθρωποι περὶ αὐτῶν, ἐάν μὴ τις τῇ ψυχῇ γυμναστικός ἢ ἱατρὸς ὦν. Οὕτω δὲ καὶ εἰ τὰ μαθήματα περι-

νοσ; ὅθεν ἀσβείαι τε ἀνθρώποις ἐπιπίπτουσι νόσοι, ὡς οὐκ ὄντων θεῶν οἷους ὁ νόμος προστάττει διακρίνεσθαι δαίν, σπάσεις τε διὰ ταῦτα, ἰσχυρόντες πρὸς τὸν κατὰ φύσιν ὄρθον βίον, ὡς ἐστὶ τῇ ἀληθείᾳ κρατοῦντα ζῆν τῶν ἄλλων καὶ μὴ δουλοῦντα ἑτέροις κατὰ νόμον.

Τούτων οὖν οὕτως ἰχόντων ἡ εὐσεβὴς τοῦ Σωκράτους ἡ γὰρ ἱκανότατο κατὰ τῆς πολυκαρχύου τῆς ὕδρας, συναισθανομένη καὶ φρίττουσα ἐπὶ τοῖς μέλλουσιν κινδύνοις, οὗς διέτριψε τὸ θερησκεπτικὸν ἔργον καὶ ἡ ἡλικία, εἰ ἡ ὑπαρξὶς τῶν θεῶν ἀποκαθίστατο ὡς μύθος καὶ κατέρρεε, οὖν αὐτῇ διὰ καὶ ἡ ὑπαρξὶς τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, τὴν δὲ κακοῦ βίου οὖν κατακλιθεῖσαν ἡ τυρὴ τὴν καὶ ἡ ψυχὴ καὶ ἡ ἀβεία· ἀπὸ καὶ ὕδωρ καὶ γῆν καὶ ἀέρα πάντα εἶναι καὶ τύχη ρασι, τέχνη δὲ οὐδὲν τούτων, καὶ τὰ μετὰ ταῦτα αὐ σώματα, τῆς τὴν καὶ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἀστέρων τῆς διὰ τούτων γεγενῆσθαι παντάλως ὄντων ἀφύχων. Τὴν γὰρ διεραμένην τῇ τῆς δυναμείας ἐκαστα ἐκείνην, ἢ ζυμώπτονται ἀρμυττόντα οικείως πως, ἢ ἐμαί ψυχροί, ἢ θερμὴ πρὸς ὑγρὰ καὶ μαλακὰ πρὸς σκληρὰ, καὶ πάντα ὅποσα τῇ τῶν ἐναντίων κράτει κατὰ τύχην εἰς ἀνάγκην συνεκέρχθη, ταύτη καὶ κατὰ ταῦτα οὕτω γεγεννημένη τόν τε οὐρανὸν ἔλεον καὶ πάντα ὅποσα κατ' οὐρανόν, καὶ ζῶα αὐ καὶ φυτὰ ζυμώπτοντα, ὥρων πασῶν ἐκ τούτων γενομένων, οὐ διὰ νόον, ρασίν, οὐδὲ διὰ τινα θεῶν, οὐδὲ διὰ τέχνην, ἀλλ' ὁ λέγοντες φύσει καὶ τύχην. (Πλάτ. Νόμ. σελ. 889).

γοντες κατὰ τὰς πόλεις καὶ πολοῦντες καὶ καταρτίζοντες τῇ δὲ ἐπιθυμούντι ἐπιανοῦσι μὲν πάντα ἃ πολοῦσι τάχα δ' ἂν τινέ, ὡς εἰσιν, καὶ τούτων ἀγνοοῦν ὅν πολοῦνται δὲ χρηστὴν ἢ πονηρὰν πρὸς τὴν ψυχὴν ὡς δ' αὐτοὺς καὶ οἱ ἀνοήτους παρ' αὐτῶν, ἰάν μὴ τις τύχη περὶ τὴν ψυχὴν αὐ ἰατρικὴς ὢν. Εἰ μὲν οὖν οὐ τυγχάνει ἐπιθυμῶν τούτων τὴν χρηστὴν καὶ πονηρὰν, ἀσφαλέως οὐκ ὀφείλει μαθήματα καὶ παρὰ Πρωταγόρου καὶ παρ' ἄλλου θεωρεῖν· εἰ δὲ μὴ, ὅρα, ὡ μακάριε, μὴ περὶ τοὺς εὐλατάτους κυβεύει· τε καὶ κινδυνεύει καὶ γὰρ δὴ πολὺ μείζων κίνδυνος ἐν τῇ τῶν μαθημάτων ὡγῇ ἢ ἐν τῇ τῶν στίλων· οἷα μὲν γὰρ καὶ ποτὶ πρῶτον παρὰ τοῦ ἔστιν ἐν ἄλλοις ἀγρίοις ἀποφραίν, καὶ πρὶν δεῖσθαι αὐτὰ εἰς τὸ σῶμα πίνοντα ἢ φαγόντα, καταβήμενον οἰκίᾳ ἔστι συμβουλευσάμενος, παρακλίσαντα τὸν ἐπαιόντα, δὲ τὴν ἰδέσθαι ἢ ποτὶν, καὶ δὲ τὴν μὴ, καὶ ὅποσον καὶ πόσῃ· ὥστε ἐν τῇ ὡγῇ οὐ μέγας κίνδυνος· μαθήματα δὲ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ ἀγρίῳ ἀπεινεῖν, ἀλλ' ἀνάγκη κατενάειν τὴν τῆν, τὰ μαθήματα ἐν αὐτῇ τῇ ψυχῇ λαδόντα καὶ μαδόντα πείναι ἢ βελαιμένον ἢ ὡλετημένον.

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄.)

Τούτων ἕνεκα ὁ Σωκράτης οὐ μόνον λόγῳ, ὡς ὁ Ξενοφάνης, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἐν πεποιθῆσι ἐπίσταν, παρὰ τὸ ὑπεράτον ὄν, εἰς τὴν ὑπαρξὶν δευτερευόντων θεῶν, προνοούντων καὶ ἐπιμελουμένων τῶν ἀνθρώπων καὶ προσημιούντων αὐτοῖς τὰ μέλλοντα μεντικῇ τε καὶ ἐν πνέον, ὑπολαμβάνων αὐτὰ μέσα τῆς θεας προνοίας, ἥτις συνίθως ἀρκυῖς καὶ ἐν ἀνθρώπῳ τοῦ ἐνέργει, πολλὰς ὥρας καὶ δαίκαυσι αὐτῇ διὰ τινων σημείων τὰ μέλλοντα ἢ τί ὀρεῖται αὐτὸς πρᾶξαι ἢ μὴ. Ὁ Σωκράτης πρὸς ἀποβείζιν τῆς θεας προνοίας φέρει καὶ τούτο ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι τοῦ Ξενοφάντος (Α', γ' 12), ὅτι οἱ θεοὶ διὰ τῆς μεντικῆς προλέγουσι τὰ μέλλοντα γενέσθαι· «Τὸ δὲ καὶ ἐξ ἀδυνάτοῦν τὰ συμπερόντα προνοεῖσθαι ὑπὲρ τῶν μελλόντων, ἡμῖν αὐτοῖς συνεργεῖν, διὰ μεντικῆς τοῖς πυνθανομένοις ῥαζόντας τὰ ἀποδοσόμενα καὶ διδασκόντας ἢ ἂν ἄριστα γένοιτο»· Περὶ οὐρανοῦ λέγει καὶ ὁ Ὀργάνης ἐν τῷ κατὰ Κέλσου (Α', 48), ὅτι πιστεύουσιν εἰς αὐτὰ οἱ περὶ ἀγρόμενοι Πρόνοιαν· «Ὅσοι ἐν ἀρκυῖ πείσονται πολλοὺς περνατοῦσθαι, τὴν μὲν θεόν, τινὰ δὲ περὶ μελλόντων βιωτικῶν ἀναγγέλλοντα· εἴτε σαφῶς, εἴτε καὶ δ' ἀνιγμικῶς, καὶ τὰς ἐν ἀρκυῖ ἐστὶ παρὰ πάντι τὸ παραδειγμαίνον· Πρῶτοιαν».

Τοιαῦτα ἂν γὰρ πεποιθῆσι τῶν ἀρχαίων· τοιαύτη δὲ καὶ ἡ τοῦ Σωκράτους· ὅτι εἰ ἐπίσταν εἰς θεοὺς ἔχοντες τὴν μαρτυρίαν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· διότι ὁ Ξενοφάνης ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι ὅλας δ' ἀνέστιν ἀγωνίζεται πείσσει τοὺς Ἀθηναίους· ὁ Σωκράτης· ἐννομεῖ θεοὺς οὗς καὶ ἡ πόλις· ὅτι καὶ ἂν ποιεῖ, εἰ γένοιτο, ὅτι τοιοῦτον οὐκ ἔστι τὸ πρόημα τοῦ διδασκαλοῦ αὐτοῦ· διότι ἄλλως ἤσειε πρὸς αὐτὸν ψευδόμενος καὶ ἀπομένον σ' αὐτῷ δοξασίας, ὡς οὐκ εἶχεν, ἡσίει δὲ καὶ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους· ψευδόμενος· καὶ ἐκπατῶν αὐτοὺς· ὅτι ὁ Σωκράτης ἐννομεῖ οὗς καὶ ἡ πόλις θεοὺς. Ὁ δὲ Πλάτων ἐν τῷ Τυμῳ ἐπιμένει τῷ Σωκράτει δέχεσθαι θεῶν δημιουργῶν καὶ θεοὺς δευτέρους τάδε, τέκνα τοῦ δημιουργοῦ.

Ἀλλὰ καὶ οὗτος καὶ ὁ Σωκράτης ἰδόντες μόνον τοὺς ἀγνοοῦς καὶ ἀπηλαγμένους παθῶν, ἀποδοκιμάζοντες σφόδρα τοὺς θεοὺς τῶν μύθων καὶ τῶν ποιητῶν, ὁ Σωκράτης τὸν θεολόγον καὶ μάντιν Εὐθύφρονα λέγοντα αὐτῷ ὅτι ὁ Ζεὺς ἰδῆσι τὸν πατέρα αὐτοῦ ὅτι τοὺς οὗς κατέτινεν ἀδικούς, ὁ δὲ Κρόνος αὐτὸς τὸν ἐαυτοῦ πατέρα ἐξέτινεν, ἔρωτ' εἰ ὄντως πιστεύει τούτους· «ἀλλὰ μοι εἰπὲ πρὸς Φίλιον, οὐ ὡς

ἀληθῶς ἡγεῖται ταῦτα οὕτω γεγονέναι; Εἰθ. Καὶ εἴ γε τούτων θυμωσιώτερά, ὦ Σώκρατες, ἔοι πολλοὶ οὐκ ἴσασι. Σωκ. Καὶ πόλιν ἀρα ἡγεῖται σὺ εἶναι τῇ ὄντι ἐν τοῖς θεοῖς πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἔθνος γε θεινὸς καὶ μάχας καὶ ἄλλα ταῦτα πολλὰ, οἷα λέγεται τε ὑπὸ τῶν ποιητῶν, καὶ ὑπὸ τῶν ἄνθρωπων γραφίων τὰ τε ἄλλα ἱερὰ ἡμῖν καταπειστικαί, καὶ δὴ καὶ τοῖς μεγάλαις Παναθηναίοις ὁ πέπλος μιστὸς τῶν τούτων ποιημάτων ἀνάγεται εἰς τὴν Ἀκρόπολιν; Ταῦτ' ἀληθῆ εἶναι εἶναι, ὦ Εὐθύρρον; Εἰθ. Μὴ μόνον γε, ὦ Σώκρατες; ἀλλ' ὅπερ ἄρτι εἶπον, καὶ ἄλλα σοι γινώσκω, ἐκ περ βούλη, περὶ τῶν θείων διηγήσομαι, ἃ σὺ ἀκούων εὖ οἶσ' ὅτι ἐκπλαγίσαι.

Ἡ δὲ τῶν νεώτερον οἱ μὲν, ἐν εἰς καὶ ὁ φιλόσοφος Γ. Γρηγόριος, Ὁ Σωκράτης καὶ τὰ κατ' ἡμέας, σελ. 31. 45, Μετάρ. Βαλέτιο, ἀποκρούσκει, ὅτι ὁ Σωκράτης εἰς πολλοὺς θεοὺς ἐπίστευεν, ἀποκρίνεται τὴν γνώμην ὅτι τὴν φιλοσοφικὴν μετέδωκεν ἐν τῇ κόσμῳ ἐνέθρονον· οἱ δὲ οὐκ εἶναι ἐναντίον· οἷον ὁ ἱστορικὸς Γρίνιος (II, σελ. 314) ὁ φιλόσοφος Ζήλλερος, die Philosophie der Griechen, II, 1, σελ. 65. 183—184, Havet, Le Christianisme et ses origines, I, σελ. 148, Fouillée, Philosophie de Socrate, II, σελ. 259, ἡ ἀποκρίσις, ὡς ὁ Πλάτων, ἰδίῳ δευτέρῳ τάξει, ὅπως ἄλλ' οὕτω τούτοις οὕτε τῇ υπερτέρῳ θεῷ ὅπως πᾶσι καὶ κακίαις ἦν ἀδυσώπητος καὶ τῇ δεισιδαιμονίας, ὅπως τὸ κακὸν εἰς τὸν κόσμον μεταφέρει τοῦ θεοῦ. Καὶ ὁ Δένις (I, σελ. 79—80) τῇ αὐτῇ γίνεται γνώμης· αἰπιθυμῶν λέγει, ὁ Σωκράτης τοὺς θεοὺς καὶ τὰ ἥθη τῆς αὐτοῦ πατρίδος ἀνθρώποις, εἶχε χρῆμα στερεώσαι τὴν θρησκείαν, ἥς τὰ θεμέλια πανταχοῦ οἱ σοφισταὶ ὑπὸ λακπὸν ἐρριπνίε λοιπὸν μέλλον διατρέχει· τὰς ἀρχαίας θρησκευτικὰς δοξασίας, ἐξαγνίζων αὐτάς, ἡ καταστρέφει· ἐνταῦθα τῆς ὑποθέσεως οὐδὲν καταλαμβάνομεν οὐτε τοῦ Σωκράτους οὐτε τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· δι' αὐτῆς πάντα εὐκόλως παρ' ἡ καθίστανται καὶ ἱερνίζονται. Πεισιμένους ὡν ὁ Σωκράτης ἐπὶ τοῦτο μὲν ἡ ἀσέβεια ἐλευθερία ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις, τοῦτο δὲ ἄδύνατος αὐτοῖς ἡ γνώσις τῆς ἀληθοῦς θρησκείας ἐν πόσει τῇ ἀγνόητι αὐτῆς, ἀφαιρῶν τὰς ἀρχαίας ἰδίῳ παραδόξῳ, ὅτε οὐκ ἦσαν τοῖς ἡθελῶν ἐναντίον· διότι τῇ μὲν μεταρσιμῇ ἀληθείᾳ πολὺ διαφέρει ἡ παραδόχῃ ἐνός θεοῦ, τῇ δὲ ἡθελῶν ἐλπίσιν τὴν μέλει ἡ παραδόχῃ πολλῶν θείων, ἐν οὗτοι συμφωνῶν ἀλλήλοις μηδὲ

ὅτι πρότυπα ἱερὰ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ διαφύρου.

Κατὰ τοῦτο οἱ θεοὶ τοῦ Σωκράτους καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πολλὴ διάφερον τῶν θείων τοῦ λαοῦ· ὁ δὲ Σωκράτης καὶ περὶ προσευχῶν καὶ περὶ θυσιῶν καὶ περὶ μαντικῆς ἡ ἀνθρώπων ἀλλοίως ἐρριπνίε ἢ ὡς οἱ πολλοί· διότι οὗτοι μὲν εὐχόμενοι τοῖς θεοῖς αἰτοῦντο χρυσίον ἢ ἀργύριον ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον, ὁ δὲ Σωκράτης ἤθελε ἀπλῶς τέχνα καὶ δοῦναι, διότι οἱ θεοὶ γινώσκουσιν ὅποιά εἰσιν ἀγαθὰ· καὶ περὶ τῶν θυσιῶν οἱ μὲν πολλοὶ νομίζουσιν, ὅτι οἱ θεοὶ ταῖς μεγάλαις θυσίαις εὐχρεστοῦνται, ὁ δὲ ἐνόμειν, ὅτι οἱ θεοὶ ταῖς παρὰ τῶν εὐσεβεστάτων θυσίαις μέγιστα χρεστοῖν καὶ ὅτι πᾶσι μαντικῇ διὰ ἀπὸ μικρῶν μικρὰς θείων θυσιῶν οὐδὲν ἡγεῖτο ἐλασσοῦσθαι διὰ ἀπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων πολλὰ καὶ μεγάλα θύοντων, ἀνὰ στόμα ἔχων τὸ

Καθ' ἑαυτὸν ἔχειν ἢ ἀνάντιον θύσαι.
(Σενόφ. Ἀπομν. Α, γ', 2—3).

Καὶ περὶ μαντικῆς δὲ καὶ χρησμῶν οἱ μὲν πολλοὶ ἄμωδῶς ἔχοντες γνώσεις περὶ τῆς θείας προνοίας, ὅτι αὐτοῦ ἀγαθοῦ χορτάζεται, προσφύουσιν εἰς τὰ χρηστικά καὶ εἰς τὰ ἄλλα τῆς μαντικῆς μέσα ἐπὶ παντὶ πράγματι, πειρώμενοι πολλὰς προσθεῖναι τοὺς θεοὺς συναγωγῆς καὶ ἐπὶ ἀδικίας πράγματι· ὁ δὲ Σωκράτης ἀγνόητος, ὡς εἰρηται (σελ. 201), εἶχε φρόνημα περὶ τῆς θείας προνοίας· προσθεῖναι καὶ ἀποδεχόμενος γενικὴν καὶ μερικὴν πρόνοιαν, ἥτοι εὐεργετικὴν παρέμβασιν τοῦ θεοῦ ἐν τῇ φύσει, ἐν τῇ γενικῇ ζωῇ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἐν τῇ ζωῇ ἑκάστου, τὴν παρουσίαν τοῦ θεοῦ ἐν τῇ νῦν ἡμῶν, διότι καὶ ὁ ἀνθρώπινος νόμος ἡμῶν τῇ θεῷ, ἐνὶ λόγῳ τὴν ἐπι-

1) Γινώσκαι τὸ θεῖον ὅτι τοιοῦτον καὶ τοιοῦτον ἐστίν, ὅπου ἅμα πάντα ὄντα καὶ πάντα ἀκούειν καὶ πανταχοῦ παρίστας καὶ ἅμα πάντων ἐπιμελεσθαι. Σενόφ. Ἀπομν. Α, γ', 18.

2) Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀνθρώπου γε φύσις, εἴπερ καὶ ἄλλο τῶν ἀνθρώπων τὸ θεῖον μετέχει. Σενόφ. Ἀπομν. Α, γ', 14. Ἡ δὲ καὶ 8 47 σελ. 196—197· καὶ Zeller σελ. 148—149· ὁ δὲ Σωκράτης, ἐπὶ καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ, ὅταν τι μέγιστον ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου φύσιν εὐρίσκει· καὶ τοῦτο στενὴ ἐστὶ συνειδημένη τῇ πίστει αὐτοῦ εἰς τὴν ἀμετανόητον τῆς θεότητος τῇ νῦν παρ' ἀνθρώπου καὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ· καὶ Fouillée L'histoire de la philosophie de Socrate, II, σελ. 257· αὐτὸς οὖν pouvons conclure que Socrate admettait réellement une communication de Dieu à l'homme, aussi bien que de l'homme à Dieu.

κοινωνίαν τοῦ θεοῦ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τοῦ ἀνθρώπῳ τῷ θεῷ.

Ἐποιοῦτο δὲ καὶ περὶ τῶν πραγμάτων σπουδαιότητα διδάσκων ὁ Σωκράτης· διότι τὰ μὲν ἡμέτεροι ἀνθρώπῳ ἦτοί προσεῖτα τῷ ἀνθρώπῳ καὶ καθ' ὅσον, τὰ δὲ ὑπελάμβανεν μωρὸν τὸ προσεῖσθαι περὶ τούτων τοῖς θεοῖς καὶ διὰ τῶν τῆς μαντικῆς μέσων παρῆσθαι περὶ αὐτῶν τὴν ἀλήθειαν μανθίνειν· τὰ δὲ εἰσι θεῖα, ὑπὲρ ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ προῖτα αὐτῷ ἀνεύχας ἀρωγῆς· περὶ τούτων δ' ὀφείλει ὁ ἀνθρώπος τὴν τῶν θεῶν ἐξαιτεῖσθαι συμβουλὴν διὰ τῶν μέσων τῆς μαντικῆς, πῶς δ' μὴ πυνθανόμενον παρὰ τῶν θεῶν περὶ τούτων μωρὸν ὑπελάμβανε καὶ δαμιονοῦντα, ὡς λέγει ὁ Ξενοφῶν ('Ἀπομν. Δ, α', 9)· «τοὺς δὲ μὲν τῶν τοιούτων οἰόμενος εἶναι δαμιονοῦν, οὐκ ἅπαντα τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης, δαμιονοῦν ἔργῳ δαμιονῶν δὲ καὶ τοὺς μαντινομένους· καὶ τῶν ἀνθρώπων εἰδωκαν οἱ θεοὶ μανθούσι διακρίνειν, οἷον· εἰ τις ἐπιεικὴς πότῃρον ἐπιστάμενον ἢ ἄλλῳ ἐπὶ εἰσῶν λαβεῖν κριττον ἢ μὴ ἐπιστάμενον, ἢ πότῃρον ἐπιστάμενον κυβερνᾶν ἐπὶ τῶν ἄλλων κριττον λαβεῖν ἢ μὴ ἐπιστάμενον, ἢ ἀξιστὴν ἀρμυρήσαντα ἢ μετρήσαντα ἢ στήσαντα εἰδέναι, τοὺς τὰ τοιαῦτα παρὰ τῶν θεῶν πυνθανομένους ἀθέμιτα ποιεῖν ἤγειτο· ἔργῳ δὲ δεῖν ἢ μὴ μανθόντας ποιεῖν εἰδωκαν οἱ θεοὶ μανθάνειν, ἢ δὲ μὴ δέλα τοὺς ἀνθρώπους ἐστὶ παρῆσθαι διὰ μαντικῆς παρὰ τῶν θεῶν πυνθάνεσθαι· τοὺς θεοὺς γὰρ οἷς ἂν ὦσι ὧσι σημαίνειν» (10. καὶ Fouillée *Philosophie de Socrate*, II, σελ. 254—255). Εἶπεν ὁμοῦ δίκαιον καὶ τὴν ἀστρονομίαν κατατάσσειν ἐν τοῖς θεοῖς, ἃ οἱ ἄνθρωποι ὀφείλουσι διὰ τῆς μαντικῆς μανθάνειν; Ἡ κατ' ἐλπίδας τοὺς χρόνους κατὰστασι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν δικαιολογεῖ τὸν Σωκράτην ἀρκούντως. Ἀλλ' οὐδὲν ἦπτον ὁμολογηθέντι ἐν τοῖς ποῦτοι τὸ ἀσθενὲς τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ μέρος· διότι τί γίνετο ἂν ἡ νῦν ἀκρίβειστάτη ἀστρονομικὴ ἐπιστήμη, εἰ οἱ ποῦροι διετίθοντο τῇ συμβουλῇ τοῦ Σωκράτους ἀκολουθούντες καὶ μανθιόντες τὰ φαινόμενα τοῦ οὐρανοῦ διὰ τῆς μαντικῆς;

Ὁ δὲ Ξενοφῶν ('Ἀπομν. Α, γ' 4) λέγει, ὅτι ὁ Σωκράτης ὡσεύθως ἀεὶ ἐπαρτε τὰ σημανόμενα αὐτῷ παρὰ τῶν θεῶν· «εἰ δὲ τι δοξῆεν αὐτῷ συμβῆσθαι παρὰ τῶν θεῶν, ἦπτον ἂν ἐπιστῇ παρὰ τὰ σημανόμενα ποιῆσαι, ἢ εἰ τις αὐτὸν ἐπειθὲν ὁδοῦ λαβεῖν ἡγεμόνα τυρλὸν καὶ μὴ εἰδότα τὴν ὁδὸν ἀντί βλεπόντος· καὶ εἰδότης». Οὐ λέγει ὁμοῦ καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ Σωκρά-

της ἐλευθέρως ἡγήνησε τὰ τῶν θεῶν σημεῖα, καὶ, ὡς λέγομεν νῦν, ὀρθολογιστικῶς. Τοῦτο παρὰ δόγμα ἐπιστημολογικὸν τοῦ πολυδρόμου χρησμοῦ ὁ ὑπὸ τῆς Πυθίας τῷ Χαίρερῳ τῇ πυθονίῳ περὶ Σωκράτους δοθείς·

ἀνδρῶν δ' ἀπάντων σωφροτάτος Σωκράτης.

Ὁ Σωκράτης οὐκοῦν τὸν ἐλεγκτικὸν ἐξελέξατο τρόπον τοῦ φιλοσοφεῖν διὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοῖς ἐλλειγμένοις ἀλλὰ καὶ πολλὰ συνεσφύρευε καθ' ἑαυτοῦ μίση καὶ ἀπεχθύνει, ἥμη δὲ, ὅτι σωφρότερος ἦν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐλλειγμένων σωφῶν· ἢ δὲ ῥῆμα ἐν Ἀθήναις τε καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ἦν διαδεδομένη· ὥστε οἱ δειπόντες τὰ τοῦ ἐν Δελφοῖς Μαντείου (10. σελ. 123) ἐγίνωσκον καλῶς τὰ περὶ Σωκράτους, ὅτε προσῆλθεν ὁ Χαίρερῳ πεισόμενος αὐτοῦ περὶ τοῦ ἑταίρου αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Σωκράτης συνειδώς ὅτι ἐν οἷσδε οἷσι οἷσδε οἷσδε ἐπὶ λαβετο ἔμπνευσται τὸν δολιχά γενησάν, καὶ δὴ διηλλάξαν αὐτὸν τῇ ἑαυτοῦ γνώμῃ, δι' ἐλευθέρως ἔμπνευσται πείσας ἑαυτὸν ὅτι καὶ ὁ χρησμός τοῦτο βούλεται εἰπεῖν καὶ τοῦτο διακινεῖται αὐτῷ, ὅτι νῦν πράττει. Πείσας οὖν ἄπαξ ἑαυτὸν ὅτι καὶ ὁ θεὸς διὰ τοῦ χρησμοῦ ἐντέλλεται αὐτῷ ἔμπνευσται ἐν ἡ ἑαυτοῦ ἐταξέ τάξει, ὅτι μάλιστα ἐν ἑαυτοῦ πεποιθὴν ἐνίσχυσε πρὸς ἐξακολουθίαν τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, ἣν ἥδη καλεῖτο βέλαν. Τὴν ἐμπνευσταὶ ταύτην τοῦ χρησμοῦ καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀποτελέσματα καθίστησιν ἡμῖν γνωστὰς οἷσδε ὁ Σωκράτης ἐν τῇ Ἀπολογία αὐτοῦ (σελ. 21—23)· «Ταῦτα γὰρ ἐγὼ ἀκούσας ἐνθυμούμενον οὕτως· τίποτε λέγει ὁ θεός, καὶ τίποτε αἰνέταιται, ἐγὼ γὰρ δὴ οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν ἐξουσιάζομαι· μὲντοι σοφός ὢν· τί οὖν ποτε λέγει φασκῶν εἶπε σωφροτάτος εἶναι; οὐ γὰρ δήπου ψευδεταί γε, οὐ γὰρ θέμις αὐτῷ· καὶ πολλὴν μὲν χρόνον ἡπόρουν, τίποτε λέγει, ἔπειτα μόχθῃ παύω ἐπὶ ζήτησι· αὐτὸν τοιαύτην τινα ἐτραπέμην· ἤλθον ἐπὶ τινα τῶν δοκούτων σωφῶν εἶναι, ὡς ἐνταῦθα, εἰπὲς πού, ἐλλέξω τὸ μαντεῖον καὶ ἀπορῶντων τῷ χρησμῷ ὅτι οὕτως ἑμὲ σωφρότερος ἐστὶ, οὐ δ' ἐμὲ ἐρπῶσι· δικαιοκῶν οὖν τούτων—ἀνάμει· γὰρ οὐδὲν δέδομαι λέγειν, ἢν δὲ τις τῶν πολιτικῶν, πρὸς δὲ ἐγὼ σκοποῦν τοιούτων τι ἐπαθόν, ὡς ἀνδρὲς Ἀθηναῖται,—καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ, εἰδοῦ μοι οὗτος ὁ ἀνὴρ δοκεῖν μὲν εἶναι σοφός, ἀλλοίως τε πολλοὺς ἀνθρώπους καὶ μέλιστα ἑαυτῷ, εἶναι δ' οὐ· καί περ ἐπαρώνων αὐτῷ δεικνύειν, ὅτι οἷστω μὲν εἶναι σοφός, εἰς δ' οὐ· ἔντεθεν οὖν τούτῳ τε ἀπηχθόμεν καὶ πολλοῖς

МЕЧНИКОВА

τῶν παρόντων· πρὸς ἑκατὸν δ' οὐκ ἀπὸν ἐλογίζετο· ὅτι τοῦτο μὲν τοῦ ἀνθρώπου ἴδιον σωφρονέειν εἴμ'· κινδυνεύει μὲν γὰρ ἡμῶν οὐδέτερος οὐδὲν καλὸν κακὸν εἰδέναι, ἀλλ' οὗτος μὲν οἷσται· τὸ εἰδέναι οὐκ εἰδώς, ἐγὼ δέ, ὥσπερ οὐκ οὐκ οἶδα, οὐδὲ οἶομαι· εἰσκα γούν τοῦτου γε μικρὴν τινα αὐτῷ τούτῳ σωφρονέειν εἶναι, ὅτι ἂ μὴ οἶδα οὐδὲ οἶομαι εἰδέναι. Ἐντεῦθεν ἐπ' ἄλλον ἤκ τῶν εἰκένου δοκούτων σωφρονέειν εἶναι, καί μοι ταῦτά ταῦτα ἔδοξε· καὶ ἐνταῦθα καλεῖται καὶ ἄλλοις πολλοῖς ἀπὸ τῶν ἡμετέρων.

Ἐκ ταύτης δὴ τῆς ἐξετάσεως, ὃ ἄνθρωπος Ἀθηναῖος, πολλὰ μὲν ἀπέρχεται μοι γεγῆσθαι καὶ καὶ χαλεπώταται καὶ βαρύνεται, ὥστε πολλὰ διαβολὰς ἐπ' αὐτῶν γεγῆσθαι, ὅσοι καὶ αὐτὸς ἐγὼ γινώσκω, σοφὸς εἶναι. Οἰοῦνται γὰρ με ἐκαστὸν αἱ παρόντες ταῦτα αὐτὸν εἶναι σοφόν, ἂν ἄλλοι ἐξελέγω· τὸ δὲ κινδυνεύει, ὃ ἄνθρωπος, τῷ ὄντι· ὁ θεὸς σοφὸς εἶναι, καὶ ἐν τῷ χρησμῷ τοῦτο αὐτὸς λέγειν, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ὀλίγου τινος καὶ ἐστὶ καὶ οὐδενός· καὶ φαίνεται τοῦτ' οὐ μόνον τὸν Σωκράτη, προσκεισθαι δὲ τῷ ἑμῷ ὁματί, εἰ μὴ παρὰ δεινὰ ποιούμενος, ὥσπερ ἂν εἰπαί, ὅτι οὗτος ὁμῶν, ὃ ἀνθρώποι, σωφρονέειν εἶναι· ὥσπερ Σωκράτης ἔγνωκεν ὅτι οὐδενός· αὐτὸς ἐστὶ τῇ ἀληθείᾳ πρὸς σοφίαν. Ταῦτ' οὖν ἐγὼ μὲν εἶμι καὶ νῦν περὶον ζῆτο καὶ ἔρευνά καὶ τὸν θεόν, καὶ τῶν ἀσπῶν καὶ τῶν ξένων ἄντινα οἶμαι σοφόν εἶναι· καὶ ἐπειδὴν μοι μὴ δοκῇ, τῷ θεῷ βοήθην ἐνδείκνυμαι· ὅτι οὐκ ἐστὶ σοφός· καὶ ὑπὸ ταύτης τῆς ἀσφαλείας οὕτε τι τῶν τῆς πόλεως πράξαι μοι γρησὴ γέροντι ἄξιον λόγου, οὕτε τῶν οἰκείων, ἀλλ' ἐν πεινῇ μὲν εἶμι διὰ τὴν τοῦ θεοῦ λατρείαν.

Διὰ τοιαύτης ἐρμηνείας τοῦ χρησμοῦ ἡ ἀσφαλὴς τοῦ Σωκράτους κατὰ τὴν ὑπερσείαν, λατρεία τοῦ θεοῦ· ὥστε ἴκαν ὁρθαί αἱ παρατηρήσεις τοῦ Γροτίου (II, σελ. 250—251· 271) περὶ τῶν ἀποτελεσματικῶν τοῦ χρησμοῦ· ἐκ χρησμοῦ, ὅστις, ὁ δοθεὶς τῷ Χαιρέωντι, ἦν μὲν ἀγαθόν ἐν τῷ βίῳ τοῦ Σωκράτους· ἡ τὸ πολυδωρότητα· διότι ὁ χρησμός οὗτος, κατὰ καὶ τὰ ὅμοια καὶ τὰ ἄλλα τῆς μηχανικῆς μέσης πρὸς τὸν αὐτὸν τείνοντα σκοπὸν, ἤλκεν αὐτῷ κατὰ τὴν μέσσην αὐτοῦ ἡλικίαν, ὅτι ἡ δίκαια αὐτοῦ ἦν ἡδὴ μὲν ὑπερσείαν καὶ ἡλικίαν ἐκείνην σοφῶν ἀνδρῶν. Ὁ χρησμός ἐχρηστίσθη ὡς ὑπερσείαν προκείμενη εἰς ἐκφανιστέαν ἐνέργειαν τῶν διὰ δεικτικῆς προσηγορίας, τὴν τῆς γενεαλογίας καὶ τῆς ἑλενα-

τικῆς ἀνένησας, πρὸς τὸν διανοητικόν, σὺν ᾧ σπανίως ὁ ὀρθοκατακτικὸς ἥλιος συμπέττει· αὐτοὺς τοιαύτης αἰτίας λίαν ἐκαστῆς τῇ πνευματικῇ αὐτοῦ αἱ διαλέξεις· αὐτοῦ ἡδύνατον ἴσως τὸν γενικὸν τοῦτον χαρακτηρὰ λαβεῖν, ἀλλὰ πάντως ἡμελλόν ἐν στενωποῖς καὶ μετριοτέροις περιορισθῆναι ὁρίσας· διότι οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀντιδοματικώτερον καὶ ἀπεργασίον ἢ τὸ ἔργον, ὃ ἀνέλεσθεν, ἐξετάζειν δι' ἀντιφατικῶν ἐρωτήσεων καὶ ἐλέγχων ὡς ἀραβῇ πᾶσι τὰ ἄνδρα ἐπὶ σοφίᾳ ἐμμελίζον· διὸ αἱ ἐλθῶν ἦσαν τοσοῦτον βίαιαι, ὥστε ἔστιν ὅτι προσηγορία καὶ ἐκαστοποίησι βίαιαί. Καίτοι δὲ ὑπὸ τῶν παρόντων, μάλιστα ὑπὸ τῶν νῦν καὶ ὑπὸ τῶν ἐνθουσιωδῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ, ἐλαχίστο, ἡ φιλοσοφική ἀπορροή μόνη οὐκ ἔνθα προσηγορίαν αὐτὸν εἰς τὸν τρόπον τῆς συστηματικῆς καὶ δὴ καὶ ὀχληρᾶς ἐξετάσεως ἦν ὡς κῆρον μέλημα τοῦ βίου αὐτοῦ ὑποκατα, εἰ μὴ ἡ θεὰ ἀντιλήψας ἐπὶ ἔργον διὰ τοῦ χρησμοῦ.

Ὁ δὲ Σωκράτης καὶ τὰ ὅμοια ἐλευθέρως ἡμῖν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, ὡς μαρτυρεῖ τὸ χωρίον τοῦ Φαίωνα· «ἐλλολλίκα μοι φησὶν τὸ αὐτὸ ἐνὸς πῦν ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ βίῳ, ἄλλοι» ἐν ἄλλῃ ὅφει φανόμενοι, τὰ αὐτὰ δὲ λέγον, ὃ Σωκράτης, ἔρη, μουσικὴν ποιεῖ καὶ ἐργάζου· καὶ ἐγὼ ἐν γὰρ τῷ πρόσθεν χρόνῳ ὑπὲρ ἐπικρατῶν τοῦτο ὑπελάμβανον αὐτὸ μοι παρακλεισθῆναι τε καὶ ἐπικαλεῖσθαι, ὥσπερ οἱ τοὶ θεοὶ διακαλεῖσθαι, καὶ ἐμοὶ οὕτω τὸ ἐνὸς πῦν, ὥστε ἐπικρατῶν τοῦτο ἐπικαλεῖσθαι, μουσικὴν ποιεῖν, ὡς φιλοσοφίας μὲν οὐσας μελέτης μουσικῆς, ἐμοὶ δὲ τοῦτο πρᾶκτος· ὅτι, πᾶσι ἡ τε δική ἐγένετο καὶ ἡ τοῦ θεοῦ ἐστὶν διὰ τὴν αὐτὴν με ἀποθήσκειν, ἔδοξε γρῆναι, εἰ ἔρα, πολλὰς μοι προστάττει τὸ ἐνὸς πῦν ταύτην τὴν ἀνέκδοχον μουσικὴν ποιεῖν, μὴ ἀπειθεῖν αὐτῷ, ἀλλὰ ποιεῖν· ἀρκατέστερον γὰρ εἶναι μὴ ἀπειθεῖν πρὸς ἀρκατέστερον ποιήματα καὶ πᾶσι τῷ ἐνὸς πῦν· οὕτω δὲ πρῶτον μὲν εἰς τὸν ἑαυτοῦ ἐπίστατον, ὅτι ἡ παρούσα θεοὶ μετὰ δὲ τὸν ἐγὼ, ἐννοήσας ὅτι τὸν ποιητὴν θεοί, εἴπερ μέλας τῆς ποιήσεως εἶναι, ποιεῖν μύθους, ἀλλὰ μὴ λόγους, καὶ αὐτὸς οὐκ ἡ μυθολογικός, διὰ ταῦτα δὴ οὗτοι προσηγορίαι εἶναι καὶ ὑποστήκων μύθους τοῦ Ἀισώπου, τοῦτο· ἐπίστατον, εἰς πρῶτον ἐνέτυχον.

Ἡ πρώτη ἐρμηνεία τοῦ ἐνὸς πῦν ἐλθῶν καὶ ὀρθοκατακτικῆς, ὡς ἡ τοῦ χρησμοῦ, ἐκείνη ταύτην δὲ ὑπελάμβανον ὀρθῶν εἶναι, ὡς ἦν ἐλεναίως τὸ ἐκαστὸν ἐπιτελεῖσθαι πράττειν, φιλοσοφῶν ἐξετάζων καὶ ἐλέγχων τοὺς οἰόμενους

εἶναι σφοδρὸς ὅτι δι' ἐκβολὴν καθαρῶς ἐν τῷ δεσποτικῷ, ἐπὶ πολλὸν ἀπὸ δισταγμοῦ μὴ τὸ ἐνδύοντι σημαίνει πάλιν τὴν ἀποδοχὴν ταύτην μουσικὴν.

Ἐκ τούτων γίνεται κατὰ δὴλον ὅτι ὁ Σωκράτης πολὺ τῶν πολλῶν διέφερον οὐ μόνον κατὰ τὰς ιδέας περὶ τῶν θεῶν καὶ περὶ τῆς λειτουργίας αὐτῶν καὶ περὶ προσευχῶν καὶ θυσιῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἐκρηκτικὰς τῶν χρησμάτων καὶ τῶν ἐντυπώσεων. Ἀλλ' ὁ Σωκράτης πλὴν τούτων ἐν ἑαυτῷ καὶ οἰοῦντο ἴδιον χρηστήριον, περὶ οὗ οὐκ αἰσῶς εἶπεν τὰ δέοντα, καὶ δοῦναι πέρας τῇ περὶ Σωκράτους πραγματείᾳ.

Τὸ δαιμόνιον, καὶ οὗτος Ζελλέρου καὶ Γερβίου.

§ 56. Τί οὖν ἔστι τὸ δαιμόνιον τοῦτο; ἔστι τὸ θεῖον; ἔστι δαίμων οὐρανὸς τοῦ Σωκράτους; ἔστι ἄλλο τι; Περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἐγγράφηται, ὥστε εἰναι τις ἐξελήσθη πάντα διελεῖν, εἰς τὰς ἰδίας ἡμῶν ἐμπειρεῖται ἀδιέξοδον· ἔχει χρῆαν ἑαυτοῦ Ἀρμόδιον τινα μίτον πρὸς ὁδηγίαν, εἰπερ εἴη.

Ἡ ἀπολυτοτέρα ἐκρηκτικὰ ἔστιν ἡ τοῦ Εὐνοφώντος, ὅτι τὸ δαιμόνιον ἔστι τὸ θεῖον, ὃ θεὸς ἢ οἱ θεοί, προσμαίνοντες τὸ μέλλον τῇ Σωκράτει, ὡς καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις. Ταύτην δὲ οὐκ ὀλίγῳ τῶν νεωτέρων ἠσπάζαντο ὡς ὁρθότατον τῶν ἄλλων, ἐν οἷς καὶ ὁ φιλέλληνας Εὐχέλαιος, *Ὁ Σωκράτης καὶ τὰ καθ' ἡμέας*, σελ. 99—112, ἐκθώμενος ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνισάμενος, ἀπὸ δολέσεως ὑπ' ἀνδρός, ὅς, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, τὸν Σωκράτη ἐγίνωσκε καὶ πιστότερον τὰ κατ' αὐτὸν ἐκστέρησεν.

Ἀλλὰ λίαν προήμως ἡ ἔννοια τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους ἐπισκοπήθη καὶ περικορρώθη, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἐν τοῖς διαλόγοις τοῦ Πλάτωνος φερόμενος Θεάγης¹· κατὰ δὲ τοὺς ἀπὸ Χριστοῦ

γενήσεως χρόνους τὸ δαιμόνιον ἐξελήσθη ὁ ἀρχαῖος δαίμων καὶ οὐρατὸς τοῦ Σωκράτους κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν (βλ. σελ. 132), καθ' ἣν ἕκαστος ἄνθρωπος εἶχε προστάτην ἀγαθὸν τινα δαίμονα, ὡς ἔστιν ἰδίῳ ἐν τοῖς συγγραμμασὶ τοῦ Πλουτάρχου, *Περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους*, καὶ τοῦ Ἀπυλίου, *De Deo Socratis*. Ἡ δόξα αὕτη ἦν ἡ ἱερειαστικὴ μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων.

Ἀλλ' ἦσαν καὶ τινες οἱ γε βουλόμενοι τὸν Σωκράτη ἀπαλλάξαι τοιαύτης δόξας ὡς διαισθηόμενος νοστήειν τινι σωματικῇ ἀποδείξαν· τὸ διέθεσιν, δι' ἣν ὁ Σωκράτης ὑποκείμενος ἦν εἰς ἑκστάσεις καὶ ἐνθουσιασμοὺς ἐξῆλθε· ὁ δὲ σφοδρὸς ἱατρὸς Λέλλιος ἐκ τούτων λαβὼν ἀφορμὴν καὶ περαιτέρω ἐχώρησεν, ἐπιγεμίσας ἐν τῷ πολυκρότῳ αὐτοῦ συγγραμματι, *Le Démon de Socrate*, ἀποδείξει, ὅτι ὁ Σωκράτης εἰς παραισθήσεις (*hallucinations*) ὑποκείμενος ἦν παρῶν², ὡς ὁ Λούθηρος, Πασχέλλης καὶ Ρουσσώ.

Ἐπειτα αὐταὶ αἱ ἀπορρήσεις, λέγει ὁ φιλόσοφος Ζελλέρ (II, 1, σελ. 72—83), ἀνυπόστατοι ἐξελέγχονται, ἐξ οὗ ὁ Σχλημπερτς πρὸς γενικὴν ἐνγερσίαν τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα δεινῶν κατ'ὸν ἀποδείκνυται ὅτι ὁ Σωκράτης οὐτε δαίμονα, πάλαιθεν τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ, οὐτε χωριστὸν καὶ συγκεκριμένον πρόσωπον, ἐλλόχο-ρίστως δαίμονα φωνήν, θεῖαν ἀποκαλύφει.

Ἐν οὐδενὶ χωρίῳ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλάτωνος καὶ Εὐνοφώντος γίνεται λόγος περὶ κοινότητος τοῦ Σωκράτους μετὰ τινος δαίμονος, ἀλλ' αἰεὶ περὶ τινος θεοῦ ἢ δαιμονίου σημείου, περὶ τινος φωνῆς, ἣν ὁ Σωκράτης ἀκούει, περὶ τινος δαιμονίου ὃ γίγνεται καὶ σφραττίζει αὐτόν. Ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι ὁ Σωκράτης, εἶχε βεβαίως τὴν συνείσθησιν θείας τινὸς ἐν ἑαυτῷ ἀποκαλύψεως. Ἀλλὰ πῶς ἐγίνετο ἡ ἀποκαλύψις αὐτῇ, τίς δι' ἣν ὁ ἄνεμος αὐτῆς πρωτογενὴς, περὶ τούτων οὐδὲν λέγει³. Καὶ ἡ σωπικὴ αὕτη ἀπορ-

1) Ἐν τῇ διόλῳ τούτῳ ὁ Σωκράτης ἀφηρεῖται ἄλλας τὴν περὶ τῆς δαιμονίας τοῦ δαιμονίου καὶ τὴν ἐν Σικελίᾳ καταστρεφὴν τῶν Ἀθηναίων· αἰεὶ τοῖνον περὶ τὴν ἐν Σικελίᾳ πολλῶν ἀκούσεσθον, ἃ ἐγὼ ἔλεγον περὶ τῆς διαφθορᾶς τοῦ στρατοπέδου· ποιεῖται καὶ λόγος καὶ περὶ τῆς μεγάλης δυνάμεως τοῦ δαιμονίου, περὶ ἧς οὐδὲν λέγει οὔτε Πλάτων οὔτε Εὐνοφών. «Ταῦτα δὲ πάντα εἰρηγὰ σοι, δι' ἣ δύναμις αὐτῇ τοῦ δαιμονίου τοῦτο καὶ εἰς τὰς συνουσίας τῶν μετ' ἐμοῦ συνδιατρέβονται τὸ ἅπαν δύναται».

Πάντα ταῦτα γενόσθαι εἰσι καὶ ἀναίτια προσοχῆς, μαρτυροῦντα μόνον ὅτι ὁ διάλογος πολὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους συνετάχθη.

1) Κατὰ τὴν Εὐνοφῶντα ὁ Σωκράτης ἡ μάλλον αὐτὸς ὁ Εὐνοφῶν τὸν ὀνόμαον Ἀναγάρων· ἐκεῖσε παρῶντα, τὸν δὲ Σωκράτη ὁ Λέλλιος. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἀποδείξεις τοῦ σοφοῦ ἱατροῦ, ὅτι ὁ Σωκράτης παρῶντα, οὐκ ἀπληγαγμέναι ἐστὶ παραλογισμῶν, ὡς αἱ ἀποδείξεις τοῦ Εὐνοφῶντος περὶ τῆς παραπροσόντης τοῦ Ἀναγάρου. Τὴν γὰρ ἄλλο ἔστιν ἐν δυσχερίαις τοῦ Λέλλιο π. χ., ὅτι ἡ θαυμαστὰ ἐκείνη προσωποποιεῖ τῶν Νόμων ἐν τῇ Κρίσει ἀποδείξει ὅτι τῆς παραπροσόντης τοῦ Σωκράτους;

2) «Ὁ Σωκράτης ἀναντιρρήτως πρῶτον αἰτεῖται

τως δέκνυνται, ὅτι οὐτε ὁ Σωκράτης οὐτε οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἔσχον περὶ τοῦτο ὁρισμένην τινὰ καὶ ἀκριβῆ γνῶσιν. Ἡ ἀποκλίσις αὕτη αἰεὶ ἀνὰρκεται εἰς πράξεις ὁρισμένας, καὶ κατὰ Πλάτωνα ἦν αἰεὶ ἀποτρεπτική. Τὸ δαιμόνιον γινόμενον αἰεὶ ἀπέτρεπε τὸν Σωκράτη, οὐδέποτε δὲ πρότερον, εἰ μὴ ἐμμέσως μὴ γινόμενον· διότι τὴν σωφὴν ταύτην τοῦ δαιμονίου ἐξελάμβανεν ὁ Σωκράτης ὡς ὑποδοκιμασίαν καὶ προτροπὴν».

«Τὰ δαιμόνια ὁμῶς ἐνομιζέτο ὑπὸ Σωκράτους ἰσοπερικὴ αὐτῷ τῆς θεότητος ἀποκλίσις χάριν τῆς ἐκδόσεως πράξεώς τινος, καὶ ἡ γὰρ ἰσοπερικὴ χρηστέριον· διὸ τὸ δαιμόνιον ὑπὸ Πλάτωνος καὶ Ξενοφῶντος¹ ἐν τῇ μαντικῇ κατατάσσεται».

«Ἡ φιλοσοφικὴ ἀσχυρία ἀπεκλείετο ἀπὸ τῆς ἐπιμελείας τοῦ δαιμονίου· οὐδὲν ὁ Σωκράτης φιλοσοφικῶς ἀσχολεῖτο, οὐδέποτε ἠθικῶς ἀλλήλων ἐστέρησεν ἐπὶ τῆς ἀποκαλίψεως τοῦ δαιμονίου».

Οὐκ ἄλλως δὲ περὶ τοῦ δαιμονίου κρίνει καὶ ὁ ἱστορικός Γρότιος (Υμν. IV, σελ. 243—247): «ὁ Σωκράτης εἶπε πεποιθὲς ἴσθαι, περὶ εἰδικῆς τινος ὁρθοπερικῆς ἀποκαλίψεως, περὶ ἀποτροπῶν, προτροπῶν καὶ ἀνατοίνων τῶν θεῶν πρὸς αὐτόν· ἀλλ' ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς ταύτην τὴν ὑπερφυῆ καὶ κερήμεναι οὐκ ἦν ἰδιόκουσα τῷ Σωκράτει, ἦν κινῆ τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ· καὶ διὰ τοῦτο αἱ ἀποπειρὴ πρὸς ὑπαγωγὴν τῶν φαινομένων εἰς γενικὸν νόμον· ὑποποιοὶ ἐφάνοντο, ὡς ἐμμέσως ἀπὸ τῆς πίστεως ἀπομακρύνοντο· ὁ δὲ Ξενοφῶν (Ἀπομν. Α, α', 1—2) ἐπὶ ταύτης τῆς γενικῆς πίστεως στηριζόμενος ἀποφαίνεται ἐν τῇ ἀπολογίᾳ πρὸς τὴν καταγορίαν ὅτι ὁ Σωκράτης κινεῖ εἰσέρει δαιμόνιον, ὅτι οὐδὲν ἐφάνηκε ἢ ἔπραξε κινεῖ».

τῆς ἀποκαλίψεως διελάμβανεν τὸν θεόν ἢ τὴν θεότητα· ἀλλ' εἰ ἐπὶ κινήσει αὕτη αἰετοῦ· ἢ διὰ μεσολαβήσεως τινος, οὐδὲν περὶ τοῦτο ἀποφαίνεται».

1) Ὁ Πλάτων ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ (σελ. 40) λέγει· «ἢ γὰρ εἰσώθη μοι μαντική ἢ τοῦ δαιμονίου ἐν μὲν τῷ πρόσθεν χρόνῳ παντὶ πάνῃ πυκνῇ αἰεὶ ἦν καὶ πάνῃ ἐπὶ σμικροῖς ἐναντιομένη, εἰ τι μέλλοιμι μὴ ὀρθῶς πράττειν» καὶ ὁ Ξενοφῶν (Ἀπομν. Α, γ' 12) «ἐπὶ δὲ καὶ εἰ ἀδυνατούμεν τὰ συμβαίνοντα προνοεῖσθαι ὑπὲρ τῶν μελλόντων, ἡμῖν αὐτοῖς συνεγνῆναι διὰ μαντικῆς τοῦ πνευματικῆς φράζοντα τὰ ἀποβήσμενα καὶ διδόνοντα ἢ ἀνὰ ἄρματα γίνοντα; Σὺ δ' ἔφη, ὁ Σωκράτης, εὐοικεῖται ἐπὶ φιλικώτερον ἢ τοῖς ἄλλοις χρῆσθαι, εἰ γε μὴδὲ ἐπερωτῶμενοι ὑπὸ σοῦ προμαρτυροῖσθαι ἢ τὴν χρῆσιν καὶ ἀνὰ μὴν».

τερον τῶν πιστῶν καὶ εὐσεβῶν. Ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀκριβὲς ἐκείνης τοῦ ζητουμένου· διότι παρέργεται, εἰ μὴ ἀρεταί, τὴν εἰδικὴν θείαν ἱκανισμὸν τοῦ Σωκράτους, εἰ ἢ οἱ συνδιαιτῶντες αὐτῷ ἐπίστευον, καὶ αἰεὶ αὐτὸς οὕτος.

Ὅμως δὲ διαφοράς ἐστὶν ἡ ἀσχηρὴς ἢν αὐτὸς ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ αὐτοῦ πρὸς τοὺς δικαστὰς ποιεῖται· «ὑμεῖς ἡμοῦ πολλὰκις ἀκηκόατε πολλοῦ λέγοντος, ὅτι μοι θεῶν τε καὶ δαιμόνων γίγνεται, ὁ δὲ καὶ ἐν τῇ γραφῇ ἐπινοημάτων Μάχης ἐγράφατο· ἡμοῖ δὲ τοῦτ' ἐστὶν ἐκ παιδὸς ἀρχόμενον, φωνὴ τις γινόμενη, ἢ ὅταν γίγνηται, αἰεὶ ἀποτρέπει με τοῦτο ὃ ἀνὴρ μέλλω πράξειν, πρότερον δὲ οὕποτε».

Ἡ ἀποτρεπτικὴ αὕτη ὁλοκλήρως τοῦ δαιμονίου ἦν λίαν πυκνὴ καὶ ἐπὶ λίαν σμικροῖς· αἴ γὰρ εἰσώθη μοι μαντική, ἢ τοῦ δαιμονίου, ἐν μὲν τῷ πρόσθεν χρόνῳ παντὶ πάνῃ πυκνῇ ἦν καὶ πάνῃ ἐπὶ σμικροῖς ἐναντιομένη, εἰ τι μέλλοιμι μὴ ὀρθῶς πράττειν».

Καίτοι οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς λόγον ποιοῦνται περὶ δαίμονος τοῦ Σωκράτους, αὐτὸς οὐ προσωποποιεῖ τὸ δαιμόνιον, ἀλλ' ἀπλῶς λέγει, *θεῶν σημεῖον, φωνὴν προφητικὴν* ἢ ὑπερφυῆ, διότι τοιαύτην βεβαίως ἐνόησαν ἔχουσιν αἱ λέξεις αἰς χρῆσιν· οὐ μόνον δὲ εἰσθεῖν ὑπεκρίναν αὐτῷ τυφλῶς, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλους περὶ αὐτοῦ δημοσίᾳ τε καὶ οἰκίᾳ ἵποιοτο λόγον, ὥστε γνωστὸν ἦν φίλοις τε καὶ ἑχθροῖς. Ἡ φωνὴ αὕτη ἀπέτρεπε μὲν πράττειν τὰ πομπικὰ· ἀπέτρεψε δὲ καὶ τὴν ἐν αὐτοῦ ἀπολογία ἐκαστοῦ καὶ ἐκάστης· ἐβλάψε δὲ τοσοῦτον συμφῶντος καὶ συνασπῆσαι τοῦ χυλοῦ τοῦτο, ὥστε, ὅτε οὐκ αὐτῷ γίνετο αὐτῷ ἐναντιώσεως, ὑπελάμβανεν τούτῳ ὡς ἀποδείξειν ὅτι ἡ μελιτωμένη πράξις ἦν κακὴ. Καίτοι ἡ πεποιθὴς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦτο ἦν ἀναμειβητὴς εὐκαίνας καὶ ἀναισθητοῦς ἢ ὑπεκκλήσεως αὐτοῦ, οὐδέποτε περὶ τοῦτο ἐλλήνησεν ὡς περὶ μεγάλου ἢ σοβαροῦ πράγματος ἢ περιγόνου· αὐτῷ ἴδιον προνομίον σεβασμοῦ, ἀλλὰ πολλὰκις περὶ αὐτοῦ λόγον ἵποιοτο μετὰ τῆς συνήθους αὐτοῦ ἐριμίας. Τοῖς ἐχθροῖς ὅμως τὸ δαιμόνιον ἐφάνη μέγαν σεβασμὸν, καίτοι οὐτε ὁ Ξενοφῶν οὐτε ὁ Πλάτων ὠνόμαζαν, μισοῦμενοι τὸν Σωκράτην, μετὰ τινος εὐπρεπείας περὶ τοῦ δαιμονίου λόγον ποιεῖσθαι. Ἀλλὰ τοῖς ἑχθροῖς αὐτοῦ καὶ τῷ λαῷ τοῦτο ἐφάνετο αἰετὸς τις δυσχερὲς, νωπιερισμὸς αἰετὸς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ ἰσχυρῆς τῶν θεῶν καὶ τῆς πόλεως.

Ταῦτόν ἦν τὸ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους, ὡς παρ' αὐτοῦ περιεγέρθη, καὶ ὡς ἐν τοῖς

γνωστοί διαλόγοι τοῦ Πλάτωνος ἐξιστόρηται φωνὴ καὶ ἀποτίπουσα καὶ ἀπορώσα εἰς μόνον τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ διαγωγὴν. Ὅτι δὲ ὁ Πλούταρχος καὶ ἄλλοι θαυμαστικὸν τοῦ Σωκράτους ἔλεγον *δαίμονα*, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὑπέλαβον διὰ τὸν *le Clerc* περικεκκῶτα ἀγγέλους. ἄλλοι δὲ ἐκ τῶν νεωτέρων ὑπονοηματιστῶν ἀπλὴν εἰρωνικὴν ἐκφράσιν τοῦ Σωκράτους· ἡ ὑπόθεσις ὅμως αὕτη ἡμαρτημένη ἐστὶ· διότι τὴν πεποιθὲσι τοῦ Σωκράτους εἰς τὸ δαίμονιον ἦν εἰλικρινής· περὶ πτωσις δὲ τις, εἰς ἣν μὲν πέρσυχον προσοχὴν, πλείστον λόγῳ ἔχεται ἐστίν, ὅτι ἡ φωνὴ ἡ ἀποτρέπουσα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἤρξατο ἡλικίας καὶ μᾶλλον τελευταίως διήρξατο· ὥστε ἐγένετο παιδὺ ἑδραία πρὸ τῆς ἐνέκλειας αὐτοῦ τῶν φιλοσοφικῶν μελετῶν.

Καίτοι δὲ τοῦτο τὸ εἶδος τῆς ἐμπνεύσεως αὐτῷ καὶ μόνῳ ἀνῆκεν, ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι μέσαι, δι' ὧν ἐνόμιζε λαμβάνειν αἰδικὰ, κατὰ τῶν βίων ἐντολὰς, αἱ οὐ μόνον ἀπέτρεπον αὐτὸν μέλλοντα ποιεῖν τι μὴ καλόν, ἀλλὰ καὶ προέτρεπον καὶ διηθύονον καὶ ἀπήθουν ἀναντιλέκτως θετικὴν διαγωγὴν. Ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ ἐπιβλήθη αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἐνυπνίων, τῶν χρημάτων, καὶ πάντων τῶν ἄλλων μέσων οἱ οἱ θεοὶ χρώνται ὥπως τὴν ἐκὺντων θείαν ἐνδύσασιν· αἰμοὶ δὲ τοῦτο, ὡς ἐγὼ φημι, προστέτακται ὑπὸ τοῦ θεοῦ πράττειν καὶ ἐκ μαντειῶν καὶ ἐξ ἐνυπνίων καὶ παντὶ τρόπῳ ὅπου τις ποτε καὶ ἄλλη θεία μοῖρα ἀνθρώπῳ καὶ ὅτιον προσέταξε πράττειν.

Ὁ Γρότιος καὶ ὁ Ζέλλερὸς κέλιστα φαίνονται μοι ἐξακριβώσαντες ὅτι ὁ Σωκράτης καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ Πλάτων καὶ Ξενοφῶν ἐφρόνουν περὶ τοῦ δαιμονίου· ἀλλ' ὁ μὲν Γρότιος τοῖσι τοῖσι ἀρεκσιθεῖσι οὐδαμῶς ἤσχετο τοῦ ἐτέρου ζητήματος, τὶ δαί φρονεῖν ἡμᾶς περὶ τῶν δοξασιῶν ἐκείνων ἡ πῶς ἀρεσκομένον ἐρμηνεύσαι αὐτάς, ὑπὸ τῶν πρώτων τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ὀδηγούμενοι· ὁ δὲ Ζέλλερὸς ἀπεφρίχθητο γινώσκον ἔχουσιν οὐδε. «Ἡ θεία φωνὴ (τὸ δαιμόνιον) φαίνεται, καθόλου εἰπεῖν, ἡ μορφή ἢ περιβάλλεται ἢ ζωηρὰ μὲν, μήποτε δὲ ἐπὶ σφαιρῶν

γνώσεων σπινθίζουσα αἰσθησις τοῦ ἀναρρόστου πρᾶξως τινος! τῇ συνειδήσει τοῦ Σωκράτους αἱ πράξεις, πρὸς ἃς ἡ αἰσθησις αὕτη ἔχει σφύσεις, δύνανται κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῶν εἶναι διάφοροι, ὡς διάφοροι εἰς τὰ συμβάντα καὶ τὰ αἰτία ἐξ ὧν προέρχονται· δύνανται ἡθικῆς τινος σφύσεως τῇ τοῦ Σωκράτους αἰσθησὶ ἐπιβληθῆναι, μηδαμῶς τῆς συνειδήσεως ὁρίσασθαι· δύνανται φροντίς τις περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων πορείας τινὸς ἐπιβλεῖν αὐτῷ, ἅτε πεπειραμένῳ ἐξεταστῇ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν, ὡς πρώτη πολλὰς ἐντύπώσεις μετὰ πάντων τῶν ἐπικλοουθημάτων, πρὶν αὐτὸν δυνῆσθαι τοὺς λόγους τοῦ πραγμαθῆματος αὐτοῦ ἐρμηνεύσαι· δύνανται πράξεις τις, καὶ ἐκὺντη οὕτε αἰσθητὰ οὕσα οὕτε ἀπαισθητὰ, εἶναι διὰ τοῦτο τῇ τοῦ Σωκράτους αἰσθησὶ ἐκτετακτά, μὴ συμπεριλαμβανόμενα τῇ ἰδίᾳ τρέψει τῆς ὑπέρβους καὶ τοῦ βίου αὐτοῦ· δύνανται ἐν ἀσχημάντοις περιπτώσεισι πάσαι ἐκείναι αἱ ἀντιληπταὶ ἐπιτροχαὶ καὶ ἀπορροαὶ εἰς κίνησιν τελεῖσθαι, αἵτε τοσοῦτον μέλλον εἰς τὰς ἡμετέρας ὁράας καὶ ἀπορροὰς συναρροῦσιν, ὅσα ἴσασιν τὸ ὑποκείμενον σφῆρι καὶ πραγματικῶν λόγων ἀπορροαίως περιέχει ἡμῖν. Τοῦτου ἕνεκα τὸ λαμβάνον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν γοητὴν τῆς συνείσεως ἐφόδον ἀνένηνθη. Τῷ ὀνόματι τοῦτο δηλοῦμεν καὶ ὅλον τὴν αἰσθησιν τοῦ μετρίου, τοῦ πρέποντος ἐν τοῖς λόγοις καὶ ἐν τοῖς ἔργοις, ὡς κατὰ τὰς διαφορὰς τοῦ βίου σχέσεις ἐνεργεῖ ἐπὶ τε μικροῖς καὶ ἐπὶ μεγάλῳ. Ἡ δὲ αἰσθησις αὕτη λίαν ἐπιδύναται τῷ Σωκράτει μετὰ μεγάλῃς δυνάμεως ἐξελθῆναι, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου διὰ τῆς ἐκτέκτου ἐξωτερικῆς καὶ ἀκαμάτου ἐξετάσεως ἐκὺντο τε καὶ τῶν ἄλλων μετὰ

4) Die dämonische Stimme zeigt sich viel mehr im allgemeinen als die Form, welche das lebhaftste, aber nicht zur klaren Erkenntnis seiner Grunde aufgeschlossene Gefühl von der Unangemessenheit einer Handlung für das eigene Bewusstsein des Sokrates annahm. Ἡ αἰσθησις πολλὰς ἔχει σημασίας ἐνταῦθα σημαίνει ἐσωτερικὴν τῆς ψυχῆς αἰσθησιν ἐνεργείας τινὸς ἀντισυνείσεως· ὡς γὰρ ἐσωτερικαὶ ἐντύπώσεις ἐνίστοι οὐ γίνονται αἰσθησὶς ἀντιληπταί, οὕτω καὶ ἐσωτερικαὶ αἰσθησὶς καὶ ἐνέργεια οὐ γίνονται ἀντιληπταὶ τῇ συνειδήσει διὰ τὴν ψυχὴ θεωρεῖ αὐτὰς ὡς ἐξώας. Τοιαύτη ἡ ἐννοια τοῦ χωρίου τοῦ Ζέλλερου.

2) Das Dämonium ist die innere Stimme des individuellen Tactes. Hermann Platónismus, I, 236.

1) Ὁ Γρότιος ἔπειτα τῇ γνώμῃ τοῦ Πλάτωνος λέγοντος περὶ Σωκράτους ἐν τῷ Φαίδρῳ· «Εἰμὶ δὲ οὐδὲ μόνος μὲν, οὐδὲ πᾶσι δὲ σπουδαῖος, ἀλλ' ὥσπερ οἱ τὰ γράμματα παλαιοὶ ὅσον μνήμεναι μόνον ἰκανοὶ» κατὰ δὲ τὸν Ξενοφῶντα τὸ δαιμόνιον ἐστὶ μαῖνα τῷ Σωκράτει καὶ περὶ τῶν ἄλλων τί δαί ποιεῖ αὐτοὺς καὶ τί μὴ.

τοσούτης ἀσφαλείας ἀνεπτύχθη, ὥστε εἰς τὴν ἔκδοσιν σπαινώτατα, ἢ ὡς αὐτὸς ἤξιον, οὐδὲ ποτε ἠπάτηθη. Ἡ ψυχολογικὴ ὁμοῦ ἀπεκρίθη τῇ συνειδήσει αὐτοῦ· ἐξ ἀρχῆς εἰληρετὴν μορφὴν ζήσας ἀναπτύσσας, ἀποκαλύψας ἀνθρώπιν φησὶν φησὶν, ἐν οἷς δαίνονται ἡ δύναμις μὲν ἢ ἡ πίστις τοῦ λαοῦ καὶ ἐπ' αὐτὴν ἐπὶ τὸν Σωκράτη ἐπενήργη², δαίνονται δὲ καὶ τὰ ὅρα τῆς γνώσεως αὐτοῦ· διότι αἱ αἰσθήσεις ὧν τὰς αἰτίας οὐκ ἔχεται, ἠδύναντο ἐπ' αὐτοῦ ἀκατάσχετον ἔχειν ῥοπήν.

Ἐπειδὴ δὲ ἐπείθετο τὸν Δαμνόνιον, ὅπου λαλεῖ, τὴν θέσιν λαμβάνει τὸν πρότερον μαντικῶν ἡμεῶν καὶ προρρήσεων, ὁ Ἐγχεὺς οἶδεν ὁρῶς ἔτι καὶ, ὅτι ἡ ἀπόρρησις ἡ κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἐοικέντων χρηστηρίων ἐξαρτωμένη ἐξ ἐμπαντισμῶν ἐξωθεν ἡμεῶν, νῦν ἐν τῷ ἔσω τοῦ ἀνθρώπου (τῷ ἐν) Ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτοι προαισθημασιν, αἱ οἷον ἡμῶν λήγουσι σαφῶς ἐννοεῖται, τοσοῦτον ὡς ἡ ἀπορρησις σπουδαίους καὶ ὑπολαμβάνονται τῇ συνείδησι ἀποκαλύψας, τοσοῦτο ἐπὶ μελλόντων, ὅτι τὸ πνεῦμα κατὰ τινὰ τρόπον οὕτως γνωστὸν τοῖς Ἑλλήσιν ἤρξατο περὶ αὐτοῦ ἀσφαλῆ καὶ τὰ ἀποτελέσματα ἐν αὐτῷ θεωρεῖται.

Ἡ δύναμις μὲν ἢ ἐπὶ τὸν Σωκράτη αἱ αἰσθήσεις αὐταὶ λίαν πρωίως ἐπενήργησαν, ἡ σύννοια μὲν ἢ ἡσυχία ἐν αὐτῷ τῆς σφύρας, προκαλοῦσιν ἡμᾶς ἐμβλέψαι ἐν τῷ 83¹ τῆς αἰσθητικῆς ταύτης φύσεως. Ἀνακαλύπτουσαν ἐν τῷ παιδί ἦδη τὰς διαθέσεις τοῦ ἀνδρός, τὸ *Γνώσις σωφρον* ἦν ἡ μέλλων κατεπείγουσα τοῦ βίου ὑπόθεσις, ἡ δὲ διηλεκτικὴ ἐξέτασις τῆς ἡθικῆς καὶ πνευματικῆς αὐτοῦ καταστάσεως, ὁ διχηματισμὸς³ τὸν διανοημάτων καὶ πράξεων

αὐτοῦ, ὁ φωτισμὸς τῆς ἰσωτερικῆς αὐτοῦ φύσεως καὶ ἡ ἐκτίμησις τῆς ἀξίας αὐτοῦ, ἦσαν ἀπαραίτητος ἀνάγκη. Ἡ δὲ τοιαύτη διαύθυνσις τοῦ πνεύματος αὐτοῦ καὶ παρὰ τὸν συγγράνον αὐτῷ ἰδεωρεῖτο ὡς παρόδοξος αὐτοῦ ἰδιότητα.

Ὅτι δὲ κατὰ τινες περιστάσεις ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ μέχρις ἐκστάσεως ἐξετάζει τὸ ἐπερχόμενον αὐτῷ, ἄλλοτε δὲ ὅπως ἀμέλῳς πρὸς τὰ κρατούμενα ἦδη τὴν αὐτοῦ βαδίσει πορείαν, ἡ πάσῃ τῇ συμπεριφορῇ αὐτοῦ ὑπερμετρὸς πολλὰς ἀδιανοητικὰ κατὰ τοῦ ἐξωθεν ὑπάρχει, ἡ μονομερὴς προτίμησις τοῦ μετρίου πρὸ τοῦ καλοῦ, ταῦτα διδάσκουσιν ἡμᾶς περὶ τῆς σπουδαίουτατος ἢν ἀπέμειν τῇ ἀσφάλειᾳ περὶ αὐτοῦ, τῇ μόνῃ ἐργασίᾳ τῆς διανοίας καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ καὶ ἐξίσωσιν ἀπὸ ἀπληγμένη ἀπορρῆσι καλῶς αὐτοῦ· ὅση δὲ παρόδοξος φαίνεται ἡ ἐνὶ προσώπῳ ἑνώσις τοῦ πικροῦ λόγου τοῦ λογίου ἀνδρός καὶ τὸν ῥιμδασμένων τοῦ ὑπὸ ἐμπειρίας κατεχομένου, τὸ συναμφοτέρων ἐν τελευτικῇ σχέσει ἐπὶ κοινῇ τινος στήριξιν κρηπίδος· διότι ἡ τὸν Σωκράτη ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν συγγράνων αὐτῷ διακρίνει, ἢν ἡ βαθεῖα ἐκείνη ἔρευνα ἐν τῷ ἐνδομῶχῳ αὐτοῦ, πρὸς ἡν τοσοῦτον ἀλλοτρίως εἶχεν ἡ σύγγρωνος γενεῇ, καὶ ἡ δὲ αὐτῆς ἐπιλοπούσα ἀνάγκη τῆς πλαστικῆς ἐνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ βίου.

Κατὰ τὸν βαθὺν λοιπὸν Ζέλλερων τὸ δαμνόνιον ἦν ἰσωτερικὴ τῆς ψυχῆς τοῦ Σωκράτους αἰσθησις πολλῶν ἐνεργειῶν ἑαυτοῦ συνειδήσεως· διὰ τοῦτο καὶ παρεγνώριζεν ὁ Σωκράτης τὴν ψυχολογικὴν αὐτῆς ἀρχὴν καὶ καταγνώριζεν ὑπολαμβάνων αὐτὴν ἐξωθεν προεργεσθαι· διότι ἐπερχοῖται τινες τῆς ψυχῆς γίνονται αὐτοματῶς ἀπὸ τῆς βελήσεως καὶ τῆς συνειδήσεως αὐτῆς. Ὁ γὰρ βραχυλογεῖται τὴν μνήμην ἡμῶν ὅπως ὀνόματος ἀναμνησθῆ· ἀλλὰ μέντοι μοχλοῦμεν ὑπερῶν καὶ ἀλλήλας μετὰ πολλὴν χρόνον, ὅτε οὐδὲως πρὸς ἡμᾶς τὸ ὄνομα τῆς μνήμης ἐμπαντίζεται ἀπὸ παρεμβάσεως τῆς βελήσεως ἡμῶν, οὐχ ὅπως καὶ ἀπὸ ἐνεργείας τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἀναμνησθῆναι. Ἀναμνησθῆναι δὲ παρὰ δεικνύει τὸ συμπεριεῖν ἀντικειμένην, ὅς ποτὶς χρόνον τὴν λύσιν ἔχον ποσὴν μακροῦς χρόνου, κατεσκεύασεν δὲ καὶ ἑστῶς πρὸς τὴν λύσιν προσερχόμενος, ἀλλ' οὐ τέλειον· ἀλλὰ τινὰ ἔτι καλῶς ἦν ὡραὶ κοινοποιεῖται κατὰ τὸν ὅρον, εἶδεν αὐτῶς ἐμπαντίζον τὴν ζητούμενην λύσιν ὑπὸ σχήμα ἀκριβοτάτων. Ἡ ἀπροσδοκίαν αὐτῇ ἐμπαντίζον βυθὸν ἐντοπίζον αὐτῷ τῶν ὑπολαμβάνονται ἐπὶ ὑπερμετρικῶν ἐν

1) «Τὸ δαμνόνιον τοῦ Σωκράτους οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ Σωκράτης... ἀλλὰ χρηστήριον, ὅπου φησὶ οὐκ ἦν ἰσωτερικόν, ἀλλ' ἰσωτερικόν, ἐποικουμενικόν (subjective), τὸ χρηστήριον ἔστιν αὐτοῦ, ἑλθεῖν σχῆμα γνώσεως, ἀλλ' ὅσα καὶ συνειδήσεως ἐστὶν ἐλλείπει συνειδήσεως». Hegel, *Geschichte der Philosophie*, II, 77.

2) «Ὁ, τι οὐκ ἐπ' ἑαυτὸν ἐστὶν, ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ φύσει οὐ δύναται φέρειν, καὶ ἐπὶ τῇ στήριξιν φύσει ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ ὁμῆς ἡ ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ ἐρείσῃ, ἀκούσιν ἐστὶν, ἡ, κατ' ἀρχαίαν ἐννοίαν, αἰσθῆναι. Ἐνταῦθα ἀνέκει ἡ ἐμπειρία καὶ ἡ μαντική, ἡ ἰσχυρὰ βία τῆς γαστρὸς, ἡ ἰσχυρὰ δύναμις τῆς αἰσθήσεως». Kriche Forschung, II, 23.

3) Ἐργὸν δὲ καὶ τὸ διαλέγεσθαι δομασθῆναι ἐκ τοῦ συνειδήσεως κοινῇ βουλεύεσθαι διαλέγοντας κατὰ γένῃ τὰ πράγματα. (Ξενοφ. Ἀπομν. Δ, α', 12).

ἐνερανίσθη αὐτῷ φέρον τὴν ἀποκάλυψιν, ἣν ἡ διάνοια αὐτοῦ παρ' ἰδίᾳς αὐτῆς δυνάμεως οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν. Ὁ ὑπερφυσικὴν ὅμως ἐν οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν αὐτόματος καὶ ἀσυνείδητος ἐνέργειαν τῆς διανοίας αὐτοῦ.

Ἐκινῶν δὲ τινεὶς¹ ὅτι τὸ δαίμονιον, ἡ θεία φωνή, ἢ ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως² ἀλλ' ἡ γνώμη αὐτῆς πολλὰ ἔχει τὰ ἀντιστρατεύμενα, πρῶτον μὲν ἡ μεταπορρῶ φωνὴ τῆς συνειδήσεως ἢν ὄλως ὕψιστος ἐπὶ Σωκράτους· εἴτα ἡ συνειδήσις ἐκτείνεται εἰς τε τὰ γενόμενα εἰς τε τὰ γινόμενα καὶ εἰς τὰ ἐσόμενα, τὸ δὲ δαίμονιον μόνον εἰς τὰ ἄλλα γενήσεσθαι περιορίζεται· τρίτον ὁ Σωκράτης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν μετὰ τινος εἰρωνείας καὶ εὐταπειλίας ἐνόστοι λαλοῦσι περὶ τοῦ δαιμονίου, οὐδὲν ὅμως πρὸς τὴν ἐαυτοῦ συνειδήσιν χαριζόμενοι· τέταρτον ἡ συνειδήσις ἐπιδοκιμαζει καὶ ἀποδοκιμαζει, ἢ δὲ δαίμονια φωνὴ μόνον ἀποτρέπει.

Klatsis Fouillée καὶ Vacherot
περὶ δαιμονίου.

§ 57. Ὁ Fouillée ἐν ἰδίῳ κεφαλῷ Du Démon de Socrate II, 266—316 ἐκτενῶς περὶ τοῦ δαιμονίου πραγματεύεται ἀναπτύσσων τὰ τοῦ Ζελλέρου καὶ ἰδίᾳς ἐκφῶν κρίσεις, ἐξ ὧν ἀποσπῶμεν τὰ κυριώτερα.

Οὐδέναν λανθάνει, φασίν, ἡ μεγάλη προσοχή, ἣν ὁ Σωκράτης παῖσι τοῖς ἐν αὐτῷ συμβαίνουσι παρέρχεν· ἔδειπεν ἐν τοῖς μυκηναίοις τῆς ἐαυτοῦ ψυχῆς πλήθος συμβαινόντων τῇ θελήσει ἄλλοτριῶν, ὃ ἔλαττον προσέχοντι ἀπαρτήρη³ ἂν ἦσαν· μὴ δυνάμενος δὲ ταῦτα τὰ ἐκπληκτικὰ πολλὰκις πράγματα, ἐν δὲ τῇ τοῦ αὐτομάτου περιορῇ γινόμενα, ἐαυτῷ ἀπονεύει, ἀπιδῶκεν αὐτὰ θεῷ τινὶ ἐνεργεῖν ἐν αὐτῷ ἐμφανίζομένην, ἐλαβῶν αὐτὰ ὡς ἀποκάλυψιν, ἣν οἱ θεοὶ μὴ εὐμενείας εἰσι διὰ τελευτῆς τοῖς ἀγαθοῖς παρέχον ἀνδράσι· πιστεύον εἰς τὴν θεῶν παγγνωσίαν οὐκ ἠδύνατο μὴ πιστεῖν εἰς εἰδός τὴ φυσικὴς ἀπακάλυψις τοῖς ἐνέρπεις χορηγομένην· εἰρή τε δὲ καὶ ὑπερέκταν τοῦ ἥθεος καὶ ἱερσηκευτικῷ εἰσθήματος λεπτίστης, ὃ τὴν μορφήν ἠδύνατο προσισθῆκασι ἡ ἀνιδρίας ἀποκαλύψεως λαβεῖν· ἐνὶ λόγῳ τὸ αὐτόματος ἢν αὐτῷ τὸ θεῖον, τὸ δαιμόνιον· αὐτὴ δὲ ἡ δοξασία ἦν κοινὴ παντὶ τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ παραδεχόμενῳ, ὅτι ἡ φυσικὴ

ἐμπνευσις θεῖα ἐστίν, οἷα κατὰ Σωκράτην ἐν τῷ Φαίδρῳ ἢ τῆς μαντικῆς, ἢ τῆς ποιήσεως καὶ ἢ τοῦ ἔρωτος· οἱ ἀρχαίοι πάντα προσωποποιεῖν εἰώθεσαν καὶ πρὸς τὰ ἔξω ὑπὸ μορφῆς τῇ φαντασίᾳ αἰσθητὰς ἐκφῶν ἐτι ἐν τοῖς ἐνδομύχοις τῆς ψυχῆς ἐγίνετο· οἷον ὁ Πλάτων βουλόμενος τὴν ψυχὴν ἢ τὸ κρείττον αὐτῆς μύριον, τὸν νοῦν, χαρακτηρίζει καλεῖ αὐτὴν *daimon* ἐναιον, ἡγεμονικόν.

Πάντα τὰ ἐν ἡμῖν σφοδρῶ αἰσθητά φαίνονται ἡμῖν προερχόμενα ἐξ αἰτίας ἄλλοτρίας ἡμῶν αὐτῶν· νομίζομεν θεωρεῖν ἄλλον ἢ παρῆναι αὐτὰ· παρῆναι αὐτοῖς ἐξωτερικὴν ὑπαρξιν, ἢ, ὡς φέρει τὸ Γαλλικὸν κείμενον, ἀντικειμενικόν· οὕτως εἶπεν ὁ τι ἀπλῶς ὑποκειμενικὸν ἐστὶ (*nous objections en quelque sorte ce qui est purement subjectif*). Ἡ ψυχολογικὴ αὕτη ὀπτική ἀπᾶται κατὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἐκφῶσιν τοῦ Stapfer (*illusion d'optique psychologique*) καὶ⁴ ἐλάχιστην συμβαίνει· ὁ ἡττώμενος ὑπὸ τῆς ὀργῆς ἢ τοῦ πᾶλους πιστεύει ὅτι δυνάμεις ἐξωθεν ὤθηται αὐτὸν καὶ παρὰ τὴν γινόμενην κυρία αὐτοῦ· ἐκ δὲ τῶν τῆς ψυχῆς τὰ τῷ αὐτομάτῳ ἀνήκοντα παρέχουσι μύλλον, τὴν χαρακτηρεῖται τῶν ἐκ θείας προνοίας χρηρίων· αἱ τῶν θεῶν ἐμπνεύσεις.

Ἡ δυνάμις τῆς ἐμπνεύσεως πάσῃ ψυχῇ ἀνέκει· μαρτυρεῖται γὰρ καὶ ἡ φύσις, λέγει ὁ Σωκράτης ἐν τῷ Φαίδρῳ. Στεννῶς ἑκάστος τὸ βλέμμα αὐτοῦ πρὸς τὰ ἐντός, ἀκουσάτω τὰς ὑποκόφους φωνὰς τῆς ἐν τοῖς μυρίοις τῆς ἐαυτοῦ ψυχῆς λαλοῦσας, ἐπισημαζέτω συλλαβεῖν τὰς αἰσθητὰς ὁρμὰς τοῦ νοῦς αὐτοῦ, καὶ υποβαλεῖν αὐτὰς ἀμετακινήτους, ὡς τὸ τῆς σέφους ὅρμα, καὶ αἰσθητῶν ἐν αὐτῷ ζῶντι καὶ ἀπρόσωπον, ὅπερ δοκεῖ εἶναι τῇ καθολικῇ ζωῇ ἐνέργεια, τῇ ἐαυτοῦ ἀναμειγυμένην, κοίρα τῆς φύσεως ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, τοῦ ἑαυτοῦ ἐν τῷ ἐμῷ (*du non-moi dans le moi*), ἡ καλλίον εἶπεν, μετὰ τὸν θεῖον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· ἔβλεπε παραδιδάσκει, ὅτι ἡ ψυχὴ μεμονωμένη ἐστίν, οὐδέμιαν δεχομένη ἀντιπρῆξιν τοῦ κόσμου, οὐδέμιαν ἀποδιδοῦσαν ἥτις τὸν περικυκλῶντος αὐτήν·

Ἐν ἡμῖν εἰσιν αἰσθησεις ζωηρεῖ καὶ οἷον ἐκνεπαίσθητοι διὰ τὴν ἐμμερότητα ἢ διὰ τὴν συνέχαιαν αὐτῶν· ἀλλ' ἐνόστοι πᾶσαι αὐταὶ αἱ μικρὰ αἰσθήσεις συσσωρευόμενα ἐξυχνόονται αἴφνης, ὥστε ἐν τῇ φαινομένη σιγῇ κατὰστάσει τῆς συνειδήσεως ἀπροσδόκητος διεγείρεται φωνὴ ἄνευ γνωστοῦ ἡμῖν λόγου· αἰσθηματὶ τὰ παρέρχεται καὶ συγγίνει ἡμῖς ἀγνωστώντας

1) Stapfer. Biographie Universelle, Tom. XLII, Socrate. Braund. Gesch. der Griech. Philos. II, 60. 13. Zeller, II, 1, 78.

(ΕΛΛΗΝ. ΦΙΛΟΣΟΦ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

τὴν τῆς συγκινήσεως αἰτίαν. Αἰσθητικὸς ἄνθρωπος ἢ αὐτόματος χαρὰ, φῶδος, μωρός, ἢ μωρὰ ἐλπίς, παρὰδόντος προαίσθημα, δι' οὗ ἡ ψυχὴ φαίνεται ἐν αὐτῇ ἀνταναγκασμένη τῇ ἀναγκῇ τῶν εὐτυχῶν ἢ δυστυχῶν πραγμάτων, ἢ μέλλει ἡμῖν πράξαι ἢ ζωὴ ἡμῶν, ἢ καὶ ἡ γενεή. Τὰ πράγματα συναθροῦνται καὶ συνακολουθοῦν ἀλλήλοις ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἡ πέριξ ἡμῶν, ὡς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης. Ἐκαστον παρὰγει ἤχον ἀνεπαίσθητον διὰ τὴν σμικρότητα αὐτοῦ· ἀλλ' ἐνίοτε οἱ ἤχοι συσσωρεύονται καὶ ἐξορκοῦνται, αἰφνης δὲ βοᾷ, ὡς ἡ τῆς θαλάσσης, ἐγείρεται. «Αἱ μικραὶ αὐταὶ ἀντιλήψεις, λέγει ὁ Λεϊβνίτιος, ἀποτελεσματικώτεραι εἰναι ἢ ὅσον νομίζεται· διότι αὐταὶ παρέρχονται τὸ αὐτὸ δὲ, τὰς κλίσεις ταύτας, τὰς ἐκδόνας ταύτας τῶν αἰσθήσεων, σαρὰς μὲν ἐν τῷ καθόλου, συγκεχυμένας δὲ ἐν τοῖς καθ' ἑκάστων, τὰς αὐτὰς ταύτας, ἐμπονομένας μὲν ἡμῖν ὑπὸ τῶν περικυκλοῦντων πραγμάτων, περιλαμβανόμεναι δὲ τῷ ἄπειρον, τὴν σχεδὸν ταύτην ἢν ἑκάστην ἔχει πρὸς τὰ ἄλλα πράγματα τῆς οἰκουμένης. Ἀναγκαίως μέλυστα εἶναι οὖν οἱ αἰετὶς μικραὶ ταύτας ἀντιλήψεις τὸ παρὸν πλήρες ἐστὶ τοῦ μέλλοντος, βρῆθαι δὲ καὶ τοῦ παρελθόντος, τὰ πάλαι εἶναι ἐν πληρεῖ ἀρμονίᾳ, πάντα σύμφωνα, ὡς ἔλεγον οἱ Πυθαγόρας, καὶ ἐν ταῖς ἐλαχίσταις τῶν ὁσίων οἱ ὀδυνηταῖς ὀρθάλμοι, ὡς οἱ τῶν θεῶν συνανταὶ πᾶσαν τὴν συνέθειαν τῶν τῆς οἰκουμένης πραγμάτων ἀναγνῶνται, τὰ τ' ἐόντα, αὐτ' ἐσόμενα πρὸς τ' ἐόντα· αἱ ἀντιλήψεις αὐταὶ δύνανται τὸ μέσον παρέχειν τοῦ ἀνευρέσκων τὴν ἀνάγκην ἐν ἀνάγκῃ δὲ τῶν ἐνδεχομένων συμβῆναι περιοδικῶν ἀναπτύξεων· ἡ ψυχὴ ἡδύνατο πᾶν πύρρως ἐν αὐτῇ ἀναμνησθεῖσθαι, αἱ τὰ σημεία αὐτῆς ἐξελίσσων ἐγίνωσκων.

Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Λεϊβνίτιου ἐν ἀρμονίᾳ εἰσι ταῖς θεωρίαις τοῦ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος. Ὁ Σωκράτης οὐκ ἰδέχεται διὰ τῆς ψυχῆς ἐγκυρὸς ἐστὶ τῆς ἀληθείας· ἐπὶ τὸ μὴ κινεῖν ἐστὶν ἀναμνησθεῖσθαι, τὸ δὲ γινώσκων ἀναγνῶσκων ἐν αὐτῇ· ὑπερχρῆται αἰσθητικὸν ἀναμνηστικόν, ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ὑπ' αἰτίων ἀνεπαίσθητων προκλυόμεναι· ὥσπερ δὲ καὶ προγγνώσεις αἰσθητικὴν ὑπερχρῶνται, ἔς μέγαν ὁ λογιστὴς ἐρημνεύσει ἀγωνίζεται, διότι ἐκ τῆς ἐπιστατικῆς τοῦ αὐτοῦ χρόνου πρόληψιν. Ταῦτά εἰσιν ἡ μορφα ἐν ἡμῖν τῆς ἐμπαρμένης, ἡ μέλλον ἡ μορφα τῆς θεῆς προνοίας, ἢ ὁ Σωκράτης ἐν παντὶ τοῦ κόσμου πράγματι παρέχει ὑπελκόμεναι. Ἐκαστοῦ λοιπὸν ψυχῇ προσημαίνει, τι,

μαντεύει τί ἐστίν, ἐν αὐτῇ θεοῖν τι καὶ διαιμόνιον ἔχουσα.

Αἰσθημα ἡθικόν, αἰσθημα θεραπευτικόν, κοινὴ αἰσθησις (sens commun), πρακτικὴ σύνεσις, προαίσθημα τοῦ μέλλοντος, πάντα μορφα εἰσι τοῦ φυσικοῦ τούτου ὁρμητικοῦ· ἐξάρατι αὐτὸ διὰ τῆς ἐσθῆτος μελέτης, διὰ τῆς ἐξέως τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐσεβείας, καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μαντικῆς ἐξετε, ὅπερ ὁ Σωκράτης ἐν αὐτῇ αἰσθάνεσθαι ὑπελκόμεναι.

Καίτοι ὁ Σωκράτης ἐπίστευεν ὅτι ἐκάστω ἀνθρώπῳ οἱ θεοὶ σημαίνει ἰδόναντο, ἥτοι διὰ μαντικῶν σημείων δηλοῦν τὸ μέλλον, ἐνόςμην ἐκαστὸν εἶναι προνομιούχον, εἴτε ὡς μέλλον τῶν ἄλλων προσήγοντα τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ θεοῦ ἐν αὐτῷ ἢ περὶ αὐτόν, εἴτε ὡς ἐπιτετραμμένον εἰδικὴν τινα ἀποστολήν.

Ἡ μορφα τῶν σημείων τούτων, ἢ ὁ Σωκράτης ἐνόμει ἐν αὐτῇ αἰσθάνεσθαι, ἦν κατὰ τὸν Σενωρόντα φωνή τις· ἀλλὰ τῆς λέξεως φωνῆς παρὰ πᾶσαις ταῖς γλώσσαις τοσαύτη γίνεται μεταφορικὴ χρῆσις, ὥστε οὐ πᾶν σαφὲς γινώσκων τίναν ἐνοικᾷ αὐτῇ ὁ Σωκράτης ἀπέμειν· ἀλλ' εἰκομένη μεταφορὰ οὐκ ἦν· ἀλλ' ἦν αὐτῇ πραγματικὴ παραίσθησις (hallucination) τῆς ἀκοῆς· Νομίζομεν ὅτι μεταξὺ τῶν ἄκρων μέσον τί ἐστίν. Ἡ παραίσθησις συνίσταται ἐν τῷ ἀκοῦειν φωνῆς ἔξωθεν ἐρχομένης, ὡς εἰ τὸ οὖς ὑπὸ πραγματικοῦ ἤχου προσεβέλλετο· ἀλλ' ἄρα γε οὐκ ἐστὶ φωνὴ ἐνδόμυρος· οὐδὲν ἄλλο οὐσα ἢ ὁ ἐνδοκίθετος λόγος αἰσθῆς κατὰ τὸ μέλλον ἢ ἥττον πρὸς ἐκαστὸν ἀναγόμενος· Εἰώθημεν καθ' ἑαυτοὺς διανοῦμεν· αἰετὶς προφέρειν. Πᾶσα ἰδέα καὶ ἐν αὐτῇ

1) Ὁ Σενωρόντα οὐδέποτε λέγει διὰ τὸ δαίμονον ἢ φωνήν τις· μόνον ἐν τῇ 'Ἀπολογία' λέγειται, «ὅσοι μοι φωνὴ φαίνεται, σημαίνουσα, ὅτι, γὰρ ποιεῖν». 'Ἄλλ' ἢ 'Ἀπολογία' οὐκ ἐστὶ γνήσιον τοῦ Σενωρόντος ὑπογράμμα. Η. Β.

2) Ταύτην ἐνδόμυρον φωνὴν ἰδέχεται ὁ Ἄριστεν, δι' ἧς ὁ ἀνθρώπος ἐργαίει καὶ κοινωνοῖται τῷ Θεῷ. «Ἰστέον γὰρ ὅτι ἐστὶ τις καὶ τῷ κρυπτόν τῆς καρδίας ἀνθρώπου φωνὴ μὴ συγγνωμένη τοῦ σώματος, ἦν ἐστὶ» ὅτε εἰς αὐτὸν συναχθεὶς καὶ ἐκτεθῶν τὸ ταμειῶν σου, καὶ τὴν θύραν τῶν αἰσθητικῶν ἀποκλείσας, καὶ πῶς γενόμενος ἐξω πᾶσι καὶ ἀναπέμψῃ πρὸς τὸν μόνον ἀκούοντα τοιαύτης φωνῆς. «Ἀλλὰ τοιαύτη ἐνδόμυρος φωνὴ καὶ τινὲς τῶν παραισθητικῶν ὁρμητικῶν εἰσι ἀσθενέστεραι, διατινόμεναι διὰ τῶν ἐν τῇ νῦν αὐτῶν ἀκούουσι φωνῇσιν. Τὴν παραισθητικὴν ταύτην οἱ λατρεῖ καλοῦσι ψυχικῇ. Η. Β.

τῇ ἐνδομύχῳ μελέτῃ σώμα ὑποβάται, καὶ περιχέλλεται ἡγορ εἰκοδικόν (son image) εἰ μὴ ἀκούσθαι αἰσθητὰ αἰνιδίον, ἰδέαι ἀπροσδοκῆτος, παραχρῆ τις ἀνυσμίας ἡ φύβου, δύναται ἐν τῇ συνδόχῳ ἐν ἀρίστοις λείπειν ἐκπαύσθαι, καὶ τὸ αἰνιδίον τοῦ συμβαίνοντος περιχεῖται αὐτῷ τὴν δόκσιν τοῦ ἀπροσώπου. Τοῦτο μὲν καθίσταται εὐεργήτους τὰς πράξεις ταύτας τὰς μεταφορικές, τοῦτο δὲ ἀκριβεῖς, ἐκπαιδεῖται τὰς γλώσσαις ἀπενώσας, ἡ φωνὴ τοῦ συνδωδῶτος, ἡ φωνὴ τοῦ πάθους, ἡ φωνὴ τοῦ μῆνους ἢ τοῦ ἔρωτος, ἡ φωνὴ τοῦ καρδίας ἐνίσταται ἡλικίαν ἐν ἐργεῖν, λέγει αἰφνης ἐν ἐκνῶ, μέλλει καὶ τι πράξει, ἡ διχοτομῶν ἐκνῶν εἰς δύο πρόσωπα, μέλλει καὶ τι πράξει. Ἡ φωνὴ αὐτῇ ἐστὶν ἡ ἡμετέρα ἐστὶν ὅμως οὕτως αὐτομάτως, ὥστε φαίνεται ἑλκυστὶν ἐξ ἡμῶν ἐργαζομένη ἡ ἡμετέρα πρὸς τοὺς ἐν ἐκνῶν. αἱ ἰδέαι αὐτὰ αἰφνης ἐπεργαζομένη εἰναι ἐμπνεύσεις καὶ ἡ κακίαι, εἰς παρασπῶν ἡμῶν ἐμβλλούσας, ἡ ἐκψυχούσας εἰς τὸ ἀγαθόν, ἡ οἱ ἀκαίδευτοι ὡς ὑπερφυσικῆς φαντάζονται φωνῆς.

Ἡ Σωκράτης ζῶν ἐν χρόνῳ καὶ οὗς ἡ γνώσις τῶν νόμων τῆς φύσεως ἦν ἐν τοῖς παλαιῶν, ἔγωγε δὲ καὶ τὴν φαντασίαν ἐξημέμενην ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηματος, ἀπένειμε τῇ προνοίᾳ πᾶσας ταύτας τὰς αὐτομάτως ἐμπνεύσεις καὶ ἐκάλει αὐτὰς θείας φωνάς.¹ Τοῦτο οὐκ ἐστὶ φυσιολογικῆ παρὰ φύσιν, ἀλλ', ἐν θελῶν, ψυχολογικῆ, τοῦτέστιν ἀπλὴ ἀπάτη, ἐνδομυχοῦς σύγχυσις τοῦ ὑποκειμενικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ. Ὁ Σωκράτης, ὅπως οὕτω λατρεῖν πᾶσι καὶ τοῖς ἄλλοις ἀληθινῶν ἐρμηνεύσας, ἡνικαύθη τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀκριβεστέρων τοῦ δόντος καὶ πέρα τῆς διανοίας αὐτοῦ ὀρσαι, μεταχειρισθέντες τὴν φωνήν, ἡ φωνὴ τοῦ

δαμονίου, ἥτις οὐκ εἰς τὸ οὐδ' ἀλλ' εἰς τὴν ψυχὴν ἀπευθύνεται.

Ἡ Σωκράτης ἀναγκάζεται λαλεῖν τοῖς Ἀθηναίοις τὴν ἐκνῶν γλῶσσαν², ὅπως καταληπτὸς γίνηται, καὶ ἀναλογίαν δὲ τὴν ἐν ταῖς προρητικαῖς φωναῖς καὶ ἐν ταῖς ἐκνῶν δηλώσει διαρρῆ. Ἡ ἀναλογία φυσικὴ ἐστὶν, ἀλλ' οὐκ ἐξέστιν ἐκ τούτου συνεχεῖς ὅτι τὸ ἐνδομυχόν τοῦ Σωκράτους χρηστέριον ἢ ἡ φύβος ἐξωθεν ἐρχόμενος καὶ παρὰ φύσιν τῆς ἀκοῆς.

Ἡ φυσικὴ μορφή τοῦ προαισθηματος φαίνεται μέλλον ἢ ἀποτρέπουσα ἢ ἡ προτρέπουσα. Φίλος τις ἐμπιστεύεται σοὶ σκοπὸν τινὰ ὁ σκοπὸς οὗτος προκρούει σοί, καὶ ἐνίσταται οὐκ ἀρέσκει σοί, καίτοι οὐ δύναται λόγον δοῦναι τῆς ἀποδοκιμασίας σου· αὕτη δὲ ἡ αὐτομάτως ἀποδοκιμασία καθίσταται τὸ προαἰσθημα παρατηρεῖται τὴν κλίσην ὅτι, προκρούει ἡ ὅτι, εὐαρεστεῖται, διότι μέλλον αἰνιδίον καὶ ἐντονώτερον ἐστὶν. Ἐπειροὶ παρὰ φύσιν καὶ ἡ ὅτι ὡς μελέτεται πρὸς τὴν κατακαμδένεσθαι αἰφνης ὑπὸ ἀνησυχίας, διασχυρὸν διερχομένη τὸν νοῦν ὡς ἀποδοκιμασία πᾶσι δυσχερεῖς διαρρῆ τῆς δυσχερεστάτης ἀναλογίας· οὕτω καλῶς ἐκνῶν τὸν προαἰσθηματος παρατηρεῖται δὲ τὸ συμβῆναι, διότι ἀνησυχία ἐστὶν ὡς τῆς ἐπιτηδεύου τὴν ἡδὴ λαβούσας ὡς τὴν κλίσην, αὕτη διερχομένη ἀνεπαίσθητος ἀνακρίπτει ὅμως τὴν κλίσην καὶ ἔχει ἡμᾶς πρὸς τὰ ὅπως, τοῦτο οὐ διερχομένη ἀνεπαίσθητον.

Τὰ προαἰσθηματα τοῦ Σωκράτους εἶχον τὴν ἀνησυχίαν αὐτῶν μαρτυρῶν τὴν ἀποτροπὴν. Ὁ Ξενοφῶν οὐ λέγει τοῦτο ὅπως σαφῶς, ὡς οἱ Πλάτων, λέγει μέλιστα ὅτι τὸ δαίμονιον προσήμεινε τῷ Σωκράτει τί χρὴ ποιεῖν καὶ τί μὴ ποιεῖν. Ἀλλ' ἡ θεία συνείδησις δύναντο καὶ δι' ἀποχρῆς δηλωθῆναι, ἡ δὲ ἀποτροπὴ οὐκ ἔλλωσεν ἡδύνατο σημανθῆναι ἡ δὲ πρὸς αὐτὴν ληπτῆς.

Πάντα τὰ χωρὶς τῆς Ἀπολογίας, ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ τοῦ δαμονίου, ἐρμηνεύονται καὶ ἡμᾶς φυσικῶς διὰ τῆς φωνῆς τῆς συνε-

1) Ὁ Σωκράτης οὕτω τῷ πληθυντικῷ ἐκρήσατο οὕτε τῇ ἐκνῶν, θεία φωνὴ ἡ δαίμωνια φωνή, ὡς οὐδὲ τῇ ἐτέρᾳ φωνῇ, φωνὴ τοῦ δαμονίου· διότι τὸ δαίμονιον ἦν αὐτῇ ἡ φωνή, ὡς ἀπρόσδοκα λέγει τοῦτο δὲ Σωκράτης ἐν τῇ Ἀπολογία. Η. Β.

2) Ἡ λέξις φυσιολογικῆ ἄλλως ἐκλαμβάνεται παρὰ τῶν φιλοσόφων καὶ ἄλλων· παρὰ τῶν ἱατρῶν οὖν οἱ μὲν φιλόσοφοι ἀντιτάσσονται τὴν φυσιολογικὴν πρὸς τὴν ψυχολογικὴν ὥστε φυσιολογικὴ παρὰ φύσιν ἐστὶν ἡ ἐχρούσα τὴν ἀρχὴν ἐκ παραχρῆ τινος τῶν αἰσθητηρίων, ψυχολογικὴ δὲ ἡ ἐχρούσα τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς ψυχῆς, οἱ δὲ ἱατροὶ τὴν φυσιολογικὴν κατὰ φύσιν ἀντιτάσσονται πρὸς τὴν παθολογικὴν ὥστε φυσιολογικὴ παρὰ φύσιν ἐστὶν ἡ ἀντι παραχρῆς ἡ βλάβη τῶν αἰσθητηρίων ἢ τῆς ψυχῆς. Η. Β.

3) Ἡ λέξις δαίμονιον οὐδόλλω ἦν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις πρὸ τοῦ Σωκράτους ὡς ὁρθῶς λέγει ὁ δὲ σαπὸς· ἡμῶν φίλος Γ. Ἐγγὺς· καὶ ὡς ἐγὼ αὐτὸς· ἐποησάμεν ἱερῶν, καὶ καὶ ὡς ἐτέρων ἡνικαὶ λαβεῖν πληροφορίας τὸ ὄνομα τοῦτο οὐκ ὑπερβαίνει πρὸ τοῦ Σωκράτους· καὶ ἐπειδὴ τὸ ὄνομα ἡνικαὶ μετεχειρίσαντο αὐτὸ ἐπιτηδεύου οἱ κατὰ γορὴ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Σωκράτης εἰσέφερε καὶ δαίμονια. Η. Β.

δήσεως¹. ἄλλ' ὁμολογούμενόν ἐστιν ὅτι αὐτός ὁ Σωκράτης ἐρημνίαν παρέχειν ἤτοον φυσικήν, ἐνὸρὸν ὑπερρυσικόν τι, προνοητικόν, θεῖον· οὐδὲς ἀρνήσεται τὸν ὑπερβάλλοντα μυστικισμὸν, ὃς ὑποφαίνεται ἐν ταύτῃ τῇ πίστει τοῦ Σωκράτους εἰς ἀπορροὴν ἐμπνευστικῆς περὶ τοῦ θεοῦ καὶ εἰς σημεῖα ζωῆθεν περὶ τοῦ θεοῦ πεμπομένα.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ὁ Fouillée ἐξέγει τὰ ἑξῆς συμπεράσματα.

α'. Αἱ ἐνέργειαι τοῦ δαιμονίου, περὶ ὧν ὁ Σωκράτης λαλεῖ, φιλοσοφικῶς ἐξετάζονται, καταλήγουσιν εἰς ἐνέργειαν τῆς αὐτομάτου ἐποπτείας (le l'intuition spontané).

Ὁ Σωκράτης καὶ οἱ μετέχοντες αὐτοῦ ἔρπονται τοιαύτας ἐνέργειας ἐκλαμβάνειν ὡς ὑπερρυσικῆς· τοῦτο μὲν ἡ αὐτομάτης ἐποπτεία, δι' ἣς τὸ πνεῦμα ἀλλήλους τινα συλλαμβάνει, ἐφαίνεται αὐτοῖς, ὡς ἀπορροὴ (ἡ νόστις, κατὰ Πλάτωνα, ἀνάγκη ἐστίν), τοῦτο δὲ ἡ αὐτομάτης ὁπώποτε ἐποπτεία, ἡ ἣς τὸ πνεῦμα περὶ τοῦ μέλλοντος κρίνει, ἐφαίνεται αὐτοῖς πρόφωτος.

Ὁ Πλάτων ἐκτείνει οὕτως εἰς τε τὸ περὶ ἡμῶν καὶ εἰς τὸ μέλλον· ἡ σφαιρὴ τῶν ἐννοιῶν, ἥς ὑπελήλυθον ἀλλήλων, ἀνέγειται, ἥς οἱ κρίνει συγκατατόνται, ὥστε ἀναγκαίαν περιέχεται ἐμπλοκήν (implication) τῶν ὧν δι' ἣς ἡ μία καλεῖται πᾶσις τῆς ἄλλης. Ἐν μὲν δὲ σὺν τῷ Σωκράτει ὅτι ἡ ψυχὴ πᾶσις τῆς ἀληθείας περιλαμβάνει ὧν οἰοῖται ἐγκυρὴ ἐστίν.

Ἐκ τούτων τῶν ἀληθειῶν ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Πλάτων οὐκ ἀπέκλειον τὰς εἰς τὸ μέλλον ἀπορροάς· διότι τὸ μέλλον ἦν τὸ ἀπαραίτητον ἐπικολούθημα τοῦ παρόντος. Εἰμαρμένη ἢ Πρόνοια ἦν κατ'αὐτοὺς ἀνάγκη, τὸ δὲ αὐτεξούσιον ἐν ταῖς θεωρίαις αὐτῶν μικρὸν κατελεγε μέρος.

Ὅς ἂν οὖν ἐκείνους γνῶ τίλιον κατὰ τὸ ἐν Δελφοῖς γράμμα καὶ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ δυνεῖται ἀναγνῶναι, οὕτως ἐνίοτε ὁφείκει τὸ ἀπόκρυτον ἀπαύγαμα τοῦ ἐν ἐμβρύῳ ὄντος καὶ ὅσον οὕτω γεννηθησομένου.

Τιαύτη ἐστὶν ἡ φιλοσοφικὴ θεωρία, εἰς ἣν δύναται τις τὴν διανοητικὰν τοῦ Σωκράτους πίστιν εἰς τὸ προαίσθημα προσερχεσθαι, στενὴν ἐφαίνουσαν σχέσιν πρὸς τὴν Πλατωνικὴν θεωρίαν τῆς ἀναμνήσεως.

β'. . . . .
Τὸ δαιμόνιον ἐστὶν ὁ ἔρως.

γ'. Ὁ αὐτομάτης καὶ περιπετής χαρακτηρὸς τοῦ προαισθητικῶς περιέχει αὐτῷ ὅλην τελείαν ἀπροσώπου· ὡς ἐν παντί πᾶσι ἡ ψυχὴ οὐ φαί-

νεται ἐνεργοῦσα, ἀλλὰ πάχουσα, οὕτως ἐνίοτε καὶ ἐν τῇ ἀναμνήσει. Τοῦτο ἐστὶν ἐν ἡμῖν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν κρατούντων ἡμῶν νόμων· οἱ νόμοι οὗτοι θεῖον καὶ προνοητικὸν περιέχουσιν χαρακτηρὰ. Ὁ δὲ Σωκράτης, ἐνθερμὸς ζηλωτὴς τῆς καθολικῆς προνοίας, ἀπέμνησεν τῆ θεότητος ἀπέμνησιν ὅ, τι ἐμάνθην, οἰοῦντο ἦτοι τὸ ὑποκείμενον, πολλῶν δὲ μέλλον τὸ ἀφορῶν εἰς τὸ μέλλον· ὅ, τι τὸ πνεῦμα ἡμῶν συλλαμβάνει, εἴτε ὡς ἀνάμνησιν εἴτε ὡς πρόφωτον, συλλαμβάνει αὐτὸ τῇ τοῦ θεοῦ ἀρωγῇ, ἐνθεῶ. Ὁ Σωκράτης συνδιαλεγόμενος τῷ Φιλήτῳ ἀναμνηστικαίαι αἰρῆς θεωρίας τινὸς εἰς λήθην παρελθούσης, ὁμολογεῖ χάριτας τῷ θεῷ· πρόκειται λόγος περὶ λίστες δυσκόλου τινὸς προβλήματος οἷον τὸ περὶ τοῦ κρατήριου ἀγαθοῦ· εὐχεται τῷ θεῷ ἐμπνεῖσθαι αὐτόν· ἡ συνειδήσις αὐτοῦ ἐλέγγει ἀμετάκλητῶς διαπραχθῆναι ὡς ἐν τῷ Φαίλῳ· τοῦτο ἐπιτίμωσις ἐστὶν θεῷ. Τέλος προαισθάνεται δυστυχίαν τινὰ ἀπειλούσαν τοὺς φίλους αὐτοῦ, ὁ θεὸς ἐρεχται αὐτῷ εἰς ἀρωγὴν. Κατὰ ταῦτα τὴν θεωρίαν τὸ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους· ἡ Πρόνοια ἐστίν.

δ'. Τοὺς φιλοσοφικοὺς τούτους τοιχείους προστεθῆναι καὶ μυθικῶν τι στοιχείων, ὡς ἦν εἰκὸς περιεμῖναι τοῦτο περὶ τοῦ διδασκάλου τοῦ Πλάτωνος.

Ἡ Πρόνοια ἐστὶν ὁ ἔρως τοῦ θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἀντιστοιχοῦν τῷ ἔρωτι τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν θεόν ἢ τῷ πρὸς ἀλλήλους· ὁ ἔρως δεσμός ἐστι, ὁρμητικὴ, μείστις τίθει εἰς σχέσιν τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὸν θεόν· ἡ δὲ ἐλλητικὴ λατρεία τὴν μυστικὴν ταύτην ἀνέμεινε τῷ ἔρωτι· ὁ Σωκράτης ἀναλογίαν τινὰ διορίσεν τοῖς ὅσων προσηνέμεται καὶ τοῖς δαίμοσι τοῖς αἰσθῆσις τῆς μυθολογίας· ταύτην δὲ ἐν ἀναλογίαν ἐνέρεται διὰ τῆς λέξεως δαιμόνιον. Τὸ δαιμόνιον ἔρα, τοῦ Σωκράτους ἀποδίδει ἐμπνευστικὴ ἀνάγκη· τῇ τῶν δαιμόνων.

ε'. Ἡ φαντασία ἀπαρτίζεται ἐνέργειαν τελείαν τῇ ἐκτενῇ βαδίσει πρὸς τὸν Σωκράτην, κρίνῃ τις, ἐπὶ μέλλον καὶ μὴ μὲν αὐθιγὸς τὸν περιέχει ὑπερῶν, ἀντικεινόμενον (objectivo), τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δεικνύει καὶ εἰς λέξεις αἰς αὐτὴ αὐτομάτως ἐκτενὴ περιβάλλει. Ἡ ἐποπτεία αὐτοῦ ἄμα συλληφθεῖσα καὶ ἐν λέξει σπαργνωθεῖσα φαίνεται αὐτῷ σὺν τῷ τοῦ θεοῦ ὅς ὑπαδὸς τοῦ ἀπροσώπου λόγου (de la raison impersonnelle) τὴν ἐνέργειαν θεοποιεῖ, εἰς ἣς τὰς ἀναγκίας συλλαμβάνει ἀληθείας καὶ πιστεύει ὅτι ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ νοεῖ, οὕτω καὶ ὁ

1) Ἔδ. σελ. 233.

Σωκράτης τὰ προσιθίματα αὐτοῦ θεωρεῖται καὶ διερῶς χρηστῆρην ἐνδύμωχον. Πλάνη τοῦ λογισμοῦ, μυστικὴ ἀπορροήσις τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ θεῷ, ἀκτὰ τῆς ἐνδύμωχου αἰσθήσεως (du sens intime), ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῶν ἑξω αἰσθημάτων, ὥστε τὸ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους εἶδος ἐστὶ ψυχολογικῆς παραίσθησις (hallucination psychologique).

Ἡ παραίσθησις αὕτη προέβη ποτὶ ἐς τοσούτον, ὥστε τὴν φυσιολογικὴν λαβεῖν μορφήν ἥρου τῇ ἀσθενείᾳ τοῦ; οὐδὲν δεικνύει τοῦτο, οὐδ' ἐστὶν ἄλλο χωρίον αἰθεντικὸν ὑπὲρ ταύτης τῆς ὑπόθεσεως. Ὑπερμαχοῦν ἡ ἡ ἀόριστος ἐκείνη ἐκκρίσις ἐν τῷ βυθῷ, καὶ εἰς τὴν ὁδοῦ αὐτῶν ἀναστὰς. Ἀλλὰ μετὰ φορὰ τοῦ Πλάτωνος, δὴν ἂν τὰς εἰκόσι τολημῆ, οὐδ' ὡς ἀρκεῖ αἰνὰ περὶ παραρροσύνῃς ἀπόρριπτον δικαιολογήσει, ἔλθωμεν καὶ διότι ἐνταῦθα ἡ ἐκκρίσις εὐτρεπὶς ἐστὶν. Ὁ Πλάτων πολλὰ ἔξῃα ὑποβάλλει αὐτῷ σπῆκτι τοῦ Σωκράτους, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁμολογεῖται. Ὁ τούτων ἐστὶ καὶ ἡ φωνή, ἣν ἤκουσε κατὰ τὴν ἵλισόν. Δαισιδαζόμενον δοξασία οὐκ ἐστὶ παραίσθησις.

Ἀλλὰ καὶ εἰς ἐν ὃν Σωκράτης ἐνέοτε ὑπὸ τὴν ἱππορρὴν φαντασίας ἐξημένην ἀληθὴ παρὰσθῆναι, τὸν κόκκον τοῦτον τῆς παραρροσύνῃς, ὃν ἐν πᾶσι τοῖς μεγάλῃς ἀνδράσι ἀζοῦσιν εὐρίσκειν, τί τοῦτο μέλει ἡμῖν; ἡ μόνη εὐχὴ ἡμῶν ἐστὶν, ἵνα ἡ φύσις θαμιώτερον τοιούτους παρῇ παρῇροντας, οἷος ὁ Σωκράτης.

Τὴν θεωρίαν ταύτην τοῦ Fouillée περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους κρῖνω ἐν φιλόσοφος Vacherot, εἰσηγητῆς τῆς ἱππορρῆς τῆς Ἀκαδημίας τὸν ἡλικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ὃς ἡν μέλος καὶ ὁ Lélai, ἐπῆγει τὰ ἐξῆς. «Λέμεται τελευταῖον πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους, πῶς νοητέον τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ; ἐπεὶ πρωτότυπὸν ἐστὶν ἐν τῇ περὶ δαιμονίου μελέτῃ τοῦ συγγραφέως οὐκ ἐστὶν ἡ ἐρμηνεία, γνωστὴ ἤδη, ἣν σχεδὸν γενικῶς ἡ κριτικὴ, παρὰ τὸ κύρος σοφῶν φυσιολόγων, παραδέχεται, ἀλλ' ἡ ἀληθὴς εὐρύς αὐτοῦ μέθοδος, δι' ἣς τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἐξῆγει αὐμόνον ἐκ τινων καμένων, ἀλλ' ἐκ τῆς τελείας ἀνακρίσεως τῆς θεωρίας, τοῦ προσωποικῶ χρακτῆρος καὶ αὐτοῦ τοῦ βίου τοῦ Σωκράτους; δεικνύει πῶς ἡ πίστις εἰς οἰκτεῖον δαίμονα ἢ φυσικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐμπνεύσεως, τοῦ ἔρωτος, τῆς βαθείας μελέτης, τῆς δυνάμεως τῆς θεωρίας καὶ τῆς ἐσθλῆς ἱστορίας, τῆς πίστεως εἰς τὴν θείαν ἐνέργειαν, ὅτι μὲν καθολικὴν, ὅτι

δὲ μερικὴν, ἣν ὁ Σωκράτης εἰδέτο, ὡς πρόνοιαν, τέλος πάντων τῶν θεωρητικῶν ἰδεῶν καὶ πρακτικῶν ἔξῃα, ἔξῃα τις συλλέγει ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας καὶ τοῦ βίου τοῦ Σωκράτους. Καίτοι οὐκ ἐστὶ δυνατόν ἀνὰ παραβίασιν τῆς ἐρμηνείας ἀπορριπτεῖται τὴν ἐνέργειαν τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους, ἥς μοῖρην τινα ἔχει καὶ ἡ δαισιδαζομένη, τῇ ἐνέργειᾳ πάντων τῶν ἐρμηνείων αἰτίων, ὡς φαίνεται τοῦτον ὁ συγγραφεὺς, βέλαιν ἐστὶν, ἐπὶ ἡ μέθοδος αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ ἐξέτασιν τὸ περὶ δαιμονίου ζήτημα κατ' ἰκανὴν θέσει αὐτὸ ἐν τῇ μέσῃ τῶν ἐννεμῶν πάντων τῶν προερμηνείων, μεγάλως πρὸς φωτισμὸν τοῦ μυστηρίου συνήρῃ» εἰ ἡ ἐνέργεια τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους μὴ ἦν μήτε ἐμπνευσις μήτε ἀπολύτῃ ἀποτέλεσμα τῆς Σωκρατικῆς σοφικῆς εὐμοιροῦσης ἐκτάκτου προορατικῆς δυνάμεως, ἀλλ' ἀληθὴς προσιθίμα τοῦ μέλλοντος ἐν ὁρμητικῇ περιπτώσει ἐκ τῆς βουλῆσεως ἐκτρεπόμενης, οὐκ ἐστὶν οἷον τε ἀνίστασθαι ἐπὶ τὸ αἰσθητὸν τοῦτο ἐν τελείᾳ ἐξῃ ἀρμονικῇ πύρρῃ τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ προσωποικότητι τοῦ Σωκράτους.

Ὁ συγγραφεὺς ἐστὶν ἐπεὶ οὐκ ἔδωκε, κατὰ τὸ ἔθος αὐτοῦ, πᾶν μέγαν μεταφυσικὴν σημασίαν τῇ ἐρμηνείᾳ αὐτοῦ; Τούτῳ πιθανὸν καθίστασθαι ὡς ἀνέγνωται χωρίον τινῶν τῆς σπουδαίας ταύτης γυναικὸς, ἥς ὡς κορωνίδα ἐπιτίθεται τὸ ἐξῆς συμπέρασμα. «Ὁ Σωκράτης ζῶν ἐν χρόνῳ, κατὰ οὗς ἡ γυνὴ τῶν νόμων τῆς φύσεως ἦν ἐν τοῖς ἀγαθῶν, ἔχων δὲ καὶ τὴν φαντασίαν ἐξημένην ὑπὸ τοῦ θερηστικτοῦ αἰσθητικτοῦ, ἀπένεμε τῇ φαντασίᾳ πάσας τὰς αὐτομάτους ἐμπνεύσεις καὶ ἐκείναι αὐτὰς θείας φωνάς. Τούτῳ οὐκ ἐστὶ φυσιολογικὴ παραίσθησις, ἀλλὰ ψυχολογικὴ».

Παραίσθησις οὐκ ἐστὶ λέξις ὀρθή, διότι τὴν κυρίως παραίσθησιν ποιεῖ ἡ φυσιολογικὴ κατάσταση. Ἡ μεταρρῆς τοῦ σοφοῦ Socrate (le démon de Socrate n'est qu'une sorte d'illusion d'optique psychologique) ὀρθότερα ἐστὶν. Ἔπειτα εἰ φυσιολόγῳ καὶ ἐν φιλόσοφῳ, δεικνύονται περὶ τοῦ εἰ ὁ Σωκράτης ἦν παρῇροντας

1) Ὁ τε συγγραφεὺς καὶ ὁ εἰσηγητῆς οὐ λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψιν ἐπὶ τὸ δαιμόνιον ἥρῃα τῶν ἐννεμῶν αὐτοῦ ἐκ παιδικῆς ἡλικίας τοῦ Σωκράτους; ἢ ἐλ δυνατόν τῇ Σωκρατικῇ κατέγειν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας πάντα ταῦτα, ὥπως φυσικὸν αὐτὸν ἀποτέλεσμα ἢ ἡ πίστις εἰς τὸ δαιμόνιον;

МЕЧНИКОВА

ἡ φρόνημα, διότι καὶ οἱ φυσιολόγοι, προεξάρχοντες τοῦ Lélut, μετὰ σεβασμοῦ ἐμολογοῦσι τὴν βλάβειν σοφίαν τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου, ἀλλὰ περὶ τοῦ εἶναι ὁ Σωκράτης ἐνήμερος ἀκούει τὴν φωνὴν τοῦ δαιμονίου αὐτοῦ· ἐν ἡ περιπτώσει ἡ ἄν πρακτικῶς παρσιθητικός, καίπερ οὐκ ἔχων τὰς φρένας· ἴσως εἰς παρσιθησιν ἦν υποκειμένη ἡ Ἀφρικανὴ Παρθένος καὶ ἄλλαι τινὲς μουσικαὶ γυναικες, ὧν τὰς ὑπὸ τῆς φρέσεως ἐπιπαφίλευσεις οὐταὶ δυνάμεις τῆς συνέσεως καὶ τῆς ἐκτετατοῦ νοσημοσύνης οὐδαμῶς κατέστρεψεν ὁ ἐξάλλος ὑπὲρ τῆς παρσιθῆς ἢ τῆς θρησκείας ἐνδοσυκομῆς. Ταύτην οὖν τὴν υποχώρησιν οὐ φαίνεται ὀρθὴν ποιῆσαι, ὅταν ὁ λόγος ἡ περὶ Σωκράτους. Ἐπειδὴ δὲ σκοπὸν ἔχει τὴν λέγειν φωνὴν κυριολεκτικῶς λαβεῖν ἐκ τῶν τοῖς χωρίοις τοῦ Εὐνοφώντος (?) καὶ Πλάτωνος, ἡ κριτικὴ ὑπὲρ τῆς μεταφορικῆς ἐννοίας τῆς λέξεως ἐκρήχθη καὶ ὑπὲρ τῆς ψυχολογικῆς ἀμειψίας τοῦ δαιμονίου. Ὁ συγγραφεὺς μεγάλῳ ἐν τὴν στερίσει τῆς γνώμης ταύτης συνερρήκει τὰς τῆς σοφῆς ἐξέτασεως τῶν καιμένων, ἐν οἷς ἦν ὁ λόγος περὶ τῆς δαιμονιακῆς φωνῆς (de la voix du moniaque). Ὁρῶμεν δὲ προσεβναι ὅτι ὁ ἑατέρω σοφὸς συνέδεστος α. Lélut λυπεῖται μὴ συνιέναι τῶν ὡς ἐμολογῶνται τῶ ἑατέρω Ἰατρῶν, ἐμμένον ἐν ἡ ἐξέφρασε γνώμῃ ἐν τῶ περὶ αὐτοῦ συγγράμματι, Le Démon de Socrate.

Κρίσεις τοῦ ἱατροῦ Lélut περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους.

§ 58. Τοιαῦτα μὲν περὶ δαιμονίου ὁ Fouillée καὶ ὁ Vacherot· ὁ δὲ Lélut νέαν ἔτευεν ὁδόν· διότι περὶ τὰς παρσιθῆσεις (hallucinations) καὶ φρενοβλαβείας ἀπολογούμενος καὶ φρονῶν ὅτι πᾶς παρσιθητικός (halluciné) τῶν ἀρχαίων μέλιστα γρόνῳν, ἐλκυσθέντων τὰς ψυχὰς αἰσθήσεις (hallucinations) ὡς ἀληθείας καὶ ἀναφύων αὐτὰς εἰς ὑπερρυστικὰς αἰτίαι, εἰς θεοὺς καὶ εἰς δαίμονας, παρέρων ἑστί, τὰς ιδέας αὐτοῦ ταύτας ἐφύρτισσε καὶ πρὸς ἐρμηνεῖαν τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τινος ῥήσεως τοῦ Ἀββᾶ Βαρθελεμῆ ἐν τῶ νέῳ Ἀναχάρσου χαρκατηρίζοντος τὸ δαιμόνιον ὡς παρκοῖαν, ἀποπλήκνῃν τοῦ πνεύματος (de

travers d'esprit), ἔχων δὲ ὑπ' ὅψιν τὴν τότε γενομένην ἐκδοσιν τοῦ Πλάτωνος ὑπὸ Cousin μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως.

Ὅτε τῷ 1851 εἰς τὴν ἐν Σχληπιτρέρῃ κληνὴν ἐφαίτων τῶν διδασκῶν ἱατρῶν τῆς φρενοβλαβείας Baillarger καὶ Farlet τοῦ πρὸς ἐστέρου, τότε πρῶτον ἤκουσα γενομένου λόγου περὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Lélut· ἔπειτα ἀγορεύσαι καὶ ἀναγνῶναι αὐτό· ἡ δὲ ἀνάγνωσις, ἐπὶ καὶ νῦν μέμνημαι, βαθύτατον ἐνεποίησέ μοι ἄλγος· διότι ἐφαίνετό μοι ὁ συγγραφεὺς ἴσως ὀρθῶς κρίνων περὶ τῆς φωνῆς ἡ ἐγγίνετο τῷ Σωκράτει ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, ὅτι ἡ παρσιθησις τῆς ἀκοῆς (hallucination de l'ouïe) οὐραίων ὅμως, σείων τὴν ἀλήθειαν, διελὲν τὰς παρσιθῆσεις εἰς παθολογικὰς καὶ φυσιολογικὰς, κατατάσσων ἐν ταῖς τελευταῖαις καὶ τὴν τοῦ Σωκράτους παρσιθῆσιν τῆς ἀκοῆς, ἐξ ἧς οὐδεμία προήλθε βλάβη οὔτε τοῦ σώματος οὔτε τῆς ψυχῆς· ἀλλὰ ὑπὸ τῆς ἀνακαλύψεως αὐτοῦ μεθυσθεῖς τῆς Σωκρατικῆς παρσιθῆσεως, παρερῆκεν ἑαυτὸν καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπακαμμένα ἐπέστησε, δικταυόμενος ὅτι ὁ Σωκράτης ἦν υποκειμένος καὶ εἰς παρσιθῆσιν τῆς γενικῆς ἀφῆς διότι ἔταίρ· κερτερικῶς εἰς τὸ ψῆχος καὶ θάλασπος, καὶ εἰς παρσιθῆσιν τῆς ὀρέξεως, καὶ τέλος ὅτι ἦν παρέρων, πρὸς ἀποδείξιν ἀναφέρων χωρία τοῦ Πλάτωνος καὶ Εὐνοφώντος, ἃ παρερμηνεύει ὡς ἐπὶ τὸ πλείονος, ἡ ἐπὶ ἄλλων σελῶν στηρίζόμενος ὑποδογματικῶν διαλόγων οἷος ὁ Θιόχρησ καὶ ἡ Ἀπολογία τοῦ Εὐνοφώντος.

Ὁ σοφὸς συγγραφεὺς ἐν τῇ δευτέρῃ ἐκδόσει (§ 56) τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐμμένει, οὐδεμίαν ἐπενεγρίων διόρθωσιν τῶν παρερμηνεύσεων, ἀλλ' αἱ ιδέαι τῆς νέω-
 τας, διὰ τὸ νῦν ἦν ὅτε τὴν βίβλον συνέγραψεν, ἔγινοντο ἤδη αὐτῷ ἑμμενοῖν ιδέαι (idées fixes), οὐδεμίαν ἀνεγμῶν ἐπίκρισιν, ὡς οἱ πλεονεγνῶν παρσιθῆσεις τοῦ λόγου (hallucinations de la raison), καὶ πῶς ἀληθῆ διαπρα-
 νοῦναι τὴν ἀποταχθεῖσαν ὑπὸ ἐρωτησιν ὅτι τοῦ φιλοσόφου Ἀναχάρσου, c'est-ce que vous ne vous êtes pas aperçus de quelques

1) «Je n'avais pas une virgule...» ὁ ἑταίρος λέγει ἐν τῇ τέλει τοῦ πρὸ λόγου τῆς διαφύρας ἐκδόσεως σελ. 79.

2) «Un jeune homme, un médecin, dans une position des plus modestes, dont le nom n'était guère plus connu en médecine qu'en philosophie». Ἀπὸ σελ. 8.

1) Ὁ Lélut ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ τὸν Σωκράτην κηρύσσει παρέρων· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Vacherot λέγει παρακινῶν ὅτι ὁ Lélut ἐμμένει ἐν ἡ ἐξέφρασε γνώμῃ ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ.

fois le quel était l'halluciné, de vous ou du maître de Platon, de tout philosophe?

Όταν ὁ ἐπιστήμων ἀλλοιῶν τινα ἐπιστημονικὴν ἐπιχειρήσιν ἀποδείξει, ἐπὶ πραγματικῶν στήριγματι παρατηρήσεων, μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ προσοχῆς γενόμενον, πολλὰ καὶ ἐκπαινετῶν καὶ πολλὰ καὶ δοκιμασθεισῶν πρὸς ἐπαλήθευσιν καὶ διόρθωσιν, εἰ τυχὼν ἀνέκδοκον τι τορεῖσθαι ὀφείλῃ. Όταν δὲ ὁ λόγος ἢ περὶ ἐμπειρώσεων, ἀκριβῆς τινὸς ἱστορικῆς ἀληθείας, ὁ ἑκαστὸς τῶν μέσων πραγματικῶν στερούμενος παρατηρήσεων, κατ'ἀνάγκην ἐπὶ ξένων ἐρείδεται μαρτυριῶν· οὗ πολλῶν ἔχει χρεῖαν καὶ ποικίλων γνώσεων· καὶ βελτίαις κρίσεως ὅπως τὸ γνήσιον διαγνῇ καὶ χωρίσῃ ἀπὸ τοῦ υποβολιμαίου, τὸ σύγγρονον τῇ ἱστορικῇ ἀληθείᾳ ἀπὸ τοῦ μεταγενετέρου, τὸ αὐθεντικὸν καὶ ἄξιον πίστεως ἀπὸ τοῦ ἐκκεντρικοῦ, καὶ οὗτο μὲν ἀπορίρηται, ἐκείνο δὲ θῆναι κρηπίδα τῶν ἀποδείξεων αὐτοῦ, ὁρθῶς καὶ ἀκριβῶς ἐρμηνεύειν τὰ κωλύματα, ἐκ δὲ τῶν ἀρρήσεων τῶν μεταγενεστέρων τὰς μὲν συμφωνοῦσας τῇς γνώσεσι καὶ αὐθεντικοῖς ὁρθῶς καὶ παραδεκτῶς λογιζόμενος, τὰς δὲ μὴ ἀντιφασκούσας μὲν, νῦν δὲ πράγματα ἀναγορεύσας, πιθανῶς, τὰς δὲ ἀντιφασκούσας καὶ διαστρεβλοῦσας τὰ ἱστορικὰ, ψευθεῖς καὶ ἀπαράδεκτους.

Όπως ἐποίησαν ἄλλοι τε καὶ ὁ ἱστορικὸς Γρότιος καὶ ὁ φιλόσοφος Ζίλλερς, ἐν οἷς εἶπον περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους (ἴδε σελ. 229—232). Ό δὲ Lelut οὐδὲν τούτων ἐτήρηνεν, ὑπὸ μῆδ' καὶ μόνως κατεχόμενος ἰδέας, ἰδέεσθαι, ἀποδείξει τὸν Σωκράτη οὐ μόνον παρισθητικόν, ἀλλὰ καὶ παρὰ α. Διὸ πᾶσαν ἀκρισίαν¹ τῶν μεταγενεστέρων συγγραμμάτων καὶ πάντα περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους μύθον, ὑποσθόπου τε σκυφῇ αὐτοῦ συντελοῦντα, ἀρνησας καὶ ἀνοικταί, οὕτως εἶπεν, ταῖς ἀγκυραῖς ἀποδέχεται, ἴσθαι ἄξιον εἰ μὴ πλείω ἀπὸνέμον τῇ νόθῳ, τὸ δὲ γνήσιον πολλὰς στρεβλὰς ἐννοῶν καὶ ἐρμηνεύων, καὶ τὸ ἀσπεύον τοῖς ὁρθότερον αὐτοῦ ἐρμηνεύοντας ἐκκεντρικὸν καὶ μολύβδα κριτικῆς φιλολογίας διδοῦς τοῖς φιλοσόφοις καὶ μεταφρασταῖς τοῦ Παύτανος, Σχληερμαχίω καὶ Cousin, οὗ τὴν μετάρρῃσιν εἶγεν ὁδηγὸν καὶ οἰονεῖ ἐγκόλιον. Έν οἷς δὲ περὶ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους λέγει αὐτὸς ἐκκεντρικῶς ἐλέγγει, ὅτι οὕτε βελύς ἐστι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης γνώστης, οὕτε ἀκριβεῖς ἔχει

ἀρχαιολογικὰς γνώσεις· διότι ἄλλως οὐκ ἔν ἐλεγεν. ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Περικλέους καὶ Ἀλκιβιάδου (dans les palais de Périclès et d'Alcibiade), ὡς εἰ αἱ οὐαὶ αὐτῶν διέφερον τῶν ἄλλων, οὐδὲ τὸν παιτητὴ Μελίτην τὸν Πιεθῆα, τὸν κατήγορον τοῦ Σωκράτους, πρὸς de Pythos, οὐδὲ τὴν ἀποδηρίαν εἰς Πυθίαν, voyage à Python, οὐδ' ἀπερρίπτετο ὡς Ἴερ-πανδρὸς ὁ μουσικός ἐξ ἑσόμενος ὡν τῷ Τι-μοθέῳ (ἴδ. Le Démon de Socrate, σελ. 101), οὐδ' ὅτι ὁ Στρεψιάδης ἐτυπτε τὸν πατέρα αὐτοῦ, ὅτε οὗτος ἦν ὁ πατήρ καὶ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Φαιδιππίδου ἐτύπτεται· «et de là dans les Nuées les mauvais traitements de Strepsiade envers son père», οὐδ' ὅτι ὁ Ἀρχιμήδης ἐξῆλθεν εἰς τὰς οὐδὺς κρῶνον ἔλυστα τὸ πρὸβλημα, καθ' ὃν χρόνον ἤλκετο ἡ πόλις τῶν Συρακουσῶν οὕτε τὴν ἄλυσιν αἰσθανόμενος οὕτε ὅτι στρατιωτικῇ Ῥωμαῖος διετόρπα τὸ στήθος αὐτοῦ (Αὐτοῦ. σελ. 194—196) κτλ.

Ταῦτα μὲν εἰς βελτίαις καὶ ἐκτός τῆς κυρίας υποθέσεως¹· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν δύνανται τις εἰλασαι ὅτι καὶ ἄλλαι αὐτοῦ ἱστορικαὶ καὶ φιλολογικαὶ δὲς δ' εἶπαι καὶ φιλοσοφικαὶ κρίσεις εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ ζητήματος ἀναφορῶμεναι, ἐπιπολιτοῖσι καὶ σαβαί· καίτοι δὲ ὁ συγγραφεὺς πρὸ ἐκκεντρικῶν διασχυρίζεται· «il me faudra tout un des preuves longues textuelles, qui portent dans tous les esprits la lumière qui est dans le mien», οὐκ ἔστιν ἡμῶν δύσκολον ἐκ προμῆναι ἀποδείξει ὅτι ἐπὶ σα-θρῶν στήριγματι κεμεῖται· τί γὰρ ἄλλο, παραδείγματος χάριν, ψευδέστερον καὶ μυθοδέστερον ἢ ὅτι ὁ Σωκράτης ἀπερίττω πρᾶττειν τοῦδε ἢ τοῦδε, ὑπὸ παρμῶν ὁδηγούμενος· τοῦτο δὲ τὸ μύθημα παραδέχεται ὁ Lelut ὡς ἴσχυρὸν ἀποδείξιν, ὅτι ὁ Σωκράτης, ὡς εἰ ἡν ὁ κυ-διαιότατος τῶν Ἀθηναίων, πιστεύων εἰς παρ-μῶν ἦν παρὰρρῶν, οὐδαμῶς ἐξετάζων ὅτι, οὐδ' αὐτὸς ὁ τὸν μύθον ἀρρηγόμενος ἐν τῷ περὶ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους διαλόγῳ τοῦ Πλου-τάρχου πίστευεν αὐτῷ· «Μεγακκοῦ τινος ἡκουσα, λέγει, ὅτι ὁ Σωκράτης δαιμόνιον παρμῶν ἦν, ὅτε παρ' αὐτοῦ καὶ ὁ παρ' ἄλλων· ἑτέρου μὲν παρτόντος ἐκ δεξιᾶς, εἰτ' ὅπσθεν εἰτ' ἐμπροσθεν, ὁμῶν αὐτὸν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν· εἰδ' ἐξ ἀριστερᾶς, ἀποτρέπαι· τῶν δ' αὐτοῦ παρμῶν τὸν μὲν ἐπὶ μέλλοντος βεβαῖον, τὸν δὲ πρὸ πρᾶττοντος, ἐπέχειν καὶ κωλύειν τὴν

1) Παραδείγματος χάριν, ὅτι ὁ Σωκράτης εἶχε δύο γυναῖκας καὶ τὰ τοιαῦτα.

1) « Καὶ Πυθίαν ἔλθειν Ἀριστοτέλης φησί. (Διογένης Λαέρτιος).

МЕЧНИКОВА

ορμήν. Ἄλλ' ἐκείνῳ μοι δοκεῖ θαυμαστόν, εἰ παρὰ τὸν χρόνον, οὐ τοῦτο τοῖς ἑτέροις, ἀλλὰ δαμόνιον εἶναι τὸ καλὸν ἢ κέλαιον εἶναι· τότε γὰρ ἔν (ἦν) τινος, ὃ φιλεῖ, κενὸν καὶ κόμην τοῦ τοιοῦτον, οὐκ ἀληθείας καὶ ἀπλότητος, οἷς τὸν ἄνθρωπον μέγαν ὡς ἀληθῶς καὶ διαφέροντα τῶν πολλῶν γιγνόμενον δοκοῦμεν, ὑπὸ φωνῆς ἔβωθεν ἢ παρὰ τινος, ὁπνίκα τύχῃ, θορυβούμενον ἐκ τῆς πράξεως ἀνατρέψασθαι καὶ προῖσθαι τὸ δεδογμένον. Αἱ δὲ Σωκράτους αὐτοῖσι τὸ βέλαιον ἔχουσι καὶ σπουδρότητα φαίνονται πρὸς ἅπαν, ὡς ἔν ἐξ ἁλῆς καὶ ἰσχυρῆς ἀρεμῆς καὶ κρείσσεως καὶ ἀρχῆς· πενίχ γὰρ ἐμὴν παρὰ πάντα τὸν βίον ἰκουσίως, σὺν ἡδονῇ καὶ χάριτι τῶν διδόντων ἔχειν δυνάμενον· καὶ φιλοσοφίας μὴ ἐπὶ τῇ πρὸς τὰ αὐτὰ κωλύματι καὶ τέλος εἰς σωτηρίαν καὶ φυγὴν αὐτῶ σπουδῆς ἐπ' αὐτῶν καὶ παρασκευῆς εὐμεγέθους γενομένης, μὴ καμνήσθαι λιπαροῦσι, μήτε ὑποχωρεῖσαι τῇ θανάτῳ, παίζοντα δὲ χρῆσθαι ἀτρέπτῳ τῷ λόγῳ καὶ πρὸς τὸ θεῖον, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ἐκ κληθῆναι ἢ παρὰ τινος μεταβιβαλλόμενον ὅτε τύχῃ γινώμην ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλ' ὑπὸ μέλινος ἐπιστάσεως καὶ ἀρχῆς ἐχομένου πρὸς τὸ καλόν. Ἰσχυροτέρα ἀποδοκιμασία τοῦ Μεγακλέους μύθου οὐκ ἔν γένοιτο· ὁ δὲ Λέλυτ ἀθανάσιως παραδέχεται αὐτὸν ὡς ἀνὴρ ἴστων (σελ. 216)· «il s'arrêtait tout court» quelquefois sans motif apparent, d'autres fois à propos d'un éternement venu de lui ou d'un de ses voisins, et il agissait ou n'agissait pas suivant que l'éternement avait eu lieu à sa droite ou à sa gauche· ὁ Πλούταρχος καλεῖ τὸν Σωκράτη ἄπλον καὶ ἄτυρον, ὁ δὲ Λέλυτ ὑπερήφανον καὶ ἐλαζύνει· il s'est fait de tout cela un titre de gloire et de supériorité aux yeux de ses contemporains.

Οὐκ ἔστιν ὁμοῦ καὶ ὁμοῦ ἀδικος τῷ Σωκράτει, οὐδὲ φαιδῶδες ἐν ἰσχυρίαις, ἐπανάλαβδων ἢ κινῶν ἀπομένοντα αὐτῷ, οὐχ ὅμως καὶ ἀνεν σκοποῦ, ὅπως εἴπῃ ὕστερον, ὅτι τὸν γίγαντα τοῦτον τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς φιλοσοφίας, τὸν τοσοῦτος αἰῶνας θαυμάζομενον ὑπὸ τῆς ἀνθρωπότητος, ἐγὼ ἀποδείξω παράφροντα. Ἐξέπειρ λοιπὸν καὶ ἐξυμνεῖ, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, ἐν καλῇ καὶ εὐρηκῇ αὐτῇ γλῶσση τὸν θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν βίον τοῦ Σωκράτους, τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ, τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ φιλοσοφίαν καὶ τὰ μεγάλα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἀποτελέσματα, ὥστε ἀναγινώσκων τις ταῦτα νομίζει ἀδύνατον εἶναι τῷ συγγραφεῖ, τοιαῦτα φρονούντι καὶ λέγοντι περὶ

Σωκράτους, εἰπεῖν καὶ διασυρῆσθαι, ὅτι ὁ Σωκράτης ἦν παράφρων.

«Ὁ Σωκράτης μετὰ τοῦ Ὀμήρου, φησὶν, ὁ ὕμνος ἐστὶ γίγας τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἴσως δὲ καὶ πασῶν τῶν ἀρχαιοτήτων· τύπος ἐστὶν ἐνισταρκωμένος τῆς φιλοσοφίας καὶ ἀρετῆς, ὡς ὁ Ὀμηρος τῆς ποιητικῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς δόξης τοῦ πνεύματος». Καὶ τοιαῦτα ἐγκώμια συνείρει ἐν πολλαῖς κατὰ συνέχειαν σελίδαι (85—149), ἀξια ἀναγνώσεως, ἐξ ὧν εἶσι καὶ τὰδε. «Ὁ Σωκράτης εἶχεν ὅ,τι τὴν συνεπιτάτην, τὴν ἀνοσιάντην, τὴν ἀσφαλιστάτην συνίστησιν ἀρετὴν, ἥτοι βελτίαν διέγνωσιν τοῦ ἀγαθοῦ, σωφροσύνην, νηφαλιότητα, παντοειδῆ ἐγκράτειαν, ἀφιλοκέρδιαν, μεγαλοθυμίαν, ἐνοχίαν τῶν ἐξῶν καὶ τῶν ἐλλείψων τῶν ἄλλων» (σελ. 128)· «τὴν κατὰ Σωκράτη ἀρετὴν ἀπαρτίττουσι τὰ καθήκοντα τοῦ οὔτου, τοῦ σπύγγου, τοῦ πατρὸς, τοῦ πλάσματος πρὸς τὸν δημιουργόν, ὑπέρτερα παντὸς ἀγαθοῦ καὶ πάσης ἐπιστήμης θεωρούμενα, τὸ δικαίον κατ' ἀνάγκην καὶ σταθερὸς ἡμῶμεν τῷ ὀρελμῳ, ὁ στενὸς δεσμός τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἡ αἰωνιότης ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ θεοῦ, τὸ ἐμυρταιν τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, ἰδεῖν πρότυποι καὶ αἰσθητάματα τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ δικαίου, τοῦ καλοῦ, τοῦ οἴου, τὸ ἄριστον τῆς φιλίας, ἡ παραγγελία πάσης τῆς ἀρετῆς αὐξάνειν τῇ ἀσκήσει, ἡ φιλανθρωπία, τὸ μὴ ποιεῖν κακὸν ἀντὶ κακοῦ, τὸ ὑποτάσσασθαι τοῖς νόμοις, τὸ σέβειν τοὺς θεοὺς τῆς πόλεως, καὶ ἀνταποδοτῆσαι τῇ αἰωνίᾳ μακαριότητι τῆς μελλούσης ζωῆς, ἐνίσχυσις μὲν οὖσα πρὸς πρᾶξιν τῆς ἀρετῆς, ἀντιλήξις δὲ τῆς εὐμερίας ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ» (σελ. 134—135).

«Ἰδοὺ ὁ Σωκράτης τοιοῦτος, οἷον εἶδεν αὐτὸν πᾶσα ἡ ἀρχαία γῆς, τοιοῦτος οἷον μέλλουσα ἐποίησεν οἱ νεῦροι χρόνοι, ὁ ἀναμορφωτής, ὁ μάρτυς, ὁ δόξα τῆς φιλοσοφίας, ὁ καταστροφεὺς τῶν ψευδῶν θεῶν, ὁ ἀποκαταστατὴς τοῦ χριστιανισμοῦ, ὁ ἀνθρωπίνῳ γένει, οὐ τὸ ὄνομα ἀναφέρουσιν, ὅταν τὴν ἀρετὴν ἢ ἔλκωσι προσοποιοῦσθαι ἢ τὴν ἀλλῆθιν ἐνιστάναι».

Ἄλλ' ὅμως ὀφείλω εἰπεῖν, διότι τὸν τοιοῦτον ὁ σκοπὸς τοῦ συγγραμματος τοῦτου, ὅτ' ἡ εἰκὼν αὐτῇ οὐκ ἔστιν ἀκριβής· διότι τὸ ἔταρον εἶναι μέρος τῆς εἰκόνος, ἥς τὰ μέρη οὐκ εἶναι ἀκριβή· τὸ δὲ ἕτερον, τὸ ἀντίστοιχον, ὀφείλον δειξά, εἰσέφρῳμενος εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ συγγραμματος μου».

Ἡ κυρία λοιπὸν ὑπόθεσις τοῦ συγγραμματος ἐστὶν ἀποδείξαι ὅτι ὁ Σωκράτης, ὁ ἀναμορφω-

της, ἡ δόξα τῆς φιλοσοφίας, ἡ πρωτοποποίη-
σις τῆς ἀρετῆς, ἡ ἐναρκωσις τῆς ἀληθείας ἦν
παρέχρων. Ἐν τούτοις ἰσως ἐνυπολαμβάνει καὶ
τις ἐπιστημονικός τύπος καὶ οἰκισμός, ἦν ὁ Ἡ-
ράκλειτος ἐκάλει ἱερὰν κόσμον διότι οὐ συγγρα-
φὴν πρὸ τοῦ καταλῆσαι εἰς τοιοῦτον συμπέρα-
σμα, ἀλλ' ἐξετάσαι πρότερον πῶς ὁ Σωκρά-
της παρέχων ὦν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, διότι
ἐκ παῖδος ἦν τὴν παραίσθησιν τῆς ἀκοῆς, ἡ-
δυνήθη ταύτῃ μαρτυρεῖται τοιοῦτον, οἷος ἐγένε-
το· εἰ δ' ἐγένετο τοιοῦτος, ἔχων τὴν παραί-
σθησιν τῆς ἀκοῆς ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, ἀπό-
δείξεις προνοεῖται ὅτι ἡ παραίσθησις αὐτῇ οὐκ
ἦν παρεχρόσθη, ἀλλ' ἐκπαίδευται (intuition) ζωη-
ρὰ ὀρθότατα καὶ φανερώτα τοῦ λόγου. Τὸ δὲ
λέγειν ὅτι ὁ Σωκράτης κατ' ἐξέχοντα ἔχει ἐμπνεύ-
σεις καὶ προαισθήματα καὶ ὅτι ἐκ τῶν προαἰσθη-
σῶν τῆς ἡλικίας, ταῦτα παραισθῆσαι ἐγένοντο,
τούτῳ ἐστὶ παρεμηνεῖν τὰ κείμενα καὶ δια-
στρέφειν τὴν ἀλήθειαν, ἥς ἔχρον λέγει ὅτι ἀνι-
καθε τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς «je vous
empêcher qu' on ne croie qu'un homme,
voué, par nécessité et par goût, aux études
philosophiques, veuille de gaieté de coeur et
par un amour coupable du paradoxe, traî-
ner, dans les cabanons de la folie, un des
plus grands personnages de l'histoire, et la
première tête de la philosophie»· ὁ Σωκράτης
ὕποκειμένος εἰς παραισθῆσεις (hallucinations),
ἦν παρέχρων, διότι πᾶς παραισθητικός (hallu-
ciné) παρέχρων. Τοιαύτῃ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλ-
λῆσις. S'il y a un caractère formel et indubi-
table de la folie, ce sont les hallucinations:
c'est-à-dire cet état intellectuel où l'homme,
abusé par le trouble de son esprit, prend ses
propres pensées pour des sensations de l'ac-
tion immédiate des objets extérieurs. Or le
philosophe Athénien présentait pendant quar-
ante ans peut être, ce caractère irréfra-
gable de l'aliénation mentale» (σελ. 219).

Ἐρωτῆσις ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου Λαρομγιέρου
«est-ce qu' en écrivant votre ouvrage, la
plume ne vous a pas tremblé dans la main?»

1) Ἀλλὰ ποῦ λέγει πεντήκοντα ἔργον ὅπως ὑπὲρ
τὰ ἐξήκοντα ἔτη εἶχε παραίσθησιν τῆς ἀκοῆς, εἰ ὅ-
πως ἡ γιγνομένη αὐτῷ φωνὴ ἦν παραίσθησις. Τοῦ
τοιαύτου τὰ κύματα τοῦ συγγραφῆς διατεταμέν-
ου ὅτι ἡ παραίσθησις τοῦ Σωκράτους ἦν παρεχ-
ρὸν· διότι τότε ἡ παρεχρόσθη ἔρχεται ἐκ παι-
δῆς ἡλικίας· διὰ τούτου τὰ ἔτη τῆς παραισθήσεως
ἀπὸ ἐξήκοντα καταβιβάζει εἰς τεσσαράκοντα.

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄.)

ἀποκρίνεται· «Ma plume, en l'écrivant, n'a-
vait pas tremblé, le coeur ne m'avait pas
battu j'avais écrit mon livre, la conclusion
aussi bien que les prémisses, comme une
chose toute simple, parce qu'elle me pa-
raissait toute vraie».

Ὁ συγγραφεὺς τρίς καὶ τετράκις ἐπαναλα-
βάνει τὸν σκοπὸν δι' ἣν συνιγρᾶψε τὸ συγγραμ-
μα αὐτοῦ.

α) Ὁ σκοπὸς ἦν πῶτον καὶ καθόλου εἶπειν
δεῖξαι ὅτι ἐστὶ κατὰστασις τις τοῦ πνεύματος,
ικανὴ βίον ὅλον διατρέχειν, ἐν ᾧ οὐν τοῖς φαι-
νομένοις ἡ μέλλων ταῖς πραγματικότητι τοῦ
ἀκριβοῦς καὶ ἰσχυροῦς λόγου φευδῆς
ὑπέρχουσιν ἀντιλήψεις ἀνευ αἰτίας ἐξωθεν, ἄς
ὡς ἀληθεύουσας ἐκλαμβάνει ὁ ὑποκείμενος αὐ-
ταίς. Δεύτερον καὶ μερικώτερον πρὸς πίστωσιν
τῆς γενικῆς ταύτης προτάσεως εἶδει, ὡς πα-
ράδειγμα ἀρτιόλητον, ὅτι τοιαύτῃ ἦν ἡ διανοη-
τικὴ κατὰστασις τοῦ Σωκράτους, ἐν ᾗ πεντή-
κοντα ἔτη ὁ σοφὸς οὗτος ἐν τοῖς σοφῶν,
αὐτῶν ἐν τοῖς μεγάλων, ὁ ἐνάρτος ἐν τοῖς
ἐνάρτοις, ἥς ἀνευ ἀδυνατοῦ ἐστὶν ὁρθὸς ἐρη-
νεύει τις ὑπερσοφικός ἀντιλήψεις, εἰς δὲ ἦν,
ὡς λέγειν ὑποκείμενος, οἱ δὲ ἐπερχόμενοι αἰῶ-
νες κατὰ τὰ πρῶτα αὐτοῦ λεγόμενα οἰκίω τινὶ
δαίμονι πρὸς ἀπώλειαν αὐτῆς. Ἀλλὰ λέγων
τις περὶ Σωκράτους ὅτι διεβίω ὑποκείμενος
φευδῶν ἀνι. ἀλλ' ἐστὶν ἡ κοινώτερον ὅπτασις,
φαντασιόπληξις (visions), λέγειν ὅτι ἦν φαν-
τασιόπληκτος (visionnaire): λέγων δὲ ὅτι ἦν
φαντασιόπληκτος λέγει ἐν γλῶσσῃ ἀκριβοῦς
ὅτι ἦν παραισθητικός (halluciné) καὶ ἐπειδὴ
ἐν τῇ λειψῇ ἡ μέλλων ἐν τῇ πραγματικότητι
τῆς ἐπιστήμης ὁ παραισθητικός, ὡς τοιοῦτος
καὶ κατὰ τὴν ὥρην τῆς παραισθήσεως αὐτοῦ,
τὴν φευδῇ αἰσθησιν ὡς ἀληθῇ ἐκλαμβάνοντος,
παρέχρων ἐστὶν, λέγων ὅτι ὁ Σωκράτης φευδῶς
εἶχε αἰσθήσεις καὶ ἦν παραισθητικός, λέγει ὅτι
ἦν παρέχρων.

Καὶ τούτου ὄντως ἔλεγον σαφῶς, ἀρτιόλως,
ἐχρόσως, ὡς τὸ ἀπλούστατον καὶ τὸ ἐπικρα-
τέστερον πρᾶγμα τοῦ κόσμου, παρεχρόν τὸ
μεγάλων τοῦ ἐνέμματος, ὅπως τὴν πραγματι-
κότητι τοῦ γινόμενου ἰδῶν, διατρέχων ἀταρά-
χως τὸ ἐξαγόμενον τῶν συλλογισμῶν μου, ἀπὸ
τοῦ μὲν μεταβαίνων εἰς τὸν δὲ κατὰ τὴν ἀλ-
γεβρικὴν μέθοδον, α = 6, 6 = γ, γ = δ,
ἄρα α = δ» (σελ. 6—7).

Ἡ διανοητικὴ αὕτη κατὰστασις, ἐν ᾗ ἀν-
θρωποι μεγάλων καὶ μικρῶν αἰσθήσεις, ἀνι-
λήψεις ὀρίστανται ἐξωτερικῶς, ἄς οὐδὲν ἐκ τοῦ

ἔξω κόσμου προκαλεῖ, ἀλλ' οὗτοι πιστεύουσιν εἰς αὐτάς, ὡς εἰ ἦσαν ὄντως ἰξωτερικαί, καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ὡς καὶ τὰς πραγματικὰς πεποιθήσεως ὑποστηρίζουσιν, ἢ διανοητικῇ, λέγω, αὕτη κατὰστασις τί ἐστὶ καὶ τί ὄνομα προσκαί αὕτῃ; ἐστὶ κατὰστασις ταυτικῇ, κλονικῇ, ὥστε καλῶσι αὐτὴν λογικὴν (raisonnable)¹, ὡς τὴν ἐν ἣ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν; οὐχὶ βεβαίως.

Ἡ κατὰστασις αὕτη τοῦ πνεύματος, ἦν καὶ ἑαυτὴν καὶ μεμονωμένως θεωρουμένη οὐκ ἐστὶ δυνατόν καλῶσι λογικὴν, ὑπὸ τὸ ὄνομα παραισθήσεως (hallucination), καίριόν ἐστι καὶ ἀπαραιτήτων μόνον τῆς μανίας· συνδέεται τῇ ἀρχῇ αὐτῇ, συμβαδίζει αὐτῇ, ἑλκτοῦται σὺν αὐτῇ καὶ κατὰ μετ' αὐτῆς· αὕτη ἀπαρτίζει αὐτὴν ὥστε καὶ πᾶν τὸν τρόπον, κατὰ τὴν ἐπιστήμην, ὡς καὶ κατὰ τὴν κρίσιν τῶν πολλῶν, το ἐναντίον ἐστὶν αὕτῃ τῷ ὀρθῷ λόγῳ, ἐστὶ περὶ ὁσοῦν καὶ τοῦτο τῷ ὀνόματι κλητὴν αὐτὴν (σελ. 71· ἰδ. καὶ 57 καὶ 78).

Ἐν τῷ τελείῳ ὄντι τοῦ συγγραμματος (σελ. 317—345) ἐξετάζονται τὰ ἀναλογίας τῆς μανίας καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἡπιώτερος γίνεται, ἰδιόμενος τρόπος τὴν τῆς παραισθήσεως συμβιβαστικῇ τῇ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἀρετῇ· τὴν ἡλικίαν, λέγει, περὶ τῶν παραισθησέων εἰς αὐτὴν ἀναγκάσκειται οἱ ἀνθρώποι ὕμνους τὸ τε σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα· αἱ παραισθήσεις αὗται διττὸν ἔχουσιν χαρακτῆρα, διότι ἢ ὁ ὑποκείμενος αὐτὰς κρίνει ὡς ψευδεῖς αἰσθήσεις, καίτοι οὐκ ἐστὶ κύριος ἐπὶ αὐτάς, ἢ ὑπολαμβάνει αὐτάς ὄντως ἰξωτερικὰς αἰσθήσεις, καὶ ἀγνωρίζει αἰτίαν αὐτῶν ἰξωτερικὴν, τὴν ὅσον οἶόν τε λογικωτέρων, πρὸς ἣν συνεκροζήμενος ἀπορραϊζει τῶν πράξεων αὐτοῦ τιναν.

Ἐκ τούτων λαμβάνων ἀφορμὴν τίθησι τὸ ζήτημα (σελ. 335), «εἰσὶν ἄρα γε χρόνιοι παραισθήσεις, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦτον συνεχεῖς, ὑπὸ μὲν τῶν ὑποκείμενων αὐτάς ὑπολαμβάνονται ἀληθεῖς αἰσθήσεις, κατὰ δὲ τὸ φαινόμενον συμβαδίζόμεναι τελείᾳ τινὶ τοῦ λόγου καταστάσει ἐπιτρέπουσι αὐτοὺς μὴ μόνον τοῖς ὁμοίοις συζῆν ἀλλὰ καὶ βίον διαγεῖν φρόνιμον καὶ τέ καὶ ἑαυτοὺς δευθύνειν εὐνοκρετῆς οὐ

τῇ τυχερώσει; ἴσως τῷ ζήτηματι διατεθειμένος τις ἐστὶν ἀπόκρισιν δοῦναι ἀποφατικὴν, λέγει, οὐκ ὀρθὸς ὁμοί, ὡς ἡ παρατήρησις δέκνεται· διότι ἐν τοιαύταις παραισθήσεσιν ὁ παραισθητικὸς, καίπερ νομίζων αὐτὰς ἀληθεῖς, διστᾷ τὴν τρόπον τινὰ περὶ τῆς αἰτίας αὐτῶν καὶ περὶ τῆς ὁμοιομέρου φύσεως αὐτῶν ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ αἰσθήσεσι, ποιεῖ δὲ αὐτάς ἴδιον εἶδος ἀντιλήψεων, ἀναφέρων εἰς αἰτίας περὶ ὧν λόγον δοῦναι οὐ δύναται· ἐν δὲ μὴ ὡς ἴδιον σποδραὶ μηδὲ εἰς σποδαῖα ἀφορῶσι πράγματα μηδὲ γίνονται ἀφορμαὶ ἐνεργείας, ἐξ αὐτὰς χεῖρην καὶ οὔτε ἐπὶ τῶν ἀποράσεων αὐτοῦ οὔτε ἐπὶ τῶν πράξεων ἔχουσι ἰσότην σποδαίων».

Ὁ Lélut ἐν τούτοις οὐ πολὺ τὴν ἀπείαν τῶν παρεχομένων φυσιολογικῶν παραισθησέων ἀνευ ὁργανικῆς τινος ἢ ψυχικῆς βλάβης· ἀλλὰ ταῦτα μόνον ἐπὶ τοῖς παραισθητικῶν τῶν ἡμετέρων χρόνων ἐφαρμύζει, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς τῶν ἀρχαίων· διότι οἱ μὲν παραισθητικοὶ τῶν ἡμετέρων χρόνων, λέγει, ἐν μὴ θέλουν παραφροσύνης αἰτίαν ὑπάρχειν, οὐ δύνανται ἀξιοῦν κοινωνίαν ἔχειν τῇ θεότητι ἢ ἑλλας ὑπερσοσιακὰς αἰτίας· οἱ δὲ ἀρχαῖοι ἐδίζαχον ἐπὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ δαίμονες ἐκινούνουν τοὺς ἀνθρώπους. Διὰ τοῦτο αἰτίαν τῶν παραισθητικῶν αὐτῶν ἐμπνεύσεων τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς δαίμονας ἡγοῦντο.

Ἀλλὰ τί διαφέρουσιν οἱ νεώτεροι παραισθητικοὶ τῶν ἀρχαίων; οὐκ ἔχουσιν ἀμφοτέρως τὰς αὐτάς παραισθήσεις; οὐχὶ ὑπολαμβάνουσιν ἀμφοτέρως αὐτάς ἀληθεῖς; οὐκ ἀγνοοῦσιν ἀμφοτέρως τὴν φύσιν αὐτῶν; οὐκ ἀνέχουσιν αὐτάς ἐκείνην εἰς ἰξωτερικὰς αἰτίας, τὰς λογικωτέρας ὑποκρίσας εἶναι, συμφώνως ταῖς δοξασίαις τῶν χρόνων αὐτῶν, οἱ μὲν νεώτεροι ἀποκλείοντες τὰς ὑπερσοσιακὰς αἰτίας, οἱ δὲ ἀρχαῖοι αὐτάς μᾶλλον αἰτιώμενοι; ἢ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔαρκαι ἵνα οἱ μὲν νεώτεροι παραισθητικοὶ ἀπαλλασσάντων τῆς παραισθήσεως, τῶν δὲ ἀρχαίων μηδέ τις εὐρίσκη παρ' αὐτῶν γένῃ, ἀλλὰ πάντες κρίνεται ἀξιοῦν τὸν οἶκόν των τῶν φρονησθῶν, μάλιστα δὲ ὁ ὑπατος πάντων ὁ Σωκράτης; «Si l'on veut, λέγει, ce n'étaient pas des fous, mais c'étaient des hallucinés, comme il n'y en a plus et comme il ne peut plus y en avoir, des hallucinés dont les visions pourraient être appelées les visions d'un génie ou un démon de Socrate, ses in-

1) Ἀνωτέρω εἶπε (σελ. 241) ἐπὶ αὐτῇ πνευματικῇ τῇ κατὰστασει ἰκανὸν βίον διόν διαρκέσαι, ἐν ἣ σὺν ταῖς πραγματικῇ τοῦ ἀεραϊστικῶν καὶ λογικῶν λόγων συνεπάρχοντι παραισθήσεσι. Πῶς λοιπὸν τίλειται τὸ θαῦμα τοῦτο τὴν ἀεραϊστικῶν καὶ λογικῶν λόγων εἶναι ἅμα τε καὶ παρ᾽ ἄλλη;

spirations n'étaient de même que les rêves du plus sublime visionnaire de l'antiquité.

Ήμεις νομίζομεν ὅτι οἱ τοῦ ἀρχαίων ὀπικιστοὶ εἰς παρασθήσεις οὐκ ἦσαν παρέρρονες οὐδ' ἔνευ παραλόγῳ ἀδικίας λογιστοὶ ὡς τοιοῦτοι, περὶ τῶν ἐσθίων βίβαιον, ὡς ἐκ τῆς διανοητικῆς αὐτῶν καταστάσεως καὶ τῆς ὁρμητικῆς τῶν μεταμορφωμένων εἰς αἰσθήσεις ἰδεῶν, ἐν ἀπληγαμένῳ ἔν ἦσαν τῶν παραιοσθήσεων τοῦτον, εἰ εἶχον τὰ μέλα, ὡς οἱ νῦν, διαγινώσκαι ὅτι αὐταὶ ἦσαν ψευδῆς αἰσθήσεις, αἵτινες ἄλλως τε οὐδ' ἐπιπλαθεῖς ἦσαν ἐξ ἀρχῆς ὁρθῆς καὶ ἀπολλομένης ὡς ἡμῶν.

Πόθεν ἀρχὴ ἡ ἰστορία κατὰ Σωκράτους αὐστηρὰ κρίσις; ἔστιν ὁ χαρακὲς τῆς ἡλικίας αἰτία, παρέρρονες τὰ νῦν τοῦ Λέλου καὶ γεννήσας τὴν ἐπιθυμίαν τῶν σφαιρῶν τῆς ἀρχαϊότητος ἀνδρὰ καταδιδόσκον εἰς τὰ ταπεινὰ οἰκήματα τῶν φρενοβλαβῶν; ἔστι δα αὖτις ἐν ἐπιστημονικῷ τύρῳ; διότι ἄλλως ἀντιθέτης ἀποδοῖται ἐν σφαιρᾷ αὐτῇ ἐπιθυμία, ἐν καὶ εἶπω μανία, τοῦ ζητεῖν πανταχοῦ καὶ ἐκρίσκειν παρασθήσεις καὶ παρέρρονες τοῦ Σωκράτους. Ὁ σφῶς ἱερέως τῆς Σαλπικτρίας συλλαμβάνεται ἐνίοτε δυσφορίᾳ ἐν τῷ συγκρίμῳ αὐτοῦ κατὰ τῶν ἀρχαίων καὶ μέλιστα κατὰ τὴν Ἀθηναίων, τῶν ἀρμεστικῶν, μὴ δυνθέντων αἰσθήσει τοῦ Σωκράτους παρέρροντες καὶ ἐγκρίσει αὐτὸν ἐν φρενοκομίῳ τινί, ἀλλὰ τοῦ μικροῦ αὐτῶν νοῦ τοῦτο μόνον δυνθέντος ἀνακαλύπτει, ὅτι ὁ Διογένης ἦν Σωκράτης μινόμενος. Κατὰ ταύτης ὅμως τῆς κρίσεως διαμαρτυρεῖται ὁ Λέλου, διότι μινόμενος ἦν ὁ Σωκράτης οὐχ ὁ Διογένης: «Diogène avait été surnommé, par ses contemporains mêmes, un Socrate four: les Grecs se trompaient. Socrate était bien autrement fou que Diogène, qui n'était que bizarre et cynique» ἄλλοτε λυεῖ τὸ ζήτημα τῆς παρέρροντος τοῦ Σωκράτους δι' ἑτέρου ζητήματος: «une question pour trancher la question: un philosophe qui, aujourd'hui se prétendrait en communication directe avec la divinité et dirait en entendre la voix, lui donnerait-on une chaire à la Faculté des lettres ou une cellule à Charenton?» οὗτος πῦσας μινόμενος κατὰ Βολταίρον: ἀλλ' εἰ ὁ οἰκίστορας τοῦ Λέλου ἔχῃ καθ' οὗς χρόνους καὶ ὁ Σωκράτης, οὐκ ἔνευ πλείονας αὐτοῦ προλήψεως καὶ διεισθενομένης; εἰ δὲ ὁ Σωκράτης ἔχῃ κατὰ τοῦς ἡμετέρους χρόνους, οὐκ ἔνευ ἀπληγῶν μόνος τῶν προσπορευομένων αὐτῷ προλήψεων

καὶ παρασθήσεων; Μάλιστα, διότι ὁ Σωκράτης καὶ ὡς εἶχον, ἦν πρότυπον φρονήσεως καὶ ὁρμωροσύνης, πολλὰς ἐκκαθάρσας διανοητικὰς ἀπὸ τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν.

Ὁ δὲ Λέλου ἐν ἑτέρῳ συγγράμματι *L'Amulette de Pascal*, ἐν ἑκτῷ (σελ. 44—112), ἐξετάζει πῶς αἱ ἰδέαι αἰσθητικῆς ὁρίστανται μεταμορφώσιν (transformation sensoriale) γινόμεναι

α') Εἰκόνας ἐν ταῖς βίαιαις ἐπασχολήσεσι τοῦ πνεύματος (idées-images dans les préoccupations violentes), καὶ ἐν τοῖς καλλιτεχνικοῖς δημιουργήμασιν (idées-images dans les créations des arts).

β') Αἰσθήσεις (idées-sensations) ἐν τοῖς ἐνοπνίοις καὶ ταῖς ὑπονοήσεσιν, καὶ ἐν ἐξηγήσει ἐν ταῖς παραιοσθήσεσιν.

Ἐν τῷ πρώτῳ βαθμῷ τῆς ζωοποιήσεως τῶν ἰδεῶν αὐταὶ γίνονται εἰκόνας, ἀλλ' ὅμως ἐσωτερικαὶ μένουσιν ἐν τῷ ἐλέγγῳ ὑποκείμεναι τῆς συνειδήσεως ὑπολαμβάνουσας αὐτὰς οἰαὶ ὄντως εἰσίν. Ὅτι δὲ αἱ ἰδέαι εἰς αἰσθήσεις μεταμορφῶνται (idées-sensations) ἐκτακτὸν ὑποκρίνεται χαρακτὴρ ποιοῦσαι βῆμα οὐ περιετρίβω οὐδ' ἄλλο ἐξ ποιήσεως, εἰ εἰκὼν πρὸς τὰ ἐξ ἐκρίμῃ λαμβάνει ἐξωτερικὴν ὑπόστασιν (elle s'objectivise), καὶ γίνεται αἰσθήσεως, ὡς πᾶσα ὑπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου παρεχόμενη, ὡς μόνον ἐν τοῖς ἐνοπνίοις καὶ ταῖς ὑπονοήσεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐξηγήσει: αἱ ἐν ἐξηγήσει μεταμορφώσεως τῶν ἰδεῶν εἰς αἰσθήσεις ἐπαναγερόμεναι εἰς τὴν ἐξ ἧς ὁρίσθησαν ἀσχητὴν καλοῦνται παραιοσθήσεις (hallucinations), καὶ ἐστὶ μὲν ὅτι ὁ ἐρπόμενος τὰς παραιοσθήσεις γινώσκει ὅτι εἰς ψευδῆς αἰσθήσεις, ὁ λόγος κ' ἐν αὐτῇ ὁρμητικῇ τῆς φαντασίας, τῆς παρέρρονος αὐτῆς τοῦ οἴκου (de la folle du logis), ὡς ἐκάλει τὴν φαντασίαν ὁ Μελεθέργγιος. Ἄλλοτε δὲ τὸ λογικὸν τοῦ παραιοσθητικοῦ ἀποδέχεται αὐτὰς ὡς ἀληθεῖς, καὶ αὐταὶ εἰσιν αἱ κυρίως παραιοσθήσεις (hallucinations par excellence) τῆς ψευδοῦς αἰσθήσεως λαμβανόμενης ὡς ἀληθοῦς.

Καὶ αἱ παραιοσθήσεις ὅμως αὐταὶ οὐδὲν ἄλλο σχεδὸν εἰσιν ἢ ἀποτέλεσμα, ὀλίγῳ βελτιστοποιηθῆναι, καὶ ἐκ τῆς ἐνέργειας τοῦ ἐξωτερικοῦ παρεχομένου.

ΗΛΙΑΣ

МЕЧНИКОВА

Τούτων οὖν οὕτως ἔχόντων οὐδεὶς ἐκπα-
γίσταται, ὅτι πρᾶγμα, ὅπερ τοσούτῳ στενῶς καὶ
κατ' ἀνάγκην ἀναμειγνύεται πᾶσι ταῖς τακτι-
καῖς ἐργασίαις τῆς διανοίας, συγκοινωνεῖ, καὶ
ὅτε αὐταὶ ἀντίθετον καὶ ἀνόμελον ὑποδύονται
χαρὰ κτῆρα, οὐδ' ὅτι διυλισμὸς τις τῶν ἰδεῶν
(matérialisation des idées), τῇ τοῦ λόγου ὀρθό-
τητι συμβαδίζων ἐν ταῖς ἀπάταις τῶν αἰσθή-
σεων (illusions) καὶ ἐν ταῖς παραισθήσεσιν, ἅς ὁ
νοῦς ὡς τοιαύτας κρίνει, ἐν πολλαῖς περιπτώσει
δύναται αὐτὸς καὶ μόνος συνιστᾶν τὴν τῆς δι-
ανοίας διατάξεσιν καὶ καθ' ὅσον τὸν βίον δια-
κρίνει, οὐδεμίαν ἄλλην ἐπὶ τῆς κρίσεως φέρων
βοήθην, ἢ ὡς ὕλην καὶ τροφήν τῇ ἐνεργείᾳ αὐ-
τοῦ, ἢ ἐπὶ νέον εἶδος αἰσθήσεων χορηγῶν, οὐ-
δέποτε ἄλλως δυνάμει τῆς ψυχῆς μεταβι-
βάσας, τὸ τοῦ λόγου τοσούτῳ μόνον, ὅσα μὴ αἰ-
σθησέναι τῶν παραισθήσεων ὅτι ψευδεῖς εἰσιν
αἰσθήσεις.

Αἱ παραισθήσεις οὗται, ὡς καὶ αἱ ἑτεραί ἅς
ὁ νοῦς κρίνει ὡς ψευδεῖς, δύναται ὅμως με-
μνησμέναι ὑπάρχειν ὅταν ἐπαισθηθῇ παρα-
χῆς τῆς ὀρθότητος τῶν μεγάλων ἐργασιῶν
τοῦ νοῦ, διότι ταύτας πρᾶγμα διατάξεσιν τις
τῆς φαντασίας, τῆς δὲ διατάξεως ταύτης αἰ-
τία μικρὰ τις ἐστὶν ἀτάξια τῆς κοινῆς μη-
χανῆς, ζωροτέρα τις ἐνταῖς τῶν ἀντικειμένων
ἐκπερικλυτῶν κινήσεων, αἱ δὲ αἰσθησάμεναι
τοὶ ἐν τῇ τακτικῇ καταστάσει πρὸς παραγωγήν
τῶν ἰδεῶν. «L'imagination seule sera trou-
blée, et la raison, comme dans d'autres
conditions analogues, ne commettra d'au-
tre erreur que de tirer des sensations il-
lusaires les conséquences qui résulteraient
de leur vérité».

Ὁ λόγος ἀπατάται περὶ τῆς κρίσεως τῶν
ἀντικειμένων αὐτοῦ, ὅτε αἱ παραισθήσεις, αἱ ψευ-
δεῖς αἰσθήσεις, μεταμorfωσὶς εἰσι τῶν ἰδεῶν,
περὶ ἅς πολλὴν χρόνον ἀσχολεῖται, ἔτι δὲ μέλ-
λον, ὅτε αἱ ἰδέαι εἰσι κοιναὶ καὶ στενῶς συν-
δεσμέναι ταῖς θρησκευτικαῖς τῆς ἐποχῆς δο-
ξασίαις, καθ' ἃς ἡ ἐνέργεια τῶν ὑπερρυσικῶν
δυνάμεων ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων ἀπαράτητος ἐστίν.
Τοιοῦτοι οἱ χρόνοι τῆς κοινωνικῆς ἀναγεννή-
σεως καὶ τοῦ ἐθνικοῦ ζήλου καὶ τῆς ζωσῆς πί-
στεως, τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ καθ' οὓς ἤμικεν ἡ
ἐλληνικὴ εἰδωλολατρεία.

Ὁ συγγραφεὺς πρὸς πλείονα διασάφειν πα-
ρατίθει αἱς σημείωσιν ἐν τῇ τέλει τοῦ βιβλίου
κειμένην, ἐν ἣ περὶ τῶν παραισθήσεων τῶν με-
γάλων ἀνδρῶν πραγματοῦται, ἥτοι περὶ τῆς
ὑπάρξεως διανοητικῆς καταστάσεως κυρίως

συνισταμένης ἐκ ψευδῶν αἰσθήσεων καὶ μέγ-
τινός συναρμολογμένης τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἀκριβο-
τάτου καὶ ἐστὶν ὅτε τοῦ ἱστορητάτου λόγου
οἰκοῦν ἐννοεῖται ὅτι καὶ ὁ Σωκράτης ἔχει τὸ
μέρος αὐτοῦ. Ἀρχόμενος ὁ συγγραφεὺς ἀπὸ τῶν
ἡρωικῶν χρόνων τῆς Ἑλλάδος διατρέχει τοὺς
αἰῶνας ἐξετάζων τὰς διαφόρους θρησκευτικὰς
ἐκφράσεις καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα,
ὅτι τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα κατὰ τοὺς χρό-
νους τοῦ Σωκράτους εἰς τὸ ὑπερτάτον ἀνέβη
ὑψος· οὕτω δὲ γίνονται καταληπταὶ αἱ αἰτίαι
δι' ἃς ὁ Σωκράτης ἦν παραισθητικός καὶ πα-
ράρρων. «Αἱ θρησκευτικαὶ ἐκφράσεις, ὡς ὁ Σω-
κράτης, ἤγοντο καὶ ἐφέροντο ὑπὸ παραισθήσεων
τῆς ἀκοῆς μέλιστα καὶ τῆς ὁράσεως, ἐξ ὧν
περὶ τῆς ἡμέρας ἐπιρροῆς τῆς θεότητος ἐπέ-
ληντο· αὐταὶ δὲ ἦσαν αἱ ὕληται ἐκφράσεις τοῦ
θρησκευτικοῦ αἰσθηματος ἐν χρόνοις καθ' οὓς
οὐκ ἦν δυνατόν ἀκριβῶς διαγνῶναι τὸν λόγον
ἀπὸ τῆς ματίας. . . . .»

«Ὁ ἄνθρωπος σκέπτεται, λογίζεται περὶ
αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ περικυκλουμένου αὐτοῦ· ἀλ-
λ' οὐτε ὁ λόγος αὐτοῦ ἀρκούσαν ἔχει δύναμιν,
οὔτε ἡ γνώσις αὐτοῦ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου
ικανὴν ἔκτασιν, ὅπως θάρρος αὐτῷ ἐμβέβαιον
ἀποσείσι τοὺς φόβους τῆς διαποδημονίας, τὰς
παρεκτροπὰς τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τὰς παραισθή-
σεις τῆς ματίας, ἐν λόγῳ πάντα τὰ ἔργατα
ἀποτελέσματα τῆς ἐνεργείας τοῦ θρησκευτικοῦ
αἰσθηματος ἐκφράζοντας καὶ ἀποπληθύνοντας ὑπὸ
παντοδυνάμου φαντασίας.

«Ὁ ἄνθρωπος οὐδεμίαν εἶχε σχεδὸν γνώσιν
τῶν δυνάμεων αἱ τὴν φύσιν ἐμφυροῦσι τε καὶ
κατὰ τὴν φύσιν, ὡς οὐδὲ τῶν καταστροφῶν,
ἅς ἐπ' αὐτῷ ἐπῆγει ἡ ἄτακτος τῆς φαντασίας
δύναμις· ἐκ δὲ τῆς διττῆς ταύτης ἀγνοίας γεν-
νῶνται, τοῦτο μὲν, τὸ ψευδοῦς αἰσθημα τῆς
ὑπερρυσικῆς αἰτίας, ἥτις θεῶν ἐπλήρωσε τὴν
γῆν, τὸν οὐρανόν, καὶ ὅσα· τοῦτο δὲ, ἡ πί-
στις ὅτι αἱ νοήσαι αὐτῶν, αἱ ὕπαταίαι (vis-
ions), αἱ παραισθήσεις, καὶ ἀληθεῖς αἰσθήσεις
ὑπὸ τῆς ὕλης ἐνέργειας τῶν ὑπερρυσικῶν δυν-
άμεων ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων παραπίπτουσιν».

Τελειῶν δὲ ὁ συγγραφεὺς ἐπιφέρει, ὅτι περὶ
ἡ νεώτερα κοινωνία τὰ μέλα ἡσύχασεν, τε-
μερισκεμένη, περωτισμένη, αἱ δὲ αἰσθήσεις, τὸ
ὀρμητικόν, ἡ φαντασία ὀρεῖται παραχωρήσει,
τῇ νοήσῃ καὶ τῷ λόγῳ, αἱ ἀντιπρόσωποι
τῆς κοινωνίας ταύτης οὐκέτι οὕτω ἐνδραμὶ ζή-
λωται δύνανται εἶναι οὐτε μυστικοί, οὐτε πα-
ραισθητικοί, ἀλλὰ ψυχροὶ καὶ περισκεμμένοι

καὶ ἐπιστήμονες (savants), ὅπως ἡ σκέψις καὶ ἡ ἐπιστήμη χρησιμεύουσιν ἀναγὰν τῶν αἰώνων ἀρχῶν τῆς ἡθικῆς καὶ τοῦ αἰσθητικῆς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς γενικῆς φιλανθρωπίας, ὅπερ ἐστὶν ἡ ὁρίσθη ἐκφρασις τῆς τελειότητος τοῦ ἀνθρώπου γένους, καθὰ ἀποτελέσμα αὐτοῦ ἐστὶν τὸ μέγιστον κεφάλαιον τῆς εὐμερίας ἐν ᾗ καὶ ἰσχυρῶς διανεμημένον.

Τοιοῦτον τὸ ἰδανικὸν πρότυπον τοῦ σοφοῦ τῆς νεωτέρας γενικῆς· ἀλλ' οὐδενὸς οὔτε τῶν ἀρχαίων οὔτε τῶν νεωτέρων σοφῶν ἡ σκέψις καὶ ἡ ἐπιστήμη μᾶλλον τῶν τοῦ Σωκράτους ἐχρησίμευσαν ἀναγὰν τῶν αἰώνων ἀρχῶν τῆς ἡθικῆς καὶ τοῦ αἰσθητικῆς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς γενικῆς φιλανθρωπίας· ὥστε πῶς ὁ σοφὸς Λέλυτ τὸν ἄνδρα τούτον, ὃν οἱ αἰῶνες ἀναγνωρίζουσιν ὡς περὶδοχὸν ἀνθρώπων τῆς ὁρίσθη ἐκφρασις τῆς τελειότητος τῆς ἀνθρωπίνου γένους, τομᾶς καλεῖν παρὰ τὸν· ἵσται τοῦτο δυνατόν; οὐκ ὤφειλεν, ἐπεὶ ἡ εἰς ἀρετὴν καὶ σκέψιν σωτηρία, βαθύτερον καὶ ἐκτενέστερον ἐξετάζει ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδοσί τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ τὰ περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους, ὅπως ἴδῃ ὅτι εἰς διενεῖς ὑπὲρ τὴν ἀπάτας; ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς ἐπιμένει λέγων, «je n'avais une virgule à changer»· ὤφειλεν ὅμως πολλὰ μεταβάλειν καὶ μάλιστα τὸ κύριον αὐτοῦ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Σωκράτης ἦν παρὰ τὸν.

Ἰδόμεν οὖν τὰς ἀποδείξεις, δι' ἃς ὁ σοφὸς Λέλυτ τὸν Σωκράτη κρίνει ἄξιον τῆς ἐκτάκτου ταύτης τιμῆς.

Ὁ Λέλυτ κηρύσσει τὸν Σωκράτη παρὰ τὸν, διότι ἦν ὑποκείμενος εἰς παρὰ τὸν τῆς ἀκοῆς, τῆς ὁράσεως, τῆς ἀφῆς καὶ εἰς παρὰ τὸν τῆς ἀφῆς καταληπτικῆς, καὶ διότι ταύτας τὰς λευκὰς αἰσθητικὰς αὐτοῦ ἀνέφερεν εἰς ἴδιον θεόν, εἰς τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ. Ταῦτα δι' ἀποδείκνυσιν ἐπὶ ἀρχαίῳ στερηζόμενος μαρτυριῶν. Καίπερ ἀποδοχόμενος τὴν γνώμην τοῦ Σχολιαστῆ, ὅτι ἡ Παλαιὰ Ἀπολογία αὐτῆς ἐστὶν ἡ ἀπολογία, ἣν ὁ Σωκράτης ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἐποίησεν, οὐ λαμβάνει ὡς κρηπίδα τῶν ἀποδείξεων αὐτοῦ τὰ χωρία αὐτῆς, ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ τῆς φωνῆς, τῆς γιννομένης τῷ Σωκράτει, οὐδ' ἐπ' αὐτὸν ἐγείρει τὸ οἰκοδόμημα αὐτοῦ, ἀλλ' ἄλλα χωρία προτάσει καὶ μάλιστα τὰ τοῦ νοθοῦ διαλόγου, τοῦ Θεαίου, διότι ἐν αὐτοῖς ὤφειλεν ἀρθρῶν εἰσσεύεσθαι, μεταλλοῖν ἀνεκμετάλλευτον πρὸς ἀποδείξιν ὅτι ὁ Σωκράτης ἦν παρὰ τὸν, οὐδὲν ὑπολογίζομενος, ὅτι ἀνθρώπος αὐτῷ οἱ θεοὶ αὐτοῦ· διότι τὰ χωρία τοῦ νοθοῦ

διαλόγου οὐδέμιαν προσοχὴν ἔδεικνυε, ὡς ὁρθῶς ἔκριναν αὐτὰ Σχολιαστῆς, Ζηλωτοὶ καὶ ἄλλοι· «Ἡ ἱστορικὴ ἐμπέδωσις τῆς ἀξιώσεως (τοῦ Λέλυτ) ἔχει χρῆαν τῶν ὁρθῶς τὸν Πλάτωνα δυναμένον ἐμπνεῖν καὶ τὸ νοθὸν ἀπὸ τοῦ γνησίου διακρίνειν», λέγει ὁ Ζηλωτοὶ. Τούτων δι' ἀμείβετο ὁ Λέλυτ, συγγέναν πάντα καὶ ἐν τῇ μορᾷ τῆς.

Ἀρχεται δὲ ἀπὸ τῶν ἰδιοτροπιῶν (singularités) τοῦ Σωκράτους, αἱ γὰρ εἰσιν οἰονεῖ προσιμῶν τῆς παραφροσύνης αὐτοῦ· «N'était-ce pas, en effet, un homme bien singulier que ce Socrate, vêtu de même manteau dans toutes les saisons, marchant nu-pieds sur la glace comme sur la terre échauffée par le soleil de la Grèce, dansant et sautant souvent seul, sans raison, et comme par boutades?»

Ταῦτα φαίνονται παρὰ τὸν καὶ ἰδιοτροπία τοῖς νεωτέροις· ἦσαν ὅμως συνήθη τοῖς Ἕλλησι, διότι οἱ Σπαρτιάται, ὡν τὴν πολιτείαν ἐθαύμαζεν ὁ Σωκράτης, εἰβλόν τοὺς νέους εἶραν τὸ αὐτὸ ἱμάτιον θέρος τε καὶ χειμῶνα· τὸ αὐτὸ ἱμάτιον ἔραρον θέρος τε καὶ χειμῶνα καὶ ὁ Ἑλληνιστὴς καὶ οἱ Φωκῖαι· οὗτος ἐβλάβετο γυμνός καὶ ἀνυπόδητος καὶ κατὰ τὰς ἐκστρατείας θέρος τε καὶ χειμῶνα, ἐν ἐκτάκτοις μόνον ψύχας ὄντων ἐνδομάς, ὡς φησι Πλούταρχος· αἰεὶ κατὰ τὴν τῶν χώρων καὶ τὰς στρατείας ἀνυπόδητος ἦν καὶ γυμνὸς ἐβάδιζεν, εἰ μὴ ψυχὸς ὑπερβάλλον ἐν καὶ δυσκατέρετον, ὡς καὶ παλίνοντας πῆλιν στρατονομήσαντες συμβόλον μεγάλου ποιητοῦ καὶ γυμνῶς ἐνδομαζόμενον Φωκίαν.

Πρὸς δὲ τὰς φλόγας τοῦ ἡλίου τὸ θέρος γυμνῇ τῇ κεφαλῇ πάντες οἱ Ἀθηναῖοι ἀντίστοιχον, εἰσπεμπόμενοι ἐκ τῶν γυμνασίων, ὅπως καὶ ἀρχαῖα αὐτοχρημα μανίαν ὑπελάμβανον ὁ Ἀνέγκρις· οὐδὲ τὸν ἡλίον, λέγει πρὸς τὸν Σόλωνα ἐν τῷ ὁμωνύμῳ διαλόγῳ τοῦ Λουκιανῶ, ἐπὶ ῥᾶν ἀνέγκρις ὅτι καὶ φλογωδὴ ἐμπέποντα γυμνῇ τῇ κεφαλῇ· τὸν γὰρ πῖλόν μοι ἀφελὲν οἰκονομῆσαι, ὡς μὴ μόνος ἐν οἴκῳ ἐνέομαι τῷ σχήματι· ἡ δὲ ὥρα τοῦ ἐτους, ὅτι περὶ τὸ πυρῶδες τὸ ἐστὶν, τοῦ ἀστέρος, ὃν ὁμοίαν οὐκ ἀφῆναι, πάντα καταφλέγοντος καὶ τὸν ἀέρα ζῆρον καὶ δικαῖα τινέοντος, ὅτι ἡλιος κατὰ μεσημβρίαν ἦδη ὑπὲρ κεφαλῆς ἐπιεικόμενος φλογῶν τοῦτον οὐ φορητὸν ἐπέχει τοῖς σώμασιν· ὥστε καὶ σοὶ θυμῶν, ὅπως γρηναῖος πῆλιν ἀνθρώπος οὔτε ἴδιος πρὸς τὸ θέλπος ὡς περὶ γῆν οὔτε ὅλος ἐνδομαζόμενος οὐδὲ περιεβύς, πρὸς τὸν ἐνδομαζόμενον, ἀλλὰ δέχρη τὸν

ἤλιον εὐμαρῶς. Ὁ Σωκράτης ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι ὁ θεὸς οὐδένος ἔχει χρεῖαν, ὁ δὲ ἄνθρωπος τῷ θεῷ προσεγγίζει, ὅταν ἐλαχίστων ἔχῃ χρεῖαν, ἠθέλησε διὰ τῆς γυμναστικῆς τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς καταστήσῃ ἑαυτὸν τοιοῦτον, ὥστε ἀντέχειν πρὸς τὰ δριμύτατα φύσιν καὶ πρὸς τὰ κυστικώτατα ὀλλήν, καὶ ἐλαχίστων δεῖσθαι, καὶ κατάρθωσι τοῦτο· (ιδ. Ξενοφ. Ἀπομν. Α, σ', 1—10). Ταύτην λοιπὸν τὴν ἥρωικὴν ἀσκησιν, ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ ἐπέβαλεν ἐκὼν, καλεῖ ὁ Lélut πρῶτον προαγγέλλον τὴν παρακρούσιν τοῦ Σωκράτους!

Ἄλλ' οὐδ' ἡ ὄρχησις ἢ ἰδιοτροπία, κοινὸν ἔκτεον οὐκ ἀπαιτοῦσι τοὺς Ἕλλησι καὶ ὕμνιστάστον γένος. Ὁ Σωκράτης λέγει ὡς ἡ ὄρχησις οὐκ ἀπαιτεῖ τῇ ὕμνῳ, τῇ βόμῃ καὶ τῇ ἀρμονίᾳ τῶν μελῶν τοῦ σώματος καὶ τὴν γαστέρα μετρίως ἀντιποιεῖ· ὁ δὲ Lélut ἀξιοῖ, ὅτι ὁ Σωκράτης ὡρμήσθη ἀλόγως (sans raison), διότι ὁ Χαρίδης μὴ ἐκείνην δι' οὗς λόγους ὡρμήσθη ὁ Σωκράτης, ἐπελθὼν τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ ὑπέλαθεν ὅτι παρερρόμενον ἰδὼν αὐτὸν ὁρμώμενον· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπελθὼν καὶ εἰδὼσα μὴ μαίνεσθαι· (Ξενοφ. Συμπ. κερ. β', 19) ἱμαίνετο ἀπὸ καὶ ὁ Καρίδης τοῦ Πυθαγόρου τὸ κατὰ λόγον εἶναι τοῦ σώματος καὶ τὴν γαστέρα μετρίως ἀντιποιεῖ· ὁ δὲ Lélut ἀξιοῖ, ὅτι καὶ αὐτοὶ ὁ σπουδαϊστάτος ἄνθρωπος χρεῖαν ἔχοντι τῆς κινήσεως τῶν μελῶν αὐτῶν, πρὸς διαίτησιν τοῦ πνεύματος;

Ἐκ τῶν ἰδιοτροπιῶν τοῦ Σωκράτους ὁ Σωκράτης μεταβαίνει εἰς τὰς παρακρούσεις τῆς γενικῆς ἀρχῆς, διότι ὡς τοιαύτας χαρακτηρίζει τὰς βαθείας μελέτας εἰς ἃς ὁ Σωκράτης συνήθως παρεδίδοτο, καὶ ἵσταν ὅτι μετὰ τοιαύτης πρὸς τὸ ἔσω ἐντάσεως καὶ συστοφῆς τοῦ πνεύματος, ὥστε πᾶσαν τὴν περὶ αὐτὸν αἰσθησιν ἔκταν ἔχων. Ταύτην τὴν κατάστασιν καλεῖ ὁ Lélut παρακρούσιν τῆς γενικῆς ἀρχῆς ἰσωτερικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς, παρακρούσιν καταληπτικὴν. Ἐκ τῶν χωρίων ὧμων τοῦ Συμποσίου τοῦ Πλάτωνος (σελ. 175 καὶ 220) λογικῶς οὐδὲν τοιοῦτον δύνανται εἰς ἔξαγαγεῖν. Τὰ χωρία ἔχουσι οὕτω· αἶθος γὰρ τι τοῦτ' ἔχον· ἵνα ποτε ἀποστάς ὅποι ἂν τύχῃ ἐστῇκειν. Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης λέγει ἐν τῷ ἑτέρῳ, ἀφρονήσας γὰρ αὐτοῦ (ἐν τῷ κατὰ τὴν Ποτιδαίαν στρατοπέδῳ, ἐν ᾧ ὁ Σωκράτης μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἰσπρατεύετο) ἐωθέην τι εἰστέκει σκοπῶν καὶ ἐπαθὴ οὐ προύχοντι αὐτῷ, οὐκ ἀνέει ἀλλὰ εἰστέκει ζητῶν, καὶ ἦν ἡν μεσημβρία, καὶ ἀνθρώποι ᾗσαντες, καὶ βαρυκαύοντες ἄλλος ἄλ-

λῳ ἐλγειν, ὅτι Σωκράτης ἐξ ἰωθινοῦ φροντίζων τι ἐστῇκει· τελευτώντας δὲ τινες τῶν ἰώνων, ἐπειδὴ ἰσπύρα ἦν, διαπνέοντες, καὶ γὰρ θέρος τότε γὰρ ἦν, χαμεῖνα ἐξενηκήμενοι ἄμα μὲν ἐν τῷ φύμῃ καθύπδον, ἄμα δὲ ἱρλάτουν αὐτὸν εἰ καὶ τὴν νύκτα ἐστέκει. Ὁ δὲ εἰστέκει μέγα ἕως ἐγένετο καὶ ἥλιος ἀνίσχοντα. Αἱ λέξεις ἐνηνέσας, σκοπῶν, ζητῶν, φροντίζων, ἀρκούντως, ὡς ὕμνῳ, δεικνύουσιν, ὅτι ὁ Πλάτων τὴν κατάστασιν ταύτην τοῦ Σωκράτους ἔκταν ἀποτέλεσμα τῶν βαθειῶν αὐτοῦ μελετῶν καὶ σκέψεων. Τοῦτο οὐδὲ πολλοὶ τῶν νεωτέρων παραγνώρισαν· οἷον ὁ Jessen, διδάσκεις ἱατρὸς τῶν φρενοβλαβειῶν, λέγει ἐν τῇ Ψυχολογίᾳ αὐτοῦ (σελ. 235—236)· α' Ἀν πάσῃ τῇ δυνάμει τῆς διανοίας σκεπτόμεθα τι, δυνάμει εἰς κατὰστασιν ἀναισθησίας περιπέσει, ὥστε μὴ μόνον τοῦ ἔξω κόσμου τὴν γνώσιν ἀπολίσσει, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἐν ἡμῖν κινουμένων ἰδεῶν. Μετὰ μικρὸν ἢ μακρὸν χρόνον τῆς ἐργηρόσεως αἰφνης ἐπιρρομένης, ὡς ἐξ ἐνυπνίου, τὸ ἀποτέλεσμα τῶν σκέψεων ἡμῶν σφίρι καὶ καταληπτικὸν τῇ συνειδήσει ἐμφανίζεται, οὐδὲν εἰδῶν πῶς εἰς αὐτὸ κατέβηκαμεν. Τοιαῦτα λέγουσι καὶ γράφουσιν οἱ ἑρῶες καὶ βραθείως κρινόντες τὰς ψυχικὰς καταστάσεις τῶν μελετητικῶν ἀνθρώπων· ἀλλ' ἄλλως δοκεῖ τῷ σφίρι Lélut (σελ. 155—117)· α' Ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Ποτιδαίας, φησὶν, ἱστορικῶς, ἐξεδηλώθησαν τὰ πρῶτα φανερά σημεῖα τῆς καταστάσεως ταύτης τοῦ Σωκράτους, καὶ καθόλου ἡμῶν χαρακτηρίζουσιν οἱ συγχαρεῖς ὡς ἐκείνην, ἀλλ' οἱ ἀληθεῖς ἀνθρωπολόγοι! γινώσκουσιν τὸ ὄνομα προσθεῖναι αὐτῇ. Κατὰ τὴν πολιορκίαν ὁ Σωκράτης ἐξάβηεν ἀνυπόδητος ἐπὶ τῶν πέλων, ἐλαφρῶς ἐνδεδυμένος, ὅπου τὸν ἑαυτοῦ ἰσπύρα καὶ τὸν πῦλον καὶ συστοφῶν αὐτῶν· ἦλθε τὸ θέρος, καὶ τοῦ ἡμέραν τινὲς ὥρουν αὐτὸν ἱσήμενον, ἀπὸ τοῦτο ἀσκαρὰ μαντικὴ πρὸς τὸν ἥλιον, ὡς ποιοῦσι μαντακαὶ τινες ἀνέστης

1) Ὁ Jessen οὐκ ἦν ἀλλοτρίως ὁ ὅρος τοῦ λόγου, πρὸς δὲ καὶ ψυχολόγος καὶ παθολόγος.

2) Regardant fixement le soleil· τοῦ ἡλίου αὐτὸς ὁ σφίρι ἀνθρωπολόγος· διότι ὁ Πλάτων λέγει ἀπλῶς, α' ὅτι εἰστέκει μέγα ἕως ἐγένετο καὶ ἥλιος ἀνίσχοντα· ἔπειτα φησὶν ἀπὸν προσεγγίζοντες τῷ ἡλίῳ. Εἰδὼς λοιπὸν ὡς ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ὁ Σωκράτης ἀπεσπύρα, τῇ δὲ νυκτὶ οὐκ ἠδύνατο ἀνεῖσαι πρὸς τὸν ἥλιον· ὁ δὲ Lélut ἐπὶ σκοπῇ προσέκειν τὴν φράσιν ὅπως εἴπῃ, ἡτέριε ἀσκαρὰ μαντικὴ πρὸς τὸν ἥλιον, ὡς ποιοῦσι μαντακαὶ τινες ἀνέστης. Τοῦτο ἐστὶ καλῆς πίστεως ἔργον;

πάσχοντες. Τίς ἐκ τούτων οὐ μανθάνει ἢ οὐ πείθεται ὅτι ὁ Σωκράτης ἦν μηχανικός! διὸ καὶ ὁ συγγραφεὺς περὶ αὐτὸν λέγων ὅτι αὐτὴ κατὰστασις αὐτοῦ τοῦ Σωκράτους ἦν τοιαύτη, ὥστε οὐδεὶς ἂν ἐδέξατο νῦν αὐτὴν ἀντὶ πάσης τῆς δόξης καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Σωκροτίσκου. Μετὰ τὴν ἡν ἀρχὴ καὶ Νικίας ὁ Ἀθηναῖος ζωγράφος, ὃς ἐργαζόμενος ἐπελυνθάνετο ἑαυτοῦ καὶ ἡμεῖς αὖτε ὑπὸ τῶν ὑπερητῶν λαμβάναν τροφὴν, καὶ ὁ Ἀργυμίδης ἐγαλῖπτον εἰς βαθείας μελίτας καὶ ἐπιδυνθάνομενος ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἔξω κόσμου, καὶ ὁ Νέων καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι μεγάλοι ἄνδρες; Ὁ Λέλυτ ποικίλους παρκεύμασι τῆς ἐπινοίας αὐτοῦ ἀνορθοῦναι τὰ χωρία τοῦ Σωκροτίσκου, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ συντομίας χάριν παραλείπομεν.

Ἐκ τούτων εἰς χωρίον τι μεταβαίνει τοῦ Κρίτωνος, ὅπου ὁμοῦ ἐλογεῖ αὐτὸν βελτίαν ἔχοντα ἄνθρωπον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης: ἐπὶ δὲ τοῦ συμπεράσματος τῆς λαμπρᾶς προσωποποιήσεως τῶν ἄνθρωπων τῆς πόλεως ὑποτιθέμενον ὅτι λαλοῦσι πρὸς τὸν Σωκράτη· «Ταῦτα, ὡς εἶπε ἱταῖρε Κρίτων, εἴθε ὅτι ἐγὼ δοκῶ ἀκοῦειν, ὥσπερ οἱ κορυβαντιῶντες τῶν αὐτῶν δοκοῦσιν ἀκοῦειν, καὶ ἐν ἐμοὶ αὐτὴ ἡ ἡχὴ τούτων τῶν λόγων βομβεῖ καὶ ποιεῖ μὴ δύνασθαι τῶν ἄλλων ἀκοῦειν». Τίς οὐχ ὅρξ ἐν τούτοις ὅτι διὰ τῆς παραβολῆς πρὸς τῶν κορυβαντιῶντας βούλεται τὴν ἐντύπωσιν εἰσάγειν ἢ οἱ λόγοι τῶν νόμων ἐποικίζαντο πρὸς αὐτόν; Τίς καὶ ἀκριφ δακτύλῳ γευσάμενος τῶν χαρίτων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀνακαλύπτει ἐν τούτοις παρὰ τὴν ἀκοῆς; Τοιοῦτον καὶ τὸ χωρίον τοῦ Σωκροτίσκου, ἐν ᾧ ὁ Ἀλκιβιάδης ἀρπηγείται τὰ παθήματα αὐτοῦ ὑπὸ τῶν λόγων τοῦ Σωκράτους: αὐτὰν γὰρ ἀκούω, πολὺ μοι μᾶλλον ἢ τῶν κορυβαντιῶντων ἢ τε καρδίᾳ πηδᾷ καὶ δάκρυα ἐκχέεται ὑπὸ τῶν λόγων τῶν τούτου· ὁρῶ δὲ καὶ ἄλλους παμπόλους τοῦτο πάσχοντας. Τοιοῦτον καὶ τὸ τοῦ Μενεξένου, ἐν ᾧ ὁ Σωκράτης εἰρωνεύεται περὶ τῆς ῥητορικῆς δυνάμεως τῶν πολιτικῶν ῥητόρων· ἀκαί μοι αὐτὴ ἡ σημνότης παραμένει ἡμέρας πλείω ἢ πρεῖς· οὕτως ἐναυλός ὁ λόγος τε καὶ ὁ ῥηθγός παρὰ τοῦ λέγοντος ἐνδύεται εἰς τὰ ὅσα, ὥστε μόγις τετάρτη ἡ πέμπτη ἡμέρᾳ ἀναμνησόμενοι ἑαυτοῦ καὶ αἰσθάνομαι οὐ γὰρ εἰμι». Ταῦτα καὶ ἄλλα μυρία ὅσα χωρία τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Ἐν πλείοις τούτοις γίνεται λόγος περὶ παρασίθου τῆς ἀκοῆς, καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ οἱ ἄλλοι μαθηταὶ τοῦ Σωκράτους παθινόμενοι, ὥς οἱ κορυβαντιῶντες, ὑπὸ τῶν

λόγων αὐτοῦ, ἐπαγρον παρὰ τὴν ἀκοῆς. Τοῦτο κατ' ἀνάγκην ἐστίν, ἀν καὶ τῷ χωρίῳ τοῦ Κρίτωνος τοιαύτην ἔνοιαν δώμεν· ἀλλ' οὐδὲν τούτων ὁ Λέλυτ λαμβάνει ὅπ' οὐμὲν λέγων, «On voit dans ce passage, dont je ferai remarquer l'importance, que, chez Socrate, la pensée quand surtout elle avait trait au sentiment et aux principes de la justice, prenait un tel caractère de vivacité et de détermination qu'elle se confondait, pour ainsi dire, avec la parole, et qu'il avait peine à l'en distinguer. Ce fait, je prie qu'on le remarque, est déjà celui d'un halluciné». Ἀλλὰ τότε, ἀπαντᾷ ὁ Fouillée λίαν ἱερῶς, ὁρῶμεν πάντα τὰ ῥητορικὰ σχήματα κατὰ γράμμα λαμβάνειν· τί δὲ κωλύει ἡμεῖς εἰπεῖν, ὅτι ὁ Σωκράτης ἔδοξε ὄντως ἰδίῳ τοῦ νόμου καὶ τῇν πατρίδα, ὅσοστας παρὰ τὴν ἀκοῆς καὶ τῆς ἀρετῆς;»

Ὁ δὲ Λέλυτ εἰς τὸ αὐτὸ ὑποπίπτει ἀμάρτημα, τὰς παροιμιώδεις φράσεις ὅσας καὶ ἐξηγῶν, ὅσας ἢ ἔπαρ, καὶ, οἶν θεῶ ὀλοκαυθάνειν, ὅτι αἱ μὲν σημαίνουσιν τὰς καλὰς ὑπὸν καὶ ἐν ἐξηγήσει παρὰ τὴν ἀκοῆς τοῦ Σωκράτους, ἢ δὲ τὸν νοῦν αὐτοῦ, τὸ δακνόμενον ἀναγέρει δὲ πρὸς ὑπερβαίνει τὸ χωρίον τοῦ Φιλήβου (σελ. 20): Σωκρ. Μνημονί τινὰ δοκαί τίς μοι διδάσκοντα θεῶν ἦναι. Πρωτ. Πῶς δὴ καὶ τίνων; Σωκρ. Λόγων τούτων πλείω ἀκούσας ὅσας ἢ καὶ ἐξηγοῦντες νῦν ἐνοῶ περὶ τῆς ἡδονῆς καὶ ἐρῶνσεως, ὥς οὐδὲ τὸν αὐτὸν ἐστὶ τάχα θέν.

Σωκρ. Τὸ δὲ τρίτον τὸ μικτόν ἐκ τούτων ἀμφοῖν τίνα ἰδεῖν φησόμεν ἔσθαι; Πρωτ. Σὺ καὶ ἐμοὶ φράσεις, ὥς οἱ μὲν. Σωκρ. Θέως μὲν οὖν, ἀνερ γὰρ ἡμεῖς εὐχρίστους ἐπὶ γήνηται τις θεῶν. Πρωτ. Εὐχρὸν δὴ καὶ σέ πω. Σωκρ. Σκοπῶν καὶ μοι δοκαί τις, ὡς Πρωταρχῆς, αὐτῶν εἰδος ἡμῖν νῦν δὴ γερνέσθαι. Πρωτ. Πῶς λέγεις τοῦτο καὶ τίνα τελεχέρι γῆ; Σωκρ. Φράσω δὴλον ὅτι, σὺ δὲ μοι συνακουθήσῃς τῶν λόγων».

Τίς πλην τοῦ Λέλυτ δύναται διασυγρίσασθαι ὅτι ὁ Σωκράτης λέγων θεῶν τίνα ἐνοῶ τὸ δακνόμενον αὐτοῦ, ἢ ὅτι οἱ λόγοι οὗς ὁ Σωκράτης ἔκλυσε κατ' ὅσας ἢ ἐξηγοῦντες εἰς τοὺς λόγους τοῦ δακνόμενου, παρὰ τὴν ἀκοῆς καὶ ὁρῶνσεως; ὁ Λέλυτ ἐπελάθετο, ὅτι ὁ Σωκράτης οὐδέποτε εἶπεν, εἰ ἡ φωνὴ ἢ γήνηται αὐτῷ ἦν ἐναρβός ἢ ἀναρβός: ὅτι οὐδέποτε αὐτὴ ἐνέπνευσε θεωρίας φιλοσοφικῆς ἀποτραπτικῆς οὐκ μόνον τῶν κακῶν πράξεων· ὅτι δὲ ἡ φωνὴ ὅσας ἢ ἐξηγῶντες οὐκ ἔχει τὴν ἔνοιαν δίδωσιν αὐτῇ ὁ Λέ-

МЕЧНИКОВА

lut, μαρτυρά ἕτερον χωρίον τοῦ Φιλήβου. Πρωτ. α' ὅς οὐν πρόνοιαν μὲν καὶ νοῦν, ὃ Σωκράτης, οὐδέ τις πάποτε οὐθ' ὕπαιρ οὐτ' ἄνθρωπος αἰσχροῦν οὔτε εἶδεν οὐτ' ἐνένοιεν οὐδ' αὖτις οὐδ' ἀμῶς οὔτε γινώσκουσιν οὔτε ὄντα οὔτε ἰσχύουσιν· οὐ Ὁ Σωκράτης ἐν τῇ ὑπὸ Λέλυτ μακρονοῦνθι τῷ ῥῳφί λέγει ὅτι οὐ μέμνηται εἰ ἐργηφόρος ἢ κατ' ἄρας ἤκουσι τοὺς λόγους, διότι οὗτοι πραγματεύονται περὶ θεωριῶν τῇ Πλάτωνι μέλλον ἀνηκουσῶν ἢ τῇ Σωκράτει· διὸ καὶ οὗτος εἰσάγεται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος μὴ καλῶς ἀναμνησκόμενος αὐτῶν.

Ἀλλὰ οὗ δ' ἐν τῇ Φιλήβῳ (σελ. 28) γίνεται ἕως λόγος περὶ θεοῦ τοῦ Σωκράτους. Φιλ. α' ἡ γνῶνίς γάρ, ὃ Σωκράτης, τὸν αὐτοῦ θεοῦ. Σὺν. Καὶ γὰρ, σὺ, ὡ ἱταίρε, τὴν αὐτοῦ· ὥς π. σ. π. μὲν τὰ τὸ χωρίον ἡδύνατο ὁ Λέλυτ ἐπικαλεσθῆναι εἰς μαρτυρίαν ὅτι περὶ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ, πάλιν τοῦ δαιμονίου ποιεῖται λόγον ὁ Σωκράτης· ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐδέμιαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ δαιμόνιον· διότι ὁ θεὸς τοῦ Σωκράτους περὶ οὗ ἵσταται ὁ λόγος, ὃ νοῦς ἐστὶ, τοῦ δὲ Φιλήβου ὁ Ἄρροδος ἢ ἡ ἡδονή.

Ὁ δὲ σοφὸς Λέλυτ πανταχοῦ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος ὑπελκόμεθ' αἰ γίνεσθαι λόγον περὶ θεοῦ καὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους· «Il n'y a presque pas dans Platon un seul dialogue, où il ne soit plus ou moins directement question de ce dieu, *θεός*, de ce démon, *δαιμόνιον*, de cette *voix divine*, *φωνή*, et cela y est d'autant plus formel que c'est Socrate en personne qui parle de cette *voix*, de ce *démon*, de ce *dieu*, comme il en parlait sûrement dans la compagnie de ses disciples: il est seulement extraordinaire qu'on n'est pas accordé plus d'attention à ce fait général, ou qu'on n'en ait pas mieux apprécié la valeur». Ὁ Λέλυτ πάσχι τῶν ἱκεριῶντων· διότι ὡς ἔκλινον πάντα ἑρῶσιν ὡ γρά, οὕτω καὶ οὗτος πανταχοῦ ὀρέξεται δαιμόνιον, ἀπὸ τοῦ ἄλλου οὐχ ἑρῶν πρὸς ἀπορίαν αὐτοῦ, διότι οὐκ ἦσαν προκαταληψίμους, ἀλλ' ἑκρινον καὶ ἐσταθμίζον τὰ κείμενα κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν ἔνοιαν· οὐδαμῶς ἐν τοῖς Πλατωνικοῖς διαλόγοις περὶ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους γίνεται λόγος· ἀπλῶς γίνεται ὅτι θεῖόν τι καὶ δαιμόνιον σημεῖον ἐγγίγνετο αὐτῷ, τοῦτο δὲ ἦν φωνὴ τις ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἀρχαμένη.

Καὶ ἐν οἷς διὰ χωρίους ὄντως γίνεται λόγος περὶ τοῦ δαιμονίου σημείου, οὐκ ἔσται τῇ Λέλυτ μὲν λέξις, ἀλλὰ πολλὰς χρῆται, ἐμπνεύσεις, προσηγορίαι, προσήτοιαι, θέα φωνή, ὁ θεός, τὸ δαιμόνιον, ποικίλα σημεῖα· «je veux parler

de ses inspirations, de ses pressentiments, de ses prophéties, et surtout de cette voix divine qu'il disait entendre' ses extases, ses impulsions, les signes variés qu'il disait recevoir» (σελ. 150)· παραδιδόμενος διὰ τοῦ Σωκράτους ὑπελκόμεθαι τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ θεῖον τινα ἢ δαίμονα, διαστρέφει καὶ αὐτὸ τὸ σπουδαῖσθαι τὸν χωρίον τῆς Ἀπολογίας, ὅπερ ὤρισε θείαν ὡς κρητὶς τῶν περὶ παραιοσθέντων τοῦ Σωκράτους ἀποδείξεων αὐτοῦ. «Τούτου δ' αἰετὶν ἐστὶν ὁ ὅμιος ἐμοῦ πολλὰς ἀκηκάσει πολλὰχοῦ λέγοντος, ὅτι μοι θεῖόν τι καὶ δαιμόνιον γίγνεται, ὃ δὴ καὶ ἐν τῇ γραφῇ ἐπικωμωδῶν Μέλητος ἱστέον· Ἐμοὶ δὲ τοῦτ' ἐστὶν ἐκ παιδὸς ἀρχόμενον φωνὴ τις γιγνόμενη, ἢ ὅταν γίνηται, καὶ ἀποτρέπαι με τοῦτου, ὃ ἂν μέλλω πράττειν, προτρέπει δὲ ὅποτε».

Κἀνταῦθα οὐδέ τις λόγος περὶ θεοῦ ἢ δαιμόνος, ἀλλὰ περὶ φωνῆς, ἣν καλεῖ θεῖον καὶ δαιμόνιον σημεῖον. Ὁ Σωκράτης οὐδέποτε εἶπε τὴν φωνὴν θείαν ἢ δαιμονίαν, ἢ φωνὴν θεοῦ τινος ἢ δαιμόνος· ὥστε οὐκ ἀκριβῶς μεταφράζεται, *voix divine*, *voix démoniaque*, *die demonische Stimme*· ἡ φωνὴ ἦν θείον καὶ δαιμόνιον σημεῖον, σημεῖον τοῦ θεοῦ, ὡς καὶ τὰ ἄλλα τῆς μαντικῆς σημεία, καὶ ὡς τοιούτων μαντικῶν σημείων ἐξεληχθῆσαν αὐτῇν ὁ Σωκράτης. Τίνος ὅμως ἦν φωνὴ τοῦτο ἔμενεν αὐτῇ αἰνίγμα ἔλυτον, ἐπὶ ὅσῃ δὲ μόνον ὅτι θεὸς ἐνεργεῖς ἐγενῆτο. Ταῦτα τὴν ἱερηνίαν ὑπαγορεύουσιν ἢ καὶ χωρὶς τῆς Ἀπολογίας. Κατὰ τὴν Λέλυτ ὅμως ὁ Σωκράτης λαλεῖ περὶ τοῦ θεοῦ οὗτοῦ, τοῦ δαιμόνος αὐτοῦ, τῆς θείας αὐτοῦ φωνῆς. «Mais c'est surtout dans l'Apologie, discours prononcé par Socrate lui-même devant ses juges, et en présence d'Athènes tout' entière (ποῦν πάλιν ἔμαθε τοῦτο ὁ σοφὸς ἀνὴρ!) et que Platon n'a guère fait que recueillir, c'est surtout dans l'Apologie que Socrate, en parlant de son dieu, de son démon, de sa *voix divine*, développe de la manière la plus formelle et, avec une sorte de plaisir, les hallucinations de l'âme les plus manifestes et les plus invétérées qu'il jamais pu observer un méléotique».

Αὐτοῦμαι σφοδρὰ εἶναι ὁ Λέλυτ οὐκ ἀνέχετο τὸ χωρίον τοῦτο ἀρετρίαν τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, διότι πολλῶν ἂν ἦν κρίσεις ἡμεκτιμῆσθαι ἀπὸ πηλλεχόμενος, καὶ γνώμην ὑποστέρειν ἐξήνεγκαν ἂν περὶ παραιοσθέντων τοῦ Σωκράτους, παραιοσθῶν αὐτὸς ἐν τῇ ἀκοῇ, καὶ ἐξετάζων ὅτι αὐτοὶ συμβιβάζονται τῇ ὑπόθεσιν καὶ ἀκριβοστάτῃ

λόγῳ, διότι ἡ ἀπαγορευτικὴ φωνή, ἥτοι αἱ ἀποφατικαὶ ἰδίαι καὶ κρίσεις αἱ μεταφωροῦμεναι εἰς αἰσθησεις, καὶ ὡς τοιαῦται ἐπανερχόμεναι εἰς τὸ λογικόν, ἐξ οὗ ἀκουνειότης ὠρμήθησαν. ἦσαν ὅρθαι καὶ λογικαὶ καὶ ἀληθεῖς· οὐ τοιούται ἦσαν καὶ αἱ ἐπ' αὐτὼν στηριζόμενα. ἀπράξεις, ἐξ ἀρχῆς ὀρθῆς καὶ ἀσφαλτοῦς ὠρμήθησαν.

Ἄλλὰ, ὅν ἐτάκην ἰδὼν τραπήναι προέβλετο, καὶ εἰς πολλὰ ὄντες ἀτοπα καὶ παραλογισμούς. Οὕτω καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Ἀπολογίας ἀσπάζεται τὴν γνώμην τῶν ἀποδεχομένων ὅτι ὁ Σωκράτης ἐπίκειτο· ἐν ᾧ τις ἡ δαίμων προσωπικῶς ἐδήλου αὐτῷ, καὶ μάλλον, διότι τοῦτο ὑπελήφθην ἐναγέρειαν ἐπιδειξίν τῆς παρεπιστήσεως καὶ παραφροσύνης τοῦ Σωκράτους· «Τὸ βίβλιόν μου, λέγει, ἀσφαλῶς ὁμολογῶν ὅτι ἐκ τῶν προτέρων οὐσιαστικῶν ἐνοίων ἀπιδυστόν τῇ λέξει *δαίμων*· διότι ὡς οὐσιαστικὸν (δαίμονιον—δαίμων) ἐξέτακον αὐτὸ πάντες οἱ συγγραφεῖς, ὅσοι ἀπὸ Πλάτωνος καὶ Ξενοφώντος ἀρχόμενοι περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους ἡσυχολήσαν, Κικέρων, Πλούταρχος, Διογένης Λαέρτιος, Ἀπολλώνιος, Μέλιμος, Τύριος, Πρόκλος, Αἰλιανός, Εὐστάθιος, Γερτυλιανός, Ἀρριάνης καὶ ἄλλοι. Ἐλλανός τε καὶ Ρωμαῖοι συγγραφεῖς κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἥττον ζώντες ἐγγύ· τῶν γρόνων¹⁾ τοῦ Σωκράτους καὶ κἀλλιον εἰδότες τῶν νῦν ἑλληνιστῶν τίνα ἐνοίαν ἱστορικὴν τε καὶ φιλολογικὴν γρῆ λαμβάνειν τὸ *δαίμων* τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ».

Ὁ Πλάτων ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Ἀπολογίας εἶπ' ὅστις δαίμωνι μὲν νομίζει πράγματα εἶναι, δαίμονας δ' οὐ νομίζει· καὶ ἐν τῷ προμνημονευμένῳ, θεῶν τε καὶ δαιμόνων γίγνεται, τὸ δαιμόνιον λαμβάνει ἐπιθετικῶς. Τοῦτο σαφέστατόν ἐστιν· ἀλλ' ὅμως οἱ πλείστοι τῶν μεταφραστῶν ἡρμήνευσαν δαιμόνια πράγματα θεύτητας, ὅπερ ἀτοπον, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Σχληερμαχίδης καὶ κατὰ τοῦτον ὁ Cousin σφραδύζει ἐπινοημένοι ὑπὸ Lélut. Ὁ Cousin ἐρμηνεύει τὸ χωρίον εἰπὼν ὅς τις δαιμόνια μὲν νομίζει πράγματα εἶναι, δαίμονας δ' οὐ νομίζει, λέγει· «Ὁ Σωκράτης ὑπερρυσικήν ἰδέχεται ἀποκαλύψιν ἐν πάσῃ περιπτώσει διδάσκουσας αὐτὸν ἐν τῷ πρακτικῷ καὶ κἀλλιστα τί τὸ μὴ πρακτικόν· ὁρᾷτο ἐν ἐκνῷ ὑπέρτερόν τι τῆς ἀνθρωπότητος· φωτίζον καὶ διευθύνον αὐτόν· οὐκ ἔλεγεν ὅτι τοῦτο προσωπικὸν τι ὄν ἐστιν

(un être positif), ἀρκοῦμενος τῇ ἐκφράσει *δαίμων*· ἐν τῇ πράξει τῇ ἐνὶ μέσῳ θεῶν καὶ ἀνθρώπων, εἰς τοὺς δαίμονας ἀναφωροῦμενον (quelque chose de relatif aux démons). Τὸ χωρίον τοῦτο αὐτὸ καθ' αὐτὸ σαφές, δυστυχῶς ὑπὸ πάντων τῶν μεταφραστῶν πλήν Σχληερμαχίδου παρερρῶθη, ἐπιμενόντων, παρὰ πάντα λογικὸν καὶ γραμματικὸν λόγον, λαμβάνειν δαιμόνια οὐσιαστικῶς, καὶ ὡς ἀποβαλλόντων τὴν στόματι τοῦ Σωκράτους τοιοῦτον συλλογισμόν· κατὰ σέ, ὦ Μέλντε, δέχομαι δαίμονα (θεύτητας), ἀρὰ δέχομαι καὶ δαίμονας· δεχόμενος δὲ δαίμονας, παιδάς θεῶν, ἀρὰ δέχομαι καὶ θεούς». Ὁ συλλογισμὸς οὗτος παράλογός ἐστι ταύτολογία· ἄλλως ὅμως κρίνει ὁ Lélut. «Ἡ γνώμη αὕτη, λέγει, ὅτι ὁ Σωκράτης ὑπερρυσικήν τινα ἰδέχεται ἀποκαλύψιν, οὐγὲν δὲ καὶ ὠρμημένον πρόσωπον θεῶν ἡ δαίμονα, καταρρίπει ἀπέναντι τοῦ ἐμοῦ συγγραφέματος, περὶ τοῦτου οὐδὲ μίαν ἔχω χάριαν παρατήρησιν· τίνα ποῖνασθε... καὶ Cousin τὴν ψυχολογικὴν σπουδαιότητα τῆς λέξεως *δαίμων*· οὐσιαστικῶς λαμβανόμενης, οὐ κατενοήσε· καὶ τοῦτο οὐδῶς παρὰ δόξαν, διότι καὶ ἄλλο χωρίον παρενόησε λέγων, εἰ τὸ *δαίμων* ἐπὶ θεῶν δαίμονα, παράλογός ἐν τῇ ἐπεξήγησι· ὅθεν τις γίγνεται, ἥτοι φωνή· ἀλλ' ὁ ἀναγνώστης πεπεισμένος ἐστὶ νῦν, ὅτι ἡ ἐρμηνεία αὕτη τὸ μόνον οὐκ ἐστὶ παράλογος, πολλοὺ γὰρ καὶ οἱ, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖα καὶ μὴ ἀληθής· (ταῦτο οὐκ ἀληθές)· διότι ἡ φωνὴ αὕτη ἡ ὑψίστη ἐστὶν ἐκ τῆς φωνῆς τῆς ἐνέργειας τοῦ δαίμονος τοῦ Σωκράτους· αὕτη ἀνενοήτως τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἰδῆλυν· αὕτη καὶ ὁ δαίμων ἐν καὶ τὸ αὐτὸ εἶσι, ψευδὴς αἰσθησις τῆς ἀκοῆς· διότι ψευδὴς αἰσθησις τῆς ἀκοῆς ἐστὶν ἡ φωνὴ καὶ ὁ δαίμων, ἀρὰ καὶ ἡ λῆξις *δαίμων* οὐσιαστικῶς ἐκλαμβάνεται· C'est puissamment raisonné· ἀλλὰ πῶς φωνὴ καὶ δαίμων ὅμοι εἶσι ψευδὴς αἰσθησις τῆς ἀκοῆς; διότι ἡ μὲν φωνὴ δύναται εἶναι ψευδὴς αἰσθησις τῆς ἀκοῆς, πῶς δὲ καὶ ὁ δαίμων, ὅς ὁρᾷται, οὐκ ἀκούεται; ὁ Lélut οὐκ εἶδεν ὅτι κἀλλιον ἡ γνώμη αὐτοῦ εὐδοκᾷ, τοῦ δαιμονίου ἐπιθετικῶς λαμβανόμενου, ἢνα ἡ, δαιμόνιον τι σημαίνει γίγνεται μοι, δηλαδὴ φωνή τις· ἀλλὰ, καὶ ἐπεὶ τὸ *δαίμων* λαμβάνεται οὐσιαστικῶς, οὐ σημαίνει ὠρμημένον πρόσωπον, ἀλλὰ τὸ θεῶν καθόλου καὶ οὕτω μεταγίγνεται τὴν λέξιν ὁ Ξενοφῶν, ὁ δὲ Πλάτων συνήθως ὡς ἐπιθετικῶς, λόγῳ γινόμενον περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους» (id. Zeller *Philosoph. der Griechen* II, 1, 73—74).

1) Οὗτο ὅμως, ὡν μνημονεύει ἐνταῦθα, πολλοὺς αἰῶνας ἔζων μετὰ Σωκράτη.

(ΕΛΛΗΝ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

Καί περί μὲν τούτων παρακατώντες πλείονα ἴδωμεν· ὁ δὲ Lélut κατατροπώσας, ὅς φησι, τὸν Cousin, κατέργηται καὶ εἰς πλατυτέραν ἐρημνείαν περὶ δαιμονίου· ὅστις ὅτε, ἐρσὶν, τῆς λέξεως δαιμόνιον ἰγνέτω χρήσις ὡς ἐπιβόητος· ἰδὼ δὲ κατὰ τινὰ ψυχολογικὴν κλίμακα ὁ Σωκράτης τὴν ἑκκράσιν τῶν παθολογικῶν αὐτοῦ αἰσθήσεων ἥλλασεν· ὅτε μὲν αἰ φευδαῖς αὐτοῦ αἰσθήσεις ἦσαν ἀπλῶς ὁρίσιν τι αἰσθημα, ἀρωγὴ πόρρωθεν τοῦ μεγάλου θεοῦ ἢ τῶν θεῶν, ὁ Σωκράτης ἔλεγε, θεός, θεοί, dieu, les dieux, le dieu de Delphes· ὅτι δι' ἡ αἰσθήσις μακροτέρα καθίστατο καὶ ὁ θεός προσήγγιζεν, ὁ Σωκράτης ἔλεγεν ὁ θεός, le dieu· τοῦ θεοῦ ἔτι μέλλον προσεγγίζοντος, ὁ Σωκράτης ἔλεγε, τὸ δαιμόνιον, ὁ δαίμων. Ἐν τῇ αἰσθήσει, καίπερ μέλλον ὁρισμένη, ἦν ἀπαράμιτος (illusion) στίλβει ἔχουσα πρὸς ἐξωτερικὴν τινα κίνησιν· ταύτην ὁ Σωκράτης κατὰ τὸν εἰσῶθεν αὐτῆς πρόπον ἤρηνευε, μεταχειριζόμενος τὰς φράσεις τὸ δαιμόνιον σημειοῦ le signe du dieu· ὅτι τὸ εἰσῶθεν σημειοῦ τοῦ δαιμονίου (οὐδὲν τι ἕνεκεν Σωκράτους καὶ Πλάτωνος ταυτοῦτος φράσεις, γίνετο χρήσις, δαιμόνιον εἰ ἐνεργείτω. Τότε, ὅτε ἡ αἰσθήσις ἔλας εἰδικὴ καθίστατο, τότε ὁ Σωκράτης ἤκουε τὴν φωνήν, καὶ τοῦτο ἦν ὁ ὕψιστος βαθμὸς τῶν παραισθησεων αὐτοῦ (σέλ. 230-238). Ἡ κλίμαξ λοιπὸν τῆς ἑκκράσεως τῶν παθολογικῶν αἰσθησεων τοῦ Σωκράτους, κατὰ τὸν Lélut, ἦν ταυτήν· α') θεός, θεοί· β') ὁ θεός· γ') τὸ δαιμόνιον, ὁ δαίμων· δ') τὸ δαιμόνιον σημειοῦ (οὐδὲν τι ἕνεκεν τοῦ δαιμονίου· ε') φωνή· ὥστε τὸ δαιμόνιον ἐν τῇ ὕψιστῃ βαθμῇ τῆς παραισθήσεως, ἐν τῇ ὕψιστῃ ἑκκράσει τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, ἀπέβαινε φωνή. Τούτου ἕνεκα τὸ χωρίον τῆς 'Απολογίας, θεῶν τι καὶ δαιμόνιον γίνεται, φωνή, ὡς φέρεται ἐν ταῖς ἀρχαίαις ἐκδόσεσιν, ὁ Lélut μεταφράζει, quelque chose de divin et de démoniaque qui devient une voix. 'Αλ' ἂν ἐν τῇ 'Απολογίᾳ λέγεται ὅτι ἡ φωνὴ ῥέστα ἐκ παιδικῆς ἡλικίας· ὥστε πῶς τὸ ἐν τῇ ἀρχῇ ἢ ἀποδοῖται τελευταίον ἐπιγίννημα;

Ἡ ἀσέπια αὕτη κλίμαξ τῶν παθολογικῶν αἰσθησεων τοῦ Σωκράτους οὐ μόνον φαντασιώδης ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ὁ ὕψιστος βαθμὸς τῶν παραλογισμῶν, πᾶσας τὰς θεωρίας τοῦ φιλοσόφου περὶ προνοίας γενικής καὶ μερικής ὑπάγων εἰς παραισθήσεις. Καὶ ταῦτα πάντα διὰ τὴν ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Σωκράτης πολλὰς καὶ παικίλλας ὁριστάμενος παραισθήσεις θεωροῦσε, ὡς φησὶν, ἦν ἀνεκτιλέτως παρήκρον. Διὰ τοῦτο

ἀμφὶν ταῖν χειρὶν ἀντέχεται τοῦ Θεάγου, διαλόγου παρὰ πάντων νόθου κρινόμενου, οὐκ ἐννοεῖ αὐτὸν μεταλλεῖον ἀνεξάντητον, βριθοντα πολλῶν μύθων περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους, οὐς οἱ πλείους τῶν κριτικῶν ὁρθῶς ἀπορρίπτουσιν, εἰς ὅμως καὶ ὁ Lélut, ὅς, κατὰ τὴν κοινὴν περὶ μίαν, ἀνάγκη καὶ κατὰ γὰρ κριτικὴν Σωκρατικὴν παραισθήσειν ἐπὶ τῶν ἐν Θεάγῳ λεγομένων στηριζόμενος. Ἰδωμεν οὖν τίνα ταῦτά εἰσιν, ἀναγράφοντες αὐτὰ τὸ καίμενον.

Σωκρ. Ἔστι γὰρ τὸ θεῖον μοῖρα παρσιόμενον ἐμοὶ ἐκ παιδὸς ἀρχόμενον δαίμονιον· ἔστι δὲ τοῦτο φωνή, ἥ, ὅταν γένηται, αἶ μοι σημαίνει ἢ ἐν μέλλω πράττειν, τοῦτο ἀποτροπήν, προτρίπτει δὲ οὐδέποτε· καὶ ἐν τῇς μοι τῶν ἀνακινουμένων καὶ γένηται ἡ φωνή, ταῦτον τοῦτο ἀποτρίπτει καὶ οὐκ ἐξ πράττειν· καὶ τούτων ὅμιν μάρτυρας παρέξομαι· Χαριμίδην γὰρ τούτου γινώσκοντα τὸν καλὸν γινόμενον, τὸν Γλαύκωνος· οὗτος ποτε ἐτύγγανεν ἐμοὶ ἀνακινουμένους μέλλων ἀσκήσειν στάδιον εἰς Νεμίαν· καὶ εὖθις αὐτοῦ ἀρχομένου λέγειν δὲ μέλλω ἀσκήσει, ἰγνέτω ἡ φωνή, καὶ ἐγὼ διεκώλυον τε αὐτὸν καὶ εἶπον λέγοντός σου μεταξὺ γέγονέ μοι ἡ φωνή ἡ τοῦ δαιμονίου· ἀλλὰ μὴ

1) Καίτοι ὁ Θεάγῳ μεθωδῶς περὶ τῶν μαντευμάτων τοῦ δαιμονίου ἀφηγείται, ὁρίσας ὅμως ἑκκράσεις, τῆς λέξεως δαιμόνιον ἐν τῇ φράσει φωνή ἡ τοῦ δαιμονίου μὴ λαμβανόμενης προσωπικῆς· ἡ νοθεῖα τοῦ Θεάγου, καίτοι ὁ Σωκράτης ὑπερασπίζει αὐτὸν, οὐδαμῶς χρήσις περαιτέρω ἀποδείξεως, εἰς οὗ ὁ Κλέρκος ἔρριψε ἱερὰς τοῦτο λανθάνουσιν. Zeller.

2) Ἡ φράσις αὕτη οὐτε Σωκρατικὴ οὐτε Πλατωνική ἐστίν, ὡς κρίνουν ἄλλοι τε καὶ Σχληρόμαχος καὶ Cousin λέγων· ἐπελογησάμεθα τὸν Σχληρόμαχον· εἰ ἐν τῇ φράσει ἡ φωνή ἡ τοῦ δαιμονίου· ἡ λέξις δαιμόνιον, οὐσιαστικὸς λαμβάνεται· ἀλλ' ὁ Σχληρόμαχος ὁρθῶς παρατηρεῖ ὅτι τοιοῦτόν τι· οὐτε ἐν τῇ 'Απολογίᾳ οὐτε ἄλλοι· καὶ εὖρηται· ἥτις δὲ ὑπεσπείλοντο, εἰς ὁ μὴ μνησθεὶς τοῦ Πλάτωνος ὁ Σχληρόμαχος τοῦ Θεάγου, μὴ ἐνοήσας τὴν λεπτήν· ὡς φράσεις ἐν τῇ 'Απολογίᾳ, διόστρεψε τὴν Πλατωνικὴν φράσιν, ὡς ποιεῖται συνήθως οἱ μνησται, ἀφ' ὧν αὐτὴν λαν καὶ τρέπων· τὴν ἐν τῇ πρωτοτύπῳ· ὡς τὴν γροῦσαν λαφροῦς ἐνδεδειγμένη εἰς ἰδίαν βίαν· ὡς· σταθερὰν οὐσιαστικὴν ἐν τῇ ἀντιγράφῳ ἔκπαι· ἀνέστη.

3) Ὁ δὲ Lélut πρὸς ὑποστήριξιν ὅτι ἡ φράσις ἡ τοῦ δαιμονίου Σωκρατικὴ ἐστὶ καὶ Πλατωνική, ἀναφέρει τὴν φράσιν τῆς 'Απολογίας ἡ ἡ ἐν εἰσῶθεϊ μοι μαντικῇ ἡ τοῦ δαιμονίου, ἥτις διόστρεψε τὸν Σχληρόμαχον καὶ Cousin, δεικνύουσα ὅτι καὶ παρὰ Πλάτωνα ἐνέτε το δαιμόνιον λαμβάνεται ὡς οὐσιαστικόν, σημαίνον τὰ θεῶν, τὸν θεόν

ἀπακ' ἰσως, ἔρη, σημαίνει σοι, ὅτι οὐ νίκησω·
ἐγὼ δὲ κεν μὴ μέλλω νικᾶν γραμματικῶς γε-
γοῦσιν τὸν χρόνον ὠρελῆθησαν ταῦτα εἰπών
ἤκασι· ἄξιον οὖν πειθίσαι αὐτοῦ, ὃ αὐτῷ ἐνυ-
βη ἀπὸ ταύτης τῆς ἀπακλήσεως. Εἰ δὲ βούληθε
τὸν Τιμάρχου ἀδελφὸν Κλειτόμαχον ἐρᾶσθαι,
ἐλθέτω αὐτῷ Τιμάρχος ἡνίκ' ἀποθνήσκουσιν
ἢ ἡμῶν τοῦ δημοσίου, ἵκανος τε καὶ Εὐκλῆς
ὁ σταδιοδρόμος, ὃς Τιμάρχου ὑπεδίδετο φα-
ροντα· οὗτοι γὰρ οὖν οἱ εἰπὼν αὐτῷ ταῦτα.

[illegible]

αὐτὸν σε καλοῖσιν ἐχθροὺς σου καὶ ἀποτόμους·
 ὅτι ὁ δ' εἶς, πᾶσα ἐκείνη ἡ εἰς ἐξουσίαν
 ὕψιστος, οὐκ ὀφείλεις, τοιαύτη ἡμετέρα
 συνουσία· ἐκ μὲν τῷ θεῷ φίλον ἦ, πάντοτε
 ἐπιδοῦναι καὶ ταχῆ· εἰ δὲ μὴ, οὐ. Ὅρα οὖν
 μὴ σοὶ ἀσφαλτέστερον ἦ, παρ' ἐκείνων τὴν κυ-
 δεῖσθαι, οἱ ἑκαρτεῖς αὐτοὶ εἰσι τῆς ὠφελείας,
 ἢ ὠφελοῦναι τοὺς ἀνθρώπους, μᾶλλον ἢ παρ'
 ἐμοὶ οὖτις ἀν τούτῳ τοποῖο προῆξι.

Θεῶν. Ἐμοὶ μὲν τοῖν δοκᾷ, ὦ Σώκρατες, ἤμῃς οὕτως ποιεῖν, ἀποπειράσθην· τὸ δὲ μόνον τοῦτο συνάγας ἀλλήλους· καὶ ἐκὼν μὴ παύσασθαι ἡμῖν, ταῦτα βέλτεστον, εἰ δὲ μὴ, τότε ἡ γὰρ παρεχρήσθαι βουλευσόμεθα, ὅτι δόξαμεν, ἵνα ἄλλω συνεσθώμεν, εἴτε καὶ αὐτὸ τὸ θέλον ἐπὶ σοὶ γινώμενον πεπρασόμεθα παραμυθεσθαι εὐχὰς, ἡ καὶ καθίστις καὶ ἄλλω ὅτῳ ἐν οἱ μάντιες ἐβόων· αἰ.

Οι ἡγεμόνες οἱ κατὰ μέλησαν ἄλλων συγ-
γράμμετος ἀπέλασαν μνημονία, υπερβολῆς
ποιομένη καὶ ἀκαταφόρητος ἐπιστορομένη.
Ταυτὰ τὴν ἐποχὴν καὶ οὐ συγγραφῆς τῆς
Θεοῦσης· διότι τὰ πρὶν ὁρισμὸν λαβόμενα ἐκ
τῆς Ἀπολογίας εἴπατο τὸ Πλάτωνος καὶ με-
ταίστε ἐκ τοῦ περὶ μνημονίου γράμματος τοῦ Θεωτή-
του, ἐν ᾧ οὐ Σωκράτης λόγος περὶ τῆς μνη-
μονικῆς αὐτοῦ μελέδου ποιεῖται, καὶ ἐκ ὧδε
Σωκρ. «Τῆ δὲ γ' ἔμειν τέχνη τῆς μελέτης· τί
μιν ἄλλα ὕπερχει τοῦ ἐκείνης (ταῖς μαίαις),
διαφέρει δὲ τῆς τῆς ζωδῆς ἀλλὰ καὶ γυναικῶν
μαίεσθαι καὶ τῆς τῆς ψυχῆς αὐτῶν τιποτὸς
ἐπισκοπεῖν ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα. Μάλιστα δὲ
τοῦτ' ἐν τῇ μετέστει τέχνῃ, βασιλῆων δύνα-
τον εἶναι πρῶτον, πότερον εἰδῶν καὶ
ψεύδος ἀποκρίναι τοῦ νέου ἢ δεικνῶν ἡ γόμην
τὴ καὶ ἀληθείᾳ· ἰσχυρὸν τοῦ καὶ ἐμοὶ ὕπερχει,
ὅπερ ταῖς μαίαις· ἄγονός ἐμιν σοφίας, καὶ ὅπερ
τῶν πολλοῦ μιν ἀνείδουσι, ὅς τοῖς μιν ἄλλου
ἔρωται, αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀπεκρίνομαι παρὸν ὅδε-
νός διὰ τὸ μὴδὲν ἔχειν σοφῶν, ἀληθείᾳ ἀνείδι-
ζουσιν· τὸ δὲ αἴτιον τοῦτο τοῦτο· μαίεσθαι
μὲν οὐ θεοῖς ἀναγκαῖον, γυνῶν δὲ ἀπαιτούμεν

4) Τις εινεν ο θεος περι ου ενταυθα ο λόγος; ἡ δὲ θεὸς καθόλου ἡ δ' Ἀλλάγου, εἰς δι' ἀνέρες τὴν ἀποστολήν αὐτοῦ δ' Σωκράτης; (16, πλ. 221, 227 — 228); ἐν ἐκτῇ Ἀπολογία τοῦ ἀνταυθα χωρίζεται τὸ ἔργον τὸν θεοῦ καὶ τὸν δαίμονιν περιόριζόμενοι εἰς ἀποτροπὴν τῇ προβῆν τὸν μαθητὴν συνεργεῖ ὁ θεός. Ἰσοῦ λοιπόν, δύναται εἰπεῖν ὁ Lb III, δ' Σωκράτης ὁ θεὸς πιστεῖται περὶ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ, ὡς καὶ περὶ τοῦ δαίμονιν (*de son dieu, de son démon*); ἀλλ' ὡ; ἀπελτ' ἐνταυθα δ' Σωκράτης

ἔτι μὲν δὴ οὖν αὐτοὺς μὲν οὐ πᾶν τὴν σοφίαν, οὐδὲ
 τὴν μὲν εὐρηστικὴν ἐστὶ τοιοῦτον, γέγονον τῆς ἐμῆς
 ψυχῆς ἔχοντων· οἱ δ' ἐμὴν συγγενόμενοι τῇ μου
 πρώτῳ γινόμενοι· ἔνοι μὲν καὶ πᾶν θραύειν,
 πάντες δὲ προϊούσης τῆς ἡμετέρας, οἵς περ
 οὐ θεὸς παρέλκει, ὁκαμαστῶν ὅσον ἐπιθυνοῦ
 τῶν, ὡς αὐτοὺς τὴν καὶ πολλὸς δοκοῦσι· καὶ
 τοῦτο ἔχοντες ὅτι παρ' ἑμὶ οὐδὲν ποῦται μα-
 θόντες, ἀλλ' αὐτοὶ παρ' αὐτῶν πολλὰ καὶ καλὰ
 εὐρίσκοντες καὶ κατέχοντες· τῆς μὲντοι μαίεσας
 οὐ θεὸς· τὴ καὶ ἐγὼ αἴτιος· ὥδε δὲ ὅλην. Πο-
 λλοὶ ἤδη τοῦτο ἀγνοήσαντες καὶ ἐαυτοὺς αἰτια-
 σάμενοι, ἑμὲ δὲ καταπονέσαντες ἡ αὐτοὶ ἢ
 οὐ ἄλλων πεισθέντες ἀπλήθον προαιρέτερον τοῦ
 δόντος, ἀπειθήσαντες δὲ τὰ τε λοιπὰ ἐξημέλωσαν
 διὰ ποταφῶν ἡμετέρας καὶ τὰ οὐκ ἔμμε-
 μνημένα κακῶς γέροντες ἀπέσπεσαν, ψευδῆ
 καὶ εἰδωλὰ περὶ πλείονος ποιήσαντες τοῦ ἀλη-
 θούς, ταυτέων δ' αὐτοὶ τε καὶ τοὺς ἄλλους
 ἔδωκαν θάλασσαν εἶναι, ὡς ἐγένοντο Ἀριστοῦ
 οὐ Λυμυχάρη καὶ ἄλλοι πᾶν πολλοί· οἱ δὲ οὐ
 πλὴν εἰλωσι δέοντες τῆς ἐμῆς ἡμετέρας, οἱ δὲ
 οὐκαὶ δρᾶντες, ἐνίοις μὲν τὸ ἡμετέρον μὲν
 διακονῶν ἀποκλήσειν ἡμετέρας, ἡγνοῦν δὲ ἐπ' αὐ-
 τὰ καὶ πᾶν αὐτὰ ἐπιθυοῦσαν· πᾶσιν οὖν δὲ ὅτι
 οἱ ἐμὲ συγγενόμενοι καὶ τοῦτο πάντων τῶν
 τικτοῦσας· ὠδίνοντες γὰρ καὶ ἀπορίας ἐμπι-
 πτανται νύκτας τε καὶ ἡμέρας πολὺ μακρόν, ἵνα
 εἰέλων· ταῦτ' οὐ τὴν ὁδὸν ἐγείρων τε καὶ
 ἀποπείων ἡ ἐμὴ τέχνη δύναται· καὶ οὗτοι μὲν
 οὐ αὐτοὶ, ἔκιντο δέ, ὧ θείαται, οἱ δὲ μου
 οὐ δοῦσαι πως ἐγάρωνται ἐμῇ, γνοῦσι δὲ οὐ-
 κ' ἐμὲ δόντων, πᾶν ἐμμενὸς προμαίνωμαι,
 καὶ οὐ θεὸς εἶπαι, πᾶν ἐκινᾶς τοῦτό μ' οὐ

πρὸ τοῦ θεοῦ, πᾶς τις θεωρεῖται τοῦτο δῆγμα εὐ-
τραπέλιος ἄλλοις καὶ λεπτεῖς εὐρωσείας ἡ παρα-
φροσύνη. Ὁ Σωκράτης ἀρνεῖται ὅτι ἐν τῷ
πνευματικῷ τοκετῷ τῶν ὁντων παρίσταται ὁ θεός,
ὡς ἐν τῷ φυσικῷ τῶν φυσικῶν. Ἡρα καὶ ἡ Εί-
σιθεῖα. Ἀ ἀπατήσαμεν καὶ τὸν Leibniz τοιαύ-
την εὐτραπέλιον εὐρωσείαν ἐννοεῖται ἀπαυτομει-
νάντα, ἰδόντες αὐτὴν τὴν ἡχὴν τῶν ὄντων τῶν
ὄντων τὴν βομβοδὸν αὐτῶν ὡς ἐπὶ τοῦ Σωκράτους
ἐκλαμπάνοντα σπουδαῖον σημείον παραδείξας.

1) 'Επιτρέπει δια τῆς μὴ ἐναντιώσεως ἢ σω-
πῇ τῆς φωνῆς ἐξελαμβάνετο ὡς ᾄδεια καὶ συγκα-
τάξεις.

2) Αἱ φράσεις, σὺν θεῷ εἰπεῖν, ἔαν θεὸς θεῶλη, ἃς ὁ Lélui ἀραιοῖς γράζει γράμμασιν, *Grâce à Dieu, si le Dieu le veut*, ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι περὶ τοῦ θεοῦ τοῦ Σωκράτους γίνεται λόγος, κοινότητα εἶσιν, ἔτι καὶ νῦν ἐν χρήσει· τὰ παραδείγματα

ἂν ἐγγονήμονες ὕψαινον· ὃν πολλοὺς μὲν δὴ ἐξέδωκε Πρωδικόν, πολλοὺς δὲ ἄλλους σοφοὺς τε! καὶ θεσπίσιος ἀνδράκι. Ταῦτα δὴ σοί, ὦ ἄριστε, ἔνεκα τοῦδε ἐμψύχου, ὑποπτεύω σε, ὥσπερ καὶ αὐτὸς οἶα, ὥδιναι τι κοῦντα ἔδον· προσέμω οὖν πρὸς με ὡς πρὸς καίλας υἱόν καὶ ἀδελφὸν μαυετικόν, καὶ ἂν ἐρωτῶ προβολῆς ὅπως οἶα· εἰ οὕτως ἀποκρίνῃσθαι· καὶ ἐκν ἀρα σκοπεύμενος, τι ὧν ἂν λέγῃς ἡγήσασθαι ἐπιβόλον καὶ τὴν ἀληθείαν, εἴτα ὑπεξαιρώμαι καὶ ἀποβέλλω, μηδ' ὀφείλω ὥσπερ αἱ πρωτότοκοι περὶ τὰ παῖδιά· πῶ λοιπὸν γὰρ ἦδη, ὦ θαυμάσιε, πρὸς με οὕτω διετέθηκα, ὥστε ἀτεχνῶς δάκνειν ἔτοιμοι εἶναι, ἐπειδὴ τὸν ἄλλον αὐτῶν ἀφαιρώμαι, καὶ οὐκ οὐκ ἔστιν ἐνὸς τοῦτο ποιεῖν, πόρρω ὄντες τοῦ εἰδέναι ὡς ὁμοῦ θεὸς δύναντος ἀνθρώπους, οὐδ' ἐγὼ δύναντος· γὰρ οὐκ οὐδὲν δρῶ, ἀλλὰ μοι ψεύδεις τε συγχωρεῖται καὶ ἀληθείας ἀφανίσαι οὐδαμῶς θέμις.

Ἐν ταύτοις ὁρώμεν τὰ εἴδη· α') ὁ Σωκράτης ἀμφοτέρω εἰσάγει εἰς τὸν διάλογον τὰ περὶ τῆς μαυετικῆς μεθόδου βλέπων τὸν Θεαιτήτον, μὲν' οὐ διαλέγεται, κοῦντά τι ἔδον καὶ ὀδον· β') ὁ Σωκράτης μετὰ τινος λιπῆς εἰρωνεῖται ὁλοκαίει ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἄγονος σοφίας ἐστί, διότι κτελεῖται τοῦ θεοῦ (τοῦ προσέκτου τῆς μαυετικῆς) μαυεῖται τὰς ψυχὰς τῶν νέων τικτούσας· γ') οἱ νέοι οὐδὲν παρὰ τοῦ Σωκράτους μαυήνουνται, ἀλλ' αὐτοὶ παρ' ἑαυτῶν, ὑπὸ τῆς μαυετικῆς αὐτοῦ μεθόδου καὶ τοῦ θεοῦ βοηθούμενοι, πολλὰ καὶ καλὰ εἰσέκουσι καὶ κατέχουσιν· δ') πολλοὶ τῶν νέων προῶως ἀπ' αὐτοῦ χωρισθέντες ἀπέμαθον ἂν πρότερον ἐγίνωσκον, ὡν εἰς γέγονεν 'Αριστέιδης ὁ Λυσιστράχου, ὁ ἔγγονος 'Αριστείδου τοῦ δικαίου· ε') τὸ δαιμόνιον τινὰς μὲν τούτων ἐπιθυμοῦντας αὐθις ἀκροῦσθαι Σωκράτους ἀπαγορεύει αὐτῷ δέχεσθαι, ἄλλους δ' ἐπιτρέπει· ἐπειδὴ αὐτοὶ αἱ περιπτώσεις ἄμεστον ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους, τὸ δαιμόνιον ἀναμειγνύεται καὶ δηλοῖ τῷ Σωκράτει τίνες δεκτέον καὶ τίνες μὴ· Ὁ Σωκράτης γινώσκων κατὰ βάλος (ιδ. σελ. 218) τὴν φύσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα ἐκαστοῦ τῶν μαθητῶν ἡδυνάτο μὴ μόνον συμβουλὰς προτρεπτικὰς διδόναι, ἀλλὰ καὶ ἀποτρέπειν ἀπὸ τινων πράξεων, προλέγων τὰ ἀποθνήσκοντα αὐτοῖς δυσάριστα, ἂν μὴ ἀποφύγονται. Ἐν ταῖς αὐταῖς περιπτώσεσιν ἀνέμει-

τα ταῦτα δεικνύουσι διὰ τὴν ὁ Λέλητ πανταχόθεν τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος εἰρηκαί· ὅτι γίνεσθαι λόγος περὶ τοῦ θεοῦ, τοῦ δαιμόνιου τοῦ Σωκράτους.

1) 18. σελ. 218.

γνώετο καὶ τὸ δαιμόνιον, ὡς ἐστὶν εἰκάσαι, ἐξ ὧν λέγει ὁ Ξενοφών ('Απομν. Α, α', 4) καὶ πολλοῖς τῶν ἐκόντων προηγήμεν τὰ μὲν ποιεῖν τὰ δὲ μὴ ποιεῖν ὡς τοῦ δαιμόνιου προσμαίνοντος, καὶ τοῖς μὲν παυόμενοι αὐτῷ συνέεργε, τοῖς δὲ μὴ παυομένοις μετέμελε· ζ') ὁ θεὸς καὶ τὸ δαιμόνιον εἰσι διάφορα· ὁ μὲν θεὸς καὶ προστάτης τῆς μαυετικῆς προτρέπει καὶ ἀποτρέπει τὸν Σωκράτη, τὸ δὲ δαιμόνιον μόνον ἀποτρέπει οὐδαμῶς ἀναμειγνύμενον εἰς τὴν μαυεῖσιν· τοῦτο ἦν ἔργον τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Σωκράτους.

Παραβέβωμεν νῦν πρὸς ταῦτα τὰ ἐν τῷ Θεάγῳ, ὅπως ἴδωμεν πῶς παρεμορρώθησαν καὶ διαστρεβλώθησαν τὰ ἐν τῷ Θεαιτήτῳ.

Ὁ Δημόδοκος, εὐπατριδὴς Ἀθηναῖος καὶ φίλος τοῦ Σωκράτους, προσέρχεται αὐτῷ μετὰ τοῦ υἱοῦ Θεάγου καὶ αἰτᾶται συμβουλήν περὶ τοῦ υἱοῦ. Ὁ Σωκράτης διαλέγεται μετὰ τοῦ Θεάγου περὶ τῶν γνώσεων, ὧν ἐπιθυμεῖ γενέσθαι κάτοχος· ὁ δὲ Θεάγος ἐκκρεῖται τὴν ἐπιθυμίαν γενέσθαι μαθητὴς αὐτοῦ· ὁ δὲ Σωκράτης λέγει· εἰ καὶ τὸ δαιμόνιον ἐπιτρέπει τοῦτο· ἐν τούτῳ λαμβάνων ἀφορμὴν ἄρχεται κομπεῖσθαι καὶ μεγαλοῦ καὶ ἀρητοῦ· ὅντος περὶ τοῦ δαιμόνιου τίνα καὶ σημεία, ὡς εἰ ὁ λέγων ἦν ἀλάζων τις καὶ κομπερῶμενος σοριστής, οὐχ ὁ μετροπονηστῆς Σωκράτης. Ὅπως δὲ μὴ ὁ Δημόδοκος καὶ ἡμεῖς ἀποστήσωμεν εἰς τὰ λεγόμενα, ἀνκρέρει, ὡς ποιοῦσι οἱ λογοποιοὶ, ὀνόματα πολιτῶν παρ' ὧν δύνανται τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγονότων μαθεῖν. Ἀρνηγείται λοιπὸν πράγματα, περὶ ὧν οὔτε ἔστιν οὔτε ἀνιμειγνύετο τὸ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους. Τοιοῦτο ἦν καὶ ἡ πρόφρησις περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ ἐν Σικελίᾳ στρατοπέδου. Ἐν μὲν τῷ Θεαιτήτῳ λέγει ὁ Σωκράτης· «Ταῦτα δὴ σοί, ὦ ἄριστε, ἔνεκα τοῦδε ἐμψύχου, ὑποπτεύω σε, ὥδιναι τι κοῦντα ἔδον», ἐν δὲ τῷ Θεάγῳ, «Ταῦτα δὴ πάντα εἰρηκαί σοι, ὅτι ἡ δύναμις αὐτῆ τοῦ δαιμόνιου τοῦτου καὶ εἰς τὰς συνουσίας τῶν μετ' ἐμοῦ συνδιατρεβόντων τὸ ἅπαν δύναται»· ὥστε τὴν ἐν τῷ Θεαιτήτῳ τῆξιν τῆς μαυετικῆς κατέλθεν ἐν τῷ Θεάγῳ ἡ δύναμις τοῦ δαιμόνιου. Τοῦτο, ὡς εἰ ἦν θυρωρὸς τῆς σχολῆς τοῦ Σωκράτους, κατ' εἴδειαν ἐνεργεῖ ἄλλους μὲν τῶν μαθητῶν ἐναντιούμενος ἀκροῦσθαι τοῦ Σωκράτους, ἄλλους δὲ ἐπιτρέπων καὶ πρὸς ἄλλους ἀδιαφόρους ἔχων. Ὁ Σωκράτης τελειῶν ποιεῖται λόγον περὶ Ἀριστείδου, υἱοῦ τοῦ Λυσιστράχου, ὡς ἐν τῷ Θεαιτήτῳ· ἀλλ' ἐνταῦθα ὁ Σωκράτης ἀρηγείται ὅπως καὶ αὐτὸς ὁ

МЕЧНИКОВА

Ἀριστείδης εἶπεν αὐτῷ, ὅτι πρόωρος ἀποχωρήσεις αὐτοῦ ἀπέμεινεν ἡ πρότερον ἐγένεωσα συνων αὐτῷ καὶ ἐγένετο ὁλος ἰδιώτης. Τοῦ δὲ Σωκράτους ἰρωτῆσαντος, ὡς εἰς εἰς γυμνάσιον ἰρωτῆσαι, εἰ τι παρ' αὐτοῦ ἔμαθιν, ὁ Ἀριστείδης ἀποκρίνεται, οὐχί· ἀλλ' οὐδὲν ἦπτον προώδυν, ὅτε συνῆν αὐτῷ· ἡ δὲ προκοπὴ καὶ ἐπιδοσις ἐγένετο θυμωσάτω τῷ τρόπῳ, ἀπλῆ ἐπιδοσις ὅτε ἦν ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ, ἐν ᾧ καὶ ὁ Σωκράτης, ἀλλ' οὐ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ· ἡ ἐπιδοσις ἦν μείζων, ὅτε ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ ἦσαν ἄμφω· ἐπὶ δὲ μείζων, ὅτε ἦν ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ, ἦκουεν αὐτοῦ λέγοντος καὶ ἔβλεπε πρὸς αὐτόν· ἔλκων δὲ, ὅτε ἀνέμεινεν, ἔβλεπε δι' ἀλλοτρίου· ἡ δὲ ἐπιδοσις ἦν ἡμεῖς, ὅτε παρεκλήθητο τῷ Σωκράτει καὶ ἦπται αὐτῷ.

Φαίνεται δὲ, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ Θεάγου ἤματι κατὰ τοὺς δέκατον ὄψαντο αἰῶνα καὶ λόγον ποιεῖται περὶ τοῦ μακροντισμοῦ. Ἀλλὰ ταῦτά εἰσιν ὅλως ἄνευ τῷ Σωκράτει καὶ τοῖς γνησίοις αὐτοῦ μακροντισμοῖς, ἐπιγενήματα ὅντα γυμνασίου μακροντισμῶν. Ὁ δὲ Lelut ὅμως ἦσαν εἴρηκα καὶ ὁσπυροὶ πολὺς μὲν· διὰ ταῦτα τῷ χωρίῳ τοῦ Θεακίτου συνεισέτασιν, ὡς εἰ μὴδεῖαν εἶχον πρὸς αὐτὸ διαφοράν, καὶ ἐξέγει συμπεράσματα μανικά. Οὐδὲν ὁμῶς, λέγει, σιγῇ παρελθεῖν, ὅπου αἱ δοξασταὶ καὶ αἱ ἐξουσίαι αἱ ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι δυοὶ γυναικὲς ἐξευνηθῆσαι ἔχουσι τὸ παρελθεῖν ὡς πρὸς τὴν φύσιν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτῶν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀληθεῖς μηχανὴν αὐτῶν ἀρχήν.

Ἄλλοι δὲ Σωκράτης οὐ μόνον φανταζόμενος θείας διεσθαι ἐπιρροὰς καὶ ἐμπνεύσεως καὶ θεῶν ἀκούειν φωνῆς, ἀλλὰ καὶ οἰόμενος, ἐκ τούτου, ἑμοῖαν κατέγειν ἐπιρροὴν καὶ μακροθύν ἐπὶ τε τῶν φίλων καὶ μαθητῶν καὶ σχεδὸν ἐπὶ τῶν ξένων, ἐπιρροὴν ἀνεξέστητον καὶ αὐτοῦ τοῦ λόγου καὶ τοῦ βλήματος, ἐπιμερούσαν διὰ διὰ τῶν τοίγων καὶ εἰς περιουσίαν κατὰ τὸ μέλλον ἡ ἦπτον ἱκανῶς. Οὐδὲν τούτων παραδοξότερον δοῖσται τις ὅταν οὐδ' ἀνοητότερον καὶ χαρκτηριστικότερον σημείον μανίας· οὐδ' αὐτοὶ οἱ παρασθητικοὶ (hallucinated) οἱ ὅτι τὰ ὅμματα ἡμῶν ἐν τῷ νοσητικῷ πνεύματι καὶ λαμβάνοντες μακροθύν φωνικὰς τε καὶ μακροντικὰς καὶ λαμβανόμενοις ἐπιρροὰς, ἄλλως ἢ ὡς ὁ Σωκράτης ἐκτρέφοντα, οὐδ' εἰσι κατὰ τοῦτο παραρροῦντες αὐτοῦ. Ταῦτά εἰσιν ὅλως ἐν τῷ Σωκράτῳ ἐκτρέφοντα· ἀλλ' εἰρησθῶ ἅπασι, ὅτι ἡ ἐκτρέφεισιν αὐτῷ ἐστὶν ἡ τῆς ἀληθείας. Πολλοὶ γὰρ καὶ δεῖ, σὺ δὲ Lelut· μάλιστα παρακλῆγας

ἀπὸ τῆς ἀληθείας, τοὺς ἐν τῷ Θεάμῳ μύθους εἰτε ὡς ἀγνοῶς εἰτε ὡς ἄλλης αἰτίας ἐκλαμβάνοντες ὡς ἀλλοθίαν.

Ἡ ἄγνοια περὶ τούτων τοῦ Lelut ἐξ ἐκείνων ἐστίν, ὅτι ὁ Πλάτων πλημμελεστάτως καλεῖ καὶ ἀνοῖας (ιδ. σελ. 207)· ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς τοῦ Δαμιονίου τοῦ Σωκράτους οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχων περὶ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ πολλὰς τὰς κατὰ ἐπαυλαμύβειν· ὁ Σωκράτης εἰς, λέγει, δαίμονα, ἡκουε φωνῆν θεῶν προαγγέλλουσαν αὐτῷ τὸ μέλλον τὸ ἀπορῶν εἰς αὐτόν καὶ εἰς τοὺς φίλους αὐτοῦ, ἐπιτρέπουσαν δ' ἐστὶν ὅτε αὐτῷ προρρήται ποιῆσαι περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων, οἷον περὶ τῆς εἰς Σικελίαν ἐκστρατείας καὶ περὶ τῆς εἰς Ἰωνίαν, ἥς προείπε τὴν κακὴν ἐκβαλῆν.

Ἐκ τῶν χωρίων τοῦ Πλάτωνος εἰς τὰ τὸν Σωκράτη· μακροθύνει λέγων (Dæmonii c. 179)· αἱ δὲ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Σωκράτους καὶ ἡ Ἀπολογία, συνταχθεῖσα κατὰ φαντασίαν καὶ κατ' ἀφηγήσεις ἄλλων, πολλὰ ἔχουσι χωρία ἐν οἷς λόγος περὶ παρασθητικῶν τῆς ἀκοῆς γίνεται, ἐν ἑλλαις λέξει περὶ τοῦ δαιμονίου αὐτοῦ.

Καὶ περὶ μὲν τῶν χωρίων τῆς Ἀπολογίας οὐδὲν λέγομεν, ὡς οὐδεμίαν ἐχόντων σπουδασιότητα, ὡς τὰ τοῦ Θεάγου, τῆς Ἀπολογίας νόθου ἐξελεγχμένης· ἐν δὲ τοῖς Ἀπομνημονεύματι οὐδεμίαν φράσιν ὑπέρκει παρασθητικῆς ἀκοῆς ὑπαυρῶντο, τοῦ Σωκράτους αἱ λέγοντες, τὸ δαιμόνιον σημαίνειν ἢ προσημαίνειν, ἡ ἐναντιοῦσθαι, ὅτι μετρηματιζόμενον δηλοῖ, ἐπὶ τὸ αἰὶν, ὁ θεὸς προσημαίνει τῷ Σωκράτει τί χρὴ ποιεῖν καὶ τί μὴ· ἀλλ' ὁ Lelut, ὡς εἶδον, συγχεῖ τὴν φωνὴν τῷ δαιμονίῳ ἐκλαμβάνει τὸ συναρπάζον, ὡς παρασθητικῆς ἀκοῆς, καίτοι παρὰ Σωκράτη οὐδεὶς λόγος περὶ φωνῆς.

Ἐκ δὲ τῶν τοῦ Σωκράτους μεταβιβάζει εἰς τὰ τῶν μακροντισμῶν, οἷσιν κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν γόνων ρύοντα καὶ παρελθεῖν καὶ μυθώδη θαμβάζοντες ἐξετίθειν τὰ περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους ἐπὶ τὸ μὴθεῖστον. καὶ εἰ μὲν τοῦ Κικέρωνος ἀνέστη περὶ ἀτυχτικῆς τινος συμβέοντος τῷ Κικέρωνι παρακρούσαντι τὴν ἀτυχίαν τοῦ Σωκράτους, τῆς φωνῆς γενομένης αὐτοῦ, ἔκ δὲ τοῦ περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους τοῦ Πλουτάρχου τὰ παθήματα τινος τῶν μαθητῶν οὗσι παρακρούσαντες τὴν ἀποτροπὴν τοῦ Σωκράτους οὐκ ἐπὶ τὴν ἐμπέτησαν ὅδον ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἐβλάστησαν, καὶ ἡ συναντήσαντες γούρας κατεβόρωσθαι.

Ὁ Lelut τὰς προρρήσεις ταύτας τὰς διὰ τῆς

φωνῆς γενομένης δεχομένου ὡς αὐθεντικᾶς καὶ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, φρονεῖ μετὰ τοῦ Ἀπολλοίου, ὅτι ὁ Σωκράτης καὶ παραισθήσει τῆς ὁράσεως εἶχε· διότι ὁ Ἀπολλεῖος λέγει ὅτι πρὸς ἅπλως διὰ τῆς φωνῆς τὸ δαιμόνιον ἀπαλάμπτετο τῷ Σωκράτει· διότι πολλὰκις οὐκ ἦκουε φωνὴν τινα, ἀλλὰ θεῖόν τι σημεῖον προσεγένετο αὐτῷ· τοῦτο δὲ τὸ σημεῖον οὐκ ἄλλο τι ἢ ἡ μορφή τοῦ δαιμονίου, ὁρατὴ μόνον αὐτῷ, ὡς ἡ Ἀθήνη πρὸς Ὀμήρῳ τῷ Ἀχιλλεΐ.

Ἡ ἐρμηνεία αὐτῆς τοῦ Ἀπολλοίου ὅτι τὸ σημεῖον ἦν ἡ μορφή τοῦ δαιμονίου ὅλως ἡμартημένη ἐστὶ· διότι ὁ Σωκράτης ἥτῳς λέγει ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ ὅτι τὸ μὲν καὶ δαιμόνιον σημεῖον ἦν ἡ φωνή.

Τοῦτο λοιπὸν τὸ χωρίον, ἕπερ προφανῶς σαφρὸν ἐστίν, ὁ Lellut πᾶσι, πιστεύας κρίνει ἄξιον καὶ ἐξ αὐτοῦ τεκμαίρεται ὅτι ὁ Σωκράτης οὐ μόνον παραισθήσεως τῆς ἀκοῆς, ὡς περὶ τοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ὁψεως, ἴσως δὲ καὶ τῆς ἰσθῆς, καὶ ὅντως αἱ ἰσχυρίσεις αὐτοῦ, οἱ παρανοήματα, τὰ ποικίλα σημεῖα ἃ λέγειν ἐν ἰδέῳ, τοῦδε, οὐδαμῶν ἰδὼν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ Σωκράτης ἦν εἰς τὰ δύο ἢ τρία ταῦτα εἰδη τῶν ψευδῶν ἀντιλήψεων ὑποκείμενος.

Ἐπειδὴ δὲ δύο χωρία, τὸ μὲν τοῦ Ξενοφώντος, τὸ δὲ τοῦ Πλουτάρχου ἀντιλέγουσι πρὸς τὸ τοῦ Ἀπολλοίου, ὁ Lellut ἀγωνίζεται παρακάμψαι τὴν ἀντίρρησην ταύτην. Ἐν μὲν τῷ χωρίῳ τοῦ Ξενοφώντος (Ἀπομν. Δ, γ', 13) ὁ Σωκράτης διδάσκει ὅτι τὸ ὑπέρτατον ὄν καὶ ἄλλοι θεοὶ ἀοράτως ἐνεργοῦσιν· αὐτὶ δὲ τὰ λεηθῆ λέγου (τοὺς θεοὺς προσημάνειν τοὺς ἀνθρώπους ἃ τε χρὴ ποιεῖν καὶ ἃ μὴ), καὶ οὐ γινώσκει, ἂν μὴ ἀναμένῃς, ὥς ἂν τὰς μορφὰς τῶν θεῶν ἴδῃς, ἀλλ' ἔλατ' αὐτοῖς τὰ ἔργα αὐτῶν ὁρᾶντι σέβεσθαι καὶ τιμᾶν τοὺς θεοὺς· ἐννοεῖ δὲ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ οὕτως ὑποδεικνύουσιν· οἱ τε γὰρ ἄλλοι ἡμῖν τὰ χαλὰ διδόντες οὐδὲν τούτων εἰς τοῦμαρξας ἐνέτας διδόνσι, καὶ ὁ τὸν ὅλον κόσμον συντάττων καὶ συνέχων, ἐν ᾗ πάντα καλὰ καὶ ἀγαθὰ εἰσι. Οὐδὲν σαφέστερον τούτων. Πι δὲ πρὸς ταῦτα λέγει ὁ Lellut· «Ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ ὁ σοφὸς Ἕλλην ποιεῖται λόγον περὶ τῶν μεγάλων θεῶν, τῶν πραγματικῶν θεῶν, οὐχὶ δὲ καὶ περὶ τῶν δαιμόνων»! Περὶ δὲ τοῦ χωρίου τοῦ Πλουτάρχου λέγει ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἀποδείκνυσιν ὅτι ὁ Σωκράτης οὐκ ἦν εἰς παραισθήσεως τῆς ὁράσεως ὑποκείμενος. Ἰδωμεν τί λέγει τὸ χωρίον· λαλεῖ ὁ Συμμάχος ὁ περίεργότατος τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους καὶ διὰ τῶν ἐρωτήσεων αὐτοῦ προκαλῶν, εἴπερ τις καὶ

ἄλλος, λόγους καὶ συζητήσεις, ὡς φησὶν αὐτὸς ὁ Σωκράτης ἐν τῷ Φαίδρῳ¹. Οὗτος καὶ περὶ τοῦ δαιμονίου ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει τὸν Σωκράτην, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐτυχεν ἀπαντήσεως· αὐτὸς δὲ (Συμμάχος) Σωκράτη μὲν ἔφη περὶ τούτων ἐρῶμενος ποτε μὴ τυχεῖν ἀποκρίσεως, διό μὴ² αὐτὸς ἐρῶναι· πολλὰκις δ' αὐτῷ παραγενέσθαι τοὺς μὲν δι' ὄψεως ἐντυχῖν θεῷ τινὶ λέγοντας, ἀλαζόνως ἡγομένῳ, τοὺς δ' ἀκούσαι φωνῆς τινος γάσσουσι προσέχοντι τὸν νοῦν, καὶ διαπυθνασμένῳ μετὰ σπουδῆς. Ὅθεν ἡμῖν περιστατο, σκοπομένους ἰδίᾳ πρὸς ἀλλήλους, ὑπονοεῖν, μὴ ποτε τὸ Σωκράτους δαιμόνιον οὐκ ὄψῃς, ἀλλὰ φωνῆς τινος αἰσθῆναι, ἢ λόγου νήσις εἴη, συνάπτοντος· ἀτόπῳ τινὶ πρόφῳ πρὸς αὐτὸν ὥσπερ καὶ καθ' ἑαυτὸν οὐκ ἐστὶ φωνή, λόγων δὲ τινων δόξας καὶ νοήσεις λαμβάνοντες, οἰοῦνται φεγγαρομένῳ ἀκούειν.

Ἐκ τούτου τοῦ χωρίου μαθόντες, ὅτι ὁ Σωκράτης τοὺς λέγοντας ὅταν τινὰ θεῖον ἰδῇ ἀλαζόνως ἡγείτο, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι αὐτὸς οὐκ εἶχε παραισθήσιν ὁράσεως οὐδὲ εἶδε ποτε θεῖον ἢ τοῦ ἡ δαιμόνιος· διότι ἄλλως οὐκ ἂν ἡγείτο ἀλαζόνως τοὺς λέγοντας ὅταν τινὰ θεῖον ἰδῇ· ὁ δὲ Lellut ἀξιοῖ τὸ ἐναντίον, ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Πλουτάρχου οὐκ ἀποδείκνυσιν ὅτι ὁ Σωκράτης οὐκ ὕψιστον καὶ παραισθῆσιν ὁράσας.

Ἄλλ' ἡμεῖς νεκρόμεν ἐν εἰ τῶν εἰρημένων ἀρκούντως ἐγένετο καιρόν, ὅτι τῆς παραισθήσεως τῆς ἀκοῆς ἔξαιρουμένης, ἃτε ἐπὶ χωρίῳ τῆς Ἀπολογίας ἀναμνηστικότητος στηριζομένης, ἦν ὁμοῦ καὶ ἡμνηνέαι, πᾶσαι αἱ ἄλλαι κρίσεις καὶ ἀποδείξεις τοῦ Lellut σαφῆς εἰσι καὶ πολλὰκις παρλόγουσι· τοιαυτὴ ἡ περὶ παραισθήσεως τῆς ὁράσεως, ἡ περὶ τῆς ἀφῆς, ἡ περὶ τῆς καταληπτικῆς παραισθήσεως τοῦ Σωκράτους πρὸς τὸν ἥλιον ἀσκαρδαμυκτὶ ἀτακίζοντος, ὡς ποιοῦσιν οἱ μαυκακοί. Τοιαυτὴ ἡ κρίσις ὅτι τὸ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους ὡρασιμὸς ἐστὶ δαίμων, τοιαυτὴ ἡ κλιμαξὶς περὶ τῶν παθολογικῶν αἰσθήσεων τοῦ Σωκράτους τοιαυ-

1) Ὁ Σωκράτης ἐπαίνων τὸ φιλόλογον τοῦ Φαίδρου λέγει ὅτι πάντων τῶν ἄλλων ὑπέρτερός ἐστι, πλὴν Συμμάχου τοῦ Θηβαίου. «Θεός γ' ἐπὶ τοὺς λόγους, ὁ Φαίδρος, καὶ ἀτακίζεις θαυμάσιος. Οἴμαι γὰρ ἐγὼ τῶν ἐπὶ τοῦ σοῦ βίου γεγονότων μὲν ἄρα πλείους ἢ αἱ πεποιθμένας γενεήθηαι ἥτοι αὐτὸν λέγοντα ἢ ἄλλους ἐν γέ τῳ τρόπῳ προσαναγκαζόντα. Συμμελὴν Θηβαίων ἐξαίρῳ λόγου, τῶν δὲ ἄλλων παμπλὺν κρατεῖς».

τη ἡ κρίσις, ὅτι ὁ Σωκράτης ἐπίστευεν ὅτι ἡ δύναμις τοῦ δαιμονίου αὐτοῦ μεγάλῃ, ἐνεργούσα καὶ μακροβίη ἐπὶ τῶν φίλων καὶ μαθητῶν.

Ἄλλ' ἴσως ἐν τοῖς ἐπομένοις ἐπιχειρήματα πιθανώτερον εὐρήσκειται καὶ ἀποδείξεις ἀσφαλτοτέρας. Ἐξετάσωμεν οὖν καὶ τὸ λοιπὸν μέρος τὸ περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους πραγματευόμενον, μεταφέροντες εἰς αὐτοῦ τὰ κυριώτερα.

Ὁ Lelut ἰσχυρὸς ἐν τῇ πεποιθήσει τῶν ἰδίων αὐτοῦ κρίνει καὶ τινὰς γνώμας ἀρχαίων τε καὶ νέων περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους: «Οἱ εἰμηνότερον, λέγει, περὶ Σωκράτους κρίνοντες ἐστὶν ἐν τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νέων, ἐν κεραιαίῳ ἔργῳ, ὅτι αἱ ἐμπνεύσεις τοῦ δαιμονίου αὐτοῦ, πρὸς τὸ τοῖς ἰσχυρῶν μεταφορικῶς ἐκπερρασκεῖναι, ὡς ἐν ἄλλο ἦσαν ἡ ἐμπνεύσεις τοῦ ἐναρετωτάτου καὶ συνεστατάτου καὶ φρενοτάτου λόγου. Τοιαύτη σχεδὸν ἴσως ἡ γνώμη τινὲς τῶν διαλεγόμενων ἐν τῷ κατὰ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους διαλόγῳ τοῦ Montaigne: «Οἱ γὰρ, ἔφη ὁ Γαλαξιδωρὸς, ὁ Θεόφραστος, τὸ Σωκράτους δαιμόνιον ἴδαν καὶ ἐπὶ τῇ ἐσχημένῃ δυνάμει, οὐχὶ τῆς κοινῆς μόνον ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν ἀνδρῶν πείρας βεβαιωσόμενον, ἐν τοῖς ἀλλόλοις καὶ ἀτεκμαίρουσι τῶν λογισμῶν ῥοπήν, ἐπ' ἧς γινώσκουσιν».

Τοιαύτη ἦν καὶ ἡ γνώμη τοῦ Montaigne, de Nendet, de Guy-Patin, de Faviot, de Charpentier, de Rollin, de Voltaire καὶ τινων ἄλλων νεωτέρων Παρισίων φιλοσόφων (Cousin). ὅλγοι δέ τινες τῶν νεωτέρων τὰς δαιμονιακὰς ἐμπνεύσεις τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου ὡς λαθεὶν ἀποτέλεσμα ἐξ ἄλλης τῆς κακῆς γυναικείας οἰονόμης, οἷον ὁ Διδορυτὸς καὶ Βαρβελμύς· ἵσαν ὡς δὲ λέγουσι πράγματα· ἀλλ' ἡ γνώμη αὐτῶν ἐν παρόδῳ ῥηθείσα μετὰ τινος διαταγῆς δι' Ἑλλησπιν ἀναπτύξεως καὶ ἀποδείξεων οὐδὲν εἶχε κύρος. Ἐτέρω δὲ ἐμπνεῖται νεωτέρη, καίπερ ἦσαν ἄληθης, ἡ μέλλον ἐκέρστος ἐστίν, εἰς ὃν δύναται τις περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους εἶπαι, ὅταν μὴ ἀνατρέχων εἰς τὴν μελέτην τῆς παθολογικῆς ψυχολογίας ἀμυρῶν τῶν μέσων πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν ἴδωιν. Ἡ γνώμη αὕτη ἐστὶν ἡ τοῦ Σταυρόπου λέγοντος ἐν τῇ καθολικῇ Ἱστορίᾳ περὶ Σωκράτους, ὅτι ἀπὸ ἡλικίας καὶ θρησκευτικῶν αἰσθημάτων τοῦ Σωκράτους ἦν τοσοῦτον ἀνεπτυγμένον, ὥστε, ὅτε αἱ κινήσεις μετὰ πλείονος ἐνέργειας ἐγίνοντο ἐπιστηνη-

ται, ἐφαίνοντο αὐτῷ ἐξ ἄλλης αἰτίας χωριστῆς οὐκ ἐξ αὐτοῦ προερχόμεναι, νομίζοντι ὅτι παρὰ τῆς μᾶλλον αὐτὰς ἡ παρὰ τῆς ἀκούει φωνῆς μᾶλλον ἢ ἐκτελεῖ πράξεις καὶ ἔχει συγκινήσεις, ὡς πηρὴ καὶ ὑποκείμενον ἦσαν αὐταὶ αὐτοῦ σὶ δυνάμεις. Τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ αἰσθάνεσθαι καλεῖ ὁ Stapler ὁπτικὴν ψυχολογικὴν ἀπάτην (illusion d'optique psychologique). Ὁμοιογνῆτον ὅτι ἀδύνατον ἦν μετὰ πλείονος αἰσθησμοῦ περὶ τῶν παραισθήσεων μεγάλου ἀνδρὸς ληλῆσαι· ἀλλὰ καίτοι ἡ ἐκφρασις λεπτή καὶ ὀρθή φανταίνεται, ἐν τούτῳ κείται ἡ πλάνη· διότι ὅπως αἱ ψευθεῖς τοῦ Σωκράτους ἀντιλήψεις ὡς ἐν ἀπλῇ ἀπάτῃ (illusion) ἢ μᾶλλον σφάλμα (méprise), τῇ καταστάσει λόγου πραγματικῶς ἀκεραίου συμβιβάζομενον, ὅτε ἵνα ὁ φιλόσοφος ὕψιστον αὐτὰς παροδικῶς καμψίμιστα ἐξελκυσθῇ αὐτὰς τοιαύτας οἰαι δυνάμεις ἦσαν, ὡς ἐστὶν ἴδαν ἐνίστοι ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς αἰσθητικῆς παραφροσύνης (folie sensoriale). Ἄλλὰ τὸ πρᾶγμα οὐκ εἶχεν οὕτως ἐν ταῖς παραισθήσεσι τοῦ Σωκράτους· διότι οὗτος, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Stapler ὁμολογῇ, ἐνόμιζε τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ ὡς μισμὸν πρόσωπον καὶ πραγματικόν, οὐ ἡ ἐνέργεια ἀπὲρ σχεδὸν διηνηκῆς. Καίτοι ὁ Σωκράτης τὰς κοινὰς ἠσπάζετο προλήψεις καὶ διαπιστομίας, τὸ προνόμιον τῆς θείας ταύτης ἀγωγῆς οὐχὶ ὑπελκυσθῆναι τοσοῦτον κοινόν, ὡς οἰεῖται ὁ Stapler, ἀλλ' ἴδιόν τι.

Ἀρ' οὐ ὁ Stapler τὰς καλῶς ὠρισμένας παραισθήσεις εἰδὸς τι ὁπτικῆς ἑγκεφαλικῆς ἀπάτης ὑπέλαβε καὶ ἐπετρέθη συμμαχικόν τινα κίνησιν συνδέσασιν αὐτὸν καὶ τοῦ ἀκεραίου καὶ καθαροῦ λόγου, ὅς ἐν τῇ τῶν πραγμάτων φρεσὶ οὐκ ἐστίν, οὐδὲ τὴν ἐκστασιν τῆς καταληπτικῆς οὐδ' ὡς εἶπαι παραισθήσεως κατὰ τὴν πολιολογίαν τῆς Ποτ' αἰτίας συμβῆσαν ἀποδέχεται ὡς τοιαύτην, ἀλλ' ὡς ἀποτέλεσμα σχεδὸν τεκτονικῶν διανοητικῶν συνθέσεων (concentration), ὅπως λογικῆς καὶ ἐκείνης, περὶ ἀδυνατονίης (διὰ τῆς ἰδ. σελ. 246), ὡς ἀκέρους ἀσθενείας. Καίτοι δὲ ὁμολογῇ ὅτι ἡ πᾶσις τοῦ Σωκράτους εἰς τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ ἐστὶν ἦν ἐνίστοι τῆς δαιδαλμομανίας καὶ τῆς ἰσχυρῆς φαντασίας (de la surperstition et de l'enl'ement), πόρρω ἀπέχει νομίζον τὸν Σωκράτη συνόψιν ἢ φαντασιώπληκτον (visionnaire), μαρτυροῦντες τῷ συγγράμει τοῦ Νέου Ἀναξάρχιδος εἰσέτι περὶ τοῦ δαιμονίου ὅτι λελογισμένη τις ἐστὶν ἰδιοτροπία ἢ ἐνδοεῖς διαστροφὴς τοῦ πνεύματος. Ἡ τελευταία κρίσις τοῦ Βαρβελμύ ἐστίν ἡ μόνη τῇ ἀληθείᾳ προσεγγίζουσα οὐχὶ δὲ καὶ

1) Ὅταν ὅμως μόνον περὶ τὴν παθολογικὴν ψυχολογίαν ἀσφαλῆται τις, κινδυνεύει πανταχόθεν ἔρριπτα μανίας, ὡς ἐστὶν ἴδαν ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Moreau La Folie et le Génie.

πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν περιλαμβάνουσα. Αὕτη καὶ μόνη δύναται καταληπτὸν ποιῆσαι τὸν Σωκράτη, τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ, τὰς δοξασίας αὐτοῦ ὅς καὶ τὰς τῶν γρόνων αὐτοῦ. (Démon de Socrate, σελ. 206—212).

Ὅτι ὁρθὸς ὁ Stapler κρίνει περὶ τῆς ἐν Ποιιδίᾳ βαθείας τοῦ Σωκράτους μελέτης ἡ ἐκστάσις ὡς συνήθως καλοῦσιν αὐτήν, ἀρκούντως ἀπαιτῶμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (ιδ. σελ. 246). καὶ δὲ τὰς ἄλλας παρατηρήσεις τοῦ Lélat πρὸς τὸν Stapler ἱστούμεν τὰ δέοντα παρακατιόντες.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Lélat οὐχ ὑπολαμβάνει τὸ λογικὸν τοῦ Σωκράτους ὁρμητικόν, περᾶται τὰ ὅρια διαγράφει τοῦ ὅτι ὡς ἔργος λόγου, καὶ πότε τὰ ὅρια ταῦτα ὑπερπλήθων ἀρτίζεται παρακαίει· ἀνθρώπους τις, λέγει, πάντα τὸν βίον αὐτοῦ διανοσάτω ἐκτός τοῦ κινεῖν ἁπάντων, ιδιότροπος ὢν τῇ συμπεριφορᾷ αὐτοῦ, τοῦ ἡλίου, τῆς δοξασίας, ἣ ἐν μέρει ταις ιδιότροποις ταύταις ὑποκείμενος, μὴδὲν ποιεῖτω, μὴδὲν λέγειτω, μὴδὲν ἀσπετέσθω, ὡς οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων διαγέτω οὕτω διὰ κενοδοξίαν ἢ ὑπερρᾶνεια ἢ διέλκην, διὰ συνέσει ἢ διὰ πάντα ταῦτα, ἣ τέλος δι' ἑσφαλὸν τινὰ ιδιότροπιαν ἀρ' αὐτοῦς ἐρηγνυομένην· ἂν τὸ πρᾶγμα μὴ περιττὸν γωρῇ, ἂν ὁ ιδιότροπος καὶ παρᾶξενος οὗτος ἄνθρωπος μὴ σκέπτεται μὴδὲ λέγῃ καὶ πράττῃ ἄλλως, ἢ ὡς ἡμεῖς ἐν τισι περιστάσεσι τοῦ ἡμετέρου βίου ἐκπεψμέμεθα, ἐλαχίστα μιν καὶ ἐπρόξενον, κατανοοῦμεν τὴν κατάστασιν ταύτην, οὐκ ἐπιδόμεν τὸν ἄνθρωπον καὶ ἴσως δυσμενῶς πρὸς αὐτὸν διακείμεθα, ἀλλ' οὐ καλοῦμεν αὐτὸν οὐδ' ἐπιτρέπει ἡ συνέσει καὶ ἡ ἀλήθεια καλεῖν αὐτὸν παρᾶφροντα, ὅταν μέλιστα ὁ λόγος ἢ περὶ τῆς δικαιοδικῆς καταστάσεως ἀνθρώπου, οὗ ἡ μεγαλοφυΐα ποιεῖ συγχωρεῖν αὐτῷ περισπασμούς (distractions) ἐνίοτε ἀταίους, περὶ ἀνθρώπου, ὅς ἴσως οὐκ ἄλλως δύνανται μεγαλοφυΐα εἶναι ἡ ιδιότροπος ὢν καὶ μέλιστα ἔστιν ὅτε ἐν τοῖς μικροῖς πράγμασι τοῦ βίου γέλοιος.

Ἡ Ἀνθρωπὸς τις ἀσχύτως κατεγέσθω διηγεῖται ὑπὸ πᾶθους διανοητικῆς ἐμμένου ἰδέας, ἀκολουθεῖται αὐτῇ διὰ πασῶν τῶν ἀρχαίων τοῦ βίου, ἐν πᾶσις ταις καταστάσεσιν αὐτοῦ τοσοῦτον ποικίλαις καὶ πολλῶν ἐναντίας· ἐπιπλανησάθω ἐνίοτε κερνὴν τὰ τακτικὰ καθέκοντα τοῦ πόλιτου, τοῦ πατρὸς καὶ αὐτοῦ τοῦ συζύγου· ἂν ἡ κρῆσις αὐτοῦ ἰσχυρὰ ἦ, ἢ καὶ περιστάσεις μὴ ὡς λίαν ἐναντία, ἢ ὁ σκοπὸς κατορθώσιμος ἢ ἡ ἐγγύς τοῦτο, ὁ λόγος αὐτοῦ

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ΄.)

οὕτω ἐκκρῆθη, οὐδ' ἔστιν ἰδεῖν ἐν ταύτῃ τῇ ιδιότροπῇ ἡ μέλλον ἐν ταύτῃ τῇ ἁλλοτρίᾳ διανοητικῇ συστορῇ, πρὸς ὅλην ἐνίοτε σκῆψιν ἀποβλεπούσῃ, οὐκ ἔστιν ἰδεῖν, λέγω, ἄλλο ἢ ἐπικίνδυνον ἐντασιν πνεύματος, ἣ γε ἄλλα ἐστίν, εἰ μὴ πάντοτε θαυμασμοῦ, τοῦλάχιστον τοῦ διακρίνοντος καὶ τῆς ἐπικεικίας ἡμῶν, οὐδέποτε δὲ ἀνευ παραλόγου ἀδικίας ὡς μανία λογισθῆσται. Προσφερόμενός τις τοιοῦτος ἀνευλαβὲς τρόπον πρὸς πάσας τὰς ἐμμένους καὶ ἀποκλειστικὰς ἰδέας (idées fixes et exclusives) καὶ τὰς ιδιότροπίας ἃς παρᾶγονται, κινδυνεύσει στερεῖσθαι τὸ ἀνθρώπινον γένος τὸν στέφανον αὐτοῦ, ἢ τὰ λαμπρότερα αὐτοῦ ἀνθη μῖαναι, καὶ δοῦναι τοῖς μεγάλαις ἀνδράσι κατοικίαν οὐ τὸ Πάρθενον, ἀλλὰ τὸ οἶκος τῶν μικρῶν οἴκων· διότι οὐδέ τις ἀνὴρ ὅντως περιρραγὴς ἐπὶ μεγαλοφυΐᾳ ἐν τέχνῃ τινὶ ἢ ἐν ἐπιστήμῃ, ὅς περὶ τινὰ εἰκόνα ἐπασχολεῖται ἢ ἰδέαν ἢ σφαιρὰ ἐμπνεύσει, ἢ περὶ ἀνακαλύψεως, διὰ πασῶν τῶν δυσχερῶν διερχόμενος, γεωόμενος πασῶν τῶν ἀπογοητεύσεων βίου ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀσπῆμα καὶ παραμύσμητον, κυμαίνόμενος μεταξὺ τῶν φρικτῶν ἀπενεργήσεων ψυχῆς διαπύρου, οὐδεὶς ἐστὶν ὁ μὴ παρᾶγών τοις τῶν συγχρόνων ὅμοιος καὶ ἔστιν ὅτε τῆς μεταγενεστέρης τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ περιττοῦ, παραγόμενος καὶ ἐπασχολήσεως μεγάλῃς ἰδέας, ὅπερ ὁ μὴ κατανοῶν πολλῶν εἰς πειρασμὸν ἔρχεται ὑπολαβεῖν αὐτὸ ἀνεκκοινοῦν τῇ συμπεριφορᾷ ἢ εὐθείᾳ τῆς ἡλιούτητος παρᾶξῃ μακρὰ πρὸς ἐπιπόνοισιν τῆς ἀπορνήσεως ταύτης εἰσὶ πολλὰ· οἷον ὁ πρῶτος τῶν Βροῦτων ὑπὸ τὸ πρίσχυμα τῆς ἡλιούτητος κρύπτων τὴν τιμωρίαν καὶ ἐκδιόξιν τῶν Ταρκυνίων· ὁ Ἀργυμυθὸς κρᾶζων ἐν ταῖς οὐδαῖς τῶν Συρακουσῶν κατὰ τὴν ἄνοιαν αὐτῶν, ὅτι ἔλυσεν τὸ πρόβλημα, καὶ μὴ ἀσθενήσας ὅτι Ρωμαῖος στρατιωτὴς ἔχει διαρρηχθῆ τὰ στήθη αὐτοῦ κτλ. . . .

Ἄλλ' ὀρεῖομεν μὴ ἀποκρίψαι, ὅτι μεγαλοφυΐα μέχρι τῶν ἰσχυρῶν ὁρίων προβάσκει, καὶ ὄργανον λίαν ἐντεταμένον διαγεμνόμενῃ, καὶ εἰς πᾶσαν βίαν ὁρμὴν παραδιδόμενην ἢ εἰς τὸν πυθμένα ἐισδύουσα τῶν ἐμπνεύσεων αὐτῆς, ἐγγὺς ἐστὶ τῆς ἀξιοσημνήτου καταστάσεως, ἥς τὸ ὄνομα ἐστὶν ὅτι ἐθόλη αὐτῇ.

Ἐν εἰς βῆμα πρὸς τὰ πρόσω καὶ τὸ ὅριον ἐγένετο ὑπερβᾶν καὶ ἀντὶ Γαλιλαίου ἔχετε Κέρδανον, ἀντὶ Μελίγγωνος Λοῦθρον, ἀντὶ δὲ Πλάτωνος Σωκράτη· καὶ ὅντως τοῦτο τὸ βῆμα ἐποίησεν ὁ Σωκράτης ὑπερβαλὼν τὰ ὅρια τοῦ λόγου. Ἡ ἀποκλειστικὴ, ζωηρὰ, διάπυρος

καὶ ὀφλήῃ ἰδίᾳ, ἢ πρὸ μιᾶς τῆς τε ἰδιοτροπίας καὶ τῆς παρὰ φύσιν, ἐξ ᾧ αὖτις καὶ ἐξ- γίνεται τὸ θετικὸν τῆς μεγαλοφροσύνης, καὶ τὴν συστροφὴν, ἥτις ἐπέβαλε τὴν σιωπὴν τοῦ σεβασμοῦ, ἢ ἰδίᾳ, λέγω, αὐτὴ ἡλλαξέ φρονί, τὸν χαρακτῆρα ἀποδυνάμεισεν αἰνός, φωνῆς, πρὸς ματος ἐν λόγῳ ἰσωτερικῷ. Ἐνσωματωθῆ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, verbum caro factum est, καὶ ἡ θυσία ἐτελείθη· ἡ δὲ ἀνθρωπότης ἡ ἐπιτεραστικὸς ἐργὸς ὕψους καὶ δημιουργοῦ λόγος σιμωνομένη, οὐδὲν ἄλλο ἔχει νῦν πράξις ἢ καλῶς καὶ τὸ αὐτῆς πρόσωπον καὶ θρηνησάμεν τὴν ἀνεπανόρθωτον ἀπολείπει ἐνός τῶν ἐνδοξοτάτων αὐτῆς τέκνων.

«Τοιοῦτον τὸ συμβῆναι τῷ Σωκράτει πάλημα· ἦτι τὸ κατ' ἀρχῆς ἦν αὐτῷ ἀκατάχρητος ὁ καλὸς βασιλεὺς πεπαιθῆς, ἰδίᾳ πᾶσι ὥρας, ἔργου, τοῦ χρόνου προϋνόντος, καὶ μέγιστα ἐπὶ τῇ ἐπὶ τὴν ἀνθρώπου ἐνέργειαν, ἐξωτερικῇ καὶ ἐνὶ τῇ αἰσθησί, καὶ ἀνὰ ἀκριβοφροσύνη καὶ τῇ ὁρατῇ. Μὲν τὰς ἐμπνεύσεις τῆς συνειδήσεως ἡ ἡμετέρας καὶ ἐμπνεύσεις τῆς θεότητος ὁ Σωκράτης ἐκείνη τοῦ θεοῦ, τοῦ δαίμονος, τῆς φωνῆς, καὶ ἐν παντὶ τῷ σώματι ἡσθετο τὸν βρομῶν τὸν παρορμητικόν. Ἐκεί- φητο, ἐλάλησεν, ἐπράξε καὶ ταῦτα· ἐποίησεν αὐτὰ τίτλον δόξης καὶ ὑποσχεθῆναι ἐπὶ τῶν συγχρόνων, οἵτινες ἐπίστευσαν αὐτῷ, ἐπαύμα- σαν, θεοποιήσαν αὐτόν, καίπερ δόξας αὐτῷ πλεονεξία καὶ ὡς κληρονομία τοῖς με- ταγενεστέροις κατέλιπον τὴν θεοποίησιν τῆς νουοῦσης κεφαλῆς.

«Λέγεται μοι νῦν, λέγει, διασπαρῆσαι τὰ ταῦτα ἢν δυνατόν γενέσθαι, πῶς ὁ Σωκράτης ἡ πρώτη φιλοσοφικὴ κεφαλὴ τῆς ἀρχαιότητος, ἡδυνήθη ἐξολισθησάμενος εἰς τὸ γενέσθαι παχέριον, (il a pu se laisser devenir lou), πῶς οὐκ ἦ- σθετο ὅτι γίνετο, πῶς τοῦλάχιστον οἱ σύγ- χρονοι, οἱ φίλοι, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἀνδρὲς πε- φωτισμένοι, ἐπιστήμονες, φιλόσοφοι, οὐκ εἶδον τί ἦν ὁ συμπλοκὴν καὶ διδασκαλίας αὐτῶν, οἷοι ὅτι ἡ διφυρὴ αὐτοῦ ψυχολογία, εἰ προ- κάλει τὸν θαυμασμόν, προκάλεσε ὁσάκις τὴν ἐκπληξὴν καὶ τὸν οἶκτον. Αἱ ἀποδείξεις αὐταὶ ἔσονται λίαν εὐκόλως, διότι φυσικῶς ἐκ τῆς ἐξ- τέσεως ἐξέρχονται τῶν γενικῶν λόγων τῆς ἐπο-

χῆς καὶ ἦν ἔξω ὁ Σωκράτης, καὶ μέγιστα ἐκ τῆς τῶν θρησκευτικῶν ἰδίων.

Ὁ σοφὸς Λέλιος εἰσέρχεται εἰς τὴν ἀφήρησιν τῆς ἀρχῆς, συστάσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς πολυθείας ἐν Ἑλλάδι, συγγένειαν τῶν νέων θεω- ρίας τῶν Νεοπλατωνικῶν μετὰ τὴν ἀρχαίαν. Θυμίζον τῆς πολυθείας, λέγει, ἐστὶν ἡ φυσικὴ διάθεσις τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τῇ νηπιότητι μέγισ- τα τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ, τοῦ ἀνάγκην πάντα εἰς ἐμφύχον αἰτῶν· πάντα οὕτως ἀπέβησαν θεοὶ οἱ δι' Ἑλλήνας πᾶσαν τὴν φύσιν ἐπλήρω- σαν θεοτήτων· ὁ οὐρανὸς, τὰ ἀστρα, ὁ ἀήρ, ἡ γῆ καὶ αἱ ῥεῖαι αὐτῆς, ἡ θάλασσα, τὰ ὄρη, αἱ κοιλάδες, τὰ δῶρα, οἱ ποταμοὶ, αἱ πηγαὶ κατὰ ἥσαν μετὰ τῶν.

Ὅτε οἱ φιλόσοφοι Πυθαγόρας, Ἀναξαγόρας, Σωκράτης, Πλάτων ἤρξαντο τοὺς θεοὺς πνευ- ματικωτέρως ποιεῖν διαφόρους ἐποικησαντο τῆς τῶν θεοῦ, διατάξαντες κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον· τὴν πρώτην τάξιν ἀπένεμαν θεῷ τινι ἀπείρῳ, ὃν πολλὰς συνέχον τῇ ἑκατομῇ, οὐκ εἰδότες τί σχῆμα καὶ τί σῶμα ἀποδοῦναι αὐτῷ· τὴν δευτέραν τάξιν κατέβαλον τὰ δῶρα, τὸ πῦρ, ὁ αἰθήρ, ὁ ἀήρ· τὴν δὲ τρίτην κατέ- βαλον ὁ πολυμαγνὴς ὄχλος τῶν ἀληθῶν καὶ ἀν- θρωπομορφῶν θεῶν μέγιστον τε καὶ μετρίων καὶ μικρῶν καὶ λίαν μικρῶν.

Ἐδῆσαν εὖρειν τρόπον συγκαίνωσιν τῶν θεῶν τούτων τοῖς ἀνθρώποις, ὥπως τὰς δεή- σεις αὐτῶν καὶ τὰ σεβάζματα δίδωνται καὶ παρὰ φύσιν αὐτοῖς συμβουλὰς καὶ ἐπιταγὰς. Ἐπὶ τούτῳ δὲ τῷ σκοπῷ οἱ φιλόσοφοι ἐπλή- ρωσαν τὸν ἀέρα θαυμάτων, οἵτινες νέον εἶδος ὡς εἰσι γεννηθέντες ἐκ θεῶν καὶ γυναικῶν, ἀνέστησαν, ὡς οἱ θεοὶ, καὶ εἰς πᾶν ὑποκείμε- νοι, ὡς οἱ ἄνθρωποι. Τῶν μετῴτων τούτων με- τὰ τῶν θεῶν καὶ ἀνθρώπων ὁ ἀριθμὸς ἦν ἀπείρος· ἐξ αὐτῶν οἱ μὲν ἦσαν ὡρασμένοι ἐκαστὸν ἄν- θρωπον ὡς ἀγαθοὶ ἢ κακοὶ δαίμονες, οἱ δὲ ἔχον ἄλλας λειτουργίας τῶν τούτων ἦσαν καὶ

1) Οὗτοι οἱ φιλόσοφοι, π. π., ἐπ' αἰρήσαντο διδά- ξαι τὸν θεόν, διότι ὑπάρχει παρ' Ὁμήρου καὶ Ἡ- σίοδου (18, § 16, 20—21), εἰτε τούτοις ἐκεί- νων περὶ ἀγγέλων μετατῶν θεῶν καὶ ἀνθρώπων, διότι δ' Ἑρμῆς καὶ ἡ Ἰρις χρησιμεύουσιν ὡς ἄγγε- λοι παρ' Ὁμήρῳ μετατῶν θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Ὁ δὲ Ἡσίοδος λέγει ὅτι αἱ ψυχὰς τῶν ἀγαθῶν ἄνθρω- πῶν μετὰ θάνατον γίνονται ἀγαθοὶ δαίμονες, φύλακες τῶν ἀνθρώπων· οὗτοι οἱ φιλόσοφοι σῶμα τῷ θεῷ δοῦναι ἐφρόντισαν, κρηρυθίνοντες κατὰ τῆς ἀνθρωπο- φίας τῶν θεῶν. (18, § 28, σελ. 420).

1) Ἡ ψυχολογικὴ αὕτη ἀλμύρα τῶν παρορμη- σίων τοῦ Σωκράτους ὅλως παντασιώδης ἐστίν, ὡς ἡ ἐξῆς, περὶ ἧς γίνετο λόγος ἐν σελ. 250—255.

2) Τὰ ἀνάγκη λέγει ὁ Πλάτων καὶ ὁ Γρό- τιος (16, σελ. 230—240).

ἄλλοι δαίμονες, αἱ ψυχὰς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, μετὰ θάνατον θεωποιοῦνται.

Ὁ Lelut ἱππαινέ τοὺς φιλοσόφους δι' ἣν ἐπιπλοήσαν μεγάλην εὐεργεσίαν τῇ ἀρχαίᾳ κοινωνίᾳ, διότι ἀντὶ τῶν χωρίων καὶ συμπτωμάτων θεῶν ἐπλήρωσεν καὶ αὐτὸν ὃν ἀνέπνεον ἀέρα κοιτιδῶν πνευματικῶν (demi-esprits), ἐξ ὧν τὰ μέγιστα ὠδήγησεν καὶ φύλακας, τὰ δὲ πονηρὰ καὶ κακὰ ὀλίμωσι¹. Τῆς δὲ θεωρίας ταύτης τῆς περὶ δαιμόνων, τῶν ἀναγκῶν τούτων μετὰ τὸν μετὰ τὸν θεὸν καὶ ἀνθρώπων, τὸν Σωκράτη ἡγήσεται, αἰετὶ πατέρα, τοῦλάχιστον ἀνέδοχον, ὡς πάντες, σφιδόν οἱ διὰ λόγου τοῦ Πλάτωνος μακρυοῦσι παλαιότητι δι, λέγει, ὑποστρέψαι τὴν θεωρίαν ταύτην, διὰ τοῦ ἀξιωματικῶς τὸν πεποθήσαν αὐτὸν, ἐκ τῶν ἐξῆς. Ἡ δίκαιος αὐτοῦ ἀνακρινόμενος ἐν τῇ εἰσβολῇ τρεῖς καὶ ἐν τῇ πίστει εἰς νεώτερος χρησμούς, εἰς δαιμόνια, φύσει περιέργως καὶ καυστικῇ καὶ ἐρεθισμένη ὑπὸ ἐμπνεύσεων ἐκ τῆς μενεαῆς ἡλιαίας ἀρξαμένην, ἐξήγησε λίαν πρώτως καθεῖν πῶς οἱ θεοὶ κατεργάζονται τοὺς ἄνθρωποις, τὰ ὄνεια, τὰ θύματα, καὶ πῶς ἐν αὐτῇ γεννῶσι τὰς ἐμπνεύσεις καὶ τὰς προφητείας.

«Οἱ θεοὶ, οἵους ἐνόμειν ὁ Σωκράτης, οὐκ ἠδύνετο περὶ μικρὰ πράγματα τυρβάζειν, περιοριζόμενοι ἐν τῷ τοῦ κόσμου διοικῆσει, μεταχειριζόμενοι δὲ διὰ τὰ ἄλλα μέσους, ἀρχαίους ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον, αἰσθητοὺς δὲ τῇ ἀκοῇ καὶ τῇ ἀφῇ, ἡ δυνάμει ἄλλων βαθυτέρων καὶ ἰνδομυχοτέρων ἐντυπώσεων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πάντα σαφῆ γίνονται, τὰ τε γενικὰ τῶν χρησμῶν, τῶν θύματων, τῶν ὄνειρων καὶ πασιῶν τῶν ἄλλων τῆς θεότητος ἐπιφορῶν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τῶν κατοικῶν αὐτῆς, καὶ τὰ μερικὰ τῶν ἐμπνεύσεων τοῦ Σωκράτους² περὶ

τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν καθυκόντων τῆς ἡθικῆς καὶ περὶ τῆς ἐκκαθάρσεως τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν, ἀποτρίψας μύηται καὶ σκοπὸς τοῦ βίου αὐτοῦ ὑπὸ τῆς.

Διὰ ταῦτα εἰπὼν ἐν τοιαύτῃ καταστάσει οὐκ ἦν δυνατόν ἄλλως ἔχειν θρησκευτικὰς δοξασίας ἢ αἰεὶ εἶναι, οὐδ' εἰς ἄλλο ψυχολογικὸν τέλος καταλήγει ἢ εἰς ὁ ἀριστο: πολλῶν δὲ μᾶλλον οὐκ ἠδύνετο ἰδεῖν τί ἦν ὄντως καὶ τί λίαν πρώτως ἤρξατο εἶναι. Οἱτοὶ δὲ οἱ λόγοι ἦτοι αἱ περιστάσεις αὐταὶ τοῦ τύπου, τῆς ἐποχῆς τῆς θρησκείας καθ' ὅσους ὡς καὶ καταληπτόν διὰ τί οὐκ ἐφαίνετο οἷος ἦν, παραπρωτικῶς παρήγαγον ἄλλον ὅτι (fou alluciné), καὶ τοὺς ὅμοιους τῶν λίαν περαιομένων ἐκ τῶν συγγόνων αὐτῶν διότι τί ἐκτακτὸν ἦν ἐπὶ τοῦ συμπολίτης, ὁ φίλος, ὁ διδασκαλὸς αὐτῶν εἶχε κοινωνίαν τῇ θεότητι, οὐ ἡ διαγωγὴ ἦν ἀνομάτη, προσημασία, προσημασία καὶ βία;»

Τοιοῦτοι οἱ λόγοι, κατὰ Lelut, δι' οὓς ὁ Σωκράτης κατέληξεν εἰς παραρροσίνην καὶ οὐτε αὐτὸς ἠθελο τοῦτο οὐτε οἱ συγγονοὶ καὶ φίλοι αὐτοῦ. Ἀνακρινόμενος δὲ τὰ περὶ Σωκράτους καὶ τοῦ δαιμονίου λέγει τὰ ἐξῆς: «Ὁ Σωκράτης ἀνεκρῆν τοιοῦτος οἷον ἱππασεν αὐτὸν ἡ φύσις καὶ οἷον αὐτὸς ἐαυτὸν ἀνέ-

δαίμονος μέν, ὁ Σωκράτης, καὶ γὰρ πᾶν τὸ δαιμόνιον μετ' αὐτὸν ἐπὶ τοῦ τε καὶ θνητοῦ. Τίνα, ἦν δ' ἐγώ, δύναμις ἔχον; Ἐμνησθὲν καὶ διαπορηθεὶς τοῖς τὰ παρ' ἀνθρώπων καὶ ἀνθρώποις τὰ παρὰ θεῶν, τῶν μὲν πρῶ, δεινῆς καὶ θαύρας, τῶν δὲ τὰς ἐπιτάξεις τε καὶ ἀντιτάξεις τῶν θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ ἐν ἀμφοτέρων ἀναστρέφει, ὥστε τὸ πᾶν αὐτὸ αὐτῷ ἐνδοθεῖσθαι: διὰ τοῦτο καὶ ἡ μενεαῆ πᾶσι χωρεῖ καὶ ἡ τῶν ἐρῶν τῶν τε περὶ τὰς θύρας καὶ τὰς τελετὰς: καὶ τὰς ἐπαυρὰς καὶ τὴν μενεαῆν πᾶσι καὶ γοητείας: βίος δὲ ἀνθρώπου οὐ μόνον, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐπὶ πᾶσι ἡ ἐπιτάξις καὶ ἡ ἐπιτακτικὴ πρὸς ἀνθρώπους καὶ ἐργηγορὰ καὶ καθυβούσι: καὶ ὁ μὲν περὶ τὰ τοιαῦτα σοφὸς δαιμόνιος ἀνὴρ, ὁ δὲ ἄλλο τὸ σοφὸν ὡν ἡ περὶ τῶν ἑτέρων ἡ ἐργονία: τίνας βίβλας; οὗτοι δὲ οἱ δαίμονες πολλοὶ καὶ παντοδαποὶ εἰναι, εἰς δὲ τούτων ἐστὶ καὶ ὁ ἑρμῆς.

Τοιαύτη ἡ ποικιλιὰ θεωρίας περὶ δαιμόνων τοῦ Πλάτωνος: καίτοι δὲ ἡ μεταγενέστερα δαιμονολογία πολλὰ ἐξ αὐτῆς ἤρξατο, οὐδὲν δεικνύοντι δὲ ὁ Πλάτων ἐπίστευεν εἰς αὐτήν. Ἐν τῇ Τιμαίᾳ (σελ. 90) τὸν νοῦν καλεῖ δαίμονα ζῶοντα, δαίμονα τὸν ἀνθρώπου: «ὡς ἀρα αὐτὸ (τὸ κυριώτατον παρ' ἡμῶν εἶδος ψυχῆς, τὸν νοῦν) δαίμονα θεὸς ἐκείνῳ δίδωκε» (B. Zeller die Philosoph. der Griechen II, 1, σελ. 791).

1) Πρὸ τῶν φιλοσόφων οἱ ποιητὰὶ ἐμνησθέντες ἀγαθῶν καὶ κακῶν δαιμόνων (B. § 27, σελ. 120): ἡ δὲ ἀρχαία κοινωνία οὐδέποτε παρεδίδετο οὐδὲ ἀνεγνώρισε ὡς ἀβροῦν πίστεως τὰς περὶ δαιμόνων θεωρίας τῶν φιλοσόφων.

2) Ὁ Lelut ἀρτάνει νομίζοντι ὅτι ὁ Σωκράτης τῇ ἐν ἡμῶν γενικῇ πρόνοιαν τοῦ κόσμου ἀνατίθει τοὺς μεγάλους θεοὺς, τῇ δὲ μερικῇ ἐκείνου ἀνθρώπων τοὺς δαίμονας. Κατὰ τὸν Σωκράτη καὶ ἡ γενικὴ καὶ ἡ μερικὴ πρόνοια ἦν ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἡ τῶν Θεῶν, ὡς ἀρκούντων ἐν τοῖς ἐμφανέσι ἀποδίδεσθαι (B. σελ. 194—195: 201—202: 226). Ἡ δὲ ἀπαντοσία ἐν τοῖς Πλάτωνικαῖς διαλόγοις θεωρία περὶ δαιμόνων Πλάτωνικὴ ἐστὶν οὐ Σωκρατικὴ, ὡς ὁμολογεῖται οἱ καλεῖσθαι εἰδοτάς τῆν Σωκρατικὴν καὶ Πλάτωνικὴν φιλοσοφίαν. Ἐρεῖ δὲ ἡ θεωρία ὡς, ἐν τῇ Συμποσίᾳ σελ. 202: «Τὸ οἶν, ὡ Διοτίμα, (ὁ ἑρμῆς)

δειξεν ἐπασχολούμενος περί μίαν ἰδέαν, προσέ-
χων τὸν νοῦν εἰς ἓν σκοπὸν, εἰς τὴν βελτιώ-
σιν τοῦ ἀνθρώπου γένους διὰ τῆς μεταρρυσ-
μῆς τῆς λογικῆς, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς θρη-
σκευαίας. Οἱ λόγοι, αἱ πράξεις, ἡ ἀφιλοκρίεια,
ἡ πενία, ἡ μεγαλοψυχία, ἡ ἐγκράτεια, ἡ πολι-
τικὴ σταθερότης, ἡ στρατιωτικὴ ἀνδρεία, ἡ
ἐργασίαι καὶ ὁ πόνος αὐτοῦ, πάντα πρὸς τοῦ-
τον ἀπέβλεπον τὸν σκοπὸν τὸν ἐπιβληθέντα
μᾶλλον αὐτῷ ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτοῦ ἢ παρ' αὐ-
τοῦ ἐκλεγμέντῃ· οὐδένος τῶν καθηκόντων ὀλι-
γώρησεν, ὡν προεξήρχεν ἡ ἠθικὴ διδασκαλία,
πρακτικὴ μᾶλλον ἢ θεωρητικὴ, ἣν αὐτὸς ἐκαστῷ
περιποίησεν ὑπὲρ πάντων τῶν Ἀθηναίων, πάν-
τες τὰ ἀγαθὰ καὶ τίμια μεταχειρίζμενος μέγα-
λῃς τρυφῇ, συνοχῇ τοιαύτῃ πνεύματι· ἐ-
μῶν καὶ αὐτοῦ εἰς μεγάλας ἰδιοτροπίας λό-
γων, τρόπων, διαγωγῆς, διέκρινεν ἡδὴ ἰδιότρο-
πον καὶ ἐκαστῷ ἐμῶν αἰσθάνει τὴν καρτερίαν
εἰς τὸ ψῆμα καὶ εἰς τὸ θάλασπον, εἰς τὸ μέλισμα
τοῦ λοιμοῦ καὶ εἰς τὰς χρεῖας τῆς ζωῆς· ἐμῶν
αἰσθάνει τὴν ἀνὴρ τῶν ἐμπνεύσεων καὶ
τῶν ἰσοτερικῶν ὡρίσεων, ὡν ἡ ἀρχὴ ἦν ἡδὴ
ἐξ αὐτῆς τῆς γεννήσεως, καὶ ποιῆσαι αὐτὰς
τὸν χαρακτῆρα ὑποδύσασθαι τὰ ἐξωτερικῶν
αἰσθήσεων καὶ τοῦτο συνῆλθε τῷ Σωκράτει
ἔσθην ἐκστάσεις, σχεδὸν παρορμητικῆς καταλη-
πτικῆς, ὡς ἐν Ποιτιάδῃ καὶ ἄλλῃσι· ὁ ἴσμεν
αἱ ἐκστάσεις αὐταὶ ἔλαβον χαρακτῆρα παραι-
σθήσεων μᾶλλον ὡσιμῶν, συντομωτέρων καὶ
βαρυστοτέρων, παραισθήσεων τῆς γενικῆς ἐξ
ἰσωτερικῆς ἢ ἐξωτερικῆς, παραισθήσεων τῆς
ἀκνῆς καὶ πιδανῆς τῆς ὕψεως. Ὁ Σωκράτης
ὡλεῖται ἰδὼν τὴν τοῦ δαίμονος ἢ τοῦ
θεοῦ αὐτοῦ ἀρωγῆς, ἣν καταληπτὴν ἵπουν αἱ
ἐπικρατούσαι θρησκευτικαὶ δοξαίαι, καὶ ἥτις
ποιοῦσα ὡσαύτως αὐτὰς καταληπτὰς προήγα-
γεν αὐτὸν προποιοῦσαι αὐτάς. Ἐν καιρῷ τῆς
πραξιῆς, ἐν ταῖς ἰδέαις τῶν Ἀθηναίων, ἐν ταῖς
πιδαναῖς ἐπέχευε ὅτι μὲν ἄνω φανερὰ αἰτίας,
ὅτι δὲ ἕκ τις περὶ αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἢ ἐξ ἄλλου
προερχόμενος, καὶ ἵπεται ἡ οὐ κατὰ τὴν διέ-
ουσιν τοῦ περὶ αὐτοῦ ἢ ἐκ δεξιῶν ἢ ἐξ ἐναντιῶν
ἄλλ' ἐπέχευε μάλιστα, εἰ τὴν γνώμην ἤκουε τοῦ
θεοῦ, καὶ ἀποτρέπουσαν· αἱ γινόμεναι αὐτῷ
ἀπαρχομένης ἀπέβλεπον εἰς αὐτόν, ὅστις ἦν
ὅτι καὶ εἰς τοὺς φίλους, ὡς μαρτυροῦσι τὰ συμ-
βάντα τῷ Χαρμίδῃ, τῷ Κρίτωνι, τῷ Τιμάρχῳ
καὶ τῷ συνέδρῳ, τοῖς μελῆταις αὐτοῦ κατα-
βορβορωθεῖσιν ὑπὸ τῶν χοίρων, καὶ ἄλλα τοιαύ-

τα· ἄλλοτε τέλος τὰ προμνηνύμενα ἀπέβλε-
πον εἰς τὰ κοινὰ, αἷα εἰσι τὰ περὶ τῆς κακῆς
ἐκδόσεως τῆς ἐκτραπέας εἰς Σικελίαν.

Ἀἱ ψευδεῖς αὐταὶ ἀντιλήψεις ἢ παραισθή-
σεις τοῦ Σωκράτους, ὡς ἐμπνεύσεις τοῦ δαίμο-
νιου παρ' αὐτοῦ ἐκλαχθάνονται, ἤρξαντο τῆς
ἡλικίας προύσης καὶ τῆς πίστεως εἰς τὸν θεόν
ὡς παρίεν αὐτὰς ἐπιτανομένης. Τελευτῶν
μάλιστα ἐπίστανται ὅτι, τῇ ὁρίᾳ ταύτῃ ἀρωγῆς,
ἡδύνατο καὶ μακρῶς ἐπιτερεῖν ἐπιτανομένης
ἐπὶ τοῖς μελῆταις αὐτοῦ καὶ ἄνεν αὐτοῖς διὰ
τοῦ ἠθικοῦ τοῦτον μαγνητισμοῦ εἰς τὸν σκοπὸν
τῶν ἀναμωρρωτικῶν αὐτοῦ ἀγώνων. Αἱ ἀντιλή-
ψεις αὐταὶ καὶ ἡ πίστις αὐτῇ κατὰ τοὺς χρόνους
τῆς ἐσχατοῦς αὐτοῦ εἰς διαν καὶ τῆς κατα-
δικῆς ἦσαν τοσοῦτον ἰσχυρὰ, ὥστε ἀπέτρεψαν
αὐτόν τὴν ἀπολογία αὐτοῦ παρασκευάσαι καὶ
δεῖν τὴν τῶν δικαστῶν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐπένευ-
σαν δὲ εἰπαι πρὸς αὐτοὺς, ὅτι κινδύνῳ τῆς
ζωῆς αὐτοῦ οὐ παύεται φιλοσοφῶν.

Οὐδὲν παραδοξότερον, ἀλλὰ καὶ οὐδὲν βα-
ρυτέρον ὡς κριτήριον τῆς μακίας, ἢ αἱ πα-
ραισθήσεις αὐταί, αἰτίνας, διὰ τὴν διευθύναν
αὐτὸν πρὸς ἓν σκοπὸν, διὰ τὴν πορείαν καὶ
αἰτίαν καὶ διὰ τὴν περίστασιν, ὅτι καὶ ἔλον
τὸν βίον διαρκοῦσιν ἄνευ περιπλοκῆς ἀληθοῦς
μακικοῦ παροξυσμοῦ, εἰδὸς τι συνιστῶσι πα-
ραρροσύνης, ὃ δυνάμει αἰσθητικῇ καλίστι
παραρροσύνης (folie sensoriale ou percep-
tice).

Τοιαύται ἦσαν αἱ παραισθήσεις τοῦ Σωκρά-
τους ὡς καὶ ἄλλων μεγάλων ἀνδρῶν, τῆς
ὁμοειδῆς μάλιστα ἀναμωρρωτικῆς. Τρεῖς δὲ εἰ-
σὶ αἱ λέγει δι' οὓς ἔλαβον καὶ διετέρησαν τὸν
χαρακτῆρα τούτων· α') εἰγόντο τὸν αἰσθήσεων
τῆς παιδείας ἡλικίας οὐκὲν συνέχευε οὐσα αὐ-
τῶν· β') παρεδίδετο αὐταῖς ἀντίως, τὸν συγχο-
νισθῆναι δοξαίαν παντοσφόρων ἐπιτανομένων
τοῦτο καὶ περιβάλλουσιν ἐνέθῃ
καὶ θεῷ χαρακτῆρ. Ἐνθα καὶ αἰσθήσεις, αἷς
νὺν ἄλλο δίδεται ὡς αἷς αἱ ἐκτραπὴ γνῶ-
σεις περὶ μακίας τῶν χρόνων γίνονται, τοῦ Ἰπ-
ποκράτους π. γ. δὲ ἦν ἀντιλήψεις τῷ Σωκρά-
τει, οὐκ ἡδύνατο γνωστὸν κατὰ τῆς τοῦ εἰ-
δος τοῦτο τῆς αἰσθητικῆς μακίας· ἄλλως τε
καὶ τὸν φιλοσοφῶν ἀπορημαίνον· τὴν ἰλη-
θῆς μακία γένος ἐστὶ τῆς ἐξέλλου παρὰ τῆς
(fureur) διακρινόμενῃ τῆς Πυλκῆς μακίας, ἥτις
ἐκ θεῆς ἐμπνεύσεως, πρὸς δὲ ἀξιοσύνην
ἐστὶ σφόδρα παρὰ τὴν μὲν, οὐδέποτε δὲ
διὰ παντὸς μακικῆς ἀποδίδεται.

ἢ Ἐκ τῆς βιογραφικῆς ὁμοῦς περιλήψεως ἦν

ἐπονησάμεθα κατεδείχθη, ὅτι ὁ Σωκράτης ἦν ἀληθὴς παρρησιώων· διότι ἀν' ὑπάρχῃ ῥητός καὶ ἀναντιρρήτως χαρακτηρ τῆς μανίας, εἰσὶν αἱ παρενοήσεις (hallucinations) τούτστιν ἡ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐκείνην, ἐν ᾗ ὁ ἀνθρώπος θεωρούμενος ὑπὸ τῶν διαταραχῶν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τὰς ἰδίας αὐτοῦ ιδέας ἐκλαμβάνει ὡς αἰσθήσεις ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ ἐνεργειῶν τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων παρενοήσεις. Ὁ Ἀθηναῖος λοιπὸν φιλόσοφος παρὰ τὴν ἐπίμονον αὐτοῦ μέριμναν πρὸς ἠλιμύδα μὴ, ἢ δὴ ἰδεῶν, παρὰ τὰς παντοειδῆς αὐτοῦ ἀποτροπίας, ἴσως τεσσαράκοντα ἔτη τὸν αὐτὸν χρόνον περιεβλήθη τῆς παρενοήσεως χαρακτηρ. Ὡς τυχὼς διὰ τὴν δόξαν τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας, διὰ τὸν ἠλιμύδα τῆς ἡλικίας καὶ τὸ ἀχαιὸν τῆς ἀνθρωπότητος ἡ παρενοήσις αὐτοῦ ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς καὶ τῶν χρόνων, καθ' ἃς ἔζη ὁ Σωκράτης, διετήρησε τὸν αἰσθητικὸν αὐτῆς χαρακτηρ, οὐδαμῶς εἰς τὴν κατὰ τὴν ἀρετὴν γενικὴν καὶ ἀληθῶς μανικῆς παρενοήσεως μεταβάλλει. Ὁ Σωκράτης ἠδυνήθη οὕτω καθ' ὅσον αὐτοῦ τὸν βίον διατελεῖσαι ὡς ὁ ἀντιπρόσωπος καὶ ἀναντιρρήτως ὁ μαρτυρ, ἀλλὰ καὶ βεβαίως ἡ παραιοθητικὴ τοῦλάχιστον ἐκφρασίς τοῦ λόγου, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἀρετῆς.

Τοιοῦτον τὸ τελευταῖον συμπέρασμα τοῦ σοφοῦ Lélut, ὁ Σωκράτης καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον διετέλειται ὡς ἡ πρώτη κερὰ τῆς ὁρθοῦς λόγου, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἀρετῆς, καὶ ἡ νοσοῦσα καὶ παρέρχουσα κεφαλὴ τοῦ αὐτοῦ λόγου, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἀρετῆς. Ἀλλὰ πῶς ταῦτα συμβιβάζονται τὸν αὐτὸν εἶναι κρουστικὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ λόγου, καὶ οἰκτρὸν παρέρχουσα ἐκφρασίς αὐτοῦ; Τοῦτο οὐκ εἶδε γεννητὴ δισκαχυμὸν τινι μῆτοί ἡ παθολογικὴ αὐτοῦ ῥήτρα, ὅτι πᾶς παρανοήσιος καὶ παρέρχου, ἡμερησίαν ἢ; διότι τὸ πῆδον τῶν ἀσυνειδήτων ἢ αὐτομάτων τῆς ψυχῆς ἐνεργειῶν ἴσως εἶστιν. Ἡ συνειδήσις, ἵνα χρῆσθαι τῇ φράσει τὸν ψευτολογούντων ψυχολόγων, ἔχει τὴν ὡχρὰ αὐτῆς κλίδα (sa tache jaune) ὡς ὁ ἀμερικανιστρεφὴς γινώσκων τοῦ ὀρθολογίου ὡς ἡ δικαιοκραμένη ὅλης μικρὸν στί μόνον τῆς ὅλης ὅμως, οὕτω καὶ ἡ σφαιρὴ συνειδήσις μικρὰ τίς ἐστὶ μοῖρα τῆς ὅλης συνειδήσεως, ἐν ᾗ πολλὰ μόνον ἐν λαθρανόσῃ καταστάσει ἀνεπαίσθητα, ἕως δὲ ὅθῃ ἄρρηκτὰ καὶ γίνονται μέλημα τῆς σαρκοῦς συνειδήσεως. Οὕτω λοιπὸν ἐνεργεῖαι τινες τῆς ψυχῆς γίνονται αὐτομάτως ἄνευ τῆς βελήσεως καὶ τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ἔξ ὧν ἐστὶ καὶ τὸ ἀξιωματικὸν ἐκείνου πα-

ρὰδειγμα τοῦ μαθηματικῦ, περὶ οὗ ἐν τοῖς ἑμπεροσθεν (σελ. 232—233) εἶπομεν, ὅς τὴν λύσιν γεωμετρικῶν τινος προβλήματος ἀπέδωκεν ὑπερφυσικῶς τινι ὄντι. Εἰ δὲ ὁ μαθηματικὸς διετέλει πιστεύων ὅτι οὐα αὐτὸς ἔδωκε τὸ πρόβλημα, ἀλλ' ὑπερφυσικὸν τι ἐν ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὴν λύσιν, ἦν ἂν αὐτῇ διὰ τοῦτο ἔλασσον ὀρθὴ καὶ ἀληθής; οὐχί. Τοιοῦτόν τι δυνάμεθα εἰπεῖν καὶ περὶ τῶν ἰδεῶν καὶ κρίσεων τοῦ Σωκράτους, αἰτίνας, ὡς φωνὴ ἀποτρεπτικῆς, αἴφνης καὶ αὐτομάτως ἐνεργούντων τῇ λογικῇ αὐτοῦ ἦταν αὐτομάτοι καὶ ἀσυνειδήτοι ἐνεργεῖαι τῆς ψυχῆς, ὅπερ οὐδαμῶς ἐκώλυνεν αὐτὰς εἶναι ὀρθὰς καὶ λογικὰς καὶ ἀληθεῖς, ἔξ ἧς ὁρθὴ καὶ ἰσχυρὰ ὡμηνείαι· ὅστις οὐκ ἀνευκότως ἐκάλουν τινες αὐτὰς ἐμπνευστὶν ὀρθότητος καὶ ρευστοῦ λόγου, ὡς προσηγορῶν,

ἡ μόνη τοι πρόσθεν ἴδουσι τίθει φάος,
ἐν πράγμασι δαίμονας.

ἴσως ἡμέραν τινὰ ἡ ἐπιστήμη εὐρήσει τὴν προσήκουσαν λύσιν τῶν ἀσυνειδήτων καὶ αὐτομάτων τῆς ψυχῆς ἐνεργειῶν, ὁρίζουσα τὴν φύσιν καὶ τὴν γένεσιν αὐτῶν. Ἠδὲ ἀποπειρά τις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ἑδουάρδου Hartmann ἐν τῷ πολυκρότῳ αὐτοῦ συγγράμματι *Des Unbewussten* (ἢ *Ἀσυνειδήτου*), ἐν ἰδιοῖς κεφαλαίοις πραγματευσάμενος περὶ τοῦ ἀσυνειδήτου ἐν τοῖς συναίσθημασι, ἐν τῷ χαρακτηρ καὶ ἐν τῇ ἡθικῇ, ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ κρίσει καὶ παραγωγῇ, ἐν τῇ συστάσει τῆς γλώσσης, ἐν τῇ διανοίᾳ, ἐν τῇ συστάσει τῶν αἰσθητικῶν ἀντιλήψεων κτλ. Ἐν ποῦτος πολλά μὲν δοκοῦσιν ὀρθὰ εἶναι, πολλὰ δὲ παρατεταλμένα καὶ συζητήσιμα.

Τὸ ἀσυνειδήτον ἐν τῇ διανοίᾳ φαίνεται παράδοξον· διότι μέλημα τῆς διανοίας εἶναι αἱ ιδέαι, αἱ δὲ ιδέαι ἄνευ συνειδήσεως οὐ γίνονται· ἀλλ' ὅμως, ὡς εἶρηται (σελ. 232—234), ἡ δύναμις ἡμῶν πολλάκις ἐνεργεῖ ἀσυνειδήτως. Τὸ ἀσυνειδήτον ἐν τῇ ποιητικῇ μέλιστα καὶ καλλιτεχνικῇ καταρτίζεται δημιουργίᾳ· ἡ φαντασία τῶν ποιητῶν καὶ καλλιτεχνῶν ἐμμελεῖ τῆς ἔκστασις δυνάμεως, ἥς ἀνευ μεγαλοφυῶς οὐχ ὑπάρχει, παρέρχεται ὧν καὶ αἰσθητοποιεῖται τὰς ιδέας. Ἡ δύναμις αὕτη ἀνεξαρτήτως ἐνεργεῖ τῆς βελήσεως καὶ τῆς συνειδήσεως, ὡς φησὶ ὁ φιλόσοφος Schelling· ὡς ὁ τεγνίτης ἄνευ παρὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ ἀντίστασιν φέρεται εἰς παραγωγήν, οὕτω καὶ τὸ πραγματικὸν ἐν τοῖς καλλιτεχνικαῖς συλλήμασι παρίσταται ἄνευ τῆς συνεργείας αὐτοῦ. Πραγματικὸν ἐστὶ μόνον τὸ ἀσυνειδήτως γινόμενον ἐν πάσῃ νοεῇ

ρυσσέρησιν ἐν ταῖς σκέψεσιν, ἐν τοῖς λόγοις, ἐν ταῖς πράξεσι τοῦ Σωκράτους. Τοιοῦτος φῶλαξ ἡδύνατο υποσκάπτειν καὶ υπονομεῖν τὰ θεμελίαια τοῦ λόγου, ὥστε καταστῆσαι αὐτὸν παρέρρονα, ὡς διατινέται ὁ Lélut; Ὁ Σωκράτης κατὰ τοῦτο ἡμέραντες ἴσως, διότι, δι' ἄλλωσιν ἰκανῶν φυσιολογικῶν καὶ ψυχολογικῶν γνώσεων τῶν χρόνων αὐτοῦ, οὐκ ἡδυνήθη τὸν τρόπον τῆς ἀρχῆς καὶ γενέσεως τῆς φωνῆς ἐξηγηθῆσαι, ἥτις ἔργον ἦν τοῦ λόγου αὐτοῦ αὐτόματον καὶ ἀσυνειδητόν, καὶ οὐκ ἐξένοι καὶ θεῖον. Τοῦτο ἐξέρχεται ὡς ὁ Σωκράτης κηρυχθῆ περὶ χρόνων; Τότε καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτοῦ ποιηταὶ τῆς ἀρχαϊκότητος κηρυχθέντες παρέρρονες, διότι αἰσθανόμενοι ἀκούσαντες καὶ ζῶντες ἐν ταῖς ἐμπνεύσεσιν αὐτῶν (σελ. 262) ἐπιστάμενοι, ὅτι ὑπὸ τῶν θεῶν καὶ Μουσῶν ἐμπνέονται.

Ὁ Σωκράτης τὴν φωνὴν ταύτην ἐπέλεσε θεῶν καὶ δαίμονων σημείον ἕτε σημερινῶν αὐτῶν αἰ τὴν γῆν ποιῶν, ἀπέδωκε δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ γένεσιν αὐτῆς τῇ θεῇ ἐπιεικείᾳ ὡς λόγῳ κωϊκῆς αἰτίας. Οὐδὲποτε ὅμως τὴν φωνὴν ὠνόμασε θεῶν ἢ δαίμονων, ὡς συνήθως λέγεται, (ιδεὲ σελ. 235· 248), οὐδ' ἀπέδεγμεν ὅτι θεὸς τις ἢ δαίμων προσωπικῶς συνεικονῶνται αὐτῷ. Τοῦτο ταῖς ἠρησκεινταῖς αὐτοῦ δοξασταῖς ἀντίκειντο φρονούντες ὅτι οἱ θεοὶ ἐπιμένονται τῶν ἀνθρώπων ἀρχαὶ καὶ ἀρχαῖς ἐνεργοῦσιν. Οὐδὲ δαίμον ἀγαθὸς ἦν ἢ φωνὴ συγκοινωνῶν τῷ Σωκράτει, διότι ῥητὸς ἐν τῇ Ἀπολογία λέγεται ὅτι ἡ φωνὴ ἦν θεῶν καὶ δαίμονων σημείον. Οἱ ἀγαθοὶ δαίμονες εἴτε τῶν πύλων εἴτε τῶν πολιτῶν ἐκείνου (ιδ. § 33 σελ. 132) εὐμένως δέκνυντο καὶ παρείχον ἀγαθὰ, μὴ πέννυσι ταῖς πράξεσι τῶν προστατευομένων προσέχοντες; ἢ δὲ φωνὴ τοῦ Σωκράτους αὐστηρῶς ἐπέτρεπε καὶ ἐκούλιε τὰς κακὰς πράξεις.

Ἄλλα ὅσα λέγει ὁ Lélut περὶ θεῶν καὶ δαιμόνων οὐδὲν περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους ἀποδεικνύοντες, τὸ δὲ συμπέρασμα αὐτοῦ παρέρρονον· εὐαγγέλιον εἰπεῖν ὅτι ἐν τοιαύτῃ καταστάσει οὐκ ἦν δυνατόν ἄλλας ἔχειν ἠρησκεινταῖς δοξασταῖς ἢ ἃς εἶχεν, οὐδ' εἰς ἄλλο ψυχολογικὸν τέλος κατατρεχῆναι ἢ εἰς τὸ ἀρκέσασθαι (τὸ τῆς παρέρρονης δῆλον ἐστίν).

Ὁ σοφὸς ἀνὴρ παραλογίζεται καὶ παραπαίει δι' οὐδὲν ἐν τῇ ἀρχῇ (ιδ. σελ. 234) εἰπομένην λόγῳ καὶ μάλιστα διότι πολὺν χρόνον ἐν τοῖς φρονεομένοις κατατρέφας καὶ πολλῶν νοσησῶν κεραλαὶς ἰδίῳ οἶνῳ ἀστέκας καὶ νόον γνώας, καὶ μελετήσας τὰ τε ἄλλα στοιχεῖα τῶν φρονο-

βλαβειῶν καὶ τὰ παραιοθητικά, πῶς ἔλαστον γινώσκει, πῶς ἀναπτύσσεται καὶ πῶς κατατρεχέται, γενικοῦς τινας τύπους καὶ εἶδη φρονοβλαβειῶν συνέλαβεν ἐν τῇ νῇ καὶ ἐν ταῖς δεικτικαῖς κατέστρωσε. Τοῦτους λοιπόν, οὐχὶ τὰ κείμενα, ὡς λέγει, εἶχεν ὑπ' ὄψιν, καὶ ὅτε τὴν περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους βίβλον συνέγραφε διὰ προστίθηναι, ἀραιεῖ, παρερμηνεῖαι, παρερροῖ καὶ διαστρεβλεῖ, ὥπως φαντασιώδεις πλῆσθαι καὶ ἀπορώλιον ἰέρας Σωκρατικῆς παρέρρονης.

Κατὰ τὸν Lélut τὸ δαιμόνιον ἢ μᾶλλον τὸ μορμολύκειον τῆς Σωκρατικῆς παρέρρονης τοιαύτην ἔλαβεν ἀρχὴν καὶ πρῶτον.

Ὁ Σωκράτης κατ' ἀρχὰς ἔχειν ὁρμὰς ἀκαταστάτους, ἐμπνεύσεις, προαισθητά· αὐτὶ τὰ κατ' ἀρχὰς ἦν αὐτῷ ἀκατάσχετος ὁρμή, βαθιὰ πεπαιθῶσις, ἰδέα πάσης ὥρας, ἐγγίετο, τοῦ χρόνου προϊόντος, καὶ μάλιστα ὑπὸ τὴν ἐπὶ ἡμεραν διηγετικὴν ἐνεργείαν, ἐξωτερικὴ τῆς ἀκούης αἰσθησῶν καὶ ἀνευ ἀμειδιολίας καὶ τῆς βράσεως. Μετὰ τὰς ἐμπνεύσεις τῆς συνειδήσεως, ἔσθλῳ αἱ ἐμπνεύσεις τῆς θεότητος· ὁ Σωκράτης ἤκουσε τοῦ θεοῦ, τοῦ δαιμονίου, τῆς φωνῆς, καὶ ἐν πέντῃ τῷ σώματι ῥήματα τῶν βρυγμῶν τῶν κροσσῶν· (ιδ. σελ. 258· 260).

Ἐκ τίνος καίματος ταῦτα ἤρσαντο; ποῦ οἱ βρυγμοὶ τῶν κροσσῶν ἐν πέντῃ τῷ σώματι; Ταῦτα οὐκ εἰσιν ἀντιγεγραμμένα ἐκ τινῶν παθολογικῶν σημειώσεων τῶν φρονοκοιμῶν; ἄλλὰ χωρῶμεν· Ὁ Σωκράτης ἀγόμενος καὶ φερόμενος ὑπὸ τοῦ δαιμονίου αὐτοῦ ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, ἦν διατεθειμένος τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ ἐκλαμβάνειν ὡς φωνὰς ἠρησκεινταῖς αἰτίας· οὕτω τὸ κακὸν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὸν χαρακτήρα τοῦτον ὑπέσθη· ἡ ἰσχυρὴ, διέπυρος καὶ διατεταμένη ἰδέα πρὸς τὸ εἶναι φρεσίναι, ἐνσπαιρῶσθαι καὶ γίνεσθαι εἰκόνα, ἀκουστικὴ αἰσθησις, ὄντως τὴν τελευταίαν ταύτην ὑπέδρατο μορφήν, καὶ τότε ἔλαβεν ἀρχὴν αἱ παραιοθητικαὶ τοῦ Σωκράτους, ἥτοι τὸ εἶδος τῆς μᾶλλον ἀναμειβετικῆς μορφῆς· ὁ Lélut διακρίνειται ὅτι ἡ φωνὴ ἦν ἡ ὕψιστη καὶ τελευταία ἐκφρασις τῆς ἐνεργείας τοῦ δαιμονίου· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ φωνὴ ἤρξατο ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, ἐπεται ὅτι, εἰ ἡ παραιοθητικὴ τῆς ἀκούης τῆς παρέρρονης, ὁ Σωκράτης ἦν ἐκ παιδὸς παρέρρων. Τοῦτο τακτικῶς τὰ κύματα τοῦ Lélut, διότι πᾶσι παρερρῶν ἡδυνήθη τοιοῦτος γενέσθαι; διὰ οὐδαμῶς λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὸ κείμενον τῆς Ἀπολογίας, ἀλλ' αὐθιγῶς τὴν ἀρχὴν τῶν παραιοθητικῶν τιθεῖται κα-

МЕЧНИКОВА

τά τὰ τεσσαρακοστὸν ἔτος τοῦ Σωκράτους ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Παιδαίαιας· ἄρχεται, λέγει, ἱκανταίως καὶ παρορμητικῶς καταληπτικούς, ἀσκαρῶμακτὴ πρὸς τὸν ἥλιον ἀντιβῶν, ὡς ποιοῦσι μηχανικοὶ τινες πάσχοντες ἀνάγκης· αἱ ἐκστάσεις χαρακτῆρα ὑπεδύσαντο παραισθήσεων τῆς γενικῆς ἀρχῆς ἰσωτερικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς, παραισθήσεων τῆς ἀκοῆς καὶ τῆς ὀράσεως. Τὸ δαιμόνιον τράκοντα ἔτη ὑποσκάπτων καὶ ὑπονομεύων τὰ θεμέλια τοῦ λογικοῦ τοῦ Σωκράτους διέσεισεν αὐτὰ καὶ παρήγαγε τῆς παραισθήσεως· αὐταὶ δὲ προέκυψαν τῆς ἡλικίας ἠΐθεσαν καὶ μεγάλας ἐλαθὼν ἐπιδόσεις. Ἐν καιρῷ τραπέζης, ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ταῖς παιδείαις ἐπιτείν, ὅτι μὲν ἄνευ φανερῶς αἰτίας, ὅτι δὲ ἐκ τινος παρμῆς ἐξ ἑαυτοῦ ἢ ἐξ ἄλλου προερχομένου, καὶ ἵποιοι ἢ οὐ κατὰ τὴν διύθυνσιν τοῦ παρμῆς, εἰ ἐκ διδόντων ἢ ἐξ ἐκδιδόντων ἄλλ' ἐπέλεγε μέλιστα, εἰ τὴν φωνὴν ἤκουε τοῦ θεοῦ, αἱ ἀποτρίπτουσαν... Αἱ παραισθήσεις αὐτῶν τοῦ Σωκράτους, ὡς ἐμπνεύσεις τοῦ δαιμονίου περ' αὐτοῦ ἐκλεβανόμεναι ἠΐθεσαν, τῆς ἡλικίας, προέκυψαν καὶ τῆς πίστεως εἰς τὸν θεόν τὴν παρῶντα αὐτὰς ἐπιτενομένης· τελευτῶν μέλιστα ἐπίστευσε, ὅτι τῇ θεῇ ταύτῃ ἀργῇ ἔδωκεν ἐκὶ μακρόθεν ἐπινεργεῖν ἰσχυρῶς ἐπὶ τοῖς μακρῶς αὐτοῦ καὶ διὰ τὸν ἥλικιόν τοῦτο μακροπρόθεμον αὐτοῦ εἰς τὸν σκοπὸν τῶν ἀναμωρρωτικών αὐτοῦ ἀγώνων.

Οὐδὲν τούτων ἀληθές· πάντα μῦθοι φαντασιώδεις, ἡ ἀρχὴ, ἡ γένεσις, ἡ ἀνάπτυξις, ἡ ἐπίδοσις τῶν παραισθήσεων, ἡ ὑπονομεύσις καὶ διέσεισις τοῦ λογικοῦ μέχρι παραπροσόντης. Ὁ Πλούταρχος ἡ τις τῶν διαλεγόμενων ἐν τῷ περὶ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους διαλόγῳ λέγει ὅτι τὸ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους ἦν παρμῆς ἐξ αὐτοῦ ἢ ἐξ ἄλλου προερχόμενος· ἀλλὰ τὴν γυμνασίαν ταύτην γνώμην ἀποδομαζέει (ιδ. σελ. 240)· ὁ δὲ Lélut εἰσάγει καὶ ταύτην ὡς οὐκ ἔστιν τῆς παραπροσόντης τοῦ Σωκράτους. Πάντες οἱ μῦθοι, οὐς περιλαμβάνει, εἰς ἐνὶ ἐνδοκίῳ, ὅπως τὸ μαρμολοκίον τῆς Σωκρατικῆς παραπροσόντης καταστήρησον ἀπερῆλκτον τῷ πρωτοτύπῳ τῶν φρενοβλαβῶν πελατῶν αὐτοῦ, ὡς δαίμονισι τὸ ἐξῆς χωρίον, μητρευσθὲν ἦδη (σελ. 254). Ἄλλος ὁ Σωκράτης οὐ μόνον φανταζόμενος θεοὺς διέχεσθαι ἐπιρροὰς καὶ ἐμπνεύσεις καὶ θεῶν ἀκούων φωνὴν, ἀλλὰ καὶ, ἐκ τούτων, οἰόμενος ὅμοιον κατέχειν ἐπιρροὴν καὶ μακρόθεν ἐπὶ τῶν φίλων καὶ τῶν μαθητῶν καὶ σκεδόν ἐπὶ τῶν ξένων, ἐπιρροὴν ἀνεξέχτητον

καὶ αὐτοῦ τοῦ λόγου καὶ τοῦ βλέμματος, ἐπινεργῶσαν δὲ διὰ τῶν τοίχων καὶ εἰς περιοχὴν κατὰ τὸ μέλλον ἢ ἥττον ἐκτείνει. Οὐδὲν τούτων παραδοξότερον δύναται τις ὅραν οὐδ' ἀνοητότερον καὶ χαρακτηριστικότερον σημείων μαρτυρίας· οὐδ' αὐτοὶ οἱ παραισθητικοὶ (à la bon-heur!) οἱ ὑπὸ τὰ ὅμματα ἡμῶν πέμποντες καὶ λαμβάνοντες μακρόθεν φυσικὰς τε καὶ μαθηματικὰς καὶ ἐλευθεροτεκτονικὰς ἐπιρροὰς, ἄλλως, ἢ ὡς ὁ Σωκράτης, ἐκτρέφονται, οὐδ' εἰσι κατὰ τοῦτο παραπρονοήσαντες αὐτοῦ. Ἰαυτὰ εἰσὶν ὅλιγον τι ζωηρὰ τῇ ἐκφράσει, ἀλλ' εἰρησθῶ ἀπαξ ἔτι, ἡ ἐκφρασις αὐτῇ ἐστὶν ἡ τῆς ἀληθείας.

Ἐπὶ τοιούτων μῶθων στηρίζει ὁ Lélut τὰς ἀληθείας αὐτοῦ. Τούτο καὶ μόνον ἔχει πρὸς ἀνασκευὴν· ἀλλαγὴ δὲ δαιμονολογικῶς ἐξετάζει τὴν ψυχολογικὴν ἀνάπτυξιν τῆς παραπροσόντης τοῦ Σωκράτους (ιδ. σελ. 250) ἐκτρέφον ἀείκλι καὶ πρωτοτύπα. Ἐρῶ δὲ κατὰ τὴν ψυχολογικὴν κλίμακα ὁ Σωκράτης τὴν ἐκφρασὶν τῶν παθολογικῶν αὐτοῦ αἰσθήσεων παρήλλαττον. Ὅτε μὲν αἱ ψευδεῖς αὐταὶ αἰσθήσεις ἦσαν ἀπλῶς ἀόριστοι τῇ αἰσθητικῇ ἀγωγῇ πόρρωθεν τοῦ μεγάλου θεοῦ ἢ τῶν θεῶν, ὁ Σωκράτης ἔλεγε θεοῦ, θεοῦ, dieu, les dieux, le dieu des Delphes. Ὅτε δὲ ἡ αἰσθησις μερικωτέρᾳ καθίστατο καὶ ὁ θεὸς προσήγγιζεν, ὁ Σωκράτης ἔλεγε ὁ θεός, le dieu. Τοῦ θεοῦ ἐστὶ μέλλον προσεγγίζοντος, ὁ Σωκράτης ἔλεγε, τὸ δαιμόνιον, δαίμων· ἵνα ὅτε ἡ αἰσθησις καίπιν μέλλον ὀριζομένη, ἦν ἀπᾶντα (illusion) σχέσιν ἔχουσα πρὸς ἐξωτερικὴν τινα αἰτίαν· ταύτην ὁ Σωκράτης κατὰ τὸν εἰωθότα αὐτῶν τῶν ἡμετέρων ἡμετέρων μετὰ χειρὶζόμενος τὰς φράσεις, τὸ δαιμόνιον σημείον, le signe de démon(!), εἰς εἰσὼδες σημείον τοῦ δαιμονίου(!), δαιμόνιον εἰσαγάγει. Ἦθος, ὅτι ἡ αἰσθησις ὅπως εἰδικὴ καθίστατο, ὁ Σωκράτης τότε ἤκουε τῆς φωνῆς, καὶ τούτο ἦν ὁ ὕψιστος βαθμὸς τῶν παραισθήσεων· ἐνταῦθα ἀρχίζει ἡ παρατήρησις τοῦ φιλοσόφου, ἀναμωρρωτὸς πρὸς τὸν Lélut· «Est-ce que vous ne vous êtes pas demandé quelquelfois le quel était l'halluciné, de vous ou du maître de Platon, du maître de tout philosophe».

Κατ' ἀνάγκην πολλὰς ἐπινεργήσας εἰς τὰ αὐτὰ, διότι καὶ ὁ Lélut τὰ αὐτὰ ἀπὸ τῆς ἐκφράσεως ἐκτρέφει. Εἰτα ἐπινοησόμενος σαφὲς καὶ ψήλαρτόν, οὕτως εἰπὶν, παντὶ καταστήσει τὸ σαθρὸν τῶν ἀποδείξεων αὐτοῦ, μέλιστα δὲ τοῦτο, ὅτι ὡς κορονίδα ἐπέθηκε τῶν παρὰλογισμῶν αὐτοῦ, διακρινόμενος ὅτι ὁ Σωκράτης ἐποίησεν αὐτὰ τίτλον δόξης καὶ

ὑπεροχῆς ἐπὶ τῶν συγχρόνων! ἀλλὰ παρὰ πάντων ὁμολογῆται ὅτι ὁ Σωκράτης ἦν ἄτυρος καὶ μετριόφρων, οὐδ' ὅμοιος Ἐμπεδοκλεῖ τῷ Ἀκραγαντίνῳ, ὃς ἔλεγε πρὸς τοὺς πολίτας αὐτοῦ

Ὁ ἅγιος, ὁ μέγ' ἄστυ κατὰ τανύθω Ἀκράγατος
 ναῖετ' ἄν' ἄρκων πύλεως, ἀγαθῶν μελέθρους ἔργων,
 χίρσετ' ἐγὼ δ' ὄμμιεν θεὸς ἄμβροτος, οὐκ ἔτι θνητὸς
 πάλαιός· μετὰ πῶσι τειμένους, ὥσπερ Ἰοῖκα,
 τανύθω, πρὸς περὶ τῆς στήθεσσι τοι θαλάσσης.

Ὁ ὁ Σωκράτης πρὸς τοῦ δαίμονίου σημείου λαλεῖ μὴτά ταπεινότησιν, οὕτως μόνον αὐτὸν ἰδοῦναι κατὰ τὸ πρῶτον, οὐδὲ ἄξιον λέγειν, τὸ δαίμονιον σημεῖον. (Πλάτ. Πολιτ. ζ', 46b) καὶ ἐν τῷ Φαίδρῳ (242) ἴσμεν πρὸς τὸν Φαίδρον ἐπὶ τὸ δαίμονιον ἐκείνῳ καὶ ἑαυτοῦ σημείον ἐγένετο αὐτῷ προστίθεται, αὐτὸ δὲ τὸν μέντις μὲν, οὐ πάλιν διὰ σπουδαίας, 243 ὡς περὶ οὐ τὰ γράμματα φράζει, ὅσον μὲν ἔκαστος μὲν ἀναλαμβάνει. Ταῦτα οὖν ἐν ἑορῇ κομπασμῶν καὶ ἀκαλῶναις ἐγένοντο ἵνα καὶ ἐκκενθώξει τοὺς ὀφθαλμοὺς κατωπνοῦναι ἐπὶ τὸ δαίμονιον σημεῖον. ἢ ἡ φωνή, γλῶσσιν στενὴν εἶχε κύκλον ἐνεργείας. Ἐξ οὗ καταρρέουσι πάντες οἱ μυθοὶ περὶ τῆς τερατοπίας δυνάμεως τοῦ δαίμονιου καὶ περὶ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ ἀκροῦσθαι.

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων ἡ ἀνθρωπότης οὐδέποτε ἔχει ἀπορρίψει καλλιψίαν τοῦ πρὸς τοὺς αὐτὴς καὶ θρησκίαν τὴν ἀνεκτινύουσαν ἐπὶ πολὺν ἐνὸς τῶν ἐνδοξοτάτων αὐτῆς τέκνων, ἀλλὰ τοῦτοντι διὰ τὴν ἐξουσίαν ἔχει τῆς κατὰ τὴν γὰρ τὴν Σικωρῆτιν καὶ συμφωνομένην ἐπ' αὐτῷ τῷ τῷ ὁμοίῳ ἀντιπροσώπῳ τοῦ λόγου, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἀρετῆς, ἐμμελῆς ἵνα οἱ αἰῶνες οὗς πλείους παρχαίωσι τοιούτους ἀνδρας, τοὺς δὲ πέμποντας τὸν Σικωρῆτην εἰς τὸ προνοκομεῖον πέμπουσιν εἰς ἑλλεβοῦρον ζήλοισιν, οὗ ὅστις ἐγίνοντο.

*Kρίσεις Brierre de Boismont
καὶ ἄλλων ἱατρῶν.*

§ 59. Τσαῦτα μὲν περὶ τοῦ συγγραμματος τοῦ Λέλλου. Τοῦτο συμφωνεῖ καὶ ὁ Bourdin διανοόμενος ὅτι ἡ παραλόγησις οὐδέποτε φυσιο-
λογικὴ ἐστὶ, διότι καὶ παραχρῆν προσηγορίαι
νοερὰν, συλλήψεις οὐσα τοῦ πνεύματος, ἐκλα-
βανομένη δὲ ὡς ἀληθὴς ἀίσθησις, καὶ ὡς τοιαύ-
τη ὑπὸ τοῦ παρασηγορικοῦ θεωρουμένη. Ἡ πα-
ραίσθησις κατ' αὐτὸν παθολογικὴ ἐστὶν ἔργασια,
οὐδέποτε φυσιολογικὴ· ὁρῶνς λόγος καὶ παρα-
λόγησις (ΕΛΛΗΝ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ.

σθης εἰς ἄκρον εἰσὶν ἀντίθετα. Ἡ παραίσθησις συμβιβάζεται τῇ τακτικῇ ἐνεργείᾳ τῶν πλείστων τῆς ψυχῆς δυνάμεων, ἀλλ' οὐδαμῶς τῇ τοῦ λογικοῦ (de la raison) ἀκραιότητα.

Περὶ ἑτέρου ἐπισήμου ἱατροῦ, τοῦ Moreau (de Tours), οὐδὲν λίγομεν δισπέν τῷ διαβόλῳ, τῷ αὐτοῦ συγγράμματι (le Génie et la Folie) εἰς γενικώτερον ἀποβλέπει ζήτημα, ἐπιχειροῦσά ἀποδείξει ὅτι μεγαλοφυΐα καὶ μανία πληθεύσ-
ταται εἰς συγγενεῖς, ἀδελφεὰ θράκιστες, φριξ-
τὰν ἀνὰ μέσον αὐτῶν, ὥστε ῥαδίως ταυτίζονται.

Ἐκ δὲ τῶν ἑλλήνων ἱατρῶν οἱ πλείους τὸ πρῶτον μέρος τῆς γνώσεως τοῦ Λόλου ἀσπάζονται, ὅτι ὁ Σωκράτης εἰς παραθυρίαν τῆς ἀκτῆς ἦν ὑποκείμενος, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ δεύτερον, ὅτι, ὡς παραυθιγμένοι, ἦν παρέρχοντο διότι οἱ πάντες οἱ περικυβητικοὶ παρέρχοντο. Τῶν ἱατρῶν τούτων προερχομεν ὁ Brierre de Boismont, ὃς πρῶτος ἐνέλεθε διὰ παρεκκλιγμένων ἐμπειροῦται καὶ τὴν γνώμην, ὅτι εἰσι καὶ παρυσθίους δύναμειαι συντρέχοντι καὶ συμβαδίου, οὕτως εἰπὼν, τὸ λογικόν, καὶ ἀνασκευάζον τὴν ἀξίωσιν τοῦ Λόλου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ, τὴν Σωκράτην, ὁ Πλάτων, Πισχυλῆς καὶ ἄλλοι μεγάλοι ἀνδρες ὡς καὶ παρέρχοντες, διότι εἰς παρασθίσεις ἦσαν ὑπὸν ὕμνῳ.

Τὸ δὲ πρὸν κεφάλαιον τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ συγγραμματος, *Les Hallucinations*, εἶναι ἐπιγραφὴν, δὲς *Hallucinations compatibles avec la raison*· «Μυρία ὧσα, λέγει, φυσικὰ καὶ ἠθικὰ πράξεις καὶ ἀντιδρᾶσις ἐν τῇ παρρησίᾳ καὶ κατὰ ἴσιν ἀπὸ συμπτῶν παρερροσίν· διότι ἵναυτε ὑπὸ τυπικῆς προκίβεται ἀπάτης· ἡ ἡσυχία τοῦ πνεύματος ἀσφαλὲς, ἡ νοσηρὰ τοῦ σώματος διαβρώς, τοῦ λογικοῦ μένοντος ἡρώς καὶ ἀερίου. Χαρακτηριστὴν ἀπὸ τῶν διαφορᾶν τὴν παρησθήσαντων τούτων ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐστίν, διὰ οἷς αὐτὰς ὑποκειμένην δύναται πᾶς ἰδέας αὐτῶν ἐξελεῖσθαι, τὴν ποιεῖν αὐτῶν μεταβάλλειν, παρεβάλλειν τε αὐτὰς καὶ ἀναγνωρίσκειν τὴν αὐτῶν ἀπάτην· ἡ δὲ καὶ μὴ ἀναγνωρίζεται ὑπὸ αὐτῶν ὡς ψευδὲς ἀίσθησις, ἐκλαμβάνονται ὡς ἔκτακτον τι γινόμενον, ὅπερ ὅμως οὐδέποτε ἔχει ῥοπήν εἰς τὴν διαγωγὴν αὐτῶν.

«Οὐ ἀποδρα περὶ τινὰ ἰδέαν ἀσχολούμενοι
δύνανται, διὰ τῆς ἐπὶ μακρὸν παρατεινομένης
μελέτης, τοῖς ὀρθολογικοῦ τοῦ πνεύματος τὴν
ιδεάν αὐτὴν ὄραν διυλαζομένην (Materiali-
σμός) ὅση δὲ ἡ ἁμὴ ἐλάσσων γίνεται, τοσοῦ-
τον αἱ ιδεαὶ τὴν ρωσικὴν αὐτῶν ἀνταμιβα-
νους ποιοῦν. Ἡ εἰκών (Pimago) ἐγένετο τῆς

κορησμον τῆς μελέτης σημείον. Ἐνόμισαν βλέπειν, ὥστε δι κα εἶδον ὅτι υποκείμενον ἦν τῆς μελέτης αὐτῶν· ἀλλ' οὐδὲν ἀσύνθετος, οὐδὲν ἀνομάλον ἐπηκολούθησε· τοῦτο δὲ ἐκ τῆς πάσης ἀμεριβουλίας τίθεται, διότι αἱ ἀποράσεις, αἱ πράξεις, ἀποτελέσματα τῆς ἰδίας ταύτης, ἦτις πᾶσαν τὴν προσοχὴν καὶ τὸν νοῦν αὐτῶν εἰς αὐτὴν ἐρείκοντες, πρῶτοντοι εἰσονται λογικῆς καὶ μαρτύριον τῶν εὐγενιστάτων τῆς νοήσεως δυνάμεων.

«Καθ' ἡμέας λοιπὸν ἡ παραίσθησις ὑπάρχει ἐν ὅτι πλείστοις καὶ διαφόροις περιστάσεσιν ἐστὶ μὲν ἀποτέλεσμα ἐγκεφαλικῆς ἐξέψεως, οὐχὶ δὲ καὶ σταθερὸν πάντοτε σύμπτωμα παραρροσύνης, πολλοὺ γε καὶ δεῖ· διότι ἐν πολλοῖς ἀνθρώποις προδιάθεσις ἐστὶ σχεδὸν κανονικῇ».

«Ἢ παραίσθησις ἐστὶν αἰσθησις (sensation) ἀνεπιλέγτης διάρροος, ὡς ἐκ τῆς ἀρετηρίας αὐτῆς, τῆς ἀληθοῦς αἰσθήσεως, ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα αὐτῆς εἰς ἀμερίβουσι αὐτῇ».

«Ἢ ἀνεπιλέγτης αἰσθήσεως καὶ ἡ νοερὰ αὐτῆς σύλληψις ἀναγκασταὶ κατὰ τὴν εὐαισθησίαν τὸν φῶλον ἐστὶ τὸν ἀνθρώπου, δυνάμει ἐξισωθῆναι τῇ πραγματικῇ αἰσθῆσει· μόνον δὲ διαφορὰν βαθεύει ἐν ταύτῃ τοῖς τοῖς ὅροις δύναται τις εἶναι».

«Ἢ σύλληψις τῆς αἰσθήσεως, ἐκ τῆς νῦν ἐστὶν ἡ φυσιολογικῆ παραίσθησις ἐν σπέρματι· ἐστὶ κοινὴ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἰσχυρὰ διὰ τῆς προσοχῆς καὶ τῆς βουλῆσεως, μέγρι τῆς ἀπορίας τῆς ἐντυπωσέως ὁφθαλμῶν».

«Παρὰ τοῖς μεγαλοφύλοις τὸ ἰδανικόν, ὅπερ ἡ σύλληψις ἐστὶν ἐν τῇ ὁφίστη βαθεύει, ἐν αἰσθητῇ μορφῇ ἰσοκαρτεῖται, καὶ ἀπεργάζεται τὴν φυσιολογικὴν παραίσθησιν».

Ο Brierre de Boismont πρὸς τοῖς ἄλλοις παραδείγμασι παραίσθησιν τῷ λογικῷ συμβαλλόμενον ἀναφέρει καὶ τὸ τοῦ βιβλιοπώλου Νικολάϊ, μίλου· τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου, καὶ ἦν αὐτὸς ὁ Νικολάϊ ἐποιοῖσι περιγραφῇ ἔχουσαν ὧδε. «Κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ 1791 εἶχον θλίψιν βαθεύει συνταραχέσας με. Ὁ ἰατρός Selles αἰσθῆσις δις τὸ ἐτοῦς ποιῆται μὲν ἀραιωθεῖς, ἐκτείνων καλὸν τοῦτο πρὸς ἑτοῦς μίαν ποιητὴν με. Τῇ 24 φεβρουαρίου μετὰ τινα ζωγράφον διένειμι αἶφνης διὰ βήματα μακρὰν ἐμὲ εἶδον μορφήν νεαροῦ ἡρώεσσα τὴν γυναῖκα μου, ἂν βλέπω αὐτὴν ἡ δὲ δορυβηθῆσα μετεπίπρωτο ἰατρὸν τινά. Τὸ φάσμα διήρκειεν ὅκτω λεπτά. Τῇ τετάρτῃ ὥρῃ μ. μ. τὸ αὐτὸ φάσμα ἐπανε-

φάν· ἤμην τότε μόνος· παραττόμενος ἐπὶ τῷ συμβάντι τοῦτῳ ἐπορεύθην εἰς τὸν κοιτώντα τῆς συζύγου μου. Τὸ φάσμα ἠκολούθησέν μοι. Κατὰ τὰς ἐξ ὥρας εἶδον πολλὰς μορφὰς οὐδεμίαν ἔχουσας σχίσιν πρὸς τὴν πρῶτην».

«Τῆς πρώτης συγκινήσεως παρελθούσης, περιεβόλουν τὰ φάσματα, ἐλαφιδόμοις αὐτὰ οἷα πραγματικῶς ἦσαν, ἀποτελέσματα τῆς ἀρωστίας μου. Ταύτης τῆς ἰδίας ἐμπαρορημένης μετὰ μεγίστης προσοχῆς παρεθρόνουν αὐτά, ζητῶν δὲ τίνας συνευρεῖσθαι αἰ μορφαὶ αὐτὰ εἰς τὴν φαντασίαν μου παρίσταντο· ἀλλ' οὐκ ἠδυνήθην σθένει τινά εἶναι αὐτῶν πρὸς τὰς ἐμὰς ἀσυχίας τε καὶ ἰδίας καὶ ἐργασίας. Τῇ ἐπίσειρῃ ἡ νεκρὰ μορφή ἠρανίσθη, ἀλλ' ἐνεφανίσθησαν ἄλλαι πολυάριθμοι μορφαὶ φῶλον ἐστὶν ὅτε, οὐδέποτε τῶν οἰκίων, ζέοντες ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον, οἰκούντων κατὰ τὸ μέλλον ἢ ἤττον μακρὰν. Ἐπερῶθην ἐκουσίως τὴν μορφήν γνωστῶν μοι ἀνθρώπων ἀναπαρστήσασθαι διὰ ζωγράφου ἐνέργειας (objectivité) τῆς εἰκόνης αὐτῶν· ἀλλὰ καίπερ ἰδὼν διακεκριμένους δύο μορφὰς ἐν τῇ ἐμῇ πνεύματι, οὐκ ἠδυνήθην τὴν ἰσοτερικὴν εἰκόνα καταστήσασθαι ἱσοτερικὴν, καίτοι ἄλλοτε ἀκουσίως εἶδον αὐτὰς οὕτω, καὶ ὕστερον ὡσαύτως, ὅτε οὐδεμίαν παρελθόντος προσοχῆν. Ἢ κατὰστασις τοῦ πνεύματός μου ἐπέτρεπεν μοι τὰς ψευδεῖς ταύτας ἀντιλήψεις μὴ συγγίεναι ταῖς πραγματικαῖς».

«Τὰ φάσματα ταῦτα ἦσαν αἰσθὴ καὶ διακεκριμένα εἴτε μόνος ἤμην εἴτε μετ' ἄλλων ὡς κτωρ τε καὶ μετ' ἡμέραν, ἐν τῇ οὐδ' καὶ ἐν τῷ ἔκτῳ ἦσαν δὲ σπανιότερα, ὅτε παρ' ἄλλοις ὡς τριβῶν· ὅτε τοὺς ὀφθαλμούς ἐκλειον, ἐξερῶθην, ἐνίοτε ἔμενον ὁρατὰ· ἀλλ' ὅτε ἤνοιγον τοὺς ὀφθαλμούς εὐθὺς ἀνεπαύοντο· καθόλου εἶχεν τὰ φάσματα ταῦτα, καὶ τοὺς δυσὶ φῶλοις ἀνῆλκεν, οὐδεμίαν ἐπαίνοντο παρέχιν προσοχὴν εἰς ἄλληλη καὶ ἐξελθόν ἐπισπολυμένα ὡς ἐν ἀγορῇ. Πολλὰς εἶδον ἐρίπτους, κύνες, πτηνὰ· τὰ φάσματα οὐδὲν εἶχον τὸ ἰδιόζων οὔτε ἐν τοῖς ἐμῇ πνεύματι οὔτε ἐν τοῖς ἀναστήμασιν, οὔτε ἐν τῇ μετεπίπρω, ἀλλὰ μόνον ὄλγον ἦσαν ὡραῖα».

«Μετὰ τέσσαρας περίπου ἡμέρας ἐξ ἄριθμους τῶν φασμάτων ἤρξατο· ἡ ἐξήμην ἡ δὲ οὐδὲν αὐτῶν καλούσων· καὶ ἐνίοτε μὲν ἄλλοις ἐδιδόσαντο, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον δὲ ἐλλείπον πρὸς ἐμὲ. Οἱ λόγοι αὐτῶν ἦσαν σύντομοι καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον εὐχάριστοι· ὥς πολλὰς ἐξελθόν αὐτοὺς ὡς φίλους τρεμεροῦ καὶ εὐαισθητοῦς, ζητούντας τὰς θλίψεις μου καταπραῖναι».

«Καίτοι το πνεῦμά μου ἦν τότε ἐν ἀρκούντως καλῇ καταστάσει, καὶ τὰ φάσματα τοσοῦτον οἰκέα ἀπέβησαν μοι, ὥστε οὐδὲ τὴν ἐλπίσιν πρὸς ἐνός μου ἀνησυχίαν. Ἐξήγησα δὲ καταληλθὼν φρασεῖν ἀπὸ λαλῶν αὐτῶν. Τῇ 20 Ἀπριλίου 1791 ἐγένετο ἐπιθεσις βδελλῶν ὁ περισσεύς ἦν μόνος μετ' ἐμοῦ· διεκρούετο τῆς ἐπ' αὐτοῖς ὁ κοῖτων ἦν πλήρης παντοειδῶν ἀνθρωπίνων παθῶν. Ἡ παρὰσθης αὐτῇ ἀνευ διακοπῆς ἦτορ μέγα τῆς τετάρτης καὶ ἡμισείας διήρκει, καὶ ἦν ὥραν ἡ πέψις ἤρξατο γίνεσθαι. Ἐξ ὧν τὸς κινήσεις τῶν φρασεῶν βραδυτέρως γινόμεναι· ὕστερον τὰ φάσματα ἤρξαντο γίνεσθαι ὡς καὶ κατὰ τὴν ἐβδόμην ὥραν λευκὰ· αἱ κινήσεις αὐτῶν ἦσαν βραδείαι καίτοι αἱ μέραι αὐτῶν, ὡς πρότερον, διεκρίνοντο· κατὰ μικρὸν ἐγένετο τὸ πνεῦμα ἐκρήσθαι συγχρόνως τῷ αἵματι, καὶ μόνον ἔμενε αὐτῶν ἦσαν χρόνον τινὰ ὥστε πάλιν τὰ φάσματα ὡς καὶ τὸ δῶμα ἀπὸ λαλῶν τῶν φαντασμάτων τοῦτον ἐπισκίασεν.

«Ἐκείναι δὲς ἡ πρὸς ἐνός μου ὅτι τὰ φάσματα ταῦτα ἐμελλον καὶ πάλιν ἐπισκιάσθαι, καὶ ἀλλ' οὐδὲν ἐγένετο.

Τοιαύτη διπλῇ παρὰσθης τῆς ὁράσεως καὶ τῆς ἀκοῆς ἦν καὶ τὸ φάσμα τοῦ Βροῦτου, περὶ οὗ ὁ Πλούταρχος λέγει, «ὡς οὐν ἐμελλον ἐξ' Ἀσίας διαβιβάσκειν τὸ στρατεύμα, νύξ μὲν ἦν βαθυτάτη, πρὸς δ' εἶχεν οὐ πᾶν λαμπρὴν ἡ σκηνή, πᾶν δὲ τὸ στρατόπεδον αἰωπὴ κατεῖχεν» ὁ δὲ συλλογισμὸς καὶ αἱ σκοπῶν πρὸς αὐτὸν ἰδοῦς αἰσθῆσαι τινὸς εἰσιόντος· ἀποβλέψας δὲ πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦτον ἐξ ἡμῶν καὶ ἀλλόκοτον ὄψιν ἐκρύλου σώματος καὶ φοβεροῦ αἰωπῆ περιεστῶτος αὐτοῦ. Τολμήσας δ' ἐρείσθαι «τίς ποτ' οὖν, εἶπεν, ἀνθρώπων ἡ ὄψιν ἢ τί βουλούμενος ἦναις ὡς ἡμεῖς;» ὁ Ὑποβλήγειται δ' αὐτῷ τὸ φάσμα, «ὡς σὺ, ὦ Βροῦτε, ἀξιόμων ακός, ὄψιν δὲ με περὶ Φιλίππους». Καὶ ὁ Βροῦτος οὐ διαταρχῶν αὐτοῦ ἐπείν, εἶπεν.

«Ἀρχαισθέντος δ' αὐτοῦ τοὺς παῖδας ἐκέλευν μήτε δ' ἀκούσαι τινα φωνὴν μήτ' ἰδεῖν ὄψιν φασκύντων, τότε μὲν ἐπηγρύπνουν· ἀμὲν δ' ἡμέρα τραπέμενος πρὸς Κόρινθον ἐπράξε τὴν ὄψιν. Ὁ δὲ τοῖς Ἐπικούρου λόγους χρώμενος καὶ περὶ τοῦτον ὄψιν ἔχων διακρίσθαι πρὸς τὸν Βροῦτον ἀμείστερος οὗτος, εἶπεν, ὦ Βροῦτε, λόγος ὡς οὐ πάντα πείσθησαν ἀλλήλους οὐδ' ὀρώμεν, ἀλλ' ὄψιν μὲν τὴν φάσμα καὶ ἀπατηλὸν ἢ αἰσθητὸν, ἐπεὶ δ' ὁ ὕμνος ἡ δίκαια κινεῖ αὐτὸ καὶ μεταβάλλειν ἀπ' οὐδένος ὑπάρχοντος ἐπὶ πᾶσι

ἰδεῖν κερῶ μὲν γὰρ εἶναι τὴν τύπωσιν, ψυχῇ δ' ἀνθρώπου τὸ πλατύνειν καὶ τὸ πλατύνειν ἐνός τὸ αὐτό, βέβαια ποικίλλειν αὐτὴν καὶ σχηματίζειν δ' αὐτῆς ὑπάρχει· ὁμοίως δ' αἱ κατὰ τοὺς ὕπνους τροπαὶ τῶν ὄψεων, ὡς τρέπεται τὸ φανταστικὸν ἐξ ἀρχῆς βραχείας παντοδαπὰ καὶ πᾶσι καὶ εἰδωλὰ γινόμενα· κινεῖσθαι δ' αἱ πύρκα· κινήσεις δ' αὐτῶν φανταστικαὶ τῆς ὁράσεως. Σοὶ δὲ καὶ τὸ σῶμα ταλαιπωρούμενον φέρει τὴν διάνοιαν αἰσθεῖ καὶ παρατρέπει. Διότι οὐτ' εἶναι πιθανόν οὐτ' ὄντα· ἀνθρώπων ἔχειν εἶδος ἢ φωνὴν ἢ δύναμιν εἰς ἡμᾶς ἕκαστον. Τοιούτοις μὲν ὁ Κλάσιος ἐπράξει λόγοις τὸν Βροῦτον.

Τοιαῦτα ἦσαν καὶ αἱ παρὰσθης τοῦ Λουθήρου, ὁς ἐβλεπε τὸν διὰ τοῦτον καὶ πολλὰς πρὸς αὐτὸν εἰς διαλέξεις καὶ φανταστικὰς αἰσθήσεις, οὗτοι ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ οὐδέποτε γὰρ γινώσκον τῶν παρὰσθης· «Κατὰ τὴν ἐπιστήμην, λέγει ὁ Bierre de Boismont, οὐδεὶς ἵσταται ὅτι ὁ Λουθὲρος εἰς παρὰσθης εἰς ὁράσεις· ἀλλ' ἦν καὶ παράτρων; οὐδαμῶς. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναμνηστικῆς ὁ σκηνὴς ἀπέραστος εἰς δύναμιν, ἡ πανταχῶς παρῶν, ἐν τοῖς δοξασμοῖς, ἐν τοῖς βιβλίοις, ἐν ταῖς εἰκόσι τῆς ζωῆς καὶ ἐν τοῖς ἐργοῖς τῆς γλυπτικῆς, ἐν ταῖς ἀναμνηστικαῖς, ἐν ταῖς παννυχίαις. Πᾶν τὸ καὶ αὐτὸ ἀπενέμετο· ἦγε μὲν αὐτοῦ ἀνάριθμον πλῆθος μάγων καὶ γοήτων, ἐπὶ οὗτοι δημοσίαι τὰ φάσματα καὶ ἀπ' αἵματος εἰς αἵματι τῆς Εὐρώπης διέστρεφον τὸν ἀπὸ τῆς καὶ βίαι· ὁμοίως, ἀποτιλεῖσθαι συμφορῶν μετὰ τοῦ προμεροῦ τοῦτου ἀρχοντος τοῦ κόσμου· αἱ σκίψεις τοῦ Λουθήρου ἐκπτόμεναι ὑπὸ διηκουσίου ἀντιλογίαν, καὶ ὅτι τῶν κινδύνων τῶν περιττόων καὶ ὑπὸ τῶν κεραιῶν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, καὶ περιστερῶν καὶ περὶ τὰ θεοσκεπτικὰ, ἐμελλον, ὡς εἶκος, τὴν ἐπιρροὴν ὑποστήναι τῆς ἰδίας

1) Οἱ νεώτεροι παρετήρησαν, ὅτι ἡ μετατὸ ὕπνου καὶ ἀνύπνου κατάστασις λίαν ἐνέτι ἀπρὸς αἰς παρὰσθης καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ὄψεσι ἔχουσι τὸν νοῦν. Οἱ δὲ Ἐπικούροι, καίπερ ὁλόβροντες, ὡς πρώτην αἰτίαν τῶν παρὰσθης θεωροῦσι τὰς νοεράς δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ μάλιστα τὸ φανταστικόν.

МЕЧНИКОВА

τοῦ διαβούλου, ὃν πανταχοῦ ἐβλεπεν, εἰς ὃν πάσας τὰς δυσχερείας ἀνέμενεν, εἰς θεὸν προσέκοπτε, καὶ ἐνέμιεν, ὡς οἱ σύγχρονοι αὐτῷ, ὅτι ὁ σκεπτικὸς ἐν ποσὶ τοῖς τοῦ βίου πράγμασιν ἀνεμύνητο».

Περὶ δὲ τοῦ Σωκράτους ὁ σοφὸς συγγραφεὺς τῶν Παραοιθήσεων λέγει· «Κεῖ τὰ ἡμέτερα ἐπιγεγραμμένα, ἀπερ ἀσθενὴς εἰς ἐκφράσεις τῶν πεποιθήσεων ἡμῶν, πιθανὰ τοῖς ἀναγνοῦσι τὴν ἡμετέραν βίβλον ἰδοῦσαν, αὐτοὶ τὴν ἐκρηκτοῦσιν αὐτῶν ποιήσουσιν ἐπὶ τοῦ ἑλληνος φιλοσόφου, ὃς ἦν ἡ ἀρίστη μεγαλοφυΐα τῶν ἀρχαίων χρόνων καὶ ἔσται, οἰκιδήπουτε ἂν ὥσιν αἱ ἱατρικαὶ θεωρίαι, ἡ αἰωνία δόξα τοῦ ἀνθρώπινου λόγου καὶ ὁ διδασκαλὸς τοῦ Πλάτωνος· οὐδέποτε ὁ ἄλλος λόγος στήριξε ὑπολαβεῖν ὡς περὶ φρόνα, οὐδ' ἡ διαγωγή ἦν οὕτως ἀγνή, οὕτως φρεσὶς καὶ κρίσις οὕτω θεοειδέστατος· τὸ δαίμονον αὐτοῦ ἦν ἡ προσωποποίηση τοῦ ἐαυτοῦ (la personification de son moi), οὐ ἡ αἰσθητικὴ μὲν ἦν ἡ ἀποτελεσματὶς τῶν χρόνων. Ἦ πιστεύεις εἰς τὰ δαιμόνια αὐτῷ κοινὴ καὶ παντὶ τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ;

«Τὶ δὲ τόχα εἶναι ὁ Σωκράτης εἰς παραοιθήσεως ὑπέκειτο; μὴ αἱ ἀλήθειαι, ἃς ἰδιδάσκεν ἀπ' αὐτῶν ἐξερπύοντο; αὐτοὶ ἦσαν τοιαῦται ὑστερον, ὡς καὶ πρὸ αὐτοῦ· οὐδ' ἀνέμελλε τὸ τῆς παραοιθήσεως ὄνομα μεταχειρισθῆναι, ὅταν ὁ λόγος περὶ ἀπλῶν συλλήψεων ἢ ἡ περὶ τῶν κυρίως λεγομένων ἰδεῶν.

«Ἄλλα τί ἐστὶν ἡ ὑπερέκ αὐτῆς μανίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἡ ἐνασμενίζουσα ἀντιθετοὶ τὰ πρὸ ἀνημνησμένων χρόνων ὑπάρχοντα, ἐκμηδενίζον τὰς μελλόντων ἐγκύρους νομιμότητας, ποιεῖν περιφρονητὸν τὸ πρότερον σεβαστὸν, ἀνατρέπειν τὰ πράγματα καὶ μεταβάλλειν, ὡς διὰ μαγικῆς ῥάβδου, πάντα τὰ πρόσκαιρα; ὁ ἐπιστήμων ὁρᾷ μὲν πάντα εἰς τὰς τακτικὰς ἐκείνας αὐτοῦ ὑπάρχον· οὐ δύναται ὅτ' ὅμως λαμβάνειν τοὺς καιροὺς καὶ τὰς δασκασίας; βλέποντες δὲ ὅτι πᾶν τὸ πρὸς ἡμῶν μετ' ἐυλαβείας λατρευόμενον ἀνατρέπει, οὐκ ἔχουσαν τὸ δικαίωμα ἐρωτῆσαι αὐτόν, ἀλλ' ἡ κατενότης, ἔκρινεν ὁρθῶς τὰς μεγάλας ταύτας ἐπιχειρήσεις, τὰς ἀκαυματούμενας, κακολογουμένας, σκαμνυνομένας, τὰς μεγάλας ταύτας δόξας, ὡς ἀποκαλυπτικὰς τὰς ταπεινότητος, τὰς πρώτας μέρη, ἃ ἐξουθενοῖς διὰ τὸ ἡμαρτημένον ἢ ἀναπορήσιμον τῆς ἀρετῆς αὐτῶν; Τὸ μικροσκοπικόν, δι' οὗ ταῦτα περὶ τῆς ἡμετέρας, οὐκ ἔρχεται ἀπεπλάνησεν σε; Ἐκείνη ἐποχὴ ἔχει τὸν ἀπογοητικὸν λόγον τῆς ὑπέρβους αὐτῆς ἐν ἐαυ-

τῇ, ἐν ἔργοις, ἐν ἰδέαι· αἱ δὲ ἀνθρώπινα πράξεις, ἃς οὐ διὰ τῆς παραφροσύνης ἐρμηνεύεις, ἴσως ρωσικὰ εἰσιν ἀποτελέσματα».

Τὴν γνώμην τοῦ Brierre de Boismont, ὅτι εἰς παραοιθήσεως συμβαδίζουσαι τὸ λογικόν, ἀσπάζεται καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς ἱατρικῆς τῶν Παρισίων γυμνασίου Ball, *Maladies Mentales*, οὗς ὁμογνωμονοῦν ὅμως ὅτι αἱ παραοιθήσεως αὐταὶ εἰς φυσιολογικαί. «Λέγεται ἡμῖν, λέγει, ἐξετάσαι νῦν ζήτημα πολλὸν χρόνον συζητηθέν, καὶ περὶ οὗ φαίνεται ὅτι δι' ἀμοιβαίαν ὑποχωρήσειν εἰς συμφωνίαν τινὰ ἔληθον.

«Οἱ παραοιθητικοὶ εἰσιν αἱ παράφρονες; Τοιοῦτον τὸ ζήτημα, ὅπερ ἀπὸ τῆς πολυκρότου συγγραφῆς τοῦ Lellul εἰσινῆθη μετὰ πολλῆς ἐξάφνης, δις δ' εἰπὼν καὶ πάλιν, καὶ διαφύρας ὑπὸ τῶν ἱατρῶν τῆς φρενοδιαθεσίας καὶ τῶν ψυχολόγων ἐβλήθη. Ἦ ἔως ἔλασσον ἂν ἦν ζωρὰ, εἰ περὶ κοινῶν ἀρρώστων ὁ λόγος ἦν; ἀλλὰ τὸ ζήτημα μετενέχθη εἰς τὸ τῆς ιστορίας διαφοράς, αἱ δὲ συζητήσεις ἐγένοντο ζωρῶτεροι, ὅσα ἔλασσον τῇ ἐπιστήμῃ ἐμελλε περὶ αὐτῶν.

«Οὗ λόγος ἐνταῦθα οὐκ ἐν εἰν περὶ τῶν πασχόντων ἀπλὴν αἰσθητικὴν ταραχὴν (délire sensoriel), ἐν οἷς ὁ λόγος ἰδρύσθαι μένει καὶ κρίνει εὐθὺς τὴν ἀταξίαν ταύτην, ἀπλὸς φυσικὴν ὁρᾷ, τῆς νοήσεως οὐδὲν μετεγύσσει; ὁ λόγος περὶ παραοιθητικῶν μετὰ πεποιθήσεως ὑποστηρίζοντων τὴν πραγματικότητα τῶν ἀπατῶν αὐτῶν καὶ συμφώνως αὐταῖς ἐνεργούντων· εἰ πάντες οὗτοι παράφρονες κρίνονται, πολλοὶ οὐκ ἀδυσχεροῦσται ἀνδρῶν τῆς ἱστορίας καταπαύονται ἐν τοῖς παραφροσίν.

«Οὐκ ἀνέχομαι καὶ ὁ Σωκράτης ἦσαν παράφρονες, διὰ τὸ μὴ βλέπειν τὸν διαβόλον, ὁ δὲ ἔκρινεν τὸ δαίμονον· αἱ ἄλλαι πράξεις τῶν μεγάλων τούτων ἀνδρῶν οὐκ ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν ὑπολαβεῖν αὐτοὺς παράφρονες· ὅτι, διδόμεθα εἰπεῖν, ἐστὶ τοῦτο, ὅτι εἰς τὴν παραοιθήσεως· ἀλλὰ παραοιθήσεως τοιαύτης ἔκρινεν; ἔγγυς εἰσι τῆς μανίας, ἀλλ' οὐ καὶ κατ' ἐκείνην παρέχουσιν αὐτήν.

«Ἐν τούτοις, ὡς βλέπει τις, οὐκ ἀνέχοντο τὴν γνώμην, ἣν μετὰ σταθερότητα καὶ ἀνιδιότητος ὁ Brierre de Boismont ὑποστήριξε καὶ ἥτις νῦν σχεδὸν γενικῶς παραδεχτὴ ἐμελλε· ἀλλ' οὐ δύναμεθα συμφωνῆσαι αὐτῷ ὅτι καὶ παραοιθήσεως εἰς φυσιολογικαί· ἀδυνάτου ἐστὶν ἡμῖν ἀποδείξασθαι, ὅτι παραοιθήσεως, καὶ αὐταὶ αἱ συνυπάρχουσι τῇ τελείᾳ ἀνεκρίσθητι τῆς κρίσεως, τακτικαί εἰσι τῆς νοήσεως ἐνέρ-

НАУКОВА БИБЛ

НАУКОВА

γεια. Ἐν ταῖς τοιαύταις παραισθήσεσι μετὰ προσχῆς εἰσέτασις ἀνακαλύπτει αἱ ἀλλοιούσιν τινα τῆς ψυχῆς κατὰ τὸ μέλλον ἢ ἤτοον φανερὰν.

«Αἱ ἥθικαι ἀσφάλειαι, αἱ ζωτικαὶ συγνήσεις, ἡ γὰρ, ὁ φόβος, ἡ τύφας τῆς συνειδήσεως, τέλος ἡ ἐνστάσις τοῦ πνεύματος, δύνανται, ἐπὶ παραισθήσεως παράγειν. Καθ' ἑμῆς αἱ αἰσθητικαὶ αὐταί, ἀπλῶς ψυχικαί, προδιθέσιν τινα μόνον παράχουσι, οὐχὶ δὲ καὶ παραίσθησιν ἄνευ τῆς ἐκείνης ἐξέως τινός στοιχείου».

Ἐκ τῶν παραισθησέων αἱ μὲν καλοῦνται ψυχαισθητικαὶ (Psycho-sensorielles) ἀποτελέσμα οὕσαι τῆς ἐνεργείας τῆς φαντασίας καὶ τῶν αἰσθητικῶν ὁρῶντων· οἱ δὲ παραισθητικοὶ πιστεύουσιν εἰς τὴν ἑσπερικὴν αὐτῶν πραγματικότητα· αἱ δὲ καλοῦνται ψυχικαὶ· διότι οἱ ὑπαστάμενοι αὐτῶς νομίζουσιν ἀκοῦει φωνὴν τινα ἰσωτερικὴν, ἢ καλοῦσι φωνὴν τῆς νοήσεως, καὶ ἥτις οὐδέποτε ἀκούεται ἐξ ἐξωτερικῆ· αἱ αὐτῶται παραισθήσεις σπανιώτεραι εἰσιν.

Ἐκ δὲ τῶν προταχθειῶν θεωριῶν τρεῖς εἰσιν αἱ ὑμνηθεῖσαι α'. Ἡ ψυχολογική, καθ' ἣν ἡ παραίσθησις ἀπλοῦς ἐστὶ ψυχολογικὸν φαινόμενον, ἰδέα ἐκπεριμένη πρὸς τὰ ἔξω κατὰ τὴν ἐκφράσιν τοῦ Lélut (une idée qui se projette au dehors), μεταμρφώσεως τῆς ἰδέας εἰς αἰσθησιν, ἥτοι τὸ ἀντιστρόφον τῆς τακτικῆς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς, καθ' ἣν ἡ αἰσθησις μεταμορφούται εἰς ἰδέαν β'. Ἡ ὀργανική, καθ' ἣν ἡ παραίσθησις ἐστὶν ἀποτέλεσμα παθήσεώς τινος τῶν αἰσθητικῶν ὀργάνων ἢ τοῦ κοινοῦ αἰσθητικίου, ἐν ᾧ συνέχρονται καὶ συμπυκνούνται αἱ αἰσθήσεις καὶ εἰς ἰδέαν μετατρέπονται γ'. Ἡ ψυχαισθητικὴ ἢ μικτή, καθ' ἣν ἡ παραίσθησις πάθμα ἐστὶ τοῦ συναμφοτέρου, τῶν νοερῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων καὶ τῶν αἰσθητικῶν ὀργάνων.

Ἀνακεφαλαιώσας τῶν περὶ δαιμονίου.

§ 60. Τοσαῦτα μὲν καὶ περὶ τῶν ἱατρικῶν θεωριῶν περὶ παραισθήσεων, ἐν αἷς κατατάσσουσιν καὶ τὴν φωνὴν τοῦ Σωκράτους. Ἄν δὲ νῦν τὰς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐκτεθείαις περὶ δαιμονίου γνώμας ἀνακεφαλαιώσωμεθα, εὐρίσκωμεν τὰς ἑξῆς:

α'. Τὸ δαιμόνιον οὐδὲν ἄλλο ἢν ἢ τὸ θεῖον, ὁ θεὸς ἢ οἱ θεοὶ ἀποκαλύπτοντες τὰ μέλλοντα τοῦ Σωκράτους (Ξενοφῶν, Ἐκβάλλ).

β'. Τὸ δαιμόνιον ἢν ὁ ἀγαθὸς δαίμων τοῦ Σωκράτους (Πλούταρχος, Ἀπολλύτης).

γ'. Κατὰ τινες πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τὸ δαιμόνιον ἢν ὁ διαβόλος, κατὰ δὲ τὸν Leclerc πεμπτικός ἀγγέλος.

δ'. Κατὰ Σγλείερμάρχρον καὶ Γρότιον ὁ Σωκράτης ὑπεκάλυψε τὸ δαιμόνιον θείαν ἑαυτῷ ἀποκάλυψιν.

ε'. Τὸ δαιμόνιον ἢν ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως (Brandiss, Bréitenbarh).

ς'. Τὸ δαιμόνιον οὐδὲν ἄλλο ἢν ἡ ἀπλὴ εἰρωνική τοῦ Σωκράτους ἐκφράσις (Fragnier).

ζ'. Τὸ δαιμόνιον ἢν ἰσωτερικὴ αἰσθησις ἐνεργεῖαν τινὴν τῆς ψυχῆς ἄνευ συνειδήσεως (Zeller).

η'. Τὸ δαιμόνιον ἢν ἰσωτερικὴ φωνὴ τῆς συνέσεως τοῦ Σωκράτους (K. Hermann).

θ'. Τὸ δαιμόνιον ἢν ἰσωτερικὸν χριστήριον ἄνευ συνειδήσεως (Hegel).

ι'. Τὸ δαιμόνιον ἢν αἰσθησις φωνῆς, ἡ λόγου νόσις, συνάπτουσα ἀτόπῳ τινὶ πρόφω πρὸς αὐτόν. (Συμμία παρὰ Μουτάρρη).

ια'. Τὸ δαιμόνιον ἢν ψυχολογικὴ ὀπτική ἀπάτη (Stapler).

ιβ'. Τὸ δαιμόνιον ἢν παραίσθησις (Hallucination) συνεκχούσα παρρησιόσιν (Lélut).

ιγ'. Τὸ δαιμόνιον ἢν παραίσθησις φυσιολογικῆ ἢν βλαβὴς τινὸς ὁδῶν τοῦ σώματος ἢ τῆς ψυχῆς (Brière de Boismont).

ιδ'. Τὸ δαιμόνιον ἢν παραίσθησις ψυχολογικῆ, οὐ φυσιογενεῖς (Fouillée).

Πολλὰ τοῦτων τῶν γνωμῶν οὐ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχονται, καὶ εὐκόλως συμβιβάζονται, ἰσχυρότερα δὲ ἐκ τῶν ισχυρότερων ἐστὶν ἡ στηριζομένη ἐπὶ τῆς ὁμολογίας τοῦ Σωκράτους περὶ δαιμονίου. Ἀλλὰ τίς ἡ ἐκλογὴ αὐτῆς, καὶ ἐν τίνι συγγράμματι ἐκπερικρατῆται ἐστὶ; Τελείαν εἰρημὴν ἐν βεβαιότητι, εἰ γνήσιον τὴν σύγγραμμα ἰσχυρὸ τοῦ Σωκράτους, ἐν ᾧ λόγῳ περὶ δαιμονίου ἐποιεῖτο· ἄλλ' ὁ Σωκράτης οὐδὲν ἔγραψεν· εὐτυχὲς ὅμως τοιούτων τὴν σύγγραμματα ὑπάρχει, διότι κατὰ Σγλείερμάρχρον καὶ Πλάτωνα τοιαύτη ἐστὶν ἡ Πλατωνικὴ Ἀπολογία, συνταχθεῖσα καὶ οἰονεὶ στενογραφηθεῖσα ὑπὸ Πλάτωνος, ὡς εἶπεν αὐτὴν ὁ Σωκράτης ἐν τῷ δικαστηρίῳ, διατεκμήσασα οὐ μόνον τὰς ἐννοίας, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τοῦ σίμπεσθαι καὶ λέγειν τοῦ Σωκράτους· α' Ἀσπάζομαι τὴν τοῦ Σγλείερμάρχρου γνώμην, λέγει ὁ ἱστορικός Γρότιος, ἀπορριπνόμενον ὅτι οὐκ ἄνευ λόγου

1) Τί σημαίνουναι κατὰ τοὺς ἱατροὺς καὶ τί κατὰ τοὺς φιλοσόφους οἱ ὅροι ψυχικὴ, ψυχολογικὴ, φυσιολογικὴ παραίσθησις ἴδε σελ. 235 καὶ 447.

δύναται τις αποδείξασθαι τὴν Ἀπολογία ὡς ἀντιγράφον αὐτῆς τῆς ὑπὸ Σωκράτους γενομένης ἐν τῷ δικαστηρίῳ πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ.

Διὰ ταῦτα καὶ ἡμεῖς ἀνασκευάζοντες τὴν ὑπὸ Lellul πλασθεῖσαν φαντασίωδον εἰκόνα τῶν Σωκρατικῶν παραισθήσεων καὶ τῆς παρερροσύνης, τὰς κρίσεις ἡμῶν ἐπὶ τῶν χωρίων τῆς Ἀπολογίας ἐστηρίζαμεν. Ταῦτα χρησιμεύουσιν ὡς κρηπίς καὶ τῶν ἐρηθησμένων νῦν εἴτε πρὸς συμπλήρωσιν καὶ ἐκτιρώσιν τῶν κρίσεων ἡμῶν εἴτε πρὸς ἐξήτασιν ἄλλων τινῶν ζητημάτων ἀλλοῦτων ἐπὶ καὶ ἀδοκασίων διακειμένων. Τὰ χωρία εἰσι δύο· καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ (σελ. 31) ὁ Σωκράτης λέγων ἐπὶ τῷ δαίμονί ἑστίν ἡ αἰτία δι' ἣν τῶν πολιτικῶν ἀπορίας διασφαλίσαι τινὰς παρέχει περὶ τοῦ δαιμονίου· εἰς τὸ ἐπὶ τῷ δαίμονι, ὅταν γίνηται αὐτοῦ ἐπ' αὐτοῦ δι' αἰτιῶν ἐστὶν ὁ θυμὸς ἐμὸς πολλὰς ἀρεσκυλίας, πολλὰ καὶ λέγοντας, ὅτι μοι θεῖον τι καὶ δαιμόνιον γίγνεται, ὃ δὴ καὶ ἐν τῇ γρηγορᾷ ἐπισημασθῶν Μελίππος ἐγράψατο· ἐμοὶ δὲ τούτῳ ἐστὶν ἐκ παιδὸς ἀρέσκειον, φωνὴ τις γιγνόμενη, ἥ ὅταν γένηται δεῖ ἀποτρέπει με τούτου, ἢ ἂν μὲλλον πράττειν, προτρέπει δὲ οὐποτε· τούτῳ ἐστὶν ὁ μοι ἐναντιοῦται τὰ πολιτικὰ πράττειν καὶ παγκλήως γέ μοι δοκεῖ ἐναντιοῦσθαι.

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ (σελ. 40) μετὰ τὴν καταδίκην αὐτοῦ λέγει πρὸς τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ψηφισαμένους διὰ τὴν καταδίκην ὑπολαβόντες, εἶναι ἀγαθόν. ὁ ἑμεῖ γὰρ, ὡς ἄνθρωπος δικαστής, ἡμῶς γὰρ δικαστὴς καλῶν ὁρθῶς ἂν καλοῖν—θαυμάσιόν τι γέγονεν· ἡ γὰρ εἰσωχὴ μοι μαντική (ἡ τοῦ δαιμονίου) ἐν μὲν τῷ πρόσθεν χρόνῳ παντὶ πάνῃ πυκνὴ ἦν καὶ πάνῃ ἐπὶ σμικροῖς ἐναντιοῦμένη, εἰ τι μέλλοιμι μὴ ὁρθῶς πράξαι· νῦν δὲ ἐμμεβελέ μοι, ὅπῃ ὁρᾷς καὶ αὐτοί, ταυτὶ εἰ οἰσθῆθαι ἂν τις καὶ νομίζεται ἰσχυρὰ κακῶν εἶναι· ἐμοὶ δὲ οὕτε ἐξίστιν εὖθις οὐκ ὁδὸν ἡναντιώθῃ τὸ τοῦ θεοῦ σημεῖον, οὔτε ἡνίκα ἀνέβαινον ἐνταυτοῖς ἐπὶ τὸ δικαστήριον, οὔτ' ἐν τῷ λόγῳ οὐδαμῶς μέλλοντι τι ἱερῆν, αἰτοῖ ἐν ἄλλοις λόγοις· πολλὰ καὶ δὴ με ἐπίσχε λέγοντα μεταξύ· νῦν δὲ οὐδαμῶς περὶ ταύτην τὴν πράξιν οὐδ' ἐν ἔργῳ οὐδὲν οὔτ' ἐν λόγῳ ἡναντιώσθαι μοι. Τί οὖν αἰτίον εἶναι ὑπολαμβάνω; ἐγὼ ὅτι ἐρῶ· κινδυνεύει γὰρ μοι τὸ ἐμμεβελέως τοῦτο ἀγαθὸν γεγονέαι, καὶ οὐκ ἔσθ' ὅπως ἡμεῖς ὁρθῶς ὑπολαμβάνομεν, ὅσοι οἴμεθα κακῶν εἶναι· τὸ τελευτᾶν· μέγα μοι ταχέριον τούτου γέγονεν· οὐ γὰρ ἔσθ' ὅπως

οὐκ ἡναντιώθῃ ἂν μοι τὸ εὖθις σημεῖον, εἰ μὴ τι ἐμελλον ἐγὼ ἀγαθὸν πράξαι.

Ἐκ τῶν χωρίων τούτων πολλὰ διδασκόμεθα· α'. Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐγίγνετο φωνὴ τις τῷ Σωκράτει. Ἡ λέξις ἀρα φωνὴ λαμβάνεται κυριολεκτικῶς.

β'. Τὴν φωνὴν ταύτην ὑπελάμβανεν ὁ Σωκράτης εἰδὼς τι μαντικῆς ὑπὸ τοῦ θεοῦ δοθῆναι αὐτῷ, ὡς ᾗσιν ἐν τῇ Πολιτείᾳ (σελ. 496)· αὐτὸ δὲ ἡμέτερον οὐκ ἄξιον λέγειν· τὸ δαιμόνιον σημεῖον· ἡ γὰρ τοῦ τινι ἡ οὐδὲν τῶν ἐμπροσθεν γέγονεν.

γ'. Τούτου ἕνεκα τὴν φωνὴν ἐκάλεσε σημεῖον τοῦ θεοῦ, τὸ θεῖον σημεῖον, τὸ δαιμόνιον σημεῖον, τὸ δαιμόνιον κτλ., ἅτε σηματοῖεν αὐτὸ καὶ ἀγγέλλουν τί χρὴ μὴ ποιεῖ ὡς κακόν.

δ'. Ἡ φωνὴ δεῖ ἀπέστρεψε αὐτόν, οὐδέποτε δὲ προύτρεπε.

ε'. Ἡ φωνὴ ἐν παντὶ τῷ βίῳ ἦν πάνῃ πυκνὴ καὶ ἐν πάνῃ σμικροῖς, ἐναντιοῦμένη αὐτῷ· πολλὰς λέγοντι ἢ πρᾶττοντι μεταξύ, εἰ τι ἐμελλε πράξαι ἢ ἱερῆν μὴ ὁρθῶν· ἡ φωνὴ ἀρα ἐνεμε μέγα τέλους τοιαύτη, οἷα ἦν ἐξ ἀρχῆς.

ς'. Ἡ φωνὴ περιωρίζετο ἐν τοῖς ἰδίῳ τοῦ Σωκράτους πράγμασιν· ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ τῶν μαθητῶν ὑπελάμβανεν ἴδια πράγματα, τὸ δαιμόνιον καὶ περὶ τούτων ἐδήλου τῷ Σωκράτει· ἀποτροπὴν, ὅτε τὰ μελετώμενα ὑπ' αὐτῶν ἦσαν κακά.

ζ'. Αὐτὴ ἐκώλυε τὸν Σωκράτην καὶ τὰ πολιτικὰ πράττειν.

η'. Ἡ φωνὴ οὐδέποτε εἶχεν ὑπερφυσικὴν δύναμιν πόρρωθεν ἐνεργεῖν. Ταῦτά εἰσι μῦθοι μετὰ τινέτεροι.

θ'. Ἐκ τῆς ὁμολογίας τοῦ Σωκράτους ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ οὐδὲν μανθάνομεν, εἰ ἡ φωνὴ ἦν ἐκέρχου, λέξις μονοσύλλαβος, οἷον τὸ ἀπαγορευτικὸν μή, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ἐπιφώνημα, ἢ ὅπως ἀναβόη.

Ἀξιὸν δὲ σημειώσασθαι ἐπὶ ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Ἀπολογίας καὶ ἡ μὴ λείπει περὶ τῆς φωνῆς ἐστὶ λόγος, γίνεται ἡ φωνὴ τὸ ῥήματι γίνεσθαι, οὐ τοῦ ἀκούειν· οὐ μοι θεῖον τι καὶ δαιμόνιον γίγνεται—φωνὴ τις γιγνόμενη, ἡ ὅταν γένηται. Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ τοῦ Φαίδρου ἐνθα ὡσαύτως· λόγος ἐστὶ περὶ αὐτῆς φωνῆς, γίνεται ᾗσιν τοῦ ἀκούειν, ἀλλὰ μὴ καὶ τὸ τοῦ εἰδέναι. ὁ γὰρ ἐμμελλόν, τὸ πρᾶξιον διακρίνει, τὸ δαιμόνιον τε καὶ εὖθις σηματοῖ μοι γίνεσθαι ἐγένετο—καὶ ἐμοι ἐπισχεῖ, ὃ ἂν μέλλον πράττειν—καὶ τινος φωνὴν ἰδοῦν αὐτόθεν ἄκουσαι, ἡ με οὐκ ἐξ ἀπέναντι, πρὶν ἀνέκρουσάσθαι, ὡς τι ἡμαρτηκότα εἰς τὸ θεῖον.

Ἐν πᾶσι δὲ τοῖς ἄλλοις οὐδαμῶς γίνεται χρῆσις τοῦ ἀκούειν, ἀλλὰ τοῦ γίγνεσθαι, οὐδὲ τῆς λήξεως φωνῆς, ἀλλὰ τῶν φράσεων, τὸ σημεῖον τοῦ θεοῦ, τὸ δαιμόνιον σημεῖον, τὸ εὐθὺς σημεῖον κτλ.

Ἀπὸ τίνος δὲ χρόνου ἐγένετο ἡ ὑποκατάστασις αὐτῇ; Ὁ Σωκράτης, ὡς ἔστιν ἡμῖν εἰρησυχίαν κρῖνον ἐκ τῆς φυσικῆς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀναπτύξεως, οὐκ εὐθὺς, ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, τὴν γιγνομένην αὐτῷ φωνὴν ἐξέλαβεν, ὡς θεὸν καὶ δαιμόνιον σημεῖον ἴσως χρόνον οὐ μὴ πρὶν διηπόρει τίποτε σημαίνει ἡ φωνὴ αὐτῇ ἴσως ἡ φωνὴ ἐγένετο καὶ ἀφορμὴ εὐφροσύνης σκαμνίσκων πρὸς οὐκλήριον· ἀλλὰ περὶ τούτων, ὡς καὶ περὶ τῶν φράσεων αἷς κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἐλάττω, οὐδεμίαν ἔχομεν μαρτυρίαν. Ὁ Πλούταρχος μὲν οὖν οὐ χρηστέως τινος τῷ πατρὶ τοῦ Σωκράτους, δυνάτος, εἰ δὲ γὰρ αὐτὸν ἐκτελευσε, ὅτι ἀντὶ τῶν τοῦ ἐν ἡρώδει, καὶ μηδὲ βελήσθαι μηδὲ παρῆναι, ἀλλ' ἐφέναι τὴν ὁρμὴν τοῦ πατρὸς, εὐφροσύνην ὑπὲρ αὐτοῦ διὰ ἀγορεύειν καὶ Μουσικῆς, τὰ δὲ ἄλλα μὴ πολυπραγμονεῖν περὶ Σωκράτους, ὅς κρείττονες διήκουσεν ἔχοντας ἐν αὐτῷ μυρίων διδασκάλων καὶ παιδαγωγῶν ἡγεμόνα πρὸς τὸν βίον».

Ὁ χρησμός οὗτος κἂν ἀληθὴς ὑποτεθῇ, οὐδὲν εἰς τὴν διασκῶσιν συμβάλλεται τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ζητήματος. Ἐκτὸς ὅμως πάσης ἀμφισβόλλας κείται, ὅτι ἐξ οὗ χρόνου ἤρξατο ὁ Σωκράτης φιλοσοφῆν καὶ περὶ τῆς θείας προνοίας μελετᾶν καὶ τὰ διόφορα τῆς μαντικῆς εἶδη ἀναγνωρίζειν ὡς δῶρα ὑπὸ τοῦ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις δοθέντα, ἡ λέξις φωνὴ ὑπεχώρησε ταῖς φράσεσι, τὸ σημεῖον τοῦ θεοῦ, τὸ θεῖον σημεῖον, τὸ δαιμόνιον σημεῖον κτλ. Διὰ τὴ δὲ ἡ μεταβολὴ αὕτη; διότι ὁ Σωκράτης οὐκ ἠδύνατο καλεῖσθαι τὴν φωνὴν θεῖον, δαιμόνιον, καίπερ καλῶν αὐτὴν θεῖον σημεῖον, δαιμόνιον σημεῖον· διότι οὐδεὶς τὸ θεῖον σημεῖον δύναται τῷ θεῷ συγγεῖναι καὶ νομίζειν ὅτι τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ἐν τῇ βίᾳ ὅμως φωνὴν δύναται συγγεῖναι τῷ θεῷ καὶ ὑπολαβεῖν ὅτι ἡ φωνὴ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἐστίν, ἀντὶς ὁ θεὸς λαλεῖ, ὡς διατείνεται ὁ Lellai ὅτι ὁ Σωκράτης τοῦτο ἐνόμιζεν, ὅπερ οὐκ ἀληθές· διότι ὁ Σωκράτης ὑπελάμβανε, ὅτι ἡ γιγνομένη αὐτῷ φωνὴ θείας ἐνεργείας ἐγγίνετο, οὐκ ἦν ὅμως φωνὴ τοῦ θεοῦ· διότι ἄλλως οὐκ ἐν ἔλαττω φωνῇ εἰς γιγνομένην, ὡς ἐν τῇ Ἀπολογία, καὶ τινι φωνῇ ἔδοξα ἀκούσθαι, ὡς ἐν τῷ Φαίδρῳ, ἐν τοῖς δυσὶ δὴλον ὅτι γενναῖοι διαλόγοι τοῦ Πλάτωνος,

ἐν οἷς γίνεται μνεία τῆς φωνῆς· οὐδεὶς λαλῶν περὶ φωνῆς τοῦ θεοῦ, λέγει φωνὴν εἰς.

Ἐκ τούτων γίνεται κατὰ δὴλον ὅτι ἡ ιστορικὴ κλίμαξ τῶν φράσεων οὐκ ἀνεπτύχθη καθ' ἓν τρόπον ὥστε ὁ Lellai, διατεταμένος ὅτι ἡ φωνὴ ἦν ἡ ὕψιστη ἑκφρασις, τὸ τελευταῖον ἐπιγίνετο τοῦ δαιμονίου (ὁ. σελ. 250), ὡς εἰ φωνὴ καὶ δαιμόνιον ἦσαν δύο χωριστὰ πράγματα· ἡ φωνὴ ἦν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Ταύτην ὅμως ὡς λέξιν διεδίδξαντο αἱ φράσεις, τὸ σημεῖον τοῦ θεοῦ, τὸ θεῖον σημεῖον, ἡ μαρτυρία ἡ τοῦ θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μαντικῆς ἦν νέον, εἰδήσις καὶ ἐκφράσεις νέας, καὶ προσελήθη ἡ λέξις δαιμόνιον¹ ἀνώνυμος οὖσα τῷ θεῷ· οὕτω παρήλθοσαν αἱ φράσεις, τὸ θεῖον καὶ δαιμόνιον σημεῖον, τὸ δαιμόνιον σημεῖον, τὸ δαιμόνιον· πρὸς ἐνδείξιν δὲ τῆς πυκνῆς ἐνεργείας τοῦ δαιμονίου σημεῖου, προσελήθη καὶ ἡ λέξις εἰωθός· τὸ δαιμόνιον καὶ εἰωθός σημεῖον μοι γίγνεσθαι ἐγένετο, τὸ εἰωθός σημεῖον τὸ δαιμόνιον, τὸ εἰωθός σημεῖον, καὶ ἀπλῶς τὸ σημεῖον, ἡ εἰωθὸς καὶ μαντικὴ (ἡ τοῦ δαιμονίου²).

Ἐν ταύταις ταῖς φράσεσιν οὐδεμίαν ἐπίτακτον, ὅτι ἐστὶν ἔχνος εἶρεν τῶν ἐπὶ μᾶλλον καὶ ἐλάττω προειρησμένων τῆς ἡλικίας, ἐπιτενομένων περὶ φράσεων τοῦ Σωκράτους, ὡς ἀνεροπότα ὁ Lellai· τούτων οὐκ ἡ πυκνὴ τριβὴ ἐποίησεν αὐτὸν ἀπολέσαι τὴν πρῶτον αὐτῶν ἐπίτακτον· τὸ θεῖον καὶ δαιμόνιον σημεῖον ἐγένετο τὸ δαιμόνιον σημεῖον, τοῦτο δὲ ἀπλῶς τὸ δαιμόνιον ἡ τὸ σημεῖον, τὸ δὲ δαιμόνιον καὶ εἰωθός σημεῖον ἐγένετο τὸ εἰωθός σημεῖον κτλ.

Ὁ Πλάτων πλέον ἢ πέντε μάλιστα ἔτη διατελέσας συγγράφων, οὐδαμῶς οὐδαμῶς τῶν διαλόγων αὐτοῦ παρήλαξε τὴν ὡν ὑπὸ Σωκράτους περὶ δαιμονίου ἐρηθέντων ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ, δεῖ χρώμενος αὐταῖς ταῖς φράσεσι τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ· ἐξ ὧν κατὰδεύονται τὰς

1) Ἐν σελίδι 235 ἐστρωσιώσαμεν ὅτι ἡ λέξις δαιμόνιον κατὰ τὴν γνώμην τοῦ σοφοῦ Ἐγβᾶλ οὐκ ἦν ἐν χρήσει πρὸ τοῦ Σωκράτους· ἀλλ' ἐν τῇ μεταξὺ εἰρων αὐς φράσεις παρ' Ἀλκυῶν δαιμόνιον ἀραὶ (Ἐπὶ ἐπὶ Θέβ. στίχ. 891) καὶ δαιμόνιον ἀρχὴ (Περσ. στίχ. 581) διακρινόμενα ὅτι ἡ λέξις δαιμόνιον ἦν ἐν χρήσει πρὸ τοῦ Σωκράτους, ὡς ἐπίβλεπον.

2) Ὅτι ἡ φράσις, ἡ τοῦ δαιμονίου, γλωσσικῶς ἐστίν, εἰρηται(σελ. 251)· κατὰ δὲ τὴν φωνὴν μαρτυρία ἡ τοῦ δαιμονίου ἐπὶ λήξεσιν καὶ ἡ ἑτέρα ἡ ἐν Θεῷ ἀπαντώσα, φωνὴ ἡ τοῦ δαιμονίου, καὶ ἡ ἐν τῇ ἀποκρίσει Ἀπολογία τοῦ Εὐανδρόντος, ἡ φωνὴ τοῦ θεοῦ.

το μὲν ἐπὶ τῇ περὶ δαιμονίου ὁμολογίᾳ τοῦ Σωκράτους ἀληθῶς ἐστὶν ἐκπερασμένη ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ, τοῦτο δὲ ἐπὶ ὁ Πλάτων παντὸς ἄλλου πιστότερον τὴν περὶ δαιμονίου ἐννοίαν καὶ αὐτὰς τὰς φράσεις τοῦ Σωκράτους διητήρησε καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις διαλόγοις ἐν οἷς ἡ αὐτὸν τὸν Σωκράτην ἢ ἄλλον τινὰ εἰσήγει περὶ δαιμονίου λαλοῦντα, ἐν τῷ Εὐθύφρονι (σελ. 3), ἐν τῷ Θεαίτητῳ (151), ἐν τῷ Εὐθύδημῳ (272), ἐν τῷ Φαίδρῳ (242), ἐν τῇ Πολιτείᾳ (ς', 496). Τίς ἄλλη αἰτία ἠνάγκασε τὸν Πλάτωνα περὶ δαιμονίου οἰοῦν στερεωτῶπως χρῆσθαι ἀεὶ ταῖς αὐταῖς φράσεσι; διὰ τί οὐκ εἶπε πρὸς τὸ δαιμόνιον σημαίνει, τὸ δαιμόνιον προσηγορία, ὡς ὁ Εὐνοῖον; διότι οὐδεὶς αὖτε εἶχε ἀμφὶ τὴν τοποποίησιν τὰς φράσεις αἰς ὁ Σωκράτης ἔχρησται; ὁ Εὐνοῖον ὅμως εἶχε χρεῖαν τοιοῦτον ῥητὴν ποιήσεως, διότι ἐν τοῖς πρώτοις κεφαλαῖς τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν Ἀπομνημονευμάτων ἀναγὰς γράζει ἀπολογίαὺς ὑπὲρ Σωκράτους οὐκ ἀποδεδειγμένην δικανικῶν τιμῶν ἐπιχωρημάτων, καὶ πᾶσι τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ ὁ Σωκράτης ἐνόησεν, ὅς ἡ πόλις θεός, οὐδ' εἰσέφερε καὶ καὶ δαιμόνιον, πρὸς ἀποδείξιν ῥῆσιν αὐτὸ τὸ δαιμόνιον. Ἐπειὶ ἡ κοινὴ καὶ συνήθης φράσις ἦσαν ὁ θεὸς σημαίνει, οἱ θεοὶ σημαίνουν, τὸ θεῖον σημαίνει, ὁ Εὐνοῖον κατὰ πάντας ἐκ τοῦ δαιμονίου σημαίει ἐπὶ ὁ σημαίνει τὸ δαιμόνιον σημαίνει, ὁ ἐστὶν ἡ θεότης, ὁ θεός, οἱ θεοὶ σημαίνουσιν; διότι τὸ δαιμόνιον περιεκτικὸν ἐν, ὡς τὸ θεῖον, σημαίνει ἐπὶ τῇ θεότητι, τὸν θεόν, ἐπὶ τοῖς θεοῖς. Κατ' αὐτὸν τὸν δικανικὸν τρόπον ἐπαρῆθη τοῖς Ἀθηναίοις ἀποδείξει ἐπὶ ὁ Σωκράτης λέγων, ἐπὶ τὸ δαιμόνιον σημαίνει αὐτῷ, οὐδὲν ἄλλο διεγεν ἢ ὅτι πάντες οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπὶ τὸ θεῖον, οἱ θεοὶ σημαίνουσιν αὐτῷ τί χρὴ ποιεῖν καὶ τί μὴ. Ταῦτα δὲ λέγων καὶ φρονῶν ὁ Σωκράτης πῶς οὐκ ἐπίστανται εἰς οὐ καὶ ἡ πόλις θεός;

Καίτοι ὅμως ὁ Εὐνοῖον τὰς Σωκρατικὰς ἡλικίας φράσεις καὶ πολλὰ ἀπιστοῦσι, διότι περὶ φωνῆς οὐδὲν λέγει, οὐδαμῶς ὁ ἐβούλετο καθάρθωσαν, ἀποδείξαι δηλαδὴ ἐπὶ τὸ Σωκρατικὸν δαιμόνιον καὶ οἱ θεοὶ τῆς πόλεως ἦσαν ἐν καὶ τὸ αὐτό· διότι οἱ μὲν θεοὶ οὐ κατ' εὐθεῖαν προέβλεπον τὸ μέλλον τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ διὰ τινων μακτικῶν σημείων, τὸ δὲ δαιμόνιον προέβλεπε τῷ Σωκράτει κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ σημείου τινός, τῆς φωνῆς ἐκποδῶν ποιηθείσης ὑπὸ Εὐνοῖον. Ἐπειτα οἱ μὲν ἄλλοι ἄνθρωποι αὐτῷ πρὸς τοὺς θεοὺς προστρέχουσι καὶ ἐξαίτουται διὰ τῆς μακτικῆς τὸ μέλλον μα-

θεῖν, τῷ δὲ Σωκράτει ἀπὸ ἀπὸ κλησέων καὶ δεήσεων αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον ἀνταρτακτὸν ἐδῆλου αὐτῷ τί χρὴ ποιεῖν καὶ τί μὴ.

Ὁ Εὐνοῖον λέγει προσέτι ἐπὶ τὸ δαιμόνιον ἐκώλυσε τὸν Σωκράτη παρασκευάζει τὴν ἐκείνου ἀπολογία· οὐ λέγει δὲ καὶ διὰ τίνος σημείου ἀπηγόρευσε τοῦτο. Τὸ σημεῖον ἦν ἡ φωνή· ἀλλ' ἡ φωνὴ ἀναμνησμένη ἀνέτρεπε τὸ δικανικὸν αὐτοῦ οἰκοδόμημα· διὸ ἐν σιγῇ αὐτὴν παύσασθαι, οὐχ ὑπ' ἀγνοίας, ἀλλ' ἐπὶ σκοπῷ· τὸ δὲ χωρίον τῆς Ἀπολογίας τοῦ Εὐνοῖοντος ἡ φωνὴ τοῦ θεοῦ, οὐδὲν ἰσχύει, ἀποκρούει αὐτὰς ὁσας.

Ἐπὶ τῆς ἐρμηνεύσεως τοῦ Εὐνοῖοντος, ἐπὶ ἡ λέξις δαιμόνιον τὴν θεότητα μόνον σημαίνει, τὴν προνοητικὴν δὴλον ἐπὶ θεότητα τοῦ Σωκράτους, τὴν πανταχοῦ παρούσαν καὶ πάντα γινώσκουσαν, κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ὡς εἶρηται (σελ. 229), θερμῶς ὑπερέμειχεν ὁ σοφὸς φίλος ἡμῶν καὶ φιλέλλην Γ. Εὐγέλῃ, διατηνόμενος ἐπὶ μόνον τὸ παρὰ Εὐνοῖοντος δαιμόνιον ἀκριβῶς τὸ Σωκρατικὸν περίσσησι δαιμόνιον. Κατ' ἐννοίαν ἡ ἐρμηνεύει αὐτὴν ὁρθῶς· διότι ὁ Σωκράτης λέγων ἐπὶ τὸ δαιμόνιον σημαίνει ἐγγίνετο αὐτῷ, ἐρρῶντι ἐπὶ τὸ σημεῖον τοῦτο ἐγγίνετο τῇ θεῇ ἐνέργειᾳ, ὡς τὴ πρώτη καὶ κυρία αἰτία ἦν τὸ θεῖον. Ἀλλ' ἔχει τοῦτο τὸ κακὸν ἐπὶ πολλὰ καταλείπει ἀνεμνησμένα καὶ μέλιστα τὴν φωνὴν τὴν καὶ ἀποτρέπουσαν καὶ μηδέποτε προτρέπουσαν. Διὰ τὰ πλατωνικὰ χωρία καὶ διὰ τὰς τῆς Ἀπολογίας εἰσι καθ' ἑμῆς τὰ ἀράδαντα θεμέλια περὶ δαιμονίου ὁμολογίας τοῦ Σωκράτους.

Γ' λοιπὸν ἦν ἡ φωνὴ αὐτῇ; ἢν παρὰ τὴν φωνὴν τὴν ἐνέργειαν; ἐνόηζε δὴλον ἐπὶ ὁ Σωκράτης ἐπὶ φωνῇ τινι ἡκούει ἐξωθεν πᾶσι αὐτοῦ προσβάλλουσιν;

Πρὸς ταῦτα τὴν γνώμην ἀντιμέχονται τὰ ἑξῆς:

α'. Αὐτὸς ὁ Σωκράτης ἀποκρούει τὴν ἐξωτερικὴν ὑπερξίν τῆς φωνῆς, ἢ τοὐλάχιστον ἐδῆσσε περὶ τούτου, ὅτι ἐν τοῖς δυοῖς χωρίοις ἐν οἷς τὴν λέξιν φωνή μεταχειρίζεται, ἐν μὲν τῷ τοῦ Φαίδρου (151) καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ ἐδοῦσα αὐτῷ ἀκούσθαι ἐπὶ τῇ φωνῇ ἐπὶ φωνῇ τινι αὐτῷ ἡκούσθαι. Τὸ ῥῆμα ῥοκίειν τίθεται ὡς αἰτίας λόγος ἐπὶ περὶ τῆς φωνῆς τῆς φωνῆς, ἢ κατ' ἀπορίαν, πρῶτον αὖτε δὲ μὴ ἐχόντων ὑπερξίν· διὰ τοῦτο συνήθως ἐν χρῆσιν ἐστὶν ἐν τῇ ἀργίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐδοῦσα ἰδεῖν κτλ. καὶ ἐν τῇ προσωποποιίᾳ τῶν νόμων (ἰδ. σελ. 247) ὁ Σωκράτης λέγει, δοκῶ ἀκοῦεν, διότι κατ' ἀπορίαν οἱ λόγοι τῶν

νόμων ἐρρήθησαν, ἐν δὲ τῷ Φαίδρῳ ἡ ποιητικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Πλάτωνος πᾶσι τοῖς πρᾶγμασι παρέχει ζῶν, τῷ τύπῳ μισθῷ μυθολογικῶν ἀνυμνήσεων, τῇ βαθύσει πλάτνει, ἀρ' ἢ οἱ τέττιγες τὸ μεσημεριῖον ἔδουσι, τῇ ὅπ' αὐτὴν πηγῇ, ἐξ ἧς διαγέστατον βίβη ὕδωρ, τῇ χλιδῇ· τὸν δὲ Σωκράτη ποιητὴ μυστήθητον, ἐνθουσιάζοντα καὶ ἐκδεσκαγμένον, ὅτε τὸν πρῶτον περὶ τῶνος ἀπαγγέλλει λόγον· ὥστε οὐκ ἀπικύτως, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλου τοῦ Σωκράτους καταστάσει, ὅδυνά τοι ἐντός φωνῇ αὐτοῦ ἐξωτερικῇ καὶ εἰσυχνῇ περιβαλεῖν σχήματι· ἀλλ' ὅμως οὐ προφανήν, ἀλλὰ φαινομένην διδῶσιν αὐτῇ ὑπαρῆναι, εἴαν διδοῖσι καὶ ταῖς ἐν τοῖς οἰείοις ἀκουσθήσεσσι φωναῖς· καὶ τοια φωνῇ ἔδοξα αὐτὸν ἀκούσαι· ὁ Σωκράτης ὥρπαιε πάντως εἰπεῖν, καὶ αὐτὸς ὡς αὐτὸν ἤκουσε, εἴπερ ὅπως ἐπίστευεν ὅτι ἐξωτερικὴν ἔκλυε φωνήν.

Ἐν δὲ τῇ Ἀπολογία λέγει, φωνή τις γινώσκουμένη μοι. Τὸ ῥῆμα γίνεσθαι οὐδαμῶς ἀδύνατον ἐξωτερικῆς τῆς φωνῆς γένεσιν· ἐπεὶ δὲ ἡ φωνὴ θεῖα καὶ ἀοράτου ἐνεργεῖ ἐγγίγνεται τῷ Σωκράτει, φυσικώτερον ἦν αὐτῷ καὶ λογικώτερον ἀποδέχεσθαι ὅτι ἡ φωνὴ ἐντός αὐτοῦ ἐγεννέτο.

Β'. Ἡ φωνή, εἴτε ἀναρθρὸς, εἴτε ἐναρθρὸς, μονοσυλλαβὸς, μένει ἐξήκοντα ἔτη ἡ αὐτὴ, οὐκ ἐστειρωμένη ἔτι μεταβολῇ, ὅπερ ἐν ταῖς παλαιότησιν οὐ συμβαίνει, ὅτε μέλιστα ἐπὶ πολὺ παρατείνονται. Τοῦτο ἐνεκα ὁ σοφὸς Λόλος γῆν καὶ οὐρανὸν ἀνακινᾷ, ὅπως πολλὰ πλὴς παραστήσῃ τὰς παλαιότητας τοῦ Σωκράτους· κατ' ἀρχὰς ἦσαν ὀρμαὶ ἀπλᾶι, λέγει, καὶ προαισθητά, εἴτα ἐγένοντο ἐκστάσεις, εἴτα παραισθητικαὶ ἐκστάσεις, εἴτα παραισθήσεις τῆς γενικῆς ἀφῆς, ἐξωτερικῆς τε καὶ ἐσωτερικῆς· εἴτα παραισθήσεις τῆς ἀκοῆς καὶ ὀράσεως· εἴτα τελευταῖον πᾶσαι κατέληξαν εἰς τὸ μοιραῖον τέλος τὸ τῆς παρεκτροπῆς.

Τὸ λαμπρὸν τοῦτο οικοδόμημα ἀνατρέπεται ἀρδρῶν ὑπὸ τοῦ χωρίου τῆς Ἀπολογίας ῥητόν· λέγοντος ὅτι ἡ φωνὴ ἐκ παιδὸς ἀρξάμενη ἔμενεν ἡ αὐτὴ ἐν παντί τῷ χρόνῳ οὐδέποτε φέρουσα μὲν' ἰσχυρῆς ἀκούουσαν (οὐρίστε).

γ'. Ὡς ἡ φωνὴ ἔμενεν αἰὶ ἡ αὐτὴ, οὕτω καὶ τὸ ἔργον, περὶ ὃ λόγουται, ἔμενεν αἰὶ τὸ αὐτό, δινηκὲς μέμονα καὶ ἀγρυπνὸς φροντίς, ἔπος κολῶν τὸν Σωκράτην, εἰ τι ἐμελλε κακὸν πρᾶξαι.

δ'. Ἡ ἐν παντί τῷ βίῳ ἀμετάπτωτος ὀρθότης τοῦ ἀπαγορευμένου τῆς φωνῆς. Ἡ φωνὴ (ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

ἔχει τὸ ἀναμάρτητον ὅπερ συνήθως ἐν τοῖς ὁρμηφύτοις παρτηρεῖται· ὁ Ἰέλλαι ὀρμαῖ μοιρῆς ἔβη ὅτι τὸ δαιμόνιον ἐκώλυε τὸν Σωκράτη παρασκευάσαι τὴν ἐαυτοῦ ἀπολογία, καὶ ὅτι ἐνέπνευσε αὐτὸν τοιαύτην πείρασθαι ἀπολογία, μηδὲ δεηθῆναι τῶν δικαστῶν· ἀλλὰ τίς εἶπεν ὅτι ὁ Σωκράτης ἠδύνατο ἄλλως ἀπολογησάσθαι, ἢ δεηθῆναι τῶν δικαστῶν;

ε'. Ἡ δινηκὲς τῆς φωνῆς συμφωνία καὶ ἁρμονία μετὰ τοῦ ὁρθοῦ λόγου. Ἡ φωνὴ ἦν ἡλυδία ληθς, οὕτως εἰπεῖν, τῶν πράξεων τοῦ Σωκράτους· σιωπῇ, αἱ πράξεις ὀρθαί· ἐγείρεται φωνοῦσα ἴσως μὴ, αἱ μελετώμεναι πράξεις κακαί· οὐδέποτε παρέσυρε τὸ λογικὸν εἰς ἀτόπως πράξεις, ἀλλ' αἰ ἀγλήθῃ ἦν σπουδαιότερον καὶ συνεγέρθη. Ὁ Κρίτων προτρέπει τὸν Σωκράτη κρίσει ἐκ τοῦ δεσποτηρίου ἀποδῶναι καὶ σωθῆναι, ὃ δὲ μένει ἐν τῇ εἰρκῇ προτιμῶν τὸν θάνατον τῆς αἰσχρῆς φυγῆς, δικαστῶν τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ, περὶ ὧν λέγει ἐν τῷ Κρίτωνι· εἴγω οὐ μόνον γὰρ ἀλλὰ καὶ αἰ τοιοῦτος, οἷος τῶν ἐμῶν μηδὲν ἄλλω πείθεσθαι ἢ τῷ λόγῳ, ὃς ἂν μοι λογισμῶν βέλτιστος φαίνεται. Τὸ δαιμόνιον σιωπῇ συμφωνοῦν ἐν τῷ λόγῳ. Τὸ δαιμόνιον ὅμως ἀπαγορεύσει τῷ Σωκράτει πράττειν τὰ πολιτικὰ· ἀλλ' ἐκ τῆς προθυμίας μετ' ἧς ὁ Σωκράτης ἀνατρεφάμενος ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ ἀποδείξει ὅτι τὸ δαιμόνιον ὁρθῶς τοῦτο ποιεῖν, γίνεται φανερόν, ὅτι ἀπὸ πολλοῦ καὶ πολλὰς ἰσχύετο εἰ γρηπρόντα τὰ πολιτικὰ ἢ μὴ· καὶ τὸ συμπέρασμα τὴν σκέψιν αὐτοῦ ἦν ἀποφατικὴν, συμφωνοῦν τῇ ἀπαγορεύσει τοῦ δαιμονίου. Τὸ δαιμόνιον ὡς εἰπὼς ἀπαγορεύσει τῷ Σωκράτει παρασκευάσαι τὴν ἐαυτοῦ ἀπολογία· ἀλλὰ τοιαύτην ἀπόρασιν εἰχ' ὁ δῶν καὶ καθ' ἑαυτὸν ὁ Σωκράτης· διότι πρὸς τὸν ἑρμῶν προτρέποντα αὐτὸν τὴν ἐαυτοῦ ἀπολογία μελετᾶσαι, πρὸ τοῦ εἰπεῖν αὐτῷ ὅτι τὸ δαιμόνιον ἐναντιοῦται, λέγει· αὐτὸ γὰρ δοκῶσι καὶ τοῦτο μελετᾶν διαβεβαιωμένοι; ἐπεὶ δὲ αὐτὸν ῥησὶ ὅπως, εἰπεῖν αὐτόν, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ποῦ διαγεγνησθαι ἢ διασκοπεῖν μὴ τὰ τε δίκαια καὶ τὰ ἀδίκαια, πράττειν δὲ τὰ δίκαια καὶ τὸν ἀδίκον ἀπεργάμενος, ἦν περ νηλεῖς καλίστη μελέτην ἀπολογία εἶναι. (Ξενοφ. Ἀπομν. Δ, ν', 4).

Οὕτω πλήρως ἁρμονία ὑπῆρχε τοῦ λόγου καὶ τῆς φωνῆς· διότι καὶ αὐτὴ τὴν ἀρχὴν καὶ γένεσιν ἔλαμβανεν ἐκ τοῦ λόγου, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἀπαγορευτικὸς αὐτῆς χαρακτήρ, ἀποτέλεσμα ὧν φυσικῶν τῆς διασκευτικῆς καὶ διαπορευτικῆς φύσεως τοῦ Σωκράτους· ὁ ἔχων ἀρχὴν τὸ ἐν οὐα οὐ οὐδὲν οὐα ἠδύνατο ἔχειν

φωνήν, οἰοῖται ἤδη τοῦ λογικοῦ, προθυμὸν εἰς παροτρύνσεις καὶ προτροπὰς; ὁ Σωκράτης ζῶν ἐν μεγάλῃ πόλει καὶ καθ' ἑκάστην πρὸς πολλοὺς καὶ διαφόρους ἀνατροφεύμενος, δινηνέας προσέκοιται εἰς πράγματα ταῖς ἀρχαῖς αὐτοῦ ἀντιμαχόμενα· διὸ πρὸς ταῦτα μᾶλλον τὸν νοῦν προσείχε, πρὸς τὰ φευκτὰ καὶ μὴ πρακτὰ, ἐκ παιδικῆς ἡλικίας⁴. Ἰσως ὁ Σωκράτης παῖς ὡν ἐμελέετο πρῶτα τι, ἔπειτα κακὸν ἦν ἢ δ' ἐντὸς ἀποδοκιμασίας ἀπροσδοκῆτως ἐξεγερθεῖσα παρίστανε τῇ παιδικῇ φαντασίᾳ, ὡς ζωηρὰ εἰκόνα, ὡς φωνὴ ἀπαγορεύουσα τὴν πράξιν. Τοιαύτη ἰσως ἡ ἀρχὴ τοῦ δαιμονίου, ἑνδοξίας τῆς ἀρχῆς τοῦ Σωκράτους ψυχῆς ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἀνατροφεύμενης τὸ κακόν, οὐδὲ πιστευτοῦς ὁ Ζῶν, ἀνάντια λέγων· ἡ φωνὴ ἐφάνη ἀλλοτρία, (τοῖς στίχοις 233—236 καὶ 261—262) διότι αἰφνίς, ὡς ἀφανὲς, καὶ αὐτομάτως ἐξηγήθη ἀπαγορεύουσα τὸ πρακτικόν· καὶ ἔατο οὐκ ἐπαύσατο ἀναφανέντων ἐν ἡμεῖς περιπτώσεων.

Ὅτι ὁ Σωκράτης ἐστὶν τῆς φωνῆς ἀνιγνώμης τὸν προνοητὴν θῶν, τοῦτο φαντικώτατον ἦν καὶ λογικώτατον, οὐδ' ἔμειναι ἔγνω τι θεοσοφίας καὶ φαντασίας ὁ Ζῶν καὶ παραισθητικῆς παρατροφῆς. Ἡ φωνὴ καὶ καθαρὰ, ἀγενῆ, ἀγαθὴ, ἀπροσπαζομένη τὸ κακόν, ὡς ἡ θεὰ πρόνοια, ἥς ὄργανον καὶ σημεῖον ἀπεκλήθη ἐπὶ Σωκράτους, θεῶν καὶ δαιμονίων σύμβολον.

Ὁ Σωκράτης οὐκ ἀνείχε λόγον ἐπίστανται καὶ ὁ θεὸς ὁ προνοῶν περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων καθόλου, προνοεῖ καὶ περὶ αὐτοῦ, ἀπαγορεύον διὰ τῆς φωνῆς τὸ κακόν, ἐπιτρέπων δὲ τῷ λόγῳ αἰρεσθαι καὶ πράττειν τὸ καλόν, ὅπερ ἦν ὁ δινηνέας πῦθος αὐτοῦ καὶ ἡ προτροπὴ πρὸς τοὺς θεούς· ἀδοιπέτ' μιν καλῶ γενέσθαι τάνθρωπον⁵. Ἐξωθεν δὲ ὅσα ἔγω, τοῖς ἐντὸς εἶναι μεν φίλιστα.

Ὁ Σωκράτης καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον τὴν ἁρμόνιαν ταύτην οὐκ ἐπαύσατο ἐπιζητῶν καὶ ἐξεργάζομενος· ὡς γὰρ ἡ γυμναστικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ τῶν ἀρχαίων ἰθὺς οὐκ ἐκείρα τὴν ἐξεργασίαν τῆς αἰκίας ἁρμονίας, ἡ μὲν τῆς τῶν σωματίων, ἡ δὲ τῆς τῶν ἀγαλμάτων, οὕτω καὶ ἡ ἠθικὴ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφία σκοπὸν προτίθειτο τὴν ἐξεργασίαν τῆς ψυχικῆς ἁρμονίας, τῆς ἁρμονίας τοῦ ἠθικοῦ κόσμου. Ὁ Σωκράτης πρὸ τοῦ ἐπιδοῦσθαι εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἢ λιβελλόος, ἐργαζόμενος ἐν τῇ ἐργαστηρίῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ ἐγίνωσκε πῶς ἐν τῇ λίθῳ ἐνσαρκούται ἡ ἁρμονία τῶν σωματίων, πούσας, ὡς λέγεται, τὰς ἐν Ἀδριπολὶ Χέρτας· ὅτε-ρον δὲ σφίγας τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸς τὰ

ἑνὸν, ἔμαθε τὰς ἐν τῇ ψυχῇ Χέρτας ποιεῖν καὶ κατασκευάζειν θεὰ ἀγαλματα. Ὁ Σωκράτης καὶ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἐπακτεῖν ὅτι λέγει ὁ Πλάτων, κατὰ Πλάτωνα· ὁ ἑλιστίον τὴν ψυχὴν αὐτὴν πρῶτον μὲν τὰ καλὰ βλέπειν ἐπιτηδύματα· εἴτα ἔργα καλὰ, οὐχ ὅσα καὶ τέχνη ἐργάζονται, ἀλλ' ὅσα οἱ ἄνδρες οἱ λεγόμενοι ἀγαθοί· εἴτα ψυχὴν ἰδὲ τῶν τὰ ἔργα τὰ καλὰ ἐργαζομένων. Πῶς ἂν οὐν ἰδοὺς ψυχὴν ἀγαθὴν οἶον τὸ κάλλος ἔχει; ἀναγὰ ἐπὶ σκευὴν καὶ ἰδέ· καὶ μῆπω σκευὴν ἰδὼς καλὴν, οἷα ποιητὴς ἀγάλματος, ὁ δὲ καλὸν γενέσθαι, τὸ μὲν ἀφαίρει, τὸ δὲ ἀπέχει, τὸ δὲ λείον, τὸ δὲ καθαρὸν ἐποίησεν, εἰς εἰδαῖς καλὸν ἐπὶ τῷ ἀγάλματι πρόσποτον, οὕτω καὶ σὺ ἀφαίρει ὅσα περιττὰ καὶ ἀπέθινε ὅσα σκο- λιά, ὅσα σκευὴν καθαρὴν ἐργάζου ἐναι λαμπρὰ καὶ μὴ παύσθαι τεκταίνων τὸ σὸν ἀγαλμα, εἰς ἂν ἐκλήμψαι σοὶ τῆς ἀρετῆς ἡ θεοειδὴς ἀγαλία⁶.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς φιλοσοφίας τοῦ θυμασίου τούτου γλῆπτου ἦσαν μέγιστα καὶ κέλιστα· διότι ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου αὐτοῦ ἐξῆλθον ὁ Πλάτων καὶ ἡ Ἀκαδημία, ὁ Ἀριστοτέλης καὶ τὸ Λύκειον, ὁ Ζήνων καὶ ἡ Στωά.

Δάμων, Μένων, Ἰπποδάμοις, Ἰπποκράτης.

§ 61. Καὶ ἄλλοι δὲ ἄνδρες ἑνδοξοὶ ἦσαν ὅτεροι τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου θεράποντες, ὡν ἕκαστος διὰ τῶν γνώσεων αὐτοῦ καὶ ἐπειρήσεων διέπειρε καὶ ἐλάμπριεν τὸν αἰῶνα τοῦ ἑκατέρου· οἷον ἐν μὲν τῇ μουσικῇ ὁ Ἀγαθοκλῆς ὁ Πυθακλείδης, ὁ Ἀλκιππος, ὁ Δάμων, περιώμοι γενόμενοι διδασκαλοὶ τῆς θεωρητικῆς καὶ τῆς πρακτικῆς μουσικῆς, οὐκ ἀνίστοιρ δὲ καὶ τῶν ἄλλων γνώσεων, μέγιστα δὲ ὁ Δάμων ὁ φίλος τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ ὁπαδὸς τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ, καὶ ὁ Διὶ καὶ διδασκαλὸς τοῦ Περικλέους· οὗτος τῶν ἀνδρῶν ὅσους ἔχεν ἰδὼν περὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἀρετῆς, ὥστε ἔλεγεν, εἰ οὐδ' αὖτις κινεῖται τοῦτον, νόμις ἂν διδασκαλίας τῶν μεγίστων ἀρετῶν νόμον (Πλάτ. Πολιτ. σελ. 424). Τούτων ἑκτὸς ὁ Σωκράτης καὶ αὐτὸς συνέστη τοῖς ἐκείνου ἀνδράσι τὸν νόμον μεθὲν τὴν μουσικὴν. Νικίαν ὁ ἐκαστὸς λέγει ἐν τῇ Ἀσχρίῃ τοῦ Πλάτωνος ὅτι

4) Damon, Périclès, Anaxagore, Archéolus, Euripide, Socrate—Entre tous ses personnages il y avait un lieu plus ou moins étroit! Fouilles Philos. de Socrate I, 7 43.

180) ότι ὁ Σωκράτης συνίστηεν αὐτῇ τὴν δάμωνα ὡς διδάσκαλον τῆς μουσικῆς τοῦ οἴου αὐτοῦ· ἀλλὰ γὰρ αὐτῇ μὴ ἐνταῦθα ἀνδρὰ προϋέστηεν τῇ οὐκ διδάσκαλον μουσικῆς Ἀγαθαγόρῃ, μὴτρε δάμωνα ἀνδρὰ χειρὶστικόν, οὐ μόνον τὴν μουσικὴν ἀλλὰ καὶ τὰλλα ἡγεῖσθαι, οὕτως ἄξιον συνδιατρίβειν τηλικούτοις νεώτερον.

Ἦν γὰρ ἡ ἀστρονομία Μίτων ὁ Ἀθηναῖος ἦν διδομένη, χωμῆτρης ὡν ὡπαύτως καὶ ἐρχιτέκτων καὶ ἄλλων γνώσεων κἀτοχός, καὶ τιμώμενος ὑπὸ Πλάτωνος διὰ τὰς ἄλλας αὐτοῦ ἀστρονομίας ἐν ἀκαλύψεϊ, καὶ διὰ τὴν διόφωσιν τοῦ ἡμερῶν, οὐ, εἰσκαγῶν τὴν ἐν νεοκαυδοκατῇ κύκλον τὴν Μίτωνοισιν κληθῆναι, καὶ διὰ τὴν ἐφεύρεσιν τοῦ Πλειστοπρόπου σταθέντος τῇ 433 π. Χρ. ἐ. Περὶ τῆς ἀστρονομίας καὶ μετεωρολογίας ἐπὶ Περικλέους ἦσαν σπουδαῖον μέληκα, διότι ὀλίγοι τῶν ἀπαιδευμένων τὴν γνώσιν τοῦ Σωκράτους ἐπέλκοντο, ὅτι αἱ ἐπιστήμαι αὐταὶ ἀνέρι καὶ ἡμῶν τῇ ἀνθρώπῳ, εἰ δὲ τις ἤθελε μαθεῖν τι περὶ αὐτῶν ἀστρονομικῶν φαινομένων, ὥρρει τὴν γνώσιν τοῦτου ζητᾶται διὰ τῆς μαθητικῆς· ὁ Γρόσιος (II, 254-279) διακρίνει τὸν Σωκράτη, διότι ἡ ἀστρονομία καὶ ἡ φυσικὴ ἦσαν κατ'ἐκείνους τοὺς χρόνους ἀβυσσοὶς ἐπιπολαίων παρατηρήσεων καὶ συμπεριλαμβανόντων φαινομένων, ὡς ἡ τὴν ἐπιστήμην ἀπέδειξεν ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦν ἀνάγκη τὰ ἀστρονομικὰ φαινόμενα μαθητῶν διὰ τῆς μαθητικῆς, ὡς συνεβούλευεν ὁ Σωκράτης· ἡ ἀστρονομία προὔθευσε καὶ ἡ τελευταία καὶ ἀκριβεστάτη τῶν ἐπιστημῶν ἐγένετο διὰ τῶν συναρῶν παρατηρήσεων τῶν αἰώνων· ὁ δὲ Μίτων μετὰ τοῦ Εὐκλείδους καὶ Φιλίππου συνεργάζομενος οὐ μόνον ἐν Ἀθῆναις ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις ἐποιήσασκε, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς Περικλέει καὶ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Ὀρετρῇ.

Ἐκ δὲ τῶν μετοίκων διάστροφος ἦν Ἰπποδάμος ὁ Μιλήσιος, ἀρχιτέκτων καὶ ποριστὴς ἔργων, οὐράνους τέλους κατέβηκε τὴν γνώσιν τῆς φυσικῆς καὶ τοῦ κόσμου. Γασκύνην δὲ πείσιν εἶχεν εἰς τὸν λόγον καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην, ὥστε πάντα κατὰ νίκας ἀρχὰς ἐπεγείρειν βυθίμακα, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ζο-

ρίζων αὐτὴν ἐπὶ γεωμῶν ἀρχῶν, οὐρῇ ἐπὶ τῆς αἰθαρίας οὐδ' ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης καταστάσεως τοῦ ἰδίου. Κατὰ ταύτας τὰς νίκας ἀρχὰς ἐστὶν τὸν Περικλῆα καλῶς ῥηματομήτως, ἐφ' ᾧ καὶ μετὰ τῶν ἀγορῶν ἐκλήθη Ἰπποδάμεος· ὁ δὲ Ἰπποδάμος καὶ τὴν πόλιν τῶν θουρίων ἐστὶν, τὴν νίκαν ἀποκρίαν τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πολέτωμα ἠθῆσεν εἰσκαγῶν μεταρρυθμίσεις περὶ Πολιτείας πρὸ τοῦ Πλάτωνος συγγραφέας. Ἐκ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ἐπιχειρήσεων τοῦ Ἰπποδάμου γίνεται φανερόν τιτὸ πνεῦμα τῆς νίκας φιλοσοφίας ἐγένετο δύναμις ζωογόνος πανταχοῦ εἰσθῶντα καὶ εἰς πάντα φέροντα πῶς· μετὰ τὰ Μαθητὰ φημιματισθέντες, λίγα περὶ Ἀθηναίων ὁ Ἀριστοτέλης, πᾶσας ἥπαντο μαθητεύσας.

Φαινὸς ἀπὸ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐγένετο κατ'ἐκείνους τοὺς χρόνους καὶ Ἰπποκράτης ὁ Κῆρος· ὁ ἐπικληθεὶς πατὴρ τῆς Ἰατρικῆς, πολλὰ καὶ, ὡς εἰπὸς, ἐπισειφόμενος τὰς Ἀθῆνας, ὡς ἐστὶν τῶν πρώτων καὶ κοινῶν συνεικατήρων πάντων τῶν σοφῶν.

Ὁ Ἰπποκράτης τὴν τέχνην αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆρας καὶ τῆς παρατηρήσεως ἐριδομένην ἐγνοήσασκεν καὶ εἰς ἐπιστήμην προήγαγε τῷ λόγῳ, γνοῦντος ὡς ποδηγῆται. Ἡ πείρα καὶ ἡ παρατήρησις ἦσαν πολλὰ καὶ ἴδρυσαν τὴν Ἰατρικὴν. Ἡ Ἰατρικὴ δὲ πάντα πάλαι ὑπάρχει, καὶ ἀρχὴ καὶ οὐδὲς εὑρήσκειν, καὶ ἦν καὶ τὰ εὑρημένα πολλὰ καὶ καλῶς ἔχοντα εὐρήσκειν ἐν πολλῷ χρόνῳ, καὶ ἀπὸ εὐρήσκειται ἡν τις ἐκινῶν τε ἦν καὶ τὰ εὑρημένα εἰδῶς, ἐκ τούτων ὁρμώμενος ζητῆται τὴν ἀρχήν. Ἰατρ. § 2).

Ἄντι ὅμως τοῦ λόγου ἡ πείρα, μένει ἔχοντος, διότι καὶ οἱ πρώτοι ζητῆσαντες, εὐρὸς πολλὰ καὶ καλὰ τῷ λόγῳ χρητάμενοι· ὡς εἰ καλῶς καὶ λογιμῶς προσήκοντι ζητῆσαντες πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν εὐρον αὐτὰ οἱ πρώτοι εὐρόντες καὶ ὥρρειαν ἀξίαν τὴν τέχνην θεῶν προσθεῖναι. Ὁ Ἰπποκράτης ἀποδοκιμαζὼν τοὺς ἀποδοκιμαζόμενους τὴν ἰατρικὴν τέχνην, οὐκ οὐκ περὶ πάντων ἀκριβὲς ἐστίν, ἀναχωρεῖ τὴν ἀξίαν αὐτῆς, διότι τῷ λογιμῶν χρημῶν δύναται ἐγγεῖν τοῦ ἀκριβεστάτου εἶδους· οὐ φημι δὲ διὰ τοῦ-

1) B. E. Curtius Griechische Geschichte II, 273.

2) Ὁ Ἰπποδάμος γεννηθεὶς ἐν Μιλήρῳ καὶ οὐδὲς χρόνος οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ναυτικὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἑλλήνων ἀνελάβανον, μετὰ τούτου τοῦ χρόνου ἀνέ-

1) Grote Histoire de la Grèce. Tom. VIII, pag. 26.

МЕЧНИКОВА

το δὲν τὴν τέχνην ὡς οὐκ ἔουσιν οὐδὲ καλῶς
ζητησμένην τὴν ἀρχήν ἀποβαλέσθαι, ἀλλὰ
ποῦν μᾶλλον διὰ τὸ ἐγγύς, οἷμαι, τοῦ ἀπρεκει-
στατοῦ οὐοῦ δύνασθαι ἥκειν λογισθῶν, προσέ-
σθαι, καὶ ἐκ πολλῆς ἀγωνίστης θυμολύειν τὰ
ἐξηρημένα ὡς καλῶς καὶ ὀρθῶς ἐξεύρεται, καὶ
οὐκ ἀπὸ τύχης.

«Ὁ Ἱπποκράτης ἄξιός, λέγει ὁ Lillré (*Oeu-
vres d'Hippocrate* I, 560), ἵνα ἡ ἱατρικὴ ἐπὶ
τῶν παρατηρήσεων, ἐπὶ τῶν πραγμάτων καὶ
τῆς πραγματικότητος στηρίζεται· ἀλλὰ τοῦτο
οὐκ ἐστὶ τὸ πᾶν, οὐδ' ὁ μόνος κανὼν δι' ἐπιβλέ-
λαι αἱ παρατηρήσεις, τὰ πράγματα, ἡ πραγ-
ματικότης εἰσὶν ἀντικρινήτως ὅ, τι ἐκαστος
βλέπει καὶ δοκιμάζει, ἀλλ' ἡ περιοχὴ ἐκτενε-
στέραν ἐστὶν, διότι ἡ παράδοσις παρέχει ὠκυ-
τως παρατηρήσεις, πράγματα, πραγματικό-
τητα, ἅπτα προσέκειν ὑπ' ὅψαι λαβεῖν καὶ γου-
μπούσθαι τῇ συνέσει γρήσει τοῦ λογισμοῦ· ἀδύ-
νατόν ἐστι ἀσχετῶς καὶ ἐκτενεστέραν ἔχειν
θεωρεῖν περὶ ἱατρικῶν.»

Τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἱατρικὴ μέθοδος τοῦ Ἱπ-
ποκράτους, πᾶσα, πᾶσα ἡμεῖς καὶ ὁ διακρι-
τικὸν καὶ εἰς γενικὰς ἀρχὰς ἀνάγων αὐτὰς
λόγος. Τοῦτου ἕνεκα ἀπέρριπται τῆς ἱατρικῆς
θεωρίας τῶν ἱατρῶν καὶ φιλοσόφων, οἵτινες ἐξ
ὑποθέσεων ὁρμώμενοι ἐπιλοσόφουν περὶ τῆς γε-
νέσεως τοῦ ἀνθρώπου, τῶν νόσων καὶ τῶν θερα-
πειῶν αὐτῶν, ὡς ἐπιλοσόφουν περὶ τῆς γε-
νέσεως τοῦ κόσμου, ἀξίωσιν ὅτι ὁ ἱατρὸς καὶ ἰ-
ατρὸν γινώσκων τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐξετά-
ζων τὴν ἐμπροσθὴν ἐπ' αὐτοῦ τῶν ἐσθιμένων,
τῶν πινόμενων, τῶν ἐπιτηδεύματων καὶ λοι-
πῶν. «Λέγουσι δὲ τινες καὶ ἱητροὶ καὶ σαρ-
μιστὰί ὡς οὐκ ἐνὶ δυνατόν ἱατρικὴν εἰδέναι ὅστις
μὴ οἶδεν ὅτι ἐστὶν ἄνθρωπος, ἀλλὰ τοῦτο δεῖ
καταμαρτυρεῖν τὸν μέλλοντα ὀρθῶς θεραπεύ-
σιν τοὺς ἀνθρώπους. Τίθει δὲ αὐτοῖσιν ὁ
λόγος ἐξ φιλοσοφίας, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς ἡ
ἄλλοι οἱ περὶ φύσεως γεγράσαντες ἐξ ἀρχῆς ὅτι
ἐστὶν ἄνθρωπος καὶ ὅπως ἐγένετο πρῶτον καὶ
ἔπειτα συνεστῆκεν. Ἐγὼ δὲ τοῦτέων μὲν ὅσα τινὲς
ἐλπίσαι σαρμιστῇ ἡ ἱητρῷ, ἡ γέγραπται περὶ
φύσεως, ἥσαν νομίζω τῇ ἱατρικῇ τέχνῃ προσή-
καιν ἡ τῇ γραμμῇ. Νομίζω δὲ περὶ φύσεως γινώ-
σκων τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἔλλοθεν εἶναι ἡ ἐξ ἱ-
ατρικῆς. Τοῦτο δὲ οἷόν τε καταμαρτυρεῖν, ὅταν
αὐτέων τις τὴν ἱατρικὴν ὀρθῶς πᾶσαν περιλά-
βῃ· μέγρι δὲ τοῦτο πολλοὶ μὲν δοκεῖν διὰ
λέγουσι δὲ τὴν ιστορίαν ταύτην εἰδέναι ἀνθρώ-
πος τί ἐστί, καὶ δ' οὐκ αἰτίας γίνεται, καὶ
τάλλα ἀκριβέως. Ἐπεὶ τοῖ γ' ἐμὲ δοκεῖ ἀναγ-

κατον εἶναι πικρὴ ἱητρῷ περὶ φύσεως εἰδέναι,
καὶ πᾶν σπουδάζει ὡς εἴσεται, εἴπειρ τι μέ-
λει τῶν δυνάτων ποιῆσαι, ὅτι ἐστὶν ἄνθρωπος
πρὸς τὰ ἐσθιόμενα, καὶ πινόμενα καὶ ὅτι πρὸς
τὰ ἄλλα ἐπιτηδεύματα, καὶ ὅτι ἐπ' ἐκαστοῦ
ἐκαστῷ ἐμβέβησται.»

Τὸ πνεῦμα καθ' ὃ ὁ Ἱπποκράτης ἐξετάζει
ἐνταῦθα τὴν ἱατρικὴν, λέγει ὁ Γρότιος (II,
264), ὁμοῖον ἐστὶ τῷ πνεύματι τῷ ὑπαγορευ-
σάντι τῷ Σωκράτει τὸν νεωτερισμὸν ἐν τῇ ἡθι-
κῇ φιλοσοφίᾳ· διότι ἐκάτεροι τὰς γενικὰς θεω-
ρίας τῶν φυσιολόγων ἐγκαταλείπουσιν, πε-
ριορίζοντο ὁ μὲν ἐν τῇ ἡθικῇ ἀνθρώπου, ὁ δὲ
ἐν τῷ φυσικῷ¹, ἐξετάζον τὰς σχέσεις αὐτοῦ
πρὸς τὰ τρόφιμα, τὰ ποτὰ, τὰ ἐπιτηδεύματα
καὶ λοιπὰ· ἔχρουσι δὲ καὶ ἐτέραν ὁμοίτη-
τα ὅτι ἔκρω τὸν ὅλον ἄνθρωπον ἐν τῇ μελέ-
τῃ αὐτῶν περιλαμβάνουσιν, ὁ μὲν τὸν ἥθικόν,
ὁ δὲ τὸν φυσικόν, διότι πάντα τὰς μορίας τοῦ
ἀνθρωπίνου σώματος συνέχονται καὶ οὐδὲν αὐ-
τῶν γίνεται γνωστὸν ἄνευ τῶν ἄλλων. Τὴν
μέθοδον ταύτην τοῦ Ἱπποκράτους ἐκθεάζει ὁ
Πλάτων ἐν τῷ *Φαίδρῳ* (σελ. 270). «Σωκρ.,
Νυχθὲς οὐδὲν φύσιν ἀξίως λόγῳ κατανοῶσιν οἱ
δυνατοὶ εἶναι ἄνευ τῆς τοῦ ὅλου φύσεως· *Φαίδ.*
Εἰ μὲν Ἱπποκράτης γε τοῦ ὅλου Ἀσκληπιάδων
δαί τι πηθεῖται, οὐδὲ περὶ σώματος ἄνευ τῆς
μεθόδου ταύτης. Σωκ. καλῶς γάρ, ὡς εἴπατε,
λέγει γὰρ μὲν τοι πρὸς τῷ Ἱπποκράτει τὸν
λόγον ἐξετάζοντα σκοπεῖν, αἱ συμφοραὶ *Φαίδ.*
ἀπαι. Σωκ. Τὰ τοίνυν περὶ φύσεως σκοπεῖ τι-
ναί· λέγει Ἱπποκράτης καὶ ὁ ἀληθὴς λόγος.»

Ἡ μέθοδος λοιπὸν τοῦ Ἱπποκράτους καὶ ὁ
ἀληθὴς λόγος, κατὰ Πλάτωνα, συμφωνοῦσιν
ἐξ οὗ τρανέας καταδεικνύονται ὅτι ὁ λόγος
ἡ μεθόδος τῶν ἱατρῶν ἐνθεωρῶν τοῦ Ἱπ-
ποκράτους ἐν τῇ τοῖς ἄλλοις γενεαῖς συγγραμ-
ματι αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ περὶ αἵματος, *διήγησιν*,
τότῳ. «Ἐν τούτῳ γὰρ ἐκείνῃ μυνία νόσου τινὸς
τὸν Σκυθῶν, ἡν ὁ Πλάτων (A, 105) καλεῖ
θῆλειαν νόσον ἐναι ἵσταναι διὰ μὴν τῆς
Ἀρροθίτης, διότι οἱ Σκυθαὶ τὴν ἐν Ἀσκληπια-
νὸν αὐτῆς ἐσθίοντες. Ταῦτα καὶ ἐν Σκυθῶν
τὸν θεόν αἰτίαν ὑπελάμβανον· ὁ δὲ Ἱπποκρά-
της ἀποκρούει τὴν κοινὴν προλήψιν, ὅτι νόσου
τινὲς εἴη θείαι, διότι πᾶσαι θησαυαὶ εἶναι ἐπι-
νοουαί γίνονται οἱ πλείστοι ἐν Σκυθῶν καὶ

1) Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Γρότιου ἐν μέρτι φαίνε-
ται ὀρθή· εἰδὼς ὁ Ἱπποκράτης συμφορὰς τῇ φιλο-
σοφίᾳ τοῦ Ἀναξαγόρου φυσικὰς αἰτίας εἰδέναι· ἴδε
σελ. 277.

γυναίκα ἐργάζονται καὶ ὡς αἱ γυναῖκες δια-
λέγονται ὁμοίως· καλεῖνται τε οἱ τοιοῦτοι ἀ-
νδρῆρες· οἱ μὲν ἐπιγυροῦσι τὴν αἰτὴν προστι-
θεὶς θεῶν, καὶ σέβονται τοιούτους τοὺς ἀνθρώ-
πους· καὶ προσκυνοῦσι, διδόντες περὶ ἑωυ-
τῶν ἑαυτοὶ· ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτῶν δοκίει ταῦ-
τα τὰ πάλαι θεῖα εἶναι καὶ τὰλλα πάντα καὶ
οὐδὲν ἐκ τῶν ἑτέρου θεοτέρων οὐδὲ ἀνθρωπινώ-
τερον, ἀλλὰ πάντα ὅμοια καὶ πάντα θεο-
έκαστον δι' ἑαυτῶν τῶν τοιούτων, καὶ οὐ-
δὲν ἄνεν φροσὶς γίνεσθαι.

Ἐν τοιούτοις περιγυροῦσι τὴν γνώμην τοῦ Ἀνα-
ξαγόρου ἀσπάζεταισθαι τὰ γινόμενα εἰς φυσ-
ικὰς αἰτίας ἀνάγοντας (ἴδ. σελ. 197), καί-
περ λέγοντος ὅτι ὁ νοῦς διακρινεὶ τὸν παν-
τός· οὕτω καὶ ὁ Ἱπποκράτης καί περ πάντα τὰ
νοστήματα θεῖα καλὸν ὁποῖαι· ὅτι πάντα
φυσικὰ ἔχουσιν αἰτίας ὧν ἄνεν οὐδὲν γί-
νεται· ἔχουσιν ἄλλας μαρτυρίας ὅπως καὶ τὸν
πατέρα τῆς ἱατρικῆς κατατάξωμεν ἐν τῇ φιλο-
σοφίᾳ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Νοῦ·

Καὶ ὁ Ἱπποκράτης δὲ συγγραφεὺς τοῦ περὶ
Ἰατρικῆς Νοῦ ἀποδοκιμάζει τὴν κλῆσιν τοῦ
νοῦ· ἵσκει μὲν τῆς ἱεῖρας νοσοῦ καλεμένης
δοῦ' ἔχει· οὐδὲν γὰρ καὶ δοκίει τῶν ἄλλων θεο-
τέρῃ εἶναι νοσοῦν οὐδὲ ἰασητέραν, ἀλλὰ φρο-
σὶν μὲν ἔχει ἢν καὶ τὰ λοιπὰ νοσήματα, ὅθεν
γίνεται.

Περὶ Παιδείας.

§ 62. Τοιούτος ὁ χρυσὸς αἰὼν τοῦ Περι-
κλείους, αἰὼν τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος καὶ
τοῦ λόγου, τοῦ μὲν ἀνθρωπίνου γένους ἡλικία
νεαρά καὶ ἀνδρῆα καὶ χρηστῶν ἐλπίδων μεστή,
τοῦ δ' ἑλληνικοῦ ἀνδρῆ καὶ τελεία καὶ γυνι-
μοτάτη· διότι οἱ μὲν ἄλλοι προγενέστεροι τῆς
Ἑλλάδος χρόνοι ὁμοῖοι εἰσαν ἥλιος ἀντελλόντι
τῇ ῥοδοδακτύλῳ ἡὸς προπορευομένης, οἱ δὲ
χρόνοι τοῦ Περικλείους μεσουρανοῦν καὶ ὑπέρ-
λαμπρος ἥλιος, (ἴδ. σελ. 162) πανταχόσε τὰς
γρανεῖς αὐτοῦ ἐκπύκνωσιν ἄκτινας, πάντα ἀπλή-
τη περιβάλλων φωτὶ καὶ διαφωτίζων τοὺς γι-
νομένους καὶ αἰωνίους νόμους τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ
ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, ἐν τῇ θρησκείᾳ, ἐν τῇ ποιή-
σει, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῇ ἠθικῇ
καὶ πολιτικῇ βίῃ· οὐκοῦν δὲ ἐννοεῖται ὅτι τὸ
νῦν πνεῦμα καὶ εἰς τὴν παιδείαν εἰσέδωκε· διὸ
προσέειπε ὁλίγη τιμὴ καὶ περὶ αὐτῆς εἶπεν, ὅπως
τοῦ ὅλου τῆς λαμπρῆς τύχης ἐποχῆς συμ-
πληροῦσθαι.

Τὰ στοιχεῖα τῆς νέας παιδείας, ὡς καλεῖται
αὐτὴν ὁ Ἀριστοφάνης, ἀπὸ Περικλείους ἀρχήμα-

νες, ἔμειναν τὰ αὐτὰ ἕκ αἰ πρότερον, γυμνα-
στικὴ χάριν τοῦ σώματος, καὶ μουσικὴ (γρᾶμ-
ματα) χάριν τῆς ψυχῆς· διότι, ὡς λέγει ὁ Πλά-
των ἐν τῇ Πολιτείᾳ, χαλεπὸν εὐρεῖν βαλόντα
τῆς ὑπὸ τοῦ πολέμου χρόνου ἐρημότης. Τὸ
νῦν ὅμως πνεῦμα νῦν ἔδωκεν αὐτοῖς ζωὴν
συναρμόσιν αὐτὰ κάλλιον καὶ πρὸς ὀφελότερον
σκοπὸν· διότι ἡ γυμναστικὴ οὐκ ἀπλῆ ἦν ἐμ-
πειρία καὶ τέχνη, τῆς εὐεξίας τοῦ σώματος
καὶ βώμης στοχαζομένη χάριν τῶν πολεμικῶν
ἔργων, ἀλλὰ καὶ μὴ τῶν καλῶν τεχνῶν, καὶ
οὐκ ἡ ἐλαχίστη, εἰς τὴν ἐνοχλεῖσθαι τοῦ πε-
λείου καλοῦ ἐν τῷ σώματι ἀποβλέπουσα· ἡ δὲ
μουσικὴ διὰ τοῦ βυθμοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας εἰς
τὰ ἐντὸς εἰσδούσα τῆς ψυχῆς· ἐστοχάζετο τῆς
ἠθικῆς διαπλάσεως καὶ τῆς εὐαιμοσύνης τῶν
ψυχικῶν δυνάμεων, ἐν ἑλλείψει λήσει, τοῦ ἠθι-
κοῦ καλοῦ τῆς ψυχῆς, ὅπερ ὁ Πλάτων καλεῖ
εὐεξίαν καὶ ὀφειαν αὐτῆς· ἀλλ' ἑκατέρω οὐκ
ἄνεν τῆς ἑτέρας ἐνέργει, ἀλλ' ἁμφοτέρω πρὸς
τὸν αὐτὸν συνηγωνίζοντο σκοπὸν, τὴν καλοῦ-
μεν ἁρμόνιαν, τὴν ἁρμονίαν ὅλην ἐστὶ τοῦ ἔξω καὶ
ἑνὸς ἀνθρώπου. Τοῦτο δὲ (ἀγαθὴ ψυχὴ ἐν κα-
λῷ σώματι) ἐστὶ κατὰ Πλάτωνα τὸ μέγιστον
καὶ κρείστων τῶν θεσμάτων. «Οὐτὸν ἐν ζυμ-
πνίᾳ (ἐν τῇ ψυχῇ κατὰ τὴν ἐνότητα καὶ ἐν
τῇ εὐθείᾳ τοῦ σώματος) ὁμολογοῦντα ἐκείνοισι καὶ
ἑμμενουντα, τὸ αὐτοῦ μέγιστον τοῦτο, τοῦτ' ἐν εἴῃ κρείστων θείων καὶ δυναμένων
θεσθῆναι καὶ ἐρασματώσαντο. Ὁ δὲ μέγιστον
τοῦτο ἤξειστο τῶν ἐν ἑλλείψει ἐπωνυμίας, κα-
λὸς κάγαθος· οὐδαμῶς αἰετὸς δοθεὶς τῷ ἀν-
θρώπῳ (κόμης, δοῦξ, πρῆξ κτλ.) εὐγενέστερος
καὶ ὀφελότερος αὐτοῦ, οὐδαμῶς ἀνθρωπι-
νός».

1) Ὁ Πλάτων ἐν Πολιτείᾳ (401) λέγει περὶ
τῆς παιδαγωγικῆς δυνάμεως τῆς μουσικῆς. «Τοῦ-
των ἔνεκα κυριωτέτη ἐν μουσικῇ τροφῇ, ὅτι μα-
λιστα καταβύτη εἰς τὸ ἐντὸς τῆς ψυχῆς ὅ τε θυ-
μὸς καὶ ἁρμονία καὶ ἐρρημονεῖσθαι ἀπαιτεῖται· ὅ
τῆς φρονέας τὴν εὐεργιστοῦσαν καὶ ποιῆσαι εὐε-
ργίαν, ἐάν τις ἀρθεὶς τροφῇ, οἱ δὲ μή, τοιανόντων
καὶ ὅτι αὐτῶν παραλεπόμενων καὶ μὴ καλῶς
δημιουργηθέντων ἡ μὴ καλῶς φρόντων ἔσονται· ἂν
αἰσθάνονται ὅ ἐκεῖ τραφεῖς ὡς ἔδει, καὶ ὁρθοὶ δὲ
δυσπραγεῖν τὰ μὲν καλὰ ἔλαιον καὶ χαρίων καὶ
κατατεχόμενος εἰς τὴν ψυχὴν πρόφοι· ἂν δ' αὖ-
τῶν καὶ γίνονται καλῶς τε κάγαθος, τὰ δ' αἰσχερὰ
γίγναι τ' ἂν ἀρθεῖς καὶ μισοῖται εἰς νέος ὢν, πρὶν λόγου
δυνατὸς εἶναι λαθεῖν, ἔλθοντος δὲ τοῦ λόγου ἀπά-
λαι· ἂν αὐτὸν γνωρίσῃς δι' αἰσθητὰ μαλιστα ὅ
οὕτω τραφεῖς· ἡμεῖς γὰρ δοκεῖ, ἔφη, τῶν τοιούτων
ἔνεκα ἐν μουσικῇ εἶναι ἡ τροφή».

νωτέρας χαρακτηρίζων τὴν τελειότητα τοῦ συμπεριφερόμενου, τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆ τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Πλάτων κἀλλιστὴν ἐκτίθει τὴν ἀρμονίαν ταύτην τοῦ συμπεριφερόμενου· οἷον ἐν τῷ Πρωτογράφῳ (σελ. 325—326) λίαν σαφῶς καὶ λεπτοῦς ἱστορεῖ τὰ φέροντα πρὸς αὐτὴν στοιχεῖα τῆς παιδείας καὶ τὴν δύναμιν ἐκείνου, ἀπὸ τῆς παιδικῆς μέχρι τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας· «ἐκ παιδῶν οἰκιστῶν ἀρχόμενοι, μέχρι οὗπερ ἂν ζώσι, καὶ διδάσκουσι καὶ νοουθετοῦσιν, ἱππιδὲν ὅσπερ συνή τις τὰ λεγόμενα, καὶ τροφῆς καὶ μῆτρης καὶ παιδαγωγός καὶ αὐτός ὁ πατὴρ περὶ τούτου διακρίνοντι, ὅπως βελτίους ἔσται ὁ καὶ ἡ παρ' ἑκάστου καὶ ἔργον καὶ λόγον διδάσκοντες καὶ ἐνδυναμύοντες, ὅτι τὸ μὲν δίκαιον, τὸ δὲ ἀγαθόν, καὶ τὸ μὲν καλόν, τὸ δὲ αἰσχροῦ, καὶ τὸ μὲν ὄναι, τὸ δὲ ἀνίστασθαι, καὶ τὰ μὲν ποιεῖν, τὰ δὲ μὴ ποιεῖν. Καὶ ἕκ μὲν ἐκὼν παιθῆται· εἰ δὲ μὴ, ὥστε ἕλκον διαστρεφόμενος καὶ κωπυόμενος ὁρᾷ οὐκ οὐκ ἡμεῖς, ἀλλὰ οἱ πολλοὶ πᾶσι διδάσκαλοι ἐπιμελίσθαι πειναι· μετὰ δὲ τῶν αἰσχυρῶν διδάσκαλων πειναι πολλοὺς πολλοὺς ἄλλους ἐνταῦθα ἐπιμελίσθαι εὐκοσμίας τῶν παιδῶν καὶ γυμνασίων τε καὶ κλισιῶν· οἱ δὲ διδάσκαλοι ἑαυτοὺς τε ἐπιμελοῦνται, καὶ ἐπιδὲν αὐ γράμματα μύθους καὶ μέλλουσι συνήσαντες τὰ γεγραμμένα. ὥστε τότε τὴν φωνὴν, παρατιθέμενοι αὐτοῖς ἐπὶ τῶν βέβαιων ἀναγινώσκουσιν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα καὶ ἐκμανθάνουσιν ἀναγέζουσιν, ἐν οἷς πολλοὶ μὲν νοουθετοῦσι ἑαυτοί, πολλοὶ δὲ διέξοδοι ἀπὸ πικρῶν καὶ ἐγκαίμας παιδιῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἵνα ὁ παῖς ῥηλὸν μαμῆται καὶ ὀρέγεται τοιοῦτος γενέσθαι· οἱ τ' αὖ κλισιοῦνται ἑτέρα ταῦτα, σωροσύνη τε ἐπιμελοῦνται καὶ ὅπως ἂν οἱ νέοι μηδὲν κωκυρώσω πρὸς διδασκάλους, ἐπιδὲν κλισίαν μάλιστον, ἄλλων αὖ ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα διδάσκουσιν μελοποιῶν, εἰς τὰ κλισιαρχατὰ ἐνταίνοντες, καὶ τοὺς βυβλους τε καὶ τὰς ἀρμονίας ἀναγέζουσιν οἰκιστοῦσαι ταῖς ψυχαῖς τῶν παιδῶν ἵνα ἡμερώτεροι τε ὦσι, καὶ εὐρυθμότεροι καὶ εὐαρμωστότεροι γινόμενοι χρηστοὶ ὥσιν εἰς τὸ λέγειν τε καὶ πράττειν πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας τε καὶ εὐαρμωστίας δεῖται. Ἐτι τοίνυν πρὸς τοῖς εἰς παιδοτροφίαν πεινποῦσιν, ἵνα τὰ σώματα βελτίως ἔχοντες ὑπερεπὶ τῇ διανοίᾳ χρηστὴ ὄσση καὶ μὴ ἀναγέζωνται ἀποδεικνύον διὰ τὴν ποικίλην τῶν σωμάτων καὶ ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσι· καὶ ταῦτα ποιοῦν οἱ μέλλουσα δυνάμει· μάλιστα δὲ δύναται ὁ πλουσιώτατος· καὶ

οἱ τούτων υἱεῖς, πρῶταί τε εἰς διδασκαλίαν τῆς ἡλικίας ἀρχόμενοι ποιτῶν, ἑφακί τε ἀπαλλέττονται· ἐπιδὲν δὲ ἐκ διδασκαλίας ἀπαλλέττονται, ἡ πόλις αὐ τοὺς τε νόμους ἀναγέζει μανθάνει καὶ κατὰ τοὺς ζῆν κατὰ περὶ δόγμα, ἵνα μὴ αὐτοὶ ἐξ' αὐτῶν εἰσὴ πρᾶττων, ἀλλ' ἀτεχνῶς ὥστε οἱ γυμναστικοὶ τοῖς μῦθοις δυνάμεις γράφειν τῶν παιδῶν ὑπογράφαντες γυμνάς τῇ γυμνασίᾳ οὕτω τὸ γυμνασιὸν διδάσκει καὶ ἀναγέζουσι γράφειν κατὰ τὴν ὑρήγησιν τῶν γυμνασίων, ὥς δὲ καὶ ἡ πόλις νόμους ὑπογράφει, ἀγαθῶν καὶ πλεονῶν νομοθετῶν εὐρήματα, κατὰ τοὺς νόμους ἀναγέζει καὶ ἄγει καὶ ἐργασθαι.

Ταυτὴ ἡ δημοσία παιδεία, ὅπως ποιητικῇ, ἐν παρόδῳ ἀπομένῃ τοῦ περὶ λόγου καὶ τῶν φυσικομαθηματικῶν, ἂν τοὺς ἀνωτέρους κλάδους ἀπέρχοντες τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας παιδείας, διδασκόμενα ἐν ἰδιωτικαῖς σχολαῖς ὑπὸ τῶν σοφιστῶν καὶ ῥητορῶν καὶ ἄλλων (ἰδ. σελ. 218).

Ἐν δὲ τῇ Πολιτείᾳ (σελ. 404, 407, 410—411) ὁ Πλάτων δεικνύει τὸν στενὸν σύνδεσμον τῆς γυμναστικῆς καὶ μουσικῆς καὶ τὴν βελτίστην αὐτῶν κρίσιν. «Ἡ βελτίστη γυμναστικὴ ἀδελφὴ τις ἐν εἰς τῆς μουσικῆς, ἢν ὀλίγω πρότερον διέμην (τῆς ἀπλῆς)·—ἡ δὲ ἀπλῆς κατὰ μὲν μουσικὴν ἐν ψυχαῖς σωροσύνην ἐντάττει, κατὰ δὲ γυμναστικὴν ἐν σώμασιν ὀλίγη·—οἱ καθιζάντες μουσικῇ καὶ γυμναστικῇ παιδεύειν οὐχ οὗ ἐνὶ καὶ τινες οἰονταὶ καθιστάειν, ἵνα τῇ μὲν τὸ σῶμα θεραπεύουσιν, τῇ δὲ τὴν ψυχὴν· Ἀλλὰ τί μὴν; ἔργ. Κινδυνεύουσιν, ἢ δ' ἐγώ, ἀμρότερος τῆς ψυχῆς ἑνὶ καὶ μέντοι καὶ σῶμα. Πῶς δὲ; Οὐκ ἐννοεῖς, εἰπον, ὥς ἀπείθεται αὐτὴν τὴν διάνοιαν, οἱ ἐν γυμναστικῇ μὲν ἀπὸ βίου ὁμιλήσωσι, μουσικῆς δὲ μὴ ἀφρονταῖ, ἡ ὅσιν ἂν τοιαντοῖον διατεθῶσι; Τίς δὲ, ἡ δ' ἐγώ, περὶ λέγεις; Ἀγχιότητος τε καὶ σκληρότητος, καὶ αὖ μαλακίας τε καὶ ἡμερότητας, ἢ δ' ἐγώ. Ἐγώ γε, ἔργ. ἔτι οἱ μὲν γυμναστικῇ ἀπὸ βίου χρησάμενοι ἀγχιώτεροι τοῦ δέοντος ἀποδείκνυνται, οἱ δὲ μουσικῇ μαλακώτεροι αὖ γίνονται ἢ ὅς κελίον αὐτοῖς. Καὶ μὴν, ἢν δ' ἐγώ, τὸ γε ἀγαθὸν τὸ θυμωδὸν ἐν τῆς φρίκης περὶ τὸν καὶ ὀρθῶς μὲν τραπὶν ἀνδρῶν ἂν εἴη, μαλακὸν δ' ἐπιταθῆναι τοῦ δέοντος σκληρὸν τε καὶ χλεπτόν γίνον· ἂν, ὥς τὸ εἶπες. Δοκί μοι, ἔργ. ἴδ' ἐγώ, τὸ ἡμέρον οὐχ ἡ φιλόσοφος ἂν ἔχοι φρίκη; καὶ ἄλλων μὲν ἀνελόντος αὐτοῦ μαλακώτερον εἴη τοῦ δέοντος, καλῶς δὲ τραφέντος ἡμέρον τε

καὶ κόσμον· Ἐστὶ ταῦτα· οὐκοῦν ὅταν μὲν τις μουσικῇ παρέχῃ καταναλῆναι καὶ καταχρῆναι τῆς ψυχῆς διὰ τὸν ὄντον, ὥσπερ διὰ χρόνης ἀνὰ δὴ ἡμέας ἐλέγμεν τὰς γλυκείας τε καὶ μαλακὰς καὶ ἠρηνοῦδεις ἀρμονίας, καὶ μανιεῖσθαι τε καὶ γυμναζομένους ὑπὸ τοῦ ὁδῆς διατελῆ τὸν βίον ὅλην, οὐκ ὅτι μὲν πρῶτον, εἴ τι θυμοειδὲς εἴχῃ, ὥσπερ πῶθρον ἐμάλασε καὶ χρῆσιν οὐκ ἄχρηστον καὶ σκληρὸν ἐποίησεν· ὅταν δὲ ἐπέχων μὴ αὐτῷ, ἀλλὰ κηλῇ, τὸ μετὰ τοῦτο ἡδὴ τῆμαι καὶ λείβῃ, ὥς ἂν ἐκτῆρ τὸν θυμὸν καὶ ἐκτῆρ ὥσπερ νεῦρα ἐκ τῆς ψυχῆς καὶ ποιήσῃ μαλθακὸν αἰματὶ καὶ Πανὶ μὲν οὖν, ἔρη. Καὶ ἐν μὲν, ἦν δ' ἔργον, εἴ, ἂν, ὡς, φρεσὶ ἀθροὺν λέβη, ταχὺ τοῦτο διαπραχέτω· ἔν δὲ θυμοειδῇ, ἀσθενὴ ποιήσας τὸν θυμὸν ἰσχυρότερον ἀπειργάσας, ἀπὸ σμικρῶν ταχὺ ἐκδιπλούμενον τε καὶ κατασθενέμενον· ἀκρόχοι οὐ καὶ ὀργίλοι ἀντὶ θυμοειδοῦς γεγέννηται, δυσκλίαι ἐμπλοῖαι. Κομῶδῃ μὲν οὖν. Τί δέ; ἂν αὖ ῥυακιστικῇ πολλὰς πονῇ καὶ εὐνοχῇται εὐ μέλας, ρυακιστικῇ δὲ καὶ φιλοσοφίας μὴ ἀπηχῇται, οὐ πρῶτον μὲν εἰ ἴσῃων τὸ σῶμα προημάσας τε καὶ θυμὸν ἐμπέπλκται καὶ ἀνδρείότερος γίγνεται αὐτὸς αὐτοῦ; Καὶ μέλα γε· τί δαί; ἐπειδὴν ἄλλο μὴδὲν πρᾶττερ μὴδὲ κοινωνῇ Μούσης μηδ' αὖ, οὐκ εἴ τι καὶ ἐνθὺν αὐτοῦ φιλομαθὲς ἐν τῇ ψυχῇ, ἅτε οὐτε μαθήματος γενομένου οὐδένος ὁδὸς ἐκζητήματος, οὐτε λόγου μετίσχον οὐτε τῆς ἄλλης μουσικῆς, ἀσθενὲς τε καὶ κωφόν καὶ τυρλόν γίγνεται, ἅτε οὐκ ἐγερθεὶς οὐδὲ τρεφόμενος οὐδὲ διακαθαζομένους τῶν αἰσθησάντων αὐτοῦ; Οὕτως, ἔρη. Μισολόγος δὲ, οἰκταί, ὁ τοιοῦτος γίγνεται καὶ ἀμουσος, καὶ πειθοὶ μὲν διὰ λόγων οὐδὲν εἶτι χρεῖται, βίη δὲ καὶ ἀγριότητι ὥσπερ θηρίον πρὸς πάντα, καὶ ἐν ἀμαθίᾳ καὶ σκωτικῇ μετὰ ἀρρημίας τε καὶ ἀγροστίας ἔρη. Παντάπαν, ἦ δ' ὅς, οὕτως ἔχει· ἐπεὶ δὴ δὴ ὅντε τοῦτο, ὥς εἰκαί, δύο τέχνη ὁὐκ ἔγωγ' ἂν τινα καίην δειδωκέναι τοὺς ἀνθρώπους, μουσικὴν τε καὶ γυμναστικὴν ἐπὶ τῷ θυμοειδῇ καὶ τῷ φιλοσοφον, οὐκ ἐπὶ ψυχῇ καὶ σώμα, αἰ μὴ εἰ πάρεργον, ἀλλ' ἐπὶ ἐκείνῳ, ὅπως ἂν ἀλλήλοισιν ἐναρμόσθητον ἐπιτιμωμένῳ καὶ ἀνεμένῳ μέχρι τοῦ προσήκοντος. Καὶ γὰρ εἰκαί, ἔρη. Τὸν καλλιστ' ἄρα μουσικῇ γυμναστικῇ κεραννύντα καὶ μετριώτατα τῇ ψυχῇ προσφέροντα, τοῦτον ὀρθότατ' ἂν ἔρχμεν εἶναι τελείως μουσικώτατον καὶ εὐαρμόστοτότατον, πολὺ μᾶλλον ἢ τὸν τὰς χρῆδ' ἀλλήλῃσι ζυσιότατον.

Ἐν δὲ τῇ *Πολιτῇ* (σελ. 87—88) τὰ ἐκ τῆς

συμμετρίας τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καλῶς ἐκτίθηται, καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀσυμμετρίας ἐναντία. Ὡς δὴ δὴ τὸ ἀγαθὸν καλόν, τὸ δὲ καλὸν οὐα ἄμετρον· καὶ ζῶων οὖν τὸ τοιοῦτον ἐστὶ μόνον ἄμετρον θετόν· ἄμετρον δὲ τὰ μὲν σμικρὰ διαισθανόμενοι ἐλλογίζομεθα, τὰ δὲ κυριώτατα καὶ μέγιστα ἀλογίστως ἔχομεν· πρὸς γὰρ ὑγιείας καὶ νόσους ἀρετὰς τε καὶ κακίας οὐδεμία συμμετρία καὶ ἀμετρία μέλυνῃ ἡ ψυχῆς αὐτῆς πρὸς σῶμα αὐτό· ὧν οὐδὲν σκοποῦμεν οὐδ' ἐννοοῦμεν· ἐπὶ ψυχῇ ἰσχυρὸν καὶ πάντα μεγάλῃν ἀσθενέστερον καὶ ἐλαττονὲν εἶδος ὅταν ὄχη, καὶ ὅταν αὐτὸν ἀντικτὶν ἔμπροσθεν τοῦτω, οὐ καλὸν ὦλον τὸ ζῶων, ἀξιομετρον γὰρ ταῖς μεγίσταις συμμετρίαις· τὸ δὲ ἐναντίας ἔχον πάντων θεαμάτων τῷ δυναμένῳ καθορῶν καλλίστοτον καὶ ἐρασιμώτατον· οἷον οὐκ ὑπερσαςτὴς ἢ καὶ τινα ἐτέρων ὑπέρειν ἄμετρον ἐαυτῷ τὸ σῶμα ὅν ἄμα μὲν ἀσχυρὸν, ἄμα δ' ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν πόνων πολλοὺς μὲν κόπους, πολλὰ δὲ σπᾶσματα καὶ διὰ τὴν παρεκτροπὴν τὰ πτώματα παρέχον μωρὸν κακῶν αἰτίων ἐαυτῷ· ταῦτ' ὅν δὴ διανοήσῃ καὶ περὶ τοῦ ἐλαττοτέρου, ζῶων δὲ καλοῦμεν, ὡς ὅταν τε αὐτῷ ψυχῇ κρείττερον ὅλας σώματος περιθύμους ἴσῃ, μικροῦς πᾶν αὐτὸ ἐνδοθεν νόσων ἐμπέπλκται, καὶ ὅταν εἰς τινας μαθήσεις καὶ ζητήσεις συνήκῃ, ἔρη, κατατῆται, διδάχῃς τ' αὐτὸ καὶ μάχῃς ἐν γυμνασίᾳ ποιομένη δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ δι' ἰδίων καὶ φιλονεικίας γιγνομένων διαπυρον αὐτὸ ποιοῦσα ἴσῃ, καὶ βεβαιὰ ἐπάγουσα τῶν λεγομένων ἰσχυρὰν ἀπαύσας τοὺς πλείστους, τὰναντία αἰτιώμεθα τοῦ σῶμα τε ὅταν αὐτὸ μέγα καὶ ὑπέρμετρον ἐκείνῳ ἄμετρον τε διανοίῃς γένηται, διττῶν ἐπιθυμιῶν ὁσῶν εἴσῃ κατ' ἀνθρώπους, διὰ τὸ σῶμα μὲν τροφῆς, διὰ δὲ τὸ θύατορον τῶν ἐν ἡμῖν προηέμενος, αἱ τοῦ κρείττερος κινήσεις κρατούσαι καὶ τὸ μὲν σφύρον αὐξοῦσαι, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς κωφόν καὶ δυσμαθὲς ἀμνηστὸν τε ποιοῦσαι, τὴν μίγιστην νόστον ἀμαθὴν ἐναπεργάζονται. Μία δὲ σμικρὰ πρὸς ἄμα, μῆτε τὴν ψυχὴν ἀνεῖ σώματος κινεῖν μῆτε σῶμα ἀνεῖ ψυχῆς, ἵνα ἀμνομένο γίγνησθαι ἰσορροπῶ. Τὸν δὲ μαθηματικὸν ἢ τινα ἄλλον σφόδρα μελίτην διανοίῃς κατεργαζόμενον καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀποδοτέον κίνησιν, γυμναστικῇ προσομιλοῦντα, τὸν τε αὐτὸ σῶμα ἐπιμελῶς πλάττοντα τὰς τῆς ψυχῆς ἀναπαυδοτέον κινήσεις, μουσικῇ καὶ πάσῃ φιλοσοφίᾳ προσχόμενον, αἰ μέλλει δικαίως τις ἄμα μὲν καλὸς, ἄμα δὲ ἀγαθὸς ὁρῶν καλλιστοτάτος.

МЕЧНИКОВА

Τοιαῦτα κατὰ Πλάτωνα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τὰ τερψίμακα ἀποτελέσματα, οὐ μόνον καλλὸν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ ἀρμονία τοῦ συναισθητοῦ διὸ καὶ αἱ λέξεις, εὐσχημοσύνη, εὐνομία, εὐταξία, εὐρύμια, εὐαρμοσύνη κλπ. κοιναὶ εἰσι λεγόμεναι περὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ σώματος. Οὐδεὶς ἄλλος τῶν ἀρχαίων οὐδ' αὐτοὶ ὁ Ἀριστοτέλης οὕτω βαθεῖως ἐφίλοσώφοντο περὶ τούτων, οὐδ' ἦν δυνατόν ἄλλως γενέσθαι· διότι ὁ Πλάτων λαλεῖ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, αἰσθόμενος ἐν αὐτῷ τὰ ἐκ τῆς γυμναστικῆς καὶ μουσικῆς καλὰ γεννηθεῖς καθ' ἐν χρόνον ἰταλόμενα ὁ Περικλῆς ἀνέπνευσε τὴν ζωογόνον αἴσαν τῆς εποχῆς αὐτῆς καὶ ἐν τῇ ἐργῇ ἐν αὐτῇ, καὶ πάντα ἦγον αὐτὸν πρὸς τὰς καλὰς τέχνας· διότι διὰ πασῶν τῶν αἰσθητικῶν ἰσχυρῶς τὸ καλὸν εἰς τὸ ἐνὸς τῆς ψυχῆς διὸ, ὡς περὶ τὸ καὶ ἄλλος Ἀθηναῖος, διέσωσεν ἀργὸν τὸ ἀντιῶν τῶν χρόνων τοῦ Περικλῆος καὶ Φειδίου Ποσειδῶν οὐκ ἀράτου θυμηδικῆς ἐνερμπλατοῦ, παραθέλων τὰ ζῶντα σώματα, τελειοποιούμενα ὑπὸ τῆς γυμναστικῆς, πρὸς τὰ τέλεια ἀγάλματα τῆς γλυπτικῆς· Ποσειδῶν ἡ μεγαλοφυΐα αὐτοῦ ὑπὸ αὐτὴν ἐξαποτιμῆται οὐκ ἔλαθεν ἀπορρίψαι εἰς τὸ ὕψαινον καλὸν ἀνυψώθη· Ὁρθῶς ἀρα καὶ δικαίως ὁ Γαλλὸς φιλόσοφος Ch. Lévêque λέγει· «*ἡ ἐνταξίμω αὐτοῦ Διακριθὲν, quid Phidias est? de buerit, ἀποδείξει τί ὁ Πλάτων ἔστιν ὡς Phidias? ἐν δὲ τῷ εἰσατηρίῳ αὐτοῦ λόγῳ ἀπαγγελλέται τῷ 1857 ἐν τῷ Κολλερίῳ τῆς Γαλλίας, ὅπουθεν δι' ἐγὼν ὅτι Πλάτων καὶ εἰς αἱ ἀρχαὶ τῆς πνευματικῆς φιλοκαλίας (les origines Platoniciennes de l'esthétique spiritualiste), ἐξετάζον τὰς αἰτίας τούτου λέγει, αὐτὴ πρώτη αἰτία ἐστὶν ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Πλάτωνος, ἐν ᾗ τὸ πρῶτον ἴσως δι' καὶ τὸ τελειοποιῶν συνήλθεν καὶ συνεκομρώθησαν οἱ ἑλλοιοὶ ἐνδοσυμμετρίας, ἡ γονιμότης τῆς ἐμπνεύσεως, ἡ ἀρμονία καὶ φυσικὴ χάρις τῆς γλώσσης, ἡ ἀσπράτεια τοῦ ἐνὸς βλέμματος ἀνὰ σκοτισμὸν εἰς τὰ βέβαια τοῦ ἀοράτου καταβύοντος, ὁ λογισμός ἐπὶ μὲν λεπτοῦς, ὅτι δι' ἀκριβῆς καὶ ἀκαταμάχητος, καὶ πολλῆς καὶ κυρίαρχος τοῦ λόγου σαφηνεία αὐτὴν τὴν ἀληθειαν ἀκτινοβολούσης. Δευτέρα δὲ αἰτία ἐστὶν ἡ σύνθεσις ἐνοικῶν περιεχομένων, αἵτινες ἡνέκα αὐτοῦ ψυχῇ τὴν ὁδὸν ἰδοῦσαν τὴν ἀγροῦσαν πρὸς τὸ ἰδανικὸν ὁ ἐπὶ οὐδὲν. Ἡ τέχνη εἶχεν ἥδη παραγαγούσα ἡ*

παρῆγε τὰ κράτιστα τῶν ἔργων αὐτῆς· ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶχε ἀποπεριώσασα τὸν Παρθενῶνα καὶ τὰ Προπύλαια, ἡ δὲ γλυπτικὴ ἐκόσμη τὰ μνημεῖα ταῦτα τελειοτάτως ἀγγελοῦσιν, ἡ δὲ ζωγραφικὴ παρὰ πόδας ἡκολούθει τῇ γλυπτικῇ, ἡ δὲ δραματικὴ τέχνη ἦν ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς, ἡ δὲ ῥητορικὴ ἐπὶ τῷ Περικλῇ ἰσοκνήμιτο, ὅτι ἐγεννήθη ὁ Πλάτων φέρων ἐκ γενετῆς καλλιτεχνικὰς καὶ ποιητικὰς δυνάμεις ἐν τοιαύτῃ μοίρᾳ, ὥστε ἡ φαντασία τῶν μεταγενεστέρων ἀσμένει ἐπλάσσειν ὅτι ἦν υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος».

Ἐν τῷ μέσῳ λατῶν τῶν θυμωσίων τούτων ἀνατρεφόμενος, πάντα τὰ περὶ αὐτὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἦγον αὐτὸν εἰς τὰς καλὰς τέχνας· λέγουσιν ὅτι περὶ τὴν ζωγραφικὴν ἡσυχολήθη, κατὰ καὶ περὶ τὴν ποίησιν, διθυράμβους ποιῆσας καὶ ἄλλα λυρικά ἔπη καὶ τραγῳδίας, ὥστε ὑπερὸν φιλόσοφος γενόμενος ἔκλυσε μέτρη· ἡ καλλιτεχνικὴ καὶ ποιητικὴ αὐτοῦ φρίσις οὐκ ἀπέλειπε αὐτόν· λέγουσι δὲ ἄλλοι τε καὶ δικαίως ἄρα ἐν τῷ πρώτῳ περὶ βίον, κατὰ Διογένην Λαέρτιον, ὅτι καὶ περὶ τὴν γυμναστικὴν ἡσυχολήθη καὶ ἐπλάσσειν Ἰσθμιοὶ· ὥστε ὁρθῶς καὶ δικαίως δύναται τις ζητῆσαι τί ὁ Πλάτων τῇ γυμναστικῇ ὤρρει· ἀλλ' οὗτος προλαβὼν ἀπέτισε τὰ ὀρεαζόμενα αὐτῇ, τὴν γυμναστικὴν ἀναγρᾶξας ἐν ταῖς καλαῖς τέχναις· διότι ἐν μὲν τῷ Γοργίᾳ λέγει περὶ τοῦ ἔργου τοῦ παιδοτρίβου· καὶ δὲ τίς εἰ, ὡ ἀνθρώπε, καὶ τί τὸ σὸν ἔργον; παιδοτρίβος εἶναι ἂν, τὸ δὲ ἔργον σου ἐστὶ καλὸν τε καὶ ἰσχυρὸν ποιῆν τοὺς ἡνέκους τὰ σώματα· ἐν δὲ τῷ Σοκράτῃ (ἄρ.) ἀπορρίπτεται, ὅτι πρὸς μὲν θεραπείαν τῶν νέων εὐρέθη ἡ ἱατρικὴ, πρὸς δὲ θεραπείαν τῆς ἀσχημίας, ἡ γυμναστικὴ. Ἠκεῖθεν ἐτι κατὰ τὴν νεανίαν αὐτοῦ ἤλικίαν ἡ ἀμύλη ἐκείνη τῶν γυμναστικῶν πρὸς τοὺς γλύπτας καὶ τούτων πρὸς ἐκείνους, ἀνθρακωμένους ὑπὸ τῶν τὰ καλλία καὶ τελειὰ ἀρα ἀπεργάζοντο ἀγάλματα, οἱ μὲν τὰ ζῶντα σώματα τῶν νέων, οἱ δὲ λήθια μὲν οὐκ ἦσαν καὶ αὐτὰ ζῶντα καὶ ὄντα κανόνες τῆς τελειότητος τοῦ ἀνθρώπινου σώματος, οἷος ἦν ὁ περὶ οὐρας κανὼν τοῦ Πολυκλείτου. Πότεροι ἀρὰ γὰρ ἐκ τῶν ὤρειων μᾶλλον τοὶ ἐτίθοντο πρὸς τελειοποιῆσιν τοῦ ἔργου αὐτῶν, αἱ γλυπτικαὶ τοὶ γυμναστικοὶ; ἢ οἱ γυμναστικοὶ τοὶ γλύπταις; ἐκείνοι γὰρ γίνονται ἀρνούμενοι, ὅτι καλὸν ἀνεκχλύπτον ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ ἐτίθοντο.

Οἱ νεώτεροι ἀπορροῦσι πῶς οἱ ἀρχαῖοι γλύπται τούτου τοῦ τέλει ἐδημοῦρσαν ἀγάλ-

1) Τῆς λέξεως αἰσθητικῆς ἀναταλλήλου οὕτως ἀρμόδια φαίνεται ἦναι ἡ λέξις φιλοκαλία.

ματα, τὴν ἀνατομὴν ἀγνοοῦντες¹ καὶ οὐδὲν μεταβαλλόμενοι πρότυπον (model): ἀλλ' εἰς ἄνθρωπον ἄνθρωπον βλέποντες καὶ ἐκαστὴν ἐν τοῖς γυμνασίοις τὰ τελειότερα πρότυπα τῶν σωματικῶν γυμνᾶ, κινούμενα καὶ διαφόρους λαβόμενα θέσεις καὶ σχήματα; οἱ δὲ γυμναστικοὶ αὐτοὶ οὐκ ἐπλάττον τὰ σώματα τῶν νέων ὅσον αὐτὰ τὰ τέλεια, εἰς τὰ ἀγάλματα ἀποβλέποντες ἢ ἐν τοῖς ναοῖς καὶ τὰ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ κολάστραϊς, εἰς τὰ τοῦ Ἀπολλωνίου², Ἑρμοῦ, Ἑκάτης, Ἡρακλείους, Θησέως, Ἀχιλλέως καὶ Λαερτιάδου; Οἱ ναοὶ καὶ τὰ γυμνάσια ἦσαν ἀέναντα, καὶ τοῦ καλοῦ, εἰ μὴ πάντοτε τοῦ ἀγαθοῦ³. Οἱ γυμναστικοὶ ὅμως καὶ οἱ γλύπται εἶχαν καὶ τέλειαν πηγὴν τοῦ καλοῦ ἀέναντον, ἐξ ἧς ὕψιστον καὶ ἐκτελεστικόν, τὴν φυσικὴν καλλονὴν τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, εἶτι καὶ νῦν διασωζόμεναι τέμνα πρότυπα ἔχουσιν πρὸς τὰ τελειότερα τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων παραβλεθῆναι, ὡς λέγουσιν οἱ ἐπισκευόμενοι τὴν Ἑλλάδα ξένοι σοφοί.

«Οἱ Ἕλληνας λαοὶ, λέγει ὁ σεβασμῶς Ch. Schmid (Geschichte der Erziehung I, 179), τῶν ἑλλήνων λαῶν τῆς οἰκουμένης ἐξείηεν ἐπὶ σωματικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἀρεταίς: τὴν συμμετρίαν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἧς ἡν ἡ κρείττις τῆς φύσεως αὐτοῦ, ἔφερε μὲν ἑαυτοῦ ὡς κληρονομικὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς πρώτης αὐτοῦ πατρίδος (id. § 7, σ. 93): τοῦ δὲ χρόνου προύκοντος αὐτῇ φυσικῶς διαμορφώθη καὶ τεχνικῶς ἀνεπτυχθῆ κατὰ πάντας τοὺς τρόπους. Ἡ σωματικὴ αὐτοῦ

ἀρετὴ καταργεῖται, ὡς φησὶ Κορπίος (Griech. gesch. I, 25), ἐν ταῖς πλαστικαῖς τέχναις, ὧν αἱ περαστώσας ἦσαν αὐτοῦ τοῦ λαοῦ εἰκόν. «Οἱ Ἀπὸλλων καὶ ὁ Ἑρμῆς, ὁ Θησεύς καὶ ὁ Ἀχιλλεύς, οἱ τοῖς ὀρθαλμοῖς ἡμῶν ἐν λίθῳ καὶ ἐν χαλῶ περισταῖνται, ἐξηγασμένοι εἰσὶν Ἕλληνες, ἡ δὲ ἀμονία τῶν μεγάλων αὐτῶν, αἱ γλυκεῖαι καὶ αἱ ἀπλᾶι γραμμὰι τοῦ προσώπου, οἱ μεγάλοι ὀρθαλμοί, τὸ μικρὸν μέτωπον, ἡ εὐθεὶα βίς, τὸ λεπτὸν στόμα ἄνηκον τῇ λαῶ, ἦσαν τὰ φυσικὰ αὐτοῦ γνωρίσματα. Ἡ συμμετρία ἦν ὁ κύριος χαρακτήρ τῆς σωματικῆς τῶν Ἑλλήνων φύσεως, ὡς μαρτυροῦσι καὶ τὰ ἐν ἑλληνικοῖς τέφροις ἀνακαλυφθέντα κενεῖα κανονικῶς ἐσχηματισμένα. Ἀλλὰ τὸ σωματικὸν ἦν ἐκφρασις τοῦ πνευματικοῦ: διότι ὁ ἐμμερτος ἦρας τῆς εὐεθερίας καὶ τὸ εὖν αἰσθημα τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας ἦσαν δικαριτικὰ γνωρίσματα τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν».

Οἱ σωματικοὶ τύποι κατὰ τὸν Φίλμπερ (Altes und Neues § 32) εἰσι καὶ νῦν ἐν τοῖς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος ἀναγνωρίσιμοι, καὶ αἱ ἀντικεινὸς φυσικαὶ στοιχεῖαι ἐπισιθητικῆς εἰσὶν ἡ Φίλμπερ λόγον ποιεῖται περὶ ἱερῶς τινὸς μαστοῦ ἐκ Βοσσίτης, αὐτὴ ἡ εὐγενὴς κεφαλὴ ἦν κατὰ τὴν αὐστηρίαν ἐκείνην κανόνα τῆς ἀρχαίας πλαστικῆς καλλονῆς: τὸ κἀκεῖτον μέτωπον μετ' ἀνεπισιθητικῶν σχεδῶν συστολῆς καταρτίζοντο πρὸς τὴν εὐγενὴ εὐθείαν καὶ λεπτῶς κλίνουσαν ρίνα, τὸ δὲ ἀπάλαν καὶ τέλειον στόμα καὶ τὸ γένειον περιέβαλλε μέλαινα καὶ εὐπλόκαμος γενειάς· ἡ δὲ ἐργὴ τοξοειδῶς μετὰ χρίτος ὀρθοὺς ἐκάλυπτο μέγαν, φωτεινὸν πῦρ ἐκαστρούμενον, ὅπερ τῇ βλῆματι, καὶ ὅπου μετ' ἀδικροφίας ἐπιπτεν, ἐξοισμημένον περιέγεν' ἐντασιν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἕλληνες ἱερὰς ἀκὰ τῇ γενεᾷ καὶ κόμην σείρουσι μακρὰν, οὕτω συμπληροῦνται τύποις, ὅς διὰ πάντων τῶν περικυκλούμενων καὶ τῆς πραγματικῆς κούφτης εἰς τὸ φαίνον ἡγαγῆ μεθυστικῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος». Οἱ Φίλμπερ λαλεῖ ὁμοιωτικῶς καὶ περὶ τινος χωροφύλακος, «ὃς μετὰ τοσούτης ἐλαφρότητος περιπατεῖ, ὥστε τὸ βάδιμα ἡμῶν φαίνεται μηχανικὴ ἐργασία: πέριτοι δὲ βασιλεῖς» ἀφθονοὶ καὶ μέλαινες πλόκαμοι περὶ τὸ μέτωπον αὐτοῦ ἐκυμάνοντο, τὸ δὲ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν ὅμοιον τῷ ἀρχαίῳ· ἀλλ' ὅμως Ἕλληνας ἦν ὁ λαμπρότης αὐτοῦ ὀρθαλμοῦ». «Εὐδοκασμῶντος γὰρ πάντων ἐβόων τὸ Ἕλληνας, λέγει ὁ Ἀδαμάντιος ἐν τῇ φυσιογνωμικῇ αὐτοῦ». (id. καὶ σελ. 93).

1) «Ἀναμνησκόμενοι δὲ οἱ συγγραφῆς οὐδὲν ποιοῦνται λόγον περὶ ἀνθρωπίνων προτύπων καὶ πολὺ ἔρπον περὶ τοῦ εἰδικοῦ προτύπου τοσούτον νῦν χρησίμου, ὅπερ ἐν ταῖς σχολαῖς ἀνομαζοῖται τὸ ἐκτελεστικόν (l'écorné), ἔχοντες δ' αὖ ὅτι» ὅμοι καὶ μυρία δεκά μετὰ τῆς λύσεως καὶ κινουμένης ἀνατομίας, διδόμενα ὑπὸ τοῦ γυμνασίου, τῶν ἀσκήσεων, τῶν λουτρῶν, ἀποκαθάρσεων μετὰ τοῦ Ὄδου, Μυλλέρου, δὲ ὁ Ἕλληνας ἀγαλματοποιὸς καλίστης γνώσεως τὴν ἐπιφανεῖαν τοῦ σώματος οὐδὲ μὴν εἶχε χρειαζόμενὸν τὸ ὑπὸ τὸ δέμα διὰ τῆς ἀνατομίας μελετᾶν; ὁ νέος ὅμως τεχνίτης ἡγαγκαμένος ἐστὶ διὰ τῆς ἀνατομίας τοῦ ὑπὸ τὸ δέμα ἀναπτύσσας τὴν γνῶσιν τῆς ἐπιφανείας, ἧς ἀτελεστερά ἐστὶν αὐτῇ καὶ μᾶλλον περιωρισμένη ἢ τῇ Ἑλληνί. Ch. Lévy. Le spiritualisme dans la sculpture, pag. 27.

2) «Die Grabsberger Erziehung und Unterricht des Classischen Alterthums I, 256—257.

(ΕΛΛΗΝ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

Ἀσπασία ἡ γυναικεία Παιδείας.

§ 63. Τσαυτὰ μὲν καὶ περὶ παιδείας. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ἀγαθὸν κηρύττεται ἄξιον, ἔχει καὶ ὁ χρυσὸς αἶψα τοῦ Περικλέους τὰς κηλίδας καὶ ἐλλείψει αὐτοῦ, ἃ· ἡ φιλοσοφία τοῦ νοῦ οὐκ ἠδυνάθη ἀποτρέψει καὶ ἐξαλείψει. Τούτων δὲ μεγίστη ἦν ἡ ἐλλείψις τῆς γυναικείας παιδείσεως· καὶ ἥλπε μὲν εἰς Ἰωνίαν· εἰς Ἀθήνας ἔστακτος ἐπὶ καλλοῦ καὶ εὐρυῆς γυνὴ καὶ συνεβέβη τῇ Περικλείᾳ στενωτέρου καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀναξάγору, γενομένη σύνευνος τῷ μεγάλῳ ἀνδρὶ, εἰς οὗ καὶ ἔτεκεν υἱὸν Περικλέα κληθέντα ὁμωνύμως τῷ πατρὶ, δυστυχῶς ὅμως, ἡ Ἀσπασία οὕτε τὰ κεράτεια εἶχε τῆς ἰωνικῆς φιλοσοφίας, ἢ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ νοῦ προσηγορεύσαν, οὕτε ἡ φύσις· αὐτῆς· καὶ ἀγαθὴ ἦν καὶ αὐτή, ὥστε, Ἐπαίστια τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους· γενομένη, ἀνταβιβῶν, ὡς ὕψην ἀποστολῆν, ἢν μακαρῶσι μιν τῆς γυναικείας παιδείσεως ἐν Ἀθήναις. Ἡ Ἀσπασία οὐδὲν περὶ γυναικείας παιδείας κατέλιπε σύγγραμμά, καίτοι πολλοὶ αὐτῇ ὀφείλοι φιλόσοφοι ἦσαν αὐτῇ ἀξιοκρίτων πα Ἀθηνῶν. Πῶθεν ἡ διαφορά αὐτῇ τῶν Ἰαθῶν καὶ Ἀθηναίων γυναικῶν; Τούτο φαίνεται παρόδοτον. Ἀλλὰ τὸ ἐναντίον προσδοκῶν· ἐπειδὴ ἐν Ἰωνίᾳ πάλιν ἦσαν τὰ παρορμῶντα εἰς τὴν πνευματικὴν ἀπαρτίωσιν. Ἐν Ἰωνίᾳ, ὡς εἰρηται (§ 9, σ. 94, § 41, σ. 162), ἐβλάπτεται ἡ ὁμηρικὴ πείσις· ἐν τῇ Ἰωνίᾳ δὲ καὶ οἱ Ὀμηρίδοι τῆς Χίου καὶ οἱ ἄλλοι βραβύδοι ὁρμῶμενοι διέδοσαν αὐτὴν ἀπὸ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ἐν ταῖς λέσχαις τῶν πόλεων, αἱ τρέποντιν τινὲς ἦσαν τὰ σχολία τῶν ἀνδρῶν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ἀπαργυρόντες τὰ ἴπη, ἡ ἐν τοῖς δημοσίοις ἀγῶσι κατὰ τὰς ἱερὰς τῶν θεῶν, ὅτε βραβύδοι καὶ μουσικοὶ ἐτελούντο ἀγῶνες· κατὰ τὴν πενιχρίαν ἰορτὴν τὴν ἐν Ἀθήρᾳ κατ' ἔτος ἐπὶ τοῖς γενεθλίοις τοῦ Ἀπολλωνίου τελομένην, πανταχόθεν προστρέγοντες οἱ Ἴωνες, ἄνδρες τε καὶ γυναικες καὶ παῖδες, ὡς μαρτυρεῖ οἱ ποιήσας τὸν ὅμνον εἰς τὸν Ἀἰλῶν Ἀπολλων.

Ἡ δὲ τὴν ἐλαχίστην Ἰόνειαν ἡγερόμενοι αὐτοὺς οὐν παῖδας καὶ αἰδοῦναι ἀλλοτρίων· οἱ δὲ σὲ πυγμαλῶν τε καὶ ὀρχημῶν καὶ ἀοιδῶν μνηστῆρας ἔτινοντες, ὅταν στήσανται ἀγῶν· γαῖα καὶ ἀδανεύουσ· καὶ ἀγῶνας ἔμενον αἰετ, ἐς τὴν ἑκαταεταί, ἐν Ἰόνειαν ἀρτοὶ αἱ ἐν πένον γὰρ καὶ ἴσους χρόν, τίρφαται δὲ θυρὸν ὠδῶρας τ' ἐσπῶν καλλίστους τε γυναικας, γῆς τ' ὠκείας ἥρ' αὐτῶν κτήματα πολλὰ.

Ἐξ ὧν κατακρίνεται, ὅτι ποικίλοι ἐτελούντο ἀγῶνες πυγμαλῶν, ὀρχημῶν καὶ ἀοιδῶν, μαρτυρόντες ὅτι καὶ παρ' Ἰωνι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡ ἔθνικὴ παιδεία, ἡ γυναικεία καὶ ἡ μουσική, μετὰ ζήλου ἐκαλλιεργετο· ὡς δ' ὑπέρχε Ἀθῶνος ἁρμονία καὶ Αἰολικὴ (ὁποδῶμος), οὕτως καὶ Ἰωνικὴ, ἥτις οὐκ ἦν ἀνθρωπῶ, ὡς ῥησιν Ἡρακλείδης· ὁ Ποντικός, οὐδὲ Ἰατρῶ, ἀλλ' αὐστηρῶ καὶ σκληρῶ, ὅγκον ἔχουσα οὐκ ἀγενή, διὸ καὶ τῇ τραγωδίᾳ ἦν προσφύς.

Ἐν ταῖς Ἰωνικαῖς ἀποικίαις μετὰ τὴν ἐπικὴν ποίησιν ἐβλάπτεται ἡ ἐλεγιακὴ, ἡ ἱαμβικὴ, ἡ γνομικὴ, ἡ τῶν σκολίων μελῶν, ὧν πρῶτος ποιητὴς μνημονεύεται ὁ Πυθέριος. Ἐν Ἰωνίᾳ ἀνερίνη ὥστατος τὸ πρῶτον ὁ πεζὺς λόγος, ἡ φιλοσοφία, ἡ ἱστορία, ἡ καλὴν καὶ ἱστορικὴν ἐπιστήμην, ἡ ἀστερονομία καὶ λοιπὰ. Ἐν Ἰωνίᾳ ἡ χρῆσις τῆς γραφῆς καὶ ἀναγνώσεως κατέστη ἀναγκαιότερα ἐνεκα τοῦ ἐμπορίου, μεγάλῃν ἐπίδοσιν λαθόντος· ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ὁρόδου π. Χ. αἰῶνος (ὅδε σελ. 114—116), εἰς Αἰγύπτου εἰς Ἑλλάδα φέροντος ἄλλα τε καὶ πᾶν, ὡς τοῦτο ὑπὸ τῶν σοφῶν καὶ ἡμετέρων σέβαστος δὲ δασκαλῶν Egeer ἀποδεδεικται, καὶ χρησιμεύοντος οὐ μόνον εἰς ἐμπορευμάτων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἰδαῶν ἀνταλλαγῆν. Ἐν Ἰωνίᾳ δὲ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἀλφάβητος συνεπληρώθη τελειοποιηθεῖσα, εἰς αὐτῆς δὲ μεταδοθεῖσα ὑπεριον εἰς Βοιωτίαν καὶ εἰς Ἀττικὴν.

Τούτων οὖν οὕτως ἔχοντων οἴσθεν ἐννοεῖται, ὅτι ἡ αὐξήσις τοῦ πνευματικοῦ πλοῦτος καὶ ἀνασκαλείων ἦν ἀνάλογος. Ἡ παιδεία τῶν ἡλικιωμένων καὶ προσδευτικῆς ταύτης φυλῆς οὐκ ἦν ἀγῶν μόνον ἀλλὰ καὶ διδασκαλία καὶ μύσεις καὶ μετέδοσις γνώσεως. Κρητὶς ἀναγῶντος τῆς παιδείας ἦν ὁ Ὀμηρος καὶ οἱ ἄλλοι ποιηταί· ἀλλ' ἐξ οὗ ἀνερίνη ὁ πεζὺς λόγος, προσηγορῶν καὶ οὗτος εἰς χρῆσιν τῆς γραφῆς καὶ ἀναγνώσεως· ὅτι δὲ καὶ τῆς γυναικείας ἐπέμενον, οἱ Ἴωνες, μαρτυρεῖ Ἡρακλείδης· ὁ Ποντικός· οὐκ ὡν, ὅτι ἐβενθόντο ἐπὶ ταῖς τῶν σωματικῶν ἀγῶνι. Ἐν δὲ Χίῳ καὶ αὐταὶ αἱ παρθένοι ἐγυμναζόντο καὶ προσπᾶλλοντο τοῖς νέοις, ὡς λέγειν ὁ Ἀθηνῶναιος (Π', σελ. 566): «Ἐν Χίῳ δὲ τῶν παρθεῶν καὶ βραβύδων ὁδῶν ἐστὶν ἐπὶ τὰ γυναικεία καὶ τοῖς ὁρμῶν καὶ ὁρῶν προσπαλαίοντας τοῖς νέοις ταῖς κῆρυκα».

Ἐβλαίνοντες χρόνῳ! δυστυχῶς ἡ παιδεία τῶν Ἰώνων μετὰ τὸν ἐπὶ τὸν χρόνον ὑπέστη,

ως καὶ ὁ γρηγορὴς αὐτῶν, ὅς τὸ κατ' ἀρχὰς ἡμέρας ὢν, οἷος ἐν Ὀδυσσεύῃ περιγέρχεται ὁ τῶν Φαίακων, ὑπερὸν ἔπειτα τῶν ἐμφυλίων παραγυῖων τῶν διλογερικῶν καὶ δημοκρατικῶν ἀπὸ τῆς σκληρᾶς καὶ δυσκατάλληλτης. Τούτων περιγέρχεται παρ' Ἀθηναίων ὑπὸ Περικλείου τὸ πρῶτον· ὃ δ' (ἤθελ) διαφαίνεται ἐν τῇ ἰστορίᾳ ἐπὶ ταῖς τῶν σωμάτων εὐθείαις βρενθόμεναι καὶ θυμοῦ πλήρεις, δυσκατάλληλται, οὐλομένης, οὐδὲν εὐλάνθρωπον οὐδὲ ἱλαρὸν ἐνδοθύνει, ἀσπληγὶ καὶ σκληρότητι ἐν τοῖς ἥθουσιν ἔμμελλοντες.

Τὸ δὲ φιλοφρονεῖν αὐτῶν ἥθος ἐκ τῶν οἰκων καὶ τῆς ἀγορᾶς παριστάει καὶ εἰς τὰς παλαιστροφὰς τῶν παίδων καὶ σπῆσιν προκάλει, ὅπερ ὁ μὲν Πλάτων ἐμολογεῖ παρ' τῶν Μιλησίων παίδων, ὁ δὲ Ἀλιανὸς παρ' τῶν Κλαζομηνίων, ἀφρηγόμενος ἀνέκδοτον τι ἀνθρωπίνως χαρακτηρίζον τὴν ἀνατροφήν ἢν οἱ παῖδες παρὰ τῶν γονέων αὐτῶν ἐλθόντων, μεταρριζώσαντες αὐτοὶς τοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν ἐμφυλίου, οὐ ρηθῆναι καὶ μίσους τῶν ἄλλων ἀνδρῶν. Ὁ Κλαζομηνίης ἐξ ἡλικίας καὶ ἐνδρετος πολλῆς ὁ Τημοκλῆς, καλῶς διανοήσας τὰ τῆς πόλεως, ἀλλὰ τοῦτον ἐνεκα ἐβουλότο καὶ ἐμίστειτο ὑπὸ τῶν πολλῶν, ὁ δὲ κατὰ τὴν ἡλικίαν τὸν ρηθῆναι τῶν πολιτῶν ἀλλ' ὅτε διεσπόμενος διὰ διδοσκαλείου ἤκουσε, δύο παίδων παιζόντων, τοῦ ἐνὸς πρὸς τὸν ἕτερον φιλοφρονούντος καὶ ἐπομνόντος· οὗτος ἐγὼ Τημοκλῆς τὸν ἑτέρου ἐξαρτίζον κατενόησεν ὅτι τὸ πάθος τῶν πολιτῶν διανὸν ἐστὶ καὶ ἀνίατον, ὅτε καὶ εἰς τὴν τραγικὴν τῶν παίδων καρδίαν εἰσέδυσσε· διὸ ἐκὼν τῆς πατρὸς ἀπέβη.

Τὴν ἡτὴν τῶν Ἰωνῶν ἐξηγεσάμενος μάλιστα ὅτε τῆς αὐτονομίας ἀπολαοθεύσας εἰς ἐπιμειζίαν ἦλθον μετὰ τῶν Λυδῶν καὶ Φρυγῶν καὶ ἄλλων τῶν Ἑλλασσόντων Ἀσιας λαῶν, ἡττηθέντες ὑπὸ Κροίσου καὶ ὑπερὸν ὑπὸ Κύρου, οἱ Ἰωνῶν δὲ τὸ πολὺ πᾶσις ἠλλοιώταται, λέγει ὁ Περικλείδης, διὰ τὸ συμπεριβεσθῆαι τοῖς καὶ δυσκατεύουσιν αὐτοῖς τὸν βαρδάρην.

Τούτων ἐνεκα καὶ τοῦ φιλογυμναστῆναι ἀπέσπον ἀβροδοκίαν γενόμενοι καὶ μαλθακοὶ καὶ ἡδυπαθεῖς. Περὶ Κολοφωνίων λέγει ὁ Φύλαρχος ὅτι αὐτῶν ἀρχὴν ὄντες σκληροὶ ἐν ταῖς ἀγωγαῖς, ἐπεὶ εἰς τρυφὴν ἐβώλειαν, πρὸς Λυδοὺς ἐβίβαν καὶ συμπαίχιναι ποικιλάμενοι, προήσαν δυσσκηπτικοὶ τὰς κόμης χρυσῶν κόμης, ὡς καὶ Ξενοφάνης ὁ Κολοφωνίως φησιν.

Ἀφροσύνη δὲ μαθόντες ἀνωρεῖσθαι παρὰ Λυδῶν, ἔπειτα τυραννίδος ἦσαν ὄντι συνεργεῖς.

ἦσαν εἰς ἀγορᾶν πανταχοῦρα πρὸς ἔχοντες, οὐ μόνον ἀπὸ παρ' ἑαυτῶν εἰς ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν ἄλλων εὐπαιδείαν ἀσκητοὺς ὄντων χρίμασι ἐκτρέφοντες.

Τούς Κολοφωνίους ἐμμελῆσαντο καὶ οἱ Μιλησιοί, οἳ γε ἴσως μὲν οὐκ ἐπύρην, ἀλλ' οὐκ ἐνίκων καὶ τοὺς ἐπιδραμόντας τὴν Ἀσίαν Σκύθας, ὡς φησὶν Ἡρόδοτος, καὶ τὰς τε ἐρ' Ἑλλησπόντῳ πόλεις ἐκτισαν καὶ τὸν Εὐξείνου Πόντον κατέκτισαν πόλιν λαμπραῖς καὶ πάντες ἐπὶ τὴν Μίλητον ἔθεν· ὡς δὲ ὑπὲρ ἤσαν ἡδονῇ καὶ τρυφῇ, κατεπύρην τὸ τῆς πόλεως ἀνδρείον, ἤσαν Ἀριστοτέλης, καὶ παρὰ μὲν τὴν ἡλικίαν ἐπὶ αὐτῶν Πλάτων ποτ' ἦσαν ἀλκιμοὶ Μιλησιοί. Διὸ καὶ τὸ τῶν Ἰωνῶν ἔθος κατεπύρην, καὶ ἄλλοι τε ἀπέπυνον αὐτὸ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, αὐτὸ βουλόμενοι, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, Ἴωνες καλεῖσθαι.

Ἐμμελῆσαι λοιπὸν διγόνται, φθόνου καὶ μίσθ, σπῆσιν καὶ ἀλλοφρονίαι, τρυφῇ καὶ ἡδυπαθείαι καὶ ἀπάθειαι τῆς αὐτονομίας, ταυτὶς αἰτία, δι' ἣς πρῶτος διασπάσθη ἡ παιδεία τῆς Ἰωνικῆς φυλῆς καὶ ἀπάεισε τὴν παιδείαν τὴν αὐτῆς δύναμιν καὶ ἀρμονίαν, καὶ οὐτε πανταχοῦ τῆς Ἰωνίας ἦν ὁμομορφος, οὐτε ἡ ἑσπεριακὴ ἀγωγὴ τῇ διαπαινετικῇ συνείδει, ὡς ἡ διαπαινετικὴ τῇ ἡλικίᾳ.

Εἰ δὲ τοιαύτην ἀλλοίωσιν ὀπίστη ἡ ἀγωγὴ τῶν ἀνδρῶν, τί ἂν εἴποιμεν περὶ τῆς τῶν γυναικῶν, αἵτινες ῥῶν τῶν ἀνδρῶν συνεμμοσύνοντο τοῖς Ἀσιατικοῖς ἥθει, συγγενεῖς οὖσαι καὶ ὁμοίαι τῶν Κασίων καὶ Λυδῶν, τοὺς ἄριστον αἱ γυναῖκες τῆς Μιλήτου καὶ Κολοφώνων· διότι οἱ πρῶτοι ἀπαικτοὶ ἔσαν γυναικῶν ἰσθύντες καὶ κατακλινόντες τὴν πόλιν, τοὺς μὲν γονεῖς ἐπαύσαν, τὰς δὲ παρῆναι, εἰς γυναικας αὐτῶν εἰποίησαν. Τοῦτο παρὰ Μιλησίων λέγει ὁ Ἡρόδοτος (Α', 146). «Οἱ δὲ αὐτῶν, ἀπὸ τοῦ Πρυτανείου τοῦ Ἀθηναίου ὁμοφρονεῖν, καὶ νομίζοντες γενναῖοτάτοι ἐναι Ἰωνῶν, οὗτοι δὲ οὐ γυναικας ἤγαγον εἰς ἀποικίαν, ἀλλὰ Κασίους ἔσπον, τῶν ἐφρόνεσαν τοὺς γονεῖς. . . Ταῦτα δὲ ἦν γινόμενα ἐν Μιλήτῳ. Περὶ δὲ Κολοφωνίων ἱστορεῖ ὅς ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως ὁρμώμενος Μιμενέρος».

Ἦμεῖς δ' αἰπὸ Πύλον Νηλίων ἄστ' ἀπὸ τῆς Ἰατρῆς Ἀσίου νησιῶν ἀπαικτοὶ εἰς δ' ἐρατὴν Κολοφῶνα, βίην ὑπερπολιν ἔχοντες, ἐβώμεν ἀργαλῆς ὑδρίας ἡγεμόντες.

Ὅτι δὲ αἱ δυστυχεῖς αὗται γυναῖκες εἰς τὴν γῆν ὑπαχθεῖσαι μετὰ τοῦ ἀμάρτος ἐκλήρο-

МЕЧНИКОВА

δότησαν τὰς ἐπερχομένας γενεαίς τοῦ φύλου αὐτῶν καὶ λύπας σπαραξικαρδίου καὶ μελαγχολίας καὶ νευρικὰ νοσήματα, τοῦτο διδάσκουσιν ἡμᾶς οἱ ἱστορικοὶ χρόνοι, καθ' οὓς τὰς παρίουσις ἐστὶν ὅτε ἀπὸ τῆς καὶ ἀποστροφή τοῦ βίου ἀνευ φανερᾶς αἰτίας κατελύθην. Ὁ Πολύβιος ἱστορεῖ ὅτι αἰὲν Μιλήτηρ τῆς παρ' ἐνὸς μακρὸν πάθος κατέχευεν· αἱ πλείεσται γὰρ, μηδεμίαν οὖσας συμφορὰς, ἐξαίφνης αὐτὰς ἀπέβροχιζον.

Ἡ ἄρα λοιπὴ ἀπόλυσε τὴν ἡθικὴν ἐκείνην ἀξιοπρέπειαν τῆς γυναικὸς τῆς Ὀμηρικῆς ποιήσεως, περιοριθεῖσα ἐν τῇ γυναικωνίτιδι· διὰ τοῦτο παρ' Ἰωνιν οὐδὲμία γυνὴ ἀνερχέη μουρούσης καὶ ποιήτριας, οἷα παρ' Αἰολῶν καὶ Δωριέων, ἀλλὰ ψάλλεται καὶ αὐλητρίδης, τὰς ῥήματα· καὶ τὰς ἀπολύσει τῶν ἀνδρῶν χρησιμώσαν· πολλὰ τὴν πατρικὸν οἶκον φεύγουσα εἰς τὸν ἐταρικὸν ἐπιδιδόντο βίον, ὡς οὐκ ὀλίγαι περὶ καὶ ὄργανα τῶν σατραπῶν καθίσταντο. Τοιαῦτα μέλιστα ἦσαν οἷα ἐπὶ εὐρύτῃ καὶ καλλοῇ διατρέπονται, καὶ ὑψηλότερας τυχάνουσι ἀνατροφάς, τὸν πατρικὸν οἶκον ὑπελείθοντες μικρὸν, μήτε τὴν καρδίαν αὐτῶν μήτε τὸν νοῦν συλκνόμενον πληρῶσαι, ὑπὸ φιλοδοξίας κατενέμειν μέγα τι διεσχεματιστὰ πρόσωπον· ἐπ' ὧς ἐκδύνει μετὰ τῶν ἰσχυρόντων ἐν ταῖς πόλεσι σὺν, καὶ διεσπάζει αὐτὸν καὶ δι' αὐτῶν ἔμειν καὶ εἶναι τὰ κοινά.

Τοιαύτη κατὰ τοὺς μηδικούς πολέμους ἐγένετο Θερργίλια ἡ Μιλησία, τίσασα καὶ δεκά συζευθεῖσα ἀνδράσιν (Ἀθην. Π, 608), καὶ πολλὰς Ἑλληνίδας πόλεις δι' αὐτὴν ποιήσασα μηδεμίαν ἦν δὲ τὸ εἶδος πᾶν καλὴ καὶ σερή· ἀλλὰ διεσχεματίζοντο ἔχουσα τὴν καρδίαν καὶ τὸ ἦθος, τὴν σερῆν καὶ τὴν καλλοῇν αὐτῆς ἐπὶ βλάβῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους μεταχειρίσασα.

Τὴν Θερργίλιαν ταύτην ἐμμέλησται καὶ ἡ ὁμόπολις αὐτῇ Ἀσπασία, ὡς φησι Πλούταρχος (Περικλ. κδ'), οὗ οἱ λόγους ἔχουσιν ὧδε· «Εἴπει δ' Ἀσπασίᾳ χαρίζομενος δοκεῖ (Περικλῆς) πράξει τὰ πρὸς Σαμίους, ἐνταῦθ' ἂν εἴη καιρὸς διαπορῆσαι μέλιστα περὶ τῆς ἀνθρώπου, τίνα τέχνην ἡ δύναμις τοσούτην ἔχουσα, τὴν τε πολιτικὴν τοῖς πρωτεύουσας ἐμελλούσας, τὴν τε φιλοπόρουσιν οὐ φαῖλον αὐτῇ ὄλignon ὑπὲρ αὐτῆς παρέχευε λόγον· ἐπὶ μὲν γὰρ ἦν Μιλησία γένος, Ἀλκυόνος θυγάτηρ, ὁμολογεῖται. Φασι δ' αὖτε Θερργίλιαν τινὰ τῶν παλαιῶν Ἰσθμίων κληῖσσαν, ἐπιβόησαν τοῖς

δαινοτάτοις ἀνδράσι. Καὶ γὰρ ἡ Θερργίλια, τὸ τε εἶδος εὐπρεπὴς γενομένη, καὶ χάριν ἔχουσα μετὰ δαινοτήτος πλείστοις μὲν Ἑλλήνων συνήκκισεν ἀνδράσι, πάντας δὲ προσποιήσασα βασιλεῖ τοὺς πλησιέστερας αὐτῇ καὶ ταῖς πόλεσι μηδισμῷ δι' ἐκείνων ὑπέστειλεν ἀρχάς, δυνατωτάτων ὄντων καὶ μεγίστων. Τὴν δὲ Ἀσπασίαν οἱ μὲν ὡς σερῆν τινα καὶ πολιτικὴν ὑπὸ τοῦ Περικλέους σπουδασθῆναι λέγουσι. Καὶ γὰρ Σωκράτης ἐστὶν ὅτε μετὰ τῶν γνωρῶμεν ἑρῶτα, καὶ τὰς γυναικὰς ἀποροσπομένης οὐ συνήθεος ἦγον εἰς αὐτήν, καίπερ οὐ κοσμοῦ προεστειμένην ἐργασίας οὐδὲ σμενῆς, ἀλλὰ παιδείας ἐταιρούσας τρέφουσαν· ἀισχύνουσα δὲ φησι καὶ Λυσικλῆς τὸν προβατοκόμηλον, ἐς ἀγενοῦς καὶ ταπεινῶν τὴν φρίαν, Ἀθηναίων γενέσθαι πρῶτον, Ἀσπασίαν συνῶτα μετὰ τὴν Περικλέους τελευταίην. Ἐν δὲ τῷ Μενεξένῳ τοῦ Πλάτωνος, εἰ καὶ μετὰ παιδείας τὰ πρῶτα γέγραπται, τοσούτων γ' ἱστορίας ἐνεστίν, ὅτι δοξάν εἶναι τὸ γένικον ἐπὶ ῥητορικῇ πολλοῖς Ἀθηναίων ὁμιλεῖν. Φαίνεται μέντοι μάλιστ' ἐρωτικῇ τῇ ἡ τοῦ Περικλέους ἀρχαίως γενομένη πρὸς Ἀσπασίαν· ἦν μὲν γὰρ αὐτῇ γυνὴ προσήκουσα μὲν κατὰ γένος, συναρκακτικὴ δ' Ἰπποκρίτῃ πρότερον, ἐξ οὗ Καλλίαν ἔτεκε τὸν πλούσιον· ἔτεκε δὲ καὶ παρὰ τῷ Περικλῆϊ Ἐκνήπιον καὶ Πάριον. Εἴτα τῆς συμβασιώσεως οὐκ οὖσης οὕτως ἀρεστῆς, ἐκείνην μὲν ἐτέρῳ βουλευμένῳ συνεξέδωκεν, αὐτὴν δὲ τὴν Ἀσπασίαν λαβὼν ἑσπερὲς διαφερόμενος· καὶ γὰρ ἔξωθεν, ὡς φησι, καὶ εἰσιὼν ἀπ' ἀγορῆς ἐσπάζετο μετὰ τοῦ καταρτίζον. Οὕτω δὲ τὴν Ἀσπασίαν ὁμομαστὴν καὶ κλεινὴν γενέσθαι λέγουσιν, ὥστε καὶ Κύβρον τὸν πολεμήσαντα βιάσθαι περὶ τῆς τοῦ Περσῶν ἡγεμονίας τὴν ἀγορευομένην ὑπ' αὐτοῦ μέλιστα τῶν παλαιῶν Ἀσπασίαν ὁνομάσαι, καλούμενην Μιλητίᾳ πρότερον· ἦν δὲ ὁμοειπὸς τὸ γένος, Ἑρμοτίμου θυγάτηρ. Ἐν τῇ γὰρ Κόρου πόντος ἀπαριθμοῦσα πρὸς ὁμιλίαν πλείστον ἱσχυρῶς.

Παραλείπομεν τὸν φιλοφύγον Ἀθηναίων ὡς οὐδεμίαν ἔχον πίστιν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ λέξει οὐκ ἄλλο τι δύναμις συναγαγῆναι ἡ πρότερον εἰπομεν, ἐπὶ ἡ Ἀσπασία οὕτε ἡθικὰ κεφαλὴν προγεγενημένων γυναικῶν, ὡς φησὶν ἡ ἱστορία, οὕτε ἐξ αὐτῆς, ἐξ ἀγορῆς ἡ καὶ ἐκ πόλεως, εἶχε τὴν ἡθικὴν δύναμιν ἀναλαβεῖν τὴν ὑψηλὴν κλησὶν καὶ ἐπιμερῶσαι τὴν ἀναγνῆναι τοῦ γυναικείου φύλου διὰ τῆς παιδείας· μόνον παχυλὴ ἀγνοία τῆς ἱστορίας δύ-

νκται τοιαύτην ἀποστολήν ἀναθίνειν αὐτῇ, ὅτε οὐδὲ περὶ αὐτῆς τῆς αἰσθητικῆς λέγεται τοιοῦτόν τι· εὐχῆς ἔχοντα ἡ Ἀσπασία τοιαύτην εἶχεν ἀποστολήν· διότι ἴσως ἐγίνετο ὁλοκαίωμα, ὡς ὁ Σωκράτης, ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς διδασκαλίας αὐτῆς ἦσαν ἀναντιρρήτως πολλὰ καὶ μεγάλα, ὡς τὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ φιλοσόφου. Ἡ φιλοδουλεῖα ὅμως τῆς Ἀσπασίας ἦν ἀλλήλῃ προσκολληθῆναι, ὡς ἡ Θερμηλίδα, τοὺς πρῶτους τῶν πολιτικῶν καὶ παρ' αὐτοῖς ἰσχυρᾶς· ὅτι διὰ οἱ φίλοι τοῦ Περικλέους ἦγον τὰς γυναῖκες αὐτῶν ἀκροαομένης αὐτῆς, τοῦτο ἦν πάρεργον, καὶ ἐγίνετο μᾶλλον χρέον τοῦ Περικλέους, ὅτι αἰετοῖσιν ὅτι τιμῶσι τὴν γυναῖκα ἢν οὕτω περ παύσῃ οὗτος ἡγάπα· οὐκ ἦγον ὅμως καὶ τὰς αὐτῶν, ἔπερ ἔδει ποιεῖν, εἰ δύνανται ἡ Ἀσπασία ἡτοχολεῖτο περὶ τὴν γυναῖκα ἐκπαιδεύειν· αἱ δὲ αὐστηραὶ ἐπὶ σωφροσύνην γυναῖκες ἀπέχον· οὐκ ἔναι εἰς τῆς Ἀσπασίας, διότι πολλὰ κατ' αὐτῆς διεθροῦντο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Περικλέους, ὥστε καὶ εἰς δικὴν εἰσῆλθον καταγορευμένη ἐπὶ διακροῦσθαι ἡθῶν καὶ μόλις ἐσώθη ὑπὸ τῶν διακρῶν τοῦ Περικλέους. Ὁ Περικλῆς περπατῶς ἡγάπα αὐτήν, οὐχ ὅμως καὶ αὐτὴ αὐτόν· διότι τοιοῦτο τελευταίαντος συνήκασεν εὐθὺς ἑτέρῳ ἀνδρὶ, τῷ προβατοκαπῆλῳ Αὐτικαί, ὅπερ μαρτυρεῖ ἀστέλιαν ἡθικὸν χαρακτήρος· Ἡ γυνὴ τοῦ Περικλέους ὤρεται μίναί αὐτῷ ἰσχυρὰ πιστὴ καὶ σεβομένη τὴν μνήμην αὐτοῦ, μίαν καὶ μόνην τοῦ λοιποῦ ἔχουσα φροντίδα καλῶς παιδεύσαι, ὃν ἐκ τοῦ Περικλέους ἔτεκε, τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ, καὶ καταστήσασθαι ἄξιον τοῦ πατρὸς, δεύτερον Περικλέα· ἀλλ' αὕτη ἐσπασεν ἑτέρῳ συνοικήσας ἀνδρὶ.

Αἱ γυναῖκες ὅμως τῶν ἡρώων χρόνων, καθ' ὅσον, οὐκ ἐσπευδον ἑτέρῳ ἀνδρὶ συνοικεῖν, ἀλλ' ἔμεινον πισταὶ καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν τῷ πρώτῳ ἀνδρὶ, τὸν δεύτερον γάμον ἀποπροπαζόμεναι, ὡς ποιοῦσι νῦν αἱ ὑπεράνω ποταπάζόμεναι, καὶ ἡ μήτηρ τῶν Γράκων ἡ Κορνηλία ἀνηγαγμένη χρεὶν τῶν υἱῶν εἰλθεῖν εἰς γάμον, οὐχὶ προβατοκαπῆλῳ ἀνδρὶ, ἀλλὰ τῷ βασιλεῖ Πτολεμαίῳ, προσφέρουσι αὐτῇ τὸ βασιλικὸν διαδήμα· Ὡς δὲ φιλοτιμίας ἐξέ-

θρεψὲ τοὺς υἱούς, ὥστε καίτοι ἦσαν ὁμολογουμένως πᾶντο Ῥωμαίων εὐφροσύνατο, ἐραίνοντο, λέγει ὁ Πλούταρχος, βέλτιον πεπαιδευθεῖν ἢ περικεῖναι πρὸς ἀρετήν. Τοιοῦτόν τι οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν περὶ Ἀσπασίας· οἱ κοινῶς λέγουσι τὰ ἐκνότη· οἶον, ὁ Εὐπολὺς ποιεῖ τὸν Περικλέα ἐν τῇς δόξαις ἐρωτῶντα τὸν Μυρωνίδην,

Ὁ νότος εἰ μοι εἴ;

τὸν δὲ ἀποκρινόμενον·

καὶ πάσαι γ' ὄν ἦν ἀνὴρ,
εἰ μὴ τὸ τῆς πόρεως ὑπαρξάει κακόν.

Τὸ κακὸν τῆς Ἀσπασίας ἦν ἡ Μιλησία αὐτῆς ἀγωγή, δι' ἣν οὐκ ἠδυνάτο ὑπερβῆαι τῆς πολυγῆμου Θερμηλίδος ὑψοῦσθαι οὐδὲ ἀναλαβεῖν ὑπὲρ τῆς παιδείσεως τῆς θηλείας νεολίας τοιαύτην ἀποστολήν, εἰαν ὁ Σωκράτης ὑπὲρ τῆς παιδείσεως τῶν νῶν· διὰ τοῦτο, καίπερ εὐφυῆς καὶ εὐπαιδευτὸς οὐδὲν σπουδαῖον καὶ ἄξιον λόγου παρήγαγεν, οὐδὲ μαθητῶν τινα ἔξενεν ἢ ἀστέην ἀνδείξειν, ὡς ἡ Σαπφὼ καὶ Ἀνδροειδῆς, ὧν αἱ μαθητῶν ἐκλείσθησαν ἐπὶ πολιτικῇ ἀξίᾳ.

Τοιαύτη ἡ ἀλήθεια περὶ Ἀσπασίας. Ἐκ δὲ τῶν ἐνωτῶν ἰστορικῶν ὁ μὲν Κούρτιος (II, 27) εἶλεται τῇς ἰωνικῆς εὐλῆς εἶλα καὶ περὶ τῆς Ἀσπασίας φρονεῖ, εἰδὼν εἰς ἴσκαλον ἐπίφογον οὐδ' αὐτὸ τοῦτο ὅτι πρότερον ἔσχε μίμησιν τὴν Θερμηλίαν. ἡ Ἀσπασία, εὐαί, θυγάτηρ Ἀξίου τοῦ γυνὴ οὐκ ἡ Θερμηλίδος, ἡ ὡς αὐτὸς ἐκ Μιλήτου καταγορευμένη, φαίνεται πρότερον αὐτῇ χρησιμεύσασθαι ὡς αὐτῇ, οὕτως εἰσὶν ἡ Ἀσπασία ἐγίνετο γυναικῶν ἡδονῶν ὄργανον, καὶ αἱ κοινὰ ἔταρα τῆς ἰωνίας καὶ τῆς Κορίνθου.

Ἐξαιτούμεθα συγγνώμην παρὰ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ ὅπως πρὸς τοῦτο διακρινόμεντες αὐτῷ· διότι κατὰ τὴν ἡμετέραν κρίσιν ἡ Θερμηλίς ἦν χεῖρον πόρνη τῶν κοινῶν ἑταίρων τῆς ἰωνίας καὶ Κορίνθου. Ἐπειδὴ αὐταὶ μὲν εἶχον πορνικὸν μόνον τὸ σῶμα, ἐκείνη δὲ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ αὐταὶ μὲν ἐθῆρουν τὴν ἀπόλειαν ἰδιότητα,

καὶ λέγειν περὶ Περικλέους καὶ ἡ Ἀσπασία, εἰδὼς ὁ Περικλῆς ἦν πολὺ τοῦ ποιητοῦ ὑπέρτερος, οὐδὲ πρὸς αὐτὴν εὐεξεν ἀστάθαιαν χαρακτήρος, εἰαν ὁ ποιητὴς· ἀλλ' αἰτούμεν Ἀρχαίαν, τοιαῦτα παρὰ τῆς Ἀσπασίας ἀπαιτοῦντες, πρότερον παράδειγμα ἔχουσης τὴν συμπαίτιδα αὐτῆς Θερμηλίαν, τεσπαρακταῖα λαδοῦσαν ἀδρας. Ἡδύνατο λοιπὸν καὶ ἡ Ἀσπασία μίναί αἰετ ἀνδρὸς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους;

1) Ἡ δὲ παῖς τῆς Φριβερίας Πρῶν, ἡ πρώτη μνηστὴ τοῦ Γαῖου, καὶ εἰς πᾶσι ἐκείνη. Ἐγὼ καταλείβωκα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ οὐκ ἠέληκα μετ' αὐτοῦ ἀνδρὸς νυμφευθῆναι, πρὸς τοῦ αἰτοῦντος τὴν χεῖρα αὐτῆς λέγουσα· Ἐλθὲ δὲ αὐτῇ παρὰ τῷ Γαίῳ, οὐ δοξάσεται ἄλλῳ ἀνδρὶ. Τοιαῦτα ὤρεται φρονεῖν

πιστοτάτης καὶ τρυφερωτάτης συγκροτούμενος
ἀγάπης, ὃν μόνος ὁ Ὄνατος διέλυται. ἦν πα-
γὴ ἀφρονος οἰκιστῆς εὐδαιμονίας, ἧς χρᾶται
εἶπερ τις καὶ ἄλλος, ὁ Παρικλῆς ζῶν μα-
κρὴν τῶν διαχρίσεων, καὶ ἀπαρλούμενος περὶ τῶ
πολιτικῷ.

• Η συνάφισις ταύτης γενναίας ὑπέστη πολυκλήτως τὸν Περικλῆ ἀνεκτίκτως ἀγχιόνει διδοὶ αὐτὸ μόνον πλάσις αὐτῆς ταῖς χάριτι τῶ ὥρις τῆς διακρίσεως αὐτῷ ἑταίρῃ, καὶ τὸ ὑπερβαρύνον αὐτῷ πυνίμα ἐπιδρύνον, ἀλλὰ καὶ ἐν συνκρίσει αὐτῶν μετὰ τοῦ κοινού βίου συνεκρίθη, ἔγνω αὐτὸν εἶναι αὐτῷ, πρῶτον ἐπιδρύνον καὶ ἀφαιδρύνον τὸ ζῆν μετὰ ποικίλῃ ἀνθρώπων ἐνίσταμεν ὅτι, ἐν τῇ πύλει συνειδόμεναι, ἀλλὰ καὶ ἐκ πόρῳ γρηγορώμεν οὐκ ἐλθόμεν αὐτῇ· αὐτὴ δὲ πρῶτον ἐμπίπτει αὐτῶν τῇ Συνελπίᾳ ἑταίρῃ, ἀκακίστη, αὐτῇ ἐγγίνεται αὐτῷ γρηγορῶν ὅτι ἐν εἰρε πολλῇ καὶ ποικίλῃ σφίσσει ἐν ᾧ ἄντικ' ἐν τῇ παῖ; ἔνευ; χώρῃ, καὶ διὰ τῆς ἐξυμνήσεως τῆς γενναίας δεικνύσης πρόγνωσμένης αὐτῇ ὑπὸ τῆς πατρὸς τοῦ αἵματος.

1) Ὁ Σωκράτης οὐκ ἦν δύσκολος εἰσελθεῖν πα-
ταχοῦ. Οὔτως εἰσῆλθε μετὰ τινων τῶν μαθητῶν
τοῦ εἰς τὸν οἶκον τῆς ἑταίρας Θεωδότης, ἣ ἀπὲ τ
σαγήνηται εἰσαγγελεύθῃ ὑπὸ τοῦ Σωκράτους, ἐπὶ
καὶ εἰσῆλθεν, ὅπως δείξῃ τοῖς μαθηταῖς, διὰ τὴ
ματικῇ καλῶν τὴν ὑποδείξεισιν ἐστὶ τῆς φιλοσοφί
Οὐδὲν ὡς λοιπὸν παραδοῦν διὰ ἑρσιτα εἰς τὸν τῆ
πρῆξις οἶκον· παραδοῦν δὲ τὴν εἰς τὴν ἑρσιτα.

1) Ἡ διαίλυσις τοῦ δεσμοῦ τούτου καὶ μετὰ
θάνατον ἢ σφάλμα τῆς Ἀσπασίας, ὡς εἴρηται.
H. B.

2) Τὸ ἄνθρωποποιεῖν εἶναι. Ὁ ἰσὶν Ἀδὴφους
τῆς Ἀσφαλίας διατρέχει εἰς τρεῖς ἐποχές. α') Πρὸς
τὴν συνουσίαν μετὰ τοῦ Περιλήκου. Ἀγνοοῦσι
ὅτι τοῦ θεοῦ δυνάμεις ἐλάττωσαν τοὺς πατέρας· ἀλλ'
ὁ ἄνθρωπος ἦν ἔσχατος τῶν ἐκ ταπεινῶν μετεργασ-
μένων. Ταῦτα εἰς αὐτὸ κακοῦσθαι συκοφαν-
τοῦν ἐπισημαίνει. β') Συνουσίαν μετὰ τοῦ Περι-
λήκου. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡ ἐποχὴ αὐτὸ ἔχει εἰς
τὴν Ἀσφαλίαν προφύονται, εἰ μάλιστα, ἐκ τοῦ
Κεύθου, τῆς Ἀσφαλίας Ἐξ ἡ ἐπὶ τῶν ἐλαφ τοῦ
Περιλήκου δίδει οὐ πᾶσι τὴν ἐκ τῶν ἐλευθέρων, ἀλλ'
μόνον τοὺς φίλους τῆς ἐκ τῶν ἐλευθέρων· διότι οὐδὲν
ἄλλο ἔχει τὸν Περιλήκον, ὅτι τὰ παλαιὰ κακοῦσθαι
οὐκ οὐκ εἰς ἀπονομίαν, ἀλλὰ μάλιστα τὰ συμ-
βάνοντα ἐν τῇ πόλει ἦν ἰδιαιτέρα, ὡς μὲν πρὸ
αὐτῆς, ἡ Σικελικὴ ἐρηρική, οὐδὲν ἄλλο
Πρωματικῶν καὶ Ἰλλυριανιστῶν καὶ τῶν Ἰ-
σχυρίων πρὸς τὸν ἐκ Συρακοῦσιν μετὰ τὴν ἄλ-
λῃ καὶ τὸν πατέρα τοῦ Ἀνδίου. γ') Βλέπει μὲν οὐδὲν
κατὰ τοῦ Περιλήκου. Αὐτὸς τῆς ἄλ-
λῃς ὑποφέρει ἐλθόντων, διότι ἡνὶ τῶν ποταμῶν καὶ ἐκ τῶν
ἐπισημῶν ἰδεῖν καὶ ἀκούει αὐτῆς, ἵνα μὴ οὐ
διδῇ εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς. Κατὰ τούτων τὸν γρὸν
ἐξέρχεται καὶ ὁ Σωκράτης.

II. β.

H. B.

περοχή τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ τὴν πρώτην τῆς Ἑλλάδος πολιτείας· ἡ δὲ εἰδος καὶ ὁ σὺντομος αὐτῆς, τὸ υποκείμενον τῆς πιστῆς ἀποσιώσεως αὐτῆς· καὶ τοὶ δὲ οἱ φιλοταύμνοιοι τῶν Ἀθηναίων ἦσαν περιέργοι ἀνιχνεύειν ἐν τῷ βίῳ τοῦ Περικλέους τὰ πρώτα καὶ ἐπιτέλειμα, οὐδὲν ἁπλοῦς κατὰ φύσιν τῆς ἀνθρώπου τιδότην συζητῶν κηλεύδωσι καὶ ἀπαυρῶσι τὴν ψυχὴν αὐτῆς.

Τούτων πλὴν, ὡς ἱσχυροτάμητα, οὐκ ἀπληλαγμένα τῶν ὑπερβολῶν· ἄλλοι δὲ πάντα περὶ Ἀσπασίας μῦθον ἠσπάζοντο καὶ ἐξώγαγον, ὡς εἰ μὴ τὸ ἔργον περὶ αὐτῆς συνέχευον, ἀνθιμολογῶντα πρὸς τὸν Γερμανὸν συγγραφεῖ τούτου τοῦ μυστηρίου τοῦ καὶ Ἑλληνιστοῦ μετερρῶσθαι. Ἦκεν οὖν τούτων παρέρχοντο ὡς οὐδένος λόγου ἄξιον· ἄλλως ἔρουσι αὐτὴν ἐκείνην τοῦ ἱστορικοῦ Γερμανοῦ καὶ αὐτῶν τῶν τοῦ Κορνήλιου πολλὰ ἐρῶνται καὶ μετρώμεται καὶ τῆς ἀληθείας ἔργον.

«Ἢ Ἀσπασία, λέγει, θυγάτηρ Ἀζώρου, Μιλασίας, καλὴ καὶ καλῶς ἀνατετραμένη καὶ φιλοδόξος διέμενεν ἐν Ἀθήναις· λέγουσιν, ἀλλ' ἐπ' οὐδενί· στήρζονται βέλτερος ἀποδείξεως, ὅτι παιδείας ἔτρεπε προσφορμῶν ἐπὶ χρήμασι τῷ βουλευμένῳ· ὅπως ποτ' ἂν ἔχουσι περὶ τῆς διασημίας ταύτης, ὅτις λίαν πιθανῶς τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων τοῦ Περικλέους ἐγένοντο, βίβειον ἵσθαι ὅτι αἱ προσωπικαὶ αὐτῆς χεῖρες, ἡ εὐρυκα καὶ ἡ δεινότης, οὐ μόνον ἐν τῷ νοερίῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ λέγειν καὶ ἐν τῷ κρίνειν, πλείστον ἔχει ἦσαν, ὥστε οἱ διασημώτατοι τῶν πολιτῶν πάσης ἡλικίας καὶ χαρακτήρος, ἐν οἷς καὶ ὁ Σωκράτης, ἐπεσκέπτοντο αὐτήν, πολλοὶ δὲ καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἦγον ἀποσοσμένης αὐτῆς. Αἱ Ἀθηναῖαι ἔχον αὐτὰρὸς περιωρισμένην σχιδὸν κατὰ τὸν ἀσιατικὸν τρόπον πρότερον τοῦ γένους καὶ μετὰ τὸν γένον· ὅτι δι' εἰς τὴν ζωὴν, εἰς τὴν εὐτυλίαν καὶ εἰς τὰς δικαίας αὐτῶν ἀπέβλεπε, τοῦτο ἦν μέλημα τῶν ἑρρίων συγγενῶν αὐτῆς, δι' ὅς ἐβουλεν, ἦσαν πάσης πνευματικῆς καλλιέργειας καὶ ἄξιος ἔμπορον· ὥστε ἡ συνακατορροή αὐτῶν καὶ συνομιλία οὐδεμίαν ἔχον χῆρον καὶ ἡδονήν. Τούτοις δὲ οἱ ἄνδρες ἐν ταῖς τῶν ἐταίρων συνακατορροαῖς ἰθάρουν, αἰτῶντες ἡδαιτέρων εἶναι βίον, διόκουσιν αὐταὶ τὰς αὐτῶν υποθέσεις καὶ ἐπαίρουντο τὰ πρὸς συντήρησιν διὰ τοῦ τρόπου τοῦ ἀρίστου. Αἱ τοιαῦται δὲ γυναῖκες ἦσαν πάμπολλαι, καὶ ἀνακτιρῶντες πάσης τῆς διακορῆς παρὲν τοῦ προσωπικοῦ

χαρακτήρος· οἱ δὲ αὐτῶν διέπρεπον καὶ ἦσαν τῶν ἑλλήνων ὑπέρτατοι, οἱ δὲ Ἀσπασία καὶ ἡ θυγάτηρ, ἦσαν αἱ μόναι γυναῖκες ἐν Ἑλλάδι, ἐκτός τῶν Λακκαδιμονίων, αἰτῶντες σφοδρὰ πάλιν ἐνέπνευσαν ἐν διανοητικῇ διοικήσιν ἐπὶ βαλόν ἐπὶ ταῖς ἀνδράσιν.

Ὁ Περικλῆς διαζευγθεὶς τὴν προτέραν αὐτοῦ σύζυγον ἐκὼν ἐκώσταν, ἐξ ἧς ἔτεκε τὸν Ξάνθιππον καὶ Πάραλον, συνέζη μετὰ τῆς Ἀσπασίας, ἐξ ἧς ἔτεκε τὸν ἑμώμενον Περικλῆα, καὶ μετὰ τῆς τελευταίας αὐτοῦ τραγικώτατα αὐτὴν ἤγαγον· οὐδὲν παρὰ τὸν ἄνθρωπον τὰς ὑπερβολὰς· οἱ τῷ Περικλῆι μετῴμιαι τῆς ρητορικῆς δεινότητος αὐτῆς, οὐδ' ὅτι συνέταττε λόγους ὑπ' ἄλλων ἀπαγγελλομένων· δημοσίᾳ, δυνάμει λογικῶς παραδείχεται, ὅτι πάντα εἶχε τὰ ἀπαιτούμενα προτερήματα ὅπως συμμέτρῃ καὶ παρακολουθῇ ταῖς φιλολογικαῖς διαλέξεσι τῶν ροιζάντων εἰς τὸν τοῦ Περικλέους οἶκον, περὶ ὧν μετὰ κακοηθείας ἐφωκῆρι ὁ ἀνέστης αὐτοῦ υἱὸς Ξάνθιππος, ἐξ οὗ πολλοὶ καὶ βδελυρῶν συκοφαντοῖν κατὰ τοῦ Περικλέους ἐτοξιοῦντο.

καὶ ἐκ τούτων γενικὸν συμπέρασμα ἐξάγειν, ὅτι ἡ Ἀσπασία ἦν ἕτορος ἐπὶ καλλοῇ καὶ εὐφυίᾳ γυνὴ, ὅτι ἐπλήρωσε τὴν φιλοδοξίαν αὐτῆς συνδύοισιν στενῶς τῷ πρώτῳ αὐτῆς τῶν Ἀθηναίων, ὅς ἀνέψωεν αὐτὴν καὶ κατέστησε περίεμπτον· ἀλλ' ὅτι οὐδεμίαν ἔσχε δύναμιν ἐπιεικειᾶς ἐπὶ τῆς τοῦ γυναικείου φύλου πνευματικῆς ἀναπόδειξης.

1) Ἢ δοξασία αὕτη ἐν πολλῇ ἐκ τῶν μετὰ περὶ αὐτῆς λεγομένων ὑπὸ Πλάτωνος ἐν τῷ Μενέειν. «Ὅτε ὁ Πλάτων ἐφ' αὐτῇ τῷ Σωκράτει ὑποβάλλει λόγους, οὐδεμίαν ἔχοντα· ἡ δὲ πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, ποιεῖ αὐτὴν λέγοντα ὅτι παρ' ἄλλων τοῖς λόγοις τοῦτους ἡκούσας εἰναι, τὸν πρῶτον Ἑρμῆον, δι' ἀπαρχῆς ἐν τῷ Φαίδρῳ, ἀναφέρει ὁ Σωκράτης εἰς τὴν Σαπφῶν ἢ τὴν Ἀνακρέοντα, διότι ὁ λόγος ἐκείνός ἐστι καὶ ποιητικὸς, τὸν δὲ ἔπειρον εἰς Σησίφορον τὸν ἱπποπόνητον, διότι παλιμύθια ἐστίν· ὡς ἡ τοῦ Σησίφορου ἑπιτάφιος τῆς Ἑλένης· καὶ δ' ἐν τῷ Μενέειν ἑπιτάφιος εἰς τὴν Ἀσπασίαν, διότι πολλὴν ἔχει διοικήσιν τῷ ἑπιτάφιῳ τοῦ Περικλέους. Πόθεν ἡ διοικήσιν αὕτη; διότι ἀμεινότερος τοῖς ἑπιτάφιοις συντάξας ἡ Ἀσπασία, λέγει ὁ Σωκράτης· ἀλλ' οἱ ἑπιτάφιοι τοσούτου εἰσι λόγοι τῆς Ἀσπασίας· ὅσον καὶ οἱ ἑρμῆες εἰσι λόγοι τῆς Σαπφῆος καὶ τοῦ Σησίφορου. Αἱ αὐτῶν ὁ Πλάτων οὐδὲν ἄλλο ζήτημα υποθέσκει, ἢ ὅτι τὸν ἑπιτάφιον τοῦ Περικλέους εἶχει ὡς πρότυπον καὶ τοῦτον ἐμμελῆτα συντάξας τὸν Μενέειν. Π. Β.

МЕЧНИКОВА

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Νοῦ ἐλαχιστα ἐργάζετο ἐν Ἀθῆναις· ἀλλ' εἶρε τὰ πνεύματα τῶν Ἀθηναίων ὥρμαι, ὀργάνον πρὸς μάθειν. «Ἐν Ἀθῆναις, λέγει ὁ Κούρτιος, ἔρχοντο ἢ ἑὸς τοῖς ἐπὶ συνείναι διακρίσεις· Ἑλλήνας εὐμῶς δέχεσθαι, οἱ δὲ πλοῦστοι οἰκοὶ ἄνθρωποι τοῖς σοφῶν· ζήνους ἐξέλκον δεικνύοντες ὅτι ἡ νέα ἐπιστήμη ἦν παρ' αὐτοῖς ἀσπαστή καὶ τιμωμένη. Αἱ γυναῖκες ὅμως τῆς Ἀττικῆς πρὸς τὰς ἐξ Ἰωνίας δυσμενῶς εἶχον, θεωροῦσαι αὐτὰς διχοθετοῖς τῶν ἡθῶν καὶ ὁλοῦς δι- κκιῶς, λέγει ὁ Κούρτιος, διότι εἰν Ἰωνίᾳ ἐξ ἀρχῆς ὁ γάμος ἐν ἐλάσσονι ἐτίθετο μόρῃ, ἢ ἐν ἡλικίᾳ οὐδὲ ποτε ἰσα ἐτιμῆθη τῇ Ἀθηναίᾳ ἐκαδοσπορίᾳ. Ἀλλ' ἡ ὑποδεστέρα αὕτη τῶν Ἰωνῶν κατὰ τὰς ἐξέτασας τὴν φιλοσοφίαν αὐτῶν ὥς ἄλλως διακρίψαι, δεσμεύονται τοὺς ἄνδρας· τῇ λεπτῇ καλλιέργειᾳ πατῶν τῶν ἐπαγωγῶν ἔχον καὶ προτερημάτων, κατα- λύνουσι δὲ τὰς περιεπαλλόμενους ἀρχαίους, ταῖς δημοτικαῖς ὡς ἡλικίας προτερηγίμην. Ἡ Ἀ- γροδίτη κατὰ τὰς τῶν ἑσέναι τὰς σεμνὰς Δῆ- μους, τῆς προσεχέουσας τῶν ἀγῶν δεσμών. Ὅταν δὲ λάβῃ τις ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἰωνῶν ἑταρῶν ἐπὶ συμπεριτοῖς τῇ πολιτικῇ βίᾳ, καὶ τῇ δυνάμει τῇ ἐργασίᾳ ἦν ἔχον ὑπερὸν διὰ τῶν ἐπαγωγῶν αὐτῶν προτερημά- των, τῆς χάριτος τῆς γλώσσης αὐτῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν διανοίας, ἐκώσας παραχρῆν ἡ- στείται ὅτι οὐ μόνον αἱ Ἀθηναῖαι οὐκοδὲς ποικί- δικίως ὀφείλοντο κατὰ τῶν ζήνων τοῦτον ἡ- ναίκοι, αἵτινες τὰ δίκαια αὐτῶν ὑπέτακτο καὶ κατὰ τὸν νόμον οἰκιστὴν αὐτῶν εὐδαμονίαν, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ σφόδρον πολλοὶ ὤρμιον, ἐπὶ αὐτοῖς δυνάμεις, πᾶν πῦνι πρὸς ἀποκέρ- κρυνον τῶν ἰωνικῶν ἐπικριτῶν, ροβοῦμενοι τὸ ἀπόκρυφον δηλητήριον, ὅπερ ἐν τοῖς λαμπροτά- τοις προτερήμασι τῆς Ἰωνίας καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ πολιτικῇ αὐτῆς ἐπεκλίνοντο.

Ἀγωγή τῆς Ἀθηναίας γυναῖκος.

§ 64. Τοῖτον οὖν οὕτως ἐχόντων αἱ ἀστὶ τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἡθῶν ἀπεκρυνῶν ὡς ἡλικίαν, προ- αφορμῶν τὴν ἀπὸ τῆς μετὰ σωφροσύνης, ἢ τὴν μάθειν μετ' ἀπολαύσεως, ἐπιμένονσαι τὰς

1) Ἐξ ἐν ὅμοις καὶ μέσος ὅρος, μάθησι μετὰ σω- φροσύνης, οἷα ἦν ἡ τῶν Πυθαγορείων γυναικῶν· εἴτε ἐλ' αὕτη καὶ ὁ κοινὸς σκοπὸς· τῶν ἡμετέρων παρ- εναγωγῶν. Διδ' αἱ διευθύνοντες αὐτῶν ὀφείλουσι προεργάζεσθαι πρὸς ἀλλήλους ταῖς μαθηταῖς τὴν Ἀ- σπασίαν ὡς πρῶτον μνηστῆρος πρῶτον λαδοῦσαν

θυγατῆρας αὐτῶν ἀνατρέφειν κατὰ τὸν ἀρχαι- οπαθόντων τρόπον, ὅς ἦν ἐμπειρία τις διὰ τῶν παλαιῶν. Τὰ κορίτσια θιμῶν ἐν τῷ οἴκῳ παρὰ ταῖς μητρῶν αὐτῶν, μανθάνοντα νῆθιν, ὀρμίναν, ῥάπτειν, ποικίλλαν (broder), λευκί- νειν καὶ τὰ ἄλλα τῆς οἰκονομίας ἐργα· ἐμάνθανον δὲ καὶ ἔθιν καὶ χορεύειν, διότι αἱ παρθένοι μετέχον ἐν τισιν ἐστῆσι τῶν θεῶν τῶν θεοκρατικῶν χορῶν καὶ ὁδῶν, ὅτε καὶ ἐξήρχοντο τῆς πατρικῆς ἐστῆς καὶ ἐραίνοντο δημοσίᾳ. Πρὸς δὲ τοῦτας καὶ ὀλίγην γαρχὴν καὶ ἀνέκρυνον ἐκιδάσκοντο ἐν τῷ οἴκῳ ὑπὸ τῶν μητέρων ἢ τῶν τροφῶν αὐτῶν, διότι σφα- λμα ὅλῳ οὗτε δημόσια οὗτε ἰδιωτικῇ ἐν Ἀθήναις ὀφείχον, τῆς ἐξιδῶν τῶν κορσίων ἐν τῶν οἴκων νομίζομένης ἀπαιτοῖς καὶ ἀσυμ- βιβαστοῖς τοῖς ἡσέναι αὐτῶν. Ταῦτα λέγουσιν ἄλλοι τε καὶ ὁ Grasberger (*Erziehung und Unterricht im Klassischen Alterthum III, 508*) «Den Besuch öffentlicher Schulen hielten die Athener für unvereinbar mit jung- fräulicher Sittsamkeit». Ὁ δὲ κ. Κέρουλος Schmil, δὲ πρῶτον (*Geschicht des pädagogik 1,222*) ἦν γνώμης ὅτι αἱ Ἀθηναῖαι ἡμέρας ὑπὸ θεοκρατικῶν ὀδηγούμεναι ἐροῦσαν εἰς ἰδιωτικὰ σχολεῖα διδασκαλισσῶν, ἐν δὲ ἐκιδάσκοντο τὴν στοιχειώδη ἀνέκρυνον καὶ γαρχὴν, ἔθιν τε καὶ κινῶν, νῦν μετέχον (*Geschichte der Erziehung 1,189*) καὶ ἀ- σπάζονται τὴν γνώμην τοῦ Grasberger, λέ- γων, κριντῶν εἰς δημοσίαις σχολεῖα, ὑπελα- μνίζοντο ἐν Ἀθῆναις ἀσυμβιβαστοῖς τοῖς ἡσέναι τῶν κορσίων· περὶ δὲ ἰδιωτικῶν σχολῶν τῶν ὀλῶν οὐδέμια ἀποδείξεις ὑπάρχουν. Κρίνοντες ὅμως ἐν τῇ γυναικῶν παρὰ τοῖς Ἀσιατικοῖς λαοῖς, ὡς τὰ κορίτσια μέχρι δεκάτοῦς ἡλικίας ροιτῶν ἐν τῇ σχολεῖα, πιθάνον νομίζομεν ὅτι ἐπετρέπετο ἡλικίᾳ τισὶ συνέχον τὰ κορί- τσια τῶν γειτονικῶν οἴκων καὶ διδάσκον αὐτὰ στοιχειώδη γαρχὴν καὶ κινῶν ἔθιν τε καὶ χορεύειν· διότι τὰ κορίτσια ὤρμιον συνέ- ρχοντι, ὅτε ἐκμανθάνοντες τὰς θεοκρα- τικὰς ὁδὰς καὶ τοὺς χοροὺς, συνδόντα καὶ συχορεύοντα.

μνηστῆρος τὴν σχολαστικὴν ὀργάνησιν, καὶ λέγειν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Σωκράτης ροιτῶν εἰς τὸν οἶκον τῆς Ἀσπασίας· καὶ διδάσκοντες ὅτι αὐτῇ ἐξήρχον αἱ σωφρονιστικαὶ ἐκαστοὶ! Ταῦτα εἰσι νοσοῦν- κεφαλῆς ἐκινῶν ἐκιδάσκοντα.

1) Ὁ Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις (2, 805, Δ) ἀπο- κρίνεται· εἰδὲ παιδείας τε καὶ τῶν ἄλλων ἐν μαλίσ- τα κοινωνίᾳ τὸ ὅλῳ γένος τῶν τῶν ἀρρένων γένος

Ὅπως ποτ' ἐν ἡλικίᾳ τῶν περὶ τούτου, ἡ ἀγωγὴ τῶν κορασίων ἐν Ἀθήναις ἦν λίαν ἀτελής· διὸ νυμφεύμενα περὶ τὸ δέκατον πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν ἦσαν ἀθάλῃ καὶ ὅπως ἀπαρτὰ τῶν κόσμων, ἐν μόνον ἐκ τῆς πατριᾶς ἐστίας ἀποφύροντα ἀγαθόν, ὅπερ ἦν ἡ κρηστὴς οἰκίαις εὐδαιμονίας, τὸ σωφροσύνη. Ὁ Ἰσχυμάχος ἐν τῷ Οἰκονομικῷ τοῦ Ξενοφῶντος· λέγει περὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἀφ' ἧτος μὲν οὐπω κεν ἐκαδέκα γεγονυῖα ἦλθε πρὸς ἐμέ, τὸν δὲ ἡμετέραν χρόνον ἔχη ὑπὸ πολλῆς ἐπιμελείας ὅπως· ἁλχίστα μὲν ὕφαιτο, ἁλχίστα δὲ ἀκούσαιο, ἁλχίστα δὲ ἔροιτο». Διὰ τούτου ὅτε τὸ πρῶτον περικλήθη ὑπ' αὐτοῦ συμμετασχέιν τῆς διοικήσεως τοῦ οἴκου, ἀπεκρίνατο, ἀπὸ δ' ἂν ἐγὼ οὐκ ἔχον μὴν συμπράξει· τίς δὲ ἡ ἐμὴ δύναμις; ἀλλ' ἐν σοὶ πάντα ἐστίν· ἐμὸν δ' ἔρρηεν ἡμῖν, τὸ ἔργον εἶναι σωφροσύνην. Ὅτι δὲ περὶ σωφροσύνης μᾶλλον τῶν κορασίων ἢ περὶ παιδείσεως ἔρρηεν, ὡς ἐν Ἀθήναις, μαρτυρεῖ καὶ τι χωρίον τοῦ Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ξενοφῶντος (Α', ε', 2), ἐν ᾧ λέγεται, ὅτι οἱ διοριζόμενοι ὑπὸ τῶν πατέρων ἐπιτρόποι τῶν τέκνων αὐτῶν οὐρε-

ἀποδοκιμαζῶν τὸ γινόμενον ἐν Ἀθήναις· ἐνὺν γὰρ δι', ἔρηι, τὸ γέ παρ' ἡμῖν οὐδ' ἐστὶ περὶ τούτων γινόμενον· εἴς τινα μὲν οἰκίαν ἐμφορήσαντες τὸ λεγόμενον πάντα χρήματα παρέδουναι ταῖς γυναιξὶ διαταμιεύειν τε καὶ κερκίδων ἀργεῖν καὶ πάσης ταλασίας· Ὁ Πλάτων παραγγέλλει τὰ παῖδια, ἀρενὰ τε καὶ θήλα κοινῇ συνέχεσθαι ἀπὸ τριετοῦς μέχρι ἑξαετοῦς ἡλικίας, ὕστερον δὲ χωρίζεσθαι καὶ συνέχεσθαι χωρὶς μὲν τοῦ κόρους, χωρὶς δὲ τὰς κόρας· οἰκοδομεῖν δὲ κατὰ μέσσην τὴν πόλιν γυμνάσια θύλα καὶ διδασκαλεῖα κοινὰ τριετὴ διαρρέμενα· τὰ δὲ διδασκὰ τῶν διδασκόντων τὴν πόλιν ἀποτίειν· ἐκονέει δὲ εἰς τὰ κατὰ κύμας ἱερὰ δεῖ πάντα ἥδη τὰ τηλικαῦτα παῖδια, ἀπὸ τριετοῦς μέχρι τῶν ἐξ ἑσῶν, κοινῇ τὰ τῶν κομητῶν εἰς τὰς τῶν ἐξ ἑσῶν τὰς δὲ προεδρίας τῶν τηλικούτων κομμητῶν τε καὶ ἀκολασίας ἐπιμελεῖσθαι—μετὰ δὲ τὸν ἑξῆτη καὶ τὴν ἑξῆτην διακρίνεσθαι μὲν ἥδη τὸ γένος ἑκατέρων, κόροι μὲν μετὰ κόρων, παρθέναι δὲ μετὰ κόραις· ἀλλ' ἅλῃων τὴν διατριβὴν ποιέσθων· πρὸς δὲ τὰ μαθημὰτα τρέψαντες χρεῶν ἑκατέρους. Ἄλλ' ὁ Πλάτων ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πρὸς βουλήμενος τὰς παρθένους, πλὴν τῆς γυμναστικῆς καὶ τῆς μουσικῆς, κοινωνεῖν καὶ τῶν ἄλλων, περὶ δὲ ἡρακοῦτο· οἱ νέοι, τῶν τῶν, ἀκοντίων, σφενδοθήκων, ἱππεύων, ὅπως ἡ ζωὴ πᾶσα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἡ κοινὴ· καὶ γὰρ οὐκ οὕτως πως δὲ περὶ αὐτῶν διανοήθηται· φέρε, μὴ μετεγροῦσιν ἀνδράσι γυναικῶν κοινῇ τῆς ζωῆς πάσης, μὴν οὐδ' ἀνάγκη γενέσθαι γέ τινα ταῖς ἑτέρας αὐταῖς·»

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

λοισι τὰ μὲν ἄρρενα παιδεύειν, τὰ δὲ θήλα παρθένους φυλάττειν. «Εἰ δ' ἐπὶ τέλει τῷ βίῳ γενόμενοι βουλομένη τῶν ἐπιτρέχει τῶν παίδων ἄρρενας παιδεύειν ἢ θυγατέρας παρθένους διαφυλάττειν, ἢ χρήματα διασώζειν».

Τῇ σωφροσύνῃ, τῇ σεμνότητι, καὶ κοσμιότητι τῶν ἡρώων συνεβάλλετο καὶ ἡ ἐγάρτεται τῆς γλώσσης· «γυναιξὶ κόσμον ἢ σιγὴν εἶρειν» λέγει καὶ ὁ Σοφοκλῆς. Τοιαύτης οὕσης τῆς παρθένου ἐν Ἀθήναις, ὅτε εἰς γάμον ἤρχετο, τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς ἀπέκειτο ἀναλαβεῖν τὴν φροντίδα τῆς περαιτέρω ἀγωγῆς· καὶ παιδείσεως αὐτῆς· ἀλλ' οἱ πλείστοι τῶν συζύγων μικρὴν ἢ οὐδεμίαν ἰδιδόσκον προσοχὴν, ἁλχίστα ταῖς γυναιξὶν αὐτῶν συνδιαλεγόμενοι, ὡς λέγει ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν Κριτύβουλον ἐν τῷ Οἰκονομικῷ τοῦ Ξενοφῶντος· «εἰσὶν ἐν τῷ ἄλλῳ τῶν σπουδαίων πλεῖω ἐπιτρέψεις ἢ τῇ γυναικί· Οὐδέν, ἔφη. Ἐστὶ δ' ὅτε ἑλάνττονα διαλέγῃ ἢ τῇ γυναικί· Εἰ δὲ μή, οὐ πολλοὶς γέ, ἔφη. Ἐγχετας δ' αὐτὴν πλὴν μάστιγα καὶ ὡς ἡδύντο ἁλχίστα ἐωρακεῖν καὶ ἀκηκουῖν· Μάλιστα. Οὐκ οὐδὲν πολὺ θαυμαστότερον εἴ τι ὧν δεῖ λέγειν ἢ πρῶτον ἐπίστατο ἢ εἰ τι ἑξαρτάνοι».

Διὰ τοῦτο ὁ Σωκράτης ἐπευθύνους τῶν γυναικῶν ἀμαρτημάτων καθίστησι τοὺς ἄνδρας, ὡς ἀνέοντας τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείσεως καὶ διαφύσεως τῶν γυναικῶν· διότι αἱ Ἀθηναῖαι οὗτ' ἀγαθῆς φύσεως ἦσαν ἄμειροι οὔτε ἀνεπίδεκτοι γενναίων φρονημάτων· ἦσαν δὲ φίλαι τοῦ οἰκίαις βίου, φίλανδροι, φιλόστοργοι μητέρες καὶ πατέρες. Εἰς αὐτῶν ἤρσαντο ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης τοὺς λαμπροὺς ἐκείνους χαρακτῆρας τῆς Ἀντιγόνης, τῆς Ιριγένειας, τῆς Ἀλκωνίδος, τῆς Πολυξένης. Τὰ γυναικῖα ταῦτα πρόσωπα τῆς τραγωδίας αἱ Ἀθηναῖαι εἰς τὸ θέατρο φοιτῶσαι ἀπλήτως ἐβέντο καὶ ἐνεθουσίαν, ἐπὶ ταῖς ἀπορρήσεσι καὶ πράξεσιν αὐτῶν ἐκθρονονέμεναι.

Πρότυπον τῆς ἀγαθῆς φύσεως τῶν Ἀθηναίων γυναικῶν ἐστὶν ἡ σύζυγος τοῦ Ἰσχυμάχου προθύμου ὑπακόουσα τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ταῖς συμβουλαῖς αὐτοῦ καὶ γενομένη οἷαν ἐκείνου ἤχετο καὶ αὐτὴ ἐπεθύμει, ἀρίστη οἰκονόμος καὶ οἰκοδόμητις.

Ὁ Ἰσχυμάχος, εὐπατριδὸς Ἀθηναῖος, ἦν ἐξ ἐκείνων οἱς οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέδιδον τὴν ἐπίπληλον προσοχὴν (ὡς § 62, σελ. 277) καλῶς κηρύττων, ἦν φιλέργος. Ὁ Σωκράτης ἰδὼν ποτὲ αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ Διὸς Ἐλευθερίου Στοᾷ καθήμενον ἐρωτᾷ, «Τί, δ' Ἰσχυμάχε, οὐ μάλα εὐνομῶς σχολάζεις καθήμενος; Ἐπὶ τὰ γέ πλείστα

ἡ πρῶτοντά τι ὥρῳ σε ἡ οὐ πᾶν σχολάζοντα
 ἐν τῇ ἀγορᾷ. Οὐδὲ ἂν νῦν γε, ἔρη ὁ Ἰσχυράρχος,
 ὦ Σωκράτης, ἴδωρ, εἰ μὴ ξένους τινὲς συνεί-
 μνη ἀνέμηνεν ἐνθάδε»· ἦν φίλος τῶν καλλόν
 ὡν τῆς φρέσιν ὡς καὶ τῶν καλῶν ἡθῶν· ἡ-
 γάπα τὴν τάξιν οὐ μόνον διότι ὠφέλιμος ἔστιν
 ἀλλὰ καὶ διότι καλὴ, καὶ τοῦτο εἰδόμενος τὴν
 γυναικα αὐτοῦ· «Ἔστι δ' οὐδὲν οὕτως, ὦ γύ-
 ναι, οὐτ' εὐχρηστον οὔτε καλὸν ἀνθρώποις ὡς
 τάξις· καὶ γὰρ χορὸς ἐξ ἀνθρώπων συγκείμενός
 ἐστιν, ἀλλ' ὅταν μὴ ποιῶσιν ὅτι, ἂν τύχῃ
 ἕκαστος, παραχρῆ τις φαίνεται καὶ δεσθῆαι ἀ-
 πρεπῆς· ὅταν δὲ τεταγμένως ποιῶσι καὶ φθί-
 γονται, ἅμα οἱ αὐτοὶ οὗτοι καὶ ἀνυπόθετοι δο-
 κοῦνται εἶναι καὶ ἀξιοκροῦσθαι»· ὁ Ἰσχυράρχος
 δὲκινῶν τὰ ἐκ τῆς τάξεως καλὰ καὶ τὰ ἐκ
 τῆς ἀταξίας κακὰ ἐν τε τοῖς στρατοῖς καὶ ἐν
 τοῖς οἰκίαις· καὶ τὰ δι' ἄλλο ἀλυτοὶ ἀλλήλους
 εἰσὶν οἱ ἐν κλίμασιν· ἡ δὲ διότι ἐν τάξει μὴ κέ-
 θηται, ἐν τάξει δὲ προνοοῦσιν, ἐν τάξει δ' ἀ-
 ναπαύουσιν, ἐν τάξει δ' ἐμβιβάζονται καὶ ἐκβα-
 λουσιν· ἡ δ' ἀναψαύουσι τί μοι δοκεῖ εἶναι
 αἰὼν περ εἰ γεωργίᾳ, ἢ οὐκ ἐμβαλεῖ κριθὰς καὶ
 πυρρός καὶ ὀσπρία· ἀέπειτα ὑπὸ τοῦ δέου ἡ
 μέλεις ἡ ἀρούρη ὁ φύον, καλῶν δέου αὐτῶν
 ἀντὶ τοῦ λαβόντα διευκρινίσαντες χρῆσθαι.
 Τελειούτων δὲ δείκνυσιν ὅτι ἡ τάξις καλὴ καὶ
 ἐν αὐτοῖς τοῖς μικροῖς καὶ εὐτελεῖς συνθε-
 σὶς οἰκίαις· ὡς δὲ καλὸν φαίνεται, ἐπειδὴν
 ὑποδμήματα ἐρεῖθις κέηται, κἂν ὑποὶ τῇ καλῇ
 δὲ ἱμάτια κατωρισμένα ἴδωι, κἂν ὑπὸ τῇ
 καλῇ δὲ στρώματι, καλὸν δὲ χαλκίᾳ, κα-
 λὸν δὲ τὰ ἀμρί τραπέζης, καλὸν δὲ καὶ ὁ
 πᾶντων καταχέλευσεν ἂν μέλιστα οὐχ ὁ σε-
 μνός· ἔλλ' ὁ κομψός, ὅτι καὶ χύτρας ὀρεῖ εὐ-
 ρυθμον φαίνεσθαι εὐκρινῶς κειμένας· τὰ δὲ ἄλ-
 λα ἧδη που ἀπὸ τούτου ἀπαντα καλλίω φαί-
 νεται κατὰ κόσμον κείμενα· χορὸς γὰρ σκευῶν
 ἕκαστα φαίνεται, καὶ τὸ μέτρον δὲ τούτων κα-
 λὸν φαίνεται, ἐκποδὸν ἕκαστου κειμένου· ὡς-
 περ κύκλος χορὸς οὐ μόνον αὐτὸς καλὸν θέα-
 με ἔστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ μέτρον αὐτοῦ καλὸν καὶ
 καθαρὸν φαίνεται.

Ὁ Ἰσχυράρχος ἡγάπα τὴν γεωργίαν καὶ ἡ-
 σχολεῖτο περὶ αὐτὴν, διότι φιλόδηρος καὶ

πρᾶξι τέχνη, μήτηρ καὶ τροφὸς τῶν ἄλλων
 τεχνῶν, ὠφελιμωτάτη, ἡδέιστη καὶ καλλίστη,
 γυναικίον τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς καὶ
 προσιπεία τῶν πολιτικῶν ἔργων, εὐτέρες ὡν
 πρὸς τοὺς θεοὺς, φιλόπτερος καὶ ἀγχιῶς φίλος,
 ἱκανὴ ἐκ τῆς γεωργίας ἐπικρέτα, ὅπως τοὺς
 μὴν θεοὺς θεραπείᾳ μεγαλοπρεπῶς, ὑπὲρ δὲ τῆς
 πόλεως δαπανᾷ, τοὺς δὲ φίλους ἀνακουφίζει
 ἐργόμενος· αὐτοῖς ἀρωγός. «Ἦδὺ γὰρ μοι δοκεῖ,
 λέγει πρὸς τὸν Σωκράτην, καὶ θεοὺς μεγα-
 λείως τιμᾶν καὶ φίλους, ἢν τινος δέωνται,
 ἐπαυτεῖν καὶ τὴν πόλιν μηδὲν κατ' ἐμὲ γρή-
 ματιν ἀκόσμητον εἶναι».

Πρὸς δὲ τοὺς δούλους οὐκ ἦν σκληρὸς καὶ
 ἀπᾶνθρωπος, ἀλλ' ἐπιεικὴς καὶ φιλάνθρωπος
 προτεραιότα, διδάσκων αὐτοὺς λόγῳ καὶ πεί-
 θῳ· ὅτι συμφέρει αὐτοῖς εἶναι φιλέργους, φιλο-
 πόνοους, σώφρονες καὶ ἐγχεστας, τοὺς ἐπιμελεῖς
 καὶ φιλοτίμους ἀμείβων καὶ ἐπιτιμῶν καὶ πε-
 ρόμενος πρὸς αὐτοὺς ὡς πρὸς ἐλευθέρους, καὶ
 εἰς αὐτοὺς ἐκιστὶ καλίστατος διὰ τὸν εὐε-
 ργεσιῶν. «Τὸ εὐνοῖν ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς ἐγὼ
 πρῶτον περῶμαι παιδεύειν. Καὶ πῶς, ἐγὼ ἔρη,
 πρὸς τῶν θεῶν εὐνοῖαν ἔχων σοὶ καὶ τοῖς
 σοῖς διδάσκειν ὅτινα ἂν βούλῃ· Εὐεργετῶν νῆ
 Δί', ἔρη ὁ Ἰσχυράρχος, ὅταν τινὲς ἀγαθὸς οἱ θεοὶ
 ἀρβόριον διδῶσιν ἥμῃν. — «Αἱ δὲ φιλοτίμοι
 τῶν φρέσιν καὶ τῷ ἐπιείᾳ παροξύνονται·
 πεινῶσι γὰρ τοῦ ἐπικίνου οὐχ ἥττον εἶναι τῶν
 φρέσιν, ἢ ἄλλαι τῶν αἰσῶν τε καὶ πατῶν».
 — οὐς δ' ἂν αὐ κατεμάθῃ μὴ τῷ πλείον ἔ-
 ρει μόνον διὰ τὴν δικαιοσύνην ἐπιπροσέχοντες
 ὁ καλὸς εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπικινεσθαι ἐπι-
 νοῶντας ὑπ' ἐμοῦ, τούτους ὥσπερ ἐλευθέρους
 ἡτῇ χρῶμαι, οὐ μόνον πλουτίζων ἀλλὰ καὶ
 τιμῶν ὡς καλούς τε καὶ ἀγαθούς· τούτῳ γὰρ
 μοι δοκεῖ, ἔρη, ὁ Σωκράτης, διακρίνειν ἀνὴρ
 φιλότιμος ἀνδρὸς φιλοκερδέος, τῷ εἶδεναι ἐ-
 πικίνου καὶ τῷ τῆς ἐλπίδος καὶ ποιεῖν ὅπου δεῖ
 καὶ κινδυνεύειν καὶ τῷ τῆς ἐλπίδος ἀπέχεσθαι.

Τοιοῦτος ἦν ὁ Ἰσχυράρχος, εἰς τὴν διοίκη-
 σιν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, τὰ ἔργα καὶ τὴν παιδείαν
 μεταχειρῶμενος, καὶ ποιῶν ἐν αὐτῷ βασιλεύειν
 τὴν τάξιν, τὴν ἀρετήν, τὴν εὐνοῖαν, τὴν
 εὐμερίαν. «La grande qualité d'homme, que,
 ce qui donne à son caractère un charme si pénétrant, c'est le talent de gouverner et de persuader; aux yeux de Xénophon, c'est le plus beau de tous». A. Croiset αὐτ. σελ. 173.

Κατὰ τοῦτο διακρίνεται πρὸς ἀλλήλους οἱ ἀρ-
 χόντες καὶ γεωργικῆς καὶ πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς

4) «Il termine ces louanges par les lignes suivantes où règne un sentiment si délicat de la vraie élégance, tel que la Grèce l'entendait et le réalisait, en la mêlant sans effort aux actions les plus vulgaires de la vie». Alfred Croiset, Xénophon son Caractère et son Talent pag. 172.

αὐτῇ καὶ πολεμικῇ, διότι οἱ μὲν αὐτὼν πα-
ρέχονται τοὺς ἀρχομένους παιδνόνους καὶ
προθύμως ὑπερεπιδύοντες, οἱ δὲ ἀπειθεῖς καὶ ἀ-
προθύμοι· αὐτοὶ δὲ θεοὶ καὶ ἀγαθοὶ καὶ ἱπι-
σταμένους ἀρχόντες τοὺς αὐτοὺς πολλὰ καὶ δι-
ὰ ἄλλους παραλαμβάνοντες, αἰσχυνομένους
τε εἶναι αἰσχρὸν τὴν ποιῆσαι καὶ πείθεσθαι νό-
μους· βελτίον, καὶ ἀγαλλομένους τῷ παύει-
σθαι ἐκ τῆς πολεμικῆς καὶ συμπαγὲς ποιεῖν ὅταν
δεήσει, οὐκ ὡς μὲν πολεμῶντας· ἀλλ' ὥσπερ ἰ-
διώτας ἐστὶν οἷς ἐγγίγνεται ἐπιλοπονία τις,
οὕτω καὶ ὅλω τῷ στρατεύματι ὑπὸ τῶν ἀγα-
θῶν ἀρχόντων ἐγγίγνεται καὶ τὸ φιλοπονεῖν
καὶ τὸ φιλοτιμῶναι ὁρμήν καλὸν τὴν ποιούν-
τας ὑπὸ τοῦ ἀρχοντος· πρὸς οὗτοια δ' ἂν ἀρ-
χόντα διατεθεῖσιν οὕτως αἰσχυμένοι, οὗτοι δὲ
ἐρρωμένοι γε ἀρχόντες γίγνεται· οὐ μὲν δ' αὖ,
οὐχ οἱ ἂν αὐτῶν ἀριστοὶ τὸ σῶμα τῶν στρα-
τιωτῶν ἔχουσι καὶ ἀκοντίζουσι καὶ τοξόουσιν
ἀριστα καὶ ἵππων ἀριστον ἔχοντες, ὡς ἱππο-
κώτατα καὶ πελταστικώτατα προκινδυνεύοντες,
ἀλλ' οἱ ἂν δύναται ἐμπροθεῖναι τοῖς στρατιω-
ταῖς ἀκούουσι εἶναι καὶ διὰ πυρὸς καὶ
διὰ παντὸς κινδύνου. Τοῦτο δὲ δικαίως ἔ-
στι καλὸν μεγαλόθυμος, ὃ ἂν ταῦτα γι-
γνώσκοντες πολλοὶ ἔσονται, καὶ μεγάλη γι-
γνώσκοντες πολλοὶ εἴσονται, καὶ μεγάλη ἡρ-
οικίας οὕτως λέγεται ποιεῖσθαι, οὐ ἂν
τῇ γνῶμῃ πολλὰ χεῖρες ὑπερεπιδύουσι, καὶ
καὶ μέγας τῷ ὅτι οὕτως ἀνὴρ ὅς ἂν μέγα
δύνηται γνῶμῃ διαπραΐσθαι πολλοὺς ἢ ῥώ-
μῃ. Οὕτω δὲ καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις ἐργοῖς, ἂν τε
ἐπιπρὸς ἢ ὁ ἐρεστικὸς ἂν τε καὶ ἐπιστά-
της, ὅς ἂν δύνηται προθύμως καὶ ἐντεταμέ-
νους παρέχεσθαι εἰς τὰ ἔργα καὶ συνέχεις, οὐ-
τοι δὲ οἱ ἀντιόντες εἰσιν ἐπὶ τάχα καὶ
πολλὴν τὴν περιουσίαν ποιούντες». Ὁ δὲ δε-
σπότης οὐ ἢ παρουσία ὑπεκαίει τὸν ἄλλον
καὶ τὴν φιλοτιμίαν τῶν ἐργαζομένων, οὕτως
ἔχει βασιλικὸν ἥθος· αὐτὸν ἂν ἰδόντες κινηθῶσι
καὶ μόνος ἐκαστὸν ἱμῶσιν τῶν ἐργαζομένων καὶ
φιλονεικία πρὸς ἄλληλους καὶ φιλοτιμία κρα-
τίστη οὕσα ἐκαστῷ, τοῦτον ἐγὼ κρίνω ἂν ἔ-
χῃ τὴν ἥλιον βασιλικήν· καὶ ἐστὶ τοῦτο μέ-
γιστον, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐν παντὶ ἔργῳ ὅπου τὸ
δὲ ἀνθρώπων πράττεται».

1) «Ischomaque a l'âme d'un roi il a,
pour parler plus simplement, l'art de se faire
aimer et de se faire obéir: la première per-
sonne, sur laquelle il exerce cet empire de
bienveillance et de raison est sa propre fem-
me». Croiset.

Τοιαύτας ἀρχάς ἐπεγείρειεν ὁ Ἰσχομάχος
ἐμπροσθέν καὶ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, ὅπως κα-
ταστήσῃ αὐτὴν ἄξιαν ἑαυτοῦ καὶ ὑπερέραν
ἑαυτοῦ ἐν τῇ διοικήσει τοῦ οἴκου· διότι λίγα
ποὺ πρὸς αὐτὴν αὐτὸ δὲ πάντων ἡδιστον, ἐάν
βελτίων ἑμὸς γυνή, καὶ ἐμὲ σὺν θεράποντα
πούσῃ· οὐχ ὡς ἡ Ὀμφάλη ἐποίησε τὸν Πρα-
κλέα, οὐδ' ὡς αἱ ἐταῖραι τῆς Ἰωνίας τοὺς δι-
αμιλοῦντας αὐτάς. Τοιαύτη θεραπεία τοῦ συ-
ζύγου πρὸς τὴν σύζυγον ἡδίστη ἐστὶ, διότι ἕ-
ρως ἐστὶν ἐν τῷ γάμῳ· ἴδωμεν οὖν πῶς ἤρκα-
το καὶ πῶς ἐξεπαίδευσεν αὐτὴν ὁ Ἰσχομάχος.

Ὁ Σωκράτης ἀκούων ἐπικινουμένην ὑπὸ Ἰσχο-
μάχου τὴν σύζυγον αὐτοῦ, ὅτι καλῶς τὰ τοῦ
οἴκου διοικεῖ, ἐρωτᾷ εἰ αὕτη ἦλθεν ἐκ τοῦ πα-
τρικοῦ οἴκου πεπαιδευμένη, ἢ αὐτὴς ἐξεπαί-
δευσεν αὐτήν. Οὕτω λαμβάνων ἀφορμὴν ὁ
Ἰσχομάχος ἀρνηταί τὸν τρόπον τῆς διδα-
σκαλίας αὐτοῦ. Τὸ μέρος τοῦτο τῶν Οἰκονομι-
κῶν ἄξιον ὃν ἀνεγνώσκεις καὶ σπουδαῖα με-
λέτης καταχωρίζομεν ἐνταῦθα, διότι πάντο ὅλ-
γοι τῶν ἡμετέρων ἐπιστάσαν ἐἰς αὐτό, ὅσον
ἐστὶν, τὴν προσοχὴν αὐτῶν. «Ἄλλὰ καὶ τοῦτο,
ἐρῶν, ἐγὼ γε, ὡς Ἰσχομάχε, πᾶν ἂν ἡδέως σου
πυθώμην, πότῃ αὐτὸς οὐ ἐπαίδευσας τὴν γυναι-
κά σου; εἰναι οἶαν δὲ ἡ ἐπισταμένη ἑλ-
θῆς παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ μητρὸς διοικεῖν τὰ
προσέκοντα οὕτῃ. Καὶ τί ἂν, ἐρῶ, ὁ Σωκρά-
τες, ἐπισταμένη αὐτὴν παρελάβον, ἡ ἐστὶ μὲν
οὕτω πεντεκαίδεκα γεγονυῖα ἡλῆς πρὸς ἐμὲ,
τὴν δ' ἐμπροσθεν γένοντο ἔξω ὑπὸ πολλῆς ἐπι-
μελείας, ὅπως ὡς ἐλθούσα μὲν εὖ οἶοντο, ἐλθού-
σα δὲ ἀκούσιντο, ἐλθούσα δὲ ἔροτο; Οὐ
γὰρ ἀγαπητὸν σοι δοκεῖ εἶναι, αἱ αὐδὸν ἦλθεν
ἐπισταμένη ἔξω παραλαβούσα ῥαγίστην ἀπο-
δεῖξαι, καὶ ἐωρακῆναι ὡς ἔργα τὰλῃα θερα-
πειάς διδοται; ἐπεὶ τὰ γε ἀμφὶ γαστήρα,
ἐρῶ, πᾶν καλῶς, ὁ Σωκράτες, ἡλθε πεπαι-
δευμένη, ὅπερ μέγιστον ἐμοὶ γε δοκεῖ παιδεῦμα
εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ γυναικί. Τὰ δ' ἄλλα, ἐρῶν ἐ-
γώ, ὁ Ἰσχομάχε, αὐτὸς ἐπαίδευσας τὴν γυναῖκα·
ὥστε ἱκανὴ εἶναι ὡς προσήκει ἐπιμελεῖσθαι; Οὐ
μὲν δ' αὖ, ἐρῶ ὁ Ἰσχομάχος, οὐ πρὶν γε καὶ εἴδωσα
καὶ νῦν ἐμὲ ἐπεὶ τυγχάνειν διδάσκοντα καὶ
ἐκείνην μανθάνειν τὰ βέλτιστα ἀμφοτέρους ἡ-
μῖν. Οὐκοῦν, ἐρῶν ἐγώ, καὶ ἡ γυνὴ σοι συνέχει
καὶ συννέμετο τὰ αὐτὰ ταῦτα; Καὶ μέγα γε,
ἐρῶ ὁ Ἰσχομάχος, πολλὰ ὑποσχόμενη μὲν πρὸς
τοὺς θεοὺς γενέσθαι εἰς αὐτὴν, καὶ εὐδελος ἦν
ὅτι οὐκ ἀμελῆσαι τῶν διδασκομένων. Πρὸς
θεῶν, ἐρῶν ἐγώ, ὁ Ἰσχομάχε, τί πρῶτον διδά-
σκειν ἤρξατο αὐτὴν, διηγοῦ μοι· ὡς ἐγώ ταῦτ' ἂν

МЕЧНИКОВА

ἥτοι σὺ διηγουμένῳ ἀκούομαι ἡ εἰ μοι γινώσκον ἡ ἴπικον ἀγόντα πρὸς κλήιστον διήγου. Καὶ ἡ Παύλου ἀκούω ἀπεκρίνατο, Τί δ'; ἔρη ὁ Σωκράτης, ἐπεὶ ἥδη μοι χειροῦρήθης ἡ ἐπιτάσσοντος ὡς τε διαλεγέσθαι, ἡ ἴπικον αὐτῇ ἔρη, ὡδὲ ποῦ. Εἰπέ μοι, ὦ ῥῆναι, ἀχ ἡ κατενέσθας τίνος ποτὶ ἐνεκὲς ἐγὼ τε σὶ ἐλαβὼ καὶ οἱ σὶ γονεῖς; ὁδοῦσας σε ἐμοί; διὰ μὲν γὰρ οὐκ ἀπορία ἡ μὲν ὅτου ἄλλου ἐκείνουδ' ἐν ἐν, εἰδὲ τί καὶ οὐ κατενέσθας τούτ' ἐστὶ βουλευόμενος δ' ἐγώ μοι ἐγὼ καὶ οἱ σὶ γονεῖς ὑπὲρ σοῦ τίν' ἀν' κινούντων βέλτιστον οἶσται τε καὶ τέκνων λαβόμεναι, ἐγὼ τε σὶ ἐξελέχθην καὶ οἱ σὶ γονεῖς, ὡς εὐλοκίαν, ὡς ἐν ἀνυπότακτον ἐμὲ τέκνων μὲν οὐν, ἡ ἴπικον διδόντες ἡ γινέσθαι, τότε βουλευόμεθα περὶ αὐτῶν ὡς βέλτιστα παιδεύσομεν αὐτὰ· κινούντες γὰρ ἡνικα καὶ τοῦτο ἀγαθόν, συμμάχων καὶ γὰρ ἀρίμων, καὶ βέλτιστον τυγχάνει. Νῦν δὲ ὁ ἀδικος μὲν ὡδὲ κινούν; ἔστιν; ἐγὼ τε γὰρ ὡς μοι ἔστιν πάντα εἰς τὸ κοινὸν ἀπορίαν, οὐ τε βρα ἡ ῥῆναι πάντα εἰς τὸ κοινὸν κατέσθαι; καὶ οὐ τοῦτο δὲ λογιζέσθαι πότῃ ἀφ' ἀρίμων πλείων συμμάχων ἡνικα, ἐκείνου δὲ εὐ εἰδέναι, τίς ὁ σῶτερος ἀν' ἡμῶν βέλτιστον κινούνων ἢ, οὐτος γὰρ τέλειος ἀδικος συμμάχεται ἀπεκρίνατο δὲ μοι, ὁ Σωκράτης ποῦ πάντα ἡ γυνή, Τί δ' ἀνέστη; ἔρη, διὰ καλὴν συμμάχεται; τίς δὲ ἡ ἐρῶ ῥῆναι; ἀλλ' ἐν οἱ σὶ πάντα ἔστιν ἐμὸν δ' ἐρῶσιν ἡ μὲν τὸ ἐργὸν εἶναι σωφρονεῖν. Μὰ καὶ δ', ἐρῶ, ἐγὼ, ὦ ῥῆναι, καὶ γὰρ ἐμοί οὐ πατρὶ; ἀλλὰ καὶ ὁ πρόνους τοῦ ἐστὶ καὶ ἀνδρός καὶ γυναικὸς οὐτὸ ποιεῖν ὅπως τὰ τε ὄντα ὡς βέλτιστα ἔξει καὶ ἄλλα τε πλείστα ἐν τοῦ καλοῦ τε καὶ δικαίου προστηνέσθαι. Καὶ τί δὴ, ἔρη, ὄρεξ, ἡ γυνή; ὅτι ἐν ἐγὼ ποιεῖται συναυξήσθαι οὐκ οἶκον. Μὰ καὶ δ', ἐρῶν ἐγώ, ὅτε οἱ θεοὶ ἔρῶσιν ἀνδράσιν καὶ ὁ νόμος συνεκτείνει, τρυφὰ παρὰ ὡς βέλτιστα μοι. Καὶ τί δὴ πάντα ἔστιν; ἔρη ἐκείνη. Οἶμαι μὲν ἐγώ, ἔρη, οὐ τὸ ἐλαχίστου ἔξει, εἰ μὴ πρὸς γὰρ ἡ ἐν τὸ σῶμα ἐν ἡμέμων μάλιστα ἐπ' ἐλαχίστου ἔξῃσιν ἔργον ἐρῶσιν. Ἐμοὶ γὰρ τοῦ, ἔρη ῥῆναι, καὶ οἱ θεοὶ, ὡς ῥῆναι, δοκοῦσι πολλὸν διεσπασμένους μάλα τοῦ ζήλους τοῦτο συνεκτείνειν οὐ καλῶτα θηλο καὶ ἀρεν, ὅπως τὸ φεραμένον οὐκ ἐν αὐτῷ εἰς τὴν κοινωνίαν; πρῶτον μὲν γὰρ τοῦ μὴ ἐκτελεῖν νόμον γένναι τοῦτο τὸ ζήλους κτεῖται μὲν ἀλλήλων τεκνοποιούμενον, ἔπειτα τὸ γυνεὸς σκότους ἐκτελεῖται αὐτοῖς ἐν τοῦτο τὸ ζήλους τοῖς γοῖς ὡς ἀνθρώπων πορίεσθαι. Ἐπειδὴ

ἡμῶν προστέτακται ὑπὸ τοῦ θεοῦ, περᾶνθα ὅπως ὡς βέλτεται τὰ προσήκοντα ἐκότερον ἡμῶν διαπράττειν· συνεπινοεῖ δὲ ἔρη χάρις, καὶ ὁ νόμος αὐτὰ, συζυγῶς ἀνδρὶ καὶ γυναικί, καὶ κοινωνοῦς ὡπερ τῶν τέκνων ὁ θεὸς ἐποίησεν, οὕτω καὶ ὁ νόμος τοῦ οἴκου κοινωνοῦς καθίστασι· καὶ καλὰ δὲ εἶναι ὁ νόμος ἅ τοδε ἐνοῦσιν ἃ ὁ θεὸς ἐρυσεν ἐκότερον μᾶλλον ὀφειλόμεν· τῇ μὲν γὰρ γυναικὶ κἄλλιον ἐνδον μένειν ἢ τῶν ἔξω ἐπιμελεῖσθαι· εἰ δὲ τις παρ' ἃ ὁ θεὸς ἐρυσεν ποιῇ, ἴσως τι καὶ ἀτακτῶν τοὺς θεοὺς· οὐ λήθη καὶ δίκην διδῶναι ἡμεῶν τῶν ἔργων τῶν ἐκ τοῦ ἢ πράττων τὰ τῆς γυναικὸς ἔργα· δοκεῖ δὲ μοι, ἔρη, καὶ ἡ τῶν μελιτῶν ἡγεμὴν τοιαῦτα ἔργα ὑπὸ τοῦ θεοῦ προστεταγμένα διαπονέσθαι, καὶ ποῖα δὲ, ἔρη ἐκείνη, ἔργα ἔχουσα ἢ τῶν μελιτῶν ἡγεμὴν ἐξομοιοῦται τοῖς ἔργοις· οἷς ἐμὲ δεῖ πράττειν· Ὅτι, ἔρη ἐγὼ, ἐκείνη γὰρ ἐν τῷ οἴκῳ μένουσα οὐκ ἐξ ἀργούσας τὰς μελίτας ἔχει, ἀλλ' ὡς μὲν δὴ ἔξω ἐργάζεσθαι ἐκπέμπει ἐπὶ τὸ ἔργον, καὶ ἂν αὐτῶν ἐκάστη εἰσέρησιν οὐδὲ καὶ δέχεται, καὶ οὕτως ταῦτα ἔς τ' ἂν δέξῃ χρῆσθαι· ἐπειδὴ δὲ ἡ ὥρα τοῦ χρῆσθαι ἥκει, διακίμει τὸ δίκαιον ἐκάστη· καὶ ἐπὶ τοῖς ἐνδον δὲ ἐξυφαινομένοις κηρίοις ἐρέσκειν, ὡς καλῶς· καὶ ταχέως ὑπάγειναι, καὶ τοῦ γιγνομένου τόκου ἐπιμελεῖσθαι· ἐκτέρεται· ἐπειδὴ δὲ ἐκτραφῇ καὶ ἀξιοεργοὶ οἱ νεοττοὶ γίνονται, ἀποικίζει αὐτοὺς σὺν τῶν ἐπιγυμνομένων τινὶ ἡγεμονί. Ἡ καὶ ἐμὲ οὖν, ἔρη ἡ γυνή, δεήσει ταῦτα ποιεῖν· δεήσει μέντοι σε, ἔρη ἐγὼ, ἐνδον τε μένειν καὶ οἷς μὲν ἂν ἔξω τὸ ἔργον ἢ τῶν οἰκτῶν, τούτους συνεκπέμπειν, οἷς δ' ἂν ἐνδον ἔργον ἐργαστέον, τούτων σοι ἐπισταχτέον, καὶ τὰ τε εἰσπράττοντα ἀποδεκτέον, καὶ ἂ μὲν ἂν αὐτῶν δὲρ διαπανθῇ, σοὶ διανεμητέον, ἂ δ' ἂν περιτείνων δὲρ, προνοητέον καὶ φυλακτέον ὅπως μὴ ἡ εἰς τὸν ἐνικυτὸν κερμαίνῃ δαπάνη εἰς τὸν μὴν δαπανᾶται καὶ ὅταν ἔρια εἰσπείλῃ σοι, ἐπιμελητέον ὅπως οἷς δὲ ἐμὰτα γίνονται· καὶ ὅ γε ἐξῆς οἶτος ὅπως· καλῶς ἰδύμενος γίνηται ἐπιμελητέον· ἐν μόνῳ τῶν σοι προσσηκόντων, ἔρη ἐγὼ, ἐπιμελησάμενος ἴσως ἀκριστότερον δοξεί εἶναι, ὅτι ἐν ἀκνήρ τῶν οἰκτῶν, τούτων σοι ἐπιμελητέον πάντων ὅπως θεραπεύεται. Νῆ Δι', ἔρη ἡ γυνή, ἐπιχρηστέατον! μὲν οὖν, ἦν

μῆλλωστί γε οἱ καλῶς θεραπευθέντες χάριν εἰσεύσθαι καὶ εὐνοστότεροι ἢ πρόβην εἰσεύσθαι· καὶ ἐγὼ, ἔρη ὁ Ἰσχυρέατος, ἀκατήκεις αὐτῆς τὴν ἀτόκῃσιν εἶπον· Ἀρξέ γε, ὡ γύναι, δὲ τοιαῦτα τινὰς προνοήεις καὶ τὴν ἐν τῷ σμένει ἡγεμῆναι καὶ μελιτταὶ οὕτως διακτινέονται πρὸς αὐτήν, ὥστε ὅταν ἐκείνη ἐκλήρῃ, οὐδεμίαν οἰκτῶν μελιτῶν ἀπολειπείον εἶναι, ἀλλ' ἔπονται πᾶσαι· καὶ ἡ γυνή μοι ἀπεκρίνατο· θεαμαχέουμ'

Ἰῶα· οἱ δὲ τοιοῦτον ἦν ἐλθὼς τῶν Ἀθηναίων γυναικῶν μαρτυρεῖ καὶ ὁ Εὐλοπίδης τοιοῦτον ποιήσας τὸν χαρακτήρα τῆς Ἀλκίφροτος, περὶ ἧς λέγει ὁ Θερσίππας,

πάντες δ' ἑλλαιον οἰαίται κατὰ στέγας
ἀποποινα οἰκίτροντες· ἢ δὲ δεῖν
προῦσιν· ἐκείτω, κοῦτις ἦν οὕτω κακὴς
ὅν οὐ προσιπύ, καὶ προσηρῆθη πάλιν.

Ὁ δὲ βραχὺς Κάτων οὐδὲλως φιλανθρώπως πρὸς τοὺς δούλους προσηρῆτο, διότι τούτους πρεσβυτέρους γινόμενους ἦτο δαῖν ἀποδιδόσθαι, καὶ μὴ βραχὺν ἀργήτους· ἐξ ὧν λαμβάνων ἀπορῆν δὲ Πλούτου· διαμαρτύρεται κατὰ τῆς τοιαύτης σκληρότητος· τὸ τοῖς οἰκταῖς ὡς ὑπομνητοῖς ἀποχρητάμενοι ἐπὶ ῥήμας ἐλαύνειν καὶ πιπράσκοντες ἔχον ἦσαν ἔργων τίθειαι, καὶ μὴδὲ ἀνθρώπων πρὸς ἀνθρώπων οὐδένα κινῶννηα τῆς γοῖας πλέον ὑπάρχειν. Καίτοι τῇ χρηστότητι τῆς δὲ καιοσύνης· πλατύτερον τόπον δοῦμαι ἐπιλαμβάνουσαν, νόμῳ μὲν γὰρ καὶ τῷ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι περὶ καμμεν, πρὸς τὰς γοῖας δὲ καὶ χάριτας ἔσται οὗ καὶ μέγρι τῶν ἀνθρώπων ζῶων ὥστερ ἐκ πηγῆς πλουσίας ἀπορρεῖ τῇ χρηστότητι· καὶ γὰρ ἔστιν ἀπειρηκόντων ὑπὸ χρόνον τι πρὸς καὶ κινῶν οὐ σκυλακεταὶ μόνον ἀλλὰ καὶ γηροκομίαι τῇ χρηστότῃ προσήκουσι. Ὁ δὲ τῶν Ἀθηναίων ὁ δῆμος οἰκοδομῶν τὸν Ἐκαστόπεδον διακονήσαντες ἡρώους μάλιστα τοῖς πόσις ἐγκατερούτας ἀπέλευαν ἐλευθέρους νέμειν καὶ ἀρέτους, ὡς μὲν φασὶ κατεβαίνουσιν ἀρ' ἑαυτῆς πρὸς τὰ ἔργα τοῖς ἀνθρώποις τὰς ἀρετὰς ὑπομνητοῖς εἰς ἀκρόπολιν συμπαρατρέχειν καὶ προηγεῖσθαι καθὼς πρὸς ἐγκλεινομένην καὶ συνεφορμώσαν, ἦν καὶ τρέφασθαι δημοσίᾳ μέγρι τελευτῇ ἐφῆρσαντο. . . . οὐ γὰρ ὡς ὑποδομαῖαν ἡ σκυλακεταὶ τοῖς ψυχῇ· ἔχουσι χρηστὸν κοπῆντα καὶ κατατρέφοντα· τὰς ἀπαιτήσεις ἀπορριπτούντας, ἀλλ' εἰ δὲ μὴδὲν ἄλλο, μελίτης ἔνεκα τοῦ φιλανθρώπου προηστῆον ἑαυτὸν ἐν τούτοις πρῶτον εἶναι καὶ μελίον. Ἐγὼ μὲν οὐκ οὐδὲ βρὺν ἂν ἐργάτην δια γῆρας ἀποδίδμην, μὴ τι γε πρεσβύτερον ἀνθρώπων, ἐκ χώρας συντρέφου καὶ διαίτης συνήθους ὥστερ ἐκ πειρίδος μελιστάμενον ἀντὶ κερμάτων μικρῶν, ἀλλ' ἐκ πειρίδος γε τοῖς ἀνθρώποις ὥστερ τοῖς πιπράσκουσιν γεννητόμενον.

1) Ἡ χρηστεα γυνὴ τοῦ Ἰσχυρέατος ἀνέκει τῇ φυλῇ ἐκείνῃ, ἢ φιλανθρώπως· καὶ ἡμέτερος οὐ μόνον πρὸς τοὺς δούλους προσηρῆτο ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ

ἀν' ἑρμ, εἰ μὴ πρὸς σὲ μᾶλλον τείνει τὸ τοῦ ἡμέ-
 μόνος ἔργα ἢ πρὸς ἐμέ· ἡ γὰρ ἐμὴ φιλικὴ τῶν
 ἔνδον καὶ διανομῇ γέλοια τις ἂν, οὐκ αἰ, φαίνο-
 το, εἰ μὴ σύ γε ἐπιμολοῖς ὅπως ἐξωθῇν τι εἰσέ-
 ρητο. Γέλοια δ' αὖ, ἔρην ἐγὼ, ἡ ἐμὴ εἰσπορὴ
 φαίνεται· ἂν, εἰ μὴ εἴη ὅστις τὰ εἰσενεχθέντα
 σῶζαι. Οὐ γὰρ ἔρην, ἔρην ἐγὼ, οἱ εἰς τὸν τετρα-
 μένον πῶον ἀντίην λεγόμενοι ὡς οἰκτείνονται,
 ὅτι μᾶττη ποιεῖν δοκοῦσι· Νῆ δ' αὖ, ἔρην ἡ γυνή,
 καὶ γὰρ τλήμονες εἰσιν, εἰ τοῦτό γε ποιοῦσιν.
 Ἄλλαι δὲ τοί, ἔρην ἐγὼ, ἴδαι ἐπιμύλαι, ὡ
 γύναι, ἡδεῖαι σοὶ γίνονται, ὅπῃ ταν ἀνπιστή-
 μονα ταλασίαι λαβύοντα ἐπιστήμονα ποιήσας,
 καὶ διπλοῖσαι σοὶ δέξαι γένεται, καὶ ὅπῃ ταν
 ἀπιστήμονα ταμίας καὶ διακόντας παρλα-
 βύοντα ἐπιστήμονα καὶ πιστὴν καὶ διακονικὴν
 ποιοῦσαν παντός· ἄξιον ἔργον, καὶ ὅπῃ ταν
 τοῖς μὲν σώφρονές τε καὶ ὠρελίμους τῷ σῶ
 οἴκῳ ἔρῃ σοὶ εἰ ποιεῖται, ἐν δὲ τις πονηρὸς
 ἐρίνεται, ἔρῃ σοὶ καὶ λατρί· τὸ δὲ πάντων ἡδι-
 στον, ἐν βασιλείᾳ ἡμῶν φανῆ, καὶ ἐμὲ σὺν
 θεράποντα ποιήσας, καὶ μὴ δῖος εἰς φοβεῖσθαι
 μὴ προῦστος τῆς ἡλικίας ἀτιμωτέρα ἐν τῷ
 οἴκῳ γένῃ, ἀλλὰ πιστεύω, ὅτι προσδότερα γι-
 γνομένῃ σῶφ ἂν καὶ ἐμὴ κοινῶς καὶ παι-
 ον οἴκου φύλαξ ἡμεῶν γίγῃ, τ' ὅσοντα καὶ
 τιμωτέρα ἐν τῷ οἴκῳ ἔσῃ. Ταῦτα κολλῶ
 τὴν καλῶς, ἐγὼ ἔρην, οὐ δίκ τας ὠρελίμους,
 ἀλλὰ δίκ τας ἀρετὰς εἰς τὸν βίον τοῦ ἐμῶν
 ποιεῖται. Ταῦτα μὲν, ὦ Σώκρατες,
 δεῶν μνησθῆναι αὐτῇ τὰ πρῶτα διαλεγείναι.

Καὶ τί δὴ; ἡ γυνὴ ἰδοὺ σοὶ, ἔρην ἐγὼ, ὦ
 Ἰσχόμαχε, πῶς τὴν ὑπακούειν, ὡς σὺ ἐσπουδα-
 ζεις διδάσκων· Τί δὲ, εἰ μὴ ὑποσχετῶ γε
 ἐπιμελίσασθαι καὶ φανερά ἢν ἡδονὴν ἰσχυρῶς,
 ὥσπερ ἐξ ἀμνηστίας εὐποραντικὴν εὐχρησιν...

Τὴν δὲ ταμίαν ἐπινοήματα ἐπισκεψόμενοι,
 ἥτις ἰδοὺ ἡμῖν εἶναι ἐγκατεστήται καὶ γα-
 στρὸς καὶ οἶνον καὶ ὕπνου καὶ ἀνδρῶν συνο-
 σίας· πρὸς τοῦτοις δὲ ἡ τὸ μνημονικὴν μέλι-
 τος εὐδοκίαν ἔχειν καὶ τὸ προνοεῖν μὴ τι κακὸν
 λάβῃ παρ' ἡμῶν ἀμελοῦσα, καὶ σκοπεῖν ὅπως
 χαρίζομένη τὴν ἡμῶν ἀντιμελίσσεται.
 Ἰδιδάσκωμεν δὲ αὐτὴν καὶ εὐνοίας ἔχειν πρὸς
 ἡμᾶς, ἂν εὐφρανόμεθα, τῶν εὐφροσύνῶν με-
 ταδιδόντες, καὶ εἰ τὴν λυπρὴν εἴη, εἰς ταῦτα
 παρακαλοῦντες· καὶ τὸ προθυμίσθαι δὲ συ-
 νάξειν τὸν οἶκον ἐπαυλούμεν αὐτὴν, ἐπιγινώ-
 σκειν αὐτὴν ποιοῦντας καὶ τῆς εὐφραχίας αὐτῇ
 μεταδιδόντες· καὶ δικαιοσύνην δ' αὐτῇ ἐν-
 ποιοῦμεν τιμωτέρας τιθέντες τοὺς δικαίους
 τῶν ἀδίκων καὶ ἐπιδεικνύοντες πλουσιώτερον

καὶ ἐλευθεριώτερον βιοτεύοντας τῶν ἀδίκων·
 καὶ αὐτὴν δὲ ἐν ταύτῃ τῇ χώρῃ κατεστήτομεν.
 Ἐπὶ δὲ τοῦτοις πᾶσιν εἶπον, ἔρην, ὦ Σώκρατες,
 ἐγὼ τῇ γυναικὶ ὅτι πάντων τοῦτων οὐδὲν ὄρε-
 λος, εἰ μὴ αὐτὴ ἐπιμελίσσεται ὅπως διαμῆναι
 ἕκαστῃ ἡ τάξῃ. Ἰδιδάσκον δὲ αὐτὴν ὅτι καὶ
 ἐν ταῖς εἰνοσυνεμέναις πόλεσιν οὐκ ἀρετὴ δοκεῖ
 τοῖς πολίταις ἢν νόμοις καλοῖς γράφονται,
 ἀλλὰ καὶ νομορράκας προσαιροῦνται, οἵτινες
 ἐπισκοποῦντες τὸν μὲν ποιοῦντα τὰ νόμιμα
 ἐπαινοῦσιν, ἢν δὲ τις παρὰ τοὺς νόμους ποιῇ
 ζημιόσι. Νομίσαι οὖν ἐκείνων, ἔρην, τὴν γυ-
 ναῖκα καὶ αὐτὴν νομορράκας τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ
 εἶναι καὶ ἐξετάζειν δὲ, ἐταν δόξῃ αὐτῇ, τὰ
 σκεῖν, ὥσπερ ὁ φρούρχος τὰς φυλακὰς ἐξετά-
 ζει, καὶ δοκιμᾶζειν εἰ καλῶς ἕκαστον ἔχει, ὡς
 περ ἡ βουλὴ ἱπποῦς καὶ ἱππέας δοκιμᾶζει, καὶ
 ἐπαινεῖν δὲ καὶ τιμᾶν ὥσπερ βασιλίσσαν τὸν
 ἄξιον ἀπὸ τῆς περὶ τοὺς δικαίους, καὶ λοιδο-
 ρεῖν καὶ κολλᾶν τὸν τοῦτων δόμον. Πρὸς
 δὲ τοῦτοις ἰδιδάσκον αὐτὴν, ἔρην, ὡς οὐκ ἂν
 ἀρῶται δικαίως εἰ πλείον αὐτῇ πράγματα
 προστάτω ἢ τοῖς οἰκέταις περὶ τὰ κτήματα,
 ἐπιδικνύνον ὅτι τοῖς μὲν οἰκέταις μέτριοι τῶν
 δεσποσύνων χρημάτων τσούτων ὅσων φέρει ἡ
 θεράπειαν ἢ πολῶτερον, χρῆσθαι δὲ οὐδὲν αὐ-
 τῶν ἔστιν, ὅταν ἂν μὴ δῶ ὁ κύριος· δεσπό-
 του δὲ ἀπαντὰ ἔστιν ὃ ἂν βούληται ἕκαστα
 χρῆσθαι· ὅταν οὖν καὶ σωφρονέμεν μείστω
 ὁρῆσαι καὶ φρεσπομένον μείστω βλάψῃ, τούτω
 καὶ τὴν ἐπιμελίσαν μέλιτος προσήκουσαν ἀπέ-
 λειπον. Τί οὖν, ἔρην ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, ταῦτα
 ἐκείνοισα ἡ γυνὴ πῶς σοὶ ὑπάρκει; Τί δὲ,
 ἔρην, εἰ μὴ εἰπέ γέ μοι, ὦ Σώκρατες, ὅτι οὐ
 ὀρθῶς γινώσκωμεν, εἰ οἰόμεν χαλεπὰ ἐπιτά-
 κτων διδάσκων ὅτι ἐπιμελίσθαι δεῖ τῶν ὄντων,
 χαλεπώτερον γὰρ ἂν, ἔρην φάναι, εἰ αὐτῇ ἐπι-
 ταστοὶ ἀμείναι τῶν ἐαυτῆς ἢ εἰ ἐπιμελίσθαι
 δεῖται τῶν οἰκῶν ἀνθρώπων περὶ αὐτὴν γὰρ δο-
 κεῖ, ἔρην, ὥσπερ καὶ ἀνθρώπων τὸ ἐπιμελίσθαι
 τῇ σωφρονίᾳ τῶν ἐαυτῆς ἢ ἀμείναι, οὕτω καὶ
 τῶν κτημάτων ὅσα ἴδαι ὅτι ἀνθρώπων ἡδίων
 τὸ ἐπιμελίσθαι νομίζειν ἔρην εἶναι τῇ σωφρονίᾳ
 τῶν ἐαυτῆς ἢ ἀμείναι. Θεωροῦσα δὲ ἡ μητρι-
 κὴ συμβουλὴ ἐκαπορρήσει· ἡ γυνὴ τῷ Ἰσχο-
 μάχῳ φρονεῖ ὅτι κρηπὶς τῆς οἰκαστικῆς ἐπι-
 νομίας ἡ σωφροσύνη· ἡ σωφρονὶς γυνὴ, καὶ εἰ
 δύναται τῶν τε τέκνων αὐτῆς ἐπιμελίσθαι καὶ
 τῶν κτημάτων· ὥστε δικαίως ὁ Σώκρατες θεο-
 μᾶζι τὸ φρόνημα τῆς γυναικὸς.

Καὶ ἐγὼ ἀκούσας, ἔρην ὁ Σώκρατες, ἀπο-
 κρίνομαι τὴν γυναῖκα αὐτῇ ταῦτα, εἶπον· Νῆ

ενός; ἀλλ' οὐκ ἐπὶ ἐκκαταμένον· πρὶν περ-
 ασεύσασθαι, ἡ ὑπὸ ἰδρωτός ἐλέγχοντι ἡ ὑπὸ
 δακρύων βασανίζοντι ἡ ὑπὸ λυγρῶν ἀλγε-
 νῶν κατεσπένοντι. Τὸ νῦν, πρὸς ὅπως, ἔργον
 ἐγὼ, πρὸς ταῦτα ἐπεκτείνω. Τὸ δέ, ἔργον, εἰ
 μὴ τὸ λυγρὸ τοιοῦτό μιν οὐδὲν πάποτε ἐ-
 περχμαίνεται, κελάρην διὰ καὶ πεινήτων·
 χροῖται ὑπερῶς ἐκ τῆν ἐπιθυμίας· καὶ ἐνὶ
 μέντοι ἥρωτά ἐν τῇ ἐργασίᾳ συμμιγνύσθαι· ἀν-
 τὶ τῷ ὄντι, καὶ ἁλίστον. ἄλλῃ μὴ μόνον δα-
 κρύα. Καὶ ἐγὼ μέντοι, ὁ Σωκράτης, ἔργον, συν-
 βολήων ἀπὸ τῶν δούλικων· ἀλλ' ἀλλήλῃς,
 ἀλλῇ σιν τοῖς; οὐκισ παρὰ τὴν διαπιστώσι-
 πρὸς μὲν τὸν ἱστῶν προτάξαι, ὅτι μιν βίβλιν
 ἄλλων ἱστοῖται ἐπιδεδέχθαι, ὅ, τι διὰ χρο-
 νον ἐπιμνήσθαι ἐπιστάφασθαι διὰ καὶ σπουδῆς,
 περὶ τῆς διὰ καὶ ἀπομνηστέρας τῇ ταμίᾳ
 ἐπιμνήσθαι δι' ἐπισταύσεως καὶ ἐκ τῆς χρο-
 νον ἐγὼ ἡ διὰ ἐκαστον· ταῦτα γὰρ ἰδὲ καὶ ἡ
 ἐγὼ ἐπιμνήσθαι εἶναι καὶ περὶ τῶν· ἀρχὴν διὰ
 ἔργον εἶναι γρηγορῶν διὰ τὸ δεῖναι καὶ μέζει
 καὶ μελέτῃ καὶ σπουδῇ ἀναστῆσαι καὶ συν-
 δαμναι· γρηγοροῦν διὰ ἔργον οὕτως διὰ καὶ
 ἐργῶν ἡδὺν καὶ ἐργῶν μῆλλον καὶ εὐφρο-
 νείᾳ κρινεῖται διὰ διέξω, καὶ ὅς διὰ δὲ ὅπ-
 τε ἀνεκκαταμένοντι ἀναλίσκω, κελωρεῖται ὅ-
 τε παρ' ὅν, τε μᾶλλον ὑπερμετρίᾳ κινεῖται
 ὅν γίγνεται, ἄλλως· τε καὶ ὅπταν τὸ ἐκὼς
 ὅς καὶ χροῖται, πρὸς ἀντὶ τὸ ἀνεκκαταμένον
 ὅπταν· καὶ διὰ καὶ ἁλίσθαι σμῶν· πρὸς
 τὰς κινεσθῆναι καὶ ἐξαπατώσας κρινεῖται
 κρινεῖται ἐκαστον καὶ νῦν, ἔργον, ὁ Σωκράτης,
 οὕτως· εἰ ἰσθί ἡ γυνὴ μιν κτετακαμένον βιο-
 τῶν ὅπτι ἐγὼ ἰδοῦμαι αὐτὴν καὶ ὅπτι
 νῦν σιν λέγων.

Ὅσιν βίβλιον γνώσκοντες τῇ οἰκτικῇ
κοινωνίᾳ οὐτε περιττότερον τοῦ μέρους τοῦτον
τοῦ Οἰκονομοῦ τοῦ Σινωριαντοῦ, οὐτε ἥλικον
τοῦτον διδασκαλικώτερον, οὐτε ματὰ μέλο-
ς χρότου γυμναστικόν. Τοῦτο εἴπωσαν καὶ
Ἕλληνας ἐγκλησιον καὶ ὀδῶν καὶ ἰστών,
ἐδιδάκοντες ἐν τῷ οἴκῳ, εἰπερ τῆς οἰκτικῆς
ἐδιδάσκοντες κρηπίς ἡ σωφροσύνη, ἡ κατ' ἐξοχὴν
γυναικεία ἀρετὴ· αἶψα δ' ἔρπιν ἡ μέτρη-
σις ἐλπίς σωφρονισμοῦ. Ἢ σωφρονὶ γυνὴ ἵστιν
ἀγὰρ μέτρησις καὶ ἀγὰρ οὐκ ἐκείνηστιν· «ὡ-
πρι καὶ τίκανον ἔβην τοῖς ἐπιμελεστέσι τῇ
σωφρονίᾳ τῶν ἐκείτης ἡ ἀμείλις, οὕτω καὶ τῶν
κατελθόντων ἦσαν τοῖς ἐπιμελεστέσι τῇ σωφρο-
νίᾳ ἐκείτης ἡ ἀμείλις».

Περὶ τοῦ χρέοντος τούτου μέρους τοῦ Οἰ-
κονομικοῦ ὁ Prévot-Paradol ἐν τῇ καθολικῇ

αὐτῶ Ἱστορίᾳ (I, σελ. 482—483) λέγει τάδε. «Οὐ γὰρ ἐν οἴῳ περιελθὼν τὴν σπουδαίοντα ἢν ὁ Ξενοφῶν ἀπονέμει τῇ γυναικὶ τοῦ τελευτοῦ τοῦτο οἴκου· οὐδὲν εἴθισεν ἡμεῖς ὅταν τὴν ἀρχαίαν γυναῖκα οὕτως ἐνεργῶν καὶ μετέχουσαν τῆς διοικήσεως τοῦ οἴκου. Ἦ Ἑλλὰς μέλλον τῇ Ἀνατολῇ γαυνιχέουσα ἢ Ῥώμη βίον σιωπῆλόν καὶ ἀπραγὴ ἐπέβαλε ταῖς γυναιξίν· αἱ περιφρονήσεις τῶν ἀνδρῶν πρὸς αὐτάς, ἡ μικρὰ αὐτῶν διάνοια, ἢ τὴν εὐρύσσειν οὐδὲν προέβλεψε, ἀλλὰ αἰτίαι συνήργουν παρεστῆλαιν τὸν κύλον τοῦ βίου αὐτῶν καὶ ἐκνοήσαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν· ἡ ἥλικὴ αὐτῇ κεινομένη κατὰ παράλογον παρετίνατο, ἡ δὲ ὕβρις τῶν νομίμων γυναικῶν ἀπέβαινε μακροχρόνως· παρῶς αἱ οἰοῖται πείθεσθαι τῆς οἰκονομίας. Εἰς τὰς πρώτας λίξεις τοῦ Ἰσχυροῦ τελευτῶν φροντῖδων τοῦ οἴκου, ἡ γυνὴ αὐτοῦ διατάζει, λέγουσα, αἰεὶν δ' ἔρῃσιν ἡ μήτηρ ἔργον εἶναι ἀφρονεῖν· ἀλλ' ὅτε ὁ Ἰσχυράρχος ἐκποδὼν ἐπὶ νῆατο τὸν διαταγμένον τοῦτον αὐτῆς, οἷον ἀπαστὴν δυνάμειν ἤρξατο ἐκ τῶν ἡμερῶν πρὸ τῶν τῆς γυναικός, ποῖον αὐτὴν ἐν καιρῷ μετέχον τῆς ἐπιμελείας τοῦ οἴκου καὶ εἶναι προσφύλλ· καὶ ὠρῆλλον! οἷον μέλημα πάτερ τῇ Ἑλλάδι· ἡ γυνὴ αὐτῆς εἰκὼν τοῦ οἴκου, ἡ οἰκονομὴ αὐτῆς, ἐν ἣ πενταγὰς τις ὅρξ τὴν προθυμὸν φροντῖδα γυναικὶς βουλευμένης ἀγαθῆς εἶναι ὅπως ἔπος· προσφύλλ· μελ' οἷας ἐπινοητικῆς, προτοχῆς ὁ Ξενοφῶν προσεγγίζων τὰς ποιότητας τῆς γυναικὸς τοῖς ἔργοις τοῦ οἴκου, ἐπίστηται ποιεῖσθαι αὐτὴν καταλαβεῖν τὴν θέσιν, ἣν ἡ φύσις καὶ οἱ θεοὶ ὥρισαν αὐτῇ! ἀλλὰ θαυμάσωμεν ὡσαύτως τὴν εὐπειθειαν τῆς νέας γυναικός, τὴν γενναίαν προθυμίαν ἐκ ὠρῆλμος γέννηται.

Ὅταν ὁ σύζυγος αὐτῆς μετὰ τινος εὐλαβείας ὡμλῇ πρὸς αὐτὴν ἐπιμελεῖσθαι τὸν ἀσθενῶν δοῦλον, ἀποκρίνεται μετὰ τῆς προσποθέσεως τῇ ἀγαθῇ φύσει ζωοπότητος, αὐτοῦτο ἔσται μοι ἐπιχρηματοῦται, ἢν μέλλωσι γὰρ οἱ καλῶς θεραπευθέντες χεῖρ ἐισοδαὶ καὶ εὐνοῦστεροι ἢ πρόσθεν ἔσεσθαι. Ἰδοὺ ἐτι λίξεις μετὰ τῆς χάριτος αἰδηροσύνης, εὐγενεῖς παρὰ δυνάμει τῆς ἀγνότητος, ἢν πᾶν τὸ ἐκ καθαροῦ σώματος ἐκφρομένον ὑποδέχεται, καὶ τῆς ἡδέως χάριτος, μελ' ἢς ἡ ἐκφροσις δύναται καὶ αὐτὰς τὰς κοινοτάτας ἐννοίας περιβάλλειν.

Ὅταν ὁ Ἰσχυράρχος ὅρξ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἐφωτισμένην καὶ βούληται αὐτὴν εἰς τὴν ἀπλοτάτη ἱππασίαν, ἔρχεται λέγων αὐτῇ μοῖνον συνιληθῆμεν, ὡ γύναι, ὡς καὶ τῶν

σωμάτων κοινωνήσαντες ἀλλήλους; ἡ δὲ ἀποκρίνεται, «Φατὶ γοῦν οἱ ἀνθρώποι»· αἰδίδται ἢν ἐξ ἐκτῆς βεβαιώσῃ τοῦτο. Οἶτω λαλοῦσι παρ' Ὀμήρῳ.

Τοιοῦτον τὸ σύγγραμμα τοῦτο, πολλὰς μέλλει ἐν ἔξῳ, ἀκριβῶς ἡμεῖς ἀναικονίζον τὴν ψυχὴν τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τὸ μακροχρόνως τῆς Ἑλλάδος πνεῦμα. Τὸ μικρὸν τοῦτο βιβλίον ἐξ ἐκείνων ἐστίν, ἃ οὐ παρέχονται, διότι ἐνέπνυσται αὐτὸ ὁ ἔρως τοῦ καλοῦ, τὸ ἀσθητικὸν τῆς φύσεως, ἡ σύνσις τοῦ οἰκιακοῦ βίου, διότι φέρει ἀνέξετηλον τὸν χαρακτῆρα τοῦ λαμπροτάτου καὶ εὐανθρωποτάτου πολιτισμοῦ, ὅς ποτε ἐπὶ γῆς ἦνθετο.

Πλείστον δὲ λόγῳ εἶσι καὶ δὲ λέγει ὁ Alfred Croiset (Xenophon son Caractère et son Talent pag. 181—683). αὐτὸ Ἀττικὴ κατὰ Θεουκλιδὴν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦν καλῶς κεκαλλιεργημένη· παρὰ δὲ τοῦ Σοφοκλέους γνωστικῶν ἐστι οἱ ἀγροὶ ἦσαν ραιδροί, τὸ δὲ βλέμμα εὐροσκόπος ἐπὶ τῇ θῆξ ἱπποπαικίᾳ τῆς ἀφροσύνης καὶ τῆς γυναικότητος. Βεβαίως ἐν τῇ πλουσίᾳ γεωργικῇ τέλει, ἡ κληρονομία ἦν τῆς ἀρχαίας ἀπλοτήτος καὶ φιλαξίας τῶν ἀρχαίων παραδόσεων, ὑπάρχον πολλοὶ Ἰσχυράρχοι καὶ πολλοὶ οἰκονομισταὶ ἀγαθοὶ καὶ συνετοί, ἐν τῇ τῶν κτημάτων αὐτῶν δικαίᾳ βοηθοῦμενοι ὑπὸ γυναικὸς δραστηρίας, φίλα φροντίσεις, ἱκανῆς μετέχον τῶν φροντίδων καὶ τῆς χαρῆς αὐτῶν, καὶ ὑπὸ δούλων, οἷς ἡ δουλεία ἐπαινετο ἐκείνῃ.

Εἶται ὅτε ἐλαφρῶς πως τῆς Ἑλλάδος κατηφροσιν, ὡς ἀφροσύνης τὴν ἔξῳ τῆς οἰκονομίας πρὸς τὴν Ἑλληνίδα ἀνωρελῶς κεκαλλιεργημένην ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς γυναικονιότητος ἀντιτάσσοντες τὴν Ῥωμαίαν οἰκονομίσαν (la matrone Romaine) ἀγρολογμένην περὶ τὴν ταλασουργίαν καὶ τὴν τοῦ οἴκου διοίκησιν· ἀλλ' ἱπποκλινόμενοι τὸν ἡγεμονικὸν διὰ τοῦ χαρίεντος τοῦτο συγγράμματος εἰσερχόμεθα εἰς τὸ ἔσω τοῦ οἰκιακοῦ βίου, λέγοντες παρεγνωσμένον ἀνεύρισκον δὲ ἐν αὐτῷ πᾶσι τὰς εὐφροσύνας καὶ σεμνὰς ἀρετὰς, ἃς ἀνθρώπος ἔδει ἐν τῇ Ὀδυσσεύει κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἦ ἱπποκλινόμενοι καὶ ἡ Ναυσικά ἀναξίωσιν ἐν τῷ Οἰκονομῳ μετὰ τῆς χάριτος αὐτῶν, ἢς ἀπλῆς καὶ ἀφροσύνης ἀρετῆς, τῆς ἀπλῆς καὶ χαρίσεως ἐναρμόνιστος. Ὁ Ἰσχυράρχος ἔχει τὴν ὑπομονὴν, τὴν φρόνησιν, τὴν εὐσέβειαν τοῦ Ὀδυσσεύος. Ἦ μνήμη τῶν ἀρχαίων ἡρώων, ἐτι μέλλον ἐξημερω-

μένον υπό των αιώνων, ελαφρώς διατηρείτο ἐν ταῖς ἀριστοκρατικαῖς οἰκογενείαις τῶν Ἀθηναίων, ἐν ταύταις τοὐλάχιστον, αἱ τὸν βίον κατὰ τὸν ἀνδρὸν διήρχοντο ἐν τῇ ἐργασίᾳ.

Ἡ Ἐσενωρὶν περιγράφει ἐν τῷ Οἰκονομικῷ τῇν ἀνάγκη τοῦ βίου αὐτοῦ ἐν Σκιλλοῦντι, περιγράφει ὡσαύτως καὶ τὸν βίον πολλῶν τῶν συγχρόνων αὐτοῦ. Ὁ Ἰσχυράρχος οὐκ ἔστι μόνον Ἐσενωρῆς, ἀλλὰ καὶ τινες ἀριστοκρατικοὶ Ἀθηναῖοι τῶν χρόνων αὐτοῦ· διότι αἱ ἔσμεν τῶν χρόνων ἡμῶν καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν, ὅτι καὶ ἂν ποῦσθε, ὅπως αὐτῶν ἀποχωρησθῶμεν καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων ἰδίων τοῦ Ἐσενωρῆτος ὀρεῖσθαι ἐπὶ νῦν καὶ τὸ προσήκον μέρος τῇ πατρίδι καὶ τοῖς γένεσι αὐτοῦ· οὐκ ἀδικούμεν αὐτόν, ἀλλ' ἀπονομήναι δικαιοσύνην πᾶσι, διανομήναι αὐτῷ καὶ τοῖς πολυχρόνιον πᾶσι τῆς πατρίδος καὶ τῶν ἰδίων ἰδίων ἀρετῶν. Ἡ Ἀθηναϊκὴ ἀριστοκρατία φαίνεται ἡμῖν ὑπὸ νῦν ὥς· ἐν αὐτῇ καὶ τὸν ἄλλοις ἐν αὐτῇ ἀρετῇ, ὡς πολιτικῇ τινι, αὐτῶν πράξεις ἀπέκρυπτον ἡμῖν ἴσως· ὁ δὲ Ἐσενωρὸς οὐδὲν ἦτορ ἔχει τὴν διττὴν ἀξίαν ὅτι θαυμασταῖς κατενόησε καὶ ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ ἐξετέλεισε τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἀριστοκράτου καὶ πατριάρχου τοῦτο βίου, κεκοσμημένον ὑπὸ τῆς εὐφροσύνης ἐκείνης καλλοῦντος, ἢν μεγάλη διανοητικὴ καλλιέργεια δύναιται προσβλεῖναι.

Ἡ κατὰστασις λοιπὸν τῆς Ἀθηναίας γυναίκος, βίον ἵσχυον καὶ ἀπανά τῷ ὄντι ἐν τῷ οἴκῳ, μακρὰν τῆς πολιτικῆς τύψεως, οὐκ ἦν τοσοῦτον ἀξιοβήρητος, ὅσον συνήθως νομίζεται ἐκ πεπαικωμένων προλήψεων. Ἰσως πολλοὶ ἐκ πεπαικωμένων σοφῶν γυναικας ποθεῖται τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους· τοὐλάχιστον τοῦτο φησιν αἱ φωναὶ οἱ Jacobs (die Hausfrau σελ. 211—212 Ἐκδ. 1828) λέγων, «Εἰ ὁ νῦν οἰκιστὴς τῆς βελτίων ἐστὶν ἢ ὁ πρότερος ὁ πόρ' ἡμῖν καὶ πόρ' Ἑλλήνων, ἀγνοῶ τοῦτο, ὡς ἀγνοῶ εἰ νῦν τρυφερότερον οἱ ἄνδρες φιλοῦσι τὰς γυναικας αὐτῶν καὶ ἄλλων ἐκτιμῶσιν αὐτάς· ἀλλ' οὐδὲν βεβαιῶς φησὶν μοι θαυμαστόν ἐστι ἢ ὁ μὲν καὶ ὁ δὲ, ἄνδρες γυναικῶν διὰ τὴν κοινωνίαν μεμωραμένον καὶ διὰ τὸ μέγα δημοσίον, τὴν ἐπὶ τὸν βίον αὐτῶν χρόνον τῶν ἡμετέρων προμηθεύων, αἱ γὰρ εἰς τὴν βίβλον αὐτῶν καὶ εἰς τὸ Ἀσματῆριον αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἂν ἀναγκῇ ἤκουοντο, ἀνέτερον τὰ τέκνα αὐτῶν, ἐρπονέοντες περὶ τοῦ μακαρίου καὶ τοῦ ταπεινοῦ, τὰ κινῶντα αὐτῶν ἐπὶ τὴν ὑπερσφάτων, ὑπὸ τῶν ἰδίων χειρῶν ἐξεργασμέ-

νων, τοὺς θεράποντας αὐτῶν συνεκρίνον ἐν τῇ τάξει καὶ ἐν τῇ ἐργασίᾳ, τὴν δὲ δόξαν αὐτῶν ἐν τούτῳ εἶδεναι, ὅτι μὴ ποῦσθε περὶ αὐτῶν ὁμιλῆτε».

Ἡ γνώμη αὕτη οὕτως ἦν βαθύς ἐπὶ τῷ νῦν τῶν ἀρχαίων, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Φειδίας καὶ αὐτὸς ὁ Περικλῆς ἐσθλάσαντο αὐτήν· διότι ὁ μὲν Φειδίας τὴν οὐρανίαν Ἀρροδίτην ἐποίησε βεβηκυῖαν τῷ ἱερῷ ποδὶ ἐπὶ χελώνῃς (Πλυσ. ζ', κ', 2), ἡ δὲ χελώνη ἦν σύμβολον σωπῆς ταῖς γυναῖξιν, ὁ δὲ Περικλῆς ἐν τῷ περιβόῳ Ἐπιταφίῳ λόγῳ (Θουκυδ. Β. 45) παραινῇ ταῖς χρευστάσαις γυναῖξιν διαφυλάττειν τὴν ὑπάρχουσαν ἀρετὴν καὶ διελθεῖν τὸν λοιπὸν βίον ἀρᾶν· αἷμα γὰρ ὑπαρχούσης φύσεως μὴ χείροσι γενέσθαι ἡμῖν μεγάλη ἢ δόξα καὶ ἡς ἂν ἐπ' ἐλαχίστον ἀρετῆς πέρι ἢ φύγον ἐν τοῖς ἀρεταῖς κλέος ἦν. Ἀλλ' ἐν τῷ ἰδιωτικῷ αὐτοῦ βίῳ ἄλλως ἔρπον· διότι διαφύγει τὴν νόμιμον αὐτοῦ γυναῖκα συνέχευε τῇ Ἀσπασίᾳ, ἡς ὁ βίος οὐκ ἦν ἀρᾶς καὶ ἀνδρείας, καὶ περὶ ἀρετῆς αὐτῆς ἢ φύγον τῆς ἐνὶ τῷ λόγῳ. Τὸ παράδειγμα τοῦτο δὲν αὐτῇ εἰσπῇ ταῖς Ἀθηναίαις· «καὶ ἐν αὐτῷ τῷ βίῳ τῆς γυναικὸς τοῦ Ἰσχυράρχου, λέγει ὁ Schomann (Griech. Alterthum I, 531) λείπονται τινες· διότι οὐδεμίαν ἔχει τερπνὴν καὶ διδασκαλὴν ἀναγκῶν, περὶ οὐδεμίαν ἀσχολεῖται καλῇ τέχνῃ, οὐδεμίαν συναστροφὴν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ὧν ὑπάρχει καὶ συνδιαλέξαι εὐρείας περὶ φιλοσοφίας καὶ τέχνης· ἀποκλείει τὰς γυναικας ἀπὸ τῶν τοιούτων θεωρεῖται νῦν βαρβαρότης, καὶ παραγνώρισις τοῦ σεβασμοῦ καὶ τοῦ δικαίου αὐτῶν».

Ἀλλ' ὅρα γὰρ αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν οἷος ὁ Ἰσχυράρχος ἦσαν παντελῶς ἐστερημέναι τῶν ἀναγκῶν; ἡ γυνὴ συμμετείχε τῷ ἀνδρὶ οὐ μόνον τῆς διοικήσεως τοῦ οἴκου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων! Ὁ Ἰσχυράρχος λέγει περὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· «Τέκνα μὲν οὐκ ἦν θεῶν, ποτε διδῶν ἡμῖν γενέσθαι, τότε βουλευσόμεθα περὶ αὐτῶν ὅπως ἐπὶ βελτίστον παιδεύσθαι αὐτά· κοινὸν γὰρ ἡμῖν καὶ τοῦτο ἀγαθόν, συμμεῖχον καὶ γυροδοκῶν ἐπὶ βελτίστον τυγχάνειν». Ὡστε ὁ Ἰσχυράρχος, ὡς εἰδὼς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τὰ τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας, οὕτως ἐμελλε διδάσκειν καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκπαίδευσως τῶν τέκνων ἀπὸ τῆς βρεφτικῆς ηλικίας. Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἐσενωρὸς ἀργητόν ἦν πᾶς ὁ Ἰσχυράρχος ἐπελκόμενος διδάσκει τὴν γυναῖκα

1) Ἰδε σελ. 278.

αὐτοῦ περὶ ἀνατροπῆς τῶν τέκνων καὶ καταστῆσαι αὐτὴν ἱκανὴν εἰς τοῦτο, εἴχομεν ἂν πρότυπον τέλει· οὐκοδωποῖν, σώφρωνος καὶ εὐπαιδείτου. Ἀλλὰ δυστυχῶς νῦν ἐκ τῆς σωπῆς αὐτοῦ οὐδὲν ἔχομεν εἰκόσαι ἀγαθόν.

Τοσαῦτα μὲν καὶ περὶ τῆς γυναικείας παιδείας.

Ἀντίθρασις κατὰ τῶν νεωτερισμῶν.

§ 65. Τὰς δι νείας ιδέας τῆς φιλοσοφίας οὗ πάντες· οἱ Ἀθηναῖοι εὐμενῶς ἀποδέχοντο, ἀλλ' ἦσαν καὶ οἱ δυσμενῶς ἐξ ἀρχῆς πρὸς αὐτάς ἔχοντες· οἷον οἱ πολιτικῶς πρὸς τὸν Περικλέα ἀντιπερόμενοι, οἱ φίλοι τῶν ἀρχαίων παραδόσεων, οἱ ποιητὰί τῆς ἀρχαίας κωμωδίας, σκεδὸν πάντες. Καὶ ὁ μὲν Διοπτέλης ἔγραψε νῆμα εἰσαγγίλλεσθαι τοὺς τὰ θεὰ μὴ νομίζοντα, ἡ λόγιος περὶ τῶν μεταρσιῶν διδάσκοντα, ὁνομαῖον τὸν Ἀναξαγόραν καὶ δι' αὐτοῦ διαβέβηκεν τὸν Περικλέα ὡς ἄλλων· ὁ δὲ κωμωδοποιὸς· Νουάππος εἰσήγαγεν εἰς δικήν τὴν Ἀσπασίαν ἐπὶ τῇ βίβει καὶ διαφθορᾷ ἡθῶν.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ πλείονες τῶν τράκοντα τυράννων ἦσαν μαθηταὶ τῶν σοφιστῶν, τινὲς δὲ καὶ τοῦ Σωκράτους, μετὰ τὴν ἐκτέλεισιν αὐτῶν, οἱ ἀνορθώσαντες τὴν δημοκρατίαν, οἱ παρὶ τὸν Θερακίδου καὶ Ἀνυτον, οἱ Μακρῷ ἔβλεπον ὅμοια τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ διδάγματα αὐτῆς, ὑπολαμβάνοντες αὐτὰ ὡς ὑπεράκτατοι τὰ θεμέλια τῆς ὑποκείας τῆς πόλεως, στενὴς συνδεδεμένης τῇ δημοκρατίᾳ. Καὶ ἐπὶ τῇ παλινορθώσει τῆς δημοκρατίας τῶν Ἀθηναίων συνέβη ἔτι καὶ ἐν τῇ παλινορθώσει τῆς νομιμῆς μοναρχίας ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸ 1815· ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῶν νέων φιλοσοφικῶν ιδεῶν ἦν ρυθμὶν ἀποτέλεσμα τῆς πολιτικῆς καταστάσεως.

Ο Ἀνυτος ἐν τῷ Μένειο τοῦ Πλάτωνος (σελ. 94) ἐρωτώμενος ὑπὸ Σωκράτους ἀννομήν τοὺς σοφιστὰς διδάσκαλους τῆς ἀρετῆς, ὡς οὗτοι περὶ ἑαυτῶν κερύττουσι, λέγει μετ' ἀποτροπῆς ὁμοῦ ὅτι Πέρκλεις, εὐφίμει, ὦ Σωκράτης, μηδὲνα τῶν συγγενῶν μηδὲ οἰκείων μηδὲ φίλων, μήτε ὁσούν μήτε ξένων, τοιαύτη μακρία λάβοι, ὥστε παρὰ τούτους ἰλθόντα λωβηθῆναι, ἵπαι οὗτοι γὰρ φανερὰ ἐστὶ λάβεθαι καὶ διαφθορὰ τῶν συγγενόμενων.

Ἄλλ' ὁ Ἀνυτος χαλεπῶς εἶπε καὶ πρὸς τοὺς φιλοσοφούς, ὡς δέκναι· ἐν τῷ αὐτῷ διαλόγῳ (σελ. 94) χαλεπαίνον πρὸς τὸν Σωκράτην διότι ἐπείκει τὸς πολιτικούς ἄνδρας, καὶ ἀπαλύν αὐτῶν· αὐὸ Σωκράτης, ῥηδῶς μοι δο-

καὶ κακῶς λέγειν ἀνθρώπους· ἐγὼ μὲν οὖν ἐν σοὶ συμβουλεύεσμαι, εἰ ἐθέλεις ἰμοὶ πειθεσθαι, εὐλαβεῖσθαι· ὡς ἴσως μὲν καὶ ἐν ἄλλῃ πόλει ῥηδῶν ἐστὶ κακῶς ποιεῖν ἀνθρώπους· ἢ εἰ, ἐν τῇδε δὲ καὶ πᾶν· οἶμαι δὲ οἱ καὶ αὐτὸν εἰδέναι.

Καὶ ταύτην μὲν τὴν ἀπειλήν ἐξετίλειπεν ὁ λίγῳ ὕστερον ὁ Ἀνυτος εἰσαγαγὼν τὸν Σωκράτην εἰς δικήν ἐπὶ διαφθορᾷ τῶν νέων καὶ καταφύσας τὴν εἰς θάνατον καταδικήν αὐτοῦ. Εἰ ὅμως οἱ περὶ τὸν Ἀνυτον ἐφένουσιν τὸν φιλόσοφον, οὐκ ἐφένουσιν καὶ τὸ φιλοσοφικὸν πνεῦμα, θαλερὰς καταβᾶλλον βίβας καὶ οὐκ εὐκαταφρόντων ἔχον δυνάμιν καὶ ῥοπήν, ὥστε τροποποιεῖν ἐστὶν ὅπου καὶ αὐτὰς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις, καὶ ὅταν φαίνηται αὐταῖς ἰπόμενον· τοῦτο δὲ γινώσκεται φανερόν, ἀν ἐξετάσωμεν τί μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους ἐφένοντο περὶ Μοιρῶν καὶ Εὐμαρχίας. Οἱ φιλόσοφοι τοῖς ὁνόμασι τούτους ἐφένοντο, ὡς οἱ πρότερον, ἀλλὰ κατ' ἐννοιαν μᾶλλον φιλοσοφικὴν καὶ κοσμογονικὴν ἢ θεολογικὴν· οἷον ὁ Πλάτων τὰς Μοίρας καλεῖ θυγατέρας τῆς Ἀνάγκης, λαγούσας τὴν μὲν Ἀχρεσίαν τὰ γεγονότα (ὁδ. σ. 129), τὴν δὲ Κλωθὴν τὰ ὄντα, τὴν δὲ Ἄτροπον τὰ μέλλοντα· ἄλλας δὲ καλεῖμεν δὲ ἴσου τρεῖς, ἐν ὁρῶν ἐκίστην, θυγατέρας τῆς Ἀνάγκης· Μοίρας λευγεμονούσας, στέμματα ἐπὶ τῶν κεφαλῶν ἐχούσας, Ἀχρεσίαν τε καὶ Κλωθὴν καὶ Ἄτροπον, ὁρνεῖν πρὸς τὴν τῶν Σιρηνῶν ἀρμονίαν, Ἀχρεσίαν μὲν τὰ γεγονότα, Κλωθὴν τὰ ὄντα, Ἄτροπον δὲ τὰ μέλλοντα· καὶ τὴν μὲν Κλωθὴν τῇ δεξιᾷ χειρὶ ἐκράττειν, συνεισφέρειν τοῦ ἀτράκτου τὴν ἔξω περιφορὰν, ὁρνεῖσθαι γρόνον, τὴν δὲ Ἄτροπον τῇ ἀριστερᾷ τῇ ἐντὺς αὐ ὡσπύτως, τὴν δὲ Ἀχρεσίαν ἐν μέσῃ ἐκτέρῃς ἐκτέρῃ τῇ χειρὶ ἐκράττεισθαι.

Κατὰ τὸν Πλάτωνα ὁ Ἀχρεσίος ῥίπτει τοὺς κλήρους τῶν βίων, ἑκάστῳ δὲ ἐκλήγει τὸν ἑαυτοῦ, μόνῃ δὲ ἡ ἀρετὴ μὲν ἀδίσποτος καὶ κοινὴ πᾶσιν· ὁ Ἀνάγκης θυγάτηρ ἄλλος λαχέσεως λόγος· ψυχὰ ἐρημέτου, ἀπὸ ἄλλης περιδου θνητοῦ γένους θανατοῦντος· οὐ γὰρ δαίμων λήσεται, ἀλλ' ὁμοῖς δαίμονες ἀνασπῶσι· πρῶτος ὁ λαχὼν πρῶτος ἀρετῆς, ὡς ἐμνίσκει ἐξ ἀνάγκης· ἀρετὴ δὲ ἀδίσποτος, ὁ τιμὴν καὶ ἀτιμάζων πλέον καὶ ἑλαττον αὐτῆς ἐκαστος ἔξει· αἰτία ἐλαττέρων θεὸς ἀνάγκη.

Ὅσον ταῦτα τῶν περὶ Μοιρῶν δοξασιῶν τοῦ Αἰσχύλου καὶ Πινδαρου ἀρξάνταται!

Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἡ ὁ συγγραφεὺς τοῦ βί-

Θάου περί Κόσμου λέγει ὅτι πάντα τὰ ὀνόματα, Ἀνέγκη, Εἰμαρμένη, Πεπρωμένη, Μοῖρα, Νέμεισι, Ἀδράκτεα, Ἄλσα, οὐδὲν ἄλλο ἢ αὐτὸν τὸν θεὸν δηλοῦσιν· αἷς δὲ ὡν, πολυώνυμος ἐστὶ, κατονομαζόμενος τοῖς πάθεσι πάνιν, ἅπερ αὐτὸς νοσχομεῖ. Οἰμαι δὲ καὶ τὴν Ἀνέγκην οὐκ ἄλλο τι λέγεσθαι, πλὴν τούτου, οἰοεὶ ἀκίνητον οὐσίαν ὄντα, Εἰμαρμένην δὲ, διὰ τὸ εἶρην καὶ χωρεῖν ἀκωλύτως· Πεπρωμένην δὲ, διὰ τὸ πεπερατωθῆαι πάντα καὶ μηδὲν ἐν τοῖς οὖσιν ἄπειρον εἶναι· καὶ Ἄλσαν μὲν ἀπὸ τοῦ μεμερίσθαι, Νέμεισι δὲ ἀπὸ τοῦ ἐκαστῷ διανεμήσεως· Ἀδράκτεαν δὲ, ἀπὸ τοῦ ἀδρακτον αἰτίαν οὐσαν κατὰ φύσιν, Ἄλσαν δὲ καὶ οὕσαν· τὰ τε περὶ τὰς Μοῖρας καὶ τὸν Στωικισμὸν εἰς τοῦτο πως νοεῖται· πρὸς μὲν γὰρ αἱ Μοῖραι κατὰ τοὺς χρόνους μεμερίσμενα, νόημα δὲ ἀπὸ τοῦ, τὸ μὲν, ἐξαρχαμένον, τὸ δὲ, μέλλον, τὸ δὲ, περιστεφεόμενον. Τέτακται δὲ, κατὰ μὲν τὴν γεγονόσιν μίαν τῶν Μοιρῶν, Ἀτροπος, ἐπὶ τὰ παρελθόντα πάντα ἀτραπτέκ· ἐστὶ· κατὰ δὲ τὸ μέλλον Ἀλχησι· εἰς πάντα γὰρ ἡ κατὰ φύσιν μένει λήξις· κατὰ δὲ τὸ ἐκαστῷ, Κλωθὴ, συμπεραίνουσα τι καὶ κλώθουσα ἐκαστῷ τὰ οὐκ αἰετὶ παρμένεται δὲ καὶ ὁ μῦθος οὐκ ἀτάκτος. Ταῦτα δὲ πάντα εἰσὶν οὐκ ἄλλο τι, πλὴν ὁ θεός, καθάπερ καὶ ὁ γυναιὸς Πλάτων φησὶν· «ὁ μὲν δὲ θεός, ὥσπερ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχὴν τε καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἀπάντων ἔχων, εὐθείᾳ παρέρχεται κατὰ φύσιν πορευόμενος· τῷ δὲ αἰεὶ ἐκτίπεται δικη, τὸν ἀπολειπομένον τοῦ θεοῦ νόμου τιμωρὸς».

Τὸ σύγκριμα τοῦτο τὸ περὶ Κόσμου ἀποδοιδάσι τινες τῷ Χρυσίππῳ, διότι οἱ Στωικοὶ περὶ Εἰμαρμένης ἐκφασσόφουν ὡς περὶ θείας προνοίας μετὰ λόγου τὸν κόσμον διοικούσης. Ὁ ὁρισμὸς τῆς Εἰμαρμένης ὑπὸ Χρυσίππου εἶχεν οὕτως, ὡς φασὶ Πλούταρχος καὶ Στωβαῖος· «Εἰμαρμένη ἐστὶν ὁ τοῦ κόσμου λόγος· ἡ λόγος (ὁ Πλούταρχος λέγει νόμος) τῶν ἐν τῷ κόσμῳ προνοητῶν διοικουμένων· ἡ λόγος καὶ ὅν τὰ μὲν γεγονότα γέγονε, τὰ δὲ γιγνόμενα γίγνεται, τὰ δὲ γενεσόμενα γενήσεται». Ὁ Χρυσίππος δύνανται πνευματικὴν τὴν οὐσίαν τῆς Εἰμαρμένης τάζει τοῦ παντός διοικητικῆς.

Καὶ Διογένης ὁ Αἰζιδεύς φησι κατὰ Χρυσίππου· «εἰς δ' Εἰμαρμένην αἰτία τῶν ὄντων εἰρομένη ἡ λόγος καὶ ὅν ὁ κόσμος διεξάγειται»· καὶ Ἀδλος ὁ Γέλιος· (Χρυσίππος) in libro per Protonas quarto Εἰμαρμένην esse dicunt rusiān τὴν σύνταξιν τῶν ὄντων ἐξ αἰ-

τίου τῶν ἐτέρων τοῖς ἐτέροις ἐπακολουθοῦντων, καὶ κατὰ πολλὰ μὲν οὐκ ἀπαρκαζότου οὐσίας τῆς τοῦ κόσμου συμπλοκῆς· Ὡ. Zeller Philos. der Griechen II, α' σελ. 144—145 δευτ. Ἐκδ.

Ἡ δὲ Τύχη οὐδὲν ἀπώλεσε τῆς δυνάμεως αὐτῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἠρέσκει καὶ ἐκρτακτοῦτο· (Ὡ. § 27 σελ. 119—120, § 33 σελ. 131—132). Οὐ μόνον ὁ Εὐριπίδης (ἐν Φοινίσ. σίγ. 1209) ὑπολαμβάνει συνεργὸν τοῖς θεοῖς τὴν Τύχην, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν θεῶν καὶ τὰ τῆς τύχης ἔχειν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων λέγει ἐν τοῖς Νόμοις, κατὰ τὴν κοινὴν γνώμην, ὡς θεὸς μὲν πάντα καὶ μετὰ θεοῦ τύχη καὶ καιρὸς τὰ ἀνθρώπινα κυβερνᾷσι συμπαντα».

Τί δὲ ἱερῶναι ὁ καὶ περὶ τοῦ κράτους τῆς Τύχης δεικνύουσι μάλιστα οἱ λόγοι τοῦ Αἰσχίνου καὶ Δημοσθένους· διότι ὁ μὲν Αἰσχίνος πᾶσας τὰς δυστυχίας τῶν τε ἄλλων Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀθηναίων ἀποδίδωσι τῇ εὐθείᾳ πολιτείᾳ καὶ τῇ τύχῃ τοῦ Δημοσθένους· ὁ δὲ μᾶλλον ἢ πρότερον συμβέβηκεν αὐτῷ, ὅτου ἀν προσάφεται ἀνδρὲς ἰδιώτου ἡ δυνατότου ἡ πύκτας δημοκρατούμενης, τούτων ἐκίστους ἀνίστατο κακοὶς περιβέλλων. . . . . Ἡ δὲ ἡμετέρα πόλις, ἡ κοινὴ καταρχὴ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ ἀκινουμένη πρότερον αἱ τῆς Ἑλλάδος αἱ πόλεις, κατὰ πόλεις ἐκαστοὶ παρ' ἡμῶν τὴν σωτηρίαν εὐρησόμενοι, νῦν οὐκίτι περὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας ἀγωνίζεται, ἀλλ' ἤδη περὶ τοῦ σπ. πατρίδος ἰδύρους· καὶ τοῦθ' ἡμῖν συμβέβηκεν, εἰς τοῦτο Δημοσθένης πρὸς τὴν πολιτείαν προελθόντων· εὐ γὰρ περὶ τῶν τοιούτων ἱστορίας οὐκ ἔστι· ἀποφρίνεται· λέγει γὰρ πού, παιδεύων τὰ πλῆθη καὶ συμβουλεύων ταῖς πόλεσι τοὺς πρῶτους τῶν δημαγωγῶν μὴ προσδέχεσθαι· λέξω δὲ καὶ γὰρ τὰ ἑπὶ· διὰ τοῦτο γὰρ οἰμαι παιδαῖ· ὄντας ἡμᾶς, τὰς τῶν ποιητῶν γνώμας ἐκμανθάνειν· ἢ ἀνδρες ὄντες αὐταῖς χρωμέθα.

Πολλὰ δὲ ἐμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἀπάρχει, ἐκ κεν αἰτιατὴν καὶ ἀποδοῖκα μηχανάται· τοῖσιν δ' οὐρανὸν μὲν ἐπ' ἀγάγε, πῦμα Κρονίον, λιμὸν ἥμισυ καὶ λοιμὸν, ἀποφρίνεται δὲ λαοί· ἢ τῶν γε στρατῶν εὐρὺν ἀπώλειαν ἢ ὅ γε ταῖς, ἢ νῆας ἐν πόντῳ ἀποκίονται εὐρώπαι Ζενοί.

Ἐκὼν δὲ περιελόντες τοῦ ποιητοῦ τὸ μέτρον, τὰς γνώμας ἐξετάζητε, οἰμαι ἡμῖν δοῖεν οὐ ποῦμα· Ἡσιόδου εἶναι, ἀλλὰ χρυσὸν εἰς τὴν Δημοσθένους πολιτείαν. Ἐκ τούτων συνεχεῖ ὁ Αἰσχίνος· ὅτι προσέκει ἀμπεδὸν τρέπον τὸν τῆς Ἑλλάδος ἀκίτητον στρατηγόν, ἀλλὰ

МЕЧНИКОВА

τὸν δαίμονα καὶ τὴν τύχην τὴν συμπακολου-
θοῦσαν τῷ ἀνθρώπῳ φυλάττειν.

Ὁ δὲ Δημοσθένης πρὸς ταῦτα ἀπαντᾷ τάδε.
ἐλλανταχόθεν μὲν τοῖνον ἂν τις ἰδοὶ τὴν ἀγνο-
μοσύνην αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλικίαν, οὐχ ἡμιστά
δ' ἀπ' οὗ τοῦ τῆς τύχης διελέγθη· ἰσὺ δ'
ἔλωσ' μὲν, ὅστις ἀνθρώπος ὡς ἀνθρώπῳ τύχην
προσφέρει, ἀνίστηται ἡρώδεια· ἦν γὰρ ὁ βέλτι-
στα πρᾶττειν νομίζων καὶ ἀρίστην ἔχειν οἴ-
μενος, οὐκ οἶδεν εἰ μὲν τοιαύτη μέγρι τῆς
ἰσπείρας, πῶς γὰρ περὶ ταύτης λέγειν ἢ πῶς
ὀνειδίζειν ἑτέρῳ; Ἐπειδὴ δὲ οὗτος πρὸς πολ-
λοὺς ἄλλους καὶ περὶ τούτων ὑπερηφάνως χρῆ-
ται τῷ λόγῳ, σκέψασθ', ὧ ἔνδοξ· Ἀθηναῖοι,
καὶ ὑπερῆσαντες ὅσῳ καὶ ἀληθέστερον καὶ ἀν-
τιθέμενον ἰσὺ περὶ τῆς τύχης τούτου δια-
λέγεσθαι. Ἐγὼ τὴν μὲν τῆς πόλεως τύχην
ἀγαθὴν εἶναι, καὶ ταύτῃ ὅρῳ καὶ τὸν διὰ
τὸν Δωδωναίων μὲν μαντεύμενον, τὴν μάλιστα
τῶν πάντων ἀπὸ τῶν, ἡ νῦν ἵπτεται, χαλεπὴν
καὶ δεινὴν τῷ γὰρ Ἑλλήνων ἡ τίς βαρβαρῶν
οὐ πολλὰν κακὰ· ἢ τῷ παρόντι πέπρακται·
τὸ μὲν τοῖνον προλέγει· τὰ κἀλλιστα καὶ τὸ
τῶν οὐκ ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων, εἰ παρόντος ἡμεῖς, ἐν
εὐδαμονίᾳ δίκην, τούτων αὐτῶν ἀμεινον
πράττειν, τῆς ἀγαθῆς τύχης τῆς πόλεως εἶναι
τίμημα· τὸ δὲ προσαρροῦσαι καὶ τῷ πάντῳ ὡς
ἐβουλόμην ἡμῖν συμβῆναι, τῆς τῶν ἁπάντων ἀν-
θρώπων τύχης τὸ ἐπιβάλλον ἐφ' ἡμᾶς μέρος
μεταληφρῆναι νομίζω τὴν πόλιν· τὴν δ' ἰδίαν
τύχην τὴν ἑμὴν καὶ τὴν ἐνὸς ἡμῶν ἐκείνου
ἐν τοῖς ἰδίῳις ἐξετάζειν δίκαιον εἶναι νομίζω.
Ἐγὼ μὲν οὖν οὕτως περὶ τῆς τύχης ἀξίω,
ἑρῶς καὶ δίκαιως, ὡς ἑαυτῷ δοκῶ, νομίζω
δε καὶ ὑμῖν ὁ δὲ τὴν ἰδίαν τύχην τὴν ἑμὴν
τῆς κοινῆς τῆς πόλεως κυριώτερον εἶναι ἔρπει,
τὴν μικρὰν καὶ ραυτὴν τῆς ἀγαθῆς καὶ μεγά-
λης· καὶ πῶς ἐν τούτῳ γενέσθαι;

Ἀλλ' ὅμως ὁ Δημοσθένης μετὰ τὴν ἐν Λαιρ-
νεῖς ἦσαν δι' ἄλλων εἰσῆγε τὰ ψήφισματα εἰς
τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ, ἀποφράγων τὰς περὶ
τῆς τύχης αὐτοῦ αἰτιάσεις τῶν ἑλθόντων καὶ
πρόσθεν τινὰ ἐξαιμίζων αὐτὴν· «τοῖς δὲ ψη-
φίσμασι, Πλουταρχὸς ἔρπει, οὐχ ἑαυτὸν, ἀλλ'
ἐν μέρει τὸν ἑλθόντα ἐκαστον ἐπὶ γὰρ ἐξου-
νίζόμενος τὸν ἰδίον δαίμονα καὶ τὴν τύχην,
ὡς αὐτὸς ἀνέθερπετο Φιλίππου τελευτή-
σαντος».

Ὅσοι δὲ ἡ πίστις εἰς τοὺς θεοὺς ἐμκαίμετο,
ποσούτῳ ἡ τύχη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὡς
αἰτία καὶ πηγὴ παντὸς συμβαίνοντος ἀγαθοῦ
ἰσχυατο, καὶ ταύτην ὡς τοιαύτην ἐπεκαλοῦν-

το. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ ἡ φράσις, ἀγαθὴ τύχη,
λεγομένη ἐν τῇ ἀρχῇ μελλούσης πράξεως ἢ
λόγων ἐπιτηρομένων· οἷον ἐν τῷ Σοφοκλέῳ τοῦ
Πλάτωνος, μελλόντος τοῦ Φαίδρου ἐγκωμια-
σῆναι τὸν Ἑρωτὰ, ὁ Σωκράτης λέγει, ἀλλὰ
τύχῃ ἀγαθῇ, καταρχέτω Φαίδρου καὶ ἐγκωμια-
ζέτω τὸν Ἑρωτᾶ. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ ἐπιγρα-
φὴ συνήθως τῆς πράξεως ταύτης ἐπὶ τῶν μνη-
μείων, ἀγγείων, ριζῶν καὶ λοιπῶν. Ἀμα τῇ
ἀγαθῇ τύχῃ ἰσχυατο καὶ ὁ ἀγαθὸς δαίμων,
διότι ἄμωρ, ὡς εἶρηται (§ 27 σελ. 119), ἦ-
σαν ἑξῆς ἀχωρίστον· διὸ καὶ Πραξιτέλης
καὶ Εὐρόκλῳς ἰσχυατο αὐτοὺς ἐν συμπαλίγ-
ματι.

Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, ἀπὸ τῶν διαδό-
χων μάλιστα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ
ὕστερον, ἡ ἀγαθὴ τύχη καὶ ὁ ἀγαθὸς δαίμων
πολλὰ καὶ εἰδικὰ ὑπεβλήθησαν πρόσωπα·
διότι οὐ μόνον ἐκαστὴ πόλις εἶχε τὴν ἰδίαν
αὐτῆς τύχην καὶ τὸν δαίμονα, καὶ ἦγε κατ'
ἐτος ἰορτὴν τῇ Τυχεῖα καλούμενα, ἀλλὰ καὶ
ἐκαστος ἀνθρώπος ἐκ γενετῆς εἶχε τὴν ἰδίαν
τύχην καὶ τὸν ἰδίον δαίμονα, ὡς μαρτυρεῖ
ὁ ποιητὴς Μένανδρος λέγων, ἀπαντὶ δαίμων
ἀνδρὶ συμπαρίσταται εὖθις· γενομένου μυστα-
γωγῆς τοῦ βίου ἀγαθῆς».

Ὁ μὲντοι Κωνσταντῖνος τὸ μὲν Τυχεῖον
(ἱερὸν τῆς Τύχης) τοῦ Βουλαντίου ἐκάλειεν
Ἀνθοῦσαν εὐχόμενος τὴν τύχην τῆς πόλεως
καὶ ἀνθρώπων εἶναι, τὸ δὲ ἀγαθὸν τῆς Τύχης
τῆς πόλεως ἐν τῷ μίῳ ἔθηκε τοῦ Σταυροῦ,
ἀνθ' ἡλικίας οὗτο τὴν νίκην μετὰ τῆς ἀ-
νδρῶν θρησκείας· καὶ μικρὰ δὲ Τύχῃ παρὰ τῷ
ἁγίῳ τοῦ Πλάου ἐν τῷ Μιλανέῳ ἔρπει ἐπὶ
κεφαλῇ τοῦ Σταυροῦ (ἰδ. Welcker Griech.
Götterlehre B, 804—810· Γ, 40, 210—213).

Περὶ δὲ Μοῖραν καὶ Εὐμαρμένης κατὰ τοὺς
ἀπὸ Χριστοῦ χρόνους σπανιωτέρον γίνεται λό-
γος ἢ περὶ Τύχης· οὐχ ὅπως ἡ πίστις εἰς
αὐτὰς ἐξήλειπται ἀπὸ τῆς μνήμης τοῦ Ἑλ-
ληνικοῦ λαοῦ, καίπερ καὶ χριστιανισμὸς ἀ-
σπασκόμενος, διερχομένη τοῦ αἰῶνος οὖν τοῖς
ἄλλαις ἔθνεσι· παραδόσεις, ὡς δείκνυνται ὁ
περὶ θαλοῦ μῦθος τοῦ Μιλανέου (Γ, § 35
σελ. 135) διασωζόμενος ἐν τοῖς παλαιότητι
τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ αἱ συνήθειαι, ὡς
καλόμωρος, κακώμωρος, τῆς μοίρας μὲν ἡ
γρηπτόν μου ἦτον κτλ.

Καὶ οἱ ποικίλοι δὲ ἡμῶν τοιαῦτα ἔχουσι καὶ
Μοῖραν, ὡς εἰ ἀμωρ ἦσαν διὰ τοῦ τοῦ Αἰσχύ-
λου καὶ Πινδάρου· οἷον ὁ Χρυσόστομος ἐν τῇ
ἐπιγραφόμενῃ ποιηματίῳ, δι' Ἐφορίδης·

Τί με μέλει, τί φρονέω;
Κι' ἂν φρονέω, τί ἐπιφύω;
Καί τί τάχα καρτέρω;
Νέ πηδῶ, νά πετάω,
Τό μελῶμενο ν' ἀλλάξω
Πανέως ἔνν ἡμέρω.

Ὅ, τι ἡ Μοῖρα διορίσθ
Δίν εἰν' ἔρπος νά γυρίσθ,
Θιά γυνί καὶ ὁ γυνή,
Τῷ ἄλλῃ ὅμως εἰν' χαμένα
Ὅτε γίνεται κανίνα
Ἄν αὐτῇ ἔνν τῇ φανῇ.

Καὶ ὁ Σόλωνος, εἰς τὸν θάνατον τοῦ λάρδου
Βίχρον λέγει περί Νεκρ. κλιόντος:

Ἐνθα ὁ ἔδα εἰς ἡγυῖά του
μόνεος ἀρσῶν νά εἰδῶν
ἡ Γαῖα καὶ αὐ τοῦ παῖός του
πρὸς τὰ ματὰ πινυτο, κηδύν.
Καὶ οὐκ ἡ Μοῖρα ἀπὸ σαράντα
νίκαι τοῦ δάρατ ἡ ἄλγος,
καὶ βαρύτερα εἶναι πάλιν
σὺ καρδίᾳ βασιλικῇ.

Καὶ ὁ Ἀχιλλεύς Πατρόκλῳ ἐν τῷ Ὀργισμῷ:

Μόνο νά τῷ ἡ Μοῖρα μοῦ ἔγραψέ, καὶ μέγα
εἰς τῆς ζωῆς τὸν δρόμον ἡμεῖς πορεύεσθαι.

Τῆς Μοῖρας ἀποκαθί, σὺν φθονόρου φύλλῳ
τὸ δόκατό μου βῆμα ἔδω κ' ἐκεῖ πλανῶ.

Ἀλλὰ καί ποτε ἴσθι πέραις θείναι τῇ Μοιρο-
λογίᾳ, διότι σκοπὸς ἡμῶν οὐκ ἦν ἡ λεπτομε-
ρὴς ἐξιστόρησις πασῶν τῶν μεταβολῶν, ἀρ-
ἀπὸ Ὀμήρου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ὑπε-
δύθηναι αἱ περὶ Μοιρῶν καὶ Εὐμακρινῆς δοξα-
σίαι ἐν τῇ θρησκείᾳ, ἐν τῇ ποίσει, ἐν τῇ ἱστο-
ρίᾳ, ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῷ βίῳ
τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τοιαύτη ἐξιστόρησις γε-
νῆσθαι ἐν ὀργῇ βιβλίῳ παρὰ τῶν ἀξιο-
τέρων ἡμῶν, ὅταν Ἀκαδημία τις τῆς Δύσεως
τοιοῦτον ἀγῶνα ᾖ; ὁ σκοπὸς ἡμῶν ἐνταῦθα
ἦν πρῶτον μὲν σκιαγραφῆσαι ὅτι πρόοδος ἀπὸ
Ὀμήρου ἐγένετο, ὡς εἰς τὰ ἄλλα, οὕτω καὶ
εἰς τὰς περὶ Μοιρῶν δοξασίας τοῦ Ἑλληνικοῦ
ἔθνους, ὡς ἡ ἐπιστήμη ἡμαρξέ καὶ ὁ λόγος
ἔσχεν; εἰτα, ὑποδεικνύει ὅτι οἱ ἑλληνιστὲς τῶν
ἡμετέρων εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο εἰρήσονται με-
γάλα βοηθήματα ἐν τοῖς συγγραμμάσι τῶν
σοφῶν τῆς ὑστερίας Εὐρώπης, ἱζὼν τὰ πλείστα
ἡρησμένα καὶ ἡμεῖς; ἐρ' ὃ καὶ συνιστῶμεν οὐ

μόνον τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῶν συγ-
γραμμάτων τούτων, ἀλλὰ καὶ τὴν μετέφρασιν
αὐτῶν εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν, ὡς πολλὰκις
ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου
ἰποισκόμεθα τοῦτο (ἰδ. Περιοδικ. Τόμ. Β',
σελ. 131—132. Τόμ. Γ', σελ. 92—93)
διότι διὰ τῆς μεταφράσεως καὶ μελέτης τοιού-
των συγγραμμάτων εὐρυτέραι καὶ ἀκριβεστέ-
ραι ἀποκαρπώσιμα γνῶσις καὶ δυνατῶμεθα
καὶ ἰδικ ἐργα παραγγεῖν τέλει καὶ πρωτότυ-
πα. Τὰ κυριώτερὰ δὲ ἐκ τῶν συγγραμμάτων
τούτων εἰσι 1) Jules Girard: le Sentiment Re-
ligieux en Grèce d'Homère à Eschyle. 2)
τοῦ αὐτοῦ: Essai sur Thucydide. 3) Ch. Lév-
y: la Science du Beau. 4) Alfred Croi-
set: la Poésie de Pindare. 5) Patin: études
sur les tragiques grecs. 6) Alfred Fouillée:
la Philosophie de Socrate. 7) Ernest Havet:
le Christianisme et ses origines. 8) Denis:
Histoire des théories et des idées morales
dans l'antiquité. 9) Zeller: die philosophie der
Griechen. 10) Ernest Curtius: Griechische
Geschichte. 11) Welcker: Griechische Götter-
lehre κτλ. 12) Preller: Griech. Mythologie.
13) G. Grote: Histoire de la Grèce. 14) Taine
Philosophie de l'art en Grèce. 15) τοῦ αὐτοῦ
L'idéal dans l'art. 16) Ribot: L'Hérédité Psy-
chologique. 17) Alfred Croiset: Xénophon
son Caractère et son Talent. 18) Prévot-
Paradol: Histoire universelle. 19) L. Me-
nard: la Morale antique, les philosophes. etc.

Ἀλλὰ διὰ τί ἀξιοῦμεν οἱ νεώτεροι, ὅτι τὸ
προοδευτικώτατον τῆς ἀρχαίας τῆς ἔθνης, τὸ
Ἑλληνικόν, οὐκ εἶχε συνάψαι οὔτε τῆς κα-
θόλου προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, οὔτε
τῆς αὐτοῦ; διὰ τί οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων φιλο-
σόφων περὶ προόδου οὐ συνέγραψεν, ὡς κατὰ
τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ Βάκων καὶ ὁ Κον-
δορσέτος καὶ ἄλλοι; διὰ τί οὐδ' αὐτὸ τὸ ὄνο-
μα προόδος οὐκ ἦν ἐν χρήσει, εἰ μὴ παρὰ τοῖς
μεταγενετέροις συγγραφεῖς; Ταῦτα ἴσονται
ὑποθέσεις τοῦ τρίτου μέρους τῆς πραγματείας
ταύτης, ἐν ᾗ ἐξιστορήσομεν ἀρ' οἱ ἀρχαῖοι εἰ-
χον ἰδέας περὶ προόδου.

ΠΡ. ΒΑΣΙΛΙΑΔΗΣ.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

EN TH ANTIETEP ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΣ.

Α'. Σελ. 88—97.

Σ 2. Δύναμις τοῦ ἰδάρους καὶ τοῦ κλίμα-
τος ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ ἡθικοῦ χαρα-
κτῆρος τῶν κατοίκων. σελ. 88—89.

Σ 3. Γνώμη ἱπποκράτους περὶ τῆς φύσεως τοῦ
ἰδάρους καὶ τοῦ κλίματος σ. 89—90.
Σ 4. Δαρβίνους θεωρία περὶ ἐξελίξεως τῶν
ὀργανικῶν ὄντων σελ. 90.

- § 5. Ἡ φυσικὴ διαλογὴ καὶ ἡ κληρονομία σελ. 90—91.
- § 6. Ἀρχιγένηλος δύναμις τῆς φύλης σελ. 91—92.
- § 7. Φύσις τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ κλίματος τῆς Ἑλλάδος σελ. 92—93.
- § 8. Ἀριμονία τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ τῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ πρώτα αὐτῆς δημιουργήματα ἡ γλῶσσα καὶ ἡ θρησκεία σελ. 93—94.
- § 9. Τρίτον δημιουργήμα ἡ ποίησις τοῦ Ὁμήρου σελ. 94.
- § 10. Κληρονομία καὶ φιλοπατρία σελ. 96—97.
- Β'. Σελ. 97—301.
- § 11. Περὶ τοῦ κράτους τῆς Εἰμαρμένης, τῆς γεννητέρας Μοίρας καλουμένης, καὶ πῶς ἀγῶνι τοῦ ἀνθρώπου ὑπὲρ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἐλευθερίας σελ. 97—99.
- § 12. Δόξαι διὰ τῶν τῶν νεωτέρων περὶ τῆς Εἰμαρμένης σελ. 99—100.
- § 13. Δόξαι Ὁμήρου περὶ Μοίρας σελ. 100—102.
- § 14. Δόξαι Λουκιανοῦ καὶ ἄλλων νεωτέρων περὶ Μοιρῶν σελ. 102—103.
- § 15. Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου σελ. 103.
- § 16. Οἱ θεοὶ δοῦντες τὴν ἀγαθὴν καὶ κακὴν σελ. 103—105.
- § 17. Χαρακτὴρ τῶν ἡρώων σελ. 105.
- § 18. Δόξαι Delorme περὶ Μοίρας παρ' Ὀμήρου σελ. 105—107.
- § 19. Ἡ πρόοδος ἐν τῇ θεογονίᾳ τοῦ Ἡσίοδου σελ. 107—108.
- § 20. Ἀρήσεις τοῦ Ἡσίοδου τῆς γενέσεως τῶν θεῶν σελ. 108—109.
- § 21. Ὁ Ζεὺς καὶ οἱ ἄλλοι Ὀλύμπιοι θεοὶ σελ. 109—111.
- § 22. Περὶ ἀνθρώπου σελ. 111—112.
- § 23. Πῶθεν προέβηεν ἡ ἰδέα τῆς κοινῆς καταγωγῆς τῶν θεῶν καὶ ἀνθρώπων σελ. 112—113.
- § 24. Ἡλικία καθ' Ἡσίοδον σελ. 113—114.
- § 25. Πρόοδος ἀπὸ τοῦ ὀρθοῦ μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἑκτου π. Χ. αἰῶνος σελ. 114—117.
- § 26. Δόξαι τῶν ἐλεγευστικῶν καὶ λυρικῶν ποιητῶν περὶ Μοιρῶν σελ. 117—119.
- § 27. Τύχη ἀγαθῆ καὶ ἀγαθὸς Δαίμων σελ. 119—120.
- § 28. Δόξαι τῶν φυσικῶν περὶ Εἰμαρμένης σελ. 120—122.
- § 29. Γνώμη τοῦ ἐν Διηγοίς Μαντείου περὶ Μοιρῶν καὶ Ἡροδότου κρίσις σελ. 122—125.
- § 30. Μίθοδος Πινδάρου πρὸς ἀνακρίσιν τῶν ἀρχαίων μύθων καὶ περὶ αὐτῶν σελ. 125—127.
- § 31. Σύγκρισις τῶν θεῶν τοῦ Ὁμήρου πρὸς τοὺς τοῦ Πινδάρου σελ. 127—128.
- § 32. Δόξαι Πινδάρου περὶ Μοιρῶν σελ. 128—131.
- § 33. Περὶ Τύχης καὶ ἀγαθοῦ Δαίμονος σελ. 131—132.
- § 34. Περὶ ἀνθρώπου καὶ τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ σελ. 132—135.
- § 35. Περὶ Αἰσχύλου κρίσις Ὁδ. Μολέρου, Ραλιν καὶ ἄλλων σελ. 135—140.
- § 36. Κρίσις J. Girard περὶ τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν τοῦ Αἰσχύλου σελ. 140—143.
- § 37. Θρησκευτικαὶ δόξαι Αἰσχύλου περὶ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων Ὀλυμπίων θεῶν σελ. 143—146.
- § 38. Περὶ Μοιρῶν, Ἐρινύων κλ. σελ. 146—149.
- § 39. Πῶθεν ἐπιστεῦθη ὅτι ἡ Μοῖρα κυρίαρχος ἐστὶ δόσιμα τῶν τραγικῶν τοῦ Αἰσχύλου σελ. 149—156.
- § 40. Περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἐλευθερίας κατ' Αἰσχύλον σελ. 156—160.
- § 41. Ἀναξιαγόρας καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ Νοῦ σελ. 160—164.
- § 42. Περικλῆς σελ. 165—168.
- § 43. Φερίδης σελ. 168—170.
- § 44. Σοφοκλῆς σελ. 170—172.
- § 45. Ευριπίδης σελ. 172—182.
- § 46. Θουκυδίδης σελ. 182—195.
- § 47. Σωκράτης καὶ Ἀναξιαγόρας σελ. 195—200.
- § 48. Ἀρχαὶ ἐν ᾗ στήριζεται ἡ ἡθικὴ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφία σελ. 200—202.
- § 49. Θεωρία περὶ ἐλευθερίας ἐπιστημῶν σελ. 202—205.
- § 50. Διακρίσις Πλάτωνος τῆς Σωκράτης ἐν τῇ περὶ ἀρετῶν θεωρίᾳ σελ. 205—207.
- § 51. Κρίσις Ἀριστοτέλους περὶ τῆς Σωκρατικῆς θεωρίας περὶ ἀρετῶν σελ. 207—209.
- § 52. Περὶ βουλήσεως καὶ ἐλευθερίας κατὰ Σωκράτη καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους σελ. 209—213.
- § 53. Κρίσις τῶν νεωτέρων περὶ τῶν ἐπικουρημάτων τῆς θεωρίας τοῦ Σωκρά-

- τους περί βουλῆσεως καὶ ἐλευθερίας σελ. 213—217.
- § 54. Παιδεία κατὰ Σωκράτην σ. 217—221.
- § 55. Πίστις Σωκράτους εἰς Ἀπόλλωνα, εἰς χρησμούς καὶ εἰς οὐρα σελ. 221—229.
- § 56. Τὸ Δαμιμόνιον, κρίσεις Ζελλέρου καὶ Γραύτου σελ. 229—233.
- § 57. Κρίσεις Fouillée καὶ Vacherot περί Δαμιμόνιου σελ. 233—238.
- § 58. Κρίσεις τοῦ ἱατροῦ Lélut περί τοῦ Δαμιμόνιου σελ. 238—265.
- § 59. Κρίσεις Bréche de Boismonat καὶ ἄλλων ἱατρῶν σελ. 265—269.
- § 60. Ἀντικειμενισμοί τῶν περί Δαμιμόνιου κρίσεων σελ. 269—274.
- § 61. Δάμων, Μένων, Ἰπποδάμειος, Ἰπποκράτης σελ. 274—277.
- § 62. Περί παιδείας σελ. 277—282.
- § 63. Ἀσπασία ἡ γυναικεία παιδείσις σελ. 282—285.
- § 64. Ἀγωγή τῆς Ἀθηναίας γυναικὸς σελ. 288—298.
- § 65. Ἀντίδρομοι κατὰ τῶν νέων ἰδεῶν τῆς φιλοσοφίας καὶ τέλος τοῦ δευτέρου μέρους σελ. 298—301.

﴿ فضائل اخلاقه و كماله ﴾

ΥΠΟ ΣΑΪΤ ΒΕΗ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ Χ.Ψ. συνεδριάσει).

Συμφώνως τῇ διακονισθείσῃ ἦν ἡ ἀποκρίσις τοῦ Συλλόγου ἐξητάσκειν τὸ παρὰ τοῦ ἡγετοῦ Σαΐτ-Βέη ἀποσταλὲν Τουρκικὸν φυλλάδιον αὐτοῦ τὸ ἐπιγραφόμενον *gedai-i-i-hi-lakih* βλ. κεφάλαιον ἡμίση, ἥτοι, ἀρεταὶ ἡθικαὶ καὶ τελευτήσαντες ἐπιστημονικαί, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ οἱ συγγραφεῖς, ὑπὸ λίαν ἀδυσπόρουν αἰσθημάτων κινούμενοι, ἠθέλησαν νὰ ἐξαίτησθαι ἐν ἰδιαιτέρῃ πρὸς τὴν Α. Ε. τὸν κύριον Πρόεδρον ἐπιστολῇ αὐτοῦ τὴν κρίσιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος φυλλάδιον, λίαν φιλοκάλως ἐκτετυπωμένον, σῴζεται ἐκ 38 σελίδων εἰς 16", καὶ ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον μέρος συγγράμματος ἐκτενέστερου, οὗτινος τὸν σκοπὸν ἐζητεῖ ὁ συγγραφεὺς διὰ βραχίων ἐν τῷ πρόλογῳ αὐτοῦ, λέγων ἐπὶ ἀνέκχεν ἐξορρήσιν ἐπὶ τῇ ἀνάγκῃ τῶν γνώσεων, ὅταν δὲν συμβαδίζῃ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ μετ' ἀναλόγου ἠθικῆς πρὸς οὐ, μᾶλλον βλάπτει ἢ ὠφελεῖ, καὶ ἐπὶ τῇ παρρηγορίᾳ τῆς ἀληθείας ταύτης ἐπενεγκούσα δυνάμει ἀποτελέσματα ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐξώθησε πολλοὺς τῶν σοφῶν μέχρι τοῦ ν' ἀρνηθῶσι τὴν ἐκ τῆς προόδου τῶν πρώτων προσηγομένην ὠφέλειαν, ὡς τοῦτο συνέβη εἰς τὸν Rousseau ἐν τῇ περιπτώσῃ ἐκείνῃ διατριβῇ ἣν συνέγραψε πρὸς ἀπάντησιν τῆς κατὰ τὸ

1759 ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Dijon προταθείσης ἐρωτήσεως αἰὲν ἡ ἐπανόρθωσις τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν συνετελεσται εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν εὐδαιμονιών.

Προτιθέμενος τοίνυν ὁ συγγραφεὺς ν' ἀποδείξῃ διὰ τοῦ πονήματός αὐτοῦ ἐπὶ καὶ παρ' ἡμῶν μεγίστη ἐπίκαιριον ἀνάγκη νὰ ληθῇ φρονεῖν, ὅπως ἐν τῇ νῦν αἰσίᾳ, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Α. Α. Μ. ἐνεργουμένη, ἀναγεννηθῇ τῆς παιδείας συμβαδισμὸς μετὰ τοῖς στοιχείοις τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ἀναπείξεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐδραιωθῶσι ταῦτα ἐπὶ τῇ στερεῇ βάσει τῶν θερησκευτικῶν πεποιθήσεων, λαμβάνει ὡς ἀρετήριον τῶν λόγων αὐτοῦ τὴν ἐπίκρισιν καὶ ἀνακρίσιν τῆς προσηγορευθείσης πραγματείας τοῦ Rousseau, καὶ δὴ πρὸς εὐκολωτέραν ἀντιλήψιν τῶν λεχθησομένων προτάσει ἐλθὼς τὴν εἰς τὸ Τουρκικὸν μετέφρασιν τῆς Ἀκαδημαϊκῆς διατριβῆς τοῦ Γάλλου φιλοσοφικοῦ, διὰ τοῦ πρώτου μέρους τῆς ὁποίας πληροῦνται αἱ λοιπαὶ σελίδες τοῦ ἐν λόγῳ φυλλαδίου.

Καὶ τὰ μὲν πανθομολογούμενα προτετέλεματα τοῦ καλλήμου τοῦ Σαΐτ Βέη, γνωστὰ εἰς τὸ κατ' ἡμᾶς κοινόν ἐπὶ τε ἀνατολικῇ παιδείᾳ καὶ παιδείᾳ, καὶ θεωρουμένου μεταξὺ ἑλλαν καὶ ὡς ἐνός τῶν μᾶλλον ἐξυγάρμων καὶ

δεδοκιμασμένων δημοσιογράφων τῆς Αὐτοκρατορίας, ἰκανῶς περιγράφει ἐκ τῶν προτέρων ἐγγύς, ὅτι ἐν τῷ ἀγγελλομένῳ συγγράμματι αὐτοῦ ὁ ἐλλόγιμος οὗτος ἀνὴρ θέλει πραγματευθῆναι ἵκανῶς τὸ θέμα ὑπερ ἐξελείχτο. Ἄλλ' ὅμως ἐν τῷ ὅτ' ὅφιν τέλξει, ἐκτὸς λαο-νικωτάτης σκιαγραφείας τοῦ σκοποῦ ὃν προτίθεται ὁ συγγραφεὺς, εἰς οὐδεμίαν ἀκμήν προβαίνει ἐξελίξιν τῶν ἰδίων ἰδιῶν. Προκειμένου δι' ἐπὶ θέματος τὸ ὅποιον ἀνοίγει εὐρείας καλεούθους εἰς παντοίας συζητήσεις καὶ τὸ ὅποιον καὶ πρὸ τοῦ Rousseau ἐγένετο ἀντικείμενον ποικίλων λόγων παρὰ τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν, καὶ δὴ καὶ μετὰ τὸν Rousseau ἐτι μέλλον ἐξέσκησε τὸν κάλαμον πάσης τάξεως λογίων καὶ πανταχῶς ἰσχυρῶς, οὐτε εἶναι δυνατόν νὰ μαντεύσῃ τις ὅτι οὐδὲν ὅδον θέλει τραπῆναι, οὐτε ὅποια τὰ ἐπιγεγραμμένα ταλαιῶν καὶ καινῶν, ὧν θέλει κάμει χρῆσιν, οὐτε ὅποιον τὸ ἐξηκριβωμένον καὶ μελετημένον συμπέρασμα εἰς ὃ θέλει καταλήξαι καθ' ὅσον μάστιγι τῶν ὀλίγων ὅσα λέγει ὑπαίνιτται ὅτι ὀφείλει προσεῖν καὶ εἰς πρακτικὰς ἐφαρμογὰς τῶν ἰδίων αὐτοῦ· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σύλλογος εὐλόγως, νουθετοῦμεν, θέλει συμμεροσθῆναι τὴν γνώμην, ὅτι ὡς καὶ ἄλλοις ἐπὶ τῆς οὐσίας ἤθελον εἶναι πρόωρος καὶ σπουδαῖος, καὶ ὅτι μόνον μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου θὰ ἦναι ἱσως καιρὸς νὰ ἐπιληθῇ αὐτόν.

Μερίδας πολλὰ κινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον ἡ εἰς τουρκικὴν γλῶσσαν ὑπὸ ἀνδρὸς κατόχου τῶν τε εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀνατολικῶν ἰδιῶν, νὰ αὐτὴν ἐπιθεῖς κατὰ τῶν ἀπορρήσεων τοῦ Rousseau. Ἄλλ' ὡς ἔχει τὸ ἔργον, τὸ ἐρικτὸν μέρος αὐτοῦ περιορίζεται εἰς τὴν τουρκικὴν μετάφρασιν τοῦ Rousseau διὰ καὶ ἡ ἐπιστροφή καλὸν ἔκρινε νὰ τομάρη νὰ ἐπισυνῇ ὀλίγας τινας παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ μεθιερμηνευτικοῦ τούτου πονήματος, ἵνα μὴ μετὰ τὸ ἀδύρρονον διὰ δόγμα τοῦ Σαλτεβὴ ἐκτεθῇ εἰς τὴν μορφήν ὅτι παρεγνώρισεν τὸν σκοπὸν τοῦ Σύλλογου περιοριζομένη εἰς ἀπλῶς ἀρνητικὴν γνωμοδότησιν.

Ὡς γνωστόν, ἡ ἀνὰ πτυχὴς τῆς τουρκικῆς ἢ βέλτιον εἰπεῖν τῆς ὀθωμανικῆς γλώσσης τε καὶ φιλολογικῆς διετέλει ἐν ἐπὶ πολὺ ἀσχετος πρὸς τὴν τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης, ἐξ οὗ καὶ οὐδὲν ἂν πορὸν ἔαν ὁ πρότερος τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἰδιῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων καὶ τοῦ ἐκφράζειν αὐτὰ, ἔαν τὰ εἶδη τῆς φιλολογίας καὶ αὐτοὶ ἀκμήν οὐ κανόνος τῆς καλαισθησίας καὶ τῆς καλλιτελείας δὲν συμπίπτωσι παρὰ τοῖς Ἀνατολικαῖς καὶ Δυτικαῖς, καὶ δὲν συμφωνῶσιν ἐν πολλοῖς. Πρώτη ἐπαρχία τῶν δύο τούτων στοι-

χείων ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν πολιτικῶν ἀναγκῶν ἐπὶ τοῦ διπλωματικοῦ ἰσχύος. Καὶ μὴν ἡ Τουρκία εἶχε καὶ πρὶν πολιτικὴν αὐτοῦ-παρκατον γλῶσσαν· ἀλλ' ὅτε ἐλθούσα εἰς ἀμεί-σους καὶ συνεχεῖς μετὰ τῆς Εὐρώπης σχέσεις ἠθέλησε νὰ μεταφέρῃ εἰς τὸν οἰκιστὴν Ὁσμανὸν καὶ νὰ οἰκοποικισθῇ ἔλην τὴν σφραγὶν τῶν πολιτικῶν εὐρωπαϊκῶν ἰδιῶν, πολλὰ ἀνερῶσαν δυσχεραίνει, καὶ μόλις μετὰ δύο αἰῶνων ἐργα-σίαν δύναται σήμερον νὰ κυνηγῇ ὅτι κατέγει τέλος ἔργον, δυνάμενον, ἐν χειρὶ δεξιᾷ· ἐν-νοεῖται, νὰ παραστήσῃ καὶ αὐτὰς τὰς λεπτο-τέρας ἀποχρώσεις τῆς διεθνούς· καὶ ἐπισήμου γλωσσικῆς κλίμακας. Εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ταύ-την, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, καὶ πολλοὶ τῶν ἡμε-τέρων συνετέλεσαν· μολοντὶ δὲ σήμερον τὸ λεζικὸν τοῦ Χαντσερῆ κρίνεται ἀπαραχρησιώμενον, οὐχ ἥττον τοῦτο περιστάσει ἀξιοπρίσις μνη-μεῖον διανοητικῶν πόνων ὁλοκλήρου γενεᾶς, ἐκ τῶν ὅποιων οὕτωδὸς ὤρελθῆσαν αἱ παρ' ἡ-μῖν ὕστερον ἐπιστάντες ἀριστοτεχνίαι· τῆς δι-πλωματικῆς γραφίδος. Καὶ αὐτοὶ ἀκμήν οὐ ἀσθητέριον κρατεῖ τοῦ Χαντσερῆ θὰ ὁμολο-γήσωσιν ὅτι οὗτος ἡ μέλλων οὐ ἀδρῆς, ὡν τὰ μακρὰ καὶ τεμαχικὰ ἔργα ὁ Χαντσερῆς συν-μολόγησε καὶ συνήκων εἰς ἐν ἕλον, ἂν οὐχ ἄλλο τοὐλάχιστον ὑπέδειξαν τὸν τρόπον δι' οὗ πολλὰχρὺ μὲν κυριολεκτικῶς πολλὰχρὺ δὲ δι' ἐντέχνων περιορῶσιν σχηματιζομένων διὰ τῶν ἐν τῇ ὀθωμανικῇ γλῶσσῃ εὐχρηστῶν στοι-χείων ἦτο δυνατόν νὰ μετενεργῶσιν εἰς αὐτὴν εὐρωπαϊκὰ ἰδέαι καὶ ἐκφράσεις· ἀνεπαρ-κούς, καὶ ὅτι κατὰ τοῦτο ἐξυπηρετήσαν τὰς τότε ἀπαιτούσας ἀνάγκας.

Ἄλλ' παρωρύντος τοῦ ἔθνους καὶ αἱ ἀ-νάγκαι αὐτοῦ πολλαπλασιάζονται· ἡ σύγχρονος δὲ ἡμῖν νῆα γενεᾷ ὑπὸ ἐντίμου κινουμένη φι-λοτιμίας δὲν ἀρκεῖται εἰς τὰ προστελήσαν, χωρὶ ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ συνεκτείνουσα ἰδίως τὰς προσηθείας αὐτῇ· περὶ τὴν γαλλικὴν φι-λολογίαν, ἐπιχειρεῖ ἡδὴ νὰ μεταφέρῃ εἰς τὸ πατρὶον ἰδιῶμα καὶ αὐτὰ ἀκμήν καὶ ἀριστου-ργήματα τῆς γαλλικῆς· καλλιτείας, ὅπως καὶ διὰ τοῦτο τοῦ μίσου χορηγῇ νῆα ἀσφαγῆς σκέψων καὶ ἀγώνων εἰς τοὺς παρ' ἡμῖν ἐν-δο-τὰς τῆς προοδῶ καὶ τελειοποιήσεως τοῦ γένους καὶ πολιτικοῦ λόγου. Ἄλλ' ἐνταῦθα νῆαι ἀνι-φύονται καὶ μέγισται δυσχεραίνει· δὲν πρόκει-ται πλέον νὰ μεταφρασθῇ ἡ νὰ παραφρασθῇ λέξεις τις, δὲν ἀρκαὶ νὰ μετατραπῇ κατὰ τὸ μέλλον ἡ ἥττον εὐνοήτως ὁρᾶται τις γαλλικὴ εἰς τουρκικὴν. Τὸ ζητούμενον εἶναι ἐτι μέλλον

ζητείται δηλαδή και ἡ πιστὴ ἀπόδοσις τῆς ὀλικῆς ἐκείνης ἐντυπώσεως, ἢ ὁ συγγραφεὺς προϋφίεται νὰ προεξηγήσῃ εἰς τὸν ἀναγινώσκοντα τὴν ἀκούοντα, καὶ τὴν ὅπουλα ἔχουν ὑπ' ὄψιν μεταφράσει ἰδίᾳ μὴ τοιαύτην λέξιν ἢ φράσιν ἢ ἰδίαν, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλαν ἀπαιτεῖται νὰ ὑπερβῇ τὴν θερμότητος καὶ τὴν ὀριμὴν ἢ τὴν εὐρύαν καὶ ὑπεραπλῆν, ἢ βαρύτητα ἢ τὴν ελαφρότητα ἢ τὴν ἡλιθιότητα, ὡς εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀπαιτεῖται πρὸ πάντων νὰ διατηρηθῇ ὁ χαρακτὴρ τοῦ ὅρους τοῦ γραφέντος· καὶ ὅλα τέλος πάντων ἐκείνα τὰ προτιμήματα, τὰ ὅπουλα συντελοῦσιν εἰς τὸ ν' ἀποτελῇ τὸ τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον πῶμα, ἐν συνόλῳ καὶ ἐν μέρει ἐξετάζομενον, ἐν ἀριστοτεχνίᾳ εἰς τὸ εἶδος τοῦ. Ὁ μεταφραστὴς δὲν νὰ ἡ ἐπομένως συγγραφεὺς εἰς τὴν οἰκίαν γλώσσαν καὶ συγγραφῆς ἀξίῃ, τὸ πωρωτόπου. Τοιοῦτος δὲ, τὸ λέγομεν ἀδίστακτος, ἐν τῇ παρούσῃ μεταφράσει ἀνερίνη ὁ Σαίτ Μόν.

Μόνη τοιαύτη πεποιθὴς εἰς τὴν οἰκίαν ἐπάρκειαν γινώσκτο νὰ τὸν ἐνισχύσῃ εἰς τὴν μετάρσιν τοῦ ὑπὸ φιλολογικὴν ἐποψὴν ἐντελεστέου τῶν ἔργων τοῦ καλ' ὅλα κλασσικοῦ Rousseau καὶ εἰς τὴν ἀπόπειραν τοῦ νὰ πλουτίσῃ τὴν τουρκικὴν φιλολογίαν, ἥτις ἀνοίγει παντὶ καὶ τὸ εἶδος τῆς φιλοσοφικο-πολιτικῆς ῥητορίας, ἀπὸ τοῦ λαμπροτέρου λόγου τοῦ δημοσίου διδόντος τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἐπονομασθέντος ὁ ῥήτωρ τοῦ III' αἰῶνος.

Προκειμένου λοιπὸν περὶ τοιοῦτου συγγραφέως καὶ περὶ τοιοῦτου μεταφραστοῦ, οὐχὶ μόνον ἐπιτρέπεται ἀλλὰ καὶ εἶναι διδασκτικόν, νομίζομεν, δι' ἡμᾶς αὐτοὺς, οἵτινες ἂν καὶ ὑπὸ ἀσυνκρίτως ἐλαφροτέρων περιστοιχούμενοι δυσχερειῶν ἀριθμούμεν ὅμως τόσον ὀλίγας καλὰς μεταφράσεις τῶν νεωτέρων κλασσικῶν συγγραφέων, νὰ ἐξετασθῇ ἐκ τοῦ σύνεργος πῶς ὁ Ὁθωμανὸς μεταφραστὴς ἔξετέλειε τὸ ἔργον αὐτοῦ, τοῦλάχιστον καλ' ὅσον ἐνεστί κρίνειν ἐκ τοῦ ἀνὰ χεῖρας τεμαχίου.

Καὶ πρῶτῃ μὲν ἀρετῇ πάσης μεταφράσεως λογίζεται τὸ νὰ ᾖ πιστὴ, τὸ νὰ μὴ παραλείπουν διπλ. τεμάχια τοῦ μεταφραζομένου πρωτοτύπου. Ταύτην δὲ τὴν ἀρετὴν ἔχει ἡ ἀνὰ χεῖρας· διότι ἐκτὸς τινων λίαν εὐνόητων καὶ διδοικαμένων παραλείψεων, ὀλίγιστα μόνον δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ ὡς πρὸς τοῦτο· ἐν τῇ 267 λ. γὰρ ἐν σελίδι τῆς μεταφράσεως, τοῦ λόγου ὄντος περὶ τῶν Κινέζων, παρελήφθη, ἴσως ἐκ τυπογραφικοῦ λάθους, περικύψις τις ἐκ τριῶν τεσσάρων γραμμῶν, ἥτις ὅμως καθίσταται ἀναγκαία πρὸς συνέχισιν τῆς ἰδέας.

(ΕΔΔ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

Ἑτέρα ἀρετὴ εἶναι τὸ ἀνάπαινον, τὸ νὰ μὴ παρεμβάλλωνται ἐν τῷ κειμένῳ ξένοι περίοδοι, τοῦθ' ὅπερ ἀκριβῶς ἀπέφυγεν ὁ μεταφραστὴς. Μόνον δὲν ἐξηγοῦμεν διὰ τὴν παρενέργειαν ἐν τῷ κειμένῳ τὰς σημειώσεις καὶ τὰς σημειώσεις τῶν σημειώσεων, ἀς τινὰς ἀκολουθῶς προσέθηκεν ὁ συγγραφεὺς. Καὶ νὰ μὴ λίαν ἐντέλως ἐξύφανε αὐτὰς ὁ μεταφραστὴς ἐν τῇ σειρᾷ τοῦ λόγου, ἀλλ' οὐχ ἥττον νομιζόμεν ὅτι κατ' ἀρχὴν ἡ ἰδέα τοῦ συγκαλεῖν ἐν τῷ κειμένῳ τὰς σημειώσεις δὲν εἶναι ἐπιτυχὴς· καθόσον μέλιστα ἂν αἱ σημειώσεις ᾖναι μακρὰ καὶ ὁ μεταφραστὴς δὲν ἔχῃ τὴν ἐπιτηδεύτητα τοῦ Σαίτ Μόν, κινδυνεύει νὰ διακοπῇ ἡ ῥομὴ τοῦ λόγου.

Ἐπίεται ἡ περὶ τὴν λέξιν ἀκριβεία. Καὶ περὶ τοῦτου ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐπαίνωμεν ἀρκούντως τὰς ἐπιτυχεῖς τοῦ εὐραχτοῦ μεταφραστοῦ προσπάθειάς ὅπως ἀκριβῶς μεταφέρῃ εἰς τὸ τουρκικὸν τὸσαῦτάς ἀπρηγμένας λέξεις καὶ ἐκφράσεις διὰ τῆς ὅπουλας καὶ αὐτὰ τὰ ἐν-τελέστερα Λεξικά μικρὰν παρέχουσιν ἐπικουρίαν. Μόνοι οἱ ἐντρίβει περὶ τὴν ὀθωμανικὴν φιλολογίαν δύναται νὰ ἐκτιμῶσιν προσηκούτως τὴν υπερίσταν, ἢν κατὰ τοῦτο παρέχῃν ὁ Σαίτ Μόν εἰς τοὺς μέλλοντας λεξικογράφους. Ἐξετάζων τις τὸ πρωτότυπον κείμενον σχεδὸν ἀνὰ πᾶσαν ἐξάνει προχέται ν' ἀνακρίξῃ τοῦτο ὡς ἄτορον τὰ μεταφρασθῇ· καὶ ὅμως ἀρκεῖ νὰ εἴπῃ ἐν βέβαιον εἰς οὐδὲν ποτε σελίδα τῆς μεταφράσεως ὅπως ἴδῃ ὅτι τὸ ἀδύνατον νομιζόμενον κατὰ φύσιν ὑπὸ τὴν γραφίδα τοῦ Σαίτ Μόν καὶ ὅπως μεταβῇ τὴν ἀπορίαν αὐτοῦ εἰς ἐπικρινὴν καὶ χειροκρότησιν.

Παραδείγματα δὲν θέλομεν ἀναφέρει, διότι τότε θὰ ἔπρεπε νὰ μεταφράσωμεν ἐνταῦθα σχεδὸν ὅλως ἅληρον τὸ πῶμα. Εὐκόλοτερον καὶ συντομώτερον φαίνεται ν' ἀναφέρωμεν τὰς λέξεις ἐκείνας τὴν μεταγλωττίσαν τῶν ὅπουλας ἀμεριβόλλομεν ἀνὰ ὅλην ἐπιδόκιμασει ἡ κοινὴ γνώμη. Τοιαῦτά εἰσι λ. γ. αἱ λέξεις عجز καὶ عجز ἄμφω καὶ ἀγάρκτη, δι' ὃν ὁ μεταφραστὴς ἐρμηνεύει τὸ *barbare* καὶ *barbarie*, δι' ὃν ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς οὐχὶ τοὺς ἀγρίους, ἀλλὰ τοὺς βαρβάρους λαοὺς οἵτινες ἀνέτρεφον τὴν Ρώμην. Τὴν λέξιν *μουσαι* ἐκλαμβάνει πανταχῶς ὁ μεταφραστὴς ὡς συνώνυμον τῇ *glad* ποιήσει, ἐνῷ αἱ μουσαὶ ἀντιπροσωπεύουσιν ἐν τῇ φιλολογικῇ γλώσσῃ πολλὰ ἑτέρα ἐκτὸς τῆς ποιήσεως. Le marbre et la toile ὅταν μεταφράζωνται (σλ. 70.) الحجارة والطلاء

الطريق (πίετρα σκληρά καὶ ὁράματα ὥρα) δὲν εἶναι πλὴν εἰκονικὴ ἐκφρασίς τοῦ αἰ ἀνδράκων καὶ αἰ εἰκόνας. — Το amphithéâtre δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ تاليف (σελ. 10) ὅπερ σημαίνει μᾶλλον τὸ ρητορικὸν βήμα. Το désintéressement ἐν τῇ φράσει aux noms sacrés de liberté, de désintéressement, d'obéissance aux lois δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπιτυχὴς ἐκφραζόμενον διὰ τοῦ تاليف (σελ. 12) καθὼς εἶρεται ὡς ἡ θάλασσα. Όταν λέγῃ ὁ Rousseau la richesse de la parure peut annoncer un homme opulent, et son élégance un homme de goût, ἡ λέξις élégance δὲν ἀποδίδεται ἐπαρκῶς διὰ τοῦ تاليف ὅπερ σημαίνει μᾶλλον un homme d'ordre, οὗτινος πάλιν ἡ ἐννοία ἀντίκειται πρὸς τὴν οὐκ τοῦ Rousseau λεγόμενον ἐπίσης τοῦ courtois καὶ τὸ flateur συνήθως ἐκλαμβάνονται ὡς ἐντὶ τοῦ ἐτέρου· ἀλλ' ἐν τῇ φράσει c'est sous l'habit rustique d'un laboureur et non sous la dorure d'un courtisan qu'on trouve la force et la vigueur du corps, τὸ تاليف كماله (σελ. 19) εἶναι πλημμελὲς διότι οὐδέποτε ὁ Rousseau διαμαρτυρεῖται ὅτι οὐδέ τις κόλῃ χεῖρι δύναμιν καὶ ῥώμην σημαντικὴν. — O écarts des peintures odieuses δὲν σημαίνει ὅτι πρόκειται περὶ εἰκόνας κακῶς χειρωμασμένων, تاليف طوفان, ἀλλὰ περὶ εἰκόνας ἡθικῶς ἀναρίων, ὅπερ οὐδόλος ἐξάγεται ἐκ τῆς τουρκικῆς μεταφράσεως.

Ἐπισημειωτέον εἶναι ἡ ἑλλειψὶς εἰς τὸ τουρκικὸν καταλλήλων ἐκφράσεων διὰ τινος λέξεως τῶν ὑποίων ἡ περιεκτικότης εἶναι ἀρ' ἐνός μὲν τύπου ἐκτεταμένη ὥστε ἀβύσσος ἀποβαίνει ἡ δὲ περὶφράσις ἀπόδοσις αὐτῶν, ἀρ' ἐτέρου δὲ τόσοσιν συμπαγῆς ὥστε πάλιν λίαν ἐπικίνδυνον τὸ νὰ ἐπιχειρήσῃ τις νὰ λάβῃ μόνον μίαν, ἰδῶ τὴν μὲν ἀλλοτρίαν τὴν δὲ, ἐκ τῶν πολλῶν ἰδεῶν τὰς ὅσας συσφίγγουσι δι' ἐνὸς ἀδιασπᾶστον δεσμοῦ. Τοιαῦτα εἰσιν αἱ λέξεις goût, caractère, talents, διὰ τὰς ὁποίας ὁ μεταφραστὴς μεταχειρίσθη, μετὰ πόσης ἐπιτυχίας τοῦτο οὐχ ἡμῶν ἐστὶ γινῶναι, δέκα διαφόρους περὶφράσεις αἵτινες ἀποδεικνύουσιν ὅτι τὸ ἀληθὲς αὐτῶν ἀντιστοιχοῦν ἐλλείπει εἰς τὸ τουρκικόν. Ἡ περιστάσις δὲ αὐτῇ ἐστὶ τόσοσιν μᾶλλον δυσάρεστος, καθ' ὅσον αὐταὶ αἱ λέξεις ἀποτελοῦσι τὰ κύρια σημεῖα ἐφ' ὧν περιστρέφεται ὅλος ὁ ἀξίον τῆς παρὰ τῷ Rousseau συζητήσεως. Ἀλλὰ πολλὰς δὲν ἀρκεῖ νὰ ᾖναι παραδεδεγμένη μία λέξις

τουρκικὴ πρὸς ἐκφρασιν ἐτέρας Γαλλικῆς ὅπως χρησιμεύῃ καὶ πανταχοῦ ἀδιασπᾶλτος ὡς ἐντελής αὐτῆς ἀντιστοιχοῦν καὶ ἰσοδύναμον· οὕτω ὑπὸ τὸν κάλαμον τῶν συγγραφέων ἡ λέξις πολλὰκις βιάζεται, προχέται, συσπύλλεται ἐν τῇ ἐννοίᾳ αὐτῆς, καὶ τότε τὸ ὑποτιθέμενον ἀντιστοιχοῦν αὐτῇ ὅλμα καταντᾷ σφαλερῶν.

Τὰ λεγόμενα ἡμῶν ἐννοοῦνται τόσο εὐκολώτερον ὅσοι καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ταῖς ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μεταφράσεσι περιπίπτομεν εἰς δυσχερεῖας τοῦ αὐτοῦ εἶδους. Ἄλλ' αἱ δυσχερεῖαι ἡμῶν εἰσι πολλὴ μικρότεροι. Ἡ ἑλλειψὶς αὐτῇ, καὶ τοῦτο εἰρήσθω πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρενοήσεως, δὲν εἶναι ἑλλειψὶς τοῦ μεταφραστοῦ, εἶναι ἑλλειψὶς τῆς γλώσσης, τὴν ὑποῖαν δύναται ν' ἀναπληρῇ μόνον τὸ κύρος συγγραφέων οἷος ἀπειδέχεται ἡ νέα γενεά. Θέλει δὲ ἀναπληρωθῇ δι' εἰσαγωγῆς ξένων λέξεων ἢ διὰ καθιερώσεως πάλιν ὀιδωμανικῶν λέξεων δι' εὐρύσεως ἡ περιστολῆς τῆς σημασίας αὐτῶν, τοῦτο κρινάτωσαν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοὶ ὡς ὁ ἡμέτερος μεταφραστὴς, ὅστις ὁμως οὐδόλος φαίνεται ὀλιος τῆς ξηνολογίας, καθ' ὅσον δύναται τις νὰ καντεῖται ἐκ τούτου τοῦ πονήματος, ἐν ᾧ τρεῖς μόνον εὐρητὰ εἶναι λέξεις πρόγραμμα, φιλοσοφία, σθῆμα, καὶ αἱ τρεῖς ὡς ὁρᾶται ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ δύο τελευταῖαι εὐρητὰ καθιερωμέναι παρὰ τοῖς Ἀραβῶν· ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀκόμη εἶναι βέβαιοι ὁ μεταφραστὴς ὅτι ὁ Τούρκος ὁ μὴ εἶδῃς τὴν Γαλλικὴν καὶ ἀναγινώσκων τὸ عوامان عاری عن طور قیلوس (σελ. 19) ὡς ἐννοήσῃ τὴν περίδον ταύτην ὡς ὁ εἶδῃς τὴν Γαλλικὴν ὡς ἐννοήσῃ τὸ un bon philosophe sans pédanterie?

Μετὰ τὴν περὶ τὴν λέξιν ἐρευναν ἔρχεται ἡ περὶ τὰς περιόδους, ἰδὲν δηλ. τὸ σύνολον τῆς περιόδου ἐννοήσῃ καὶ μετρημένην πιστώσῃ. Καὶ πρὸς τοῦτο εἶναι δικαίον νὰ ὑπολογίσῃ τις ὅτι μετ' ἑλπίαν τῇ γ' αὐτῇ σφραγιστῇ τοῦ Γάλλου συγγραφέως ὁ μεταφραστὴς εἰδείχθη ἀνεπιληπτος· πλὴν οὐ γινώσκων τινῶν περιόδων αἵτινες ἴσως χρῆζοντο ἐντέρον φροντισδῶν.

Ἦδη τὸ μόνον ὑπολειπόμενον καὶ ἐχέτημα εἶναι ἡ μεταφραστὴς ὁ τοσούτων ἐπιτυχῶς ὑπερβαλὼν τὰς λεκτικὰς καὶ πρακτικὰς δυσχερεῖας ὧν βρῆται τὸ πρωτότυπον, ὑπῆρξεν ἐπιτυχὴς ἐπιτυχίᾳ ἐν τῇ ἐξυφάνσει τοῦ ὅλου, ἰδὲν καὶ τῶρθεσι νὰ μεταφέρῃ τὰς ἀρετὰς τοῦ βουρὸς τοῦ πρωτοτύπου εἰς τὴν μετάφρασιν οὕτως ὥστε ὁ ἀναγινώσκων νὰ συλλάβῃ ἰδὲν τινὰ

τῆς φλογερᾶς ἐκείνης καὶ λογικῆς ῥητορίας, τῆς ἐντέχνου, νευρώδους ἐνταυτῶ, φυσικῆς ὁμιλίας καὶ ἀρμονικῆς ὀρθῆς τοῦ λόγου, ἥτις χαρακτηρίζει τὰ ἔργα τοῦ Rousseau καὶ ἀνυψοῖ αὐτὸν μεταξὺ τοιοῦτων καὶ τοσοῦτων δοκίμων φιλοσόφων τῆς Γαλλίας. Εἶναι ὁμολογούμενον ὅτι ὁ Rousseau ἔρριπε πρὸς τὴν περὶ τοῦ ὁρίαν ἀλλήλ' ἡ μαγεία τοῦ λόγου αὐτοῦ καλύπτει τὰ ἁλαττώματα τοῦ κυρίου θέματος τὸσον ἐτελῶς ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ μὴ συμμεριζόμενοι τῇ ιδέᾳ αὐτοῦ ἰκόντες ἄκοντες βλέπουν ἐκείνους συναπασσόμενους ἐν τῷ ἁλῶν βέλματι τῆς θρησκευτικῆς φωνῆς του. Οὕτως ἡ Ἀκαδημία τοῦ Παριζι ἀφ' ἐνὸς μὲν διεκήρυξεν ὅτι οὐδόλεως σπάζεται ἡ ιδέα τῆς διατριβῆς αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου ὁμως ἐβράβευεν αὐτήν. Ἐγόμεν καὶ ἄλλων περὶ τούτου ἵνδειξιν ἐνι μελίσσας ἀξίως, τὴν ἐπιτεθεῖσαν ὑπεκροχὴν ἣν μετῴλην ὁ Βολταίρος. Οὗτος ὡς ἐγενετο ἕλας τὸς ὑπὸ τοῦ Rousseau ἐξενηλέσας ὁμιλίας ἀποφύγων ὁμως τὴν ἐκ τοῦ συστήματος μὲχρην, ἀνέστηνεν, ὡς παρατρεῖ ὁ Villemain, διὰ τρισελίδου διηγηματικῶν ἐν ᾧ περιστᾷ ἡ μόνον τινα μισάνθρωπον, ὅστις ἀπὸ πολλὰ καίρει τὴν γραμματικὴν, ἐξερχόμενος τῆς οὐκίας τοῦ ἀπογυμνωμένου ὑπὸ ληστῶν ἐξ ὧν οὐδεὶς οὐκείναι ν' ἀναγινώσκῃ καταφεύγει δὲ εἰς τὴν οὐκίαν λογίων τινῶν, οἵτινες ἀπὸ τῶ ἔδωκαν νὰ φάγῃ τῶ χορηγοῦσι κοινῶν καὶ μελάνων ὅπως τελειώσῃ τὴν διατριβὴν του.

Ἀναγινώσκων τις καὶ σήμερον τὴν πραγματεῖαν τοῦ Rousseau, ἐν ἣ οὗτος ἔγραψε γλώσσῃ, ἵναοὶ τὴν ζωὴν συνκίνησιν, ἣν προῦξεν ἐπὶ τῶν συγγραμμάτων ἀναγινωστῶν, τὴν προφυλακτικὴν τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, καὶ πῶς πάλιν ὁ Βολταίρος διακωμωδῶν τὸ κοινὸν αἰσθημὲν ἐν τῇ ἐπιστολῇ δι' ἣς εὐχαρίσται τὸν συγγραφεὴ διὰ τὸ ἀποσταλὲν αὐτῷ ἀντίτυπον, ἔλεγεν· ἀλλήθως ἔργεται ὁρεῖς νὰ περιπατήσῃ τις τετραποδιστὴ ὅταν σὺ ἀναγινώσκῃ. Ἡ ἀναγινώσκων λοιπὸν τῆς μεταφράσεως εἶναι τοιαύτη οἷα νὰ ἐμποίησῃ τὰ αὐτὰ αἰσθημᾶτα; Ἡ ἐπιτροπὴ φρονεῖ ὅτι, κατὰ τὸ μέτρον τῆς βοήθειας ἣν παρέχει τὸ ὄργανον ᾧ περ ἐγράφητο, καὶ κατὰ τοῦτο ὁ μεταφραστὴς ἀνεδείχθη ζῆλος τοῦ συγγραφέως.

Ἐρίθη ἀνωτέρω ὅτι ὡς πρὸς τὴν δοκίμον μεταφράσιν τῶν λέξεων ἀνακρίνεται ἐνίοτε καὶ παρ' ἡμῶν ἡ αὐτὴ δυσχερὴς οἷα καὶ ἐν τῇ τουρκικῇ· ἀλλὰ τῶν καταλλήλων λέξεων ἐπαξὺ εὐρεθίσαν, ἡ πιστὴ παρακολουθίαις τοῦ καμεινοῦ, καὶ ἐπομένως ἡ ἀπεικόνισις τῶν ἀλλήλων

διαδύχων δικυμάντων τῶν ἐκφράσεων καὶ τῶν ῥητορικῶν σχημάτων ἐπέρχεται ἀφ' ἐαυτῆς. Οὐδόλεως ὁμως συμβαίνει τὸ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ τουρκικῇ γλώσσῃ, τῆς ὅποιος οἱ τύποι τῶν ἐκφράσεων εἰσι λίαν διάφοροι τῶν νεωτέρων γλωσσῶν. Οἰκδῆποτε νὰ καὶ ἐν ὑποθετῇ ἡ ἐπιτεθείτης τοῦ μεταφραστοῦ, οὐδόλεως καλύβει τοῦτο ὥστε οἱ ἄλλοι λίαν πιστῶς καὶ ἐντέλως μεταφράσῃ, καμίν, καὶ αὕτῃ καθ' ἐαυτὴν ἀνεπλήρωτος, ν' ἀποδείξῃ λίαν ἀνέμωστος ἐν τῇ ὀρῇ τοῦ λόγου ὡς ἐκ τοῦ τόπου ὃν κατέχει. Ἀντὶ, εἰπεῖν, βραχείας γίνετο λίαν μακρά, ἀντὶ φυσικῆς καὶ ἀπερίτου, ἐπιτετεθεμένη καὶ πολυλόκος, ἀντὶ τραχείας καὶ ὑπερπληρούς, ὅτι καὶ χαμαιπαιχίαι. Καὶ οὕτως ἡ μεταφράσις κατανατᾷ νὰ μὴ ᾖαι πλὴν ἀπεικόνισμα τοῦ πρωτοτύπου.

Ἐν τῇ προσωποποιεῖ λ. γ. τοῦ Φαβρίκιου τὸ τῶν συγγραμμάτων que sont devenus ces toils κτλ. Ἰσοδυναμῇ μὲν κατὰ λέξιν λαμβανόμενον πρὸς τὸ

اوستف كيا يست و كاشانه ساول زويه كيندى

ἀλλὰ τοιαύτη φράσις εἶναι ποτε δυνατόν νὰ συνηθῇ τὸν ἀκούοντα;

Ἡ μεταφράσις αὕται ἐξηγουσὶν ἱκανῶς τὴν ἰδέαν ἣν ὡλομεν νὰ ἐκφράσωμεν. Δὲν πρόκειται περὶ τοῦ μεταφραστοῦ ὅστις ἐπράξε τ' ἀδύνατα, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὁργάνου ὅπου εἶχεν ἀνὰ χεῖρας, περὶ τῆς γλώσσας αὐτῆς. Ἡ περιφραστικὴ καὶ περιστροφικὴ ἐκείνη μέθοδος, ἣν μετεγερίσθησαν, ὡς εἴρημεν εἰπόντες, οἱ πρό ἡμῶν, εἶναι ἤδη ἀνεπαρκὴς διὰ τὰς νῦν ἀνάγκας. Δύναται βεβαίως εἰσεῖν νὰ χρησιμοῦσιν διὰ τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐπενοήθη, καὶ τοῦτο ἀξιόλογον παρδείγμα ἔχομεν λ. γ. τὴν μεταφράσιν τοῦ ἱστορικοῦ περὶ τὸν σταυροφορικὸν συγγραμματος τοῦ Michaud.—Ἐν τοῖς τοιοῦτοις εἰδοῦς ἀρηρηματικῶς συγγραμμάτων οἷον λέξεις, τὰ ῥητορικὰ σχήματα, ἡ κίνησις, ἡ ὁρμή τοῦ λόγου πῦθεναι ἐν δευτέρῃ μορῇ, καὶ ἡ ἀντικατάστασις δι' ἀντιστοίχων καὶ ἰσοδυνάμων εἶναι ἐπαρκής. Οὐχ οὕτως ὁμως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ὅταν ὁ λόγος περὶ συγγραμμάτων οἷον προκείμενον, ὅπου λέξεις, ἰδέαι καὶ φράσεις ἀποτελοῦσι σύνδεσμον ἀδιάσπαστον, καὶ ὅπου ἡ τελικὴ ἐντύπωσις κρύπεται ἐκ τῆς θερμότητος τοῦ λόγου, ἡ δὲ θερμότης πάλιν αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ τῆς ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ τοποθετήσεως τῶν λέξεων, λέξεων οὐχ ἑμμενῶν, ἀλλ' ἀλλήθως ἐκφραζομένων ἐκφραστῇ ἐκεί καὶ ὅχι ἄλλῃχοι

οὐτε ἔλαττον. Ὅταν ὁ Boileau εἴπῃ περὶ τοῦ Malherbes ὅτι d'un mot mis à sa place enseigna la valeur, δὲν εἶπε τοῦτο ὡς ἀπλοῦν γρόνημα, ἀλλ' ἐξέφραζεν τὴν ἀξίαν τῆς εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τοῦ Malherbes προσγενομένης ὑπηρεσίας. Ἡ ὀθωμανικὴ γλῶσσα ἐν τῇ νῆξ ταύτῃ φάσι ἐν ἧ εἰσέρχεται δὲν ὅσων ἰσως ἀκούη τὸν ἰδικόν της Malherbes. Ἐγὼ βεβαίως αὐτὴ καὶ ὅλος λόγος καὶ καλλιψικαν καὶ εὐρρῶδιαν καὶ ὅλας τὰς λοιπὰς ἀρετὰς τοῦ λόγου, ἃς θαυμάζομεν εἰς τὰς μέλλων τελειοποιούμενας γλώσσας. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰ εὐρωπαϊκὰ, καὶ ἐπομένως συμβαίνει ἐνίοτε νὰ μὴ ᾖν δυνατόν νὰ τὰ γνησιμοποιήσῃς μεταφράζων ἐκ τοῦ γαλλικοῦ καὶ ὅταν ἀκούῃς ὁ μεταφραστής ἦναι Σαίτ βέβη.

Ἡ γὰρ ἡμεῖς ἐμπικροῦμεν ἰδέα ὅτι ἡ ὀθωμανικὴ γλῶσσα στερεῖται λέξεων εἶναι ἐντελὺς ἐπαρμένη ἰσως μέλιστα πολλὴ οὐραία γλῶσσαι ἔχουσαν εἰς τὴν διαθέσιν των τοσοῦτο πλούσιον ὅλην τὴν τοῦτο δὲ ἐξῆγει καὶ τὴν εὐχέμεν μὲν ἡμεῖς ἀσπαστοὶ λεζικά, εἰκίνο το ὅποιο λαίπαι εἶναι ἡ κατεργασία τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων, καὶ ἡ προσέμερος αὐτῶν εἰς τὰς νεωτέρας ἰδέας καὶ τοῦτο ἐστὶ πλέον ἔργον συγγραφέων καὶ ἢν λεζικογράφων. Ἀπ' ἐναντίας ἡ ἢν λεζικογραφία ἀντὶ νὰ ζητῇ νὰ ἐπεκτείνῃ, προσέχει νὰ συστήλῃ τὴν σφαίραν τῶν προσιτῶν του μὲν λέξεων, καὶ κατὰ τοῦτο ἰσως ἀπατάται ἀπολυνθῶσα ἐν πολλοῖς τοῦ παράδειγμα ὅπου Redhouse ἔδωκεν ἐν τῷ Ἀγγλοτουρκικῷ ὅπου τοῦ λεζικοῦ. Ἡ τάσις τοῦ ζένου τοῦτου εἰδημονος τῆς τουρκικῆς εἶναι νὰ ἐξοβελίξῃ τὰ μέλιστα ἐντὶ κυριολεξίῳ, καὶ νὰ πλουτίξῃ τὸ λεζικὸν αὐτοῦ μόνον διὰ λέξεων περισσεπομένων εἰς ἀντικείμενα ὄντα, ὄργανα, οὐσίας κλ.

Ἀλλὰ τίς δὲν ἐνορῇ τὴν ἐκ τοῦτου προσγενομένην βλάβην; Εἰς τί δύναται νὰ χρησιμότης τοιούτου τὸ λεζικὸν εἰμὴ ὡς ἀπλοῦν λεξιλόγιον ἑπὶς ἀνευρεθῇ λέξις τῆς ἀνατομικῆς ἢ χημικῆς ἢ ναυτικῆς τὴν ὅποιαν οὐδεὶς θέλει μεταγεμερίσῃ ἀν δὲν ᾖναι εἰδικός, καὶ τὴν ὅποιαν πάλιν ὅταν ᾖναι εἰδικός δὲν ὅ ἀναζητῇ τῆς βεβαίως εἰς τὸ λεζικὸν τοῦ Redhouse; Ἐπὶ παραδείγματι, ἀμυρδύλλομεν ἐν ὁ Σαίτ βέβη προσπαλεῖον ἐν τῇ μεταφράσει αὐτοῦ πρὸς τοσοῦτας καὶ τοιαύτας δυσχερίαις, ἰσχυρολογίᾳ μὲν νὰ προστρέξῃ ἐστὼ καὶ ἀπαξ εἰς τοιοῦτό τι λεζικόν. Ἀλλ' ὁ Redhouse ἐκτός

τοῦ ὅτι εἶναι ξένος, δὲν εἶναι συγγραφεὺς, δὲν ἠσθάνη τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ καλῆμου. Λεζικὸν δέ, εἰον ἀπαιτῇ ἡ παρούσα κατὰστασις τῆς ὀθωμανικῆς φιλολογίας, δὲν δύναται ν' ἀπαρτίσθῃ εἰ μὴ ὑπὸ συγγραφέων, ὡς τοῦτο γίνεται ἐν Γαλλίᾳ λ. γ. καὶ ὡς καὶ παρ' ἡμῶν ἢ κατωρῶστο ἀν ἄνδρες ὡς ὁ Σαίτ βέβη ἀνελέμενον τὴν τοιαύτην γιγαντιαίαν μὲν ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἀναγκαιοτάτην εἰς τὴν ἐθνικὴν φιλολογίαν ὑπηρεσίαν. Οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες δύναται τις νὰ ᾖναι ἐκ τῶν προτέρων βίβλιας ἐπὶ ἀντὶ νὰ παρακώποισι τὰς πρὸς τὴν ἀραβικὴν καὶ περσικὴν σχέσεις τῆς ὀθωμανικῆς, βὰ ἐργάζοντο μέλλον πρὸς ἐπέκτασιν αὐτῶν, δεικνύοντες ἡμῶς ἐν ταῦτῳ καὶ τὸν τρόπον δι' οὗ τοιούτου ἀπλεστον ὀλίγον καθίσταται εὐχερηστον καὶ εὐκατέργηστον. Ἐν τούτῳ ἐγκαίται ἡ λύσις τοῦ διαισίου, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν ὑπὸ τινων ὑποβαλλομένην παρεμπλοκὴν τῶν σπουδῶν τῆς ἀραβικῆς, τῆς μεγάλῃς ταύτης καὶ γεραρῆς ἀντιπροσώπου ὅλης τῆς Σημιατικῆς φυλῆς καὶ ὁλοκλήρου πολιτισμοῦ.

Ἐννοεῖται ὅτι ταῦτα λέγοντες δὲν ἐννοοῦμεν ἀπλὴν μετάρχησιν ὅλων τῶν ἀραβικοπερσικῶν λέξεων εἰς τὸ τουρκικόν διότι τοῦτο πάλιν ὕβλεν εἶναι κυκλικόν· ἀλλὰ τὴν οἰκιοποίησιν καὶ διευθέτησιν τοῦ ἀραβικοῦ πλούτου μὲ πρόπον ὅστις ἀληθῶς νὰ πλουτίσῃ τὴν ὀθωμανικὴν φιλολογίαν, καὶ ὁ ὅποιος νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ δώσῃ εἰς τὴν φράσιν τὰ νέμα, τὴν κίνησιν, τὴν θερμότητα ἐκείνην ἧς στερεῖται σήμερον. Τὸ ἔργον εἶναι οὐχὶ μόνον λεζικοποιοτικόν ἀλλὰ καὶ ῥητορικόν.

Ἐν ἀνάγκῃ ταύτῃ συνερηθῆναι καὶ τὸ τουρκικόν φιλομόυσον κοινόν, καὶ ὁ πρότος καὶ ἄλλος, ὅστις ἐγένετο περὶ τὴν ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ β. Δαδὲτ πασσά ἐκτυπωθεῖσαν μικρὰν ὀθωμανικὴν ῥητορικὴν εἶναι ἀρκούσα ἀποδείξις τοῦτου. Ὁ Δαδὲτ, ἀν ἡ συζήτησις παρεκκλινεν ἰσως, τὴν ἐπιστὴν εἰς ὁ ἰδεῖ νὰ περιστραφῇ. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Δαδὲτ πασσά διὰ τοῦ πονημικοῦ ὅπου ἦναι εἰς νέους ἐρῶντας συζητήσεων καὶ ἐργῶν εἰς ἐκείνους οἷτας ἐπιθυμοῦσι νὰ φέρωσιν τὴν ὀθωμανικὴν φιλολογίαν εἰς τὸν βαθμὸν ὅπου ἡ ἀνίκη σήμερον. Ἡ δὲν εἶναι λυπηρὸν, ὅτις ἐπαρῶμεν ἡμῶς ἐν φιληρητῇ παρεκκλίσει, καὶ ἦναι εἰσὶ ἡναγκασμένοι, ὡς ἐξ αὐτοῦ ἐνναι προῦ τοῦ φράξιν, ὁ Σαίτ βέβη μεταφράζων τὴν προσποποίειαν τοῦ Φαβρίκιου ἡ τοῦς λένου τοῦ Σωκράτους, νὰ λέγῃ εὐθὺς ἰδοὺ περὶ τοῦ Φαβρίκιου τὸν λόγον αὐτοῦ, ἰδοὺ ὁ Σωκράτης

παύεται λέγων· "Όταν ἐν τῇ σειρᾷ τοῦ λόγου τοιαῦτα παρεμβάλλωνται προσκόμματα, ποία πλέον μένει εἰς τὸν ἀναγκαστὴν ῥητορικὴ ἀπάτη; πῶς ἐν τῷ μέσῳ τοιούτων ψυχρῶν ῥητῶν καὶ διατηρηθῇ ἡ ζῆσις τοῦ πρωτοτύπου;

καὶ σίψεις αὐται, καίπερ οὐχὶ στενὴς συνδύμενα, πρὸς τὸ ἄμεσον ἡμῶν θέμα, προκύπτειν οὐκ ἐκ τῆς ἀπλῆς ἀναγνώσεως τοῦ μεταφραστικοῦ δοκιμίου τοῦ Σαίτ βέη. Μηδ' ἀπορήσῃς, ὅτι ὅλγαί τινας σελίδες τουρκικοῦ κειμένου ἰδοῦν ἀπορῶν ἐἰς τοιαύτην μακρηγορίαν· διότι καὶ ἐν ὅλγαίς ἐκεῖναι σελίδες τοῦ πρωτοτύπου, αἵτινες ἐβ' ἐμείλυσαν τὴν φιλολογικὴν φήμην τοῦ Roussell, συνεπίνεγκαν τῶν μόνων ὑλοκλήρους ἀντιρρήσεων ἀναλύσεων, ἐπικρίσεων καὶ ἐπιδιοκιμασιῶν. Τοιούτῃ εἶναι ἡ τύχη καὶ ἡ φύσις τῶν ἀριστοτέρων ῥητῶν. Ἀπ' ἐναντίας, καίπερ τοσαῦτα εἰπόντες ὅτι ἔχομεν τὴν πεποιθὴν ὅτι ἀξίως ἐπρίκταμεν τὸ ἔργον. Εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ τοιούτου εἰλικτεῖς τῆς ῥητορικῆς γαλλικῆς φιλολογίας Σαίτ βέης δὲν εἶχεν, ὥς ἡμεῖς ἐνθυμούμεθα, ἄλλ' ἀπρηγορήμενα, εἰ μὴ δυστυχῶς πᾶν ὅλγα τινὲς λαμπρὰ δοκίμια ἐκ τοῦ Βασσιέτου φιλοπονηθέντα ὑπὸ τοῦ Μουρίφ πασσᾶ, καί, ὅπως ἀνατρεφόμεν ἐν μακρότερον, τὴν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Ἀλ. Κωνσταντινίδου ἄλλοτε γενομέ-

νην ἐπιτυχὴν μετάφρασιν διαλόγου τινὸς τοῦ Λουκιανού. Ἄλλ' ἡ ἐπιχείρησις τοῦ Σαίτ βέη καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐκτάσεως καὶ ὡς ἐκ τοῦ ἀπλοῦ ἐν ταύτῃ δι' στρυμνοῦ, ὑψηλοῦ καὶ ῥητορικοῦ ὅρους τοῦ πρωτοτύπου ἀπέβαινεν ἐντὶ δυσχερεστέρᾳ πᾶσιν τῶν προγενεστέρων. Ἐπομένως οὔτε ἄξιον οὔτε δίκαιον ἐνομίσσαμεν καὶ μὴ ἀνταποκριθῶμεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀδυναμίας ἡμῶν πρὸς τὰς ἐπιτυχεῖς προσπάθειας τοιούτου ἰλλογίμου ἀνδρὸς ἀκριβοῦντες εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, καὶ ἔσον τοῦτο εἶναι σήμερον ἐρικτόν, τὴν συντονιστὴν προσοχὴν. Καὶ καὶ μὲν διὰ λόγους εὐνοήτους ὁ Σύλλογος δὲν δύναται νὰ συμμετάσχη ἡμεῖς τῆς φιλολογικῆς κινήσεως ἥτις παρατηρεῖται μεταξὺ τῶν Τούρκων συναδελφῶν ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, καθήκον εἶχομεν καὶ ὑπεδείκνυμεν τοιούχιστον ὅτι αἱ προσπάθειαι αὐτῶν κινῶσι καὶ παρ' ἡμῶν τὸ μέγιστον ἐνδιαφέρον καὶ ὅτι ἔργον καὶ διδάγμα οἶον τὸ τοῦ Σαίτ βέη προκάλυπτον καὶ παρ' ἡμῶν ζωηρότατα αἰσθημὰ ἐκτιμήσεως καὶ συμπαιθείας.

Ἡ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ

ΑΔ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.

Ι. ΚΑΡΟΛΙΑΝΕ.

ΑΒΡ. ΜΑΛΙΑΚΑΣ, εἰσηγητής.

ΖΩΓΡΑΦΕΙΟΣ ΑΓΩΝ

ΠΕΡΙ

ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΖΩΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ ΧΟΛᾷ (τῆς 30 Μαΐου 1882) συνεδριάσει,

ΕΠΕΤΕΙΡ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΕΩΡΤΗ,

ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς

Κυρίου Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΚΕΡΑΜΕΩΣ.

Εἰς τὴν ἐπέτειον τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἑορτὴν, καθ' ἣν τὸ φιλόμουσον δημόσιον λαμβάνει γινώσκειν τὴν ἐν τῷ διαστήματι τοῦ συλλογικοῦ τοῦ παρρηγιάντων, εἰσεται ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ νὰ παρέχῃ δι' ἐνὸς τῶν ἱταίων αὐτῶν, ἔβησιν περὶ τοῦ ποιοῦ καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀποτελειομένων τῷ Συλλόγῳ χειρογράφων εἰς τὸ περὶ συλλογῆς τῶν ζώτων μνημείων ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ζωγράφειον διακείμενον. Καὶ ἐπὶ διακειάται μὲν τὸ εὐχαιστον τοῦ τοῦ ἔργου ἐξεπλήρυσαν διάφοροι τῶν ἡμετέρων συναδελφῶν, οἱ μὲν πολλὰς, οἱ δὲ καὶ ἀπαξ· ἀλλ' ἐρίτος ὁ ἐπὶ τῆς κρίσεως κλῆρος ἔπειτα δυστυχῶς ἐπ' ἐμὲ ἔβησεν ἐν τοῖς πλείστοις καὶ μακρὰν τῶν πραγμαμάτων τοῦ Συλλόγου μέχρι πρὸ μηνῶν τιμὴν διατελούσας· καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἠδίστακα εἰ ὥραιοι συμμετασχέιν τῆς τιμῆς ταύτης, προσηκούσης ἀνωτέροις καὶ σοφοῖς καὶ μέλιστα ἀνδράσιν, ἀλλὰ σκευθὲς ὅτι ὡς μέλος τῆς φιλολογικῆς Ἐπιτροπῆς εἶμι κάγω νὰ συμβάλω ἐν τῶν ἐνόντων εἰς τὸ πολυμοχλὸν τῶν σεβαστῶν συναδελφῶν μου ἔργον, ὑπὲρ τοῦ προβλήματος εἰς τὴν συμβουλὴν τοῦ ἡμετέρου Πριόδρου, καὶ ἡδὴ ὑπαρρόντως παρήρημαι ἐνώπιον ὧν, ἐρίτοιμοι κύριοι, ὅπως καθυποβάλλω τὴν ἐκθεσὶν τῆς παρουσίας περιουσίᾳ τοῦ ζωγραφείου διαγωνίσματος.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἀρξάμην τῆς ἀναγνώσεως ταύτης ἐπιτηρητή μου ὅπως εἴπω τινὰ προηγουμένην περὶ τοῦ σκοπίμου τοῦ προκειμένου

διαγωνίσματος, ὑπὲρ οὗ τοσούτον φροντίζει ὁ Σύλλογος καὶ οἱ φιλοτίμως συμμετέχοντες αὐτοῦ διὰ τῶν πολυτίμων αὐτῶν ἐργασιῶν.

Τεσσαράκοντα περίπου ἔτη παρήλθον ἡδὴ ἀπ' οὗτο ὁ αἰδόμενος Ἀναστάσιος Λευκίου ὁ Οἰκονόμου ἀντεπεξεργάμενος κατὰ τῶν μισελληνικῶν θεωριῶν τοῦ Fallmeyer, ἀρνούμενου τότε πᾶν διασπῶν ἴχνος τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, καὶ ἀναλύων τὰς ἀρίστους τοῦ γεγραμένου τούτου σκέψεις κατεδείκνυεν τῷ λογίῳ κύματι τὴν πραγματικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἰστορίαν, οὐ μόνον ἐκ τῆς ἱστορίας τὰς μαρτυρίας αὐτοῦ ἀρνούμενος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν δημῶν ἀσκήτων, καὶ ἐκ τῶν ἡθῶν καὶ ἔθιμων, καὶ ἐκ παντὸς ἐν γένει πραγμάτων ἀναγομένου εἰς τὰ ζῶντα μνημεῖα τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὸ πρᾶγμα τοῦ ἀνδρός ἐκείνου ἐμνήθησαν τότε καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ἡμετέρων, οἵτινες διὰ τὰ συγγραμμάτων αὐτῶν κατασυντήσαντες τὰς βάσεις τῶν θεωριῶν τοῦ Fallmeyer ἀπέβησαν εἰς τοὺς λογίους τῶν πεπολιτισμένων ἔθνων, ὅτι, ἐν τοῖς ὥσι μνημείοις τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐγκρύπτεται θεοκύριος ἀνεκρήνιστος δι' οὐ μέλιστα προλήψεις παλαιὰ βαθεύσαντες ἀνέκωμιν ἐν τῇ πλείστη Εὐρώπῃ ἐναργεστάτα ἀναρροῦντο. Τίς ἄγνοε ὅτι ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ γενναίως πανταχῶθεν καταπολεμηθέντος Fallmeyer οὐδεὶς πλέον τῶν ἀλλοφρόνων ἐπὶ τοῖς μισοῖς ἔγχευε νέαν κατὰ τῆς ἡμετέρας ἰστορίας κραυγὴν; Τίς ἀπὸ πολλῶν ἡδὴ ἐτῶν

ήκουσεν ότι ἐξέλιπε τὸ γνήσιον ἑλληνικὸν αἷμα ἢ ὅτι μόνον συμφύραμα παντοίων ἐθνότητων καὶ φυλῶν ἀποτελεῖ τὸ νῦν ἑλληνικὸν ἔθνος; Πᾶσαι αἱ τοιαῦται καὶ παραπλήσια θεωρεῖται τοῦ Fallmerayer καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ καταπολεμηθεῖσαι καὶ συζητηθεῖσαι ἐν τῇ ἑλ-
ληνίδι καὶ ἐν Γαλλίᾳ, καὶ μάλιστα ἐν αὐτῇ τῇ Γερμανίᾳ, ἀπεδείχθησαν ἥδη ψευδεῖς, μόνον διὰ τὸ πρᾶγμα διὰ τῆς περιουσιω-
γῆς καὶ τοῦ σώους τῶν ζώντων τῆς ἡμετέρας γλώσσης μνημείων ἐπιτεύχθη ἡ λαμπρὰ αὕτη νίκη τῆς συγγένου ἡμῶν γενεᾶς. Πρώτη ἡ περιώνυμος Παρθένος ἠνέκα τὰς ἐαυτῆς στή-
λας πρὸς συστηματικὴν ἀνατίθεισιν τῶν μνη-
μείων τῆς δημόσιας ἡμῶν γλώσσης ἀποτα-
μιεύσασα ἐν διαστήματι ὑπερκομίας ἀπυ-
ρρον γλωσσικὴν ὕλην χρησιμοποίησαν ἐπ' ἀγαθῇ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἰδίᾳ πρὸς ἀποδει-
ξιν τῆς σχέσεως τοῦ νεωτέρου Ἑλλήνων πρὸς τὸν ἀρχαῖον. Τὸ παράδειγμα τῆς Παρθένου ἐμμήθησαν τότε καὶ πλείοτα ἑτέρα περιοδικὰ τῆς ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας μέχρι οὗ ὁ ἡμέ-
τερος Σύλλογος, εὐθὺς μετὰ τὴν καθίδρυσιν αὐτοῦ, ἐπιβῆκαν νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ταῖς ἀλ-
λὰς αὐτοῦ ἐργασίας καὶ ὡς κέντρον τῆς πε-
ρισυλλεγομένης γλωσσικῆς ὕλης, καὶ τῶν ἐθι-
μῶν, καὶ τῶν παραδόσεων κτλ., συνέστησε διάφορα τοπογραφικὰ διαγνώσματα, (οἷον τὸ Ζωγραφεῖον Ἑπειρωτικόν, τὸ τοῦ Σπρωποτα-
μικοῦ Θεσσαλικόν, καὶ τὸ Συμβουλίδιον Τρα-
πεζουντακινόν), εἰκομίσαντα αὐτῷ πλουσιω-
τάτας συλλογὰς. Ἡ ἐθνικὴ καὶ φιλολογικὴ
ἀμα ἐνασχολήσας αὐτῇ διετέλεσεν ἔχουσα ἀεί-
ποτε παρ' ἡμῖν ζηλωτὰς μεμινώντας φιλο-
σόφους περὶ τῆς συλλογῆς λέξων, αἰνιγμα-
των, παροιμιῶν καὶ τῶν τοιούτων, ἅχρι οὗ
συνεστήθησαν ἐν Ἀθήναις ὅτε φιλολογικὸς
σύλλογος Παρθένος, ὅστις καθιέρωσε καὶ
ἰδίον περιοδικὸν τὰ Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα,
περιελθὼν ἄχρι τοῦ νῦν πλείστην ὕλην καὶ τὸ
Ῥοδοκανέκειον διαγνώσμα δι' οὗ προβλεπτο
ἀνὰ συλλεγῶσιν ὅσων πλείστον ἑλληνικῶν
τόπων τὰ ἑλληνικὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα καὶ συνή-
θειαι καὶ νὰ παραληθῶσι πρὸς τὰ ἐν τοῖς
σωφρόνεῖσι συγγραφεῖσι μνημονεύμενα, ὅπως
γνωστὴ ἡ τούτων ταυτότης καὶ διαφορὰ.
Γνωστὸν δὲ ὅτι ἐν τῷ διαγνώσματι τούτῳ
ἐβεβαίωθη ἡ ἀξιοποῦδαστος τοῦ κυρίου Νικο-
λάου Πολίτου Μελέτη ἐπὶ τοῦ βίου τῶν νεω-
τέρων Ἑλλήνων.

Δὲν σκοποῦμεν ἐνταῦθα νὰ ἀπαριθμήσωμεν
πάσας τὰς ὁμοιοεῖς ἐργασίας, αἵτινες ἐγένοντο

παρ' ἡμῖν μέχρι τῆς σήμερον· τοῦτο δὲ μόνον
παρατηροῦμεν ὅτι ἡ περὶ τῆς συλλογῆς τῶν
ζώντων μνημείων πανταχόθεν ἐκδηλωθεῖσα αὐ-
τῇ μέρμα περιεβύθητο ἄχρι τινὸς χαρκτηρί-
α καὶ ἑθνικῆς φιλοτιμίας· διὸτι προέκειτο
νὰ ἀποδευθῇ ἡ διὰ πραγμάτων καὶ μαρτυ-
ριῶν ζωὴν καταγωγὴ τῆς νείας ἑλληνικῆς γε-
νεᾶς. Τοῦτο πρὸ πολλοῦ ἐπιτεύχθη ἥδη καὶ
οἱ ἐν Εὐρώπῃ σοφοὶ κατέγνωσαν τὸ ἰσχυρὸν
καὶ δὴ ἐκ βοτῶν παντολαυστικόν, ὡς ἀπεδεί-
χθη βραδύτερον, προελθὼν σύστημα θεωριῶν
τοῦ Fallmerayer, ὅστις ἐνεκα τῆς εὐχλωτῆτος
δικανικῆς αὐτοῦ δεινότητος ἐπὶ εἰκοσιετίαν
ὅλην συνεκίκα καὶ συνετέχευεν ἅπαντα τὸν
κόσμον, διαδίδων ὅτι ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων γένος
ἐξέλιπον ἐν Εὐρώπῃ καὶ ὅτι, αὐτοῖς βράνις ἑλ-
ληνικοῦ αἵματος ἔδει εἰς τὰς φλέβας τῶν νῦν
Ἑλλήνων. Ὁ κίνδυνος οὗτος παρήλθεν ἥδη
καὶ νῦν φάσις ἐπῆλθε τῇ ἐργασίᾳ τῆς περισυλ-
λέξεως τῶν ζώντων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἡμετέρου
λαοῦ μνημείων, ἰδρύσασα τὴν δευτέραν, οὕτως
αἰετὶν, περίοδον αὐτῆς, καθ' ἣν τὸν πατριωτι-
κὸν καὶ παταγῶδον περὶ τῆς καταγωγῆς ἡμῶν
λαοῦ κτήρα διεδέχτο ὁ ὄντως ἐπιστημονικός.
Οἱ λόγοι κατείδον μετὰ θαυμαστοῦ ὅτι ἡ
γνωστοποιηθεῖσα ὕλη ἐνέκυρτον ἀνεξάντλητον
πηγὴν γνώσεως χρησίμων κυριώτατα τῇ συγ-
κριτικῇ μὲν φιλοσοφίᾳ καὶ μυθολογίᾳ καθόλου,
ἰδίᾳ δὲ τῇ ιστορίᾳ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τῇ
ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ ἑλληνικῇ ιστορίᾳ.
Ἐν τοῖς ἅμασι τοῖς ἡστίοις, ταῖς παροι-
μιαῖς, τοῖς παροιμυλοῖς, τοῖς αἰνιγματοῖς, ταῖς
εὐχαῖς, ὅροις καὶ κατάραις, καὶ ἐν τοῖς ἰδιω-
τικοῖς τοῦ ἡμετέρου λαοῦ, ἀνεύρην, ἔπαναλαμ-
βάνομεν, νέος ὄριζων γνώσεων, καὶ ὅλος ὕλη
πρὸς χρησιμοποίησιν ἐν ταῖς μελέταις τῆς κα-
θόλου ἀρχαιότητος· ἐτέθησαν δηλονότι αἱ βί-
σεις τριῶν ἐπὶ υποδιακριτικῶν τῆς ἑλληνικῆς φι-
λολογίας, ἡ μὲν, τῆς συγκριτικῆς μυθολογίας
τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ἡ
δε, τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας ἐν σχέσει
πρὸς τὰς ἀλλὰς γλώσσας καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὴν
ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, ὡς ἀπ' ἀρχῆς τὸ πρὸ τοῦ
αἰῶνος ἔπραττεν ὁ ἡμέτερος Κοραΐς, ἡ δὲ τῆς
μῆσης καὶ νεωτέρας ἡμῶν ιστορίας ὡς βοήθημα
τῶν ἀνεκδύτων ιστορικῶν ἐγγράφων καὶ λοι-
πῶν χειρογράφων κειμένων. Τοῦτο λοιπὸν εἶ-
ναι τὸ διάγραμμα περὶ ὃ βραβείαται σήμερον τὸ
σοφισμὸν, τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὸ ἐπωφελεῖ τῆς
περιουσιωγῆς τῶν μνημείων τῆς δημόσιας
γλώσσης, ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν καὶ ἱρωτικῶν κα-
λουμένων ἡμετέρων ἄχρι τῆς μικροτάτης

МЕЧНИКОВА

ιδιόζουτος φράσεως τοῦ χωρικοῦ καὶ τοῦ ποιμένου.

Ὁ ἡμέτερος Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος τὴν τοιαύτην ἐν τοῖς θέμασι τοῦτοις σκοπιμότητι καθορῶν, πρῶτος ἐπευσεν ὅπως διαχωρῇ ἐνὶ στάδιον ἱερυνῶν, προτείνας τῷ 1870 ἔτι διὰ τοῦ κυρίου Ἡροκλείου Βασιλάου πρόγραμμα διαγωνισμοῦ σκοποῦντος τὴν συλλογὴν τῶν ζώωντων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μνημείων¹. Ἡ ἐργασία ἦν ἐπιπόνητος ἀλλ' ἡ ἀναδεχθεῖσα τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς ἐπιτροπὴ ἀπὸ ἡδυνάτο προῖται μόνη χρημάτων στερομένη· μικρὰ ἢ οὐδὲν, ἀνεῖ τῆς συμπαρέξεως Μακρήνα τινὲς ἡ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ². καὶ ὅμως μετὰ ἐν καὶ ἡμῖς ἔτος ἐπαναληφθέντος τοῦ θέματος ὑποβάλλει αἰφνης ἡ φιλολογικὴ ἐπιτροπὴ τῷ Συλλόγῳ τὴν πρότασιν ἀποστολῆς ἐπιστολῶν πρὸς τοὺς διδασκάλους τῶν ἐπιστημῶν καὶ τοὺς λοιποὺς λογίους, διακηρυκτοῦσας, ὅτι, κατ' ἔτος μέλλει ἀπονέμειν ἀμοιβὰς εἰς τοὺς ἀσκημένους ἐν ταῖς ἐπαρχίαις εἰς συλλογὰς τῶν ζώωντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ πού χρήματα; ἐρωτᾷ ἀμέσως ὁ Σύλλογος. Ὁ δὲ πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς ἀποτῶν ἀγγέλλει αὐτῷ ὅτι ὁ φιλογενέστατος κ. Χρηστάκης Ζωγράφος ἀνεδέχθη ἀμέσως χορηγεῖν κατ' ἔτος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τοῦτο τῷ σκοπῷ 100 ἀρχαῖα ῥωμαϊκά³. Ἐκτοσε ὄντως συνετέχθη, ἀπὸ ἑστέρον πρόγραμμα τοῦ διαγωνισμοῦ, ὅπερ καὶ ἐπικυρωθὲν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου⁴, ἀπεστάλη εἰς τὰς ἐπαρχίας κηρύττον, ὅτι καλοῖται πλείω ἢ αὐτὴν τήκοντα παρῆλθον ἔτη ἀπ' οὗτο ὁ ἀειδύμος Καραῆς πρῶτος ὤφισε γωνίαν ὑπὲρ τῆς συλλογῆς τῶν ζώωντων μνημείων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ἀποδεικνύων τὰς ἐξ αὐτοῦ πολλὰς καὶ μεγάλας ωφελείας διὰ τῆς παρκαλλήσεως πρὸς τὰ ἀρχαία, καίτοι ἐκτοσε πολλοὶ ταῖς σοφαῖς τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς συμβουλαῖς ἐπόμενοι εἰς συλλογὴν τῆς ὕλης ἐπέδυσσαν, ὅλην ὅμως μέχρι τοῦδε ἡθροίσθη, ἡ δὲ πλείστη πολὺτιμος οὐχ ἦπτον τῶν πολυβουλήτων ἀργυροφόρων σκυριῶν καὶ ἐκβολῶν καίτοι κατακεχωσμένη καὶ ἀνεκμεταλλεῦτος· διότι πρὸς ἀμοιβὴν τῶν κό-

πων καὶ ἀποζημιώσιν τῶν ἐνδεχομένων παπανῶν οὐδεμία ἐχορηγήθη χρηματικὴ βοήθεια εἰς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις δυνάμενους μετ' ἐπιτυχίας ἀσχολεῖσθαι πρὸς συλλογὴν τῶν ζώωντων μνημείων, οἳ εἰσι μέλιστα οἱ διδασκαλοὶ τῶν δημοτικῶν καὶ ἑλληνικῶν σχολείων. Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος πρὸς εὐκολοτέραν τῆς γλωσσικῆς ὕλης συλλογὴν ἐπιθυμῶν νὰ συμπεριλάβῃ συνεργούς καὶ συμπαράτορας τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διαμένοντας καὶ δυνάμενους εἰς τοιαύτας ἐργασίας ἀσχολεῖσθαι, ἐπιτυχῶν δὲ καὶ γενναίως χρηματικῆς ἐπιχορηγήσεως παρὰ τοῦ φιλογενεστάτου καὶ τῶν καλῶν ἑληνοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου, ἀγγέλλει ὅτι κατ' ἔτος ἀπονέμειν θέσονται κατὰ τὴν ἐπαίαν τοῦ Συλλόγου ἐρωτῇ χρηματικὰ ἀμοιβὰ διὰ, ὡς ἐκῆστον ἐκ διὰ ὀθωμανικῶν λαῶν, εἰς συλλογὰς πρὸς αὐτὴν ἀποσταλλομένας τῶν ζώωντων μνημείων τῶν διατηρουμένων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Συνεπείθ τῆς προκηρυξέως ταύτης τοῦ Συλλόγου πολλοὶ πρέματι τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἔσπευσαν ν' ἀποδυσθῶσιν εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐργαζόμενοι κατὰ τὰς ὑποδηθείσας ὁδηγίας· καὶ οἱ μὲν γλωσσικὴν ὕλην ἀποληλαμύροντες συνέβαλλον εἰς τὸν θησαυρὸν τῆς δημόσιας ἡμῶν γλώσσας· οἱ δὲ θέματα, διςτιγὰ, αἰνίγματα κτλ. ἀποταμιεύοντες κατεδίδκονον τὴν σχέσιν τοῦ πνεύματος τοῦ νεωτέρου Ἑλλήνου πρὸς τοῦ παλαιού· οἱ δὲ τὰ παραμυθία καὶ τὰς δημώδεις παραδόσεις μεταγράφοντες, ὡς διηγείται καὶ σκίπεται ὁ λαὸς, ἐγένοντο παραίτιοι ὅπως τὸ μὲν καταδειχθῇ ἡ συγγένεια τῶν σημερινῶν κώων πρὸς τοὺς τῶν ἀρχαίων, τὸ δὲ ἡ ἐνέκρεσις τῶν ζένων ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ. Πῶστα δὲ ταῦτα ἀποσταλλόμενα ἐτησίως τῷ Συλλόγῳ καὶ υποβαλλόμενα τῇ μελέτῃ τῆς φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς ἐψηάζοντο, ἐκρίνοντο καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος ἡ ἀντημελίσοντο ἀπονέμειν ἐν ἐκείτῳ συλλογῇ τῆς προσηκούσης ἀξίας· καὶ ὁ πρῶτος ἐπὶ δεκαετίαν ὕλην ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἤρριπεν ὑπερνεπτήκοντα συλλογὰς, ὡς τινὰς μὲν ἐξέδωκεν ἐν τῷ ὁμωνύμῳ αὐτοῦ περιοδικῷ, ἂν δὲ πλείστα κατακείνεται ἐν ταῖς ἀρχείοις ἀπομνημονεύματι ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς, καὶ ἐτοιμαί πρὸς δημοσίευσιν. Καὶ ὄντως, κύριοι, ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ταύταις ἐγκρύπτονται ἀνεκτίμητα ὡς καὶ κειμήλια, ἀτινα, χρησιμοποιηθέντα προσηκόντως, θέλουσι σχηματισθῇ οὐ μόνον τὸ τελειότερον λεξικὸν τῆς τε κοινῆς ἡμῶν γλώσσας καὶ τῶν ποικίλων διαλέκτων τοῦ ἑλληνικοῦ

1) Ὁρα Ἑλλ. Φιλ. Σὺλλ. τόμ. Ε', σελ. 144.

2) Ἴδε Η. Βασιλάου, Ἐκθεσιν τῶν ἔργων τοῦ ἐν Κωνσταντίνῃ Ἑλλήν. Φιλολ. Συλλόγου, ἐν τοῖς Ἑπρακτικοῖς τοῦ Συνεδρίου τῶν Ἑλλήν. Συλλόγων, σελ. 130.

3) Ἑλλ. Φιλ. Σὺλλ. τόμ. ΣΤ' σελ. 209.

4) Διεύθ. τόμ. Ζ' σελ. 235 καὶ 283.

λαοῦ, ἀλλὰ καὶ γενικὴν εἰκόνα θέλουσι παρᾶ-
σχει τοῦ βίου καὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ ἡμετέ-
ρου ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέ-
χρι τῆς σήμερον οὐχ ἥττον διὰ κατὰ πολὺ
θέλουσι συμβάλλει καὶ εἰς τὰς συγκριτικὰς με-
λέτας τῆς φιλολογίας, καὶ ἰδίως εἰς τὴν γλωσ-
σολογίαν καὶ τὴν συγκριτικὴν μυθολογίαν τῶν
ἐσπερίων ἔθνων.

Ἀπὸ τῆς Ἡπείρου, τῆς Θεσσαλίας, τῆς
Θράκης, τοῦ Πόντου, τῆς Βιθυνίας, τῆς με-
σημβρινῆς Ἑλλάδος, τῆς Κασίας, ἐπὶ δὲ τῆς Σύ-
μης, τῆς Λευκάδος καὶ ἀπὸ τινων ἄλλων μερῶν
ἀποστάλλουσιν ἡμῖν πάλαι τοῦδε πολλὰι συλλο-
γαί· καὶ ἡ ὕλη τῶν μὲν τῶν μερῶν τούτων
φαίνεται ἤδη σχεδὸν ἐκτελεσθεῖσα, ὥς ἡ τῆς
Λευκάδος καὶ τῆς Σύμης, τῶν δὲ ἄλλων πάν-
τῃσιν ἔχουσιν· καὶ ὅμως μὴ ῥαβδῶσαι, κύριοι,
ὅτι διὰ τῆς μέχρις σήμερον ἐπιχειρηθείσης ὅλης
συλλέξεως ὅλης συνεπληρώθη τὰ ἔργον, εἰς
ὃ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος προέβη διὰ τοῦ ζω-
γράφεως διαγωνισματος. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς
κατοικεὶ εὐρίαν ἐκτασιν τῶν κατὰ τὴν Με-
σόγειον θέλασσαν χωρῶν· ἐλλείπουσιν ἡμῖν
εἰσαίτι συλλογαὶ ἐκ τῶν νήσων καὶ δὴ τῶν
ἀξιολογωτέων ὑπὸ τὴν γλωσσικὴν ἑποψίαν,
οἷον ἐκ τῆς Κύπρου, τῆς Ρόδου, Πάκμου, Ἰκα-
ρίας, Κῆ, Νισύρου, Καρπάθου, Κάσου, Σάμου,
Λισίου, Χίου, Τενέδου, Θάσου, Σαμοθράκης
καὶ τῆς Κρήτης. Ἐκ πασῶν τῶν νήσων τού-
των οὐδέμια εἰσέτι περὶ ἡμῶν ἡμῶν συλλογὴ·
καὶ ὑπάρχουσιν μὲν τινες ἤδη γνωσταὶ εἴτε ἐν
συλλαβαῖς, εἴτε ἐν περιοδικοῖς συγγράμμασιν,
ἀλλὰ καὶ αὗται εὐτελέσταται εἰσι· τινῶν
μέγιστα νήσων οὐδὲ κἄν γνώσιν ἔχομεν περὶ
τῶν ἰδιωτισμῶν τῶν ἐν αὐταῖς κατοίκων.
Ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ περιηγηθῶ πρὸ τίνος
χρόνου ἅπαντα ἀνεξερέτως τὰ ἐν Χίῳ χωρία,
τὸ πλεῖστον τῆς νήσου Ρόδου καὶ τινὰς μικρο-
τέρας τῶν Σποράδων νήσων, ἐν αἷς μετὰ θαυ-
μασμοῦ καὶ σχεδὸν ἀνεπίστατος παρατήρησα ὅτι
οἱ κάτοικοι ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς καὶ ταῖς παρα-
δόσεσι αὐτῶν διακρίνουσιν ἀνέναντον θαυμαρὸν
τῆς δημώδους φιλολογίας, καὶ τοσοῦτον μέ-
λιστα ἀπειρον ὥστε ἀναμαρτήτως δυνάμεθα
εἰπεῖν ὅτι μῦθον μόνον ἀποτελοῦσιν αἱ μέχρις
σήμερον γνωστοποιηθεῖσαι συλλογαί. Διὰ τὴν
ἀρχὴν οἱ ἐν τοῖς μέρει τοῦτοῦ διδάσκαλοι καὶ
λαοὶ λόγιον ἡμέλησαν ν' ἀποδυθῶσιν εἰς
τὸν ἀγῶνα, ἐν ἑπαγγέλλεται τὸ ζωγράψαι
διαγώνημα, ἀγῶνα οὐ μόνον εὐχρεστον καὶ
εὐγενῆ ἀλλὰ καὶ ἐμφυλῆ καὶ ἐπωφελῆ τοῖς
ἀγωνιζομένοις;

Ἡ ἑλληνικὴ αὕτη δὲν ὀρίσεται μόνον διὰ
τὰς σποράδας νήσους· αἱ πλείονες τῶν Κυκλά-
δων καὶ τῶν Ἑπτανήσων ἀνεξερέντοι ἐπὶ
εἰσὶν ὑπὸ τὴν γλωσσικὴν ἑποψίαν. Ἐν δὲ σπρί-
ψωμεν ἤδη τὰ βλέμματα ἡμῶν ἐπὶ τῆς ἑλλη-
νικῆς χερσονήσου, θέλομεν παρατηρῆσαι ὅτι
καὶ ἐκείθεν μὲν καὶ σχετικῶς ἐκονοποιήθησαν
συλλογαί· τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου, ἡ
Στερεῆ Ἑλλὰς, ἡ Θεσσαλία, αὕτη ἡ Μακεδο-
νία καὶ τὸ πλεῖστον τῆς Θράκης ὑπολείπουσιν
ἐπὶ εἰς τὸ σπουδαῖον ἔργον, οὗ τὴν ἐκτέλεσιν
ἐπιδικῶμεν τὸ ἡμῶνμεν διαγώνημα τοῦ φιλο-
πράττοδος ἀγνωσθέντος. Στρέψατε ἤδη, κύριοι,
τὰ βλέμματα ἡμῶν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος νήσους· Ἀσίας
καὶ τῶν περικειμένων χωρῶν. Ὁ ἀρχανὸς τῆς
χωρῶς, ἐν κατωκοῦσιν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Α.
Μ. τοῦ Σουλτάνου, τοῦ φιλολάου ἡμῶν ἀνα-
κτορ, διακρίσει μωρικῶς περὶ τοῦ ὁμογενείου,
εἰναι διερχομένης εἰς ποικίλας φυσικὰς περι-
φερείας, ὧν ἐκάστη ἀντιπροσωπεύει διάφο-
ρον γλωσσικὸν ἰδιῶμα καὶ παραδόσεις διὰ πε-
ριέχουσας, συμβαλλούσας εἰς τὸν ἡμέτερον ἀγῶ-
να. Ἐκτός τῶν μερῶν τοῦ Πόντου, ἅτινα πρὶν
νῆσαν ἰκανῶς, ἐκτός ἐλαχίστου μέρους τῆς
Βιθυνίας καὶ τῆς νοτίου ἀκτῆς τῆς Κασίας,
οὐδέμια τῶν ἐπιλοιπῶν ἑπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος
νός Ἀσίας ἀπέστειλαν ἡμῖν ἔχει σήμερον τὰς
δεύσας εἰς τὸ ζωγράψαιον διαγώνημα ἐκτέ-
σαι. Ἐκ τοῦ νοτιοῦ ἐν Ἀιδινίῳ, ἐν ᾧ ποικίλοι
ἰδιωτισμοὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ὑπάρχουσιν
(οἷον ἐν Σμύρνῃ καὶ ταῖς περιχώραις, ἐν ταῖς
δυσὶ Φωκαίαις, ἐν Μαγνησίᾳ καὶ τοῖς περὶ, ἐν
τῷ πεδίῳ τοῦ Νυμφαίου, ἐν τῇ ἐρυθραϊκῇ χερ-
σονήσῳ, ἐπὶ τῶν ἀκτῶν καὶ ἐν τῇ μεσογείῳ
τῆς Κασίας, ἐν τῷ Καϊστωρίῳ πεδίῳ, ἐν τῷ τοῦ
Μακινδρόου καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις μέρει τοῖς πέραν
τῶν σημείων ἐνθα λήγουσιν αἱ ἐν Σμύρνῃσι δι-
ηδροδρομικαὶ γραμμαί), οὐδέμια ἀπολύτως γι-
νώσκεται γλωσσικατικὴ πραγματεία. Προχω-
ροῦντες δὲ εἰς τὰ ἐνδοτέρα τῆς ἀσιατικῆς χερ-
σονήσου ποικίλους ἐπίσης ἰδιωτισμοὺς θέλετε
ἀπαντᾶσαι εἰς ἀποκέντρα καὶ ὁρᾶν τινα μέρη,
ἐν οἷς διεσώθη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀπειλου-
μένη ἤδη νὰ ἐκλείπῃ διὰ παντός ἐνεκα τῆς με-
τὰ τοῦ τουρκομανικοῦ στοιχείου ἐπιμύχιας·
ταῦτα δὲ λέγοντες ἐννοούμεν τὸ Γαλλίον τῆς
Μακονίας, μέρη τινὰ τῆς Φρυγίας καὶ τὰ ἐν
Καπαδοκίᾳ, Κιλικίᾳ καὶ Παμφυλίᾳ ὁρεινὰ
χριστιανικὰ χωρία, ὧν οἱ κάτοικοι ὁμιλοῦσιν
ὅλους ἰδιαζόντως· ὅτι διὰ τῶν ἐκ τῶν
μερῶν τούτων κινδυνεύει ν' ἀπολωθῇ διὰ παν-
τός ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ, ἀρκεῖ ἴσως νὰ ἀνερπώ-

μεν ὅμιν μόνον τὴν οὐ μακρὰν τῶν Κούλων κομίστοιν Paulle, ἐν ἡ ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῆς νωστίας γενεᾶς ἐξέλιπεν ὀλοτελῶς ἡ πᾶσις γλῶσσα. Ὅτε δὲ πρὸ δύο περίπου ἑτῶν ἡ περικείμενη τὴν μεσογειον ταύτην κομίστοιν, ἦν ἐγγίψατο ἐξ ἀκοῆς ὡς ἐλληνίζουσαν τῇ φωνῇ, μάτῃ περιμένον νὰ ἀποκασθῇ ὁμιλίαν τινὰ ἐν τῇ πατρίᾳ γλῶσσῃ· μόνον δὲ εὐφριμῶι τινες γράζαι, ὀλίγων ἡμερῶν βίον μετροῦσαι ἐτι, διασώζουσι νῦν τὴν πλησίον τῆς κομιστοῦλας ταύτης δι᾿ ἑλκτον, ἥτις, ἐν δὲν ἐπιθῇ φροντίς ὅπως ἀναπτυχθῇ διὰ τοῦ σχολείου ἡ τοῦ λέκτιον, ὅπερ καὶ κυριώτερον ἦλιν, περισυλλεχθῇ ὑπὸ τινος τῶν ἐν Κούλοις πεπαιδευμένων ἡ διασωζομένη ἐτι καὶ συνιστώσα αὐτὴν ὤλη, πρὸς καὶ ἰσως μετὰ μίαν πενταετηρίδα ὅπως ἐξαποβλήσεται. Διὰ τί λοιπὸν ἐκ πασῶν τῶν ὑπομένων τούτων τούτων χωρὶν ἐλλείπουσι ἄχρι τοῦ νῦν πλὴρ φορέαι ἀναγίμνασι εἰς τὸ ζωγράφειον διαγώνισμα; Τίνας ἐνεκεν οἱ ἐν αὐταῖς διδασκαλοὶ, διανοῦ, ἱατροὶ, ἡ καὶ ἱερεῖς, δὲν σπεύδουσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔθνικου τοῦτο καθήκοντος; ὅτι ἐπιβάλλεται παντὶ πεπαιδευμένῳ ὁμογενεῖ τῇ μάλιστα οὕτω διὰ τοῦ διαγωνίσματος τοῦτο καὶ ἐπαινοὶ καὶ ἀμοιβαὶ ἀπονεμόμεναι;

Βλέπετε λοιπὸν, φιλόμαθες, ἀγῆμοις, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐπιδικασμένη συλλογὴ τῶν ζώντων ἐν τῇ γλῶσσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ μνημείων ἐξήταται εἰσὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐποχῆς. Τὸ στάδιον τῆς ἐποχῆς στερημένης ταύτης ἐργασίας εἶναι εὐρύτατον ὁ καιρὸς ἱστῆσαι καὶ πάντες πανταχόθεν οἱ καλλημένοι εἰς τοῦτο ὀρεόμενοι νὰ ἀποδυθῶμεν εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου, ἐκτείνοντες ἐπὶ πάντων τῶν ὑποδεικνύμενων μερῶν τὰς ἐνεργείας ἡμῶν καὶ οὐχ' ἐφ' ἑνὸς καὶ μόνου συγκειμένου τῆς ἡμετέρας δυνάμεως.

Ἡ φιλολογικὴ ἐπιτροπὴ λυπεῖται τὰ μέγιστα παρὰ τὴν ὅτι πολλοὶ τῶν μέγιστον σήμερον ἀποδυθέντων εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ ζωγραφείου διαγωνίσματος, περιστρεφόμενοι ἀέπιστοι εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον τῆς περιφέρειας αὐτῶν, ἐπαναλαμβάνουσι τὰ αὐτὰ κατ' ἔτος ἐν ταῖς συλλογαῖς προστιθέμενοι ὀλίγα τινὰ ἀγνωστα· ἄλλοι δὲ πάλιν μὴ καλῶς ἑνοούσης τῆς ὁδηγίας ἧς ὑπέδειξε τὸ πανταχοῦ κυκλοφοροῦσαν πρόγραμμα τοῦ διαγωνίσματος, ἡ οὐδαμῶς προσέχοντες εἰς τὰς ἐτησιας κριτικὰς ἐκθέσεις τῆς ἐπιτροπῆς, ἐν αἷς σαφετέρα δεικνύται ἡ μέθοδος τῆς ἐργασίας, καταγράφουσι τὸν χρόνον εἰς ἐτυμολογικὰς ἐρεῖνας, ἥμισυ ἀφροδισίου

εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, ἡ περισπᾶντες ὤλην ἀχρηστον ὅλως, ὡς γνωστὴν πρὸ ἑτῶν ἐν διαφόροις συλλογαῖς εὐνοήτοις τὸ πλείστον, ἡ ἀποθησαυρίζουσι καὶ πράγματα κοινάτα καὶ περιοριζόμενοι εἰς τὸ σημειῖον ἀκριβὸς τοῦ ὄντος ἰδιωτισμοῦ τῆς περιφέρειας αὐτῶν.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ ἐπιτροπὴ, ἐκτιμῶσα μᾶλλον τὸν ἥλιν τῶν ἀγωνιζομένων, ἐσπευδε νὰ ἀνταμείβῃ τοὺς συλλογὰς προσκόντους· ἀλλ' εὐχεταὶ ὅπως μὴ τὰ προηγουμένα ἀμαρτήματα ἐπαναλαμβάνονται εἰς τὰς μελλούσας αὐτῶν ἐργασίας· μελετησάτωσαν ἐπακριβῶς τὸ πρόγραμμα τοῦ διαγωνίσματος, κυρίως δὲ καὶ μάλιστα ἀποφυγίστωσαν οἱ ἐκ τῶν ἀγωνιζομένων μὴ ἔχοντες γλωσσολογικὰς γνώσεις τὰς ἐν τοῖς χειρογράφοις αὐτῶν σημειούμενας γραμματικὰς ὑποτυπώσεις ἡ ἐτυμολογικὰς ἐρεῖνας, κινούσας ἐν πολλοῖς τὸν γίλωτα τῶν ἀγωνισκόντων. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐπιθυμεῖ νὰ λαμβάνῃ παρ' αὐτῶν ὤλην καινὴν καὶ πράγματα νωστὴν ἐν τῇ θέματι, οὐ τὸ γέρας ἐπιδίδουσι· διότι διὰ τοιαύτης ἐλλείπουσας ἡμῖν ὤλης θὰ προσπαθῇ ὁ Φιλολογικὸς Συλλογὸς νὰ συμπληρῇ, ὡς ὁ καλὸς οἰκοδόμος, τὰ κενὰ τοῦ γλωσσικοῦ μνημείου τῆς ἑλληνικῆς φύλης.

Μετὰ τὰ εἰσαγωγικὰς τούτα λεγόμενα, δι' ὧν ἠθέλησα νὰ καταδείξω ὅμιν ἐν ὀλίγοις τὸν σκοπὸν καὶ τὴν χρησιμότητα τῆς παρουσαγωγῆς τῶν ζώντων μνημείων τῆς δημώδους γλώσσας, ἐπιτραπήτω μοι ἦδη, κυρία καὶ κύριοι, ὅπως, κατὰ τὰ ἀνέκαθεν εἰθισμένα ἐν τῷ Συλλόγῳ, ἐκθέσω καὶ τὰς ἐρέτας ἐπὶ τῶν πεμνηνύτων χειρογράφων κρίσεις τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπῆς, παρακλῶν ὅπως χρηστέται ἐπὶ τιν. Ἐπειδὴ τὴν ἡμετέραν ἀκρίαιαν καὶ παρακολούσητε τὴν ἀνάληψιν αὐτῶν, ἵνα ἐπιβεβαιώσητε καὶ ἡμεῖς τὸν προσήκοντα ἐκδοτὴ συλλογῇ ἐπαινον.

Α'. «Προσημειωθὲν γλωσσικῇ ὤλῃ ἐκ τῆς καθολομένης ἐπὶ τῷ παρόντι μου ζωγραφείου παρὰ τοῦ δημοδιδασκάλου Ἀποστόλου II. Αἰ. ἡμετέρας».

Ὁ συγγραφεὺς τῆς προσημειωθῆσας ταύτης καὶ ἄλλοτε κατέβηκεν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ ζωγραφείου διαγωνίσματος. Ἐν τῇ συνολοκλήσει δὲ τὸ χειρόγραφον αὐτοῦ ἐπιστολῇ, ὑποπύσσοιτο ἡ ἐρεῖσα, ἀναφέρει ἐπὶ προβῇ τὴν ἀπὸ συντάξιν τῆς πραγματικῆς αὐτοῦ, βασιζόμενος ἐπὶ τῇ ἐξῆς ῥήτρῃ τοῦ κ. Ἡρακλεῖος Βασιλέως· «αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη κατεπεύγεσθαι, ὅπως οἱ ἀπανταχοῦ λόγοι σπείδωσιν, ἐπειδὴ ἰσημερῆαι οἱ προβεβηκότες τὴν ἡλικίαν βάλουσιν ἀκατα-

σχεῖται βήματι πρὸς τὸν τόπον συγκατακλιθεὶς ἐντός αὐτοῦ καὶ πᾶν λαΐψανον τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης, νὰ συλλέξωσι πᾶν ὅ, τι σώζεται εἰσὶν ἐν αὐτοῖς, πρὶν διαδεχθῇ αὐτοὶ τὴν νείαν γλῶσσαν καὶ πρὶν τὰ ἄρματα ἦναι καὶ ἅμα ἀντικατασταθῶσι δι' ἄλλων νεωτέρων, ἢ πᾶσι τῶν νεωτέρων πολιτισμῶν.

Ὁ κ. Αἰλιανὸς διαίρει τὴν πραγματείαν αὐτοῦ εἰς τὰς μέρη περιλαμβανόμενα γλωσσάριον, γράμματα καὶ παιδικὰς. Τὸ γλωσσάριον περιέχει 240 λέξεις ἐν χρήσει παρὰ τοῖς κατοικοῖς τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Ζαγοράς.

Ὁ κ. Αἰλιανὸς ἀρχίζει ἐν πρώτοις νὰ ἀναγράψῃ ἀλφαβητικῶς τὰς λέξεις τοῦ γλωσσαρίου αὐτοῦ λέξεις ὁ ἄλλος δὲ οὗτος τῆς ἀναγραφῆς εἶναι τῶν ἀπαρχῶν καὶ τῶν καθηκόντων τῶν συλλογῶν διότι οὐ μόνον τὴν ἐπιτροπὴν διευκολύνουσι περὶ τὴν κρίσιν τῶν χειρογράφων ἀλλὰ καὶ ἐννοήσαντες θὰ ἔχουσι τοὺς ἔχοντας γράμματα τῶν γλωσσάριων, αὐτοὶ δὲ οὗτοι οἱ συλλογαὶ γίνονται πάλιν προσεκτικώτεροι κατὰ τὴν ἀποσταμίαν τοῦ ὅλικου ἵνα μὴ λείψαι τινὰς δις καὶ τρίς ἐπαναλαμβάνουσι. Δευτέρα περὶ τοῦ γλωσσαρίου τούτου παρατήρησις ἐστίν, ὅτι οἱ συλλογαὶ σείθμενοι μετὰ τὴν ἐπιτροπὴν, ὥρμηκε ν' ἀπορίσῃ πᾶσαν περὶ τὸ ἔτυμον τῶν λέξεων ἔρευναν καὶ ν' ἀρκεσθῇ ἀπλῶς εἰς τὴν παράθεσιν τῶν ὀνομάτων μετὰ τῆς σημασίας καὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν. Ἰνα δὲ ἐννοήσῃτε, οἷς εἰσι τὰ προσόντα τῶν ἐτυμολογικῶν παρατηρήσεων τοῦ συλλογίου, παρακαλῶ νὰ μοι ἐπιτρέψῃτε ὅπως ἀναγνῶσκοντες τὴν κοινοτάτην λέξιν σάπυρον, δηλοῦσαν, κατὰ τὴν ἑκκρᾶσιν τοῦ κ. Αἰλιανοῦ, ἐκ τῶν λαΐψανων τῶν σταφυλῶν πρὸς οἰνοποιαν στυφυλῶν. Τὴν λέξιν ταύτην παρῶναι ἐκ τοῦ σήπου καὶ ὀδου, τροπὴ τοῦ δ' εἰς ρ, διότι, λέγει, τὰ λαΐψανα τῶν σταφυλῶν μόνοντα ἐπὶ πολὺ ἐντός τοῦ κῆδου σήπονται. Τοιαῦται παρακινδυνευμένα παραγγέλαι ἐκκλῶν ἔθελον εἰσθαι, ἵνα ἀπερρίγντο ὑπὸ τῶν συλλογῶν, διὰ νὰ μὴ ἐπαναλαμβάνωνται αἱ ἐτυμολογικαὶ θεωρίαι τῶν παλαιῶν ἡμῶν γραμματικῶν, ἥδη μέλλουσα ὅπως τὰ κατὰ τὸ ἔτυμον τῶν λέξεων ἀπόκεινται τοῖς μύσταις τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας. Ὁ κ. Αἰλιανὸς εἰς πάσης σχεδὸν τὰς λέξεις τοῦ γλωσσαρίου αὐτοῦ ἐκφράζει τὸ ἐτυμολογικὸν τοῦτο σύστημα, ἵνα γὰρ μέλλουσα ἀναγρᾶναι καὶ λέξεις τουρκικὰς ἢ ἄλγεκνὰς, ἐν χρήσει παρὰ τοῖς κατοικοῖς Ζαγοράς, & ἐκλαμβάνων ὡς ἑλληνικὰς ἐτυμολογεῖ ἐπὶ τῇ βάσει λέξεων

τῆς ἡμετέρας γλώσσης. Οὕτως λ. χ. τὸ ξένον καὶ κακόν ἡμερῶν, δηλοῦν τὴν παλαιότητα, ἀνδρὰ τουτέστιν ἰσχυρόν, ἡμερῶν, ἐτυμολογεῖ ἐκ τοῦ ἀνδρ—δρός καὶ τοῦ ἡμερ, λέγει, ἡ λέξις αὕτη ἐννοεῖ τὸν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας τοῦ ἀνδρᾶς τὸ δὲ τουρκικόν ἡμέμα=πᾶντοτε, δικηκεῖς, παρῶναι ἐκ τοῦ παντός καὶ τοῦ ἡμαρ, πληθον. πάντα—ἡματα, καὶ κατ' ἀποκοπὴν τῆς πρώτης καὶ τελευταίας συλλαβῆς ἡμέμα!

Ἐπὶ γενικὴν δὲ ἐποφὴν ἐξαταξάμενον τὸ γλωσσάριον τοῦ κ. Αἰλιανοῦ ἀσμενέοντος πάλιν ἄξιόν ἐστίν, διότι ἐκ τῶν 230 λέξεων περὶ τὰς 150 μὲν εὐρομιν κοινοτάτας, αἱ δὲ τῶν ἐπιλοίων τινὰς μὲν ξενολόγους, τινὰς δέ, καὶ ταύτας δυστυχῶς ὀλιγίστας, ἰδιαζούσας οὐ μόνον ἐν Ζαγορᾷ ἀλλὰ καὶ παρ' ἅπασιν τοῖς Θεσσαλοῖς. Ὅρελοιμεν ὅμως νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἐν τῷ γλωσσάρῳ τούτῳ ὑπάρχει ὡφέλιμα τις συνισταμένη εἴτε ἐν τῇ διαφόρῃ προφορᾷ, εἴτε ἐν τῷ ἁλλοίῳ τῆς χρήσεως καὶ τῆς σημασίας ἰσῶν λαΐψανῶν. Οὕτως, οἱ συλλογαὶ ἀναγράφουσι τὴν λέξιν ἀλευρίτης εἰς ἣν ἀποβιβάζει δύο σημασίας λέγων, ὅτι τὸ μὲν σημαίνει τὴν νοσῶντα τῆς χιόνος κατὰ μεταφορᾶν, τὸ δὲ νόσῳμα ἀναπαυσόμενον μόνον ἐντός τοῦ στόματος τῶν θηλαζόντων νηπίων διὰ τὴν ὁμοίωσιν, ἣν ἔχουσιν, ὡς νὰ ἦναι πασόμενα τὰ νοσῶντα μέρη μὴ ἀλευροῦν. Ἡ ἡμετέρα τῆς λέξεως ταύτης ὑπερμνηστέ μοι τοὺς χωρικοὺς τῶν περιχώρων τῆς Σμύρνης, οἵτινες λέγουσι μὲν ἐνίοτε τὴν νοσῶντα τῆς χιόνος ἀλευρίτην ἀλλὰ τὸ νόσῳμα ἔχον ἄγρευρα, πληθυντικῶς ἄγρεαι ἐν Σμύρῃ μέλλουσα πιστεύουσιν αἱ ἀπολίτικαὶ γυναῖκες, ὅτι αἱ ἄγρεαι, ὡς προφέρουσι, θερμεύονται διὰ τεμαχίου ἐρούου (στόμαχος) καὶ ὀλίγου κλιτικῆς ἢ ἀροπίου, δι' οὗ ἀλείφουσι τὸ νοσῶν μέρος τοῦ στόματος, λίγουσαι συγχρόνως τὰ ἔξω, τοῦ βρέους ὄντος ἰσχυρῶς πρὸς τοὺς στίλβοντας ἀστέρους:

Ἀπόψε ἀστρα καὶ ἄγραι
καὶ αἰριο οὔτε ἀστρα οὔτε ἄγραι.

Ἡ θερμητικὴ δὲ αὕτη μέθοδος ὀνομαζέται γρηρὴ ἢ γρήτμα. Ἐτέρα δὲ λέξις ἡ φλέτρος, ἣν ἀναγράφει ὁ κ. Αἰλιανὸς ὡς δηλοῦσαν τὴν μεταλούσιν, ὑπερμνηστέ μοι τὰ φλετοῦρ, φλετοῦρως, φλετοῦρμα καὶ φλετοῦρι, λέξεις ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Σμυρναῖς. Ὑπερμνηστέ καὶ τοῖς κατοικοῖς τοῦ ἐν Ἰωνίᾳ Νυμφαίου. Ὁ συλλογὸς ἐτυμολογεῖ τὸ φλε-

МЕЧНИКОВА

τρος ἀπὸ τοῦ περὶ κατ' ἀναγκασματοσύν. Νομίζω δὲ ὅτι διὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναφέρω, ὅτι ἡ ῥίξα τῶν λέξεων τούτων κοινὴ ἐστὶ πάσαις ταῖς ἁρίαις γλώσσαις, ἀπὸ τῆς πρωτογενέως σκανδαλίτης ἀπὸ τῆς νέας γαριμνικῆς (Piegen) καὶ τῆς νεωτέρας ἀγγλικῆς (to fly).

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ γλωσσario. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς πραγματικῆς αὐτοῦ ὁ κ. Αἰλιανὸς ἀναγράφει 266 παροιμίας ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ζαγοραίοις. Ἐνταῦθα παρατηρεῖται τὸ κατ' ἀρχάς ὅτι ὁ συλλογὴς ἡμίλησε νὰ προσθήσῃ τὸ μέλλον ἀνακατοῖν, ἔχουν τὴν ἱερηνεῖαν τῶν παροιμιῶν καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν· δεύτερον δὲ, ὅτι αἱ πλείους τῶν παροιμιῶν τούτων γνωστὸτάται εἰσιν ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ ἁδοκίμου συλλογῶν, ἄλλαι δὲ μικρὸν διαφέρουσιν τῶν προδρομοειπειῶν· μόνον δὲ περὶ τῆς τριάντα ἰδιόζουσι τοῖς Ζαγοραίοις.

Τὸ πρῶτον καὶ τελευταῖον μέρος παραλαμβάνει τὴν παραρθεῖν ἑνδεκα παιδιῶν. Τὸ τμήμα δὲ τοῦτο εἶναι ἄξιον σημειώσεως, διότι αἱ ἐν αὐτῷ ἀναγραφόμεναι παιδιὰ ἀγνωστοὶ εἰσιν ἀλλὰ ὅλως.

Β'. α' τμήμα τῶν Παιροικῶν "Αἰολέων ἀπὸ Γεωργίου Ζηδεῖα, 1881.

Ὁ κ. Ζηδεῖα εἶναι ἐπίσης γνωστός τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἐκ προσηγοριῶν καὶ χειρογράφων τευχῶν αὐτοῦ. Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο διακρίνεται εἰς ἑπτὰ μέρη, ὧν τὸ πρῶτον ἐπιγραφόμενον καθολογικῶς ἑλληνικῆς γραμμικῆς παρατηρήσεις παραλαμβάνει τὸ μὲν ὅσον μέρος τοῦ χειρογράφου. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο γενικότητος μέλλον ἢ νέας ἱερύναι καὶ παρατηρήσεις διαλαμβάνει, ὁ λόγος ἐστὶ ἐνταῦθα μόνον περὶ τῶν ἐξ ἐπιλοπίων κεφαλαίων τοῦ τεύχους τούτου, ὧν τὸ δεύτερον περιέχει ἰδιόζουσαι ῥάσεις τῆς δημόδους εἰκοσι καὶ δύο. Πλὴν ἐξ ῥάσεων πάσαις τὰς λοιπὰς ἀντιστοιχεῖ ὁ συλλογὴς ἐπιτυχῶς πρὸς ἀναλόγους ῥάσεις τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ πελογράφων, οἷον τοῦ Μόσχου, τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Ξενοφώντος. Ὡς παράδειγμα δὲ ἴστω ἡ ῥάσις ἑξακατωσῆς ἀπὸ τὴν ἑντροπὴν του, ἣν ὁ κύριος Ζηδεῖας ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ξενοφώντειον ἀκατὰ τῆς γῆς κατέδω ὑπὸ τῆς αἰσχύνης.

Ταῖς ῥάσεσιν ἑπονται εἰκοσι καὶ πέντε κατὰ καὶ ἐκεί, πᾶσαι κατὰ τὸ μέλλον καὶ ἔχουν ἐπιτυχῶς συγκρινόμεναι πρὸς τὰς παρὰ τοῖς ποιηταῖς καὶ πελογράφους ἀπαντήσεις, μετ' ἃς ἔρχονται ἑξακατωσῆς ῥάσεις, γλωσσ-

αίριον ἐκ 230 λέξεων καὶ ἐν αἰνίγμα. Ἐν τῷ γλωσσario ἀναγράφονται λέξεις τοῦ Φ, Χ, Ψ καὶ Ω. Παρατηρεῖται δὲ ὅτι πρᾶκοντα περίπου λέξεις ὅλως ἀγνωστοὶ ἦναι εἰσιν ἀλλὰ ὅλως, αἱ δὲ λοιπαὶ κοινόταται καὶ οὐκ ἰδιόζουσαι μόνον ἐν Ἑλλάδι· οὐχ ἦσαν πολὺ καὶ τὰ κατὰ περίγειν τὸ γλωσσarioν τούτου· πρῶτον ὁ συλλογὴς ἔχων ὅτι ὅφει τὸ λεξικὸν τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσας ὑπὸ Σ. Βυζαντίου, φροντίζει νὰ προσθήτῃ ἐν αὐτῷ παραλειφθείσας σημασίας τῶν λέξεων, δεύτερον παρέχει τὴν ἀκριβῆ ἑννοίαν καὶ ἐξηγήσιν τῶν ὀνομάτων, καὶ τρίτον ἀποθησαυρίζει ἐν ἐκάστῳ ἄρθρῳ ὅσας πλείους μαρτυρίας ἐκ τῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ, οἷον ῥάσεις, παροιμιώδεις ἑκφράσεις, κτλ. Ὑπὸ τὰς τρεῖς λοιπὸν ταύτας ἐπιφύας τὸ πόνημα τοῦ κ. Ζηδεῖα εἶναι ἀξιόλογον, αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ συλλογὴς ἀξιόπιναις ἐνεκα τῆς ἀκριβολογίας αὐτοῦ καὶ τῆς μεγάλης ὑπομονῆς ἣν ἀνέπτυξεν ἐν τῷ γλωσσario ὅπως ἔγχευεν ἥδη εἰς πέρα. Οὐχ ἦσαν ὀρείλομεν παρατηρήσαι αὐτῷ πρῶτον, ὅτι περιέπτεται εἰς πλείστα ἀμαρτήματα ἐν ταῖς κατ' ἴδιον πρόπον παραγωγαῖς αὐτοῦ, καὶ δεύτερον δὲ πολὺς τῶν λέξεων εὐρίσκειται καλῶν ἡμενιόμεναις ἐν τοῖς Ἀτάκτοις τοῦ Κοραῖ, ὧν οὐδαμὸς δυστυχῶς μνημονεῖται, ἐνθ' ὥρκει νὰ ἔχη ὑπὸ ὅφει αὐτοῦ τὴν ἀπαραίτητον ταύτην συλλογὴν· διότι ἄλλως τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐν πολλοῖς καθίσταται περιττόν.

Γ'. α' Συλλογὴ λέξεων καὶ ῥάσεων ἀπὸ ἡμετέρου τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ Γεωργίου Ζηδεῖα, 1881. Κάτω Σουλδαῖον. —Τὸ αἰετὸν "Συλλογὴ δημοτικῶν ῥημάτων κτλ.α.

Ὁ συλλογὴς τυγχάνει γνωστός τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ καὶ ἐξ ἄλλων παρομοίων χειρογράφων αὐτοῦ ἀποσταλμένων διὰ τὸ Ζωγράφου διαγωνίσμα. Ἐν τῷ πρώτῳ τεύχει ὁ κ. Γόνις ἀναγράφει λέξεις τινὰς καὶ ῥάσεις, ὡς καὶ τρία κορολόγια ἐν τῷ δευτέρῳ 19 ῥάματα καὶ 11 διίσταται. Ὁ συλλογὴς οὗτε προλογὸν ἔχει οὐτε παραρθεῖς πινὰς ἐπιφύας. Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως δὲ αὐτοῦ ἴστω τινὰς τευχῶν παρατηρήσαμεν δυστυχῶς, ἐν ᾧ πλείστον ὅλη, ἣν ἀπεταμίσεαι, γνωστὴν ἔστι καὶ μέλιστα ἐν συλλογαῖς προηγουμένων. Ἐν τῷ λεξιλογίῳ αὐτοῦ πᾶσι ὅλως ῥάσεις δύναμιθα νὰ ἀπαριθμήσωμεν ὡς ἀγνωστοὶ ἡμῶς δὲ καὶ ἐκ τῶν ῥημάτων τινὰ μόνον εἰσιν ἀνάδοκα ἢ παραλλήλως αἰσιν ἄλλοις προηγουμένοις.

Δ'. α' Μυθολογία τῶν νεωτέρων ἑλλήνων,

δ' ἀνευρίσκει οὐ συγγραφῆς καὶ ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ μυθολογίᾳ, ἐν ἣ οἱ θεοὶ Apollo, Liber Hercules καὶ Mercurius προσέλαβον πολλοὺς γκαρκτηράς τοῦ θεοῦ 'Ηλίου (Sol), καὶ ἐν τῇ Βενδικῇ, ἥτις πρὸς τῇ Surya, τῇ κυριωτάτῃ προσωποποιεῖται τοῦ 'Ηλίου, ἀναφέρει καὶ ἐτέρους, ὡς τοὺς θεοὺς Savitri, Mitra, Vishnu, Paschan, Aditya. Μετὰ δὲ τὰς συγκρίσεις ταύτας ἀποδείκνυσιν ὁ κ. Πολίτης, ὅτι οἱ περὶ 'Ηλίου μῦθοι τοῦ καβ' ἡμέας λαοῦ καὶ ἐν γένει αἱ περὶ αὐτοῦ δημώδεις μυθολογικαὶ παραστάσεις καὶ εἰκόνες εἰσὶ τινὲς μὲν λείψανα παναρχαίων μύθων, ὧν οὐδεμία γίνεται μείλα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσιν, ἑτέροι δὲ ἐπισημηματικαὶ καὶ συμπληρωματικαὶ τῶν τῆς ἀρχαίας Ἀλληνικῆς μυθολογίας μύθων ἢ τῆς μυθολογίας συγγενῶν λαῶν. Πᾶσαι δὲ τὰς ἡλιακάς καὶ ἀστρονομίας τοῦ ἡμετέρου λαοῦ περιουλεξέν ὁ συγγραφεὺς, ἐπιστημονικῶς αὐτὰς διατάξας ἐκ ὀργανικῶν ἡμετέρων, ἐκ παραμυθίων καὶ ἐκπράσεων τῆς λαϊκῆς γλώσσης.

Ταῦτα μὲν, φησὶ ὁ συγγραφεὺς, καὶ περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἡλιακῶν μύθων, οἵτινες ἀγνοοῦν ἡμεῖς ἥδη εἰς τὸ κενρὸν τῆς κρίσεως τῶν εἰς τὸν ἀγῶνα πεμθέντων ἐκ τῶν ἡμετέρων. Βεβαίως μικρὰ καὶ λυτὴ ἐστὶν ἡ ἀποστολή ταῦτ' ὅσον τῇ Σιλύφῃ ὅλη κατὰ τὴν περίουον ταύτην συγκριτικῶς πρὸς τὰ προηγουμένα ἐτη, ἀλλ' ἡ ἐπιτροπὴ φρονεῖ ὅτι τὸ ἀπροσδιόριστον ἐλλείπον νῆα ἀίπειτο παράγον ἀναπληροῖ τὰς ἐλλείψεις τοῦ παρελθόντος, σκεπτομένη δὲ ὅτι καὶ ἡ ἀνθρωπὸς ποικίλας πάσχον ἡθικὰς μεταβολὰς, οὐχὶ πάντοτε περὶ πλουσίαν ἀγείρεται πανδαίσια, ὡς ἐν τῇ εὐδαίμονι αὐτοῦ διαθεῖσι, προσδοκῇ, ὅτι βραδυτέρου, ἔρωτος καὶ ζήλου μείζονος περὶ τὰ πᾶν ἀναπτυγθέντος παρὰ τοῖς φιλοστοργῶν τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις πεπαιδευμένων, πλείστη ἡμῶν καινοφανὴς ὅλη ἀποσταλάσκειται ἐκ τε τῶν χωρῶν ἐν αἷς διατρίβουσιν οἱ μέγροι τοῦ νῦν ἀγωνισθέντες καὶ ἐκ τῶν ἀνεξερευνήτων ἐκείνων μερῶν, ἅτινα προσημαζόμενοι ὑπερῆλθονταί: πίπτει δὲ συγκριτικῶς

ὅτι, καὶ ἡ ἐπὶ τινι ἐτῇ παρατηρηθεῖσα ἀμείλιξις περὶ τὰ ζῶντα ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ μνημεῖα ταχέως μεταβληθήσεται εἰς ζωηρὰν ἀμείλιαν, τόντονον συνεγείσκει καὶ ἐνδελεχῆ μέλτην: διότι ἡ ἐκπαίδευσις γενικευμένη ἐξαρτῶνται ἐν τῇ παρούσῃ γενεῇ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀναπτύσσουσα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀνδραῖς ἐλλογίμους οἵτινες, τοῦ καιροῦ προϊόντος, οὐχὶ ὡς ἀπὸ μηχανῆς, ἀλλ' ἐξ ἐκτιμήσεως αἰσθανθήσονται ὅπουσον σπουδαία ἐστὶν ἡ περισυναγωγὴ τῶν δημοτικῶν ἡμετέρων, παραμυθίων, γλωσσημάτων καὶ λοιπῶν τοῦ καβ' ἡμέας λαοῦ μνημείων, ἅτινα ὁ ζωγράφος ἀγῶν θεωρεῖ κυριώτατον ἔμα καὶ οὐσιωδέστατον μέρος πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ἀναμενομένου οἰκοδομήματος τοῦ γλωσσικοῦ καὶ ἑθνικοῦ βίου τῆς νέας ἑλληνικῆς γενεῆς.

Διὰ ταῦτα δ' ἐθέλουσα ἡ ἐπιτροπὴ νῦν δεῖξῃ καὶ σήμερον ὅπουσον ἀγωνίζεται νῦν προέλεγχῃ τὴν τραχίαν ὁδὸν πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ περιφανοῦς τούτου μνημείου, σπεύδει νῦν δι' ἡμῶν ν' ἀνακηρύξῃ ὅτι, τοὺς μὲν ἀξιοτίμους κυρίους Ἀπόστολον Αἰλιανόν, Α. Γόνιον, καὶ Συμεῶν Μανασσῆδην πολλῶν ἐπαίνων ἄξιον ἐπὶ τῇ προθυμίᾳ δι' ἧς εὐχεστηθήσαν συμμετασχέιν καὶ ἐφύτος, ὡς πάντοτε, τοῦ ἀγῶνος, τοὺς δὲ ἐλλογίμους κυρίους Ἰωάννην Βαλαβάνην, Γεώργιον Ζηκιδὴν καὶ Νικόλαον Πολίτην ἀμείβει τῷ δεκαλίφῳ ἔθλῳ διὰ τὴν πολυτίμον αὐτῶν ἐργασίαν ταύτην τὴν πρὸς ὠφελίαν μὲν τῆς ἐπιστήμης γενομένην, πρὸς δόξαν δὲ τοῦ σταδιοδρομοῦντος ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐν τῷ πεδίῳ τῶν ἡμετέρων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ ἐπιτροπὴ

Ἡ. ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ, πρόεδρος.

Κ. ΣΑΝΘΟΡΟΤΑΟΣ.

ΧΡ. ΧΑΤΖΗΜΑΡΤΩΣ.

ΑΒΡ. ΜΑΛΙΑΚΑΣ.

Θ. ΣΑΤΕΛΗΣ.

Α. ΜΑΝΑΣΣΟΠΟΥΛΟΣ ἑκπαιδευτὴς, εἰσηγητής.

ΚΑΡΑΪΑΝΕΙΟΣ ΑΓΩΝ

ΠΕΡΙ

ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΜΕΘΟΔΙΚΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Πρὸς χρῆσιν τῶν Δημοτικῶν Σχολείων.

ΓΕΝΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ.

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος διηγεῖται ὅτι τὸ μέλημα ἔχων τὴν διδασκίαν τῆς γλώσσας μὴ παρ' αὐτοῖς ἐν γένει, μάλιστα δὲ τῆς δημοτικῆς, καὶ θεωρῶν ὅτι ἡ ἐκδοσις μεθοδικῶν βιβλίων συνφέρει πρὸς ἐπιτυχρίαν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ καὶ τῆς κατὰ τὸ δυνατόν εἰσαγωγῆς ὁμοιόμορφου διδασκαλίας, ἀγωνισθεὶς τοῦ κ. Κ. Καραπάνου, ἀγγέλλει·

Α'. Ὅτι ἐπὶ ἑξαετίαν ὀρίζει ἀνὰ τρία ἢ τεσσαρεσθὰς βιβλία κατ' ἔτος εἰς τὰ συνεταγμένα κατὰ τὰ ἐν τῇ παρούσῃ ἐκδόσει εἰρημένα περὶ δημοτικῆς παιδείας δοκιμώτερα συγγράμματα πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Β'. Τὰ βιβλία ἀπονεμηθῶσιν κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. — Πρῶτον ἔτος. (Ἑβραεὺς ἦδη καὶ συγγράμματα τοῦ ἔτους τούτου). — Δεύτερον ἔτος. (Ἐκ τῶν τοῦ ἔτους τούτου ἑβραεὺς ἦσαν καὶ ἐξεδόθησαν ἡ ἱερὰ Ἱστορία καὶ ἡ Ἀριθμητική, ἡ δ' Ἑλληνικὴ Ἱστορία παρετάθη). — Τρίτον ἔτος φρ. 2,250. Πρὸς σύνταξιν Χρηστομαθείας τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσας εἰς δύο τόμους φρ. 750, Γραμματικῆς 500 φρ. καὶ Νέου Ὁδηγοῦ τῆς δημοτικῆς παιδείας ἀμφοτέρων τῶν φύλων 1000 φράγκα.

Γ'. Πρὸς βραβεῖσιν ἀποστέλλονται χειρόγραφα καλῶς γεγραμμένα καὶ εὐανάγνωστα, καὶ ἐκτεθειμένα συγγράμματα.

Δ'. Εἰς συγγραφεὶν καλοῦνται μάλιστα μὲν οἱ διδασκαλοὶ, ἀλλὰ καὶ πᾶς ἐν γένει λόγιος Ἕλλην, εἴτε ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ εἴτε ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διαμένων.

Ε'. Κατ' ἔτος ἐκδιδόμενου τοῦ ἀναγκαίου προγράμματος ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἐλεγόμενοι τῇ προτάσει τῆς ἐκπαιδευτικῆς αὐτοῦ ἐπιτροπῆς τρεῖς, εἰδικῶς ἔχοντες σπουδὰς, πρὸς κρίσιν τῶν ἀποστέλλομένων βιβλίων, οἵτινες καὶ ὑποβιβλίσαν ἐκδίδειν τῷ Συλλόγῳ. Τὰ δὲ βιβλία ἀπονέμονται τοῖς βραβευομένοις κατὰ τὴν ἐπίτευσιν τοῦ Συλλόγου ἐορτήν, τὸ δὲ

γραμματικὸν βιβλίον δοθῆσεται ὅταν ὁ Σύλλογος βεβαιωθῇ ὅτι τὸ βραβευθὲν σύγγραμμα τυπωθήσεται πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀγῶνος.

ς'. Ἐκ τῶν βραβευομένων τούτων βιβλίων ὁ Φιλολογικός Σύλλογος, ὁ Ἑπαιρωτικός καὶ ὁ Θεραικὸς θέλουσι κατ' ἔτος ἀγοράζει ἀντίτυπα κατὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν πρὸς διανομὴν εἰς τὰ ἄπορα σχολεῖα.

Γενικαὶ ὁδηγίαι.

1. Κατὰ τὰς ἐν τῇ ἐκδόσει γενικὰς ἀρχὰς περὶ τῶν δι' ἀγνησομένων μαθημάτων ἐκδίδονται κατ' ἔτος, πρόγραμμα ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου περικειμένον γενικὰς ὁδηγίας περὶ τῆς συντάξεως τῶν προκηρυττομένων βιβλίων.

2. Ἄν ὅμως ὁ βουλομένος καταβῇ εἰς τὸν ἀγῶνα πρὸς σύνταξιν οὐκ ὀλίποτε βιβλίου νομίζῃ ἄλλην μέθοδον καὶ διτάξιν προσφοριώτεραν ἢ τὴν ἐν τῇ ἐκδόσει, ἀνταίει νὰ ποιῇ τὸ αὐτὸ, ἀλλ' ὀρεῖται νὰ εἴπῃ τοῖς ἀγῶνι, δι' οὗς οὕτω συνέταξε τὸ βιβλίον.

3. Ἡ γλῶσσα πρέπει νὰ ᾖ ὅσον τὸ δυνατόν ἀπλή, καθαρὰ καὶ σαφὴς, τὸ δὲ ὕψος τοῦ λόγου ἀνάλογον τῇ ἡλικίᾳ, δι' ἣν τὸ βιβλίον γράφεται.

4. Αἱ συγγραφαὶ φέρουσι ἐκαστῇ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, ἀποστέλλονται κατ' ἔτος, μὲχρι τέλους Δεκεμβρίου, τῷ γενικῷ τοῦ Συλλόγου γραμματεῖ, ἄλλως δὲν γίνονται δεκταί, ὡς ἐκπρόθεσμοι.

5. Τὰ χειρόγραφα τηροῦνται ἐν τῷ τοῦ Συλλόγου γραφεῖο, ὅπου ἐν μόνον ὁ συγγραφεὺς δύναται νὰ λάβῃ ἀντίγραφον.

6. Ἄν κατὰ τι ἔτος μὴ ἀπονεμηθῶσι τὰ βιβλία ἐν ἐλλείψει τῶν ἀρμοδίων καὶ προσφορῶν βιβλίων, ὁ Σύλλογος παρατείνει τὸν ἀγῶνα διὰ τὸ ἀμείωσιν ὑπόμενον ἔτος, γνωστοποιῶν τοῦτο διὰ τῶν ἡμερησίων.

ΕΙΔΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΧΕΔ' συνεδρίᾳ).

Α. Περί συντάξεως Γεωγραφίας πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν κατωτέρων τάξεων τῶν Ἑλληνικῶν. Βραβείον 500 φρ. ἀπονεμηθέντων κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Συνέλλου ἐορτῇ τοῦ 1883.

Ὡς οὐ κατὰ τοὺς νέους χρόνους αἱ συγκατασκευαὶ καὶ ἰμφορικαὶ σχέσεις τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν ἡποκαταστάσεων διὰ τῆς κατασκευῆς, ἀναρρυθμῶν, τῆς συστάσεως ἀντροπολογικῶν, φυλετικῶν ἐν ποταμοῖς, ἐν λίμναις, ἐν βλάταις, τῆς ἰδρύσεως ταχυδρομίων καὶ τηλεγράφων καὶ ἄλλων μίσεων, ἡ γεωγραφία κατὰ τὸν ἀρχαῖον ὁρίσματος ἀναγκασιότατον περὶ.

Δυστυχῶς παρ' ἡμῶν ἡ ἀπορροή τῆς γεωγραφίας οὕτω κατενόηθη, ὥστε ἀποβιβάσκει πολλά τε ἄλλα καὶ ἑλλείψεις, ἀναιρέτων ἰταριῶν, ἐνθ' ὅσοιτοι περὶ τοσούτων ἄλλων συλλογαὶ ἰδρύθησαν, ἰταίρια καὶ ἀδύνατοι. Ἔως οὐδὲ τοιοῦτοι εὐτυχῶς χρόνοι παρ' ἡμῶν ἔλθουσιν, πολλὰ θέλει ἀναλίσκει ἡμετέραν νεότης ἐν μέλλωνι ν' ἀναλάβῃ τὴν σύνταξιν Γεωγραφίας πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τὰ μέγιστα θέλει συντελεῖν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς πνευματικὴν πρόσδον. Τοῦ σκοποῦ διὰ τοῦτο ἐπιτίθεται ὁ συγγραφεὺς πρὸ ὀρθολογῶν τὰ εἶδη πρὸ πάντων ἔργων.

α'. Ἐπειδὴ τὰ λεγόμενα διδασκτικὰ βιβλία χρησιμοποιοῦντες ὡς βόηθημα πρὸς ἰδίαν τοὺς διδασκάλους καὶ μαθητῶν μελέτην, τοσούτων ταῦτα τελειότερα καθίστανται, ὅσον μάλλον τῇ διὰ ζωῆς φωνῇ διδασκαλίᾳ προσεγγίζουσιν, διότι ἀληθὲς διδασκτικὸν βιβλίον ἐστὶν ἡ ζωσα τοῦ διδασκτοῦ διδασκαλία, ὡς πρὸ πολλοῦ ὁ δαμόνονος Πλάτων ἀπερίηματο. Καὶ μὴ μὲν τῶν ἀργῶν τῆς ἐπιστήμης ἐκτονταται πρὸς, ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις μαθημασιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς γεωγραφίας ἐπικρατεῖ ἡ δογματικὴ μέθοδος, ἀρρηκτὴ ἀπὸ τῆς κοσμογραφίας καὶ τῆς ἀρχαῖας ἐρμηνείας τῶν γενικῶν ὄρων, τί ἐστὶ σφαῖρα, τί ἰσχυρὸν, τί μεσογυρὸν, τί μήκος, τί πλάτος κτλ.

Πρῶτος δὲ ὁ Πρωτοκρίτης, τῇ γνώμῃ ἐπόμενος τοῦ Ῥουσσώ, τὴν ἡμετέραν εἰσάγαγεν ἐποπτικὴν ἅμα τε καὶ συνθετικὴν μέθοδον, ἥτις ἀρξεται ἀπὸ τῆς ἰδίας πατρίδος τοῦ μαθητοῦ, πόλεως ἢ χωρίου, ἢ μέλλοντος ἀπὸ τοῦ σχολείου προβαίνοντα δ' εἰς τὴν τοπογραφίαν τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωρίου, τοῦ δικαιοσύματος, τῆς ἐπαρχίας καὶ λοιπῶν, ἐρμηνεύει τοὺς ὄρους ἐπ' αὐτοῖς τοῖς πράγμασιν, ἐκαστον δὲ τῶν διδασκαλῶν συνάγει ἡ τῇ κατασκευῇ σχεδιασμάτων ἐπὶ τοῦ μέλανος πίνακος ἡ αὐτοσχεδίων ὑπὸ τοῦ διδασκτοῦ ἀναλόγων χαρτῶν. Καὶ τὸ διδασκτικὸν λοιπὸν βιβλίον τῆς πρώτης περιόδου ταύτῃ τῇ τάξει ἀκολουθεῖται ἐν τῇ τῇ τοπογραφίᾳ καὶ τῇ κατατάξει τῶν παρεμβολημένων ἐν τῇ καίμην χαρτῶν.

β'. Οἱ χάρται εἰσὶν ἀναγκασιότατοι καὶ ἐν αὐτῶν ἡ τῆς γεωγραφίας διδασκαλία ἐλλιπεστάτη. Ἄλλ' ὅπως χρησίμων βόηθημα ὡς τῇ μαθητῇ δέον καὶ ἐρμηνεύσασιν αὐτῇ καὶ γνώσιν λαβὴ τῶν σχέσεων τῶν χαρτῶν πρὸς τὰ ἀληθῆ πράγματα, ἡ παρὸς αὐτῶν. Τοῦτο δὲ κατορθοῦνται τῇ ἐπιμελίᾳ ἐκτικῆς τοῦ μαθητοῦ καὶ κατασκευῆς χαρτῶν, καθ' ὅς ἀναλογίας ἐκτικῶν αὐτῇ ὁ διδασκαλὸς τῶν χαρτῶν πρὸς τὰ πράγματα. Οὕτω καὶ οἱ ἐν τοῖς βιβλίοις χάρτες τῶν χαρτῶν εὐλογος καὶ ὀφελίμος ἀποδοῦναι.

γ'. Ἐπειδὴ ἡ τοπογραφία τῆς πατρίδος ἐν δὴ συγκρατεῖται σφαιρῶν, τοῦ γίνου (πυλῶν, λίμνῶν, ὀρίων, ποταμῶν, λιμνῶν, ἀλπίων, βλατικῶν ὀρίων, πόλεων, ἐπαρχιῶν, τῆς πόσεως τοῦ ἐθνικοῦ, τῶν προΐοντων τῆς τέχνης, τῆς βιομηχανίας, τῆς γεωγραφίας καὶ λοιπῶν) καὶ ἐν τοῖς καίμην (τῆς ἡμέρας καὶ νυκτὸς, τοῦ ὁρίου καὶ χιμαρῶν, τῆς ἀντολῆς καὶ δύσεως τοῦ ἡλίου, τῆς ἀνατολῆς καὶ δύσεως τῆς σελήνης, τῆς ἀστέρων καὶ λοιπῶν), ταῦτα δ' ἐν τῇ διδασκαλίᾳ δὴ ἀποχωρίζονται, ἔλλει τὸ συνμεικτότερον αὐτῶν διδασκατεῖται, δέον καὶ μὴ ἀποχωρίζονται καὶ ἐν τοῖς διδασκτικῶν βιβλίοις τῆς γεωγραφίας, ἡ διδασκτικὴ ὅλη καὶ μὴ διαίρηται ἐν αὐτῇ εἰς μέρος μαθηματικῶν, φυσικῶν, τοπο-

γραφικόν, πολιτικόν, βιομηχανικόν κτλ., ἀλλὰ ὡς ἀποτέλεμα πᾶσα ἐν μέρει, ἐν ἐκείτῃ δὲ τῶν τριῶν περιόδῳ καὶ διδάσκονται συγκεντρωτικῶς τὸ πρόσφορον· οὖν, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιόδῳ ἐκτελεῖται ἐκτενῶς ἀπὸ τῆς τοπογραφίας τῆς πατρίδος τοῦ μαθητοῦ καὶ ἀκολουθεῖ κατὰ τὴν ἀποφασισθεῖσαν μέθοδον καὶ διδάσκονται περιληπτικῶς ἡ γεωγραφία τῶν πέντε μερῶν. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ ἡ αὐτὴ μὲν ἐπὶ ἀναλυτικῶς ἐκτελεῖται, ἀλλ' ἡ γεωγραφία τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ τῆς Ἰλίουσας Ἀσίας γινώσκου λεπτομερέστερον καὶ ἡ τῆς Ἀμερικής λεπτομερέστερον ἢ τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἀφρικής. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ τρίτην ἐπὶ εὐρύτερον ὅσον γινώσκου ἡ διδασκαλία καὶ ἐν τῇ τρίτῃ περιόδῳ, καθ' ἣν μετὰ πλείονος λεπτομερείας ἐκτελεῖται καὶ ἡ γεωγραφία τῶν Ἰνδοκίμων ἐκτενέστερον τῆς Βορείου Ἀμερικής. Τῇ αὐτῇ δὲ τῇ ἐκτενέστερῃ οὐκ ἐξαιρέτως, ὡς ἐκτέλεται ἀνωτέρω, καὶ ἐκτελεῖται τὸ κεκρίμενον καὶ αἱ προτεινόμεναι γεωγραφικαὶ ἀκρίβειαι.

δ'. Ὅσοι ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ, ὅτε ἡ τοπογραφία τῆς πατρίδος διδάσκονται, ἀποφασιστικῶς ἐστὶν ἡ συνθετικὴ μέθοδος, καὶ ἡ ἑμισὸς ἱστορία, τοσούτω ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ περιόδῳ, ὅτε ἡ καὶ ταύτης γεωγραφία διδάσκονται, προσροφωτέρας ἐστὶν ἡ ἀναλυτικὴ μέθοδος καὶ ἡ ἑμισὸς ἱστορία· ἡ δὲ τῶν σοοριῶν καὶ γεωγρ. διδοῖται ἡ ἑμισὸς ἐστὶν ἀδύνατος. Ἐπειδὴ πᾶσαι τὰς χώρας οὐ δύναται ὁ διδάσκαλος μετὰ τῶν μαθητῶν περικυρῆσαι καὶ ἰδίους ὁρθολογισμοὺς ἰδίαν αὐτοῦ, ἐνὸς τὰ τῆς ἰδίας πατρίδος ἐκτελεῖται δύναται ἰδίαν ἰδίους ὁρθολογισμοὺς, γεωγραφικῶς ποιεῖν περιπάτους καὶ ἐκδρομὰς.

ε'. Ἐν τῇ δευτέρῃ περιόδῳ συμπληροῦσθαι ἡ ἐμπειρία τῶν γεωγραφικῶν ἔργων προστιθεμένων τῶν τῆς οὐραίας, τοῦ ἰσχυρισμοῦ, τῶν παραλλήλων, τῶν μεσημέριων, τοῦ πλάτους καὶ μήκους, τοῦ κλίματος κτλ.

ς'. Ἐκαστὴ περίοδος ἀπαρτίζεται ἰδίαν βιβλίον πρὸς εὐκόλῃν χρῆσιν τῶν μαθητῶν.

ζ'. Ἐπειδὴ ἐν τῇ βιβλίῳ τῆς πρώτης περιόδου βάσις τίθεται ἡ σχολὴ πλείους τινος, ταύτην δὲ τὴν βῆσιν ἐκαστος διδάσκαλος ὀφείλει μετακινεῖν ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς ἐκτενέστερης, ὁ συγκεντρωτικῶς ἐπισυναπτικῶς ἰδιότητος πρὸς εὐκόλῃν τῶν διδασκάλων, ὅπως εἰς ὅσιν ὡς καὶ συνδυάζουσιν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς τοπογραφίας τὰ δύο στοιχεῖα ἐξ ὧν αὕτη συγκρίνεται, τὸ κοσμικὸν δηλαδὴ μετὰ τοῦ γινώσκου.

β'. Περὶ συντάξεως Φυσικῆς Ἱστορίας πρὸς χρῆσιν τῶν ἀπομακρυνόμενων σχολῶν καὶ τῶν κατωτέρων τάξεων τῶν Ἑλλησπονδίων. Βραβείον 500 γράφ. ἀπονεμητέον κατὰ τὴν ἐπίταξιν τοῦ Συλλόγου ἐκτελεῖται τοῦ 1888.

Ἡ διδασκαλία τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐκτενέστερος ἔχει μεγάλῃν μαθηματικὴν δύναμιν καὶ χρησιμὴν γνώσιν ἀπὸ τῆς ἐκτενέστερης τῆς ἐργασίας τῶν τεχνῶν, τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς γεωγραφίας. Διὰ τοῦτο ἡ διδασκαλία αὕτη ἀρχεται ἐκτενῶς ἀπὸ τῶν δημοτικῶν σχολείων, ὅπου καίτοι μὴ ὄντα ἰδιάκτ' σχολεῖα τῶν τεχνῶν καὶ τῆς βιομηχανίας, παρασκευάζουσιν ὅμως τὰ στοιχεῖα τῆς γνώσεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τὰς βάσεις δηλονότι τῆς περαιτέρω παιδείσεως.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ μέλημα τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας τοῦ πρώτου οὐδὲν ἕλλο ἐστὶν ἡ συνέχεια τοῦ ἐκτενέστερου μαθηματος τῆς Πραγματικῆς, ἡ διδασκαλία αὐτοῦ δέον μὲν νὰ ἀρχῇται ἀπὸ τῶν γεωγραφικῶν συμπτῶν τῆς πατρίδος, καὶ ταύτης δὲ εἰς τὰ τῶν ἀπομακρυνόμενων χωρῶν. Διὰ τοῦτο ἀναγκασιότατοι εἰσὶν αἱ φυσικαὶ συνθέσεις, ἵνα ὅπως ἔχῃ ὁ μαθητὴς τοιαῦτα συστήματα ὅτινα διὰ τοῦ σχήματος αὐτῶν ἡ διὰ τῶν ἰδίων ἰδιοτήτων εἰσὶν ἐξαιρετικῶς. Ἀπαιτεῖται ὅμως μεγίστη προσοχή, ὅπως μὴ ἀναρῇ ὁ μαθητὴς ἑαυτὸν κατὰ προτίμειαν, ὅτινα οὐκ ἔχουσιν ἐπικρατὴν πρὸς ὁρίστους ἢ βλάστην τοῦ ἑνὸς ἑαυτοῦ, καὶ ὅτινα ἐκτενέστερος ἢ ἀντιληπτοὶ ὄνται. Δέον λοιπὸν ἡ ἀρχὴ νὰ γίνηται οὐχὶ κατὰ τῶν ἐγγυματικῶν ζωρίων, τῶν μεσημέριων καὶ συμπτῶν ὁρατῶν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὅπου, τοῦ ἰσχυρισμοῦ, τοῦ πλάτους κτλ.

Ταῦτα δὲ τις ἐξαγορῇ τῶν φυσικῶν συμπτῶν δέον νὰ γίνηται ὥστε νὰ ἔχῃ ὁ μαθητὴς ἐν ἐκείτῃ περιόδῳ ἐν ἑλῶν αὐτοτελεῖ, ἡ δ' ἐπομένη περίοδος νὰ ἡ ἀνάπτυξις τῆς προγεωμετρίας ἐπὶ τὸ εὐρύτερον, οὐχὶ κατὰ φυσικογραφικὴν συστηματικὴν τῶν τριῶν βασιλείων διαδοχικῶς, ἀλλὰ συγκεντρωτικῶς ἐξ ἐκαστοῦ ὅλης αὐτῶν λαμβανόμενου τοῦ ἐκτενέστερου καὶ χρησιμωτέρου. Οὕτω δὲ ὅλως προχωρεῖ ἡ διδασκαλία εἰς τρόπον ὥστε νὰ γίνηται γνωστὸν τὸ γενικὸν οὐχὶ ἀπαγωγικῶς ἐκ τῶν ἀρρηθρίμων πρὸς τὰ συγκεκριμένα, οὐδὲ δογματικῶς, ἀλλ' ἐπαγωγικῶς ἐκ τῶν συγκεκριμένων πρὸς τὰ ἀρρηθρίμα κατὰ τὴν ἐμπειρικὴν μέθοδον.

МЕЧНИКОВА

Καὶ αὐτὰ μὲν ἐν συντομίᾳ εἰσὶν αἱ ἀρχαί, ἐφ' ὧν στηρίζομενος ὁ γερμανὸς συγγραφεὺς Lüben νέαν ἐταμεν ὁδὸν ἐκδόσεως τῷ 1832 'Ergaeirlicher methodische didaskaliae της φυσικῆς 'Ιστορίας ἐν τέσσαρσιν ἐτήσιαις περιόδοις, τοῦ ὁποῦοι πολλὰ ἐκτοτε ἐγένοντο ἐκδόσεις καὶ ὡς προτύπου χρησιμεύσαντος τῶν μετ' αὐτὸ ἐπειθόντων. Παρ' ἡμῖν δ' ἐπειδὴ ἡ εἰς τρεῖς περιόδους διαίρεσις τῆς διδασκαλικῆς ὕλης κρίνεται προσφορώτερά, ὁ μέλλων ν' ἀποδυθῇ εἰς τὴν σύνταξιν διδασκικοῦ βιβλίου Φυσικῆς 'Ιστορίας ὀφείλει νὰ διαίρησιν αὐτὸ εἰς τρία μέρη, ἃν ἑκάστον νὰ περιλαμβάνῃ τὰ τρία βασίλεια καὶ οὗτος ἐν ὅλῳ ἀποτελοῦν αὐτοτελὲς ν' ἀναγνωσθῇ ἐπὶ τὸ πλατύτερον διὰ τοῦ ἐπομένου κατὰ τὸ ἐξῆς πρόγραμμα.

Μέρος πρῶτον.

'Εν αὐτῇ λόγος γενήσεται περὶ ἐκείνων μόνων τῶν ζώων, τῶν καὶ ὀρυκτῶν, ἀτινά εἰσιν ἐκ τῶν περιλαμβανόμενων τὸν παῖδα καὶ εὐκόλως δύναται αἰσθῆναι νὰ ἐκτεθῶσιν αὐτῷ, καὶ τῶν ὁποίων ἀπὸ πολλῆς δυσκολίας οἱ παῖδες ἀντιλαμβάνονται. Απολείονται λοιπὸν ἀπὸ τῆς διδασκαλικῆς ὕλης κατὰ τὴν περιόδον ταύτην α') τὰ ἐκ τῶν ζώων ὡς ἄνθρωποι ἀντικείμενα, ὅταν μὴ ᾖ δυνατόν νὰ ἀντιληφθῶσιν αἰσθητῶς ὑπ' ὅψιν τοῦ μαθητοῦ· β') ἐκ τῶν ζώων ὅσα ἀμφοῖσιν αἰσθητῶς ἐν ὁρῶν, εἰον τὰ ἀκτινοειδῆ, αἱ ἀκαλῆραι, οἱ πτερόποδες, τὰ ἔγχυματὰ ζῶα καὶ τὰ τοιαῦτα· γ') ἐκ τῶν ζῶων πάντα τὰ κρυπτόγανμα καὶ δ') ἐκ τῶν ὀρυκτῶν τὰ σύμμικτα καὶ τὰ χημικὰ σύνθετα. 'Επειδὴ δὲ ἡ διδασκαλία καὶ ἐν τοῖς τριῖν βασίλειοις ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐξέτασεως καὶ περιγραφῆς πραγματικῶν φυσικῶν ἀντικειμένων καὶ οὐχὶ ἀπὸ τῆς γενικῆς ὁργανογραφίας, καθόσον μὲν ἀφορρᾷ τὴν ζωολογίαν, ἡ ἐνῆρξιν γενήσεται ἀπὸ τῶν κατοικιδίων ζώων, οὐχὶ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπο-

κλειομένης πάσης εἰδικῆς ἐξετάσεως τῆς ἰσωτερικῆς κατασκευῆς τῶν ζώων, ὡς πρὸς δὲ τὴν φυτολογίαν ἀποκλείεται πᾶς λόγος περὶ ἰσωτερικῆς κατασκευῆς τῶν φυτῶν καὶ ὡς πρὸς τὰ ὀρυκτὰ πᾶν ὅ, τι ἀφορρᾷ τὴν χημικὴν σύνθεσιν αὐτῶν.

Μέρος δεύτερον.

'Εν τῷ δευτέρῳ μέρει ἐξετασθήσονται ὁμοῦ δύο ἢ τρία εἶδη γένους τινός, συγκριθήσονται πρὸς ἄλληλα καὶ ἀπ' ἄλλήλων διακριθήσονται. Ἄνευ δ' ἐξαιρέσεως τοιαῦτα εἶδη ἐκλεχθήσονται, ἅτινα εὐκόλως διακρίνονται. Τοιοῦτοτρόπως οἱ παῖδες ἐν διαστήματι ἐνὸς ἔτους γενήσονται κάτοχοι δύο σπουδαίων συστηματικῶν ἰνοτήτων, τοῦ γένους καὶ τοῦ εἶδους. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν ζωολογίαν καὶ τὴν φυτολογίαν· ὡς πρὸς δὲ τὰ ὀρυκτὰ ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ γενήσεται λόγος περὶ τῶν ἀπλουστέρων σχημάτων τῶν κρυστάλλων καὶ τοῦ κρυσταλλικοῦ συστήματος.

Μέρος τρίτον.

'Εν τῷ τελευταίῳ τούτῳ μέρει γενήσεται λόγος περὶ τῶν σπουδαιωτάτων οἰκογενειῶν πασῶν τῶν κλάσεων τῶν τριῶν βασιλείων τῆς φύσεως καὶ αὐτῶν ἐκείνων, αἵτινες ἐνεκα λόγων παιδωνοματικῶν ἀποκλείονται ἐν ταῖς δυσὶ πρώταις περιόδοις· πρὸς δὲ καὶ περὶ τοῦ εἰδικοῦ ὅρισμῳ τῶν νομμάτων τῆς Φυσικῆς 'Ιστορίας καὶ τῆς πλήρους συστηματικοῦσιν αὐτῶν.

'Η ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ

Κ. ΣΑΧΟΠΟΥΛΟΣ, πρόεδρος.

Π. ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ.

Θ. ΣΑΛΥΔΗΣ.

ΑΒΡ. ΜΑΛΙΑΚΑΣ.

Α. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ.

Χρ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ.

Π. ΠΑΠΑΡΡΟΥΔΗΣ.

Ν. ΠΑΠΑΝΙΚΑΕΥ, γραμματεὺς.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΛΕ'.

(Τακτική).

Τῇ 11/19 Μαΐου 1881.

Προεδρευόμενος τοῦ κ. Στ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ὁ κ. Πρόεδρος κηρύσσει τὴν ἀρχὴν τῆς συνεδριάσεως ἀναγινώσκει προκλητὴν, ἐν ᾗ πρῶτον χερίσας τῷ Συλλόγῳ ὁμιλίαν ἐπὶ τῇ τιμῇ, ἣς ἤξωσεν αὐτὸν ἐπὶ τῇ προαδικίᾳ ἔδραν ἀναβιβάσας. Ἀναλογιζόμενος δὲ τὴν κατὰστασιν, εἰς ἣν ἀπὸ τινος ὁ Σύλλογος περιέρσθη, ἀπορίῃ πως οἱ Ἕλληνες, οἱ ἀείπειτε ἐν ταῖς δυστυχίαις μάλιστα αὐτῶν ἀναδεικνόμενοι, νῦν, ὅπου οὐδὲς ὑπάρχει λόγος, ἐπιλανθάνονται τοῦ Συλλόγου, τοῦ τοσαύτας τῇ πατρὶδι παρασχόντος ὑπηρεσίας. Οἱ δὲ κειροφυμένῳ τοῦ γένους μεγάλοι εὐεργέται, καίτοι πλουσιώτεροι ἐαυτῶν γενόμενοι, ὀλιγοφροῦσι μόνον τοῦ Συλλόγου, οὕτως ἢ ἄλλως προραρίζόμενοι, καὶ πολλὰς τὴν γενικὴν ἀχρηματίαν ὡς πρόσχημα εὐλογοῦντες ἀντιτάττοντες.

Πρὸς τοὺς κατὰ τοῦ Συλλόγου εἰπόντας μόνον περιφρονητικὴν λέγει, ἐπὶ ἀντιτάσει σιωπῇ, οὐτε κἀν ἀξίαν νὰ ἀπολογηθῇ ἀπὸ τῆς ἔδρας αὐτοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ μόνον λέγει ἐπὶ βαρίδι φέρει, ἐπὶ τὰ τοιαῦτα τιταίνονται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν εὐλογητοῦς καὶ φιλελευθέρου Πατριάρχου, οἷος ἐστὶν Ἰωαννὴς ὁ Ι'. Καταστρέφει δὲ τὸν λόγον διὰ τῶν εἰζῶν.

Ὁ δὲ Σύλλογος ὁ ἡμέτερος, διὰ παντός τοῦ Κανονισμοῦ αὐτοῦ ἀγρυπνὸς φύλας καὶ τῶν τοῦ Κράτους νόμων εὐσεβεῖς ἐκτελεστές, τοὺς πατέρας νόμους ὑπέκων, τῷ τε βασιλεῖ καὶ τῇ θρησκείᾳ πιστὸς διαμένει. Τοῦτο ἔστω τοῦ ἡμετέρου πρόβλημα, τοῦτο ἔστω ἡ ἡμέτερα σημαία, καὶ ἐν ταύτῃ πάντα ἐχθρὸν καὶ πλεῖον, κἀν μέγιστος ἢ, νικῶσιν ἐλπίζομεν».

Εἶτα ἀνακτᾷ αὐταῖς: εἰς ἣ

ἀλλήλοφρονίαν·

Ἐπιστολὴ τοῦ ἀδισιωμάτου C. G. Curtis, ἀπὸ 6/18 τρέχοντος, εὐχαριστῶντος τῷ Συλ-

λόγῳ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς μέλους τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς.

Τοῦ κ. Α. Πασπάτη, ἀπὸ 7/19 τρέχοντος, ἀγγέλλοντος τῷ Συλλόγῳ, ὅτι ἐνεκα τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων αὐτοῦ ἐργασιῶν δὲν δύναται νὰ ἦ μέλος καὶ πρέσβος τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς.

Τοῦ κ. Ἀν. Τάγνη, ἀπὸ 11/23 τρέχοντος, δι' ἣς αἰτεῖται ὅπως ὁ Σύλλογος παραχωρήσῃ αὐτῷ τὴν αἵθυσαν αὐτοῦ διὰ τὴν πρῶτην ἡμέραν τῶν ἐξετάσεων τοῦ ἐπ' αὐτοῦ διευθυνόμενου ἵνταθῶς Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου.

Τοῦ κ. Β. Λούση, ἀπὸ 5/17 τρέχοντος, δεχόμενου τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ὡς μέλους τῆς Ἑπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς.

Ὁ κ. Πρόεδρος ἐκφέρει γνώμην ὅπως παρακληθῇ ὁ κ. Πασπάτης νὰ μὴ ἐπιμείνῃ ἐν τῇ παρατήρῃ αὐτοῦ. Περὶ δὲ τῆς αἰτήσεως τοῦ κ. Ἀν. Τάγνη ὁ Σύλλογος, ἀπολύτῳ πλειονοψηφεί, ὑπὲρ αὐτῆς ἀποφασίζεται.

Ἀκολουθοῦν ἀγγέλλονται αἱ δέφοροι προσφοραὶ [ἴδε ἐν τῇ τῷ Τύχῳ].

Πρὸς τοὺς προστεινόμενους ὁ Σύλλογος ἐκράζει τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Ἀλέξ. Μυυρογενῆς ἀνέρχεται ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ ἀναγινώσκει τὸ α' μέρος τῆς ἀπὲρ Βολταίρου καὶ ἰδίᾳ περὶ τῆς φιλελευθέριας αὐτοῦ πραγματείας. Ἐν αὐτῇ ἐκθεῖς πρῶτον μὲν τὴν ἐλευθέρην θέσιν εἰς τὴν Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' ἐγκατέθηκε τὸ κράτος αὐτοῦ, δεύτερον δὲ τὴν κατὰστασιν τῆς ἐν Γαλλίᾳ φιλολογίας πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Βολταίρου, εἰσέρχεται εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ περιδούτου Γαλλοῦ μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἀνεχώρησεν οὗτος διὰ Βερολίνον. Ἐξετάσας δὲ λεπτομερίστον τὰ ἱστορικὰ αὐτοῦ συγγράμματα, ὡς καὶ τὴν εἰς ἣν εὐρίσκειτο κατὰστασιν ἢ Ἀγγλία κατὰ τὴν ἐποχὴν ἵκειναι ὑπὸ τοῦ φιλολογικῆ καὶ πολιτικῆν ἔποψιν, μέλει ποιεῖται τῶν τραγωδιῶν τοῦ Βολταίρου καὶ ἐκτιθεῖται τὰς ἐν τῇ Henriade καὶ ἐν τοῖς φιλολογικοῖς αὐτοῦ συγγράμμασιν ὡς καὶ ἐν ταῖς Lettres sur les Anglais καὶ τοῖς Στοιχείοις τῆς φιλοσο-

ΜΕΤΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΟΣ

ἐν Τεκφοῦ Σερφῷ ἀδελφότητος λέγει ὅτι χάρτας τοῦ κ. Ζακωμπούλου διατίθουν ὁ Θεγκνικός μόνον Σύλλογος καὶ αὐτὸς διὸν ἀποταθῆναι.

Μετά ταῦτα ὁ κ. **Α.Λ. Μαυρογένης** ἀναγινώσκει τὸ τέλος τῆς «Περὶ Βολταίρου καὶ φιλικανθρωπίας αὐτοῦ πραγματείας». Ἐν τῷ διότι τῷ τούτῳ μέρει περιέγραφε πρῶτον μὲν τὰς σχέσεις τοῦ Βολταίρου μετὰ τοῦ Φρειδερίου, αὐτὸν δὲ τὴν ἐπέκδοσιν τοῦ περιόριου Γάλλου φιλοσόφου εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Ἐξέστας δὲ τὰς πραγματείας τοῦ Βολταίρου, ὡς καὶ τὰ ἑλλὰς διανοητικά ἔργα, φιλολογικῶς καὶ καὶ φιλοστορικῶς, ἀπὸ αὐτοῦ ἐδημοσίευσεν μετὰ τὴν ἐκ Βερολίνου ἀπόδοσιν αὐτοῦ, εἰσέρχεται εἰς τὸ κύριον τοῦ λόγου θέμα καὶ ἐκτίθησι λεπτομερῶς τὰς καταστάσεις κατὰ τοῦ Βολταίρου προσπάθειας διὰ τὸν Calas, Sirven, Lally, De la Barre, Le Balhonde, Monthoulli καὶ λοιπῶν. Περιγράφει δὲ τὴν τὴν ἐν Περιστοῖς τελευταίαν διαμονὴν τοῦ Βολταίρου, γενικὴν τινα ποιεῖται περιλήψιν τῆς διανοητικῆς τοῦ περιγραφέντος ἀνδρὸς ἔργων ὡς καὶ τὸν ὅλῳ τῆς ἀνθρωπότητος παρ' αὐτοῦ καταδελφέντων μόθον.

Ἀκολουθεῖ τὸν λόγον ὁ κ. **Ε.Ε. Καλλιμάδης** λαβὼν εὐκαιρίαν· τῷ πρῶτον τῷ κ. Α. Μαυρογενί ἐκράζει, ὡς ποιήσαντι καλλίστην μονογραφίαν διὰ τὸν Σύλλογον· ἀκολουθεῖ παρρητικῶς ὅτι ὁ κ. Μαυρογένης οὐδὲν ἐπιούρηστο λόγον περὶ τῶν θερησκευτικῶν δοξασιῶν τοῦ Βολταίρου, αἰνίως διέχευεν κατ' αὐτοῦ πολλὴν ὀργὴν καὶ παρέσχον ἱκανοὺς εἰς τὰς παραστάσεις τῶν πραγμαθειῶν αὐτοῦ. Ἡ ἀπιστία τοῦ Βολταίρου καταδείκνυται καὶ ἐκ τῆς ἐκείνου καταστάσεως, ἐν ἣ ἐύρηται ὁ ὅς αὐτοῦ ἀνεγέρθει ἐν Φερνὶ καὶ. Πρὸς δὲ λέγει ὁ κύριος Καλλιμάδης ὅτι ὁ Βολταίρος εὐδοκίμα ἐμῶν ἐν τῇ μυηστομονογραφίᾳ. Περὶ δὲ τοῦ τελευταίου μέρους τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Μαυρογενέως τοῦ ἴδιον περὶ φιλικανθρωπίας τοῦ Βολταίρου πραγματευμένου, παρρητικῶς ὅτι ὁ Βολταίρος οὐχὶ ἀνεγέρθη πρὸς πάντας εἰσέκοντο φιλικανθρωποῦ, ἀλλ' ἐξέλεγεν ἐκείνους, οἵτινες ὑπὸ τοῦ θερησκευτικοῦ φανατισμοῦ κατεδωκάντο.

Ἐν τέλει ὁ κ. Καλλιμάδης λέγει ὅτι ἡ ἀνθρωπότης, εἰ μὴ ἡμετέρας, μετὰ παρέλευσιν καιροῦ μετρίσθαι τὴν αἰτίαν τοῦ Βολταίρου.

Ὁ κ. **Α.Λ. Μαυρογένης** εὐχαριστῶν τῷ κ. Καλλιμάδῃ ἀνταπαρτρέπει ὅτι συμφωνεῖ μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ περὶ Βολταίρου κρίσει αὐτοῦ,

καθ' ὅσον ἀρρῶν τὸ γενικὸν μέρος, ἀλλ' ἀντιφρονεῖ καθ' ὅσον ἀρρῶν τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἔξιν τοῦ ἀνδρὸς. Ἀναγνούς δὲ τὰ μέρη τοῦ ἀναγνώσματος αὐτοῦ ἀποδείκνυν ὅτι ὁ Βολταίρος οὐχὶ εἰς τὸν Θεὸν ἀλλὰ εἰς τὸν Χριστὸν οὐκ ἐπίστευσεν.

Ὁ κ. **Βασίλειος** λαβὼν τὸν λόγον εἶτα ποιεῖται τὴν παρατήρησιν τῷ κ. Κ. Καλλιμάδῃ ὅτι ὁ Βολταίρος ἦν Θεοφθὸς καὶ τοῦτο ἀποδείκνυται ἐκ τῆς ἐπιμονῆς, ἣν εἰδείξεν ἀνιστάμενος πρὸς ἀπάσας τὰς προσπάθειας τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν ὅπως ἀποσπάσωσιν αὐτὸν τῆς μονοθείας καὶ φέρωσιν εἰς τὴν ὁμορφύνην τοῦτο ἀποδείκνυται, λέγει ὁ κ. Βασίλειος, καὶ ἐκ τοῦ καὶ, ἐν ὁμοδόμῳ ἐν Φερνὶ καὶ ἐκ τῆς εὐλογίας ἣν ἐποίησεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἱερόνυμου τοῦ Θεγκνίου εἰπὼν τὸ «Θεὸς καὶ ἐλευθερία». Ἐάν δὲ ὁ ναὸς νῦν ᾗ κατερριπυμένος καὶ παρημελημένος τοῦτο οὐδόπως ἀποδείκνυν ὅτι ἡ πίστις τοῦ Βολταίρου εἰς Θεὸν ἰσχυροῦται, καθότι πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ ἄρχεια νῦν κατεριπυμέναι εὐρίσκονται.

Πρὸς δὲ τὸν κύριον Μαυρογενὴν παρατήρησιν ὅτι οὐκ ὀλίγοι περὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ὄρεται καὶ καμδὴν βεβήλως ὑπ' ὅψε μῶλλον τὰς ἀποδείξεις ἢ τὰς κηλίδας· ἀλλ' ὅταν αἱ κηλίδες ἀποκαλυφθῶσι τότε καὶ παραβλάπτωσι καὶ παρημερήσιν τὴν ἀλήθειαν καὶ βίπτωσιν εἰς τὸν βόρβον πρῶτα εἰς ὃ ὀρελοῦσιν αἰώνιαν εὐγνωμοσύνην καὶ τὸ ἔθνος εἰς ὃ ἐγεννήθησαν καὶ ἡ ἀνθρωπότης ὅλη, τότε ἀνάγκη νὰ γίνῃται λόγος περὶ τῶν αἰσίων καὶ νὰ ἐπεκρίνωσιν αὐτοί. Τοιαύτη διεκδικεῖ ἀνεγχεῖται τὴν φιλικανθρωπίαν τοῦ Βολταίρου· αἰνὶ ὁ ἀδικος αὐτοῦ καταπορὸς καὶ αἰσχυρὰ κατὰ τὴν Ἀληθινῆς Παρθένου. Ὁ Βολταίρος, λοιπὸν, παρενέωρε τὴν ὀφελὴν ἀποστολὴν τῆς Jeanne d'Arc· διότι αὕτη ἐνεπνέστο ὑπὸ τοῦ θερησκευτικοῦ αἰσθήματος, ὅπερ ἐκείνος ἐκινεῖ νὰ ἐνοήσῃ. Τοῦτο ἐνόησε ἕνός ποιητῆς, ὁ Σίλλες, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ δράματι αὐτοῦ τοσούτον ἀνοήστῃ τὴν Ἀληθινῆν Παρθένον. Ὁ Βολταίρος ἐκ τῶν δύο διαπονητῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ θερησκευτικοῦ, προτίμηκεν ὁμοίως τὸν πρῶτον καὶ καταπολέμησεν τὸν δεύτερον. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ κατὰ τῆς Ἀληθινῆς Παρθένου προλήψις αὐτοῦ. Ὁς δευτέρῳ δὲ κληθεὶ τὴν φιλικανθρωπίαν τοῦ Βολταίρου ἀσχημίζουσιν ἀναγνῶντες ἐν τέλει ὁ κ. Βασίλειος τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ρουσσὸν περὶ τοῦ αἰσχυροῦ ἐν τινὶ ἀνωμόρῳ λιβελλῷ ἐγράψεν.

Ὁ κ. **Α.Λ. Μαυρογένης** εὐχαριστῶν τῷ

κ. Βασιλάκη λέγει ότι συμφωνεί αὐτῷ καὶ ὅτι προτίθεται ἰδιαίτερον περὶ τῶν σχίσμων τοῦ Γουσσώ καὶ τοῦ Βολταίρου ποιήσασθαι ἀναγνώσκαι.

Αὕτως ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΑΨ.

(Τακτικῇ).

Τῇ 25 Μαΐου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. Μαυρογενούς.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀναγινώσκονται ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστελὴ, τῆς ἐν Δεμίρ Ἰσάρ Φιλοπροδευτικῆς Ἀδελφότητος, ἀπὸ 11 Μαρτίου, ἥτις καταρτίσασα τὰ ἀρχαῖα αὐτῆς βοήθειά τοῦ ἐν ἐν Σέρραις Μακρίωνος Συλλόγου ἀπερῆσεν ὅπως παραλάβῃ ἐκ τῶν πρὸς 80 χωρίων υποτροφίαν πρὸς μόρφωσιν ἀσκήλων, ἐξαιτεῖται δὲ τὴν προστασίαν καὶ ὑποστήριξιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ αὐτῆς.

Τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου, ἀπὸ 21 Μαΐου ἐκφράζοντος τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ τῷ Συλλόγῳ διὰ τὴν εὐμενῆ κρίσιν, ἧς ἡζήθη τὸ «Περὶ τῶν κοσμολογικῶν δοξασιῶν τοῦ καλ' ἡμῶς Ἑλληνικοῦ λαοῦ» πονημάτων αὐτοῦ, καὶ αἰτούντος ὅπως, ἀν' ἐγκριτῇ ἢ ἐν τῷ Περιδικῷ ἐκτύπωσιν αὐτοῦ, γνωστοποιήσῃ τοῦτο ἐγκαίρως αὐτῷ, ἐν' ἀποστείλῃ ἀναγκαῖά τινα πρὸς συμπλήρωσιν. Πρὸς τοῦτους ὁ κ. Πολίτης ὑποβάλλει αἰτήσιν περὶ ἀναθέσεως αὐτῷ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἀριστοφάνους, συμφώνως τῷ προγράμματι τῆς Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης.

Τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 23 φθίνοντος, δι' ἧς ἀγγέλλει, ὅτι ἐν τῇ α' αὐτῆς συνεδρίᾳ τῆς 22 λήγοντος ἐξελέγησαν πρέσβεις μὲν ὁ κ. Θ. Σαλτέλης, γραμματεὺς δὲ ὁ κ. Ὀδ. Ἀνδρεάδης.

Τῆς Φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς ἀγγελλούσης τὴν ἐκλογὴν τοῦ μὲν κ. Πρ. Βασιλάδου πρέσβρου τοῦ δὲ κ. Θ. Σαλτέλης γραμματεῖς αὐτῆς.

Τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ἀγγελλούσης ὅτι ἐν τῇ συνεδρίᾳ αὐτῆς τῇ 22 φθίνοντος ἐξελέγησαν πρέσβεις μὲν ὁ αἰδισμώτατος κ. C. G. Curtis, γραμματεὺς δ' ὁ Dr Jean Mordtmann, προτεινόμενος δὲ τὸν κ. Hugo Kulschera μέλος αὐτῆς.

Εἴτα ἀγγέλλονται αἱ τῶν βιβλίων προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ταύτας ποιησάμενοις.

Ἀκολουθῶς γίνεται δεκτὴ ἡ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς πρότασις, ὅπως ἀποτελέσῃ μέλος αὐτῆς ὁ κ. Hugo Kulschera, γραμματεὺς τῆς ἐνταῦθα Ἀστρο-ουγγρικῆς πρεσβείας.

Ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον μέλος τακτικῶν τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Σακελλάριος Μαργαλῆς, ζωγράφος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Ν. Βασιλάδου, Θ. Σαλτέλης καὶ Δ. Κυμηρίτου.

Ἡ αἴτησις τοῦ κ. Πολίτου διὰ τὴν ἐκδόσιν τοῦ Ἀριστοφάνους παραπέμπεται τῇ Φιλολογικῇ ἐπιτροπῇ.

Εἴτα ἀπορραφίζεται τῇ προτάσει τοῦ κ. Θ. Σαλτέλης ὅπως ὁ Συλλογὸς αἰτήσῃ παρὰ τοῦ ἐνταῦθα Ὁσρκικοῦ Φιλεκαπιδευτικοῦ Συλλόγου τὴν σειράν τῶν πινάκων τῶν διαπνῆ τοῦ κ. Ζαφειροπούλου ἐκδοθέντων καὶ πέμψῃ αὐτὴν τῇ αἰτησάσῃ ἀδελφότητι *Omordia* ἐν Τεκρούρ-Σιράι. Ἡ δ' αἴτησις τῆς ἐν Δεμίρ Ἰσάρ Φιλοπροδευτικῆς ἀδελφότητος παραπέμπεται τῇ ἐνταῦθα Ἐκπαιδευτικῇ καὶ Φιλανθρωπικῇ ἀδελφότητι.

Ἀκολουθῶς ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ**, γεν. γραμματεὺς, ἀναγινώσκει τὴν περὶ ὁστρέων πραγματείαν τοῦ ἱατροῦ κ. Δ. Σταματιάδου (ἴδε σελ. 64).

Μετά τὸ πέρας τῆς ἀναγνώσεως ὁ κ. **Πρ. Βασιλάδης** λέγει ὅτι καὶ ἄλλοτε ἐγένετο λόγος περὶ ὁστρέων ἐν τῷ Συλλόγῳ. Αὐτὸς δὲ παρ' ἀκατανευστίας ὤμωλπε περὶ ἰχθύων καὶ τελευτῶνς γονιμοποιήσεως.

Αὕτως ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΑΗ.

(Τακτικῇ).

Τῇ 8/20 Μαΐου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. Μαυρογενούς.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως,

Ὁ κ. **Κ. Καλλιμαζίδης** ἀγγέλλει, μετὰ λύπης τὸν θάνατον τοῦ ἐκ τῶν ἐπιτεμῶν βιβλίων καὶ δωρητοῦ τοῦ Συλλόγου πρὸν Οὐμανικοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ ζ', ἐπισκοποῦντος ἐν Μεγαλῷ Ρεύματι σήμερον περὶ τὴν 11 π. μ. ὡρὰν εὐρωπαϊαίτι. Ὁ κ. Καλλιμαζίδης ἀναπτύσσας τὰς ἀρετὰς τοῦ δις πατριάρχου-σπαντος δοιδίμου Γρηγορίου καθυποβάλλει τὴν ἑξῆς πρότασιν·

Ὁ Σύλλογος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀειδύμου Πατρίστρου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου τοῦ ε' διακόπτει τὴν συνεδρίασιν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην πρὸς ἑνδεκὸν πένθους. Ἐνεκὸς αὐτοῦ δὲ τῷ προεδρίῳ παραστήναι εἰς τὴν κρήνην ἐν σῶματι.

Ἐξ προτάσεως ταύτης ὁμοφώνως γενομένης ἀποφασίζονται, διακόπτεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΑΘ'.

(Τετάρτη).

Τῇ 15/27 Ἰουνίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωσθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως ἀκούονται οὗς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία.

Ἐπιστολή, τοῦ κ. Ι. Βλαμπάκου, ἀπὸ 27 μαΐου, ἀγγέλλοντος ὅτι ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀσχολιῶν ἀδυνατεῖ ἀποτελεῖσαι μέλος τῆς Φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς.

Τοῦ κ. Κ. Καλλιμάχου τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας ἀγγέλλοντος ὅτι ἀποδέχεται τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ὡς μέλους τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς.

Τοῦ ἰδίου τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας δι' ἧς ἀγγέλλει ὅτι ἕνεκα τῶν ἀσχολιῶν αὐτοῦ ἀδυνατεῖ ἀποτελεῖσαι μέλος τῆς Ἐκπαίδ. ἐπιτροπῆς.

Τῆς Φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 30 μαΐου, δι' ἧς ἀγγέλλει, ὅτι ἐν τῇ συνεδρίᾳ αὐτῆς τῆς 28 λήξαντος λαβούσα ὑπ' ὄψιν τὴν εἰς αὐτὴν παραπεμφθεῖσαν αἴτησιν τοῦ κ. Ν. Πολίτου περὶ ἐκδόσεως τοῦ Ἀριστοφάνους διὰ τὴν Ζωγράφειον ἑλληνικὴν βιβλιοθήκην ἀπεδέξατο τὴν αἴτησιν καὶ παρακαλεῖ ὅπως συσταθῇ τῷ κ. Ν. Γ. Πολίτῃ ἡ ἀκριβὴς τήρησις τοῦ προγράμματος.

Τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 1/13 ἰουνίου, ἀγγέλλουσης ὅτι ἐξελέξατο πρέσβειρον ἐν αὐτῇ τὸν κ. Σ. Ἀριστάρχην, γραμματεῖα δὲ τὸν κ. Τ. Καραθεοδωρῆ.

Τοῦ ἐν Αἰνῷ κ. Μ. Σ. Μιχαλοπούλου, διευθυντοῦ τῆς Κουκουρεμειοῦ ἑλλ. Σχολῆς δι' ἧς ἐξαίτεται πρὸς ἐκδόσιν τῆς παραφράσεως τοῦ Λουκιανῶ τὴν συνοδὴν τοῦ Συλλόγου.

Τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ἐξαίτουμένης τὴν ἄδειαν πρὸς ἐκδόσιν καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο Ἀρχαιολογ. παραρτήματος, καὶ πρὸς συμ-

πλήρωσιν τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Κώδικος, μεταφράσεις καὶ ἄλλας ἐργασίας, πίστως ἐν εἰκοσι ἡμέραις.

Τῆς αὐτῆς ἐπιτροπῆς αἰτουμένης τὴν διὰ τὸ ἀναγνωσθῆναι πρόσκαιρον τοῦ Numismatic Chronicle ὡς ἀναγκαζομένου διὰ τὰς νομισματικὰς μελέτας αὐτῆς καὶ παρακαλοῦσης ὅπως γίνωνται ἐνέργειαι διὰ τὴν τακτικὴν ἀποστολὴν τοῦ Bulletin de Correspondance Hellénique.

Τοῦ σχολάρχου τῆς ἐν Σταυροβρυφῇ ἐνοριακῆς σχολῆς τῆς Παναγίας κ. Χρ. Χατζηγεωργίου παρακαλοῦντος τὸν Σύλλογον, ὅπως χορηγήσῃ διὰ τὰς ἐξετάσεις τοῦ νηπιαγωγείου καὶ τῆς σχολῆς 100 καθίσματα.

Τοῦ κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλέους, ἀντιπροέδρου τῆς ἑταιρίας Παλλάδος, ἀπὸ 5 τρέχ., ἐξαίτουμένου ὅπως δοθῶσι καθίσματα διὰ τὰς ἐξετάσεις τοῦ Παρνεαγωγείου αὐτῆς.

Τοῦ ἐνταῦθα Συλλόγου Παρθενῶτος, ἀπὸ 9 εἰσπένοντος, δι' ἧς παρακαλεῖ τὸν Σύλλογον ὅπως παραγορήσῃ αὐτῷ τὴν ἄδειαν τοῦ ποιῆναι τὰς γενεαὶς συνεδριάσεις αὐτοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ ἑξ. κ. Χρ. ἐφένθη Ζωγράφου, ἀπὸ 6 τρέχοντος, δι' ἧς ἀγγέλλει, ὅτι ἔδωκε διαταγὴν εἰς τὸ ἐνταῦθα γραφεῖον αὐτοῦ ὅπως μεταρρηθῇ τῷ Συλλόγῳ τὸ ἑτησίως ὁρισμένον ἐκδοτέον ποσὸν τῶν βραβείων τοῦ περὶ τῶν ζώντων μνημείων διαγρ. σίσματος.

Τοῦ ἐνταῦθα Ἑπαιρωτικοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 11/23 τρέχ., δι' ἧς ἀπαντᾷ αὐτὸς εἰς τὴν ἀπὸ 8/20 τρέχοντος ἐπιστολὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀφορῶσαν τὴν μεταβίβασιν τοῦ Ἀναγνωστηρίου εἰς τὸ διωκτικόν, ἐν ᾧ εἰσι τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἑπαιρωτικοῦ Συλλόγου, ἐκράζει παρακαλεῖν ἐπὶ τῇ γενομένῃ αὐτῷ αἰτήσῃ.

Τοῦ κ. Δ. Ξανθοπούλου, α' γραμματέως τῶν Πατριαρχείων δι' ἧς γνωστοποιεῖ ὅτι ἀπὸ τοῦ 1878 ἔπαυσεν εἶναι μέλος τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ κ. Ἀλεξ. Σεβαστοπούλου ἀγγέλλοντος ἐπίσης ὅτι πρὸ πολλοῦ χρόνου ἔπαυσε τοῦ εἶναι μέλος τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ Dr Ch. Pellarin γνωστοποιούντος ἑκ μέρους τῆς γυναικαδελφῆς αὐτοῦ κ. Α. Lillré καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς τὸν θάνατον τοῦ συζύγου καὶ πατρὸς αὐτῶν Ε. Lillré μέλους ἐπιτίμου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Τοῦ κ. Κ. Ἰσμελίδου κοινοποιούντος ὅτι πρὸ πολλοῦ οἰκισθεὶς ἔπαυσε τοῦ εἶναι μέλος τοῦ Συλλόγου.

Τὸν καταστημάτων Ἀνδρ. Κορομηλῆ ἐξ

Ἀθηνῶν, ἀπὸ 12 πρέχοντος, συνοδευομένη ὑπὸ ἀγγέλίας περὶ ἐκδόσεως νέου χάρτου τῆς Ἑταιρο-Θεσσαλίας ὑπὸ Μ. Θ. Χρυσοχόου. Τὰ καταστάματα ἀγγέλλουσιν ὅτι τὸν χάρτην τούτων πωλοῦσιν εἰς συλλόγους καὶ ἀδελφότητας ἀντὶ 19 πράχμων, διὰ δὲ τὸν ἐγγράφοντα πλείους τῶν πέντε ἀντιποῦνον γίνεται ἐκπτώσις 5 0/0.

Τοῦ κ. Γ. Σοφοκλέους ἐξ Ἀθηνῶν, ἀπὸ 12 ἰουνίου, ἀγγέλλοντας ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ ἀπηλείβη τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐκ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου, ὅτι περὶ τούτου ἔγραψεν ἄλλοτε εἰς τὸν Συλλόγον καὶ ὅτι οὐκ ἤξιόν ἐστι ἀπαντήσεως. Ἐκτὸς δὲ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ τοῦ ἀποτελεῖ μῆλος τοῦ Συλλόγου οἱ πολυμεεῖς αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου ἀγωνεῖς δύναται ν' ἀπαντήσωνται.

Τοῦ κ. Ελευθ. Ταπεινοῦ, ἀπὸ 12 ἰουνίου, γνωστοποιῶντες ὅτι οὐκ οἶδεν ὅπως τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐκ ἔσται χωρὶς ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου, εἰ καὶ ἡ συνδρομὴ ἐλήφθη μέχρι τοῦ 1876, ἀπὸ δὲ τούτου οὐδὲως τῇ ῥήτηθι ἀναχωρήσαντι εἰς Ἰθάκην. Περὶ δὲ τοῦ περιοδικοῦ ἀγγέλλει ὅτι μόνον τὸν Ε' τόμον ἔλαβεν εἰ καὶ ἄλλοτε ἀνενέγκη περὶ τούτου εἰς τὸ γράμμα. Ὅθεν παρακαλεῖ ὅπως τὸ ὄνομα αὐτοῦ καταχωρηθῇ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν μελῶν, ὅπως τῷ περὶ τὴν τὰ περιοδικὰ καὶ ὅπως, ἐπειὰ τῆς συμβάσεως ἀπουσίας, τῇ ἐπιτροπῇ ἵνα ποιησῇται ἐναρξὶν τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Κ' συλλογικοῦ ἔτους (παρόντος).

Τῆς κυρίας Κ. Κεχαγιᾶ ἥτις ἀγγέλλουσα ὅτι οὐδέποτε ἔλαβε γνῶσιν τοῦ κανονισμοῦ τοῦ Συλλόγου καὶ ὅτι οὐδὲν περιοδικὸν τῇ ἀπεστάλῃ ποτὶ, παρακαλεῖ ὅπως τῇ σταλῶσι τὰ τε περιοδικὰ καὶ ὁ κανονισμὸς καὶ οὕτω γνῶσιν λαμβάνουσα τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς μὴ παραμυλῇ καὶ τὸ εἶξαι καὶ τὰ καθήκοντα αὐτῆς.

Τῶν κ. Μ. Βελλογιάννη καὶ Θ. Κοσοῦδη ἀπὸ 15/27 πρέχοντος δι' ἧς κοινοποιοῦσι τῷ Συλλόγῳ ὅτι ἡ ἀντετιθεσὶ αὐτοῖς ἐντολὴ πρὸς ἐξέλεξιν τοῦ Ταμείου τοῦ Συλλόγου οὐκ ἔστιν ὅπως ἐκτελεσθῇ πρὸ τῆς ἐπανόδου τοῦ κ. Ν. Βασιλάκη, ταμείου τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ κ. Κ. Καραπάνου, ἀπὸ 12/24 ἰουνίου, γνωστοποιῶντος τὴν ἀποστολὴν συναλλαγματικῆς ἐκ 500 πράχμων, βραβείου τοῦ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ ἀγωνίᾳ βραβευθέντος κ. Τσιάνκα διὰ τὴν ἱερὴν αὐτοῦ ἱστορίαν.

Τελίντος δὲ τοῦ ζητήματος τῆς πιστώσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἣν αὐτὴ διὰ τῆς ἀνωτέρω φερουσμένης ἐπιστολῆς αὐτῆς αἰτεῖται, οἱ κ. κ. **Ἡρ. Βασιλάδης** καὶ **Κ. Κάλ-**

λεάδης ἐκφέρουσι γνώμην, ἥτις καὶ γίνεται ἀποδεκτή, ὅπως παραπεμθῇ αὐτῇ τῇ Οἰκονομικῇ ἐπιτροπῇ ἥτις νὰ λάβῃ αὐτὴν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ προϋπολογισμοῦ. Ὁ κ. Κ. Καλλιάρχης προτείνει ἵνα γένηται καὶ τις σύστασις ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς καθότι ἡ Ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπὴ εἰργάσθη καὶ ἐργάζεται μετὰ ζήλου ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου.

Περὶ δὲ τῆς ἀνωτέρω φερουσμένης ἐπιστολῆς τοῦ Ἑπειρωτικοῦ Φιλεκαπιδευτικοῦ Συλλόγου ὁ κ. **Ἡρ. Βασιλάδης**, ὡς πρόεδρος αὐτοῦ, λέγει ὅτι ὁ Ἑπειρωτ. Σύλλογος, καίτοι ὡς ἐκ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ καταδικάζεται, δικαιούται παραπονέσθαι, σεβόμενος τὴν Φιλολογικὴν Συλλογὴν ὡς πατέρα αὐτοῦ, παραχωρεῖ τὸ διωκτικόν, ὃ νῦν κατέγει, ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ παραχωρηθῇ αὐτῷ ἑτέρον ἐν τῷ Συλλόγῳ.

Τούτου δεκτοῦ γινομένου ὁ Σύλλογος ἐκφράζει τὴν βλάβην αὐτοῦ λυπὴν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἐπιστάτου μέλους αὐτοῦ Ε. Littré καὶ ἀπορροαίει πέμψαι συλλοπητῆριον γράμμα τῇ γῆρᾳ τοῦ ἀδελφίμου.

Ἀκολουθῶς ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι ὁ κ. Ν. Βασιλάκης, ταμίας τοῦ Συλλόγου, ἀνεχώρησεν ἀίρνης καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ προεδρείου. Ἐγκατέλιπε δ' αὐτὸς ἑτέρον ἀντ' ἑαυτοῦ.

Ὁ κ. **Ν. Παρανίκης** προτείνει ν' ἀναπλήρῃται προσωρινῶς τὸν κ. Βασιλάκην ὁ πρόεδρος τῆς Οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς.

Ὁ κ. **Θ. Σολττέλης** θεωρεῖ περὶ τὸν τοῦ κ. Βασιλάκης ἀρῆαν ἀναπληρωτὴν ἐκφράζοντα ὑπ' εὐθύνην αὐτοῦ.

Ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ** θεωρεῖ τὴν γενομένην ἀναπλήρωσιν οὐδὲως ἐπαρκῆ, καθότι εἰσι λόγοι πρακτικοὶ κατ' αὐτῆς. Τοιοῦτος δ' ἵστι καὶ ἡ ἐξέλεξις, ἥτις ὡς ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς τῇ ἐξελικτικῇ ἐπιτροπῇ δηλοῦται, οὐ δύναται γενέσθαι ἀπουσιάζοντος τοῦ ταμίου. Ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ** φρονεῖ ὅτι πρέπει ἵνα ἀναπληρωθῇ ὁ ταμίας.

Ὁ κ. **Ἡρ. Βασιλάδης** προτείνει ὅπως μὴ διορισθῇ ἑτέρος μὲν ἀντὶ τοῦ ταμίου, ἀλλ' ὁρισθῇ λογιστὴς οὗ ἐν γνώσει νὰ γένηται πᾶσα δαπάνη.

Ὁ κ. Πρόεδρος λέγει ὅτι ἡ πρότασις αὕτη τοῦ κ. Βασιλάου μελετηθήσεται ὑπὸ τοῦ προεδρείου.

Ἀπορασιζίντος δὲ ὅπως ἐν γὰρ τῷ παρόντι ἀρεθῶσι τὰ πράγματα ὡς ἔχουσιν, ἀγγέλλονται αἱ τῶν βιβλίων προσφορὰ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ταύτας ποιησαμένοις.

Ἀγγέλονται δι τὸ δεύτερον καὶ ψευδογραφίας γενομένης γίνεται δεκτὸς τακτικὸν μέλος ὁ κ. Σακ. Μαγκλίν, ζωγράφος.

Ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον μέλος μὲν ἀντιπαισίδων ὁ κ. Ι. Σακελλίων, σχολάρχης τῆς ἐν Ἀίτωμα Ἑλλαν. Σχολῆς, προτεινόμενος ὑπὸ τῆς Ἀγραιο-οὐγκῆς ἐπιτροπῆς, τακτικὰ δὲ μέλη ὁ θεοφάνης ἐπίσκοπος Ἐρηνουπόλεως κ. Φώτιος, ἀμερικανικῶς προεστῆμενος τῶν ἐρβοδῶν ναῶν Σερροδρομίου, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Κ. Καλλιδίου, Σπ. καὶ Α. Μαυρογένους ὁ κύριος Α. Gonzalez del Campillo, γραμματεὺς τῆς ἐν Ἰσθμῷ Ἑλληνικῆς πρεσβείας, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ὁ κ. Γ. Τσιόκας, δημοδιδάσκαλος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Θ. Σατέλλη, Πρ. Βασίλδου καὶ Ν. Παρνακίνα.

Μετὰ ταῦτα λίσται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜ'.

(Τακτικῇ).

Τῇ 22 Ἰουνίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντιπροέδρων κ. Κ. ΣΑΛΘΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως ἀνακοινούται ὡς ἐξῆς ἡ

ἀλληλογραφία

Ἐπιστολῇ τοῦ κ. Hugo Kutschera, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς μέλους τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς.

Τοῦ κ. Σ. Α. Μανασσείδου, ἀπὸ 14 παρόντος, εὐχαριστοῦντος τῇ φιλολογικῇ ἐπιτροπῇ ἐπὶ τῇ ἐμνεμίᾳ αὐτῆς κρῖσι ἐπὶ τῆς πραγματικῆς αὐτοῦ τῆς διὰ τὸ Ζωγράφειον διαγωνισματικῶν ζώντων μνημείων ἀποσταλείσης, καὶ ἀγανακτοῦντος τῇ ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ γιγνόντος ἐπὶ διορῆς ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ πρὸς παραλαβὴν τῶν δέκα λερῶν τὸν κ. Γεώργιον Ἐπιστάθιον Αἰνίτην. Πρὸς δὲ ἐξαιτεῖται τὴν ἐπιτροπὴν τῶν παλαιῶν μουσικῶν βιβλίων, τῷ Συλλόγῳ ἀποσταλέντων, καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὸν Καρπαθένειον ἀγῶνα ἀποσταλείσαν τὸν διὰ τὸν Καρπαθένειον ἀγῶνα ἀποσταλείσαν αὐτοῦ. Ἐν ἱερῶν ἱστορίαν εἰτε βραβευθεῖσαν, εἰτε μὴ. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ ἀγγέλλει προσφορὰν χειρογράφου τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ Ἐπιτελείου τῶν μηχανικῶν τοῦ στρατοῦ τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἀπὸ 16 ῥήνοντος, ἀγγέλλοντος ἐπὶ ἀπέστειλε

τῇ Σμυθωνίῳ Ἀκαδημικῆς ὕψους πέμψῃ τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ ἀντίστοιχον τοῦ Χ' τόμου (Ὁδοιπορικῶν) περιέχον ἐκθεσὶν περὶ τῆς τοῦ 40 παρχαλλήλου γιωλογικῆς ἐρεῦνης ὑπὸ τοῦ κ. Clarence Kings.

Τῆς κ. Ἀθηνῆς Ἱατροποῦλου, ἐξαίτουμένης τέσσαρας δωδεκάδας καθησμάτων τοῦ Συλλόγου διὰ τὰς ἐξετάσεις τοῦ ὑπ' αὐτῆς διευθυνομένου ἑλληνογαλλικοῦ Παρθενιαγωγείου.

Τοῦ κ. Ν Γρυπάρη, ἐκ τοῦ βιβλιοπωλείου Α. Κορομηλά, πιστοποιούντος ἐπὶ τὰ ἐν Ἀθήναις καταστήματα Α. Κορομηλά ἀνέλαβον τὴν ἐκδοσὶν τῶν Γραφικῶν Ἱστοριῶν τοῦ κυρίου Γ. Ι. Τσιόκα.

Τοῦ κ. Γ. Τσιόκα, ἀπὸ 22 παρόντος, παρακαλοῦντος τὸν Σύλλογον ὅπως ἐροῖται αὐτὸν διὰ καταλλήλου πιστοποιητικῆς, ὡς ἐπιθυμοῦντος νὰ τυχῇ καὶ τῆς ἐπιδοκιμασίας τῆς ἱερᾶς Συνόδου διὰ τὰς ἀρτί βραβευθείσας Γραφικὰς αὐτοῦ Ἱστορίας.

Περὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ κ. Μανασσείδου ὁ κ. Κ. Καραθεοδωρῇ λέγει ἐπὶ κατὰ τὸν Καραθεοδωρῇ τῷ Συλλόγῳ ἀποστελλόμενα γράμματα οὐκ ἐπιστρέφονται ἀλλὰ μόνον ἀντίγραφον αὐτῶν δύναται ληρῆναι. Ὁ δὲ κ. Θ. Σατέλης, ἐπὶ τὰ τέσσαρα ζητούμενα μουσικὰ βιβλία ἐπιστρέψαντες αὐτοῖς τῷ κομίσαντι ὑπὸ τοῦ κ. Βασίλδου καὶ κατ' ἀκολουθίαν παρ' αὐτοῦ (τοῦ κομίσαντος) ὁ κ. Μανασσείδης δέον αἰτῆσαι ὅτι παρὰ τοῦ Συλλόγου αἰτεῖται.

Ἀκολουθῶς γίνονται ἐπ' αὐτῆς αἱ αἰτήσεις τῆς τε κ. Ἀθ. Ἱατροποῦλου περὶ παραχωρήσεως καθησμάτων καὶ τοῦ κ. Γ. Τσιόκα περὶ παραχωρήσεως πιστοποιητικῆς διὰ τὴν ἱερὰν Σύνοδον.

Εἰτα ἀγγέλλονται αἱ τῶν βιβλίων προσφορὰ καὶ ἐκπράζονται εὐχαρισταὶ τοῖς ταῦτα ποιησαμένοις.

Ἐννομογραφίας γενομένης γίνονται δεκτοὶ ὡς μέλη τοῦ Συλλόγου ἅπαντες οἱ ἐν τῇ ἡγουμένη συνεδρίᾳ προταθέντες. Ἀγγέλλεται δὲ τὸ πρῶτον ὡς ἀντιπαισίδων μέλος ὁ κ. Γ. Σοφοκλῆς (τίως τακτικὸν) ἐν Ἀθήναις, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ προεδρείου.

Ἀκολουθῶς ὁ κ. Κ. Καραθεοδωρῇ ἀναγινώσκει τὴν ἐπὶ ἐρατρίῳ τοῦ Πλεκτρισμοῦ εἰς τὸν δημόσιον φωτισμὸν πραγματείαν αὐτοῦ. Ὁ κ. Καραθεοδωρῇ ἀναγινώσκει τὰ τῆς παραγωγῆς τοῦ ηλεκτρισμοῦ διὰ τῶν στήλων φανόμενα ἐξετάζει τὴν αἰτίαν δι' ἣν ὁ δι' ἡλεκτρισμοῦ φωτισμὸς τοσοῦτον ἐξέρχεται ἐρα-

μοσθῆναι καὶ ἀποδίδωσιν αὐτὴν εἰς τὸ πολυδά-
πανον τοῦ ψευδαργύρου ὡς καυστικῆς οὕτως εἶ-
πεν ὁλως. Ἡ τοῦ Faraday ἀνακάλυψις τῶν πα-
ρεισάκτων βηματῶν ἔλυσε τὸ ζήτημα τοῦτο. Αἱ
στῆλαι ἀνεπληρώθησαν δι' ἀπομονωμένων καὶ ὁ
ψευδαργυρος διὰ τοῦ θινθακός. Ἐλτα ὁ κ. Καρ-
θεωδωρὴ ἀναφέρει τοὺς χρησιμοποιήσαντας τὴν
ἀνακάλυψιν τοῦ Faraday ἐν οἷς ὁ Nollet, Hal-
mes (διὰ τῆς μηχανῆς de l'Alliance), Wilde,
Siemens, Wheatstone, Gramme, Loutin, Edi-
son κτλ. Ἐτεροὶ δὲ πάλιν ἠσχολήθησαν, ἀνα-
φέρει ὁ κ. Τ. Καρθεωδωρὴ, περὶ τὴν ἐξεύρεσιν
λαμπρῶν καὶ κανονικῶν φωτός, οἱ Lerrin,
Wallace, Mersamme Reynier, Edison κλπ.
κτλ. Αἱ τῶν προηγουμένων ἐπιστημονικῶν
μετὰ ἀπασιν δι' ἀκριβοῦς κινούμεναι εἰσὶ σχε-
τικῶς ἀπὸ ὁδῶν ἀπὸ τοῦτον δὲ ὥστε καὶ
μετὰ τοῦ φωτὸς ἐκτελέσθησαν ἐπιτυχῶς καὶ
συναγωνισθῆναι. Ἡδὴ δὲ ἐν τοῖς πεπολιτισμέ-
νοις κρήταις ἀπὸ μόνον φέρει φωτίζουσι δ' ἡ-
λεκτρικῶν φωτῶν, ἀλλὰ καὶ οὐλοὶ καὶ πλατεῖαι
καὶ καταστήματα, μετ' οὗ πολὺ δὲ βεβαίως
καὶ αἱ οἰκίαι δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου φωτισθῆ-
σονται.

Μετὰ τὸ πέραν τοῦ λόγου τοῦ κ. Τ. Καρ-
θεωδωρὴ οὐδένος τὸν λόγον αἰσθημένου δια-
λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜΑ'.

(Ἐκτακτος).

Τῇ 30 Ἰουνίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σμ. Μαιτρογενοῦς.

Ὁ κ. Τ. Καρθεωδωρὴ εἰσάγει καὶ
γνωστοποιεῖ τὸ ἀπαρολόγησιν τὴν συνεδρίαν
κατὰ τὸ ζήτημα. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐστὶ ἡ ἐκ-
δοσις ὑπο τοῦ κ. Γ. Δημητριάδου τοῦ χάρτου,
ἐν τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ κ. Α. Γ. Πασάτη
ἐπεξεργασθῆναι ἡ Ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπὴ, ἀνα-
θεῖσα τῷ κ. Γ. Δημητριάδῃ τὴν ἐκτύπωσιν
αὐτοῦ. Ὁ κ. Γ. Δημητριάδης ὅμως συνετελεῖ
δικαιονόμῳ αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν ἐπι-
τροπὴν, οὐ μόνον τὸν χάρτην κατεκράτησεν
ὡς εἴ ην κτῆμα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐκδο-
σιν αὐτοῦ προσέθετο ἰδίαν χρῆσιν. Πρὸς
ἀποδείξιν δὲ τῶν λεγόμενων αὐτοῦ ὁ κ. Τ.
Καρθεωδωρὴ ἀναγινώσκει τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ
ὅπου τοῦ κ. Γ. Δημητριάδου ἐκδοθέντος χάρ-
του, ἐν τῇ ὁ κ. Γ. Δημητριάδης λέγει ὅτι ὁ

χάρτης ἐλήφθη ἐξ ἀντιγράφου εἰσκακομένου ἐν
τοῖς ἀρχαίοις τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ἀν-
τιγράφου ληφθέντος ἐκ τοῦ πρωτοτύπου ὑπ'
αὐτοῦ τε καὶ τοῦ κ. Κ. Καρθεωδωρὴ πρὸς συμ-
πληρωσιν τοῦ ἔργου τοῦ Μανερᾶκη. Ἐν τῇ
δὲ ὁ κ. Τ. Καρθεωδωρὴ προστίθισιν ὅτι ὁ
κ. Δημητριάδης, καίτοι πολλὰκις προσκληθείς,
ὕπο τε τοῦ παρόντος καὶ τοῦ παρελθόντος
προεδρεῖται ὅπως προσελθὼν δι' λόγον τῆς
τοιαύτης αὐτοῦ πρὸς τὸν Σύλλογον πολιτείας,
οὐδέποτε προσήλθεν.

Ἐπὶ τούτοις ὁ μὲν κ. **Πρ. Βασιλάδης**
λέγει ὅτι ἐπειδὴ ὁ κ. Γ. Δημητριάδης οὐδὲν
εἶχε δικαίωμα σφετερισθῆναι κτῆμα τοῦ Συλ-
λόγου, ὡς αὐτὸς πολλὰκις ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ
παρετήρησεν αὐτῷ, καὶ ἐπειδὴ ἡ πράξις αὕτη
τοῦ κ. Δημητριάδου αὐτόχρημα κατὰχρησις ἐ-
στὶ, προτείνει ὅπως γένηται κατὰσχέσις τῶν
ὑπὸ τοῦ κ. Δημητριάδου ἐκδοθέντων χαρτῶν
καὶ καταδικωθῇ δικαστικῶς ὁ κ. Δημητριάδης.

Μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἡ πρότασις αὕτη
γίνεται δεκτὴ.

Λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜΒ'.

(Τακτικῇ).

Τῇ 6/18 Ἰουλίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σμ. Μαιτρογενοῦς.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν
πρωτοτύπων τῆς ἡγουμένης τακτικῆς συνεδρι-
ασις ἀνακινουμένη ὡς ἑξῆς ἡ

Ἀλληλογραφία

Ἐπιστολὴ τοῦ κ. Γ. Δ. Ζηκίδου, ἐξ Ἰωαν-
νίνων, ἀπὸ 8 Ἰουνίου, ἀναγινωσκόμενος ἐπὶ τῇ
ἀπονομῇ τοῦ δεκαπέντε βιβλίου διὰ τὸς πε-
ντήκοντα τῶν ὑπερωτικῶν καὶ ἡμικινητῶν ἀναλίκτων
αὐτοῦ καὶ γνωστοποιούμενος ὡς ὅπως πρὸς
παραλαβὴν αὐτοῦ τὸν κ. Ι. Κ. Μουσεῖον.

Τοῦ κ. Ἀλφ. Ραγκαβῆ, ἀπὸ 9/2 Ἰουνίου,
ἀγγέλλοντος ὅτι ἀπὸ τοῦ 1872 ἐκινῶν πρὸς
τὴν ἐκ τοῦ Συλλόγου παραλαβὴν αὐτοῦ.

Τοῦ κ. Ἐπ. Σταματιάδου ἐφόρου τῆς δημο-
σίας Βιβλιοθήκης καὶ τοῦ ἄρ. Μουσεῖου τῆς
Σάμου, ἀπὸ 3 Ἰουνίου, ἀγγέλλοντος ὅτι ἡ Π-
γμικὴ τῆς Σάμου Κυβέρνησις ἀπεφάσκει τὴν
σύστασιν δημοσίας βιβλιοθήκης καὶ ἄρ. Μου-
σείου ἐν Σάμῳ, καὶ ἐξαπομπὴν ὅπως ὁ ἡμέ-

τερος Συλλόγος ἐκ τῶν τυγνόν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ αὐτοῦ εἰσπρακτέων διπλῶν ἢ πολλαπλῶν βιβλίων ἀποστείλῃ διὰ τοῦ ἐνταῦθα ἡγεμονικοῦ Γραφείου ἀνὰ ἐν ἀντίτυπον.

Τοῦ κ. Ι. Π. Σιγγάλλα, διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ὠρεῖ-Καπῇ σχολείου, ἀπὸ 23 ἰουνίου, ὑποβάλλων τῇ κρίσει τοῦ Συλλόγου ἐν χειρογράφῳ Στοιχεῖα ἑρμηνείας τῆς ἱερᾶς Λειτουργίας καὶ τῶν κυριωτέρων ἱερῶν σκιῶν καὶ ἀμφοτέρων, ἡ ἀπορία ἐκ διαφόρων ἑρμηνειῶν, πρὸς χρῆσιν τῶν διδασκτικῶν σχολείων καὶ παντὸς χριστιανοῦ.

Τοῦ κ. Μ. Παύλου, ἐκ Φαναρίου, ἀπὸ 27 ἰουνίου, ἀγγέλλοντος, ὅτι ἡ κοινότης τῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἐρέσου κώμης, ὑποκρίτου ἀνέβηκεν αὐτῷ τὴν συλλογὴν διαφόρων βιβλίων διὰ τὴν ἀρτιστοῦσαν βιβλιοθήκην τῆς σχολῆς καὶ ἐξαιτουμένου ὅπως δώσῃν αὐτῷ πρὸς τὴν σκοπὸν τοῦτον τινα ἐκ τῶν περιττῶν τῆς τοῦ Συλλόγου βιβλιοθήκης.

Τοῦ κ. Ν. Κ. Λημνίου, ἱατροῦ, ἐξ Ἀρτάκης, ἀπὸ 1/13 ἰουλίου, κοινοποιούντος τῷ Συλλόγῳ δεκατρεῖς ἐπιγραφὰς ἑλληνικὰς ἐκ τῶν πέριξ τῆς Ἀρτάκης, ἐξ ὧν αἱ μὲν ἐδόθησαν αὐτῷ ὑπὸ ἀρχαιοκαπηλίου τυπῆς, αἱ δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἀντεγράψαν.

Ἀποφασίζεται ὅπως τὰ ζητούμενα βιβλία δοθῇσι μετὰ τὴν ἐκπόδον τοῦ βιβλιοφύλακος κ. Θ. Σαλτέλλ. Κατὰ πρότασιν δὲ τοῦ κ. Βασιλείου τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Σέμου δοθήσονται μόνον ἱστορικαὶ καὶ φιλολογικαί.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ποισασμένοις αὐτάς.

Ὁ κ. Πρόεδρος, παρχωρήσας τὸν ἔδραν αὐτοῦ τῷ ἑτέρῳ τῶν ἀντιπροέδρων κ. Κ. Σπανοπούλῳ, ἀναγινώσκει μέρος τῆς ἀπερὶ τηλεφώνου πραγματείας αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τὸ πέρας αὐτῆς ἱκανοὺν κηρύσσει τὴν διακοπὴν τῶν τακτικῶν ἰργασίῶν ἐπὶ τῷ θέμα καὶ διαλύει τὴν συνεδρίαν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜΓ'.

(Τακτικῇ).

Τῇ 28 Σεπτεμβρίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀνχωρησθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδρίσεως, ἀνακοινούται ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία.

Ἐπιστολῇ, τοῦ κ. Κυριακοῦ Μήτσου ἐκ Φιλαιπουπόλεως, ἀπὸ 19 ἰουνίου, ἐπαχριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ, ὡς μετὰ τὴν αὐτοῦ ματὰ τοσοῦτον χρόνον, καὶ ἀγγέλλοντος ὅτι, οὐ μόνον οὐδέμία παρ' αὐτοῦ συγκατάθεσις ὑπῆρξε πρὸς ἀπλῆψιν τοῦ ἰνόμεντος αὐτοῦ ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν τακτικῶν τοῦ Συλλόγου μελῶν ἀλλὰ καὶ μετ' ἐκπλήξεως ὅσα καὶ ἀπορίας ἤκουσε τοῦτο. Διαμαρτυρούμενος δὲ λέγει ὅτι ἐννοεῖ νὰ θεωρῇται ὡς τακτικὸν μέλος, ὅτι οὐδέποτε αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκεῖ πολλοὶς μέλεσιν ἐπέκλην περιοδικόν, ἐκτὸς τοῦ α' τόμου, καὶ ὅτι καίτοι κατὰ τὸ 1878—79 ἔγραψεν αὐτῶν τὴν ἀποστολὴν τοῦ περιοδικοῦ, οὐδὲ μὲν ὅμως ἠδυνώθη ἀπαντήσας, ἐνὶ μέλει τοῦ 1879 τακτικῶς ἀπέστειλε τὰς συνδρομὰς του.

Τοῦ κ. Α. Κ. Παλαιολόγου, διευθυντοῦ τῆς ἐν Λεμεσσοῦ τῆς Κύπρου ἐλλ. ἐφημερίδος Ἀληθείας, ἀπὸ 20 ἰουλίου εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ II' τεύχους τοῦ περιοδικοῦ καὶ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου.

Τοῦ κ. Em. Burnouf, ἐκ Παρισίου, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τοῦ II' τεύχους καὶ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου καὶ εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τοῦτο τῷ Συλλόγῳ.

Τοῦ Dr H. Dessel, ἀπὸ 21 ἰουλίου, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τοῦ τελευταίου περιοδικοῦ ματὰ τοῦ παρρητήματος καὶ εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τούτῳ τῷ Συλλόγῳ. Ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἐγένετο διὰ τὸ ἐν τῷ ἑξῆς ἀρχαιολογικῶν γερμανικῶν Ἰνστιτούτων.

Τῆς ἐν Βατομῇ ἐφορίας τῶν ἐλλ. ἐκπαιδευτηρίων, ἀπὸ 23 ἰουλίου, δι' ἧς αὐτὴ ἐξαικονίζουσα διὰ ζωρῶν χρωμάτων τὴν ἐλευθέρην κατὰστασιν εἰς ἣν εὐρηται τὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς κοινότητος, ἐρίσται τὴν προσοχὴν τοῦ Συλλόγου καὶ ἐξαιτεῖται τὴν σύντονον αὐτοῦ ἀρωγὴν πρὸς πρόληψιν τῆς παντελοῦς αὐτῶν καταστροφῆς.

Τοῦ κ. Henri Weil, καθηγητοῦ τῆς ἐλλ. φιλολογίας ἐν Παρίσι, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ τελευταίου τεύχους τοῦ περιοδικοῦ ματὰ τοῦ παρρητήματος.

Τοῦ κ. Emile Egger, ἀπὸ 26 ἰουλίου, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ τελευταίου τεύχους ματὰ τοῦ παρρητήματος καὶ παρακαλοῦντος ὅπως ἀποσταλῶνται αὐτῷ ὁ Θ', ὁ Γ', ὁ ΙΑ' καὶ ΙΒ' τόμος τοῦ περιοδικοῦ, ὡς ἐλλείποντες.

Τοῦ ἐν Παρίσιος κ. Gustave d'Eichthal ἐκέρχοντος τὰς ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τῶν τελευταίων δημοσιεύσεων τοῦ Συλλόγου εὐχαριστίας αὐτοῦ.

Τῷ Α. Ε. τοῦ ἐπὶ τῶν ἱερωτικῶν ὑποργῶν τῆς γαλλ. δημοκρατίας κ. Barthélemy Saint-Hilaire, ἀπὸ 29 ἰουλίου, ἐκέρχοντος τὰς πρὸς τὸν Συλλόγον εὐχαριστίας αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ τελευταίου τεύχους μετὰ τοῦ παραρτήματος, καὶ τὴν ζωρὰν αὐτοῦ ἐπιθυμίαν, ὥπως γνωστοποιηθῇ αὐτῇ τί πρὸς τὸν Συλλόγον ὀφείλει.

Τοῦ ἐν Κέας κ. Γ. Ἀγγελίδου, ἀπὸ 29 ἰουλίου, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ ΙΓ' τεύχους μετὰ τοῦ παραρτήματος, καὶ γνωστοποιούντος ἐν καιρῷ εὐθέτω ἀπεσταλμῇ φιλολογικῆς, ἐπιστημονικῆς καὶ ἀρχαιογραφικῆς πραγματείας.

Τοῦ αὐτοῦ ἀρχαῖο αυτοκρατορικοῦ βουλευτοῦ Γραμμοῦ Στατιστικῆς καὶ Τοπογραφίας, ἀπὸ 29 ἰουλίου, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τῶν τελευταίων αὐτοῦ δημοσιεύσεων.

Παύτος τὰς εὐχαριστίας αὐτῶν ἐξήρσαν ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ περιοδικοῦ καὶ οἱ ἐξῆς: Κ. Παπαρηγόπουλος, Ἑλληνικῆς Λογιστικῆς Συλλογὸς ἐν Ἀθήναις, Ernest Havet ἐν Παρίσιος, ἡ Α. ΞΕ. ὁ Χρηστάκης ἐν Ἰδρῇ, Ζωγράφος ἐν Παρίσιος, Π. Εὐστατιάδης, Α. Παταχίδης, Χ. Πρετιντέρης ἐν Ἀθήναις, Dr L. J. Ling, βιβλιοθηκῆρος τῆς γεωμικτικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς ἐν Ἀθήναις, Ι. Βελούδης, διευθυντὴς τῆς Μαριανθῆς Βιβλιοθήκης ἐν Βενετίᾳ, Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαίδευσης ἐν Νοβῆγῳ, Παπαβασιλείου, Émile Egger ἐν Παρίσιος, Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσὸς ἐν Ἀθήναις.

Τοῦ κ. Ἀθανασίου Πετρίδου, σχολάρχου Κυπριασίας, ἀπὸ 2 αὐγούστου, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τοῦ ΙΓ' τεύχους μετὰ τοῦ παραρτήματος, εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τούτῳ τῷ Συλλόγῳ καὶ ὑπαγομένου τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἀποστολὴν ἀναγνωσμάτων καὶ πραγματείων αὐτοῦ. Παραρτῶν δὲ ἐπὶ ἀπὸ τοῦ Δ' τόμου τοῦ περιοδικικοῦ οὐδὲς ἕτερος ἀποστέλλῃ αὐτῇ καὶ παρακαλεῖ ὥπως τῷ ἀποσταλῶσιν αἰ ἐλπίσοντας. Πρὸς δὲ ἀγγέλλει τὴν ἀποστολὴν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου δύο αὐτοῦ πονηματίων, ὧν τὸ μὲν ἐπιγράφεται «Ἀνακλυσθὶς τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀμφίρας», τὸ δὲ «Ἀρχαιολογικὴ καὶ ἱστορικὴ ἐρευνὰ περὶ Φερῶν καὶ Καλαμῶν», ὡς καὶ τριῶν ἐπιγρα-

φῶν ἐπισυναπτομένων ἐν δυσὶ φύλλοις, ἀνακρινωθεῖσιν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ κ. Σταυροῦν Χρημεν, διδάκτορος τοῦ ἐν Μαρβίτῃ Πανεπιστημίου.

Τοῦ κ. Π. Α. Οικονόμου, ἀπὸ 3 αὐγούστου, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ ΙΓ' τεύχους τοῦ περιοδικικοῦ μετὰ τοῦ παραρτήματος καὶ παραπονομένου ὅτι, ἀρ' ἥς ἰσχυρὰ μεταξὺ τῶν ἀντεπιστελλόντων ἐνεργήσῃ μελὼν τοῦ Συλλόγου οὐδένα ἕτερον τόμον ἔλαβε.

Τῆς ἑρριόρας τῶν ἐν Σιμιστρίᾳ ἑλληνικῶν σχολῶν καὶ Ἐκκλησίας, ἀπὸ 6 αὐγούστου, ἐξαιτουμένης παρὰ τοῦ Συλλόγου, ὥπως προνοήσῃ περὶ ἀποστολῆς καλλιερωσὶ μετὰ τοῦ ὑπογενομένου νὰ ψάλλῃ δεξιότην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ νὰ διδάσκη ἐν τῇ σχολῇ, ἀγγέλλει δὲ ἅμα αὐτῇ τὴν αἰτηθεῖσάν αὐτὴν μισθόν.

Τῆς ἐν Κίῳ Φιλεκαπιδευτικῆς τῶν Κιανῶν Ἀδελφότητος, ἀπὸ 1 ἰουλίου, γνωστοποιήσας τὰς τῶς ἐνεργείας αὐτῆς καὶ τὴν ἀποστολὴν εἰσοσι καὶ πέντε θωματικῶν ληρῶν ἵνα ἀποσταλῶσι τῇ Ἐθνικῇ τῆς Ἑλλάδος Τραπέζῃ καὶ ἡμοῦ μετὰ τῶν τόκων τῶν τισσάων ὁμολογιῶν ὡς ἀρθ. 2762, 3589, 4702, καὶ 8044 ἐκδοθῇ νέα ὁμολογία ἐπὶ 16 ὀλόκληρα ἔτη.

Τοῦ ἐν Παρίσιος βιβλιοπώλου G. Pedone Lauriell, ἀπὸ 9 αὐγούστου, ἀγγέλλοντος τὴν ἀποστολὴν ἰσχυρίσας τὸ αἰτηθέντος καταλόγου βιβλίων, τοῦ φέροντος ἡμερομηνίαν 28 φεβρουαρίου 1873.

Τῆς ἐν Ἐργινακίῃ (Μεσσοποταμίᾳ) ἑλλην. κοινότητος, ἀπὸ 14 αὐγούστου, ἥτις περιγράφει τὸν μέγαν κινδύνον, ὃν διατρέχει ὁ ἑλληνισμὸς εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἐρίσθησι τὴν προσοχὴν τοῦ Συλλόγου καὶ ἐκαιτεῖται τὴν σύντονον ἡθικὴν καὶ ὀλικὴν αὐτοῦ ἀρωγὴν.

Τοῦ κ. Β. Ἀ. Μυροπούλου, ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἀπὸ 15 αὐγούστου, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ ΙΓ' τεύχους μετὰ τοῦ παραρτήματος καὶ παρακαλῶντος ὥπως ὁ Σύλλογος αἰτήσῃ παρὰ τοῦ ἱατροῦ κ. Ε. Πλαρινοῦ 100 σῶματα ἀνθρωπολογίας, περὶ ὧν, καίτοι πρὸ ἔτους ἀποσταλέντων, οὐδέμιν πλὴν τῆς ἐπιστολῆς περὶ τῆς παραλαβῆς ἔσχη πληροφορίαν. Συνίστησι δὲ ἐνταῦθα τῷ Συλλόγῳ τὴν ἐν Κιάρῳ ἱατρὸν κ. Ε. Οικονομίου ὡς δυνάμενον νὰ φελλήσῃ διὰ τῶν γνώσεων καὶ συγγραφῶν αὐτοῦ.

Τῆς ἐν Κίῳ φιλεκαπιδ. ἀδελφότητος τῶν Κιανῶν, ἀπὸ 16 αὐγούστου, ἀποστελλούσας ἑτάρας 15 λῖρας, ἵνα περῶσιν εἰς τὴν ἐθνικὴν τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ σὺν τοῖς τόκοις

τῶν τεσσάρων προμηθειῶν καὶ τὰς 25 προκαταλήψεις ἐκδόθῃ νέα ἡμερολόγια διὰ 16 ἔτη. Πρὸς δὲ ἀποστείλῃ καὶ τὸν ἰσολογισμόν τῆς Ε' καὶ ε' περιόδου αὐτῆς.

Τὸ κ. Ι. Π. Βαλαβάνη, ἀπὸ 23 Αὐγούστου ἀγγέλλοντας ἐπὶ διορίσει πληρεξουσίων αὐτοῦ ἡμῶν παραλαβὴν τοῦ δεκαλέτου βραβείου τοῦ ἀπομνημόντος αὐτῶ ἐν τῷ Ζωγραφικῷ ἀγῶνι περὶ τῶν ἐν νηπιῶν τὸν κύριον Σωρρόνιον Λαζαρίδην.

Τὸ κ. Γ. Λεπτόνη, ἐκ Πετροῦλεως, ἀπὸ 25 αὐγούστου, ἀγγέλλουσιν τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ ΙΓ' τεύχους μετὰ τοῦ παραρτήματος καὶ ἀγγέλλοντας τὴν ἀποστολὴν τεσσάρων αὐτοῦ παλαιῶν τῶν ἐξῆς, ἀπὸ δύο ἀντίτυπα α') τοῦ ν' Ἀρμόδρου, ἔπος δημοτικὸν τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, β') τὸν «Ὁρῶνον», ποίημα τῆς ἐποχῆς τῆς τυφλικῆς κατακρήσεως τῶν Ἀθηναίων γ') τὸ ἀπὸ τοῦ Ξανθοῦ ἔπος δημοτικὸν Τραπεζούντος καὶ δ' τὴν ἀνέλυσιν ἀμφισβητούμενης τιμῆς ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς.

Τὸ Π. Schroeder, ἀπὸ 10 Σεπτεμβρίου, ἀγγέλλοντας ἐπὶ τῇ ἐντολῇ τοῦ κ. Kiepert ἀποστείλῃ χάρτην γεωγραφικὴν, συμπληρωματικὴν τοῦ γενικοῦ χάρτου τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Τὸ κ. Κ. Καλλιῶδου, ἀπὸ 10 Σεπτεμβρίου, ἀγγέλλοντας ἐπὶ ὡς προτιθέμενος ἐν ποιήσεται κατὰ τὰς τακτικὰς συνδριάζουσας ἀναγνώσματα στερεῖται τοῦ απαιτούμενου χρόνου διὰ δημοσίας διαλέξεις.

Τῆς κοινότητος Ἐξ Μακεδόνων, ἀπὸ 11 Σεπτεμβρίου, συνστάσης τῷ Συλλόγῳ μαθήτριαν τινὰ ἐπιμελεστέστην μὲν, ἀλλ' ἀπορροή, ὥπως λέγει αὐτὴν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ καὶ εἰσαγγέλλῃ ἐν τῇ τῶν ἐνταῦθα ἐκπαιδευτηρίων τῶν θηλέων.

Τῆς κ. Κ. Κεραχὶ, ἀπὸ 8 ὀκτωβρίου, ἀγγέλλουσας ἐπὶ ἐτοιμασίᾳ μίαν ἢ δύο διαλέξεις ἀρχιολογικὴν ἢ καλλιτεχνικὴν ἐχούσας ὑπόθεσιν.

Τὸν κ. κ. Χρ. Χατζηχρήστου, Γ. Σταμίλου καὶ Καμπουρόγλου, ἀπὸ 6 παρόντος, οἵτινες ὡς ἐπίτροποι ἐπὶ τῇ ἐκκυβένσεως εἰς λαγεὺν τῶν βιβλίων τοῦ αἰοδίου διδασκάλου Ν. Γεωργιλάδου, παρακαλοῦσι τὸν Σύλλογον ὥπως ἐπιτρέψῃ, ἐν τῇ βιβλίᾳ ταύτᾳ διὰ τὸ ἀσφαλῆς κατατεθῶσιν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου μὲν τῆς ἐκκυβένσεως τοῦ λαγεῦ.

Τῆς ἐν Σιλιστρῇ ἑλληνικῆς κοινότητος, ἀπὸ 10 Σεπτεμβρίου, παρακαλοῦσας τὸν Σύλ-

λογον ν' ἀποστείλῃ αὐτῇ βιβλία τινα διὰ τὴν σχολὴν αὐτῆς ἅτε ἐν ἀπορίᾳ διατιθέσσης.

Τῆς αὐτῆς κοινότητος ἀπὸ 19 Σεπτεμβρίου, γνωστοποιήσας ἐπὶ, ἡ ἀνωτέρω ἐπιστολῇ κατὰ λόθους ἐπεγράφετο πρὸς τὸν Φιλόμουσον Σύλλογον.

Τὸ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργῶν τῆς Γαλλίας Barthelémy Saint-Hilaire, ἀπὸ 20 παρόντος, ἀγγέλλοντας τὴν ἀποστολὴν τόμων τινῶν τῆς τοῦ Ἀριστοτέλους μεταφράσεως αὐτοῦ καὶ ἐκπρόχοντος τὴν λύπην αὐτοῦ μὴ δυναμένου ν' ἀποστείλῃ τὰ ἀπαντα αὐτοῦ ὡς ἐξ-αντληθέντα.

Τὸ κ. Χρ. Κιτχινίδου, ἀπὸ 28 Σεπτεμβρίου, αἰτούμενον συστατικὸν γράμμα διὰ τὸν ἐν Ἀθήναις πρὸς διδόνειν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Σύλλογον πρὸς ἐξαιρουμένην τῶν σπουδῶν αὐτοῦ.

Ἀκολουθῶς ἐπὶ τῆς ἀλλήλου γραφίαις λαμβάνονται αἱ ἐξῆς ἀπορρίσεις:

Ἡ αἰτήσις τῆς κοινότητος Βατοῦμ ν' ἀποσταλῇ τῇ Οἰκονομικῇ τοῦ Συλλόγου ἐπιτροπῇ.

Ἡ αἰτήσις τῆς ἐν Σιλιστρῇ ἐφορίας τῶν Ἑλλ. σχολῶν καὶ Ἐκκλησιᾶς, περὶ διδασκάλου καὶ ψάλτου, τούτοχρονος ν' ἀποσταλῇ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου τοῦ ἐνταῦθα Μουσικοῦ Συλλόγου.

Ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τῆς ἑλλ. κοινότητος Ἑρζιγκιάνης ἀπορρίπτεται τῇ προτάσει τοῦ κ. Πρ. Βασιλάδου ὅπως συστήσῃ αὐτὴν ὁ Σύλλογος τῇ ἐνταῦθα Φιλομαθητικῇ καὶ Φιλεκαπαιδευτικῇ ἀδελφότητι.

Ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τῆς κοινότητος Ἑξ Μακεδόνων ἀπορρίπτεται ὅπως ἀποστείλῃ ὁ Σύλλογος τὴν αἰτήσιν αὐτῆς εἰς τὸ συμβούλιον τοῦ Ζαπτείου Παρθεναγωγείου.

Ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας, κ. Ἀργυροπούλου ἀπορρίπτεται ὅπως γνωστοποιηθῇ αὐτῷ ὅτι ὁ ἱατρός Πυλαγινὸς οὐκ ἔστι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει.

Ἡ αἰτήσις τῆς ἐπὶ τοῦ λαγεῦ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ αἰοδίου διδασκάλου Ν. Γεωργιλάδου ἐπιτροπῆς γίνεται μὲν ἀποδεκτὴ ἀλλ' οὐχ ὥπως τὰ βιβλία τεθῶσιν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ.

Ὁ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ, γεν. γραμματεὺς, γνωστοποιεῖ ἐπὶ τὰ ὑπὸ τῆς ἐν Κίῳ Φιλεπ. Ἀδελφ. τῶν Κιανῶν ἀποσταλθέντα χρήματα ὅπως κατατεθῶσιν εἰς τὴν Ἑθνικὴν τῆς Ἑλλάδος Τράπεζαν ἐστάλησαν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον καὶ ἀναμεινεται ἡ τῆς Τραπεζῆς ἀπάντησις.

Εἰτα ἀγγέλλονται αἱ συνήθεις προσφοραὶ καὶ

ἐκφράζονται εὐχρηστικά τοῖς ταύτας ποιησασμένοις.

Ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ παμπληθεὶ γίνεσθαι διέκτος ἀνεντιστελλόντων μέλος ὁ ἐν Ἀθήναις κ. Γεώργιος Σοφοκλῆς, τίως τακτικόν, προταθείς ὑπὸ τῶν προεδρίων.

Ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον τακτικόν μέλος ὁ Ἀθ. Παπαδόπουλος Κεραμεύς, λόγιος ἐνταῦθα, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. Κ. Ξανθοπούλου, Τ. Καραθεοδωρῆ καὶ Ὁδ. Ἀνδρεάδου.

Ἀκολούθως ὁ κ. πρόεδρος, παραχωρήσας τὴν ἔδραν αὐτοῦ τῷ ἐτέρῳ τῶν ἀντιπροέδρων κ. Κ. Ξανθοπούλῳ, ἀναγινώσκει μέρος τῆς ἐν τῷ ὕπνῳ καὶ ὑπνοβουλίας κατὰ τὸν Regnaud πραγματείας αὐτοῦ.

Ὁ κ. Σ. Μαυρογένης ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ πρῶτη ἀναπτύσσας τὰς διαφόρους θεωρίας περὶ ὕπνου ἐκτελεῖ τὰς παθήσεις, ἃς κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ὕπνου ἐκπίπτει τὸ σῶμα. Ὁμιλῶν ἀκολουθῶν περὶ τῶν αἰσθήσεων παρατηρεῖ ὅτι πρῶτῃ ἀφανίζονται αἱ αἰσθήσεις τυγχάνει ἡ ὄρασις. Τελευταίαν οὖν ἀπὸ αἰσθήσεων ἀφανίζονται τὴν ἀκοήν, ἥτις ἀφανίζεται μέχρις ἐσχάτων μένει. Πολλὰκις δὲ ὁ ἄνθρωπος μεταξὺ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρευσης εὐρισκόμενος ἀκούει τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀναρρέμενον ἢ ἐπιθεῖν τινα αὐτῷ ἐνδιαιφερόμενον ὅπου καὶ ἐγείρεται ἀποτομῆς προσφωνῶν τὸ αὐτὸ! ἐκοιμήθημεν! παρατηρεῖ δὲ πρὸς τοῦτο ὅτι ἡ ἀκοὴ πολλὰκις τῷ ὕπνῳ συμβαίνει, ὡς ὅταν ἐν τῷ μέσῳ τῆς γυναικὸς σωπῆς τῆς φύσεως ἀκούη τις ἢ τὸν κρότον τῶν τῆς θαλάσσης κυμάτων ἢ τὸν θρύλλον των φυλλωμάτων κτλ. Περὶ δὲ τῆς γυναικὸς καὶ τῆς ὑπνίου λέγει ὅτι αὐτὰ ὡς τέχνησιν ἀφανίζονται καὶ οὐτε κινεῖ τοὺς οὐνεῖρος ἐμμένονσιν. Ὑστερον ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐπισυμβαιούσης ἐν ὥρῃ ὕπνου ἀνταντακλαστικῆς λεγομένης ἐνεργείας, γιγνομένης ἀνεῖν τῆς ἐνεργείας τῆς νοήσεως, ἥτοι τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ οὕτως αἰτίας τοῦ πταρμῶ, τῶν καταπύσεων, τῆς ὑπνοβουλίας κτλ. Ἐξηγῶν δὲ τὴν ἐνέργειαν ταύτην λέγει ὅτι αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς μὴ ἀφίξεως αἰσθημάτων μέχρι τῆς ἡμετέρας νοήσεως, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ μυελοῦ ἀνακοπτομένων καὶ ἀνταντακλωμένων. Τελευταίον ὁ κ. Σ. Μαυρογένης ὁμιλεῖ καὶ περὶ οὐνεῖρων ἀναφύων ὅτι ταῦτα προέρχονται ἐκ τῶν τελευταίων κατὰ τὴν ἐγρηγόριον τοῦ νοῦ ἐνοίων εἰς τὴν ἡμετέραν νοήσιν, ἐξ ἧς προκύπτει ἡ τελευταία, ἥς ἀναφύονται, ἰδίᾳ καὶ πρὸς ἡν τὸ νοῦν ἐνοῖν ἡμῶν φαντασίαι ἐλευθέρως παρίσταται.

Ὁ κ. Σ. Μαυρογένης μετὰ τὸ πέρας τοῦ

ἀναγνώσματος τοῦ διὰ πειράματος ἀποδείκνυσιν τὴν ἀνταντακλαστικὴν ἐνέργειαν. Τὸ πείραμα ἐγένετο ἐπὶ βατράχῳ, οὗτινος ἀπεκόπη ἡ κεφαλὴ καὶ συνεπῶς ἀπεσπάρθη ἡ νύχις. Ὅπότε δὲ ἐπὶ τοῦ ποδὸς τοῦ πτωμάτος ἦδη βατράχῳ θεῖον ἐνστάλαξεν ἐξ ὧν σπασμωδικαί τότε τὸν βατράχον κατέλαβον κινήσεις.

Μετὰ ταῦτα, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησάμεν, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜΑ'.

(Τακτικῇ).

Τῇ 5/17 Ὀκτωβρίου 1881.

Προεδρεύοντες τὸ ἐξέρον τῶν ἀντιπροέδρων κ. Θ. ΣΑΛΤΕΑΝ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως ἀνακοινούνται ὡς ἐξῆς ἡ

ἄλληλογραφία.

Ἐπιστολῇ, τῆς Α. Ε. τοῦ κ. Π. Βράζλια Ἀρμέν, ἐκ Παρισίων, ἀπὸ 15/27 παρ. Σεπτεμβρίου, δι' ἧς ἀπεντών εἰς τὴν ἀπὸ 22 Ιουλίου ἐπιστολὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, παρακαλεῖ ὅπως ἡ κατὰ τὴν 21 Φεβρουαρίου 1880 γενομένη διὰ τῆς αὐτοῦ δημοσιεύσεως διὰ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου ὡς ἐν τῷ Νεοελληνικῷ μετὰ τῆς σημειώσεως ὅτι ἐλήφθη ἐκ τῶν πρακτικῶν σημειώσεων ἀκριστοῦ.

Τῇ κ. Σ. Λεοντιάδου, ἀπὸ 27 Σεπτεμβρίου, γνωστοποιήσας μετὰ λύπης ὅτι, ὡς ἐκ τοῦ πολυαγγέλου τῆς θέσεως αὐτῆς, ἀδυνατεῖ διὰ τὸ παρὸν συλλογικὸν ἔτος ποιήσασθαι δημοσίαν διαλέξιν.

Τοῦ ἐν Θεσσαλονικίᾳ γνηικοῦ τῆς Γαλλίας προέδρου κ. Α. DOZOU, ἀπὸ 9 Ὀκτωβρίου εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τῶν τελευταίων δημοσιεύσεων αὐτοῦ, καὶ ἀγγέλλοντος τὴν ἀποστολὴν τοῦ αὐτοῦ συγγραμματος Ἀλβανικὰ παραμύθια.

Τοῦ Dr Franz von Holtzendorff, καὶ τῆς τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου, ἐντυπος, ἀντιπροέδρου, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ II' τόμου τοῦ περιοδικοῦ μετὰ τὸν παραρτήματος.

Τοῦ κ. Π. Λέμπρου, ἐξ Ἀθηνῶν, ἀπὸ 30 παραίδόντος, εὐχαριστήσας ὡς ἡ ἐκ.

Τοῦ Ἐξ. κ. Χρ. ἐφ' ἡνδρὶ Ζωγράφου, ἐκ Παρι-

σίαν, από 11 παρόντος, δι' ἧς ἀπαντῶν, εἰς τὴν ἀπὸ 23 παρελθόντος ἐπιστολὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ἀγγέλλει ὅτι ἐντεταλτο τῷ ἐνταῦθα γραφεῖ αὐτοῦ ὅπως μετρήσῃ τῷ ταμεῖ τῶν Συλλόγου Μρ. γρυσιᾶς ἐκ τῶν πενήτηντα (150) ποῦς ταχυτέραν τοῦ περιοδικοῦ ἐκδοσιν.

Τὸ Παρ. Μητροπολίτου Προΐσης κυρ. Νικοδήμου, ἀπὸ 28 παρελθόντος, ἐκ Φαναρίου, πέμποντος κατ' ἑσπρίαν τῶν κατοίκων Νεοχωρίου παρὰ τοῖς Μ. ὁρίων ἐξαίτουμένον παρὰ τοῦ ἡμ. Συλλόγου ἰκόνας τῆς Παλ. καὶ Νέας Διαθήκης κτλ. πρὸς καθιερωμένον τοῦ ἀρτιστυτάτου αὐτῶν Νηπιαγωγείου.

Τοῦ κ. Γ. Σοφοκλέους, ἐκ Ἀθηνῶν, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ, ἐπὶ τῇ τιμῇ, ἧς ἤξωσιν αὐτὸν κατατάξας ἐν τῇ χορῇ τῶν ἀντεπιστελλόντων μελῶν, ὡς καὶ ἐπὶ τῇ εὐκολίᾳ, ἣν τῷ παρέχετο πρὸς ἀπόστιαν τῶν ἐπ' αὐτοῦ, ὡς τῶς τακτικοῦ μέλους, ὀρελομένων, ὅτι οὐ μόνον αἰτεῖται.

Πρὸς τὸν Εἰς. κ. Χρ. Ζωγράφον ὁ Σύλλογος ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ ἐπὶ τῇ νέᾳ αὐτοῦ προσφορᾷ.

Ἐπὶ τῆς αἰτήσεως τῶν κατοίκων Νεοχωρίου ἀπορραζέται τῇ προτάσει τοῦ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ, ὅπως ὁ Σύλλογος, ἐνεκα τῆς καθυστέρησεως τῶν ἄλλων αὐτῷ γιγνομένων διὰ τὰ ἄπορα σχολεῖα δωρεάν, καὶ τῆς ἰσχύτητος τοῦ ταμεῖου, μετὰ λύπης ἀπαντήσῃ οὐχὶ ὡς ἐπεθύμει εὐχαρίστως.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαρισταί τοις ποιησαμένοις αὐτάς.

Ἀκολούθως ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ παμψηφεί γίνονται δεκτοὶ τακτικὸν μέλος ὁ κ. Ἀθ. Παπαδόπουλος Κερκυραίος.

Κατὰ τὴν ληφθεῖσαν ἐν τῇ ἡγομένῃ συνεδρίᾳ ἀπόφασιν ὁ προεδρεύων ἀγγέλλει ὅτι τὸ προεδρεῖον σκεψάμενον προτείνει, διὰ τὴν ἐξετάσασαν τὴν τῆς βιβλιοθήκης κατὰστασιν ἐπιτροπὴν, τοὺς κ. κ. 'Ηρ. Βασιλάδην, Σ. 'Αριστάρχην καὶ Jean Mordmann. Οἱ προταθέντες γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου.

Τόπος ὁ προεδρεύων ἀγγέλλει ὅτι, ἐνεκα ἀποροπῶν ἀναχωρήσεως τοῦ κ. 'Ηρ. Βασιλάδου εἰς Κόζινον, τὸ ἀνέγνωσμά αὐτοῦ ἀναβάλλεται. Λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜΒ'.

(Τακτικῇ).

Τῇ 12/24 Ὀκτωβρίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. Μαυρογεντοῦ.

'Αναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγομένης συνεδριάσεως, ἀνακινουταὶ ὡς ἑξῆς ἡ

ἄλληλογραφία.

'Επιστολῇ, τοῦ αἰδ. κ. C. G. Curtis, ἀπὸ 10/22 τρέχοντος, ἐκφράζοντος εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ προεδρείου ὡς μέλους τῆς τῷ ζήτημα τῶν χαρτῶν τῶν Λερσίων τειχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἐξετασούσης ἐπιτροπῆς καὶ ἀγγέλλοντος ὅτι προθύμως ἀναλαμβάνει τὰ ἀνατεθέντα αὐτῷ καθήκοντα καὶ συντελεῖσι τὸ ἐπ' αὐτῶν πρὸς διεκπεραίωσιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης.

Τῆς ἐνταῦθα Τυπογραφικῆς 'Αδελφότητος, ἀπονομολόγητος, γνωστοποιούσης τὴν ἰδρυσιν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς καὶ ἐξαίτουμένης ὅπως τῇ ἐπιγραφῇ ἀπαξ τὸ μνησιν, κατὰ κυριακὴν, ἔνα συνεδριάζῃ ἐν τινι τῶν αἰθουσῶν τοῦ Συλλόγου.

Τῆς ἐν 'Αριστοτέλει Συντηρητικῆς 'Αδελφότητος 'Αμριπολέως, ἀπὸ 29 παρελθόντος, γνωστοποιούσης τὴν ἰδρυσιν ὑπ' αὐτῆς Βιβλιοθήκης καὶ 'Αναγνωστηρίου ἐν τῇ πόλει ἰκεῖν καὶ ἐξαίτουμένης τὸ πείρασόν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Τῆς ἐν Παρίσις Association pour l'encouragement des études Grecques en France, ἀπὸ 1/13 τρέχοντος, ἀγγελλούσης τὴν ἀποστολὴν τῶν Annales et Monuments τῶν κατὰ τὸ 1880 δημοσιευθέντων, εἰς τὰ ἐνταῦθα τακτικὰ μέλη, ὡς καὶ ἀποδείξει πρὸς εἰσπράξιν τῶν συνδρομῶν.

Τῆς 'Εθνικῆς Τραπεζικῆς τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ 7/19 τρέχοντος, δηλοῦσης τὴν παραλαβὴν καὶ καταθέσιν ἐν τῇ Τραπεζῇ τῶν ἐπ' ὀνόματι καὶ διὰ λ/μὸν τῆς ἐν Κίῳ Φιλεκαπαιτευτικῆς 'Αδελφότητος τῶν Κιανῶν ἀποσταλῆσιν 1056 δραχμῶν καὶ τὴν μετὰ τὴν προσθήκην τῶν ἀναλόγων τόκων ἐκδοσιν νέας ὁμολογίας, (ἣν καὶ ἀποστέλλει ἐπισυνημμένης), ἐκ δραχμῶν 2,380.45 (μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν δραχμῶν 3.30 διὰ χαρτῶσμον) διὰ 16 ὅλα ἔτη.

Τοῦ ἐν Μονάχῳ καθηγγοῦ κ. W. Christ, ἀπὸ 4/16 Ὀκτωβρίου, εὐχαριστοῦντος τῷ

Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τῶν τελευταίων αὐτοῦ δημοσιεύσεων, καὶ γνωστοποιούντος ὅτι μετὰ πολλῶν τοῦ ἰνδακρόντος διεξήλθε τὰς ἐν αὐταῖς ἐπιγραφάς.

Τοῦ κ. Γ. Ἀποστολίδου ὑπὸ σημεινὴν ἡμερομηνίαν ἀγγέλλοντας μετὰ πολλῆς αὐτοῦ λύπης ὅτι ἐνεκα ἀσολιῶν καὶ βιωτικῶν ἄλλων περισπαρῶν ἀδυνατεῖ ἔνα ποιῆσθαι ἀναγνώσματα ἡ διαλέξεις.

Ὁ κ. Εἰ. Καλλιθέας ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τῆς ἐνταῦθα Τυπογραφικῆς Ἀδελφότητος λαβὼν τὸν λόγον λέγει ὅτι πρὸ τῆς παραδοχῆς τῆς αἰτήσεως τῆς ῥηθείας ἀδελφότητος ὁ Σύλλογος δέον νὰ ἔχρ' ὅπ' ὅψιν τὸν κανονισμὸν τῆς ἀδελφότητος. Κατὰ συνέπειαν προτείνει, τὴν ἀναβολὴν τῆς ἀποφάσεως τοῦ Συλλόγου, μέχρι τῆς 1^{ης} ἡμέρας τοῦ ἑκτονομίου.

Ἡ πρότασις τοῦ κ. Κ. Καλλιθέου γίνεται ἀποδεκτή. Ἐπίσης δὲ γίνεται ἀποδεκτὴ καὶ ἡ αἴτησις τῆς ἐν Ἀριστάρχῃ Συντηρητικῆς ἀδελφότητος πρὸς ἀποστολὴν τοῦ περιοδικοῦ συγγραμμάτων τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου εἰς τὸ Ἀναγνωστήριον αὐτῆς.

Εἰτα ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκπράζονται εὐχαρισταὶ τοῖς καὶ σεμνοῖς αὐτάς.

Εἰτα ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον ἐπίτιμον μῆλος ἡ Α. Εἰ. ὁ Lord Dufferin, πρεσβυτὴς τῆς Μεγάλης Βρετανίας παρὰ τῇ Ὁλῆ Πύλῃ, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ προεδρίου.

Τέλος ἀγγέλλοντας τοῦ κ. προεδρίου τὴν ἀναβολὴν καὶ αὐτῆς τὸ ἀναγνώσματος αὐτοῦ. Ἡ Β. Βασιλεὺς, ἐνεκα τῆς μὴ ἱκανοῦς ἀποφάσεως διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜ΄.

(Τακτικῇ).

Τῆς 19/31 Ὀκτωβρίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. Μαυρογενούς.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδρίασεως ἀνακοινῶνται ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία.

Ἐπιστολῇ, τοῦ κ. Γ. Α. Κοστομύρου, ἀπὸ 12 παρόντος, δρλόντος μεγάλην προθυμίαν ἑπὶ ποιῆσθαι ἀναγνώσματα καὶ δημοσίας διαλέξεις, ἀλλ' ὅτι τούτῳ ποιῆσαι κατὰ τὰς

τελευταίας τοῦ Συλλόγου συνεδριάσεις ἄτε ἦδη ἀπολύτως περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν ἔργου ἴαν ἐπιφύοντος.

Τοῦ κ. Α. Γ. Παπαῆ, πρέδρου τοῦ δικηγοτικοῦ συμβουλίου τοῦ Ζαπτείου Περὶνευγαίου, ἀπὸ 19 παρόντος, ἀγγέλλοντας, ὅτι οὐδέμῃ ὁρίῃ κενὴ ὑπάρχει ἐν τῷ Ζαπτείῳ πρὸς παραδοχὴν ὡς ὑποπρόδρου τῆς νεανίδος τῆς κοινότητος Ἐξ Μαριάρχων.

Τὸν ἐνταῦθα βιβλιοπωλὸν κ. κ. Lorentz καὶ Keil, ἀπὸ 9/21 παρόντος, παρέχόντων σημειῶν τῶν πωληθέντων περιοδικῶν τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ κ. Α. Ζ. Μάμουκα, ἀπὸ 12 παρόντος, ἀγγέλλοντας τὴν παραλαβὴν τοῦ II^{ου} τεύχους τοῦ περιοδικοῦ μετὰ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ παραρτήματος, καὶ ἀποστέλλοντας τὸν ἄξι ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντα πρῶτον τόμον «1^{ον} ἰογράφον τινῶν συγγραμμάτων τοῦ αἰδίου Κορυθαίου».

Τῆς ἐνταῦθα Τυπογραφικῆς ἀδελφότητος, ἀπὸ 18 παρόντος, εὐχαριστοῦσας ἐπὶ τῇ εὐμενείᾳ τῆς αἰτήσεως αὐτῆς ἀποδοχῇ καὶ ἀποστέλλουσας τὸν κανονισμὸν αὐτῆς.

Τοῦ ἐν Παρίσις κ. Στεφάνου Σιχακιάδου, ἀπὸ 10/22 παρόντος, ἀποστέλλοντας τὴν αἰτηθεῖσαν παρ' αὐτοῦ σημείωσιν τῶν πρὸ ἐτὸς παρὰ τοῦ ἐν Παρίσις οἴκου Hachette ἀγορασθέντων διὰ τῶν Συλλογῶν ἐργαλείων τῆς φυσικῆς, καὶ τὰ πρὸς συμπλήρωσιν ἐν τῶν ὀργάνων τῆς φυσικῆς νῦν αἰτηθέντα παρ' αὐτοῦ δωρεάν.

Ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τῆς Τυπογραφικῆς ἀδελφότητος, ὁ κύριος πρέδρος λέγει, ὅτι τὸ πρῶτον ἐξετάσαν ἐν ἰδίᾳ αὐτοῦ συνεδρίασιν ἐν κανονισμῶν τῆς Ἀδελφότητος ταύτης καὶ σεμνομένην ἐπ' αὐτοῦ προτείνει τὴν παραδοχὴν τῆς αἰτήσεως· τοῦτο δὲ ὁ Σύλλογος ἀποδέχεται.

Εἰτα ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ βιβλίων καὶ ἐκπράζονται εὐχαρισταὶ τοῖς ποιησαμένοις αὐτάς.

Ἀκούσθους ὁ κ. προεδρὸς ἀγγέλλει πεντηκοντῆριον δωρεάν τοῦ κ. Σ. Ζαχαριόπουλου τῷ Συλλόγῳ καὶ ἐκπράζων τὰς ἐξ αὐτοῦ τοῦ Συλλόγου εὐχαριστίας τῷ δωρητῇ εὐχαίρει ὅπως τῷ παραλείμῳ αὐτοῦ καὶ ἑτεροῖς ἐπὶ τῇ ἀποφασίσθῃσιν ἐπίκουροι τοῦ ταμίου τοῦ Συλλόγου.

Ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ πέμπτῳ ἐπίτιμον μῆλος τοῦ Συλλόγου τὸν ἐνταῦθα πρεσβυτὴν τῆς Μεγάλης Βρετανίας παρὰ τῇ Ὁλῆ Πύλῃ, ὁ Lord Dufferin, πρεσβυτὴς τῆς Μεγάλης Βρετανίας παρὰ τῇ Ὁλῆ Πύλῃ, πρεσβυτὴς τῆς Μεγάλης Βρετανίας παρὰ τῇ Ὁλῆ Πύλῃ.

Ἀγγέλλεται δὲ τὸ πρῶτον ἐπίτιμον μῆλος

ἡ Α. 'Εξ. ὁ Comte de Rascon, πρεσβυτὴς τῆς Ἰσπανίας παρὰ τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ πραιδρείου.

Εἰτα ἀνιέχεται τὸ βῆμα ὁ κ. 'Ανδρέας Mordtmann ἀπὸ ἀναγνωρίσεως μέρους τῆς ἀπὸ τῶν μνημείων καὶ ἐκδόσεων τῆς ἑνωμένης ἀποστολῆς κατὰ τὸν ΙΔ' μ. Ν. κίονα, καὶ τοὺς συγγράμματα, πραγματείας αὐτοῦ.

Ὁ βῆμα καταβάντα τοῦ βήματος εὐχαριστῶν τὸν πρεσβύτερον παρακαλεῖ ὅπως ἐξακολουθήσῃ ἐν τῷ Σιλλόγῳ ὁμιλίαι αὐτοῦ καὶ διαλέξεις τῶν πραιδρείων.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΜΟΣ Δ΄.

(Τακτικῶς)

Τῇ 2/14 Νομβρίου 1881.

Πραιδρείου τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥ.

'Αναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινῶνται ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐνταῦθα Ἐκπαιδευτικῆς καὶ Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος, ἀπὸ 29 παρελθόντος, δι' ἧς ἀπαντῶσα εἰς τὴν ἀπὸ 15/27 παρελθόντος ἐπιστολὴν τοῦ ἡμετέρου Σιλλόγου καὶ ἀνομοιογενῶσα καὶ ἀναγνωρίζουσα τὰς πρὸς τὸ ἔθνος σπουδαιότητας αὐτοῦ ὑπηρεσίας, ἀγγέλλει ὅτι τὸ γε νῦν ἐφημέριον ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκπομπὴν συνδρομῆς, ἐπιυλάσσεται δι' ἐν τῷ μέλλοντι ὅπως διαγῇ γενναίως.

Τοῦ πρεσβυτοῦ τῆς ἐν Ρώμῃ Ἱταλικῆς Γεωγραφικῆς ἑταιρίας, ἀπὸ 4 νομβρίου ν.χ., δι' ἧς ἀγγέλλων οὖτος τὴν παραλαβὴν τοῦ II' τεύχους τοῦ περιοδικοῦ τοῦ ἡμετέρου Σιλλόγου συγγραμματος μετὰ τὸ ἀρχαιολογικὸν παραρτήματος, καὶ εὐχαριστῶν ἐπὶ τούτῳ, δηλοῖ ὅτι προθύμως πάλιν ἀποστείλει τὰς τε δημοσιεύσεις τῆς ἑταιρίας ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1882, ὡς καὶ τὰ πρακτικὰ τοῦ ἀπὸ συγκληθέντος γεωγραφικοῦ συνεδρίου.

Τοῦ ἐν Βρυξέλλαις κ. Στεφ. Καραθεοδωρῆ, πρεσβυτοῦ τῆς Γ'φ. Πόλης, ἀπὸ 17/29 παρελθόντος, ἀγγέλλοντος καὶ ἀποστέλλοντος τὴν ὑπὸ τοῦ κ. F. A. Gevaert, διευθυντοῦ τοῦ ἐν Βρυξέλλαις Βασιλικοῦ Ἰδρύου, γενομένην προσφορὰν τοῦ διόλου συγγραμματος: «Περὶ μουσικῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἐκτελούσης

εὐχὴν ὅπως συγκαταβηθῇ καὶ ὁ κ. Gevaert ἐν τοῖς ἐπιτροπῆς τοῦ Σιλλόγου μέλεσι, ἅμα δι' ὧσα διορθῇ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ πρὸς κρίσιν τοῦ βιβλίου, ὅπως μεγίστην προσένηται τῇ σοφῇ συγγραφῇ εὐχαριστῶν.

Τοῦ ἐνταῦθα Μουσικοῦ Σιλλόγου, ἀπὸ 1/13 νομβρίου, ἀπαντῶντος εἰς τὴν ἀπὸ 2 παρελθόντος, ἐπιστολὴν τοῦ ἡμετέρου Σιλλόγου, ἐξαίτησάμενου διὰ τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα Σιλλοστίας ψάλλον ἅμα καὶ διδασκαλὸν καὶ συνιστάντος ὡς τούτων τὸν κ. Γ. Γεωργόπουλον.

Τῆς Ἀρχαιολογικῆς τοῦ ἡμετέρου Σιλλόγου ἐπιτροπῆς, ὑπὸ σημερινὴν ἡμερομηνίαν, προτεινόντος εἰς τὴν ἐγερσίαν τοῦ Σιλλόγου τὸν μὲν κ. Νικολαῶν, γραμματεῖα τῆς ἐνταῦθα Ἀγγλικῆς πρεσβείας, μέλος αὐτῆς, τὸν δὲ κ. G. Berggren, ἀρχαιοδιδάκην, τακτικὸν μέλος τοῦ Σιλλόγου.

Ἐκτερίζονται αἱ εὐχαριστίαι τοῦ Σιλλόγου τῇ ἐνταῦθα Ἐκπαιδευτικῇ καὶ Φιλανθρωπικῇ Ἀδελφότητι ἐπὶ τῇ ὑπ' αὐτῆς γενομένῃ ἐκπομπῇ τοῦ προσηρῆ.

Ἐκτερίζονται αἱ ποσοφαεῖς βιβλίων καὶ ἐκτερίζονται εὐχαριστίαι τοῖς ποισαμένους αὐτάς.

Ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ φερσθεῖς γίνεται δεκτὸν ἐπίσημον μέλος, ἡ Α. 'Εξοχ. ὁ Komte de Rascon, πρεσβυτὴς τῆς Ἰσπανίας παρὰ τῆς Γ'φ. Πόλης. Ἀγγέλλεται δὲ τὸ πρῶτον, ἐπίσημον μέλος, ὁ κ. Fr. Aug. Gevaert, διευθυντὴς τοῦ ἐν Βρυξέλλαις Βασιλικοῦ Ἰδρύου, προτεινόμενος ὑπὸ τοῦ πραιδρείου. Πρὸς δι' ὁ κ. G. Berggren, ἀρχαιοδιδάκην, τακτικὸν τοῦ Σιλλόγου μέλος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Σπ. Μαυρογένους, κ. Σπανοπούλου καὶ Θ. Σαλτέλλ.

Ἀκολουθῶς γίνεται δεκτὸς μέλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ὁ ὑπ' αὐτῆς προτεθείς κύριος Νικολαῶν.

Εἰτα ἀνιέχεται ἐπὶ τὸ βῆμα ἡ Α. Ε. ὁ Α. Καραθεοδωρῆ πᾶσι καὶ ποιῶναι τὴν ἐν αἱρανικῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ. Ὁ ῥήτωρ μετὰ τινος παρατηρήσεως ἐπὶ τῆς σπουδῆς τῶν ἀνταρκτικῶν γλωσσῶν ὡς καὶ ἐπὶ τῆς παρατηρούμενης ἰσχυρῆς ἐν τῇ σπουδῇ τούτων, ἐκτελεῖ διὰ βραχέων τὰ τῆς ὁμιλικῆς γλώσσης, ἀπαρτιζόμενης ἐκ τῆς σκωτικῆς, τουρκικῆς καὶ ἡρανικῆς ὅπου μοναδικὴν ἐν τῇ ιστορίᾳ ἐστὶ ραίνόμενον, καὶ εἰσέρχεται διὰ φιλολογικῆς ἱερῆς τῶν λέξεων Ἡρανικῆς, ὡς καὶ περὶ σημασίας εἰσὶν ἀμείβο-

λα, εἰς τὴν κυρίως ὑπόθεσιν τῆς ὀμιλίας αὐτοῦ, ἣν διαιρεῖ εἰς δύο μέρη, πραγματευόμενα τὴν τῶν Περσῶν ἱστορίαν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον. Ὡς πρῶτον δ' ἐποχὴν λαμβάνει τὴν μέχρι Δαρείου τοῦ Κοδομανοῦ, περὶ ἧς λέγει, ὅτι μετὰ τὸν Ἡρόδοτον πλείστοι ὅσοι ἔγραψαν, ὧν τινες ἀντιφατικὰ ἔλας πρὸς τὰ τοῦ Ἑλλήνων ἱστορικοῦ. Ἐκ τούτων δ' ἀναφέρει τὸν πολλὰ τὴ μυθικὰ γράψαντα Σαχνακί. Ὡσαύτως ἀναφέρει καὶ τοὺς Ταμπερὶ καὶ Χαμζαε καὶ ἄλλους, ὡς καὶ τοὺς παλαιότερας ἐπενεγμέναι συμβεβασμένον εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ τῶν κατόπιν γράψαντα. Πάντες δ' οὗτοι, παρατρεῖ, τοῦτο μόνον ὡς κοινὸν σημεῖον παρουσιάζουσιν, ὅτι καταλήγουσιν εἰς τὸν Μίαν. Ἀλλ' ἔχονδρον. Ἀκολουθίας ἐξήγαγε τὰ τοῦ ὀνόματος Πέρσης καὶ Πάρθου καὶ τοὺς λόγους, δι' οὓς τὸ ἱερικὸν τοῦτο ὄνομα ἐπεκράτησεν. Ἀρκεῖται δὲ τὰ κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν ἐποχὴν γενομένη λόγον ποιεῖται καὶ περὶ τοῦ Σελτζουκικοῦ κράτους. Ἐν ἐπιλόγῳ δὲ ὁμιλεῖ περὶ τῆς Περσικῆς φιλοσοφίας, ἀναφέρει καὶ τὴν ἀνακάλυψιν πλείστων γλωσσῶν, ἅτινα χωρὶς ἕκαστον παραρτῆται καὶ ἀνηγείται τὸν τρόπον, δι' οὗ οὐδ' ὁ πρότερον πρῶτος κατάρθωσεν ἀναγνάναι περὶ τῆς ἐπ' ἀρχῆς. Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὰ τῆς ἱστορίας τῶν Περσῶν πραγματεύεται τὰ περὶ τῆς τοῦ Καρχαπείου λατρείας καὶ καταπαύει τὸν λόγον διὰ τὰς παρατηρήσεις ὅτι πολλὰ τῶν ἑλληνικῶν σημείων εἶχε κοινὰ εἰς τὴν περσικὴν διαλέκτῳ.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ὀμιλίας τῆς Α. Γρονόττης οὐδένος τὸν λόγον αἰτησάμενον, ὁ ἡγετὴρ διακτεῖ τὴν συνεδρίαν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜΗ'.

(Τακτικῇ).

Τῇ 9/21 Νοεμβρίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. Μαυρογορατοῦ.

Ἀναγνώσθεντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως ἀνακοινῶνται ὡς ἑξῆς ἡ

Ἀλληλογραφία.

Ἐπιστολὴ, τοῦ Ἑρμού τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης κ. Χ. Δ. Μελετοπούλου, ἀπὸ 29 παρελθόντος, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ II' τεύχους τοῦ

περιοδικοῦ αὐτοῦ συγγραμματος καὶ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ δελτίου.

Τῆς Ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς, συνισταμένης ἐκ τῶν κ. κ. Θ. Κοσοῦδη καὶ Μ. Βελλογράνη, ἀπὸ 3 παρόντος, ἐκθεσις τῆς διαχειρίσεως τοῦ ταμείου τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ 1880—81 συλλογικὸν ἔτος.

Τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 1/13 τρέχοντος, προτεινοῦσας ἐπίτιμον μέλος τοῦ Συλλόγου τὸν κ. Rolin Jacquemyns, ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν ὑπουργῶν τοῦ Βελγίου.

Τῆς αὐτῆς ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν προτεινοῦσας, ὅπως ὁ Σύλλογος ἀπὸ τῆς 1 ἰανουαρίου 1882 ἐγγραφῇ συνδρομητῆς εἰς τὴν Revue de droit international et de Législation comparée ἐκδιδόμενην ἐν Βρυξελλαῖς καὶ εἰς τὸ Archiv für Klinische Chirurgie δημοσιευόμενον ἐν Βερολίῳ.

Τῆς αὐτῆς ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν ἐξαίτουμένης παρὰ τοῦ Συλλόγου τὴν ἔγκρισιν τῆς προτάσεως αὐτῆς πρὸς ἐκδοσιν ἐπιστημονικοῦ δελτίου παρεμφερούς τῇ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς.

Τοῦ δημοδιδασκάλου κ. Σ. Α. Μανασσέιδου ἐκ Χατζηγηρίου Κεσσάνης, ἀπὸ 29 ασητεμβρίου, ἐξαίτουμένου α') τὴν χρηματικὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου, δι' οὗ ἐκτίθηται λόγοις ἐν τῇ ἐπιστολῇ β') τὴν πρὸς αὐτὸν ἀποστολὴν τοῦ Η', θ' καὶ τοῦ ἐκδοθέντος ἡ ἐκδοθησομένου τεύχους τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου συγγραμματος καὶ γ') τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἐδικοῦ προγράμματος τοῦ Καρχαπείου ἀγώνος τοῦ παρόντος ἔτους.

Τοῦ κ. Α. Γονίου, ἐκ Σουδενῶν τῆς Ἡπείρου, ἀπὸ 26 ὁκτωβρίου, ἀποστέλλοντος συλλογὴν γλωσσικῆς ὕλης διὰ τὸ ζωγράφειον διαγνώσκειν.

Τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 8/20 τρέχοντος, προτεινοῦσας ἐπίτιμα μέλη τοῦ Συλλόγου τοὺς κ. κ. Rudolf Virchow, Louis Pasteur, Joseph Lister καὶ Alphonse Rivier. Ἡ πρὸς ἐγγραφὴν τῷ Συλλόγῳ συνδρομῇ τοῦ εἰς τὰ δύο περιοδικὰ πρότασις τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς γίνεται ἀρ. 206 κτ'.

Ἐπὶ δὲ τῇ προτάσει αὐτῇ πρὸς ἐκδοσιν ἐπιστημονικοῦ δελτίου, δι' οὗ καὶ δημοσιεύονται καὶ νεώτεροι τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἀνακτῶνται, ὁ κ. Κ. Κ. Χαλκιδεὺς λαβὼν τὸν λόγον ἔχει ἐπὶ καίτοι μέλος τῆς ἐπιτροπῆς, τὴν ἐκτίμησιν καὶ γνώμην, ἣν καὶ ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ἀνέπτυξε, καὶ ὅτι ἡ τοῦ ἐπιστημ. δελτίου ἐκδοσις θέλει ἐπιδεῖξαι τὸν διαμεληθέν τῆς τοῦ περιοδικοῦ ὕλης

εἰς τμήματα. Ἐκ δὲ τοῦτο ἐγένετο διὰ τὴν Ἀρχαιολογ. ἐπιτροπὴν, ἐγένετο δικαίως, διότι τὰ ἀνακαλυπτόμενα ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα οὐδόλως ἐπιδίδονται ἀναβολῇ, ἄλλων προλαμβανόντων καὶ δημοσιεύοντων αὐτὰ. Πρὸς δὲ παρατηρεῖ ὅτι ἡ πρότασις τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἀντίκειται καὶ τῷ τοῦ ἀνωτάτου πνεύματος, καθ' ὃ αἱ ἐπιτροπαί, ὡς οὐκ ἐπὶ τμήματα ἰσωτερικὰ τοῦ Συλλόγου, μόνον μετὰ αὐτοῦ ἔχουσιν ἀπ' εὐθείας σχέσεις καὶ οὐδόλως μετὰ τοῦ ἑωτεριοῦ.

Τῷ κ. Κ. Καλλιτῇ ἀπαντῶν ὁ κ. Σ. Ἀριστάρχης δὲλεῖ ἐν πρώτοις ὅτι ἀνήκει τῇ πλειονότητι τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς, τῇ ἀποδεδειγμένῃ τὴν αὐτὴν οὐλοῦ ἐκδοσιν. Ἡ Ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ, λέγει, συνελεῖται ἀρκετὴν ὄλην, ἀλλ' αἱ ἀνακαλύψεις καθ' ἑκάστην προβαίνουσιν, αἰτίνες μὴ δημοσιεύονται ἐγκαιρῶς ἀπολλύσκει τὴν ἐκδοσὶν αὐτῶν. Ὡς τοιαύτας δὲ πραγματείας δημοσιευθεῖσιν, ἐν τῷ πρώτῳ ἐκδοθησομένῳ τύχει ἀνακρίει τινος ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ὑπὸ διακρίων αὐτῆς μάλῶν ἀναγνωσθεῖσας. Ἐάν δὲ γίνεται δεκτὴ ἡ πρότασις, ἡ ἐπιτροπὴ ἐγκαιρῶς δημοσιεύει τοιαύτας. Οὐδεὶς μὲν δὲ βλέπει βλάβην, προσγενησομένην τῷ Συλλόγῳ ἐκ τῆς τοιαύτης δημοσιεύσεως· τεύονταίον δὲ τοῦτο ὠφελήσει αὐτὴν καθότι τὰ τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς μέλη φιλοτιμηθῶσιν, ὡς ἐπράξαν τοῦτο τὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀσχοληθῶσι ἑκάστον περὶ τῶν ἐπιστημονικῶν κλάδων καὶ ἐπὶ πλεόν ἐργασθῶσιν.

Ὁ κ. Ν. Περαινίκης πρὸς συμβιβασμὸν τοῦ ζητήματος προτείνει ὅπως αἱ πραγματεαὶ τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἀναγινώσκονται ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τοῦ Συλλόγου καὶ οὕτω διὰ τοῦ περιοδικοῦ δημοσιεύονται. Τοῦτο ὅμως ὁ κ. Πρόεδρος παρατηρεῖ ὅτι τὸ ὑπ' αὐτοῦ προτεινόμενον ἀπὸ ἔτους γίνεταί.

Ὁ δὲ κ. Τ. Καραθεοδωρῇ λέγει, ὅτι ἡ τοῦ δελτίου ἐκδοσις πολυτράπως ὠφελήσει τὴν ἐπιτροπὴν καὶ προζέει αὐτήν. Οὐδόλως δ' ἀποδίδεται ὅτι ἐκ τούτου παρεχληθῆσεται ὁ Σύλλογος, καθότι πολλὰ πραγματεαὶ ἀδύνατον δημοσιεῦσθαι διὰ τοῦ περιοδικοῦ. Τοῖνα μὲν δὲ ὁ Σύλλογος ὠφελήθησεται, τοῦ δελτίου ἰδιαιτέρας πολυμοιῶν λίαν εὐχερῶς ὡς εὐνοεῖται. Ἡ δημοσίευσις τῶν ἀνακαλύψεων διὰ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου συγκριμματος καθίσταται ταύτας παρημέρους.

Ὁ κ. Κ. Μερκῆς ὑποστηρίζει καὶ οὗτος τὴν τῆς ἐπιτροπῆς πρότασιν θεωρεῖ ἀδίκον, ἐνῷ

ἡ ἐπιτροπὴ ἐργάζεται, ἡ ἐργασία αὐτῆς νὰ μὴ δημοσιεύεται.

Ὁ κύριος Πρόεδρος ὅμως παρατηρεῖ ὅτι ἡ δημοσίευσις τοῦ ἀρχαιολογικοῦ δελτίου ἦν ἀναγκαία, καθότι ἀρχαιολογικὰ ἀνακαλύψεις συντελοῦσαι πρὸς φωτισμὸν τῶν ἐν Εὐρώπῃ γίνονται ἐνταῦθα, αἰτίνες μὴ δημοσιεύονται ἐγκαιρῶς παρ' ἡμῶν ὑπὸ ξένων ἀρπάζονται καὶ μεταδίδονται. Ἐπιστημονικῇ ὅμως ἀνακάλυψις φωτίζουσα τὴν Εὐρώπην δυστυχῶς ἐνταῦθα οὐδόλως γίνεταί.

Ὁ κ. Θ. Σαλτέλης παρατηρεῖ ὅτι ἡ πρότασις τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἀντίκειται πῶς τῷ κανονισμῷ. Τὸ 55^{ον} ἀρθρον διακεῖται ὅπως πάντα τὰ τοῦ Συλλόγου ἔργα ἐκδίδονται ἐν τῷ περιοδικῷ αὐτοῦ. Ἡ δὲ γενομένη τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐπιτροπῇ ἐξαιρέσις δὲν πρέπει νὰ ληρῇ ὡς νόμος. Πρὸς δὲ φρονεῖ ὁ κ. Θ. Σαλτέλης ὅτι, ἐκτός τοῦ ὅτι ἡ ἀποδοχὴ τῆς αἰτήσεως ταύτης ἥθελεν ἐπιφέρει καὶ τοιαύτας τῶν ἄλλων ἐπιτροπῶν, θέλει ἐπιφέρει ἐπίσης καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῶν ἐν τῷ Συλλόγῳ ἀγνωσμάτων ἐκτός διὰ τούτου καὶ αὐτῆς τῶν δαπανῶν τοῦ Συλλόγου γενήσεται. Ἡ τοῦ περιοδικοῦ ἐγκαιρῶς ἐκδοσις ἀποκαθίσει περὶ τὴν τὴν δελτιοῦ ἐκδοσὶν διότι πάσας πραγματείας, ἐν τῇ ἐπιτροπῇ παρασκευαζομένης, ἡ δὲ τοῦ περιοδικοῦ δημοσίευσις ἔσται ἐγκαιρος.

Ὁ κ. Τ. Καραθεοδωρῇ ἀπαντῶν τῷ κ. Θ. Σαλτέλῃ λέγει, ὅτι ὁ κανονισμὸς οὐδόλως ἀπαιτεῖ ἵνα τὸ περιοδικὸν ἐκδίδεται ἀπανταχοῦ δεδομένον εἰς τὸν χρόνον. Ὡς πρὸς δὲ τὴν δαπάνην λέγει ὅτι ἡ ἐπὶ αὐτῇ ἔσται μόνον διὰ τὸ ἐξωφύλλον.

Ὁ κ. Στ. Ἀριστάρχης φρονεῖ ἐπίσης ὅτι ἡ ἐκδοσις τοῦ ἐπιστημονικοῦ δελτίου οὐδόλως τὸν Σύλλογον παρεχληθῆσεται, καθότι ἡ ἐργασία τῶν ἐπιτροπῶν, τῶν τέκνων, τούτων τοῦ Συλλόγου, ὡς ταύτας ἀποκαλεῖ, ἀποτελεῖ μέρος τῆς ὅλης τοῦ Συλλόγου ἐργασίας. Ὡς πρὸς δὲ τὸν οικονομικὸν μέρος τάσσεται τῇ τοῦ κ. Τ. Καραθεοδωρῇ γνώμῃ. Ὅτι δὲ οὐδόλως ἀντίκειται πρὸς τὰς τοῦ κανονισμοῦ διακεῖναι ἀποδείκνυται, λέγει ὁ κ. Στ. Ἀριστάρχης, καὶ ἐκ τῆς ὑπόθεσις τοῦ Συλλόγου ἄλλοτε παρεδοχῆς τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἀρχαιολ. παραρτήματος Οὐδεὶς μὲν δ' ἔσται διακροῦ τοῦ παραρτήματος τούτου πρὸς τὸ περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου, οὐ τὸ τε σῆμα καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς αὐτοῦ.

Ὁ κ. Κ. Καλλιτῆς ἐπὶ τοῖς 55 ἀρθροῦ τοῦ Κανονισμοῦ στήριζόμενος λέγει, ὅτι, τῶν ἐκδόσεων τῶν ἐπιτροπῶν διὰ τοῦ περιο-

δικού δημοσιευμένου ἄπορον καὶ ἀντικανονικὴν ἢ τῶν πραγματικῶν αὐτῶν ἰδιαιτέρως δημοσιεύσει, ὅτι, ὅταν τὸ περιοδικὸν τακτικῶς ἐκδίδεται, οὐδένα ἐστὶν ἀνάγκη τῆς ἰδιαιτέρως δημοσιεύσεως, καὶ ὅτι πάντως προελθεῖται αὐξήσις τῶν δαπανῶν τοῦ Συλλόγου.

Ὁ κ. Δ. Εἰωνσταγενέσης ζητεῖ τὴν τοῦ περιοδικοῦ εἰσπράξιν διὰ τῶν καὶ πρὸς τοῦτο κατὰλληλον κρίνει τὴν κατὰ τεύχος καὶ κατὰ μήνα τοῦ περιοδικοῦ ἐκδοσιν, ἀλλ' ὁ κ. πρόεδρος παρατρῖει αὐτὸν ὅτι τὰ ὑπ' αὐτοῦ προτεινόμενα εἶνα ὅπως εἰσι πρὸς τὸ προκαίμενον ζήτημα.

Φενομένης ψηφοφασίας, ἀπολύτως πλειονοῦ ἐπὶ ψήφῳ, ἡ τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς πρὸς τὸν οὐ γίνεται δεκτή.

Ἐπὶ τῇ ψηφοφασίᾳ καὶ γίνεται δεκτὸς ὁ μὲν κ. P. A. Gervais, ἐπίτιμον μέλος, ὁ δὲ κ. G. Burgten, ἑκτικὸν.

Προτείνονται ἀπὸ τῶν πρώτων ὑπὸ μὲν τοῦ προεδρίου ἐπιστημονικῶς ἡ Α. 'Ε. ὁ Α. 'Αλέξανδρος Καρλσεν, καὶ πρῶτος, πρῶτον ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπογυγῶν τῆς Γαλλίας, ὑπὸ δὲ τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἐπίτιμα μέλη οἱ κ. κ. Rudolf Virchow, καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου, διευθυντὴς τοῦ αὐτοῦ βιβλιοθ. Μουσείου καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, Louis Pasteur, καθηγητὴς τῆς χημείας ἐν Σορβῶν, Joseph Liessier, καθηγητὴς τῆς χειρουργίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ἐδιμβούργου, Robin Jacquemyns, ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τοῦ Βελγίου καὶ Alphonse Rivier, καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Βρυξελλῶν.

Ἀκλουθῶς προτείνονται καὶ γίνονται ἀποδεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου μέλη τῆς πρὸς ἐξέτασιν καὶ γνωμοδότησιν τοῦ ἑπερμυστικῆς παρ' ἀρχαίους συγγράμματος τοῦ κ. F. Aug. Gervais εἰδ. ἐπιτροπῆς, οἱ κ. κ. Ε. Τριανταφυλλίδης, Δ. Παπαλλῆς καὶ Γ. Ψάρας ἱεροφύλης.

Ὁ κ. πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι τῇ ἐπιτροπῇ πῶς γίνονται ἐκτακτοὶ τοῦ Συλλόγου συνεδριάσεις πρὸς συζήτησιν καὶ ἐπιψήφισιν τοῦ προπολογισμοῦ τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ ἔτος 1881—82.

Εἶτα ἀνέγεται ἐπὶ τὸ βῆμα ὁ κ. Εἰ. Εἰ. ἀναγνώσας καὶ ἀνακινῶν κατ' ἀπόφασιν τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς τὸ πρῶτον μέρος πραγματικῆς ἐπιστολῆς αὐτῇ κοινοποιηθείσης ὑπ' αὐτοῦ, ἑπὶ τοῦ Συλλόγου τοῦ διεθνὸς δικαίου, (ἰδ. σελ. 39). Λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΜΟ'.

("Εκτακτος.")

Τῇ 12/24 Νομβρίου 1881.

Προεδρεύοντες τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πραγματικῶν τῆς ἡγουμένης ἐκτακτοῦ συνεδριάσεως.

Ὁ κ. Τ. Καρλσεν, γενικός γραμματεὺς, ἀναγνώσας ὡς ἔξῃ τὴν ἐκθεσὶν τῆς Ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς διαχειρίσεως τοῦ συλλογικοῦ ἔτους 1880—81.

« Συμφώνως τῇ ἀπὸ 7/19 μαΐου λήξαντος ἐπιστολῇ τοῦ Συλλόγου, δι' ἧς ἀνήγγελλε τὴν ἐκλογὴν ἡμῶν ὡς μελῶν τῆς διεκτικῆς ἐπιτροπῆς πρὸς ἐξέλεξιν τῆς διαχειρίσεως τοῦ ταμείου αὐτοῦ κατὰ τὸ συλλογικὸν ἔτος ἀπὸ 1 μαΐου 1880 ἕως 30 ἀπριλίου 1881, σπουδαίον, ἐκτελέσαντες ἥδη τὰ καθήκον ἡμῶν, ὅπως ἐλθόμεν τῷ Συλλόγῳ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐξελέξεως ἡμῶν ταύτης.

Αἱ μὲν εἰσπράξεις τοῦ ταμείου ἀνέγονται καθ' ὅλον τὸ συλλογ. ἔτος εἰς Α. '00. 933.38, ἧτοι Εἰς ὑπολοιπὸν παρελθόντος. . . Α. '00. 267.78

» εἰσπράξιν Σουλίνης . . . » 215.—

» τακτικὰς συνδρομὰς . . . » 188.—

» διπλώματα . . . » 29.—

» προσφορὰς . . . » 45.—

» διαγνώσματα . . . » 121.93

» Σουλίνης . . . » 30.—

» Σουλίνης . . . » 11.—

» Δ. Ψάρας . . . » 4.40

» Δ. Ψάρας . . . » 9.—

» Τόκοις 60 μιστοῦ. Πιστωτικῆς ἱστορίας . . . » 11.47

» Περιοδικὸν . . . » 0.80

Αἱ δὲ δαπάναι εἰς Α. '00. 640.41, ἧτοι

Εἰς μισθοδοσίας . . . Α. '00. 291.50

» Περιοδικὸν . . . » 152.73

» ἔξοδα διαφόρων . . . » 18.33

» ἀσφάλισμα . . . » 24.06

» φωτισμὸν καὶ θέρμανσιν . . . » 14.13

» ἐκτακτοὺς δαπάνης . . . » 10.92

» διαγνώσματα . . . » 10.17

Τὰ ἐν τῷ ταμείῳ μετρητὰ Α. '00. 292.41

Τὰ ἐντάλματα κατὰ τὸ στέλεχος τοῦ ἰδίου τήρου βιβλίου εἰσι σύμφωνα πρὸς τὸ ταμεῖον ἐκτὸς μόνον τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 749 ἐντάλμα ἐκδοθὲν διὰ δέκα μετρίτια ἧτοι γρ. 200, ἐν τῷ ταμείῳ δ' ἀναφερόμενον διὰ λ. ὀθ. 2.85, καὶ τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 752 λ. 60. 2.03, καὶ ἐν τῷ

ταμείω Α' 09. 1.90. Τὰ δὲ πληρωθέντα ἐν τῷ ταμείῳ ἀσφάλιστος λ. 00. 10.31 καὶ λ. 09. 13.75 εἰσι ἀντιλήματος.

Ἀποδείξεις συνδρομῶν ἐξεδόθησαν καθ' ἕλον ἔτος 309.—Ἐς αὐτῶν

Βιτρυλλήσαν.....	188
Ἀπεστάλησαν διὰ τοῦ κ. Ι. Ζήρου	
Εἰς χρεὼς τοῦ εἰσπράκτορος....	22
Τὸ ἕλον.....	309.

Λυποῦμενοι ὡς καὶ ὑποθνήσκοντες ἐνισχυτέραν νὰ ἱκανοποιήσωμεν τὴν ἱερὴν μίαν ὑμῶν ἐνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ κ. ταμίου καὶ ἐγκαταστήσαντες ὑμᾶς σύνδικα διὰ τὴν ἐκ μὴν Ἰαννου εὐγενῶς φερμένην ἐντροπισμένην νὰ μὲς περιποιήσῃτε, διατελοῦμεν μετὰ τῆς ἀποδείξεως πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεις

πρὸς τοὺς
Θ. Α. ΚΟΖΟΥΡΛΗΣ.
(Ὑπογ.) Μ. ΒΕΛΑΟΥΙΑΝΝΗΣ.

Ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως ταύτης τὸν λόγον λαβὼν ὁ κ. Ἱερο. Βασιλάδης παρατηρεῖ ὅτι τὰ κοινοῦλικά τῶν συλλογισμῶν τῶν κατὰ καιροὺς ταμιῶν εἰσι ὅλως γενικὰ καὶ ἀσπέρη, ὡς τὸ κοινοῦλιν τῶν ἐκτάκτων δαπανῶν. Καίπερ δι' ἀνομολογῶν τὸ πολυάσχετον τῶν κατὰ καιροὺς ταμιῶν, νομίζει ὅμως ὅτι λεπτομερὲς τρεῖς διασφαρίσεις πρὸς φωτισμὸν τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου ἀναγκαζοῦνται εἶναι. Ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τῆς προεδρίας τοῦ κ. 'Οδ. 'Ιαλιέου γενομένου ὁ Σύλλογος συνδρομητῆς δύο ἀντιτύπων τῆς Γεωγραφικῆς Ἐπιθεωρήσεως ἐπεμψε διὰ τοῦ ταμίου τὴν συνδρομὴν (50 σφ.)· ἀλλ' ὁ διεθυντὴς οὐδὲν ἔλαβε καὶ ἀπέτει τὴν συνδρομὴν. Ἐρωτηθεὶς ὁ ταμίος εἶπεν ὅτι ἐπεμψε τὰ χρήματα διὰ τοῦ γραμματέως αὐτοῦ. Ὁ Σύλλογος ὅμως ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ καὶ δεύτερον τὴν συνδρομὴν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σύλλογος καὶ τὸ δεύτερον ἔτος ἔλαμβανεν δύο ἀντιτύπων ὁ κ. ταμίος ἤρπαιε νὰ λάβῃ τὸ ἔτερον πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ ὑποσχεθεὶς νὰ πληρώσῃ ἐξ ἰδίου. Ἀλλ' ὁ κ. Βασιλάδης βλέπει μετ' ἀπορίας ὅτι καὶ αἱ δύο συνδρομαὶ ἐν τῷ ἀπολογισμῷ τίθενται εἰς βάρος τοῦ Συλλόγου.

Εἰς ταῦτα ὁ μὲν κ. Ν. Βαλαδάκης, ταμίος, ἀπαντῶν λέγει ὅτι τὸ παρεστῆσαν ἀνάγκη ἐν τῷ ἀπολογισμῷ περὶ τῶν δύο συνδρομῶν τῆς Γεωγραφικῆς ἐπιθεωρήσεως ὑπάρχει.

Ὁ δὲ κ. Κ. Κ. Βαλαδάκης συμφωνεῖ τῷ κ. Ἱερο. Βασιλάδῃ.

Τοῦ κ. Γ. Καραθεοδωρῆ αἰτησάμενος διασφαρίσεις ἐπὶ τῇ παρουσιαζομένῃ ἀσπέρει ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ ταμίου ὑποβληθεῖσαν ἔλαβαν καὶ πρὸ πάντων περὶ τῶν χρημάτων τοῦ Συνλήν, ὅτινα μάλιστα προῦκοντο νὰ τοκοθώσιν, ὁ κ. ταμίος ἀπαντῶν λέγει ὅτι ὁ τοκοθωρὸς τῶν χρημάτων τούτων γίγνεται ὅλως ἰδιαίτερος καὶ ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ εὐθύναν, ὅτι μόνον εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους φαίνεται τὸ ἀποτέλεσμα καὶ ὅτι ἐνεκα τῆς κατὰ διαλείμματα παραλαβῆς τῶν χρημάτων ταῦτα οὐ τίθενται ἐν τρεπείῃ.

Κατόπιν ὁ κ. Ν. Βαλαδάκης, ταμίος, ἀναγινάσκει τὸν πρόβλογισμὸν τοῦ παρόντος συλλεγκτοῦ ἔτους ἔχοντα ὡς ἑξῆς:

Εἰσπραξιές.

Ἀπὸ τακτικῆς συνδρομῆς....	Α.Τ. 168.—
» καθυστέρησις.....	» 50.—
» δικιωμῆκα διπλωμάτων.....	» 20.—
» τοκοθώσιμα πιστωτικῶν.....	» 28.—
» ἐκτάκτους συνδρομῆς.....	» 250.—
» ἑλλείμμα.....	» 100.—
τὸ ἕλον.....	» 616.—

Δαπάναι.

Εἰς μισθοδοσίαν.....	» 300.—
» διάφορα ἔξοδα.....	» 30.—
» ἐκτάκτους δαπάναι.....	» 50.—
» περιοδικὴν δύο ἔτη.....	» 200.—
» φωτισμὸν καὶ θερμὰ.....	» 12.—
» τυρασφάλιστρα.....	» 24.—
τὸ ἕλον.....	» 616.—

Ὁ κ. ταμίος ἀναγνούς τὸν πρόβλογισμὸν τούτων προστίθει ὅτι συνεισέτης τῆς δ' οὗ τῆς ἑνταῦθα Φιλανθρωπικῆς καὶ Φιλεκπαίδευτικῆς Ἀδελφότητος γενομένης δωρεῆς ἑλλείμμα εἰς ὑπάρξει.

Ὁ κ. Κ. Βαλαδάκης θεωρεῖ ὅλην τὴν ἐν τῶν τακτικῶν συνδρομῶν προερχομένην 160 λ. καὶ αἰτεῖται ὅπως ἀναβιβασθῇ εἰς 200 λ.

Ὁ δὲ κ. πρόεδρος γνωστοποιεῖ τῷ Συλλόγῳ ὅτι τὸ προεδρεῖον ἔγραψεν ἤδη εἰς διαφόρους πόλεις ἵνα ἐροῦντοσι περὶ εἰσπραξίων τῶν ἱερωσίων συνδρομῶν τῶν μελῶν, ἃ διαμένουσιν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ὡς καὶ περὶ ἐκτάκτων συνεισφορῶν, καὶ ὅτι ἐλπίζεται ἐκ τούτου αὐξήσῃς τῆς τῶν ἐσόδων. Ὁ κ. Κ. Βαλαδάκης αἰτεῖ ἐπίσης τὴν αὐξήσιν τοῦ κοινοῦλιν τοῦ περιοδικοῦ εἰς λρ. 300, καθότι οὐδέποτε δι' ἐν

περιοδικὸν ἔδαπανήθησαν ὀλιγώτερα τῶν 150 λίρων. Θεωρεῖ δὲ καλὸν ὅπως προστεθῇ καὶ ποσὸν τι διὰ τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὸ ἀναγνωστήριον καὶ ὅπως, ἐπαδῇ οἱ μισθοὶ τῶν ὑπαλλήλων ἀπορροφῶσι τοὺς τακτικούς πόρους τοῦ Συλλόγου, τοποθετηθῶσι δύο αὐτῶν εἰς καταλλήλους θέσεις καὶ μείνῃ οὕτως ὁ Σύλλογος μετὰ τριῶν ὑπαλλήλων. Τῷ κ. Κ. Καλλιᾷ τασσόμενος καὶ ὁ κ. Πρ. Βασιλάδης ὡς πρὸς τὰ περὶ τοῦ περιοδικοῦ ῥηθέντα προστίθουν ὅτι ὁ κ. Χρυστάκης ἐρένης Ζωγράφος ἐγκαταλείπει τῷ Συλλόγῳ τὰ περισεύοντα ἐκ τῶν διὰ τὰ βραβεία τοῦ διαγωνίσματος αὐτοῦ διδομένων 100 λίρων ὅπως χρησιμεύσῃ πρὸς ἐκδόσιν γλωσσικῆς ὕλης διὰ τοῦ περιοδικοῦ. Ἐπίσης δ' εἰς ἀμεινότερας τὰς γνώμας τοῦ κ. Κ. Καλλιᾶ τοῦ τασσεται καὶ ὁ κ. Γ. Δ. Ἀριστοτέλης.

Ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ** ὡς πρὸς τὰ τοῦ περιοδικοῦ ἀποφίγεται τὴν γνώμην τοῦ κ. Κ. Καλλιᾶ. Ὡς πρὸς δὲ τοὺς μισθοὺς τῶν ὑπαλλήλων φανερὸν ὡς γίνεται γνώμην τοῦ προεδροῦ καὶ τῆς Οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς καὶ ἦν υποβιβάζονται οἱ μισθοὶ τῶν ὑπαλλήλων παρανομίως καὶ ἐπὶ φέροντα εἶναι διὰ τὸ παρὸν ἔτος οἰκονομικῆς ἐκείας καὶ ἐνέκα λίρων περίπου. Ἐκτός δὲ τῶν διὰ τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὸ Ἀναγνωστήριον προταθέντων, ἔτινα ἀναγκασιότατα καὶ ὑπὸ τοῦ κατισχύοντος ἀπαιτούμενα κρίνει, ἀναγκαίαν ἐπίσης νομίζει καὶ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ κτηρίου τοῦ Συλλόγου, ὡς καὶ τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν ἐπιπλυν, ἐφ' ᾧ προτείνει νὰ θεθῶσιν ἐν τῷ προϋπολογισμῷ 180 λίρ. Πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῶν προτεινόμενων ὑπ' αὐτοῦ ἀναβιβάζει τὰ ἔσοδα τοῦ προϋπολογισμοῦ εἰς 1000 λίρ., αὐξανόμενων τῶν ἐκ τῶν καθυστερήσεων εἰσπράξεων καὶ προϋπολογισμένων τῶν εἰσροῶν εἰς 500 ὀβ. λίρας.

Κατὰ πρότασιν τοῦ κ. Ν. Βασιλάκη ὀνομάζεται ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κ. κ. Ζ. Κλεινίδους, Β. Ψωμινίδου καὶ Ἀρ. Παζῆ, ἐξετάσουσα τὴν κατάστασιν τοῦ κτηρίου καὶ παρουσιάσουσαν περὶ τούτου ἔκθεσιν.

Ὁ κ. **Πρ. Βασιλάδης** παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἐφορὰ τῶν ἐπιπλυν, ἔτινα κατὰ τὴν ἐγκαθάρσιν τοῦ Συλλόγου ἐν τῷ ἰδιοκτήτῳ αὐτοῦ κτηρίῳ ἡγορήθησαν, προέβλεβεν ἐκ τῆς παραχωρήσεως αὐτῶν ἐκτός τοῦ καταστήματος. Καίτοι δὲ ἐντελλόντο οἱ ὑπάλληλοι ἵνα προσέχωσι κατὰ τὴν παραλαβὴν, καὶ μὴ παραλαμβάνουσι συντετμημένα ἢ ἐφθαρμένα τὰ ἐπι-

στρεφόμενα, ἐν τούτοις πολλὰ ἢ οὐκ ἐπιστρέφοντο ἢ ἐπιστρέφοντο ἐν κακῇ καταστάσει. Ὡς πρὸς δὲ τὴν πρότασιν περὶ ὑπαλλήλων τοῦ κ. Καλλιᾶ συμφώνει αὐτῷ.

Ὁ κ. **Ν. Βασιλάδης** δηλοῖ ὅτι ὁ προϋπολογισμὸς συντελέσῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰσπράξεων καὶ δαπανῶν τῶν ἡγούμενων ἐτῶν. Τὰ δὲ περὶ αὐξήσεως τῶν πόρων τοῦ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ οὐδὲως ἐπὶ πραγματικοτήτων, ἀλλ' ἐπὶ πιθανοτήτων βασιζόμενα.

Ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ** λέγει ὅτι δύνανται πάντα τὰ ἀπαιτούμενα νὰ θεθῶσιν ἐν τῷ προϋπολογισμῷ καὶ ὅταν μὴ εἰσπραχθῶσι χρήματα ἀναβιβάζεται ἡ ἐξουσίαις.

Ὁ κ. **Ν. Βασιλάδης** ἀπαντᾷ λέγει ὅτι κἀλλιον ὁ προϋπολογισμὸς νὰ βασιζῆται ἐπὶ τῶν πραγματικοτήτων καὶ ὅταν ὑπάρχωσι χρήματα δι' ἐκτάκτων πιστώσεων δυνατόν δαπανηθῆναι εἰς ἀναγκαῖα μὲν, μὴ προβλεπόμενα δὲ ὑπὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Ὁ κ. **Πρ. Βασιλάδης** ἐκφράζει γνώμην ὅπως προϋπολογισθῶσι 150 λίρ. διὰ τὸ ἐν περιοδικὸν καὶ 20 διὰ τὸ ἀρχαιολογ. δελτίον μετὰ τοῦ χάρτου, διὰ δὲ τὴν βιβλιοθήκην 20 λίραι.

Ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ** λέγει ὅτι ὁ προϋπολογισμὸς δέον νὰ βασιζῇ ἐπὶ τῶν προβέσεων τοῦ Συλλόγου, ὥστε εἰς τὰ κράτη γίνεται· διότι, λίγαι, πρῶτον σκοπεῖται εἰς ἀνάγκην ἔχοντες καὶ ἀκολούθως πῶς ἐλευρεῖται τὰ χρήματα.

Ὁ κ. **Κ. Καλλιᾶδης** προνοεῖ ὅτι ὁ προϋπολογισμὸς δέον νὰ περιλαμβάνῃ τὰ ἀναγκαῖα ἔσοδα καὶ τὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα. Ἀναγκασιότατην δὲ ὑπολαμβάνει τὴν ἐκδόσιν καὶ τῶν δύο περιοδικῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, καθὼς τὸ περιοδικὸν μὴ ἐκδιδόμενον ἐγκαίρως ἀπύλλουσι τὸ ἡμῶν τῆς ἀξίας αὐτοῦ.

Ὁ κ. **Μ. Καραβουκὺρὸς** ὑποστηρίζει ὅπως ὁ προϋπολογισμὸς περιλαμβάνῃ τὰ πραγματικὰ ἔσοδα καὶ τὰ πραγματικὰ ἔξοδα.

Γενομένης δὲ δεκτικῆς τῆς Βουλῆς ἐπὶ τῶν πραγματικῶν ἔσόδων καὶ ἔξοδων, ὁ προϋπολογισμὸς τίθεται εἰς τὴν κατὰ κράτος ἐπιφύκειν.

Τὰ α', β', γ' καὶ δ' κοινὸν τοῦ προϋπολογισμοῦ γίνεται δεκτὸν τὸ δι' ε' αὐξανόμενα εἰς 350 λίρ. ἐνεκα τῆς δωρεᾶς τῆς ἐν τῇ Φιλανθρωπικῇ καὶ Ἐκπαιδευτικῇ Ἀδελφότητι, εἰς δὲ τὰ κοινὸν τῶν δαπανῶν ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ** παρατηρεῖ ὅτι δέον νὰ προστεθῇ καὶ ἡ πρὸς ἀντιγραφήν τῶν ἐπιγραφῶν αἰτηθείσα πρὸς τῆς Ἀρχαιολογικῆς

ἐπιτροπῆς ἐξ 20 λrp. πiστωσις. Περὶ τῆς πiστώσεως ταύτης τῆς Ἀρχιαιολογ. ἐπιτροπῆς ὁ κ. Ἡρ. Βασιλάδης φρονεῖ ὅτι ἂν δοθῶσι χορηγiατα δέον νὰ γίνηται ἐξολεγεῖς τῆς δαπάνης ὑπὸ πινος.

Μετὰ τινὰ συζήτησιν γενομένης δεκτῆς τῆς αἰτήσεως τῆς Ἀρχαιολ. ἐπιτροπῆς ἐπαναφέρεται ὁ ὅθις τὸ ζήτημα τῆς ἐλαττώσεως τῶν μισθῶν τῶν ἐκτὸς ἡλίων καὶ μετὰ τινὰ συζήτησιν ἀπορροῶν ὅπως μὴδεμίαν γένηται ἐκπτώσις, ἀλλὰ ληρθῇ φρενὴς ὑπὸ τοῦ πρεσβείου πρὸς τοποθετήσιν τῶν δύο ἐκ τῶν ὑπαλλήλων ἀλλοτρίου.

Ἐπὶ τοῦ κοινουλίου τοῦ περιοδικικοῦ ἀπορροῶν ὅπως τοῦτο αὐξήσῃ εἰς 250 λίρας.

Ἀναγνωσθέντος καὶ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ κ. ταμίου τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ ὁ πῶς πλεονομήσῃ δεκτοῦ γενομένου διακρίνεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΝ'.

(Τακτικῇ).

Τῇ 16/28 Νοεμβρίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης τακτικῆς συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦται ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστολῇ, τοῦ ἐν Βροσθενείῳ τῆς Ρουμανίας κ. Κ. Ζάππα, ἀπὸ 7 πρέχοντος, δι' ἧς ἀπαντῶν εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου, ἀγγέλλει ὅτι ἐκτελῶν ὑποχρεώσεις σοβαρὰς καὶ ἐπὶ πρὸς τὸ ἔθνος λυπεῖται μὴ δυνάμενος ἐλθεῖν ἀρωγὴν τῷ Συλλόγῳ.

Τοῦ ἐν Παρισίου κ. G. Perrot, ἀπὸ 3/15 παρόντος, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τῶν τελευταίων οὐτοῦ δημοσιεύσεων.

Τοῦ ἐν Παρισίου κ. E. Miller, ἀπὸ 4/16 πρέχοντος, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ II' τεύχους τοῦ περιοδικικοῦ μετὰ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ παραρτήματος, καὶ παρακαλοῦντος ὅπως ἀποσταλῇ αὐτῷ σημείωσις τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου συγγραμμάτων αὐτοῦ, ἵνα τὰ ἐλπίσονται ἀνακληρώσῃ.

Ἐπὶ ἀνέρεται τὸ βῆμα ὁ κ. A. Mordtmann καὶ ἀναγινώσκει τὸ δεύτερον καὶ τελευταῖον μέρος τῆς πραγματείας αὐτοῦ «H

Kων/πολις, αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μνημεῖα αὐτῆς κατὰ τὸν ΙΔ' μ. Χ. αἰῶνα, κατὰ τῆς μαρτυρίας τῶν συγγράμνων», πραγματευθεὶς κυρίως τὰ περὶ τῶν πυλῶν τῶν Χριστιαν. ταγῶν.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀναγνώσματος ὁ κ. A. Mordtmann λαβὼν τὸν λόγον λέγει ὅτι οὐδὲως μὲν συμφωνεῖ τῷ κ. A. Mordtmann καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰ περὶ Χρυσῆς πόλεως ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα, ἀλλ' ἀπέχει τῆς ἀναπτύξεως τῆς διαφωνίας αὐτοῦ ὡς ἐς μακρὸν προθεσμομένης.

Ἐπὶ τούτοις, οὐδενὸς ἐτέρου τὸν λόγον αἰτησμένου, διακρίνεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΝΑ'.

(Τακτικῇ).

Τῇ 23/5 Δεκεμβρίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦται ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστολῇ, τοῦ κ. I. Περβανόγλου, διευθυντοῦ τοῦ περιοδικικοῦ συγγράμματος Ἑσπερος, ἐκ Λεβίνας, ἀπὸ 18 πρέχοντος, ἐκφράζοντος τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ ἐπὶ τῇ πρὸς αὐτὸν ἀποστολῇ τοῦ II' τεύχους τοῦ περιοδικικοῦ συγγράμματος καὶ ἀγγέλλοντος ὅτι τὰ μὲν πρῶτα τοῦ Ἑσπερου φυλλάδια, ὡς ἐξαντληθέντα, ἀδυνατεῖ πέμψαι τῷ Συλλόγῳ, τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ 11 ἀριθμοῦ καὶ ἐφεξῆς ἐξακολουθεῖ τακτικῶς ἀποστέλλων.

Τοῦ κ. G. d'Eichthal, ἐκ Παρισίου, ἀπὸ 11 πρέχοντος, ἐξαιτοῦμένου τὴν ἀποστολὴν τοῦ Θ' καὶ I' τόμου τοῦ περιοδικικοῦ, οἵτινες τῷ ἑλληνοφίλῳ, καὶ ἀποστέλλοντος τῷ Συλλόγῳ διακρίνεται (200) φράγκα, ὅπως ποιήσῃται τούτων οἰκονομικῶς βούλονται χρῆσιν.

Ἐπὶ ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ταύτας ποιησαμένοις καὶ ἰδίᾳ τῷ ἐλλήνῳ καὶ εὐγενεῖ γαλάτῃ κ. G. d'Eichthal.

Ἀγγέλλονται τὸ πρῶτον τακτικὰ μέλη οἱ οἱ κ.κ. Ἰωάννης Οἰκιάδης, σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ.κ. Σ. Μαυρογένους, Κ. Καλλιάρχου καὶ Τ. Καραθεοδωρῆ, Ν. Κάριος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Κ. Καλλιάρχου, Θ. Σαλτῆλη καὶ Τ. Καραθεοδωρῆ, Σ. I. Ρόδωνίδης, ἱμφορος ἐνταῦθα, προτεινόμενος

μανος ὑπὸ τῶν κ. κ. Μ. Καραδοκίου, Ν. Σουλίδου καὶ Κ. Σαβανοπούλου καὶ οἱ κ. κ. Σ. Παυλίδης καὶ Κ. Ψωμάδης, ἐμπροσθέν, ὑπὸ τῶν κ. κ. Κ. Σαβανοπούλου, Ν. Πισάνη καὶ Δ. Κωνστατίνιδου.

Εἶτα ὁ κ. πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι σὺν τῷ ἐκ τῶν ἀντιπροέδρων κ. Κ. Σαβανοπούλου μετέβη πρὸς ἐπίδοσιν τῶν διπλωμάτων τοῖς νεωστὶ ψηφισθεῖσιν ἐπιτίμοις μέλεσι τοῦ Συλλόγου, τῇ Α. 'Εξ. τῷ Lord Dufferin καὶ τῇ Α. 'Εξ. τῷ κόμητι de Rascon.

Μὴ εὐρόντες δὲ τὸν πρῶτον μετέβησαν παρὰ τῷ δευτέρῳ καὶ ἐπέδωκαν αὐτῷ τὸ διπλωμα. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτῃ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ κ. προέδρου προσφώνησις γαλλιστί, ἣν ἀναγινώσκει, καὶ καθ' ἣν ὁ Σύλλογος ἐκτιμῶν τὰς παύσεις καὶ ποικίλας φιλογολικὰς γνώσεις τῆς Α. 'Εξ. ἐξελίχεται αὐτὴν μέλος ἐπίτιμον. Ἡ Α. 'Εξ. οὖν, ὑπεδέξατο τὸν πρόεδρον καὶ ἀντιπρόεδρον εὐγενέστατα, ἀπαντήσας καταλλήλως εἰς τὴν προσφώνησιν καὶ ὑποσχέμεθα ὅτι καὶ ἐγγράφως ἀπαντήσει τῷ Συλλόγῳ.

Ἀκολούθῳ ἀκούον τὸν λόγον ὁ κ. **Πρ. Βασιάδης** ἀνέγνω τὸ πρῶτον μέρος τῆς «Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἱδρύ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας» (ἴδε σελ. 88).

Μετὰ ταῦτα, οὐδένος τὸν λόγον αἰτήσαμένους, διατίθεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΝΒ'.

(Τακτικῇ).

Τῇ 30/12 Δεκεμβρίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. **Σπ. Μαυρογενότου.**

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινούνται ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία.

Ἐπιστολή, τοῦ ἐν Ρώδισσι Θερχικοῦ Φιλεκαπιδευτικοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 25 φθίνοντος, ἀποστέλλοντος ἐκδοὺς τῆς διανοητικῆς καταστάσεως ἐν τοῖς πλείστοις τῶν πέριξ χωρίων καὶ ἐξαιτουμένου, ὅπως ληρῇ σύντονος πρόνοια περὶ αὐτῶν.

Τοῦ ἐνταῦθα Ἑλληνικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 27 φθίνοντος, προσκαλοῦντος τὸν προεδρεῖον τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου εἰς τὴν ἐπίτευσιν αὐτοῦ ἑορτῆν.

Τοῦ προέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 30 φθίνοντος, ἐξαίτουμένου ὅπως δοθῶσι τῷ κ. Α. Πανοπούλῳ 5 λίραι δι' ἔργασίας τῆς ἐπιτροπῆς.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ.

Ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαριστῶν τοὺς δωρητάς τῶν προσφορῶν ἐκφράζει γνῶμην ὅπως τὰ σχολικὰ βιβλία τεθῶσι ἰδιαιτέρως, ἵνα ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ Σύλλογος παρέχῃ ἐκ τούτων τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν.

Ἀγγέλλονται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοροφθέντες γίνονται δεκτοὶ μὲν τακτικῶς οἱ κ. κ. Ἰ. Οἰκαδῆς, Ν. Κάριος, Σ. Ροδωνίδης, Ξενοφῶν Παυλίδης, καὶ Κ. Ψωμάδης.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. **Α.Θ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς** ἀναγινώσκει τὴν «Περὶ τῆς γενέσεως τῆς ἀρμενικῆς γραμματεολογίας καὶ τῆς ἐπ' αὐτῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ» πραγματείαν αὐτοῦ (ἴδε σελ. 1).

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀναγνώσματος ὁ κ. **Πρ. Βασιάδης** λαβὼν τὸν λόγον προτείνει ὅπως ὁ κ. Α.Θ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἀποτελέσῃ μέλος τῆς τῆς Ἀρχαιολογικῆς καὶ Φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς, καὶ ἐπιφέρει τὰς ἑξῆς παρατηρήσεις.

α') Ὅτι ἡ φιλολογία πάντων τῶν ἔθνων οὐχὶ ἀπὸ τῆς ἱστορίας, ὡς ὁ κ. Α.Θ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς εἶπεν, ἀρχεται, ἀλλ' ἀπ' ἑσθλῶν, ἀτινὰ εἰσιν ἡ ὕμνοι πρὸς τοὺς θεοὺς ἡ κλέα ἀνδρῶν, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰ ἡμέτερα δημοτικὰ ἔπη, ἑξ ὧν κατ' ὀλίγον, τοῦ χρόνου προκίοντες, πηγάζει ἡ ἐπική ποιησις. Οὕτω παρ' Ἰνδοῖς πρὸ τῆς Μαχαβαράτας καὶ Ραμαϊάνας εἰσὶν οἱ Βῆδαι, ἦτοι ὕμνοι πρὸς τοὺς θεοὺς, τὸ ἀρχαιότατον βιβλίον τῆς Ἀρίας φυλῆς. Καὶ παρ' Ἑλλήσι δέ, περὶ ὧν ὁ κ. Α.Θ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς εἶπεν, ὅτι ἤρξαντο τῆς φιλολογίας αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἱστορίας, πρὸ τοῦ Ὀμήρου, ἀπὸ τῶν ἑλλοι ποιητῶν, ὧν τὰ μὲν ἔργα οὐ σφαιρῶν, ἀλλὰ τὰ ὀνόματα αὐτῶν τῶν ποιητῶν, καὶ διάφορα χωρία συγγραμμάτων τῶν ἀρχαίων ἡρώων μνημονεύοντων. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ Ὀμήρος μνημονεύει ἐν Ὀδυσσεύ τῳ Δημοδόκῳ καὶ Ἑρμῳ, φαλλόντων κλέα ἀνδρῶν, καὶ ἑκάλλε καὶ ὁ Ἀχιλλεύς ἐν τῇ σκηνῇ, ὅτε ἔμενε μακρὴν τοῦ πόλεμου. Ἐκτὸς τούτων ἀδύνατον βεβαίως ὕλας ἡ ἔπος ἢ ἐν ἀρχῇ τῆς φιλολογίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ γένηται ἀπὸ τῶν τελείων ἑπικῶν ἑπῶν.

β') Ὅτι οὐδὲν ὕμνος τοῖς Ἀρμενίοις μὴ ἔχοντι πραγμαδίαν ἐν τῇ γενέσει τῆς φιλολογίας αὐτῶν, καθότι πλὴν τῶν Ἑλλήνων οὐδὲν ἑτε-

ρον ἔθνος ἀρχαῖον ἔσχε πρωτότυπον τραγῳδίαν. Καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἰνδοῖς, ὡς λέγει ὁ Weber, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἰνδικῆς φιλολογίας, ἡ τραγῳδία ἐγενήθη ἀπὸ τῆς τῶν Ἑλλήνων. Ὡστε ἂν ἄλλα ἔθνη, ἅτινα ἔσχον μεγάλας ἐποποιίας καὶ λυρικά ποιήματα ἦσαν ἄμοιρα τῆς διχρηματικῆς ποιήσεως, οὐδὲν θαυμαστὸν ἐἴσται· οὐδ' ἐν αὐτῇ καὶ οἱ Ἀρμένιοι· καὶ

γὰρ ὁ κ. Αἰ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς οὐκ ἐξηκίδωκεν ἂν ἑλληνικὴν, οἷον οἱ Κουσίται, κατέχευε τὴν Ἀρμενίαν, οὐδ' ἀνέφερον ὅτι πρὸ τῶν Περσῶν κατελύθη ἡ βασιλεία τῶν Ἀσσυρίων, οἷς ὑπέκχοντο οἱ Ἀρμένιοι καὶ οἱ Πέρσαι μέχρι τοῦ Γερβίου, ὅς εἰς δώσει τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ εἰς γάμον τῷ Κουζάρρ, βασιλεὶ τῶν Μήδων· ἀλλὰ μόνον παρὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ, ὅτι οὗτος ἐπέβουλετ' τὴν ζωὴν αὐτοῦ συνενόησεν μετὰ τοῦ Κόρσιν καὶ ἐπαναστατήσαντες κατέλυσαν τὴν δυναστείαν τῶν Μήδων. Οἱ δὲ Ἀρμένιοι ἐξηκολούθησαν ἀναγνωρίζοντας τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν ὡς πρότερον τῶν Μήδων.

Μετά ταῦτα εὐχαριστήσαντος τοῦ κ. προέδρου τῷ κ. Κεραμεῖ καὶ παρακαλῶντος αὐτὸν ὅπως συνεχίσῃ τὰς περὶ τῆς Ἀρμενικῆς φιλολογίας μελέτας αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Συλλόγου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΛΓ'.

(Τακτική).

Τῇ 7/19 Δεκεμβρίου 1881.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. Μαυρογενίους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακρινόμεναι ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία

Ἐπιστολὴ τοῦ Μητροπολίτου Ἀμίδης κ. Διονυσίου ἐκ Μεσοποταμίας, ἀπὸ 8 παραλθόντος, συνιστάντων θερμὰς εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Συλλόγου αἰτήσεις τῶν ἐφόρων τῆς σχολῆς τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ ἑλληνικῆς κοινότητος «Μεταλλαίου ἐν Ἀργούρῳ».

Τῶν ἐφόρων τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ ἑλληνικῆς κοινότητος Μεταλλαίου ἐν Ἀργούρῳ, ἀπὸ 30 ὀκτωβρίου, ἐξακουσμένων τὴν τοῦ Συλλόγου ἀρωγὴν διὰ τῆς ἀποστολῆς διδασκτικῶν βιβλίων.

Τοῦ κ. Ν. Μ. Τριανταφυλλίδου, ἐκ Πριγκηπόων, ἀπὸ 27 παραλθόντος, ἐξακουσμένου

πληροφορίας περὶ τῆς πρὸ ἑτοῦς ἀποσταλείσης, ἵνα τῇ κρίσει τῆς εκπαιδευτικῆς τοῦ Συλλόγου ἐπιτροπῆς καθυποβληθῇ, χειρογράφου γραμματικῆς αὐτοῦ ἐπιγραφωμένης Στοιχειώδους γραμματικῆς τῆς τε ἀρχαίας καὶ νεωτέρας γλώσσης ἡμῶν πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Τοῦ ἐφόρου τῆς δημοσίας βιβλιοθήκης Σάμου κ. Ἐπαμ. Σταματιάδου, ἀπὸ 17 παραλθόντος, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τῆς τε ἐπιστολῆς, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 5 νοεμβρίου, καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀποσταλθέντων βιβλίων καὶ ἐκφράζοντος ἐξ ὀνόματος τοῦ σαμακικοῦ λαοῦ ἐπὶ τούτῳ ἐγκαρδίου εὐχαριστίας.

Τῆς ἐν Ἀλιστράτῃ Συντηρητικῆς Ἀδελφότητος «Ἀμφιπόλειος», ἀπὸ 29 παραλθόντος, ἀγγέλλουσας τὴν παραλαβὴν τοῦ ΙΓ' τεύχους τοῦ περιοδικοῦ καὶ εὐχαριστούσας τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τούτῳ πρὸς δι' ἐμπειρίας σύμφωνον ἱκανοῦς τῆς καταστάσεως τῆς κεντρικῆς σχολῆς Ἀλιστράτης.

Ὁ κ. πρόεδρος ἐκφράζει γνώμην, ἣν ἀποδέχεται ὁ Σύλλογος, ὅπως δεῖσθαι τοῖς αἰτούσιν ἑαυτοὺς τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τοῦ «Μεταλλαίου ἐν Ἀργούρῳ» ὅσα δυνατόν βιβλία ἐκ τῶν ὑπαρχόντων καὶ ἐν τῷ καταλόγῳ αὐτῶν σημειωμένων.

Εἶτα ἀγγέλλεται ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἐξ. Barthélemy Saint-Hilaire προσφορά τῶν μεταφράσεων αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐκφράζονται τῷ δωρητῇ εὐχαριστίαι.

Ἀκολουθεῖς κατὰ πρῶτον τοῦ προεδρίου ἐκλέγεται μέλος τῆς φιλοδότητις καὶ ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς καὶ βοηθὸς τοῦ βιβλιοφύλακος διὰ τὰς ἀρχαιολογικὰς συλλογὰς τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Αἰ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς.

Ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον μέλος τακτικῶν τοῦ Συλλόγου ὁ κύριος Γεώργιος Παπαδόπουλος προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Σπ. Μαυρογενίους, Κ. Ξανθοπούλου καὶ Ὁδ. Ἀνδρεάδου.

Εἶτα ὁ κ. Κ. Καλλιμάδης κοινοποιεῖ τὸ δεῦτερον μέρος τῆς «Περὶ τοῦ Συλλόγου τοῦ διεθνούς δικαίου» πραγματείας αὐτοῦ (σ. 39).

Μετά τὸ πέρας τῆς ἀνακοινώσεως τοῦ κ. Κ. Καλλιμάδου ὁ κ. Δ. Κεμπιρτζής λαβὼν τὸν λόγον αἰτεῖται διασφάσεις ἐπὶ τοῖς παρὰ τοῦ κ. Κ. Καλλιμάδου ἐν τοῖς περὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ διεθνούς Συλλόγου λεγέσιν, ὅτι τὸ διαιτητικὸν δικαστήριον δύναται διατάξαι ἀναγκάσεις, καθότι νομίζει ὅτι μόνον τὴν προεισαγωγὴν ἀποδείξουν δύναται αἰτήσασθαι.

Ὁ κ. Κ. Καλλιμάδης, ἀπαντῶν λέγει

МЕЧНИКОВА

ὅτι ὁ λόγος περὶ ἐκτάκτου, καθ' ὃν δύναται διατάξαι ἀναγκάσεις καὶ οὐκ αἰτήσασθαι ἀποδείξεις μόνον, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει παρέχει αὐτῷ παράσσει. Τὸ μόνον δι' ὅπερ ἀδυνατεῖ νὰ πράξῃ ἐστὶν ἡ ἐπιβολὴ ὀρκωδότης, ἀλλὰ τοῦτο δικαιούται τοῦ αἰτεῖν παρὰ τῶν τακτικῶν δικαστηρίων.

Μετὰ ταῦτα λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΝΔ'.

(Τακτικῇ).

Τῇ 14/26 Δεκεμβρίου 1881.

Προεδρεῖται τοῦ τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντιπροέδρων
κ. Κ. ΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινούνται ὡς ἑξῆς ἡ

Ἀναγνωσθέντα

Ἐπιστολὴ, τῇ ἐν Σέβραις Μακεδονικοῦ Φιλοκαπιδευτικοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 27 νοεμβρίου, ἀγγέλλουσα ὅτι ἀποσταλλεῖ δύο ἀντίτυπα τῶν λογοδοσιῶν αὐτοῦ τῶν ἐκτελεσθέντων ἐτῶν.

Τῇ ἐν Μεγάλῳ Ρεύματι ἀναγνωσθεῖς Ἀδελφότητος Προδόν, ἀπὸ 9 μεσημέρας προκαλούσης τὸν προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου εἰς τὴν κατὰ τὴν 13 δεκεμβρίου γενησομένην ἐπίτειον αὐτῆς ἑορτήν.

Ἀκολουθῶς ἀναγνώσκειται καὶ ἐπιψηφίζεται τὸ πρόγραμμα τῶν κατὰ τὴν παρούσαν συλλογικὴν περίοδον γενησομένων διαλέξεων.

Ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθεὶς γίνεται δεκτὸς μέλος τακτικὸν ὁ κ. Γ. Παπαδόπουλος.

Εἶπα ὁ προεδρεῖον κ. Κ. Σανθόπουλος παραχωρῶν τὴν προεδρικὴν ἔδραν τῷ κ. Πρ. Βασιλάδῃ ἀναγινώσκον τὴν ἐπερὶ τῶν ἠθικῶν Νικομαχείων τοῦ Ἀριστοτέλους πρᾶγματεῖαν αὐτοῦ.

Ὁ κύριος Κ. Σανθόπουλος προομιμασμένος ὅτι ἡ περὶ τὴν ἠθικὴν μελέτη καὶ σπουδὴ, θεωρεῖται καὶ πράξει πάντας τὰ μέγιστα ἐνδιαφέρει, καὶ ἐν ἑκάστῳ καὶ ἔθνος ὅλον, ὑπείδειν ὅτι ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν ἠθικῶν Νικομαχείων τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπισκοπήσει τὴν ἀπὸ Καντίου περὶ ἠθικῆς θεωρίαν καὶ παραβλέψει αὐτὴν πρὸς τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀριστάρχου ἐν συρᾷ τινι ἀναγνωσμάτων.

Εἶπα ἀρχόμενος τοῦ θέματος τοῦ ἀναγνω-

σματος αὐτοῦ διειλε τὰ ἠθικὰ Νικομάχεια εἰς τρία μέρη. Τούτων δὲ ἐπικρατεῖται τὸ πρῶτον περίπου μέρος, διασάφοντι ἐν συνόψει ποιήσας τῶν τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου βιβλίου κεφαλαιῶν, τῶν περὶ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς πραγματευομένων.

Παρίστανται τὸν ὁρισμὸν τῆς εὐδαιμονίας ἡ τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ, ὃν διδόντων ὁ Ἀριστοτέλης, διὰ μακρὰς σειρὰς συλλογισμῶν ὁ τῆς πολιτείας δηλονότι σκοπὸς εἶναι πάντων ἀνώτατος καὶ ἐπομένως ἄκρον ἀγαθόν· ὅτι ἐπικρίνει οὗτος κατ'ὸν τὰς διαφόρους περὶ εὐδαιμονίας τῶν πολλῶν γνώμας, καὶ ἀποφαίνεται ὅτι εὐδαιμονία εἶναι ὁ τελευταῖος καὶ ἀνώτατος τοῦ ἀνθρώπου βίου σκοπός, τὸ ἄκρον ἀγαθόν, ὁ περ ἀποκρίσαντες οὐδενὸς πλέον ἔχομεν χρεῖαν, καὶ δὴ ὅτι τοῦτο εἶναι ψυχῆς ἐνέργεια καὶ πράξις μετὰ λόγου ὁρθῷ ἢ ἄλλως ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ τὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην ἀρετὴν, θεωρῶν ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ ἴδιον ἔργον τοῦ σπουδαίου ἀνθρώπου.

Ἐπειτα ὑπ' ἄλλων ἐποφῶν διακρίων τριχῇ τὰ ἀγαθὰ, εἰς ἑξωτερικά, σωματικά καὶ ψυχικά, εἰσάγει ὅτι ἡ εὐδαιμονία συμφέρων τῷ δοθέντι ὁρισμῷ εἶναι τῶν ψυχικῶν ἀγαθῶν καὶ δὴ τὸ ἀρίστον καὶ κάλλιστον καὶ ἥδιστον, καὶ ὅμως νομίζει ὁ φιλόσοφος ὅτι δέχεται καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν ἐν μέρει. Οὐχ ἥττον ἐπικρίνει τὸ τοῦ Σουλῶνος Ἀμείδινα πρὸ τοῦ τέλους μακαρίζειν ἐφόσον ἡ εὐδαιμονία δὲν εἶναι ἐξωτερικὸν ἀγαθόν καὶ δὲν ἐξαρθᾶται ἐκ τῆς τύχης, εἰ καὶ ἔχει χρεῖαν τῶν ἐξωθεν ἀγαθῶν ὁ ἀνθρώπινος βίος, διότι, λέγει, αἱ κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαι εἶναι τὸ κύριον καὶ οὐσιώδες τῆς εὐδαιμονίας καὶ δὴ καὶ τὸ πάντων βελανίστατον καὶ ἀσφαλίστατον, ὥστε ὁ κατ' ἀρετὴν ἐνεργῶν καὶ τὰς οἰκισθῆποτε τύχας κάλλιστα θ' ἐπὶ τῇ καὶ ἐν τῶν ἐνόντων θά διαλάμψῃ ὁ ἐκαστος πάντοτε.

Μεταβαίνει δ' ἐπὶ τῇ φιλοσοφίᾳ εἰς τὴν ἐξακριβῶσιν τῆς ἀρετῆς, διότι ὥρισε τὴν εὐδαιμονίαν ὡς ἐνέργειαν καὶ κατ' ἀρετὴν. Διακρίει δὲ τὴν ψυχὴν τὸ μὲν εἰς πρῶτον καὶ ἄλογον, τὸ δὲ εἰς λογικόν· τὸ δὲ λογικὸν πάλιν τὸ μὲν εἰς ὁρεκτικὸν καὶ μετακίνητον λόγον καὶ ἐξωθεν μελλόν δεκτικὸν ὄντως, καὶ ἀποδεικνύει τὴν νοουμένην, τὸ δὲ ἐσθλόν καὶ ἐν ἑαυτῷ, τοιούστιν εἰς καθαρὸν λόγον. Ἐπειθὲν διακρίει τὴν ἀρετὴν εἰς διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν, καὶ ὅτι ἡ διανοητικὴ τὸ πλείστον εἰς διδασκαλίαν καὶ γεννᾶται καὶ αὐξάνει, ἐκ πάρος ἄρα καὶ διὰ χρόνον, ἡ δὲ ἠθικὴ ἐξ ἥθους

καὶ ἐθισμού προσγίγνεται καὶ ὅτι φύσις ὁ ἀνθρώπος εἶναι μόνον δικτικός τῆς ἀρετῆς τῆς ἡθικῆς· λέγει δὲ δικονομικός ἀρετὰς τὴν σοφίαν καὶ τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν σύνεσιν, ἡθικὰς δὲ ἀρετὰς καλεῖ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τὴν σωφροσύνην καὶ τὰς τοιαύτας. Εἴτε παρατήρησιν ὅτι τὰς ἡθικὰς ἀρετὰς ἀποκτῶμεν, ἀπὸ πρῶτον ἐκ ἐργασίμων ἐπανειλημμένων οὕτω πως, ὥστε συμπαίρνει καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν. Ἐξ ὧν συνάγεται ὅσον σπουδαῖος εἶναι ὁ τοιοῦτος ἡ τοιοῦδε ἐθισμός· τοῦ ἀνθρώπου εὐθὺς ἐκ νεαρῆς ἡλικίας.

Μετά δὲ τὸ πέρας τοῦ ἀναγνώσματος ὁ κ. **Πρ. Βασιλάδης** λέγει πάλιν·

«Διὰ τὸ σπουδαῖον ἀνταγωνισμὸν τοῦ Κ. Ξενοφούλου ὀφείλομεν νὰ ἐκφράσωμεν αὐτῷ εὐχαριστίας, διότι τὰ ἡθικὰ Νικομαχεῖα τοῦ Ἀριστοτέλους, ὧν ἀνάλυσιν ἐπεχείρησεν εἰσὶν ἐκ τῶν πλείστον λόγων ἀξίως μνησθῆναι τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας· ἀλλ' ὀφείλομεν ἰσχυρῶς καὶ νὰ συμπληρώσωμεν ὅσα ἐν τῷ πρώτῳ, τῷ γενικῷ μέρει, ἐξετέθησαν λίαν γενικῶς καὶ ἑλλειπῶς. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἡ ἡθικὴ ἐστὶ μῦθος τῆς πολιτικῆς, ἐνῷ οἱ μετ' αὐτὸν φιλόσοφοι ἐθέλωσαν τὸναντίον τὴν πολιτικὴν μῦθον τῆς ἡθικῆς· τούτου δὲ ἡ διαφορὰ προήλθεν ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ἐποχῶν. Ὁ μὲν Ἀριστοτέλης ὅτε ἔγραψεν αἱ πολιτεῖαι ὑπῆρχον ἔτι, ἐνῷ οἱ μετ' αὐτὸν φιλόσοφοι ἤκμασαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτε καταργηθεῖσαν τῶν τοπικῶν πολιτειῶν ἤρξατο νὰ ἐπικρατῇ ὁ κοσμοπολιτισμός. Τούτου ἕνεκεν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς ἡθικοῖς Νικομαχείοις ἐξετάζει μάλιστα τὰς ἀρετὰς τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν πολίτην, ἐκείνας μάλιστα δὲ ὧν καθίσταται ἱκανὸς νὰ κυβερνᾷ. Ἡ ἡθικὴ λοιπὸν τοῦ Ἀριστοτέλους περιορισμένον ἔχει κύκλον, οὕτε περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θεῖον, οὕτε περὶ τῶν καθηκόντων τῶν γυναικῶν πρὸς τὰ τέκνα ποιεῖται λόγον, οὕτε τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, οὕτε περὶ τῶν καθηκόντων τῶν συζύγων πρὸς ἀλλήλους, οὕτε περὶ φιλοφρονίας καὶ λοιπῶν. Τούναντίον ποιεῖται λόγον περὶ ἀρετῶν, ἅς τὸν δυσκολευόμεθα νὰ παραθεγῶμεν ὡς τοιαύτας· ἀλλὰ καὶ ἐκείνας ἅς παραδέχεται περιορίζει, ὥς ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τῷ περὶ ἀνδρείας κεφαλαίῳ, ὅπου ἀνδρεία κατ' ἐξοχὴν θεωρεῖται ἡ πολυμυκία.

«Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει πολλὰ καὶ τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθόν, ὥστε ἐπιπλάκει τις κρίνων δύναται νὰ νομίσῃ ὅτι ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἀναφερομένον εἰς τὸν ἄνθρωπον,

ὡς ἄνθρωπον οὐχὶ ὡς πολίτην. Ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς τῶν ἡθικῶν Νικομαχείων λέγει ὅτι τὸ ἀνθρώπινον τοῦτο ἀγαθόν ἐξετάζει ὁ πολίτικὸς οὐχὶ ὁ ἡθικὸς φιλόσοφος. Καλεῖ δὲ ἀνθρώπινον ἀγαθόν τὸ σχετικόν, τὸ περιοριζόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐν ἀντίθεσι πρὸς τὸ καθόλου, τὸ ἀπόλυτον ἢ τὸ αὐτάγαθον, ὅπου ἀποκαλεῖται ὁ Ἀριστοτέλης ἀπὸ τῆς ἐξέταστος· διότι τὴν ἡθικὴν ὡς καὶ τὴν πολιτικὴν οὐδὲναι θεωρεῖ ἐπιστημὴν, ἥς ἔργον ἡ ἐξέτασις τοῦ καθόλου. Περιττῶν δὲ χωροῦντες λέγομεν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐξετάζει ἀπλῶς τὰς ἀρετὰς τοῦ πολίτου καθόλου ἀλλὰ μέλλον τὰς ἀρετὰς τοῦ Ἑλληνος πολίτου, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ, ὃν δίδωσι περὶ τοῦ ἀγαθοῦ λέγων ὅτι τὸ ἀγαθόν ἐνέργεια ψυχῆς ἐστὶ κατ' ἀρετὴν. Τίς δ' ἄγνοεῖ ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος διέπεραν ἐπὶ ἐνέργειᾳ καὶ κινήσει καὶ προόδῳ, ὅτε τὰ ἄλλα ἀσιατικὰ ἔθνη τὴν πύσιν τῆς ἐνέργειας τῆς ψυχῆς καὶ τοὺς βεμβασμούς θύβουρον τὸ ἄκρον αὐτὸν τῆς εὐδαιμονίας;

«Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐθῆκε σταθερὸν γνώμονα τῆς ἀρετῆς αὐτὸ τὸ θεμελιώδες χαρακτηριστικόν, ἥτοι τὸ μέτρον. Πᾶν μέτρον ἄριστον εἶπον οἱ πρόγονοι ἡμῶν καὶ τοῦτο ἐφήρμοσεν εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς ἐργα. Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ὅτι ἡ ἀρετὴ κατὰ τὸν ἄνθρωπον ἐστὶν ἡ ἐλλείψις καὶ τῆς ὑπερβολῆς, οἷον ἡ ἐλευθεριότης εἶναι ἀρετὴ, διότι ὁ ἐλευθερίως δαπανᾷ ὅσα δεῖ, ὅτε δεῖ καὶ ὅπου δεῖ, ἐπομένως ἡ ἀρετὴ εἶναι ἕξις κατὰ τὸν ἄνθρωπον λόγον καὶ οὐ μόνον κατὰ τὸν ὄρθιν λόγον· ἔτι καὶ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Ἢ δὲ φιλαργυρία καὶ ἡ ἀσωτία εἰσὶ κακίαι, διότι ὁ μὲν φιλαργυρὸς δὲν δαπανᾷ οὔτε ὅσα πρέπει, οὔτε ὅπου πρέπει, οὔτε ὅτε πρέπει, ὁ δὲ ἀσώτος δαπανᾷ ὅσα δὲν πρέπει καὶ οὔτε ὅτε πρέπει, οὔτε ὅπου πρέπει.

«Ταύτας τὰς γενικὰς ἀρχὰς ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ἂν θέλωμεν νὰ κατανοήσωμεν καλῶς ὅσα λέγει ὁ Ἀριστοτέλης ἰδίᾳ περὶ ἐκάστης τῶν ἀρετῶν. Αἱ ἀρχαὶ αὗται εἰσὶν ἡ κλεις τῶν ἡθικῶν Νικομαχείων.

Τῷ κ. **Πρ. Βασιλάδῃ** ἀντιπαράτηρῶν ὁ κ. **Κ. Ξενοφούλου** λέγει ὅτι τὴν ἐπικρίσιν ἣν ἐποίησεν ὁ κ. **Πρ. Βασιλάδης** ἰσχύοντι εἰς τὸ τέλος τῆς πραγματικῆς αὐτοῦ ποιήσεσθαι, προνῶν ὅτι ἐπαγωγικώτερον τὴν τῶν ἀκρατῶν προδιθέσιν διὰ τῆς ἀναλύσεως. Μετὰ δὲ τὸν κ. Ξενοφούλου, οὐδένος ἐτέρου τὸν λόγον αἰτησάμενου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

МЕЧНИКОВА

(Taxtical)

Προεδρεύοντος το κ. ΣΠ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν
πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνα-
κοινοῦνται ὡς ἐξῆς ἡ

*Επιστολή, τοῦ Baron d'Albandra, πρεσβευτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Βρασιλίας ἐν Περουπύλει, ἀπὸ 21 νοεμβρίου (ν. χ.), ἐκφράζοντος τὰς εὐχαριστίας τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ αὐτῶ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ κυλίστου συγγράμματος.

Τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 12 δε-
κεμβρίου, ἀγγελλούσης ἀπόφασιν αὐτῆς ὅπως
ἢ ἐν δυνάμει συζητήσει δύο συλλογικῶν περιό-
δων ἀναγνωρίσει πραγματεία τοῦ κ. Ι. Κα-
ρολίδου περὶ τῶν ἑκτῶν παρομιμῶν τοῦ Κα-
λίου 'Ἀλλή' δημοτικῇ ἡμοῦ ἐν τῇ ΙΔ' τεύχει
τοῦ περιοδικοῦ.

Τού κ. Ι. Οικιάδου, από 18/30 δεκεμβρίου,
εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ τακτικῇ
μέλει ἐκλογῇ αὐτοῦ καὶ ἀφ' ὅπου τὴν
προσφορὰν σώματος ἐκ δεκαεῖς ἔτην τοῦ Di-
ctionnaire de la Conversation.

Τῷ κ. Joseph Lister, ἐκ Λονδίνου, ἀπὸ
24 δεκεμβρίου (ν.χ.), εὐχαριστοῦντος τῷ Σ.δ.
λόγῳ ἐπὶ τῇ ἐπιτίμῳ μέλῳ ἐκδοχῇ αὐτοῦ.

Τῷ κ. Γεωργίου Ζηκίδου «Ἡπειρωτικὰ νεοελληνικά ἀνάλεκτα», διὰ τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκπρά-
ζονται εὐχαριστίαι πρὸς τοὺς ποιησαμένους
ταύτας.

Ἀκολουθῶνς ὁ κ. πρόεδρος κοινοποιεῖ τὰ κατὰ τὴν ἐπίδοσιν τῶν διπλωμάτων τοῖς νεο-
σσι ἐκλεγείσιν ἐπιτίμοις μέλεσι τοῦ Συλλόγου,
τῇ Α. Ἐξοχότητι τῷ λόρδῳ κύρῃτι Dufferin
καὶ τῇ Α. Ἐξοχότητι τῷ Ἀλεξάνδρῳ Καρ-
θεωδωρῇ πασσι.

Ο Χ. κριέδρος ἀναγινώσκει τὴν πρὸς τὸν Lord Dufferin ὑπ' αὐτοῦ γενομένην προσφωνήσι, καθ' ἣν ὁ Σύλλογος ἐξελέξατο ἐπίτιμον μέλος τὴν Α. Ξερχόσπητα, ἱετῆριον δούτον· τὰς ἐν τῇ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ καὶ τῷ ἑλληνικῷ πολιτισμῷ βαθεῖς γνώσεις Αὐτῆς καὶ τιμὴν τὸν ἐκείνης τὸ μέγα ἀγγλικὸν ἔθνος ἀντιπροσωπεύοντα ἐντάλλει.

Ἡ Α. Ή. Σ. Lord Dufferin ἐν τῇ ἀπαντήσῃ αὐτοῦ ἐξέφρασε ἐν πρώτῳ τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῇ μεγάλῃ τιμῇ, ἣν ἐποιήσατο αὐτῷ διὰ τῆς τοῦ διπλώματος ἐπιτίμου μέλους ἀπονομῆς. Ἡ Α. Ή. Σ. ἐκεῖνα ἡλικίας, εἶπεν ἡ Α. Ή. Σ., ἐντὺρ ἐν τῇ μελέτῃ τῆς ὥρας ἑλληνικῆς γλώσσης κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς. Ἡ Ἐπιστάτης ἀνέγνωσεν τὴν ἀνάγνωστων ἐργῶν τὴν ἀμειψήσαν ἑλλήνων ποιητῶν, ἱστορικῶν καὶ λογιῶν τοσοῦτον κατεργασμένη καὶ κατὰστοσιν τὴν ὑπαρξίαν μου εὐτυχῇ, ὥστε εἶτι καὶ νῦν ἀριεὺς εὐχαριστοῦμαι εἰς αὐτὴν πᾶσιν τὰς ἐλευθέρους μου ὥρας. Θέλω δὲ προσπαθεῖν ὥπως ἀποδοῦν ὀφείλωμι τὴν σφοδρὰ μὲν σωματικὰ ἀνὰ τὴν πρώτην εὐκαιρίαν.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. πρέσβης ἀναγνώσκει τὴν πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα τὴν Ἀλ. Ξανδρον παραβληθεῖσαν πᾶσιν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην Κεραιώνισιν, καθ' ἣν ὁ Σύλλογος· ἐξέλεξε τὴν Αὐτοῦ Ἐξοχότητα ἐπίτιμον μέλος ἐκτίμων δυνάμεων τὴν ποικίλην παιδείαν καὶ μέλιστα γὰρ πρὸς τὰς ἱατρικὰς γλώσσας καὶ φιλολόγους βαθεῖαν γνώσιν καὶ βουλήμενος ὅσον γε αὐτῷ ἔνεστιν ἀμείψαι τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας, ἅς ποτ' Σύλλογος, ὅς ἐπιτελεον τακτικῶν μέλος καὶ ἰδρυτὴς αὐτοῦ, προσήγγειν.

Ἡ Α. Ἐυδοκίης ὁ Α. Καραθεοδωρὴ πασὰς ἀπάντων τῶν προσηνῶναι τοῦ χ. προῖοντες εἶπεν οὐτὴ μετὰ μεγίστης χρεῖς καὶ ὑπερπλοίας δέχεται ὅπου ὁ Σύλλογος προσέφερεν αὐτῷ δῶλμα. ὁ Α. ἀλλήθης ἴστω, προσέειπεν ὁ Α. Ἐυδοκίης, τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν ἀναλογίζουμένης ἀνάγειν ἐμυῶντες τῆς τιμῆς ταύτης κέρως, ἀλλὰ ὁ Α. οὐκ ἔμελλεν ὑπελκεῖν τὴν ἀπόρακτον τοῦ Σώματος διεκρινόμενα παρὰ τὸν πεσόντῃ Σύλλογῳ καὶ ἐνυγνόμενῃ αὐτῶν ταπεινὰ αἰσθημάτων καὶ βιβάζοντα εἰς τοὺς οὐδὸς αὐτῶν ἐπερίγειν τὸ ὕψλλον τοῦτο ἀξίωμα καταδικάζει με, ἀλλὰ μάλλον ἔργαζομαι τὴν γενέσθαι ἐμὴ παροτρύνειν.

Ἀγγέλλονται δὲ τοὺς πρῶτον ἀντεπιστέλλοντα μέλη εἰ κ. κ. Αντ. Ρουβίῳ καὶ Llach, καὶ Joaquín Rubió καὶ Οὐρ, πρόεδρος τῆς Β. Ἀκαδημίας τῶν γραμμάτων καὶ Φαρμακῶν, ὡς καὶ ὁ ἐν Μιτσλήν κ. Μ. Φαντίου, ἀρχαιολόγος, προτεινόμενοι ὑπὸ τοῦ προεδρικοῦ.

Εἶτα ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης ἀνέγνω
σκεὶ τὴν ἀπερί τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων καὶ
τῶν περίξ αὐτῶν ἰδρυμάτων πραγματείαν
αὐτοῦ.

Ὁ κ. Α. Γ. Πασπάκης ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀνα-
γνώσματος αὐτοῦ λέγει ὅτι οὐδέποτε ἀνέλαβε

νά μελετήσῃ πρόβλημα βυζαντινὸν δυσχερέστερον τοῦ σημερινοῦ. Ἐκτὸς τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, περιέγραψιν τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα πολλοὶ ἄλλοδαποὶ καὶ ἡμέτεροι συγγραφεῖς.

Πρῶτος ὁ Πέτρος Γύλλιος, ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περιέγραψε τὰ ἐν τῇ ἐποχῇ αὐτοῦ σωζόμενα λείψανα τῶν ἀνακτόρων καὶ τοῦ ἱπποδρόμου. Μετὰ τοῦτον μνημονεύει ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης τὸν Δουκάγιον καὶ τὸν Εὐδοκίην, περιγράφοντας πάσας τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχιτεκτονικάς. Ἀκολουθοῦσι λέγει ἐκ τῶν ἱστορησάντων τὸ βυζαντινὸν καὶ ὁμογενὲς κράτος ὀλίγοις καμψόνομον περι τὸν ἑλίκον καὶ τῆς θέσεως τῶν ἀνακτόρων. Οἱ ἡμέτεροι γεωγραφοὶ, Κωνσταντῖνος ὁ Πατριάρχης καὶ Σπυρίδων ὁ Βυζαντινός, ὀλίγα περὶ τῶν ἀνακτόρων ἐνημέρουντες. Τὸ σύγγραμμα τοῦ Labatle ἐκδοθὲν τῷ 1861 εἶναι πάντων τῶν μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντων τὸ ὀρθότερον.

Ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης, διὰ μελέτης τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει σωζομένων τεχνῶν, νομίζει ὅτι τὰ παλαιὰ τεῖχη τὰ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἑτέρων βασιλέων ἰδρυθέντα ἔρχονται ἀπὸ τῆς πρὸς νότον καμπῆς τοῦ αὐτοδρόμου καὶ λήγουσιν ἐν τῷ ἀρχαίῳ φανῷ, μῆκος ἔχοντα ἀπ' ἀρκας εἰς ἄρκαν μ. 1830, ὃ δὲ περιγύρωσιν ὅλος μ. τετραγώνικα 340,000.

Τὰ νῦν ὀρώμενα τεῖχη νομίζει ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης, ὅτι ἡγέρθησαν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1261 ἀνάκτασιν τοῦ κράτους.

Πρὸς ἐπιμνησκὸν τῆς γνώμης τοῦ αὐτοῦ μνημονεύει τὴν ἀποκομπὴν τῶν Γενουσιῶν εἰς Γαλατίν, τὴν πυρπολῆσιν τοῦ παρακηνουμένου, τὸν θρίαμβον τοῦ Κομνηνοῦ, ἀπὸ τῆς πόλεως τῆς ἀγίας Βαρβάρας μέχρι τῆς ἀγίας Σοφίας, καὶ τινὰς μαρτυρίας ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ. Ταῦτα πάντα ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης καλεῖ πρόβλημα μέλλει μετὰ τινὰς ἡμέρας νὰ διασαφίσῃ.

Ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης κατείδει τὰ ὅρια τῶν ἀνακτόρων ἐπὶ χάρτου σχεδιασθέντος ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Κλεάνθους καὶ παρουνίσκων ἀπεικονισμάτων τῶν τεχνῶν, ἔργα τοῦ καλλιτέχνου κ. Κ. Ὁρρανοῦδου.

Μετὰ τὸ πέραν τοῦ ἀναγνώσματος, οὐδένος τὸν λόγον αἰτησάμενος, ὁ κ. πρόεδρος διαλύει τὴν συνεδρίαν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΝΨ.

(Τακτική).

Τῇ 28/9 Ἰανουαρίου 1885.

Ἀνακοινῶνται ὡς ἑξῆς ἡ

Ἀλληλογραφία.

Ἐπιστολὴ, τοῦ κ. Ν. Παρανίκης, ἀπὸ 23 φθίνοντος, ἀγγέλλοντος ἐξ ὀνόματος τοῦ ἐν Ἀθήναις κυρίου Δ. Φίλιου, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐντεῦθεν ἀναχωρήσεως αὐτοῦ οὐδὲν περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου ἔλαβε, καὶ ὅτι αὐτὸς ἀναλαμβάνει τὰς πρὸς τὸν Σύλλογον ὑποχρεώσεις τοῦ κυρίου Δ. Φίλιου.

Τοῦ κ. Π. Ι. Κορωνάκη, ἀπὸ 24 φθίνοντος, δι' ἧς ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ 14ης παρόντος καὶ ὑπ' ἀριθμὸν 288 ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου λέγει ὅτι θεωρεῖ τιμὴν αὐτοῦ νὰ συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ἐντιμῶν τοῦ Συλλόγου μελῶν, καὶ ὅτι καὶ ἐν Βασιλῇ ἐγκαθιστάμενος οὐ παύσεται ἐνεργῶν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ κ. Δ. Σακελλαρίου ἐξ Ἀλεξανδρείας ἀπὸ 1 φθίνοντος, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τῆς ὑπὸ ἡμερομηνίας 14 παρόντος ἐπιστολῆς τοῦ Συλλόγου, ὡς καὶ τὴν ἀποστολὴν ἐντάλματος ἐκ 4 λιρῶν διὰ τὰς καθυστερούσας συνδρομὰς αὐτοῦ καὶ τοῦ κ. Σαλδάρου. Πρὸς δὲ ἀγγέλλει ὅτι ὁ μὲν κ. Ἀθαν. Νικολόπουλος ἀποκατέστη ἐν Ἀμερικῇ· ὁ δὲ κ. Ἀ. Νικολόπουλος ἀσθενεῖ, ἔξ ἀποπληξίας παθών.

Τοῦ κ. Ἀθ. Πετρίδου, ἀρχολογίου, ἐν Κυπρίσῃ, ἀπὸ 20 δεκαμβρίου 1884, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τοῦ II' τόμου τοῦ περιοδικοῦ, καὶ ἀποστέλλοντος πραγματικὴν ἐπιγραφομένην «Περὶ μεταναστεύσεως τῶν Ἀναγκάζων ὑπὸ Α. Γ. Πασπάτου καὶ παρατηρήσεις τινὲς γλωσσολογικαὶ ἐπ' αὐτῆς» ἐπιφυλάσσεται δὲ ν' ἀποστείλῃ ἀκόλουθος καὶ ἄλλας πραγματείας.

Ἀκολουθοῦσι ὁ κ. πρόεδρος ἀγγέλλει εἰσοδολίον προσφορὰν τῷ Συλλόγῳ, γενομένην ὑπὸ τοῦ ἐνταῦθα κ. Δ. Ταμβέκου· τῷ φιλογονεῖ δὲ κυρίῳ τούτῳ ὁ Σύλλογος ἐκπράξει τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ.

Ἀγγέλλονται δὲ τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορηθέντες γίνονται δεκτοὶ μέλη ἀντεπιστολικοῦ τοῦ Συλλόγου οἱ κ. Α. Rubió καὶ Lluch, καὶ Joaquin Rubió καὶ Ors, ὡς καὶ ὁ ἐν Μιτλήνῃ κ. Μ. Φωτίου.

Τὸ πρῶτον δ' ἀγγέλλεται τακτικὸν μέλος ὁ κ. Εὐστράτιος Γ. Παπαδόπουλος, ἱεροφά-

МЕЧНИКОВА

της, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Χρ. Κατζη-
χρήστου, 'Οδ'. Ἀνδρεάδου καὶ Τ. Καραθεοδω-
ρῆ, καὶ ἐπίτιμον ἡ Α. 'Εξ. ὁ Ἀλφ. Φουὰτ βέης,
ὑπουργὸς τῆς παιδείας ἐνταῦθα, προτεινόμενος
ὑπὸ τοῦ προεδρίου.

Ἀκολουθῶς τῇ αἰτήσει τοῦ προεδρίου πα-
ραχωρεῖται αὐτῷ πίστωσις ἐξ 20 λιβῶν ὀθ. διὰ
τὰς τακτικὰς ἐτησίας συνδρομὰς τῶν ὑπὸ τοῦ
Συλλόγου λαμβανομένων εὐρωπαϊκῶν περιοδι-
κῶν διὰ τὸ Ἄναγνωστήριον αὐτοῦ.

Εἶτα ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ**, γενικὸς
τοῦ Συλλόγου γραμματεὺς, ἀναγινώσκει πραγ-
ματεῖαν τοῦ ἐν Σμύρῳ κ. Μ. Παρανίκου, ὑπ' αὐ-
τοῦ πρὸς ἀνάγνωσιν τῷ Συλλόγῳ ἀποσταλει-
σαν καὶ ἐπιγραφομένην «Ὀμηρικὰ Μελέται»
(ἀρ. 24, 78).

Μετά τὸ πέρας τοῦ ἀναγνώσματος, οὐδένος
τόν λιβὸν ἀνταξιμένου διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

Σ' ΝΕΑΡΙΑΣΙΣ ΧΝΖ'.

(Τακτικ.).

Τῇ 4/16 Ἰανουαρίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν
πρακτικῶν τῶν δύο ἡγουμένων συνειρημάτων
ἀνακινουμένης ὡς ἐξῆς ἡ

ἀλληλογραφία.

Ἐπιστολῇ, τοῦ ἐν Koenigsberg καθηγητοῦ
τῆς ἀρχαιολογίας κ. G. Hirschfeld, ἀπὸ 24
δεκεμβρίου, ἐκφραζόντος τὰς εὐχαριστίας αὐ-
τοῦ τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοῦ II'
τεύχους τοῦ περιοδικοῦ μετὰ τοῦ ἀρχαιολογι-
κοῦ παρτηρήματος.

Τοῦ ἐν Μαρτοβανί τοῦ Πόντου ἑλληνοδι-
δασκάλου κ. I. Γ. Βαλαβάνη, ἀπὸ 8/20 δε-
κεμβρ., ἐπινυμπνόντος καὶ φυλλάδιον γλωσ-
σικῆς ὕλης ὑπὸ τὸν τίτλον «Συνέχεια τῶν ζῶν-
των μνημείων τῆς ἀνὰ τὸν πόντον ἰδιωτικῆς».

Ἀγγέλλονται δ' ἀκολουθῶς τὸ δεύτερον καὶ
ἡμιπροσρηθέντες γίνονται δεκτοί, ἐπίτιμον μὲν
μέλος ἡ Α. Ἐξοχότης ὁ Ἀλφ. Φουὰτ βέης,
ὑπουργὸς ἐπὶ τῆς δημόσιας ἐκπαιδεύσεως, τα-
κτικῶν δὲ ὁ κ. Εὐστράτιος Γ. Παπαδόπουλος,
ἐργοφύλαξ.

Εἶτα παραχωρήσας τὴν προεδρικὴν αὐτοῦ ἐ-
δραν ὁ κ. **Στ. Μαυρογένους** τῷ κ. Ἦρ. Βα-
σιλῇ ἀναγινώσκει πραγματεῖαν τίτλον φέρου-

σαν «Ὅποιοι ἄρα τὸ ἐν τῷ πολιτισμῷ προς-
φορώτερον κλίμα».

Ἡ πραγματεῖα αὕτη ἐστὶ περιλήψις τοιαύ-
της ἐν τῇ ἐπιτηρίδι τοῦ 1881 τοῦ ἐν Βρυξέ-
λαις ἀστροσκοπεῖου δημοσιευθείσης, ἣν ὁ κ.
Μαυρογένους, ὡς λίαν ἐνδιαφέρουσαν, καθὰ λέ-
γει, τοῖς ὑγεινολόγοις καὶ ἠθικολόγοις, παρέχει
τοῖς ἀκραταῖς αὐτοῦ.

Ὁ διατριβογράφος ἀποδεχόμενος ἐν πρώ-
τοις ὅτι τὸ κλίμα τὰ μέγιστα ἐν πᾶσι συντε-
λεῖ εἰσέρχεται ἐν τῷ μερικωτέρῳ ζητήματι, οὐ
τῆς ἀναπτύξεως ἐπιβάλλεται καὶ διὰ πολλῶν
πειρῶν ἀποδείξει ὅτι τὸ προσφορώτερον ἐν
τῷ πολιτισμῷ κλίμα ἐστὶ τὸ θερμὸν τὸ ὑπὸ
τοῖς τροπικοῦς.

Κατὰ τὴν διατριβὴν ταύτην ὁ τῆς Εὐρώπης
πολιτισμὸς οὐκ αὐτόχθων ὑπάρχει, καθότι ἡ
μὲν νωτοτέρα Εὐρώπη μόνον τὰς τῆς ἰουμαίας
κοινωνίας, τῆς καὶ αὐτῆς τοῦ ἑλλ. πολιτισμοῦ
θυγατὸς οὖσης, ἐξηκολούθησεν, οἱ δὲ Ἕλληνες
τὰς τέχνας ἐκ τῆς Αἰγύπτου παρέλαβον. Ἡ δὲ
τοῦ πολιτισμοῦ ὁδὸς ἐν τῷ θερμωτέρῳ τῆς Αἰ-
γύπτου μέρει ἐγεννήθη. Προβαίνει δ' ἔτι ὁ συγ-
γραφεὺς λέγει ὅτι ἡ ἀρχαία Αἰγύπτου ἐπολιτι-
σθη ὑπὸ τῶν Αἰθίοπων. Ἐκ τούτου δὲ καθίστα-
ται βέβαιον, λέγει, ὅτι ὁ ἥμιτερος πολιτισμὸς
ὑπὸ τοῖς τροπικοῦς καὶ τούτων ἐκίθη ἐκλι-
στα ἐγεννήθη. Ἐκ γενικωτέρως δ' ἀπόψεως τὸ
ζήτημα ἐξετάζων θεωρεῖ καὶ πάλιν τὸ θερμὸν
κλίμα ὡς τὸ προσφορώτερον τῷ πολιτισμῷ.

Μετά τὸ πέρας τοῦ ἀναγνώσματος ὁ κ.
Ἦρ. Βασιλῆς εὐχαριστῶν τῷ κ. Στ.
Μαυρογενί διὰ τὸ ἀνάγνωσμα αὐτοῦ παρα-
τελεῖ ὅτι τὰ πλείστα ὁ συντάξας τὴν πραγμα-
τεῖαν, ὁ κ. Στ. Μαυρογένους ἀνέγνω, ἠρανί-
σατο ἐκ τῆς σπουδαίας συγγραφῆς τοῦ ἀγγλοῦ
Buckle τῆς ἐπιγραφομένης «Ὁ πολιτισμὸς ἐν
Ἀγγλίᾳ». Οὗτος ἐν γὰρ δεύτερῳ κεφαλαιῷ πραγ-
ματεύεται ἐκτενῶς περὶ τῆς ἐπικροῦς τῶν ρω-
σικῶν νόμων ἐπὶ τῇ ἀναγωγῇ τῆς κοινωνίας
καὶ ἐπὶ τοῦ χωρικῆτος τῶν ἀτόμων. Διαφύει
δὲ τοὺς ρωσικοὺς νόμους εἰς τέσσαρας
τάξεις, εἰς τὴν τοῦ κλίματος, τῆς τροπῆς, τοῦ
ἰσχύος καὶ τῆς γενικῆς θέας τῆς φύσεως. Ἀλ-
λ' ὁ συγγραφεὺς τῆς πραγματείας περιγράφει
μόνον εἰς τὸ κλίμα ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι ὁ πρῶτος
πολιτισμὸς ἐγεννήθη ἐν τοῖς θερμοῖς κλίματι,
οὐδ' ὅπως παρέχει πάντας τοὺς λόγους τοῦς συ-
τελέσαντας εἰς τὴν πρωτογενῆ ἀνάπτυξιν τοῦ
πολιτισμοῦ· διότι αἱ φυσικαὶ ἐπικροὶ εἰς τὴν
μόνον τὸ κλίμα, ἔχουσι μεγάλην ἐπικροὴν εἰς τὴν
σύστασιν τοῦ πρώτου πολιτισμοῦ· ὅταν δὲ ἀπαξ

διοργανωθῇ ὁ πολιτισμός, τότε ἐπέρχονται ἀλλὰ αἰτίαι θρησκευτικαί, πολιτικαί καὶ λοιπαὶ πρὸς τὴν περαιτέρω αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. Ὁ πολιτισμὸς βαίνει πρὸς τὰ πρῶτα γυμνασιακοὺς βήμας, ἔτι καὶ τρίτους καὶ ἀνάχωρηται ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἐλευθερίας, ἧς ἀνευ οὐδεμιᾶ ἀνθρωπίνῃ περὶ αὐτὴν σταθερῇ καὶ βεβαίᾳ. Ὑπάρχουσι χώραι πολλαὶ ἔχουσιν τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν εἰς ἐὺδω τῶν, ὡς εἰ ἦσαν προωραμένοι πρὸς κατοικίαν αὐτῶν. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀρχαία Ἑλλάς· διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ οὐδὲν εὐρύσκει ἐμὴν εἰς τὴν αὐτῆς ἀναπτύξιν, οὔτε ὑπὸ τοῦ ἔθνους, οὔτε ὑπὸ τοῦ κλίματος, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐπικουρίαν καὶ ἀρωγὴν προώθειεν ἐπὶ τοσούτο, ὅστε ἐπὶ 12 περίπου αἰῶνας ὑπῆρξεν ἡ ἀρχή· καὶ πρόμαχος τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.

Μετὰ ταῦτα, οὐδένος τὸν λόγον αἰνέσκειν, διακρίνεται ἡ συνειδήσις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΚΝΗ'.

(Τακτικῇ).

Τῇ 11/23 Ἰανουαρίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγνωσθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ὁ κ. πρόεδρος παρατηρεῖ ὅτι παρελείθη ἡ ἀπάντησις αὐτοῦ τῷ κ. Βασιλάδῃ, καὶ ἦν εἰπὴν ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς πραγματείας, ἦν ἀνέγνω, σκοπὸν εἶχε ν' ἀποδείξῃ ὅποσον κλίμα ὑπῆρξεν ἡ κοινὴ τοῦ πολιτισμοῦ. Πρὸς δὲ ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἀνέφερε τὸν Buckle, πρὸς οὗ ὁ κ. Ἡρ. Βασιλάδης εἶπεν ὅτι πολλὰ ἐληφθῆσαν.

Ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν, ἀνακοινούται ὡς ἔβη ἡ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστολὴ, τῆς ἐνταῦθα Φιλοπτώου Ἀδελφότητος τῶν Κυρίων, ἀπὸ 8 πρέμοντος, παρακαλοῦσιν τὸν Σύλλογον, ὥπως δῶ καθήματα διὰ τὴν ἐπίτειον αὐτῆς ἰορτὴν τῇ 10 πρέμοντος.

Τῆς αὐτῆς Ἀδελφότητος ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν προσκλητήριος εἰς τὴν ἐπίτειον αὐτῆς ἰορτὴν.

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ')

Τοῦ προέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς αἰδ. C. G. Curtis, παρακαλοῦντος εἰς μέρους τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ὥπως ὁ κ. Αλ. Sorlin Dorigay, υἱός, πρὸς τὰ μέλη τακτικῶν τοῦ Συλλόγου καὶ μέλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς.

Τῆς ἐν Ἑρζιγκιάνῃ ἑλλ. κοινότητος, ἀπὸ 19 δεκεμβρίου, ἀπαντήσας εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου καὶ εὐχαριστοῦσας αὐτῶν.

Τοῦ δημοδιδασκάλου κ. Ἀποστόλου Αἰλιανού, ἐκ Ζαγοράς, ἀπὸ 1 δεκεμβρίου, ἀποστέλλοντας διὰ τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα πραγματείας γλωσσικῆς ὕλης τῆς πατρίδος του Ζαγοράς.

Τῆς Α. Παν. τοῦ ἀγίου Ἀδριανουπόλεως, ἀπὸ 7 πρέμοντος, ἀγγέλλοντος ὅτι ὁ μὲν κ. Γ. Καραπαναγιώτης ἀρνεῖται νὰ πληρώσῃ τὰς καθυστερούσας συνδρομὰς, ὁ δὲ Βάσας ἐφείδης πληρώσει μὲν τὰς καθυστερούσας, ἀλλὰ παρατηρήσεται. Ἐν τέλει δὲ ἡ Α. Π. παρακαλεῖ ὥπως σταλῶσιν αὐτῷ οἱ τόμοι Ζ' καὶ Θ', ἐλθόντες ὡς καὶ ὁ τοῦ ἔτους 1879—80.

Κατ' ἀκολουθίαν δὲ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τῆς Α. Π. ἀποφασίζεται ἡ εἰς τὸν καταλόγου τῶν μελῶν διχογραφὴ τῶν δύο ἀρνηθέντων ἀποτίσι τὰς αὐτῶν συνδρομὰς.

Ἀγγέλλεται δὲ τὸ πρῶτον τακτικὸν μέλος ὁ κ. Αλ. Sorlin Dorigay, υἱός, ἀρχαιολόγος, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Σπ. Μαυρογενούς, C. G. Curtis καὶ Α. Βαστάτι.

Εἶτα ὁ κ. Ἡρ. Βασιλάδης ἀναγνώσκει τὸ β' μέρος τῆς «Εἰσαγωγῆς» εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλλ. πολιτισμοῦ καὶ ἰσὶς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας» (ιδ. σελ. 88).

Μετὰ δὲ τὸ πέρας τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Ἡρ. Βασιλάδου ὁ κ. Ὁδ. Ἰζακίανος λαβὼν τὸν λόγον ἐκράζει τὴν εὐχαρίστησιν αὐτοῦ, διότι τὸ πρῶτον ἐπαμειβῶν εἰς τὸν Σύλλογον ἀκούει τοῦ σοφῶν ἀνέγνωμα τοῦ κ. Ἡρ. Βασιλάδου. Νομίζει ὅμως καθῆκον αὐτοῦ νὰ υποβῇ τὰς εἰς παρατηρήσεις:

«Ἡ περὶ Εὐμαρμένης ἰδία ἐπεκράτησε παρ' ἅπασιν τοῖς ἔθνεσι κατὰ πάσας τὰς ἐποχὰς καὶ ὑπὸ πάντας τοὺς θεσμούς. Διὰ τοῦτο δὲ οὐδὲως φρονεῖ ὅτι δέον νὰ ὑπερασπίσῃ τις τὸν Ὀμηρον κατὰ τὴν νεωτέρω ἐκείνου, οἷτινες ἀποκλειστικῶς σχιδὸν ἀποθιδύουσιν εἰς τὴν ἀρχαιότητα τὴν ἰδίαν τῆς ἐπεμβόσεως ἀνωτέρων δυνάμεων εἰς τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις. Πανταχοῦ καὶ πάντοτε οἱ μὲν ἀνεπτυγμένοι παραδέχονται ὅτι αἱ ἀνθρωπίναι πράξεις εἶναι προϊόν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι

ἀποδιδάσκει τὰ πάντα εἰς τὰς ἰδιότητάς τῆς Εἰμαρμένης. Βεβαίως ὁ κ. Πρ. Βασιλάς ἠναγκάσθη νὰ περιορίσῃ τὸ θέμα αὐτοῦ, ἀλλ' οὐχ ἤττον ἠδύνατο εὐρύτατον νὰ ἀναπτύξῃ τὸ μέγεθος ἐκείνου τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ ἐνθα παρεμπιπτότως ἀνέμισσε τοὺς νεωτέρους ἐκείνους, οἵτινες ἀνεύρισκον μεγάλην ἐπιρροὴν τῆς τύχης ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις πράξεσιν. Οὕτω π. χ. σφοδρὰ ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀπὸ τῆς ἐκείνου συντάξεως τῶν αἰώνων, ἡ πάλιν μετὰ τῶν διαφόρου δόγματατος χριστιανῶν, ὧν οἱ μὲν προσβέβηκον ὅτι ἐκ τῶν ἔργων μόνον οὐκ εἶναι ὁ ἀνθρώπος καὶ εἰς ταῦτα ἀποδιδόσκει πᾶσαν ἐξίαν, οἱ δὲ δοξάζουσιν ὅτι, διὰ τῆς θείας χάριτος καὶ ἐπομένως δι' ἀνωτέρας ἐπεμβάσεως, ὁ ἀνθρώπος προορίζεται νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακὸν ἐπὶ τῆς τύχης αὐτοῦ. Ἡ πάλιν αὕτη, ὡς γνωστόν, ἐπὶ ἀκατήρητος ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως, ἀνανεωθείσα κατὰ τοὺς δύο παραλήπτους αἰῶνας μετὰ τῶν Ἰουστινιανῶν καὶ Ἰησοῦ τοῦ Μεταπολεμικοῦ πάντοτε διακρούσας τοὺς καθολικοὺς καὶ τοὺς διαμαρτυρομένους.

«Καθ' ἅπαντα τὸν μεσαιῶνα ἡ ἰδέα τῆς ἐπεμβάσεως ἀνωτέρων συνήκει ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις πράξεσιν ἐπὶ κατὰ τὴν φύσιν, ὥστε ἐνὶ πάντας οἱ χριστιανικοὶ προσβέβηκον ὅτι μετὰ τὴν θείαν ἐνασχέσιν οὐ θάνατος ἔμελλεν καταργηθῆ καὶ ὁ σατανᾶς ἐξοντώθῃ, ἐν τούτοις τὸ κακοποιεῖν τοῦτο πνεῦμα φαίνεται πάλαιον πρὸς τὴν θείαν πρόνοιαν καὶ πολλὰς κατὰ τὴν φύσιν αὐτῆς.

»Ἡ δοξασία περὶ τοῦ αὐτεξουσίου τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐλευθέρου αὐτοῦ βουλήσεως, λαμβάνει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν κατὰ τοὺς ἡμετέρους ἀκόμη χρόνους τοσοῦτον θανάσιμα τραύμακα, ὥστε ἡ περὶ Εἰμαρμένης ἰδέα τῆς ἀρχαιότητος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀλώστατον παγίονον ὑπὸ τῆς ποιητικῆς ἀνάγκης ἐρευνῆθαι. Ὁ ἀγγλὸς λ. χ. ἱστορικὸς Buckle ἀρνείται τὸ αὐτεξουσίον τοῦ ἀνθρώπου εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ παρεδίδχηται ὅτι φυσικαί τινες δυνάμεις, ἐν τῇ ἀντιστάσει τοῦ ἐνυπάρχοντος, καὶ πρὸς τὸν μηχανισμὸν ἢ τὸν ἡλεκτρισμὸν ὁμοιωθῶσιν, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε μὴ ἀποκαλυφθεῖται καὶ ἐρευνηθῇσιν ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, διελευσέναι τὰς ὁμάς, τὰς διαθέσεις καὶ τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐπιρροῖν. Ἐν τοιαύτῃ δὲ καταστάσει διηκτικῶς διατελούσας τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς ἐλευθερίας ἢ ὑπὸ ἀνωτέρων δυνάμεων ὑποδουλώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος οὐδὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ στενωχωρώμεθα ὅταν βλέπω-

με κατὰ πρόσωπον ἡμῶν τὰς περὶ Εἰμαρμένης πίστις, εἴτε τοῦ Ὀμήρου ἡμῶν εἴτε ἀπάσης ἐν γένει τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Ἐπίσης δὲ οὐδόλως δέον νὰ στενωχωρώμεθα καὶ ὅταν νιώσωμε τινες παρισταῖσι τὰς ἐν τῷ Ὀμήρῳ παραδόσεις περὶ ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν τῶν θεῶν ὡς ὅθεν ἐπιβλαβὲς ἐπιδρασάσκει ἐπὶ τὰ ἤθη τῶν ἡμετέρων προγόνων.

»Περὶ αὐτῆς γὰρ ἱστορικῆς καὶ φιλοσόφου εἶπεν ὀρθότατα, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν πολὺ καλλίτεροι παρὰ τὴν θρησκείαν αὐτῶν. Τοῦτο δὲ ἐρασιμαίεται καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας θρησκείας, ὧν τὰ ἱερὰ βιβλία ἐνίοτε περιέχουσιν οὐχὶ τοσοῦτον σιμῶς ἀφηγήσεις καὶ δοξασίας, οὐχὶ τοσοῦτον ἱποκοδομητικὰς, αἰνίγας ὅμως εὐτυχῶς σκιαζομένης ὑπὸ ἄλλων εὐγενεστέρων καὶ ὑψηλοτέρων δοξασίων. Ἀρσὺ δὲ τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰ βιβλία, & θεωροῦνται καὶ εἰναι ἐμπνευσμένοι κώδικες τῆς ἡθικῆς καὶ δογματικῆς διδασκαλίας, πολλῶν μὲλλον ἤτο ἐπόμενον εἰς τὰς ποιητικὰς καὶ πρακτικὰς βίβλους τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, αἰνίγας θεωροῦνται καὶ εἰναι κοινὰς ὡς κατέχουσιν παρὰ τοὺς ἀρχαίους τὸν τύπον τῶν θεοπνευστῶν δογματικῶν κωδικῶν, πράγματι ὅμως δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ ἐκλαμβάνονται ὑπὸ τῶν ἡμετέρων προγόνων ὡς προῖον ὑπὸ τῆς Μούσης μόνον ἐμπνευσμένων ἀνδρῶν.

Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι μεγίστη ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει πάντοτε ἡ ἐκ τῆς μετὰ τῶν νεωτέρων φιλοσόφων καὶ ἱστορικῶν περὶ τῆς ἑρμηνείας, ἢν ἰδὼν οἱ ἀρχαῖοι εἰς τοὺς ποιητικοὺς μύθους καὶ περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπιρροῆς, ἢν ἐξήκουον ἐπὶ τῆς κοινωνίας καὶ τῶν ἡθῶν οἱ ποιητικοὶ αὐτοὶ μύθοι. Τοσοῦτο δὲ μὲλλον λογικῇ εἶναι ἡ ἰσχυρία αὐτῆς, καθόσον οἱ περὶ αὐτῶν προσώπων καὶ θεῶν μύθοι ἄλλως ὑπὸ ἄλλου περιστατικῶν τοιγὰρ. Τούτων ἕνεκα δὲν πρέπει ὁμιλοῦντες περὶ τῆς περὶ Ὀμήρου Εἰμαρμένης νὰ φανώμεθα ὅτι ἐπὶ ἀπορρίμμεθα, τρῶπον τινά, ὑπὲρ τοῦ μεγάλου αἰσθητοῦ ἡμῶν διότι κατὰ τὸ γαλλικὸν λόγιον «l'art s'accuse s' accuse».

Ὁ κ. Πρ. Βασιλάς ἀπαντᾷ τῷ κ. Ὁ. Ἰαλῆμυ, λέγει ὅτι οὐδόλως πρὸς ἅπαντα ὅσα εἶπεν ὁ κ. Ὁδ. Ἰαλῆμυ ἀπορρίμμεθα οὐδὲ εἰς ἕλα τὰ ζητήματα, & ἀνέπτυσεν, ὡς κατὰ τοῦ προκειμένου. Ὡς πρὸς τὴν ἰδέαν ὅμως τῆς Εἰμαρμένης λέγει ὅτι οὐδόλως ὑπερσπιστοί, ἀλλ' ἤθελοι νὰ ἐξιστορήσῃ τὰ κατ' αὐτὴν. Ὅσον δὲ διὰ τὰ περὶ Ὀμήρου, ἐπειδὴ ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ τριπλαζὶ ἰδίαι ἀντιφατικαὶ ὑπάρχουσιν, ὧν τὴν ἀντίφασιν ἐξαίρει ὁ φιλοσώφρων Λουκιανὸς ἐν τῷ διαλόγῳ

τῷ ἐπιγραφόμενῳ «Ζεὺς ἐλεγχόμενος», ὁ κύριος Ἦρ. Βασιλάδης λέγει ὅτι ἤθελεσε νὰ δείξῃ ὅτι καὶ ἐν τοιούτοις φανερὰ ἡ πρόοδος· διότι σπανίως μὲν ὁ ποιητὴς ἀναφέρει ὅτι ἡ Μοῖρα εἶναι ἐπικρατούσα τῶν θεῶν, συνθέτερον δὲ ταυτὶς τὴν Μοῖραν μετὰ τῆς βουλῆς τοῦ Διὸς ἢ τῶν ἄλλων θεῶν ἢ καὶ θεωρεῖ αὐτὴν ὑποδεεστέραν.

Ὁ κ. Στ. Μαυρογένης, ὡς προσθήκην εἰς τὰς διανοήσεις γνώμας τῶν νεωτέρων περὶ Εἰμαρμένης, λέγει ὅτι Ἦρ. Βασιλάδης ἀνέφερε, φέροι καὶ τὴν παρ' ἄλλοις περὶ Εἰμαρμένης ἰδέαν, καθ' ἣν οὗτοι πρεσβεύουσι δύο εἴδη Εἰμαρμένης, ὧν τὸ μὲν εἶναι τυχαῖον τὸ δὲ ἀναπόφευκτον, ἀλλ' ἀμφοτέρω τῷ θεῷ ὑποκείμεναι. Τὰ πάντα δὲ οὗτοι ὡς ἀπὸ τοῦ ἀπορρέοντα ὑπολαμβάνοντες, ἐπειδὴν αὐτοὶ κακὸν ἐπισυμβῇ, τοῦτοι τὴν προέλευσιν αὐτοῦ ἀποδίδουσι καὶ παρηγοροῦνται.

Ὁ κ. **Ὁδ.** Ἰάλαμος παρατηρεῖ ὅτι, ἐκτὸς τούτων τῶν πρεσβευόντων διάκριμα εἶναι Εἰμαρμένης, τινὲς ἐκ τῶν νεωτέρων ἀποτολῶσιν εἰς βελθὸν ἀπιστεῦν τὴν ἐλευθερίαν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου, Π. γ. ὁ γερμανὸς φιλόσοφος «Έγγελος ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ δογματίζει περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ὡς οὕτως ἀναπορεύτως θεουσῶν γενέσθαι ὡς γίνονται, ὥστε ἀνωτέρα ἀνάγκη εἰς ἣν ὑποκείμεναι αὗται παρίσταται ἢ ἀμειλικτος καὶ ἀπαισία Εἰμαρμένης, ἥς τὰ νευμάτ' εἰσι πολὺ ἐπιπροβώτερα τῆς ἀθώιας Εἰμαρμένης τοῦ ἡμετέρου Ὀμήρου. Πᾶσα μομφή κατὰ τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ, ὡς παρεμβάλλοντος εἰς τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις τὴν Εἰμαρμένην, καταστρέφεται μόνον ὑπὸ τῶν λαμπρῶν ἐκείνων στίχων τῆς Ὀδυσσεΐας:

Ἥμισυ γὰρ τ' ἀρετῆς ἀποιναίνεται εὐρύστα Ζεὺς ἄνδρος, εὐδ' ἄν μιν κατὰ δοῦλιν ἡμᾶρ εἴρῃσι,

τοὺς ὑπολείπει καὶ ὁ κ. Γιάδστων πολλὰς ἐμφανήουσιν ἀπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ βήματος. Οἱ στίχοι οὗτοι εἶναι ὁ λαμπρότερος ὕμνος πρὸς τὴν (ἡθικὴν) ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἂν ὁ Ὀμήρος παρεμβάλλει ἐνταῦθα τὸν ἀντὶ τοῦτο εἶναι τρόπος ἐκφράσεως συνήθης καὶ παρ' ἄλλοις τοῖς ἔθνεσι καὶ παρ' ἡμῖν ὡς λ. γ. αὐτοῦ θεοῦ εἶδοι νὰ γένην τοῦτο ἢ ἐκείνου.

Ὁ κ. **Ἦρ. Βασιλάδης** λέγει ὅτι, τὰ παρὰ τοῦ κ. Ὁδ. Ἰαλέμου ρηθέντα περὶ τῆς λατρείας τῆς Εἰμαρμένης ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἀνέφερε καὶ αὐτὸς, ἐν παρδίῳ μνημονεύσας χωρίου τινὸς τοῦ Laurent. Περὶ δὲ τῆς ἐξυμνήσεως τῆς

ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου ὅρ' Ὀμήρου ἂν ὁ κ. Ἰάλαμος παρενέγκαιτο ἐν τῷ κ' ἀναγκασματικῷ αὐτοῦ ἰδίῳ ὡς ἢν ἤθελεν ἀκούσαι ὅτι μετὰ τὰ πρῶτα δημουρηγμάτα τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοφίας, ἥτοι τῆς γλώσσης καὶ τῆς θεολογίας, ἔρχεται ἡ ποίησις τοῦ Ὀμήρου, ἐν ᾗ τοσοῦτον ἐνδοξον πρόσωπον διαδραματίζει ὁ ἀνθρώπος κατέχων τὴν πρώτην θέσιν.

Μετὰ ταῦτα, οὐδενὸς τὸν λόγον αἰτησάμενου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΘ'.

(Τακτικῇ).

Τῇ 18/30 Ἰανουαρίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακινουῦται ὡς εἴης ἡ

ἄλληλογραφία

Ἐπιστολῇ τῆς Α. Π. τοῦ Μητροπολίτου Καισαρείας ἀπὸ 5 τρέχοντος, δι' ἣς ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ 29 παρελθούσης ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου διαβεβαίωται ὅτι προσερχοίς πέμψει τὰς καθυστερούσας συνδρομὰς αὐτοῦ.

Τῆς ἑλληνικῆς Κοσμιτικῆς Φιλιππουπόλεως, ἀπὸ 14 τρέχοντος, δι' ἣς ἀγγέλλουσα ὅτι ἐποιήσατο ἰδίῳν αὐτῆς κατὰ τὴν ἐφημερίδα «Φιλιππούπολιν», ὑπὸ τὴν διευθύνειν τοῦ τίτλου αὐτῆς συντάκτου κ. Δ. Κεμαρλίνοῦ, ἐφαίνεται τὴν ἡθικὴν καὶ ὡλικὴν τοῦ Συλλόγου συνδρομήν.

Τοῦ κ. Συμεῖωνος Μανασσίδου ἐκ Λατζίη-πολὸς Κεσάνης, ἀπὸ 27 δεκεμβρίου, εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τῶν δύο τόμων τοῦ περιοδικοῦ καὶ ἀγγέλλοντος ὅτι ἀποστέλλει δύο χειρόγραφα τὸ μὲν *Μηθοδωρία* διὰ τὸ ζωγράφειν διαγράμμα, τὸ δὲ *Παυσαγορία* ὡς ἐκτυπωθῇ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἂν ἐγκληθῇ.

Εἶτα δ' ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκροζήοντα εὐχαρισταὶ τοῖς δωρηταῖς.

Ἀγγέλλεται δὲ τὸ δεύτερον καὶ φηροφρηθεὶς γίνεταί δικτὸς τακτικὸν μέλος ὁ κ. Al. Sorlin Dorigny.

Τὸ δὲ πρῶτον ἀγγέλλεται τακτικὸν μέλος ὁ κ. Γεωργίου Κατσολίδης, προτεινόμενος ὑπὸ

τῶν κ. κ. Χρ. Βουλγαζῆ, Ν. Κερίου καὶ 'Οδ. 'Ανδρεάδου.

Κατ' ἀκολουθίαν δι' ἐπιτάσεως τῆς 'Αρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ἐπιψηφίζεται μέλος αὐτῆς ὁ κ. Α.Ι. Sorlin Dorigny.

'Ακολουθῶς ὁ κ. **Ἰ. Α. Παπαδόπουλος Ἰερακίδης** ἀναγινώσκει τὸ δεύτερον μέρος τῆς «Περὶ γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἀρμενικῆς φιλολογίας» πραγματείας αὐτοῦ, (ἴδε σελ. 1).

Μετά τὸ πέρας τοῦ ἀναγνώσματος ὁ κ. πρόεδρος τουρκιστὶ μεθεμνησέας ἐν συντόμῳ τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Παπαδόπουλου λεγόμενα προσεκάλεσε καὶ ἐκ τῶν παρόντων ἀρμενίων τὸν βουλούμενον ὅπως ἐπιφέρει, ἐὰν ἔχῃ, παρατήρησιν ἐπὶ τοῦ ἀναγνώσματος. 'Εκ τούτων δ' εἰς ῥηθὲς εὐχαρίστησε, γαλλιστὶ, τῷ ῥήτορι ἐπὶ ταῖς μελέταις αὐτοῦ ἐν τῇ ἔθνικῇ αὐτοῦ φιλολίῳ.

Μεθ' οὗτο κ. **Κ. Καλλιμάδης** λαμβάνει τὸν λόγον καὶ ἀνομολογῆσαι χάριτας τῷ κ. Α. Π. Κεραμεῖ ἐπὶ τῷ ἀναγνώσματι αὐτοῦ καὶ τὴν λύπην αὐτοῦ ἐκείσεως, ὡς μὴ δυνήσκει ἵνα παραστή καὶ αὐτὸς τὸ α' μέρος τῆς μελέτης τοῦ κ. Α. Π. Κεραμεῖος, παρατηρεῖ ὅτι ὁ κ. Κεραμεῖς ὁμιλῶν περὶ τῆς χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων τῆς 'Αρμενίας ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Κιαισαρίας ὀνομάζει τὸν μητροπολίτην τοῦτον Ἕλληνα μητροπολίτην. Ὡς περ κατ' αὐτὸν οὐκ ὀρθόν. Κατὰ τὸν Δ' μ. Χ. αἰῶνα οὐδέτις ὑπῆρχεν ἐν χειρισμῷ μεταξὺ ὁρίων καὶ ἀρμενίων. Οἱ δὲ ἐπίσκοποι τῆς 'Αρμενίας ὡς ὁ Γεωργίος ὁ Ναρσὴς καὶ οἱ λοιποὶ, ἐλάμβανον τὴν χειροτονίαν παρὰ τοῦ Μητροπολίτου Κιαισαρίας, ὡς ἀρχιεπισκοποὶ ὀρθόδοξοι. Ἐπομένως ὁ κ. Κ. Καλλιμάδης φρονεῖ ὅτι ἐντὶ τοῦ Ἑλλην. Μητροπολίτου προτιμώτερον τὸ ὀρθόδοξος Μητροπολίτης, καθύστερον μέλιστα, εἰπερ τις χωρισμὸς τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἦν ἰδεῖν καὶ τοὺς ἀρμένιους ἔχειν μητροπολίτην ἴδιον ἐν Κιαισαρίᾳ.

Κατόπιν τοῦ κ. Κ. Καλλιμάδου ἀναστὰς ὁ κ. **Μ. Γεωργιάδης**, γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ἀρμενικοῦ Πατριαρχείου, λέγει γαλλιστὶ τὰ ἑξῆς κατὰ μετὰφρασιν.

«Τὸ δεύτερον ἦδη λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ παρίσταμαι ἐν συνεδίᾳ τοῦ διαπρεπὸς τοῦτο συλλόγου ὅπως ἀκόλου τὴν τοσοῦτον ἐνδιαφέροντα διελθῇ τοῦκ. 'Αθ. Παπαδόπουλου Κεραμεῖος.

«Ὡς ἀρμένιος, καλεῖσθαι μου ἡγοῦμαι ὅπως συγχρῶ αὐτῷ διὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἀρμενικῆς

ἱστορίας καὶ φιλοσοφίας βαθεῖαν αὐτοῦ μελέτην. 'Ο ἐντιμὸς ῥήτωρ ἔχει δίκαιον φρονῶν ὅτι οἱ πρῶτοι ἀρμένιοι συγγραφεῖς ἰδανείσθησαν πολλὰ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας. Οὐ μόνον δ' οὕτοι ἠρώσθησαν ἐκ τῆς λαμπρῆς κεινωτῆς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τὰ πρὸς κόσμον τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, ἀλλ' ἔτι πᾶσαν προσέβλεψαν κατέβαλλον ὅπως μορφοῦσι τὸ ὅρος αὐτῶν κατὰ τὸ θαυμασίον τῶν ἑλλήνων συγγραφεῶν, οὗ τὸ καθαρεῖον καὶ ἡ ἀρμονία οὐδόλως ὑπολείπονται τῆς ὁμαλότητος καὶ ἀρμονίας τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς. Οὐδόλως δὲ κατακρίνω τὴν ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοφυίας προκατάληψιν τῶν πατέρων ἡμῶν, εἰμὶ, τοῖς ἀντιτίκτον, ἐξ ἐκείνων, οἵτινες προσβέβουον ὅτι τοῦτο δι' αὐτοὺς τίτλος ἐστὶ δόξης, ὡς δυνήσκει ἐκτιμῆσαι τὰς αἰωνίους καλλοῦντας τῆς ἑλληνικῆς τέχνης.

«Τὸ ἔργον τῶν ἑλλήνων σοφῶν ἦν λίαν ὀφελὸν ὅπως ἡ ἀποκλειστικὸν τοῦ ἔθνους αὐτῶν. Ἦν τοῦ ἀνθρώπου ἐν γένει καὶ ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ὁ ἐθνιστικὸς, ὃν οἱ ἀρμένιοι συγγραφεῖς πρὸς τοῦτο ἠθέλησαν.

«Ὁ δὲ ἐθνιστικὸς οὗτος οὐδαμῶς ἔκτοτε ἡλαττώθη, κύριοι· ἐὰν ὁ νεώτερος καὶ εὐφραδὴς ῥήτωρ, ὅς περ μικροῦ τοῦ βήματος κατέβηκεν, ἐξηκολούθει τὰς περὶ τῆς ἀρμενικῆς φιλολογίας ἐρεῖνας αὐτοῦ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἠθέλει ἀρηγεῖσθαι ὡς διὰ τῆς χειρίσεως αὐτοῦ γλώσσης πόσον ὁ ἐθνιστικὸς οὗτος ἡγῆσαι παρὰ τοῖς ἀρμένιοις κατὰ τοὺς τελευταίους τοσούτους χρόνους, ἠθέλει γνωστοποιῆσαι ὡς ἐντὶ ἀρμένιοι οὐδόλως ἔπαυσαν ἐμπνεύοντες ἀπὸ ἡρώτων, αἰῶνας εἰς τὴν ἔθνικὴν αὐτῶν γλῶσσαν τὰ ἀμείνεντα ἀριστουργήματα τῆς 'Ελλάδος καὶ ἠθέλει προσθέσει ὅτι ἀρμένιοι ἐπίσκοποι ἐπεχέροντο πρὸ μνηνῶν τῶν εἰς τὴν ἀρμενικὴν μετὰφρασιν τῆς 'Ιλιάδος, ἕως τρεῖς ἡδὴ διάφοροι μετὰφράσεις παρ' ἡμῖν ὑπάρχουσιν.

«'Αλλ' ἡ ἀρμενικὴ οὕτη φιλολογία ὅσον πρωτότυπος κἂν ὁ οἰκτιρεῖ ἐτι *legit inopugnata* τῷ σοφῷ κόσμῳ. Οἱ δὲ φιλόλογοι, ὡς ὁ κ. 'Αθ. Π. Κεραμεῖς, ἀποκαταστήσαντες μέρος τοῦ καλύπτοντος τοῦ; φιλολογικῆς ὑπερκόσμου τοῦ λαοῦ τοῦ 'Αραράτ πέπλου, πείσαντες ἀληθῆ ὑπερσεῖαν εἰς τὴν ἐπιστήμην τῶν γραμμάτων.

Χάρης τοῖς ἔργοις τοῖσις 'Ελλήσις καὶ 'Αρμένιοι γνωρίσονται κάλλιον ἀλλήλους, καὶ δ' 'Αρμένιος δυνήσκειται βαθεῖαν ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ πολιτισμοῦ, κρατοῦσα διὰ τῆς χειρὸς τὴν πρεσβυτέραν αὐτῆς ἀδελφὴν τὴν 'Ελλάδα.

Τὸν λόγον τοῦτον τοῦ κ. Τσαρᾶ διακρίνον-
ται ζωηρὰ γενοκτοήσεις, μεθ' ἧς ὁ κ. 'Αθ.
Π. Κεραιμῆς ἐκφράζει ἐν πρώτοις τὰς εὐχαρι-
στίας αὐτοῦ πρὸς τὸν κ. Τσαρᾶ ὡς καὶ πρὸς τὸν κ. Κ.
Καλλιζῆ, δι' ὅσα ὑπὲρ τῆς πραγματείας αὐ-
τοῦ εἶπον καὶ εἰτα προστίθεισαν ἀπαντῶν τῷ
δευτέρῳ ὅτι ἀπεκάλυψε τὸν Μητροπολίτην Καί-
σαριαν, Ἐλλικαν Μητροπολίτην ὅπως ἐμπαντι-
κώτερον κινεῖται τὴν ἐπὶ τῶν Ἀρμενίων τοῦ
ἐλληνισμοῦ ἐκδήλωση. Ἀποδέχεται ὅμως εὐχα-
ρίστως τὴν ἀντίρρησην τοῦ κ. Κ. Καλλιζῆ
καὶ δηλοῖ ὅτι ἐπιδράσεται νὰ ὁμιλήσῃ περὶ
τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἀρμενίων
ὡς καὶ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῶν ἱστορίας
ἀκολούθως· προστίθει δὲ ὅτι ἐνταῦθα, ὁμιλή-
ει ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Τσαρᾶ λεγόμενων περὶ τοῦ
κατέχοντος ἐπὶ ἐθνολογικοῦ ὑπὲρ τῶν ἐλλη-
νικῶν γραμμῶν τοὺς Ἀρμένους, ἵνα ἡ γραμ-
ματικὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης διακρίνῃ τοῦ
Θρακικοῦ ἐστὶ μεταποροραμένη εἰς τὴν ἀρμε-
νικὴν καὶ οἱ κανόνες αὐτῆς ἐφαρμόζονται καὶ ἐν
αὐτῇ, ἥς ὅμοι καὶ ἡ σύνταξις σχεδὸν ἡ αὐτὴ
πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐστίν.

Κατόπιν ὁ κ. Κ. Καλλιζῆς ἀπαντῶν,
γαλλιστὶ, πρὸς τὸν κ. Τσαρᾶ λέγει ὅτι, ὡς ἀπαντή-
σαντος ἤδη τοῦ κ. 'Αθ. Π. Κεραιμῆς εἰς τὰς
ὕπὸ τοῦ ἀντιπροέδρου αὐτοῦ ἐκφράσεις οὗτος
οὐδὲνα ποιήσεται λόγον· ἐκφράσας δὲ ἀκολού-
θως τὴν εὐχὴν ὅπως ὁ λόγος τοῦ κ. Τσαρᾶ
κατατεθῇ ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Συλλόγου πρὸς
ἀνάγνωσιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα τοῦ
Συλλόγου μελῶν, ἔξαιρει εἰτα τὰς προόδους ἧς
ἐποιήσατο καὶ ποιεῖ τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος ἐν τε
ταῖς ἐπιστήμασι καὶ τοῖς γράμμασιν. Τὴν πρό-
δον δὲ ταύτην, λέγει ὁ κ. Κ. Καλλιζῆς, ἰδίως
ὁμιλοῦν ἐγὼ ἐπισκερθεὶς τινὰ τῶν ἐν τῇ ἡμε-
τέρᾳ πόλει σχολείων τοῦ ἔθνους τούτου. Τὰ
σχολεῖα ταῦτα εὖρε καλλίστα διωργανωμένα,
τὰ προγράμματα αὐτῶν ἄριστα συντεταγ-
μένα, περιλαμβάνοντα πλὴν τῶν ἄλλων καὶ
τὴν μουσικὴν, τὴν ἰστογραφίαν καὶ τὴν καλ-
λιγραφίαν. Τοῖς δὲ διδασκαλοῖς λίαν με-
μορρωμένοις καὶ τὴν γαλλικὴν εὐχερῶς ὁμι-
λοῦντας. Πρὸς δὲ ὅτι καὶ λίαν καλῶς συντε-
ταγμένα καὶ ἐκτετατωμένα βιβλία παρετήρη-
σεν. Οὐδὲνα δὲ χωριστῶν, ἢ ραινομενικῶν, δια-
βέβηπων μεταξὺ τῶν δύο ἔθνων, ἐκφράζει τὴν
εὐχὴν ὅπως ὁ Σύλλογος εὐτυχῶς συγκρατη-
θῇ· ἐν τοῖς μέλλουσιν αὐτοῦ καὶ ἐκ τοῦ προο-
δευτικοῦ τούτου ἔθνους, ἵνα τῇ κοινῇ ἀμοιβε-
ρῶν συνεργασίᾳ ἀποτελεσματικώτερα καὶ τοῖς
μὲν καὶ τοῖς δὲ ἡ πρόδος ἀποβῇ.

Μετὰ ταῦτα, οὐδενὸς τῶν λόγων αἰτησάμε-
νου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΞΕ'.

(Τακτικῇ).

Τῇ 1/13 Φεβρουαρίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΩΡΓ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν
πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνα-
κοινοῦνται ὡς ἑξῆς ἡ

ἄλληλογραφία·

Ἐπιστολὴ, τοῦ ἐν Ἀϊδινίῳ κ. Νεοκλέους
Ροδοκανάκη, ἀπὸ 16 δεκεμβρίου, δι' ἧς ἀπαν-
τῶν εἰς τὴν ἀπὸ 2/14 δεκεμβρίου ἐπιστολὴν
τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου δηλοῖ ὅτι πρὸ ἐξαετίας
αὐτός τε καὶ τὰ δύο ἑτέρα τακτικὰ μέλη πα-
ρετίθησκον καὶ τὴν παραίτησιν αὐτῶν ἀνήγ-
γελαν τῷ Συλλόγῳ τότε διὰ τοῦ κοινοῦ ἀγ.
θ. Μουσιλῆως κ.δ. Διονυσίου.

Τῷ ἐν Σμύρῃ κ. Π. Ἀθηνόγεους, ἀπὸ
16/28 ἰανουαρίου, δι' ἧς ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ
8 παρελθόντος ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου δηλοῖ
ὅτι ὁ μὲν κ. Μ. Παρνακίης, γυμνασιάρχης τῆς
Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, ἐδίδωκεν αὐτῷ ὅτι ἀπὸ
τῆς ἐντεῦθεν ἀναχωρήσεως τοῦ ἐπαυσεῖν ὡν τακ-
τικὸν μέλος, ὡς τοῦτο ἑκατέρωθεν ἐγνωστο-
ποίησε τῷ Συλλόγῳ, διὰ καὶ ἐπιστρέψει τὰς
ἐπὶ ἀποδείξεις· διὰ δὲ τῆς ἰδίας αὐτοῦ 4
λίρας ἀποστέλλει συνίγχεα ἐπὶ τῆς Τραπεζικῆς
Κωινωπείας.

Τοῦ ἐνταῦθα ἀρτιστυτάτου ἑλλ. Φιλεκπ.
Συλλόγου, ἀπὸ 20 τρέχοντος, προσεκλήθη
εἰς τὴν ἐπίτειν αὐτοῦ ἐορτή.

Τοῦ ἐν Ἀμμοῦ κ. Γ. Α. Κοσταμάκη, ἀπὸ
13 τρέχοντος, δι' ἧς ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ 22
δεκεμβρίου ἐπιστολὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου,
ἀγγέλλει ὅτι ὀρεῖται μόνον μίαν λίραν, ἣν διέ-
ταξε τὸν ἐνταῦθα ἀνεψιὸν αὐτοῦ ὅπως πληρώσῃ.

Τῆς ἐν Μασσαλίᾳ Κεντρικῆς ἐπιτροπῆς,
προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ κ. Στεφάνου Ζαφειρο-
πούλου, ἀπὸ 15 δεκεμβρίου ἀγγελλοῦσθαι ὅτι,
ἐκδοθέντος ὑπὸ τοῦ κ. Ζ. Μάμουκα τοῦ α' τόμου
τοῦ Γαλλο-γραικοῦ λεξικοῦ τοῦ ἀειμνή-
στου Κοραΐ, ἡ ἐν Ἀθήναις ἐπιτροπὴ ἔλαβεν
ἐντολὴν ὅπως ἀποστείλῃ τῷ Συλλόγῳ σάμα-
τά τινα αὐτοῦ ἵνα διανεμηθῶσι εἰς τοὺς συ-
νδραμόντας χρηματικῶς τὸ ἔργον, εἰς Σχολεῖα
καὶ λογίους κατὰ τὴν ἐγκρίσιν τοῦ Συλλόγου.

МЕЧНИКОВА

Τού κ. Δ. Ραζή ἐξ Ἀθηνῶν, ἀπὸ 30 δεκεμβρίου, ἀγγέλλοντας ὅτι ἀρ' οὐ κατέλιπε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπικυρῶν ὡν τακτικὸν τοῦ Συλλόγου μέλος· ὡς πρὸς τὰς ἀποδείξεις δὲ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ κ. Schüller, ἐπιστρέφει ταύτας ὡς ἀγνοῶν πότε ἐπικυρώμεται εἰς Βουκουρεστίον.

Τού κ. Γ. Ξανθοῦ, δικηγόρου, ἀπὸ 24 τρέχοντος, ἀγγέλλοντας ὅτι ἐπειδὴ πρόκειται ἐν τῷ μνησὶ εἶλθαι ἐνταῦθα, κλονοῖσι ὁ ἴδιος τὴν πρὸς τὸν Συλλογον ὑπαίτην του.

Τού κ. Κ. Ν. Χατζοπούλου, ἐκ Σαράντα ἐκκλησιῶν, ἀπὸ 18 παρελθόντος μηνὸς, ἀγγέλλοντας ὅτι διὰ ἐβραβεύθη τὸ πόνημά του «Ὁ Μικρὸς Αἰὼς» ἐν τῷ ζωγραφίῳ ἀγωνί, παρακάλεσι τὸν πότε ταμίαν ὅπως κρατήσῃ καὶ τοῦ δεκαλήρου βραβείου αὐτοῦ δύο λίρ. ὅθ. δηλῶντας ὅτι τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ ἐκείνην προσέβαλεν ἐκπᾶς ἄνω τῆς ἐν τῷ μνησὶ ὑποβιβάζων τακτικὸν μέλος.

Τού δὲ ἄνω προέδρου διδμοτολεῖρου κ. Μεθοδίου, ἀπὸ 17 δεκεμβρίου, ἀποστέλλοντας τὰς καθυστερούσας τακτικὰς αὐτοῦ συνδρομὰς ἐκ λίρῶν ὅθ. ἔξ.

Τού ἐν Μιτυλήνῃ κ. Ν. Φωτίου, ἀπὸ 22 δεκεμβρίου, ἀγγέλλοντας τὴν παραλαβὴν τοῦ διπλώματος ἀντεπιστολέως τοῦ μέλους καὶ ἐυχαριστοῦντος ἐπὶ τούτῳ τῷ Συλλόγῳ.

Τού ἐν Μαδρίτῃ τῆς Ἰσπανίας κ. Ἀλ. Σ. Μαυρογίνου, ἀπὸ 16/28 δεκεμβρίου, ἀποστέλλοντας τὰς καθυστερούσας αὐτοῦ συνδρομὰς καὶ δηλοῦντος ὅτι οὐδέποτε ἐλαβε περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου.

Τού ἀρχοντος Μεγάλου Λογοθέτου κ. Σ. Ἀριστάρχου, ἀπὸ 20 δεκεμβρίου, ἀποστέλλοντας τρεῖς ἐκτίσεις, ὡν αἱ δύο τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς (ἡ μία τοῦ Συλλογικοῦ ἔτους 1879 — 80 ἡ δὲ ἄλλη τοῦ 1880 — 81) καὶ ἡ ἑτέρα τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς κατὰ τὸ ἔτος 1880 — 81.

Τῶν κ. Κ. Β. Ξωκνίδου καὶ Ζ. Κλεάνθους ἐκτίσεις, ἀπὸ 27 δεκεμβρίου, περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἐν τῷ Συλλόγῳ ὑπαρχούσης ὑστέριας καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς μετρίσεως αὐτῆς.

Τῆς Α. Π. τοῦ Μητροπολίτου Ἡρακλείας, ἀπὸ 20 δεκεμβρίου, ἀποστέλλοντας τὰς καθυστερούσας αὐτοῦ συνδρομὰς καὶ δηλοῦντος τίνων τῶν περιοδικῶν ἔλαβεν.

Τού κ. Ν. Γ. Πολίτου, ἀπὸ 29 δεκεμβρίου, ἀποστέλλοντας πραγματείαν «Ὁ ἥλιος κατὰ τοὺς ὀκτώμηνους μῆθους» διὰ τὸν ζωγράφον

ἀγῶνα καὶ ἀγγέλλοντας ὅτι ἀνευδρίας ἀπορρίπτεται περὶ τὴν μελέτην τοῦ Ἀριστοφάνους, ὅστις ἡ ὅλη ἐργασία παρατιθέσεται, ὡς ἐλπίζει, πρὸ τῆς παρελήσεως δύο ἐτῶν.

Τῆς Ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 31 δεκεμβρίου, ἐκτιμωμένως ὅπως ἐπικληρῇ τῷ κ. Γ. Χασοτέρῳ ὅτι ὑποχρεῖται ἐκδόναι τὸ ἐν τῷ Καρπακίῳ ἀγωνί βραβεῖον πρὸς διέταξιν πόνημα αὐτοῦ «Ὀδὸς τῆς Ἀντιπαγωγικῆς».

Ἐπὶ τῆς ἀλληλογραφίας λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Κ. Κ. Καλλιθέας λέγει, ὅτι ἐκ πρὸς τὴν ἀπὸ μέλους παραίτησιν τοῦ κυρίου Δ. Ραζῆ νομίζει ὅτι ἤθελεν εἶθαι καλὸν εἰ ἐγγράφο αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐπιστολὴ παρακαλοῦσα αὐτὸν ὅπως ἀποσύρῃ τὴν παραίτησίν του. Ἐν ᾧ δὲ περιπτώσει ὁ κ. Ραζῆς ἐπιμεινὴν δέον ὅπως αἰτηθῶσι παρ' αὐτοῦ, πρὸ τῆς ἀποδοχῆς τῆς παραίτησεως, αἱ ὀφειλόμενα ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ συνδρομαί· διότι ἡ πρὸ τῆς ἀποτίσεως τῶν καθυστερούσων συνδρομῶν ἀποδοχὴ τῆς παραίτησεως αὐτοῦ δημιουργεῖται προηγουμένον οὐχὶ ὀφείλον.

Παρατηρήσαντος δὲ τοῦ κ. Τ. Καραθεοδορῆ, γεμικοῦ γραμματικῶς, ὅτι ὁ κ. Ραζῆς ἀναφέρει ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ ὅτι διὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνεχώρησεν ἔγνωστοποίησε τῷ κ. Κ. Καλλιθέῳ τὴν πρόβεισιν αὐτοῦ τοῦ μὴ εἶναι μέλος τοῦ Συλλόγου, ὁ κ. Κ. Καλλιθέας ἀπαντῶν, λέγει ὅτι τοιαύτη τῆς γνωστοποίησις πιθανὸν νὰ ἐγένετο αὐτῷ τότε, ἀλλὰ τὸ γὰρ νῦν οὐδὲως τοῦτο ἐννοεῖται.

Τούτοις ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης προστίθεται ὅτι κατὰ τὸν παρελθόντα χρόνον ὅτε ἦν ἐν Βουκουρεστίῳ συναντήσας τῷ κ. Ραζῇ ἐμαθε παρ' αὐτοῦ ὅτι οὐκ ἦν μέλος τοῦ Συλλόγου.

Ὁ δὲ κύριος Τ. Καραθεοδορῆ λέγει ὅτι μὴ ἀπαρτίζοντο ἑνὶ χρόνῳ παραίτησεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οὐχὶ ἀσκοπὸς ἡ ὑπόμνησις τῆς ὀφείλει.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ παραρροαὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τὰς τῶν καὶ ποιησάμενοι.

Ἀγγέλλεται δ' ἀκολούθως τακτικὸν μέλος τοῦ δεύτερου ὁ κ. Γ. Κατσιλίδης, δημοσιογράφος, ὃς ὑπερσχηρῶς γίνεται δεκτός.

Τὸ πρῶτον δὲ ἀντεπιστέλλων ὁ ἐν Σμύρῃ κ. Μ. Παρκίνης, διευθυντὴς τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, προτινόμενος ὑπὸ τοῦ προεδρίου.

Μετὰ ταῦτα ἀναγινώσκονται ὑπὸ τοῦ κ. Τ.

Καραθεοδωρή, γενικού γραμματέως, ἡ ἐκθεσίς τῆς πρὸς ἐπισκευὴν τοῦ κυρίου τοῦ Συλλόγου ἐπιτροπῆς ἐκ τῶν κ. κ. Β. Ἰωαννίδου καὶ Ζ. Κλειάνου.

Μετά δὲ τὴν ἀνγνώσασιν αὐτῆς τὸ προεδρεῖον αἰτᾷται πίστωσιν 40 λιβρῶν ὀθωμ., διὰ τὴν ἀπαιτούμενην δαπάνην κατὰ τὴν ἐκθεσιν πρὸς ἐπισκευὴν τοῦ κυρίου.

Ὁ κ. **Κ. Κωνσταντίνος** φρονεῖ ὅτι μὴ προβλεπομένη, ἡ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς ἐπισκευῆς τοῦ κυρίου μηδὲ ἀντισταθμισματος τῆς δαπάνης προϋπονομένης, ἡ πίστωσις οὐδαμῶς πρέπει νὰ παραχωρηθῇ.

Ὁ κ. **πρόεδρος** παρακαλεῖ ὅτι τὸ ἀπαιτούμενον ποσὸν εὐρεθῇται.

Τελείσας διὰ τὴν αἰτήσεως αὐτῆς τοῦ προεδρεῖου εἰς ὑποπορίαν ὁ Σύλλογος ὑπὲρ αὐτῆς ἀποφασίζεται.

Εἶτα ὁ κ. **πρόεδρος** ποιεῖται ἐξ ὀνόματος τοῦ προεδρεῖου τὴν ἐξῆς πρότασιν, ἣν ὁ Σύλλογος παμψηφεί ἀποδέχεται.

Ἐὰν μέλος μίᾳ τῶν διαρκῶν ἐπιτροπῶν τοῦ Συλλόγου τρίς κατὰ συνέχειαν ἀπουσίασεν τῶν συνεδριάσεων αὐτῆς ἀνευ δικαιολογίας, θεωρεῖται παρητημένον ὡς μέλος τῆς ἐπιτροπῆς εἰς ἣν ἀνήκει καὶ δύναται ν' ἀντικατασταθῇ δι' ἄλλον.

Εἶτα ὁ κ. **Α. Γ. Πασπάτης** ἀναγινώσκει τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἀπὲρ τῶν βουλωνῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν περὶ αὐτῶν ἰδρυμάτων πραγματείας αὐτοῦ.

Ἐν τούτῳ ὁ κ. **Α. Γ. Πασπάτης** μνημονεύει τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας καταμετρήσεις τοῦ μήκους καὶ πλάτους τοῦ Ἱπποδρόμου, τοῦ καὶ Ἱππικοῦ ἐνίοτε καλουμένου καὶ περιγράφει τὸν Ἱπποδρόμον ὡς ἐφαίνετο ἐπὶ Γολλίῳ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15' αἰῶνος. Ἐπὶ τούτῳ καὶ τινοὶ ἄλλων συγγραφεῶν ἐριδύμενος ποιεῖται ἀφήγησιν τῶν ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ ἐδωλίων, τῶν θέσεων τῶν Βενέτων καὶ Πρασίνων, τοῦ Καθίσματος καλουμένου Παλατίου, τοῦ παλαιοτέρου ναοῦ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ τῆς ἀναδεδειγμένης καλουμένης Κορυφῆς.

Ὁ κύριος Α. Γ. Πασπάτης ἀναφέρει ὅτι τὸ ἱστορικὸν τοῦ Ἱπποδρόμου περιεῖχε πάμπολλα ἰδρύματα ἐξ ὧν διεσώθησαν μόνον τρία, ὁ Λιγυτικὸς Ὀδὸς, ὁ Τραχάρρος Ὀδὸς, καὶ ὁ Χαλκοῦς τετράπλευρος κλῶν. Ταῦτα ὡς καὶ ἕτερα τινὰ περιγράφει ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης. Μετὰ ταῦτα μνημονεύει τῶν τεσσάρων πυλῶν τοῦ Ἱπποδρόμου, ὧν τῶν τριῶν τὰ ὑπό-

ματα σώζονται ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν ἡμετέρων βουλωνῶν ἱστορικῶν. Μετὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ γήρου ὅλου τοῦ Ἱπποδρόμου, ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης ἀφήγειται τὴν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ στάσιν, τὴν καλουμένην Νίκαν, τὸ στρατήγημα τοῦ Βελισσάριου καὶ τὴν σφαγὴν τριακοντα χιλιάδων ἀνθρώπων ἐντὸς τοῦ Ἱπποδρόμου.

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀναγνώσματος αὐτοῦ ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης, βουλόμενος ὅπως καταληπτότερα τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα τοῖς παρισταμένοις ποιῇται, παρουσιάζει χάριν τοῦ Ἱπποδρόμου κατὰ πρῶτον δημοσιευμένα ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Ἱταλοῦ Ὀνουφρίου Παννινίου καὶ ἀκολουθῶς ἐν τῷ διτόμῳ πονήματι τοῦ Βανδούρη. Πρὸς τοῦτοις καὶ ἕτερον χάριν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, σχεδιασθέντα κατὰ τὸν 15' αἰῶνα, καὶ κατὰ τὸν κ. Α. Γ. Πασπάτην ἀντιγραφέντα ἐξ ἀρχαίου Βυζαντινοῦ χάρτου, γενομένου πρὸ τῆς ἀλώσεως τῷ 1453.

Μετά ταῦτα, οὐδένος τὸν λόγον αἰτήσαμένων, διατίθεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΕΑ'.

(Τακτική).

Τῇ 15/27 Δεκεμβρίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. **Σα. Μαιρογενους**.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιμνησκθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης ἐκδηλώσεως, ἀνακοινοῦται ὡς ἐξῆς ἡ

ἄλληλογραφία.

Ἐπιστολῇ, τῶν καταστημάτων Α. Κορομηλά, ἀπὸ ὁ παρόντος, παρακαλοῦντων τὸν Σύλλογον ὅπως ἀναπτύξῃ καὶ συστήσῃ τὸν συναποστελλόμενον Ἄσπρον τῶν ἀπλῶν τοπογραφικῶν περιγραφῶν ὑπὸ Α. Μηλιαράκη.

Τοῦ κ. Ν. Μ. Tulbindjian, μέλους τῆς συντάξεως τοῦ Ἀρχαίου, περιοδικοῦ ἐν Ἑσσηματίῳ, ἀπὸ 1/13 τρέχοντος, συγχίρωντος τῷ Συλλόγῳ καὶ τῷ κ. Αἰ. Π. Κεραμῇ ἐπὶ τοῖς περὶ ἀρμενικῆς φιλολογίας ἀναγνώσμασιν καὶ παρακαλοῦντος ὅπως ἀποσταλῇ αὐτῷ ἀρμενικὴ ἢ γαλλικὰ μετάρσεις τῶν ἀναγνώσμάτων τούτων.

Τοῦ αἰδ. κ. C. G. Curtis, προεδροῦ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 8/20 παρόντος, προτείνοντος ἐκ μέρους τῆς ἐπιτροπῆς

ταύτης τὸν Comte G. B. Rossi Scotti, ἐπιτιμον διευθυντὴν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου τῆς Περούσης, μέλος ἀντεπιστέλλον.

Τῆς Α. Παν. τοῦ ἁγίου Ἰωαννίνων κυρ. Σωφρονίου, ἀπὸ 29 ἰανουαρίου, ἀπαντώντος εἰς τὴν ἐπ' ἀριθμὸν 248 ἐπιστολὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καὶ ὑπάρχοντος ἐνέργειαν πρὸς προσφόριον μελὸν τῷ Συλλόγῳ. Ἄμα δὲ ἀγγέλλει ὅτι ὁ κ. Ι. Καραπάνος ἀπουσιάζει εἰς Ἀθήνας ὡς καὶ ὁ κ. Ι. Τζιτζις, ἀποστέλλει δὺς ἐπιστολάς τὴν μὴν τοῦ κ. Μ. Πανταζῆ ἀγγέλλοντος ὅτι παρητήθη ἀπὸ τοῦ 1873, τὴν δὲ τοῦ κ. Ματθαίου Πανταζῆ δηλοῦντος ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξε μέλος τοῦ Συλλόγου, καὶ ἐπιφέρει διαφόρους ἀποδείξεις συνδρομῶν.

Γεν. ἐν Σέρροις Μακεδονικοῦ Φιλεκαίδευτικοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 28 ἰανουαρίου, εὐχαριστοῦν τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῇ αὐτῶν καὶ ἀποστέλλοντας τὰς ἀγγελθείσας λογαριασμοὺς τῶν δύο τελευταίων ἐτῶν.

Τοῦ Σχ.τ. ἐν τῷ Πανακτοῦ τῆς τουρκικῆς ἐφημερίδος *Bakke*, ἐγγέλλοντος τὴν ἀποστολὴν τοῦ α' τεύχους συγγραμματος αὐτοῦ πραγματευομένου περὶ τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐργῶν αὐτῶν μετὰ τῶν ἔθνων, καὶ ἐξαποστέλλου τὴν ἐπὶ τούτου κρίσιν τοῦ Συλλόγου.

Τὸ προεδρεῖον πρὸς κρίσιν τούτου ἀρτίζειν εἰδικὴν ἐπιτροπὴν ἐκ τοῦ Β. Α. Καραθεοδωρῆ πασῶ, καὶ τῶν κκ. Ι. Καρολίδου καὶ Α. Μακρίδα.

Γενομένης δὲ δεκτῆς τῆς προτάσεως ταύτης ἀγγέλλονται αἱ τῶν βιβλίων προσφοραί. Ὁ αὐτός δ' ἀγγέλλεται καὶ χρηματικὴ προσφορά ἑξ ἑκατὸν φρ. τοῦ κ. Κ. Καραπάνου. Τοῖς τὰ βιβλία προσενεγκούσι καὶ τῷ κ. Κ. Καραπάνῳ ὁ Σύλλογος ἐκπράξει τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ.

Εἰτα ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ψηφοφορεῖται γίνεσθαι δεκτὸς ἀντεπιστέλλον μέλος ὁ κ. Μ. Παπανίκας.

Ἀγγέλλεται δὲ τὸ πρῶτον ἀντεπιστέλλον μέλος ὁ Comte G. B. Rossi Scotti, ἐπίτιμος διευθυντὴς τοῦ Μουσείου τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Περούσης, προτεινόμενος ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς.

Ὁ κ. πρόεδρος καθυποβάλλει αἴτησιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ὅπως ἀποτελέσῃ μέλος αὐτῆς ὁ κ. P. Berggren.

Τῆς αἰτήσεως ταύτης δεκτῆς γενομένης, ὁ πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι ἡ Ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ Συλλόγου πληροφορεῖ τὴν ἀπὸ μέλους αὐτῆς παρατῆσιν τοῦ κ. Γ. Ἀποστολίδου

καὶ ἐξαίτεται ὅπως ἀποτελέσῃ μὲν αὐτῆς αἱ κ. Ο. Οικονομίδης, ἱατρός, καὶ Μ. Καραθωκυρὸς.

Καὶ τῆς αἰτήσεως ταύτης δεκτῆς γενομένης ὁ κ. πρόεδρος ἐκτίθει τὰ κατὰ τὴν ἐπίδοσιν τοῦ διπλώματος ἐπιτίμου μέλους τῆς Α. Ἐξ. τῷ Ἀλῇ Φουὰτ βέρη, ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσιν, οὐρουγῶ, γενομένην ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ τοῦ γενικοῦ γραμματέως κ. Τ. Καραθεοδωρῆ, καὶ ἀναγινώσκει πρῶτον μὲν τὴν γενομένην γαλλιστὶ προσφώνησιν ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ καὶ δεύτερον τὴν γαλλιστὶ γενομένην ἀντιφώνησιν ὑπὸ τῆς Α. Ἐξοχότητος. Ἡ Α. Ἐξοχ. ἐν τῇ ἀντιφωνήσει ἐκπράξει τὰς εὐχαριστίας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῆς ἐπὶ τῇ τιμῇ, ἧς ἤξισεν αὐτὴν ὁ Σύλλογος δοῦς τὸν τίτλον ἐπιτίμου μέλους, τίτλον ἐν οἷς διαπρεπῆ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις, τοῖς γράμμασι καὶ τῇ πολιτείᾳ κατέχοντες θέσιν φέρουσιν.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὰς ὑπὸ τοῦ κ. Ἀθ. Πετρίδου ἐκ Κυπριασῆς ἀποσταλέσας ἑλωστολογικὰς ντινας παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς περὶ μεταναστεύσεως τῶν Ἀσιαγγόνων πραγματείᾳ τοῦ κ. Α. Γ. Πασάκη (ἴδε τόμος ΙΓ', σελ. 35).

Ὁ κ. **Πετρίδης** διαβεβαίει ὅτι ἡ λέξις *gadjo* εἶναι ἐν χρῇσιν ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἐν Μοσωνίᾳ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπειδὴ ἐν Δροβιανῇ τῆς Ἠπείρου ὑπάρχουσιν ἐν πανθῇ μὴ χρῆσαι αἱ λέξεις *γαϊμέλα* (ἡ ὄνος), *γαϊμέλι* (ὁ κῆρ), *γαῖος* (ἐπὶ περιστάσεως ὀνειδισμοῦ), *γαϊάλος*, *γαϊμέλι* καὶ *γαϊμέλις* (ὁ γαϊμελικὸς πρᾶγμα ἐν ἀναστρεφόμενος, ἥτοι ὁ ἀνῆθικος καὶ ὁ περὶ ταπεινῆς καὶ μηδαμινῆς στεφόμενος), φρονεῖ ἡ ἐπιστέλλων ὅτι τὸ *gadjo* προήλθεν ἐκ τοῦ *γαῖος* ὁ λαὸς τὰς ἀνωτέρω λέξεις προφέρει καὶ τῆς *γαϊέρος*, *γαϊερίδα* *γαϊερίδα* καὶ. Περὶ δὲ τοῦ ὀνόματος *zappari*, *djappari* καὶ *schappari* λέγει ὅτι αὐτὴ ἐστὶν ἐπίσης ἐν πανθῇ χρῆσις ἐν Ἠπείρῳ καὶ ὅτι σημαίνει α') ταινίαν ἢ ἐν μετῴχῃ, εἴτε ἐ βαμβάκος εἴτε ἐ μαλλίον, ἢς τσαπάρα = αἱ περὶ τὴν ὠκ τῶν ἱερῶν ἐπὶ μαζικῶν ταινίαι β') ἐπὶ ὀνόματι κυρίως σωματικῶν, ὡς Τσαπάρος, Τσαπαρλί (ἀδελφὸν οἰκονόμου). «Φρονῶ δὲ, λέγει ὁ κ. Πετρίδης, ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἶναι σλαβικὴ, παραγενμένη ἐκ τοῦ σλαβικοῦ τοῦ γόπου (*lochiapo*), ὅπερ καὶ σήμερον ἐν πανθῇ μὴ χρῆσις διατελεῖ ἀπανταχοῦ τῆς Ἠπείρου παρὰ τοῖς ποιμῆσιν, οἵτινες ὀνομάζουσι ταύτους τοὺς μεγάλους τρέχους, οἵτινες χρησιμεύουσιν ὡς ὄδηγοι τοῦ ποιμνίου

ἐν τῇ ταῖς ὁδοπορίαις καὶ ταῖς βουαῖς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν. Τὸ δὲ ὄνομα Ichiaro ἐκ τῆς ῥίξης Ichiar, ἥπερ ἀπαντᾷ ὡς ἐπιφώνημα παρ' αὐτοῖς τοῖς ποιμαίνον, ἀνακράζοντι τοῖς ποίμασι πρὸς τοὺς τράγους, ἵνα θέλωσιν αὐτοὺς ἵνα πρὸς τὰ ὅπισθεν ἀνακρίσωσι, πολλὴ ἀπομακρυνθέντας. "Ὅθεν ἐκ τούτου δοτεῖται τὴν ἐξαχάγγ τὸ οὐκ ὀλίγον πληροῦτον εἶναι τὴν πιθανότητα συμπέρασμα, ὅτι ὁ ποιμαίνων ἀπομάσθη κατὰ πρῶτον τοῖς παρ' (Ichiarai) — αἰτῶν, ὡς βόσκων ἐσάμκων — τράγους, καὶ πομένους ῥέων ἐν τοῖς ποιμαίνοντι αὐτοῦ ἡμέτεροι ὡς κώσμημα, καὶ ἰδίᾳ ἐν ταῖς λεγομέναις κώσμησι, ἐπαπάριμα, ἥτοι τακτικῶς ἐξυφραίνοντας ἐξ ῥέων ἐκείνων — τράγων. Ἐκ τῆς περὶ τοὺς τράγους ἐπιμαλίας τῶν ποιμένων κατανοοῦνται εὐκολώτερον καὶ ἡ περὶ τῆς ἀρκτους καὶ πωλῆκους ἀσχολία τῶν Ἀτσιγγάνων, ὡς ἄλλοι ποιμαίνοντες ὡς ὑπερῶντων.

Ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης λαβὼν τὸν λόγον ἐκφράζει ἐν πρώτοις εὐχαριστίας τῷ κ. Ἀθ. Πετρίδῃ καὶ ἐπαινεῖ τὸ ὅρος, ὃ ῥησάσθη ἐν ταῖς παρατηρήσεσιν αὐτοῦ. Ἀκολούθως βουλομένης ἵνα καλλίτερον διασαφήσῃ τὰ λεγόμενα τοῦ κ. Ἀθ. Πετρίδου λέγει τινα περὶ τῶν θρησκευτικῶν λείων τῶν Ἀτσιγγάνων, ἐτυμολογᾷ καὶ τὰς αὐτῶν. Εἶτα ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων ἐθνῶν, μεθ' ὧν συνεισῶσαν οἱ Ἀτσιγγανοὶ ἐνταῦθα, ἐν Ῥωμυλῇ καὶ ἀλλοῦ. Παρὰ δὲ τοῖς Ἀτσιγγάνοις τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης σφύονται ἑλληνικαὶ τινες λέξεις, ἅς παρὰ τῶν συγκατοίκων αὐτῶν Ἑλλήνων ἔλαβον. Ἀποδείξει, κατὰ τὴν γνώμην τῶν Εὐρωπαίων, ὅτι οἱ Ἀτσιγγανοὶ μετὰ πολυετή ἐν Ῥωμυλῇ διατριβὴν ἀπεδήμησαν εἰς Εὐρώπην. Ἀλλὰ τὰς ἑλληνικὰς ταύτας λέξεις, παρατηρεῖ ὁ κύριος Α. Γ. Πασπάτης, οὐδαμῶς ἔχουσιν οἱ τῆς Ἀνατολῆς Ἀτσιγγανοί.

Μετά ταῦτα ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης εἰσέρχεται εἰς τὰς παρατηρήσεις τοῦ κ. Ἀθ. Πετρίδου καὶ λέγει ὅτι ἡ λέξις Γίλβω, κοινὴ ἐν τοῖς στόμασιν ὅλων τῶν Ἀτσιγγάνων, εὐρίσκεται ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν τῆν Τραπεζοῦντα οἰκούντων. Ἡ δὲ λέξις Τσιαπάρ, δι' ἧς καλούνται οἱ Ἀτσιγγανοὶ οἱ περιχρόντες πύθνηκος καὶ ἀρκτους κατὰ τὰς ἐορτάς τῶν χριστιανῶν, ἐν τῷ αὐτῷ μέρει ἐπίσης ἐν χρῆσιν εὐρίσκεται.

Ἐκ τούτων δὲ καὶ τινων ἄλλων λέξεων καταβόλον ὅτι οἱ Ἀτσιγγανοὶ πρὶν ἢ ἐλθῶσιν εἰς

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

Ῥωμυλίαν κατέφθασαν τὰς χώρας τῆς Τραπεζοῦντος.

Ἐν τέλος δὲ ὁ κύριος Α. Γ. Πασπάτης λέγει ὅτι κακῶς γράφονται οἱ Ἀτσιγγανοὶ Ἀθίγγανοι, καθότι οἱ Ἀθίγγανοι εἰσὶν αἰρέσις θρησκευτικῆς, μνημονευομένη πολλῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους κατὰ τὸν 9^{ον} αἰῶνα, καὶ καλοῦνται ἐνίοτε καὶ Μελχιταῖται. Τὴν ἐτυμολογίαν δὲ ταύτην πρῶτος ὁ Κοραῖς ἐν τοῖς Ἀτάκτοις αὐτοῦ ἀναφέρει.

Τέλος ὁ κύριος Α. Γ. Πασπάτης, δηλοῖ, ὅτι ἐκτός τῶν ἐν τῷ πονήματι αὐτοῦ, τῷ δημοσιευθέντι κατὰ τὸ 1870, ἐκδοθεῖσιν τριῶν χιλιάδων λείων ἀτσιγγανικῶν ἔχει ἥδη συλλεγεμένους καὶ ἑτέρας δύο χιλιάδας, ἅς πιθανὸν εἶναι ἐκδόσθαι.

Μετά ταῦτα, οὐδένος τὸν λόγον αἰτησάμενου, διαλύεται ἡ συνδιάρισις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΣΒ'.

(Τακτικῇ).

17, 22/6 Μαρτίου 1882.

Προεδρευομένου τῶν ἐτέρων τῶν ἀντιπροέδρων
κ. Ν. ΖΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦνται ὡς εἴςῃ ἡ

ἑλληλογραφία.

Ἐπιστολῇ, τοῦ κιδ. κ. C. G. Carls, προέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 17 ῥθίνοντος, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν εἰς ἀπὸ 11 τρέχοντος ἐπιστολῆς τοῦ Συλλόγου καὶ δηλοῦντος ὅτι αἱ συνεδριάσεις τῆς ὑπ' αὐτοῦ προεδρευομένης ἐπιτροπῆς γίνονται κατὰ δεκαπενθήμεριαν, ἡμέραν παρασκευῆς.

Τὸ ἐνταῦθα ἐπιτετακμένον τὰ τῆς γερμανικῆς πρεσβείας κ. I. Hirschfeld, ἀπὸ 17/1 Μαρτίου, διαβιβάζοντος τὸν Β' τόμον περὶ τῶν ἐν Περγάμῳ ἀνασκαφῶν, ἀποσταλλόμενον ὑπὸ τῆς γενικῆς διεύθυνσεως, τοῦ ἐν Βερολίνῳ Β. Μουσαίου.

Τοῦ κ. P. Schroeder, ἀπὸ 2 Μαρτίου (ν.χ.), ἀγγέλλοντος ὅτι ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου Στρασβούργου, συνεννοηθεὶς ἄλλοτε μετὰ τοῦ Συλλόγου περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν δημοσιῶν.

σεων αὐτῶν, παρακαλεῖ διὰ τοῦ διεθυντοῦ αὐτῆς κ. D. Butsch ὅπως ἀποσταλῶσιν αὐτῇ οἱ τόμοι Γ', ΙΒ', ΙΓ', καὶ ΙΔ'.

Τὸ προεδρὸν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 22 φεβρουαρίου, ἀγγέλλοντας ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ, ἥς προτίταται, συνέχευται τακτικῶς κατὰ δεκαπενθημέριαν, τετάρτην, καὶ ὅτι ἀπαντᾷ τὰ μέλη αὐτῆς τακτικῶς προσέχονται εἰς τὰς συνεδριάσεις.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τοῖς ταύτας ποιησαμένοις.

Ἀγγέλλεται δ' ἀκολούθως τὸ δεύτερον καὶ φηροσφορθεῖς γίνεται δεκτὸς ἀντεπιστέλλων μέλος ὁ Comte G. B. Rossi Scotti.

Εἶτα ὁ κ. Γ. Κεραμεύς τῆς ἀντιπρόσωπος τὴν «περὶ ἰποικῶν καὶ ἰποικῶν περὶ Ἰλλαντίν» ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις» πραγματείαν αὐτοῦ, ἐν ἣ ὑπομνηστικῶς ἐν ὀλίγοις καταδεικνύσιν τὰ αἰτία τῆς ἐκσθενήσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἰλλαντικῆς φυλῆς, ἥς λέγει φυσικῶς ἀναπτύσσονται. ἂν ἐξωτερικῶν κυλομένων, ἡ ἀρθρική δυνάμις ἔδει εἶναι τοῦλάχιστον δεκαπλάσιος τῆς ὅν· εἶτα δι' εἰσελθόν εἰς τὸ κύριον θέμα ἐξετάζει τὴν ἀρθρικήν δυνάμιν τῶν ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῇ μεσημβρινῇ Ρωσσίᾳ Ἰλλαντίν ἀποικιστῶν, ἐρευνᾷ τὰ αἰτία, ὧν ἕνεκεν ὁ ἀπὸ αἰῶνος καὶ ἐπικρατεῖ σφύρον εἰς τὰς χώρας τῆς Ἰλλαντικῆς πληθυσμὸς ἐντὸς ὀλίγων γενεῶν ἀπὸ ἄλλων τῶν Ἰλλαντίν αὐτοῦ, καταστραυνῶν ὅπου ἡμεῖς, εἰς οὗ ἐξάγει ἐν μόνον ἐντὸς μιᾶς ἑκατονταετηρίδος ἡ ὀλιγομελὴς Ἰλλαντικὴ φυλὴ ἀναπτύσσεται τοῦλάχιστον ἐν ἑκατομμύριον μελῶν ἐκ τούτων τῶν ἀποικιστῶν, τῶν ἀνὲν σχεδίου τινὸς ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας ἐκτελουμένων, καὶ παρατηρεῖ ὅτι αἱ εἰς αὐτῶν ἐπερχόμεναι τῇ ὅλῃ ἰνόντητι ζημίαι οὐ μόνον κατ' ἀρθρικήν, ἀλλὰ καὶ κατὰ πλοῦτοπαρμαγῶν δυνάμιν εἰσιν ἀνεγχεῖται τοῦ λόγου ὑπερβαίνει τὴν ὀφελιμῶν, ἀπερ χορηγοῦσι τῇ μητροπόλει τὴν εἰς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πρὸντοπῶν τέκνων αὐτῆς. Διὰ ταῦτα ὁ κ. Κατελιδὴς τῶν βλέμμα ἐπὶ τῶν συγγράμνων Ἰλλαντικῶν μεταναστεύσεων, τῶν ἐν καὶ νῦν ἐξακολουθουσῶν ἐν τῇ δυσμενῇ Ἀσίᾳ ἀπὸ τῶν τουρκικῶν εἰς τὰς βωσιτικὰς χώρας, ἀναπτύσσει τὸ ἱστορικὸν αὐτῶν, ἐρευνᾷ τὰς αἰτίας καὶ συνίστησι θερμῶς τοῖς δυναμένοις ὅπως στρέψωσιν εἰς μεσημβρινὴν διεύθυνσιν τὸ βεῖμα τοῦτο, ἐπιπλεονεχόμενος ἐν, ἐν προσεχῇ συνεχίξῃ τοῦ λόγου αὐτοῦ, πραγματευόμενος

μενὸς τὸ περὶ συνοικισμοῦ κεφάλαιον, δὴ νῦν εἰς τινὰς περὶ παρομοίου εἶδους ἐργασίας.

Κατόπιν ἐξετάζει ἐκ τοῦ πληθύνον τὴν ἐπ' ἰσχάτων παρατηρηθεῖσαν τροπὴν τοῦ μεταναστευτικοῦ καθόλου Ἰλλαντικοῦ βεῖματος πρὸς τὰς χώρας τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας, προσάγει διαφόρους ἀξιολόγους μαρτυρίας εὐρωπαϊκῶν περιηγητῶν καὶ ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, ζήνων τε καὶ ὁθωμανῶν, περὶ τῶν μεγάλων διαστάσεων, ἃς ὁσημέραι λαμβάνει ὁ ὑπὸ ἰποικῶν Ἰλλαντίν συνοικισμὸς τῶν χωρῶν τούτων καὶ ἐρευνᾷ τὰ αἰτία καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεταναστευτικῆς κινήσεως ταύτης, καταλήξας διὰ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι τὸ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἰποικῶν Ἰλλαντικῶν στοιχείον, προερχόμενον ἐκ πάσης γῆς Ἰλλαντικῆς, ἰδίως δ' ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ ἐξ ὧν ἐκ τῆς εὐκλῆρους Μιτυλήνης, γίνεται ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ καὶ ἀθροῦς δημογεγῶς νέου Ἰλλαντικοῦ κόσμου, ὅστις ἡμέραν τινὰ, εὐπρεπῶς κεκοσμημένους προσελκύσει τὴν γενικωτέρην προσοχὴν.

Μετὰ τὸ πέρας δὲ τοῦ ἀναγνώσματος ὁ κ. Α. Η. Κεραμεύς λαβὼν τὸν λόγον, ἐν πρώτοις ἐκφράζει εὐχαριστίας πρὸς κ. Κατελιδὴ διὰ τὸ ἀξιολογῶν αὐτὸν ἀνάγνωσμα, ἐν ᾧ ἐπιστηματοποιεῖται τὰς διαφόρους περὶ τοῦ θέματος τούτου πληροφορίας. Εἶτα παρατηρεῖ ὅτι ὁ ἀγορευτὴς ὁμιλῶν ἐν ἀρχῇ τοῦ προοιμίου αὐτοῦ περὶ τοῦ ποσού τῶν κατοικῶν τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, οὐδόπως ὥρεται νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν μόνον τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Πλουτάρχου, οὐ αἱ πληροφορίες ἐξελέγχονται σήμερον ἀνακριθεῖς, ἀλλὰ καὶ τὰς διαφόρους περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐρεῖνας, οἷον τὴν ὑπὸ τοῦ Boekh συγγραμμένην πολιτικὴν οἰκονομικὴν τῶν Ἀθηνῶν ἢ μάλλον τὴν καλλιᾶσιν περὶ τῶν κατοικῶν τῆς Ἀττικῆς διατριβὴν τοῦ κ. Εἰδ. Καστόρη, δημοσιευθεῖσαν πρὸ τινος ἐτὸς ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἀθηναίῳ», ἐν ᾗ ἐκκριθεῖται ὁ πλεονεχὴς ἀριθμὸς τῶν ἰλουθέρων κατοικῶν τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὰς μέγας σήμερον ἀνακαλύψεις, καὶ ὁ κ. Κεραμεύς λέγει ὅτι ὁ κ. Γ. Κατελιδὴς αὐτῶν περὶ τῶν Μολδοβλαχικῶν καὶ Ρωσικῶν Ἰλλαντικῶν ἀποικῶν ὥρεται νὰ ἐξετάσῃ ταύτας ὑποπρὸς ἰστορικῶν ἐποφῶν καὶ νὰ ἀναδύῃ εἰς προγενέστεραν τῆς οἰκιστικῆς ἐποχῆς διότι, κατὰ τὴν ὁρίσιν, αἱ ἐν Μολδοβλαχίᾳ καὶ μέλιστα ἐν Ρωσίᾳ Ἰλλαντικαὶ ἀποικίαι χρονολογοῦνται οὐχὶ ὡς ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων τῶν χρόνων. Ὁ δὲ λόγος τῆς εἰς τὰ μέρη ταῦτα μετακινήσεως νομίζει ὅτι ἐστὶν οὐ μόνον

ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἑμπορίου, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι τὰ μέγιστα ὠφελοῦντο χωραὶ ἑλληνικαί. Ἀκολουθοῦν λέγει ὅτι πραγματικῶς οἱ κατὰ καιροὺς προζήναι ἢ προξενικοὶ πράκτορες τοῦ ἑλληνικοῦ Βασιλείου, σχεδὸν πάντες, ἤμελλουσιν πέμπειν εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτῶν καταστατικὰς πληροφορίες, ὅς ἐστιν ἡ παράδειγμα ἔστω ἡ ἐπερχία Σμύρνης, ὅς ἐστιν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις οὐ μόνον τὸν ἐν αὐτῇ πληθυσμὸν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑποκόμων αὐτῆς.

Περὶ δὲ τῆς Μ. Ἀσίας, περὶ ὅς ο. κ. Κατασιλίδης ὡμολογεῖ βαρὺ μέρος ἐπὶ τινων ἐκθέσεων ξένων πρακτόρων, λέγει ὅτι ὤρεται ἐξετάσαι τὰ κατὰ τὴν αὐτῆς ἐπὶ αὐτῇ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ αἰτία ἐρεθισμῶν ἐπὶ τῶν ἐπιστημοτέρων περιηγητῶν καὶ ἡμετέρας ἐπὶ τῶν καταστατικῶν πληροφοριῶν, αἱ ἀπομαρτυροῦσιν ἑλληνιστὶ διάφορα σωματεῖα καὶ ἰδιώται.

Καὶ περὶ μὲν τῶν μερῶν τοῦ Παντοῦ, τῆς Βιθυνίας καὶ τινων ἄλλων ἐπαρχιῶν ὑπάρχουσιν ἤδη οὐκ ὀλίγαι ἐκθέσεις ἑλληνιστὶ συνταγμέναι, περὶ δὲ τοῦ νομοῦ Αἰδινίου, αὐτῶς, ο. κ. Α. Π. Κερκμῆς, συνέταξεν ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιστρώων ἐκθέσεων πλήρη καταστατικὴν τοῦ ἐν αὐτῷ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, προτραπέας ὑπὸ τοῦ ἐν Σμύρῃ Συλλόγου, διὰ τὸ ἐν Ἀθήναις γενόμενον πρῶτον συνέδιον τῶν ἑλληνικῶν Συλλόγων, ὃ καὶ ἐπιμαρτυροῦσιν τὴν ἐκθεσιν ταύτην ἐν τοῖς πρακτικοῖς αὐτοῦ.

Ἐκ τῆς ἐκθέσεως ταύτης ἐξηκριβώθη ὅτι ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τοῦ νομοῦ Αἰδινίου ἀνέρχεται εἰς 360,000 ψυχὰς καὶ ὅτι διάφορα αἰτία συντελοῦσιν ὅπως αὐτοὶ αὐξάνηθαι ὀνείν τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ἡ δὲ Σμύρνη κατοικεῖται, οὐχ ὡς ο. κ. Κατασιλίδης ἀναφέρει, ἐξ 75,000 ψυχῶν, ἀλλ' ἐξ 105,000.

Μετὰ ταῦτα, οὐδένος ἑτέρου τὸν λόγον αἰτησάμενον, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΕΓ'.

(Τακτικῇ).

Τῇ 1/13 Μαρτίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντιπροέδρων κ. Κ. ΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ὃ κ. Γ. ΚΑΤΑΣΙΛΙΔΗΣ αἰτεῖται τὸν λόγον ὅπως ἀπενέστη εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ κ. Α. Π. Κερκμῆς γενόμενας ἐπὶ τοῦ ἀνγκυρώματος αὐτοῦ παρατηρή-

σεις κατὰ τὴν ἡγουμένην συνεδρίαν, ὃ προεδρεύων ὅμως λέγει ὅτι τὰς ἀντιπαρατηρήσεις αὐτοῦ ἐν ἄλλῃ περιστάσει θύονται ποιήσασθαι. Εἶτα ἀνακοινούται ὡς ἑξῆς ἡ

Ἀλληλογραφία

Ἐπιστολὴ, τῆς ἐνταῦθα Τυπογραφικῆς ἀδεκρότητος, ἀπὸ 24 φεβρουαρίου, ἐξαπομύνης ὅπως παρεχρησθῇ αὐτῇ ἡ τοῦ Συλλόγου αἵθετος ἵνα συνεδριάσῃ τῇ κυριακῇ 28 φεβρουαρίου, καὶ ἀποσταλλούσης ἀντίτυπον τοῦ ἔργου ἐκδοθέντος κανονισμοῦ αὐτῆς.

Τοῦ κ. Ι. Κεραλίδου, ἀπὸ 24 φεβρουαρίου, δηλοῦντος ὅτι ἀποδέχεται τὴν περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ Σαίτ βίβη ἀνατελεῖσθαι αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐντολήν.

Τῶν κ. κ. Ε. Σαχίν καὶ Ε. Στογμανοπούλου, ἐκ Φιλιππουπόλεως, ἀπὸ 21 φεβρουαρίου, γνωστοποιούντων ὅτι ἐν τῇ Σαμουπραχικῇ Μονῇ τῆς Παναγίας τῆς ἐπισκοπομένης «Μονῆς τοῦ Βατικιοῦ», εἰσὶ βιβλία ἀξία ἐρεύνης, ἐξαπομύνης δὲ ὅπως ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐνταῦθα περὶ τῇ Α. Θ. Παναγίᾳ τῶν οἰκουμενικῶν Πατριάρχων ἵνα διατάξῃ τοὺς μοναχοὺς νὰ ἐπιτρέψωσιν αὐτοῖς τὴν ἐλευθέραν ἀναδέρησιν πάντων τῶν βιβλίων καὶ χειρογράφων τῶν ἐν αὐτῇ ἀποκειμένων.

Τοῦ προέδρου τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 24 φεβρουαρίου, δι' ὅς ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ 11 φεβρουαρίου ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου ἀγγέλλει ὅτι ἡ ὑπ' αὐτοῦ προεδρευομένη ἐπιτροπὴ συνεδράζει ταχέως κατὰ δεκαπενθήμερον, ἡμέραν τρίτην. Πρὸς δὲ ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτῆς ἐνεδράσει ἐξήνικαι γνώμην ὅπως εἰς τὸ μέλλον ὁ διὰ τὸ περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου χάρτης παρεκθῇται ἀπ' αὐθείας ἐξ Εὐρώπης, διὰ τὸ εὐώνον καὶ τὴν καλλιτέραν ποιότητά. Ἐξαιτεῖται δὲ παρὰ τοῦ Συλλόγου πίστωσιν λιρ. 50. πεντήκοντα πέντε πρὸς ἀγορὰν τοῦ χάρτου τοῦ ΙΔ' τόμου τοῦ περιοδικοῦ.

Τῆς ἐνταῦθα ἀδεκρότητος «Ἐπικρατήσεως», ἀπὸ 25 φεβρουαρίου, προσκαλοῦσας τὸ προεδρεῖν τοῦ Συλλόγου εἰς τὴν ἐπέτειον αὐτῆς ἑορτήν.

Τοῦ κ. Α. Gevaert, ἐκ Βρυξελλῶν, ἀπὸ 22 ἰανουαρίου (ν. γ.), ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τοῦ διπλώματος αὐτοῦ ἐπιτίμου τοῦ Συλλόγου μέλους καὶ εὐχερισθόντος ἐπὶ τούτῳ.

Τῆς Α. Ε. τοῦ κ. Στεφάνου Καραβειδωφῆ, ἐκ Βρυξελλῶν, ἀγγέλλοντος ὅτι ἐπὶ τῷ βασιλεῖ τοῦ γερμανοῦ νομομαθοῦς Bluntschli,

МЕЧНИКОВА

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΕΔ'.

(Τακτική).

Τῃ 8/20 Μαρτίου 1882.

Προεδρευόντος τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Ἀναγερθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ** παρatreῖ ὅτι ἐπειδὴ ὁ κ. Γ. Κατσιλίδης τὸν λόγον ᾗτάσθη ἐπὶ τῶν πρακτικῶν ὅπως ποιήσεται τὰς ἀντιπαρατηρήσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν κ. Ἀθ. Π. Κερκμιά, ὁ προεδρεύων εἶπεν αὐτῷ ὅτι μόνον ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως τῶν πρακτικῶν δύναται νὰ λάβῃ τὸν λόγον.

Ὁ κ. **Εὐδ. γραμματεὺς** ἀπαντῶν λέγει ὅτι εἴπερ οὕτως εἶχεν, εἶδε μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῶν πρακτικῶν νὰ παρκαχωρηθῇ ὁ λόγος τῷ κ. Κατσιλίδῃ. Ὁ κ. **Πρ. Βασιλάδης** ἀπορεῖ τίως ἐνεκα λόγου οὐκ ἐπιτερήθη τῷ κ. Κατσιλίδῃ ποιῆσασθαι τὰς ἀντιπαρατηρήσεις αὐτοῦ. Τῆς παρατηρήσεως τοῦ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ** ὑποστηρίχθεις καὶ ὑπὸ τοῦ κ. **Θ. Σαλτέλ** τὰ πρακτικὰ διορθώθητι ἐπικυροῦνται.

Ἀκολουθῶς ἀνακοινοῦται ὡς ἑξῆς ἡ

ἄλληλογραφία·

Ἐπιστολῇ, τοῦ αἰδ. κ. **C. G. Curtis**, πρέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 5 πρέχοντος, δηλοῦντος ὅτι ἡ Ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπὴ πολλὰκις ᾔσκησεν αὐτὸν περὶ τῶν μέτρων, ἅτινα ἐλήφθησαν ὡς πρὸς τὸν χάρτην τῶν Χερσαίων τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι ἐκποιήσας αὐτὴ τὰ τῆς συνειδήσεως, ὅν ἔσχε μετὰ τῶν δύο συναδελφῶν αὐτοῦ, τῆς ἐκτέλετος ἐπιτροπῆς τῆς ὀνομασθείσης ἐπὶ τοῦ προεδρείου, ὅτι δικαίον ὅπως ὁ χάρτης ἀποδοθῇ τῷ Συλλόγῳ καὶ δημοσιευθῇ οὐχὶ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἰνὸς ἀτόμου, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρχαίας ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἐπιθυμοῦσας, ὅτι τὸ ἔργον αὐτῆς ἡ δὲ συν οἶον τε ἀκριβῆς.

Μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν, τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὁ κ. πρέδρος ἐκτίβησεν ὑπομνηματίζων τοὺς λόγους οἵτινες παρεκίνησαν τὸ προεδρεῖον ὅπως, πρὸ τῆς ἐκτέλεσεως τῆς περὶ ὀνομασθείσης κατὰ τῶν Συλλόγου, ὀνομασθῇ ἐκτακτικὴ ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν αἰδεσιμωτάτου **C. G. Curtis** καὶ τῶν κ. **Κ. Ξανθοπούλου** καὶ **Θ. Σαλτέλ**, πρὸς λύσιν, εἰ δυνατόν, τοῦ ζητήματος φιλικῶς. Καθὰ δὲ δηλοῦται ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ αἰδεσιμωτάτου **C. G. Curtis** ἡ ἐπιτροπὴ ἀπέτυχεν ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτῆς, καθόσον

τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ καθηγητοῦ κ. **F. von Holtzendorff**, μέλους ἐπιτίμου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, συνέστη ἐπιτροπὴ σκοπὸν ἔχουσα τὴν εἰσπράξιν συνδρομῶν πρὸς ἰδρυτὶν διακουισμάτων τοῦ διεθνούς καὶ συνταγματικοῦ δικαίου πρὸς ἄλιον μνημὴν τοῦ θανάτου. Ὁ **Εὐδ. κ. Στέφ. Καραθεοδωρῆ** ἐπισυνάπτων ἐπὶ κλησιν τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης παρακαλεῖ ὅπως καὶ ὁ Συλλογὸς ἰγγραφήν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν συνδρομῶν καὶ ἐνεργήσῃ τὴν ἰγγραφήν καὶ ἄλλων. Πρὸς δὲ πέμπει καὶ ἐπιστολὴν τῆς **A. E. τοῦ κ. G. Rollin Jacquemys**, ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑποκερῶν τοῦ Βελγίου, ἀπευθυνομένην πρὸς αὐτόν, δι' ἧς ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τῷ Συλλόγῳ διὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ἐπιτίμου μέλους.

Ἀκολουθῶς ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι ταῖς ταύτας ποιησάμενος.

Μετὰ ταῦτα τὸ προεδρεῖον αἰτεῖται ὅπως παρκαχωρηθῇ ἐπὶ τῷ ἐκ 200 φράκων πίστωσης πρὸς ἰγγραφήν τοῦ Συλλόγου ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν συνδρομῶν τῶν πρὸς νύκτερον τοῦ ἀποβιώσαντος **Bluntschli** διαφανῶς καὶ τοῦ διεθνούς καὶ συνταγματικοῦ δικαίου. Ὁ Συλλογὸς παμψηφεί ἀποδέχεται τὴν τῶν πρὸς αὐτοῦ πρότασιν καὶ παρέχει αὐτῇ τὴν αἰ. μέτρον πίστωσης.

Ἐπίσης ὁ Συλλογὸς παμψηφεί παρέχει τὴν ὑπὸ τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Συλλόγου ἐκ 55 λιρῶν ὅ. αἰτηθείσαν πίστωση πρὸς ἀγορὰν τοῦ χάρτου τοῦ **Id'** τόμου τοῦ περὶ αὐτοῦ τοῦ Συλλόγου συγγραμματος.

Ἀκολουθῶς ὁ κ. **Α. Θεοδοριδης** ἀναγινώσκει ἀπὸ τοῦ βήματος προγράμματα δύο τῆς Ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς διὰ τὸν Κερκμιάειον ἀγῶνα, τὸ μὲν πρὸς σύνταξιν Γεωγραφίας πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ ἑλληνικοῦ, τὸ δὲ πρὸς σύνταξιν Φυσικῆς ἱστορίας πρὸς χρῆσιν ἐπίσης τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν κατωτέρων τοῦ ἑλληνικοῦ τάξεων (ἴδε σελ. 321).

Τέλος τοῦ κ. **Κ. Ξανθοπούλου** εἰπόντος ὅτι ἐνεκα ἀδιαλείψεως ἀδυνατεῖ ἵνα ἀναγνῶ τὴν συνέχειαν τῆς ἀναλύσεως τῶν ἡθικῶν Νικομαχείων τοῦ Ἀριστοτέλους, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ὁ κ. Δημητριάδης ἐξακολουθεῖ ἀρνούμενος τὴν παραχώρησιν τῶν χαρτῶν τοῦ Συλλόγου.

Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου μετὰ μακρὰν συζήτησιν ἀποφασίζεται τῇ προτάσει τῶν κ. κ. Ἡρ. Βασιλάου καὶ Κ. Καλλιάνου α') ὅπως ἀντιβυβληθῇ τῇ κ. Γ. Α. Δημητριάδῃ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἑαυτὴν ἵνα, ἐντός ὁρισμένου χρόνου, ἀποδώσῃ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κρατούμενους χαρτάς, β') ἐν πεπραγμένῳ ἀρνήσει αὐτοῦ ὁ Σύλλογος νὰ κηρύξῃ διὰ τῶν ἐφημερίδων ὅτι ὁ δημοσιεύσεις χαρτῶν ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Δημητριάδου ἀνήκει αὐτῷ καὶ ὅτι καταχρηστικῶς κατεκράτηθη καὶ ἰδιωμοσίου πλημμελῶς ὑπ' αὐτοῦ καὶ γ') μετὰ ταῦτα νὰ γένῃαι ἡ ἀπορροισθεὶς δικαστικὴ καταδίκη τοῦ κ. Δημητριάδου. Ἀκολουθεῖ ὁ κ. Γεν. Γραμματεὺς ἐξακολουθεῖ τὴν ἀνακοίνωσιν τῆς ἀλληλογραφίας οὗτος.

Ἐπιστολὴ, τῆς ἐν Εὐλοπόρτῃ ἀνωτάτῃ ἀδελφότητος «Ἐννέα Μουσῶν», ἀπὸ 19 φεβρουαρίου, γνωστοποιεῖς ὅτι πρὸς ἀνοικτοὺς ἄνθρωποις δημοτικῆς σχολῆς Εὐλοπόρτης ἐποικητοῦ δάνειον εἰς 140 ὀβ. λιρῶν καὶ παρακαλοῦσας τὸν Σύλλογον ὅπως μετὰσχῇ τοῦ δανείου τούτου.

Τῶν κ. κ. Α. Rubió, καὶ Joaquín Rubió ἀπὸ 27 φεβρουαρίου ἀγγελλόντων τὴν παραλαβὴν τῶν ὡς ἀντεπιστελλόντων μελῶν διπλωμάτων καὶ εὐχαριστοῦντων ἐπὶ τούτῳ τῷ Συλλόγῳ.

Τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 8/20 μαρτίου, ἐξαιτουμένης παρὰ τοῦ κ. προέδρου ὅπως ἐνεργήσῃ τὰ δόντα πρὸς ἑκδοσὶν τῆς παρὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως ἀπαιτουμένης ἀδείας διὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ κ. Δ. Θ. Χαριμαντῆ, ἀπὸ 8/20 μαρτίου, ἐξαιτουμένου, τὴν ἐγγράφην αὐτοῦ ἐν τοῖς τακτικῇς μέλει.

Ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς ὁ κ. πρόεδρος λέγει ὅτι τῆς Α. Ὑψ. τοῦ Μαχμοῦτ πασά, ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπομνησμάτων, ἀδελφότητος οὐδεμία δύναται νὰ γένῃαι ἐνέργεια ἐν γὰρ τῷ παρόντι.

Περὶ δὲ τῆς αἰτήσεως τῆς ἐν Εὐλοπόρτῃ ἀνωτάτῃ ἀδελφότητος, μετὰ μικρὰν συζήτησιν, ἀποφασίζεται ὅπως ἐνῆκα τῆς μὴ ἀνύστατος καταστάσεως τοῦ ταμείου ὁ Σύλλογος ἀπαντήσῃ οὐχὶ ὡς ἐπιβόημι καταχρηστικῶς.

Εἰτα ἀγγελλοῦνται αἱ προσφορὰ καὶ ἐκφράζονται εὐχαρισταί τοις ταύτας ποιεσάμενοι.

Ἀκολουθεῖ ἀγγέλλεται τὸ πρῶτον τακτικόν

μέλος ὁ ἱατρός κ. Δ. Θ. Χαριμαντῆς, προτινόμενος ὑπὸ τῶν ἱατρῶν κ. κ. Ἡρ. Βασιλάου, Β. Λούση καὶ Δ. Παπαδοπούλου.

Ἀκολουθεῖ ὁ κ. **Ἀθ. Π. Κεραμεύς** ἀναγινώσκει τὴν ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφάβητου καὶ τῶν πρώτων ἀρμενίων μεταφραστῶν πραγματείαν αὐτοῦ (ἰδ. σ. 28).

Μετὰ ταῦτα διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΣΕ'.

(Τακτικῇ).

Τῇ 15/27 Μαρτίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντιπροέδρων κ. Κ. Σακοπουλάου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικερμαθόντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦνται ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστολὴ, ἀνωνόμου, ἀπὸ 1 τρέχοντος, ἀποστέλλοντος πόνημα, Κιόωτιον ἐπιγραφόμενον, καὶ παρακαλοῦντος τὸν Σύλλογον, ὅπως παραπληρῇ τοῦτο τῇ ἀρμόδιᾳ ἐπιτροπῇ πρὸς γνωμοδότησιν.

Τοῦ αἰδ. κ. J. G. Curtis, προέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 12/24 τρέχοντος, ἐξαιτουμένου ὅπως ἀπάντησιν τῆς χρηρηθῆσας τῇ ἐπιτροπῇ 2 ὁμοῦ πιστώσεως ἐκδοθῇ ἐντάλμα 7 λιρῶν ἐν ὀνόματι τοῦ κ. Α. Πανοπούλου, διὰ τὴν ἐν τῷ αὐτῷ κωδικῇ ἀντιγραφὴν ἀρχαιολογικῶν ἐπιγραφῶν.

Τοῦ ἐν Μιτυλήνῃ κ. Μ. Φωτῆου, μέλους ἀντεπιστελλόντος τοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 6 φεβρουαρίου, φανερὰς ποιοῦντος τὰς ἐν τῇ νήσῳ Μιτυλήνῃ ὑπὸ τοῦ κ. Κλάρα γενομένας διαφόρους ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφὰς καὶ τὴν ἀνέρεσιν διαφόρων ἐπιγραφῶν.

Τοῦ κ. P. Schroeder, ἀπὸ 26 μαρτίου, ἀγγέλλοντος τὴν παραλαβὴν τοῦ IB' καὶ II' τόμου τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου συγγραμμάτων, αἰτηθέντων διὰ τὴν Βασιλικὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Στρασβούργου.

Τοῦ κ. Ἀθ. Π. Κεραμεύς, ἀπὸ 15/27 μαρτίου, ἀγγελλόντος ὅτι καθυποβέβηκε τῇ τοῦ Συλλόγου κοίσει *Νεοελληνικὰ ἀνάλεκτα Σμύρνης καὶ Πάτμου*, ὑπὸ οἴλου αὐτῷ κοινοποιηθέντα.

Τοῦ αὐτοῦ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν, γνωστοποιούντος τὰ διὰ τὴν κατάταξιν τῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν γενομένα καὶ ἐξαι-

МЕЧНИКОВА

τουμένου πίστωση ἐξ 8 λιρῶν διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην.

Περὶ τῆς τελευταίας ταύτης ἐπιστολῆς τοῦ κ. Α. Παπαδοπούλου Κεραιῶς, ἀναγνωσθεὶς ὁλοκλήρως, ὁ κ. προεδρεύων λίγει ὅτι τὸ προεδρεῖον μελετᾷ τὸ πρῶμα καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν μελετῶν αὐτὸν ἐν ἐπιούρῳ καθυποβαλεῖ συνεδρεῖσαι.

Εἶτα ἀγγέλλεται προσφορὰ βιβλίων καὶ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι τῇ ταύτῃ ποιησαμένῃ. Ἀκολούθως ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ ὑποφορηθεὶς γίνεταί τις τακτικὸν μέλος ὁ κ. Δ. Θ. Χαριμαντῆς, ἱατρός.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης ἀναγνώσκει τὸ τρίτον μέρος τῆς ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτορῶν καὶ τῶν περὶ αὐτῶν ἰδρυμάτων τῶν πραγματειῶν αὐτοῦ.

Ἐπὶ τῷ τρίτῳ αὐτοῦ τούτῳ ἀναγνώσκει ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης περιγράφει τὸν τότε μεταξύ τῶν ἀνακτορῶν τεχνῶν καὶ τοῦ Ἱπποδρόμου εὐρισκόμενον ἐπιμήκη χώρον, ὃν σήμερον κατέχουσι τὸ στέγιον τοῦ Σουλτάνου Ἀγμέτ, τὸ ἀρ-ἰλ-ροῦν καὶ μικρὰ ὀθωνικὴ συνοικία μετὰ σχολῶν καὶ ἀγγλίων ἰδῶν. Τὸν χώρον τούτον συνῆλθον οἱ Ἑλκάντιοι ἐκάλουν Αὐγουσταῖον καὶ Φῶν-τοῦ Μιλίου.

Τὸν Σενῶνα τοῦ Σαμφῶν, οὗ ἑστῶτος μνημονεύμενον ἐν τῇ παρακμῇ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, τίθηται ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης μεταξύ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης. Συμπεραίνει δὲ ὅτι μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν νέων βυζαντινῶν τειχῶν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου καταδαρσίθη ὁ Σενῶν οὗτος.

Μετὰ ταῦτα περιγράφει τὸ λουτρόν τοῦ Ζευξίππου ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἄκρῃ τοῦ Αὐγουσταῖου πλῆσιον τῶν ἀνακτορικῶν τειχῶν ἀναφέρει τὰ ἐν αὐτῷ πολλὰ κοσμήματα καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς ἀνδριάντας, πυρποληθέντας ἐν τῇ ῥῆσιν τοῦ Νικα. Μεταξὺ δὲ τοῦ Ζευξίππου καὶ τοῦ Ἱπποδρόμου ὑπάρχει οἰκία μνημονευομένη ἐν τινι ἐπιγραφῇ τῆς Ἀνθολογίας. Πρὸς βορρᾶν τοῦ Ζευξίππου, ἐν τῷ Αὐγουσταίῳ, τίθηται ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης τὴν σύγκλητον ἢ τὸ βουλευτήριον, οὗ περιγράφει τὴν λαμπρότητα. Πέραν τοῦ βουλευτηρίου ἦν τὸ Πατριαρχεῖον, ἐμπειρέον ὅσο σκρότα ἢ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια, καὶ ὁ τρικλινὸς Θωμάτης, ἐμπειρέον Βιβλιοθήκη, ἐνθα ἐβλύετο τὸ τῶν ἱερῶν συνόδων ἅπαντα τὰ ἔργα αὐτῶν ὡς καὶ τὰ συγγράμματα ἱωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Κατὰ τὸν κ. Α. Γ. Πασπάτην τὸ Πατριαρχεῖον εἶχεν ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τοῦ

ἁγίου Θεοφύλακτου, ἐνθα συνδράζεν ἡ ἱερὰ σύνοδος. Παρεκκλήσιον τοῦ Πατριαρχείου ἦν ἡ Παναχία τῶν Χαλκοκρατίων, πλησιέστατα τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐξ ἧς ἀνέρχοντο πρὸς τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς πλευρὰν διὰ ῥυλῆς ἀναβάθρας. Σῶζεται δὲ ἐν Ἀγίᾳ Σοφίᾳ ἡ θύρα δι' ἧς εἰσέρχοντο ἐντὸς τῶν ἐκ διεξιῶν κατηγυρμένων.

Ἀκολούθως περιγράφει τὸ ἄγιον ὄριον, ὃ μέγρι τοῦδε σῶζεται κεκαλυμμένον, τὰς κοχλιώδεις ἀναβάθρας τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸ διδασκαλεῖον καὶ τὸν τόπον ἐνθα αἱ διακρίσεις ἴσταντο. Ὁ κ. Α. Γ. Πασπάτης κατὰ τὰς ἀνωτέρω αὐτοῦ περιγραφὰς ποιεῖται λόγον καὶ περὶ τῶν συγγραμμάτων, οἵτινες περὶ τούτων λαλοῦσιν.

Ἔτιρα δὲ κτίρια εὐρισκόμενα ἐν τῷ βορειοτέρῳ μέρει τοῦ Αὐγουσταῖου, τῷ καλούμενῳ Μιῆῳ, προτίθεται περιγράφει ἐν τῇ προσεχίᾳ αὐτοῦ ἀναγνώσματι.

Μετὰ ταῦτα, οὐδένης τὸν λόγον αἰτησάμενου, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΔΕΥΤ.

(Τακτικῇ).

Τῇ 5/17 Ἀπριλίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντιπροσδραγ κ. Κ. ΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀναγνώσθεντος καὶ ἐπικυρωθέντος τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης τακτικῆς συνεδρίασεως ἀνακινουταὶ ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία.

Ἐπιστολὴ, τῆς διευθύνσεως τοῦ ἐνταυθα, γερμανικοῦ ταχυδρομίου δημοποιούσης ὅτι ἡ Υ. Πύλῃ ἀπεγύμεισε τὴν ἐνταυθα ἐπὶ τῆς Recue des deux Mondes.

Τὸ κ. Ch. -Emile Rudelle, ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ἐν Παρίσι τοῦ Σουλτάνου πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ, ἀγγέλλοντας ὅτι ἀποστέλει τὰ παρῶντος τοῦ 1881 διὰ τὰ ἐνταυθα μέλη τοῦ Συλλόγου.

Τὸ ἐν Μιτυλήνῃ κ. Δ. Ν. Βερναρδίνης, ἐπὶ 29 μαρτίου, δι' ἧς ἁπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ 8/2 δεκαμβρίου π. ἔ. ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου ἀγγέλλει ὅτι ὁ μὲν κ. Γ. Μάνδρας, τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου, πρὸ πολλοῦ χρόνου παραπλημῇ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πύλῃ, ὁ δὲ κ. Γ.

Πιτζιλάδης οὐδαμῶς ἀναγνωρίζει τὸ πρὸς τὸν Συλλόγον χρέος αὐτοῦ ἐπὶ τῇ λόγῳ ὅτι ἡ συνδρομὴ αὐτοῦ ἦν προσωρινή, ἐφ' ὅσον διέτριβεν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Τὸ κ. J. Laffan Hanly, ἀπὸ 27 μαρτίου, ἀγγέλλοντας τὴν παραλαβὴν τῆς τοῦ Συλλόγου ἐπιστολῆς καὶ ὅτι διὰ τοὺς ἠλλειπόντας ἀριθμοὺς τῆς ἐφημερίδος Stamboul, ἥς διευθύντης ἐπικρίθη, αἰτηθέντας παρὰ τοῦ Συλλόγου, ἔδωκε τὰς ἀπαραίτας διαταγὰς τῇ ἐπὶ τούτῳ ὑπαλλήλῳ.

Τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Halle Wittenberg, ἀποστέλλοντας τὰς κατὰ τὸ 1881 γενομένας δημοσιεύσεις αὐτοῦ.

Τῆς διευθύνσεως τῆς ἐν Σμύρῃ ἐφημερίδος Ἀμαλθείας, ἀπὸ 20 μαρτίου, ἀγγέλλουσας ὅτι οἱ αἰτούμενοι ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἀριθμοὶ τῆς ἐφημερίδος ταύτης οὐχ ὑπάρχουσιν.

Τὸ ἐν Γουτίγγῃ καθηγητὸν τοῦ Πανεπιστημίου κ. Hermann Sauppe, ἀπὸ 20 μαρτίου (ν. χ.), ἀγγέλλοντας τὴν παραλαβὴν τοῦ τόμου τοῦ περιοδικοῦ μετὰ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ δελτίου καὶ εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τούτῳ τῷ Συλλόγῳ.

Τῶν ἐν Ροστώφ κ. κ. ἀδελφῶν Χίρου, ἀπὸ 18/30 μαρτίου, ἀγγέλλόντων τὴν παραλαβὴν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Συλλόγου καὶ ἐπιστηρομένων 7 ἀποδείξεις μελῶν, τῶν μὲν παραιτηθέντων τῶν δὲ ἀπελθόντων τῆς πόλεως αὐτῶν.

Τοῦ ὑπουργείου τῶν ἰσωτερικῶν τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἀπὸ 22 μαρτίου, δηλοῦντος ὅτι ἀποστέλλει πέντε τόμους περιέχοντας τὰς ἐκδόσεις τῶν ἐπιτροπῶν τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς περὶ τῆς ἐν Παρίσις Παγκοσμίου ἐκθέσεως τοῦ 1878.

Τοῦ διευθυντοῦ καὶ συντάκτου τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἀστέρου, ἀπὸ 3 τρέχοντος, ἀποστέλλοντας τὰ τῆς Β' περιόδου ἠλλειπόντα τεύχη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιθεωρήσεως καὶ δηλοῦντος ὅτι οἱ τῆς α' περιόδου ἀριθμοὶ τῆς ἐφημερίδος οὐχ ὑπάρχουσιν.

Τῆς ἐν Πράβιφ τῆς Μυκεδονίας Φιλεκαπιδευτικῆς ἀδελφότητος «Προνοίας», ἀγγέλλουσας τὴν ἀναρρίσταν αὐτῆς καὶ ἐξαίτουμένης τὴν ἀρωγὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Τὸν κ. κ. Ν. Βαμβάκη, Β. Βαλλιάνου καὶ Ὁδ. Ἀνδρεάδου, ἀπὸ 5/17 ἀπριλίου, προτείνοντες τακτικὸν μέλος τὸν κ. Ἰωάννην Π. Κούππα, ἑμπορὸν ἐνταῦθα.

Κατόπιν ἀγγέλλονται αἱ προσφορὰί τῶν βιβλίων καὶ ἐκπράττονται εὐχαρισταὶ τοῖς ποιησαμένοις αὐτάς.

Ἀκαλοῦθως τῇ προτάσει τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Συλλόγου ἐκλέγεται μέλος αὐτῆς ὁ κ. Ἀλ. Νασοῦ, δικηγόρος.

Ἀγγέλλεται δὲ τὸ πρῶτον τακτικὸν μέλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Ι. Π. Κούππας, ἑμπορὸς ἐνταῦθα, προτενόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. Ν. Βαμβάκη, Β. Βαλλιάνου καὶ Ὁδ. Ἀνδρεάδου.

Εἶτα ὁ κ. **Τ. Ἰεζρχυεοδωρῆ** ἀναγινώσκει τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐπὶ τῆς κατ' Ὁμῶν ἡλικίας πραγματείας τοῦ κ. Μ. Παρκινά, μελούς ἀντεπιστέλλοντος (ἴδε σελ. 68).

Μετὰ ταῦτα λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΞΖ'.

(Τακτικῆ).

Τῇ 12/24 Ἀπριλίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Ση. ΜΑΥΡΟΓΕΩΡΓΟΥ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν προτείνων τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινῶνται ἐς ἐξῆς ἡ

Ἀρχαιολογικαί.

Ἐπιστολὴ, τῆς Ἀδελφότητος Ξηροκρήνης, ἀπὸ 5/17 τρέχοντος, ἐξαίτουμένης ὥπως παρχωρηθῇ αὐτῇ ἡ αἰθούσα τοῦ Συλλόγου διὰ συνακλίας γεννησομένην παρὰ τοῦ τοῦ Στ. Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς τῇ προσεχέει καυκάῃ.

Τοῦ αἰδ. κ. C. G. Carls, πρεσβυτοῦ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸ 10/22 τρέχοντος, προτείνοντος τακτικὸν μέλος, τὸν κ. F. Maitland Sartoris.

Τοῦ κ. Ζ. Κλεάνθους, ἀπὸ 12 ἀπριλίου, ἐξαίτουμένου τὴν ἐκδοσὶν ἐντάλματος ἐξ 20 λιβρῶν ἐκ τῆς ψηφισθείσης 40 λιβρῶν πιστώσεως, πρὸς ἐπισκευὴν τοῦ κτηρίου.

Τῆς ἐν Ἑλλησπόντῳ Τρωικῆς Ἀδελφότητος, ἀπὸ 8 ἀπριλίου, ἀγγέλλουσας τὴν ἰδρῶσιν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς καὶ ἐξαίτουμένης τὴν ἀρωγὴν τοῦ Συλλόγου.

Τῆς ἐνταῦθα Φιλοπλόου τῶν Κυριῶν Ἀδελφότητος, ἀπὸ 4/16 ἀπριλίου, ἐξαίτουμένης ὥπως ὁ Σύλλογος παραχωρήσῃ αὐτῇ τὴν αἰθούσαν αὐτοῦ διὰ τὴν ἰστέραν τῆς προσεχέως παρασκευῆς ἢ τοῦ σκαδῶντος.

Τελουμένων εἰς ψηφορρίαν τῶν αἰτήσεων τῶν δύο Ἀδελφότητων, τῆς Ἀδελφότητος Ξηρο-

κρήνη και τῆς Ἀδελφότητος τῶν Κυριῶν, ὁ Σύλλογος ἀποδέχεται ἀφοσίτως, μετὰ τῆς ἐπιφυλάξεως διὰ τὴν τελευταίαν ὅτι ἡ αἰθουσα παρκαυφείται τὴν παρασκευὴν, οὐχὶ δὲ τὸ σάββατον.

Ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ** ἀντὶ τοῦ κ. Ι. Γεωργαντοπούλου, ἀναγνώσκει τὴν κρίσιν τῆς Ἐπιστημονικῆς τοῦ Συλλόγου ἐπιτροπῆς περὶ τοῦ Ὁδηγοῦ τῶν ἀπλῶν τοπογραφικῶν περιγραφῶν τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Μηλιαρέκη ἐκδοθέντος οὕτως ἔρρουσαν.

«Κύριε,

«Προβλεπόντων πομπῶν συντάξει τολμῶν ὁ κ. Α. Μηλιαρέκης ἐπιγραφόμενον Ὁδηγὸς τῶν ἀπλῶν τοπογραφικῶν περιγραφῶν» παραπεφθὲν παρὰ τοῦ Συλλόγου τῇ Ἐπιστημονικῇ ἐπιτροπῇ πρὸς μελέτην. Ἡ ἐπιτροπὴ παρατήρησα τὴν ἐντολὴν ταύτην, ἐπιφύρειται τὸν ὑπογράψανον ἐν ἀνακοίνωσιν τῷ Συλλόγῳ τὰς ἐπὶ τῷ βιβλίῳ τούτου σκέψεις αὐτῆς.

«Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ὁδηγοῦ τούτου προτίθεται δι' αὐτοῦ κυρίως νὰ παρὰ τυχρὴν κλειδὸν τῆς εἰρέσεως καὶ συλλογῆς γεωγραφικῶν καὶ ἰδίως τοπογραφικῶν γνώσεων παντὶ τῷ δυναμένῳ μὲν ν' ἀσχοληθῇ περὶ τοιαύτην ὕλην, καὶ κατεκνημένῳ δὲ τὰς δεούσας γνώσεις καὶ μεθόδους περὶ τὴν συλλογὴν, κατὰ τὰς καὶ περιγραφὰς τῶν περὶ τὴν σπουδαιότητα ταύτην ὕλην ἱερυνῶν καὶ μελετῶν του. Διὰ τοῦ ὁδηγοῦ τούτου ὡς ἐν κατόπρῳ καὶ ὁ μᾶλλον ἀδαὴς περὶ τὴν γεωγραφίαν, τὴν ἱστορίαν, τὴν τοπογραφίαν, τὴν ἀρχαιολογίαν, τὴν πολιτικὴν οικονομίαν, τὴν διοίκησιν κτλ. εὐρίσκόμενος ἐν τινὶ τόπῳ, δύναται νὰ καταστῇ ἀρκούντως ἱκαντὴς ὅλων τῶν ἰδιότητων, ἃς οὗτος περιέχει καὶ νὰ περιγράψῃ αὐτὰς ἀρκούντως σαφῶς· οὕτω δὲ ἀνεπαίσθητος, οὕτως αἰτεῖται, νὰ παραγγίῃ εἰς τὴν γεωγραφικὴν ἢ τοπογραφικὴν ἐπιστήμην ἀποτελεσματικὴν ὄντως συνδρομὴν τῶς ἀγωνιστοῦ.

«Ὁ κ. Μηλιαρέκης κατέστη, ὡς γνωστὸν, γεωγράφος καὶ τοπογράφος ἴαν δεξιός, ἐφαρμόξας ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ σύστημα, ὅπερ, διὰ τοῦ προκειμένου Ὁδηγοῦ, ἀποπειρεῖται νῦν νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἐνασχοληθεὶς τὸ πρῶτον περὶ τὴν ἱστορίαν, γεωγραφίαν καὶ τοπογραφίαν πολλῶν ἀνατολικῶν χωρῶν ἰδημοσίουσε διαφόρους ἀξίας πολλοῦ λόγου τοιαύτας ἐργασίας, πρωτοτύπους ἢ ἐκ μεταφράσεων ὡς

τὰ Κυκλαδικὰ καὶ τὰ Ὀδοπορικὰ Μακεδονίας, Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας ἔτυγον παγκοίνου ἀνευρημάτων. Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἔργων τούτων προῆλθον εἰς ποικίλας περὶ τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους μελέτας καὶ πολλὰς περὶ αὐτῶν ἐξέποντες πραγματείας, οὗτω δὲ βαθμὸν ἐνακολουθῶν τὰς μελέτας του καὶ ἀνευδότης καταγινόμενος εἰς εὐρύτεραν ὕλην, συνῆλθεν ἡδὴ τὴν ὄντως κοινωφελεστάτην ἰδέαν νὰ συλλέξῃ, ὅτι δύναται νὰ καταστήσῃ πλουσιωτέραν τὴν περιγραφὴν τῶν περὶ ἡμᾶς χωρῶν καὶ διαρκώσιον οὕτως οὐ μόνον τὴν ἐπιτόπιον ἀλλὰ καὶ τὴν γενικὴν γεωγραφίαν, διότι βεβαίως ἐκ τῆς συλλογῆς ταύτης ἡ παγκόσμιος Γεωγραφία ἀντλήσει εὐρείαν, σπουδαίαν καὶ πρωτότυπον κατὰ τὸ πλεῖστον ὕλην.

«Εἰς τὴν πρωτοβουλίαν αὐτοῦ ταύτην ὁ ἑλὼν γεωγράφος εὖρε πρῶθιμον ἀγωνίον, κατὰ τὴν περὶ τούτου πρῶτον, τὸ φέρει τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ μακαρίτου Ἀνδρέου Κορομηλῆ, ὅπερ ἀναλαμβάνει τὴν ἐκδοσὶν περιοδικῶν ὑπάρχοντων ὠφελιμωτάτους καρπούς, καὶ τὴν ἐπωνυμίαν Γεωγραφικῶν Ἀρχαίων. Τὸ περιοδικὸν τοῦτο προτίθεται νὰ δημοσιεύσῃ ὕλην γεωγραφικὴν καὶ τοπογραφικὴν, ἀφορώσαν ἰδίως τὰς περὶ ἡμᾶς χώρας, κυρίως δὲ νὰ φανερώσῃ τὰ προϊόντα παντός δυναμένου ν' ἀσχοληθῇ περὶ τοιαύτα ἔργα. Ὅπως δὲ καταστήσῃ εὐχεριώτερην καὶ πλουσιωτέραν τὴν δημοσιευομένην ταύτην ὕλην ἐν τῇ μνησθέντι περιοδικῇ καὶ ἐνίσχυσῃ τὴν ἐργασίαν καὶ τὸν ζήλον τῶν δυναμένων νὰ συντελέσωσιν, ὥσιν πρόπρῳ περὶ αὐτοῦ, τὸ ῥηθὲν κατὰ στήμα ἀνέλαβε τὴν ἐκδοσὴν καὶ δωρεὰν διανομὴν τοῦ Ὁδηγοῦ τοῦ κ. Μηλιαρέκη, ὡς εἰδικωτέρου παρ' ἡμῶν περὶ τὰ τοιαῦτα.

Τὸ περιοδικὸν τοῦτο, οὕτως κυρίως μοχλὸς ἐστὶν ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς, προτίθεται νὰ καταρτίσῃ ἐν σμικρῇ καὶ ἐν μεγάλῃ ὡς γνωστὸν εὐρωπαϊκῇ Γεωγραφικῇ Ἐταιρίᾳ καὶ τὰ παγκόσμια Γεωγραφικὰ Συνέδρια ἐν κύκλῳ εὐρυτέρῳ ἐπιδιώκουσιν. Ἐν αὐτοῖς, συλλέγονται πᾶσαι αἱ γνώσεις αἱ ἀφορώσαι τοὺς τόπους, τὴν ἱστορίαν, τὴν γεωγραφίαν καὶ τὴν αἰσθησιν αὐτῶν, ἐξελίγονται, συγγρύνονται, ὁρίζονται καὶ ἐπιδομαζώνονται· καταρτίζονται δὲ οὕτως αἱ ἐντελότεραι περιγραφὰ καὶ οἱ ἀκριβεστέροι γεωγραφικοὶ πίνακες. Τὰ παγκόσμια γεωγραφικὰ συνέδρια κατέστησαν ἀπὸ τινος πηγῆς παγκοσμίου διανοητικοῦ πλοῦτος καὶ κυνήγιου γνώσεων. Ὅστω λ. γ. κατὰ τὸ περὶ τὸν ἔτος ἐν Βενετίᾳ συνεκροτήθη γεωγρα-

ρική έκθεσις περιλαμβάνουσα παντοδαπά ἀντικείμενα, ἐργατικά, συγγράμματα, εἰκόνας, εἰσφύσεις, ἐνδύματα, προϊόντα ὀρυκτῆ, φυτῆ, ζωῆ, ἀρχιτεκτονικῆς, ὃ δ' ἐπισκεπτόμενος τὴν έκθεσιν ταύτην εὐρίσκειτο, οὐχὶ μόνον ἐν μέσῳ γεωγραφικῶν πινάκων ἀρθρίων καὶ ἀθρόων (λ.) ἐν μέσῳ αὐτοῦ τοῦ ἀρχαίου καὶ νεωτέρου κόσμου, ἀλλὰ καὶ πλείστον λεπτομερειῶν αὐτῶν.

«Ὁ δὲ ἡμετέριος ἐν σμικρῇ, πλὴν ὅτι γεωγραφικῶν καὶ τοπογραφικῶν ἀφορᾷ εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τὴν ἀρχαϊότητα καὶ τὴν νῦν ἐποχὴν ἀνέλαβε καὶ συλλέγει ἐν τῇ περιοδικῇ ταύτῃ, ἐπικαλούμενῃ τανύτος τὴν συνεργασίαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τρόπος καὶ ἡ μέθοδος τῶν τοπογραφικῶν, ἥτοι τῶν τοπιῶν περιγραφῶν, οὐκ ἔστι τοῖς πᾶσι προσιτός, διὰ τοῦ ὅσην τοῦ καθίσταται τοῦ ἔργου εὐχερέστερον καὶ δυνατὰ τις εἰπὼν ὅτι καὶ τὸν μᾶλλον ἀνεύθυνον τῆς τοιαύτης ἐπισκοπῆσεως καθίσταται ἐπιστήμων, ὁ δὲ ἐκ τῆσιν ἐνώπιόν του διαγράμματα ἐντέλει, ὅπου ἕκαστος δύναται ἀκόπως καὶ συμπληρώσει.

«Καὶ ὑπὸ τὴν ἐποφὴν ταύτην φαίνεται μὲν, ὡς καὶ ὁ συγγραφεὺς ὀνομάζει αὐτάς, αἱ τοπογραφικαὶ αὐταὶ περιγραφαὶ ἀπλῆαι, ἀλλ' ἐκ διαφόρων χωρῶν καταρτίζονται καὶ ἐκ διαφόρων κεραλῶν καὶ ἐρευνῶν ἀπορρίπτουσι δύναται καὶ κατασκευῇ περιγραφῇ πλήρεις, μετ' ἐπιστημονικοῦ ῥυθμοῦ καὶ ἀξίας πολυτίμου.

«Ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν ταύτην οἱ νεώτεροι Ἕλληνες δυστυχῶς μέχρι τοῦδε ἐλάχιστον ἐμερίμνησαν καὶ εἰνε ἀληθὲς εὐεργέτημα τὸ πονηματικόν τούτου, δυνάμενον καὶ δώσει ὠθησὶν ἐπαρκῆ ὅπως γνωστῇ ἡ χώρα ἣν οἰκοῦμεν, τί ἀγαθὸν καὶ τί κακὸν περιέχει, ὅπως μελετηθῶσι τοσαῦτα κέντρα αὐτῆς τοπογραφικῶς καὶ ἀνοίγωσιν οἱ ἡμέτεροι ὀφθαλμοὶ περὶ πολλὰ, ἅτινα κρύπτεται μέχρι τοῦδε ἡ ἀδιaporία, ἡ ἀγνωσία καὶ ἡ παρερμηνεία.

«Ἐπὶ τὴν ἐποφὴν ταύτην ὁ καθ' ἑμᾶς Σύλλογος ἐπιστημονικὴν ὑπηρεσίαν ἐκπληρώσει συνιστῶν τὸν Ὅληγον αὐτὸν εἰς πάντας τοὺς ἐνταῦθα καὶ ἰδίως ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διαμένοντας παντὸς εἶδους πεπαιδευμένους κατοίκους, ἵνα μὴ μόνον ἀναγνώσιν αὐτόν, ἀλλὰ ἕκαστος ἐπ' ὅσον δύναται ἀνταποκριθῶσιν εἰς τὴν προθεσιν τοῦ ἱερίμου συγγραφῆς δι' ὑπομνημάτων τοπιῶν, ὅπως καταρτίζονται βαλμνδὸν καὶ συμπληρώται ὁ χάρτης τῶν περὶ ἡμᾶς χωρῶν.

«Ἐπειδὴ δὲ τὸ βιβλίον τοῦτο διανέμεται δωρεάν, τὸ προεδρίον δύναται καὶ παρακαλεῖσθαι

ὅπως τῇ σχολῇ σώματά τινα, ἅτινα καὶ διανεμῇ καὶ ἀποστείλῃ ἵπου δέ.

«Ἰδοὺ, Κύριε, αἱ σφίδες τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ ποτήματος.

Πίρην, τῇ 12/24 Μαρτίου 1882.

Ὁ εἰς χητῆς

(Ὑπογ.) Ἰα. ΓΕΩΡΓΙΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ.

Τὴν κρίσιν ταύτην, μετὰ τινας ἐπ' αὐτῆς παρατηρήσεις τοῦ κ. Ἡρ. Βασιλάδου, ἀπορραϊζεται ὅπως ὁ Σύλλογος δημοσιεύσῃ διὰ τῶν ἐφημερίδων.

Ἀκολούθως ἀγγέλλονται αἱ προσφοραὶ καὶ ἐκφράζονται εὐχαρισταὶ τοὺς ταύτας ποιησάμενους.

Ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον, ψηφισομέναι καὶ γίνονται δεκτοὶ μέλος τακτικὸν ὁ κ. Ἰ. Κούσπας. Ἀγγέλλεται δὲ τὸ πρῶτον, τακτικὸν μέλος ὁ κ. F. Mailland Sartoris, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν κ. κ. C. G. Curtis, Σ. Ἀριστάρχου καὶ J. Mordtmann.

Ἰδὲ ὁ κ. Ἡρ. Βασιλάδης ἀναγινώσκει τὸν ἑν μέρει τῆς πραγματείας αὐτοῦ «Περὶ Εἰσαγωγῆς εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτικὸν καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας», ὅπερ ἐκτενέστερον ἀπὲρ τῆς ἰδίας τῆς προόδου κατὰ τοὺς ἀρχαίους. Ὁ κ. Ἡρ. Βασιλάδης ἐπ' ἀπαιτήσεως τοῦ ἑνταῦθα τοῦ ἐκτενέστερα καταλείβει πρῶτον γνώμας πολλῶν συγγραφέων ἐκ τῶν νεωτέρων ἀναφερομένων εἰς τὴν ἰδέαν, ἣν εἶχον οἱ ἀρχαῖοι περὶ τῆς προόδου. Ἐκ τούτων οἱ μὲν διατείνονται ὅτι οὐδεὶς μὲν εἶχον ἰδέαν οἱ ἀρχαῖοι περὶ τῆς προόδου, οἱ δ' ὅτι ἀμυδρὰν μόνον. Ὀλίγα ὅμως τοῖς ἀντικειμένου ὑποστηρίζουσι. Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου, λέγει ὁ κ. Βασιλάδης, ὅσον καὶ παραπῶμεν ἄλλην ὁδὸν, καὶ περισυλλέξομεν πάντα τὰ χωρία τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐν οἷς ἐκφράζεται ἰδέα τις περὶ προόδου περὶ τῆς ἀποικιακῆς ἢ κοινωνικῆς ἢ πολιτικῆς ἢ περὶ διανοητικῆς καὶ ἡθικῆς προκοπῆς.

Ὡς τὸ κ. Βασιλάδης ἀρχίζων ἀπὸ Ὁμήρου διήλθε τοὺς τε ποιητάς καὶ τοὺς πεζοὺς συγγραφῆς μέχρις Ἀριστοτέλους καὶ Ζήνωνος τοῦ στωικοῦ φιλοσόφου μνημονεύων τῶν χωρίων, ὅσα ὑποδεικνύουσι προδὸν τινα διανοητικὴν ἢ ἡθικὴν ἢ κοινωνικὴν (ἴδε καὶ σλ. 301).

Μετὰ ταῦτα, οὐδένος τὸν λόγον αἰτησάμενον, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΞΕΝ.

(Τακτική).

Τῇ 19/1 Μαΐου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντεπροέδρων κ. Κ. ΣΑΛΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦνται ὡς ἑξῆς ἡ

ἄλληλογραφία.

Ἐπιστολὴ, τῆς κ. Καλλιόπης Κεχαγιά, ἀπὸ 15 τρέγοντος, δι' ἧς ἀπαντῶσα εἰς τὴν ἀπὸ 31 παρελθόντος μηνὸς ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου ἐκφορᾷ τὴν λύπην αὐτῆς, διότι ἀδυνατεῖ νὰ ἐκπλῶσθαι τὴν περὶ δημοσίων διαλέξεων αἰτησίαν τοῦ Συλλόγου.

Τῷ κ. Τ. Καραθεοδωρῇ, γενικοῦ γραμματέως τοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 16/28 τρέγοντος, ἀγγέλλοντας ὅτι ἀποσπᾷ ἐπὶ τινος ἡμέρας καὶ ὅτι ὁ κ. Γούλ. Ἀνδράκης, εἰδικὸς γραμματεὺς, ἀνεδίδετο ἀναγνώσκει αὐτὸν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ.

Τῷ κ. Μ. Παριζακῇ, ἐκ Κρήνης, ἀπὸ 30 μαρτίου, δι' ἧς ἀπαντῶσα τὴν ἀπὸ 23 φεβρουαρίου ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου ἐκτίθει διακμαρῶν τοὺς λόγους, δι' οὓς θεωρεῖ ὅπως περιττὴν τὴν προσθήκην χάρτου ἐν τῷ τίτλῳ τῆς περὶ Ἰλίου πραγματείας αὐτοῦ.

Τῷ Πανιερ. Μητροπολίτῳ Καισαρείας, ἀπὸ 27 μαρτίου, ὑποβάλλοντας πρότασιν περὶ ἐπικηρύξεως διαγωνίσματος πρὸς μετάφρασιν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ τῆς τελευταίας ἐκδόσεως τοῦ «Οδηγοῦ ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας ἐν τοῖς Γυμνασίοις καὶ ταῖς πραγματικαῖς σχολαῖς (Real-schulen)» ὑπὸ τοῦ W. Schrader. Ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τούτου ἡ Α. Π. δηλοῖ ὅτι προσφέρει δέκα δρακὰς διὰ βραβείον τοῦ τὴν καλλιωτέραν μετάφρασιν ποιήσαντος.

Τῶν ἐφόρων καὶ δημογεγόνων τῆς κομητείας Κρήτης, ἀπὸ 1/13 μαρτίου, ἐξαιτουμένων ὅπως ὁ Σύλλογος προσέλθῃ ἀγωγῇ τοῖς ἐνεκα τῶν τελευταίων γενομένων οὐσιμῶν εἰς κακὴν κατὰστασιν εὐρυσκομένους ἐκπαιδευτηρίου αὐτῶν, εἴτε δι' ἰδίαν χρηματικὴν χορηγίαν εἴτε διὰ τῆς συστάσεως ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτροπῆς πρὸς συλλογὴν συνδρομῶν ὑπὲρ τῶν ἐκπαιδευριῶν τῆς κοινότητος.

Τῷ αἰδ. C. G. Curtis, πρόεδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, δι' ἧς ἀγγέλλει ὅτι ἐπειδὴ οὐδέμῃ ἔγινετο εἰς συνεννόησιν μετὰ

τῶν συναδελφῶν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀρχ. ἐπιτροπῇ, ἀδυνατεῖ ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὰς περὶ τῆς ἐκδόσεως ἐπιστολὰς τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ κ. Συμ. Μανασσείου ἐκ Χατζηγεωρίου (Κερασῆς), ἀπὸ 7 ἀπριλίου, ἐξαιτουμένου πληροφωρίας περὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀποσταλῆσιν δύο πραγματικῶν τῆς Νέας Παιδαγωγίας καὶ τῆς Μεθοδολογίας. Πρὸς τοὺς διὰ αἰτεῖται καὶ τὸν τελευταῖον τόμον τοῦ περιοδικοῦ.

Περὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Παν. Μητροπολίτου Καισαρείας καὶ τῆς τῶν ἐφόρων καὶ δημογεγόνων Κρήνης ὁ κ. προεδρεύων λέγει ὅτι σκετρεῖται τὸ προεδρεῖν.

Ὁ κ. Σ. Σατρατζάμης προτείνει ὅπως ἐκλεγῇ ἐπιτροπὴ πρὸς συλλογὴν συνδρομῶν ὑπὲρ τῶν σχολῶν Κρήνης.

Ὁ κ. προεδρεύων δηλοῖ ὅτι ἡ πρότασις τοῦ κ. Σατρατζάμη μελετηθήσεται ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ προεδρείου.

Εἶτα ἀγγέλλεται τὸ δεύτερον καὶ φηροφωρίαις γίνεσθαι δεκτὸς τακτικὸν μῆλος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. F. Maitland Sartoris, β' γραμματεὺς τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας.

Κατὰ πρότασιν δὲ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ὁ κ. F. Maitland Sartoris ἀνομύζεται καὶ μέλος αὐτῆς.

Ἀκολουθεῖ ὁ κ. Ἀθρ. Μαλιέκας, εἰσηγητὴς τῆς πρὸς κρίσιν τοῦ συγγραμματος τοῦ Σατρίν βίβλ. *griechisch-angelsächsisch* βιβλ. *griechisch-angelsächsisch* εἰδικῆς ἐπιτροπῆς ἐκ τοῦ ἔξ. Ἀλεξάνδρου παπᾶ Καραθεοδωρῇ καὶ τῶν κ. κ. I. Καραλίδου, Ἀθρ. Μαλιέκα, ἀναγινώσκει τὴν ἐκθεσὶν αὐτῆς (ἴδε σελ. 303).

Μετὰ ταῦτα ὁ προεδρεύων εὐχαριστᾷ τὴν ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῇ ἐκτίλει τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Συλλόγου διαλαλεῖ τὴν συνεδρίαν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΞΕΘ.

(Ἐκτακτική).

Τῇ 29 Ἀπριλίου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντεπροέδρων κ. Κ. ΣΑΛΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης συνεδριάσεως, ἀνακοινοῦνται ὡς ἑξῆς ἡ

C. G. Curtis, πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀναγινώσκει τὴν ἐκθεσὶν τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ἔχουσαν ὡς ἑξῆς:

Κίρια,

Ἡ ἑλπίς, ἣν ἔγω τὴν τιμὴν ἵνα καθυποβάλω ἡμῖν τὴν ἐσπέραν ταύτην, ὡς Ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑπιτροπῆς τοῦ καλ' ἡμέας Συλλόγου, ὅλως ὑποδαίρει ἡμῖν τὰ ἔργα μάλλον ἢ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἑπιτροπῆς ἡμῶν κατὰ τὸ λόγον ἡδὴ διαεικήμενον.

Ἡ ἑπιτροπὴ τοῦ παρελθόντος ἔτους μετέδωκεν ἡμῖν τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἡμιτελῆ αὐτῆς ἔργα καὶ ἡμέας δ' ἰδίως, κατὰ συνήθειαν, ἀπαλόμενοι εἰς τὰς χεῖρας τῶν διαδόχων ἡμετέρων ἡμῶν, ἐν ἐνισταύθησαν ἡμῖν οἱ προκατόχοι ἡμεῶν.

Λοιπομέλη τῶν μὴ δυνάμενοι ἵνα προσεγγίσωμεν ἡμῖν προσημαίνοντες κἀπὺ ἐπιχειρήσειν ὑψίστου ἐνδοκροῦντος, ὅπως καθυπάλωσεν τὰς προσημασίας ὁλοκληρῶς εἰς τὰς ἑπιτροπῶν ἐπὶ ὅλων δεκαετηρίδων ἡμῶν ἀρχαιολογικῶν χάρτιν τῶν Χερσίων Τειχῶν. Ἀκούομεθα δὲ ὑπομνηστικόντες ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ὅτι ἐμμελήθημεν καὶ τὴν ὑπομνήσιν καὶ τὸ ἀρχαῖον τῶν κατὰ τὴν ἱστορίαν πλῆθος κτιῶν, χωρὶς νὰ καθορθώσωμεν περὶ αὐτῶν θράσματα, ἢ νὰ θέσωμεν τὴν χεῖρα ἐπὶ τὰ ἔργα καὶ τὸν Χερσίων Τειχῶν ἑπομένως δὲ ἡ γαλακτικὴν ἵνα καταρθώμεν εἰς τὸ Προεδρίον, βέβαιον ὅντι, ὅτι τοῦτο μόνον δύναται ἵνα λύσῃ ζήτημα ἀσφύων τὸ συμφέρον, τὸν σκοπὸν, τὴν τιμὴν αὐτὴν ὁλοκληρῶς τοῦ Συλλόγου.

Εὐτίγῃ αὐτῆς λογίζεται ἡ ἑπιτροπὴ τὴν προσέλευσιν νέων μελῶν, προσεγγικόντων εἰς τὰ ἔργα ἡμῶν τὸν τὴν ἔλκον καὶ τὰς γνώσεις αὐτῶν. Ἡ Φιλολογία, ἡ Ἐπιστήμη καὶ ἡ Διπλωματικὴ ἀπέστειλαν τοὺς ἀξιους αὐτῶν ἀντιπροσώπους κ. κ. A. Dorigny, Παπαδόπουλον Κερκίαν, G. Berggren καὶ Nicolson. Ἀνυμνένομεν τὴν ἀπάντησιν τοῦ κυρίου κόμητος Rossi Scotti, ἐπιστομῶν Διευθυντοῦ τοῦ ἐν Pérouse Μουσείου, ἐν ἐξελίξασθε μέλος ἀντεπιστάλλον, καὶ τὴν ἔλκον ὡς τακτικῶς μέλους τοῦ κ. F. Maitland Sartoris, γραμματικῆς τῆς ἐν ταύτῃ ἀγγλικῆς Προεδρίας.

Τὰ πρακτικὰ τῆς ἑπιτροπῆς ἀποδεικνύουσι τὴν σημαντικότητα τῶν ἐρευνῶν, αἵτινες γίνονται ἐν τῇ διαστήματι τοῦ ἔτους ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς ἡμετέρας ἑπιτροπῆς, ἅτινα ἐπὶ πολλὰ ἡδὴ ἐτη ἐργάζονται προάγοντα αὐτῇ.

Ὅπως οἱ ἱατροὶ κ. Παπαδάτης ἐπερχομένου ὁ καὶ περὶ τῶν βυζαντινῶν μνημείων:

1). Περὶ τῶν παρὰ τῷ Tohtali Kiosque θόλων.

2). Περὶ τῶν ἐρευνῶν ἀρχαίου οἰκοδομήματος μεταξὺ τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης.

3). Περὶ τῶν ὑπογείων πρὸς βορρᾶν τῆς Ὑψηλῆς Πόλεως.

Ζητήσαντες δὲ τοῦ κ. Arthur Lander, ἐκ μέρους ἀγγλικῆς τινος ἐταιρίας, πληροφορίας περὶ τοῦ κυματίζοντος θαλάσσιου τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὁ κ. Παπαδάτης ἀνεκάλωσεν δύο χωρὶς ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, τὸ μὲν ἐκ τοῦ πονήματος Παύλου τοῦ Σιλενταρίου, τὸ δ' ἕτερον τοῦ Κωδινού.

Ἡ ἑπιτροπὴ εἰδέχθη πολλὰς ἀνεκαινώσεις ἀμέσους τε καὶ ἐμμέσους.

Ὁ κ. Γεδιὼν π. γ. ἔγραψεν ἐπιστολὴν περὶ τινος χρυσοδολλῶν καὶ τιναυ μολυβδοδολλῶν.

Ὁ κ. Λήμιος ἀπέστειλεν ἐξ Ἀρσένων παρὰ τῆς τινὲς περὶ πολλῶν ἀνεκιδῶν ἐπιγραφῶν, εἰςκομμένων ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς ἀρχαίας Κυζίκου.

Ἡ Α. Ε. ὁ μέγας Λογοθέτης Σ. Ἀριστάρχης βέως ἀνεκάλωσεν ἐρχόμενα πέντε (65) ἀνεκιδῶν ἐπιγραφὰς μεγίστης ἱστορικῆς ἀξίας, ὧν τὰς πλείστας αὐτὸς οὗτος ἐν Περὶ τῆς Ἑκκλησίας ἀπετύπωσεν.

Ὁ Δ^ρ J. Mordmann ἀνεκάλωσεν πληροφορίας περὶ τινῶν θεσπεσιαστικῶν μνημείων καὶ περὶ ἐπιγραφῶν καταγεγραμμένων ἡδὴ ἐν τῷ τοῦ Συλλόγου Κεφάλαιον Πρῶτον, Κυζίκου καὶ Νικομηδείας.

Ὁ κ. διδάκτωρ Κοντογιώργης ἡγαθήνθη ὅπως παρουσιάσῃ φιλολογίαν περὶ Βάρνης καὶ δύο ἐπιγραφὰς, τὴν μὲν ἀνέβησαν ἐν Καρῶ Χερσὶν παρὰ τῇ Κωσταντίνῃ, τὴν δὲ τῆς Καλλιᾶς.

Περὶ τὰς τριακοντα (30) δὲ ἐπιγραφὰς ἀνεκδοτοὶ ἀπεστάλησαν ἐν ἀντιγράφῳ παρὰ τοῦ κ. Αλξίδου, ἐν ὀνόματι τοῦ ἐν Ραιδεστῷ Συλλόγου, διὰ τοῦ ἱατροῦ κ. Παπαδάτη.

Ὁ Δ^ρ J. Mordmann ἀνεκάλωσεν ἑξὶν μετὰ τῶν αὐτοῦ χωρίων τιμῶν ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ ἀραβικοῦ γράμματος Ibn-el-Vardi τοῦ XIV αἰῶνος καὶ τοῦ Ibn-Haukal τοῦ IX αἰῶνος περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ κ. Σταμοῦλης ἀπέστειλε τέσσαρας (4) ἀνεκιδῶν ἐπιγραφὰς, αἱ ἡ Α. Ε. ὁ μέγας Λογοθέτης Σ. Ἀριστάρχης βέως παρουσίασε τῇ ἑπιτροπῇ καὶ ὅλως μελετήσαι.

Ἡ Α. Σ. ὁ μετροπολίτης Ἰμβρου προσέθηκεν δεκαπέντε (15) ἀνεκιδῶν ἐπιγραφὰς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συλλογῇ.

Ο ἀρχιτέκτων κύριος Α. Ραζής ἀπέστειλεν ἡμῖν ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν, εὐρεθεῖσαν ἐπὶ πυργῷ τινὸς τῶν ῥαρχαίων τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ο κ. Dr Schroeder ἐπέδειξε διόρθωσιν σχεδιογραφημάτων τῆς Κοζίκου, δημοσιευθέντος ὑπὸ τῶν κ. κ. Perrot et Guillaume καὶ ἰσημείους τὴν πραγματικὴν καὶ ἀγνωστον εἰσὶν εἶναι τοῦ Θεάτρου τῆς Πόλεως πρὸς νότον τῆς Ἀκροπόλεως, ὅσα διακρίνεται σαφῶς τὸ κυκλωτικὸν τοῦ Θεάτρου.

Ο κ. Παπαδόπουλος Κερκυρῆς παρουσίασεν ἀνέκδοτον τῆς Νικομηδείας ἐπιγραφὴν, ἀντιγραφείσαν τῷ 1878 ὑπὸ τοῦ Ήλενθ. Θωμᾶ.

Ο αὐτὸς κύριος Παπαδόπουλος ἐποίησεν προσετὶ ἀνακρίσεων τῆς πραγματικῆς αὐτοῦ περὶ τῶν λειψάνων τῶν συγγραμμάτων τῶν ἑλάνων μετρολόγων, τῶν διατηρηθέντων ἐν ταῖς ἐρατικαῖς μεταφράσεσι τοῦ Ἀνακ. Chirakou ἐπὶ τοῦ VII αἰώνος.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἀπέδεδωκε τὴν ἀνακρίνωσιν τῶν περὶ αὐτῶν ἐπιγραφῶν, καταχωρήσας ἐν τῷ τοῦ Συλλόγου Κώδικι τὰς πλείους ἐξ αὐτῶν.

Διὰ τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν ἀνακρίνωσιν πότῃν ἡ ἐπιτροπὴ ἠκούσθη, ὅτι ὑπὸ τῶν προκατόων αὐτῆς γράφθησαν ἡμεῖς.

Ἐρωτώμεν ἰδίᾳ τὴν ἐπιτροπὴν ὡς ἐπὶ τῶν ἐκατὸν καὶ ἐπὶ αὐτῶν ἐπιγραφῶν τῆς Θέρκης, τῶν ἐπιγενομένων πρὸς ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ μεταξὺ τῶν ἀρχαίων λαῶν καὶ γένεας ταύτης.

Καθὼς μοι ἡρώμαι ὅπως ἀπονεύωμεν ἐπὶ ἐκείνῳ τῶν γραμμάτων τῆς ἡμετέρας ἐπιτροπῆς διὰ τὴν δεξιότητα καὶ τὴν ἀκριβείαν, μετ' ἧς ἐξετίλεισε τὰ δυσχερῆ καὶ λεπτὰ αὐτῶν καθήκοντα. Εὐχαρίστως προσετὶ ἀνομιλογίᾳ τὴν εὐσυνείδητον πιστότητα, μετ' ἧς ὁ κ. Πανδύπουλος ἀπεχώρησε τὰς ἀνακρίνωσιν ἐπιγραφῶν.

Οὗτος ὁ κώδικς τοῦ Συλλόγου περιέλαβε, διακρίσεις τῆς ἡμετέρας ἐκείνης διαμνησέως, ὑπὲρ τῆς τετρακοσίας (400) ἐπιγραφῶν: διὰ τὸ ἔργον δι' αὐτοῦ τοῦ κ. Πανδύπουλου κατηνάλωσεν 1500 γρ. πρὸς 20 γρ. τὸν μετρητή. Ἡ ἐπιτροπὴ παρεκάλεισε πᾶσαν τὴν καταχωρήσασαν ὅλην ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ δελτίῳ, ὅστις: ἡ δημοσίευσιν καθιστῶσιν ἐνεκα πιστώσεων ἀνεκάρτων τῆς ὀλίγης αὐτῆς: ἔχει δὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι δημοσιευόμενον προσέως τὸ δελτίον τοῦτο θέλει τοῖσι τῆς ἡμετέρας ἐπιδοκιμασίας.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἤρξατο προσετὶ τῆς παραδοχῆς νέων μέσων πρὸς διατήρησιν τῆς μνήμης τῶν κλασικῶν καὶ βυζαντινῶν μνημείων.

Ὅθεν ἐξεβίβασε λεύκωμα, ὅπερ ἀνέλογον ἐν πρὸς τὸν κώδικα τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν, θέλει περιλάβει συλλογὴν ἱστοριογραφημάτων, σχεδιογραφημάτων καὶ φωτογραφῶν, ὧν ἡ μελέτη ἤθελεν ἐπαναφέρει εἰς τὴν μνήμην τὰ καταστραμμένα, καὶ ἤθελεν συντελεῖσαι πρὸς ἀκαρτέστεραν γνῶσιν τῶν μέγιστων ἡμερῶν ἡμῶν σωζόμενων. Ἡ διατήρησις τῶν ἀπεικονισμάτων τούτων μοι φαίνεται ἰδίᾳ ἀναγκαιότητα, καθόσον τὰ πρωτότυπα ἐξαφανίζονται ἡμεῖς τῇ ἡμέρᾳ. Ἡ ἀπληστία τῶν ἐπιγγραμμάτων καὶ τῶν περιηγητῶν—αἱ ἀνάγκαι τοῦ XIX αἰώνος—καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ βροχὴ καὶ ὁ ἀνεμὸς ὑποδοιοῦσιν τὰς τοῦ χρόνου καταστρώρας ἡμέτεροι συνδυάζονται ὅπως ἀπαλείψωσιν ἐκ τῆς περιόδου ταύτης πόλεως πᾶν ἕλκος τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Οὕτως ἐξηρανώσασιν, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, τὰ λείψανα τῆς εἰς Πόλεως μεταβλήθεισας ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ μετακλήθεισας Sheikh Murad Mesjid, ἡ Κερκυραία, τὸ καλὸν ὁμοειδὸς τοῦ Νεωτέρου, τὰ ἔργα τοῦ Ἡρώου τοῦ Πεντολόντος καὶ πλείστα ὥραια τεμχικά μνημεῖα, εὐρισκόμενα ἄλλοτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Σωτήρος, τῶν Kahrié Djami, ὡς λ. χ. ἡ ἀπεικόνισις τῆς Παρθένου Μαρίας, ἀρωμαμένης τὰ τοῦ Νόμου παρὰ τῶν διδασκάλων, ἡ τῆς Παρθένου Μαρίας, ἱσταμένης ἐνώπιον τοῦ Ἀγγερίου, καὶ ἡ τοῦ Ὁρθωτικοῦ. Κεκαλυμμένην ὑπὸ ἀσπίδος ὑποκρίπτονται αἱ εἰκόνες τῆς Παρθένου Μαρίας ἐν τῷ κήπῳ τῆς Μονῆς τῆς Χώρας, καὶ ἡ σημαντικὴ εἰκὼν τοῦ παραμυθούμενου Ἀρσίου, κρατούντος ἐν τῇ χειρὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ περισκαλόντος τοὺς κεκμηκότας καὶ τοὺς βυζαντινούς: ἄλλ' ἡ πρόσκλησις αὐτῇ ἔμενεν ἐκείνη ἀγωνιστῶν πολλῶν ἡδὴ αἰώνων.

Ἐπιτρέψατε μοι εἰς αὐτοῖς, πρὸς τὸ τέμαχος ποῦνται, ὅπως ἐκείνων καὶ ἀπομνηνίαν τινὰ γνῶμην. Ἀπεβάνω τὸ θέλω, ὅσα προτείνω μέσον τι ἐκπαίδευσιν, ὅν ἐν γ. κ. ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ, ἥτοι τὴν συνήθειαν τοῦ περιόδου ἐπὶ τὴν διέδωσιν καθηγητῶν τῆς ἀρχαιολογικῆς καὶ ἀρχαιολογίας. Πάντα τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς δύναται ὅπως λάβωσι ἐν αὐτῇ τὰς ἐκδηλώσεις ταύτας, καὶ τὰ δημοσιεύματα ἡδὴ τὰς σπουδαίας αὐτῶν μελέτας ἤθελον ἀποδοῦναι τὰ ἀντικείμενα ἐπιτοπῶν. Ἐπαρκεῖται ἐκ τῶν λειψάνων, ὧν ὁ παλαιότερος χρόνος ἐρίσθη, καὶ διακεκλῶντα τὰ διασκορπισμένα.

να συντρίμματα *disiecta membra* ὄδονατο ὅπως ἐκλήσονται ἡμῖν *ex pede Herculem*.

Ἀποδέχασθε ἦδη, Κύριοι, τὰς ζωγραφίας μου εὐχαριστίας, καὶ βεβαιώθητε περὶ τῆς αὐτονομίας μου, μὴ ᾗς περὶ αὐτὴν ἔχουσιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἢ ἔγω τὴν τιμὴν ἵνα ἀνταρραποῦμαι τὴν ἰστίαν ταύτην.

Δι' ὅθου τὴν ἐκκρίσιν τῆς βαθείας μου συμπαθείας, ἡ ἀξιοθαύματος ὑμῶν Συλλογὸς ἐρελκεῖται, καὶ ἐπιτίθεται εἰς ἔξον ὅπως εὐχηθῇ ὅτι ἐπιτροπῇ, ἔξω τῶν προσπαθειῶν καὶ τοῦ χαρακτῆρος, ὅτι, ἵνα τὸ *Proutairel* τοῦτο, ἔνθα τὸ ἱερὸν ὄρεος ὀδεύοντες σβέννυνται, καταστῇ ἡ ἰστίαι ἀπαρτῶν αὐτὴν δικαίω ὑμῶν προσδοκίῳ, καὶ ἵνα τὰ ὅσα τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ θάλασπος τῆς χροστίας, ἢ ἀνάγκης διακρίνεται ἐντέθεν ἐν τῇ μέλλοιαι ἐστὶν ὅλων τῶν τῶν ὡραίων ὑμῶν γλώσσας ὁμιλοῦσιν, καθάπερ, καὶ κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας, διὰ τῆς γλώσσας ταύτης διεγρόντο τὰ ὅσα τῶν μόνου πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀληθείας ὅραται, ἐστὶν ὅλων τῶν ἰδίων τῆς Οἰκουμένης.

CHARLES GEORGE CURTIS.

Ὁ κ. προεδρεύων ἐκράζει τὰς εὐχαριστίας τοῦ Συλλόγου τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐπιτροπῇ ἐπὶ τῇ μετὰ χίλου ἐκπληρώσει τῶν ἀνατεθειμένων αὐτῇ καθηκόντων.

Εἰτα ὁ κ. **Χατζηγεωργίου**, ἐισηγητὴς τῆς Φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀνερπύσκει τὴν ἐλπίσιν τῶν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐργασιῶν τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης οὕτως ἔχουσιν

Κύριοι,

Ἐνταῦς ἐν παρουσίᾳ τῆς Συλλόγου ἐκθεσιν τῶν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος συλλογικῶν ἐτος ἐργασιῶν τῆς Φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς, μετὰ πολλῆς μὲν προθυμίας πράττω τοῦτο, ἀτε ἀναπληρῶν ἐν τῇ καθήκοντι τοῦτο συνάδελφον, ὁρῶν μὲν θέρποντα ἀπὸ πολλοῦ γε γρόνου τῆς ἐπιτροπῆς, ἵνα δὲ κεχαρισμένον τῷ ἱερῷ θυμῷ, ἀλλὰ καὶ μετ' οὐκ ὀλίγης λύπης ὅτι ἀναπληρῶ ἀσθενούντα τὸν γραμματικὴν ἐν τῇ ἐπιτροπῇ κύριον Θεμιστοκλέα Σαλτίνου.

Ἡ Φιλολογικὴ ἐπιτροπὴ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο συνιστάμενη ἐκ τῶν κυρίων Προκλέους Βασιλάδου, προέδρου αὐτῆς, Θεμιστοκλέους Σαλτίνου, γραμματικῆς, Κωνσταντίνου Ξανθοπούλου, Ἀδελφῶν Μελιζκά, Ἀβ. Παπαδοπούλου Κεραιμῆς καὶ Χρυστοῦ Χατζηγεωργίου, ἐπὶ ἐπισημασμοῦ συνεισφέρει, καὶ ἂν ὅτι ὅτι ἐλθεῖ καὶ πάλιν τὰ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν σπουδαίως ἀπαρτολύντα αὐτὴν δύο ζητήματα, ἥτις τὸ Ζω-

γράφειον περὶ συλλογῆς ζώωντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ διαγράμμα καὶ τὸ περὶ Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τούτων ἡ ἐπιτροπὴ ἱκανῶς ἐργάσθη, ἀποσταλείσιν οὖν ὀλίγων συλλογῶν πρὸς κύριον, περὶ ὧν ἐκτενὲς γενήσεται λόγος ὑπὸ τοῦ νεαροῦ ἐισηγητοῦ τῆς ἐπιτροπῆς κυρίου Ἀβ. Παπαδοπούλου Κεραιμῆς κατὰ τὴν προσερχή ἐπίτευσιν τοῦ Συλλόγου ἑορτῆς. Ἐπὶ τοῦ διαγωνίσματος τοῦτο ἡ Φιλολογικὴ ἐπιτροπὴ ὥρῳσα, ὅτι αἱ συλλογαὶ αὗται οὐ μόνον ἐκ τῶν αὐτῶν ἀέριστε σφιδῶν χωρῶν, Ἡπείρου, Θράκης, Πόντου καὶ ὀλίγαι ἐκ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας ἀποστελλόνται, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐτος βραίνουσι ἐλαττούμεναι, τὸ δ' ἄλλο πλείστον μέρος τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ἰδίως δὲ αἱ νῆσοι τοῦ Ἀρχιπελάγους ὅλως ἀνεκμετάλλευται μένουσιν ἀπὸ τῆς γλωσσικῆς ὕλης, ἀπερρίπτει τὴν ἀποστολὴν ἐγκυκλίω πρὸς τοὺς διδασκάλους καὶ ἄλλους λογίους εἰς τὰς νήσους Κρήτην, Ρόδον, Κάρπαθον, Κῶν, Κάλυμνον, Πάτμον, Χίον, Λέρον, Ἰμβρον, Λήμνον, Σαμοθράκην, Θάσον καὶ ἄλλας, προτρέπουσάς αὐτοὺς εἰς συλλογὴν καὶ ἀποστολὴν γλωσσικῆς ὕλης ὅπως μὴ ἀποσβεσθῇ τοῦ ὅλως ἀρξάμενον καὶ μέγα αὐξήθησάντων πρὸς φιλολογικὸν ἔργον, μὲλλον δὲ διαλευκνῶν πλείοντα ὅσα σκοτεινὰ σημεία τῆς ἀρχαίας φιλολογίας. Ἴνα δὲ μὴ μόνον κακωμένον τοιοῦτον γλωσσικὸν ὑπερκοί, γυνώσκωσι δὲ καὶ οἱ περὶ τὴν συλλογὴν τοιαύτης ὕλης καταγινόμενοι, ἀλλὰ καὶ περισυλλέγονται καὶ τίνων εἰσὶν δεόμεθα, ἡ ἐπιτροπὴ ἔχει ἐτοιμὴν ἱκανὴν γλωσσικὴν ἀναρραπομένη ὕλην πρὸς δημοσίευσιν ἐν τῷ ἐκδοτέσῃ μέρει περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου.

Ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου τῶν μελεμάτων τῆς ἐπιτροπῆς, ἥτοι τῆς Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης, ἀναγγέλλομαι τοὺς ἀξιοτάτους συναδέλφους ὅτι αὐτὴ ἀνέθηκε τῷ νεαρῷ φιλόλογῳ κυρίῳ Ν. Γ. Πολίτῃ, αἰτήσαντι, τὴν ἐκδοσιν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐπισημασμοῦ δὲ καὶ ὁμιλίαν τοὺς ἀπὸ πολλοῦ ἀναδεχόμενοι καὶ ἐργαζομένους περὶ τὴν ἐκδοσιν ἑτέρων ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων περὶ ἐπιστολέων τῶν ἔργων αὐτῶν.

Ταῦτά εἰσι καὶ ἑτέρᾳ τινα ἥττονος λόγου ἔξω περὶ ἡ ἀρχαίᾳ ἡ Φιλολογικὴ ἐπιτροπὴ, ἥτις εὐχεται τῇ διαδόχῳ πλείους καὶ σπουδαιότερας ἐργασίας.

Τῇ 28 Ἀπριλίῳ 1882.

ΠΡ. ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ, Πρόεδρος. — Κ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ, — ΑΒ. Π. ΚΕΡΑΜΕΤΗΣ — ΑΒΡ. ΜΑΛΑΚΑΣ. — Θ. ΣΑΛΤΙΝΟΣ, Γραμματεὺς. — ΠΡ. ΧΑΤΖΗΓΕΩΡΓΙΟΥ, Εἰσηγητής.

Ἀκολούθως ὁ κ. Ν. Π. Περνίκης ἀναγινώσκει τὴν ἐκθεσιν τῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐργασιῶν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς οὕτως ἑξοῦς:

Ἡ Ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου συνσταμένη ἐκ τῶν κ. κ. Κ. Ξανθοπούλου, προέδρου, Πρ. Βασιλάκου, Ὁδ. Ίαλίμου, Χρ. Χατζηγεωργίου, Θωμ. Σαλτίνου, Ἀδρ. Μακρίτσου, Ἀθ. Θεοδορίδου, Π. Παπακροῦστα καὶ Ν. Περνίκης, γραμματέως, συνῆλθε κατὰ τὸ λήγον συλλογικὸν ἔτος εἰς δώδεκα συνεδριάσεις. Μὴ δυνάμενη ἕνεκα τῶν δυσμερῶν οικονομικῶν περιστάσεων νὰ ἐκπληρώσῃ κατὰ γράμματα τὰ εἰρήα καθήκοντα, ἔτινα ὑπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐπιβιβάζονται αὐτῇ, ἐσείφατο ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς συνεδριάσεως περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς δημοτικῆς παιδείας: πρὸς τὴν αὐτὴν δὲ καὶ ταχυτέραν ἐπιτηδεύειν αὐτῆς ἀπεκρίθησαν ἐπιβλέποντες τὴν σύστασιν διδασκαλείου καὶ ἐν Κοινετικῶν ἐπιστημῶν, ἵνα μορφωθῶσιν ὡς εὖ ἐν τῇ πατρίδι διδασκάλους τῆς νεωτέρης παιδείας. Ἐν ἑκείνῃ τὴν ἐγκρίσιν τοῦ Συλλόγου ἐκείνη το ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς, τῶν κ. κ. Ξανθοπούλου, Χατζηγεωργίου καὶ Σαλτίνου, ἵνα αὐτῇ μελετήσῃ ἐπιστημῶν τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ἡ ἀμειψία καὶ τὸ πρόγραμμα αὐτοῦ. Ἡ ἐκείνη αὐτὴ ἐπιτροπὴ μετὰ προθυμίας ἐπιλαβομένη τῶν αὐτῆς καθηκόντων ἐπεκρίωσε τὸ ἔργον αὐτῆς: ἀπὸ δὲ πρὸς τέλος ἐκπληρώσας αὐτὸ ὑποβλήσκει ἡ τὰ χρηματικὰ μέσα, ἅτινα ἔχοντες ἐλπίδος ὅτι ἐν αἰσωτέροις οικονομικοῖς καιροῖς εὐρεθήσονται. Τῇ ἐκπαιδευτικῇ ἐπιτροπῇ ἔστιν, ὡς γνωστὸν, ἀνατεταμένη καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ προγράμματος τοῦ Καρπακίου ἀγώνος: ὡς μὲν δὲ πρὸς βραβεύειν συγχρόματα διὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἦσαν ἡ Χρηστομάνεια καὶ ἡ ἑλληνικὴ Ἱστορία· πλὴν, μετὰ τῶν τούτων, ἡ βραβεύσις αὐτῶν κατ' ἀνάγκην ἀνεβλάσκει εἰς τὸ προσεχὲς ἔτος, ὅπου βραβευθήσονται ἅμα καὶ ἡ φυσικὴ Ἱστορία καὶ Γεωγραφία κατὰ τὸ ἐπὶ τούτῳ δημοσιεύειν πρόγραμμα.

Ἐξέμειλλεν τοῦ φιλομούσου ἀγωνιστοῦ ὁ Κ. Καρπακίου ἀρίθμει ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ὁ Συλλογὸς καὶ ἑτέρον ἀγωνιστὴν, τὸν ἐν Ὁ. Ὁδοῦ κ. Ι. Βουτσινῶν, προσεγενόμενον, ὡς δ' ἐπιστολῆς ἀνήγγειλεν, οὐκ εὐκαταρροήσας χρηματικὸν ποσὸν πρὸς σύστασιν γενικοῦ Ὁδοῦ διδασκαλίας ἀμειψιῶν τῶν φίλων. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀνταποκρινομένη εἰς τὴν φιλομουσίαν

τοῦ εὐγενοῦς ἀγωνιστοῦ συνέταξε καὶ ἐδημοσίευσε τὸ ἐπὶ τούτῳ πρόγραμμα χωρίσας τὸ σύγχρομα εἰς τρία μέρη ἥτοι εἰς ὁδὸν τῆς δημοτικῆς παιδείας, τῆς μέσης καὶ εἰς ὁδὸν τῶν πραγματικῶν λεγομένων σχολείων, ὥστε δι' ὡς ἔσχατον χρονικὸν ὅριον διὰ μὲν τῆς δημοτικῆς παιδείας τὸ ἔτος 1885, διὰ τῶν τῆς μέσης: τὸ 1887 καὶ διὰ τῶν τῶν πραγματικῶν σχολείων τὸ 1888.

Χειρόγραφον πρὸς κρίσιν ἐστάλησαν τῇ Ἐκπαιδευτικῇ ἐπιτροπῇ δύο α') ἡ ὑπὸ τοῦ ἐν Ἑγρί-Καποῦ δημοδιδασκάλου κ. Ἰωάννου Σιγάλα Ἐργουρίου τῆς Διοικητικῆς καὶ β') ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Σωμῶν Μανασσίδου, δημοδιδασκάλου ἐπίσης, Παιδαγωγία ἐπιγραφομένη, ἥτοι νέαι μέθοδοι πρὸς ἐκμάθησιν τοῦ ἀλφάβητου καὶ τοῦ συλλαβισμοῦ τῶν λέξεων. Ἡ κρίσις καὶ τῶν δύο τούτων πανημάτων ἀνεβλήθη διὰ τὸ ἱππὸν ἔτος, τοῦ μὲν πρώτου ἕνεκα τῆς ἐπιβουῆς ἀπονεύειν τοῦ ἀναλαβόντος τὴν κρίσιν αὐτοῦ κ. Θ. Σαλτίνου, τοῦ δὲ δευτέρου διὰ τὴν ἐκπρόθεσμον αὐτοῦ ἀποστολὴν.

Πρὸς γνῶσιν τῶν μελλόντων κατεβλήθη εἰς τὸν Καρπακίου ἀγῶνα ἀναγκάσας καὶ ἐν τῇ παρούσῃ συντόμῳ ἐκθέσει τὴν τροποποίησιν τοῦ προγράμματος τοῦ ἀγώνος τούτου, ἣν ἡ ἐπιτροπὴ τῇ συνεισέει τοῦ Συλλόγου ἐποιήσατο: ἀρχόμενοι δὲ ἀπὸ τοῦ τρίτου ἔτους, ἅτε τῶν κατὰ τὰ δύο παρελθόντα ἔτη σταλίντων ἦτοι τῆς Νηπιαγωγικῆς, τῶν Παιδίων τοῦ Ἀλφάβητου, τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας καὶ τῆς Ἀριθμητικῆς βραβευθέντων ἤδη, ἀγγέλλομεν ὅτι διὰ μὲν τὸ συλλογικὸν ἔτος 1882—83 ὄντες ὡς βραβεύσιμα συγχρόματα ἡ ἑλληνικὴ Ἱστορία, ἡ Χρηστομάνεια, ἡ Φυσικὴ Ἱστορία καὶ ἡ Γεωγραφία, διὰ δὲ τὸ 1883—1884 ἡ Γραμματικὴ, ἡ Φυσικὴ καὶ ἡ Χημεία, διὰ τὸ 1884—85 ἡ Μουσικὴ Συλλογικὴ ἀμειψία, ἡ Καλλιγραφία καὶ ἡ Ἱστογραφία καὶ τέλος διὰ τὸ 1885—86 ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Κηπουρικὴ.

Ἐκθέσις ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν πρὸς τῆς ἐν αὐταῖς καταστάσεως τῆς πατρίδος, ἣν ἔχοντες κατὰ τὸ λήγον ἔτος ἡ μὲν καὶ μὴν νὰ ἀγγέλλομεν, τὴν ἐκ τοῦ παλαιστοῦ σταθμισμένην ἢ οἱ ἐπιστάλλοντες ἐκτινέντες τὴν καταστάσιν τῶν ἐν τῇ περιφερίᾳ αὐτῆς σχολείων ἐκείνην τὴν χρηματικὴν ἀμοιβὴν τοῦ Συλλόγου πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῶν ἀπαιλουμένων κλεισθῆναι ἐλλείψαι πόρων. Ὅσοι τῶν παρόντων κυρίων παρεβύθησαν ἐν παρελθούσι χρόνῳ κατὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκθέσεως τῆς Ἐκπαι-

δευτικής επιτροπῆς συμπαρηγόρῳσιν ἵνα ὅτι αὐτὴ ἤρθεαι ἄλλοτε ἑκατοντάδας ἐκθέσεων καὶ αἰτήσεις, τοῦτο δὲ διότι κατὰ τὸ τέλος τοῦ Συλλόγου ἵτους ἤδυντο ν' ἀνταποκριθῇ πρὸς εἰς τὰς αἰτήσεις αὐτῶν ὀρίζοντα ἐκδοτὴ γράμματα καὶ πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν νῦν δὲ, ἐλθόντων τῶν χρημάτων, ἐπαύσαντο ἅμα καὶ αἱ ἐκθέσεις· τοῦτο ἐννεκεν οὐ γινώσκεται ἐν τῇ ἐπιτροπῇ τοῦ Συλλόγου ἰσορροπία ἐκδοτῆς τῆς ἐπιτροπῆς περὶ τῆς ἐν ταῖς ἐπερχομέναις καταστάσεως τῆς παιδείας, ὥς ὁ Κανονισμὸς διαλαμβάνει· πλὴν εὐχόμεθα καὶ ἐλπίζομεν, ὅπως ἡ θεωρητικὴ αὕτη, οὕτως ὅπως, ἦν ἀπὸ τινων ἐτῶν ὀρίσεται ὁ Σύλλογος καὶ ἰδίᾳ ἡ Ἐκπαιδευτικὴ αὐτοῦ ἐπιτροπὴ, καὶ ὅτι ἂν ἀπορρῇ εἰς τὸ τῆς χρηματικῆς χορηγίας μέτρον, παύσεται ἐπὶ πλείονι μεριμνῶσα αὐτὴν γινώσκει.

Πρ. ΒΑΣΙΛΑΔΗΣ, πρὸςεδρεύων.
Θ. Α. ΓΑΛΕΣΟΣ.
Χρ. ΚΑΤΣΙΧΡΗΣΤΟΥ.
Θ. ΣΑΛΤΕΡΗΣ.
Αθ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ.
Α. ΜΑΛΙΑΚΑΣ.
Π. ΠΑΠΑΡΡΟΥΣΗΣ.
Ν. ΠΑΠΑΝΙΚΑΪ, εἰσηγητής.

Εἶτα ὁ κ. πρὸςεδρεύων ἐκράζει τὰς εὐχαριστίας τοῦ Συλλόγου τῇ τε Φιλολογικῇ καὶ Ἐκπαιδευτικῇ ἐπιτροπῇ.
Μετά ταῦτα λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΟΛ'.

(Τακτικῇ).

Τῇ 26/8 Ἀπριλίου 1882.

Πρὸςεδρεύοντος τοῦ κ. Πρ. ΒΑΣΙΛΑΔΟΥ.

Ὁ κ. Πρ. Βασίλειος πρὸςεδρεύει τῆς συνεδριάσεως ταύτης ἐνεκὰ ἀπουσίας τῶν ἀντιπροέδρων καὶ κατὰ παρῆλθον τοῦ πρὸςεδρεύοντος Συλλόγου κ. Σπ. Μαυρογένους, ὃς ἠναγκάσθη ἰλθὼν ἀπελθεῖν ἐνεκὰ ἐπιγενομένης ἐργασίας.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης τακτικῆς συνεδριάσεως, ἀνακοινούται ὡς ἑξῆς ἡ

ἀλληλογραφία·

Ἐπιστολὴ, τοῦ κ. Β. Σαρακινίου, ἀπὸ 23 ὀβρινοῦ, ἀγγέλλοντος ὅτι ἀποστέλλει τὴν αἰτηθεῖσαν περίληψιν τῶν διαλίζων αὐτοῦ ἀπὸ νομοθεσίας καὶ καλλισθησίας τῶν ζώων.

Τοῦ κ. Ν. Βαμβάκη, ταμίου τοῦ Συλλόγου, ἀπὸ 21 ὀβρινοῦ, δι' ἧς δηλοῖ ὅτι ἀγγελεῖ τῷ Συλλόγῳ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἵσταται ἰστομὴ πρὸς ἀναγνώσιν ἡ ἐκδοτὴ αὐτοῦ.

Τοῦ κ. F. Mailland Sartoris, ἀπὸ 24/6 μαΐου, ἀγγέλλοντος τὴν παρῆλθον τοῦ διπλώματος μέλους τακτικῆς καὶ ἐκκρίνοντος εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ.

Εἶτα ἀγγέλλονται αἱ τῶν βιβλίων προσφοραὶ καὶ ἐκκρίνονται εὐχαριστίαι τοῖς ποιηταμένοις αὐτάς.

Ἀκούσθως ὁ κ. **Ἀθ. Π. Κεραμεύς** ἀναγνώσκει πραγματεῖαν αὐτοῦ ἐπιγραφομένην ἀσμβουλαὶ κριτικαὶ εἰς τὰ ἀλευτικά τοῦ Ὀπτιανοῦ κατὰ χειρόγραφον κώδικα τοῦ 16 αἰῶνος.

Μετά τὸ πέρας τοῦ ἀναγνώσματος ὁ κ. πρὸςεδρεύων εὐχαριστεῖ τῷ κ. Κεραμεῖ καὶ διαλύει τὴν συνεδρίαν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΟΛ'.

(Ἐκτακτος).

Τῇ 28/10 Ἀπριλίου 1882.

Πρὸςεδρεύοντος τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντιπροέδρων κ. Κ. ΓΑΛΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης ἐκτακτοῦ συνεδριάσεως, ὁ κ. Σταυράκης ἀναγνῶντος εἰσηγητῆς τῆς εἰδικῆς ἐπιτροπῆς πρὸς ἐλθόντων καὶ ἐξακριβῶσιν τῶν ἀπὸ τοῦ 1872 μέχρι νῦν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ εἰσελθόντων μὴν ὡς ἀπαρῶντων τὴν σήμερον βιβλίων, ἐξέτασιν τῶν αἰτίων ἀτινα συνεπήγαγον τὰς ἀπωλείας καὶ τὴν μελέτην μέσων θεραπείας τοῦ κακοῦ διὰ τὸ μέλλον, ἀναγνώσκει τὴν ἐκδοτὴ αὐτῆς ὡς ἑξῆς:

Φιλὸβιβλος ἀμήγυρας,

Οἱ ὑποφαινόμενοι διατριβήσαντες ὑπὸ τοῦ Συλλόγου μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, ἐντολὴν λαβούσης αὐτὴν ἐρευνῆσαι καὶ ἐξακριβῶσιν τῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι νῦν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ εἰσελθόντων, μὴν δὲ ἀπαρῶντων τὴν σήμερον βιβλίων, τὴν ἐξέτασιν τῶν αἰτίων, ἀτινα συνεπήγαγον τὰς ἀπωλείας ταύτας καὶ τὴν μελέτην μέσων θεραπείας τοῦ κακοῦ διὰ τὸ μέλλον.

Πολλῶς συνελθόντες ἐπελήρηνον τοῦ ἔργου, ἀλλ' ὁμολογοῦμεν μετὰ παρηΐας ὅτι καταλείπομεν ἡμετεῖς τὴν ἀναθετομένην ἡμῖν

МЕЧНИКОВА

τριπλὴν ἐντολὴν ἐνέικα τῶν δυσχερεῶν εἰς ἃς προσεκύφημεν ὡς κτωτέρω ῥηθήσεται.

Α'. Πῶσα τὰ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην εἰσελθόντα μῶσα δι' ἀνάγκην τὴν σήμερον βιβλία;

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπέβαινε εὐμερεστέρᾳ ἐκ ἀπὸ τῆς πυρκαϊᾶς μέγιστι τοῦδε οἱ κατὰ καιρὸν χρηματίζαντες κύριοι βιβλιοφυλάκις ἐκράτουν συνῶδὰ τῷ 4^ῳ ἔθρῳ τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βιβλιοθήκης, πρῶτον μὲν εβδελίον εἰσόδου καὶ ἐξόδου, δεύτερον δὲ καταλόγον ἐπιστημονικὸν καὶ ἀλφραβητικόν. Δυστυχῶς ἐκτὸς διαλαμμάτων τινῶν τάξεως καὶ ἀκριβείας ἐπικράτει συνήθως ἀτάξια καὶ ῥυθμολα.

Ὅπως ἀναπλήρωσιν λοιπὸν τῆς ἀπλῆς ταύτης ἑλλείψεως εἰδήσεν ἵνα συμβουλευθῶμεν τὰ Πρακτικά τοῦ Συλλόγου, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ πολλὰς ἀνέγκαν, ὅτι ὁ κ. δαίμα προσήνεγκας 46 ἀντίτυπα διαφόρων συγγραμμάτων, ἡ δὲ δαίμα Ἀνακρίμια ἀπέστειλε 142 τόμους, ἡ τὸ βιβλιοπωλεῖον δαίμα ἔφερε βιβλίον πλῆρες βιβλίων καὶ καλεῖται ἀπαιτιούμενους καὶ ἐκ τῶν Πρακτικῶν κατεργασμένους καὶ ἀρχαῖα τοῦ Συλλόγου ὅπως ἀνέρωμα καὶ καταλόγους τῶν βιβλιοπωλεῖων, τοὺς συνένεγκας τὰ κιβώτια, ἡ τὰς ἐπιστολάς τῶν ἀνακριμίων καὶ τῶν διαρτῶν. Μὴ ἀνευρόντες δὲ καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τινὲς τῶν ἀναγκαιοτάτων ἡμῶν ἐργασιῶν, ἀπετάχθημεν πρὸς τοὺς κ. βιβλιοπωλεῖς καὶ διαρτῆς, ὅπως λάβωμεν νῦν τῶν κατὰ καιροὺς ἀποσταλμένων βιβλίων καταλόγους. Πολλὰχρὸς δὲ ἐπετόχουμεν.

Ἐνθ' οὕτως ἐρρήμεν εἰπόντες, ἡσυχολομεθα περὶ τὴν σύνταξιν τοῦ καταλόγου τῶν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς εἰσελθόντων εἰς τὴν Βιβλιοθήκην βιβλίων, ἔχρησμεν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ καὶ Καταλόγους ἀλφραβητικούς καὶ ἐπιστημονικούς τῶν νῦν ὑπαρχόντων βιβλίων, ὅπως συγκρίναντες τὰ εἰσελθόντα πρὸς τὰ νῦν ὑπάρχοντα ἀνέρωμα τὰ ἀπολείποντα βιβλία δυστυχῶς καὶ ἐνταῦθα αἱ ἐλλείψεις ἡμῶν ἐμαυτάωσαν· διότι πλεῖστα τῶν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ, ἡ ἐν ἀρχαίοις, ἡ ἐν τῷ ὑπερφωτισμένῳ βιβλίῳ οὕτω κατεχωρήσθησαν ἐν τοῖς καταλόγοις, εἴτε ὡς φυλλάδια, εἴτε ὡς διπλά, εἴτε ὡς ἐν ξέναις γλώσσαις (οἷον οἱ ἀγγλιστί) γεγραμμένα συγγράμματα.

Πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς ἱτέρας ταύτης ἐπίσης οὐσιώδους ἑλλείψεως εἰδήσεν ἵνα συντάξωμεν ἐξ ὑπαρχῆς καταλόγους τῶν φυλλαδίων,

τῶν διπλῶν καὶ τῶν ἐν τισὶ ξέναις γλώσσαις γεγραμμένων βιβλίων.

Β'. Ἐξέτασις τῶν αἰτίων αἵτια συνεστράφησαν εἰς ἀπολείπας τῶν βιβλίων.

Τῇ 28 ὁκτωβρίου τοῦ 1875 ἔτους ἐπεληφίσθησαν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου Γενικαὶ Διατάξεις τῆς Βιβλιοθήκης, ὧν παρατίθεται ἀρθρα τινά.

α' Ἀρθρον 4. Ὁ Βιβλιοφυλάξ κρατεῖ βιβλία εἰσόδου καὶ ἐξόδου, καταλόγον ἐπιστημονικὸν καὶ ἀλφραβητικόν.

α' Ἀρθρον 5. Παντὸς βιβλίου τὸ πρῶτον εἰσαγομένου ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ ὁ Βιβλιοφυλάξ ἀποστέλλει τῷ Γεν. Γραμματεῖ τὴν δόουσαν ἀποδείξιν παραλαβῆς, ἥτις καὶ κατατίθεται ἐν τοῖς ἀρχείοις. Παραλαμβάνοντα δὲ τὴν Βιβλιοθήκην καὶ παραδίδων τῷ διαδόχῳ κατὰ τὰς ἀρχαιοτάτας, ποιεῖ τὴν νεομισμένην πράξιν, ἥτις μέτεχουσι καὶ πάντες οἱ λοιποὶ κοσμητορες κατὰ τὸ 10^{ον} ἄρθρον τοῦ Κανονισμοῦ.

α' Ἀρθρον 9. Τὰ μέλη καὶ αἱ ἐπιτροπαὶ δύνανται νὰ λαμβάνωσι κατ' οἶκον διὰ διπλοτύπου βιβλία ἐπιστρεφόμενα ἐντὸς δεκαπενθήμερας. Τὸν δὲ μὴ ἐκπληρῶσαντα τὴν υποχρέωσιν ταύτην ὁ βιβλιοφυλάξ καταγγέλλει εἰς τὸν Σύλλογον, ὅστις ἀπορρατίζει περὶ τοῦ πρακτοῦ.

α' Ἀρθρον 10. Οὐδαὶς δύναται ἐντὸς τῆς αὐτῆς δεκαπενθήμερας νὰ θανείσθῃ πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς καὶ ἑτέρα βιβλία.

α' Ἀρθρον 12. Πᾶν μέλος κατέχον πέραν τῆς ὁρισμένης προσημασίας βιβλίων τὸν τοῦ Συλλόγου πρὸς ἀνάγκην θεωρεῖται ὀφειλέτης αὐτοῦ καὶ τὰς ἀξίας τῶν.

α' Ἀρθρον 14. Εἰς τὸ τέλος ἐκάστου συλλογικοῦ ἔτους πᾶντες οἱ ἔχοντες βιβλία ἀφαιροῦσι πρὸ 15 ἡμερῶν νὰ παραδώσωσι ταῦτα.

Αἱ γενικαὶ αὗται διατάξεις εἰσὶν ἐπὶ πίνακος κομμιμένου ἐπὶ τῆς πύλης τῆς Βιβλιοθήκης. Ἄλλ' ὅμως οὐδεμία ταύτων ἐπαρκέως ἐξετάζεται. Ἐν τῷ α' μέρει ἐκινῶμεν ἡμῶν περὶ τῆς μὴ ἐκπληρώσεως τοῦ 4^{ου} ἄρθρου, τοῦ ἀπαρῶντος τὸς βιβλίον εἰσόδου καὶ ἐξόδου κατὰ τὸν κατάλογον τὸν ἐπιστημονικὸν καὶ τὸν ἀλφραβητικόν. Ἐνταῦθεν πηγάζει ἡ ἀγνοία τῶν εἰς τὴν βιβλιοθήκην εἰσελθόντων καὶ τῶν νῦν ὑπαρχόντων βιβλίων. Ἡ ἑλλείψις αὕτη ἡδύνατο ἵνα ἀναπληρωθῇ ἐν μέρει εἰ ὁ κατὰ καιρὸν κ. βιβλιοφυλάξ ἀπέστειλε κατὰ τὸ 5^{ον} ἄρθρον τῷ Γεν. Γραμματεῖ ἀποδείξιν παραλαβῆς τῶν βιβλίων,

ἀλλὰ καὶ ἡ σωστικὴ αὕτη διάταξις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παραμεινέτω. Πρῶτος δὲ σπουδαία, οἷαν ἀπαντᾷ τὸ αὐτὸ δ' ἄρθρον, παραδόσεις τῶν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ βιβλίων ὑπὸ τοῦ προκατόχου Βιβλιοφύλακος καὶ παραλαβῆς αὐτῶν ὑπὸ τοῦ δ' αὐτοῦ γινόμενη κατὰ πᾶν συλλογικὸν ἔτος, ἀρσενικῶν ἂν ποτε μέγρε τοῦδε γίνετο. Τοῦτο νικᾷ καὶ πολλὰκις ὁ κατὰ κερὶν βιβλιοφύλαξ ἀποφασίζει τοὺς προκατόχους αὐτοῦ τὴν ἑλληνικὴν καὶ τῶν βιβλίων ἢ ἐπιρρίπτει τὴν εὐθύνην πολλῶν κακῶς ἔχοντων εἰς ἐαυτούς, μὴ δυνάμενους ἢ ἀποκρίθῃσιν, εἴτε ὡς ἀποδομοῦντες, εἴτε ὡς ἀπρόσῳπτοι. Ἐν ᾧ τελουμένης καὶ ἑκάστου ἐτὸς τῆς παραδόσεως καὶ τῆς παραλαβῆς τῶν βιβλίων τοῦ βιβλιοφύλακος ἡ εὐθύνη ἔβλεπε λαμβάνει ἀρχὴν μὲν τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ, πέρα δὲ τὴν τῆς ἀντικαταστάσεως. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἄρθρα 9, 10, 12 καὶ 14 τῶν Γενικῶν τῶν βιβλιοθήκης Διατάξεων, τὰ περὶ τῶν δανειζομένων σπέννυσιν ἐκτελοῦνται καὶ κατὰ συνέπειαν οὐκ ὀλίγα συγγράμματα δανεισθέντα ἀπὸ τοῦ 1872 καὶ ἐφεξῆς καὶ μὴ ἀπαντηθέντα ἐγκλίμως ὑπὸ τοῦ κατὰ κερὶν βιβλιοφύλακος κατέχοντες εἰσὶ ἐκτὸς τῆς Βιβλιοθήκης.

Γ'. Τίνα τὰ μέσα τῆς θεραπείας τοῦ κακοῦ διὰ τὸ μέλλον.

α') Ὁ βιβλιοφύλαξ διδωὶ τῷ Γεν. Γραμματεὶ τοῦ Συλλόγου ἀποδείξιν παραλαβῆς, υπογεγραμμένην παρ' αὐτοῦ, παντὸς βιβλίου εἰσ-αγομένου εἰς τὴν βιβλιοθήκην.

β') ὁ ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ Συλλόγου διδωὶ τῷ Γενικῷ Γραμματεὶ ἀποδείξιν παραλαβῆς, υπογεγραμμένην παρ' αὐτοῦ, παντὸς βιβλίου εἰσ-αγομένου εἰς τὸν Συλλόγον.

γ') Ἀμφοτέραι αἱ ἀποδείξεις αὗται κατατίθενται ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Συλλόγου.

δ') Ὁ βιβλιοφύλαξ κρατεῖ βιβλίον εἰσόδου τὸν εἰσερχομένον εἰς τὴν Βιβλιοθήκην βιβλίον, εἴτε ἐξ ἀρχῆς, εἴτε ἐκ προσφορῆς, εἴτε ἐξ ἀνταλλαγῆς, ἔνθα σημειοὶ τὴν χρονολογίαν τῆς εἰσόδου, τὸ ὄνομα τοῦ πωλῆσαντος ἢ προσε-νεγκόντος ἢ ἀνταλλάξαντος τὸ βιβλίον, τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου, ἥτοι τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ συγγράμματος, τὸ ὄνομα τοῦ μεταφραστοῦ ἢ τοῦ ἐκδότου, τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐκδόσεως, τὸ ὄνομα τοῦ τυπογραφείου, τὸ σχῆμα, τὸν ἀριθμὸν τῶν τόμων καὶ τὸν τῶν ἀντιτύπων, εἴτε δὲ τὸν τρόπον τοῦ δεσμεύματος, εἴ ἄδεται, ἡμιδεταὸν ἢ δεδεμένον.

ε') Ὁ βιβλιοφύλαξ κρατεῖ βιβλίον εἰσόδου τὸν εἰσερχομένον ἐκ τῆς βιβλιοθήκης βιβλίον, εἴτε ἐκ πωλῆσεως, εἴτε ἐκ δωρεᾶς, εἴτε ἐξ ἀνταλλαγῆς, ἔνθα σημειοὶ τὴν χρονολογίαν τῆς εἰσόδου, τὸ ὄνομα τοῦ ἀγοράσαντος ἢ λαβόντος ἢ ἀνταλλάξαντος τὸ βιβλίον, καὶ τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου μετὰ τῶν καθέκαστα τῶν ἐν τῷ ἄρθρῳ δ').

ς') Ὁ βιβλιοφύλαξ κρατεῖ κατὰλογον ἀπρα-θητικὸν τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ὑπαρχόντων βιβλίων, ἔνθα σημειοὶ τὸν τίτλον αὐτῶν ὡς ἐν τῷ ἄρθρῳ δ') ἐπὶ δὲ τὸν καὶ ἐπὶ τοῦ βιβλίου προσκολλόμενον αὐξήοντα ἀριθμὸν τῆς ταξινομήσεως τῶν βιβλίων.

ζ') Ὁ βιβλιοφύλαξ κρατεῖ κατὰλογον ἐπι-στημονικὸν τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ὑπαρχόντων βιβλίων, ἔνθα σημειοὶ τὸν τίτλον αὐτῶν, ὡς ἐν τῷ ἄρθρῳ δ'), ἐπὶ δὲ τὸν καὶ ἐπὶ τοῦ βιβλίου προσκολλόμενον αὐξήοντα ἀριθμὸν τῆς ταξινομήσεως.

η') Ἐκθέτηρον τῶν καταλόγων τούτων δέον εἶναι κατὰ προτίμησιν συγροῦσθαι χαρτὶ ἱσομε-γέθῃ, ἑκάστου δὲ τούτων ἐγγράφηται ἀνὰ εἰς καὶ ἑνὸς τίτλου βιβλίου ὡς ἂν διελθῇται.

θ') Ὁ βιβλιοφύλαξ κρατεῖ βιβλίον τῶν συγγραμμάτων, ἀπερ δανεῖται, ἔνθα σημειοὶ τὰ ὀνόματα τῶν δανειζομένων ἀνδρῶν, τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου ὅπως ἰδάναι, τὸν ἀριθμὸν τῆς ταξινομήσεως, τὴν χρονολογίαν τοῦ δανείου, τὸν χρόνον καθ' ὃν ὤφειλεν ἵνα πιστοποιῇ τὸ βιβλίον καὶ τὴν πραγματικὴν τῆς ἐπιστροφῆς χρο-νολογίαν, καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ δανειζομένου.

ι') Ὁ βιβλιοφύλαξ ἀποφασίζει ἐντὸς τῆς ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βιβλιοθήκης οὐκ ἐπισημειωμένης τῆς ἀποδοσὶς τῶν βιβλίων, ἀπερ ἰδάναι, εἰς τὴν ἀνανέωσιν τοῦ δανείου.

Ὁ βιβλιοφύλαξ ἅμα ἐκλείπει παραλαμβάνει παρὰ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ διὰ πρᾶξεως, υπογεγραμμένην παρ' ἀμφοτέρων, ἀπαντᾷ τὰ ἐν τῷ Συλλόγῳ βιβλία, συνδρά τοὺς καταλόγους, εἰς ἀπομνημόνιον ἐν τῇ πράξει ταύτῃ τῶν τυχόν ἀπολεισθέντων ἐν τῷ διαστήματι τῆς τελευταίας παραδόσεως καὶ τῆς παρούσης βιβλίων.

Τοιαῦτα εἰσὶν αἱ σφίξεις τῆς παρ' ἡμῶν διο-ρισθεῖσας ἐπιτροπῆς. Τοὺς δὲ λεπτομερεῖς κατα-λόγους τῶν ἐν τῷ διαστήματι τῆς παρελθού-σης δωδεκαετίας εἰσερχθέντων μὲν εἰς τὸν Συλλόγον ἀπολεισθέντων δὲ βιβλίων μέλλομεν ἵνα προσχωρῶς ὑποβέβωμεν ἡμῖν, ἅμα ὡς συμ-πληρωθέντος, τῇ εὐσυνειδήτῳ ἐργασίᾳ καὶ τοῦ κ. Κωνσταντίνου, εἰς ὃν χορηγητόν, εἰ ἐγκρί-

νεται, και επιμεληθῇ τι, ἕνεκα τῆς ἐκτάκτου ταύτης και πολυπόνου ἐργασίας.

Πρὶν ἢ περᾶναι τὴν παρούσαν ἔκθεσιν συνιστάμεν τῇ ἑρμοῖν ἡμῶν μερίμνη τὴν διηνηκὴ παρὰ τῷ κατὰ καιρὸν Βιβλιορῶλκι και ὑπὸ τὴν ἄμειον αὐτοῦ ἐπιτροπείαν συνεργασίαν βοηθοῦ ἑμμελοῦ, ἱκανοῦ και δραστηρίου ὅπως οὕτως ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου, ἀποβαίνουσα πρότυπον τάξεως και ἀκριβείας, πλουτίζηται και ἀναπτύσσεται ἀνέναντος.

Ἐν Εὐρωπῇ τῇ 28 Ἀπριλίου 1882.

Πρ. ΒΑΣΙΛΑΗΣ.

J. MORITZMANN.

Σ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ, εἰσηγητής.

Ἐπειδὴ ὁ κ. Σ. Ἀριστάρχης αἰτείται ἑπὶς ἀπορροπῇ τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῶν ἐνδεκα ἔθρονων, ὅτι τῇ 28 αὐτοῦ ἀναγνωσθεῖσα ὡς ἀνέωρα ἔκθεσις διατυπώνεται, πρὸς ἀπορροπὴν ἐν τῷ μὲλλοντι τῶν ἀπωλειῶν.

Ὁ Συλλόγος ἀρκεῖται ἀκολουθῶς εἰς τήνκατ' ἔθρονον ἐπιφέρειν τὸν προτεινόμενον διατάξιν. Καὶ τὸ μὲν α' ἔθρονον γίνεταί δευτὸν ὡς ἔχει, τὸ δὲ β' μετὰ τινα συντάσσεται κατὰ πρότασιν τοῦ κ. Σ. Ἀριστάρχου τοποθετεῖται ὡς ἐξῆς:

«Ἄρθρον 2. Ὁ ὑπεκλήτος τοῦ Συλλόγου κρατεῖ βιβλίον εἰσόδου τῶν εἰσχωρέων βιβλίων, ἐνθα ὁ γενικός γραμματεὺς σημειῖ τὴν παραλαβὴν αὐτῶν.

Ἐπεὶ ἐπιφύκειται τὰ ἄρθρ. ε', ε', ζ', η' και θ'. Ἐπὶ τοῦ ι' δὲ ὁ κ. Α. Η. Κεραμεύς λαβὼν τὸν λόγον αἰτεῖται ὅπως καθιερωθῇ εὐθὺς τοῦ ἑμμελοῦ ὑπεκλήτου τῆς βιβλιοθήκης και ἡ τοῦ Βιβλιορῶλκος. Μετὰ τινα συζήτησιν ἐπὶ τῆς προτάσεως ταύτης τοῦ κ. Κεραμεύς ἐπιφύκειται και τὰ ι' και ια' ἄρθρα. Πάντα διὰ τὰ ἄρθρα ταῦτα, καθὼς ὁ κ. Σ. Ἀριστάρχης ἐδήλωσεν, ἐπίγουσι τὸν τύπον τῶν ἄρθρων 4 και 5 τῶν παλαιῶν ἰδιαιτέρων διατάξεων τῆς βιβλιοθήκης.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Ὁδ. Ἀνδρεάδης, γραμματεὺς και εἰσηγητὴς τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, ἀναγνώσκει τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ὡς ἐξῆς:

Κύριοι,

Ἡ Συντακτικὴ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐπιτροπὴ ἀπερρίχεται κατὰ τὴν λήγουσαν συλλογὴν περίοδον ἐκ τῶν κ.κ. Θ. Σατέλην, προέδρου, ἐκλεγέντος κατὰ τὴν α' αὐτῆς συνάρεσιν, Η. Βασιλάου, Χ. Λαττιντζιστοῦ, Τ. Καραβιοδωρῆ, Κ. Περιβιδίου, Ἀβρ. Μαλίκα και Ὁδ. Ἀν-

δρεάδου, γραμματεῖς, ὁσπύτως ἐκλεγέντος κατὰ τὴν α' συνάρεσιν.

Ἡ Συντακτικὴ ἐπιτροπὴ ἐποίησεν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ ἔτους. Πρώτη δ' αὐτῆς φροντίς, καταρτισθεῖσας, ἦν ἡ συλλογὴ τῶν ἀναγνωσμάτων, ἃ ἐγένοντο κατὰ τὸ συλλ. ἔτος 1879—80, καὶ ἅτινα δημοσιεύθησαν διὰ τοῦ ΙΔ' τεύχους τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου συγγράμματος. Τοῦτο διὰ ἀπασχόλησε δυστυχῶς τὰ μέλησιν τὴν ἐπιτροπὴν και κατὰ τὸ λήγον ἔτος. Ἐν διαφόροις ἐκθέσεσι τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς, κατὰ παρελθόντα ἔτη γενομένης, οὐκ ὀλίγος ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ἀσχολίας ταύτης και οὐκ ὀλίγαι προσπάσεις πρὸς διόρθωσιν τοῦ ἀτόπου προδεδωθέντος. Οὐδὲν ἡμῶς μετὰ πάντα ταῦτα ἐγένετο καὶ τὸ ἔτος τοῦ ἀσχολεῖσθαι τὴν ἐπιτροπὴν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον περὶ τὴν συλλογὴν τῆς ὕλης ὁρίσεται. Εἰς μέτην οὖν ὁ λόγος, εἰς μέτην αἱ προσπάσεις. Ἀλλ' οὐκ ἐστὶ τις θεραπεία; Ἐπιτρέψατε ἡμῖν ὑποβαλεῖν ἡμῖν τοιαῦτα. Τὸ 38 ἄρθρον τοῦ κανονισμοῦ ὁρίζει ὅπως ἀπᾶς πραγματεῖα ἀναγνωσθεῖσα ἢ κοινοποιήσεται τῷ Συλλόγῳ ἐγγεγραμμένη αὐθημερὸν τῇ γενικῇ γραμματεῖ καὶ κατατίθηται ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Συλλόγου.

Τοῦ ἔθρου τοῦτου βεβαίως ἡ ἐφαρμογὴ διὰ παντός ἐπιδικαίη: ἀλλ' αἱ ἀνέριςτος παρίσταται, ἕνεκα διαφόρων λόγων, τότε ἡ γενικὴ γραμματεῖα δεῖν ἵνα φροντίῃ τοὺς λήγοντος συλλέγειν τὰς ἀναγνωσθείσας ἢ κοινοποιηθείσας πραγματείας ἐντὸς τοῦ συλλογικοῦ ἔτους καὶ ἀναγνώσκειν ἢ κοινοποιήσκειν. Τοῦτο δὲ ἐννοούμεν ἡ Συντακτικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ ἐπομένου ἔτους ἔχει τὴν ὕλην πρὸ αὐτῆς τοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος τοῦ παρελθόντος ἔτους, ὁ μάλιστ' ἐκδόναι. Οὕτω δὲ πᾶσα αὐτῆς φροντίς ἔσται μόνον περὶ τὴν κατάταξιν και διερρῶμισιν τῆς ὕλης. Αὕτη ἐστὶ καθ' ἡμᾶς ἡ θεραπεία τοῦ ἀτόπου.

Ἡ εὐθὺς και λογιζομένην πράξεω αὐτῆς τὴν ὥραν ταύτην διδούσα ἀπόσπῃ, ὡς ἐκ τοῦ ἐπισυνμβαίνοντος τούτου ἀνόπου, ἐπὶ ἐξ' και πλέον μῆνας ἀσχολεῖτο μόνον περὶ τὴν συλλογὴν τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ τεύχους, ὃ ἐμελεῖν ἐκδόναι. Ἀλλ' ἐπὶ καὶ νῦν οὐδὲ μὴν κατέβηκε πάντα συλλέξασθαι. Τὰ τοῦ κ. Α. Ι. Πασιπάτη ἀναγνώσματα «Περὶ ἀλώσεως καὶ Κ/πώσεως ὑπὸ τῶν Τούρκων», ἃ καὶ τὰ πλείετα ἐκ τοῦ συλλ. ἔτους τῆς προεδρείας αὐτοῦ και ἀπρόκλειτο δημοσιευθῆναι οὕτω παρεδωχέναι τῇ ἐπιτροπῇ. Τὴν καθυστέρησιν δὲ ταύτην

προβόδου αὐτῆ ἀπείρασις, μετὰ μεγίστης λύπης, ὅπως προβῇ εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ τόμου καὶ ἔναι τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ κ. Πασιπάτη. Παρακαλοῦντες δ' ὑφ' ἡμῶν τίνος ἑνὸς λόγου οὐδὲν ἄλλο ἐγίνετο.

Ἡ ἐπιτροπὴ ὅμως καὶ ἀπαντᾷ τὸν χρόνον, καὶ ὃν ἀνέμεινε τὴν παρέδωκεν αὐτῇ τῶν ἀναγνωσμάτων, οὐδαμῶς ἔμενε ἔργος, ἀλλ' ἔργον ἔειπε τῆς παρασκευῆς τῆς εἰς χεῖρας αὐτῆς εὐχρησμένης ὕλης. Ἐπειμύνησε δὲ καὶ διώρησε τὰ πρὸς δημοσιεύειν πρακτικὰ, ἐξήτασεν ἐπισταμῶς τὰ παραδοθέντα αὐτῇ ἀναγνώσματα καὶ τὰς διαφύρας ἐκλήσεις. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἐμύνη, συνωδῶ ταις διακειλεύσει τοῦ κανονισμοῦ, καὶ περὶ τῆς βελτιώσεως τοῦ περιοδικοῦ. Περὶ αὐτοῦ δὲ διήρορει προτάσεις ἐμειλεθῆσαν, ὡς αἰ πλείστα ἐπεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ ὁρητοῦ τοῦ Συλλόγου θεράποντος καὶ ἡμῖν ἐκείνου ἐταίου κ. Τ. Καραθεοδωρῆ. Ἀπερίσσετο δὲ ὅπως εἰς τὸ ἔλεγε, αἱ προσφορὰι τῶν βιβλίων δημοσιεύονται οὐκ ἐν τοῖς πρακτικοῖς ὡς μέχρι τοῦ νῦν, ἀλλ' ἐν τῷ τέλει τοῦ τόμου, ἀπασαί ὅμοι. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀναλογισαμένη τὰς ἐκαστοῖς ἀπαντώσας δυσχερείας περὶ τὴν ἐξέρισιν τοῦ καταλλήλου χρόνου, διὰ τὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ ἐξωφύλλον, ἐξέτασεν ἡμίσην, ἀνακοινωθείσαν καὶ τῷ Συλλόγῳ καὶ δεκτὴν γενομένην, ὅπως ὁ χρόνος ἀγορεύεται ἀπ' εὐθείας ἐξ Εὐρώπης, διότι οὕτω καὶ ποιότητά ἐξομεν καλλιωτέραν καὶ θαπάρην μικροτέραν. Ἡ ἀπαιτούμενη δὲ ποσότης τοῦ χρόνου διὰ τὸ περιοδικὸν ἐπιτρέπει τὴν ἀπ' εὐθείας ἀγορὰν ἐξ Εὐρώπης, ἄλλως δύνανται νὰ γέννηται προμήθεια καὶ διὰ δύο τεύχη.

Ἡ ἐπιτροπὴ πᾶν ὅ,τι ἠδυνήθη ἡτοίμασε διὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ 14^{ου} τόμου. Ἐξητήσατο δὲ καὶ τὴν ἀναγκαίαν πίστωσιν ἐν 55 λιβρὰς πρὸς ἑναρξιν τῆς ἐκτυπώσεως. Ἄλλ' ὅτι μετέθετο παρὰ τῷ τυπογράφῳ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ὅτι οὐδὲν πρὸς ἐκτύπωσιν δέχεται ἄνευ ἐγγράφου ἀδείας τῆς Α. κυβερνήσεως. Ἡ ἀνακοίνωσις αὕτη τοῦ τυπογράφου ἐξέπληξε τὴν ἐπιτροπὴν, διότι, ὡς γνωστὸν, τὸ περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου ἐξεδίδετο ἄνευ κωλύματος τίνος μέλει τοῦδε καὶ ἄνευ ἀδείας ἰδιαιτέρως. Ἡ ἐπιτροπὴ ἄρετὰς ἐποίησατο ἐνεργείας περὶ τοῦ σπουδαϊστοῦ τοῦτοῦ ζητήματος καὶ ἐπὶ μακρὸν καὶ διὰ μακρὸν ἐσκέπτετο περὶ τούτου, ἀλλὰ κατενόησε ὅτι ἀδύνατον αὐτῇ ἐνεργεῖν ἀπρωτόβλητὸν διὰ γράμματος τῷ σέβαστῳ τοῦ Συλλόγου προδρῶ, τῷ κανονικῶς ἐκπροσωποῦντι τὸν Σύλλογον ἐν τὰς μετὰ τὸν τρίτον

σχέσεις αὐτοῦ, παρακαλοῦσα αὐτὸν ὅπως φροντίσῃ περὶ τῆς ἐκδόσεως παρὰ τῆς ἀρμοδίας ἀρχῆς τῆς ἀπαιτουμένης ἀδείας. Ὁ κ. πρόεδρος, ποιησάμενος παρ' οἷς εἶδε διαθέματα, ἐδήλωσεν ἡμῖν ὅτι πρὸς ἐκδοσιν τῆς ἀδείας ἀπαιτεῖται ἡ προσπιστολὴ τῆς δημοσιευθούσης ὕλης ἀπίστης εἰς τὸ ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσίσεως ὕπουργον ἵνα ἐξετασθῇ.

Ἡ Συντακτικὴ ἐπιτροπὴ ταῦτα μαθεύσα παρὰ τοῦ κ. προέδρου τοῦ Συλλόγου ἐπονήσατο ἀμέσως ἑκτακτον συνεδρίαν, ἐν ᾗ μετὰ πολλὰς σκέψεις ἀπεράσειεν ὅπως, ἐπειδὴ ὕλιγος ἔμενε χρόνος, μέχρι τῶν ἀρχαιεσιῶν, μηδεμίαν λάβῃ ἀπόρριψιν, ἀλλ' ἐγκαταλήπῃ τῇ διαδοχῇ αὐτῆς τὸ ζήτημα.

Αὗται, κύριοι, ἐν συντόμῳ αἱ ἰσχυραὶ τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς κατὰ τὴν λήγουσαν συλλογικὴν περίοδον. Δύναται τις εἰπεῖν ὅτι ἄρετὰς μὲν πλὴν οὐδὲν δυστυχῶς ἐπαρξεν. Τίς ὅμως αὐτὴν διὰ τοῦτο λίθῳ βαλεῖν βουληθήσεται; Μὴ δύναται τις εἰπεῖν ὅτι παρεμήλησεν ὁ ὥμιλος πρᾶξι; Μὴ ἡ ἐκδοσις τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου συγχρόνως οὐκ ἐξ ἡμετέρας τῆς Συντακτικῆς ἐπιτροπῆς προήλθεν, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω δῆλον ἐγένετο, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης. Ἀνέγκη δὲ καὶ θεοὶ πάθονται. Ὅθεν τὸ καὶ ἡμᾶς προσοῦντες, ἐν συνιδήσει, ὅτι τὸ καθήκον ἡμῶν, ὅσον ἐνεστίν, ἐξετελέσαμεν, εὐχόμεθα ὅπως οἱ ἡμέτεροι διάδοχοι, ἐν τῇ αὐτῇ περιστάσει κατὰ τὸν ἐπὶνῶτα ἐναυτὸν, ἐπαγγεῖλωσιν ἡμῖν τὴν γρηγορὰν ἀγγεῖλάν τῆς ἐκδόσεως οὐχὶ ἐνός, καὶ ἑνὸς ἡμῶν, ἀλλὰ τριῶν τευχῶν.

Ἐν Σταυροδωρεῖν τῇ 25^ῃ Ἰουλίου 1882.

Ἡ Συντακτικὴ ἐπιτροπὴ.

Θ. ΣΑΛΕΤΕΛΗΣ, πρόεδρος.

ΠΡ. ΒΑΣΙΛΑΝΗΣ.

ΧΡ. ΚΑΤΖΗΚΗΡΕΤΟΥ.

Τ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.

ΑΝΡ. ΜΑΛΙΑΚΑΣ.

ΟΔ. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ, γραμ. καὶ εἰσηγητής.

Μετὰ ταῦτα διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΟΒ'.

(Ἐκτακτος).

Τῇ 2/14 Μαΐου 1882.

Προεδρεύοντος τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντιπροέδρων κ. Κ. ΣΑΛΗΘΟΠΟΥΛΟΥ.

Παρόντων δὲ 28 μελῶν τοῦ Συλλόγου γίνονται αἱ ἀρχαιεσιαί. Ἀναδιέκλινονται δὲ διὰ

μυστικῆς ψηφοφορίας πρόεδρος, ὁ κ. Κ. Καλλιμάδης διὰ ψήφων 20, ἀντιπρόεδροι, οἱ κ. κ. Κ. Ξανθόπουλος (23) καὶ P. Schroeder (16), γενικός γραμματεὺς, ὁ κ. T. Καραθεοδωρῆ παμψηφεί, εἰδικὸς γραμματεὺς, ὁ κ. 'Οδ. 'Ανδριάντης (25), ταμίας, ὁ κ. N. Βασιμάκης (23) καὶ βιβλιοφύλαξ, ὁ κ. B. Λούσης.

Εἶτα κατὰ πρότασιν τοῦ προεδρείου ἐκλέγονται τῇ μίτῃ τῶν διαρκῶν ἐπιτροπῶν τοῦ Συλλόγου οὕτως·

Τῆς γλωσσολογικῆς.

Βασιάνης 'Ηρ., — Κεραμεύς 'Αθ., — Ξανθόπουλος Κ., — Χιλτίδης Θεμ., — Χατζηγρηγόρου Χρ.

Τῆς Ἐκπαίδευτικῆς.

'Ιερσονίδης I. Δ., — Βασιάνης 'Ηρ., — Γεωργαλάς Κ., — Καραθεοδωρῆ 'Αθ., — Μαλιόκας 'Αδ., — Ξανθόπουλος Κ., — Παπαρούσης Π., — Παρηνίκας Ν., — Σαλτάρης Θ., — Τσιόκας Γ., — Χατζηγρηγόρου Χρ.

Τῆς ἐκπαιδευτικῆς.

'Αριστάρχης Στ., — Γεωργατόπουλος I., — 'Ιάλιμος 'Οδ., — Καραθεοδωρῆ 'Αθ., — Καραθεοδωρῆ T., — Κωστούρης Γ., — Κούσης Β., — Μακρὸς Κ., — Νούμ Α., — Νούμ Tη, — Διούκ Σταματιάνης Δ., — Τάγης Α., — Χαραντινός Δ.

Τῆς ἀρχαιολογικῆς.

'Αριστάρχης Σ., — Berggren G., — Curjel C. G., — Doriguy Al. Sorlin, — Κεραμεύς 'Αθ., — Kutschera H., — Mordtmann A., — Mordtmann J., — Νικολσον Α., — Πασπάτης Α., — Πετρίδης Κ., — Sartoris M., — Schroeder P.

Τῆς Συντακτικῆς.

'Αριστοκλής I. Δ., — Βασιάνης 'Ηρ., — 'Ιάλιμος 'Οδ., — Κεραμεύς Α. Π., — Χατζηγρηγόρου Χρ.

Τῆς οἰκονομικῆς.

Βιλλογιάννης Μ., — Γεῶν I., — Κουσούρης Θ., — Κούτσας 'Ιω., — Μαυρογοράτος Φρ., — Μπλιόσης Ν., — Σακαβώτης Β.
'Επιμελητὴς δι' τῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν ὁ κ. Α. Παπαδόπουλος Κεραμεύς.
'Επιμελητὴς τῆς Ὁργανοθῆκης ὁ κ. Tηλ. Καραθεοδωρῆ.

Μετὰ ταῦτα διαλύεται ἡ συνέλευσις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΟΓ'.

(Ἐκτακτος).

Τῇ 11/13 Μαΐου 1882.

Προεδρευόμενος τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντιπροέδρων κ. Κ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ.

'Αναγνωσθέντων καὶ ἐπικυρωθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς ἡγουμένης ἐκτάκτου συνελεύσεως ὁ προεδρεύων ἀντιπρόεδρος κ. Κ. Ξανθόπουλος ἀναγινώσκει τὴν ἐκτίσιν αὐτοῦ περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων ὡς ἑξῆς·

Κύριε,

Οἱ ποιησάμενοι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο διαλέξεις εἰσὶν οἱ ἑξῆς·

'Ο κύριος Καλλιμάδης ποιούμενος συνέλειαν τῶν πρὸ ἐτῶν περὶ γυναικείας διαλέξεων αὐτοῦ καὶ τὸ ἔτος τοῦτο κατεκλήσεν ἐν τέσσαρι διαλέξεσι τὸ πολυπληθές αὐτοῦ ἀκρατήριον ἐπὶ τῆς γυναικείας ἐναντι τοῦ θανάτου, τῆς ψυχικῆς δηλονότι ἀνδρείας αὐτῆς πρὸ τοῦ θανάτου. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ μετὰ συνόψιν τῶν πάλαι ληθέντων ἀνέπτυξε τὸ θέμα αὐτοῦ διὰ λεπτομεροῦς μονογραφίας ἡρώων θυμῶν τῆς γαλλικῆς ἐπικρατείας καὶ δὴ τῶν κατὰ τὴν βασιλίσσαν Μαρίαν 'Αυγούων, περὶ ἧς εἶπεν ὅτι αὕτη μέχρι τέλους ἀπαθῶς πρὸς τὴν προπάλαιον λαὸν ἀπειλούσα ἐξέταπτε μόνας τὰς ἀκολουθοῦσας πλήρεις ἀγάπης καὶ οἰκτου λέξεις· ἀλλοίμονον! τὰ ἐμὰ δυνάμει πρὸς μετ' ἑλθόν, ἀλλὰ τὰ ὑμέτερα μόλις ἀρξέσονται· καὶ ταῦτα εἰπούσα ἀρίστο ἐνθα πρὸ μ' αὐτοῦ ἐρευνεῖ τοῦ συζύγου τὸ αἷμα καὶ ἀνέλαθε στερεὰ ποδὶ τὴν λαμπρότητα, προσερχήθη μετὰ συντριβῆς καρδίας, ἀναβλέψασα εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὸ θημέλι· ἀσπείσασα καὶ ἐνυμνῆ τὴν κηδεύουσαν.

Ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ ἐκάλει τὰ κατὰ τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως Κυαν' Ὑλισσέειν, εἰτα τὰ κατὰ τὴν Κ. Ρολάνδου, ἀποστράς ἐπιδειξάσας ἀτρίμνητον καὶ ἡμερον ψυχῆς ἥθος, ὅτι ἐμελλεν νὰ ὑποστῶσιν τὴν κακομεταχείρισιν κατὰ τὴν ρουβέρν ἐκείνην ἡθικὴ καταπίπτει καὶ θυελλώδη νύκτα τῆς κοινωνικῆς ἀναστατάσεως ἐν Γαλλίᾳ· ταῦτα γλαφυρὰς ἀρρητοφάνους ἀνέφερε τῆς Ρολάνδου ἀξιομνημόνευτα ἐπεικ'· οὐδ' ἐλευθερία, πόσα κακομετρήματα διαπράττονται ἐν ὀνόματι σοῦ! ἐκάλειν αὐτὴν μεγάλῃ πολιτίδι, τὴν καὶ Ρωμαίαν δικαίως ἱπποναστήσασιν.

γνώσεως, ενεργείας και παθήσεως· κατέληξε δὲ δι' ἀρρήσεως και συγρίσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ νουστὸ εὐρεθὲν ἐν Περγάμῳ ἀγάλμα και μετανεβή ἐς Βερολίον, ὅπερ περίσταν ἐν γιγντομαχίῃ τοῦ Διὸς τὴν Ἀθηνᾶν μαχομένην κατέναντι τοῦ Διὸς, λίαν σπουδαίως ποιήσας ἐπὶ τούτων παρατηρήσεις.

Ἡ κυρία Dussap, ἀμενὲς λογία, διελέξατο γαλλιστί ἐπὶ τῆς προόδου ἐν γένει και ἰδίῃ παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις, ἐκτιθεῖσα τὴν διανοητικὴν κατάστασιν αὐτῶν κατὰ τὸν τέταρτον και πέμπτον μ. Χ. αἰῶνα και τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐπιρροὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰτα ἔρχασιν εἰς τὴν σύγχρονον εποχὴν, καθ' ἣν ἐξιστόρησε τὰς πνευματικὰς ἐργασίας τῶν ἐν Ρώσῃς, Εὐρώπῃ και Ἰουδαίᾳ Ἀρμενίων. Τὸ ἐν Βενετίᾳ Μοναστήριον τοῦ Ἁγ. Λ. τῶν Μικταριστῶν ὅπερ καὶ κέντρον τῶν φιλολογικῶν αὐτῶν σπουδῶν, οὗ τὰ μέλη ἐν τῇ νεύσαν διαφόρα συγγράμματα λόγου ἀξία μεταφράσεις ἐκ λατινικῶν, ἑλληνικῶν, ἀγγλικῶν, γερμανικῶν και γαλλικῶν συγγραμμάτων. Εἰς τὸ ἔργον τὰ ἐν Ρώσῃς ἐκτελεθέντα ἔργα. Ἀνθολογία ἀραιομένη εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ γυναικείου φύλου, θερμὰ συνέστησε τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ· ῥήματα δὲ και ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς ἀναγεννῆς καταστάσεως τῶν ἐν Τουράῃς Ἀρμενίων· κατέστησεν ὅτι ἡ παρ' αὐτοῖς πρόοδος ὁρμεῖται πρὸς προσαίξ τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου και τοῖς φιλομοῦσοις αἰσθημασι τοῦ πατριάρχου τῶν Ἀρμενίων, ἐκφράσας ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς συμπαθείας πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος.

Περὶ καλλιτεχνίας ἐποιήσαντο διαλέξιν ἡ κ. Καλλιόπη Κεχαγιῆ, εὐραχὸς πένυ και ἐν ἐκτάσει διεξελθούσα ἐνώπιον πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου τὰ κατὰ τὰς καλὰς τέχνας και τὴν ἰδίαν τοῦ καλοῦ.

Ἐπιστημονικὰς διαλέξεις ἐποιήσαντο οἱ ἰατροὶ κ. κ. Λούσης και Ζηρός· ὁ μὲν ἐπὶ πυρετοῦ τοῦ ἐκώδους ἐν Κων/πόλει, ἰδίως ἐρυνάς ἐπὶ τούτῳ ἀνακουστικῶς τοῖς ἀκροαταῖς· κατέειξε τὸ μέγεθος τοῦ κακοῦ και ὅτι τοῦτο ὅχι τῇ ἐπιστήμῃ νῦν βαλμνδὸν ἐκλείπει, διὰ στατιστικῶν κυρώσεων τοῦ λεγομένου, εἰτα περὶ τῶν αἰτίων τῶν μολυσμάτων, διαστειλας αὐτὰ εἰς μισαντακτικὰ και κολλητικὰ, και ὅτι ὁ διαλείπων πυρετὸς μένει τὸ κυρίως μισαντακτικὸν νόσημα, ὡδὲως δὲ κολλητικόν· παρέστησαν εἰτα τὰ αἴτια τοῦ μολυσματος τούτου, ὅπερ ἴσως οὐχ ἀραιοῦς και ἐκώδης καλεῖται πυρετός. Τίλος ἐρυνάται τὰ τῆς νόσου ὡς πρὸς τὴν χμῆτερὰ πόλιν, τὸ Βυζάντιον, και τὰ

πῆρξ κατὰ τὸ κλίμα και τὰς ἄλλας αἰτίας, τὰ τῆς γενέσεως, διαδόσεως και ἐκτάσεως τῆς νόσου. Ἐν τέλει παραβάλλονται και τινὰ χωρία τοῦ Ἱπποκράτους. Ὁ δὲ κ. Ζηρός λίαν ἐπιστημονικῶς ἀνέπτυξε τὰ τῆς ἐρυνάς, τὰ διαφόρα αἴτια και τὴν ιδιότητα ταύτης και τὰς διαφόρους τῶν ἐπιστημῶν θεωρίας και τὰς ἰδίας αὐτοῦ παρατηρήσεις.

Ὁ κ. Ἀν. Τάγης, ἐν συμμέτρῳ λόγῳ, ὤρμησε περὶ ἥριστιείων τὰ δόντων, ἄλλα τε και τὴν ἐκ τῆς ἐπιστήμης θεωρίαν.

Τελευταῖον δὲ ὁ κ. Ἀνδρέας Σπαθάρης, ἐν δυσὶ διαλέξεσι, μετὰ τῆς γνωστῆς αὐτοῦ εὐκρινείας και εὐραχδείας ἄμα και σαφηνείας, ἀνέψωσε τὸ ἀκροατήριον αὐτοῦ εἰς τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ γινόμενα και ἰδίῃ ἐν τῷ πλανητικῷ ἡμῶν συστήματι τὰ περὶ διαστόντων ἀστέρων, ὅς εἰς βολῆδας και ἀερολίθους διήρσει, και ἑλον κόσμον ἄγνωστον τοῖς πολλοῖς εἰς γνωστὸν ἐποίησε.

Κ. ΣΑΝΘΟΠΟΛΙΤΗΣ, ἀντιπρόεδρος.

Εἰτα ὁ κ. Τ. Καραθεοδωρῆ, γενικός γραμματεὺς, ἀναγινώσκει τὴν ἑκθεσιν τῆς ἀλληλογραφίας οὕτω·

Κίριον,

Ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὸ ἔτος τούτου μετὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀνταλλαγεῖσθαι ἐπιστολῶν και ἐγγράφων ὡς ἐκ τοῦ πρωτοκόλλου ἐξάγεται, ἀναβαίνει εἰς πεντακοσίας, ἐξ ὧν 260 εἰσελθούσαι, και 240 ἐξελθούσαι ἐπιστολαὶ και ἄλλα ἐγγράφα.

Ἐκ τῶν εἰσελθουσῶν ἐπιστολῶν αἱ μὲν ἀγγέλλουσι τὴν σύστασιν νέων σωματείων, οἷον τῆς ἐν Ῥώμῃ Ὑπογραφικῆς Ἀδελφότητος, τῆς ἐν Ἀγγλ.-Γαλλοῖς Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος, τοῦ ἐν ταῦθ' Ἑλλ. Φιλεκαπιδευτικοῦ Συλλόγου, τῆς ἐν Πράβερῳ Ἑλ. Μακεδονίας Φιλεκαπιδευτικῆς Ἀδελφότητος Ἰερουσαλῆς, τοῦ ἐν Κωνσταντῇ Φιλεκαπιδευτικοῦ Συλλόγου, τῆς ἐν Ἑλλησπόντῳ Τρωικῆς Φιλεκαπιδευτικῆς Ἀδελφότητος Ὀμοροίας.

Αἱ δὲ ἐξεχτοῦνται τὴν ἀρωγὴν τοῦ Συλλόγου, οἷαι ἡ Κοινότης Κρήνης, ἡ τοσαύτη πρὸς ἡμᾶς ἐκ τοῦ τελευταίου εἰσμοῦ, ἡ Φιλοσοφίας Ἀδελφότης ἐν Δαρμ-Ισσά, ἡ ἐν Τεφερούς-Σαράω Ἀδελφότης Ὀμόροια, ἡ ἐν Βατομῇ Ἑλληνική Κοινότης, ἡ τῆς Ἑργιμακίας Ἑλληνική Κοινότης, ἡ ἐν Ἀργυνῇ τῆς Μεσοποταμίας Ἑλληνική Κοινότης κτλ.

Ἐτερεαὶ ἐπιστολαὶ συνοδεύουσι προσφορὰς συγγράμμάτων γενομένας ὑπὸ μελῶν τοῦ Συλ-

λόγου ἡ ὑπὸ Σωματείων περὶ ὧν ἐν τῇ ἐπι-
στολῇ τοῦ κ. Βυθολοῦρκου ἠκούσεν ὁ Σύλλογος,
ἡ προσφορά χρηματικῆς, ἐν αἷς ἡ τοῦ κ.
Χρηστάκη ἐπὶ τῇ Ζωγράφῳ, ὅστις καίτοι μα-
κρὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διατελὼν, πάν-
τοτε ἐπιμενῶν ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου καὶ διὰ φιλο-
φρονητικῶν ἐπιστολῶν προσήνεκε καὶ
ἐρέτα· εἰς τὸν Σύλλογον, ἐκτὸς τῶν 100 λιρῶν
τῶν προσωρεῶν διὰ τὸ Ζωγράφῳ διαγώ-
νισμα, ἄλλαι 150 διὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ 15
τόμου τοῦ περιοδικοῦ, ὅστις μέλλει νὰ περιέχῃ
πλείστην ὁπν ὄλην ζώντων μνημείων τῆς
ἐλλ. γλώσσης. Καὶ ἡ νῦν ὄντα Φιλανθρωπικὴ
καὶ Φιλεκαπιδευτικὴ Ἀ' ἐκδόσις, δι' ἐπιστο-
λῆς ὑπὸ ἀδελφικῶν αἰσθημάτων ἐμπνευσθεί-
σας, ἀγγέλλει τὴν προσφορὰν 100 ὀμῶν λιρῶν
ἐπιφυλακτομένη γενναιοτέρᾳ ἀποστολῇ εἰς
τοὺς πῦν. Μετ' ἐλπισηστικῶν ἀπεδύθη ὁ Σύλ-
λογος ἀπάσας τὰς προσφοράς ταύτας.

Διόφορα ἀντικείμενα ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς
ἀνταλλαγὴν ἐπιστολῶν, οἷον τὸ ζήτημα τοῦ
χάρτου τῶν Χερσαίων τεχνῶν, διὰ τὸ ὅποιοι
δυστυχῶς, ἄνω ἀποτελέσματος, διακρίνεται πε-
ρίπου ἐπιστολαὶ ἐξήλθον τοῦ γραφεῖο. Ἐπίσης
διὰ καθυστερούσας συνδρομὰς ἐστάλησαν ἐγ-
κυκλίου ἀπανταχοῦ, ὅπου εὑρίσκονται τακτικῆς
μέλει τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, μετὰ μερικῆς
μελῆ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, ὡς ἐκ τῆς τοῦ κ. ταμίου ἐκθέσεως
καταγράφεται. Αἱ ἐγκυκλίαι αὗται ἐπήνεγκαν
καὶ τὴν δόλῳσιν παρρητικῶς μελῶν τινῶν,
οἷον τῶν ἐν Ἀιδίνῳ δαμιονῶντων κ. κ. Ἀπο-
στόλου Χ. Ἀθανασίου, Ἀθηνῶν. Ἀποστόλου,
Ι. Νεοκλ. Ροδοκανάκη, τοῦ ἐν Ρώμῃ πρεσβε-
τοῦ τῆς Ἑλλάδος κ. Δ. Ραζῆ καὶ ἄλλων τινῶν.

Ἐπεὶ ἐπιστολαὶ ἐστάλησαν εἰς διαφόρους
ἐκ τῶν πλουσίων ὁμογενῶν ἐξαυτοῦμενα ἐκ-
τάκτους συνδρομὰς ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου Συλλό-
γου, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον μὴ τυγχέται ἀπαν-
τήσεως· ἐκλήθησαν ἐπίσης, ἀλλὰ καὶ τοῦτο
εἰς μέγαν, αἱ ὑπὸ τινῶν ὁμογενῶν ὑποσημειῖται
ἄλλοτε ἐτήσια ὑπὲρ τῶν ἀφόρων σχολείων
συνδρομαί.

Ἐγράψαν ἐπίσης ἐπιστολαὶ καὶ εἰς τοὺς
διευθυντὰς ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, ἀπο-
στελλομένων τῶ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, μετὰ τῆς
παρρηκλήσεως ὅπως συμπληρώσωσι τοὺς ἐλλεί-
ποντας ἀριθμούς αὐτῶν, καὶ οὕτως ἀποκτήσω-
μεν σειράς τῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν
τούτων. Μέχρι τοῦδε ἐκλήθησαν πᾶν εὐγενὲς
αἱ διευθύνοντες τοῦ Νεολόγου, τοῦ Ἀνατολικοῦ
Ἀστέρου, τοῦ Λιῶνος καὶ τῆς ἐν Κύπρῳ Ἀλη-
θείας, συμπληρώσασαι τὰ ἐλλείποντα.

Δὲν μνημονεύω ἐνταῦθα συνδρομὰς χάριν ἑλ-
λας διαφόρου ὕλης ἐπιστολῆς, ἥτοι ἐπιστολάς
συνδουλεύσας διπλώματα νέων μελῶν, προσ-
κλητήρια διαφόρων σωματείων ἐπὶ ταῖς ἐπε-
τελοῖς ἑορταῖς, ἐπιστολὰς ἀφορώσας εἰς τὴν ἰω-
τερικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συλλόγου, ἐπιστολάς
συνδουλεύσας ἔργα πρὸς κρίσιν κτλ.

Ὁμολογουμένως, Κύριοι, ἡ ἀλληλογραφία
σωματείου τινὸς περισσῶς, οὕτως εἰπέναι, τὸ βαρὺ-
μετρον, ἐξ οὗ καταργεῖται ἡ ἐν γένει ἐκπλή-
ρωσις τῶν τῶ σωματεῖῳ τούτῳ ἐπιβαλλομέ-
νων καθηκόντων, καὶ ἡ δι' αὐτῆς ἐξάπλωσις
καὶ ἐξήρμος μετὰ αὐτοῦ ἐν τῷ πεπολιτισμένῳ
κόσμῳ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνταλλάσσοντων ἐγ-
γράφων, τὰ ἄτομα ἢ τὰ σωματεῖα μετ' ὧν
ἀνταλλάσσονται ταῦτα, εἰναι αἱ ἐνδείξεις τῆς
ἀποσοφικῆς καταστάσεως, αἰθρίας, θυελλώ-
δους ἡ μεταβλητικῆς.

Δὲν δύνωμι νὰ εἶπω ὅτι τὸ βαρὺμετρον
τοῦτο διακρίνει δι' ἡμᾶς ἐφέτος παντελῶς αἰθρίαν.

Ἐκ τῶν ἀνταλλαχθεῖσων ὅμως ἐπιστολῶν
καὶ ἐγγράφων καταγράφεται ὅτι ὁ ἡμέτερος
Σύλλογος καὶ ὑπολήψην χαίρει οὐκ ὀλίγην
παρὰ τοῖς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ λογίσι καὶ τῶν συμ-
παθεῶν ἐν γένει ἀπάντων τῶν ὅπως δῆποτε
μετ' αὐτοῦ συζητούμενων ἀπολύσει. Ἀρκεῖ πρὸς
τοῦτο ν' ἀνταλλάξω τις τὰς λίαν φιλοφρονη-
τικὰς ἐπιστολὰς διαφόρων γάλλων, ἀγγλων,
γερμανῶν, ἐλλήνων κλπ. λογίων, τὰς εἰς τὰ
ἡμέτερα ἄργεα ἐφέτος καταταχθεῖσας, τὰς τῶν
διαφόρων σωματείων καὶ ἐκπαιδευτικῶν κατα-
στημάτων τῆς ἡμετέρας Ἀνατολῆς, ἅτινα, εἰς-
τε τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ἢ προσφύδοντι πα-
τέρα θεωροῦνται, ἐκτιθεῖσαι τὰ ἐκ τῶν καὶ μετ'
ἐκπευτικῶν βλέμματος πρὸς αὐτὸν ἀποβλέ-
πουσι, τὰς ἀποστολὰς ἐπιγραφῶν, ἐκθέσεων, ἐρ-
γων πρὸς κρίσιν κτλ. Τῶν γενικῶν τούτων ἐκ-
δηλώσεων συμπαθείας καὶ ἐπαξίας ἐκτιμησέως,
ἐξαρτῶντοι οἱ δυστυχῶς ἐφέτος, ἐκτὸς ὅλ-
γων, οἱ ὁμογενεῖς ὁπαδοὶ τοῦ ἡμετέρου Ἑρμοῦ,
οἱ ἄλλως, ὁμολογουμένως, τὴν διανοητικὴν
κίνησιν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους πολυτράπως ζωο-
γονοῦντες. Ὡς ἐκ τούτου ἐν ταῖς εἰς τὰς δια-
φόρους αἰτήσεις τῶν ἄνω μνημονευθέντων Σω-
ματείων καὶ Κοινοτήτων ἀπαντήσωσιν αὐτοῖς,
ὁ ἡμέτερος Σύλλογος, καίτοι λυπούμενος καὶ
ὑπὸ συμπαθείας ὑπὲρ αὐτῶν κινούμενος, μόνον
εὐχὰς ἠδύνατο νὰ ἐκφράσῃ σθεμεῖαν δι' πραγ-
ματικὴν ἐπιμορφίαν νὰ χορηγήσῃ ἡ τοὐλάχισ-
στον νὰ ὑποσημειῖ. Ἀς ἐλπίζωμεν ὅτι ἐν τῇ
μελλόντι ἡ ἐπιστολογραφία ἡ ἀφορώσα εἰς τὸν
κλάδον τούτων τῆς ἐνεργείας τοῦ Συλλόγου

ΜΕΤΕΠΗΚΟΒΑ

ἀναπτυχθήσεται δεόντως διὰ τῆς ἀποτίσεως τῶν καθυστερουσῶν ἔκω μνημονευθῶσαν ὑπὲρ τῶν ἀτόρων Σχολίων συνδρομῶν.

Ἡ ἀποστολὴ τοῦ II' τόμου τοῦ ἡμετέρου Περιόδικου μετὰ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ αὐτοῦ παραρτήματος εἰς τὰ ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίτιμα καὶ ἀντεπιστέλλοντα μέλη τοῦ Συλλόγου ἐπήνεγκε σειράν ἐπιστολῶν κολλατευτικῶν καὶ αὐτὸν καὶ ἐμφανουσῶν ὑποία ἤθελεν εἶθαι ἡ εἰς τοὺς ἡμετέρους Συλλόγου ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ἐὰν τὸ ἡμέτερον Περιόδικον τακτικῶς ἐξεδίδοτο, διενέμετο εἰς ἅπαντα τὰ μέλη καὶ ἀντηλλάσσετο μετ' ἅπασι τῶν Ὁρμηρίων ἢ Περιόδικῶν καὶ μετὰ τῶν ὁμοτίμων ἀπάντων τῶν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Σωματίων καὶ Πανεπιστημίων.

Ἐκτὸς τούτου ἡ τακτικὴ δημοσίευσίς τοῦ Περιόδικου δύναται νὰ γένη αἰτία καὶ χρηματικῆς ὀφείλειος δι' ἡμᾶς ἄρα νὰ μνημονεύσω τῆς μετὰ τῶν κ. Lorentz καὶ Keil συμβάσεως τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου δι' ἧς προήλθεν πρὸς τὸ παρὼν ἀσήμερον μὲν τινες ὀφείλειαι δι' αὐτόν, ἀλλ' ἥτις ὑπεργίνεται διὰ τὸ μέγα σπουδαῖα ἀποτελέσματα. Οἱ κ. Lorentz καὶ Keil ἐνδιαφερόμενοι ἰδίᾳ εἰς τὸ ἐν Ἀνατολῇ δημοσιούμενα πράκτους, ἀλλ' τὸ ἐφ' ἑαυτοῖς πρὸς διάδοσιν τοῦ ἡμετέρου Περιόδικου, ἐπὶ τοῦτοι δὲ ἐξέδωκαν ἰδίαις δαπάναις ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ, κατάλογον τῶν ἐν τῷ σειρᾷ τοῦ ἡμετέρου περιόδικου περιεχομένων ἀναγνωσμάτων, ἐκδόσεων κτλ., ὃν καὶ δίδειν μαν εἰς πλείστα βιβλιοπωλεῖα, Πανεπιστήμια καὶ ἐπιστημονικὰ Σωματεία, τῆς τε Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς καὶ αὐτῆς ἀκμῆς τῆς Αὐστρίας. Αἱ ἐνέργειαι τῶν κυρίων τούτων εἰσι παντὸς ἐπαινοῦ ἄξιαι, θέλουσι δὲ διττῶς ὀφείλῃσι τὸν ἡμέτερον Συλλόγον. Ἀλλὰ πρὸς πληρὴ ἐπίπλυνσιν ἀπαιτεῖται ἡ τακτικὴ ἐκδόσις τοῦ Περιόδικου ἐν ὠριμένη ἐποχῇ τοῦ ἔτους.

Τοιαῦται, κύριοι, ἐν συνόψει αἱ τοῦ γραφείου ἔργασίαι, ἐξ ὧν ἡμῶς καταρτίζεται ὅτι πολλὰ εἰσὶτε ὑπολείπονται εἰς τοὺς ἡμετέρους διαδόχους ὅπως ἀναπτύξωσιν αὐτὴν, ὡς πρέπει, ἀναπτυσσομένη ἐνταῦθα ὠρίως καὶ ἀπαντος τοῦ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐργασίμου.

Περαιῶν, κύριοι, καλὸν μου θεωρῶ ἐν ἀνομολογήσω ὕμιν τὸν ὅλον μετ' οὗ ο. κ. Γ. Παπᾶς ἐξέτιλες τὰς ἀνταρτίσεις αὐτῷ κοπιώδεις ἐργασίας μέλιστα τὰς ἀρροήσας τὴν νέαν κατάρτισιν τῶν ἀρχαίων.

Καὶ ὁ κ. Κατσάκης μετ' εὐσυνειδήσεως ἐξέτιλες τὰς διδασκίας αὐτῷ ὁδήγας πρὸς τή-

ρσιν τοῦ Ἀναγνωστηρίου ὡς καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ εἰς τὸ γραφεῖον ἀναγόμενα καθήκοντα.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 7/19 Μαΐου 1882

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς

Τ. ΚΑΡΑΘΕΩΔΩΡΗ.

Εἶτα ὁ κ. **Ὁδ. Ἀνδρεάδης**, εἰδικὸς γραμματεὺς, ἀναγινώσκει τὴν περιληπτικὴν ἐκθεσιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ προεδρίου καὶ τοῦ Συλλόγου κατὰ τὴν λήξαν περίοδον οὕτω:

Κύριοι,

Ὅρειω κατὰ τὰ κεκανονισμένα ἀρηγήσασθαι κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην τὰς κατὰ τὴν λήξαν συλλογικὴν περίοδον ἐργασίας τοῦ Συλλόγου, τὰς μὲν περιληπτικὰς εἶτε ἐν ταῖς ἐκθέσει τῶν ἐπιτροπῶν εἶτε ἐν ταῖς τῶν ἑμῶν συναδέλφων, ἀξιότιμων κοσμητορῶν, ρανερῶν ποιούμεαι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι οὐ μόνον διότι ὁ κανονισμὸς διακελεύεται, βραχὺς ἔσομαι, ἀλλὰ καὶ διότι εἴπερ ἐβουλόμην τοῦναντίον πράξει ἐπὶ πολλὴν χρόνον ὅμως τερπῶ ἀρκαρώμενος τοὺς ἐμούς ἀτέγγους λόγους, τῶν ἀρηγήσασμένων πραγμάτων πολλῶν ὄντων. Σπεύδων δὲ πρὸς τὸ ἔργον πέπεισμαι ὅτι τεύξομαι καὶ αὐτὴς τῆς πολυτόμου δι' ἐμὲ ἐπιμελείας ὥριον καὶ προσοχῇ.

Ἄς οὐ λαθῶμαι ὅμως, ἐπιβεβηταί μοι ποιήσασθαι ἐκθεσιν τῶν τῆς παρούσης περιόδου ἐργασιῶν τοῦ τε προεδρίου καὶ τοῦ Συλλόγου, ὅπως τῶν ἐν ταῖς γενικαῖς συνεδριάσεσι γενομένων. Εἰ καὶ δι' αἱ ἐργασίαι τῶν δύο τούτων ἀρχῶν συνικνῶς ἀρραίαι, ποιήσομαι ὅμως περὶ τούτων χωρὶς τὸν λόγον. Καὶ πρῶτον

Περὶ προεδρίου.

Τὸ προεδρεῖον ἡμᾶς ἀρχαῖον τὴν ἀρχὴν περὶ πολλῶν ἤρξατο μετ' ἡμῶν καὶ σκέπτεσθαι. Κατὰ τὰς δέκα δ' αὐτοῦ συνεδριάσεις, ἅς κατ' ἀπασαν τὴν περίοδον ἐποιήσατο ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐριτίμου ἡμῶν προέδρου, οὐδὲν ἄλλο ἐπραξεν ἢ βουλευέσθαι περὶ τῶν ἐπὶ Συλλόγου συμφερόντων. Οὕτω τὸ προεδρεῖον γινώσκον ὅτι δεῖ χρῆματῶν καὶ ἀνεῖ τούτων οὐδὲν ἔτι γενέσθαι τῶν δεόντων, καὶ εἰ δι' τοὺς ὁρμῶν ἐργασίαι οὐκ ἀκολουθῶν τοῖς πράγμασι, εἰ αὐτοὺς ἐμπροσθεν εἶναι τῶν πραγμάτων, ἐμεμνησθὲν πρῶτον περὶ τῆς οἰκονομικῆς θέσεως τοῦ Συλλόγου καὶ περὶ τῆς βελτιώσεως αὐτῆς. Πρὸς τοῦτο δὲ α') ἀπηθύμεν ἐπιστολάς πρὸς διαφόρους ὁμογενεῖς, τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐπικαλούμενον, φρονούν, ἐρεϊδόμενον ἐπὶ τῆς

αὐτοὶ ἐκδηλωθείς παρ' αὐτῶν ἀγάπης τῷ Συλλόγῳ, ὅτι εἰσπαύονται καὶ αὐτὴς τὴν φωνὴν τοῦ Συλλόγου· β') ὅρτιν ἰδίους ἀντιπροσώπους ἐν πύλαιν ἐν αἷς μέλῃ τοῦ Συλλόγου ὑπάρχουσι, πρὸς εἰσπραξίν τῶν καθυστερουσῶν παρ' αὐτῶν τῶν κικύων ἐτησίῳ συνδρομῶν καὶ πρὸς συλλογὴν ἐν ἑαυτῶν συνδρομῶν. Οἱ ὁρισθέντες δὲ εἰσιν ἡ κ. Ν. Κ. Καραπάνος, ἐν Ἀθήναις, ὁ Π. Μητροπολίτης, Ἀδριανουπόλεως κ. Νεόφυτος, ἐν Ἀδριανουπόλει, Ν. Ροδοκανάκης ἐν Ἀιδινίῳ, Κ. Σαλῆς, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Δ. Μαυρογένης, ἐν Βομβῇ, Εὐστ. Ἰωαννίδης ἐκτρός, ἐν Βιάῳ, Ἰωάννης Τέστος, ἐν Ἰχάλῳ, ὁ Π. Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κ. Ἰωάννης, ἐν Θεσσαλονίκῃ, Ἀλεξανδρίδης ἐν Ἰμακίῳ, ὁ Π. Μητροπολίτης Ἰωαννίνων κ. Ν. Σαφάριος, ἐν Ἰωαννίνῳ, Ι. Ν. Βαλέτας, ἐν Λοιδίῳ, Δ. Βενιζελῆς, ἐν Μιτυλήνῃ, Ἐλευθ. Ραφαήλ, ἐν Ὀδησσῷ, Γ. Χασιώτης, ἐν Παρισίῳ, Π. Ἀδηνόγινος, ἐν Σμύρῃ, Ἀδελφοὶ Ζέσι, ἐν Ρουσοβίῳ, Ν. Στρομπουλῆς, ἐν Κίῳ, Β. Δελ. Λαφότας, ἐν Ταϊγκίῳ, Μ. Γκουμουτγκεράκης, ἐν Φιλιππουπόλει, Θ. Διαβάζας, ἐν Βιέννῃ, Α. Βυζάντιος, ἐν Τεργίστῃ καὶ Γ. Δεστούνης, ἐν Πετροουπόλει.

Αἱ πράξεις αὗται τοῦ προεδρείου, εἰ μὴ καθόλου, ἐπέτυχον, διότι ἐκ τούτων εἰσῆλθον εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Συλλόγου Α. Τ. 324,47, ἐξ ἐκτάκτων συνδρομῶν γενομένων ὑπὸ τῶνδε· Ὑπὸ τοῦ φιλογενιστάτου μεγάλου τοῦ Συλλόγου εὐεργέτου Ἐξ. Χρηστάκη ἐρένδῃ Ζωγράφου πρὸς δημοσιεύσιν γλωσσικῆς ὕλης τοῦ Ζωγράφου διαγωνίσματος. . . . Α. Τ. 150.

Ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα Ἐκπαίδ. καὶ Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος. » » 100.
Ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Σιαμόντου. » » 50.
Ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Ταμβάκου. » » 20.
Ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Καραπάνου
πράγμα 100 . . . . . » » 04,47.

Ἦτοι τὸ ὅλον Α. Τ. 324,47.

Ἐνταῦθα δὲ, [τοῦ λόγου ὄντος περὶ ἐκτάκτων συνδρομῶν, μετὰ συγκαλήσεως ἀναγερῶν καὶ τὴν τοῦ εὐγενούς καὶ φιλέλληνας γαλῆτου, τοῦ γνωστοῦ G. d'Eichthal, αὐτόμυτον προσφορὰν ἐκ πρ. 200 ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Ἡ πράξις αὕτη τοῦ εὐγενούς φιλέλληνας ἀποδείκνυσιν τὴν πρὸς τὸν Σύλλογον ἡμῶν ἀγάπην αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκτίμησιν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Συλλόγου· παρέχει δὲ τινα ἀδιαφόρως πρὸς τὰ ἡμέτερα ἔργα ἔχουσι λαμπρὸν μᾶθημα. Ὁ Σύλ-

λογος ἐν καιρῷ ἔπαισεν ἐκφράσαι τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ τοῦ εὐγενεῖ ἀνδρὶ.

Τοιοῦτον τὸ ἀποτέλεσμα, εὐχάριστον, τῆς ἐτήρας τῶν ἐργασιῶν τοῦ προεδρείου. Ἀλλὰ καὶ τῆς ἐτήρας ἐκείνης ἀγαθῆς ἦν, ὡς δῆλον ἐγένετο ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ κ. Ταμίου, διότι οὐκ ὀλίγα συνδρομαὶ καθυστερούσαι εἰσπράχθησαν.

Ἐτερον ζήτημα περὶ ὁ ἡσυχάθη τὸ προεδρεῖον ἐν ταῖς εἰδικαῖς αὐτοῦ συνεδριάσεσιν ἔστι τὸ τοῦ χάρτου τῶν Κερσίων τινῶν Κωνσταντινουπόλεως τοῦ παρασκευασθέντος ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, καὶ δι' ἃν ὁ Σύλλογος εἰσπράχθη ὑπερδικασίας λίρας. Οἱ παρακολούθησαντες τακτικῶς τὰς συνεδριάσεις τοῦ Συλλόγου γινώσκουσιν, ὅτι οὗτος ἐν ἐκτάκτῳ συνεδρίῳ μετὰ μακρῆν συζήτησιν, καθ' ἣν ἐξητάθη λεπτομερῶς ἡ πράξις τοῦ κ. Γ. Δημητριάδου, μέλους τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, δημοσιεύσαντος ὡς ἴδιον αὐτοῦ τὸν χάρτην καὶ κατακρατήσαντος τὸ πρῶτόν του, ὡς καὶ τὴν δαπάνην ἐκτέλεσε ὁ Σύλλογος, καὶ δι' ἣν πλείστα τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς ὑπὲρ τὰ μέλη εἰργάσθησαν, ἔγνω ὅπως καταδιώξῃ τὸν κ. Γ. Δημητριάδην δικαστικῶς ἐπὶ σφετέρῃ αὐτοῦ ἑξέτις ἰδιοκτησίας. Τὸ προεδρεῖον ἐπιθυμοῦν ἐπιδόσαι, εἰ δυνατόν, διὰ φιλικῶν μέσων τὸ δυσάρεστον τοῦτο ζήτημα, ἐπὶ τῇ ἐκτάκτῳ συνεδρίᾳ πρὸς τοῦτο ἐκτάκτως συνεδριάσει ἐν αἷς προσεκάλεσε καὶ τὸν κύριον Δημητριάδην καὶ τὴν μέλη τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς. Ὁ κύριος Δημητριάδης παρέστη εἰς μίαν συνεδρίαν, ἀλλὰ ἡ παρουσία αὐτοῦ οὐδὲν ἔσχεν εὐχέρειαν ἀποτελέσματος. Τὸ προεδρεῖον βουλομένη ἐξαντλήσει πᾶν μίσην φιλικῆς συνεννόησεως ἐξελέξατο ἰδιαιτέρην ἐπιτροπὴν, ἐκ τοῦ αἵματος. C. G. Curtis ἀντιπρόεδρος καὶ πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, Κ. Ξανθοπούλου, ἀντιπρόεδρος, καὶ Θ. Σαλῆς, ὅπως σπερῇ καὶ προτείνῃ, ἢ ἂν νομίσῃ καταλληλοτέρην λύσιν. Δυστυχῶς καὶ αἱ ἀγαθαὶ προθέσεις καὶ ἐνέργειαι τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ἐναυχίσαν.

Μέχρι τούτου περιορίζονται αἱ περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ προεδρείου ἰδιαιτέρες ἐνέργειαι. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ ἐπανόδου ἐπὶ τοῦ οὐκ εὐχάριστου τούτου συλλογικοῦ ἐπεισοδίου, ἐπιτρέψατέ μοι ἀνακοινώσασθαι νῦν καὶ τὴν τελευταίαν ληρθεῖσαν, μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθείαν, ὅπως δ' ἐκτελεσθεῖσαν, διότι ἤρτην αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἀπόφασις τοῦ Συλλόγου. Ὁ Σύλλογος ἔγνω α') ὅπως κηρύξῃ διὰ τῶν ἐφημερίδων δι-

ὁ ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Δημητριάδου δημοσιευθεὶς χάρτης τῶν Χερσαίων ταγῶν καταχρηστικῶς ἰδημοσιεύθη ὑπ' αὐτοῦ, διότι ἀνήκει τῷ Συλλόγῳ, ὅτι ἐν τῷ δημοσιευθέντι χάρτι πλειστά ἐσσι τὰ ἐσφαλμένα καὶ οὐκ ὀλίγα ἀνικρίβειαι καὶ ὅτι ἡ Ἀρχαιολογικὴ ἐπιτροπὴ ἐν τῷ μικρῷ ἐκδώσει τὸν χάρτην μετὰ τῆς ἀπαιτούμενης ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας καὶ β') ὅπως καταδιώξῃ δικαστικῶς τὸν κ. Γ. Δημητριάδην ἐπὶ σφετερισμῷ ζήνης ἰδιοκτησίας. Αὐταὶ εἰσιν αἱ ἐκτὸς τῶν τακτικῶν καὶ συνήθων μὲν οὐκ ὀλίγων δι', ἐργασίαι τοῦ προεδρίου. Τάδε δὲ τὰ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Αἱ συνεδριάσεις

τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ λήγον ἔτος ἀνέρχονται εἰς 38, ὅν αἱ μὲν ἔξ' ἑκατακτοί, γενόμεναι ἢ μὲν πρὸς ἀπόρατον ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου ἐκτεθέντος ἐκδημηκτοῦ τοῦ χάρτου τῶν Χερσαίων ταγῶν, ἢ δὲ πρὸς συζητήσιν καὶ ἐπιψήφισιν τοῦ προπαραλήγου, αἱ δὲ τρεῖς πρὸς ἀνάγκωσιν τῶν ἐλλείποντων ἐπιτροπῶν καὶ τῶν κοσμητόρων καὶ ἡ ἑξῆς γενήσεται τῇ ἐπιούσῃ κυριακῇ, ὅποτε τέλος ἔσται ἡ ἐπί-
ταιος ἑορτὴ τοῦ Συλλόγου.

Κατὰ τὰς τρέκοντα δὲ καὶ δύο τακτικὰς συνεδριάσεις ὁ Σύλλογος ἐβουλεύσατο περὶ τῶν διαφρῶν ἀναρπέντων ζητημάτων καὶ ἐξέλεξε τὴν ἀπόρατον αὐτοῦ, συζητήσει καὶ ἐνεύσεν ἢ ἀπέρριψε διαφρούς προτάσεις, ἔλαβε γνώμην τῶν γενομένων προσφορῶν βιβλίων τε καὶ γραμμάτων, ἠκούσαστο διαφρῶν ἀναγνωσμάτων σπουδασιωτάτων ὑπὸ διαφρῶν μελῶν αὐτοῦ γενομένων καὶ ἐξήνεγκαι τὴν γνώμην αὐτοῦ ἐπ' αὐτῶν. Ἀφμενος δὲ παρρηρῶν ὅτι αἱ συνεδριάσεις τοῦ λήγοντος ἔτους, ὡς ἐκ τῶν γενομένων συζητήσεων ὁδῶν γίνονται, οὐκ ὀλίγων εἶχον ζωὴν, πολλὴν πρὸς ταπεινῶν μελῶν καὶ οὐκ ὀλίγων ξένων, μέλιστα δὲ ἐν αἷς ἀνεγνώσθησαν τὰ περὶ Ἀρμενικῆς φιλολογίας ἀνεγνώσματα.

Ἀνεγνώσματα

δὲ κατὰ τὴν λήγουσαν περίοδον ἐγένοντο τάδε:

Περὶ Βολταίρου καὶ ἰδίᾳ περὶ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ, ὑπό τοῦ κ. Ἀλεξ. Μαυρογένους, ἐν δυοὶ συνεδριάσεσιν.

Περὶ Τηλεφῶνου ὑπὸ τοῦ κ. Στ. Μαυρογένους.
Περὶ ὕπνου καὶ ὑπνοκατίας κατὰ τὸν Regnaud ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.

Περὶ ἐκκλησιῶν καὶ μνημείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸν ἸΔ' μ. Χ. αἰῶνα, κατὰ τοὺς συγγράμους, ὑπὸ τοῦ κ. Α. Mordmann, ἐν δυοὶ συνεδριάσεσιν.

Ἱερωνικῇ, ὑπὸ τῆς Α. Ἐξ. τοῦ Ἀλεξάνδρου παπᾶ Καρθευδοῦρῃ.

Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ὑπὸ τοῦ κ. Ηρ. Βασιλάδου, ἐν τρισὶ συνεδριάσεσιν.

Περὶ Συλλόγου τοῦ διεθνoῦς δικαίου, ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Καλλιλάδου, ἐν δυοὶ συνεδριάσεσιν.

Περὶ γενέσεως τῆς Ἀρμενικῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἐπ' αὐτῇ ἐπιδράσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὑπὸ Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραιμῆς, ἐν δυοὶ συνεδριάσεσιν.

Περὶ ἐφαρμογῆς τοῦ ἡλεκτρισμοῦ εἰς τὸν δημοσίον φωτισμὸν, ὑπὸ τοῦ κ. Τ. Καρθευδοῦρῃ.

Περὶ τῶν ἠθικῶν Νικομαχεῖων τοῦ Ἀριστοτέλους, ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Ξανθοπούλου.

Περὶ Βυζαντινῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν πέριξ αὐτῶν ἰδρυμάτων, ὑπὸ τοῦ κ. Α. Πασπάτη, ἐν τρισὶ συνεδριάσεσιν.

Ὅποιοι ἀρὰ τὸ ἐν τῷ πολιτισμῷ προσφορώτερον κλίμα, ὑπὸ τοῦ κ. Στ. Μαυρογένους.

Περὶ ἀποικισμοῦ καὶ ἐποικισμοῦ παρ' Ἑλλήνων ἐν τοῖς κατ' ἡμᾶς χρόνοις, ὑπὸ τοῦ Γ. Κατσιλίδου.

Περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ Ἀρμενικοῦ ἀλφειοῦ, ὑπὸ τοῦ κ. Ἀθανασίου Παπαδοπούλου Κεραιμῆς.

Συμβολαὶ κριτικαὶ εἰς τὰ Ἀλγευτικά τοῦ Ὀπριανῶ, κατὰ χειρὸς γραφον κώδικα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.

Μετὰ ὁστέρων, ὑπὸ τοῦ κ. Α. Σταματιάδου, ἀνεγνωσθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Τ. Καρθευδοῦρῃ.

Ὁμηρικὴ Μελίσαι, ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Παρηνίκου, ἀνεγνωσθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Τ. Καρθευδοῦρῃ.

Περὶ τῆς κλῆ' Ὀμηρῶν ἠθίκης, ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Παρηνίκου, ἀνεγνωσθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Τ. Καρθευδοῦρῃ.

Γλωσσολογικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς περὶ μεταναστεύσεως τῶν Ἀσσυρίων πραγματείας τοῦ κ. Α. Πασπάτη, ὑπὸ τοῦ κ. Ε. Κήμπε κ. Α. Πετρίδου, ἀνεγνωσθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. γενικοῦ γραμματέως.

Κρίσις ἐπὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ αὐτοῦ βῆν ἀπερὶ τῶν ἐπιστημῶν, τεχνῶν καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν πρὸς τὴν ἡθην, ὑπὸ τοῦ κ. Ἀβραάμ Μολιάκη.

Παρατηροῦντες δὲ τὸν σημαντικὸν ἦν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνεκονώσεων κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μεταβιβάζομεν εἰς τὰ

Περὶ μελῶν.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πύλλη τῶν μὲν τακτικῶν κατὰ 18, τῶν δὲ ἀντιστοιχιζόντων κατὰ ὅκτω, καὶ τῶν ἐπιτίμων κατὰ δέκα. Τὰς δὲ εἰσι τὰ νῦν ἐπιτίμα μὲν ἦν ἡ Α. Α. Εὐρύτας ὁ Lord Dufferin, τρεῖς οὖν τῆς Α. Μ. τῆς Ἀνάσσης τῆς Ἀγγλίας παρὰ τῇ Υἱ. Πύλη, ἡ Α. Εἰ. ὁ comte de Basson, πρεσβυτὴς τοῦ βασιλέως τῆς Ισπανίας παρὰ τῇ Υἱ. Πύλη, ὁ κ. F. Aug. Gevaert, διευθυντὴς τοῦ ἐν Βρυξέλλαις Β. Ὁδεῖου, ἡ Α. Εἰ. ὁ Ἀλέξανδρος πασᾶ Καραθεωδωρῆ, πρῶτον ἐπὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ὑπουργός, ὁ κ. Rudolf Virchow, καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου, διευθυντὴς τοῦ αὐτοῦ παθολογικοῦ μουσείου κλ., ὁ κ. Louis Pasteur, καθηγητὴς τῆς χημείας ἐν Σαρνέζῳ κλπ., ὁ κ. Joseph Lister, καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἐδμβούργου, ἡ Α. Εἰ. ὁ Rollin Jaquemyns, ἐπὶ τῶν ἰσοτελικῶν ὑπουργός τοῦ Βελγίου, ὁ κ. Alphonse Rivier, καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Βρυξέλλων καὶ ἡ Α. Εἰ. ὁ Ἀλφ. Φουκὰ Βέης, πρῶτον ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδευσεως ὑπουργός ἐν Τουρκίᾳ.

Ὁ Σύλλογος κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐθρήνησεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ δύν τῶν ἐπιτίμων αὐτοῦ μελῶν, τοῦ πρῶτον πατριάρχου Κλεως Γρηγορίου τοῦ 5' καὶ τοῦ σοφοῦ μέλους τοῦ γαλλικ. ἰνστιτούτου Ε. Littré. Πρὸς ἐκδόλωσιν δὲ τῆς λύπης αὐτοῦ, ὅμα τῷ ἀκούσματι τοῦ θανάτου τοῦ αἰδίου πατριάρχου, ἐπισυμβάντος ἐν ἡμέρᾳ καλῇ ἢ τακτικῇ ἢ συνεδρίασις, διέκοψε τὴν συνεδρίαν αὐτοῦ καὶ ἐνετείλατο τῷ προεδρεῖν ἵνα ἐν σώματι συνειδήσῃ τὴν κηδεῖαν τοῦ θανόντος ἱερέα. Πρὸς δὲ τὴν χῆραν τοῦ αἰδίου Ε. Littré συλλυπητήριον ἐπεμψεν ἐπιστολὴν. Ἐκτὸς τῶν ἐπιτίμων τούτων μελῶν ὁ Σύλλογος ἀπέλυσε καὶ δύο ἀντιστοιχιζόντας, τὸν γνωστὸν Ἀν. Γουδαν καὶ τὸν Α. Λόντον, πρῶτον τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἰωνικῇ. Πρὸς τὰς οικογενεῖας τούτων ὁ Σύλλογος ἐπεμψε συλλυπητήριον ἐπίσης ἐπιστολὴν.

Ἐκτακτοῦ ἐπιτροπῆς

ἠνωμάσθησαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τέσσαρες:

α') Πρὸς κρίσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. F. A. Gevaert ἀποσταλέντος συγγραμματος αὐτοῦ περὶ μουσικῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐκ τῶν κ. κ. Δ. Παπαλλῆ, Σ. Τριανταφυλλίδου καὶ Ἰωάν. σαρ Ἰερουζαλήτου.

β') Πρὸς ἐξεῖρσιν τρόπου θεραπείας τῆς ἐν

τῷ καταστάματι τοῦ Συλλόγου ὑπαρχούσης ὕγρασις ἐκ τῶν κ. κ. Β. Ἰωαννίδου καὶ Ζ. Κλεαίνου.

γ') Πρὸς κρίσιν τοῦ συγγραμματος τοῦ Σαίτ βέη ἐπιγραφομένου «Τίγναι, ἐπιστήμη καὶ ἀγέσεις αὐτὸν πρὸς τὰ ἔθνη» ἐκ τῆς Α. Εἰ. τοῦ Ἀλεξάνδρου πασᾶ Καραθεωδωρῆ καὶ τῶν κ. κ. Ἰορδ. Καρολίδου καὶ Ἀβρ. Μαλιᾶκα.

δ') Πρὸς ἱερειαν, ἐξακριβῶσιν τῶν μέχρι τοῦ νῦν εἰσθεθόντων νόμων δι' ὑπαρχόντων ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου τὴν σήμερον βιβλίων, ἐξέτασιν τῶν αἰτίων, ἃ συνεπήγαγον τὰς ἀπωλείας ταύτας καὶ μελέτην μέσων θεραπείας τοῦ κακοῦ διὰ τὸ μέλλον, ἐκ τῶν κ. κ. Ἦρ. Βασιλάδου, Στ. Ἀρισταρχοῦ καὶ Jean Mordmann.

Ἐκ τούτων ἡ μὲν α' οὕτω καθυπέβαλε τὴν ἐκθεσιν αὐτῆς. Ἡ δὲ β' καθυπέβαλε τὴν ἐκθεσιν αὐτῆς καὶ ὑποδικινύσα τὰ μέσα πρὸς θεραπείαν τῆς ὕγρασις ὡς καὶ τὰς ἀναγκαίας ἐπισκευὰς ἤχησθε πιστώσιν ἐκ 40 λιβρῶν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ὑπ' αὐτῆς προτεινομένων. Πραγμαθεύσεως δὲ τῆς πιστώσεως ἐξετίθεισεν ὁ λόγος αὐτῆς. Ἡ δὲ γ' διὰ τοῦ εἰρηγῆ τοῦ αὐτῆς ἀνέγνω, ὡς ἀνωτέρω ἐδηλώθη, τὴν κρίσιν αὐτῆς. Καὶ ἡ δ' ἐίλος ἀνέγνω τελευταίαν ἐκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς βιβλιοθήκης καὶ περὶ τῶν μέσων ἃ ἀνέμοσε κατὰλλελα πρὸς ἀπεργασίαν πάσης ἐν τῷ μύλλοντι ἀπωλείας.

Διαγωνίσματα Bluntschli.

Πρὶν ἢ δὲ τὴν ἐκθεσιν αὐτὴν καταστρέψω ὁρίλω αἰτεῖν ὅτι ὁ Σύλλογος τῇ πρώτῃ τοῦ ἐν Βρυξέλλαις συνεδίου τῆς Υἱ. Πύλης, τοῦ πατρῴζοντος υἱοῦ τοῦ αἰδίου προέδρου καὶ ἰδρυτοῦ τοῦ Συλλόγου Κ. Καραθεωδωρῆ, Εἰ. κ. Στ. Καραθεωδωρῆ ἐν γράφῃ διὰ διακρίσει ερ. ἐν τῷ διαγωνίσματι τοῦ διεθνούς καὶ συνταγματικοῦ δικαίου, τῷ ἱδρυθέντι πρὸς αἰδίον μνημῆν τοῦ νομομαθοῦς Bluntschli, τῇ πρωτοβουλῇ τοῦ ἐκ τῶν ἐπιτίμων μελῶν τοῦ Συλλόγου Fr. von Holzendorff, τακτικοῦ καθηγητοῦ τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου. Ἐκ τοῦ διαγωνίσματος ἐπιμελείται ἰδιαίτερα ἐπιτροπὴ, ἣτις καὶ ἐπὶ κλησιν ἐξέδωκε πρὸς τοῦτο. Ἀντίτυπον δ' οὗτῃς ἐστάλη καὶ τῷ Συλλόγῳ.

Περὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν

κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἰδία ἐγένετο φροντίς. Ὁ Σύλλογος ἀνέθηκε τὴν κατάστασιν καὶ κατα-

МЕЧНИКОВА

γραφὴν αὐτῶν τῷ κ. Α. Π. Κεραμῇ, ὃς, ἐκτελὼν τὴν ἐντολὴν τοῦ Συλλόγου, ἠρτίκεται καὶ περιέγραψε τὰς συλλογὰς πάσας.

Ταῦτα, κύριοι, ἐν βραχεὶ τὰ τοῦ Συλλόγου ἔργα. Καταστρέφων δὲ τὴν ἐκθεσὶν ταύτην καθόν μου ἡγοῦμαι χάριτας ὑμολογῆσαι τῷ Συλλόγῳ, ὃς ἐπιεικῶς πᾶν κρίνας με ἀνέθηκε μοι τὸ τῆς εἰδικῆς γραμματείας ἔργον. Χάριτας ὡσαύτως ὑμολογῶ τοῖς ἐν τῷ προεδρείῳ ἀξιολογίοις συναδελφοῖς καὶ ἰδίᾳ τῷ σεβαστῷ προεδρῷ, ὃς παρορῶν τὰς ἐλλείψεις μου τῇ χαρακτηριστικῇ αὐτὸν εὐγενείᾳ πρὸς με ἐρέετο. Εὐχόμεναι δὲ ὅπως ὁ ἡμέτερος Σύλλογος κρατῶνται, ἐριδύμενος, ὡς μέχρι τοῦ νῦν, ἐπὶ τῆς ἀρετῆς καὶ ἐκτιμησῶς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, πρὸς δόξαν αὐτοῦ.

Ἐν Σταυροπόλει, τῇ 11 μαΐου 1882.

Ο' Εἰδικὸς γραμματεὶς
Θ. Α. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ.

Ο' κ. Π. ἀποφύγων προτείνει ὅπως ἐκφρασθῶσιν εὐχαριστικαὶ ῥήματα γενικῷ ῥαγματῇ καὶ τῷ εἰδικῷ ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ ζήλῳ ἐκτελεσῇ τῶν ἰαυτῶν καθηκόντων. Ο' Σύλλογος ὑποδέχεται ἀποδέχεται τὴν πρότασιν τοῦ προεδρεύοντος.

Εἶτα ὁ ἄρχων Μ. Λογθέτης. Σ. Ἀριστάρχης, πρέεδρος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς, ἀνέγνω τὴν ἐπομένην ἐκθεσιν.

Φιλόμοσος ὁμήγερος,

Ἐν τῇ τῆς πρὸ ἐνός ἔτους ἐνώπιον ἡμῶν ἀναγνωσθεῖσας ἐκθέσεως τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἐξερχόμενον τὴν πεποιθὲν, ὅτι οὐ τῶν ἱατρικῶν καὶ νομικῶν ἐπιστημῶν θεωρητόντες, ἡμέτεροι δὲ φίλοι ἱταῖοι, ἀνθυμολλῶνται πρὸς τοὺς πέριτι λαλήσαντας φυσιοδίφας, ὅπως καὶ ἐκείνοι κατὰ τὴν προσεχῇ περίσυν ἐδιδόματα εὐχρημα καὶ ἀρόθνα προσκομίσαντων ἐπὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἡμῶν κεραιότητος. Ἡ πεποιθὲς ἡμῶν αὐτῇ ἐδικαιωθῇ πληρόστατα, ὡς θέλει βεβαιωθῇ, ἐν μετὰ τῆς ὑμετέρας ἐπιεικειᾶς, ἥς πολλὰς πείραν ἔλαβον, ἀποροσθῆτε καὶ τῆς παρουσίας ἐκθέσεως.

Δ'. Ἱατρική.

Μεταξὺ τῶν φαινοῦν ἀσπέρων τῶν διαλαμπόντων ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ στεριάματι τοῦ ἡ' αἰῶνος οὐ τὴν τυγοῦσαν αἰγλὴν ἐκπέμπουσι τὰ ὀνόματα Joseph Lister, Louis Pasteur καὶ Rudolf Virchow. Οἱ ἀσπέραι οὗτοι φωτίζοντες κατὰ τὴν παρελθούσαν περίσυν τὰς νυντερινὰς ἡμῶν συνειδήσεις ἐθιμικῶν τὰ

ἐκ τῶν βιωτικῶν μερμῶν νεναρκομέναι ἡμῶν μέλη, καὶ ἡνεῖον τοὺς νοσοῦς ἡμῶν ὀφθαλμοὺς εἰς ἐκτάσεις νέας μεγαλοπρεπῶς ὀρίζοντες.

«Περὶ τῆς τοῦ Joseph Lister μεθόδου, τῆς περὶ τὴν νοσοκομείων τῶν πληγῶν καὶ τραυμάτων καὶ ἐλαδῶν, τῆς καλουμένης ἀντισηπτικῆς», ὤμιλησεν ὁ ἱατρός κ. Β. Λούστος, ἀρυσθεὶς τὰ μεν ἐκ περιοδικῶν φύλλων, τὰ δὲ καὶ ἐξ ἰδίας αὐτοῦ ἀντιλήψεως, ὡς ἰδόντος τε καὶ διδαχθέντος τὰ κατὰ τὴν μέθοδον παρ' ἀνδρὶ περὶ ταῦτα δεινῷ, τῷ ἐν Μονάχῳ κ. Nussbaum. Τὸ περὶ νοσηλείας τῶν πληγῶν καὶ τραυμάτων θέμα πολλὰς ἀνέκαθεν προῦκλαι ζήτησεις ἐπιστημονικῆς, καὶ πολλὰ καὶ πρὸς βελτίωσιν τῆς τέχνης ταύτης κατεβῆλόντο προσάβηται. Ὡς τι ἐνεῖον δὲ γλυκὺ παρίστατο παντὶ τῷ καὶ ἐλάχιστον χειρουργῶντι τὸ κατορθῶσαι ποτε ἐν ἡ' τε πορεία τῆς πληγῆς καὶ ἡ ἐκβάσις αὐτῆς ἐπ' ἴσους δι' αὐτοῦ τοῦ χειρουργοῦ διέπνιται καὶ ρυθμίζεται, καὶ μὴ εἰς τὸ αὐτόματον καὶ τὰ κατὰ τύχην ἄρῃται. Καὶ τὸ ἐνεῖον τοῦτο ἐπαρακαταθήτη κατὰ τὸ πλείστον διὰ τῆς μεγαλοπρεπῆς εἰρήσεως τοῦ Lister, καθηγητοῦ τῆς χειρουργικῆς κλινικῆς ἐν τῷ κατὰ τὸ ἔδμιοδῶρον νοσοκομείῳ. Οὕτω δὲ ἐγγχειρίσεις, οἷας πρότερον ἐν ἀνυμνῇ ἐπεχείρει ἡ ἱατρικὴ, τολμῶνται σήμερον ἐν βεβαιότητι καλῆς καὶ αἰσίας ἐκβάσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μέθοδος τοῦ Lister, ἀντισηπτικὴ συνήθως καλουμένη, φέρει καὶ τὸ ὄνομα κλειστή, ἔξ ἀντιπαρεβάσεως πρὸς τὴν ἀεὶ τοῦδε ἐν χρῆσει, τὴν ἀνοικτὴν λεγομένην, μναί γίνεται ὑπὸ τοῦ κ. Β. Λούστου καὶ τῆς ἀνοικτῆς μεθόδου, τῆς παλαιᾶς δηλονότι, ὑπὸ τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς ἐποψίν. Κατὰ τὴν ἀνοικτὴν μέθοδον παρεμάρτο ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν πληγῶν ἡ παρουσία τῶν ἐν τῇ ἀεὶ δικαιοκρίτειᾳ μικροργανισμῶν ἐκείνων, οὓς μικροσκοπεῖται καὶ ἀντιπρίσκει κλ. καλοῦμεν, καὶ ἀπὲρ κακοῦσαν ἐν κλειστοῦ τὴν πληγὴν παρόντα, καὶ παρακαταλύου τὴν ἱασιν. Οὐδ' ὅμως δὲ διατείνεται ὁ Λούστος, ὅτι πρῶτος ὁ Λίστερ παρετήρησε τὴν ἀπ' ἡμῶν καὶ τοῦ ἀέρος ἐπὶ τῶν πληγῶν ἀπ' ἐκείνου καὶ ἐν παλαιότεροις χρόνοις, οἷον ἐν ἔτει κατὰ τῷ 1820, καὶ τότε ἐπὶ ἐγένετο χρῆσις ἐπιθεμάτων καὶ ἐπιδιδύμων τινῶν ἐπὶ τῆς πληγῆς τοῦ πύσυχοντος, καὶ πρότερον, οἷον κατὰ τὸν μεσαιῶνα, βέλτομα ἐπιτίθεντο, καὶ κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς φέρομα κα ἐπὶ τῶν πληγῶν ἐπιπέσσοντο. Διὰ πάν-

1873, και τέλος πάντων ότι ἐκρήθη ἄξιος τῷ 1874 ἰσθίου ἐξ εἰκοσκαυχίλων φράγκων συντάξας. Ἐκτίσται δι' κλέος αἰδίων ἐν τῷ ἱπποτηρικῷ κύματι, ἀρχῆς γενόμενος τῶν πανπεριμετῶν καὶ σφοδρὸς ἀντίπαλος ἀναδείχθεις τῶν περὶ τὸν Pouchet, Joly καὶ Musset ἀσπαζομένων τὴν ἑτερογένειαν, ἥτοι αὐτόματον γένεσιν. Ἐκ τῶν πολυχρήμων συγγραμμάτων τοῦ L. Pasteur ὁ κ. Κ. Κοστομήρης ἀρκεῖται ἀναφέρειν τὰς περὶ τῆς ζυμώσεως τοῦ γάλακτος, τῆς τοῦ τραγικοῦ ὄξους, τῆς τοῦ οἶνου πύμας, Nouvel exemple de fermentation, déterminée par des animales infusoires pouvant vivre sans oxygène libre (1863), Etude sur le vin, ses maladies et les causes qui les provoquent (1866), Etude sur la conservation de la bière (1867), Etudes sur le vinaigre, ses maladies, moyens de les prévenir (1868), Traité sur la maladie des vers à soie (1874), Quelques réflexions sur la science en France (1871), Mémoire sur les bactéries du charbon (1880), Mémoire sur l'atténuation du choléra des poules (1880) κλ.

Τὸ τῶν ἑμῶν σοφῶν συναΐσαν, κλύειον ἄρμα σπένδων ἐνα περικλυτῶν ἀπὸ τοῦ ἐγὼ καὶ ἀσθμικῶν παρεθῆκα χωρία τὰ ἐκ τῶν τοῦ Διογένητος τοῦ Ἀπολλωνιάτου, ἐκδόσαντος περὶ τὸ 470 π. Χ., τοῦ Ἱπποκράτους (468—388 π. Χ.), τοῦ Πλάτωνος (430—348 π. Χ.) καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους (384—322 π. Χ.), Ἡροφίλου τοῦ γαλεκτονίου (περὶ τὸ 300 π. Χ.) καὶ τέλος πάντων Ἑρασιστράτου τοῦ κείνου, ἀμείναντος κατὰ τὴν γ' π. Χ. ἑκατοσταετηρίδα. Ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις ἐνυπολάνθηναι ἡ γνώσις, εἰ καὶ ἀμυδρά, τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος. Ναί μὲν ἡ γνώσις αὐτὴ ἦν ἐν ἐκ καταστάσει ἐμβρύου· ἄλλ' ὅμως πολλὰ τῶν ἀρχαίων γνώσις εἶχον ἐπὶ ἐν ἐκινταῖς, ὅπως τὰ ἑξῆρα ἄμα τῇ συλλήψει αὐτῶν, ἀπαντα τὰ συστατικὰ εἶνεαι βαθμιαίως καὶ τελείως ἀναπτύσσας.

Ὁ μὲν Πλάτων ἑθεώνει αὐτὴν καρδίαν ἄμα τῶν φλεβῶν, καὶ πηγὴν τοῦ περιεφερομένου κατὰ πάντα τὰ μέλη σφοδρῶς αἵματος¹. ὁ δὲ Ἀριστοτέλης παρήκει, ὅτι «Τόπος τοῦ αἵματος αἱ φλεβὲς, τούτων δ' ἀρχὴ ἡ καρδία· κραινὸν δὲ τὸ λεγθῆναι ἐν τῷ ἀνατομῶν»².

1) ΠΛΑΤΩΝΟΣ, Τυμολ., σ. 70 β.

2) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΩΣ, Περὶ ζῴων καὶ ἐργημάτων β' βιβλίου.

καὶ ἀλλοχρῶ· «Τῶν δ' ἄλλων σπλάγγμων ἡ καρδία μόνη ἔχει αἷμα, καὶ ὁ μὲν πλεονέμων οὐκ ἐν αὐτῷ ἀλλ' ἐν ταῖς φλεβίαις, ἡ δὲ καρδία ἐν αὐτῇ»¹. καὶ πάλιν· «Αὕτη γὰρ ἡ (καρδία) ἐστὶν ἀρχὴ καὶ πηγὴ τοῦ αἵματος ἢ ὑποδοχὴ πρώτη»². Ὁ δὲ Ἑρασιστράτος ἀπερινεύει, ὅτι ἡ καρδία ἐστὶν ἀρχὴ καὶ ἀρτηριῶν καὶ φλεβῶν»³. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς καρδίας ὡς πηγῆς τοῦ αἵματος.

Περὶ δὲ τῆς μεγάλης κυκλοφορίας ὁ Ἀριστοτέλης λέγει· «Ἔστι δ' ὥστερ' ἐν τε τοῖς κηφίοις αἱ ὑδραγωγίαι κατασκευάζονται ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ πηγῆς εἰς πολλοὺς ὀχετοὺς καὶ ἄλλους· καὶ πρὸς τὸ πάντη μεταδιδόναι . . . τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ φύσις τὸ αἷμα διὰ παντός ὀγέτευκε τοῦ σώματος»⁴. καὶ τὰς ἀπανταχοῦ τοῦ σώματος διακλαδώσεις τῶν τε φλεβῶν καὶ τῶν ἀρτηριῶν περιγράφει οὕτως· «Ἐδο φλεβὲς εἰσὶν ἐν τῷ θώρακι κατὰ τὴν ῥαχὴν οἰνύτι· ἐστὶ δὲ καμμένη αὐτῶν ἡ μὲν μελίων⁵ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, ἡ δ' ἐλάττων ὅσπινεν ταύτης, καὶ ἡ μὲν μελίων ἐν τοῖς δεξιῖσι μέλησι, ἡ δ' ἐλάττων ἐν τοῖς ἀριστεροῖς, ἢν καλοῦσιν οἱ τινες ἀρτην . . . Αὗται δ' ἔχουσι τὰς ἀρχὰς ἀπὸ τῆς καρδίας . . . Καὶ ἡ μὲν φλεβὶς ὁδὴ τῆς καρδίας, ἡ δ' ἀρτην ἀπὸ τῆς καρδίας πτείνει . . . καὶ ἀποτεινομένη πόρρω πρὸς τε αὐτὴν κεφαλὴν καὶ πρὸς τὰ κάτω μέρη στενὴν ὥστε γίνεται καὶ νευρώδης κάμπη». Εἴτα δὲ ἐμπεριωρῶς διαγράφει ὁ Ἀριστοτέλης, ὅπως τὰς τῆς μεγάλης φλεβὸς διασχίζονται μέγρι τῶν ἀρτηριῶν τῆς κεφαλῆς καὶ μέγρι τῶν δακτύλων τῶν ποδῶν, παρανείκει, ὅτι «Τὸν κατὸν τρεῖς καὶ τὰς τῆς ἐλάττωτος φλεβὸς, κακλουμένης δ' ἀρτην, ἐσχηται μέρη, συμπαρακολουθοῦντα τοῖς τῆς μεγάλης»⁶. Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενον γκαρδίων λύπην ἐκφράζομεν ἐπὶ τῇ ἀνωτέρᾳ τῆς «Περὶ φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν» μονογραφίας, τοῦ Ἱπποκράτους, εἰς ἣν παραπέμπει ἡ Περὶ κρῶν αὐτοῦ συγ-

1) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΩΣ, Περὶ ζῴων β' βιβλίου Α' β' 4.

2) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΩΣ, Περὶ ζῴων μερίων Γ' β' 4.

3) ΕΡΑΣΙΣΤΡΑΤΟΥ, παρὰ ΓΑΛΗΝΟΥ (Ε. Ε. G. Kuehn, ἐν Διελίᾳ 1821—33, τόμ. 20 εἰς 8^{ον} τόμ. Α' σ. 304).

4) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΩΣ, Περὶ ζῴων μερίων Γ' σ'.

5) Ἡ κολὴ φλεβὴ.

6) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΩΣ, Περὶ ζῴων ἱστορίας Γ' γ' 5—8, Γ' β' 4—5.

7) Διόφθ. 8.

γραφή: «Αἱ δὲ φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν κοινωνία πᾶν ἐτέρω δεικνύονται λόγῳ, ὅσαι τε καὶ αἰσῆς, καὶ ὅθεν ὠρμημέναι, καὶ ἐν οἷσιν αἷα κινούνται»¹.

Πᾶν δὲ ἡ περὶ τῆς μικρᾶς κυκλοφορίας παραδοξὴν τινα ἀρχαίων γωρία, ἀνεμνησθήμεν ἐκ τῶν πολλῶν ὀλίγα περὶ τῆς ἀναπνοῆς καὶ τοῦ πνεύματος. Κατ' Ἀριστοτέλην «Πρότερον οὐδὲ τῇ θύρῃ ἡ ἀρτηρία»² καίται τοῦ οἰστρογῶν... εἴτ' ὁ ὕατερς καθήκει εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ πνεύματος, εἴτ' ἀπὸ τούτου σχίζεται καὶ εἰς ἑκτέρω τῶν μερῶν τοῦ πνεύματος... «Φυσωμένης δὲ τῆς ἀρτηρίας, διαδιδῶσιν εἰς πᾶς κοίλα μέρη τοῦ πνεύματος τὸ πνεῦμα. Ταῦτα δὲ διακρίσεις ἐξ ἑνὸς ὡρμηθεὶς εἰς ὅζω σπυρκοῦσας»³ ἐκ δὲ τῶν διακρίσεων τρήματα οὐκ παντός ἐστὶ τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἐκ μειζύωνος εἰς ἐλάττω διαδιδόμενα»⁴ καὶ πάλιν «καὶ δ' ὁσολοβῆν τὴν σύστασιν τοῦ ὁργάνου» (τοῦ πνεύματος) παραπλοῖσιν μὲν εἶναι τὰς κρίσεις τὰς ἐν τοῖς γαλκίοις... αἰρούμενος γὰρ (τοῦ θώρακος), καθάπερ εἰς τὰς φούδας, κατακατοῖν εἰσέρπει τὸν αἶρα τὸν ὑπὲρ τὴν... καὶ συνίζοντος, εἰσέρπει τὸν ψυχρόν, εἰσόντα ὄντα πάλιν, εἰσόντα μὲν ψυχρόν, εἰσόντα οὐδὲ θερμόν... Καλεῖται δ' ἡ μὲν εἰσόδος τοῦ αἵματος ἀναπνοή, ἡ δ' ἐξόδος ἐκπνοή. Καὶ φαίνομαι τοῦτο γίνεσθαι συνεχῶς, ὥς περ ἂν ζῇ καὶ κινήσῃ τοῦτο τὸ μέρος συνεχῶς, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ ἀναπνεῖν καὶ ἐκπνεῖν ἐστὶ τὸ κινῆναι»⁵.

Τίνα δ' ἰδεῶνται σχέσιν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας; Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει· «Ὁ πλεῖστων καίται οὐ ἡ καρδία καὶ περὶ ταύτην, ἡ οὐδ' ἀναπνοή διὰ τε τούτου καὶ διὰ τὴν ἀρχὴν πύλιν ἐν τῇ καρδίᾳ ὑπάρχουσαν»⁶ καὶ ἰδίᾳ περὶ τῆς μικρᾶς κυκλοφορίας· «Ἡ μὲν οὖν ἐπὶ τὸν πλεῖστον αἰσινεῖται φλεβὶς εἰς διμερῆ ὄντ' αὐτῶν διχῇ σχίζεται πρῶτον, εἴτα παρ' ἐκαστῇ σπυρκοῦσας γὰρ καὶ ἐκαστον τρήμα τείνει, μείζων μὲν παρὰ τὰ μέω, ἐλάττω δὲ παρὰ τὰ ἐμείζωντα, οὕτως ὥστε μηδὲν εἶναι μέρος λαβεῖν πᾶν ὅ οὐ τρήμα τ' ἐνέστι καὶ φλεβίων· τὰ γὰρ τελευταῖα τῷ μεγέθει ἀδύνατα διὰ τὴν μικρό-

τητα εἶσιν»¹, ἀλλὰ πᾶς ὁ πλεῖστων φαίνεται «μεστός ὢν αἵματος»² καὶ πάλιν «Φέρονται οὐδὲ καὶ εἰς τὸν πλεῖστον πόροι ἀπὸ τῆς καρδίας, καὶ σχίζονται τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅνπερ καὶ ἀρτηρία»³, κατὰ πάντα τὸν πλεῖστον παρακχολουθῶντες τοῖς ἀπὸ τῆς ἀρτηρίας»⁴.

Περὶ δὲ τῶν τῆς καρδίας κοιλῶν ἡδὴ πρότερον μὲν διαγίνεσθαι ὁ ἀπολλωνιάτης δέκριναι «τὴν ἀρτηρικὴν κοιλίαν»⁵ τῆς καρδίας»⁶, εἴτα δὲ ὁ Ἀριστοτέλης παρτίρει, ὅτι ἐν ἐκαστῇ οἷμαι (ἡ καρδία) αἷμα τῶν κοιλῶν»⁷.

Ἀλλὰ καὶ τὴν αἵαντον κίνησιν τῆς τε καρδίας καὶ τῶν ἀρτηριῶν καὶ φλεβῶν ἐγνώριζον, ἐπομένως καὶ τὸν σφυγμόν. Ὁ Ἀριστοτέλης παρὶ μὲν τῆς κινήσεως τῆς καρδίας λέγει· «Ἐν οὐδὲ τῇ καρδίᾳ ἡ τοῦ αἵματος προσέκτος ἐκ τῆς κτηροφῆς ὕγρου διὰ τῆς θερμότητος ὀγκωσῆς ποιεῖ σφυγμόν, αἰρούμεν πρὸς τὸν ἔσχατον κινήσιν τῆς καρδίας. Καὶ τοῦτ' φαίνομαι συνεχῶς»⁸ ἐπιρρεῖ γὰρ φαί τοῦ ὕγρον συνεχῶς»⁹ περὶ δὲ τῆς κινήσεως τῶν ἀρτηριῶν «καὶ σφυγμοῦ αἱ φλεβὶς πᾶσαι, καὶ αἷμα ἀλλήλαις ὡς τὸ ὁρτῆσθαι ἐκ τῆς καρδίας, κινεῖ δ' αἱ φλεβὶς καὶ αἵμα ἀλλήλαις ὡς τὸ κινῆναι»¹⁰. Ὁ δὲ Ἡρόφιλος ἐφαίνεται ἀπασα ἀρτηρίαν κίνησιν, ἣν ὡρμῆν ἐξ ἀρχῆς ἡμῶς τέλος ἀφ' ὧν οὐσαν, ὀνομαζόμεν σφυγμόν»¹¹.

Ταῦτα δὲ παρὰ κατὰ κριτικώτερον παρενέειντας δώμεν αὐτῶν τὸν λόγον εἰς τοὺς παῖδας ἱατροῦν.

Ὁ κ. Καστομούρης περιέγραψεν ἰδίαν αὐτοῦ μέθοδον πρὸς θεραπείαν τῆς τριχυαίσεως. Ἡ μέθοδος αὕτη συνίσταται εἰς τὸ ἐπιχειρεῖν τομὴν κατὰ τοῦ βλεφαρικοῦ χιλίου, οὕτως ὥστε διατερεῖται τὸ βλέφαρον εἰς δύο μέρη, τὸ μὲν πρόσθιον, περιλαμβάνον τὸ δέμας, τὸν βλεφαρικόν μὲν καὶ τὰ τῶν βλεφαρίδων θυλάκια, τὸ δὲ ὀπίσθιον, περιλαμβάνον τὰ ἐπιπεφυκώτα καὶ τὸν τασσὸν μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἐγκυκλιερμένων μαυιδίων ἀδένων. Γενομένης δὲ τῆς τομῆς

1) ΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ. Περὶ ἀέρων, σ. 809 (ἐκδ. Foes).

2) ΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ. Περὶ ἀέρων.

3) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, αὐτ. Α' γ' 5—7.

4) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περὶ ἀναπνοῆς ΚΑ'.

5) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περὶ ζώων μερίων Γ' γ' 4.

6) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περὶ ἀναπνοῆς.

7) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περὶ ἀναπνοῆς.

8) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περὶ ἀναπνοῆς.

9) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περὶ ἀναπνοῆς.

10) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περὶ ἀναπνοῆς.

11) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περὶ ἀναπνοῆς.

1) Ἐνταῦθα ὑπεμαρτυροῦνται τὰ τριχυαίεα ἀγγεῖα.

2) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περὶ ζώων ἰστορίας Γ' γ' 4.

3) Ἡ τραχεία ἀρτηρία.

4) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, αὐτ. Α' γ' 3.

5) Τὴν ἀριστερὰν κοιλίαν.

6) ΠΑΟΓΓΑΡΧΟΥ. Περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φλοισσοῖς Δ' 5.

7) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, αὐτ. 4.

8) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ. Περὶ ἀναπνοῆς Κ.

9) ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, αὐτ.

10) ἩΡΟΦΙΛΟΥ, παρὰ ΓΑΛΗΝΟΥ. Τόμ. Γ' σ' 44.

МЕЧНИКОВА

ταύτης, συσφίγγεται τὸ πρόσθιον πέταλον διὰ τριῶν ραγμαμάτων ἐπ' αὐτοῦ τεθειμένων, οὕτως ὥστε τοῦτο ἀνοψοῦται, καταλείπον ὀπισθεν γυμνὴν κατὰ μέρος τὴν ἐπιφανείαν τοῦ παροῦ. Εἶτα διὰ ψυχροῦ ὕδατος καὶ ἐπιδόσμων ἐπέρχεται ἐντός τριῶν ἡμερῶν ἡ θεραπεία, μὴ μένοντος, κατὰ τὸν κ. Κοπομόρη, οὐδενὸς ἑτέρου ἰχνους ἢ λεπτοτάτης γραμμικοῦς οὐλλῆς, μόνον ὑπὸ ἱατροῦ ἀκριβῶς παρατηρουντος ἀνακαλυπτομένης.

Συζητήσεως δ' ἐπιβολήσεως ἐπὶ τῆς εὐφροσύνης ὑπὸ τοῦ κ. Κοπομόρη μεταποιήσεως τῆς πρότερον ἐν χρεῖσι μεθόδου πρὸς θεραπείαν τῆς τριγλίσεως, ἡ ἡμέτερος ὀρθολογὸς ἐκφέρει τὴν ἰδέαν, ὅτι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ μέθοδος τοῦ Αἰσתר σὺν τοῖς πλεονεκτημασίν αὐτῇ, συνεπιφέρει καὶ βλάβην διὰ τὸν ὀρθολογόν, εἰς ὃν ὡς παράχουσα φλόγῳσιν ἡ ἐρεθισμὸν, εἰτε ὡς ἀνέλεον τὰ ὄργανα, εἰτε καὶ ὡς περικτῆ, ἀπ' οὗ ἡ ἐπιτυχία τῆς κοπομορμείου μεθόδου ἀποδοῖα βλάβαι καὶ ἀνευ τῆς προσθήκης ἀποκαταναίει αὐτῶν.

Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ βίβλῃ τῆς συζητήσεως ἀνυμολογήθη ἡ ἐν Γερμανίᾳ ἀναφανίσαι ἐντελέστερα τάσι διὰ τὰς ἐπὶ τῶν φρεσίνων ἐγχειρίσεις, φέρε εἰπωμεν τινα καὶ περὶ ἐνδοῦ γόνου τῆς χώρας ταύτης, τῆς ἐποπτικῶς πολυπράγμου.

Τὸ ὄνομα τοῦ Virchow κατέστη πάλαιον τὴν βιογραφίαν τοῦ κλεινοῦ τούτου σοφοῦ ἀντακουσάσας ἡμεῖς ὁ κ. Κ. Μακρὴς ἐξήρε τὰς ἀνατομικὰς αὐτοῦ ἐρεῖνας, καὶ μέλιστα τὴν περὶ κυφίλης θεωρίαν, τὰς ἀνθρωπολογικὰς αὐτοῦ ἀνακαλύψεις καὶ τὰ φυσιολογικὰ αὐτοῦ μελέτηματα.

B. Νομική.

Ἄμα δὲ κατέβηον τοῦ βήματος οἱ τῶν ἱερικῶν ἐπιστημῶν θεράποντες, ἀνέβησαν τὰς βαθείας αὐτοῦ ἀνδρὸς νομομαθείας.

Ὁ κ. Κ. Καλλιμάδης ἐν δυσὶν ἀναγνώσμασι, κοινοποιήθει καὶ τῷ καθ' ἡμᾶς συλλόγῳ κατ' ἀπορᾶν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς, ἐπαρκαλυπθὲν περὶ συλλόγου τοῦ διεθνoῦς δικαίου, ἰδρυθέντος ἐν Βελγίῳ κατὰ μάρτιον τοῦ 1873* ἔτους τῇ πρωτοβουλίᾳ μὲν τοῦ κυρίου Rolin-Jacquemins, συνεργασίᾳ δὲ καὶ ἄλλων σοφῶν τῆς τε Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Σκοπὸς τῆς ἐν λόγῳ ἐταιρείας ἐστὶ πρῶτον μὲν ἡ μελέτη τῶν ἀρχῶν τοῦ διεθνoῦς δικαίου, εἰ δυνατόν δὲ, καὶ ἡ ἐν ἰδιαιτέρῳ κώδικι ταξί-

θίσει αὐτοῦ· δεύτερον δὲ ἡ διασφάρισις τῶν ἀναρμομένων ζητημάτων αὐτοῦ ἐκάστοτε.

Κατὰ τὴν προκήρυξιν τοῦ ἐν λόγῳ συλλόγου, ἐπιδιώκει οὗτος πρὸ παντὸς ἄλλου τὴν διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου τοῦ διεθνoῦς δικαίου γενίκευσιν τῆς ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν κρατῶν συγκρούσεσι χρήσεως τῆς διαιτησίας· οὕτω δὲ τὸ ἀπλοῦν τοῦτο ἀποκύημα ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας παρίσταται ἐν σπαργάνοις εἰς ὡς ὁ διεθνὴς ἀρεῖος πάγος, οὕτινος τὴν σύστασιν ἀπεκδίδονται νόες διακεκριμένοι καὶ γενναῖοι καρδία ὡς τὸ τελευταῖον τέμα τῆς προόδου ἐν τῇ δικαστικῇ διοργανώσει τῶν πρὸς ἄλληλα τῶν ἔθνων σχέσεων. Ἐπιδιᾶ δὲ κατὰ τὸν κανονισμὸν τοῦ συλλόγου μία κατ' ἔτος θεσπίζεται σύνοδος αὐτοῦ, συνερχομένου ἐν ἐποχῇ καὶ ὥρᾳ προδιωρισμένῃς, ὁ κ. Κ. Καλλιμάδης ἐξιστόρησε τὸν δικτατὴρ βίον τῆς ἐταιρείας ταύτης, ἀφηγοούμενος τὰ κατὰ τὰς ἐναυσίας αὐτῆς συνόδους, τὴν πρῶτην γενομένην ἐν Γενεύῃ τῆς Ἑλβετίας τῷ 1874 ἔτος, τὴν δευτέραν ἐν La Haye τῆς Ὁλλανδίας κατὰ τὸ 1875, τὴν τρίτην κατὰ τὸ 1877 ἐν Zurich τῆς Ἑλβετίας, τὴν τετάρτην τῷ 1878 ἐν Παρίσι, ἐνθα δύο ἀνερχόμενοι νέοι συνεργάται, ὁ κ. Alphonse Rivier, γενικός τοῦ συλλόγου γραμματεὺς, καὶ ὁ κ. Νικόλαος Σαρπόπουλος, πρεσβύτες ἐν τῷ συλλόγῳ ἀντιπροσωπεύων τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἡ δὲ πέμπτη σύνοδος ἐγένετο ἐν Βουδαπέστῃ τῷ 1879, καὶ τέλος πάντων ἐκτελέσθη ἐν Ὁξύνῃ τῷ 1880. Ἀκολούθως δὲ ἐπὶ τῇ ὁ κ. Κ. Καλλιμάδης εἰς ἀνάπτυξιν τῶν σκοπῶν καὶ ἀπορνήσεων τῆς σοφῆς ἐταιρείας ἐπὶ τῷ μισμῷ τῶν δικαιοκρατικῶν ἐταιρειῶν, εἰς τὸ δόγμα πᾶς ἀναφέρωνται τὰ πρὸς ἄλληλα διὰ δικίτης (οὗτος καλεῖ τὸ προσωρινὸν δικαίωμα ἐγγραφῶν ὁ κ. Κ. Καλλιμάδης) συνθεσσομένα κρέτη. Ἐντεῦθεν καταβιβάζεται, ὅτι ἡ δικαία ὀφθαίκε συναρμοσμένη ἐν διεθνoῦς συνθήκῃς διὰ πᾶσαν ἡ δὲ ὁρισμένη ἀπαγορεύει ὅτι ἀνευ αὐτῆς κηρύσσεται, ἐν ὅλῳ ὡς δικαιοκρᾶν ἀπομονοῦν ὑπὸ τοῦ ἑτέρου τῶν ἀνταρθεμένων μερῶν νομίμως ἐξαίρουμένων ὅτι ἐκτακτον τοῦτο δικαιοκρᾶν δὲν ὅπως ἀποκρίνεται ἐλευθέρως ἐπὶ τὸν ὑπὸ τὸν δικαίον προσησόμενον ἀποδείξουν, τῆς ἐτυμολογίας αὐτοῦ βασιζομένης πάντως ἐπὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ διεθνoῦς δικαίου· ἀποφραξίς δ' ἐπὶ πάντων τῶν ἐπιδίκων ζητημάτων ἐστὶ καθήκον αὐτοῦ, μηδὲως δικαιοκρᾶν ἀπέχιν, ἐπὶ προόρῃ, ὅτι οὐαὶ ἐν ἰρωστικῇ ἱπακούοντος περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν προβεβλημένων γεγο-

νότων, ἀλλ' ὑπογραφομένου δικηρῶσαι ἀδική-
μας, ὅσα τῶν διαδίκων ἀξιώσεις θεωρεῖ ὡς
τοιαύτας. Περαιῶν δὲ τὴν σπουδαίαν αὐτοῦ
πραγματείαν ὁ κ. Κ. Καλλιζῆς ἐφήρμοσεν εἰς
τὸν σύλλογον τοῦ διεθνούς δικαίου τοῦ τοῦ Ἱπ-
ποκράτους (ἡ μέλλων τοῦ τῆς Ἱπποκρατικῆς
οὐ) λόγῳ. ἡ Εὐρώπη μία, ὤμπνοια μία, ὤμπνοια
πάντα, κατὰ μὲν οὐλομένην πάντα, κα-
τὰ μέρη δὲ καὶ ἐν ἐκάστῳ μέρει μέρη, πρὸς
οὗτο ἔργον κ.

Ὁ δὲ κ. Ι. Γεωργαντόπουλος ἀνεκοίνωσεν
ἡμῖν μελέτην «Περὶ τῆς τοῦ καθ' ἡμᾶς κλήρου
περιουσίας καὶ τῆς μετὰ θάνατον διαθήσεως αὐ-
τῆς». Συνέλεξε πολλὰς ἐκ τῶν κανονικῶν καὶ
βυζαντινῶν δικαίων διατάξεις καὶ ὅ μὲν
μοναχὸς μετὰ τὴν κοινὰν αὐτοῦ θεωρεῖται
ἀκήνητος οὐδὲ μὲν ἀποκτᾷ δι' αὐτὸν περιου-
σίαν, πλὴν ἐν τῇ κατὰ ἀνάγκη τῇ ἐκτὸς βου-
λῇ ἢ προσηλύτῃ, ὁ δὲ ἐπίσκοπος, κατὰ τὴν
βυζαντινὴν ἐποχὴν, ἰδόντα μὲν ἵνα διαθήσῃ
κατὰ τὸ δοκόν, ὅσα ἀκήνητος, πλὴν ἡ γέννησις
ἐπίσκοπος, ἡ ὅσα καὶ ἐν καιρῷ τῆς ἀρχιερα-
τείας αὐτοῦ κατὰ κληρονομίαν συγγενεὺς τι-
νος προσκεκτατο· ἐκτός ὅμως τῶν δύο τού-
των περιπτώσεων, κληρονόμος αὐτοῦ νόμιμος
ἔθετο ἡ ἐπίσκοπος, εἰς ἣν ἀνήκεν. Ὁ κ. Ι.
Γεωργαντόπουλος μνημονεύει καὶ τῆς διατά-
ξεως, τῶν ἐν τῷ οἰκουμένικῳ πατριαρχεῖῳ ἐν
ἐνεργείᾳ ἀπὸ τοῦ 1800 κανονισμῶν, καθ' οὓς
τῆς περιουσίας τῶν ἀποδιόντων πατριαρχῶν
καὶ ἀρχιερέων διακρινόμεναι εἰς τρία ἴσα μέρη,
τὸ μὲν δίδεται εἰς τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον, τὸ δὲ
εἰς τοὺς εἰς ἀδιαθέτου συγγενεῖς τοῦ θανόντος,
τὸ δὲ τρίτον τοῦ μὲν πατριαρχικοῦ εἰς τὸ οἰ-
κουμένικον πατριαρχεῖον, τῶν δὲ ἀρχιερέων εἰς
τὴν τελευταίαν αὐτῶν ἐπίσκοπὴν ἢ μητρο-
πολιν.

Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσαν συζήτησιν ἐρ-
μήθη, ὅτι εἰς τὴν τάξιν τῶν μοναχῶν κατατα-
κτοὶν καὶ ἀπανταὶ ἐν γένει τοὺς κληρικούς,
οὐ μόνον μοναχοὺς ἀλλὰ καὶ ἐπισκόπους καὶ
πατριαρχεὺς τοῦ ἱεροσολυμιτικοῦ θρόνου, ὧν ἡ
περιουσία μετὰ θάνατον ἀποδίδεται ἀπασα εἰς
τὸν παγκύριον τάφον, θεωρούμενον ὡς ἱερὰν
μονήν. Περιτρίβη δὲ συνέχευε, ὅτι, εἰ κατὰ
τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν ἡ μετὰ τὴν χειροτο-
νίαν ἐπισκοπὴν προσκεκταμένη περιουσία αὐτοῦ,
ἐκτός τῆς κατὰ κληρονομίαν συγγενεῖς, ἀνή-
κειν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐπίσκοπὴν, αἰτίαν
τοῦτου θεωρεῖται, ὅτι ἐκάστη ἐπίσκοπὴ εἶχε

τότε περιουσίαν ἰδίαν, καὶ μέγιστα κτηματι-
κὴν, ἥς πρῶτατο οἰκονόμος, καὶ ὅτι ἄδικον
ἦθελον εἶσθαι ἵνα τὰ ἐκ τῆς ἐπισκοπικῆς ταύτης
περιουσίας ἀπαλλοτριοιμένα μεταβιβάζουσιν εἰς
τοὺς συγγενεῖς τοῦ ἐπισκόπου· ἐν ᾧ ᾧ ἔτι ἐναν-
τίας τὴν σήμερον ὀλίγοις μόνον ἐπισκοπαὶ
κίεττονται κτήματα, καὶ ταῦτα ἀσήμενα, ἢ
καὶ διαμεριζόμενα διὰ τὰς ἐπιστοπίας ἀνάγκ-
ας τῶν ἱερῶν δηλονότι ἐκκλησιῶν καὶ τῶν
ἐκπαιδευτικῶν καθιδρυμάτων.

Γ'. Γεωγραφία.

Ἐκτός δὲ τῆς ἱατρικῆς καὶ τῆς νομικῆς,
καὶ περὶ τὴν γεωγραφίαν ἐνησχολήθη ἡ ἐπι-
στημονικὴ ἐπιτροπὴ. Παρκαμπρῆντος αὐτῇ
πρὸς κρίσιν ὑπὸ τοῦ συλλόγου τοῦ α' ὀδῆγου
τῶν ἀπλῶν τοπογραφικῶν περιγραφῶν, οὕτι-
νος συγγραφεὺς ἐστὶν ὁ κ. Α. Μηλιαράκης,
προεκληθὼν ὁ κ. Ι. Γεωργαντόπουλος ὥπως συν-
εργηέσθαι, ἐγκριθεῖσαν παμφυλὴν καὶ ὑπο-
βληθεῖσαν τῷ συλλόγῳ ὑπὸ τοῦ συντάξαντος
αὐτὴν ἐσηγησάτω. Ἐν τῇ ἐκθεσὶ ταύτῃ ὑπο-
δείκνυνται διὰ μακρῶν ἢ ὠρελμύτης τοῦ ἐν
λόγῳ α' ὀδῆγου πρὸς καταρτιστικὴν μονογραφί-
αν διακρίνουσιν τὴν τῆς Ἀνατολῆς νῦν ἀ-
γνώστῳ, καὶ ἡ χρησιμότης τῆς δημοσιεύσεως
τῶν περιγραφῶν τούτων ἐν τινι παρασκευαζο-
μένῳ ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ τοπογράφου τοῦ μα-
κρίτου Ἀνδρέου Κορομύλη περιοδικῷ ὑπὸ
τὸν τίτλον Γεωγραφικὸν ἔργον, οὗτινος
ἐπίσης συντάκτης καὶ ἐπιόπτης ἐστὶν ὁ αὐτός
συγγραφεὺς κ. Μηλιαράκης· συντάσσεται δὲ ἡ
διὰ δόξης τοῦ ἀνωτέρω α' ὀδῆγου πρὸς αὐτοὺς
ἐνταῦθα, καὶ μέγιστα τοὺς ἐν ταῖς ἐπερχο-
μήσεσιν, ἵνα οὐ μόνον ἀνεγνωσθῶσιν αὐτὸν ἐπι-
σταμῶν, ἀλλὰ καὶ ἀναποκρίθωσιν εἰς τὴν
κοινωφελὴ τῶν συγγραφεῖς πρόθεσιν, συντά-
τοντες κατὰ τὸ ὑποδείγμα καὶ ἀνεκονοῦντες
περιγραφὰς τῶν τόπων, οὓς κατοικοῦσιν, ὅπως
οὕτω καταρτισθῇ καὶ συμπληρωθῇ τοπογρα-
φία τῶν περὶ ἡμᾶς χωρῶν ὅσον οἶόν τε ἀκριβέστε-
ρα.

Κατὰ δὲ τὴν σύνταξιν τῶν περιγραφῶν τού-
των δύναται ἵνα λάθωσιν ὑπ' ὅψει καὶ τὸ
«Περὶ τῆς γεωγραφικῆς ὀνοματολογίας» σύ-
στημα τοῦ κ. Jean de Linn, ἑπὶ ἐνώπιον
τῆς ἐπιτροπῆς ἀνέπτυξεν ὁ Σ. Ἀριστάρχης.
Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο α) τὰ γεωγραφικὰ
ὀνόματα, ἥτοι τὰ δηλοῦντα τοιαῦτα ἢ τοιαῦ-
δε τῆς ἑξῆς μορφῆν ἢ τῶν ὁμάτων κατὰστα-
σι, λ. χ. τὰ ὀνόματα τῶν ὄρων, ἀκρωτηρίων,

1) ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ. Περὶ τροφῆς, σ. 381.

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΤΑΔΙΟΝ. ΤΟΜ. ΙΣΤ'.)

νήσαν, λιμνῶν, κόλπων, ποταμῶν, βράχων κλ. διονίνα γράφωμεν, μεταφράζοντες εἰς τὴν γλῶτταν ἡμῶν. Ἐπομένως γραπτὸν ὄρη Ἑμενί, ἀντὶ ὄρη Ἑμενί δάγ, Νήσος Ταουσάν, ἀντὶ νήσος Ταουσάν ὠδασή, λίμνη Τοῦζλα, ἀντὶ λίμνη Τοῦζλα γκαῖλ, ποταμὸς Μουράτ, ἀντὶ ποταμὸς Μουράτ τσάι κλ. β) τὰ ὡς ἀνωθε γεωγραφικὰ ὀνόματα, ὁσῶκις συνοδεύονται ὑπὸ χαρακτηριστικοῦ τινος ἐπιθέτου, ἐξαικονίζοντες τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ τοποῦ μορφήν, ἢ ὑπὸ κυρίου τινὸς ὀνόματος, ὑποκρίπτοντες ἱστορικὸν τὴ γεγόνος, γραπτὸν διττῶς κατὰ τὴν ἐπιχώριον καὶ τὴν τοῦ γράκοντος γλῶσσαν, ὡς Ἐσφρά ὄρη (Κηρήε δάγ), Μελάρ ἀκρωτήριον (Καρά μπουσιν), Λευκὴ λίμνη (Ἀκ γαῖλ), Μελάρ βράξ (Καρά σου) ἔτι δὲ ποταμὸς τοῦ Μουράτ (Μουράτ τσάι), ὄρος τοῦ Σουλτάνου (Σουλτάν δάγ) κλ. γ) τὰ ὀνόματα ὅμως τῶν πόλεων γραπτῶν, ὡς ἔχουσιν, ἔνευ μεταφράσεως αὐτῶν οὕτως, ἢ τῶν Κερά μπουναρ καὶ οὐχὶ ἡ Μελαινα περὶ ἣς διττῶς αὐτῶς πρό πολλοῦ ἰστέρευον, ἢ πάλιν Ἀκ χισρά καὶ οὐχὶ τὸ Λευκὸν φρούριον, ἢ ὡς οὕτω ἰσως παλαιότερον ἐκρημνίσθη κλ. δ) τὰ ὀνόματα, τὰ τε γεωγραφικὰ καὶ τὰ τῶν πόλεων, γραπτὸν κατὰ τὴν ἐπιχώριον προσηρσάν π. γ. Γενή-κοι καὶ οὐχὶ Γενή-κοι, Σουλμά καὶ οὐχὶ Σουλμά, Καρά βουναρ καὶ οὐχὶ Κερά πινέκ κλπ.

Αἱ ὑπὸ τοῦ κυρίου Jean de Linn προβαλλόμεναι μεταφρασμαὶ καθιστοῦσι μὲν τὴν γεωγραφίαν μᾶλλον προσιωτέραν εἰς τὴν οὐνοῖαν τῆς νεολαίας, συντελοῦσι δὲ δι' ἀκριβεστέρας ὀνοματολογίας εἰς τὴν διασφραττὴν πολλῶν σκοτεινῶν μερῶν τῆς γεωγραφίας, τῆς ἱστορίας ἐκείνης, ἥτις, κατὰ τὸν λόγον, ἀμείλῃ μετ' οὐ πολὺ ἵνα συμπεριλάβῃ ἐν τῇ περιέκλει αὐτῆς πλάσας τὰς ἀνθρωπίνους γνώσεις.

Τὴν σπουδαιότητα τῆς γεωγραφίας κατανοοῦσα ἡ καὶ ἡμᾶς ἐπιτροπὴ μετὰ πολλοῦ τοῦ ἰνδιαφέροντος ἀκροάσας τῆς ἀνακοινώσεως τοῦ ἱατροῦ κ. Μακρή περὶ τῆς θέσεως, ἣν δίδον ἵνα κατέχῃ ἡ πρωτεύουσα κράτους τινός. Μακρῶν ἄλλων συστατικῶν αὐτῆς ὁ ἀγορεύσας διετινέτο, ὅτι, ὡς ἡ καρδία, τὸ κέντρον τοῦ ἀνθρωπίνου ὁργανισμοῦ, ἐκπέμπει εἰς τὰ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος τὸ αἷμα, οὕτω καὶ ἡ πρωτεύουσα δίδον ἵνα εὐρίσκηται εἰς ἰσας περίπου ἀποστάσεις ἀπὸ τοῦ κέντρον. Εἰς ταῦτα ἀντίρρησης ἐγένετο, ὅτι μάλλον ὁ ἐγκέφαλος, μὴ εὐρισκόμενος εἰς τὸ κέντρον τοῦ σώματος, παρεκχλίτης πρὸς τὴν πρωτεύουσαν, καὶ ὅτι πρωτεύουσαι μεγάλων κρατῶν, ὡς τὸ Λονδίνον, ἡ

Πετροῦπολις κλ., οὐδόλως εἰς τὸ κέντρον εὐρίσκονται.

Ἀντικρίπτων ὅμως ὑπάρχει, κύριοι, ὅτι τῇ θέσει τόπου τινὸς μεγάλῃν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν κατοικούντων ἐκεῖ ἢ ἐξαρτωμένων ἐκεῖθεν ἀνθρώπων ἐνεργεῖ· τοῦθ' ὅπερ πρὸ 23 αἰώνων ἀπέδειξεν ὁ Ἱπποκράτης ἐν τῷ θαυμασίῳ αὐτοῦ συγγράμματι «Περὶ αἵρων, ὕδατων, τόπων» καὶ ἐπιτραπήτω μοι ἵνα ἀνελίξω σελίδας τινὰς αὐτοῦ ἐνώπιον τῆς παρουσίας φιλομάτου ὁμηγύρεως.

Ὁ μέγας οὗτος τῆς ἀρχαιότητος νοῦς συμβουλεῖται σὺν τοῖς ἄλλοις τὰδε· α' Ἐς πόλιν ἐπειρᾶν ἀπικεῖται τις, ἥς ἀπειροῦ ἴστι, διαπρονῆταισι. . . τὴν θέσιν αὐτῆς, ὅπως κείται καὶ πρὸς τὰ πνεύματα καὶ πρὸς τὰς ἀνατολάς αὐτοῦ ἡλίου! . . . καὶ τῶν ὑδάτων πέρι, ὡς ἔχουσιν¹. . . καὶ τὴν γῆν, κότερον ψιλή τε καὶ ὤνυδρος, ἢ θασιή καὶ ἐπυδρος² καὶ εἴτε ἐν κελῶι ἴστι καὶ πνιγρῇ³, εἴτε μετέωρος καὶ ψυχρῇ⁴ καὶ τὴν θάλατταν τῶν ἀνθρώπων, ὅκοιη κηδονταί⁵.

Συγκρίνων δὲ τὴν θέσιν τῶν τῆς Εὐρώπης χωρῶν πρὸς τὰς τῆς Ἀσίας ἐν γένει μὲν ἀποφαίνεται, ὅτι αὐθυποκότερος νομίζῃ τοὺς τὴν Εὐρώπην οἰκούντας εἶναι ἢ τοὺς τὴν Ἀσίαν⁶. ἐν μέρει δὲ τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις ἀναγράφει· α' Οὐόσοι μὲν χώρῃν οὐρεῖν τὴν οἰκόμενοι καὶ τραγέην καὶ ὀρήλην καὶ ἐπυδρον. . . κινῆαυτα οἰκίος εἶδεα μέγιστα εἶναι καὶ πρὸς τὸ ταλαπαιρον καὶ τὸ ἀνδρῶν εἰ πεφυκότα⁷. Τοιοῦτοι δὲ τὸ πάλαι μὲν οἱ Ἀρκάδες⁸, καὶ οἱ Ἀλβανοί⁹. α' Οὐόσοι δὲ κοίλα χωρία, καὶ λιμνακώδεα, καὶ πνιγρὰ . . . οὗτοι κρημνίζονται τε ἔσσον ἢ γολυδέες¹⁰ τὸ δὲ ἀνδρῶν καὶ τὸ ταλαπαιρον ἐν τῇ ψυχῇ, φύσι μὲν οὐκ ἀναιμῶς ἐνέη, νόμος δὲ προσγενόμενος ἀπὸ τῆς αἵμα¹¹. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν οἱ Βοιωτοὶ ὡς ἐπὶ τῇ ἀσπίδι, μεταμορφωθέντες ἐπὶ βραχὺν χρόνον ὡς ἐπὶ τῇ ἐπὶ Ἑπταμεινώνδα Θηβαίους¹². α' Οὐόσοι δὲ ἐρηρῇ τε οἰκόμενοι

1) ἹΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ. Περὶ αἵρων, ὕδατων, τόπων β'.

2) ἹΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. γ'.

3) ἹΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. δ'.

4) ἹΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. ε'.

5) ἹΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. ς'.

6) ἹΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. ςκ'.

7) ἹΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. ζ'.

8) Αὐτ. σημ. Κοραῖ, σ. 379.

9) Αὐτ. σημ. Κοραῖ, σ. 379.

10) Αὐτ. σημ. Κοραῖ, σ. 379.

11) Αὐτ. σημ. Κοραῖ, σ. 383.

12) Αὐτ. σημ. Κοραῖ, σ. 383.

«χώρην, καὶ λίην, καὶ ἀνεμάδεα, καὶ ἐνυθρον... ἀναγνώστερι... καὶ ἡμετέροις τούτων καὶ γνάμει¹. Τοιοῦτοι δὲ οἱ Σκύθαι τὸ πέλαι², καὶ, κατὰ τινος περιηγητοῦ γνώμην³, ἐπὶ τῶν Ἀρκυμίων τοῦ Ἄθωνος τὰς διατριβὰς ποιοῦμενοι. αὐτοὶ δὲ λιπατὰ καὶ ἀνυγύρη⁴ καὶ φιλά, τῇ δὲ μεταβολῇ τῶν ὥρων νοσεύονται, ἐν ταύτῃ τῇ χώρῃ... εἰκόσ... πέλαι... καὶ τὰς ὀργὰς ἀλλοδαῖς τε καὶ ἰδίῳ ὡνιγας⁵. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν οἱ Πέρσαι⁶. αὐτοὶ μὲν ἡ γῆ πείρει, καὶ πολλοὶ καὶ ἐνυθρον... καὶ τὸν ὥρον καλῶς κέεται, κινύθαι καὶ οἱ ἀφροποι... ἀταλαίπωροι... ἐς τὰς τέχνας πάλαι καὶ οὐ λιπατοί, οὐδὲ ὀλίγοι⁷. Τοιοῦτοι δὲ εἴη... οἱ τοῦ ἐν Ἑλβετίας Canton du Valais Ἰστοῦ⁸. αὐτοὶ ἔστι ἡ χώρα φιλή τε καὶ ἀνυγύρη, καὶ πρηγία, καὶ ὑπὸ τοῦ χειμῶνος τεινέμενη, καὶ ὑπὸ τοῦ ἡλίου κακκυμένη, ἐνδοτα δὲ οὐκ ἐκρησσοῦται, καὶ ἰσχνούς, καὶ διηρομένους, καὶ ἐντόνους, καὶ δασίας ἀνδρῶν καὶ ἐργατικῶν καὶ οὐ ἐνδόν ἐν τῇ φύσει τῇ νοτιάτῃ, καὶ τὸ ἀρχαῖον... ἐς τὰς τέχνας οὐδυνότερος τε καὶ συνεταγότερος, καὶ τὰ πολλὰ μάλιστα ἀμύνουσιν⁹. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν ἄλλοτε μὲν οἱ τῆς Ἀστυκῆς κάτοικοι, μέλιστα δὲ οἱ Ἀθηναῖοι, ὧν δὲ οἱ τοῖς Προθηγίας, ἰδίως δὲ οἱ τῆς Μασσαλίας οἰκήτορες¹⁰.

Τὰς ζωηρὰς καὶ ἀληθεῖς ταύτας εἰκόνας τοῦ ἱεραίου τῆς ἀρχαϊότητος παρατηρητοῦ πρὸ ὀρθαλμῶν ἔχοντες ἴσως ἠθέλομεν καταδικάσαι αὐτοὺς εἰς ἀπειροσύναν, εἰ μὴ ἀνεπτότερον ἡμῶν τὰς ἐλπίδας παραμυθητικῆς τῆς φράσεως τοῦ Ἱπποκράτους· αὐτὸ δὲ ἀνδρόφιον καὶ τὸ ταλαίπωρον ἐν τῇ ψυχῇ, φύσι μὲν οὐκ ἂν ἐκείνης ἐνείη, ἀνέμος δὲ προσγεγόμενος ἀπεργάσαι¹¹ αὐτὸν¹². ὥστε τὰς ἐν τοῦ ὥρατου κλίματος πηγαζούσας ἐλλείψεις δύνανται ἡ ἀγωγή καὶ ἡ ἄσκησις ἵνα ἀναπαλῶσιν.

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων καθόριστα, φιλόμουσος ὁμήγηται, τίνες ζητήματα ἀπασχόλησαν

τὴν ἐπιστημονικὴν ἐπιτροπὴν κατὰ τὰς ἑνδεκα αὐτῆς συνεδριάσεις. Εἰ δὲ τὸ ἀποτέλεσμα ἴσθιν ὑποδείκνυνται τῶν ὑματέρων προσδοκίαν, ἀπόδοτε τοῦτο εἰς τὴν ὀλιγότητα τῶν συνεργαζομένων διότι μολὶς ἔξ μείλη μετὰ τοῦ κ. γραμματικῆς ἐκκλῆξ, προσήρχοντο ἐς τὴν 17 μιλίων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν 10 οἱ μὲν κ.κ. Γ. Ἀποστολίδης καὶ Ι. Βερρότης ἐγγράφως παρητήθησαν, οἱ δὲ, συνῆμμε τοῦ τελευταίου ὑπὸ τοῦ συλλόγου ψηφισθέντος νόμου, καθ' ὃν πᾶς τις ἐπὶ τρεῖς κατὰ συνέχην συνεδριάσεις μὴ προερχόμενος εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ἄνευ δεδικαιολογημένης αἰτίας θεωρεῖται παρητημένος· τινὲς δὲ πρόθυμοι πάντοτε εἰς συνεργασίαν πρόβλεπον ἀπογράφοντες λόγους τῆς ἀπουσίας αὐτῶν, καὶ τέλος πάντων ἄλλοι ὕστερον τοῖς συνεργασίαν ἐν τῇ μέλλοντι. Ὅσον δὲ συμμέρισται εἰς τὸν συλλογον ἴσθιν ἡ μετ' ἰδιαιότητος μερίμνη ἐκείνης ἐπιτροπῆς· συμμέρισται, τοσοῦτον ἀρ' ἐτίθω ἢ ἐπιστημονικῇ ἐπιτροπῇ ἐπιβόρῃ συντελοῦσθαι εἰς προαγωγὴν καὶ ἀναπτύξιν αὐτῆς τὴν ἐκείνην ὑπὸ τὴν ἐπὶ κλήσιν τοῦ συλλόγου ἐπιστημικοῦ δελτίου, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἀρχαίου ἀκού, καὶ τὴν εὐχὴν ταύτην ὑπέβαλε τῷ συλλόγῳ· εἰ δὲ τότε ἡ παραδοχὴ τῆς προτάσεως ταύτης, ἀπεριόριστη ἐπὶ τῷ λόγῳ, οὐκ ἐσκόπειν ὁ σύλλογος ἵνα ἐκδώσῃ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος δύο συνῆμμε τομῆς τὸν ἰδ' καὶ τὸν ἰε' τοῦ περιοδικοῦ (ἡ δ' ἡ προστιθεὶς ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκδόσεως καὶ τοῦ τῆς τομῆς τοῦ ἀπὸ 1881—82 διήκοντος)· ἄλλ' ἵνα τῇ ἐκδόσει αὕτη οὐκ εἰς εὐδωδῇ, ἡ ἐπιτροπὴ καὶ αὐτὴ συνίστηται εἰς τὴν μερίμνην τοῦ ἐκκλῆξον τὴν ἐν ὥρᾳ αἰσίας ἐκδοσὶν ἐπιστημονικοῦ δελτίου παρὰ τῆς κατὰ καιρὸν ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς, ὥς μίσην ἀναποδράστου ἐπιτυχίας καὶ ἐκδόσεως.

Ὁμολογούμεν χάριτας τῷ συλλόγῳ ἀποδεξαμένῳ τὰς προτάσεις ἡμῶν πρὸς ἐγγράφην ἐν τῇ μετρώῃ ὡς ἐπιτίμων μελῶν τῶν κ.κ. Rudolf Virchow, Louis Pasteur, Joseph Lister, Rollin Jacquemins καὶ Alphonse Rivier, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος μετ' ἐγκωμίων. Οὐχ ἥττον προφρόνως, τῇ ἡμετέρῃ προτάσει, ἐνεργεῖν ὁ σύλλογος συνδρομικῆς τῆς τῆς Revue de chirurgie καὶ τῆς Revue de droit international et de législation, ἐπιθεωρήσεων λίαν χρησίμων εἰς τὰς τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς θεωρητικὰς μελέτας. Εἰς δὲ τὰς πειραματικὰς αὐτῆς σπουδὰς οὐ μικρὸν ἤθελε χρηρηγεῖν χρησιμότητα ἡ πρόσκλησις ὑπὸ τοῦ

1) ἹΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. ραβ'.

2) Ἀδ. σ.ημ. Κορῆ, σ. 388.

3) PAUV. Recherches philosophiques sur les Grecs (ἀπ. 1788) τόμ. Α' σ. 206.

4) ἹΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. ραγ'.

5) Ἀδ. σ.ημ. Κορῆ, σ. 243.

6) ἹΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. ραδ'.

7) Ἀδ. σ.ημ. Κορῆ, σ. 397.

8) ἹΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. ραε'.

9) Ἀδ. σ.ημ. Κορῆ, σ. 403.

10) ἹΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. ραζ'.

11) Ἀδ. σ.ημ. Κορῆ, σ. 403.

12) ἹΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ, αὐτ. ραα'.

συλλόγου μικροσκοπίου, χυλιοπλάσιον παριστάνον τὸ ἀντικείμενον, καὶ ὅπου, ἀντὶ μετρίας χρηματικῆς θυσίας, ἠδύνατο ἵνα προσπορισθῇ ὁ σύλλογος ἐκ τοῦ καταστήματος Harnack.

Καὶ τὴν εὐχὴν ταύτην περὶ μικροσκοπίου ὑπεβέβηκεν τῇ ἡμετέρᾳ φιλομορφῇ προνοῇ εὐχομαι ὅπως κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον χυλιοπλάσιοντες τὰς τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἐργασίας βίβηται λευκὴν ὑπὲρ αὐτῆς ψῆφον, διότι ἐκείνη κατὰ τὸν ἔχρυσον τὸ τοῦ Ἱπποκράτους αὐτὸν ἐν βίος βραχύς, ἥ δὲ τέχνη μακρὴν ἀναγνωρίζει, ὅτι τὰ ἔργα αὐτῆς παραβέβηκεν πρὸς τὰ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐν Εὐρώπῃ ἱστειῶν εἰσι τόσον σμικρὰ, ὅσον πρὸς τοὺς ἰσχυρὰς παραβεβλήμενοι οἱ μικρότεροι καὶ τὰ λατρινεῖα, ἀπερ ἀδύνατον ἵνα ἴδῃ τις γυμνῶ ἐπὶ τοῦδαμν, καὶ ἀπερ διὰ τὸ μικροσκοπίου παρουσίαν ἦν ὁ ἱατρὸς κ. Κ. Μακρότης.

Εἴθε ἡ χάρις τοῦ προέδρου ἵνα, κατὰ τὸ παρόν τιμα τῶν ὀνείων τούτων, τῶν ἐνεργούντων ἐν τῇ ζωῷ αὐτῶν ἐπιστημῶν μελετῇ πολυπλασιασθῶσι πρὸς ἡμῶν ἐπ' αἵματι, καὶ παρήκωσι, ὅπως ἐκείνη τὸν ἄνθρωπον τὸν ἐπιστοῖον τῶν τεχνῶν καὶ τὸν ὄντων τὸν ζωογόνον τῶν ἐπιστημῶν. Γένοιτο.

Ὁ κ. προεδρεὺς ἐκφράζει ἀνταρτίαν τοῦ Συλλόγου τῇ Ἐπιστημονικῇ ἐπιτροπῇ καὶ ἰδίᾳ τῷ προέδρῳ αὐτῆς.

Μετά ταῦτα ὁ κ. **Τ. Ἐκκαρθουσωρξ**, γενικός γραμματεὺς, ἀναγινώσκει τὴν ἐκθεσὶν τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ζ. Κλεάνθους περὶ τῆς νομῆνης ἐπισκευῆς τοῦ κτερίου τοῦ Συλλόγου, καὶ ἦν ἡ ψηφισθεῖσα 40 λόγος πίστως οὐκ ἔσκειται, ἀλλ' ἀπεινύονται ἐτι 3 λόγ. πρὸς συμπλήρωσιν.

Γενόμενης δὲ δευτέρᾳ τῆς προσθήκης ταύτης τῶν 3 λόγων εἰς τὴν 40 λόγον πίσωσιν, ὁ κύριος **Ἰ. Ἀνδρεαδίου**, ἀναγινώσκει ἀντὶ τοῦ βιβλιοφύλακος κ. Θ. Σαλτεῖν, κωλυόμενου ἐνεκεν ἀσθενείας, τὴν ἐκθεσιν τῆς βιβλιοθήκης οὗται.

Κίριος,

Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀποτελουμένη ἐκ διαφόρων σπουδαίων συγγραμμάτων, ἀνεργουμένων εἰς τὸν οὐκ εὐκαταρρόνητον ἀριθμὸν τῶν ὁκτὼ χιλιάδων τόμων, συμπεριλαμβανόμενων ἐν τῇ ἀραιοτάτῃ τούτῳ καὶ τῶν διαφόρων φυλλαθίων, ἐκτὸς τῶν πολλὰ πλῶν, προεργουμένων δὲ τῶν πλείστων ἐκ προσφορῶν ἀνδρῶν ἐπὶ φιλομουσίᾳ διακρινομένων,

ὡς γνωστὸν ὡν, ἡμετέρων τε καὶ ἀλλογενῶν, πλουτίζεται ὁσημέραι τῇ εὐμένει τῶν φιλοπροσῶν συνδρομῇ ἀποστελλόντων αὐτῇ ἐκαστοτε δὲ, ἐν αὐτοῖς δόξῃ γράσμον καὶ ὀρέλιον πρὸς πλουτισμὸν αὐτῆς. Καὶ δὴ, Κύριοι, ἐκπύλλω ὡν ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν τούτων ἀποστέλλω καὶ κατὰ τὴν λήξαν συλλογικὴν περίοδον παρὰ τῶν ὡς εἰρηται φιλομούσων ἀνδρῶν διάφορα βιβλία καὶ φυλλαθία τὸν ἀριθμὸν 580. Τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἐπιπροσπιθεμένου εἰς τὸν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ προὔπαρχοντα ἀριθμὸν τῶν ὁκτὼ χιλιάδων τόμων, ἀναβαίνει ὁ ὅλικός τῶν ἐν αὐτῇ τόμων ἀριθμὸς εἰς ὁκτὼ καὶ ἡμίσειαν χιλιάδας. Ἐνταῦθα ἐπισυνάπτομεν λεπτομερῆ πίνακα τῶν τὸν λήξαντος ἔτους προσφορῶν, δημοσιευθῶμενον καὶ ἐν τῷ τοῦ Συλλόγου περιοδικῷ, ἔχοντα ὡς ἑπτά.

1) Ὁ Σύνταξις τῶν Βυρτεμβέργειων χρονικῶν πέντε τεύχη ἀπερὶ στατιστικῆς καὶ τοπογραφίας.

2) Ὁ κ. Ἰάκωβος Πολυλάς, τέσσαρα τεύχη τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐμμέτρως μεταφρασθείσης Ὁδυσσεύς τοῦ Ὁμήρου.

3) Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς κατέλαγον ἐπισχμον τοῦ Ὑπουργείου τούτου τοῦ μηνὸς ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1881, εἰς ἐνός τόμου.

4) Ὁ ἐν Κύπρῳ κ. Δ. Περδρῖς, ἐν φυλλάδιον ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθὲν ἐπιγραφόμενον «Etude de quelques inscriptions Cypriotes».

5) Ὁ κ. Πρῦτανος τοῦ Βασιλικοῦ Φριδερίκου Πανεπιστημίου τοῦ Halle-Wittenberg, ἐν Ἀγκεραικῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἔτους 1882, περιλαμβανούσας ἐν δίπλωμα ἐπὶ τῇ πεντάκονταετηρίδῃ τοῦ καθηγητοῦ κ. J. Edouard Fedmah, τὰ προγράμματα τῶν μαθημάτων, κατέλογον τῶν καθηγητῶν, μέλαν πραγματεῖαν περὶ τὴν δυναμίαν τῆς ζωῆς ὧν καὶ 87 ἐκείνων διατριβὰς διαφόρου ὧν.

6) Ὁ Χαρτογράφος κ. P. Kiepert, χάρτην τῶν νήων ἑλληνοτουρκικῶν ἀνδρῶν.

7) Ὁ κ. Χαρίλαος Δ. Μετατιπύλος, ἐν ἀντίτυπον τῆς συγγραφῆς τοῦ ἐπιγραφόμενης «H εὐθεία περὶ τῆς ἐθνικῆς βιβλιοφυλακῆς».

8) Ὁ κ. M. Delfner, ἐν ἀντίτυπον τοῦ συγγραμματος τοῦ ἐπιγραφόμενου «Archiv für Mittel und Neugriechischen Philologie», ἐν τοῖς ἀρχαῖς περὶ μέσης καὶ νέας ἑλληνικῆς φιλολογίας.

9) Ὁ κ. Ξενοφῶν Σιδερόπουλος, δύο τεύ-

χη του περιοδικού του ήμετέρου Συλλόγου του Α' και Β' έτους.

10). Τό όπου γειον των εξωτερικών της Αμερικης, σύγγραμμα επιγραφόμενον «Papers relatig to the foreing relations of the United-States for the Year 1880, ήτοι έγγραφα σχετικα εις τας μετα του εξωτερικού χρίτης των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικης», εξ ενός τόμου.

11). 'Ο κ. Π. Ιασιμίδης, άνα εν άντίτυπον των συγγραμμάτων του της τε γραμματικής και του συλλαβικού της Έλλην. γλώσσης.

12). . . . . χειρόγραφον της παρελθούσης εκατονταετηρίδος, δειδμένον.

13). 'Ο κ. Gustav d'Erthal, εν άντίτυπον του συγγραμμάτος του επιγραφόμενου «Socrate et notre temps. Theologie de Socrate etc.

14). 'Ο κ. Μάρκος Ρενίερ, εν άντίτυπον των ιστορικών μελετών αυτού.

15). 'Ο κ. Κ. Κοντόπουλος, εν άντίτυπον της συγγραφής αυτού επιγραφόμενης «Εθνασσία της ελληνικής γλώσσης κτλ».

16). Η χήρα Θ. Τάκη, δύο άντίτυπα του συγγραμμάτος της ιστορικής αριθμητικής του μακαρίτου συζύγου της.

17). 'Ο κ. Π. Κοντογιώργης, εν φυλλάδιον περιέχον αρχαιολογικήν ύλην υπ' αυτού φιλοπονηθίν.

18). 'Ο κ. Π. Α. Οικονόμος, πέντε φυλλάδια διαφόρου ύλης.

19). 'Ο κ. Α. Α. Πετρίδης, ελληνοδιδασκαλος Καλαμών, δύο φυλλάδια αρχαιολογικής ύλης υπ' αυτού φιλοπονηθέντα.

20). 'Ο κ. Π. Πομολόφσκις, τό υπό την επιγραφήν «Συλλογή Έλληνικών και Λατινικών επιγραφών Καυκάσου» σύγγραμμα αυτού, εξ ενός τόμου.

21). Η έφορία του Βρετανικού Μουσείου, των ΣΤ' τόμων του κατ'αλόγου των ανατολικών νομισμάτων.

22). 'Ο κ. Ε. Egger, εν άντίτυπον του συγγραμμάτος του επιγραφόμενου «Histoire du livre depuis ses origines jusque à nos jours».

23). 'Ο σεβ. κ. G. Curtis, εν άντίτυπον της συγγραφής του επιγραφόμενης «Constantinople according to the Greek Anthology».

24). 'Ο κ. Π. Κοντογιώργης, εν άντίτυπον του υπ' αυτού μεταφρασθέντος συγγραμμάτος του σεβ. κ. G. Curtis επιγραφόμενου «Constantinople according to the Greek Anthology».

25). 'Ο κ. Δ. Γ. Πετρίδης, εν άντίτυπον της συγγραφής του επιγραφόμενης «Στοιχειώδεις πρακτικά ύδηγία προς διδασκαλίαν μαθημάτων εν τοις δημοτικויς σχολείοις».

26). 'Ο κ. Χ. Ποδλιος, εν άντίτυπον της συγγραφής του «Αναγνώσματα εκ του Προδούτου προς χρήσιν των μαθητών των δημοτικών σχολείων».

27). 'Ο κ. Ε. Κορινιώτης, την αυτού συγγραφήν επιγραφόμενήν «Επρά Κατήχησις προς χρήσιν των παιδών των εν τοις δημοτ. σχολείοις ρωιτώντων και του λαού», εξ ενός τόμου.

28). Οι έν Παρίσιους βιβλιοπώλαι κ.κ. Durand et Pedone-Lauriel, εν άντίτυπον καταλόγου των έν τω βιβλιοπωλείω των εύρισκόμενων βιβλίων.

29). 'Ο κ. Γαβριήλ Δαστούνης, επτά φυλλάδια διαφόρου ύλης μεταφρασθέντα υπ' αυτού εκ του Ρωσικού.

30). 'Ο χαρτογράφος κ. Kiepert, πίνακα των ελληνικών χωρών μετά των παρακειμένων Έλληνικών, Σλαβικών και Ρωμεινικών.

31). 'Ο αυτός, εν άλλον χαρτόν γραμμένον προς συμπλήρωσιν του προαποσταλέντος χαρτόν της Ευρωπαϊκής Τουρκίας κατά την Βερλινικην συνθήκην.

32). 'Ο κ. Γ. Γεράκης, άνα 50 άντίτυπα της πρακτικής θαυματικής του όπως διανεμηθώσιν υπό του Συλλόγου τοις άπόροις σχολείοις. Φυλλάδ. Α' Β' και Γ'.

33). 'Ο κ. Α. Π. Κιαμέης, πέντε φυλλάδια περιέχοντα ως επί το πλείστον αρχαιολογικήν ύλην υπ' αυτού φιλοπονηθέντα.

34). 'Ο κ. R. Foerster, εν φυλλάδιον περί των αρχαιοτήτων και χειρογράφων της Κωνσταντινουπόλεως.

35). 'Ο κ. Α. Dozon, εν άντίτυπον της συγγραφής του επιγραφόμενης «Collection de contes et chansons populaires. Contes Albanais etc».

36). 'Ο κ. Βλ. Σκορδίλης, εν άντίτυπον του υπ' αυτού συνταχθέντος αλφαριθμητικού προς χρήσιν των δημοτικών σχολείων.

37). 'Ο κ. J. Barthelemy Saint-Hilaire, τας Αριστοτελικάς μεταφράσεις εκ τόμ. δέκα μετ'αυ. της Πιαδος του Όμηρου εκ δύο τόμ. μετ'αυ. του συγγραμμάτος «Pensées de Marc Aurele», εξ ενός τόμ. και έτεραν συγγραφήν του επιγραφόμενήν «A la Democratie Française» εξ ενός τόμου.

38). 'Ο κ. Ε. Sommer, εν άντίτυπον της συγγραφής του «Les comedies de Plaute».

39). 'Ο κ. Ζ. Μάμουκας, ἁ' Ἀδριανίου Κορνή τὰ μετὰ θάνατον εὐρεθέντα συγγράμματα, ἐξ ἐνός τόμου.

40). 'Ο κ. Ang. Gevaert, διτομον συγγραφήν του ἐπιγραφομένης «Histoire et théorie de la musique de l'antiquité».

41). 'Ο κ. Γ. Τσιόκας, δέκα καὶ πέντε ἀντίτυπα τῆς ὑπ' αὐτοῦ συνταχθείσης ἱερᾶς Ἱστορίας.

42). 'Ο κ. Γ. Λιανόπουλος, ἐν ἀντίτυπον τῆς συγγραφῆς του ἐπιγραφομένης «Στοιχειώδης ἀριθμητικὴ πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων».

43). 'Ο κ. Α. Σπανδωνῆς, τεσσαράκοντα καὶ πέντε τόμους καὶ φυλλάδια διαφόρου ὕλης.

44). 'Ο κ. Ι. Οικιάδης, ἐγκυκλοπαιδικὸν ἔργον ἐν 16 τόμοις.

45). 'Ο κ. W. Sharv, ἐν φυλλάδιον ἐπιγραφομένην «Κατάλογος ἀντίτυπων ἐν γύφῳ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἑλλην. γλυπτικῆς τῶν ἐν Ἀθῆναις καὶ ἄλλοις μέρει τῆς Ἑλλάδος εὑρισκομένων».

46). 'Ο ἐν Σόφρῳ Μακεδονικὸς Φιλολογικοῦ Σύλλογος, τέσσαρα ἀντίτυπα ἐκδόσεων του τῶν ἐτῶν 1880 καὶ 1881.

47). 'Ο κ. Ἀδράμ. Παπαδόπουλος, ἐν ἀντίτυπον τῆς συγγραφῆς του ἐπιγραφομένης «Στατιστικὴ τῆς ἐπαρχίας τῶν Σουρμένων διαλαμβάνουσα περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν διαφόρων αὐτῆς συνοικιῶν κτλ.».

48). 'Ο κ. Α. Μηλιαράκης, ἐν ἀντίτυπον τῆς συγγραφῆς του «Ὁδήγος τῶν ἀπλῶν τοπογραφικῶν ἐπιγραφῶν».

49). 'Ο Σαῖτ ἱρηνός, ἐν ἀντίτυπον τοῦ συγγράμματός του «Φαζαίλι Ἀγλακί βε Κεμαλίτι Παιγιέν».

50). 'Η Διεύθυνσις τοῦ ἐν Βερολίῳ Βασιλικοῦ Μουσείου, ἐν ἀντίτυπον συγγράμματός ἐπιγραφομένου «Die Ergebnisse der Ausgrabungen zu Pergamon».

51). 'Ο κ. Βασίλειος Μιχαηλίδης, ἐν ἀντίτυπον τῆς συγγραφῆς του «Ἡ ἀσθενὴς λυρική ποιήματα».

52). 'Ο κ. Γ. Τσιόκας, πέντε ἀντίτυπα τῆς συγγραφῆς του ἐπιγραφομένης «Ὁδηγητικὸν δοκίμιον πρὸς τελεπρόν διδασκαλίαν τῆς εἰς τρεῖς κύκλους διηρημένης ἱερᾶς ἱστορίας».

53). Οἱ ἐκδόται κ. κ. Lorentz und Keil δέκα ἀντίτυπα φυλλαδίου ἐπιγραφομένου «Περίμνημα τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντων 13 τόμων τοῦ περιόδικου «Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλ. Φιλολ. Σύλλογος».

54). 'Η σύνταξις τῶν Βορτεμβέργειων χρο-

νῶν, τέσσαρα τεύχη «περὶ στατιστικῆς καὶ χωρογραφίας».

55). Τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Halle-Wittenberg τὰς ἐπομένους δημοσιεύσεις του, ἧτοι ἐν διπλωμα ἐπὶ τῇ πενηνταετηρίδι τοῦ καθηγητοῦ Ἑρμάνου Ὀδλίκου, Πίνακα τῶν σχολῶν (λατινιστί). Παράδοσις χειμῶνος καὶ θέρος, ἐκ δύο φυλλαδίων, Πίνακα τῶν παραδόσεων χειμῶνος καὶ θέρος (γερμανιστί), ἐκ δύο φυλλαδίων καὶ 139 ἐναισίμους διατρίβας διαφόρου ὕλης.

56). Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἐν ἀντίτυπον βιβλίου πραγματευομένου περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ στρατοῦ τῶν Ἰνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς.

57). 'Ο κ. Α. Γ. Χ. Κώστας, ἐν ἀντίτυπον τοῦ ἐκφωνηθέντος ὑπ' αὐτοῦ λόγου ἐν τῇ ἐμπορικῇ σχολῇ Ὁδησοῦ τῇ 30 ἰανουαρίου 1882.

58). 'Ο ἐν Ἀθῆναις φιλολογικὸς Σύλλογος Παρκασός, δύο φυλλάδια τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδομένων Νοελλοηλικῶν ἀναλκείων.

59). 'Ο κ. Ε. Κονιδάκης, ἐν ἀντίτυπον περὶ διδασκαλίας τῆς Καλλιγραφίας κατὰ νέαν μέθοδον.

60). 'Ο κ. Γ. Παγιδᾶς, ἐν ἀντίτυπον συγγραφῆς του ἐπιγραφομένης «Περὶ τῶν παιδαγωγικῶν μελετῶν τῆς κ. Καλλιόπης Κεχαγῆ».

61). 'Ο αὐτός, ἐν ἀντίτυπον συγγραφῆς του ἐπιγραφομένης «Ἐτῆς τοπογραφίας τῶν Ἑσπερίων Θηβῶν ὑπὸ τῶν νωτιωτέρων ἀρχαιολεπιδίων διερευνημένα».

62). 'Ο κ. Ν. Κοντακῶρ, ἐν ἀντίτυπον συγγραφῆς του πραγματευομένης «Περὶ τῶν σωζομένων Κωνσταντῶν ἐν τῇ τιμνίσει Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς».

63). 'Ο κ. R. Foerster, ἐν φυλλάδιον ἐπιγραφομένου «Λόγος ἐπὶ τοῦ κειμένου τῶν ρωσινοημικῶν τοῦ Ἀριστοφάνους».

64). 'Ο κ. Δ. Ν. Λέρως, ἐν ἀντίτυπον τῆς συγγραφῆς του «Ὁδήγος πρὸς ἀνακριτικὴς ἐκπαίδευσιν κτλ.».

65). 'Ο κ. Paulus de Lagarde, ἐν φυλλάδιον ἐπιγραφομένου «Johannis Evangelium Metropolitae quae in codice Vaticane graeco 676 supersunt etc.».

66). 'Ο κ. Ι. Λάτρης, τέσσαρα φυλλάδια πραγματευόμενα περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ Μουσείου καὶ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἐν Σμύρῃ Ἑλληνικῆς σχολῆς, τῶν ἐτῶν 1875, 1876, 1878 καὶ 1880.

Πᾶσι τοῖς φιλομοῦσις τοῖς αὐτοῖς ὁμηγερέσις ἐπεστροφέναι ἐν δόντι καιρῷ αἱ εὐχρηστίαι τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου· οὐ γὰρ τοῦ λόγου νῦν περὶ αὐτῶν ὄντος ἐνταῦθα, καθήκον μου θεωρῶ ὡς ἐκράζω αὐτοῖς ἐν τῇ ἐκτεκτῇ ταύτῃ συνεδριάσει καὶ τὰς ἰδίας μου εὐχρηστίαις διὰ τὸ ἐνδιαφέρειν ὑπὲρ πάντων εὐμένως ἐπαίεσθαι πρὸς πλουτισμὸν τῆς ἡμετέρας βιβλιοθήκης, βέβαιος ὢν ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι οὐ παύσεσθαι ὑπὲρ τῆς προσόδου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐνδιαφερόμενοι.

Κατὰ τὴν περίετον ταύτην πολλὰ καταβλήθησαν προσπάθειαι πρὸς τὴν ὅσον ἐνέσθιν ἐμπεδοθὸν κατατρεῖσθαι εὐετηρίου κατ' ἀλφαιτικὴν τάξιν ἐπιμαρτυροῦντος τὸν ὀλίγον ἀριθμὸν τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ὑπαρχόντων βιβλίων, ἐν ᾧ οἱ προσεγγίζοντες νὰ δύνωνται λίαν εὐχερῶς ν' ἀνεύρωσκαι τὰ ἐπιταυόμενα βιβλία, ἐκ τῶντα ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ. Ἡ ἐργασία αὕτη λίαν ἐπίπονος οὖσα διατεταραγμένη αἰσίως καὶ πρὸ ἱκανοῦ χρόνου καὶ σὺν αὐτῇ μετ' εὐχρηστίσεως ἀναγγέλλω ὑμῖν ὅτι καὶ ἐκ τῆς ὅλης ἐκτέλεσης, ὁ μέλλον τοῦ εὐετηρίου χρήσιμος ἐν ἐκείνῃ βιβλιοθήκῃ, σχεδὸν θεωρεῖται διεκπεραιωθείς, μικρὰς ἐτι ὑπολειπομένην ἐργασίας ἐν αὐτῷ, ἀναβληθείσης ἐπ' ἐσχάτων ἔνεκα ἐκτάκτων ἐπείγουσων ἐργασιῶν σχετικῶν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς βιβλιοθήκης.

Τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Συλλόγου ἐπισκέπτοντο ἔστιν ὅτε ἐνίοι τῶν παρ' ἡμῖν λογίων καὶ φοιτητῶν τῆς Μ. τοῦ Γ. σχολῆς· αὐτὸ τοῦτο παρητηρεῖτο καὶ ἐν τῷ ἀναγνωστηρίῳ πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν ἐν αὐτῷ ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν.

Ἐδρανεῖσθαι δὲ ἡ βιβλιοθήκη καὶ κατὰ τὸ λήξαν ἐτος εἰς 30 μὲλη αὐτοῦ ἐπὶ τῇ συνήθει ἰδιογράφῳ ἀποδείξει βιβλία 153, ὃν τὰ πλεῖστα ἐπιστράφησαν, ὑπολείπονται δὲ ὀλίγα ἐτι παρὰ τοῖς δανεισθεῖσιν.

Οὐδὲμίαν ἔχομεν νὰ ἐξαγγέλωμεν κατὰ τὸ λήξαν ἐτος προσφορὰν πρὸς πλουτισμὸν τῆς συλλογῆς τῶν ἀρχαιοτήτων. Ταῦτα περὶ ἡλικίας ἐκτελεῖς ἀναφορικῶς τῆς καταστάσεως τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου κατὰ τὴν λίγουσαν ἡδὴ συλλογ. περίετον ἐκφράζω, τὴν Κόρινθον, τὴν πεποιθῆσθαι καὶ τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ φιλομοῦσαι καὶ φιλογενεῖς ὁμογενεῖς οἱ ἀέποτε μέγα ἐπιδεικνύμενοι ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ πρεσβυτεροῦς τούτου σκαπανείως τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν ἐν ταῖς ἡμετέραις χώραις ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ, θέλουσι ταῖς αὐτῇ καὶ αὐτῆς ἀρωγὴν χάρις πρὸς ἀπρόσκαπτον ἐπιτί-

λεσιν τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ ἀναγκῶν, συντελούσας ὅστω διὰ τῶν χορηγήθησάντων αὐτῷ μέσων καὶ πρὸς πλουτισμὸν τῆς ἰδίας βιβλιοθήκης, ἥτις προῦρσται νὰ καταστῇ προῖος τοῦ χρόνου δημοσία βιβλιοθήκη ἐν τῇ μεγαλοπόλει ταύτῃ παρέχουσα ἀφρονον πνευματικὴν τροφήν τοῖς προσερχομένοις λογίοις ὁμογενεῖσι τε καὶ ἄλλογενεῖσι καὶ λοιποῖς φιλομοῦσαι καὶ φιλοπρόδοις ἐν γένει.

Ἐν Σταυροπόλει τῇ 20 Ἀπριλίῳ 1882.

Ὁ Βιβλιοφίλος

Θ. ΣΑΤΑΝΗΣ.

Ἀκούσθους ὁ κ. **Τ. Καραθεοδωρῆ**, γέν. Γραμματεὺς, ἀναγινώσκει ἀντὶ τοῦ Ταμείου κ. Ν. Βασιλάκη τὴν ἐκθεσιν τοῦ Ταμείου ἔχουσας ὡς ἐξῆς·

Κύριε,

Τὴν ἐκθεσιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου τοῦ Συλλόγου ποιούμενος, μετὰ τὴν ἐκφράσιν τῶν εὐχρηστιῶν μου πρὸς τὰς ἀξιότιμους μέλη ἐπὶ τῇ πρὸς ἐμὲ διηγετικῇ ἐκτίμησιν καὶ ἐπιστολῇ αὐτῶν, δύο ἑτερά τινὰ ὀρεῖμαι νὰ ἐθέσω ἐνώπιον ὑμῶν, ὡς ἄλλοι χαρὰν, καὶ πολὺ μεγαλειτέραν ἐλπίδα· καὶ ἡ μὲν ὀλίγη χαρὰ πηγάζει ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς διαχειρήσεως τῶν χρημάτων τοῦ Συλλόγου, παρουσιαστικῆς ἔστω καὶ ὀλίγην τι περίσσευμα κατὰ τὸ ἐτος τοῦτο, ὡς ἐν τῷ ἰσολογισμῷ θέλετε ἰδεῖ, ἡ δὲ μεγαλειτέρα ἐλπίς μου γεννᾶται ἐκ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι ἐάντις ἐκτελεσθῶσιν αὐτῆς ὀρεῖμαι νὰ ἐπικυρώσῃ τῷ Συλλόγῳ διὰ χρημάτων θύλαται πρᾶξι τὸ καθήκον καὶ τὴν ἐντολήν αὐτῶν μετὰ μέγιστος ἐλευθεριότητος, διότι ἂν αὕτη, ἡ εἰς πεποιθήσιν αὐτῆς ἐλπίς μου ἐξέλιπε, θὰ ἐξεδόχον ἱκανὴν λύπην, καθὼς θέλετε ἰδεῖ, ὅτι ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ προσεχέως συλλογικοῦ ἐτους, ἔνεκα τῶν πολλῶν καὶ ὁσμυρῶν αὐτοῦ ἀνταγκῶν τοῦ Συλλόγου, τῶν ὀλίγων δὲ ἐξ ἀντιθέτου ἀπὸ τῶν τακτικῶν συνδρομῶν ἐμπράξεων παρουσιάζει αἰσθητὴν ἑλλειμμα, ὅπερ μόνον διὰ τῶν γενναιωδερμάτων τῶν φιλομοῦσων ὁμογενῶν θέλει καλυφθῇ.

Μετὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα προεισχωρικῶς, ἀναγινώσκω τὸν ἰσολογισμὸν τῆς διαχειρήσεως τοῦ ταμείου, κατὰ τὸ παρὸν συλλογικὸν ἐτος ἔχοντα ὡς ἐξῆς·

МЕЧНИКОВА

Κίνησις Ταμείου

τοῦ ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ συλλογικὸν ἔτος 1881-82.

Εισπράξεις	Ἑδαπάνησιν
Ἀπὸ ὑπόλ. ταμείου παρὰδ. συλλογικοῦ ἔτους Α.Τ. 309.97 50 » συνδρομὰς τακτικὰς » 180.— » καθυστεροῦσας » » 100.— » δικαιώμα διπλωμάτων » 14.— » Ἐκπαῖδ. καὶ φιλανθρ.» » Ἀδελφότητα » » 100.— » Γ. Ν. Σισμάνογλου » » 50.— » Χρ. ἐφ' ὅσον Ζωγράφον πρὸς συλλογὴν γλωσσικῆς ὕλης » » 100.— » Χρ. ἐφ' ὅσον Ζωγράφον πρὸς δημοσίευσιν » » 150.— » Δ. Γρυβάκου » » 20.— » Gustave d'Eichthal » 8.67 » Κ. Καραπάνου » » 4.40 » Στέφ. Π. Σκυλίττην » » 11.— » Γ. Ν. Παπατῆν » » 4.38 » τόκους χρεωγράφων » » 36.27 » πωλήσεις βιβλίων » » 3.91 » πωλήσιν ὕδατος » » 1.48 » Καραπάνειον διαγώνιον » » 1.74 » Ἀδελφότητα Κίου » » 10.— » τόκους κληροδοτήμ. » » Συλλογὴ μέχρι σήμερον. » 30.— 1193.82 50 Α.Τ. 1193.82 50	Εἰς μεθοδοτίας . . . . Α.Τ. 294.— » ἔξοδα διάφορα . . . » 21.91 » διαγωνίσματα . . . » 81.74 » φωτισμ. καὶ θέματα. » 9.46 » πυρασφάλιστρα . . . » 24.— » γραρικὴν ὕλην . . . » 5.16 » Ἀρχαιολ. ἐπιτροπὴν » 19.58 » ἐπισκευὴν κτιρίου . . » 32.— » διαφόρους ἐκτάκτους δαπάνας . . . . . » 74.49 50 » ἐμβάσματα εἰς Ἑθν. Τράπεζ. Ἑλλάδος δι' Ἀδελφότητα Κίου » 40.— 602.34 50 Ταμείου μετρητῶν. » » 591.48 Α.Τ. 1193.82 50

Ἐξισοχήμενον

Τοῦ ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ συλλογικὸν ἔτος 1881-82.

Εισπράξεις.	Δαπάναι.
Ἀπὸ συνδρομὰς τακτικὰς Α.Τ. 182.— » καθυστεροῦσας » 100.— » δικαιώμα διπλωμάτων » 14.— » Ἐκπαῖδ. καὶ φιλανθρωπικὴν Ἀδελφότητα. » » 100.— » Ἰωάννην Σισμάνογλου. » » 50.— » Α. Ταμβάκου . . . . » 20.— » Gustave d'Eichthal. » 8.67 » Στέφ. Π. Σκυλίττην. » 11.— » Κ. Καραπάνου . . . . » 4.40 » Γ. Ν. Παπατῆν. » » 4.38 » τόκους χρεωγράφων » » 36.27 » πωλήσεις βιβλίων » » 3.91 » πωλήσιν ὕδατος » » 1.48 536.11 Α.Τ. 536.11	Εἰς μεθοδοτίας . . . . Α.Τ. 294.— » ἔξοδα διάφορα . . . » 21.91 » πυρασφάλιστρα . . . » 24.— » ἐπισκευὴν κτιρίου . . » 32.— » φωτισμὸν καὶ θέματα » 9.46 » γραρικὴν ὕλην . . . » 5.16 » Ἀρχαιολ. ἐπιτροπὴν » 19.58 » διαφ. ἐκτάκτους δαπάνας » » 74.49 50 480.60 50 Πέρισσευμα τῆς παρούσης διαχειρίσεως . . . . . » 55.50 50 Α.Τ. 536.11

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ 30 Ἀπριλίου 1882.

Ὁ Ταμίας
N. BAMBAGHE.

Οὗτω μὲν ἔχει ὁ ἰσολογισμὸς τοῦ ταμείου, πρὶν δὲ καταπύξαι τὸν λόγον, ἱερὰν ἀναγκαίαν καὶ ἐπιτελήσασαν ὑμῖν τὸ κοινὸν τῶν ἐκτάκτων δαπανῶν, ἀνερχόμενον εἰς λίρας 74.49 1/2 0/10, μὴ συμπεριλαμβανομένων μέλιστα ἐν τούτῳ οὐτε τῶν 32 λίρων τῆς ἐπισκευῆς κτιρίου τοῦ Συλλόγου, οὐτε τῶν τῆς ἀντιγραφῆς ἐπιγραφῶν διὰ τὸ ἀρχαιολογικὸν δελτίον,

συμποσυνόμενον εἰς λίρας 10.58 $\frac{0}{10}$ τὸ κοινὸν-
λιον ἐπιμένον τούτου φαίνεται πως ὑπερῶγον,
ἐφ' ᾧ φέρο' τὰς ἐξῆς διασκέψεις, ἥτοι ἐξω-
δεύθησαν ὑπὸ τὸν τίτλον ἑκαταὶ δαπάναι,

διὰ συνδρομὴν εὐρωπαϊ- κῶν προδικῶν.....	A.O. 16.23.
μετὰ διάφορα βιβλιο- θήκη, καὶ γραφεῖον.....	» 16.30.
Συνδρομὴ εἰς τὸ ἀγνο- θέντα διημεροσφῶν.....	» 8.84.
Ἐκτύπωσης δι' ἑφθὺν ἡ- τοι ἐγκυκλίων, ἀγγέλων, ὡν διευθύνωνται, προσλήψεων, προγραμμάτων κλπ.....	» 14.70.
Ἐπιδοθῆναι διαφόρων.....	» 18.42. ⁶⁰
Ἐν συνόλῳ.....	A.O. 74.49. ⁶⁰

Μετά τὴν διασκέψιν ταύτην ὡδὴ ἄλλο
λείπεται, ἢ νὰ ἐκκρίσῃ καὶ πάλιν τὰς ἐξου-
σίας μου ἐπὶ τῇ τιμῇ δι' ἧς οὐ παύονται τὰ
ἀξιώματα μὴ τιμωρῶντά με κατ' ἔτος, εὐχόμε-
ναι δὲ τῷ Συλλόγῳ μείζω ἤθικόν τε καὶ ὕλην
ὑπέρβουν.

Ο' ταμίαις
N. BAMBAKIS.

Μετά ταῦτα λύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΧΟΓ'.

(Ἐκτακτος).

Τῇ 30/11 'Ιουνίου 1882.

ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΕΟΡΤΗ.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Σπ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.

Παρόντων δὲ τῆς Α. Π. τοῦ προέδρου διδυ-
μοτεῖχου κ. Μεθοδίου, ἐκπροσωποῦντος τὴν
Α. Θ. Π. τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, τῆς
Α. Π. τοῦ Μητροπολίτου Συνουβούλου, ἀντι-
προσώπου ἐνταῦθα τοῦ Μ. Πατριάρχου Ἱερο-
σολύμων, τῆς Α. Ἐξ. τοῦ κόμητος de Rasoun,
πρεσβυτοῦ τῆς Ἰσπανίας παρὰ τῇ Ὑψ. Πολιτ.
τοῦ κ. 'Αλ. Μελιουδάκη τῶς γενικοῦ προέξοντος
τῆς Ἑλλάδος ἐνταῦθα, ἀντιπροσώπων τῶν ἐν
Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς πρεσβείτοις αὐτῆς
συλλόγων καὶ ἀδελφοτήτων, πλείστον τῶν
ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἐπιστήμῃ διακρινόμενων ὡς
ἐπίσης καὶ τῶν ἐν τῷ πρακτικῷ καὶ ἱμφορι-
κῷ κόσμῳ τῆς ἡμετέρας πόλεως καὶ πλῆθους
φιλοπόνησαν ἐξ ἑκατέρου τῶν φίλων κατεγνό-
των τῇ μεγάλῃ αἰθυσῇ τοῦ Συλλόγου.

(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

Ὁ κ. πρόεδρος κηρύσας τὴν ἐναρξιν τῆς τε-
λετῆς δίδωσι τὸν λόγον τῷ γενικῷ γραμματεῖ,
ὃς ἀναγινώσκει τὰς ἐξῆς ἐν περιλήψει ἐπιστολάς:

Τῆς Α. Θ. Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρ-
χου, ἀπὸ 29 φθίνοντος, ἀγγέλλοντος ἐπὶ μὴ
δυνάμενος ἑνεκα σπουδαίων λόγων παρενεβῆ-
ναι εἰς τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἑορτῆν, ὡς
ἐπεθύμει, ἐνετείλατο τῷ ἱερωτάτῳ προέδρῳ
διδυμοτεῖχου κ. Μεθοδίου ὅπως παραστάς ἐκ-
πράττῃ τὰς εὐχὰς καὶ εὐλογίας τῆς Μ. Ἐκκλη-
σίας τῷ Συλλόγῳ καὶ συγχαρῇ αὐτῷ ἐκ προ-
σώπου αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐπιτείῳ ἑορτῇ.

Τῆς Α. Ἐξ. τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ, ὑπουργοῦ
ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἀπὸ 29 φθί-
νοντος, εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ ἐπὶ τῇ
προσλήσει εἰς τὴν ἐπέτειον αὐτοῦ ἑορτῆν καὶ
ἐκπράξοντος τὴν λύπην αὐτοῦ διότι ἑνεκα
ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἀδυνατεῖ νὰ παραστή.

Τῆς Α. Ἐξ. τοῦ Ἀλεξάνδρου πασᾶ Καρ-
αθεωδωρῆ, πρώην ἐπὶ τῶν ἑσωτερικῶν ὑπουργοῦ,
ἀνγγέλλοντος ἐπὶ ἑνεκα ἀπροσπύτων κωλυμάτων
ἀδυνατεῖ νὰ παραστή εἰς τὴν ἑορτῆν τοῦ Συλ-
λόγου.

Τὸ κ. Κ. Παπαρηγοπούλου, ἀπὸ 28 φθί-
νοντος, γνωστοποιοῦντος ὡσαύτως ἐπὶ ἑνεκα
σπουδαίων καθυκόντων ἀδυνατεῖ παρενεβῆναι
εἰς τὴν ἐπέτειον ἑορτῆν.

Μετά ταῦτα ὁ κ. πρόεδρος ἀναγινώσκει
τὴνδε τὴν ἐκβασιν τὴν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος πε-
πραγμένον τῷ Συλλόγῳ.

Φυλόμνηστος ὁμήγευας.

Τὸ τρίτον ἦδη ἐπὶ τοῦ τοῦ ἐρχοῦ πρωτο-
γενεῖος τούτου, ἐν τῇ Ἐφῃ, τῶν γραμμάτων τε
καὶ ἐπιστημῶν φυτωρείου ὀλισθηρὸν τοῖν πρῶ-
τον ἀναβαίνων οὐκ ἔβαντος, τὴν γλώττην τε
καὶ τὴν καρδίαν δάκνομαι, λόγον τε καὶ εὐ-
δὸν τῶν κατὰ τὸ λήξαν τοῦτο συλλογικῶν
ἔτος πεπραγμένων δοῦναι ἀναγκαζόμενος.

Καὶ ὁ μὲν ζῆλος τῶν φίλων συνεργῶν οὐ-
δαμῶς ἦσαν ἑαυτοῦ ἀπεδείχθη, ἰσάει τὴν
ἱερὰν τῆς ἐπιστήμης δεξιὰ καίονσαν κατεγνό-
των, ἢ δὲ τύχη καὶ αἰ περιστάσεις ἀντίξοι
καὶ ἐναντία· τοῦτο δὲ ἴσως κατὰ τι ἔμοιγε
μόνον οὕτω φαίνεται, ὡς τὸν Σύλλογον τὴν
παιδικὴν μολὴν παραλλέξαντα καὶ ὅλων τῶν
ἡρωικῶν ἡλικιᾶν ἐκ τοῦ συνέργου γίνοντι νῦν δ'
οὗτος εἰς τὴν ἀνδρείαν μεταβαίνων ἡλικίαν,
καὶ ὡς πλείστον τέκνον πατῆρ, καὶ μεγάλῃς
οἰκονομίας ἀρχηγός, καὶ ὑπὸ τῶν βιωτικῶν
ἀναγκῶν καταπιεζόμενος, καὶ τὰ τῆς ἡρωικῆς

ἐποχῇ συνήθη τοῦ ἐθνικοῦ αἵματος πόρρω αὐτοῦ καταλιπὼν, προφυλακτικώτερος καὶ σκεπτικώτερος πρὸς τὰ πρῶτα βελθὼν ἀναγκάζεται. Ἀλλ' ἔχομεν ἐπὶ τοῦ τοῦ βήματος τοῦτου μετώπου παρηγορὸν τι ἀρχαῖον λόγιον, μεγάλης γράμματος γεγραμμένον, τὸ λέγον Ὁρασεῖν χρῆ', τάχ' αἴμιον ἔσσετ' ἄμεινον! τοῦτο τὸ τε ἐκλείπον ἡμῶν θάρος ζωπυρεῖ, καὶ τὰς χρηστάς ἡμῶν ἐλπίδας ἀναπτερρεῖ, ὡς τῆς ἀνθρωπότητος πάντοτε, βελε Μοῖρα, πρὸς τὰ πρῶτα προβαίνουσες, καὶ τῶν διαδόχων ἡμῶν, ἡμῶν αὐτῶν ἱκανωτέρων προσδοκωμένων.

Ἀλλ' οὕτως ἡ ἄλλως εὐθὺς παρίγειν δεῖ, καὶ τὰ πράγματα ὡς ἔχει ἐκθεῖναι. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ, καθ' ἣν ὁ κλεινὸς οὗτος Σύλλογος, πρωτοβουλίας καὶ πρωτογενῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὑπὸ πάντων τῶν ἡμεδαπῶν τε καὶ τῶν ἀλλοδαπῶν θαυμαζόμενος, ἐπικρίτου καὶ τῆς κλήσεως αὐτοῦ ἀντιθέτου τοῖς ὁμοεισιν ἐπιδεικνυσθαι ἠδύνατο καὶ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, ὅστις ἐστὶν «ἡ διάδοσις τῶν γραμμάτων», οὐ μόνον λόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ, καθ' ἅπασας τὰς ἡμετέρας χώρας ὅπου ἔλλην καὶ εὐγχος αὐτῇ ἀκούεται, καὶ ἐκεῖ, ὅπου αὐτῇ, ἐκ περιστάσεω τινῶν, ὠλετο ἀποκυρμένη, ἐτίτυχε, διὰ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ, καὶ τοῦ παῖδος τοῦ φιλοφρονέοντος καὶ φιλογενῶς τῆς φίλης πέτρης ἔκτανον ἀφύωνος συλλεγομένου χρυσίου, καὶ ἀποδοῦναι ἐκδομένῳ ἐπέδωκεν. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ καὶ ἣν ὁ Σύλλογος καὶ τὰ πρωτότακα αὐτοῦ τένα — ὁ Ὀρακλικὸς τε καὶ ὁ Ἑπειρωτικὸς, — ἐν τῇς ἑλληνοφρόνειας καὶ ἐνείας ἁλλας, ἑλληνικαῖς μὲν, μὴ ἑλληνοφρόνους δέ, εὐρείας ἐπαρχίας κατ' ἐτος ὑπὲρ τὰς τριχιλιάδας θύ. λίρας διένεμε πρὸς ὑποστήριξιν καὶ ἐπαυρόθωσιν τῶν ἰνδῶν ἑλληνικῶν σχολῶν τοῦ λαοῦ, ὅπου ὑπῆρχον, καὶ τὴν ἐκ βάρβρων ἀνέγερσιν νέων ἐκεῖ, ὅπου εἵποντο.

Νῦν δὲ τί συμβαίνει; ὁ μὲν Σύλλογος πάντα ταῦτα, τῇ τῶν αὐτοῦ μεγαθύμων ἐργατῶν ἐνεργείᾳ καὶ ἐπιπροθῇ διεπράξατο. Τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος, καὶ τῆς τοῦ ἐπ' ἀρετῇ, ἀρετοκροδείας καὶ περὶ τοῦ διαπρίπτοντος Οἰκουμηνικοῦ Πατριάρχου Ἰωακίμου τοῦ Γ', αἰσῶς διοικούντος τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα, ἀνατάτης χριστιανικῆς Ἀρχῆς τοὺς πόρους τοῦτον, τοὺς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Συλλόγου ἀνομιχθέντας, προσήκοντος ἀντιποινησάμενης, φιλανθρωπικῇ καὶ φιλεκπαίδευτικῇ Ἀδελφότητι τοῦ πάλιν τὸ τοῦ Συλλόγου γενναῖον ἔργον αὐτῇ διεκπεραιεῖ καὶ αὐτὸν τὸν Σύλλογον τὴν χεῖρα πρὸς συντήρησιν τοῦ τῶν Βυζαντινῶν δυσπραγῆσαντος πάλαι γενναίου στρατηγῶ

Βελισσάρου τοῦ πρὸς τῶν ἀνδραγαθῶν αὐτοῦ ἀντίστοιχον ἁμοιῶν λαβόντος τυφλωθέντος δίκην τείνοντα εἰλεῖ· ἐρ' ὃ καὶ χάριτας αὐτῇ εἰδέναι, καὶ διαπρῶσις αὐτῆς κηρύττειν ὀφείλει.

Ἀλλὰ τούτων μὲν ἄλλ. Χωρῶμεν δὲ ἡδὴ εἰς τὴν κατὰ τὸ λῆξαν τοῦτο συλλογικὸν ἔτος ὑπὸ τοῦ Συλλόγου πεπραγμένων ἐρατεινῶν ἀφῆρξιν, καὶ ἀκριβεῆ λογοδοσίαν, οὔτε τὰ μικρὰ μεγάλᾳ, οὔτε τὰ μεγάλᾳ μικρὰ ποιούντες, ἀλλὰ ἡμεῖν τὴν ἀλήθειαν πρὸ πάντων ὀρθῶν ἡμῶν μέλλοντες ἐκθεῖναι.

Καὶ πρὸς μὲν τὴν τοῦ Συλλόγου αὐτοσυντήρησιν καὶ διοικησίαν, δυσχεραίας, ὡς ἐφῆμεν προμεινίσαντες, οὐ σμικρὰς προσκρούσαντες, μέσα ἀνευρεῖν ἐτεχνάσθημεν, πρὸς τὴν τὸν κακῶς ἐχόντων ἐπαυρόθωσιν, καὶ τὴν τοῦ ἐν τῷ προῦπολογισμῷ ἡμῶν φανεροῦ ἐλλείμματος κάλυψιν, ὅπερ ὁ ἡμέτερος κ. ταμίης ἀδυσωπότης ἀριθμοῖς καὶ μαθηματικῇ ἀναμνηστικῇ τῇ ἀκριβεῖ ἀπεικονίσθη.

Τὰ δὲ λοιπὰ εἰσι τὰ ἑξῆς.

Α'. Ἐπιστολαὶ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ τῶν φιλοφρονέων ὁμογενῶν (παλαιοῦς τὴν αὐτὴν συνδρομὴν ἐπικαλούμεναι.

Β'. Ἐγκύκλιος ἐγγραφή εἰς τὰς διαφόρους, Εὐρώπης, Ἀσίας τε καὶ Ἀφρικής, ὅπου ἑλληνοκήρυγν ἄκούεται καὶ λαλεῖται, χώρας, καὶ τοῦ Σώματος ἡμῶν μέλη ὑπάρχει, ἀπερ εἶτε ἐξ ἀκρίβειας, καὶ τῶν βιωτικῶν αὐτῶν περισπασμῶν, ἢ ἐκ τῆς τοῦ αἰτούντος ἐλλείψεως, τὴν ἐκείνων αὐτῶν ἀποτίσαι ὑπέρτερον συνδρομὴν, καὶ ἄνδρες ξυνεταιροί, φίλοι καὶ τῷ Συλλόγῳ ἐνοῖ, δι' ἡμετέρων προτροπικῶν ἐπιστολῶν, πρὸς εἰσπράξιν τῶν καθυστερούντων ἐξελέγησαν, ὧν ἐνὶ τὴν ἡμετέραν ἐντολὴν ἀπεδέξαντο καὶ ὀφείλου, ἐργάζαντο.

Τούτοις τοῖς εὐγενεῖς συνεταίροις τὰς χάριτας ἡμῶν δημοσφ. ἀντιθεῖς ἐνασμενίμειθα. Τὸ δὲ ἐκ τῶν προμεινισμένων ἐκτάκτων τούτων συνισπορῶν καὶ τῆς τῶν φιλοφρονέων ἐτησίαν ἀποτίσεως ἐκείνων οὕτως ἀποτίσαι ἐγκατείνευσαν ἀποτέλεσμα παρακαταστήντες δηλώσαμεν.

Νῦν δὲ, περὶ τῶν τοῦ Συλλόγου ἐργαζομένων ἰδίᾳ τὸν λόγον ποιούμενοι, ἀρξώμεθα ἀπὸ τοῦ Περιδικίου, ὡς τοῦ μόνου τῆς πραγματικῆς ὑπάρξεως τοῦ Συλλόγου ἐν τῇ ἐτῷ ἔσω καὶ τῷ ἔξω κόσμῳ, πρὸ πάντων, ἀποδεικνύμενον. Ἀλλὰ εἰς! ἡ ἐλλείψις τούτου πρὸ δύο ἡδὴ ἐνιαυτῶν, τὸ ἀνυπαρκτὸν ἂν τοῦ Συλλόγου τοῖς ἀποῦσιν ἐμφανίνοι. Κἀ ὅμως ὁ Σύλλογος ὁ

φιλολογίας και τῆς ἐπ' αὐτῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπιδράσεως, τὸ δὲ τρίτον περὶ σχηματισμοῦ τοῦ ἁρμενικοῦ ἀλφάβητου, κατὰ τὸν Ε' μ.Χ. αἰῶνα.

Ἀνέοισι δὲ διαλέξεις ἐνόμιον συνήθως πολυκρίβητον ἀκροατηρίου, ἐνεκακαίδεκα ἐγένοντο ἱστορικῶν, φιλολογικῶν τε καὶ ἐπιστημονικῶν.

Τούτων ὁ μὲν εὐφραδὴς κ. Κ. Σ. Καλλιάρχης, τέτταρας πρῶτος, καὶ αὖθις περὶ τοῦ περικλημένου αὐτοῦ καὶ ἐυνήθους ἀντικειμένου, —τῆς γυναικὸς, ὡς περ καὶ ἄλλοτε, περὶ ταύτης ὡς φιλοσόφου, ὡς μητρός, ὡς θυγατρὸς, ὡς συζύγου, καὶ ὡς πολίτου πραγματευθείς. Νῦν δὲ ταύτην ἐναντι τοῦ θανάτου θείας, τὸ γενναίου, τὸ εὐσταθῆς, τὸ ἀτρωτον, τὸ ἥμερον τῆς ψυχῆς αὐτῆς καὶ αὐτοῦ τοῦ φοβεροῦ θανάτου ἐνέστησαν, προκαίμενοι περὶ ὑψηλῆς τινοῦ ἀρχῆς καὶ ἰσῆς κατέδειξε παραδείγματα διὰ τὸν τοιοῦτον μεγαλῶνα ἄνθρωπον, τὰς περιφόμενος μεγαθύμου γυναικὸς τῆς καλλιγύναικος Γαλατίας —τὴν βασίλισσαν Μαρίαν Ἀντωνιέτταν, τὴν Λουδοβίκου τοῦ 16^{ου} τοῦ μέγιστος ἐπικληθέντος ἀδελφῆν, τὴν κυρίαν ἐπιστάζουσαν, τὴν κυρίαν Ρολάνδου, τὴν Ὀκταβίαν, τὴν Λουκίαν, τὴν Καρόλιν, καὶ ἄλλας τὰς γενναίας γαλλίδας προέταξε· τούτων τὸ ἄκρονον λανθωρῶς παρίστησαν, ὅπερ αὐταὶ ἐπιδείκντο πρὸ τῆς ἐπὶ τὸν περικαλλῶνικερλῶν αὐτῶν ἐπικειμένης θανάτου καταπτώσεως τῆς τρομακτικῆς ὀξείας κοπίδος, τῆς ὑπὸ τοῦ φερωνόμου ἱατροῦ Guilloi μόλις πρὸς τὴν τὸ δυνατόν εὐθανασίαν τὴν τὴν κεφαλὴν ποινὴν ὑποστῆναι καταδεδεικασμένων ἐρευθεύσεως κατὰ τὴν ἐλευθρίαν ἐκείνην ἐπαχὴν τῇ Γαλλίᾳς μεγάλῃς ἐπαναστάσεως, τῆς τὰς ιδέας καὶ τὰς ἡθῆς καὶ ἔθιμα ἐξυμνῶντος τοῦ Κόσμου ἄρδην παραλλαχθεμένης ὅτε αὐταὶ θύματα οἰκτρὰ καὶ ἄθλια ἔπασον τῇ ὁμότητι καὶ ἀπανθρωπείᾳ τῶν κορυφαίων ἐκείνης λειτουργῶν.

Ὁ δὲ κ. Β. Σαρακινέτης, ὡσαύτως περὶ τῆς τῶν ζώων νοσηρότητος, τετραχὺς φυσιολογικῶς τε καὶ ψυχολογικῶς διελέξατο, τὸ ἀκροατήριον αὐτοῦ κατατέρας.

Ὁ δὲ καλλιπὴς καὶ εὐκρινὴς καθηγητὴς, κ. Ι. Δ. Ἀριστοκλῆς φιλοσοφικῶς πάλιν περὶ τοῦ ἡθικοῦ ἀγαθοῦ, οὗ τὸ ὑπέρτατον αὐτὸς ὁ θεὸς ἐστίν.

Ὁ δὲ πολυμαθὴς κ. Βρ. Βασαζὴς δις διελέξατο, α' περὶ ἀποδείξεως τοῦ Ὀμήρου, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῆς τοῦ πρωτοτύπου, τοῦ ὑπὸ τοῦ ζωγράφου Ingre καλλιτεχνηθέντος, ἀντιγραφῆς, ἥτις ἐπὶ τῆς μετωπίδος τοῦ Συλλόγου, καθέδρας ἀνήρτηται, ὑπὸ τοῦ μεγάλου τοῦ Συλλόγου εὐεργέτου, τῆς Α. Εἰς τοῦ Χρ. Ζωγράφου ἐρένην, τῷ Συλλόγῳ δωρηθείσα, καὶ Β') περὶ τοῦ συμπλέγματος τοῦ Λαοκωνίου, ἥτοι τῆς παραστάσεως τῆς τρομακτικῆς ἀποπνέσεως, τοῦ τοῦ Πρίχμου Λαοκωνίου, σὺν τοῖς τέκνοις, ὑπὸ τῶν τεραστίων ὄψεων, ἥτις καλλιτεχνηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ροδίων ἀγαλματοποιῶν, ἐν τῷ Βατικανῷ τῆς Ῥώμης μέχρι τοῦ νῦν θαυμάζεται. Περὶ ἀμφοτέρων ὡς περ εἰσθεν ὁ πολὺς τῶν γραμμάτων ἐραστὴς, καὶ ἐνθούως νεανικῇ τῇ γλώττῃ, διαλεχθεὶς, εἰς οὐρανὸς τὴν τῶν ἀπνευστῶν ἀκρωμένων θαμνῶν φαντασίαν ἀνῆρτο ὁ δαιμόνιος.

Τῶν δὲ φίλων ἡμῶν ἀδελφῶν, Ἀρμενίων γόνος εὐδαλῆς πρωτεύουσης τινοῦ τῶν ἐνταῦθα οἰκογενειῶν, τῆς πρὸ πεντηκονταετίας ἦδη, τὴν τῆς ἀμαθείας τῆς σκαίης καὶ ὀπισθοδρομικῆς ἔχρουν ἐσθῆτα γενναίως πρώτης ἀποδυσασμένης, καὶ τὴν τῆς σημνῆς καὶ προδοτικῆς παιδείας, καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἀλουργίδα ἀμρυσασμένης, καὶ τοῖς ὁμογενεῖν ἡθικῆς προδου αὐτόχρομα τύπος καὶ ὑπογραμμοῦς γενομένης, ἡ εὐκαθὴς καὶ πατριώτης κ. Ἰωάννης Dussap, ἐκ τοῦ τῶν Ἀρζουμάνων, τὸ γένος ἔλασσα γλαφυρὰν ἐποίησεν ἐνώπιον πολυκρίβητον καὶ ἐκλεκτὸν διακρόνον ἔθνος, φυλῆς καὶ θρησκείματος ἀκροατηρίου συγκεκμημένου διελέειν πολλὰ καὶ εὐρημηθεῖσαν, ἀπὲρ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως τῶν Ἀρμενίων, κατὰ τὴν ε' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, τὴν ἐπ' ἐκείνης τῆς ἐποχῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ δραστήριον ἐπαχὴν καταδείκνυσαν, καὶ μέχρι τῆς συγχρόνου ἐποχῆς τὸν λόγον ἐπεκτείναντες βαρδάλως ἐχειροκροτήσαν, ἡ γαλλιστὶ καλλιπὴς καὶ ἐναρμονία, τὰ τοῦ ἀντικειμένου τῆς διαλέξεως αὐτῆς ἀναπτύσσουσα.

Ἐτέρᾳ δὲ ἐκ τῶν μετέρων καλλιπτῶν καὶ λογιῶν γυναικῶν, ἡ τοῦ ἑκταίου διευθύντρια, Κ. Καλλιπὴ Κεχαριτῆ, εὐχεστῶς πάνυ ἀγορεύσασα ἐν μὲθ' ἐλέξει, πᾶσι καρπον καὶ πυκνὴν ὕλην ἐμπειρογούση, τὴν τῶν ἀκροατῶν σύντονον προσοχὴν ἐφίλικε.

Λογίῳ δὲ ἱατρῶν ἐνωρίᾳ, οἱ κ. κ. Λούσης καὶ Ζίρος, περὶ ἱατρικῶν πραγμάτων, λανθωρῶν ἐρῶν τῷ ἀγνώτῳ λαῷ, διελέκοντο. Τῶν ὁ μὲν πρότερος περὶ ἐλῶδους πεμετοῦ, τῆς ἐκείσεως αὐτοῦ, τῶν αἰτίων καὶ τῆς προφυλάξεως, ὁ δὲ ὕστερος περὶ τῆς φθίσεως, τῶν αἰτίων ταύτης, τῆς ἰδιότητος καὶ τῶν διαφόρων περὶ αὐτῆς ἐπιστημονικῶν θεωριῶν λανθωρῶν ἐπιστημονικῶς διελέκοντο.

Ὁ δὲ κ. Α. Τάγης ἐν συμμέτρῳ λόγῳ περὶ ἡραιοτήτων τὰ δέοντα καὶ τὰς τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν ἐπιτυχῶς ἐξελέξατο.

Τελευτήσαν, ἄλλη λογία γαλλικῆς γυναικὸς, ἐικοσαετίας ἐνταῦθα, ἄλλοτε μὲν τῶν Ἀρμενίων θύλῃ ῥύλον ἐν Μισοχωρίῳ παιδεύσασα, οὐδὲ ἀνέμικτον θηλίῳν τε καὶ ἀρρένων πέρας γυλῆς καὶ γλώσσης, ἐν διπλοκονίῳ, σχολῇ ὕδουσα καὶ ἐν αὐτῇ διδάσκουσα, καὶ πολλὰς τῆς διδασκαλικῆς συγγραφάς καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ τῆς δημοσίας ἐκπαιδείσεως ὑπουργίου δεκάτας ἐνομήνας συγγραφέα, ἀκέραιος τῶν γραμμάτων λαογράφος, καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐν τῇ ἡμετέρῃ χώρα διδόντις, τῆς τῶν Περσῶν Ἀκαδημίας πρώτης τάξεως ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἐπιτυχίως, τὸ, ὅπως ἡ γυνὴ ἐν γένει ἐν τῇ Κοινοῦ διαδραματίζετο, πρόσωπον, ἀπὸ τῶν ἀεικιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς ἱστορικῶς καὶ ἐντέλως ἀφηρησμένη ἐπικρατοῦσα λόγον, ἐν τέλει παρατήρησας, ὅτι ἡ γυνὴ ὡς μέτρον, ἐν ταῖς ἀπαισίαις αὐτῆς χερεὶ τὸ βίον τῆς ἀνθρωπότητος κατέχει.

Ἡ δὲ Ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ ἀδυνατοῦσα, καὶ ἐρρήγαν ἀνωτέρω εἰπόντις, ὡς ἐκ τῆς οἰκονομικῆς τοῦ Συλλόγου σημερινῆς καταστάσεως, τὰ εὐρία αὐτῆς καθήκοντα, κατὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ διέποντος τοῦτον Κανονισμοῦ ἐπιβαλλόμενα, προσηκόντως ἐκτελέσει, πρὸς βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, καὶ πρὸς πληροτέραν καὶ ταχυτέραν αὐτῆς ἐπιτυχίαν, ἐγνωσθόσθαι ἀπαραίτητον τὴν καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύστασιν διδασκαλείου, πρὸς τὸ ἐν τούτῳ ὅσον οἷόν τε πλείους διδασκάλους τῆς κατωτέρας παιδείσεως, τῆς ὡς μέγιστα τῷ λαῷ ἀναγκαίας, μορφοῦσθαι. Ἐρ' ὧ, καὶ τῇ τοῦ Συλλόγου συγκατανέσει, ἐξελέξατο ἐπιτροπείαν, ἐκ τριῶν τῶν αὐτῆς ὁμοτίμων ἐνισταμένην, ὅπως, προσηκόντως τὸ ζήτημα τοῦτο σπουδάζουσα, ἀπορρήσῃ καὶ τὸ πρὸς τοῦτο πρόγραμμα δεινῶς συντάξῃ.

Τὸ δὲ ἔργον αὐτῆς ἐπιτυχῶς περῆνασα, εὐνουστέρως ἀνεκμὴν καρούς, πρὸς τὴν τῶν ἀπορροασιέντων καὶ κανονισθέντων πραγματίσιν.

Πρὸς δὲ τοῦ Καραπκείου διαγωνίσματος ἐκπλήρωσιν, ἡ Ἐπιτροπὴ ἀναγκάζεται τὴν τῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁρισθέντων συγγραμμάτων βράβειον, ἀπὲρ ἐστὶν ἡ Χρονομυθία καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία, ἀπὲρ τοιούτων μὴ ἐπισταλνόντων, εἰς τὸ προσεχὲς ἀναβαλεῖν ἔτος,

ὥστε, ἐν ταύτῃ, ἡ τε Φυσικὴ Ἱστορία καὶ ἡ Γεωγραφία, κατὰ τὸ ἐπὶ τούτῳ δημοσιευθὲν πρόγραμμα, βραβεύθησονται.

Ἐρχόμενον τοῦ κ. Κ. Καραπκείου, ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἡδὴ ἔτους, καὶ ἑταίρων φιλοφρονούντων καὶ γενναίων ἀριθμῶν ἀνδρῶν ὁ Συλλογος, τὸν ἐν Ὁδηγῷ κ. Ι. Βουτσινῶν, οὐκ εὐκαταρρήρητον ἔρσαντα χρηματικὸν ποσόν, πρὸς σύνταξιν γενικοῦ Ὁδηγοῦ παιδείσεως ἀμφοτέρων τῶν ῥύλων. Ἡ δ' ἐπιτροπὴ τῇ φιλογενεῖ παθόμενη ἐκθῶς τοῦ ἀνδρὸς βουλή καὶ τὸ ἐπὶ τούτῳ συνέταξεν ἡδὴ πρόγραμμα, τὸ σύγγραμμα, εἰς τρία, ὡς εἰκός, τὸ τοῦ Ὁδηγοῦ τῆς δημοτικῆς, τὸ τοῦ τῆς μέσης, καὶ τὸ τοῦ τῆς τῶν πραγματικῶν λεγομένων σχολείων παιδείας Ὁδηγοῦ μέρη διελών.

Λειψόγραφα δὲ, πρὸς κρίσιν, τῇ ἐπιτροπῇ ἐστάλησαν δύο, ὧν ὅμως τὴν κρίσιν εἰς τοῦτον ἀναβαλεῖν ἔτος ἠναγκάσθη αὐτή.

Ἡ δὲ Φιλολογικὴ ἐπιτροπὴ, ἐπὶ ταῖς συνεδριάσεσιν, περὶ τοῦ Ζωγράφου καὶ αὐτῆς, τὸ περὶ συλλογῆς ζώων μνημείων ἐν τῇ τοῦ ελληνικοῦ λαοῦ γλώσσῃ, ἡτορλήσατο διαγωνίσαι, καὶ περὶ τὴν Ζωγράφου βιβλιοθήκην.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ προτέρου ζητήματος, ὁ νεαρὸς ἡμῶν ὁς ἀναγνωστὴς, κ. Ἀθ. Π. Κεραμεύς, μετὰ μελέτης προσηκόντως λόγον ποιήσεται.

Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου ζητήματος, ἡ ἐπιτροπὴ τῷ μὲν ὀκτωβρίῳ φιλόλογῳ, κ. Ν. Γ. Πολίτῃ, τῷ τὴν τοῦ Ἀριστοφάνους ἐκδοσὶν αὐθομήτως αἰτήσαντι, τὸ μνημεῖον ἀνέθετο, τοῖς δὲ πρὸ πολλοῦ περὶ τὴν ἀνέκδοτον ἑτέρων ποιητῶν καὶ ἑλλήνων συγγραμμάτων ἐπιζητοῦσιν, πρὸς ἐπίσπευσιν τῶν ἔργων αὐτῶν, ἀπὸ μνησιν τὴν ἀρμοῦσαν ἐποίησατο.

Ἐν δὲ τῇ Ἐπιστημονικῇ ἐπιτροπῇ, οὐ μὲν κ. Κ. Καλλιμάχης, πραγματεύειν περὶ τοῦ Συλλόγου τοῦ διεθνῶς δικαίου ἐν Βρυξέλλαις ἀνέγνω, ἣν ἐπειτα καὶ ἐνώπιον τοῦ Συλλόγου ἀνέγνω.

Ἡ δ' ἐπιτροπὴ, τὴν αὐτῇ πρὸς γνωμοδότησιν παραπεμθεῖσαν συγγραμὴν τοῦ κυρίου Μηλιαρῆ κατὰ Ὁδηγοῦ τῶν ἀπλῶν γεωγραφικῶν περιγραφῶν, ἀξίαν λόγου καὶ συστάσεως, λαθεύσα ὑπ' ὅψεϊ, τὸν κ. Α. Κορομηλῶν ἀντίτυπὸν τινα αὐτοῦ πρὸς διανομὴν μέλει τε καὶ σωματείαις ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀποστείλαι παρακάλεσι.

Τῇ δὲ παρακλήσει ταύτῃ ὁ κ. Κορομηλῆς φιλοφρόνως πάνυ ὑπακούσας, ἑκατὸν ἀντίτυπα συνεπῶς, ὅπου δεῖ, διανεμηθῆσθαι ἀπέστειλεν.

Ἐν δὲ τῇ Βιβλιοθήκῃ, κακῶς τῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀνευ καταλόγων τα-

НАУКА

МЕЧНИКОВА

κτικῶν, καὶ ὅλων ἐναντίον τοῦ τὴν Βιβλιοθήκην διέποντος νομίμου Κανονισμοῦ δανειζομένων, καὶ πολλὰς κατὰ συνέπειαν ἀπολλυμένων ἐπὶ πλείους νῦν τῆς προσπαθείας πρὸς ἐπαρόφθυσιν καταβληθείσας, τοῦτο εὐχαιρῶς πᾶν διαδοχούμεν ὄναι, πρὸς δὲ ὅτι καὶ εὐμεθέδον ἀνεγάρχη εὐετήριον, καὶ ὁ καθ' ὅλου κατάλογος σχεδὸν συνάτηγ, ὥστε ταύτην, τῇ τοῦ ἡμετέρου Ἀστεως δημοσίῳ προωρισμένην, ἤδη εὐμαρῶς παντὶ προσιτὴν γίνεσθαι.

Μέχρι τοῦ παρελθόντος συλλογικοῦ ἔτους, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ 1871 παντάπασιν αὐτὴν ὑποπερρωσάσης θέντης καὶ πανωλέθρου πυρκαϊγῆς, ἥτοι ἐπὶ δεκαετίαν, εἰς 8500, τῇ φιλομορφῇ ἡμεδαπῶν τε καὶ φίλων ἀλλοδαπῶν εὐμενὴ συνδρομῇ καὶ ἐστὶν ὅτι καὶ ἰδίᾳ τοῦ Συλλόγου, ὁακάνη, τόμους πύξθη. Κατὰ δὲ τὸ ἡμέτερον ἔτος, ὥς 580 ἐπιστάλησαν, ἐξωθέν τε καὶ ἔξωθεν, ἡλὶν βιβλία, ἀνθ' ὧν καὶ ὡς εἰκὸς ἴσχυε πιστολαῖς ἀμοδίαις ἀπαιτοῖς γενναίως συγγραφῆσι καὶ δωρηταῖς πύχριστόπισται, καὶ πᾶν εἰκότως χάριτας αὐτῶν εἰδότες, πανδύηται, τὴν χάριν ἀνακρίστομεν, οὕτως ὥστε, τὸ γι νῦν ἔτος, εἰς 9080 βιβλίων ἡ ἡμετέρα σύγκειται βιβλιοθήκη.

Προσπορὰ δὲ χρηματικὰ ἐπένδυται αἱ ἐξῆς:

Ἐκτὸς τῶν ἱσπῶν, ὑπὸ τῶν μεγάλων Εὐεργετῶν, τῆς τε Α. Ε. τοῦ Χρηστάκη ἐπένδυ ἡ Ζωγράφου, καὶ τοῦ φιλομούσου Αὐτῆς γαμροῦ, κ. Κ. Καραπάνου, διὰ τε τὰ Ζωγράφου καὶ τὰ Καραπάνου διαγωνίσματα τακτικῶν συνεισφορῶν, ὁ μὲν κ. Χρηστάκης ἐπένδυ Ζωγράφος, πρὸς εὐκύνεισιν τῆς τοῦ περιοδικοῦ ἀσμενείας δυσχερανομένης ἐκδόσεως ἐκ τῆς χρηματικῆς, γυναικὸς προσήνεμας . . . Α. Οἱ 150

Ὁ δὲ κ. Κ. Καραπάνος . . . . . Φρ. 100

Ὁ δὲ κ. Gustave d'Eichthal ὁ φιλοτατος ἦν τῶν Γάλλων μέγας ἐλληνοφίλος, καὶ γνήσιος τοῦ ἡμετέρου ἔθνους φίλος . . . . . » 200

Ἡ δ' ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἐδεύουσα Φιλανθρωπικὴ Εὐεργετικὴ ἀδελφότης . . . . . Α. Οἱ 100

Ὁ δὲ ἀρχιεπὶς γνωστὸς φιλογενὴς κ. Σισμάνογλου . . . . . » 50

Ὁ δὲ φιλόμορφος κ. Ν. Τζιμζόκος . . . . . » 20

τὸ ὅλον Α. Οἱ 320 + Φρ. 300

Καὶ ὁ ἡμέτερος δὲ Σύλλογος, τὸν ὅβελον αὐτοῦ, ἐκ 200 φρ. συλλεγόμενον, ὑπὲρ διαγωνίσματος τοῦ διεθνὸς δικαίου ἀδίδον τοῦ ἀοιδι-

μου νομοδιδασκῆλου μνημόσυνον, τοῦ Bluntschli, ἐμμεβαλεῖν οὐκ ὤκνησεν.

Ἐκθῆμος δὲ τελευταῖος ἀναγγέλλομεν ὅμιν ὅτι, κατὰ τὸ ἤδη συλλογικὸν ἔτος, ἀντὶ τοῦ πέμπτου ἐλλειμματος, ἐν τῷ πενήντῳ ἡμῶν Ταμείῳ, περίσσευμα 55 ὀθωμανικῶν ληρῶν, ἐκτὸς τῶν πρὸς τὴν τοῦ περιοδικοῦ δημοσίευσιν 150 προσερχευσῶν ὄν. ληρῶν, καταλείπομεν.

Μέλη δὲ νέα, τακτικὰ μὲν, τὸ ἔτος τοῦτο προσελήφθησαν 18· ἐπίτιμα δὲ 7· ἀντεπιστέλλοντα δὲ 4.

Ἀπεβίωσαν δὲ, ἐκ μὲν τῶν τακτικῶν ἐν Ῥοστόβη ὁ Α. Πήλλας.

Ἐκ δὲ τῶν ἐπιτίμων ἐν Κ/πόλει ὁ πρῶν Ἀρχιεπίσκοπος Κ/πόλεως νέος Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ 5'.

Ἐκ δὲ τῶν ἀντεπιστελλόντων ἐν μὲν Ἀθήναις ὁ τῆς ἱατρικῆς πολυστῶς Διδάκτωρ Ἀναστάσιος Γουδας.

Ἐν δὲ Ἰωαννίνοις ὁ τῆς Ἑλλάδος γενικός πρόεδρος Ἀνδρέας ὁ Λόντος.

Τούτων δ' οὕτως ἐγένοντο, ὁ νῦν ὅλος τῶν τοῦ Συλλόγου μελῶν ἀριθμὸς ἐστὶν αἰς ἐξῆς:

Μέλη τακτικὰ 400· ἐπίτιμα 100· ἀντεπιστέλλοντα 120· τὸ ὅλον 620.

Αἱ δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν, τὸν αὐτὸν ἦν ἐπιδιωκόντων σκοπόν, θίσαν σχέσεις εἰσὶν ἄριστα καὶ φιλικαί.

Τοιούτων ὁμῶν, ἐν τε τῇ πρωτεύουσῃ καὶ ταῖς ἐπαρχίαις πολλῶν ὄντων προστεθήσαν κατὰ τὸ παρὸν ἔτος καὶ ἑτεροὶ ἐξ.

1^α. Ἡ Τυπογραφικὴ Ἀδελφότης.

2^α. Ὁ ἐν Κ/πόλει ἑλληνικὸς Φιλεκαπαιδευτικὸς Σύλλογος.

3^α. Ἡ ἐν Ἀλῆ Τζελεμπή Φιλανθρωπικὴ Ἀδελφότης.

4^α. Ἡ ἐν Πράγῃ τῆς Μακεδονίας Φιλεκαπαιδευτικὴ Ἀδελφότης «Πρόνοια».

5^α. Ὁ ἐν Κλαυδίᾳ Φιλεκαπαιδευτικὸς Σύλλογος.

6^α. Ἡ ἐν Ἑλλησπόντῃ Γρωκὴ Φιλεκαπαιδευτικὴ Ἀδελφότης.

Κρίσεις συγγραμμάτων.

Ἀνεγνώσθη ἡ κρίσις τῆς ἐπὶ τῆς τομικῆς ἰδιώματι συγγραφῆς τοῦ Σαῖτς Βέη υἱοῦ καὶ ἐν τῇ Α. Παλατίᾳ Διοικητοῦ, φιλολόγου καὶ ὀνόματι γλωσσολόγου Κιμὲλ Πασσά, σπουδαιοτάτου νέου περὶ τὴν τομικὴν δημοσιογραφίαν ἀρτιστεύοντος. Ἡ συγγραφὴ αὕτη ἐπιγράφεται, «Τίχνα, Ἐπιστάτη καὶ αἱ τούτῳ πρὸς τὴν ἡ σχέσεις».

Ἡ δὲ τοῦ ἀπερὶ τῆς παρὰ τοῖς Ἀρχαίοις

Μουσικῆς» διτόμου ὁγκώδους τε καὶ σοβαροῦ συγγράμματος τοῦ κ. F. A. Gevaert ἐκ Βρυξελλῶν κρίσις εἰσέτι ἀναμένεται.

Τὸ δὲ Ἀναγνωστήριον ἡμῶν, τὸ ἔπαιτι τῷ βουλομένῳ, προειδικῇ ἀδείᾳ, εὐχερῶς προσιτὸν ὁρμηγορώτερόν τε καὶ εὐπρεπέστερον κατίσται.

Ταῦτά εἰσι φιλόμουνοι καὶ εὐγενεῖς Ἀκροαταὶ, τὰ κατὰ τὸ τήμερον αἰσίως λήξαν συλλογικῶν ἔργων τοῦ εὐλαεοῦς τούτου Συλλόγου ἔργα. Ἐν μέσῃ δὲ καρδίας εὐχόμεθα αὐτῷ τὸ μέλλον ἄμεινον.

Ἀκολουθῶν, ο ὦ Ἀθ. Π. Κερκαμῆς, εἰσηγητὴς τῆς Φιλολογικῆς ἐπιτροπῆς, ἀναγινώσκει

τὴν ἐκθεσιν αὐτῆς περὶ τοῦ Ζωγραφείου διαγωνίσματος (ιδ. σελ. 310).

Μετά τὴν ἐκθεσιν παύτην ἡ Α. Π. ὁ πρόεδρος Διδυμοταίχου διὰ καταλλήλου προσπλαλίας συγχάρει τῷ Συλλόγῳ ἐκ προσώπου τῆς Α. Θ. Π. καὶ αὐτοῦ καὶ εὐχεται αὐτῷ τὰ βέλτιστα.

Τὴν Α. Π. εὐχαριστήσας ὁ κ. πρόεδρος καὶ παρκαλίσας ὅπως ἐκράσῃ τῇ Α. Π. τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Συλλόγου δι' ἣν ἐπιδικάζει ὑπὲρ αὐτοῦ μέριμναν διακρίβει τὴν συνεδρίασιν.

НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА ОНУ імені І. І. Мечникова

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ ΠΡΟΣΕΝΕΧΘΕΝΤΩΝ ΤΩ ΣΥΛΛΟΓΩ ΒΙΒΛΙΩΝ

ἀπὸ Μαΐου 1880 μέχρις Ἀπριλίου 1881.

ΣΗΜ. Τὸ ὄνομα τοῦ προσεγκέντου παραλείπεται ὅταν τοιοῦτος ᾖ ὁ συγγραφεύς.

ACADEMIE ROYALE DE BELGIQUE.—Centième anniversaire de fondation (1772—1872). Bruxelles, 1872. Τόμ. 1 εἰς 8^ο. Προσφορά τῶν κ.κ. Merzbach et Falk βιβλιοπωλῶν ἐν Βρυξέλλαις*).

ACTON (Lord).—Histoire de la liberté dans l'antiquité et le christianisme. Traduction par Louis Euryet. Préface d'Emile de Laveleye. Bruxelles, 1878. Τόμ. 1, εἰς 12^ο. Προσφορά τῶν κ.κ. Merzbach et Falk βιβλιοπωλῶν ἐν Βρυξέλλαις.

ADAM (H. Ph.).—Le monde invisible dévoilé. Révelations du microscope rayonnées. Trois cents figures. Bruxelles, Paris, 1879. Τόμ. 1, εἰς 8^ο. Προσφορά τῶν κ.κ. Arnaud et Labat, βιβλιοπωλῶν ἐν Περσίτοις.

ALAUX (J. E.).—La raison. Essai sur l'avenir de la philosophie, Paris, 1860. Τόμ. 1, εἰς 12^ο. Προσφορά τῶν κ.κ. Merzbach et Falk βιβλιοπωλῶν ἐν Βρυξέλλαις.

ALVIN (L.).—Documents Iconographiques et typographiques de la bibliothèque Royale de Belgique. Fac-simile photo-lithographiques avec texte historique et explicatif par les conservateurs et employés de la bibliothèque Royale, publié sous la direction et avec le concours de Monsieur le conservateur en chef L. Alvin, avec l'autorisation de M. le Ministre de l'Intérieur. Bruxelles, Amsterdam, 1877. Τόμ. 1, εἰς οὐλλὰδ' ὄν. Προσφορά τῶν κ.κ. Merzbach et Falk βιβλιοπωλῶν ἐν Βρυξέλλαις.

ANNALI Bulletino e Monumenti dell'Insti-

*) Αἱ προσφορὰὶ τῶν ἀξιωματικῶν βιβλιοπωλῶν κ.κ. Merzbach et Falk καὶ Arnaud et Labat ἐγένοντο τῇ εὐγενεῖ προνείᾳ τοῦ Ἐξ. Στ. Καρ. Καραθεοδωρῆ, πρεσβευτοῦ τῆς Ὑψ. Πόλεως ἐν Βρυξέλλαις.

tuto archeologico di Roma, années 1829—1879 avec le Repertorio 1834—1873 et la Storia dell' Instituto 1879, ἤτοι τόμοι ἐν ὅλῳ 90, εἰς ὧν 78 εἰς 8^ο, 10 εἰς μ. φύλλον καὶ 2 εἰς μ. 4ον.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ (Ν.).—Ἡ δοκιμὴ τοῦ σταυροῦ καὶ τὸ ἱσχυμένον αὐτοῦ. Ἐκδόσις δευτέρα. Ἐν Ἀθήναις, 1880. 1, εἰς 12^ο.

ANNUAIRE—du conservatoire royal de musique de Bruxelles pour 1877 et 1878 1re et 11e année, Bruxelles. Τόμ. 2, εἰς 8^ο. Προσφορά τῶν κ.κ. Merzbach et Falk βιβλιοπωλῶν ἐν Βρυξέλλαις.

ASTRUC (E. A.).—Le prophète Jonas, (Extrait de la Revue Belgique). Bruxelles, 1874. Τόμ. 1, εἰς 8^ο. Προσφορά τῶν κ.κ. Merzbach et Falk βιβλιοπωλῶν ἐν Βρυξέλλαις.

ΑΣΤΡΟΠΟΛΙΟΥ (Β.).—Ἀνθρωπολογίας, ἤτοι ἀνθρωπολογίας καὶ ψυχολογίας στοιχεῖα μετὰ 28 λιθ. γραφημάτων, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, 1880.

BANNING (Emile).—L'Afrique et la conférence géographique de Bruxelles. Deuxième édition revue et augmentée. Avec 3 cartes et 16 gravures. Bruxelles, 1878. 1, εἰς 8^ο. (Merzbach et Falk).

BARA (Louis).—La science de la paix. Bruxelles, Paris, 1872. 1, εἰς 8^ο. Merzbach et Falk.

BERTRAND (Felix).—La Vendetta, le Banditisme et leur suppression. Tableau des mœurs Corses. Paris, 1870. 1, εἰς 12^ο. (Arnaud et Labat).

BERNSTEIN (A.).—Naturwissenschaftliche Volksbücher. Vierte verbesserte und vermehrte auflage. Stuttgart, 1880. 21, εἰς 16^ο.

- ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ** Royale de Belgique.—Catalogue de la bibliothèque de F. J. Fetis, acquis par l'état Belge. Bruxelles 1877. 1, εἰς 8^{ov}. (Merz. et Falk).
- BILONTI**.—Historiae Romanae scriptores minores. 1789. 1, εἰς 8^{ov}. Προσφορὰ τῆς ἐν Στ. αὐθούργῳ Βασιλικῆς Βιβλιοθήκης.
- BONINACE** (J.).—Jean Fusco ou l'éducation catholique. Bruxelles, 1876. 1, εἰς 8^{ov}. Merzbach et Falk.
- BORIE** (V.).—L'année rustique. Paris, 1863. 1, εἰς 12^{ov}. Arnand et Labat librairie Paris.
- BREULIER** (Adolphe).—Une douzaine de contes et une histoire vraie. Paris. 1, εἰς 12^{ov}. (Οἱ αὐτοί).
- ΒΡΕΣΙΜΙΤΖΑΚΗ** (Σ.).—Ὁ μισθὸς τοῦ λογιστικῆ καὶ αὐτοδιδασκτοῦ διπλογράφου. Ἐν Παλαιῇ, 1880. 1, εἰς 8^{ov}. Δύο ἀντίτυπα.
- BRUYSEL** (Er.).—L'industrie et le commerce en Belgique, leur état actuel et leur avenir. Bruxelles, 1868. 1, εἰς 8^{ov}. Merzbach et Falk.
- ΒΥΡΑΝΟΣ**.—Οἱ δύο Φόσφοροι, ἱστορικὴ πραγμασία εἰς πρῆξιν πάντε, μετακλιωτισθεῖσα ἐν τῷ Ἀγγλικῷ, ὑπὸ Θερασίουλου Καμαράδου. Ἐν Ἀθήναις, 1880. 1, εἰς 8^{ov}.
- GACHARD** (M.).—Lettres écrites par les souverains des Pays-Bas aux États de ces provinces, depuis Philippe II, jusqu'à François II, (1559—1794). Bruxelles et Leipzig, 1851. 1, εἰς 8^{ov}. (Merb. et Falk).
- GACHARD** (M.).—Retraite et mort de Charles-Quint au monastère de Yuste. Lettres inédites publiées d'après les originaux conservés dans les archives Royales de Simancas. Bruxelles, Gand et Leipzig, 1854.—55. 3 εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).
- GACHARD** (M.).—Inventaire des papiers laissés par le cardinal de Granvelle à Madrid, en 1586. Inventaire des archives trouvées au palais de Granvelle, à Besançon, en 1607. Histoire d'un procès célèbre à propos de ce dernier inventaire. Bruxelles, Leipzig, Gand, 1862. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).
- GACHARD** (M.).—Notice des manuscrits concernant l'histoire de la Belgique qui existent à la bibliothèque Impériale, à Vienne. Bruxelles, Leipzig, Gand, 1864. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).
- GACHARD** (M.).—La captivité de François 1er et le traité de Madrid. Etude historique lue à la séance publique de la classe des lettres, le 11 Mai 1860, Bruxelles, Gand et Leipzig, 1860. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).
- GACHARD** (M.).—Une visite aux archives et à la bibliothèque Royales de Munich, Bruxelles, Leipzig, Gand, 1864. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).
- GACHARD** (M.).—Trois années de l'histoire de Charles-Quint (1543—1546), d'après les dépêches de l'ambassadeur Vénitien Bernardo Navagero. Bruxelles, Leipzig, Gand, 1865. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).
- GACHARD** (M.).—Correspondance de Charles-Quint et d'Adrien VI, publiée pour la première fois. Bruxelles, Gand et Leipzig, 1859. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).
- GACHARD** (M.).—La bibliothèque des princes Corsini, à Rome. Bruxelles, 1869. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).
- GACHARD** (M.).—Les archives du Vatican. Bruxelles, 1874. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).
- GASKELL** (Mme).—Dranford, traduit de l'Anglais par Mme Louise Sw. Belloc. Paris, 1856. 1, εἰς 12^{ov}. (Arnand et Labat).
- ΓΕΡΑΡΔ** (M.).—5) Εἰρήνης Σεβαστοκρατορίας ἀνέκδοτον ποίημα (1143) ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Πάτρῳ βιβλιοθήκης. Ἀθήναις, 1879. 1, εἰς 8^{ov}.
- GERARD** (E. A. F.).—Notice sur les relations politiques de la Belgique avec la Hollande, depuis la separation des deux pays au XVIe siècle jusqu'en 1830. Bruxelles, 1875. 1, εἰς 8^{ov}. Merzbach et Falk.
- GIRAUD** (Gust.).—Deux histoires vraies. Marguerite Villon, Marie de Ravel. Paris, 1872. 1, εἰς 12^{ov}. Arnand et Labat.
- GRAVIÈRE** (Caroline).—Sur l'Océan. (Extrait de la Revue Belge). Bruxelles, 1874. 1, εἰς 8^{ov}. Merzbach et Falk.
- GRAVIÈRE** (Caroline).—Bibliothèque élégante. Deux nouvelles. Une Parisienne à Bruxelles—mi-la-sol. Bruxelles, 1875. 1, εἰς 12^{ov}. (Οἱ αὐτοί).
- GOETHALS** (B.).—Le Pays et l'Armée. Bruxelles, 1878. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).
- GREYSON** (Emile).—Bibliothèque élégante. La maison Cuwewaeter et Huysman. Le commandant. Aerson II édition. Bruxelles. Τόμ. 1, εἰς 12^{ov}. (Οἱ αὐτοί).
- GREYSON** (Emile).—En Hollande. III édition. Bruxelles. 1, εἰς 12^{ov}. (Οἱ αὐτοί).
- GREYSON** (Emile).—Bibliothèque élégante. En Hollande. Juffer Daadje et Juffer

Doortje. Faas schonck. Bruxelles. 1, εἰς 12^{ov}. III édition. (Οἱ αὐτοί).

GUILLAUME (le Lieutenant Baron). — Histoire des régiments nationaux des Pays-Bas au service d'Autriche. Bruxelles, 1877. Τόμ. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

ΔΕΚΙΤΑΛΑΑ (Ι.). — Φιλοσοφικαὶ διαλέξεις περὶ τῆς τῶ σώματι οὐσιωδούς ἐνώσεως τῆς ψυχῆς κατὰ τοὺς ἀπὸ τῆς Σχολῆς. Ἐν Ἐρμουπόλει, 1880. 1, εἰς 8^{ov}.

ΔΕΚΙΤΑΛΑΑ (Ι.). — Ἡμερολόγιον περὶ τῆς ἐν ἔτει 1866 κατὰ τῆς νήσου Καμμίνης ἡρακτείου ἐκρήξεως μετὰ συντόμου περιγραφῆς τῶν προηγουμένων ἐκρήξεων. Ἐν Ἐρμουπόλει, 1881. 1, εἰς 8^{ov}.

DE LÈVE (J.). — L'amour et le serment de l'amour. Bruxelles. 1, εἰς 8^{ov}. Merzb. et Falk.

DE LÈVE (J.). — La Psychologie comme science naturelle; son présent et son avenir. Application de la méthode expérimentale aux phénomènes de l'âme. Paris, 1876. 1, εἰς 8^{ov}. (Merzbach et Falk).

DEPRET (L.). — Et Autriche. Paris, 1870. 1, εἰς 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

DÉPRET (Louis). — La française. Paris, 1871. 1, εἰς 12^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

DEFFNER (M.). — Archiv für mittel- und mengriechische philologie herausgegeben. Athen, 1880. 1, εἰς 8^{ov}.

DEVENTER (M. L. Van). — Cinquante années de l'histoire fédérale de l'Allemagne. Étude historique et politique. Bruxelles, 1870. 1, εἰς 8^{ov}. (Merzb. et Falk).

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ. — Les harangues de Demosthène. Texte Grec, publié d'après les travaux les plus récents de la philologie avec un commentaire critique et explicatif, une introduction générale et des notices sur chaque discours par Henri Weil. Paris, 1873. 1, εἰς 8^{ov}.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ. Hachette. Les plaidoyers politiques. Texte Grec, publié d'après les travaux les plus récents de la philologie, avec un commentaire critique et explicatif, une préface et des notices sur chaque discours, par Henri Weil Ire Serie. Paris, 1877. 1, εἰς 8^{ov}. Προσφορὰ Hachette.

DUBARRY (Arn.). — Deux mois de l'histoire de Venise (1866). Paris, 1869. 1, εἰς 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

DUBARRY (Arn.). — Petite France. Paris. 1, εἰς 12^{ov}. (Arnaud et Labat. Paris).

DUBARRY (A.). — Quatre célébrités, IIe édition. Paris. 1, εἰς 12^{ov}. (Arn. et Labat).

DU CANGE. — Glossarium ad scriptores omediae et infimae Latinitatis, per Du Cange. Editio nova. Parisiis, 1733 — 1736. 6, εἰς φῶλλον. Προσφορὰ τῆς ἐν Στρασβούργῳ Βασιλικῆς Βιβλιοθήκης.

DUPONT (Ed.). — Notice sur la vie et les travaux de Jean-Baptiste—Julien d'Omalius d'Hallesy. Bruxelles, 1876. 1, εἰς 12^{ov}. (Merzb. et Falk).

HALLOX (J. J. d'Omalius)—Précis élémentaire de géologie, 8e édition. Bruxelles, Paris, 1868. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

HENRIARD (Paul). — Marie de Medicis dans les Pays-Bas. Bruxelles, 1876. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

HERZEN (A.). — Nouvelle phase de la littérature russe. Bruxelles et Gand, 1864. 1, εἰς 8^{ov}. (Τολνς).

HOEFER (Ed. von). — Confession eines plattdeutschen autors. Stuttgart, 1879. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

HOEFER (Ed. von). — Goethe und Charlotte von Stein. Stuttgart, 1878. 1, εἰς 8^{ov}. (Τολνς).

HON (H. Le). — Histoire complète de la grande éruption du Vésuve de 1631, avec la carte, au 1/25000, de toutes les laves de ce volcan, depuis le seizième siècle jusqu'à aujourd'hui. Bruxelles, 1886. 1, εἰς 8^{ov}. (Merzbach et Falk).

HON (H. Le). — L'homme fossile en Europe son industrie, ses moeurs, ses oeuvres d'art. sixième édition avec une notice biographique et des notes paléontologiques et archéologiques, par M. E. Dupont. . . . Orné de cent gravures. Bruxelles, 1879. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

HUARD (Ferd.). — Fables cadonéennes. Deuxième édition. Paris. 1356. 1, εἰς 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

EULER (C.). — De la Gymnastique pédagogique et de la nécessité de l'organiser en Belgique. Bruxelles, 1865. 1, εἰς 8^{ov}. (Merzb. et Falk).

ΕΥΡΥΠΑΟΥ. Sept tragedies. Text Grec etc. publié par Henri Weil. Deuxième édition. Paris, 1879. 1, εἰς 8^{ov}. (Hachette).

ΕΤΑΙΡΙΑ (Ἀρχαιολογική ἐν Ἀθήναις). — Τεῦχος πρακτικῶν 1880.

ΕΤΑΙΡΙΑ (Μεταγωνικῶν ἔρευνῶν). — Δελτίον

τῶν ἐργασιῶν ἔτος Α'. Ἐν Κων/πόλει Τόμ. Α' εἰς 8^{ον}.

JANE (P.).—L'année sanglante. 1870 — 1871. London, 1872. 1, εἰς 8^{ον}. (Merz. et Falk).

JANE (P.).—Le chant lyrique. London, 1, εἰς 8^{ον}. (Οἱ αὐτοί).

JANE (P.).—Au poète Emmanuel Hiel. La rénovation flamande. London, 1875. 1, εἰς 8^{ον}. (Οἱ αὐτοί).

JUSTE (Th.).—Léopold Ier et Léopold II Rois des Belges, leur vie et leur règne. Bruxelles, 1878. 1, εἰς 8^{ον}. Merzbach et Falk.

JUSTE (Th.).—La purification de Gand et le sac d'Anvers 1576. Bruxelles, 1876. 1, εἰς 8^{ον}. (Οἱ αὐτοί).

ZIMMERMAN (W. F. A.).—L'homme, problèmes et merveilles de la nature humaine physique et intellectuelle. Origine de l'homme, son développement de l'état sauvage à l'état de civilisation; exposé complet d'anthropologie et d'ethnographie à l'usage des gens du monde, traduit sur la huitième édition. Bruxelles, Paris, 1815. 1, εἰς 8^{ον}. (Οἱ αὐτοί).

CAUVAIN (J.).—Contes et chroniques des eaux et des bains de mer. Paris, 1865. 1, εἰς 12^{ον}. (Arnaud et Labat).

CHARLES (Phil.).—Etudes sur H. Shakespeare, Marie Stuart et l'Arétin. Le drame, les moeurs et la religion au XVI siècle. Paris. 1, εἰς 12^{ον}. (Οἱ αὐτοί).

CHASTEL (Comte du).—Feux follets-nuits, poésies. Bruxelles, 1878. 1, εἰς 12^{ον}. Merzb. et Falk.

CHRYSOCHOOS (M.).—Carte de l'Épire méridionale contenant les nouvelles frontières grecques d'après le traité de Berlin. Athènes, 1879.

CLAUDE (F.).—Le roman de l'amour. Paris, 1862. 1, εἰς 12^{ον}. (Arnaud et Labat).

KAROLUS (L.).—Le président Mascote cadet Roty, la semaine orageuse, coups d'état teigneux. Paris, 1868. 1, εἰς 12^{ον}. (Arnaud et Labat).

ΚΑΤΡΑΝΗ (N.).—Φιλολογικὰ Ἀνέκκτα Ζακύνθου. Ἐν Ζακύνθῳ, 1880. 1, εἰς 8^{ον}.

KIEPERT (E.).—Πίναξ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν Ε' π. Χ. ἐκκονταετηρίδα, ἐκδοθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, δαπάνη τοῦ ἔργου

τῆς ἑθνικῆς παιδείας Στεφάνου Ζαφειροπούλου. Ἐν Βερολίνῳ, 1880. Στεφ. Ζαφειροπούλου.

KIEPERT (E.).—Πίναξ τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅτι τῶν χωρῶν ὅσαι ἐξ Ἀλβανίας διὰ τε τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ἐκδοθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, δαπάνη τοῦ ἔργου τῆς ἑθνικῆς παιδείας κ. Στεφάνου Ζαφειροπούλου. Ἐν Βερολίνῳ, 1880. Στεφ. Ζαφειροπούλου.

KIEPERT (H.).—Neue general-karte der unter-donau-und Balkan-Länder mit den neuen Grevoen von Serbien, Bulgarien und Ost-Rumelien, Nach den im jahre 1879, ausgeführten officiellen aufnahmen. Berlin, 1880.

KIEPERT (E.).—Χάρτης Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας τῶν κατὰ τὸ Βερολίνεον Συνεδρίον παρχαρονόμων τῇ Ἑλλάδι χωρῶν. Ἐν Βερολίνῳ, 1881.

COEUR (P.).—Contes Algériens, par Pierre Coeur. Paris, 1869, 1, εἰς 12^{ον}. (Οἱ αὐτοί).

CONFÉRENCE du jeune barreau de Bruxelles. Les clerks de la Bazoche. Conférence du 23 Avril 1873. Bruxelles, 1874. 1, εἰς 8^{ον}. Merzbach et Falk.

CONZE (von A.).—Die ergebnisse der Ausgrabungen zu Pergamon. Vorläufige be-richt, von A. Conze, C. Humann, R. Bohn, etc. Berlin, 1880 I, εἰς 4^{ον}.

COURNIER (J. M.).—Une famille en 1870 — 71, par J. M. Cournier. Deuxième édition. Paris, 1874. 1, εἰς 12^{ον}.

CURTIS (E.).—Histoire Grecque traduit de l'allemand sur la cinquième édition, par A. Bouché-Leclercq. Tome Ier. Fascicule N° 1, εἰς 8^{ον}. Paris, 1880.

CURTIS (E.).—Histoire Grecque, traduite de l'allemand sur la cinquième édition, par A. Bouché-Leclercq. Tome Ier. Paris, 1880. Fascicule N° 6.

CURTIS (E.).—Die ausgrabungen zu Olympia. Herausgegeben von C. Curtius, F. Adler und G. Hirschfeld. Berlin, 1875 — 79. 4, εἰς πολλόν.

QUETELET (Ad.).—Histoire des sciences mathématiques et physiques chez les Belges. Nouvelle édition. Bruxelles, 1871. 1, εἰς 8^{ον}. (Merzb. et Falk).

QUETELET (Ad.).—Météorologie de la Belgique comparée à celle du Globe. Bruxelles, Paris, 1867. 1, εἰς 8^{ον}. (Οἱ αὐτοί).

MELSENS (M.). — Note historique sur J. B. Van Helmont à propos de la définition

et de la théorie de la flamme. Opinions des anciens chimistes et physiciens sur la chaleur, le feu, la lumière et la flamme dans leurs rapports avec les idées et les travaux de van Helmont. Bruxelles, 1875. 1, εἰς 8^{ov}. (Merz. et Falk).

MEYER (H.).—Le Docteur Marat. Paris. 1, εἰς 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

MICHAUD (E. de).—Nos voisins les Anglais. 1re édition Paris, 1862. 1, εἰς 12^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

Mission scientifique en Mexique et dans l'Amérique centrale. Paris, 1879. 9 διόγραφα ὑπομνήματα. (Ἰσοκράτης, Ἰσοκράτης, ἐν Γαλλίᾳ).

MONTABAN (Mme La Baronne de).—Passiflores. Paris, 1864. 1, εἰς 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

MOREAU (E.).—L'Evangile et la Démocratie. Paris, 1869. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

MORREN (E.).—Les arbres. Etudes sur leur structure et leur végétation, traduit d'après la deuxième édition Allemande. Illustré de 205 gravures sur bois, ainsi que de 5 planches lithographiques, représentant ensemble 550 sujets. par H. Schacht. Bruxelles, Paris, 1862. Τόμ. 1, εἰς 8^{ov}. (Merz. et Falk).

MORTIER (B. C. Du).—Hepaticae Europae. Jungermanniade Europae post semiseculū recensitae adjunctis Hepaticis. Cum quatuor tabulis. Bruxelles, Parisiis, 1875.

ΜΟΥΣΟΠΟΛΙΟΥ (Θ.).—Σπουδαὶ ἐν νυκτὶ. Στίχοι. Ἐν Ἀθήναις, 1880. Τόμ. 1, εἰς 8^{ov}.

ΜΟΥΣΟΠΟΛΙΟΥ (Α.).—Ἰστορικὸν ἀπομνημονεῖον τοῦ Ἰωάννου Ἰωαννίδη, ἀπὸ Βασιλομαχίᾳ Κουτλουμουσιανοῦ τοῦ Ἰωάννου. Κων/πόλει, 1845. Τόμ. 1, εἰς 8^{ov}.

MYLLER (W. v.).—Generalfeldmarschall graf Moltke. Stuttgart, 1879. Τόμ. 1, εἰς 8^{ov} *).

MYLLER (W. v.).—Deutsches Geschichte, Stuttgart: 1880. 1, εἰς 8^{ov}.

MUQUARD (C.).—De la contrefaçon et de son influence pernicieuse sur la littérature, la librairie etc. Bruxelles, 1844. 1, εἰς 8^{ov}. (Merz. et Falk).

MUSEUM (British).—Catalogue of Oriental coins. Vol v. London, 1880. Τόμος 1, εἰς 8^{ov}.

*) Τῇ ἐλευσὶν προσηύδα τοῦ κ. Τούνη, γενικοῦ προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς ἐν Κωνσταντινῇ.

NAUDÉ.—Carmagnole ou les avanturiers. Paris, 1868. 1, εἰς 12^{ov}. (Arnaud et Lab.).

ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΜΕΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΔΙΕΚΡΙΣΙΣ ἱερατικῆς καὶ πολιτικῆς βιογραφίας αὐτοῦ ἐκδιδομένη, ὑπὸ Β. Διαμαντοπούλου. Ἐν Κων/πόλει, 1881. 1, εἰς 8^{ov}. (Δ. Διαμαντοπούλου).

NICAISE (Aug.).—Le flibustiers Américains. Walker et l'Amérique centrale. Le tueur de Jaguars. Paris, 1861. 1, εἰς 12^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

NOTHOMM.—Essai historique et politique sur la révolution Belge. Quatrième édition, précédée d'un avant-propos et suivie d'une première continuation par l'auteur et d'une deuxième par Theodore Juste. Tome second. Bruxelles, 1876. 1, εἰς 8^{ov}. (Merz. et Falk).

OLIN (X.).—De la liberté politique. Bruxelles, 1876. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

PALLESK (E.).—Charlotte. Gedenkblätter von Charlotte. Stuttgart, 1879. 1, εἰς 8^{ov}. (Τούνη).

PALLESK (E.).—Schiller's Leben und Werke. Stuttgart, 1879. 2, εἰς 16^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

PALLESK (E.).—Die kunst des vortrages. Stuttgart, 1880. Τόμ. 1, εἰς 12^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

PARGAMENI (E.).—La classe moyenne et son rôle dans l'état moderne. Bruxelles, 1877. 1, εἰς 8^{ov}. (Merz. et Falk).

PRAWDZIC. — Un mot d'histoire sur les Jésuites dans l'ancienne Pologne. (Extrait de la Revue de Belgique). Bruxelles, 1874. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

ΠΟΛΙΤΟΥ (Ν. Γ.).—Δημιουργία μεταπολεμικῶν μυθῶν. Ἐν Ἀθήναις, 1880. 1, εἰς 8^{ov}.

POLKE (H. v.).—Die deutschen Gewerksvereine. Stuttgart, 1879. 1, εἰς 8^{ov}. (Τούνη).

POTVIN (Ch.).—Nos premiers siècles littéraires. Choix de conférences données à l'hôtel de ville de Bruxelles dans les années 1865—1868. Bruxelles, 1870. 2, εἰς 8^{ov}. (Merz. et Falk).

POTVIN (Ch.).—De la corruption littéraire en France. Etude de littérature comparée sur les lois romaines de l'art. 2me édition. Bruxelles et Leipzig, 1873. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

PRINS (Adolphe).—La destinée de Paul Harding. IIIme édition. Bruxelles, 1873. 1, εἰς 12^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

PRINS (Adolphe).—Des droits de souve-

raineté de l'État sur l'Église en Belgique. Paris, Bruxelles, 1874. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

REAL (Antony).—Causeries sur tous les tons. Paris, 1875. 1, εἰς 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

REYNTIENS (N.).—Bismarck et Cavour. L'unité de l'Allemagne et l'unité de l'Italia. Quatrième édition. Bruxelles et Leipzig, 1875. 1, εἰς 8^{ov}. (Merz. et Falk).

ROUND (Mlle Mina).—Les brebis galeuses par Edmune Yates imité de l'Anglais. Bruxelles, 1873. 1, εἰς 12^{ov}. (Merz. et Falk).

SEAMAN (E. C.).—Le système du gouvernement Américain. Traduction de Th. Hipper. Deuxième édition. Bruxelles, Paris, 1872. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

SCHULER (Aug.).—Dictionnaire d'étymologie française d'après les résultats de la science moderne. Bruxelles, Paris, 1862. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

SCHULER (Aug.).—Dictionnaire d'étymologie française d'après les résultats de la science moderne. Nouvelle édition. Bruxelles, Paris, 1873. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

SCHULER (Aug.).—Exposé des lois qui régissent la transformation française des mots latins. 2e édition. Bruxelles, Paris, 1876. 1, εἰς 12^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

SCHMID (K. A. v.).—Die moderne Gymnasialreform. Stuttgart, 1878 εἰς 8^{ov}. (Τούνη).

ΣΙΑΦΑΡΗ (Α.).—Μελέτη περὶ Παρχαλίου Έν Κ/πόλει, 1880, εἰς 12^{ov}.

STEVENS (J.).—De la construction des prisons cellulaires en Belgique. Bruxelles, 1874. 1, εἰς 8^{ov}. (Merz. et Falk).

STEVENS (J.).—Régime des établissements pénitentiaires. Bruxelles, 1875. 1, εἰς 8^{ov}. (Merz. et Falk).

SEWES (G. v.).—Goethe's Leben und werke. Stuttgart, 1881. 2, εἰς 16^{ov}. (Τούνη).

STROOBANT (F.).—Monuments d'architecture et de sculpture en Belgique. Nouvelle édition. Bruxelles, 1878 1, εἰς 8^{ov}. (Merz. et Falk).

SULZBERGER (Max.).—Le réalisme en France et en Belgique. (Extrait de la Revue de Belgique). Bruxelles, 1874. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

SULZBERGER (Max.).—Une visite chez

Mme Alfred Stevens. Bruxelles, 1876. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

SULZBERGER (Max.).—Un interprète de Shakspeare Ernesto Rossi. Bruxelles, 1877. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

T *** (Général).—L'Angleterre et les petits états à la conférence de Bruxelles. Bruxelles, 1875. 1, εἰς 8^{ov}. (Οἱ αὐτοί).

ΤΑΤΗ (ΘΕΟΧ.).—Πραγματεία λογιστικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν ἐμπορικῶν σχολῶν καὶ πρὸς ἰδίαν μελέτην. Μέρος Α'. Ἐμπορικὴ λογιστικὴ μεθ' ὑποδείγμάτων καταστιγογραφίας. Κ/πόλει, 1880. 1, εἰς 8^{ov}.

ΤΕΛΟΥ (Ἰωάννου Β.).—Συγγραμματα ἐλληνικὰ ἃ πρότερον μὲν ἐν ἑλλησπηκῇ ἐφημερίᾳ συνέγραψε, νῦν δὲ ἀγομένης τῆς ἑκατονταετοῦς τοῦ ἀνακαινισθέντος Ὀδύγηρικοῦ Βασιλικοῦ Πανεπιστημίου ἐορτῆς συλλεχθέντα. Βουδαπέστη, 1880. Τόμ. 1, εἰς 8^{ov}.

ΤΥΦΑΛΑΟΥ (Ζησίμου Γ.).—Λόγος ἐκφωνηθείς κατὰ τὴν ἐναρξιν τῶν δημοσίων ἐξετάσεων τοῦ ἐν Χίῳ γυμνασίου, τῇ 24 Ἰουνίου 1880.

FIGUIER (L.).—La photographie au salon de 1859. Paris, 1860. 1, εἰς 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

FRANK (Arn.).—Die Zehntenbund. Stuttgart, 1879. 1, εἰς 8^{ov}. (Τούνη).

FRESSANCOURT (G. de).—Les maisons souveraines de l'Europe. Origines—histoire—Généalogie—onze tableaux généalogiques. Bruxelles, 1876. εἰς 8^{ov}. (Merz. et Falk).

ΓΟΥΔΕΒΙ. (Julius).—A travers l'Amérique. Traduction de l'Allemand par Emile Tandel. Tome II. Paris, 1861. Τόμ. 1, εἰς 12^{ov}. (Arn. et Labat).

VILLERS (Vict. Doublet de).—L'ami des familles illustré. Journal instructif, amusant, littéraire, économique et d'économie domestique, rédigé par une société de professeurs et d'hommes de lettres, sous la direction de M^{eur} Victor Doublet de Villers. Bruxelles, 1877. 1, εἰς 4^{ov}. (Merz. et Falk).

VIRU (Aug.).—Le lendemain de l'Empire. Paris, 1874. 1, εἰς 12^{ov}. (Arnaud et Labat).

WIRTH (Max.).—Lois du travail au XIXe siècle, par Max Wirth, traduit de l'Allemand, par la Baronne de Crombrugne. Bruxelles, Paris, 1874. 1, εἰς 8^{ov}. (Merz. et Falk).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ ΠΡΟΞΕΝΕΥΘΕΝΤΩΝ ΤΩ, ΞΥΛΛΟΓΩ, ΒΙΒΛΙΩΝ

ἀπὸ Μαΐου τοῦ 1881 μέχρις Ἀπριλίου 1882.

ΣΗΜ. Τὸ ὄνομα τοῦ ὑπενηγμένου παραλείπεται ὅταν τοιοῦτος ᾖ ὁ συγγραφεύς.

- ACKERMANN (Carl.).—Leitfaden zur physischen geographie der Ostsee.—Halle a/S*
1881. 'Ενάλσιμος.
- ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ (Νικολάου). ταμίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ διδασκαλικοῦ Σχολογίου.—Λογοδοσία.—'Εν Ἀθήναις 1881.—Φυλλ. εἰς 8ον.
- ANEMULLER (Ernst).—Geschichte der Verfassung Mailands in den Jahren 1075—1117 nebst einem Anhang über das Consulat zu Cronona.—Halle 1881.—Φυλλ. εἰς 8ον. 'Ενάλσιμος.
- ANDREE (H.).—Die Realisten als normale gestands-Obligations.—Halle 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. 'Ενάλσιμος.
- ΑΝΔΡΟΠΥΤΕΑΛΗ (Σπυρ. Θ.).—Λόγος περὶ τῆς εἰς τὸν πρακτικὸν βίον χρησιμότητος τῶν σπουδῶν 1881. Φυλλ. εἰς 8ον.
- ΑΝΔΡΟΠΥΤΕΑΛΗ (Σπ. Θ.).—Λόγος περὶ γυμναστικῆς. 'Εν Κερκύρῃ 1880. Φυλλ. εἰς 8ον.
- ΑΝΔΡΟΠΥΤΕΑΛΗ Σπ. Θ.—Ομιλία περὶ διανοητικῆς καὶ ἡθικῆς διαπλάσεως. 'Εν Κερκύρῃ 1878. Φυλλ. εἰς 8ον.
- ANNUAIRE de l'Association pour l'encouragement des Etudes Grecques en France 1870—1880. Paris 8ον. 1re 3e Année 1869 εἰς τόμος εἰς 8ον.
- ΑΣΑΠΟΥ (Κ.).—Λόγος ἐπὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ Πρυτανείας τῇ ΚΕ' Σεπτεμβρίου 1856. 'Εκ τοῦ Πρυτανείας τῇ ΚΕ' Σεπτεμβρίου 1856. 'Εκ τοῦ νῦν μετὰ εἰκονογραφεῖων ἐκδομένου. Ἀθήνη 1858. Εἰς τόμος. ('Α. Σπυριδωνῆ). Ὁμήρου 1858. Εἰς τόμος. ('Α. Σπυριδωνῆ). ΒΑΣΙΛΙΑΔΑΣ ('Αντωνίου).—Κυθηριακά. 'Εν Ἑρμούπολει. Τυπογραφεῖον Προβίου τῶν ἀδελφῶν Καμπάνη, 1882, εἰς 8ον.
- BAER (Carl.).—Ueber das Gleichgewicht und die Bewegung der Wärme in einem Homogenen Rotationsparaboloid.—Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 4ον. 'Ενάλσιμος.
- BAEUMLER (Ernst).—Ueber Kornchenzellen ihre Entstehung und Bedeutung.—Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. 'Ενάλσιμος.
- BEYER (Karl.).—Die Bischöfe und Abts-wahlen in Deutschland unter Heinrich IV, in den Jahren 1056—1076. Halle a/S. 1811. Φυλλ. εἰς 8ον. 'Ενάλσιμος.
- BRAGN (Heinrich).—Fr. Albert Lange als Sozialökonom nach seinem Leben und seinen Schriften. Halle a/S. 1881, Φυλλ. εἰς 8ον. 'Ενάλσιμος.
- BRUNNER (Hugo).—Celtor Aucassin und Nicolette.—Halle a/S. 1880. Φυλλ. εἰς 8ον. 'Ενάλσιμος.
- BARTH (Maximilian.).—Ueber das Aldehydiodiacetonamin Assindine MDCCCLXXXI.—Φυλλ. εἰς 8ον. 'Ενάλσιμος.
- BARTH (Johannes).—Ueber den Tod durch Erhaengen.—Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. 'Ενάλσιμος.
- BAUMERT (Dr Phil. Georg.).—Das Lupinin, ein Beitrag zur Kenntniss der Lupinin alkalioide.—Berlin 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. 'Ενάλσιμος.
- BEHREND (Dr Phil Paul).—Studien Ueber die Einwirkung der wichtigsten Pflanzennahrungstoffe auf das Leben einiger Culturpflanzen nach Versuchen von Lawes und Gilbert in England.—Halle a/S. 1881. 'Ενάλσιμος.

*) Αἱ ἐνάλσιμοι διατίθενται προσεγγίζουσαν ὑπὸ τῆς Πρυτανείας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Halle-Wittenberg, ἐν Ἀλλή τῆς Σαξωνίας.

BENEWITZ (Jonnes).—Chaucers sir Thopas eine parodie auf die Altenglischen Ritterromane.—Halis Saxonum 1880. Φύλ. εἰς 8^{ον}.

BEUMUNG (Hogo).—Sir William Alexander Graf von Stirling als dramatischer dichter.—Halis Saxonum 1880. Φύλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενείσιμος.

BIEDERMANN (Johannes).—Beiträge zur Kenntniss des Coffeins und Coffeidsins.—Halle a/S. 1881. Φύλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενείσιμος.

BOAS (Isidor).—Ein Beitrag zur Lehre von der paroxysmalen Haemoglobinurie. Halle a/S. 1881. Φύλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενείσιμος.

BODE (Bruno).—Carmistische Beiträge zur Aetologie, Symptomatologie und Diagnose der progressiven Muskeltrophie.—Halle a/S. 1881. Φύλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενείσιμος.

BOETTGER (Hertmann).—Leipzig im Herbst 1642. Halle a/S. 1881. Φύλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενείσιμος.

BRODE (Reinhold).—Freigrafschaft und Vehme.—Halle a/S. 1880. Φύλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενείσιμος.

BRUCKER (C. A.).—De Chronologia Belli quod dicitur Corinthiaci.—Halis Saxonum 1881. Φύλλ. 8^{ον}. 'Ενείσιμος.

BRUHL (Siegwart).—Die Myelogenenchwulst und die Risenzellen.—Halle 1881. Φυλλάδιον εἰς 8^{ον}. 'Ενείσιμος.

BUNGE (Paul).—Zur sympathischen ophthalmie.—Halle a/S. 1880. Φύλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενείσιμος.

BUTZKI (Carolus).—De 'Εξ Aristoteles.—Halis 1881. Φυλλάδ. εἰς 8^{ον}. 'Ενείσιμος.

GAEDERTZ (Karl. Theodor).—Gabriel Rollenhagen. Sein Leben und seine Werke.—Halle. Φύλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενείσιμος.

ΓΕΡΑΚΗ (Γ.).—Πρακτικὴ Ἀριθμητικὴ πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν καὶ ἀστικῶν σχολείων, βραβεύεται ἐν τῷ Καρπακηνίῳ ἀγῶνι.—Φυλλάδιον πρῶτον.—'Εν Ἀθήναις 1881. φύλλ. εἰς 16^{ον}.

ΓΕΡΑΚΗ (Γ.).—Πρακτικὴ Ἀριθμητικὴ πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν καὶ ἀστικῶν σχολείων, βραβεύεται ἐν τῷ Καρπακηνίῳ ἀγῶνι.—Φυλλάδιον δεύτερον. Αἱ τέσσαρες πράξεις ἐπὶ εὐρύτερου κύκλου ἀριθμῶν, καὶ ἐπὶ τῶν συμμεγῶν.—'Εν Ἀθήναις, 1881, εἰς 16^{ον}.

ΓΕΡΑΚΗ (Γ.).—Πρακτικὴ Ἀριθμητικὴ πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν καὶ ἀστικῶν σχολείων, βραβεύεται ἐν τῷ Καρπακηνίῳ ἀγῶνι.—Φύλλ. τρίτον.—'Εν Ἀθήναις, 1882, εἰς 16^{ον}.

GEVAERT (Aug.).—Histoire et théorie de la Musique de l'antiquité. Bruxelles 1875. Δύο τόμ. (I καὶ II), εἰς μέγα 8^{ον}.

GOTTSCHICK Reinhold.—Ueber die zeitfolge in der Abfassung von Boners Fabeln etc.—Halis Saxonum 1880. 'Ενείσιμος.

GRAEFE (Max.).—Ueber das Zusammenhang der progressiven perniciosos Anaemie mit der graviditaet.—Halle. 1880. Φυλλάδ. εἰς 8^{ον}. 'Ενείσιμος.

GRUNMACH (Leo).—Ueber die elektromagnetische Drehung der Polarisationsebene der strahlenden Wärme in festen und flüssigen Körper.—Halle. 1881. Φύλλ. εἰς 8^{ον}.

GÜNTHER (Edmundus).—De conjunctionum Causalium apud Quintilianum usu.—Halis Saxonum. 1881. Φύλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενείσιμος.

DACHN (Johannes).—De rebus Scenicis in Euripidis (Part I), Bacchis.—Halis Saxonum. 1880. 'Ενείσιμος.

DANIEL (Carolus).—De dialecto Eliaci.—'Ενείσιμος.

DEFFNER (Michael).—Archiv für Mittel- und Neugriechischen Philologie. Band I. Heft 1-2. 1880, εἰς Τόμ. εἰς 8^{ον}.

ΔΕΣΤΟΥΝΗ (Γαβριήλ).—Τοῦ Ἀρμύρη Ἄσμα δημοτικὸν τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἐκδοθὲν ὡς σιστί, μεταρραβὴν καὶ διερμηνυθὲν παρὰ Γαβριὴλ Δεστούνῃ.—'Εν Πετρούπολει, 1877. (Ὠς σιστί). Φυλλάδ. εἰς 8^{ον} μετ' ἐνὸς πανομοιότυπου.

ΔΕΣΤΟΥΝΗ (Γαβριήλ).—Ἀνάλυσις ἀμφοτερουμένων τινὸς ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς. Φυλλάδ. εἰς 8^{ον}.

ΔΕΣΤΟΥΝΗ (Γαβριήλ).—Τοῦ Ξανθίνου Ἄσμα δημοτικὸν Τραπεζούντος τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς ἐκδοθὲν ὡς σιστί, μεταρραβὴν καὶ διερμηνυθὲν παρὰ Γαβριὴλ Δεστούνῃ.—'Εν Πετρούπολει. Φύλλ. εἰς 8^{ον}. Δύο ἀντίτυπα.

ΔΕΣΤΟΥΝΗ (Γαβριήλ).—Καὶ τῆς Ἀναλώσεως καὶ τῆς ἀιμαλωσίας ἡ γένωνται ὑπὸ τῶν Περσῶν ἐν Ἀττικῇ Ἀθήναις.—Ἄσμα τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως ἐκδοθὲν ὡς σιστί, μεταρραβὴν καὶ διερμηνυθὲν παρὰ Γαβριὴλ Δεστούνῃ.—'Εν Πετρούπολει 1881. Φύλλ. εἰς 8^{ον}. Δύο ἀντίτυπα.

Dictionnaire de la Conversation et de la lecture, par une société de savants et de gens de lettres, sous la direction de M. W. Duckett, seconde édition. Paris 1853—58.—16 τόμοι εἰς 8^{ον} μέγα, δεδωμένοι. (Ἰπὸ Ἰωάννου Οἰκάρου).

Die Ergebnisse der Ausgrabungen zu Pergamon 1880 — 1881 vorläufiger Bericht von A. Conze, C. Humann, R. Bohn. Berlin. 1882.—Φυλλάδιον εἰς φύλλον μετὰ τρισσων πινάκων. (Προσφορά τῆς Διευθύνσεως τῶν Ἀρχαιολογικῶν Μουσείων Βερολίνου).

DOERNERTZ (Otto). — Die Länder- und Wölkerkunde in der Weltchronik des Rudolf von Hohen-Ems. — Halis Saxonum 1880. Φυλλ. εἰς 8^{ον}.

DOMANSKI (Yaniz). — Parametritis nicht puerperalen Ursprungs. — Halle 1880. Φυλλ. εἰς 8^{ον}.

DOZON (Auguste). — Collection des Contes et Chansons Populaires. Contes Albanais recueillis et traduits. Paris 1881. — Εἰς τόμος εἰς 16^{ον}.

DRIESSEN (Jan). — Ueber die Resektion des Hüftgelenkes bei acuter infectiöser Osteomyelitis. — Leipzig 1880. εἰς 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

DUDERSTADT (Ehrenfriedus). — De particularum usu apud Catullum. — Halis Saxonum 1881. — Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

DUEMMER (Ernestus). — Rhythmorum ecclesiasticorum aevi Carolini specimen. — Halis MDCCCLXXXI. — Εἰς 4^{ον}.

DZIEGIECKI (K.). — Über das Porphyrytuff-Vorkommen bei Walditz unweit Neurode in Schlesien. — Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

EBELING (Paul). — Quaestiones Entropiinae. Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

EBERT (Paul). — Ueber das Propaldisacetonamin. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

EBERING (Emil). — Syntaktische Studien zu Froissart. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

EHRICH (Benno). — De Tibulli elocutione quaestiones. — Halis Saxonum 1880. 'Εναῖσιμος.

EGGER (E.). — Histoire du livre depuis ses origines jusqu'à nos jours. Paris. — Τόμος εἰς 16^{ον}.

EICHTHAL (Gustave de). — Socrate et notre temps. Théologie de Socrate, dogme de la providence. — Paris 1881. Τόμος εἰς 8^{ον}.

ELSTER (Ludwig). — Die Lebensversicherung in Deutschland. — Halle 1880. 'Εναῖσιμος.

ESCHENHAGEN (Max.). — Ueber das Niveau

(ΕΑΑ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΤΑΘΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').

einer Flüssigkeit, in welche zwei vertikale parallele Platten getaucht sind. Halle a/s. 1880. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

EHRLHARDT (Gustavus). — De Aristophanis fabularum interpolatione. — Halis 1881. Φυλλ. 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

JAHR (Guilelmus). — Quaestiones Isocratiae. Halis Saxonum 1881. — Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

JECHT (Ricardus). — De usu particulae «ἤδη» in Platonis dialogis qui feruntur. — Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

JENRICH (Carolus). — Die Mundart des Münchener Brut. — Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

ZEMLIN (Josephus). — Der Nachlaut I in der dialecten Nor- und Ost-Frankreichs. Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

JÜRGENSEN (Ernst). — Ueber eine Art Bewegungen eines Punktes auf einer Kugel. Halle. a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

ZAWATZKI (Victor). — Quatenus in Satiris Horatius videtur imitatus esse Lucillum. Halis Saxonum. 1880. εἰς 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

ZOERNER (Ernst). — Bau- und Entwicklung des Peritoneum nebst Beschreibung des Bauchfelles einiger Edentaten. — Halle a/S. 1881. — Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

JOHANNESSEN (Fritz). — Die Bestrebungen Malherbes auf dem Gebiete der poetischen technik in Frankreich. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

ZUCKERT (Max). — Henry Glaphorne. — Halle a/S 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

JULICHER (Adolphus). — Die Quellen von Exodus I-VII, 7, ein Beitrag zur Hexateuchfrage. — Halis Saxonum. 1880. εἰς 8^{ον}. 'Εναῖσιμος.

ΙΑΞΕΜΙΑΟΤ (Περ. Π.). — Γραμματικὴ τῆς Ἀλφινικῆς γλώσσης, κατὰ Γ. Κούρτιον καὶ Ἐρνέστον Κόχ. — Ἐν Ἀθήναις, 1881. Τόμος εἰς 8^{ον}.

ΙΑΞΕΜΙΑΟΤ (Περ. Π.). — Συντακτικὸν τῆς Ἀλφινικῆς γλώσσης. — Ἐν Ἀθήναις, 1881, Τόμος εἰς 8^{ον}.

KALIEBE (Hugo). — Ueber acutespontane Osteomyelitis des Unter Kielfers. — Erfurt 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}.

KAMPE (Friedrich). — Der Mendelssohn-

sche Phaëdon in seinem Verhältniss zum Platonischen.— Halle 1880. 8^{ov}. 'Εναίσιμος.

KAMPT (Richard).—Die Bildung der Blase und der Blasensprungs.—Halle 1881. Φύλλ. εἰς 8^{ov}. 'Εναίσιμος.

KARBE (Johannes).—De centurionibus Romanorum Quaestiones Epigraphicae. Halis Saxonium 1880. εἰς 8^{ov}. 'Εναίσιμος.

KATHE (Johannes).—Drei Fälle von Echinosocostumoren der Organe der Bauchhöhle, welche zur Verwechselung mit Eierstockskystomen Veranlassung gegeben haben.—Halle a. s. 1881. Φύλλ. εἰς 8^{ov}. 'Εναίσιμος.

KETTNER (Otto).—Historisch-geneische Darstellung von Kants verschiedenen Ansichten über das Wesen der Materie.—Halle a/s. 1881. Φύλλ. εἰς 8^{ov}. 'Εναίσιμος.

KATZENSTEIN (Hermann).—Die Entwicklung der Schädelform bei der congenitalen partiellen Encephalie (Hernia cerebri parti). Halle a/s. 1881. Φύλλ. εἰς 8^{ov}. 'Εναίσιμος.

KΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ (Α.).—κατασκευαστικὴ ἐξέταση τῶν κατὰ τὴν ἀποπερικύτωση καὶ ἀνακρίνισιν τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου τῶν ἐργῶν τοῦ πρώην πρωτεύοντος Κ. Καραϊσκάκη (Ἰω. Ἰωάννου, 1865. Φύλλ. εἰς 8^{ov}. ('Αλφ. Σπανογιάννη).

KEIL (Albertus).—De particularum nomini Graecorum vi principali et usu in Mexico.—Halis Saxonium 1880. 8^{ov}. 'Εναίσιμος.

KELLER (Hermannus).—De verborum cum praepositionibus compositorum apud Lucretium usu.—Halis Saxonium 1880. 8^{ov}. 'Εναίσιμος.

ΚΕΡΑΜΕΣΣ (Ἀθ. Παπαδ.).—Κατάλογος τῶν μεταλλικῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Μουσείου τῆς ἐν Σμύρῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς (Ἰθέρην ἐκ τοῦ Mittheilungen des Deutschen Archäologischen Institutes).—Ἐν Ἀθήναις, 1879. Φύλλ. εἰς 8^{ov}.

ΚΕΡΑΜΕΣΣ (Ἀθ. Παπαδ.).—Ἀνεκδότων Συμικίων τεύχος πρῶτον, περιέχον α') ἐπιστολὴν πατριάρχου Κωνιπόλεως Παισίου Α', πρὸς Νικωνα πατριάρχην Ρωσσίας 1652-1653. β') ἐπιστολὴν Μακαρίου τοῦ Πατρίου πρὸς Γεωργιανόν κτλ.—Ἐν Σμύρῃ, 1880. Φύλλ. εἰς 8^{ov}.

ΚΕΡΑΜΕΣΣ (Α. Π.).—Διάφοροι γεγραπτοὶ εἰς τὸ κείμενον τοῦ Γερμίου τοῦ Πλάτωνος συλλεγόμενοι ἐκ περιγραμνῶν κώδικων τοῦ 19^{ου} αἰῶνος.—Ἐν Σμύρῃ 1880. Φύλλ. εἰς 8^{ov}.

ΚΕΡΑΜΕΣΣ (Α. Π.).—Catalogue descriptif

des poids antiques du Musée de l'école Evangelique à Smyrne (accompagné de sept planches). (Extrait du «Μουσείου καὶ Βιβλιοθήκης τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς» Tome IV p. 55—88) Smyrne 1880. Φύλλ. 8^{ov}.

ΚΙΕΡΠΤ (Ε.).—Πινάξ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν μετὰ τῶν παρακειμένων ἑλληνικῶν, σλαβικῶν καὶ ῥωμουνικῶν, ἐκδοθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γεγραμμάτων, δαπάνη τοῦ ἀρωγοῦ τῆς ἑθνικῆς παιδείας Στεφάνου Χαριεμπούλου.—Ἐν Βερολίῳ 1881.—Εἰς χάρτης ἐπὶ ὁράματος εἰς κλίμακα 1,700000. (Στ. Χαριεμπούλου).

ΚΙΕΡΠΤ (Η.).—Χάρτης Ἱσπεύρου καὶ Θεσσαλίας εἰς κλίμακα 1,500000.

ΚΙΕΡΠΤ (Η.). General Carte der Sund-Ost Europäischen Halbinsel. Berlin 1881 ἐν φύλλῳ ἀπυτελοῦν μέρος χάρτου μετ' ἄλλων δύο φύλλων.

KLAMMANN (Maximilianus).—Curarum Tertulionearum particulae I et II. Halis Saxonium 1881. Φύλλ. εἰς 8^{ov}. 'Εναίσιμος.

KOCH (Ricardus).—De anacolutis apud Euripidem capita selecta V.—Halis Saxonium 1881. Φύλλ. εἰς 8^{ov}. 'Εναίσιμος.

KOCH (Feder).—Fenex and Pex, eine litterhistorische Untersuchung.—Halle, 1881. Φύλλ. εἰς 4^{ov}. 'Εναίσιμος.

ΚΟΝΤΟΓΕΡΓΗ (Π.).—Εἰδήσεις τινὲς ιστορικαὶ καὶ περὶ βάρνης καὶ τῆς ἐκεῖ ἀνευρεθείσης διασκευῆς ἐπιγραφῆς.—Κωνσταντάνα 1881. Φύλλ. εἰς 8^{ov}.

ΚΟΝΤΟΓΕΡΓΗ (Π.).—Κωνσταντινουπόλις κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀνθολογίαν ἥτοι κατὰ τὰ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀνθολογίᾳ ἐπιγράμματα. Μετάφρασις ἐκ τοῦ ἀγγλικῆ.—Ἐν Κωνιπόλει 1880. Φύλλ. εἰς 8^{ov}. (ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ).

ΚΟΝΤΟΓΕΡΓΗ (Α.).—Ἀθωναίκα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. (Ἀποσπασματα ἐξ ἀνεκδότου συγγράμματος).—Ἰδιότροπος 1880. Εἰς τόμος εἰς 8^{ov}.

ΚΟΡΑΗ (Ἀδαμαντίου).

Μάμονκα (Ἀνδρ. Ζ.).—Τὰ μετὰ τὴν ἀποκρίσιν εὐρεθέντα συγγράμματα. Τόμος πρῶτος περιέχων ὅλην Γαλλο-Γραικικὴν λεξικὴν καὶ τὰ ἐν τῇ λεξικῇ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας ἰδιότροπος τοῦ Κοραῆ σημειώσεις.—Ἐν Ἀθήναις, 1881. Τόμος εἰς μέγα 8^{ov}. Προσφορὰ τοῦ ἐκδοτοῦ.

KÖSTLIN (Heinrich).—Experimentelles ueber die acute infectio osteomyelitis.—Halle a/s. 1880. εἰς 8^{ov}. 'Εναίσιμος.

- Κοκκινατοῦ** (Εὐχ.). — *Ἰερὰ Κατήχησις.* — Ἐν Ἀθήναις 1881. Φυλλ. εἰς 16ον.
- KRETSCHMANN** (Friedrich). — Ueber das angioma arteriale racemosum. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἑνείσιμος.
- KRIEHTZICH** (Paulus). — Quaestiones de usu verborum cum praepositionibus compositorum apud Sophoclem. — Halis Saxonium 1878. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἑνείσιμος.
- CURTIS** (G. G.). — Constantinople according to the Greek Anthology. a lecture delivered December 2, 1874 at the British literary and mechanical association galate. Constantinople 1878. Φυλλ. εἰς 8ον.
- LANGE** (Edmond.). — *Quid tum de ingenio et litteris tum de poetis Graecorum Cicero senserit.* — Halis Saxonium 1880. 8ον. Ἑνείσιμος.
- LANGE** (Rudolfus). — *De Tacta Plutarchi auctore.* — Halis Saxonium 1880. 8ον. Ἑνείσιμος.
- LAGHEINRICH** (Otto). — Vier Fälle von Gallenblesencarcinom. — Halle 1881. Φυλλ. 8ον. Ἑνείσιμος.
- LEHMANN** (Richard). — Neue Beiträge zur Kenntniss der ehemaligen Strandlinien in anstehendem gesteine in Norwegen. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἑνείσιμος.
- LEGER** (Hermann). — Ueber Die Sprache des Guillaume le Clerc de Normandie und ueber den Verfasser und die quellen des Tobia. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἑνείσιμος.
- LEESER** (Jacob). — Beiträge zur Physiologie der Pupillarbewegung. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἑνείσιμος.
- LEMBRER** (Rudolf). — Das constitutum possessorium im gemeinen Recht. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἑνείσιμος.
- LEFWOLZ** (Carl). — Beiträge zur Complication der geburt durch geschwülste der Weichtheile im Kleinén Becken. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἑνείσιμος.
- LEVY** (Leopold). — Ueber die Ausdehnung des Quecksilberg. — Halle. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον.
- LORENTZ** (Paul). — Ueber die Sprache des Garnier von Pont-Sainte Maxence. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἑνείσιμος.
- LOTTICH** (Otto). — *De Sermone vulgari Atticorum maxime ex Aristophanis fabulis cognoscendo.* — Halis Saxonium 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἑνείσιμος.
- LÜNDENCKE** (Richard). — Ueber Moränen-seen. — Halle 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἑνείσιμος.
- Makedonikoῦ Σουλλόγον ἐν Σέρραις.* — Ἐν δικάτον ἔτος. — Ἐκθεσίς ἀναγνωσθεῖσα τῇ 31 Μαΐου 1881 κατὰ τὴν ἐπίτειν τοῦ Σουλλόγου ἱερτὴν ὑπὸ I. Τσικοπούλου. — Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1881. εἰς 8ον.
- Μακεδονικοῦ Φιλεκπαυδευτικοῦ Σουλλόγον.* — Ἐκθεσίς ἀναγνωσθεῖσα τῇ 8 Ἰουνίου 1880 κατὰ τὴν ἐπίτειν τοῦ Σουλλόγου ἱερτὴν ὑπὸ τοῦ γραμματικῆς Α. Δημητριάδου. — Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1881. εἰς 8ον.
- MÄRKEL** (Paulus). — Die leitenden gedanken der in Platos politie entwickelten Staatsansicht dargestellt und mit besonderer Rücksicht auf den modernen standpunkt beurtheilt. — Halis Saxonium 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἑνείσιμος.
- MARTINELLI** (N. F.). — *Catalogue* of cart in gypsum taken direct from the Master pieces of Greek sculpture existing in Athens and other places in greece. — Athens 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. (ὑπὸ τοῦ ἐκδότου Will. Scaw).
- MATTHES** (Jolin). — Der zweite Römerzug Kaiser Karls des IV. 1368 — 69. — Halle a/S. 1880. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἑνείσιμος.
- ΜΕΛΕΤΗΟΠΟΥΛΟΥ** (Χαρλέκου Δ.). — *Ἡ Ἀλήθεια περὶ τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης.* — Ἐν Ἀθήναις 1881. Τόμος εἰς 8ον.
- MENZEL** (Theodor). — Italienische Politik Kaiser Karls IV 1255 — 68. — Halle 1880. εἰς 8ον. Ἑνείσιμος.
- ΜΗΛΙΑΡΑΚΗ** (Ἀντ.). — *Ὅσον τῶν ἀπλῶν τοπογραφικῶν περιγραφῶν.* — Ἐν Ἀθήναις 1882. Φυλλ. εἰς 8ον. 100 ἀντίτυπα.
- ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ** (Β.). — *Ἡ ἀσθενὴς λυγρὰ.* — Αὐρικὴ ποιημάτων. Ἐν Λεμεσσῷ 1882.
- MOLLENHANER** (Gustavus). — *De verbis cum praepositionibus compositis Polybianis.* — Halis Saxonium 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἑνείσιμος.
- MORSBACH** (Engelbert). — Das papillare Kystom in seiner Klinischen Bedeutung. Dortmund. 1881. — Φυλλ. εἰς 8ον. Ἑνείσιμος.
- MÜLLER** (Hermann). — Zur Theorie der Aehnlichkeits eurven und der Radical achse. — Halle 1880. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἑνείσιμος.
- Μουσείοι καὶ βιβλιοθήκη τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς.* — Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης μετὰ παραρτήματος περιέχοντος καὶ τινὰ ἀνέκδοτα ὑπὸ Α. Π. Κερκυραίου. — Σμύρνη 1877. Φυλλ. εἰς 4ον.

CATALOGUE of oriental Coins in the British Museum Vol VI. The coins of the Mongols in the British Museum, Classes XVIII—XXII by Stanley Lane-Poole. Edited by Reginald Stuart Poole correspondent of the Institute of France. London printed by order of the Trustees. Τόμ. εἰς 8ον. (Τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου).

ΜΥΑΡΝΑ (Κ. Δ.).—Φειδίας καὶ ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ. — Ἀθήνησι 1877. Τόμος εἰς 8ον. (Προσφορὰ Ἀλ. Σπανδωνῆ).

NEUMANN (Georg).—Ueber fötale Rachitis und ihre Beziehungen zum Cretinismus.— Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναῖσιμος.

NEUMANN (Karl Johannes).—Strabons Quellen im elften Buche. I. Kaukasien. Leipzig 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναῖσιμος.

OFFICIAL. Army Register for January 1881, Washington.—Εἰς τόμος εἰς 8ον.—Προσφορὰ τοῦ ἀπομνημονίου τῶν Στρατιωτικῶν τῶν Ἰνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (Ἀδωνάμ).—Στατιστικὴ τῆς ἐπαρχίας τῶν Σαρωνίων.—Ἐν Ἀθήναις 1882. εἰς 8ον. 20 ἀντίτυπα.

PAPEES relating to the Foreign Relations of the United States. Washington 1880.—Τόμος εἰς μέγα 8ον. Προσφορὰ τοῦ ἀπομνημονίου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀμερικῆς.

ΠΕΤΡΙΔΟΥ (Αἰ.).—Ἀρχαιολογικὴ καὶ ἱστορικὴ ἔρευνα περὶ Φαρώων καὶ Καλαμῶν.—Ἐν Ἀθήναις 1875. Φυλλ. εἰς 8ον.

ΠΕΤΡΙΔΟΥ (Αἰ.).—Ἀνακάλυψις τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀμφίας (φυλλιδίου Β' τῶν Μεσσηνιακῶν).—Ἐν Καλαμῆς, 1877. Φ. 8ον.

ΠΕΡΙΔΕΣ (D).—Étude de quelques inscriptions Cypriotes.—Larnaca, 1881. εἰς 8ον.

PINK (Louis).—Wie sind die rechtlichen Wirkungen der Uebergabe des an Ordre lautenden Connossements civilistisch zu erklären. Halle 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναῖσιμος.

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ.

Οἰκονόμος (Δ. Α.).—Πλουτάρχου Θεμιστοκλέους καὶ Ἀριστέλους.—Ἀθήνησι, 1866 εἰς 8ον. Δύο ἀντίτυπα ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ συγγραφέως κ. Π. Α. Οἰκονόμου.

ΠΟΛΥΤΑΣ (Ἰακώβου).—Εὐμετρός μετὰ τῆς τῆς Ὀδυσσεύς τοῦ Ὀμήρου. Ἐν Ἀθήναις 1881.—4 τεύχη εἰς 8ον.

ΠΟΜΠΙΛΙΟΦΣΚΗ (Η.).—Σύλλογος ἑλληνικῶν καὶ Ἀστικῶν ἐπιγραφῶν Κωνσταντινουπόλεως διὰ τὸ

Ε' ἀρχαιολογικὸν συνέδριον ἐν Τριετρίδι. Ρώσσις.—Ἐν Πετροπόλει, 1881.

REGEL (Maximilianus).—Über George Chapmans Homerüberetzung.—Halis Saxonium 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναῖσιμος.

ARMY REGISTER for January 1881. Published by order of the Secretary of War in compliance with Law. Adjutant general's Office Washington January 1 1881. Τόμος εἰς 8ον.

RENIEPH (Μάρκου).—Ἱστορικὰ μελέται. Ὁ Ἕλλην Πάπας Ἀλέξανδρος Ε'. τὸ Βυζάντιον καὶ ἡ ἐν Βασιλεῖα συνόδος.—Ἐν Ἀθήναις 1881. Τόμος εἰς 8ον.

RENNERT (Carl).—Abraham de Wicquefort.—Halle, 1880. εἰς 8ον. Ἐναῖσιμος.

ROBOLSKI (Johannes).—Sallustius in confirmanda oratione quo jure Thucydidis exemplum secutus esse existimatur.—Halis Saxonium 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναῖσιμος.

ROEDEL (Hugo).—Ueber das vitale Temperaturniveau Wirbelosier Thiere.—Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναῖσιμος.

RÜTHING (Gustav).—Der Festungskrieg und die Schlachten in deutschen Reiche von Anfang des x. bis zur Mitte des XIII Jahrhunderts.—Halle a/S. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναῖσιμος.

RÜHL (F. J.).—Materialien zu einer monographie des Stickstoffoxyduls.—Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναῖσιμος.

SCHAESE (Richard).—Das unorganische E im Ormulum, zugleich eine Untersuchung ueber die Flexionsweise Orm's.—Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναῖσιμος.

ΣΑΚΕΛΑΡΕΙΟΥ (Π.).—Die Sitten und gebräuche der Hochzeit bei den Neugriechen verglichen mit denen der alten Griechen.—Halle, 1880. εἰς 8ον. Ἐναῖσιμος.

SCHAEFF (Albinus).—De repositi usu Plantino.—Halis Saxonium. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναῖσιμος.

SCHAUENBURG (Adolphus).—De Symnachi in Aristophanis interpretatione subditus.—Halis Saxonium 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναῖσιμος.

SCHAFER (Adolf).—Ueber die Osteotomie beim genu valgum.—Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8ον. Ἐναῖσιμος.

SCHLOTTMANN (Constantinus).—Erasmus reditvius sive de curia Romana hucusque

- iusanabili.—Halis. Φωλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.
- SCHMIDT (Gualterus).—Qua ratione Euripides res sua aetate gestas adhibuerit in Heraclidis potissimum quaeritur.—Halis Saxonum 1881. Φωλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.
- SCHNEIDER (Gustavus).—De Carmine Chabaccuci commentatio.—Halis Saxonum 1881. Φωλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.
- SCHROEDER (Ricardus).—Picrographische Untersuchungen.—Halis Saxonum 1880. Φωλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.
- SCHULTZE (Carolus).—De versibus suspectis et interpolatis Iphigeniae Tauricae fabulae Euripideae.—Halis Saxonum 1881. Φωλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.
- SCHWARZE (Alexis).—Die Stellung der Religions-philosophie in Herbars System.—Halle a/S. 1880. Φωλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.
- SCHWARZ (E.).—Ueber den Werth der Infusion alcalischer Kochsalzlösung in das Gefässsystem bei acuter Anämie.—Halle a/S. 1881. Φωλ. εἰς 4^{ον}. 'Ενάλσιμος.
- SCHWARZ (Paulus).—De fabula Danaeae.—Halis Saxonum 1881. Φωλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.
- SCHWENKE (Emil).—Ueber Chorionrentention.—Halle 1881. Φωλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.
- SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—Politique d'Aristote traduite en français d'après le texte collationé sur les manuscrits et les éditions principales. 3me édition revue et corrigée. Paris MDCCCLXXIV.—Τόμος εἰς 8^{ον}.
- SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—Morale d'Aristote.—Morale à Nicomaque Tome 1-2.—Grande Morale et Morale à Eudème. Tome 3. Paris 1856. 8^{ον} μέγα.
- SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—Physique d'Aristote ou leçon sur les principes généraux de la nature traduite en français pour la première fois et accompagnée d'une paraphrase et de notes perpétuelles. Deux volumes Paris 1862.—Εἰς μέγα 8^{ον}.
- SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—L'Iliade d'Homère traduite en vers français.—Paris 1868. Δύο τόμοι εἰς 8^{ον}.
- SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—Traité de la production et de la destruction des choses d'Aristote suivi du traité sur Melis-
- sus, Xenophane et Gorgias traduits en français.—Paris 1866.—Τόμος εἰς 8^{ον}.
- SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—Rhétorique d'Aristote traduite en français et accompagnée de notes perpétuelles avec la rhétorique à Alexandre (apocryphe) et un appendice sur l'enthymème. Paris, 1870—2 τόμοι εἰς 8^{ον}.
- SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—A la démocratie Française. La Démocratie française en 1873.—De la vraie démocratie 1848. Paris 1874. τόμοι εἰς 8^{ον}.
- SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—Pensées de Marc Aurèle, traduction nouvelle.—Paris 1876, εἰς τόμος εἰς μικρόν 8^{ον}.
- SAINT-HILAIRE (J. Barthélémy).—Métaphysique d'Aristote traduite en français avec des notes perpétuelles.—Paris, 1879. 3 τόμοι εἰς 8^{ον}.
- SAINT.—فوائد اخلاقه و كالات علميه — 'Εν Κωνσταντινῶν, 1299. — 'Εν Φωλλέδιον εἰς 16^{ον}.
- SÆGEBADE (Jonnes).—Observationes Grammaticae et criticae in Petronium.—Halis Saxonum 1880. 'Ενάλσιμος.
- SEIBT (Oswald).—Ueber Lateinisches C vor E in Picardischen.—Halle a/S. 1881. Φωλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.
- SLANY (Paul).—Ueber die Sinne nach Malebranche.—Halle a/S. 1881. Φωλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.
- SOEWENHARDT (Aemilius).—Beiträge zur Kenntniss der Picrotoxine.—Halis Saxonum 1880. Φωλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.
- SOMMER (Alfredus).—De usu participii futuri activi apud aevi Augustei poetas.—Halis Saxonum 1881. Φωλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.
- SOMMER (E.).—Les comédies de Plaute traduites en français avec une introduction et des notices.—Paris 1876, δύο τόμοι εἰς 8^{ον}, διδόμενοι.
- SPEERS (Fridericus).—Summis magistratibus coloniarum atque municipium.—Halis Saxonum, 1881. Φωλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.
- STAEN (Paulus).—De Aristophanis Ecclesiastiarum Argumento, e quarto republicae Platonis libro Sumpto. 'Ενάλσιμος.
- STEN (Heinrich von).—Ueber die Bedeutung des dichterischen Elementes in der Philosophie des Giordano Bruno.—Halle a/S. 1881. Φωλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

Stöck (Arthur). — Die Freilassungen im Zeitalter der Volkrechte. — Halle, 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

SÜLTSMANN (W.). — Ueber den Vorzug des Medianschnitts vor anderen Methoden der Steinoperation. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

ΤΑΨΗ (Θ.). — 'Εμπορική 'Αριθμητική πρὸς χρῆσιν τῶν ἑλληνικῶν Σχολείων καὶ πρὸς ἰδιὰν μελέτην. — 'Εν Κων/πόλει 1881, εἰς 8^{ον}. — Δύο ἀντίτυπα· ὑπὸ τῆς κ. Αἰκατερίνης χάρις Θ. Τάτην.

TAUSCH (Franz). — Zur Casnistik der vom Callus geheilten Fracturen sich entwickelnden Geschwülste. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

ΤΖΕΡΑΝΝ (Γ. Ν.). — 'Η 'Ομηρικὴ 'Ελλάς μετὰ εἰσαγωγῆς μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ γερμανικοῦ. — 'Αθήναις 1867. Φυλλ. (ὑπὸ 'Αλεξ. Σπανδωνῆ).

THOMAS (Gustav). — Ueber die Methoden der Perineoplastik bei complereten Darmrissen. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

ΤΣΙΑΚΑ (Γεωργ. Α.). — 'Ἱστορία μετὰ ῥητῶν, βραβευθεῖσα ἐν τῷ Κρατιστῶν ἀγωνί. Κύκλος Α', Β' καὶ Γ'. — 'Εν 'Αθήναις 1881.

ΤΣΙΑΚΑ (Γεωργ. Ι.). — Ὀδηγητικὸν βιβλίον πρὸς τελεσφόρον διδασκαλίαν τῆς εἰς τρεῖς κλάους διαιρεμένης 'Ἱστορίας μετὰ ῥητῶν. — 'Εν 'Αθήναις 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. Πέντε ἀντίτυπα.

FISCHER (Ernestus). — De vocibus Lucilianis selecta capita. — Halis Saxonum 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

FOERSTER (R.). — Includae Litterarum Universitatis Eberhardinae Carolinae Tubingensi sacra saecularia quarta die VIII Mensis Augusti A. CICCCCLXXVII celebranti congratulantur Universitatis Rustochiensis, Rector et Concilium . . . Inest Richardi Foersteri, de antiquitatibus et libris in manuscriptis constantinopolitanis commentatio. — Rostochii, formis Academicis Adlerianis. Φυλλ. εἰς 4^{ον}.

FRAENDORFF (Guilelmus). — De comparativi gradus usu Plantino. — Halis Saxonum, 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

HALLAENDER (Ludovicus). — De militum colonis ab Augusto in Italia deductis. — Halis Saxonum, 1880. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

HAMANN (Albert). — Ein Fall von pseudoosteomalacischer Reckenform. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

HEROLD (Maximilianus). — De infinitivi syntaxi Euripidea. — Halis Saxonum, 1881, Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

HEDDAEUS (Ernest). — Klinische Studien über die beziehungen zwischen Papillarcation und Schwermögen. — Halle, 1880. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

HEINEKKN (Gustav.). — Ueber Extrauterins chwangechaften mit Berücksichtigung eines Falles von Laparotomie bei graviditas ovaria. — Halle 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

HERNST (Philipp). — Historisch-Kritische darstellung der Operation der Prolapsus Uteri. — Halle 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

HEYDER (Hermann). — Untersuchungen über der Wechsel des Lage und Stellung des Kindes in den letzten Wochen der schwangenschaft. — Arnstadt. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

HOFFMANN (Otto). — Quaestiones Grammaticae de corijunctionum temporalium usu apud historicos Romanos. — Halis Saxonum 1880. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

HOFFMANN (Victor). — De particularum ponnularum apud Herodotum usu. — Halis Saxonum 1880. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

HOLMANN (Carl). — Ueber die geburts-hilffliche Bedeutung des Pilocarpins. — Halle, 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

HÜBERHAL (Carolus). — Quaestiones de usu infinitivi historici apud Salustium et Tacitum. — Halis Saxonum, 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

VAELKER (Franciscus). — De Graecorum fabularum Auctoribus. — Halis Saxonum 1880. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

VICTOR (Carl). — Die antiseptische Wundbehandlung bei operativen Schädeleraffnungen. — Halle a/S. 1881. Φυλλ. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

VOLBEDENG (A.). — Klinische und pathologisch-anatomische Beiträge zu den fatalen Erkrankungen des Herzens. — Halle a/S. 1881. εἰς 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

VOLKMAN (Lotharius). — Analecta Thesae. — Halis Saxonum, 1880. 8^{ον}. 'Ενάλσιμος.

WILDENOW (Eugenius). — De Menippo

cynico.—Halis Saxonum 1881. Φωλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐνδύσιμος.

WEIGT (Eduard).—Die Radicaloperationen bei Uteruscarcinom. — Halle 1881. Φωλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐνδύσιμος.

WIECHMANN (Ernest).—Ueber die Aussprache des provenzalischen E. — Halle. Φωλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐνδύσιμος.

WIEGAND (Hermannus).—De ethico antiquorum dytymorum caractere anclore Aristide Quimbiano.—Halis Saxonum 1881. Φωλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐνδύσιμος.

WILTHERS (Ernst Eduard).—Bestimmung Abelscher Functionen mit zwei Argumenten bei denen complex Multiplicationen stattfinden.—Halle 1881. Φωλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐνδύσιμος.

WILMOS (Georg).—Ueber die Kindersterblichkeit.—Halle a/S. 1881. Φωλλ. εἰς 8^{ον}. Ἐνδύσιμος.

WULSCH (Gustavus).—De praepositionis «Per» usu Liviano.—Halis Saxonum εἰς 8^{ον}. 1880.

Württembergische Jahrbücher für Statistik und Landeskunde Jahrgang 1880. — ἐν Στουτγάρδῃ 1880, πέντε τόμοι εἰς τέταρτον. Ὑπὸ τῆς συντάξεως.

Württembergische Jahrbücher für Statistik und Landeskunde Herausgeben von dem Statistisch—Topographischen Bureau Jahrgang 1881. — Δύο τόμοι εἰς τίσσαρα τόμοι εἰς 4^{ον}. — Προσφορὰ τοῦ Γραφείου.

ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ

κατὰ τὸ 1880—81.

ΚΑΡΑΘΕΩΔΩΡΗ (Στεφ.). — Εἰκὼν τοῦ ἀοιδίου πατρὸς αὐτοῦ καὶ Πρ. Δ. τοῦ Συλλόγου Κωνσταντίνου Καραθεωδωρῆ.

ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗ (Μενελ.). — Εἰκὼνες δύο ἀρχαῖαι μετὰ πλυσίσου κεχρυσωμέναι.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Ίδρυται (1861).....	Σελ. γ' — δ'
Τακτικά μέλη.....	» ε' — δ'
Ἐπίτιμα μέλη.....	» ιε' — ιθ'
Ἀνεπιτέλλοντα.....	» κ' — κβ'
Μεγάλοι Βουλευτάι.....	» κγ'
Εὐεργέται.....	» »
Μεγάλοι Δωρηταί.....	» »
Δωρηταί.....	» »
Πρόεδροι τοῦ Συλλόγου.....	» »
Κοσμητορες (1881-82).....	» »

ΜΕΛΗ ΔΙΑΡΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ (1881-82).

Α'. Ἐκπαιδευτικῆς.....	Σελ. κδ'.
Β'. Οἰκονομικῆς.....	» »
Γ'. Ἀρχαιολογικῆς.....	» »
Δ'. Συντακτικῆς.....	» »
Ε'. Φιλολογικῆς.....	» »
ς'. Ἐπιστημονικῆς.....	» »
— Ἐπιμελητῆς τῆς ὀργανοθήκης.....	» »
— Ἐπιμελητῆς τῶν ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν.....	» »

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Αθ. ΠΑΠΑΔΟΠ. ΚΕΡΑΜΕΩΣ. Περὶ γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἀρμενικῆς γραμματολογίας μέχρι τῆς Ε' χριστιανικῆς ἐκαικονταετηρίδος.....	Σελ. 1—38
Κ. ΚΑΛΑΙΔΑΟΥ..... Περὶ τοῦ Συλλόγου τοῦ διεθνoῦς δικαίου.....	» 39—64
Δ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΟΥ..... Βιογραφία τοῦ ἑαυτοῦ.....	» 64—68
Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑ..... Ὀμηρικαὶ Μελέται. Περὶ τῆς καθ' Ὀμηρον ἠθικῆς.....	» 68—78
» »..... Ὀμηρικαὶ Μελέται. Ἰλιακά.....	» 78—87

ΗΡ. ΒΑΣΙΛΑΟΥ.....	Εισαγωγή εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας.....	Σελ. 88—301
	Πινὰς τῶν περιεχομένων, ἐν τῇ ἀνωτέρῳ πραγματείᾳ.....	» 301—303
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ.....	Κρίσις ἐπὶ τοῦ συγγραμματος τοῦ Σελτ βίβη «Περὶ ἡθικῶν ἀρετῶν καὶ ἱστορικῶν τελευτητήτων».....	» 303—309

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.....	Ἐκθεσις περὶ τοῦ Ζωγράφιου ἀγώνος.....	Σελ. 310—320
ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ.....	Ἐκθεσὶς προγράμματος περὶ ἐκδόσεως μεθοδικῶν βιβλίων πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων.....	» 321
» ».....	Ἐκθεσὶς προγράμματος πρὸς σύστασιν Γωγράφειας.....	» 322—323
» ».....	Ἐκθεσὶς προγράμματος πρὸς σύνταξιν Φυσ. Ἱστορίας.....	» 323—324

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Ἄπο τῆς ΧΑΕ' συνεδράσεως, μέλη τῆς ΧΟΓ'.....	Σελ. 325—407

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΚΑΘ' ΕΛΛΗΝ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΠΡΑΚΤΙΚΟΙΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Α'. ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ

ΔΑΔΕΣ ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.....	Περὶ Βολταίρου καὶ ἰδίᾳ περὶ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ.....	Σελ. 326—327
Τ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.....	Περὶ ἱεραρχοῦ τοῦ ηλεκτρισμοῦ εἰς τὸν δημοσίον ρωτισμὸν.....	» 331
ΣΠ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.....	Περὶ ὕπνου καὶ ὕπνοβατίας κατὰ τὸν Regnaud.....	» 336
ΔΑΔΕΣ ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.....	Περὶ Ἑρηνικῶν.....	» 339—340
Κ. ΣΑΛΘΟΠΟΥΛΟΥ.....	Περὶ τῶν ἡθικῶν Νικομαχείων τοῦ Ἀριστοτέλους.....	» 348—349
Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗ.....	Περὶ τῶν βυζαντινῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν περὶ αὐτῶν ἱδρυμάτων.....	350 — 351, 359, 366
ΣΠ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ.....	Ὅπουλον ἀπὸ τῆς πολιτισμῆς προπορεύσεως κλίμα.....	» 352
	(ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓ. ΤΟΜ. ΙΣΤ').	54

ΑΘ. ΠΕΤΡΙΔΟΥ	Γλωσσολογικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ κ. Α. Γ. Πασπάτη περὶ μεταναστεύσεως τῶν Ἀποιγνῶνων	Σελ. 360—361
Γ. ΚΑΤΣΕΛΙΔΟΥ	Περὶ ἀποίκων καὶ ἐποίκων παρ' Ἑλλήνων ἐν τοῖς καλ' ἡμέτεροις χρόνοις	» 362
ΗΡ. ΒΑΣΙΛΑΔΟΥ	Περὶ τῆς ἰδέας τῆς προόδου κατὰ τοὺς ἀρχαίους	» 369

Β. ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ

Ἐπὶ τῆς «Περὶ Βολταίρου καὶ ἰδίᾳ περὶ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ» πραγματείας τοῦ κ. Ἀλ. Μυρογένους	Σελ. 326—427
Ἐπὶ τῆς πραγματείας τοῦ κ. Α. Mortlmann «Ἡ Κωνσταντινούπολις, αἱ ἐν ἡμετέροις καὶ τὰ μνημεῖα αὐτῆς κατὰ τὸν 18 μ. Χ. αἰῶνα κατὰ τὰς μεταβολὰς τῶν συγχρόνων»	» 345
Ἐπὶ τῆς «Περὶ τοῦ Συλλόγου τοῦ διεθνoῦς δικαίου» πραγματείας τοῦ κ. Κ. Καλλιμάδου	» 347
Ἐπὶ τῆς «Περὶ τῶν ἠθικῶν Νικομαχείων τοῦ Ἀριστοτέλους» πραγματείας τοῦ κ. Κ. Ξανθοπούλου	» 349
Ἐπὶ τῆς πραγματείας τοῦ κ. Σπ. Μυρογένους «Ὅσοιον ἄρα τὸ τῷ πολιτικῷ προσφωρότερον ἔμμελον»	» 352
Ἐπὶ τῆς «Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας» τοῦ κ. Πρ. Βασιλάδου	» 353—355
Ἐπὶ τῆς «Περὶ γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἀρμενικῆς φιλολογίας» πραγματείας τοῦ κ. Ἀθ. Παπαδοπούλου ἱεροκήρυκος	» 356—357
Ἐπὶ τῶν γλωσσολογικῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τῇ περὶ μεταναστεύσεως τῶν Ἀποιγνῶνων πραγματείας τοῦ κ. Α. Γ. Πασπάτη τοῦ κ. Α. Πετρίδου	» 361
Ἐπὶ τῆς «Περὶ ἀποίκων καὶ ἐποίκων παρ' Ἑλλήνων ἐν τοῖς καλ' ἡμέτεροις χρόνοις» πραγματείας τοῦ κ. Γ. Κατσελίδου	» 362—363

Γ. ΠΡΟΣΛΑΛΙΑΙ

ΣΠ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ	Προσλαλίᾳ ἐναρκτήριος τῆς προεδρίας αὐτοῦ	Σελ. 325
Μ. ΤΣΕΡΑ	Γενικὸν Γραμματικῶς τοῦ ἀρμενικοῦ Πατριαρχείου	» 356

Δ. ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΕΞΕΛΕΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ	Περὶ τοῦ ταμείου κατὰ τὸ ἔτος 1880 81	Σελ. 342
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ	Περὶ τοῦ ὁδηγοῦ τῶν ἀπλῶν τοπογραφικῶν περιγραφῶν τοῦ κ. Ἀν. Μηλιαράκη	» 368—369
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ	Περὶ τῶν πεπραγμένων αὐτῆς	» 371—373
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ	Ὁμοίως	» 373
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ	Ὁμοίως	» 374
ΕΙΔΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ	Περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Βιβλιοθήκης	» 375

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ. Περὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς.	Σελ. 378
ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΥ. . . . . Περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων.	» 380—382
ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ . . . Περὶ τῆς ἀλληλογραφίας.	» 382—384
ΕΙΔΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ . . . Περὶ τῶν ἐργασ. τοῦ προέδρου καὶ τοῦ Συλλόγου	» 384—388
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚ. ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ. Περὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς.	» 388—396
ΒΙΒΛΙΟΦΥΛΑΚΟΣ . . . . . Περὶ τῆς Βιβλιοθήκης.	» 396—399
ΤΑΜΙΟΥ. . . . . Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου.	» 399—401

Ε'. ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΧΡΗΜΑΤΩΝ

Χρ. Ζωγράφου	Σελ. 406
Ἐκπαιδευτικῆς καὶ Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος.	» »
Ι. Σισμάνογλου	» »
Δ. Ταμεδάκου.	» »
Κ. Καραπάνου	» »
G. d'Eichthal.	» »
ς'. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ τῶν προσενεχθέντων τῷ Συλλόγῳ βιβλίων ἀπὸ Μαΐου 1880	
μέχρις Ἀπριλίου 1881.	Σελ. 408—414
» τῶν προσενεχθέντων τῷ Συλλόγῳ βιβλίων ἀπὸ Μαΐου 1881	
μέχρις Ἀπριλίου 1882.	» 415—423
» διαφόρων προσφορῶν κατὰ τὸ ἔτος 1880—81	» 423

Ζ'. ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΣ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΣΠ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ Ἐπέτειος γενικῆ ἑορτῆς τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου. . .	» 401
ΠΙΝΑΞ τῶν περιεχομένων.	» 424

ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΙΝΩΝ ΤΩΝ ΗΜΑΡΘΗΜΕΝΩΝ.

ΕΝ Τῷ Ζ' ΤΟΜῳ.

Σελ. 253 στίχ. 2 στίχ. 422ν. ἀντὶ Γερμῶν

γράφει Γρίμμ (Grimm).

ΕΝ Τῷ ΙΔ' ΤΟΜῳ.

166 * 2 * 1 ἀν. * Ἀρίστειλον

γράφει Ἡρόδοτον.

ΕΝ Τῷ ΜΕΤΑ ΧΕΙΡΑΣ ΤΟΜῳ.

Σελ. α' στίχ. 6 κατ. ἀντὶ Gevaert

γράφει Gevaert.

* στίχ. * 7 * * René Briant

* René Briau.

* 89 στίχ. * 1 * * Μικρὸν κότυμα

* Μικροκότυμα.

* 90 * 1 * 10 ἀν. * Boucle

* Buckle.

* 92 * 1 * 13 κατ. * Τὸ γε μὴ

* Τὸ γε μὴν

* 93 * 2 * 21 κατ. * γραμματικὴν

* γραμματικὴν

* 107 * 2 * 9 * Μαρτῆς

* Μαρτῆς

* 109 * 1 * 1 * ἐγγείναντο

* ἐγγείναντο

* 112 * 2 * 21 κατ. * κτύπον

* κτύπον

* 129 * 2 * 11 * ἔσται γὰρ

* ἔσται γὰρ

* 134 * 2 * 23 * θάλασσα

* ἔστιν τὸ

* 135 * 1 * 12 ἀν. * νέος γὰρ

* θάλασσα

* 135 * 2 * 4 * Κερσίνοβου

* νέος γὰρ

* 177 * 1 * 14 * τάλαινα μετὰ

* Κερσίνοβου

* 182 * 2 * 9 κατ. * ὅλας

* τάλαιναν μετὰ

* 185 * 2 * 7 * εὐδαίμων

* ὅλας

* 192 * 1 * 7 * ἀν δὲ

* εὐδαίμων

* 263 * 2 * 24 κατ. * οὐκ εἰσιν

* ἀν δὲ

* 269 * 2 * 8 ἀν. * Breitenbarh

* οὐκ εἰσιν

* 409 * 2 * 12 * Correspondance

* Breitenbach

* 410 * 2 * 4 * o mediae

* Correspondance

* 410 * 2 * 20 κατ. * 1886

* o mediae

* 413 * 1 * 21 ἀν. * traduit

* 1886

* 413 * 1 * 23 * illustré

* traduit

* 413 * 2 * 7 * Le

* illustré

* 413 * 2 * 19 * Gedenkblätter

* Le

* 413 * 2 * 24 κατ. * Praw. dzic

* Gedenkblätter

* Prawdzic

Ναυκοβα βιβλιοθήκη
ΟΔΕΣΣΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

55563.6

575902

26/09/25

904135

НБ ОНУ

1948

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Τυπώται ἀντὶ φρ. 10